

ספר
אבני חן
על כל סדר הש"ס

כל הש"ס גמרא משולב עם פירוש רש"י
הערות נחוצות ותיאור המציאות בימי חז"ל
מדאי מקומות וידעות מחכימות
ישובים נכונים ע"פ ניסחאות דפוסים קדמונים

אשר העלה על הכתב בעת לימודו והכנת השיעורים

הרב הגאון החסיד

הרה"ג מוה"ר נח זאבלאצקי ז"ל

מגיד שיעור במסגרת דף היומי הרבה שנים

קובצי קונטרסים שהוכנו לדפוס בס"ד
ע"י בניו שיחיו

שנת תשפ"ד לפ"ק

להשיג הספר אצל
הר"ר צבי יעקב זאבלאצקי הי"ד
1320 55th
Brooklyn N.Y. 11219
917-862-4700
seferavneichein@gmail.com

ונח מצא 'חל'

את החיבור הזאת אנו מוציאים לאור עולם לעילוי נשמתו של אבינו ז"ל הננו כפרת משכבו בעת הזאת נעלה את זכרנו עלי ספר, דור לדור ישבחו מעשיו וישמיעו תהלתו זיחא לעליונים ולתחתונים, דבק בתורה כל ימיו, את מלאכתו עשה עראי ולקבע עשה את תורתו ימים וילות לא השבית מלעסוק בתורה, לימד תורה ברבים, הקפיד מאד לא להחסיר את שיעורו חילו וכוחו השקיע שעות רבות מדי יום ביום, כדי ללמוד ה'דף' עם כל המפרשים על בוריו נהג לרשום את כל חידושיו מיד, כל יום ויום היה מביא לשיעור את החידושים מדי יום ביזמו רבים נהנו מחידושיו וביאוריו טבלאותיו והקדמותיו המאירות עינים, ובקשו לטעום מאור תורתו בעבור זה התחיל לקבץ כעמיר גורנה את כל הגהותיו וחידושיו לפונדק אחד, למען ירוץ הקורא בו ידע בכשרונו המבורך להוציא הנקודה הטעון ביאור, בבהירות מפליאה שנבע מגודל בקיאותו נפלה עטרת ראשנו, פתאום נדע הארז בלבנון, והוסר הנזר מעל ראשינו, אי מי יתן תמורתו חוה"מ פסח ביום ראשון התחיל את יומו כרגיל ברשמו את חידושי תורה לפני שהלך לתפלתו זכה ויצא נשמתו מתוך תורה ותפלה, כאשר באמצע תפלתו החזיר נשמתו ליוצרו לא ימוש זכרו לעד, ואת דברי תורתו מוציאים אנו בזה כדי לזכות את הרבים לעילוי נשמתו

הרה"ג ר' נח בן ר' אהרן זאבלאצקי ז"ל

נפטר ביום י"ז ניסן תשע"ג לפ"ק

ויה"ר שבזכות הפצת דברי תורתו יתעלה נשמתו במרומים, בגן עדן תהא מנוחתו, ובעל הרחמים יסתירנו בסתר כנפיו לעולמים, ויצרור בצרור החיים את נשמתו, עדי זוכה לזמן שבו יקוצו וירצנו כל שוכני עפר, השתא בעגלא ובזמן קריב.

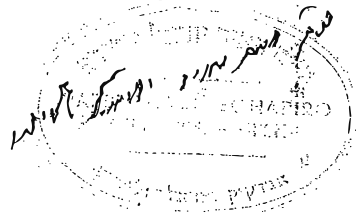
בני המחבר

חיים מאיר יחיאל שפירא
מלפניס אבדיק נאראל
רחוב רש"י 4
בני ברק, ארץ ישראל

לשם ד' סודי " כי מאתן יתכן פסוק אחר "
 ויש ינחא דמחא שנה משנה דה דה גא

וזה היות את הקונסרבטוריום הנקרא בשם "קול מבורש"
 אולי אינן נקרא ביהודה המפורסם יום נשאל מקדש ביתו
 אשר ממשלה בה היה היה נח צאצאצקי לאיטא, אולי
 נקרא בהם של אהיה היה היה המן היה מאני וחואל
 וואקסלר, והקונסרבטוריום היה היה קול מבורש
 אשר וזה היה בנחמיה נח בן שבעה דברי נחמן את
 הנומנא והקונסרבטוריום האמיתי והנכונה נשאל מורה
 שבה המזמרים והמזמרים נח מבורש והמזמרים
 באנו בהם והמזמרים הפכוים על בנויה.
 וזה היה מבורש שוכה להשלים את נחמן הקונסרבטוריום
 נחמן נח מבורש והמזמרים שוכה בהם נחמן
 נחמן נח מבורש והמזמרים שוכה בהם נחמן
 נחמן נח מבורש והמזמרים שוכה בהם נחמן

٢٠٠٠

ברוך דוב פוברסקי

ישיבת פוניבז' בני ברק

בס"ד י"ח מרחשון תשע"ד לפ"ק

הנה באו לפני האברכים היקרים בני הרה"ח ר' נח זאבלוצקי ז"ל מחבר ספרים ומרביץ תורה בביהמ"ד בעלא בבורו פארק ברוקלין, ונכדי הרב הגאון המפו' מוה"ר אהרן זאבלוצקי זצ"ל, ובקשו ממני לספר להם אודת זקנים שלא זכו להכירו, ואמנם הגאון הנ"ל הי' מטובי פארי תלמידי ישיבת מיר אשר באופן מופלא ניצלה בימי השואה דרך עיר שאנחיי והגיעו לארה"ב, והי' בהם עשרה בחירי הישיבה ובראשם דודי הגאון הגדול מוה"ר ארי' לייב מלין זצ"ל אשר רחש לבם לכונן בארה"ב מרכז תורה שיהי תבנית מושלמת של ישיבת מיר ובהיותם תלמידים מובהקים של אדמוח"ז המשגיח רבי ירוחם זצ"ל בקשו להמשיך דרכו בשלימות על אדמת ארה"ב ודודי הגרא"ל ורעיו זצ"ל קיבצו עשרה מובחרים מפארי הישיבה והקים אתם את הישיבה הק "בית התלמוד" אשר מתנוססת לתפארת עד היום הזה וזקנים הרה"ג ר' אהרן זצ"ל הי' אחד מהם מפורסם בגדלותו בתורה ובמוסר בחכמה בינה ודעת וזכו להרים את קרן התורה בארה"ב, ואברכם בזה כי יזכו להמשיך דרך אבות להגדיל תורה ולהאדירה,

בברכה וביקר
ד"ר צ'י קאריס
ברוך דוב פוברסקי

RABBI SHRAGA HAGER
1248 FIFTY-THIRD STREET
BROOKLYN, NEW YORK 11219
718 851-2266

שרגא פיינוויש האגער
בז הרה"צ מקאסוב
רוב"ץ קהל תורת חיים וויזניץ

בס"ד

יום ב' לסדר זאת חקת התורה, תשפ"ב לפ"ק

הן הובא לפני בניו החשובים של ידידי הנכבד הרב החסיד המפואר מופלג בתורה אהוב על כל יודעיו ומכיריו רבי נח זאבלאצקי ז"ל ובידיהם חידושים וביאורים על מסכתות הש"ס שרשם עלי גליון אביהם ז"ל בעת עסקו בהכנת שיעורו היומי בגפ"ת אשר בשמו יקבנו 'אבני חן', ומדי עברו על הדברים עלה בזכרוני דמותו של האי חסיד נעלה מדור הישן בעל הבית הנהנה מיגיע כפו אבל עכ"ז היה ראשו ורובו וכל משובש חייו אך לימוד התורה הק' והבנת התורה על בוריה, והיה ממש לפלא לראות בימינו אלה אחד שהיה עוסק עבור פרנסתו להביא לחם לפי הטף אבל עכ"ז היה כל זה רק בגדר עראי והקביעות והחיות שלו היה התוה"ק עד שממש אפשר לומר שרבי נח והגמ' חד היו והגמ' לא מש ממנו כל עת וכל זמן, ועל בכגון דא אפשר לומר חבל על דאבדין ולא משתכחין, וכמו שפי' רש"י (סנהדרין קיא.) 'הפסד גדול יש על חסידים שאבדו ואיני יכול למצוא אחרים חסידים כמוהם', שכמעט ולא נמצא כמוהו אדם מן השורה העוסק על המחיה ועל הכלכלה ואינו מיושבי אהל שיהיה אדוק כ"כ בהתורה הק' עד שכל חיותו נבע' ממנו.

ובודאי דבר גדול עושים בניו החשובים נ"י שמו"ל חידושו וביאוריו על גפ"ת שבודאי יהיה לתועלת לאחבנ"י ויהיה לעילו נשמתו הטהורה בשמי מרום, ויזכו בניו לילך בדרכיו הטהורים מתוך ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, רב נחת דקדושה מכל יוצ"ח שי' מתוך עושר ואושר שלות הנפש הרחבת הדעת וכט"ס

שרגא האגער

Rabbi Shlome Fuchs

1556 50 St. Brooklyn NY 11219
718-972-7329

הרב שלמה פוקס

דומ"ץ בביהמ"ד דחסידי בעלזא 15/50

ס' לא' פ' אלול

בס"ד

מה מאד שמחתי בראותי כתבי התורה שמתכוונים להוציא לאור ובשמם יקרא "אבני חן" שכולל חידושים וביאורים והערות מחכימות על כל מסכתות הש"ס, פרי עמלו של ידידינו, האי גברא רבא ויקרא, צנא מלא ספרא, הרה"ג ר' נח זאבלאצקי ז"ל, אשר ביודעי ומכירי מקרוב, רב חילו ועוצם פעלו, וזכרו הטוב לא ימוש מעיני רוחי, במסרו שיעור קבוע במסכתות הש"ס בבית מדרשינו דבר יום ביומו, וכל סדריו וחיותיו סבבו סביב עסק תורה"ק, וקיים מאמר חז"ל "עשה תורתך קבע" כפשוטו, בד בבד עם מידותיו התרומיות והארת פניו התמידית לכל אחד ואחד, בבחינת "נ"ח לשמים ונ"ח לבריות", זכה וזיכה את הרבים, ובכגון דא נאמר "חבל על דאבדין ולא משתכחין" יהא זכרו ברוך.

והגני בזה לחזק ידי בניו החשובים שליט"א ממשיכי דרכו הטהורה, להוציא לאור כתביו וחידושי תורותיו, לתועלת ציבור הלומדים, ובודאי שיהיה לעילוי נשמתו הזכה, ודבריהם הם זכרונם, בברכת הצלחה וס"ד בכל מעשה ידיהם מתוך רו"נ דקדושה, אכ"ר

החותם לכבוד התורה ולומדיה

שלמה פוקס

עם השער

יתברך היוצר וישתבח הבורא, מה נכבד היום עבור ראש משפחתנו הבלתי נשכח - עט"ר אאמו"ר מוהרה"ג ר' נח זאבלאצקי ז"ל, בהופעת אור עולם חידושי חיבורו "אבני חן" המיועד לחובבי לימוד ש"ס עפ"י עומק הפשט, שהיוו משוב חייו ומגמת נפשו כל הימים, ותקוותנו שיהיה לתועלת הלומדים להאיר הלימודים באופן קל ופשוט, ולמורשת בני המשפחה.

אבינו ז"ל משחר נעוריו קיבל צמאון לרכוש בקיאות בש"ס כולו ולהתעמק להבין כל דבר על בוריה, הן ביודעו רב חילו בתורה של אביו הרה"ג רבי אהרן ז"ל שהיה מאריות שבחבורת תלמידי ישיבת מיר המעטירה, והן מה שחזה בעיניו אצל זקינו מגדלו הרב הגאון המפו' רבי **צבי יעקב אברהם** ז"ל שהיה ת"ח צנא מלא ספרא, ובקי נפלא בש"ס, והיה מזרז אותו תמיד לשנן את לימודיו בכדי שיהיה בקי במשנתו.

אמרו רז"ל 'אין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עליה', אבינו ז"ל קיים הדברים כפשוטו, בהיותו טרוד על מלאכתו לפרנס את ביתו בנאמנות הי' כל חיותו רק מזמני לימוד התורה שגזל משעות היום והלילה. וכל מכיריו ראו בו לסמל של איש העושה תורתו קבע ומלאכתו עראי, כשכל שיגו ושיחו ושעשועיו בעולם הזה היה באורייתא. וכך זכה לרכוש חלקו בקניני התורה הן בעומק הפשט והן בפרפראות התורה, שהעלם עלי דף להיות למשמרת עולם.

ותורת חסד על לשונו - אבינו ז"ל לא היה מחזיק טיבותיה לנפשיהו וברבות הימים כאשר זכה להרביץ תורה ברבים ולמסור שיעורי גמרא במסגרת לימוד "דף היומי", או אז התאמץ ביותר לערוך חידושי וליהפצם בפני לומדי הש"ס בהכירו התועלת הגדול שיש לכך לעוסקי תורתנו הק', וכאשר ראה שדבריו מתקבלים על לבות הלומדים לא היה קץ לשמחתו, וראה בכך סימן להמשיך ולהוציא חידושי

וליקוטיו לאור עולם. כל קרוביו ידעו שאיפתו בחיים לצאת לפנסיה מוקדם ולהקדיש כל עיתותיו לתורה ולהפצת חידושי, אולם מאת ה' היתה זאת היא נפלאת מעינינו כאשר נסתלק ונלקח מאתנו בחטף ביום א' דחומ"פ שנת תשע"ג טרם זכה להשלים המלאכה אשר החל, למגינת כל מוקיריו. והמעט אשר לפנינו הינו רק דוגמא על היקף המלאכה שחישב לעשות ולדאבוננו לא עלתה בידו.

ובכן ראינו חיוב לכבדו במותו, ולזכותו בפרי עמליו בעוה"ב שיהיו שפתותיו דובבות בקבר ולעשות בזה נייח"א לנשמתו בגנזי מרומים ונ"ח לתחתונים שיהגו בדבריו המחכימים ומשמחי לב.

החיבור מכיל בעצם כל מה שראה לנכון להעלות עלי גליון, ושהרגיש שיהי' לתועלת הלומדים להקל להם בעסקם בתורה ובשינון, כל אלו שיהגו בספריו יקלטו תיכף הילוך רוחו של אבינו ודרך לימודו כי על כן הספר והסופר כרוכים יחד, וכשם שהיה אבינו מזיגה של עמקן ופשטן בהליכותיו, כן היה עמקן ופשטן במשנתו.

אם באנו להגדיר יחודיותו של הספר, ולהדגיש על מה הושתתו, נציין זאת על כמה אנפין, ואלו הן:

א. **"גרסאות ונוסחאות"** – הרבה עמל השקיע אבינו ז"ל לחקור אחרי דקדוקי הנוסחאות ותיקון הגרסאות המובא בש"ס ובמפרשיה. ובכדי להעמיד הדברים על דיוקן לא חסך שום מאמץ, נדד למרתפי ארכיונים וספריות שונים לדלות מכתבי יד עתיקים, ולהעלות הגרסא הנכון והכי נקי מכל סיג שיאירו עיני הלומדים. בהקדמה לחיבוריו הוא מציין עשרה מקורות של כת"י שמהם שאב התיקונים הנדרשים, [ואף זכה שברבות הימים באו מהדירי הש"ס והשתמשו עם מקורותיו במהדורות החדשות וזיכה רבים בהם].

ב. **"מחכימת פתי"** - בהיותו מטבעו חותר אל האמת והיותו ידען עצום, ביסס גם דרך לימודו שיהיה על דרך האמת והנכון, ואי לכך הי' תמיד חוקר להבין

כל מיני מושגים שהובאו ברו"ל ושנראה סתום והתעמק לברר מציאות הדברים באופן הפרקטי והמוחש, ולהביאם בפני הלומדים בבחינת "הראה להם באצבע – כזה ראה", ולדוגמא נציין מחקרו להתאים תיאור 'בית הסתרים', או 'הילוך הלבנה', 'מפת בבל', הכל כפי שהובא בחז"ל ולהתאימו עם המציאות של היום. תחילת המלאכה היה על מסכת קינים, שהמושגים שם זרים ומכביד לתלמיד מתחיל, והבחין בחלל שנמצא בעולם הספרים על מסכת זו והחל לערוך חיבורו הראשון להפשיט המושגים בשפה קל, ומשם המשיך הלאה בשאר סוגיית הש"ס כפי שתחזינה עיניכם בפנים הספר.

ג. **"משיבת נפש"** - כאשר זכה אבינו ז"ל ללמוד וגם ללמד, הרגיש שנחוץ מאוד בעת הרבצת התורה לחבב התורה בפני לומדיה, ואי לכך טרח ויגע לשלב ולהשתיל בתוך הלימוד פרפראות שונות וציצים ופרחים עם ידיעות מרתקת לתבל הלימוד ושימושך על ידי זה את לבם לתורה. הרבה טרח על כך לחפש אחרי אמרות ופנינים יקרים מגוון וקל שאנשים יתחברו לכך וירגישו באמת נופת צופם.

ד. **"סימנא מילתא"** - בגמ' מסכת עירובין (נ"ד ע"ב): "אמר רב חסדא אין תורה נקנית אלא בסימנים, שנאמר 'שימה' בפייהם אל תיקרי 'שימה' אלא 'סימנה', שמעה רב תחליפא ממערבא, אזל אמרה קמיה דר' אבהו, אמר, אתם מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה: 'הציבי לך 'ציונים' שימי לך וגו' עשה 'ציונים' לתורה". מצא אבינו ז"ל ברעיון זו של "הציבו לך ציונים" - הדרך איך למשש שאיפתו, והוא הציב לעצמו סימנים על כל הש"ס, בצורה ייחודית ובסגנון שלו, במטרה להקל על החזרה ולהועיל לזכרון, ובכדי להרגיש שהלימוד הוא אצלו "כמונח בקופסא".

וכך היה נוהג בעצמו בזמניו הפנויים, לעבור על מסכתות שלימות וחזור עליהם לפי סימניו שהציב להם. משראה סימן ברכה בסימניו, ביקש לזכות גם אחרים עמו, והוציא לאור את סימניו בדפוס. אל כל חלק מפירושו "אבני חן" על הש"ס, סיפח את הסימנים שקבע לעצמו על המסכת בכדי שממנו ילמדו דרכי השינון והחזרה, וכל אחד יעשה לעצמו סימנים לפי טעמו ולפי סגנונו עד שירגיש שתורתו משתמרת אצלו. גם בעת סיום הראשון שנערך

בבית מדרשינו דחסידי בעלזא בשדרת 15/50 עמד אבינו על רגליו והתחיל עובר על דפי המסכת ברבים.

נודה לאלוקינו שזיכנו להביא את חידו"ת לבית הדפוס ולהנציחו לדורות הבאים מלאכתו אשר החל לעשות בהיותו עלי אדמות, ותקוותינו שהלומדים החשובים ישכילו לצעוד בדרכו ויהא זה שכרו, וזכות לנשמתו בגנוי מרומים. ועוד חזון למועד לההדיר בעז"ה כמה מספריו במלאכת אומן ולהפיצו בישראל שיהיו שמעתתא מבדרין בבי מדרשא. קרא שם הספר "**אבני חן**" שמרומז בו שמו ושם אביו מולידו, שימליצו טוב בעדו.

ציון לנפש חיה - מאז החילוני להתעסק בעריכת כתביו לקינו בכפליים עם פטירת אשתו - אשת חבר - האשה החשובה טובת הלב אמנו מרת **יטל בת הרה"ח הנכבד מוה"ר אשר זעליג ע"ה** - שהיתה מצויינת בצדקת מעשיה, ומבית הוריה ירשה יראת שמים ואמונה צרופה והחשק לגמול חסד עם הזולת בטבעיות, והיתה באמת עזר לנגדו, מלבד חלקה בחינוך הבנים והדורות, עשתה בלבה הטובה כל השתדלות ומאמץ שבעלה יוכל ללמוד באין מפריע כאוות נפשו, וחלקה כחלקו יאכלו. **תנצב"ה**.

זכות התורה, וזכות אבות לבנים יזכור, שלא ימוש התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו ונזכה כולנו להתדבק בדרכי אבות ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים, מתוך נחת ובבריאות השלימה באין מחסור כל, עדי נזכה כולנו יחד לקבל פני משיח צדקינו, במהרה בימנו, **ונאמר אמן**.

החותם ביקרא דאורייתא:

בני המחבר

חודש כסלו – ה'תשפ"ד לפ"ק

אבני חן על מסכת סנהדרין

ללומדי דף היומי ברוך הבא ! לפירוש רש"י ז"ל,

מתני': דיני ממונות [לפי רבא ג.] במסקנת הגמ' קאי על הודאות והלוואות] בשלשה [הדיוטות, לפי מסקנת הגמרא] נגמלא ילפין להו,

[דברים מז' יח' שפטים ושטרות תתן להם בלשעריה אשר ה' אל יהודה נתן להם לשבטך ושפטו את העם משפט צדק, הרי שיש בפסוק ג' פעמים אותיות שפט, לרמז שדיני ממונות בשלשה. בעל הטורים],

[אחר ששנה דינים בתלמודא בבי משמיענו בכמה דין אותם. תוס', אבל לפי אגרת ר' שרירא גאון לא למדו המסכתות על הסדר]
[שלשה הדיוטות, אף דכתיב בפסוק ג' פעמים אלהים, גורו חכמים כן שלא תנעול דלת בפני לוי].
[שנה הענין קודם המנין, אע"ג דא"א בלתי, משום דהכי משתמע שפיר, דאילו שנא להפך איכא למיטעי. הון עשיר].
[ברוך צחות, דאמרינן במשנה האחרונה דב"ב הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, לכן מתחיל מיד לפרש דיני ממונות. שמעתי].

גזילות סופר נפקדון (דמשלם) [לא ששלם. ראה אמרי צבי, דכופר בפקדון גם בלא שליחת יד הרי הוא גולן ראה ב"ק קה], וכן בר"י מלוגיל וכל מי ששולח יד נפקדון, או שכופר וכו'] זו יד, הוי גולן,

וכן החוטף מיד חצירו הוי גולן, כגון ויגזול את החנית מיד המנצי (שמואל ז' כג) [מונה כמה דברים משום דקתני גזילות לשון רבים. ישב סופר].

אכל לזה ולא שלם, לא מיקרי גולן [ראה מהר"ם] דמלוה להוציא ניתנה, [וראה רש"י כתובות פ"ו ע"א פריעת בע"ח מצוה. מצוה עליו לפרוע חובו ולאמת דבריו דכתיב הין צדק שיהא הן שלך צדק],

וחבלות המונל נחצירו חייב נחמשה דברים, כדאמרינן בבבא קמא (פד, א) ואש כי יתן מוס נעמינו וגו' כן יעשה לו, נמנון, בשלשה [מומחין, משא"ב דיני ממונות דדי בהדיוטות משום דכי לא ערבינהו ותנינהו. הון עשיר], ונגמלא פריך היינו דיני ממונות [ולמה לא שנה אותם יחד],

[דיני ממונות הם הגולות והחבלות בלי ספק, אלא שדיני ממונות כולם מלבד גולות והחבלות יתכן לדון בהם שלשה שאינם מומחין, ואחד [פ"י או אחד לברון] אם הוא מומחה לרבים. פירוש המשניות להרמב"ם],

[איתא בכתובות פו. ובחולין קלב: דמי שאינו רוצה לקיים מצות עשה מכין אותו עד שתצא נפשו, האם בעי ב"ד של ג' לזה?
הנתיבות סי' ג' סס"ק א' סובר דלא בעי ב"ד לזה, אבל המשובב נתיבות שם סובר דבעי ב"ד לזה. פכ].

[ראה ריש יבמות ב: אלא בתו כיון דאתא מדרשא חביבא ליה, וגם כאן מתחיל בדיני ממונות שבין אדם לחבירו שרוב דיני תורות הם בין אדם לחבירו],

וידוע דברי הרמב"ם בתשובה כמה שאמרו בנמרא שהאומר דבר בציבור צריך לעיין בה בינו לבין עצמו ארבעה פעמים, אך כאשר יפיץ על פני תבל אף אלף פעמים מעט. אבני נזר או"ח תקיז,

מסכת סנהדרין הוא המסכת הכ"ד בש"ס בלי לחשוב את המשניות בורעים, ויש בה רמז קצת במלה הראשונה "דיני" שכלי הנו"ן הוא בגימ' כד, ועם המשניות הוא המסכתא החד, מסכת כתובות הוא ש"ס קמן בלומדות, ומסכת סנהדרין הוא ש"ס קמן בבקאות. שמעתי,

ד"ס = דקדוקי סופרים,

ו' = דפוס ווינציא,

על = ערוך לנר

פכ = פשוטו כמשמעו,

כ"י = ?

מ = כ"י מדרד,ר,

במסכת סנהדרין יש 5 פעמים הלשון "תיקו", ולפי המחשב יש לשון זה בש"ס 321 פעם,

[פירוש רבינו חננאל נדפס על גליון הגמ' עד דף נו: ועוד מדרף פט. עד צ. ותו לא, אבל ראיתי מביאים את פירושו גם בדפים החסרים על הגליון],

פרק ראשון דיני ממונות

דף ב' ע"א

לשון "סנהדרין" הוא לשון יוונית,

sitting together, syn= together (syn like in syn'agogue) hedra= chair.

וגם סנהדרין הוא נוטריקון ששונאים הדרת פנים ברין. ראה לחם שמים, ויכין אות כג ובחרו חז"ל במלה זו מודמשמע נמי נוטריקון שונא הדרת דין, ובערוך כתב, שכן נקרא בלשון יוני מקום ועד היועצים, והם [הדיינים] עצמם נקראו כן, תרגום ובמושב זקנים [תהלים קו לב] ובסנהדרין דחכימיא [ישבחון יתיה].

ראה בספר החינוך מצוה תצא למנות שופטים ושוטרים עיי"ש באריכות, ראה סוטה ז: תוס' ד"ה מה להלן בשבעים ואחד, תימה אמאי לא תני להו לסוטה וקן ממרא בפ"ק דסנהדרין (דף ב). בהדי הני דהוו בב"ד של שבעים ואחד? וי"ל משום דגמר של סוטה וקן ממרא לא היה בבית דין של שבעים ואחד:

אבני חן על מסכת סנהדרין

גמרו בג' מעוברת מילתיה דר' שמעון מיפרשא בגמרא צברימא (י, 3):

סמיכת זקנים על ראש פר העלם דבר של צנור [וה"ה מנוי הדיין שיהיה סמוך, שאז רשות בידו לדון דיני קנסות בא"י ובחו"ל, גם בכלל בלשון סמיכת זקנים, שצריך ג'. יבין עיי"ש],
[על הפסוק ויקרא ד' טו וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר, תרגם ביונתן בן עוזיאל ויסמכון תריתר סבי כנישתא דמתמנין אמרכולין [נשיאים] על תריסר שבטיא ית ידיהון תקופא על ריש תורא],

ועריפת עגלה [עריפה לאו דוקא, דמדירה הוא דהויא בשלשה, כרתנן סוטה מור: שלשה מבית דין הגדול שבירושלים היו יוצאין, והרד ברק מה: נפטר זקני ירושלים והלכו להן. זקני אותה העיר מביאין עגלת בקר אשר לא משכה בעול. ראה תו"ט], **בשלשה, דברי ר' שמעון, ר' יהודה אומר בחמשה,**

החליצה ציטמות יליף לה צפרק מנזות מליה (קא, א), **והמיואנין** יוממה קטנה שהשילואה אמה ואמה לדעמה [ביבמות ק"ז ע"ב תנן אי זו היא קטנה שצריכה למאן, כל שהשיאיה אמה ואח"י לדעתה, השיאיה שלא לדעתה אינה צריכה למאן, אבל אם השיאיה אבירה צריכה גט], יולאה צלל גט צמיון, כל זמן שלא גדלה מחמיו,

בשלשה וצלשה צעין, דכל דמקון רצנן קעין דאורייתא מקון [אינו מדמה מיואן לגט דגט לא צריך ב"ד, אלא מדמה אותה לחליצה. ראה מהר"ם ש"ף, וערוך לנר], ומיואנין דרצנן, דמדאורייתא אפילו מיואן לא צעיה, דאין קדושי קטנה כלום, חלל אס כן קדשה אציה, דכתיב (דברים כג) אס צמי נחמי לאש הזה,

[ז"ל הרמ"א [מתלמודי תלמודיו של ר' יעקב פולק ז"ל ראה להלן] בהלכות מיואן אה"ע קנה סעף א ולכתחלה יש לב"ד לזוהר שלא להשיא יתומה קטנה במקום שנראה להם שיבא לידי מיואן, ואין לדיין בזה אלא מה שענינו רואות.

וראה בים של שלמה [מה שהכנסתי בסוגריים, לקטתי מפה ושם], [רבי שלמה לוריא נולד בשנת 1510] על מסכת יבמות פרק יג אות יז פסק: המיואן נהגו בימים האחרונים אשר לפנינו שלא למאן ונתפשטו מהחכם מהר"ר מנחם מעיל צדק [ממיריבורג], וכו', וגדול אחד בדורו [ר' יעקב פולק ז"ל אשר הכנים את לימוד הפלפול לפולין אחר שנתמנה בשנת רס"ט 1509 לרב כולל בקראקא, נפטר בלובלין בשנת ש"א 1541] אשר היה לפני, נהג ועשה הלכה למעשה [בשנת רנב 1492 והמעשה היה באחות אשתו ששמה סולקא שנישאת לבחור מופלג בתורה ר' דוד צענר בהיותה קטנה ומיאנה בטרם הגיעה לשנת השתים עשרה] והשיב ב"ד ומיאנה יתומה בבעלה [ר' דוד צענר] שהיה אדם גדול בתורה, ונחלקו עליו כל החכמים האחרונים אשר הזכרתי [ר' יעקב מרגליות, ור' פנחס מפראג, ומהר"י מינץ], וכל גדולי אשכנז וגורו עליו שלא תצא במיואן, וברכותו על ככה [ולכן ברח לפולין], ומרוב חשיבותו וגדולתו העמיד המיואן על דעתו ולא השיגה בהן ובגיוותיהם, והביא שגם לפניו היו נוהגין במיואן, והיתה

נזק דשור המועד, או אדם שהזיקו. רי"ף, ובגמרא פריך היינו חזנות, וחצי' נזק, **תשלומי כפל** דגניצה שנמצא בידו, דכתיב (שמות כג) אס המנא ממנא בידו וגו', **ותשלומי ארבעה וחמשה** דשור או שה, שטנצו או מכרו, **בשלשה** [סמוכין], # [וצ"ע למה עירב נזק שהוא דיני ממונות עם השאר שהם דיני קנסות ?],

[מכאן ואילך מונה דברים שהגם שיש תנא אחד שסובר שנידון בשלשה, יש בזה מחלוקת של תנאים שונים, וצריך לשנות כל אחד לבדו],

האונס והמפתה נערה צמולה חמשים כסף, **והמוציא שם רע** לא מנאלי לנזק צמולים וגו', וענשו אותו מאה כסף וגו' (דברים כג), **בשלשה, דברי ר"מ,**

וחכמים אומרים @ [דבור זה נרפס להלן ח.], [שצריך לזה ב"ד של ב"ג] מפני שיש בו דיני נפשות, קסלקא דעתך דהכי קאמר, משום דליכא מוילא שם רע דשייך ביה דיני נפשות, וכגון שמיצא עדים, ובגמרא פריקין וזי יש בו דיני נפשות מאי הוי השמא מיהא לאו דיני נפשות הוא, דליכא עדים, **מוציא שם רע** @ [דבור זה נרפס להלן ח.]. לא מנאלי לנזק צמולים וצא להפסידה כחוצמה ולא להרגה, שאינו מציא עדים שזינמה מחמיו, דאי אנפשות קאמי לא אמר ר' מאיר בשלשה בעשרים ושלשה, **מפני שיש בו דיני נפשות** דאס אמת (היה) [הוא. רי"ף] שזינמה מחמיו, היא צסקילה, ודיני נפשות צעין עשרים ושלשה, לקמן בפירקין סנהדרין (טו, א),

מכות מלקות ארבעים [חסר אחת], טעמא דר' ישמעאל ורצנן מפרש בגמרא (י, א) מקראי **בשלשה, משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה,**

[דברים כה א ביי"היה ריב בין אנשים וגנשו אל-המשפט ושפטום והצדיקו את-הצדיק והרשעו את-הרשע: ב והיה אס'פן הכו'ת הרשע והפילו' השפט והכהו לפניו בדי רשעתו' ב'מספר, הרי יש בענין ג' פעמים האותיות של שפט, לרמוז שדיני מכות בשלשה. בעל המורים שם],

עיבור החדש בגמרא מפרש **בשלשה, עיבור השנה** שהיו ציט דין יושנין ורואין אס לריכין לעצור מפני האצוצ והתקופה, כדאמרין בגמרא, **בשלשה, דברי ר"מ,**

[וצ"ע למה לא אמר עיבור החדש ועיבור השנה בשלשה, כמו שאמר האונס והמפתה והמוציא ש"ר בשלשה? וז"ל שיש חילוקי דינים ביניהם. חמרא וחיי עיי"ש]

רבן שמעון בן גמליאל אומר, [בעיבור השנה] בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאין ונותנין, וגומרין בשבעה, ואם

אבני חן על מסכת סנהדרין

טעמא בגמרא (לקמן טו),

הואב, והארי, הדוב, והנמר [מינער. יבין ב"ק סוף פרק א],
והברדלס מיה היא [ב' מינין הן הסמוך לחולדה הוא הנקרא אילטיו, והסמוך
לארי הוא הנקרא לעאפארד, כך כתבו התוס' סנהדרין טו: יבין ב"ק סוף פרק
א] [spotted beast, leopard or hyena], **והנחש** שהמיתו אדם, וידינו
בסקילה כשור, דלמרינן צנצא קמא, אחד שור ואחד (כו') [כולן כשור. ד"ס],
כשור שנגח את הפרה (נד, ז), **מיתתן בעשרים ושלושה**,

רבי אליעזר אומר, כל הקודם להורגן [כל אלו המזיקין] **זכה**
[הקדים למצוה, משום דמועדיו למוזיק ואיכא למיחש שאם ימיתו להמיתו, ויזיקו
בני בניו. יבין], **רבי עקיבא אומר, מיתתן בעשרים ושלושה**
[ובנחש מודה לר"א, ובהא פליג את"ק. יבין]:

[מכאן ואילך מרבר על דברים שדנין בב"ד של ע"א],

[במדבר יא טו. אספה לי שבעים איש מוקני ישראל. כבר הוזכרו רבותינו, כי
שבעים אומות הן בשבעים לשון, ויש לכל אחת ואחת מול ברקיע ושר למעלה
וכו' ואמרו (סוכה נה:)] כי פרי החג ירמוז בהם:
ובפרקי רבי אליעזר (פרק כד) אמר הקב"ה לשבעים מלאכים הסובבים כסא
כבודו בואו ונבלבל לשונם. ולכן היה המספר ביורדי מצרים שבעים. וצוה
המספר הזה בשופטי ישראל, כי המספר הזה יכול כל הדעות בהיותו כולל כל
הכחות, ולא יפלא מהם כל דבר. וכן במתן תורה ושבעים מוקני ישראל (שמות
כד א), כי ראוי במספר השלם הזה שישירה עליהם כבוד השכינה כאשר היא
במחנה העליון, רמב"ן עיי"ש עוד,
וראה מש"כ בברכות נח. שאין השכינה שורה אלא ששים רבוא שאז יש כל
הדעות],
[שפטים 439 בנימטריא ע' סנהדרין 439. בעל המורים על שופטים ושומרים
תתן לך]

אין דנין לא את השבט רוצו של שטן, שעבדו עבודה זרה צמוד, ולא
את נביא השקר חתק, בגמרא (טו, א) **צני מנלן דצני שצניס ואחד, ולא**
את כהן גדול, אלא על פי בית דין של שבעים ואחד,

ואין מוציאין למלחמת הרשות [מצד הרצון או כעס אויב או
להרחבת גבולו או לפרסם גבורתו. מאיר] כל מלחמה קרי רשות, לצד ממלחמת
יהושע [וצ"ע למה לא חשיב מלחמת עמלק. על], שהיתה לנצח את ארץ ישראל,
אלא על פי בית דין של שבעים ואחד,

אין מוסיפין על העיר [ראה שבועות יד. ובגמ' שם] ירושלים [ואין עיר
אלא ירושלים שנאמר וגונוי אל העיר הזאת. כתובות ק"א ע"ב], **ועל**
העוורות [ראה רש"י שעל הר הבית ועל ההיכל אין יכולין להוסיף, וראה
במרגליות הים], **אלא על פי בית דין של שבעים ואחד,**

אין עושין סנהדריות לשבטים שהיו מושיצים סנהדרי קטנה של עשרים

נשאת אותה אשה לאדם אחר על פי אותה המיאון, [וכן הסכים עמו ר' מאיר
פעפערקארן אחד מרבני פראג] אבל שמעתי שזיווגן לא היה עולה יפה, לכן
מוסיכים אני לגזירת הקדמונים שלא למאן וכו'], [ראה שו"ת מהר"י מינץ סי' יג
שמביא כל הענין],

נמע רבעי אם נא לחלל על המעות, וכן **ומעשר שני שאין דמיו**
ידועין [קאי גם על נמע רבעי. וראה מרגליות הים] כגון פירות והקדשו, שאין
להם שער צדוק [פ' דסתם נמע רבעי ומע"ש יכול לחלל בניו לבין עצמון],
בשלושה,

ההקדשות הנא לפדותן צריך **בשלושה** לשומן,

הערבין, [הרי שאמר ערך פלוני עלי, ואין לו מעות ליתן כפי הדמים הקצובים
בפרשה [ויקרא כז], ובא ליתן מטלטלין, צריך שלשה לשום אותן מטלטלין.
רע"ב] **המטלטלים** בגמרא מפרש (יד, ז) **בשלושה,**

ר' יהודה אומר אחד מהן כהן דכמיז כהן צפרשה כערך הכהן וגו'
(ויקרא כז),

והקרקעות של הקדש [צריך עשרה לשומן] [כשפודה קרקע שהקדיש, או
בגובה הערך מקרקע. יבין] **תשעה, וכהן** צריך משע והעשירי כהן, לשומן אם
נא לפדותן, בגמרא (טו, א) מפרש וילף להו מקראי,

ואדם הנא לפדות עצמו מיד הקדש **כיוצא בהן** צריך עשרה לשומן, ובגמרא
(לקמן טו א) פריך אדם מי קדיש,

דיני נפשות, בעשרים ושלושה לקמן יליף לה צממיתין,

הרובע שור שרבע אשה **והנרבע** וזהמה שגרבעת לאיש, נידונית הנהמה
ליסקל [פ' דלדון האיש והאשה בוודאי בעינן כ"ג אלא מוסיף דגם על הבהמה
בעינן כ"ג] **בעשרים ושלושה** כלסם הרובע [או הנרבע],

שנאמר ויקרא כ טו **ואשה אשר תקרב אל־בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהָרְגָתָּ**
אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה מו' ת' יומתו דמיהם גם, **ואומר** דברים כ
טו **ואיש אשר יתן שְׂכָבְתוֹ בְּבִהְמָה מו' ת' יומת וְאֶת־הַבְּהֵמָה תִּהְרֹגוּ**
בגרבע כמיז [מהרש"א] דליתקוש להדדי, והרגת את האשה ואת הבהמה, צהמה
היינו רובע, וליתקוש צהמה לאשה, מה אשה צעירים ושלשה, אף צהמה צעירים
ושלשה,

שור הנסקל שנגח אדם ומת [נידון] **בעשרים ושלושה, שנאמר**
שמות כא **השור יסקל וגם בעליו יומת, כמיתת בעלים** אם היה
נידון צמיז מיתת ציט דין, דצני עשרים ושלשה **כך מיתת השור** דהאי
בעליו יומת קרא יתרא להך דרשא, ולא דנחמיז [בעל השור] קטלג, כדמפרש

אבני חן על מסכת סנהדרין

אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות משום זכות לא אינטרינזיק ליה, אלא אפילו לחייב הלך אחריהן, [אבל] לא בהטייתך אחרי רבים לטובה לזכות, אני אומר לך לנטות הטייתך לרעה אחרי רבים לחובה, אלא הטייתך לטובה לזכות על פי אחד אפילו אין יתירין מוכין על הממייצין אלא אחד זכה, אבל לחובה הטייתך לרעה על פי שנים עד שיהו ממייצין עודפין על המוכין שנים,

והכי קאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות על פי אחד, אבל אחרי רבים בשנים אפילו לרעות, הלכך על כרחך עשרים ושנים צעיק, דצריך מעשרה מוכין ליכא למימר, דהא כמיז והצילו העדה, ומו לא משכחת חובה צריך משנים עשר,

דף ב' ע"ב

ואין בית דין שקול אין עושין בית דין זוגות, שאם יחלקו למחצין הוי להו פלגא ופלגא, ולא משכחת לה הטייתך לטובה על פי עד אחד, הלכך **מוסיפין עליהם עוד אחד**, הרי כאן עשרים ושלושה ובגמרא (ז, ח) פריך, כיון דאין בית דין שקול ומזכרת עשרים ושלושה, הטייה לרעה על פי שנים לא משכחת לה,

[ותימא אפי' י"ב מחייבין וי"א מוכין זכאי, כיון דלרעה על פי שנים בעינן? וי"ל דאז נותנין ונושאין בדבר עד שיהיו אחד מהם. תוס' הרא"ש],

וכמה יהא בעיר, ותהא ראוייה לסנהדרין, מאה ועשרים¹²⁰ בגמרא (סס) מפרש כנגד מי, רבי נחמיה אומר מאתים ושלושים²³⁰, כנגד שרי עשרות דהיינו עשרים ושלושה עשרות, שיהא כל אחד מציט דין שר של עשרה, דצריך מעשרה לא אשכחן שררה:

נב'! אטו גזילות וחבלות, לאו דיני ממונות נינהו?

[ומתריץ] **אמר רבי אבהו**, [בלשון] **מה הן קתני, מה הן דיני ממונות, גזילות וחבלות** [ולקמן ג. מוקשה למה קתני שני פעמים שלשה] האי גזילות וחבלות, פירושא דדיני ממונות הוא, דלא תימא כל דיני ממונות במשמע,

ולמעוטי הלואות והולאות שהן צאין על גמילות חסדים, ואיכא נעילת דלת צפני לין, כדאמרין לקמן, הלכך מעטינהו, ולקמן מפרש ממאי מעטינהו,

אבל הוראות והלואות לא [אינו צריך ג', שהרי לא הוזכר במשנה] שניהן על עסקי מלוה הן, הולאות שצא לדון צעדי הולאה, שמציא עדים שאומרים צפינו הודה לו, הולאות שצא לדון צעדי הולאה, שמעדין צפינו הלוה, והלה כופר בשתיקן,

וכי האי לישנא טובא איכא בזה מכילתא, הולאה אחר הולאה, הולאה אחר הולאה מטריפין בפרק שלישי (לקמן ל, א) גבי עדים וזממין,

ואית דמפרשי הולאות שמודה במקצת, הולאות שכופר הכל, וראשון עיקר, דמכדי שניהן על עסקי מלוה הם, כדאוקימנא טעמא לקמן משום נעילת דלת צפני לין, מאי שנא דהא קרי הלוואה, והא לא קרי הלוואה, הולאות "וכפירות" איבעי ליה

ושלשה בכל עיר ועיר, כדכתיב (דברים טז) מתן לך בכל שעריך, וצריך צית דין הגדול שכלשכת הגזית ללכת ולהשיבס [ראה במל תורה מר' מאיר אריק זצ"ל שמקשה מנ"ל לרש"י זה], (וכו') [וכולן] יליף בגמרא (טז, ב) **אלא על פי בית דין של שבעים ואחד**,

אין עושין עיר הנדחת, אלא על פי בית דין של שבעים ואחד,

[ואידי שהביא שעיר הנדחת צריך ע"א, מביא עוד דינים ששייכים לעיר] **אין עושין עיר הנדחת בספר** [פ' שאין מחריבין העיר, וכן ג' עירות משום קרחה, אבל יחידים הן בסקילה וממונם פלט והעיר על תילה. חרושי הר"ן להלן מו:]: כך המבדיל בין ישראל לנכרים, וכלעז מרק"א (ספר, איזור הנמצא על הגבול) ובגמרא (לקמן טז) מפרש טעמא [רק הורגין העובדים ואין שרופין העיר מנוירת הכתוב. יבין],

[הא דלא תני ואין עושין ירושלים עיר הנדחת? משום דמתני' לא תני אלא מילי דשייכא לעיר שיכולה להעשות עיר הנדחת, לכך לא נקיט ירושלים. חמרא וחי'],

ולא שלש [ג' ערים שנדחו, ודוקא בקרובים זה לזה תוך י' פרסאות, ובב"ד אחד. יבין], **אבל עושין אחת או שתיים**,

סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד, וקטנה של עשרים ושלושה,

מנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד, שנאמר במדבר יא אספה לי שבעים איש מוקני ישראל, ומשה על גביה,

ר' יהודה אומר שבעים,

ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלושה, שנאמר במדבר לה ושפטו העדה והצילו העדה, עדה שופטת עשרה ממייצין ועדה מצלת עשרה מוכין, הרי כאן עשרים אשמעינן קרא דצריך עשרים, שאם יחלקו, יהיו עשרה ממייצין ועשרה מוכין [ולקמיה מוקשה ומנין להביא עוד שלשה],

ומנין לעדה שהיא עשרה, שנאמר במדבר יד עד מתי לעדה הרעה הזאת צמרגלים כמיז, יצאו יהושע וכלב,

ומנין להביא עוד שלשה, ממשמע שנאמר שמות כג לא תהיה אחרי רבים לרעות אם הריב ממייצין, לא תלך אחריהם להרוג, שומע אני שאהיה עמהם לטובה ולטובה, לזכות, הלך אחריהם, שאפילו מיעוט המוכים, ורבים הממייצין, כמיז לא תהיה אחרי רבים לרעות,

אבני חן על מסכת סנהדרין

למיתני,

אלי ושמעתי ברחוקי אגני:

וצריכא [למיתני דיני ממונות, גזילות וחבלות], דאי תנא דיני ממונות, הוה אמינא דאפי' הודאות והלואות, תנא גזילות וחבלות לפרושא [שרק הן צריכין ג'],

ואי תנא גזילות וחבלות, ולא קתני דיני ממונות, הוה אמינא הוא הדין דאפילו הודאות והלואות, והאי דקתני גזילות וחבלות, משום דעיקר ג' דכתיבי, בגזילות וחבלות כתיבי,

גזילות, דכתיבי שמות כב ונקרב בעל הבית אל האלהים [הגר' חיים קניבסקי שליט"א אמר שהגם שהדין נקרא אלקים ע"ש שהקב"ה סמך את משה רבינו וממנו נמשך לכל הדורות, מ"מ אינה אלא רמז ומותר לומר אלהים ב"ה" שאינה אלא רמז, אבל אביו הסתייפלער היה אומר אלקים עם "ק". פב], מדכתב בפרשה אלהים שלשה זמנים, נפקא לן דבעינן שלשה, והאי קרא כתיב בשומר חנם, וזה טוענו ששלח יד בפקדונו, דהיינו גזילות,

חבלות [ידעינן צריך ג'], מזה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו [תוס' למה לא אמר להדיף] ממשמע שנאמר שלשה בחובל בממונו, אף חובל בגופו בכלל, הלכך כהא נמי כתיב ביה, ואי לא תנא דיני ממונות, הוה אמינא הך משום דבגזייתיה כתיב נקט להו, ולעולם הוא הדין לדיני מלוה, להכי תנא דיני ממונות,

ו תנא, מה הן דיני ממונות גזילות וחבלות, אבל הודאות והלואות לא למעוטי הודאות והלואות, דאם כן דכולן במשמע, כיון דתנא דיני ממונות נישחק,

ולמאי הלכתא שיריניה תנא לדיני מלוה, למעוטיניה מאי, אילימא דלא בעינן שלשה, והאמר רבי אבהו, שנים שדנו דיני ממונות, לרברי חבל אין דיניהם דין לקמן (ו, א) קאי, דפליגי בפרשה, ואשמעין ר' אבהו דדדין כולהו מודו דבעינן שלשה,

אלא דלא בעינן מומחין סמוכין, וגטלו רשות מנשיא לדון, כדאמרין לקמן בפירקין (ה, א),

שמות כב ו פיריתן איש אל־רעהו פסח או יכלים לשמר ונגב מבית האיש אם־מצא הנגב ושלם שנים: ז אם־ל א ימצא הנגב ונקרב בעל־הבית אל־האל ויהם אם־ל א שלח ידו במלאכת רעהו: ח על־פל־דבר־פשע על־שו ר על־חמו ר על־שה על־שלמה על־פל־אברה אשר יאמר ביהוה זה עד האל ויהם יבא דבר־שניהם אשר ירשיען אל ויהם ושלם שנים לרעהו:

שם כד אם־פסח ו תלוה את־עמי את־העני עמך ל־א־תהיה לו פגשה ל־א־תשימונו עליו נִשָּׂה: כה אם־חבל תחבל שלמת רעה עד־בא השמש תשיבנו לו: כו כי הוא כסותה לבדה הוא שמלתו לערו במה וישקב ויהיה פירצעק

מאי קסבר תנא דידן דמעטיניהו [להודאות והלואות שאין צריך ג'], אי קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן [הלשון "עירוב פרשיות" הבונה על המדה של "אם אינו ענין תגרו ענין"] [ונמצא ש"עד אלקים" נדחה מפרשת שומרים לפרשת הלואות] דליכא למאן דאמר דהגזול ע"ס (בבא קמא קז, א) שהפרשיות הכמוצות באלה המשפטים מעורבצות הן, שיש מקרא כמוצ בפרשה זו, שאינו יכול לעמוד בה,

אלא מפרשה אחרת הוא, כגון אשר יאמר כי הוא זה (שמות כב) דילפינן מיניה מודה במקצת הטענה ישבע כו',

[ראה שפתי חכמים שמות כ"ב ח' שהדרש הוא עד אשר יאמר "כי אם זה". וז בעל הטורים יש "אשר יאמר כי הוא זה" בגימטרי' מודה במקצת טענה],

שכתב בשומר חנם, לאו אשומר חנם קאי, דשומרין אף על פי שלא הודו במקצת חייבין לישבע,

דהודאה מקצת הטענה אפרשת דאם כסף תלוה קאי (שם), דהתם הוא דבעינן הודאה במקצת, ואי לא מודה כלום, [יש לנו] חזקה [ש?]אם טענת המוצע אמת, לא היה יכול זה להעיד פניו נגדו ולומר לא הלויתני, הלכך אפילו שזעה לא בעי,

אבל בפיקדון דליכא גמילות חסדים, מעיז פניו וכופר הכל, ובעי שזעה,

והאי תנא דמתמינן אי סבירא ליה נמי, דהאי אשר יאמר כי הוא זה, כהלואה משמע, הרי נאמר אלהים דהאי קרא, דמשמע מומחין לשון שררה ודבנות, כדמתרגמינן ראה נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז) לשון רבנות ו ליבעי [בהודאות והלואות] גמי מומחין [כיון שהבאנו לו "אלקים"], [תוס'],

ואי קסבר, אין עירוב פרשיות כתוב כאן דהאי קרא לאו כהלואה משמע, שלשה למה לי כהלואה, הא מתלמא אלהים נפקא לן לקמן (ג, ב), ואלהים כהלואה לא כתיב [כל הג' אלקים כתיב בשומרינן]?

לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן, ובדין הוא דליבעי גמי מומחין, והאי דלא בעינן מומחין, משום דרבי חנינא ומקנתא דרבנן הוא, דאמר רבי חנינא, דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות, בדרישה ובחקירה נמי לדקוק את העדים בלילה יום [ו. ררי"ק] בלילה שעה הלילה,

דף ג' ע"א

שנאמר ויקרא כד משפט אחד יהיה לכם ממונות כנפשות, וכיון דכתיב דרישה וחקירה דייני נפשות דכתיב (דברים יג) ודרשת ומקרת, הוא הדין לדיני ממונות,

ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה, כדי שלא תעול דלת בפני לו יין שימנעו מלהלוות, שמה יכפור, והעדים יטעו, ולא תהא עדותן מכוונת ויפסיד, והכא נמי [לא צריך מומחין], שמה לא ימצא מומחין לכופו לדון,

אבני חן על מסכת סנהדרין

וכו' והכי קאמר דיני ממונות, דהיינו הולאות והלואות בשלשה הדיוטות, וגזילות ומצלות בשלשה מומחין,

רב אחא בריה דרב איקא אמר, מדאורייתא חד נמי כשר
בסודא והלואה, **שנאמר** ויקרא יט' **בצדק תשפוט עמיתך** משפוט
לשון יחיד, ולכן עירוב פרשיות כאן [תוס'], וממתינן דלאי תרמי קמני, כדאמרן,
ומהו שלשה בסודא והלואות, לאו מדאורייתא אלא מדרכנן,

אלא [גזירה] **משום יושבי קרנות** תגרינן, שאין נקליין צטיי דינין, ויזכה
את המייב, ומייב את הזכאי, [משום שוכני מדינות שאין בהם מומחין, התקינו ג'.
ר"ה, ומשמע שמפרש יושבים בד' קרנות העולם], [ראה ברכות כח: מה
שהארכתי על לשון יושבי קרנות],

[ולפי שפרשת שאלן אין דיין אחד כשר, דחיישין ליושבי קרנות] **אטו**
בתלתא מי לא הוו יושבי קרנות?

[ומתרינן] **אי אפשר דלית בהו חד דגמיר** [תוס'] ששמע מחכמים
וממדינן הלכות דין מלוה [פ' א"א שיכנסו עצמן בדין אי ליכא בהו חד דגמיר.
חדושי הר"ן],

אלא מעתה, טעו לא ישלמו דהא צרשות נחמי אפילו מדאורייתא #
[הא דלא מתרינן שלא תנעול דלת כמו לעיל? כיון דכאן מירי שיש ביניהם אחד
דגמיר הרי זה דומה לב"ד רגיל דאמרין אם טעו לא ישלמו] **כ"ש דנפיש**
יושבי קרנות דלא ליכפת להו למיגמר [פ' שיראו שאם טעו אינם צריכין
לשלם, יחשבו שיש ממש בפסקיהם] [תוס'],

מאי איכא בין רבא [דמדאורייתא צריך ג' מומחין, ומכשירין בהדיוטות
משום שלא תנעול דלת], **לרב אחא בריה דרב איקא** [דמדאורייתא די
ברין אחד, וגזרו שצריך ג' משום יושבי קרנות], # [בודאי יש חילוק ביניהם אלא
השאלה הוא "מאי איכא" למעשה מה יהיה ביניהם?]

איכא בינייהו, דאמר שמואל שנים שדנו דיניהן דין, אלא
שנקראו בית דין חצופ [קמ"ל שמותר לקרותם "מוחצפים" ואין בזה
משום המכנה שם לחבירו. שעמציב"ה] שעצרו על תקנת חכמים. [ראה חדושי
הר"ן לקמן ה' ע"ב ויש שפירש ב"ד חצופ "מגולה" שמבינין בהן מי המזכין ומי
המחייבין כששניהם מסכימים בחיוב או בפטור משא"כ בג' שכל אחד יכול לומר
לא אני המחייב או המזכה],

לרבא דאמר מדאורייתא תלתא צעין לית ליה דשמואל [תוס'] דאמר
דיניהן דין [דשנים לעולם אינו כשר, דמדאורייתא צריך ג'], **לרב אחא**
בריה דרב איקא [דמדאורייתא די באחד], **אית ליה דשמואל:**

[שנינו במשנתנו] **נזק וחצי נזק וכו':** **נזק חיינו חבלות** [תוס'] מאי

[יש שם שאלה על דין תורה שהיה מסוכך מאד, וכבר דנו בה כמה דייני
ישראל וגם בערכאות ועדיין לא באו לגמר דין, ובא הדין לפני הרא"ש וכותב שם
תשובה ארוכה ובתוך דבריו כותב] והא דאמרין בפרק שבועת העדות ל: מנין
לדיין שיוודע בדין שהוא מרומה שלא יאמר הואיל ועדים מעידין בפני אחתכנו
ויהא קולר תלוי בצואר העדים, ת"ל מדבר שקר תרחק, אלמא שיש לו לדיין
להסתלק מדין מרומה שלא לדנו, ובפרק קמא דסנהדרין משמע שזכות תחשב
לו שהוא משרה שכנה בישראל אם הוא דין מרומה, ודורש וחוקר כדי
להוציאו לאמתו? ותירץ רבינו מאיר מרומנובורג ז"ל דההיא דשבועות העדות
מירי כשהתובע טוען ברמאות או יסתלק הדיין ויפסיד הרמאי ברמאות, שלא
ימצא מי שישתדל בדינו לפסקו, והא דפרקא קמא דסנהדרין ז: מירי שכנתבע
טוען ברמאות ואם יסתלק הדיין מפני שהוא טוען ברמאות נמצא שהוא משתכר
ברמאות, שלא ימצא מי שישתדל בדין וישאר הגול בידו, אלא מה יעשו
הדיינים יחקרו וידרשו בכל מיני חקירות ודרישות להוציא הדין לאמתו כדאמרין
בריש סנהדרין ב: אמר ר' חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות
בדרישה וחקירה שנא' משפט אחד יהיה לכם מה טעם אמרו דיני ממונות לא
בעי דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לוי, נמצא כשהנתבע טוען
ברמאות לא שייך האי טעמא ובעי דרישה וחקירה וצריך הנתבע להשיב על כל
מה שישאל הדיין, ואם אינו רוצה להשיב לדיין ומכסה ומעלים דבריו ומשיב
תשובות גנובות כדי שלא יוכל הדיין לעמוד על אמתת הדין מה יעשה הדיין,
לכותו אי אפשר מאחר שנראה לו דין מרומה וכו'. שו"ת רא"ש כלל קו אות ו'.

אלא מעתה [דהקילו רבנן בהודאות והלואות שאין צריך מומחין], **טעו**
הדיוטות דיני ממונות **לא ישלמו** דכיון דצרשות רבנן קא נחמי, הוו להו
כמומחין, וכל המומחה לזית דין, אס טעה פטור מלשלם, כדלקמן צאחד דיני
ממונות (ג, א) הא טעו מומחה מייד [אבל אם ההדיוט עושה ברשות ב"ד
בדיני ממונות אין חילוק בין מומחה לשאינו מומחה. וראה תוס']?

[ומתרינן] **כל שכן אתה נועל דלת בפני לווי** דסגר דלמא טעו צי
דינא, ופטרי ליה ומפסידנא,

אי הכי דסודא והלואות שלשה צעין, למה ליה לר' אבהו לאוקומה לממתינן
זמה הן קמני, **תרתי קתני** מני למימר [פ' היה יכול לפרש המשנה שאומרת
שני דברים], **דיני ממונות** דהיינו הולאות והלואות **בשלשה הדיוטות**
כל דהו, **גזילות וחבלות בשלשה מומחין** ומשום דמלוקין דדיניהן, לא
כללינא צמד כללא,

ועוד אי חדא קמני **שלשה שלשה למה לי** למה לי למימני תרי זמני
שלשה, הכי אצעי למימני, דיני ממונות, שהן גזילות ומצלות בשלשה [איכא דוכתי
דרייק הכי, ואיכא דוכתי דלא דייק. תוס']?

אלא אמר רבא, תרתי קתני דולאי שלשה צעין, דעירוב פרשיות כתיב
כאן [פ' דגם בהלואות כתיב אלקים, דבעינן שלשה מומחין], ומיהו כהדיוטות
סגי, **משום דרבי חנינא** [לעיל סוף ע"ב, דבר תורה אחד דיני ממונות

אבני חן על מסכת סנהדרין

קרי נזק ומאי קרי חבלות, הא נזק אחד מחמשה דברים של חבלות הוא, וליתני חבלות, ולא צעי נזק? משום דקא בעי למיתנא חצי נזק, תני נמי נזק שלם,

חצי נזק נמי היינו חבלות דשור חס שחבל, אינו משלם חלא חצי נזק, וכיון דתנא חבלות, אף חצי נזק במשמע?

תנא ממונא [חבלות ממונא הוא דאפחמיה לדמיס], וקתני קנסא חצי נזק קנסא הוא, דסתם שורים אינם נוגחים, ולא היה לבעלים לשמרו כל זמן שלא הועד, ולא צעי לשלומי מיד, חלא קנסא הוא דקנסיה רחמנא, כדי שירצה בשמירת שורים,

הניחא למאן דאמר, פלגא ניזקא קנסא, אלא למאן דאמר פלגא ניזקא ממונא דפרק ארבעה אבות (בבא קמא טו, א) פליגי בה, דקסדר סתם שורים נגחים הם, ומדינא כולחו צעי לשלומי, דהוה ליה למינטריה, ורחמנא הוא דחס עליה, מאי איכא למימר [למה צריך לומר חצי נזק הרי הוא בכלל חבלות]?

אלא אידי דקא בעי למיתנא תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה, דמזמן

דף ג' ע"ב

שאינו משתלם בראש הוא שמשלם יותר מן הקרן, וחצי נזק משלם פחות מן הקרן, דנאש היינו קרן, דכמי (ויקרא ה) ושלם אותו דנאש, תנא נמי חצי נזק, דמזמן שאינו משתלם בראש הוא, ואידי דקא בעי למיתנא חצי נזק, תנא נמי נזק:

שמות כב ו פִּירְתָּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ זָבָלִים לְשֹׁמֵר וְגַבֵּי מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגֵּבִי וְשֵׁלֶם שְׁנֵים־זֶ אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגֵּבִי וְנִקְרַב בְּעֵל־הַבֵּית אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמִלְאֶת רָעָהוּ: ח עַל־כֵּל־דְּבָר־פֶּשַׁע עַל־שׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שְׁלֵמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֵאמֶר בִּירֵהוּא זֶה עַד הָאֵל הֵים וְבִדְבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֵל הֵים וְשֵׁלֶם שְׁנֵים לְרֵעֵהוּ:

שלשה מנלן [שצריך ג' דיינים]? דתנו רבנן שמות כב ז ונקרב בעל הבית אל האלהים, הרי כאן אחד, שמות כב ח עד האלהים יבא דבר שניהם הרי כאן שנים, שמות כב ח אשר ירשיעון אלהים הרי כאן שלשה, דברי רבי יאשיה,

ר' יונתן אומר, ראשון תחילה נאמר, ואין דורשין תחילות [תוס'] למניין, דלגופיה חמא, דלצעי מומחין, דלחסיס לשון גדולה ורצנות, אלא עד האלהים יבא דבר שניהם הרי כאן אחד, אשר ירשיעון אלהים הרי כאן שנים, ואין בית דין שקול אין עושין בית דין זוגות, דלריך לקיים צו אחרי רבים להטות, ואם יתחלקו למחצין, אין כלן רבים, מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן שלשה,

נימא בדורשין תחילות קמיפלגי, דמר סבר דורשין תחילות, ומר סבר אין דורשין תחילות?

לא דכולי עלמא אין דורשין תחילות, אמר לך ר' יאשיה אם כן דלא למידרשיה חמא, לכמוז חל השופט נימא קרא ונקרב בעל הבית אל השופט, מאי אל האלהים, ש"מ למנינא,

ורבי יונתן, לישנא דעלמא נקט, כדאמרי אינשי, מאן דאית ליה דינא, ליקרב לגבי דיינא חלא דיין הרגיל, ולא חלא הדיוט [פ'] ואומרים אנשים בן שיהא זוהר בזה, שאם ילך אצל הדיוט יתחרט לבסוף, שההדיוט אינו בקי בהלכות. וזה גם כוונת הפסוק, ולא ללמד שצריך דיין שלישי, שזה אנו צריכין מפני שאין ב"ד שקול],

ור' יאשיה דצעי קרא לאחיו שלישי, מי לית ליה ב"ד נוטה, שצריך חלא יהא בית דין שקול, כדי שיתקיים צו הטייה אחרי רבים, ולדידיה ארבעה או ששה כשרין, דאי צעי בית דין נוטה, קרא לאחיו שלישי למה לי,

והתניא, רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מה תלמוד לומר שמות כג לנשות אחרי רבים להטות [פ'] דבשמות כ"ג פסוק ב' כתיב ולא תענה על ריב לנשות אחרי רבים להטות (וכפל לשון דקרא קא דייק, כוס הישועות) ודורש אותה שלא די שתלך אחרי הרבים אלא גם תעשה פעולה שיהי' ב"ד נוטה] התורה אמרה, עשה לך ב"ד נוטה והא קרא דריש?

סבר לה ר' יאשיה כרבי יהודה דאמר סנהדרי גדולה שבעים דהוו להו זוגות, וקרא מוקף לה לקמן [בדף זה] לדרכה אחרימי [לב"ד כ"ג בדרינא נפשות שצריך להיות ב"ד נוטה],

[לקמן משמע דאית ליה לר' יאשיה ולר' יהודה שצריך שיהיו כולם מחייבים],

דתנן [במשנתינן] סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד, ר' יהודה אומר שבעים [תוס'],

אימר דשמעת ליה לרבי יהודה בסנהדרי גדולה דכתיבי קראי לקמן (ז, ח) דנליהי פירקין, בשאר בי דינא מי שמעת ליה,

וכי תימא לא שנא, והתנן סמיכת זקנים על ראש פר העדה ועריפת עגלה בשלשה, דברי ר' שמעון, ר' יהודה אומר בחמשה, ואמרינן מאי טעמא דרבי יהודה? ויקרא ד וסמכו שנים, זקני שנים, ואין בית דין שקול וסתם זקנים בית דינא משמע מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן ה'?

דרבי יאשיה עדיפא מדר' יהודה כלומר, ר' יאשיה חזק את דבריו יותר מדר' יהודה, דאילו ר' יהודה בסנהדרי גדולה הוא דלית ליה [שאין צריך ב"ד שקול], הא בשאר בי דינא אית ליה, ור'

אבני חן על מסכת סנהדרין

יאשיה בשאר בי דינא נמי לית ליה,

ואלא האי לנמות מאי עביד ליה בשלמא לר' יהודה מוקי לה בשאר בית דין?

מוקים לה בדיני נפשות שמתקיים בו הטיית לטובה על פי אחד, כדאמריה במתניתין, ואי הו' זוגות, ליכא הטייה בפחות משנים אבל בדיני ממונות לא [תוס']

אלא הא דתנן שנים אומרים זכאי, ואחד אומר חייב, זכאי, שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי, חייב,

נימא דלא כרבי יאשיה דאי כר' יאשיה, כיון דשלישי מקראי יליף להו, ולאו משום טובה, נריך שמהא דעת שלשתן שוה?

אפילו תימא רבי יאשיה מודה דהיכא דחלוקין, אזלינן בתר רובא, מיייתי לה בקל וחומר, מדיני נפשות, ומה דיני נפשות דחמירי, אמר רחמנא זיל בתר רובא, דיני ממונות לא כל שכן [תוס']:

תנו רבנן, דיני ממונות בשלשה, רבי אומר בחמשה, כדי שיוגמר הדין בשלשה אם יתלקו, שיהא שלשה רוב ויגלן אחרים, אטו בתלתא, מי לא גמר דינא בתרי כי הוו תלתא, מעיקרא מי לא גמיר דינא בתרי [הרי שנים הם רוב של שלשה]?

הכי קאמר, מפני שגמר דין בשלשה שנירץ שלשה בגמר דין [פ'] שאף שיש רוב צריך שיהיו ג' דינים שיפסקו],

אלמא קסבר [רבי] תלתא כי כתיבי, בגמר דינא כתיבי,

מגדף [ומפני שני זורות הלשון שלא נמצא בן בחיבוריהם של האמוראים רבינא ורב אשי, יש מי שאומר דהך רבנן רב אחאי ורבי אבהו לאו אמוראי נינהו אלא מדרבנן סבוראי הם שהוסיפו קצת תוספות בגמרא, כגון בריש קידושין שכל הגמרא עד כסף מנא לן מהדברים שהוסיפו הוא. הליכות עולם שער שני פרק ראשון [כללי הש"ס]] בה רבי אבהו, אלא מעתה דקראי בגמרא דין קיימי תהא סנהדרין גדולה [תוס'] צריכה מאה וארבעים ואחד, כדי שיוגמר הדין בשבעים ואחד אלא מאי טעמא לא אמרת הכי, ותהא סנהדרין קטנה צריכה ארבעים וחמשה, כדי שיוגמר הדין בשלשה ועשרים,

אלא [בודאי אין לומר כן, אלא] במדבר יא אספה לי שבעים איש אמר רחמנא, משעת אסיפה שבעים ר' אבהו קאמר לה לכולה מילתא, ונלשון קושיא, במדבר לה ושפטו העדה וילפינן מנייה במתניתין עשרים ושלשה לסנהדרין קטנה וחצילו העדה נמי משעת (שפיטת העדה) [שפיטה עדה. ד.ס'],

הכי נמי שמות כב ונקרב בעל הבית אל האלהים דילפינן מנייה, משעת קריבה קאמר, משעת קריבה שלשה?

אלא היינו טעמא דרבי [שצריך ה'], שמות כב אשר ירשיעון אלהים לשון רבים תרי, נאמר אלהים למטה ירשיעון אלהים ונאמר אלהים למעלה עד האלהים יבא, והוא דונקרב לא קשיא, דקסבר אין דורשין מחילות מזה למטה שנים אף למעלה שנים, ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן חמשה,

[ק"ל דלמאי צריכין לטעמא דרבי אף למעלה ב', הוא מפשוטו דמקרא דאשר ירשיעון והיינו ב', נדע דבעינן ג' מבח דאין ב"ד שקול, וע"כ אידך קרא דאלהים אתא לרבו' דהיינו ד' ואין ב"ד שקול הרי כאן חמשה ? גליון הש"ס לרע"א, # ולבאורה י"ל בשיש לנו שנים ואנו מוסיפין עוד אחד כדי שלא יהיה ב"ד שקול זה רק עד שמוצאין עוד פסוק, אבל לאחר שיש לנו עוד פסוק לרבות עוד דין, אנו אומרים שזה בא לרבות דין שלישי ואין אנו מוסיפין עוד דין שלא יהיה ב"ד שקול, וראה עוד בע"ל],

דף ד ע"א

ורבנן, ירשיעון [חסר וי"ו] כתיב [תוס'], שיש אם למסורת וירשיעון כתוב בלא וא"ו לרמז שאין בו הוראה אלא לאחד, אלא שלשון אדנות נאמר בלשון רבים לפעמים, ואין כאן אלא שנים וחד לנמיה ונמצאו שלשה וכן הלכה. מאיר],

א"ר יצחק בר [יוסי] [יוסף], אמר ר' יוחנן, [חמש תנאים אלו] רבי [ירשיעון], ורבי יהודה בן רועץ [שבעים], ובית שמאי [מתנות דם], ור"ש [סוכה], ור' עקיבא [דם אדם], כולו סבורא להו [תוס'], יש אם למקרא נתר קרייה אזלינן, דהיא עיקר,

[אין הלכה כשיטה, והטעם כתב הר"ן על הרי"ף ג. בדפי הרי"ף ו"ל אבל כל היכא דאמר' רבי פלוני ורבי פלוני כולו סבורא להו כי הכא הויא שיטה, שהיא קבלה ביד הגאונים ז"ל דלית הלכתא כחד מינייהו מפני שאע"פ שהולכים בשיטה אחת אין כל דבריהם שוין ואין מודין זה לזה, ולפי שאין מודין זה לזה ובכל חד מינייהו פליגי רבנן עליה הוי כל חד מינייהו יחיד ובטל במיעוטו. וראה שו"ת הרשב"א ח"א סימן שיד],

1. רבי, הא דאמרן ירשיעון קרינן,

2. ור' יהודה בן רועץ, דתניא, שאלו תלמידים את ר' יהודה בן רועץ, אקרא אני יכולני לקרות [פ'] כיון שהמלה "שבעים" נכתב חסר, היה בידי לבטא אותה] ויקרא יב וטמאש שבעים [זיבעציו, seventy] כדמיה, דהא לא כמיז שבעים [בשני יודיין] מלא, יכול תהא יולדת נקבה טמאה שבעים [יום, פ'] כמו שהאשה טמאה ללדת זכר שבעה ימים, כן תחיה טמאה בלדת נקבה שבעים יום],

אבני חן על מסכת סנהדרין

קרנות קרנות קרנות נחטאת של מנחם המיון כמיצין?], [ומפרש] נשעיר
 ונשאל כמיצ [בפסוק כה] קרנת חסר, וכנכסה דיחיד כמיצ [בפסוק לד, ולפניו
 בפרוסים חסר*] קרנות מלא, ונשעיר דיחיד כמיצ [בפסוק ל'] קרנת חסר,
 אלאל הן דפר כהן נשים [פסוק זו], והעלם דבר [פסוק יח]. נמנח הפנימי
 כמיצין?], והסם כולו מודו [שאם חסר מן המתנות] דמנח אמת מעכנת נהן,
 וצוים שמא' אולי נמר קרייה, **הרי כאן שש** [פ'] אף שכבתיב חסר הלא הקרי
 הוא מלא], **ארבע למצוה** [ואין לומר שכל השש הם למצוה, ואין [פ']
 שאין] נמנח אלא ארבע קרנות. רש"י זכאים לו:], **ושתיים** [ושתי מתנות
 דקרבן חטאת, שבו משתעי קרא] **לעכב** [תוס'],
 * [משמע מפורש מהכא דלפום גמרא צריך להיות בס"ת קרנות בוא"ו בפרשת
 כשבה דיחיד, וכתבו מוקצת מפרשים ז"ל שכתבו בשם הר"ר שלמה ז"ל דלא
 כתיב קרנות לא במכתב ולא במסורה, וא"כ הוא צ"ע, חדושי הר"ן].

ובית הלל אומרים, קרנות קרנת קרנת, הרי כאן ארבע, ג'
 [מתנות] למצוה ואחת לעכב [ולכן אומרים ב"ה שרק מתנה אחת
 מעכבת] [ראה מהר"ם וראש משביר],

ואימא נצית הלל בולחלו למצוה # [ולמה לא שאל ואימא בולחלו לעבב ?
ובאמת רש"י מתרץ את זה באומרו שכולן צריך למצוה ולכן אינם מיותרים וא"כ
אין לנו מקור שבא לעבב] דהא כולוה צריכי למכבז למצוה, ועיכוב דחדא מנא
להו, אימא אף על פי שלא נתן כלום כיפר? **כפרה בכדי** צלא כלום [בלא
נתינת דם] **לא אשכחן,**

4. ר"ש, דתניא [ששנינו בברייתא] שתיים דפנות של סוכה כהלכתן שלימות, ושלישית אפילו מפה ברום עשרה טפחים, ר"ש אומר שלש כהלכתן, ורביעית אפילו מפה,

במאי קמיפלגו, רבנן סברי יש אם למסורת שנמסרה כתיבתו
לכתבו חסירה, ור"ש סבר יש אם למקרא,

רבנן סברי יש אם למסורת, ויקרא כג בסכת בסכת בסוכות, הרי כאן ארבע, דל חד קרא לגופיה, פשו להו תלת, אתאי הלכתא [הלכה למשה מסיני] גרענא לשלישית ואוקימתא אטפא,

ור"ש סבר [יש אם למקרא], בסוכות בסוכות בסוכות, הרי כאן שש, דל חד קרא לגופיה, פשו להו ארבע, אתאי הלכתא דאמרין הסם ממיזות הלכה למשה מסיני גרעתא דרביעית ואוקמיה אטפח,

5. ר"ע, דתניא ר"ע אומר, מניין לרביעית דם היא שיעור חיונו וכלאו הכי [אם אין בה רביעית] לא אלקרי ממ, עד שיהא צו שיעור [פ'] שאם נשאר באדם פחות מרביעית דם אינו יכול לחיות. וכתב הרמ"ה ומומשיעור חיות ברביעית, שיעור מיתה נמי ברביעית, דבבציר מהכי לא מקרי

אמר להן [השיב להם ר' יהודה בן רועין, יש לדרוש שאינו בן שהרי], **מימא** שצעת ימים **וטיהר** שלשים ושלשת ימים **בזכר**, **וטימא** לשבעה ימים **וטיהר** שש יום ושעת ימים **בנקבה**, **מה כשטיהר בזכר** [תוס'] **בנקבה כפלים** [ששים וששה הוא כפל של שלשים ושלשה], **אף כשטימא בזכר** [שבעת ימים], **בנקבה כפלים** וטומאה דיולדת זכר שצעה, הלכך דנקבה שבעה ימים [שני שבועות],

לְאַחַר שֶׁצִּאֲו [תַּלְמִידִיו] יֵצֵא [ר' יהודה הן רועץ] וּמַחְזִיר אַחֲרֵיהֶם, אָמַר לָהֶן אִי אַתֶּם זֻקְקִים לָכֶּן [לְלַמֵּד מִמֶּה מִצְוִינָא], שְׁבוּעִיִּים קָרִינִן [הַקְרִי שֶׁל הַמּוֹלָה ע"י הַנִּקְיֹד], וַיֵּשׁ אִם לְמִקְרָא,

3. ב"ש, דתנן, ב"ש אומרים, כל הניתנין [שרמם ניתן] על מזבח החיצון [שהיא בעורה לפני פתח ההיכל] עולה ושלמים ואשם, הטעמין שמי ממנות סקן ארבע, שנתנן [בדיעבד] במתנה אחת, כיפר [תוס'] ,

(שנאמר דברים יב כו וְעִשִּׂיתָ עַל־תֶּדֶה תִּבְשֹׁר וְהָדַם עַל־מִזְבֵּחַ ה' אֵל תֶּדֶה וְדָם־זִבְחֶיךָ יִשְׁפֹּךְ עַל־מִזְבֵּחַ ה' אֵל תֶּדֶה וְהִבְשֹׁר תֹאכַל, דַּמְעֵי וְדַם וְזִמְיָן יִשְׁפֹּךְ, שְׂפִיכָה אִחִם בְּזִמְמָעַת) וּבַחֲטָאֵת [שְׁצִירָד לַתַּחֲלָה ד'] מִתְּנוּת עַל ד' קִדּוּת, בְּדִיעְבֵּד יִצְאָ עִם נִתָּן] שְׁתֵּי מִתְּנוּת (בְּרַמְפֶּרֶשׁ לַחֲלֹן), וּבֵית הַלֵּל אֹמְרִים, אִף בַּחֲטָאֵת שְׁתַּנֵּן בַּמִּתְנָה אַחַת, כִּיפֶר,

[פר כהן (הבשר)] ג אם הכהן הפשעים יתקטל לאשמת העם והקריב על טהורו
 חָשֶׁר טָטָא פֿר בְּן־צֶדֶק רָמִים לֵה' לְתַשׁוּאָה: ו זָמַן הַכֹּהֵן מִן־הַדָּם עַל־קִרְוֵי מִ
 מִזְבֵּחַ קִטְרֵת הַדָּמִים לִפְנֵי ה' חָשֶׁר בְּצִלְעוֹ מו' עַד וְאֵל כֹּל־דָּם הַפֶּה יִפְחֶה
 חֲלִיסוֹ ד' מִזֵּחַ הַעֲלֵה אֶשֶׁר־פָּתַח חֹלֶל מו' עַד:

[פר העלם דבר] יג ואם בלעזת. שְׂרָחֵל יִשְׁאוּ וְעֵלֶם דָּצָר מַעֲשֵׂי הַקֹּהֵל וְעִשּׂוֹ חֹסֶת מִכֶּל-מִעוֹ מ' ה' אֲשֶׁר ל-חֲמֻסָּהוּ וְאִשְׁמוֹ: יח וימן הדם: יטן - על-קִרְיַת הַבְּנוֹת אֲשֶׁר לַפָּנִי ה' אֲשֶׁר בָּחֵל מו' עַד וְאֵת בִּלְהֵם: שִׁפְחָה לִּי-יִסוֹ ד' מִנְחָם הַעֲלָה אֲשֶׁר-פָּתַח אֲהֵל מו' עַד:

[שעיר דגשיא] כז אָסר נָשִׂיא יִיחָטָא וְנִשָּׂא אַחַת מִכָּל-מִנּוֹ ת' ה' אָל הַיּוֹ אָסֵר
ל' אַת-עֲשִׂינָהּ בְּצַנְגָּה וְאִשָּׁם: כה וּלְקַח הִפְתָּן מִדָּם הַמִּשְׁחָה בְּצִנְצָעוֹ וְנָמַן
עַל-קֶרְנֶם מִזֹּחֶם הָעֵלָה וְאֶחָד דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ-אֶל-סוֹךְ ד' מִזֹּחֶם הָעֵלָה:

[שְׁעִיר־דִּיחַד] כּו וְאִם־גִּפֹּשׁ חֲסֵת תִּתְּנוּ מִמֶּנּוּ מִן־הָרֶקֶת צִעֲשֶׁתָּהּ חֲסֵת מִמֶּנּוּ י' ה' חֶשֶׁר ל' אֶת־תִּשְׁשִׁיָּהּ וְאִשֶּׁס׃ כח או' הו' דַּע אֲלֵי סִטְחֹתוֹ חֶשֶׁר סִטְחֹת וְהִבִּיא קִרְבָּנוּ שְׁעִירֹת עִידֹת מְמִימָה גִבָּהּ עַל־סִטְחֹתוֹ חֶשֶׁר סִטְחֹת כט וְסִמְךָ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַסִּטְחֹת וְשִׁטְם אֶת־הַסִּטְחֹת צִמְךָ ס' הַעֲלֵה ל' וְלִקַּח הַפֶּהּן מִדְּמָה אֶת־אֲבָצֵעֻ וְזָמַן עַל־קֶרֶת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה וְאֶת־פֶּל־דְּמָה יִשְׁפֹךְ אֶל־יָסוֹ ד' הַמִּזְבֵּחַ׃

[בבשרה דייחיד] לב ואס-דבש יצא קרצו לטפוח נקצה תמימה יצאנה: לג וסמן את-ידו על ראש הטפוח ואפט אתה לטפוח דמקו ס' אלף ישפט את-העולה: לד ולקח הפהו מדם הטפוח תאבדעו ונמן על-קרנא מנחם העולה ואם-קל-דמא ישפח איל-יו ד המנחם:

וַאֲמַר רַב הוּנָא [רָאָה זִבְחִים לֹא:], מ"ט דב"ש, [דכתיב ב] ויקרא ד

אבני חן על מסכת סנהדרין

והלא דין הוא [שיש דרך לדרוש במה מצינו שלא יעכבו] דלא ליעכבו, למה לי לרצוי דנכפרה אחת קני, נאמר דמים למטה [הכנסתי כאן פירוש האמצעי של רש"י], [מחוט הסיקרא, בעולה ושלמים ואשם], ונאמר דמים למעלה [למעלה מחוט הסיקרא, דהיינו מחטא דהמה דכמיני דה קרנות (ויקרא ד)],

מה דמים האמורים למטה וכו':

למעלה	למטה	
פירוש ראשון	בפרשה דחטאת העוף [עולה ויורד]	בחטאת בהמה
פירוש אמצעי	מחוט הסיקרא, דהיינו אשם חטאת שלמים	מחוט הסיקרא דהיינו חטאת שניתנת על ד' קרנות,
פירוש אחרון	באשמות	בחטאות

מה דמים האמורים למטה, שנתנן במתנה אחת כיפר [דהא אפילו צית שמאי מודו בשאר קרצנות דכמיני (דברים יב) ודס זנחין יספק] דהא לא כמיני קרנות, אף דמים האמורים למעלה, שנתנן במתנה אחת כיפר,

[רש"י מביא באן ג' פירושים, ואני הכנסתי הפירוש האמצעי כמש"כ הוא עצמו ולשון אמצעי עיקר],

נאמר דמים דפרשה למטה גבי מחטא העוף, דשמעת הקול [בקרבת עולה ויורד], דכמיני (ויקרא ה) והוא מדס החטאת על קיר המזבח ונאמר דמים למעלה דחטאת דהמה,

לשון אחר, נאמר דמים למטה, למטה מחוט הסיקרא, בעולה ושלמים ואשם, ונאמר דמים למעלה למעלה מחוט הסיקרא, דהיינו מחטא דהמה דכמיני דה קרנות (ויקרא ד), מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר, דהא אפילו צית שמאי מודו בשאר קרצנות דכמיני (דברים יב) ודס זנחין יספק, לשון אחר, למטה דפרשה דחטאת דויקרא דאשמות דכמיני [אשם גזילות וכו'] שבתחלת בויקרא ה כא, [ו?] לשון אמצעי עיקר,

או כלך [לשון, פלה ולך], לדרך זו [ונדרוש שכל המתנות מעכבות], נאמר דמים בחוץ [במזבח החוץ], ונאמר דמים בפנים [בזרמה] מחטאות הפנימיות, דפר כהן משיח, והעלם דכר, הטענות שזע הזיות על הפרוכת ועל מזבח הזהב, ומנן דהו, ממנה אחת מהן מעכבת, באזיהו מקומן (זכחיס מו, א), ונפקא לן מקראי דהקומץ דבה (מנחות כו, א) ועשה [לפר ?] כאשר עשה [ויקרא ד ב] מה תלמוד לומר, לכפול דחטאות, מלמד ששם חסר אחת מכל המתנות לא עשה כלום,

מה דמים האמורים בפנים, חיסר אחת ממתנות לא עשה ולא כלום, אף דמים האמורים בחוץ, חיסר אחת ממתנות לא עשה כלום,

נראה למי דומה, דנין חוץ מחוץ [חטאת יחיד מחטאת דשמעת קול, ששניהם נעשין בחוץ], ואין דנין חוץ מפנים [חטאות הפנימיות],

מת דהא לא הוה מעיקרא שיעור חיות כי היכי דליקריה השתא מת] שיצאה משני מתים, שמממא באהל,

שנאמר ויקרא כא על כל נפשות [לשון רבים, הגם דכתיב בלי וי"] היינו דס דליקרי נפש מת [לא יחיד] לא יבא, שתי נפשות משמע משני בני אדם ושיעור א' וכמז מת, כדי מיטה, היינו רביעית,

ורבנן נפשת [חסר וי"], לשון יחיד, שצריך כל הדרם להיות מאדם אחד] כתיב [חוס'] ורצן פליגי עליה, ואמרי עד שיהא השיעור מאלס אחד, דנפשת חסר כמיני,

מתקיף לה רב אחא בר יעקב, מי איכא דלית לי' יש אם למקרא, והתניא שמות כג בחלב אמו, יכול בחלב אכל קלנ מותר לנצל [אבל הר"ן כתב שיבואו שניהם, שיהיה אסור גם חלב אם, וגם חלב],

דף ד ע"ב

[ומסיים הברייתא] אמרת יש אם למקרא וליכא מאן דפליגי, דאי פליגי דער דחלב מנא לן דאסור?

ח על-כך דבר-פשע על-ישו' ר על-חמו' ר על-שה על-שלמה על-כך אברה אפר יאמר ביה הוא זה עד האל הים יבא דבר-שניהם אשר ירשען אל הים ישלם שנים לרעהו:

אלא דכ"ע יש אם למקרא, ורבי [דבעי חמשה] ורבנן [דאמרי שלשה] בהא קמיפלגי, רבי סבר שמות כג ירשיעון אלהים אחריו לזד מאלהים האמור למעלה בעינא תרתי, ולמעלה דומיא דלמטה הרי ארבע [ומוספין עוד אחד שאין ב"ד שקול], ורבנן סברי ירשיעון דהאריך והאי ירשיעון אלהים האמור למעלה, ואלהים האמור כאן, ולעולם [לכו"ע ירשיעון בלי וי"] לשון רבים משמע,

[ועכשיו בא לתרץ מה שמשמע לעיל שרק חמשה תנאי אלו סוברים יש אם למקרא],

ור"י בן רועץ, לא פליגי רבנן עליה [וגם רבנן קרינן שבעיים],

ב"ה [דגם ב"ה סברי יש אם למקרא, ואפ"ה סברי דגם חטאת די במתנה אחת], דתניא ויקרא ד וכפר וכפר נשאל, ונשערה דיחיד, ונכנסה דיחיד כמיני [בכל חד מנייהו, וכפר. יד רמה] (ויקרא ד), ומשמע דסני דכפרה [פ' במתנה] אחת, דמפרש מפני הדין [שהיינו למידין, לכן צריך וכפר ג' פעמים] הוצרכו ליכתב כולן, דאי לא הוה כמיני, הוה מיימנא מדינא דכולהו מתנות מעכבי, שיכול לא גרסינן,

אבני חן על מסכת סנהדרין

שלא נקט רשותא] דיניה דינא ולא מהדר, ש"מ,

אמר רב, האי מאן דבעי למידן דינא [אפי' ביחיד], ואי טעה מיבעי למיפטרא, לישקול רשותא מבי ריש גלותא דכין דנרשות נחת לא משלס, וכן אמר שמואל, לשקול רשותא מבי ריש גלותא,

פשיטא מהכא להכא [מבבל לבבל] מריש גלותא לבבל, למידן דינא לבבל ומהתם להתם מנשיא דארץ ישראל, לדון בלך ישראל (מהני) ומהכא להתם [מבבל לא"] [נמי] מהני, דהכא שבט לשון שררה, ויש להן רשות להפקיר, דהפקר צית דין הפקר, דכתיב (עזרא י) וכל אשר לא יצא וגו' ציצמות צהאשה רבה (פט, ז), והתם מחוקק [תוס'] שררה מועטת, [כלומר ראש גולה הוא עומד במקום מלך והפקרו הפקר ותקנתו ורשותו מתפשטת על כל ישראל, אבל רשות הנשיא לא אליה כולי האי, וא"ת הא אמרין בפרק מקום שנהנו [פסחים נא]. כיון דאנן כיפין להו עבד' להו כוותיהו, אלמא בני בבלי כפופין לבני ארץ ישראל? י"ל דה"מ לענין הוראה שהם חכמים יותר דאורידי דארץ ישראל מחכים, אבל לא לענינים אחרים. חדושי הר"ן],

כדתניא, בראשית מט לא יסור שבט מיהודה, אלו ראשי גליות שבבבל, שרודין את ישראל בשבט שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס # [זה שהגוים נותנים להם כח, הרי להם כח אמיתי ע"פ תורה, וכן להבדיל כשאדם פשוט נעשה לראש, אף שיש לו חסרונות, הרי הוא למעשה גדול בישראל],

ומחוקק מבין רגליו [פי' מבין רגליו של המחוקק, היינו ראש הישיבה שהוא מחוקק ומחדש באמצעות התלמידים היושבים בארץ כדאינא במסכת ב"מ דף פ"ד. מרומי שדה], אלו בני בניו של הלל הלל נשיא היה, כדאמר בפסחים צאלו דברים (סו, א) הוסיפוהו צראש ומיעוהו נשיא עליהם, שמלמדין תורה ברבים, [למה אמר בני בניו ולא אמר הלל עצמו? וי"ל דקאי על רבינו הקדוש, שלמד תורה ברבים הרבה יותר מאבותיו, וגם סידר המשנה וכו'. בן יהודע עיי"ש],

[ואבל השאלה הוא, איך יהיה הדין] מהתם להכא [מא"י לבבל] מאי?

ת"ש דרבה בר חנה [תוס'] דן דינא לבבל וטעה, אתא לארץ ישראל לקמיה דרבי חייא, א"ל אי קיבלוך עלייהו לא תשלם, ואי לא זיל שלים [ואם היה לו הדין של "נקט רשותא" בבבל, לא היה משלם],

והא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט [מא"י לבבל], ש"מ מהתם להכא לא מהני דהא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט מרבי, דנשיא דארץ ישראל היה, כדאמרן לקמן בשמעתין, בן אחי יורד לבבל וכו', ש"מ,

בן לא תבשל גדי, דרך בישול קלג כלול כמים, ואיכא ציטול אסרה תורה, אכל קלג אינו ציטול אלא עגון, [וכתב הפמ"ג כיון שאין איסור מיגון דאורייתא בבשר וחלב, ואינו אלא מדרבנן, ובשר עוף אינו אלא מדרבנן, נמצא שלטנן בשר עוף בחמאה, שהוא תרי דרבנן מותר. שמעתי, וצריך לראות בפנים],

תנו רבנן, דיני ממונות [הודאות והלואות] בשלשה,

דף ה ע"א

ואם היה מומחה לרבים [שתיהו חכמתו ומעלתו בתורה מפורסמת אצל ההמון, כמו שיודעים זה החכמים אשר בחנודו וקבלו דינו. פירוש המשניות להרמב"ם] דן אפילו יחידי דכתיב (ויקרא יט) צדק משפט [לשון יחיד], [תוס' 3] וקסרן אין כלן עירוב פרשיות [ונמצא שאין אלהים בהודאות והלואות, שלא הבאנו "אלהים" מפרשת שומרים לפרשת אם כסף תלוה את עמי],

אמר רב נחמן, כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי [תוס', וראה כוס הישועות], [וקיי"ל דמומחה לא הוי אלא כרב נחמן. ר"ח],

וכן אמר ר' חייא, כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי,

[הכי שדר רב שריא גאון ז"ל, יחיד מומחה דחשיב כרב נחמן בדורו דבקייע במשנה ובגמרא, ובקייע נמי בשיקול הדעת ומעיין בדיני כמה שני, ומנסי ליה זימנן סגיאין ולא חזו ליה טעותא כגון האי הואי מומחה לרבים, ועיקר לשון מומחה מנוסה. רא"ש],

איבעיא להו, כגון אנא דגמירנא שמועות דינין מרצותי, וסבירנא יודע אני להוסיף ולישעז טעמים מדעתי # [צ"ע אי גמירנא וסבירנא, ומומחה הוא דבר אחד? וראה ר"ן נדרים כ"ג ע"א, וראה תוס' ד"ה מומחה לרבים], ונקיטנא רשותא מריש גלותא, דיינגא דיני ממונות צימדי,

אבל לא נקיט רשותא, דיניה לא דינא וסדר דינא לגמרי [ולא ישלם הדיין],

או דילמא, אע"ג דלא נקיט רשותא, דיניה דינא צימדי [ואם טעה ישלם?]

ת"ש, דמר זוטרא בריה דר"נ [דהוה גמיר וסביר אבל לא נקט רשותא, והי בבבל], דן דינא וטעה, אתא לקמיה דרב יוסף [בבבל], א"ל אם קיבלוך עלייהו לגמרי, לילך אמריך אס לדין [אמת] אס לטעות, ולא יתעורר לא תשלם, ואי לא לא קבלו טעותך עליהם, דאמרנו לך דיינת לן דין מורה זיל שלים [תוס'] ומיעוהו מיהדר דינא לא,

ש"מ, אלמא [דיין שהוא] גמיר וסביר, ו כי לא נקיט רשותא [פי' אע"פ

אבני חן על מסכת סנהדרין

					בר אבא אחא מכפרי #1 אב לחמש		
						אשה א אם #2 לארבע	
		אשה ב' אם #3 לשנים					בעל א' #4
			חייא = 1+3 #9	איבו = 1+2 #8	מרתא = 1+2 #7	שילא = 1+2 #6	חנה = 1+2 #5
		רב 8+10 #11=			שמואל		רבה

ואי בעית אימא,

דף ה' ע"ב

על שם חכמתו שהיה רב חכם צומח, קרי ליה בן אחרתו דכתיב
(משלי ז) אמור לחכמה אחותי את,

יתיר בכורות? אל יתיר, מאי טעמא, אילימא משום דלא
חכים, הא קא אמרינן דחכים טובא דהא תרגם דעל שם חכמתו
קריה בן אחרתו,

אלא [אם תאמר לכן לא יתיר בכורות] משום דלא בקיע במומו,
והאמר רב, שמונה עשר חדשים גדלתי אצל רועה בהמה
[פ' בילדותי, ולכן אין לפרש שזה ה' אחר המעשה שלא הניחו רבי להתיר
בכורות. וראה ע"ל], לידע איזה מום קבוע, ואיזה מום עובר?

אלא לחלק לו כבוד, לרבה בר חנה כדי שינהגו בו בני צנל כבוד,
שכן ליה הלי משיצותא, דאילו לרב, הוו נהגי ביה יקר צנלח הכי,

ואיבעית אימא הא דקאמר אל יתיר, משום הא גופיה משום הא
מילתא דקאמר, שמונה עשר חדשים גדלתי וכו' דרב בקיע במומו מפי,
ושרי מומי [ויבא להתיר מומין] דלא ידעי אינשי איתו ניכר לרבים שהא
מום, ואמרי [ויאמר האנשים] כי האי גוונא שרא רב, ואתו
למשרי מום עובר [ויוסף דעת יוסף מכאוב. מהר"ם שי"ף],
[יש מי שכתב שאסור לחכם להתיר דבר התמוה שנראה לרבים שהתיר את
האסור. יו"ד סימן רמב סעיף י, וכתב הש"ך שם נראה דהיינו דוקא אם מתיר
בסתם וכו' אבל אם אומר לשואל טעם בדבר ומראה לו פנים או שמביא ראיות
מתוך הספר מותר],

[לעיל אמרינן דרבי אמר] יורה יורה, [ומקשה] אי גמיר, רשותא
למה לי למישקל [תוס']?

משום מעשה שהיה, דתניא פעם אחת הלך רבי למקום

ולא מהני [רשותא מא"י לבבל] ! והא רבה בר רב הונא, כי הוה
מינצי [מתקוטב] [strive, struggle] בהרי דבי [אנשי בית] ריש גלותא
[אפשר מה שהיה חולק עמהם משום שלא התנהגו כשורה כדאיתא בשבת נה.
לכחינהו מר להני דבי ריש גלותא. שעמצ"ב עיי"ש],

אמר [רבה בר רב הונא לאנשי ריש גלותא], לאו מיניכו נקיטנא
רשותא ואיני כפוף לס, נקיטנא רשותא מאבא מרי [רב הונא],
ואבא מרי מרב [תוס'], ורב מר' חייא, ור' חייא מרבי,
[משמע מכאן דהאב יכול ליתן לבנו היתר הוראה, אע"ג דאיתא בע"ז ג. כלום
יש אב שמעיד על בנו. שעמצ"ב עיי"ש],
[כאן משמע שרב נסמך מר' חייא, ולהלן אמרינן שר' חייא אמר לרבי בן אחותי
יורד לבבל וכו' ? וראה שעמצ"ב]?

במילתא דעלמא הוא דאוקים להו [פ' באמת היה לו רשות מריש
גלותא, אבל היה דוחה אותם בדברים בעלמא],

וכי מאחר דלא מהני [רשות של הנשיא בבבל], רבה בר חנה
רשותא דנקט למה לי? לעיירות העומדים על הגבולין
הנמשכות אחר ארץ ישראל,

מאי רשותא דרצה צר מנה? כי הוה נחית רבה בר חנה לבבל,
אמר ליה [שאל ממני] רבי חייא לרבי, בן אחי יורד לבבל,
יורה איסור ויהמר ? אמר [להם] [ליה ?] רבי [לר' חייא] יורה ולקמן פריך
אי גמיר, למה ליה רשותא דהוראה, ידיו צרשות, ויפטר מלשלם [פ' בהעיררות
העומדים על הגבולין] ידיו, יתיר בכורות יראה צמומין, ואם קבוע הוא
ימירנו לשוטט, דציומיה דרבי אין לצכור תקנה עד שיפול צו מוס, דאמר מורכנ
היה ? יתיר,

כי הוה נחית רב לבבל, אמר ליה רבי חייא לר', בן אחותי
יורד לבבל, יורה? יורה, ידיו? ידיו, יתיר בכורות? אל יתיר
לקמן מפרש טעמא,

מ"ש למר [לרבה בר חנה] דקא קרי בן אחי, ומ"ש למר [לרב]
דקא קרי בן אחותי,

וכי תימא הכי הוה מעשה, והאמר מר, איבו אצוה דרב הוה,
כדאמרין צאור לארבעה עשר [פסחים ד, ה] אמר ליה איני קיים כי וחנה
אצוה דרצה ושילא, ומרתא [בסדרה"ד בערך שמואל בר מרתא כתב ולא
נודע אם מרתא איש או אשה], ורבי חייא, כולהו בני אבא בר
אחא כרסלא מכפרי מקום הוו?

רב בר אחות [כגון אחיו מאביו] דהוה בר אחתיה [שהיה גם בן
אחותו מאמו], רבה בר חנה בר אחות דלאו בר אחתיה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אצל השטים, ואמר רבה דר בר חנה, לדידי חזי לי ההוא אמר, והוא תלמא פרסי, צעירי צין (נה, צ) וציומא (עה, צ), אמר להו לאו אדעתאי [לא היה בדעתי לחשוב אם רבינו הוא בקירוב מקום. ורש"י ברכות כו. לא נתמי לצי, ושבת צה. לא הייתי זכור, ומנחות לה: שוגג הייתי].

[אומר ר"י כל הני הוראות כגון שבא מעשה לפניו ומורה לעשות כן, אבל אם שואלין לתלמיד הלכה בדברי מי יכול לומר כל מה שבדעתו, ובלבד שלא יורה על מעשה שבא. תוס' עירובין סב: ד"ה מהו].

לא איתפרש לן מאי בעיא הכא, ונראה צעירי דהא אחא לאשמעינן, אף על גב דר' חייא תלמידו דרבי הוה, וצמקומו דרבי הוה, לא חלק לו כבוד לרבי מלהפריש זה מן האיסור, דלענין אפרושי מאיסורא אין כאן מורה הלכה לפני רבו, כדאמרינן פרק דר' עס הנכרי (עירובין סג).

[לישנא אחרינא] וצמקסח שציעים ירושלמי צפרק שלש ארצות מלאכי, צההוא עובדא צההוא דקאי צצית הקצרות, דלא גרסינן ציה ר' חייא, אלא רבי הוה [וב"ה בתוס'] [נראה דמעות זה נפל בספרים אחר דהוה כתוב רבי חייא והרואה טעה בין חייא לחייא. כוס הישועות].

ושני דברים הללו ראה רבי צעכו, דמי ציעים אין מכשירין, והאי, ולא גרסינן דהוה קאי צצית הקצרות, אלא צעכו, (שצנה) [שש צה. רמה] ארץ ישראל וש צה ארץ העמים, וראה אותן העומדים בגבול ארץ ישראל שהיו מגבלין עיסותיהן צטומאה, ותמה, עד שצמרו לו תלמיד אחד צא לצאן כו', וצור וראה אותו הן עומד צקצמ העיר צמוך לגבול ארץ ישראל, אמר לו והרי הוא זה ארץ העמים צגורו עליה טומאה צצית הקצרות, ואמר ליה לאו צן איש הן הן פלוני אמה, כו', ולכן נשנו (מעשים) [שני המעשים. רמה] הללו זה אצל זה.

רבי חייא [תלמידו של רבי] חזייה להתהוא גברא, דהוה קאי בבית הקברות, אמר ליה לאו בן איש פלוני כהן אתה, אמר ליה אין, [אבל] אבוא דההוא גברא [על עצמו אומר, דהיינו אבין] גבה עינים הוה הלך אחר עיניו, נתן עיניו בגרושה ושאה, וממנה נולדמי וחיללו והריני מלל [ואיני חייב לחיזר מן הטומאה], [איך נאמן על עצמו להוריד עצמו מחזקת כהן כשר? תירצו הברכת אברהם והברכת ש, דהוה מילתא דעבידא לאילגויי. פב]

פשיטא לפלגא כגון רב, דיהיצי (להו) [ליה] רשותא למידן ולא להמיר צמורות הא קאמר דמהני, על תנאי כגון עד שנה או עד שנמים ולא יותר מאי מהני צמוך הזמן או לא?

תא שמוע, דאמר ליה רבי יוחנן לרב שמן כשהיה פורש ממנו וירד לצבל [ראה אמרי צבי מדוע פ' רש"י כן] הרי אתה ברשותינו רשות נתונה לך לדון עד שתבא [שתחזור] אצלנו,

גופא, אמר שמואל ב' שדנו [וה"ה אחד. ראה תוס'] דיניהם דין, אלא שנקרא ב"ד חצופא,

אחד, וראה בני אדם שמוגבלין עיסותיהם בטומאה לא הו מקפידין לטהר כליהם, אמר להם מפני מה אתם מוגבלין עיסותיכם בטומאה,

אמרו לו תלמיד אחד בא לכאן, והורה לנו מי בצעים אגס, מרש"ק צלעו (אגס, מקוה מים) אין מכשירין וממימי צצעים אנו לטין, הלכן לא מקצלה עיסה טומאה, והוא [וזה התלמיד שהורה] מי צצעים הלך עיסה צצעים של מרגולת ואוח דרש להו, ואינהו [אנשי אותו מקום] סבור מי בצעים קאמר [תוס', שטעו בין צצעים לצצעים],

ומעו נמי [ואנשי אותו מקום טעו גם] בהא, מי קרמיון ומי פיגה נהרות של אגמים פסולין [תוס'] למי טמא מפני שהן מי בצעים [וכאן לא טעו בין בצעים לצצעים, אלא הבינו ש] מפני שהן מי צצעים ואנו מים מים אל כלי צעין, ואינהו סבור מדרגבי חמאת פסילי, אכשורי נמי לא מכשירי, ולא היא התם לענין חמאת בעינין מים חיים, הכא אכשורי כל דהו מכשירי,

תנא, באותה שעה גזרו, תלמיד אל יורה אלא אם כן נוטל רשות מרבו וכי יהיז לו רצו רשותא, מידק דייק ציה ציהא לשנו פמות, ולא יטעו השומעין את דבריו [פ' ואם רואין שאין לשנו פתוח אין נותנים לו רשות],

[הורה מורי רבינו שכל פסק שאדם רואה בפירוש בספרי הגאונים יכול להורות בימי רבו, אפילו תלמיד גמור כו'. דרישה יו"ד סימן רמב ס"ק ד, עיי"ש שמוקשה ע"ז].

תנחום בריה דרבי אמי, איקלע לחתר מקום, דרש להו, מותר ללחות לשנות מעט צמים ולכושמן צמקסח [פסחים לו. פרש"י לחיתה - לשון צמים מעט, ולכושמן צמקסח להסיר מורסנן, כדי שמהא קולמן נקיה] חייטין בפסח ולא חייטין לחימוץ הוילי וכושמן מיד, [כן הוא ע"פ הגמ' שמותר ללחות, אבל בשו"ע א"ח סימן רנב סעיף ה כתב, האידנא אסור ללחות בין חטים בין שעורים. וכתב הבאר היטב שם, לחיתה כתב הרמב"ם שכוללין החטים במים, והערוך פ' לתת שרייה, ולפי שאין אנו בקיין בלחית' לכן אסרו הגאונים],

אמרו לו, לאו ר' מני דמן צור איכא הכא, ותניא תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו, אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות [תוס'], כנגד מחנה ישראל דכל מאן דצעי מילתא אזיל לגצי משה, דכתיב (שמות לג) והיה כל מצקש ה' וגו',

[ו]אף על גב שהמחנה [היתה. דרישה יו"ד רמב ד] שלש פרסאות [והפרסה הוא ד' מיל] ואמו לגצי משה [ר"ל ומושה ד' רחוק מן המחנה מיל, דכתיב שמות ל"ג ד' ומושה יקח את האהול ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה וגו', ופרש"י הרחק אלפים אמה מן המחנה, א"כ מן קצה מחנה השנייה עד אהלו הוא י"ג מיל, דהיינו מיל יותר מוג' פרסאות, והיה לנו לאסור גם יותר מוג' פרסאות] ? צמותא דמשה שאני [שבאו אל משה אף שהיה רחוק יותר] [ראה ע"ל].

ממנה ישראל שלש פרסאות דכמי (צמדנר לג) ויטנו על הירדן מצית הישימות עד

אבני חן על מסכת סנהדרין

יחיב רב נחמן, וקאמר להא שמעתא,

אי הכי אמאי משלם מביתו? דאמרו ליה דיינת לן דין תורה [פ'] דאז קבלו עליהם הפסק ואינם יכולים לחזור בהם, אבל אם לא פסק ע"פ תורה הוא חייב לשלם] וכיון דטעה, לאו דין מורה דן,

א"ל רב ספרא לרבי אבא, דטעה במאי, אילימא דטעה בדבר משנה שמשנה מפורשת שטעה בה, והאמר רב ששת אמר רב (אמי) [אסי] טעה בדבר משנה חוזר ממזיר את הדין [לכאורה משמע דאף שבשנשא ונתן ביד], ואינו משלם מנימו, דכיון דדבר מפורש הוא, אין דינו דין,

אלא דטעה בשיקול הדעת [ומפרש טעמא בירושלמי [שלכן טעה] מפני שהגים דעתו לדון יחיד ונתן אל תהי דין יחיד. תוס' הרא"ש], היכי דמי בשיקול הדעת?

אמר רב פפא, כגון תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי, ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, וסוגיין דעלמא הילוך דינא [פ'] מקשו ומפרקי. רח' אליבא דחד מינייהו [ראה טור ח"מ ריש סי' כ"ה ח"ל ורש"י פירש וסוגיא דעלמא כאידך, פירוש שרוב הדיינים נראה להם דברי השני] [ומבואר מזה דהלכה נקבעת ע"פ המנהג. שעמ"צ ב'],

ואזל איהו ועבר כאידך הלכך [פ'] כיון שיש לו על מי לסמוך] דיניה לא דער, וכיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, הוי צעל דין [פ'] ראובן שחייב לשמעון] דנקט, לא צעי לשלומי [לשמעון]. דאמר ליה פסקת לי לדינאי [פ'] שראובן אומר איני משלם דכבר פסקת ויפה דנת לי], ומיהו, אישו [הדיין] צעי שלומי [לשמעון]. כיון דסוגיין דעלמא כאידך, היינו שיקול הדעת [ומשלם מביתו],

לימא כתנאי הא דאמרין דשמואל [שדיניהם דין אלא שנקרא ב"ד חציר] ור' אבהו [דלכ"ע אין דיניהם דין] פליגי [הם חולקים במחלוקת זו, דתנאי], ביצוע פשרה בשלשה [תוס'], דברי ר"מ, וחכ"א פשרה ביחיד, [ביצוע הוא לשון פשרה, כמו מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע, כן דרך המפשר צריך לשבר הענין ולחלקו ונותן קצת משל זה לזה. תוס' הרא"ש]

סברוה רבנן אמוראי, צני הישיבה, (וצעו) [דצעו. רש"י] למימר מהכא דדשמואל ור' אבהו פליגי לכ"ע מקשינן פשרה לדין [תוס'] [פ'] דב"ע ר' מאיר וחכמים, אבל רשב"ג דלעיל [סוף ה:]: ודאי לא מקיש. תוס', מאי לאו בהא קמיפלגי דמר [ר' אבא כר"מ] סבר דין בשלשה, ומר סבר [שמואל כרבנן] דין בשנים [או באחד]?

לא, דכ"ע רבנן ור' מאיר דין בשלשה [כר' אבא], והכא [בפשרה] בהא קמיפלגי, דמר סבר מקשינן פשרה לדין דכמי (שמואל צ ח) משפט [דין] ונדקס [פשרה], ואמרין לקמן [דצדקה] דזהו צינע, אלמא דאיתקש למשפט, ומר סבר לא מקשינן פשרה לדין,

איתיביה רבא לרב נחמן, אפילו שנים מוזכין משנה היא [צוה צורק] (סנהדרין כט, ה) או שנים מחייבין, ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינים דהוה ליה כמאן דלא הוה התם [פ'] דכשאומו איני יודע גרוע מאם חולק עליהם], ואשתכח דמרי הוה דהוי, ואנן צעינן מעיקרא מלמא, דאי נמי גמר דינא דמרי דהוי רוצא, שפיר דמי, ואי איתא להו כשנים שדנו [ודיניהם דין, ואמאי יוסיפו]?

שאני התם דמעיקרא אדעתא דתלתא יתיבי, הכא לאו אדעתא דתלתא יתיבי,

איתיביה, רבן שמעון בן גמליאל אומר, הדין בשלשה, ופשרה בשנים, ויפה כח פשרה [תוס'] מכח הדין, ששנים שדנו, בעלי דינין יכולין לחזור בהן [הרי שדין שנים אינו דין], ושנים שעשו פשרה, אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן שהרי נתלו, ועל פיהן עשו,

דף ו' ע"א

וכי תימא פליגי רבנן עליה דרשב"ג [פ'] וסברי רבנן דדיניהם דין, ואינם יכולים לחזור בהן, ושמואל סבר כרבנן [תוס'], והאמר רבי אבהו שנים שדנו לדברי הכל אין דיניהם דין [ולפי רבי אבהו קשה שמואל כמאן ס"ל]?

גברא אנברא ר' אבהו דשמואל קא רמי' שמואל סבר, פליגי רבנן עליה רבנן שמעון בן גמליאל,

גופא, א"ר אבהו שנים שדנו דיני ממונות, לדברי הכל אין דיניהם דין [אבל שמואל סבר דיניהם דין אלא שנקרא ב"ד חציר],

איתיביה, רבי אבא לרבי אבהו [מדלא מקשה לשמואל דשמואל סבר שרק שנים דינו דין, אבל אחד אין דינו דין, וכאן רואין שגם אחד דינו דין, ש"מ דשמואל ס"ל דגם אחד אם דין דינו דין. ע"פ חרושי הר"ן], דן יחיד משמע את הדין צמומסה ליכא למימר, מדקמיני ספא חס היה מומסה לצית דין וזיכה את החייב, וחייב את הזכאי, טימא את המהורר, טיהר את הטמא, מה שעשה עשוי, ומשלם מביתו צפיקין דלקמן (ג, ה) מוקי לה שגא ונתן צד, מדקמיני מה שעשה עשוי, אלמא דיניה דינא, דאי לא דינא ליהדר?

הכא במאי עסקינן, דקיבלוהו עלייהו [אם קיבלו עלייהו לדון דיני קנסות בזהו"א האם מועיל קבלתם? פב],

אבני חן על מסכת סנהדרין

סֶהַן יִשְׁמְרוּ דַּעַת וְגו' מְלָאכִי בִּוְ תוֹ אֶתְּ אֶמֶת הֵיחָהּ בְּפִיהוּ, וְעוֹלָה ל' אֶמֶת וּמִצְוָה בְּשִׁפְתָיו, בְּשִׁלּוֹם וּבְמִישׁוֹר הַלֵּךְ אֶתִּי, וְרַבִּים הַיָּשִׁיב מִעֵוֹן,

2. ר' אליעזר אומר, הרי שגול וצוע לשון גזילה, דכתיב (משלי א) כן ארצות כל צוע צוע, את נפש צעליו יקח סאה של חטים, וטחנה, ואפאה [להכי נקט ואפאה, לפי שיש דברים שאין מתחייבין בחלה עד לאחר אפייה וכו']. תוס' [והפריש ממנה חלה] הואיל ונשתנה קנאה, אלא שדמים הוא חייב לו, ומכרך עליו, הא אם גול עיסה אין מכרך על החלה, אבל אם גול פת אפיה ואכלה הואיל ויש כאן הנאה, מכרך המוציא וברכת המזון שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. מאירי, כיצד מכרך [להפריש חלה מן העיסה], אין זה מכרך אלא מנאץ, ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה',

3. רבי מאיר אומר לא נאמר בוצע, אלא כנגד יהודה [והא דכתיב מטרף בני עליה, על מעשה דחמור שיבחו הכתוב וכו']. תוס' [היה לו לומר נחזירנו לאבינו, אחרי שהיו דבריו נשמעין לאחינו, שנאמר בראשית לו ויאמר יהודה אל אחיו, מה בצע כי נהרוג את אחינו] פי' ועשה פשרה עם אחיו למכור את יוסף. רמ"ה [משמע שאם היה בצע היה ראוי להרגו. ע"פ החזקוני],

וכל המכרך את יהודה הרי זה מנאץ [ויהודה עצמו אינו מנאץ? ראה מהרש"א ועיין יעקב. פכ], ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה',

4. רבי יהושע בן קרחה אומר, מצוה לבצוע, שנאמר וזכירה ח מו אֶמֶת וּמִשְׁפָּט שְׁלֹם, שְׁפָטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם, והלא במקום שיש משפט אין שלום, ובמקום שיש שלום אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו שלום, הוי אומר זה ביצוע,

וכן ברוד הוא אומר, שמואל ב ח מו וַיִּמָּלֵךְ דָּוִד עַל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה לְכָל־עַמּוֹ, והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה, וצדקה אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה, הוי אומר זה ביצוע,

[הא דאמר הגמ' כאן להלן] אתאן לת"ק מנא קמא דאמר אסור לצוע [פי' דרש"י ופרש כאן דת"ק קאי על ר"א בנו של ר"ה הגלילי. אבל הרמ"ה מקשה ע"ז שכל מקום ת"ק נקרא זה הנוכח ראשון ואין לו שם. וגם רש"י לקמן דף ז' ע"א ד"ה היינו ת"ק פירש כן. וראה בחידושי הר"ן], דריש ליה להאי משפט ולדקה, שהיה דוד דן את הדין, זיכה את הזכאי, וחייב את החייב, וראה שנתחייב עני ממון, ושלם לו לבעל דינו, מתוך ביתו, זה משפט וצדקה, משפט לזה וצדקה לזה, משפט לזה שהחזיר לו ממון, וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו,

לימא תלתא תנאי פליגי בפשרה [מה כל כך תימה אי אמרי' דיש ג' תנאי בזה? ע' תומים יב ו, וכוס הישועות. פכ] בפשרה ר' מאיר סבר בשלשה, רבן שמעון בן גמליאל סבר לעיל (ה, ז) בשנים, ורבנן דפליגי אדרי' מאיר סברי ציחיד, דמר סבר בשלשה, ומר סבר בשנים, ומר סבר ביחיד?

אמר רב אחא בריה דרב איקא, ואיתימא רבי יימר בר שלמיא, מאן דאמר תרי אפילו חד נמי מכשר דכיון דלא מקשינן ליה לדין, מה לי תרי מה לי חד, והאי דקאמר תרי כי היכי דליהוו עליה סהדי [שלא יוכל אחד מהן לכפור שלא כך היתה הפרשה],

אמר רב אשי, ש"מ פשרה אינה צריכה קנין, דאי סלקא דעתך צריכה קנין למ"ד צריכה תלתא, ל"ל, תסגי בתרי וליקני מיניה [תוס'] דכיון דקנו מיניה, למה לי בית דין לא תהא אלא ממנה צעלמא ומדעתו והיא מתקיימת, אלא להכי צעין תלתא, לייפות כח בית דין, דאף על גב דלא קנו מיניה, לא ניהדרו,

והלכתא [תוס'], פשרה צריכה קנין ואפילו נעשית בשלשה [תוס'],

תנו רבנן, כשם שהדין בשלשה, כך ביצוע בשלשה

דף ו' ע"ב

נגמור הדין שאמרו איש פלוני אמה זכאי, איש פלוני אמה חייב אי אתה רשאי לבצוע [תוס'] משבא לדין אסור לדיינים לצוע [לעשות פשרה. רע"ז] # [ומדויק לשונו של רש"י שהרי אם הבעלי דינים מסכימין יכולים לעשות פשרה גם לאחר שנגמור הדין] # (: [הנקודות כאן אינן להפסיק בבריתא, אלא להכניס הסימנים],

סרמ"ש בנק"ש [ראה שמות בעלי המאמר] סימן:

1. ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי אומר, אסור לבצוע [לעשות פשרה], וכל הבצוע ה"ז חוטא [יש כאן יתור לשון, דכיון שאסור לבצוע, אינו צ"ל שה"ז חוטא? ראה מרגליות דים אות ג. פכ], וכל המכרך המשפט את הבצוע הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר תהלים י בוצע ברך [מי שמכרך את הבצוע] נאץ [בוה, מאוס, חלל, גרף. מילון עברי] ה',

אלא יקוב הדין את ההר, שנאמר דברים א כי המשפט לאלהים הוא, וכן משה היה אומר, יקוב הדין את ההר,

אבל אהרן [פי' כיון שלא היה דיין ולא היה הדין בא לפניו, אלא לפני משה, ודאי לדרייה שרי. תוס'] אוהב שלום ורודף שלום וכיון שהיה שומע ממלוכת ציניהם, קודם שיבואו לפניו לדון, היה רודף אחריהם, ומטיל שלום ציניהם ומזשים שלום בין אדם לחבירו, שנאמר משמעי צהרן, כי שפתי

אבני חן על מסכת סנהדרין

[וממושיך ר' יהושע בן קרחה] ויהו עדים יודעים, את מי הן מעידין
כאלו הן מעידין בהקדוש ברוך הוא, כדאמר לקמן (ח, ט) שמעתימין אותו להחזיר
ממון לבעליה, ולפני מי הן מעידין, ומי עתיד ליפרע מהן, שנא'
דברים יט ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'
ואוקמינן במסכת שבעות (ל, א) בעדים הכחוז מדבר,

ויהו הדיינין יודעין את מי הן דנין, ולפני מי הן דנין, ומי
עתיד ליפרע מהן שנא' תהלים פב אלהים נצב בעדת אל,

וכן ביהושפט הוא אומר דברי הימים ב יט ו [ואמר
אל־השפּטִים, ראו מִה־אַתֶּם עֲשִׂים, כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפָּטוּ
כִּי (אם) לַה',

שנא יאמר הדיין מה לי בצער הזה ששם אטעה אינני, ת"ל
ציושפט [סיום הפסוק] [ו]עמכם בְּדִבְרֵי מִשְׁפָּט [פ] מסרם הפסוק כך:
שהמשפט הוא "הדבר" שנוצר "עמכם" דהיינו בלבבכם, ומוסיף לפרש שהדבר
נוצר בלב הדיינים, ע"י הטענות שהיו להדיינים עם בעלי הדינים] לפי מה שעם
לצדכם, שלצדכם נוטה דבר, [ומפרש איך נוצר "הדבר"] כלומר צטענותיהם
עמכם צמפט [פ] ע"י שמיעת טענותיהם, שהשמעו כל הצדדין], לפי אותן
דברים משפטו, ולא תיעשו, אין לו לדיין לרא ולמנוע עצמו מן הדין אלא
מה שענינו רואות לידן, ויתכין להוציא ללדקן ולאמימו, ושוב לא יענה,

היכי דמי גמר דין דאמרינן לעיל, שוב אין אמה ראוי לצטע? אמר רב
יהודה אמר רב, איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה
זכאי,

אמר רב, הלכה כרבי יהושע בן קרחה [דמצוה לבצוע],

איני, והא רב הונא תלמידיה דרב הוה, כי הוה אתו לקמיה
דרב הונא, אמר להו אי דינא בעיתו, אי פשרה בעיתו?

מאי מצוה נמי דקאמר רבי יהושע בן קרחה,

דף ז' ע"א

מצוה למימרא להו ציטע, אי דינא בעיתו, אי פשרה בעיתו
דפתמינן להו צפורה,

היינו תנא קמא [דהיינו זה הת"ק דאמר לעיל "אתאן לת"ק" דהיינו ר'
אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי] דאמר נגמר הדין אי אמה ראוי לצטע, הא
מקודם גמר דין ראוי לצטע, והכי נמי נשום הוא? איכא בינייהו מצוה
להזכיר פשרה, למנא קמא ליכא מצוה, רבי יהושע בן קרחה סבר
מצוה, ת"ק סבר רשות,

[ועדיין קשה, כיון דאמרינן דת"ק סבר רשות, הלא] היינו דר"ש בן

(וכן ברור הוא אומר, ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל
עמו, משפט לזה שהחזיר לו את ממונו, וצדקה לזה
ששילם לו מתוך ביתו),

5. קשיא ליה לרבי, האי לְכָל־עַמּוֹ לעניים מיבעי ליה?
אלא (רבי אומר) אע"פ [שחייב את העני, ו] שלא שילם מתוך
ביתו, [אפ"ה] זהו משפט וצדקה, משפט לזה וצדקה לזה,
משפט לזה שהחזיר לו ממונו, וצדקה לזה [אף שהוציא ממון
מעני, מ"מ הממון היה בידו בגלילה] שהוציא גזילה מתחת ידו,

6. רבי שמעון בן מנסיא אומר, שנים שבאו לפניך לדין, עד
שלא תשמע דבריהן, או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע
להיכן דין נוטה, אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו,

משתשמע דבריהן, ואתה יודע להיכן הדין נוטה, אי אתה
רשאי לומר להן צאו ובצעו, שנאמר משלי יז יד פו לְפָנַי מִיָּם
אם באת לפטור ולהשליך המריצה המשולה כמים כדלקמן, ולשום שלום ציניהן
רִאשִׁית מִדּוֹרָן קודם שמשא ותמן דין פטור אותה, וְלִפְנֵי הַתְּגַלֵּעַ
[מלשון התגלה] הָרִיב נָטוּ ש' ודוף אתה השלום, קודם שנתגלע
הריב, אתה יכול לנמשו, משנתגלע הריב אי אתה יכול
לנמשו,

7. (וריש לקיש) [רבי יהודה בן לקיש] אמר שנים שבאו
לדין, אחד רך ואחד קשה צעל מריצה [ו]. רע"ז מטריח דיינין, עד
שלא תשמע דבריהן, או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע
להיכן דין נוטה, אתה רשאי לומר להם, אין אני נזקק לכם,
שנא נתחייב חזק, ונמצא חזק רודפו ודוף את הדיין להפך את הדין
[הא דנקט אחד רך שאם היו שניהם חזקים השני היה מסייעו. תוס'],

משתשמע דבריהן, ואתה יודע להיכן הדין נוטה, אי אתה
יכול לומר להן איני נזקק לכם, שנא' דברים א לא תגורו מפני
איש,

8. ר' יהושע בן קרחה אומר, מניין לתלמיד שיושב לפני
רבו וצא דין לפני רבו ולא לפניו, וראה התלמיד זכות לעני, וחובה
לעשיר וכו' טועה דין [פ] בהווה דיבר ובמידה דשכח. יעב"ץ], מניין
שלא יחלוק כבוד לרבו ו ישתוק [אלא יאמר דעתו], שנאמר לא
תגורו מפני איש, [ומפרשה] רבי חנין אומר, לא תכניס דבריך
מפני איש ולקמן (ז, א) מפרש (מאי משמע. רע"ז), דלא תגורו לשון כינוס
הוא [מלשון אוגר מקיץ בן משיביל. רח],

אבני חן על מסכת סנהדרין

מנסיא [לעיל ברך זה משתשמע דבריהם וכו' פ' דער או הוא רשות]?

והני תנאי' דלית להו משתשמע דבריהם אי אתה רשאי לנזע, האי מושלי' יז פוטר מים ראשית מדון, מאי דרשי ביה?

כדרב המנונא, דאמר רב המנונא, אין תחילת דינו של אדם נידון לעמיד לנא אלא על דברי תורה [תוס'] שלא עסק במורה, שנאמר פוטר מים שפוטר המורה מעליו, הוא ראשית מדון ראשית מדון, מורה נמשלה למים דכתיב [ישעיה נה] הוי כל נמא לכו למים,

אמר רב הונא, האי תיגרא [ריב ומחלוקת], דמיא [דומה] לצינורא דבידקא דמיא כשהנה גדל, פעמים שהוא יוצא לשדות שעל אגפיו, כעין ניגרים וניטות קטנים, ואם אינו סותמו מיד, הולך ומרחיב כיון דרווח רווח ושוב אינו יכול לסותמו, והיינו דקאמר קרא פוטר מים ראשית מדון, כלומר ראשית מדון ומריצה דומה לפוטר מים, פוטר פומה, כמו פטר רסס (שמות יג),

אביי קשישא אמר, דמי לגודא דגמלא דפין של גשר, בתחילה כשדורסין עליהם מנענעות כיון דקם קם וסוף מתחזקות ונקבעות במקומן, והכי נמי כשאלס מרצה בקטטה מתחזקת וצאה, ולא מקרא נפקא? [וה"ק פוטר מים דהיינו גודא דגמלא שפוטרת את האדם מן המים כך הוא ראשית מדון. תוס']

שמע"י [דשמע ואדיש] ושת"י [אתרתי תלת לא מיקטל] שב"ע [שב בירא לשלמנא] זמיר"ת [ליזמר זמר וליזיל באורחא] הו"א [היא גימא ודיקולא שקיל] גברא. ד"ס [גברא דרחיצנא עליה] סימן:

1. ההוא דהוה קאמר ואזיל, טוביה דשמע ואדיש אשכיו שמוע מרפסא ושוקא ומרגיל בך, ואדיש כמו דש דש (גיטין טו:), חלפיה בישתיה מאה הלכו להם בשתיקתו, מאה רעות שהיו באות עליו על ידי המגר,

א"ל שמואל לרב יהודה, קרא כתיב [פ' ולכן אסור לומר דבר זה במקום טיגופת. עיון יעקב], פוטר מים המתחיל (מדון) ופומה בקטטה, ראשית מדון, ריש הוא מחילת מאה דיני [מדון] נטריקין מאה דני, לישנא אחרינא מדון צגימטריא מאה,

2. ההוא דהוה קאמר ואזיל, [שהיה הולך ואומר כך] אתרתי תלת גבא לא מיקטל [ע"פ רש"י לאו דוקא תרתי ותלת] כלומר אס עובר אדם עבירה פעמים ושלש, ולא צאה עליו פורענות, אל יתמה, דאמרי תלת גבא לא מיקטל, וסופו ללקות באחרונה,

א"ל שמואל לרב יהודה, קרא כתיב, עמוס ב ג כה אמר ה',

איכא בינייהו לתנא קמא אפילו שמע דבריהם רשאי לנזע, עד שיגמר הדין ויאמר זה זכאי חס חייב, לר' שמעון בן מנסיא משתשמע דבריהם, ואתה יודע להיכן הדין נוטה, אף על גב דלא נגמר אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו,

[הלכה למעשה:

מצוה לומר לבעלי דינים בתחלה, הדין אתם רוצים או הפשרה [צריך הדין להסביר לבעלי דינים שבפשרה נוח להם, ולדבר על לבם, אולי יסכימו על הפשרה. סמ"ע], אם רצו בפשרה עושים ביניהם פשרה, וכשם שמוחרר שלא להטות הדין, כך מוחרר שלא יטה הפשרה לאחד יותר מחבירו, וכל ב"ד שעושה פשרה תמיד, הרי זה משובח,

בר"א קורם גמר דין, אע"פ ששמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה מצוה לבצוע, אבל אחר שנמר הדין ואמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב, אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם [פ' שוב אסור לומר לזכאי עשה פשרה עמו כי ירא אני שמא מעיני ודיינים אחרים יתפכו את דיני. סמ"ע], שלא במושב דין הקבוע למשפט [כי מה שנעשה לפני הדיינים הוא כאלו עשאו בדעת הדיין ובהסכמתו. סמ"ע] ואם חייבו ב"ד שבועה לאחר מהם רשאי הב"ד לעשות פשרה ביניהם כדי ליפטר מעונש שבועה. חו"מ יב ב],

[וכתב שם הש"ך בשם השלטי הגיבורים וז"ל נראה בעיני שאין כל הדברים הללו אמורים אלא כשהדיינים רוצים להטיל פשרה כפי הנראה בעיניהם שלא מדרעת הבעלי דינים, אבל אם הם מודיעים להם טיב הפשר' ומפייסים אותם עד שהם מתרצים למחול אחד לחבירו או לתת אחד לחבירו דבר ידוע אפי' אחר גמ"ד ראוי לעשות כן, ובלבד שלא יהא שום צד הכרח בדבר אלא פיוס' ופתוויו', וזו היא מצו' גדולה והבאת שלום שבין אדם לחבירו],

ופלוגא [כל הדרשות דלעיל על הפסוק של ובצע ברך] דרבי תנחום בר חנילאי, דאמר רבי תנחום בר חנילאי, לא נאמר מקרא זה ונזע בך אלא כנגד מעשה העגל [תוס'] [פ' והמשבח פשרה זו נאין ה'] שפשה אהין פשרה צינו לצין ענמו, והורה הימר לענמו לעשות להם את העגל, שנאמר שמונת לב וירא אהרן יובן [לשון הבנה] מזבח לפניו הבין מהצות לפניו, שהרגו את מור על שלא עשה להם,

מה ראה? א"ר בנימין בר יפת, א"ר אלעזר, ראה חור [פירש"י חור צנה של מרים היה [וכלל צעלה] וגם בפרשת ואלה הממשפטים פ' בן שחור בנה של מרים ואביו כלב שנא' ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכו'. דעת זקנים מבעלי תוס' שמונת יז [שזבוה לפניו, אמר אי לא שמענא להו, השתא עבדו לי כדעבדו בחור, ומיקיים בי איכה ב אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא [אהרן] כהן ונציא היה, ולא הויא להו תקנתא לעולם דהא סופן לעשות כן, בזכריה בן יהודע, ויחזק צימ המקדש על כך [פ' והרי חומר הדבר, להרוג כהן ונביא],

מוטב דליעבדו לעגל, אפשר הויא להו תקנתא בתשובה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

על שלשה פשעי ישראל, [אבל] ועל ארבעה לא אישבונו,

וכתיב מלכים א' והבית אשר בנה המלך שלמה לה', ששים אמה ארכו, ועשרים רחבו, ושלושים אמה קומתו,

ולבסוף צבית המקדש היה גובה שלשים אמה, ואורכו ששים, וכשחטאו נאמר להם כתיב ישעיה סו כה אמר ה', השמים כסאי [כסא שלי], והארץ הדרום רגלי, איזה בית אשר תבנו לי וגו' שמוכל שכינתי להיות מנומלממת בתוכי,

3. ההוא דהוה קאמר ואזיל, שב בירי לשלמנא שבע צורות כרויות לרגלי איש שלום, ומכולם ינצל, וחדא צירא לעביר ביש לעושה רשעה, [יפול בתקלה ראשונה הצאה לו],

א"ל שמואל לרב יהודה, קרא כתיב משלי כד כי שבע יפול צדיק [פי' אף אם יפול] וקם [ורשע יפול באחת],

[וחוזר לפרש מה שאמרנו לעיל ו: בחצי השני של הדף, שדורש הפסוק לא תגורו פני איש, שלא יכנים דבריו] מאי משמע דהאי לא תגורו לישנא דכנושי הוא? אמר רב נחמן אמר קרא דברים כה לא תיין ל' אית'ש'תה ול' א' תאגו ר',

4. ההוא דהוה קאמר ואזיל, דאזיל מבי דינא שקל גלימא מי שנטלו בית דין טלימו לפורעה לאחר ליזמר זמר וליזיל באורחא הואיל ודין אמת דנו, לא הפסיד כלום, אלא גזילה הוילאו מידו,

רב אחא בר יעקב אמר, מהכא, משלי ח תכין פקין לחמה אגרה בקציר מאכלה,

א"ל שמואל לרב יהודה, קרא כתיב שמות יח וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום ביתו כתיב, ומשמע [לשון "כל העם" לא שנה זכאי ולא שנה חייב, כולן במשמע,

רב אחא בריה דרב איקא אמר, מהכא, משלי י ה אגר פקין בן משפיל:

5. ההוא דהוה קאמר ואזיל, היא ניימא, ודיקולא שפיל כשהאשה מנומנת, הקל שעל ראשה שהיא נותנת [צו. רע"י] פילכה ומלאכת ידיה צו, שפיל, כלומר מתוך שהיא עזילה אין מלאכתה ניכרת, וכולן משלות הן,

אמ"ת ממז"ן ירא"ה סימן:

[אמ"ת] אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן, כל דיין שדן דין אמת לאמיתו, משרה שכינה בישראל, שנאמר תהלים פב אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט, [הגם דכשפוסק דין תורה לפי מה שענינו רואות הרי זה דין אמת, שאין לו לדיין יותר, אבל אינו לאמתו ואינו משרה שכינה בישראל. מרומי שדה]

אמר ליה שמואל לרב יהודה, קרא כתיב קהלת ו יח בעצלותים יפוך המקרה ופשלות ידים ידלף הבית וגו',

וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר תהלים יב משוד עניים מאנקת אביונים, עתה אקום אסמלק [משער בית דין] יאמר ה' וגו',

6. ההוא דהוה קאמר ואזיל, גברא דרחיצנא עליה [שהייתי בוטח בו], אדייה לגזיזיה וקם הריס אגרופו עלי ועמד לגנדי,

[ממז"ן] ואמר רבי שמואל בר נחמן [נחמני] אמר רבי יונתן, כל דיין שנוטל [ממז"ן. ד"ס] מזה ונותן לזה שלא כדין, הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו נפשו, שנאמר משלי כב כב אל תגזל דל פי דל הוא, ואל תדבא עני בשער [בשער בית דין. לקושי שלמה בא"ז]: כג פיה' יריב ריבם וקבע את קבעיהם נפש,

א"ל שמואל לרב יהודה, קרא כתיב, תהלים מא י גם איש-שלו מי אשר-פִּטְחֹתֵי בֹ' או' כל לחמי הנדיל עלי עקב וגו',

[ירא"ה] ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו, וגיהנם פתוחה לו מתחתיו [כלומר שהפרענות מוזמנת לפניו לבא מיד כמו שנאמר עתה אקום יאמר ה'. תורת חיים],

ההוא דהוה קאמר ואזיל, כי רחימתין הוה עזיזא כשהצנינו הימה עזה ציני לאשמי אפותיא על רוח דספסירא הסיף שכיבן היינו שוכנים שנינו, השתא דלא עזיזא רחימתין, פוריא [מטה, שהוא רחבה] בר שיתין גרמידי [ששים אמה] לא סגי לן לא די לנו,

אמר רב הונא קראי כתיבי, מעיקרא כתיב שמות כה ונועדתי לך שם, ודברתי אתך מעל הכפורת, ותניא ארון תשעה וכפורת טפת, הרי כאן עשרה גובה מן הקרקע, הרי שהקדוש ברוך הוא משרה שכינתו בעשרה טפחים סמוך לקרקע, ועוד בלורך הכפורת [באמתה] [באמתים. רע"י] וחצי [ארכו. רע"י],

דף ז' ע"ב

אבני חן על מסכת סנהדרין

יהרסנה,

דבי נשיאה, אוקמו דיינא דלא הוה גמיר, אמרו ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש, קום עליה [על דין זה] באמורא להשמיע דרשה לציבור מה שילחוש לך, קם גחין עליה ולא א"ל [הדיין] ולא מידי,

פתח [יהודה בר נחמני] ואמר חבוק ב יט הו' י אמר לעין הקיצה, עורי לאבן דוקא [וכן] הו' יו' קה [וכן] הוא יכול ללמד אתכם דבר מה בתורה. [מד] ! הנה הוא תפוש [מחופה] וְהָב וְכַסֶּף, וְכִלְרוֹחַ אֵין בְּקֶרְבֵּנוּ ,

ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידין, שנאמר חבוק ב ב ו' וה' בהיכל קדשו סמוך להאי קרא דהוי אומר לען הקיפה עורה לאבן וגו' הוא יורה הנה הוא תפוש וגו' כחז הם מפניו כל הארץ יכלה על עון הזה את כל הארץ,

אמר ריש לקיש כל המעמיד דין (על הציבור) שאינו הגון, כאילו נוטע אשירה בישראל, שנאמר דברים מז שופטים ושוטרים תתן לך, וסמך ליה דברים מז לא תטע לך אשירה כל עין משמע דין, דכתיב (דברים כ) כי האדם עץ השדה ומוקמין ליה בתלמיד,

אמר רב אשי, ובמקום שיש תלמידי חכמים [ואינו מעמידם, אלא מעמיד את זה שאינו הגון], כאילו נטעו אצל מזבח ותלמידי חכמים מכפרין ומגיזין כמזבח, שנאמר דברים מז אצל מזבח ה' אלהיך,

כתיב שמות ב לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב, אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי, הא דעין שרי?

אמר רב אשי, אלוה הבא בשביל כסף דין שהעמידוהו על ידי שנתן ממון למלך על כך ואלוה הבא בשביל זהב [ודוקא בדלא גמיר ואין מעמידין אותו "אלא" בשביל עשרו בלבד. וראה עין יוסף],

רב כי הוה אתי לבי דינא [כשבא לבית דין] לדון, אמר הכי [על עצמו], ברעות נפשיה [ברצון עצמו] לקטלא נפיק [למיתה יוצא] לישא עליו חטא, ועל עצמו היה אומר, וצבי ביתיה זרכי צימו לית הוא עביר אינו עושה כאן [שמבזה זמנו, ומוציא את צרכי ביתו], וריקן לביתיה עייל שאינו משמך כאן כלום, ולואי שתהא ביאה שאחזור לצימי כיציאה שילאמי מצימי בלא חטא, שלא אטעה ואענש,

כי הוי חזי [כאשר ראה רב] אמבוהא קיעת אנשים (דספרי)

שנאמר שיר השירים ג הנה מותרו שלשלמה שכו [כמו משכנו] של מקום [ורש"י ביבמות ק"ט ע"ב מותרו. ציהמ"ק ששם לשכת הגזית. אבל כאן קאי על דין תורה, ושוכן הקב"ה שם שנאמר אלהים נצב בעדת אל], ששים תלמידי חכמים, וששים לאו דוקא # [המספר ששים בהרבה מקומות הוא גזומא] גבורים סביב לה מגבורי ישראל, כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה מלחממה של תורה, איש חרבו על ירכבו, מפחד בלילות, מפחדה של גיהנם שדומה ללילה,

דרש ר' יאשיה, ואיתימא רב נחמן בר יצחק, מאי דכתיב ירמיה כא יב בית דוד, כה אמר ה', דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עו' שק, וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין, אלא אם ברור לך הדבר דנין בבקר שהוא מאיר, אמרהו והכי משמע דינו לבקר והצילו לאור משפט, ואם לאו אל תאמרהו,

ר' חייא בר אבא א"ר יונתן, מהכא, משלי ז אמור לחכמה אחותי את, אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך, אומרהו, ואם לאו אל תאמרהו,

אמר ר' יהושע בן לוי, עשרה שיושבין בדין, קולר תלוי עושה של הטעיה בציואר כולן, פשיטא?

לא צריכא, אלא לתלמיד היושב לפני רבו וצא דין לפני רבו, והוא לא מוקף לדבר, נענש אם שחק, והוא מנין צרכו שטועה,

רב הונא, כי הוה אתי דינא לקמיה, מיכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב, אמר כי היכי דלימטי' שיבא נסורת, כמו (הושע ח) כי שצנים יהיה עגל שומרון, ומתרגמין לניסרי לוחטין [קיסמין דקים. מצ] מכשורא שיגיעו נסורת קטנה מן הקורה, כלומר, שאם נטעה ישמלש העונש דין כולנו ויקלו מעלי, [מבואר מכאן דצריך להטריח שלא להחמיר על אחרים. שעמ"צ"ב, עיי"ש בארוכה],

רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה, מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי בקיפין צטריפות דמתא מחסיא, אמר כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא,

כי אתא רב דימי אמר, דרש רב נחמן בר כהן, מאי דכתיב משלי כט ד מלך פמשפט יעמיד ארץ, ואיש תרומות יתקטנה, אם דין דומה למלך שנקי צטיב דינן, ומלל חכמה כמלך זה שהוא עשיר [ואין עשיר אלא בדעת. יעב"ץ] שאינו צריך לכלום, יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן שמחזור בבית הגרנות לשאול תרומותיו, ואף זה צריך לחזר לשאול בית דין [פ"י שהוא עצמו אינו יודע הדין, וצריך לשאול מאחרים, # וזה חסרון שהדין בא מדיון שלא ראה ולא שמע את הבעלי דינים]

אבני חן על מסכת סנהדרין

דברים א' שמוע [הכתיב הוא "שמע"] ולכן דורשו מקודם, הוזהרה על ב"ד שלא ישמעו [בין אחיהם ושפמיהם] כשהיו שניהם יחד שמעו דבריהם, ולא משמעו דברי זה בלא זה, שמסדר דברי שרר כדברי אמת, לפי שאין מכהשן ומכין שלב הדין נוטה לו לזכות, שוב אין לזו מהפך בזכות השני כל כך, אמר רבי חנינא "אזהרה לבית דין", שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו,

ואזהרה "לבעל דין", שלא יטעים [שלא ישמיע] דבריו לדין קודם שיבא בעל דין חבירו, קרי ביה נמי שמוע [עכשיו דורש את הקרי] בין אחיהם דברין בין אחיהם, כשהיו שניהם יחד משמע,

רב כהנא אמר מהכא, שמות כג' מלא תשא לא תקבל שם שוא, אזהרה לדין, וקרי ביה נמי לא תשיא אזהרה לבעל דין,

דברים א' ושפמיהם צדק, אמר ריש לקיש, צדק את הדין [כלומר ברר אותו יפה יפה עד שתהא בטוח שהוא דין צדק, שט, אל תתחבכו על פי סברה שלך. בן יהודה], ואחר כך תתבחו [יפסוק את הדין], [ונפקא ליה מרלא כתיב ושפמיהם בין איש ובין אחיו צדק, משמע דצדק הוא קודם. עין יוסף],

דברים א' בין איש ובין אחיו (ובין גרו), אמר רב יהודה, אפילו בין בית לעלייה שנפלה להם בית בירושלם, אל תאמר טול אתה בית ואחייך עליה, ומה בך הרי לכל אחד יש לו דירה, אל תעלה אותן בדמים, והשווה חלוקתן על ידי מעות,

ובין גרו לשון מנוח, משמשי דירה, אל תאמר יטול זה מנוח וזה כירה, שהרי מנוח עורך על הכירה וזריך להוסיף דמים, אמר רב יהודה אפילו בין תנור לכירים,

דברים א' לא תכירו פנים במשפט רבי יהודה אומר לא תכירוהו אם הוא אהבך, רבי אלעזר אומר לא תנכרהו אם הוא שונאך לא תעשה לו כנכרי לחיבו,

אושפיזכניה [המארח] דרב אתא לקמיה לדינא, אמר לו הווא גברא לרב לאו אושפיזכני את [וכי אין אתה האורח שלי. אבל ראה בד"ס אות ס'] כלומר אין אתה זכור שעשיתי עמך חסד, אמר לו רב אין, אמר ליה הווא גברא דינא אית ליה וכו' אני שמהא דין, אמר ליה

דף ח' ע"א

פסילנא לך לדינא שהזכרתי עובתך,

אמר ליה רב לרב כהנא, פוק דייניה, חזייה רב כהנא להווא גברא דהוה קא גאים [ביה] כרב, סומך וצועט עליו ומדבר גבוהות, א"ל אי (צייתא צייתא) [צייתת צייתת] ואי לא מפיקנא לך רב מאונך אודיעך שאין רב יכול לסייעך, דמשמתינא לך,

אבתריה [יוצאין אחריו לכבודו], אמר איוב ב' אִם-יִעָלָה לְשָׁמַיִם שִׁיאוּ [אם יתגבר ויעלה גבוה עד לשמים. מדר] וְרָאִשׁוֹ לְעֵב יִצֵּעַ [וגו'] וּפְגָלָיו גָּלְגַל רַעִי לְנִצָּחַ יֵאָבֵד רָאִיו יִמָּרוּ אֵין [וגו'] כדי שלא תזוז דעתו עליו היה אומר כך,

מר זוטרא חסידא, כי הוו מכתפי ליה נושאין אותן [לשון רבים. נראה שה' לפני רש"י כאן הגירסא כבבבצה כ"ה ע"ב אמימר ומר זוטרא הוו מכתפי להו ולכך נקט לשון רבים. מרגליות הים] על הכתף, שהיו זקנים ואינם יכולין לרוץ, ומטריחין את הציפור לעמוד בפניהם, לפיכך היו עזביהם נושאין אותם מהר בשבתא דריגלא שבת ששאלין זו בהלכות הרגל, והיינו שלשים יום קודם הרגל, אמר הכי, משלי בו בר פי ל' א' לעו' ל' חסן [כי לא לעולם יתקיים חוק העושר. מדר] וְאִם-יָנֹר לְדוּ ר' וְדו' ר' [וכי נור העושר הוא דבר המתקיים לכל ימי הדורות. מדר],

דרש בר קפרא, מנא הא מילתא דאמרו רבנן הוו מתונין רגילין בהמתנה, כדי לעיין זה יפה קודם שמחמטוהו בדין, דכתיב שמות ב' לא תעלה במעלות צמקה וצמרו'ה, וסמך ליה שמות בא ואלה המשפטים,

אמר ר' אליעזר, מניין לדיין, שלא יפסע על ראשי עם קודש שכשהיה הממונה דורש היו הציפור יושבין לארץ, והמפסיע ציניין לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראש, שנא' לא תעלה במעלות, וסמך ליה ואלה המשפטים אשר תשים כלומר אף לשופטים אני מזהיר,

אשר תלמדם מיבעי ליה? אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא, אלו כלי הדיינין דשייכא בהו שימה, דבר המטלטל,

רב הונא, כי הוה נפק לדינא [כשהיה יוצא לדין], אמר הכי, אפיקו לי [הוציאו לי] מאני חנותאי [כלי אומנות שלי], מקל למכת מרדות עד שיחזור בו, ורצועה למלקות, ושופרא לשממא ונידוי, וסנדלא לחליצה,

[ומתחיל לדרוש את הפסוקים בפרשת דברים],

דברים א' ואצוה את שופטיכם בעת ההיא, אמר רבי יוחנן כנגד מקל ורצועה תהא זריו כל זאח לשון זיכר הוה, דמניא [קדושין כט:]: כל מקום שנאמר לו אינו אלא לשון זיכר, ועל מה זיכר על המקל ועל הרצועה, שהיו מטילין אמה על הציפור לשם שמים,

[ובחידושי הר"ן מביא מדרש שלשופטים עצמן הוא מצוה שיהיו זריון כנגד המקל ורצועה שהן מכין בו שישמרו בעצמן שלא יהי' המכה צריך להיות מוכה], [פירוש תהיה זריו להנהיג העם בדרך ישרה שלא תצטרכו לעשות מעשה במקל ורצועה. בן יהודה],

אבני חן על מסכת סנהדרין

דברים א כקטן כגדול תשמעון, אמר ריש לקיש, שיהא חביב
עליך דין של פרוטה, כדין של מאה מנה,

למאי הלכתא, אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה לאמימו [פ' שע"י
שיהא הדין חביב עליו ושתדל לדונו לאמיתו. ובר"ם יש גירסא ומפסק'
ולמודיינ' בקושטא] פשיטא, אלא לאקדומיה אס נא לפניך דין של
פרוטה, ומזר זכא דין אחר של מנה, הקודם לפניך הקדס לחמור [רס"ד דנקדים
העשיר בשביל עשרו דרבי מכבד עשירים. עיון יעקב], [ביון שדיין מותר לו ליקח
דמי במילתו, לא יאמר שדיין מנה יש בה כדי לשלם, משא"כ בפרוטה. ראה
מהרש"א],
[דאם יש לראובן תביעה של מאה מנה יטעון התובע להקדים דין זה על תביעה
אחרת מועטת דשמוא הנתבע יברח. בן יהוידע].

(דברים א לא תגורו מפני איש, א"ר חנן אל תכנים דברך
מפני איש. המהרש"א אינו מוחק מאמר זה כאן, והגם שיש כבר מאמר זה
לעיל ו', שם הביא הפסוק לדרוש שאם יודע וזכר לעני שלא ישתוק, וכאן מביא
אגב שדורש שאר הפסוקים שבאותה פרשה),
[א"ח: ראה מה שציין על הגליון ע"י רש"י לעיל ברף ו' ע"ב (היה) ד"ה
שיושב, ולא תבטני כוונתו בזה, ואם מוסב על מה שכתב רש"י שם, ולקמן
מפרש וכו' הרי זה קאי על הגמ' דף ו' ע"א מאי משמע דהאי לא תגורו לישנא
וכו'],

דברים א כי המשפט לאלהים הוא כאלו אדם דן ומנול ממון מיד
הקדוש צריך הוא, שהרי עליו להחזיר ממון לבעליו, א"ר חמא ברבי
חנינא, אמר הקב"ה, לא דיין [וכי אינו די'] לרשעים [לדיינים
רשעים] שנוטלין (מזה) ממון [מזה. ד"ס] ונותנים לזה שלא
כדין, אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו,

דברים א ו' והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתי, א"ר
חנינא ואיתימא רבי יאשיה, על דבר זה שנטל שררה לעצמו, לומר
תקריבון אלי (דברים א), שהיה לו לומר תקריבון לפני השכינה נענש משה
שלא זכה, שלא נאמר לו פרשת נחלות, עד שצא מעשה לפניו, ולא ידע מה להשיב,
שנאמר במדבר כו ויקרב משה את משפטן לפני ה',

מתקן לה רב נחמן בר יצחק, מי כתיב [תקריבון אלי]
ואשמיעכם [שה' נטל שררה ללמד. רע"י], תקריבון אלי ושמעתי
כתיב, אי גמירנא גמירנא [אם למדתי למדתי], ואי לא אולרנא
וגמירנא [אלך ואלמד],

אלא [הא לנא נאמרה פרשת נחלות ע"י משה כדמניא. רע"י] כרתניא,
ראויה פרשת נחלות שתיכתב על ידי משה רבינו, אלא
שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן, ראויה היתה פרשת

מקושש שתיכתב ע"י משה רבינו, אלא שנתחייב מקושש
ונכתבה על ידו, ללמדך שמוגלגלין חובה [היינו סקילה שחמורה
דנוח הוא לאדם לדון צמק, ע"י חייב מקושש. רשב"ם בב"ב קיט:] ע"י חייב,
וזכות [שהעניס והקדוים ירשו את קדויהם. שם] על ידי זכאי [צנות
ללמד. שם],

כתיב דברים א ואצוה את שופטים (בעת ההיא. ד"ס) משמע,
את מנמיסם הזהיר, להדריך ליצור צמספט (ו. רע"י) המקיס על כרסם, וכתיב
דברים א ואצוה אתכם לציצור ענמם הזהיר, ומה הולך להזיין (בעת
ההיא. ד"ס)?

אמר רבי אלעזר אמר רבי שמלאי, אוהרה לציבור שתהא
אימת דיין עליה, ואוהרה לדיין שיסבול [נעלי דינים אס הם
מדכרים כגדול. רע"י] את הציבור,

עד כמה? אמר רבי חנן ואיתימא רבי שבתאי [הרא"ש סימן יא
גורם שבתי משום דשבתאי הוא שם רוח רעה כמש"כ התוס' בגיטין יא. ד"ה
שבתאי. אמת ליעקב. פכ] כמדבר יא כאשר ישא האומן את היונק
[כאז את צנו. רע"י] [פ' אע"פ שמלכלכו אינו משליכו. מרומי שדה], [איכה
אשא לבדכם וגו' דברים א יב איכ"ה ר"ת כ'אשר י'שא א'ומן ה'יונק. בן יהוידע],

כתיב דברים לא : כי אתה תבוא משמע, גם אדם כאלה מהן, וכתיב
דברים לא כג כי אתה תביא משמע (לשון) שררה (נוהג) [נהוג. רע"י]
עליה, אמר רבי יוחנן, אמר לו משה ליהושע, אתה והוקנים
שבדור עמהם על פיהם עשה מעשה [שיהושע יתייעץ עם הוקנים]. ולא
תשתכר עליהם, דההוא קרא דכי אתה תבוא משה אמרו, כדכתיב ציה אל הארץ
אשר "נשבע ה'" וגו', [וצמקרה] [וצמקרה. רע"י] דכי אתה תביא כתיב אל הארץ
אשר "נשבעתי" [לצמתיס] [לסס. רש"י] וגו' אלמא דהקדוש צריך הוא צעמנו
למרו,

אמר לו הקב"ה, טול מקל והך על קדקדם [פ' על הראשים
שלכם, שתמשול גם בראשים. בן יהוידע], דָּבָר אחר מנהיג אחד לדור
ואין שני דברין לדור [לשון דבר הוא גם לקמן יד. מדברנא דאומת'],

תנא [שנינו בברייחא], זימון בשלשה, מאי זימון, אילימא ברכת
זימון [ראה ברכות מה. שלמדן בן מהפסוק גדלו לה' אתי וגו', שהסיד אומר
לשנים], [בוורה ריש פרשת דברים שיאמר הב לן ונברך, כי כל מילי דקדושה בעי
הומנה, ומה נהגין בל"א לומר רבותי מיר וועלין בענשי". מג"א סימן קצב סעיף
א], והתניא זימון וברכת זימון בשלשה [הרי שהם שני דברים],
וכי תימא פרושי קמפרש מאי זימון, ברכת זימון, והתניא
זימון בשלשה, ברכת זימון בשלשה [וכאן אין לומר שבא לפרש,
שהרי אומר שני פעמים בשלשה],

אלא מאי זימון, אזמוני לדין בית דין ששולחין שלוחם לבעל דין,
שזעקים עליו לצא ולדון לפניהם, כמך השליח להזמין צסם שלשמן, כי הא

אבני חן על מסכת סנהדרין

[אוקימתא ב'] רבא אמר, כולי עלמא ללעז לא חיישין דכולי עלמא לא חיישין ללעז, ואם תחילת תביעתו של בעל לא צא לידון על פי עדים, אלא על ידי עצמו ולהפסידה כחובתה, מודו רבנן דבשלשה, והכא בחוששין לכבודן של ראשונים קמיפלגי, והב"ע, כגון דאיכנוף בי עשרין ותלתא למידן דיני נפשות שאמר הצעל להציא עדים שזינתה תחתיו, ולא מלא ואיבדורו הדיינין והלכו להם,

ואמר להו [הבעל לדיינים הגשארים] הואיל ואין לי עדים דייני לי מיהא בשלשה דיני ממונות להפסידה כחובתה על ידי עצמו, דקיימא לן [כחובות י]. חכמים חקינן להם לנזות ישראל לנזולה מאחיס, ולא למנה מנה, והם האמינוהו להפסידה על פיו, חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה, ר' מאיר סבר, בשלשה, דאין חוששין לכבוד הראשונים, ודין אפילו בשלשה, ורבנן סברי, חוששין לכבוד הראשונים וצעי כולהו,

דף ח' ע"ב

מיתבי [לתירוצו של עולא] צרימא היא, וחכמים אומרים, תבעו ממון בשלשה, תבעו נפשות בעשרים ושלשה,

בשלמא [לרבא] [לרבה] תבעו ממון תחלה דלא צא לידון צעדים אלא על פיו, ולהפסידה כחובתה, מודין ד בשלשה, תבעו נפשות תחלה דאמר להציא עדים, אפילו ממון כגון אס לא מלא עדים, ואמר דונו לי מיהא להפסידה כחובה, אף על פי כן צעין בעשרים ושלשה משום כבוד ראשונים,

אלא לעולא קשיא דאמר רבנן ללעז חיישי, שמה ישמעו עדים ויצווא, תבעו ממון בשלשה היכי משכחת לה, [לעולם עשרים ושלשה לרבנן צעין] [הא לרבנן לעולם צעין עשרים ושלשה?], משום דחוששין ללעז?

אמר רבא [בא לתרין את דברי עולא בר פלוגתיה], אני וארי שבחבורה תרגימנא, ומנו [מי הוא הארי שבחבורה] רב חייא בר אבין, הכא [ברייא בריש העמוד] במאי עסקינן [שיש אופן גם אלבא דעולא דצריך שלשה], שהביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל דמו ליכא למיחש ללעז [שיבואו עדים אחרים שאכן זינתה], דאיגלי מילתא דאדני סהדי סמיך, והני סהדי שקרי נינהו, ואפילו להפסידה כחובתה לא [מיהמני] [מיהמני] רש"ש פי' הבעל], דהשתא צטר סהדי שקרי קא מהדר, ושקורי קמשקר, וצעי למיתב מאה סלע לאב [אביה של הנערה שהוציא עליה שם רע], ולו מהיה לאשה [אשה זו שהוציא עליה שם, יהיה אשה לבעל זה], ותצעו ממון דקאמרי רבנן, אחציעת מאה סלע שהאב מוצע [את הבעל] קאי,

והכי קאמר בא לגבות ממון [מאה כסף] מבעל שנמא כזר שקרן בשלשה, דהומנה אחרימי היא, ואפילו כבוד ראשונים ליכא למימר הכא, דדינא אחרינא הוא, דמעינקא צעל הוה מוצע [שלא מוצא לה בתולים], ורוצה להפסידה כתובתה], והשתא אב קא מצע [מאה כסף] בשלשה, [אבל, בסתם מוציא

דאמר רבא הני בי תלתא דייני דיתבי, ואזיל שליחא דבי דינא, ואמר מפומא משמיה דחד פלוגי דיין מזמינך לא אמר כלום, ואי לא אזיל לא משמתינן ליה, לא אמר כלום, עד דאמר משמיה דכולהו,

הני מילי בלא יומא דדינא @ שני וחמישי תקנת עורא היא, צצא קמא (פז, ג), אבל ביומא דדינא לית לן בה [והני מילי בלא יומא דדינא צריך למימר השליח כי שלשה שלחו אותי אליך, אבל ביומא דדינא לא צריך למימרא שליחא, דתלתא שלחוהו, שזה דבר ידוע הוא דביומא דדינא תלתא יתבי. רח].

[שנינו במשנתנו] תשלומי כפל כו': שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב, ילמדנו רבינו דיני קנסות זה שמסלם יותר מדינו בכמה [דיינים],

מאי קמיבעיא ליה [לרבי ר"ח], הא אנן תנן בשלשה?

אלא יחיד מומחה קמיבעיא ליה, דאין דיני קנסות או לא?

אמר ליה [רב נחמן בר יעקב, לרב נחמן בר רב חסדא] תניתוה [שנינו במשנתנו], תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה, בשלשה, מאי שלשה,

אילימא שלשה הדיוטות, האמר אבוב דאבוכ* משמיה דרב, אפילו עשרה והן הדיוטות פסולין לדיני קנסות, אלא מומחין, וקאמר שלשה [הרי שאפילו במומחין צריך שלשה]:

* [אח: ראה בהנחות מהג"מ יוסף ב"ר רפאל וצ"ל דאפשר דצ"ל אבוב דאבוכ שרב חסדא ה' חתן חנן בר רבא כדאיתא בקידושין פ"א ע"ב, וראה חולין ס"ג ע"א דאמר ל' רב חסדא לבנו הכי אמר אבוב דאבוכ וקאי על רב חנן בר רבא עיי"ש, ורב חנן ה' חתני' דרב כדאמרינן בחולין צ"ה ע"ב, רב הוה קאזיל לבי רב חנן חתני', וגם ה' תלמידו כדאיתא בב"ב כ"ה ע"א אמר רב חנן בר אבא [רבא]. לפי סדר הדורות] אמר רב, וכן בשבת ק"ב ע"ב].

[שנינו במשנתנו] וחכמים אומרים [רש"י הנדפס כאן שייך על המשנה ושם תמצאנו] מוציא שם רע בעשרים ושלשה:

[קס"ד דגם אם לא הביא עדים, צריך כ"ג, כיון שאם הביא עדים יש בה דיני נפשות, ולכן מקשה] וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי?

[אוקימתא א'] אמר עולא, בחוששין ללעז קמיפלגי, רבי מאיר סבר אין חוששין ללעז אין חוששין שמה כשיצאו לצית דין ויאל הקול, ישמעו עדים ויצווא ויעידו שזינתה תחתיו, ועכשיו אין הצעל יודע בהן, ותצעו עשרים ושלשה, דשמה יצא לדי דיני נפשות, ורבנן סברי חוששין ללעז,

אבני חן על מסכת סנהדרין

שם רע לחכמים אליבא דעולא בכל אופן צריך כ"ג] ובמקום נפשות כלומר
וכל היכא דאיכא למיחש לנפשות, כגון בתחילת הדין אפילו אין לו עדים, יש לחוש
שמה ישמעו ויבואו עדים בעשרים ושלושה עשרים ושלושה צע,

ביאורי רש"י:

ואית דמפרשי כל תביעת ממון דהא שמעתתא, אמאה כסף דאז תבע לצעל [פי'
ולא כמו שאנו מפרשים שהבעל תובע לאשה להפסידה כתובתה], ואי אפשר
לומר כן, דהא לא מחייב צעל מאה סלעים אלא אם כן הביא עדים והחמו, דכל
זמן שלא הביא עדים נאמן, אף להפסידה כתובה כדפרישית לעיל,
ואי בשהחמו עדיו מיירי מתניתין, מו ליכא למימר חוששין ללעו,
ועוד מדגרסינן במירוצא דרב חייה בר אבין, נא לגבות ממון מצעל, דפרש דר'
חייה לאחי תבעו ממון אמאה סלע, מכלל דעד השתא הוה שמעינן תבעו ממון
אבעל, ואיכו תבע להפסיד כתובה,

[אוקימתא ג'] אביי אמר, אי צללא הביא עדים, דכולי עלמא חיישינן
ללעו ובעינן עשרים ושלושה, דילמא שמעי סהדי ואמו, ומדבעינן עשרים ושלושה
צרישא, אפילו ממון צעריים ושלושה, [ובן כ"ע סברי] ומשום כבוד דחוששין
לכבודן של ראשונים,

הכא במאי עסקינן, כגון דאתרו בה סתם והכא צלוגתא
דמתניתין [דפליגי בהוצאת שם רע אי בעי ג' או כ"ג], כגון שהביא עדים בתחילת
הזמנתו לדין [פי' שה' קשה לרש"י איך התחילו הדין בשלושה הלא צריך כ"ג
לכן מפרש שבתחלה כשבא להציע לפנייהם טענותיו מיד הביא העדים], דמו
ליכא למיחש סהדי אחריני, והני אמרי צאפי תלתא דהתרו צה מיתה סתם, ולא
הזכירו לה סקילה כדין נערה המאורסה,

ר' מאיר סבר מו ליכא הכא דיני נפשות [פי' ור"מ דמותנ' דבעינן שלשה סבר כר'
יהודה דברייתא], וצחי צלשה סגי למידן דיני ממנות דכמוצה, דכי נמי יוחמו
ישלם מאה כסף, ורבנן סברי כיון דאתרו צה מיתה, דיני נפשות איכא ומיקטלא,

והאי תנא הוא וכו', וצריחא דקמי לרבנן תבעו ממון צלשה [פי' דאביי
אינו בא לתרץ דברייתא, והוא רק חולק על עולא ורבא דמפרשי טעמיהו דר"מ
וחכמים, וכיון שיש סתירה בין חכמים דמשנה לחכמים דברייתא צריך אביי
לתרצה כר' חייא בר אבין], כדמראה רב חייה בר אבין,

דתניא ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותם
גבי מסית קאי, דרשמנא אמר (דברים יג) לא תחמול ולא תסכה וזהרג בלי
התראה על ידי הכמנת עדים [ראה רש"י לקמן פ"ו ע"א שפירש כדמיתרינן
וארב לו וכמן ל' מעמידין לו מארבין אחורי הגדר לשמוע דבריו] אלא
בעדה עשרים ושלושה, ועדים, והתראה,

ועד שיודיעוהו עדיו צענת התראה שהוא חייב מיתה צבית דין אם יעצור
עצירה זו, ומיהו אף על גב דלא מזכיר ליה אחו מיתה, התראה היא ומחייב, כרבנן
שהוא חייב מיתה בבית דין, רבי יהודה אומר, עד
שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג,

[אוקימתא ד'] רב פפא אמר כדאזי נמי סבירא ליה דחוששין ללעו ולכבודן
של ראשונים, הכא דאמר ר' מאיר צלשה באשה חבירה עסקינן כגון
שהביא עדים עמו בתחלת הזמנתו לדין, ואמרו שלא התרו צה, לפי שהאשה חבירה
היא ולא הוצרכו להמרות צה, וקמפילגי בפלוגתא דרבי יוסי בר
יהודה ורבנן ר' מאיר [דאמר שדי בג'] סבר, אף על גב דחבירה היא לא
מיקטלא, הלכך לא צריכין לאיכנופי מו עשרים ושלושה, אלא שלשה לדון דיני
ממונות דכמוצה, ורבנן [דאמרי צריך כ"ג] סברי כר' יוסי בר' יהודה [דלא צריך
התראה],

דתניא ר' יוסי בר יהודה אומר, חבר א"צ התראה [הגודע
ביהודה מחדש דהא דחבר א"צ התראה דוקא לכל עבירות חוץ מעריות, אבל
בעריות אף חבר צריך התראה משום דיצרו תוקפו, ואע"ג דהבא איירי בעריות
ואעפ"כ הביא הגמ' הא דחבר א"צ התראה, היינו משום דהבא איירי באשה
חבירה, וגבי אשה אין צרה תקפה כל כך, ולכן אפי' בעריות אמרי' דחבירה
א"צ התראה אבל באיש חבר בעריות צריך התראה. פכ] לפי שלא ניתנה
התראה אלא להבחין שלא יוכל לומר סבור הייתי שמומר בין שוגג
למזיד,

[אוקימתא ה'] רב אשי אמר [במחלוקת במתני', דר"מ סבר צריך ג' במוציא
שם רע, וחכ"א שצריך כ"ג], כגון

דף ט' ע"א

דאתרו ביה מלקות, ולא אתרו ביה קמלא דהא ודאי לא מיקטלא,
אלא לוקא, דאין לך מיתה צית דין שלא נאמר צה לאו, וקסבר לאו שניתן לאחריה
מיתה צית דין, לוקין עליו כי אתרו צה מלקות ולא קטלא,

וקמפילגי [ר"מ ורבנן] בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן, דתנן
מכות בשלושה, משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים
ושלושה טעמא מפרש לקמן (י, א),

[אוקימתא ו'] רבינא אמר, כגון שנמצא אחד מן העדים והיו סס
שלשה או ארבעה, שיכולה עדות להמית נאמר או פסול,
וקמפילגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבי אליבא דר' עקיבא, הא
דר' עקיבא צמסכת מכות,

דתנן רבי עקיבא אומר, לא בא שלישי דממשמע שנאמר (דברים
יט) על פי שנים עדים (ויקוס) כל שכן שלשה למה נאמר או שלשה עדים, אלא
להחמיר עליו ליתן חומר צעדי שקר, שלשי זה, אף על פי שלא היה זה
נידון על פיו למיתה, שהרי צענים שהעידו תחלה נמי היה נידון, אפילו הכי עשה
הכחוש את דינו כיוצא באלו, שאם החמו יתגר אף השלישי, מפני שנטפל לעוצר
עצירה לעשות דינו כיוצא באלו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ורבנן סברי כיון דמקירה נמצאו מכוונים, הכמסה דצדיקות לאו הכמסה היא, דלא רמו סהדי אדעתיהו למיזדק כולי האי,

וקמיפלגי [ר"מ וחכמים דמשנתינו] בפלוגתא דבן זכאי [תוס'] ורבנן, דתנן, מעשה וברק בן זכאי בעוקצי תאנים שאמרו העדים תחת תאנה נעשה מעשה, אמר לו תאנה זו עוקציה דקין או עוקציה גסין, [ומפרש מזה דה] עוקצין, ונצות תאנים, כמו (סוכה לד, ג) ניטל עוקצו,

אמר רב יוסף, הביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל, עדי הבעל נהרגין שצאו להורגה ואין משלמין ממון אף על פי שהיו מפסידין אותה כמזה [וזה רק אם העדים לבדן אומרים בן אבל אם גם הבעל אומר שזינתה, בלאו הכי אין לחייב העדים שהרי גם בלא הרעתן הבעל נאמן. ראש משביר], אין משלמין טובת הנאת כמזנתה, [ואין משלמין] דקין שאר זוממי כמזה במסכת מכות (ג:), דכיון דנשצילה [אשה זו] הן נהרגין, אין משלמין לה ממון, דמתחייב בנפשו פטור מן התשלומין, דכתיב (שמות כא) לא יהיה אסון ענוש יענש [אבל אם יהיה אסון ויש מיתה לא יענש בממון].

ואי משום מאה סלע דהוה צעו לאפסדיה לא [פ'] שהיו העדים מפסידין לאב שע"י שהם מעדיין שזינתה שוב לא ישלם הבעל להאב המאה סלע] והוא ליה מיתה לזה לאשה, ותשלומין לזה לא [פ'] שצאו להרוג את האשה, אבל גם רצו להפסיד להאב המאה סלע, ולמה לא ישלמו?

לאו עליהו רמו לשלומי [פ'] אין על העדים החיוב לשלם ממון זה, שהרי הם לא היו גורמים שום חסרון לאב, אלא על הצעל [פ'] הבעל ישלם אם יזמו העדים, פ' שאין "הפסד" של המאה סלע בא ע"י העדים, אלא אדרבה "התשלומין" בא על דם, שהרי הבעל משלם רק אם הביא עדים שזינתה, ונמצאו שקרנין, כדמפרש ואיל, ואין הבעל או העדים עושין פעולה להפסיד האב] שהרי על ידן הצעל צא לשלם לאב,

דכל זמן שלא הביא הצעל עדים שזינתה תחמיו, אינו מתחייב לשלם מאה סלע על ידי עצמו, כדלמרינן בכתובות (מו, ח) דלא קרינא ציה ואם אמת היה וגו', דנלאו עדים לא מיקטלא, הלכך אינו [הבעל] נמי לא מייחייב אלא אם כן הביא עדים שזינתה והחזמו,

חזר והביא הבעל עדים [פ'] הבעל הביא עדים שזינתה, והביא האב עדים והזימום, ועבשיו מביא הבעל עדים], והזימום לעדי האב האף אחס מוסימס את אלו לומר שעמכם היו במקום פלוני, והלא אחס עמנו הייתם במקום פלוני, עדי האב נהרגין שצאו להרוג עדי הצעל ומושלמין [ממון] [תוס'] מאה כסף לצעל שצאו לחייבו כשהזימו את עדיו, ממון לזה לצעל ונפשות לזה [תוס'] ונהרגין נשציל העדים, דקסבר רב יוסף כי פטר רחמנא מתחייב בנפשו מן התשלומין, היכא דמיתה וממון משום חד קאטו עליה, [המנחת חינוך במצוה תקנן הקשה היאך צייתה התורה במצוה שם רע "ולו תהיה לאשה" הא שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא שאסרה על נפשו על ידי העדים? שעמצי"ב עיי"ש],

ואמר רב יוסף, פלוני רבעו במשכנ זכור לאונסו על כרחו, הוא

[ומסיק במילי דמוסר] א"כ עגש הכתוב את הניטפל לעוברי עבירה, כעוברי עבירה, על אחת כמה וכמה, שישלם שכר את הניטפל לעושה מצוה, כעושה מצוה דקיימא לן מדה טובה מרובה ממדת פורענות, הלכך קל ומומר הוא,

ומה שנים, נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה, אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה,

ומניין שאפי' מאה? ת"ל עדים,

[ופלגי ר' יוסי ורבי בדברי ר"ע] א"ר יוסי בר"א דעדותן בטלה בדיני נפשות דרחמנא אמר (במדבר לה) והזילו העדה דמהדינן בתר זכותא לנצל העדות, ולא יהרג לא הוא ולא הם, אבל בדיני ממונות תתקיים עדות בשאר,

רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות שוין ככן דעדותן בטלה, ואימתי דיני נפשות עדותן בטלה [פ'] דבדיני ממונות לא שייך התראה] בזמן שהתרו בהן הקרוב או הפסול בעוצרי עצירה, שגילו דעתם שאף הם נעשים עדים, והרי הכתוב הקיש שלשה [לשנים. ד"ס] לנצל העדות אם יש קרוב או פסול, אבל בזמן שלא התרו בהן אצל לא התרו הקרוב והפסול בעוצרי עצירה אלא שמקו, והכשרים התרו בהן, אין אלו נעשים עדים ותתקיים העדות בשאר,

דף ט' ע"ב

דאם כן מזה יעשו שני אחים ואחד כשר עמהם שראו באחד שהרג את הנפש, [ומסיק איך מפרש רבינא לפ"ז את המחלוקת במשנתינו כמה דיינים צריך להוצאת שם רע] ופלוגתא דר' מאיר ורבנן נמי כגון שנמצא אחד מן השלשה קרוב או פסול, וראה ושמק ולא התרה, ר' מאיר סבר לה כר' יוסי דאמר דיני נפשות לא שנה התרה ולא שנה שמק עדותן בטלה, ורבנן סברי כרבי, דהיכא דשמק תתקיים העדות בשאר, ומיקטלא,

[אוקימתא ח'] ואיבעית אימא, כגון שהתרו בה אחריים [שאינם עדים], ולא התרו בה עדים, וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן, דתנן רבי יוסי אומר, לעולם אינו נהרג עד שיהיה פי [פיהם של] שני עדיו [שמעדין עליו] מתרין בו [תוס'], שנאמר דברים יז על פי שנים עדים [דר"מ דאמר בג' סבר שאין כאן התראה ולכן אין כאן מיתה, וחכמים דסברי דבעי כ"ג סברי דגם ע"י התראה אחריים יש מיתה],

[אוקימתא ח'] ואיבעית אימא, כגון דאיתכחוש [אחד מן העדים] בבדיקות זה אומר כליו של צועל שמוריס, וזה אומר לנניס ולא איתכחוש בחקירות איזה יום ואיזו שעה, וכיוצא בהם, שהעדים צאים על ידיהם לידי הזמה, ור' מאיר סבר הכמסת דצדיקות שמה הכמסה, ולא מיקטלא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ואחר הנדבץ הזה כשר להעיד עליו, ואם יש אחר עמו נהרג הרובע על פיהם מצטרפין להרגו,

[אבל אם אמר, פלוני רבעו] לרצונו רשע הוא [תוס'], והתורה אמרה אל תשת רשע עד דכתיב (שמות כג) אל תשת ידך וגו',

רבא אמר אין אדם נפסל לעדות צהודא פיו, ד אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע [תוס'] הלכך אין אדם יכול לשום עצמו רשע, כלומר על עדות עצמו אינו נעשה רשע, שהרי תורה פסלה קרוב לעדות, ונהרג הרובע, דפלגין דיבורא, ומהימנין ליה לגבי חצריה, ולא מהימנין ליה לגבי ידיה לפסול לעדות,

[וכתב הרמ"א חו"מ סימן לד כה, שהגם שהוא כשר, אבל לכתחלה אין משתמשין בו לעדות. פכ],

[צ"ע אם דאם משים עצמו רשע בעבירה דרבנן ? וראה בפכ],

[בתשו' חות יאיר [ס' עב] באשה שהתורה לפני מותה שזינתה ואח"כ נתרפאה נאמנת לאיסרה על בעלה, דאם משים עצמו רשע דרך תשובה נאמן, וכ"כ החת"ס יו"ד ס' ד לענין שוחט שהתורה. שעמ"צ ב עיי"ש],

אמר רבא

דף י' ע"א

פלוני בא על אשתו, הוא ואחר מצטרפין להורגו, אבל לא להורגה לפי שקרוב הוא אלהה, ואף על גב דמהימנין ליה בהאי סהודא לגבי חצריה, לא מהימנין ליה לגבי אשתו, והיינו פלגין דיבורא, דהא חד דיבורא הוא ולגבי האי מהימן, ולא מהימן לגבי האי,

מאי קא משמע לן דמפלגין בדיבורא, היינו הך [דפלוני רבעו לרצונו?]

מהו דתימא אדם קרוב אצל עצמו אמרינן, אצל אשתו לא אמרינן אדם קרוב לענין פלגין דיבורא, [וה"א] והאיל ומהימן אההוא דיבורא למיקטליה לחצריה, ליקטלה נמי לדידה [לאשתו] קא משמע לן,

ואמר רבא, פלוני בא על נערה המאורסה [ולא אמרו שמה], והוזמו נהרגין משום פלוני ואין מושלמין ממון טובת הנאת כחוצה שרצו להפסידה, מאי טעמא, שהרי לא הזכירו שם האשה, ולמאן מפסדי,

[אבל אם אמרו העדים, פלוני בא על נערה המאורסה שהיא] בתו של פלוני והוזמו נהרגין משום שיהם, שצלו להרוג אותה ואותה, ומושלמין כחוצה שרצו להפסידה כחוצה מן האירוסין, ומשלמין טובת הנאת כחוצה כדין כל זוממי כחוצה, ולא פליגא דרצא אדרב יוסף דאמר לעיל עדי הצעל נהרגין ואין משלמין ממון, דהתם כיון דניסת הנך משלמין דכחוצה ידיה צעו מיהו, וכיון

דעלה מקטלי, לא משלמי לה ממון, אכל (היכא) [הכא. רמא] דלא ניסת, הנך משלמין דהזמה דאז ניסתו, דכל שצח נעוריה לאציה, והוא ליה, בממון לזה לאצ ונפשות לזה משום דצועל ונערה מיקטלי,

ואמר רבא, פלוני רבע השור ולא הזכירו שור של מי, והוזמו נהרגין, ואין מושלמין ממון דמי השור, דלא ידעינן מנו,

שורו של פלוני, והוזמו, נהרגין ומושלמין ממון, ממון לזה לצעל השור [שהריגת השור אינו נקרא נפשות], ונפשות צעיל פלוני הרובע לזה,

הא תו למה לי, היינו הך?

משום דקא בעי בעיא עלויה, דבעי רבא, פלוני רבע שורי הוא ואחר מצטרף עמו מזהו פלוני ודאי מיקטיל, אלא שור מי מיקטיל, מי אמרינן אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם קרוב אצל ממונו,

או דילמא אמרינן, אדם קרוב אצל ממונו ופלגין דיבורא להימוני לחצריה ולא אשור, או דילמא לא אמרינן לענין פלגי דיבורא, אדם קרוב אצל ממונו, אף על פי דפלגין ליה לעיל אצל עצמו?

בתר דבעיא הדר פשטה [פ' מסברא. כמ"ש הריב"א כתובות נ"ג והנכון דמסברא מפשט פשיטא ל' וכו'] וטובא איכא בתלמודא דבתר דבעיא הדר פשטה ולא אשכחן מוהיבא פשטה. עכ"ל] אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם קרוב אצל ממונו לא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו, לענין פלגי דיבורא, והשור יסקל,

וכי אמרינן צמתורה (כח, ח) רובע או נדבץ על פי הצעלים אסור לגזוה ומותר להדיט דאין נסקל, הני מילי היכא דלא העידו הצעלים על הרובע מי הוא, או העידו ולא היה עד שני עמהם [פ' דאז הבעלים מעידין רק על השור והוא קרוב אצל שורו], אכל הכא דגברא מיקטיל על פי צעל השור, לא פלגין דיבורא משום ממון [פ' ומוהימנין ל' גם על השור. וראה מרגליות (הים):

[שנינו במשנתנו ב.] מכות בשלשה כו': מנהני מילי? אמר רב הונא אמר קרא דברים כה א ב' יתיה ריב בין אנשים וגזשו אל-המשפּט וְשִׁפְטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת-הַצָּדִיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת-הָרָשָׁע גבי מלקות כמי שנים, ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה,

אלא מעתה, דברים כה והצדיקו שנים, והרשיעו שנים, הרי כאן שבעה?

ההוא מיבעי ליה כדעולא, דאמר עולא, רמו לעדים זוממין מן התורה מגיין, רמו לעדים זוממין והא כתיב דברים יט כאשר זמם,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אחרי, שיהיה את המי ולא את הממ, וכיון דמית ליה צפגלג, כי ממי על אידך פלגלג לאו על המי הוא **כי מחית אגבא דחיי מחית**,

[ע'י' שערי תשובה להגאונים ז"ל סימן ו' באחד שגדר שלא ליכנס אצל אחיו, ומת, אי שרי ליכנס אצלו לקברו? והעלה דבין שמת אינו אחיו ומותר לו ליכנס. ילקוט המאירי]

[צריך עיון אם הרדימו את גופו שאינו מרגיש בהמכות, או שהוא מעיין בדבר עד שאינו מרגיש שמכין אותו אם יוצא ידי המלקות? דף על הרף]

אלא הא דתניא, אמדוהו לקבל עשרים וראו שאין יכול לקבל עשרים ואחת, ואם יכוהו עשרים ואחת ימות זה **אין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש** שמונה עשרה, דמכות הראויות להשתלש לשלשה חלקים צעוק, שמכה שמי ידות מאחוריו ושלש מלפניו [פ' על הבטן. רש"י, והמאירי פ' על רדיו, והרמב"ם פ' בין רדיו] ומקרא נפקא לן באלו הן הלוקין (שם מכות כג, א) **ובמה הן תמני סרי**,

דף י' ע"ב

למחיה עשרים וחדא דהא אכמי מי הוא, ואגבא דחיי ממי, וכי מיי' בהך חדא לימות, דהא כי מחית אגבא דחייא קא מחית?

אמר ליה אמר קרא דברים כה ונקלה אחיך לעיניך, אחר שלקה אחיך בעינא, וליכא:

[שנינו במשנתנו ב.] **עיבור החדש בשלשה: חישוב לא קתני** דימא שצריך שלשה לחשב אם יעברו את החודש, דבחושנא תליא, אף על פי שצריך לעברו כגון משום ירקיא ומשום מחיא, אפילו הכי חושנא צע, כדמתן במסכת ערכין (ת, ז) אין פוחמין מארבעה חדשים המעוברין בשנה, ולא נראה לעבר יותר על שמונה, אבל תשעה מעוברין לא עבדינן, דאם כן קדים ואמי סיהרא תלמא יומי ומחוי שיקרא,

הלכך צריך לחשב תולדות הלגנה, אם תקדוש שלשה ימים או שנים לקציעות החדש, לא מעבדינן ליה, דתמיהי זה אינשי,

קידוש לא קתני דימא דצריך שלשה לקבל עדות החדש מפי העדים, ולומר מקודש החדש, **אלא עיבור החדש**, משמע שצריך שלשה לומר מעובר החדש אמירה זו למה,

[וא"כ קשה] **לא ליקדשא** ציוס שלשים **ובמילא** כי מקדשין ליה למחר **לעבר** מיעבר החדש שעבר, דיוס שלשים צתריה שדית ליה?

אמר אביי, תני קידוש החדש ועל כל חדשי השנה קאי,

תניא נמי הכי, קידוש החדש, ועיבור השנה בשלשה, דברי רבי מאיר,

אמר רבא קרא דברים כה ונקלה אחיך לעיניך בשעת שלוקה יאה

אלא רמז לעדים זוממין שלוקין, מניין שלוקין היכא דאין הזמה יכולה להתקיים בהם, כגון מעדין אנו צאיש פלוני שהוא בן גרושה, וגמלאו זוממין והרי הם כהנים אין אומרים יעשה זה בן גרושה תחמיו, אלא סופג את הארבעים, מנלן,

דכתיב דברים יט והצדיקו את הצדיק, והרשיעו את הרשע, משום ד ציט דין הצדיקו את הצדיק, והרשיעו את הרשע, והיה אם בן הכות הרשע נדקם נדקם למה הוכרה כאל, וכי משום נדקם הצדיק מתחייב רשע מלקות, אלא ודאי עדים זוממין [מה שכתוב בגליון לבחוק זוממין הוא טעות. ד"ם] רמזי הכא, דאעדים קאי האי והיה אם בן הכות, והכי קאמר עדים שהרשיעו נדקם והחמו, והצדיקו עדים אחרונים את הצדיק (ו). ד"ס) הרי נעשו רשעים אלו העדים הראשונים וילקו, ואם אינו ענין לעדות ממון דהא אין לוקין ומשלמין, מניהו ענין לכן גרושה וכיוצא בו,

אלא עדים שהרשיעו את הצדיק, ואתו עדי אחרני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא, ושוינהו להנך רשעים, והיה אם בן הכות הרשע,

ותיפוק ליה שמוות ב יג מלא תענה [ברעך עד שקר]?

משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו מאם לא תשמוע לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך וגו' באלו הן הלוקין (מכות יג, ז):

[בב"מ ז: אמרין חסמה בקול וכו' ר"י אומר חייב בעקימת שפתי הוי מעשה, וכתבו התוס' שם דחסימה נקרא מעשה כיון שע"י דיבורו נעשה מעשה. שעמ"צ ע"י"ש],

[שנינו במשנתנו ב.] **משום ר' ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה: מ"ט דרבי ישמעאל? אמר אביי, אתיא רשע רשע מחייבי מיתות, כתיב הכא דברים כה והיה אם בן הכות הרשע, וכתיב התם במדבר לה אשר הוא רשע למות, מה להלן בעשרים ושלשה, אף כאן בעשרים ושלשה,**

רבא אמר, מלקות במקום מיתה עומדת [דלפעמים יעשה חבורה ויוצא דם. שעמ"צ ב] ומיתה זו קנס עליו הכתוב, והרי הוא כאלת מן המיתות, וכי היכי דסקילה צפני ענמה, ושריפה צפני ענמה, והרג צפני ענמה, הוי נמי מלקות כאלת מן המיתות,

אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי, אי הכי דהוא גופיה מיתה הוא **אומדנא למה לי** דקתני באלו הן הלוקין (מכות כג, א) דאומדין אותו אם אינו יכול לקבל ארבעים, מלקין אותו לפי מה שיכול לקבל, **למחיה** [יבה אותו] **ואי מאית לימות?**

א"ל אמר קרא דברים כה ונקלה אחיך לעיניך בשעת שלוקה יאה

אבני חן על מסכת סנהדרין

שכחה, אבל אין נחלק למנא בין גירסת קידוש, לגירסת עיבור?

אלא אמר רבא, קידוש ביום עיבור יום עיבור הוא יום שלשים, שממנו נעשה החדש מעובר כשרוצין לעברו. קידוש ביום עיבור - כגון חדש חסר שעבר, צריך שלשה לקדש ראש חדש בא, ביום שלשים לחדש שעבר בשלשה, אחר עיבור אם עשו חודש שעבר מלא, וקבעו ראש חודש ביום שלשים ואחד ליבא קידוש אין אומרים צו מקודש מקודש,

ומני רבי אלעזר (בן) [בר'] צדוק היא,

(דתניא) [דתנן. יפה עינים] רבי אלעזר (בן) [בר'] צדוק אומר, אם לא נראה בזמנו ביום שלשים, דחולדתו ביום שלשים הוא, דאין חדש לזנה פחות מעשרים ותשעה יום ומחצה ושבע מאות תשעים ושלשה חלקים, אין מקדשין אותו, שכבר קידשוהו בשמים ציט דין שלמעלה מאתמול [ובמסכת ר"ה כ"ד ע"א הגירסא קידשוהו בשמים. ולפי אותה גירסא יש לפרש שמקודשת ממילא ע"י שהכל רואין אותה בשמים],

רב נחמן אומר, קידוש אחר עיבור [יום שלשים] בשלשה, ביום עיבור ליבא קידוש, ומני פלימו היא דתניא פלימו אומר בזמנו אין מקדשין אותו שאין צריך לעשות חיזוק לדבר, שהרי בזמנו בא, שלא בזמנו מקדשין אותו,

רב אשי אומר, לעולם חישוב קתני, ומאי עיבור חישוב דעיבור למשכ אם יעברוהו, דאילו קידוש סבר מנא דין דלא צריך לקדוש, לא מלא ולא חסר, וכו' אלעזר בר' שמעון לקמן, ואידי דתני עיבור השנה, דהוי נמי חישוב דעיבור השנה, והתם לא סגי דלא מני עיבור, דאמירה בעי, שיקדשו אדר השני לשם אדר, דאי שתקי ממילא לשם ניסן מיקבע, מנא נמי גבי חדש עיבור החדש, וקרייה נמי לחישוב עיבור, ואשמעינן דחישוב בעינן, אבל קידוש לא בעינן לא למלא ולא לחסר כר' אליעזר, ואידי דקבעי למיתני עיבור שנה, תנא נמי עיבור חודש,

חישוב חודש אין, קידוש חודש לא, מני ר' אליעזר היא, דתניא ר' אליעזר אומר, בין בזמנו בין שלא בזמנו אין מקדשין אותו # [צ"ע שהרי חישוב אם צריך לעבר החודש היה נעשית ע"י שלשה דיינים, וא"כ באיזה מעשה היה "נקבע" יום ראש חודש? וראה ביד רמה שכתב. וז"ל וקי"ל דאפילו רבי אלעזר לא קאמר אלא מדאורייתא, אבל מדרבנן בעינן לקדושה בשלשה מיהו תנא דמתניתין בדרבנן לא קא מיירי. עכ"ל, ואולי מדאורייתא היה די "להכריז" ואין צורך שלשה], שנאמר ויקרא כה וקדשתם את שנת החמישים שנה, שנים אתה מקדש שנה של כל יוצל ויוצל מקדשין ציט דין לשם יוצל, ואי אתה מקדש חדשים:

[שנינו במשנתנו ב.] רבן שמעון בן גמליאל אומר בשלשה כו': תניא, כיצד אמר רבן שמעון בן גמליאל, בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרים בשבעה,

אחד מן השלשה אומר לישב צריך לשב ולעין אם צריכה לעבר שנה זו מפני האביב, או המקופות או פירות האילנות, כדלקמן סנהדרין (יא, ב) ושנים אומרים שלא לישב אינו צריך להוסיף ציט דין על כך, שאין כאן ספק, דודאי אינה צריכה לעבר, בטל יחיד במיעוטו ולא ישבו החמשה עוד לעין בדבר,

שנים אומרים לישב, ואחד אומר שלא לישב הולכין אחר השנים ויושצין לישב וליתן אם צריכה לעבר אם לא, ומשא ומתן של עיבור צריך חמשה, לפיכך מוסיפין עליהם עוד שנים, ונושאים ונותנים בדבר, ולקמן מפרש שלשה וחמשה ושבעה כנגד מי,

שנים אומרים צריכה לעבר ושלשה אומרים אינה צריכה, בטלו שנים במיעוטן ועומדין והולכין להם,

שלשה אומרים צריכה, ושנים אומרים אינה צריכה, הולכין אחר הרוצ מוסיפין עליהם עוד שנים להשלמת המנין, ומעבדין, שאין המנין פחות משבעה,

הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי [בעי"ז מגילה כג. לגבי מנין הקרואים בב' וד', בשבת, ביו"ט וכו'], [ראה בספר חליכות עולם דף כ"ה שהלשון "כנגד מי" הוא לשון אסמכתא בעלמא?]

פליגי בה רבי יצחק בר נחמני, וחד דעימיה, ומנו רבי שמעון בן פזי, ואמרי לה רבי שמעון בן פזי וחד דעימיה, ומנו ר' יצחק בר נחמני,

חד אמר כנגד ברכת כהנים בפסוק ראשון שלש מינות, והשני חמש [מינות. רע"ז], ושלשי שבע מינות,

וחד אמר, שלשה כנגד שומרי הסף כלומר אשכנזא (דמלכותא) [במלכותא. ד"ס] דארעא שלשה ממונין, וחמשה ממונין, ושבעה ממונין, שלשה (כנגד. ד"ס) שומרי הסף צדקיהו (מלכים ב כה). גבי גלות נבחרהאדן, והתם נמי משכחת, חמשה מרואי פני המלך חמשה מרואי פני המלך, ובאשורוש (אסתר א) אשכנז שבעה רואי פני המלך (שבעה) [שבעה. רע"ז, וכ"ה בפסוק] שרי פרס ומדי, ועיבור שנה מטכסי מלכות שמים הוא, ליישב סדר השנים על מכוון,

תני רב יוסף [תנא ברייתא], הני שלשה וחמשה ושבעה שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך,

א"ל אביי לרב יוסף, עד האידנא מאי טעמא לא פריש לן מר הכי [מסתבר דר' יוסף למד לחלמיריו כבר כמה פעמים ענין זה ולא פירש להם טעם זה, לכן אמר לו אביי כן], אמר להו, לא הוה ידענא דצריכותו, [ואל תחשדנו שלא רצינו לגלות לכם, שהרי] מי בעיתו

אבני חן על מסכת סנהדרין

מנאי מילתא ולא אמרי לכו:

זמן [דמומנים] נשיא צריך גדי סימן:

ת"ר, אין מעברין את השנה, אלא

דף י"א ע"א

במזומנין לה שהזמין הנשיא מצער [כדי שיעיין כל אחד בינו לבין עצמו קודם שישא ויתן בדבר עם אחרים ולא יטעה לעבר שלא כדין. תורת חיים], [ומכאן דנו הפוסקים אודות ההומנה וקביעות מקום לחליצה, שיש לקבוע מאתמול בערב, שרק אז נחשבת "קביעות" לא מהיום להיום. יוסף דעת משם התרומה הדשן, והים של שלמה, ועיי"ש עוד],

מעשה ברבן גמליאל, שאמר השכימו לי מחר שבעה [אנשים חכמים] לעלייה המיוחדת, לשב צה צה צה דין [כלומר שיצאו ו', כדי שיהיה אני וס' ו' לעצור את השנה, דנשיא הוה מן המניין. רע"י] [מכמה מקומות מוכח, שמקום קביעות בית דין, היה בעליה, במקום גבוה. יוסף דעת], השכים ומצא שמונה, אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד,

עמד שמואל הקטן ואמר, אני הוא שעליתי שלא ברשות, ולא לעבר השנה עליתי להצטרף עמכם עכשיו, אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי [ללמוד] מורה מכס, היאך מעשו,

אמר לו שב בני שב, [אתה חשוב כל כך] ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך, אלא אמרו חכמים, אין מעברין את השנה, אלא במזומנין לה,

ולא שמואל הקטן הוה [זה שעלה בלא רשות], אלא איניש אחרינא, ומחמת כיסופא הוא דעבר שלא יכירו מי היה העולה שלא נדעו, ולפיכך פנו [רצ"ע אם נשאר שם מי שבאמת עלה בלי רשות, איך הוא מצטרף הלא היה מזומן? ותרין המדרש"א שר"ג צוה להשכים ו' היינו עמו, ודין ו' קאמר דגומרינו ב', ושלוחו הבין להשכים ו' בזולת ר"ג, וע"כ השכים ומצא שמנה דהיינו עמו, ור"ג לא ידע ששלוחו טעה וכו', עיי"ש],

[פ' כל המשכימין המקדימין ונכנסין בעליה מן המזומנים, והעולה אח"כ הוא העולה שלא ברשות, כי רבן גמליאל לא הרשה לעלות אלא ו' והנכנס אחר שנכנסו הו' שמיני, ולא שמואל הקטן היה אלא אחר היה וידוע היה אלא לא רצה לכוותו, ופ' בירושלמי שלא עיברה באותו אלא הפליגו אותו היום בדברי תורה ועיברה ביום אחר. ר"ח]

כי הא, דיתבי רבי וקא דריש, והריח ריח שום, אמר מי שאכל שום יצא, עמד רבי חייא ויצא, עמדו כולן ויצאו,

בשחר מצאו רבי שמעון בר', לרבי חייא, אמר ליה אתה הוא שציערת לאבא שאלת השום ונדף הרים [אבל המדרש"א פ' שציערת את אבא, במה שיצאת מבית המדרש ויצאו כולם אחרך וציערת אבא על ביטול תורה לפי אותה שעה, שלא היה לך לצאת, רק האוכלו היה לו לצאת לבדו, וא"ל לא תהא כזאת בישראל דודאי ביטול תורה הוא עון וחטא אבל לבניש אחר מישראל לא תהא כזאת עבירה גדולה בישראל וטוב לבטל תורה למבייש בן ישראל. וק"ל], אמר לו, לא תהא כזאת בישראל [מס ושלוס] שאל כל השום [צבואו] [צבואי. רע"י] לציט מדרשו, אלא כדי שלא להלצין פניו של אוכל השום, יאמרי, כדי שיצאו כולם, ולא יצינו מי הוא,

ורבי חייא מהיכא גמיר לה, מרבי מאיר, דתניא, מעשה באשה אחת [שהיתה פנויה קודם קידושין אלו], שבאתה לבית מדרשו של ר"מ, אמרה לו רבי אחד מכם קדשני בביאה [והיתה תובעת גט], עמד רבי מאיר וכתב לה גט כריתות [וזה הוי ל' כיסופא יתירה. ולא עוד אלא שאמר קרובותי עליו. עין יוסף] ונתן לה, עמדו כתבו כולם ונתנו לה,

ור"מ מהיכא גמיר לה, משמואל הקטן כדאמרן,

ושמואל הקטן מהיכא גמיר לה, משכניה בן יחיאל, דכתיב עזרא י ב יענין שכניה בן יחיאל מפני יעלם ויאמר לעזרא, אנחנו מעלנו באל היינו, ונשב [הושבנו בבתינו לקחת אותן לנשים. מדר] נשים נכרינו ת מעמי הארץ, ועתה ישמקנה [מלשון תקוה ותוחלת. מצו] לישראל על-זאת והוא לא נשא נכרית, והכניס עמנו ככלל, שלא להלצין פניהם,

ושכניה בן יחיאל, מהיכא גמר לה, מיהושע ממעשה דיהושע [פ' ולא מדבריו יהושע שהרי הרא' ממה שהשיבו הקב"ה. אמרי בינה] שלא רצה הקדוש ברוך הוא לגלות לו מי הוא המוטא, והכניס את כולן ככלל, שנאמר חטא ישראל צמעה דעה, דכתיב יהושע ז י ויאמר ה' אליהו ישע קם לך למה זה אתה נפל על-פניך: יא חטא ישראל וגם עברו את-דברתי אשר צויתי או תם וגם לקחו מן-החרם וגם גנבו וגם פחשו וגם שמו בקלחם, אמר לפניו [יהושע להקב"ה] רבש"ע מי חטא, אמר לו וכי דילמור רכיל אני [ואף שידוע לבסוף, לא רצה הקב"ה להגיד], לך הטל גורלות,

ואיבעית אימא ממשע דכתיב שמות מז עד אנה מאנתם כולן ככלל, והרי כולן לא יצאו ללקוט, אלא מקלת, דכתיב (שמות טז) יצאו מן העם ללקוט וגו',

ת"ר, משמתו נביאים האחרונים משום שמואל הקטן נקט לה הכא חגי זכריה ומלאכי, נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואף על

אבני חן על מסכת סנהדרין

פי כן היו משתמשין בבת קול [ויש מפרשים, לפי שהוא יוצא במדה ואין כל אדם שומעו אלא הראוי לשמועו. תוס' הרא"ש עיי"ש, מפרש לה בירושלמי "חברת קול". יד רמח"ל, ראה רש"י סוטה ל"ג ע"א],

פעם אחת [כל הענין גם בסוטה מח:] היו [חכמים] מסובין, בעליית [לשון זה גם בשבת יב., יג., כט:] בית גוריה ביריחו, ונתנה עליהם בת קול מן השמים, יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה (כמשה רבינו), אלא שאין דורו זכאי לכך [וכע"ז בברכות נה.], נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן, וכשמת, אמרו עליו הי [לשון וי] חסיד, הי עניו, [ולכן תפס שני מדות אלו, שהם מביאין לידי רוח הקודש. מהרש"א] תלמידו של עזרא [לפי שעזרא עלה מבבל בתלמודו שהיה בידו ונעשה נשיא, וכן הלל עלה מבבל ותלמודו בידו. מהרש"א],

שוב פעם אחת, היו מסובין בעליה ביבנה, ונתנה עליהם בת קול מן השמים, יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך, נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן [ונקרא כן שה' ראוי לנבואה כשמואל הרמתי. רמ"ה], וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו, תלמידו של הלל,

אף הוא [שמואל הקטן] הוכיח סופו ששרתה עליו שכינה, שנמצא בשעת מיתתו אמר בשעת מיתתו, שמעון רבן שמעון בן גמליאל הנשיא, וישמעאל ורבי ישמעאל בן אלשע כהן גדול לחרבא יהרגו חברי, וחבריהו כגון ר' עקיבא ור' חנינא בן מרדיון לקטלא לשאר מיתות, ר' עקיבא במסקנות של גדול, צפרק הרואה (צרכות סא, צ), ר' חנינא בשריפה, במסכת עבודה זרה (יט, ט), ושאר עמא לביזא, ועקן סגיאן [צרות גדולות], עתידין למיתי [עתידין לבא] על עלמא,

ועל יהודה בן בבא, בקשו לומר בן אומה הספד [פ' הי חסיד הי עניו] [ראה לקמן דף י"ד ע"א שהרגו אותו על שה' עוסק בסמיכת חכמים נגד גזירת המלך ולפ"ז מובן למה היו יראין לעשות לו הספד גדול], אלא שנמרפה שעה [שלא יוכלו להספידו], שאין מספידין על הרוגי מלכות מפני יראת המלך מיהרו לקונצן [פ' שלא ימלך עליהם המלך שלא לקוברו. רמ"ה עיי"ש עור. ובע"ה הגירסא מפני יראת המלך ומיהרו לקוברו],

ת"ר, אין מעברין את השנה, אלא אם כן ירצה [יסכים] נשיא, ומעשה ברבן גמליאל, שהלך ליטול רשות לדבר על עסקי ציבור אצל שלטון אחד שבסוריא [הלך ליטול רשות אצל הגמון אחד, אם עיברו את השנה אם לא וכו', ומעמא דמילתא דכולהו מיני מיסים וארנוניות דידהו בשתא הוו תלוי וכו'. רמ"ה], ושהה לבא, ועיברו את השנה על מנת שירצה רבן גמליאל, וכשבא ר"ג ואמר רוצה אני, נמצאת שנה מעוברת,

תנו רבנן, אין מעברין את השנה, אלא [והלכה למשה מסיני היתה בידן שמעברין על כל אלו. יד רמח"ל] אם כן היתה צריכה מפני הדרכים שנתקלקלו צימות החורף (ו. ו') מפני הגשמים [המהרש"ל גורם "ומפני הגשמים"], ועדיין לא נתקנו ולא יוכלו עולי רגל לבא, ומפני הגשמים, ומפני תנורי פסחים שזלין בהם פסחיהם, ונמוקו בגשמי החורף, וצריכין חמה להסייעש ומפני גליות ישראל בני הגולה החמוקים, ונשמע לבית דין שנעקרו ממקומן לעלות לרגל לעשות פסחיהם, ועדיין לא הגיעו שם לא יעצרו לא [ירגילו] [יגיעו. רש"ל] לבא בפסח, [אביב ופירות האילן ותקופה דמעברין עליהו לקמן, הם דברים עתידים וצריך לעיין בדין, אבל הני עכשיו הוו. ע"כ. יד רמח"ל על הגלילין]

אבל לא מפני השלג שלא יחדלו כדן מלצוא [שהרי יכולים לבא ע"י הדחק. יד רמח"ל], ולא מפני הצינה, ולא מפני גליות ישראל, שלא עקרו ממקומן,

ת"ר, אין מעברין את השנה, לא מפני הגדיים, ולא מפני הטלאים גדיים וטלאין שהן דקין, אין מעברין עליהן, כדי שיגדלו ויעשו מהם פסחים, שהרי יכול להקריב קטנים, ולא מפני הגוזלות שלא פירחו שצריכין לקיני יולדות שכלל ארץ ישראל, וכן זבין וזבות, שכולן משהין קניהם עד עלותן לרגל, אף על פי כן אין מעברין על כך, שיכולין להציא בני יונה שכשרים כשהם קטנים,

אבל עושין אותן סעד לשנה סייג וסמך לדבריהם, לעבר את השנה, אם צריכה לעבר מפני אחד מן הדברים שמעברין עליהן, כגון על האביב ועל פירות האילן, ואמרינן לקמן על שמים מהן מעברין, ועל אחד מהן אין מעברין, הללו גדיים, וטלאים, וגוזלות, נעשו סעד, ומנטרפין לאחד מהן ומעברין,

כיצד, רבי ינאי אומר משום רבן שמעון בן גמליאל, מהודיעין אנחנו לכוון [אנו מודיעים לכם], דגוזליא [העופות] רכיבין [רכיבים], ואימריא [הטלאים] (ערקין) [ערדיין] [compressed] [פ' הם קטנים עדיין], וזימנא דאביבא לא מטא הוא אחד מן הסימנים שמעברין עליהם כדלקמן, ושפרת מילתא באנפאי [וטוב הדבר לפנינו], ואוסיפית על שתא דא תלתין יומין,

מיתבי [וקשיא דרשב"ג על רשב"ג, דכאן הוסיף חודש של ל' יום, ובבביתא זו אמר רשב"ג דעיבור השנה הוא כ"ט יום], כמה עיבור השנה, שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר חדש עשרים ותשעה ימים, אמר רב פפא רצו חדש, רצו שלשים יום [למה הוי תלוי ברצון הב"ד ולא עפ"י ראיית העדים? פכ],

[ובא להעיר על איגרתו של רשב"ג] תא חזי [לשון זה יש בוודאי הק' 1747 פעם, ו 12 פעמים בש"ס], מאי איכא בין

אבני חן על מסכת סנהדרין

דף י"א ע"ב

ביהמ"ק קיים, שאם יבנה הבית בימיהם יהיו הענינים על מכונם. ר"ן]

דילמא בתר דעברוהו לרצן גמליאל מנשיאותו, נעשה עניו:

תנו רבנן, על שלשה דברים מעברין את השנה,

על האביב אם לא ביטלה התבואה מעברין, דקרא כמיז (שמות יג) בחדש האביב,

ואת דמפרשים לפי שאין להם מהיכן להקריב העומר, וקשה לי, דאמרין לקמן על שלש ארצות מעברין את השנה, על שמים מהן מעברין, ואם ביטלה תבואה ציהודה ולא ביטלה בעבר הירדן ובגליל מעברין השנה, ואי טעמא משום עומר הוא, הרי ביטלה התבואה ציהודה,

ועל פירות האילן אם מתאחר ביטולם יותר מזמן העצרת, מעברין, שעצרת זמן הבאת ביכורים, דמיז (במדבר כח) ביכורים, ואם לא יביאם בצואו לרגל, צריך לטרוט ולעלות פעם אחרת,

ועל התקופה צין על תקופת תמוז שמתעכבת ונמשכת, שאין תקופת תשרי נופלת עד עצור החג מעברין, דנפקא לן לקמן מקרא, צין על תקופת טבת שנמשך זמנה עד ששה עשר בניסן, שהבאת העומר דילה בתוך תקופת טבת, מעברין לדחות את המועדות כלקמן סנהדרין (יג, ב),

על שנים מהן [מן השלשה] מעברין, ועל אחד מהן אין מעברין,

ובזמן שאביב אחד מהן מן השנים שמתעכבת שנה עליהן הכל שמחין שאין חוששין בדחיית הפסח לפי שאין התבואה ראויה, ואין איסור חדש נאכר עליהם, אבל כשאביב ראוי ליקרר, והשנה מתעכבת על הפירות והתקופות, עידין, שזמן איסור חדש נאכר עליהן, רבי שמעון בן גמליאל אומר, על התקופה ולא גרסינן אף,

איבעיא להו [מה הכוונה בדברי רשב"ג], על התקופה שמחין [פ"י] שהיו שמחין שהוספת החודש לא יגרום שיפול תשרי בחורף, שאם היו מעברין מפני שאר דברים, אבל בשביל התקופה לא היה צריך לעבר, היו עצבין שנמצא תשרי חל בחורף, שאם התקופה נופלת כמיקונה בתחלת תשרי, והם מעברין השנה בשביל דברים אחרים, ודומין את החג בתוך ימות החורף חודש, נמצאו עולי רגלים מנטעין בגשמים, לפי שהעמים [הוועטער] הולכין אחר תקופת החמה, לפיכך כשהיה צריכה לעבר על פירות האילן, וזה מצטרף עמו היו שמחין [שבלי העיבור היה תשרי חל באמצע הקיץ].

או דילמא על התקופה לחוד מעברין ומפני שציצורה מן החורף, אתא רבן שמעון בן גמליאל למיפלג, ¹ תיקון:

ת"ר, על שלשה ארצות שלא הגיע אביב שלהן, או שראין צית דין

תקיפאי קדמאי רבן גמליאל שהיה נוהג שררה חורק (מורא) [מרא. רמ"ה, ר' שלמה הכהן מילנא וצ"ל] בתלמידים, כדאשכחן צנכורות (לו, א) וצנכורות (כו, ב) וצנכורות השנה (כה, א) דנעריה לר' יהושע, ואפילו הכי קמני ציה [באן להלן] ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חכראי,

לעינותני בתראי ורבן שמעון בריה דהוה מעינותני בתראי, כדאמרין בהשוכר את הפועלים (בבא מציעא פה). לא אמר [באן לעיל] באנפי חכראי, דתניא, מעשה ברבן גמליאל, שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית [פ"י] ואינו מוכרח שהיה בזמן הבית, שהמעלות לא נחרבו. ראה דף על הדף, והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו, ושלש איגרות חתוכות [חלקות, שלא היה כתוב עליהם כלום] לפניו מונחות,

אמר לו, טול איגרתא חדא, וכתוב לאחנא בני גלילאה עילאה, ולאחנא בני גלילאה תתאה [מקומות שהיו גדיילן בו הרבה זיתים], שלומכון יסגא, מהודעין אנחנא לכון [אנו מודיעין לכם], דזמן ביעורא מטא שנה שלשית או ששית לשמיטה, [ו] כל מי ששיהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה [ושלישית. אמרי צבין] חייב לזכרן עכשיו, תרומה ניתן לכהן, ומעשר ראשון ללווי, ומעשר עני לעני, ומעשר שני מתעבר בכל מקום שהוא, שאם לא העלהו לירושלים קודם פסח, היה מצטער ערב פסח, ומתודה בערמי הקודש,

[המהרש"א מקשה, למה היה צריך להודיעם איזה שנה היא, וכי לא ידעו את זה? ותיירן שהודיעם אם נתעבר השנה שאז יש עוד שלשים יום לבער המעשרות],

לאפרושי מעשרא, ממעטנא דזיתא מקום קיצוץ הזיתים להחמסם זה על זה,

בגליל (הוי. ד"ס) זיתים מרובין, וצדקוס חטים מרובין, גליל וצדקוס מארץ ישראל הן, ואין צריך להודיען על העיבור שקרובים הן לבית דין, אבל לבני גולה שרחוקים מארץ ישראל, צריך להודיעם על העיבור שלא יאכלו ממנו בפסח,

וטול איגרתא חדא, וכתוב לאחנא בני דרומא, שלומכון יסגא, מהודעין אנחנא לכון, דזמן ביעורא מטא, לאפרושי מעשרא מעומרי שיבליא [מעומרי השיבילים של חטים],

וטול איגרתא חדא, וכתוב לאחנא בני גלוותא בבבל, ולאחנא דבבד, ולשאר כל גלוותא דישראל,

שלומכון יסגא לעלם [שלומכון יגדל לעולם], מהודעין אנחנא לכון, דגזוליא [העופות] רכיבין [רכבים], ואימריא [המלאים] [ערקין] [ערקין] [compressed] [פ"י] הם קטנים עדיין, וזמנא דאביבא לא מטא, ושפרא מילתא באנפאי, ובאנפי חביריי, ואוסיפית על שתא דא יומין תלתין?

[וקשה הלא זה ה"ל לאחר החורבן, ולא ה"ל להם קרבן פסח, ולא קיני זבים ויולדות? וצ"ל שאף לאחר החורבן היו מסתכלים בדברים הצריכים אילו ה"ל

אבני חן על מסכת סנהדרין

שמחמחר בהן זמן ציטוט פירות האילן מעברין את השנה שלשמן מארץ ישראל הם יהודה, ועבר הירדן, והגליל,

ת"ר, אין מעברין את השנה

דף י"ב ע"א

בשני רעבון לפי שכלה המצוה, וזריקין לאכול מן המדש # [שהיו צריכין להתגבר שלא לאכול מן החדש],

תניא [מביא ראיה שאין מעברין השנה בשנת רעבון], רבי אומר [מדריק פסוק זה], מלכים ב ד מב וְאִישׁ בָּא מִבְּעַל שְׁלִישָׁה [שם מקום, ומבשלת פירותיה מחר כדלקמיה], וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֵל הַיּוֹם [אלישע] לֶחֶם בַּבּוֹרִים לחם אצבי, משמע שעכשיו היה מנכר [שלחם זה היה בא מהשעורים שנקרצו ראשונה] עֲשָׂרִים לֶחֶם [פי' והביא עשרים לחם] שְׁעָרִים [כְּרָמֶל בְּצֶקֶל נֹי' [בקליפותיהן] וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וַיֹּאבְלוּ [ומזה שאכלו את הלחם הרי שהיה לאחר העומר, ולאחר הפסח שהיה הלחם מותר לחם וגו'],

ואין לך קלה [מהר] בכל ארץ ישראל לבשל פירותיה, יותר מבעל שלישה, ואף על פי כן, לא בברה אלא מין אחד,

שמה תאמר חטים היו, שהן אפילות, לכן נתאמרו לצל עד אחר הפסח, תלמוד לומר לחם שעורים, שמה תאמר לפני העומר היה וזמן ציכר [פי' בזמן שרגילין הפירות להתבכר בכל שנה], תלמוד לומר מלכים ב ד תֵּן לָעָם וַיֹּאבְלוּ מלמד שקרצ העומר והוא המדש, אחר העומר היה,

אמור מעתה [מאחר שהיה אחר הפסח והחמין עדיין לא נתבשל], ראוייה היתה אותה שנה שתתעבר על אצבי [פי' היתה צריכה שתתעבר, כדי שיפול פסח באביב], ששם הגיע ניסן עדיין לא היה רוצ האצבי, דהא לאחר ששה עשר ניסן לא ציכרו אלא שעורין, ולא קרינא ציה חדש האצבי, ומפני מה לא עיברה אלישע, ששנת בצורת היתה נקרא משכמת לה, והיו הכל רצין לבית הגרנות [לאכול את החדש],

ת"ר, אין מעברין את השנה אין יושעין צית דין לפני ראש השנה לעיין ולומר תתעבר שנה זו בשני אדרים, מפני שיש שנה דדבר קודם שיגיע [פי' חדש אדר] ומולולי כחמץ, ואם עיברה אינה מעוברת, אבל מפני הדחק שמה לא יהא שם צית דין מופלא סמוך לאדר, או שמה יבא המלך אדומי [צריך ביאור] ויעכב על ידן מעברין אותה אחר ראש השנה מיד ומודיעין לגולה אחר ראש השנה מיד, (שעירטוה) [שעירטוה?],

ואעפ"כ אין מעברין אותה בשני חדשים אחרים [לעשות למשל שבט לשני חדשים] אלא אדר אלא כשיגיע אדר יעשו שני אדרים,

איני, והא שלחו ליה לרבא [ברכו רמזים, שלא רצו שידוע לשום

על שתיים מהן אפילו על עבר הירדן והגליל מעברין דהואיל וצרכא דארץ ישראל לא מטא אצבי, לא קרינא ציה חדש האצבי, ועל אחת מהן אין מעברין אפילו לא הגיע ציהודה, והגיע בעבר הירדן והגליל, אין מעברין, דהואיל ומציאין עומר מעבר הירדן או מגליל, דתמן במנחות (סד, ג) כרמל רך ומלא בעינן, מיען אמרו אין מציאין עומר אלא מן הקרוב לירושלים דהיינו יהודה, לא ציכר הקרוב לירושלים מציאין אותו ממקום רחוק, ומעשה שבה עומר מגנות נריפין כו', ושמי הלחם מצקעת עין סוכר, ועל אחת מהן אין מעברין,

ובזמן, שיהודה אחת מהן מן המאורות, הכל שמחין לפי שאין עומר בא להיות מזה מן המוצא אלא מיהודה, הלכך, אם ציטל ציהודה ועיברה בשביל השמים, כשמגיע זמן העומר, כבר יצאו תבואות שציהודה, ואנו רך ומלא בעינן, וצריך להציא משאר ארצות, ועוד שאם ציכר יהודה, ורואין ציכר שראוי להציא העומר, וצית דין מעברין בשביל השמים, מאריכין עליהם זמן אסור חדש, קשה להם הדבר, אבל בשלל ציכר יהודה וצאחת מהשמים אין קשה להם, אף על פי שראוי להציא מהשלישית, לפי שמאמרו להציא מיהודה,

ת"ר, אין מעברין את השנים, אלא צית דין הקצוב ביהודה, ואם עיברה בגליל מעוברת,

העיד חנניה איש אונו, אם עיברה בגליל אינה מעוברת,

א"ר יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי, מאי טעמא דחנניה איש אונו, אמר קרא דברים יב לשכנו תדרשו ובאת שמה, כל דרישה שאתה דורש, לא יהיו אלא בשכנו של מקום ירושלים, והוא ציהודה,

ת"ר, אין מעברין את השנה אלא ביום, ואם עיברה בלילה אינה מעוברת, ואין מקדישין את החדש אלא ביום, ואם קידשוהו בלילה אינו מקודש,

א"ר אבא מאי קרא? תהלים פא תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, איזהו חג שהחדש מתכסה בו שהלכנה אינה נראית בעליל לכל העולם, דכתיב חדש בכסה הוי אומר זה ראש השנה שחגה כראש חדש הוא, אבל שאר חגים כאלמנע החדש הם,

וכתיב כי חוק לישראל הוא כלומר חק שישראל עושין בזהו חג, דהיינו קידוש החדש, משפט לאלהי יעקב הרי הוא כמשפט, מה משפט ביום ומשפט צום, דכתיב צום הנמילו את צניו, כדדרשין בזה דיני ממונות (לה, ג), אף קידוש החדש ביום,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אדם], [ראה מהר"ץ חיות], ז"ל שני תלמידי חכמים בא מרקת טבריא[מקום מושב הסנהדרין אז. שם], וְתַפְּשׁוּ [אותם] נִשְׁר חיל רומיים [יש מי שאומר עבד המלך, כי נשר הוא מלך, כדכתיב הנשר הגדול, ויש מי שאומרים עיכבן המטר הנושר מן השמים. ר"ח],

ובידם דברים הנעשה בלזו תכלת כלזו עושין אותה, כדאמרינן בסוטה (מו, ב), היא לזו שזו ענין זה תכלת, [והגב' מפרשת] ומאי ניהו תכלת, בזכות הרחמים [תפילת ישראל. בן יהודיע], ובזכותם [זכות התורה שהיה בידם. בן יהודיע], יצאו בשלום [שנעשה להם גם וניצולו. בן יהודיע],

ועמוסי [פ'] עמוסי פירשו נשואי. כמו שפירש"י בתהלים ס"ח כ' "ברוך ה' יום יעמם לנו האל ישעתנו סלה" יתן לנו ישועה רבה מכל עומם ככל אשר נוכל שאת. ע"כ. ובין שכל הענין כאן הוא בלשון מליצה, כינה לנשיא בלשון עמוסי. וגם אמר עמוסי יריכי בלשון רבים, להסתיר הדברים עוד יותר. וראה מהר"ץ חיות ור"ח [יריכי] [יוצאי יריכו] נחשון נשיא שזאך ישראל, שהוא מזרע נחשון בן עמינדב, ראשון לנשיאים, בקשו לקבוע נציב אחד נקשו להוסיף חדש אחד על השנה לעברה, ולא הניחין אדומי הלז מלכות הרשעה גזרה [גזירה] [שמד. ד"ס] עליהן,

אבל בעלי אסופות [אלו עמוסי יריכי נחשון] נאספו, וקבעו לו נציב אחד, בירח שמת בו אהרן הכהן נאכ, אלמא מפני הדמק מעיינין בעיבור שנה לפני ראש השנה?

חשובי מחשבי, גלויי לא מגלו עד לאחר ראש השנה, שלא יסכחו בני הגולה # [ולחבריו עוד פעם לא יועיל, שהוא כבר "אלטע נייעם", וראה מגילה],

מאי משמע דהאי נציב לישנא דירחא הוא? דכתיב מלכים א ד ז וְלִשְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שָׁנִים עָשָׂר נִצְבִּים מִמּוֹנִים עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֵת (אנשיו) בֵּיתוֹ הַדָּשׁ בַּשָּׁנָה יָהִיָּה עַל־אֶחָד [הַאֶחָד] לְכִלְכֵּל יִהְיֶה עַל כָּל אֶחָד לְכִלְכֵּל,

והכתיב מלכים א ד יט וְנִצְבִּים אֶחָד [אֶשֶׁר] פְּאָרִץ [שמשמע שהיה עוד נציב בנוסף השנים עשר נציבים]? רב יהודה ורב נחמן, חד אמר אחד ממונה על כולם, וחד אמר כנגד חדש העיבור שנה מעוברת, היה אותו נציב מכלכל באחד השני,

ת"ר, אין מעברין את השנה, לא משנה לחברתה אם שנה הבאה נריכה לעבר, אין מעברין שנה זו מפני נזרי שנה הבאה, אלא הנריכה תמעבר, ולא שלש שנים זו אחר זו שאם כן משמנות השנים מתקונם, וזה לו ניסן השלישי באמצע הקיץ,

[ומקשה] אמר רבי שמעון, מעשה ברבי עקיבא, שהיה חבוש בבית האסורים, ועיבר שלש שנים זו אחר זו [הרי שיכולים לעבר ג' שנים זו אחר זו?]

אמרו לו משם ראיה, ב"ד ישבו וקבעו אחת אחת כל אחת ואחת בזמנה ולא עיברו שלש שנים רצופות, ולא זו אחר זו היו, אלא מפני שר' עקיבא חסד גדול היה, ובקי בעיבור השנה והוא עומד ליהרג, באו בית דין ושבו עמו, ועיינו בעיבור שלש שנים ולא רצופות, אלא כל אחת בזמנה, דהא אמרינן מפני הדמק חשובי מחשבינן, גלויי לא מגלינן,

לישנא אחרינא, ולא שלש שנים זו אחר זו, מנא קמא נמי דהא קאסר, שלא יעיינו בעיבור שלש שנים זו אחר זו כישיבה אחת, ואפילו לעברן בזמנן,

משם ראיה בית דין ישבו - אחרי כן בכל שנת עיבור ועיבור וקבעוה, ולא סמכו על אדמוני, אלא לפי שהיה ר' עקיבא חסד גדול, יעיינו בשלשם דימיו,

תנו רבנן, אין מעברין את השנה, לא בשביעית לפי שמאריכין עליהן חסור עבודת קרקע, ולא במוצאי שביעית נשמינית, לפי שכלה הישן, ומאריכין עליהן חסור החדש, [אלא] אימתי רגילין לעבר, ערב שביעית להוסיף להם חדש לעבודת קרקע,

של בית רבן גמליאל, היו מעברין במוצאי שביעית ואין מושהין אם כילה הישן, דקסבר, מביאין ירק ומצואה ממונה לארץ לארץ ישראל, מאותה שחרשו וחרשו בשביעית, והמירס עומר של שביעית [פ'] דסבר שיש חדש גם בחור"ל, ואולי אין מזה ראיה דבין שבמביאה לא"י אסורה משום חדש],

ובפלוגתא דהני תנאי, דתניא, אין מביאין ירק מחוצה לארץ, ורבתינו התירו,

מאי בינייהו? תמאי פליגי? אמר רבי ירמיה חוששין לגושיהן שמא יבא עמה מגוש ארץ העמים, שמטמא בזהל, ויטמא טהרות של ארץ ישראל, איכא בינייהו [דת"ק סבר דחוששין לגושיהו ואין מביאין פירות מחור"ל ולכן אין מעברין במוצאי שביעית, ושל בית ר"ג סבר דאין חוששין, ויכולין להביא פירות מחור"ל ולכן מעברין את מוצאי שביעית],

תנו רבנן, אין מעברין את השנה מפני הטומאה כגון שהיה נשיא חולה, ואמרוהו למות ערב הפסח או (שני) [ששה] ימים קודם, והיו עומאים, או שהיה רוצן עומאים בסוף אדר, וכלתה אפר הפרה ואין יכולין למצוא עכשיו פרה אדומה, אין מעברין (בכך) [משום כך. פני משה על הירושלמי], אלא יעשו בטומאה,

רבי יהודה אומר מעברין,

אמר רבי יהודה, מעשה בחזקיה מלך יהודה, שעיבר את השנה מפני הטומאה [ראה בפניני הדף שבאריך כאן] שנטמאו דימיו אחז חזיו, מעבודה זרה, שלא חששו למורה, והיה חזקיהו מחזירן למוטב, וידע שלא יספיקו כולן לצא ולטוהר עד הפסח ועיבר השנה [ובירושלמי דקשה והלא ליום אחד היו יכולין לעבר כל עבודה כוכבים שהי' שם? אמר רב אדרי מפני צלמי

אבני חן על מסכת סנהדרין

ואמר ר' יהודה מעשה בחזקיה מלך יהודה שעובר, את השנה מפני הטומאה, וביקש רחמים על עצמו,

אלא חסורי מחסרא והכי קתני, [ואומר הת"ק] אין מעברין את השנה מפני הטומאה, ואם עיברה מעוברת, רבי יהודה אומר אינה מעוברת [ואע"ג דאמרן לעיל שהרשות ביד ב"ד לעבר מפני הצורך, אע"פ שאין שם הסימנים הידועים? ס"ל לר' יהודה שהכמים גורו מפני הטומאה כדי שלא יבואו להרהר על הטומאה] שהותרה [בציבור, דר"י סבר טומאה הותרה בציבור. חדושי הר"ן] לפי שהטומאה היסר היא נציצור, ושלל לנזק עיברה, ואמר רבי יהודה [מעשה בחזקיה] וכו',

אי הכי [דת"ק אומר דאם עברה מעוברת], ר' שמעון אומר, אם מפני הטומאה עיברה מעוברת, היינו תנא קמא?

אמר רבא לכתחלה איכא בינייהו דתנא קמא קאמר אין מעברין לכתחילה, ולר' שמעון מעברין לכתחילה, ואידי דקאמר ר' יהודה אינה מעוברת, אמר אינה מעוברת, והוא הדין לכתחילה,

תניא נמי הכי, אין מעברין את השנה מפני הטומאה לכתחילה [בן דעת הת"ק], ר' שמעון אומר מעברין, אלא מפני מה בקש רחמים על עצמו, שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן,

אמר מר, שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן, ולית ליה לחזקיה שמות יב החדש הזה לכם, זה ניסן ואין אחר ניסן משקבעו זה ניסן, אין אמה יכול לעשות זה אדר והאמר ניסן?

מעה בדשמואל, דאמר שמואל אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר אם לא יסבו עד הנה צעיר שנה, לא יעברו עוד, הואיל וראוי לקובעו ניסן, הואיל והיום ראוי לקבוע ניסן, אם היה אדר חסר, ואיך מעיקר סבר, הואיל וראוי לא אמרינן, ועיברה, ולצדק הודה לשמואל וביקש רחמים על עצמו,

תניא נמי הכי, אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן:

רבי שמעון בן יהודה אומר, משום רבי שמעון, מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני [לכאורה קשה דהא כתיב בקרא שעשו את הפסח ז' ימים, ואי עשו פסח שני לא היתה, היכי דמי דמעיקר הדין השיל ולצדק חזר בו?]

אמר רב אשי, כגון שהיו ישראל מחצה לאו דווקא, אלא כדמפרש ואיל תמאם ומחצה מהורים שהוכרים היו טמאים יותר מן הטמאים, וגשים היו רוצן טהורות, עד שהגשים טהורות משלימות לטהורים את

בשרים שהיו חקוקים בשרשר [פי' בצבע אדום] ופי' בפני משה שהיו מרודים למחוקם ולבטלן], ובקש רחמים על עצמו שימחל לו העון, ולקמן פריך הואיל ואמר ר' יהודה מעברין, למה ביקש רחמים על עצמו, דכתיב דברי הימים ב' ל יח כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולון ל' א הטהרו פי' אכלו את הפסח בל' א ככתוב כי התפלל וחקקוהו עליהם לאמר ה' ה'טו ב' יכפר בעד,

דף י"ב ע"ב

דברי הימים ב' ל פי' אכלו את הפסח בל' א ככתוב שעבר את השנה מפני הטומאה שלא כדת, כי התפלל וחקקוהו עליהם לאמר, ה' ה'טו ב' יכפר בעד [ומכאן המקור למה שאומרים בר"ח ולכפרת פשע, דשמא עיברו את החודש שלא כדין. פכ עיי"ש],

רבי שמעון אומר, אם מפני הטומאה עיברה מעוברת, אלא מפני מה ביקש רחמים על עצמו, שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן לאחר שקידשו לשם ניסן, חזר ונמלך ועשאו אדר השני,

ר' שמעון בן יהודה אומר, משום ר"ש לא עיברה, מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני אלא השיאן לפסח שני שלא כדין [כיון שהיו רובן טמאים, היה להם לעשותה בטומאה], לפיכך ביקש רחמים על עצמו:

אמר מר, רבי יהודה אומר מעברין [מפני הטומאה], אלמא אית ליה לרבי יהודה טומאה דחוויה היא בציבור כלומר בקושי הותרה טומאה צעיר, וכל כמה דאפשר להדורי לעשותה בטומאה מהדרין, ולכן מעברין כדי שיעשו בטומאה,

והא תניא, ציץ צץ מראה על טומאת זכאים לעלות לרצון בין שישנו על מצחו [של אבל רש"י גורם בגמ' "מצח" לכן לא כתב של] כהן גדול בשעת טומאה, ובין שאינו על מצחו מרצה, דברי רבי שמעון,

ר' יהודה אומר, עורו על מצחו מרצה, אין עורו על מצחו אינו מרצה,

א"ל ר' שמעון [לר' יהודה], כהן גדול צנאו לפני לפנים ביום הכיפורים יוכיח שאינו על מצחו שאינו לוצע בגדי זהב ומרצה ואם אירעה טומאה בקדשים מראה הדין,

אמר לו רבי יהודה, הנח ליום הכיפורים, שטומאה הותרה בציבור שכולו עובדת ציבור הוא, וטומאה הותרה בקרבן ציבור כטהרה גמורה, ואין צריך צץ לרצות, אלמא היסר גמור הוא?

וליתעמך תיקשי לך היא גופה, ר' יהודה אומר מעברין,

אבני חן על מסכת סנהדרין

שנות החמה על שנות הלכנה יותר מדאי מתאחר האביז אחר הפסח, שהמועדות
אלו קובעין אחר מולדות הלכנה, אמרי חושבנא הוא דלא סליק להו
לרבנן עד השתא,

אמר רב יהודה אמר שמואל, אין מעברין את השנה על
התקופה אלא א"כ חשצו ומנאו [ש] היתה תקופה שתקופת תמוז
חסירה מהשלמת תשעים ואחד יום שלה [פי' שתקופת תמוז הוא תמוז, אב,
אלול, ואם נמשך התקופה עד] רובה של חודש תשרי, וכמה רובה
של חודש, ששה עשר יום ותקופת תשרי נופלת בשנה עשר, אזל אס
היתה תקופת תשרי נופלת בשנה עשר, אין מעברין, ולקמיה יליף טעמא, דברי
רבי יהודה,

דף י"ג ע"א

רבי יוסי אומר, אחד ועשרים יום אס נריך להשלים עשרים ואחד יום
מחודש תשרי על תקופת תמוז, שתקופת תשרי נופלת בעשרים ושנים, מעברין
ומסופין חודש אחד, ודוחין את המועדות, כדי שתקופת תשרי תהיה, אכל
אס היתה תקופת תשרי נופלת בעשרים ואחד, דהיינו יום אחד בתוך חולו של
מועד, אין מעברין,

ושניהם מקרא אחד דרשו, שמות לך חג האסיף [חזק"מ שהוא
חג שיבולים לאסוף בה פירות אם היא דבר האבוד] תקופת השנה [יהיה
בתקופה של שנה זו, דהיינו בתקופת תשרי] זמן האסיף שנה, דהיינו חולו של
חג, שיכול לאסוף זו דבר האבוד, השמר שיהא בתקופת שנה הנכנסת, ולא בתוך
תקופת תמוז שיהא משנה שעברה,

מר ר' יהודה סבר כוליה חג [חזק"מ] בעינן בתקופה חדשה
כלומר כל חולו של מועד בעינן בתקופה חדשה, הלכך כשתקופת תמוז חסירה
ששה עשר, הרי יום אחד מחולו של מועד נמשך לתוכה, דחמשה עשר יום טוב,
ויס ששה עשר חולו של מועד,

אכל אס היתה תקופת תשרי נופלת ציוס ששה עשר, הרי כל חולו של מועד
בתקופה חדשה, ואין מעברין,

ומר סבר ר' יוסי אומר, מקצת חג מקצת חולו של מועד בעינן
בתקופה חדשה,

הלכך כשתקופת תשרי נופלת ציוס עשרים ושנים, שהוא יום טוב האחרון, מעברין
את השנה, ודוחין את המועדות כדי להקדים תקופה לחג,
אכל אס רואין צית דין באלה, שתפול תקופת תשרי ציוס עשרים ואחד, שהוא
שציעי של ערבה, דאיכא מקצת חולו של מועד בתקופה חדשה, אין מעברין,

[ובמקשה ואם החילוק הוא רק יום אחד, למה צריך בשביל זה לעבר את השנה]
ולמעצרה לאלול ולידמיה למועד חד יומא, ואיכא לר' יהודה כוליה חג ולר' יוסי
מקצת חג, כדפרכין לקמן גבי תקופת ניסן לעצרה לאדר ?
[ובתרין] לא אפשר, משום דלא מיקלע לן תשרי ציומא [דחזיא] [דחזי למעצרי].

מחזה טוהרים, ועודפות עליהם שכשאתה מונה אנשים ונשים כאחת
בטמאים ובטהורים, נמנאו טוהרים יחידים,

ופלוגמא צפרק האשה (פסחים זא, ז), דאיכא למאן דאמר נשים חוצה צהבא
הפסח ראשון, ואיכא למאן דאמר נשים ראשון,

וחזקיה מעיקרא סבר, נשים בראשון צפסח ראשון חובה ומיטורפו
[זכרים ונקבות] דהוו מיעומין טמאים, ומיעומין מידחו לפסח
שני הוו טמאים מיעוטא ומידחו,

ולבסוף סבר, נשים בראשון צפסח ראשון ראשון ולא מיטורפו,
דהוו להו טמאים רובא, ורובא לא מידחו לפסח שני ואס
נדחה לפסח שני, ואין ציבור נידחין?

גופא, אמר שמואל אין מעברין את השנה ביום שלשים
של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן, עיברה מאי?

אמר עולא, אין מקדשין את החדש לומר מקדש הוא לאדר השני,
דכיון דלאו לקבוע ניסן, קרינא ציה זה ניסן, ואין אחר ניסן, אלא שמי [ראה יד
רמיה], וכי מטי ריש ירחא אחרנא, מקדשי ליה לניסן,
[המפרשים נלאו לפרש הדברים כאן וראה מהרש"א, ויד רמ"ה, בנין שלמה וכו'.
ובראש משביר יש פירוש ישר מאד, שהגמ' מקשה כאן שני קשיות א] עיברה
מאי? ב] ועוד יש לשאול בהא דאמר עולא אין מקדשין קידשוה מאי? ומשני
רבא בטל העיבור פי' לשמוא' אפילו לא קידשו בטל העיבור ולעולא אי קידשו
בטל ורב נחמן אמר מעובר ומקודש. ולפי' תבין דברי רש"י ד"ה אין מקדשין את
החודש שרק בא לפרש דברי עולא],

קידשו מאי? אמר רבא בטל העיבור,

רב נחמן אמר, מעובר ומקודש,

א"ל רבא לרב נחמן, מכרי מפוריא לפיסחא תלתין יומין
הוו, ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח וכיון דלא עיברה קודם
הפורים, ושמעו דרשה של הלכות הפסח כי דר מעברי צית דין לשמא ומודעי
לעלמא, לא מהימני להו לשלוחי צית דין, ומוללי צחמך,

דתינא, שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום,
רשב"ג אומר שתי שבתות,

וכי מטי ריש ירחא מרחקין ליה [שמוספין עוד שלשים יום], אתי
לילולא בחמין [וכתב הר"ן שגם למ"ד שמעברין כל אדם יש להקשות כן,
אם יעברו לאחר שהתחילו ללמוד הלכות פסח]?
אמר ליה מידע ידיעי, דשתא מעברתא בחושבנא תליא
מילתא שהקין והסורף לפי חשבון תקופת החמה הס ממגלגלי, וכשרצין ימי

אבני חן על מסכת סנהדרין

לר' יהודה אם תפול בשעה ששאר ראשון לחולו של מועד, איכא כוליה חג, ולר' יוסי יאס תפול בשביעי של ערבה איכא מקלפת,

מיתבי, יום תקופה גומר, דברי רבי יהודה וכיון דיוס תקופה גומר, למה לי חסירה ששה עשר, רבי יוסי אומר יום תקופה מתחיל,

ועוד תניא לר' יהודה עשרים, דשמעין מינה דר' יהודה מקלפת חג הוא דבעי, וקסא לשמאל בתרמי אין מעברין את השנה אלא א"כ היתה תקופה חסירה רובו של חודש, וכמה רובו של חדש ששה עשר יום ונופלת בשבעה עשר,

ר' יהודה אומר, שתי ידות בחודש [דסבר שהחודש מתחלקת לג' חלקים של עשרה ימים, ולכן רוב החודש יהיה שני חלקים], וכמה שתי ידות בחודש כ' יום ונופלת בעשרים ואחד, ואף על גב דהוא יום אחרון לחולו של מועד ליכא מקלפת חג, דלר' יהודה [בברייתא זו] יום תקופה גומר, ואינו מן החדשה,

ר' יוסי אומר, מחשבין, ששה עשר [בניסן, נופל בתקופה ש] לפני הפסח מעברין אם תקופה שלפני הפסח דהיינו תקופת טבת, חסירה [פ' שנגמרת ב] ששה עשר ניסן, ותקופה נופלת בשבעה עשר מעברין את השנה, שכשאתה מונה משבעה עשר ניסן תשעים ואחד יום לתקופת ניסן, ותשעים ואחד יום לשל תמוז, הרי הם כלים בעשרים ואחד חסרי, ותקופה נופלת בעשרים ושנים [פ' שאם נופלת תקופת תשרי שהוא sept 23 למספרם כ"ב בתשרי, אז מעברין השנה, וכיון שמוסיפין עוד חודש שהוא שלשים יום נמצא התקופה כ"א באלול],

ואף על גב דלר' יוסי מיום תקופה מתחיל, ליכא מקלפת חג בתקופה חדשה, כיצד טול ארבעה עשר דניסן שהוא מל"א, ואיך וסיון חמישים ותשעה 59, ותמוז ואב חמישים ותשעה 59, הרי מאה שלשים ושנים 132, ואלול עשרים ותשעה 29 שהוא חסר, הרי מאה ששים ואחד 161, ועשרים ואחד 21 דתשרי הרי מאה שנים ושנים 182 ימי שמי תקופות, ושל תשרי נופלת בעשרים ושנים, משום הכי מעברין,

אבל נפלה תקופת תשרי ציז עשרים ואחד, אין מעברין, דיוס תקופה מתחיל, ואיכא יום אחד מחולו של מועד בתקופה חדשה,

ששה עשר [בתקופה ש] לפני החג, אין מעברין אם חסרה תקופת תמוז שהוא לפני החג, ששה עשר מימי תשרי, ונופלה [תקופה] של תשרי בשבעה עשר, אין מעברין, דאיכא מחולו של מועד בתקופה חדשה טובא, ולקמן פריך אמאי אמר שיתסר, אפילו חסרה שיצטר, ותמינר, ותשעה עשר, ועשרים, קאמר נמי ר' יוסי דאין מעברין, דהא ששה עשר לפני הפסח (הוא ?) דמעברין, (ד?) היינו משום דמטיית תקופת תשרי בעשרים ושנים,

ר"ש אומר, אף ששה עשר לפני החג מעברין דקסבר כוליה חג בעינן, ולקמן פריך היינו תנא קמא,

אחרים אומרים מפרש טעמיהו לקמן, מיעוטו, וכמה מיעוטו

ד"ס] אי מיעברין לאלול, דהא מעיקרא מסדרינן לירחא [דסימא. רש"י] כי היכי דלא ליקלע [ר"ח] תשרי צאד"ו, משום דלאו תרי שני צהדי [שאם יום ראשון של ר"ה הוא בד' יחיה יוה"כ ביום ו', ואתו תרי שני יוה"כ ויום השבת יחד, וכן אם יהיה יום א' דר"ה ביום ו' יהיה יוה"כ ביום ראשון, מיד לאחר השבת, והטעם שאין לעשות תרי שני בהררי יש בר"ה כ. שתי טעמים, א' משום יקא שלא יקבו הירקות, וב' משום המתים שלא יוכלו לקבורם], [וממשיך שלכן עושין חשבון שלא יהיה יום א' דר"ה ביום א', דאז], ומשום שביעי של ערבה דלא ליקלע בשבת, וכדאמרינן התם (ראש השנה יט:): מימות עזרא ואילך לא מנינו אלול מעובר, דלא אינטריך, דמעיקרא סדרינן לירחי דלא ליקלע צאד"ו, ואי ניטריך לעצורי מקלקל ראש השנה, כדאמרינן צראש השנה (י"ט:), וצמסת סוכה (מג:): נמי גבי שביעית של ערבה אמרינן לא מיקלע (אלול. רש"י) בשבת, [היו מעברין את אלול או אחד מן החדשים כשרואין שיערע שביעי בשבת. רש"י בסוכה שם],

אלמא אן הוא דמעיינינן צמילתא מעיקרא, ומסדרינן לירחי כי היכי דלא (מיקלע) [ליקלע] צאד"ו,

[כתוב בוכריה ג ב הל' א' זה אוד מצל מאש אוד אותיות אד"ו, שהימים אד"ו הם מוצלים מאש של יום הרין, שראש השנה לעולם לא יפול בימים אלו. וכן מה דכתיב בשרי ז י דו' כב שפתי ישינים, שבבד"ו יכול לישון, שלעולם לא יפול בו פסח, דאילו בפסח אמרינן שיספר עד שיחטפנו שינה. שמעתי משם הבני יששכר],

הלכך כיון דיוס שלשים של אלול מיקלע צלילי או צה' [ביום חמישי] או צו' [בשבת], אי דמית ליה חד יומא, צין על ידי עיצור אלול, צין על ידי עיצור חדש אחר מיקלע ראש השנה צאד"ו,

[ומקשה שאם חל ר"ה ביום ב' בשבוע הלא יכול לרחות את ר"ה ליום ג'] ואי מיקלע שני בשבת דאפשר למידחייה למחר, הואיל וצורז השנים לא שכיח לא פרכין ליה, ולעצורי תרי ירחי, ולדחייה תרי יומי לא אפשר, דקיימא לן צמסת ערכין (מ, ז) דלא נראה לחכמים לעצר שמינה חדשים בשנה, אלא אם כן היתה שנה שלפניה מעוברת, וכיון דצסדר החדשים אחד מל"א ואחד חסר, [כי ?] מיקלע לן תקופה ציז שבעה עשר לר' יהודה, או בעשרים ושנים לר' יוסי, אי מעברין עוד תרי ירחי הוה להו שמינה מעוברין, הלכך מעברין את השנה,

מאי קא סברי, אי קסברי יום תקופה גומר יום שהתקופה נופלת צו הוא גמר תקופה שעברה ואינה מתקופה חדשה, למה לי לר' יהודה ששה עשר חסירה, ולר' יוסי עשרים ואחד, בלאו הכי נמי אפילו לא חסרה אלא חמשה עשר לר' יהודה, ותפול חדשה בששה עשר, או [חסרה] עשרים לר' יוסי, ותפול צאחד ועשרים לא למ"ד לר' יהודה כוליה חג איכא, ולא למאן דאמר לר' יוסי מקצת חג איכא דהא יום שביעי של ערבה, שנופלת צו תקופה, מאותה [תקופה] שעברה הוא, ולר' יהודה נמי יום ששה עשר [שנופלת בו התקופה] מתקופה שעברה, וליכא כוליה חג,

אלא קסברי יום תקופה מתחיל הוא ראשון לימי תקופה הצאה, הלכך

אבני חן על מסכת סנהדרין

ארבעה עשר יום,

מהכי לא,

[ונמצא שיש כאן שני קשיות על ר' יהודה, א' שאומר יום תקופה גומר, ב' שאומר ב' יום, ובסיים] קשיא,

אמר מר, רבי יהודה אומר שתי ידות בחודש, עשרים יום, רבי יוסי אומר מחשבין ששה עשר יום לפני הפסח מעברין, היינו רבי יהודה דמרייהו מקל מר דע?

יום תקופה גומר, ויום תקופה מתחיל, איכא ביניהו,

אמר מר, ששה עשר לפני החג אין מעברין, אלא לרבי יוסי ששה עשר לפני החג הוא דלא, הא שיבסר ותמוגסר מעברין, והאמר ששה עשר לפני הפסח אין, בציר לא [פ'] וע"ז יפול תקופת תשרי בכ"ב תשרי אבל אם יהי' לפני זה אין מעברין?

לא אידי ואידי אין מעברין, ואידי דתנא רישא ששה עשר לפני הפסח, תנא נמי ששה עשר לפני החג [פ'] ובאמת הי' צ"ל עשרים לפני החג,

ר"ש אומר אף ששה עשר לפני החג מעברין , היינו תנא קמא

סיכום לפי המסקנא : [א"ח]

ת"ק	אם נופל תקופת תשרי בט"ז [או ב"ז] ולא מסיימין מעברין השנה
ר' יהודה	אם נופל תקופת תשרי בכ"א מעברין דיום תקופה גומר
ר' יוסי	אם נופל תקופת תשרי בכ"ב מעברין דיום תקופה מתחיל
ר"ש	אם נופל תקופת תשרי בט"ז [או ב"ז] ולא מסיימין מעברין
אחרים	אם נופל תקופת ניסן אחר י"ד ניסן מעברין ולרבינא סברי אחרים שאם נופל תקופת תשרי בט"ז תשרי מעברין דכולה חג בעינן

דף י"ג ע"ב

איכא ביניהו, יום תקופה מתחיל, ויום תקופה גומר דלר' יהודה יום תקופה גומר, ואפילו לא חסרה אלא עשרים ונפלה בעשרים ואחד, ליכא מקל מר, ולר' יוסי יום תקופה מתחיל, ואם נפלה בעשרים ואחד איכא מקל מר, עד שמתסר עשרים ואחד, ותפול חדשה בעשרים ושנים, והוה ששה עשר לפני הפסח דהוי הויא לפני החג חסירה עשרים ואחד, הוא דמעברין, אבל חסירה ציר

ולא מסיימין אין סימן אחי מהן קאמר ששה עשר חסירה, וצטענה עשר תפול מעברין, אבל נפלה צטענה עשר אין מעברין, דיום תקופה מתחיל, ואיכא כוליה חג, וחד מיניהו קאמר, אפילו נפלה צטענה עשר מעברין, דיום תקופה גומר, וליכא כוליה חג, ואף על גב דמרייהו אמרי כחדא ששה עשר, חד קאי אחסרון, וחד קאי אנפילה, ולא ידעינן הי מיניהו,

[ותמיהני אמאי לא מסיימין, דלישנא דת"ק משמע חסרה ששה עשר ונפלה ב"ז, ודר' שמעון מצינא לפרושי ששה עשר לפני החג אנפילה. תוס' הרא"ש],

אחרים אומרים מיעוטו [גם כן מעברין], וכמה מיעוטו, ארבעה עשר יום, מאי קסברי אי קסברי יום תקופה גומר, וכוליה חג בעינן, האיכא?

אמר רב שמואל בר רב יצחק, אחרים בתקופת ניסן קיימי, דכתיב דברים מז' שמור את חדש האביב, שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן שמור תקופת חדש ניסן של חמה, שיהא בתוך חידושה של לבנה, אביב הוא ניסן של חמה, שאין ניסן קרוי אביב אלא על פי ציול התבואה שמתבכרת בו, וכל ציור התבואה, ועמי הקין והחורף לחשבון החמה הם, ואמר רחמנא שמור שיהא חדש ניסן של חמה נמשך לתוך ימי חידושה של לבנה, דכתיב חדש, ואין לשון חידוש נופל אלא על לבנה המתחדשת, ואשמועינן שיהא ניסן של חמה נמשך בתוך ימי חידוש הלבנה במקל, וכמה הן ימי חידושה ארבעה עשר ימים, מכאן ואילך היא יסנה,

וליעבריה לאדר ולידחיה לפסח חד יומא, ואי נמי מיקלע פסח צד"ו לא איכפת לן, דהא דלא עבדינן פסח צד"ו טעמא משום תשרי הוא, והיכא דלא אפשר מוטב דלעבריה לאדר וליקלע צד"ו, וניעבר בקייטא חד ירחא חסר טפי מכסדרן, וניהדר לתשרי דזוכתא ציום הגון, ולא יעברוה לשמא למידיניהו לכולהו מועדות חדש שלם?

אמר רב אחא בר יעקב, תנא דאחרים מלמעלה למטה קחשיב, והכי קאמר, עד מיעוטו מעברין ולא מיעוטו ככלל, וכמה מיעוטו ארבעה עשר יום כלומר, אם חסר תקופת טבת שמונה עשר ימים, או שצעה עשר, או ששה עשר או חמשה עשר, ותפול תקופת ניסן ציום ששה עשר מעברין, אבל אם חסרה ארבעה עשר ותפול תקופת ניסן בחמשה עשר אין מעברין, דמעברין לאדר [לחודש אדר]. ותפול תקופת ניסן בארבעה עשר, ויום תקופה מתחיל, ויעשה פסח בתקופה חדשה,

רבינא אומר, לעולם אחרים בתשרי קיימי ומשום הכי ליכא לתקוני מילתא בעבורי ירחי, ומדחייא חד יומא למועד, כדמפרש לעיל דתשרי לא [בר ?] מידחי חד יומא הוא, ודאמרינן הא איכא כולה חול המועד בתקופה חדשה וקסברי אחרים כוליה חג בעינן, ויו"ט ראשון ואפילו יום טוב ראשון בתקופה חדשה, ויום תקופה גומר, הלכך כי נפלה תקופה בחמשה עשר

אבני חן על מסכת סנהדרין

מעבדין,

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, בידא ממש
סמכין ליה כלשון צעיר גרסין ליה, כלומר מי צעיר לאתנושי ידיהו על רשיה
דסבא,

אמר ליה סמכין ליה בשמא, קרי ליה רבי, ויהבי ליה
רשותא למידן דיני קנסות דלחיס כמיז (שמות כג), דמשמע דייני
מומחין, והיינו סמוכין, וצאריך דיני ממונות לא צעינן מומחין, כדאוקימנא בריש
פירקין (ג): משום נעילת דלת, והיכא דליכא נעילת דלת כגון בארבעה שומרין,
וגזילות, דיינינן בצביל אף על גב דליכא סמוכין, דשליחותיהו קא עבדינן, כדמפרש
בהסובל (בבא קמא פד:), אכל צקנסא לא עבדינן שליחותיהו, משום דלא שכיחא,
ולית בה חסרון כס,

וחד לא סמך [דאמרת שצריך ג'], והא אמר רב יהודה אמר רב
[וב"ה בע"ז ח:], ברם [אבל, אך, מלן עברי] זכור אותו האיש לטוב,
ורבי יהודה בן בבא שמו, שאילמלא הוא נשתכחו דיני
קנסות מישראל,

נשתכחו! נגרוסינהו, אלא

דף י"ד ע"א עש"ק תצוה תש"ע

במלו דיני קנסות דכיון דליכא סמיכה, בטלו מישראל,

שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזירה על ישראל, שכל
[רבי] הסומך יהרג, וכל הנסמך יהרג, ועיר שסומכין בה
תיחרב, ותחומין שסומכין בהן [כגון אס סומכין צמח אלפים של עיר,
ויש לשם הר יעקב. רע"י] יעקרו # [האריכו בדברים לתאר את האיסור
והעונש, בדרך השלטנות],

מה עשה יהודה בן בבא, הלך וישב לו בין שני הרים
גדולים [פי' שלא יראוהו. יעב"ץ], ובין שתי עיירות גדולות ולא צמח
העיר, שאס יודע (שלל. רע"י) יחריבו את העיר [במש"ב לקמיה שלא יהיו
יודעים איזה מזה לעקור אם יודע], ובין שני תחומי שבת [בין שני
תחומי שבת כדי שלא יהיו יודעים איזה מהם לעקור אם יודע. רע"י] [שהרי
אמרו ותחומין שסומכין בהן יעקרו], [והמקום היה] בין אושא לשפרעם
[הס' צ' עירות. רע"י],

וסמך שם חמשה זקנים, ואלו הן ר"מ, ור' יהודה, ור'
שמעון, ור' יוסי, ור' אלעזר בן שמעון [ראה יבמות ס"ב ע"ב, וב"ב
ע"ב ע"א רשב"ם ד"ה ור"ש אליבא דמאן], רב אויא מוסיף, אף ר'
נחמיה,

כיון שהכירו אויביהם בהן, אמר להן בני רוצו [תברחו מכאן],
אמרו לו, רבי, מה תהא עליך [ואתה זקן ואי אתה יכול לברוח].

יום טוב ראשון! חג האסיף כתיב חולו של מועד משמע? ומשינן
אחרים הכי משמע לכו קרא, חג האסיף חג הבא בזמן אסיפה דהיינו
סוכות יחא בתקופה חדשה:

[שנינו במשנתנו ב.]. סמיכת זקנים: ת"ר ויקרא ד' "וסמכו זקני"
יכול זקני השוק שאין מסנהדרין, תלמוד לומר עדה [דאילו ב"ד של
שלשה [מן השוק] לא מקרי עדה. יד רמח], אי עדה יכול קטני עדה
מסנהדרי קטנה, ת"ל העדה, מיוחדין שבעדה סנהדרי גדולה,

וכמה הן? [ומפרש דכתיב] וסמכו שנים, זקני שנים, ואין ב"ד
שקול, מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן חמשה, דברי
רבי יהודה,

רבי שמעון אומר, זקני שנים, ואין בית דין שקול מוסיפין
עליהן עוד אחד הרי כאן שלשה,

[ומקשה] ור' שמעון, הכתיב וסמכו? ההוא מיבעי ליה
לגופיה,

ורבי יהודה, לגופיה לא צריך, דאם כן דלא אתי וסמכו
לדרשה, ליכתוב זקני העדה ידיהם על ראש הפר,

ור' שמעון, אי כתיב הכי הוה אמינא מאי על בסמוך ולא
צריך למיסמך ממש, כחך רחמנא וסמכו ממש,

ורבי יהודה, ולר' יהודה משום סמיכה ממש לא איצטריך וסמכו, אלא ליכתוב
את ידיהם על ראש, ואנא, גמר ראש ראש מעולה גמיר ראש ראש
מוסמך ידו על ראש העולה (ויקרא א'),

ור"ש, לא גמר ראש ראש מעולה,

תנא, סמיכה וסמיכת זקנים בג', מאי סמיכה ומאי סמיכת
זקנים? א"ר יוחנן מיסמך סבי לקרות להם רבי [פי' סמיכה הוא
מיסמך סבי, וסמיכת זקנים הוא על העגלה],

א"ל אבוי לרב יוסף, מיסמך סבי (בשלשה. ד"ם) מנלן,
אילימא מדכתיב במדבר כו ויסמך את ידיו עליו [על יהושע], אי
הכי תסגי בחד [ולמה צריך ג' דיינים], וכי תימא משה במקום
שבעים וחד קאי לפי שהיה משה ראש להם ושקול ככולם, אי הכי
ליבעי שבעים וחד, קשיא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ת"ש, דרבי יוחנן [שהיה במבירה שבא"י] הוה מצטער עליה דרב שמן בר אבא, דלא הוה גבייהו, דליסמכיה,

[וכן היה מעשה שרצו לסמוך את שני אמוראים אלו] ר"ש בן זירור [הוא היה היותר חשוב של הווג] וחד דעימיה [שהיה קצת דומה לו] ומנו ר' יונתן בן עכמאי, ואמרי לה רבי יונתן בן עכמאי [הוא היה היותר חשוב של הווג] וחד דעימיה ומנו ר"ש בן זירור,

חד [אחד משני אמוראים אלו] דהוה גבייהו [שהיה שם אצל הרבנים הסומכין], סמכוהו, וחד דלא הוה גבייהו, לא סמכוהו,

(ר') [רב] חנינא (ורבי) [ורב] הושעיא, הוה קא משתקיד ממזר ומנפס לסומכו כמו (ירמיה א) כי שוקד אני רבי יוחנן למיסמכיהו, לא הוה מסתייעא מילתא כשהיו אצלו לא היה מוצא שנים שיטרכו עמו (לסומכו) [לסומכו. רמז], ואין תלמד צעין, הוה קא מצטער טובא, אמרו ליה לא נצטער מר דאנן מדבית עלי קאתינן,

דא"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן, מניין שאין נסמכין שאין זוכין להיות נסמכין לבית עלי, שנאמר שמואל א ב לא יהיה זקן בביתך כל הימים,

מאי זקן, אילימא זקן ממש צא צימס, והכתיב שמואל א ב כל מרבית ביתך ימותו אנשים כשצאין לכלל אנשים בן שמה עשרה שנה, 1] [למה לי למיהדר ומכחציה,

אלא סמיכה שאפילו (מכמים. רע"י) הצאים לכלל זקנה כגון על ידי תורה וגמילות חסדים, כדאמרינן בראש השנה (יט, א) צוצת ומנחה אינו מתכפר, אצל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים, מכל מקום לא תהא תורת זקנה עליהם להיות ראויים לסנהדרין,

[דמי שהוא נסמך נקרא זקן על שם חכמתו, כדדרשין בקדושין לב: זקן זה קנה חכמה, ואע"ג דנוטריקון דוקן אינו אלא זה קנה ותו לא? יש לומר דלא מקרי קנין בעולם אלא חכמה, כדאמרינן בגמרא דעת קנית מה חסרת דעת חסרת מה קנית וכו' דא קני מאי חסר וכו' בנדרים [מא.]. תורת חיים],

רבי זירא הוה מיטמר [נחבא, שלא ימצאו אותו] למיסמכיה, דאמר רבי אלעזר לעולם הוי קבל אפל וקיים ומחיה, כלומר הרחק מן הרצונות שמקצרת את צעליה, אפילה מתרגם קבלה [בשמות י' כ"ב ויהי חשך אפלה ומתרגם והוה חשך קבל], [ראה גם תמיד לב. מה יעביד איניש ויהיה? אמרו ליה: ימית עצמו. וראה מש"כ רש"י שם, ובמהר"ץ חיות כאן],

כיון דשמעה להא דא"ר אלעזר, אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין לו [בשמים] על כל עונותיו, אמציה ליה אנפשיה [המציא את עצמו],

רע"י? אמר להן הריני מוטל לפניכם כאבן שאין לה הופכים # [פ' כאבן שאין לה תשומת לב של שום אדם, וכן הוא יעשה, שאם ידברו אליו וישאלו אותו מה עשה וכו' ולהיכן ברחו האנשים, ומאיזה עיר באו, לא יפנה אליהם, ויהיה מוטל כאבן דומם],

[כתב בערכי נחל פרשת מסעי וז"ל כתיב בתשובת מוהר"ם שקבלה איש מפי איש שהנהרג על כבוד הש"י אינו מרגיש יסורין כלל ע"ש, ועיי"ש בערכי נחל שהטעם כי בחיות אותו היוצא ליהרג מתלהב בחשק נמרץ שיהרג על קדושת שמו ית' הוא מעלה כל חושיו ועולה המעשה שלו וכו'],

אמרו, לא זזו משם, עד שנעצו בו שלש מאות לונביאות מנימות של ברזל, ועשאוהו ככברה [שכולו חורים] [הרי שהיה סומך יחיד?]

רבי יהודה בן בבא, אחריני הוו בחדיה [והם היו צעירים וברחו], והאי דלא חשיב להו, משום כבודו דרבי יהודה בן בבא [בעין לשון זה בר"ה כ"ב ע"ב רבי נהוראי שהיה אחרינא הוה בחדר' והא דלא חשיב ל' משום כבודו של רבי נהוראי. וכן בגיטין ה' ע"ב],

[ומקשה] ור"מ, ר' יהודה בן בבא סמכיה, והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, כל האומר ר"מ לא סמכו ר' עקיבא, אינו אלא טועה?

סמכיה ר' עקיבא [הרבה לפני זמן זה], ולא קיבלו [העם לא קיבלו את סמיכתו] לפי שעדיין היה צמור, סמכיה ר' יהודה בן בבא וקיבלו,

אמר רבי יהושע בן לוי, אין סמיכה בחוצה לארץ [לפי שהסמיכה נמשכת איש מפי איש עד משה רבינו שנתן את הקב"ה את רוחו עליו וכו'] ונמצא שכל הסומך את חברו משפיע עליו קצת מרוח הקדש וכו' ולכך אין סמיכה בחוצה לארץ לפי שאין השכינה שורה על האדם בחו"ל. תורת חיים עיי"ש], מאי אין סמיכה, אילימא דלא דייני דיני קנסות כלל בחוצה לארץ והכי קאמר, אין סמיכה מועלת בחו"ל לארץ, ואפילו סמכוהו בארץ, והא תנן סנהדרין נוהגת בין בארץ ובין בחוצה לארץ,

אלא דלא סמכין בחוצה לארץ [פ' כשהסנהדרין והנסמכין בחו"ל],

[ומסכם את ההלכה] פשיטא, סומכין [אם היו הרבנים הסומכין] בחוצה לארץ, ונסמכין בארץ אס בני צבל טמנין רשות לאחד שנאמר ישאל לרין קנסות, הא אמרינן דלא דאין סמיכה בחו"ל לארץ, וכיון דאי הוה גבן הכא לא מצינו למסמכיה, כל שכן היכא דלימיה גבן,

אלא סומכין בארץ, ונסמכין בחוצה לארץ מאי אס הסומך עומד בארץ והסומך עומד בצבל, ולימיה גבי סומך, מי מהני כאלו אימיה גביה בשעת סמיכה, ומאי למידן בחו"ל לארץ, כדתנן, סנהדרין נוהגין בחו"ל לארץ, או דילמא, כיון דלימיה גביהו בשעת סמיכה, לא מהניא ליה?

אבני חן על מסכת סנהדרין

כי סמכוה לר' זירא, שרו ליה הכי, לא כחל לעיניו ולא שרק לפנים ולא פירכום לשיער, ויעלת חן שיר הוא לכלה נאה שמעלת חן בלא קישוט,

[בחרו בשירה זו מפני שהיה איש בלי תאר, כדאמרינן בברכות מו. שקראו לו קמינא חרץ שקי, ולא רחוק לומר שקראוהו קמינא שגם שמו מורה קטנות זירא זעירא. ראיתי].

כי סמכוה לרבי אמי ולרבי אסי, שרו להו הכי, כל מן דין כל מן דין כל כמו אלו וכיוצא בהן סמכו לנא היו סומכין לנו, שראויים הם לסמיכה,

לא תסמכו לנא, לא מסרמיטין לשון סמרטוט, כלומר שאין נותנים טעם הגון לדבריהם ולא מסרמיטין לשון הפכנים, כמו סרס את המקרא מסופו לראשו (צבא בתרא קט, ז), שמהפכין את טעמי תורה ואמרי לה לא מחמיטין חמטין, שמועטין מלומר טעמי תורה ולא מטורמיטין לא איחפרה,

[כתב גאון שהוא דבר מכונה ועכשיו נתקלקל אפקעיות של מטה בומן שמסתכסך קורין אותו בארמית סרמוס, זה פ' סרמוסון, סרמוטין לשון סירטוט הוא, וכתב מקולקל נקרא סרמוטי, חמיטין, לשון חטיפה, מירמוסין מלשון עוגה שנמלת מן העיסה, ואפיה כשהיא כמו כדור, ולא השוו פניה ולא תקנה נקרא תורמוס,

וכן הם אומרים, אל תסמכו לנו מן המסכסין את הדברים זה בזה כמטה מסוכסך, אלא מן שמשלסלין אותן ומעמידין דבר על אופניו, ולא מן שאין טעמיהן ברורין בכתב מסורטט, ולא מן שחוטטין את הדבר בחמיטין, אלא מיושבין, ולא מן שאין מתקצין את הדברים ומייפין אותן, ומי שטעמיהן כמורמוס,

פ' אחר סרמיטין שמסרסין את את המסכתא, ואין שונין ממנה אלא פר' אחר, סרמיטין ששונין את המסכתא חתיכות כסמרטוטין, חמיטין ששונין חומשה של מסכתא, סרמיטין ששונין שתי הלכות מהמסכתא. הערוך ערך חמס].

ר' אבהו, כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקי מטרוניתא דבי קיסר ומשריין ליה, רבה דעמיה נשיא צעמיו, מדברנא דאומתיה מנהיג, על שם שהיה פרנס וקרוב למלכות, בוצינא דנהורא על שם שהיה גדול צנוי, כדאמרינן בהשוכר את הפועלים (צבא מניעא פד, ז) שופריה דר' אצחו מעין שופריה (דר' יוחנן) [דיעקב אציו], בריך מתיך צדוק צוץ לשלם:

[שנינו במשנתנו ב.] עריפת עגלה בשלשה: ת"ר דברים כא ויצאו זקניד ושופטיד, זקניד שנים, שופטיד שנים, ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה, דברי ר' יהודה,

רבי שמעון אומר, זקניד שנים, ואין ב"ד שקול, מוסיפין עליהם, עוד אחד הרי כאן שלשה,

ור"ש האי שופטיד מאי עביר ליה? ההוא מיבעי ליה למיוחדין שבשופטיד שיהו מזקני סנהדרי גדולה,

ור' יהודה מזקני [שהיה יכול לכתוב זקני, וכתב] זקניד נפקא,

ור"ש, אי מזקני הוה אמינא זקני השוק, כתב רחמנא זקניד,

ואי כתיב זקניד, הוה אמינא סנהדרי קטנה, כתב רחמנא ושופטיד, ממיוחדין שבשופטיד,

ורבי יהודה, גמר זקני זקני בפר העלם דבר של ציבור בויקרא ד טו מ'סמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הַפָּר, מה להלן מיוחדין שבעדה כדפרישית לעיל סנהדרין (יג, ז), אף כאן מיוחדין שבזקניד,

[ומקשה] אי יליף [אם יש לו לר' יהודה לימוד מפר העלם דבר], לילף כולה מהתם [ליגמריה לכולה מילתא] ואפילו מניינא דחמשה מהתם חיפוק, דהא תניא לעיל (סנהדרין י"ג) וסמכו שנים, זקני שנים, זקניד ושופטיד למה לי?

אלא לעולם לא גמר גזירה שוה, ושופטיד למיוחדין איצטריך, ומניינא מרצוא דו"ו, הכי גרסינן אלא וי"ו דשופטיד למניינא, ור' שמעון וי"ו לא דריש וי"ו ושופטיד למניינא, ורבי שמעון וי"ו לא דריש,

אלא מעתה, ויצאו שנים, ומדרו שנים, לרבי יהודה הרי תשעה, לרבי שמעון שבעה?

ההוא מיבעי ליה לכדתניא, ויצאו הן ולא שלוח, ומדרו שאפילו נמצא

דף י"ד ע"ב

בעליל לעיר צמפורס לכל שקרוב הוא לעיר זו מכל עיירות, צריך לעסוק במדידה,

	ר' יהודה	ר' שמעון
שצריך	ה' דיינים, דכתיב זקניד ושופטיד	ג' דיינים דכתיב זקניד
מיוחדים שבשופטיד	זקני זקניד	משופטיד
זקני זקניד	מיוחדים שבשופטיד	זקני היינו אומרים זקני השוק וכו'

אבני חן על מסכת סנהדרין

שיושבים בביהמ"ק שהוא בטיבורו של עולם] אַנְן [במזרח] הַסֵּהָר [שהוא עגול בדמות הירח, פ' שהדיינין יושבים בעגולה] אֶלְיָהֶסְרִי הַמְּזוּג כמיז [שלא יחסר שליש של ע"א, כשיעור מויגת היין שהוא שליש], ודרכינן נאמדי דיני ממונות סנהדרין (לו, א) אל יחסר המזג, אס נלךך אחד מהן לנאח, אס יש שס עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה יזל, ואס לאו אינו יזל [אל יחסרו מחלק השלישי שהוא כדי הראוי למזג],

אלא פשיטא לדבר מצוה, היכי דמי לאו למדידת עגלה, ורבי אליעזר בן יעקב היא, דאמר כולי סנהדרי בעינן?

אמר ליה אביי לא, כגון שיצאו להוסיף על העיר על ירושלים, ולריך לקדש המוספת בשמי חודות וצטיר, כדלמדין בשבועות (יד, א) ועל העזרות, כדתנן אין מוסיפין על העיר ועל העזרות, אלא בבית דין של שבעים ואחד,

תניא כוותיה דרב יוסף, מצאן אבית פאגי והמרה עליהן, כגון שיצאו למדידת עגלה, ולהוסיף על העיר ועל העזרות, יכול שתהא המראתו המראה, ת"ל וקמת ועלית אל המקום, מלמד שהמקום גורם:

[שנינו במשנתנו ב.] נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה: תנו רבנן, איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין, פירות שהרקיבו, ויין שהקרים החמין, ומעות שהחלידו דרייל"א בלעז (מחלודה),

תנו רבנן, מעשר שני שאין דמיו ידועין, פודין אותו בשלשה לקוחות סומרים בקיאים בשומא, אבל לא בשלשה שאין לקוחות, (ובל הסוחרים כשרים) אפילו נכרי אחד מהן, אפילו אחד מהם בעלים,

בעי רבי ירמיה, שלשה ומטילין לתוך כים אחד מהו?

תא שמע, איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין?

[ומתריץ שאין מזה ראייה ד] דילמא [אין מטילין לכים אחד] כגון רב פפא ובת אבא סוראה אשת רב פפא, כדלמדין בכמוצות פרק אלו נערום (לט, א) אמר רב פפא, אמרה לי בת אבא סוראה כו', ויהיה עושה לעצמה [פ' וכן הא דקתני איש ושתי נשיו מיירי בששתיהן עושות לעצמן]:

[שנינו במשנתנו ב.] ההקדשות בשלשה: מתניתין דלא כי האי תנא, דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר אפילו ציגורא מזוג קטן שטוין צו וזה של הקדש, צריכה עשרה בני אדם לפדותה,

למסקנא:		
צריך	ה' דיינים, דכתיב זקנד' וז"ו דשופטין	ג' דיינים דכתיב זקנד', וז"ו לא דריש שופטין
שופטין	מיוחדים שבשפטין	מיוחדים שבשפטין

מתניתין דלא כי האי תנא, דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר דברים כא ויצאו זקנד' ושופטין, זקנד' זו סנהדרין, ושופטין זה מלך וכהן גדול, מלך דכתיב משלי כט מלך במשפט יעמיד ארץ, כהן גדול דכתיב דברים ז ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט,

איבעיא להו, רבי אליעזר בן יעקב, בחדא פליג [שצריך מלך וכהן], או בתרתי פליג [או פליג גם על ר' יהודה ור"ש וסבר שצריך כל הע"א סנהדרין],

[ומפרש] במלך וכהן גדול פליג, אבל בסנהדרי, אי כר' יהודה אי כרבי שמעון, או דילמא בסנהדרי נמי פליג, דאמר כולה סנהדרי בעינן?

אמר רב יוסף, ת"ש, מצאן זקן ממלא לסנהדרין סוף ללשכת הגזית שהיה זה הגזית אבית פגי מקום לפנים מן חומת העיר, ודון ירושלים לכל דבריו והמרה עליהן, יכול תהא המראתו המראה לידן צמק,

[פסוקי זקן ממלא הם בדברים י"ז ח-י"ג.

וראה ברמב"ם פ"ג מהלכות ממרים הל' ד' וז"ל זקן ממלא האמור בתורה הוא חכם אחד מחכמי ישראל וכו' שבא לו מחלוקת בדין בין הדינים עם ב"ד הגדול, ולא חזר לדבריהם, אלא חלק עליהם ותורה לעשות שלא כהוראתן וכו', ושם הל' ה' או יעשה הוא על פי הוראתו ויחלוק עליהן והן יושבין בלשכת הגזית ע"כ.

ופירוש דברי הגמ' כן מצאן לסנהדרין בבית פגי והתווכח עמהם שם ואח"כ הלך ופסק נגד דבריהם],

ת"ל דברים ז וקמת ועלית אל המקום, מלמד שהמקום גורם,

דנפוק כמה, אילימא מקצתן דנפוק מקצתן והורו אותן שצמק, והמרה על דבריהם, מאי איריא מקום גורם תיפוק ליה דפטור משום דילמא הנך דנלשכה, כוונתה סבירה לה, דילמא, הנך דאיכא גואי [הוקנים שהם בפנים] קיימי כוותיה,

אלא פשיטא דנפוק כולוהו, למאי, אילימא לדבר הרשות, מי מצו נפקי, והכתיב שיר השירים ז ג שְׁרָרְךָ [במקד. וקאי אסנהדרין

אבני חן על מסכת סנהדרין

יודע שאין ערך [לשון "ערך" כמו ששייך לגבי אדם, אינו שייך] לכלי
יודע הוא שאין לומר "לשון" ערך לכלי, ואין ערכו קצוב [בקצבת התורה], ולכן
אנו משערים [וגמר ואמר לשום דמים] דאין אדם מוסיף דבריו לנפלה,
משום הכי נותן דמיו,

האי ערכין המטלטלין משמע שהערכין מיטלטלין, ערכין של
מטלטלין מיבעיא ליה?

תני # [אולי אין הכוונה לחקן הלשון, אלא שנפרש כן] ערכין של
מטלטלין,

2. רב חסדא אמר אבימי, במתפיים מטלטלין לערכין [לערכו]
שאומר ערכי עלי, ונחמיי ערך הקצוב לפי שני, והיה לו מטלטלין, ואמר הרי אלו
לערכי, ומלה עליהן קדושה, וצא לפדות, נריך שלשה להוסיף מיד הקדש, האי
ערכין המטלטלין, מטלטלין של ערכין מיבעיא ליה?

תני, מטלטלין של ערכין # [באן צ"ע אם הכוונה שמתקן לשון
הברייתא],

3. רבי אבהו אמר, באומר ערכי עלי ואינו פורע, ו בא כהן
לגבות ממנו למשכנו, ומנא לו מטלטלין והכי קאמר, הערכין דהיינו ערך
אדם, וצא ליתן מטלטלין, נגבין בשלשה שמאין, קרקעות בעשרה,

אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא, בשלמא לאפוקי
מהקדש כגון דרז גידל [ערך כלי זה עלי] ורז חסדא [במתפיים מטלטלין
לערכין], הוא ד בעינן שלשה, דכיון דחל עליו הקדש, לא יפוק עד שיפדנו
בשוי, אלא לעיולי להקדש כגון דר' אבהו [בא כהן לגבות ממנו]
שלשה למה לי?

א"ל סברא הוא, מה לי עיולי מה לי אפוקי, אפוקי מ"ט
דילמא טעי, עיולי נמי דילמא טעי ויקחו להקדש ביומא משוי:

[שנינו במשנתנו ב. הערכין המטלטלים בשלשה] רבי יהודה אומר [אחד
מהן כהן] כו': א"ל רב פפא לאבבי, בשלמא לר' יהודה היינו
דכתיב כהן, אלא לרבנן כהן למה להו? קשיא:

[שנינו במשנתנו ב.] הקרקעות תשעה וכהן: מנהני מילי? אמר
שמואל עשרה כהנים כתובין בפרשה, חד לגופיה דמינעי כהן,
הנך [שאר כהנים דכתיב] הוי מיעוט אחר מיעוט דכולהו ממעטי
ישראל, דמשמע כהן ולא ישראל ואין מיעוט אחר מיעוט אלא
לרבות, דאפילו ט' ישראל ואחד כהן,

[ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. ואיכא לפרושי דהיינו טעמא
דאמרינן אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, דכיון דמיעוטא ברתא לא איצטרך

א"ל רב פפא לאבבי, בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב דאמר
כשמואל לקמן בשמעתין, דאמר שמואל עשרה כהנים כתובין
בפרשה צפדין הקדשות, שלשה בפרשת ערכין שהיא ראשונה, ושלשה צפדין,
בהמה, וארבעה בקרקעות, אלא לרבנן שלשה מנא להו,

ויקרא כו ח

[ערכין] ואם-מה הוא מערכה והעמידו' לפני חביתו והעריה אתו' חביתו על-פי
אשר תשיג יד הנדר יעריכו חביתו:

[פדין הקדשות] ט ואם-בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' כל אשר יתן ממנו
לה' יהיה-קדש: יא ואם פלי-בהמה טמאה אשר ל' אִי־קריבו ממנה קרבן לה'
והעמיד את-הבהמה לפני חביתו: יב והעריה חביתו אתה בין טו' ב' ובין טז
בערכה חביתו בן יחיה:

[קרקעות] יד ואיש בִּירְקֶדֶשׁ אֶת־ביתו' קדש לה' והעריכו' חביתו בין טו' ב' ובין
טז באשר יעריה אתו' חביתו בן יקום: יח ואם-אחר היכל יקדיש שדהו
והשבילו' חביתו את-הקסף על-פי השנים המו' תרת עד שנת היכל ונגרע
מערכה: כא ותהי השדה בצאתו' ביכל קדש לה' בשדה החכם לביתו תהיה
אחזתו': כג והשבילו' חביתו את מקסת הערקה עד שנת היכל ונתן את-הערקה
בין' ס' תהא קדש לה':

וכי תימא [אלימא משום] דכתיב בהו שלשה שלשה כהנים צפדין
בהמה, דהיינו פדין הקדש, והוא הדין לשאר הקדשות, קרקעות דכתיב
בהו ארבעה, תיסגי בארבעה,

וכי תימא הכי נמי, אלמה תנן, הקרקעות תשעה וכהן,

אלא מאי משום הכי צעי קרקעות עשרה דמשלמי בהו עשרה דפרשה
אחרונה היא, וכדשלים פרשת הקרקעות כבר נשלמו עשרה כהנים ותלמד תחתונה
(מעליזה) [מעליזות. ד"ס] לכהן תהיה אחתו לא ממניין דלאו בשומא כהן,
אלא והעריכו כהן כערכך כהן ותשז לו כהן וכיוצא בזה,

הקדשות דהיינו פדין בהמה טמאה שהיא אמצעית, ומשלמי זה שיתא כהנים,
דהא איכתיבא לה פרשת ערכין גצה ניצעי שיתא דמשלמי בהו שיתא
ליבעו שיתא, קשיא:

[שנינו במשנתנו ב.] הערכין [המטלטלין בשלשה] כו': מאי ערכין
המטלטלין?

1. א"ר גידל אמר רב, באומר ערך כלי זה עלי לא שייך גבי כלים
אלא גאדם, ונתן לפי שני, כמו שכתוב בפרשה [ולכן כיון שהשתמש בלשון
"ערך" על כלי], דא"ר גידל אמר רב

דף ט"ו ע"א שייק תצוה תשי"ע

האומר ערך כלי זה עלי, נותן דמיו כמו שהוא שוה מ"ט אדם

אבני חן על מסכת סנהדרין

הכא כיון דאין דרישין לקרקע, דעומדות ליכא הן, כדמוקי ר' יוסי בר חנינא לפלוגתיה, כצורות דמיין ונשעין, וחכ"א כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע,

ואמר רבי יוסי בר חנינא, בענבים העומדות ליבצר עסקינן, מר סבר כצורות דמיין, ומר סבר לאו כצורות דמיין?

לא, אפילו תימא ר' מאיר, עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם נענבים, כל כמה (דשבקה) [דשבקה. ר"ס] להו מיכחש כחשי, אבל שיערו כל כמה דשבקה להו, אשבוחי משבח [ששער אורח הוא דבר נאה] לך אפילו ר' מאיר נשער כרען סבירא ליה:

[יש שלשה אופנים של רובע ונרבע:

א' איש הרובע בהמה נקבה, "שוכב" ואיש אשר יתן שִׁבְתוֹ בְּבִהְמָה מוֹת יוֹמָת וְאֶת־הַבְּהֵמָה תִּהְיֶהוּ. [ויקרא כ טו],

ב' איש הנרבע לבהמה זכר שלא כדרכו ונקרא "נשכב", כִּלְשֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוֹמָת. [שמות כב יח],

ג' אשה הנרבעת לבהמה זכר, וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל־כָּל־בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ [ויקרא כ טז],

[שנינו במשנתנו ב.]. דיני נפשות כו': קא פסיק ותני ממתינן רובע סתמא נשערים ושלשה, ל"ש [כשהבהמה] רובע זכר שור שרצע אדם זכר [שלא כדרכו] [שור שרצע אשה. ר"י מלוניל], ול"ש [כשהבהמה] רובע נקבה שור שרצע אשה נקבה [שהמה הנרבעת לאיש. ר"י מלוניל], דנפקא לן תרויסו מקראי בפרק ארבע מיתות (סנהדרין נד, ג) שהן בסקילה, ומנא דממתינן מרבי להו לעשרים ושלשה,

בשלמא רובע נקבה כמי ציה עשרים ושלשה דכתיב ויקרא כ טז וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל־כָּל־בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ [שהבהמה יריבע אותה] וְהָרָגָהּ אֹתָהּ־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה מוֹת יוֹמָתוֹ דְּמִיָּהֶם בָּם, אימקש צמה לאשה, ודיני נפשות נפקין לקמן נשערים ושלשה,

אלא רובע זכר מנא לן דנעי עשרים ושלשה? דכתיב שמות כב יח כִּלְשֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוֹמָת ומהאי קרא נפקא לן בארבע מיתות לרובע זכר [שור שרבע אדם זכר שלא כדרכו], אם אינו ענין לשוכב לאדם הבא על הבהמה, דהא קרא אחרינא כמיצ [ויקרא כ טז] וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִפְגַּע בְּבִהְמָה מוֹת יוֹמָת וְאֶת־הַבְּהֵמָה תִּהְיֶהוּ וגו', תניהו ענין לנשכב למציא צמה עליו,

ואפקיה רחמנא [פ' כיון שהפסוק לא פירוש מו יומת, ודורש הפסוק דכתיב כל שוכב עם בהמה, הגם שהאדם הוא נשכב ע"י הבהמה] בלשון שוכב, לאקושי נשכב לשוכב לידון כשוכב, מה שוכב מה בא על הבהמה הוא ובהמתו בעשרי' ושלשה [פ' שניהם במיתת] כדילפינן [וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִפְגַּע בְּבִהְמָה מוֹת יוֹמָת] מ וְאֶת־הַבְּהֵמָה תִּהְיֶהוּ (ויקרא כ' טז), דאימקש צמה לאדם, אף נשכב אף מציא צמה עליו, הוא

למיעוטא דנפקא ליה ממיעוטא קמא, איכא למימר דלגלויי עליה דמיעוטא קמא הוא דאתא לאשמועינן דכי היכי דמיעוטא בחרא לא אתא למיעוטא מיעוטא קמא נמי לא אתא למיעוטא אלא דוגמא בעלמא נקמ, ומאחר דפירח קרא ואשמועינן דלאו למעוטי (ה)הוא מידעם קאתי, ממילא שמעינן דדעתיה לרביי, ו[עוד] יש לפרש אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות כלומר שהמיעוט השני מומעט מן המיעוט הראשון ונמצא מרבה בעיקר, והכי נמי איכא לפרושי גבי אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט כי הני תרי טעמי דכתבינן וטעמי מעליי אינון. יד רמה לקמן מו].

מתקיף לה רב הונא בריה דרב נתן, אימא חמשה כהנים וחמשה ישראלים נעין, דקמא לגופיה, ושני לו הוי מיעוט אחר מיעוט, ושלשי דהר אֵילֶטֶרֶךְ לגופיה דניהוי כהן, דכיון דליתרבי ליה ממיעוט אחר מיעוט דאפילו ישראל, כי דהר כחז כהן דוקא כמדיה, דלאו מיעוט אחר מיעוט הוא, דהא שני לאו מיעוט הוא אלא ריבוי, וכן כולם, חד דווקא, וחד הוי מיעוט אחר מיעוט? קשיא:

[שנינו במשנתנו ב.]. ואדם כיוצא בהן כקרקעות דנעי נמי תשע, וכהן לשומו [מה שצ"ע על הגליון "לשומן" הוא טעות. רש"ש]: אדם מי קדוש? אמר ר' אבהו באומר דמי עלי, דתניא האומר דמי עלי, שמיין אותו כעבד הנמכר בשוק, ועבד אתקש לקרקעות והתנחלתם אותם (ויקרא כה),

בעי רבי אבין, שער העומד ליגזוז והקדישו וצא לפדותו צווי, ששעין משער אדם נפה וקילקלי ומצק בכמה, כגזוז דמי והו להו מטלטלין ובשלשה, או כמחובר דמי [פ' דין השער כשאר איברי האדם המחברים לו] ובעשרה?

ת"ש [ששאלה זו הוא מחלוקת תנאים], המקדיש את עבדו, אין מועלין בו דעבד הרי הוא כקרקע, ואין מעילה בקרקע, וצמסכת מעילה (יח, ג) גמר טעא טעא מתרומה [פ' כמו שתרומה אינה מחוברת לקרקע, כן אין מעילה במחובר לקרקע], בפרק הנהנה, רשב"ג אומר, מועלין בשערו דשערו לאו כגופו, והוה ליה כשאר מטלטלין, וקיימא לן דבשערו העומד ליגזוז שכבר שילט פרע ורואי להסתפר פליגי, ש"מ פלוגתא דתנאי הוא, לתנא קמא דאמר לית צהו מעילה, סבר כמחובר דמי, ולענין פדיה נמי צעי עשרה, ולרצן שמעון כגזוז דמיא,

גימא הני תנאי [דפליגי בשער, אי הוי כמחובר] כהני תנאי, דתנן [שבועות מב:], ר"מ אומר, יש דברים שהן כקרקע מחוברין לקרקע ואינן כקרקע אלא כמטלטלין, ואין חכמים מודים לו,

כיצד עשר גפנים טעונות מסרתי לך, והלה אומר אינן אלא חמוש, ר' מאיר מחייב לישבע על השאר, שהיה מקנה הטענה, אף על גב דאין נשעין על הקרקעות, כדילפינן בשבועת הדיינים (שבועות מז, א)

אבני חן על מסכת סנהדרין

ובהמתו בעשרים ושלשה:

ד קטל איהו [אדם שהרג את הנפש] לא תיסגי ליה בממונא, אלא בקטלא [דכתיב לא תקחו כופר לנפש רוצח], אכל קטל שורו, ליפרוק נפשיה בממונא סגי ליה בממונא ואי לא יהיז כופר חייז חנק?

אלא אמר חזקיה, וכן תנא דבי חזקיה, אמר קרא במדבר לה מות יומת המכה, רוצח הוא, על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו,

איבעיא להו, שור סיני צהמה שקרצה לה, צעוד שהשכינה שם, דכתיב אש צהמה אש איש לא יחיה בכמה דייניס נידון, מי גמר שעה מדרות [שצריך כ"ג] או לא?

תא שמע, דתני רמי בר יחזקאל, שמות יט אם בהמה אם איש לא יחיה, מה איש בכ"ג דאש פשיטא לן, דכזר הוקצנו לשראל סנהדראות מיתרו ואילן, אף בהמה בכ"ג:

[שנינו במשנתנו ב.] הארי והזאב [הדוב והנמר והברדלס גדלם חיה היא, וכלעז קורין אותה פוטיוו"ש [חיה טורפת קטנה בעין נמיה]] [והנחש מיתתן בעשרים ושלשה, רבי אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה] כו':

אמר ר"ל הא דאמר ר' אליעזר כל הקודם להורגן זכה, והוא שהמיתו נפש, ואמילתא דתנא קמא דאירי כשהמיתו קאי ר' אליעזר, אבל לא המיתו לא,

אלמא קסבר [ר"ל] יש להן תרבות מותר לגדלן, לפי שאדם יכול ללמדן שלא יזיקו ויש להן בעלים הלכך שם צעלים נקרא עליהן ולא היו כהפקר, ואסור להורגן אם לא המיתו, אכל אם המיתו סופן מוכיח על תחילתן שלא [היו. רמה] אלו בני תרבות, ואין כריכין לדון,

רבי יוחנן אמר, אע"פ שלא המיתו אמר ר' אליעזר כל הקודם להרגן זכה, והכי קאמר ליה לתנא קמא דקאמר כשהמיתו כריכי עשרים ושלשה דיינין, אזי אומר אפילו לא המיתו מותר להורגן כל הקודם, וכל שכן אם המיתו,

אלמא קסבר אין להם תרבות, ואין להם בעלים כלומר אין שם הצעלים חל עליהם, ולא הוו אלא כהפקר, לפי שלא היה לו לגדלן,

תנן, רבי אליעזר אומר, כל הקודם להורגן זכה משמע נשחכר, בשלמא לר' יוחנן למאי זכה, זכה לעורן העור שלו, מין דאין להם צעלים,

אלא לר"ל למאי זכה, כיון שהמיתו ואמור רבנן דאין צריך לדון צבית דין שוינהו רבנן הוו להו כמאן דגמר דיניהו, ואיסורי הנאה נינהו, ואסירי צהנאה, דקיימא לן שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור, בפרק שור שנגמט [צבא קמא מא, א]?

[שנינו במשנתנו ב.] שור הנסקל בעשרים ושלשה: [צריך למוחק נקודות ההפסק, שגם ההמשך יש במשנה] שנא' שמות כא השור יסקל וגם בעליו יומת, כמיתת הבעלים כך מיתת השור:

א"ל אביי לרבא, ממאי דהאי וגם בעליו יומת, לכמיתת בעלים כך מיתת השור, הוא דאתא,

דף ט"ו ע"ב

אימא לקטלא, הוא דאתא למייצ מיתה לצעליו, ונחיצה מיתה [לכאורה זה נראה ככפל לשון, אבל יש לומר שרש"י מרחיב הדיבור שבאמת נפרש "וגם בעליו יומת" כפשטיה דקרא, אף שהוא נגד הסברה שיומת הבעל מפני ששורו המית, ולכן אומר ונחיצה מיתה שנעשה כן למעשה], והכי מפיקין לה מפשטיה לגמרי?

א"כ ליכתוב וגם בעליו, ולישתוק,

אי כתב רחמנא הכי קשיא היא, כלומר אינטיך יומת לדונו צמיחה האמורה צמורה סתם, דאין אלא חנק, דלא תימא גם צעליו יסקל הוה אמינא בסקילה,

בסקילה ס"ד, קטל איהו בסייף דקיימא לן לקמן סנהדרין (נב) רוצח בסייף, ממונו קטל שורו ימא בסקילה בסקילה דחמירה מכולן, צממיה,

ורילמא האי דכתב רחמנא יומת, לאקולי עילויה, לאפוקי מסייף לחנק,

הניחא [הא דאמרינן שאין הבעלים במיתה, כיון שאין לומר שהפסק בא לחייב הבעלים במיתה, שיהיה יותר מאם הרגו הם עצמם] הא דעקרת ליה לקרא מפשטיה [שאין הבעלים מתיב], ולא מוקמינן ליה למיתת חנק ממש למאן דאמר חנק חמור מסייף, בפרק ארבע מיתות (סנהדרין נ:): הלכך איכא למיפיק קטל איהו בסייף, קטל שורו צחנק [פ' וביון שלא בא יומת להרגו במיתה חמורה הוא מיותר, וגלמוד ממנה כמיתת הבעלים וכו']:

אלא למאן דאמר חנק קיל [הדרה קשיא לדוכתה, שמא גם הבעלים הם בחנק, ובא הפסק למעט מעונש הרגיל שהוא סייף], מאי איכא למימור אימא למיתת חנק אתא?

לא ס"ד, דכתיב שמות כא אם כופר יושט עליו, ואי ס"ד בר קטלא הוא, והכתיב במדבר לה לא תקחו כופר לנפש רוצח,

אדרבה משום היא גופה משום הך קשיא גופא, דלא תימא "לא תקחו כופר" כתב רחמנא, וליקטול, [לבן] כתב רחמנא ונתן פדיון נפשו, למימר דאיכא

אבני חן על מסכת סנהדרין

[ומתירין] מאי זכה זכה לשמים נדקה עשה,

עולא אמר, רבי אלעזר בבאין על עסקי נחלות, וכתחילתה של ארץ ישראל כך דינה לעולם, אם נפלה מחלוקת נחלה בשבט, מה תחילתה שבעים ואחד, אף כאן שבעים ואחד,

אי מה תחילתה קלפי, אורים ותומים, וכל ישראל, אף כאן קלפי, אורים ותומים יש נחלין (בבא בתרא קכג.) מפורש וכל ישראל? אלא מחוורתא כדרב מתנה,

תניא כוותיה דר"ל, אחד שור שהמית, ואחד בהמה וחיה שהמית, בכ"ג, ר' אליעזר אומר שור שהמית בעשרים ושלושה, ושאר בהמה וחיה שהמיתו כל הקודם להורגן, זכה בהן לשמים:

[שנינו במשנתנו ב.] ר"ע אומר [מיתתן בעשרים ושלושה] כו'. ר"ע היינו ת"ק? איכא בינייהו נחש [דר"ע סבר כר' אליעזר שכל הקודם להרג את הנחש זכה, ואין צריך ב"ד של כ"ג, ות"ק סבר שנחש דינו ככל החיות שאין להרגו אלא בב"ד של כ"ג] דמנא קמא חשיב ליה כדאי הך, ובעי עשרים ושלושה, ור' עקיבא באיך סבירא ליה כוותיה, דר מנחם כדאמרין בארבעה אבות מוקין (בבא קמא טו:) נחש מועד לעולם דברי הכל [והת"ק לא סבר כן ?]:

[שנינו במשנתנו ב.] אין דנין [לא את השבט וכו' אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד] כו': האי שבט דחטא במאי, אילימא שבט שחלל את השבת,

אימר דפליג רחמנא בין יחידים למרובין, לענין עבודת כוכבים חלק בין יחידים למרובים, דעיר הנדחת ציי סנהדרי גדולה, כדילף לקמן סנהדרין (טז, א), ויחיד נידון בעשרים ושלושה, דכתיב (דברים יז) והוא את האיש ההוא וגו' אל שערך צית דין שבעריך, בשאר מצות מי פליג,

אלא בשבט שהודח, למימרא דשבט שלם שהודח דבדינא דרבים דיינינן ליה כדניא דעיר הנדחת, דמיקרי מרובין, דיינינן ליה כסיף, ובסנהדרי גדולה, כמאן לא כרבי יאשיהו, ולא כרבי יונתן,

דתניא, עד כמה עושין עיר הנדחת, מי' ועד ק' צייר מעשרה לא מקרי עיר, וטפי ממאה נפקא מתורת עיר, והו' להו ציבור, וצייבור לא כתיב סיף, הלכך, כל אחד נידון בפני עצמו, ובסקילה דברי רבי יאשיהו, רבי יונתן אומר מק' ועד רובו של שבט,

ואפילו ר' יונתן לא קאמר אלא [עד. ראש משביר] רובו, אבל כולו [או רובו דהוי ככולו. ראש משביר] לא?

אמר רב מתנה, הכא

דף ט"ז ע"א פורים תשי"ע

בנשיא שבט שחטא עסקינן ובאמת מכל מיתות צית דין, מי לא אמר רב אדא בר אבהו לקמן, שמות יח כל הדבר הגדול יביאו אליך, דבריו של גדול, האי נמי [נשיא שבט] גדול הוא,

רבינא אמר, לעולם בשבט שהודח, ודקא קשיא לך בדינא דרבים דיינינן ליה, אין אע"ג דקטלינן ביחיד דדינא של שבט כסקילה, אפילו הכי בי דינא צדינא דרבים דיינינן ליה דעבי שבעים ואחד, ולא צדינא דיחיד בעשרים ושלושה,

מי לא א"ר חמא בר' יוסי לקמן, א"ר אושעיא דברים יז והוצאת את האיש ההוא, או את האשה ההיא וגו', איש ואשה אתה מוציא לשעריך לצית דין שבעריך, דיינו סנהדרי קטנה, ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך אלא בסנהדרי גדולה, הכא נמי איש ואשה אתה מוציא לשעריך, ואי אתה מוציא כל השבט כולו לשעריך:

[שנינו במשנתנו ב.] לא את נביא השקר [אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד]: מנהגי מילי? א"ר יוסי בר' חנינא אתיא הודה הודה מוקן ממורא צביא השקר כתיב (דברים יח) אך הנביא אשר יזיד, וצוקן ממרס כתיב (שם דברים יז) והאיש אשר יעשה צדוק, מה זקן אינו נהרג אלא אם כן המרה על פי צית דין הגדול, דכתיב (שם דברים י"ז) וקמת ועלית, אף צביא אינו נידון אלא צית דין הגדול, מה להלן בשבעים ואחד אף כאן בשבעים ואחד,

והא הודה זקן ממרס כי כתיבא בקטלא הוא דכתיבא וקטלא דדידיה בעשרים ושלושה, דכי כתיב וקמת ועלית צהורא כתיב, שצאין לשואלו מה יורו וחוזר לעירו, (ואס) [אצל אס ?] הורה לעשות כצחילה, נידון כשאר המומחין בעשרים ושלושה, דהא לא מני צמחיתין סנהדרין (ב, א) ולא את זקן ממרס, וקטלא בעשרין ותלתא הוא?

אלא אמר ריש לקיש, גמר דבר דבר מהמראתו צביא כקטליה כתיב (דברים יז) אשר יזיד לדבר דבר וגו' וצמחיתא זקן כתיב (שם דברים י"ז) ועשית על פי הדבר,

ולחדר זקן ממרס, ולגמר קטליה כסנהדרי גדולה הודה הודה מנביא השקר דהא כקטלא דמרווייהו כתיב הודה, ונימא מה צביא כסנהדרי גדולה, דהא גמרינן מהמראת זקן אף מיתת זקן כסנהדרי גדולה, וימני צמחיתין סנהדרין (ב, א) ולא את זקן ממרס אלא צית דין של שבעים ואחד?

אבני חן על מסכת סנהדרין

של גדול ואפילו ממונו [שורו שהמית] ליצעי סנהדרי גדולה,

קא מושמע לן [פי' ולכן אשמוענין ר' אלעזר שיש מקום להסתפק, אבל האובעיא לא איפשטא. כ"כ הרמ"ה, ותר"ח, שעדיין יש לנו ספק אי לדרוש הפסוק שבא לרבות דבריו של גדול, או כיון דכתיב כל "הדבר" ולא כל "דבריו" אין הכוונה שגם שור של בה"ג שהרג יהיה צריך ע"א].

[שנינו במשנתנו ב.] אין מוציאין [למלחמת הרשות, אלא על פי בית דין של שבעים ואחד] כו': מנהגי מילי? אמר ר' אבהו דאמר קרא במדבר כו א ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה, הוא זה מלך, וכל בני ישראל אתו זה משוח מלחמה, וכל העדה זה סנהדרין,

ודילמא הא דקא מדכר קרא בסנהדרי גדולה לסנהדרי הוא דקאמר להו רחמנא, דלישיילו באורים ותומים משום שאלת אורים ותומים הוא תא, לאשמעין דנשאלין לסנהדרין [שהסנהדרין שואלין] באורים ותומים, וכן למלך, וכן למשוח מלחמה, אבל לא להדיוט, ולעולם לענין ללכת למלחמה יוצאין בלא רשות סנהדרי?

אלא כי הא דאמר רב אחא בר ביזנא, אמר רבי שמעון חסידא, כגור נקב שלו כלפי פסון היה, היה תלוי למעלה ממטתו של דוד [מטה שהיה ישן עליה קודם חצות], כיון שהגיע חצות לילה, רוח צפונית מנשבת בו, והיה מנגן מאליו,

ובלילה רוח צפונית מנשבת, דקיימא לן (צצנא בתרא כה). ארבע רוחות מנשבות בכל יום, מזרחית צפון, ורוח דרומית צפון, ומערבית צפון, ולפנות צפון לילה, כמנהלך חמה, שמהלכת ממזרח לדרום, ומדרום למערב, וממערב ללפון,

ותמיא ציננות (עג). כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, אף על פי שנופים היו ולא נשבה להם רוח צפונית ציוס, לא היה יום שלא נשבה להם רוח צפונית צפון לילה,

אלמא חזות לילה עת נשיבתה לעולם, ופעמים שהיא מנשבת אף ציוס, והיא רוח נוחה ויפה לצירות והיום מאיר בה,

מיד היה דוד עומד ועוסק בתורה דכתיב חזות לילה אקום (תהלים קיט) עד שעלה עמוד השחר, כיון שעלה עמוד השחר, נכנסו חכמי ישראל אצלו [אין הפירוש שבכל יום היה כן, אלא כל יום היה בא לו כל עניני צרכי ציבור], אמרו לו, אדונינו המלך עמד ישראל צריכין לפרנסה, אמר להן לכו והתפרנסו זה מזה,

אמרו לו אין הקומץ פרנסה מועטת משיביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחוליותיו עוקר חוליה מצור עמוק וחור והשליכה לתוכו, אינו מתמלא בכך, כלומר אין סיפק צדיקו לפרנס עניים שבתוכו,

[העוקר חוליה מצור כרוי וחור ומשליכו לתוכו אין מתמלא בכך, אף כאלו, אס אין אחת מכין לעניים שצור ממונות ממקום אחר אין אנו יכולים לפרנסם משל עצמנו

דבר דבר גמיר הן גזירה שזה דבר דבר גמיר ליה האי תנא מרביה, אבל הן ד הוזהר הוזהר לא גמיר ליה מרביה, וקל וחומר אדם דן מעצמו, ואין אדם דן גזירה שזה מעצמו, אלא אס כן קיבל מרבו הלכה למשה מסיני, דאיכא למימר קרא למילתא אחריתא תא, וכן הלכה רוחם ציטאל [עין תוס' שבת צ"ז ע"א שה' להם קבלה על מספר ג"ש שהיו דורשין].

[שנינו במשנתנו ב.] ולא את כהן גדול: מנהגי מילי? אמר רב אדא בר אבהו, דאמר קרא שמות יח כל הדבר הגדול יביאו אליך ומשה במקום שעשים ואחד קאי דבריו של גדול דינו של בעל שררה, כגון נשיא וכהן גדול,

מיתבי, דבר גדול דבר קשה, אתה אומר דבר קשה, או אינו אלא דבריו של גדול, כשהוא אומר שמות יח את הדבר הקשה יביאון אל משה, הרי דבר קשה [הוא ד. ד. ד.ס] אמור [שכל הפסוק מדבר בדבר קשה, ולהלן מקשה תרי קראי ל"ל].

הוא דאמר כי האי תנא, דתניא דבר גדול דבריו של גדול, אתה אומר דבריו של גדול, או אינו אלא דבר הקשה, כשהוא אומר הדבר הקשה, הרי דבר קשה אמור, הא מה אני מקיים דבר גדול, דבריו של גדול,

והאי תנא דדרש דבר גדול דבר קשה, למה לי תרי קראי תרי קראי למה לי?

חד לצואה בעלמא [פי' שצוה יתרו למשה] וחד לעשייה [פי' שהתורה מספרת שכן עשו],

ואידך, א"כ לכתוב או גדול גדול, או קשה קשה, מאי גדול ומאי קשה, שמע מינה תרתי,

בעי רבי אלעזר, שורו של כהן גדול אס המית אס בכמה, למיתת בעלים ידידיה מדמינן ליה, או דילמא למיתת בעלים דעלמא מדמינן ליה [ובעיא לא איפשטא. רמ"ה, ר"ח].

אמר אביי, מדקא מבעיא ליה שור שמע מינה שורו הוא דמסקא ליה, משום דכתיב (שמות כה) וגם צעליו יומת כמיתת בעלים, אבל שאר ממונו מכלל דמומונו [דיני ממונות של בה"ג], פשיטא ליה פשיטא לן דנשלה, ככל דיני ממונות,

פשיטא [והגמ' מקשה על אביי מה חידש לנו באמרו "מכלל", כמש"כ התורת חיים שאין סברא כלל שיתאספו שבעים סנהדרין למידן דיני ממונות בעלמא. # [ראה מה כוחה של "סברא"] וראה גם בהגהות ר"י בברך צ"ל לקמן יח, ובע"ל] ! מהו דתימא הואיל וכתב כל הדבר הגדול, כל דבריו

אבני חן על מסכת סנהדרין

[רש"י ברכות ג:]

היה נשאל באצירת, עד מלחמת אבשלום ששאל אצירת ולא עלתה לו ושאל נדוק ועלתה לו, כדאמרין בקדר עולם, ונסתלק אז מן הכהונה. ברכות ד.],

וכן הוא אומר דברי הימים א יח ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי הוא למעלה מהם וקודם היה להם, ומדסמך בקרא קמא אצירת צמר צניהו שמע מינה אצירת היינו כרמי ופלמי, וספרים דכמיז צהו ואצירת על הכרתי, שינוש הוא, שאין מקרא זה בכל הנביאים,

ולמה נקרא שמן כרתי ופלתי, כרתי שכורתי דבריהן חומיין דנריס צאמומן, ופלתי שמופלאין מעשיהן, ואחר כך שר הצבא למלך יואב,

א"ר יצחק בריה דרב אדא, ואמרי לה א"ר יצחק בר אבודימי, מאי קרא דנור תלוי על מטמו של דוד, ומקילו לדוד משנתו, דכמיז, תהלים זו עורה כבודי, עורה הנבל וכנור, אעירה שחר אעירה השחר, אני מעורר השחר, ולא כשאר מלכים שהשחר קודם ומעוררין: [לפי שהיו לומדים בעל פה, היה דרכם, כשהיה להם דבר בקבלה, היו מסמיכים אותו לקרא ששייך ללימוד ההוא, לזכרון, אף דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. הפרדס שנה א' חוברת ב-ג בשם הר"ר יהונתן מאייבשיין זצ"ל]

[שנינו במשנתנו ב.] ואין מוסיפין על העיר: מנהגי מילי? אמר רב שימי בר חייא, אמר קרא שמות כה ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן [ואת תבנית כל כליו] וכן תעשו לדורות הבאין [תוס'] מה משכן על פי משה, והוא צמקוס סנהדרי גדולה, אף לדורות על פי סנהדרי גדולה [וקשה דהניחא העורות, אבל העיר מנ"ל?],

מתיב רבא, כל הכלים שעשה משה, משיחתן מקדשן [פ'] שיהיו קדושים קדושת הגוף, ושוב לא יהיה להם פדיון, הא אם הקדיש כלי אחר בפיו אע"ג דקדיש, מ"מ יכול לפדותו. חדושי הר"ן], מיכן ואילך כלם שעשו אחרי כן [לאחר בנין המשכן, אף אם עשה משה] עבודתן מחנכתן משעה שמתמכסם צעודה ממקדשן, ואמאי, נימא וכן תעשו לדורות הבאין [שגם או יעשו ע"פ ב"ד של ע"א?]

[ומתריין] שאני התם, דאמר קרא במדבר ז' וימשחם ויקדש "אותם" מעוטא הוא, אותם במשיחה, ולא לדורות במשיחה,

[ומקשה] ואימא אותם במשיחה, ולדורות אי במשיחה אי בעבודה?

אמר רב פפא, אמר קרא במדבר ד' אשר ישרתו במ בקודש להצא משמע הכתוב תלאן בשירות לדורות הנצחיים (נמנו) [תלאן?] בשירות, מדכמיז (צמדכר ד) כל כלי השרת אשר ישרתו [פ'] דאשר ישרתו ביותר],

אלא "אותם" למה לי? אי לאו אותם הוה אמינא, לדורות

[ור"ל פ'] זה כוונת רש"י] אם הבור כרויה כבר ואח"כ נוטל עוד חוליא מתוכה וחוזר ומשליכה לתוכה אין הבור מתמלא. כי די לנו למלאות חסרון א'. עין יוסף ברכות ג' ע"א בשם סמיכות חכמים. ור"ל אף שכשבא להשליך לתוך הבור העפר שכרה יש לה יותר נפח מבתחלה, אין תוספות זו די למלאות כל הבור.

אמר להם [דוד לחכמי ישראל] לכו פשטו ידיכם בגדוד [ראיתי בספר רוממות א-ל להרמ"א כי כל מלחמות דוד לא היו רק לפרנס העניים. ויקרא יצחק על הסיד, ברכות ג:], [פ'] שהיו גורדי העמלקים מפריעים פרנסתם לכן צוה להם לפשוט ידיהם לכלות השודדים. מרגליות חים]

[יש מפרשים שהוא על פי הדיוע בחכמת הכלכלה שמלחמה מועיל לשפר את הכלכלה. אבל ראיתי לפרש על פי דכתיב בפרשת שופטים והיה בקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם וגו' ודברו השופטים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש וגו' מי האיש אשר נטע כרם וגו' ולכן יהיה עצה טובה לפרנסה להכריז שהולכים אל מלחמה ואז יהיו הרבה אנשים שירצו להיפטר מלילך למלחמה ויתחילו לבנות בתים [ואין צריך לזה הרבה כסף שדי אם בונה בית התבן ובית הבקר וכו'] כדאיתא בסוטה מ"ג ע"א] וגם ליטע כרמים ודי אפילו ה' אילני מאכל כדאמרין התם וזה ישפר הכלכלה. ראה בקובץ בר"ד תמוז תשס"ה דף 111].

מיד [שצוה להם דוד לעשות מלחמה] יועצין באחיתופל [שממנו היו שואלין עצה], ונמלכין בסנהדרין נוטלין רשות מהם, והיינו ממניין [ובברכות ד. נוטלין מהם רשות, כדי שיתפללו עליהם # [זה חידוש, שלפי פשוטו היינו מפרשים שהסנהדרין יורו אך להתנהג במלחמה על פי הלכה]], ושואלין באורים ותומים [פ'] קודם צריך לדעת אם הוא ע"פ שכל ואח"כ אם הוא ע"פ הלכה ורק אז שואלין באורים ותומים. שמעתי],

אמר רב יוסף מאי קרא

דף ט"ז ע"ב

דברי הימים א כו לד' וְאַחֲרֵי אֲחִיתָפֶל (בניהו בן יהוידע) [יהו' יָדַע בֶּן-בְּנִיָּהוּ] וְאַבְיָתָר וְשַׁרְצָבָא לְמֶלֶךְ יו' אָב, [והכי נמי אשכחן לה [יהו' יָדַע בֶּן-בְּנִיָּהוּ] בתשובה לרבינו האי גאון זצ"ל וקאמר דהכין גרסי רבנן כולחון בלא שיבושא, ובלא פלוגתא, ואוהר לתקוניכון לנוסחי דלית בהו חבי, ולאיומי על כולחון רבנן ותלמידי למגורם הכי, דלא תהוי חס ושלוש תקלה במילתא. רמא, וראה תוס', אבל כלשון רש"י יש בניהו בן יהוידע],

אחיתופל זה יועץ, וכן הוא אומר שמואל ב מז ועצת אחיתופל אשר יעץ וגו',

[ובניהו בן יהוידע] [יהו' יָדַע בֶּן-בְּנִיָּהוּ] זו סנהדרין שהיה מופלא שצניע דין,

אָבְיָתָר, אלו אורים ותומים, [וְאַבְיָתָר אלו אורים ותומים שכל ימי דוד

אבני חן על מסכת סנהדרין

במישיחה ובעבודה, דהא כתיב וכן תעשו, כתב רחמנא אותם, אותם במשיחה, ולא לדורות במשיחה:

[שנינו במשנתנו ב.] ואין עושין סנהדראות [של כ"ג] [סנהדריות. כ"ה במשנה] [לשבתים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד] כו'. מנא לן? כדאשכחן במשה דאוקי סנהדראות בעלמא יתרו, ומשה היה שופט ודיין על פי הדבור ומשה במקום שבעים וחד קאי ושקול כסנהדרי גדולה שצירוסלים,

[רמב"ם סנהדרין פ"א הל' ג כמה בתי דינים קבועין יהיו בישראל וכמה יהיה מניינן, קובעין בתחלה בית דין הגדול במקדש, והוא הנקרא סנהדרי גדולה ומניינם שבעים ואחד, שנאמר אספה לי שבעים איש מזקי ישראל ומשה על גביהן שנאמר והתיצבו שם עמך הרי שבעים ואחד, הגדול בחכמה שכולן מושיבין אותו ראש עליהן והוא ראש הישיבה והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום והוא העומד תחת משה רבינו, ומושיבין הגדול שבשבעים משנה לראש ויושב מימינו והוא הנקרא אב בית דין ושאר השבעים יושבין לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם, כל הגדול מחבירו בחכמה יהיה קרוב לנשיא משמאלו יותר מחבירו, והם יושבין בכמו חצי גורן, בעיגול כדי שיהיה הנשיא עם אב בית דין רואין כולן, ועוד מעמידין שני בתי דינים של עשרים ושלושה עשרים ושלושה אחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית, ומעמידין בכל עיר ועיר מישראל שיש בה מאה ועשרים או יותר סנהדרי קמנה ויושבת בשער העיר שנאמר והציגו בשער משפט, וכמה יהיה מניינם עשרים ושלושה דיינים והגדול בחכמה שכולן ראש עליהן והשאר יושבין בעיגול כמו חצי גורן כדי שיהא הראש רואה את כולן],

תנו רבנן, מניין שמעמידין שופטים לישראל? תלמוד לומר דברים מז' שופטים תתן,

שופטים לישראל מניין גולגלס, מוצטין צמקלות על פי השופטים, לכל מי שאינו שומע? תלמוד לומר שופטים תתן,

שופטים לכל שבט ושבט [אם יש בעיר אחת מב' שבטים, עושין ב' סנהדראות. תוס'] מניין? תלמוד לומר שופטים לשבטיך,

שופטים לכל שבט ושבט מניין? ת"ל שופטים לשבטיך,

שופטים לכל עיר ועיר מניין? ת"ל שופטים לשעריך,

שופטים לכל עיר ועיר מניין? ת"ל שופטים לשעריך,

רבי יהודה אומר, אחד זו סנהדרי גדולה [היוצאת צלשכת הגזית. חרוש] הר"ן מעתיק דברי רש"י [ממונה על כולן] [תוס'] שנאמר תתן לך,

רשב"ג אומר, לשבטיך ושפטו, מצוה בשבט לדון את

שבטו ולא ילכו בני שבט זה, לציט דין של שבט אחר:

[שנינו במשנתנו ב.] ואין עושין עיר הנדחת [אלא על פי ב"ד של שבעים ואחד]: מנא"מ? אמר ר' חייא בר יוסף אמר רבי אושעיא, דאמר קרא [ביחוד שעבר ע"ז] דברים ז' והוצאת את האיש ההוא, או את האשה ההיא, איש ואשה אתה מוציא לשעריך לציט דין שכל עיר ועיר, ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך:

יג ב"ר חשמונאי ב"ר חזקיהו א"ר אל"ף ה"ה נתן לך לשבת שם לאמר: יד יצאו אנשים בני-לעל מן-קרבך וידיחו את-ישיבי עירם לאמר גלגה ונעברה אל הים אחרים אשר ל' א"ר ע"ת: מו ודרשתי וחקרתי ושאלת היטב והנה אמת נבו' תדבר נעשתה נתנו ע"ה הוצאת בקרבך: מז חכה תכה את-ישיבי העיר ההוא לפי-חכרם החרם אתה ואת-כל-אשר-בה ואת-בהמיתה לפי-חכר: יז ואת-כל-שלה תקבץ אל-תו' ה' רחבה ושרפת באש את-העיר ואת-כל-שלה כליל לה' אל ה' ונתתה תל עו' ל' לא תבנה עו' ד: יח ו' א"ר יצחק ב"ר אבהו מאומה מן-החרם למען ישוב ה' מחרו' י' אפר' ונתן-לך רחמים ורחמך ותרבה באשר לשבע לאבתך: יט פי' השמע בקו' ה' אל ה' ה' לשמר את-כל-מצו' תיו אשר אנכי מצוה תיו' ש' לעשו' ת' תשור בעני' ה' אל ה':

[שנינו במשנתנו ב.] אין עושין עיר הנדחת בספר [פ' שאין מחריבין העיר, וכן ג' עירות משום קרחה, אבל יחידים הן בסקילה וממונם פלט והעיר על תילה. חרוש הר"ן]: מ"ט דברים יג מן-קרבך אמר רחמנא, ולא מן הספר:

[שנינו במשנתנו ב.] ולא שלש (ערי הנדחת): דכתיב ב' יתחשמו ב' אחת ע"ה, אבל עושין אחת או שתיים [תוס'] דכתיב דברים יג עריך [דאילו לשון יחיד הוי "עריך"]:

תנו רבנן, אחת, אחת ולא שלש, אתה אומר אחת ולא שלש, או אינו אלא אחת ולא שתיים, כשהוא אומר עריך הרי שתיים אמור, הא מה אני מקיים אחת, אחת ולא שלש [איכא להקשות דלישתוק מאחת ואנא ידענא מעריך ב' ולא שלשה דתפסת מועט תפסת תוס']:

זימנין אמר רב, בב"ד אחד כל זמן שסנהדרי זו קיימא הוא דאין עושין, הא בשנים ושלושה בתי דינים עושין אכל ממנו אלו ונמנו אמריס, עושין [כגון שעשתה סנהדרי זו שתי ערים נדחות ומתו בני אותה סנהדרי ועמדו אחרים תחתיהן ועשו שלישיה, ויש לפרש בשנים ושלושה בתי דינים כלומר כוז אחר זו, ופירושו של] בב"ד אחד, בבת אחת. רמח"ל,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ורבנן [הא "עמך" פירושה משום שכונה, וא"כ מנא ליה דמשה על גביהן]? אמר קרא במדבר יא ונשאו אתך במשא העם, אתך ואת בהדייהו,

ורבי יהודה, אתך בדומין לך מיוחסין ומנוקין ממוס,

ורבנן נפקא להו דדומין לך? שמות יח כב וְהָקַל מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אִתְּךָ נִפְקָא דסנהדרות קטנות שנאמרו דימרו, וילפא סנהדרין גדולה [שצריך אחד על גביהן] מסנהדרין קטנה,

ת"ר, במדבר יא וישארו שני אנשים במחנה, יש אומרים בקלפי נשתיירו, שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבועים איש מזקני ישראל, אמר משה, כיצד אעשה, אברור ששה מכל שבט ושבט, נמצאו שנים יתירים, אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט, נמצאו עשרה חסרים, אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה, הריני מטיל קנאה בין השבטים,

מה עשה, בירר ששה ששה, והביא שבועים ושנים פיתקין [וא"ת לא לכתוב אלא י"ב פתקין לי"ב שבטים, ביו"ד יכתוב ששה ששה, ובשנים יכתוב ה' ה'? וי"ל דנראה לי שהסנהדרות עצמן יטלו פתקיהן, ואם היו השבטים עצמן בוררין לעצמן היתה מחלוקת ביניהן, לפיכך בירר משה רע"ה הראוין לשכינה. חרושי הר"ן],

על שבועים כתב זקן, ושנים הניח חלק לא נכתב עליהן זקן, בללן ונתנן בקלפי, אמר להם בואו וטלו פיתקיהם, כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קידשך שמים [לשון זה לעיל י: לגבי קידוש החודש, וכן ב"ר כד.], מי שעלה בידו חלק ושנים מאומן שנעים שהלכו לטול עלה (צידו) [צידס. רע"ן חלק, אמר המקום לא חפץ בך, אני מזה אעשה לך] ונשמעו שני פתקין שהיו כמזכין בקלפי, שהיו של אלדד ומידד שלא הלכו לטול, שנתיאלו שלא יעלה צידן חלק, [שעלה ביד שנים היוצאין [פ'] שאר הזקנים חוץ מאלדד ומידד] שני פתקין חלק, ונשארו שם שני פתקין כתובין זקן כנגד אלדד ומידד, שלא הלכו לטול שמה יעלה בידן חלק. רמח,

במדבר ג מד וַיִּדְבֹּר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: מִה קַח אֶת־תְּלוֹת תַּחַת פְּלִיבְכוּ ר' פִּבְנִי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בְּרִית תְּלוֹת תַּחַת בְּרִיתָם וְהָיוּ־לִי תְלוֹת אֲנִי ה': מִזֹּאת פְּרִוּי הַשָּׁלֶשׁ וְהַשְּׁבָעִים וְהַמֵּאָתִים הָעֶדְפִים עַל־תְּלוֹת מִבְּכוּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מִזֹּאת וְלִקְחֵת חֲמִשָּׁת חֲמִשָּׁת שְׁקָלִים לְגִלְגֵּלֶת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקַּח עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשְּׁקָל:

כיוצא בדבר אתה אומר, במדבר ג ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגולת בצורות העודפים על מנין הלויס, אמר משה כיצד אעשה להן לישראל, אם אומר לו תן לי פדיוןך וצא, יאמר לי כבר פדאני בן לוי,

וזימנין אמר רב, אפילו בשנים ושלשה בתי דינין לעולם אין עושין, מ"ט דרב? משום קרחה [שעושין את ארץ ישראל קרחה, ע"י שיש בכמה מקומות עיירות נרחות], [פ'] שלא תחרב א"י משום שנאמר מעט מעט אנרשנו וגו' פן תרבה עליך חית השדה. חכמת מנוח],

אמר ר"ל, לא שנו אלא במקום אחד כגון בגליל או צידודס [אין עושין שלש], אבל בשנים ושלשה מקומות עושין, רבי יוחנן אמר [אפילו בשנים ושלשה מקומות] אין עושין [שלש] משום קרחה,

תניא כוותיה דר"י, אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל, אבל עושין [אותם. ד"ס] שתיים, כגון אחת ביהודה ואחת בגליל, אבל שתיים ביהודה, ושתיים בגליל אין עושין, [ולעולם אין עושין ג' בארץ ישראל משום קרחה אלא שתיים, והשתיים עצמן דוקא אחת ביהודה ואחת בגליל, אבל אם שתיהן ביהודה או שתיהן בגליל לא, והיינו דקא מיידי תניא כוותיה דר' יוחנן, דאלמא ר' יוחנן הכי קאמר, ור"ל ס"ל דשלש עיירות דאין עושין דוקא בגליל אבל שתיים בגליל ושתיים ביהודה עושין. חרושי הר"ן],

וסמוכה לספר, אפילו אחת אין עושין, מאי טעמא שמה ישמעו נכרים [ויבאו. ד"ס] ויחריבו את ארץ ישראל [פ'] ישמעו שאנו מחריבין את העיר ויאמרו ניתן רשות להשחית כל עיירות א"י. אמרי צבי],

והיפוך לי [יש לשון [ו]תיפוק "לי" 31 פעמים בש"ס, אבל [ו]תיפוק "ליה" יש 125 פעמים בש"ס, ויש חילוק בפירושם, שותיפוק ליה קאי על הדרש, אבל ותיפוק לי קאי על בעל המאמר שאומר ותוציא לי דרש זה] דמקרבך אמר רחמנא, ולא מן הספר? רבי שמעון היא דדריש טעמא דקרא דהמקבל (צצא מניעא קטו).]:

[שנינו במשנתנו ב.] סנהדרין גדולה היתה [של שבועים ואחד וכו'] ומשה על גביהן: מ"ט דרבנן, דאמרי ומשה על גביהן? אמר קרא במדבר יא והתציבו שם

דף י"ז ע"א

עמך, עמך ואת בהדייהו,

ורבי יהודה [דאמר דסנהדרין גדולה הוא של שבועים בלבד, "עמך" מה עבד ליה], עמך משום שכינה עמך יעמדו מחוץ להלל, ולא יצאו להלל משום שכינה,

לשון אחר, משום שכינה שמשרה שכינה עליהם, הוצרכו להיות משה עממן, כדכתיב (צמדצד יא) ואללמי מן הכוס אשר עליך וגו' [ויש לפרש כדי שתגן עליהם וכוותו של משה שלא תפרוץ בהם שכינה בעומדם לברם. רמח],

אבני חן על מסכת סנהדרין

אלא [מכאן יש ללמוד דפסקו], הכא [בשאר הנביאים] כתיב ויתנבאו [לשון עבר], התם [באלדד ומידד] כתיב במדבר יא מתנבאים, עדיין מתנבאים והולכים,

בשלמא למ"ד [שהיו מתנבאים] משה מת, היינו דכתיב במדבר יא אדוני משה כלאם [איך אמר יהושע בן, הא הו מורה הלכה בפני רבו ? פכ], אלא למ"ד הנך תרתי [אבא חנין על עסקי שלי, ורב נחמן על עסקי גוג ומגוג] מאי אדני משה כלאם?

דלאו אורח ארעא, דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו [וקשה הלא אם יכבוש נבואתו יהא חייב מיתה? וראה אמרי צבי ומרגליות חיים],

בשלמא למ"ד הנך תרתי, היינו דכתיב [במדבר יא כט ויאמר לו משה הנקנא אתה לי ו כי [יתן פלעם ה' נביאים פירוש ה' את-דוחו עליהם], אלא למ"ד משה מת, מינח הוה נחא ליה [למשה שמתנבאים עליו שימות?]

לא סיימוה קמיה [דחבי והכי קא מינבו, אלא אודעוהו דהו מינבו ולא אמרי להי מאי הואי נבואתיה. רמה, וראה חכמת מנות, רגל ישרה, גור אריה],

מאי כלאם, א"ל הטל עליהן צרכי ציבור והן כלין מאליהן [פירוש נבואתם כלה, דאין שכניה שורה מתוך עצבות, אלא מתוך שמחה, כדאמרין בשבת ל: תוס']:

[וראה שמות רבה פרשה ו' ב' על הפסוק קהלת ו' כי העשק יהו' לל חכם ויאבד את-לב מותנה, כשהחכם מתעסק בדברים הרבה מערבין אותו מן החכמה, ויאבד את לב מתנה, מן התורה שניתנה מתנה בלבו של אדם, ד"א כי העושק יהולל חכם המתעסק בצרכי צבור משכח תלמודו, אריב"ל ששים הלכות למדני רבי יהודה בן פדייה בחרישת הקבר וכולן נשכחו ממני בשביל שהייתי עוסק בצרכי צבור],

[שנינו במשנתנו ב.] מניין להביא עוד שלשה [שהיו כ"ג]: סוף סוף לרעה ע"פ שנים לא משכחת לה, אי אחד עשר מוכין ושנים עשר מחייבין אכתי חד הוא, אי עשרה מוכין ושלשה עשר מחייבין תלתא הוו?

א"ר אבהו, אי אתה מוצא אלא במוסיפין, ודברי הכל דמין צהיו צדקין [לקמן מ.] אחד עשר מוכין ואחד עשר ממייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו דיינין שנים, דהשתא הוה ליה צית דין שקול, [שוח] דליתו יודע כמאן דליתיה הוה, ופשו להו עשרים וארבעה, משכחת ליה על פי שנים, אחר עשר מוכין ושלשה עשר ממייבין,

ובסנהדרין גדולה, ואליבא דרבי יהודה, דאמר שבעים לר' יהודה זוגות ניסרו,

מה עשה, הביא עשרים ושנים אלפים 22,000 פיתקין, וכתב עליהן בן לוי, ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהן חמשה שקלים, בללן ונתנן בקלפי, אמר להן לכל הצמדות, 360 [ו. רע"ז] טלו פיתקיכם, מי שעלה בידו בן לוי, אמר לו כבר פראך בן לוי, מי שעלה בידו חמשת שקלים, אמר לו תן פדיונך וצא,

רבי שמעון אומר [פירוש אחר על וישארו שני אנשים במחנה], במחנה נשתיירו, בשעה שאמר לו הקב"ה למשה, אספה לי שבעים איש, אמרו אלדד ומידד אין אנו ראויין לאותה גדולה [ולא רצו לצאת שמא יעלה בידן זקן. רמה], אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמכם, הריני מוסיף גדולה על גדולתכם,

ומה גדולה הוסיף להם, שהנביאים כולן אומן שבעים זקנים נתנבאו אותה שעה ראשונה לנדה, כגון עליהם הכות סביבות האהל ופסקו, והם נתנבאו ולא פסקו, ומה נבואה נתנבאו [למה שואל דוקא על אלדד ומידד, מהנבואה נתנבאו, ואינו שואל על שאר שבעים זקנים? פכ], אמרו משה מת, יהושע מכנים את ישראל לארץ,

אבא חנין אומר, משום רבי אליעזר, על עסקי שלי נזק שעה היתה הן מתנבאים, עלי שלי עלי שלי [שנים אמרו אותה נבואה, וקשה הא אמרין שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד [לקמן פט. ? פכ],

רב נחמן אמר על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאין, שנאמר יחזקאל לח ו' כה-אמר אדני ה' [ה' אלהים] ה-א-ת-ה-הו-א אשר-דברתי פימים קדמו' נים, פיד עברי נביאי ישראל הנבאים פימים ההם, שנים [שהיה זמן רב עד. מד] להביא אתה עליהם וגו' [שהיה זמן רב מימי הנביאים ההם, עד שחבאו עליהם. מד] [ושם לפני זה בפסוק י"ד לכן הנבא בן אדם ואמרת לגוג וגו'], אל תיקרי שנים אלא שנים,

ואיזו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד, נבואה אחת, הו אומר אלדד ומידד,

אמר מר, כל הנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והן נתנבאו ולא פסקו, מנא לן דפסקו? אלימא מדכתיב נשאר זקנים, במדבר יא ויתנבאו ולא יספו ומפרכת ליה ולא יוסיפו,

אלא מעתה דברים ה קול גדול ולא יסף דשכניה, ה"נ דלא אוסיף הוא, אלא אלא על כדמין דלא פסק הוא [ד?] קול שכניה אינו פוסק [ה"נ דילמא האי ולא יספו דלא פסקו הוא. רמה], [דכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמרה למשה מסיני. וראה תורת חיים],

אבני חן על מסכת סנהדרין

ובסנהדרין גדולה, ואליבא דרבי יהודה, דאמר שבעים לה' יהודה זוגות ניהו,

וא"ר אבהו, במוסיפין עושין ב"ד שקול כדפרישית לכתחילה,

[ומקשה] פשיטא דהכי צהדיא חנן [לקמן מ.] וכמה מוסיפין שנים שנים, וכיון דחד אמר אינו יודע, הוה להו צית דין שקול?

מהו דתימא האי דקאמר אינו יודע, כמאן דאיתיה דמי, ואי אמר מילתא [טעמא] מראה פנים למובה ומראה פנים לזכות, ומשום הכי מספקא ליה שמעינן ליה, קמ"ל דהאי דקאמר אינו יודע כמאן דליתיה דמי, ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה [ראה רמב"ה],

[הלשון "כולו חייב זכאי" לא נמצא בשום מקום, אבל כאן הוא מקור המאמר],
אמר רב כהנא, סנהדרין שראו כולן לחובה, פוטרין אותו, מ"ט כיון דגמירי דצני הלנת דין, למעבד ליה זכותא דפרקט היו בודקין [לקמן מ.] שאל לא מלאו לו זכות יוס ראשון, [מליין] [מעצין. ד"ס] אומר למתנת, שמה ימצאו להם טעמי זכות, והני תו לא חזו ליה [פ'] וכולו חייב זכאי, [צ"ע אך הדין במקלות, אם גם במקלות אמרין כולו חייב זכאי ? פכ],

[דבכל דבר יש צדדים לזכות ע"פ אופנים רחוקים להצילו מן עונש מות לאמור אולי לא היה אז שכלו ברור, ובחסר דיעה הנה אין על פעולתו משפט מות, וכדומה שאר התנצלות רחוקות, וכן ראינו היום בצרפת ובריטאניה שנותנין לכל פושע ומורד ורוצח סגור למעון עבדו ולהשתדל בהצלתו אף אם עשה הרעה היותר גדולה, ובשאר המקומות נהוג כי השופטים המה המליצים החופשים אחר זכות,

וכיון שב"ד זה ראו מיד לחובה, ולא נודע להם שום זכות על צד היותר רחוק, א"כ מוכח דב"ד זה אין בקיאים ואין דינם דין, או דהחליטו המשפט במהירות בלי עיון וכלי ביקור ובחינה היטב,

ומזה יצדק המאמר השני ג"כ אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ היינו כיון דצריכים לחפש בכל עת אחר זכות של הרוצחים, וא"כ אם יהיה ענין פשוט שלא יהיה אפשר להכריע המאזנים לזכותו ולא ימצא כ"כ דיון חכם לחפש בזכותו, א"כ יצא המשפט זכאי דכולם לחוב זכאי כדלעיל וירבו הרוצחים בישראל,

ומפני זה צריך עכ"פ להיות בהם חכם אחד אשר יוכל לזכות את ודאי חייב, ולאו שיהיה נחתך הדין כמותו ח"ו, רק חרף אחד אשר יוכל למעון לזכותו צריך שיהיה נמצא, ויהיה שוב אחד מוכח ואז יהיו רוב המכריעים. מהר"ן [חות],

! [פוטרין אותו מיד, פ' רבינו מאיר [מרוטנברג] ממהרין להורגו מיד, כמו אמר אינו נשבע פוטרין אותו כלומר ממהרין אותו לפרוע כדי שלא יחזור בו. תוס' הרא"ש, וזה פירוש תמוה]

קומה. ששמעו ויקצלו דצרי להמריך את הלז. רש"י תענית מז., [בעלי קומה. שירתו מהן בעלי דינים ולא יסקרו. רש"י מנחות סה.],

[וכתב בספר מעשה טוביה, מדוע קצרי הקומה רובן חנפים וטובי ההבנה? תשובה: בתוכם קצרי הקומה יש מעט ריוח בין הלב שהוא משכן הרוח החיוני לבין המוח שבו מורשי המחשבה, ובנקל יתנשאו האדים למעלה אל המוח אשר בו נולדה המחשבה וע"ז ימהר להבין, וכן להיפך כל ארוך שוטם מטעם הנוכח? כתב העינים למשפט דבעל קומה לא בא אלא לאפוקי גוץ ביותר שהוא בעין מום בעיני הבריות. פכ],

ובעלי חכמה [בענינא דעלמא. ראה בן יהוידע], ובעלי מראה שמהא ליממן מוטלת על הצריח, ובעלי זקנה [שאינו זקן כל כך, אבל זקן מופלג הא אמרין לקמן לו: שאין משיבין בסנהדרין זקן ופרש"י שם: ששכח כזר זכר גידול צניס. פכ],

ובעלי כשפים להמית מכשפים הצוטחים ככשפיהם להנצל [מדי] [מיד. מדושי הר"ן] צית דין, ולגלות על המכשפין המסימין ומדימין ככשפיהם, כגון [המזריס] [ישו הנוצרי] [מכת הנוצרי. ראה מרגליות הים] [כדי שידעו לדון אותם ושיכירו מה הוא כישוף ומה שהוא אינו כישוף וידונו. הרמב"ם. חדושי הר"ן],

ויודעים בע' לשון, שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן כשצאן עדין. רע"י לעולם להעיד בפניהם, לא יטרכו להעמיד מלגים צניס, דהוה ליה עד מפי עד,

[ראה יוסף דעת על ענין שבעים לשון, שלכן דוקא מספר זה, כי כל לשון היא ביטוי מחשבתו המקורית של כל עם, על פי מהותו ועפ"י השגתו במהות הענינים, ומזה נוצרה לשונו, וחכמינו ז"ל ברוח קדשם ועומק שכלם האלקי, חילקו לשונות העמים לשבעים לשונות כפי שנפרדו העמים ללשונות בגוייהם לשבעים אומות, וידעו בעומק שכלם כי עיקרי מושגי האומות נחלקים לשבעים, שהם שבעים פנים שעל ידם יביע האדם את מחשבתו וכו'. יוסף דעת עיי"ש],

אמר רב יהודה אמר רב, אין מושיבין בסנהדרין, אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה, אמר רב אני אדון ואטהרנו,

[ויראה לי בפירוש דבר זה שאם יראו תקלות יוצאות בדורותיהם באיזה דין תורה, יצאו לחדש דינים ולהוסיף ולגרוע להוראת שעה, וליתן סמך לדבריהם מן התורה, וכדומה לזה כתבו הגאונים בדיני התלמוד, שיש ביד רבנים או גאונים לחדש גזרות ותקנות דרך כלל או דרך פרט להסיר איזה ענין מכוער לפי מה שיראה בזמנו בסמך מוטע, ועל דבר כיוצא בזה כתבו גדולי המפרשים לא נתן התלמוד אלא לבעלי הקבלה המומחית או לבעלי הסברה הנכונה ושקול הדעת הצלול, להיות גורעים ומוסיפים ודורשים, אלא שפרגוד זה נעל בפני רוב בני אדם, ואין ראוי לכך אלא מופלג בדורו בדיעה וחרירות ופולפול מיושר ודעת מיושבת. מאיר],

דף י"ז ע"ב

א"ר יוחנן, אין מושיבין בסנהדרין, אלא בעלי קומה [בעל

אבני חן על מסכת סנהדרין

ומה נחש שממית אדם ובהמה ומרבה טומאה טומאת נפילות וטומאת מת בעולם, הרי הוא מזהיר כשהוא מת, שאינו בכלל שמנה שרצים,

שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה, אינו דין שיהא מזהיר,

ולא היא לאו קל וחומר הוא, דאין זה חומר אס הוא ממית ומרבה טומאה מידי דהוה אקוץ בעלמא שהרי כמו כן יש קוצים שהן ממימין ומרצין טומאה והן טהורין [וקשה שאין דמיון נחש לקוץ, דקוץ אינו ממית מדעתיה דנפשיה ? פכ],

אמר רב יהודה אמר רב, כל עיר שאין בה שנים לדבר בשבעים לשון ואחד לשמוע שיהא מצין בשבעים לשון אף על פי שאינו יודע להשיב אין מושיבין בה סנהדרין,

ובביתר הוו שלשה [למה לא מנה שמונתם, כמו שמנה את הארבעה ביבנה ? פכ], וביבנה ארבעה, [ואלו הן] רבי אליעזר, ורבי יהושע, ור"ע, ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע תלמיד היה, ולא נסמך, שלא בא לכלל זקנה,

מיתבי, שלישית חכמה סנהדרין שיש בה שלשה מדברים בשבעים לשון חכמה היא וכשירה, אלמא שלשה צעין לדבר [ורב יהודה אמר רב, אמר לעיל שצריך שנים לדבר], רביעית אין למעלה הימנה?

הוא דאמר כי האי תנא, דתניא, שניה חכמה, שלישית אין למעלה הימנה,

[כיון שאמר לעיל דשמעון התימני "דן לפניהם בקרקע" מביא כאן כל לשונות כאלו מה כוננתם],

1. למידין לפני חכמים כל היכא דאיתמר למידין לפני חכמים היינו לוי שהיה למד מרבי לפני רבי,

2. דנין לפני חכמים, שמעון בן עזאי, ושמעון בן זומא, וחנן המצרי, וחנניא בן חכנאי [כל אלו דנו לפני רבותיהם, וקשה למה לא מנה שמות רבותיהם כמו שמנה שלוי למד לפני רבי. פכ],

3. רב נחמן בר יצחק, מתני חמשה, שמעון, שמעון, שמעון, ושמעון מוסיף שמעון המימי חנן, וחנניה ושמעון לא באו לקנה וישצין בקרקע, ומשיצין משונות קושיות לקנים, והיינו דנין בהלכה,

4. רבותינו שבבבל, רב ושמואל,

5. רבותינו שבארץ ישראל, רבי אבא,

6. דייני גולה, קרנא,

7. דייני דארץ ישראל, רבי אמי ורבי אסי,

8. דייני דפומבדיתא, רב פפא בר שמואל,

9. דייני דנהרדעא, רב אדא בר מניומי,

10. סבי דסורא, רב הונא ורב חסדא,

11. סבי דפומבדיתא, רב יהודה ורב עינא,

12. חריפי דפומבדיתא, עיפא ואבימי בני רחבה,

13. אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף,

14. אמוראי דנהרדעי רב חמא,

15. נהרבלאי מתנו, רמי בר ברבי [פי' שהם מפרשים אמוראי דנהרדעי על רמי בר ברבי. רגל ישרה],

16. אמרי בי רב, רב הונא, והאמר רב הונא אמרי בי רב? אלא רב המנונא,

17. אמרי במערבא, רבי ירמיה,

18. שלחו מתם, ר' יוסי בר חנינא,

19. מחכו עלה במערבא, ר' אלעזר,

והא שלחו מתם מוילא [אין מכלל (רצין) (רצין). רש"י וב"ה בגמ' לקמן] בפרק אחד דיני ממונות (לד.), אלמא שלחו מתם לאו ר' יוסי בר חנינא היא לדברי רבי יוסי בר חנינא,

אלא איפוך, שלחו מתם ר' אלעזר, מחכו עלה במערבא, רבי יוסי בר חנינא:

[שנינו במשנתנו ב:] וכמה יהא בעיר ויהא ראוייה לסנהדרין מאה ועשרים וכו'; מאה ועשרים מאי עבדתייהו, עשרים ושלשה כנגד סנהדרין קמנה,

ושלש שורות לקמן תנין להו באחד דיני ממונות סנהדרין (לז, א), שאס הוצרכו לממן ולהוסיף על הדיינין סומכין מהן של עשרים ושלשה, הרי תשעים ותרתי⁹²,

אבני חן על מסכת סנהדרין

7. רופא למוטל תינוקות [כדי שימצא רופא לרפואו אם יהיה צריך לכך],

8. ואומן מקיז דם [וקרוב אני לומר דלא חזי למהוי אומנא לאקווי ולמימוהל, אלא מאן דהוי רופא. רמב"ה],

9. ולבלר לכתוב ספרים,

(ומבחי) [בקי בהלכות שחיטה וטרפות כדי שיהא בשר היתר מצוי לו בכל שעה. רמב"ה],

10. ומלמד תינוקות [כדי שימצא מלמד לבניו ולא עוד אלא שאין ראוי לתלמיד חכם לדור אלא במקום תורה],

משום ר' עקיבא אמרו, אף מיני פירא, מפני שמיני פירא מאירין את העינים:

[שנינו במשנתנו ב:] ר' נחמיה אומר [מאתים ושלושים כנגד כנגד שרי עשרות] וכו': תניא רבי אומר

דף י"ח ע"א

מאתים ושבעים ושבעה 277 מאתים ושלושים כר' נחמיה, ועוד ארבעים ושבעה שאם יתחלקו בית דין אחד עשר מוזין, ואחד עשר מחייבין, ואחד אומר איני יודע, יוסיפו מאלו ארבעים ושבעה עד שבעים, כדאמרינן בהיו צודקין [לנקמן מ.] שמוספין שנים על העשרים ושלושה, אם יזכוהו שניהם הרי שלשה עשר מוזין ואחד עשר מחייבין זכאי, ואם יחייבוהו חייב, דאיכא הטייה לרעה על פי שנים, ואם יתלקו צריך עוד להוסיף שנים, וכן לעולם עד שיהיו שבעים לר' יהודה, ושבעים ואחד לרבנן,

והתניא, רבי אומר מאתים שבעים ושמונה, לא קשיא הא רבי יהודה הא רבנן,

תנו רבנן [וקשה למאי נפק"מ כל מספרים אלו מאי דהוה חוה ? פכ], שמות יח ושמות עליהם שרי אלפים, שרי מאות, שרי חמשים, ושרי עשרות [ראה תוס', ובביאורי הדרן],

שרי אלפים שש מאות 600 היו, שהרי שש מאות אלף רגלי,

שרי מאות ששת אלפים 6,000,

שרי חמשים, שנים עשר אלף 12,000,

שרי עשרות ששת ריבוא 60,000,

[למה לא היו שרי "רבבות" ? פכ]

ועשרה בטלנין של בית הכנסת, עשרה בני אדם בטלנין מכל מלאכה, להיות מזומנין לצית הכנסת שחרית וערבית, דאמרינן בצרכות (ו, ז) כיון שזא הקדוש צריך הוא לצית הכנסת ולא מלא שם עשרה, מיד כועס, דקיימא לן (מגילה ג, ז) כל כך שאין צו עשרה בטלנין נידון ככפר, הלכך אי לימנהו לא חזיא לסנהדרין,

[עשרה בני אדם וכו' ראה בית שאל הגרפס בסוף משניות תפא"י שכתב וז"ל אבל רש"י כתב שיהיו מוכנים שחרית וערבית בבהמ"ד, כן כתוב במגילה דף ג', אבל מדברי הרע"ב נראה שצריכין להיות כל היום בבהמ"ד וכן הוא פה לבוב ונקראים בשם אנשי מעמד],

הרי מאה ותר"י 102,

ושני סופרים ליכתוב דברי המזכין ודברי הממייצין, וכל שעה יושבין לפני הדיינין, לקמן בפרק היו צודקין [לנקמן מ.], ושני חוזנין שמשו צית דין להלקות החייב, ולהזמין בעלי דינים לדין, ושני בעלי דינים שאם לא כן, אם מי הם דנין [וקשה למה צריך לזה אדם מיוחד, הלא אחד מכל אלו שמנה יכול להיות גם בעל דין. ראה פכ], ושני עדים, ושני זוממין שימייכלו העדים להעיד שקר שלא חזמו, ושני זוממין שזמא יתחייב צעל דין על פי עדים, וישכיר שנים להזמין, לפיכך צריך שנים אחרים צעיר שימייכלו אלו מהם, [ש]אם נצא להזים העדים, יצאו אלו השנים ויזמו אותנו, הרי מאה וארביסר 114,

ותניא, כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו צית דין [מזין, ומגבית שנים, ומתחלקת בשלשה] (והגבאין [וה. ראש משציר] מחלקין להם, והיו [היו] להו חלת מילי, אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה [שאין ת"ח רשאי לדור אלא במקום משפט. רמב"ה],

1. בית דין מכין ועונשין [ומוצינן] הא משצין להו לעיל, דאיכא סנהדרין,

2. וקופה של צדקה נגבית בשנים גזין ומחלקין היו להו חמשה משיחא דצדקי לעיל,

3. ומתחלקת בשלשה [אם מוחקין "טבח" להלן, צריך למנות נגבית לחוד, ומתחלקת לחוד] טעמא מפרש צהשומפין (צבא צמלא מ:), רופא ואומן ולצלר ומלמד חד גזרא היו לכל הני [תימא דהא מלמד תינוקת אסור לעסוק במלאכה אחרת. וראה תורת חיים],

4. ובית הכנסת [להתפלל בו. רמב"ה],

5. ובית המרחץ [לדחין בו לכבוד שבת וימים טובים, ולא עוד אלא שיש בו רפואה לגוף, וחייב אדם להשתדל ברפואת עצמו כדי שיוכל לעסוק בתורה ובמצוות ולעסוק בעבודת בוראו, דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך וגו'. רמב"ה],

6. ובית הכסא [דצורך כל אדם הוא, כדי שלא יצטרך להתרחק חוץ לעיר ויבא לידי סכנת חולי או לידי סכנת ליסטים], [ראה יעב"ץ],

אבני חן על מסכת סנהדרין

נמצאו דייני ישראל [כל החשבוניות יחד] שבעת ריבוא, ושמונת אלפים, ושש מאות 78,600:

רבי יהודה אומר, אינו יוצא מן המקדש דריש מן המקדש דווקא [ולא שלא יצא מקדושתו] משום שנאמר ויקרא כא ומן המקדש לא יצא,

וכשהוא מנחם אחרים בשורה, כשחורין מקצור את המט (שלין) [שלינו] שלו, דרך [פי' בן הוא דרך ארץ. יבין] כל העם עוברין בזה אחר זה ומנחמין את האכל שעומד צמממו [ואומרים לו תנחם מן השמים. יבין], והממונה סגן הכהנים ממצעו לכהן גדול בינו לבין העם שהממונה ציינו, וכל העם צממלו, והוא צממנו,

וכשהוא מתנחם מאחרים, כל העם אומרים לו [אלהבא, אבל על העבר מה שהיה היה] אנו כפרתך צנו מתכפר אתה, ואנחנו מתחין לכל הראוי לצא עליך, והוא אומר להן תתברכו מן השמים,

וכשמברין אותו כדקיימא לן (צמוד קטן כז:) אכל סעודה ראשונה אסור לאכול משלו, כל העם מסובין על הארץ הן מזינין ומתאכלין על צערו, והוא מיסב צמוד על הספסל,

המלך [דוקא מלכי ישראל שלא שמעו לדברי חכמים, ואם ידעוהו יש לחוש לתקלת ב"ד ע"י], וכמעשה שהיה [יט:] אבל מלך מבית דוד, דן ודנין אותו. יבין ע"פ הגמ' [לא דן ולא דנין אותו, כי משפט המלך אינם על פי שורת הדין והמשפט, אלא לפי צורך הדור בהוראת שעה, ויכול המלך לבטל משפט השופט. יוסף דעת ע"פ האברבנאל ודרשת הר"ן],

לא מעיד ולא מעידין אותו, לא חולץ חליצה גנאי היא לו לצא לציט דין ותהא חוקקת לפניו, ויבוס גנאי הוא לו לקום על שם אלו [דיבור זה נדפס להלן יט:] ולא חולצין לאשתו מפני שאסורה לינשא [וכל שאינה עולה ליבוס אינה עולה לחליצה] [נדפס להלן יט:], לא מייבם ולא מייבמין לאשתו [דגנאי למלך שיקום על שם אחיו. יבין],

רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ, או לייבם זכור לטוב [דס"ל דיכול למחול על כבודו, ואפילו שלא במקום מצוה, כנשיאת אלמנה וחלוית המת דמתיר לקמן במשנה. יבין],

אמרו לו אין שומעין לו [דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. יבין],

ואין נושאין אלמנתו [של מלך, מפני כבודו], ר' יהודה אומר, נושא המלך אלמנתו של מלך, שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול, שנאמר שמואל ב יב ח וַתֵּתֵנָה לָךְ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־נָשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחִיקָה:

נב: כהן גדול דן פשיטא? דנין אותו איצטריכא ליה סלקא

פרק שני כהן גדול

מתני': כהן גדול [אידי דתנא בפירקא קמא שאין דנין ב"ג אלא בב"ד של ע"א, סיים בהאי פירקא כל מילי דבהן, ואגב דתני כהן תני מלך וכל מילי דמלך. חדושי הר"ן], דן ודנין אותו [דיני ממונות בשלשה ודיני נפשות בע"א], [אבל מלך אמרינן להלן לא דן ולא דנין אותו],

מעיד [דוקא לבן מלך, או למלך ממלכי יהודה שנדונין מהסנהדרין. יבין] ומעידין אותו,

חולץ [רק אם אין אחים אחרים. פכ עיי"ש], [למה לא אמר נחליץ? ותירץ הנמ"י ביבמות לד. בדפי הרי"ף שהאיש צריך שיתכוון לחלוץ. פכ] וחולצין לאשתו, ומייבמין את אשתו, אבל הוא אינו מייבם, מפני שהוא אסור באלמנה,

מת לו מת, אינו יוצא אחר המטה [אחר המטה ממש קאמר, שלא יהא קרוב לה, אלא מתרחק הימנה וכו'. רמה] דילמא אתא למינגע, והיינו דלזהר קרא ומן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא, כלומר יתרחק מן הכיעור שלא יצא לידי טומאה, והאי קרא צדיק גדול און כתיב, דכתיב לעיל מיניה לאציו ולאמו לא יטמא,

אלא הן נכסין, והוא נגלה כשהן יוצאין ממנו זה ונכנסין למנוי אחר, ונכנסין ממנו הראשון שאינו רואה אדם, הוא נגלה ונכנס למנוי הראשון, הן נגלין והוא נכסה [ע"פ רש"י צריך לגרום עוד פעם "הן נכסין והוא נגלה". הנהרות מו"ה שלמה זצ"ל מוויילנא, וכן בהנהרות מו"ה יהודה בכרך זצ"ל] וכן נכסין ממנו השני, והוא נגלה ונכנס למנוי, ויוצא עמהן עד פתח שער העיר [עד פתח העיר, אבל מפי לא דהא ליכא מבואות דמפסקי בינו לבין המטה כדי שיהיו הן נגלין והוא נכסה. רמה], דברי ר"מ,

אבני חן על מסכת סנהדרין

דעתך אמינא לא לחלול למימי קמי בי דינא,

הא נמי פשיטא, אי לא דיינינן ליה, איהו היכי דיינן, והכתיב צפניה ב א הֲתִקְוּ יִשְׁשׁוּ וְקָו יָשׁוּ, ואמר ר"ל, קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים [מאמר זה לקמן יט, ב"מ קז, ב"ב ס:].

אלא אידי דקא בעי למיתני, מלך לא דן ולא דנין אותו, תנא נמי כה"ג דן ודנין,

ואי בעית אימא הא קמ"ל, כדתניא, כהן גדול שהרג את הנפש במזיד [פ' בעדים ובהתראה] נהרג, בשוגג גולה, ועובר על עשה לקמן ספיק לא סגי דלא עבר, ועל לא תעשה, והרי הוא כהדיוט לקמיה מימקמא ספיר לכל דבריו,

במזיד נהרג פשיטא? בשוגג גולה איצטריכא ליה,

הא נמי פשיטא? איצטריך, ס"ד אמינא הואיל וכתיב במדבר לה וישב בה עד מות הכהן הגדול, אימא כל דאית ליה תקנתא בחזרה ליגלי, דלית ליה תקנתא בחזרה לא ליגלי,

דתנן

דף י"ח ע"ב

ההורג כהן גדול בשוגג, או כהן גדול שהרג את הנפש, גולה לעיר מקלט, ו אינו יוצא משם לעולם [כגון שלא מינו אחר עד שנגמר דינו וכו'. תוס' עיי"ש] דמיון דלן כהן גדול צמקדש כשהוא גולה, צמימת מי יסוב, וכן כהן גדול שהרג את הנפש בשוגג, צמימת מי יסוב הא ליכא כהן גדול, אימא לא ליגלי, קמ"ל [מתני' דגם כה"ג גולה, ואינו יוצא משם לעולם], [הקשה הר"ן היכי צמינן לאסוקי אדעתין דלא ליגלו, הא בהא מתני' גופא קתני אינו יוצא משם לעולם. עיי"ש, ובמרומי שדה]

ואימא הכי נמי? אמר קרא דברים יט לָנוֹם שְׂמָה כָּל רוּצָה, אפי' כ"ג במשמע,

[אין כוונת הגמ' מתיבת כל לחודא, דהא הוה יליף מקרא דמסעי כל מכה נפש בשוגג, רק הכוונה מדלא כתיב כאן מיתת כה"ג בפרשה [פ' בבמדבר לה כה פי בעיר מקלטו י'שב עד-מו' ת' תפחן תגדל וגו'] משמע דאף באופן שלא יצא כמות כה"ג גולה, והגלות היא מצוה בפני עצמה בלא פרט זה. משך חכמה שפטים ד"ה והיה לנום שמה]:

[שנינו במשנתנו] עובר על עשה ועל לא תעשה: לא סגי דלא עבר [מקשה על הלשון שאין לו הסבר, דמשמע כאילו בא לומר שהוא צריך לעבור על עשה ול"ת?]

הכי קאמר [הוא ענין חדש] אם עבר על עשה ועל לא תעשה,

הרי הוא כהדיוט לכל דבריו לדון בשלשה [למלקות על ל"ת, ולמכות מדרות אם אינו רוצה לקיים מצות עשה],

[צריך לפרש דמיירי שאינו רוצה לקיים מצות עשה, ויש עדיין שעות לקיימו, שמכין אותו עד שתצא נפשו, כדאמרינן בכתובות פ"ו ע"ב. וראה בהנחות מו"ה שלמה זצ"ל מו"לנא. ולפ"ז מיושב קושיית הע"ל]

פשיטא [דלמה יפטר כה"ג מן עונשין אלו]? סלקא דעתך אמינא, הואיל ותנן אין דנין לא את השבט, ולא את נביא השקר, ולא את כהן גדול, אלא על פי ב"ד של שבעים ואחד,

ואמר רב אדא בר אהבה שמות יח כל הדבר הגדול יביאו אליך, דבריו של גדול, אימא כל דבריו של גדול, קמ"ל,

ואימא הכי נמי? מי כתיב דברי גדול [שגם על עשה ול"ת צריך ב"ד של ע"א, דהא הם דבריו של גדול], הדבר הגדול כתיב [דרך דבר גדול של הגדול], דבר גדול ממש אס עבר ענינה שיש זה מימת צית דין, הוא דעני סנהדרין גדולה, אבל צמלקות לא [וצ"ע כיון גדול קאי על הדבר, מנין שקאי על אדם גדול? וכתב חיד רמא דאי בא לומר על כל דברי הגדול הול"ל דבריו גדול ולכן כתב הדבר הגדול דרך "ה"דבר דהיינו דיני נפשות, # ויש להוסיף שאם בא רק לומר דיני נפשות הול"ל רק דבר גדול, ולכן כתב "ה"גדול דקאי על אדם גדול]:

[שנינו במשנתנו] מעיד ומעידין אותו: מעיד, והתניא דברים כב א ל' אִתְּרָאָה אֶת־שׁוֹר אֶתְּרָאָה או' אֶת־שׁוֹר יִגְדִּיחִים וְהִתְעַלְמִיתָ [תוס'] מהם השב תשיבם, לא תחיד, פעמים שאתה מתעלם, ופעמים שאי אתה מתעלם,

הא כיצד [הרי שהיה מולא אצידה] כהן, והוא והיה האצידה בבית הקברות, או שהיה זה זקן ואינה לפי כבודו שאם [פ' וגם אם] היטה שלו לא היה ממזירה, או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבריו [וכתב המאירי שבוה אמרו לא יחי' כך אביון שלך קודם לכל אדם] כגון נוקד מרגליות שאם ילך וימזינה, יפסיד צטלותו יותר מדמיה, לכך נאמר והתעלמת אלמא כבוד הצריות דומה לאו דלא מוכל להמעלס, [ומסיק קושיית הגמ'] והכי נמי זילתא הוא לגבי כהן גדול, [ד?]יתי לאסודי לצעל דין?

אמר רב יוסף הא דקמני מעיד, למלך קאמר, שהיה מלך צעל דין וכהן גדול יודע לו עדות,

והתנן [גבי מלך] לא דן ולא דנין אותו [תוס'] [וקשה כיון שאין דנין אותו] מאי סהדותא צעי, לא מעיד ולא מעידין אותו?

אלא א"ר זירא, מעיד לבן מלך, בן מלך הדיוט הוא והדר קושין לדוכתא דליכא זילתא לכהן גדול?

אלא מעיד [לבן מלך] בפני המלך שהמלך יושב ודן צסנהדרין,

אבני חן על מסכת סנהדרין

והא אין מושיבין מלך בסנהדרין לקמן מפרש טעמא [ובאמת צ"ע איך מלך דן את בנו ? וראה תוס']?

משום יקרא דכתן גדול ידיע נסדומא לצריה, אתא [בא המלך] וייתב מלך, (מקבלי ניהלי) [כי מקבלין ליה. ד"ס] לסהדותיה, קאי הוא מלך [וקם המלך] ואזיל, ומעיינא ליה אנן בדיניה,

גופא, אין מושיבין מלך בסנהדרין, ולא מלך וכתן גדול בעיבור שנה,

מלך בסנהדרין דכתיב שמות כג לא תענה על ריב, לא תענה על רב איך רשאי לסמור את דברי מופלא שצדיינן [דבשלמא אב כ"ד עבדינן מילתא ומתחילין מן הצד אבל גבי מלך שום תשים עליך מלך כתיב שתהא אימתו עליך. רמ"ה], ואי אמר מלך חוצה, מו לא מצי איך לממזי ליה זכותא,

לא מלך וכתן גדול בעיבור שנה, מלך משום אפסניא מחלק ממון לחיילתיו כך וכך לשנה, וזו לו שיהו כל השנים מעוצות [פ' ההוצאה שנותן לחיילתיו חודש בחודש והוא נוטל המס בשנה ומפור להן בכל חודש וחודש, ואם יוסיפו חודש צריך ליתן משלו, לפיכך דוחה את העיבור. ערוך. מסורת הש"ס], כהן גדול אינו רוצה שתעצב שנה משום צינה [משום קרירות הרצפה. ראה תוס'] שצריך לעצוב ולקדש ציוס הכפורים חמש טבילות ועשרה קידושין, ואם תעצב שנה הרי תשרי צמרשון, וזינת צמרשון תהיה צמשרי,

א"ר פפא, ש"מ מהא דקתני ולא כהן גדול בעיבור שנה שתא בתר ירחא אזיל אמר ירחים הראויים להיות, אם לא נמצאה, הולך קור וזוס של שנה, וזינה הראויה צמרשון, היא צמשרי כשמתעצבת # [פ' דלעולם ע"י העיבור יהי' תשרי קר יותר אף שאין כל השנים שוות], [אמר ירחים הראויים להיות וכו'. דס"ד שביון שהב"ד מעברין השנה "הקב"ה מסכים עמהם ומנהיג השנה כדעתם" כדאיתא בירושלמי נדרים פרק ששי סוף הלכה ח' א"ר אבין אקרא לאלקים עליון לאל גומר עלי. בת שלשה שנים ויום אחד נמלכו בית דין לעברו בתולין חזרין ואם לאו אינן חזרין, קמ"ל דאינו כן. ראה בנין שלמה]

איני, והא הנך ג' רועי בקר דהוו קיימי, ושמעיהו רבנן דקאמרי,

1. חד אמר, אם בכיר ולקיש כחדא יינץ אם יהא חוס צקרקע, וינמח זרע הצכיר והאפילה יחד, מיטין שמרעו צראש (החודש) [הסורף. רש"ש], והשעורין שמרעו עכשיו, דין הוא אדר, ואם לאו לית דין אדר אלא שצט,

2. וחד אמר, אם תור [השור] בצפר [בבוקר] בתלג ימות [בבוקר]

ימות] אם צצק יהא קור חזק עד שיהא השור קרוב למות מחמת הצניעה, ובמיהרא וצצהרס יגדל כח החוס עד שיהא השור בטול תאינה ידמוך [יישן] מילל צלל התאנה מחמת החוס [ו] ישלח משיכה ופשיט עורו, כלומר יתחכן צחאנה מחמת החוס, דין הוא אדר, ואם לאו לית דין אדר,

3. וחד אמר, אם קידום [רוח מזרחית, שמביאה קור] תקיף לחדא [הוא חזק מאד, ואפ"ה] יהא יפח בלועך [ובשאתה מנשב בפיך] נפיק לקיבליה [יוצא לקראתו ומבטלת אותה] אם כבר משש כח הסורף כל כך, שכשיהא רוח מזרחית חזקה מאד והיא מציאה צניעה, ואם מנשב צפון ויונא לקראתה ונפחתה קשה מן הרוח ומחמתה, דין הוא אדר, ואם לאו שעדיין יש צניעה חזקה לית דין אדר אלא שצט,

ועברוהו רבנן לההיא שתא ועשאוהו כשצט, שקצטו אדר השני אחריו, אלמא שחא צמר עיבורא אזיל, ולא נהגא חוס דניסן צאדר, אלא מנהג אדר צאדר השני?

ותסברא, רבנן ארעוותא סמוך? אלא רבנן אחושבנייהו סמוך וצלאו הכי מעצרינן ליה,

ורועי בקר [והכל] [והי. ד"ס ורע"י, פ' רועי בקר] איסתיועי הוא דאיסתיעא מילתייהו כלומר איסתרמי להו מול חשיבות [הלשון קשה כאן, ואולי הפ' שה' להם מול טוב שעלה חשבונם כמו שאמרו. ואולי יש כאן טעות] דאיקלע עיבור כמלמיהו, ומיהו כרוב העצורים שחא צמר ירחא אזיל [אבל מ"מ קשה על רב פפא שהרי הרועים אמרו כמו שהוא המציאות. וראה תוס']:

[שנינו במשנתנו] חולץ וחולצין כו': קא פסיק ותני הוא אינו מייצם, לא שנא מן האירוסין ולא שנא מן הנישואין לא שנא נפלה לו יצמתו בין מן הנשואין בין מן האירוסין, בשלמא מן הנישואין הוי עשה ולא תעשה איכא עשה ולא תעשה צאוסר, צמולה יקח (ויקרא כג) ולא צמולה, דהיינו עשה אלמנה, לא יקח (שם ויקרא כג) הרי לאו,

דף י"ט ע"א

ואין עשה יצמה יצא עליה (דברים כה) דוחה לא תעשה ועשה, אלא מן האירוסין אמאי, יבא עשה וידחה לא תעשה?

גזירה ביאה ראשונה דייצוס מקיימא מצות עשה, צאה שניה לאו מצות ציוס הוא, אטו ביאה שניה,

תניא נמי הכי, אם קדמו ובעלו ביאה ראשונה, קנו [ויוצאת בגט], ואסור לקיימן בביאה שניה:

[שנינו במשנתנו] מות לו מת כו': ת"ר, ויקרא כא ומן המקדש לא יצא צהן גדול אונן כתיב (ויקרא כג), דהא כתיב לעיל מיניה לאציו ולאמו לא

אבני חן על מסכת סנהדרין

יטמא לא יצא עמהן [אם המלווים], אבל יוצא הוא אחריהן, כיצד הן נכסין והוא נגלה, הן ניגלין והוא נכסה [ויוצא עמהן עד פתח שער העיר דברי ר"מ, ר"י אומר אינו יוצא כל עיקר שנאמר מן המקדש לא יצא. ד"ם:]

(ויוצא עד פתח כו': ד"ם) שפיר קאמר ר' יהודה [הא כתיב ומן המקדש לא יצא]?

אמר לך רבי מאיר, אי הכי [שמן המקדש לא יצא כפשוטו] לביתו נמי לא, אלא ה"ק מן המקדש לא יצא, מקדושתו לא יצא כלומר ישעה [חזקו לדבריו] [סייג לעצמו. רמב"ם] שלא יגרסו לנאת [מקדושה] [מקדושתו. רמב"ם] וליטמא, וכיון דאית ליה הכורא, לא אתי למינגע,

ורבי יהודה, אנב מרריה מריכות לכו דילמא מקרי ואתי ונגע:

[שנינו במשנתנו] כשהוא מנחם: ת"ר, כשהוא עובר בשורה לנחם את אחרים, סגן, ומשוח שעבר כגון שאירע לו פסול בכהן גדול ומינו אחר תחתיו, וכשעבר פסולו של ראשון חוזר לעבודתו, ושי קרא ליה משוח שעבר בימינו, וראש בית אב, ואבלים וכל העם משמאלו,

וכשהוא עומד בשורה ומתנחם מאחרים, סגן מימינו וראש בית אב וכל העם משמאלו, אבל משוח שעבר לא אתי גביה, מ"ט? חלשא דעתיה דהן גדול, סבר קא חדי בי שמח בצבלי,

א"ר פפא, ש"מ מהא מתניתא מדקמי סגן מיכן, והעם מיכן וכהן בצלמא, היינו סגן היינו ממונה, דמתניתין דקמי הממונה ממנעו לכהן ונתנו צינו לצין העם תלת,

שמע מינה היינו סגן היינו ממונה [שכאן קוראו סגן, ובמשנה קוראו ממונה], ושמע מינה כן מנהג תנחומין, שורה, שיהו אבליים עומדין במקומן וכל העם עוברין איש איש כשמגיע אלל האכל מנחמו ועובר, [ולמדוין בן] מדקמי כשהוא עובר לנחם, וגבי מתנחם קמי כשהוא עומד בשורה להתנחם,

ושמע מינה, אבליים לשמאל המנחמין הן עומדין מדקמי ואכלניס. רמב"ם וכל העם משמאלו, והרי הוא היה מן המנחמין, וקמי אכליס לשמאלו,

ת"ר, בראשונה היו אבליים עומדין, וכל העם עוברין, והיו ב' משפחות בירושלים מתגרות זו בזו, זאת אומרת אני עוברת תחלה [לנחם את האבלים], וזאת אומרת אני עוברת תחלה, התקינו שיהא העם עומדין, ואבליים עוברין:

[חזר והלך וסיפר סימן]:

1. אמר רמי בר אבא, החזיר רבי יוסי את הדבר ליושנו בציפורי, שיהיו אבליים עומדין, וכל העם עוברין,

2. ואמר רמי בר אבא, התקין רבי יוסי בציפורי, שלא תהא אשה מהלכת בשוק, ובנה אחריה צנה הקטן [אינו מבואר עד איזה גיל נקרא קטן לענין זה. שבט הלוי ח"ה ר"ה. פב] לא יהלך אחריה אלא לפניה [יש מפרשים שלא ילך עם בנה כלל. פב], משום מעשה שהיה שגזזו פריזים מאחריה ונתנוהו צנית, וכשחזרה ולא ראתה, התחילה לזעקת וצוכה, צא אחד מהם ואמר [לה. רמב"ם] צואי [עמי. רמב"ם] ואראנו לך, ונכנסה אחריה ועינו חוטא,

3. ואמר רמי בר אבא, התקין ר' יוסי בציפורי, שיהיו נשים מספרות בבית הכסא זו עם זו [הא ודאי אם היא לבדה שם שתעשה קול, שידעו שהיא שם לבדה. וראה פב], משום ייחוד שמא ילך אדם שם ואם לא ישמע קול אדם יכנס וימייחד שם, ומתן [קידושין פ, ב] לא ימייחד אדם עם שמי נשים, וצנית הכסא שצדקות קמיייר, שהיה צית הכסא שלהם צדקה חוץ לעיר והכל נפנים שם,

אמר רב מנשיא בר עות, שאילית את רבי יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל [והא אסור לדבר בר"ת בבית הקברות, כדאמרין ביו"ד שם"ז ג' וראה רש"ל, ויעב"ץ. פב], [ואני שמעתי בית שמטתרים בו המתים סמוך לקברות שנקרא בית עולמים ושם שואלים ומדברים בענין ניהומים של אבא וכו'. רש"ל], ואמר לי אין שורה פחותה מעשרה בני אדם, ואין אבליים מן המנין, וכך הורה לי שאין שינוי מנהג צדצר בין שאבליים שהיו אצלם עומדין וכל העם עוברין, בין שאבליים עוברין וכל העם עומדין אין כאן קלקול:

[שנינו במשנתנו] כשהוא מתנחם כו': איבעיא להו, כי מנחם הוא אחריני היכי אמר להו?

ת"ש, והוא אומר תתנחמו צרייתא היא, היכי דמי, אילימא כי מנחמי אחריני לדידיה [בשארית מנחמין אותן], אמר להו איהו תתנחמו, נחשא קא רמי להו סימן הוא מטיל להם להרע, שילטרכו לנחומים בתמיה,

אלא כי מנחם לאחריני [כשהוא מנחם את אחרים], אמר להו תתנחמו, ש"מ:

[שנינו במשנתנו] מלך לא דן כו': אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותן, דכתיב

אבני חן על מסכת סנהדרין

ירמיה כא בית דוד, כה אמר ה', דינו לבקר משפט,

[וממשיך רב יוסף דודאי בן הוא, ומסביר] ואי לא דיינינן ליה, אינהו היכי דייני, והכתיב צפניה ב התקוששו וקושו ואמר ר"ל קשט עצמן ואחר כך קשט אחרים,

אלא מלכי ישראל מ"ט לא [למה אינו דן ואין דנין אותם], משום מעשה שהיה, דעבדיה דינאי מלכא [מלך מהחשמונאים] קטל נפשא, אמר להו שמעון בן שטח לחכמים [ינאי היה אחי אשתו של שמעון בן שטח, ראה ברכות מז, וקשה איך דן את גיסו? והע"ל והעיון יעקב כתב שזה היה קודם שנשא ינאי את אחותו, ובחמרא וחיי כתב שזה היה לאחר שמתה כבה. וראה יוסף דעת] תנו עיניכם בו ונדרוננו לדונו דנין ולא תמניפו [לו. רע"ז] ולא תשלו פניו,

שלחו ליה [חכמים לינאי, לאמר], עבדך קטל נפשא, שדריה להו [שלח את עבדו לחכמים], שלחו ליה [חכמים] תא אנת נמי להכא [גם אתה בא כאן למקום הדין], שמות כא והועד בבעליו אמרה תורה, יבא בעל השור ויעמוד על שורו [למה לא שחרירה ינאי לעבדו ויהיה פטור מלכא? ע"י מהרש"א. פכ],

אתא וייתיב, א"ל שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו כך שעדך הריג את הנפש דעצדו כחמורו, והפסד ממון הוא לו, לפיכך נדון לדונו בפניו, ולא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר דברים יט ז וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה' לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בְּיָמֵי הַהֵם וְגו',

אמר לו [ינאי לשמעון בן שטח], לא כשתאמר אתה, אלא כמה שיאמרו חבריך,

דף י"ט ע"ב

נפנה שמעון לימינו לידע אם יאמרו כמותו, כבשו פניהם בקרקע שהיו ילאן ממנו, נפנה לשמאלו וכבשו פניהם בקרקע, אמר להן שמעון בן שטח, בעלי מחשבות אתם, יבא בעל מחשבות הקדוש נרוך הוא ויפרע מכם, מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע, ומתו,

באותה שעה אמרו, מלך לא דן ולא דנין אותו # [וצ"ל שכיון שאין דנין אותו, גם הוא אינו דן כדכתיב התקוששו וקושו], לא מעיד ולא מעידין אותו [משמע קודם לכן היה מעיד, ולא יתכן, ראה תורת חיים]:

בפרק קמא דקידושין (לג, ז), אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר דברים יז שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך? מצוה שאני [שלשים מצוה אין לחוש לכבוד המלך]:

[שנינו במשנתנו] ואין נושאין אלמנתו, ר' יהודה אומר, נושא המלך אלמנתו של מלך, שכן מצונו ברוד שנשא אלמנתו של שאול, שנאמר שמואל ב יב ח וְאַתְּנָה לָךְ אֶת־בִּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־נָשִׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחִיָּקָה כו':

תניא, אמרו לו לר' יהודה, נשים הראויות לו מבית המלך המומרות לו [היינו רק בנותיו של שאול], אכל נשיו של שאול לא, ומאי נינהו מירב ומיכל [בנותיו של שאול, אותם יהיו מותרות לדוד],

שאלו תלמידיו את ר' יוסי, היאך נשא דוד שתי אחיות [מירב ומיכל] בחייהן? אמר להן מיכל אחר מיתת מירב נשאה,

ר' יהושע בן קרחה אומר, קידושי טעות היו לו במירב, שנאמר שמואל ב ג תנה את אשתי את מיכל, אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים,

[פ' שרוד חשב בטעות שקידשה אבל שאול לא נתנה לו. והה"א של הגמ' הי' שרוד לקחה דכתיב (ש"א י"ח י"ט) "ויהי בעת תת את מירב בת שאול לדוד" אבל ריב"ק יפרש הפסוק בעת שקבע שאול לתת את מירב לדוד אבל לא נתנה אלה "היא נתנה לעדריא" המחולתי לאשה" [סוף הפסוק]. א"ח],

מאי תלמודא [שקידושי מירב היו בטעות],

אמר רב פפא, מיכל אשתי, ולא מירב אשתי,

[שאלו חכמים לכל מי שיהרג את גלית (ש"א י"ז כ"ה) והי' האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת בתו יתן לו וגו' ודוד הלך והרג את גלית ורצה ליקח את מירב אבל שאול לא נתנה לו. ואחר זה רצה דוד ליקח את מיכל וע"ז אמר לו שאול (ש"א י"ח כ"ה) אין חפץ למלך במוהר כי במאה ערלות פלשתים וגו' ושם פסוק כ"ז ויבא דוד את ערלתיהם וימלאום למלך להתחתן במלך ויתן לו שאול את מיכל בתו לאשה. ואחר כל זה כתיב (ש"א כ"ה מ"ד) ושאל נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש ואח"כ חזר ולקחה (וראה רד"ק שרוד נאנס ע"י שאול לגרשה ולכן הי' יכול לחזור אותה) כדכתיב (ש"ב ג' ט"ו) וישלח איש בשת ויקחה מעם איש מעם פלטיא בן ליש. א"ח], [ראה שו"ת הרשב"א חלק א' סימן י' שמבאר כל הענין של מיכל בת שאול וכו'],

מאי קידושי טעות? דכתיב שמואל א יז והיה האיש אשר יכנו [את גלית] יעשרנו המלך עושר גדול וגו', אול [דוד. ד"ס] קטליה, אמר לו [שאל] מלוה אית לך גבאי עושר גדול, וקידושין

[שנינו במשנתנו] לא חולץ ולא חולצין [רש"י שנדרס כאן שייך לחמשנה לעיל] [רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ, או לייבם זכור לטוב] וכו': איני [איך מתיר ר' יהודה לבנות את המלך בחליצה], והאמר רב אשי

אבני חן על מסכת סנהדרין

אחרים לא קיבלו, [אבל המעות הם מלוה] והמקדש במלוה אינה מקודשת,

אזל יהבה [למורב] לעדריאל, דכתיב שמואל א יח ויהי בעת תת את מירב בת שאול לדוד כשהגיע עת למתה לדוד נתנה לעדריאל וגו', א"ל אי בעית דאתן לך מיכל, זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתיים,

אזל אייתי ליה, א"ל מלוה ופרוטה מלוה עושר גדול שנתמייצמי לך בשביל גלית, ופרוטה שיה כסף [שווה הערלות] שקבלתי ממך צהללו ערלות פלשתיים אית לך גבאי,

שאל סבר, מלוה ופרוטה דעתיה דמקדש למקדש אמלוה צמלוה דמשיצא, הלכך לאו קידושי נינהו, ואזל ויהבה לפלטי בן ליש [ואע"ג דדעתיה דרוד ודאי אפרוטה הוה, דהא כבר אמר ליה שאול מלוה אית לך גבאי ומהקדש במלוה אינה מקודשת? שמה י"ל מושם דק"ל כל המקדש אדעתא דרבנן הוא מקדש, וכיון דקים להו לרבנן דמלוה ופרוטה דעתיה אמלוה ואינה מקודשת, הלכך אפי' איתרמי מלחא דאית ליה דעתא אפרוטה, במלחא דעתו אצל כל אדם ואין קידושי קידושין, דאפקועי רבנן לקידושין מיניה. תורת חיים],

ודוד סבר דעמיה אפרוטה, משום הכי קרי לה אשמי מלוה ופרוטה, דעתיה אפרוטה,

ואיבעית אימא, דכולי עלמא מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה, שאול סבר לא חזו [ערלות אלון] ולא מיד, ודוד סבר חזו לכלבי ושוני,

ור' יוסי [דאמר לעיל שרוד נשא את מיכל לאחר שמתה מירב], האי תנה את אשתי את מיכל דמשמע זו אשמי ולא מירב אשמי מאי דריש ביה רבי יוסי דלא דריש ולא מירב אשמי?

ר' יוסי לטעמיה דדריש ממקרא מעורבב כדלקמן, מה מיכל אשמי אף מירב אשמי, דתניא, רבי יוסי היה דורש מקראות מעורבבין, כתיב שמואל ב כא ח וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת־שְׁנֵי בָנֵי רֵצָפָה בַת־אִיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשָׁאוּל אֶת־אַרְמֹנִי וְאֶת־מִפְבֹּשֶׁת וְאֶת־חַמִּישֶׁת בָּנֵי מִיכָל בַת־שָׁאוּל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעֶדְרִיאל בֶּן־בְּרִזְלִי הַמִּזְלִיתִי וגו',

וכי לעדריאל נתנה, והלא לפלטי בן ליש נתנה, דכתיב שמואל א כה ושאוול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו'?

אלא מוקיש קידושי מירב לעדריאל, לקידושי מיכל לפלטי פשיטא לן דבעצירה, דהא כתיב אשמי מיכל, וקיימא לן [קידושין מז, א] דעמיה אפרוטה, דנת קידושין היא, מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה, אף

קידושי מירב לעדריאל בעבירה [אע"פ שקדשה במלוה ? מ"מ למד מההיקש שקדשה גם באופן אחר כדין. רגל ישרה],

ור' יהושע בן קרחה נמי, הכתיב את חמשת בני מיכל בת שאול? אמר לך רבי יהושע וכי מיכל ילדה, והלא מירב ילדה,

מירב ילדה ומיכל גידלה, לפיכך נקראו על שמה,

ללמוד שכל המגדל יתום בתוך ביתו [אבל לא אם משלם בשביל יתום בבית היתומים. שעמ"צ"ב. פכ], מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו [ואם לאיש זה שמגדלו יש עוד בנים, יש אומרים שאין היתום יכול לחתום שמו בן זה שמגדלו. ראה פכ]:

[ומביא ד' מאמרים מעין "מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו"]
[חגיגה קרא, יוחנן ואשתו, אלעזר וגאולה, ושמואל בלימודי, סימן]:

1. רבי חגיגה אומר מהכא, רות ד ותקראנה לו השכנות שם לאמר, יולד בן לנעמי, וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה? אלא רות ילדה ונעמי גידלה, לפיכך נקרא על שמה,

2. רבי יוחנן אמר מהכא דברי הימים א ד יח ואשתו היהודית צכלצ בן יפונה [באשתו] משמעי קרא, יהודית על שם שפחה צעודה זרה ונמגייה, שכל הסופר צעודה זרה נקרא יהודי דכתיב [דניאל ג] אימי גוצרין יהודאין וגו' ילדה את ירד, אביגדור [בפסוק כתיב "אבי גדור"] כולן [שמותן] [שמותיו ?] של משה הן [פ' לפי הדרש, ואין זה פשוטו של מקרא] וגו',

אלה בני בתיה בת פרעה, אשר לקח (לו) מרד, מרד זה כלב כלב שמרד צענת מרגלים, ולמה נקרא שמו מרד, שמרד בעצת מרגלים,

[פשוטו של מקרא הוא כך, ואשתו היהודי' [של מרד] ילדה את ירד אבי גדור ואת חבר אבי שוכו ואת יקותיא' אבי זנוח . ואלה [הבנים שפסוק י"ז לא נולדו לאשתו היהודי' אלא הם] בני בתי' בת פרעה אשר לקח מרד. א"ח],

וכי בתיה ילדה [והרי משה לא היה בנו של בתיה בת פרעה, וגם לא בנו של כלב], והלא יוכבד ילדה [את משה]? אלא יוכבד ילדה, ובתיה גידלה, לפיכך נקרא על שמה,

3. רבי אלעזר אמר מהכא, תהלים עז גאלת בורוע [את] עמך, בני יעקב ויוסף סלה, וכי יוסף ילד והלא יעקב ילד, אלא יעקב ילד, ויוסף כילכל, לפיכך נקראו על שמו,

4. אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן, כל המלמד בן

אבני חן על מסכת סנהדרין

עד בחורים קרא קא דרש ואילן? שנעשו שניהם כבחורים שלא מעמו טעם ביאה,

אמר רבי יוחנן, תוקפו של יוסף דבר גדול של יוסף, ענוותנותו של בועז כדבר קל וקטן שצנעו, תוקף דבר גדול וממור יש לו שם, ענוה דבר שאין לו שם, שאדם עושה לפי תומו [דאלו יוסף מעיקרא לדבר עבירה נחבון, ואלו בועז אע"פ שנתקשה ונעשה כראשי לפתות לא נחבון לדבר עבירה. רמח],

תוקפו של בועז [שלא היה אלא לילה אחת], ענוותנותו של פלטי בן ליש [שהיה שנים רבות], [דאלו בועז נתקשה, ואלו פלטי בן ליש הויא דמיא עליה כי קקא חורא. רמח],

תוקפו של יוסף, ענוותנותו של בועז, דכתיב רות ג ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת, מאי וילפת אמר רב שנעשה בשרו אצל כראשי לפתות נמקשה, ואף על פי כן כגש יצרו, ואף על פי שפנויה הייתה, ועמו צמיטה, אבל יוסף אשת איש הייתה, ואינה עמו צמיטה,

דף כ' ע"א

תוקפו של בועז, ענוותנותו של פלטי בן ליש, כדאמרן דאילו בועז חדא לילה, ופלטי שנים רבות,

אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב משלי לא רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה, רבות בנות עשו חיל, זה יוסף ובוועז, ואת עלית על כולנה, זה פלטי בן ליש [כדאמרין שנים רבות היה מתגבר על יצרו],

אמר רבי שמואל בר נחמן, אמר רבי יונתן, מאי דכתיב משלי לא שקר החן והבל היופי, שקר החן זה יוסף [שאין במעשה שלו כל כך חידוש ביחס לפלטי], והבל היופי זה בועז, יראה ה' היא תתהלל, זה פלטי בן ליש,

דבר אחר, שקר החן זה דורו של משה, והבל היופי זה דורו של יהושע, יראה ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה משה ויהושע עסקו צמורה הרבה, ודורו של חזקיה יומר מהם, כדכתיב (ישעיה י כז) ונחל עו' ל' [חובל לשון השחתה, שהשחית את העול] מפני-עקב, ואמרין צמלק (סנהדרין נד, ז) חובל עול של סנהריב, מפני שמו של חזקיה, שהיה דולק בצמית מדרשות, עד שצדקו מדן ועד צאר שבע ולא מלאו עם הארץ,

דבר אחר, שקר החן זה דורו של משה ויהושע, והבל היופי זה דורו של חזקיה, יראה ה' היא תתהלל, זה דורו של ר' יהודה ברבי אילעאי,

חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו [דוקא תלמוד שנעשה ע"י בר' חרשה וכו'. מרומי השדה], שנאמר במדבר ג ואלה תולדות אהרן ומשה ומפרש צמריה בני אהרן, ולא הזכירו בני משה שם, וכתיב ואלה שמות בני אהרן, לומר לך אהרן ילד, ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו,

ישעיה כט כב לכן פה-אמר ה' אל-בית יעקב, אשר פדה את-אברהם, וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם?

אמר רב יהודה, שפדאו מצער גידול בנים שהוטל עליו טורח השצטים, שעל אברהם היה מוטל אותו טורח, דכתיב (בראשית כו) והרציתי את זרעך, והוא פדאו,

[פי' הקונטרס גידול י"ב שבטים, ולא נהירא חדא דאינו צער אלא שמחה כדאמרין גבי עובד אדום שברכו ה' בבנים בשכר הארון שהיה בביתו, ועוד דאברהם היו לו בנים מקטורה וצריך לומר צער של יוסף ואחיו וגלגול ירדת מצרים. תוס']

וחיינו דכתיב ישעיה כט כב לכן פה-אמר ה' אל-בית יעקב אשר פדה את-אברהם ל' א-עתי יבו' ש יעקב ול' א עתה פניו יתרו וגו', ל' א-עתי יבו' ש יעקב, מאביו [יצחק, שהרי ליעקב היו י"ב שבטים], ול' א עתה פניו יתורו, מאבי אביו,

כתיב פלטי וכתוב פלטיאל? אמר ר' יוחנן פלטי שמו, ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלמו אל מן העבירה,

מה עשה [וקשה הרי אמר שפלמו אל, וא"כ מה שואל מה עשה? אלא שאם לא שעשה מעצמו איזה דבר, לא היה פלמו הקב"ה. ראה יוסף דעת] נעץ חרב בינו לבינה, אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה [אין הכוונה על העונש של תורה דהא הבא על אשת איש מיתתו בחנק, וגם אם היה העונש כסיף לא היה באופן של דקירה, אלא ר"ל יורג, והחרב היה רק לסמין],

[שמתחילה היה לו פחד שלא יכשל בה, אבל ידע שזה הפחד ישבח במשך הזמן, לכן נעץ חרב שבכל פעם שיראה את החרב יזכור איזה פחד היה לו מתחלה. ע"פ יוסף דעת משם ר' חיים שמואלבין זצ"ל],

והכתיב שמואל ב ג וילך אִתָּה אישה [בעלה] אלמה צא עליה? שנעשה לה כאישה שהיה מגדלה ומחצנה [שהוא מרחם עליה ומבלבלה כאלו היה אישה. רמח],

והכתיב שמואל ב ג הלוך ובכה בקושיא קא נסיב לה? על המצוה דאזיל מיניה [מתוך שהיה כובש את יצרו מעלה עליו המקום כאלו עשה דבר מצוה. רמח],

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמר רב יהודה אמר רב, מפני מה נענש אבנר, מפני שהיה לו למחות בשאול צהריגת נוצ עיר הכהנים, ולא מיחה, ר' יצחק אמר מיחה ולא נענה,

ושניהן מקרא אחד דרשו שמואל ב ג לב וַיִּקְרָא אֶת־אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּשָּׂא הַמֶּלֶךְ אֶת־קוֹלוֹ וַיִּבֶךְ אֶל־קֶבֶר אַבְנֵר וַיִּבְכּוּ כָּל־הָעָם: לג וַיִּקְנֶן הַמֶּלֶךְ אֶל־אַבְנֵר [לכך כתיב "אל" אבנר ולא "על" משום דאבנר הוה קאי התם כאלו היה חי כדאיתא בגמרא אחים לי בהספידא דהתם קאימנא. שבת קנג. תורת חיים] וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן נָבִל יָמוּת אַבְנֵר: לד וַיִּדָּךְ ל־אַבְנֵר וְתִּשְׁמַח הָעָם לְשָׁלוֹם וְהָיָה לָךְ לַמָּוֶת, ולפי שלא נמית כנפול לפני בני עולה נפלת ורגלך ל־אֶל־לְנִחְשָׁתִים הַגָּשׁוּ כָּנְפוּ ל־לִפְנֵי בְנֵי־עֹלָה נָפְלָת,

מאן דאמר לא מיחה, הכי קאמר, ידיך לא אסורות ורגלך לא לנחשתים הוגשו, [ולכן קשה] מאי טעמא לא מחית שמואל ב ג [ולכן] כָּנְפוּ ל־לִפְנֵי בְנֵי־עֹלָה נָפְלָת,

ומ"ד מיחה ולא נענה, איתמהויי מתמה הכמות נבל ימות, [הלא] ידיך לא אסורות והכי קאמר, ידיך לא אסורות היו, לא ניהנת צעמך כלס (משוג) [משוג. ע"ל], אלא כלל כוון גילת צדעתך ומחית בשאול, ורגלך לא לנחשתים, מכדי מחויי מחית, מ"ט כנפול לפני בני עולה נפלת,

למאן דאמר מיחה, מ"ט איענש? א"ר נחמן (ברבי) [בר] יצחק ששהא מלכות בית דוד, שתי שנים ומחצה שהעמיד את איש צושת למלך, ואם לא המליכו אבנר, היו ממליכין את דוד, ומשמלך איש צושת עד יום שמלך דוד על כל ישראל היו שמי שנים ומחצה, שמי שנים לאיש צושת, ומאי שנה צין מיתתו למלכות דוד, שמשמת שאול מלך דוד צחצרון [דכתיב בש"ב ב' א' ויהי אחרי כן (מיד אחר מיתת שאול) ובפסוק ג' ד' ואנשיו אשר עמו העלה דוד איש וביתו וישבו בערי חברון, ויבאו אנשי יהודה וימשחו שם את דוד למלך על בית יהודה],

וכמי (מ"א ב יא) צחצרון מלך שבע שנים וששה חדשים,

לא מהן חמש שנים שצין מיתת שאול למלכות איש צושת [פ' כיון שדוד מלך בחברון שבע שנים וששה חדשים אחר מיתת שאול, ואיש בושת מלך על ישראל שני שנים בתוך שבע שנים אלו, נמצא שהיו ישראל בלא מלך חמש שנים. וצ"ע דעדיין קשה מאי ל' לרש"י שחמש שנים אלו היו קודם שמלך איש בושת],

דמיא נסדר עולם [ולקמן ק, ח] [שם מדובר על החצי שנה שנצטרע דוד, וצ"ע מה כוונתם בזה], [כתיב במ"א ב יא] והימים אשר מלך דוד על וגו', נמלאת מלכות ישראל צטילה חמש שנים, אלמא חמש שנים היו בלא מלך, נשמעירו שמי שנים ומחצה ממלכות איש צושת למלכות בית דוד:

אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי, שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת עניים היו, ועוסקין בתורה [לשם שמים. מהרש"א עיי"ש], [מתוך הדחק שלא רצו ליהנות מכבוד תורתם. עיון יעקב], [וזה שבת לו לר' יהודה בר' אילעאי שתלמידיו למדו ממנו, שגם לו ולאשתו היה רק בגד אחד. ראה נדרים סוף מט: פכ],

כי בדרך הטבע אין טלית אחת מספקת לששה אנשים, שכאשר כל אחד דואג לכיסוי עצמו, באמת אי אפשר שיהיו כולם מכוסים, מה שאין כן בדורו של ריב"א כשכל אחד דואג לכיסויו של חברו והוא מכסה את זולתו כולם מכוסים. ספר הזכרון לר' חיים שמואלביץ וצ"ל דף קנה]:

מתני': מת לו [למלך] מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו, רבי יהודה אומר אם רוצה לצאת אחר המיטה יוצא, שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר [בן נר, שהיה שר צבאו של שאול המלך], שנאמר שמואל ב ג והמלך דוד הולך אחר המיטה, א"ל לא היה הדבר אלא לפי שאת העם,

[פ' שאבנר ה' מאנשי שאול, ואחר שחשדו איש בושת שבא על פלגש אביו [שאול] בעם אבנר והלך לעשות שלו עם דוד, ואחר שדיבר עם דוד והבטיח לו שהוא יקבץ את כל ישראל ודוד ימלוך עליהם, בא יואב וכל הצבא [שחשדו שאבנר רצה רק לרמות את דוד] וילך יואב ויהרוג את אבנר, ודוד הצטער מאד על שהרגו אותו, וכדי לפיים את העם הלך ללות את אבנר. וראה תיו"ט שצורך השעה ה' משום שלו מלכות שלא ימרדו בו, בחשבם שהוא צוה להרגו, וה' שר צבאם [אבנר] שלוח אליו להשיב לו הממלכה עליהם],

וכשמברין אותו, כל העם מסובין על הארץ, והוא מיסב על הדרגש:

נב: תנו רבנן, מקום שנהגו נשים לצאת אחר המיטה יוצאות, לפני המיטה יוצאות, ר' יהודה אומר, לעולם נשים לפני המיטה יוצאות, שכן מצינו בדוד, שיצא אחר מיטתו של אבנר ואי סלקא דעתך נשים אחר המטה, אורחיה דדוד להלך עם הנשים, שנאמר שמואל ב ג והמלך דוד הולך אחר המיטה,

אמרו לו, לא היה הדבר אלא לפי שאת העם, ונתפייסו [דגם הנשים ראו שבא ללוות את אבנר], שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים, ויצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים, שנאמר שמואל ב ג וידעו כל העם וכל ישראל, כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר,

דרש רבא, מאי דכתיב שמואל ב ג ויבא כל העם להברות את דוד, כתיב להברות וקרינן להברות, בתחלה להברותו שהיו סבורין שמלכו היתה הריגת אבנר ולבסוף להברותו שידעו (הצירוף [צירוף ?] שלא מלך דוד נהרג אבנר,

אבני חן על מסכת סנהדרין

רמה] הקרקע, שלא היו ראשי כרעיו גבוהין מסירונו למעלה, וקאמר תנא קמא זוקפו על דופן הכרעיס וארוכותיו למעלה, ואמר ליה רבן שמעון ממיר קרצטין והוא נופל, [פי' אבל ערסא דגדא הוא מטה כשאר מכות],

א"ר ירמיה, א"ר יוחנן, דרגש

דף כ' ע"ב

סירונו קשירונו מתוכו [ראה בשט תמונה של מתוכו, ומעל גבה] שיש נקציס צארכסומיו, ותוספין צהן ראשי רצועות התלויות צעור, ועונציס, ואין מרכיזין [הרצועה] [הרצועה]. רמה] על גבי ארוכות המטה, מטה סירוגה מעל גבה הצגלים מרכיזין על ארוכות המטה מיכן ומיכן, ואורג, והוא סירוג,

מיתבי, כלי עץ מאימתי מקבלין טומאה, המטה, והעריסה עריסת מיונות, צרייץ (עריסה) משישופם בעור הדג [ראה שט תמונה מרג הנקרא Trigon sephen Fork, ומפרש שם שבעורו של דג זה היו משתמשים בעבר כדי לשייף בו עץ וחמרים אחרים כפי שמשתמשים בימינו בנייר זכוכית] משפספס צעור הדג כדי להחליק הארוכות, ליפוסם,

ואי מטה מסורגת (היא) מעל גבה, למה לי שיפת עור הדג הלא אין יופיה ניכר, שהרי מכוסות הן תמיד צראשי הצגלים המסורגין על גבן?

אלא הא והא מתוכו, מטה אעולי ואפוקי בביווני צנצעים [שפאלטין. ערך] ונקציס של ארוכות, מכניס ומוציא ראש הצגל ומסרג, דרגש אעולי ואפוקי באבקתא לולאות התלויות צנצקי (ארכסומיו) [ארכסומיו. רש"ש], ובהן מכניסין ראשי רצועות התלויות צשפת העור,

אמר ר' יעקב, אמר ר' יהושע בן לוי, הלכה כרשב"ג [דאמר דרגש מתיר קרביטין והוא נופל מאיליו],

אמר רבי יעקב בר אמי [ראה ר"ח], מטה שנקליטיה יוצאין נקליטין שני עזיס ארוכיס, ומעמידין אותן צאמצע דופני המטה, אחד מראשומיה ואחד מרגלומיה, ומפולגין הן צראשומיהן, ומניחין קנה מזה לזה, ועליו פורסין הכליה, ויש שמחצין אותן נקליטין למטה, והיינו יוצאין, שמחצין ויוצאין מן המטה, ואין יכול לכפותה מפני נקליטיה זוקפה על מראשומיה או על מרגלומיה וארכסומיה למעלה ודיו:

מתני': ומוציא [המלך מוציא את העם] למלחמת הרשות, על פי בית דין של שבעים ואחד [פי' מלחמת הרשות אינו עושה אלא ע"פ ב"ד של ע"א אבל מלחמת מצוה יכול לעשות ע"פ דעת עצמו. תו"ט. ובמרומי שדה כתב שהכל ביד המלך והוא רק נמלך בסנהדרין והם מוכרחים להסכים וגם מתפללים עליו שיצליח],

ופורץ גדרות אמרים לעשות לו דרך לשדה ולכרמו [והרמב"ם פי' שקאי

[שנינו במשנתנו] וכשמברין אותו כו': מאי דרגש? אמר עולא ערסא דגדא נהגין היו לערוך מטה ושלמן צצית ולא היו משתמשין צהן כלל, אלא למול הצית מונחת משום ניחוש, גדא מול, ודומה גד גדי וסנוק לא (צצת סו, צ) [וכן זה הלשון מ"ק כו, גדרים נו.],

[למול הבית מונחת משום ניחוש. וכתב הר"ן ואין פי' נכון דח"ו לא תהא כזאת בישראל' דודאי אסור הוא מפני דרכי האמורי ויותר חמור ממנו, אלא יש לפרש שאותה המטה היו עושין לסימן של עושר לומר שיש להם בגדים יותר מכדי צרכן לעשות מטה שלא לצורך, ובדרך השאלה קורין [העולם] אותה המטה (העולם) מטה של מול טוב.

וביר רמ"ה משמע דלא חיישין בזה משום דרכי האמורי דכתב ודומה לו העורכים לגד שלחן [ישעי' ס"ה] אלא מיהו התם קא מייירי קרא בהנך דמיכווני לשום עבודה, אבל הכא לסימנא טבא בעלמא עבדי ל'.

א"ל רבנן לעולא, מי איכא מידי דער האידנא לא אותביניה עד הגה לא יסב על אותה מיטה, שהרי מונחת היא לנו הצית והשתא דאכל הוא, צעין לאותביניה עלה מותבינן ליה מהיכא מיפוק לן,

מתקיף לה רבא, מאי קושיא דילמא מידי דהוה אאכילה ושתיה [משל אחרים], דער האידנא לא אכילניה ולא אשקיניה, השתא קא מוכלינן ליה משל אמריס וקא משקינן ליה,

אלא אי קשיא הא קשיא, [הא שנינן הלכה ש] דרגש אינו צריך לכפותו אלא זוקפו [מנחה כמות שהיא זקופה. תורת חיים], ואי ס"ד ערסא דגדא, אמאי אינו צריך לכפותו,

והתניא, הכופה את מטתו, לא מטתו בלבד הוא כופה, אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה?

מאי קושיא, דילמא מידי דהוה אמטה מיוחדת לכלים, דקתני אם היתה מיוחדת לכלים אינו צריך לכפותה,

אלא אי קשיא אדעולא, הא קשיא עלה, דתניא צעלמא (מועד קטן כו, א) דרגש אין צריך האכל לכפותו הא קשיא, רשב"ג אומר, דרגש מתיר קרביטין צימי אכלו, קרביטין לולאות [thongs, leather strips used for binding] והוא נופל מאיליו, ואי סלקא דעתך ערסא דגדא, קרביטין מי אית ליה הלא כשאר מטות עושין אותה מטה,

אלא כי אתא רבין אמר, אמר לי ההוא מרבנן ורב תחליפא שמייה, דהוה שכיח בשוקא דגילדאי רנעין, ואמר [ו. ד"ס] ליה מאי דרגש?

ערסא דצלא מטה של עור, ומולין רצועות צשפת העור סביב, וכשרוצין לנטותו עונצין הרצועות צארכסומיה המטה, וכשמחצין (אותה) [אותן. רמה] הוא נופל, והן הן קרביטין, ומס הוא עליו לכפותו שלא יתקלקל העור צלחותאנית.

אבני חן על מסכת סנהדרין

רבי נהוראי אומר, לא נאמרה פרשה זו דשום משים עליך מלך משום מלוא אלא כנגד תרעומתן שגלוי לפניו שעמידים להתרעם על כך ולומר והיינו גם אנחנו ככל הגוים, שנאמר דברים יז ואמרת אשימה עלי מלך וגו' עתידין אתם לומר קן,

ר' (נהוראי) [נחמיה] אמר כו' לא גרסינן ליה בתוספתא, ומדע דשינוש הוא, דהא קיימא לן בעירובין (יג, ז) דהוא ר' נחמיה הוא ר' נהוראי,

[נראה דגירסת רש"י ר' יהודה או ליראם ולבהלם, ר' נחמי' אומר כנגד תרעומת וכו' ר' נהוראי אומר לאיים עליהם ולזה אומר בדבריו ר' גרסינן לאיים עליהם ור' נהוראי ל"ג ל"י. ראש משביר],

תניא ר"א אומר, זקנים שברור כהוגן שאלו, שנאמר שמואל א ה תנה לנו מלך לשפטנו, אבל עמי הארץ שבהן קלקלו דאילו זקנים שאלוהו לשפוטם ולרדות הסרצנים שבהם, אזל עמי הארץ מלו עליו מלחמותיהם, שאלוהו ואלא כדאשניו ונלחם את מלחמתנו, שנאמר שמואל א ה ב וְהָיִינוּ גַם־אֲנַחְנוּ כְּכָל־הַגּוֹיִם וְשִׁפְטָנוּ מִלְּפָנָיו וְיֵצֵא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת־מִלְחַמָּתָנוּ ,

תניא, רבי יוסי אומר, שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה,

ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר שמות יז כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק, הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה,

ואין כס(א. ד"ס) [כס יה] אלא מלך, שנאמר דברי הימים א כט וישב שלמה על כסא ה' למלך,

ועדיין איני יודע, אם לבנות להם בית הבחירה תחלה, או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר דברים יב והניח לכם מכל אויביכם וגו', והיה המקום אשר יבחר ה' וגו', הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה,

וכן ברור הוא אומר, שמואל ב ז ויהי כי ישב המלך דוד בביתו, וה' הניח לו מסביב, וכתוב שמואל ב ז ויאמר המלך אל נתן הנביא, ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וגו',

אמר ריש לקיש, בתחילה קודם שנשא שלמה נשים נכריות [את בת פרעה. רמב"ם], מלך אף על עליונים מלך שלמה על העליונים [מלאכים ורוחות השוכנים במדור העליון כלומר שה' גזור עליהם גזירה והן מקיימין אותה. רמב"ם], שנאמר מלכים א ה וישב שלמה על כסא ה', ולבסוף מלך על התחתונים שנאמר דברי הימים א כט כי הוא יורה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה,

על מה כשיוצא למלחמה פורץ הדרך בשוה ואינו מעקם בעבור שדרהו של זה או כרמו שלזה וכן נראה עיקר. רש"י], ואין ממוחה בידו,

דרך המלך אין (לו. ד"ס), [לה] וכן בקדושין ב' ע"ב דרך לשון נקבה הוא שיעור,

וכל העם בוזזין ונותנין לו,

והוא נוטל חלק בראש חלק היפה [פ' מחצה שלו. תו"ט] צורר ראשון ונוטל ממנה [מכל הצלה. רע"ב]:

נב"י: תנינא חדא זימנא, אין מוציאין למלחמת הרשות, אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד?

[ומתרין] אידי דתנא כל מילי דמלך, תנא נמי מוציאין למלחמת הרשות,

אמר רב יהודה אמר שמואל, כל האמור בפרשת מלך בספר שמואל (א' ח) צניס וצנתיס יקם, וכיוצא בהם, מלך מותר בו,

רב אמר, לא נאמרה (פרשה זו) דשמואל [פרשת המלך. ד"ס], אלא לאיים עליהם שמהא אימת מלכא עליהם, אזל אינו מותר לעשות, שנאמר דברים יז שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך [שום תשים עליך מלך- ישראל הזהירו שישמו עליהם שימות הרבה כלומר שמהא אימתו עליהם, הלכך אין כבודו מוחל, שלפיק ריבה הכתוב שימות הרבה. רש"י כמובן יז.],

כתנאי, ר' יוסי אומר, כל האמור בפרשת מלך, מלך מותר בו, ר' יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם, שנאמר שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך, הכי גרסינן, ר' יהודה אומר, לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם, ולא גרסינן [ליראם ולבהלם [דלשון זה היה משמע שעשו שלא כהוגן]]. דהא לר' יהודה יפה כיוונו, שהרי נצטוו ישראל על כך, והכי גרסינן] לה בתוספתא,

[וכן] [כמו ועוד, אבל ראה מהר"ץ חיות] היה רבי יהודה אומר, ג' מצות להכי נקט שלש הללו, שהן תלויות זו בזו לעשותן בסדרן, כדמפרש לקמן במחלה מלך, ואחריה עמלק, ואחריה צית הבחירה נצטוו ישראל בכניסתן לארץ דכנולוהו כמי ירושה וישיבה, וירשת וישבת בה, ואמרת אשימה עלי מלך (דברים יז), בעמלק כמי (דברים כה) והיה צהניח ה' וגו', וצנינן צית הבחירה כמי (דברים יז) ועצרתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והדר כמי והיה המקום וגו',

להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

דברי הימים א כט כב וימשחו לה' לנגיד [את שלמה משה להיות מלך]
ולצדוק [ואת צדוק משה להיות כהן גדול. ראה מצודות] גלגלה כמי,
מקיש נגיד [מלך] לצדוק [הכהן], מה צדוק [הכהן בלחם הפנים],
מחצה לו ומחצה לאחיו, אף נגיד מחצה לו ומחצה לאחיו,

וצדוק גופיה מנלן [דנוטל מחצה בלחם הפנים]? דתניא רבי אומר
ויקרא כד והיתה לאהרן ולבניו כללם הפנים כמי, מחצה לאהרן
ומחצה לבניו:

מתני': דברים יז לא ירבה לו נשים, אלא שמנה עשרה לקמן
נפקא לן,

רבי יהודה אומר מרבה הוא לו, ובלבד שלא יהו מסירות
את לבו,

ר' שמעון אומר, אפילו אחת ומסירה את לבו, הרי זה לא
ישאנה, אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים, דאפילו
כאביגיל [אשת נבל, שהיתה צדקת ומנעתו מעבירה, ראה שמואל א כה]:

[יש כאן שלשה שיטות (א) ת"ק: נושא י"ח אפילו פרוצות, ויותר מ"ח אפילו
כשירות אסורות לו. (ב) ר' יהודה: י"ח אפילו פרוצות מותרות לו, ויותר מ"ח
דוקא כשירות מותרות לו. (ג) ר' שמעון: י"ח דוקא כשירות מותרות לו, ומפי
מ"ח אפילו כשירות אסורות לו. וקי"ל בת"ק, יבין, וכע"ז בחדושי הר"ן עיי"ש],

גמ': למימרא דר' יהודה דריש טעמא דקרא [שאם אינן
מסירות יכול להרבות כמה שרוצה], ור"ש לא דריש טעמא דקרא
[שגם אם אינן מסירות לא ירבה יותר מ"ח],

והא איפכא שמעינן להו, דתניא, אלמנה בין שהיא ענייה
בין שהיא עשירה, אין ממשכנין אותה, שנאמר דברים כד לא
תחבול בנגד אלמנה, דברי רבי יהודה,

רבי שמעון אומר, עשירה ממשכנין אותה לפי שאינה זריקה
לאותו כסות, להחזירו לה כלילה, ענייה אין ממשכנין אותה, ואתה
חייב להחזיר לה, ואתה משיאה שם רע בשכנותיה שמכנס
[לצימק] * [לצימק. ו'] שמעית וערצית [שחרית בכסות יום וערבית בכסות
לילה],

* [ראה רש"י ב"מ קט"ו ע"א ד"ה משיאה שם רע, שאתה יוצא ונכנס אצלה
שחרית וערבית. וכן ה"מ ב"מ ברמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ג' הל' א' ומפני
חשש השאת שם רע בהיותו נכנס אצלה תמיד בחצרה וכו'. ובאמת הוא מקרא
מפורש דברים כ"ד י"ג חשב תשיב לו את העבוכי וגו'. א"ח],

ואמרין מאי קאמר [פ' אם אין ממשכנין אותה, איך אחת חייב להחזיר
לה, ואיך אתה משיאה שם רע]? הכי קאמר, מתוך שאתה

רב ושמואל, חד אמר תפסח בסוף העולם, ועזה בסוף
העולם, וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוו יתבו, וכשם
שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו והכי
קאמר קרא, כי הוא רודה בכל ענר הנהר כמתפסח ועד עזה [וכן פליגי רב
ושמואל במהודו ועד כוש במגילה יא, ומביא שם גם מחלוקת רב ושמואל
כאן],

ולבסוף [ביון שעברו ימים ולא חזר בו. רמה] לא מלך אלא על
ישראל, שנאמר קהלת א אני קהלת הייתי מלך על ישראל
וגו',

ולבסוף לא מלך אלא על ירושלים שנאמר קהלת א דברי
קהלת בן דוד מלך בירושלים,

ולבסוף לא מלך אלא על מטתו, שנאמר שיר השירים ב הנה
מטתו שלשלמה וגו',

ולבסוף לא מלך אלא על מקלו שהשליכו אשמדאי מכסא, כדאמרין
במסכת גיטין (סז, ז) שנאמר קהלת א זה היה חלקי מכל עמלי,

רב ושמואל, חד אמר מקלו, וחד אמר גונדו טלימ, ונסדר
טהרות (כלים פרק ששה עשר) פירש רב האי, מקידה הוא מקידה של חרש,
ודומה לו חד אמר קודו, וחד אמר מקלו (ויקרא רבה פרשה ארבי), והוא מקידה
ששומה זה מים,

הדר [חזר שלמה להיות מלך] או לא הדר? רב ושמואל חד אמר
הדר, וחד אמר לא הדר [ראה רש"ל שאין הפירוש שלא היה מלך,
אלא שלא היה מלך בבתחלה. עיי"ש],

מאן דאמר לא הדר מלך והדיוט ושז לא חזר למלכותו, ומאן
דאמר הדר, מלך והדיוט ומלך:

[שנינו במשנתנו] פורץ לעשות לו דרך: ת"ר, אוצרות מלכים
[פ' אוצרות של מלכים שתופסים במלחמה. וראה רש"ל] למלך, ושאר
ביזה שבזיון, מחצה למלך ומחצה לעם,

אמר ליה אב"י לרב דימי, ואמרי לה לרב אחא, בשלמא
אוצרות מלכים למלך אורחא דמלחא, אלא שאר ביזה
שבזיון מחצה למלך ומחצה לעם, מנלן?

דכתיב

דף כ"א ע"א

אבני חן על מסכת סנהדרין

ממשכנה [פ'] שאם נאמר שממשכנין אותה, כיון שאין לה כסות אחרת], אתה חייב להחזיר לה, ואתה משיאה שם רע בשכנותיה [ולכן אין ממשכנין אותה],

אלמא ר' יהודה לא דריש טעמא דקרא, ורבי שמעון דריש טעמא דקרא?

בעלמא רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא, ושאי הכא דמפרש טעמא דקרא [שהפסוק עצמה מפרש הטעם], **מה טעם לא ירבה לו נשים, משום דברים ז' דלא יסור לבבו,**

ור' שמעון אמר לך, מכדי בעלמא דרשינן טעמא דקרא, א"כ לכתוב קרא לא ירבה לו נשים ולישתוק, ואנא אמינא מה טעם לא ירבה משום דלא יסור, לא יסור למה לי, אפילו אחת ומסירה את לבו, הרי זו לא ישאנה, אלא מה אני מקיים לא ירבה דאפילו כאביגיל,

שמואל א כה ב ואיש [גר] בָּמֶעוּז וְיִמְעַשְׂהוּ [מקנהו] בַּפְּרָמָל וְהָאִישׁ גָּדוֹל מְאֹד וְלוֹ צֶאֱנָן שְׁלֹשֶׁת-אֲלָפִים, וְאֵלֶּף עֲזִים וְיָדֵי בָּנָיו אֶת-צֹאֲנוֹ בַּפְּרָמָל: ג וְשֵׁם הָאִישׁ נָבָל וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ אַבְיגַיִל וְהָאִשָּׁה מִן בֵּית-שָׁכָל וַיִּפֹּת תֹּאֵר וְהָאִישׁ קָשָׁה וַרַע מְעַלְלִים וְהוּא כָּלָף [מכני כלב בן יפונה, והיה קרוב לדוד. מד]: ד וַיִּשְׁמַע דָּוִד בַּמֶּדְבָּר בִּיגְדוֹ נָבָל אֶת-צֹאֲנוֹ: ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד עֲשָׂרָה נָעֲרִים וַיֹּאמֶר דָּוִד לְנָעֲרִים עֲלֹ כְרַמְלָה וּבְאֵתָם אֶל-נָבָל וְשִׁאֲלֵתֶם-לוֹ בְּשֵׁמִי לֵשֶׁלֹּם: ו וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לְחִי [כן יהיה לזמן חיך. מד] וְאֵתָה שְׁלֹם וְיִתְּנָה שְׁלֹם וְכָל אֲשֶׁר-לָהּ שְׁלֹם: ז וְעַתָּה שְׁמַעְתִּי כִּי נָזִים לָהּ, עָתָה [אודיע לך ש] הִרְעִים אֲשֶׁר-לָהּ הִיוּ עִמָּנִי ל' א' הַכְּלָמְנוּם וְל' אֶנְפָּקָד לָהֶם מֵאוֹמֶה פְּלִימִי הִיוּ תָם בַּפְּרָמָל: ח שְׂאֵל אֶת-נָעֲרֶיהָ וַיַּגִּידוּ לָהּ [אם דברי הם אמת], וַיִּמְצְאוּ תַּנְעָרִים [שאני שולח] חן בְּעִינֶיהָ, כִּי-עָלִיוּ מ' טו ב' [שהיה מנהגם לעשות בעת גזירת הצאן] בָּאֵנָה, תִּנְהַיָּא אֵת אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדָה לַעֲבָדָהּ וְלִבְנָהּ לְדָוִד: ט וַיָּבֹאוּ נָעֲרֵי דָוִד וַיַּדְּבֵרוּ אֶל-נָבָל כְּכֹל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּשֵׁם דָּוִד, וַיִּנְחֲנוּ [נחו מדבריהם]: י וַיַּעַן נָבָל אֶת-עַבְדֵּי דָוִד וַיֹּאמֶר מִי דָוִד וּמִי בְּרִי, הִיוּ רַבּוֹ עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ מִפְּנֵי אֲדָנָיו [וכן דוד מתפרץ לפניו]: יא [שהוא טובע ממנו] וְלִמְחֵתִי אֶת-לִחְמִי וְאֶת-יַמִּימִי וְאֵת מִטְבְּחִי אֲשֶׁר כִּטְבַּחְתִּי לְנֹזֶה, וְנִתְחִי לְאֹנְשִׁים אֲשֶׁר ל' א' יַדְעִתִּי אִי מִזֶּה הַמָּוֶה: יב וַיַּחֲפֹכוּ נָעֲרֵי-דָוִד לְדָרְסָם וַיִּשְׁבּוּ וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּידוּ לוֹ כְּכֹל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: יג וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאֹנְשָׁיו חָגְרוּ אִישׁ אֶת-חַרְבּוֹ וַיַּחֲגְרוּ אִישׁ אֶת-חַרְבּוֹ וַיַּחֲגֹר בְּסִידוֹר אֶת-חַרְבּוֹ וַיַּעֲלוּ אַחֲרֵי דָוִד כָּאֶרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ, וּמֵאֲתָנִים וְשָׁבוּ עַל-חִפְּלָיִם: יד וְאַבְיגַיִל אִשְׁתּוֹ נָבָל הִגִּיד גַּעֲרָאָהָד מִהַנְעָרִים לְאֹמֶר הִנֵּה שְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל-מִתְדָבָר, לְכַרֵּךְ אֶת-אֲדָנָיו [כדלעיל פסוק ח] וַיָּעֹט [הפריחם, פ'] גֶּרֶם בָּתָם [נבל]: טו וְהָאֹנְשִׁים [עבדי דוד] טֹבִים לָנוּ מְאֹד, וְל' א' הַכְּלָמְנוּ וְל' אֶנְפָּקָדֵנוּ מֵאוֹמֶה פְּלִימִי הִתְחַלְקֵנוּ אִתָּם בְּהִיוּ תִּנּוּ בַּשָּׂדֶה: טז ח' מָה הִיוּ עֲלֵינוּ, גְּסִילִילָה גְסִי' מִסְּ פְּלִימִי הִיוּ תִּנּוּ עִמָּם רַעִים הַצֹּאֵן: יז וְעַתָּה דַּע וַיֹּאזֶן מִה-תַּעֲשֶׂה, כִּי-קָלַחְתָּ הָרַעָה אֶל-אֲדָנָיו וְעַל פְּלִיבִיתוֹ, וְהוּא [נבל עצמו] בְּזָדָלְעַל מִדְּבַר אֱלֹו [פ'] שֵׁאִי אִפְשָׁר לְדַבֵּר אֵלָיו: יח וְתִמְהַר אַבְיגַיִל וּתְקַח מֵאֲתָנִים לָהֶם וְשָׁנִים נָבָל-יִי וְחִמְשׁ צֶאֱנָן עֲשִׂיוּ ת' [מתוקנות ומבושלות. מצ], וְחִמְשׁ סֵאִים קָלִי, וּמֵאֶה צִמְקִים, וּמֵאֲתָנִים דְּבָלִים, וְתַשֵּׁם עַל-הַחֲמֹמִים: יט וְתֹאמַר לְנָעֲרֶיהָ עֲבְרוּ לִפְנֵי תַנְי אַחֲרֵיכֶם בָּאָה, וְלֹאִישָׁה נָבָל ל' א' הִגִּידָה: כ וְהִיא הִיא רַכְבָּת עַל-חֲמֹמִי ו' וַיִּרְדַּת

בְּסִתָּר תִּהְיֶה דָוִד וְנִשְׁכָּיו יָרִידִים לְקִרְאָתָהּ וּתְפַגֵּשׁ אִתָּם: כא וְדָוִד אָמַר אֶהְיֶה לְשֹׁקֵר [בחנם] שְׁמִרְתִּי אֶת-כָּל-אֲשֶׁר לָהּ [לנבל] בַּמֶּדְבָּר, וְל' אֶנְפָּקָד מִכָּל-אֲשֶׁר-לוֹ מֵאוֹמֶה וְשִׁבְלִי רַעָה תַּחַת מִן כָּה: כב כֹּה-יַעֲשֶׂה אֵל הַיּוֹם לְאֹבִי דָוִד [פ'] כְּתוּלָה קָלַחְתָּ בְּאֲחֵרִים, שְׂאוֹמֶר בְּלָשׁוֹן שְׁבוּעַת שְׁהִבַּח"ה יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ, אִם אִשְׁאִיר וְגו', וְכֹה יִסֶּף, אִם-אֲשֹׁאִיר מִכָּל-אֲשֶׁר-לוֹ עַד-הַבֹּקֶר מִשְׁתֵּין בְּקִיר: כג וְתִרְאֵה אַבְיגַיִל אֶת-דָּוִד וְתִמְהַר וְתִדְבֹּר מֵעַל הַחֲמוֹר וְתַפֵּל לְאַפִּי דָוִד עַל-פְּגִיעָה וּתְשַׁתְּחוּ אֶרֶץ: כד וְתַפֵּל עַל-בְּרִגְלָיו וְתֹאמַר בִּירְאֵנִי אֲדָנִי תַנְי' [דוד לא הכירה, ולכן אמרה שבביתי היה העון], וְתִדְבָּרְנָה אִמְתָּה בְּאֵזְנָה וְשִׁמַּע אֵת דְּבָרֵי אִמְתָּה: כה אֶל-נָא יִשִּׁים אֲדָנִי אֶת-לְבָבוֹ אֶל-אִישׁ הַכָּלֵעַל הַנֶּה עַל-נָבָל, כִּי כִשְׁמוֹ בְּיָהוּא נָבָל שְׁמוֹ וְנָבָלָה עִמּוֹ, וְנָאִי אִמְתָּה ל' אֶרְאִיתִי אֶת-נָעֲרֵי אֲדָנִי אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּ: כו וְעַתָּה אֲדָנִי חִיָּה' וְחִי-נִפְשָׁה [אמרה בשבועות] אֲשֶׁר מִנְּעָה ה' מִפּוֹ א' בְּדָמַי [שרצון הקב"ה שימנע משפיכת דמים, וגם מנעך], וְהוּ שֶׁעַ יָדָה לָהּ [שלא תנקום את נקמתך בידך], וְעַתָּה יִהְיוּ נָבָל אֲבִיךָ [וימותו בידי שמים כמו שימות נבל], וְהַמְּבַקְשִׁים אֶל-אֲדָנִי רַעָה: כז וְעַתָּה הִכְרַחָה [המאבלים] הַזֹּאת אֲשֶׁר-הִבִּיאוּ שְׁפָחָתָה לְאֲדָנִי, וְנִתְּנָה לְנָעֲרִים הַמִּתְחַלְלִים בְּרִגְלֵי אֲדָנִי [מפני הכבוד לא אמרה שתנתן לו]: כח שֵׁאֵנָה לְפִשַׁע אִמְתָּה כִּי-עֲשֶׂה תַעֲשֶׂה ה' לְאֲדָנִי [לדוד] בֵּית נָאִמָן [מתקיים], כִּי-מִלְחָמוֹ ת' ה' אֲדָנִי לָהֶם [בעכו"ם], וְרַעָה [להרוג ישראל] ל' אֶת-מִצְוָה בְּהַ מִּנְּקוֹד: כט וְנָקָם אָדָם [שאלו המלך] לְדָרְסָה וְלִבְקָשׁ אֶת-נִפְשָׁה [וחיית יכול להרגו בחיותו במערה, ואפ"ה לא שלחת בו יד, ולכן], וְהִתְּנָה נֶפֶשׁ אֲדָנִי צְרוּרָה א' בְּצִרוֹר הַחַיִּים [כמו שצוררים דבר יקר ערך] אֵת ה' אֵל תָּהּ [גם לאחר מיתה, ישוב נשמתך למקור חוצבתה, אבל], וְנָתַן נֶפֶשׁ אֲבִיךָ וְקָלְעָה [ענין השלכה. מצ] בְּתוֹךְ פֶּה תַּקְלָע [בכלי עשוי כעין מקל ובראשו כעין כף, ובו יניחו האבן הנורק. מצ], [שנשמת איבך לא ימצאו מנוחה לעולם, ואמרה זאת להחניפו]: ל וְהִנֵּה כִּי-עֲשֶׂה ה' לְאֲדָנִי כְּכֹל אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֶת-הַטּוֹרָה בְּהַ עֲלֶיךָ [שהקב"ה אמר כבר כמה פעמים שדוד ימלוך], וְצִוָּה לְגִיד [למלך] עַל-יִשְׂרָאֵל: לא וְל' אֶת-תִּרְחָה זֹאת לָהּ [אם תהרגו את נבל] לְפָנֶיהָ [רערה וחלחלה] וְלִמְכָּשׁוֹ ל' לָב [שתתחרט על מעשיך] לְאֲדָנִי, וְלִשְׁפָּדֵדִים הָנֶם, וְלָהּ שִׁעִי אֲדָנִי לוֹ [שתושיע את עצמך ע"י שתהרגו את נבל] וְתִסְבֹּחַ ה' לְאֲדָנִי [אם לא תהרגו את נבל], וְתִכְרַת אֶת-אִמְתָּה [ראה מגילה יד: שפיל ואויל בר אווא ועינוהי מיטייפ, וכן בב"ק צב: ופרש"י שם צלצוגיל כמז שסימה מתנצלה שימות נבל צעלה וצמח דצריה מרמות לדוד שזכיר אם יפיה]: לב וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַבְיגַיִל בִּרְוֶה ה' אֵל ה' יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּ הִיוּ מִיָּה לְקִרְאָתִי: לג וּבִרְוֶה טַעֲמָה, וּבִרְוֶה אֵת, אֲשֶׁר בִּלְתִּנִּי [מנעת אותי] הִיוּ מִיָּה מִפּוֹ א' בְּדָמַי, [ומנעת אותי] וְהַשֵּׁעַ [מלהושיע] יָדִי לִי: לד וְאֹלָם חִיָּה' אֵל ה' יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר מִנְּעָנִי מִיָּדֶךָ אֵתָה, כִּי לֹאִי [אם לא] מִיָּהָת וּתְבִאָתָה לְקִרְאָתִי, כִּי אִסְרֵנוּ תִרְ לְנָבָל עַד-אִוֹר דָּבָר מִשְׁתֵּין בְּקִיר: לה וַיִּקַּח דָּוִד מִיָּהָת אֵת אֲשֶׁר-הִבִּיאוֹ לוֹ, וְלָהּ אָמַר עֲלִי לְשֹׁלֹם מ' לְבִיתָה רֵאִי שְׁמַעְתִּי בְּקוֹ לָהּ וְאִשָּׁה בָּנָה: לו וְתִבְאֵה אַבְיגַיִל אֶל-נָבָל וְהִנֵּחִלוּ מִשְׁתָּה בְּבִיתוֹ מִשְׁתָּה תַּקְלָה, וְלָב נָבָל מִן כִּי עָלָיו, וְהוּא שֹׁפֵר עַד-מָוֶה, וְל' אֶת-הִגִּידָה לוֹ דְּבַר קָטָן וְגָדוֹל עַד-אִוֹר דָּבָר: לו וַיְהִי בַּבֹּקֶר בְּצֹאת חַיִּין מִנְּבָל וְתִגְדִּילוּ אִשְׁתּוֹ אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת לְבֹו בְּקִרְבּוֹ [הצטער על המתנה שנתנה אשתו לדוד] וְהוּא תִרָּה לְאֵבָן [נשתתק, שנחלת]: לח וְהִיא כַּעֲשָׂרַת תִּנְיָמִים וַיִּגַּף ה' אֶת-נָבָל וַיָּמָת: לט וַיִּשְׁמַע דָּוִד כִּי מָת נָבָל וַיֹּאמֶר בִּרְוֶה ה' אֲשֶׁר רָב אֶת-רִיב תִּרְפָּתִי, מִדָּ נָבָל, וְאֶת-עַבְדֵּיו [דוד אמר על עצמו] חֲשָׁה [מנע] מִרְעָה וְאֵת רַעַת נָבָל חֲשִׁיב ה' בְּרָאשׁוֹ, וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיַּדְּבַר בְּאַבְיגַיִל לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה: מ וַיָּבֹאוּ עַבְדֵּי דָוִד אֶל-אַבְיגַיִל בַּפְּרָמָלָה וַיַּדְּבֵרוּ אֵלָיָהּ לְאֹמֶר דָּוִד שְׁלַחְנוּ אֵלֶיךָ לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה: מא וְתָקַם וּתְשַׁתְּחוּ אִתָּם אֶרְצָה וְתֹאמַר

אבני חן על מסכת סנהדרין

הנה אמתך לשפחה לרחץ רגלי עבדי אדני [כן השיבה בעונה יתירה, ובכבוד]:
מב ותמחר ותקם אביגיל ותרכב עליהם ור וחמש נערותיה ההלכו את לרגלה
ותלק אחרי מלאכי דוד ותהיילו לאשה:

מגילה יד, שבע נביאות מאן נינהו? שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה,
ואסתר.

הני שמונה עשרה מנלן? דכתיב שמואל ב ג ב ויגדלו לדוד
בנים בחברון, ויהי כבו ר' אמונ' לאחינעם
והזרעאלת: וימשינהו פלאב לאביגיל אשת נבל הפרמלי,
והשלישי אבשלום בן-מעכה בת-תלמי מלך גשור: ו-
והרביעי אדניה בן-חגית והחמישי שפטיה בן-אביטל: ה
והששי יתירעם לעגלה אשת דוד, אלה ילדו לדוד בחברון ו-
[הרי ששה נשים],

וקאמר ליה נביא שמואל ב יב אם מעט, ואוסיפה לך כהנה
וכהנה, כהנה שית וכהנה שית, דהוו להו תמני סרי,

מתקף לה רבינא, אימא כהנה תרתי סרי, וכהנה [שעד כאן
הבאנו 12 ומוסיף עוד כמותם הרי] עשרין וארבע?

תניא נמי הכי, לא ירבה לו נשים יותר מעשרים וארבע,
למאן דדריש וי"ו ר' עקיבא נאצטע מימות בית דין (נא, 3) ישמעאל אחי,
צמ וצמ אזי דורש ארבעים ושמונה הוו $6 \times 2 = 12, 12 \times 2 = 24,$
 $24 \times 2 = 48$,

תניא נמי הכי, לא ירבה לו נשים, יותר מארבעים ושמונה,

ותנא דידן מאי טעמיה [אינו מתיר יותר מי"ח]? אמר רב כהנא,
מקיש כהנה בתרא, לכהנה קמא, מה כהנה קמא שית אף
כהנה בתרא שית,

והא הואי מיכל? אמר רב, עגלה זו מיכל ולמה נקרא שמה
עגלה, שחביבה עליו כעגלה [ראה ירמיה מו כ עגלה יפה-פיה
מצרים, כעגלה שהיא יפה מאד. מר, משמע שיש חן מיוחד לעגלה צעירה] [בבן
יהוידע כתב שהעגלה חביבה אל בעלה כיון שנותנת לו חלב הרבה, וראה שם
עוד פירושים], וכן הוא אומר שופטים יד לולי חרשתם בעגלתי
וגו' שמעון קרי לה לאשמו, כשהגידה להם [מידמו] [מידמו. רע"י],

ומי הוו למיכל בני, והכתיב שמואל ב ו ולמיכל בת שאול לא
היה לה ולד עד יום מותה?

אמר רב חסדא, עד יום מותה לא היה לה, ביום מותה
היה לה,

מכדי בנים היכא קא חשיב להו בחברון, ואילו מעשה
דמיכל בירושלים הוה [פ' אחר מעשה דחברון], דכתיב שמואל ב ה
ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון, ותרא את המלך דוד
מפוז ומכרכר לפני ה', ותבו [לו בלבה],

ואמר רב יהודה, ואיתימא רב יוסף, שקלתה מיכל
למיטרפסה [שכר-עונש המגיע לה. ראה מלון עברי ערך מיטרפסה] זה היה
פרעון מטאמה, מה שנכתב נלידו לא היה לה ולד [פ' שבש"ב ו כ כתיב ותצא
מיכל בת שאול לקראת דוד ותאמר מה נכבד היום וגו' שאמרה כן בדרך לעג
על דוד, ובפסוק כג ולמיכל בת שאול לא הי' לה ולד]?

אלא (אלמא) [אלא. רע"י] אימא עד אותו מעשה היה לה,
מכאן ואילך מהסוס מעשה ואילך לא היה לה אצל מקמי הכי, איכא
למימר דהוה לה [ראה רש"י, וחכמת מנחה],

והכתיב שמואל ב ה ויקח דוד עוד פלגשים ונשים בירושלים
אלמא טווא הוו ליה נשים? למלווי שמונה עשר,

מאי נשים ומאי פלגשים?

[8 מאמרים דרב יהודה אמר רב]:
1. אמר רב יהודה אמר רב, נשים בכתובה ובקידושין,
פלגשים בלא כתובה [שבכל זיווג יש הצירוף של שם י-ה שיש בהמילים
איש ואשה השם י-ה, אבל בפלגש יש "פלג שם" שבפלגש אין בה ה"א ויש רק
י"ד של איש. בן יהודע] ובלא קידושין,

[ואע"ג דקידושין דאורייתא דכתיב כי יקח איש אשה וכו'? הני מילי לשויא אשת
איש לחייו במוזנות' ולאסרו בקרובות' וכו' אבל אם רצה לייחד אשה בלא
כתובה ובלא קידושין מדאורייתא שפיר דמי, ורבנן הוא דגזור כדי שלא יהיו
בנות ישראל הפקר. רמ"ה. וכן ברמב"ם הל' מלכים פ"ד הל' ד' "אלא ביחוד
בלבד קונה אותה". וראה מרגליות חים ומרומי שדה],

2. אמר רב יהודה אמר רב, ארבע מאות ילדים היו לו
לדוד, וכולן בני יפת תואר היו הנשצית צמלחמה, כדכתיב (דברים כח)
וראית צענים, ומגדלי בלוריות היו [למה אמר פרט זה?], וכולן
יושבין בקרונות של זהב, ומהלכין בראשי גייסות היו, והם
היו בעלי אגרופין של בית דוד,

[ארבע מאות ילדים וכו': ראה ביד רמ"ה שנתקשה איך יכול להיות מספר כזה
עיי"ש. והמרגליות חים חידש דבר נפלא שיתכן שנפל טעות ע"י המעתקים
ועשו מתשעה ת' ואח"כ נעשה מת' ארבע מאות, ומביא רא' לדבריו שבד"ה
א' ג' כשמונה בניו של דוד בכל פעם אומר שם אשת דוד שילדה הילדים חוץ
מפסוק ו-ח ויבחר ואלישמע ואליפלט. ונגה ונפג ויפיע, ואלישמע ואליפלט
ואליפלט תשעה. שלא הזכיר שם האשה שילדה הילדים ונוכל לומר שגולדו
מאשת י"ח. אבל ראה בקידושין ע"ו ע"ב רש"י ד"ה ילדים. בחורים היו לדוד

אבני חן על מסכת סנהדרין

כשילדמה, ומנן וד שפחה וכומית מישראל אין לו קורבת אב, כמסכת יבמות (כב, ח) מי שיש לו בן מכל מקום וכו' [[אפי' ממזר] פומר [ממזר זה] אשת אביו מן היבום וכו' [פ' אם מת אב של ממזר זה אין אשתו צריכה להתייבם] חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן העבדות כוכבים [שאין זה נקרא בנו שאין לו קורבת אב],

שמואל ב פרק יג

שמואל ב יג ג וּלְאַמְנוֹתָיו רַע וְשִׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן־שִׁמְעָה אָחִי דָּוִד, (והיה) [ויהו' יִנְדָב בַּפֶּסֶק כְּתִיב וַיִּנְדָב בְּלֹא ה"א] אִישׁ חָכֵם מְאֹד וְגו',

4. אמר רב יהודה אמר רב, איש חכם לרשעה [כמו שאמרו חז"ל קהלת רבה ב טז והנה טוב זה יצר טוב, מאד זה יצר הרע, וכי יצר הרע טוב מאד אלא ללמוד שאלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד בנים שכן שלמה אומר כי הוא קנאת איש מרעהו, כן כאן דורש הלשון חכם מאד. ע"פ בן יהוידע],

שמואל ב יג ד וַיֹּאמֶר לוֹ מְדוּעַ אַתָּה פָּכַח דָּל בֶּן־הַמֶּלֶךְ, פסוק ה וַיֹּאמֶר לוֹ יְיָ (ה)וֹנָדָב שָׁכַב עַל־מִשְׁכַּבָּה וְהִתְחַל עֲשֵׂה עֲלֶיךָ כְּמֹלֵה וְכָא אָבִיךָ לְרֹאשׁ תֵּה וְגו' עד וְעָשְׂתָה לְעֵינַי אֶת־הַפְּרִיָּה מֵאֵכֶל טִיגוֹן, פרייט [מטוגן], [ראה בבן יהוידע וזה תוכן דבריו שבערמה בקש אמנון מאכל טיגון, שאם היה מבקש מאכל מבושל היה דוד אביו אומר לו שיבשלו ויביאו לו בקדירה מכוסה, אבל טיגון הוא לעולם בלא כיסוי ולכן כדי שישאר חם צריך שיעשה בביתו],

שמואל ב יג ט וַתִּקַּח אֶת הַמִּשְׁרָת [פ' מחבת] וַתִּצֹו קַלְפִּינִי,

5. אמר רב יהודה אמר רב, שעשתה לו מיני טיגון,

שמואל ב יג וַיִּשְׁנָאָה אֲמִנּוֹן שְׁנָאָה גְדוֹלָה מְאֹד, מ"ט? אמר ר' יצחק נימא [שער] נקשרה לו [פ"ד שבלי כוונה אירע] ועשאתו כרות שפכה,

וכי נקשרה לו, איחי [תמר] מאי עבדה? אלא אימא קשרה לו נימא [עשתה קשר בשערה ככוונה], ועשאתו כרות שפכה [ראה בבן יהוידע שכתב שהיו הבתולות מושחזן את השערות במין סם שעל ידי זה היו השערות חדים וקשים ועוקצין כמו קוצין לבשר האדם הנוגע בהם וכו' ואמנון אע"פ שידע המנהג קבל עליו צער זה לרוב תאוותו, אבל הוא כדי להנקה ממנו קשרה השערות שע"ז נעשה כמחט ברזל דקה],

איני, והא דרש רבא, מאי דכתיב יחזקאל ז וַיֵּצֵא לֶךְ שֵׁם בְּנוֹיָם בִּיפִיד, (שאין) [שלא היה. חכמת מנוח שכ"ה ברש"י ובר"ח] להן לבנות ישראל קודם שמתאו וגבהו צנות ציון (ישעיה ג), לא שער בית השחי מחט אצילי זרועותיהן, ולא בית הערורה [וא"ל נערה יוצאה בסמינן היכי משכחת לה? איכא למימר ששערות מועטין היו להן, ולא היו

בחיילותיו ולא היו בניו: בני יפת תואר. נשים שלקחו אנשי ישראל במלחמה וכו'. וראה ביוסף דעת על מסכת עירובין ג"ד ע"ב שתמה מאד על פירוש זה וכתב שהוא פירוש רחוק]

א ויהי אחרייבן ולאבשלו'ם בן־דוד אחו'ת יפה ושמה תמר וַיֹּאחֲזֶק אֲמִנּוֹ בֶּן־דָּוִד: ב ויצר לאמנו'ן להתחלו'ת בעבוד תמר אחתו' כי בתולה היא ופלא בעיני אמנו'ן לעשו'ת לה מאומה: ג ולאמנו'ן רע ושמו' יו'נָדָב בֶּן־שִׁמְעָה אחי דוד ויו'נָדָב איש חכם מאד: ד ויאמר לו' אמנו'ן את־תמר אחו'ת אבשל'ם אחי אני בבקר הלו'א תגיד לי ויאמר לו' אמנו'ן את־תמר אחו'ת אבשל'ם אחי אני אהב: ה ויאמר לו' יהו'נָדָב שָׁכַב עַל־מִשְׁכַּבָּה וְהִתְחַל וְכָא אָבִיךָ לְרֹאשׁ תֵּה וְאֶמְרָת אֱלֹוֹ תבא נא תמר אחו'ת ונתבני לחם ועשתה לעיני את־הפריה למען אשר ארצה ואבילתי מידה: ו וישכב אמנו'ן ויתחל ויבא המלך לראו'תו' ויאמר אמנו'ן אל־המלך תבו'א־נא תמר אחתי ותלבב לעיני שתי לכבו'ת ואברה מידה: ז וישלח דוד אל־תמר הביתה לאמר לבי נא בית אמנו'ן אחי עשיו'ת הפריה: ח ותלה תמר בית אמנו'ן אחיה והוא שכב ותקח את־הבצק ותלוש [ותלש] ותלבב לעיניו ותבשל את־הלכבו'ת: ט ותקח את־המשרת ותצק לפניו וימאן לאכו'ל ויאמר אמנו'ן הו' ציאו כל־איש מעלי ויצאו כל־איש מעליו: י ויאמר אמנו'ן אל־תמר הביאי הפריה החדר ואברה מידה ותקח תמר את־הלכבו'ת אשר עשתה ותבא לאמנו'ן אחיה החדרה: יא ותגש אליו לאכל ויתקדשה ויאמר לה בו'אי שכבי עמי אחו'ת: יב ותאמר לו' אל־אחי אל־תעני כי ל'א־עשה בן בִּישְׂרָאֵל אל־תעשה את־הַנְּבִלָה הזאת: יג ואני אנה או'לה את־חַרְפִּי ואתה תהיה כְּאֶחָד הַנְּבִלִים בִּישְׂרָאֵל ועתה דבר־נא אל־המלך כי ל'א־ימנעני ממוך: יד ול'א אבה לשמע בקו'לה ויחזק מִמֶּנָּה ויענה וישכב אתה: טו וישנאה אמנו'ן וישנאה גדו'לה מאד כי גדו'לה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה ויאמר־לה אמנו'ן קומי לכי: טז ותאמר לו' אל־או'דת הרעה הגדו'לה הזאת מאתרת אשר־עשית עמי לשלחי' ול'א אבה לשמע לה: ז ויקרא את־נערו' מְשֻׁרְתוֹ וַיֹּאמֶר שְׁלַח־נָא אֶת־זֹאת מִעָלִי הַחוּצָה ונעל תדל'ת אחריה: יח ועליה כתנת פסים כי בן תלבשן, בנו'ת־הַמֶּלֶךְ הַבְּתוּלָה מְעִילִים וַיֵּצֵא או'תה מְשֻׁרְתוֹ הַחוּץ ונעל תדל'ת אחריה: יט ותקח תמר אפר על־ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה ותשם ידה על־ראשה ותלה הלו'ה ונעקה: כ ויאמר אליה אבשלו'ם אחיה האמינו'ן אחיך הנה עמך ועתה אחו'ת הַמְּרִישִׁי אחיך הוא אל־תשיתי את־לִבִּי לְדַבֵּר הַזֶּה וְחָשַׁב תִּמְרָה וְשִׁמְקָה בֵּית אֲבִשְׁלוֹ'ם אַחִיךָ:

3. ואמר רב יהודה אמר רב, תמר אחות אבשלום צת יפת תואר הימה, קודם שנתיירה צלל שלם מעכה אמו ילדה לו לוד את תמר, והימה אללו כמורת יפת תואר בת יפת תואר היתה, שנאמר שמואל ב יג ועתה דבר נא (על) [אל] המלך כי לא ימנעני ממוך תמר מנסיב ליה ענה לאמנון [שהיא חשבה ע"כ להפטר ממנו לשעה, וצריך שיהיה איזה ממש בדבריה], ואי ס"ד בת נישואין הואי, אחתיה מי הוה שריא ליה,

אלא שמע מינה, בת יפת תואר היתה עדיין לא נתיירה אמו

אבני חן על מסכת סנהדרין

your left side. It is about as big as your fist. The spleen is part of your lymphatic system, which fights infection and keeps your body fluids in balance. It contains white blood cells that fight germs. Your spleen also helps control the amount of blood in your body, and destroys old and damaged cells]

וחקוקי כפות רגלים היו אין נשר צפרסומיהם, ורגים על הקוים ועל הצרכין ואין מיוקין:

מהני: לא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו, וכסף וזהב לא ירבה לו מאד, אלא כדי ליתן (אספניא) [אפסניא. ד"ס, ועוד] שכר חיילות מדי שנה בשנה הנכנסין והיוצאין עמו כל השנה,

וכותב לו ס"ת לשמו, יוצא למלחמה מוציאה עמה, נכנס הוא, מכניסה עמו, יושב בדין [ו. ד"ס] היא עמו, מיסב, [ו. ד"ס] היא כנגדו, שנאמר דברים ז' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו:

נב: תנו רבנן, דברים ז' לא ירבה לו סוסים, יכול אפילו כדי מרכבתו ופרשיו, תלמוד לומר לו משמע להרכיב דעתו (ולהגדיל צרכיו) [להתגדל צרכו. ד"ס] סוסים, הסוסים צאים ממזרים לארץ ישראל, וצריך לשלוח שלמים לקנות לו סוסים, ועוצרים צלל מוסקפו לראותם עוד עד עולם (שמות יד) [ראה בחידושי מים חיים הנדפס בסוף הגמ' שהקשה מהרמב"ם פ"ה מהלכות מלכים שפסק לשיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה], לו אינו מרבה, אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו, הא מה אני מקיים "סוסים" [פ' ע"ב אני צריך לפרש דסוסים שלא ירבה היינו דוקא] סוסים הבטלנין,

מניין שאפילו סוס א' והוא בטל, שהוא בלא ירבה, ת"ל דברים ז' למען הרבו י' סוסים,

וכי מאחר דאפילו סוס אחד, והוא בטל, קאי בלא ירבה, "סוסים" למה לי? לעבור בל"ת צעשה ולא מעשה לא גרסינן על כל סוס וסוס,

טעמא דכתב רחמנא לו, הא לאו הכי, ה"א אפילו כדי רכבו ופרשיו נמי לא צממיה, מלכות צלל רכב ופרשים מי חשיבא?

לא צריכא [דהוה אמונא שבא לאסור] לאפושיו רכב ופרשים וסוסים, לרכוב בהרומה ולא בלמאס, לשנא אחרינא לאפושיו גרסינן, כשוכב סוס אחד ומושך סוס אחד אללו ציד, ורוכב פעם על זה ופעם על זה להרגיע את חצירו:

[שנינו במשנתנו] דברים ז' וכסף וזהב לא ירבה לו, אלא כדי ליתן

במקום שיוכלו להזיק. חדושי הר"ן?

שאני תמר, דבת יפת תואר הואי,

שמואל ב יג יט ותקח תמר אפר על-ראשה (ואת כתונת) וכתנת הפסים אשר עליה קרעה ותשם ידה על-ראשה ותלך הלו ה' ונעקרה,

תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה, גדר גדול גדרה תמר באותה שעה צדמעתה וועקתה, ונהגה עצמה בציון, אמרו נשאו שאר נשים קל וסומר בעצמן, מה לבנות מלכים כך ארע קלקול זה, לבנות הדיוטות על אחת כמה וכמה, אם לצנועות כך, לפרוצות על אחת כמה וכמה,

6. אמר רב יהודה אמר רב, באותה שעה גזרו

דף כ"א ע"ב

על הייחוד דאשת איש ועל הפנויה,

ייחוד דאורייתא הוא, דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק, רמז לייחוד מן התורה מניין, שנאמר דברים יג כי יסיתך אחיך בן אמה, וכי בן אב מסית, בן אב אינו מסית, אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו, ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה?

אלא אימא גזרו על ייחוד דפנויה,

מלכים א א ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך,

7. אמר רב יהודה אמר רב, מלמד שביקש להולמו שמש צראש כתר מלכות ולא הולמתו, לפי שהיה שרצו של זה צמח חללה מדופן לדופן, ואינה מתישצ צראש אלא למי שיש לו חרץ צראש [המרגליות הים ציין לעירובין צ"ה ע"ב רש"י ד"ה במקום תפילין שכתב שם " וחרץ יש שם שהתפילין יושבים בו"], והיא עדות לציט דוד, שכל הראוי למלכות הולמתו, ומי שאינו ראוי למלכות אינו הולמתו,

מלכים א א ויעש לו רכב ופרשים, וחמשים איש רצים לפניו, מאי רבותא דחמשים איש לצן מלך?

8. אמר רב יהודה אמר רב, כולן נמולי טחול [spleen] נמולי טחול על ידי סס, שהטחול מכנידו לאדם,

[Your spleen is an organ above your stomach and under your ribs on

אבני חן על מסכת סנהדרין

אספניא: ת"ר, דברים ז' וכסף וזהב לא ירבה לו, יכול אפילו כדי ליתן אספניא, ת"ל לו, לו אינו מרבה, אבל מרבה הוא כדי ליתן אספניא,

טעמא דכתב רחמנא [וכסף וזהב לא ירבה] לו, הא לאו הכי הוה אמינא אפילו כדי ליתן אספניא נמי לא? לא צריכא [הוה אמינא רק שיהא אסור] להרווחה שלא לזמנא, ואם ינטרף לשמור עוד חילות שיהיה מלוי צידו,

השתא דאמרת לו לדרשה, דברים ז' לא ירבה לו נשים מאי דרשת ביה? למעוטי הדיוטות דמומחין להכנות נשים [שאסור רבוי נשים הוא רק במלך, אבל לא באנשים אחרים],

רב יהודה רמי, כתיב מלכים א' ה' ויהי לשלמה ארבעים 40,000 אלף ארוות [אבוסים אוכלים שם הסוסים. רלב"ג] סוסים למרכבתו, וכתיב דברי הימים ב' ט' כה ויהי לשלמה ארבעת 4,000 אלפים [ארוות] [ארו' ת] [והוא מקום מאכל הבהמות. מצ] סוסים,

הא כיצד? אם ארבעים אלף איצטבלאות היו ציט גדול למדור הסוסים כל אחד ואחד היו בו ד' אלפים ארוות הצדלה צין שורה לשורה על פני הציט סוסים,

ואם ד' אלפים איצטבלאות היו, כל אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות סוסים [ס"ה 160,000,000 ארוות סוסים],

1. (רבי) [רב] יצחק רמי, כתיב דברי הימים ב' ט' אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה, וכתיב מלכים א' יא ויתן (שלמה) [המלך] את הכסף בירושלים כאבנים ששיז מיהא פורתא?

לא קשיא, כאן, קודם שנשא שלמה את בת פרעה [היה כל כך מעות שלא היה נחשב למאומה], כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה,

2. אמר רבי יצחק, בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, ירד גבריאלי ונעץ קנה בים, והעלה שיי'טו'ן [ואמדבאר"ג. ערוך], ועליו נבנה כרך גדול שברומי,

3. ואמר ר' יצחק, מפני מה לא נתגלו טעמי תורה כגון למה נאסרה לציט שטעמו, ואכילת חזיר, וכיוצא בזה, שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן, נכשל בהן גדול העולם [שלמה המלך], כתיב דברים ז' לא ירבה לו נשים, אמר שלמה אני ארבה ולא אסור, וכתיב מלכים א' יא ויהי לעת זקנת שלמה, נשיו הטו את לבבו,

וכתיב דברים ז' לא ירבה לו סוסים, ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב, וכתיב מלכים א' י' כט כט ותעלה ותצא מן הפכה מן הצרים בשש מאו' ת כסף וסוס בן משיש ומאה [פ'] שיצא מרכבת סוסים שקנה שלמה ממצרים ומחירה ה' שש מאות כסף. וכיון שכל מרכבה ה' של ארבעה סוסים נמצא כל סוס עולה מאה וחמשים כסף]:

[שנינו במשנתנו] וכותב ספר תורה לשמו: תנא, ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו,

אמר (רבא) [רבה], [דין זה קאי על הדיוט, ולא על מלך] אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מצוה לכתוב משלו, שנאמר דברים לא ועתה כתבו לכם את השירה,

איתיביה אביי, וכותב לו ספר תורה לשמו, שלא יתנאה בשל אחרים, מלך אין הדיוט לא [שאין להדיוט חוב כתיבת ס"ת]?

לא צריכא, לשתי תורות הא דשאי מלך מהדיוטות, דלילו הוה הדיוט קני ליה במלך ומלך צעי מרמי, וכדתניא דברים ז' וכתב לו את משנה שמים במשמע וגו' כותב לשמו שתי תורות, אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו, ואחת שמונחת לו בבית גגו,

אותה שיוצאה ונכנסת עמו (עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו) [קטנה ככזב דק, שהיא קלה לשאת. רש"י להלן בב.], שנאמר תהלים מז' שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני כל אמוני [פ'] אף שיוצא עמו בכל מקום, מ"מ] אינו נכנס בה, לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא, שנאמר דברים ז' והיתה עמו, וקרא בו, מקום הראוי לקראות בו,

אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא, בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי של צני עבר, והשון הקודש, חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי, [ו. ד"ס] ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש [כמו שהוא בימינו], והניחו להדיוטות [לכותים, כדלקמיה] כתב עברית ולשון ארמי,

מאן הדיוטות? אמר רב חסדא כותאי [ספרי תורה של הקראים שנקראים שמונים על שם מקומם בשומרון, שהם מתייחסים על הכותים, נכתבין בכתב עברית],

מאי כתב עברית? אמר רב חסדא כתב ליבונאה אומיות גדולות, כעין אומן שכותבין בקמיעות ומזוזות,

תניא רבי יוסי אומר, ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו

אבני חן על מסכת סנהדרין

בלשצר שכותב רש"י אולי קאי על דניאל במש"כ בדניאל ה' י"ב שהמלך קרא לדניאל בלמשצאר].

וכתיב דברים יז וכתב את משנה התורה הזאת רמז לנו משה רבינו שכתב שנימיו עמיד להשגות מן עברי לאשורית (שנתן) [שניתן, רע"ז] להם צימי דניאל, וצא עזרא וכתב צו את התורה שכתב לאשורית כתב הראוי להשתנות,

[פי' שיש מחלוקת אי משנה תורה פירושו שיהיו למלך שני ספרי תורה אבל הכתב ה' מעולם כתב אשורית ולא נשתנה, או אי אמרינן שמשנה תורה פירושו שהכתב ראוי להשתנות מכתב עברי שהוא כתב לבגואה לכתב אשורית שהוא כתב שלנו ואין צריך שיהי' למלך שני ספרי תורה. ולהלכה נקטינן שהתורה ניתנה בכתב אשורית. א"ח],

למה נקרא אשורית? שעלה עמהם מאשור [מבבל],

(תניא. ד"ס), רבי אומר, בתחלה בכתב זה [באשורית] ניתנה תורה לישראל צימי משה, ולמה לא כהלין כמנא למקרא, ד כיון שחטאו צימי ראשון וצו את המורה, נהפך להן לרועץ לשון מרעץ אויב (שמות עו) ששכחו [רעץ היפך אותיות צער. מהרש"א בשם הערוך],

כיון שחזרו בהן, החזירו להם, שנאמר זכריה ט יב שובו לבצרו ו' לעיר מצור שלכם לידיעלים, ואצית שני קא ממננא אסירי התקנה [ר"ל המקוים לה' בכל זמן כאלו קשורים בתקנה. מדר] גמ"ה יו' מ' מגיד משנה [ר"ל כמו בגאולת מצרים הבטחתו לך הגאולה והתקנה בהם כן גם היום אענה ואשיב לך הגדה כפולה לך הגאולה והגם האומות. מדר] מה ששכת את משנה המורה הזאת אשיב לך אחזיר לך מה ששכת, את משנה המורה הזאת # [יש כאן בדברי רש"י לשון כפול],

למה נקרא שמה אשורית [פי' כיון שאין לפרש שבא מאשור דהיינו מבבל], שמאשרת בכתב,

רשב"א אומר, משום ר' אליעזר בן פרטא, שאמר משום רבי אלעזר המודעי, כתב זה לא נשתנה כל עיקר, שנאמר שמות כו ווי העמודים ימדות כסף העשין כמין אונקלות, וקבעוס צעמודים, שזהם תומצין לולאות קלעי החצר והמסך, וכל אונקלות דומין לוויין, אלמא צימי משה עשיין הוויין כגון שלנו, מה עמודים לא נשתנו, אף וויים לא נשתנו,

והעמודים לא נשתנו (לא גרסינן לה צמוספתא. ד"ס) הכי גרסינן צמוספתא [עד כאן דיבור זה, ומתחיל דיבור חדש מה לשונם לא נשתנה. ד"ס].

ואומר # [לא פירש למה צריך "ואומר"] אסתר ה ואל היהודים ככתבם וכלשונם, מה לשונם לא נשתנה דהא דצי הכל צלצן

לישראל [פי' ועי"ז תבין מה שאמרו לעיל י"א ע"א תלמידו של עזרא], אילמלא (לא) קדמו משה, במשה הוא אומר שמות יט ומשה עלה אל האלהים, בעזרא הוא אומר עזרא ז הוא עזרא עלה מבבל, מה עלייה האמור כאן תורה, אף עלייה האמור להלן תורה,

במשה הוא אומר, דברים ד ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים, בעזרא הוא אומר עזרא ז כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' (אלהיו) ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט,

ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו, נשתנה על ידו הכתב, שנאמר

דף כ"ב ע"א

וְכָתֵב הַנְּשִׁיתוֹן כְּכַתְּבֵי שְׁמֹנֶה, וְהָיָה קֶרֶם צְעוּרָא [ד, ז] כְּמִי, שְׁהִי כֹמֶצִין צִימִי כְּכַתְּבֵי שְׁמֹנֶה [פי' שהפסוק קורא לכתב ארמית ומתורגם ארמית, והיינו אשורית "כתב משונה", ולכן נקרא משונה בימי עזרא] ששכתה על ידי מלאך [בימי דניאל] שכתב [המלאך על חקר דניאל ה' ה' כשעשה בלשצר המלך סעודה והשתמש בבלי המקדש, ושם בפסוק כה] מְנַחַם מְנַחַם וּפְרָסִין, [ולא יכלו הכמיו לקרות את הכתב, עד שהביאו לדניאל והוא קרא הכתב, ופתר אותה להם, שמנא מנא פירושו שהקב"ה מנה שנותיד בדקדוק, ותקל את מעשך ע"י משקל מאזנים, ופרסין ושבר מלכותך ונתנה למדי ופרם],

צימי דניאל פתוב ארמית ומתרגם ארמית כמז (ד?) ארמי ולשון ארמי,

[בעזרא ד' ו' כתיב ששונאי ישראל כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם, ושם פסוק ז' כתיב וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית, וארמי הוא אשורית. ואין פירושו הפשוט של "הנשתון" כלשון שינוי, אלא הגמרא דורש אותה כן. ומפרש שמוזמן מתן תורה עד ימי דניאל היו כותבין בכתב עברית, ובימי דניאל נשתנה ע"י המלאך לכתב אשורית. ועזרא שינה את התורה וכתבה בכתב אשורית].

[ואח"כ כשעלו מבבל לא"י עם עזרא אמרינן בובחים ס"ב ע"א שלשה נביאים עלו עממן מן הגולה אחד העיד וכו' ואחד שהעיד להם על התורה שכתב אשורית, כתב להם עזרא הס"ת בכתב משונה זה],

וכתיב דניאל ה ה' וְלֹא-כִתְּבִין פְּתָבָא לְמִיקְרָא (דכיון ששטמו) לא היו יכולין לקרות כמז שכתב המלאך צימי צלשצר [קורא את הזמן פעם "בימי דניאל" ופעם "בימי בלשצר"], וּפְשָׁרָא לְהוּ דְעָה לְמַלְכָּא והיו שם יהודים הרבה [פי' הא ראי' שזה ה' להם כתב חדש שלא היו יכולים לקרותו לא היהודים ולא הגוים], שמע מינה נשתנה להם אותו כמז צלמו היום,

[דניאל חי בשנת ג"א ש"צ דהיינו שנת 370- לפני הספירה ועזרא חי ג"א ש"ע דהיינו 390- לפני הספירה. בלשצר מלך בבבל ג"א שפ"ו 374- ומלך ג' שנים מקומעים בשנותיו של דריוש, ובשנה ההוא חלם דניאל. סדר הדורות. אבל

אבני חן על מסכת סנהדרין

מלא הרועים],

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן [וכ"ה בסוטה ב.], קשה לזווגם כקריעת ים סוף, שנאמר תהלים סח אלהים מושיב יחידים ביתה [איש ואשה יחידים, מושיב הקב"ה אותם בבית אחד, וזה קשה לו כ.], מוציא אסירים [כמו שהוציא את ישראל האסורים מצרים] בכושרות [בחדש שהוא כשר להולכי דרכים, לא חמה ולא צנה],

(אל תיקרי מוציא אסירים, אלא כמוציא אסירים, אל תיקרי בכושרות אלא בכי ושירות [שהיוו פעמים בבכי, ופעמים בשיר, כמו שהיה ביציאת מצרים בכי למצרים, ושירה לישראל]) ,

איני והאמר רב יהודה אמר רב, ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני [יצירת הולד הוא בסוף מ' יום ובת קול יוצאת בתחלת מ' יום כשמתחיל הולד להתרקם. תורת חיים]?

לא קשיא הא בזווג ראשון, הא בזווג שני [ראה סוטה ב. על כל הענין כאן],

א"ר שמואל בר נחמן, לכל יש תמורה, חוץ מאשת נעורים, שנא' ישעיה נד ו' וְאִשְׁתֵּי נְעוּרִים כִּי תִפְּאֵס [כמו אשת נעורים אם תמאס בעיני בעלה [בתמיה] הנה לא תתמיד המיאוס כי ישוב וירחם, כן אמר אלהיך לרחם עליך. מדר], [דא"א להיות מיאוס באשת נעורים רק שנאה יכול להיות ושנאה יכול להתהפך לאהבה כשירצה. צמח צדק],

מתני לה רב יהודה לרב יצחק בריה, אין אדם מוצא קורת רוח, אלא מאשתו ראשונה, שנא' משלי ה יח יְהִי־מְקוֹן־ךָ [מלשון קורת רוח, או קורא לאשת נעורים "מקור" שארבעים יום קודם יצירת הולד וכו'. ע"פ מהרש"א] בְּרוּךְ, וְשִׁמְחָה מְאֹדָה

דף כ"ב ע"ב

נְעוּרֶיךָ,

[המעם כי היא מכרת טבעו ומוזג ומגלה לה כל תאות לבו, הן בעיני תשמיש הן בעיני אחר, ואז נהגת עמו כל ימיו על פי מדתו וטבעו ותאותו, מה שאין כן אם תמות אשתו ובחצי ימיו יקח אשה חדשה, בוש הוא ממנה לגלות לה מטרת לבו בתאותו הן בעיני תשמיש הן מעיני אחר, ולכן לא תרע עיקר חפצו ורצונו ותאותו איך היא כדי שתתנהג על פי תאותו ורצונו, ולכן לא ימצא קורת רוח ממנה. בן יהוידע],

אמר לו כגון מאן? אמר לו כגון אמך,

איני, והא מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה, קהלת ז בו ומו' צא אַנִּי מִרְמָה אֶת־הָאִשָּׁה, אֲשֶׁר־הִיא מְצוּ דִּים וְחֲרָמִים, ואמר לו כגון מאן, וא"ל כגון אמך?

א"ר אליעזר, כל המגרש את אשתו ראשונה, אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר מלאכי ב יג וְזֹאת שְׁנִית [פ'] ועוד זאת] תַּעֲשֶׂה, כִּסּוֹת דְּמָעָה אֶת־מִזְבַּח ה', בְּכִי וְאִנְקָה [והדמעות יהיו של בכי וצעקה], מֵאֵין עוֹד פָּנָיו ת [שחקב"ה לא יפנה אליכם עוד] אֶל־הַמִּזְבֵּחַ, וְלִקְחַת רָצוֹן מִיְדֵכֶם [ולא יקח עוד מידכם דבר רצון],

וכתיב מלאכי ב יד וְאִמְרַתֶּם עַל־מָה [למה יעשה הקב"ה לכם כן], עַל פִּי־ה' הָעִיר בֵּינָה וּבֵין אִשְׁתֵּי נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אָתָּה בְּגִדְתָּהּ בָּהֶּ, וְהִיא חִבְרָתָהּ וְאִשְׁתֵּי בְרִיתָהּ,

א"ר יוחנן ואיתימא ר' אליעזר [וכ"ה בר"ה ו.], אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו ממון [פ'] ממון שנדר. מהרש"א] ואין לו, שנאמר משלי כב ואם אין לך לשלם, למה יקח משכבך מתחתיד,

וא"ר יוחנן, כל אדם שמתה אשתו ראשונה [ראה כתנות אור פ' חיי שרה ד"ה אנב], כאילו חרב בהמ"ק בימיו, שנאמר יחזקאל כד מזו בְּנִי־אָדָם הִנֵּנִי לִקְחַת מִמָּוֶה אֶת־מִחְמָד עֵינֶיךָ בְּמוֹפֶת, וְלֹא תִסְפֹּד וְלֹא תִבְכֶּה וְלֹא תָבוֹא דְמָעָתָהּ,

[ומחמד עיניך היינו אשתו, דכתיב שם אחר פסוק זה] וְכָתִיב יחזקאל כד יח וְאֲדַבֵּר אֶל־הָעָם בְּבִקְרִי, וְתָמַת אִשְׁתִּי בְּעֶרְבִי,

[ומדמה גם שם מיתת אשתו לחורבן בית המקדש] וְכָתִיב יחזקאל כד כא הִנֵּנִי מַחֲלִיל אֶת־מִקְדָּשִׁי גָּאֹל מֵעֵינֵיכֶם מִחְמָד עֵינֵיכֶם,

אמר רבי אלכסנדר, כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו [ראה תפלתו של ר' אלכסנדר בברכות יז. שתעמידנו בקרן אורה, ואל תעמידנו בקרן חשכה], שנאמר איוב יח ו או' ר חֲשֵׁךְ בְּאֶהְיֶה נִשְׁכָּל אֶהְיֶה, ואין אהלו אלא אשמו וְנָרוֹ עָלָיו יִדְעָה [יקפץ השלהבת ממנו, ר"ל יוסר הצלחתו. מדר],

ר' יוסי בר חנינא אמר, פסיעותיו מתקצרות, שנאמר איוב יח ז יִצְרוּ צַעְדִּי או' נו' [פ'] הפסיעות שה' צועד בכח יהיו רחוקים [ותשליכנהו עצתו] כְּתִירָה כְּמִי,

רבי אבהו אמר, עצתו נופלת [שהאשה יש לה בינה יתירה כדאמרינן גדה מה: וראה בן יהוידע שמציין להגמרא ב"מ נט. איתתך גוצא גחין ותלחוש לה, וקאי על הנהגת הבית, שאין לו אם מי להתיעץ], שנאמר איוב יח ז וְתִשְׁלִיכֶנָּהוּ עֲצָתוֹ ,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ותנן נמי, סתם נזירות שלשים יום,

והתם מנא לן? אמר רב מתנה, דאמר קרא קדש "יהיה"
בנימטריא תלתין הוו,

אמר ליה רב פפא לאבבי, אימא לא לירבו כלל ואפילו עד
שלשים?

אמר ליה, אי כתיב לא ישלחו פרע פרע מקרי שלשים יום,
כדקאמרת הוה משמע לא יגדלו פרע [אפילו] עד שיעור פרע [נמי לא, פי'
ולא יגדלו שער כלל], השתא דכתיב ופרע לא ישלחו, דקאמר פרע והדר
לא ישלחו, משמע פרע דשלשים יום ליהוי אכל שלוחי טפי לא
לישלחו,

אי הכי האידנא נמי? [ומתריץ] דומיא דדיין דמוך ליה ויין לא ישמו
צנאס וגו' מקרי פרועי ראש לשמוי יין, וכתיב צין צנאס, מה יין בזמן
ביאה הוא דאסור שלא בזמן ביאה שרי, אף פרועי ראש
בזמן ביאה אסור שלא בזמן ביאה שרי,

ויין שלא בזמן ביאה שרי, והתניא, רבי אומר, אומר אני,
כהנים אסורין לשתות יין לעולם רישא דצרייתא קמני, כהן המכיר
משמרתו ומשמרת בית אב שלו, אסור צין כל אותו היום, אף בזמן הזה, מכיר
משמרתו ואינו מכיר בית אב שלו, אסור כל אותו שבת, אינו מכיר לא משמרתו
ולא משמרת בית אב שלו, אסור לשתות יין לעולם, שמא עכשיו זמנו הוא, ויש
לחוש שמא יבנה בית המקדש,

רבי אומר אומר אני - אס צאנו לחוש שמא יבנה אסור צין לעולם, ואפילו הוא
מכיר שאינו עכשיו זמן משמרתו שמא יבנה, וכל הקודם ואישתכח עייל ועצדי,

אבל מה אעשה, שתקנתו קלקלתו חורגין הבית שקלקלן. (רמא)
ועירצב סדר משמרותיהן, שהיה חוסרין צין זמן משמרתן, ומתירין שלא בזמן
משמרתן, הוא חיקן עכשיו לשתות יין לעולם, דלא חייש שמא יבנה פתאום,

ואמר אבבי, כמאן שתי כהני חמרא האידנא, כרבי שהרי רוצ
כהנים אינן ציקין זמן משמרותיהן ואסורין לעולם לרצן, מכלל דרבנן
אסרי?

התם היינו טעמא שינויא היא, וצניחותא גרסינן לה, כלומר מדאורייתא
שרי ורצן הוא דמור, מהרה יבנה בית המקדש ובעינן כהן
הראוי לעבודה וליכא,

ופרכין ה"ל [בפרועי ראש], בעינא כהן הראוי לעבודה, וליכא?

[ומתריץ] הכא אפשר דמספר ועייל,

מיתקף תקיפא [פי' חזק בחומין לשון תקיף חמרי'. כל"א העפטיג. חכמת
מנחה], עיבורי מעברא במלה מעצרת על מדומיה # [אולי הכוונה מעין
נוח לבעוס ונוח לרצות],

אמר רב שמואל בר אבניא, משמיה דרב, אשה גולם היא
קודם שנעלה גולם כלי שלא נגמר קרוי גולם, כדמין גולמי כלי עץ טמאין,
ואינה כורתת ברית, אלא למי שעשאה כלי [כמו שאין האיש
מוצא קורת רוח אלא מאשתו הראשונה, כן האשה אינה כורתת ברית וכו']. ראה
מהרש"א, שנאמר ישעיה נד כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו,

תנא, אין איש מת אלא לאשתו, ואין אשה מתה אלא
לבעלה, אין איש מת אלא לאשתו, שנאמר רות א וימת
אלימלך איש נעמי [גם אם נשאת לאחר הוא נשאר "איש נעמי"], ואין
אשה מתה אלא לבעלה שנאמר בראשית מה ואני בבאי מפרך
מתה עלי רחל:

[וימת אלימלך איש נעמי, והמשך הכתוב הוא ותשאר היא ושני בניה, פי' אף
שנשארו גם בניה, אבל ממשיך מיד אחר זה וישאו להם נשים מאביות פי'
שחיים שלהם נמשכה כרגיל, אבל היא נשארה גלמודה. וראה רש"י על רות
ו"ל ואמר איש נעמי כלומר לפי שהוא היה איש נעמי וסולט עליה והיא טפלה לו
לכן פגעה בו מזה הדין ולא צה. וזה פלא],

[איתא במדרש אמר יעקב אבינו קשה עלי מיתתה של רחל מכל הצרות הבאות
עלי. ראה מהר"ץ חיות],

[שינוי במשנתנו] אין רואין אותו כו': ת"ר מלך מסתפר בכל
יום, כהן גדול מערב שבת לערב שבת, כהן הדיוט אחד
לשלשים יום,

מלך מסתפר בכל יום, שנאמר ישעיה לג מלך כיפיו תחזינה
עיניך:

[שינוי במשנתנו] כהן גדול מע"ש: אמר רב שמואל בר נחמן
א"ר יוחנן, הואיל ומשמרות מתחלפות ו מתחדשות שבת, וז
יולאה וזו נכנסת, ונריך להסתפר מפני משמרת חדשה וז הנכנסת (שיראזהו)
[שמתלאנו. רש"י] צופי,

כהן הדיוט, אחד לשלשים יום, דכתיב יחזקאל מד כ וְאִישׁ
לֹא יִגְלַח, וּפְרַע לֹא יִשְׁלַח, פָּסוּם יִכְסְמוּ
אֶת־רֹאשֵׁיהֶם,

ויליף פרע פרע מנזיר, כתיב הכא פָּרַע לֹא יִשְׁלַח, וכתיב
התם במדבר ו גדל פרע שער ראשו, מה להלן שלשים אף
כאן שלשים,

אבני חן על מסכת סנהדרין

שמואל, תספורתא יחידא נאה, ואין דוגמא [ועוד נראה שכל שער לבדו יחיד ואין זה על גב זה אלא כל אחד ראשו בעיקר חבירו. ראש משביר],

ה"ד? אמר רב אשי, ראשו של זה בצד עיקרו של זה [לדעת הראב"ד נראה כי תספורת כהן גדול היתה עשויה שורות שורות של תלתלים, אשר ביניהם היו גזוים את כל שערו, כך שכל שורה של שער היתה עשויה באופן שראשו של זה נוגע בעיקרו של זה. שט],

שאלו את רבי, איזהו תספורת של כ"ג, אמר להן צאו וראו מתספורת של בן אלעשה חמנו של רבי יהודה, וכן ממנו, ולמדו לו חזקה מספורת,

תניא רבי אומר, לא על חנם פיור בן אלעשה את מעותיו, אלא כדי להראות בו תספורת של כהן גדול [פי' שיראו אותה בני אדם וילמדו].

זה בורר פרק שלישי

דף כ"ג ע"א

מתני': דיני ממונות בשלשה [הא דאמרין בריש המסכתא דיני ממונות בשלשה בא לפרש כאן כיצד], זה בורר לו אחד [למאור. כ"י"ק] משמע זה צורר לו ציט דין אחד שהן שלשה [והתוס' חולקים ע"ז], וזה בורר לו אחד וזה אחד הרי ששה, ושניהן [ושני בעלי דינים] בוררין להן עוד אחד הרי תשעה, והיינו דקא מתמה מאי זה צורר כ' הא בתלמא סגי, דברי ר"מ,

וחכמים אומרים, שני דיינין [ולא כמו שאמר ר"מ שהבעלי דינין בוררין אלא הדיינין] בוררין להן עוד אחד [כלא דעת הבעלי דינים, כדי שלא יהיה לבו של זה השלישי נוטה אצל אחד מהן. והלכה בחכמים. רע"ב], [הבא מיירי כששניהם מתרצים לבד, ואז אין לנו לבופם לדון אלא לפני מי שמתרצה, אבל מסרב ואין רוצה לדון כלל, ג' הדיוטות או יחיד מומחה יכולין לדיונו בעל כרחו. הגהות אשר"י],

זה פוסל דייניו של זה [שאינו רוצה לדון לפניו], וזה פוסל דייניו של

[ומקשה] התם נמי [בשתי י"ן], אפשר דניין פורתא ועייל, דאמר רב אחא, דרך מיל, ושינה כל שהוא, מפיגין את היין?

[ומתירין] ולא איתמר עלה, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח, לא שנו אלא ששתה כדי רביעית, אבל יותר מכדי רביעית, כ"ש דדרך טורדתו ושינה משכרתו,

רב אשי אמר, שתויי יין דמחלי עבודה דכמיז [ויקרא י'] יין ושכר וגו' וסמך ולהבדיל בין הקדש ובין החול משמע בין עבודה קדושה לעבודה ממוללת גזרו דכו רבנן בזמן הזה משום מהרה יבנה גזרו בהו רבנן, פרועי ראש דלא מחלי עבודה, לא גזרו בהו רבנן,

מיתבי [מביא ראיה שגם פרועי ראש מחלי עבודה], ואלו שבמיתה, פרועי ראש, ושתויי יין, בשלמא שתויי יין דכתיב ויקרא י' יין ושכר אל תשת אתה ובניך ולא תמות, אלא פרועי ראש מנא לן?

דאיתקש שתויי יין לפרועי ראש, כתיב וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו, [וכתיב] [וכתב בתריה] ויין לא ישתו וגו', מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה, ומינה מה שתויי יין דמחלי עבודה, אף פרועי ראש דמחלי עבודה,

קשיא [על רב אשי, דהא גם פרועי ראש במיתה],

אמר ליה רבינא לרב אשי, האי [דפרועי ראש במיתה] עד דלא אתא יחזקאל ואקשיהו [לשתויי יין] מאן אמרה פירוש מהיכא נפקא לן פרועי ראש במיתה?

וליטעמך, הא דאמר רב חסדא צונחם צפרק שני, דבר זה דכסן ערל פסול לעבודה דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו [לשון זה יש 8 פעמים בש"ס], עד שבא יחזקאל ולימדנו יחזקאל מר ט פל'ב'ג'ג'כר כהן משומד שנתגברו מעשיו לאציו שצטמים ונערל לבו, או ערל כשר שמתו אחיו מחמת מילה ערל לב וערל פֶּשֶׁר ל' א יבו' א אֶל־מִקְדָּשִׁי (לשרתני. ד"ס, וכן ליתא בקרא), עד דלא בא יחזקאל מאן אמרה,

אלא 1. גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא, ה"ג גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא, [וכי גמרי הלכה למיתה לאחולי עבודה לא גמירי],

מאי פסו'ם יבסמו את'רא'שיהם? תנא כמין תספורת לוליינית, מאי תספורת לוליינית? אמר רב יהודה אמר

אבני חן על מסכת סנהדרין

זה, דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים אימתי בזמן שמביא עליהן ראייה שהן קרובין או פסולין [מחמת עבירה], אבל אם היו כשרין, או מומחין מפי בית דין, אינו יכול לפוסלן,

זה פוסל עדיו של זה, וזה פוסל עדיו של זה [בגמ' מפרש לה], דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים, אימתי, בזמן שמביא עליהן ראייה, שהן קרובין או פסולין, אבל אם היו כשרין אינו יכול לפוסלן:

נבמ: מאי זה בורר לו אחד [כדס"ד שכל אחד בורר לו ב"ד של ג'], וזה בורר לו אחד, בתלתא סגי # [איך מתפרש הקושיא לפי התוס' ?]

הכי קאמר כשזה בורר לו ב"ד אחד, וזה בורר לו ב"ד אחד וכל אחד פוסל אותו בית דין שזכר חזירו, ואינו רוצה לדון לפניו, שניהן בוררין להן עוד אחד [ואין "עוד אחד" פירושו נוסף על השנים אלא פירושו במקום השנים] כלומר אין יכולין לכוף זה את זה, אלא צורכין בית דין שימלאו צו שניהם,

ואפילו לזה מצי מעכב נמיה [ואע"ג דאיכא לאוקמה בדברי ריבות של שותפים וכדומה, מ"מ ניהא ל" לאוקמה בכל גווי. גור ארי'],

והאמר ר' אלעזר לקמן בסוף פירקין [לג, ז] לא שנו אחד אמר נידון כל, ואחד אמר נלך לציט הוועד [לב"ד הגדול] כופין אותו והולך לציט הוועד אלא מלוה [אלא דקאמר מלוה נלך לציט הוועד] דעבד ליה לאיש מלוה, אבל לזה, כופין אותו ודן בעירו [כיון שיש שם ב"ד מומחה. ר"י מלונגל?]

כדאמר רבי יוחנן לקמן בשמעתין בערכאות שבסוריא שנו [שדנין לאומד הדעת ובחקים ונימוסין. מאירי] שלא היו נקראין דנין מורה, הלכך אפילו לזה מצי מעכב, הכא נמי בערכאות שבסוריא שנו, אבל מומחין לא [אין אחד מהן יכול לעכב], [ראה חו"מ סימן יד מתי הולכין אחר הנתבע],

רב פפא אמר, אפילו תימא מומחין [לזה מצי מעכב], כגון בי דינא דרב הונא ודרב חסדא דמרייהו צמד מקום [וראה תוס' שחולק ע"ו], דקאמר ליה, מי קא מטרחנא לך [פי' וכשאין מירחא גם הלזה יכול לכפות את המלוה],

תנן, וחכ"א שני דיינין בוררין להן עוד אחד, ואי ס"ד כדקאמרינן ב"ד [שכל אחד מהבעלי דינין בירר לו ב"ד], בית דין בתר דפסלי להו, אולו ובררו להו בי דינא אחריני, ועוד מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד דמשמע דהכי דינא [שאינו מסכים עם מה שבירר חבריו]?]

אלא ה"ק, כשזה בורר לו דין אחד, וזה בורר לו דין אחד, שניהן בוררין להן עוד אחד,

מאי שנא דעבדי הכי? אמרי במערבא משמיה דר' זירא, מתוך שזה בורר לו דין אחד, וזה בורר לו דין אחד, ושניהן בוררין להן עוד אחד, יצא הדין לאמיתו דליימי בעלי דינין, דסבר החייב הרי אני בעלמי צירמתי האחד, ואם היה יכול להפך צוטמי היה מהפך, והדיינין בעלמן נוסח דעתן להפך צוטם שניהן, מפני ששניהם צירוס [פי' אף בזכות אותו שלא בירר, ולא מסתפי מבע"ד השני משום דסומך על זה שהוא עצמו בירר ולא חשיר ל' שיחנף לחבירו כנגד הדין. ראש משביר]:

[מפני שיש חסרי דעת מועין בדברי רש"י ולמדן ממנו שהדיין יש לו להפך בזכות אותו שבירר ועומד במקומו לחפות בדברים אשר לא כדן, ונהנו כמה אנשים לברור להם בעל תחבולות ונתלן בדברי רש"י שמשמע שיש לו להפך בזכותו, וחלילה וחם לא דקדקו בדבריו שכתב דסברי הרי אני ביררתי, כי הוא סובר כך שיהפך בזכותו יותר מבזכות האחר ומתוך זה צייט לדיניהן, אבל הדיין עצמו חלילה לו למצוא סברא לזכותו אם לא שיראה לו דין גמור, אבל אם היה יכול להטעות את חבריו לקבל סברתו אע"פ שהוא מסופק בה הרי זה בכלל ממה משפט וכו'. רא"ש עיי"ש עוד].

[פנים מאירות, ערוך השלחן אם מותר לבעלי דין לדבר אם הדיין שהוא הביא]

[שנינו במשנתנו] וחכמים אומרים [שני דיינין בוררין להן עוד אחד] כו': נימא דרב יהודה אמר רב קמיפלגי, דאמר רב יהודה אמר רב, אין העדים חותמין על השטר, אלא א"כ יודעין מי חותם עמהן שמה יחתמו עמהם עד אחד פסול ומנעל עדות כולם, ונמלאו אלו צושים, רבי מאיר לית ליה דרב יהודה אמר רב,

ורבנן אית להו דרב יהודה אמר רב הלכך דעת הדיינין צעיק, שיצרכו [מי יצד] [ששצ. נמ"י] עמהם אדם הגון [שאלו היה בעלי דינין בוררין, שמא לא יהא הגון, ולא יהיו השנים יכולין לומר אין אנו יושבין עם זה, לפי שמביישינן אותו, אבל כשבורר לו [דיין] זה אחד וזה אחד אם אחד מהן אמר איני יושב עם זה אין לחוש על כך, דליכא כיסופא דאכתי לא איתקעו דינא. רש"י?]

לא דכולי עלמא אית להו דרב יהודה אמר רב, ודעת הדיינין כ"ע לא פליגי דבעינן, כי פליגי דעת בעלי דינין, ר"מ סבר דעת בעלי דינין נמי בעינן, ורבנן סברי דעת הדיינין בעינן, דעת בעלי דינין לא בעינן,

גופא, אמר רב יהודה אמר רב, אין העדים חותמין על השטר כו', תניא נמי הכי, כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין [ראה לקמן ל. [ראה או"ח סימן ק"ע סעיף ב, ובמ"ב שם ובביאור הלכה] אפשר דבירושלים עשו כן לפי שעזרא עלה והביא עמו כל הפסולין

אבני חן על מסכת סנהדרין

עיון יעקב, [בחגיגה כ"ב ע"ב פרש"י אסתניס. ובגמ' פ"ז ע"ב פרש"י שלשונם קצרה. הרי שהוא ענין של נפש יפה. ובכל מקום מתפרש לפי הענין], [אע"ג דבכל מילי מדינא כל ישראל בחזקת כשרות הם, באלו הדברים קאמר דנקי הדעת נהנו סלסול בעצמן דשכיחי פסולין ועמי הארץ. מהרש"א],

[סימן: חותמין, דין, סעודה, אותיות חסד],

לא היו חותמין על השטר, אלא א"כ יודעין מי חותם עמהן, ולא היו יושבין בדין, אלא א"כ יודעין מי יושב עמהן [ראה חו"מ סימן ג' בסמ"ע ס"ק י"ג וז"ל בתשובת מהרי"ו סי' קמ"ז כתב למהר"ש ז"ל ואם תשמע לעצתי לא תשב אצל הקהל בשום דין, דידעת שפסקי הבעלי בתים ופסקי הלומדים הם שני הפכים], ולא היו נכנסין בסעודה שגנאי הוא לתלמידי חכמים ליטע אצל עם הארץ בסעודה, אלא אם כן יודעין מי מיסב עמהן;

[שנינו במשנתנו] זה פוסל דיינו כו': כל כמיניה דפסיל דייני נוי. חרושי הר"ן בהעקת דברי רש"י עיי"ש] יכול לומר לו לא אדון לפניו (עד כאן)? א"ר יוחנן בערכאות שבסוריא שנו,

אבל מומחים לא, הא מדרקתני סיפא, וחכ"א, אימתי בזמן שמביא ראייה שהן קרובין או פסולין, אבל אם היו כשרין או מומחין מפי ב"ד, אינו יכול לפוסלן, מכלל דר' מאיר מומחין נמי קאמר?

ה"ק [זה מה שאומרים חכמים], אבל אם היו כשרין שאינם קרובין ולא פסולין, אף על פי שהן יושבי קרנות נעשו כמומחין מפי ב"ד, ואינו יכול לפוסלן [ועי' חולק ר"מ שרק מומחין אינו יכול לפסול, אבל יושבי קרנות יכול לומר אינו רוצה בהם],

ת"ש, אמרו לו לר"מ, לא כל הימנו שפוסל דיין שמומחה לרבים [הרי שר"מ סבר שיכול לפסול דיין מומחה]? אימא, לא כל הימנו שפוסל דיין, שהמוחהו רבים עליהם,

תניא נמי הכי, לעולם פוסל והולך, עד שיקבל [לשון קובלא. רש"י] עליו כפי ב"ד שמומחה לרבים, דברי ר"מ אלמא במומחין מודה ר' מאיר,

[ומקשה] והא עדים כמומחין דמי אס אינס קרובים או פסולים, ואמר ר"מ [חי שנת 121] זה פוסל עדיו של זה, וזה פוסל עדיו של זה?

הא איתמר עלה, אמר ריש לקיש [חי בשנת 230] פה קדוש [כר"מ דאמר בברכות יו, מרגלא בפומיה דר"מ, גמור בכל לבבך ובכל נפשך, לדעת את דרכי, ולשקוד על דלתי תורתך, נצור תורתך בלבך, ונגד עיניך תהיה יראתך, שמור פיך מכל חטא, וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון, ואני אחיה

עמך בכל מקום. ראה ילקוט המאורי] יאמר דבר זה [פי' וכיון שאמר כן צריך ליישב] [ראה לשון זה בר"ן גדרים ב.], תני עדו [לשון יחיד, עד אחד],

עדו למאי, אילימא לממון [עד אחד. לדין תורה של ממון], רחמנא פסליה, אי לשבועה הימוני מהימן כבי תרי?

לעולם לממון, לא צריכא דקבליה עליה כבי תרי בתמלח דצריהס קבלוהו עליהס (בשנים) [כשנים ?],

מאי קמ"ל, דמצי הדר ביה [אם קיבל על עצמו עד אחד, והא שנינו כבר דין זה בדיינים], תנינא [הא שנינו כן כבר במשנה כד.]. אמר לו, נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך, נאמנין עלי ג' רועי בקר דדיינין קמיירי, מדקמני שלשה רועי בקר, ר"מ אומר יכול לחזור בו, וחכ"א אינו יכול לחזור בו,

דף כ"ג ע"ב

ואמר רב דימי [תוס'], בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף הא דקמני נאמן עלי אבא, כגון דקבליה עליה בחד דיין, וש שנים כשרין עמו, ואפילו הכי כיון דפסול מדאורייתא מצי הדר ביה, הכא נמי כיון דחד לממון לא מתכשר, מצי הדר ביה?

צריכא, דאי תנא אבא ואביך, בהא קאמרי רבנן דלא מצי הדר ביה, משום דאבא ואביך חזו לעלמא,

אבל חד כבי תרי, דלעלמא לא חזי, אימא מודו ליה [רבנן] לר"מ [דיכול לחזור בו],

ואי אשמעינן בהא [כשמקבל על עצמו עד אחד שיכול לחזור בו], בהא קאמר ר"מ, אבל בהדיא [בנאמן עלי אבא], אימא מודו להו לרבנן [דר"מ מודה לרבנן שאינו יכול לחזור בו], צריכא,

הא מדרקתני רישא דיינו, וסיפא עדיו, אלמא דוקא קתני מדשני במילתיה, דדיינין נקט לשון יחיד, ונעדים נקט לשון רבים, וליתא לדריש לקיש [ראמר תני עדו], והדרא קושין לדוכתא והא עדים כמומחין דמו [ורואין דר"מ סבר דגם בשני עדים יכול לחזור?]

אמר ר' אלעזר סיפא גבי עדים בבא הוא ואחר לפוסלן דהו להו תרי דמסדי אפסולה ומהימני, ודיינין בערכאות שבסוריא כדאוקימנא, ולא פסול ממש קאמר, אלא בעינא די דינא מעליא,

[ומקשה] כל כמיניה, נוגע בעדותו הוא האי בעל דין, דמשום דלא ליסוד עליה קאמי למיפסליה? אמר רב אחא בריה דרב איקא, כגון שקרא עליו ערער בעל דין אומר לפנינו על מה הוא פסול, וש אחר עמו, ערער - שמך של פסול,

אבני חן על מסכת סנהדרין

הלכך אומר אני, דגרסינן הכי והוא עיקר, דר' מאיר סבר אין צריך לזכר, וזה שאמר להביא שמי כימי עדים והביאם [ראה מוהרש"א] והאמת נפסלת, אין צריך כלום שאין צריך לזכר דבריו, ודיו בכת אחת הכשרין, ואלו נפסלין לעדות אחרת על פי צעל דין ואחר, דאינו נוגע בעדות,

ורבנן סברי צריך לזכר, וגמלא זה נוגע בעדות ולא מפסיל, נמצאת כת שניה קרוצין או פסולין, לר' מאיר מהו, נהי דאין צריך לזכר מכל מקום עכשיו אין כאן עדות, והוא ליה נוגע בעדות למפרע, או דילמא כי אסחיד מיהא לאו נוגע בעדות הוא, דאכתי לא מנאזא כת שנייה פסולה?

אמר להן, כבר העידו עדים הראשונים (כת ראשונה) כשנמצאת כת שניה פסולה, כבר נתקבלה בכשרות עדותן של אלו המעידים על הפסול, ועדיין לא היה נוגע בעדות, ומאחר שנתקבלה בהכשר, נאמנין לפסול את הראשונים, לישנא אחרינא, כבר העידו העדים הראשונים, כת ראשונה שהעידו בעדותן של צעלי דין ומהימני, דכיון דשניה פסולה, מו לא מפסלי קמאי, דהוה ליה נוגע בעדות, ולשון ראשון נראה, מדנקט בהאי לישנא כבר העידו,

איכא דאמרי, אמר רב אשי, כבר העידו עדים הראשונים,

נימא בפלוגתא דרבי ורבנן שמעון בן גמליאל קמפולגין, דתניא, **הבא לידון בשטר ובחזקה** מחזיק בקרקע, ואמרו לו חזירו מה לך בכאן, ואמר לו אמה מכרתיה לי, ואכלתיה שני חזקה, ועדיין שטר מכירה צדי, **נידון בשטר** על כרחו צריך להביא השטר ויזכר דבריו, ואם לא מנא שטר יפסיד, דלא מהניא ליה חזקה, ואף על גב דחזקה במקום שטר קיימא כדאמרי רבנן עד תלת טעין מודהר איניש בשטריה טפי לא מודהר, האי כיון דאמר ישנו צדי צריך לזכר, **דברי רבי,**

רשב"ג אומר, נידון בחזקה משמע על כרחו יציא עדי חזקה, ושטר לא מהני, להכי פריך בחזקה ולא בשטר,

והוינן בה בחזקה ולא בשטר, והא שטר עיקר ראיה הוא, וכיון דיש לו שטר, אין בחזקה אפילו משום ציור דברים, דמקום שטר לא החכמה חזקה, דהיא גופא לא אחיא אלא מכח השטר, דאמר על ידי השטר החזקתי זו ואזד ממני לאחר שלש שנים,

אלא אימא אף בחזקה בלאזה מהן שיראה, ואם יש לו עדי חזקה אין צריך לזכר דבריו על [ידי ?] השטר, והיינו דאמר ר' מאיר כרבי, ורבנן כר' שמעון וקיי"ל דבצריך לזכר פליגי?

לא, אליבא דרשב"ג כ"ע לא פליגי, כי פליגי אליבא דרבי, דר"מ כרבי, ורבנן אמרי לך אפילו מימא רבנן כרבי סבירא להו, ד עד כאן לא קאמר רבי התם צריך לזכר אלא בחזקה, משום דחזקה לאו עיקר ראיה הוא **דמכח שטרא קאתי** הוא דאמית, דאי הוה טעין ברישא החזקתי בה מעצמי שלא אמר לי אדם דבר מעולם, אין זו חזקה, וכי אמר לו אמה מכרתיה לי דהיינו בשטר ואזדתינו לאחר שלש שנים הווא חזקה, הלכך האי הואיל

ערער דמאי, אילימא ערער דגולגותא מעיד עליו הוא ואחר שגולן הוא, כל כמיניה, נוגע בעדותו הוא משום דלא נסחיד עליה קאמר [או שדינו בקרוב, או דחיישינן שישקר],

אלא ערער דפגם מושפחה עבד הוא, ממשפחת עבד שלא נשתחרר באל, ופסול הוא ומשפחתו, ר' מאיר סבר הני אמושפחה קמסהדי ולא משום האי למודיה מסהדי, הלכך סהדותא אחרינא הוא, ולא נוגע בעדות דמי ואיהו ממילא קפסיל,

ורבנן סברי, סוף סוף נוגע בעדותו הוא,

כי אתא רב דימי, אמר רבי יוחנן, מחלוקת [אי יכול הלוח לפסול את עדי המלוה] **בשתי כיתי עדים** שאמר צעל דין, בפנינו יש לי שמי כימי עדים דבדר זה, [ו?] הביא כת ראשונה, ועמד הלוח ואמר פסולין הן, דהשתא לאו (כ?) נוגע בעדות הוא שהרי אמר מלוה שיש לו כת אחרת, ואם ביקש ולא מנא [שתי כתי עדים] יפסיד,

דר' מאיר סבר צריך צעל דין לזכר ולהעמיד על האמת, כל דבריו שטוען צניח דין [ולכן יכול לפסול עדים הראשונים של המלוה, שהרי אמר המלוה שיש לו שני כתי עדים והוא צריך להביאם], והני [פ'] כיון דלאו נוגע בעדות הוא] מייפסלי אף לעדות אחרות, ואם ביקש ומנא כת אחרת כשירה, אף על פי שראשונה נפסלה [פ'] לא אמרינן דאין כאן שני כיתי עדים] הרי צירר דבריו שאמר להביאם והביא, והוא לא דק דקצור שכשרים היו,

ורבנן סברי אינו צריך לזכר [תוס'] ויכול לומר אין לי עוד, וגמלא זה נוגע בעדותו הוא, ולא מייפסלי אפילו בעדות זו, אבל בכת אחת, דברי הכל אין יכול לפוסלן,

אמרו לפניו רב אמי ורב אסי, אין שם אלא כת אחת מהו? אין שם אלא כת אחת, והאמרת אבל בכת אחת דברי הכל אין יכול לפוסלן,

אלא נמצאת כת שניה קרובין או פסולין על ידי עדים גמורים מזהו לר' מאיר, מי אמרינן השתא ודאי נוגע בעדות הוא, דאין לחזירו כת אחרת כשרה, או דילמא מעיקרא מיהת כי אסחיד צעל דין ואחר עמו אקמאי למיפסלינהו, לאו נוגע בעדות הוא, דאכתי לא אשתכח כת שנייה פסולין, הכי גרסינן לה כמו שפירשתי,

ולא נהירא, חדא דאין זה ציור דברים לר' מאיר, הואיל וכת האמת נפסלין, ועדיין נוגע בעדות הוא [פ'] דזה שאמר שיש לו שני כתות צריך שיהיו שניהם כשרין וזה שפוסל כת ראשונה מפסידו לגמרי שעל ידו לא בירר דבריו], ועוד דאי נמי הו ציור דברים כהכי, נוגע בעדות הוא, דאם לא ימנא כת אחרת כשרה, אלא כת פסולה, נמצא מפסיד פסול של ראשונים, דאי לא נפסלו ראשונים, היה מוציא ממנו על פיהם, ודבריו נכריין על ידי שניה, ואף על פי שפסולין ועכשיו הוא מפסיד,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ואמר ישנו צדיק לברך,

שה' חריף מדוע יצא מגדרו לגבי ר"מ] לר' מאיר דרך ענוה פה קדוש,

אמר רבינא ומאי ממהא והלא ר' מאיר עוקר הרי הריס הוא, כלומר אלס וגבר טפי טונא, והלא כל הרוואה ר"מ"ב בבית המדרש כאילו עוקר "הרי הריס" ומוחנן זה בזה [פ' ואולי לכן כבדו כל כך, שר"מ היה גדול הרבה ממנו]?

הכי קאמר כלומר לא אתמוהי קא מתמיה [פ' מה שאומר הגמ' אינו קשיא], אלס הכי קאמר [פ' הגמ' אומרת שר"ל היה גדול בתורה ואפ"ה אמר בן על ר"מ] בא וראה כמה בני ארץ ישראל מחבבין זה את זה, [שהרי ר"ל עוקר הריס, וקא מחבב ר"מ, וקרי לי' פה קדוש. ר"ס] דהא יש לקיש חריף ומכיס טונא הוא, וקרי ליה לר' מאיר פה קדוש דקא ממנצ ליה, ומיישצ את הדבר להמקיש,

כי הא דיתיב רבי, וקאמר אסור להטמין את הצונן [כע"ז גם בשבת נא]. מים זונין, ומטיילא שלא יוחמו, אסור להטמין צחול זונין (לנזק שבת) [בשבת], אמר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי, אבא [ר' יוסי] התיר להטמין את הצונן, א"ל [רבי לר' ישמעאל] כבר הורה זקן ר' יוסי, דאלינן בתריה,

[ו.רש"י]אמר רב פפא, בא וראה כמה מחבבין זה את זה,

דאילו רבי יוסי קיים, היה כפוף ויושב לפני רבי, [ומביא ראיה דר' יוסי היה כפוף] דהא ר' ישמעאל בר' יוסי ממלא מקום אבותיו הוה משז כאזני, והיה כפוף ויושב לפני רבי [מפני כבוד הנשיאות ולא היה מורה לפניו אף אל פי שגדול הימנו. רש"י שבת נא.], וקא אמר [ואפ"ה אמר רבי] כבר הורה זקן,

וצריך עיון איך יהיה ראיה שר' יוסי היה כפוף לפני רבי, שמא רק בנו היה יושב בן אבל אביו לא? וי"ל שגם ר' ישמעאל היה זקן יותר מרבי כמו שרואין שבת ט"ו ע"א כשהלך ר' ישמעאל בר' יוסי [שלח. כ"ה שם בד"ס במקום "שלחו"] לו רבי וכו' ובפסחים ק"ב ע"ב ג' דברים צוה ר' ישמעאל בר' יוסי את רבי אל תעש מום בעצמך וכו' ולכן יש ראיה מוכרחת שכיון שר' ישמעאל שהיה גדול כאביו היה כפוף ויושב לפני רבי, גם אביו ודאי היה יושב בן].

א"ר אושעיא, מאי דכתיב זכריה יא ואקח לי (את) שני מקלות לאחד קראתי נועם, ולאחד קראתי חובלים, נועם אלו ת"ח שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה, חובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה כלשון עז וממה, מקשין זה לזה וצני ארץ ישראל טועין יחד, ומעיינין יחד, ומתקן זה את דברי זה, והשמועה יוצאה לאור,

זכריה ד יד [ויאמר (אלי) אלה [שני] בני היצחק העומדים על אדו'ן כל הארץ וגו'] פסוק ג [שנים יתים עליה אחד מימין חגלה ואחד על-שמאלה],

אבל הבא אחר יס לי שמי כמי עדים, והביא אחת, כיון דהני עדים לאו מכח עדים אחרוני קאתו אין צריך לברך דבריו, ולחזר אחר כח שניה, וללישנא בתרא [פ' דר"מ סבר אין צריך לברך] הכי קאמר אפילו מימא מרוויחו אלינא דרבי פליגי, ור' מאיר אמר לך אנא דאמר אפילו לרבי ומשום דהלכה כרבי ממכריו מהדרין לפלוגמיהו אליה [פ' משום דאל"כ מדוע לא עשה האוקומתא אליבא דר"מ. ראה בוס הישועות], אפילו רבי מודה דא"צ לברך,

כי אתא רבין, אמר רבי יוחנן, רישא

דף כ"ד ע"א

בעדים פסולין ודיינין כשרין צעל דין פוסל הדיינין והעדים, וגמלא דבריו אמת על העדים, ומשום הכי מהימנין ליה אפילו לגבי דיינין מיגו דפסלי עדים, פסלי נמי דייני,

סיפא שנמלא דבריו אמת על הדיינין שפסולין הם, ומשום הכי מהימנין להו אעדים אלינא דר' מאיר, ורצין ליה להו מיגו בדיינין פסולין, ועדים כשרין, דמיגו דפסלי דיינין פסלי נמי עדים [ראה יד רמיה],

מתקיף לה רבא, בשלמא מיגו דפסלי עדים פסלי נמי דייני איכא בי דינא אחרינא ואילו טוגע בעדות, אלא מיגו דפסלי דייני פסלי נמי עדים והא עדים תו ליכא?

לא צריכא דאיכא כת אחרת,

הא ליכא כת אחרת מאי, הכי נמי דלא מצי פסלי? היינו דרב דימי [ראה תורת חיים]? איכא בינייהו מיגו, דמר רצין סבר אמרינן מיגו צעלמא [פ' מיגו גרוע. ואין מלת בעלמא פירושו "במקום אחר" רק מוסב על מלת מיגו כמו דברים בעלמא. ע"פ בנין שלמה] דקיימא הכא [ד?]טעמא משום מיגו הוא, ואי לאו הכי (הוא?), לא הוה פסיל ר' מאיר, ובר סבר ולרב דימי לא אמרינן מיגו צעלמא,

גופא, אמר ר"ל פה קדוש יאמר דבר זה, תני עדו,

איני [וכי כך היה ר"ל מכבד את ר' מאיר, עד שקרא לו "פה קדוש"] והאמר עולא, הרוואה # [למה אומר לשון "הרוואה" וכי זה תלוי בראיתו] את ר"ל" בבית המדרש, כאילו עוקר "הריס" ומוחנן זה בזה [פ' שה' בבחו לעקור הנחות קבועות, ולטחון אותן בחריפותו. מרגליות הים] מטיח ומקיש זה בזה, אלמא מרישא טונא הוא, מקרי ליה [ומקרי לי' ע"י. (ואולי צ"ל וקרי לי' כמ"ש רש"י בד"ה בא וראה, ונתהפך וי"ו למ"ם) והפשט הוא כיון

אבני חן על מסכת סנהדרין

ע"א דהא ר' ירמיה דבי הוה חבא לא חוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם קרי לן בבבלי מפשאי]:

מתני': אמר לו [בעל דין לחבירו], נאמן עלי להיות דיין אבא פסול מן הסוד לדונני, לא לזכות ולא לחייב, דנפקא לן בפירקין [כו, ד] מלא יוממו אצות על צניס וגו', נאמן עלי אביך, נאמנים עלי שלשה רועי בקר [הוא הדין כל כי תלתא דלא גמירי דינא פסולים, ולרבותא נקט רועי בקר דלא שכיחי בישוב, ולא ראו ולא שמעו עסקי דין בין אדם לחבירו. תו"ט ע"פ הגמ' להלן], ר"מ אומר, יכול לחזור בו, וחכמים אומרים, אינו יכול לחזור בו,

היה חייב לחבירו שבועה, ואמר לו דור לי לשון שבועה [הוא]. ד"ס [בחיי ראשך] פ' אמר לו חבירו אוותר לך ולא אבקש ממך שבועה גמורה ודי שתדור לי בחיי ראשך, לשון קל ביותר, וכתב ביבין וכ"ש באמר לו אמהול לך תבעית, ר"מ אומר, [אף שאמר שיקל עלי] יכול לחזור בו וליטאל שבועה גמורה, וחכ"א, אין יכול לחזור בו:

גמ': אמר רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף, כגון דקבליה עליה [אבא או אביך וכו'] בחד [תוס'] דיינא, ואף על גב דליכא פרי אחרניי דהדיה, אמר ר' מאיר יכול לחזור בו [ואף שמונה במשנה גם ג' רועי בקר, אין הכוונה שכל השלשה הם רועי בקר, אלא גם אם אחד מהם הוא רועה בקר],

אמר רב יהודה אמר שמואל, מחלוקת במחול לך אי מוצע אמר למצב נאמן עלי אצא, או אציק, אם יזכור יהא מחול לך, אם קאמרי רבנן אינו יכול לחזור בו, דהא זכא זה [הנחבע] צמה שצידו, מכיון שזא זכאי, אבל באתן לך דמצב אמר למצב, אם ימצינוי אצא או אציק אתן לך, דברי הכל יכול לחזור בו דהואיל והממון צידו, אין צו כח למצב להוציא אלא צדיקין כשרין,

ורבי יוחנן אמר, באתן לך מחלוקת,

איבעיא להו, באתן לך מחלוקת, אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו, או דילמא בין בוז ובין בוז מחלוקת?

תא שמע, דאמר רבא, מחלוקת באתן לך, אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו, אי אמרת בשלמא באתן לך מחלוקת, אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו, רבא דאמר כרבי יוחנן [ויהיה פירוש דברי ר"י שרק באתן לך מחלוקת],

אלא אי אמרת בין בוז ובין בוז מחלוקת, רבא דאמר כמאן [ולכן צריך לומר שר"י גם סבר שרק באתן לך מחלוקת]?

רבא, טעמא דנפשיה קאמר ופלגי אתרייהו,

יצחק, אמר רבי יצחק, אלו ת"ח שבא"י [ויעוין בשו"ת אבני נזר חו"מ סי' צ"ה אות ח' שהיושב בא"י ומתפרנס מאשר יקבל מחו"ל לא קיים עיקר מצות ישוב א"י רק אם יתפרנס מיוגעי כפו בא"י או ירכש לו סגולת הארץ. מרגליות הים] [שנוחין] [שמשימינים] נמין כשמן זה לזה בהלכה כשמן זית, ושנים זיתים עליה, אלו ת"ח שבבבל, שמרורין זה לזה בהלכה כזית,

זכריה ה ט ואשא עיני וארא והנה שתיים נשים [מנופות] [מנופה. רע"י], וגסות הרוח יו צאו רת, ורוח ככנפיהם לשון גסות הרוח, ולהנה כנפים ככנפי החסידה זו מנופה, שמרורין עננים חסידים ותשאנה את האפה זה יצר הרע בין הארץ ובין השמים: ואמר אל המלאך הדבר כי אנה הפה מו לכו ת את האפה: יא ואמר אלי לבנו תלה בית פארץ שנער ולא כמיב [להס] [להס], אלמלא האמת נצדה נמשכה שם ורחוב והייתה שם על מבנתה,

א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, זו חנופה וגסות הרוח, שירדו לבבל,

וגסות הרוח לבבל נחית, והאמר מר עשרה קבין גסות ירדו לעולם, תשעה נמלה עולם ואחת כל העולם כולו?

אין לבבל נחית, ואישתרבובי דאישתרבב לעולם, דיקא נמי דכתיב, לבנו תלה בית פארץ שנער, ש"מ [ולכא למימר דגם העניות נשתרבב לעולם דהא העניות אכתי בבבל הוא. תורת חיים],

והאמר מר, סימן לגסות הרוח עניות, ועניות לבבל נחית? מאי עניות, עניות תורה צעילס היא, [ד] דנאל צעילס היה דכתיב [דנאל ח] ואני [הייתי] צושן הצירה אשר צעילס המדינה, ולא רצן מורה, [ו] עזרא היה צצבל ולמד חק ומשפט צשראל,

דכתיב שיר השירים ה אחות לנו קטנה ושדים אין לה, אמר ר' יוחנן, זו עולם, שזכתה ללמוד, ולא זכתה ללמד,

מאי בבל [לשון בלולא] [אין זה בבל הנזכר בתורה ולכן שואל. מרגליות הים] א"ר יוחנן, בלולה במקרא, בלולה במשנה, בלולה בתלמוד [פירש רבינו חם דבתלמוד שלנו אנו פוטרין עצמנו ממה שאמרו חכמים, לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד אע"פ כן אנו קוראים בכל יום פרשת התמיד ושונים במשנת איהו מקומן, וגורסין רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות וכו'. תוס'],

איכה ג במחשכים הושיבני כמתי עולם שאין נמין זה עם זה ותלמודס ספק צידס, אמר ר' ירמיה, זה תלמודה של בבל [ראה במסורת הש"ס מה שציין לדברי השל"ה ועוד], [היעב"ץ ציין לגמ' כתובות ע"ה]

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמר ריש לקיש, מחלוקת [ר"מ ורבנן] לפני גמר דין לאחר שטענו בפניהם, וקודם גמר דין צא זה לחזור. הכי גרסינן אי אמרת בשלמא ר' יוחנן הכי קאמר, לאחר גמר דין מחלוקת, אצל לפני גמר דין אפילו לרבנן מחר, אבל לאחר גמר דין, דברי הכל אין יכול לחזור בו,

ור' יוחנן אמר, לאחר גמר דין מחלוקת,

איבעיא להו, לאחר גמר דין מחלוקת, אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו, או דילמא בין בזו, ובין בזו מחלוקת,

ת"ש, דאמר רבא, קיבל עליו קרוב או פסול [שהיה לו דין], לפני גמר דין יכול לחזור בו, לאחר גמר דין אין יכול לחזור בו,

אי אמרת בשלמא לאחר גמר דין מחלוקת, אבל לפני גמר דין ד"ה יכול לחזור בו, רבא דפסקי הלכתא דמחר לפני גמר דין ולא לאחר גמר דין דאמר רבי יוחנן, ואליבא דרבנן,

אלא אי אמרת לר' יוחנן בין בזו בין בזו מחלוקת, רבא דאמר כמאן בין לריש לקיש בין לר' יוחנן, לרבנן לפני גמר דין קאמרי דלא הדך, והא ליכא למימר דרבא כריש לקיש ואליבא דר' מאיר אמרה לשמעיה, דלא שציק רבנן ועבד כר' מאיר, דפסקין לקמן הלכה כחכמים,

ולא שציק למימר הכא רבא טעמא דנפשיה קאמר, וסבירא ליה דכי פליגי רבנן לאחר גמר דין אצל לפני גמר דין מודו, אצל לר' יוחנן בין בזו ובין בזו מחלוקת, דהא לא איירי רבא בפלוגמא כלל, אלא מיפסק פסק דינא,

אלא לאו ש"מ, לאחר גמר דין מחלוקת, ש"מ,

שלח ליה רב נחמן בר רב (חסדא) [יצחק] לרב נחמן בר יעקב [בן לשון זה לעיל ח.], ילמדנו רבינו לפני גמר דין מחלוקת, או לאחר גמר דין מחלוקת, והלכה כדברי מי?

שלח ליה, לאחר גמר דין מחלוקת, והלכה כדברי חכמים,

רב אשי אמר, הכי שלח ליה באתן לך מחלוקת [כדברי רבא לעיל], או במחול לך מחלוקת, והלכה כדברי מי? שלח ליה באתן לך מחלוקת, והלכה כדברי חכמים,

בסורא מתני הכי, בפומבדיתא מתני הכי, א"ר חנינא בר שלמיה, שלחו ליה מבי רב לשמואל, ילמדנו רבינו לפני גמר דין וקנו מידו מתחלה שלא יחזור מאי?

[ונמצא שיש ג' מחלוקת בדבר, ר"י אמר שמואל מחלוקת במחול לך, אבל באתן לך יכול לחזור בו, ר' יוחנן סבר בזו ובזו מחלוקת, ורבא סבר מחלוקת באתן לך, אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו],

איתיביה, רב אחא בר תחליפא לרבא, [שנינו בסיפא דמשנתינו] היה חייב לחבירו שבועה, ואמר לו דור לי בחיי ראשך, רבי מאיר אומר יכול לחזור בו, וחכמים אומרים אין יכול לחזור בו,

דף כ"ד ע"ב

מאי לאו, באותן הנשבעין ולא משלמין [פ' דהנחבע נשבע ונפטרי] לפטור עמנן שלא ישלמו, דמוצע קאמר דור לי ואני מוחל לך, דהוה ליה כמחול לך [הרי דפליגי ר"מ ורבנן במחול לך]?

לא באותן הנשבעין ונוטלין [פ' שהתובע נשבע ונוטל] השכיר והגזל וכיוצא בזה, דמוצע קאמר ליה דור לי ואני מוחל לך דהוה ליה באתן לך [ואתיא כרבא],

והא תנא ליה רישא דאוקמת לה [אליבא דרבא] באתן לך, ותרמי למה לי?

תנא [רישא] תולה בדרעת אחרים אצל ואציק [ומיירי באתן לך, שגם אם יהיה אבא ואבד הידינים אתן לך], ותנא [סיפא] תולה בדרעת עצמו של מצירו בעל דין [שדור בחיי ראשו, שגם אז אתן לך],

וצריכא, דאי תנא תולה בדרעת אחרים [באבא ואבד הם ידינים ואתן לך], בהא קאמר ר' מאיר דמצי הדר ביה, משום דלא גמר ומקני, דאמר מי יימר דמוכי ליה [ואתחייב ליה], ועדיין יש לו תקוה שמא לא יחייבו אותו, ולא גמר ומקנה [ואי הוה ידע דמוכי ליה [לבעל דינו], לא הוה אמר, הלכך הדך,

אבל תולה בדרעת עצמו של בעל דין [שהוא ידור בחיי ראשו], אסיק אלמתיס דודאי נדר ליה, כדי להפטר, וידע ומחיל [דברי רש"י תמוהים דהא אוקימנא בנשבע ונוטל. והי' צריך לומר דודאי ידור לו כדי ליטול, וידע חבירו ומחיל. וכן כתב הרמ"ה ודאי ידע ב' בבעל דינו' דמשחבע בחיי ריש' כי היכי דלישקול וכיון דידע וקבל ודאי גמר ואקני' ולא מצי למיהדר ביה, והרש"ש פ' דקא' "להפטר" על השבועה. והוא דוחק. א"ח], אימא מודי להו לרבנן [דאינו יכול לחזור בו],

ואי אשמעינן בהא [בסיפא], בהא קאמרי רבנן [דאינו יכול לחזור בו], אבל בההיא [ברישא], אימא מודו ליה רבנן לר' מאיר [דיכול לחזור בו], צריכא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

שלח להו [שמואל] אין לאחר קניין כלום [פי' ואינו יכול לחזור אפילו באתן לך. אמרי בינה]:

[ותנן] [דתנן], א"ר יהודה, אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא, אבל יש להן אומנות שלא הוא, (הרי זה) כשרים, אלמא טעמא דמתניתין, משום יישובו של עולם הוא,

[נמצא לפי מה שלמדנו פירוש דברי ר' יהודה במשנה יהיה] קשיא לרמי בר חמא [דאמר שהוא מטעם אסמכתא לא קניא], וכי תימא פליגי רבנן עליה דר' יהודה, והא"ר יהושע בן לוי, כל מקום שא"ר יהודה

דף כ"ה ע"א

אימתי כגון צמתימין דהכא, ובבבא או צמה דכרים אמורים, אינו אלא לפרש דברי חכמים, רבי יוחנן אמר אימתי לפרש, ובבבא לחלוק, [נמצא] ודכולי עלמא אימתי לפרש הוא [וקשיא על רמי בר חמי, דאמר שהטעם הוא משום אסמכתא, ואולי ר' יהודה מפרש שהטעם הוא משום שאין עוסקין ביישובו של עולם]?]

[ומתריץ] גברא אנברא קא רמית, מר [רמי בר חמא] סבר פליגי [דת"ק סבר שהטעם משום אסמכתא], ומר [ורבי"ל] סבר לא פליגי,

[ומקשה] ולא פליגי, והתניא בין שיש לו אומנות שלא הוא, בין שאין לו אומנות אלא הוא, הרי זה פסול?

ההיא [ברייטא], רבי יהודה משום רבי טרפון היא לעולם אימתי לפרש הוא, ורבנן דמתניתין לא פליגי עליה, ומתניתא [והברייתא] דקתני צין שיש לו כו' דמשמע טעמא משום אסמכתא, ר' יהודה גופיה אמרה משמיה דר' טרפון, ופליג דלרבנן דמתניתין דטעמייהו משום יישוב, וצמתימין ר' יהודה מילמיייהו דרבנן קא מפרש,

דתניא, רבי יהודה אומר משום רבי טרפון, לעולם אין אחד מהן נזיר שנים יושבין ואחד עובר, זה אומר פלוני העובר נזיר הוא, וזה אומר אינו נזיר, ואמר אחד הרביעי נזיר אם כמותו הוא שהוא נזיר, ומצדו אומר הרביעי נזיר אם כמותו הוא שאינו נזיר, ושניהם מתכווין לנזירות, ונמצא כאחד מהם, ואמר ר' טרפון אין אחד מהן נזיר, לפי שלא נתנה נזירות אלא להפלאה שעל הספק אמר דבריו תחילה, ואין זו הפלאה, דכי יפליא איש [ויקרא כז] יפרש משמע,

אלמא לר' טרפון, דכי תלי תנאה צמדי דלאו צדיה, ולא ידע לה, אפילו הכי הוה אסמכתא, ולא אמרינן מספיקא גמר ואקני [ר"ל ובכו דר"ל] התם דמספיקא לא נחית לנזירות, כ"ה ד"נ מספיקא לא גמיר ומקני. רגל ישראל].

[שנינו במשנתנו] מלוה בריבית: אמר רבא, לזה בריבית פסול לעדות דקיימא לן (צ"מ עה:) המלוה והלוה עוברין בלא תעשה, וכיון דמימוד ממונ מעצירו על דת הוה ליה כרשע דחמס, דעובר נמי על לא תעשה מפני

מתני': ואלו הן הפסולין לדון ולהעיד [וב"ה משנה בר"ה כב.], המשחק בקוביא כרשע עד, וכל שכן דיין, והמלוה בריבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית הוואל ומימוד ממונ מעצירו על דברי מורה, הוה ליה כרשע דחמס, ופסול לדון ולהעיד, שנטה אחרי הצנע,

אמר רבי שמעון, בתחילה היו קורין אותן אוספי שביעית מפרש בגמרא [שהעניים היו אוספים פירות שביעית לאוכלם קודם הדיעור, וזהו מותר, והיו קורין אותם אוספי שביעית וכשרים. רבי"ף] [ר"ל שמתחלה פסלו גם אותן שאוספין פירותיהן בשביעית. יבין], משרבו האנסין [הרמאין שהיו אוספין ומוכרין אותם, ורממא אמר לאכלה ולא לסמורה. רבי"ף] [שחבעה המלכות מס הקרקעות בשביעית, והתירו לאסוף פירותיהן בשביעית [בוה"ז] כדי לפרוע המס. יבין], חזרו לקרותן סוחרי שביעית [האוספין, סוחרי שביעית ופסולין. רבי"ף] [דרך הקונה פירות שביעית למכרן פסולין. יבין],

א"ר יהודה, אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא דהואל ואין עוסקין ביישובו של עולם אינן בקיאים צטיב דינין ומשא ומתן, ואין ידאי חטא, אבל יש להן אומנות שלא הוא, כשרין:

גמ': משחק בקוביא מאי קא עביד? אמר רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא היינו דבר דאנו נותן לו מדעתו, אלא סומך על דבר שאינו, דסבור שהוא יכול לנצח, ופעמים שמנצחין אותו, ואסמכתא לא קניא [ב"מ סו.] והוה ליה כעין גזילה צידו,

רב ששת אמר, כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא (והיכי) [דהיכי. ד"ס] דמי אסמכתא, כגון דאס אוביר ולא אעביד [פי' אם אעשה השרה בורה (ריקה) ולא אורענה] אשם צמיתא [בפרק המקבל. רש"ל] (צבא מצינעא # עג:),

וכגון משליש את שטרו [פי' לזה שפרע מקצת שטרו ונתן המלוה את השטר לשליש והתנו שאם לא יפרע הלוה כל החוב עד זמן פלוני שיהיה השליש את השטר למלוה] דגט פשוט (צבא צמרא קסת, ח) דסומך על (לא. רש"ש) דבר, דסבור כל זה בידי לעשות, ומרישא כי מתני אדעתא דלא יהיז ליה לאסמכתא קא ממני, דטועה וסבור לא יצא לידי כך, אבל הכא לא סמיך אמדיד, דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח, ואפילו הכי אמיני, שמע מינה מספיקא (אמיני. רש"ש) גמר ואקני, ולא גזילה היא,

אלא [לכן משחק בקוביא פסול], לפי שאין עוסקין ביישובו של עולם,

מאי בינייהו [ר"ל בדינא דמתני', לענין פסול עדות, כי טובא איכא בינייהו לענין אם צריך להחזיר לחבירו מה שזכה. רש"ש]? איכא בינייהו דגמיר אומנותא אחריתי,

אבני חן על מסכת סנהדרין

חימוד ממון,

[שנינו במשנתנו] ומפריחי יונים: מאי מפריחי יונים? הכא [בבבלי] תרגומה אי תקדמיה יונך ליוני ליוני, אמר לך כך וכן,

רבי חמא בר אבשיא אמר, ארא אשתליון (אדם המתענה יונים לבוא אליו על ידי יונה מאולפת וכו'), (מלומד) [שמגדל יונה מלומדת. רע"ז פני משה] להביא יונים ממקומן לבית (בעלים) [בעלי. רע"ז פני משה] על כרחן, ויש בהן גול,

מאן דאמר אי תקדמיה יונך ליוני, מ"ט לא אמר ארא?

אמר לך, ארא [אין בה משום גול גמור, אלא] מפני דרכי שלום בעלמא דמיא (חולין קלט, ז) יוני שוכן ויוני עלייה יש בהן גול מפני דרכי שלום, ולא גול גמור, דלא זכה בהן בעל השוכן, דממילא קאמו ורבו להסם, ובגמרא דהשואל צנא מניעא (קב, א) גרם לה,

ומאן דאמר ארא, מאי טעמא לא אמר אי תקדמיה יונך ליוני? אמר לך היינו משחק בקוביא [וכבר תנא לה],

ואידך, תנא תולה בדעת עצמו דהוא אסמכתא, והדר ותנא תולה בדעת יונו [שגם באופן זה היו אסמכתא],

וצריכא, דאי תנא תולה בדעת עצמו [דהוי אסמכתא], התם הוא דלא גמר ומקני, דאמר

דף כ"ה ע"ב

קים לי בנפשאי [אני בטוח] דידענא מפי [שאני בקי לשחק בקוביא] ולא הימא ספיקא בידו [והוא באמין שבודאי יצליח] וטעות הוא, וכי אמני אדעתא דהוא נחא אמני, ולא גמר ואקני [ולכן זה מקרי אסמכתא], אבל תולה בדעת יונו, אימא לא [שאו לא היה ודאי לו שיצליח, אלא] ספיקא הוא בידו אי נחא, ואפילו הכי אמני מספיקא, הלכך גמר ומקני,

ואי תנא, תולה בדעת יונו, דאמר בנקשא הכאה זו על זו תליא מילתא שיש לו דפין של עץ (מנקשין) [ומנקשין. ד"ס] זו לזו, והיונה שומעת קולן, ומכרת שבעלה מזרה וממחרת לעוף, ואנא ידענא לנקושי מפי, אבל תולה בדעת עצמו אימא לא [שאני בטוח שהוא ינצח בשחקת הקוביא], צריכא [שגם זה הוי אסמכתא],

מיתבי, המשחק בקוביא, אלו הן: המשחקים בפיספסים שבזרי עץ, והן מל"ש צלשו (חלוקי אבן או גזרי עץ העשויים למשחק), ולא בפיספסים בלבד אמרו, אלא אפילו קליפי אגוזים, וקליפי רימונים שאין עשויין לכך ואקראי צלמא הוא,

ואימתי חזרתן [נקרא שעשו תשובה], משישברו את פיספסיהן, ויחזרו בהן חזרה גמורה, דאפילו בחנם לא עבדי [לא משחקין,

והאנן תנן מלוה ברבית, מלוה [כן מנקד הרגל ישרה] הבאה ברבית ומשמע אמרווייהו [ראה בחדושי הר"ן שיש שגורסין מלוה הבאה "לו" ברבית ואז אין הסופר והעדים פסולין לעדות, אבל לפי גירסא שלנו דלא גרסינן "לו" אף הסופר והעדים בכלל],

[הגמרא מספרת] בר פנייתו ס', אסחידו ביה תרי סהדי, חד אמר קמי ידי אוזיף (מלוה) [הלוה. ד"ס] בריביתא, וחד אמר לדידי אוזיף [לי הלוה] בריביתא, פסליה רבא לבר פנייתו ס',

והא רבא הוא דאמר, לזה ברבית פסול לעדות, והוה ליה האי סהלא רשע דהא אודי דלוה צריצית, והתורה אמרה אל תשת רשע עד?

רבא למעמיה, דאמר רבא אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע [ופלגין דיבורא. רגל ישרה] כפרק קמא, דאין אדם משים עצמו כר, אינו יכול לפסול עצמו על פיו, דהא אין קרוב מעיד לא לזכות ולא לחובה, ואדם קרוב אצל עצמו,

ההוא טבחא [מוכר בשר], דאישתכח דנפקא טריפתא מתותי ידיה [שיצא בשר טריפה מתחת ידו, דהיינו שמוכר בשר טריפה], פסליה רב נחמן, ועבריה [והעבירו, שלא ימוכר עוד בשר], אול [הלך] רבי [גידל] מזיזה [שערו] ומופריה [וצפרניו] הגדיל שערו וציפורניו, לטול עצמו לעשות תשובה,

סבר רב נחמן לאכשוריה, א"ל רבא, דילמא איערומי קא מערים,

אלא מאי תקנתיה?

כדבר אידי בר אבין, דאמר רב אידי בר אבין, החשוד על הטריפות, אין לו תקנה, עד שילך למקום שאין מכירין אותו דמשנה דהתם לאו (עירומי) [איערומי. ד"ס] הוא, [וילבש שחורים, ויתעטף שחורים. ד"ס],

ויחזיר אבידה אס ימנא [שם במקום שאין מכירין אותו] אצידת תכירו [יחזירנו] בדבר חשוב [שיחזיר אבידה ששויה הרבה] דמיון דמחזיר אצידה הוא, ודאי דבר ציה מממדת ממון [והכל לפי מה שהוא אדם. ראה יעב"ן],

או שיוציא טריפה מתחת ידו, בדבר חשוב משלו [אם ישלך בחמה שלו שהוא יקרה מפני שנמצאת טריפה]:

אבני חן על מסכת סנהדרין

זוה לפי הטעם דאסמכתא. וראה בגור אריה,

ע"פ הנמ"י אביו או קרוביו? לא נצרכא, אלא למציאת חרש שומה וקמן,

מעיקרא [מתחלה לא הוסיפו את הגזול מציאת חרש שומה וקמן] סבור מציאת חרש שומה וקמן לא שכיחא, אי נמי, מפני דרכי שלום בעלמא [הוא דאסור לגזול את מציאתם],

כיון דחזו, דסוף סוף ממונא הוא דקא שקלי ועברי אתקנתא דרכן מתמת מימוד ממון, פסלינהו רבנן דמשידי למשקל אגרא ואסרודי שקרא,

החמסנין [לא מנו אותם מתחלה], מעיקרא סבור דמי קא יהיב [הא החמסן משלם דמים על הדבר שלוקח בחזקה], (אקראי בעלמא הוא. ראה ד"ס) [אין זה דבר שעושין בקביעות כמו גזלן רגיל],

כיון דחזו דקא חטפי ושקלי, (כלומר דאפילו דמי קא יהיב, אמי לדי גזלות. ד"ס), כלומר שהיה קשה לבעלים למכור, ובעל כרחן חוטפין וחזקין המעות לפניהם, גזרו בהו רבנן [פי' שמתחילה היו נוטלין על דעת שלא יתנו דמים ואחר כך הם נותנין דמים, והם נפסלים על כוונתם הראשונה. חדושי הר"ן],

[פי' דפסול עדות תלוי אם האדם הוא קל דעת, ואם מה שעושה אינו אסור בעינו אין לפסולו, אבל אח"כ ראו שמה שעושין הם יודעים היטב שהוא אסור לכן פסלו אותם. א"ח]

תנא, עוד הוסיפו עליהן הרועים, הגבאין ממונין שהעמידן מלך האומות לגבות מס, ומנת המלך, וכרגא, וארטוגא, משראל מצריהם, והמוכסין,

רועים, מעיקרא סבור אקראי בעלמא הוא מה שהזהמה נכנסת לשדות של אחרים ורועה אקראי הוא, ואין הרועה מתכוין לכך, כיון דחזו דקא מכווני ושרו [שולחין הבחמות לדעות בשדות אחרים] לכתחילה, גזרו בהו רבנן(?) :

[ובמשך לפרש] הגבאין והמוכסין(?) : מעיקרא סבור מאי דקיין להו קא שקלי [הא דינא דמלכותא דינא. ר"ף], כיון דחזו דקא שקלי יתירא יומר מן הקצבה, פסלינהו,

אמר רבא, רועה שאמרו [שפסול לעדות ולדין], אחד רועה בהמה דקה, ואחד רועה בהמה גסה,

ומי אמר רבא הכי, והאמר רבא רועה בהמה דקה בא"י חמירי טפי משום ישוב ארץ ישראל פסולי, בחוצה לארץ כשרין, רועה בהמה גסה אפילו בא"י כשרין?

מלוה בריבית, אחד המלוה ואחד הלוה, ואימתי חזרתן משיקיעו את שמריהן, ויחזרו בהן חזרה גמורה, [ד. ד"ס] אפילו לנכרי [נמי. ד"ס] לא מוזפי ששתמח שם ריבית מפייהם, דמו לא הדרי לקלקליהו,

ומפריחי יונים, אלו שממרין את היונים מרגזים אותן זה על זה להלם, ולא יונים בלבד אמרו, אלא אפילו בהמה חיה ועוף דלאו מילתא דשכיחא הוא,

ואימתי חזרתן, משישברו את פגמיהן אלו דפין שמוחזים בהן, ויחזרו בהן חזרה גמורה, דאפי' במדבר נמי לא עבדי דלא שכיחי יונים דיישוב,

והאי פירושא ללישנא דארא נקיט לה, ולא מגופא דצרייתא היא, וללישנא דאי תקדמה יונן ליון, איכא לפרושי חזרה גמורה, דהא אפילו צמח נמי לא עבדו, (כדפרשינן. רש"י) גצי קוציא,

סוחרי שביעית, אלו שנושאים ונותנים בפירות שביעית, ואימתי חזרתן, משתגיע שביעית אחרת ויבדלו שלא ישאו ויטנו בפירותיהן, ויפקרו גנותיהן לעניים,

וא"ר נחמיה, לא חזרת דברים בלבר אמרו לומר לא נוסף עוד, אלא חזרת ממון חזרה הנכרת, שיפורו פירות שביעית שצגנותיהן לעניים [שמן הדיון צריך רק להפקיר], כיצד, אומר אני פלוני בר פלוני, כינסתי מאתים זוז בפירות שביעית, והרי הן נתונים במתנה לעניים,

קתני מיהת בהמה, בשלמא למאן דאמר אי תקדמיה יונן ליון, היינו דמשכחת לה בהמה דאפשר שמלמדה לרוץ כשתשמע קולו, אלא למ"ד ארא, בהמה בת הכי היא שמיא צהמות הכר לביטה עמה, והלא ירדפיה החיות?

אין, בשור הבר דומה לחיה, ואם מגדלו צדימו הולך [למדברות] [למדברות] ? ומטעה החיות לצד אחריו, ויש בהן גזל מפני דרכי שלום, שמיא אותן מן הציצין, והא דקרי ליה צהמה וכמאן דאמר שור הבר מין בהמה הוא, ופולוגמיהו לענין התרת חלבו, וכיסוי הדם,

דתנן, שור הבר מין בהמה הוא, רבי יוסי אומר, מין חיה,

תנא, הוסיפו עליהן הגולנין, והחמסנין יהיב דמי, אלא שאין רגון הצעלים למכור,

[ובמקשה] גזלן דאורייתא הוא אל תשת רשע עד וצמסכת גיטין (נט, ב) תנן מציאת חרש שומה וקמן יש בהן גזל מפני דרכי שלום, שלא יתקוטע [עם.

אבני חן על מסכת סנהדרין

ולא איצטריכו לי [פ'] דלאחר שגבה מכל בני העיר חוץ מאיש זה ביקש
השר במנו עוד י"ג מעה ולכן גבה מאיש זה אותו הסכום, ועד שהביא המעות
הלך לו השר ונתרצה. ע"פ רמ"ה].

[שנינו במשנתין] א"ר שמעון, בתחילה היו קוראין אותן אוספי
שביעית: מאי קאמר? אמר רב יהודה ה"ק, בתחילה היו
אומרים אוספי שביעית כשרין דמאי למיכלינהו קודם זמן הציור
סוחרין פסולין,

משרבו מציאי מעות לעניים [שנתנו מעות לעניים, שהעניים ילכו
וילקטו בשבילם פירות], ואולי עניים ואספי להו ומייתו נשני
המעות, והו לכו קומרי שביעית, ורמנא אמר לאכלה ולא לסמרה (עבודה זרה
סב, א), והכי משמע ממיתין בתחלה לאלו הפסולין עכשיו משום קומרי שביעית,
היו קורין אותן אוספי שביעית וכשרין, משרבו האנסין חזרו לקרות את האוספין
קומרי ופסולין, חזרו לומר אחד זה ואחד זה [גם אוספי שביעית, כיון
שהוא יותר ממה שיכולים לאכול] פסולין,

קשו בה בני רחבה [בני רחבה עוד פעם בש"ס שבת קג, ולעיל יז: הם
בכלל חריפי דפומבדיתא], האי משרבו האנסים, משרבו התגרין
מיבעי ליה?

אלא, בתחילה היו אומרים, אחד זה [סוחרין] ואחד זה
[אוספין] פסולין [פ'] אף אם אוסף יותר ממה שיכול לאכול,

משרבו האנסין, ומאי ניהו ארנונא מס שגוצה המלך מן המבואות
קד וכן סוחרין מן השדה לשנה, כדמכרין רבי ינאי, פוקו וזרעו
בשביעית שביעית בזמן הזה דרנן, דבעלה קדשת הארץ, משום ארנונא
[יש מחלוקת אם כשהותר לזרע בשביל ארנונא הותר רק כשיעור לשלם
הארנונא, או הותר אפילו יותר. פב],

חזרו לומר אוספין כשרין [אף אם אוספין יותר ממה שיכולים לאכול,
ורק. ראה רמ"ה], סוחרין פסולין,

ר' חייא בר זרנוקי, ור"ש בן יהוצדק, הוו קאולי לעבר שנה
בעסיא [והיה שנת השמיטה], פגע בהו ריש לקיש, אימפיל
בהדייהו, אמר איזיל איחזי היכי עבדי עובדא,

חזייה לההוא גברא, דקא כריב מרש, אמר להן רש לקיש [לר'
חייא בר זרנוקי ור' שמעון] בהן וחורש זה סכן הוא שמורש שביעית,
דלמנאן לקמן נחשדו כהנים על השביעית! אמרו לו [ר' חייא בר זרנוקי ור'
שמעון] בן יהוצדק לריש לקיש [יכול לומר אגיסמוני אני בתוכו שכי,
וקרקע של נכרי הוא, אי נמי משום ארנונא שכוו בעל הבית למכור,
וח"ל המהרש"א שגירת לישנא דפירוש קמא נקט דאריי בשבירות, דלפירוש זה

ההוא [דברי רבא], במגדלים איתמר שמגדלין אותם צמחים, ואפילו
הכי נאמן ישראל פסולין מגדלי צמחה דקה, דעמידא דמשמטא ורהטא לתוך
השדות, אבל גסה לא משמטא ואפשר לנוטרה, אבל רועה שמרען צחוק נאמר של
ישוץ אפילו צמחה גסה פסול, שנכנסת צמחה של אחרים,

ה"נ מסתברא דרועה צמחה גסה פסול, מדרקתני נאמנין עלי
שלשה רועי בקר מכלל דאי לא קצלינהו עליה לא מהימני, מאי לאו
לעדות [למאי דס"ד השתא, ע"כ הא מתני' דג' רועי בקר מתנייה לבתר
דהוסיפו עליהם הנך דקתני בברייתא הרועים וכו'] [ולכן אומר שאע"פ שהם
פסולין אם קבלם עליו אינו יכול לחזור], ולא קאי הוסיפו עליהם רק אהנך דקתני
ואלו הן הפסולין. מהרש"א],

לא, לדינא דלדינא מודינא דפסולין, משום דלא גמירי דינא, דיקא נמי
דרקתני, שלשה רועי בקר, ואי לעדות שלשה למה לי,

ואלא מאי לדינא, מאי איריא שלשה רועי בקר, כל בי
תלתא דלא גמירי דינא, נמי?

הכי קאמר, אפילו הני [אנשים כרועי בקר אלן] דלא שכיחי
ביישוב ולא ראו ולא שמעו עסקי דין צין אדם למצור [ואינם בקיין בטיב
דינים, ועסק משא ומתן, ואינן יראי חטא. נמ"י], אי קצלינהו עליה, לא מצי
למיהר,

א"ר יהודה, סתם רועה דאכמי לא חזינ דעילו צמחתי צמחות אחרות
פסול, סתם גבאי כשר עד דשמעין ציה דסקיל יתירמא,

אבוא דר' זירא, עבר גביותא [גביותא מס] תליסר שנין, כי הוה
אתי ריש נהרא [ראש העיר] למתא, כי הוה חזי רבנן מיושבי
העיר, א"ל ישעיהו כו כ לך עמי בא בתדרין דלא [נחמא] דך [נחמין].
ד"ס] ריש נהרא שהוא שר העיר, ורואה שרצים יושבי העיר, [ושאל] [וישאל].
רע"י] ממון הרבה לכל שנה, והוא היה מיקל עליהם המס, ומדחה את שר העיר
למחר, שיושביה מועטין, ואין ממני לגבות,

כי הוה חזי אבוא דר' זירא אינשי דמתא, אמר [להם] ריש נהרא
אתא למתא, והאידינא נכים [ישחוט] אבא לפום ברא, וברא
לפום אבא ישחוט את האב לפני הבן, כלומר יגבה מהן ממון,

דף כ"ו ע"א

ומינגזו מתמנאין כולי עלמא, כי אתי [ראש העיר], א"ל [אבוא דר'
זירא] מומאן נבעי [יושבי העיר מועטים, ואין ממני לגבות],

כי ניהא נפשיה [דאבוא דר' זירא], א"ל [לאנשי ביתן] שקולו
תליסר מעי, דציירי לי בסדינא [שצורו לי בסדיני], והדרו ליה
לפלניא [והחזירו לאותו האיש], דשקלתינהו מיניה [שלקחתי ממנו]

אבני חן על מסכת סנהדרין

משום ארנונא ה"מ לפרש שפיר בבעל הבית גופא החורש. וראה מרגליות (הים),
[צ"ע למה לא שאלו אותו למה הוא חורש, וכן לקמיה למה לא שאלו אותו למה
הוא כוסח בכרם. פכ],

תו חזייה למהוא גברא, דהוה כסח בכרמי זומר כרס, אמר
להן כהן זומר ! א"ל יכול לומר לעקל בית הבר אני צריך
[שאינו זומר את העצים לצורך עיבודם, אלא לעשות כעין סל לאסוף בו את
הזיתים שפוחטים בבית הבר, ודבר זה מותר אף בשנת השביעית. שט] לדורמא,
ולריכא לזית הכז, לקשור את תפוח הזיתים כשעוזרין אותן בקורה, אמר להם
הלב יודע לנו יודע אם לעקל נמכין אם לעקלקלות לעזור על
הדם,

הי [איזו מהשני תערוכות] אמר להו ברישא, אילימא הא
קמיייתא [שנשנה כאן בגמ' תחלה] אמר להו ברישא, הא נמי
לימרו אגיסטון אני בתוכו, אלא הא [דהוה כסח בכרמי] אמר
ליה ברישא, והדר אמר להו חך [וצ"ע למה סיפר שני המעשיות
שלא על הסדר. פכ, # אבל עדיין קשה למה לא תירצו לו זה התירוץ גם על
הכוסח בכרם, אף שאירע ראשונה?],

מאי שנא כהן [למה חשב עליהם שהם כהנים]? משום דחשידי
אשביעית, (דתנן) [דתניא] סאה תרומה שנפלה למאה
סאין של שביעית, תעלה דתרומה בעילה בלחם ומאה, והשביעית יאכל
זר קודם זמן הדיעור, פחות מיכן ממאה, דהויא ליה מדומע ואסורה לזרים
[ואם ישאר לאחר זמן ביעור] ירקבון,

והוינן בה, אמאי ירקבון, ימכרנו לכהן דהא שרייה ליה תרומה
ברמי תרומה כלומר בזול, דתרומה אין דמיה יקרים כחולין, לפי שאינה
ראויה ללל לכהנים, כלומר ימכרנה בעליהם לכהנים צמח שיכול, חוץ מדמי
אותה סאה התרומה שהוא חייב לתתם לכהן צמח, דמותר למכור שביעית על
מנת לאכול היא ודמיה קודם הדיעור,

ואמר רב חייא, משמיה דעולא, זאת אומרת נחשדו כהנים
אשביעית להשהות שביעית אחר זמן הדיעור, דמורו זה הימירא, משום
דחשדו תרומה וקדשי קדשים לגביהו, והשביעית נמי קדושת הארץ היא [וחשידי
רק לגבי מדומע, ולא לכל מילי דשביעית. פכ בשם החזו"א],

אמרו ר' חייא בר רמקין ור' שמעון, עליה דריש לקיש מרורא הוא דין
קמתן הוא זה, ומטרים בדצוריו [לאחר שהתערעם על שני בני אדם אלו],

כי ממו להתם עליה שמעריין זה שנה, כדאמרין צפרק קמא סנהדרין (יא),
6, סליקו [ר' חייא בר רמקין ור' שמעון בן יהוצדק] לאיגרא [והיו שם
עוד חכמים שבאו לעבר את השנה], שלפוח לדרגא מתותיה [פ' שלא
יעלה עמהם, שנתייראו שלא יבוא להמרידם עוד. ראה יעב"ץ],

אתא [ריש לקיש, שלא עלה עמהם לעבר השנה] לקמיה דרבי יוחנן,
א"ל בני אדם החשודין על השביעית שנעשו סניגורין לרשעים
כשרין לעבר שנה,

הדר אמר, לא קשיא לי, מידי דהוה אשלשה רועי בקר
צפרק כהן גדול (לעיל יט, ז), ורבנן אחושבנייהו סמוך,

והדר אמר, לא דמי, התם הדור אימנו רבנן ועברוה
להווא שתא,

הכא קשר רשעים הוא והיאך אן סומכין על מנין זה לעשות כדבריהם,
ואפילו אי הן עושין עבד כדן וכדת, אין הסנה ממעצרת על ידיהן, דבעינן צית
דין נמינן, וזה אינו מנין וקשר רשעים אינו מן המנין [ראה מהרש"א],

אמר רבי יוחנן, דא עקא שאלה קורא אותן רשעים [זה צרה גדולה יותר
מהצרה שהחכמים אלו עיברו את השנה], [כלומר זו צרה שהחכמים כאלו באין
לידי חשד והשנה מעברת על דין. רמבא],

כי אתו [חכמים אלו שעיברו את השנה] לקמיה דרבי יוחנן, אמרו
ליה קרי לן [ריש לקיש] רועי בקר, ולא אמר ליה מר ולא מידי,
אמר להו ואי קרי לכו רועי צאן [פ' דאמרין לעיל דרועי בהמה דקה
פסולין לעדות בא"י], מאי אמינא ליה,

מאי קשר רשעים? שבנא ממונה על ציתו של מזקיקו מלך יהודה הוה
דריש בתליסר רבוותא [בשלש עשרה רבוא אדם. רמבא] חזקיה הוה
דריש בחד סר רבוותא,

כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים, כתב שבנא פתקא
שדא בגירא, [וזה היה לשון הפתק] שבנא וסיעתו השלימו
לעזדך, חזקיה וסיעתו לא השלימו,

שנאמר תהלים יא ב פי הנה הרשעים ידרכון קשת פו גנו
חצצם על-יתר [קורא בן לשבנא שהיה יותר אנשים שומעין לו] לירו ת
במו אפל לישר-לב, על שם שעל ידי הסך הוא מצקס להמית את אדוניו בלשון
הרע הכמוז שם,

הוה קא מסתפי חזקיה, אמר דילמא חס ושלום נמיה
דעתיה דקוב"ה בתור רובא [שרוב האנשים רוצים להמסר לסנחריב],
כיון דרובא מימסרי [וכן שרוב נמסר], אינהו נמי [גם הוא חזקיה]
מימסרי,

בא נביא ואמר לו, ישעיה ח יב ל אֶת־אֲמֹרֶיךָ קֶשֶׁר לְכָל
אֲשֶׁר־יֹאמַר הָעָם הַזֶּה קֶשֶׁר אֶל מַשׁוּבַּעַתְךָ מִזִּקְיָו, שיהא מניינו של
שבנא מנין, ליחשד רוב, כלומר קשר רשעים הוא, וקשר רשעים
אינו מן המנין,

אבני חן על מסכת סנהדרין

צדיקים לשון רבים, לכן פ' שצדיק קאי על הקב"ה. הרי"ף, ולקמן מפרש, מאי משמע שמות לשון סיעת צדיקים,

רב יהודה ורב עינא, חד אמר אילו [אם לא היה הקב"ה מצילו ל] חזקיה וסיעתו [והיו] גהרסים, צדיק מה פעל,

וחד אמר אילו בית המקדש יהרס על ידי סנהריב, צעזעו של שגגה צדיק מה פעל איה נפלאותיו של הקדוש ברוך הוא,

ועולא אמר, אילו מחשבותיו של אותו רשע שגגה הרשע אינן גהרסות והכי משמע קרא כי השמות יהרסון, מחשבותיו של אותו רשע הכתוב למעלה, כי הנה הרשעים ידרכון קשת, ולשון שמות מחשבות שהוא משית בקירות לבו, יהרסון ראויות הן ליהרס, שאם לא כן צדיק מה פעל, מה פעלו של חזקיהו (והיכל) [והיכן. רע"ז שכו], כי השמות לשון ולא שם לבו גם לוא (שמות ז),

בשלמא למאן דאמר אילו מחשבותיו של אותו רשע, היינו דכתיב כי השתות יהרסון, ולמ"ד בית המקדש נמי, דתנן אבן היתה שם חמת הארון מימות נביאים הראשונים, ושתייה היתה נקראת שממנה נשמת עולם שגמאר (תהלים נ) דיכר ויקרא ארץ, ואומר מזיון מכלל יופי וגו', במסכת יומא (נד, ז) אומר עולם מזיון נכרא,

אלא למ"ד חזקיה וסיעתו, היכא אשכחן צדיקי דאיכרו שתות? דכתיב שמואל א ב ח פ' לה' מצקי ארץ וישת עליהם תביל, ואיבעית אימא מהכא ישעיה כח כט הפליא עצה הגדיל תושיה,

א"ר חנן, למה נקרא שמה [של תורה] תושיה, מפני שהיא מתשת כחו של אדם [ראה תורת חיים],

דבר אחר, תושיה שניתנה בחשאי מפני השמן [שהוא] [שהיה. רע"ז] מקטרג, ואמר תסתפק [לעלוינים] [צעלוינים. רע"ז], ולא ימסרו הלומות ציד משה [וראה תורת חיים],

דבר אחר, תושיה על שם שהעולם משותם על המורה ולומדיה, נקראת מושיה [פ' התורה נקרא תושיה, ולומדיה נקראין השותות] דברים של תורהו דיבור וקרייה צעלמא, וכל דיבור אין צו גשיסה ממש כמורה הזה, ואף על פי כן שהעולם משותת עליהם ונוטריקון הוא, מ"ו מוה, שיה משותת,

אמר עולא, מחשבה דאגת הלכ על מזונותיו של אדם מועלת מהניא לשכח למודו אפילו לד"ת, שנאמר איוב ה יב מפר מחשבו ת ערובים נותן להם מזונות ומצטל מחשבות מלכס, שלא היו מניחין אותן לעשות מושיה,

לישא אחרינא מחשבה שאדם ממשכ כן וכך אעשה, כן וכך מעלה צדי, מועלת

ישעיה כב טו פה אמר ה' אלקים צבאו ת להבא אל-הסבן הנה על-שבנא אשר על-הקבית: טו מוה-לה פה ומי לה פה פ' ה' צבבת לה פה קבר חצבי מרו'ם קברו' הקני בסלע משכן לו' :

הלך [שבנא] לחצוב לו קבר, בקברי בית דוד שהיה מתגלה למרוד צמלכות, וליקצר צמורת המלכים, בא נביא ואמר לו, ישעיה כב טו מוה-לה פה ומי לה פה פ' ה' צבבת לה פה קבר [וגו'],

ישעיה כב יז הנה ה' מטלטלה טלטלה קבר [פ' גדול וחזק], אמר רב, טלטולא דגברא, קשי מדיאתתא,

ישעיה כב יז ועטף עטה, אמר רבי יוסי ברבי חנינא, מלמד שפרחה בו צרעת, כתיב הכא ועטף עטה, וכתיב התם ויקרא יג ועל שפם יעטה,

ישעיה כב יח צנו' פ' יצנפה צנפה פדור סנצ יצנחן חילות, כדור כשורה [כדור = כשורה. פ' כאלו כתב כשור, דרל"ת בלשון ארמית הוא במקום ש"ן בלח"ק] להגלות אל-ארץ רחבת ידים וגו',

תנא סיפיה דקרא שמה קמות ושמיה מרצנו'ם פנו' דך קלו'ן פ'ם אדנך, הוא ביקש קלון בית אדניו [חזקיה], לפיכך נהפך כבודו לקלון,

כי הוה נפיק איהו שגגה נפיק עס סיעתו ללאת מירושלים ולהשלים עס סנהריב, אתא גבריא אל אחדיה לרשא [אחזו לשער] באפי משרייתיה [בפני חילותיו של שבנא, שלא יוכלו לצאת עמו],

דף כ"ו ע"ב

אמרו ליה [אנשי סנהריב, לשבנא] משרייתך [חילותך] היכא שכתבת לנו שגגה וסיעתו השלימו, אמר הדרו בי חזרו ממה שהצטינוני [שיבואו עמי], אמרו ליה אם כן אחוכי קא מחייכת בן, נקבוהו בעקביו [עשו נקבים בעקבי שבנא], ותלאוהו בונבי סוסייהם, והיו מגרין אותו על הקוצים ועל הברקנין,

אמר רבי אלעזר, שבנא בעל הנאה היה כמשמעו, ויש אומרים משכז זכור [שהיו רבים נהנין הימנו. רמה, וראה מהרש"א], כתיב הכא ישעיה כב טו להבא אל-הסבן הנה, וכתיב התם מלכים א א ותהי לו סוכנת ממממו, וחזרו וצוקע עזים יסכן צס [קהלת י'],

[ואומר] [וביון שהתחיל בפרק זה בפסוק ב לעיל, כי הנה הרשעים ידרכון קשת וגו' הולך ודורש את הפרק] תהלים יא ג פ' השתו'ת [היסודות. מצ] יתרוסון צמריה דמי הנה הרשעים ידרכון קשת כמיצ צדיק מוה-פעל הקדוש ברוך הוא מה שכו שהוא משלם [ביון דהשתות קאי על חזק' וסיעתו הי"ל

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמר רבא, ומודה רב נחמן לענין עדות אשה, שהוא פסול,

אמר רבינא ואיתימא רב פפא, לא אמרן אלא לאפוקה לומר
ממ צעלה או גירסה, דמיחא ליה לשויה פניה, דמיהוי שמיחא ליה אבל
לעיולה לומר פלוגי קדשה לית לן בה,

פשיטא? מהו דתימא הא עדיפא ליה דמיהוי אסורה עליה ולא
מיהוי שמיחא ליה דכתיב מושלי ט מים גנובים ימתקו ושקורי משקר
וגו', קמ"ל דכמה דקיימא הכי [פנויה] שכיחא ליה,

[ראה סוף מסכת נדרים. וראה בספר בית מאיר שמעתי מקשין ובי ס"ד דלחכי
ליחשד להעיד על אינה מקודשת דמקודשת, הא מה מים גנובין אית לי' כיון
דאיהו ידע בנפשי' דאינה מקודשת? וי"ל כי מים גנובים היינו מה שצריך לקחת
בסתר ולא בגלוי וכבר מפני שמעיד עלי' שהיא אשת איש אף שהוא יודע
האמת שאינה אשת איש מ"מ מוכרח להסתיר מעשיו מפני העולם שמחזיקים
אותה באשת איש והוה דמתוק לו].

ואמר רב נחמן, גנב ניסן זמן קציר, משרי זמן צליל ואסיף וגנב תשרי
לא שמייה גנב כדמפרש ואילן,

הני מילי באריסא, ודבר מועט דטרט צה, ומורה הימירא ליעול דבר
מועט יותר על חלקו מפני טרטו ודבר שנגמרה מלאכתו דמשויה
נפשיה כפועל, ומורי צה הימירא וסבר לא קפיד,

איכריה לאו היינו אריס ואינו חולק צפירות דרב זבדי, חד גנב קבא
דשערי [קב של שעורים] ופסליה, וחד גנב קיבורא דאהיני כמין
אשכול, יש תמרים הרבה צעק אחד ופסליה,

הנהו קבוראי קוצרי ממס, דקבור נפשא ביום טוב ראשון של
עצרת, שמתניהו רב פפא, ופסלינהו לעדות דמשום שר ממון
עוברים על דם, והוה להו כרשע דחמס ואכשרינהו רב הונא בריה
דרב יהושע,

אמר ליה רב פפא, והא רשעים נינהו,

סברי מצוה קא עבדי,

והא קא משמתינא להו על הרשעוה [ולכאורה קשה הלא עיקר חסר
מן הספר? ויש כאן גירסא והא שמתניהו ולא אתו למשרי שמתיהו כלומר
דבוח דלא אתו להתיר להם החרם נראה שעומדים במרדם. לקוטי שלמה].
ואחרין ועוצרין ושונין בעצירה,

סברי האי דשמתינן משום כפרה הוא על שעברנו, ולא משום דנהדר צן, אלא
מותר לחלל יום טוב בשביל המזה, וגש צמידוי משום כפרה קא עבדי לן
רבנן:

להשביח הדבר, שאין מחשבתו ממקיימת, ו. רע"י] אפילו לדבר תורה, כגון האומר
עד יום פלוגי אסיס כך וכך מסכתות בגירסא וְלֹא־תִשְׁשִׁינָה יְדֵיהֶם
תוֹ שְׂרִיחַ שֶׁאֵין (מחשבותיו) [מחשבתו. רע"י] עולה צידו ואפילו לתושה,

אמר רבה, אם עסוקין לשמה, אינה מועלת [משפיעה. שט]
שנאמר מושלי יט רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' היא
תקום, עצת שיש בה דבר ה', היא תקום לעולם:

[שנינו במשנתנו] אמר ר' יהודה אימתי: א"ר אבהו א"ר
אלעזר, הלכה כרבי יהודה,

וא"ר אבהו אמר רבי אלעזר, כולן צריכין הכרזה בבית דין
ואין נפסלין לעדות, עד שיכריזו צבית דין להודיע פסולן,

רועה, פלוגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר בעי הכרזה וחד
אמר לא בעי הכרזה שעצירה שלו מפורסמת לכל,

בשלמא למ"ד לא בעי הכרזה, היינו דאמר רב יהודה אמר
רב, סתם רועה פסול, אלא למ"ד בעי הכרזה, מאי סתם
רועה פסול? דבסתמא מכריזין עליה אף על פי שלא צאו עדים
שהכנים עדרו לשדה אחר,

ההיא מתנה, דהוו חתימי עלה תרין גולנין, סבר רב פפא
בר שמואל לאכשורה, דהא לא אכריזין עלייהו,

אמר ליה רבא, נהי דבעינן הכרזה בגולן דרבנן הנך דמתינינן,
בגולן דאורייתא הסוטף ממש, כגון צביה צן יהודיע דכתיב (שמואל ז' כג)
ויגזול את החנית מיד המגרי, הכי מפרש במרובה (צבא קמא עט, ז) מי בעינן
הכרזה:

סימן דב"ר ועריו"ת ג"ב: אמר רב נחמן, אוכלי דבר אחר
מקצלי דדקה מן הנכרים, דהוי חילול השם מחמת ממון, הוה ליה כרשע דחמס
פסולין לעדות [ובתורת חיים כתב הטעם דכיון שאין לו בושא פסול
לעדות], הני מילי בפרהסיא, אבל בצניעה לא, ובפרהסיא
נמי לא אמרן אלא דאפשר ליה לאיתונוי בצניעה, וקא
מבוי נפשיה בפרהסיא, אבל לא אפשר ליה חיותיה הוא,

אמר רב נחמן, החשוד על העריות כשר לעדות דבעינן רשע
דחמס, כדכתיב (שמות כג) אל תשת וגו' עד חמס, אמר רב ששת, עני
מרי עניי אדומי ארבעין בכתפיה חייב מלקות הוא, אף על פי שאין שם
התראה, דאמר מר (קדושין פא, א) מלקין על לא טובה השמועה, שנאמר אל בני
כי לא טובה השמועה וכשר צממיה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

איתמר

דף כ"ז ע"א

עד זומם [וכן גולן] העיד צניסן, והחם צמשרי על עדות זו, אב"י אמר, למפרע הוא נפסל כל עדויות שהעיד מניסן ואילך פסולין, שהרי משהעיד עדות זו הוא רשע, ורבא אמר, מיכן ולהבא משהחם הוא נפסל,

אב"י אמר, למפרע הוא נפסל, [ומפרש הטעם ד] מעידנא דאסהיד רשע הוא, והתורה אמרה שמות כג אֱלִיתָשֶׁת יִדְדָה עֶסְרָשָׁע לְהִית עַד חָמֶם, [ויש להבין מלשון הפסוק] אל תשת רשע עד,

רבא אמר, מיכן ולהבא הוא נפסל, [ומפרש הטעם ד] עד זומם חידוש הוא שנפסקין שנים, כשציל שנים שאומרים עמנו הייתם מאי חזית דסמכת אהני, סמוך אהני חלל גזירת הכתוב הוא, הלכך, אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך משעה שהחם [הרמב"ן פרשת שופטים כתב שהדין של עדים זוממים, "הוא גזירת שלים", אבל הטור סי' לח כתב הטעם של עדים זוממים, כיון שהזוממים מעידין על העדים הראשונים עמנו הייתם הם נאמנים, אבל כשהעדים הראשונים אומרים שלא היו עמהם אינם נאמנים שהרי הם מעידין על עצמם, ואין אדם נאמן על עצמו. ע"פ דף על הדף],

איכא דאמרי, רבא נמי כאב"י סבירא ליה [שהיה לנו לפוסלו מניסן ואילך], ומאי טעם קאמר מכאן ולהבא, משום פסידא דלקוחות שלקחו עדות על פיו, וחם צמשרא מניסן עד תשרי, ועדיין לא היה ידוע שהוא פסול,

מאי בינייהו צין הני תרי טעמי דרצא איכא בינייהו, דאסהידו בי תרי בחד תרי כחות (ש?)העידו צנת זו, שנים אמרו לכל אחד עמנו הייתם. ד"ס) צמקום פלוני, חידוש ליכא, פסידא דלקוחות איכא,

אי נמי דפסלינהו [תרי. ד"ס] להני תרי בגזלנותא שהעידו שגולנין הם על גזילה שגזלו צניסן, חידוש ליכא, דהא מילתא אחריתי קמסהדי, אכל פסידא דלקוחות איכא,

(ו. ד"ס) אמר ר' ירמיה מדיפתאי, עבד רב פפי עובדא כוותיה דרבא,

מר בר רב אשי אמר, הלכתא כוותיה דאב"י, והלכתא כוותיה דאב"י ביע"ל קנ"ס יאוש שלא מדעת צאלו מציאות (צבא מניעתא כא, צ), עד זומם הכא, לחי העומד מאילני צפרק קמא דעירוצין (טו, ח), קידושין שלא נמסרו לציאה צהאש מקדש (קדושין נא, ח), גילוי דעת צגיטין צהשולמ גט (גיטין לד, ח), מומר אוכל נבלות להכעיס לקמן,

י אוש שלא מדעת לא הוי יאוש (ב"מ כא: בראש העמוד) אבירה של אדם שאינו ידוע לו שנאבד, אבל אם היה יודע היה מתייאש ממנה, אין זה שמוצאה זוכה בה בתורת ייאוש בעלים,
ע ד זומם למפרע הוא נפסל (סנהדרין כו. בראש העמוד) שאם העיד בניסן והחם בתשרי, כל מה שהעיד מניסן הם פסולין למפרע, וראה במחצית השקל באו"ח סימן ש"ט שרוצה לפרש העי"ן על מעמר עיי"ש.
ל חי העומד מאיליו הוי לחי (עירובין טו. בראש העמוד) שלא הוקבע שם לשם מיקון מצוי, דלא חומיניהו לכך,
ק דושין שלא נמסרו לציאה הוו קידושין (קדושין נא.) קידושין שאין מסורין לציאה - קידש אחת משתי אחיות ולא פירש איזוהי מהם דאין יכול לישא אחת מהן דשמא זו היא אחות אשמו,
ג לוי דעתא בגיטא לאו מילתא היא (גיטין לד.) גלוי דעת אינו מבטל את הגט, אלא צריך לבטלו בפירוש,
מ ומר אוכל נבילות להכעיס פסול לעדות (סנהדרין כו.) אב"י אמר פסול, דהוה ליה רשע, ורחמנא אמר אל תשת רשע עד. ורבא אמר כשר, רשע דחמם בעינן, [אבל לתיאבון ד"ה פסול],

[ועוד מחלוקת אב"י ורבא, דהלכתא כוותיה דאב"י] מומר אוכל נבילות לתיאבון, דברי הכל פסול דכיון דמשום ממון קעביד, דהא [נבילה] שכיחא צוול טפי מדהיתירא, הוה ליה כרשע דחמם, ופסול לעדות,

[ואם אוכל נבילות] להכעיס, אב"י אמר פסול, רבא אמר כשר, אב"י אמר פסול, דהוה ליה רשע, ורחמנא אמר אל תשת רשע עד, ורבא אמר כשר, רשע דחמם בעינן,

מיתבי [על רבא, שנינו בברייתא], אל תשת רשע עד, אל תשת חמם עד [דכיון דכתיב "רשע עד" וכתיב "עד חמם" דריש לה רשע דחמם היינו הגולנין, ורשע שאינו של חמם היינו מועלין בשבועות. ע"פ רמב. א"ח], אלו גולנין [רשע דחמם], ומועלין [שעוברים איסור] בשבועות,

מאי לאו אחד שבועת שוא על העמוד של אפן שהוא של אפן, (שצונת שקר) [או. ע"פ הרש"ש] על העמוד של אפן שהוא של זהב, אף על גב דלאו רשע דחמם הוא, ואחד שבועת ממון [שגם שאר עבריינים שאינם של חמם פסולין הם לעדות]?

לא, אידי ואידי שבועת ממון, ומאי שבועות, שבועות דעלמא [ואין הכוונה על שבועות שאינם של ממון, שאם אינם של ממון אינו נפסל בזה לעדות],

אבני חן על מסכת סנהדרין

דר' מאיר אהרן למילתיה, אב"י כר"מ,

ורבא, עד כאן לא קאמר ר"מ התם, אלא גבי עד זומם
דמזמן [הא דאמר ר"מ פסול לכל התורה, מוקי לה גבי עד זומם דמזמן, ואו
נפסל אף לעדות דנפשות], דרע לשמים ורע לבריות, אבל הכא
[באוכל נבילות להכעיס] דרע לשמים ואין רע לבריות, לא [אינו
נפסל],

מחלוקת ר"מ ור' יוסי אליבא דרבא

לר"מ אם הוּם למזמן יהיה פסול אף לנפשות, דמזנות
חמיר דרע לשמים, ורע לבריות,
ולר' יוסי אם הוּם למזנות הוא כשר לנפשות,
אבל אם הוּם לנפשות פסול למזנות, דר' יוסי סבר
דלעולם נפשות חמיר מזנות,

והלכתא כוותיה דאב"י,

והא איתותב [אב"י לעיל ברך זה מבריייתא דאל תשת רשע עד וכו']?
ההיא דקמי אלו הגולנין ומלי ריבית, דמשמע אכל אוכלי נבילות כשרין, רבי
יוסי היא דלמר מקולתא לממירא לא [אם עבר איסור שאינו רע לבריות,
אינו נפסל לדיני מזנות], ויחידאה הוא,

[ומקשה] ותייהי נמי ר' יוסי, [והא הכלל הוא] ר"מ ור' יוסי הלכה
כר' יוסי? שאני התם דסתם לן תנא כרבי מאיר,

והיכא סתם לן? כי הא דבר חמא # [לקמן משמע שהיה ת"ח, וזה
פלא שנחשד שהרג את הנפש] קטל נפשא, אמר ליה ריש גלותא
לרב אבא בר יעקב, פוק עיין בה, אי ודאי קטל ליכחיהו
לעיניה ינקרו את עיניו, דצטלו מימות בית דין, והאי קנסא קא עבדין ציה,
דבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ויש אומרים יטלו ממנו ויחזרו לירשין [פי'
ומכבים את כחו ואת רוחו. רמב"ה], ויש אומרים שמתא, וראשון עיקר,

אתו תרי סהדי, אסחידו ביה דודאי קטל, אול איהו [בר
חמא] אייתי תרי סהדי, אסחידו ביה בחד מהנך [העידו באחד
מהעדים שהיה מעיד בו שהרג] חד אמר, קמאי ידי [לפני] גנג קבא
דחושלא שערין קלופין, וחד אמר, קמאי ידי גנג

דף כ"ז ע"ב

קתא דבו ר' יוסי צית יד של דומם [דהיינו עבירה דמזמן, ורצו לפוסלו
לעדות דנפשות],

א"ל [רב אבא בר יעקב, לבר חמא] מאי דעתך כר' מאיר (דכיון.
ד"ס) דחשידי אממון, חשידי אעדות נפשות, רבי מאיר ורבי יוסי הלכה
כרבי יוסי, ורבי יוסי, האמר הוּם בדיני מזנות, כשר לדיני
נפשות,

מיתבי, אל תשת רשע עד, אל תשת חמם עד, אלו גולנין
ומלוי [רביית] [בריייתא. ר"ס] הני און [שהם רשע דחמם], אכל אוכל
נבילות להכעיס לא, ומיהו [אוכלי נבילות?] למיאצון, כגולנין ומלוי ריבית דמו,
דמשום ממון קעבדי, הלכך חשוד למישקל שומדא ואסכודי שקרא,

תויבתא דאב"י, תויבתא [דמבריייתא זו משמע שרק לתיאבון הוא פסול
לעדות, אבל להכעיס לא],

לפי הה"א כ"ע סבירי דנפשות חמירי מזנות,
לר' מאיר אף אם הוּם לדבר הקל, פסול הוא לדבר החמור,
לר' יוסי אם הוּם בדיני מזנות, כשר הוא לדיני נפשות,

ורוצה לדמות לזה את המחלוקת של אב"י ורבא,
דלאב"י עבר איסור שבין אדם למקום, פסול גם לעדות שבין אדם
לחבירו, כר"מ
ולרבא עבר איסור שבין אדם למקום, כשר הוא לעדות שבין אדם
לחבירו, כר' יוסי

נימא כתנאי [דתנאים פליגי אי מומר להכעיס פסול לעדות, ששינו
בבריייתא], עד זומם, פסול לכל [עדות שבכל] התורה כולה,
דברי רבי מאיר, ר' יוסי אומר, כר"א שהוּם בדיני נפשות
שכיון שהחשד לקמור [נפשות], הוּם לקל [למזנות], אבל הוּם בדיני
מזנות, כשר לדיני נפשות,

נימא אב"י [דאמר דמומר להכעיס פסול], כר"מ, ורבא כרבי יוסי,

[ומפרש] אב"י כר"מ, דאמר אמרינן מקולא לחומרא [שגם אם
הוּם למזנות, פסול לדיני נפשות] דהיינו [הא דאמר אב"י דאוכל נבילות פסול
למזנות] נמי מקולא לחומרא, דאוכל נבילות רע לשמים ואינו רע לבריות, אכל
מעיד שקר במזמן רע לשמים ורע לבריות, שהרי מפסידן צעדומו, וקא פסיל ליה
אזי משום נבילות, לעדות ממון,

ורבא [דאוכל נבילות להכעיס אינו פסול לעדות ממון] דאמר כרבי יוסי,
דאמר [לגבי מזנות ונפשות] מחומרא לקולא אמרינן, מקולא
לחומרא לא אמרינן?

לא, אליבא דר' יוסי כ"ע לא פליגי כלומר אב"י ודאי לאו כר' יוסי
מזי לאוקומא למילתיה, דכיון דאמר ר' יוסי [מ]מזמן לנפשות לא מיפסל, ואף על
גב דמזמן הוי רע לשמים ורע לבריות [דמ"מ נפשות ודאי חמירי מזנות אליבא
דר' יוסי], וכל שכן דמנצלה [שהוא רק רע לשמים] למזמן לא אפסיל, ולאב"י על
כרחיה תנאי היא,

כי פליגי אליבא דר"מ כלומר לרצא לא חוקמא כתנאי, דרצא אפילו אליבא

אבני חן על מסכת סנהדרין

הוא, דילפינן צעל כשמו, וצנו דהוה ליה בן אחותו כבן אחיו, וילפינן בגמרא קרוצי האס כקרוצי האב, ⁵ ובעל אחות אביו כאחי אביו, ⁶ ובעל אחות אמו כאחי אמו, ⁷ ובעל אמו, ⁸ וחמיו, ⁹ וגיסו צעל אחות אשתו, ¹⁰ ובניהן וחתניהן,

¹¹ וחורגו [בן אשתו] לבדו, ולא צנו וחסנו [של חורגו]. ואי קשיא לך כיון דתנא צעל אמו פסול לו, ממילא ידענא דהוא נמי פסול לצעל אמו, למה לי למיתני חורגו, אי משום דאחא לאשמעין "לצדו" לישחק מיניה, וכל כמה דלא תני ליה, מכללא דצעל אמו לא משתמע אלא הוא לצדו?

לא תיקשי, דכל הך [כמעט כולם, אבל לא כולם כמש"כ בסוף בר מכן אחי אשתו, ולכן צריך לומר "לבדו" דאל"כ היינו מרבים גם בנו וחתנו] דמשתמע מכללא [פי' שה' יכול ללמד מן הכלל, ואפילו הכי מיתני במתני' בהדיא] מיתני צמתינן צהדיא, כגון,

¹ אחי פסול לי, ואני לו דאנא נמי אחי, ¹⁰ וצנו פסול לי ואני לו דאנא ² אחי אביו, וצמתינן מני לה,

² אחי אבי פסול לי, ואני לו שאני ¹⁰ בן ¹ אחי, והא תנא ליה ¹ אחי ¹⁰ וצנו,

¹⁰ בן ² אחי אבי פסול לי, ואני לו, שאני [גס?] ¹⁰ בן ² אחי אביו, ³ אחי אמי פסול לי, ואני לו, שאני ¹⁰ בן אחותו, ותנן צמתינן ⁴ צעל אחותו

הוא וצנו, דהיינו בן אחותו,

¹⁰ בן [אחות] ³ [אחי. חלופי גרסאות] אמי פסול לי, ואני לו, ³ שאני בן אחות (אמו) [אביו. חלופי גרסאות], ותנן צמתינן ⁵ צעל אחות אביו וצנו, דהיינו ¹⁰ בן אחות אביו,

⁴ צעל אחותי פסול לי, ואני לו שאני, בן ⁸ חמיו ותנן צמתינן חמיו ¹⁰ וצנו, וכן כולוה כי מעיינת להו משכחת להו צהדיא,

בר מכן אחי אשתו, דמפיק מכלל ⁵ צעל אחות אביו, וחסנו [פי' סתם חתנו] דמפיק מכלל ⁸ דחמיו, דלא מיתניא צהדיא,

א"ר יוסי, זו משנת רבי עקיבא, אבל משנה ראשונה [ואין הלכה כמשנה ראשונה. רע"ב] דודו, ובן דודו, וכל הראוי ליורשו [פסולין לו לעדות] דהיינו קרוצי האב, אצל קרוצי האס כגון אחי אמו כשר לו, שהרי אינו ראוי ליורשו דתנן (צבא צתרא קט, א) אחי האס מנחלין ולא נחלין, אצל הוא פסול לאחי אמו, שהרי מעיד זה ראוי ליורשו, וגיסו נמי כשר להעיד לו, שאינו ראוי ליורשו,

[וממושיך ר' יוסי] וכל הקרוב לו באותה שעה שהוא צל להעיד או שראה העדות, היה קרוב כגון חמנו שראוי ליורשו ונתרחק שמהא אשתו, קודם שראה עדות זו ה"ז כשר,

רבי יהודה אומר, אפילו מתה בתו, ויש לו בנים ממנה, הרי זה קרוב [עדיין נקרא חתנו],

[וממושיך ר' יהודה, שגם אלו פסולין לעדות] האוהב והשונא, [ומפרש]

אמר ליה רב פפי [שהיה גם הוא עומד שם], הני מילי היבא דלא סתם לן תנא כרבי מאיר, הכא סתם לן תנא כרבי מאיר,

ממאי [היכן סתם תנא כר"מ] אילימא מהא דתנן [גדה מט:], כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות ומוקמה לה צמחדין,

מני? אילימא רבי יוסי היא, הא איכא עד זומם דממונן, דכשר לדיני נפשות, ופסול לדיני ממונות, אלא לאו רבי מאיר היא דאמר כיון שהושמד לממונן פסול לעדות נפשות, הלכך לא משכחת לה כשר לנפשות דליהוי פסול לממונן,

ממאי, דילמא [הא דקאמר "הראוי לדון" אין הכוונה בשביל עבירה שעשה, אלא] בפסולי יוחסין קאי דלנפשות, בית דין מיוחסין צעין, דתני רב יוסף [לקמן לו:] כשם שצית דין מנוקים צדק, שנאמר צדק משפט, כך בית דין מנוקין מכל מוס, שנאמר כולך יפה רעימי ומוס אין כך,

דאי לא תיבא הכי דגני יוחסין קאי, אלא צמחדין אוקמת ליה, סיפא דקתני יש ראוי לדון דיני ממונות, ואין ראוי לדון דיני נפשות, אמאי אינו ראוי, [אי. ד"ס] דאיתום בדיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות צממיה, והא דברי הכל [בין ר"מ ובין ר' יוסי] פסול הוא [כדאמר ר' יוסי בד"א בדיני נפשות, או מודה שפסול לכל התורה],

אלא בפסול יוחסין קאי כגון גר וממזר, דכשרין לדון דיני ממונות, ופסולין לדון דיני נפשות, ה"נ בפסול יוחסין קאי,

אלא הכא קא סתם לן תנא [כר"מ], דתנן [לעיל במשנה כד:] אלו הן הפסולים, המשחק בקוביא, ומלוי ברבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית, והעבדים, זה הכלל כל עדות שאין האשה כשירה לה, אף הן אין כשרין לה [פי' כיון שעברו עבירה דממונות, הם פסולין גם לדיני נפשות, כר"מ],

מני אילימא רבי יוסי, והאיכא עדות בדיני נפשות, שאין האשה כשרה לה, והן [המשחק בקוביא] כשרין לה [כדאמר ר' יוסי אבל הוים בדיני ממונות כשר לדיני נפשות], אלא לאו רבי מאיר היא,

קם בר חמא, נשקיה אכרעיה ונשקיה לכרעיה דרצ פפי שהיפך צווחו # [כאן דוגמא של ההתרגשות וההתלהבות שנמצא בתלמוד בבלי], וקבליה לכרגיה דכולי שנייה להצילו כל ימיו ממנת המלך:

מתני: ואלו הן הקרובין, ¹ (אחיו) [אביו], ² ואחי אביו, ³ ואחי אמו הן וצמין ילפינן מקראי בגמרא, ⁴ ובעל אחותו כאחי

אבני חן על מסכת סנהדרין

אוהב זה שושבינו [ששמח עמו בחופתו. רמה] פסול לו צימי חופתו שונא כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה [היינו שהיו אוהבים זה לזה קודם ונולדה איבה ביניהם. לחם שמים],

אמרו לו [הכמים] לא נחשדו ישראל על כך להעיד שקר משום איזה ולהצה, ודווקא בעדות פליגי, אבל דין מודו רבנן דפסול לו לדון, [דכיון דסני ליה ולא] [דאי רחיס ל' אינו רואה לו חובה, ואי סני ליה לא. רע"ב] מני להפסיק בזכותיה:

נב: מנהגי מילי [לפסול קרובים לעדות] דת"ר דברים כד טז ל' אי'ומתו אבו'ת על-בנים ובנים ל' אי'ומתו על-אבו'ת איש בקטאו' יומתו' שני אבות בעדות צניהם, ועל כרחיך הני שני אבות באמין קא מישמע, שהן קרובין מן הכל, דבאז וזנו לא מני למימר, דאם כן לא הוה קרי להו אבות [לשון רבים], דמד אז ומד בן סני, ולקמן מפרש כוליה מיניה [כל הקרובים מפסוק זה], מזה ת"ל,

אם ללמד שלא ימותו אבות בעון בנים, ובנים בעון אבות, הרי כבר נאמר דברים כד טז איש בקטאו' יומתו, אלא ל' אי'ומתו אבו'ת על-בנים, בעדות בנים, ובנים ל' אי'ומתו על-אבו'ת, בעדות אבות,

ובנים בעון אבות לא, והכתיב שמות לד פוקד עון אבות על בנים?

התם כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן ונפרעין מהן עונותיהן ועון אבותיהם, כדתניא ויקרא כו לט ואף בעו'נת אבתם אתם יפקו, כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם,

אתה אומר כשאוחזין, או אינו אלא # [אפילו] כשאין אוחזין, כשהוא אומר איש בחטאו ימותו, הרי כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן,

ולא, והכתיב ויקרא כו וכשלו איש באחיו איש בשגיל אחיו איש בעון אחיו, מלמד (שכולן) [שכל ישראל. ד"ס] ערבים זה בזה? התם שהיה בידם למחות ולא מוחו [ראה שבת נד: פרתו של רבי אלעזר בן עזריה. וחדא פרה הויא ליה? והא אמר רב, ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב: תריסר אלפי עגלי הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה כל שתא ושתא? תנא: לא שלו היתה, אלא של שכינתו היתה, ומתוך שלא מוחה בה נקראת על שמו. רב ורבי חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו, בכוליה דסדר מועד, כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעיל רבי יוחנן. כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מוחה נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו נתפס על כל העולם כולו,

דף כ"ח ע"א

אשכחן [שאין מעידין] אבות לבנים ראובן לכן שמעון, דהיינו אחי אציו, ובנים לאבות בן שמעון לראובן, דהיינו בן אחיו, וכל שכן אבות להדדי, דהא בנים מכא דידהו קא אמו, ואימעיטו להו מהאי קרא [בעדות] אחיו וזנו ואחי אציו, וכ"ש אבות להדדי, בנים לבנים מנלן דקמי צממיתין, בן אחי אציו פסול לו [דהיינו ערשטע קאזין, ונקרא כאן שני בשני, שאבי שני הבנים הם אחים]?

א"כ [שאין בנים פסולים זה לזה] ליכתוב קרא לא יומתו אבות על בן דכיון דכתיב אבות שני אחים משמע, ועל הבן הוי משמע, בנו של כל אחד ואחד הוי פסול לשניהם, מאי בנים, דאפילו בנים להדדי,

אשכחן בנים להדדי, בנים לעלמא שיהו שנים קרובים פסולין להעיד על אדם מן השוק מנלן?

אמר רמי בר חמא, סברא הוא [הלשון "סברא הוא" יש 27 פעמים בש"ס, ופעם אחת יש "למה לי קרא סברא הוא" בב"ק מו: # סברא הוא הלימוד היותר חזק שהוא יותר מפסוק כמו שאומר "למה לי קרא"], כדתניא אין העדים נעשין זוממין, עד שיוזמו שניהן, ואי ס"ד בנים לעלמא כשרין, נמצא עד זומם נהרג בעדות אחיו דאי לאו דאסיד האי קרובו צדדיה, לא הוה מיקטל, נמצא בנים מתים זה על זה # [פי' ונמצא בנים לעלמא, נכלל גם בבנים זה על זה],

אמר ליה רבא, וליטעמך, הא דתנן [ב"ב נו:]: שלשה אחין וא' מן השוק מצטרף עמהן עם כל אחד ואחד, מעידים על אכילת שני חזקה של קרקע של אדם מן השוק, ומעיד אחד מן האחין והבא מן השוק על שנה ראשונה, ואחד מן האחין והבא מן השוק על שנה שניה, והשלישי על השלישית, והרי אלו שלש עדיות והחזקה קיימת, ולא אמרינן עדות אחת היא והרי העדים קרובים, אלא שלש עדיות נינהו, דאשתא דקא מסהיד האי לא מסהיד האי, הרי אלו ג' עדיות, והן עדות אחת להזמה דעד דמחזמי כולו לא משלמי ממונא, דהא לא הוה מתוקמא צידא דלוקט, אלא בסקהדמא דכולו,

נמצא, עד זומם משלם ממון בעדות אחיו,

אלא [אין זה "עדות אחיו" ד] הזמה מעלמא קאתי על ידי המזימן אומן הן משלמים, ולא זה על ידי זה, ה"נ הזמה מעלמא קאתי [והדרה קושיא מנ"ל ששני אחין אינם מעידין לעלמא]?

אלא, א"כ ליכתוב קרא ובן על אבות, אי נמי "הם" על אבות, מאי ובנים, אפילו בנים לעלמא,

דברים כד טז ל' אי'ומתו אבו'ת על-בנים ובנים ל' אי'ומתו על-אבו'ת איש בקטאו' יומתו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אשכחן קרובי האב, קרובי האם מגלן? אמר קרא אבות אבות תרי זימני, אם אינו ענין לקרובי האב, תניהו ענין לקרובי האם,

דברים כד טז ל' אִי־יָמָתוֹ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים ל' אִי־יָמָתוֹ עַל־אָבוֹת אִישׁ בְּחֻמָּאוֹ יָמָתוֹ,

אשכחן לחובה [שלא יעיד קרוב] לזכות מנא לן [ורבים מקשים אם לחובה פסולים קרובים לזכות לא כל שכן? והר"ן תירץ דמילתא דאתא בק"י טורח וכתב לה קרא. והתורת חיים תירץ (ובעין זה בחידושי הש"ס) דמה שקרוב פסול הוא גזירת הכתוב ואיכא למימר דדוקא לחוב פסול אבל לזכות כשר. והראש משביר תירץ דביון דאמרינן לעיל הטייתך לטובה ע"פ אחד אע"פ דלרעה צריך שנים הו"א גם הכא דהגם דלחובה קרובים פסולים מ"מ לזכות להצילם ממיתה וכדומה יהיו כשרים?

אמר קרא יומתו יומתו תרי זימני, אם אינו ענין לחובה, תנהו ענין לזכות,

אשכחן בדיני נפשות, בדיני ממונות מגלן? אמר קרא ויקרא כד כא וּמִכָּה בְּחֻמָּה וְשִׁלְמָנָה וּמִכָּה אָדָם יָמָת: כב מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָּכֶם בְּגֵר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, משפט השווה לכם,

אמר רב, אחי אבא, לא יעיד לי, הוא ובנו וחתנו, אף אני לא אעיד לו אני ובני וחתני,

ראשון	אחי אבא	אבא
שני		אני
שלישי		בני

ואמאי, הו"ל שלישי בראשון בני שלישי הוא, ואחי אבא ראשון, דאבא ואחיו ראשונים, ואני שני, ובני שלישי, ואמר רב דשלישי לא יעיד בראשון,

ראשון	אבא [א]	אבא [ב]
שני	בן [ג]	בן [ד]
שלישי	בן [ה]	בן [ו]

ואנן במתניתין שני בשני תנן כגון אחי אביו ובנו, [ומפרש] אחי אבא [א] לי [ג] ואני לו, הרי ראשון בשני ושני בראשון, בן אחי אבא [ה] לי [ג] ואני לו הרי שני בשני, אבל בני [ו] לאחי אבא [א] לא חנן, שני בראשון תנן, שלישי בראשון לא תנן שני בשני ושני בראשון חנן, אבל כולי האי לא פסיל מתניתין?

מאי חתנו דקתני במתניתין [פ'] בסוף שכתב "הן ובניהן וחתניהן" דקאי על כל המשנה, חוץ מאביו דקתני בתחלת המשנה שהרי על הבן מדבר כל המשנה, לכן אמר דקאי על אחי אביו שהוא הראשון במשנה אחר אביו] אחי אביו ובנו וחתנו, האי חתנו דמתניתין אביו קאי [ופירושו בנו ו] חתן בנו דהוה שלישי האי חתן, ולקמן פריך אס כן הוה שלישי בשני,

וליתני בן בנו, מילתא אגב אורחיה קמ"ל דנעי לאשמועינן שלישי פסול נקט חתן בנו דאשמועינן נמי, דבעל [ד?] צעל כאשתו,

ואלא הא דתני רבי חייא, שמונה אבות עס צניהם וחתניהם הוו עשרים וארבעה, אף על גב דצמתניתין משעה חנן צר מחורגו שאין בן וחתן עמו, לקמן פריך להו, שהן עשרים וארבעה, הני תלתין ותרתינן הוי שמנה אבות ושמנה צנים ושמנה חתנים ושמנה צני צנים, ואף על גב דליכא חו שמנה חתנים [פ'] חתני בניו], שם חתנות חד קרי ליה?

אלא לעולם חתנו ממש, ואמאי קרי ליה רב לחתנו דמתניתין חתן בנו, כיון דחנן לא הוי מורעו דמעלמא קאתי, כדור אחר דמיו שלישי חשיב ליה רב, והלכך צני נמי לאחי אבא, דהוי שלישי בראשון פסול,

ואיכא לאקשווי לרב כיון דאמר חנן, כדור אחר דמי, אמאי פסול חתנו לאחי אבא, הוה ליה רביעי בראשון? אלא מילתא אחריתי אקשי ליה, עד דאפקיה מהאי טעמא לגמרי,

אי הכי דחנן נמי כדור אחר דמי, וקתני מתניתין חנן אחי אבא פסול לי הוה ליה שלישי בשני שלישי פסול להעיד בשני, ורב אבשר שלישי בשני דקאמר אף אני לא אעיד לו אני ובני, אבל בני לבנו יעיד?

אלא רב דאמר כרבי אלעזר ולעולם חנן לאו כדור אחר דמי, ורב דפסיל שלישי בראשון כר' אלעזר דאמר שלישי בשני פסול, וכל שכן שלישי בראשון, ומיהו לית הלכתא כוותיה [פ'] דרב דראשון בשלישי פסול אלא], [כז] דאמרין [פ'] דראבא רבא] שיש נוחלין (בבא בתרא קכח). דשלישי בראשון [כצ"ל] כשר, והלכתא כוותיה (דרכ מדצמראי הוה) [דרבא דצמראי הוה. הגהות ר' שלמה הכהן זצ"ל מוילנא],

דתניא, רבי אלעזר אומר, כשם שאחי אבא לא יעיד לי, הוא ובנו וחתנו, כך בן אחי אבא, לא יעיד לי, הוא ובנו וחתנו בן בנו של אחי אבא לדידי, הוי שלישי בשני, ורב שלישי בראשון נפקא ליה מדמכזב [אבות על] צנים הוו שנים (: וי"ו לרבות צני צנים דפסולין לאבות, דהוה שלישי בראשון [ראה רש"ל],

ואכתי הוה ליה שלישי בשני, ורב אבשר שלישי בשני?

רב סבר ליה כוותיה בחדא [ששלישי בראשון פסול], ופליג עליה

אבני חן על מסכת סנהדרין

בחדא [דרב סבר שלישי בשני הוא כשר. וראה ר"ח],

אמר לן תניתות, אחיו, ואחי אביו, ואחי אמו, הן ובניהן
וחתניהן,

ראשון	אחי אמו	אחי אביו	
שני	בניהם וחתניהם	בניהם וחתניהם	הוא/אחיו

רב איקלע למזבן

דף כ"ח ע"ב

ג'וילי [במרגליות חים כתב דמהירושלמי משמע ששם המקום הי' "מזבן ג'וילי"
ולפ"ז שפיר הלשון איקלע] קלפס, בעו מיניה מהו שיעיד אדם
באשת חורגו על נכסי מלוג שלה, צהשפטה עס אדם מן השוק [באופן
שחורגו אין לו עסק בהן], וצנשי שאר קרובים לא איצעי להו, דכיון דצניהם פסולין
לו והוא להם, פסול אף לנשים, לפי שהצנים ראויין לירש את אמן, אצל חורגו דצנו
כשר, מיציעא לן צאשמו,

[אמר להן. רמח] בסורא אמרי בעל כאשתו (ואשה כעלה.
רש"י, והרי הוא כאלו חמיה ומתן סנהדרין (כ, צ) חמיו פסול, קרוב הוא,

כפומבדיתא אמרי אשה כבעלה, דאמר רב הונא אמר רב
(נחמן), מניין שהאשה כבעלה, דכתיב ויקרא יח ערות אחי
אביך לא תגלה, אל אשתו לא תקרב, דודתך היא [לפי פשוטו
הוא אחות אביו כמו דוד שהוא אחי אביו ולכן מקשה] והלא אשת דודו
היא, מכלל דאשה כבעלה:

[שנינו במשנתנו] ובעל אמו הוא ובנו וחתנו: בנו היינו אחיו?
אמר רבי ירמיה לא נצרכא אלא לאחי האח בן שיש לבעל אמו
מאשה אחרת, פסול לו, מפני שהוא אחי אמו [פי' ודוקא דהוי לי' להאי בעל ברא
מהאי איתתא ואיהי הוא דמשווי להו לאינך תרי אחי דידו' דלתו קרובין זה לזה.
רמ"ה,

וקשה אחי האח מאן דבר שמה, והכי הול"ל לא נצרכא אלא בבנו דעלמא מאם
אחרת, ודוחק לומר דדוקא ביש אחי האח, דאחי האח הוא דמשוי להו קרובים
זה לזה. וצ"ע. אמרי בינה],

רב חסדא אכשר באחי האח, אמרו ליה לא שמיע לך הא
דר' ירמיה? אמר להו לא שמיע לי, כלומר לא סבירא לי,

אי הכי היינו אחיו [דקאי בן בעל אמו רק על בן שיוליד מאמו]? תנא
אחיו מן האב, וקתני אחיו מן האם,

מאי טעמא דרב? דאמר קרא לא יומתו אבות על בנים
ובנים, לרבות דור אחר,

ורבי אלעזר כרצ סבירא ליה, דו"ו לרבות אתא, ודריש על בנים אמר
רחמנא למימר דכל פסולי דאבות שדי אבנים דפסולי לאבות פסול
לצנים, הלכך כי היכי דשלישי צראשון פסול, שלישי צשני נמי פסול [כיון דשני הוא
בנו של ראשון],

אמר רב נחמן, [א] אחי חמותי לא יעיד לי, [ב] בן אחי
חמותי לא יעיד לי, [ג] בן אחות חמותי לא יעיד לי,

ראשון	אחותה	אחי' [א]	חמותי	
שני	בנה [ג]	בנו [ב]	אשתי	אני

ותנא תונא תנא דידן, כמו אצוגא, אמונא [פי' אביו אחיו, וכן תונא פירושה
תנא שלנו במשנתנו] [א] בעל אחותו, [ב] ובעל אחות אביו, [ג]
ובעל אחות אמו, הן ובניהן וחתניהן מתן בעל אחותי, פסול לי ואני
לו, שאני אחי חמותו, ואני [פסול] לחמן בעל אחות אבי, בן אחי חמותו אני, ולחמן
בעל אחות אמי, בן אחות חמותו אני,

מילתיה דרב נחמן מחתניהן דקמני מתניתין יליף, וכן מילתיה דרב אשי מחתניהן,
דאחיו ואחי אביו ואם אמו שפסולין לו והוא להם, הוי איהו לגציייהו אחי חמיו, וכן
אחי חמיו, וכן אחות חמיו,

ראשון	בעל' [ב]	אחותו	אבי
שני	בעל' [א]	אחותי	אני

ראשון	בעל' [ג]	אחות' אמו	אמו
שני			אני

אמר רב אשי, כי הוינן בי עולא [ראה סדר הדורות שרב אשי נעשה
ראש ישיבה בסורא בשנת ד"א קב"ז (4127) ועולא הי' בשנת ד"א י' (4001)
ונמצא לפ"ז דעולא האריך שנים מאד. וראה יעב"ץ שנסתפק אם זה סתם עולא
ורב אשי שבגמ'], איבעי לן, אחי חמיו מהו, בן אחי חמיו מהו,
בן אחות חמיו מהו?

ראשון	אחותו	אחיו	חמיו
שני	בנו	בנו	אני/אשתי

אבני חן על מסכת סנהדרין

ראשון	אבי חורגי	אמי
שני	בנו/חתנו	אני

ראשון	בעלה, גיס	אחותה/גיסתי	אשתי	אני
שני	בנו/חתנו			בני/חתני

ראשון	בעל' גיס	אחות'	אמי	אבי גיס
שני	בנו/חתנו			אני

[שנינו במשנתנו] חורגו לבדו: ת"ר חורגו לבדו, רבי יוסי אומר גיסו לבדו,

[ראה חו"מ סימן לג סעיף ד' וז"ל וכן בעלי אחיות פסולים זה לזה דאמרינן בהו חרי בעל כאשתו. וראה גם בשבועות לג. בראש הדף כגון שהיתה שניה בשעת כפירת ראשונה קרובין בנשותיהן ופרש"י נשאו שתי אחיות, ואין כשרין לעדות],

אכל צנו וחסדו כשרים לגיסו [ובהמשך דברי רש"י כתב דגם ר' יוסי מודה דבנו פסול לגיסו שהוא בעל אחות אמו], ור' יוסי פליג למתנין צמתי [לשון זה קשה, דבאמת לא חולק ר' יוסי אלא על חתנו. וראה ראש משביר], מלה, דקמני מתנין צניסין בן וחסד,

ופליג נמי אצל אחות אמו, דקמני מתנין דהוה קרוב, [למשל: משולם ויעקב הם גיסים, ולמשולם יש בן ראובן] [פ' ובנוסף לקרובה דבעל אחות אמו] וכן גם הוא [ראובן] קרוב לו [ליעקב], דהו לו [ראובן] בן גיסו [בנו של משולם] [ו. רש"י פסול הוא לו, משום דליה [יעקב] לדידיה [לראובן] צעל אחות אמו, אכל משום קרובה דבן גיסו [משולם] לא מפסיק, ונפקא מינה דחתן גיסו [של משולם] כשר להעיד לו [ליעקב], [והרש"ל כתב על הדברים דלהלן וכל זה נמחק, ונ"ב כל זה ג"ל טעות גמור. עכ"ל, # וכתבתים להלן במקומם],

זה"ו נוס"ח אס"ר צפירוש, ונראה [וראה בראש משביר, שאין חילוק בין פירוש זה לפירוש ראשון, אלא שלשון זה מודקדק יותר], גיסו לבדו, ור' יוסי פליג למתנין צמתי, דקמני מתנין גיסו וצנו וחסדו [כשרים לגיסו], דאצל אחות אמו, דקמני מתנין דהו קרוב, וכן גם הוא קרוב לו, דהו ליה בן גיסו, לא פליג ר' יוסי עלה, ומודה הוא דבן גיסו פסול לו, משום דליה לדידיה צעל אחות אמו, אכל משום קרובה דבן גיסו לא מפסיק, ונפקא מינה דחתן גיסו כשר וכו',

ותניא אידך, גיסו לבדו, ר' יהודה אומר חורגו,

מאי קאמר, אילימא הכי קאמר חורגו לבדו, והוא הדין לגיסו, ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו, והוא הדין לחורגו @ # [והיינו דקמני צמתיא (צמתיא) ר' יהודה אומר חורגו [ופירוש] אף

אמר רב חסדא, אבי חתן ואבי כלה בן ראובן שנשא בת שמעון, לא נתקדשו ראובן ושמעון כך מעידין זה ע"ז וכשרין להעיד זה לזה בכל עדיות, ולא אמרינן צציל צנו שנתקדש (ראובן. רש"י) לשמעון נפקל ראובן לשמעון, [ונראה דהו רבותא מפי מאחי האח, דסד"א בעל כאשתו ואשה כבעלה ואם בן נעשו קרובים זה לזה על ידי חתן וכלה קמ"ל. אמרי בינה]

ולא דמו ראובן ושמעון להדדי להרדי, אלא כי אכלא לדנא [ואין בו הרכבה טבעית אלא הרכבה שכנית כמגופת החבית לחבית. מאירי] כמגופה שאינה דומה למצית [ככסוי החבית לחבית שאין בהן דיבוק אלא הנחה בעלמא ואינו מגופה של כלי. רמ"ה],

אמר רבה בר בר חנה, מעיד אדם לאשתו ארוסה,

אמר רבינא, לא אמרן, אלא לאפוקי מינה לחוד לה ולזכות לצעל דינה, דקריב לא הו כל זמן שלא נשאה אבל לעיולי לה לא מהימן דלדעמא ידיה קעציד,

ולא היא, לא שנא לאפוקי, ולא שנא לעיולי, לא מהימן, מאי דעתך דלא חשבת ליה קרוב כדאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא,

אשתו ארוסה [של בהן] לא אונן אס ממה אינו נאסר בקדשים מחמת צניעות, ולא מטמא לה אס כהן הוא (ואיך דלא גרסי אינה מטמאה. ד"ס [לכאורה זה קאי על האשה]),

וכן היא, לא אוננת אינה נאסרת באיניות מיתמו בקדשים ולא מטמאה לו ואינה מטמאה אינה מזוהה להמסך צו, ואידי דמיא לא אוננת, חנה ולא מיטמאת, ולא דווקא, דנשים דכהונה לא הוהו על הטומאה,

מתה [הארוסה] אינו יורשה, מת הוא גובה כתובתה צדמת לה מן האירוסין מוקמין לה צניסין אוחזין (צנא מליעא ית.),

ואתא דקמני לא מטמא לה, קא סמכת ואמרת [פ' בן אומר רבינא לרבה בר בר חנה] לאו קרוב הוא,

[אבל אין משם ראייה ד] התם גבי טומאה וירשה בשארו תלה רחמנא כדכתיב (ויקרא כא) כי אם לשארו הקרוב, ואמר מר (יצמות כב, צ) שארו זו אשתו, וכן צירושם העצל לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה, מיכן שהעצל יורש את אשתו ציס נוחלין (צנא צמרא קט, צ), [ולכן לגבי טומאה וירשה] אכתי לאו שארו היא,

[אבל] הכא [לגבי עדות] משום איקרובי דעתא הוא [ראה בהגהות הר"ר יהודה בכרך זצ"ל שהקשה והלא פסול הקרובים לא משום אקרובי דעתא רק גזירת הכתוב, ואפילו משה ואהרן לא מהימני לקרוביהם. עיי"ש], והא איקרבא דעתיה לגבה:

אבני חן על מסכת סנהדרין

וגובה מנכסים משועבדים, שאין העדים חותמים על הגט אלא מפני מקון העולם,
כר' אלעזר,

והאמר רבי אבא, מודה רבי אלעזר במזויף מתוכו שחתמו בו
עדים פסולים **שהוא פסול** דכמאי קני ליה דהאי שטרא, האי שטרא חספא
בעלמא הוא? א"ל זיל לא שבקי לי דאוחביניה לך:
[וזה לא נקרא חולך רביל מנלה סוד (לקמן כ"ט ע"א) דשם זה הדיין אומר להם
שהוא לא הסכים עמהם אבל כאן הסכים ר' יוסף עמהם. אמרי צבי]

[שנינו במשנתנו] ר' יהודה אומר כו': א"ר תנחום א"ר מבלא
אמר ר' ברונא אמר רב, הלכה כרבי יהודה, רבא אמר ר"נ
אין הלכה כרבי יהודה, וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי
יוחנן, אין הלכה כר' יהודה,

איכא דמתני לה להא, דרבה בר בר חנה אהא, את זו דרש
רבי יוסי הגלילי דברים י' ובאת אל הכהנים הלויים ואל
השופט אשר יהיה בימים ההם, וכי תעלה על דעתך
שארם הולך אצל שופט שלא היה בימיו, אלא זה שהיה
קרוב ונתרחק [פ' שהדיין ה' זמן לפני זה קרוב, אבל בימים ההם כבר
נתרחק],

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, הלכה כר' יוסי הגלילי,

בני חמוה דמר עוקבא

דף כ"ט ע"א

קרובים ונתרחקו הוו שמה אחותם אשת מר עוקבא, אתו לקמיה
לדינא, אמר להו פסילנא לכו לדינא, אמרו ליה [בני המין]
מאי דעתך כר' יהודה, אנן מיייתנן איגרתא ממערבא דאין
הלכה כרבי יהודה,

אמר להו, [אם משום שהייתי פעם קרובכם איני פסול לדון לכם ד] אטו
בקבא דקירא אידבקנא בכו דקצ של שעה מדקמי דכס דממיה, כלומר
איני דבוק דכס כלל, דלא קאמינא [שלא אמרתי] פסילנא לכו
לדינא, אלא אטון [לכן איני רוצה לדון אתכם] משום דלא צייתיתו
דינא:

[שנינו במשנתנו] **אוהב זה שושבינו וכו': וכמה** [לר' יהודה דמתני'
דפוסל אוהבו, עד מתי אינו רשאי להעיד לו. כ"ה לפי רש"י אבל הרמב"ם כמה
ישבח עמו ויקרא שושבינו, ויאסר להעיד לו לעולם?]

חורגו, דמודה נמי בגיסו, ואמא ר' יוסי למימר גיסו לבדו, והוא הדין לחורגו
[ומאי גיסו דקאמר ר' יוסי אף גיסו ומר אמר חדא, ומר אמר חדא, ולא פליגי],
אלא מתני' דקתני גיסו הוא ובנו וחתנו מני, לא ר' יהודה
ולא ר' יוסי,

ואלא הכי קאמר, חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו,
ואתא ר' יוסי למימר, גיסו לבדו אבל חורגו הוא ובנו
וחתנו,

ואלא הא דתני ר' חייא שמונה אבות שהן עשרים וארבעה
[באמת קושיא זו קשה גם בלא הקדמת הגמ' כאן כמ"ש רש"י לעיל ע"א ד"ה
שמונה אבות] כמאן לא כר' יוסי ולא כר' יהודה דלר' יהודה תשעה
אבות הוויין דמתניין בר מחורגו, וכן לר' יוסי תשעה הוויין,

אלא הכי קאמר, חורגו לבדו, אבל גיסו הוא ובנו וחתנו,
ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו, וכ"ש חורגו [פ' דאיתפלג דרא.
תורת חיים],

ומתני' ר' יהודה דקתני בן וחתן בגיסו, ברייתא [דר' חייא] ר' יוסי
אפיק גיסו וחורגו הוי שמה אבות וצנים וחתנים, ואית דמוקמי להאי בן גיסו דקא
מכשר ר' יוסי דבן שיש לו לגיסו מאשה אחרת, כי היכי דלא לפלוג ר' יוסי אבעל
אחות אמו, ולא מימחוקמא שפיר, דכל צניהם דמתניין מאותה אשה קאמר, ועוד
אי מאשה אחרת מכשיר ר' יוסי, מכלל דמגא דידן מאשה אחרת נמי פסול משום
קרוב מחמת קרוב, תיקשי לרב חסדא דאכשר דאחי האח, דהשתא בן גיסו פסול
משום אחי בן אחות אשתו, אחי האח מיבעיא, [ומה שציין על הגלילין הוא טעות.
הגהות הר"ר יהודה בברך זצ"ל],

אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי קסלקא דעתך כר'
יוסי דמתניין דלא פסול אלא קרוב הראוי לירש, וגיסו אינו ראוי לירשו,

ההיא מתנתא דהוי חתימי עלה תרי גיסי, סבר רב יוסף
לאכשורה, דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי,

אמר ליה אבוי ממאי דרבי יוסי דמתניתין דמכשר בגיסו,
דילמא רבי יוסי דברייתא דפסיל בגיסו דקתני גיסו לבדו?

לא ס"ד דהא דהדיא פריש שמואל לפסולא דגיסו, כגון אגא ופנחס שהיה אחיו
וגיסו, מכלל דגיסו דעלמא כשרין, דאמר שמואל כגון אנא ופנחס
דהוינן אחי וגיסי אבל גיסי דעלמא שפיר דמי,

ודילמא כגון אנא ופנחס משום דגיסו קאמר ושמואל פירושא
דגיסו אחא לאשמעינן?

אמר ליה למקבל מתנה זיל קניה בעדי מסירה אס יס נך עדים אחרים
שמסר נך שטר זה צפניהם, הדיאם ויעידו ותהיה שלך, דסבר כר' אלעזר דאמרין
במסכת גיטין (ג, ד) אפילו לא חתמו בו עדים אלא שנתנו לה בפני עדים כשר

אבני חן על מסכת סנהדרין

ורבנן [דמתני' שאומרים לא נחשדו ישראל על כך] הא' [שני לשונות אלו] לא אויב לו, ולא מבקש רעתו, מאי דרשי ביה?

חד, לדיין דדיין מודו רבנן דשונא לא ידון, דלא מצי מצי ליה זכותא [פי' ומפריש "והוא" על הדיין לא אויב לו],

אידך [הפסוק השניה] לפסול צדין אחד, שני דיינין ששונאין זה את זה, כדתניא, אמר רבי יוסי ברבי יהודה, והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו # [אולי אין הכוונה על כל הפסוק, אלא על אחד מהלשונות], מכאן לשני תלמודי חכמים ששונאין זה את זה [ובדואי לא מיירי בשנאה אסורה, שאז הם עבריינים ופסולים לדון, אלא שיש להם דעות נוגדות ביהדות וכדומה. וראה ביוסף דעת], שאין יושבין בדיון כאחד:

מתני': כיצד בודקים את העדים [בדיני ממונות], [קבלת עדות לא מהני רק בקבלו ביום, ורק בשלשה מומחין חידועין חלכות עדות. יבין],

היו מכניסין אותן לחדר, ומאיימין עליהן מפרש בגמרא [בפני הכל. שהאיום הוא אחר שאמרו העדים שבאו להעיד, ויודעים בדבר הזה. תו"ט],

ומוציאין את כל האדם לחוץ [כלומר הבעלי דינים כדי שלא ישמעו מי ומי מהפך בזכותו או בחובתו, אי נמי שלא ילמדו טענות מן הדיינים. ר"י מלוגיל], ומשיירין את הגדול שבתן [ומהר"ם יפה מסיים בספר הלבוש סימן כח כדי לחקור העדים לבדן, שחקירה כזו עדיפא. ע"כ, ומיהו מסתבר דכל האדם היינו חוץ מבעלי הדינים, דאדרבה עדיפא דבעלי דינים יהיו שם בשעת החקירה, וכו', ולגירסא זו סברא, דחקירה נמי עדיפא כשהיא בפני רבים, אלא שהעדים לבד מוציאין, ואין משיירין אלא אחד משום דמרמזי רמזי. תו"ט],

ואומרים לו [הדיינים לעד], אמור ! היאך אתה יודע שזה חייב לזה, אם אמר, הוא אמר לי הלוה אמר לי שאני חייב לו, [אין איש פלוני] [הגם שזה האומר הוא אדם חשוב. ראה להלן איש פלוני אתה זכאי. וראה יוסף דעת] אמר לי שהוא חייב לו, לא אמר כלום דעצד איניס דלמר פלוני נושה צי, כדי שלא ימזיקו עשיר,

עד שיאמר שהיו שניהם בפנינו, הודה לו להודות נמכון, להיות לו עדים דצד שהוא חייב לו מאתים זוז,

ואחר כך מכניסין את השני, ובודקין אותו, אם נמצאו דבריהן מכוונים, נושאים ונותנים בדבר,

שנים אומרים זכאי, ואחד אומר חייב, [הדין הוא שהוא] זכאי דכתיב (שמות כג) אחרי רבים להטות [ואין כל השלשה צריכין להיות לצד אחד, ודי ברוב],

שנים אומרים חייב, ואחד אומר זכאי, חייב,

אמר ר' אבא, אמר רבי ירמיה, אמר רב, כל שבעת ימי המשתה [אבל לאחר מכן מותר להעיד לו, ולפי הרמז פירושה, אבל בציר מהכי לא מוקרי שושבינו],

ורבנן משמיה דרבא אמרי, אפילו מיום ראשון ואילך בטלה שושניות וכשר להעיד [ולפי הרמז פירושה אפילו מיום מוקרי שושבינו ומיפסיל למעמא דרבי יהודה].

[וראה הג"מ יוסף ב"ר רפאל' מוילנא זצ"ל גרפס בסוף גמ' ווילנא, שמפרש לשון הגמ' כך: ורבנן, פי' ורבנן דפליגי עליה דר"י במתני' ואמרי לא נחשדו ישראל על כך, מפרשי משמיה דרבא, שהם מודים שביום ראשון אינו מעיד לו, ומיום ראשון ואילך מותר. # ובעיני פירוש זה דחוק]:

[שנינו במשנתנו] השונא כל שלא דבר בו: ת"ר במדבר לה והוא לא אויב לו, יעידנו [איש כזה יכול להעיד] דהאי "והוא" אע"פ קאי, דמעיד שהוא חייב גלות [שהרג בשוגג]. והעד לא אויב לו לרועת, דאי צרועת הא חמיש (דצדים ד מצ) [לנוס שמה רועת אשר ירע את רעה צצלי דעת ?] והוא לא שונא לו, וקראי אחריו טוצא, [פי' דכתיב במדבר לה כג או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ויפל עליו וימות. עד כאן מדבר על הרועת, ומכאן מתחיל "והוא" [פי' העד שמעיד עליו] לא אויב לו ולא מבקש רעתו. וממושך פסוק ב"ד ושפטו העדה וגו' שמדבר על הדיינים],

וקראי אחריו טוצא:

במדבר לה כג, או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות וגו' דברים יט ד, אשר יכה את רעהו בבלי דעת, דברים יט ו, ולו אין משפט מות יהושע כ ג, לָנוֹס שָׁמָּה רֹעַת מִפְּהֶינָם בְּשִׁנְיָהּ בְּבִלְיַדְעָתָהּ יהושע כ ה, כִּי בְּבִלְיַדְעָתָהּ הִקָּה אֶת־רֵעֵהוּ וְלֹא־שָׁנָא הוּא לֹא מִתְּמוֹלֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים

ולא מבקש רעתו, ידינו דסמין ליה ושפטו העדה, וקאמר ר' יהודה דהאי לא מנאק רעמו אשופטים קאי, ולשון זה מנאמא צצרימא דסיפרי [בספרי וזמא פרשת מסעי לה כג, וז"ל, והוא לא אויב לו העד, ולא מבקש רעתו ושפטו, מגיד שדכבו [פי' שונאו] של אדם לא דנו [ולא] מעידו. ומשמע שהיה לרש"י גירסא אחרת שם. וראה באמבוכהא דספרי], ולא כספרי שלנו, והוא לא אויב לו העד, ולא מנאק רעמו השופט,

אשכחן שונא, אוהב מנא?

קרי ביה הכי, והוא לא אויב לו, ולא אוהב לו יעידנו, ולא מבקש רעתו, ולא טובתו ידינו,

[ומקשה] מידי אוהב כתיב? אלא סברא הוא אויב מאי טעמא משום דמרחקא דעתיה אוהב נמי מקרבא דעתיה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

דכתיב מלכים א כא י' וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי־בִלְעֵל גִּגְדוֹ, וַיַּעֲדוּהוּ לְאֹמֶר, בְּרַכְתָּ אֶל הָיִם וְאֶל הָאָרֶץ גְּזִי נְצוֹת הַיָּם וְהָאָרֶץ כְּמִיב, שִׁוְעָזִי הַמֶּלֶךְ הָיוּ יוֹעֲזִים לְשׁוֹכְרָם, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתָם צִי צִלְעַל [הרש"ש העיר שבפסוק איתא שאיזבל עצמה עשתה כן בלתי יועצי המלך. וכן כתב התו"ט]:

* [ראה תורת חיים שפירש "שאפילו" השוכרים שנהגין מהן, מבזין אותן, כ"ש שאר כל אדם, נמצא שיגיע להן בושת גדול מכל העולם כולו. ובאמרי צבי כתב שהעדים חושבים מאשר המה עושים טובה להבעל דין שמעידים לטובתו בטח כי הוא יח' אותם וידידם, לכן אומרים להם סהדי שיקרא וכו', וזה מדרות אחת בלבו של אדם שטובה יותר מכל מלכות]

[שנינו במשנתנו] אם אמר הוא אמר לי כו' עד שיאמרו בפנינו יהודה לו משמע שעשאונו עדים, שהוא חייב לו מאתים זו: מסייע ליה לרב יהודה, דאמר רב יהודה אמר רב, צריך שיאמר אתם עדיי,

איתמר נמי, א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, (מנה לי בידך אמר לו הן, למחר אמר לו תנהו לי, אמר משמה אני כך, פטור) [צריך שיאמר אתם עדיי],

תניא נמי הכי, מנה לי בידך, אמר לו הן, למחר אמר לו תנהו לי, אמר לו משמה אני כך שומק הייתי כך בשביל שהיית שואלי מה שלא היה פטור אף על פי ששמעו עדים אומרים שהודה לו, הואיל ולא אמר אתם עדיי,

ולא עוד, אלא אפילו הכמין לו הסבאי, כמו וארצ לו (דברים יט) [תרגמו] ויכמון ליה עדים אחורי גדר, ואמר לו מנה לי בידך, אמר לו הן, רצונך שתודה בפני פלוני ופלוני, אמר לו מתיירא אני שמא תכפיני לדין, למחר אמר לו תניהו לי, אמר לו משמה אני כך, פטור,

[ובמשך הברייתא] ואין טוענין למסית המסית חזירו לעבודת כוכבים, אין טוענין (אומר) בית דין בשבילו, טענת זכות, אלא אם כן טוענה הוא, מסית מאן דבר שמיה?

חסורי מיחסרא והכי קתני, אם לא טען משטה הייתי כן כשהודיעה, אלא אמר לא אתן לך, הבא עדים שהלית לי אין טוענין לו אין טוענין [ד"ד. רש"ש] בשבילו, אלא אומריין לו אחרי שהודיעה, כך שלם,

ובדיני נפשות אם יש טענת זכות, והוא אינו יודע לטעון אע"ג דלא טען, טוענין לו, ואין טוענין למסית,

מאי שנא מסית? אמר ר' חמא בר חנינא, מפירקיה דרבי

אחד אומר חייב, ואחד אומר זכאי, אפילו שנים מזכין, או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע, יוסיפו הדיינין ואף על גב דאי הוה פליג עליהו הו' צטל צמיעוטא, כי אמר איני יודע, הו' כמי שלא ישב דין ונמלא הדין בשנים, ואין תלמא צעין [ואף שגם אחד הן דיני ממונות, הא אמרינן לעיל ה' ע"ב שאני התם דמעיקרא אדעתא דתלתא יתיבי. וראה אמרי צבי, ובנין שלמה],

גמרו את הדבר [הוגיעו לפסק], היו מכניסין אותן לנעלי דיינין, וצמרמל פריך הא לא אפקיניהו,

הגדול שבדיינין אומר, איש פלוני [לשון חשיבות כדאשכחן באבות פרק קמא איש סוכו איש צרידא איש ירושלים, כנ"ל. תו"ט] אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב,

ומניין לכשיצא [הדיין], לא יאמר אני מזכה וחביריי מחייבים, אבל מה אעשה שחביריי רבו עלי, על זה [שמביא שהבעל דין שנמצא חייב, ישנא את הדיין] נאמר [ויקרא יט] לא תלך רכיל בעמך ואומר [משלי יא] הולך רכיל מוגלה סוד:

נבא: היכי אמרי' להו לעדים כשמאיימין עליהם? אמר רב יהודה, הכי אמרינן להו, משלי כה יד נשיאים [עננים] ורוח וגשם אין בשביל, איש מתהלל במתת שקר מתהלל צמח. ע"י, ד"ס] שקר, דהיינו מעדי שקר גשמים נעצרים, ואפילו כשהשמים מתקשרים צענים וזות, להוריד גשמים, אין הגשם צא [פ'] שגשבר להעיד שקר. רמבא, וראה מהרש"א שכתב ואח"כ שכן נקרא מתת שקר, שאיש זה רוצה ליתן מתנה לחבירו, אלא שאין לו, או שעניו צרה, ולכן רוצה ליתן לו מתנה שהוא מעיד לו עדות שקר],

אמר (ליה) רבא, יכלי למימר [לא יתפעל מהפחדה זו, שיכול זה העד לומר] מאי איכפת להו אם לא ירדו גשמים, אמרי צלם משל הדיין, שב שני [שבע שנים] הוה כפנא [ראה מהרש"א], [היה רעב], ואבבא אומנא על פתח מי שידוע אומנות ובעל מלאכה לא חליף לא עבר הרעב,

אלא אמר רבא, אמרינן להו משלי כה יח מפיץ [שם כלי המשבר] [בגמ' מפין] וחרב וחרץ שגון [הכוונה על כליו של מלאך המות. ראה מהרש"א], איש-ענה ברעוהו עד שקר צעון עדות שקר דבר צא, וימירלו [העדים] שלא ימותו,

אמר (ליה) רב אשי, יכלי למימר [יאמרו העדים בלבם, שאין להתפעל מאיום זה, שהרי] שב שני הוה מורתנא [שב שנים היה מוגפה], ואיניש בלא שניה לא שכיב,

אלא אמר רב אשי, אמר לי נתן בר מר זוטרא, אמרינן להו סהדי שקרי *אאוגרייהו זילי השוכרים אותם מצוים אותם, וקלים הם [צעניו] [צענייהם. בית יוסף],

אבני חן על מסכת סנהדרין

חייא בר אבא שמוע לי, שאני מסית דרחמנא אמר דברים יג
לא תחמול ולא תכסה עליו,

לא היו דברים מעולם לא הודיתי לך, והרי [יש. רי"ף] עדים ששמעו
הוחזק כפרן ואינו נאמן עליו בשבועה,

(אמר) [אמר ליה] רב פפא, בריה דרב אחא בר אדא, הכי
אמרינן משמיה דרבא, כל מילי דכדי דברים של חס, כלומר הואיל
ואותה הודאה דברי (רוח) [חס. רי"ף] היו, שהשטה זו לא דיכירי אינשי,
ושכח אותה הודאה,

ההוא דאכמין [הטמין] ליה עדים לחבריה [שהיה חייב לו מעות],
בכילתיה יריעה הפרוסה סביבות המטה, אמר ליה מנה לי בידך,
אמר ליה הן, אמר וזה אסה שיהו כל השומעין (מעדין) [עדים. רי"ף],
עירי ושכבי צין יעורין צין ישינים ליהו ערך סהדי שהיה מכיר זה צו
שלא יודה בפני עדים, [ו. רי"ף] אמר כלבו שמה יהא סבור שכולם ישינים, ויאמר
הן, א"ל לא, אמר רב כהנא, הא אמר ליה לא,

ההוא דאכמין עדים בקיבורא לחבריה [הטמין עדים לחבירו שהיה
חייב לו מעות, בין הקברים, והרש"ל גורם לחבריה בקיבורא], א"ל מנה לי
בידך, אמר ליה הן, חיי ומיתי ליהו ערך סהדי, אמר ליה
לא, (א"ר שמועון) [אמר ר"ש בן לקיש] הא א"ל לא,

אמר רבינא ואיתימא רב פפא, שמע מינה מהא, הא דאמר
רב יהודה אמר רב, צריך שיאמר אתם עדיי, לא שנא כי
אמר לוה, ולא שנא כי אמר מלוה ושתיק לוה, [והראיה הוא
מוה] מעמא דאמר לוה לא, אבל אי שתיק הכי נמי [שהיה
עדותן עדות],

ההוא, דהוה קרו ליה קב רשו מלא קב שטרות יש עליו [רשו. מרגוס
כעשה כרש"א. רי"ף], אמר מאן מסיק בי למי אני חייב כלום אלא
פלוגי ופלוגי, אתו תבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן,

א"ר נחמן, אדם עשוי שלא להשביע שלא ליראות שצטע מממון
את עצמו לומר לצריות חייב אני מעות לפלוגי, להסתלק מעין הרע,

ההוא, דהוה קרו ליה עכברא דשכיב אדינרי [דרך עכבר שממון
חביב עליו ביותר (וכי עכבר מבין ?) וכשמוצא ממון גונבו ומכניסו בחורו אע"ג
שאין צריך לו, ולפיכך היו קורין לוה עכבר ששוכב על דינרי וזה כלומר שהי' לו
ממון הרבה שלא הי' צריך לו. רמ"ה] עשיר שלא נהנה מממנו כעכבר זה ששוכב
על דינרי וזה ואינו נהנה מהן, כי קא שכיב אמר פלגיא ופלגיא
מסקו בי זווי [אני חייב להם מעות],

בחר דשכיב, אתו [אלו שאמר המת שהוא חייב להם מעות] תבעניהו

אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן, מניין שאין
טוענין למסית, מנחש הקדמוני, דא"ר שמלאי, הרבה
טענות היה לו לנחש למעון [ראה מהרש"א ואת"ד שהיה לו עוד
טענה דכל המוסף גורע, ואם לא הוסיפו נגיעה לא היה בא לידי אכילה. # אבל
הלשון "הרבה" עדיין צריך בירור], ולא טען, ומפני מה לא טען לו
הקב"ה, לפי שלא טען הוא הנחש, לא טען הקדוש צריך הוא בשבילו,

מאי הוה ליה למימר, דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי
שומעין, [הלא] דברי הרב שומעין [וראה רמ"ה שהקשה מדוע אמרינן
בכל מקום דאין שליח לדבר עבירה, אף שאין המשלח טוען דברי הרב ודברי
וכו', ואמאי לא אמרינן דאם הוא אינו טוען לא טענינן ל' ונחייבנו. והניח בצ"ע],

אמר חזקיה, מניין שכל המוסף גורע, שנאמר בראשית ג
אמר אלהים לא תאכלו ממנו, ולא תגעו בו הקדוש צריך הוא לא
הזהיר על הנגיעה, וממון מוספת גורע, שדקף הנחש את חוה על האילן עד
שנגעה בו, אמר לה ראי שאין מיטה על הנגיעה, אף על האכילה לא תמותי,
[וראה גל' ישרה דתוה הוסיפה נגיעה, לנסות הנחש, שאם כל כוונתו הוא רק
להרוג אותה, הי' מפסיק מלהסיתה אחר שנגעה, אבל כשראתה שהמשיך לדבר
אלי' ראתה שלא נחבון לדעה.
וראה באמרי צבי, דהנחש הי' יכול להטעות את חוה, כיון שאדם הוסיף נגיעה,
ולכן חשבה חוה שצווי הי' אף על הנגיעה],

רב משרשיא אמר, מהכא שמות בה אמתים וחצי ארכו דל
אל"ף מהכא, קרי ציה (מתים) [מאמים], הי שמי מאות אמה, [ובא לפרש איך
נכנס אל"ף לתוך מתים] כל אומיות שצמורה הצתם כחיצתם [שצריך לאומרם
כמו שהם כתובים, ומתים בניקוד פת"ח תחת התי"ו נקרא מאמים], כמו ועשית
ואמרת כאלו כמזה צה"א [בסופו], וכן אָסַה חסר כמו או' תה מלא, [אזתק חסר
כמו אומתה מלא. חכמת מנחה. אסס חסר כמו אומס מלא. רע"י],

[ראה במהרש"א על הגליון, א"ה שמעתי פירוש אחר כי לולי הוי"ו של וחצי,
הייתי אומר אמתים הוא חצי ארכו, וכולו ארבע אמות עכשיו שאמר וחצי אינו
כי אם שני אמות וחצי. וכן הביא הרש"ש עיי"ש. וכן בתורת חיים, וביעב"ץ
עיי"ש]

רב אשי אמר שמות כי עשתי עשרה יריעות דל עיי"ן מהכא, הו
לה שמי(ס. ו') עשרה,

אמר אביי, לא שנו אלא דאמר משטת אני כך, אבל אמר

דף כ"ט ע"ב

אבני חן על מסכת סנהדרין

מידו מאי?

אמימר אמר אין כותבין, מר זוטרא אמר כותבין, והלכתא כותבין דהא כיון דאורי ליה, ידיה הוה, ולא מיסכסר גזינא, דנשלמא מטלטלי מלוה להוואה ניתנה, וחוב בעלמא הוה, ומלוה על פה ריעא ממלוה בשטר, ולא ניחא ליה לאלומה, אכל הכא גלויי מילתא בעלמא הוה,

רבינא, איקלע לדמוריא שס מקוס, א"ל רב דימי בר רב הונא מדמוריא, לרבינא, מטלטלי ואיתנהו בעינייהו בשעת הולאה מאי מי אמרינן כיון דנצורין ומונחין ואורי ליה, כל היכא דאיתנהו ידיה הוה, או דילמא, כיון דמלוה להוואה ניתנה [והנמו"י כתב דאפילו בפקדון נמי. רש"ש, אבל הדרשה בחו"מ סימן לט אות ח כתב לאו דוקא קאמר [מלוה], דהא במטלטלין לא שייך מלוה, אלא ר"ל שבאו לידו בתורת שאלה לעשות בו מלאכתו, ושבאם ישתברו חייב לשלם לו דמיהו, ודינא בזה כדון הלוואה כיון דזה שאלה אינה חזרת דוקא בעינייהו, ומיהו גלמוד מל' רש"י דאם אורי ליה במטלטלין שהן בידו בתורת פקדון דלא נתנו להוציאם כלל דדינא בקרקע], שםא יוצאה, ולא ניחא ליה למיהוי שטרא עילויא, וזהו דלא צפני שני עדים קאמר?

אמר ליה במקרקעי דמו,

רב אשי אמר, כיון דמחסרי גוביינא לא [ראה בחו"מ סימן לט אות ח' בדרישה ,

ההיא אודיתא (שנים) [שהיו שני עדים. ררי"ף] תמומים עליה, דלא הוה כתוב בה "אמר לנא כתבו וחתמו והבו ליה", אביי ורבא דאמרי תרווייהו, היינו דריש לקיש, דאמר ריש לקיש חזקה אין העדים חותמין על השטר, אא"כ נעשה גדול המוכר, דקיימא לן (בבא בתרא קנו, ח) ולמכור בנכסי אצוי עד שיהא בן עשרים, הכא נמי, כיון דשנים לא מצי כחצי אלא ברשותו, ודאי איהו [הלוה] אמר להו [לעדים לכתוב],

מתקיף לה רב פפי, ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע, מי איכא מירי דאגן לא ידעינן כלומר יש ידינן הרבה שאין נקראין בהלכה זו שאמרנו, דשנים שלא קנו מידו אין כותבין [פ' דלא הוה ידעינן עד השתא דצריך למיקנא מיני' אי נמי לאמלוכי ב'. רמ"ה], וספרי דבי דינא ידעי [פ' ואך נסמך על הסופרים שלא יכתבו בלי רשות הלוה],

שאיילנהו לספרי דאביי וידעי, לספרי דרבא וידעי,

ההיא אודיתא [שטר הודאה], דהוה כתב ביה, דוכרן פיתגמי לא היה כחוב זה זכרון עדות בלשון עדים, אלא בלשון זכרון "דכריס", והוא לשון ידינן,

ליורשין, אתו לקמיה דר' ישמעאל ברבי יוסי, אמר להו כי אמרי' אדם עשוי שלא להשביע את עצמו, הני מילי מחיים, אבל לאחר מיתה לא [ויש להאמינו שהוא חייב לאלו],

פרעו פלגא, תבעינהו לדינא לאידך פלגא, אתו לקמיה דרבי חייא,

אמר להו, כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו, כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו,

אמרו ליה [דר' חייא, אלו שהיו תובעים את היורשין, וכי] נזיל וניהדר נשלים החזי שקיבלנו [מהיורשין, אם חייבין אנו להחזיר המעות להם], אמר להו כבר הורה זקן ר' ישמעאל שקיבלם על פיו, ולא אחלוך על מה שעשה # [יש כאן מענין פלגין דיבורא],

הורה בפני שנים, וקנו מידו, כותבין שטר הולאה, ואף על פי שלא אמר כחבו, דתסס קנין לכתיבה עומד ואם לאו אין כותבין ואף על גב דאמר להו אתם עדיי, ומייז לשלם לו, אפילו הכי ניחא ליה [דמיהו. ררי"ף] מלוה על פה ממלוה בשטר,

בפני שלשה עשאן בית דין והפקירן הפקר, ויכולין לשנותו [לעשות] [ל. ררי"ף] מלוה בשטר, ולהיות במקום הלוה לעשות שליח למתנה ולא קנו מידו, רב (אמי) אמר כותבין, ורב אסי אמר אין כותבין,

הוה עוברא, וחש לה רב להא דרב אסי,

אמר רב ארא בר אבהו, הא אודיתא שטר הולאה צפני שלשה [שלם]. [ולא. ררי"ף] קנו מידו, זימנין כתבין, וזימנין לא כתבין כנפי' ויתבי' שלשה שהיו יושבין וצא והודה לו בפניהם, הואיל ולא זימנוס וקיננוס לך, לא נעשו בית דין אלא עדים, דלילמא אי לא הוו אלא תרי, הוה מודי ליה קמיהו, ולא הוה מהדר אחר בית דין לא כתבין, כנפינהו איהו כתבין דמדכניף תלתא, דעתא אצוי דינא,

רבא אמר, אפילו כנפינהו איהו, לא כתבין, עד דאמר להו הוו עלי דייני,

מר בר רב אשי אמר, אפילו אמר הוו עלי דייני לא כתבין, עד דקבעי דוכתא כדרך הדיינין ושלחי שליח בשמייהו ללוה ומזמני ליה לבי דינא למיתי קמיהו לדינא, [ואודוי] [ואודי. רש"ש], והואיל ועומד דין, נעשית כמלוה בשטר שגלויה לכל, הלכך כתבין,

הורה במטלטלי, וקנו מידו, כותבין, ואם לאו אין כותבין,

במקרקעי קרקע שהיה ראובן מומזק זה והודה לשמעון שהיא שלו ולא קנו

אבני חן על מסכת סנהדרין

דף ל' ע"א

וכל לישני דבי דינא כל דצריה (ס. ד"ס) היו כמדין גלשון צית דין, ולא היו חמומין אלא שנים, ולא הוה כתב בה, במותב תלתא הוינא, וחד ליתוהי כדמזכרין בכתובות (כב, א) בשלשה שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהם,

סבר רבינא למימר [שהשטר כשר ד] היינו דריש לקיש דאמר חזקה אין צית דין כומדין שטר אלא כדת וכהלכה, והני ודאי תלתא הוו,

א"ל רב נתן בר אמי, הכי אמרינן משמיה דרבא, כל כי האי גוונא, חיישינן לב"ד טועין סבורין שיהו שנים כשרים לדון,

אמר רב נחמן בר יצחק, אי כתב בה כי דינא, תו לא צריך הכל יודעין שאין שנים קרוים צית דין,

[ומקשה] ודילמא בית דין חצוף הוא, דאמר שמואל שנים שדנו דיניהן דין, אלא שנקראו ב"ד חצופי?

[ומתרין] דכתב ביה כי דינא דרבנא אשי דאינהו ודאי ידעין שאין צית דין קרוין בשנים,

ודילמא רבנן דבי רב אשי, כשמואל סבירא להו [תוס']? דכתיב בו (ואמרנא ליה לרבנא אשי) ואמר לן רבנא אשי לכמוז כך, דכיון דהוא היה שם, מסתמא לא היה לפחות משלשה לכמוז, והאי דנקט רב אשי, לפי שצית דינו היה ראש צימי רבינא, ושניהם סידרו גמרא של תלמוד צבלי, כדאמרינן התם בהשוכר את הפועלים צבא מניעא (פו, א) רב אשי ורבינא סוף הוראה, וצימיו נאמרו דברים הללו, והוקצעו בגמרא,

ת"ר [זה המשך הענין שהתחיל לעיל כ"ט ע"א מסייע ל' לר' יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב צריך שיאמר אתם עדיי דאם לא יכול לומר משטה הייתי כך. וראה תורת חיים, וכן באן אם המעות בבית לא אמר כלום, שלא אמר אביהם אתה תהא עד], אמר להן אחד [ליתומים], אני ראיתי אביכם, שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל, ואמר [אביכם שהמעות] של פלוני הן, של מעשר שני הן,

[או הדין אם המעות טמונים] בבית, לא אמר כלום אינו נאמן, לפי שאין צידו ליטול, בשודה, דבריו קיימין דמה לו לשקר, אם [היה כרי"ף] רואה, [היה כרי"ף] נטלן ונטמן לאותו שהוא מעיד עליו,

כללו של דבר, כל שבידו ליטול דבריו קיימין, אין בידו ליטול [תוס'] לא אמר כלום,

הרי שראו [היתומין עצמן] את אביהן שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל, ואמר של פלוני הן, של מעשר שני הן, אם כמסר [דבריו?] [תוס'] אם נראה להם, כמסר דבריו לצניז צלשון נוואה, דבריו קיימין, אם כמערים שהוא ממירה של (יעלס) יעלס. רש"ש [צמיי, או שלא יחזיקוהו כעשיר, להוסיף על יציאותיו, לא אמר כלום,

הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו ולא אמר להו היכן הם [דוקא שהי' מצטער ומהרהר, אבל אם בלי הרהור בא החלום הוי כאתערותא דלעילא. מרגליות חיים], ובא בעל החלום שר המלאה מלומות צלילה [מצינו כמה מקומות שהושעין לבעל החלומות וראה "עלים לתרופה" פרשת ויקהל פקודי תש"ע] ואמר לו כך וכך הן [השכינה. נמ"י] מגיד לו כמה יש, במקום פלוני הן, של מעשר שני הן, זה היה מעשה, ואמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ויכול להוציאם [במקומן] [ממקומן. נמ"י]:

[אע"ג שכיון בעל החלום מנין המעות והמקום, מ"מ אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים (ברכות נ"ה ע"א, נדרים ח' ע"א) שכח הדמיון פועל באדם וכשהוא בחלומו דבר אמת הדמיון פועל ומוסיף דברים שקרים. תורת חיים. והר"ן כתב דס"ד רחלום עדיף מעד אחר, שחלום הוא אחד מששים בנבואה],

[שנינו במשנתנו] שנים אומרים זכאי [ואחד אומר חייב זכאי, שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב, אחד אומר חייב ואחד אומר זכאי אפילו שנים מוכיחין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין] כו': מכתב היכי כתבי פסק דין, במקום שיש ממלוקת ונטו אחרי הרצים?

ר' יוחנן אמר זכאי פלוני, ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מוכיח [ופלוני ופלוני מחייבין] [ופלוני מחייב],

רבי (אליעזר) [אלעזר] אמר מדבריהן [בלי להזכיר שמות] נזדכח פלוני [אין זה לשון הב"ד אלא התלמוד אומר שיכתבו כן. ר"ן] משמע שהיה ממלוקת צניעה, ומתוך דצריהם מזדכח,

מאי בינייהו, איכא בינייהו לשלומי איהו [אם ישלם זה השלישי] מנתא בהדייהו אם טעו השנים ומייצין לשלם מצימם, פליגי הקד רבנן צדיין השלישי, אם ישלם חלקו עמהם,

דלמאן דאמר זכאי כמדין, ולא כמדין פלוגמיהו (ד. ד"ס) קסדר כולם שוין, ואף השלישי ישלם עמהם, דאי לא הוה איהו צהדייהו צתרי לא הוה מיפסיק דינא, משלם, ולמאן דאמר פלוני ופלוני מוכיחין ופלוני ופלוני מחייבין, לא משלם [והבעל דבר מפסיד תילתא. גמון יוסף],

ולמ"ד זכאי משלם, לימא להו אי לדידי צייתיתון, אתון נמי לא שלמיתון?

אלא איכא בינייהו, לשלומי אינהו מנתא ידידיה לצעל הדין

אבני חן על מסכת סנהדרין

הדבר מכניסין אותן כו'),

והתניא, גמרו את הדבר מכניסין את העדים? ההיא דלא כרבי נתן [דלר' נתן אין צריך לחזור להכניסם],

גופא, לעולם אין עדותן מצטרפת, עד שיראו שניהם כאחד, רבי יהושע בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה, במאי קמיפלגי מנא קמא ור' יהושע?

איבעית אימא קרא, ואיבעית אימא סברא, איבעית אימא סברא אמנה [על מנה] דקא מסהיד האי, לא קא מסהיד האי זה אומר בפני הלוהו מנה, זה אומר בפני הלוהו מנה, זה לא ראה של זה נמנא שאין כאן עדות שלם צמנה אחד, ומנה דקא מסהיד האי, לא קמסהיד האי,

ואידך [ות"ק] מכל מקום תרוייהו מסהיד דמנה קא רשי ציה [ראה לעיל כ"ט ע"א לשון זה "קב רשו"] אמנה בעלמא תרוייהו קמסהיד,

ואיבעית אימא קרא דכתיב ויקרא ה והוא עד או ראה או ידע והאי קרא צני עדים משמע, לגבי קרבן שזעמ העדות, דלילו השניע עד אחד, ולא העיד (ו) פטור,

ותניא, ממשמע שנאמר דברים יט לא יקום עד עד אחד משמע איני יודע שהוא אחד, מה תלמוד לומר אחד, זה בנה אב כל מקום שנאמר עד, הרי כאן שנים, עד שיפרט לך הכתוב אחד,

ואפקיה רחמנא בלשון חד דכתיב והוא עד, למימר עד רחוק תרוייהו כחד [כן סבר הת"ק], ואידך [ר' יהושע בן קרחה] והוא עד או ראה או ידע מ"מ:

[שנינו לעיל בברייתא] ואין עדותן מתקיימת בב"ד עד שיעידו שניהם כאחד, ר' נתן אומר שומעין דבריו של זה היום, וכשיבא חברו למחר שומעין דבריו: במאי קמיפלגי?

איבעית אימא סברא, איבעית אימא קרא, אב"א סברא מר סבר [ת"ק דצריך שיעידו שניהם כאחד] עד אחד, כי אתי לשבועה אתי, לממונא לא אתי עד אחד אינו מחייבו ממון אלא שזועה, הלכך כשהעד זה יחיד זה יחיד, לא שייכא תורת ממון בעדותן, ולא מנרפינן להו, דהא לאו לחיוביה ממנונא אסו,

ואידך [ר' נתן ששומעין דבריו של זה היום וכו'], אמו כי אתו בהדי הדדי, בחד פומא קא מסהיד, אלא מצרפינן להו, הכא נמי ליצרפינהו,

חלקו של דין שלישי, למ"ד זכאי משלמי, למ"ד פלוני ופלוני מוכיזן ופלוני ופלוני מחייבין, לא משלמי דלהכי כחצין פלוגתא כהדיא, לאודועי דכתיב נגמר דינא, ולא קיבלו עליהו כולי דינא,

ולמאן דאמר זכאי משלמי, ולימרו ליה, אי לאו את בהדן לא הוה סליק דינא מיד?

אלא איכא בינייהו משום ויקרא יט לא תלך רכיל בעמך [ולכולי עלמא לא משלמי אינהו מנאתא דילי. רמ"ה], רבי יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל, ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מוכיזן ופלוני מחייבין, משום דמיחזי כשיקרא [תוס'] [לומר זכאי סתם דמשמע שכן היה דעת כולן],

ור' אלעזר אית ליה דמר ואית ליה דמר, הלכך כתבי הכי מדבריהם נזדכח פלוני:

[שנינו במשנתנו] גמרו את הדבר היו מכניסין כו': למאן, אילימא לבעלי דינין, התם קיימי דהא לא קמי ממנימין שויצאוס לאחר ששמעו דברייהם, [פ' שהרי העדים צריכין להעיד לפני הבעלי דינים כדאמרינן לעיל י"ט ע"א, א"ל שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך ועידו כך. וראה רגל ישרה],

אלא לעדים,

כמאן, דלא כרבי נתן דהא ממנימין קמי דלעילינהו לשהדי, משום דמתחילה כשדקוקס, שמעו דבריו של זה בלא זה, דתניא לעולם אין עדותן מצטרפת, עד שיראו שניהם כאחד את העדות, ולקמן יליף טעמא,

רבי יהושע בן קרחה אומר, אפילו בזה אחר זה,

ואין עדותן מתקיימת בבית דין לפסוק הדין על פיהם, עד שיעידו שניהם כאחד וסממא היא, ולא ר' יהושע בן קרחה קאמר לה,

רבי נתן אומר, שומעין דבריו של זה היום, וכשיבא חברו למחר שומעין את דבריו?

לא, לעולם [מכניסין] לבעלי דינין, ורבי נחמיה היא דאמר בשעת משא ומתן, הוה מפיק להו לבעלי דינים,

דתניא, רבי נחמיה אומר, כך היה מנהגן של נקיי הדעת [פ' הנהגותן להיות נקיים מה' ומישראל. המתורגמן בעין יעקב, וראה לעיל כג.]. שבירושלים, מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהן, ומכניסין את העדים ושומעין דבריהם, ומוציאין אותן [העדים והבעלי דינים] לחוץ, וגושאין ונותנין בדבר (גמרו את

אבני חן על מסכת סנהדרין

ואיבעית אימא קרא, ויקרא ה אם לא יגיד ונשא עונו,

דף ל' ע"ב

ודכולי עלמא תנא קמא ור' נתן כרבנן דפליגי עליה דרבי יהושע בן קרחא סבירא להו, דאמרי צעין שיראו שנים כאחד, וילפינן טעמא מוהא עד [לשון יחיד] דלחזי כחד,

והכא באקושי הגדה לראיה קא מיפלגי וגבי הגדה פליגי תנאי דסיפא, באקושיה הגדה לראיה, דכתיב (ויקרא ה) או ראה אם לא יגיד צמד קרא, מר סבר מקשינן הגדה לראיה, ומר סבר לא מקשינן,

רבי שמעון בן אליקים, הוה משתקיד מנפה ומחזר, וסוקד עליה דר' יוסי ברבי חנינא למסמכיה לסומכו, ולא קא מיסתייע מילתא # [משמע שרשב"א לא היה יכול לסמכו, ורק ר' יוחנן היה יכול, ולפי"ו הפירוש שהיה משתדל בשבילו],

ב"מ פ"ה ע"ב

הוה קא מצטער רבי למסמכיה [לשמואל] טרח ומתעסק לסומכו, לפי שחכם צקי היה כל כך ולא הוה מסתייעא מילתא שהיתה השעה נערפת, או לא היו החכמים נאספים, א"ל [שמואל לרבי] לא לצטער מר,

לדידי חזי לי סיפרא דאדם הראשון שהראהו הקדוש ברוך הוא דור דור וסופריו, דור דור ודורשיו, דור דור ומכמיו, ובתיב ביה שמואל ירחינאה

דף פ"ו ע"א

חכים יתקרי [בניצוצי אור ציין להגמ' שבת קכ"ט דאמר ליה אבלט לשמואל דגני בשימשא חכימא דיהודאי בישא מי הוי טבא, וכן בבכורות ח: עיי"ש], ורבי לא יתקרי, ואסו [ורפואתו] דרבי על ידו תהא,

וכן לעיל יד. רב חנינא ורב הושעיא הוה קא משתקיד רבי יוחנן למיסמכיהו

יומא חד הוה (יתבי) [יתבי. ד"ס] [ר' שמעון בן אליקים, ור' יוסי בר' חנינא] קמיה דר' יוחנן, אמר להו מי איכא דידע הלכה כרבי יהושע בן קרחא [אם ראו עדות בזה אחר זה שכשר] או לא, א"ל רבי שמעון בן אליקים [על ר' יוסי בר' חנינא] דין ידע זה יודע, ור' יוסי בר' חנינא היה,

אמר ליה [ר' יוחנן לר'שב"א] לימא איזו [יאמר אהבי (חכמת מנוח). ויש מפרשים מלשון אמור איפה. כמו"ש הרשב"ם על התורה בראשית כ"ז ל"ג על מי איפה הוא הצד ציד. ולשון אימא לי איזו הוא גם כן ב"מ ע' ע"א ושם פי'

הרש"ל שהוא לשון אזהרה. וכן לשון זה בשבת קלח; יומא ל'; ב"מ צח; ב"ב לב; נדה מב; אמר ליה [רשב"א לר' יוחנן] ליסמכיה מר ברישא, סמכיה,

[יש להקשות אמאי אר"ש בן אליקים דין ידע והיה בשקר, גם מה הוה כונתו ליסמכיה מר ברישא, וכי בלא סמיכה לא יאמר ח"ח דברי הכלה ששמע מרביתו וכו'. ראה מהרש"ל שמאריך בזה],

אמר ליה [ר' יוחנן לר' יוסי בר' חנינא] בני אמור לי כיצד שמעת, א"ל כך שמעת, שמודה ר' יהושע בן קרחא, לרבי נתן דמי היכי דלא צעי ר' יהושע ראייה כי הדדי, הגדה נמי כי הדדי לא צעי,

אמר [ר' יוחנן] לזה הוצרכתי [בתמיה], השתא ומה עיקר ראייה בהדי הדדי, אמר ר' יהושע בן קרחא לא בעינן, הגדה מיבעיא,

א"ל [לר' יוסי בר' חנינא] הואיל ועלית לא תרד, אמר ר' זירא שמע מינה גברא רבה כיון דסמך סמך,

א"ר חייא בר אבין אמר רב, הלכה כר' יהושע בן קרחא בין בקרקעות זה אומר בפני הודה לו שקרקע זה שלו, וזה אומר אף בפני הודה לו בין במטלטלין זה אומר בפני הלווה מנה, וזה אומר בפני הלווה מנה, ואף על פי דאמנה דקמסחיד האף, לא מסחיד האף, מכל מקום תרזייהו מסחדי שמיז לו מנה,

עולא אמר, הלכה כרבי יהושע בן קרחא, בקרקעות שמוטל הקרקע בפנינו ושניהם מעידין עליה, אבל לא במטלטלין דאין עדות שלמה לא על זה ולא על זה,

א"ל אבין, הלכה מכלל דפליגי עליה רבנן בקרקעות [פ' אף בקרקעות דבמטלטלין ודאי פליגי דאי לא במאי פליגי. וראה אמרי בינה], והאמר ר' אבא א"ר הונא אמר רב, מודים חכמים לרבי יהושע בן קרחא בעדות קרקע [שאין שניהם צריכין לראות יחד],

ותני רב אידי בר אבין, בניזיקין דבי קרנא [בבביתא של נזיקין שהיו שונין אותה של בית קרנא, והן תלמידיו. רמה], מודין חכמים לרבי יהושע בן קרחא בעדות בכור [תוס'] מן צבורות [לה, א] כל מומין הראויין לצא צדי אדם, רועים כהנים אין נאמנין לומר מאליו נפל צו מוס זה, לפי שנחשדו כהנים להטיל מומין צבורות בזמן הזה, כדי להמין בשמיטה, ואם הביא צבור להראותו לחכם, צריך שני עדים עמו שמאליו נפל צו מוס זה, [ואז הדין] אם הביא עד אחד על מוס זה, ועד אחד על מוס אחר צבור זה מטטרפין,

ואית דאמרי בעדות צבור להעיד שהמירו חכם, ולאו מילתא היא, דהא חד נאמן דעד אחד נאמן צאסורין, ואפילו כהן שהוא צעליו נאמן דתמן [צבורות לו, א] נאמן הכהן לומר הראיתי צבור זה וצעל מוס הוא, דמילתא דעדידא לאיגלווי לא משקר,

אבני חן על מסכת סנהדרין

הודאה אחר הודאה נמי "דילמא" [פי' ואינו דומה להלואה ממש
דשם ודאי הוי שני הלואות. וראה אמרי בינה] **אמנה דקא מודה קמי
האי, לא היינו מנה ד מודי קמי האי?**

[ומתריץ] **דא"ל להאי בתרא** [להשני שמודה לו], **בהאי מנה דאודיי
ליה קמך, אודיי ליה נמי קמי פלוני,**

[ומקשה] **אכתי בתרא ידע** דלמנה דקא מסהיד ליה, מסהיד לידך, אכל
קמא **לא ידע** דלמנה קמסהיד, הלכך לא קרינא ציה והוא עד דמשמע
תרווייהו כחד,

[ומתריץ] **דהדר אזיל א"ל לקמא, האי מנה דאודיי ליה קמך,
אודיי ליה נמי קמי פלוני,**

א"ל [ר' נחמן בר יצחק] **תנוח דעתך שהתנחת את דעתי,**

א"ל [רב הונא בריה דרב יהושע, לר' נחמן בר יצחק] **מאי ניהותא** [לא
הנחתי את דעתך, פי' אל תשמה], **דרבא, ואיתימא רב ששת, שדא
בה נרגא** [קצצה בגרן כלומר השיב תשובה נצחית. רש"י סוכה י"ב ע"א],

לאו היינו הודאה אחר הלואה [גם הודאה אחר הלואה, נמצא שהוא
הודאה אחר הודאה, שהרי הוא חוזר אל הראשון] כיון דצעין דידע סהלא
במצריה, על כרחיך הודאה אחר הלואה נמי הכי מוקמת לה [דאמר ליה לכתרא
מנה דמודינא קמך. הד"א רש"י] ייפי קמי פלגא, והדר אמר ליה לקמא מנה
דייפי קמך אודאי ליה קמי פלגא, ומרמי למה לי לרב למימר,

**אמר ליה, היינו דשמייע לי עלייכו על בני עיך דרמיתו דיקלי
וזקפיתו להו שאתם משונים, קווצין דקלים וחורין ונוטעין אונן, כלומר בני
וסותרים, שפירשם לי קושיל, וחורמם וסותרם,**

**גהרדעי אמרי, בין הודאה אחר הודאה, בין הודאה אחר
הלואה, בין הלואה אחר הלואה, בין הלואה אחר הודאה
מצטרפות דמכל מקום הן מעדין שמיז לו מנה, כמאן כר' יהושע בן
קרחא,**

**אמר רב יהודה, עדות המכחשת זו את זו בבדיקות שאינה
משבע חקירות באיזו יום באיזו שעה שהומה תלויה בה,** (אכל) [אלא ?] **ככליו
שחורין וכליו לבנים, שאין דין הומה תלויה בהן, כשרה בדיני ממונות,**

**אמר רבא מסתברא מילתיה דרב יהודה באחד אומר
בארנקי שחורה, ואחד אומר בארנקי לבנה, אבל אחד
אומר מנה שחור סלע ישנה ואחד אומר מנה לבן אין
מצטרפין הויל ובעיקר גוף העדות מתכחשי,**

**ובעדות קרקע, ובעדות חזקה זה אומר בפני אכלה שלש שנים ראשונות
של שמיטה, וזה אומר בפני אכלה שלש שנים אחרונות מצטרפי, דלמך קרקע
מסהדי חזקה מעלימא, וכן לענין שתי שערות שבבן ושכבת וי פליגי
בהלואת מנה פליגי, משום דלאו אחד מנה קמסהדי?**

גברא אנברא ר' אבא ור' (אידא) אדיי אדעולא [ראה מוהרש"א] **קא
רמית, מר סבר פליגי, ומר סבר לא פליגי,**

**מאי וכן שבבן ושכבת, אילימא אחד אומר אחת בגבה צין
קשתי אכזעמיה #** [מפרש בן בלשון נקיה, ופירושה בין רגליה, וראה ב"ב נ"ו
ע"ב בגירסת הר"ם שגבה פירושה אותה מקום, וכן פירש רש"י בנדה נב: בגבה
תחת אותה מקום. ראה ע"ל, ומרגליות הים], **ואחד אומר אחת
בכריסה** [למטה], והוא יותר גבוה לצד ראשה מגבה], [אם היו לה עכשיו
שערות אין צריך לזה עדים, דאפילו נשים נאמנות, אלא מיירי שעכשיו אין לה
והעדים רק מעידים שהיו לה. וראה פכ], **האי חצי דבר וחצי עדות
הוא עד אחד הוא חצי עדות, שיער אחת הוא חצי דבר,**

**אלא אחד אומר שתיים בגבה דתרווייהו מסהדי דגדולה היא ואחד
אומר שתיים בכריסה,**

**אמר רב יוסף, אנא אמינא משמיה דעולא, הלכה כרבי
יהושע בן קרחה, בין בקרקעות בין במטלטלין,**

**ורבנן דאתו ממוחזא אמרי, אמר ר' זירא משמיה דרב,
בקרקעות אין, אבל לא במטלטלין** הלכה כמותו, דלא צעין דחזו
תרווייהו כחד בקרקעות, משום דכי מסהדי צבי דינא, תרווייהו ידעי דלמלא
מילתא מסהדי, וקרינא ציה והוא עד, ואף על גב דבשעתא דחזי לא ידע [מד]
במצריה, אכל לא במטלטלין, דכי מסהדי קמן לאו אחד מנה מסהדי,

**רב דאמר אכל לא במטלטלין, משום דלאו אחד מנה מסהדי לטעמיה,
דאמר רב, הודאה אחר הודאה זה אומר בפני הודה לו על מנה
באחד בשבת, וזה אומר בפני הודה לו עליו בשני בשבת, הודאה אחר
הלואה זה אומר בפני הלוה מנה באחד בשבת, וזה אומר בפני הודה לו מנה
בשני בשבת מצטרפי דאיכא למימר אחד מנה קמסהדי, וכדמוקי לקמן,**

**הלואה אחר הלואה, הלואה אחר הודאה מנה אחרינא הוא ו
לא מצטרפי,** אף על גב דתרווייהו אמרי שמיז לו מנה,

**אשכחיה רב נחמן בר יצחק, לרב הונא בריה דרב יהושע,
א"ל מאי שנא הלואה אחר הלואה, דלא, דמנה דקא חזי
האי לא קא חזי האי,**

אבני חן על מסכת סנהדרין

לא צריכא לרמי זה אומר בפני הודה לו דמי חצית של יין, זה אומר בפני הודה דמי חצית של שמן, דמרוויחיהו מסהדי אדמי חצית יין,

אחד אומר בדיוטא עליה הצולעת לרשות הרצים על פני רומח הצית, וזני רשות הרצים עוזרים תחמיה העליונה הלוהו מנה ואחד אומר בדיוטא התחתונה,

אמר רבי חנינא, מעשה בא לפני רבי, וצירף עדותן כר' יהושע בן קרחה, דמרוויחיהו מנה ממייבי, ואף על גב דמתמכשי צדיקות כדרכי יהודה:

[שנינו במשנתנו] ומניין לכשיצא כו': תנו רבנן, מניין לכשיצא לא יאמר, הריני מוכה וחבירי מחייבין, אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי, תלמוד לומר ויקרא יט לא תלך רכיל בעמך, ואומר משלי יא הולך רכיל מגלה סוד,

ההוא תלמידא, דנפיק עליה קלא # [צ"ע אם רק יצא קול, למה לא ביררו קודם אם הקול הוא אמת, קודם שיפקעו אותו מביהמ"ד ? ובד"ס יש גירסא ההוא תלמידא דנפיק ליה מילתא מפומיה דאיתמר וכו'], דגלי מילתא דאיתמר בי מדרשא [ואף דמילתא דאיתמר בי' מדרשא מפורסם קצת, ולא סוד גמור הוא, אפילו הכי הוי בכלל מגלה סוד. תורת חיים], בתר עשרין ותרתינן שנין דאיתמר בי מדרשא [גילה הסוד], אפקיה ההוא תלמידא, ודבר לשון הרע היה, אפקיה רב אמי מבי מדרשא, אמר דין גלי רויא:

מתני': כל זמן שמביא ראיה הבא לביט דין ולא היה שטר זכותו צדו, וילא מבית דין חייב, ולאחר זמן מלא שטר זכותו והציאו, סותר את הדין בית דינו סותרין לו דינו שפסקו, ומחייבין את שנגדו,

אמר [ו]. יעב"ץ, וראה ד"ס, וכן להלן] לו, כל ראיות שיש לך הבא מיכן עד שלשים יום, מצא בתוך שלשים יום סותר, לאחר שלשים יום אינו סותר,

אמר רשב"ג, מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים, ומצא לאחר שלשים,

אמר [ו] לו הבא עדים, ואמר אין לי עדים, אמר [ו] הבא ראיה שטר זכותך ואמר אין לי ראיה, ולאחר זמן הביא ראיה, ומצא עדים, הרי זה אינו כלום שהרי אמר אין לי, ומיישגן שמא זייף או שטר עדים,

אמר רשב"ג, מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים, ומצא עדים, לא היה יודע שיש לו ראיה, ומצא ראיה,

וארנקי שחורה דלאו צעיקר גוף העדות מתמכשי, דכוותיה בדיני נפשות לא נחמיה,

והאמר רב חסדא, אחד אומר בסיף הרגו, ואחד אומר בארירן ישרמ"א בלעז (מעין חנית שיש לה להב דוקר ובצד שני להבים עקומים חותכים) הרגו, אין זה נכון אין עדות זו מכוונת, ולישגא דקרא נקט, והנה אמת נכון הדבר (דברים יג) דמהאי קרא נפקא לן צדיקות (לקמן מ:), אחד אומר כליו שחורים, ואחד אומר כליו לבנים, הרי זה נכון?

דף ל"א ע"א

גברא אנברא דרז חסדא אדרז יהודה קא רמית,

נהרדעי אמרי, אפילו אחד אומר מנה שחור, ואחד אומר מנה לבן מצטרפים, כמאן כרבי יהושע בן קרחה דמכל מקום שניהם מעידים שחייב לו מנה,

אימר דשמעת ליה לרבי יהושע בן קרחה, היכא דלא מבכשו אהרדי כגון זה מעיד על מנה שציוס שני, זה מעיד על מנה שציוס ראשון, ושניהן מודין שזה לא ראה בשל זה, אכל היכא דמכחשי אהרדי דשניהם מעידין על מנה אחד ומכחישינן זה את זה מי אמר,

אלא הוא נהרדעי אמרו דאמר # [וצ"ע למה לא אמר בלשון רבים אלא "הני דאמר"] כי האי תנא, דתניא, אמר ר' שמעון בן אלעזר, לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על שתי כיתי עדים, שאחת אומרת מאתים, ואחת אומרת מנה זה אומר מנה, זה אומר מאתים, דמכחישינן זה את זה, מנערפין למנה, שיש בכלל מאתים מנה ולא אמרינן שחייב שקרו, אלא הלך אחר הפחות שבהם,

על מה נחלקו על כת אחת, שבית שמאי אומרים, נחלקה עדותן שחיון שהאחד שקרן שזו אין כאן עדות, ובית הלל אומרים, יש בכלל מאתים מנה שניהם מעידין על מנה, ובאמתו מנה אין מכחישינן זה את זה,

אחד אומר חבית של יין, ואחד אומר חבית של שמן [שדמיו כפולים משל יין. ר"י מלוגיל], הוה עובדא ואתי לקמיה דרבי אמי, חייביה רבי אמי לשלומי ליה חביתא דחמרא, מייגו [מתוך] חביתא דמשחא, כמאן כר"ש בן אלעזר,

אימר דאמר ר"ש [ב"א], היכא דיש בכלל מאתים מנה, כי האי גוונא דחרי מיני נינהו, וכולי האי מיכחשי הדדי מי אמר?

אבני חן על מסכת סנהדרין

ראה שמתחייב בדיון, ואמר ["לאלתר". מאיר, פי' ועי' מוכח שידע על זה גם לכתחלה, ולכן אמרנו שיש בה חשש זיוף] קרבו פלוני ופלוני ויעידוני, או שהוציא ראיה מתחת פונדתו מגורמו, הרי זה אינו כלום אפילו רבן שמעון צן גמליאל מודה [צחא. רמ"ף] שכיון שהיה יודע צהן, ואמר אין לי ודאי שקרנים הן:

גמ': אמר רבה בר רב הונא, הלכה כרשב"ג אקמימא קאי, כיון דלא אמר אין לי, אף על גב דלא מלא בתוך שלשים יום,

ואמר רבה בר רב הונא, אין הלכה כדברי חכמים,

פשיטא כיון דאמר הלכה כרשב"ג, ממילא ידענא דאין הלכה כחכמים?

מהו דתימא הני מילי לכתחילה [לא יעשה כחכמים], אבל דיעבד שפיר דמי, קמ"ל דאי עבד כרשב"ג מהדרין ליה מהדר עובדא [ושומעין להראיות שהביא]:

[שנינו במשנתנו] אמר לו הבא עדים כו' אמר רשב"ג כו': אמר רבה בר רב הונא א"ר יוחנן, הלכה כדברי חכמים, ואמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן, אין הלכה כרשב"ג,

פשיטא, כיון דאמר הלכה כדברי חכמים, ממילא ידענא דאין הלכה כרשב"ג והכא ליכא למימר כדלעיל מנייה, דאי עבד כו', דבשלמא תס, אי לאו דהדר ואמר אין הלכה כחכמים, הוה אמינא אי עבד לא מהדרינן, דלמי כח דברי המרוצין, אכל הכא, כיון דאמר הלכה כחכמים, פשיטא דאי עבד כימיר מהדרינן להו?

הא קמ"ל, דבהדיא לחודא הוא ד אין הלכה כרשב"ג,

הא בכולהו ככל מקום הלכה כרשב"ג אפילו בערב ולידן,

לאפוקי, מהא דאמר רבה בר רב חנה א"ר יוחנן, כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו, חוץ מַעֲרָב כגט פשוט [כ"ז קעג:], וְצִידָן כמסכת גיטין כמי שחמו קורדייקוס (עד, א) וראיה אחרונה הן במרימא דמנמינן, דלילו בקמימא הילכתא כווסיה,

כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו [אבל לא בברייתא] הלכה כמותו, חוץ:

מַעֲרָב וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר, הערב לאשה בכתובתה, והיה בעלה מגרשה ידירנה הצעל הנאה על דעת רבים נדר שאין לו הפרה שלא יוכל להסמיכה, דמישינן שמא יעשו קנוניא [כתב הר"ב עצה של רמאות וכו', וכתוב בתשבי שנראה לו שהיא מלה מורכבת בלשון לעו מן ק"ן ואו"ן כי ק"ן בלע"ז עם, ואו"ן בלעו אחר, דהיינו ביחד. ע"כ. תי"ט ב"מ א 1] על גבסום של זה ויחזיר את אשתו, שמא דעתו להחזיר את אשתו ולאכול כתובתה לאחר שנתקבלה כתובתה מן הערב, וקנוניא צלמא הוא דעבדי צעל ואשתו על נכסיו של ערב, כב"ב קעג: [פרק ה' משנה ו'], ואין הלכה כרשב"ג בזה, אלא הערב חייב לשלם, # שהרי קיבל על עצמו לשלם וידע שיכולים לעשות קנוניא, והבעל אינו צריך להדירה.

וְצִידָן מתני': אמר רבן שמעון בן גמליאל מעשה בצידן [בעיר ששמה צידן], באחד שאמר לאשתו ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי איצמלית ואבדה איצמליתו, ואמרו חכמים תתן לו את דמיה. גיטין עד. [פרק ו' משנה ה'], [רשב"ג אומר תתן לו את דמיה, שלא נתבין הבעל אלא להרווחה ידידה, וכו' ואין הלכה כרשב"ג. רע"ב],

וראיה אחרונה מתני': כל זמן שמביא ראיה סותר את הדיון. אמר לו כל ראיות שיש לך הבא מיכן עד שלשים יום, מצא בתוך שלשים יום סותר, לאחר שלשים יום אינו סותר. אמר רבן שמעון בן גמליאל מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים, ומצא לאחר שלשים [בזה הלכה כרשב"ג], אמר לו הבא עדים, ואמר אין לי עדים, אמר הבא ראיה, ואמר אין לי ראיה, ולאחר זמן הביא ראיה, ומצא עדים הרי זה אינו כלום [שהרי אמר אין לי, וחיישינן שמא זיוף, או שכר עדי שקר. רע"ב]. אמר רבן שמעון בן גמליאל מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים, ומצא עדים, לא היה יודע שיש לו ראיה, ומצא ראיה. [אין הלכה כרשב"ג ב] הן במרימא דמנמינן, דלילו בקמימא הילכתא כווסיה. סנהדרין לא. [פרק ג' משנה ח']

ההוא ינוקא, דתבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן [זה שנוקק רב נחמן לדיון התינוק, אמרו בתוס' ד"ה חייביה עי"ש] א"ג איכא למימר דינוקא לאו דוקא אלא משום דלא הוי ידע במילי דאבוה קרי ליה ינוקא וכו'. חדושי הר"ן,

א"ל [רב נחמן להתינוק] אית לך סהדי, א"ל לא, אית לך ראיה, א"ל לא, חייביה רב נחמן,

הוה קא כבי ואזיל, שמעוהו הנך אינשי, אמרו ליה אנן ידעינן במילי דאבוך,

אמר רב נחמן בהא אפילו רבנן מודו, דינוקא במילי דאבוה לא ידע,

ההיא איתתא, דנפק שטרא מתותי ידה שהאמינה הלוה והמלוה לשומרו, אמרה ליה [האשה לרב נחמן] ידענא בהאי שטרא

אבני חן על מסכת סנהדרין

דפריע הוה, הימנה רב נחמן,

והא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, כל מקום שישנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתו, הלכה כמותו, חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה [פ] ואיך תפרש דברי רב דימי אמר ר' יוחנן שלא אליבא דהלכתא. וראה ערוך לנר?

אלא כי אתא רב שמואל בר יהודה, א"ר יוחנן, לעולם מביא ראיה וסותר, עד שיסתתם טענותיו, ויאמרו לו הבא עדים, ואומר אין לי עדים ואפילו מלאך לאסר זמן אינו סותר, כדכנן, הבא ראיה, ואומר אין לי ראיה,

אבל באו עדים ממדינת הים, או שהיתה דיסקיא שק של עור שהיו שטרותיו של אביו מונחין בו מופקדת ביד אחר, הרי זה מביא ראיה וסותר,

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן, התוקף את חבריו בדין צעל דין קשה, ומטרים [בטענות ואלימות] את מצורו, ואין רוצה מצורו לדון כהן, אלא למקום וועד תלמידי חכמים הרבה, שהם זה [הבעל דין הקשה] צוה מהם,

אחד אומר נדון כאן, ואחד אומר נלך למקום הוועד [פ] לפי שהוא חושש, שמא יטעו אלו הדיינים ויציאו ממון שלא כדן, לכך הוא רוצה ללך למקום קבוץ תלמידי חכמים הרבה. תורת חיים, וכ"כ המאירי, כופין אותו וילך למקום הוועד,

אמר לפניו רבי אלעזר, רבי מי שנושה בחבירו מנה, יוציא מנה על מנה, אלא כופין אותו ודן בעירו,

איתמר נמי, א"ר ספרא (אמר רבי יוחנן), שנים שנתעצמו שנעשו קשין זה לזה בדין, א' אומר נדון כאן, ואחד אומר נלך למקום הוועד, כופין אותו ודן בעירו, ואם הוצרך דבר לשאול [פ] ממקום הוועד [כותבין ושולחין],

ואם אמר כתבו ותנו לי, מאיזה טעם דנתוני [תוס'], כותבין ונותנין לו [דמסתברא דוקא לזה האיש שהיה רוצה ללכת לבית הוועד וכפו אותו ודנהו בעירו, הוא דאמרין דאי אמר כתבו לו מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו, כדי שישאל במקום הוועד אם דנהו כדן אם לאו, הא לאניש אחרנא דלא טעין מעיקרא נלך לבית הוועד אין כותבין ונותנין לו. חדושי הר"ן],

והיבמה הולכת אחר היבם, להחירה,

עד כמה [הולכת היבמה]? אמר רבי אמי, אפילו מטבריא לצפורי אף על פי שישנה טבריא גדולה משל צפורי, (הלך) [הולכת. רש"ש] אחריו לצפורי [אע"פ שיש צ"ד גדול בטבריא, ממה שיש בצפורי, הלך לצפורי. ר"ר"ן],

אמר ליה רבא לרב נחמן כמאן, כרבי דאמר אותיות נקנות במסירה המוכר שטר מוצ למצורו, קנה המוצ במסירת אותיות, ומילתיה דרבי דהמוכר את הספינה (צבא צטרף עו.) והכא נמי קנאמו, והוי כדידה, וגאמנת לומר פדוע, אמר ליה, שאני הכא דאי בעיא קלתיה,

איכא דאמרי, לא הימנה רב נחמן, אמר ליה רבא לרב נחמן והא אי בעיא

דף ל"א ע"ב

קלתיה שרפתו, הלכך מה לה לשקר? [א"ל. ד"ס] כיון דאיתחזק בבי דינא שכתוב בו הנפק [תוס'], לא אלימא ליה לאפקועי מעשה בית דין [תוס'], איבעיא קלתיה לא אמרינן,

[הנפק פ' קיום שעושין אנשי הב"ד. תרגום "יצא" נפק, ולכן נקרא הנפק שיצא בב"ד. הג"ה בתוך דברי המחבר בח"מ סימן ס"ה סעיף ז']

איתיביה רבא לרב נחמן, סימפון [לשון סימן פירעון. תוס' שאנין] שוכר [תוס'] וילא מתחת יד ליה כמשפטו שיש עליו עדים, יתקיים השטר בחותמו ויעידו עדים על חתימות ידיו, וכשר, אין עליו עדים, ויצא מתחת ידי שלישי והוי הוא וילא מתחת יד שלש ולא מתחת יד הלוה, הוילי ושיניה מודים שזה מינהו להיות שלש ציניהם, כשר, או שיצא אחר חיתום שמורות נמוך שטר המלוה נכתב השוכר תחת העדים, כשר, שהרי המלוה עצמו מוחזק בשטרו, ואי לאו דפרעיה, לא הוי [מלוה] שציק למיכתב תצרה צגוויה, כשר,

אלמא שלישי מהימן, תיובתא דרב נחמן [לפי האיכא דאמרי דלא הימנה רב נחמן] (תיובתא),

כי אתא רב דימי, אמר ר' יוחנן, לעולם מביא [הבעל דין] ראיה וסותר, עד שיסתתם טענותיו משמע שאמר צבית דין אין לי לא עדים ולא ראיה, וחזר ויאמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני שהיו מזומנין עס, ומתחילה [היה] [?] (סותר) [סותר. ד"ס, רש"ש] טענותיו לומר אין לי,

הא גופא קשיא, אמרת יסתתם טענותיו משמע מכיון שסתמו שוב אין מביא ראיה, ואפילו מלאך לאסר זמן, אתאן לרבנן, והדר אמרת קרבו איש פלוני ופלוני והעידוני, אתאן לרשב"ג דמשמע דהאי [אלו שהומין] הוא דלא מיימי, דאפילו רבן שמעון בן גמליאל מודה בו, אכל מלאך לאסר זמן מיימי, כדכנן שמעון,

וכי תימא כולה רשב"ג, ופרושי קא מפרש, מאי עד שיסתתם טענותיו, עד שיאמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני,

אבני חן על מסכת סנהדרין

לכבוד כהן לדון עמו,

הא גופא קשיא, אמרת אמרו לו [בבב], אלמא דיינוה אתון [פ'] הרי שהם מא"י מצווים לבני בבל שידונו אותו בבבל, השיאוהו ויראה פנינו במבריא, אלמא שדרוהו הכא?

אלא הכי קאמרי, אמרו ליה דיינו אתון, אי ציית ציית, ואי לא [דאמר לב"ד הגדול קאזילנא. תוס' עיי"ש] השיאוהו ויראה פנינו במבריא,

רב אשי אמר, דיני קנסות הוה [פ'] והעביר עלי את הדרך דקאמר עוקבן הבבלי, היינו שירמי' אחיו עשה לו איזה דבר שדינו בדיני קנסות, ובבבלי לא דיינו דיני קנסות אלהים כמיז צהן (שמות כג ח) [לגבי כפל: אשר ירשיען אל הים ושלם שנים לרעהו], וצענין סמוכין, וצבצל אין סמיכה כדלמרינן צפרק קמא (יד, 6), והא דשלחו ליה הכי [דיינוהו אתם, הגם שאין דנין דיני קנסות בבבלי], כדי לחלוק כבוד למר עוקבא:

אחד דיני ממונות פרק רביעי

דף ל"ב ע"א

מתני': אחד דיני ממונות, ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה תקינות ודרישות שמוקרים את העדים [:], שנאמר ויקרא בד משפט אחד יהיה לכם [והוא דיבור חדש. רי"ף, וצנמ"י, וסכמת מנות] שנאמר משפט אחד יהיה לכם, וצדיני נפשות כמיז ודרשת וסקרת (דברים יג),

מה בין דיני ממונות לדיני נפשות [בודאי יש חילוק דאל"כ מודיע צריך קרא דמשפט אחד להשוותן לדרישה וחקירה. בוס הישיעות],

1. דיני ממונות בשלשה הא ילפינן צפרק קמא (לעיל ג, 3) [שם מפרש למה שלשה, ולמה עשרים ושלשה, ואולי צריך להוסיף בדיבור המתחיל דיני

אמר רב כהנא, מאי קרא, דברים כד וקראו לו זקני עירו, ולא זקני עירה,

אמר אמימר, הילכתא כופין אותו וילך למקום הוועד,

א"ל רב אשי לאמימר, והא אמר רבי אלעזר והא חזין דפליג עלה ר' אלעזר [על דברי רב דימי אמר ר' יוחנן] לעיל, ויהיב טעמא למילתיה, דמסתבר טעמא [פ'] דאמר ר"א יוצא מנה על מנה, [והרמזה מפרש עוד דמשמע לעיל דקבלה ר' יוחנן], כופין אותו ודן בעירו?

הני מילי היבא דקאמר ליה לזה למלוה נלך למקום הוועד כופין אותו וידון כהן, ולא יוצא זה מנה על מנה, אבל מלוה [שאמר ללוה, שיבא לב"ד שבעירין], משלי כב עבד לזה לאיש מלוה [וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות סנהדרין דדוקא כשהיה שם עדים או ראיה לנגזל או לניזק או למלוה, אבל טענת ריקנית אין מחייבין את הנבע לצאת ממקומו כלל אלא נשבע ממקומו ונפטר. חדושי הר"ן],

[ומסתברא דלחבי נקטה להאי מעשה הכא, לאשמועינן דמבריא מקום הוועד הוא, ומשום סירכא דלעיל נקטה. רמבא],

שלחו ליה [מטבריה] למר עוקבא אז צית דין הוה [בבבלי], ראה עורך לנר], במסכת שבת, צנמה צנמה יוצאה (נה, 6), לדיו ליה כבר בתייה [יתכן שצ"ל לדיו ל' "כרב מתיא" ומותב על רב מתיא בן חרש שמעולם לא נשא עיניו לאשה וה' זיו פניו מבחיק כזיו השמש. מרגליות הים עיי"ש], שלם [שלום לך], כמשה שהוא בן צמיה, למי שמקרינ עור פניו כמשה רבינו שגידלמו צמיה צת פרעה,

לשון אחר ככר צמיה כמשה, שהוא בן צית [של הקב"ה], דכמיז (צמדצר יצ) ככל ציתי נאמן הוא, לדיו ליה על שם שהיה חכם, וכמיז (קהלת ח) חכמת אדם תאיר פניו,

ומנאחי בספר הגדה שהיה מר עוקבא בעל תשובה, שנתן עיניו צאשה אחת (והעלה) [ועלה. ד"ס] לצו טינא ונפל בחולי, ואשת איש היתה, לימים נצרכה ללות ממנו וממתוך דוחקה נתרצית לו, וכבש יצרו ופטרם לשלום ונתרפא, וכשהיה יוצא לשוק היה נר דולק צראשו מן השמים, ועל שם כך קרי ליה ר' נתן צויתא צמסכת שבת (נו, 3), הכא נמי להכי כתבו ליה הכי על שם האור שהיה זורח עליו,

עוקבן הבבלי, קבל קרמנא זעק לפנינו ואמר, ירמיה אחי, העביר עלי את הדרך איבד ממני דרך בני אדם, שסיקסו [ראה בע"ל שמקשה על פירוש זה], כך שמעת,

ויש אומרים העביר עלי את הדרך לא נהג עמי כשורה, ועל עסקי ממון היה זועק,

ואמרו לו לירמיה להמפיס עמו [האל"ף של אמרו נקודה חירוק לשון ציווי למר עוקבא דרך כבוד בלשון רבים. יעב"ן], [וביקשו מטבריה את מר עוקבא] השיאוהו [יעב"ן נקד בן] ויראה פנינו במבריא הכרחוהו וסיקסוהו

אבני חן על מסכת סנהדרין

ר"ר"ף] כלילה זכות,

לפיכך, אין דנין [דיני נפשות] לא בערב שבת שאין יכולין לגומרו למחר אם יתחייב, שאין מיתת בית דין דוחה שבת, ולשהותו אי אפשר [משגגמר דינו. ר"ר"ף] מפני עינוי הדין, משגגמר הדין ולא בערב יום טוב ,

9. דיני ממונות, הטובאות [הוספתי המלאופים ע"פ המשניות ועוד] והמהירות אם בא אדם לשאל על דבר טהרות מתחילין מן הגדול שאלין תחלה לגדול שבדיינים מה הוא אומר בדבר, דיני נפשות מתחילין מן הצד מן הקטנים [במקמה שהיו יושבים מן הצד. רע"ב], שם יחייבנו הגדול, ולא יצאו לחלוק על דבריו משום לא תענה על ריב (שמות כג) על דבריו של גדול, רב כמיז בלא יו"ד,

10. הכל כשרין ואפילו ממזר [ואפילו גר והוא שאמו מישראל. יבין] לדון דיני ממונות, ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות, אלא כהנים לויים וישראלים המשיאין לכהונה המיוחדת, וראויין להשיא בנותיהם לכהנים:

נב"י: דיני ממונות, מי בעינן דרישה וחקירה, ורמינהו, שטר שזבנו כתוב זמנו [הוכיח] [מוכח. כ"י] שנכתב באלה ציטוט בשמיטה, והוציאנו [?] צעל חוב על חצירו על ידי משכון, או על ידי פרוצול של משמטתו שביעית, או שהגיע זמנו לגבות קודם ראש השנה של שמיטה, ושביעית ציטוט אינה משמטת, אלא בסופה, דכתיב [דברים טו] מקץ שבע שנים לסוף שביעית, זה קדם ותצטו באחד בנים בשמיטה לקמן מפרש אמאי נקט שמיטה,

ובאו עדים ואמרו, היאך אתם מעידין על שטר זה, והלא ביום פלוני עמנו הייתם במקום פלוני, שטר כשר, ועדין כשרין,

חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו וקודם לכן [קודם לא' בנים] ראו המלוה, במקום הכתוב בשטר, והוטל עליהם לכתוב שטר, ואיחרוהו מלכותו עד אחד ציטוט, וכתבוהו במקום שאומרים המזימין [עמנו הייחב], ולא כתבו שם המקום שנכתב בו השטר, אלא שם המקום שראו המלוה שם, ואף על גב דאמרין בגיטין (פ, א) כי יתצו צהיני כתוב צהיני, ואף על גב דמימסקין לכו מילי בשילי, מיהו אם כתבו צהיני לא מיפסיל צהיני, וההיא עצה טובה קמשמע לן, שלא יציאוהו לידי הזמה, דלא לימרו והלא ציוס פלוני עמנו הייתם צהיני,

ואי סלקא דעתך, בעינן דרישה וחקירה [בדיני ממונות], היכי חיישינן אמר שם איחרוהו, מכדי דרישה וחקירה לאכחושי קא אחיא, והיכא דקא מיתכחושו קמן [לזמן כתיבה השטר]. יקו אן מתרעין למילתיהו צ' שמא איחרוהו וכתבוהו,

וליתעמיק דמותת מבריימא תיקשי לך מתני' [שביעית פ"י מ"ה] דאלימא, ומנייה צפי כל, שטרי חוב המוקדמין ליכתב, קודם המלוה פסולים דקא צעי למיטרף לקוחות מומן הכתוב שלא כדן, וקנסינן היתרא אטו

ממונות בשלשה המילה וכו' דקאי גם על דיני נפשות [דיני נפשות בעשרים ושלשה] [ומלקות] הוי בכלל דיני נפשות לכל הענינים הנוכחין כאן, חוץ מזה שדין אותו ב"ד של שלשה. לחם שמים],

2. דיני ממונות פותחין תחלה במשאו ומתנו של דין בין לזכות בין לחובה באזה שירצו [יפתחו. כ"י], אבל ודיני נפשות פותחין לזכות ובגמרא יליף להו, ואין פותחין לחובה,

3. דיני ממונות מטין על פי אחד מטיין את הדין אחר המרובין על פי דין אחד, כגון שנים אומרים זכאי, ואחד חייב, או איפכא, בין לזכות בין לחובה,

ודיני נפשות מטין על פי אחד לזכות שנים עשר מוכים ואחד עשר מחייבים זכאי ועל פי שנים לחובה אבל לחובה אין מטין אחר הרוב, אלא אם כן רבו המחייבין על המוכין שנים, כדאמרין בפרק קמא (לעיל ב, א) [מ. כ"י] לא תהיה אחרי דעים לרעות, ובדיני ממונות ליכא לאוקמה כדאמר לקמן (לו, ב) לא תטה משפט אציוק, אבל אחת מטה משפט שור הנסקל, וכל שכן שאר דיני ממונות,

4. דיני ממונות, מחזירין סותרין את הדין, לאחר שגמרוהו וידעו שטעו מחזירין את [הדבר] [הדין. כ"י] בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות מחזירין לזכות, ואין מחזירין לחובה בגמרא יליף לה,

5. דיני ממונות, הכל מלמד זכות וחובה ואפילו תלמידים היושעין לפני הדיין, ולא נתמנו בית דין על כך, דיני נפשות הכל מלמד זכות, ואין הכל מלמד חובה,

6. דיני ממונות המלמד חובה דין שהתחיל תחלה להציא ראיות לחובה, יכול לחזור בו ולזכות מלמד זכות, והמלמד זכות מלמד חובה,

דיני נפשות, המלמד חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה סברה היא, דבעינן והצילו, ובגמרא (לו, א) מוקים לה בשעת משא ומתן הוא דלא יחזור, דמתוך שאתה אומר לו שלא לחזור, הוא ממחר אחר ראיות להעמיד דבריו, ושם ימנע ראיות נכונות, אבל בשעת גמר דין שכבר חזר על כל [לדדיו] [לדדיו. כ"י] וגראה לו שאין דבריו נכונים, חזר ומלמד חובה,

7. דיני ממונות, דנין ביום משא ומתן של דין, וגומרין בלילה אם רצו (וכו') [וכוהו. נ"י] יליף בגמרא, דיני נפשות דנין ביום, וגומרין ביום,

8. דיני ממונות, גומרין בו ביום, בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות, גומרין בו ביום לזכות [דין בו ציוס לזכות וציוס של אחריו לחובה. כגון. ר"ר"ף] אם זכיוהו ציוס [ה]ראשון פוסקין את דיו מיד, והולך לו [הנאשם], וביום שלאחריו לחובה אבל אם לא יכלו לזכותו ציוס ראשון, אין פוסקין את דיו לחובה, אלא מלינין את דיו עד למחר, שם ימנעו לו.

אבני חן על מסכת סנהדרין

איסורא, ופסול אפילו מזמן שני, כדאמרין באיזה נשך,

והמאורחים שצאו עדים ואמרו, אנו יודעים במלוה זו שקדמה לזמן הכתוב כאן בשרין דמעלייתא היא דקא מחיל ליה לשיעבודא עד השתא, אלמא לא בעינן דרישה וחקירה, דאם כן היכי מתרצין למילתא דשטרא נימא זיפא הוא, ולא ראו עדים החתומים בו את המלוה הזאת, ואי משום הנך סהדי אחרני, תהוי כמלוה על פה ולא יטרוף לקוחות, דמלוה על פה לא טרפא ממשעבדי, דליה לא קלא,

ואי סלקא דעתך, בעינן דרישה וחקירה, מאוחרין אמאי בשרין?

הא דמקשה לי לוחציה ממתינתין לא קשיא לי, דעדיפא מינה קאמרינן מתניתא דלוחציה מינה, העדיפה והחזיקה כח בדבר [דתלינן דאחרונה], יותר מאותה משנה [ולכן הקשה מהביריתא] דלשמעין רבותא, דאפילו שמיטה [תלינן למימור אחרונה, שאין סברא לומר דאחרונה], דאי לא דווקא קאמרי בו כיום, לא הווי מרעי למילתיהו לכמוז שטר המלוה הנעשית קודם לכן בלוחציה זמן,

[פ] שהיה סברא דלא נאמר אחרונה, כיון שאנשים אין מאמינים שהלוח לא מעות בשמיטה, ומרגלים שהשטר מזויף, ונכתבה באמת בו כיום, ואם באו עדים ואמרו עמנו הייתם תהיה פסולה, ואשמועינן דאפ"ה אנו אומרים אחרונה ואין כאן זימון],

דאפי' אחד בניסן בשמיטה, דלא שכיחי אינשי רמוזפי משום דמתיראין מן השמיטה שלא תשמט מעותיהם, דליכא למימר איחריהו וכתבואה,

דליכא למימר שמא איחריהו וכתבואה, דלא מרע לשטריה שהכל מרגנין אחריו לומר מזויף הוא, שאין דרך להלוות בזמן שמיטה, אפ"ה כיון דשביעית סופה משמטת אינה משמטת אלא כסופה, דכמיז מקן תלינן באיחריהו, ו מכשרינן,

מ"מ קשיא מתניתין [וצרייתא. מדושי הש"ס] קשיין אהדדי [פ] שהרי המשנה שלנו שאומר שדיני ממונות בדרישה וחקירה קשה מהמשנה [שטרי חוב המוקדמין] ומהביריתא [שטר שזמנו כתוב בא' בניסן],

ולכן גם בדבור שאחר זה צריך לומר כוונת רש"י ומתניתין [שלנו] דאורייתא קמי תקנתא, וביריתא [וגם המשנה שטרי חוב המוקדמין] בתר תקנתא?

סימן חרפ"ש [סימן לשמות האמוראים ר' חנינא, רבא, רב פפא, רב אשי]:

1. [ומתרינן] א"ר חנינא, דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה ומתניתין דאורייתא, קמי תקנתא, וצרייתא דרבנן, דבר תקנתא, שנאמר משפט אחד יהיה לכם, ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה, כדי שלא תנעול דלת בפני לוי,

[ושמא תאמר ומה ענין שמן התורה היינו מקשים דיני ממונות לדיני נפשות

בדרישה וחקירה, ולא בשאר דברים המנויים במשנתנו ? שאר דברים עניני הצלה הם ואנו מהפכין בזכות כדי להצילו, אבל דיני ממונות כל שאתה מהפך בזכותו של אחד הוא חובה אצל האחר. מאיר]

אלא מעתה

דף ל"ב ע"ב

טעו בית דין דיני ממונות לא יסלמו, דילמא אי שצקת להו לדרוש ולחקור הוה ריזתא למילתא, ולא הווי טעו לא ישלמו? כל שכן שתנעול דלת בפני לווין דמתיראין להפסיד על ידי בית דין טועין,

2. רבא אמר מרזייהו דבר תקנתא דרבנן, מתניתין דרבא בדיני קנסות דליכא למימש לנעילת דלת, ואידך בהודאות והלואות דליכא למימש לנעילת דלת בהודאות והלואות בדיני מלוה, וזה כל לידון בעדי הודאה שהיה לו בפניהם, או בעדי הלואה שהלווה בפניהם, דליכא למימש לנעילת דלת,

3. רב פפא אמר, אידי ואידי בתודאה והלואה, כאן בדין מרומה שנית דין מכרין בתוצע זה שהוא רמאי, או מצניס טענת (רמאי) [רמאות?] נדצרו [לא שיודעים בו שהוא מרומה, דא"כ אין לדנוה כלל וכו']. תוס', אלא שסבור שהוא מרומה. תוס' הרא"ש [כאן בדין שאינו מרומה,

בדריש לקיש, דריש לקיש רמי, כתיב ויקרא יט בצדק תשפוט עמיתך ולא כמיז צדק צדק להוסיף בית דין לדקדק בו כל כך לדרוש ולחקור, וכתיב דברים מז צדק צדק תרדף, הא כיצד? כאן בדין מרומה, כאן בדין שאין מרומה,

4. רב אשי אמר, מתניתין שפיר איסורו דבר מהני שטיי, אי כר' חנינא, אי כרבא, אי כרב פפא בדשנין, אכל קראי דמי להו ריש לקיש לא קשו, דצדק צדק לאו לדרישה ולחקירה אמי, אלא צדק דין שלך, וצדק פשרה שלך, לפי ראות עיניך, ולא תרדוף, את האחד יותר מחבירו אחד לדין, וא' לפשרה,

בדתניא, צדק צדק תרדף, אחד לדין ואחד לפשרה, כיצד [פ] דאי קאי על פשרה ששניהם מסכימין מה צריך התורה להוסיף, אלא ודאי איירי באופן שב"ד כופין לעשות פשרה, וע"ז שואל כיצד. מרומי שדה)?

[ומפרש] שתי ספינות עוברות בנהר, ופגעו זה בזה, אם עוברות שתיהן שתייהן טובעות שמדמוק זו את זו, בזה אחר זה ואם בזו אחר זו (מ. ריי"ף) שמלך אחת אל היצבה עד שמעצור מצירפה, ואחר כך מעצור היא שתיהן עוברות,

וכן שני גמלים, שהיו עולים במעלות בית חורון מקום נח, ואין

אבני חן על מסכת סנהדרין

לא בטל],

אור הגר נזיר, או נרות נראים הרבה זלילה בברור חיל סימן הוא, כמו שזעק משמה שם משמה שם [זה סימן שיש שם משתה נישואין, וז"ל הר"ח פי' בימי הגזירה היה להם סימן וכל מי שהיה רואה נרות דולקים באסקופה יודעין שבאותה חצר סעודת הכנסת בלה],

כרית מילה קרי שצוה הכן, על שם שהוא לסוף שצוה, [ראה תוס' [משמע שגם בברית היו מדליקין נרות] ובר"ן כתב מטעם זה נהגו להדליק "אבוקה של שעה בבית הכנסת" ביום המילה וכו' וזוהו הטעם נראה גם כן המנהג שמוליכין אבוקה של שעה לפני החתן],

משתה שם, משתה שם [פי' שמחת נישואין, ובשעת הגזירה ה' שה' ההנמון בא ובעלה תחלה, ולכן עשו הנישואין בפתח שלא יודע להם. ראה מהר"ם],

ת"ר, צדק צדק תרדף, הלך אחר חכמים לשיבה צית הוועד ששם צית דין קצוה, כגון אחר ר' אליעזר צלוד, וכן כולם כל אחד למקומו,

[רוב רובן של התנאים היה מקומם בא"י],

אחר ר' אליעזר, ללוד [בא"י],

אחר רבן יוחנן בן זכאי, לברור חיל [בא"י],

אחר רבי יהושע, לפקיעין [בא"י, בין יבנה ללוד],

אחר רבן גמליאל, ליבנא [בא"י],

אחר רבי עקיבא, לבני ברק [בא"י],

אחר רבי מתיא, לרומי [בא"י, וי"א שהוא רומי באיטליא. שם],

אחר רבי חנניא בן תרדיון, לסיכני [בצפון א"י],

אחר ר' יוסי, לציפורי [בא"י],

אחר רבי יהודה בן בתירה, לנציבין [בצפון בבל],

אחר [חנניא בן אחי. ר"ח, דהא ר' יהושע כבר אמר לעיל שהיה בפקיעין] רבי יהושע, לגולה [בבל] לפומבדיתא, כדמין נראה השנה (כג, ז) עד שרואה כל הגולה לפניו כמדורת אש, ואמרינן (שם ע"א) מאי גולה, אמר אבי פומבדיתא, שעיקר ישיבת צלל שם הייתה,

אחר רבי, לבית שערים [בא"י],

דרך לנטות ימין ושמאל, ולרץ האחד (לנטות) [לחזור. רי"ף] לאחוריו, עד שמואל מקום לנטות ופגעו זה בזה,

[ברכות נד. אבני אלגביש במורד בית חורון, נדרים מג: מח: מתנת בית חורון, ע"ז כה. הם במורד בית חורון וה' השליך עליהם וגו', נדה סא. מעשה בסלע בית חורון שהיו מחזיקין בה טומאה],

אם עלו שניהן [אם עולות שניהן] כגון זה עולה מזד זה חזר עולה מזד זה ופוגעות בראש חודו של הר, והצקה עמוקה מימין ומשמאל שניהן נופלין, בזה אחר זה, שניהן עולין,

הא כיצד, טעונה [שפניה אחת או גמל אחת טעונה במשא] ושאינה טעונה [ושפניה האחרת, או גמל האחר אינה טעונה], תידחה שאינה טעונה מפני טעונה,

קרובה לעיר [שיצאה ממנו] ושאינה קרובה, תידחה קרובה מפני שאינה קרובה [פי' כיון שהאחרת רחוקה ממקומה, יש לה דין קדימה, שזו שקרובה למקומה יכולה בקל לחזור למקומה בשלום, ויש שפירשו כל הענין להיפך וקאי על מי קרוב יותר למחוז חפצו הוא ידחה], היו שתיהן קרובות, שתיהן רחוקות, הטל פשרה ביניהן, ומעלות שכר זו לזו [לאמת] [האמת לאמת. נמ"י] ומידמה [זו שקיבלה שכר],

ת"ר, צדק צדק תרדף, הלך אחר ב"ד יפה,

אחר רבי אליעזר, ללוד [ראה מהר"ץ חיות שהקשה על מה שאומרים בהגדה של פסח מעשה בר' אליעזר וכו' שהיו מסובין בבני ברק והלא ר' אליעזר אומר בסוכה כ"ו ע"ב משבח אני את העצלנין שאין יוצאין מבתיהם ברגל וכיון שה' דירתו בלוד איך הלך לבני ברק. והניח בצ"ע],

אחר רבן יוחנן בן זכאי, לברור חיל,

[וכיון שהזכיר ברור חיל, מביא ברייתא זו],

תנא, קול ריחים שנשמעין בבורני מקום [זה סימן שיש ברית מילה במקום],

שבוע הבן [המילה קרי שבוע הבן על שם שהוא באה בסופו של שבוע בתחלת יום שמיני. רמ"ה וכן רש"י להלן [ראה ב"ק פ.]. שבוע הבן סימן הוא שיש שם צרית מילה, כמכריז ואומר שצוה הבן כהן, והרימים סימן לשחיקת סממנין למכת המיתוק,

ושעת שמד היה שגורו שלל למול והיו יראים להוציא קול וקצו סימן זה [וכתב התוס' הרא"ש ועל חנם פי' כן, דקרא בירמיה כה' י כתיב וְהֶאֱבַדְתִּי מִקֶּהָם קוֹל שִׁשׁוֹן קוֹל שִׁמְחָה קוֹל חֶתֶן קוֹל פִּלָּה קוֹל רִחִים וְאוֹר גֵּר, אלמא בימי ירמיה היו עושין סימנין הללו לשמחה וכו' # [אולי הפי' שזה שדברו על ברית מילה ונישואין בלשון רמו, עשו כן משום שמחה], ואע"פ שהשמד בטל המנהג

אבני חן על מסכת סנהדרין

אחר חכמים סנהדרי גדולה ללשכת הגזית:

5. אבי ורבא דאמרי תרווייהו, אמרינן ליה, אי לא קטלת לא תדחל [כדי שלא יבהל ולא יוכל לחפש אחר זכויותיו. רמח"ל # [שניכרין דברי אמת, וגם הב"ד לא יכשל להרוג אדם חף מפשע],

6. רב אשי אמר, כל מי שיודע לו זכות, יבא וילמד עליו,

תניא כוותיה דאביי ורבא, רבי אומר במדבר ה אם לא שכב איש אותך, ואם לא שטית הנק, תחילת התנאי לזכות וגו',

דף ל"ג ע"א

מיכן, שפותחין בדיני נפשות תחלה לזכות ומדיליף פמיסת הזכות מהכא, היינו חי לא קטלם, לא תידחל, כדצ"י ורצ"ה:

[שנינו במשנתנו] 4# דיני ממונות מחזירין [סותרין את הדין, לאחר שגמרוהו וידעו שטעו] כו': ורמינהו, הן את הדין, וזכה את החייב, חייב את הזכאי, טימא את הטהור, טיהר את הטמא, מה שעשה עשוי, וישלם מביתו אלמא לא דר,

[ש"מ דברדיבא לאשתלומי מבעל דין עסקינן] פ' לחזור ולקחת הממון ממנו], דאי ליכא לאשתלומי מיניה למה לי לאשמועינן מה שעשה עשוי, על כרחין מה שעשה עשוי דהא לא איפשר לאהדוריה, אלא להכי איצטריך למתנא מה שעשה עשוי, דאע"ג דאיפשר לאהדוריה לא דר. רמח"ל?

1. אמר רב יוסף, לא קשיא, כאן [מתני' דמחזירין הדין] במומחה [תוס'] יש צו כח לחזור, ולא מצי למימר ליה בעל דין, אלא כי טעמא קמא דידך עבדינא, כאן בשאינו מומחה אכל בשאינו מומחה מצי אמר ליה, מי יימר דטעמא בתרא דידך עיקר, דילמא קמא עיקר, ובהאי הוא דטעמא,

[ומקשה] ובמומחה מחזירין, והקתני אם היה מומחה לב"ד, פטור מלשלם אלמא מה שעשה עשוי, ומיהו פטור מלשלם, דכיון דמומחה הוא, מולא ציטא דההוא גברא גרס ליה למיטעי?

2. א"ר נחמן, כאן שיש גדול הימנו בחכמה ובמניין [תלמידים הרבה, א"נ שרוב התלמידים אומרים כמותו. הגהות אשר"י ע"ז ו: אותו גדול מחזיר [המהרש"ל גורם כאן "מחזיק" אבל הד"ס כתב שנוסח "מחזיר" הוא עיקר] דכרו של זה, דיש צו כח לנצל, כאן שאין גדול הימנו בחכמה ובמניין לא ציית ליה בעל דין לאהדורי עובדא, ואפילו זה אומר טעמא, לאו כל כמיניה,

[לא שבא רב נחמן ליישב דברי רב יוסף תלמידו, אלא רב נחמן קאי על סתירת המשנה ה', ורב יוסף ידע דברי רב נחמן והוסיף עליהם. מרומי שדה. ולפ"ז יש שלשה דינים כאן: א) דיני ממונות מחזירין [במשנתנו], במומחה, ויש גדול הימנו שמחזירו, או שמעה דבר משנה. ב) מה שעשה עשוי וישלם מביתו

[שנינו במשנתנו] דיני ממונות פותחין כו': היכי אמרינן בפמיסת זכות כשקיבלו עדותן של עדים ודרשום וחקרום וצאין לישא וליתן, היכי אמרינן להו לעדים?

1. אמר רב יהודה, הכי אמרינן להו, מי יימר כדקאמריתו [שאימת הוא כמו שאמת אומרים] שמה צעקה צאמס, וזו היא פמיסת הצלה להו,

א"ל עולא, והא חסמינן להו חוסמין אנו את פיהם, כשאנו מוכחשין אותן, ויחזרו צהן צמון כדי דיבור,

ופרכין וליחסמו מאי תיקשי ליחסמו ולהדרי צהו, מי לא תניא, רבי שמעון בן אליעזר אומר, מסייעין היו בית דין את העדים קודם קבלת עדות ממקום למקום (ו. ד"ס) ממדבר למדבר כשצאין להעיד, אומרים להם לא נקבל כאן אלא כאן, וכן משם למקום אחר כדי שתיטרף דעתן, ויחזרו בהן,

מי דמי, התם ממילא קא מידחו, הכא קא דחינן להו בידים וכמיז (דברים יט) וצערת הרע,

2. אלא אמר עולא, הכי אמרינן, יש לך עדים להזימם,

א"ל רבה, וכי פותחין בזכותו של זה, שהיא חובתו של זה לחזר אחר עדי הזמה כדי שיהרגו הראשונים,

ופרכין ומי הויא חובתו [פוטחין] אי הוו מיחזמי השמא קודם גמר דין והתנן אין עדים זוממין נהרגין, עד שייגמר הדין,

הכי אמינא [קאמינא] היכי מזהירין להאי לחזר אחר עדי הזמה, והא חובתן של אלו היא [פ' יש אופן שיחיה חובה לעדים] אילו שתיק האי דדילמא שמיק האי [כשאומרים לו הבא עדים להזימן, אינו עושה כן מיד, אלא ממתין] עד דמייגמר דיניה והדר מיימי להו ומיימי [ואז מביא] עדים ומזימ להו, הויא ליה חובתו של זה? [ולכן אומר רבה טעם אחר].

3. אלא אמר רבה, אמרינן ליה, יש לך עדים להכחישן כגון אנו ראינו אותו הרוג אחר כך חי וקיים, דהויא עדות צטילה, דהוא וכן פטורין, דאין זוממין אלא צעמנו הייחס, כדיליף במסכת מכות (ה, א),

4. רב כהנא אמר כן פותחין זכות לאחר קבלת עדות, אומר מתוך דבריהם מודכה פלוני, סופו ללכת מבית דין זכאי לפי ראות עינינו ואחר כך נושאין ונותנין, מדבריהם נזדכח פלוני,

אבני חן על מסכת סנהדרין

[womb] **שלה** ונקראת טַרְפּוֹן ושלפוחית [ויש גם לשון שלחופית], וצלעו מטריצ'ה (רחם), [פ' אסרה באכילה משום טריפה, והו' כאילו] **והאכילה רבי טרפון לכלבים** [ששאלו לו עליה אם טריפה היא והאכילה לכלבים. רש"י בבורות כח:],

ובא מעשה לפני חכמים ביבנה, והתירוה [לאכילה, שאינה נעשית טריפה ע"י נטילת הרחם], מפני שאמר תודום הרופא, אין פרה וחזירה יוצאת מאלכסנדראי של מצרים, אלא אם כן חותכין האם שלה, כדי שלא תלד לפי שטובות הן, ואין רוצין שהיו מלצות במקומות אחרות, וקא חזין דממקיימות,

א"ר טרפון, הלכה חמורך טרפון כלומר צריך אני למכור את חמורי, ולהחזיר פרה לצעלים,

[הבונה בע"י כתב שמכאן אנו רואין מעלת החכמים הנאמנים שלא היו נמנעים מלהורות חוראה בישראל, לא מבעיא רחוקים מכל ריות, כי גם קרובים להפסד לשלם מבייתם. וראה יו"ד סי' רנ"ה סעיף א' בשו"ר ברכה ו"ל כוונת חז"ל במש"כ עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, שלא יחנו הלומדים אפילו דרך מתנה וכו' ומלבד עונשם, זהו הריסת התורה וחילול ה' אשר הלומדים יחלו עשירי העם לתת להם, ודין גרמא אשר אינם מאמינים בחכמי הזמן וירחיבו פיהם נגד לומדי התורה],

אמר לו רבי עקיבא [לר' טרפון] פטור אתה, שכל המומחה לרבים פטור מלשלם,

ואי איתא [בדאמר רב ששת דטועה בדבר משנה חוזר], לימא ליה טועה בדבר משנה אתה סתם משנה היא צאלו טריפות (חולין נד, ה) ניטלה האם שלה כשירה וטועה בדבר משנה חוזר ולקמן פריך, הכא מאי חזרה איכא הרי האכילה לכלבים?

חדא ועוד קאמר, חדא דטועה בדבר משנה אתה, וטועה בדבר משנה חוזר, ועוד, אי נמי בשיקול הדעת טעית, מומחה לרבים אתה, וכל המומחה לרבים פטור מלשלם,

[ומקשה] **אמר רב נחמן בר יצחק לרבא, מאי קא מויתיב רב המנונא לרב ששת מפרה** [שמכיוא ראיא שאינו יכול לחזור, ממה שלא אמר ר"ט שחוזר מפסקו], פרה הרי האכילה לכלבים, וליתא דתהדר?

הכי קאמר ליה רב המנונא, אי אמרת בשלמא טועה בדבר משנה אינו חוזר, אלמא קם דינא כלומר מה שהורה הורה, ואי נמי אימא קמן לא הדלא מימכשרא [הרי גרם הדיין לטרוף את פרתו], היינו דקא מפחיד ר"ט דאמר ליה, דאי לא דמומחה הוא הוה צעי שלומי, וקאמר ליה איהו [ר"ע], מומחה לב"ד אתה, ואתה פטור מלשלם,

[רישא דמשנה דדין את הדין] בשאינו מומחה. ג) אם ה' יחיד מומחה פטור מלשלם [סיפא דמשנה דדין את הדין] במומחה. ובר"ף האריך כאן בדינים אלו]

3. **רב ששת אמר, כאן שמעה בדבר משנה שטעמו מלי דדבר המשנה אין דינו דין לגמרי, וחזר, כאן שמעה בשיקול הדעת לקמן מפורש,**

דאמר רב ששת אמר רב אסי, טעה בדבר משנה חוזר, טעה בשיקול הדעת אינו חוזר,

א"ל [שאל לו] **רבינא לרב אשי, אפילו טעה בר' חייא ורבי אושעיא** האי דבר משנה דקאמר, מי אמרינן דאפילו טעה דקדך דמקנה בתוספתא דבי רבי חייא ורבי אושעיא, שהם סידרו התוספתא, (וסתמו בה מה שסתמו, ולא) [ויסתמוה שסתמו] [הם] לא. ע"פ הד"ס] הו' עיקר כל כך, כמשנתנו שסתמה רבי, שהיה גדול מהם, וכל הישיבה מלפניו אכלו, על ידי שהוא נשיא, ודקדקו עמו דבדרים והעמידו על דבריהם # [נמצא שיש למשנה שני מעלות: א' שרבי היה גדול מר' חייא ור' אושעיא, ב' שהיו החכמים מצוין אצלו וכל דבר שכתב שקלי וטרי עמו עד שעלה בידו דברים ברורים] **א"ל אין,**

[וחזר ושאל לו רבינא לרב אשי] **אפילו בדבר ושמואל** דמימרא דידהו שפסקו מסבא שלהם, ולא הוה ממיתין, אלא סבא? **אמר ליה אין,**

[וחזר ושאל לו רבינא לרב אשי] **אפילו בדידי ודידך? א"ל אטו אנן קטלי קני קונניס קניס ומלקטי עזים באגמא אנן** אחרי שאמרנו לך שאף הטועה בדברי האמוראים האחרונים חוזר, מאי גריעותן מלאתריי,

[לפיכך נראה שהטועה בדברי הגאונים ז"ל שאחר חתימת התלמוד אע"פ שביד החכמים האחרונים לחלוק על דבריהם וכו' מ"מ אם טעה חכם אחד אחרון בדברי הגאונים ז"ל וכו' הרי זה כטועה בדבר משנה וחוזר דלא קטלי קני באגמא גינהו. ר"ן. והרא"ש כאן כתב וז"ל כתב בעל המאור ז"ל שמעתי משום חכם גדול מחכמי דורינו שלפנינו, דהאידנא לית לן טועה בשיקול הדעת שהרי כל ההלכות פסוקות בדינו או מן הש"ס או מן הגאונים שאחר הש"ס הלכך לא משבחת האידנא טועה בשיקול הדעת, ואני לא נראה לי דברים הללו וכו' עיי"ש],

היכי דמי שיקול הדעת? **אמר רב פפא, כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אהרדי, ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, ואיקרי ועבר בחד מינייהו, וסוגיא (דשמעת) (דעלמא) אזלי כאידך רוב הדיינין נראין להם דברי השני, היינו שיקול הדעת,**

איתיבי' רב המנונא לרב ששת דאמר טעה דדבר משנה חוזר, מעשה בפרה (של בית מנחם) שניטלה האם צית הדיין

אבני חן על מסכת סנהדרין

[וחזור להקשות, א"כ שפירשת בממונות לשון בין לזכות ובין לחובה, זכות שהיא חובה, א"כ תפרש גם] דכוותה גבי נפשות מחזירין לזכות [ואין מחזירין לחובה] על כרחיך הכי צעי לפרושה, ולתם חילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות,

דף ל"ג ע"ב

ואין מחזירין לחובה,

מחזירין לזכות, זכות גרידתא שהיא זכות לו ואינה חובה לצעל דינו, כגון חלול שבת, או אשת איש, [וההמשך צריך לפרש] ואין מחזירין לחובה דהא לחובה ממש לא מצינן לפרושה, דהא צדיני ממונות נמי לימא [דהא פרישין מחזירין לזכות שהיא לחובה, וכן באן צריך לפרש "אין" מחזירין] לזכות שהיא חובה, חובתיה דמאן שקשה צעינו שזי ניטול?

הא לא קשיא, חובתיה דגואל הדם [פי' שאין מחזירין את הרוצח לזכות, באופן שהוא לחובה אצל גואל הדם שרוצה להרגו, ואם יחרוג את הרוצח, יחרג הוא],

[ומקשה הגמ' ע"ז] משום חובתיה דגואל הדם, קמלינן ליה להאי [ואין מחזירין אותו לזכות],

ועוד [מקשה על הפירוש של דיני ממונות שפירשנו לזכות לזה שהוא לחוב לזה, אם כן] מאי בין בין קמי צרישא בין לזכות בין לחובה, אלמא תרמי מילי [קמי] [ניעהו. כ"י], וליכא לפרושה לזכות שהיא חובה, קשיא?

רבינא אמר מהדר לאוקומי למירוציה דרז חסדא דממנינא, כשלא נשא ונתן ביד, וזן את הדין כשנשא ונתן ביד, ודקשיא לך זיכה את המייצג מאי נשא ונתן ביד איכא כגון שהיה לו בידו משכון למובע [המלווה] מן הנמצע [הלוחה] וזיכה הדין את הלוחה, ואמר לו פטור אתה, ונטלו ממנו ונטל המשכון מיד המלווה והחזירו ללוחה,

טימא את המהור נמי משכח לה כשנשא ונתן ביד דאנעי ביה שרץ כשנא לשאל לפניו על דבר הספק [דטולד] [הטולד. ד"ס] לו צטרוסו, ואמר לו הדין טמאות הן, ונטל שרץ והשליך עליהם, שלא יהא עוד ספק בדבר, והן לא היו אלא טהורות,

טיהר את הטמא [ונטלו] [ונטלן. כ"י] הדין עזמו שעירבן [ועירבן] בין עס שאר פירותיו של נשאל, ונמצא שטעה, והרי הכל טמא?

[שנינו במשנתנו] דיני נפשות [מחזירין לזכות, ואין מחזירין לחובה] כו': ת"ר מניין ליוצא מבית דין חייב, ואמר אחד יש לי ללמוד עליו זכות, מניין שמחזירין אותו ת"ל שמות כג נקי משמע מן הסטא, ואף על פי שנתחייב בדין אל תהרג,

אלא אי אמרת טעה בדבר משנה חוזר, לימא ליה, כיון דאילו הואי פרה [שאם היה הפרה קיים], דינך לאו דינא, ולא כלום עבדת דלחיה הוא דאפסיד אנפשיה, שהשליכה לכלבים, ואם לא אפסדת ליה מדי, צמאי דפסקת עליה שם טרפות, דהא אי צעינא למסדר הדרת [שהרי ר' מרפון רק "הורה" שהבהמה טרפה, והבעלים האכילו אותה לכלבים, ור"ט לא עשה פעולה, ואם לא היה הבעלים מאכילים אותה לכלבים היה יכול ר' מרפון עוד לחזור בו], השתא נמי לא כלום עבדת,

רב חסדא אמר מהדר לעיל לשנויי ממנינא [ד. נמ"ד] את הדין, כאן [בריייתא דין את הדין] שנמל ונתן ביד @ הוא עזמו גבה מזה ונתן לזה, מה שעשה עשוי, כאן [משנתנו] שלא נמל ונתן ביד אלא זה לצעל דין, והוא עשה מעצמו, [מחזיר הממון מזה שקיבלו], [והוא מחזיר הממון שקבל ע"פ ד"ס] לזה שנתנו,

בשלמא חייב את הזכאי שפיר מצי לאוקומי מה שעשה עשוי, כדקמי צה כגון שנמל ונתן ביד שנטל מן הזכאי ממש מידו, שלא כדין, ונתן למובע,

אלא זיכה את החייב, היכי משכחת לה על כרחיך לא שייך האי לישנא אלא במזכה את הנמצע, שהיה חייב לשלם דאמר ליה פטור אתה דאין לשון זכאי, אלא לשון נקי ופטור, והא לא נמל ונתן ביד?

כיון דאמר פטור אתה [ולא מיהסר גוביאנא. רמח"א], כמו שנמל ונתן ביד דמי,

אלא מתניתין דקתני, דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה, בשלמא לזכות משכחת לה, דא"ל מעיקרא חייב אתה, ולא נמל ולא נתן ביד,

אלא לחובה מחזיר למזכה היכי משכחת לה על כרחיך משמע ממחלה זכא ואמר ליה דאמר ליה פטור אתה וקאמר מחזירין,

[קשה מה יהיה הנפק"מ בין המשנה והבריייתא] והאמרת [בבריייתא שאין מחזירין] כיון דא"ל פטור אתה וזה היה מומזק, ועכצוהו על פיו כמו שנמל ונתן ביד דמי [ולמה במשנה אמרת דמחזירין]?

ומשני חדא קתני דלעולם למזכה אין מחזירין מאחר שזיכהו [דהוי כמי שנמל ונתן ביד], אלא משלם [הדיין] מציתו, וממנינא [דקתני דמחזירין בין לזכות ובין לחובה, אין הכוונה שאם זכוהו חוזר ומחייבו, אלא] חדא קמי דיני ממונות מחזירין לזכות מחזירין הדבר לזכותו של זה [ראובן], אם חייצוהו מחלה [לראובן לשלם לשמעון], ולא נשאו ונטנו [הדיין] ביד, מחזירין לזכותו [של ראובן] שהיא חובה שהוא חובצו של שמעון [שמעון], שממייצין אותו [לשמעון] להחזיר מה שגבה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

וזה באמת חייב, והם פטרו אותו בטעות], אבל בנוסף ונוסף ליכא טעמא לזכותא?

א"ל, אדמוקדך יקיד צעד שהאש דולקת, זיל קוץ קרך קוץ דלועין שלך וצלי וזלה אומן [פי' כיון שהצדוקים מודים בו, חוזר אף לחובה], כלומר צעד שאתה (עוסק) [עוסק. רע"י] צשמעמך, תן לב להצין ולהוסיף לקח, הכי שמעת ממני טעה בדבר שהצדוקין מודין בו חוזר, והאי [טעה ב. כ"י] דבר שהצדוקין מודין בו הוא,

איתמר נמי, א"ר אמי א"ר יוחנן, טעה בנוסף חוזר,

אלא היכי דמי אין חוזרין דקמני מתנימין, סמס דיני נפשות אין מחזירין לחובה, ועריות נמי צמשמע?

א"ר אבהו אמר רבי יוחנן, כגון שטעה שלא כדרכה הדיין, ויחיה צנוף ונוסף שלא כדרכה, דלא מפרש חיוציה צהדיא, דרבנן ילפי לה [לקמן נה, א] ממשכבי אשה שני משכבות, ואין הצדוקין מודין בו [ולכן אינו חוזר לחובה]:

[שנינו במשנתנו #5] דיני ממונות הכול [מלמד זכות וחובה, דיני נפשות הכול מלמד זכות ואין הכול מלמד זכות] כו': הכול ואפילו עדים שהעידו עליו, יכולין ללמד עליו ראיות של זכות, נימא מתניתין ר' יוסי ברכי יהודה היא, ולא רבנן,

דתניא, במדבר לה ל' פל' מפה נפש לפי עדים ירצה את הרצח ועד אחד ל' אי' ענה בנפש למות, בין לזכות בין לחובה, ר' יוסי בר' יהודה אומר עונה לזכות, ואין עונה לחובה?

[ומתיר] אמר רב פפא, באחד מן התלמידים "הכל" דמתניתין לאימיו תלמידים היושנין [שלש. כ"י] שורות לפני הדיין, קאמר דמלמד זכות [בריו נפשות], ואין מלמד זכות ודברי הכול [ואתא אפילו כרבנן דאמרי דבנפשות אפי' לזכות אינו עונה, דרבנן מיירי בעדים, אבל מתני' איירי בתלמידים],

דף ל"ד ע"א

מאי טעמא דר' יוסי בר' יהודה? דאמר קרא במדבר לה ועד אחד ל' אי' ענה בנפש למות, למות הוא דאינו עונה, אבל לזכות עונה,

ורבנן דאמרי אפילו לזכות לא יענה? אמר ריש לקיש, משום ד"מחזיר" [מאירי] כנוגע בעדותו משום דנוגע [צדוק. כ"י] הוא [צדוק], שמתחבר בו [על מה שהעיד] ודואג שמה יגמר הדין לחובה, ויציא זה עדים [להזימן] [להזימו?], ומיהדר לא מצי הדרי צהו, לאחר כדי דיבור, דכיון

ומניין ליוצא מב"ד זכאי, ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה, מניין שאין מחזירין אותו, ת"ל שמות כג צדיק משמע שנצטדק צדיק, ואף על פי שאינו נקי אל תהרג,

א"ר שימי בר אשי, וחילופא למסית, דכתיב דברים יג לא תחמול ולא תכסה עליו,

רב כהנא מתני [דמחזירין את המסית לחובה], דברים יג מכי הרג תהרגו [מכפל הלשון],

בעא מניה רבי זירא מרב ששת, חייבי גליות (מניין) [מאי] מי הוה כדיני נפשות [דמחזירין רק לזכות ולא לחובה] אי לא. [כ"י]?

אתיא רוצח רוצח כמיז צחיצי מיתות [צמדצר לה] יומת הרוצח, וכמיז [שם] צחיצי גלות לנוס שמה רוצח [לשון זה בדברים ד' מ"ב, אבל שם בבמדבר ל"ה י"א הלשון וגם שמה רוצח],

חייבי מלקיות (מניין) [מאי]? אתיא רשע רשע כמיז צדיני נפשות [צמדצר ל"ה] אשר הוא רשע למות, וכמיז צחיצי מלקות [דברים כה] והיה אם בן הכות הרשע,

תניא נמי הכי צמוספתא תניא גבי הא מילתא דמחזירין לזכות, חייבי גליות מניין, אתיא רוצח רוצח, חייבי מלקות מניין, אתיא רשע רשע:

[שנינו במשנתנו] ואין מחזירין לחובה: אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, [הא שאין מחזירין לחובה בדיני נפשות] והוא שטעה בדבר שאין הצדוקין מודין בו שאין טעמו מפורש צהדיא, אלא צמשנה או צדברי האמוראים,

אבל טעה בדבר שהצדוקין מודין בו, זיל קרי בי רב הוא טיטוקות של צית רבן יודעין שאינו כלום, והדר [גם לחובה],

בעא מיניה רבי חייא בר אבא, מרבי יוחנן, טעה בנוסף ונוסף [ו.רש"י] ויכח (מהו), [מהו. רש"י] מהו מי (אמרינן. ד"ס) מהדרינן ליה לחובה,

דצשלמא צרוזא איכא למיטעי צמילי טוצא דלא מיפרשי צהדיא, כגון צאומד [ד"ס] אכן שהרגו צה, [ש?] לא היה צה כדי מיתה [פי' שמקורם אמרו שאין בה כדי להמית, ואח"כ חזרו ואמרו שיש בה כדי להמית, וע"ז אמרינן דאין חוזרין לחובה. וראה גור ארי].

או צמוסרתה מפי ההרוג, ולא מפי עדים, או צאומר הוא היה הודפנו, ויכול להציל צחד מאצרי, ולא הציל אלא הרגו [פי']

אבני חן על מסכת סנהדרין

שהגיד שזכר אינו חוזר ומגיד,

[פי' ומטעם זה לא דרשו רבנן הפסוק כר' יוסי ב"ר יהודה, אלא מוקי לה באחד מן התלמידים. כוס הישיעות]

ורבנן [דגם לזכות לא יענה], האי לְמוֹת מאי דרשי ביה? מוקמי ליה באחד מן התלמידים אצל צעדים לא מיתוקס, משום נגיעת עדות, כדאמרינן,

כדתניא [בדברי חכמים], אמר אחד מן העדים, יש לי ללמוד עליו זכות, מניין שאין שומעין לו, ת"ל [ו]עַד אֶחָד ל' אֶעֱנֶה,

מניין לאחד מן התלמידים, שאמר יש לי ללמוד עליו חובה, מניין שאין שומעין לו, ת"ל אֶחָד ל' אֶעֱנֶה בְּנֶפֶשׁ לְמוֹת למוֹת הוא דלית עונה כו'.

[צ"ע אם כל חברי הסנהדרין ראו לחובה, שאז היו פוטרין אותו ובא תלמיד ואמר יש לי ללמוד עליו זכות, והנה לימוד זכות זה הרי יחי' לחובתו של הגידן אם שומעין לו. מרגליות הים]

[שנינו במשנתנו #6] דיני נפשות המלמד [חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה] כו': אמר רב, לא שנו אלא בשעת משא ומתן דנענין שיעמוד בדבריו לחזר אחר ראיות, שמה ימנע חיזוק לזכות, דשמה לא טעה, אבל בשעת גמר דין שטיפש כבר הכל, ועשוי נראה [לו. כ"י] שטעה, חוזר ומלמד חובה, מלמד זכות, חוזר ומלמד חובה,

מיתיבי, למחרת משנה היא, צדק היו צדקין אותו [לקמן מ, א] גבי הלגת דין משכימין ובאין, המזכה אומר אני המזכה ומזכה אני במקומי, המחייב אומר אני המחייב ומחייב אני במקומי, המלמד חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה,

והא למחרת [הרי] גמר דין הוא [שהרי הם כבר נשאו ונתנו בדבר אתמול],

וליתעמך [האי וליתעמך צ"ב דאינו כשאר וליתעמך שבש"ס שפירשו שאף לפי שיטתך קשה קושיא א', והרי הבא לא קשה מיד, וגם למה פשוט לו כ"ב דלמא באמת משא ומתן ליכא? ערוך לנר עיי"ש עור] למחרת משא ומתן מי ליכא [שגם למחרת היו נושאים ונותנים קודם גמר דין],

[תתרינן נמי] כי קתני [שאינו יכול לחזור וללמד חובה] בשעת משא ומתן,

ושלשים וחמשה מוזקין, וקיימא לן [לעיל ב, א] [ד. כ"י] אין מטין לחובה על פי אחד, דנין צדאיתיהן אלו כנגד אלו, עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין עד שיחזור צד אחד מן הממייצין, דהוּוּ להוּ מוזקין רוצא, אצל לחזור צד אחד מן המזכין לא קתני,

ואם איתא דבגמר דין יכול לחזור וללמד חובה, ליתני נמי איפכא וימא או אחד מן המזכין את דברי הממייצין, דאיכא הטייה לרעה על פי שנים?

תנא זכות קא מהדר נחא ליה לאהדורי, ומיתני משום לישנא מעליא, והוא הדין נמי איפכא, אחובה לא קא מהדר,

ת"ש, דאמר ר' יוסי בר חנינא, אחד מן התלמידים שזיכה ומת [התלמיד], רואין אותו לענין המנין כאילו חי, ועומד במקומו, ואמאי [אם בגמר דין יכול לחזור מוזכות ולחייב] נימא אילו הוה קיים הדר ביה?

[ומתרינן] השתא מיהא לא הדר ביה,

והא שלחו מתם [בארין ישראל] כלומר היכי מניס למרוצא להא דר' יוסי צד חנינא כרב, והא שלחו מתם לדברי ר' יוסי בר חנינא, מוצא מכלל רבינו הא דר' יוסי לא סבירא ליה דרב, דאמר בשעת גמר דין חוזר לחובה,

ומשני "אין מוצא" איתמר הכי שלחו ליה, [ל. ד"ס] דברי ר' יוסי צד חנינא אין מוזקין מכלל דברי רב, דטעמיה דר' יוסי, משום דהשתא מיהא לא הדר ביה,

תא שמע, שני סופרי הדיינין עומדין לפניו, אחד מן הימין ואחד מן השמאל, וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין פלוני חייב ומן הטעם הזה, פלוני זיכה ומן הטעם הזה,

בשלמא דברי המחייבין צעי למיכתב ציוס ראשון, ואף על גב דמצי למיהדר, דנענין לידע למחר הטעמים, משום דאי הדר ציה חד מייניהו [בזהירות] מטעמא קמא [שהיה חייב מטעמה], למחר חזו טעמא אחרינא ומחייב ליה למחר מטעמא אחרינא, ובעו למעבד הלגת דין צעי למיהדר, [ומיבעי הלגת דין] [ולהלין את הדין ?] בטעמא צמרא, אולי יחזור צו הלילה,

אלא דברי המזכין, מאי טעמא [כותבין] אס איתא דיכול לחזור צו, למה לי למכתביניהו, אי משום שעת משא ומתן דלמחר, הא מילתא צעלמא היא כדי שיחזר אחר הזכות, [אי מטעם זה, ואינו יכול לחזור לחובה] לכמוצ פלוני זיכה, למה לי למכתב טעמא, אלא לאו משום דאי חזו טעמא אחרינא לחובה דאי הדר ציה, לא משגחינן בהו לא צייתין ליה [פי' דאף בגמר דין אינו חוזר ומלמד חובה, ולא כרב],

הלכך צעי למיכתב טעמא [למה זיכה], דלא נישייה לטעמיה [שלא ישבח הטעם למה זיכה], וימא ליה [ראה חב"מ] [פי' שאז יאמרו לו המחייבין] שמה צדכר

ת"ש, דנין אלו כנגד אלו היכא דנחלקו דין, שלשים וששה ממייצין

אבני חן על מסכת סנהדרין

שהלדוקין מודים בו (היימ"י) [היימ"י. ד"ס] טועה [ואז היה להם טענה נצחית, דלכ"ע אם טעה בדבר שהלדוקים מודים בו יכול לחזור אף לחובת],

לאשים גרסינן, ולא גרסינן כל העולם לאשים,

מה עולה שהיא ראויה לאשים, אם עלתה לא תרד, אף כל שהוא ראוי לאשים, אם עלה לא ירד,

רבן גמליאל אומר, כל הראוי למזבח, אם עלה לא ירד, שנאמר היא העולה על מוקדה "על המזבח" וטעמא דרבן גמליאל מעל המזבח, מה עולה שהיא ראויה לגבי מזבח, אם עלתה לא תרד, אף כל שהוא ראוי למזבח, אם עלה לא ירד,

ותרוייהו [ר' יהושע ורבן גמליאל] מאי קמרבן, פסולין שנפסלו בעורה ששם עלו לא ירדו, ולא פליגי אהדדי, אלא מר יליף ממוקדה כו', מר מיייתי לה ממוקדה, ומר מיייתי לה ממזבח,

ופרכין והא התם מיפלג פליגי ולא טעם אחד הוא,

דקתני ספא, אין בין דברי רבן גמליאל לדברי ר' יהושע, אלא הדם והנסכים שנפסלו, שר"ג אומר לא ירדו דהא נראה למזבח, ור' יהושע אומר ירדו דליק לאשים?

אלא אומר רב פפא, כדתניא [ראה וזכור פנ: כל הענין כאן], ר' יוסי הגלילי אומר, מתוך שנאמר

דף ל"ד ע"ב

שמות כט כל הנוגע אפילו פסולין במזבח יקדש ולא ירד, שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי בין שנראה בין שלא נראה, כגון שאור ודבש, ואיל וצני וחולין, ת"ל שמות כט כבשים דסמך ליה חסא אשר מעשה על המזבח כבשים בני שנה וגו', מה כבשים ראויין, אף כל ראוי,

ר' עקיבא אומר שמות כט עולה צהוב קרא נמי כתיב [ואף שלשון הפסוק שם היא (שמות כט לח) וְהָאֵשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל-הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׁים בְּגִי' שְׁנָה שְׁנָה לְיוֹם תִּמְקֶד צֶ"ל שר"ע דורש הפסוק כאילו כתיב עולת תמיד], מה עולה ראויה אף כל ראוי, ותרוייהו מאי קא ממעטו פסולי קא ממעט פסולין שלא נראה מעולם, מר מיייתי לה מכבשים, ומר מיייתי לה מעולה,

והאמר רב אדא בר אבהו, עולת העוף פסולה, איכא בינייהו, מאן דמיייתי לה מכבשים, כבשים אין אבל עולת העוף לא, ומאן דמיייתי לה מעולה, אפילו עולת העוף נמי?

אלא אומר רב אשי, כדתניא, ויקרא יז דם יחשב לאיש ההוא

לא [לעולם אימא לך כרב, שבגמרא דין יכול לחזור גם לחובה, וזה שכותבין הטעם שזיכה הוא], כדי שלא יאמרו שנים [מן הדיינים], טעם אחד משני מקראות מפרש לקמן היכי דמי,

כדבעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן, אמרו שנים, טעם אחד משני מקראות, מהו, אומר ליה אין מונין להן אלא אחד דמד מהנך קראי לאו להכי אתא, דקיימא לן לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד, הלכך חד מנייהו מטעא טעי,

מנהגי מילי? אומר אביי, דאמר קרא תהלים סב יב אַחַת הַדָּבָר אֶל הָיִים שְׁתֵּי-יָדָיו שְׁמַעְתִּי אֶזְכֹּר אֱלֹהִים לְשִׁמּוֹעַ אֲחַת בִּי עוֹז לֹאֵל הָיִים, מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא, מכמה מקראות,

דבי ר' ישמעאל תנא, ירמיה כג וכפטיש יפוצץ סלע, מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות, אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים,

היכי דמי, טעם אחד משני מקראות [ראה אמרי צבי על הגמ' ע"ב שמקשה הלא מצינו כן בהרבה מקומות בש"ס [ומונה שם כמה דוגמאות]. והניח בצ"ע?]

אמר רב זביד, כדתנן, מזבח מקדש פסולין, ששם עלו לא ירדו את הראוי לו וכלכל שיהא דבר שנראה כבר למזבח, וצוחקים מפרש, למעוטי קמאים שלא קדשו כלל, אכל פיגול, [ושנשפך. כ"י] דמו, ו[ש]נשחט במחשבת פסול, אם עלו לא ירדו, והאם מפרש טעמא שהיה פסולין בקדש, כלומר שנפסלו בעורה,

רבי יהושע אומר קא סלקא דעתך דר' יהושע לאו לאיפלוגי אתא, אלא למילפא מקרא [פ' מקרא אחרת],

[ואע"ג דבהדיא פליגי בסוף המשנה בדקאמר אין בין דברי רבן גמליאל לדברי ר' יהושע וכו'? מ"מ כיון דגוף הכתוב אתא לאשמעינן חד טעמא, טעם אחד משני מקראות קרי ל'. תורת חיים. ובאמרי צבי מקשה למה אומר רש"י כן על ר' יהושע ה' לו לומר כן על רבן גמליאל דתנן אחר ר' יהושע שלא בא לחלוק על ר' יהושע דקתני לפניו,

כל הראוי לאשים (גרסינן לאשים. ד"ס, כ"י) להקטרה על האש, אם עלה לא ירד, שנאמר ויקרא ז העולה על מוקדה ממוקדה דייק, דהיינו אשים, [דאמר] [ואמר. כ"י] קרא כל הלילה מהא שם, דכיון שעלתה לא תרד, ומשום כשירה לא אינטריך [פ' שמושו דברים הכשרים למזבח ה' די לומר הוא העולה על המזבח כל הלילה] [אלא אע"פ שנפסלו. כ"י], כל הראוי

אבני חן על מסכת סנהדרין

כהנים בני כהנים], ואולי יכירו מי נתלכך בחטא זה [בעגלה הערופה דלא נודע מי הכהן] בדיעת דרכיו ומעלליו, ויתגלה הדבר. ספורנו],

וכי מה ענין ריבים אצל נגעים,

אלא מקיש ריבים לנגעים, מה נגעים ביום דכתיב ויקרא יג וביום הראות בו, אף ריבים אפילו גמר דין משמע ביום, ומה נגעים שלא בסומין [הכהן פסול אם הוא סומא] דכתיב ויקרא יג לכל מראה עיני הכהן, אף ריבים שלא בסומין [הדיין פסול אם הוא סומא],

ומקיש נגעים לריבים, מה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים,

אי מה ריבים בשלשה [וקשה הרי מדאורייתא חד גמי כשר? וראה תורת חיים, ומצפה איתן] אף נגעים בשלשה, ודין הוא ממונו בשלשה, גופו לא כל שכן?

ת"ל ויקרא יג והובא אל אהרן הכהן, או אל "אחד" וגו', הא למדת שאפילו כהן אחד רואה את הנגעים,

ההוא סמיא דהוה בשבבותיה דרבי יוחנן, דהוה דאין דינא, ולא אמר ליה רבי יוחנן ולא מיד,

[ומקשה] היכי עביר הכי, והא"ר יוחנן הלכה כסתם משנה [מצאתי לשון זה 24 פעמים בש"ס], ותנן כל הכשר לדון כשר להעיד, ויש שכשר להעיד ואין כשר לדון, ואמר ר' יוחנן לאתויי סומא באחת מעיניו ור' מאיר היא דמקיש ריבים לנגעים [פ' דאילו לרבנן יחי' כשר אף לדון]?

ר' יוחנן סתמא אחריתא אשכח דמכשר סומין [פ' ואף שפירש ר' יוחנן אותה המשנה אין הלכה כמותה], דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה דומיא דסומא [והראב"ד פירש דהרא"ה הוא דלא מקשינן ריבים לנגעים. והר"ן האריך מדוע לא פירש רש"י כן. וראה ראש משביר],

מאי אולמיה דהאי סתמא מהאי סתמא?

אי בעית אימא סתמא דריבים עדיף דהאי ר' מאיר היא, וכיון דבדוכתא אחרימי דרבי וסתם כרבנן עבדינא כוותיה,

ואי בעית אימא משום דקתני לה להא דלנין כלילה גבי הלכתא דדינא הכא בסנהדרין [לקמן לב, א] [מניא רבי. רי"ף] גבי דיני ממונות, שמע מינה עיקר היא למילף מינה, דאילו היה כל הכשר במסכת גדה [מט, ז] [מניא. רי"ף] רבי אגב גרסא, דמניא [המס כי הני מילי טובא צפרק צא סימן, הלכך לאו אליבא דהלכתא סתם, אלא משום דמנריך, ומני הני דדמו אהדי, כגון

דם שפך, לרבות את הזורק דם קדשים צמון שהוא צכרת, (וממנצי) [דממנצי. כ"ץ] מדם שפך, וצפרשת שחטי חון כמיז דברי רבי ישמעאל, ר"ע אומר ויקרא יז או זבח גבי מעלה צמון כמיז, לרבות את הזורק,

ותרוייהו מאי קא מרבו? זריקה, מר מייתי לה מדם יחשב, ומר מייתי לה מאו זבח,

והאמר רבי אבהו, שחט זורק צהעלס אחד איכא בינייהו, לדברי רבי ישמעאל אינו חייב אלא חטאת אחת דמייתי ליה לזורק מכרת דכתיב צהעלס, וכיון דמד כרת ומד לאו אחריוהי, אין חילוק חטאת ציניהם כי עבדיניהו צהעלס אחת, לדברי ר"ע דליף זורק מכרת דכתיב גבי מעלה, הוה להו שחט זורק שני כרמות ו חייב שתיים?

הא איתמר עלה, אמר אביי, אף לדברי ר"ע, גמי אינו חייב אלא אחת דאף על גב דליכא שמי כרמות, הוילין ואין צדן אלא אזהרה אחת, אין חילוק חטאת ציניהם,

דאילו צמנעלה כתיבא אזהרה צאפי נפשה (דצריס יצ) השמר לך פן תעלה עולותיך, ואילו שחט זורק אין צדס אזהרה, אלא מהיקש דאיתקש למעלה, דאמר קרא דברים יב שם תעלה עולותיך ושם תעשה, ערביניהו רחמנא לכולהו עשויות איתקש שאר עשויות להעללה, ומהכא נפקא לשחט זורק (זבחים קז, א) :

[שנינו במשנתנו #7] דיני ממונות דנין ביום [וגומרין בלילה] וכו'.

(סימן משפ"ט מעג"ה מט"ה),

[ראה מהרש"א שכוונת הסימן הוא על שלשה מאמרים שאמר רב אחא בר פפא בסוגיא זו: א) משפ"ט. אמר רב אחא בר פפא דאמר קרא ושפטו את העם וגו'. ב) מעג"ה. דף ל"ו ע"א דיני ממונות מתחילין מן הצד. מנא הני מילי אמר רב אחא בר פפא דאמר קרא לא תענה וגו'. ג) מט"ה. דף ל"ו ע"ב וכולן אין נוהגין בשור הנסקל וכו' מנא הני מילי אמר רב אחא בר פפא דאמר קרא לא תטה וגו']

מנהגי מילי [דיני ממונות גומרין בלילה]? א"ר חייא בר פפא, דאמר קרא שמות יח ושפטו את העם בכל עת,

אי הכי תחלת דין גמי? כדרבא, דרבא רמי כתיב ושפטו את העם בכל עת, וכתיב דברים כא והיה "ביום" הנחילו את בניו משפט נחלות, דהיינו דיני ממונות ציוס, הא כיצד, יום לתחלת דין, לילה לגמר דין דכתיב ושפטו, ועיקר משפט היינו גמר דין,

מתניתין דלא כרבי מאיר [דלר"מ אף גמר דין ביום], דתניא היה ר"מ אומר, מה ת"ל דברים כא [ו]על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע,

[באופן שהם בקיאים בדרכי בני האדם ומוציאם, כמו שראו הם ואבותיהם] פ'

אבני חן על מסכת סנהדרין

כל שחייב צראשית הגז חייב צממנות, ויש שחייב צממנות ואין חייב צראשית הגז, ודכוותיה טובה,

לדון כותבין ואין עושין דין אפילו למחר, שמחמתן לא נראו לישב לשם דין, משום דהוה להו עדים, ואין עד נעשה דיין,

אמר ליה [רבה בר חנינא לאביי] אין הכי קאמינא:

[שנינו במשנתנו #7] דיני נפשות דנין ביום וכו': מנהני מילי?
אמר רב שימי בר חייא, אמר קרא במדבר כה והוקע אותם
לה' נגד השמש,

[ה' צוה לדוד לפייס את הגבעונים, על ששאל הרג את נוב עיר הכהנים, שהיו כהנים אלו מספקין להם להגבעונים לחם מים ומזון, והגבעונים רצו שדוד יתן להם ו' מבני שאול להרוג אותם. ודוד בחר בו' איש ע"י הארון שקלט או פלט. וביבמות מקשה הגמ' והכתיב לא יומתו בנים על אבות, ומתוך שם מוטב שתעקק אות אחת מן התורה ולא יתחלל שם שמם בפרהסיא, ופי' רש"י שהיו האומות אומרים אין אומה זו ראויין לדבוק בה שהרי פשטו דיהם בגרים ליטול מזונותיהם ולא עשו בהם נקמה],

א"ר חסדא, מניין להוקעה שהיא תלייה, דכתיב שמואל ב כא
ו יתן לנו שבועה אנשים מבניו והו' קעננים לה' בגבעת שאול בחיר
ה',

דף ל"ה ע"א

וכתיב שמואל ב כא ט ויתנם ביד הגבעונים ויקיעם ביד לפני ה' ויפלו
שבועתם יחד והמה חמתו בימי קציר בראשנים בתחלת קציר שעורים י [ותקח
רצפה בתאייה את השק [וירעה עבה], [ותפחו לה] ופרשה לעצמה
את השק לשבת תחתיה לשמור התלויים מן החיות והעופות. מדר] אלהי הצור
[הוא החר שנתלו בה. מדר] מתחלת קציר עד נתקדמים עליהם מן השמים [פי'
עד החורף] ול' איתנה עו' ה' השמים לגיה עליהם יו' מים ואתחית השדה
ללילה,

מתחלת [בגמ' שלנו בתחלת] קציר עד נתקדמים עליהם מן השמים אלמא
מגולין היו, לפי שמלויין על העצים, ואי משום לא תלין נבלתו וגו' הא שניין לה
ציננות (עט, א) מוטב מעקר אות אחת צמורה ומקדש שם שמים צפרהסיא,
שיהו הכל רואין אותן ושולין מה טיבן של אלו הללו בני מלכים הם ופשטו ידם
בגרים גרורים,

[בגרים גרורים. פי' בגבעונים שהם גרים גרורים. ולשון זה בע"ז ג' ע"ב לא קבלו
גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים ופרש"י מאליוהן
מתגיידין],

(ו) כתיב במדבר כה ויאמר ה' אל משה, קח את כל ראשי
העם, אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו?

ורבי מאיר, האי ושפטו את העם בכל עת, מאי דריש
ביה?

אמר רבא, לאיתויי יום המעונן אף על גב דלרשיית נגעים לא חזו
[אינו ראוי, מ"מ] לשפוט חזי [הוא ראוי], דתנן אין רואין את הנגעים
שחרית ובין הערבים אין כח אור החמה קיים, ולא בתוך הבית,
ולא ביום המעונן, מפני שכהה נראית עזה ומטמאין ליה שלא
כדין, ולא בצורהים שאור החמה חזק ומצלצל את העינים, ואמי לטהר את
הטמא מפני שעוה נראית כהה,

ורבי מאיר, האי ביום הנחילו את בניו, מאי עביד ליה הא
נפקא ליה מהיקשא?

[באמת הלשון "ור' מאיר" קשה קצת שהרי מדבר על ר' מאיר וה' די לומר והאי
ביום הנחילו את בניו מאי עביד ליה? וגם קשה מה שהקשה בחמרא וחיי דנימא
דאיצטרך ביום הנחילו, כי היכי דלא נימא דקרא דושפטו את העם בכל עת גלי
דלא עבדין היקישא. וצ"ע]

ההוא מיבעי ליה, לכדתני רבה בר חנינא, קמיה דרב נחמן,
והיה ביום הנחילו את בניו, ביום אתה מפיל נחלות, ואי
אתה מפיל נחלות בלילה מפרש לה ואילן,

א"ל [אביי] [לרבה בר חנינא], אלא מעתה מאן דשכיב ביממא
ירתון ליה בניה, ומאן דשכיב בליליא לא ירתון ליה בניה?

[אלא ודאין] דילמא דין נחלות קאמרת דניס הוא נזאת מת דין פסוק,
ואין כריך עוד לדיינין, וציללה לא הו' דין פסוק וכריך דיינין, ואלו ששמעו נזאת
המת יעידו צפניהם, [פי' זה המשך דברי אביי ולבסוף הורה לו רבה בר חנינא
אין הכי קאמינא],

דתניא, במדבר כו והיתה לבני ישראל לחקת משפט צפרת
נחלות דאיש כי ימות וגו' כתיבא, אורעה נסמיימה כל הפרשה כולה
להיות דין דמשמע הפלת נחלות, דין קצוב הוא צערת המיתה, הכל כמו
שאמר המת, ואין הדבר כריך דיינין אלא כל אחד (מיושיו. ד"ס) יחזקוהו שומעי
הנזאה בשלו,

כדבר יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב, שלשה
שנכנסו לבקר את החולה, רצו כותבין גלשון עדות והיושבים יצאו
לצית דין וצית דין יעשו כפי הנזאה רצו עושין דין השומעין רשאיין ושלטיין
להיות ממזיקין כל אחד בשלו, הכל כמו ששמעו, [אבל אם היו שם רק] שנים,
כותבין ואין עושין דין דמתחילתו לא נראו להיות לדיינין,

ואמר רב חסדא, לא שנו אלא ביום, אבל בלילה שאינו ראו

אבני חן על מסכת סנהדרין

שנאמר מלאתי משפט צדק וגו',

וה"מ במקום שרגילין לחלק בריפתא ותמרי דבר המוכן לאכול, אבל
בוזי [מעות] חימי ושערי לא נשענו העניים עליהם אותו הלילה לית לן
בה [פי' ולא יחא בשופך דמים אם ילינו אותו] עד למחר:

[שנינו במשנתנו #8] לפיכך אין דנין [לא בע"ש ולא בערב יו"ט] כו':
מ"מ? משום דלא אפשר, היכי לעיבד,

1. לדייניה במעלי שבתא, וליגמריה לדיניה במעלי
שבתא, דילמא חזו טעם היום לחובה, ובעו למיעבד הלגת
דין ונמלא גמרו בשבת ואי אפשר, כדמפרש דאין מיתת בית דין דוחה שבת,

2. לדייניה במעלי שבתא, וליגמריה בשבתא, וליקטליה
בשבתא, אין רציחה דוחה את שבת,

וליקטליה לאורתא [במוצ"ש] נגד השמש בעינן,

3. וליגמרי' לדיניה בשבתא, וליקטליה בחד בשבתא?
נמצא אתה מענה את דינו,

4. נדייניה במעלי שבתא, ונגמריה בחד בשבתא וכל זמן שלא
נגמר הדין לא הוי עיני הדין, דכל שעה מפנה להלכה, אבל כשנגמר כל היום
מפנה למיתה, והוי עיני הדין? מיינשו טעמייהו ששאו ונחנו ודקדקו דיום
ראשון,

אף על גב דשני סופרי הדיינין עומדים לפנייהם, וכותבין
דברי המזכין ודברי המחייבין,

גחי דבפומא [מה שהדיינים אומרים בפניהם] כתבין, ליבא דאינשי
לא כחי אינשי [מה שכלבו נשכח] ואף על גב שזכור לו [ליסוד] [סוד. ד"ס]
הטעם, נשכח מלכו יסודו לטעמו, ואין יכול ליישבו לתת טעם הגון כדראשונה,
[דהבין אורח] דאינש, דכי אמר מילתא ואמר מעמא, חשיב בליבי' דהאי קושיא
והאי קושיא, האי פירוקא והאי פירוקא, וכל כמה דלא מקשו לי' לא מצטרך
למיימרינהו להנהו פירוקי, וכי משתדי כולי האי, מנשי להו. ואי מקשו לי' לא ידע
לפרוקי כדמעיקרא. רמ"ה],

הלכך לא אפשר,

א"ל ר"ל לר' יוחנן ריש לקיש לאו אמתימין צעיא מר' יוחנן, אלא צעלמא,
וסדרה מסדרי הגמרא כאן, משום דקופה לשאל, ותהא מיתת בית דין דוחה
שבת, ותהא קבורת מת מצוה, דוחה שבת, מק"ו, ומה
עבודה [30%] שדוחה שבת [20%], קבורת מת מצוה דוחה

אמר רב יהודה אמר רב, אמר לו הקב"ה למשה, חלק
להם בתי דינין והכי קאמר קח כל ראשי העם, (והולך) [ומלוך. רע"ז] אותם
לצמי דיינים הרבה, וידונו את עוזרי העצירה, והוקע אותם את הממוינין, מפני
שזמזמו לבעל פעור, ועובד עבודת כוכבים בסקילה, וכל הנסקלין נמלין, כדאמרינן
(צאצאע מיתות לקמן סה, א),

מ"מ, אילימא, משום שאין דנין שנים ביום אחד בית דין אחד
דן שנים ביום אחד, והאמר רב חסדא, לא שנו אלא בשתי
מיתות הוא דאין דנין, לפי שאין זו דומה לזו ואריך למאן טעם לדבריהם כאן
וכאן, ואמי לאקלולי שמה לא יחפשו ככל הנזק, אבל במיתת אחת
ועצירה אחת דנין דנין,

אלא כדמוכח קרא (במדבר כה) ושוב חזון אף וגו', כשהקדוש ברוך הוא רואה
שכולם עסוקים בדבר ומקנאין לכבודו כדי שישבו חרון אף מישאל:

[שנינו במשנתנו #8] דיני ממונות גומרינן בו ביום [בין לכות ובין
לחובה, דיני נפשות גומרינן בו ביום לכות, וביום שלאחריו לחובה] כו':

מנהגי מילי [דיני נפשות גומרינן ביום שלאחריו לחובה]? א"ר חנינא
דאמר קרא ישעיה א כא איקה תינה לו'נה קריה נאמנה מלאתי
משפט צדק ילין פה רגילין היו ממחלה להלין את הדין כדי לזקק
ועתה כשלין עושים כן, הרי הן כ מרצחים,

ורבא אמר מהבא, ישעיה א יז למדו היטב דרשו משפט א'שרו
חמו י', אשרו דיינן שמחמין את דינו שמשפא אותו ומלניו כדי
להוליאו לאמתו [פי' שמויניו כדי שיצא לאמתו בדרך שמושהין את העיסה עד
שתחמין. רמ"ה. ודרש לה בדיני נפשות לפי שנאמר מקודם יריכם דמים מלאו.
בגין שלמה],

ואידך [ר' חנינא שלומד ממלאתי משפט] מיעביא ליה [לאשרו חמוין] להך
דרשה, דאמר צבא קמא (מו, ז) מנין שנקקין לתוצע מחלה, כגון [ראובן]
המוצע את [שמעון] חנינו לדין שהלוח ואינו משלם, חס [שמעון חזור ו] טוענו
משכון היה לי צידך ונתקלקל, או צבד [והחזור לי המשכון ואשלם לך]. נקקין
(מחלה) בית דין [מחלה ?] למציעת המוצע [ראובן], עד שיהא ממונו ציד, ואחר
כן נקקין לדין המשכון אשרו חמוין החזיקו את הנגול [ואע"ג דחמוין כתיב
בצד"י, משמע נמי גזול לשון חמוס הכתוב בסמ"ך לפי שהצד"י והסמ"ך
מתחלפות זו בזו. רמ"ה] ולא חומין ולא את הגזול,

ואידך [רבא שדורש מאשרו חמוין], האי מלאתי משפט מאי עביד
ליה?

כדר' אלעזר אמר ר' יצחק, דא"ר אלעזר אמר רבי יצחק,
כל תענית, שמלינין בו את הצדקה רגילין היו (צלילי תענית לעשות
צדקה) [לחלק צדקה צלילי תעניות. רע"ז]. והיו עיני העניים נשואות לכך, ואם
ליינוהו. רע"ז] נמלא עניים רעבים, שנשענו על כך, כאילו שופך דמים,

אבני חן על מסכת סנהדרין

[50%] **אותה מולאחותיו** [פ' שהולך לשחוט את פסחו, אע"ג דעבודת פסח הוי קרבן יחיד, עבודת ציבור מקרי, כיון שהוא דוחה את השבת בתמידין ומוספין, חדושי הר"ן],

כדתני', במדבר ו לאביו ולאמו ולאחיו ולאחותו, מה ת"ל גבי מיר כתיב על נפש מת לא יבא, וכתיב בתריה לאביו ולאמו ולאחיו ולאחותו, וכולהו יתירי ניניה דהא (מכל נפשות משתמע) [כל נפשות משמע. ד"ס],
ודרשין להו בספרי, "אביו" מה תלמוד לומר, הא לא בא אלא להוציא מת מזה שמונת ליטמא לו,

"לאמו" מה תלמוד לומר לגופיה לא אינטריך, ולהתיר מת מזה הא מאביו נפקא, אלא להביא שאם היה (זה) מיר [זה]. חכמת מנות, כהן, דיש עליו שמי קדושות, אין הכתוב מזהירו [מ]ליטמא אלא לאמו ולאביו קרובים, אבל מטמא למת מזה,

"לאחיו" מה תלמוד לומר, שאם היה זה מיר כהן גדול, דקדושתו ממורה, שאף בלא מירות אסור ליטמא לקרובים, אף על פי כן לאחיו הוא דלא יטמא, אבל מטמא הוא למת מזה, ואם אינו ענין למיר גרידא, ולא לכהן הדיוט מיר, תנינו ענין למיר וכהן גדול,

"לאחיותו" מה תלמוד לומר, הרי שהיה כהן גדול ומיר והולך לשחוט את פסחו, דאיכא מנות טובא, אפילו הכי לאחיותו הוא דאינו (יטמא) [מטמא. רמבם], אבל מיטמא [הוא. רמבם] למת מזה,

הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו, ולמול את בנו,

דף ל"ה ע"ב

ושמע שמות לו מת קרבו [פ' ולא מת מצוה] יכול יטמא, אמרת לא יטמא דהא מיר הוא, וכתיב (ויקרא כא) (על נפשות) [נפש מת. ד"ס] וגו', ואורכן דברים הוא לשון (ה?) משנה זו [פ' דלא ס"ד שיטמא],

[ואורכן דברים] לשון זה גם לקמן מ"ה ע"ב רש"י ד"ה כולי קרא יתירא הוא. וכן לקמן ג' ע"א ד"ה ומדאפקי רחמנא לארוסה],

יכול אף מת מזה כן כשם שאינו מטמא לאחותו, כך אינו מטמא למת מצוה,

ת"ל ולאחותו דלא אינטריך אלא להאי, וללמד [ש?] אף על פי שיש עליו קדושה הרבה ועסקי מזה, לאחותו הוא דהוה הכמוז דאינו מטמא, אבל מטמא למת מצוה,

[וממשיך הלימוד שהתחיל לעיל ותהא קבורת מת מצוה דוחה שבת מק"ו]
שבת [20%] **שנידחת מפני עבודה** [30%], אינו דין שתהא קבורת מת מצוה [50%] דוחה אותה,

א"ל [השיב ר"י לר"ל] **רציחה** [40%] [פ' תפישת הרצח, שיש כאן שני ענינים ברציחה, אחת שלוקח הרצח מעם המזבח, ואחת שהורגים את הרצח, והגמ' משוה את שני הענינים, ואינו מחלק ביניהם] **תוכיח, שדוחה את**

העבודה [30%] **דכתיב** מעם מזבחי תקחנו למות, שאם היה כהן רוצח ורוצה לעצור, מציאין אותו לידון בצית דין, ובלבד שלא יורידוהו מעל המזבח ממש אם כבר התחיל, דכתיב מעם מזבחי ולא מעל, **ואינה** [פ' ואין עונשו של רוצח] **דוחה את השבת** [נמצא ששבת הוא 60%],

רציחה גופה [40%] **תדחה את השבת** [שאינה אלא 20%] **מק"ו,** **מה עבודה** [30%] **שדוחה את השבת** [20%] **רציחה** [שהיא 40%] **דוחה אותה** [את העבודה שהוא 30%], **שנאמר** שמונת בא מעם מזבחי תקחנו למות,

שבת [20%] **שנידחת מפני עבודה** [30%], אינו דין שתהא **רציחה** [40%] **דוחה אותה?**

אמר רבא, כבר פסקה תנא דבי רבי ישמעאל דלא דחיא שבת, **דתנא דבי רבי ישמעאל** שמונת לה לא תבערו אש, מה ת"ל (הא) [קא. רש"ש] סלקא דעתך דהאבערה קאמר, מה תלמוד לומר, הא כתיב (שמות כ) לא תעשה כל מלאכה,

[ומפסיק הברייתא לפרש את הקושיא] ופרכין **מה ת"ל אי לר' יוסי** ללאו יצאת אי לרבי נתן לחלק, ללאו יצאת מכלל שאר המלאכות, לומר כך שאין זה כרת וסקילה אלא לאו בעלמא,

כדתניא הבערה ללאו יצאת דברי ר' יוסי ר' נתן אומר לחלק יצאת מן הכלל ללמד על הכלל כולו יבא, שלא תאמר עשאן לכל המלאכות בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת לכך יצאת זו להקיש אליה את כל הכלל ולומר כך מה זו מיוחדת שהיא אב מלאכה וחיובין עליה בפני עצמה, שהרי הזהיר עליה לאו בפני עצמה, אף כל שהיא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה?

אלא אמר רבא, תנא מושבות קשיא ליה לתנא, ועלה קאמר מה תלמוד לומר [ד?] כל היכא דכתיב מושבותיכם בא ללמד בכל מקום שאחם יושבין, ולהביא מזה לארץ, מושבות מה ת"ל,

מכדי שבת חובת הגוף היא חובה המוטלת על האדם, ואינה מוטלת על הקרקע, כגון מנות שביעית, ולא על פירות קרקע, כגון ערלה וכלאים ותרומות ומעשרות, ותנן בפרק קמא דקידושין (לו, ב) כל מצוה המלויה בארץ, כלומר על הקרקע ופירותיו, אינה נוהגת אלא בארץ, וכל שאינה מלויה בקרקע [נוהגת ?] בין בארץ בין בחוץ לארץ, וליף מעבודה זרה, וחובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ, שמונת לה מושבות דכתב רחמנא למה לי,

[וממשיך הברייתא] **משום** רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד, לפי שנאמר דברים כא כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת, **שומע אני** והומת בין בחול בין בשבת, דמימי לך מקל וחומר מעבודה כדאמרין לעיל, בין בחול בין בשבת, והא מה אני מקיים שמונת לא מחלליה מות יומת, בשאר מלאכות, חוץ ממויתת בית דין,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מסקנה דמילתיה דרצא היא, הניחא למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ציוס טוב, מצינא לאוקמי מעס מוזבחי בקרבן יחיד, דלח דחי לא שצת ולא יוס טוב, דחו לא מידרש קל וחומר, כדאמרן [ומעם מוזבחי קאי על קרבן יחיד שאינו דוחה שבת ויו"ט, ולכן נדחה גם להפסיק רוצה. א"ח], אלא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביום טוב איכא למדרש קל וחומר כדאמרן, ולהווא חנא היכא מוקמת מעס מוזבחי ופלוגמיהו צמסכת צינה, מאי איכא למומר?

אלא אמר רבא על כרחיך אמא מעס מוזבחי ועקריה לקל וחומר, צין מקרבן יחיד צין מקרבן ציבור, דלח מיבעיא למאן דאמר קריבין, דכיון דקרבן יחיד דוחה יוס טוב אי איתא למידרש קל וחומר לא מיתוקס מעס מוזבחי כלל, ועל כרחיך לא מדרש קל וחומר, ואמא קרא ועקריה, אלא אפילו למאן דאמר כו' ואיכא לאוקמי לקרא בקרבן יחיד דליכא קל וחומר, ובקרבן ציבור לא צעית לאוקמיה לקרא משום קל וחומר על כרחיך ממשמעותיה מיתוקס נמי בקרבן ציבור, דמוזבחי משמע המיוחד לי דהיינו תמיד, שהוא עיקר כל הקרבנות,

לא מיבעיא למ"ד נדרים ונדבות קריבין ביום טוב, דהא לא מתקיים מעם מוזבחי כלל, אלא אפילו למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב, הכתיב מעם מוזבחי, מוזבחי המיוחד לי, ומאי נינהו תמיד, ואמר רחמנא שמות כא מעם מוזבחי תקחנו למות:

[שנינו במשנתנו] דיני ממונות הטמאות והטהרות כו': אמר רב, [הציון במסורת הש"ס הוא טעות, וצ"ל גיטין נח:] אנא הואי במניינא דבי רבי, ומינאי ידידי הוו מתחלי ברישא במניינא דסיקריקון [עכו"ס רוצה, שנותן לו ישראל קרקע צפדין נפש, ואומר לו של קרקע זה ואל תמיתנו. רש"י גיטין ג"ה ע"ב] אמרה רב צפרק הניקון [גיטין נח, צ] דקמני, הושיב צית דין וגמנו שאס שהסת צפני סיקריקון שנים עשר חדש כו' ואמר רב אנא הוה צההוא מניינא ומינאי ידידי הוה דלחמילו צרישא [ואף שהיו שם גדולים ממנו],

והא אנן מתחילין מן הגדול תנן? אמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דרבי וולס [יש כאן שני מאמרים משם ר' וולס, ועוד פעם שני מאמרים אלו בגיטין נח, ובע"ז נב: נג. יש שם ר' וולס ג' פעמים בדיני ע"ז], שאני מניינא דבי רבי, דכולהו מנייניהו מן הצד הוו מתחלי מפני ענה ימירה שהיתה צו [ברבי],

[שיש הבדל בין משפט פרטי שבין איש לרעהו בדיני ממונות לבין קביעת הלכה לדורות לרבים כעין דברי בעל ההלכות גדולות שפסק שפסידא דרבים נידון כפיקוח נפש (וכן כתב הר"ן על הרי"ף בפרק כירה (וילנא י"ט ע"ב) דנוקא דרבים כסכנת נפשות חשיב לן) וכיון שעיקר תפקיד מנינא דבי רבי ה' לקבוע לדורות הלכה כדברי מו, נהגו בהכרעותיהם סדר דיני נפשות. מרגליות חיים],

ואמר רבה בריה דרבא, ואיתימא רבי הלל בריה דר' וולס, מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד

או אינו אלא אפי' מיתת ב"ד צמשמע חילול, והא מה אני מקיים והומת בחול ולא בשבת, דקל וחומר פריכה הוא, דליכא למימר קצורת מת מזה מוכיח, שדוחה עבודה ואינה דוחה שבת, ומה אני מקיים והומת, בחול אבל לא בשבת,

או אינו אלא אפילו בשבת קאמר והומת דקל וחומר לאו פריכה הוא, דהאי דקא אמרת מקצורת מת מזה היא גופה תיקשי לן, ונימא דמידחי שבת מקל וחומר מעבודה תלמוד לומר מושבותיכם והכי מפרש לה צפרק קמא דיצמות,

ת"ל לא תבערו אש בכל מושבותיכם, ולהלן הוא אומר, במדבר לה והיו אלה לכם צפרשת רוחים כתיב, גבי מיתות צית דין לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם, מה מושבות האמור להלן ב"ד, אף מושבות האמור כאן בית דין,

ואמר רחמנא, לא תבערו אש בכל מושבותיכם אפילו לשריפת מיתת צית דין,

אמר אביי, השתא דאמרת מלא תבערו [ואין] [דאין?] רציחה דוחה שבת, על כרחיך מהשתא אין רציחה דוחה עבודה מקל וחומר אין רציחה דוחה את השבת [שאין רציחה אלא 10%], אין רציחה [10%] דוחה את העבודה [30%] מקל וחומר, ומה שבת [20%] שנידחית מפני העבודה [30%] אין רציחה [10%] דוחה אותה, עבודה שהיא דוחה את השבת, אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותה,

אלא הא דכתיב מעם מוזבחי תקחנו למות [פ' לאו למומר שיקחו את הרוצח שהולך לעבוד בקרבן ציבור, אלא], ההוא לקרבן יחיד [שלווקחים אותו רק אם הולך לעבוד בקרבן יחיד, שהוא קל מקרבן ציבור, בזה] דלא דחי שבת,

אמר רבא אי האי קל וחומר איתא למידרש, מו לא מיתוקס מעס מוזבחי, דאי בקרבן יחיד, הא איכא למידרש נמי קל וחומר [כאן סה"ד. חכ"מ], (אי הכי) לא תהא רציחה דוחה קרבן יחיד מק"ו,

דף ל"ו ע"א

מה יום טוב שנדחה מפני קרבן יחיד @דקסצר נדרים ונדבות קריבין ציוס טוב, אין רציחה דוחה אותו דאין צין יוס טוב לשבת אלא אוכל נפש צלצד, דהא ציוס טוב נמי כל מלאכה לא [תעשה] [יעשה. רש"י] כתיב, קרבן יחיד שהוא דוחה את יום טוב אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותו,

הניחא למאן דאמר, אין נדרים ונדבות קריבין ביום טוב

אבני חן על מסכת סנהדרין

תורמן וגדולמן של ישראל צאדס אחד שאין כמותו בכל ישראל צמורה וגדולה כגון משה שהיה גדול על כל ישראל צמלכות צמורה, וכן רבי צנצנאל וצמורה, [לפי שהתורה יש בה ג' חלקים מקרא משנה ש"ס ולכך כשם שהמקרא נכתב ע"י משה שלא היה כמותו בכל ישראל בתורה וגדולה כך המשנה נכתבה ע"י רבי שלא היה גם כן כמותו בתורה ובגדולה בכל ישראל שעל ידי שהיה הגדול בתורה וגם בגדולה לכך היה כח בידו לאסוף את כל החכמים וקבץ כל הדינים ופירושים שנתחדשו מימות משה ועד זמנו וכתבם על [סדר] המשנה וכן רב אשי משום גדול היה בכחו לסדר הש"ס. תורת חיים], [ויש להסביר סמיכת המאמרים דלכאורה קשה איך ויתר רבי שיתחילו למנות מן הצד הרי הוא היה נשיא ונשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול. והתירוץ על זה הוא דו"ל בטר מעמא שהמעם שאין כבודו מחול כדי שלא ימרו בו איש אשר גדול כמותו ויבא לידי מחלוקת אבל כיון שרבי היה היותר גדול בתורה וגדולה לכן היה יכול לומר על כבודו. כוס הישועות],

ולא, הא הוה יהושע, הוה אלעזר חזירו צמורה, ולא היו מקום אחד,

והא הוה פנחס משמחו יהושע ואלעזר, הוו זקנים כגון עמיאל ואנן וצונו,

והא הוה שאול, הוה שמואל, והא נח נפשיה [דשמואל בימי שאול, ולמה לא נחשוב שהיה תורה וגדולה במקום אחד מתחילתו לסופו], כולתו שניה קאמרינן [וכיון שהיה הפסק באמצע חייו, אין זה נחשב למקום אחד],

והא הוה דוד, הוה עירא היאירי צמועד קטן (עז, ז) אמרינן דהוה ממני להו לרצנן על גבי כרים וכסותם, ודוד היה מנהיגו עליו [פ' דוד היה נבנע לו] לראש דכתיב (שמואל ז' כ) עירא היאירי היה כהן [פ' לשון גדולה] לדוד, והא נח נפשיה [דעירא היאירי בחיי דוד]? כולתו שניה קאמרינן,

והא הוה שלמה, הוה שמעי בן גרא גדול היה, כדאשכחן שירד לקראת דוד הידן בלחץ אש, והא קטליה [והא הרגו שלמה]? כוליה שניה קאמרינן,

הא הוה חזקיה, הוה שבנא שהיה ישיבתו גדולה משל חזקיה, כדאמר בפרק זה בורר סנהדרין (כו, א), והא איקמיל [שבנא בימי חזקיה]? כולתו שניה קאמרינן,

והא הוה עזרא, הוה נחמיה בן חכליה,

אמר רב אדא בר אבהה, אף אני אומר מימות רבי עד רב אשי, לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד,

ולא, והא הוה הונא בר נתן [פירוש ולא היה תורה וגדולה במקום אחד לא לרב אשי ולא להונא בר נתן, ומותרין מיכא הוה כיוף ל'. חמרא וחיי]? הונא בר נתן, מיכא הוה כיוף ליה לרב אשי:

[שנינו במשנתנו] דיני נפשות מתחילין מן הצד: מנא הני מילי? אמר ר' אחא בר פפא אמר קרא שמות כג לא תענה על ריב לא תענה על רב כתיב בלא יו"ד, משמע לא מחלוק על מופלא של בית דין, הלכך לא מתחילין מיניה, דלמא חזא ליה חובה ולא פלגינא עילוייה, ומתחילין מן הצד (שלא ישמע) [ששמע] (אחד ?) דברי אחד מן המוסים ויסכים עמו, [לפיכך ראוי שיתחילו מן הצד כי שמא לאחר שישמע המופלא המענות שמענו הראשונים לזכות הגדון יחזור ויהפך בזכותו, אף על פי שבראשונה היתה כוונתו לחובה. חרושי הר"ן, וראה ע"ל],

רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, מהכא שמואל א כה יג ויאמר יְהוָה לְאַנְשֵׁי חֶגְרוֹ אִישׁ [אַתָּה חֶרְבוֹ וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ [אַתָּה חֶרְבוֹ, וַיַּחְגְּרוּ גַם-דָּוִד אֶת-חֶרְבוֹ בְּצִמְרוֹנָה נִמְנו עָלָיו לְדוֹת פִּי] לנבל שאמר לערי דוד מי בן דוד ומי בן ישי] משום מורד צמלכות, [ולכאורה קשה איך עמד דוד עמהם הלא הוא היה רבם ? לכן ממשך אמר רב שונה אדם לתלמידו וכו'. כוס הישועות],

אמר רב, שונה אדם לתלמידו ומראה לו פנים לזכות ולחובה צמוך הדין, וכן עמו ונמנה עמו או לזכות או לחובה, ומטין הדין על פי התלמיד כלאחר מן הדיינין, וכן עמו בדיני נפשות,

מיתבי, הטהרות והטמאות שהוראתן צמיד, ואין צהם מנין אלא אם כן חולקין וצריך לעמוד למנין, אם רבו הטמאין או המטהרין מונין את האב וצנו, או את הרב ותלמידו צמיס, האב ובנו, הרב ותלמידו מונין להם שנים,

אצל דיני ממונות, ודיני נפשות, ודיני מכות, קידוש החדש, ועיבור שנה שמנין שלהם אף צמחילת הדין (ומן) [מן] המורה, שזה צריך שלשה, ודיני נפשות עשרים ושלשה, וכן קידוש החדש צריך שלשה, דמשפט כתיב ציה (מהלל פא) כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, ומוקמינן ליה בקידוש החדש צמסכת ראש השנה (כה, ז), וכן עיבור השנה, צריך שלשה חמשה וצנעה, אב ובנו הרב ותלמידו, אין מונין להן אין האב וצנו כשרין זה עם זה, ולא הרב ותלמידו נמנין אלא אחד [פ' ואין לפרש דהא דאמר רב ודנו עמו פירוש יושב אצלו, דהא סיפא דברייתא וכו'. כוס הישועות וערוך לגר] וסיפא דברייתא לא ישב צמידו ואפילו שותק אלא יעמוד והולך לו?

דף ל"ו ע"ב

כי קאמר רב דתלמידו נמנה, לא אמר אלא כגון רב כהנא ורב אסי, דלגמריה דרב הוו צריכי למה ששמע מרבו, אצל ולסבריה דרב למנא ראיות ולישב הטעמים לא הוו צריכי הלכך גברא צאפי נפשיה הוא, דאי משום גמרא דשמע מיניה כל ישראל נמי מנשה קבלו, ואין אלו טעמים הצבת (לצו) [רבו]. רש"ש [דנימא אם היתה חכמתו מפי רב אחר היו אומר טעם אחר,

אבני חן על מסכת סנהדרין

לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות,

והוינן בה לאתויי מאי, ואמר רב יהודה לאתויי ממזר?

חדא לאתויי גר, וחדא לאתויי ממזר,

וצריכ', דאי אשמעינן גר דראוי לבא בקהל, אבל ממזר אימא לא,

ואי אשמעינן ממזר, דבא מטיפה כשרה מזרע ישראל, אבל גר דלא בא מטיפה כשרה אימא לא, צריכא:

[שנינו במשנתנו] ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות: מאי טעמא? דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום פגם משפחה,

אמר אמימר מאי קרא? שיר השירים ד כולך יפה רעיתי ומום אין בך [ואיכא דדייקי לה מדכתיב כלך כלך בנימטריא שבעים. רמ"ה],

[ומקשה] ודילמא מום ממש [ונמצא שאין ראיה מפסוק זה]?

[אלא] אמר רב אחא בר יעקב, אמר קרא במדבר יא והתניצבו שם עמד, עמד בדומין לך,

ודילמא הך דנימי משה הוא דבעינן מיוחסין, שיהו ראויין. רע"י שם שכינה עליהן התם משום שכינה דכתיב (צמדצרי יא) ואכלתי מן הכרם?

אלא אמר רב נחמן בר יצחק, אמר קרא שמות יח ונשאו אתך סנהדראות (שמילק) [שמלק. רע"י] לו יתרו לשפוט את העם, דאין כאן משום שכינה, דכתיב והקל מעליך ונשאו אתך ולא מן ונשאו אתך צמסא העם (צמדצרי י"א) יליף, דהואל בשבעים זקנים שהלכו עמו לאלה מועד כמי, ומשום שכינה, אתך בדומין לך ליהוי:

מתני': סנהדרין אף של עשרים ושלשה היתה כחצי גורן [גורן = מקום חלק עפ"י רוב עגול, מתוקן לדוש בו תבואות. מלון עברי] עגולה צעגולה היו יושבין,

[נראה דגרמו לגורן אע"ג דצורתם כירה, לרמוז דרומים לגורן שבה מפרשים האוכל מן הפסולת, ובוררים הטוב מן הרע, שכמו כן הסנהדרין מבררין האמת מן השקר, ע"י משאם ומתנם הדומה לדיש הנעשה בגורן. הון עשיר].

כדי שיהיו כולן רואין זה את זה לפי (שם היו) [שהד"ס] יושבין בשורה און פני הראשונים רואין זה את זה,

וצעגולה שלמה און יושבין, לפי שצריכים צעלי הדין והעדים ליכנס לדבר צפני

א"ר אבהו, עשרה דברים חן צמניטין סנהדרין (לז, ב) יש בין דיני ממונות לדיני נפשות, וכולן אין נוהגין בשור הנסקל להיות שור נפשות, אף על פי שאמרנו צפרק קמא סנהדרין (ב, א) לענין עשרים ושלשה, כמיתת צעלים כך מיתת השור, חוץ מעשרים ושלשה שצריך עשרים ושלשה כדיני נפשות,

מנא הני מילי? אמר רב אחא בר פפא דאמר קרא שמות כג לא תטה לרעה על פי אחד, אכל אתה מטה לחוצה דין השור על פי אחד, ומכא גמיר לכולהו מעלות דלא נהיגי חוץ מעשרים ושלשה, ומסתברא דהיקש להכי אחי, שהוא עיקר הדין ותחילתו, אכל כולהו אינך להללה אחי, ומה לנו לחוס על שור המועד מוטב לקיים צו ובערת הרע (דברים יט) משפט אביונך בריבו, משפט אביונך אי אתה מטה, אבל אתה מטה משפט של שור הנסקל,

עשרה! הא מ' הו? והדר (פרקיין) [פרקיין. רש"י] אלאקפמין ו הא עשרה קתני חן צמניטין? ואמר האי דקשיא לן תשעה הוו משום דאין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא דמאי טעמא ממזר פסול מדיני נפשות משום דבעינן עשרים ושלשה, דהיינו סנהדרי, וצנהדרי כתיב [שמות יח כב. כצ"ל] ונשאו אתך צדומין לך, מיוחסין כמותך,

הא איכא אחריתי, דתניא אין מושיבין בסנהדרין זקן ששנה צבר צער גדול צנים ואינו רחמני, וכן וסרים ומי שאין לו בנים,

[ששכח כבר צער גדול צנים וכו'. וראה רבינו חננאל במסכת הוריות ה' ע"ב בסוף העמוד וז"ל, והא דתנן זקן תרגומה שאין לו כבר תוחלת בנשים, שכבר נסתכל החוב והופרה האביונה,

על פי פסוק בקהלת יב ה' וינאץ [ענין בויון ומיאום] השקך [ענין השתדלות והחמדה]. ויפתבל התגב ופרש"י שם אלו העגנות, שיהיו עגנותיו דומות עליו כסובל משא כבד [buttocks], ותרפ האביונה צנה חמדת מאות נשים, שאין נזקק לנשים וכו' [לשון תאוה, כמו לא אבה יבמין] פיהלך האדם אלביית עו' למו' וקבבו בשוק הסו' פד'ים,

[המשך דברי הר"ח] ומשום הכי לא חוי, דהא בצירה ל' מאורייתא מצות פרי' ורבי' דלא קיים,

ויש מפרשים משום דאינו רחמני דלא מרחם אלא מאן דאית ל' בני דכתיב כרחם אב על בנים, ואיכא לאקשוויי אי הכי מאי שנא זקן].

ר' יהודה מוסיף אף אכזרי, וחילופיהן במסית דרחמנא אמר דברים יג לא תחמול ולא תכסה עליו:

[שנינו במשנתנו] הכל כשרין לדון דיני ממונות: הכל לאתויי מאי אמר רב יהודה לאתויי ממזר הא תנינא חדא זימנא כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות ויש ראוי

אבני חן על מסכת סנהדרין

לסמוך אחד להוסיף על מנין סומכין מן הראשונה] סומכין מן הראשונה [מהראשונים] [שורה הראשונה של החכמים], שהם גדולים מכולן, [ועכשיו שחפר חכם אחד משורה ראשונה] אחד מן השניה בא לו לראשונה ולא שיצאו מן הקהל לראשונה, לפי שהגרוע מן התלמידים שצבורות, גדול מגדול שנקלה, [ו. משניות] אחד מן השלישית בא לו לשניה,

בוררים להן עוד אחד מן הקהל, ומושיבין אותו בשלישית, ולא היה אותו שנזכר מן הקהל יושב במקומו של ראשון ראש צורה שלישית [שרש"י מפרש "ראשון" היינו ראשון בשורה, # אך קשה דלפ"ז היה צ"ל במקום הראשון], אלא יושב במקום הראוי לו, אלא במקום הראוי לו צדק השורה, וכן אותו שצא מן השלישית לשניה, וכן אותו שנסמך מן הראשונים לא היה יוצא במקומו של ראשון, אלא כולן צדק השורה, וכל בני השורה נמשכין איש איש למעלה ממקומו, וממלאין זה מקומו של זה, מפני שהקטן שצדיינס גדול מן הגדול שבתלמידי הראשונה, והקטן שבתלמידי הראשונה גדול מן הגדול שצדיינס, הלכך כי יידי כולו יידי, כשמת אחד מהן, ומושיבין אחר תלפיו, כולן צריכין לנוד איש איש ממקומו:

נב"א: [סנהדרין היתה כחצי גורן. ד"ס] מנא הני מילי דצעגולה היו יושבים?

א"ר אחא בר חנינא דאמר קרא שיר השירים ז ג שְׁרָרָה אֶנִּי הַפְּהֶרָה [טבורך יחי' עגול כאן [לשון מורק] העגול כדמות הירח. מצודות] עגול הוא אֶל־יַחְסֵר הַמְּזֹנָג וְגו',

שְׁרָרָה [במגן] זו סנהדרין [פ' כל הענין [בשיר השירים] מיירי בסנהדרין של ע"א, והיתה בירושלים], למה נקרא שמה שררה, שהיא יושבת בטיבור של עולם שצית המקדש צלמאנעו. רע"י של עולם, אגן, שהיא מגינה על כל העולם כולו, הסהר שהיא דומה לסהר צעגולה [פ' שיושבין בעיגול],

אל יחסר המזג שני חלקי מים ואחד יין. אל יחסר המזג - אל יחסר מחלק השלישי שהוא כדי הראוי למזג [ראה שבת עז]. שאם הוצרך אחד מהם לעסקיו [רע"י] לצאת חוץ ללשכה, רואין אם יש עשרים ושלושה שלש של שבעים כנגד סנהדרין קמנה יוצא, ואם לאו אינו יוצא:] [וממשיך לפרש הפסוק],

שיר השירים ז בְּמִנְהָ עֲרִמַת חַיִּים, מה ערימת חיים הכל נהנין ממנה, אף סנהדרין הכל נהנין ממעמיהן [צריך ביאור. משמר הלוי. # ולכאורה הפירוש שנהנין מסברותיהם]:

שיר השירים ז סוּגָה סייג הוא גדר בְּשֵׁי שְׁנַיִם גדורה בשושים, כלומר צאורה קלה וצדולה מועטת, הם נפרשין מן העצירה ואין צריך גדר אצנים להפסיקן, שאפילו כסוגה של שושים שאפילו אין רחוקין מן העצירה, אלא גדר שושים מפסיק ציניהם, לא יפרצו בהן פרצות לא יפרצו זה פרצות הגדר [לעבור עבירה],

כולם, שיהו כולן רואין את העדים, ומדקדקין [צדצרים] [צדצרים. ד"ס], ולא [שיהא] [שיהו. ד"ס] פני העדים לשורה זו, ואחריהם לזו,

ושני סופרי הדיינים עומדים [במאירי הגירסא יושבים] לפניהם [לפני הדיינים], אחד מימין ואחד משמאל, וכותבין דברי [מחייבין ודברי מוכיין] [המוכין ודברי המחייבין] שניהם כותבין דברי המוכין, ושניהם כותבין דברי המחייבים, שאם יטעה האחד יוכיח כתבו [על] של חצירו,

[נראה שעומדים הסופרים פנים אל פנים ומעומד היו כותבין, כנראה לא היו לפניהם שולחן לכתיבה כמנהג סופרי זמננו, כי היו כותבין על פנקס ועל לוח או על גויל שמהוירקין אותו בידיהם, וכותבין על גבי כף שג' או על ברכיהם כמנהג אנשי מורה גם היום. לחם שמים]

ר' יהודה אומר, שלשה הוו, שמתוך [ש. ד"ס] טורח הטעמים [ש. ד"ס] ירצה עליהן יטעו צדק, אלא אחד כותב דברי המוכין, ואחד כותב דברי המחייבין, והשלישי כותב דברי המוכין ודברי המחייבין דברי כולם, ומתוך שאין טורח רב עליהם, לא יקצרו צדק, ואם יטעה אחד מהם יוכיח כתב של שלישי,

דף ל"ז ע"א

ושלש שורות של תלמידי חכמים כל אחת כמנין [סנהדרין] [הדיינים. כ"י], עשרים ושלשה [וכן הוא לעיל ז: "ושלש שורות של עשרים ושלושה", נמצא שהיו 69 ת"ח יושבים שם, חוץ מהב"ג דיינים], שאם יחלקו העשרים ושלשה, רובן מחייבין ומיעוט מוכין, והטעיה לרעה אין על פי אחד, וצריך להוסיף שנים שנים עד שבעים ואחד, הלכך צריך להוסיף לפנייהם ארבעים ושמה להשלמת שבעים ואחד, ולא אורח ארעא לעשות שורות לתלמידים של עשרים וארבע, שמה מרובה משל דיינין [שהם כ"ג], ולא לעשות שורות קטנות, ולא שמים של עשרים ושלשה, ואחד שנים תלמידים, הלכך עבדי שלש שורות,

יושבין לפנייהן [היינו לפני הסנהדרין פנים אל פנים. משמר הלוי] אף הן צעגולה, אלא שהגדולים יושבין על הספסלין, והתלמידים על הקרקע,

כל אחד ואחד, מכיר את מקומו לפי שנתחלה כסדר הושיבוס, שורה ראשונה גדולה [השושבה] משל שניה, והיא [השניה] גדולה מן השלישית, וגם ככל שורה ושורה הושיבוס כסדר, הגדול כראש [לימין], שני למטה הימנו [לשמאלו], וכן כולן זה למטה מזה, לפיכך צריך כל אחד להכיר מקומו, # [והוא פלא איך היו חושבין מעלה כל אחד מע"א סנהדרין בריוק על הסדר מי גדול ממי, וכן במשמר הלוי תמה איך יהיה הדין אם במשך הזמן גדל האחד ועלה על חברו בחכמה, האם ישתנו כעת המקומות, ואך יהיה הדין אם יש שנים שווים?],

הוצרכו לסמוך [פ' ליקח תלמיד חכם ולעשותו דיין סמוך] כגון [כ?] שמת אחד מן הדיינין [אבל הרמב"ם בפ"ה הל"ה כתב אם נחלקו הסנהדרין והוצרכו

אבני חן על מסכת סנהדרין

ראש לשועלים:

מתני': כיצד מאיימין את העדים שלא יעידו עדות שקר, על עידי נפשות, היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן, שמא תאמרו מאומד בגמרא מפרש ומשמועה עד מפי עד, ומפי אדם נאמן, שמא אי אתם יודעין שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה,

הוּו יודעין, שלא כדיני ממונות דיני נפשות, דיני ממונות 66 העד שקר אדם נותן ממון לזה שנפסק על ידו, ומחזירו לו ומתכפר לו,

דיני נפשות, דמו ודם זרעותיו, תלוין בו עד סוף העולם, שכן מצינו בקין שהרג את אחיו, שנאמר בראשית ד' דמי' [לשון רבים] אחיך צועקים, אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך, דמו ודם זרעותיו,

דבר אחר [אינו מן האיום של סנהדרין להעדים, רק פירושא דקרא נקט תנא. יכין], דמי אחיך, שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים [מודלא ידע במה ימיתו היה מכה אותו בעצים ואח"כ באבנים. יכין, דמי אחיך פירושו טיפי דם, ש"מ שהיה חלוק לכמה טיפות לחיותו מושלך על העצים ועל האבנים, ונראה שרמזו לנו בזה, שמלבד נקמת הריגתו שהיה תובע, היה תובע נקמת אבירות אחיו שפצע בו כמה פציעות כדאמרינן בגמ' עיי"ש. הון עשיר],

לפיכך נברא אדם [הראשון] יחידי כל זה אומנן. כ"י להס' ללמודך שכל המאבד נפש אחת מישראל # [וכי דוקא מישראל ? ויש בד"ם שאין גורסין "מישראל"], מעלה עליו הכתוב, כאילו איבד עולם מלא לפיכך נברא אדם יחיד, להראותך שמאדם אחד נברא מלאו של עולם,

וכל המקיים נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב, כאילו קיים עולם מלא,

[ועוד טעם למה נברא יחיד] ומפני שלום הבריות [גם זה אינו מכלל האיום, רק טעם דקרא קדריש בכמה אופנים. יכין], שלא יאמר אדם לחבירו, אבא גדול מאביך [לכן נבראו כל הבריות מאדם אחד],

[ועוד טעם למה נברא יחיד] ושלא יהו המינים אומרים, הרבה רשויות בשמים וכל אחד נברא את [האדם] שלו,

ועוד, לכן נברא יחיד ולהגיד להראות לדורות הבאים גדולתו של הקב"ה שצוהם הראשון, כל הדורות טעויות, שלא היה תחלה אלא חותם אחד, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם היינו אותו כחל שהנורה מקוקה זו אחד כל המטבעות שאדם טועב על ידי כחל אחת כולן דומין זה לזה,

[אבל] ומלך מלכי המלכים הקב"ה, טבע כל אדם בחותמו

והיינו דאמר ליה ההוא מינא, לרב כהנא, אמריתו [אתם אומרים] נדה שרי לייחודי בהדי גברא [עם בעלה], [וכי] אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת אוחזת ודולקת, כמו (שבת כח, א) שקיפלה ולא הבהבה, וכלעו פלמי"ד (צוער, עולה צאש),

אמר ליה, התורה העידה עלינו [המינים הם בעצם יהודים שהתנצרו רח"ל, ולכן אומר "עלינו" שכולל גם המינים. משמך הלוי] סוגה בשושנים, שאפילו כסוגה בשושנים, לא יפרצו בהן פרצות,

ריש לקיש אמר מהכא שיר השירים ז' כפלח [ענין בקוע. מצ] הרמון רקתך [הוא גובה הפנים אצל העין מזה ומזה. מצודות], אפילו ריקנין שבך, מלאין מצות כרמון,

ר' זירא אמר מהכא בראשית כו וירח את ריח בגדיו, אל תיקרי בגדיו, אלא בגדיו,

הנהו בריוני פריזיס, לשון צוריס דהוה בשיבבותיה דר' זירא, דהוה מקרב להו, כי היכי דניהדרו להו בתיובתא, והו קפדי רבנן # [לכאורה הפירוש על הרבנן של הביחמ"ד שמה שעשה ר' זירא לא היה מקובל אצל חכמי הדור. וראה מש"כ במשמך הלוי],

כי נח נפשיה דר' זירא, אמרי, עד האידנא הוה (חריכא קמין) [קמינא חריך. ד"ס, וכעני"ז בב"מ פה, וכן בברכות מו. וראה רש"ש] שקיה # [ואי כמ"ס בדפוס אולי קראו לו כן הברינים, באופן משחק המילים, בדרך שחוק, ואולי מתוך אהבה] ר' זירא גולא הוה, וממרכו שוקיו על ידי מעשה דצדיק נפשיה צמורה שגילא [שהתענה מאה תעניות שלא ישלום בו אש של גיהנום וד' בודק עצמו כל ל' יום בתנור שהוסק. פעם נתנו בו חכמים עיניהם ונשרפו שוקיו], צהשוכר את הפועלים (צנא מניעא פה), וקרו ליה (מריכא קטן) [קמינא חריך. רע"י] שקי,

דהוה בעי עלן רחמי, השתא מאן בעי עלן רחמי, הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה # [הרי שגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן. חולין ז:]:

[שנינו במשנתנו] שלש שורות כו': אמר אביי, ש"מ מדקמני לא היה יושב במקומו של ראשון כי נייד כולהו נייד, כדפרישית לעיל כולהו נייד,

ולימא להו עד האידנא הוה יתיבנא ברישא [למשל בראש שורה שניה], השתא מותביתו לי בדנבי צונצות [בסוף שורה ראשונה, וכן משליש לשני]?

אמר אביי, דאמרי ליה הכי, הוי זנב לאריות, ואל תהי

אבני חן על מסכת סנהדרין

מחשבות # [צ"ע מה ענין יודע מחשבות כאן ?] 'פרע מאותו האיש, שהרג את חברו,

אמרו, לא זזו משם, עד שבא נחש והכישו, ומת,

והאי בר נחש הוא [מיתתו בנחש דהיינו שריפה, הלא רציחה מיתתו בסוף], והאמר רב יוסף, וכן תני רבי חזקיה, מיום שחרב בית המקדש, אף על פי שבמלחמה סנהדרין, ארבע מיתות לא בטלו, לא בטלו והא בטלו?

אלא דין ארבע מיתות לא בטלו פורענות צדי שמים, הדומה למיתה שהיא ממזיקה זה [פירוש אע"פ שלא התרו בו ואין שם עדים, דהא הך עובדא דר' שמעון בן שטח לא היה שם התראה ולא עדים. חדושי הר"ן],

מי שנתחייב סקילה, או נופל מן הגג דומיא דסקילה, כדמקן לקמן סנהדרין (מה). בית הסקילה היפה גבוהה שתי קומות, וקומה שלו הרי כאן שלש, או היה דורסתו [ארי מפילו לארץ והורגו דכריסה. רש"י כתובות ל:],

מי שנתחייב שריפה, או נופל בדליקה, או נחש מכישו דקלי ליה זיהרה, ארס של נחש שורפו,

מי שנתחייב הריגה, או נמסר למלכות, או ליסמין באין עליו שדרכן להרגו בסיף, וכן נמסר למלכות שמחזין ראשו,

מי שנתחייב חנק, או טובע בנהר, או מת בקרונפי [choking, suffocation?]

אמרי, ההוא חטא אחריתי הוה ביה שהיה ממזיק שריפה שהיא חמורה, דאילו רוצח בסיף הוא, ומיתה סייף קלה דלאמריין בלרבע מיתות (סנהדרין מט:), דאמר מר, מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד, נידון בחמורה:

[ואע"ג דמשום תפלת ר' שמעון נענש, שאין כל המתחייב מיתה נענש בדין ארבע מיתות, שיש רשע מאריך, וזה שנענש משום תפלתו, היה בדין שיענש באותה מיתה, אלא שהיה בו חטא אחר לדונו משמים בחמורה, כיון שנתחייב איזו מיתה בשביל ר' שמעון. חדושי הר"ן]

[שנינו במשנתנו] מאומד וכו': בדיני נפשות הוא דלא אמדינן, הא בדיני ממונות אמדינן עדות מאומד, מדתקן ליה גבי איז עידי נפשות, ולא תנן ליה גבי איז עידי ממונות בפרק דיני ממונות (לעיל סנהדרין כט, ב) דלאמריין להו, שהיה שקרי אלאגרייהו זלי?

כמאן כר' אחא, דתניא ר' אחא אומר, גמל האוחר בין הגמלים נוסף, שמעתי, [ראה יעב"ץ] ולי נראה כשהגמל הזכר מזדווג עם הנקבה קרי ליה אוחר, דלמחר בנכורות (ס, ב) גמל אחר כנגד אחר,

של אדם הראשון, ואין אחד מהן דומה לחבירו [פי' אבל אם היה בורא הרבה אנשים בתחלה, ולכל אחד היה צורה שונה, לא היה חידוש שיחיו בני אדם בצורות שונות]

[ואע"פ שהכל מקבלים אותה צורה, ישתנו אישיהם במאורעים רבים כמו שהוא מצוי ונראה. פירוש המשניות להרמב"ם],

לפיכך, כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם כלומר משום אני כעולם מלא, לא אטרד את עצמי מן העולם בעצירה אחת, וימשוך ממנה, ושמוא תאמרו

דף ל"ז ע"ב

מה לנו ולצורה הזאת להכניס ראשינו בצלגה הזאת, אפילו על האמת,

[על זה משיבין לו] והלא כבר נאמר ויקרא ה' והוא עד, או ראה, או ידע, אם לא יגיד [ונשא עונו] וגו' עליהם מוטל חובה, ונשיאות עון, אם לא תגידו מה שראיתם,

ושמוא תאמרו, מה לנו לחוב בדמו של זה להיות מתחייבים (מדמיו) [בדמיו. רע"ב, רמ"ה, פני משה] של זה, נוח לנו לעמוד כאם לא יגיד, והלא כבר נאמר, משלי יא באבוד רשעים רגה אם רשע הוא, אין כאן עונש:

נב"ז ת"ר, כיצד מאומד, אומר להן שמוא כך ראיתם, שרץ אחר חבירו לחורבת, ורצתם אחריו, ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף, והרוג מפרפר, אם כך ראיתם, לא ראיתם כלום,

תניא, (א"ר) [אמר. שהלא הוא היה מן הזוגות ולא נקרא "רבי". אמרי צבי] שמעון בן שטח אראה בנחמה [לא אראה נחמה וגמרה הפכו לנחמה, פ"א אראה נחמה נשבע ימומו ציו ואראה נחמתן. מכות ה:], [יש לשון זה בעוד ד' מקומות בש"ס: חגיגה מז:, כתובות סז:, שבעות לד:, מכות ה:], [שמעון בן שטח כשנשבע "לא אראה" אמר, אלא מפני דורות הבאים שלא ראו את הדבר גרסו כן, שאילו נשבעו "לא אראה בנחמה אם לא ראיתי" נמצאו מקללין את עצמן, לפיכך הוצרכו לכנות ולומר אראה בנחמה אם לא ראיתי. רמ"ה],

אם לא ראיתי אחד, שרץ אחר חבירו לחורבת, ורצתי אחריו, וראיתי סייף בידו, ודמו מטפטף, והרוג מפרפר [struggle in convulsions],

ואמרתיו לו, "רשע" מי הרגו לזה [ואע"ג דאין ממיתין על אומד כזה מ"מ מותר לקרותו רשע. א"נ י"ל דזה רשע מעיקרא הוי כדאמר בסמוך [ההוא חטא אחריתא הוה ביה]. עיין יעקב], או אני או אתה שמעון בן שטח קאמר ליה הכי, אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי, שהרי אמרה תורה דברים יז על פי שנים עדים יומת המת, היודע

אבני חן על מסכת סנהדרין

[הערתקתי מב"ב צג.]

[בבכורות ח. אמרין דהכל משמשין פנים כנגד עורף, חוץ משלשה שמשמשין פנים כנגד פנים ואלו הן דג ואדם ונחש וכו' תנא [שנינו בברייתא] גמל אחור כנגד אחור. עכ"ל, # וזה צריך עיון דלמעשה גם הגמל משמש פנים כנגד עורף,

ואולי מפני שדרך הגמלים שהולכים יחד הרבה זכרים ונקבות, ומתוך החברה הולך זכר אחד מצד אחת הנקבות שהוא להוט אחריה ומכנים ראשו וגופו מתחתיה ומגביה את צד האחור שלה עד שהוא נופל מצד ראשה לארץ, ואולי לכן זה נקרא אחור,

וגם "ל דלא דוקא גמל, אלא כיון שדרך כל בהמות שהוזכר עולה על הנקבה מאחוריה [פנים כנגד עורף] קורא לה האחור],

ונמצא גמל הרגו בצידו, בידוע שזה הרגו שדך סוסים מזוינים [פי' שעוסקים בוויג] להכות סוסים [שצנדיהם ?], והיינו מאומד,

ולמעמך [שמה ששנה כאן בדיני נפשות דאסור, בדיני ממונות מותר] עד מפי עד דקתני דמן הכא, ולא מנא לה לאיס צעדי ממון הכי נמי כו', בדיני נפשות, הוא דלא אמרינן, הא בדיני ממונות אמרינן,

והתנן, אם אמר, הוא אמר לי [לנו] הממויץ אמר לנו שאני חייב לו אכל לא צפני המוצע אמר לנו כן, לא הוא הודאה, איש פלוני אמר לי [לנו] שהוא חייב לו שזה חייב לזה, שהוא ראה בהלואה, היינו עד מפי עד, שניהם היו שם לא אמר כלום, עד שיאמר בפנינו הודה לו, שהוא חייב לו מאתים זוז,

אלמא, אף על גב דפסילי בדיני ממונות, אמרינן להו בדיני נפשות, הכא נמי אף על גב דפסילי [אומר] בדיני ממונות, אמרינן להו בדיני נפשות להכנות הדברים, ולפרש לאיס, וצדיני ממונות לא איכפת לן לאיס עליהם כל כך:

[שנינו במשנתנו] הוו יודעים [שלא בדיני ממונות דיני נפשות, דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו, דיני נפשות, דמו ודם וזרעותיו תלוין בו, עד סוף העולם, שכן מצונו בקין שהרג את אחיו, שנאמר דמי אחיך צועקים, אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך, דמו ודם וזרעותיו] כו'.

1. אמר רב יהודה בריה דר' חייא, מלמד [דמי לשון רבים] שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות לכן נאמר דמי, פציעות פציעות מכת מרד קרי פצעים, שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאת, עד שהגיע לצוארו,

2. וא"ר יהודה בריה דר' חייא, מיום שפתחה הארץ את פיה וקיבלתו לדמו של הבל [להעלימו מן העין כדי לכסות על עונו של קין. רמח], שוב לא פתחה, שנאמר ישעיה כד טו מכנף הארץ יזמרו ת שמענו צבי לצדיק, מכנף הארץ ולא מפי הארץ

[שעל לשון זמירות שייך יותר מפי הארץ],

[והא דקאמר דמוזן הבל לאו מקרא יליף, אלא סברא הוא דאז הוא שפתחה את פי' ונתקללה ומסתברא דמאז לא פתחה פי' לטובה, ע"ד אין קמיגור נעשה סניגור. ראש משביר],

איתיביה, חזקיה אחיו [של ר' יהודה, שהיו יהודה וחזקיה בניהם תאומים של ר' חייא], במדבר טו ותפתח הארץ את פיה, א"ל לרעה פתחה, לטובה לא פתחה,

3. א"ר יהודה בריה דרבי חייא, גלות מכפרת [עון, ד"ס] מחצה, מעיקרא כתיב בראשית ד והייתי נע וגד, ולבסוף כתיב בראשית ד וישב בארץ נוד ולא כמיז נע, שכיפרה לו גלותו, דכמיז [בגלגלית ד] וילא קין,

אמר רב יהודה, גלות מכפרת שלשה דברים מרד ועצב ודבר, שנאמר ירמיה כא ט (כה אמר ה' וגו') הישב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר, והיו צא ונפל על הפשדים הצירים עליכם יחיה, והיתה לו נפשו לשלל [משמע שע"י שהולך בשבי יהיה נפטר מו' דברים אלו, וקשה דב"ב ח: אמרינן על הפסוק כה אמר ה' אשר למות למות, ואשר לחרב לחרב, ואשר לרעב לרעב, ואשר לשבי לשבי, דשבי קשה מכולן דכולהו איתנהו ביה. וצ"ע. אמרי צבי],

ר' יוחנן אמר, גלות מכפרת על הכל, שנאמר ירמיה כב ל (פה | אָמַר ה') כָּתְבוּ אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה [כניה מלך יהודה], עֲרִירִי גִבֹּר לֹא־יִצְלַח בְּיָמָיו שׁוֹם הַגִּלְמָה, וצניניה מלך יהודה כמיז, פ' ל' א' יצלח מזרעו, איש יושב על־פסא דוד, ומישל עו' ד ביהודה,

ובתור דגלה כתיב, דברי הימים א ג יז ובני יכניה אסיר שאלתיאל בְּנֹו, אסיר שעבירתו אמו בבית האסורין, שאלתיאל ששתלו אל, שלא כדרך הנשתלין, גמירי שאין האשה מתעברת מעומד,

דף ל"ח ע"א

והיא נתעברה מעומד שהיה צית האסורין לר ואין מקום לשכב, ושילשלו שם אשה, וצאגדה דויקרא רבה (אמרה) [אמרין. רע"י] לה,

דבר אחר, שלתיאל שנשאל על אלתו אל [פי' שהקב"ה נשאל על שבעתו שאמר כתבו את האיש הזה ערירי], להמיר לו גזירה שנשבע שלא יהא לו בן, והמירו לו פמליא של מעלה, ושבעה כמיצה בהיהא פרשה דכמזו את האיש הזה בספר ירמיה (כב),

[ודורש עוד שם] זרובבל שנזרע בבבל [פי' הוא בנו של שלתיא] כדכתיב בקרא זרובבל בן שלתיא ושמו העצם נחמ' וממילא שם עצם של שלתיא הוא חכל'ל. רגל ישרה. וראה חמרא וחיי], ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

פוממין אמריס, וכמה היו אלף # [למה צריך לומר שהיו אלף, ומה מוסף בזה הלא הוא מפורש בפסוק? ואולי זה חלק מן התמיה שת"ח גדולים כאלו היו מהם "אלף" מספר גדול כזה],

[ומביא עוד מעשה בבני ר' חייא]

יהודה וחזקיה בני רבי חייא, הוו יתבי בסעודתא קמי רבי, ולא הוו קא אמרי ולא מידי, אמר להו [אמר להם רבי לבני ביתו], אגברו חמרא אדרדקי [פי' הגבירו את היין על התלמידים הצעירים, דהיינו צוה שיתנו להם יין לשתות והיין יגבר עליהם] [לילדים אלו, יהודה וחזקיה], כי היכי דלימרו מילתא,

[דע"י התורה יש לנו קיום בגלות, וכן מצינו שגלו סנהדרין ר"ה לא. שגלו י' גלויות # [אין משם ראיה כל כך], וכן כשירו למצרים שלח יעקב את יהודה לפניו לתקן לו בית התלמוד, וגם במסכת מכות י' תלמיד שגלה מגלין רבו עמו. שעמז"ב],

דברים ד כח כִּיתוּ לִיד כְּנִים וְכְנִי כְּנִים וְנָן שְׁנָתָם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתְּם וְעִשִּׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל גְּעִשִּׂיתָם הָרַע בְּעֵינֵיהֶּ אֶל הָיָה לְהַכְעִיבוֹ: כו העירתי בכם היו 'ם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בִּירָאֵב תִּאֲבָדוּן מִהָרַע מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־תִּירְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תֵאָרְכּוּ יָמִים עֲלֶיהָ כִּי הַשָּׁמַד תִּשְׁמְדוּן: כז וְהָיִין ה' אֶתְכֶם בְּעָמִים וְנִשְׁאַרְתֶּם מִתִּי מִסָּפֵר בְּגוֹ' אֲשֶׁר יִנְהַג ה' אֶתְכֶם שָׁמָּה:

עולא אמר דקה של שקידה, שהקדים שתי שנים לוֹנְוֹ שְׁנָתָם [בגמ' 852] היינו [ש]הקדים חורבן [של מקדש. רע"י] שמי שנים לגימטריא דוושננס, דהיינו תמני מאה ותשעים ותרתין, והס גלו לסוף שמינה מאות ותשעים שנכנסו לארץ, דכתיב (מלכים א' ו) ויהי בשמינים שנה וארבע מאות שנה וגו', וימי בית הראשון ארבע מאות ועשר, הרי שמונה מאות ותשעים, לא מהס ארבעים שנה שנשתהו במדבר הרי שמינה מאות ותשעים, ואילמלי היה מממין עד וטושנס, היה מתקיים צהס כי אצד תאצדון מהר, והשמד תשמדון, דכתיב צהסיה פרשתא (דברים ד),

א"ר אחא בר יעקב, שמע מינה, מזהרה דמרי עלמא דהוא גימטריא דוושננס, וקרי ליה אצד תאצדון מהר, והקדמה דשמי שנים דקה הימה, תמני מאה וחמשין ותרתין 852 הוו [ולכן אנו אומרים בתפלתנו במהרה בימינו או בימינו בקרוב. ראה שעמז"ב]:

[שנינו במשנתנו] לפיכך [נברא אדם יחידי] כו': תנו רבנן, אדם [הראשון] יחידי נברא, ומפני מה?

1. שלא יהו המינים אומרים, הרבה רשויות בשמים,
 2. דבר אחר, מפני הצדיקים ומפני הרשעים, שלא יהו הצדיקים אומרים אנו בני צדיק אצנו צדיק נצרה, לפיכך אנו צדיקים, ואין אנו צריכין להתרחק מן העצירה כי לא נכשל צה, ורשעים אומרים [אין לנו תקוה שהרי] אנו בני רשע ואין אנו זקוקין צמשה וצמשה צמשה, כי לא יועיל,
- [שבני הצדיקים חושבים שהם צדיקים ממילא, וראה בשעמז"ב בשם ר"מ מפרימטלאן שלכן נקראו האבות הקדושים "אבות" שלא תלו כלל בזכות אבותם, וראיתי לפני הרבה שנים לפרש הפסוק בבמדבר ד כב "נשא את־ראש" אם אתה רוצה לקבל רבי על עצמך, אז "בני" אם כל הגדלות שלו הוא, שהוא מנוע צדיקים, "גרשו" ין "תגרש אותו, אבל אם "גם־הם" שיש להם זכות עצמן,

כיון דאיבסום, פתחו ואמרו, אין בן דוד בא, עד שיכלו שני בתי אבות מישראל, ואלו הן ראש גולה שבבבל, ונשיא שבארץ ישראל [פי' שהם מעבדים את הגאולה. שט], שנאמר ישעיה ח והיה מושיען של ישראל [דהיינו משיח] למקדש של ישראל, [בן יהיה לכל ישראל חוץ משני בתים, שלהם יהיה] ולאבן נגף ממחר הגלות, שמנפסת את הכנענים, ולצור מכשול [והוא כמו לאבן נגף] סלע מכשלה יהיה לשני בתי ישראל,

אמר להם [רבי] בני קוצים אתם מטילין לי בעיני [שהרי רבי היה נשיא שבא"י],

א"ל רבי חייא, רבי, אל ירע בעיניך, יין ניתן בשבעים אותיות גימטריא, וסוד ניתן בשבעים אותיות, נכנס יין צא סוד [תוס'], [וע"י דמכסמי סר מהם היראה והבושה והעיוז פנים כך ברבם. עיין יעקב],

א"ר חסדא, אמר מר עוקבא, ואמרי לה א"ר חסדא, דרש מרי בר מר, מאי דכתיב דניאל ט וישקד וימהר, כמו שזקד אני ומתרגמין מוסי [ענין מהירות] [יזמיה א'] ה' על הרעה, ויביאה עלינו, כי צדיק ה' אלהינו,

[ומתמה] משום דצדיק ה', וישקד ה' על הרעה, ויביאה עלינו,

אין, צדקה עשה הקב"ה עם ישראל, שהקדים ומיהר גלות דקיהו שהיא [ב. רע"י] אחרונה גלות צדקיהו, ועוד גלות יכניה קיימת צעד שגלות יכניה קיימת, שעדיין לא מתו אומן שגלו לצבל עם יכניה, שהיו חכמים צמורה, ולמדו [את התורה] לפני גולה האחרונה # [אולי הפירוש שלמדו אותם איד לקיים את התורה בגלות],

דכתיב ביה בגלות יכניה [בגלות הראשונה], מלכים ב כד טז וְאֶת בְּלִיאֲנָשִׁי תַחֲלֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים וְהַחֲרֹשׁ וְהַמְּסֻגָּר אֶלֶף הָפֶל גְּבוּ יָרִים עֲשִׂי מִלְחָמָה וְיָבִיִּים מִלְחָמָה גו' לָהּ בְּבִלָּהּ, חרש, כיון שפותחין צמורה הכל נעשו כחרשין קרי ציה המַשֵּׁ [במקום הַחֲרֹשׁ], מסגר, כיון שסוגרין בהלכה דבר הלכה הנעלמת מהן שוב אין פותחין אין לה

אבני חן על מסכת סנהדרין

"לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפַּחָתָם" זכות אבותם יעזור להם,

3. דבר אחר, מפני המשפחות, שלא יהו משפחות מתגרות זו בזו,

ומה עכשיו שנברא יחיד מתגרות, [אם] נבראו שנים יאמרו זה לזה אבא גדול מאבאך על אחת כמה וכמה,

4. דבר אחר, מפני הגולגלין ומפני החמסנין שיאמרו קרקע זה לפני אביו הראשון היתה, ולא לפני אביסם, ומה עכשיו שנברא יחיד גולגלין וחומסנין, נבראו שנים על אחת כמה וכמה:

[שנינו במשנתנו] ולהגיד גדולתו כו': תנו רבנן, להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, וכולן דומין זה לזה, אבל הקדוש ברוך הוא טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהן דומה לחבירו,

שנא' איוב לח תתהפך כחומר חותם לאחר מיתתו של אדם, מתהפך חותם שלו לחומר, וימלאו כנו לצוש בתמיית הממים, ומדקרי ליה חותם שמע מניה בחומס הן טצועין, ויתיצבו כמו לבוש,

ומפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה, שלא יראה אדם, דירה נאה, ואשה נאה [ע"פ הגמ' בברכות נו: ג'] דברים מרחיבין דעתו של אדם דירה נאה אשה נאה וכלים נאים], ויאמר שלי' היא ואין אדם מכחיש, הואיל ואין היכר ציניהן [ולכאורה קשה שאם כולם דומים לא שייך אחת נאה מחבירתה? ובראש משביר מחלק בין תואר הפרצוף לזיו ומראה פנים. וכעין זה ביעב"ץ. ובבבלין שלמה מפרש אשה נאה במלבושי' שהיא עשירה וכלים נאים היינו נכסי מלוג],

שנאמר איוב לח טו וַיִּמְנַע מִרְשָׁעִים או' רָם קלסמר פניו, וממך כך שלא יחא קלסמר פנים דומה לשל חביריהם וְזָרוּ עַרְמָה תִּשְׁבֵּר שִׁאֲנו יכול לומר שלי' היא,

תניא, היה רבי מאיר אומר, בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו, בקול במראה ובדעת, בקול ובמראה משום ערוה שלא יתחף לאשה בצעלה, לא ציוס מפני המראה, וציללה מפני הקול, ובדעת מפני הגולגלין והחמסנין אם יודע מה צלצ חבירו יחפש מנפוניו, וידע היכן ממונו,

ת"ר, אדם נברא בערב שבת, ומפני מה,

1. שלא יהו המינים אומרים שותף אדם היה לו להקדוש

ברוך הוא במעשה בראשית לפיכך קדמו לו כולם [שהכל נברא קודם האדם],

[וא"ת והרי המלאכים נבראו ב' ולמה לא יאמרו בהם שותף? וי"ל דשאני אדם שנברא יחיד כמו הקב"ה שהוא יחיד ויש למטעות בו יותר. ראש משביר],

2. דבר אחר, שאם תזוח דעתו עליו, אומר לו יתוש קדמך במעשה בראשית,

3. דבר אחר, כדי שיכנס למצוה שנת מיד,

4. דבר אחר, כדי שיכנס לסעודה מיד שימלא הכל מוק, ויאכל מאשר יספיק, משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין, ושיכללן, והתקין סעודה, ואחר כך הכנים אורחין,

[תוס' ברכות ס': אשר יצר את האדם בחכמה. נחמנומא, ויצרל אלהים את האדם, א"ר בון, נחמנה שהתקין מזונותיו ואחר כך צלאו, היינו דאמר בסנהדרין צוקף פרק אחד דיני ממונות (דף לט.) לכך נצרא צערב שנת, כדי שיכנס לסעודה מיד, ועל כן יסדו אשר יצר את האדם בחכמה],

שנא' משלי ט א חֲכָמוֹת בִּיתָה חֲצָבָה עֲמוּדֶיהָ שְׁבָעָה, ב מִבְּחָה מִבְּחָה מִסְכָּה יֵינָה אֶף עֶרְכָּה שׁוֹלְחָנָה, ג שְׁלָחָה נְעֻרְתֶּיהָ תִּקְרָא עַל־גִּפִּי מְרִמִּי קָרָת,

חֲכָמוֹת בִּיתָה חֲצָבָה עֲמוּדֶיהָ שְׁבָעָה, זו מידתו של הקב"ה, שברא את כל העולם כולו בחכמה,

חֲצָבָה עֲמוּדֶיהָ שְׁבָעָה, אלו שבעת ימי בראשית [דבשבעה ימים נברא העולם שאע"פ שבששה ימים נברא העולם, מ"מ היה חסר מנוחה עד שבא שבת בא מנוחה, והיינו דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי. תוס'],

מִבְּחָה מִבְּחָה מִסְכָּה יֵינָה אֶף עֶרְכָּה שׁוֹלְחָנָה, אלו ימים ונהרות וכל צורכי עולם,

שְׁלָחָה נְעֻרְתֶּיהָ תִּקְרָא, זה אדם וחיה,

עַל־גִּפִּי מְרִמִּי קָרָת, רבה בר בר חנה רמי, כתיב על גפי וכתיב במשלי ט יד עַל־כַּפָּא מְרִמִּי קָרָת, בתחלה על גפי, ולבסוף כשסרם נטרד על כפא [תוס'],

משלי ט מי פתי יסור הנה נחמיה דהאי קרא [על גפי מרומי קרת] כמיצ חסר לב אמרה לו, אמר הקדוש ברוך הוא, מי פתאו [עשה פתי] לזה יסור הנה לאכול מן העץ, אשה האשה שהיא חסר לב אמרה לו, דכתיב משלי ו גואף אשה חסר לב # [וצ"ע שמפסוק זה משמע רק שהגואף הוא חסר לב, ולא האשה?],

אבני חן על מסכת סנהדרין

ח מה אנוש כי תזכרנו, ובן אדם כי תפקדנו, הושיט [הקב"ה] אצבעו קמנה ביניהן ושרפם,

וכן בת שניה [היה כל המעשה שהיה בראשונה עד ושרפם],

כת שלישית, אמרו לפניו, רבש"ע, ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו, כל העולם כולו שלך הוא, כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה,

כיון שהגיע לאנשי דור המבול, ואנשי דור הפלגה, שמעשיהן מקולקלין, אמרו לפניו [בת שלישית] רבש"ע לא יפה אמרו ראשונים לפניך, אמר להן, ישעיה מו ועד וקנה [של האדם] אני הוא כל ימיו [אסגלנו], ועד שיבה אני אסבול וגו',

אמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה ארכו,

[והא מילתא תמיהא לן טובא שהרי הדבר ידוע שהארץ עומדת באמצע כיפה במבור הענולה וכו'] (איני מבין דבריו שם) מיהו הני מילי כולתו לשון הבאי נינהו כענין שנאמר ערים גדולות ובצורות בשמים כלומר שגבוהין יותר מדאי והכי משמע לן לפרושי ותו לא מדי [צריך למצוא מהיכן העתקתי את זה]. וראה שלטי הנבורים במסכת ע"ז דף ו' בדפי הרי"ף ו"ל המדרשים הם על ג' דרכים (א) יש מהם בדרך גזומא וכו' (ב) ויש מן המדרשים שהן על דרך מעשה ניסים וכו' (ג) ויש מן המדרשים שכוונת הכתובים בהם לדרוש המקרא בכל ענין שיכולין לדרוש וכו' עיי"ש. וכן ברשב"ם פסחים ק"ט ע"א ד"ה משוי שלש מאות. לאו דוקא וכן כל שלש מאות שבש"ס. וראה קיצור כללי התלמוד הנדפסים בסוף מסכת ברכות ו"ל דרך התלמוד לומר חשבון מופלג ולא דוקא אלא גזומא והני מילי ממאה ולמעלה אבל ממאה ולמטה דוקא הוא פ"ק דעירובין (ב). וראה ההקדמות של בן הרמב"ם והמהר"ן חיות על העין יעקב],

שנאמר דברים ד למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ, ולמקצה השמים ועד קצה השמים מקצה עד קצה,

כיון שספרת, הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו, שנאמר תהלים קלט ואחור וקדם צרתני שני זורות, 17 פרלופין (צרכות סא, 3) ותשת עלי כפך,

אמר ר"א, אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה, שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים כלומר, עומד צאצא וראשו מגיע השמימה (עד קצה השמים) כיון שספרת, הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו, שנאמר אחור וקדם צרתני וגו',

קשו קראי אהרדי [רבפסקו הראשון כתב מקצה השמים ועד קצה השמים, ובפסקו השני כתיב על הארץ ומקצה השמים] אידי ואידי חדא מידה היא,

תניא, היה ר' מאיר אומר, אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו, שנאמר תהלים קלט גלמי ראו עיניך מכל מראה עיניך נגלמתי, והיינו כל העולם, כדכתיב בזכריה (ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ (וכתיב דברי הימים ב מז כי ה' עיניו משוטטות בכל הארץ),

אמר רב אושעיא משמיה דרב, אדם הראשון

דף ל"ח ע"ב

גופו מבבל על שם [שהימה] [שהיא. רע"ז] עמוקה, נראה שמשם לוקח, ולכן נעשה מזולה, וראשו מארץ ישראל שהיא גבוהה ומשופה מכל הארצות, ואבריו ידיו ורגליו משאר ארצות מכל העולם, כדי לקיף לעיל,

ענבותיו [בשר של גובה הירך, מושבו], א"ר אחא מאקרא דאגמא [ומקומו] צנבל הוה, והוא עמוק מאד,

א"ר יוחנן בר חנינא, שתים עשרה שעות הוי היום, שעה ראשונה הוצבר עפרו [של אדם הראשון], שניה נעשה גולם, שלישית נמתחו אבריו, רביעית נזרקה בו נשמה, חמישית עמד על רגליו, ששית קרא שמות [לכל החיות], שביעית נזדווגה לו חוה, שמינית עלו למטה שנים ויירדו ארבעה [אדם חוה קין והבל. אבל בתוס' כתבו שרק קין ותיומרתו גולדו בע"ש], תשיעית נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית סרה [אכל מעין הדעת], אחת עשרה נידון, שתים עשרה נמרד והלך לו, שנאמר תהלים מט אדם ביקר [בגן עדן שהוא מקום יקר] כל יליו [שלא לן בגן עדן] לינת לילה,

אמר רמי בר חמא, אין היה רעה שולטת באדם, אלא אם כן נדמה לו כבהמה [ראה מהרש"א שבת קנא: שכתב דאימת האדם על החיות משום הנשמה שבו שהיא צלם אלקים, וכשהצלם אלקים אול ממנו הרי הוא כשאר בהמה שהחיה שולטת בהם], שנאמר תהלים מט נמשל [האדם נמשל ע"י החיה רעה, דהיינו החיה רעה מושלת עליו] כבהמות נדמו:

(שע"ה בסו"ף ארמ"י סימן [למאמרי רב יהודה אמר רב]),

אמר רב יהודה א"ר, בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם, ברא כת אחת של מלאכי השרת, אמר להם רצונכם נעשה אדם בצלמנו, אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו, אמר להן כך וכך מעשיו, אמרו לפניו רבש"ע תהלים

אבני חן על מסכת סנהדרין

א"ר יוחנן, כ"מ שפקרו המינים שמציאין ראייה מן המורה להפקיקון, תשובתו בצידן [פ] דכל היכא דכתיב שמו של הקב"ה בלשון רבים הרי לשון יחיד בצידו באותו ענין עצמו. רמ"ה,

1. בראשית א נעשה אדם בצלמנו [לשון רבים], (ואומר) בראשית ד ויברא ימידי אלהים את האדם בצלמו,

2. בראשית יא הבה נרדה [משמע שהקב"ה אומר אני ועוד אחד] ונבלה שם שפתם, בראשית יא וירד ה' לראות [לשון יחיד] את העיר ואת המגדל,

בראשית לה כי שם נגלו אליו האלהים [לשון רבים], בראשית לה לאל העונה לשון ימיד אותי ביום צרתי,

3. דברים ד כי מי גוי גדול אשר לו אלהים [לשון רבים] קרובים אליו, כה' אלהינו בכל קראנו אליו, שמואל ב ז ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם הכי לשון ימיד,

4. דניאל ז ט חנה תנויה [רואה הייתי כל זאת] עד די כרסון רמין [עד ש] נתישנו הכסאות, דמשמע שנים? [כל כסא שנאמר כלפי המקום אינו אלא לשון ממשלה ומלכות. רמ"ה],

[ומתירן] ועתיק יו מין יתיב ימידי [הגם שאומר מתחלה שהומינו שני כסאות, אבל רק ה' אחד היה יושב],

הנך למה לי למה נכתב צלשון רבים? כדרכי יוחנן שהכל צענע פמליא שלו, דא"ר יוחנן אין הקב"ה עושה דבר, אא"כ נמלך בפמליא של מעלה, שנאמר דניאל ד בגזירת עירין פתגמא, ובמאמר קדישין שאילתא,

התינח כולה, עד די כרסון רמיו מאי איכא למימר? אחד לו ואחד לדוד, דתניא אחד לו ואחד לדוד, דברי ר"ע, א"ל ר' יוסי [צ"ל ר' יוסי הגלילי דר' יוסי חי' תלמידו של ר"ע ואך א"ל "עקיבא", וכן הג' בחגיגה. מלא הרועים, אבל במנחת יהודה גורם "ר' יהושע"], עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול שאתה מוסיף נשר וסא אלא, אלא אחד לדין ואחד לצדקה,

קבלה מיניה [ר"ע מר' יוסי], או לא קבלה מיניה?

ת"ש, דתניא אחד לדין ואחד לצדקה, דברי ר"ע,

א"ל ר' אלעזר בן עזריא, עקיבא מה לך אצל הגדה, כלך אצל נגעים ואהלות,

ואמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון בלשון ארמית, שנאמר תהלים קלט ולי מ'ה "יקרו" ר'עיד א"ל [ר"ת ארמית. ע"י, יקרו הוא לשון תרגום מלשון יתנו יקר לבעליהו. מחר"ץ חיות, וכן במנחת יהודה] צמר גלמי לאו עיניך כתיב אותו מזמור, וצילית אלס מדבר,

והיינו דאמר ריש לקיש [שהיה מדבר בלשון ארמית], מאי דכתיב זה ספר תולדות אדם, מלמד שהראהו הקב"ה דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא, שמח בתורתו, ונתעצב במיתתו, אמר ולי מה "יקרו" ר'עיד [היינו ר' עקיבא הוא יקר] אל,

1. ואמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון מין נטע לעצמות כוכבים היה, שנאמר בראשית ה ויקרא ה' אלהים אל האדם, ויאמר לו איכה, אן נטה לך,

3. רבי יצחק אמר, מושך בערלתו היה [פ] אף שה' מהול ה' מושך העור שימתח ויהי' נראה כאילו אינו מהול. וראה רמ"ה], כתיב הכא הושע ז והמה כאדם עברו ברית, וכתיב התם בראשית ט את בריתי הפר,

3. רב נחמן אמר, כופר בעיקר היה, כתיב הכא עברו ברית וכתיב התם (את בריתי הפר), ירמיה כב ט ואמריו על אשר עזבו את בריתי ה' (אלהי אבותם) [אל ה'הם] וישתחוו לאל הים אחרים ועבדום,

[ראה ר"ח על ג' מאמרים אלו, כי כן אומרים המינים על אדם הראשון, ומביאין ראיה לדבריהם מאלו הפסוקים, הו' וזירין בתשובתם ללמד מה שתשיבו להם, וכן פירוש כל כיוצא באלו. אבל חכמי התלמוד חס שאומר' על אדם הראשון ועל כיוצא בו, פגם, והמפרש זולתי זה הפירוש עתיד ליתן את הדיון],

תנן התם, ר"א אומר הו' שקוד מהיר חרין ללמוד תורה, ודע כזי שמדע מה שתשיב לאפיקורוס הצא להציא ראייה מן המורה לדברי (המינים) [מינות. ד"ס],

[אפיקורוס Epicurus הוא שמו של פילוסוף יווני שחי בשנות 372 - ל 270 לפני הספירה, ולא האמין שיש מי שמנהיג את העולם, אלא כל הנעשה בעולם הוא בדרך מקרה,

ומסתבר שהענוורה החליפה את "השמות" "מין" וכדומה שכוונתה היה לישו הנוצרי, והפכו אותה לשמות של כופרים גמורים שגם הכנסיה היתה שונאת],

אמר ר' יוחנן, ל"ש אלא אפיקורוס של עובדי כוכבים, אבל אפיקורוס ישראל, כ"ש דפקר מפי שהרי הכיר וכפר וממוך כן מדקדק ולא מוכל להשיבו דבר המקוצל לו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

שמעתי [הלכות], תילתא אנדתא, תילתא מתלי [משלים, וכן הלימוד מגישי למך, להא דכתיב בסדרם מאת ה', שמע בן מר"מ],

ואמר ר' יוחנן, ג' מאות משלות שועלים היו לו לרבי מאיר, ואנו אין לנו [פ' והכל נשכה, ולא נשאר] אלא שלש [והם משלש פסוקים דלהלן],

דף ל"ט ע"א

יחזקאל יח כח אָבוֹת אֶכְלָו בּוֹ סָר עֲנִיִּים קוֹדֶם צִשׁוּלָם, וּמִקֵּהִין אֶת הַשִּׁנִּים וְשִׁנֵּי בָנִים תִּקְהִינָה מִשַׁל הוּא, שְׂרִימָה הַשְׁוֹעַל אֶת הָאֵזַב לִיכְנֹס לַחֲזֵר הַיְּהוּדִים צִעֲרָה שָׁמָּה, וּלְחַקֵּן עִמָּהֶם זָרֵי סְעוּדָה וַיֹּאכֵל עִמָּהֶם צִעֲרָה, וְכִשְׁכֹּחַ לִיכְנֹס חֲזְרוּ עֲלֵיו בְּמִקְלֹת, צֵא [הוֹאֵב] לַהֲרוֹג אֶת הַשְׁוֹעַל, אֲמַר לֹא הִלְקוֹךְ אֵלָּא צִנְצִיל חֲצִיךְ, שִׁפְעָם אֶחָת הִתְחִיל לְסַיֵּעַן בְּסְעוּדָה, וְאֵכָל אֶת כָּל נַחֵם טוֹב, אֲמַר לוֹ [הוֹאֵב לַהֲשׁוֹעַל] וְצִנְצִיל אֵצֶל אֲנִי לֹקֵה, אֲמַר לוֹ הֵן, הָאֲצוּת יֵאָכְלוּ צוֹסֵר וְגו',

אֵכָל צֵא עֲמִי וְאַחֲרָךְ מִקּוֹס לֹאֲכוֹל וּלְשׁוֹעַ, צֵא לוֹ עַל הַצָּאֵר, וְעַל שִׁפְחוֹ מוֹטֵל עַץ וְהַחֲבֵל מוֹשֵׁכָה עֲלָיו [פ' תלוי, ושני קצותיו תלויין למטה], וְשִׁנֵּי רִאשֵׁי הַחֲבֵל שְ�נֵי דְלִים קְשׁוּרִים, נִכְנָס הַשְׁוֹעַל בְּדִלֵי הָעֲלִיּוֹן* וְהַכְּבִיד, וִירַד לְמַטָּה וְדִלִי הִתְחַמֵּן עֲלָהּ, אֲמַר לוֹ הָאֵזַב לְמָה אָתָּה נִכְנָס לָשֵׁם, אֲמַר לוֹ יֵשׁ כֶּאֱן [צִסָּר ו. חֲכָמָה מִנּוּחַ] גְּבִינָה לֹאֲכוֹל וּלְשׁוֹעַל, וְהִרְאָה לוֹ דְמוּת הַלְּצִנָּה בְּמִים כְּדִמּוּת עֲגוּלָה, כְּמִין גְּבִינָה עֲגוּלָה, אֲמַר לוֹ אֲנִי הֵיךְ אֵרֵד אֲמַר לוֹ הִכְנֵם אֶתָּה בְּדִלֵי הָעֲלִיּוֹן, נִכְנָס וְהַכְּבִיד וִירַד, וְדִלִי שֶׁהַשְׁוֹעַל עֲלָיו עֲלָהּ,

אֲמַר לִיהִי הֵיךְ אֲנִי עוֹלָה, אֲמַר לוֹ [כִּיּוֹן שְׂאֵנִי צִדִּיק וְאַתָּה רָשָׁע, יָקוּיִם בְּנוֹ הַפְּסוּקִים] וַיִּקְרָא יֵשׁ מֵאֲזוּי צִדִּיק אֲבִי צִדִּיק [וְהַדְלִיִּים הֵם כְּמוֹ מֵאוֹנִים, וְהַגּוֹפִים שְׁלֹנוֹ הֵם כְּמוֹ הָאֲבָנִים שְׁשׁוּקָלִים בָּהֶם], מִשְׁלִי יֵא צִדִּיק מִצִּרָה נִחְלֵךְ, וַיֵּבֵא רָשָׁע תַּחְתִּיו,

* [נִכְנָס הַשְׁוֹעַל בְּדִלֵי הָעֲלִיּוֹן. רָאָה מִהֲרֵשׁ"א שְׁלֹכֵן לֹא נִתְיָרָא הַשְׁוֹעַל שְׁלֹא יִכְנֹס הוֹאֵב בְּדִלֵי הָאֲחֵר וַיִּשְׁאַר הוּא לְמַטָּה? שְׁה' בְּכָל דְּלִי אֲבָן וְאֵם לֹא ה' הוֹאֵב נִכְנָס ה' זֹרֵק הָאֲבָן מִדְּלִי שְׁלֹ וְה' עוֹלָה # [צ"ל שְׁנֵם בְּדִלֵי הָעֲלִיּוֹן הִיָּה אֲבָן, דֹּאֲל"כ לֹא הִיָּה דְלִי הָעֲלִיּוֹן בְּעִצְמוֹ שׁוֹקֵל נֶגֶד הַרְלִי הִתְחַמֵּן עִם הוֹאֵב]. עֵי"שׁ שִׁמְפֵּרֶשׁ עֵי"ז כָּל הַשְּׁלִישָׁה דְּבָרִים אֲבוּת יֵאֲכָלוּ בּוֹסֵר, מֵאֲזוּי צִדִּיק אֲבִי צִדִּיק, צִדִּיק מִצִּרָה נִחְלֵךְ],

א"ל כּוֹפֵר לְרַבֵּן גְּמִלְיָאֵל, אֱלֹהִים גַּבֵּהּ הוּא, דְּכָתִיב בְּרִאשִׁית ב וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תִּרְדְּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן, אֲמַרָה לִיהִי בְּרִיתָהּ [שֶׁל ר"ג, וּבִמְנַחַת יְהוּדָה פִּירוּשׁ בַּת הַקִּיסָר] שְׁבָקִיָּה דֹאנָא מִהֲדִרְנָא לִיהִי,

[וְלִכְךָ הִשְׁבִּיחָה בְּתוֹךְ רַק עַל שְׂאִילָהּ זֶה? שְׂכָאֵן ה' הַכּוֹפֵר מוֹצִיא לַעֲזוֹ עַל חוּהַ שְׁחִיתָהּ הָאִשָּׁה הָרִאשׁוֹנָה וְאֲמַר עֲלִי שְׁנִבְרָתָה ע"י גְּבִיבָה וְלִכְן הִרְגִּישָׁה בַּת ר"ג שׁוּהַ נּוֹגַע לְכַבּוֹדֵן שֶׁל כָּל הַנְּשִׁיִּים. עֵיּוֹן יַעֲקֹב]

אֲמַרָה לִיהִי, תִּנּוּ לִי דּוּכּוּס אֶחָד שׁוֹפֵט, לְנָקוּס נִקְמָה, א"ל לְמָה

אֵלָּא אֶחָד לְכַסָּא וְאֶחָד לְשִׁרְפָּה, כַּסָּא לִישֵׁב עֲלָיו, שִׁרְפָּה לְהָרוֹם רְגִלָּיו,

אֲמַר רַב נַחֲמָן, הָאִי מֵאֵן דִּידַע לְאִהְדוּרִי לְמִינִים כִּרְב אִידִית, לִיהֲדַר, וְאִי לֹא לֹא לִיהֲדַר,

[וּמִסְפָּר אֶךְ הַשִּׁיב רַב אִידִית] אֲמַר הָהוּא מִינָא לְרַב אִידִית, כְּתִיב שְׁמוֹת בֶּר וְאֵל מוֹשֶׁה אֲמַר [הַקֵּב"ה] עֲלָה אֶל ה', עֲלָה אֵלִי מִיִּבְעֵי לִיָּה?

[שְׁמוֹת כַּג כ הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ מִלְּאָה לְפָנֶיךָ לְשִׁמּוֹךְ בְּדֶרֶךְ [וְלִהְיָאָה אֶל־הַמִּקְוֹ'ם אֲשֶׁר הִבְגִּיתִי: כֹּה הַשְׁמֵר מִפְּנֵי וְשִׁמְעֵה בְּקוֹלִי אֶל־הַמֶּלֶךְ בּוֹ' כִּי לֹא יֵשָׁא לְפָשְׁעֶכֶם כִּי שְׂמִי בְּקִרְבִּי'],

א"ל [הַשִּׁיב רַב אִידִית], זֶהוּ מִמַּטְרוֹן הוּא אֲמַר עֲלָה אֶל ה' [הַשִּׁר] שְׁשִׁמּוֹ כֶּשֶׁם רַבּוֹ ה', לְפִיכָךְ לֹא הוֹכִיר שְׁמוֹ, וְכַתֵּב סָתֵם, דְּכָתִיב שְׁמוֹת בֶּר כִּי שְׂמִי בְּקִרְבּוֹ,

אִי הִכִּי נִיפְלָחוּ לִיָּה [יַעֲבְדוּ אֶת הַשֶּׁר מִמַּטְרוֹן]? כְּתִיב שְׁמוֹת כַּג אֶל תִּמְרָנוּ בּוֹ, אֶל תִּמְרָנוּ בּוֹ [הַקֵּב"ה אֲמַר שְׁלֹא יִחְלִיפוּ אֶת מִמַּטְרוֹן בּוֹ],

אִם כֵּן, לֹא יֵשָׁא לְפָשְׁעֶכֶם לְמָה לִי לֹא יִכּוֹל לְסָלוֹת לְפָשְׁעֶכֶם, וְמָה יִמְרוֹן צוֹ [הֵלֵא אֵינוֹ אֱלֹקִי, וְאֵינוֹ בֶּר נִשְׂיָאת פִּשְׁעִי]?

א"ל הִימָנוּתָא בִּידָן [אֲמוּנָה בִּידָנוּ, פ' אֲנִי מֵאֲמִינִים] שְׂאִין צוֹ כַּח לִשְׁאֵת פִּשְׁעֵינוּ, וְאֲנִי נִמְי מֵאֲסוּתָהּ, וּמִיֵּאֲנו לְקַבְּלוֹ דֹּאֲפִילוּ בְּפִירוֹנָקָא שְׁלִית מוֹצִיא וּמוֹצִיא נִמְי לֹא קְבִילָנִיה [שְׂאִפִּילוּ כְּשִׁלִּיחַ אֵין מִקְבִּלִין אֶת מִמַּטְרוֹן], דְּכָתִיב שְׁמוֹת לֹג וַיֹּאמֶר אֵלִיו אִם אֵין פִּנִּיךְ הוֹלְכִים [אֶל תַּעֲלִנוּ מוֹד, צִוּוּ אֲנִי חֲפֵץ [פ' שְׁהַקֵּב"ה בְּעִצְמוֹ יַעֲלָה אוֹתָנוּ] כִּי עֵי"י מִלְּאָךְ אֵל תַּעֲלִינוּ מוֹד. רַשִׁי עַל הַמּוֹדָה] הִרִי שְׁלֹא קִבְּלוּ אוֹתוֹ אֶף לְשִׁלִּיחַ שֶׁל הַקֵּב"ה [וְגו'],

אֲמַר לִיהִי הָהוּא מִינָא לִר' יִשְׁמַעֲאֵל בֶּר' יוֹסִי, כְּתִיב בְּרִאשִׁית יט וְה' הַמְטִיר עַל סָדוֹם וְעַל עִמּוֹרָה גִּפְרִית וְאִשׁ מֵאֵת ה', מֵאֵתוֹ מִיִּבְעֵי לִיָּה?

א"ל הָהוּא כּוֹבֵס, שְׁבָקִיָּה אֲנָא מִהֲדִרְנָא לִיָּה, דְּכָתִיב בְּרִאשִׁית ד וַיֹּאמֶר לְמִךְ לְנִשְׁוִי עֲדָה וְצִלָּהּ, שְׁמַעֲנִי קוֹלִי נִשִּׁי לְמִךְ, נִשְׁוִי מִיִּבְעֵי לִיָּה, אֵלָּא מִשְׁתַּעִי קִרָּא הִכִּי, הִכָּא נִמְי מִשְׁתַּעִי קִרָּא הִכִּי,

א"ל מִנָּא לָךְ הָא [שִׁישׁ רִאִיָּה מִפְּסוּק דְּכָתִיב בְּלִמְךָ, דְּמִשְׁתַּעִי קִרָּא הִכִּי]? מִפִּירִיקָה דִּר"מ שְׁמִיעֵי לִי שְׁהַמְקֵרָה הוּא מְשׁוּבָּה לָהּ, דֹּא"ר יוֹחָנָן, כִּי הוּא דְרִישׁ ר' מֵאִיר בְּפִירִיקָה, הוּא דְרִישׁ תִּילָתָא

אבני חן על מסכת סנהדרין

הנה יוצר הרים ובורא רוח, אלא מעתה גבי אדם דכתיב ויברא וייוצר, הכי נמי מי שברא זה לא ברא זה מי שצדק אצור זה לא צדק אצור זה,

ואם תאמר כן הוא מינה צאצאים המרוחקים, מיהו טפח על טפח יש בו באדם [פ' הפנים, ואין פנים פחות מטפח. סוכה ה' ע"א], ושני נקבים יש בו וצאצאיו טפח יש בו שני נקבים האוהן והעין, ו. רע"ז קרי להאי נוטע און ולהאי יוצר עין, מי שברא זה לא ברא זה תאמר שנתעסקו שנים צאצאיו טפח, שנאמר תהלים צד הנוטע און הלא ישמע, ואם יוצר עין הלא יביט?

א"ל אין,

א"ל ובשעת וכי נשעת מיתה כולן שניהם נתפייסו הצעלים, הנוטע והיוצר מסכימין להמיתו [בתמיה],

א"ל ההוא אמנושא לאמימר מכסף, (וי?) יודע אני על ידי כשוק מפלג לעילאי דמחליף ולמעלה דהורמיו שד, כדאמר הורמיו צד לילתא, צדא צדא (עג, ה) מפלג לתתאי דאהורמיו הקדוש צדן הוא קרי הכי, א"ל א"כ היכי שביק ליה אהורמיו, להורמיו לעבורי מיא סרוחיס בארעיה אס כן היאך מניח אהורמיו להעביר מים צדא, שכל מה שאדם מכניס דרך פיו, מוציא דרך הנקבים התחתונים,

אמר ליה קיסר לר' תנחום, תא (ליהו) [נהוי. יעב"ז] כולן לעמא חד, אמר ל'חיי [טוב], אנן דמהלינן לא מצינן מיהוי כוותיכו שאי אפשר להיות לנו ערלה, אתון מהליתו והו כוותן,

א"ל מימר שפיר קאמרת, מיהו כל דוכי למלכא נוצחו ומשמיקן צדציו ומצייסו [ראה ע"ז י: בקטיעה בן שלום] [פ' דהגם שכבר סיפר כמה פעמים שחכם נצח למלכא, ולא הענישו, שם לא ביישו, אבל כאן אמר לו שימול, וזה שלא בדרך כבוד. וראה מנחת יחודה] לשדיוה לביבר מקוס חיות רעות של מלכות, שדיוה לביבר ולא אכלוה, א"ל ההוא מינא האי דלא אכלוה משום דלא כפין הוא [שהחיה אינה רעבה], שדיוה ליה לדידיה, ואכלוה,

א"ל (כופר) [קיסר] לר' ג, אמריתו כל בי עשרה שכינתא שריא, כמה שכינתא איכא? קרייה [קרא] לשמיעיה רבן גמליאל לשמיעיה דכופר מחא ביה באפתקא הכהו על נוארו, א"ל כופר אמאי ע"ל שמשא סמא בביתיה (דכופר) [דקיסר], א"ל שמשא אכולי עלמא ניחא,

[וענה לו ר"ג] ומה שמשא [השמש] דחד מן אלף אלפי רבוא [10,000,000,000] [עשרה בליון], שמושי דקמי קודשא בריך הוא,

ליך, [אמרה ליה. ע"י, פ' לכופר] ליסטין באו עלינו הלילה, ונטלו ממנו קיתון [כר, קנקן] [pitcher] של כסף, והניחו לנו קיתון של זהב, אמר לה ולוואי שיבא עלינו בכל יום,

[כן אמרה בדרך משל, וזה הנמשל] ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנמלו ממנו צלע אחת, ונתנו לו שפחה לשמשו,

אמר לה [הכופר] הכי קאמינא, אלא לשקליה בהדיא [כשהוא ער, ולמה הפיל עליו תרדמה],

אמרה ליה [ברתיה דרבן גמליאל לכופר], אייתו לי אומצא דבישרא [חתיכת בשר חי], אייתו לה, אותבה תותי בחשא תחת הרמץ, קלני צלעו [רמץ, אפר חם], וכן דרך לליימה, ומתוך שראה אותה בגנותה נמאסה עליו, אפיקתה [הוציאה האומצא מתחת הרמץ], אמרה ליה אכול מהאי, אמר לה מאיסא לי,

אמרה ליה, ואדם הראשון נמי, אי הות [אם היתה הצלע] שקילת בהדיא [ניטלת ממנו בגלוי, דהיינו כשהוא ער], הוה מאיסא ליה שיראש צמחוסה קודם גמר תקופה,

א"ל (כופר) [קיסר] לרבן גמליאל, ידענא אלהיכו מאי קא עביד מנחש הוה, וכסבור אין הוא יכול להכמישני (והיכן יתיב), איתנגר ואיתנח [רבן גמליאל כאילו נעשה חלש, והוציא קול אנחה], א"ל [קיסר] מאי האי, א"ל בן אחד יש לי בכרכי הים, ויש לי גיעגועים עליו, בעינא דמחויית ליה ניהלי [שתראה לי את בני],

אמר [הכופר], מי ידענא היכא ניהו, א"ל דאיכא בארעא לא ידעת, דאיכא בשמיא ידעת,

אמר ליה (כופר) [קיסר] לרבן גמליאל, כתיב תהלים קמו מונה מספר לכוכבים, מאי רבותיה אנא מצינא למימנא כוכבי, אייתי חבושי קדוני"ץ צלעו quince (חצוצים) שדינהו בארבילא ארבילא קדוני"ץ צלעו [כברה] וקא מהדר להו קניז קניז צאצא, אמר ליה מנינהו, א"ל אוקמינהו [יעמדו ואמנם], א"ל רקיע נמי הכי הדרא [מסובבת],

איכא דאמרי, הכי א"ל, מני לי כוכבי מניין לי הכוכבים כלומר יודע אני מספרם, א"ל אימא לי ככך ושיניך כמה הוה, שדא ידיה לפומיה וקא מני להו, א"ל דאיכא בפומיך לא ידעת שניך אמה למנותם, דאיכא ברקיעא ידעת צלל מנין ולמנותם איך יכול,

א"ל (כופר) [קיסר] לרבן גמליאל, מי שברא הרים לא ברא רוח שוה נקרא יוצר, וזה נקרא צורא, ושני שמות הם, שנאמר עמוס ד כי

אבני חן על מסכת סנהדרין

ניחא לכולי עלמא, שכינתא דקב"ה על אחת כמה וכמה,

א"ל ההוא מינא לרבי אבהו, אלהיכם גחבן הוא מוכא, דמשחק בנביאיו, דקאמר ליה ליחזקאל, יחזקאל ד ששב על צדך השמאלי, וכתוב יחזקאל ד ושכבת על צדך הימני,

[ועוד] אתא ההוא תלמידא א"ל [לר' אבהו], מ"מ דשביעתא למה נזה הקדוש ברוך הוא על השמיטה,

א"ל השתא אמינא לכו מילתא דשווא לתרווייהו שמהא מועלת לשניהם [לשני הקושיות שלכם], כמו [אסתר ג] אין שווה להניחם, אמר הקב"ה לישראל, זרעו שש, והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא ולא ירום לצנכס צנכס ארצכם, ומשכחו עול מלכותו [ובזה תירץ הטעם של שמיטה],

[וממשיך לתרץ למה צחק הקב"ה על יחזקאל, שאת יחזקאל ענש על שלא שמרו את שמיטה, ונמצא ששני הקושיות יש להם שייכות לשמיטה, אבל באמרי בינה כתב שיסורי יחזקאל לאו משום שמיטה היו, והניח בצ"ע] והן לא עשו כן אלא חטאו וגלו, מנהגו של עולם, מלך בשר ודם שסרחא עליו מדינה, אם אכזרי הוא הורג את כולן, אם רחמן הוא הורג חֲצִיצִים [פי' אם רוצה לשתף רחמים לדין. תורת חיים], אם רחמן מלא רחמים הוא [כמו הקב"ה], מייסר הגדולים שבהן ביסורין,

אף כך, הקב"ה מייסר את יחזקאל [פי' שאין לשער הרגש הצער והבושה כשהקב"ה מדבר לנביא ומצחק בו] כדי למרק עונותיהם של ישראל,

א"ל ההוא מינא לרבי אבהו, אלהיכם כהן הוא, דכתיב שמות כה ויקחו לי תרומה, כי קבריה למשה במאי טביל,

וכי תימא במיא, והכתיב ישעיה מ' [וכי לא ה' הוא ש] מדר בשעלו [באגרוף] מים [נמצא שכל המים שבעולם נכנסים באגרוף, ואך הוא יכול לטבול בהם],

א"ל בנורא טביל, דכתיב ישעיה ס' כי הגה ה' באש יבא,

ומי סלקא טבילותא בנורא? א"ל אדרבה, עיקר טבילותא בנורא הוא, דכתיב במדבר לא וכל אשר לא יבא באש, תעבירו במים [דמיי] [דמיי] דמיי, ודרש להו הכי כל מי שאינו יכול לצא באש מפני שיערף תעבירו במים,

אמר ליה ההוא מינא לרבי אבינא, כתיב שמואל ב' ז' מי כעמך כישראל גוי אחד בארץ, מאי רבותייהו, אתון נמי ערביתו בהדן דכתיב ישעיהו מ' כל הגוים כאין נגדו גם אחס לא הוליא מן הכלל,

אמר ליה מדידכו נביאים שינאו מכם, דהיינו צלעם, שהיה נכרי והעיד עלינו שאין אנו באותו כלל אסהידו עלן, דכתיב

דף ל"ט ע"ב

במדבר כג ובגוים לא יתחשב כל מקום שהזכירו שם נכרי לא הזכירו ישראל כלל,

רבי אלעזר רמי, כתיב תחילים קמה טוב ה' לכל, וכתיב איכה ג' טוב ה' לקווי, משל לאדם שיש לו פרדם, כשהוא משקה [משפיע טובה] משקה את כולו אינו מונע המים לילך לטובים ולרעים, לפי שאינו אלא טורח אחד, וכשהוא עודר דהוי טורח לכל אחד ואחד, אינו עודר אלא הטובים כשהוא עודר מופר [שמקוה לישועת ה' להצילו מצרה. אמרי בינה] אינו עודר אלא טובים שבהם, כך הקב"ה זן טובים ורעים, הכל צדור אחד ממלא את כל העולם כולו טובה, שהכל שלו, אבל כשאז להגין מן הפורעניות ולשם שכר אינו אלא לקווי;

[שנינו במשנתנו לו]. לפיכך כל א' וא' [כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם] כו': מלכים א' כב ויעבר הרנה במחנה מדלג כמיז רנה, משמע הרנה המיוחדת שהיתה עמדה לצא, שכבר הוזכרה והיכן הוזכרה,

א"ר אחא בר חנינא, משלי יא באבוד רשעים רנה והיה העולם מנפס ממי מצא הרנה ליבדו של אחאז באבוד אחאב בן עמרי, רנה וכשהרג עצרה והוזכרה הרנה צפי הכל,

ומי חדי קודשא בריך הוא במפלתן של רשעים, הכתיב דברי הימים ב' כ בצאת לפני החלוץ ציהשפט כמיז כשינא להלחם צעמונים שאלו עליו ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו,

ואמר רבי יונתן, מפני מה לא נאמר בהודאה זו "כי טוב" משמע כי טוב צעינו הודאה ושמחה, לפי שאין הקדוש ברוך הוא שמה, במפלתן של רשעים,

דאמר ר' שמואל בר (נחמן) [נחמני. ח"מ] אמר ר' יונתן, מאי דכתיב שמות יד ולא קרב זה אל זה כל הלילה, באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה, אמר להן הקב"ה, מעשה ידי מו' בעין בים, ואתם אומרים שירה לפני [והא דאמר ישרא' שירת הים אין קפידא כיון דהם היו משעבדים אותם בקושי השעבוד המר לכך נאה לשורר על כל המוכה. גור אריה],

אבני חן על מסכת סנהדרין

[וכך אמר אחאב] ביתא דההוא גברא [דעובדיה] לא הוה מיבריך, שמא לא ירא אלהים אתה, יצתה בת קול ואמרה, ועובדיה היה ירא את ה' מאד, אבל ביתו של אחאב אינו מזומן לברכה,

א"ר אבא, גדול שנאמר בעובדיהו, יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם לא כתיב מאד [דאילו אברהם ה' צדיק גמור וחי' די לו דרך הממוצע, אבל עובדי' עדיין לא חי' בדרגא זו. דברי שאול] נצאנסה כמיז [נצאנסה כז] ילא אלהים אתה ולא כמיז מאד, ובעובדיהו כתיב [ירא את ה'] מאד,

א"ר יצחק, מפני מה זכה עובדיהו לנביאות, מפני שהחביא מאה נביאים במערה [פי' ולכן זכה לנביאות מדה כנגד מדה], שנאמר מלכים א יח ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה', ויקח עובדיהו מאה נביאים ויחביאם, חמשים איש במערה [פי' בכל מערה] וגו',

מאי שנא חמשים איש? א"ר אלעזר מיעקב למד, שנאמר בראשית לח והיה המחנה הנשאר לפליטה [ולכן חילקם],

רבי אבהו אמר, לפי שאין מערה מחזקת יותר מחמשים מערות שלו לא היו מחזיקות יותר,

[ע"י ב"ב ק"א ע"א בש"א עישה תוכה של מערה שש אמות על שמנה וכו' ופתח המערה על כל פנים שתי אמות, וגברא באמתא יתיב סוכה ז' סוף ע"ב . מרגליות הים],

עובדיה א חזון עובדיהו כה אמר ה' אלהים לאדום וגו' מאי שנא עובדיה לאדום ולא נמצא נבואה אחרת, למה נצטר לזו משאר הנביאים?

אמר רבי יצחק, אמר הקדוש ברוך הוא, יבא עובדיהו הדר בין שני רשעים אמאז ואיזבל, ולא למד ממעשיהם, וינבא על עשו הרשע, שדר בין שני צדיקים יצחק ורעקה, ולא למד ממעשיהם,

אמר אפרים מקשאה, תלמידו של רבי מאיר, משום רבי מאיר, עובדיה גר אדומי היה,

והיינו דאמרי אינשי, מיניה וביה אבא [מעצי היער עצמן] ניזיל ביה נרגא [ילך אל תוך הגורן, לקצוץ את עצי היער] אבא [היינו] יער, מעלמנו של יער יכנס בתוך הגורן להיות בית יד, ויקלסו בו את היער, וכן עובדיה לאדום, דוד למאז, והוא ילא מרות המואבים,

אמר ר' יוסי בר חנינא, הוא אינו שש, אבל אחרים משיש, דיקא נמי דכתיב דברים כח ישיש כן ישיש ה' עליכם להאזיז וגו' ישיש אחרים [דהיינו] שואלים, ולא כתיב ישיש [שהיה משמע על עצמו], שמע מינה,

מלכים א כב לו וימת המלך ויבו א' שְׁמִירוֹ וַיִּקְרְיוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשִׁמְרוֹ י: לח וישטף אֶת־הַקֶּבֶב על ו פרבת שְׁמִירוֹ י: וַיֵּלֶק הַמֶּלֶכִּים אֶת־דָּמּוֹ וַיְהִינּוּ ת קָרְצוּ בַחֲמַצ כמיז צמימתו קָרְבֵּה ה' אֲשֶׁר דָּפַר וַגּוֹ,

אמר רבי (אליעזר) [אלעזר] למרק לנטוש ולהאיר, כלומר (רמז) [רמז]. רע"י] והוצרכו השמי חזיונות שנאמרו עליו [איך נתקיימו] שתי חזיונות [פי' דה"א של חזיונות מתחלף לחי"ת לחזיונות] אחת של מיכיהו ואחת של אליהו,

במיכיהו כתיב מלכים א כב אם שוב תשוב בשלום [שנתנבא שאם לא ימות אחאב במלחמה] לא דיבר ה' בי, באליהו כתיב מלכים א כא במקום אשר לקחו הכלבים את דם נבות [פי' הנביא אמר לאחאב שהכלבים ילקחו את דמו שם, כמו שלקחו את דם נבות],

רבא אמר, זונות ממש, אחאב איש מצונן היה לא היה אהב משמש, ועשתה לו איזבל [אשתו] שתי צורי זונות במרכבתו, כדי שיראה אותן ויתחמם,

מלכים א כב ואיש משך בקשת לתומו ויכה, ר' אלעזר אמר לפי תומו [פי' בתמימות שלא נתכוון לאחאב שהרי לא חי' ניכר. מצודות], רבא אמר לתמם להשלים שתי חזיונות, אחת של מיכיהו, ואחת של אליהו [שהם נתנבאו שימות אחאב]:

[לעיל פליגי, ר' אלעזר אומר למרק שתי חזיונות, ורבא אמר זונות ממש, ור' אלעזר אומר כאן שמשך הקשת לפי תומו כפשוטו, שאם לומר למרק שתי חזיונות הא כבר למד זה מזהוונות רחצו, ואילו רבא שמפרש זונות ממש ועדיין לא דרש למרק שתי חזיונות, למד מפסוק זה לתמם שתי חזיונות, ששניהם סוברים שיש באחד מהפסוקים לימוד על שתי החזיונות. מנחת יהודה],

סימן קר"א וזכ"ה באדו"ם:

כתיב מלכים א יח ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית, ועובדיה היה ירא [את] ה' מאד, מאי קאמר קרא מאי ענין עובדיה היה ירא, אכל ויקרא אמאז?

א"ר יצחק, א"ל [אחאב לעובדיה], ביעקב כתיב בראשית ל נחשתי ויברכני ה' בגללך, ביוסף כתיב בראשית לט ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף,

אבני חן על מסכת סנהדרין

[ראה מדר"ץ חיות שהביא מדרש בראשית סוף פ"ה וז"ל כיון שנברא הברזל התחילו האילנות מרתתים אמר להן מה לכם מרתתים עין מכם אל יכנס בו ואין אחד מכם גיזק]

שמואל ב ח ויך [דוד] את מואב [שדוד היה מזרע מואב], וימדרם בחבל השכב אותם ארצה, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, היינו דאמרי אינשי, מיניה וביה אבא לזיל ביה נרגא,

כי אתא רב דימי אמר, ירך מתוכה מסרחת מגופה וממוך עוצה ממחיל הסרחון [פ' שאין דבר מבחוץ מסריחו, אלא הוא עצמו מסריח את עצמו ע"י שמתחיל להרקב מאמצעו],

היו בודקין פרק חמישי

דף מ' ע"א

מתני': היו בודקין אותן [את העדים, ומוציאין את הכל ומשאירין את הגדול שבעדים. תוי"ט] אסידרא דמנמינן דסליק מניה קאלי, אחר שאיימו עליהן היו בודקין אותן בשבע חקירות גממלא יליף להו מקראי, [פ' לכן לא קתני חוקרין אותו דהאי בודקין לא קאי אחקירות אלא אבדיקות שבהדי אלו הו' חקירות היו גם שאר בדיקות. כוס הישועות], [לכן תנא מספר שבעה ולא סגי שחשב אותם ? להורות שבכל אופן צריך לחקור בכל השבע חקירות אף באופן שאמש הרגו כדאמר ר' יוסי לקמן ע"ב מ"מ צריך לחקור בכל החקירות. כוס הישועות]

1. באיזו שבוע [שמיטה] של יוצל,

2. באיזו שנה של שזוע,

3. באיזו חודש,

4. בכמה בחדש צעשים או צעשים וחמשה,

5. באיזה יום של שזמ, אף על פי שאמרו צדק וכך צמודש, אף על פי כן שואלין להן באיזה יום צשזמ היה,

לפי שכל (ה)שבע [חקירות. נמ"י] הללו באות, להציאן [לעדים] לדיי הזמה, ושמה יש עדים להזימן ואין מעלין על לכן חשבון של חודש, אם היו אלו עמהן אותו היום במקום אחר, וכששואלין אותן באיזה יום, והם אומרים ציום פלוני, נזכרים עדי הזמה להזימם,

6. באיזה שעה של יום, שמה אין עדים להזימן לכל היום, ויש עדים להזימן [ג' נמ"י] אותה שעה,

[התומים חידש דבר נפלא ואמיתי [בימינו אין זה פלא] שאין חקירה של באיזו שעה על שעות המוסכמות שחלקו התוכנים, כי לא על זה כוונה התורה ודרשת וחקרת, וי"ב שעות אינן לא מקרא, ולא הלכה למשה מסיני, שהיו הולכין דיני התורה על פיהם, רק הוא שעה המוחשת, שעה המורגשת והוא חצות היום שהשמש מחלק ואז היא מוחשת לעין כל רואה וכו', אור שמה ריש

מלכים ב ג [וירא מלך מואב כי חזק ממנו המלחמה] ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה על החומה, רב ושמואל חד אמר לשם שמים, וחד אמר לשם ע"ז,

בשלמא למאן דאמר לשם שמים, היינו דכתיב מלכים ב ג ויהי קצף גדול על ישראל [פ' ע"י שהגוי מקריב לה' וישראל אינם מקריבין], אלא למאן דאמר לשם ע"ז אמאי ויהי קצף?

כדר' יהושע בן לוי, דריב"ל רמי, כתיב יחזקאל ה וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם [פ' דמלכד דקשו קראי אהרדי עוד קשה דמאי מתרעם דלא עשו כמשפטי הגוים הלא מעליותא הוא. ומשני כמתוקנים שבהם וכו'. אמרי בינה], וכתיב יחזקאל יא וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם?

כמתוקנן שבהם לא עשיתם כמו עגלון מלך מואב, שהיה מצדד את השם, כשאמר לו אהיה, דבר אלהים לי אליך המלך, מיד ויקם מעל הכסא (שופטים ג), כמקולקלן שבהם עשיתם כגון מישע מלך מואב, שהקריב בנו לעבודה זרה, כך היו ישראל עושין, וצאזזה שעה נזכר להם אותו עון שהיו רגילים גם הם בו,

מלכים ב ג ויסעו מעליו וישבו לארץ מדלג כמיצ לארצם, הכי קאמר לשפלות ולתחתיות שבו שגגור עליהם פורענות, אמר רבי חנינא בר פפא, באותה שעה [שהקריב מלך מואב את בנו על החומה] ירדו [רשעיהן] [שונאיהן] של ישראל למדריגה התחתונה,

[ועוד מאמר מר' חנינא בר פפא] מלכים א א והנערה יפה עד מאד, א"ר חנינא בר פפא, עדיין לא הגיעה לחצי יופי של שרה, דכתיב עד מאד, ולא מאד בכלל וכשרה כמיצ (צראשית יב) כי יפה היא מאד, והאי קרא דאכשג נקט למדרש הכא משום דרשה דלעיל דדרש מאד דכמיצ צעזעדיהו;

אבני חן על מסכת סנהדרין

הלכות עדות,

שעות, עדות קיימת דכילי האי טעי איניש,

7. באיזה מקום שזו היא המועלת להציג את כל המקורות להזמנה, דכלאו הכי לא מחמיר,

ר' יוסי אומר [שצריך רק ג' חקירות אלו] טעמיה קאמר בצרייתא בגמרא, באיזה יום, באיזה שעה, באיזה מקום,

מכירין אתם אותו את ההר, שמה נכרי (הוא) [היה. נמ"י], וזו אינה מן החקירות של הזמנה אלא כל שאר בדיקות אינו אלא להכחיש, שמה לא יאמר [זה]. נמ"י כדברי חזקוני ומבטל עדותם, והוא והם פטורין, אבל מן החקירות של הזמנה אי אמה מולא יותר משבעה, כדאמרין בגמרא, התרתם בו,

העובר ע"ז אם מעידין בך, שאלין את מי עבד פטור או מרקוליס, ובמה עבד למרקוליס, בשחיטה או בהשחטאה,

כל המרבה בבדיקות, הרי זה משובח, מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי ונז הפרי, מקום חיבורו לאילן תאנים שהיו מעידים עליו שהרגו תחת תאנה, ובדק בן זכאי, [ושאל] תאנה זו, עוקציה גסין או דקין,

מה בין חקירות לבדיקות, חקירות אחד אומר [אמר אחד] איני יודע, עדותן בטילה דשבע חקירות מקראי נפקי לן, ובעינין בכולהו שמהא יכול להזימן, להזמנה כתיבא בהו, וכיון דאמר איני יודע אי אמה יכול להזימן באותה חקירה, וכיון דאי אפשר לקיים בה מלות הזמנה באותו העד, בטלה כל העדות ואפילו הן מאה, דאין עדים נעשין וזממין עד שזימו כולן, כדאמרין במסכת מכות (ה, ב) מניין שאפילו הן מאה תלמוד לומר עדים,

בדיקות אפילו אמרו כולם אין אנו יודעין, מלות הזמנה ראיה להתקיים בהן, דאין הזמנה תלויה אלא בחקירות, לומר עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר, כל עדותן בטלה שבגמרא, הוא והן פטורין, אחד אומר איני יודע, ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעין, עדותן קיימת,

אחד חקירות ואחד בדיקות, בזמן שמכחישין זה את זה, עדותן בטילה,

אחד אומר בשנים בחדש, ואחד אומר בשלשה בחדש, עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חדש זה שאמר בשנים יודע שהחדש שעבר מלא היה, ויום ראשון של חדש שהוא יום (של) שלשים מחדש שעבר היה וזה אינו יודע בעיבורו של חדש,

זה אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה עדותן בטילה,

אחד אומר בשתי שעות דטעי איניש בהכי ואחד אומר בשלש

אחד אומר בשלש, ואחד אומר בחמש, עדותן בטילה,

רבי יהודה אומר קיימת,

אחד אומר בחמש, ואחד אומר בשבע, עדותן בטילה, שבחמש חמה במזרח, ובשבע חמה במערב,

ואח"כ מכניסין את [עד] השני ובודקין אותו,

אם נמצאו דבריהם מכוונים ומעמה צריכין לישא וליתן בדבר פותחין בזכות אי לא קטלה לא מדחול, כדאמרין בפירקא דלעיל (לג, ב),

אמר אחד מן העדים, יש לי ללמד עליו זכות וכל שכן אם היה בא ללמד עליו חובה, וטעמא אמר בפירקא דלעיל (לג, א) דעד אחד לא יענה בנפש בין לזכות בין לחובה, משום דמיחזי כנוגע בעדות,

או אחד מן התלמידים היושבים לפני הדיינים, יש לי ללמד עליו חובה, משחקין אותו כדאמרין לעיל (לד, א) דעד אחד [וכן קורא לאחר מן התלמידים] לא יענה בנפש למות, למות הוא דאינו עונה, הא לזכות עונה,

אמר אחד מן התלמידים, יש לי ללמד עליו זכות, מעלין אותו [שהיה יושב על הקרקע, ומעלין אותו על ספסל] ומושיבין אותו ביניהם, ולא היה יורד משם, כל היום כולו, אם יש ממש בדבריו שומעין לו,

ואפילו הוא [הנאשם] אומר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו, ובלבד שיש ממש בדבריו,

ואם מצאו לו זכות [שכולם מודים לוה] פטרוהו,

ואם לאו, מעבירין אותו את הדין למחר משום הלגת דין כדאמרין בפירקא דלעיל (ל"ד), ומזדווגין [היו מזדווגין] זוגות זוגות ביום ראשון לאחר שהעבירוהו (לדון) [לדין. נמ"י] ממקום הישיבה, היו מזדווגין צמיהן או בשוק, ונושאין ונוטין בדבר,

היו ממעמיץ ממאכל, ולא היו שותין יין כל היום, ונושאין ונותנין כל הלילה איש איש לעצמו [או עם בן זוגו. מבוארות], # [ולא היו ישינים?], ולמחרת משכימין ובאין לב"ד,

המזכר אתמול אומר אני הוא ה מזכר אתמול ומזכר ועדיין מזכר אני במקומי על כרחו שאינו יכול לחזור בו,

והמחייב אומר אם לא מצאו הלילה זכות אני ה מחייב, ומחייב אני

אבני חן על מסכת סנהדרין

במקומי [פ'] מאותו הטעם שחייבתי אתמול, שאם שינה טעמו צריך עוד פעם הלנת דין. כוס הישועות],

המלמד אתמול חובה אם מנא לו הלילה זכות מלמד זכות, אבל המלמד זכות, אינו יכול לחזור וללמד חובה [ורק בגמר דין חוזר ללמד חובה],

טעו בדבר [ולא ידעו מי אמר מה אתמול], **שני סופרי הדיינים מזכירין אותו** [אותן ?],

אם מצאו לו זכות [אם כל המחייבים שינו את דעתם לזכותו של הנידון. מבוארות] **פטרוהו** [את הנידון], **ואם לאו עומדים למנין**,

שנים עשר מזכין, ואחד עשר מחייבין, זכאי, שנים עשר מחייבין, ואחד עשר מזכין והטימך על פי אחד לרעה לימא, הלכך יוסיפו הדיינים [בדלקמיה], ואפילו אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר איני יודע, ואפילו עשרים ושנים מזכין או מחייבין, ואחד אומר איני יודע, יוסיפו הדיינים דהאי דאמר איני יודע, כמאן דלימיה דמי, ואין דנין דיני נפשות לא לזכות ולא לחובה בפחות מעשרים ושלשה,

וכמה מוסיפין, שנים שנים אם נתחלקו השנים שהוסיפו זה לכאן וזה לכאן, דלכתי ליכא הטייה לא לטובה על פי אחד, ולא לרעה על פי שנים, כריך להוסיף עוד שנים, וכן עד **שבעים ואחד**,

שלשים וששה מזכין, ושלשים וחמשה מחייבין זכאי, שלשים וששה מחייבין, ושלשים וחמשה מזכין, דנין אלו כנגד אלו, עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין דאיכא הטייה לטובה על פי עד אחד,

והוא הדין אם יראה אחד מן המזכין את דברי המחייבין דהוה להו שלשים ושבעה מחייבין, ואיכא הטייה לרעה על פי שלשה, [ושבעת] [דבעשת ?] גמר דין הא אוקימנא דאף המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה, והא דתנן הכי [שיראה דברי המזכין], משום לישנא מעליא דלזכות קא מהדר, והכי תרינגא צפירקא דלעיל [לד], (6):

גמ': מנא הני מילי דענדינן שבע חקירות? **אמר רב יהודה, דאמר קרא** [בעיר הנדחת] דברים יג¹. **ודרשת**². **וחקרת** משמע יפה יפה (יפה)³. **ושאלת היטב** ושאלת לא משמע חקירה, אלא עד דכחז היטב כהדים, הא תלמא, ובעיר הנדחת כתיבי,

ואומר וצחיד העוזב עבודה זרה כתיב, דברים יז **והוגדר לך**⁴. **ושמעת**⁵. **ודרשת היטב** הא תרי, דאילו ודרשת בלא היטב משמע דרישה מעליא,

ואומר ובעדים זוממין כתיב, דברים יט⁶. **ודרשו השופטים**⁷. **היטב** והנה עד שקר העד, מזהירך הכמוב לדרוש היטב את עדים האחרונים המזומין את

הראשונים, הרי שבע חקירות,

דף מ' ע"ב

ואימא לא אמר רחמנא שבע חקירות כד דייא, אלא ככל **חדא חדא** עבירה **כדכתיבא** כדכתיב זה, בעיר הנדחת תלמא, בעבודה זרה תרי, ובעדים זוממין תרי,

דא"כ דבעינן שבע **ליכתיבינהו רחמנא** לכולהו **בחדא** ויגמרו כל דיני נפשות מינה, ומדפלגינהו שמע מינה דווקא כתיבי?

ומשני **כיון דכולהו (בהדי) [כי. ד"ס] הדיי** [פ'] בלשון אחד **כתיבא** כתיבין, **מהדדי ילפי** ילפינן, כלומר כיון דכולהו כתב זה דבעו דרישה והשווה אותן להא מילמא, על כרחך מהדדי ילפינן, ליתן את האמור של זה כזה, וכיון דילפי מהדדי, כמאן דכתיב **בחדא דמי**,

והא לא דמיא להדדי והכי ילפינן מהדדי,

(סימן פל"ט סיי"ף התרא"ה),

עיר הנדחת, להנך תרתי לא דמיא למילף מיניהו חקירות הכמזכות זה, דדין הוא שיהו עדים זוממין, וצחיד עוזב עבודה זרה, צריכים דרישת העדים המחייבין אותן משום דקילי, **שכן ממונן פלט** אצל עיר הנדחת דחמירא שכן ממונא אצל, לא חיתי ביה, אלא חקירות האמורות זה [פ'] סברת הגמ' היא שכל מה שהחטא שחטא הוא קל יותר, דהיינו שענשו פחותה ויותר קלה, הסברא הוא צריך לחקור הדין יותר, ולא להמיתו בלי חקירות הרבה],

ע"ז [שמיתתו בסקילה] **להנך תרתי לא דמיא, שכן בסייף** [פ'] עיר הנדחת [לעולם עונשה בסייף] ועדים זוממין [יש בהם צד. מאירי] שהם בסייף וע"ז לעולם הוא בסקילה] עיר הנדחת בסייף, ועדים זוממין דפרשטא משמע שמעידין על רוצח, מדכתיב (דברים יט) נפש בנפש עין בעין וגו', ואי נמי משמע כל עדים זוממין דיש מהן בסקילה, מיהו הואיל ויש מהם בסייף, לא אחמיר קרא עלייהו להמיתן, עד שחקרו המזומין אותן,

עדים זוממין להנך תרתי לא דמיא, שכן צריכים התראה הנך תרתי, מה שאין כן בעדים זוממין כתיב (שם דברים י"ט) כאשר זמם זה משב להרגו בלא התראה [הרי בבולן יש חומרא, בעיר הנדחת דממונו אבר, ע"ז דמיתתו בסקילה, עדים זוממין אינה צריכה התראה]?

בהיטב היטב [דכתיב בכל הג' ענינים] **ילפינן מהדדי**,

וגזירה שוה מופנה כדמפרש ואזיל, ואין משיצין עליה, שזו היא מדה צמורה גזירה שוה המופנה למדין ואין משיצין, **דאי לא מופנה, איכא למיפרך** כדפרכינן,

לא"י [באמת] [פ'] לא בני, יי, בן בלשון יין. עריך] **אפנויי מופני, מדהוה**

אבני חן על מסכת סנהדרין

ליה למכתב צעדים זוממין ודרשו וחקרו, ושני קרא בדיבוריה בהיטב, שמע מינה שיטא דלישנא לאפנויי ועיקר קרא לדרשא דמנינא,

ואכתי מופנה מצד אחד הוא, בשלמא הנך תרתי עצודה זרה ועדים זוממין דלא כתיב זהו חקירה, מצינא למימר מדהוה ליה למכתב לשון חקירה, וכמז היטב, שיטא דלישנא הוא, לאקושי לשונות שתייהן למידרש זה גזירה שזה מופנה הוא משום דהוה ליה למכתב,

אלא עיר הנדחת דכתיב זה ודרשא ומקרא מאי הוה ליה למכתב במקום היטב למנינא מאי הוה ליה למכתב, הא כתיבא כוליה?

התם נמי אפנויי מופנה, מדהוה ליה למכתב דרוש תדרוש או חקור תחקור [פ' דהו"ל למכתב דרוש תדרוש ותחקור, א"נ תדרוש וחקור תחקור. חרושי ה"ו], ושני קרא בדיבוריה בהיטב, שמע מינה לאפנויי ליתן את האמור שזו זה, ואיכא שבע בכוליה,

ואתו נחנקין שיהו עדיהן מדרשין ונחקרין בקל וחומר בק"ו מנסקלין ובמנהרגין מעבודה זרה שהיא בסקילה, ומעדים זוממין שהן בסיף, דנענין דרישה וחקירה, וכלאו הכי לא מיקטיל, חנק הקל מכולן לא כל שכן,

ואתו נשרפין, בקל וחומר מנסקלים דסקילה חמורה משריפה, אכל מנהרגין ליכא למידרש קל וחומר נשרפין, דמה לנהרגין שכן מיתתן קלה,

הניחא לרבנן דאמרי סקילה חמורה, אלא לרבי שמעון דאמר שריפה חמורה, מאי איכא למימר [פ' דלמא לעונש חמור כשריפה לא צריך שבע חקירות]?

אלא אמר רב יהודה דברים יג והנה אמת נכון צעודה זרה כתיב, והנה אמת נכון וכתיב נמי בעיר הנדחת, ומשמע אמת ונכון דרישה וחקירה,

הא חד סרי שצעה דלעיל וארבעה דהכא? שבע לשבע חקירות, דל תלת לגזירה שוה, פשא להו חדא, לר"ש לאתויי נשרפין, לרבנן מילתא דאתיא בק"ו, טרח וכתב לה קרא [ראה מוהרש"ל, ור"י בכרך],

מגדף בה רבי אבהו, אימא לאתויי שמנה חקירות,

ושמנה חקירות מי איכא התלמוד מהדר אדר' אבהו מי מצינא משכחת שמנה חקירות בדברים המניחין לידי הזמה?

ופרכין אלמה לא וכי לא מצינא משכחת חקירה שמינית, והאיכא לאתויי בכמה בשעה, ותניא נמי הכי, היו בודקין אותו בשמנה חקירות,

ומשני הניחא לאביי איכא למימר בכמה צעדה מיימי לה לידי הזמה, דאי אמר בחזיה, או בשלישית, ואחו סהדי ואמרי אותו חלק עמנו הייתם, הרי הן זוממין אליבא דר"מ, דאמר אין אדם טועה ולא כלום, ולחקר לישנא נמי דאמר אדם טועה משהו שפיר [יש לבדוק בתוך השעה],

אלא לאביי אליבא דר' יהודה להך לישנא, דאמר אדם טועה חצי שעה, ולרבא דאמר טעו אינשי טובא, מאי איכא למימר [מה יהיה החקירה השמינית] למה לי למימר בכמה צעדה, הא אי אמר בחזיה ואחו סהדי מוזנו ליה, לא מיתוס בכל אותה שעה, דאמר בתחלת השעה היה, והוא טעה מתחלתה עד חזיה, אי נמי, אמרי להו מתחלה ועד חזיה עמנו הייתם לא מיתומי, דאמר שמה בסוף שעה היה, והס טעו מסופה לחזיה, גמגום, דלצי ורצא צפרק קמא דפסחים (יא, ז)?

אלא, לאתויי בכמה ביוכל, היינו באיזה שבוע, אלא לאתויי באיזה יוכל, ואידך כיון דאמר באיזה שבוע, לא בעי באיזה יוכל דאין עדים ממתינים עדותן מיוצל על חזירו:

רבי יוסי אומר, תניא אמר להם רבי יוסי לחכמים, לדבריהם מי שבא ואמר אמש הרגו, אומר לו באיזה שבוע באיזה שנה באיזה חדש בכמה בחדש,

אמרו לו לדברידך, מי שבא ואמר עכשיו הרגו, אומר לו באיזה יום באיזה שעה באיזה מקום,

אלא אע"ג דלא צריך, רמינא עליה כדרכי שמעון בן אלעזר להטריחם, דאמר (לז, ז) מסייעין היו את העדים ממקום למקום, כדי שמתרף דעתן עליהן ויחזרו בזה, ח"ג, אע"ג דלא צריך, רמינא עליה כדרכי שמעון בן אלעזר,

ור' יוסי, אמש הרגו שכיח ברוב עדיות, עכשיו הרגו לא שכיח ברוב עדיות:

[וא"ת לר' יוסי דלא בעי אלא שלשה חקירות הני קראי דילפינן מנייהו שבע חקירות מאי עביד להו? וי"ל דשלשה מוקים לשלשה חקירות, ושלשה לג"ש שיהי' בכל אחת שלשה חקירות, פש להו חד לר"ש לאתויי נשרפין ולרבנן מילתא דאתיא בג"ש טרח וכתב לה קרא. ר"י. ובתורת חיים פ' שגם ר' יוסי מודה שצריך ו' חקירות היכא דשייכ' דהא מקרא דרשין להו רק חולק דהיכא דלא שייך כגון עכשיו הרגו או אמש הרגו דסגי ב' חקירות].

[שנינו במשנתנו] מכירים אתם אותו: תנו רבנן, מכירים אתם אותו, נכרי הרג, ישראל הרג, התריתם בו, קיבל עליו התראה יודע אני שכן אני מזהיר שלא לעשות, התיר עצמו למיתה

אבני חן על מסכת סנהדרין

ואי כתב רחמנא וכי יזיד, הוה אמינא הני מילי סיף דקיל,
אבל סקילה דחמורה אימא לא [אינה צריכה התראה], צריכא,

ותרתי בנסקלין למה לי מקושש, ונערה המאורסה בסקילה?

לר"ש [כמו שאמר לעיל לגבי ו' חקירות, כן אומר כאן לגבי התראה] דאמר
שריפה חמורה, ולא אמו נשרפין מנסקלין בהמראה, משום דאי אמר[ת]. ד"ס
בנסקלין שהן קלין [תאמר בנשרפין שהן חמורין פ' ואולי בחטא חמור במיתין
אותו בלא חקירות], כמז קרא אחרינא לאתוויי נשרפין גאס אינו ענין,
לרבנן, מילתא דאתיא בק"ו, טרח וכתב לה קרא,

ולכתוב רחמנא בנסקלין, וליתו הנך מלקות וסיף וליגמרו
מיניה? הכא נמי, מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב
לה קרא:

[שנינו במשנתנו] התיר עצמו למיתה: מנא לן [שצריך שיתיר את
עצמו]? אמר רבא ואיתימא חזקיה, אמר קרא דברים יז יומת
המת, עד שיתיר עצמו למיתה משמע כבר הוא כמת קודם שגא לצית
דין, שמייב עצמו מיתה בפיו,

אמר רב חנן, עדי נערה המאורסה שהוזמו, אין נהרגין
לקמיה פריך מאי שנא נערה המאורסה דנקט, מתוך שיכולים לומר
לאוסרה על בעלה באנו ולא להורגה [פ'] ולא היינו יודעים שימיתו
אותה על ידינו],

והא אתרו בה? דלא אתרו בה,

ואי לא אתרו בה, היכי מיקטלא וכיון דאידי לא מיקטלא, פשיטא
דאינהו לא מיקטלי, [דהא ?] כאשר זמם כמיז (דברים יט) ?

בא"ש חבירה דאידי מיקטלא אס לא הוזמו אלו, ואינהו לא מיקטלי דיכולין
לומר כשצאנו לצית דין לא לחייבה מיתה נמכונו, אבל אי אמרו המרינו, אין
המראה אלא להמית, ומו לא מני למימר לא להורגה גאט, ואלבא דרבי
יוסי בר' יהודה,

דתניא רבי יוסי ברכי יהודה אומר, חבר אין צריך התראה,
לפי שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד,

וכיון דאינהו לא מיקטלי, אידי היכי מיקטלא, הוויא לה
עדות שאי אתה יכול להזימה, וכל עדות שאי אתה יכול
להזימה, לא שמה עדות הוואל ואי אפשר לקיים צו ודעשת ומקרת
ודעשו השופטים והנה עד שקר וגו' (שם דברים י"ט) ?

הכי נמי קאמר, מתוך שאין נהרגין, שיכולין לומר לאוסרה

שכשהמרינו צו אל מעבור שאתה מתחייב מיתה פלונית, הוא אומר על מנת כן
אני עושה, דאס לא הפקיר עצמו אינו נהרג, כדלקמן (מא, א), המית בתוך
כדי דיבור כדי שאלת שלום, שאס שהה לאחר המראה יומר מכדי דיבור איכא
למימר שכבר שבת המראה,

העובר ע"ז את מי עבד, לפעור עבד למרקולים עבד, ובמה
עבד בזיבוה בקיטור בניסוך בהשתחואה,

אמר עולא, מניין להתראה מן התורה?

שנאמר ויקרא כ ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת
אמו, וראה את ערותה, אמו בראייה תליא מילתא משום
דראה אותה ממייב,

אלא עד שיראוהו מעמו של דבר שהיא ערוה לו, והאי קרא גבי כרת
כמיז, ו אם אינו ענין לכרת לחיוב כרת, דהא דין שמים הוא, ולא צעי
המראה, דקמי שמיא גליא אס שוגג הוא או מזיד,

דף מ"א ע"א

נתנה ענין למלקות להמראה מלקות, דשיין בלחמומו [אם התרו לו למלקות
ולקה ושב, נפטר ע"ז מוכרת [יבין ב], כדאמרינן בריש פרק אלו הן הלוקין
דמסכת מכות יג.],

דבי חזקיה תנא, שמות כא וכי יזיד איש על רעהו להרגו
בערמה מנא ידיעין, שהתרו בו ועדיין הוא מזיד,
לישנא אחרינא, ואס היזיד לא נאמר, אלא וכי יזיד, משמע תמיד הוא צודונו, [וזזה
עיקר,

דבי רבי ישמעאל תנא, במדבר טז המוצאים אותו מקושש
עצים שקישש עניס לא נאמר, אלא מקושש, לאחר שראוהו ומלאוהו היה מקושש,
ומה טעם תלוי בך, אלא שהתרו בו, ועדיין הוא מקושש,
[וא"ת והא אמרינן בעלמא דמקושש הוראת שעה היתה שלא היו יודעין באיזו
מיתה? י"ל שהתרו בו סתם שיש מיתה במחלל שבת. חדושי הר"ן]

דבי רבי תנא, דברים כב על דבר אשר ענה [פ'] דכתיב גבי נערה
המאורסה שהיא בסקילה], על עסקי דיבור המראה [פ'] שדיברו אליו ולא
שמע להם],

וצריכא, דאי כתב רחמנא אחותו, הוה אמינא חייבי
מלקות אמומו דאינה [צד]מיתה, אלא [צד]מלקות אין הוא דענין המראה,
אבל חייבי מיתות דממירי אימא לא ליבעי [התראה], כתב רחמנא כי
יזיד [כדרדשי דבי חזקיה],

אבני חן על מסכת סנהדרין

על בעלה באנו, אף היא אינה נהרגת, דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה,

ת"ש [להקשות על רב חסדא], אחד אומר סנדליו שחורין, ואחד אומר סנדליו לבנים, אין זה נכון? התם נמי, כגון שבעט בו בסנדלו והרגו,

ת"ש [שנינו במשנתנו], מעשה וברק "בן זכאי" בעוקצי תאנה [ולפי שברק כל אחד מהן בפני עצמו, לא כיוונו עדותן כאחת זה אמר עוקצי דקין זה אמר עוקצי גסין, וכיון שהבחינו זה את זה אפילו בבדיקות כאלו במלו עדותן. רמ"ה?] אמר רמי בר חמא, כגון שעקץ (דקץ) [קצרה. ד"ס] וחמסה מעוקלה תאנה הפרי קרי מאינה בשבת, דעלה קא מיקמיל,

והא תניא, אמרו לו תחת תאנה הרגו,

אלא אמר רמי בר חמא, כגון ששפרו לשון שפוד בייחור של תאנה,

ת"ש, אמר להן תאנה זו עוקציה דקין עוקציה גסין, תאנים שחורות תאנים לבנות דעל כרחק בתאנים ענמן אי אפשר להרוג?

אלא אמר רב יוסף, מבין זכאי [שבדק בעוקצי תאנים] לותיב איניש, שאני בן זכאי דבדיקות כחקירות משוי ליה לדקוק כלל אשר יוכל כדי להכחיש, וכי היכי דבחקירות מתחשבי דדבר אחר, זה אומר במקום פלוני זה אומר במקום פלוני, דהיינו דבר אחר דהמקום לא הרגו, הכי נמי בדיוק,

מאן בן זכאי, אילימא רבי יוחנן בן זכאי, מי הוה בסנהדרין בשעה שהיו דין נפשות,

והתניא, כל שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי [פי' מספר השנים שחי], מאה ועשרים שנה,

ארבעים שנה ראשונים # [וראי הכוונה עד גיל ארבעים, אבל צ"ע מאיזה גיל מתחיל למנות ארבעים שנה?] עסק בפרקמטיא, מ' שנה אמצעים לומר, ארבעים שנה אחרונים לימוד ועשה דין ומורה הוראות,

שנת 28	לא דנו דיני נפשות
שנת 68	חורבן הבית
שנת 69	התקין ר"י בן זכאי

ותניא, ארבעים שנה קודם חורבן הבית, גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות [מקום הי' בירושלים. ובעלמא פי' שהי' בהר הבית. רש"י] מקום היה בירושלים וכן שמו, ואמר ר' יצחק בר אבודימי לומר שלא דנו דיני קנסות, דיני קנסות ס"ד וכי לשכת הגזית

אלא באשה חבירה, דקיימא לן דמיקטלא אליבא דר' יוסי בר' יהודה כלל המראה, היכי משכחת לה הא מיון דליניה לא מיקטלי משום דיכולין לומר לאוסרה באלו אינה נמי לא מיקטלא?

כשזינתה וחזרה וזינתה דהך עדי זנות שני, אין יכולין לומר לאוסרה באלו, שהרי כבר נאסרה מונות ראשון, ולא באלו באלו להורגה [ולפי' אינה בסקילה שהרי אינה בתולה בפעם שני]. רק י"ל דמיידי שבא עלי' בשלא בדרכה בפעם ראשונה. מצפה איתן],

ופרכין והא יכולין לומר לאוסרה על בועלה שני באנו דקיימא לן דמסכת סוטה (כו, ד) מונטמאה ונטמאה שמי פעמים, כשם שאוסרה לבעלה כך אוסרה לבעל?

שזינתה מבעול ראשון [ולא מאיש אחר, ומאיש זה כבר נאסרה בפעם ראשונה] וכבר נאסרה עליו,

אי נמי שזינתה מקרוביה שהיא אוסרה להם משום ערוה,

מאי שנא נערה מאורסה דנקט, אפילו נשואה נמי? אין [הכי נמי], אלא [להכי נקט נערה המאורסה] אפילו האי דלא יתבא תותיה ואיכא למימר דלא אסקו אדעתיהו לאוסרה עליו, שהרי לא היו רואים אותה יושבת תחתיו, אפילו הכי יכולין לומר לאוסרה על בעלה [הארום] באנו,

[מתחיל כאן פסקא כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח, מעשה וברק בן זכאי בעוקצי בעוקצי תאנים. ע"פ הרמב"ם] אמר רב חסדא, אחד אומר בסייף הרגו, ואחד אומר בארירן יושרמ"א כלעז [חנית המשמשת לדקירה ובקצה גם להביס גופים לחיתוך], יש אומרים כגון איזמל ויש אומרים כמין גרזן. רמ"ה [ה] הרגו, אין זה נכון ועדותן בטלה, והוא והם פטורים מיד,

אחד אומר כליו שחורין, ואחד אומר כליו לבנים, הרי זה נכון דלא שייכי בדיוק להכחיש אלא בגופה של עדות,

מיתיבי, נכון שיהא נכון, אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירן הרגו, אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים, אין זה נכון?

תרגמה רב חסדא, בסודר שחנקו בו שהעידו שחנק את חבירו בסודרו, ועל הסודר היו נדקין שמור היה לו לכן היה, דהיינו [דינו כ] סייף וארירן,

אבני חן על מסכת סנהדרין

גורמת לדיני קנסות?

אלא שלא דנו דיני נפשות שאין דיני נפשות בכל מקום [פ'] שהגם שהיו כל ב"ד של כ"ג דנין דיני נפשות, וזה דוקא אם היו הב"ד של ע"א בלשכת הגזית, אלא צעוד סנהדרין נוסגת בלשכת הגזית, שנאמר (דברים יז) וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורס, וכיון דמזו דנפיש רוצחים ולא היו מספיקין לדון עמדו וגלו משם,

ותנן משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי וכיון דרבן יוחנן בן זכאי היה קיים אחר מורבן נמנאל דארבעים שומיו האחרונים לא דנו נפשות, דהא ארבעים קודם מורבן צטלו?

אלא בן זכאי דעלמא, הכי נמי מסתברא, דאי ס"ד רבן יוחנן בן זכאי קרי ליה רבי [רבינו הקדוש] בן זכאי, והתניא, מעשה וברק רבן יוחנן בן זכאי, בעוקצי תאנים,

אלא תלמיד היושב לפני רבו הוה, ואמר מילתא לפני הדיינין רבמיו ואיסתגר להו טעמיה ומסתבר להו טעמיה

דף מ"א ע"ב

וקבעוה בשמיה והאי דקרי ליה בחדא מתניתין בן זכאי, ובחדא רבן יוחנן בן זכאי, לא תיקשי מאן דקרי ליה בן זכאי על שם ההיא שעתא דאמרה להא מילתא, ומאן דקרי ליה רבן על שם סופיה קרי ליה,

[לכאורה אם הסנהדרין קבלו מעמו וקבעו הלכה כן, איך פליגי רבנן על זה ? אמנם יתכן שבאמנם "וקבעוה בשמי" " הרגישו שלא קבעו כן הלכה, שהיו אומרים ההלכה בשמי, שאם ה' קובעין ההלכה כן, היו שונים אותה סתם . מרגליות הים]

כי הוה למד, בן זכאי הוה קרי ליה, כתלמיד היושב לפני רבו,

כי הוה לימד, הוה קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי,

כי קרי ליה בן זכאי על שם דמעיקרא, וכי קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי, על שם דהשתא:

[שינוי במשנתנו] מעשה וברק כו' מה בין חקירות כו' [בדיקות, אחד אומר איני יודע, ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעין, עדותן קיימת]: **מאי אפילו שנים אומרים, פשיטא, כי כיון ד אמר אחד איני יודע אשמעינן מנא ד עדותן קיימת, כי אמרי בי תרי מכווייהו נמי עדותן קיימת דאילו אמר האחד (איני) [אני] יודע, מאי רבותיה, כיון דאמר חזירו איני יודע, זה לא מעלה ולא מוריד?**

[לכאורה קשה מאי קושית הגמ' הלא שפיר שייך לשון אפילו כאן ? וי"ל דלכאורה כשאומרים שנים שאינם יודעים הוא פשוט יותר שלא לבטל עדותן משאומר אחד איני יודע והאחר יודע מאחר ששניהם היו שם בשעת מעשה מדוע אחד יודע ואחד אינו יודע, לכן כיון שכבר אמר שאם אחד אומר איני יודע אין העדות בטילה קשה להגמ' מה החידוש בשנים. כוס הישועות]

א"ר ששת, ארישא קאי [פ'] הגם שמתחלה מיירי בדרישות, "אפילו" מיירי בחקירות], והכי קאמר בחקירות אפילו שנים אומרים ידענו שהיו שלשה, ואחד אומר איני יודע, עדותן בטילה, [פ'] וכן צריך לשנות בהמשנה, בדיקות אחד אומר איני יודע, [עדותן קיימת, ובחקירות] אפילו שנים אומרים [אין אנו יודעים] [ידענו ואחד אומר איני יודע] עדותן [קיימת] [בטילה], אבל לרבא אין צריך לשבש המשנה כל כך דלדידיה הכי קתני בדיקות אחד אומר איני יודע [ואפילו] [בחקירות] שנים אומרים [ידענו ואחד אומר איני יודע] עדותן קיימת. וראה ר"ן וע"ל שרבא לא רצה להחליף עדותן קיימת בעדותן בטילה],

[מכות ה,; ר' שמעון אומר: מה שנים אינן נהרגין עד שיהיו שניהם זוממין, אף שלשה אינן נהרגין עד שיהיו שלשתן זוממין, ומניין אפי' מאה? ת"ל עדים. רבי עקיבא אומר: לא בא השלישי לחקל אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו],

כמאן בר"ע, דמקיש שלשה לשנים במסכת מכות (ה, ז) מה שנים אינן זוממין עד שיזמו שניהם, אף שלשם עד שיזמו שלשם, וזה אי אפשר [להזימן] [להזימו. רש"ש],

ואף על גב דלר' שמעון קאמר לה להא מילתא הסם, דאילו ר' עקיבא מקשיהו להכי, מה שנים נמנאל אחד מהן קרוי או פסול כו', מיהו ר' עקיבא אית ליה נמי דר' שמעון ומוסיף איהו,

אמר רבא, והא עדותן קיימת קתני?

אלא אמר רבא, הא דקמי "אפילו" לאו ארצותא דדיקות קאי, אלא ארצותא דחקירות קאי, ו ה"ק מה בין חקירות לדדיקות, חקירות היכא דליכא אלא תרי סהדי, וי[?]אמר אחד איני יודע עדותן בטילה, דדיקות אמר אחד איני יודע עדותן קיימת, והוא הדין לשניהם דהוה ליה עדות המזומת בחקירות, ו אפילו בחקירות משכחת לה, דאמר אחד איני יודע עדותן קיימת, והיכי דמי כגון שנים אומרים ידענו, ואחד אומר איני יודע, עדותן קיימת דאיכא תלתא, דאפשר לעדות שתקיים שנים, ומשום שלישי לא מיפסלי הק, כמאן דלא בר"ע [שפבר שאם יש ג' עדים הם עדות אחת],

רב כהנא ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבה כלומר מה חידוש אסם אומרים בסנהדרין, [הלא ?] צניח אסם גדול כגון רבה יש לכס למדש זה הרבה, פגע בהו רמי בר חמא, אמר להו מאי אמריתו בה בסנהדרין דבי רבה?

אמרי ליה, ומאי אמרינן בה בסנהדרין גרידתא מה יש לנו לומר

אבני חן על מסכת סנהדרין

אילו לא היינו למידים מפי חכם כל כך, היכא יש (להקשות) [להתקשות. ד"ס] זה ומאי קשיא לך,

א"ל מהא דקתני, מה בין חקירות לבדיקות, חקירות אחד אומר איני יודע עדותן במילה, בדיקות אומר אחד איני יודע ואפי' שנים אומרים אין אנו יודעים עדותן קיימת,

[וזה קשה לנו] מכרי אידי ואידי דאורייתא היא ודרשת ומקרת והא דאורייתא כדמי לעיל נכון שיהא נכון אחד אומר כליו שחורים כו' דהיינו בדיקות נכון שיהו דבריהם מכוונים מאי שנא חקירות, ומאי שנא בדיקות?

א"ל הכי השתא, בחקירות אומר אחד איני יודע עדותן במילה, דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה כמלכו שבע חקירות הזמה כתיבי, אבל בדיקות אפילו אומרים כולן אין אנו יודעים, עדות שאתה יכול להזימה היא שהזמה אינה תלויה בך, אלא הכחשה, דמאי שייך עמנו הייתם גבי בדיקות,

בדיקות, אומר אחד מהן איני יודע, עדותן קיימת, עדות שאתה יכול להזימה הוא,

אמר להו [רמי בר חמא לרב כהנא ורב ספרא] אי הכי אמריתו בה, טובא אמריתו בה הרבה יש לכם טעמים זה,

אמרי ליה, מטיבותיה דמר מחמת שאתה טוב ועינו ומודה לנו, אמרינן בה טובא אנו אומרים זה הרבה, [הכוס הישועות מסביר שהם לא הבינו אם כוונתו לטובה או להיפך לכן אמרו לו אם כוונתך לטובה מוטב ואם לאו לא אמרנו כלום],

מגזירותיה דמר אם היית רוצה להמירם בנו ולהקשות לא אמרינן בה ולא חדא לא היינו יודעים נגדך כלום, מיהות לשון המדבר בקושי ובחזקה, לשון נוהא דאריה (פסחים ק"ב, ב) אשגרוני"ר (לנוסף):

[שנינו במשנתנו] אחד אומר כו': עד כמה יכנסו בתוך החדש דאם יש צינים [רק] יום אחד נימא דטעו בעיבור החדש?

1. א"ר אחא בר חנינא, אמר ר' אסי, אמר רבי יוחנן, עד רובו של חודש אבל מכאן ואילך, כגון אחד אומר בעשרים ואחד אומר בעשרים ואחד לא תלין בעיבור החדש, דכבר שמע דימים הללו שהיה חדש מעובר,

אמר רבא, אף אנן נמי תנינא, אחד אומר בשלשה ואחד אומר בה', עדותן במילה, ואמאי נימא שזה יודע בשני עיבורין שהיו שני חדשים מעוברים, או צידד או צדילוג, וזה מנאן לכולן חסירין, וזה אינו יודע בשני עיבורין, אלא לאו משום דאמרי דברובה ידע צדוד ימים שעברו, כבר שמע מזה היה,

[ודוחה] לעולם אימא לך, ברובה נמי לא ידע, ובשיפורא ידע שופר היו מוקעין בקידוש החדש, כיום שהוא מתחיל, הן מלא הן חסר, וזה לא שמע את השופר, בחד שיפורא אמר דמעי, בתרי שיפורא לא אמר דמעי,

2. וא"ר אחא בר חנינא, אמר רב אסי, אמר רבי יוחנן, עד כמה מברכין אם לא צריך היום יצרך למחר על החדש על הלצנה בהתחדשה, עד שתתמלא פגימתה אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים שהרי כבר נושנת היא,

וכמה? אמר רבי יעקב בר אידי, אמר רב יהודה, עד שבעה, נהרדעי אמרי עד ששה עשר,

דף מ"ב ע"א

ותרוייהו כו' יוחנן סבירא להו צממיה דר' יוחנן פליגי, ועד שנתמלא סבירא להו, מיהו רב יהודה סבר הא מלוי פגימתה דקאמר ר' יוחנן למיהוי כי יתרא דהוא כמו יתר של קשת שמהא כל פגימת הקשת מליאה עד היתר, דהיינו חצי העיגול והאי לסוף שבעה הוא, הא ונהרדעי סברי מלוי פגימה דקאמר ר' יוחנן למיהוי עד דמהוי כי נפיא עגולה צמילואתה,

אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא, וליברך הטוב והמטיב אדרב יהודה פריך, נמי נמי דמשבעה ואילך ליכא למימר מחדש חדשים ליצריך מיהא הטוב והמטיב שכל שעה הוא מטיב לנו [ש?] צמילואתה תמיד (ש?) מוספת להאיר לעולם,

אמר ליה אמו כי חסר מי חשנין לה רעה לגבן לצרכי דיין האמת, דנחשוב את מילאתה טיבותא לצרכי הטוב והמטיב מי מברכין דיין האמת, דלברך הטוב והמטיב,

וליברכינהו לתרויהו דיין האמת בחסרונה וטוב המטיב צמילואתה? כיון דהיינו אורחיה בכל חודש צריאת עולם כמנהגו היא, ואין כאן דין פורענות בחסרונה, ולא הטבתה לנו חסד צמילואתה, לא מברכין,

3. וא"ר אחא בר חנינא, א"ר אסי, א"ר יוחנן, כל המברך על החדש בזמנו, כאילו מקבל פני שכינה [שהרי זה הערה והתבוננות לחדוש הבריאה. מאירי], כתיב הכא שמות יב החדש הזה, וכתיב התם שמות טו זה אלי ואנוהו [נראה דבג"ש זה זה, רמז דרוקא מברך [כ?] שמקיים ואנוהו. הרי"ף על הע"י],

[יש לסמוך למ"ש הרמ"א באו"ח סימן תכו בשם מהר"ל שלא לקדש הלכנה עד אחר תשעה באב, ש"ל יען כי קרא ה' לבכי ולמספר, וכביכול אל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו. מצור רבש]

אבני חן על מסכת סנהדרין

[פלא שהמלה "לבנה" נזכר רק פעם אחת בברכה זו, ורק בדרך סיפור, ולא בדרך הודאה ושבח].

אלא כדרב יהודה, דאמר רב יהודה, ברוך [וכו'] אשר במאמרו [דבעשרה מאמרות נברא העולם. אבות ריש פ"ה] **ברא שחקים** [תקנו חז"ל להודות לה' על הבריאה, כדי להכחיש דעת המיחסים הדברים אל המקרה וההודמן וזאת כוונת פועל. ענף יוסף], **וברוח פיו** [של דיבורו נבראו] **כל צבאם** [שהם רבי רכבות המון הנמצאות ואי אפשר היותם במקרה, כי המקרה אינו אלא המעט. ענף יוסף],

חוק [קביעות של יום ולילה] **וזמן** [הלבנה כ"ט יום ותשצ"ג חלקים, והחמה שש"ה יום ורביעי, הוא זמן סיבובם. ענף יוסף] **נתן להם, שלא ישנו את תפקידם** מזה שזימם להם להנהיג צהלוך מקופותיהם,

ששים ושמונים [דכתיב (מלכים יט) ישים כגזר [וכן בתפלת אל אדון אומרים שמחים בצאתם וששים בבואם] **לעשות רצון קונם** [ואף שכל העובד עבודה אחת בתמידות בלי שני וחלוק תקין נפשו בה עד שתהיה לו לזרא, כי הנפש אוהבת השנוי והמתחלף. ענין תפלה, ומוסיף שם שהגם שבאל אדון אומרים לעשות "באימה" רצון קונם, וכאן אומר ששים ושמונים לעשות רצון קונם, זה בבחינת וגילו ברעדה],

פועלי אמת הן שאינם משנים את סדרם **שפועלותן אמת** [פי' הקונט' שאין משנים את סדרן, ואית דגרס פועל אמת ואהקב"ה קאי שבאמת ובדין מיעטה [חולין ס:]], ולהכי קאמר בחר הכי וללבנה אמר שתתחדש],

וללבנה אמר הקדוש ברוך הוא **שתתחדש** ככל מדע [פי' ואין זה חסרון בתפקידה],

עמרת תפארת היא זו [זה השלכנה מתחדשת בכל חודש זה סימן טוב לישראל שגם הם עתידים להתחדש] **לעמוסי בטן** [לישראל הנקראים כן בישיעה מו ג שמעו אלי בית יעקב וכל־שארית בית ישראל העמסים מני־בטן] סימן הוא להם,

שהן שאף הם שמונים להם **עתידין להתחדש** (נגלותן) [נגלותן ?] **כמותה** [להתחדש כמותה מגלותם, כתינוק הנוול מני בטן. ענף יוסף], **ולפאר ליוצרים** [פי' ויתחדשו ויגאלו כדי שיפארו להקב"ה] **על שם כבוד מלכותו, ברוך אתה ה' מחדש חדשים** [ויש גם גירסא "מקדש", וגם יש גירסא "ראשי חדשים". וראה ענין תפלה לעוד גירסאות],

[חז"ל הרא"ה מובא בהכותב בע"י על פרק שני דברכות קרוב לסופו, שהם עתידין להתחדש כמותה אחר זמן תחיית המתים, שיחדש להם הקב"ה לכל אחד ואחד מהם גוף באותו מזג לגמרי שהיה לכל אחד ואחד מהם תחלה שזה בשוה, ויעמדו ויאכלו וישתו ויולידו וכו'. עיי"ש],

[וראה ר"ה כ"ג ע"א בתוס', וראה בדרכי משה על טור או"ח סי' תי"ז שכתב משם האור זרוע מעם להמנהיג שאין הנשים עושות מלאכה בר"ה, וז"ל לפי

תנא דבי רבי ישמעאל, אילמלא (לא) זכו ישראל לילו לא זכו למנוח אחרת אלא לו אלא להקביל פני אביהן שבשמים שמקבלין פני שמינה, כל חדש וחדש פעם אחת במדע, כדאמרינן בגיטין שזה, דיי"ם,

אמר אביי הויל ומקבל פני שמינה הוא הלכך נימרינהו מעומד, מעומד צעי לצרכי, מפני כבוד שמינה (שהוא מקבל) [כדי לקבל פני שמינה כמורל. רי"ף במס' נדרים סוף פרק רציעי] [כי אין זה דרך כבוד להיות יושב במקום שכינה. ענין יעקב עיי"ש],

[דהנה יש להסתפק ברכת הלבנה מהו, אם ברכת הנהנין או ברכת המצוות, ומה שאנו מברכין רק פעם אחת בחדש יש הוכחה גמורה דהיא ברכת המצוות, דאי היה ברכת הנהנין היה לנו לברך בכל עת שנהנין מאורה, והנה מבואר באו"ח סי' ח' ס"א דברכת המצוות החיוב לברך מעומד, וברכת הנהנין צריך להיות בישיבה, וזה הפ' כיון שהוא רק פעם אחת בחודש א"כ ברור דהוי ברכת המצוות, ולכן נימרינהו מעומד. בשם כ"ק אדמו"ר אהרן מבעלז צ"ל. עליהם לתרופה עקב תשעא],

מרימר ומר זוטרא מכתפי (אהרדי) ומברכי [ונראה שהיו זקנים ולא יכלו לעמוד בלא סמיכה, לכך היה כל אחד מניח את ידו על כתף חברו וסמך עצמו בכתפו של חברו ומברך, ואשמעינן דאע"ג דקיי"ל דסמיכה כשיביה דמי, מ"מ כה"ג שר, ולפ"ז יש לזהר שלא יהא אדם נשען על מקלו ויברך, מיהו הנמוקי יוסף גרים מכתפי "להו" [פי' עבדיהם היו נושאים אותם] וכן גרים המור וא"כ אין מכאן רא'. תורת חיים],

[וכתב המאירי והזכירו בכאן על מקצת חכמים שהיו קופצין ומברכין [נראה שהי' לו גירסא אחרת בגמ'] וכן נהגו רבים עכשיו לעשות שלש קפיצות דרך שמחה וחבת מצוה],

א"ל רב אחא לרב אשי, במערבא [בארץ ישראל, כדרכם תמיד לקצר בדבריהם בכל ענין. ענף יוסף גרס בפסדור אוצר התפלות] **מברכי ברוך מחדש חדשים,**

אמר ליה, האי נשי ידין נמי מברכי [ר"ל תפלה קצרה כזו, נשי נמי תוכלו לברך בע"פ בלילה. מהרש"א?]

[פי' כיון שר"ח הוא חג של הנשים שהן בטילות בו ממלאכה, שניתן להם על שלא רצו ליתן נזמיהן לעגל, ונתן להם הקב"ה חג של ר"ח במקום חג לה' מחר שבעגל שלא רצו לחוג בו, ע"כ להם נאה לברך מחדש חדשים בלי שום הודאה נוספת שעצם היום הוא שמחה להם. תורת חיים],

ברכת קידוש לבנה

[ראה במסכת סופרים פרק כ' כל ענין קידוש החודש וגם ברבינו יונה במסכת ברכות סוף פרק רביעי דף כ"א בדפי הרי"ף],

אבני חן על מסכת סנהדרין

שבכל חודש וחודש האשה מתחדשת וטובלת וחוזרת לבעלה והיא חביבה עליו כיום החופה כשם שהלבנה מתחדשת כך בכל חודש והם מתאווים לראותה, כך האשה מתחדשת כל חודש לבעלה וכו' לכך הוי ר"ח יו"ט של נשים],

אמר אביי, תרגומה, אאם אין ממש בדבריו:

[שנינו במשנתנו] מציאו לו זכות כו': יין מאי טעמא לא? אמר רבי אחא בר חנינא אמר קרא משלי לא ד וְלֹרֶן זָנִים אִי שֹׁכֵר, העוסקין ברוז של עולם [קרי לדיני נפשות רזו של עולם] שעוסקים לדעת דבר סוד סתר ונעלם את אמת שזה חייב ליהרג או לאו, וכל המאבד נפש אחת מישראל באילו איבד עולם מלא. הבונה בע"י, אל ישתכרו:

משלי בר כי בתחבולות תעשה לך מלחמה,

4. א"ר אחא בר חנינא, א"ר אסי, א"ר יוחנן, במי אתה מוצא מלחמתה של תורה הוריותה ולעמוד על צריה ועל עיקרה, לא כלום המפולפל וממודד וצעל סברה, ולא למד משניות וצרימות הרבה, כי מהיכן יתגלה [לו. רע"י] הסוד,

[שנינו במשנתנו] (מציאו לו זכות כו') [דנין אלו כנגד אלו עד שיראה]: לא ראו האחד מאלו את טעמן של אלו, והרי הן צמחוקמן מאי? א"ר אחא פוטרינ אותה, וכן א"ר יוחנן פוטרינ אותה,

א"ל רב פפא לאביי, וליפטריה מעיקרא משהסיפו עד שזעיס ואחד ומחלקו, למה אלו מאחרים הדבר לדון אלו כנגד אלו, מי אית לן להאדורי דמר חובה?

א"ל הכי א"ר יוחנן, כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין גנאי לנתי דין שיצאו צמחוקמן, ואין יודעין לגמור את הדין,

איכא דאמרי, א"ל רב פפא לאביי ולמה לי יוסיפו, ליפטריה מבי דינא קמא למה מוסיפין משמלקו הראשונים [בב"ד של כ"ג]. ידועו אלו כנגד אלו, אם ראה אחד מאלו את דברי אלו הרי טוב, ואם לאו יפטרוהו,

אמר ליה, ר' יוסי קאי כוותך, דתניא ר' יוסי אומר, כשם שאין מוסיפין על ב"ד של שבעים ואחד, כך אין מוסיפין על ב"ד של עשרים ושלושה,

אלא במי שיש בידו חבילות של משנה צעל משניות הרבה, שאם ינטרן לו טעם צפוף, ילמדנו ממך משנה אחרת, או אם יקשה לו דבר על דבר, יצין ממך משניות הרבה שצידו, הא מני פלוני היא, ששמענוהו במקום אחר אומר קר,

[כי כמו שבמלחמה צריך להיות גבור, כן במלחמה של תורה, כי איזה גבור כל הכובש את יצרו להיות מתמיד בתורה, ולא לילך אחר תאוות לבו, כדי שיהא בידו חבילות של משנה. עיון יעקב],

קרי רב יוסף אנפשיה משלי יד ורב תבואות בכח שור [רב יוסף היה סיני כדאמרין בסיום מסכת ברכות, ולכן קרא על עצמו שע"י כח השור שיש לו בידיעות התורה, יכול להביא רב תבואות היינו הרבה פירות]:

[שנינו במשנתנו] אחד אומר בשתי שעות כו': א"ר שימי בר אשי, לא שנו אלא שעות דמר סנר טעי אינש הכי, ומר סנר לא טעי כולי האי, אבל אחד אומר קודם הנץ החמה, ואחד אומר לאחר הנץ החמה, עדותן במילה הנן חמה סימן מוצהק הוא, ואין לטעות צהנן חמה,

פשימא, אלא אחד אומר קודם הנץ, ואחד אומר בתוך הנץ [הרש"ש כותב שזה שייך כאן] צמך שהיא זורחת, הא נמי פשימא [שיש חילוק גדול בין קודם הנץ לבתוך הנץ]?

מהו דתימא הא [זה שאומר בתוך הנץ, טעה, שהיה עומד במקום שמשם רואין את בריקת האופק glowing horizon], והיה נראה כמין "זוהר" וחשב שרואה את השמש בגילויא קאי [לשון זה בתענית ג' ע"ב גילה דליליא. והמתרגם שם פ' גלאנין, העלל, אבל כאן משמע יותר שהכוונה על בריקת האופק], וזהו הרי בעלמא הוא דחוא, קמ"ל:

ת"ר, אומר ב"דיני ממונות" נודקן הדין, ואין אומר "בדיני נפשות" נודקן הדין [אמתני' קאי דקתני דנין אלו כנגד אלו וכו' ואם לא ראו פוטרינ אותה, ואז לא שייך לומר לו איש פלוני אתה זכאי וכו' ולכן אומרים לו נודקן הדין ופוטרינ אותה. תורת חיים עיי"ש], [ובהמשך יש בגמ' שני פירושים, או שהוא דין מסובך מאד, או להיפך שהוא דין פשוט וברור מאד],

מאי נודקן הדין, אילימא קש דינא זקן דין זה, ועמוק וקשה, ולדין להמתין צו [בבחינת יענת ומצאת. מגילה ו:]: איפכא מיבעיא ליה צדיני נפשות צריך לעיין יותר?

אמר רב הונא בר מנחם, משמיה דרב אחא בריה דרב איקא, איפוך [בדיני נפשות אומרים נודקן הדין, וצריך עוד לעיין בו, ובדיני נפשות אין אומרים בן],

[שנינו במשנתנו] ואחר כך מכניסין כו': אותו היום ותו לא, והתניא אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם, ואם אין ממש בדבריו אין יורד כל היום כולו, כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו שאם יורדוהו היום לעין כל צוהה היא לו?

אבני חן על מסכת סנהדרין

דף מ"ב ע"ב

מתני': נגמר הדין לחוצה מוציאין אותו לסוקלו אידי דסקילה רישא [לדיעה אחת החמור] דכולהו ארבע מיתות היא, מפרש מילי דידה ברישא, והדר מפרש שארש דפירקין דלקמן כסדר,

בית הסקילה היה חוץ לבית דין רחוק מצית דין קצת, שנאמר ויקרא כד הוצא את המקלל אלמא לאו במקום הועד קטלוהו,

אחד עומד על פתח בית דין, והסודרין [בגל גבוה. יבין] בידו לקמיה מפרש למאי מיצעי, וסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו שיהא אדם רוכב על סוס ונמשך [על גל] [לגל. נמ"י] בית הסקילה שיהא קרוב לרדוף אחר [הנסקלן ומגיל] [הסוקלן ולהגיל. נמ"י], ומתרחק מזה שהסודרין בידו מלא עינו, וכלל שיוכל לראותו אם יניף בסודרין,

אומר אחד מצית דין יש [לי. ר"ם] ללמד עליו זכות, הלה העומד על הפתח מניף בסודרין ורוכב הסוס היה מכיר בו, והסוס רץ והוא רץ אחר המנהיגים ובעמידן עד שיחקרו בית דין אם יהא טעם בדבריו של זה,

ואפילו הוא [שמולכין אותו לבית הסקילה] אומר יש לי ללמד על עצמי זכות, מחזירין אותו, אפילו ארבע וחמש פעמים [ארבע לטעם כל דהו. וחמש לטעם שיש בו ממש. לחם שמים, וראה בכוס הישועות], ובלבד שיש ממש בדבריו קצת ראיה הדומה לזכות, וצגמרא פריך מנא ידעי הך סוקלן אם יש ממש בדבריו, והלא לא תלמידים הם:

גמ': ובית הסקילה חוץ לב"ד הוה הוא דצעינן ותו לא אכל חוץ לשלש מחנות לא צעינן, והא תניא, בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות צירושלים הוא דשייך למימר דאיכא עזרה מחנה שכינה, והר הבית מחנה לוייה, וכל העיר מחנה ישראל, וצדמי דינים שצכל עיר ועיר, נמי הוה בית הסקילה חוץ לעיר דומיא דירושלים?

אין בדקאמרת [שבית הסקילה היה חוץ לג' מחנות], והא דקתני הכי [הלשון "חוץ לב"ד], נפקא מינה, דאי נפיק בי דינא וקצעי מקום הוועד שלהם חוץ לעיר, כגון שמי סנהדרלות קטנות שהיו צירושלים אחת על פתח העזרה, ואחת יושב על פתח הר הבית [פי' דסנהדרין גדולה צריכה להיות בלשכת הגזית והמקום גורם. מלא הרועים ועב"ץ]. וכן [כל] [של. ד"ס] שאר עיירות אי קצעי מקומן חוץ לחומה, וריתב חוץ לשלש מחנות, עבדינן בית הסקילה חוץ לב"ד רחוק מהן,

כי היכי דלא מיתחזי ב"ד רוצחין דגנאי הדבר, דתקן (מכות ז, א) סנהדרין ההורגת פעם אחת בשבוע נקראת חבליה, וכל שכן אם יהיה קרוב למקומן, מיחזי מקום איבוד נפשות,

א"נ לך היו מרחיקין בית הסקילה, כי היכי דתיהוי ליה הצלה, כדי

רב אשי אמר, לעולם לא תיפוך ומאי נזדקן הדין, חכם דינא [זוה כוונת "נזדקן הדין" פי' נגמר ואין מה לעשות עוד] יפה העמדתו על צוריו, ואין אחד ממנו צריך להפך ולדקדק בו, ואין אומרים כן צדיי נפשות, שאף משגמרוהו, אם ידקדק האחד וימלא לו זכות, מחזירין את הדין,

מיתבי, גדול שבדיינין אומר נזדקן הדין,

אי אמרת בשלמא חכם דינא, היינו דאמר גדול [לכן מכריז בן הגדול שבדיינים], אלא אי אמרת קש דינא, לא סגי דלא אמר גדול, כסופי הוא דקא מיכסיף נפשיה?

אין טוב הוא לו שיהא הוא מצייס עצמו, ואל יאמר אחד מחזיריו קש דינא ומצייס מאחרים, אינו דומה מתבייש מעצמו, למתבייש מאחרים,

איכא דאמרי, אי אמרת בשלמא קש דינא היינו דאינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים, אלא אי אמרת חכם דינא, גדול אשבוחי משבח נפשיה, והכתיב משלי כו יהללך זר ולא פיך [ראה מהרש"א נדרים סב. שמפרש באופן פלאי, יהללך זר, אבל ואם לא אז פיך יהללך, וקאי על הגמ' שם אמר רבא: שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תיגראי ברישא?]

שאני מילתא דבי דינא, דאגדול רמזא ואפילו דברים של שבת הוא אומרן, כדתנן גמרו את הדבר היו מכניסין אותו, גדול שבדיינין אומר, איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב:

ידיעות:

[וכל מי שאינו אוכל חמין [בשבת] צריך בדיקה אחריו אם הוא מין, ואם מת יתעסקו בו עממין. המאור הקמן מס' שבת דף טז: בדפי הרי"ף בסוף הדף].

נגמר הדין פרק ששי

אבני חן על מסכת סנהדרין

שמהם שהם לסקילה באורך הדך, ובמדך כך ימנע אחד ראה של זכות, ויזילתו ויחזיקה, ומיהו ליה הללה,
[ראה כום הישועות למה צריך שני עומדים],

מנהגי מילי דצית הסקילה חן לשלש מחנות [ראה מהר"ם, שרק לאחר שאמר שגם אם הב"ד יושב חוץ לג' מחנות גם מרחיקים את בית הסקילה, מקשה מנה"כ, דאילו לפני כן היינו אומרים שמוציאין אותו חוץ לג' מחנות שמסבירא אין עושין בית הסקילה בתוך המחנה. עיי"ש],

דת"ר, הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה, חוץ לג' מחנות, אתה אומר חוץ לג' מחנות או אינו אלא חוץ למחנה אחת,

נאמר כאן מחוץ למחנה, ונאמר בפריש הנשרפין פר העלם דבר של ציבור, ופר כהן משיח, שאין נאכלין אלא נשרפין, כדכתיב והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה וגו' חוץ למחנה, מה להלן חוץ לשלש מחנות אף כאן חוץ לשלש מחנות,

והתם מגלן? דתנו רבנן, ויקרא ד והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה חוץ לשלש מחנות, אתה אומר חוץ לשלש מחנות, או אינו אלא חוץ למחנה אחת,

כשהוא אומר, ויקרא ד אל מחוץ למחנה בפר העדה, שאין ת"ל אין אנו למדים ממנו כלום, שהרי כבר נאמר כאשר שרף את הפר הראשון של משיח, ובהוא כבר נאמר אל מחוץ למחנה ומה בא זה ללמדנו אלא ליתן להם מחנה שניה, **שהרי כבר נאמר ויקרא ד ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון, ליתן לו מחנה שניה,**

וכשהוא אומר ויקרא ו אל מחוץ למחנה ברשן צו את אהרן צהולת הדשן של תפוח שעל המזבח החיטון, שאין מלמדנו כלום, שהרי כבר נאמר בפר כהן המשיח אל שפך הדשן ישרף, וכתיב צדידו חן למחנה ממילא שמעינן דשפך הדשן חן למחנה הוא, ולמה נאמר כאן ליתן לכולם מחנה שלישית, דעל כרחיק כולו צדד דוכתא עבד להו, **שאין ת"ל, שהרי כבר נאמר ויקרא ד על שפך הדשן ישרף, ליתן לו מחנה שלישית,**

ולילף מקלל משחוט חוץ מחוץ למחנה דשחוט חן, דהוי חן למחנה אחת, מה להלן חוץ למחנה אחת, כדכתיב (ויקרא יז) ואל פתח אהל מועד לא הביאו, אף כאן חוץ למחנה אחת?

מסתברא, מפריש הנשרפין ה"ל למילף [למקלל], **שכן סימן הוא** שדומה מקלל לפריש נשרפין בכל אלה, ולא לשחוט חן,

1. הוצא אל מחוץ למחנה במקלל ופריש נאמר הוצאה ולא בשחוט חן, ונאמר בהן אל מחוץ למחנה, ובשחוט חן לא כתיב אלא אשר ישחוט מחוץ [למחנה],

2. מבשיר ומחן למחנה האמור בשניהם הכשר מנותן בכה, ומחן למחנה האמור בשחוט חן אין הכשירן אלא עבירה היא,

3. ומכפר ובמקלל ופריש מכפר הוצאתו כדאמרינן (מג, א) במתניתין היום הזה אתה עובר כו', אצל שחוט חן אינה כפרה אלא חטא,

אדרבה, משחוט חן ה"ל למילף,

1. שכן אדם מחוץ למחנה דמקלל צאדם כתיב, וכן האמור בשחוט חן צאדם השחוט קאי שלא ישחוט מחוץ למחנה, ומחוץ למחנה האמור בפריש אפר קאי ולא צאדם, דלא כתיב יצא [פ' שהאדם יצא עם הפר], אלא והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה,

2. חוטא מקלל חוטא הוא, ושחוט חן חוטא, לאפוקי פר דלאו חוטא הוא,

3. בנשמה מחוץ למחנה של שניהם נטילת נשמה נאמר, זה נסקל זה שחוט, אצל פר שחוט ועומד, לישנא אחרינא נטילת נשמה דשחוט חן היינו חיוב כרת שמחייב בשחיטה זו,

4. פיגול [וכן המקלל ושחוט חן, אין בהן פיגול. ר"ח] מחוץ למחנה דשחוט חן ומקלל, [דומה מקלל לשחוט חן, דבשניהם] אי אתה מוצא פיגול על יד אותו חן למחנה,

אצל פריש ראויין להתפגל על יד אותו חן למחנה, שאם שחטו על מנת להקטיר אימוריהן בחוץ מתפגלין, ולישנא דקרא נקט, דקרי חן למקומו פיגול, כדאמרינן בוצחים (כת, א), ואף על גב דלישנא דרבנן לא קרי פיגול אלא חן לזמנו,

[ודוחה מבשיר ממבשיר עדיף ליה למילף, ד. ד"ס] חן למחנה האמור בשני אלו כך היא חובתו [פ' חובתו להיות מחוץ למחנה], וראויין ללמוד זה מזה, ולא מחוץ למחנה דשחוט חן שהוא שלא כדת וכמנחה,

רב פפא אמר מהכא נפקא לן צית סקילה חן לשלש מחנות עשו, **בישה היבא הוה יתיב** לוי היה ושכניו במחנה לויה, **ואמר ליה רחמנא, ויקרא כד הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה, חוץ למחנה לויה, ויקרא כד ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה, חוץ למחנה ישראל,**

האי מיבעי ליה לעשייה לומר שכמו שנצטוו כך, **עשייה בהריא כתיבא**

דף מ"ג ע"א שבת הגדול תש"ע

ויקרא כד ובני ישראל עשו צהולת קרא כתיב והרי כלל את הכל, למה לי ויוציאו שמע מינה למניינא **כאשר צוה ה' את משה,**

אלא מעתה דדרשת ויוציאו, דריש נמי ויקרא כד וירגמו אותו אבן,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מאי עבדי ליה?

הנשרפים מאי דרשת בהו, קשיא:

[שנינו במשנתנו] אחד עומד כו': אמר רב הונא, פשיטא לי אחד אבן שנסקל בה, ואחד עץ שנתלה בו, ואחד סייף שנהרג בו, ואחד סודר שנחנק בו [וה"ה פתילה של אבר שנשרף בה, אלא משום דמי' מועטין לא חשיב לה. חדושי הר"ן, אבל ראה תוס'], כולן משל צבור, מ"ט דמדידה [מדמי הנהרג] לא אמרינן ליה [אינו מתאים לומר לו], זיל וליתיה וליקטול נפשיה,

בעי רב הונא, סודר שמוניפין בו, וסוס שרץ ומעמיד, משל מי הוא, כיון דהצלה ידידה מדידה הוא, או דילמא כיון דבי דינא מחייבין למעבד בה הצלה, מדידהו [בא מדמיהן של ציבור],

ותו, הא דאמר ר' חייא בר רב אשי, אמר רב חסדא, היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה [פ' גריר של לבונה שלא שלטה בהן האור. הערוך. עץ יוסף] בכוס של יין, כדי שתטרף דעתו ולא ידעג ויממהמה דהריגמו [ויממקמק דשרו], שנאמר משלי לא תנו שכר לאובד ויין למרי נפש,

ותניא נשים יקרות שבירושלים # [הגברים קורא נקיי הדעת שבירושלים, מה פירוש "נשים יקרות"?], היו מתנדרות ומביאות אותן [אולי הנשים היו מתנדרות הצריך ליוצא ליהרג להקל מעליו פחד המיתה שתטרף דעתו ולא ידעג, כי נשים רחמניות הן, ואמר שהיו מתנדרות משלהן וגם מביאות אותן בעצמן לגמול חסד עם העלוב ההוא. הבונה בע"י], לא התנדרו נשים יקרות משל מי, הא ודאי מסתברא משל צבור, כיון דכתיב תנו, מדידהו [משמע שבא משל ציבור],

בעא מיניה רב אחא בר הונא, מרב ששת, אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות, ונשתתק נאלם [נשתקל מילוליה] מהו מי אמר יין. ד"ס] אי לא אשתתק הוה ממש בדבריו, ונריך לסתור את הדין ולהציג דייקן אחרים?

מנפח רב ששת בידיה כלומר רוח הוא זה שאמר, כיון שנשתתק מה הועיל לי להכי אחית למיחש, נשתתק אפילו אחד בסוף העולם נמי אימא בכל היוצאין ליהרג שמה יש אחד בסוף העולם שידע לו זכות,

ופרכין מי דמי התם לא קאמר, הכא קאמר, מאי?

תא שמע, דאמר רבי יוסי בר חנינא, אחד מן התלמידים שזיכה שהוציא דבריו וטעמו לאור ומת, רואין אותו כאילו חי ועומד במקומו, [יש לדייק מזה] זיכה [שרק אם הסביר למה הוא מוכח] אין לא זיכה לא,

[ודוחה שאין מכאן ראיה] זיכה פשיטא לי, אמר תיבעי לך מי

ההוא מבעי ליה לכדתניא, וירגמו אותו (ב. כ"ה בפסוק ויקרא כד כג) אבן, אותו ולא בכסותו ערום, ואף על גב דגבי זוואה כתיב ורגמו אותו דשמע מינה בלא כסותו, אידי דכתיב אבן לדשה כתב נמי אותו, אבן שאם מת באבן אחת יצא,

ואצטריך למיכתב אבן, במקלל כתיב אבן וצמקשש כתיב אבנים ואיצטריך למיכתב אבנים, דאי כתב רחמנא אבן, הוה אמינא היכא דלא מת בהדא, לא ניתי אחריתי ומיקטליה, כתב רחמנא אבנים [תוס'],

ואי כתב רחמנא אבנים, הוה אמינא מעיקרא נייתי תרתי, כתב רחמנא אבן,

והא האי תנא דלעיל נאמר קאמר מגורה שום דפריס יליף לה, והכי אחא רב פפא לאיפלוגי עליה דתנא?

אילו לא נאמר קאמר [ראה בכום הישועות מה דוחקה לרב פפא לפרש כן], וה"ק תנא דכרייתא אילו לא נאמר קרא, הייתי אומר גזירה שוה, עכשיו שנאמר קרא, גזירה שוה לא צריך כלומר הא דיליף לה מגזירה שוה לאו דוקא, אלא הכי קאמר אי נמי לא הוה נפיק ממשמעותא דקרא אחי לא הוה יכולנא למימר חוץ למחנה אחת, דמייחנא שלם מחנות מגזירה שוה דפריס, והשתא אפילו גזירה שוה לא נריך,

רב אשי אמר, משה היכא הוה יתיב במחנה לווייה, ואמר ליה רחמנא הוצא את המקלל חוץ למחנה לווייה גרידא משמע, הוצאו ממקומך, וכי הדר כתיב מחוץ למחנה לאפוקי ממחנה ישראל קאמר אל מחוץ למחנה חוץ למחנה ישראל, ויוציאו את המקלל לעשייה,

עשייה בהדיא כתיב בהו, ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה?

ההוא ובני ישראל מיבעי ליה, (חד) לסמיכה ו(חד) לדחייה לסמיכה ולדחייה דכתיבי בזוואה ולא מיפרשי בעשייה, הדר סייס קרא ובני ישראל עשו אף סמיכה ודחייה, סמיכה וסמכו כל השומעים [את ידיהם על ראשו. ויקרא כד כו], דחייה לאו הכא כתיבא אלא מסיני, ירה ירה מכלן שאחד מן העדים צא ודחוקה ומפילו מגובה צית הסקילה לארץ, דצית הסקילה גבוה שמי קומות, [וקשה למה הוצרך כלל להוכיח דחי' ואולי משום דבאמת הוי כן. הגהות מהג"מ שלמה הכהן דצ"ל מוויילנא] [וגם לרב אשי צריך לפרש "אילו לא נאמר קאמר"],

אמרו ליה רבנן לרב אשי, לדידך דדרשת הוצא (ה. ד"ס) בצפי נפשיה ואל מחוץ למחנה בצפי נפשה כל הני הוציא הוצאות דכתיבי בפריס

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמר[ין]. ד"ס] ויכה דוקא, או דילמא ר' יוסי אורסא דמילתא קאמר, שאין דרך לתלמיד לומר יש לי ללמד זכות ומשתתף, וכן מיטה, דמסתמא מיד אומר ראיותיו, ומיהו, היכא דאיתרמי [שנשתתף קודם שהיה יכול לומר ראיותיו] אימא דסבירא ליה גמי הכי:

ת"ר, חמשה תלמידים היו לו ליש"ו, מתאי, נקאי, נצר, ובוגי, ותודה,

אתיוהי למתי, אמר להו מתי ייהרג! הכתיב תהלים מבג מתי אבוא ואיראה פני אלהים, אמרו לו אין מתי ייהרג, דכתיב תהלים מאו מתי ימות ואבד שמו,

אתיוהו לנקאי, אמר להו נקאי ייהרג! הכתיב שמות בגז ונקי וצדיק אל תהרוג, אמרו לו אין נקאי ייהרג, דכתיב תהלים יח במסתרים ייהרג נקי רוצח הוא נקי זה ורצח ליהרג, שהרג צממתיס, ותשובה בעלמא היא מפני האומות שקרוב למלכות היה, והיו צריכים להשיב על כל ראיות של הצל שלהם,

אתיוהו לנצר, אמר נצר ייהרג! הכתיב ישעיה יא א ונצח משרשיו יפרה, אמרו לו אין נצר ייהרג, דכתיב ישעיה יד יט ואתה השלכת מקברך פנצח נתעב,

אתיוהו לבוגי, אמר בוגי ייהרג! הכתיב שמות ד כב בני בכורי ישראל, אמרו לו אין בוגי ייהרג, דכתיב שמות ד כג הנה אנוכי הורג את בנך בכורך,

אתיוהו לתודה, אמר תודה ייהרג! הכתיב תהלים קא מזמור לתודה, אמרו ליה אין תודה ייהרג, דכתיב תהלים נ כג זוכה תודה יכבדני מי שיהרג תודה יכבדני:

דף מ"ג ע"ב

אריב"ל, כל הזוכה את יצרו לאחר שהסימו למטוא [פ' וחמא], הוא זוכמו והורגו ושכ צמסוצה, ומתודה עליו # [הראיה שזוכה קאי על היצח"ר, מדרדריש "תודה" מלשון ומתודה], מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו [צריך ביאור מה ענין זה לכבוד? וראה מש"כ הרי"ף על הע"י] להקב"ה בשני עולמים, העולם הזה והעולם הבא, דכתיב תהלים נ זוכה תודה יכבדני שני עולמי דריש לשני כבודים,

ואריב"ל, בזמן שבית המקדש קיים, אדם מקריב עולה שבר עולה בידו, מנחה שבר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן, שנאמר תהלים נא זבחי אלהים לשון רבים משמע רוח נשברה, ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת, שנאמר תהלים נא לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוזה לין דרכך לצומו [פ' ואין זה תפלה שמבקש מהקב"ה שלא יבוזה תפלתו, אלא הפסוק מודיענו שלא יבוזה הקב"ה תפלתו. אמרי בינה]:

[שנינו במשנתנו] אפילו הוא כו': ואפילו פעם ראשונה ושניה נמי קאמר וכלבד שיש ממש דבדכריו, ואי ליכא ממש לא מהדרינא, והתניא פעם ראשונה ושניה בין שיש ממש בדבריו בין שאין ממש בדבריו מחזירין אותו, מכאן ואילך אם יש ממש בדבריו מחזירין אותו, אין ממש בדבריו אין מחזירין אותו?

אמר רב פפא, תרגומה מפעם שניה ואילך,

מנא ידעי אס יש ממש או לאו, וכי שלוחים [הללו. ד"ס] תלמידים בעינן, שיהו סוקלין?

אמר אב"י דמסרינן ליה מפעם שניה ואילך שני זוגא דרבנן תלמידי חכמים לילך עמו, אי איכא ממש בדבריו אין, אי לא לא,

ולימסר ליה מעיקרא צמחלת הליכתם, ולא יחזירוהו אפילו פעם ראשונה, אלא אס כן יש ממש דבדכריו, אגב דבעית [פ'] בשני פעמים הראשונים מחזירין אותו אף שאין ממש בדבריו, שאנו תולין שכיון שהוא מבוהל, לא מצי אמר כל מאי דאית ליה [ולכן נותנין לו לדבר, ולשמוע כל מענותיו]:

מתני': מצאו לו זכות פטרוהו, ואם לאו יצא ליסקל, וברו ז' [נקוד חולם ע"פ העיב"ץ] יוצא לפניו איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו כל מי שידוע לו זכות יבא וילמד עליו:

גמ': אמר אב"י וצריך למומר נמי, שעבר עבירה פלונית ביום פלוני ובשעה פלונית ובמקום פלוני, דילמא איכא דידעי ואתו ומוזים להו:

[שנינו במשנתנו] וברו ז' יוצא לפניו: לפניו אין דמשמע צהליכמו מעיקרא לא ארבעים יום קודם: [והתניא בערב הפסח תלאוהו ליש"ו הנוצרי, והכרוז יוצא לפניו מ' יום קודם, שהוא יוצא ליסקל, על שכישף, והסית והדיח את ישראל כל מי שידוע לו זכות יבא וילמד עליו, ולא מצאו לו זכות, ותלאוהו בערב הפסח,

אמר עולא, ותסברא בר הפוכי זכות הוא, מסית הוא, ורחמנא אמר דברים יג לא תחמול ולא תכסה עליו? אלא שאני יש"ו דקרוב למלכות הוה:

אבני חן על מסכת סנהדרין

נציירות אחרות ולא נמפרסמו, ואחד בימי יהושע, שנאמר כזאת וכזאת עשיתי,

רבי יוחנן אמר, משום ר' אלעזר בר' שמעון, חמשה, ארבעה בימי משה [בחרם מדין, ובחרם כנעני מלך ערד, ובחרם סיחון ובחרם עוג. ר"ח], ואחד בימי יהושע, שנאמר אנכי חטאתי וכזאת וכזאת [דורש גם שני הווי"ן. יעב"ץ] עשיתי,

[ומקשה] ועד השתא מאי טעמא לא איענוש ישראל על מעילתו, כי היכי דאיענוש השתא?

א"ר יוחנן, משום ר' אלעזר בר' שמעון, לפי שלא ענש המקום את נדיקים שזישראל על הנסתרות שצד עוצרי עבירה, אלא על העצירות הידועות עד שעברו ישראל את הירדן ושמעו וקבלו עליהם צרכות וקללות כזה גריזים והר עיבל, ועשו ערבים זה בזה, כדאמרין במסכת סוטה (לו, ב) מיד נעשו זה על זה, ואפילו לא ידע זה בעצירות שצד חצירו, ובימי עכן כבר עברו את הירדן,

כתנאי, דברים כט הנסתרות לה' אלהינו [ואין עלינו לזון על הנסתרות], והנגלות לנו ולבנינו עד עולם קולר מלוי צואר כולנו, ואי לא נקודה, הוה אמינא כך היא המדה לעולם, (באמה) [באה אומה. רע"ן] הנקודה לזרש דאין מדה זו נוהגת לפוטרו מן הנסתרות, אלא עד שעברו את הירדן, למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבער,

מלמד שלא ענש על הנסתרות [תוס'], עד שעברו ישראל את הירדן והיה לו לנקוד את הנקודה הזאת על לה' אלהינו, ללמד שלא עד עולם הן [הנסתרות] לה' אלהינו, אבל לא אורח ארעא לנקוד את השם, ונקוד על לנו ולבנינו לומר, שאין כאן מקומו ממש [פ' שאין מקומו "רק" כאן אלא יש לדרשו אף על הנסתרות דהיינו לאחר שעברו הירדן], אלא למעלה מן הנגלות נמי ניתן לדרוש כך, הנסתרות לה' אלהינו ולנו ולבנינו, שאף אנו נעשים [פ'] לאחר שעברו את הירדן ישראל ערבים זה לזה בין על הנגלות ובין על הנסתרות,

ומיהו אי הוה (כמיצ) [כמז ?] ליה הכי [פ'] הנסתרות לה' אלקינו ולנו ולבנינו], הוה משמע דאף קודם שעברו את הירדן נמי, להכי פלגינהו ונקד, לומר דלכאן ולכאן הוה נדרש, ולומר לך דעד השתא בסוף ארבעים שנה שנאמר להם מקרא זה בערבות מואב, לא היו הנסתרות אלא לה' אלהינו, אבל מכאן ואילך הם אף לנו ולבנינו, ונקודה דעי"ן שצד לחלק צאת(ה. רע"י), דלא תימא מעולם ועד עולם, אלא מעתה מְקַלְלָת מדה זו ותנהוג עד עולם,

נראה לי דהכי גרסינן, מלמד שענש על הנסתרות משעברו, ולמאי דגרס נמי שלא ענש עד שעברו היא היא, והכי קאמר, מלמד שמה שלא ענש על הנסתרות לא נהג אלא עד שעברו, אבל משעברו ענש, והכי דרשינן לקרא, הנסתרות לה' אלהינו, משמע עליו [על הקב"ה] לנפש עלזון העצירה [העשויה בסתר. רע"י] ולפרע מן העוצרים, ואין עלינו עונש צדכר, דברי ר' יהודה,

א"ל ר' נחמיה, וכי ענש על הנסתרות [את. רע"י] האחרים [פ']

שידיו ישראל ערבים זה לזה על עבירות נסתרין] לעולם, והלא כבר נאמר עד עולם [תוס'] ואי לאו אפטורא דנסתרות קאי, לאשמועינן דעד עולם תנהוג מדה זו,

דלא תימא משעברו את הירדן ויקבלו עליהם ערבות יעשו זה על זה [אף על עבירות נסתרין, אם לא בא הכתוב ללמד שגם אז לא יהיו ערבים על עבירות נסתרין],

למה לי דכתביה [ללשון "עד עולם"], אי משום חיוצא דנגלות, פשיטא דעונש הנוהג עכשיו ינהוג לעולם, דלמא יפסוק,

אלא הנקודה לימדמך דהאי דכתיב הנגלות לנו ולבנינו, לאו עד הנה נהגה מדה זו, אלא מכאן ואילך, דכל נקודה למעט בשם שלא ענש על הנסתרות, כך לא ענש את אחרים על עונשין שבגלוי, עד שעברו ישראל את הירדן [פ'] שעד כאן לא היה שום ערבות, ומכאן ואילך יש ערבות על הנגלות],

אלא לר' נחמיה כיון דאף משעברו לא ענש על הנסתרות,

דף מ"ד ע"א בדיקת חמץ

עכן מאי טעמא איענוש ישראל עליה הלא (מן הנסתרות היא) [נסתר היה. רע"י]? משום דהווי ידעי ביה אשתו ובניו [וידעי תלתא ידעי כולי עלמא. מאירי] [ראה ר"ח, שנסתרות לא הוי דהא ידעא אשתו, ונגלות לא הוי דלא ידעו בו רבים, # ואולי אם רק אשתו היתה יודעת לא היה נקרא נגלות, ורק מפני שידעו בה גם בניו קורא לה נגלות],

יהושע ז יא חָטָא יִשְׂרָאֵל מַדְלָא אִמֵּר חֶטֶא הֶעֱם, עֲדִיין שֶׁס קְדוּשָׁתָם עֲלֵיהֶם, אִמֵּר רַבִּי אַבָּא בַר זְבֵרָא, אַע"פ שְׁחָטָא [האדם, עדיין] יִשְׂרָאֵל הוּא,

[אע"פ שחטא ועבר על כל התורה כדלקמן לא הוי כעבו"ם וכמ"ש אף במומר לכל התורה, דישא' הוא לכל דיניו. מהרש"א. וראה מרגליות הים וז"ל הכא מיירי בישראל' שחטא, אבל הפרש מן הציבור ועובד ח"ו מערכות אלקים חיים רבו הפוסקים לדונו כנכרי עי"ש],

אמר ר' אבא היינו דאמרי אינשי, אסא [הרם] דקאי [העומדת] ביני חילפי אורטייא"ש [מין קוצים, אבל הרש"ש מפרש חילפי היינו ערבות, וקאי על מה שאוגדין הרסים יחד עם הערבות עי"ש] אסא שמיה, ואסא קרו ליה [אף ישראל' שחטאו וטבעו בין עונם ישראל' שמום. רמ"ה] ,

יהושע ז יא וְגַם עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹ תָם [ברית מילה דכתיב בספר בראשית. רמה] [וְגַם לָקְחוּ מִן־הַחֶרֶם [שכתוב בסוף ספר ויקרא אך כל חרם אשר יחרם. רמה] [וְגַם גָּבְבוּ [ועברו על מה שכתוב בספר ואלה שמות לא תגנוב. רמה], [וְגַם פָּחְשׁוּ [ועברו על מה שכתוב בספר במדבר סיני בנשא והשיב את אשמו בראשו בגלל את הגר ונשבע לו הכתוב מדבר. רמה], [וְגַם שָׂמוּ בְכֻלֵּיהֶם [ועברו על מה שכתוב בספר

אבני חן על מסכת סנהדרין

אלה הדברים ואל כלך לא תתן, ונמצא שעבר על חמשה חומשי תורה. רמה],

אמר ר' אילעא משום ר' יהודה בר מִסְפָּרְתָא, מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה, שנאמר חמשה [פעמים] גם,

ואמר רבי אילעא, משום רבי יהודה בר מִסְפָּרְתָא, עכן מושך בערלתו היה משך את עור אמתו תמיד, עד שנשמרצנה וכיסתה את ראש הגיד כדי שלא יראה מהול [וכן אמר לעיל לח: על אדם הראשון] כתיב הכא וגם עברו את בריתי, וכתיב התם בראשית זו את בריתי הפר,

פשימא הא ר' אילעא גופיה אמר דעבר על כל המורה? מהו דתימא במצוה [ד. ד.ר.ם] גופיה [ובע"י ובר"ם "במצות גופיה"] לא פקר לא הפקיד עצמו כל כך, קמ"ל,

יהושע ז וכי עשה נבלה בישראל, א"ר אבא בר זבדא, מלמד שבעל עכן נערה המאורסה, כתיב הכא וכי עשה נבלה, וכתיב התם [דברים כב] נערה המאורסה כמי כי עשתה נבלה בישראל,

פשימא [הא כבר אמר שעבר על כל התורה כולה]? מהו דתימא כולי האי רע לשמים ורע לנפשות לזייש את משפחה ולאוסרה על צעלה לא פקר נפשיה, קמ"ל,

רבינא אמר [אינו דורש שבעל נערה המאורסה, אלא], דינייה [שענשו את עכן] כנערה המאורסה, דבסקילה נטווי לסקלו,

אמר ליה ריש גלותא לרב הונא, כתיב יהושע ז כד [ויקח] יהו' שֶׁעֶן אֶת־עֶכָן בְּזִזְרוֹתָ, וְאֶת־הַפֶּסֶף, וְאֶת־הָאֲדָרֶת, וְאֶת־לְשׁוֹן הַתֹּהֵב, וְאֶת־בִּגְדֵיָו, וְאֶת־שׁוֹרוֹ, וְאֶת־חֲמורֹו, וְאֶת־צִאֲנוֹ, וְאֶת־אֶהָלוֹ, וְאֶת־פֶּלֶא־שָׁרְלוֹ, אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו?

אמר ליה וליטעמך, אם הוא חטא כל ישראל מה חטאו, דכתיב יהושע ז כד וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ, אלא לרדותן שיראו את קלקולו, ויחזרו צעמך ולא יוסיפו למעול במרס, ה"נ כדי לרדותן [ובגירסת ילקוט "להראותן" והיא היא. מהרש"א] [שיראו בניו ובנותיו ענשו, ולא יוסיפו הם בפעם אחרת למעול בחרם],

[וקשה דאי הכי למה כתב בניו ובנותיו באמצע הפסוק, הול"ל לכותבו בסוף אצל וכל ישראל עמו?],

יהושע ז כה [וישרפו אתם באש ויסקלו אתם באבנים, בתרתי

[וכי ענשו אותם בשני מיתות]? אמר רבינא הראוי לשריפה כסף זהב וזנגדים, לשריפה, הראוי לסקילה הוא שורו ובהמותיו, וקנס היה לרדות את האחרים לסקילה,

יהושע ז כא וְאֶרָא בְּשָׁלָל [כן אמר עכן כשהודה] אֲדָרֶת [מלית חשובה והוא מלשון אדיר] שֶׁנֶּעֶר [שנעשה בבבל] אֶחָת מִן הַבָּהּ, וּמֵאֲתִים שְׁקָלִים פֶּסֶף,

רב אמר, איצטלא דמילתא טלית של זמר נקי בן יומנו [שלוהקין משה, והיה האיציטלא עשוי מצמר זה] שמכניין אותו [פ' בורכין בגר סביביו הרק ומהדקין את הבגד בקרסים] למילת [פ' כרי שיצא צמר נקי, ומיד כשגולד], [מלניס] [מלניסן. רע"י] לצוש שלא יתלכלך זמרו [ראה גם שבת נד., וב"ב קנא:], ושמואל אמר, סרבלא דצריפא צצוע צצריף, שקורין אלום [פ' מין מלח לבן. מלון עברי, alum],

יהושע ז כג [ויקחו] מִתּוֹךְ הָאֶהָל וּבָאוּם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וְאֵל פִּלְגֵּי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְיָקוּם לִפְנֵי ה' [מלשון יציקה ושפיקה, ר"ל פורם לפני הארון למען יראו הכל שאמת הדרב], אמר רב נחמן, בא [יהושע] וחבטם [החפצים שלקח עכן מן החרם] לפני המקום,

אמר לפניו, רבש"ע! על אלו, תיהרג רובה של סנהדרין, דכתיב יהושע ז ה [ויפו מהם אנשי חעי, פֶּשֶׁל שִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ, ותניא שלשים וששה ממש, דברי ר' יהודה],

אמר לו ר' נחמיה, וכי שלשים וששה היו, והלא לא נאמר אלא "כ"שלשים וששה איש, אלא זה יאיר בן מנשה [דברים ג יד יאיר בן מנשה לקח את־פֶּלֶא־הַכֵּל אֲרֻב עַד־גִּבּוֹל הַנְּשׁוּרִי וַחֲפֻצְתִּי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל־שְׁמוֹ אֶת־הַבֶּשֶׂן חֹזֶת יָאִיר עַד הַיָּם הַזֶּה], ששקול כנגד רובה של סנהדרין [ר"ל בחכמה כמו שהולכין בודאי אחר דעת ל"ו בסנהדרין בין לזכות בין לחובה, כך היה ראוי לילך אחר דעתו וק"ל. מהרש"א],

אמר רב נחמן אמר רב, מאי דכתיב משלי יח תחנונים ידבר רש, ועשיר יענה עזות, תחנונים ידבר רש זה משה כשהיה צריך לזקש רחמים על ישראל היה מדבר בלשון רכה, ועשיר יענה עזות זה יהושע,

[שנעשו לישראל' על ידו כמה טובות והי' ירא שמה נתמעטו וכיותיו לפיכך הי' מדבר בלשון תחנונים שנאמר ואתחנן, ועשיר יענה עזות זה יהושע שעדיין לא נעשו לו ניסים הרבה והי' יודע בעצמו שלא נתמעטו וכיותיו ועדיין הי' עומד בעשרו לפיכך הי' עונה עזות, וחם ושל' שחכמי התלמוד אומרים על משה רבינו שהי' רש כנגד יהושע, והמפרש זולתי זה הפי' עתיד ליתן את הדין. רמ"ה]

מאי טעמא [מה עשה יהושע, שהפסוק אומר עליו ועשיר יענה עזות]? אילימא משום דכתיב ויציקום לפני ה', ואמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמו פנחס לא עביר הכי (כלומר ואמאי לא דרשת ועשיר יענה עוות זה פנחס, אי נמי פנחס עביר הכי וחזוין דמשחבב ב' קרא פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן אלמא אין בזה עוות כיון דלחפך בזכות ישראל אמר. אמרי בינה),

(דכתיב) [והכתיב] תהלים קו ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה, ואמר ר' אלעזר, ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד שעשה פלילות דין עם קונו, בא וחבטן [זמרי בן סלוא והמדינית] לפני המקום, אמר לפניו רבונו של עולם, על אלו יפלו עשרים וארבעה אלף מישראל, דכתיב במדבר כה ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף,

ואלא מהכא, יהושע ז' למה העברת העביר את העם הזה את הירדן לתת אתנו ביד האמרי להאבידנו, [ומקשה] משה נמי מימר אמר שמות ה' למה הרעתה לעם הזה,

אלא מהכא יהושע ז' ויאמר יהו' ישע אהה אדני ה' למה העברת העביר את העם הזה את הירדן לתת אתנו ביד האמרי להאבידנו ולו הו' אלנו [לשון רצון. מוצ, פי' נתרצנו] [ולך הוללנו] ולואי שהוללנו לנשכ ולא לעבור את הירדן, משמע שטוב היה לנו שלא לקיים מצוותך שאמרת לנו קום עבור את הירדן ונשכ בעבר הירדן,

יהושע ז' ויאמר ה' אל-יהו' ישע קום לך משלך ומידך היטה זאת להם, שאף בשבילך נעשנו, שלא קיימת את דברי, למה זה אהה גפל על-פניך: יא חטא ישראל וגם עברו את-בריתי אשר צויתי או' תם וגם לקחו מן-החרם וגם גנבו וגם פחשו וגם שמו בבליהם,

דריש ר' שילא, א"ל הקב"ה [חטא. ד"ם] שלך קשה משלהם, אני אמרתי דברים כן והיה בעברכם את הירדן תקימו, ואתם ריחקתם ס' מיל [ואתם עברתם את מצות ה' לפיכך לא נזהר עבן מן החרם. רמ"ה] הר גזרים והר עיזל רמוקים ששים מיל מן הירדן, [כדלמרינן?] במסכת סוטה (לו, א) וסם הקימו את האבנים,

בתר דנפק, אוקים רב אמורא עליה, ודרש, יהושע יא מו פאשר צוה ה' את-משה עבדו, פן-צוה משה את-יהו' ישע, וכן עשה יהו' ישע, ל' איהסיר דבך מכל אשר-צוה ה' את-משה מקרא כבוד קו, ולא יפה דרש ר' שילא שיהושע שניה,

אם כן מה תלמוד לומר, קום לך? א"ל אתה גרמת להם שלא היה לך לאסור עליהם, ציט יריחו,

וחיינו דקאמר ליה [הקב"ה יהושע] בעי, יהושע ח ב ועשית לעי ולמלכה, פאשר עשית ליריחו ולמלכה [והלימוד הוא מסיפא דקרא] קטלללל ויהקמס פציו [גלס], שלא תחרימם עוד וגו',

יהושע ה ויהי בהיות יהושע ביריחו, וישא עיניו וירא וגו' ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי [ויפול יהושע אל פניו ארצה וישתחו], היכי עביר הכי (דמשמחה לאדם) [דהשמחה לו. רש"י] כלילה, דכיון דאמר לו הלנו אתה אם ללכנו (יהושע ה) מכלל דלילה הוא, דאי ציממא וכי לא היה מכיר בין שרי ישראל לשרי אומות העולם,

והאמר רבי יוחנן, אסור לו לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה, חיישינן שמא שד הוא ואין מוציאין שם שמים על המזיק, ושולש שם שמים הוא, שנאמר (שופטים ו) ויקרא לו ה' שלום, וכל שכן שאין משמחה, דדומה כמשמחה לשעירים?

שאני התם, דקאמר ליה יהושע ה' אני שר צבא ה' עתה באתי וגו',

ודילמא משקרי?

גמירי דלא מפקי [שרים] שם שמים לבטלה,

דף מ"ד ע"ב

א"ל עתה באתי דרשינן, מדקאמר ליה עתה באתי, מכלל דמילתא אחריתי אמר ליה [יהושע. רע"י] [פי' שהתירעם המלאך על שני דברים, והוא עונה לו על איזה משניהם בא] דמהדר ליה עתה באתי, אמר [היינו] היום כשהעריב בין (הערביים) [הערבים. רע"י], קרי ליה נמי אמר, שאין זה אלא לשון ערבית ביטלתם תמיד של בין הערביים, ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה וכיון דציוס אי אתם יכולין לעסוק בתורה מחמת עסקי מלחמות, נריכס אתם לעסוק בתורה כלילה, והיה לך לשכב בגלגל ששם המחנה ולא במזור,

[א"ל. ד"ם] על איזה מהן באת?

א"ל [על. חכמת מנהג] עתה באתי על (שם) [של. ד"ם] עכשיו באתי ליפרע,

מ"ד מהר יהושע ולא הוסיף עוד לזכר צמזור כלילה, לכך נאמר בעי, יהושע ח וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק שלן בעומקה של מורה, ואמר רבי יוחנן, מלמד שלן בעומקה של הלכה,

אמר שמואל בר אבניא, משמיה דרב, גדול תלמוד תורה יותר מהקרבנות תמידין, שנאמר יהושע ח עתה באתי,

אמר ליה אבבי לרב דימי, האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה, משלי כה ח אל-תצא לרב מיהר פן מה-תעשה באחרייתה, בהכלים אתה רעה [פי' שמא תחבייש בסוף כשיורדע לך

אבני חן על מסכת סנהדרין

ריש לקיש אמר, כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה, אין לו צרים מלמעלה יכולים להסטינו מלמעלה,

ר' יוחנן אמר, לעולם יבקש אדם רחמים, שיהו הכל מאמצין את כחו שייסעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים, ושלל יהו לו מסטינים מלמעלה, והכי משמע היערוך שועך אם נאסה לערוך שועך כואת מערכה לא נצר שלא יהו לך נרים ושהכל יהו במאמצי כחך, ואל יהו לו צרים מלמעלה:

[שנינו במשנתנו] מנין שכיפר לו וידויו וכו': תנו רבנן, מנין שכיפר לו וידויו, שנאמר יהושע ז כה וַיֹּאמֶר יְהוָה שֶׁעָמָה עֲבָרְתָּנוּ יַעֲבֹרְךָ ה' בְּיוֹם הַזֶּה, היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא,

וכתיב דברי הימים א ב ו וַבֵּנִי זָרַח זְמָרִי הוּא עֵקֶן כְּדִמְפָּרֶשׁ לְקִמְיָהּ, וכולנו הכתוב עם שאר אחיו שהיו נדיקים וַאֲיִתָּן וְהִימָן וְכָלכָל וְדָרְ[ד]ע פְּלָם חֲמִשָּׁה, מאי כולם חמשה? כולן חמשה הן לעוה"ב,

כתיב זמרי, וכתיב עכן הכא קמשיז לבני זרם, ולא כמיז עכן, וביהושע (י) כמיז ויקם יהושע את עכן בן זרם אלמלא בריה הוא, רב ושמואל דאמרי תרוייהו הוא עכן הוא זמרי חד אמר עכן שמו, ולמה נקרא שמו זמרי, שעשה מעשה זמרי גואף, כדאמרן לעיל בא על נערה המאורסה, ועוד שנענשו ונגפו ישראל (צעוונו) [צעונו. רע"י] כמו שנענשו על (ידי) זמרי, (דממו) [שמתו. רע"י] עשרים וארבעה אלף, וכאן רוצה של סנהדרין,

וחד אמר זמרי שמו, ולמה נקרא שמו עכן, שעייכן גלגל עליהם פקודות עוונותיהם, כעכנא זו שמתגלגלת צדיק עגול עונותיהן של ישראל:

[שנינו במשנתנו] אם אינו יודע להתוודות כו', רבי יהודה אומר כו' לנקות עצמן: וינקו עצמן ומאי איכפת לן דקאמרו רבנן (ד)אם כן [יהיה. רע"י] כל אדם אומר כן? ומשני כדי שלא להוציא לעז, על בתי דינין, ועל העדים,

ת"ר, מעשה באדם אחד שיצא ליהרג, אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה לכל עונותי, ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה לכל עונותי, וב"ד וכל ישראל מנוקין [שאין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות], והעדים לא תהא להם מחילה לעולם,

וכששמעו חכמים בדבר, אמרו, להחזירו אי אפשר שכבר נגזרה גזירה נגמר הדין, אלא יהרג ויהא קולר תלוי בצואר עדים,

שמעית ומה תוכל לעשות אז: ט רִיבְךָ רִיב אֶת־רַעְךָ וְסוֹד אַחֵר אֶל־תִּגְלֶה,

בשעה שאמר לו הקב"ה ליחזקאל יחזקאל זו ג וַאֲמַרְתָּ בְּהֶאֱמַר אֲדֹנָי ה' לִירוּשָׁלַם בְּכִרְתֶּיהָ וּבְמִלְדֶּתֶיהָ מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי לֵךְ אִמּוֹר לָהֶם לִישְׂרָאֵל [לך אמור להם לישראל, אינו לשון הפסוק] אָבִיךָ הָאֲמָרִי מֵרַח וְאֶזְמוּנִי מִכְנַעַן נָחוּ, וְאִמְךָ חֲתִית [לא שהיו מזרע אמורי וחתי, רק קאי על אבותם של אברהם ושרה, שהם עשו מעשה אמורי וחתי אבל היו מבני שם. אמרי צבי, ומרגליות הים],

אמרה רוח פסקונית גבריאל [ראה הגהות הגר"א שכתב אינו כן. ובמגילות הים הסביר שהי' קשה להגר"א שהלא גבריא' יכול לפתוח אף לאחר שנסגר. ולכן ציין לירצח לשבת שלישי אחר פסח שמתחיל "לבעל התפארת" וכו' ואתם ממטרון פסקון אטמון וסגרון [שאו"י יה' רא' משם שמלאך זה הוא ממטרון]. וראה אמרי צבי] לפני הקב"ה,

רבש"ע ! אם יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך, אתה אומר להם ומכלים אותם שאתה קורא אותם אמורי וחתי, רִיבְךָ רִיב אֶת־רַעְךָ אִם יֵשׁ לְךָ לְהוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל הַיּוֹכֵחַן צַעֲנָם, וסוד של אברהם ושרה אל תגל לצומו, פן מה מעשה צומו אברהם ושרה לפניך, ואומרים מה מטאנו לך שאתה מכלימנו, וְסוֹד אַחֵר אֶל־תִּגְלֶה,

ומי אית ליה רשותא לגבריאל כולי האי (להטיח) [להוכיח. רע"י] דברים כלפי מעלה כולי האי,

אין, דא"ר יוסי ברבי חנינא, שלש שמות יש לו [לגבריאל], פיסקון איטמון, סיגרון, פיסקון שפוסק דברים [בחרפות. שט] כלפי מעלה, איטמון שאומם [מכסה] עונותיהן של ישראל, סיגרון כיון שסוגר שאין לו רשות לבקש רחמים, כיון שגברה חומה שוב אינו פותח אין מלאך אחר פותח צנקה כי לא יועיל,

איוב לו יט הַיַּעֲרָה שְׁוַעֲךָ ל' א בָּצָר כִּי הָיוּ אֲזַמְרִים חֲזִירִיו לְאִיִּז, כלום הקדמת שועך לא נצר, עד לא נאסה ה'רה, אם היית עושה כן היו הכל מאמצים את כחך [ומסייעין את כוחך. רע"י וד"ס],

[וכתב המאירי ולעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין כחו, וישתדל ברוב אוהבים, שאין לך אדם שאין לו מקום, ובמשלי הערב אמרו אל ימעט בעיניך שונא אחד ואל ירבו בעיניך אלף אוהבים],

א"ר אלעזר, לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאילמלא (לא) הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי [בראשית י"ב ח' בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה']. וראה רש"י עה"ת שם והוא מן המדרש נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עון עכן והתפלל שם עליהם, לא נשתייר (מרשעי) [משונאיהן של] ישראל שריד ופליט,

אבני חן על מסכת סנהדרין

(פשיטא. רש"י) וכי כל כמיניה נאמן הוא דחשדין (ליה) [להו. רע"ז]
לסדרי למימר יהא קולר תלוי צואר עדים? לא צריכא דקא חדרי בהו
סדרי,

וכי חדרי בהו מאי הוי, כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד
דבר המכחיש את הראשון, דכתיב (ויקרא ה) אם לא יגיד להגדה קמייתא קפיד
קרא, ואפילו מיהשדינהו נמי לא מיעבי, דאיכא למימר דהאי דהדרי זהו דאמרי
מה לנו לחזר בדמו?
[כ"ה בכתובות יח; ב"ב קסח, מכות ג.].?

[אבל הנכון דנפקא לן האי פירושא דלא יגיד מדכתיב על פי שנים עדים יקום
דבר, אלמא על מה שהעידו בב"ד מתקיים הדין לזכות או לחובה לאלתר, ואם
יבולין לחזור ולהעיד היאך יקום דבר וכו'. ריטב"א כתובות יח: עיי"ש שחולק על
דברי רש"י שם],

[במכתב ששלח החזון אי"ש לר' שאול ליברמן כותב: שאלותיך לא קלעו
מטרתם כי הבקאות לא בי היא, כי חסר לי גרסא דינקותא, ושאר קניני
הבקאות, אבל כנראה בדבר אמת שאין דרשא בנג' בדין כיון שהגיד אלא דברי
סברא הן, כי הגדה ראשונה היא בבח עדות, והשני ע"כ אין לה כח עדות רק
ביטול החלטת הדין כי הגדת העדים הוא אמת ודאי ואין אמירה בטלה נגד
הגדת עדים. ע"כ נגזרים ושו"ת חזון איש, מהדורות הלפרין דף של],

לא צריכא, דאע"ג דקא יחבי טעמא למילתייהו מפני שגאה
פלוגית היינו שואלים אותו,

(כי ההוא מעשה דבעיא) [שמא היה שמו של המוכס "בעיא". יעב"ץ]
מיכסא),

דבעיא מכסא - מעשה במוכס אחד, ישראל רשע (אחד. רע"ז) שמת, ובו זיוס מת
(אדם) [חכס] גדול בעיר, וצאו כל (צני) [גדולי] העיר ונתעסקו במטתו, וקרוצי
אותו מוכס הוציאו גם את מטת המוכס אחריו, וקפלו עליהם אוזנים והניחו
המטות וזרחו, והיה שם תלמיד אחד שיסב לו עם מטת רבו, לאחר זמן חזר גדולי
העיר לקצר את החכס, ונתחלפה להם מטתו בשל מוכס, והיה אותו תלמיד זועק
ולא הועיל, וקרוצי המוכס קצרו את החכס [בצקריהם. רע"ז], ונצטער (זה. ד"ס)
אותו תלמיד מאד, מה קטא (גרס) [רבי. ד"ס] ליקצר (זה) בציון [זה. ד"ס],
ומה זכה אותו רשע, ליקצר כצדוד גדול כזה,

נראה לו רבו בחלום ואמר לו, אל תצטער, צא וארפך (בצדודי) [מקומי. רע"ז]
בגן עדן כצדוד גדול, וצא וארפך אותו האיש בגיהנם, וזיר של פתח גיהנם סובב
(באזניו) [באזניו. רע"ז], אבל פעם אחת שמעתי צגנות תלמידי חכמים ולא מחיתי
ולכן נענשתי,

זה [המוכס] פעם אחת הכין סעודה לשר העיר, ולא צא שר העיר, וחילקה
לעניים, זה היה שכר,

אמר אותו תלמיד, עד מתי יהא אותו האיש נדון בדין קשה, אמר לו עד שימות
שמעון בן שטת, ויכנס תחמיו, אמר לו למה? אמר לו מפני נשים מכשפניות
ישראליות שיש באשקלון ואינו עושה בהן דין,

למחר סיפר אותו תלמיד דברים לשמעון בן שטת, מה עשה כינס שמונים צמורים

[פי' שהיו שמונים מכשפות, וכינס גם שמונים בחורים] בעלי קומה, והיה אותו
היום יום גשמים, ונתן כד גדולה ציד כל אחד ואחד, וקיפל טלית צמורס
[בירושלמי חגיגה איתא שהפכו הדין על ראשיהם שלא יכנס בהם מים] ואמר
להן הזהרו בהן שכן שמונים [שמונים מכשפות, פי' הרבה מהן], וצטעה שמכנסו
יגביה אש [אחד. רע"ז] [כל אחד מכם יגביה] אחת מהן מן הארץ, ושזר אין
מכשפות שולטות צמס, ואם לאו לא נוכל להם,

הלך לו שמעון בן שטת לטרקלין שלהם [של המכשפות], והניח הצמורים מצחו,ן,
אמר לו מי אתה, אמר להן מכסף אני ולנסותכם ככשפים צמאי, אמרו לו ומה
כשפים צידך, אמר להן יכולני להציא לכם שמונים צמורים עטופי טליתות נגזות
ואף על פי שהוא יום גשמים, אמרו לו הנראה, יצא לחוץ ורמו להם, הוציאו
הטליתות מן הכדים ונתעטפו בהן ונכנסו, ואחו כל אחד את אחת מהן והגביהן.ס.
רע"ז] ויכלו להם, והוציאו ותלאום כולם,

ונתקנאו [פי' נחבטו] קרוציהם צדצר, וצאו שנים מהם, וכוונו צצריהם, והעידו
על צנו של שמעון בן שטת חיוצ מיתה ונגמר דינו, וכשהיה יוצא לסקל אמר אם
יש צי עון זה לא תהא מיתמי כפרה לי, ואם אינו כן תהא מיתמי כפרה על כל
עונתי, וקולר תלוי צואר עדים, ושמעו אליו [העדים] וחזרו צהס, ונתנו טעס
לצצריהם מחמת שגאת (הנשים) [הנשים]. כי שמעון בן שטת נשיא היה בזמן
הבית], ואף על פי כן לא נפטר [חרגו לבנו של שמעון בן שטת], [ראה ירושלמי
סנהדרין פ"ו הל' ה', וראה רש"י על הע"י עוד הרבה שנינים], # [ויש לדייק
במעשה זו הרבה. וצ"ע]:

מרתני: היה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות, מפשיטין
אותו את בגדיו [נדאמרן. ד"ס] צלא כסומו, האיש מכסין אותו
מלפניו, והאשה מלפניה ומאחריה, דברי רבי יהודה,
וחכ"א האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה
[ואח"כ אוסרין את ידיו, ומעלין אותו לבית הסקילה. יבין].

דף מ"ה ע"א יום ב ערב פסח תש"ע

נב: תנו רבנן, האיש מכסין אותו פרק אחד [מקום הערוה קרי
פרק. רב"ה] כלומר מעט ממנו מלפניו, ויש אומרים פרק חמיכת צגד, ולשון פרק
צמרוייהו לשיני טורניצין [קטע, חתיכה] מלפניו, ואשה שני פרקים בין
מלפניה בין מאחריה, מפני שכולה ערוה, דברי ר' יהודה,

וחכמים אומרים, האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת
ערומה,

מאי טעמייהו דרבנן? אמר קרא ויקרא כד ורגמו אותו, מאי
אותו, אילימא אותו ולא אותה, והכתיב דברים זו והוצאת
את האיש ההוא, או את האשה ההיא,

אלא מאי אותו אותו בלא כסותו, ולא אותה, דאין אשה נסקלת

אבני חן על מסכת סנהדרין

זכאה, ולאו מתכוונים לבישה, ואפילו היא זכאה שלא נעמאה, מכל מקום פרזא הימא, שהרי קינא לה ונסתרה, **הכא דמיקטלא אין לך ייסור גדול מזה** ונעמא לאו משום הרהור היא,

וכ"ת ליעבד בה תרתי [שחזן מה שממיתין אותה, גם יפשיטו את בגדיה]? **אמר רב נחמן, אמר רבה בר אבבה, אמר קרא ויקרא יט ואהבת לרעך כמוך, ¹ ברור לו מיתה יפה** ולא מצוה, [וכשם שהאדם אם נתחייב מיתה היה בוחר לעצמו המות הכי קל ואשר עניו פחות כך נעשה בוולטונו אם נתחייב סקילה וכו'. פירוש המשניות להרמב"ם קאפח],

[ברור לו מיתה יפה. י"מ משום דלרעך כמוך לא שייך מחיים דחיך קודמין. וכו'. תוס', עוד נראה דאי מחיים הא מילתא דלא אפשר הוא שיאהב אדם את חברו כמו שאוהב את גופו דגופו של אדם חביב לו מכל העולם כולו ואמאי צוה הכתוב מלתא דלא אפשר להתקיים. תורת חיים], [ושמעתי בשם האדמו"ר מווישניץ מאנשי שליט"א לפרש בדרך צחות שברור לו מיתה יפה היינו על פי דאמרינן בברכות סג: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, וזה ודאי מיתה יפה],

לימא דרב נחמן [דברור לו מיתה יפה] **תנאי היא** [פי' המחלוקת במשנה אם היתה האשה נסקלת ערומה ויהי מחלוקת תנאים אי אמרינן ברור לו מיתה יפה?]

לא דכולי עלמא אית להו דרב נחמן, והכא בהא קמיפלגי, מר [רבנן דאמרי שאינה נסקלת ערומה] **סבר, ביוני דאיניש עדיפא ליה טפי** כלומר גדול צעניו טפי **מניחא דגופיה** הלכך נוח לה שמיסקל בלבושה, ומסתא למות ואף על גב דליכא זכרא דגופא ולא מצוה אומה להפשיטה, הלכך זו היא צריכת מיתה יפה, **ומר סבר** [ר' יהודה דאשה נסקלת ערומה] **ניחא דגופיה עדיף** גדול צעניו טפי **מביוני**, הלכך כשתפשיטה זו היא יפה לה:

מתני': בית הסקילה היה גובה שתי קומות [קומות אדם, היינו שני פעמים כגובה אדם, וראה תוס' ב"ב ק: ד"ה וכויון, שקומות אדם עם ראשו הוא ד' אמות, נמצא שגובה בית הסקילה הוא ח' אמות, וראה רש"י שבת צב. אפילו אין גובהן של לויס אלא שלש אמות כמונו, הרי שמונה עשרה טפחים, וארון אינו מלי למטה מכתפומיהן אלא ששה טפחים ושני שלישי טפה, אישתכח דגובה עשרה ויותר] ומפילו משם לארך,

אחד מן העדים דוחפו על מתניו [לפי רש"י משמע צידו, אבל לפי הר"י מלוגיל הפירוש על אחוריו], **נחפך על לבו** [פי' על פניו], **הופכו על מתניו** [ש? כשהוא מושכב פקדן] [פי' על פניו. ראה צמח צדק, רגל ישרה, וע"ל] הוא מגונה יותר, **ואם מת בה** [בנפילה מנג לארץ] **יצא**,

ואם לאו, השני נוטל את האבן ונותנו # [פי' זורקה בכח, והמשנה דיבר בלשון יפה] **על לבו**,

ערומה **הא אותה בכסותה** [לאו מקרא דריש דהא ליכא מיעוט להכי דאותו איצטרך למידרש בלא כסותו, אלא היינו טעמא כדמפרש משום הרהורא או משום ביוגא. תוס'],

רבי יהודה אומר אמר לך, אומה לאו למעוטי אשה אמה, אלא לאורויי לן דנסקל ערוס, דמאומה נפקא לן **אותו בלא כסותו, לא שנא איש ולא שנא אשה** [לא שנא הוא ולא שנא היא] שהרי אין כאן מיעוט, והשואה הכתוב איש לאשה לכל מיתות שצמורה,

למימרא דרבנן [דאשה אינה נסקלת ערומה] **חיישי להרהורא** שמה יתנו זה עניינה ויצאו לדי הרהור, דאי לאו האי טעמה, נהי דלרננן לא אכרעה קרא להפשיטה, נעבד לה אף כדי שמתות מהר, **ורבי יהודה** [דאשה נסקלת ערומה] **לא חייש להרהורא**,

והא איפכא שמענא להו, דתנן [סוטה ז:]. **הכהן אוהז בבגדיה** של סוטה **אם נקרעו כדך** (כל. ד"ס) הנקרעים נקרעו, **ואם נפרמו** קרע משונה לכאן ולכאן, ולמחיכות קטנות **נפרמו, עד שמגלה את לבה, וסותר את שערה** קלט שערה,

רבי יהודה אומר, אם היה לבה נאה [ראה ברכות י: שהחזיק בחוד יפיה ופרש"י צדדיה], **לא היה מגלהו, ואם היה שערה נאה, לא היה סותרו** [הרי שר' יהודה חייש להרהור?]

אמר רבה [טעמא של ר' יהודה אינו משום הרהור, # [ואולי כיון שאין הרהור חמור כל כך שיבטלו מפני זה דיני תורה] אבל כדי שלא יבואו לדי עבירה צריכין לעשות מה שיכולים], **התם** [בסוטה, לכן חייש ר' יהודה] **היינו טעמא, שמא תצא מב"ד זכאה, ויתגרו בה פירחי כהונה, הכא** [בסקילה לכן אומר ר' יהודה שנסקלת ערומה] **הא מקמלא**,

וכי תימא אתי לאיתגרוי באחרנייתא [שיתחמם מראיית אשה זו שהיא נסקלת ויתגרה באשה אחרת]? **אמר רבה, גמירי, אין יצר הרע שולט, אלא במי שעניו רואות** [והא דאמר סוף פ"ק דמגילה [טו:]] כל האומר רחב רחב מיד נקרי, האמר התם ביודעה ומכירה. תוס'],

אמר רבא, דר' יהודה אדר' יהודה קשיא, דרבנן אדרבנן לא קשיא?

אלא אמר רבא, דרבי יהודה אדר' יהודה, לא קשיא כדשנינן,

דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא [שבסקילה אומרים שאין סוקלין אותה ערומה, ובסוטה אומרים עד שמגלה את לבה], **אמר קרא** יהזקאל כג **מח ויהשפתי ומה מן הארץ, ונפסרו פלי תנשים ול' א תעשינה** **בזמנתנה** ואם לא היו מקלנין אותה [את הסוטה], אין כאן ייסור אם תלא

אבני חן על מסכת סנהדרין

דווקא קאמר אז הא אז הא, ליכמוז כי סקול אז ירה [ד"ס] מדמכיז הני, לרצוי כמצינהו, שאם מת בדמיה ילא, לכך נאמר אז לחלק,

ומנין שאם מת בדחיה, יצא? תלמוד לומר או ירה יירה,

מניין שאף לדורות כן כל מידי סקילה מהא דמיה שם,

דף מ"ה ע"ב

ת"ל סקל יסקל לשון עמיד, ולא כמז כי סקל סקל [רש"ש], אז ירה ירה:

[שנינו במשנתנו] ואם לאו עד השני נוטל את האבן; נוטל, והתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, אבן היתה שם משוי שני בני אדם, נוטלה ונותנה על לבו, אם מת בה יצא,

ולמעמיק תיקשי לך היא גופא, משוי שני בני אדם נוטלה ונותנה על לבו [אך עד אחד יכול ליתנו],

אלא דמדלי לה בהרי חבריה [ששני העדים מגביהין את האבן יחד], ושדי לה איהו מד מיניה, כי היכי דתיתי [כדי שיבא האבן] מרזיא [מבוח] מנח גדול, דשניס און יכולין לטון כסם להשליך כאחד, כשה משליך זה [מעכצו] [מעכצו] [ד"ס] [פ"י מעכב את האבן], אכל הימדי משליך כמז: [מגביהין אותה שניהם למעלה, ומניחה האחד ביד חבריו וכיון שאין בו כח להורידה מיד משתרבת מידו ובאה עליו בכח. ר"ח. # ומכאן ראייה מוכחת שהיה עומדין על הארץ ולא למעלה על בית הסקילה. וד"ק],

[שנינו במשנתנו] ואם לאו רגימתו כו': והתניא, מעולם לא שנה בה אדם [לא הוצרכו לסלקו באבן שניה. רח?]

מי (קאמינא) [קאמרינן. ד"ס] דעביד [שכל ישראל עשו כן למעשה], דאי מיצריך קאמינא [קאמרינן. ד"ס],

אמר מר, אבן היתה משמע כל הימים הימה לך, והיא נקצרת עמו כו', והתניא, אחת אבן שנסקל בה, ואחת עץ שנתלה עליו, ואחד סייף שנהרג בו, ואחד סודר שנחנק בו, כולן נקברין עמו מקצור מקצרו ימירא נפקא לן לקמן בפירקא (מו, ז) ?

[ומסתברא לי דמעמא דמילתא שלא יאמרו זהו עץ שנתלה בו איש פלוני ואבן שנסקל בה וסייף שנהרג בו וסודר שנחנק בו כדאמרינן מעמא (לקמן ב"ד ע"א) גבי בהמה הנרבעת והרובעת. רמ"ה]

לא צריכא, דמתקני, ומייתי אחריני חלופייהו [ונמצא שלעולם היו שם כל דברים אלו],

[עד שני זה לא היה עומד למעלה אלא אצל הנסקל על הארץ, שכיון ששניהם צריכים להגביה האבן שהיה כבידה כמשא שני בנ"א, אי אפשר להם לעמוד בקצה הגג להגביה את האבן, ולא יפלו הם, ובפרט לכוון שיפול האבן על לבו של הנסקל, וגם אין לפרש שעמדו למעלה, שאם היו זורקין משם היה הגוף נשבר ע"י זריקת אבן כבידה כזו, וגם הלשון "נותנו" אין מתפרש כן, וזה ברור לי. וראה במשמר הלוי שרוצה לדייק מלשון הרמב"ם, שזרקו האבן מלמעלה, אבל זה נגד המציאות],

[כלומר דוחף אותו על לבו כדי שיפול לאחוריו דהיינו על מתניו, כלומר צלעותיו שוכבות על הקרקע ופניו למעלה, כדי שאם לא ימות באותה דחיפה יפילו האבן הנדולה על לבו, ואם נחפך בנפלו ונפל פניו למטה כיון שלא מת מיד הופכין אותו ויהא לבו למעלה וימיתוהו בהפלים על לבו האבן ימות מיד, שאם היו מפילין אותו על גביו שמא לא ימות בה ויצטער תחת האבן. הר"י מלוניל],

אם מת בה יצא, ואם לאו, רגימתו בכל ישראל, שנאמר דברים י' יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו, ויד כל העם באחרונה:

נב"י: תנא, וקומה שלו שהיה מפילו מעומד ולא מיושב, הרי כאן שלש [פ' מסכם, כדי להקשות למה צריך כל כך גובה],

ומי בעינן כולי האי דנלאו הכי ליכא שיעור מיתה, ורמינהו, מזה בור שהוא כדי להמית עשרה טפחים משנה היא צבא קמא (נג, ז) אחד המופר צור ואחד המופר שית ומערה, חייב צנפילת שור וחמור, אם כן למה נאמר צור, מה צור שיש בו כדי להמית, והיינו עשרה טפחים, דקמס צור אינו פחות מעשרה טפחים, אף כל שיש בו כדי להמית, ומאי ניהו כדי להמית עשרה טפחים, היו פחותין מכאן, ונפל לחוכן שור וחמור ומת, פטור, אלמא עשרה היו שיעור להמית?

אמר רב נחמן, אמר רבה בר אבוה, אמר קרא ויקרא יט ואהבת לרעך כמוך, ² ברור לו מיתה יפה שימות מהר,

אי הכי ליגבהיה טפי? משום דמינוול אם גבה יותר מדאי (מתפור) [מתפור. תו"ט] גופו, ואזריו מתפרקין, וכריסו ננקעת:

[שנינו במשנתנו] אחד מן העדים דוחפו: תנו רבנן, מניין שבדחיה נידון הטועים זהר סיני? ת"ל ירה [ומפרש היכן כתיב], שמות יט לא תגע [בו יד כי סקל יסקל, או] וגו' ירה לשון השלכה, כמו (שמות טו) ירה ציס, ומשמעות דריש ולא ריבויא,

ומנין שבסקילה שסקילת אצנים הוכרה שם? ת"ל סקל דהוא לשון אצנים, כדמצי (דברים כז) וסקלוה (כל) אנשי עירה באצנים,

ומנין שבסקילה ובדחיה אם הוצרך לשמיהו, כגון שדחפוהו ולא מת? ת"ל שמות יט סקל יסקל, או ירה יירה ריבויא הוא, דאי מדא מינייהו

אבני חן על מסכת סנהדרין

[ומקשה איך אמרת ד] נקברין עמו, והתניא אין נקברין עמו?

אמר רב פפא, מאי עמו, עמו בתפיסתו כמון חרצב חמות, אבל לא נקברו עמו ממנו,

אמר שמואל, נקטעה יד העדים פטור, מאי טעמא דבעינא דברים ז' יד העדים תהיה בו בראשונה, וליכא,

אלא מעתה ואם כן נימא, עדים גידמין דמעיקרא, הכי נמי דפסילי [ו?]למה לי דנקט נקטעה לאחר מכן? שאני התם, דאמר קרא יד העדים שהיתה להם כבר [בשעה שהעידו] מהיה להם בשעת מימיה, אבל גידמין מעיקרא לא משמעו מיניה, דזו [היד הקטועה] היא יד שלהם,

מיתבי, כל מקום שיעידוהו שנים, ויאמרו מעידין אנו באיש פלוני [הנאשם], שנגמר דינו, בב"ד פלוני ופלוני, ופלוני עדיו, הרי זה יהרג ואף על פי שאין כאן יד עדים הראשונים, חלמא לא צעי קרא כדכתיב, דלא דוקא איכתיב, אלא למזהב בעלמא?

תרגמא שמואל, בהן הן עדיו כגון דהנך שנים המעידים עליו שנגמר דינו צבית דין, הן הן עדים שהעידו עליו ממחילה, ונמתיב על פיהם, [משמע שאין הורגין אותו אם בא לפני ב"ד אחר שלא דנו אותו, רק אם באו עדים הראשונים. וכתב הרמ"ה שהחידוש הוא שאינם צריכין להדורי סהדותיהו כדמעיקרא. וכתב החמרא וחיי וקשה טובא דהוי תני ופלוני ופלוני עדיו והן הם עדים עצמם?],

[וז"ל המאירי מי שנגמר דינו ובררה, והניע למקום ב"ד אחר וכו' ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג, ואפילו לא היו הם עדים הראשונים, שאין מקום לקיים יד העדים וכו', ודבר זה דוקא ברצח, אבל בשאר מיתות עד שיבואו עדים הראשונים ויעידו שנגמר דינו על פיהם ויהרגוהו בידם. ע"כ],

[ומקשה על שמואל שאמר שאם נקטעה יד העדים פטור הרצח ממיתה] ומי בעינן קרא כדכתיב [יד העדים], והתניא במדבר לה מות יומת המכה, רצח הוא, אין לי אי לא כתיב אלא יומת אלא במיתה הכתובה בו,

מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו סייף [עונשו של רצח], כדיליף לקמן [בארצות מיתות] (גב, ז) [כגון שה' מנשף או שה' לו נהר מפסיק, ואם יכול לירות בו חץ או אבן. רש"י לקמן עב:], שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, ת"ל מות יומת המכה מכל מקום מות יומת רצח הוא?

שאני התם, דאמר קרא מות יומת,

וליוגמר מיניה? משום דהוה רוצח הנידון צבית דין וגואל הדם כלומר [פ' שאינו דומה לגמרי שברצח יד' "מכל מקום" מוסב על אופן המיתה , ובגואל הדם הוא מוסב על אדם הממיתו] מיתה שגואל הדם ממיתו לרצח שוגג, שיצא מוח לעיר מקלטו שני כתובין הבאין כאחד, וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמד,

רוצח הא דאמר,

גואל הדם מאי היא, דתניא במדבר לה גואל הדם ימית את הרוצח, מצוה בגואל הדם, ומניין שאם אין לו גואל שב"ד מעמידין לו גואל, שנאמר במדבר לה בפגועו בו, מכל מקום,

א"ל מר קשישא בריה דרב חסדא, לרב אשי, ומי לא בעינן קרא כדכתיב, והתנן היה אחד מהן אצלו או אמו של סורר ומורה גידם [שנקטעה ידו], או אילם [שאינו מדבר], או חוגר [שאינו יכול ללכת ברגליו] # אבל לגבי כהן בעל מום גם אם צולע על ידיהו נקרא חוגר [?], או סומא, או חרש, אינו נעשה [בן של אב ואם כאלו] בן סורר ומורה,

[דברים כא יח כִּי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן־סוֹרֵר ומוֹרֵד וְהָיָה אִינְשׁוֹ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וַיִּסְרּוּ אוֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵהֶם: יט וְתִפְשׁוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוּא צִיָּאוֹ אוֹתוֹ אֶל־קֶנֶת עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מִקְדָּמוֹ: כ וַאֲמָרוּ אֶל־קֶנֶת עִירוֹ כִּנְנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֵד אִינְשׁוֹ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלָנוּ זוֹ לֹל וְסָבָא:], # [יש ללמוד שרק בן שאביו ואמו חיים ביחד, אבל "בבית שבור" אין חידוש שהבן גדל להיות סורר ומורה!],

שנאמר דברים כא ותפשו בו ולא גידמין, דברים כא והוציאו אותו ולא חוגרין, דברים כא ואמרו ולא אילמין, דברים כא בגנו זה ולא סומין משמע שרואין אותו, דברים כא איננו שומע בקולנו ולא חרשין שאין שומעין מה שמשיב להם, ואין יודעין אם שמע מוכתם אם לא, מאי טעמא, לאו משום דבעינן קרא כדכתיב?

[ודברים אלו כלם אעפ"י שקבלה הן יש בה צד טעם, שהבעלי מומין אכזריות מצויה בהם יותר על שאר בני אדם, ושמוא מדת אכזריות מביאתם לכך [פ' שיש סיבה למה הבן נעשה כן, או שהאב מגזם במעשי הבן]. מאירי]

לא, שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא דהוה ליה למיכתב: והוציאוהו אל שער העיר הסיא וסקלוהו, כדכתיב בכל שאר נסקלין, ומו לא מדי, כל אורך דברים זה למה,

ת"ש, אין לה [לעיר הנדחת] רחוב, אין נעשית עיר הנדחת, דברי רבי ישמעאל, ר' עקיבא אומר אין לה רחוב עושין לה רחוב,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אף כל שבסקילה נמלה אף כל שבסקילה, דברי רבי אליעזר,

וחכ"א, מה מקלל זה, שכפר בעיקר, אף כל שכפר בעיקר
אין לך לרבות אלא העובד עבודה זרה,

במאי קא מיפלגי, רבנן דרשי כללי ופרטי דורשין את המורה בכלל
ופרט, כל מקום שסתם ואחר כך פירש, דורשין את האחרון בפרט, רבי
אליעזר דריש ריבויי ומיעוטי,

ויש חילוק בין זה לזה, [ד?] פרט היינו פירוש הכלל, ואין בכלל אלא מה שבפרט,
ואפילו הדומה לפרט אין מתרבה מן הכלל, אבל הדורשו במיעוט, לא עקר את
הכלל ממקומו, אלא (מיעוטי) [מיעוטו ?] במקצת, שמתחילה היה משמע כל דבר,
ובא המיעוט ומיעוט משמעו, שלא תאמר הכל במשמע, אלא כגון זה הכתוב אחריו
והדומין לו,

רבנן דרשי כללי ופרטי, והומות ותלית כלל, כי קללת פרט,
אי הוו מקרבי להדדי, אמרינן אין בכלל אלא מה שבפרט,
הני אין, מידי אחרינא לא,

דף מ"ו ע"א א דפסח תש"ע

השתא דמרחקי מהדדי, אהני לרבוויי עבודת כוכבים דדמי
ליה בכל מילי הך הרכוקה שהריקס זה מזה, למימרא דאין דנין אותו בכלל
ופרט, אהני לרבוויי עבודה זרה, הואיל ודמיא לפרטא בכל מילי, שכופר בעיקר
כמותו,

ור' אליעזר דריש ריבויי ומיעוטי, והומות ותלית רבוי, כי
קללת מיעוט את הרבוי, ולימדך שלא תרצה זו את הכל אלא זה, והדומה לו,
וכי דרשין הכי, היכא אי הוו מקרבי להדדי, לא הוו מרבינן אלא
עבודת כוכבי' דדמי לה בכל מילי,

השתא דמרחקי מהדדי, אהני לרבוויי שאר הנסקלין, אבל
היכא דרחקן זה מזה, אהני ללא תמעטיה דהאי מיעוטא כשאר מיעוטי, אלא מידי
דלא דמי ליה במידה, כגון שאר מימות בית דין, אבל שאר נסקלין דדמו ליה מיהת,
דבסקילה כמותן, לא תמעט מניה:

ומהכא מיפשוט לך כלל דוכתא דאיכא כלל ופרט וכלל, דמאן דדרש ליה בכללי
ופרטי אינו מרצה אלא כעין הפרט, ומאן דדרש ליה בריבוי ומיעוט אמרינן ריבה
הכל, ולא מיעט אלא דבר אחד, משום טעמא דפרישית לעיל הוה, דפרט לשון
פירוש, הלכך כלל ופרט וכלל אי אתה דן להציא על ידי הכלל האחרון אלא כעין
הפרט, שאילמלא לא בא כלל האחרון הייתי אומר הפרט הוא פירושו של כלל, ואין
בכלל אלא מה שבפרט, ואפילו הדומה לו לא תלמוד ממנו, (אלא) [דלא. ד"ס]
קסם ואחר כך פירש (וצא) [אלא. ד"ס] ללמדך שאין בסתם אלא הפירוש, הלכך כי
אתא כללא בתרא אהני לרבוויי כעין הפרט ותו לא,

ומאן דדרש ליה בריבוי ומיעוט, אמר לך המיעוט אינו פירושו של סתם, אלא
מיעט ריבויא שלא יאה הכל במשמע, ואי נמי לא אתא כללא בתרא הייתי שומע מן

עד כאן לא פליגי, אלא דמר סבר רחובה דמעיקרא [בשעה
שחמא] בעינן, ומר סבר רחובה דהשתא נמי כדמעיקרא
דמי, אבל דכ"ע בעינן קרא כדכתיב,

תנאי היא, דתנן אין לו בהן יד, בהן רגל, און ימנית, אין לו
טהרה עולמית [וכן סבר שמואל], רבי אליעזר אומר לא צ"ע קרא
כדכתיב, וכן ר' שמעון גותן על מקומו ויוצא, רבי שמעון אומר
גותן על שמאלו ויוצא:

מהני: כל הנסקלין נתלין דברי רבי אליעזר, וחכ"א אינו
נתלה אלא המגדר מנכך את השם, ובגמרא מפרש (טעם) [טעמא. ד"ס]
והעובר ע"ז,

האיש תולין אותו פניו כלפי העם, והאשה פניה כלפי
העץ, דברי רבי אליעזר, וחכ"א האיש נתלה ואין האשה
נתלת,

אמר (להן) [להם] רבי אליעזר, והלא שמעון בן שטח תלה
נשים באשקלון [לא נתפרש אם גם סקלום קודם התלייה או לאו. ע"פ
הערוך לגר],

אמרו לו שמונים נשים תלה, ואין דנין שנים ביום אחד צניח
דין אחד, משום דלא מנא להפכי [צוכמיה] [צוכמיהו. רש"י] דכל חד [ו].
רע"ב [מד נריך לבקש ראיות למיתה זו ולמיתה זו,

ובגמרא מפרש דצמתי עצירות קאמר, דאין ראיותיהן שוות [פי' וגם כאן שני
עבירות היו דאיכא באוב ואיכא בידעוני. כמ"ש רש"י ותוס' לקמן מ"ו ע"א],
ושמעון בן שטח שעה הולכה לך, שהיו צוות ישראל פרוצות בכשפים ועשה סייג
לשעה ותלאן, לפרסומא למילתא, ודן את כולם ביום אחד מפני קרוביהם שלא
יתקשרו להצילן:

[ו]ל שו"ת הרשב"א ח"ג ס' שצ"ג עמודתי על כל טענות הקונטרס הזה, ורואה
אני שאם העדים נאמנים אצל הבורחים רשאים הן לקנות קנס ממון או עונש
גוף, הכל כפי מה שיראה להם, וזה מקום העולם, שאם אתה מעמידין הכל על
הדינים הקצובים בתורה ושלא לענוש אלא כמו שענשה התורה בחבלות וכיוצא
בזה נמצא העולם חרב, שהיינו צריכים עדים והתראה, וכמו שאמרו ז"ל לא
חרבה ירושלים אלא שהעמידו דיניהם על דין תורה, וכ"ש שבחוצה לארץ שאין
דין בה דיני קנסות ונמצאו קלי דעת פורצין גדרו של עולם ונמצא העולם שמם
וכי' מכל מקום בכל מקום ומקום דנין לעתים בכיוצא בהן לגדור את הדור,
וגדולה מזו אמרו בפרק נגמר הדין בשמעון בן שטח שתלה שמונים נשים
באשקלון ביום אחד ואע"פ שאין תולין אשה ושאין דנין [שנים] ביום אחד. ע"ב]

נב: ת"ר דברים כא והומות ותלית, יכול כל המומתין נתלין,
ת"ל דברים כא כי קללת אלהים תלוי מפני שצריך את השם נתלה,
והעובדים והשזים אומרים מפני מה זה תלוי, מפני שצריך את השם, וגנאי הדבר
כלפי מעלה להזכיר, מה מקלל זה שבסקילה ונתלה, דכתיב ביה ותלית

אבני חן על מסכת סנהדרין

[ועוד] יש לפרש אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות כלומר שהמיעוט השני מועט מן המיעוט הראשון ונמצא מרבה בעיקר, והכי נמי איכא לפרושי גבי אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט כי הני תרי טעמי דכתבין וטעמי מעליי אינון. יד רבה]

[שנינו במשנתנו] אמר להן רבי אליעזר, והלא שמעון בן שטח תלה נשים כו': אמר רב חסדא, לא שנו אלא בשתי מיתות, אבל במיתה אחת, דנין דטעמא משום דלא אפשר לעיוני כמרוויחו הוא,

והא מעשה דשמעון בן שטח, דמיתה אחת הואי, וקא אמרו ליה דאין דנין,

אלא אי איתמר הכי איתמר, לא שנו אלא במיתה אחת בעין שתי מיתות, והיכי דמי כגון שתי עבירות שאין דומות והן מיתה אחת, כגון שבת ועבודה זרה, וכל שכן שמי מיתות ממש,

אבל במיתה אחת ועבירה אחת כגון שמהן בחילול שבת, שמהן בנערה המאורסה, דנין, ושמונים נשים לאו עזירה אחת היו, דאיכא באוב ואיכא צידעוני, והכחוש חלקן בשמים, ושמעון בן שטח לזרז שעה עשה,

מתיב רב אדא בר אהבה, אין דנין שנים ביום אחד, ואפילו בנואף ונואפת דמיתה ועזירה אחת?

תרגמא רב חסדא להא דרז אדא בבת כהן ארוסה או נשואה ובועלה דהיא בשריפה, אבל בועלה נידון כשאר בועל בת ישראל, דבועל ארוסה בסקילה ובועל נשואה בחנק, דכתיב (ויקרא כא) היא בלש תשרף, היא ולא בועלה, היא ולא זוממיה,

או, בבת כהן זוממיה שהיא והן נהרגין ולא במיתה אחת, דהיא בשריפה והן במיתה הצועל, כגון בלז עדים והזינו את הראשונים, וחיובים מיתה הצועל, ולא מיתה, דכתיב (דברים יט) כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחיותו, כדאמר בלזו הן הנחנקין (סנהדרין ג, א), ובזו שנים אחרים והזינו המזומים, נמצאת היא חייבת שריפה על פי הראשונים, והמזומים את הראשונים בחנק, שהיו באין לחייבן זה, והיינו מיתה הצועל,

תניא, ר"א בן יעקב אומר, שמעתי מרבותי שבית דין מותרין להיות מכין מלקות ועונשין עונש של מיתה שלא מן התורה, ולא שימכונו לעבור על דברי תורה לצד מלצם חיוז מיתה לשאינו חייב, אלא מפני זרז השעה [ראה וי"ד סימן ק"ז סק"א בכו"ז] [לענין איסור לעשות סחורה בדברים אסורים] וכן בחו"מ סימן ב' בכו"ז דמפרש ולא לעבור על דברי תורה שאומרו הגמ' כאן, דדבר המפורש בתורה לחיות אין בה ביד חכמים להחמיר. מהר"ק חיות, וכן מה שלא אסרו לתקוע שופר גם ביו"ט שמא יתקן כלי שיר

המיעוט כל הדומין למיעוט, שלא בא המיעוט למעט אלא מאי דלא דמי ליה, הלכך כי חזר וריצה, ריצה הכל ולא (מ. ד"ס) תמעט מן המיעוט, אלא דבר אחר שלא תראה צו שום רמז דומה לפרט,

[שנינו במשנתנו] האיש תולין וכו': מ"ט דרבנן? אמר קרא דברים כא ותלית אותו, אותו ולא אותה,

ור' אליעזר אמר לך האי אומד דתלייה נמי אותו בלא כסותו אשמעינן, ולא למעטי אשה [פ' גמ' הסקילה וגם התל' יד' בלא כסותו],

ורבנן אין הכי נמי, אלא אמר קרא דברים כא וכי יהיה באיש חטא, איש ולא אשה,

ור' אליעזר האי וכי יהיה באיש מאי דריש ביה? אמר ריש לקיש הווא למעוטי בן סורר ומורה דאף על גב דבסקילה אמת קרא למעוטי, דכתיב איש, וכן סורר ומורה לא הוי איש, דאם היה ראוי להוליד לא היה נידון דכתיב (דברים כא) בן,

והתניא, בן סורר ומורה נסקל ונתלה, דברי ר' אליעזר?

אלא אמר רב נחמן בר יצחק, לרבות בן סורר ומורה [שגם אותו תולין, דהוי מיעוט אחר מיעוט],

מאי טעמא כלומר היכי משמע מיניה ריבוי? דאמר קרא וכי יהיה באיש חטא, [והרשין] "איש" ולא בן, "חטא" מי שעל חטאו נהרג, יצא בן סורר ומורה שעל שום סופו נהרג בן סורר ומורה לא קטל, כדמתן בפרק בן סורר ומורה (עב, א) וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין אמרה תורה יסקל, אלא הגיעה תורה לסוף דעתו, סופו מגמר נכסי אביו, ומנפש לימודו ואינו מואל, ועומד בפרשת דרכים ומלכטס את הצריות כו',

הוי מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט כלומר מדה היא בתורה אלא לרבות:

[ק"ק רבנן] [במתני' שאין מרבין לתליה אלא עובר ע"ז] הך מיעוטא ד"חטאי" ל"ל דמהיכי תיתי לרבות בן סורר ומורה כיון דלא מרבנו כל חייבי מיתת סקילה. ער"ל].

[ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. ואיכא לפרושי דהיינו טעמא דאמרינן אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, דכיון דמיעוטא בתרא לא איצטרך למיעוטא דנפקא ליה במיעוטא קמא, איכא למימר דלגלוי עליה דמיעוטא קמא הוא דאתא לאשמעינן דכי היכי דמיעוטא בתרא לא אתא למיעוטא מיעוטא קמא נמי לא אתא למיעוטא אלא דוגמא בעלמא נקמ, ומאחר דתרה קרא ואשמעינן דלאו למעוטי (ה) הוא מידעם קאתי, ממילא שמעינן דדעתיה לרבינו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

כן. וכתב התו"ט ש"כב" שבתחלת כביכול הוא כמו ה"כב" שבתחלת ואשיבה שופטין "כב" ראשונה. וכתב הלחם שמים, שצריך לקרותו כְּבִיכּוּל ולא בקריאת ההמון כְּבִיכּוּל.

וראה יומא ג' ע"ב ברש"י סמוך לראש הרף לפי שדצר קשה הוא לומר שהקדוש צריך הוא קץ ציראל, לומר כביכול, כלומר: על כרמינו יאמר כן, כאלו (א) אפשר לומר כן, וכן כל כביכול שנתלמדו],

אם (כן המקום) [כך הקב"ה. ר"ם] מצטער, על דמן של רשעים שנשפך, קל וחומר על דמן של צדיקים [שנשפך. ר"ם],

[ר"ל מה דרך האדם לומר אם רצה להעניש את מי שמצטער בצער, שאין לו נחת במעשה זה, וגם לא להניח לו, והיה הלשון שאומרים "בזמן" ר"מ בענין כזה קל אני מראשי קל אני מזרועי, כך אמר ה' שבהריגת הרשע הזה אברן מציאות, וגם להניח לו אין אין ראוי. פיהמ"ש קאפח],

ולא זו בלבד אמרו [שעוזר ?] בלא מעשה, אלא כל המלין את מתו, עובר בלא תעשה בלא כל ממים, הלמנן בלא מעשה הוא, כדילף בצרימא מריצויא דמקצטו,

הלינהו לכבודו [של מת. וראה בגמ'], להביא לו ארון ותכריכים, אינו עובר עליו,

ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו לפי שאין קוברין רשע אלא זדיק, כך מפרש לה בגמרא, אלא שתי בתי קברות בגמרא מפרש טעמא, דהלכה למשה מסיני שנים ולא ארבעה היו מתוקנין לבית דין, אחת לנהרגין ולנחנקין, ואחת לנשקלין ולנשרפין,

נתעכל הבשר כזר נמכר [לן] צמימא ו[צ]צוינו [של קצרה שהוא חיצוט הקצר להורידו צמימא. גמ"י], מלקטין את העצמות, וקוברין אותן במקומן בקצרות אצטו,

והקרובים באים [מיד אחר שנחרג. יבין] ושואלים בשלום הדיינין, ובשלום העדים [רק שלא אמרו כן בפירוש, מפני כבוד המת, וגם מדרשה עליהן מפני כבוד עצמן. יבין], כלומר [כאילו אמר] שאין בלבנו עליכם, שדין אמת דנתם,

דף מ"ו ע"ב

ולא היו מתאבלין עליהן, כדי שמהא צוין [פ' זה שאין מתאבלין עליהם] כפרה להן, אבל אונגין [מראין צער על פניהם. יבין] בלד, דאין זה כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכן [שיהא האנינות מיקרי מתאבלין] שאין אנינות אלא בלב בלד [אע"ג דכתיב באבוד רשעים רנה, היינו שלא יעשו מעשה אבילות, אבל עכ"פ אין לשמוח בלב על מיתת הרשע, דאין הקב"ה שמוח במפלתן של רשעים [במגילה י:], יבין].

כותב ע"ז הט"ז בסימן תקפה ס"ק ה' שאין לחכמים לעקור לגמרי מצוה מן התורה, וסומך דבריו על הנגמ' כאן. והר' דוד קאהן שליט"א כתב קונטרס על ענין זה ונקרא "הט"ז הירוע", אלא כרי לעשות גדר סייג לתורה,

ומעשה באחר, שרכב על סוס בשבת, בימי יונים [כמש"ב רש"י לקמיה שהיו מצות בזווית בעיניהם, מרוב הגזירות], והביאוהו לבית דין וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך דשנות בעלמא הוא מדרבנן, אלא שהשעה צריכה לכך מפני שהיו פרוצים בעצירות, שהיו (רואין) לוחץ של ישראל, שהיונים הם [ישראל רואים שהיו יונים. נמ"י] גזרים עליהם גזירות, והיו מלכות בזווית בעיניהם,

שוב מעשה באדם אחד, שהטיח את אשתו על עליה תחת התאנה מקום גלוי [ולא ידעו שאשתו היתה והלקוהו שהרואין חשדותו שבא על הערוה. מהר"י מלוגיל], והביאוהו לבית דין והלקוהו,

לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך # [פ'] שהתחילו להתנהג במנהגי פריצות, וזה דבר שאחד מחכמי את הבירי מהר, שהרי אמרו בחגיגה יא: גול ועריות נפשו מחמדתן].

מהנ"י: כיצד תולין אותו [פ' לאחר סקילה], משקעין נענין את הקורה בארץ, והעץ יוצא [באות ד] ממנה, כמין יתד, הוא ענף, יולא מן הקורה סמוך לראש [כמין יתד של עץ חזק נעין בה בולט הרבה וקושר בה שתי ידיו היטב ותולה אותו באותו יתד. ר"י מלוגיל], ומקיף סומך לו שתי ידיו זו על גב זו זו אצל זו, כמו (תולין ג, א) שלא מן המוקף סמוך, וכמו מקפת וקורא לה שם (טבול יוס ד צ) לשון קירוב [ר"ל אוסרין יחד כשנתנתקו כשנפלו. יבין, ראה לעיל בסוף מדר:], ותולה אותו (צידו) [צידו. רש"י],

רבי יוסי אומר, הקורה מוטת על הכותל לא היתה נעוזה בארץ, אלא ראשה אחד על הארץ, וראשה אחד סמוך על הכותל, ותולה אותו בדרך שהטבחין עושין, ומתירין אותו מיד,

ואם לן, עובר עליו בלא תעשה, שנאמר ויקרא בא לא תלין נבלתו על העץ, כי קבר תקברנו, כי קללת אלהים תלוי וגו', כלומר מפני מה זה תלוי, מפני שבירך את השם, ונמצא שם שמים מתחלל שמוכרים שזה צירכו,

[הענין של "קלני מראשי, קלני מזרועי" לא הבנתי ?],

אמר רבי מאיר, בשעה שאדם מצטער שפורענות באה עליו נעומו שכינה מה לשון אומרת בלחץ לשון היא קוצלת (ומתנוודת) [ומתנודת. נמ"י] עליו, קלני מראשי כמו (שהאדם שיגע) [שאלם יגע. נמ"י] ועיף, לומר ראשי כד עליו, וזרועי כד עליו, והיינו קללת, קל לית אני, איני קל קלני מזרועי,

[התו"ט מביא שרש"י מפרש כביכול נאמר בהקב"ה כבאדם שיכול להאמר בו

אבני חן על מסכת סנהדרין

גמ': תנו רבנן, אילו נאמר [כי יהיה באיש] "חָמָא וְתִלִּית", הייתי אומר תולין אותו, ואחר כך ממיתין אותו # [לכאורה צריך הלשון תיקון כאן, שהפירוש שהייתי אומר שהורגין אותו ע"י תלית, וכן משמע מלשון המאירי לקמיה], בדרך שהמלכות [אומות העולם, דאילו מלכי ישראל אינם הורגין אלא בסיף. מאירי] עושה, תלמוד לומר דברים כא והומות ותלית, ממיתין אותו, ואח"כ תולין אותו,

הא כיצד, משהין אותו את גמר דינו, ואין תולין אותו שטרית, שמה ימשלו בקצורו ויבא לידי שמה, אלא סמוך לשקיעת הממה, כדי שיקצרוהו מיד עד סמוך לשקיעת החמה, וגומרין את דינו, וממיתין אותו, ואח"כ תולין אותו, אחד קושר ואחד מתיר כלומר אין שום צינעם כדי לקיים מצות תלייה # [הגמ' מוסיפה עוד טעם שאין תולין בבוקר, א' שמה ישכחו להורידו בשקיעת החמה, ב', שהיו עושין באופן שלא יהיה בזיון המת אלא לרגע אחת],

ת"ר, דברים כא כב וְכִי־יִהְיֶה בְּאִישׁ חָמָא מְשַׁמְרֵמֶנָּה וְהוֹמֶת וְתִלִּית אֹתוֹ עַל "עֵץ" שומע אני בין בתלוש בין במחובר, ת"ל דברים כא כג ל' אֶת־תֵּלִין נִבְלְתוּ עַל־הָעֵץ בְּיָקְבוֹ ר' תַּקְבְּרֵנוּ בְּיוֹם הַהוּא בְּרִקְלֵל אֶל־הַיָּם תִּלּוּ מִרְצוֹא מִשְׁמַע לֵיהּ דַּאֲף עַץ זַעֵי קְבוּרָה, מִי שְׁאִינוּ מְחוֹסֵר אלא קבורה, יצא זה ממוצר שמחוסר קציצה וקבורה אצל נעץ מיהא הו',

ר' יוסי אומר אף נעץ [בקרע ואינו מחובר] מתמעט מן המשמעות הזה, שמחוסר תלישה וקבורה, מ' שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה שמחוסר תלישה וקבורה,

ורבנן תלישה לא כלום היא אין כאן חסרון מעשה:

[שנינו במשנתנו] כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך כו': תניא אומר ר"מ, משלו משל למה הדבר דומה, לשני אחים תאומים בעיר אחת, [אח] אחד מינוהו מלך, ואחד יצא לליסמיות, צוה המלך ותלאוהו # [אינו ברור אם היה התליה להרגו, או לכוותו], כל הרואה אותו, אומר המלך תלוי, צוה המלך והורידוהו אף אדם עשוי צדיקו של מקום:

[שנינו במשנתנו] אומר ר' מאיר [בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת, קלני מראשי קלני מורעין] כו': מאי משמע? אומר אביי במאן דאמר קל לית איני קל [ראה בסוף הספר חמרא וחיי],

אמר ליה רבא, א"כ דקלני דמתניתין לאו כינוי הוא [כמו שאומר רבא לקמיה], אלא קל איני, כד איני מיבעי ליה כבד עלי ראשי כבד עלי ורועי מיבעי ליה?

אלא אמר רבא, כמאן דאמר קיל לי עלמא (אני) מכנה ואינו רוצה להזכיר כבודו צעמנו # [שמדבר בלשון נקיה, משמע שיש כעין בזיון לומר על עצמו לשון כבודות, וזה צריך ביאור?],

האי מיבעי ליה לגופה לומר שהמגדף בתליה, ומיניה ילפינן לאחריני?

א"כ נימא קרא מקלל, מאי קללת,

ואימא כוליה להכי הוא דאתא? א"כ נימא קרא קלת, מאי קללת, ש"מ תרתי:

[שנינו במשנתנו] ולא זו בלבד כו': א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מנין למלין את מתו שעובר (עליו בל"ת. ד"ם)

[בפשטות יש לפרש שה"ל תלין] שבתחלת הפסוק, אינה די שאינו משאיר הגוף תלוי, שהרי הפסוק עושה תנאי "כי" קבור תקברנו, ועד שלא קברו עדיין הוא עומד בלאו. וראה בערך לגר. וראה בתורה תמימה שאומר שדרש זה הוא אסמכתא בעלמא, שהרי הפסוק מדבר על הרוגי ב"ד, והלשון "עובר בלאו" מצינו בעוד מקומות כגון: המונה את ישראל עובר בלאו [יומא כב:], הנהנה מצרי עין עובר בלאו [סוטה לח:], המחזיק במחלוקת עובר בלאו [להלן קי:], המשהה נקביו עובר בלאו [מכות מז:],

ת"ל כי קבר תקברנו מרצוא דרש כל הממס, מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה,

איכא דאמרי, אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי רמז לקבורה מן התורה מניין שאדם חייב לקבור את מתו? ת"ל כי קבר תקברנו, מכאן רמז לקבורה מן התורה,

א"ל שבור מלכא לרב חמא, קבורה מה"ת מניין? אישתיק ולא א"ל ולא מידי, אמר רב אחא בר יעקב אימסר עלמא בידא דמפשאי, דאיבעי ליה למימר "כי קבור", דליעבר ליה ארון אצל קבורת הארץ לא משמע ליה מיניה, ולהכי לא אמר ליה מהאי,

ופרכינן, לימא ליה מרצוא ד "תקברנו"? ומשי לא משמע ליה (לעבודה זרה) [לגוי שצור מלכא. רע"י] למהו דרשה מרצוא,

ונימא מדאיקבור צדיקי אברהם יצחק ויעקב? ומשי מנהגא בעלמא הוא שנהגו כן קודם לכן,

וינמא ליה מדרקבריה הקב"ה למשה אלמא דעמו הסכימה? ומשי דילמא כי היכי דלא לישתני משה ממנהגא דעלמא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ת"ש מלכים א יד יג וְסִפְּדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ בְּיַרְדֵּי לְבָדוֹ וַיָּבֹא לִירְבֵּעַם אֶל־קֶבֶר יַעֲקֹב וַיִּנָּצְאֵבוּ דָבָר טוֹב אֶל־ה' אֵל־יִשְׂרָאֵל בְּבֵית יִרְבֵּעַם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּרְבֵּעַם כְּמִיב, וְאִמְּהָ הַשִּׁלּוּמִי נִתְנַחַל עָלָיו דָּבָר זֶה לְשַׁנֹּת, יַעֲקֹב כִּי נִמְנָח בּוֹ דָּבָר טוֹב שֶׁנִּשְׁמַע [פִּרְדְּסָאוֹת] רַע"י שֶׁהוּשִׁיב אֲבִיו [וְרָאָה תַעֲנִית ל' ע"ב הַגִּירָמָא פְּרוּסְדִּירוֹת. וְעַל הַגְּלִיּוֹן שֶׁמֶּ צִיִּין שֶׁשֶּׁם כ"ח ע"א הַגִּירָמָא פְּרוּסְדִּירוֹת [וּפְרָש"י שֶׁם: שׁוּמְרִים] וּבְנִיט"ן פ"ח ע"א פִּרְדְּסָאוֹת, וּבִב"ב קכ"א ע"ב הַגִּירָמָא פִּרְדְּסָאוֹת?]

דלא לישתני ממנהגא,

ירמיה טז ד קמו תי תחלאים ימתו ל' א יספדו ול' א יקברו לרו מן [לובל. מצ] על־פני האדמה יהיו נרשעים כמיב, ומדליט להו הכי, שמע מינה קצורה משמאל אסמימו עלה? דלישתנו ממנהגא,

איבעיא להו, קבורה משום בזיונא הוא שלא יתבזה לעין כל [כ. רע"י] שיראיהו מת ונקבב ונבקע, או משום כפרה הוא כי היכי דמיהוי ליה כפרה בהטמנה זו, שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות,

למאי נפקא מינה, דאמר לא בעינא דליקברוה לההוא גברא [כן אומר על עצמו], אי אמרת משום בזיונא הוא, לא כל כמיניה דזיון הוא לקרציו, ואי אמרת משום כפרה הוא, הא אמר לא בעינא כפרה ואי נמי קברי(ה. רע"י) ליה לא מתכפר מאי?

ת"ש, מדאיקבור צדיקי, ואי אמרת משום כפרה, צדיקי לכפרה צריכי [ק"ק דלפשוט האיבעיא מהא דאמרין [סוף פ"א דב"ב] דר' מתו בעמיו של נחש, ועליהם לא נאמר אדם אין צדיק בארץ, כמ"ש התוס' שם, וכי ס"ד דהם לא נקברו. הע"ל?]

אין, דכתיב קהלת ז אדם אין צדיק בארץ, אשר יעשה טוב ולא יחטא,

ת"ש, מלכים א יד יג וְסִפְּדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ בְּיַרְדֵּי לְבָדוֹ וַיָּבֹא לִירְבֵּעַם אֶל־קֶבֶר יַעֲקֹב וַיִּנָּצְאֵבוּ דָבָר טוֹב אֶל־ה' אֵל־יִשְׂרָאֵל בְּבֵית יִרְבֵּעַם, ואי אמרת כי היכי דתיהוי ליה כפרה, הנך נמי [שאר בית ירבעם] ליקברו, כי היכי דתיהוי להו כפרה,

[ראה הפסוקים במלכים א יד שהנביא אמר לאשת ירבעם "לכי אמרי לירבעם כה אמר ה' יען וגו' ולא היית כעבדי דוד אשר שמר מצותי וגו' [פסוק יא] המת לירבעם בעיר יאכלו הכלבים וגו' ואת קומי לכי לביתך בבאה רגלך העירה ומת הילד וספדו לו כל ישראל' וקברו אותו כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר וגו'." ולכן מקשה הגמ' דכי היכי דקברו בן זה, למה לא יקברו שאר בית ירבעם?]

[ומתרג' הא' [אביה בן ירבעם] דצדיק הוא, תיהוי ליה כפרה, הנך לא ליהוי להו כפרה,

ת"ש, לא יספדו ולא יקברו ואי משום כפרה [היא. רע"י] יקברו וימכפר להם, ומשני דלא תיהוי להו כפרה לא ניחא להקדוש ברוך הוא דמיהוי להו כפרה, לפי שאף על פתח קברם לא היו חוזרין [וכ"ה בעירובין יט. [וה]אמר רבי שמעון בן לקיש: רשעים אפילו על פתחו של גיהנם אינם חוזרין בתשובה],

איבעיא להו, הספידא יקרא דחיי [תוס'], הוי או יקרא דשכבי הוי,

למאי נפקא מינה, דאמר לא תספדוה לההוא גברא [שאומר בן על עצמו, לא תספדוני], אי נמי לאפוקי מיורשין על כרחי, שכן הספדין, אי יקרא דשכבי, כי אמר לא תספדוה ציימין ליה, ואי לא אמר, ואמרי יורשין לא ניחא לן, כפינן להו, ואי יקרא דחיי הוא לדידיה לא ציימין, ליורשין ציימין,

[ומסיק דהוא משום יקרא דשכבי, וכל ה 9 ת"ש הם להקשות אך יכולים לומר שהוא משום יקרא דחיי, או לראיה שהוא משום יקרא דשכבי],

1. ת"ש, בראשית כג ויבא אברהם לספוד לשרה ולככותה, ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא, משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה עד שצא אברהם [מצית עקידת] [מעקידת. רע"י] ילחק, דמדמכזיב ויצא אברהם, מכלל דהיה שעתא לא הוה התם? שרה גופה ניחא לה, כי היכי דמייקר בה אברהם,

2. ת"ש, וספדו לו כל ישראל, וקברו אותו, ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא, הנך בני יקרא נינהו דממיה והלא כל צית ירבעם הנומרים רשעים היו?

ניחא להו לצדיקא דמייקרי בהו אינשי,

3. ת"ש, לא יספדו ולא יקברו ואי יקרא דחיי הוא והלא הנומרים יש בהן צדיקים? לא ניחא לצדיקא דמייקרי ברשיעייא,

4. תא שמע, ירמיה לד ה בְּשָׁלוֹם תָּמוּת, וְבִמְשָׁרְפוֹ תֵּאָבֹו תִּיהֶה הַמְּלָכִים הָרָאשִׁינִים אֲשֶׁר־הָיוּ לַפְּנֵיהֶ, פֶּן יִשְׂרְפוּ־לָהֶּ, "וְהוּא יֵאָדֹו" [יִסְפְּדוּ־לָהֶּ] [בעת שיספדו אותו] יאמרו הוי [ענין צעקת יללה] על מיתת האדון. מצודות] [לדקדוק נאמר, ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא, מאי נפקא ליה מיניה?

הכי קאמר ליה, לייקרו בך [יתכבדו בך] ישראל, כי היכי

אבני חן על מסכת סנהדרין

דמתייקרי באבהתך,

ומשום כבודו של חי מבית מרגומו של מלך [ובאמת הוא לי לרש"י
לומר של "לך" בדוגמא בבראשית לב כב] ליה למת?

דף מ"ז ע"א בפסח תש"ע

5. ת"ש, תהלים טו נבזה בעיניו נמאם (צתהלים כד) כמיז מי יעלה
צהר ה' נקי כפים וצר לצב וגו' [צתהלים ט"ו] מי יגור צהלך וגו' כצ"ל.
והשיבוש בא שברש"י ה' כתוב ר"ת מ"ב' וגו' וכוונתו על מ"י יגור ב'אהלך
והמדרשים שיבשו למי' יעלה ב'הר. חמרא וחי' וקמשיז נמי הא,

זה חזקיהו מלך יהודה, שגירר עצמות אביו # [אין הפירוש
שגיררן על הקרקע, אלא הכוונה שלא "נשא" אותם דרך כבוד, אלא בדרך בזיון,
ולכן משתמש בלשון גירר], על מטה של חבלים דרך בזיון, מפני שהיה
אביו רשע, וצחקו לעיני כל, כמי שמיסרו האחרים, ולכבוד עצמו לא חש, ומפני
כבוד אב נמני ליכא למיתש, דנשיא צעמן כמיז (שמות כ"ג) צעושה מעשה עמך,
נצוה צעויה, הוא עצמו נמצוה ונמאס צפני עצמו, שלא חש לכבודו צמקוס קידוש
ה',

[וראה בנצי"ב שלכן דייק רש"י ב"ה על מטה של חבלים "כדי שיתייסרו
האחרים" דא"כ נתגלגל זכות אחרים על ידו ומוזה הוי ל" כפרה. ובתורת חיים
כתב שגיררה במטה של חבלים בכל אופן יה' כפרה],

ואי משום יקרא דחיי הוא ואי אמרת כבוד שעושין למת אינו שלו, אלא
של חיים, מ"ט ענין הכי, למה צוה את החיים? כי היכי דתיהוי ליה
כפרה לאבוה,

ומשום כפרה דאבוה, משחו ליה ליקרא דישראל [פ"י אנו
מוותרים על כבוד ישראל, ושימוש המלה אינו מדויק כאן כל כך, שמשחו הוא
מלשון המתנה, וכאן ביטלו את הכבוד לגמרי]? ישראל גופייהו ניהא
להו דמיוחלי קרייהו לגביה,

6. ת"ש, אמר להן אל תספרונו בעיירות רבנו הקדוש ז"ל את
צניו צמחצות (קג, ח) צהנושא [בפרק הנושא את האשה] אל תספרונו, כשמולכו
את ארצו למקום קבורתי, דהוא מת צניפורי וקבורתו צניט שערס, אל תספרונו
בעיירות קטנות שחעצרו עליהן, אלא צכרכיס גדולים, דליכא אינשי טובא, ומיכנפי
מעייירות נמי להמס, ואי אמרת יקרא דחיי, מאי נפקא ליה
מינה?

קסבר, ליתייקרו ביה ישראל טפי,

7. ת"ש, הלינו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכין, אינו
עובר עליו, מאי לאו לכבודו של מת אלא יקרא דענדי ליה דיליה
הוא, לא לכבודו של חי,

אין כי אמר רחמנא דברים כא לא תלין נבלתו על העץ ורצין
נמי שאר כל הממס, היינו כי משהו ליה לדחוייה צעלמא, דלא איכפת ליה ציה,
דהיינו ציון ו דומיא דתלוי דאית ביה ציון, אבל הכא אצל האי
דליתייקרו ציה קרציו ציון דלית ביה ציון לאו ציון הוא לדידיה, לא,

8. ת"ש, הלינו לכבודו, לשמע עליו עיירות כמו (שמואל א טו)
וישמע שאל לשון אסיפה להספידו, להביא לו מקוננות, להביא לו
ארון ותכריכין, אינו עובר עליו, שכל העושה אינו אלא
לכבודו של מת?

ה"ק כל העושה לכבודו של חי אין בו ציון למת,

9. ת"ש, ר' נתן אומר, סימן יפה למת כ שנפרעין ממנו צעולס
הוא לאחר מיתה דיש לו כפרה צק, מת שלא נספד ולא נקבר,
או שחיה גוררתו, או שהיו גשמים מזלפין על ממתו, זהו
סימן יפה למת,

ש"מ יקרא דשכבי הוא דאי לאו יקרא (דשכבי) [דידיה. רע"י, ד"ס]
אמאי מיכפר צציונייה שמע מינה:

[שנינו במשנתנו] לא היו קוברין כו': וכל כך למה, לפי שאין
קוברין רשע אצל צדיק,

דאמר ר' אחא בר חנינא, מנין שאין קוברין רשע אצל
צדיק, שנאמר מלכים ב יג כא [ו"ל פעם אירע כשהיו קוברים איש אחד
ראו גרוד מואב בא וישליכו את המת, וכאשר השליכוהו נתגלגל עד הקבר ונגע
בעצמות אלישע ויחי המת ההוא, וזהו על שלא רצה אלישע שישכב אצלו. מו],

וַיְהִי הֵם קוֹ בָּרִים אִישׁ, וַהֲנֵה רָאוּ אֶת־הַגָּדוֹד, וַיִּשְׁלִיכוּ
אֶת־הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישֶׁע, וַיִּלְךְ וַיִּנָּע הָאִישׁ בְּעֶצְמוֹ ת
אֱלִישֶׁע, וַיְחִי וַיָּקָם עַל־רִגְלָיו אוֹמוֹ הַנֶּקֶבֶר, נָצַח הַשָּׁקֶר הַיֵּה, הוּא הַנֶּצִּיחַ
אֲשֶׁר הָשִׁיב אֶת עֵידוֹ* לִאֲכֹל וּלְשָׁמֹת צָנִית אֵל, וַעֲנַשׁ עֵידוֹ עַל יְדוֹ וְהַמִּיתוֹ הָאֵרִי,
וְכַשְׁמַת לְאַחַר יָמָיו, קָבְרוּהוּ אֶלֶל אֱלִישֶׁע, וְלֹא הוֹכֵסֶר (אֶלֶל) [הדצר לפני נמ"י]
המקום [הקבר] שיקבר אֶלֶל, והמייחיו,

* [לכאורה בפסוק אינו נקרא עידו רק איש האלהים אשר בא מיהודה . וראה
בסדר הדורות שנת ב"א תתקס"ד הנביא שקר שהשיב הנביא אמת ה' אמצ"י
בהן בית אל ו"א גרשון בן משה והנביא אמת ה' מיכה ו"א עידן]

[אומו הנקבר נציא שקר ה'. ראה מ"א י"ג שה' שלח הנביא לבית אל לנבאות,

אבני חן על מסכת סנהדרין

וצוה לו ה' שלא יאכל ולא ישתה שם, והי' שם נביא שקר שהטעו לאכול, וע"י שציית לדברי הנביא שקר נענש זה הנביא אמת, ואחר שהלך לדרכו בא ארי והמיתוהו, וזה הנביא שקר קבר אותו וצוה לבניו שכשהוא ימות יקברו אותו אצל נביא אמת זה, וכשמת אותו הנביא שקר [בן מפרש הפסוק במ"ב י"ג ויהי הם קוברים וגו' שקאי על נביא שקר זה] קברו אותו אצל אלישע וזה ה' גם אצל נביא אמת זה],

אמר ליה רב פפא, ודילמא לאיקיומא מלכים ב ב ט וַיֹּאמֶר אֱלִישֶׁע, וַיְהִי־נָא פִּי־שְׁנַיִם בְּרוּחָךְ אֵלַי אֲלִיּוּ הִמִּיּה אִם הִמָּה, וְהִיא לֹא לֹאֲשֶׁע לְהַחֲיוֹת שְׁנֵי מַמִּים, וְהוּא לֹא הִמִּי אֵלָּא צָנָה שֶׁל שׁוּמְמִית [פ' ודילמא החי' את המת כדי שיקוים ברכת אליהו לאלישע שבידך אותו כן],

אמר ליה, אי הכי היינו דתניא, על רגליו עמד, [אבל] ולביתו לא הלך [פ' והלך המת מאלישע, ומיד כשנדרחק נפל ומת] ואי משום צרכא דלליהו הוה, היכי מקיימת צהכי,

אלא ויהי נא פי שנים, היכי משכחת לה דאחייא? א"ל רבי יוחנן שריפא צרעת נעמן, שהיא שקולה כמת, דכתיב במדבר יב אל נא תהי כמת,

וכשם שאין קוברין רשע אצל צדיק, כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל לפרושי טעמא דממתינן מהדר, דלפיך נתקנו שמי קברות, שאין קוברין נסקלין ונשרפין שהן רשעים חמורים, אלא נהרגין ומתנקין שהן רשעים קלים,

וליתקון ארבע קברות דהא נשרפין אלא נסקלין קלים הם? שני קברות ² גמרא גמירי לה הלכה למשה מסיני,

[מביא כאן הלכה זו של אכל חלב וכו' מפני שבא אח"כ להדין אם אלו שנהרגין ע"י ב"ד יש להן כפרה ע"י מיתתן],

אמר עולא, א"ר יוחנן, אכל חלב, והפריש קרבן, והמיר דתו, וחזר בו, הואיל ונדרחה הקרבן כשהמיר דמו ידחה דאין מקבלין קרבן מן המומרים, כדמיא מעס הארץ פרט למומר, כשמיטת חולין בפרק קמא (חולין ה:),

איתמר נמי, א"ר ירמיה, אמר ר' אבהו, א"ר יוחנן, אכל חלב, והפריש קרבן, ונשתמה שוטה נמי לאו צר כפרה היא, דיקריב אומו לזרזו כמיב (ויקרא א), וחזר ונשתפה, הואיל ונדרחה ידחה,

וצריכא, דאי אשמעינן קמייתא [והמיר דתו], משום דאיהו דחה נפשיה בידים, אבל האי [ונשתמה] דממילא קא דחי, אימא כישן דמי ככל אדם הישנים בלילה ואינם נדמים צדק לאחר שניעורו, ואי אשמעינן הכא, משום דאין בידו לחזור, אבל התם [כשהמיר דתו] דבידו דש צידו לחזור, אימא לא הוי דימוי, צריכא,

אמר רב יוסף, אף אנן נמי תנינא היו בה קדשים צעיר הנדמת אינן נשרפין עם שללה, דכמיב (דברים יג) שללה ולא שלל שמים, ומיהו מיקרב לא קרבן, משום דכמיב (משלי כא) צנח רשעים מועצה, ואם קדשי מזבח הן ואפילו עולות ושלמים (?) נדבה ימותו,

קדשי בדרק הבית יפרדו כשאר דדק הבית, והפודה אומם יאכלם, שהרי לא נאסרו דלאו לידהו [של עיר הנדחת] הוו,

והוינן בה אמאי ימותו ומדקמי ימותו, שמע מינה משום דנדחו מהקדשה כשהמירו צעליהן הוה, דמומר לעבודה זרה לא מקבלין שום קרבן מיניה, כדאמרין בהכל שומטין (חולין ה:), כיון דאיסטול הוויא להו כפרה וליסקו לגבוה דאי משום צנח רשעים, הא כיון דאיסטול אית להו כפרה, לאו משום דאמרינן, הואיל ונדרחו ידחו,

א"ל אביי, מי סברת מת מתוך רשעו הוויא ליה כפרה, מת מתוך רשעו לא הוויא ליה כפרה,

דתני רב שמעיה, יכול אפילו פירשו אבותיו אציו ואמו של כהן מדרכי ציבור כגון שנשמדו יִטְמָא להם צמותם,

ת"ל (ויקרא כא) לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו וגו' בעושה מעשה עמיו יטמא לו, ואם לאו אל יטמא אפילו לשארו, אלמא לא כיפרה לו מיתתו אם לא חזר בו,

א"ל רבא, מי קא מדמית נהרג מתוך רשעו, למת מתוך רשעו, מת מתוך רשעו, כיון דכי אורחיה קמיית, לא הוויא ליה כפרה, נהרג מתוך רשעו, כיון דלאו כי אורחיה מיית, הוויא ליה כפרה,

תדע דכתיב תחלים עט א מִזְמוֹר לְאֶסְפָּא אֶל הַיָּם בָּאוּ גוֹ יָם | בְּנַחֲלָתָהּ, טַמְאוּ אֶת־הַיֵּכָל קְדֹשְׁךָ [וגו'] שָׂמוּ אֶת־יְרֻשָׁלַם לְעָיִם: כ נִתְּנָה אֶת־נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מֵאֶכָּל לֶעוֹף הַשָּׁמַיִם, בָּשָׂר חֲסִידֶיךָ לְחֵיתוֹ אֲרָץ, מֵאֵי עֲבָדֶיךָ וּמֵאֵי חֲסִידֶיךָ, לָאוּ חֲסִידֶיךָ חֲסִידֶיךָ מִמֶּשֶׁה, עֲבָדֶיךָ הֵנָּה דִּמְחִיבֵי דִינָא (ד: ד"ס) מעיקרא, וכיון דאיסטול קרי להו עבדיך,

אמר ליה אביי, מי קא מדמית

דף מ"ז ע"ב

הרוגי מלכות הוי דעודדי כוכבים להרוגי בית דין, הרוגי מלכות כיון דשלא בדין קא מיקטלי, הוויא להו כפרה, הרוגי בית דין עיר הנדמת, כיון דבדין קא מיקטלי, לא הוי להו כפרה,

תדע, דתנן לא היו קוברין אותו בקברות אבותיו, ואי

אבני חן על מסכת סנהדרין

ותחת פלעין תענין, על ההרים אלהים, ולא ההרים אלהים,

הכא נמי במחובר לא מיתסר,

1. מיתבי, החוצב קבר לאביו משמת והלך וקברו במקום אחר, הרי זה לא יקבר בו הן עולמית דכיון דהומן למת נאסר בכל הנאה, וקא סלקא דעתך, דהוא הדין נמי אם חזבו לזוך איש אחר, ואורחא דמילתא נקט,

[והיינו טעמא דלא בעי למימר משום כבוד אביו, כדלקמן, דאי במחובר לא מיתסר כלל בעלמא, משום כבוד אביו אין לאסור. תוס']
[אבל לפי המסקנא לקמן מ"ח ע"א אליבא דרבא הטעם מפני כבוד אביו. וכן משמע הלשון לא "יקבר" בו דקאי על הבן. וראה אמרי בינה],

הכא במאי עסקינן, בקבר בנין שצנאו למעלה מן הקרקע, (והוי תלוש) דכומיה בעבודה זרה צית שצנאו ממחלה לעבודה זרה אסור, דתלוש ולנסוף חיצור הוי תלוש לענין עבודה זרה, וקבר נמי אימקס לעבודה זרה,

2. תא שמע, קבר חדש ולא למת הומן אלא חזבו סמס, ולשימות לו מת יקברו צו מותר בהנאה, הטיל בו [אפילו] נפל אסור בהנאה? הכא נמי בקבר בנין,

3. תא שמע, נמצא אתה אומר שלש קברות הן חלוקים צהלכומיהן, קבר הנמצא כגון שהוא חדש, וידע צעל השדה שלא צוה מעולם לקבורו שם, וצגולה נקצר שם קבר הידוע שנקצר שם מדעת צעל השדה קבר המזיק את הרבים שקצור צמקס הילוך רצים, ומטמאין צאהלו,

[ומפרש] קבר הנמצא מותר לפנותו, שלא קנה את מקומו, פינהו מקומו טהור (ש. רר"ף) אף על פי שגזרו טומאה על הקברות (ו. רר"ף) אף על פי שניתלו משם [את הבת], לא גזרו על זה ומותר בהנאה וצנהא נמי מותר, ואף על גב דאיסורא דאורייתא הוא, דאין מותר קבר עליו,

קבר הידוע, אסור לפנותו, פינהו, מקומו טמא גזירה דרצן היא, שגזרו טומאה עולמית על הקבר כדי שלא יפנהו, ואסור בהנאה,

קבר המזיק את הרבים, מותר לפנותו ויטן רשות לפנותו מפני זקן של רצים, פינהו מקומו טהור דלא גזרו עליה מפני הנוק, ואסור בהנאה ומיהו אסור צנהא, דאיסורא דאורייתא הוא ולא פקעא?

[ומתרין] הכא נמי בקבר בנין,

וקבר הנמצא מותר לפנותו, דילמא מת מצוה הוא ומת מצוה קנה מקומו ממנאס הוא שהתנה יהושע צכניסמן לארץ, צפרק מרובה (צבא קמא פא.),

סלקא דעתך כיון דאימקסל הויא להו כפרה, ליקברו?

מיתה וקבורה בעינן אס נקצרו מכפרת מיתמן עליהן, ולעולם טעמא דקדשי עיר הנדחת, משום דהואיל ונדחו ידחו הוא,

מותיב רב אדא בר אבהו, לא היו מתאבלין אלא אונגין, שאין אנינות אלא בלב, ואי סלקא דעתך כיון דאימקסל הויא להו כפרה, ליאבלו? בעינן נמי עיכול בשר,

דיקא נמי דקתני, נתעכל הבשר, מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן, שמע מינה,

רב אשי אמר לעולם לא צעינן עיכול הבשר, אלא צערא דחיצות הקצר פורתא, וטעמא דלא היו מתאבלים משום אבילות מאימתי קא מתחלת, מסתימת הגולל דאצילות מסתימת הגולל חיילא, כדמניא צאלו מנגלין, גולל הוא הדף הגמון על הארון לכסו [ראה תוס', שר"ת מפרש שגולל הוא מצבה, וראה עוד בתוס' ברכות יט', שבת קנב', סוכה כג', כתובות ד:], ואומן שצדפנות קרי להו דופק,

כפרה מאימתי קא הויא, מכי חזו צערא דקברא פורתא, הלכך הואיל ואידחו שלא נראו להתאבל צשעת התחלת אצילות ידחו אף לאחר מנאן, ואף על גב דגצי קיזר את ממו צרגל חנן (מועד קטן יט.) מונה צצעה אחר הרגל, ולא אמרינן הואיל ונדחו ידחו, התם לא חידחו להו לגמרי, שהרי עסקי רצים נוהג צרגל, שנגממין אותו כל הרגל, כדאמרינן התם כל שהוא משום עסקי רצים, אין הרגל מפסיקן,

אי הכי לענין קבורת אצומי למה לי להממין [עד ?] עיכול בשר, משום דלא אפשר ליעלו, משום דנצקע כריסו ומסריס,

קבריה דרב, הוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא ציוס ראשון שלה, (והן) [והיו. נמ"י] מתרפאין צאותו עפר,

אתו [באן] אמרו ליה לשמואל משום דמת, וכל (הנך הנקצר) [הסוך שנקצר. יעצ"ך] צו איסורי הנאה נינהו, דגמר שם שם מעגלה ערופה כדלקמן, אמר להו יאות עבדין כדמפרש לקמן [לקמיה מביש?] שהקרקע אינו נאסר קרקע עולם הוא, וקרקע עולם אינה נאסרת,

דכתיב מלכים ב כג וישלך את עפרה על קבר בני העם, מקיש קבר בני העם לעבודת כוכבים,

מה עבודת כוכבים במחובר לא מיתסרא לא מיתסרא צמחוצר לקרקע [ראה רש"י שלא היה לו בגירסתו הלשון דלהלן], דכתיב דברים יב ב אבד תאבדון את פל־המקדש ואת אשר עבדו־שם הנו־ים אשר אתם ירשים אתם את־אל־היהם על־ההרים הרמים ועל־הגבעות

אבני חן על מסכת סנהדרין

[ומתירין] שאני מת מצוה, דקלא אית ליה,

ד"ס] [נכיס"א] [בבי"ס. ד"ס] [דאומנ"א),

1. כפה, קשיא לרבא,
2. נפש, קשיא לרבא,
3. החוצב, קשיא לרבא,
4. קבר, קשיא לאב"י,
5. מותר, קשיא לאב"י,
6. אב"י, קשיא לאב"י,
7. כ"ס, קשיא לרבא,
8. אומן, קשיא לאב"י,
- 4 קשיות לרבא, ו 4 קשיות לאב"י,

[שנינו לעיל ע"ב: האורג בגד למת, אב"י אמר אסור, ורבא אמר מותר, אב"י אמר הזמנה מילתא היא, ורבא אמר הזמנה לאו מילתא היא],

1. מיתבי' [להקשות על רבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא], **כפה** נע"ף שהוא טמא מדרם שאף הוא ראוי[ה] למדרס, [ש. רמא]פעמים שמקפלתו ויושבת עליו או נשענת ראשה עליה, ונתנתו לספר מורה טהור מן המדרס בלא שום טבילה, דבטיל ליה שם מדרס, דאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו, ואינו מטמא עוד אדם וכלים, אבל שם כלי עליו, שאף מטפחת הספרים מטמאות טומאה במגע, וזה הרי נגע בעצמה [בצמנו ?] [אולי צ"ל בן לפי מזה שכתב היעב"ץ שלכן אמר טהור לשון זכר. וכן לשון בעודו הוא גם לשון זכר] בעודו מדרס, וכשאבד שם מדרס ממנו, מכל מקום עדיין כלי הוא, ושאר עליו טומאת מגע שהרי הוא ראוי לה, מדקמני טהור מן המדרס בהזמנה בעלמא, אלמא הזמנה מילתא היא, אבל טמא (מגע מדרס) [טמא מת]?

אימא [שלא היה רק הזמנה, אלא עשו בה מעשה] נתנתו וברכתו,

למה לי נתנתו [פי' שיחידה לספר] וברכתו כלומר למה לי מרויחו, מיסגי בכרכמו לחודיה, דהא איכא מעשה?

ומשי כדרך חסדא דאמר מרויחו בעינן, דכרכמו אקראי בעלמא הוא דהוה, דאמר רב חסדא האי סודרא דאומניה למיצר ביה תפילין, וצר ביה תפילין, אסור למיצר ביה פשיטי [מעות],

אומניה ולא צר ביה הזמנה לאו מילתא היא, צר ביה ולא אומניה אקראי בעלמא הוא, שרי למיצר ביה פשיטי,

ולאב"י דאמר הזמנה מילתא היא ואצ"י פליג עליה דרב חסדא ואית ליה הזמנה מילתא היא, הלכך אומניה אע"ג דלא צר ביה (וצרייתא) [ומשנה] נתנתו דוקא קאמר ולא בעי כרכמו, [אבל] צר ביה, אי אומניה [דהוה בעין קביעות] אין, אי לא אומניה לא דאקראי בעלמא הוא,

2. ת"ש [להקשות על רבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא], **נפש** נע"ף על הקבר שצנאו לשם חי, לכשימות יקבר בו שבנאו לשם חי [וי"א לשם חי לדירת חי ממש, והכי מסתבר. רמא], מותר בהנאה, הוסיף בו

איתמר [נאמר], האורג בגד למת לאחר שמת, אב"י אמר אסור, ורבא אמר מותר, אב"י אמר אסור הזמנה שהזמינו לכן ונקרא שם המת עליו מילתא היא כאלו כרכו בו, ורבא אמר מותר הזמנה לאו מילתא היא,

מאי טעמא דאב"י [דאמר הזמנה מילתא היא]? גמר במדבר כ שם במרים כתיב (במדבר כ) ותמת שם מרים ותקבר שם, דברים כא ד והו' דרדו זקני העיר ההוא את־העגלה אל־נחל איתן אשר לא־יעבד בו' לא יִרְעוּ וְעָרְפוּ שֵׁם אֶת־הָעֵגֶלָה בְּנַחַל מַעֲגֵלָה עֲרוּפָה,

מה עגלה ערופה, בהזמנה מיתסרא דקיימא לן ירידתה לנחל איתן היא אסרתה, בקידושין (נז, ה) ובכריתות (כז, ה), האי נמי בהזמנה מיתסרא,

ורבא [דאמר הזמנה לאו מילתא היא] גמר דברים יב שם שם מעבודת כוכבים, ובעצודה וזה כתיב (דברים יב) אשר עצדו שם הגוים, מה עבודת כוכבים בהזמנה לא מיתסרא להדיוט, דמיא במסכת עצודה וזה (נד, ז) האומר בית זה לעצודה וזה, שור זה לעצודה וזה, מותר שאין הקדש לעצודה וזה, אף הכא נמי בהזמנה לא מיתסרא,

ורבא מאי טעמא לא גמר מעגלה ערופה [תוס']? אמר לך

דף מ"ח ע"א ג פסח תש"ע

מושמשין של מת ממושמשין של עצודה וזה גמרינן דלא מיתסרי בהזמנה, דהאי קרא אשר עצדו שם, במשמי עצודה וזה מוקמין ליה במסכת עצודה וזה (נא, ז), דמיא אבד תאבדון את כל המקומות, בכלים שנשתמשו בהן לעצודה וזה הכתוב מדבר, דאילו מקומות ממש, לא מיתסרי, דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם, יכול יהו נאשרין מיד משעת הזמנה, תלמוד לומר אשר עצדו שם משמים ואילן, לאפוקי עגלה ערופה [שאין למדין משמשי המת ממנה, שכמו שעגלה ערופה הזמנה מילתא כן במשמשי המת], דהיא גופה קדושה,

ואב"י, מ"ט לא גמר מעבודת כוכבים? אמר לך מידי דאורחיה שדך יהיה לך לעשות כן ממידי דאורחיה [דהיינו מת מעגלה ערופה] גמרינן, לאפוקי עבודת כוכבים דלאו אורחא אבל עצודה וזה אסורה לעצד אף לפני נח, הלכך לא מיתסרא משמים דידה בהנאה אף בהזמנה, דילמא מהדרי בה, ולא משמשי בה עצודה וזה:

(סימן כפ"ה נפשי"ה דחציב"א [בקברי"ה דיתי"ר מאבי"ה].

אבני חן על מסכת סנהדרין

דימום נדבך [שורה] של אנשים אחד לשם מות, אסור בהנאה אלמא הזמנה מילתא היא?

הכא במאי עסקינן דרמא [שהשליך פ' נקבר] ביה מות, אי הכי מאי איריא הוסיף, כי לא הוסיף נמי?

לא צריכא האי הוסיף אלמא לאשמועינן ד אע"ג דפנייה אף על גב דפנייה למת לאחר זמן ממון הקבר, (הקבר. ד"ס) אסור בהנאה, משום [ש?] הוסיף דהוה ליה הזמנה ומעשה, דאי לא הוסיף שרי אי פנייה, דהוה ליה כלל ביה ולא הזמנה,

אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא, אם היה מכירו לאו דימוס [שהוסיף בשביל המת], חולצו ומותר,

3. ת"ש [להקשות על רבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא], **החוצב קבר** לאביו, והלך וקברו [לאביו] בקבר אחר, הרי זה לא יקבר בו עולמית אלמא הזמנה מילתא היא?

התם משום כבוד אביו יט לחוש, אבל משום איסורי הנאה (ליכא. ד"ס), כגון אס חצבו לשם מות אחר מתחילה, לא,

הכי נמי מסתברא, דקתני סיפא, רבן שמעון בן גמליאל אומר אף החוצב אבנים מן ההר לננות בהן קבר לאציו ולא בנה הרי זה כו' לאביו, והלך וקברו במקום אחר, הרי זה לא יקבר בהן עולמית,

אי אמרת בשלמא משום כבוד אביו שפיר, אלא אי אמרת משום הזמנה, טווי לאריגה מי איכא למאן דאמר אפילו אציו לא קאמר אלמא באורג דאריג חזי למת, אבל טווי פשטן לארזוג בגד למת לא אמר דמיהוי הזמנה,

4. ת"ש [להקשות על אב"י דאמר הזמנה מילתא היא], **קבר חדש** השתא קא סלקא דעתך אפילו זימנו למת מותר בהנאה, הטיל בו [אפילו] נפל, אסור בהנאה, הטיל אין לא הטיל לא ואף על גב דהזמין?

ה"ה דאע"ג דלא הטיל וקבר חדש דקאמר [דמותר בהנאה], כשחצבו לאדם חי, או סתם לכשינטרך, והאי דקאמר הטיל משום דצעי לאשמועינן דנפל מופס קברו לאסור, אף על גב שפניהו, ולאפוקי מדרבנן שמעון בן גמליאל במסכת אהלות (פרק ט"ז במוספתא), דאמר אין לנפלים תפיסת הקבר [ליאסר בהנאה בקבר המת] [לא מוצאתי לשון זה בש"ס], קמ"ל,

5. ת"ש [להקשות על אב"י דאמר הזמנה מילתא היא, ממה ששנינו בשקלים ז:], **מותר המתים** גב דקדק למתי מנזה, או לעניים מתים והומירו מהן

למתים ייחסו לנזק מתים אחרים, מותר המת גבו לשם מות פלוני ליורשיו ליהנות מהן, אלמא הזמנה לאו מילתא היא [פ' שבין שגבה המעות למת צריך להוציא כל המעות על מות זה?]

[בבראשית כג יג, נתתי בכסף השרה קח ממני וגו', ופרש"י מוכן הוא אללי, והלואי נתמי לך כנר פ' שאברהם אבינו שמע שעפרון רצה ליתן לו את המערה במתנה וזאת לא רצה אברהם, וזה שאמר אברהם שהכסף כבר מוכן והדין הוא, דמותר המתים למתים, והוא צריך להוציא את הכסף על קבורתה. ע"פ דף על הדף],

הכא במאי עסקינן, שגבו מחיים [ולא הוה הזמנה],

הא לא תני הכי [דמשמע דמירי שגבו למת, דקתני "למת זה"], דתנן מותר המתים למתים, מותר המת ליורשיו, ותני עלה, כיצד, גבו למתים סתם, זהו מותר המתים למתים, גבו ל"מת זה", זהו מותר המת ליורשיו,

וליטעמך [שאתה מביא ראיה מרישא של המשנה, דהזמנה לאו מילתא היא, הא יש להביא ראיה מהסיפא שהזמנה מילתא היא], אימא סיפא אדרמיית לה מרישא [על אב"י], סייעיה מסיפא, ר"מ אומר לא יגע בהן כדמפרש טעמא לקמן עד שיבא אליהו, ר' נתן אומר יעשנו דימוס נזין על קברו, או זילוף יין לפני מטתו [הא ראיה דהזמנה מילתא כאב"י?]

אלא, אב"י מתרין לטעמיה לאוקומי כולי תנאי כווסיה, ורבא מתרין לטעמיה, אב"י מתרין לטעמיה, דכ"ע הזמנה מילתא היא, ת"ק סבר דחזי ליה [שיעור מעות שצריך לצורך המת] תפוס, דלא חזי ליה שאינו צריך להוציא בו, דהיינו מותר לא תפוס,

ור"מ מספקא ליה, אי תפוס אי לא תפוס, הלכך לא יגע בהן עד שיבא אליהו הלכך, בלא דעת יורשין לא יעשה דימוס, דילמא לא תפוס, ומפקדת להו ליורשין,

ור' נתן פשיטא ליה, דודאי תפוס [גם מותר המעות], הלכך יעשה דימוס על קברו,

ורבא מתרין לטעמיה, לכ"ע הזמנה לאו מילתא היא וטעמייהו דר' מאיר ור' נתן לאו משום איסורי הנאה הוא, אלמא לפי שנמצא המת עליהן כשגבו אותם בשמו, תנא קמא סבר כי בזו ליה [ע"י גביית מעות להוצאת קבורתו], אחולי מחיל זילותיה גבי יורשין מתים אחליה לזילותיה, וינחא ליה שנמצא לאחר מיתתו להנחת יורשיו,

ור"מ מספקא ליה, אי מחיל אי לא מחיל, הלכך לא יגע בהן כו',

ורבי נתן פשיטא ליה דלא מחיל, הלכך יעשה דימוס על קברו, או זילוף לפני מטתו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

תנאי היא, דתניא ציפן למפילין זהב, או שטלה עליהן לשון טלא, כלומר חיפן עור (של ד"ס) בהמה טמאה, פסולות הלכה למשה מסיני הוא, עור בהמה טהורה כשירות, אע"פ שלא עיבדן לעור זה לשמן דהומנה לאו מילתא היא, ולא איכפת לן דה,

ר"ש ב"ג אומר, אף עור בהמה טהורה פסולות דכמיז צהן (שמות יג) למען תהיה תורת ה' בפיך, עד שיעבדו לשמן,

[והוור להדין, דפליגי בה אב"י ורבא לעיל, באוריג בגד למת] א"ל רבינא לרבא, מו איכא דוכתא דרמו ביה מת שמת מוטל זה צביון מה להשהמו, ואוריג בגד למת עד שיארגו לו בגד, ואת ואצ"י צמילתיה דלמיה פליגיטו?

א"ל אין, כגון שכבי דהרפניא ענייט היו, ולאחר מימיה גוצין להן ואורגין להן בגדים קלושים לאחר מימיה [בגדים קלושים מוהר. רמיה, וראה שם שגמפרש שכבי דהרפניא פי' שהיו פסולי משפחה (כדאיתא ביבמות י"ז ע"א) ולכן היו עושין כן],

דרש מרימר, הלכתא כוותי' דאב"י, ורבנן אמרי הלכתא כוותי' דרבא, והלכתא כוותיה דרבא,

ת"ר, הרוגי מלכות [מחמת מרדין. רמיה] שנמחצו מימיה למלכי ישראל [בדעה"ד מביא מתשו' הרשב"א שהדין בן גם במלכי או"ה], כגון שמרדו צו דכתיב (יהושע א) כל איש אשר ימרה את פיך וגו' נכסיהן למלך [בירושלמי פרק ד' מיתות, שהמלך הורג רק בסיף, ולא בכל ד' מיתות, ועפ"י פירש במשך חכמה בפרשת משפטים וזרה אפי' והרגתי אתכם בחרב, במיתת המלכות, ואז יהיה נכסים שלכם למלכות ולא יישאר כלום, והיו נשיכם אלמנות שאין להן כתובה להינשא, ובניכם יתומים שאין להם נכסי אביהן לרשת אותם], [בקיודשין יג: מקשה הגמ' מיתת הבעל מנ"ל שמתיר אותה להינשא, והקשה הרבי מקצק למח לא נלמוד ממעשה דאביגיל אשת נבל שנשא דוד אותה לאחר שמת בעלה? ותירץ ר' חירש מומשובר שמשם אין ראייה שכיון שהיה מהורגי מלכות שנכסיו למלך יכול להיות שגם אשתו היתה של המלך. דעה"ד וראה כל הסיפור שם],

הרוגי ב"ד נכסיהן ליורשין, ר' יהודה אומר אף הרוגי מלכות, נכסיהן ליורשין,

[שאחאב מלך ישראל רצה שנבות יתן לו כרמו ונכות לא רצה ונתן לו אשתו עצה שיקח שני עדים בני בליעל שיעידו על נבות שקלל את אלקים ומלך. ולאחר שסקלו את נבות ירד אחאב לרשת את החרם], [מלכים א כא יז וְהָיָה דְבַר-ה' אֶל-אֱלִיָּהוּ הַתְּשֻׁבִי לֵאמֹר: יח קום רד לקראת אחאב מִלְּהַר-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשִׁמְרוֹ יֵן הַנֶּחֱבֵר בְּכֶרֶם נָבוֹת אֲשֶׁר-יִרְדּוּ שָׁם לְרִשְׁתּוֹ: יט וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' הַרְצִיחַתָּ וְגַם-יִרְשֶׁתָּ וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר

6. ת"ש [להקשות על אב"י דאמר הומנה מילתא היא], [בן שמת ו] היו אביו ואמו מזרקין בו כלים וזרקין צגדיהם עליו, יותר מן הזרק, מפני חיבתו, ומחמת פערן מתכווין לאסור את כל ממונס עליו [בשביל צערם עליו, וברר"ף ליתא המלה "עליו"],

מצוה על האחרים הוואין אותם להצילן [שלא יקברו עמו. ררי"ף] וליטלן מעליו, דאין [לך. רמה] השבת אצידה גדול מזה [ולכא הכא משום אברה מרדעת דאגב מרריהו עברי. רמיה, והש"ך [שמ"ט ד] כתב "שיש בו משום השבת אבידה דודאי יתחרטו אח"כ", והנתיבות [סס' רס"א] כתב דמעמא דמצוה על אחרים להצילן משום בל תשחית. פכ], אלמא הומנה לאו מילתא היא, דאי מילתא היא, ליכא הלאה?

דף מ"ח ע"ב

התם משום מרריהו ממוך פערן הן עושין כן, ואין זו הומנה,

אי הכי, היינו דקתני עלה אמר רשב"ג במה דברים אמורים שלא נגעו בממטה, אבל נגעו בממטה אסורין [דוקא בגדים הראויין להיות תכריכין. חו"א, פכ] ואי משום מרריהו למה נאסרין צנגיעת המטה [הלא לשון זה משמע דהומנה מילתא]?

תרגמה [פי' תירגמה ופירשה] עולא, בממטה הנקברת עמו שטשאין אותו זה [לקצורה] [לקצורו. ד"ס], ורגילין היו לקצרה עמו, הלכך אף על גב דמשום מרריהו הוא נאסרין [צנגיעה. ד"ס] ומדרבנן, משום דמחלפי בתכריכי המת ואמי למימר [פי' ויאמרו הרואים] תכריכי המת מותרין, אבל צמטה שמת זה, [שז] אין רגילין לסורכו עליה צמכריכי קצורה, אין נאסרין, דמשום הומנה ליכא, דהא מחמת צערא הוא, ומשום גזירה נמי ליכא, דהא לא מיסתפא צמכריכי המת ,

7. ת"ש [להקשות על רבא דאמר הומנה לאו מילתא היא], כים שעשאו להניח בו תפילין, אסור להניח בו מעות דהומנה מילתא היא, וקשיא לרבא, הניח בו תפילין צאקראי צעלמא יניח בו מעות?

אימא הכי, כים ש עשאו למפילין והניח בו תפילין אסור להניח צו מעות, ומשום סיפא אינטריך למיתנייה לאשמועינן כרצ חסדא דנר ציה ולא צאומניה לא הוו תשמישי מוזה צהכי אסור להניח בו מעות, כדרב חסדא,

8. ת"ש [להקשות על אב"י דאמר הומנה מילתא היא], אמר לאומן עשה לי תיק של ספר, או נרתיק של תפילין, עד שלא נשתמש בהן קודש, מותר להשתמש בהן חול, נשתמש בהן קודש, אסור להשתמש בהן חול,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ה' במקו'ם אשר לקקו הפלבים את־דם נבו'ת יל' קו' הפלבים את־דמך
גם־אתה],

אמרו ליה לרבי יהודה, והלא כבר נאמר מלכים א כא הנה
בְּכָרֵם נְבו'ת אֲשֶׁר־יִרְד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ מִשְׁמַע יְרוּשָׁה גְמוּרָה וּמִן
הַדִּין [הרי שהרגו מלכות נכסיהן למלך]?

אמר להן [לעולם אין המלך יורש, אלא כאן ירש אחאב, שהיה קרובו של
נבות] בן אחי אביו היה [פ' אחאב ה' בן אחי אביו של נבות], וראוי
ליורשו היה,

והלא הרבה בנים היו לו לא ידענא מהיכא ילפי [אך אמרת שאחאב
ירש את נבות מחמת קרובה הרי היו לנבות הרבה בנים, ולמה לא ירשו הם],

אמר להן אותו ואת בניו הרג [לעולם הנכסים הולכים ליורשין, אלא
כאן לא נשאר שום יורש שהרג אחאב את כל המשפחה], שנא' מלכים ב ט
אם לא את דמי נבות, ואת דמי בניו ראיתי,
[וצ"ע הלא עשה הכל שיראה שעושה על פי דין ואיזה היתר היה לו להרוג את
בניו? וראה סנהדרין קטנה, בניהו, ומרגליות הים. פכ],

ורבנן [שרצו להביא ראיה מפסוק זה שהמלך ירש אף שני בנים לנבות, יפרש
הפסוק אם לא את דמי נבות וגו'], ההוא בנים הראוין לצאת ממנו
[אם לא היה אחאב הורגו],

בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך, היינו דכתיב מלכים א כא
ברך נבות אלהים ומלך העידוהו [העדי שקר] שמרד במלכות, כדי
שימציץ מימה למלכות, והיו נכסיו למלך,

אלא למאן דאמר נכסיהן ליורשין, למה לי ומלך ה' משום
דבעי למקטיליה וירשנו מחמת קורבה, דברך נבות אלהים סגי [וצ"ע דשמו עשה
כן כדי להרגו מיד בלא הלנת הדין. ראה פכ]?

ולטעמיה דמלך לחייצו מימת מלכות נאמר, אלהים למה לי הא ממציץ
ליה משום מלכות, אלא לאפוש ריתחא דדיינין עליו, שלא ירגו אחר
אחאב למימר בשבילו הרגו, וצלי פשע, ה"ג לאפוש ריתחא,

[מלכים א כב כח והשמיטה בָּאָה עֲדֵייו אָב בִּי יו' אָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדִנְיָה וְאַחֲרֵי
אֲבִשְׁלֹם ל' א' נָטָה וַיָּנֶם יו' אָב אֶל־אֶהֱלֵה ה' וַיַּחְזֹק בְּקִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כט וַיַּגֵּד
לְמִלְכָּה שֶׁל מוֹה בִּי נָם יו' אָב אֶל־אֶהֱלֵה ה' וַהֲנָה אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שֶׁל מוֹה
אֶת־בְּנֵיהוּ בְּנֵיהוּ יָדַע לְאֹמֶר לָהּ בְּנֵיהוּ: ל' וַיָּבֹא בְּנֵיהוּ אֶל־אֶהֱלֵה ה' וַיֹּאמֶר אֵלָיו
כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ צֵא וַיֹּאמֶר ל' א' בִּי פֹה אָמוֹת וַיֵּשֶׁב בְּנֵיהוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לְאֹמֶר
כֹּה־דָבָר יו' אָב וְכֹה עָנִי]

בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך, היינו דכתיב וַיָּנֶם

יו' אָב אֶל־אֶהֱלֵה ה' וַיַּחְזֹק בְּקִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ, וכתיב מלכים א ב
ויאמר לא (אצא) כי פה אמות ציואז כמי, לא אהיה נדון למלכות,
כדי שלא יהיו נכסי (למלך) [שלק. ד"ס],

[שלא רצה לרדן בדיני מלכות על שהיה מורד במלכות, שלא יהיו נכסיו למלכות,
אלא רצה לרדן בדין סנהדרי שהיתה בבית המקדש על שהרג את הנפש, כדי
שיהיו נכסיו ליורשין. יד רמה],
[שפחד ששלמה יהרגנו על שנמה אחר אדוני, ויאמר לא כי פה אמות פי' שרצה
למות שם ברעב ואז לא יהיו נכסיו למלך. אמרי צבי]

אלא למאן דאמר נכסיהן ליורשין, מאי נפקא ליה מינה?
לחיי שעשה דמיו בעלמא, עד שסיצו הדברים לשלמה ויצאול [פ' אחרי: דכי
קטיל ליה מלכא לא שהי ליה וכי קטיל ליה ב"ד עבדי ליה הלנת דין. רמה, וכתב
שם עוד שב"ד אינם יכולים לרדן למורד במלכות, דאל"ה מה הועיל שם
לביהמ"ק],

מלכים א ב וַיֵּשֶׁב בְּנֵיהוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לְאֹמֶר כֹּה־דָבָר יו' אָב
וְכֹה עָנִי משמע דבר וענייה הרבה, וקרא כי פה אמות הוא דכתיב
[שהשלוחים אמרו לשלמה שאמר רק פה אמות], ומו לא, אלא הכי קאמר ליה
תמתי לא מעבד לי. רע"י),

אמר ליה [יואב לבניהו] זיל אימא ליה [לשלמה] תרתי לא תעביד
בהאי גברא [על עצמו אומר יואב, ואומר הלשון שיאמר בניהו לשלמה],
אי קטילת ליה [אם אתה הורג את יואב], קבול לטותיה דלטייה
אבוך [כיון שקילל דוד את יואב, ואתה שלמה הורג אותו, יחולל על ראשך
קללות אלו], ואי לא [ואם לא תהרגו את יואב], שבקיה [תניח אותו]
דליקו [שעמוד] בלטותיה דלטייה אבוך,

מלכים א ב לא וַיֹּאמֶר לו' הַמֶּלֶךְ, עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דָּבָר [שאחריו
אותו, ואקבל עלי קללות, וראה פכ שהקשה אך מותר לו לקבל קללות על
עצמו? וז"ל הספורנו בראשית כו יג עלי קללתך עלי להכנס תחתך אם תארע
לך קללה, כמו שאמרו ז"ל שעשה שלמה שקבל עליו קללות יואב, והשיגוהו],
וּפְנֵעֵבוּ וַיִּקְבְּרֻהוּ וַיְחַסְדֵּהוּ דְּמִי תָנִם אֲשֶׁר שָׁפַךְ יו' אָב מִעַל וּמִעַל בֵּית
אָבִי,

אמר רב יהודה אמר רב, כל קללות שקילל דוד את יואב,
נתקיימו בזרעו של דוד מפני שקיצנן שלמה עליו,

שמואל ב ג כט וַיִּחַלּוּ עַל־רֹאשׁ יו' אָב וְאֵל בִּלְבִית אָבִיו וְאֶל־יִפְרַת מִבֵּית
יו' אָב, 1. זב, 2. וּמִצִּדְעָה, 3. וּמִחֻזֵּק בִּפְלָה, 4. וַנִּפְּל בַּחֲרֵב, 5.
וַחֲסִיר־לָחֶם,

1. זב, מרחבעם [בן שלמה] דכתיב מלכים א יב יח וַהֲמִלְכָּה
רַחֲבֵעָם הַתְּאֻמִּי לַעֲלֹת בְּמִרְכָּבָה וְגַי וְז כְּמִי נָמִי מִרְכָּב,
אסמכתא לגזירה שז' לָנוּם יְרוּשָׁלָּם, וכתיב ויקרא טו וכל המרכב
אשר ירכב עליו הזב יטמא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

עשהאל אחרי אבנר ול' אֶנְטָה לְלֶכֶת עַל־תִּמְנִין וְעַל־שְׂמֹאֵל מֵאַחֲרֵי אֲבִנְרִי: כ וַיֵּן אֲבִנְרִי אַחֲרָיו וַיֹּאמֶר תֵּאֱמָר זֶה עֲשֵׂהָל וַיֹּאמֶר אֲנִי: כא וַיֹּאמֶר לו' אֲבִנְרִי נָטָה לָךְ עַל־יְמִינְךָ או' עַל־שְׂמֹאֵל וְאָחֻז לָךְ אֶחָד מִתְּנֻעָרִים וְקָח־לָךְ אֶת־חֲלָצְתוֹ וְל' אֶאֱבֹה עֲשֵׂהָל לְסוּר מֵאַחֲרָיו: כב וַיֵּסֶף עו' ד' אֲבִנְרִי לֵאמֹר אֶל־עֲשֵׂהָל סוּר לָךְ מֵאַחֲרֵי לָמָּה אֵפְסָה אֶרְצָה וַאֲיֵךְ אֵשָׂא פָנַי אֶל־יו' אֲבִי אֲחִיךָ: כג וַיִּמָּאן לְסוּר וַיִּפְּחוּ אֲבִנְרִי בְּאַחֲרֵי תַחֲנִית אֶל־הַחֹמֶשׁ וַתֵּצֵא תַחֲנִית מֵאַחֲרָיו וַיִּשְׁלֹשׁ וַיָּמָת תַּחֲתָיו וּגְו'.

אתיוה ליואב [מגיבורי דוד] [הביאו אותו לפני שלמה], **דיינייה** [לא ברין תורה אלא ברין מלכות], **אמר ליה מאי טעמא קטלתיה לאבנר** [שר צבא של שאול המלך], **אמר ליה גואל הדרם** [אחיו, שהיו שניהם בני צרויה] **דעשאל** [מגיבורי דוד, והיה בנו של צרויה] **הואי**,

[א"ל שלמה לאיוב] **עשאל רודף הוה** [פי' שעשאל ה' רודף להרוג את אבנר ובדין הרגו אבנר ומה לו ליואב לגאול דמו של עשאל],

אמר ליה היה לו לאבנר להציל את עצמו באחד מאבדיו של עשאל ולא יסרגנו, דהכי אמרינן [בבן סורר ומורה] (עד, א) (ה. רע"ו) רודף אחר מבדיו לסרגו, ויכול זה להציל את עצמו באחד מאבדיו של רודף, ולא עשה כן אלא חזר כנגדו, וסרגו נהרג עליו, **אמר ליה לא יכיל ליה אבנר** לכוון באחד משאר אבדיו,

א"ל יואב השתא בדופן חמישית חמישי כיון ליה כנגד זלע, **דכתיב** שמואל ב ב ויכחו אבנר באחרי החנית אל החומש, **וא"ר יוחנן בדופן חמישית**, במקום שמרה וכבד תלויין בו, **באחד מאבדיו לא יכיל ליה**,

אמר ליה ניזיל אבנר דינו של אבנר פטור אמה עליו,

[שמואל ב ב ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־עֲמִשָּׂא הַזֶּקֶלִי אֶת־אִישׁ־יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְאֶתָּה פֹּה עֹמֵד: ה וַיֵּלֶךְ עֲמִשָּׂא לְהִזְעִיק אֶת־יְהוּדָה וַיִּיָּחַר מִן־חֲמוֹ עַד אֲשֶׁר יַעֲרֹ: ו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישִׁי עֲתָה יָרַע לָנוּ שָׂבַע בְּיָדְךָ מִן־אֲבִישָׁלֹם אֶתָּה קָח אֶת־עֲבָדֶיךָ וְרִדְף אַחֲרָיו בְּיָמֵינוּ לו' עָרִים בְּצִוְרוֹת וְהִצִּיל עֵינָיו: ז וַיֵּצְאוּ אַחֲרָיו אֲנָשֵׁי יו' אָב וְהִכְרַתִּי וְהַפְלַתִּי וְכָל־הַנְּגָרִים וַיֵּצְאוּ מִירֹשְׁלָם לְרִדְף אַחֲרֵי שָׂבַע בְּיָדְךָ: ח חָם עַם־הָאֶבְרֹנִי הָיָה לָהּ אֲשֶׁר בְּנִגְעוּ וְנִשְׁמָשָׂא בָּא לְפָנֶיהֶם וַיִּיָּאָב הַגִּיד לְמָדוֹ לְבָשׁוֹ וְעָלָו [וְעָלָיו] הָגוּ ד' חָרֵב מִצְמַדֶּת עַל־מִתְנֵיוֹ בַּתְּעָרָה וְהוּא יָצָא וַתִּפֹּל: ט וַיֹּאמֶר יו' אָב לְעֲמִשָּׂא הֲשֵׁלֹם אֶתָּה אֲחִי וְתָחוּ דִי־יָמִין יו' אָב בְּזֶקֶן עֲמִשָּׂא לְנִשְׁקָלוֹ: י עֲמִשָּׂא ל' אֶנְשֵׁמָר בְּחָרֵב אֲשֶׁר בִּידְיוֹ אָב וַיִּפְּחוּ בָּהּ אֶל־הַחֹמֶשׁ וַיִּשְׁפֹּךְ מַעְיוֹ אֶרְצָה וְל' אֶשְׁנָה לו' וַיָּמָת,

מאי טעמא קטלתיה לעמשא [שר צבא דוד], **אמר ליה עמשא מורד במלכות הוה** [וגם שר של מלך יכול להרוג את מורד במלכות. פכ], **דכתיב** שמואל ב ב ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־עֲמִשָּׂא הַזֶּקֶלִי אֶת־אִישׁ־יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְאֶתָּה פֹּה עֹמֵד וּגְו', שם פסוק ה וַיֵּלֶךְ עֲמִשָּׂא לְהִזְעִיק אֶת־יְהוּדָה וַיִּיָּחַר מִן־חֲמוֹ עַד אֲשֶׁר יַעֲרֹ וּגְו',

2. **מצורע, מעוהוה** [בן אמציה, בן יואש, בן אחזיהו, בן יהורם, בן יהושפט, בן אסא, בן אבים, בן רחבעם, בן שלמה], **דכתיב** דברי הימים ב כו מז וּבְחֻזְקָתוֹ גָּבַהּ לְבֹו' עַד־לְהַשְׁחִית, וַיִּמְעַל בָּהּ אֶל הָיו, וַיָּבֹא אֶל־הַיֵּכָל ה' לְחַקְמִיר עַל־מִזְבֵּחַ הַקְּמָרָת, וּכְתִיב שם פסוק יט וְהִצְרַעַת וְרָחַה בְּמִצְחוֹ ,

3. **מחזיק בפלך** אומן מקל לישטן עליו [ולהלך. רמב] מחמת חולי הרגלים, **מאסא** [בן בנו של רחבעם בן שלמה ממלכי יהודה], **דכתיב** מלכים א טו רק לעת זקנתו חלה את רגליו, **ואמר רב יהודה אמר רב שאחזו פודגרא** [וכ"ה בסוטה י.] כן שם המולי אף בלשוננו,

[בספר ילקוט המאירי סוטה י., מביא ששמע מרופא מופלג א' שהוא המחלה הנקראת "סיאטיקה sciatica פודגרא" מחלת רגלים שגורם כאבים נוראים, שכמעט שאין להם רפואה, ולכן נענש אסא במחלה זו על שעשה אנגריא בת"ח ואמרין בשבת קיט: שכל המחזה ת"ח אין לו תרופה למכתו],

א"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן, לרב נחמן, היכי דמי [איזה צער הוא פודגרא]? **א"ל כמחט בבשר החי, מנא ידע רב נחמן?**

אי בעית אימא, מיחש הוה חייש ביה, ואיבעית אימא, מרביה הוה גמיר לה,

ואיבעית אימא תהלים כה סוד ה' ליראיו, ובריתו להודיעם [כן הוא בסוטה ד' ע"ב, ושם י' ע"א, חגיגה ג' ע"ב, נדה כ' ע"ב],

4. **נופל בחרב, מואשיהו** [בן אמן, בן מנשה, בן חזקיה, בן אחז, בן יותם, בן עוזיהו מזרע שלמה] **דכתיב** דברי הימים ב לה וַיִּוְרוּ (המורים) [היורים] לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ, **ואמר רב יהודה אמר רב שעשו כל גופו ככברה** [למה זה נקרא נופל בחרב? וראה מהרש"א],

5. **וחסר לחם, מיכניה** [בן יהויקים, בן יהואחז, בן יאשיהו] **דכתיב** מלכים ב כה וארוחתו ארוחת תמיד מאת נצודנלצר היטה לו נתנה לו,

אמר רב יהודה אמר רב, היינו דאמרי אינשי

דף מ"ט ע"א ד פסח תש"ע

תהא לוטא נוח לך להיות מן המקוללים [שגם אם יקללו אותך, ישוב הקללה על המקלל, כדמפרש], **ולא תהא לאטה** ולא מן המקוללים, לפי שסוף קללת חסם לשב אל המקלל,

שמואל ב ב יח וַיְהִי־שָׁם שְׁלֹשָׁה [גבורי דוד] בְּנֵי צְרוּיָה [צרויה היתה אמם] יו' אָב וַאֲבִישִׁי וְעֲשֵׂהָל קָל בְּרָגְלָיו בְּאֶחָד הַצָּבִים אֲשֶׁר בִּשְׂרָה: יט וַיִּרְדֹּף

אבני חן על מסכת סנהדרין

מלכים א ב ויקבר בביתו במדבר ציואז כמיז, אטו ביתו מדבר
הוא, אמר רב יהודה אמר רב, כמדבר, מה מדבר מופקר
לכל, אף ביתו של יואב מופקר לכל לעניים להחפרנס מצימו,

דבר אחר, כמדבר מה מדבר מנוקה מגזל [כי כל פירות שנמצאין
במדבר הם הפקר. בן יהודע] ועריות [שאין אדם מצוי לגזול ולא לערוה.
רח], אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות,

דברי הימים א יא ויואב יחיה את שאר העיר, אמר רב יהודה,
אפילו מוניני דגים קטנים [ובערוך פירש ציר של דגים, כלומר כל שהיה
אוכל אפילו דבר מועט היה מחלק, ונראה דרריש ליה מבלת "שאר" דאפי' דבר
מפל שעשו שירים היה מחיה ופריס לעניי העיר. מהרש"א, וראה מלא הרועים]
וצחנתא מין דגים קטנים, אפילו דגרים דקיס ועגונים טעים שהיה טועס
פריס לשון פרס שנוטלין מצית המלך, ופסקו זה בדברי הימים, כשלכד דוד את
מנזרת ציון להו משלח להם למוזנות, לעניים של עיר:

ארבע מיתות פרק שביעי

דף מ"ט ע"ב

מתני': ארבע מיתות נמסרו לבית דין # [התורה מסרה הד'
מיתות לב"ד שהם יקיימו את הדין],

[ביוסף דעת כתב שבא לומר שרק ד' מיתות אלו נמסרו, וגם אם אינך יכול
להמיתו במיתה שהוא מחויב בה, ממיתין אותו רק באחד מד' אלו, אבל ראה
בגמ' לעיל מה: מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו סייף
[עונשו של רוצח], כדיליף לקמן [בארבע מיתות] [נב, ד] [כגון שהי' מכסף או
שהי' לו נהר מפסיק, ואתה יכול לירות בו חץ או אבן. רש"י לקמן עב:], שאתה
ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, וראה גם בתוס' מכות ב. ד"ה כל],

סקילה שריפה הרג וחנק וזוקא נקט סידרא, סקילה ממוה משריפה,
ושמיהן מהרג, ושלשתן מחנק, ונפקא מינה למתחייב שמי מיתות, דקיימא לן לקמן
(פא, א) דנידון בממוה,

(שמואל א כו טז) [ראה אי-תגית הפלך ואת-זפתת המים אשר מרגלשתי] ראו נא
איפוא חנית המלך ואיה נפתת המים וגו', היה לו לאבנר למחות בשאול ולומר לו,
ראה כמה נדיק הוא שלא הרגך, ולא מיחה, אלא אמר שמה אחד מצני הנצח נחנס
לו,

וסיירה קוז, כשכרת דוד את כנף מעילו של שאול צמעה, היה לו לאבנר ללמד
זכות על דוד ולומר לשאול, ראה כמה חס עליך ולא הרגך בהיותך [יחיד] [יחיד].
רע"י עמו צמעה, ולא לימד זכות אלא אמר שמה כשצמרת.ס. רע"י אצל
הקוים והסירים נכנס אחד מן הקוים צנף מעילך, והוא היה טמון שם וחתכו
גרמו לו לאבנר שיהרג,

שמואל ב ג וימיהו יו' אב [לאבנר] אלתו י' השער לדבר אתו'
בשלי' [פ'] על דבר השכחה אשר שכח המלך לדבר עמו. מצודות] ויבחו שם
החמש וימת בדם עשהאל אחיו, אמר רבי יוחנן שדנו דין סנהדרי
כמו [דברים כא] אל זקני עירו ואל שער מקומו, דקתס שער לשון סנהדרי הוא,
שהיו דנין שם, א"ל מ"ט קטלתי לעשאל, עשאל רודף היה,
היה לך להצילו באחד מאיבריו, לא יכולי ליה, השתא
ברופן חמישית כוונת ליה, באחד מאיבריו לא יכלת ליה,

לדבר אתו בשלי, אמר רב יהודה אמר רב, על עיסקי שלו
לשון של נעלך (שמות ג) שאל לו צערמה, יצמה גדמת היאך חוללת החמיל שוחה
מלפניו ומראהו כך היא חוללת צביעה, והוא שלף חרבו והרגו, כדכתיב (מלכים א
ג) צחורתו אשר צמתינו, וצנעלו אשר צרגליו,

שמואל ב ג ויבחו שם אל החומש, אמר רבי יוחנן ברופן
חמישית, מקום שמרה וכבר תלויין בו,

מלכים א ב לב ויהשיב ה' את-דמו' על-ראשו' [של יואב] אשר
פגע בשני-אנשים צדקים וטו' בים ממונו [כמש"כ שם בהמשך
הפסוק את אבנר בן נר, ואת עמשא שר צבא יהודה], טובים שהיו
דורשין אבין ורקין שלא לקיים מצות המלך לעצור על דברי מורה, עמשא
כדאמרן, אבנר כשאמר לו שאול לעצדיו (שמואל א כב) סובו והמיתו את כהני ה'
וגו' וכתיב (שמואל א' כ"ב) ולא אבו עצדי שאול לשלוח ידם ולפגוע וגו',

והוא לא דרש והרג אוריה צמעותו של דוד, אף על גב שלא היה דוד אלא
באיגרת, כדכתיב (שמואל ב יא) וכתב בספר לאמר הוצו את אוריה וגו',

צדיקים, שהן בפה [שנאמר להם בפה] ולא עשו, והוא באיגרת
עשה,

שמואל ב ב ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב, אמר רב
שלא חשדו [שביד ימונו היה מחבוק, והרגו בידו השמאלית, ובימיהם היו
לובשים תפילין כל היום, והיה תפילין קשור עליהם, ולא עלה על דעתו שיעשה
כן. ע"פ בן יהודע],

אבני חן על מסכת סנהדרין

[clay. rabbi kornfeld] קמוליא בא מהצומח],

7. (ואשלך) [ואשלג potash] נמצא בנקבי מרגליות העולות מתוך הים,

וקתני סיפא העבירן שלא כסידרן, או שהעבירן שבעתן
כאחר, לא עשה ולא כלום אין זה נסיון, שאם לא עבר בך, אכתי איכא
למימר דם הוה, והאי דלא עבר, היינו משום דאין גריסין מועילין אלא לאחר
הרוק, וכן כולם כסדר,

והא דרב סחורא (קצועה) [קצועה ?] צהאי גמרא, משום דמיימין להני ארבע
מימות בית דין דמתנימין עלה [דס"ד רב סחורא סבר גס בבתני' דאין מוקדם
ומאוחר], כדפליג רב פפא עליה, ואמר אף ארבע מימות דווקא ניטני, הקודם
צמשה קודמת לצמשה, אם נמחייב שמי מימות [שמימיתין אותו בחבורה],

רב פפא סבא, משמיה דרב, אמר, אף ארבע מימות
[דמתנימין], מוקא מפליג רבי שמעון ש"מ דוקא קתני,

ואידך, בפלוגתא לא קא מיידי רב סחורא נמי אית ליה דמתנימין דוקא
תנן, ומיהו כי נקט איהו לא נקט מיילי דפלוגתא [ראה חבורא וחיי],

רב פפא אמר, אף סדר יומא דעבודת יום הכפורים הסדורות צמשה
צמשה יומא זו אחר זו, דווקא קתני דתנן, כל מעשה יום הכפורים
האמורים על הסדר, אם הקדים מעשה לחבירו, לא עשה
ולא כלום,

ואידך [רב סחורא יאמר לך, שהסדר ביוה"כ אין בה משום חומרא וקולא],
ההוא חומרא בעלמא אמר לך וודאי דוקא קתני, ומיהו חומרא צעלמא
הוא שהחמיר הכתוב בעבודת אותו היום, שאם שינה צסידרו פסול, ולא משום
חשיבות דעבודות הוא, שתהא זאת חמורה וחשובה מחצרתה, אלא חומר היום
שנכתבה חוקה צסידורה, לעבד,

וכי אמרינן אגן, צמדי דחשיבותה גרס ליה כגון ארבע מימות, דאמרינן לקמן דזו
חמורה מזו, וכן צבע סמנין שזורכו וכתו של כל אחד ואחד גורס לו ליקדם, וכן
מכנסיים שחשצן הכתוב להקדימן כדלקמן, אצל יום הכפורים חומר היום צעלמא
הוא שלא לשנות בו, ולא כח עבודות,

רב הונא בריה דרב יהושע אמר, אף סדר תמיד, דקתני
עלה וזהו סדר תמיד,

[תימא דלא קאמר אף סדר ברכות דתנן בפרק בתרא דר"ה [לב]. סדר ברכות
אבות וגבורות וקדושת השם, עוד תנן התם [לג]: סדר תקיעות ג'. תוס']

ואידך רב פפא דאיידי נמי צחומרי, אמר לך ההוא למצוה בעלמא ואי
אפיך לית לן צה,

רבי שמעון אומר פלוגתא מפרש צגמרא, שריפה סקילה חנק
והרג, זו מצות הנסקלין שפירשנו צפרקין דלעיל (מה, א) בית הסקילה
היה גבוה שמי קומות כו', ומשום דצבי למתני מצות הנשרפין והנהרגין והנחנקין
כיזד, הדר ונקט להאי:

נב"א: אמר רבא, אמר רב סחורא, אמר רב הונא, כל מקום
ששנו חכמים דרך (מניין) # [מנין] וסידרו דבר אחר דבר אין
מוקדם ומאוחר [כגון ארבעה אבות נזיקין חשור והבור והמעבה וההבער.
רח] לא דקדקו להקדים צמשתנן את המוקדם, ולאחר את המאוחר,

שם מקום שהשנו מאוחר צמשה, צריך להקדימו צמשה, כגון סדר שמונה
צגדים של כהונה גדולה כדמפרש לקמיה, דמכנסים קודמין צלצשה, ולא הקדימו
לשנות כסדר צצשה, ויש מקום שהסדר שנו צמשפטו לכחילה, אצל אי אפיך
לית לן צה, כגון דברי סדר חליה כדלקמיה,

חזין משבעה סמנין [סממנין] האמורים לענין הכתם של דם, שצבן דיקדקו
צסדר צמשתנן, כל דבר המועיל לצבירו קרי ליה סס לגביה, ואין סס לשון צושם,
ולא לשון מרפא, אלא לשון דבר הצריך לתקון צצירו,
[ולפי המסקנא סבר רב סחורא שגם משנתנינו הוא דוקא לפי הסדר]

דתנן, שבעה סמנין מעבירין על הכתם לצדקו אס דם נדה הוא
[ור"ת מפרש דאפילו דם נדה ודאי וכו' מעביר עליו ד' סממנים ומבטלו. תוס'],
ולעומת טהרות שנגע צהן, או צבע הוא והטהרות טהורות, ואם עבר צאלו צבע
סממנין, כשיצבס אותו צהן כסדרן, צידוע שדם היה, ואם לא עבר, צידוע שצבע
היה,

וראה בקובץ בר"ד # 17 מאמר ארוך על סבונים במקורות היהודים, ומונה שם
ג' מיני סבונים: יש שבאים מהצומח כגון שמן וית, חומץ, פול, כרשנא, מורסן,
אהל, יירענין, קמוליא, עו עיקת, בשמים ותבלינים ועוד, ויש מהחי כגון שומן,
דוק, ומי רגלים, ויש שבאים מן המינרלים ומונה את הנתר, ואלום, עפר וטין,
כבריתא, ומלח. עיי"ש]

1. רוק תפל' שלא טעם כלום כל אותו היום, תפל ריקס ונגז, וחסר כל טעם
מאכל, כגון דבר שלא נמלח, דמיקרי תפל,

2. ומי גריסי' ומי לעיסת גריסין של פול, שלועסין וכוססין אותו, ומשפשפין
אותו [הכתם] צהן,

3. ומי רגלים' שהחמירו והסריחו,

4. ונתר מין אדמה הוא, וקורין לה נתר [natron, native carbonate of soda. rabbi kornfeld],

5. ובורית' עשב הוא ומעציר כתמים, וקורין ליה אירצנ"ו שצוגריי"א [an alkaline plant. rabbi kornfeld] צצמו המכיל בתוכו חומר סבוני],

6. קמוליא' חם מפרש לה שלוק דין, ולא ידענא מאי היא [an alkaline]

אבני חן על מסכת סנהדרין

דמכסיא כולה גופיה עדיפא ליה:

[שנינו במשנתנו] **סקילה שריפה כו'**: טעמא דמתמינן מהדר מדר לפרוש, מאי טעמא דרצנן דאמרו סקילה קודמת לשריפה, ושריפה להרג, והרג לחנק,

1א. סקילה חמורה משריפה, שכן ניתנה למגדף מזבח את השם, (והוא) [שהוא ?] בסקילה, כדכתיב (ויקרא כד יד) הו' יא אֶת־הַמִּקְדָּשׁ [אֶל־מִחוּץ לַעֲמֻנָה] וגו' וְלַעֲבוֹד ע"ג שכן עבירות חמורות,

מאי חומרא דמגדף ועבודת כוכבים, דקאמרת דמיטה הנימנה להם ודאי חמורה משאר מימות, שהרי נימנה לעבירה חמורה **שכן פושט ידו בעיקר,**

אדרבה שריפה חמורה, שכן ניתנה לבת כהן שזינתה, ומאי חומרא שכן מחללת את אביה [שכשהיא מחללת את אביה היא עושה לו נזק מה שאי אפשר כלפי המקום במגדף, חרשי הר"ן, ובבעה"ט לכן באש תשרף, לפי שכל מעשי הכהנים באש לכן מיתתה באש, ובעל כבוד שור פי"א את אבי"ו שהוא קדוש הוא מחללת ומזולזלת ועונה כפול ולכן תשרף. ע"כ. # ולכן לאחר שיצאה מרשותו אין לו בזיון כל כך. כדקאמרינן לקמן (נב, א) שאם היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול, אומרינן?] ארור שו ילד, ארור שזו גידל,

[פרש"י לפתוח ראשון ולברך ראשון, אומר אני אם כן כהן שיש לו בת שהמורה דתה או רק זינתה, וכי אין לו לפתוח ראשון ולברך ראשון, ואומר לי מורי קרובי דבצי לפרש הכא נוהגין בו חול דרשות הוא וכיון דרשות הוא יכול לפתוח ולברך ראשון. מרדכי סנהדרין תשי"ז]

דף נ' ע"א

קסברי רבנן דמתמינן נשואה צת כהן יוצאה מכלל נשואה צת ישראל ממנן לשריפה ולא ארוסה אכל ארוסה, דגבי צת ישראל בסקילה, לא ינאה צת כהן מכלל ארוסה צת ישראל,

ומדאפקה רחמנא לארוסה צת כהן מכלל נשואה צת כהן משריפה לסקילה בסקילה, ש"מ סקילה חמורה דעל כרחיק ארוסה חמורה מנשואה, שמחללת ומזנה בית אביה, והכמוז החמיר עליה דהא נשואה צת ישראל צמקן שהיא קלה מכולן, וארוסה בסקילה,

ביאורי רש"י:

לפוס ריהטא דסוגיא הכי מיפרשא כדפרישית, ומיהו כי דייקת צה שפיר לא אשכחח קרא לרצנן, מנא להו דנשואה ינאה ולא ארוסה, אלא משום דאית להו סקילה חמורה הוא דקאמרי, על כרחיק לא ינאה ארוסה צת כהן מכלל ארוסה צת ישראל מסקילה לשריפה להקל, ויש להקשות היכי ילפינן מהכא דסקילה חמורה, הא איהי לא קמה להו לרצנן, אלא משום דקסברי סקילה חמורה, הלכך על כרחיק, האי "מדאפקיה רחמנא לארוסה צת כהן בסקילה" דנקט הכא,

[עד כאן מנה דברים שהסדר מעכב בהן, ו' סממנין, ד' מיתות, סדר יומא, סדר תמיד, ועכשיו בא לומר דברים שאין הסדר מעכב בהן, דהיינו חליצה, ולבישת בגדי כהונה],

ולאפוקי ממצות חליצה האי כל מקום דקאמר רב סמורא, דלא דיקדקו צו [ואין מוקדם ומאוחר], לאפוקי מסדר השני צמנות חליצה אחא, דלא תימא דווקא הוא, ואף על גב דמנמיה הכי דקא מסדר ואיל,

דתנן, מצות חליצה בא הוא ויבמתו לפני בית דין, היו גותנין לו עצה ההוגנת לו שאם היה הוא זקן והיא ילדה, הוא ילד והיא זקנה, אומרינן לו כלך אכל שכמותך ולא חכמים קטטה למוך ביתך, שנאמר דברים כה וקראו לו זקני עירו ודברו אליו,

והיא אומרת מחילה, דברים כה מאן יבמי וגו' והוא אומר לה דברים כה לא חפצתי לקחתה ואחר כך חוללתי, ואחר כך חוקקת, ואחר כך קוראה ככה יעשה, אפילו הכי אי אפיך לית לן צה, כדקמני לקמן,

ובלשון הקדש היו אומרינן צמסכת סוטה יליף לה צפרק אלו נאמרינן צכל לשון (לב, א) ונגנשה יבמתו אליו לעיני הזקנים, וחליצה נעלו, וירקה בפניו, רוק הנראה לדיינין שהא צו כדי לראות כשיצא מפייה, דצעינן לעיני הזקנים וירקה, וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש וגו', ונקרא שמו בישראל וגו',

ואמר רב יהודה, מצות חליצה, קוראה מאן יצמי וקורא לא חפצתי חולצת ורוקקת וקוראה ככה יעשה לאיש, והוינן בה מאי קמ"ל מתניתין היא? הא קמ"ל מצוה הכי, ואי אפיך לית לן בה ומהא דרב יהודה שמעינן דמתמינן לאו דווקא, משום הכי נקט לה הכא,

תניא גמי הכי [שהסדר ביבום אינו מעכב], בין שהקדים חליצה לרקיקה, או רקיקה לחליצה, מה שעשה עשוי,

ולאפוקי אהא דרב סמורא קא מהדר מהא דתנן, כהן גדול משמש בשמונה כלים, והדיוט בארבעה, בכתנות במכנסים במצנפת ואבנט, מוסיף עליהן כהן גדול, חושן ואפור ומעיל וציץ,

ותניא, מנין שלא יהא דבר קודם למכנסים, שנאמר ויקרא טו ומכנסי בד יהיו על בשרו משמע כשלושצן יהא צשרו מבלי לבוש, דאי לא הא אחא לאשמועינן למא לי על צשרו,

ותנא, מאי טעמא אקדמיה לכתונת, משום דאקדמיה קרא כמות דד קדש ילבש ומכנסי צד וגו' (ויקרא טז),

וקרא, מאי טעמא אקדמיה לכתונת, הואיל ומכנסיים קודמין? משום

אבני חן על מסכת סנהדרין

חמורה מנשואה, שרעה לשמים ולצדיות ולעצמה, שפוגמת כבודה ומשפחתה, ואיכא קלון טפי מנשואה שכבר נפגמה,

[החמיר הכתוב בארוסה להיותה בסקילה יותר מנשואה, לפי שעדיין לא טעמה טעם ביאה והלכה היא וזנתה ופוגמת כבודה ומשפחתה, ואיכא קלון טפי מנשואה שכבר נפגמה, [והבועל מיתתו בסקילה] ע"י שארוס שלה ה' מוצפה לקחתה בבתול' ולטעום בה טעם בתולים, והלך זה והקדימו ופגמה ראשון. חזקוני דברים כ"ב כ"ד],

ומדאפקה רחמנא מכלל מות יומת הטאף (ויקרא כ) דהיינו חנק, דאף ארוסה הימה בכלל אשת רעו (שם ויקרא כ') ואפקה צהדיא לסקילה, כדכתיב (דברים כג) כי תהיה נערה צמולה מאורסה וגו', שמע מינה סקילה חמורה, ואי קשיא לך, למה לי להדורי דתר טעמא צמולה דתיהוי סקילה חמורה מיניהו מכיון דאשכח סקילה חמורה משריפה, ולקמן יליף שריפה חמורה מסייף ממילא ידעינן דסקילה חמורה מסייף תריץ משום דלקמן לא קיימא לן שריפה חמורה מסייף אלא מגזירה שוה מסקילה דאשכחן דהחמיר מסייף, הלכך מיבעי ליה לאהדורי אטעמא דחמורה סקילה מסייף,

11. שריפה חמורה מסייף, שכן ניתנה לבת כהן שזינתה, ומאי חומרא שכן מחללת את אביה, אדרבה סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא, שכן ממוגן אבר,

נאמר אביה בסקילה צנערה המאורסה לזנות בית אביה (דברים כג), ונאמר אביה בשריפה צנת כהן את אביה היא מחללת (ויקרא כא), מזה אביה האמור בסקילה, סקילה חמורה מסייף סקילה חמורה מסייף כדילף טעמא לעיל ממדיחין וינדחין, אף אביה האמור בשריפה, שריפה חמורה מסייף,

12. שריפה חמורה מחנק, שכן ניתנה לבת כהן שזינתה, ומאי חומרא כדאמרן, אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו, ומאי חומרא שכן הוקש כבודן לכבוד המקום,

מדאפקיה רחמנא לנשואה בת כהן, מכלל נשואה בת ישראל, מחנק לשריפה, ש"מ שריפה חמורה,

13. סייף חמור מחנק, שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא שכן ממוגן אבר,

אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו, ומאי חומרא שכן הוקש כו', אפילו הכי פושט ידו בעיקר [אנשי עיר הנדחת] עדיף:

לאו טעמא למילתיהו היא, אלא יתובי מילתא בעלמא, ועיקר טעמייהו מדיתמה למגדף ולעובד עבודה זרה הוא,

ודקשיא לך אדרבה שריפה חמורה שכן ניתנה לבת כהן, ומאי חומרא שכן מחללת את אביה, הכי מתרצה לה כדמתרצינא לקמן גבי מכה אביו ואמו, "אפילו הכי פושט ידו בעיקר עדיף",

והאי דקאמר דקסברי רבנן נשואה יאלה לשריפה כו', על כרחיך נקט ליה, דלא תימא מדיאלה ארוסה צנת כהן מאורסה צנת ישראל מסקילה לשריפה, שמע מינה שריפה חמורה,

והכי קאמר לעולם סקילה חמורה דפושט ידו בעיקר עדיף, וגבי צנת כהן דאחשבה לשריפה לאו לגבי סקילה אחשבה, אלא לגבי חנק אחשבה, דנשואה היא דיאלה ולא ארוסה,

והאי מדאפקיה רחמנא כו', אורח דברים הוא [ובן לשון זה לעיל לה: מה:], ונראה צעירי דלא גרסינן לה,

ר"ש	רבנן	
שריפה	סקילה	ארוסה בת כהן
סקילה	סקילה	ארוסה בת ישראל
שריפה	שריפה	נשואה בת כהן
חנק	חנק	נשואה בת ישראל

2. סקילה חמורה מסייף, שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים, ומאי חומרא כדאמרן שכן פושט ידו בעיקר,

אדרבה סייף חמור, שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא שכן ממוגן אבר,

אמרת איזה כח מרובה כלומר אי זה עון חמור כח המדיח, או כח הנידח, הוי אומר כח המדיח, ותניא, מדיחי עיר הנדחת בסקילה צאלו הן הנחנקין (לקמן פט:) יליף טעמא, ומדמדיח בסקילה וינדחין בסייף, שמע מינה סקילה חמורה,

3. סקילה חמורה מחנק, שכן ניתן למגדף ולעובד עבודת כוכבים, ומאי חומרא כדאמרן [שפושט יד בעיקר], אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו [מכה אביו ואמו צחנק] דכתיב ציה (שמות כא) יומת סתמא, וקיימא לן (לקמן נג:) כל מיטה האמורה צמורה סתם אינו אלא חנק, ומאי חומרא שכן הוקש כבודן לכבוד המקום נאמר כאן (שמות כ) כד את אבין, ונאמר להלן (משלי ג) כד את ה' מהוה,

מדאפקיה רחמנא לארוסה בת ישראל, מכלל נשואה בת ישראל, מחנק לסקילה, ש"מ סקילה חמורה [על כרחיך ארוסה]

אבני חן על מסכת סנהדרין

ומאי חומרא כדאמרן [שמחללת את אביה],

אדרבה סיף חמור, שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא שכן ממונם אבד,

אמרת וכי איזה כח מרובה, כח המדיח או כח הנידח,

דף נ' ע"ב

הוי אומר כח המדיח ור' שמעון אית ליה מדיחי עיר הנדחת בחנק, וליף לה מקרא באלו הן הנחנקין (לקמן פט:), ומדמדיחין בחנק ונדחין בסיף, אלמא חנק חמור מסיף,

וקל וחומר וכבר קיימא לן לעיל דשריפה חמורה מחנק, הלכך כל שכן דחמורה היא מסיף, מקל וחומר, ומה חנק שחמור מסיף, שריפה חמורה ממנו, סיף הקל, לא כ"ש,

[פ'] ואם יהיה חייב שריפה וסיף, יתנו לו שריפה שהיא מיתה החמורה, וקשה הא אין עונשין מן הדין, דבלא ק"ו לא ידענו ששריפה חמורה מסיף ? ואולי אין זה נקרא אין עונשין מן הדין],

1. סקילה חמורה מחנק, שכן ניתנה למגדף ולעובר עבודת כוכבים, ומאי חומרא כדאמרן [שפושט יד בעיקר],

אדרבה חנק חמור, שכן ניתן למכה אביו ואמו, ומאי חומרא שכן הוקש [כבודם לכבוד המקום] כו',

מדאפקיה רחמנא לארוסה בת ישראל, מכלל נשואה בת ישראל מחנק לסקילה, שמע מינה סקילה חמורה,

2. סקילה חמורה מסיף, שכן ניתנה למגדף כו',

אדרבה סיף חמור, שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא שכן ממונם אבד, אמרת וכי איזה כח מרובה כח המדיח, או כח הנידח, הוי אומר כח המדיח,

וקל וחומר, ומה חנק שחמור מסיף, סקילה חמורה ממנו, סיף הקל לא כ"ש,

1. חנק חמור מסיף, שכן ניתן למכה אביו ואמו, ומאי חומרא כדאמרן [שכן הוקש כבודם לכבוד המקום],

אדרבה סיף חמור, שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא שכן ממונם אבד,

לרבנן :	א) סקילה חמורה שכן ניתנה למגדף ולע"ו, שפושט ידו בעיקר, וניתן להמדיח, ואפקי רחמנא לארוסה בת ישראל,
	ב) שריפה חמורה, שכן ניתנה לבת כהן שזינתה שמחללת את אביה, וגמרינן אבי אבי דחמורה מסיף, ואפקי רחמנא לנשואה בת ישראל,
	ג) הרג (סיף) חמורה, שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, שכן ממונם אבד, ופושט ידו בעיקר עדיף,
	ד) חנק היא קלה מכולן

[שנינו במשנתנו] רבי שמעון אומר כו':

1. שריפה חמורה מסיקה, שכן ניתנה לבת כהן שזינתה [דבת כהן] סתמא (כחצי) [בת]. ד"ס] ארוסה ונשואה משמע [דאליבא דר"ש שניהם בשריפה], ורצנן הוא דמפקי ארוסה [בת כהן] מההיא כלל, ושנכי לה במילתא כדין ישראלית בסקילה, משום דאית להו סקילה חמורה, שכן ניתנה למגדף, ונשואה מיהא אפקה קרא מדין נשואה ישראלית, מחנק לשריפה, אלמא שריפה חמורה,

ואף על גב דמאי לאיתויי בגזירה שיה, דאביה אביה כדאיתיה לסיף, ניחא לאיתויי מגופה, ומאי חומרא שכן מחללת את אביה,

אדרבה סקילה חמורה, שכן ניתנה למגדף, ולעובר עבודת כוכבים, ומאי חומרא, שכן פושט ידו בעיקר?

רבי שמעון לטעמיה לקמן (סס) יליף מקרא דכחצי בת כהן סתמא, דאמר [בבת כהן] אחת ארוסה, ואחת נשואה, יצאה לשריפה, ומדאפקיה רחמנא לארוסה בת כהן, מכלל ארוסה בת ישראל מסיקה לשריפה, ש"מ שריפה חמורה,

2. שריפה חמורה מחנק, שכן ניתנה לבת כהן שזינתה, ומאי חומרא כדאמרן [שמחללת את אביה],

אדרבה חנק חמור, שכן ניתן למכה אביו ואמו, ומאי חומר, שכן הוקש כבודם לכבוד המקו',

[ודוחה] מדאפקיה רחמנא לנשואה בת כהן, מכלל נשואה בת ישראל, מחנק לשריפה, ש"מ שריפה חמורה,

3. שריפה חמורה מסיף, שכן ניתנה לבת כהן שזינתה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מאי רבי שמעון [אד. רגל ישראל] לעיל מהדר, דאמרן לעיל ר' שמעון לעעמיה, דאמר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה, היכי שמעין ליה,

דתניא, רבי שמעון אומר שני כללות נאמרו בבת כהן אחת בארוסה, ואחת נשואה, כלומר א. כשכלל הכתוב באשת איש (ויקרא כ) מות יומת הנואף והנואפת, אף בת כהן משמע בחנק, ב. וכשהוציא ארוסה לסקילה, אף בת כהן במשמע, היינו כלל שני [פ' שמון] הסתם בת כהן הוא בשני הכללים שנאמרו בישראלית שארוסה בסקילה, ונשואה בחנק, ולא סיים מאמרו עדיין, ובמסקין],

ופרכין [ומפסיק בדברי הברייתא לחקשות על הלשון] **בבת כהן, ולא בבת ישראל** האי קראי סתמא כתיבי? **אימא אף בבת כהן** והכי קאמר שתי כללות שנאמרו בתורה בארוסה בסקילה, ונשואה בחנק, אף בת כהן היתה תחילה במשמע, וצא הכתוב והוציא לך בת כהן לידון בשריפה, וסתמא כתיבא, ואחת ארוסה ואחת נשואה הוציא לשריפה,

[וממשיך הברייתא] **והוציא הכתוב נשואה** [בת כהן] **מכלל נשואה** [בת ישראל], **וארוסה מכלל ארוסה** ארוסה בת כהן, מכלל ארוסה בת ישראל, מסקילה לשריפה,

מה כשהוציא הכתוב נשואה [תוס'] **מכלל נשואה** מחנק לשריפה **להחמיר**, לא ולמד מיכן שהשריפה חמורה [בסקילה], דמה כשהוציא נשואה מכלל נשואה להחמיר עליה יצאה, דהא שריפה הכל מודים דחמורה מחנק,

אף כשהוציא הכתוב ארוסה [בת כהן לשריפה] **מכלל ארוסה** [בת ישראל שהוא בסקילה], **להחמיר** עליה הוציאה,

[ומביא גם המשך הברייתא, אף שכבר ביאר מה הם דברי ר"ש] **זוממי נשואה בת כהן, בכלל זוממי נשואה בת ישראל** בחנק, שלא הוציא הכתוב אלא אותה לזדה, דכתיב (ויקרא כא) היא באש תשרף, ולא בועלה, ולא זוממיה, **וזוממי ארוסה בת כהן בכלל** גזי זוממין גרס בכלל, ולא גרס מכלל, **זוממי ארוסה בת ישראל** [שהעדים בסקילה],

ת"ר, ויקרא כא ובת איש כהן כי תחל אי לא כתב לזנות משמע אפילו חיללה שבת,

1. **יכול אפילו חללה את השבת ולקמיה פריך חיללה שבת** בת סקילה היא, **ת"ל ויקרא כא לזנות, בחילולין שביזנות הכתוב מדבר,**

2. **יכול אפילו פנויה** [בת כהן פנויה שזינתה באש תשרף], **נאמר כאן אביה** [ויקרא כא ט ובת איש פהן פי תחל לגנו' ת' את' אביה' היא מ'חללת' באש תשרף] [תוס'], **ונאמר להלן אביה** נענשה המאורסה, **מה להלן זנות עם זיקת הבעל** שזינתה בשעה שזיקת הבעל עליה, **אף כאן** [ובת איש כהן כי תחל לזנות] **זנות עם זיקת הבעל** בשעה שזיקת הבעל עליה ולא פנויה,

והאי דנקט תנא האי לישנא, ולא נקט מה להלן ארוסה כו' משום דקופו נמי

אמרת, וכי איזה כח מרובה, כח המדיח או כח הנידח, הוי אומר כח המדיח, ותניא מדיחי עיר הנדחת בסקילה, ר"ש אומר בחנק,

לר"ש	א) שריפה חמורה שכן ניתנה לזת כהן שזינתה שמחללת אבי' ואפקי' רחמנא לארוסה בת כהן, ואפקי' רחמנא לנשואה בת כהן, ומרובה כח המדיח,
	ב) סקילה חמורה שכן ניתן למגדף, ואפקי' לארוסה בת ישראל, ומרובה כח המדיח,
	ג) חנק חמורה שכן ניתן למדיח,
	ד) הרג (סיף) קלה מכולן

מרגלא בפומיה דרבי יוחנן סדור היה [מלשון הרגל] הדבר הזה צפוי, ולא ששנאה במשנה וצריחא אלא כך קיצלה שמועה מרבו [פ' שמועה חשובה לשון מרגלית. רמ"ה] **נערה המאורסה בת כהן שזינתה, בסקילה** דרבנן אית להו לארוסה לא יצאה לשריפה, דאם כן נמנא אמה מיקל צבת כהן, **ר"ש אומר בשריפה** דשריפה חמורה, הלכך לית לך לאפוקי מכלל סתם בת כהן, דקרא סתמא כתיב [פ' בין ארוסה בין נשואה],

זינתה מאביה ארוסה בת ישראל שזינתה מאביה, דאיכא שתי מיתות סקילה משום ארוסה, ושריפה משום דמאביה זינתה, דבשריפה היא כדליפין צאלו הן הנשרפין (לקמן עה:) **בסקילה** לרבנן דסקילה חמורה,

ר"ש אומר בשריפה,

הא קא משמע לן דרבנן משום דאית להו סקילה חמורה כצירא להו לארוסה לא יצאה לשריפה, כדמפרש ואזיל וטעמא מאי כו',

מאי קמ"ל? לרבנן, נשואה יצאה לשריפה ולא ארוסה, לר' שמעון, אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה,

וטעמא מאי, משום דלרבנן סקילה חמורה, לר' שמעון שריפה חמורה,

נפקא מינה מהא דר' יוחנן דאמר, דמשום דלרבנן סקילה חמורה, הויא ארוסה בת כהן בסקילה, ומשום דלר' שמעון שריפה חמורה, מוקי לה בשריפה, שמע מינה המתחייב שתי מיתות נידון בחמורה **למי שנתחייב שתי מיתות ב"ד, נידון בחמורה** דהכא נמי שתי מיתות איכא, סקילה כדין ארוסה, ושריפה כדין בת כהן, הלכך לרבנן על כרחך ארוסה לא יצאה לשריפה, ולר' שמעון יצאה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

לאימוי נשואה לשריפה, כדיליף ואיל,

3. או אינו אומר אביה לגזירה שזה זו אלא להוציא את כל האדם [פ'] ונפרש כי תחל לזנו' ת' את־אביה היינו לזנות עם אבי'. רמ"ה] ששם זינמה מאניה תידון בשריפה, אבל משאר כל אדם תידון כבת ישראל, ולקמיה פריך היכי תיסק אדעתין הא מילתא, אם כן מאי איריא בת כהן, ואפילו בת ישראל נמי מאניה בשריפה, באלו הן הנשרפין (לקמן עה.),

כשהוא אומר ויקרא בא היא מחללת [תוס'] משמע היא מחללת אותו, ולא הוא מחללה הוי כל אדם אמור הרי על כרחיך כשזינמה משאר כל אדם אמור,

הא מה אני מקיים אביה למה לי למיכתה כלל, אלא נאמר כאן אביה, ונאמר להלן אביה, מה להלן זנות עם זיקת הבעל, אף כאן זנות עם זיקת הבעל והאי תנא ליה ליה האי דרשה דלקמן (נב), א] ששם היו נוהגין צו קודש כו',

אי נמי אית ליה, ליכמוז [ובת איש כהן כי תחל לזנות] היא מחללת, ולא ליכמוז "את אציה" וליהוי משמע אפילו משפחתה, ואציה יותר מכולם,

אי מה להלן נערה שהניסה שערות ולא הניסה סימני צגרות, במסכת גדה מפרש להו צפרק [ויזל דופן] (מו, א) משנתמעך הכף [כף פירש"י בנדה מ"ז ע"ב מלמטה היא על בית הרחם כמין תפוח גבוה. ומשנתמעך פ' הרמב"ם בהל' אישות פ"ב הל' ז' מושיטמעך בשר זה ולא יהי' קשה, וראה גדה מו: fleshy elevation over the genitals] והיא ארוסה, אף כאן נערה והיא ארוסה, נערה והיא נשואה, בוגרת והיא ארוסה, בוגרת והיא נשואה, ואפילו הזקנה מנין?

תלמוד לומר ויקרא בא ובת כהן מכל מקום מרצוא דו"ו קא דריש [תוס'] וכו' עקיבא סבר לה, דדריש לה לקמן (נא:) כי האי גזוהא, וליכא לפרושי דמדכתיב קרא סתמא [בת כהן, דמושמע מכל מקום] יליף טעמא, דהא אמת גזירה שיהי' אביה מנערה המאורסה] ומפקא ליה מסתמיה,

4. בת כהן,

דף נ"א ע"א

אין לי אלא שניסת לכהן [וזינמה תחת כהן בעלה, שהיא בשריפה],

ניסת ללוי ולישראל לקמיה פריך, מהיכא תיתי הא, אטו משום דניסת ללוי וישראל, לאו בת כהן היא,

לעובר כוכבים [רבים תמחו איד קורא לנשואי עכו"ם בלשון נשואין, הלא קדושי עכו"ם אינם תופסים כלל? והרש"ש תירץ דאולי קאי על א' מו' עממין לאחר שנתגייר. וברמ"ה כתב ולכותי אותן שהביא מלך אשור לכותה והשיב בערי שומרון],

לחלל כהן שנשא גרושה או זונה, וילדה לו בן מיקרי חלל מן הכהונה, כדכתיב (ויקרא כא) לא יחלל זרעו,

למזמור, ולנתין [כומי נמין וממור] אף על פי שאסורין לנא בקהל יש להם קידושין, והרי היא אשת איש, דקדושין מופסין בחייבי לאוין, כו"ק [דהא דכתיב שהיא בשריפה קאי גם אלו],

ואף על גב דהאי ממתינן ר' עקיבא [הוא] דדריש וי"ו, ושמעין ליה דאין קדושין מופסין בחייבי לאוין,

איכא תנא ציבמות (סג, א) דאית ליה אליבא דר' עקיבא, דכי אמר ר' עקיבא אין קדושין מופסין בחייבי לאוין, הני מילי בחייבי לאוין דשאר, אבל בחייבי לאוין גרידי [בגון הבא דמיידי בעכו"ם חלל ממזר ונתין] לא אמר, כומי איכא לאו דלא תחתן צם (דברים ז) וכן נמין, דהוא מן הגזעונים [וחלל וממזר אינו צריך לפרש]?

ת"ל ויקרא בא ובת איש כהן איש יתירא למה לי, אלא למדרש דאב הוא דבעין איש כהן, אבל בעל לא בעין איש כהן, ו' אע"פ שאינה כהנת [ר"ל שאינה אשת כהן. רגל ישראל] אבת כהן קפיד קרא, שמהא בת איש כהן, ולא אשת כהן,

[וממשיך הברייתא] ויקרא בא היא בשריפה, ואין בועלה בשריפה, היא בשריפה, ואין זוממיה בשריפה,

5. רבי אליעזר אומר לקמן צעי מאי קאמר, את אביה בשריפה ואת חמיה בסקילה,

[ומפרש הברייתא] 1. אמר מר, יכול אפילו חיללה שבת, חיללה שבת, בת סקילה היא והיכי סלקא דעתך, דהקל צה הכמוז משאר צנות ישראל, לידון במיתה קלה,

אמר רבא, הא מני ר"ש היא [אע"ג דר"ש לא דריש וי"ו דושופטך בפרק קמא [יד.] הבא דריש. תוס'] דאמר שריפה חמורה, סד"א הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהני, דרבי בהו מצות יתירות, תידון בשריפה, קא משמע לן,

[ומקשה] מאי שנא לענין שבת למה יחמיר לנו צנקיות מייניה דידיה יותר מן הוכרים כהנים?

סלקא דעתך אמינא, איהו [כהנים זכרים] דאשתריא ליה שבת לגבי עבודה ומשום הכי, היכא דלא אשתריא ליה, מיהו לא תחמיר ע"ה, היא [בת כהן] כיון דלא אשתריא שבת לגבה [וביון דרבי בה מצות], אימא תידון בשריפה, קא משמע לן,

[וממשיך לפרש הברייתא] 2. יכול אפילו פנויה, הא לזנות כתיב ופנויה לאו זנות היא, דאין לשון זונה אלא שזינמה וינמה ממנה בעלה לאתריס,

אבני חן על מסכת סנהדרין

כמו (הושע ט) כי זנית מעל אלהיך, לשון מורדת ויוצאה מזה לזה, אשויר"א בלעז
[תועה, סרה מן הדרך]?

כדר"א [לכן ס"ד בן, כיון דשמענו שיש לשון זנות בפנויה] במסכת יבמות
בהנא על יבמות [סא:] דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשום
אישות, עשאה זונה ליפסל מן הכהונה, אלמא זנות מיקריא,
[לאו דוקא נקט פנוי דכ"ש נשוי שמונה על אשתו דמשונה זונה. תוס' שם],

[וממשיך לפרש הברייתא] 3. או אינו אומר אביה, אלא להוציא
את כל אדם, אלא מאי ניהו מאי קאמר לן קרא שזינתה מאביה
בממיה, מאי איריא בת כהן, אפילו בת ישראל נמי [הרי היא
בשריפה],

ויקרא יח י עֲרוֹת בְּתִבְנֶיךָ או בְּתִבְתֶּךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָן כִּי
עֲרוֹתֶיהֶן הֵנָּה:
יז עֲרוֹת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תִגְלֶה אֶת־בְּתִבְנֶיהָ וְאֶת־בְּתִבְתָּהּ
לֹא תִקַּח לְגִילוֹת עֲרוֹתֶיהָ שְׂאֵרֶה הֵנָּה וְזֶמָּה הָיָה:
ויקרא כ יד וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ וְזֶמָּה הָיָה
בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אוֹתוֹ וְאֶתֶּהֱן וְלֹא יִתְּחִי וְזֶמָּה בָּתוֹ כָּכֶם:

[ומביא ראיה שאיש ישראל שמונה עם בתו שהם בשריפה, והדרשה הראשונה
של הנה הנה אינו נוגע לעניינו, והלימוד הוא מוימה זימה] דאמר רבא,
אמר לי רב יצחק בר אבדומי, אתיא הנה הנה כמיז (ויקרא יח
י) צנת צנו וצנת צמו, ערות צמ צק או צת צתך וגו', כי ערושך סנה [והו"א
שרק בבת בנו ובבת בתו יש איסור זה, ובא ללמוד שגם בבתו הרין בן], וכמיז
(שם יז) צנת אשתו, שארה סנה זימה היא, מה באשמו עשה צמה צנת
דכמיז (שם יז) ערות אשה וצתה וגו', אף כן חייב על צמו כעל צת צמו,
ומן קל וחומר לא מיימיה דאין עונשין מן הדין, אבל גזרה שיהיו כאלו מפורש
בו, דהא להך דרשה איכמיז סנה יחירא,

אתיא זמה זמה לידון בשריפה, כמיז הכא [בפסוק יז] זימה היא וכמיז
בשריפה (ויקרא כ) זימה [הוא ?] באש ישרפו וגו'?

איצטריך, סד"א האי אביה קרא יחירא הוא, דגליא שריפה צנת כהן
שזינתה מאביה [שהיא בשריפה] לאפוקי מדרבא מגזירה שיהיה דרבא [זימה
זימה] אלא, למימר דלא תידרוש ליה לישראל הנא על צמו בשריפה, מדגלי
רחמנא בבת כהן ולא בבת ישראל, קמ"ל "היא מחללת" [ולא
שאינה מחללת אותה] דבזינתה [עם] שאר כל אדם קאמר,

[וממשיך לפרש הברייתא] 4. בת כהן, אין לי אלא שניסת לכהן,
ניסת ללוי, לישראל, ולעובד כוכבים, ולחלל, לנתין,
ולמזמר, מניין, תלמוד לומר בת איש כהן, אף על פי
שאינה כהנת,

[ומקשה] משום דאינסבא להו להני [ללוי לישראל וכו'], לאו בת
כהן היא צממיה, למה לי איש יחירא לריבוי,

ותו, מידי כהנת לכהן כתיב?

סד"א ויקרא כא כי תחל לזנות אמר רחמנא, הני מילי היבא
דקא מתחלא השתא כשהיא מתחללת על ידי זנות, וזו [אבל זו] נמחלה
כבר, [ד. רש"י] על ידי נשואין, שנשאת לחלל לנתין ולמזמר נמחלה מן התרומה,
אפילו ימות וזרע אין לה, לא משום עוד אל צית אביה כנעוריה, ועסקת נמי מן
הכהונה [לעוד דבר] שלא מינשא עוד לכהן, וכולם יליף ביצמות בפרק אלמנה
(ספ, א),

אבל הא [שנישאת ללוי ישראל וכו'], כיון דקא מתחלא וקיימא
מעיקרא,

דאמר מר ויקרא כב ובת כהן כי תהיה לאיש זר, כיון
שנבעלה לפסול לה כגון נתין ומזמר פסלה עולמית מתרומה ומכהונה,

והסם פריך האי מיעדי ליה לגופיה, זר שאינו כהן לא תאכל בתרומה בחייו? ומשני
ליה הסם,

וחלל אף על גב דלא פסיל לה הוא, דהא כשר לצא צקה, יליף לה בפרק אלמנה
לכהן גדול (יבמות סט). מלא יחלל זרעו,

[יבמות סט.] אמר קרא ויקרא כא לא יחלל זרעו בעמיו
מקיש זרעו של כהן גדול מן האלמנה לו, מה הוא פוסל
האלמנה בציאתו מן התרומה כדליף בפרק עשרה יוספין (קדושין דף עז),
ולא יחלל מי שהיה כשר ונמחלל, וזו היא האלמנה אף זרעו החלל נמי
פוסל אשה בציאתו מן התרומה,

מקיש זרעו לו מה הוא [הכהן] פוסל, אף זרעו פוסל, דכהן גדול הנא על
האלמנה, פוסלה מן הכהונה ומן התרומה, [דליף] [ויליף ?] לה מלא יחלל, שני
חילולין במשמע, שמחלל אותה ואת הולד,

ללוי וישראל נמי אף על פי שאינה מחוללת עולמית, מיהו כל ימי חייו
מחוללת מן התרומה, כדכמיז ויקרא כב ושבה אל בית אביה
כנעוריה, מכלל דכי איתיה גביה [לוי וישראל] לא אכלה,
אימא לא תידון בשריפה, קמ"ל,

ודלא כר"מ הא דאמרן לעיל צת כהן הנשואה למזמר, בקדושתה קיימת,
ונידונית בשריפה, דלא כר' מאיר, דתניא, בת כהן שניסת לישראל,
ואכלה תרומה בשוגג, דגבי זר איכא מיז קרן וחומש, משלמת את
הקרן דכיון דלא זכי לה רחמנא בגוה גזילה היא אכלה, ואינה משלמת
את החומש דלאו זרה היא, הואיל וראויה לחזור אם ימות בעלה וזרע אין לה
ומיתתה בשריפה אם זינתה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

(כ' ?) כאלו זינחה מאציה וצריפה,

כל שהיא צבת ישראלית למעלה ממיתת אביה, ומאי ניהו ארוסה בת ישראל, דאילו ארוסה בת ישראל בעלמא בסקילה כגון ארוסה דצקילה, הכא במיתת חמיה בסקילה הכא נמי צבת כהן, לא יצאת מכלל להקל, ונידונית צמיתה חמורה כאלו זינחה ממיתה דצקילה,

והכי קאמר, אציה צריפה, הסמוכה למיתת אציה דנחיתא מינה דרגא דהיינו נשואה צבת ישראל, הכא צבת כהן הוציאה הכתוב להחמיר צריפה, ושהיא למעלה מצריפה כגון ארוסה, את חמיה, דייקין לה כדין כלתו דצקילה,

יש לגמגם אמאי נקיט את חמיה, תיפוק ליה דכן דינה בסקילה אחרי שלא יצאה מן הכלל, ומיהו הא מתקפין אתקפתא אחריתי, ומפקין ליה מטעמא,

מתקיף לה ר' ירמיה, מידי למעלה למטה קתני [ראה בוס הישועות],

אלא אמר רבי ירמיה

דף נ"א ע"ב

לעולם כרבי ישמעאל דאמר ארוסה יצאה ולא נשואה, והכי קאמר ר' אליעזר את אציה צרשות אציה, דהיינו ארוסה צריפה, והכי קאמר [מחלק את הברייתא לשנים, ברשות אביה, וזינחה מחמיה], את אביה ברשות אביה בצריפה, ואת חמיה מחמיה בסקילה דהיינו נשואה, אס ממיתה זינחה, בסקילה צבת ישראל, וכל אדם [ומכל אדם] בחנק כשראל, דנשואה לא יצאה מן הכלל,

אמר רבא מאי שנא, או אידי ואידי ממש, או אידי ואידי רשות?

אלא אמר רבא, לעולם כר"ש דאמר שריפה חמורה, הלכך על כרחיך ארוסה יצאה לשריפה,

ו צנשואה קסבר ר"א, נשואה כארוסה הוציל וציראל קלה מאד דצנתק, דיי לך אס תחמיר על צבת כהן לדונה בסקילה, דסלקא חד דרגא, דלר' שמעון כד דרין שריפה, סקילה, חנק, והרג, ואת אציה ואת חמיה דקאמר רשות יניחו, מה ארוסה חד דרגא מסקינן, לה מסקילה לשריפה, אף נשואה חד דרגא מסקינן לה מחנק לסקילה,

מתקיף לה ר' חנינא, הא אידי ואידי [ארוסה ונשואה] ר"ש בצריפה קאמר ועל כרחיך לא מצינן למימר ר' אליעזר צהא פליג עליה [דר"ש], דמהיכא תיתי,

ניסת לאחד מן הפסולין שנפסלה עד עולם ונתחללה הרי היא כזרה גמורה משלמות קרן וחומש, ומיתתה בחנק, דברי ר' מאיר [הא לך אם ניסת לפסולין, וכ"ש אם היא עצמה ממורת],

וחכמים אומרים, זו וזו [בין שניסת לישראל, ובין שניסת לאחד מן הפסולין] משלמות קרן ולא חומש, ומיתתן בשריפה,

[וממשיך לפרש הברייתא] 5. ר"א אומר, את אביה בשריפה, ואת חמיה בסקילה,

מאי את אביה ואת חמיה, אילימא את אביה, מאביה זינחה מאציה, ואת חמיה מחמיה, מאי איריא בת כהן, אפילו בת ישראל נמי, בתו בצריפה וכלתו בסקילה צמיתתין (נג, ח),

אלא את אביה, ברשות אביה ארוסה, ואת חמיה, ברשות חמיה נשואה,

כמאן, אי כרבנן דאמרי סקילה חמורה, איפכא מייצעי ליה, דהא ארוסה חמורה מנשואה [ואם היא ברשות אביה, הרי חייבין עליה סקילה], ולדידהו האמרי נשואה יצאת מכלל צבת ישראל ממחק לשריפה, ולא ארוסה מסקילה לשריפה,

אי כרבי שמעון דאית ליה שריפה חמורה מסקילה, האמר אחת ארוסה ואחת נשואה בשריפה יצאו לשריפה [ולמה אומר שברשות חמיה הוא בסקילה],

ואי הא דאמר שריפה חמורה [וארוסה חייבת שריפה] כרבי ישמעאל, האמר ארוסה יצאת לשריפה, ולא נשואה דאמר לקמן צשמעתא ארוסה יצאת לשריפה ולא נשואה, דליף לה מצנין אב, דצארוסה הכתוב מדבר, את חמיה חנק הוא [ולא סקילה] כדין צבת ישראל, דהא לא יצאה מכללה,

שלח רבין [מא"י לבבל] משמיה דרבי יוסי כרבי חנינא, כך היא הצעה של משנה כך הצעה של משנת ר' אליעזר, כמו שהיא שנויה, ולא תפכה,

לעולם כרבנן דאית להו איפכא, ארוסה בסקילה נשואה צריפה, ואיהו נמי הכי אמר, כל שהיא צבת ישראל זינחה ממיתה מאחר,

והכי קאמר, כל שהוא למטה [ראה אמרי בינה] ממיתת אביה [פ' ממיתה שימיתו אביה אם יזנה עמה, דהיינו] שריפה, כלומר [אם היא למטה משריפה] צמיתה שהיא קלה משריפה ומאי ניהו נשוא' בת ישראל, דאילו נשוא' בת ישראל בחנק כגון נשואה דחנק צעלמא הוא, הכא צבת כהן [פ' שזינחה כשהיא נשואה] במיתת אביה [שהוא] בשריפה

אבני חן על מסכת סנהדרין

אי לית ליה צנין אז דר' ישמעאל, על כרחיך כיון דשריפה חמורה, וקרא צת כהן סתמא כתיב, שתיקין [ארוסה ונשואה] במשמע, ואי אית ליה צנין אז דבארסא הכתוב מדבר, נשואה על כרחיך לא יתה מכלל נשואה צת ישראל, ומי הוילא לסקילה, אם החמיר הכתוב בארסא צת כהן, מצת ישראל, שכן היא חמורה, תחמיר בנשואה שהיא קלה?

מה כשהוציא הכתוב את בת ישראל לסקילה מכלל חנק, ארוסה הוילא ולא נשואה, אף כשהוציא הכתוב בת כהן לשריפה, ארוסה ולא נשואה,

[וממושיך הברייטא] זוממיה ובוועלה, בכלל דברים יט ועשיתם לו כאשר זמם וגו',

בוועלה מאי כאשר זמם איכא? אלא זוממיה בכלל מיתת בוועלה שלא ינא מן הכלל דכתיב (ויקרא כא) היא ולא צועלה, חוממיה בכלל מיתת (צועלית) [צועלה הן. רש"ש], משום שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו, ולא לאחותו במקום שיש חילוק מיתה בעדותו, כגון כהן שחייבו לה שריפה, ולו סקילה כדינו נדונין, ולא כדינה, דברי רבי ישמעאל,

[ר"ע בא לחלוק על ר' ישמעאל שאמר לעיל שהפסוק ובת איש כהן קאי רק על נערה המאורסה] ר"ע אומר, אחת ארוסה ואחת נשואה דקרא סתמא כתיב יצאת לשריפה, יכול אפילו פנויה, נאמר כאן אביה, ונאמר להלן אביה, מה להלן זנות עם זיקת הבעל, אף כאן זנות עם זיקת הבעל,

א"ל ר' ישמעאל הוילא דורש אתה גזירה שוה [זו. מ'] [פ' דאביה אביה מנערה המאורסה, דמייירי בזנות עם זיקת הבעל], דרוש [זה. מ'] נמי (הא. מ') דבארסא משמע אי מה להלן נערה והיא ארוסה, אף כאן נערה והיא ארוסה,

א"ל ר"ע, ישמעאל אחי ויקרא כא בת ובת אני דורש וי"ו ימירה לרבות הנשואה,

א"ל, וכי מפני שאתה דורש בת ובת, נוציא זו לשריפה ותחמיר עליה ממיתה המפורשת צה דהוי חנק, אם משמע (גזירה שוה. רש"ש) [בת ובת] להביא את הנשואה, להביא נמי את הפנויה, ואם משמע (גזירה שוה. רש"ש) להוציא את הפנויה, הוציא את הנשואה,

ור"ע, אהני גזירה שוה למעוטי פנויה, ואהני בת ובת לרבות את הנשואה,

ורבי ישמעאל דפריך ליה אם משמע [להביא את הנשואה, הביא נמי את הפנויה וכי] וכי לא ידע דעמיה דר' עקיבא, והוה סבר כצירא ליה מוקדאמר ליה בת ובת מדמהדר ליה צת וצת אני דורש, ש"מ הדר ביה מגזירה שוה שמע מינה דר' עקיבא הדר ציה מגזירה שוה [דאביה אביה מנערה המאורסה],

אלא אמר רבינא, לעולם כרבנן, ואיפוך, את אביה בסקילה, ואת חמיה בשריפה אידי ואידי רשות, והאי דקאמר את אביה ולא נקט לשון ארוסה ולשון נשואה סירכא בעלמא נקט אמילמיה דתנא קמא סריך, דליירי בלישנא דקרא:

אמר רב נחמן, אמר רבה בר אבוח, אמר רב, הלכה כדשלה רבין, משמיה דרבי יוסי ברכי חנינא,

אמר רב יוסף, הלכתא למשיחא הלכה זו כשיצאו ימות המשיח אנטריך לנו, שישנו ארבע מיתות צית דין למקומן,

א"ל אביי, אלא מעתה שחיטת קדשים לא ליתני, הלכתא למשיחא, אלא דרוש וקבל שכר הכא נמי דרוש וקבל שכר,

הכי קאמרי, הלכתא למה לי, סוגיא דשמעתא הלכה קאמר בתמיה, מי שייך למימר הלכה כבי האי מחלוקת, שאין צין רצין לרבינא לא חיוב, ולא פטור, ולא חילוק מיתה,

דמרייהו מפרשי נשואה בשריפה, ארוסה בסקילה, ובתיקון לשון הברייטא פליגי, מר מתקן לה ללשנא דלא אנטריך לאפוסה, ומר מפיך לה משום דחקא דלשנא, ומאי הלכה איכא למימר בסוגיא דשמעתא, אחרי שאין אנו למדין ממנה כלום, כשיצא המשיח, ויחיה המתים, נשאל את ר' אליעזר, באיזה לשון אמרה,

מאי רבי ישמעאל, דתניא ויקרא כא ובת [איש] כהן כי תחל לזנות, בנערה והיא ארוסה הכתוב מדבר, אתה אומר בנער' והיא ארוסה, או אינו אלא אפי' נשואה,

ת"ל ויקרא כ איש אשר ינאף את אשת [איש אשר ינאף את אשת. כ"ה בפסוק] רעהו, מות יומת הנואף והנואפת כל מיתה סתם חנק,

הכל היו בכלל הנואף והנואפת נשואות וארוסות, (כהנא וישראלית) [כהנא וישראלית. מ'], הוציא הכתוב מכלל זה את בת ישראל ארוסה בסקילה כדכתיב (דברים כג) והוילא את הנערה ובת כהן בשריפה והוילא (מ') כתוב אחר צת כהן לשריפה, וכתב סתם ולמד (סתם) [סתם. מ'] מן המפורש,

אבני חן על מסכת סנהדרין

והכי קאמר ישמעאל אחי, אין אני דורש גזירה שוה זו, דלמא צת וצת ואפקה, והכי קאמר ליה, אם כן למעוטי פנויה מנא לך,

ור' ישמעאל, האי בת ובת מאי דריש ביה?

מביעי ליה, לחדתני אבוהי דשמואל בר אבין [לכאורה ה' צ"ל אבין אבוה דשמואל' כיון שקורא לו שמואל בר אבין. וראה פסחים מ"ג ע"ב מתקף לה רב נתן אבוה דרב הונא [בר' דרב נתן] ומש"כ על הגליון שם], לפי שמצינו שחלק הכתוב בזכרים נכנסים בין תמימים לבעלי מומין לענין עבודה, יכול נחלוך בבנותיהן יכול אף צוט בעלי מומין ילאו מכלל קדושתן, ויהיה דינם כצוט ישראל אם זנו, ת"ל בת ובת,

ורבי עקיבא ויקרא בא וקדשים יהיו לאל' יהיה ו' א' יחללו שם אל' יהיה פי' את'אשי ה' ל'חם אל' יהיה הם מקריבים ויהיו קדש מ(ו)הם מקריבים ויהיו קדש אף בעלי מומין לקדושה נפקא,

ור' ישמעאל, אי מההיא הוה אמינא ה"מ דנפקי שאף בעלי מומין נקדושתן מהויו קדש אינהו הכהנים עצמן, נמנצו לקדושה, שלא תאמר הואיל ופסולין לעבודה, יהיו מותרין לטמא למתים אבל בגותיהן לא, קמ"ל,

ורבי ישמעאל דנפקא ליה צמא מצינו, ולא אינטרין גזירה שוה,

דף נ"ב ע"א

האי ויקרא בא את אביה היא מחללת האי את אביה מאי דריש ביה?

מבעי ליה לחדתניא, היה רבי מאיר אומר, מה ת"ל את אביה היא מחללת, שאם היו נוהגין בו קודש, נוהגין בו חול, כבוד, נוהגין בו בזיון, אומרים ארור [פ' מתחילה היה ארור] שזו ילד, ארור שזו גידל ארור שיצא זו מחלציו,

אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא [פ' יתיחם לאחר מאבותיו הרשעים] [פ' דאל"כ אך נקרא אביו שהוא צדיק בשם רשע]. ספרנו על פסוק ויקרא בהם שמי. בראשית מה טו, אבל ראה בחו"מ סימן תכ ס"ק לח ברמ"א בשם המרדכי ב"ק רמז ריב וז"ל הקורא לחבירו מלשין בן מלשין, אם הוא לבדו [מלשין פטור, וצ"ח הסמ"ע להגמ' כאן], ואפי' לרשיעא בר צדיקא, כמאן, כהאי תנא:

[שנינו במשנתנו] זו מצות הנסקלין: מאי תנא דקתני זו מצות הנסקלין אהיכא קאי? משום דתנא נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו בית המסקילה, היה גבוה שתי קומות, ואידי דקא בעי למיתנא מצות הנשרפין, תנא נמי זו מצות הנסקלין:

מרתני: מצות הנשרפין, היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו [שאם יתקלקל ברעי לא יד' נראה. רמ"ה] שלא יתהפך אנה ואנה, ותפול הפתילה על צטרו מצמוץ,

ונותנין כורכין סודר קשה לתוך הרכה מפני שהרכה אינה חונקת לפתוח פיו [והרמב"ם פ' שהרכה אינה חזקה ונקרעת] והקשה ממכלל את גרונו ומנוולתו, לפיכך קשה מצפנים למנוק, ורבה מצמוץ להגין, וכוורך על צוארו, זה מושך אצלו, וזה מושך אצלו, עד שפותח את פיו,

ומדליק ממין את הפתילה בגמרא מפרש פתילה של אבר, [וג"ל דאינו ר"ל שבשעה שעומדין ומחנקין אותו, או ירתיח הפתילה, אלא ר"ל שבשעה שיהנקוהו יהיה העופרת עדיין מודלק ורותח על האש, שלא יתקרר ביני ביני. יבין]

וזורקה לתוך פיו, ויורדת לתוך מעיו, וחומרת את בני מעיו לשון חמרמרו מעי [איכה ג] כוולת [צוזאמענשרומפן, או צוזאמענקלעבען. יבין],

ר' יהודה אומר אין חונקין אותו כסודרין, דלף הוא אם היה מת צידס על ידי חניקתם קודם זריקת הפתילה, לא היו מקיימין מצות שריפה, אף הוא לישנא בעלמא הוא, כלומר אם יחניקוהו אף הוא ימות צידס ואין זו שריפה אף הוא אם מת בידם, לא היו מקיימין בו מצות שריפה,

אלא פותח את פיו בצבת [צוזאנג] טנלי"ש צלשו שלא בטובתו [נגד רצונו], ומדליק את הפתילה, וזורקה לתוך פיו, ויורדת לתוך מעיו, וחומרת את בני מעיו,

אמר רבי אלעזר (בן) [ברבי] צדוק, מעשה בבת כהן אחת שזינתה, והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה, אמר(ו) לו מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי דדוקין היו, שאין להם גזירה שוה אלא קרא כמשמעו:

נבמ: מאי פתילה? אמר רב מתנה, פתילה של אבר,

מנא לן דכי האי גוונא שריפה היא דקאמר רחמנא?

אתיא שריפה שריפה מעדת קרח כמיז הכא (ויקרא כא) נאש משקף, וכמיז הסם (צמדצר י) אשר הקריבו השופים, מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים ולקמן פריך מנא לן, אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים,

רבי אלעזר אומר, אתיא שריפה שריפה מבני אהרן דמיז צהו (ויקרא י) יכנו את השריפה מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים, אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אהרן? משום דקסדר ההוא שריפה ממש הוא,

ונילף מינה ותהי שריפה ממש, ונילף שריפת בית דין מיניה לשריפה ממש, דהוה ליה אדם מאדם, ומוטא ממוטא, ושמה, ופיגול?

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבבה, אמר קרא ויקרא יט ואהבת לרעך כמוך³. ברור לו מיתה יפה,

וכי מאחר דאיכא דרב נחמן, גזירה שוה למה לי [פ] דהרי בלאו הכי צריך לברור לו השריפה היפה ביותר? אי לאו גזירה שוה, הוה אמינא שריפת נשמה וגוף קיים לאו שריפה היא כלל וצניח דין שריפה כמי, ואי אמה רשאי לברור לו זו שאינה קרויה שריפה,

ואי משום ואהבת לרעך כמוך ואי צעי לקיומי ואהבת לרעך כמוך, לפיש ליה חבילי וזמורות, כי היכי דלישרוף לעגל מהר, קמ"ל גזירה שוה דמיקרא נמי שריפה, והשתא דאידי מיקרא שריפה ברור אומה לו מדבר נחמן:

וכבר היו משה ואהרן מהלכין בדרך אידי דאיירי צניי אהרן מני ליה הכא לאשמועינן, דשציל שהיו מצקשים שררה ורצנות ממו וגרב ואביהוא מהלכין אחריהן, וכל ישראל אחריהן,

אמר לו נדב לאביהוא, אימתי ימותו שני זקנים הללו, ואני ואתה ננהיג את הדור, אמר להן הקב"ה, הנראה מי קובר את מי,

אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי [לשון זה יש 17 פעמים בש"ס ומהם 9 פעמים בפרק חלק], נפיש גמלי סבי דמעניי משכי דהוגני הרצה גמלים זקנים שטעונים עורות גמלים יונקין שממו, צבדי מדין ועיפה [גמלים בחורים הבאים ממדין ועיפה. מדי] [שעיה ס] ומתרגמין הו גני [הרי דהוגני פירושו גמל צעיר, ומביא ראיה שבברי פירושה גמל צעיר, דכתיב], צבדי קלה [ירמיה צ] היינו גמלא נערה ויונה, שהיא קלה, ועסקיה רעים מחמת שלא הורגלה לטעון משאוי,

אמר רבי (אליעזר) [אלעזר]

דף נ"ב ע"ב

למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ [ראה ענף יוסף בע"י] משום דאיירי צדעת קרס נקט לה, שהיו תלמידי חכמים, כדכתיב (צמדצ טז) נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם, ועל שם שפיתם [פ] שפיתא אותם [אזמו רשע [קורא לקרא רשע]!] [כשנהנו מממונו] [ע"י שנהנו ממנו. מ'], הקלו צעניו [של קרא] להשאיל [לפתח אותם, מלשון הנהיג ה' בראשית ג יג], ולהחזיק ידו צמחלוקת, ולמרוז צהקדוש צרוך הוא,

מאן דיליף מעדת קרח מנא ליה [מנא לן] דעדת קרח הכי הו? דכתיב במדבר יז ואת מחתות החמאים האלה בנפשותם ולא בגופם שנשמתן נשרפת וגוף קיים,

ואידך [דיליף מבני אהרן], ההיא [בעדת קרח] שריפה ממש היא הלכך על כרחיך לא מני למילף גוף קיים מהם, ולקמן פריך ותהי שריפה ממש, ונילף שריפת בית דין מיניה ותהי ממש, ומאי בנפשותם שנתחייבו שריפה על עסקי נפשותם על טעופת אכילה ושחיה הנכנסת בנפשותם,

כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש, מאי דכתיב תחלים לה טו פחנפי לעני מעו ג חרק עלי שנימו בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי גימיה [צחנפי] צשציל טעופת [לעני. מ'] של לגימות, מעוג [מלשון עוגות מצות] שהאכלם והשקם קרס לעדמו, ונמחצו עמו, חרק עלי עליהן שר של גיהנם שניו, מעוג לשון דבר הנאכל, כדכתיב (מלכים א יז) צאלמנה הצרפית שאמרה לאליהו, מי ה' אליהך אם יש לי מעוג,

ומאן דיליף מבני אהרן, מנא ליה [מנא לן] דגוף קיים צניי אהרן? דכתיב ויקרא י וימותו לפני ה' כעין מיתה [כעין מיתה רגילה],

ואידך, ההוא שריפה ממש הוא אף הגוף, אכל מצפנים המחילה שריפתו, ושרפה (והלכה) [ואכלה. מ'] עצמותו ושער, ומאי דכתיב וימותו, דאתחיל בהו מוגאי, כעין מיתה,

דתינא אבא יוסי בן דוסתאי אומר, שני חומין של איש יצאו מבית קודש הקדשים, ונחלקו לארבע, ונכנסו שנים בחוטמו של זה, ושנים בחוטמו של זה, ושרפום,

והכתיב ויקרא י ותאכל אותם דמשמע מיעוט אותם ולא דבר אחר, ואם הכל נשרף מאי קא ממעט, ומשני אותם ולא בגדיהם,

ונילף [שריפה דמיתת ב"ד] מפרים הנשרפים, מה להלן שריפה ממש, אף כאן שריפה ממש?

מסתברא מאדם [עדת קרח או בני אהרן] הוה ליה למילף, שכן אדם, חומא [שעדת קרח ובני אהרן, היו חוטאים, וכן זה שנשרף בב"ד], נשמה פיגול דבר שאין צו פיגול, מדבר שאין צו פיגול,

אדרבה מפרים הנשרפים הוה ליה למילף שכן מכשיר שריפת בית דין מכשיר הכשר מלכות המקום, וכן פרים הנשרפים, אכל שריפה דהני לאו צידי אדם הוה שיקיימו צהם מלכות המקום ו לדורות דבר הנוהג לדורות מדבר הנוהג לדורות הנך נפישין,

ופריקין מאן דיליף מעדת קרח, מאי טעמא לא יליף מבני

אבני חן על מסכת סנהדרין

להו כשהוא גדול, ואמרו ליה, מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי:

מתני': מצות הנהרגין [הרג בסייף], היו מתיזין את ראשו בסייף, בדרך שהמלכות עושה,

רבי יהודה אומר ניוול הוא לו השתא משמע מפני שהרגו מעומד ונפול אלא מניחין את ראשו על הסדן עץ עבה מקוע צלחן כמו של נפחים וקוצץ בקופיץ,

אמרו לו [חכמים לר' יהודה] אין מיתה מנוולת מזו:

גמ': תניא, אמר להן רבי יהודה לחכמים, אף אני יודע שמיתה מנוולת היא, אבל מה אעשה, שהרי אמרה תורה ויקרא יח ובחקותיהם לא תלכו,

ורבנן, כיון דכתיב סייף באורייתא, לא מינייהו קא גמרינן,

דאי לא תימא הכי, הא דתניא שורפין על המלכים שמתו, מעטן וכלי משמשן ולא מדרכי האמורי ואין צדן משום דרכי האמורי, היכי שרפינן, והכתיב ובחקותיהם לא תלכו,

אלא כיון דכתיב הך שריפה באורייתא, דכתיב ירמיה לד שנאמר בצדקיהו צלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים קן ישרפו לך וגו', לאו מינייהו קא גמרינן, והכא נמי כיון דכתיב סייף באורייתא, לאו מינייהו קא גמרינן,

והא דתנן באידך פירקין, אלו הן הנהרגין [בסייף], הרוצח ואנשי עיר הנדחת, בשלמא עיר הנדחת כתיב בהו דברים יג לפי חרב, אלא רוצח מנלן?

דתניא שמות כא נקם ינקם במכה עצדו כנעני ומת תחת ידו, דהוי צמיתת בית דין, משום דעצד שייך צמיות שהאשה נוהגת בהן, נקימה זו איני יודע מה הוא, כשהוא אומר ויקרא כו והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית, הוי אומר נקימה זו סייף,

ואימא דבריו ליה מיברז חוקעה צנטנו או צגרונו, כמו צחא דחציתא? לפי חרב כתיב לפי חרב כתיב, סיפיות של חרב (שני) [משני. מ'] [וראה מהרש"א ומהר"ם וראש משביר] דדין מכאן ומכאן, דכתיב (תהלים קמט) חרב סיפיות אלמא חרי נינהו,

ואימא דעביד ליה גיסטרא חולקו לאורכו לשנים? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבא אמר קרא ויקרא יט ואחבת לרעך כמוך 4. ברור לו מיתה יפה,

בתחלה צעודו ממנהג צנטנו, שאין צריך לו, הוא יקר צעידו דומה לקיתון של זהב, סיפר הימנו [שע"י שסיפר עמו, סופו ליהנות ממנו. עיין יעקב] דומה לקיתון של כסף, נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש, כיון שנשבר שוב אין לו תקנה,

אימרתא בת טלי, בת כהן שזינתה הואי, אקפה רב חמא בר טוביה דדורות האחרונים הוי, כשאר האמוראים חבילי זמורות ושרפה,

אמר רב יוסף, טעה בתרתי, טעה בדרכי מתנה דאמר לעיל שריפת בית דין פמילה של אבר הוא וטעה בדתניא שאין בית דין ממתין אלא בזמן לשכת הגזית, צעוד סנהדרין נוהגת בלשכת הגזית נוהגת אף בחוץ לארץ, כדאמרין במסכת מכות (י.א.), דברים יז ובאת אל הכהנים הלויים, ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, בזמן שיש כהן יש משפט, בזמן שאין כהן אין משפט:

[ויש לי לישבו דלא טעה וצורך שעה היה ומשום הכי שריפה [באש] שלא כדיני ישראל בפחילות אבר, שלא יאמרו דנין אפילו בזמן הזה, אלא שריפה לפי שעה וצורך שעה לאותו הדור היה, ור"ק [וראה ע"ל] ואיני בחולק על התלמוד שהרי אין בו נפקותא לא לחיובא ולא לפטורא ואין זה אלא למשיחא. רש"ל, וראה מהר"ן חיות],

[שנינו במשנתנו] אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, מעשה בבת כהן שזינתה וכו': אמר רב יוסף, בית דין של צדוקים שדושקן מקלף ככתבו הוה [ולא גמירי ג"ש],

[ובמקשה וכו'] הכי אמר להו [הכי קאמר] ר' אלעזר לחכמים, צמיתת, כדאמרין צמיתתין צמיתתין דמשמע שראה מעשה זה משגדל, והכי אהדרו ליה לא היה בית דין בקי,

והתניא דאין מצינן ראייה מן הקטן אהדרו ליה, אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, וכו' וכו' כשהייתי תינוק ומורכב על כתיפו של אבא, והביאו בת כהן שזינתה, והקיפוה חבילי זמורות, ושרפוה, אמרו לו, קטן היית, ואין מביאין ראייה מן הקטן?

שני מעשים הוו,

הי אמר להו ברישא, אילימא הא קמיינתא אמר להו ברישא, א"ל כשהוא גדול מעשה שראה צגדלו ולא אשגמו ציה, דאמרו ליה לא היה בית דין של אותה וכו' ולא אשגמו ביה, והדר אמר להו מעשה שראה כשהוא קטן צקטנו ואשגמו ביה,

אלא הא אמר להו ברישא, ואמרו ליה קטן היית, ואמר

אבני חן על מסכת סנהדרין

רבי יונתן אומר, לא מפני שהיא קלה דסבירא ליה כר' שמעון דאמר (לעיל מט'): חנק והרג, אלא כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק ורבי מפרש לה לדר' יונתן,

רבי אומר, נאמר מיתה בידי שמים וימת גס אותו (בראשית לח), ונאמר מיתה בידי אדם ונאמרה מיתה סתם בידי אדם, מה מיתה האמורה בידי שמים, מיתה שאין בה רושם אין זה חצורה וסימן, אף מיתה האמורה בידי אדם, מיתה שאין בה רושם,

ואימא שריפה, מדאמר רחמנא בת כהן שזינפה בשריפה, מכלל דהא לאו בת שריפה היא מכלל דבת ישראל לאו בשריפה, הלכך מות יומת הנואף, על כרחיך חנק הוא,

דף נ"ג ע"א

בשלמא לר' יונתן כדקא מפרש רבי טעמא, אלא לרבי יאשיה ממאי דאיכא חנק בעולם דמימת צית דין, דילמא אין מיתות צית דין אלא שלש [מ' קלה שבהן [הוא. מ'] סיף אימא סיף?

אמר רבא, ארבע מיתות דשמן הנקוב להן, וכיון שלא פירש למי [מ'. יונתן חנק על כרחיך קלה היא מכולן, והניחה לסתומיה שאינו ראוי למשכה להחמיר עליה אלא להקל עליה, לפיכך לא הוצרך לפרש ³. גמרא גמרי להו,

מאי לא מפני שהיא קלה? קמיפלגי בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן [ר"ל דר' יוחנן סבר דחנק קל כרבנן במשנה דריש פירקין, ור' יונתן סבר כר"ש שם דהרג קל. רגל ישרה],

ויקרא כ כו וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה פְּיִיחָהּ בָּהֶם אוֹ בֶּאוֹ יִדְעֻנִּי מוֹת יוֹמָתוֹ בְּאֶבֶן יִדְגְּמוּ אֹתָם דְּמִיָּהֶם בָּם:

א"ל רבי זירא לאבבי, שאר הנסקלין, דלא כתיב בהו סקילה דלאו עבודה זרה, וערה המאורסה, וחלול שבת, ואוב וידעוני, ומגדף, דהנך כתיבי בהו סקילה, וכולהו שאר הנסקלין לא כתיבא בהו סקילה דהדיא, דגמרי מאוב וידעוני וגמריין להו לקמן בגמרא שוה דאוב וידעוני,

במאי גמרי איזו מיצה [בגמרות הישנות היה כתוב "איזו טובה", ורא' מזה שלפעמים היו כותבין על פה, שאחד הי' קורא ואחד כותב, וכותב זה הי' מדבר בהברה ליטאית ועי' נעשה "מתיבה" "טובה", דאם הסתכל הכותב לתוך ספר שהי' מעתיק ממנה לא הי' במציאות לעשות טעות כזה] מופנית לגזירה שוה, במות יומתו גמרי, או בדמיהם בם גמרי?

[על כרחיך אית לן למימר דר' זירא ואבבי לא שמייע להו מתניתא דלקמן גר. דקתני לה בהדיא נאמר כאן דמיהם בם ונאמר להלן באוב וידעוני דמיהם בם.

אשכחן דקטל עבדא, בר חורין דלא כתיב ציה אלא מיתה סתם, וכל מיתה סתם חנק הוא מנא לן בסיף,

ולאו קל וחומר הוא, קטל עבדא בסיף, בר חורין בחנק,

הניחא למאן דאמר [לרבנן] חנק קל [יש ק"ו, שבר חורין בסיף], אלא למ"ד [לר"ש] חנק חמור, מאי איכא למימר?

נפקא ליה מדרתניא, דברים כא ואתה תבער הדרם הנקי מקרבך, הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה, מה להלן בסיף ומן הצואר גיון, אף כאן בסיף ומן הצואר,

אי מה להלן בקופיץ וממול עורף מאחרי הפנים, דכתיב (דברים כא) וערפו לשון עורף, מול הכוונה את העורף, דהיינו אחורי צוואר שרואין את העורף, ועורף הוא קטרי"ל שנגד הפנים, דכתיב (ירמיה לב) ויפנו אלי עורף ולא פנים, אלמא עורף להדי פנים [פ' שעורף הוא להדי פנים שוה להפנים בגובה הגוף אבל הוא לאחורי הפנים, ומול ערפו היינו לאחורי הצוואר שהוא מול העורף ששניהם לאחורי הגוף העורף למעלה ומול ערפו למטה ממנו] אף כאן בקופיץ וממול עורף,

אמר רב נחמן, אמר רבה בר אבוח, אמר קרא ואהבת לרעך כמוך ⁵. ברור לו מיתה יפה:

מתני': מצות הנחנקין, היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו [קניא], ונותן סודר קשה לתוך הרכה, וכורך על צוארו, זה מושך אצלו וזה מושך אצלו, עד שנפשו יצאת:

גמ': תנו רבנן, ויקרא כ איש פרט לקטן, ויקרא כ איש ינאף את אשת איש, פרט לאשת קטן אשמועין דקטן אין לו קדושין,

ויקרא יט אשת רעהו, פרט לאשת אחרים נכרים, (אשמועין) [אשמועין קרא. מדושי הר"ן] שאין קידושין לנכרי, ומהכא (תיפוק) [נפקא. מדושי הר"ן] לן ככל דוכתא,

ויקרא כ מות יומת, בחנק, אתה אומר בחנק או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה?

אמרת, כל מקום שנאמר מיתה בתורה סתם, אין אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה ולקמן מפרש דארכב מיתות סבירין גמרא גמיר להו ר' יאשיה מסיני, וכיון דחנק קלה מכולם, על כרחיך נתנה לחייבי מיתות הסמויין, שהי' אין לך כח להחמיר עליהם, שמנין לך לדונם בחמורה שמה לא נתחייב בה, דבר רבי יאשיה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מתני': אלו הן הנסקלין דכמיז צהו סקילה הא כמיז (ציה) [ציהו. מ']
ודלג כמיז ציה סקילה, כמיז (ציה) [ציה. מ'] דמיהס צס וגמירי מאוב וידעוני,

הבא על האם, ועל אשת האב, ועל הכלה, ועל הזכור,
ועל הבהמה, והאשה המביאה את הבהמה [עליה. ד"ס]
עליה,

והמגדף, והעובד עבודת כוכבים, והנותן מזרעו למולך
קסבר האי תנא, מולך לאו עבודה זרה הוא, (מדמנן) [מדמנא. ד"ס] עבודה זרה
ותנא מולך, אלא מק העבודה זרה בעלמא הוא, ורמנא חייב עליה סקילה, והכי
אמרין בגמרא, ובעל אוב וידעוני צמנניחין לקמן (סא, א) מפרש להו,

והמחלל את השבת, והמקלל אביו ואמו הממיר מצמכה, משום
דאיכא תרתי קלון אציו ואמו, ומוציא שם שמים לצטלה, והבא על נערה
המאורסה, והמסית את היחידים והמדריך עיר הנדחת, לקמן צאלו הן
הנחנקין (פט, ב) מפרש לה מנא לן דצסקילה, והמבשף בגמרא (סו, א) יליף
לה מנא לן דצסקילה, ובן סורר ומורה,

הבא על האם צשוגג חייב עליה שמי חטאות, דצכולהו עריות כמיז צהו
כרת, וכמיז צהו חלוק חטאות ואפילו צגוף אחד, כדאמרין צפרק צתרא דמסכת
מכות (יד, א) לחייבו על אחותו (שמיס שהיא אחותו מאציו ואחותו מאמו) [שהיא
אחות אציו ואחות אמו. רש"ש] [שכן מפורש שם במכות דף י"ד ע"א ומשכחת
לה שיהי' בן שאחותו יהי' גם אחות אביו ואחות אמו ברשיעא בר רשיעא.
עיי"ש], והכא נמי כמיז צהו חלוק לרבנן, כדמפרש בגמרא חייב עליה
משום אם, ומשום אשת אב אס נתקדשה לאציו שלא ילדו צזנות, או
נתקדשה לו אחרי כן,

רבי יהודה אומר, אינו חייב אלא משום האם בלבד וטעמא
מפרש בגמרא,

הבא על אשת אב, חייב משום אשת אב, ומשום אשת
אישה, בין בחיי אביו, בין לאחר מיתת אביו אחיז דאשט אצ קאי,
דמרכה (ליה) [לה. מ'] קרא אף לאחר מיתה כדמפרש בגמרא, אכל שם אשט איש
לאחר מיתה לא קאמרי בין מן האירוסין בין מן הנישואין,

הבא על כלתו, חייב עליה משום כלתו, ומשום אשת איש,
בין בחיי בנו, בין לאחר מיתת בנו [חייב משום כלתו, אבל לאחר
מיתת בנו אינו חייב עליה משום אשת איש], בין מן האירוסין דכיון
דקדשה אשטו היא, דכמיז (דברים כד) כי יקח איש אשה משעת לקיחה נקראת
אשטו, והך קיסה קידושין היא, דגמרינן קיסה קיסה משדה עפרון בין מן
הנישואין:

גמ': תניא רבי יהודה אומר, אם לא היתה אמו ראויה
לאביו, אינו חייב, אלא משום האם בלבד האי תנא, פליג אמתא
דיקן, דלג מפליג [תנא דידן] לד' יהודה צין ראויה לשאינה ראויה, והאי תנא
אית ליה, דהיינו טעמא דר' יהודה [שאינו חייב אלא משום אם], דלג היה לו

רבינו יונה, וכתב הרש"ש בברכות כו. בשם הרמב"ן דמצינו בהרבה מקומות
שהיו יכולין להביא ברייתא ולומר תניא כוותיה ולא אמרו כן?

א"ל בדמיהם [בם] דמיהם בם גמרי, דאי במות יומתו גמרי
דמיהם דמיהם למה לי?

אלא מאי בדמיהם דמיהם גמרי, מות יומתו למה לי?

כדתניא במדבר לה מות יומת המכה, רוצח הוא, אין לי אלא
במיתה הכתובה בו, מניין שאם אי אתה יכול להמיתו
במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול
להמיתו? תלמוד לומר מות יומת המכה, מ"מ,

אמר ליה רב אחא מדפתי, לרבינא הא דאמר ר' זירא לאציי צמאי
גמרי מאי הוה קשיא ליה לר' זירא, אי הוה גמרי צמות יומתו, ואי צמות
יומתו גמרי, מאי קא קשיא ליה,

[משמע מזה דהא דשאל רבי זירא לאציי לעיל במאי גמרי אינו סתם שאלה
לדעת מה הלימוד, רק אם יהי' הלימוד צמות יומתו יהי' קשה לו. וראה אמרי
בינה שכתב אינו יודע דמנא לן דקשיא לי' מידיו. והניח בצ"ע. וגם מקשה שם
אמאי קשיא לי' אשת איש מפי מכל מיתות האמורות בתורה סתם דהוה בחנק],

אילימא אשת איש קא קשיא ליה אמאי קרי ליה [הלשון ?] מיתה
סתם וצנחנן, תיגמר מינה גזירה שוה מאוב וידעוני כי היכי דגמרינן כל הנסקלין
דלג כמיז צהו אלא מות יומתו סתמא, וגמרינן להו מהסתם, למיתו
ולמיוגמר [שיבא וילמד] מות יומת מאוב וידעוני, מה להלן
בסקילה, אף כאן בסקילה,

מדאמר רחמנא ארוסה בסקילה, מכלל דנשואה לאו
בסקילה,

ואלא מכה אביו ואמו אמרינן לקמן [צאלו הן הנחנקין פד: ?] דמיתתו
צמנן קא קשיא ליה [פ' לר' זירא] לגמריה לסקילה [שימיתו את המכה
אביו בסקילה, וילמדו כן], למיתו ולמיוגמר מאוב וידעוני (ומאי)
[אמאי. מ'] קשיא ליה [בדממשדך],

[אין יכולין לומר כן] עד דגמרי מאוב וידעוני, ליגמרו מאשת
אישה דהכי שפיר, דכיון דאיכא למיגמר קלה ואיכא למגמר חמורה, דאי
אתה רשאי למושכה להחמיר עליה, אלא להקל עליה,

אמר ליה, שאר הנסקלין גופייהו קא קשיא ליה, דאי במות
יומת גמרי, עד דגמרי מאוב וידעוני, ליגמרו מאשת איש
כדאמרין דאינה רשאי למושכה להחמיר, הלכך צדמיהס צס גמרי:

אבני חן על מסכת סנהדרין

כריתות לאו בני חליצה ויבום נינהו וכן חייבי לאוין לר' עקיבא, מה חייבי כריתות אינן צמורת קדושין ואין בהן חליצה ויבום, אף אלו הוהיל ואינן צמורת קדושין אין בהן חליצה ויבום?

לדבריו דתנא קמא [דמשנה זו דאיסור מצוה וכו'] **קאמר** דמחייב אלמנה [לכה"ג, # דכל יבמה שנופלת לכה"ג יהיה אלמנה לכה"ג] בחליצה קאמר ר' יהודה, לדברין דמחייב ליה בחליצה, אין לך לקרותה איסור קדושה, אלא איסור מנה, וליה לא סבירא ליה,

ויקרא יח ז עֲרוֹת אֲבִיךָ, וְעֲרוֹת אִמְךָ, לֹא תִגְלֶה, אִמְךָ הוּא, לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתֶיהָ: ה עֲרוֹת אִשְׁת־אֲבִיךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹת אֲבִיךָ הוּא:

כי אתא רבי יצחק, תני כדתנן [שנה ברייתא כמו ששינו במשנתנו] אייתי ממנינא צדיקה, דתני בה, דר' יהודה אומר אף צדוקיה לאציו קאמר דאינו חייב אלא משום אס כלצד, וכדתנן צמנימין, רבי יהודה אומר, אינו חייב אלא משום האם בלבד [גם אם אמו היא אשת אביו בשרה, אינו חייב משום אשת אביו],

ומעמא מאי? אמר אבוי, דאמר קרא ויקרא יח ז עֲרוֹת אֲבִיךָ, וְעֲרוֹת אִמְךָ, לֹא תִגְלֶה אִמְךָ הוּא, למה לי "אמך היא", אלא לומר לך שאם יש בה שני שמות 1. אס, 2. ואשת אב, אינך חייב אלא משום אמו, **משום אמו אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת אב,**

אלא מעתה דדרשת אמך היא למעוטי, ויקרא יח ח עֲרוֹת אִשְׁת־אֲבִיךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹת אֲבִיךָ הוּא דכתיב גבי אשת אב, תדרשה נמי למעוטי אס אס מניה, ונימא דהכי קאמר הך ערות אשת אב דרישא דקרא, אס יש עוד עליה (סס) [שאר. ד"ס] אחר, כגון שהיא אמך, לא תמחייב אלא משום אשת אב, **משום אשת אב אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אמו,**

אלא אמו שהיא אשת אביו, קאי הכא וממעט לה, קאי הכא וממעט לה כלומר לדברין [שדרשת "היא" למעט במנה איסור] קאי הכא (ומעיט) [וממעט. מ'] לה מאיסור אס, קאי הכא (ומעיט) [וממעט. מ'] לה מאיסור אשת אב, אס כן על כרחין לגמרי מיעטה, דקראי אהדי לא נימא דסתרי,

(וממיהה לי, אמאי לא חקשי ליה לר' יהודה גופיה [ולמה הקשה רק לאחר דברי אבוי], דהא משום אס מודה ליה דחייב. הב"ח מוחק את זה, אבל המהרש"א גורסו לקמן [א]),

[ומפרש דאי אמרין ד"היא" במועט] ואי איכא למדרשה להאי "היא" למיעוטא, הכי דרשינן, וכי האי גוונא מתרצי, דהכי קאמר, אס אמך לצד היא לא תגלה ערותה, אצל אס יש אס אחר עליה, אינך מוחר עליה, [פי' דאז אינו חייב עליה

כלל לא משום אב ולא משום אשת אב], ו"היא" דערות אבין הכי נמי מדרש, ערות אשת אבין לא תגלה, אס ערות אבין לצד היא, אצל אס יש אס אחר עליה, אינך מוחר עליה, והשתא יש לומר אמו שאינה אשת אביו, ואשת אביו שאינה אמו חייב, אשת אביו שהיא אמו לא ליחייב,

השתא [נמצא] **אמו שאינה אשת אביו מחייב, אשת אביו שאינה אמו מחייב,** [אבל] **אמו שהיא אשת אביו לא מחייב כלל ! צמניה,**

[א] [וממיהה לי, אמאי לא חקשי ליה לר' יהודה גופיה [ולמה הקשה רק לאחר דברי אבוי], דהא משום אס מודה ליה דחייב] ? # [ורש"י לא מותרין ע"ז בלום],

ולי נראה, דהשתא אמו שאינה אשת אביו וכו' לשנא ימירא הוה, והכי גרסינן, קאי הכא וממעט לה, קאי הכא וממעט לה, וכו לא מיד, והכי קא קשיא ליה אס כן קשו קראי אהדי, הא [פי' פסוק אחד] מחייב ליה צאמו, וממעט ליה מאשת אב, והאי [ופסוק זה] ממעט ליה מאמו, ומחייב צאשת אב,

ותו, לרבנן נמי הכתיב אמך היא אי איכא למדרשה להאי היא למיעוטא כי האי גוונא, רבנן מאי עבדי ליה?

אלא על כרחין לא משמע מ"היא" מיעוטא, למימר דאיסור זה לצדו עליה ולא אחר, וכי משמע "היא" מיעוטא, הכי משמע [פי' ובין שכן היא פירושא הפשוט]. אמך היא ואין אחרת אמך, והאי "היא" דלא מניח למדרשה הכי [שנמצא לפ"ז שאתה מומעט את אמך שהיא אשת אבך, וזה אי אפשר, לכן], על כרחין לאו למיעוטא אחא,

אלא לדרשה אחרתא אחא **ההוא מביעי ליה לכדרב שישא בריה דרב אידי** צלחי שמעתי [גר., למבזה לפני המושנה], לעונש דאמו שאינה אשת אביו, דלא כתיב (צס) [צב ?] דמיהס צס, דצאשת אביו כתיב דמיהס צס, ומשמע צין אשת אביו שאינה אמו, צין [אשת אביו] שהיא אמו, אצל אמו שאינה אשת אביו, [אזורה כתיב] [הזכיר הכתוב. ד"ס] צב [ויקרא יח] ערות אמך לא תגלה, ומשמע אף על פי שאינה אשת אביו, אצל עונש לא כתיב צב, וילף לה מאמך היא צהוייתה תהא, כל צדיה שוין, דכי היכי דאמך שהיא אשת אבין ענש צב כן, אמך שאינה אשת אבין ענש צב,

לרבי יהודה נמי והכי נמי לר' יהודה להכי מצעי ליה, וכן "היא" דערות אבין [אין לפרשה שבא למעט, אלא] לדרשה אחרתא לחייב עליה אפילו לאחר מיתת אביו, כלומר צהוייתה תהא לעולם, כלקמן צשמעתי, ולאו למעוטי מאיסורא אחי **ההוא מביעי ליה לכדרב שישא בריה דרב אידי** [ומפרש רש"י ש] מן אלא מעתה, עד לצד צישא צריה דרצ אידי, חדא מתקפתא היא,

אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא, [שהלימוד של ר' יהודה שעל אמו שהיא גם אשת אביו, אינו חייב אלא משום אמו, יליף מפסוק זה] **אמר קרא** ערות אמך היא לא תגלה ערותה [לשון יחיד], **משום ערוה**

אבני חן על מסכת סנהדרין

אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי ערות,

אלא מעתה ויקרא יה ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא, לא תגלה ערותה, הכי נמי משום ערוה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי ערות,

והתנן, הבא על כלתו, חייב עליה משום כלתו, ומשום אשת איש, בין בחיי בנו, בין לאחר מיתת בנו [גם אחר מיתתו חייב עליה משום כלתו], ולא פליג ר' יהודה,

אלא כיון דחר גופא הוא [כלתו], אע"ג דתרי איסורי גינהו [כלתו ואשת איש], כתיב ערותה [לשון יחיד], הכא נמי כיון דחר גופא הוא, אע"ג דתרי איסורי גינהו, כתיב ערותה?

ויקרא יח ז עֲרוֹת אֲבִיךָ, וְעֲרוֹת אִמְךָ, לֹא תִגְלֶה, אִמְךָ הוּא, לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָהּ: ה עֲרוֹת אִשְׁתְּ-אֲבִיךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹת אֲבִיךָ הוּא:

אלא אמר רבא, קסבר ר' יהודה ערות אביך, זו אשת אביך לעולם מקרא קמא [בויקרא יח ז] ד"היא" (בערות) [דערות ?] אמר [ערות אמר היא, שאינו חייב משום אשת אביו] מיעוטא משמע, כדוהו דרשין מעיקרא,

ומיהו "היא" דערות אביך דקשיא לך, דממעט ליה נמי מאיסור קס [פי' שהיינו אומרים שהפסוק בויקרא יח ז ממעט את האיסור של אשת אב כשהיא גם אמו, והפסוק בויקרא כ יא ממעט את האם כשהיא גם אשת אביו], לאו פירכא היא,

[ומפרש שאין לומר שאביך היא ממעט איסור אם] דהא רישא דקרא [פסוק ז] דערות אביך, קס אשת אב הוא דלדכר, (ולא משום אסור קס. ד"ס) [פי' דערות אביך לא קאי על אביך ממש למשכב וכו', אלא הוא איסור לאו על אשת אב, ומבשרך שלומד בן מנו"ש],

ומייתי לה בגזירה שוה (כד ?) לקמן, נאמר כאן [ויקרא יח ז] ערות אביך לא תגלה, ונאמר להלן [ויקרא כ יא] [ואיש אשר ישכב את אשת אביו] ערות אביו גלה, מה להלן גזירות הכתוב מדבר, אף כאן גזירות הכתוב מדבר **ומשמע** (לן) [ליה. ד"ס] איסורא [מפסוק ז] **בין אשת אביו שהיא אמו, בין אשת אביו שאינה אמו** דמייצ עליה משום איסור אשת אב [פי' דבן הי' דורש ערות אביך לכתחלה].

הלכך, כי הדך כמיז צסיפא דלדך קרא [שם פסוק ח], ערות אביך "היא", לאו למדרש מיניה [שחייב רק] משום [אשת] אב, ולא משום אם [פי' לא נובל לפרש סוף פסוק ח' דמיידי באשת אביו "אביך היא" שחייב רק משום אב], דהא "לר' יהודה] רישא דקרא [דז] ערות אביך, נמי משום אשת אב הוא דמייציה [פי' ואם בא לחייב רק משום אב למה צריך שני פסוקים], (צין אינה אמו, צין היא אמו. ד"ס),

הלכך לר' יהודה ערות אביך "היא" [מיותר] למעוטי משום אשת איש מוקים לה לקמן [פי' דלרבנן הבא על אשת אביו, חייב "גם" משום אשת איש, אבל לר' יהודה מיעט הכתוב ערות אביך הוא, דרך משום איסור זה אתה מחייבו, ולא משום איסור אשת איש.

וזה מסקנת תירוצן רבא, דאביך הוא בא לדרש כן, ולא לדרוש שאין אתה מחייבו משום אמו],

[דלר' יהודה אינו חייב משום "אשת איש" באשת אביו] דלא מימא קס אשת איש, לא נפיק מכלל אשת אב, דרישא דקרא, דהא אביו נמי עמימו הוא, וקרי נמי ציה ואל אשת עמימך לא מתן שכנמך וגו' [ויקרא י"ח],

וערות אשת אביך (היא) דרישא [פסוק ח'] מוקי [לה. לקמן גר.] לאזהרת אשת אב לאחר מיתת [שגם לאחר מות אביו איסור באשתו] [ולכן צריך ב' פסוקים לאשת אביו],

אבל "היא" דגזי אמר [בפסוק ז], לר' יהודה, למעוטי מאיסור אשת אב אחת, דהא נפקא ליה מרישא דקרא, דלמייצ עליה משום אשת אב, כשהיא אמו ואשת אביו [ואת זה ממעט באמך "היא"]],

דקסבר ר' יהודה, ערות אביך דרישא דקרא, זו אשת אביך, ולא אביך צמשכנ וכו' ממש, דיליף לה בגזירה שוה דלקמן, ומשמע [אשת אביך דרישא דקרא] אף כשהיא אמו מייצ עליה גזיסור אשת אב [פי' דכן היה דורש ערות אביך מתחלה, ואח"כ ממעט איסור אשת אב כשהיא אמו],

אמו שאינה אשת אביו מניין, ת"ל ערות אמך לא תגלה, וערות אמך להביא אמו חנוסה [פי' שהוא נולד לאמו ע"י שאביו אנסה],

והדר כמיז אמך היא אמך היא, לאפוקי ממשמעותיה דרישא, ולמימרא ד משום אמו אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת אביו,

[נמצא פי' הפסוק כן, א' ערות אביך, פירושה אשת אביך בכל אופן, ב' ערות אמך פירושה אע"פ שאינה אשת אביך, ג' אמך היא אם יש אופן שאמך היא גם אשת אביך, או אינה חייבת אלא משום אמך].

ולדרצ שיטא צריה דרצ אידי [לקמן גר. שדורש עונש לאמו שאינה אשת אביו מאמך היא, עשאה הכתוב לאמו שאינה אשת אביו, כאמו שהיא אשת אביו] לא מייציה ליה לר' יהודה [פי' שאינו צריך דרש זה], דכיון דלית ליה הלי גזירה שוה דלקמן [פי' נאמר כאן ערות אביך לא תגלה, ונאמר להלן ערות אביו גילה], מיניה נפקא ליה נמי, עונש לאמו שאינה אשת אביו,

דלרבנן דלית להו גזירה שוה, נפקא להו מהאי קרא דאמך היא, הא דרצ שיטא צריה דרצ אידי,

ולמעוטי (באיסור) [מאיסור. ד"ס] אשת אב לא משתמע להו לרבנן, משום דקא

אבני חן על מסכת סנהדרין

ויקרא יח ז עֲרוֹת אֲבִיךָ, וְעֲרוֹת אִמְךָ, לֹא תִגְלֶה, אִמְךָ
הוא, לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתֶיהָ: ח עֲרוֹת אִשְׁת־אֲבִיךָ לֹא
תִגְלֶה עֲרוֹת אֲבִיךָ הִוא:

עונש שמענו, אזהרה מניין [לשון זה נמצא בש"ס 6 פעמים, 4 פעמים
בסנהדרין נד, ג, ס; סו, פעם בע"ז נא: ופעם במכות ה:]] [כי לא יספיק לנו
אזהרת הענש במצוה מבלי אזהרה וכו', [והטעם הוא] שאם לא תבא בדבר,
מניעת האל, אלא שיאמר עושה דבר פלוני יענש בכך, היה במשמע שיהיה
רשות ביד כל הרוצה לקבל הענש ולא יחוש לעצרו לעבר על המצוה, ולא יבא
בוה כנגד חפץ השם ומצותו, ויחזור דבר המצוה בעין מקח וממכר, כלומר
הרוצה לעשות דבר פלוני, יתן כך וכך ויעשהו, או יתן שכמו לסבל כך ויעשהו.
חנך מצוה סט?]

ת"ל ויקרא יח ז עֲרוֹת אֲבִיךָ וְעֲרוֹת אִמְךָ לֹא תִגְלֶה, ערות אביך
זו אשת אביך, אתה אומר אשת אביך, או אינו אלא ערות
אביך ממש [למשכב זכר]?

נאמר כאן ויקרא יח ז ערות אביך לא תגלה, ונאמר להלן ויקרא
כ יא ערות אביו גלה, מה להלן באישות הכתוב מדבר דהא
רישא דקרא אש אשר ישכב את אשת אביו כמי, אף כאן באישות
הכתוב מדבר,

ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו, בין אשת אביו שאינה
אמו ומייז עליה משום אשת אב, עד דאמא "אמן היא" דסופה, ומיעטה
ולוקמה לרישא דקרא על כרחיך באשת אביו שאינה אמו, אמו שאינה
אשת אביו [אנוסה] מניין, תלמוד לומר ויקרא יח ערות אמן
לא תגלה,

אין לי אלא באזהרה, שעשה הכתוב אמו שאינה אשת
אביו, כאמו שהיא אשת אביו, עונש מניין היינו הך דאמחיל דה
לעיל [פי' בראש העמוד "אמו שאינה אשת אביו מנין", שהוא ממש מה שמקשה
הגמ' כאן עוד פעם] ושקצה?

נאמר כאן ויקרא יח ז ערות אביך לא תגלה, ונאמר להלן ויקרא
כ יא ערות אביו גלה, מה באזהרה עשה הכתוב אמו שאינה
אשת אביו, כאמו שהיא אשת אביו, אף בעונש עשה
הכתוב אמו שאינה אשת אביו, כאמו שהיא אשת אביו
[לסקילה],

ויקרא יח אמן היא ארישא דקרא מהדר לאסוקי ממשמעותיה, והיכא דאשת
אביו היא אמו אינו מייז עליה משום אשת אב, אלא משום אש, משום אמו
אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אב,
[עד כאן מסביר הברייתא הלימודים באמו שאינה אשת אביו, על האזהרה ועל
העונש, ועכשיו מתחיל להסביר, אליבא דרבנן].

סברי האי ערות אביך דרישא דקרא, במשכב זכור ממש קאמר, כדלקמן, ולא
באסוקי אשת אב איירי מידי, הלכך לא אתא סיפא למעוטי מידי דלא דמי ליה,

ונמצא פירוש הפסוק' בויקרא יח כד:	לר' יהודה	לרבנן
ערות אביך	אזהרת אשת אב דיליף ג"ש	משכב זכר
ערות אמן	אמו אנוסה, ומייז רק משום אש	כמשמעו
אמן היא	למעוטי משמעותא דקרא	דרשת רב שיטא דרי' דרכ אידי
ערות אשת אביך	אזהרה לאשת אב לאחר מיתה	כמשמעו
ערות אביך היא	ואינו מייז משום אשת איש	אזהרה לאשת את לאחר מיתה

דף נ"ד ע"א

תניא במורה כהנים, דסתם ספרא ר' יהודה כוותיה דרבא דערות אביך
לר' יהודה זו אשת אביך, ואית ליה גזירה שוה למילף מיניה עונש לאמו שאינה
אשת אביו, ואיתר ליה אמן היא להאי דרשה,

[כתיב גבי עונש]

ויקרא כ יא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אִשְׁת־אָבִיו עֲרוֹת אָבִיו
גִּלְגָּה מוֹ תִּיּוֹמָתוֹ שְׁנֵיהֶם דְּמִיהֶם בָּם:

ויקרא כ איש פרט לקמן, ויקרא כ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אִשְׁת־אָבִיו,
משמע בין אשת אביו שהיא אמו, ובין אשת אביו שלא
אמו,

אמו שאינה אשת אביו [אנוסה] מניין [לה עונש, ולקמן מקשה בן עזר
פעם]?

ת"ל ויקרא כ עֲרוֹת אָבִיו גִּלְגָּה ומשמעות לא משמע אנוסה, דהאי לאו
ערות אביך היא, אלא מופנה הוא לגזירה שוה, כדדריש בסופה, ומהיכא חיפוק לן
עונש לאמו אנוסה, כדמפרש בסופה,

מופנה, להקיש ולדון ממנו גזרה שוה [לגבי עונש], ויקרא כ יא
וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אִשְׁת־אָבִיו עֲרוֹת אָבִיו גִּלְגָּה מוֹ תִּיּוֹמָתוֹ שְׁנֵיהֶם
דְּמִיהֶם בָּם בסקילה, אתה אומר בסקילה, או אינו אלא
באחת מכל מיתות האמורות בתורה,

נאמר כאן דמיהם בם, ונאמר באוב וידעוני דמיהם בם,
מה להלן [באוב וידעוני] בסקילה, אף כאן [באשת אביו, ובאמו]
בסקילה [כדאמרינן לעיל ג. במשנה],

אבני חן על מסכת סנהדרין

ורבנן, ההוא מסיפא דקרא נפקא, ערות אביך היא,

ורבי יהודה, ההוא מיבעי ליה משום אשת אב אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת איש דכיון דמחייב עליה רישא דקרא משום אשת אב, משמע נמי אשת איש, ואמא היא ואפקיה,

והאנן תנן, הבא על אשת אב, חייב עליה משום אשת אב, ומשום אשת איש, בין בחיי אביו, בין לאחר מיתת אביו, ולא פליג רבי יהודה?

אמר אבבי פליג בברייתא,

ורבנן "עונש" דאשת אביו לאחר מיתת מנא להו אכלא אזהרה כחזו צה, כדדרשין מדרשה למר ולמר, בשלמא רבי יהודה דיליף עונש מאזהרה בגזירה שוה מ"יתי לה נמי בגזירה שוה, אלא רבנן מנא להו?

אמרי לך, ההוא ערות אביו גלח גבי עונש כמי, עונש באמו לא כמי, אלא באשת אב הוא דכתיב דמפיק לה רבי יהודה לגזירה שוה, מפקי ליה אינהו, לעונש דאשת אביו לאחר מיתתו,

ורבנן עונש לאמו שאינה אשת אביו מנא להו? אמר רב שישא בריה דרב אידי, אמר קרא אמך היא צהוימה היא, כל דדין שוין צה, צין שהיא אשת אב, צין שאינה אשת אביו עשאה הכתוב לאמו שאינה אשת אביו, כאמו שהיא אשת אביו:

[שנינו במשנתנו] הבא על כלתו כו': ולחייב נמי משום אשת בנו דהא שני לאוין ושני שמות הן, ערות כלתך לא תגלה, אשת צנך היא לא תגלה ערותה (ויקרא יח).

אמר אבבי, פתח הכתוב בכלתו, וסיים באשת בנו דכתיב "היא" [אשת בנך הוא] ומשמע היא האמורה ברישא דקרא, והאי דהדר וכתביה לחייב עליה אף לאחר מיתה, לומר לך, זו היא כלתו, זו היא אשת בנו:

[א"ח]

עונש	אזהרה	
אש אשר ישכב את זכר משכבי אשה (ויקרא כ"ג)	ואת זכר לא תשכב (ויקרא י"ח כ"ג)	רובע זכר
"	לר"ע=ואת זכר לא תשכב,	נרבע
"	לר"י=לא יהי' קדש (דברים כ"ג י"ח)	לזכר

ויקרא יח כב וְאֶת־זֶכֶר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תְּנוּ עֵבֶה הוּא:

ורבנן ערות אביך ממש [למשכב זכר] אכלא אשת אב לא רמיזא הכא, הלכך לא אמא אמך היא למעוטי, ולדרשה אחרינא אמא כדלקמן, הא' ויקרא יח מואת זכר נפקא?

[גם הפסוק בויקרא יח ז בא על איסור משכב זכר] לחייב עליו שתיים, וכדרב יהודה, דאמר רב יהודה, נכרי הבא על אביו מפרש ליה רצא דנישאל קאמר, והא דנקט נכרי ליגא מכלא [שאינו רוצה לומר על ישראל] חייב שתיים מואת זכר, וערות אביו, הבא על אחי אביו, חייב שתיים מואת זכר, וערות אחי אביו לא תגלה, דמשמע ליה ממש,

אמר רבא, מסתברא מילתא דרב יהודה, בישראל בשוגג ובקרבן דכיון דאיכא שני לאוין חלוק חטאות צנייהם, אף על גב דכרת אחת היא, דנפקא לן במסכת מכות אכלא הן הלוקין (יד, צ) ברישיה, דדרשין אחתו יתירא לחלק כרת למפטס וסך, דכתיב ציה שני לאוין וכרת אחת, והוא הדין לכל שני לאוין וכרת אחת, והאי דקאמר נכרי, לישנא מעליא הוא,

דאי סלקא דעתך נכרי ממש, דינו מאי גיהו, קטלא ואפילו שוגג, דקאמר לקמן סנהדרין (נו, צ) צהאי פירקא אזהרה שלהם זו היא מיתתם, בתרי קטלי קטלת ליה,

תניא נמי הכי, הבא על אביו חייב שתיים, הבא על אחי אביו חייב שתיים,

איכא דאמרי, דלא כרבי יהודה דהא לא משמע ערות אביו ממש [למשכב זכר], דאמא גזירה שוה ואפיקתיה ממשמעוטיה, ואיכא דאמרי אפילו תימא רבי יהודה, ומייתי לה בק"ו מאחי אביו דההוא ודאי משמע ליה ממש, דכתיב בגופיה אל אשמו לא תקרב ומה אחי אביו דקורבה דאביו הוא חייב שתיים, אביו לא כ"ש,

וקמפלגי [שתי הלשונות] בפלוגתא דאביו ורבא דעונשין מן הדין, אכלא הן הנשרפין, מר סבר עונשין מן הדין, ומר סבר אין עונשין מן הדין,

ורבנן [שערות אבך מדבר במשכב זכר] אזהרה לאשת אביו מנא להו? נפקא להו ויקרא יח ח מערות אשת אביך לא תגלה,

ור' יהודה, ההוא מיבעי ליה, לאזהרה לאשת אביו לאחר מיתתו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

משכבי אשה, תועבה היא,

למדנו אזהרה לשובב, אזהרה לנשכב מניין?

ת"ל דברים כג לא יהיה קדש מבני ישראל, ואומר מלכים א יד כד וַיִּשְׁכְּבֵם הַיְּהוָה בְּאֶרֶץ, עָשׂוּ כָּכָל הַתּוֹעֲבוֹת הַגּוֹי אֲשֶׁר הוּא יְיָשׁוּב ה' מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו', דברי רבי ישמעאל מה קדש האמור כאן יש זו תועבה, אף בלא יהיה קדש יש זו תועבה, והדר גמרינן תועבה האמור בלא יהיה קדש, מתועבה האמור במשכב זכור, דכתיב [ויקרא כ' י"ג בפרשת קדושים גבי עונשין] אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם דמיהם גם, מה תועבה האמור שם [במשכב זכור. מ'] אף נשכב במשמע, וגם קדוש היה בארץ. לשון זנות, [דכתיב] [כדכתיב עשו. מ'] כמנענות הגויס ומשכב זכור תועבה היא,

רבי עקיבא אומר, אינו צריך, הרי הוא אומר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה, קרי ביה לא תשכב קרי ביה נמי לא תשכב,

בהמה מנא לן?

ויקרא כ טו ואִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בְּבִהֶמָה מוֹת יוֹמָת וְאֶת־הַבְּהִמָּה תִּהְרֹגוּ:

דתנו רבנן, ויקרא כ איש פרט לקטן, אשר יתן שכבתו בבמה, בין גדולה בין קטנה [אין אצל הבמה שום חילוק בין גדולה לקטנה אלא בת יום אחד כבת מאה לחמא. מאיר], מות יומת בסקילה,

אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה, נאמר כאן תהרגו, ונאמר להלן ממית דברים יג כי הרג תהרגו, מה להלן בסקילה, דכתיב וסקלתו באבנים אף כאן בסקילה,

למדנו עונש לשובב, עונש לנשכב מנא? [אדם] זכר שנרצע לבהמה [זכר]? ת"ל שמות כב כל שוכב עם בהמה מות יומת, אם אינו ענין לשובב תניהו ענין לנשכב,

למדנו עונש, בין לשובב בין לנשכב, אזהרה מניין נשוכב בהמה כתיב וכל בהמה לא תמן שכבתך, אבל נשכב זכר לא כתיב [לכאורה אין רש"י מוסיף כאן כלום. ואולי כוונתו לפרש שמה שאומר הגמ' ת"ל ובכל בהמה וגו' אין זה תירוצו על קושית הגמ' אלא זה המשך הקושיא וסיום הקושיא הוא לנשכב מניין?]

ת"ל ויקרא כ כג ובְּכָל־בְּהִמָּה ל' אֶת־תֵּן שְׁכָבְתָּךְ לְמִמָּוֶה־בָּהּ וְאִשָּׁה ל' אֶת־עַמּוּד לִפְנֵי בְּהִמָּה לְרִבְעָה תִּכָּל הוּא,

רובע	ובכל בהמה לא תמן שכבתך (ויקרא י"ח כ"ג)	איש אשר יתן שכבתו בהמה (ויקרא כ' ט"ו)
נרצע לבהמה	לר"ע = ובכל בהמה לא תמן שכבתך לר"י: לאכ"י=כל שוכב עם בהמה (שמות כ"ב י"ח) לר"א=לא יהי קדש (דברים כ"ג י"ח)	כל שוכב עם בהמה מות יומת (שמות כ"ב י"ח) " "

מרתני: [איש] הבא על הזכור [בו"ו] דלא מקרי זכור אלא נקב המשכב. רש"י להלן גו': ועל הבהמה, והאשה המביאה את הבהמה עליה. ד"ם] [כולם] בסקילה [ואפילו הבהמה],

[ומקשה] אם אדם חטא בהמה מה חטאה, אלא לפי שבאה לאדם תקלה משול, עון על ידה, לפיכך אמר הכתוב תסקל,

ד"א, שלא תהא בהמה עוברת בשוק, ויאמרו, זו היא שנסקל פלוני על ידה:

[וצריך כאן ח' לימודים, אזהרה ועונש, לשובב ונשכב לזכר ובהמה],

גמ': זכר מנא לן? דת"ר ויקרא כ איש פרט לקטן, אשר ישכב את זכר מדלא כתיב איש [פי' שלא כתיב אשר ישכב את איש], לא חלק נשכבים בין גדול בין קטן להמחיש השוכב עליהם. מ', ואשמעין דלא צעין תרוייהו בני עונשין, ומינה נמי ילפינן דאי הוה נשכב גדול ושוכב קטן, כגון בן תשע שנים ויום אחד, דביאתו ביאה ולא (בני) [בן] עונשין הוה, (ומחייב) [דמחייב ?] נשכב,

משכבי אשה שמי משכבות יש צאשה, שוין זה לזה לחייב בכל ערייות, כדרכה ושלל כדרכה, מוגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה,

א"ר ישמעאל, הרי זה בא ללמד על זכר שחייב [באשה] אפילו שלא כדרכה ונמצא למד למשכב זכור, לא אינטריך קרא, דפשיטא לן דכל משכב זכר שלא כדרכה הוה, אלא האי משכבי לאשמעין אתא דהבא על אשה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב,

מות יומתו בסקילה, אתה אומר בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה, נאמר כאן דמיהם במ, ונאמר באוב וידעונו דמיהם במ, מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה,

דף נ"ד ע"ב

עונש שמענו, אזהרה מניין, ת"ל ויקרא כ ואת זכר לא תשכב

אבני חן על מסכת סנהדרין

אידי ואידי לא יהיה קדש הוא,

אביי אומר, אפילו לדברי רבי ישמעאל נמי חייב שתיים דמי
כמיז לא יהיה קדש בגבירי הוא דכמיז, כדאמרן לעיל, ונרבע לזהמה לאו מיניה
יליף אלא מדאפקיה בלשון שוכב, ואיכא לאו דלא תמן שכתבך [ולאו זה הוא בין
ארבע ובין אנרבע], דכתיב כל שוכב עם בהמה מות יומת, אם
אינו ענין לשוכב, תניהו ענין לנשכב, ואפקיה רחמנא
לנשכב בלשון שוכב, מה שוכב ענש והזהיר, אף נשכב
ענש והזהיר,

אבל הבא על הזכור, והביא זכר עליו, [וגם] הבא על
הבהמה, והביא בהמה עליו [דהיינו שעשה ד' עבירות בהעלם אחד],
בין לר' אבהו בין לאביי, לרבי ישמעאל חייב שלש לר' אבהו
בא על הזכור מלא משכב, הביא זכר עליו מלא יהיה קדש, בא על הבהמה מלא
תמן שכתבך, אבל משום נרבע לזהמה לא מחייב (בהדינא). העקוב למיסור) הביא
זכר עליו ד' [דתרמי צין נשכב צין נרבע לזהמה. מ'] מחד קרא נפקי [פי' מלא
יהיה קדש],
ולאביי, בא על הזכור והביאו עליו תרי נינהו, [מן הפסוקים] ואת זכר לא משכב
ולא יהיה קדש,
בא על הבהמה והביאה עליו מלא תמן שכתבך,

אבל משום נרבע לזהמה לא מחייב, דכיון [דמיון] [דילפינן?] נרבע מהאי קרא
(וכל) [דכל מ'] שוכב עם בהמה, מדאפקיה רחמנא בלשון שוכב לא מחייב אלא
אחת, כיון שאין חלוקין בלאוין,
[פי' מדאפקי' בלשון שוכב הוי בכלל לא תתן שכתבך, שרק למשל במשכב
זכר יש פסוק ואת זכר לא תשכב וגו', ועוד פסוק ערות אביך לא תגלה, שהם
לאוין חלוקים, אז עובר על שתי לאוין, אבל כאן הוא לשון אחד],

לרבי עקיבא [שלומד שוכב ונשכב מפסוק אחד, בין בזכר ובין בבהמה]
חייב שתיים,

תנו רבנן, זכור לא עשו בו קטן כגדול נשכב מיירי, והכי קאמר
ליחייב שוכב, כדאמרין לעיל אשר ישכב את זכר, צין גדול צין קטן, ואשמעינן
הכא דלאו בכל קטנים קאמר, אלא דלא צעין צי עונשין לחייב שוכב, אבל גדול
קטן צעין, ולקמן פריך מאי היא, בהמה עשו בה קטנה כגדולה
לחייב את הרובעה,

מאי לא עשו בו קטן כגדול אחיו קטן [נשכב] פטור שוכב, ואחיו
דקריית ליה גדול לחייב שוכב, דהא פשיטא לן דלאו גדול ממש זכר עונשין צי,
דהא את זכר כמיז, צין גדול צין קטן?

אמר רב, לא עשו ביאת פחות מבן תשע שנים, כבן תשע
שנים אם בא על פחות מבן תשע שנים, ולקמן מפרש טעמא,

ושמואל אומר, לא עשו ביאת פחות מבן שלש שנים, כבן

למדנו אזהרה לשוכב, לנשכב מניין? ת"ל דברים כג לא יהיה
קדש מבני ישראל, ואומר מלכים א יד וגם קדש היה בארץ
וגו' [כתובות הגוים] האי נמי מתעבותיהם הוא, דכתיב בפרשת ערוה (ויקרא
יח) כי את כל התעבות האלה עשו אנשי הארץ, דברי רבי ישמעאל,

רבי עקיבא אומר, אינו צריך, הרי הוא אומר לא תתן
שכתבך לא תתן שכיבתך [ע"כ הברייתא],

הבא על הזכור, והביא עליו זכר [בהמה זכר בשלא כדרכו] צהעלם
אחת, אומר ר' אבהו, לדברי רבי ישמעאל חייב שתיים דשני
לאוין הם, דמתרי קראי אמו, לפיכך חלוק מטאות ציניהם, והביא זכר עליו גרסינן,
ולא גרסינן זכור, דלא מקרי זכור אלא נקב המשכב, חדא מלא תשכב,
וחדא מלא יהיה קדש,

לדברי ר"ע אינו חייב אלא אחת דכיון דמחד קרא נפקי אין חלוק
מטאות ציניהם, לא תשכב לא תשכב חדא היא,

הבא על הבהמה, והביא בהמה עליו, אומר רבי אבהו
לדברי ר' ישמעאל חייב שתיים, חדא מלא תתן שכתבך
וחדא מלא יהיה קדש, לדברי רבי עקיבא, אינו חייב אלא
אחת, שכתבך ושכיבתך חדא היא,

אביי אומר, אפי' לדברי רבי ישמעאל נמי, אינו חייב אלא
אחת, דכי כתיב לא יהיה קדש, בגברי כתיב צונות דגברי כמיז,
אבל לזהמה אין צונות כדילפינן צינמות (נט, ז) מאתן זונה ומחיר כלב [פי'
והדרש הוא ולא מחיר זונה ואתן כלב שאם אמר לה קח מלה זה והבעל לכלבי
אין המלה נאסר] ולא שייך צה לשון קדשות, והאי דמנייה תנא לעיל לא יהיה קדש
לכונסא דמילתא, אבל עיקר אזהרה לאו מהתם,

אלא לרבי ישמעאל, אזהרה לנשכב מנא ליה?

נפקא ליה שמות כב יה מפלשכב עם־בהמה מו' יומת
דאפיקתיה לעונש לנשכב בלשון שוכב, (לילפיה) [למלפיה. מ'] משוכב לאזהרה,
הלכך אזהרה לשוכב ונשכב מלאו דלא תתן שכתבך הוא, חד במשעוטיה וחד
מדאיתקש לחציה, וכיון דחד לאו למריויהו אין חלוק מטאות ציניהם, אם אינו
ענין לשוכב תניהו ענין לנשכב,

ואפקיה רחמנא לנשכב בלשון שוכב, מה שוכב ענש
והזהיר, אף נשכב ענש והזהיר,

הנרבע לזכר [לאיש] והנרבע לבהמה, אומר רבי אבהו, לדברי
רבי עקיבא, חייב שתיים, חדא מלא תשכב, וחדא מלא
תתן שכתבך, לדברי רבי ישמעאל אינו חייב אלא אחת,

אבני חן על מסכת סנהדרין

שלש שנים,

במאי קמפלגני?

משכבות דמשכבי אשה כתיב אלא רב פפא ה"ק אם יש לחלק בין אשה לבחמה, איפכא הוה לי למימר. תוס'.

[נמצא דרב חסדא סבר דבאשה שני משכבות, ובבחה רק כדרכה, ורב פפא סבר דבאשה חייב רק כדרכה ובבחה חייב בכל נקב],

תניא (דלא כתרומתו וראה בהנחות ר' שלמה חזקן מוילנא זצ"ל שאין למחוק) זכר בן תשע שנים ויום אחד, הבא על הבחמה, בין כדרכה בין שלא כדרכה [זה דלא כרב חסדא, דאמר בבחמה משכב אחד, אבל אתיא כרב פפא דמחייב על כל נקב ונקב],

והאשה המביאה את הבחמה עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה, חייב [ויהיה קשה על רב פפא דאמר שבאשה אין החיוב אלא בכדרכה, ומשמע שגם אם מביאה על עצמה בחמה שלא כדרכה תהיה פטורה, אבל ראה רש"י לעיל דמשמע דכו"ע מודי שבמביאה בחמה על עצמה האשה חייבת בין כדרכה ובין שלא כדרכה, ולפ"ו לא יהיה קשה רק על רב חסדא ולא על רב פפא],

א"ל רבינא לרבא, המערה בזכור מהו שלא גמר ציאתו, איכא למאן דאמר (ציצת נה, ז) זו נשיקת אבר על הנקב, ואיכא למאן דאמר הערה זו הכנסת עטרה דהוא דבר מועט, אבל יומר הוא על נשיקה, מיהו גצי עריות קיימא לן (ציצת דף נ"ה) הערה כגמר ציאה, דכתיב גמדה את מקורה הערה, וילפינן (ציצת ט, א) שאר עריות מנדה דהקישא דר' יונה, כי (אם. רש"י) כל אשר יעשה מכל המועצות האלה [ציצת יט כט], הוקשו כולן זה לזה, הכא מאי,

[ומיהו זכר ובחמה לא ילפינן בהאי הקישא. מהרש"א. הא דלא יליף זכור ובחמה מהקישא דר' יונה, משום דאת מקורה הערה כתיב, והנהו לא שייך בהו מקור. תוס' יבמות נ"ד ע"ב ד"ה בזכור]

[ומתמה] המערה בזכור ! ויקרא יח משכבי אשה כתיב ביה בזכר, ומאי קא מציעא ליה, כל דמחייב באשה מחייב נמי ביה,

אלא המערה בבחמה מהו?

ויקרא כ ט וְעֵרֹת אָחִיו אִתּוֹ וְאִתּוֹת אָבִיו לֹא תִגְלֶה בִּי אֶת־שְׁאֵרוֹ הָעֵרָה עֹנֵם יִשְׁאוּ:

א"ל אם אינו ענין להערה דכתיבא גבי אחות אביו ואחות אמו, דלא צריכא דכתיב דכו (ויקרא כ) כי את שארו הערה, אם אינו ענין לגופיה, דהא איתקש דהא אחי דהקש להערה דנדה ככל שאר עריות דפרש"י, תניהו ענין להערה דבחמה,

[ומקשה] מכדי בהמה מחייבי מיתות ב"ד היא, למה לי דכתיב להערה דידה גבי חייבי כריתות אמות אב ואמות יס אין

רב סבר הוילי ואזהרת נשכב משוכב אתא, כדר' עקיבא כל דאיתיה בשוכב איתיה בנשכב, וכל דליתיה בשוכב ליתיה בנשכב ושוכב פחות מכן משע הבא על הזכור גדול וצר עונשין אינו מחייבו מיתה, דהא לאו ציאה היא, כדאמרין במסכת נדה (מה, א) ולקמן מיייתי לה בשמעמין בן משע שנים ויום אחד הבא על יצמתו וכו', הלכך, נשכב פחות מכן משע נמי אינו מחייב את שוכבו,

ושמואל סבר, משכבי אשה כתיב זכר [מקיש זכר לאשה], ואשה בת שלש שנים ראויה לציאה, ומחייב שוכבה מיתה, וזכר נשכב נמי לא שנא,

תניא כוותיה דרב, זכר [זכור. רש"י] בן תשע שנים ויום אחד הוא זכור, הא פחות מכן לא הוי זכור, וצנשכב קאמר, דלילו בשוכב לא קאמר זכור, ועוד אי בשוכב קאמר ולחייב את הנשכב גדול קאמר, מאי שנא זכור דנקט כל עריות נמי לא נחייבו על ידי ציאת קטן פחות מכן משע,

דף נ"ה ע"א

[והביריתא ממשיכה בעוד הלכה] [ו. ר"ח] הבא על הבחמה, בין כדרכה, בין שלא כדרכה מקרי רוצע, ומילי מילי קמני לה, והאשה המביאה את הבחמה עליה, בין כדרכה בין שלא כדרכה, חייב,

דרש רב נחמן, בר רב חסדא, באשה שני משכבות דכתיב זה משכבי [ואיש חייב עליה בין כדרכה ובין שלא כדרכה] ובבחה משכב אחד [שאינו חייב עליה אלא כדרכה] דהא לא כתיב זה משכבי, ולענין רביעה קאמר [בזכר הרובע את הבחמה],

דהאשה הנרצעת לבהמה מתחייב אף שלא כדרכה, כדך שהיא מתחייבת בצעילת אדם,

דלילו בצעילת אדם לא אינטריך לרב נחמן למימר, דקראי טוצא ומתניסין איכא, ורב פפא נמי לא מצי למימר איפכא,

מתקיף לה רב פפא, אדרבה [הא הסברא הפוכה ד] אשה דאורחה היא בצעילה [שאינו בא עליה], אמשכב מוחייב, אמידעם אחרינא דהיינו שלא כדרכה לא מחייב דאין אורחה, דאין הנאחה מרובה,

בהמה דלאו אורחא היא [לאדם] לצא עליה, ציאת שניהם שוין, לחייב עלה על כל נקב ונקב [פי' דבאשה אוליין בתר הנאתה, ולא לחייב רק כדרכה, אבל בהמה אוליין בתר הנאת האדם. ר"ן חמרא וח"י], אדרבה אשה דאורחה וכו'. הא פשיטא בבולה הש"ם דבאשה מתחייב אשני

אבני חן על מסכת סנהדרין

מיני ע"ז, א. של נכר סני בהשחתה, ב. אשרה דמשה בשריפה, ג. ע"ז דישרא' בעי גניזה חיינו וכלה. אהל משה בא"ז, הואיל ובא לאדם תקלה על ידן אלמא תקלה אף על פי שאין קלון, דהא אשירה לנכרי אינה קלון אלא תקלה, שאף הם הוזהרו על עבודה זרה,

המתעה [פ' מלשון תועה בשדה דגבי אבידה. רגל ישרה] **את חבירו, מדרכי חיים לדרכי מיתה, על אחת כמה וכמה** [פ' אסמכתא בעלמא היא לשנוא את המתעה, ולדוחפו ולדוחקו. חמרא וחיי],

אלא מעתה דמשום תקלה לחודה נסקלת **עובר כוכבים המשתחוה לבהמותו** דאיכא תקלה שהוא נהרג על ידה **תיתסר ומקטלא** ממסר הבהמה לישראל כהנהגה ונקטלה לבהמה [ובהמה שנעבדה הלא הדין הוא שאינה אסורה אלא לגבוה?]

[ומתירין] **מי איכא מידי דלישראל לא אסר** כהמסר כהמחלוא, דקיימא לן (תמורה כט, א) בעלי חיים אין נאסרין מפני עבודה זרה, דמלאיטריין קרא למיסר נעצד לקרנן גבוה, מכלל דלהדיע שרי, **ולעובר כוכבים אסר**,

ישראל גופיה ליתסר, מידי דהוה ארביעה דאקרינן לה ומקטלא, וכי לאטריין למיסר נעצד לגבוה [ראה מהרש"א ומהרש"ל, וכל המפרשים האריכו באן] כגון נעצד על פי עד אחד, או על פי העדלים, דגבירא לא מקטיל [ואין באן תקלה] ואינה נמי לא מקטלא, דהא רוצע ונרצע אסר להו קרא לגבוה, וקשיא לן [חמורה כט, א] למה לי קרא, ממסקנה ישראל כמיב, מן המומר לישראל, ואוקים [בחמורה כח, א] נרצע על פי עד אחד, או על פי העדלים, דגבירא לא מקטיל ואינה נמי לא מקטלא, כפרק ששי דתמורה,

[פ' ביון דאמרת דמשום תקלה לחודה מקטלא, נהרוג גם בהמה הנעבדת ע"י ישראל, אלא ודאי לא אמרינן הכי, דאין להביא רא' מהברייתא דאילנות, דהברייתא אינה אלא בדרך מוסר, וגם מה ששורפין האילנות הוא משום דאינם בעלי חיים ולא חם רחמנא עליהם כדאמרינן לקמן, וקשיא לרב ששת. וראה ראש משביר שפ' בענין אחר. א"ח]

[ובא לפשוט האיבעיא בעכו"ם שרבע בהמה אם הבהמה נסקלת] **אמר אביי, זה** [ישראל שרבע בהמה] **קלונו מרובה** שיש כאן קלון שעצר על מנזת קונו, וקלון שגילה עזמו כדצר מגונה, וזה **קלונו** דנכרי **מועט** וסבירא ליה לאצטרי תקלה וקלון בעינן, דליה ליה דרב ששת [שלומד מאשירה], אי נמי סבירא ליה כומיה, דמתוך שקלונו מרובה איכא קלון ואפילו (מנכרי) [לעוצד כוכבים. אמרי כזי וכ"ה בתוס'], ומיהו מאילנות לא גמר לה,

[פ' דאביי חולק על רב ששת ולא סבר דילפינן מאילנות לחרוג בהמה משום תקלה לחוד, רק רש"י מסופק בפירוש של זה קולנו מועט, ולפי לשון הראשון מפרש רש"י שאין אביי בא לתרץ קושיא הגמ' על רב ששת כלל, דאביי חולק על רב ששת בהלכה דעכו"ם הבא על בהמה, וסבר דאינה נהרגת, דפירוש הדברים

כסם מימה [בפרשת קדושים דכתיבי עונש עריות כתיב וערות אחות אמך ואחות אבך לא תגלה כי את שארו הערה עונם ישאו] **לכתביה גבי חייבי מיתות בית דין** מד מעריות של מיתב מימה, וליגמור **חייבי מיתות בית דין, מחייבי מיתות בין דין?**

הואיל וכוליה קרא (דעריות) [דעריות. רש"י] אחות אמך, ואחות אבך כי את שארו הערה וגו' (ויקרא כ') **לדרשא הוא דאתי** ציצמות צפרק הנה על ציצמותו (נד, ז), דהא כתיבא בכל חד ומד בלנפי נפשיה צפרשת עריות בלמרי מוט [ויקרא יח יב] ערות אחו' תאבדך ל' א' תגלה שאר אבך הווא: יג ערות אחו' תאמך ל' א' תגלה כר' שאר אמה הווא, והדר כתיב צקדושים מהיו [ויקרא כ ט], **כתיבא נמי מילתא דדרשא,**

בעא מיניה רב אחדבוי בר אמי, מרב ששת, המערה בעצמו, מהו? אמר ליה קבסותן [ראה לשון זה גם בקדושין כו, ושמעל עניני ממונות] דערמני, ששאלנני דבר שאי אפשר [בלומר הפכת את בני מעי להקיא ששאלנני דבר שאינו צריך כדמפרש רב אשי ואויל, רמ"ה, אתה מגעיל אותי. ראשונים. שט],

אמר רב אשי, מאי תיבעי לך, בקושי נקשיו של אבר לא משכחת לה שיוכל לכופו לעצמו [לאחוריו], **כי משכחת לה במשמש מת** כדבר ממ, בלא קושי,

[ואם כן אין כאן איבעיא ד] **למאן דאמר משמש מת בעריות פטור** פלוגמא היא בשצעות בשלחי ידיעות הטומאה (יח, א), **הכא פטור, ולמאן דאמר חייב, הכא מיחייב תרתין, מיחייב אשוכב ומיחייב אנשכב** דמרייהו אימנהו ציה,

[הטעם שמביא אופנים כאלו, יש לומר ע"פ מה דאמרינן במכות כג: כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר בעושה מצוה, ונמצא שעל כל עבירה שאינו עושה מגיע לו מצוה, ולכן מחפש עוד אופני עבירה, שגיעו לו מצות הרבה. ר' הירצקא ענגל שליט"א, ובעי"ז].

בעו מיניה מרב ששת, עובר כוכבים הבא על הבהמה מהו שמסקל הבהמה על ידו, **תקלה וקלון בעינן** גבי ישראל פרשין צממיתין חרי טעמי, א) לפי שצאם לאדם תקלה על ידה, ב) ושלל מהא עוצרת צוק לאחר זמן ויאמרו וכו', דהיינו קלון, **והכא** [פ' וגי נכרי תקלה איכא דכני נח הוזהרו על העריות, לקמן צפרקין סנהדרין (טו, א), **קלון ליכא** דרכן צק ואין מתציישין, ועוד דאקלון דידהו לא חס רחמנא, או דילמא תקלה, אע"פ שאין קלון?]

אמר [להו. ד"ס] רב ששת, תניתיה [שנינו בתו"כ בפרשת קדושים בפסוק איש אשר יתן שכבתו. ר' שלמה מוויילנא זצ"ל], **מה אילנות של אשירה דכתיב צהו** (דברים יב) משרפון **שאין אוכלין ואין שותין ואין מריחין, אמרה תורה, השחת שרופ וכלה** [ג' לשונות נגר ג']

אבני חן על מסכת סנהדרין

לא סיפא תקלה וקלון רישא הא קמ"ל דאפילו קלון בלא תקלה נמי מיחייבי, והיכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג,

וכרבעי רב המנונא, דבעי רב המנונא ישראל הבא על הבהמה בשוגג מהו, תקלה וקלון בעינן, והכא קלון איכא תקלה ליכא, או דילמא קלון אע"פ שאין תקלה,

אמר רב יוסף, תא שמע בת שלש שנים ויום אחד קיס להו לרנן דשזב אין בחוליה חוזרין, ומאן היא ראויה לנצח,

מתקדשת בביאה על ידי אביה אם מסרה אביה לאחר לנצח עליה לשום קדושין, דהאכ זכאי צמח בקדושה דכתיב (דברים כג) את צמי נחמי לאיש הזה, אבל היא עצמה ואמה ואחיה כשהיא יתומה אין זה קדושי תורה אלא רצון הוא דתקון, ולא הנריכוה גט אלא מילין בעלמא,

ואם בא עליה יבם קנאה ויאלה ידי יצום, ומתגרשת הימנו בגט ומקבלו אביה [וח"ה לאחר שתגדיל, היא בעצמה מוקבלת גיטה. מהרש"א עיי"ש] ואינה זריכה חליצה, דהא צביא יבם מלה רחמנא, דכיון שלקחה נעשית כאשמו לכל דבר שמגרשה בגט, וזה הרי בא [עליה], אבל פחות משלש שנים אינה צריכה, ואינה נקנית לו, ואם בא לגרשה בגט אינו יכול, אלא ימתין עד שמהא בת שלש שנים ויום אחד ויבעול, או עד שתצא שתי שערות ומחלוץ,

וחייבין עליה אם קבל אביה קידושין וצא עליה אחר, חייב עליה בושום אישת איש צריכה, אבל פחות מבת שלש, נהי דקדושי כסף שלה קדושין הן לחייב עליה לאחר שלש, אבל הצא עליה בתוך שלש לא נחייב אף על פי שהיא אשת איש דלאו צריכה היא,

ומממאה את בועלה (בגדלה) [בגדה. ד"ס, וראה רש"י], דקיימא לן (נדה לב, א) מרביא דוי"ו ואשה כי תהיה זבה, לרבות חטאת בת יום אחד שמטמאה בגדה, ומיהו כי מטמאה בגדה, במגע ובמדרס הוא דמטמאה טהרות, ואדם וכלים, כאשר נדה, אבל בא עליה בתוך שלש אינה מטמאתו טומאת שבעה כבועל נדה, דכתיב ציה (ויקרא טו) וטהי נדה עליו, אלא הרי הוא כנוגע בעלמא לטומאת ערב, משום דלאו צריכה היא, אבל בת שלש מטמאתו כדין בועל נדה,

לטמא משכב תחתון בעליון שהבועל נדה מטמא משכב התחתון משום משכב, אפילו לא נגע בו, כעליון של זב, הכי מפורש במסכת נדה בפרק בנות כותים (לב, ב) שאין משכבו של בועל נדה חמור כמשכב נדה, וכמשכב זב, שנעשים אב הטומאה לטמא אדם וכלים, דכתיב בהו, וכל אשר יגע במשכבה, אלא הרי הוא כעליון של זב, בגד שנישא על גבי הזב, שאינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין, ומקראי ילפינן לה התם,

ניסת לכהן על ידי קדושי אביה אוכלת בתרומה אבל פחות מבת שלש, אף על פי שקדושה קידושין על ידי אביה, הואיל ואין צריכה צריכה, אין חופתה חופה, והוא לא כארוסה, דאף על גב דקנין כספו הוא, אמרו רבנן אין האשה אוכלת בתרומה, עד שתכנס לחופה,

הוא זה קלונו מעט חיינו קלונו של הגוי הרובע בהמה, וקלון גוי פחות מקלון ישראל, (ומה שהביא בעקוב למישור גירסא ברש"י "דעבורת כוכבים מועט" לא ידעתי לפרשו),

וא"נ פירוש רש"י באופן אחר, דבא לתרין קושית הגמ' על רב ששת, אי הורגין משום תקלה לחוד למה אין הורגין בהמה הנעבדת ? ומפרש רש"י דזה קלונו מרובה וכו' דאמר אביי, חיינו דמחלק בין בהמה נרבעת שאפילו לגוי קלונו מרובה, אבל נעבדת אפילו לישראל קלונו מועט, ונמצא שלהלכה סבר רב ששת וחולק עליו רק שאין ללמוד מאילנות. והנה לקמן בתיורו של רבא מפרש רש"י בלשון השני כאן, וכן בר"ח שם מפרש זה קלונו מרובה "קלון הרובע מרובה הן העובד" בלשון השני כאן. א"ח]

והרי אילנות דאין קלונן מרובה, ואמרה תורה השחת שורף וכלה?

בבעלי חיים קאמרינן דלא מתסרי צמלתא זוטרת דחם רחמנא עלייהו שהנריך להם צית דין של עשרים ושלשה והעדאת עדים [לכאורה י"ל שיש צער בעלי חיים, וע"כ חם רחמנא עליה ואין ללמוד מאילנות. בעמ"ח"ם פתחי שערים בסוף הגמ']

רבא אמר, אמרה תורה בהמה נהנית מעבירה תיהרג להכי לא ילפינן נעבד מנרבע, משום דלא נהנית הבהמה מעבירה, וגבי נכרי הצא על הבהמה כרז ששם סבירה ליה דהא איתנהיא מעבירה,

והרי אילנות דאין נהנין מעבירה, ואמרה תורה השחת שורף וכלה? בבעלי חיים קאמרינן דחם רחמנא עלייהו,

ת"ש דתקלה בלא קלון מקטיל, מדקתני במתניתין תרי צדי והוא רישא משנה יתירה, דקתני סיפא דבר אחר וכו' ומתקן סיפא משמע דתרווייהו איכא, דקתני, ויאמרו זו היא היינו קלון, ושנסקל היינו תקלת עבירה, ומדמנא לרישא שמע מינה תקלה גרידא דוקא נקט בלא קלון, כגון נכרי, דהא ליכא למימר תנא רישא תקלה וסיפא קלון למימר דתרווייהו בעינן דהא מדסיפא שמע מינה, ד"א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה, מאי לאו

דף נ"ה ע"ב

מודסיפא תקלה וקלון ודאי תרווייהו איכא [פ' ולא תיבא משום הא, דרישא מורי בעכו"ם, אלא], ואימא לך דכולה מתניתין בישראל קא מיירי, ואשמועינן רישא דאף על גב דליכא אלא חדא קלון בלא תקלה, כגון ישראל שוגג כספור מותר, דאיכא קלון שגיגה עצמו בדבר מגונה, ותקלה ליכא, ומאי תקלה דקתני שצאת לאדם תקלה על ידי תקלת קלון קאמר, וניחא לאוקמה הכי ולא תוקמה רישא צעוד כוכבים [ולחייב אתקלה לחוד] וסיפא בישראל, רישא תקלה בלא קלון, והיכי דמי עובר כוכבים הבא על הבהמה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

עילויה, עליה ידידה חס רחמנא, אבהמה לא חס רחמנא,

תא שמע, דבר אחר, שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו, זו היא שנסקל פלוני על ידה,

מאי לאו, מרסיפא תקלה וקלון דהא קמי יאמרו זו היא היינו קלון, וקמי שנסקל היינו תקלה, משנה ימירא ד רישא לאימיו קלון בלא תקלה בלא תקלה אדם, ומאי תקלה דקמי זה תקלת קלון, דאילו לאימיו תקלת עזירה בלא קלון בזה לא מצינא לאוקומא, דבישראל תקלת עזירה בזהמה בלא קלון לא משכחמ לך, (וקא) [דקא ?] סלקא דעתך דכולה בישראל קא מיירי, והיכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג?

לא, סיפא תקלה וקלון, רישא תקלה בלא קלון, והיכי דמי עובר כוכבים הבא על הבהמה, וכדבעו מיניה מרב ששת [לעיל גה. עובר כוכבים הבא על הבהמה מהו]:

[מצוה ע, לאו דברכת השם: ומשרשי המצוה בברכת השם, לפי שמתרוקן האדם במאמר הרע ההוא מכל טובה, וכל חוד נפשו נהפך למושחית, והנה הוא נחשב כבהמות, כי באותו דבר ממש שהבדילו השם יתברך לטובה ובו נעשה "אדם" והוא הדיבור, שנבדל בו ממיני הבהמות, מבדיל הוא את עצמו לרעה ומצויא עצמו לגמרי מכל גדר הדעת, ונעשה כשרץ נמאס ונאלח ולמטה ממנו וכו'. חינוך, עיי"ש עור],

ויקרא כד טו וְאֵלֶיךָ יִשְׂרָאֵל תִּדְבֹּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יִקְלָל אֶל־הָיוֹ וְנִשְׁאָ חֲמָאוֹ: טו וְנִקְבַּח שֵׁם ה' מוֹת יוֹמָת רְגוֹם יִרְגְּמוּבֹי כִּלְיָהֶעֱדָה כִּגְרָאֶרְחָה בְּנִקְבֹי שֵׁם יוֹמָת:

מתני': המגדף [את ה'], אינו חייב עד שיפרש השם שזכור את השם, אבל אם לא הוסיף שם מפיו, אלא שמע שם יוצא מפי אחר, וזרכו [וקללו] פטור,

א"ר יהושע בן קרחה

דף נ"ו ע"א

בבב' יום [פירושו של בבל יום הוא] "כל זמן" שהיו נושאין ונותנין צדיקות עדים [שמעדין על אחד שברך את השם], היו דנין את העדים בכינוי, יכה יוסי את יוסי' דנין אותן בכינוי, כלומר היו דנין עמהן וצודקין אותם בכינוי, היאך אמר, כך אמר יכה יוסי את יוסי,

האי כינוי לאו כינוי השם קאמר [פי' אין הכוונה על אחד מבינוי השם], אלא ציט דין מננין צדיקיהם הקללה כלפי אחרים [וייסי הוא אחרים לגמרי], כל מי שמהפך דבריו ומדבר כאלו זה שמדבר ומקלל ומולה באחר, קרי ליה כינוי בלשון חכמים, ויש לו חזק בשבועות (לה, א) [שכתב שם "ובבל הכינוי"], וגם

בא עליה אחד מן הפסולים כגון נכרי, או חלל, או נמין וממזר פסלה מן הכהונה [התרומה] דהא ביאתה ביאה, וביצמות (סת, א) ובקדושין בפרק בתרא (סט, ב) ילפי לה מהאי קרא, ובה כהן כי תהיה לאיש זר וגו' כיון שנבעלה לפסול לה פסלה עולמית, והתם יליף לה שפיר, ולויה וישראלית מרצו מרצויה דבת ובה,

ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה, מומתין על ידה אם ממייבי מימות הן, דהא ביאתה ביאה, והיא פטורה דלאו בת עונשין היא,

[ומדיין] אחד מכל עריות, ואפילו בהמה, והא הכא דקלון איכא, תקלה ליכא דלאו בת עונשין היא, והרי היא בכלל שוגג, וקתני מומתין על ידה?

כיון דמוזידה היא, תקלה נמי איכא, ורחמנא הוא דחס עלה, עלה ידידה חס, אבהמה לא חס,

אמר רבא, ת"ש, בן תשע שנים ויום אחד, הבא על יבמתו קנאה ליורשה, ושלא תפטר עוד בחליה אלא בגט, ואינו נותן גט עד שיגדיל שהי על ידי קדושי אחיו גדול נאסרה, וגירושין של זה אינן משוּבֵּין להפקיע קדושי אחיו, דקטן הוא ואינו בן דעת [פי' שאם היה קונה אותה משום קנין ידידה היה יכול להוציאה בגט גם קודם שיגדיל, # דכבלעו כך פלמו],

ומממא כנדה כעול נדה, ולא כנוגע, לטמא משכב תחתון בעליון שלו, התחתון כעליונו של זה, אבל פחות מכן משע אינו אלא כנוגע בנדה לטומאת ערב,

פוסל את האשה ביאתו מן התרומה, אם הוא אחד מן הפסולים ואינו מאכיל אם הוא כהן ובה עליה לשם קדושין, אינו מאכילה בתרומה, דקטן אף על גב דביאתו ביאה אין קניינו קנין, ולא קרינא ביה קנין כספו,

ופוסל את הבהמה מעל גבי המזבח משום נרצע, כגון על פי עד אחד או על פי בעלים, שאינה נסקלת ואינה נאסרת להדיטו,

ונסקלת [הבהמה הנרבעת] על ידו אם יש עדים, דאין שור ובהמה נסקלין אלא על ידי עדים וסנהדרין, כדאמר בפרק קמא (ב, א) כמיסת בעל כך מיסת השור,

ואם בא על אחת מכל העריות האמורות בתורה [הם] מומתים על ידו,

והא הכא קלון איכא, תקלה ליכא, וקתני נסקלת על ידו?

כיון דמוזיד הוא תקלה נמי איכא, ורחמנא הוא דחס

אבני חן על מסכת סנהדרין

פרשו גדולי המפרשים [הראב"ד] דרך פשט שמרמזו לענין סומה שניתן לימחות על המים. מאירי?]

בעינא שם בשם, וליכא כדליף לעיל, ונקיזה לא משכחא שם נשם
שיקוב את חצירו,

ואימא דמנח שני שמות אהרדי כמזכיר בשמי חמיות קלף ויתנס זה על זה **ובזע להו? ההוא נוקב וחוזר ונוקב נסמן הוא ואין שם נוקב** את (שם. מ') חצירו, ללאחר שיקוב העליון, יקוב התחתון,

ואימא דחייק שם אפומא דסכינא, ובזע בה [את השם השני, ונמצא הוא נקב שם בשם], **ההוא חורפא דסכינא הוא דקא בזע,**

אימא [שנוקב אינו חותך, אלא] **פרושי שמיה הוא** נאומיותיו ופירושה [אסור לקרא השם המיוחד בכתבו ולהוכיחו באותיותיו ופרושו וכו'. המאירי,
באותיותיו הוא לומר את האותיות י-ה-ו-ה, ופירושו היינו לקרותו במפורש כמו שאומר מלים אחרים, דהיינו לבטא המילה יהוה כמו שמבטאים הגוים, היינו שיש שני איסורים, לומר האותיות, ואין לומר אלא 'ק' ו' 'ק' בקי"ף וכדומה, וכן אסור לבטאו בפירוש כמו שמבטא מילה אחרת, וראה תוס' ע"ז יח.,

וז"ל התוס' בסוכה ה. בראש העמוד ההוגה שם באותיותיו פירש בקונטרס שדורש אותיות של שם בן ארבעים ושתים # [לא ידעתי על איזה דברי רש"י כיוונו] ואעפ"כ נוהגין בכל השמות],

דכתיב במדבר א ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר נקבו בשמות, ואזהרתיה מהכא דברים ו את ה' אלהיך תירא?

חדא דבעינא שם בשם, וליכא, ועוד [לשון האזהרה "את ה' אלקיך תירא" הוא לשון עשה] **הויא ליה אזהרת עשה, ואזהרת עשה לא שמה אזהרה ולא ענש עליה מימה,**

ואיבעית אימא [בהתירוץ כאן משתמש בג' לשונות חדא, ועוד, ואב"א. משמר הלוי], **אמר קרא ויקרא כד ויקב ויקלל, למימרא דנוקב קללה הוא,**

ודילמא עד דעבד תרווייהו פרושי וזכוכי, ונחמא לא ממייז? **לא סלקא דעתך, דכתיב ויקרא כד הוצא את המקלל, ולא כתיב הוצא את הנוקב והמקלל, שמע מינה חדא היא,**

תנו רבנן, **איש, מה ת"ל איש איש** נצרכת השם כמזכיר איש איש כי יקלל אלהיו וגו' (ויקרא כד)? **לרבות את העובדי כוכבים שמוזהרין על ברכת השם כישראל** [ובספרא ויקרא כד פרק יט אות רמב הלשון להביא את העכו"ם שהיו נהרגים על קללת ה' כישראל], **ואינן נהרגין אלא בסייף, שכל מיתה האמורה בבני נח, אינה**

נלשון המקרא [איוב לב כא **לֹא־נָא אֶשָׁא פְּנֵי־אֵלִים**] וְלֹא־תִקְדָּם ל' א' תִּכְנֶה [איוב אומר לא אדבר על אדם בכינוין ברמז כאילו אין דברי עליו אלא בפה מלא אדבר]: **נכ פי ל' א' יִדְעָמִי תִכְנֶה** [פי' כי איני יודע לכנות והדבר זר אצלי] [פְּקַשְׁט יִשְׁאַלִי עֲשֵׂי?],

ולכסי נקט יוסי את יוסי, דלרצב אותיות איכא נשם בן ארבע אותיות, דלחיז חייז אלא על שם המיוחד, דהיינו שם בן ארבע אותיות, ומשום דמשנזנו של יוסי כמשנזנו של אלהים, ולכסי נקט יכה זה את זה, דילפינן לקמן דלחיז חייז עד שינכר שם נשם,

[ובספר יד רמה כתב וז"ל, ולחיז נקט יוסה לפי שיש בו יו"ד וא"ו ה"א שהן רוב אותיות של שם בן ארבע אותיות שהן יו"ד ה"א וי"ו ה"א, ואית דגרסי יוסי יו"ד וא"ו סמ"ך יו"ד, וקאמרי דבירושלמי מפרש דלחיז נקט יוסי משום דאית ביה עשרין ושית כמנין יו"ד ה"א וא"ו ה"א ביגמטריא, וסמ"ך סימן, ואנן לא חזי להו],

נגמור הדין (וצאו) [ושאו. ד"ס] **לומר חייז הוא לא הורגין לא היו יכולין להרגו בכינוי על פי עדות ששמעו, שהרי לא שמעו מפייהם אלא קללת מינו, אלא מוציאין כל אדם לחוץ דגנאי הוא להשמיע צרכת השם לרבים, שואלין את הגדול שביניהן, ואומר לו, אמור מה ששמעת בפירוש, והוא אומר,**

והדיינין עומדין על רגליהן, וקורעין צנדיהם ולא מאחין עולמית, וטעמא מפושט צנמרא, והשני [הער השני] **אומר אף אני כמוהו שמעתי כמותו, ואין צריך לחזור ולהזכיר צרכת השם, והשלישי אומר אף אני כמוהו:**

נבמ: תנא, עד שיברך שם בשם כגון יכה פלוני את פלוני, או יקלל שם פלוני את שם פלוני [פ' חיוב מיתה אינה אלא אם מקלל שם בשם, אבל מה שהוא מקלל מעצמו למידין מן הפוסקים שאינו חייב עליה סקילה,
וז"ל הר"ן: נראה שלענין קריעה אינו צריך שם בשם, שהרי אף לענין מיתה של בני נח אמרו בסמוך דלא בעינן שם בשם, וכן נראה שאף לענין מלקות אינו צריך שיהיה שם בשם. עיי"ש],

מנהגי מילי? אמר שמואל דאמר קרא ויקרא כד מז ונקב שם ה' מז יומת רגו' ע' ירגמרו' ב' בל-תעשה פגור פאזרח וגו' פנקבו' שם יומת להכי אהרדיה דהאי קרא, לומר לך עד שיקוב שם נשם,

ממאי דהאי נוקב לישנא דברוכי [קללה בלשון נקיה] **הוא עד לא תעשון לשון קושא הוא, דאין מירון צינמס? דכתיב במדבר כג מה אקב לא קבה אל, ואזהרתיה מהכא שמות כב אלהים לא תקלל,**

ואימא מיברו הוא שלא (למחז) [יחמז. מ'] **סנין, לדקור נקב נקב, נשם הכתוב נקלף, דכתיב מלכים ב יב ויקב חור בדלתו, ואזהרתיה מהכא דברים יב ואברתם את שמם וסמך ליה לא תעשון כן לה' אלהיכם** [וזה שסמך לו אחר כן "כי אם אל המקום אשר יבחר ה'"]

אבני חן על מסכת סנהדרין

גר ואזרח בסקילה, אבל עובד כוכבים בסייף, סלקא דעתך אמינא הואיל ואיתרבו להאי פרשתא לכנויין איתרבו, אף לכל האמור צפרשה ובסקילה, קמ"ל,

ורבי יצחק נפחא, אליבא דרבנן כיון דאמרי רבנן נכריס פטורין [במיוחד] מן הכנוי כשראל, גר ואזרח מאי קא ממעטי אי למעוטינהו מסקילה לא איצטריך, דמהיכא חיתי הא לא אתרבו צהא פרשתא דבשלמא לר' מאיר סלקא דעתך אמינא הואיל ואיתרבי איצטרי, האי ויקרא בר כגר כאזרח מאי עביר ליה? גר ואזרח הוא דבעינן שם בשם, אבל עובד כוכבים לא בעינן שם בשם,

איש איש למה לי בין לר' מישא בין לר' יצחק נפחא, אליבא דרבנן, צרכא השם מוילו ה' אלהים נפקא, כנויis מגר ואזרח נפקי לר' מישא, ואי לר' יצחק נפחא הא אמר לרבנן פטורין?

דיברה תורה כלשון בני אדם,

תנו רבנן, שבע מצות יליף לה לקמן נצטוו בני נח, 1. דינין, 2. וברכת השם, 3. ע"ז, 4. גילוי עריות כולן חוץ מנערה המאורסה, כדכתיב (צדאשית כ) גזי אצימלך הנך מת על האשה אשר לקחת והיא צעולה בעל, צעולה בעל יש להם, נערה המאורסה אין להם, 5. ושפיכות דמים, 6. וגזל, 7. ואבר מן החי,

[וסימנך: ארבע הראשונים הם א' ב' ג' ד', א' בר מן החי, ב' ברכת השם, ג' זל, ד' דינין, ועוד שלשה עבירות החמורות. משמר הלוי בשם ספר תולדות אדם],

דף נ"ו ע"ב

רבי חנניה בן (גמלא) [גמליאל] אומר, אף על הדרם מן החי כולהו יליף טעמייהו לקמן,

רבי חידקא אומר, אף על הסירוס,

רבי שמעון אומר, אף על הכישוף וזו היא שמוכר והולך, [דברים יח י'] ל' אִי־יִמָּנֶה בְּךָ מַעֲשֵׂי דָנִי וְיִצְחָק קָסָם קָסָמִים מִעוּ גֵן וּמִנְחָשׁ וּמִכַּשָּׁף: יא וְחֶזֶק קֶזֶק וְשָׁאֵל אוֹ ב' וְיִדְעֵנִי וְדַלְשׁ אֶל־הַמָּמָס: יב בְּיָתוֹ עֲצַת ה' פֶּלֶאֱשָׁה אֱלֹהִים וּבְגִלְגַּל הָפְתוּ עֲצַת הָאֱלֹהִים [ה' אֵל הָאֵף מו' רִישׁ אוֹ קָס מִשְׁפָּחָה] וגו', ומדעגשו עליהם, שמע מינה הוזהרו על כולם, דלא עגש אלא אם כן הוזהר [ר"ע דלעיל גר. ובעוד מקומות אמרין עונש שמענו אזהרה מנין? וראה משמר הלוי],

רבי יוסי אומר, כל האמור בפרשת כישוף, בן נח מוזהר עליו,

דברים יח לא ימצא בך, מעביר בנו ובתו באש, קוסם קסמים, מעונן, ומנחש, ומכשף, וחובר חבר, ושואל אוב וידעוני,

אלא בסייף דכתיב צהו (צדאשית ט ו') [שופך דם האדם] צאדס דמו ישפך [בני אדם ימיתו אותו], ומימיה אחרת לא הוזהרה צהס,

והא מהכא נפקא דנכריס מוזהרין על צרכא השם מוהרתם נפקא, ה' זו ברכת השם לקמיה דרשינן ויזו ה' אלהים וגו'?

אמר ר' יצחק נפחא, לא נצרכא האי איש איש אלא לרבות את הכינויין, שיהו הנכריס מוזהרים על צרכא כשראל, דאי מהתם, הוה אמינא שם המיוחד דוקא דכתיב ה', דהאי אלהים צההוא קרא לאזהרת עצודה זרה דרשינן ליה לקמן,

ואליבא דרבי מאיר מתוקמא דמחייב ישראל על הכנויין מהאי קרא, ואחא איש איש להשוות נכריס וישראל בכל הני כנויis, כגון אלהים, שדי, צבאות, ולא דמו לכנויis דמתניתין, דקמני יכה יוסי את יוסי, דכנוי דקמני מתניתין דנין את העדים צכינוי לאו כנוי השם הוא, כדפרשינן לעיל,

דתניא ויקרא בר איש איש כי יקלל אלהיו, ונשא חטאו, מה תלמוד לומר, והלא כבר נאמר ויקרא בר ונוקב שם ה' מות יומת,

לפי שנאמר ונוקב שם מות יומת, יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד דהא כתיב ה' והיינו שם מיוחד, דכתיב זה שמי לעולם (שמות ג'), מניין לרבות כל הכינויין?

תלמוד לומר איש כי יקלל אלהיו דהיינו כנוי, דלאו שם המיוחד, וסמין ליה מימיה, ונוקב שם ה' מות יומת, וקאי נמי אכי יקלל אלהיו מכל מקום, דברי רבי מאיר,

וחכמים אומרים, על שם המיוחד במיתה דכתיב ונוקב שם ה' וגו', והאי ונשא חטאו לא מימיה, אלא ונשא חטאו דכרת, ועל הכינויין באזהרה אלהים לא תקלל אף על הכנויין מוהר, ושם המיוחד נמי צהא אזהרה נפיק, דכל אלהים לשון שררה [ואלדנות. מ'] כמו (שם שמות ז) נתתיך אלהים,

ופלוגא דרבי מישא הא דאמר ר' יצחק נפחא לרבות את הכנויis ואליבא דר' מאיר דמשמע הא לרבנן פטור בן נח על הכנויין, פליגא דר' מישא דאילו סבר אף על גב דאמרי רבנן על הכנויין באזהרה צישראל, מיהו נכרי חייב מימיה מכגר וכאזרח מדכתיב גר ואזרח ימירה שמע מינה לחיובי נכריס צכנוי,

דאמר רבי מישא, בן נח שבירך את השם בכינויis, לרבנן חייב, מאי טעמא דאמר קרא ויקרא בר כגר כאזרח, גר ואזרח הוא דבעינן בנקבו שם, אבל עובד כוכבים אפילו בכינוי,

ורבי מאיר דאמר גר ואזרח חייבין צכנוי, ונכריס אתרבו מאיש איש האי כגר כאזרח מאי עביר ליה (מ) מאי קא ממעט גר ואזרח [הא דכתיב בויקרא בר טז כגר כאזרח] לצני נח [פי' מה אינו נוהג בבני נח]?

אבני חן על מסכת סנהדרין

אל האלהים, אלא ויצו זו ע"ז מאי משמע?

רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי, חד אמר שמות לב סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם וגו', וחד אמר הושע ה יא עֲשׂוּק אֶפְרַיִם מִד שגאלו ו רָצוּן מִשְׁפָּט רָעוּץ עַל יְדֵי שְׁפָטוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כִּי הוּא אֵיל הַלֶּךְ, אֲחֵרֵי־צָו [מלשון צוואה. מצו] מפני שנתרפה ללכת אחרי נזוי של נציאי הצעל,

מאי בינייהו? איכא בינייהו עכו"ם שעשה ע"ז ולא השתחוה לה למאן דאמר עשו משעת עשייה מיחייב למאן דאמר כי הואיל הלך עד דאזיל בתרה ופלא לה,

אמר רבא, ומי איכא למאן דאמר עכו"ם שעשה ע"ז ולא השתחוה לה חייב,

והתניא בעכו"ם דברים שבית דין של ישראל ממיתין עליהן בן נח מוזהר עליהן, אין בית דין של ישראל ממיתין עליהן אין בן נח מוזהר עליהן,

למעוטי מאי, לאו למעוטי עכו"ם שעשה ע"ז ולא השתחוה לה?

אמר רב פפא, לא, למעוטי גיפוף [פי' חיבוק] ונישוק אצל עשה אחריו מילוי אף על גב דבית דין של ישראל אין ממיתין, [ד?] מגפף ומנשק, אחריו צממיתין [לקמן ס, 3] דגבי ישראל אינו נהרג,

גיפוף ונישוק דמאי, אילימא כדרכה שדרך עבודתה כן, ישראל נמי כל עבודה שדרך עבודתה כן ישראל חייב עליה ואפילו הוא דרך ציון כגון פוער לפעור חורק אבן למרקוליס, כדאמר צממיתין [לקמן ס'] וילפינן מקראי, וכל שכן כשהוא דרך כבוד, דכולהו כדרכן נפקי מאיסה יעצדו הגוים האלה את אלהיהם וגו', בר קטלא הוא, אלא למעוטי שלא כדרכה,

דינין בני נח איפקוד, והתניא, עשר מצות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן דינין, ושבת, וכיבוד אב ואם,

דינין דכתיב שמות טו שם שם לו חוק ומשפט, שבת וכיבוד אב ואם דכתיב כחצי בדברות האחרונות, גבי שבת וכבוד אב ואם, דברים ה כאשר צוך ה' אלהיך והיכן נזך, הא ליכא למימר דמשה הוה אמר להו בערבות מואב, כאשר נזך בסיני, דמשה לאו מאליו היה שונה להם משנה תורה ומוסרים על מנחותיה, אלא כמו שקבלה [הוא, ו. מ'] היה חוזר ומגיד להם, וכל מה שכתוב בדברות האחרונות, היה כמוז כלוחות, וכן שמע בסיני, ואמר רב יהודה כאשר צוך במרה?

אמר רב נחמן, אמר רבה בר אבבה, לא נצרכה אלא לעדה [וכן. מ'] נצטוו ישראל צמרה להיות דנין בנסהדרין של עשרים ושלשה, כדאמרין

ודורש אל המתים וגו', ובגלל התועבות האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך, ולא ענש אלא אם כן הזהיר,

[וכן חקות הגוים כגון קוסם ומעונן וכו' אעפ"י שהם חקות הגוים, ונמשכים מהם לעקרי ע"ז מותרים הם בכולם [אליבא דת"ק] ואעפ"י שנאמר בהם בגלל התועבות ההם ה' מוריש אותם, ואם כן למה נענשו אחר שלא הזהירו? לא אמרה אלא שהם סולם ומבוא לעניני עבודות זרות שעליהן נענשו. מאיר]

רבי אלעזר אומר, אף על הכלאים,

מוֹתְרִין בְּנֵי נָח לְלבוֹשׁ כְּלָאִים סִפָּא דמילתא דר' אלעזר הוא, [וכוונתו מפרש] [וכוונתו מפורש. מ'] לקמן, ולזרוע כלאים, ואין אסורין אלא בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן,

מנהגי מילי? אמר ר' יוחנן דאמר קרא בראשית ב ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל,

"ויצו" אלו הדינין, וכן הוא אומר בראשית יח כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' [ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. ד"ס],

"ה' " זו ברכת השם, וכן הוא אומר ויקרא כד ונוקב שם ה' מות יומת,

"אלהים" זו עבודת כוכבים, וכן הוא אומר שמות כ לא יהיה לך אלהים אחרים,

"על האדם" זו שפיכות דמים, וכן הוא אומר בראשית ט שופך דם האדם וגו',

"לאמר" זו גילוי עריות, וכן הוא אומר ירמיה ג לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר,

"מכל עץ הגן" ולא גזל מדאגטריך למישרי ליה ולהפקיר לו עני הגן שמע מינה שאינו מופקר לו נאסר לו,

"אכל תאכל" ולא אבר מן החי העומד לאכילה, ולא תאכל אבר מן החי דבהמה צמייה אינה עומדת לאכילה אלא לגדל ולדוה,

כי אתא רבי יצחק, תני איפכא,

"ויצו" זו עבודת כוכבים,

"אלהים" זו דינין,

בשלמא אלהים זו דינין דכתיב שמות כב ונקרב בעל הבית

אבני חן על מסכת סנהדרין

כמאן אולא, הא דאמר רב יהודה אמר רב,

אלהים אני נאמר לאדם הראשון [ויצו ה' אלקים על האדם], לא תקללוני כדאמרין אלהים לא תקלל,

אלהים אני, לא תמירוני (כדאמרין) [כדכתיב. משמר הלוי] לא יהיה לך אלהים אחרים על פני זולתי,

אלהים אני כדאמרין אלהים לשון שררה ורצנות, כמו נחמך אלהים לפרעה (שמות ז) **יהא מוראי עליכם** יהא מוראי עליך ולא מורא בשר ודם, לא תגורו מפני אש, כי המשפט לאלהים הוא, (דברים א) דהיינו דינין [לומר בן לשון "מוראי עליך" דהיינו בתוך לבך, משום שהיסוד לעיוות המשפט הוא בנגיעה בעומק הלב. משמר הלוי], [ויש מפרשים היינו דינים שמצוה עליהם להושיב דינים לתקן המעוות ולעשות דין ברשעים, ועל ידם יהא מוראת שמים על בני אדם שלא יעברו על המצוה בפרהסיא, ונכון הוא. ר"ן]

כמאן, כיש אומרים דמצי לכולהו,

חכמים	ר"מ	
איש איש	לרצות עב"ם ישראל	דיצנה מורה כלשון צנ"א
כי יקלל אלקיו	כיווין למיתה (סקילה)	כיווין להחיה (כרת)
ונוקב שם ה'	שם הוי' למיתה	שם הוי' למיתה ציטורא
כגר כאזרח	עב"ם צסיף	עב"ם חייב מיתה על הכיווין אליצא דר' מיישא , עב"ם לא צעי שם צס אליצא דר"י נפשא
ולו ה' אלקים		שם הוי' למיתה בעב"ם

תנא דבי מנשה, אי דריש ויצו, אפילו הנך נמי דינין וצרכת השם, אי לא דריש ויצו, הני מנא ליה?

לעולם לא דריש ויצו, הני כל חדא וחדא באפי נפשיה כתיבא [כל אחד מהמצוות יש לה פסוק לעצמו],

1,2. ע"ז וגילוי עריות

דף נ"ז ע"א

דכתיב בראשית ו ותשחת הארץ לפני האלהים מדליענש עליהו

(לעיל ב, א) עדה שופטת ועדה מזלזלת, דנכריס לא איפקוד צהכי, כדילפינן לקמן סנהדרין (נו, ז) מקראי דבן נח נהרג צעד אחד וצדיין אחד ועדים, והתראה,

אי הכי, מאי והוסיפו עליהן דינין אין אלו דינין אלא מנות דיינין?

אלא אמר רבא, לא נצרכה, אלא לדיני קנסות הוסיפו צמרה, דבני נח לא הוזהרו עליהן, דכתיב וילך [פ' ובין דלמודין מ"ויצו" לא משמע דיני קנסות, כמו שבמשיך], וגמרינן לה מאשר יזהר דהתם נדקה ומשפט כתיב, דהיינו דין ופשיה, אבל קנסות לאו משפט נינהו דקנסין ליה טפי מדיניה,

אכתי והוסיפו בדינין מיבעי ליה דניהו משמע שהוסיפו להם צהלכות דינין שנזטוו עליהם כבר, אבל השתא דקמני הוסיפו עליהם דינין, משמע כל צהלכות דינין הוסיפו?

אלא אמר רב אחא בר יעקב, לא נצרכה, אלא להושיב בית דין בכל פלך מדינה ופלך, ובכל עיר ועיר,

והא בני נח לא איפקוד, והתניא, כשם שנצטוו ישראל, להושיב דינין בתי דינין בכל פלך ופלך, ובכל עיר ועיר דכתיב (דברים יז) [שופטים ושופטים. מ'] תמן לך צכל שערך, כך נצטוו בני נח (נכריס) דהא משפט כתיב ציה, והכא נמי כתיב (שם דברים י"ז) ושפטו את העם משפט צדק להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך, ובכל עיר ועיר? [ראה רמב"ן בראשית לד יג בפרשת שכם שהביא דברי הרמב"ם הצהלות מלכים פ"ט ה"ד ראה אחד שעבר על אחת מן [מו' מצות] ולא דגורו להרגו, הרי זה הוראה יחרג בסיף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דגורו, ואין דברים אלו נכונים בעיני עיי"ש בארוכה, וראה מאר"י],

אלא אמר רבא, האי תנא דצרייתא דלעיל דקמני הוסיפו עליהן דינין, דמשמע דבני נח לא נזטוו עליהם מנא דבי מנשה הוא, תנא דבי מנשה הוא, דמפיק ד"ך דינין וצרכת השם ועייל ס"ך סירוס וכלאים,

דתנא דבי מנשה, שבע מצות לקמן מפרש דמנא דבי מנשה לא דריש ויצו, והני כל חדא צאנפי נפשיה כתיב צהו נצטוו בני נח, ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים גזל ואבר מן החי סירוס וכלאים,

רבי יהודה אומר, אדם הראשון לא נצטווה אלא על ע"ז בלבד, שנאמר ויצו ה' אלהים על האדם את אלהותו צוה עליו על האדם שלא ימירנה צאחר,

רבי יהודה בן בתירה אומר, אף על ברכת השם דנפקא ליה נמי מאלהים אלהותו צוה עליו שלא יקללהו, כדכתיב (שמות כב) אלהים לא תקלל, ויש אומרים, אף על הדינים מאלהים נמי נפקא, יהא אלהותי עליך להיות מוראי עליך, ולהיות מוראי צלצך ולא מורא בשר ודם להטות משפט, כי המשפט לאלהים הוא כדמפרש רב ואילן,

אבני חן על מסכת סנהדרין

[במבול], שמע מינה איפקוד עליהו, ותנא רבי ישמעאל, בכל מקום שנא' השחתה, אינו אלא דבר ערוה, ועבודת כוכבים [קבלה בדינו איש מפי איש מפי הגאונים מפי משה רבינו ע"ה, שכל מקום שכתוב בתורה "עבודה זרה, זה מוכרח להיות עם עריות, וכמו בבבל פעור. משמור הלוי משם ספר מים אדירים משם הגר"א],

דבר ערוה, שנא' בראשית ו' כי השחית כל בשר את דרכו גלוי עריות, דכתיב (משלי ל') דרך גבר בעלמה, ודור המצול על העריות נעשו, כדכתיב (בראשית ו') ויראו בני האלהים את צנות האדם כי טובות הנה, עבודת כוכבים, דכתיב דברים ד' פן תשחיתון ועשיתם וגו',

ואידך מאן דדריש וי"ו, אמר לך, אזהרה מוי"ו הוזהר אדם הראשון, וגבי דור המצול אורחיהו דקא מגלי להדיעך על מה נעשו,

3. שפיכות דמים, דכתיב בראשית ט' שופך דם האדם וגו', ואידך קטלייהו הוא דקמגלי באיזו מיתה ימיתם, ולעולם הוזהרו מוי"ו,

4. גזל דכתיב בראשית ט' כירק עשב עשז קרי עשז קאפסר [פי' במקום מורעה], וכל הגדל מאיליו שאין בו טורח למרוש ולזרוע נתתי לכם את כל, וא"ר לוי כירק עשב, ולא כירק גנה,

ואידך, ההוא למישרי בשר הוא דאמא כדאמר לקמן בפרקין (נט), אדם הראשון לא הותר לו בשר באכילה, אלא עששים ואילנות, דכתיב (בראשית א כט-ל) הנה נתתי לכם את כל עשז זרע וגו' [?] לכם יהיה לאכלה ול[כל] חית הארץ, העששים והאילנות תאכלו חֲמֵס וחית הארץ, ולא חית הארץ לכם [תאכלו אתם],

והזהרו על אבר מן החי מאכול תאכלו, וללמדך דאפילו אינך ממיקסא [פי' אינך הורגה] אלא שנפל ממנה אבר מאיליו, לא תאכלנו, וצלו בני נח והתיר להם להמית ולאכול, ולאו למדרש מינה ולא כירק גנה אתא [פי' לאסור גזל], דלגופיה אנטריך לפי שירק עשז הותר לאדם הראשון, [אלא] תלה להו לבני נח צהמות וחיות כירק עשז,

5. אבר מן החי, דכתיב בראשית ט' אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו עזוד שהוא הנשר בנפשו, דהיא דמו, לא תאכלו הנשר, [עפ"י תרגום יונתן בראשית ט' ד הפירוש הוא "שנתלש" בעוד שהוא הבשר בנפשו, דהיא דמו, לא תאכלו הבשר],

ואידך, ההוא למישרי [אבר מן החי ד] שרצים [לבני נח] הוא דאמא משום שהזהרו באבר מן החי מאכול תאכל, אתא האי קרא למשרא אבר מן החי בשרצים, והכי דרשין לקמן בפרקין (נט, ז) אותו בשר (שקרוי דמו בנפש) [שהדם קרוי נפש] [בן לשון רש"י לקמן וזי לא ידענא דנפש זהו הדם אלא לומר לך מי שדמו חלוק מבשרו "שהדם קרוי נפש"], והבשר קרוי בשר דהיינו דמו חלוק מבשרו, אסרנא לכו באבר מן החי, ולא בשרצים שאין דמו קרוי נפש אלא הרי הוא כבשרו, דאילו בישראל לא מחייבי עליה כרת, כדאמר בכריתות (כא, א) דלית ביה אלא לאו, דדס דשרצים כבשר,

[אעפ"י שהשרצים טהורים לבני נח, יראה שאין אבר מן החי שבהם נוהג בהם, וגדולי המחברים כתבו שיראה להם שאין בן נח נהרג על אבר מן החי של עוף, והוא חמה, וגדולי המגידים סוברים שהוא טעות סופר, ור"ל על אבר מן החי של שרץ אעפ"י שהם טהורים אצלם. מאיר],

6. סירוס, דכתיב בראשית ט' שרצו בארץ ורבו בה, ואידך, לברכה בעלמא לא לפרות ולא לרבות זווס, אלא צרכס צפריה ורביה,

7. כלאים דכתיב [בשהכנים נח את העופות אל התיבה] בראשית ז' מהעוף למינהו [מן העוף למינהו] מדגנא וזכר וגנבה למינהו מכל מין, ולא שחזווג לו מין אחר, שמע מינה אסורין להרביע כלאים,

ואידך, ההוא לצותא בעלמא לאו משום איסור כלאים אלא לצות בעלמא, שכל אחד ואחד נוח לו לצות מינו, מנזות מין אחר,

אמר רב יוסף, אמרי בי רב, על שלש מצות בן נח נהרג ואף על פי שננטו בשבע אין נהרגין אלא על שלש, דכפירש להו רב ששת, דשפיכות דמים כמינא צהדיא, דמו ישפך, וגלוי עריות [בויקרא יח ו' איש איש אל שאר בשרו לא תקרב] וצרכת השם [בויקרא כד טו איש איש כי יקלל אלקיו וגו'] כתיב גבי ישראל איש איש, ודרשין להו לרבות את הכותים להיות צמיתים בישראל [ובע"ז כתיב בויקרא כ ב איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בישרא' אשר יתן מזרעו למלך וגו'] (:)

גש"ר סימון (:): על ג'לוי עריות ועל ש'פיכות דמים ועל בר'כת השם,

מתקין לה רב ששת, בשלמא שפיכות דמים דכתיב בראשית ט' שופך דם האדם וגו', אלא הנך מנא להו, אי גמר משפיכות דמים אפילו כולהו נמי, אי משום דאיתרבאי מאיש איש, עבודת כוכבים נמי איתרבי מאיש איש כתיב גבי מונך איש איש בקדושים תהיו?

אלא אמר רב ששת, אמרי בי רב, על ארבע מצות בן נח נהרג. עבודה זרה הוסיף עמהם [עם גלוי עריות שפיכת דמים וברכת השם],

ועל עבודת כוכבים בן נח נהרג, והתניא, בעבודת כוכבים, דברים שב"ד של ישראל ממויתין עליהן הכי קאמר באיסור עבודה זרה אותם דברים שצית דין ישראל ממיתין עליהם, כגון כל עבודות שדרכה של עבודה זרה בזה, כגון, חזות וקיעור [והשתחויה. מ'], [השמיט עוד נוסף והשתחויה. רש"י] אפילו שלא כדרכה, כדלקמן בפירקין (ס, ז) בן נח מוזהר עליהן, אזהרה אין, מיתה לא,

אמר רב נחמן בר יצחק, אזהרה שלהן [פי' כשהתנא אומר שהם באזהרה] זו היא מיתתן [בזנות התנא שהעכו"ם חייב מיתה] כלומר כל

אבני חן על מסכת סנהדרין

מיתה, שעל כל ה' מצות בן נח נהרג, ולא נקט לשון אסור, אלא משום סיפא [דישראל בנכרי פטור לגמרי].

ודקשיא לך רישא [דשפיכת דמים] מדלג נקט נמי לשון אסור [אלא חייב ופטור], שמע מינה דוקא מני להו, התם [ברישא דש"ד] לא מני למיתגא לשון אסור, משום דנצני למימר ישראל צנכרי מותר [להרגו], ולא מני ממני ליה,

והתניא [דאסור לישראל להרוג נכרי בידים], כותי הנכרי וכן ורועי בהמה דקה ישראל, שמתמן גולגיס, שמרעיס בהמתן בשדות אחרים לא מעלין ולא מורדין לא מעלין אותם מן הצור להצילם מן המיתה, ולא מורדין אותם לצור להמיתם צידים [אבל האידרא דין זה אינו נוהג, כי במלו דיני נפשות. גליון],

"כיוצא בו" בגזל מאי היא?

יש ג' אוקימתות:

- א. פועל בכרם, ומקשה עלה דהוי גזל מעליא ולא כיוצא בו,
- ב. פחות משוה פרוטה, ומקשה עלה צעריה בשעתיה מי לית ליה,
- ג. לכבוש שכר שכיר, וכן הוא המסקנא,

אמר רב אחא בר יעקב, לא נצרכה אלא לפועל בכרם ואוכל מן הענבים,

פועל בכרם אימת, אי בשעת גמר מלאכה כגון ששכרו לצור, התיירא הוא ואפילו ישראל בשרא, דכתיב (דברים כג) ואלכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן, בשעה שאמה נותן לכליו של בעל הבית, אמה אוכל, וצרייתא קמי ישראל צנכרי מותר, הא ישראל בשרא אסור, וכן, צנכרי היכי אסור ליה, מי איכא מידי דשרא בשרא שרי, ולנכרי [לנכרי חבירין] אסור [ראה להלן גמא],

אי לאו בשעת גמר מלאכה, גזל מעליא הוא וגזל [בכר] מתא ליה רישא,

אלא אמר רב פפא, לא נצרכה אלא לפחות משוה פרוטה, אי הכי כותי בישראל אסור, הא [ישראל] בר מחילה הוא?

נהי דבתר הכי מחיל ליה, צערא בשעתיה מי לית ליה הלכך גזל הוא, אלא שאין ציט דין ישראל מוקקין להשיצו, דבתר הכי מחיל ליה, וישראל בשרא נמי אסור, [אלא] ומעבר לא עבר דכתיב (ויקרא יט) לא תגזול (שם ה) והשיב את הגזילה, אמיתי דהשכון קרי גזל, ואידך לא, אכל צנכרי דלאו צר השכון הוא, שכל דינו למיתה, לא נפיק פחות משוה פרוטה מכלל פרוטה, ואפילו [אם גזל הנכרי] מישראל דמחיל ליה צתר הכי,

[ומקשה על תירוצו של רב פפא דמיירי הברייתא בפחות משוה פרוטה] כותי בכותי, כיוצא בהן צממיה [פ'] זה שאמרנו בברייתא כותי בכותי אסור קאי גם על "כיוצא בהן" ופירשנו כיוצא בהן בפחות משו"פ, וזה קשה דהלא

ואזכרה [דמתגא מתא] [דמני. ד"ס] גצי צני נח זו היא מיתה שלהם, דלא דיין צה מתא למימני מיתה גצי חייבי מיתות, ואזכרה בשאין צהן מיתה, כלגבי ישראל, [פ'] דלגבי ישראל לא הי' התנא אומר הוזהרה במקום מיתה, דלישראל יש שחייב לאו ויש שחייב מיתה, אבל גבי עכו"ם כיון שבכל אופן הם במיתה לא חילק. וראה במאירי וז"ל כל מקום שהתנא שונה בני נח מוזהרין פירושו על חיוב מיתה שאינו מודקדק עליהן בלשון הוזהרה],

רב הונא, ורב יהודה, וכולהו תלמידי דרב אמרי, על שבע מצות בן נח נהרג, גלי רחמנא בחדא נשפיכות דמים והוא הדין לכולהו,

[שקלא וטריא דלקמיה:

- רישא דשפיכת דמים: על שפיכות דמים נכרי בכותי, וכותי בישראל חייב, ישראל בכותי פטור,
- רישא דגזל: כותי בכותי וכותי בישראל אסור,
- סיפא דגזל: ישראל בכותי מותר,
- א. תני ברייתא שגזל כותי אסור וישראל מותר, וקשה דהל"ל חייב ופטור,
- ב. משום דבסיפא דגזל תני ישראל בכותי מותר, לכן תני גם ברישא אסור ומותר,
- ג. והא בברייתא דשפיכת דמים קתני חייב ופטור,
- ד. דברייתא דגזל אינו יכול לכתוב חייב ופטור, דישראל בנכרי אינו פטור],

א. ועל הגזל בן נח נהרג, והתניא [בתוספתא דע"ז פ"ט], על הגזל כך הוא מנזות צני נח גנב וגזל וכן יפת תואר דהוי נמי גזל, שגזלין את אשמו צממיה וכן כיוצא בהן שאין ממש גזל אלא דומין להם, ולקמן מפרש להו,

[הדין הוא כן] כותי בכותי וכותי בישראל אסור, וישראל בכותי מותר דלא מעשוק את רעך כתיב (ויקרא יט) ולא נכרי, ומדרבנן איכא למאן דאסר משום חילול השם בהגזל צמרא [צבא קמא קיג, א], ואם איתא [שעל כל ה' מצות חייב בן נח מיתה] ניתני חייב?

ב. משום דקבעי למיתני סיפא, ישראל בכותי מותר, תנא רישא אסור ואי מתא גצי צנכרי חייב, הוה תני ישראל צנכרי פטור, ומשמע פטור מן המיתה, אכל עובר עליו בלאו, ומשום הכי מתא צרישא לשון אסור, דליתני גצי ישראל מותר, דסבירא ליה כמאן דאמר מותר ממש,

ג. והא כל היכא דאית ליה חיובא מיתא, מתגא מיתתא קתני מנייה בשלשון חיוב, ומדנקט הכא לשון אסור, שמע מינה דדוקא מתגא, דקתני רישא [דברייתא שם בתוספתא לגבי שפיכת דמים], על שפיכות דמים נכרי בכותי, וכותי בישראל חייב, ישראל בכותי פטור?

התם [בשפיכת דמים, על כרחך קתני חייב ופטור ד] היכי ליתני, ליתני אסור ומותר לעולם הכא [בגזל] לאו דוקא אסור נקט [אלא כוונתו שחייב

אבני חן על מסכת סנהדרין

בבתי יהי' פטור, אבל ר' יונתן עצמו לא חילק, ולרבנן דחולקין על ר' יונתן ופוטריין את זה לגמרי לא נוכל לחלק כלל, אצל רבנן פליגי עליה ואמרי היתר גמור הוא, וליכא כיוצא בו,

אשכח ר' יעקב בר אחא, דהוה כתיב בספר אנגרתא דבי רב, בן נח נהרג [אפילו] בדיין א', ובעד אחד שלא בהתראה, מפי איש על ידי דיין איש, או עד איש ולא מפי אשה, ואפילו קרוב [גם אם הדיין או העד הוא קרוב של הבן נח, וראה במשמר הלוי, שיש חקירה בספר מנחת חינוך במצוה כ"ו אם נהרג גם ע"פ הודאת עצמו, או נימא אין אדם משיש עצמו רשע],

משום רבי ישמעאל אמרו, אף על העוברין הכה את האשה ויטאו ילדיה נהרג עליה, וזישראל [אינו חייב על הרגת עיבור] עד שיגל לאויר העולם, כדמנן במסכת [גדה] [מד, א] מינוק בן יום אחד, הסורגו מייב, היכא דקיס ליה בגווייה שכלו לו מדשיו, ואינו נפל,

בראשית ט ה ואֵת אֶת־דָּמְכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֲדַרְשׁ מִיַּד כָּל חֵיהָ אֲדַרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֲדַרְשׁ אֶת־נַפְשׁ הָאָדָם: ו יִשְׁפֹּךְ דָּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ כִּי בְצַלָם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם:

מנהגי מילי? אמר רב יהודה, דאמר קרא [כולי] קרא יתירה הוא דמכרי כתיב בבראשית ט' ו' שופך דם האדם באדם דמו ישפך אידך פסוק ה' למ"ל ש"מ לדרשה. יד רמ"ה],

בראשית ט אֵת אֶת־דָּמְכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֲדַרְשׁ [לשון יחיד], אפילו בדיין אחד,

מִיַּד כָּל־חֵיהָ מיד כל דבר מי [פ' דחי' משמע אפילו חיות השדה] [שהקב"ה ידרוש דם האדם מהם אם יהרגו אדם] וחתם לא שייך התראה. יד רמ"ה] אפילו שלא בהתראה,

אֲדַרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם [לשון יחיד], אפילו בעד אחד,

מִיַּד אִישׁ, ולא מיד אשה [בדבר זה בלבד יהיה הנכרי כמו ישראל],

אָחִיו, אפילו קרוב,

משום רבי ישמעאל אמרו, אף על העוברין, מאי מעמיה דרבי ישמעאל, דכתיב בראשית ט' שו' פֶּךָ דָּם הָאָדָם בְּאָדָם שנתן האדם [היינו עיבור] דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ, איזהו אדם שהוא באדם, הוי אומר זה עובר שבמעמי אמו,

ותנא קמא [שאינו מחייב את העכו"ם שהרג עובר, סבר שהפסוק בא

בנכרי אין זה כיוצא בהן אלא הן ממש], וגבי נכרי נכרי מוילא [הברייתא במלים "כיוצא בהן"] פחות משום פרוטה מכלל פרוטה, וקרי [ליה?] "כיוצא בו בגזל", ולא גזל ממש, כיון דלאו בני מחילה ניהו, גזל מעליא הוא,

אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא, לא נצרכה אלא לכוּבש שכר שכיר דגזל [פ' עיקר לשון גזל] לא הוי, אלא בחטוף דבר מיד חצירו, כדאמר צבצא קמא צמריצה (עט, צ) מקרא דויגזול את החנית מיד המזרי, כיוצא בו צגנב, נראה צעיני מדלג קצעי לה מאי היא לא משכחת ליה, ולאו עליה קאי [כיוצא בהן], אלא חגול ויפת מואר [ראה ביד רמ"ה שיש אופן של כיוצא בו גם בגנב],

[וכובש שכר שכיר] כותי בכותי, וכותי בישראל אסור, ישראל בנכרי מותר [אין הישראל עובר בלאו כשכובש שכירו],

"כיוצא" ביפת תואר מאי היא, כי אתא רב דימי [מא"י], א"ר אלעזר, א"ר חנינא, בן נח שייחד שפחה לעבדו [לעבד כנעני של הבן נח] ובא עליה, נהרג עליה משום גזל, ואף על פי שאין זו צעולה בעל דאשומת, אלא דזנות בעלמא, כחמורו וצממורו [וזה יהיה גזל של כותי בכותי ונהרג עליה],

נכרי צישראל, שפחה כנענית שייחד ישראל לעבד עברי, וצא עליה נכרי נהרג, [אבל] צישראל נכרי מותר, [דהיינו] נכרי שייחד שפחה לעבדו, וצא ישראל ולקחה כנעניה מותר, דהא אפילו אשמו גמורה [של הנכרי] מותרת לו, צישראל צישראל אסור, דהיינו שפחה חרופה שמייצין עליה אשם [לא ידענא מי הכריחו לשנות פירושו דאיכא למימר בפשיטות גמי בעבד עברי דומיא שפי' בעכו"ם בישראל וצ"ע. מהרש"א, וראה בע"ל, וכתב הרש"ש, דאזיל אליבא דר' ישמעאל בכריתות יא בשפחה חרופה הכתוב מרבר ומאורסת לעבד עברי, ואמרינן בגיטין מג דמאי מאורסת מיוחדת. וצריך עיון בדבריהם],

"כיוצא בו" דשפיכות דמים, לא תניא האי תנא תנא דלעיל, משום דאין לשפיכות דמים שאינו חייב גמור, או מותר לגמרי, כגון נדקף שניתן להנצל [שמותר לו להציל] עצמו צנפשו של רוצח, דאילו [ואילו לאידך גיסא] שופך דם בשוגג, שפיכות דמים גמור הוא, אלא רחמנא חס עליה,

אמר אביי, אי משכחת דתניא, רבי יונתן בן שאול היא, דתניא רבי יונתן בן שאול אומר, רודף אחר חבירו להורגו, ויכול הנדקף להצילו להנצל עצמו באחד מאבריו של רודף, כגון לקטע רגלו ולא הציל אלא רגלו,

דף נ"ז ע"ב

נהרג עליו היינו כיוצא בו דשפיכות דמים, דהוי קרוב להמיר [שהרי רודף אחריו] ואינו מותר, נכרי צנכרי ונכרי צישראל חייב, וכן צישראל צישראל, אצל צישראל צנכרי פטור ואליצא דר' יונתן [פ' דאליב' אנו יכולים לחלק דיישרא'

אבני חן על מסכת סנהדרין

מגורע גרע זה הצא על אשת ישראל, מהצא על אשת נכרי, שנהרג בעד אחד ובדיין אחד ושלל בהמראה, מגרע גרע לשון קולא ובתמיהה?

אלא א"ר יוחנן, לא נצרכה האי דקמני נידון בדיני ישראל [שלמידין בן מאיש איש] אלא לנערה המאורסה שצא [הבן נח] על נערה המאורסה ישראלית,

דלדידהו לית להו מיתא נערה המאורסה, אלא בצעולת בעל, וגבי ישראל נהרג [נכרי אם בא על נערה המאורסה] מריצוא דאיש איש, על כרחך (האי דקטולא משום דאמרציה) [כיון דקטולא משום דאמרציה. מ'] צאיש איש כשרא, (ו. מ') לגבייהו לאו אשת איש דנחייב קטלא דידהו [שאם בא על אשת איש, כיון שגם להם אסור נידון בדינא דידהו, אבל נערה המאורסה דליכא בדינא דידהו] דדיינינן להו בדינא דידן אלא נידון בסקילה, אכל אין כריך עדה ועדים והמראה [בדאמרין מגרע גרעה], דלא גרע מעריות דידהו,

[ומדיין] אבל צא על אשת איש אשת איש ישראל, בדינא דידהו דיינינן להו בתמיהה,

והתניא, בא על נערה המאורסה נידון בסקילה כשרא, דהא בדינא דידהו סייף הוא, דכל מיתא בן נח אינו אלא סייף לרבנן דפליגי אהמא דבי מנשה, על אשת איש, נידון בחנק, ואי בדינא דידהו סייף הוא?

אמר רב נחמן בר יצחק, מאי אשת איש דקתני, כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה בדיני ישראל חנק הוא, כשאר אשת איש, דגבי סקילה כתיב נערה צמולה מאורסה וגו', ודרשינן (כתובות מ. מ.) א' צמולה ולא צעולה, מאורסה ולא נשואה, ומאי נשואה, אלימא נשואה ונבעלה, מצמולה ולא צעולה נפקא, אלא שנכנסה לחופה ולא נבעלה, ומעטה קרא מסקילה, וישנה במתקן, דהכל (היו) [מיידין. מ'] בכלל גוף ונשואה, ויאלה ארוסה לידון בעצמה, חו' שלא יאלה עמדה ככללה דלדידהו לית להו [שלהם ממיתין רק בבעולת בעל], דיינינן להו בדינא דידן,

דתני ר' חנינא, בעולת בעל יש להו דכתיב (בראשית כ) והיא צעולת בעל, ולא כתיב והיא אשת איש, אלא הכי נח משום צעולתו של בעל, ולא מפני קדושין ומופמו, נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להו,

תניא [בסוף הבריתא] כוותיה דר' יוחנן דאמר [ר' יוחנן שכן נח ש] צא על עריות ישראל דקמני, נידון בדיני ישראל, לא מתקמא אלא בנכנסה לחופה, או נערה המאורסה וכו', דלדידהו לית להו,

כל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין ב"ד של ישראל ממיתין עליה כגון חייבי כריתות, אחותו ואחות אביו, ואחות אמו, ואשת אחיו, ואשת אחי אביו, ואחות אשמו, אין בן נח מוזהר עליה כדמפרש לקמן דר' מאיר אליצא דר' עקיבא אמרה, דנפקי ליה עריות צבני נח מעל כן יעזב איש וגו', והתם חייבי מיתות הוא דכתיב, דברי

ללימוד שממיתין את הגוי בחנק, ואינו מופנה לרבות עוברין], תנא דבי מנשה הוא, דאמר כל מיתתה האמורה לבני נח, אינו אלא חנק דאין דמו יוצא לחוץ, ושדי ליה האי באדם אסיפיה דקרא, ודרוש ביה הכי, [פ'] שלא תשדי את המילה "באדם" למעלה לומר שופך דם האדם באדם, אלא אסיפא [באדם דמו ישפך, איזהו שפיכות דמים של אדם, שהוא בגופו של אדם, הוי אומר זה חנק,

[שנינו לעיל דדרשינן מיד איש ולא מיד אשה, ומקשה על זה] מתיב רב המנונא, ואשה נח נח לא מפקדה על דין, והכתיב בראשית יח יט כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו ואת ארצו ושמרו דרך ה' לעשו וית צדקה ומשפט וגו' [וס"ד דמשפט קאי גם על ביתו דהיינו אשה]?

הוא מותיב לה והוא מפרק לה [שמשפט לא קאי על ביתו, אלא], בניו לדין, ביתו היינו נשים לצדקה,

אמר ליה רב אויא סבא, לרב פפא, אימא בת נח שהרגה לא תיהרג, מיד איש ולא מיד אשה, כתיב?

אמר ליה, הכי אמר רב יהודה, [כתיב קרא אחריתא] שופך דם האדם, מכל מקום,

אימא בת נח שזינתה לא תיהרג, דכתיב בראשית ב על כן יעזב איש ולא אשה? א"ל הכי אמר רב יהודה בראשית ב והיו לבשר אחד, הדר ערביניהו קרא,

ת"ר, [הול"ל רק] איש, מה תלמוד לומר ויקרא יח ו איש איש אל-פלגשאר יצאו ל' א' תקרבו לגלו' ת ערוה אני ה' וגו' לרבות את הכותים, שמוזהרין על העריות כשרא,

והא מהכא נפקא, מהתם נפקא, לאמר זה גילוי עריות [לעיל נו: על הפסוק דכתיב באדם הראשון ויצו ה' אלקים וגו' לאמר]?

התם בעריות דידהו [צוה את בני נח על עריות שלהם], והכא [צוה את בני נח] בעריות דידן צאש איש ישראל, דקתני סיפא בא על עריות ישראל, נידון בדיני ישראל,

למאי הלכתא נדון בדיני ישראל [ויכול היה לדרות כמו בן שדין אותו בסייף כשהוא בא על אשת בן נח ועכשו כשבא על בת ישראל דנין אותו בחנק, אלא דלא בעי לאוקמי נפש' בפלוגתא דתנא רר' וכו' דלדידהו אידי ואידי חנק הוא]?

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח, לא נצרכה אלא לערה ועדים והתראה כשרא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

רבי מאיר,

וחכמים אומרים, הרבה עריות יש, שאין בית דין של ישראל מומיתין עליהן [שעונשם כרת], ובן נח מוזהר עליהן כגון כל חייבי כריתות בן נח מוזהר עליהם, דלרצון אחרתו בני נח מאיש איש לכל האמור צרעה [פ'] ואף שישרא' חייבין כרת יהיו בני נח חייבין מיתת סייף], ור' מאיר לא דריש איש איש לרצונו,

בא [הנכרי] על עריות ישראל עבירות [פ'] שאין בדוגמתן בגוים, כדמסיים], נידון בדיני ישראל, בא על עריות בן נח נכריות, נידון בדיני בן נח, [ומסיימת הברייתא כדברי ר' יוחנן] ואנו אין לנו שיהא בן נח חלוק בין ישראלית לנכרית אלא נערה המאורסה בלבד משום דלדידהו לית להו, קטלינן ליה בקטלא דידן,

[ומקשה כיון דמוקמת לה כר' יוחנן] ונחשוב נמי נכנסה לחופה ולא נבעלה? האי תנא, תנא דבי מנשה הוא, דאמר כל מיתה האמורה לבני נח, אינו אלא חנק, אידי ואידי חנק הוא דינו ודיניהו שוין זה,

[דברי ר"מ לעיל ברף זה: כל ערוה שב"ד של ישראל מומיתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין ב"ד של ישראל מומיתין עליה, אין בן נח מוזהר עליה, דברי רבי מאיר]

וסבר רבי מאיר, כל ערוה שבית דין של ישראל מומיתין עליה, בן נח מוזהר עליה, והא תניא, גר

דף נ"ח ע"א

שהיתה הורתו שלא בקדושה וכל גר שנתגייר כקטן שטולד עכשיו, כלל אב ואם וקרובים דמי, ואין עליו קורבן מקודש לכן, ומיהו רצון הוא דגזור עליה בכל האסורות לו [צהימות כוונת] משום שלא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה, וליתדו בקדושה [בא להוציא גר שהיה הורתו וליתדו בקדושה, שהיה אסור בקרובי האם והאב. ראה רש"י לקמן], יש לו שאר האם [ולכן נקראו הגוי לאומים מלשון "אם". שמעתין], ואין לו שאר האב [ולכן היה יעקב מותר לישא רחל ולאח אחיות, שהיו רק אחיות מן האב. שמעתין],

הא כיצד הלך נשא אחותו מן האם שטולדה קודם שנתגיירה אמה, ונתגיירה עס אמה, ושאה זה משגל יוציא דאחיותו היא, ולא גרע מבן נח [שאסור באחותו] ומדרבנן שלא יאמרו וכו', דקסבר ר' מאיר אחותו מן האם אסורה לבני נח,

[ואסור רבנן] ואפילו אחות אביו מן האם [פ'] אחותו של אביו מאם אביו], ואחות אמו מן האב [פ'] אחות אמו מאב אחר], וילף לה מעל כן יעזב איש את אביו ואת אמו, דלדיו זה אחות אביו, ואמו זה אחות אמו, כדריש ליה ר' אליעזר לקמן בשמעמין [ופליג אר"ע],

[נשא אחותו] מן האב יקיים דלא נאסר איסור אחותו צבני נח, אלא מן האם, דכתיב (בראשית כ יב) וְגַם-תִּקְנָה תִּקְנֵי הָאִשָּׁה, שָׁךְ ל' א' צַמ־תִּקְנֵי [פ'] אברהם אבינו אמר לאבימלך ששרה היא אחותו בת אביו. ולקמן מפרש מה קאמר], אלמא צמ האב שריא להו, וצמ האם לא שריא להו,

אחות האב מן האם [פ'] נשא אשה, שהיא אחות אביו, שטולדה מאם אביו מאיש אחר שאינו אבי אביו], יוציא דכתיב (בראשית ז) על כן יעזב איש את אביו ודרשין את אביו אחות אביו מן האם, מן האב יקיים,

אחות האם מן האם, יוציא דכתיב את אמו וז אחות אמו מן האם,

אחות האם מן האב, ר"מ אומר יוציא גזירה משום אחותו מן האם, דכיון דשם גר שאר האם כאן, אף על גב דמן האב היא, אי שרית ליה, אחי למימר אין לגר אפילו שאר אס, ואחי למישרי אפילו אחותו מן האם, וכל שכן אחות אמו ואחות אביו מן האם,

וחכ"א יקיים ולא גזרינן,

והוא הדין להורתו ולידתו שלא בקדושה, והא דנקט הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, לא צא למעוטי הורתו ולידתו שלא בקדושה,

אלא למעוטי הורתו ולידתו בקדושה, [כיון. רש"י] דמי ליה לישראל גזר ביה ר' מאיר [וידיה חבל אסור], דילמא אחי לאחלופי בישראל, ואפילו בשאר האב, ואפילו טולדו אומן קרובות, צהימות [האב] נכרי,

שהיה ר"מ אומר, כל ערוה שהיא משום שאר אב, יוציא, משום שאר האב, יקיים,

ומותר באשת אחיו ואפילו מאמו, ולאחר מיתה [פ'] רק לאחר מיתה אחיו], ואפילו נשאה אחיו משנתגייר [אחיו], או נשאה כשהוא נכרי, ומשנתגייר קיימה, [והטעם שהיא מותרת] דאין אשת אח לבני נח, וליכא למיתש שמה יאמרו וכו',

[ומותר גם] ובאשת אחי אביו וכן אשת אחי האב, וכן כל הצאות מחמת אישות, דכיון דלשמה יאמרו ליכא למיתש, דקסבר לא נאסרו לבני נח, ומשום קורבן נמי ליכא למיתש דקטנן שטולד דמי,

ושאר כל עריות שצאות מחמת אישות מותרות לו, לאתויי אשת אביו, אבל כלתו ואחות אשתו, ליכא לרצונו, דהא צגר שהיתה לידתו בקדושה קיימא, וזה לא היתה לו כלל אשה אלא צהידות, ולאחיות אחות אשתו נמי לא (נריכא ליה), דהא קמי צהידיא נשא אשה וצמה כונס אחת ומוציא אחת, והוא הדין לשמי אחיות,

נשא אשה ובתה אשאר גרים קאי, כשנאסר צהימות כוונת ומתגיירו עמו, אי נמי אהא קאי, ומשום (דהך גיורת) [דהך גיורת]. רש"י] קאמר, והוא הדין לישראל גמור, כונס אחת ומוציא אחת, [וח"ל רש"י ביבמות צ"ח ע"ב אגב דעלמא קאי, שגא צהימות עובד כוכבים אשה

אבני חן על מסכת סנהדרין

ובתה ונתגיירו עמו, דאילו האי דטולד בקדושה לא נסיב אשה ובתה וא"ת שנשא גיורות שנתגיירו האם והבת דלית להו קורבנה דקטן שטולד דמי למת לי גר אפי' בישראל נמי מצי למימר הכי],

ולכתחילה לא יבנום מפרש ציצתות בפרק נושאין על האנוסה (נח, ז) דהאך דלמחר לעיל יקיים קאמר, דלכתחלה לא יבנום,

מתה אשתו [שנשא בגיורתו], מותר בחמותו ואף על פי שקיימה לאשתו משנתגייר, דבן נח לא הוהר על חמותו, דימא צאים מקדושה וכו', וחמותו ממא לא הוהר אף על גב דנתגיירו [הוא ואשתו], דגר שנתגייר וכו', ואין קורבנות זה לזה,

ואיכא דאמרי, אסור בחמותו הסם מפרש צמאי פליגי,

קמני מיתא מותר באשת אביו, ואף על פי שצית דין של ישראל ממיחין עליה, וכן בחמותו, וקמני אסור באחותו, ובאחות אביו ואחות אמו, ואף על פי שאין צית דין של ישראל ממיחין עליהם [שאינם אלא בברית?]

אמר רב יהודה, לא קשיא, הא ר"מ אליבא דר' אליעזר, והא ר"מ אליבא דר"ע תלמיד של שניהם היה, כדאמרין במס' ביצה (ג, ז) גבי לטורא קניעות, ר' מאיר אומר אמר ר' אליעזר רואין כאילו הן פרודות וכו', ובמסכת עירובין בפרק קמא (יג, א) אמר ר' מאיר שמש את ר' עקיבא, הא דקמני אחותו אסורה לו, ואשת אביו מותרת לו, ר' מאיר היא משום ר' אליעזר, והאי דקמני [לעיל, כל ערוה שב"ד של ישראל מביחין עליה, בן נח מוהר עליה] חייבי מיתות נאסרו להם, ולא חייבי כריתות, ר' מאיר היא אליבא דר' עקיבא,

[בספר מנחת יהודה כתב וז"ל, לא ידעתי לפרש דברי רש"י ו"ל אלו, דר"ע ידענו ממנו שהיה תלמיד ר' אליעזר, ור"א קרי לי' עקיבא [בלי תואר רבי], ור"ע קרי לר"א רבי [פסחים סנ]. אבל ר"מ לא היה תלמידו, והיה תלמיד ר"ע, כדאיתא [יבמות סב: ? ו"ל דלרבו דרבו היה קורא ר"מ ג"כ רבו, אבל לשון רש"י ו"ל תלמיד של שניהם היה הוא פלא],

ר' אליעזר [בן הורקנוס] קרי ליה לר"ע "עקיבא", שר' עקיבא היה תלמידו של ר"א והיה קורא לו רבי, ונמצא שר"מ היה תלמידו של ר"ע, ור"ע היה תלמידו של ר"א,

דתניא בראשית ב על בן יעזוב איש את אביו ואת אמו לאדם הראשון נאמר, רבי אליעזר אומר,

אביו, אחות אביו וכל שכן אחותו,

אמו, אחות אמו,

ר"ע אומר, אביו אשת אביו,

אמו, אמו ממש,

בראשית ב ודבק, ולא בזכר דליכא דיבוק, דמחוק שאין השכב נהנה אינו נדבק עמו,

בראשית ב באשתו, ולא באשת חבירו,

בראשית ב והיו לבשר אחד, מי שנעשים בשר אחד שזרע יוצא מהם, שנעשה בשר האם והאב אחד זו יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד שאין יולדין מן האדם,

הני דר' עקיבא כולו חייבי מיתות נינהו, ומינה יליף לכל חייבי מיתות, אבל לר' אליעזר לית ליה קורבא דאישות, ואית ליה קורבא דאמה,

אמר מר, רבי אליעזר אומר אביו, אחות אביו, [ומקשה] אימא אביו ממש? היינו ודבק ולא בזכר, אימא אשת אביו? היינו באשתו ולא באשת חבירו, אימא לאחר מיתה לחייבו על אשת אביו לאחר מיתת אביו? ומשני דומיא דאמו, מה אמו דלאו אישות, אף אביו דלאו אישות,

אמו, אחות אמו, ואימא אמו ממש? היינו באשתו ולא באשת חבירו, ואימא לאחר מיתה? דומיא דאביו, מה אביו דלאו ממש, אף אמו דלאו ממש,

רע"א, אביו אשת אביו, ואימא אביו ממש? היינו ודבק ולא בזכר,

א"ה אשת אביו נמי, היינו באשתו ולא באשת חבירו? [ומתרץ דאשת אביו היינו] לאחר מיתה,

אמו אמו ממש, היינו באשתו ולא באשת חבירו ולאו היינו אשת חבירו [פ' ומקשה, וכי אין אמו אשת אביו], ונלחח מיתת אביו נמי ליכא לתרוצה, דהיינו אשת אביו דאוקימנא לאחר מיתתה? ומשני אמו מאנוסתו אמו אנוסת אביו דלאו אשתו, ואין כאן אלא משום אמו, אפילו בחייו,

במאי קא מיפלגי [ר' אליעזר, ור' עקיבא], ר"א סבר

דף נ"ח ע"ב

אביו דומיא דאמו, ואמו דומיא דאביו [פ' לפרש על בן יעזוב איש את אביו ואת אמו], לא משכחת לה אלא באחותו צאטור דאחותו, דתרווייהו ממא ליכא למימר, דאם כן היינו ודבק ולא בזכר, ומרויחו צאטות ליכא למימר [פ' דעל בן יעזוב איש את אביו נפרש אשת אביו, אבל ואת אמו צריך

אבני חן על מסכת סנהדרין

העולם והיינו דכמיז (ויקרא כ) (כי יקח איש) [ואיש אשר יקח] את אחותו צמ
אביו, חסד הוא, מה שהרמזי לקין חסד גמלמי עמו,
[משום דהקב"ה הוה מצי למברא בת זוג לקין כמו שבראו לאדם אלא כדי וכו']
שנאמר עולם חסד יבנה כלומר כדי להראות העולם דיעשה אדם חסד עם
חבירו כי גם אדם עשה חסד עם בנו. כוס הישועות עיי"ש],

הא לאו הכי אסירא [פי' הלא לר"ע מדין הוא מותרת, שאין בני' מומיתין
עליה]? כיון דאשתרי אשתרי [פי' שמתחלה היתה אחותו צריכה
להיות אסורה לו, רק לאחר שהתירה הקב"ה בשביל עולם חסד יבנה, כבר
יכולים לומר הכלל אליבא דר"ע דכל שישאל ממיתין עליה וכו'],

אמר רב הונא, כותי מותר בביתו צין לר' אלעזר צין לר' עקיבא,
דקסבר רב הונא לא ילפינן שאר עריות מהנך דכמיזי צהאי קרא [על בן יעזוב איש
וגו']. מדפרט כל הני שמע מינה דוקא כמיזיהו, וא"ת מפני מה לא נשא
אדם את בתו, כדי שישא קין את אחותו, משום עולם
חסד יבנה,

ואיכא דאמרי, אמר רב הונא כותי אסור בביתו, תדע שלא
נשא אדם את בתו, ולא היא, התם היינו טעמא כדי שישא
קין את אחותו, משום דעולם חסד יבנה,

אמר רב חסדא, עבד כנעני של ישראל מותר באמו, ומותר
בבתו וכל שכן צסאר עריות של קורבנה, יצא מכלל כותי ופקע שם צן נח
מיניה ולכלל ישראל לא בא דליגור ליה עליה משום דשמא יאמרו צאין
מקדושה חמורה לקדושה קלה,

כי אתא רב דימי, אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא, בן נח
שייחד שפחה לעבדו, ובא עליה [הוא עצמו], נהרג עליה,

מאימית חשיב ליה מיומדת לו? אמר רב נחמן מדרקראו לה מדנגיל
למיקרי ליה צנות העיר רביחא ילדמו [בתולה] דפלגיא של פלוגי ענד,

מאימית התרתה שלא תקרא מיומדת לו, אם תצא להפקיר עמה? אמר
רב הונא, משרפעה ראשה בשוק שהיו רגילות אף הנכריות הנשואות
שלא לצאת צראש פרוע,

א"ר אלעזר א"ר חנינא, בן נח שבא על אשתו שלא
בדרכה אין כאן צנק, שמתוך שאינה נהנית צדצה, אינה נדבקה עמו [ראה
הנהרות מחר"ב רנשבורג, ובספר מצפה איתן כתב דלולי פרש"י הי' אומר דליף
מסיפא דקרא מהא דכתיב והיו לבשר אחד. כדפרש"י לעיל ע"א בד"ה מי
שנעשה לבשר אחד], חייב, שנאמר בראשית ב ודבק ולא שלא
בדרכה,

לפרש אמו כפשוטו, דאם נאמר דאמו תהי' אסורה רק כשהוא נשואה לאביו,
הלא אשת אביו כבר אמרנו], דהא אמו לאו משום אישות, דאם כן היינו אשת
אביו, הלכך תרוייהו צאחיה,

ורבי עקיבא [אי אפשר לפרש אביו דומיא דאמו], מוטב לאוקמיה
באשת אביו, דאיכרי ערות אביו כמשמעותה דקרא דקרי ליה אביו,
דכמיז יעזב איש את אביו, ואשת אביו אשכחן דקרי צישראל ערות אביו, דכמיז
(ויקרא יח) ערות אביו היא לאפוקי ולא לאוקמא צ אחות אביו, דשאר
אביו איכרי, ערות אביו לא איכרי דקרא לא משמע הכי דאחות אביו
שאר אביו הוא, דאכרי ערות אחות אביו לא מגלה, (כי) שאר אביו (היא) (הוא)
(ויקרא יח יא),

ת"ש שמות ו ויקח עמרם את יוכבד דודתו אחות קהת אביו, מאי
לאו דודתו מן האם אחות קהת אף מן האם היתה והותרה לעמרם, אלמא
אחות אב מן האם מותרת לו קודם ממן מורה [וקשיא על ר"א דאמר אביו היא
אחות אביו]?

לא דודתו מן האב אחות קהת מן האב היתה, ולא מן האם, ואחות האב
הותרה להם, והא דכמיז יעזב איש את אביו, ודרשינן אחות אביו (אביו) צאחיהו
מן האם קאמר, כדילפינן מוגס אמנה אחותי צת אבי היא,

ת"ש, בראשית ב יב וגם אִמְנָה אֶחָתִי בְּתִּאֲבִי הוּא אֶךְ לִי
בְּתִּאֲמִי, מכלל דבת האם אסורה קשיא לר' עקיבא [דהא אוקמינן
כוותיה הא דאמרינן לעיל כל ערוה שב"ד של ישראל מומיתין עליה, בן נח מוזהר
עליה, והא אחותו בברית ולא במיתה]?

ותסברא אחותו הואי צתמיהה, הא בת אחיו הואי, וכיון דהכי
הוא לא שנא מן האב ולא שנא מן האם שריא ליה [ומותר גם
לישראל]?

אלא התם הכי קאמר ליה הוה אמר ליה [אברהם לאבימלך],
קורבא דאחות אית לי בהדה מאבא, ולא מאמא צת אחי מן
האב היא ולא מן האם, ולא משום איסורא והמירא קאמר ליה, אלא משום לתקוני
דיבורא קמא, שאמר אחותי היא, קאמר ליה הכי,
אחותי צת אבי היא, דצת אחי צן אבי היא, וקרי לה אחותו דצני צנים הכי הם
כצנים, והכי היא צבת אביו,
והאי דקאמר אף לא צת אחי, לאו משום דאי הוה אחות מן האם הוה אסורה,
אלא משום קושטא דמילתא אמר לו,

ת"ש, מפני מה לא נשא אדם את בתו [שכשאלה חוה מעין
הדעת היתה ראויה למות מיד, ואי משום אדם שהיה שריו בלא אשה היה יכול
ליקח בתו. תוס'], כדי שישא קין את אחותו, שנאמר תהלים פט
כי אמרתי עולם חסד יבנה תחילתו של עולם נצנה צחקד, שניה אדם
הראשון לגמול חסד את צנו, ואסרה לו [בתו לאדם] והמירה לקין, כדי שִׁיֻצְגָה

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמר רבא, מי איכא מידי דישאל לא מיהייב, וכותי מיהייב [תוס']?

אלא אמר רבא, בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה, פטור, מאי טעמא, באשתו ולא באשת חבירו שלא כדרכה, ולא כדרכה, ודבב, ולא כדרכה,

וא"ר חנינא, עובד כוכבים שהכה את ישראל, חייב מיתה, שנאמר שמות ב ויפן כה וכה, וירא כי אין איש [ויך את המצרי משום דהספא איש עברי] וגו',

וא"ר חנינא, הסוטר מכה לועז של ישראל, כאילו סוטר לועז של שכינה [לאו ח"ו דאית לי' לועז, אלא גזמא קאמר באלו ח"ו לו לקודש לועז ודו' בא זה וסוטר שחרי ישראל עמו ונחלתו הם. יד רמח. ובתורת חיים על מסכת ב"ק דף צ' כתב שלכן החמירו בסוטר יותר ממכה, דכשמביישו הרי הצער ההוא מנוע לנשמתו של אדם הנאצלת מן השכינה, ובבשת וקללה וחלול נשמתו של אדם מרגשת בהן ולא הגוף לפי שהוא כבודו של אדם ובאה מלמעלה ממקום כבוד ותכלית הכבוד],

שנאמר משלי כ כה מו' ק"ש [מכשול מוקש עבירה מושחת קדושת האדם. מצודות דוד] אָדָם הנוקש את האדם, היינו ישראל שקרויין אדם, דכמיז [ימזקל] (לד) ואתנה לאני לאן מרעיתי אדם אתם, אתם קרויין אדם וכו' [שקרויין אדם דכתיב (יחזקאל' לד לא) ואתן [כ"ה בפסוק ואין שם ה"א ולא קמ"ץ תחת הנו"ן וכן הוא בע"ה, והוא כמו ואתם] צאני צאן מרעיתי אדם אתם. פי' ואתם הצאן שאני רועה אותם, דעו כי אינכם בעיני כבהמות אלא כחשובים. מצודות דוד. ודרש זה הוא ביכמות ס"א ע"א] יִלְעָ [ענין השחתה ובלבול. מוצ] קו' ד"ש כאלו לועז את הקדש, כלומר כסוטר על לועז (:)

מגביה עבדו שבת סימן (:)

1. אמר ריש לקיש, המגביה ידו על חבירו, אע"פ שלא הכהו, נקרא רשע, שנאמר שמות ב ויאמר לרשע למה תכה רעך, למה תכית לא נאמר, אלא למה תכה, אף על פי שלא הכהו נקרא רשע,

(אמר) זעירי א"ר חנינא, נקרא חוטא שנאמר שמואל א ב צנני עלי כמי, שהיו מוקפים צנני הצננים, (ואמר) [ואומרים. רע"י] ואם לא תמן לי לקחתי בחזקה חכם צחוקה, דהיינו קמרים ידו שהיו מוגמין להכות וכתוב שמואל א ב ותהי חטאת הנערים גדולה מאד,

רב הונא אמר, תיקצין ידו, שנאמר איוב לח מו וזרו' ע' רָמָה תִּשְׁבֶּר [הרגיל]. רע"י] לרוס ידו על חצירו,

[ומאמר שני מרב הונא] רב הונא קין ידא [שהיה רגיל להכות בני אדם בגרופו. מאירי, וכן בתוס'] מאלס אחד שהיה רגיל להכות את חצירו, וקנסו צנן

כדאמר צפרקין דלעיל (מו, א) בית דין היו מכין ועונשין שלא מן המורה לעשות סייג וגדר לדבר,

[ראה מרגליות הים בשם רבינו חננאל פ', הענישו ממון על שהרים ידו עליו. אבל ביד רמה פי' קציצה ממש (עיי"ש עוד) וכן פרש"י. ובספר בוס הישועות כתב דאפשר דרב הונא הראשון קמיידי שלא עשה כי אם הרמת יד, ורב הונא האחרון קמיידי שהכה אותו ממש],

ר"א אומר אין לו תקנה [למרים יד זה] אלא קבורה, שנאמר איוב כב ח וְאִישׁ זָרוֹ עָשִׂיתָ שְׂמִינֶיךָ זָרוֹעַ, לו הארץ מתוקנת לקבורה, כלומר ראו להמיתו ולקוננו לו' הָאָרֶץ,

וא"ר אלעזר [פי' התורה נותנת לנו עצה טובה. משמר הלוי], לא נתנה קרקע, אלא לבעלי זרועות כלומר אין ראו לקנות קרקע, אלא לזני זרוע, מפני שהסגר [המחלוקת] רצה על ידי קרקע, שגלות צהמות ומפסידות, ונגזים צלן וגונגין, ועוררין עליו, ולריך שיהא חזק לעמוד כנגדן, שנאמר ואיש זרוע לו הארץ,

2. ואר"ל, מאי דכתיב משלי יב עבד אדמתו יִשְׁבַּע-לֶחֶם, אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה לעסוק בה תמיד למריסה והסקאה וניכוס ועידו יִשְׁבַּע לֶחֶם, ואם לאו לא יִשְׁבַּע לֶחֶם [יש להסמיך כאן את דברי רש"י בברכות לב: ד' דברים צריכין חזק שימחזק אדם בהם תמיד בכל כחו. דרך ארץ - אם אומן הוא לאומנו, אם סוחר הוא לסחרתו, אם איש מלחמה הוא למלחמתו],

[לעולם יהא אדם שוקד על דלתי התורה וקובע עצמו בלמודה, ואל יטעה עצמו לומר יגדתי ומצאתי, דרך צחות אמרו עובד אדמה יִשְׁבַּע לֶחֶם אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה יִשְׁבַּע לֶחֶם ואם לאו אל יִשְׁבַּע לֶחֶם, והוא הדין בלחמה של תורה. מאירי]

3. ואר"ל, עובד כוכבים ששבת חייב מיתה [נכרי ששבת ממלאכתו יום שלם חייב מיתה, שנאמר יום ולילה לא יִשְׁבֹּתוּ, וקא דריש ליה לא יִשְׁבֹּתוּ ממלאכה, דלצני אדם נמי קאי, ולא סימא לא יִשְׁבֹּתוּ, אהך ששת עמים דקרא קאי כלומר לא יִצְטְלוּ ולא יִפְסְקוּ מלהיות, פשיטא לא גרסינן דהא טוּבא קא משמע לן, דלצני אדם קאי, שנא' בראשית ה ויום ולילה לא יִשְׁבֹּתוּ [ודורש מזה שכן נח לא יִשְׁבֹּתוּ], ואמר מר, אזהרה שלהן זו היא מיתתן,

[שעונשין אותו ואומרין לו או שיקבל עליו עול מצות, או לא יחדש בנמוסיו משלנו, אלא אף כשקבע לעצמו ימים אחרים וכו', שזה נראה כמו שהוא מבני עמנו וילמדו אחרים הימנו, אבל שאר מצות אין מונעין הימנו שהרי אמרו לקבל קרבנותיו וצדקותיו [מעות צדקה]. מאירי]

[גוי ששבת חייב מיתה, דנחשב כיוצר דת חדשה. שט בשם הרמב"ם והתשב"ץ],

[גוי ששבת חייב מיתה, ששבת הוא עדות לבריאת העולם, ולכן גוי אסור לשבות, שהרי הדין הוא שאם נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטילה. ראיתי],

אבני חן על מסכת סנהדרין

וראי בעין גיולה.

וכן מאן דאמר מאורסה נערה המאורסה דהא כלל גילוי עריות הוא, דינו כנערה המאורסה, דבסקילה,

מיתבי, היה ר"מ אומר, מניין שאפילו עובר כוכבים ועוסק בתורה, שהוא ככהן גדול, שנאמר ויקרא יח אשר יעשה אותם האדם ר' מאיר דלית ליה אחס קרוין אדם ולא נכריס קרוין אדם, ור' שמעון היא דדרש לה כמסכת יבמות (סא, ב) וחי בהם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר, אלא האדם, הא למדת שאפילו עובר כוכבים ועוסק בתורה, הרי הוא ככהן גדול?

התם בשבע מצות דידהו עוסקין בהלכות אומן שבע מצות, להיזק בקיאיין דהן:

[שנינו בברייתא לעיל] ר' חנינא בן גמליאל אומר, אף הדם מן החי: ת"ר בראשית ט ד אַךְ-בְּשֶׁר בְּנִפְשׁוֹ צֶעֶד נִפְשׁוֹ קִימַת דְּבָמוֹ לֹא תֹאכְלוּ, זה אבר מן החי ודמו לדרשא אחרינא, למשרי אבר מן החי דשריט, כדלקמן בשמעתין,

רבי חנינא בן גמליאל אומר, אף הדם מן החי, מ"ט דרבי חנינא בן גמליאל? קרי ביה [פ' חלק הפסוק ודורש "דמו"] בשר בנפשו לא תאכל, דמו בנפשו לא תאכל,

ורבנן, ההוא [דמו], למישרי [אבר מן החי של] שרצים הוא דאתא [כמו שאמרנו לעיל נו.],

[וכמו שמצינו איסור לב"נ לדם מן החי, כך נמצא בן בישראל] כיוצא בדבר אתה אומר שאף ישראל הזהירו על דם מן החי, כסיוע ומשום חיות [ולא מאיסור דם, אלא משום דם מן החי], ור' חנינא קאמר לה, דברים יב רק חזק לבלתי אכל הדם, כי הדם הוא הנפש וגו' כלומר לא מאכל הדם הנוכח בראש המקרא, צעד הנפש עם הנפש (רק חזק לבלתי אכל הדם זה אבר מן החי כי הדם הוא הנפש זה דם מן החי),

ורבנן [שאין איסור מיוחד לדם מן החי], ההוא לדם הקזה [של בהמה], שהנשמה יוצאה בו הוא דאתא [ורא] דמנן דם לאזהרת אבר מן החי, לא למסרי משום חיות [פ' משום דם מן החי] סמכיה, אלא למסר דם הקזה שהנפש יוצאה בו, משום דם הוא דסמכיה [פ' משום איסור אכילת דם], דלא מימא [מיון ד ?] לאזהרת דם גבי חצמת מנפקר ומנאנך כתיב (דברים יב), דם שמיטה הוא דהוי דם, אכל דם הקזה לא הוי דם, להכי אקשייה לאבר מן החי, מה אבר מן החי אסור מממת איסורו, אף דם מן החי מזהר עלה משום דם, וכלל דם הנפש, אכל דם הקזה שאין הנפש יוצאה בו אינו קרוי דם,

אכל איסור חיות לא נזכר בו, ולא בשום דם, וכבר תיבא (כב, א) מפרש חזירו דם הקזה שהנפש יוצאה בו, מטיפה המשמרת

אמר רבינא לא מימא שמיטה דקאמר ריש לקיש, לשום חובה קאמר [שהגוי שובת לקיים מצות שביתה], דלא לכון לשבות [שאסור לו לגוי לשבות בכוונה כזו], כגון בשבת שהוא יום שמיטה לישראל, או אחד בשבת ששומעין בו הטורים [העובדי כוכבים. רע"ז] [פ' שהוא יום אידם כדאמרין בע"ז ז' ע"ב יום ראשון לדברי ר"י לעולם אסור. ובספר ר"י בבור שור על התורה דברים ה' י"ב ולפי שהוא [שבת] אות לבני לא רצה הקב"ה שישבתו בו גוים, ונתן בלבם שיהיו שובתין ביום הראשון ולא בשבת, שאם ישבתו כמו בן יתחייבו מיתה], אלא מנחה צעלמא קא אסר להו, שלא יצטלו ממלאכה ו אפילו שני בשבת [שהרי סוף סוף עשה מלאכה ששה ימים ושבת ביום השביעי, וכן אנו מוצאים בשבת סט: כי ההולך במדבר ואיבר את חשבון הימים, מונה ששה ומקדש שביעי. המאורות בשם הרב"ז] יום שאינו צר שמיטה, שני בשבת [שהוא] יומא קמא דלאו יום צר שמיטה נקט, והוא הדין דהוה מצי למינקט שלשי ורביעי,

ול"חשבה גבי ז' מצות [גוי ששבת וכו']? כי קא חשיב שב ואל תעשה, קום עשה לא קא חשיב והאי לא יצטמו קום עשה מלאכה היא,

דף נ"ט ע"א

והא דינין קום עשה הוא משפט הוא וקא חשיב, קום עשה ושב אל תעשה ניהו קום עשה משפט, ושז ואל תעשה עול. [ד' ד"ס] אפילו אינו מצוה לעשות משפט והוא יושב וצטל, מזהיר הוא שלא לעשות עול, ולאזהרת לא תעשו עול (ויקרא יט) אינה קום עשה משפט אלא לתודה קיימא, שז והצטל (מלא תעשה) [מלעשות. רש"י] עול, אכל אזהרת לא תעשה [שלא ישב במל] על כרחיך אינה אלא קום עשה,

ואמר ר' יוחנן, עובר כוכבים שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר דברים לג תורה צוה לנו משה מורשה, לנו מורשה ולא להם ואיכא משום גזל כדמפרש,

ול"חשבה גבי שבע מצות? מ"ד מורשה מורשה מאורסה, אמוראי איכא דדרשי (צדו) [לכו. רע"ז] גבי עס הארץ, צפרק אלו עוצרין בפסחים (מט, ב),

[פ' דשם איתא תנא רבי חייא כל העוסק בתורה לפני עם הארץ כאילו בועל אריסותו בפניו שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרי מורשה אלא מאורסה. ולכאורה הראי' משם הוא רק שיש מ"ד שדורש מורשה מאורסה אבל אין שם שום מ"ד שדורש מורשה שהרי זה אינו דרש וזה פשט' דקרא, ובגמ' כאן אומר מ"ד מורשה" וצריך לדעת אמאן קאי. ואולי הפ' אף אם לא נדרוש כך ונפרש מורשה כפשטות. וראה באמרי בינה שהקשה דמה צורך לדרוש "לנו" תיפוק ל' דמורשה קהלת יעקב כתיב ונדרוש הכי לקהלת יעקב מורשה ולא להם והניח בצ"ע],

מיוגל קא גזיל לה והא קא חשיב גזל [ראה יעב"ץ דהגולה הוא שיושב ודורש בה ומפרש סתומות] ומה שה' ראוי לישראל' לאמרו וקדם הוא וזכה היינו

אבני חן על מסכת סנהדרין

ואילך, משהוא [פ' משהוא] ממחיל ללכת [שחור] [אדום]. חרשיו הש"ם באספת זקנים]. [וראה בבריתות כ"ב ע"א רש"י ד"ה מביפה המשחרת ואילך, משכלה משהיר הראשון והתחיל להאדים הוא דם הנפש],

למה לי למיכתב אצר מן המי לבני נח, ולמה לי למשני בסיני וצני נח, אטו ישראל משום דקצלו תורה, ילאו מכלל מנזות הראשונות, בשלמא עבודה זרה וגילוי עריות, בסיני למילתייהו (נשנית) [נשנו. ד"ס], לפי שלא פקשו כל כך צני נח על אלו [על איזו] עזירות עונש[?] עליהם, וכן בעריות לפרש עונשן, אלא אצר מן המי למה לי לאהדורי?

כדר' יוסי בר' חנינא, דא"ר יוסי בר' חנינא, כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני, לזה ולזה [לישראל ולבני נח] נאמרה כדמפרש לקמן מדנשנית עבודה זרה וגילוי עריות בסיני # [וצ"ע שבגמרא מביא רק ע"ז ולא גילוי עריות] ואשכחן דליענש נכרים עלייהו אף לאחר מתן תורה, כדכתיב (דברים יח) לא ימנא כך מעביר צנו וצמו וגו' ובגלל התועבות האלה, וכן בעריות (ויקרא יח) כי את כל התועבות האלו שמע מינה כי יהיה קודש בריך הוא תורה לישראל לא שקליהו להנך מצני נח, וכדקיימי להו קיימי, וכל שלא נשנית בסיני נאמר לישראל, ולא לבני נח מסיני ואילך, אף על גב דעד סיני נטעו עליה, מדלא הדר תנייה בסיני, כדאיתא בעבודה זרה וגילוי עריות, דאשכחן דליענש נכרים עלייהו, שמע מינה ישראל שילאו לקדושה עמדו באיסורן, אבל נכרים נטלין מהו.

ולקמן פריך דילמא להכי לא נשנו, דלבני נח הוא דאסירי ולא לישראל, ומשני ליכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור, שכשינאו מכלל צני נח להתקדש ילאו, ולא להקל עליהם,

ולזה ולזה ליכא למימר, דאם כן אמאי אתני עבודה זרה הילכך על כרחיך אותה שלא נשנית אינה צני נח, הילכך אם לא נשנית אצר מן המי הוה אמינא נטליה מצני נח ממנת תורה ואילך,

לבני נח, ולא נשנית בסיני, לישראל נאמרה ולא לבני נח,

ואנו אין לנו אזהרה צני נח, ולא נשנית בסיני אלא גיד הנשה, ואליבא דר' יהודה דאמר דפרק גיד הנשה (חולין ק, ב) מצני יעקב נאסר גיד הנשה, שהיו צני נח קודם מתן תורה,

ורבנן פליגי ואמרו בסיני נאמר ולא להם, אלא שנכתב במקומו, ואחר מתן תורה כתבו משה במקום המעשה, על העמיד, לידע מאיזה טעם נאסר להם, ולר' יהודה גופיה לישראל נאמר ולא לשאר צני נח, דהא צני ישראל כתיב,

והא דקאמר הכא דאותן העומדות באיסורן לבני נח לעולם, הוצרך לשתות בסיני, לאו משום דאי לא אהדרינהו הוה אמינא, נגמר מגיד הנשה דלא נשנית, ולישראל נאמר ולא לבני נח,

דמהא ליכא למיגמר, שהרי לא נאסרה אלא לישראל, וצעוד שהיו צני נח נמי להם נאסר ולא לאחרים, אלא מדאיתני נכרי הוה גמרינן להו,

אמר מר, כל מצוה שנאמרה לבני נח, ונשנית בסיני, לזה ולזה נאמרה,

אדרבה מדנשנית בסיני, לישראל נאמרה, ולא לבני נח, מדאיתני עבודת כוכבים בסיני ואשכחן דענש עובדי כוכבים עילויה שצט אומות, כדכתיב לא ימנא כך מעביר צנו וצמו בלש, ש"מ לזה ולזה נאמרה:

[שנינו בברייתא לעיל] לבני נח ולא נשנית בסיני, לישראל נאמרה ולא לבני נח: אדרבה מדלא נישנית בסיני לבני נח נאמרה ולא לישראל לבני יעקב צעוד שהיו צני נח נאסר להם, ולא משבחו לכלל ישראל?

ליכא מידעם, דלישראל שרי ולעובד כוכבים אסור,

ולא ! והרי יפת תואר שאסורה להם [לגוי משום אשת איש], כדאמר לעיל (נז, ח) ?

התם משום דלאו בני כיבוש נינהו לא נתנה ארץ לכבוש כי אם לישראל, שאף לישראל לא הותר יפת תואר, אלא צמלמיה על ידי כיבוש,

והרי פחות משה פרוטה [ראסור לגוי, ומותר לישראל]? התם משום דלאו בני מחילה נינהו [לפי שאסורין הן ואין מוחלין אפי' על דבר קל. ודרך העולם שכל המדקדק מדקדקים עמו, ואין מוחלין לו, אבל ישראל רחמנים הם ומוחלין על דבר קל. יד רמח"ש] שאף לישראל נטעו על הגזל, אלא שפחות משה פרוטה אינו נחשד גזל צעייניהם, שעוצרין על מדתן שרמננין הן ומוחלין על דבר קל, אבל צני נח אכזרים הם:

[כמו אמר מר] כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני, לזה ולזה נאמרה,

דף נ"ט ע"ב

[ראה תוס' בראש הרף שהענין של ז"ל הוא בכלל מצות פריה ורביה, וז"ל הצדקת הצדיק, סימן רמ"ה וז"ל ובאמת בכל התורה כולה לא נזכר לאו על התצאה ז"ל, רק העונש דדור המבול וער ואונן, וזהו מצד בטול פו"ר ולא תוהו בראה, וכ"כ תוס' בסנהדרין דהוא בכלל מצות פו"ר, וזה לא שייך כ"כ עכשיו דא"א לישא נשים הרבה, וכשאין מונע מאשתו תפקידתה [כדי שלא תתעבר], רק שורש המומאה הוא מקליפת נוגה, ולכך הוא רע ביותר, דאף תשובה אין מועיל כמ"ש בזהר כמה פעמים],

והרי מילה לישראל נאמרה ולא לבני נח, דלא חשבה גבי שצט מנזות שנאמרה לבני נח, דכתיב בראשית יז ואתה את בריתי תשמור, ונשנית בסיני ויקרא יב וביום השמיני ימול, לישראל נאמרה ולא לבני נח?

אבני חן על מסכת סנהדרין

ההוא למישרי שבת הוא דאתא, ביום ואפילו בשבת,

והרי פריה ורביה שנאמרה לבני נח, דכתיב בראשית ט ואתם פרו ורבו, ונשנית בסני דברים ה' לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, לישראל נאמרה ולא לבני נח,

ההוא לכל דבר שבמנין, צריך מנין אחר להתירו הוא דאתא לא נשנית בסני, אלא מפני שאסר להם תשמיש שלשה ימים קודם מתן תורה, ולאחר שלשה ימים הותר להם, ואף על גב דממילא משתמע התירא דהא שלשה ימים הוא דאסר והרי עברו, אשמעינן קרא לכל דבר הנאסר במנין ציט דין אף על פי שקבעו זמן לדבר צריך למנות פעם אחרת להתירו כשעבר הזמן,

אי הכי כל שבע מנות שחזרו ונשנו בסני נימא נמי כל אחת ואחת הותרה לשנות על דבר, כגון עבודה זרה לפרש מיתה ועבודות האסורין בה, וכן גלוי עריות לפרש עונשין, ונימא דכולהו לא נשנו ולישראל נאסרו ולא לבני נח כל חדא וחדא נמי נימא משום מילתא איתני?

הכי קאמר, אזהרה מיוחדת ומיתנא בה, למה לי למהדר ומיכתב אזהרה דידהו, אלא שמע מינה להזהיר לבני נח ולישראל אחא,

ואין לנו אלא גיד הנשה בלבד, ואליבא דר' יהודה, הני נמי מילה ופריה ורביה, הא לא איתני דהא אחרת למילתא הוא דאיתנו?

הני איתני לשום מילתא בעלמא, הא דגיד הנשה לא איתני כלל ומשום הכי לא חשיב להו [למילה ופריה ורביה] צדדיה [דגיד הנשה], ומיהו הך נמי מן האמורות לבני נח ולא נשנו בסני הס, ולישראל נאמרו ולא לבני נח מסני ולהלן,

אי בעית אימא מילה ודאי מסני נאמרה לעיקר מנחותיה, ודקשיא לך הא אמר ר' יוסי כל שנאמרה לבני נח ונשנית בסני לזה ולזה נאמרה הא דלא חשיב ליה לגבי מנות בני נח, משום דמילה לאו לבני נח נאמרה אפילו מקודם סני אלא לזרע אברהם לחודיה, והשמא נמי זרע אברהם דהיינו ישראל, הוא דנהיגי בה מעיקר' לאברהם הוא דקא מוזהר ליה רחמנא, ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחרך לדורותם, אתה וזרעך אין, איניש אחרינא לא,

[קשה מה בצע בתירוצו זה כיון דסוף סוף לקושיה והרי פרי' ורבי' צריך לומר שנשנית לכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, ולפי תירוצו זה צריך לומר שלא איתני כלל? וג"ל דבי אקשנן והרי פרי' ורבי' הוה מצינן לתרוצי ההוא לברכה הוא דאתא. חמרא וחיי],

אלא מעתה בני ישמעאל לחייבו השמא? בראשית כא כי ביצחק יקרא לך זרע,

בני עשו לחייבו? ביצחק ולא כל יצחק,

מתקיף לה רב אושעיא, אלא מעתה בני קטורה לא לחייבו [ונמצא של מל אברהם את כל בניו]?

האמר ר' יוסי בר אבין ואיתימא ר' יוסי בר חנינא, בראשית יז את בריתי הפך לרבות בני קטורה [שהן עצמן חייבין במילה, ולא ולדותיהן] אותן ששה שנולדו לאברהם, הן עצמן לא למייצבו, ונימא השמא דלא מל אברהם כל בניו שהיו לו בחייו, לרבות בני קטורה - אותם ששה נלדו ולא זרעם, אבל אברהם נטווה לכל הנולדים לו,

אמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, דכתיב בראשית א [הנה נתתי לכם את כל עשב וגו'] לכם יהיה לאכלה, ולכל חית הארץ לכם ולחיות נמתי העששים והאילנות ואם כל ירק עשב לאכלה, אבל לא חית הארץ נמנה לכם, ולא חית הארץ לכם,

וכשבאו בני נח התיר להם, שנאמר בראשית ט כירק עשב שהפקמתי לאדם לאכול נתתי לכם מעכשיו את כל אפילו בהמות וחיות,

יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו, ת"ל בראשית ט אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו,

יכול אף לשרצים [יהא איסור אבר מן החי], ת"ל בראשית ט אך,

ומאי תלמודא [ששרץ אין בו משום אבר מן החי]?

א"ר הונא [דכתיב] "דמו" האז דמו יתירה הוא, דהוה ליה למכתב צר צנפשו לא תאכלו. דהיינו צדוד שהנפש צו אל תאכלו את בשרו, האז צנפשו דמו למה לי, וכי לא ידענא דנפש זה הוא הדם, אלא לומר לך מי שדמו חלוק מבשרו שהדם קרוי נפש והבשר צר, יצאו שרצים, שאין דמם חלוק מבשרם שאין דמם קרוי דם, שכשהוהו ישראל על הדם, לא הוהו על דם שרצים משום דם, אלא משום שרצים, כבשר, והכי אמרינן בכריתות צפרק דם שמיטה (כא, ז) [לגבי ?] דם שרצים, התרו צו משום שרץ לוקה, משום דם אינו לוקה,

מיתבי בראשית א ורדו בדגת הים לאדם הראשון נאמר מאי לאו לאכילה [פ' דסבר דמה דאמר שלא הותר לו בשר היינו שום בשר בין בהמה בין עוף ובין דג. ובמרגליות הים כתב דמשמע מכאן דדגים הם בכלל בשר]? לא למלאכה,

ודגים בני מלאכה נינהו? אין כדרחבה,

דבעי רחבה [כע"ז גב בב"ק נה.], הנהיג בעיזא ושיבוטא קשר קריון לדג צדים ולעו צידיה על שפת הים, ושניהם מנהיגין אותו מאי לוקה משום

אבני חן על מסכת סנהדרין

מנהיג בכלאים או לא חורש בשור ובחמור לאו דוקא, דכל תרי מיני מיני אסירי, צצא קמא בשור שנגח את הפרה [ונמצא שגם דג יכולים לעבוד בו],

ת"ש [בא להקשות על מה שאמר לעיל דאדא"ר לא הותר לו שום בשר], בראשית א ובעוף השמים, מאי לאו לאכילה? לא למלאכה,

ועופות בני מלאכה נינהו ! אין, כדבעי רבה בר רב הונא, דש באוויזין ותרנגולין, לר' יוסי ברבי יהודה מאי צהשוכר את הפועלים תנן היה עושה צידיו אצל לא צרגליו, צרגליו אצל לא צידיו, הרי זה יאכל, כדמכח כי תבא צכרס רעך וגו' צציאת פועל הכתוב מדבר, ר' יוסי בר' יהודה אומר: אינו אוכל עד שיעשה צידיו וצרגליו, וקמבעיא ליה לרבה, דש באוויזין ותרנגולין שאין להם אלא רגלים מהו מי עבר עליהו משום לא תמסוס שור או לא, ידיו ורגליו צעיגן כשור וליכא, או דילמא כל כמו כשור צעיגן והא איכא, אלמא בני מלאכה נינהו,

תא שמע בראשית א ובכל חיה הרומשת ואי לאו לאכילה חיות בני מלאכה נינהו על הארץ? ההוא לאתויי נחש הוא דאתא ולמלאכה, דנחש צר מלאכה ניהו, קודם שנתקלל לילך על גמון,

דתניא ר"ש בן מנסיא אומר, חבל הפסק, לשון אהה, כל חבל לשון צער וקבל הוא, כלומר הפסק צא לעולם ויש לקבול על שמע וכו' על שמש גדול שאבר מן העולם,

שאלמלא [שאם לא] (לא) נתקלל נחש, כל אחד ואחד מישראל, היו מזדמנין לו שני נחשים טובים, אחד משגרו לצפון, ואחד משגרו לדרום, להביא לו סנדלבוניס שם אגן טויז טובים, ואבנים טובות ומרגליות,

[שלפי דעת התוכנים שיישוב בני אדם הוא מקצה מוצה לקצה מערב באורך, אבל לדרום ולצפון אין שם יישוב בני אדם מפני הקור והחום, ולזה אמר שה' משלח שם שלוחו הנחש במקום שלא הי' אדם יכול לילך בעצמו. מוהרש"א]

ולא עוד אלא שמפשילין [פ' קושרין] רצועה [בר"ם הגירסא "לו קופה" במקום רצועה] תחת זנבו [וקושרין בה קופה], [וטוענין לו. ד"ס] ומוציא בה עפר [פ' והנחש היה מושך הקופה] לגנתו ולחורבתו [כשם שמתשתמש בשאר בהמות. שם],

מיתניב, היה ר' יהודה בן תימא אומר, אדם הראשון מיסב בגן עדן היה, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר אלמא הותר לו לאכול צהמות וחיות ומסננין לו יין [אבל לחם הי' מוכן לפניו ולא הי' צריך שום תיקון כי אז היתה הארץ מוציאה גלוסקאות כמו שתוציא לעתיד כדאמרין בפ"ב דשבת, אלא אחר שחטא נתקלל בעת אפיך תאכל לחם משמע דקודם לכן לא הי' צריך להטריח עצמו בתיקון הלחם. תורת חיים],

הציץ בו נחש, וראה בכבודו, ונתקנא בו? התם בבשר היורד מן השמים,

מי איכא בשר היורד מן השמים?

אין, כי הא דר"ש בן חלפתא, הוה קאזיל באורחא, פגעו בו הנך אריותא [אריות] דהוו קא נהמי לאפיה [נהמים כנגדו. שם] לאכלו, אמר [בסגולה] תהלים קד הכפירים [אריות צעירים] שואגים למרף,

נחיתו ליה [יורדו לו מן השמים] תרתני אטמא [פ' שתי חתיכות בשר. ואטמא הוא הבשר שבין החזה להיך], חדא אכלוה [חתיכה אחת אכלו האריות] וחדא שבקוה,

אייתיה ואתא [הביאו ובא] לבי מדרשא, בעי עלה, דבר טמא הוא זה, או דבר טהור, אמרו ליה, אין דבר טמא יורד מן השמים,

בעי מיניה ר' זירא מר' אבהו, ירדה לו דמות חמור [בעל חי הנראה בחמור], מהו מי אמר[ינן. ד"ס] הא ודאי דבר טמא הוא ואסור, א"ל, יאורוד נאלא מנין שוטה, עוף ששמו מנין, והוא שוטה וזוכה ומספיד תמיד, וכל מנין דצמקרא מתרגמינן ירדין [ראה שבת עח. שכן בחולין ליאורוד], [כתב במרגליות הים, דר' אבהו שאמר בן לר' זירא, הי' מתענג ויפה תואר כדאמרין בכתובות ס"ב ע"א, ובכתובות י"ז ע"א דאמתי דבי קיסר משריין קמו' וכו', ובר' זירא מצינו להיפך שהי' מסגף עצמו מאד, ולרוב פרישותי צם תלת מאה תענית, כשעלה לא"י ובדק עצמו בתנורא וכו', ואפשר כי סיגופיו השפיעו על מראה החיצוני, ועל כן כשסמכו אותו שרו ל' לא כחל ולא שרק וכו' ויעלת חן מוצד אילת אהבים, היא התורה, ותמיד הי' שרוי בדאגה כדאמרם בגדה שם, לכן ר' אבהו לא בכניי גנאי קרא אותו, רק להורות על התבודדותו פרישתו ויגונו התמידי. וראה עוד בחות יאיר סימן קנב],

הא אמרי ליה, אין דבר טמא יורד מן השמים [ונראה דתלינן שהוא חמור דימא דשרי [ע"ז למ]. א"נ שגולד מן הטהור. מצפה איתן, והיעבי"ן כתב דבכבודות ה' ע"ב איתא בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה, מותר באכילה] ודבר שאינו הוא, ואם ישנו טהור הוא:

[שנינו במשנתנו] ר"ש אומר אף על הכישוף [מצוה בן נח]: כ"ט דר"ש, דכתיב

דף ס' ע"א

שמות כב יז מְכַשֶּׁפָה ל' א תַּחֲתֶיהָ, וכתוב שמות כב יח כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוֹמָתָה כְּמוֹתֶיהָ וְלֹאֵהֶם מִשְׁפָּטִים, כָּל־שֵׁשֶׁנוּ בְּכַלל כָּל־שׁוֹכֵב עִם־בְּהֵמָה [הגוי כשמונה עם בהמה, נהרג, שהרי הוא בכלל י' מצות], ישנו בכלל מכשפה לא תחיה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

דכתיב בכל המורה כולה, חקים שחקקתי לך כבר [תוס'] הכי נמי דנצטוו בני נח עליהם?

התם, ושמרתם את חקותי [לשון הוה] דהשתא, הכא את חקותי תשמרו דהקדים חקים למלות שמירה, דמשמע חקים דמעיקרא תשמרו,

ואף על גב, דגבי שציעית ויזבל כתיב נמי, את משפטי מעשו ואת חקמי משמרו, דהקדים נמי חקים למלות שמירה, הכס כיון דרשא דקרא כתיב את משפטי מעשו, ארמיה למיכאז ואת חקמי משמרו [וראה תוס']:

[שנינו במשנתנו לעיל גו.] א"ר יהושע בן קרחה [בכל יום דנין את העדים בבניו, יכה יוסי את יוסי] כו': אמר רב אחא בר יעקב, אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות [ה-ו-ה] נמי שם הוא ולא צענין שם המפורש בן ארבעים ושמים אומות [ראה ע"ל שגם שם של מ"ב הוא שם יהו' אלא דנקרא לפי אותיותיו], לאפוקי בן שתי אותיות [ו-ה] דלא,

פשיטא יכה יוסי את יוסי [שיש לה ד' אותיות] תנן? מהו דתימא מילתא בעלמא הוא דנקט, קמ"ל,

איכא דאמרי, אמר רב אחא בר יעקב, ש"מ שם בן ארבע אותיות נמי שם הוא, פשיטא יכה יוסי את יוסי תנן? מהו דתימא עד דאיכא שם רבה [של מ"ב אותיות], [ומה שאמר "יוסי"] ומילתא בעלמא הוא דנקט, קמ"ל:

[שנינו במשנתנו גו.] נגמר הדין [לא הורגין בבניו, אלא מוציאין כל אדם לחוץ, שואלין את הגדול שבניהן, ואומר לו, אמור מה ששמעת בפירוש, והוא אומר, והדינין עומדין על רגליהן, וקורעין ולא מאחיין] כו': עומדין מנלן [ק"ק מאי פריך דלמא לכך היו צריכים לעמוד משום דצריכין לקרוע ואין קריעה אלא מעומד? וי"ל דהדין שצריך לעמוד הוא גם מיתת קרובים. ע"ל עיי"ש עוד?]

שופטים ג יב ויספו בני ישראל לעשו'ת הרע בעיני ה' ויחזק ה' את-עגלו'ן מלך-מו'אב על-ישראל על ברעשו את-הרע בעיני ה': יג ויאסף אליו את-בני-עמו'ן ועמלק וילה' ויה' את-ישראל ויירשו את-עיר החמורים: יד ויעברו בני-ישראל את-עגלו'ן מלך-מו'אב שמו'נה עשרה שנה: טו ויעקבו בני-ישראל אליה' ונקם ה' להם מו' שיע את-אהרן בן-גרא בן-הימיני איש אהרן ידימינו' וישלחו בני-ישראל בידו' מנחה לעגלו'ן מלך מו'אב: טז ויעשו לו' אהרן הרב וילה' שני פיו'ת גמר ארפה ויחגר או'תה מתחת למדי'ו על ידה' ימינו': יז ויקרב את-המנחה לעגלו'ן מלך מו'אב ועגלו'ן איש בריא מאד: יח ויהי בא'שר פלה להקריב את-המנחה וישלח את-העם נשאי המנחה: יט והוא שב מן-הבסילים אשר את-הגלגל ויאמר דבר-סתר לי אליה המלה ויאמר הם ויצאו מעליו בל'העמדים עליו: כ ואהרן ב'א אליו והוא-ישב בעלית המקרה

[ואינו אומר שגוי יהיה חייב כבי יתה איש נערה בתולה דסמך ליה? שאנום ומפתה הם דיני קנסות, ואינו דומה לכישוף, משא"כ מכשפה ושוכב עם בהמה דומים זה לזה ששניהם במיתת. הע"ל]:

[שנינו במשנתנו] ר"א אומר אף על הכלאים [מצוה בן נח]: מנה"מ? אמר שמואל, דאמר קרא ויקרא יט יט את-חקתי תשמרו [בהמתך ל' אתרביע כלאים שך ל' אתרוע כלאים וכן כלאים ששטנו ל' א'עלה עגלך] כשהזכיר ישראל צסיני [פ' בתורה שניתנה בסני, ובא להוציא מומנם של בני נח] בהמתך לא תרביע וגו', פתח בה קרא את חקמי משמרו, מה שלא פתח בן בשאר מקומות, שמע מינה הכי קאמר להו את חקמי חוקים שחקקתי לך כבר לגבי נח משמרו, ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים,

אבל על מרישת שור וסמור [אף שגם זה הוא ענין של כלאים] לא הוזכרים [לבני נח, ורק צוה להם לישראל בדברים כבי' לא תחרש בשור וחמור ויחור],

[והתורה מונה] ויקרא יט בהמתך לא תרביע כלאים, ושך לא תזרע כלאים, חריעה וז' חריעה זרעה ממש, דלא נצטוו בני נח על כלאי הכסם, אלא שלא להרכיב האילן על שאינו מינו, דלא תזרע דומיא דלא תרביע, מה בהמתך בהרבעה דכר המסויס על דכר המסויס, אף שך בהרבעה,

מה בהמתך, בין בארץ בין בחוצה לארץ דמוצת הגוף שאינה תלויה במוצת הארץ, נפקא לן בקדושין (לו, א) דנוהגת אפילו בחוץ לארץ, אף שך בין בארץ בין בחוצה לארץ,

* ויקרא יח ד את-משפטי תעשו ואת-חקתי תשמרו ללכת בהם אני ה' אל ייכם:
* שם ה' ושמרתם את-חקתי ואת-משפטי אשר עשה אתם האדם וחי בהם אני ה':
* שם כו ושמרתם אתם את-חקתי ואת-משפטי ול' א תעשו מכל חתו' עבת האלה האזרח והגר הגר בתו' בכם:
* ויקרא יט יט את-חקתי תשמרו בהמתך ל' אתרביע כלאים שך ל' אתרוע כלאים וכן כלאים ששטנו ל' א'עלה עגלך:
* שם לו ושמרתם את-כל-חקתי ואת-כל-משפטי ועשיתם אתם אני ה', ויקרא כ ח ושמרתם את-חקתי ועשיתם אתם אני ה' מקדשכם: ט בראש איש אשר יקלל את-אביו ואת-אמו' מו'ת יומת אביו ואמו' קלל דמיו ב':
* שם כב ושמרתם את-כל-חקתי ואת-כל-משפטי ועשיתם אתם ול' אתקיא אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה:
* ויקרא כה יח ועשיתם את-חקתי ואת-משפטי תשמרו ועשיתם אתם וישבתם על-הארץ לבטח:

אלא מעתה, ויקרא יח ה' ושמרתם את חקתי ואת משפטי

אבני חן על מסכת סנהדרין

לֹא ס"ד [בין שלמדו בן מפסוק], דכתיב מלכים ב יט א וַיְהִי כְשֶׁמַּעַ
הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ (את דברי רבשקה) וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו, הַמֶּלֶךְ
חִזְקִיָּהוּ קָרַע [חימה היאך אמרו למלך מה ששמעו בפירוש, הא נבי עדים
תנן, כל היום היו דנין את העדים בכינוי. תוס'], והם לא קרעו,

אמר רב יהודה אמר שמואל, השומע אוכרה צרכה השם, מפי
הנכרי אינו מייב לקרע מפי העובד כוכבים, אינו חייב לקרוע,
וא"ת הרי קרעו על רבשקה, ישראל מומר היה,

ואמר רב יהודה אמר שמואל, אין קורעין אלא על שם
המיוחד בלבד, לאפוקי כינוי דלא,

ופליגי דרבי חייא בתריוהו [שעל גוי ועל כינוי קורעין, כדמדייק, שרק
בזמן הזה אין קורעין אנכרי ואכנוי, הא בזמן ב"ד קורעין], דאמר רבי חייא
השומע אוכרה בזמן הזה שאנו צגלות ואין אימת בית דין מוטלת עליהם
לדון מיידי מיתות אינו חייב לקרוע, שאם אי אתה אומר כן,
נתמלא כל הבגד קרעים לפי שהדבר מדיח, לפי שאין ממיראין מצית
דין,

ממאן, אילימא מישראל מי פקירי כולי האי [שיקללו כל כך
שיתמלא כל הבגד קרעים], אלא פשיטא מעובד כוכבים, ואי שם
המיוחד, מי גמירי נכרי שם המיוחד כל כך, שמקללין צו תמיד, דקאמר
נתמלא כל הבגד כולו קרעים, אלא לאו בכינוי מדיח,

ושמע מינה בזמן הזה הוא דלא קרעין, משום דנתמלא כל הבגד
וכי, הא מעיקרא אכל בזמן בית דין חייב קורעין על נכרי ואכנוי, שמע
מינה:

[שנינו במשנתנו] השני אומר אף אני כמוהו: אמר ר"ל, שמע
מינה אף אני כמוהו [פי' אחר שאמר עד הראשון כל העדות, יכול עד
השני לומר שגם הוא מעיד כך], כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות,
ומעלה הוא דעביד רבנן צדיני ממונות ודיני נפשות שהעריכו כל העדים
לפרש עדותן, והכא בצרכה השם דלא אפשר לפרש, מפני כבוד השם כיון
דלא אפשר, אוקמוה רבנן אדאורייתא וקטלינן ליה צהאי עדות,

דאי ס"ד צעלמא פסול עד שיפרשו כולם, הכא משום דלא אפשר,
קטלינן לגברא צלא העדאת עדים:

[שנינו במשנתנו] והשלישי אומר אף אני כמוהו: סתמא כר"ע
במסכת מכות (ה, 6) דמקיש ג' לשנים דאם נמצא שלישי קרוב או פסול
עדות של כולן בטלין, הלכך דקדיק ליה צהדייהו, דאי מתום או מתכחש מצטלין
לסהדומיהו:

אֲשֶׁר־לוֹ לְבָדוֹ וַיֹּאמֶר אַהֲדוּ דְּבִרְאֵל הַיּוֹם לִי אֱלֹהִי וְיָקָם מֵעַל הַפֶּסֶא: כֹּא
וַיִּשְׁלַח אַהֲדוּ אֶת־דִּי שְׂמָאלוֹ וַיִּקָּח אֶת־חֶרֶב מֵעַל יָדוֹ וַיִּמְנוּ וַיִּתְקַעְהָ בְּבִטְנוֹ:

א"ר יצחק בר אמי, דאמר קרא שופטים ג כ וַאֲהֲדוּ אֶלֶּיָּו
וְהוּא־יֵשֵׁב בְּעֵלִית הַמִּקְרָה [בהיות הזמן חם, ישב בעליה עשויה
בחלונות מרובים להקר עצמו. מר] אֲשֶׁר־לוֹ לְבָדוֹ, וַיֹּאמֶר אַהֲדוּ
"דְּבִרְאֵל הַיּוֹם" לִי אֱלֹהִי [רצה שיעמוד כדי שיוכל לתקוע החרב
בבטנו, לכן הוזכר שם השם. מר, # ומשמע שהיה אהוד בטוח שיעמוד עגלון על
רגליו כשיזכיר שם ה'], וְיָקָם מֵעַל הַפֶּסֶא [כיון שהזכיר את השם
אלהים],

והלא דברים קל וחומר [אין זה ק"ו גמור דיש לחלק ולדחות אלא
אסמכתא בעלמא נסיב ל'. גור ארי], ומה עגלון מלך מואב שהוא
נכרי, ולא ידע # [צ"ע דהול"ל לא "שמע"] אלא בכינוי [שם אלהים],
עמד, ישראל ושם המפורש כלומר שם המיוחד על אחת כמה
וכמה [שצריך לעמוד],

[ונראה להוסיף כי הקימה מורה על רתת וזיע, כאומר אי אפשר לי לישב
במקומי שקט ושאנן. יוסף דעת],

קורעין מנלן? דכתיב מלכים ב יח לו וַיָּבֹא אֱלֹהִים בְּיַחְזָק בְּבִגְדָיו
אֲשֶׁר־עַל־הַבֵּית, וַשְּׁבָא הַפֶּסֶר, וְיֹ אָח בְּיָאָסָה הַמִּזְכִּיר,
אֶל־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְּגָדִים עַל גְּדוּפִין שֶׁשֶׁמְעוּ מִפִּי רַבְשָׁקָה, כְּדִמְתִּי
(מלכים ב יט) אֲשֶׁר שָׁלוּ מִלֵּךְ אֲשׁוּר [אדניו] לַחֲרָף אֱלֹהִים מִי־יָגִדוּ לוֹ
דְּבָרֵי רַבְשָׁקָה:

[שנינו במשנתנו] לא מאחין: מנלן? א"ר אבהו אתיא קריעה
קריעה [תוס'], כתיב הכא [ברבשקה] קרועי בגדים, וכתיב
התם מלכים ב ב יב וַאֲלִישֶׁע רָאָה וְהוּא מִצַּעֲק אָבִי אָבִי רָכַב
יִשְׂרָאֵל וּפָרְשָׁיו, וְלֹא רָאָהוּ עוֹד, וַיִּחַזֵּק בְּבִגְדָיו וַיִּקְרַעֵם
לְשָׁנִים קְרָעִים,

ממשמע שנאמר ויקרעם לשנים, איני יודע שהן קרעים,
ומה ת"ל קרעים? מלמד שהן קרועים לעולם [שאינו מתאחה],

ת"ר, אחד השומע, ואחד שומע מפי שומע [ששומע כשאחד
מוספר איד זה בדרך את ה'], חייב לקרוע,

והעדים צעפה שמעדין צפירוש מה ששמעו אין חייבין לקרוע, שכבר
קרעו בשעה ששמעו,

וכי קרעו בשעה ששמעו מאי הוי, הא קא שמעי השתא
מפי עמנן?

אבני חן על מסכת סנהדרין

דף ס' ע"ב

מהני: העובר עבודת כוכבים [שנמנה לעיל ג. בן אלו הן הנסקלין], אחד העובר מפרש בגמרא, ואחד המזבח, ואחד המקטור, ובגמרא מוקים לה לכולה מתניין בשאין דרכה של אותה עבודה זרה לעזבה זכר, ואפילו הכי אהני עבודות מישיב, כדילף לה צריימא, ואחד המנסך, ואחד המשתחוה, ואחד המקבלו, עליו לאלוה ואפילו אמירה בעלמא, כגון, והאומר לו אלי אתה דאיתקש לזכימה, דכתיב (שמות לב) וישתחוו לו, ויזבחו לו, ויאמרו אלה אליה ישראל, לישנא אחרינא, והמקבלו לאלוה שלא בפניו, והאומר לו אלי אתה בפניו, ותנא ספא לגלויי ירא, דאי תנא ירא, הוה אמנא הני מילי בפניו, אבל שלא בפניו לא, תנא ספא בפניו, מכלל דירא שלא בפניו, ואפילו הכי חייב,

אבל המגפף [מחבק], והמגשק, והמכבד, והמרפץ, והמרחץ, והסך, והמלביש, והמנעיל [כל אלו בדרך כבוד אבל] שלא דרכה, עובר בלא תעשה דלא תעבד ימירא כתיבי, חד דעבודת ראשונות ואחרונות, וחד לא תשתחוה לאלהים ולא תעבדם, ולא תעשה כמעשים (שמות כג) אם אינו ענין לדרכה, תהו ענין לשלא דרכה, אבל מימא לא מיחייב בשלא דרכה, אלא הני דפרט בהו קרא,

[גדר] הנודר בשמו זלשון נדר, קונס עלי כל פירות שזעולם בשם עבודה זרה פלונית, אם ארזח, [שבועה] והמקיים [נשבע] בשמו שזעו, (נשבע מתרגם מקיים) [תרגומו של שזעוה מקיים. ד"ס] עובר בלא תעשה וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲמַרְתָּ לְאֹתוֹ וְלֹא תִפְדֶּיךָ [ל' א' יִשְׁמַע עֲלֶיךָ, כג"ל. אמרי נבי] (שמות כג) ג.)

הפוער עצמו לבעל פוער ממזין רעי בפניו, זו היא עבודתה ומייד עליו מימא,

הזורק אבן למרקולים ממזדין שלש אצנים אחת מכאן ואחת מכאן ואחת מלמעלה על גביהן, וקורין אותם מרקולים, ועודין אותה צוריקת (ה. נמ"י) אצנים זו היא עבודתה:

נמי: מאי אחד העובר אטו כל הני לאו עובד מינה?

אזהרה	
ע"ז בדרכה אף בדרך בזיון	ופן מדרוש לאלוהים לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם וגו' (דברים יב) דהיינו בדרכה. כאן
המזבח המקטור והמנסך וכו' אפ' שלא דרכה	וכל עבודותיה צאורה אחת הן, לא תעבדם (שמות כ). רש"י להלן סב.
השתחויה שלא דרכה	כי לא תשתחוה לאל אחר
המגפף והמגשק וכו' שלא דרכה	עובר בלא תעשה,

אמר רבי ירמיה הכי קאמר, אחד העובר בדרכה [כל אופני בדרכה] כל עבודה, אף גפוף ושוק [שאין עבודה כו בפנים], אף דרך בזיון בדרכה, (ו?) חייב מימא, דכתיב וילך ויעבד אלהים אחרים, וכתיב צתריה וסקלמס צאננים, ואזהרה מהכא, ופן מדרוש לאלוהים לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם וגו' (דברים יב) דהיינו בדרכה,

ואחד [העובר שלא דרכה, כגון אלו:] המזבח, ואחד המקטור, ואחד המנסך, ואחד המשתחוה, ואפילו שלא דרכה אפילו שלא דרכה בעבודות הללו, כדילף לקמן דכל עבודות הנעשות בפנים לגזוה, חייבין עליה מימא בעבודה זרה, אפילו שלא דרכה,

ולחשוב נמי זורק [פי' ואי לא מפרש דעובר היינו בדרכה הייתי מפרש העובר היינו זורק דעיקר עבודה היא זריקה. כום הישועות] דנשלמא מקבל ומוליך לא קשיא לן, אף על גב דעבודת פנים הם, דלא אשכחן דלהו עבודות הנעשות לשם עבודה זרה, כדאשכחן הן, זכימה ויזבחו לו (שמות לב), קטור אשר חלב וזחימו יאכלו (דברים לב), ניסוך ישתו יין נסיכים (שם דברים ל"ב), ומימא [זריקה] דם אשכחן בעבודה זרה, כל אסין נסיכהם מדם, וכיון דגמרינן דכל עבודות פנים חייבין בהם, אף שלא דרכה, נמנייה נמי?

אמר אבוי, זורק היינו מנסך ככלל ניסוך דמתניתין, דהא קרא נמי ניסוך קרייה, דכתיב תחלים טו ד בְּלִאֲפִיךָ נִסְפִּיָּהֶם מִדָּם [לא אורוק דם לגוללים כמותם. מר, חלילה לי שאסוך נסכיהם שהם מרם, כלומר נסכיהם אינו יין אלא דם, שהוא גול],

מנהגי מילי דמחייב צהני עבודות אף בשלא דרכה?

[זובח לאלהים י'ח'ר'ם' פי' דיש במדרש אגדה כל הכותם כאילו עובר ע"ז, וכתיב במשלי טו א מְעַנֶּה רֶךְ יָשִׁיב חֲמָה, לכן אומר זובח לאלהים שעובר ע"ז דהיינו שכותם מזה העצה יחרם שהוא ר"ת מענה רך ישיב חמה. אמרתי בימי בחרותי],

דתנו רבנן, אילו נאמר שמות כב זובח יחרם, הייתי אומר צאיו זכימה צא הכתוב לענוש מימא, ודאי בזובח קדשים בחוץ הכתוב מדבר שמצינו שהסיר עליהם במקום אחר, ולקמן פריך הרי כבר פרשו להם עונש אחר, ונכרתה, דכתיב גבי שחוטני חוץ,

תלמוד לומר לאלהים, בזובח לעבודת כוכבים הכתוב מדבר דצא הכתוב לענושו מימא, דהאי יחרם לשון מימא, דכתיב (ויקרא כו) כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת, וזכח לאלהים כל אלהים צמשמע, ואפילו שלא דרכה, מדלא כתיב זלשון עבודה, עובד לאלהים צוצימה יחרם, שמע מינה אפילו אינה עבודה שלו קאמר, וכל עבודות שזעולם [לכדרכה. צכדרכה. רש"י] נפקא לן צהו מימא מוליך ויעבד וגו', דמשמע דבר שהוא עבודה לו [פי' וכיון שכבר למדנו בכדרכה על כרחך פסוק זה דזובח לאלהים יחרם שהוא מיותר נדרוש לשלא כדרכה],

אבני חן על מסכת סנהדרין

אין לי אלא בזובת, מקטר ומנסך מניין? ת"ל שמות כב בלתי לה' לברו (תימה דבסמך יליף מציאת זביחה ללמד על הכלל כולו? תוס'). עיי"ש, ריקן העבודות כולן ריקן ונטל כל העבודות מלעצדה דהא, ומתן לשם המיוחד משמע דלכל עבודות הראויות לשם קאמר,

לפי שיצאה זביחה [פ' בהא דכתיב זובח לאלהים יחרם] בפירוש, מכלל שאר עבודות, שנכללו בכלל וילך ועבוד ומדה היא במורה, דדבר שהוא בכלל, וינא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו ינא, אלא ללמד על הכלל כולו ינא לידון בעבודות פנים שאין הכלל היה מחייב אלא עבודה הדומה לזוהי, שהוא עבודת פנים, ומהשם לא נפקא לן דלמייב דהשתמושה שלא כדרכה, דלאו עבודה היא בפנים,

מניין לרבות השתחוואה [שלא כדרכה], וא"ת ת"ל מדאיתקש לזביחה וכו'. תוס' עיי"ש? ת"ל דברים יז וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם דעל כרחיך לשלל כדרכה קאמר, דאי דרכה לעצדה נזכר בכלל ויעבוד הוא, וסמך ליה דברים יז והוצאת את האיש ההוא וגו',

עונש שמענו דכתיב היה וסקלתם [כ?] דלעיל אזהרה מניין [תוס'], [איסור להשתחוות גם כשלא כדרכה], ת"ל שמות לד יג כי את־מִזְבְּחֵהֶם תהצוץ ואת־מִצְבְּתָם תִּשְׁבֹּר ואת־אֲשֵׁרֵי תִּכְרֹתֶנּוּ: יד פ' ל' א' תִּשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר וְהָיָה נְמִי אִם אִינוּ עֵינִי לְכַדְרָהּ, מנהו ענין לשלל כדרכה [למה לא הביא הפסוק דכתיב בעשרת הדברות "לא תשתחוה להם ולא תעבדם"?], וספרים דכמוז דהו' [גבי הא דלעיל מנין לרבות השתחוואה. רש"ל, פ' גורסי בתירוק הגמ' ת"ל כי לא תשתחוה] (כ) לא משתחוה שיצוה הוא, דהא מיתה הכא לא כמינא,

יכול שאני מרבה, המגפף והמנשק והמנועיל [גם שלא כדרכה] דנימא השתמושה שינא מן הכלל, ללמד על הכלל כולו ינא, דמה השתמושה מיוחד שהיא דרך כבוד וחייב עליה אף לשלל כדרכה, אף כל שהוא דרך כבוד כגון אלו חייב,

ת"ל זובח ואם השתמושה ללמד על הכלל באתה, למה פרט לך זביחה, הלא דרך כבוד הוא, ומהשתמושה נפקא ליה, אלא היא באתה ללמד על הכלל, לומר לך, זביחה בכלל היתה, וינא מן הכלל ולמה יצאה, להקיש אליה כל הנכללות עמה ולומר לך,

[פ' דאם נאמר שגם זביחה וגם השתחוואה יצאו ללמד על הכלל הלא יהיו סותרים זה את זה, לכן אמר דרך זביחה יצאה לידון על הכלל אבל השתחוואה יצאה ללמד רק על עצמה],

מה זביחה מיוחדת, שהיא עבודת פנים [בתוך הבית המקדש], וחייבין עליה מיתה [אם עושה עבודה זו לע"ז], אף כל שהיא עבודת פנים (ו. ד"ס) חייבין עליה מיתה נחון לעצדה זרה,

ומשום דהשתמושה לא נפקא לן מהכא לחיובא [שאנינה עבודת פנים], יצאה השתחוואה הוצרכה השתמושה לחזור ולנאם כדי לידון בעצמה לזה שימתיצו עליה, ואף על פי שאין חייבין כיוצא בה,

יצאה זביחה לידון על הכלל כולו [דרך עבודה שעובדים בפנים חייב עליה בשלא כדרכה],

אמר מר, הייתי אומר בזובת קדשים בחוץ הכתוב מדבר, זובח קדשים בחוץ כרת הוא?

סלקא דעתך אמינא האי יתירא אמת לאוריין לן כי אתרו ביה קמלא דאי אתרו ציה לקטלא [חייב מיתה], כי לא אתרו ביה כרת וכתה כי לא אתרו ציה הוא, כלגבי שנת ועבודה זרה ועריות, קמ"ל [שגם אם אתרו למיתה אין בה מיתה, אלא דינה בכרת],

אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי, אימא יצאה השתחוואה ללמד על הכלל כולו ומתירי מגפף ומנשק, וכל שהוא דרך כבוד כהשתמושה, וקא קשיא ליה למנא אס כן זובח למנא אמת, תיפוק ליה מהשתמושה דהא עבודת כבוד הוא,

וכי תימא זובח למה לי, לגופיה אמת, ולאוריין דאפילו לא שחט (שחיטת עצמו) [שחיטה עצמה. רש"ש] לעבודה זרה, אלא שחט לעצמו, ומשכ דה על מנת לזרוק דמה לעבודה זרה חייב, ואפילו לא זרק דמחשבין מעבודה לעבודה כלומר דמחשבה שהוא מחשב בשעת עבודה זו, על עבודה אחרת מחשבה היא להחמייב עליה,

דאיתמר, השוחט בהמה, לזרוק דמה לעבודת כוכבים, ולהקטיר חלבה לעבודת כוכבים,

רבי יוחנן אמר

דף ס"א ע"א א דר"ח אייר תש"ע, דף זה אמרתי שיעור על תבאם בדרך למאנשריאל להבר מצות של נכדי יוסף יצחק נ"י,

אסורה הבהמה בהנאה, ואף על פי שהשחיטה לאו לעבודה זרה היתה, ואפילו לא זרק דמה לעבודה זרה נאסרה, וילפינן טעמא בשחיטת חולין, דגמר לה ר' יוחנן ממשפט פגול, דהויא מעבודה לעבודה, דהשוחט את הזבח על מנת לזרוק את הדם למזבח פיגול, ורייש לקיש אמר מותרת לא יליף חוץ מפנים, [ו?] אין מחשבין מעבודה לעבודה,

הא דמיימר לן זובח ללמד על הכלל, ולא מוקמין לה האי דרשא לומר שמחשב מעבודה לעבודה, הניחא לר' יוחנן דנפקא ליה לענין אימקורי [פ' לאסור הבהמה בהנאה במחשב מעבודה לעבודה] ממשפט פיגול [פ' דכמו דמחשבת פיגול מהני מעבודה לעבודה, כן מהני מחשבת עבודה זרה לאסור הבהמה] איכא למימר דלענין אימיוצי גזרא נמי מהתם יליף [פ' לחייב מיתה למי שמוחשב מעבודה לעבודה בע"ז נמי יליף מפיוגול], ועל כרחיך אייתר ליה זכות, [וע"ז מקשה הגמ' דאף אם נלמוד מפיוגול לאסור הבהמה לא נלמוד להרוג

אבני חן על מסכת סנהדרין

אדם, דבפיגול רק הבהמה נאסרת],

אלא לריש לקיש דלא יליף עבודה זרה מפיגול נימא דהאי זוזא להכי הוא דאחא, שמחשצין מעבודה לעבודה בעי קרא,

מתקיף לה רב פפא, ולרבי יוחנן לא בעי קרא [שמחשב מעבודה לעבודה בע"ז חייב מיתה], **עד כאן לא קא אסר רבי יוחנן אלא בהמה, אבל גברא לא בר קטלא הוא, ואתא קרא לחיובי גברא לקטלא,**

מתקיף לה רב אחא, בריה דרב איקא, ולר"ל מי בעי קרא [בע"ז שמחשבין מעבודה לעבודה], **עד כאן לא קא שרי ר"ל אלא בהמה [שמקריבין לשם ה']**, אבל גברא [שמחשב לעבוד ע"ז] **בר קטלא הוא?**

[ונמצא לר"ל ניהא דמיתר ל' זוכה ולר"י קשיא מקושיית רב פפא, אבל ביד רמ"ה משמע דרב אדא ברי' דרב איקא לא סבר קושיית רב פפא ולדידה ניהא בין לר"י ובין לר"ל],

מודי דהוה אמושתחווה להר, דהר מותר תניא במסכת עבודה זרה (מה, ח) ההרים מותרין בהנאה, דכתיב אלהיהם על ההרים, ולא ההרים אלהיהם,

[ועובדה] [ועובדו] בסייף אף על גב דמחזיר לא מתסר, עבודה זרה מיהא הו, והכא נמי לא בעיא קרא, הואיל ושחיטה נזיר זריקה היא והא חשב בשחיטה על מנת לזרוק הוה ליה כעובד עבודה זרה [פ' בשחיטה], דהא זריקה בלא שחיטה לא סגי, הלכך על כרחיך אי השתחווה ללמד על הכלל נפקא ליה לא הוה ליה למיכתב זוזא,

[פ' זבוח מותרין קושיית רבא בר רב חנן דזוכה מיותר ועל כרחך בא לדרוש דיצא ללמד על הכלל],

א"ל רב אחא מדפתי לרבינא, למאי דקאמר ליה רבא בר רב חנן לאביי אימא יצאה השתחווה ללמד על הכלל כולו דברים יב איכה יעבדו דמשמע כדרכה אין, שלא כדרכה, לא למעוטי **מאי** שלא כדרכה, מאחר דליפנין זה- שתחווה דאפילו אינה עובדת פנים ממייב שלא כדרכה, אי נימא למעוטי עובדת בזיון לעבודה זרה שעובדה דרך כבוד, כגון פוער ענמו לעבודה זרה שזבחין, למה לי למעוטי מהאי קרא,

וכי תימא, למעוטי הפוער עצמו לזובחים, מהשתחווה נפקא שמלמדת על הכלל שאינו חייב אלא דרך כבוד, כהשתחווה, מה השתחווה דרך כיבוד, אף כל דרך כיבוד?

אלא, למעוטי הפוער עצמו למרקולים, ס"ד אמינא הואיל ועבודתו בזיון הוא, אף כל בזיון, קמ"ל,

אלא הא דאמר רבי אליעזר, מנין לזובח בהמה למרקוליס שהוא חייב והוא הדין לפעור, אם אחא לרבה בר רב חנין שהשתחווה מלמדת על הכלל, למה ליה האי קרא להכי מהשתחווה נפקא, **שנאמר** ויקרא מז ולא יזבחו עוד את זבוחיהם לשעירים, אם אינו ענין לכדרכה, דכתיב איכה יעבדו, תניחו ענין לשלא כדרכה,

שלא כדרכה מהשתחווה נפקא? התם בזובח להכעיס ואינו מתכוין לקבלו עליו באלוה, ואשמועינן קרא דעובר בלאו, [ר"ל לאוסרה באכילה על חבירו. רגל ישרה. וביד רמ"ה זוכה למרקוליס על מנת להכעיס דלאו דרך כבוד הוא, ויש אומרים בזובח על מנת להכעיס את בוראו ואינו מקבלו עליו לאלוה ואשמועינן קרא דעובר בלאו]

רב המנונא אירכסו [נאברו] ליה תורי והלך לנשקן, [להכי אשמועינן דאירכסו ל' תורי, ללמוד כמה ה' זדיר במצות ואוהב את התורה, שאפי' בשעה שה' בהול על ממונו ורדוף לבקש את שוריו, עמוד לענות את רבא על שאלתו. יד רמח. וכן בברייתא ט"ו ע"א בתוס' ד"ה שהלכו ליקח בהמה למשתה. להודיע שבחן שאע"פ שהיו מרודין היו עוסקין בדברי תורה]

פגע ביה רבה, רמא ליה מתני' אהרדי, תנן [פ:] העובר עבודת כוכבים עובר אין אומר לא,

והאנן תנן [לקמן זו], **האומר אעבור** משעה שהסימיו ונתרצה חייב מיתה, דנפקא לן לקמן מלא חלצה ולא משמע, הא אבה ושמע חייב מיד, **אלך ואעבור** שמוסר הליכה אף על גב דאיכא למימר אדהכי הדר ביה גלך ונעבור אף על פי שכלל ענמו עם אחרים, דאיכא למימר הני אחרים לא אזלי ואיזו נמי לא [ליזיל] [אזיל ?]

א"ל מתנינן דקמי עובד אין, אומר לא, **באומר איני מקבלו עלי** באלוה **אלא בעבודה** עד שאעבדנו, דכל כמה דלא פלג ליה אין כאן אבה ושמע, וסיפא דמשמע באמירה חייב בשקבלו. [ד"ס] עליו אלהותו מיד, דכיון דאמר אעבוד מסתמא קבליה עליה באלוה אי לא פירש בדיחא שאינו מקבלו עליו אלא בעבודה,

רב יוסף אמר, תנאי שקלת מעלמא, [היאך אתה מביא דברי שני תנאים שנחלקו במקום אחד ואתה מקשה מדברי זה על זה. וי"א תנאי שקלת לך מעלמא, מן השוק, אטו מי צריכת למישקל תנאי מעלמא דלא מצית לאוקמה בתנאי !. יד רמ"ה]

תנאי היא דתניא האומר בואו ועבדוני עושה את ענמו עבודה זרה ומסית בני אדם לעבד, **רבי מאיר מחייב, ור' יהודה פוטר,**

היכא דפלחו, כולי עלמא לא פליגי, דכתיב שמות כ לא תעשה לך פסל # [פ' לא תעשה את עצמך לפסל], כי פליגי בדיבורא בעלמא, רבי מאיר סבר דיבורא מילתא היא, ורבי יהודה סבר, דיבורא לאו מילתא היא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

בהא מילתא הוא דשאני, אבל בכל מילי כי הדדי נינהו [ואין חילוק בין יחיד הניסת לרבים הניסתים]?

אלא אמר אביי, כאן בניסת מפי עצמו שאין אחר מסיתו, כאן בניסת מפי אחרים, מפי עצמו מימלך, מפי אחרים גריר בתרייהו,

אמר אביי מנא אמינא לה דדצורה ניסת מפי אחרים הוא דמחייב, דכתיב לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אבה ושמע למסיתו חייב,

רבא אמר אידי ואידי בניסת מפי אחרים ומשכחת לה דלא נחייב ניסת משום אבה ושמע, כגון דלא אמר ליה מסית שצחיה דעבודה זרה כך אוכלת וכך שותה, דכיון דלא ידע ציה מילתא דשצחיה מהדר קא דער ציה, ולא אבה ושמע, הא דא"ל כך אוכלת כך שותה כך מטיבה כך מריעה, הא דלא א"ל כך אוכלת כך שותה כו',

אמר רבא מנא אמינא לה דכי כחוצ אבה ושמע דדאמר ליה כך אוכלת וכך שותה משמע, דכתיב דפרשת מסית דברים יג מאלהי העמים אשר סביבותיכם הקרובים אליך וגו', מה לי קרובים ומה לי רחוקים ולמה הזכיר קרוב ורחוק אלא מפני שדרכו של מסית לדבר על עבודה זרה רחוקה שאינו מכיר בה, ומוציא בפיו השקר, ואומר כך אוכלת וכך שותה, לפיכך אני אומר לך הסתכל בעבודות זרות הקרובות לך ותראה שאין בהן ממש, ומהן אתה למד טיפן של רחוקים, אלמא קרא דדאמר ליה כך אוכלת כחוב,

הכי קא"ל מטיבותן של קרובים, אתה למד מה טיבותן של רחוקים,

מאי לאו דאמר ליה, כך אוכלת כך שותה כך מטיבה כך מריעה, ש"מ,

רב אשי אמר, סיפא [לקמן סו.] דמחייב צאמירה בישראל מומר דכיון דקבל עליה מו לא דער ציה, שהרי הופקר בכך, [פ' שידוע שכבר עבר ע"ז אלא דלא התרו בו ועבשו שאמר אעבוד חייב באמירה בעלמא אם התרו בו. בגין שלמה]

רבינא אמר לעולם בישראל גמור, וכולה ממתניתין צד טעמא, ומנא רישא עובד וסיפא אומר, ולא זו אף זו קמני, כלומר ולא עובד בלבד אמר, אלא אף אומר חייב, לא זו אף זו קתני,

איתמר, העובד עבודת כוכבים מאהבה ומיראה מאהבת אדם ומיראת אדם, ולא משנה בלבו (צ?) אלהות,

[מאהבתו בה [בהעבודה זרה] או מיראתו אותה שמא יוקנו השר שלה. יד רמ"ה. ובמאורי כתב ודבר זה גדולי המחברים פירשוה מאהבה מתוך חשק הצורה לרוב גויי' ויפ' ומיראה שמא תרע לו. אבל לא נראה לו פירוש זה של

הדר אמר רב יוסף, לאו מילתא היא דאמרי, דאפילו לר' יהודה, דביבוא נמי חיובי מחייב מיתה כמסית,

[דתנן] רבי יהודה אומר, לעולם אינו חייב בשביל דבור בלא מעשה, אלא בניסת לעבודה זרה ואבה ושמע ואמר אעבוד אלק ואעבוד, אבל באומר בואו ועבדוני פטור, אלמא טעמא דר' יהודה במסית אחרים לעצמו טעמא אחרתא הוא, דהא בניסת חיובי מחייב דביבוא עד שיאמר אעבוד, אלק ואעבוד, נלך ונעבוד,

במאי קמיפלגי, במסית לעצמו במסית אחרים לעצמו שיעבודוהו ואמרי ליה אין, קמיפלגי אי הוי מסית או לא, מר סבר מסית לעצמו שמעי ליה, ואין דקאמרי ליה, קושמא הוא, ובמ"ס מסית לעצמו לא שמעי ליה שהרי הוא אדם כמותס, ואפילו הניסתים לשאר נלמי עבודה זרה אין ניסתין לעבוד אדם מימור אמרי

דף ס"א ע"ב

מ"ש איהו להיות אלוה מינן דידן יותר ממני, ואין דקאמרי דקאמר ליה אחובי [הוא דאחובי ?] עליה,

ובמתני' דקשיין אהדדי, הכי מתוקמא, כאן [המושגה לקמן סו.] @ (וסיפא) [סיפא. לפי מה שאנו מסרסים דברי רש"י] דמחייב צאצא ושמע [דחייב אפילו אם אמר אלק ואעבוד] ביחיד הניסת דכיון דנתרצה לאו דעמיה למהדר, והוא אבה ושמע, ורחמנא חייביה,

כאן רישא [לעיל ס:] דקמני עובד אין, אומר לא ברבים הניסתים דאפילו נתרו מיימלכי והדרי צה ולא טעו, הלכך לא קרינא ציה אבה ושמע, יחיד לא מימלך וטעי בתריה, רבים מימלכי ולא טעו בתריה,

אמר רב יוסף, מנא אמינא לה [דניסת ליחיד חייב אף על הדיבור] [לפי המחשב יש בש"ס הלשון "מנא אמינא לה" 108 פעמים], דכתיב דברים יג לא תאבה לו ולא תשמע אליו, הא אבה ושמע [אף שלא עבד] חייב,

איתיביה אביי, מי שאני בין ניסת דרבים, לניסת יחיד, והתניא דברים יג כי יסיתך אחיך בן אמך אחד יחיד הניסת ואחד רבים הניסתים,

והוציא הכתוב יחיד מכלל רבים וילך ועצוד וגו' וסקלתם (דברים יז) ורבים מכלל יחיד לדון בסיף הכה מכה (שם דברים יג) דעיר הנדחת, יחיד מכלל רבים להחמיר על גופו ולהקל על ממונו, רבים מכלל יחיד להקל על גופם ולהחמיר על ממונם ושרפת בלש וגו' (דברים יג) אבל יסיד הקל ממנוטו שלא גזר עליו לאצדו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מיראה שאם מתפלל שלא ירע לו אין לך קבלת אלוה יותר מזה. והביא מגדולי הרבנים שפירשו מאהבה ומיראה של האדם שעשה העבודה זרה],

אביי אמר חייב צמוד וזהמראה צמיתה, וצווג דכסצור מותר לעשות כן חייב צמטאת, רבא אמר פטור צין צמוד צין צווג, דלאו כלום עבד,

אביי אמר, חייב דהא פלחה, רבא אמר פטור, אי קבליה עליה באלוה אין, אי לא לא:

סימן עב"ד ישתחו"ה למשי"ח:

[עבד] **ואמר אביי מנא אמינא לה, דתנן העובד עבודה כוכבים אחד העובד והלא המוצא והמקטיר עובדין הן אלא הכי קאמר אחד העובד ואפילו מאהבה ומיראה, ואחד המוצא לשם אלהות, דתנא סיפא לגלוי עליה דרישא דמאהבה ומיראה הוא ואפילו הכי חייב בו, מאי לאו אחד העובד מאהבה ומיראה,**

ורבא אמר לך לא כדמתריץ רבי ירמיה [לעיל ס:] אחד העובד כל עבודה שהיא דרכה צדק, ואחד המוצא שלא כדרכה, ולעולם רישא וסיפא לשם אלהות,

[ישתחוה] **אמר אביי מנא אמינא לה,**

דתניא, שמות ב לא תשתחוה להם, להם אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה לאדם כמותך, יכול אפילו עובד כהמן שעשה עמו עבודה זרה כדאמר במגילה (יט.), דאי לאו הכי לא היה מרדכי ממגרה בו, והיה כורע ומשתחוה לו, ת"ל שמות ב ולא תעבדם ימירא הוא,

[וכתב בחדושי הר"ן ולמדנו מכאן שהקדשים של כותים וגם המשוגע של הישמעאילים אע"פ שאין מועין אחריהם לעשותן אלהות הואיל ומשתחוים לפניהם השתחוואה של אלהות דין ע"א יש להן לכל דבר],

והא המן מיראה הוה נעבד מיראת המלך הוה פלמי ליה, כדכתיב (אסתר ג) כי כן צוה לו המלך, וקמי דלא,

ורבא, כהמן ולא כהמן [והא ?] דקמי יכול אפילו נעבד כהמן, לאו למיסר מיראה, אלא למיסר אדם הנעבד לשם עבודה זרה שלא מיראה, למסגד ליה כסתמא, והאי דנקט המן משום דעשה עמו עבודה זרה הוא, כהמן דאיהו גופיה עבודת כוכבים [פ] נקט להמן משום שהוא דוגמא של אדם שעשה עצמו לע"ז, ולא כהמן, דאילו המן מיראה, ורבא לאו מיראה,

[בהמן רואין שישראל היו משתחוים לו, ועשו אותו ע"ז, ואי גם מאהבה ומיראה חייב, איך נהנה ממנו מרדכי שהיה מנהיגו על הסוס? ואולי יש לתרץ שאחשוורוש שהיה גוי ביטלו מהיותו ע"ז כשצוה לו לך קח את הלבוש ואת הסוס],

שאר מצות	עבודה זרה	הריוט
ויקרא ד בו ואם צפנש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה אחת ממצו' ת' ה' אשר ל' איתקשית ואשם: כח או' הו' דע' אליו תפאתו' אשר תפא ותביא תפא' שיעיר עינים תמיהה גמלה על-תפאתו' אשר תפא:	במדבר טו כו ואם צפנש אחת תחטא בשגגה ותקריבה עו פת-שנתה לתפאת: כח וקפר תפא' על-תפנש חשגת בתפאה בשגגה לפני ה' לקפר עליו ותקלח לו': כט תאריך בקני ישראל ולגר תגר בתו קם הו' דה אחת יתה לקם לעשה בשגגה: ל ותפנש אשר-תעשה! ביד קמו מן-תאריך ומן-תגר איתיה! הוא מגדף ונקרה תפנש תהיא מפרב עמה: לא כי דבריה' קנה ואת-מצותי' הפר תפרת! תפרת תפנש תהיא עו' נח קה:	
ויקרא כב אשר נשיא תפא ועשה אחת ממצו' ת' ה' אל תיו' אשר ל' איתקשית בשגגה ואשם: כג או' הו' דע' אליו תפאתו' אשר תפא בת ותביא את-תקנתי' שיעיר עינים וקר' תמים: כד וקמה ידו' על-ראש תשעיר וקשת אחו' במקום אשר-תקשת את-תעלה לפני ה' תפאת ווא:	[ואם שגג לעצמו מביא עו בת שנתה לחטאת כיחיד],	
ויקרא ד א וידבר ה' אלימשה לאמר: ב דבר אלי בני ישראל לאמר נפש פיר-תחטא בשגגה מכל מצו' ת' ה' אשר ל' איתקשית ועשה מאחת מתנה: ג אם תפא תפשיח תפא לאשמת העם והקריב על תפאתו' אשר תפא פר' פן-דק' תמים לה' לתפאת:	[אבל אם שגג [ופליגי באיזה שוגג] לעצמו מביא עו בת שנתה לחטאת כיחיד],	
ויקרא ד יג ואם פלעדת ישראל ישנו ונעלם דבר מעיני תפא ועשו אחת ממצו' ת' ה' אשר ל' איתקשית ואשם: ד ונ' דעה תפאת אשר תפא עליה ותקריבו תקלה פר' פן-דק' לתפאת ותביא אחו' לפני אהל מו' עו' טו וקשו וקני תעדה את-ידים על-ראש תפא לפני ה' וקשת את-תפא לפני ה':	במדבר טו כב וכי תשנו ול' א תעשו את פל-תפא' ת' תאכלה אשר-דבר ה' אלימשה: כג את פל-אשר צוה ה' אליכם ביד-משה מן-ה' ש אשר צוה ה' והלאה ביד-תפא: כד ותנה אם מעיני תעדה נעשתה לשגגה ועשו כל-תעדה פר' פן-דק' אחר לעלה ליום ניתח לה' ומקומו' ונסבו' ממשפט ושעיר-עזים אחר לתפאת:	רוב ישראל ישנו ע"פ ב"ד

[משיח] **ואמר אביי, מנא אמינא לה** [דעובד מאהבה ומיראה שחייב], **דתניא כהן משיח בעבודת כוכבים נקרנן עבודה זרה** [הרי הוא כיחיד],

[פ' דכתיב [בויקרא ד ג] אם כהן המשיח יחטא "לאשמת העם" וגו' דיש דין הוריות דאם טעו ב"ד [אבל אם הורו במזיד אין לזה דין העלם דבר, וכל יחיד מביא חטאת יחיד] והורו בדיון שחייבין על ידוהה כרת ועל שגגתה חטאת, ועשו הצבור על פיהם מביאין פר, ואם הורו לעבוד ע"ז מביאין, פר לעולה ושעיר לחטאת [במדבר טו כד].

וכהן גדול המושח בשמן המשחה והוא ראוי להוראה, גם הוא אם טעה עם הציבור, מביא קרבן עם הציבור, אבל אם הורה לעצמו בטעות על איזה עבירה שהיא מותרת מביא פר בפני עצמו [ויקרא ד ג], ואם הורה בע"ז שהוא מותרת מביא שעירה לעצמו כיחיד [במדבר טו כו דרך צבור מביאין פר ושעיר].

ואם עבד הכהן המשיח ע"ז בשוגג לחוד, דהיינו שלא הורה שע"ז זו מותרת, אלא שגג ועבדה, בזה פליגי רבי וחכמים, דרבי סבר שגם בשגגת מעשה לחוד כוז חייב להביא שעירה כיחיד, וחכמים סברי דאינו חייב רק בהעלם דבר דהיינו שהורה בטעות ועי"ז בא לו שגגת מעשה],

רבי אומר [החובי של כהן המושח הוא בעיקר אם עשה מעשה בשוגג,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ואינה צריכה להיות ע"פ הוראה] בשגגת מעשה אפילו לא נעלם ממנו
אסור (עבודה זרה) [עבודה כוכבים] [פ' שלא שגג בהוראה], אלא ששגג
במעשה, חייב,

ואף על גז דנשאר מזה אין [בהן המשיח] מציא קרבן האמור בו [פר להבאת],
אלא אם כן נעלמה ממנו הלכה, דכתיב (ויקרא ד) גזי חטאת לצור ונעלם דבר,
כגון "הורו בית דין" שחלב מותר, ועשו על ידי העלמתו,
[דכפר] [ויפרד] כהן משום כתוב [בפסוק ג] לאשמת העם, הרי [הוקש] משום
לצור [פ' דמקשינן בהן המשווה לאשמת העם],
אפילו הכי, בעבודה זרה שקרבנו [של בהן המשווה] שזה לשאר יחידים, כדקמני
ואיל, מחייב [להביא שעירה, גם] בשגגת מעשה בלא העלם דבר,
ולקמן מפרש האי שגגת מעשה, היכי דמי,

וחכמים אומרים, אף כהן אינו חייב בזה בלא בהעלם דבר [פ' ואם עבר
בהן המשווה ע"י בשגגת מעשה בלא העלם דבר, אינו מביא שום קרבן, ובוה
הוא שונה מיוחד, שהיחיד מביא קרבן על כל מין שונג],
ובזויות דפרק שני (ז, ג) ילפינן טעמא מקרא,

ושוין [שקרבנו של בהן המשווה בשגגת ע"י], שבשעירה כיהיד ואפילו
לרבנן, בלא משוי ליה כשאר יחיד [בע"י בשגגת מעשה] לענין להחייב בלא העלם
דבר, מודים הן שאין קרבנו בעבודה זרה חלוק משאר יחיד שמציא שעירה,
דכתיב גזי קרבן עבודה זרה בפרשת שלח לך, ואם נפש אחת, אחד יחיד ואחד
נשיא ואחד משום משמע,
ואף על פי שגשיא ומשום חלוקין מן היחידים בשאר מזה [היינו בשאר חייבי
בריות חוץ מע"י] שהגשיא מציא שער זכר ונאכל [ויקרא ד כג], וכהן משום פר
ונשרף [שם פסוק יב] והיחיד מציא כשזה או שעירה [שם פסוק כה, לב]
[ונאכלת, מ"מ] בעבודה זרה שוין הן,

ושוין, שאין [בהן המשווה] מביא אשם תלוי על שום לא הודע
שצמורה,
משום דגזי אשם תלוי כתיב (ויקרא ה) על שגגתו אשר שגג, משמע, מי שמציא
חטאת על הודע דשגגת מעשה, מציא אשם תלוי על לא הודע, יאם משום שאין
מציא חטאת אלא בהעלם דבר [פ' שאם רק עשה מעשה בשונג, שלא ע"י
הוראה, אינו מביא חטאת],
ושמעין הכא אפילו לרבי, דאמר שיש לך קרבן שהמשום חייב בשגגת מעשה,
מודה הוא שאין מציא אשם תלוי,
ובמסכת הוריות (דף ז: י) יליף מקרא, מדכתיב בזה אשם תלוי שגגתו שגגתו מרי
זימני, מי שכל חטאו בשגגה, יאם משום שאין כל חטאו בשגגה, שהרי בשאר מזה
כתיב העלם דבר,

העלם דבר = טעו להורות בזה מכל כרימות שצמורה שהוא מותר.
רש"י עה"ת ע"פ הגמ' הוריות ז: ועשו ישראל מעשה ע"י הוראה ז', פ'
כל שראוי להוראה ומורה לאחרים בטעות נקרא העלם דבר,
שגגת מעשה = עשית מעשה בשונג, שלא על פי הוראה,

האי שגגת מעשה בלא העלם דבר דעבודת כוכבים, ה"ד [פ'
אם הכהן המשווה שראוי להוראה טועה, הרי זה יקרא העלם דבר, שאין הוראה
פירושו שיושב בדיו ומורה, אלא גם אם טועה לעצמו זה נקרא העלם דבר, א"כ
מה יהיה שגגת מעשה אצל הכהן המשווה,
ולפי המסקנא יאמר אב"י ששגגת מעשה הוא מאהבה ומיראה, ולרובא עם נעלם
ממנו כל האיסור של ע"י, שהעלם דבר הוא כשנעלמו ממנו מן החלכות],

אי קסבר בית הכנסת הוא, והשתחוה לו, הרי לבו לשמים
ולא השתחוה זה לעבודה זרה, לא מזיד ולא שוגג (הוא. רש"י), אלא לשמים,
שהרי לשמים נתכוין, ואפילו היה יודע שזה הצית עבודה זרה הוא, והוא משתחוה
במכו לשמים, אין כאן עונש, שהרי אף משתחוה לצית הכנסת, לא לצית הוא
משתחוה אלא למי ששכן שמו עליה,

אלא דחזא אנדרמא [פסל, מוצבה, דמות איש חצובה מאבן. מלון עברי]
והשתחוה לו [וסגיד ליה] שראה דמות שהיו רגילין לעשות בדמות המלך,
והרואה אותו משתחוה לו לכבוד המלך, ופעמים שעובדין אותו, וזה ראה אחד
שהיה נעבד, ולא ידע שהוא נעבד והשתחוה לו אי קבליה עליה באלוה
שהשתחוה לו לשם עבודה זרה, מזיד הוא

דף ס"ב ע"א

ואי לא קבליה עליה באלוה אלא לכבוד המלך השתחוה לו, לא
כלום הוא לא כלום הוא, דהא לא אכיון לשם עבודה זרה, [כתב המאירי
ומ"מ למי שרוצה לקדש את השם יש לו לקדש ואפי' בלבד לשמים, כמו שעשו
הגוי' מישא' ועזרי' ומרדכי'],

אלא לאו שעבד עבודה זרה מאהבה ומיראה מאהבה ומיראה אדם,
כסבור שמוטב לעשות [קנ?],
[ומפרש שיש שגגת מעשה שלא יקרא "העלם דבר"]
והאי אומר מותר כי האי גזוה, ידיע ליה לאסור עבודה זרה בכל עבודות שלה,
לאו העלם דבר קרי לה, אף על פי שנעלם ממנו אסור אהבה ויראה,
שאין זו מנוקח האיסור [שיודע איזה ע"י חייב עליה, וגם באיזה מין עבודה חייב
עליה, אבל אינו יודע שכיון שעובדה, הגם שהוא מחמת אהבה ויראה אפ"ה
חייב], אלא אם כן נעלם ממנו עיקר עבודה זרה בזה בזה מעבודותיה, כסבור
שעבודה זו מותר לה [או יהיה העלם דבר],
[אף יראת נזק בעלמא דאי נזק מיתה זה ודאי פטור דילפינן מולעגה לא תעשה
דבר. בגין שלמה, ובחרושי הר"ן האריך בזה],

[ונמצא המסקנא דאב"י מפרש העלם דבר ששבת כל איסור ע"י או טעה
בעבודה אחת שהוא מותר, ושגגת מעשה שעבד מאהבה ומיראה],

ורבא אמר לך, לא לא היו שגגת מעשה הכי, אלא באומר מותר
לעבד עבודה זרה, כסבור אין עבודה זרה צמורה,

אומר מותר, היינו העלם דבר וזהא אפילו רבנן מודו [שהכהן

אבני חן על מסכת סנהדרין

המושג מביא קרבן?

ומנא דר' זכאי סבירא ליה כר' יוסי, דההוא השתחוואה יתירא לאו למלק יצאה, אלא ללמד עליה שהיא בלתי זכא ואלא בכרת, ואין חטאת על שגגתה,

[והוא בלאו] ואף על פי שמייצין עליה [אהשתחוואה] מימיה, דהא גבי סקילה כמיז [דברים יז ג ויִלְךָ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים] וַיִּקְשְׁמוּ לֵסֶם [וַיִּשְׁקֹשְׁ אֱלֹהִים או' לִיְרֵךְ או' לְכָל-צָבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר ל' אֲצִיּוֹתֵי: ה' וְהו' צֵאת אֶת-הָאִישׁ הַהוּא או' אֶת-הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת-הַדָּבָר הַרָּע הַזֶּה אֶל-שַׁעֲרָה אֶת-הָאִישׁ או' אֶת-הָאִשָּׁה וַיִּקְלְתֵּם בְּאֲבָנִים וַיָּמָוּ] [שיש פסוק מיוחד ע"ז, מושא"כ בשבת אין פסוק מיוחד שיש חיוב מיתה על איזה מהל"ט מלאכות], מיהו מכרת ומחטאת [שיש על כל עבודות של ע"ז] אפקה, הלכך לא משכמת קרא בעצודה וזה למלק,

[נמצא שיש כאן היכי תמצא שיש לאו שחייב עליה סקילה במזיד ובהתראה, אבל אינו חייב עליה כרת או חטאת],

למ"ד [לר' נתן] הבערה לחלק יצאה, השתחוואה נמי לחלק יצאה [כר' יוחנן],

מתקיף לה רב יוסף [לר' אבא מאן יימר שכמו שחולקים בשבת פליגי גם בע"ז], דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם [בשבת], הבערה ללאו יצאה, דנפקא ליה חילוק מלאכות ויקרא ד ב דבר אל בני ישראל לאמר נפש בִּיתְחֻמָּא בשגגה מכל מצו' ה' אֲשֶׁר ל' א תעשינה ועשה מאַחַת מִיְהִנֶּה גבי חטאת כמיז, פעמים שמייב חטאת אחת על כולן, כגון שוגג בשבת כספור אין היום שבת, אלא יודע היה שכל מלאכות שהוא עושה אסורות בשבת, מביא קרבן אחד דמלא שגגה היא,

דתניא, ר' יוסי אומר, ועשה מאחת מהנה, פעמים שחייב אחת על כולן, פעמים שחייב על כל אחת ואחת ופעמים שמייב על כל אחד ואחד, כגון שהיז בשבת, ויודע שהוא שבת היום, ויש שבת במורה, ושגג במלאכות, שלא היה יודע שהמלאכות הללו [שעשה, הן] אסורות, אלא מלאכות אחרות [פי' דאל"כ במה ידע שהוא שבת, ובאופן זה], חייב על כל אחת ואחת, שיש כאן שגגות הרבה,

וא"ר יונתן, מאי טעמא דרבי יוסי ר' יונתן מפרש טעמא דר' יוסי, היכי משמע ליה האי מהאי קרא, דכתיב [בויקרא ד ב] וַעֲשֵׂה מֵאֶחָת מִיְהִנֶּה [ומדייק ד] הוה ליה למכתב, ועשה אחת מהנה, אי נמי ועשה מהנה, אי נמי ועשה אחת [בלא מ"ב], [אי נמי ועשה הנה. דמ"ב מן מהנה נמי מיותרת לתולדות. מהרש"א], ולישמוק,

[ויש כאן 6 לימודים: אחת, מאחת, הנה, מהנה, אחת שהיא הנה, והנה שהיא אחת],

מדכתיבהו הכי, שמע מינה למדרש כל חד וחד לחודה אחת, מאחת, הנה, מהנה לחיובו על אחת [אם עשה את "כל" העבירה], ועל מאחת, כלומר מקצת העבירה, על הנה ועל מהנה, כדמפרש, הנה אבות, מהנה מולדות, ולמדכתיבהו נמי כי הדדי הכי [פי' אחת שהוא הנה והנה שהוא אחת] מדסמכי להדי,

ומשני, אומר מותר דקאמינא היינו באומר מותר לגמרי דקא עקר לה לגמרי,

העלם דבר קיום מקצת וביטול מקצת כגון יש עצודה וזה במורה, שלא לזכות ושלל לקטר, אלא המשמחה מותר,

[ונמצא המסקנה דרבא מפרש דהעלם דבר הוא אם נעלם ממנו אחד מדיני ע"ז, ושגגת מעשה אם נעלמה ממנו כל האיסור של ע"ז],

תני רבי זכאי [אמורא של א"י], [ומצינו שם זכאי בשבי הגולה [עזרא ב', נחמ' ו']. יעב"ץ] [שנה ברייתא] קמיה דרבי יוחנן, זיבת, וקיסר, וניסך, [והשתחוה. ראה תוס' לקמן סג. ד"ה אמר], בהעלם אחד, אינו חייב אלא אחת וכל עבודתיה באזהרה אחת הן, [שמות ב ה ל' אֶת־שִׁתְחֻוֹתָם לָהֶם וְל' א' תַּעֲבֹדֶם, הלכך אין כאן חילוק חטאות, # [פ' דלשון "תעבדם" קאי רק על עבודות שנעשו בפנים, שזה נקרא "עבודה"],

אמר ליה [ר' יוחנן לר' זכאי] פוק תני לברא דטעות הוא, ולקמן מפרש טעמא,

אמר רבי אבא, הא דאמר ר' זכאי, מחלוקת [היא בין] ר' יוסי ורבי נתן,

דתניא הבערה [לא תבערו אש בכל מושבותיכם] שיצאה מכלל לא חששה כל מלאכה [שמות כ'] דשבת ללאו יצאה להוציאה ממומרי שאר מלאכות, וללמד עליה שאינה לא בכרת ולא דמייתה אלא בלאו, דברי רבי יוסי,

ורבי נתן אומר, לחלק יצאה לחלוק ולומר לך, מה זו מיוחדת שהיא מאצות מלאכות הנעשית במשכן, וחייב עליה הכתוב בפני עצמו, שפרט לה לבדה, אף כל שהוא אב מלאכה [פי' במה מלאכות], אם עשאו בהעלם אחד, חייב על כל אחת ואחת,

דכל דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא,

[וממשיך ר' אבא שגם ר' זכאי ור' יוחנן פליגי בזה] למאן [לר' יוסי] דאמר הבערה ללאו יצאה, השתחוואה [בדפוסים ישנים היה כתוב "השתחוה" בלא אל"ף, ולזה כיון הב"ח] נמי ללאו יצאה [כר' זכאי],

לקמן (סג.) אמר שלש השתחוואות נאמרו באזהרת עצודה וזה, א. אחת לשלל כדרכה לכדאמרן לעיל [ס:]; ב. אזהרה מניין תלמוד לומר [שמות לר' ד] [כי] לא חשמהו [לאל אחר], ב. ואחת לכדרכה, ג. ואחת לחלק, מה השתחוואה מיוחדת מעשה לעצמו, וחייב עליה בעצמה, אף כל עצודה ועצודה בשוגג, חייב עליה חטאת לעצמה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אחת, ועשה אחת ששעה עבודה שלימה כגון זביחה, מאחת (ועשה) [שעשה ?] מאחת, כגון שחט סימן אחד לעבודה זרה, דאשכחן ליה הכשר גבי מטאת העוף (בפנים. ד"ס),

הנה, אבות, זיכוח קיטור ניסוך והשתחואה,

מהנה תולדות, שבר מקל לפניו לשם עבודה זרה, דדמי לשמיטה שזכר מפרקתה # [יש קצת דמיון לשחיטה אבל יותר הול"ל מליקה שגם הוא עבודת פנים], וכגון דלדרכה לעבודה במקל*, כדלמדין במסכת עבודה זרה בפרק ר' ישמעאל (נא.), עבודה זרה שעובדין אותה במקל, שזר מקל לפניו חייב,

*[ח"ל רש"י שם בע"ז נא., שבר מקל לפניו חייב ונאסרת. המקל צין שעבודה נעצרה צין שאין עבודתה נעצרה, הו"ל עבודה להחמיר וכו', ח"ל המאירי ע"ז ששברו מקל לפניו הרי זה כעין זביחה ונתחייב אפילו לא היתה עבודתה במקל כלל לא בשבירה ולא בצד אחר וכו' עיי"ש]

אחת שהיא הנה פעמים שהוא חייב על עבודה אחת מטאות הרבה, כגון שעצד עבודות הרבה, וזון עבודת כוכבים, ושגגת עבודות ידועה שעבודה זרה אסורה בזנות, אבל כסבור שמוטר לקטר ולנסך ולהשתחוות, הנה שהיא אחת, שגגת עבודת כוכבים, וזון עבודות [והולך ומפרשה],

האי שגגת עבודת כוכבים היכי דמי, אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחואה לו [ועבר עור עבודות, וע"ז אומר שאינו חייב אלא אחת], הרי לבו לשמים?

אלא דחזא אנדרטא [פסל, מצבה, דמות איש חצובה מאבן, מלון עברי] וסגיד ליה, אי קבליה עליה, מויד הוא, אי לא קבליה עליה, לא כלום הוא [וכתב המאירי וכו' מ' למי שרוצה לקדש את השם יש לו לקדש ואפי' בלבו לשמים, כמו שעשו חנני מישא' ועור' ומרדכי],

אלא מאהבה ומיראה יודע שאסורה עבודה זרה בעבודות הללו, אבל שגג בנק, כסבור שאין עבודה זרה בתורה [אם עובדה] מאהבה ומיראת אדם, והו' כשגגת עבודה זרה, וזון עבודות דמייזד חלא,

הניחא לאבי דאמר חייב [מפרש שגגת ע"ז בעובר מאהבה ומיראה], אלא לרבא דאמר פטור, מאי איכא למימר [איך יפרש שגגת ע"ז?]

אלא באומר מותר כסבור אין עבודה זרה בתורה, ונהי דלא הו' שגגת עבודה זרה וזון עבודות אלא שגגת זה וזה, מהו קרא דקאמר הנה שהיא אחת כהכי מוקים לה,

תפשוט, דבעא מיניה רבא מרב נחמן במסכת שבת פרק כלל גדול (ע, ז), העלם זה וזה בידו מהו, תיפשוט דאינו חייב אלא

אחת שהיא הנה כלומר פעמים שהוא חייב [אם עבר] על מזבח אחת מטאות הרבה, והנה שהיא אחת פעמים שאינו חייב אלא אחת, על מזבח הרבה,

והכי משמע [פ' וכן לומר אחת שהיא הנה וכו'] מאחת [על עבירה אחת] מחייב הנה, מהנה [על הרבה עבירות] מחייב אחת, מדכתיב מ' ימירא,

והשתא מפרש לה אחת כשעשה עבירה שלימה, שנמכין לכחז שמועון וכחז כולו, מאחת על מקצתו נמי מחייב, כגון שם משמועון נמכין לכחז שמועון ולא כחז אלא שמי אומיות חייב,

ולכך נקט שמועון, משום דשמי אומיות ראשונות הוו להו שם במקום אחר, כגון שם בן נח,

והוא הדין גד מגדיאל, דין מגדיאל, ולא כחז ממנו אלא שמי אומיות לא מחייב, שאין כאן מלאכה בשום מקום [ובספר לפלגות ראובן הקשה שגם נפ הוא שם עיר בדכתיב בירמ' ב' וישם מ"ו והנה בצ"ע],

[אבל המאירי חולק וכתב דעל כל שתי אומיות חייב חוץ אם כותב אות אחת כפולה או צריך שיהיו מלה במקום אחר כגון שש תת גג חח],

הנה אבות, מהנה תולדות דנפקא לן מדדמי להו לאבות, והיינו מהנה, כלומר מן הדומות להם,

אחת שהיא הנה דלמדין לעיל פעמים שמחייב על כל אחת ואחת, דהיינו על אחת הנה, על מזבח אחת כמה מטאות, כגון עושה מלאכות הרבה ז' וזון שבת, ושגגות מלאכות כדפרישית לעיל, דיש כאן שגגות הרבה,

הנה שהיא אחת, שגגת שבת, וזון מלאכות ידועה שמלאכות הללו אסורות בשבת, אבל כסבור אין שבת היום, כולה חלא שגגה היא,

אבל הכא [בעבודה זרה], דלא נפקא ליה חילוק מלאכות מדוכתא אחריתי [פ' דבשבת סובר ר' יוסי ללאו יצאה, דאילו לחלק כבר לכוד במקום אחר, דהיינו מאחת שהיא הנה, אבל בהשתחואה שאין דרוש במקום אחר לחילוק מלאכות], דכולי עלמא [אפילו ר' יוסי] השתחואה לחלק יצאה דהכל מודים דכל היוצא מן הכלל [בגון השתחואה בע"ז], ללמד על הכלל כולו יצא, אי לא נפקא לן מדוכתא אחריתי, ומשום הכי אמר ליה פוק תני לצרא, דאפילו לר' יוסי חייב על כל אחת ואחת,

[ומקשה מה החילוק בין שבת לע"ז, הלא שניהם נכללים בפסוק דמאחת מהנה, וקשיא על רב יוסף דמחלק בין שבת לע"ז] חילוק מלאכות דעבודת כוכבים נמי, תיפוק ליה מאחת מהנה לר' אבא פריך, נהי דממניין [פ' הברייתא דר' זכאי שאינו חייב אלא אחת, ויש ברש"י [צריך חיפוש] שרש"י קורא הרבה לברייתא בלשון מתני' ר' יוסי היא, דהשתחואה ללאו יצאה, מהו תיפוק לן דחייב על כל אחת (ואחת) [מאחת. אמרי צ"ל] מהנה, כדנפקא ליה לר' יוסי בשבת, דהא ה"ל קרא גבי מטאת סתמא כתיב [הגם דכתיב גבי כהן המושח, מ"מ היא הקדמה לכל המטאות], ומדרישה נמי בעבודה זרה הכי,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אחת?

נמכין למלאכה זו, אלא לדבר אחר, ועלמה צידו מלאכה זו חייב, מה שאין כן בשבת [דמלאכת מחשבת אסרה תורה],

הא לא קשיא, ותפשוט,

אמר מר, חומר בשבת, שהשבת עשה שמים כו', היכי דמי, אילימא דעבד קצירה וטחינה [וכן לשון זה במס' שבת פרק כלל גדול ע:]: דאיכא שמונה מחולקין, ומשום הכי חייב שמים, דכוותה גבי שאר מצות דאכל חלב ודם, [וכי בזה יש לחלק בין שבת לשאר מצות] הכא תרתי מיחייב, והכא תרתי מיחייב,

[ולאחר שהקשה על רישא של הבריייתא, במשיך להקשות על הסיפא] אלא [פ'] תרצה לומר שסיפא של הבריייתא שפיר מיתוקמא [גבי שאר מצות, דאינו חייב אלא אחת, היכי דמי, דאכל חלב וחלב שני זימס בשני ימים, ולא נודע לו צנתיים שחטף אינו חייב אלא אחת, כדפרש טעמא לקמן, דכוותה גבי שבת דעבד קצירה וקצירה, [הלא גם זה קשה ד] הכא חדא מיחייב, והכא חדא מיחייב, והיינו דאמר ליה פוק תני לברא,

מאי קושיא, דילמא לעולם אימא לך דעבד קצירה וטחינה, מה שאין כן בשאר מצות, אתאן לעבודת כוכבים כדרכי אמי,

דאמר רבי אמי, זיבח וקיסר וניסך בהעלם אחד, אינו חייב אלא אחת [פ'] ומצאנו לחלק שבשבת חייב על כל אחת ואחת, אבל בע"ז אינו חייב אלא אחת],

[ודוחה] לא מיתוקמא ליה בעבודת כוכבים, דקתני סיפא חומר בשאר מצות [ואי מפרשין "שאר מצות" עבודה זה לא מתקומה כדמפרש], שבשאר מצות שוגג בלא מתכוין חייב,

[ומפרש דבשלמא] בחלצין וצעריות איכא למתקומא [בכריתות י"ט ע"ב מפרש רש"י מתעסק בעריות כגון שאחותו ואשתו לפניו וגשמיטה אשתו ולא ידע ובאה אחותו במקומה],

כגון חלב המהותך לפניו, וכסבור רוק הוא וצנעו, דלא מתכוין לאכילה, אלא מתעסק בדבר אחר, צליעת רוק, והיכי דמי שוגג גמור [שמתכוין למה שעושה, אלא שגג בהאיסור] כסבור שומן הוא ואכלו, דמתכוין לאכילה, אכל זה [שסבר שבולע רוק] לא שוגג הוא, ואפילו הכי חייב, כדאמרן לקמן בשמעתי, שכן נהנה,

מה שאין כן בשבת, כגון נמכין להגדיה את התלוש, וסחך את הממוצר פטור, שנאמר [ויקרא ד] אשר חטא צה, עד שיתכוין למלאכה זו, פרע למתעסק בדבר אחר ועלמה צידו מלאכה זו,

[והחזיר עוד על מה שכתב כבר לעיל] ומיהו מתעסק ועלה צידו אכילה חלצים או עריות חייב, שכבר [פ'] שהרי] נהנה,

[ולאחר שניסה לדחות את האתקפתא של ר' יוסף על רב אבא, חוזר לבאר שאכן קשה על ר' אבא] ומי מצית מוקמת להני קראי האי אמת והאי הנה [דכתיב בחטאת] בעבודת כוכבים,

דאילו הכא [במאחת מהנה דכתיב בויקרא ד ב דבר אל־בני ישראל לאמר נפש בִּי־תִחַטָּא בְשִׁגָּה מִכֹּחַ יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תִעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאֲחַת מֵהֵנָּה, מדובר רק בשאר עבירות, דאילו בע"ז יש קרבנות אחרים כדמפרש] כתיב במשיח [שמביא קרבן] פר, ובנשיא [שמביא קרבן] שעיר, וביחיד [שמביא קרבן] כשבה ושעירה,

ואילו בעבודת כוכבים תנן [מניא] [לעיל סא: בסוף העמוד] [מנן] לעיל, ושון רבי ומכמים שכהן משיח שבשעירה ביחיד,

ותו לא מירי ליכא לשנויי מירי,

הלכך לא נפקא לן חלוק מלאכות עצודה וזה מהכא [מאחת מהנה], אלא מהשתמחה כאתקפתא דרב יוסף [ולכן לא נשאר דרשה לחלק, ויפה אמר ר' זכאי],

והא דר' זכאי דפטר לה צמדה, נפקא [לקמן סג. בראש הדף אמר אביי מ"ט דר' אמי אמר קרא וכו'] מלא תעצדם, הכתוב עשן עצודה אחת,

[סיכום:

תני ר' זכאי קמי דר' יוחנן וכו' אינו חייב אלא אחת, א"ל פוק תני לברא,

אמר ר' אבא הא דאמר ר' זכאי מחלוקת ר' יוסי ור' נתן,

מתקין לה רב יוסף [פ'] שגם ר' יוסי מודה בע"ז],

ומקשה חילוק מלאכות דע"ז גמי תיפוק ליה מאחת מהנה [ונמצא דר' אבא שפיר מודה שבת לע"ז],

אבל לבסוף דוחה שאי אפשר לפרש את הפסוק מאחת מהנה בע"ז, כדמוכחי הפסוקים, ולכן יפה הקשה רב יוסף על ר' אבא, ולא קשה על ר' זכאי],

[ומביא לישנא אחרתא בדברי ר' זכאי] כי אתא רב שמואל בר יהודה, אמר,

דף ס"ב ע"ב

הכי תנא קמיה ר' זכאי קמיה דר' יוחנן, חומר בשבת משאר מצות לקמן מפרש לה, חומר בשאר מצות מבשבת, חומר בשבת, שהשבת עשה שמים בהעלם אחד, חייב על כל אחת ואחת, מה שאין כן בשאר מצות,

חומר בשאר מצות, שבשאר מצות שוגג בלא מתכוין לא

אבני חן על מסכת סנהדרין

רא"ר יוחנן צנצנא מניעא צפרק המפקיד [מז: בוא.],

דקמי התם [במחנה' מז:] המפקיד חצית אלל חצרו, ולא ייחדו לה הצעלים מקום [צצית שומר לאמר לו זויות זו השאילני. רש"י שם], וטלטלה ונשברה, אס מחוך ידו נשברה [או רואין, אם טלטלה] ללכרו [להשתמש צו. רש"י שם] חייב, ללכרה [שהיתה במקום המורפה, וקרובה להשתמר. רש"י שם] פטור, אס משהניחה [שכילה תשמישו הושיצה במקום משתמר. רש"י שם] נשברה, צין שטלטלה מתחלה. רש"י שם [ללכרה צין שטלטלה. רש"י שם] ללכרו פטור, ייחדו לה הצעלים מקום, וטלטלה ונשברה, צין מחוך ידו צין משהניחה, [אם טלטלה] ללכרו חייב, [אבל אם טלטלה] ללכרה פטור [ע"ב המשנה].

[ומבאן ואילך הגמ' ופרץ התם [הא. כ"ה שם בגמ'] [פי' רישא] מני ר' ישמעאל היא, דלמר לא צעין דעת צעלים, [שכן שנינו מחלוקת בברייתא] דתניא הגונב טלה מן העדר, וסלע מן הכיס, למקום שגנב יחזיר, דצרי ר' ישמעאל, ר' עקיבא אומר [באן מתחיל בוא]. צריך דעת צעלים [ואס לא הודיעס חייב צאחריותס אס מת או נגנב, דמדשקליה קס ליה צרסומיה והשצה בלא ידיעה לאו השצה היא. רש"י שם],

[וכי יכול לאוקמה למחנה' בר' ישמעאל] אי ר' ישמעאל מאי איריא לא ייחדו, אפילו ייחדו נמי [וא"ת מנלן? וי"ל דטלה ע"פ רוב לא יחדו, וסלע ע"פ רוב יחדו. ע"פ תוס' שם], [דאליבא דר"י אף בשיחדו להם מקום ביון שהחזירם חזרו לרשות בעלים?]

לא מצעיא קאמר, לא מיצעיא ייחדו דמקומה הוא [ולכן נקראת חזרה], אלא אפילו לא ייחדו דלאו מקומה הוא, לא צעיא דעת צעלים [והויא חזרה אליבא דר' ישמעאל].

[אימא ?] סיפא [יחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה, בין מתוך ידו בין משהניחה לצרכו חייב לצרכה פטור. גמ שם] [וכי ?] אסלן לר' עקיבא [דבעינן דעת בעלים, [וגם בר"ע לא אתיא, ד] אי ר' עקיבא מאי איריא ייחדו, אפילו לא ייחדו נמי [לא הוי חזרה?]

[לעולם אתיא בר"ע, ו] לא מצעיא קאמר, לא מצעיא לא ייחדו דלאו מקומה הוא, אלא אפילו ייחדו נמי דמקומה הוא, צעין דעת צעלים,

רישא ר' ישמעאל וסיפא ר' עקיבא, ואילו הוה צעי לאוקמה רישא צשהניחה במקומה הראשון [דהוי חזרה, ולכן פטור אם נשברה לאחר שהחזירה], וסיפא צשהניחה במקום שאינה מקומה [ולכן חייב], כדמוקין לה אמוראי התם, הוי מני לאוקומיה כולה כר' ישמעאל,

ואמר ר' יוחנן מאן דמתרגם לי חבית, אליבא דחד תנא וכי דלא הוה צעי לאוקומיה רישא צחד טעמא, וסיפא צחד טעמא מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא מרתך, כמו מסמותה, וירחץ מתרגמין [והסמי] [ואסמין],

[כלומר אודה לו שהוא גדול ממני בתורה ושאיני ראוי לשמש לו בתלמוד המשמש לרבו. תורת חיים]

גופא

אלל צעודה זרה ליכא לאוקומא, [והיכי ?] דמי שגג בלא מתכוין אי נימא וכו',

שווג בלא מתכוין בעבודת כוכבים היכי דמי, אי דקסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו, הרי לבו לשמים (1) לשמים מתכוין והשתחוה, ואין כאן עצירה כלל לא שוגג ולא מזיד,

אלא דחזא אנדרטא וסגיד ליה, אי קבליה עליה באלוה, מזיד הוא, ואי לא קבליה עליה, לא כלום היא,

אלא שוגג בלא מתכוין, כגון מאהבה ומיראה ולא מתכוין לעבודה זרה אלא לההבט האיש, ושגג כסבור מומר לעשות כן,

הניחא לאביי דאמר חייב, אלא לרבא דאמר פטור מאי איכא למימר,

אלא באומר מותר דלמר אין עבודה זרה צמורה [פי' וזה יהי' חייב קרבן בשוגג בעבודת כוכבים], ומיון דלא הוזכרה לו מעולם אין מתכוין [שווג של מתכוין] קרי ליה [וחייב], מה שאין כן בשבת דפטור לגמרי,

עד כאן לא בעא מיניה רבא מרב נחמן, העלם זה וזה, אלא אי לחיובי חדא, אי לחיובי תרתי, פטור לגמרי ליכא למאן דאמר,

מאי קושיא, דלמא לעולם אימא לך, רישא [דבשאר מצות אינו חייב אלא אחת] בעבודת כוכבים, וסיפא [דשווג בלא מתכוין חייב] בשאר מצות, ושוגג בלא מתכוין, דקסבר רוק הוא ובולעו,

מה שאין כן בשבת דפטור, [כגון] שנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור,

ו [לכן חייב בשאר מצות בשוגג בלא מתכוין] כדרך נחמן אמר שמואל, דאמר המתעסק בחלבים ובעריות חייב כשעלה בידו חלצים, ועריות, היה מתעסק ולא מתכוין לכך, (כלז) מתעסק קרי (ליה) [למי ?] שאינו מתכוין צדכר זה כלל, שכן נהנה הלכך חשיב צכוונה,

המתעסק בשבת פטור, מלאכת מוחשבת שחשז לעשות זאת אסרה תורה [ונמצא לפ"ז דדברי ר' זכאי מכוונים, ולמה אמר לו ר' יוחנן פוק תני לברא?]

ר' יוחנן לטעמיה דלמר ליה פוק מני לצרה, ולא אוקיס רישא צעודה זרה וסיפא צשאר מצות, אזיל לטעמיה, דלא מוקים מתניתא רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

דף ס"ג ע"א

לע"ז שעבודתה בקמורת שהוא דרך כבוד. רגל ישרה], דעזדמו דרך כבוד?
דסדר כיון דגלי בהשמועה, קל וחומר נזכרה, [וכן הוא בחום' לעיל ס"א ע"א
ד"ה מניין בסופו],

מיהו כולם מילתא לא ילפינן מהשמועה, דאם כן הוה מרבינן כל עבודות כבוד,
אף על גב דלא עבודת פנים, לכך יראה נזכרה לומר שלא חייבה אלא עבודות
פנים,

[שנינו במשנתנו] המקבילו עליו באלוה, האומר לו אלי אתה:
אמר רב נחמן, אמר רבה בר אבבה, אמר רב, כיון שאמר
לו אלי אתה אף על גב דלא פלגה חייב,

למאי? אי לקטלא, מתניתין היא [לעיל ס': העובר עבודה זה, דקאי
על המשנה לעיל ג. אלו הן הנסקלין], אלא לקרבן חס שגג,

ואפילו לרבנן ! נחמיה # [פ' דרב שהוא אמורא היה צריך לפרש דבריו,
ומסתמא אמר אליבא דכ"ע, ואפילו לרבנן שיאמרו שאם אמר "אלי אתה" יהיה
חייב סקילה, והא אי אפשר לומר כן] דפליגי רבנן נכריסות (ז, א) נמגדף עליה
דר' עקיבא, דאמר מגדף אינו מביא קרבן, דבעינן מעשה,

והתניא, אינו חייב [חטאת בשוגג דע"ז], אלא על דבר שיש בו
מעשה דגבי חטאת כתיב (ויקרא ד) ועשה חטאת מכל מלות ה' [ולא דק,
דבכריתות מיייתי אידך קרא דתנן לעושה בשגגה יצא מגדף. תוס'], כגון
זיבוח וקיסור וניסוך והשתחוואה,

ואמר ריש לקיש מאן תנא השתחוואה, ר' עקיבא היא
דאמר לא בעינן מעשה גמור דמגדף מחייב משום מעשה זוטא, דעקימת
שפתיו הוה מעשה, והכל נמי כפיפת קומתו היא מעשה,

[פ' דלכאורה קשה לאוקים ברייתא זו אליבא דר"ע דאמר לא בעינן מעשה,
דבברייתא הלשון "אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה", לכן מפרש] והאי
דקמיי אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה, לאפוקי הרהורא דלא מחייב עלה,

מכלל דרבנן סברי, בעינן מעשה [ואף השתחוואה לא היה יכול
לאוקים אליבא דרבנן, שאין זה די מעשה מה שכוף קומתו, וכ"ש האומר אלי
אתה אליבא דרבנן דודאי לא הוי מעשה, ואיך אמר רב הלכה שלא כרבנן?]

כי קאמר רב נמי, לר' עקיבא קאמר [שרב אמרה אליבא דר"ע]
[אליבא דר"ל קאמר הכי, דלר' יוחנן דאמר לקמן כפיפת קומתו ועקימת פיו הוה
מעשה מתוקמא דרב אפילו כרבנן. תוס'],

לר' עקיבא פשיטא, היינו מגדף מנזק את השם [פ' האומר אלי אתה
היה לו לחייב אליבא דר"ע משום עקימת שפתיו כמו שמגדף חייב?]

מהו דתימא, עד כאן לא מחייב ר"ע קרבן אלא במגדף,
דכתיב ביה כרת, אבל הכא [בע"ז באומר אלי אתה] דלא כתיב
ביה כרת, אימא לא,

אמר ר' אמי [תוס'], זיבוח וקיסור וניסוך ולא גרסינן והשתחוואה,
דהשתחוואה לאו בכלל שאר עבודות היא [פ' אין עונש מיתה על השתחוואה אלא
לאו], דעל כרחק לית ליה לר' אמי השתחוואה לחלק יראה מדקאמר אינו חייב אלא
חטא, בהעלם אחד, אינו חייב אלא אחת,

אמר אביי, מ"ט דר' אמי דלית ליה השתחוואה לחלק יראה? אמר
קרא שמוות כ לא תעבדם כללן כולן כאחד, ולא תעבדם יתירי כתיבי,
ודרשין מד מינייהו להכי הכתוב עשאו כולן עבודה אחת,

ומי אמר אביי הכי כר' אמי דאינו חייב אלא אחת, והאמר אביי
שלש השתחוואות לא תשתחוה להם דעשרת הדברות (שמות כ) כי לא
תשתחוה לאל אחר (שמות לד) לא תשתחוה לאלהים אחרים (שמות כג), והשתחוואה
דנצרות אחרונות לא חשיב, דאדודי קא מהדר ליה משה לישראל מה ששמע
נסיי בעבודת כוכבים למה,

אחת לכדרכה דאי כתיב חדא הוה אמינא לא אסר אלא בעבודה זרה דדרך
עבודתה בהשתחוואה, ואחת שלא כדרכה, ואחת לחלק?

לדבריו דרבי אמי קאמר אציי להך דרשה דלא תעבדם וליה אצל אציי
לא סבירא ליה ומוקים לה ללאוי יתירי, ור' אמי מוקי להך השתחוואה לומר
ללאוי יראה,

[פ' דיש השתחוואה יתירה, והפסוק דלא תעבדם, אביי דריש השתחוואה לחלק
ולא תעבדם ללאוי יתירי, ורב אמי דריש לא תעבדם להכתוב עשאו כולן עבודה
אחת, והשתחוואה לומר ללאוי יראה. א"ח],

גופא, אמר אביי, שלש השתחוואות בעבודת כוכבים למה
אחת לכדרכה [תוס'], ואחת שלא כדרכה, ואחת לחלק,

לכדרכה, דברים יב מאיכה יעבדו הגוים האלה נפקא? אלא
אחת "כדרכה ושלא כדרכה" שהשתחוואה היא להך עבודה זרה
(כדרכה ו. ד"ס) שלא כדרכה, כגון שדרכה לעבוד דרך כבוד, ולא בהשתחוואה*,
ואי כתיב חד [השתחוואה], לא הוה מרבינן אלא כי האי גונא, אצל משתחוה
לפעור לא, כחז רחמנא השתחוואה יתירא שניה, לשלא כדרכה כגון פעור ומרקוליס
שעבודתה בציון,

* [פ' ע"ז שעבודתה בדרך כבוד, אבל אין דרכה להשתחוות אלי', וזה הפ'
"כדרכה" שהשתחוואה הוא דרך כבוד כעבודתה שהוא בדרך כבוד, אבל הוא
"שלא כדרכה" שאין השתחוואה דרכה, אבל ע"ז שעבודתה בדרך ביון אם
השתחוה אלי', זה יד' שלא כדרכה לגמרי שהרי דרכה דרך ביון],

ואחת לשלא כדרכה, ואחת לחלק:

והא דאמר ר' אלעזר לעיל (סא, א) וזכר למרקוליס חייב מלא זכרו, ואף על גב
דמד קרא יתירא הוא דליכא, ולא מוקים לה נזכרה [למקטריה] [למקטריה. פ']

אבני חן על מסכת סנהדרין

ברכות יי, ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב, מאי דכתיב ויקרא ייט לא תאכלו על הדם, לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם.

קמ"ל, דאתקושי אתקוש אלי אתה (בזימה) [לזימה. רש"י] דכתיב וישתחוו לו ויצטו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל, דכתיב שמות לב וישתחוו לו ויצטו לו ויאמרו וגו' [דר"ע מחייב גם באומר אלי אתה],

1. דתניא, מניין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה? תלמוד לומר ויקרא יט לא תאכלו על הדם,

2. דבר אחר, לא תאכלו על הדם לא תאכלו בשר ועדיין דם במזרק הקדשות,

3. רבי דוסא אומר, מניין שאין מברין את האכלים בנחצה, כדכך שמצוין את האכלים בסעודה ראשונה משל אחרים, כדאמרין במועד קטן (כז, ב) על הרוגי ב"ד, ת"ל לא תאכלו על הדם על הנדב, ומסביר מוקמינן לה אהרונאי דית דין, שנהרגין על (עונש) [עונש. רע"י, ובמקורות יש עוב'. ראה ד"ס] שלא ינהגו בהם כבוד, משום כפרה [פ"י זה יהיה להם כפרה],

4. ר' עקיבא אומר, מניין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין מועמין כלום כל אותו היום, ת"ל לא תאכלו על הדם,

5. (אמר רבי יוחנן) [ר' יוחנן אומר] אזהרה לבן סורר ומורה מניין דלא ענש אלא אם כן הוסיף, והיכן הוסיף, לא תאכלו על הדם לא תאכלו אכילה (שמהרגהו) [שמהרגהו. רע"י, שהתורה מזהירה את כל הבנים אל תאכלו "אכילה מבושרת", כדי שלא תהרגו ע"י ב"ד. הרמב"ם הלכות ממרים פ"ז הל"א] עליה, ת"ל לא תאכלו על הדם,

6. וא"ר אבין בר חייא, ואיתימא ר' אבין בר כהנא, על כולם אינו לוקה [תוס'], משום דהוה ליה לאו שבכללות דכל הני משמע מיניה?

אלא כי אתא רבין, א"ר אלעזר, על כולן אינו לוקה חוץ מן הנודר בשמו והמקיים בשמו,

מאי שנא אהנך דלא לקי, דהוה ליה לאו שבכללות, הני נמי לאו שאין בו מעשה נינהו?

ההוא בר' יהודה, דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, דתניא שמות יב לא תותירו ממנו עד בקר, בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה,

דף ס"ג ע"ב

לומר שאין לוקין עליו דמשמע שזה עונשו של לאו, שאם הוסיף יסרפנו ויפטר דברי רבי יהודה, רבי יעקב אומר לא מן השם הוא זה כלומר טעם זה אינו מן העיקר אלא משום דהוה ליה לאו שאין בו

א"ר יוחנן, אלמלא וי"ו שבהעלוך [לשון רבים, שאם היו אומרים אלא אלהיך ישראל אשר "העלך" שמות לב ד] ה' משמע לשון יחיד על העגל לברוך דהא לא כפרו בהקדוש ברוך הוא לגמרי, שהרי שמפוסו דדבר אחר נתחייבו רשעיהם של ישראל [אומר "רשעיהם של" שלא רצה לומר לשון בלייה על ישראל] בלייה,

כתנאי, אחרים אומרים אלמלא וי"ו שבהעלוך, נתחייבו רשעיהם של ישראל בלייה,

אמר לו ר"ש בן יוחאי, והלא כל המשתף שם שמים ודבר אחר [תוס'], נעקר מן העולם, שנאמר שמות כב בלתי לה' לברוך,

אלא מה תלמוד לומר שמות לב אשר העלך שאיוו אלוהות הרבה אף לאלוהות אחרים, וקצלו עליהם [פ"י והעלך לשון רבים לא רצו לשתף את הקב"ה, אלא רצו את העגל ועוד ע"ז הרבה]:

[שנינו במשנתנו] אבל המנפף, והמנשק, המכבד, והמרביץ, כו' עובר בלא תעשה ואל תלכו אחרי אלהים אחרים (ירמיהו כה), אי נמי אל תפנו אל האלילים (ויקרא יט), וכגון שאין דרכן כדך:

[עובר בלא תעשה ואל תלכו אחרי וגו' לכאורה זה סותר למש"כ רש"י במשנה ס' ע"ב ד"ה עובר בלא תעשה. וראה באמרי צבי שאולי היה זה גליון ברש"י. וראה מהרש"א ומהר"ם וכל המפרשים. ובהגהות מוהר"ר זאב וואלף מבאסקוויץ כתב צ"ל דברים ו' י' ל' א' תלכו אחרי אל' הים אחרים מאל' ה' קעמים אשר סביבו תיכם והציון ירמי' כ"ה הוא טעות],

כי אתא רב דימי, אמר רבי אלעזר, על כולם לוקה, חוץ מהנודר בשמו ושם אלהים אחרים לא תזכירו והמקיים הנשבע, דמתרגמינן קיים בשמו,

מאי שנא הנודר בשמו והמקיים בשמו, דלא לקי, משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, הני נמי לאו שבכללות [תוס'] הוא, ואין לוקין על לאו שבכללות דכולהו משמעמי צדד קרא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, מכלל דרבי יהודה סבר לוקין עליו:

[שנינו במשנתנו] הנודר בשמו והמקיים בשמו הרי זה בל"ת: הנודר בשמו והמקיים בשמו, מנלן?

דנתיא, שמות בנ' ושם אלהים אחרים לא תזכירו, שלא יאמר אדם לחבירו שמור המון לי בצד עבודת כוכבים פלונית,

שמות בנ' לא ישמע על פיך, שלא ידור בשמו, ולא יקיים בשמו, ולא יגרום לאחרים לנכרים שידרו בשמו ויקיימו בשמו,

דבר אחר, לא ישמע על פיך, אזהרה למסית ולמדיח, מסית בהדיא כתיב ביה דברים יג' וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יוספו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך וגו'! אלא אזהרה למדיח,

ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו, ושיקיימו בשמו, מסייעא ליה לאבוה דשמואל, דאמר אבוה דשמואל, אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים, שמא יתחייב לו שבועה, ונשבע בעבודת כוכבים שלו, והתורה אמרה לא ישמע על פיך,

כי אתא עולא, בת נן בקל נבו נאומה עיר, והיא נקראת על שם עבודה זרה שבה, אמר ליה רבא והיכא בת מר, אמר ליה בקל נבו, אמר ליה והכתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו?

אמר ליה, הכי אמר ר' יוחנן, כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה, מותר להזכיר שמה, והא היכא כתיבא דכתיב ישעיה מו' א' פָּרַע בַּל קָרַם נָבוּ [בל ונבו שמות ע"ז, קורם הוא ענין כפיפה],

ואי לא כתיבא, לא, מתיב רב משרשיא ראה אחת מרובה בשלש זצ שראה ראה ארוכה, שהוא שופע כשלש ראיות, שנעשה בכן זצ גמור, שהוא כמגדיון לשילה, כשיעור מהלך מאותה עבודה זרה ששמה גדיון עד שילה, שהן שתי טבילות ושני ספוגין, שכן נתנו חכמים שיעור בין ראה לראיה, כדי לטבול ולהסתפג באלונטית, דהיינו בין ראה ראשונה לשניה טבילה וספוג, וכן בין שניה לשלישית שהיא כמגדיון [גד הוא שם ע"ז] לשילה, שהן שתי טבילות ושני ספוגין, הרי זה זב גמור?

אמר רבינא גר נמי מכתב כתיב, דכתיב ישעיה סה העורכים לגד שלחן,

אמר רב נחמן, כל ליצנותא אסירא, חוץ מליצנותא דעבודת כוכבים דשריא, דכתיב ישעיה מו' א' פָּרַע בַּל קָרַם נָבוּ [מתחלחל ומתמלא במנו רוח ומשלח זמורה. ערוך ערך תרו. זמורה פ"י שליים באדיש. ערך זמר], כלומר כרע על צרכיו ונמח, דהיינו ליצנותא דאישתעי ביה קרא: ב קָרַם בְּרַעוּ יַחְדָּו, ל' א' יָכְלוּ מִלֵּט מִשָּׂא הרעי שצנציהם, לא יוכלו לסבול, ונמח,

וכתיב הושע י' (פסוק ד' דְּפָרוּ [וגו'].. ד"ס) ה' לָעֲגֹלוּ ת בֵּית אֲנִי עַל עֲגָלִים שִׁצְצִית אֵל [יתכן שהיה שם רבים שעשו בדמות העגל שעשה ירבעם, ולפי שגלוקו בשבי ותשש כחן בנקבות אמר לעגלות. מדר] יַגְרוּ שָׁכֵן שְׂמֹרוּ יָן ידלגו [יפחדו. מדר] שוכני שומרון, פִּי־אָבֵל עָלָיו עָמוּ [כי העם התאבלו על העגלים. מדר] שיטלס סנחריז וילך לו ויִכְמְרוּוּ שהיו נושאים אותו עָלָיו יִגְלִלוּ ששמים על כוזה משא שגלה מהם [הכמרים שהיו שמחים על העגלות עתה יתאבלו עליהם. מדר],

על־כָּבוֹ דו' [כבוד העגלות] פִּי־גִלְהָ מִמֶּנּוּ [פ"י ששוכני שומרון ידאגו, אבל הכומרים יהיו שמחים בשיטלס סנחריז כיון שהי' משאם רב. א"ח], אֵל תקרי כבודו, אלא כבירו משא עגזומיו וריעי שבהן, ואף על גז דלאו צעלי חייס ניהו, ואין להם ריעי, משמעו בזה קרא לשון גנאי, [כרע בל קרם נבו כלומר כרע על ברכיו להבעל לאחרים, אל תקרי כבודו אלא כבדו כלומר שניטל כבדו ואין בו כח לבעול. יד רמח],

אמר רבי יצחק, מאי דכתיב הושע יג' ב' וְעָתָה יוֹסֵפוּ לִחְמֹא, וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִסְכָּה, מִכְסֵּפָם פְּתֻיָּוָם [כתבניהם] עֲצֵבִים [כן יקראו העכו"ם], מַעֲשֵׂה חֲרָשִׁים, בַּל יִהְיֶה לָהֶם, הֵם אֲמָרִים וְכָחִי אֲדָם עֲגָלִים יִשְׁקֹן וגו', מאי כתבונם עצבים?

מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו, ומניחה בכיסו, בשעה שזוכרה, מוציאה מתוך חיקו, ומחבקה ומנשקה,

מאי [המשך הפסוק] וְכָחִי אֲדָם עֲגָלִים יִשְׁקֹן [מלשון נשיקה]?

א"ר יצחק דבי רבי אמי, שהיו משרתי עבודת כוכבים נותנים עיניהם בבעלי ממון, ומרעיבים את העגלים צעלי חייס שהיו עובדין אותן [לא נתנו אוכל לאלו העגלים שהיו ע"ז שלהם]. והיו מרעיבין אותן ועושים דמות עצבים עציצים של צעלי ממון, כלומר דמות דיוקנס, ומעמידין אותן בצד אבוסייהן של עגלים, ומוציאין אותן [את העגלים] לחוץ,

כיון שראו אותן ומחממת שהיו רואין את הדמות ממיד, היו מכירין אותן [וכשהיו מוציאין אותן לחוץ, היו רעבים, ורואין את צעלי הממון וסבורים שאלו הן הרגילין לעמוד אלל אצוסייהן ו. רע"ז] רצין אחריהן, וממשימשיין בהן כלומר האכילנו, אומרים לו ואומרים להם הסומרים עבודת כוכבים חפץ בך, יבא ויזבח עצמו לו [ונמצא מפרש הפסוק שהעגלים שהיו

אבני חן על מסכת סנהדרין

הע"ז היו מנשקים לבני אדם, והכומרים מפרשים את המעשה שהע"ז מבקשם שעשירים אלו יזכו את עצמן, וישאר רכושם להכומרים],

אמר רבא, האי [בדרך שנכתב הפסוק לא משמע שהעגלים היו נושקין להעשירים, אלא] **זובחי אדם** משמע אדם שזבח האדם [פי' הכומרים] **עגלים ישקון** לאחר (מכאן) [מכן. רע"ז] [לאחר שזבחו את האדם לע"ז, היו נושקין את העגלים] לעגלים ישקון,

[כתב הרד"ק כי לא תהי' עבודתם שלימה עד שישקו אותם כי כן הי' מנהגם כמו שאמר וכל פה אשר לא נשק לו, ור"ל פירשו וכו' והיו אומרים להם כומרי עבד"ם מי שזבח בנו לעבד"ם כדי הוא להיות נושק לעגל שהרי קרבן חביב הקריב לו]

[ואם היה הפסוק בא לומר כמו שפירש לעיל, הול"ל] **עגלים ישקון** [פי' שהעגלים היו נושקין את העשירים] **לזבוח אדם** להם [להעשירים] (הס) [היו ?] הכומרים אומרים עגלים הללו נושקין אחס, לזכות עצמכם להם, **מיבעי** ליה?

אלא אמר רבא, כל הזובח את בנו לעבודת כוכבים, (אמר) [אומרים. ד"ס] לו [הכומרים] דורון גדול הקריב לו, יבא וישק לו [האב יבא וישק להע"ז],

אף חזקיה מלך יהודה, ביקש אביו לעשות לו כן לשורפו באש כמו הספרדים, **אלא שסכתו אמו סלמנדרא** חיה קטנה שיוצאה מתנור שהאש צוערת בו שבע שנים, והסך מדמה אין האור שולט בו [סוף מ"ב] חגיגה כו.], וזאלו מנינו כמוז (מלכים ב' טז) גם את בנו העציר באש, ולא מנינו לו כן אלא חזקיהו,

אמר רב יהודה אמר רב, יודעין היו ישראל בעבודת כוכבים שאין בה ממש, ולא עבדו עבודת כוכבים, אלא להתיר להם עריות בפרהסיא שהיה יצן מקפן על עריות, אמרו נפרוק כל עול מורה מעלינו, ואל יזימונו על העריות, אבל על עבודה זרה לא מקפן יצן,

[במרגליות הים הביא בשם הגר"א, כך קבלה בדינו מן הגאונים איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה, שכל עבודה זרה הי' צריך עבודה דבר ערוה ולכן כתיב אצל כל ע"ז ויזנו אחרי הבעלים וקם העם הזה וזנה וכו'. וראה בספר כוס הישועות שפירש בדרך צחות],

[ומקשה כמה קשיות שראין שאכן היה יצן תוקפן גם על עבודה זרה],

1. **מתיב רב מרשיא ירמיה ז' ב** **פְּזָבוּ ר' בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹ תָּם** משמע שהיו להם געגועין עליהם, כאלו שיש לו געגועין על בנו, וזכרו נאמת, והיו משמע כזכר צניהם, דומה להם זכירת מוצאותם ואשריהם וגו', וא"ר **אלעזר כהן שיש לו געגועין על בנו?**

[ודוחה] **בית דאביקו ביה** אחר שנתקשרו בהן מעצמן, תקפה חיצתן עליהן,

2. **ת"ש, ויקרא כו ונתתי פגריכם על פגרי גלוליתכם, אמר[ו]** [פי' סיפור החכמים], **"אליהו הצדיק" היה מחזר על תפוחי רעב כמו נפוחי שבירושלים,**

פעם אחת מצא תינוק, שהיה תפוח [פי' נפוח מרעב] ומוטל באשפה [ונפל לשם מרוב חולשתו], אמר לו מאיזה משפחה אתה, אמר לו ממשפחה פלונית אני, אמר לו כלום נשתייר מאותה משפחה, אמר לו לאו [לא נשתייר אף אחד], חוץ ממני, אמר [שאל] לו, אם אני מלמדך דבר שאתה חי בו, אתה למד, אמר לו [השיב לו התינוק] הן, אמר לו אמור בכל יום שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, אמר לו

דף ס"ד ע"א

הם שמוק, כמו (צמדצ"ג) ויהם כלל השמיים [והגמ' מפרש למה אמר "הם"] שלא להזכיר בשם ה', שלא לימרו אביו ואמו,

1. **אמר רב יהודה אמר רב, מלכים ב' ז' ל** **וְאֶנְשֵׁי כָּבֵל עָשׂוּ אֶת־סִבּוֹת פְּנֵי ת' וְאֶנְשֵׁי כָּבֵל עָשׂוּ אֶת־גִּגְלֵי וְאֶנְשֵׁי חֲמַת עָשׂוּ אֶת־אֲשִׁמָּא: לא וְהָעִיִּים עָשׂוּ נִבְחוּ וְאֶת־תִּרְתָּק וְהַסְפְּרוּם שְׂרָפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ לְאֶדְרִמְלָה וְעֵנְמֶלְהָ אֶל ה' סְפָרוּם], פסוק (א') [הוא. מ'] בספר מלכים ב'אומות שהשיב סנחריב בשומרון וצעהיה, ועשו להם עבודה זרה, **ומאי ניהו, תרנגולות לדמות תרנגולת היו עוזין, וכלשונם קורין לתרנגולת סוכות** צנות,**

2. **שם וְאֶנְשֵׁי כָּבֵל עָשׂוּ אֶת־גִּגְלֵי, ומאי ניהו תרנגול,**

3. **שם וְאֶנְשֵׁי חֲמַת עָשׂוּ אֶת־אֲשִׁמָּא, ומאי ניהו ברחא קרחא** עו, צחא קרוי כל אף, והעו קרי ליה קרחא, על שם שאין לו צמר כל קי,

4. **מלכים ב' ז' לא וְהָעִיִּים עָשׂוּ [נִבְחוּ] (את נבחן) [נִבְחוּ] כלל** נזח וְאֶת־תִּרְתָּק, ומאי ניהו כלב וחמור,

5. **שם וְהַסְפְּרוּם שְׂרָפִים אֶת־בְּנֵיהֶם (ואת בנותיהם) בָּאֵשׁ לְאֶדְרִמְלָה וְעֵנְמֶלְהָ אֶל ה' סְפָרוּם, ומאי ניהו הפרד והסום,**

אֶדְרִמְלָה דאדר ליה למריה מהדר את אדוניו ומכדו, שמשליך עליו משאו, שהיה צריך לטעון על זוארו, אדר מלך מהדר את מלכו, כלומר את אדוניו בטעינה, וְעֵנְמֶלְהָ דעני ליה למריה בקרבא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

זכירה ה' ה' יאמר זאת ה'שעה זהו יצר הרע, ונצחית זכירה כמי, שהיה במחילת בית שני יי'שלה אתה אל'תו ה' האיה, ויי'שלה את'אבן העו' פ'רת אל'פיה,

אמרי, הואיל ועת רצון הוא, ניבעי רחמי איצרא דעבירה של עריות, בעו רחמי אימסר בידיהו, חבשוהו תלתא יומי וממוך כך פסק חמס הזכרים מלחוליד והנקבות מלילד, איבעו ביעתא בת יומא נתקשה צ'טה שולדה צו צ'וס לחולה, ולא אשכחו שאפילו אומן שהיו גמורות קודם לכן, פסקו מללדת,

אמרו, היכי נעביר, ניבעי פלגא שלא יהא שולט במקום עבירה [והיצר של עריות יהיה רק במקום היתר, וזה החצי, שכולו הוא איסור והיתר], כדי שלא יהא [האדם] מוצע עריות, פלגא מרקיעא לא יחבי, כחלינהו לעיניה סמו עיניו כחול, אהני ביה כך תקנתא פורתא דלא איגרי איניש בקרובתיה נאמו ונאמור, אכל מתגרה הוא נאשח אש ונדה,

אמר רב יהודה אמר רב, מעשה בנכרית אחת, שהיתה חולה ביותר [פ' חולה מאד], אמרה אם תעמוד והיא אשה [על עצמה אומרת בן] מחוליה, תלך ותעבוד לכל ע"ז שבעולם,

עמדה (ועבדה) [והלכה] לכל ע"ז שבעולם, כיון שהגיע לפעור, שאלה לכומרים, במה עובדין לזו, אמרו לה, אוכלין תרדין בלד"ש בלעו [סלק עליהם] ומשלין את המעים, וכן ושותין שכר שכן חדש ומתריזין [splash, have a diarrhea] בפניה, אמרה מוטב שתחזור ההוא אשה לחוליה, ולא תעבוד ע"ז בכך,

רב יהודה קאמר לה למדרשיה לקרא אתם בית ישראל אינן כן, כלומר אכל אבותם לא השיבו זאת על לבם, שעבודה זרה [זו של פעור] מגונה היא מכל עבודה זרה שבעולם במדבר בה הנצמדים לבעל פעור ונאמרו ואדבקו זה כצמיד פתיל המוקף על פי כלי, שממרחין אותו בשעיה יפה,

ואל המקום לא היו נאמדים [אלא] דברים ד' ואתם הדבקים בה' אלהיכם, כשתי תמורות הדבוקות זו בזו אלא דבוקים כתמורת המדבוקות, שדבוקות ואינן דבוקות,

[אבל] במתניתא תנא שנה הוא אללס, דדבוק משמע ממוצר טפי מנאמד, נמדין אינן מחוצרין ונמשכין וזין אינן ואינן, דבוק משמע יפה יפה הנצמדים לבעל פעור כצמיד ע"י אשה, ואתם הדבקים בה' אלהיכם דבוקים ממש,

תנו רבנן מעשה בסבטא שם יהודי הוא בן אלס נסמ"ך, ושם מקום הוא שהשכיר חמורו לנכרית אחת, כיון שהגיעה לפעור אמרה לו המתן עד שאכנס ואצא,

מיד הוציא יראתו מחיקו, ומחבקה ומנשקה, עד שנבקעה כריסו, ונפלה יראתו לארץ, ונפל הוא עליה, לקיים מה שנאמר ויקרא בו ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם?

[וידווחה] בתר דאביקו ביה,

3. ת"ש, נחמיה ט' וינעקו פקו' ל' ג'דו' ל' נאשני ננסת הגדולה כמיצ' אל'ה' אל' ה'הם, מאי אמור, אמר רב יהודה ואיתימא ר' יונתן בייא בייא בלשון ארמי הו' לשון גנוח ונעקה, כמו אהה בלשון הקודש, היינו [יצרא דע"ז] דאחרביה לבייתא למקדשו וקליא [ושרפה] להיכלא, וקטלינהו לצדיקי, ואגלינהו לישראל מארעייהו, ועדיין הוא [יצרא דע"ז] מרקד בינן,

כלום יחבתיה לן [יצרא דע"ז] אלא לקבולי ביה אגרא לטוף את יצרנו ולקבל שטר על כך, לא איהו בעינן, ולא אגריה בעינן אלמא יצר מקפן? בתר דאביקו ביה,

יתבו תלתא יומא בתעניתא מלמיה דרב יהודה מסיק [פ' כיון שעדיין מרקד בינינו, ישבו בתענית לבטלון], בעו רחמי היו מנאקים רחמים שימסר צידם יצר הרע של עבודה זרה, נפל להו פיתקא מרקיעא, דהוה כתיב בה "אמת" משמע ממסר אני עמהם בתקנה זו, עטוב הדבר לסלקו,

אמר רבי חנינא, שמע מינה חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת שהמלך נאות ומסכים עם עבדיו, [ו?]סותם עמהם בתקנתם את חותמו, נפק כגוריא ארי קטן דנורא [של אש] מבית קדשי הקדשים [דכמו שהיצה"ר יושב בלב הארם שהוא עיקרו ושורשו כך הוא יושב במקום אבן השתי' שהוא עיקר ושורש העולם. תורת חיים],

אמר להו נביא לישראל, היינו יצרא דע"ז,

בהדי דקתפסי ליה, אישתמיט [נמרטת] ביניתא שער מיניה, ואזל קליה [מחמת כאב המרימה. שט] בארבע מאה פרסי,

[פ' והלך קולו ברחוק ארבע מאות פרסה. ולא ידעו אך להרגו שדאנו שמן השמים ירחמו עליו כשיצחק לכן נתן עצה שיתנו אותו ברוד ולא ישמע קולו, דבודאי קול צעקה שהולך ד' מאות פרסה ומטיל אימה על כל, עושה רושם יותר גדול אף כלפי מעלה, מקול בתוך דוד]

אמרו היכי ניעבד, דילמא משמיא מרחמי עליה # [מכאן יש ללמוד שבעת צרה כשמתפללים צריך לעוק בקול, שזה עושה רושם גם בשמים, כדאמרין הכא דילמא משמיא מרחמי עליה !],

א"ל נביא שדויהו בדורא קלמח [באדיש: טאפ קעסעל. ערוך] דאברא של עופרת וכסיוה באברא [גם הכיסוי יכסוהו בשל אבר], דשייף קליה שואף את הקול, ומעבדו ללאת יותר מכל כלי מתכות דכתיב

אבני חן על מסכת סנהדרין

מוֹלֵךְ לֹא כִלֵּל עֲצוּדָה זָרָה, וּנְפָקָא מִינֵיהּ דְּאֵם זָנָה וְקָטָר לִפְנֵי פֶטוּר, אִי נָמִי
הַעֲבִיר מִזְרָעוֹ לְשֹׂאֵר עֲצוּדָה זָרָה, וְאִין דְּרַכָּה בָּךְ, לֹא מַחֲיִיב, דְּמוֹלֵךְ דּוֹקָא כְּמוֹב,
שְׁמֹנו מוֹלֵךְ,

דְּתַנִּיא, אַחַד לְמוֹלֵךְ וְאַחַד לְשֹׂאֵר ע"ז חֵיִיב הַעֲבִיר זָרָעוֹ חֵיִיב,
קָסָר מוֹלֵךְ נָמִי עֲצוּדָה זָרָה הוּא, וְלֹא אִינְטֵרִיךְ לְאַהֲרֵי עֲלֵה בְּדִרְכָּה, דְּמֵאִיכָה
יַעֲבִדוּ (דְּצִרִּים יצ) נִפְקָא, אֲלֵא לֹמַר לָךְ שֶׁאֵם עָשָׂה שְׁלֹא כְּדִרְכָּה חֵיִיב,

רַבִּי אֱלֵעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר, לְמוֹלֵךְ חֵיִיב שְׁלֹא לְמוֹלֵךְ
פֶּטוּר דְּמוֹלֵךְ דּוֹקָא כְּמוֹב, שְׁדִרְכָּה בָּךְ, וְלֹא מִשּׁוֹם עֲצוּדָה זָרָה אֹהֵר עֲלֵיו, דֵּהֵא
מֵאִיכָה יַעֲבִדוּ נִפְקָא, אֲלֵא חוֹק הוּא לֵהֵם, וְהַמִּטְוָה הַקָּפִיד עַל חוֹק זֶה בְּסָקִילָה,
לְפִיכָךְ הוֹרֵךְ לְכְמוֹב,

אֹמֵר אַבִּי רַבִּי אֱלֵעָזָר בְּר' שְׁמַעוֹן, וְר' חֲנִינָא בֶן אֲנִשְׁיָגוֹס,
אֹמְרוּ דְּבַר אַחַד, רַבִּי אֱלֵעָזָר בְּר' שְׁמַעוֹן הָא דְּאֹמְרִי,

רַבִּי חֲנִינָא בֶן אֲנִשְׁיָגוֹס, דְּתַנִּיא רַבִּי חֲנִינָא בֶן אֲנִשְׁיָגוֹס
אֹמֵר, מִפְּנֵי מָה תַּפְסָה תוֹרָה לְשׁוֹן מוֹלֵךְ, כָּל שֶׁהִמְלִיכֻהוּ
עֲלֵיהֶם שְׁקָרָה שְׁמוֹ מוֹלֵךְ, אִפִּי' צָרֹר וְאִפִּי' קִיסָם,

רַבָּא אֹמֵר לֹא אִמְרוּ דְּבַר אֶחָד, מוֹלֵךְ עֲרָא, אִיכָא בִּינְיָיָהוּ כְּגוֹן צִיר
וְקִיסָם שְׁאִינוּ רָאוּ לָךְ, וְהֵם לִפִּי שְׁעָה הִמְלִיכֻהוּ עֲלֵיו לְהַעֲבִיר לוֹ בְּנוֹ זֶה, לִר'
אֱלֵעָזָר בְּר' שְׁמַעוֹן לֹא מַחֲיִיב אֲלֵא בְּמוֹלֵךְ קְצוֹעַ וְצֵא,

דף ס"ד ע"ב

א"ר ינאי [מהרש"א] לפרושי עד שימסור דמתנין תאם, למימר דהך מסירה
למשרתי עבודה זרה קאמר [ראה מהרש"א] אינו חייב עד שימסורנו
למשרתי ע"ז, שנאמר ויקרא יח ומזרעך לא תתן להעביר
למוֹלֵךְ לֹא תִתֵּן לְאַחֲרִים לְהַעֲבִיר, וְסַמָּא דְּמִילְתָּא שְׁמִין שְׁלֵה קֹא מַעֲבִירִין לֵה,

תַּנִּיא נָמִי הָכִי, יִכּוֹל הָעֵבֶיר וְלֹא מִסֵּר יֵהָא חֵיִיב וְלֹא גִרְסִין
בְּצִרְיָתָא צִרְיָא וּמִזְרַעְךְ לֹא תִתֵּן, דְּמֹו לֹא יִכּוֹל לְמִיתְנִי יִכּוֹל הָעֵבֶיר וְלֹא מִסֵּר, דֵּהֵא
לֹא תִתֵּן מִסִּירָה מִשְׁמַע, אֲלֵא הָכִי קָמֵי, יִכּוֹל הָעֵבֶיר וְלֹא מִסֵּר יֵהָא חֵיִיב, וְחִיפּוֹק
לִיה מִלָּא יִמְנָא בָּךְ מַעֲבִיר בְּנוֹ וְצֵמוֹ בָּאֵשׁ, דְּלֹא כְּמִיכָא מִסִּירָה?

ת"ל לא תתן (להעביר. רש"י), פירש לך הכתוב על העברה שאינה אלא דרך
נתינה,

מִסֵּר לְמוֹלֵךְ וְלֹא הָעֵבֶיר, יִכּוֹל יֵהָא חֵיִיב? ת"ל לְהַעֲבִיר
לְהַעֲבִיר מִשְׁמַע לִיה לְתַנָּא נְתִיבָה הִנָּה לְכַלֵּל הָעֲבִירָה [פ' מִדְּסִמְךָ לֹא תִתֵּן עִם
לְהַעֲבִיר, דָּאֵם הַבּוֹנֵה הוּא לֹא תִתֵּן עַל מִנַּת לְהַעֲבִיר הָכִי הוּל"ל לֹא תִתֵּן לְמוֹלֵךְ
לְהַעֲבִיר. רֹאשׁ מִשְׁבִּיר], וְלֹא מִשְׁמַע לִיה נְתִיבָה עַל מִנַּת לְהַעֲבִיר, לְחִיזְיָה עַל
נְתִיבָה לְחֻדָּה,

לְאַחַר שִׁיצָאָה אֹמֵר לֵה אֵף אֵת הַמִּתְנִי עַד שֶׁאֲכַנֵּם וְאַצָּא #
[שְׁהִיָּה צִרְךָ לְקַבֵּי], אֹמֵרָה לוֹ וְלֹא יֵהוּדִי אֵתָהּ, אֹמֵר לֵה וּמֵאִי
אִיכְפַת לִיךְ [לֹא רָצָה לֹמַר לֵה הָאֲמַת, שְׁהִיָּה הִיא חִתָּה מֵאֲמִינָה בַּפֶּעוּר,
וְתַנִּיג לְמִשְׁרָתִים וְיִהְיֶה אוֹתוֹ], נִכְנָם פֶּעַר בְּפִנְיֹו, וְקִינָה בְּחוּטְמוֹ שֶׁל
פֶּעוּר, וְהָיוּ מִשְׁרָתֵי ע"ז מְקַלְסִין מִשְׁמָחִין לוֹ וְאוֹמְרִים מַעֲוֹלָם לֹא
הָיָה אָדָם שֶׁעָבְדוּ לוֹ בְּכֶךְ,

הַפֶּעוּר עֲצָמוֹ לְבַעַל פֶּעוּר, הָרִי זֶה עֲבוּדָתוֹ, אַע"ג דְּמִיכּוּיִן
לְבִיזוּי חֵיִיב קִרְבֵּן עַל שְׁגָגָתוֹ, וְאֵם הִתְרוּ בּוֹ חֵיִיב מִיתָה, הַזּוֹרֵק אֶבֶן
לְמַרְקוּלִים זֶה הִיא עֲבוּדָתוֹ, אַע"ג דְּמִיכּוּיִן לְמִירְגָמִיָּה,

רַב מְנַשֶּׁה הוּא קְאֻזִּיל לְבִי תוֹרָתָא מְקוּס, אֹמְרוּ לוֹ ע"ז הִיא
דְּקָאִי הָכָא, שְׁקֵל פִּיסָא צִלְשֵׁט"א צִלְשֵׁט (רַבִּי, גּוֹשׁ עַפְר) שְׂדָא בִּיה,
אֹמְרוּ לוֹ מְרַקּוּלִים הִיא זֶה חֲסֹו עֲבוּדָתוֹ, אֹמֵר לְהוֹ הַזּוֹרֵק אֶבֶן
ל"מְרַקּוּלִים תִּנֵּן לִפְנֵי לְכַזְדוֹ, וְאִי זִרְקִי לְהַכּוֹת בְּגוֹפּוֹ,

אֵתָא שְׂאֵל בִּי מִדְּרִשָּׁא, א"ל הַזּוֹרֵק אֶבֶן ל"מְרַקּוּלִים עֲלֵמּוֹ,
לְהַכּוֹתוֹ תִּנֵּן, אֵף עַל גַּב דְּמִיכּוּיִן לְמִירְגָמִיָּה, אֹמֵר לְהוֹ אִיזִיל
אִישְׁקֵלָה אֵף עַל גַּב שְׂכָר עֶבֶד וְאִין הַשְׁכּוֹן לְדַבָּר, קֹא צַעִי לְמַשְׁקִלָּה כְּדִי שְׁלֹא
תִּתְנָהּ בְּעֲבוּדָה שְׁלֵה, א"ל, אַחַד הַנּוֹטְלָה וְאַחַד הַנּוֹתֵנָה [אֹוִי אִין
הַבּוֹנֵה עַל זִרְקָה, אֲלֵא עַל נְתִיבָה מִמֶּשׁ, שְׁהַע"ז מִתְנַאֵה ע"ז], וְבוֹה מוֹבֵן לְמָה
אֹמֵר נּוֹטֵל תְּחִלָּה וְלֹא נּוֹתֵנָה, שְׁאִין הַבּוֹנֵה עַל זִרְקָה] חֵיִיב,

[וְאוֹמֵר הַמַּעֲסֵם לְמָה חֵיִיב עַל הַנּוֹטֵל] כָּל חֲדָא וְחֲדָא, רוּוּחָא
לְחִיבִירָתָה שְׁבִיק מִפְּנֵה לֵה מְקוּס לְזוֹרְקִים:

מהני: הַנּוֹתֵן מִזְרָעוֹ לְמוֹלֵךְ, אִינוֹ חֵיִיב עַד שִׁימְסוֹר לְמוֹלֵךְ
מִסְרֹו צִיד מִשְׁרָתֵי עֲבוּדָה זָרָה, וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ צִגְמָרָא מִפְּרֶשׁ הִיכִי הוּוֹ עֲבִיד,
וְיִלְפִי מִקְרָאִי דְּמִירְיָהוּ צִעִין, מִסֵּר לְמוֹלֵךְ, וְלֹא הָעֵבֶיר בָּאֵשׁ,
הָעֵבֶיר בָּאֵשׁ, וְלֹא מִסֵּר לְמוֹלֵךְ, אִינוֹ חֵיִיב עַד שִׁימְסוֹר
לְמוֹלֵךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ:

[עִינִין מוֹלֵךְ הוּא שְׁה"י הָאֵב לֹקָח אֶת בְּנוֹ וּמוֹסְרוֹ לְכּוֹמְרִים וְהֵם עוֹבְדֵי הָאֵשׁ
וּכְשֶׁקְּבָלְהוּ הַכּוֹמְרִים לְחַיּוֹת בְּכַת שְׁלֵהֶם מְדִלְקִין אֵשׁ גְּדוֹלָה וְהַכּוֹמְרִים מַחֲזִירִין
אוֹתוֹ לְאִבּוֹ לְחַיּוֹת הוּא מַעֲבִיר אֶת בְּנוֹ בָּאֵשׁ לְרַצּוֹנוֹ בְּפִנְיָהֶם וְהָאֵב לֹקָחוֹ
וּמַעֲבִירוֹ בְּרִגְלָיו עַל הַמִּדְּרוֹה מִצֵּד לְצֵד לְשֵׁם יִסּוּר הָאֵשׁ וּכְשִׁיצָא מִן הַמִּדְּרוֹה
לֹקְחִין אוֹתוֹ הַכּוֹמְרִים וּמְלַבִּישִׁין אוֹתוֹ בְּבִגְדֵיהֶם וְהוּא נַעֲשֶׂה כּוֹמֵר עִמָּהֶם אוֹ
מִכְנֵי אוֹתָהּ אֲמוּנָה וְהַעֲבִירָה זֶה לֹא ה' הֵבֵן נִשְׂרַף בָּהּ. מֵאִירִי.
וְרָאֵה בְּמִשְׁנֵינֹת תַּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל בְּפִירוּשׁ בּוֹעֵן שִׁישׁ מַחְלֻקֹת הָרָאשׁוֹנִים אִם ה'
הֵבֵן נִשְׂרַף בְּעִבּוּדָת הַמּוֹלֵךְ],

נב: קָתְנִי מִתְנִינִין (לְעִיל נג, א) צִמְיִי סְקִילָה ע"ז צִלְפִי נִפְשָׁה הַעוֹבֵד
עֲבוּדָה זָרָה וְקָתְנִי מוֹלֵךְ,

אֹמֵר רַבִּי אֲבִין, תִּנֵּן כְּמוֹן דְּאֹמֵר מוֹלֵךְ לֹא ע"ז הִיא אֲלֵמָה

אבני חן על מסכת סנהדרין

מסר והעביר לעצמה זרה אחרת שלא למוֹלֵךְ יכול יהא חייב, ת"ל למוֹלֵךְ,

מסר והעביר למוֹלֵךְ ולא באש, יכול יהא חייב, נאמר כאן להעביר, ונאמר להלן דברים יח לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, מה להלן באש, אף כאן באש, ומה כאן מוֹלֵךְ אף להלן מוֹלֵךְ,

אמר רב אחא בריה דרבא, העביר כל זרעו פטור [ואינו בכלל הא דאמרינן לעיל נג. אלו הן הנסקלין וכו' הגותן מורעו למוֹלֵךְ] [פ' דא"ב דחייב הוה ליה למכתב וזרעך לא תחן, ומדקאמר "מ"זרעך משמע מקצתו ולא כולו, ומעמא דמילתא דמנהג עבודת מוֹלֵךְ בימים ההם כך ה'] [פי' שנתנו רק חלק מהבנים]. [דרושי הר"ן], שנאמר מוֹרֵעַךְ ולא כל זרעך,

בעי רב אשי, העבירו סומא לבנו סומא או יסן מהו מי היה דרך העצרה בן בנהאי גוונא, דאינו יכול לעצור בעצמו אם היה רוצה, ישן מהו, בן בנו ובן בתו מהו?

תפשוט מיהא ממתינן חדא מהנך שאלות דכן בנו, וכן בתו כצנו, דתניא, ויקרא כ כי מוֹרֵעו נתן למוֹלֵךְ מה ת"ל פשיטא דהאי כרת על כן נכתב, דהא במעביר למוֹלֵךְ כתיב (ויקרא כ) ואני אסן את פני וגו', (ולעיל. רש"י) מיניה כתיב (ואשר) [אשר. רש"י] יסן מורעו למוֹלֵךְ, מות יומת,

לפי שנאמר, לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, אין לי אלא בנו ובתו, בן בנו ובן בתו מניין? ת"ל ויקרא כ בתתו מוֹרֵעו,

[ושואל על לשון הברייתא] @ ופרקינן תנא פתח לדרוש כי מורעו נתן למוֹלֵךְ תנא פתח [מתחיל הברייתא בפסוק] בכי מוֹרֵעו, וסליק וצוק דריו סיים תלמוד לומר בתתו מוֹרֵעו?

@ ומשני דרשה אחרינא הוא דרשה אחריתי דרש מצתמו מורעו, זרעו אין לי אלא זרע כשר, זרע פסול מנין, ת"ל בתתו מוֹרֵעו קרא אחרינא הוא, ולא זה שהתחיל התנא לדרוש,

ו. רש"י דרשה קמייתא דכן בנו ובן בתו, מכי מורעו נפקא ליה, והדר תנא זרעו פסול מנין, שהיה לו ממזר והעבירו, תלמוד לומר צתמו מורעו, ואם העלם יעלימו וגו', [ומפרש שפסוק זה מיותר] ולא היה צריך למכתב צתמו מורעו דהא במעביר מורעו משמע, אלא להך דרשה,

אמר רב יהודה, אינו חייב עד שיעבירו דרך העברה שלא שיהיה מן החוק אלא כדרך מנהג העצרת המוֹלֵךְ,

היכי דמי? אמר אביי שרגא דליבני שורת לבנים גבזה, לבנה על גבי

לבנה במיצעי, נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא והאש מכאן ומכאן,

ומעבירין עליו ואינו שורפו, מדקמיני לקמן המעביר עצמו פטור, אלמא לאחר העצרה הוא חי,

והא דאמרינן (סג, ז) גבי חזקיה שסכמו אמו סלמנדרא, לאו למוֹלֵךְ היה אלא לאלהי ספרוים, דהתם שריפה כתיב,

רבא אמר כמשוורתא דפוריא [וכן בברכות נ"ד ע"ב שוור עשר אמות שמששה רבינו קפיץ עשר אמות] אינו מעבירו צרגליו, אלא קופץ צרגליו כדרך שהמיענות קופצין בימי הפורים, שהיתה חפירה בצרף והאש צוער בו, והוא קופץ משפה לשפה,

תניא כוותיה דרבא, אינו חייב עד שיעבירו דרך עברה [העצרתו] עצודמו של מוֹלֵךְ, העבירה ברגל פטור אלמא דרך עצודמו בקפילה,

ואינו חייב אלא על יוצאי ירכו, הא כיצד בנו ובתו חייב, אביו ואמו אחיו ואחותו פטור [צ"ע מאי ס"ד. משמר הלוי],

העביר עצמו פטור, ורבי אלעזר בר' שמעון מחייב,

אחד למוֹלֵךְ ואחד לשאר ע"ז חייב, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר, למוֹלֵךְ חייב, שלא למוֹלֵךְ פטור,

אמר עולא מאי טעמא דרבי אלעזר בר' שמעון במעביר עצמו, אמר קרא דברים יח לא ימצא בך, בך בעצמך,

ורבנן לא דרשי בך צתמיה לאזהרה, למשמע מינה אזהרת עצמו ! והתנן אבידתו ואבידת אביו שלו קודמת, ואמרינן מאי טעמא, ואמר רב יהודה, אמר קרא דברים טו אפס כי לא יהיה בך אביון הזהר בעצמך שלא תבא לידי עניות, נימא ההוא סתמא דלא כרבנן שלו קודמת לשל כל אדם,

(ו)התם מאפס [נפקא. ד"ם] כי לא יהיה בך אביון דאי לאו לאזהרה אלא אלא להצטעם שמצטיינם שלא יהיה בהם אביונים נכתוב לא יהיה בך אביון מדכתיב אפס לאזהרה אלא, כלומר אפס וחדל וכלה עניות ממך, אפס לשון חדלה וכליה, כמו (בראשית מז) כי אפס כסף,

אבני חן על מסכת סנהדרין

למעביר בנו שלא כדרכה, בא הכתוב לחייב עליו [על מולך] אף נשאר ע"ז שאין [דרכו] [דרכה. רש"ל] נכך, שלא מנינו אלא זכות וקטור ונסוך והשחמואה,

ולמאן דאמר נכריות מגדף ע"ז היא מגדף זה העוזה עבודה זרה, כגון משורר לעבודה זרה כרת במגדף למה לי אחרי שדרכה נכך, [דלית לן לאוקמי חיוב כרת אלא במקום דאיכא מיתה בהתראה, ומשורר "שלא כדרכה" אינו חייב מיתה דאינו מוד' עבודות. מהרש"א. פ' ונמצא שכתר דכתיב במגדף מיותר. ומה שממשך רש"י ופלוגתא וכו' הוא ענין אחר וקאי על מה שאומר הגמ' "ולמאן דאמר" דמשמע שיש מי שחולק], ופלוגתא היא נכריות (ז, א) איכא למאן דאמר מגדף היינו מנכך את השם?

לכדתניא כדמוקים ליה ר' ישמעאל אחד לעולם הזה ואחד לעולם הבא [פ' דקושית הגמ' הוא לכו"ד מגדף ע"ז היא, ולכן ה' קשה לרש"י איך מביא הגמ' רא' מר"ע והלא ר"ע סבר דמגדף היינו מנכך את ה' ולדידי אין הפסוק מיותר. לכן אומר דהרא' הוא מר' ישמעאל],

במדבר טו לא הכרת תכרת, הכרת בעולם הזה [פ' דהגם דפרשה זו של מגדף הוא כרת השלישית, מכל מקום אם כתב בה רק כרת אחת לא ה' לימוד לעולם הבא, לכן כפל בה לשון כרת], תכרת לעולם הבא [יש לפרש שלא עמוד בתחיית המתים, כלומר שיחא נכרת מן העולם הזה ומן העולם הבא, ואיכא למימר דהוי מנהך דנידונין בגיהנום י"ב חדש ולאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת. יד רמ"ה], דברי רבי עקיבא,

אמר לו רבי ישמעאל, והלא כבר נאמר ונכרתה נאומה פרשה ענמה גזי מגדף [פ' שדורש הכרת תכרת דכתיב בבמדבר ט"ו ל"א והלא כבר נאמר בפסוק לפני זה בפסוק ל' ונכרתה הנפש ההוא], [ענין חדש] ור' עקיבא סבירא ליה מגדף היינו מנכך את השם, כדאמר נכריות, ועולם הבא לא נפקא ליה דעבודה זרה אלא מהכרת תכרת [פ' דפסוק ונכרתה דורש על מנכך ה' ופסוק דהכרת תכרת דורש בע"ז בעולם הזה ולעולם הבא],

ור' ישמעאל לאו לר' עקיבא פריך, והלא כבר נאמר ונכרתה, דהא ר' עקיבא מנכך את השם מוקים לה, אלא טעמא דנפשיה קאמר # [ו"אמר לו] אין הפירוש שמדבר אליו על שימתו של ר"ע, אלא על שימת עצמו], והלא כבר נאמר ונכרתה ואנא סבירא ליה לי דעבודה זרה כתיבא,

ודומה לו [פ' ונצינו גם במקומות אחרים שתנא מסביר לאחרים ומדבר על שימת עצמו] נשמעת חולין [חולין סב: דקאמר התם אמר ר' יוסי] והלא צמוקשין האומר רגלה של זו עולה כולה עולה, דהא פרכא לאו לכשנגדו פריך [אינו מקשה לר"מ ור"י שם], דאיכא סבירא ליה אפילו צמוקשין דאין כולה עולה, אלא טעמא דנפשיה אמר, כפרק [בהמה המקשה] [חולין סט:],

וכי שלשה עולמים יש?

ויקרא כ א וידבר ה' אל-משה לאמר: ב ואל-בני ישראל תאמר איש איש מבני ישראל ומן-הגזר | הגזר ב'ישראל אשר יתן מזרעו | למלך מו' ת יומת עם הארץ ויגמרוהו כ'אבן: ג ואני אתן את-פני באיש ההוא והכרתי אותו | מקרב עמו: ד כי מזרעו | נתן למלך | למען טמא את-מקדשי ולחלל את-שם קדשי: ד ואם העלם יעלימו עם הארץ את-עניניהם מן-האיש ההוא כ'תתו | מזרעו | למלך | לכלתי המית אותו: ה וישמתי אני את-פני באיש ההוא ובמשפחתו | והכרתי אותו | ואת | כל-העושים אחריו לזנו' ת אחרי המלך מקרב עמם:

אמר רבי יוסי בר' חנינא, שלש כריתות בע"ז תרמי גזי מולך נקדושים מהיו ויקרא כ ג ואלו אפן אפני צאט ההוא והכרתי אתו | מקרב עמו, ויקרא כ ה ושמתי אני את-פני צאט ההוא ונמשפחמו | והכרתי אתו | ואת | כל-העושים וגו' (ונתתי את פני וגו'), ואי נמי סבירא ליה דמולך לאו עבודה זרה הוא, מכל מקום קרי ליה עבודה זרה,

במדבר טו כו ואם-נפש אחת תחטא בשגגה והקריבה עז בת-שגגתה לחטאת: כח וכפר הכהן על-הנפש השגגת החטאה בשגגה לפני ה' לכפר עליו ונסלח לו: כט האורח בבני ישראל ולגר הגר בתו | כם תו' | זה אחת יתנה לכם לעשה בשגגה: ל והנפש אשר-תעשה | ביד רמה מן-האורח ומן-הגר את-ה' הוא מגדף ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמם: לא כי דבירה' בזה ואת-מוצות | הפר הכרת | תכרת הנפש ההוא עז | זה כה:

והשלשית נשלח לך אנשים כי דבר ה' צוה זאת מלכותו הפך הכרת תכרת הנפש ההוא וגו',

ומניא לקמן [בפרק חלק] נאלו שאין להם חלק לעולם הבא, דבר ה' צוה זה דבור ראשון שנאמר בסניי, והוא עבודה זרה, והא דכתיב הכרת תכרת מלך חשיב ליה כדמפרש לקמן דברה תורה כלשון בני אדם, את ה' הוא מגדף ונכרתה לקמן מפרש [פ' דבפרשת שלח יש שם עוד פסוק (פסוק ל') והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' את ה' הוא מגדף ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמו ונמצא שיש ד' כריתות ? לכן אומר דלקמן מפרש לה],

למה?

אחת לכדרכה, ואחת לשלא כדרכה כרת יתירא גזי מולך, אם אינו ענין לו תנהו ענין לזכות וקטור ונסוך והשחמואה, שהוא חייב עליהם אף שלא כדרכה, ואחת למולך דאף על פי שדרכן נכך, מיצעי ליה למכתבה צאפי נפשיה, דמולך לאו עבודה זרה הוא, והקפידה תורה עליו,

ולמאן דאמר מולך ע"ז היא והי ככלל כדרכה, (דכל) [וכל ? פ' שהוא המשך הקריאה] שאר עבודות [פ' חוץ מזבוח וקטור וכו', אם עבודתה בכך שחייב עליהן, וזה כולל גם מולך] מאיכא יעבדו נפקא, כרת במולך למה לי?

אבני חן על מסכת סנהדרין

אלא ונכרתה בעולם הזה, הכרת לעולם הבא, תכרת
דברה תורה כלשון בני אדם:

סיכום העניין:

שלש ברייתות : והכרתי אתו מקרב עמו , והכרתי אתו ואת כל הזנים וגו',
ונכרתה והכרת תכרת במגדף
למ"ד מולך לאו ע"ז הוא, אחת לע"ז כדרכה ואחת שלא כדרכה ואחת למולך.
למ"ד מולך ע"ז היא אחת לכדרכה ואחת שלא כדרכה ואחת למולך שלא
כדרכה.

במגדף יש ונכרתה (במדבר מ"ו ל') והכרת תכרת (פסוק ל"א) :
לר"ע קאי ונכרתה אמרך את ה' והכרת תכרת קאי אע"ז דהכרת בעולם הזה
ותכרת לעולם הבא.
ולר' ישמעאל קאי ונכרתה אע"ז בעולם הזה והכרת תכרת לעולם הבא דדברה
תורה כלשון בני אדם.

דף ס"ה ע"א

ויקרא יט לא אל־תִּפְגֹּנוּ אֶל־הָאִבֹּת וְאֶל־הַיָּדְעָנִים אֶל־תִּבְקְשׁוּ לְמִמָּאָה בָּהֶם אִנִּי ה' אֵל הַיָּכָבֶד:
ויקרא כ ו וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְגֹּה אֶל־הָאִבֹּת וְאֶל־הַיָּדְעָנִים לְזִנָּה אֲחֵרֵיהֶם וְנִתְּתִי אֶת־פָּנִי בְּנֶפֶשׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקִּרְבִּי עַמִּי :
ויקרא כ כז וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה פִּי־יִהְיֶה בָּהֶם אוֹ בֶּן אוֹ יָדְעֹנִי מוֹת יוֹמָתוֹ בְּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתָם דְּמִיָּהֶם בָּם:
דברים יח י ל' אִי־מִצָּא בָּהּ מַעֲבִיר בְּנוֹ וְזִבְתּוֹ בָּאֵשׁ קָסָם קָסָמִים מָעוֹ גֵּן וּמִנְחָשׁ וּמִכֶּשֶׁף: יא וְחָבֵר חָבֵר וְשָׂאֵל אוֹ בֶּן יָדְעֹנִי וְדָרַשׁ אֶל־הַמִּתִּים:

מתני': בעל אוב [a nacromancer], זה [ה]פיתום [נטריקן פי
מות, כפשוטו. לחם שמים] סס המכשף [פיתום ופירושו בלשון יוונית מניד
נעלמות. יכין],

[ו. ד"ס פ' שהם שני דברים, וכתב שכ"ה בכ"י פ', ובירושלמי ובערוך וברע"ב,
והתו"ט כתב שכן מוכח בבביתא דרתני גינהו] **המדבר משחיו** מעלה את
המת מן הארץ, ומושיב לו בשחיו [in his armpit], תחת זרועותיו, ומדבר משחיו
אישל"ה בלעז (בית שחי),

[דכך מעשהו, עומד ומקטיר קמורת ידוע, ומניף בשרביט הדם שבידו, ולוחש
מלות ידועות, והקול הנ"ל נשמע מתחת כתיפו. יכין].

והמדבר משחיו. ראה צמטות תפארת ישראל' צפירוש צועז שהציא
מספר עין החיים דעתה צאחרית הימים נמצטלו כמות הטומאה אלו
והאמונה צאלה הוא רק צמוחי השוטים והמינוקת, והעיד צסם גדול הדור
אחד כי חפצו צכל קצוות הארץ וכל איש נאמן יאמר רק "כך שמעתי" ואין
אף אחד שיאמר "כך ראיתי" עיי"ש.

ובלחם שמים כתב שעניינים אלו היו, ואם משום שלא נראה ולא נתפרסם
צדורותינו מזה מאומה, הרצה דברים היו מן המפורסמות לקדמונים,
ונעלמו צדורות אחרונים עיי"ש.

וראה באבן עזרא ויקרא י"ט ל"א והידענים. מגזירת דעת, שיצקשו
לדעת העמידות, וריקי מות אמרו לולי שהאוצות אמת גם כן [פי' כמו]
הכשוף לא אסרם הכתוב [פי' שהתורה אסרה את האובות מפני שהם
אמת, שאם היו שקר לא היה התורה צריך לאסרם], ואני אומר היפך
דבריהם כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר, והעד, האלילים והפסילים,

וידעוני, זה המדבר בפיו כדמפרש צגמרא, היה אחת יש ששמה "ידוע"
[פי' בן שמה, ולכן נקרא ידעוני], ומכנים ממנה ע"ס לתוך פיו, והע"ס מדבר
מאליו על ידי כשפים, **הרי אלו** [אוב וידעוני] **בסקילה** כדכתיב (ויקרא כ)
צאצן ירגמו אותם,

והנשאל בהם שצא ושאל צהם להגיד לו דבר העתיד, כגון שאל [פי' שאול
המולך העלה את שמוא' ע"י בעלת אוב בשמוא' א' ב"ח],

[ראה מדר"ם שלכן אמר נשאל ולא השואל מהם ? דכן ה' דרך המכשף
לשואל את הבא לשואל ממנו, את מי אעלה לך, כמו שמצינו במעשה דשואל
לכך נקרא אותו שצא לשואל נשאל. וראה ערוך לגר. ובתורת חיים כתב דמצינו
שקורא לשואל בלשון נשאל בשמוא' א' ב' כ"ח נשאל ל' נשאל. וראה תו"ט
שכתב ותמיהני על לשון המשנה דקתני בלשון נפעל וכו', ובלחם שמים כתב
דלא קשה מידי דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד עיי"ש]

באזהרה דאל תפנו אל האוצות, (ויקרא יט לא) ואזהרה דמכשפות גופיה, מלא
ימלא צך וגו' ומוצר מצר ושואל אוב וידעוני (דברים יח יא):

נבי': מאי שנא הבא, דקתני בעל אוב וידעוני, ומאי שנא
גבי כריתות צכריתות קא חשיב לכל כריתות צתמורה [36] שחייצין עליהן על
שגגתן טעות, ותנן (כריתות ב.) צעל אוב ולא מנא ידעוני דקתני **בעל אוב**,
ושיידיה לידעוני?

[ופליגי ר' יוחנן ור"ל בטעם הדבר] ר' יוחנן אמר, **הואיל ושניהן**
בלאו אחד נאמרו צלאו דאל תפנו אל האוצות ואל הידעונים, ואם עשה
שניהם צהעלם אחד אינו חייב אלא טעות אחת, שהלאין מחלקין לחטאות, כדכתיב
(ויקרא ד) אשר לא תעשינה, דהיינו דברים שהן צלא תעשה, וסמיך ליה או הדוע
אליו, אלמא טעות אלאין קיימי,

והי [אוב וידעוני] אף על גב דכי עבד לחד מינייהו צאפי נפשיה, מיחייב
[חטאת], דהא [ה"ל לאו] [דאל תפנו] אחרוייהו קאי, לא מני להו לתרוייהו התם
[בכריתות], דכי תנינא התם, מידי דמחייב אכל חד וחד כי עבד להו כי הדדי,
הוא דתנינן, כדאמרין התם צרישא דגמרא, דפרסין מנינא למה לי ? שסם עשאן

אבני חן על מסכת סנהדרין

כולס דהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת, הלכך לא מצי למחני שלשים ושבע כריתות, לחייבו שלשים ושבע חטאות,

והא דנקט הוהיל ושיניהם ב"לאו" אחד נאמר, ולא נקט הוהיל ושיניהם בכרת אחת נאמר? משום דחלוק חטאות, אינו חלוק כריתות, דהא מפטס שמן המשחה, וסך משמן המשחה [דרחשוב לה לשנים 366 חייבי כריתות], משום דאיכא שני לאוין על גבי דאס לא ייסק, ונממכנתו לא תעשו כמוהו [ונמצא שהם שנים רק לגבי קרבן חטאת], (שמות ל) אף על גב דאין בשניהם אלא כרת אחת, כדכתיב (שמות ל) איש אשר יקח כמוהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו, [אפ"ה] אמרין התם, דכי עבד להו בשוגג דהדי, מיחייב על כל אחת ואחת [קרבן חטאות],

[ו. ד"ס] ר"ל אמר ידעוני להכי לא מנינא לה (ל?)התם, משום דאפילו כי עבד לה באפי נפשיה, לאו זר קרבן הוא לפי שאין בו מעשה וחטאת אינה צאה אלא על המעשה, דכתיב "ועשה" אחת, אבל בעל אוב צריך להקיש זרועותיו כדלקמן, והקשת זרועותיו חשיב ליה מעשה, אבל הכנסת העצם ידעוני [לא חשיב מעשה, שהרי] אינו מדבר בשעת מעשה [של הכנסת העצם], אלא לאחר המעשה שהוא צפוי, מדבר העצם מאליו,

ור' יוחנן דאמר ידעוני באפי נפשיה זר קרבן הוא, והאי דשייריה משום דלא מיחייב תרתי עליהו מאי שנא בעל אוב דנקט פגא לממניה [במתני' דכריתות], ושייריה לידעוני, ולא נקט ידעוני ולשייריה לבעל אוב? משום דפתח ביה קרא ככל דוכתי [בבבא פסוקים] אוב כתיב דרישא,

וריש לקיש, מ"ט לא אמר בר' יוחנן [שאוב וידעוני בלאו אחד נאמר], ומה דחקו לומר שאינו בר קרבן?

אמר רב פפא [דאי ידעוני בר קרבן הוא, היה חושבו כיון שחלוקים למיתה], חלוקין הן במיתה כשפיש סקילתן, חלקן הכתוב, [בויקרא כ כז ואיש או אשה] פיהיהם צקס או צ' או " ידעני מו' מ' יקמתו פקבן יקמתו אקס דמיהם קס, ולא כתיב וידעוני [אלא "או" ידעוני], הלכך אי הוה ידעוני זר קרבן, הוה מיחייב עליה נמי, כי עבד ליה צדי אוב,

ור' יוחנן חלוקה דלאו שמה חלוקה, דמיתה לא שמה חלוקה,

ורבי יוחנן מ"ט לא אמר כריש לקיש דפטר ליה לגמרי מקרבן הא ודאי בעינן מעשה?

אמר לך, מתני' דכריתות ר' עקיבא היא, דאמר לא בעינן מעשה דקא חשיב מגדף דהוא מנינא, ופליגי רבנן עליה [בסוף המשנה שם] במגדף משום דאין בו מעשה, הלכך לר' עקיבא מחייב עליה, ולא שייריה [לידעוני] אלא משום דלא מחייב תרתי אתרוייהו,

[א"ח: פ] אף דפליגי רבנן רק במגדף ונוכל לומר דמודי בשאר דברים, אינו כן

"דכל" המשנה אתיא בר"ע, ולכן אין לומר דשייר ידעוני משום דאין בו מעשה. ומשמע לפ"ר ד"ל סבר דבשאר דברים מודי רבנן, ולכן מקשה איך נאמר דרק במגדף פליגי אבל באוב מודי רבנן דחייב (דלא אמרו חוץ ממגדף ובעל אוב כדלקמן) השתא כפיפת קומתו לא הוי מעשה וכו' ? ומתריץ דאח"כ ר"ל מודי דהמשנה אתיא בר"ע, אבל גם ר"ע יחלק בין ידעוני דפטור שאין בו שום מעשה, למגדף ואוב שחייב בהם מעשה וזמא. וראה מהרש"א דבתירוצו זה לא משני מיד, ולא הבין דברי המקשה דא"ל ודאי קשה קושיית הגמ' דאיך נאמר דרבנן פליגי באוב ופטרי הלא היו צריכין לומר חוץ ממגדף ובעל אוב ? ומתריץ דלכן לא פליגי רבנן באוב, דמיירי דמקטר לשד שיש בה מעשה גמור. וראה ביד רמ"ה],

וריש לקיש, נהי דלא בעי ר' עקיבא מעשה רבה, מעשה זומא בעי [וגם לכן מודי רבנן באוב],

[וכיון דבעי ר"ע מעשה זומא, ומתני' דכריתות אתיא כוותיה, וחשיב מגדף מהל"ו כריתות קשה] מגדף מאי מעשה איכא? עקימת שפתיו הוי מעשה [שעוקמין ומנענעין] [שעוקמן ומנענען. רש"י] כשהוא מדבר, חשיב ליה ר' עקיבא מעשה, אבל ידעוני אפילו עקימת שפתים ליכא [שהעצם מדבר מעצמו],

בעל אוב [שגם מונה אותה בכלל הל"ו כריתות] מאי מעשה איכא? הקשת זרועותיו # [אולי הפירוש, שכשרצה שיצא הקול מבית שחיו, היה קופץ את בית השחי ע"י שמהדק את זרועותיו על צידו, והקשת היינו שמהדקם, ואולי היה גם מכה בזרועותיו על צד הגוף כאילו לפחות איזה דבר מבית שחיו] הוי מעשה,

[ומקשה] ואפילו לרבנן קאמר ריש לקיש, דהוה מעשה צממיהה, כלומר מדלא פליגי רבנן עליה התם אלא במגדף, אבל צעל אוב מודו, אלמא הקשת זרועותיו צעל אוב הוי מעשה,

והתניא, אינו חייב קרבן על שגגתו אלא על דבר שיש בו מעשה, כגון זיבוח קיטור וניסוך והשתחוואה,

ואמר ר"ל, מאן תנא השתחוואה לענין קרבן ר"ע היא, דאמר לא בעינן מעשה רבה, אלא מעשה זומא,

ור' יוחנן אמר, אפילו תימא רבנן, כפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה,

השתא לריש לקיש [שהיה מוכרח לפרש דאתיא בר"ע, ולא תירץ בר' יוחנן], כפיפת קומתו לרבנן לא הוי מעשה, הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה?

כי קאמר ר"ל דהקשת זרועותיו צעל אוב הוי מעשה נמי לר"ע קאמר,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אבל לרבנן לא,

אמר רבא, שאני מגדף הואיל וישנו בלב # [דאין הפירוש שאין עקימת שפתיו נחשב למעשה, אלא שאין עקימת שפתים עיקר העבירה שחייב עליה, אלא חייב בעיקר על מה שבבלבו, וזה ודאי אין בה מעשה, ולפי נוסח רש"י שהבאתי לקמיה מד"ם, [וכ"ה ביד רמה] נמצא שגם אם מגדף את ה' בלב בלי שיוציא דבר מפיו יהיה חייב כרת, שלומד בן מן הפסוק למען תפוש את בני ישראל בלבם, וכלפי שמיא גליא], עיקר חיוז הכא עליו תלוי בלב, שמתכוין לזכך השם, שאפילו מזכך את השם כל היום, ואין בלבו כלפי מעלה, אלא שהעלה את השם לזכר אחר, ומכנהו בשם המיוחד, ומקללו אינו ממחיב, [ולפיכך אין הקשת שפתו חשובה מעשה, שהרי יתכן לו לגדף בלבו בלא הקשת שפתים, ולפיכך הקשת שפתיו ומוחשבת לבו אחד הם. יד רמ"ה], [ראה ד"ס שבדפוס שאנצינו אין דיבור זה, אבל יש דיבור אמר רבא שאני מגדף הואיל וישנו בלב. לעולם אימא לך כפיפת קומתו הוי מעשה, אבל עקימת שפתיו דמגדף לא הוי מעשה, הואיל והוא חייב בלב עקימת שפתיו, דהא ישנו בלב, דהא כמידי למען תפוש את בני ישראל בלבם. יחזקאל י"ד א'],

דף ס"ה ע"ב

מתיב ר' זירא, אצל מטאת היא שנויה, צמרת כהנים [ויקרא ד ב דביר אל-בני ישראל לאמר נפש ביי-תחמא בשנגה מבל מצו' ת' ה' אשר ל' א' תעשינה ועשה מאחת מהנה: ג אם הבהן המושיח יחמא לאשמת העם וגו'] גבי פר כהן משיח [בתו"ב שם סימן קצ"ו דמרבח שם שאר דברים שמביא עליהם קרבן, מסיים שם פרק א' אות א'], אחר (שלאינו) [שריצינו. רש"ש] דברים שהן כעוזה עבודה זרה, ודברים שאין כעוזה עבודה זרה, למה נאמרה עוזה עבודה זרה, [במדבר טו כט גבי ע"ז, תו' דהא אחת יהיה לכם לעשה בשנגה ומשם למידין על כל חייבי חטאות מעבודה זרה], [פ' ביון שדרושין "מכל מצות ה'" אפילו דברים שאינם רומזין לע"ז למה הוקשה לע"ז, אבל אינו ר"ל למה נאמרה כלל ע"ז דהא איצטרך לאומרה לפי שקרבנה חלוק מכל המצות. ראש משביר] לומר לך מה עבודה זרה מיוחדת שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת, אף [קרבן חטאת אינה באה אלא על] כל שחייבין וכו', אי מה עבודה זרה מיוחדת שחייבין עליה מיתת בית דין, אף אני מרבה חייבי מיתות בית דין [שמביאים חטאת בשוגג], ואת מי אני מרבה, מקלל לאציו, ומסית, ועדים זוממים, תלמוד לומר "ועשה" יצאו עדים זוממים שאין בהן מעשה,

ואמאי לא הויה עקימת שפתיו מעשה הא ליתנהו בלב [פ' בעדים זוממים אין לומר שהעיקר הוא בלב ד] הא לא תליא צונת הלכ [ונמצא העבירה כאן על עקימת שפתיו, ולמה לא נאמר דהוי מעשה, כמו כפיפת קומתו?]

אמר רבא, שאני עדים זוממים, הואיל וישנו בקול עיקר חיוזן בשמיעת קול לפי בית דין הוא צא, וקול לית ביה ממש, הלכך הוי כמגדף דתלוי בלב [פ' שיכול לדבר באופן שאינו מויד את השפתים. וראה יד רמה],

וקול לרבי יוחנן לאו מעשה הוא, והא, איתמר, חסמה בקול לפיה דשה, וכשרוזה לאכול חסמה צקולו והנהיגה בקול מנהג

אי הכי ממתינן דקמי התם [בכריתות ב. בסוף המשנה וחכ"א אף המגדף [אין בו חטאת] שנאמר תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה יצא מגדף שאינו עושה מעשה] במילתא דרבנן ילא מגדף שאינו ממייב על שגגתו חטאת לפי שאין בו מעשה, וגבי חטאת כמידי תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה, ואי הכי יצא מגדף ובעל אוב מיבעי ליה?

אלא אמר עולא, במקטר לשד בעל אוב דקמתי בכריתות, דמודו ביה רבנן, דהיי עסקין שמקטר לפני השד הממונה על אותו דבר, דהוי מעשה גמור,

א"ל רבא, מקטר לשד, עובר עבודת כוכבים הוא ועוזה עבודה זרה הא קמי לה התם,

ומשני אלא אמר רבא, במקטר לְחַפְר אינו מקטר לשם חללות, אלא על ידי הקטרה נעשה המבשלות, למצר השדים לכאן,

[ומקשה] אמר ליה אביי, המקטר לחבר, חובר חבר הוא ואינו אלא בלא?

[ומתרין] אין והתורה אמרה חובר זה בסקילה והמורה אמרה חצר כגון זה בסקילה, מיתין הוא, מאחר שמחבר את השדים צמוד, אמרה המורה שיהא בסקילה, וכל שזדונו חייב מיתה, על שגגתו מציא קרבן, דכי אמרינן חובר חצר אינו אלא בלא חללה, זה המחבר חיות ובהמות נחשים ועקרים למקום אחד על ידי לחשים,

[ואלא חובר דבלאו היאך הוא, כדתניא חובר חבר, אחד חבר גדול וכו']. מהרש"א, וראה רגל ישראל],

ת"ר, דברים יח חובר חבר, אחד חבר גדול מאסף חיות ובהמות גדולות, ואחד חבר קטן מחצר שקצים ורמשים, ואפילו נחשים ועקרים לגרומן זה בזה, או למקום מדבר שלא ימצאו ציטוץ וזיקון, ואפי' נחשים ועקרים [לגרותן זה בזה. שדוהקין זה את זה וגלחמים זה עם זה ואינן מוזקין אחרים. ר"י אלמדארי],

[פ' ונמצא שאם רק מחבר חיות וכדומה יחד הוא בלאו, אבל אם עושה מעשה כישוף כדי לחברם, למשל מקטר לשד, או חייב סקילה, ולכן ממשיך אביי],

אמר אביי, הלכך האי מאן דצמיד זיבורא [צרעה] ועקרבא, אע"ג דקא מוכיחין דלא לזיקון, אסור [משום לאו] וכגון שאין רצון אחריו, שאין כאן משום פקוק נפש,

ורבי יוחנן, מאי שנא דכפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה [דר"י] אמר לעיל דגם אליא דרבנן חייב אהשתחואה משום דהוי כפיפת קומתו, ועקימת שפתיו לא הוי מעשה [דרבנן פליגי במגדף שאינו חייב קרבן דעקימת שפתיו לא הוי מעשה?]

אבני חן על מסכת סנהדרין

בכלאים דמיז משום לא תחרש צפור וצמחור (דברים כג) רבי יוחנן אמר חייב, ור"ל אמר פטור,

רבי יוחנן אמר חייב, עקימת פיו הוי מעשה, ר"ל אמר פטור, עקימת פיו לא הוי מעשה,

אלא אמר רבא, שאני עדים זוממין, הואיל וישנן בראיה עיקר חיובא דא על ידי הראייה שמעדין שלא, וכלא לית דא מעשה [והיה רמז כתב על פירושו של רש"י ופירושה ליתנהו כלל, דהא לא חייבניהו רחמנא אמאי דחזו וכו'.

והביא הגירסא והואיל וישנן ב"איה" כפי' שאותיות הללו מאותיות הגרון הן ואין בהם לא הקצת שפתים ולא עקימת פה, ולא לשון כלל. פי' שבעדים זוממין אינו מוכרח שיחיה בהם עקימת פה וכדומה],

[אבל פירוש של רש"י קשה מאד ! והרי"ף האריך כאן, וראה בהמאור הגדול, ובמלחמות, ובחדושי הר"ן, ובר"י אלמדארי כתב "וישנן באיה" בלשון ערבי, איה כמו הין בלשון הקודש],

ת"ר, בעל אוב, זה המדבר [מ. ד"ס] בין הפרקים מעלה את המט ויוסף לו [ברש"י במשנה ע"א הלשון "ומושיב לו" וכן הפ' כאן] נאחד מצין פרקי העצמות [פי' האצבעות] של מכשף, כגון על פרקי אצבעותיו או על פרקי צרכיו [לכאורה הכוונה על רגליו] # [צריך להבין למה אמר "על" בשעה שלשון הגמ' הוא "בין"], ומבין אצילי ידיו # [לכאורה הכוונה על שני שחיו, והקול בא ביחד ממקום החזה, שהן בין אצילי ידיו],

[ראה מלאכת שלמה על משניות שהביא בשם הרא"ש בהלכות תפילין דאצילי ידיו היינו מרפק דהיינו קודא (עלענבוינן) ואין זה משחיו דקתני במתני' והברייתא בא להוסיף על המשנה מבין הפרקים ואצילי ידיו. הראב"ד בהשגות על הרמב"ם הלכ' ע"ו פ"ו הלכה א' כתב בבית הקברות עושה כן, ובעור של אדם מת, ומדבר משחיו של מת]

ידעוני, זה המניח עצם ידוע שם חיה בפיו והוא [העצם] מדבר מאליו,

מיתבי [ומקשה שאנו רואין שאין האוב עולה מן הקבר ומדבר מנוף המכשף, אלא מדבר מן הקבר], ישעיה כט ו' וְשִׁפְלָתָּהּ מֵאֶרֶץ תְּדַבְּרִי וּמִעֵפֶר תִּשָּׁח אֶמְרָתָהּ וְהָיָה פֶּאוֹב [כן יקרא גוף המת המגיד עתידות ע"י כשוף. מצו] מֵאֶרֶץ קוֹלָהּ וּמִעֵפֶר אֶמְרָתָהּ תִּצְפָּצֵף, מאי לאו דמשתעי כי אורחיה ממון קצרו, וממון קן קולו נמוך # [קאי על סיום הפסוק ומעפר אמרתך תצפצף?]

[מאי לאו מכלל דאוב מארץ משמיע קולו ? ושנינן לא הכי קאמר והי' קולך מארץ דק ולקוי כמו קול האוב מבין הפרקים ומבין אצילי ידים. מרגליות הים בשם רבינו חננאל],

לא דסליק ויתבי, בין הפרקים ומשתעי ומיחו קולו נמוך, לפי שאין צו חיובא,

תא שמע, שמואל א כח יג וְהָאֵמֶר הָאֵשָׁה [בפרקי דר"א פליג דאמו של אבנר היתה אותה בעלת אוב, שהעלה שמואל הנביא לפני שאול המלך. רגל ישראל] אֶל-שָׂאוּל, אֶל הַיָּם רָאִיתִי עֲלִים מִן-הָאָרֶץ, מאי לאו דמשתעי כי אורחיה [ממקום שהוא עומד בו. יד רמה, פי' אבל לא מנוף המכשף]? לא דיתבי בין הפרקים ומשתעי,

ת"ר, בעל אוב, אחד המעלה בזכורו מעלה ומושיב את המט על זכרונתו [ר"ל אמתו. רגל ישראל, אבל בשט' מביא שיש מפרשים שהוא מין כישוף שנקרא כן] [וכ"ה לקמן ק"ה ע"א בד"ה קוסם באמתו. כגון מעלה בזכורו. ובחמרא וחיי כתב התלמוד נקט לשון זכר וד"ה באשה באותו מקום, ויכול להיות שמעלה את המת בזכרונתו של מת שעולה דרך רגליו עד זכרותו], ואחד הנשאל בגולגולת [המוטלת מן] המט [המוטלת ?] לארץ ועונה מה ששאלין אותו על ידי כישוף [היו שפירשו שגולגולת כאן היא מלשון גלגל כלומר הקוסם מסתכל בכדור עגול של אבן או זכוכית [crystal ball]. נאונים. שט],

מה בין זה לזה, מעלה בזכורו אינו עולה כדרכו אלא רגליו למעלה [במרגליות הים הביא פי' על פסוק ותפול מעל הגמל שראתה רבקה את יצחק כשהי' בא מגן עדן והי' בא כדרך שהמתים הולכים רגליהם למעלה], ואינו עולה בשבת,

נשאל בגולגולת עולה כדרכו ולא סליק למיטת צין הפרקים ועולה בשבת,

[ומתמדינן נשאל בגולגולת מאי עולה איכא הא קמיה מנחא. יד רמה] עולה להיכא סליק הא קמיה מנח? אלא אימא עונה כדרכו, ועונה בשבת,

ואף שאלה זו שאל מור'נוס/רו'פוס [הרשע] [Turnus Rufus a Roman Governor in Eretz Yisroel] את ר"ע,

[ראה מרגליות הים דקאי על מש"כ בב"ב י' ריש ע"א זו שאלה שאל מורנוסרופוס הרשע את ר"ע וכו' ועוד בכמה מקומות כענין זה],

אמר לו ומה יום מיומים למה תחשז יוס שנת יומר משאר ימים [פי' ולמה לא לנוח ביום א' כמו הנוצרים, או ביום ו' כמו הישמעאלים עכשיו אולי היה אומה אחרת שנחו ביום ו'. בן יהוידע],

אמר לו ומה גבר מגוברין מה לאש כמון להיות שר וגדול מכל אנשים א"ל דמרי צבי אדני חפץ לגדלני, המלך קיסר המשינלי [דצבי הוא לשון רצון. ומפרש דמרי היינו המלך ששם את מורנוסרופוס להיות קיסר],

אבני חן על מסכת סנהדרין

שבת נמי דמרי צבי הקדוש ברוך הוא חפץ והסיר על כבודו,

א"ל הכי קאמינא לך, מי יימר דהאידינא שבתא ודילמא אחד משאר ימים הוא שבת?

אמר לו נהר סבטיון [בר"ם בשם הילקוט גרם סבטיון ובעין יוסף בע"י קורא אותו סבטיון] יוכיח נהר אחד של אצנים, וכל ימות השנה שוטף והולך, וזיוס השנה שוקט ונת,

[בבראשית רבה פרשה י"א "נהר סבטיון יוכיח שמושך אבנים כל ימות השנה" וראה בעין יוסף על הע"י ו"ל סבטיון הוא נהר של אבנים וחול, שמושך אבנים בימי החול ובשבת נח, וקורין אותו סבטיון מפני שביתתו בשבת, שהשבת בלשון ערבי סבטי וכו' [וכן בלשון הונגרי szombat] ויש גורסין שבתיון לפי שנה בשבת. ע"כ.

ולפ"ז משמע שנהר זה יש בה אבנים וע"י מריצת המים נמשכין האבנים ובשבת אין המים רצין בבח כמו בימי החול ולכן אינה האבנים נמשכין .

וכן הלשון בזמירות שבת בזמור "יום שבת קודש" סבטיון הנהר שבכל יום רץ ונמהר יוכיח בו מנוח.

ו"ל הרמב"ן דברים ל"ב ב"ו והנה ירמזו לגלות עשרת השבטים שגלו לחר גזון (מ"ב י"ז ו) הוא שהחכמים קורין סבטיון, כי נקרא גזון מלשון ויגו שְׁלִיחַ [מן הים] [במדבר י"א ל"א] [ופרש"י ופירח] אתה גזי (תהלים ע"א ו') כי העומדים אחריו מוסרים מבני אדם, וקורין אותו סבטיון מפני שביתתו בשבת, כי יום השבת בלשון ההוא "סבט" כאשר הוא בערבי, ונהוג בלשונם להוסיף בתוארים "יון" אווביון, חוריון, מוליון וכן הרבה. עכ"ל.

ואולי הפירוש שע"י מריצת האבנים, היו האבנים נוקשים זה בזה, ולפעמים היו אבנים נורקים באויר],

בעל אוב יוכיח שאינו עולה בשבת, קברו של אביו יוכיח דטורטורופוס כל ימות השנה היה מעלה עשן שהיה נדון וגשרף, ובשבת פושעי גיהנם שזמין, שאין מעלה עשן בשבת,

[הוכרח לכל זה [לג' ראיות] דאי מנהר סבטיון לחוד ה' אומר הרוצה לזכור ירחיק עדותו, ולא יודה לו, ואי מבעל אוב יאמר ג"כ שהטעם שאינו עולה הוא משום מזל היום, שאין מלאכת האוב מצלחת בו. ראש משביר]

אמר לו [טורטורופוס לר"ע] ביזיתו [את אביו], ביישתו, וקיללתו קללתו, הך קללה אינה אלא גדוף, וכן היה לשונם כמו (מלכים א' ז) קללה נמרצת שלא היה שם קללה אלא גדוף,

שואל אוב, היינו ודורש אל המתים ולמה נכחצו שניהם צמקוס אחד?

[ומתוך שהפירוש הוא ש' דורש למתים [שאינו זה דומה לשואל אוב], כדתניא, דברים יח ודורש אל המתים, זה המרעיב עצמו # [כי רעבון מסיר כל העשנים והטממום, והנפש מוכנת לקבל מושגים גבוהים],

והולך ולן בבה"ק, כדי שתשרה עליו רוח טומאה שז של ציט הקצרות, יהא אזהצו ומסייעו צכספיו [וביד רמ"ה כתב ולא נהירא דא"כ מאי דורש אל המתים איכא ולכן פירש רוחות המתים שנלוין עליו ומגידין לו מה ששואל להם],

וכשהיה ר"ע מגיע למקרא זה, היה בוכה [בפרק ראשון של ע"ז יש ג' פעמים "בבה רבי" דף י' יז. יח.] [הא דהיה ר' עקיבא מתעורר בדבר זה יותר משאר חכמים, מפני שר' עקיבא היה ארבעים שנה עם הארץ וסבל עניות באותם מ' שנה, ולא היה לו סיוע מצער ויסורין של עניותו ורעבונו שפתחו לו שערי בינה באותם הארבעים שנה שתשרה עליו רוח חכמה ובינה בהם והלכו לאבוד חס ושלוש כל אותם השנים. בן יהוידע],

ומה המרעיב עצמו, כדי שתשרה עליו רוח טומאה, שורה עליו רוח טומאה,

המרעיב עצמו, כדי שתשרה עליו רוח טהרה נצואת שכינה, על אחת כמה וכמה שהיא המדה נומת, שעל ידי מענית וצקסא, תשרה עליו שכינה, דהא מדה טובה יתירה על מדת פורענות, ולאו לוועקין על כך, ואין לנו נענין, אצל מה אעשה וכו' [וביד רמ"ה כתב דהבא לטהר מסייעין אותו],

אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו, שנאמר ישעיה נט כי [אם] עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם,

אמר רבא, אי בעו צדיקי להיות נקיים מכל עון ברו עלמא [ובעריך לנר כתב, ולולא פירושו הייתי מפרש בניהותא דבאמת יכולים לברוא אם ירצו דבהם אין הבדלה שהרי הם צדיקים, וע"ז מביא ראיה, דרבה ברא גברא וכו' דבאמת ברו להם בריות בראשית], שנאמר כי עונותיכם היו מבדילים וגו' הא אס לא היו צהם עונות, אין כאן הבדלה,

רבא ברא גברא [ראה בספר מדבר קדמות להחיד"א ערך "יצירה"] על ידי ספר יצירה [שלמדו] [שלמדו. רע"ז] ברוך אומיות של שם [ואנן מסיימין בה דלא סלקא הא מילתא אלא לצדיקי. יד רמח], [בלקוטי שלמה הביא שהחכם צבי בתשובה צ"ג מסופק אי גברא כזה מצטרף בתפלה למנין, והביא עוד שכה"ג החדש במערכת ספרים אות מ' הביא רא' ממעשה דר' אליעזר ששחרר עבדו והשלימו לעשרה ולמה לא ברא גברא אלא משום שאינו מצטרף],

שדריה לקמיה דר' זירא, הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה שלא היה צו דצור, אמר ליה מן חבריא את [הנזכרים] [הנו צריס. ד"ס] [פ' מלשון יצירה] על ידי הסברים אמה הדרר לעפרך,

רב חנינא ורב אושעיא, הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה, ומיברו להו עיגלא תילתא, ואכלי ליה גדול כאלו הגיע לשליש שני וגמרה גדילמו, דהכי צדיקי ומעלי למיכל כמו (צבא מניעא

אבני חן על מסכת סנהדרין

סמ, א' ומגדלין אותן עד שיהיו משולשין,
לשנה אחריהם שהיה טוב ובעל טעם כאלו הוא (שלש. רש"י) שלשי לבטן,

תנו רבנן, מעונן [בבעל הטורים על התורה דברים י"ח י' מעונן (216)
בגמ' אוחזי (32) העינים (185) = 217, מנחש נוטריקון מפי נפלה חתיכה של
, ד"א מקל נחש חולדה שועל.

ובאבן עזרא ויקרא י"ט כ"ו פ' מנחש מלשון מנסה כמו נחשתי ויברכני ה'. ושם
על לא תעוננו והנכון בעיני מוגזרת ענן, כי ידוע כי יש מי שיעונן שיסתכל בעינים
ובדמותם ובתנועתם],

ר' שמעון אומר, זה המעביר שבעה מיני זכור על העין שכנה
זרע משבע זריות, ומעביר על עיניו ועושה כשפים,
[ביר רמ"ה כתב ולא מילתא הוא דא"כ שבעה מיני שכבת זרע מיביעי ל', אלא
מסתברא דלישנא דזכור לא משמע אלא שמו דאבר גופי',
איבעי תימא דכחול עיני' בשבעה מיני זכור, כעין שכוהלין במכחול,
ואיבעי תימא דקלי להו ועבד להו כי כוחלא וכחיל בהו עיני']],

וחכ"א, זה האוחז את העינים אוחז וסוגר עיני הצריות ומראה להם
כאלו עושה דברים של פלא, והוא אינו עושה כלום,

ר"ע אומר, זה המחשב עתים ושעות לשון מעונן כמו בעל עונות,
שמנחין את עונה ואומר היום יפה ללכת לדרך וילית, למחר יפה ליקח מקח
וישמר בו הלוקחו, ואומר,

היום יפה לצאת, למחר יפה ליקח,

לימודי [רגלין החישין להיות יפות ב] ערבי שביעיות כלומר ערב שביעית
למדין ורגלין להיות חישין יפות,

עיקורי קמניות, מהיות רעות כלומר העוקר קטנית ואינו קוצרן שז
אינן מתעשרות ואין מרקיות,

[בסוף הגמ' בהנחות מהג"מ בצל"א הכהן זצ"ל כתב ג"ב בילקוט הגירסא מחיות
רעות ור"ל שאומר שטוב לעקור קמניות להנצל ע"ז מחיות רעות, וגירסא
שלפנינו צ"ע דהול"ל מחיות רעות. וביר רמ"ה פ' בכמה אופנים אחרים],
[ויש עוד דברים האסורים משום נחוש בגמ' דשבת פ' במה אשה סז: עיי"ש.
רגל ישרה],

תנו רבנן, מנחש, זה האומר פתו נפלה מפיו מריץ לדג היום
מהיזק מקלו נפלה מידו, בנו קורא לו מאחריו, עורב קורא
לו, צבי הפסיקו בדרך שהיה הולך ממזרח למערב, והצדי הולך מנפון
לדרום, והפסיק דרכו, נחש מימינו ושועל משמאלו סימן רע הוא לו,

דף ס"ו ע"א

אל תתחיל בי כשצא הגזאי לגבות מס ממנו [או המוכס. רע"י], או קילת
[קבלת. הר"י מלוניל] העיר, אומר לו צדקה ממך אל תתחיל צי להיות ראשון
צדצר הפסד, שסימן רע הוא (לו) [לי. רע"י] שחרית הוא שהיה מוצע ממנו
חוב, אמר לו שחרית הוא, ולא תתחיל תחלת מעשה היום צפירעון [אל תתחיל
לחסר אותו צדק, כי כל היום יצאו עליו חסרונות או כל המדע, או כל השצוע.
ר"י מלוניל], ראש חודש הוא הממן לי עד מחר, מוצאי שבת הוא
ראשון לימי השצוע,

תנו רבנן, ויקרא יט לא תנחשו, ולא תעוננו, כגון אלו
המנחשים כשיצאין לדרך (או כשמתחילין) [הם מנחשים. רע"י] שזם דבר
בחולדה בעופות וברגלים [ביר רמ"ה גורם ובכוכבים במקום דגים, ואומר
שיש להן לחולדה עופות וכוכבים סימנין במהלכותם]:

[מנחש ר"ת: מ'קל נ'חש ח'ולדה, ש'ועל. בעה"ת דברים יח י'],

[תעוננו מלשון עונה, שאומר שעה פלונית יפה לצאת לדרך ושעה פלונית אינה
יפה, אלא חייב להיות תמים עם השם שיכול להפך את הקללה לברכה, ואם לא
יסתכל בזה לא יענש דאין מול לישראל ואם יסתכל יענש, כדאמרינן בנדרים לב.
כל המנחש לו נחש, ואמרינן פסחים קי: מאן דקפיד קפדי בהדיה, ומאן דלא
קפיד לא קפדי בהדיה. ר"י מלוניל],

[כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות ובכוכבים. שיש להם סימנין במהלכותם.
יד רמ"ה. והרמב"ן דברים יח י' ומנחש זה המביט בעופות בכנפיהם או בצפצוף
כענין שכתוב (קהלת י ב) כי עוף השמים יולך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר,
והוא לשון נגור מלשון חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קי"ט ס') שכל מה
שימחר להודיע בעתיד קודם היותו יקרא נחש, כלומר נחיש ונקדים לדעת.
ובשפתי חכמים ויקרא י"ט כ"ו אות צ' על בחולדה ובעופות כתב או בקריאתן
או בפגיעתן,

וכתב בנמוקי יוסף פירשו ז"ל דהא דחשיב הכא עופות וכוכבים, היינו דומיא
דהנך דחשיב לעיל, כגון פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו, שאין בהם שום דבר
חכמה אלא דברי שטות בעלמא הן, אבל מי שמכיר בצפצוף העופות אין נחש
שדבר חכמה יש למכירים ושרי דאשכחן וכו']],

מתני': המחלל את השבת דחשיב ליה חטא צנסקלין [מתי חייב] כגון
שחללו צמלאכה גמורה, בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו
חטאת כגון דבר שיש בו מעשה ומלאכת מחשבת, ולא המתעסק:

גמ': מכלל דאיכא מידי דחילול שבת הוי, ואין חייבין לא
על שגגתו חטאת ולא על זדונו כרת, מאי היא?

תחומין, ואליבא דרבי עקיבא דיליף להו מקראי צמסקת סוטה (כו:),
הבערה ואליבא דר' יוסי דאמר ללאו ילאת, ור' עקיבא מודה נמי

אבני חן על מסכת סנהדרין

רבי יאשיה,

רבי יונתן אומר, מתחלת המקרא משמע את אביו ואת אמו, דאף על גב דר"י מוסיף על ענין ראשון [אביו ואמו, אפ"ה] משמע נמי אחד מהם, **משמע שניהן כאחד, ומשמע אחד בפני עצמו, עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו** מדרכ שהולך לפרוט בכלאים שכתוב בו (דברים כג) לא תחרוש בשור ובחמור ופרט בו יחדיו, שלא תאמר אסור לחרוש בשור לבדו ובחמור לבדו,

[וכיון שלא צריך ללמדנו שחייב על אביו לבדו ואמו לבדו, נמצא סיפא דפסוק מיותר] ואביו ואמו קלל דסיפא, דרש ליה ר' יונתן לקמן באלו הן הנמנעין לרבות את המקלל לאחר מיתה,

מו"ת יומת בסקילה, אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה? נאמר כאן דמיו בן' ונאמר להלן [באוב וידעוני] ויקרא כ כו פאָן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמִיָּהֶם פָּם, מה להלן בסקילה דכתיב צאן ירגמו אותם, אף כאן [מקלל אביו ואמו] בסקילה,

עונש שמענו אזהרה מניין [לשון זה נמצא בש"ס 6 פעמים, 4 פעמים בסנהדרין נד., י. ס., סו., פס. בע"ז נא: ופעם במכות ה:]
[כי לא יספיק לנו אזהרת הענש במצוה מבלי אזהרה וכו', (והטעם הוא) שאם לא תבא בדבר, מניעת האל, אלא שיאמר עושה דבר פלוני יענש בכך, היה במשמע שהיה רשות ביד כל הרוצה לקבל הענש ולא יחוש לצערו לעבר על המצוה, ולא יבא בזה כנגד חפץ השם ומצותו, ויחזור דבר המצוה בעין מקה וממכר, כלומר הרוצה לעשות דבר פלוני, יתן כך וכך ויעשהו, או יתן שכמו לסבל כך ויעשהו. חנוך מצוה סט?]

ת"ל שמות כב אלהים לא תקלל וגו' [והולך ומפרש איך למדין אזהרה למקלל אביו], אם היה אביו דיין, הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל, ואם היה אביו נשיא, הרי הוא בכלל שמות כב ונשיא בעמך לא תאור,

אינו לא דיין ולא נשיא מניין? אמרת הרי אתה דין בנין אב משניהן דמדת מינייהו לא אמית, דאיכא למיפך מה לדיין שכן אתה מנזיה וחיוב מיתה על הוראתו, שנאמר (דברים יז) ושמרתי לעשות ככל אשר יורוך, והאיש אשר יעשה צדוק לצלמי וגו',

ובנשיא איכא למיפך שכן אתה חייב מיתה על המרצח, שלא למרוד צוויי ולהמרות את פיו, שנאמר ציהושע א' כל איש אשר ימרה את פיו וגו',

לא ראי נשיא כראי דיין, ולא ראי דיין כראי נשיא לא ראי של זה [ומפרש מלת ראי] דל חמור [מלת ראי פירוש מצבו וענינו aspect באנגליש] שנאמר בדין נקמה בנשיא, אפילו הכי הוזהר על הנשיא,

לא ראי דיין כראי נשיא, שהרי דיין אתה מצווה על הוראתו, כראי נשיא שאי אתה מצווה על הוראתו,

בתחומים דאין חייבים עליהם כרת, דמנן (שבת עג, א) אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, ולא פליג ר' עקיבא [פ' דבמו דר' יוסי אומר בהעברה ללאו יצאה ואין בה כרת, כן ר"ע אף שמרבה תחומין ואומר שאיסורם דאורייתא מ"מ מודה שאין בה כרת]:

מתני': המקלל אביו ואמו, אינו חייב עד שיקללם בשם שיקלל בשמות הגמורין, קללם בכנוי כגון שדי נצלות מנון רחוס ר' מאיר מחייב, וחכמים פוטרין:

גמ': מאן חכמים [שפוטרי המקלל בכינוי], ר' מנחם בר' יוסי הוא,

[אפשר לומר דרצה לתרין בזה כפל לישנא דמתני'. דתחלה קאמר אינו חייב עד שיקללם בשם ואח"כ מביא הפלוגתא? ולכך אמר מאן חכמים וכו' כלומר דמתני' יחידאה היא ולית הלכתא כסתם יחידאה, ולכן רבי דסתם לן מתני' מראה לנו בזה שסתם ואח"כ מחלוקת היא ואין הלכה כסתם. כוס הישועות],

ויקרא כד מזו ונקב שמה' מו"ת יומת רגו"ם ירגמו בו' פליהעדה פגר פאזרח פנקבו י"שם יומת:

דתניא ר' מנחם בר' יוסי אומר, ויקרא כד בנקבו שם יומת, בנקבו יומת היה לו לכתוב, מה ת"ל "שם" אם אינו ענין לו, דהא כתיב ונוקב שם, מנהו ענין למקלל אביו ואמו, לימוד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם [הוי"ה],

ור' מנחם לא סבירא ליה, הא דדרשין לעיל (טו, א) מהאי קרא, עד שיצרך שם בשם, [אלא ס"ל דאפילו] ואפילו לא צרך שם בשם, אלא יתצרך יוסי [פ' שלא אמר יכה יוסי את יוסי אלא יקולל יוסי, ויוסי בגימ' אלקים כמבואר למעלה בפרקין ברש"י ג"ו ע"א. מהר"ם], ר' מנחם בר' יוסי מחייב עליה,

ויקרא כ ט פִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלַל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מו"ת יומת אביו ואמו' קלל דמיו בן': כו ואיש או אישה פרייהיה ביהם או ב או ידעני מו"ת יומתו פאָן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמִיָּהֶם פָּם:

תנו רבנן, איש [הוה ליה למימר] מה ת"ל ויקרא כ ט פִּי־אִישׁ אִישׁ, לרבות בת [אשה. רמה] טומטום ואנדרוגינוס [מאי טעמא איש מיעוטא הוא, הדר כתיב איש מיעוטא אחריתי ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. רמה],

אֲשֶׁר יִקְלַל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ, אין לי אלא אביו ואמו כאחד, אביו שלא אמו, אמו שלא אביו, מניין? ת"ל אָבִיו וְאִמּוֹ קָלַל דְּמִיּוֹ בּוֹ, אביו קילל, אמו קילל כלומר סמך קללה צדאש המקרא לאביו, וצפוסו סמך לאמו [פ' דכתיב בויקרא כ' ט' פִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלַל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מו"ת יומת אביו ואמו' קלל דמיו בן'], דברי

אבני חן על מסכת סנהדרין

יתירא [שאינן פסוק רק לנשיא וחרש],

דתניא אלהים חול דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר אלהים קודש,

ותניא רבי אליעזר בן יעקב אומר [דאמר אליבא דר"ע דאלהים קדש], אזהרה למברך את השם מניין, תלמוד לומר אלהים לא תקלל?

ומשי למ"ד אלהים חול על כרחיך גמר קודש מחול דהא לא אשכחן אזהרה לזכרת השם אלא מהכא, למ"ד אלהים קודש הלכך מאן דאמר קודש גמרינן גמר נמי חול מקודש יש כאן אזהרה לדיין, דיליף לה מאזהרה דקדש [ונמצא שיש ג' דרשות ואחד מהם מיותר ויליף לה לאביו באם אינו ענין],

בשלמא למ"ד אלהים חול [שקאי על דיין], גמר קודש [ברכת ה'] מחול, אלא למ"ד אלהים קודש, גמר חול מקודש [בתמיה], דילמא אקודש אזהר, אחול לא אזהר וקסקא דעמך כמה מצניו גמר, ומשום הכי פריך דילמא אקודש אזהר, אחול לא אזהר?

[ומתירן שהלימוד הוא מלשון הפסוק עצמו] א"כ לכתוב קרא לא תקל

דף ס"ו ע"ב

מאי לא תקלל שמי קללות במשמע, ואלהים נמי שמי לשונות יש בו, הלכך לא תקלל דרשינן אמרווייהו [מברך את ה', ומקלל דיין], ש"מ תרתי [תוס']:

מתני': הבא על גערה המאורסה, אינו חייב סקילה עד שתהא,

גערה אצל קטנה שקדשה אציה הבא עליה בקטנותה אינו בסקילה, ופלוגמא דתנאי היא [איך דינה של קטנה שהיא אשת איש], איכא למאן דאמר בחנק, ואיכא למאן דאמר פטור לגמרי,

בתוליה ולא בעולה מאורסה ולא נשואה, ואפילו נכנסה לחופה ולא נבעלה דקרינא ציה בתולה, מיהו לא קרינא ציה מאורסה, והיא בבית אביה למעוטי מסרה האב לשלוסי הבעל חיתמה בדרך,

באו עליה שנים ועדיין היא בתולה, כגון שבאו עליה שלא כדרכה הראשון בסקילה דמשכזי אשה כמי (ויקרא יט) והשני בחנק דבעולה היא, והא סתמא רבי היא, דאמר שלא כדרכה נפקא ליה מכלל בתולה לקמן:

גמ': תנו רבנן, דברים כב גערה ולא בוגרת אקרא קאי כי תהיה גערה בתולה מאורסה וגו' (דברים כב) וסקילה כתיבא תס, גערה משתציא שמי שערות, [והיא בגיל גערה המאורסה] עד שירצה שחור על הלזן, ואין צין גערות

ולא ראי נשיא כראי דיין, שהנשיא אתה מצווה על המראתו [שלא למרוד בו rebel] [שלא למרוד בנזויו ולהמרות את פיו, שנאמר ביהושע א' כל איש אשר ימנה את פיך וגו'], כראי דיין שאי אתה מצווה על המראתו,

הצד השווה שבהם שהן בעמך עושין מעשה עמך, ואתה מוזהר על קללתך, אף אני אביא אביך שבעמך, ואתה מוזהר על קללתך,

מה להצד השווה שבהן, שכן גדולתן גרמה להן, ת"ל [עוד פסוק] ויקרא יט לא תקלל חרש [התורה מלמדת שהגם שאין כאן צער להמקלל, שהרי אינו שומע, מ"מ יש עון להמקלל. וראה בהדע"ד] באומללים שבעמך בשפלים, כמו היהודים האמללים בספר עזרא (נחמיה ג) הכתוב מדבר,

מה לחרש שכן חרישתו גרמה לו ממון שהוא שפל הזהיר עליו הכתוב שלא תצוהו ולא תערהו, מפני שנותן צרכו על לבו ומילר על שפלותו, נשיא ודיין יוכיחו, מה לנשיא ודיין שכן גדולתן גרמה להן, חרש יוכיח, וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה, ולא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן שהן בעמך, ואתה מוזהר על קללתך, אף אני אביא אביך שבעמך, ואתה מוזהר על קללתך,

מה לצד השווה שבהן שכן משונין משאר בני אדם, אלו לאמללות ואלו לגדולה, וקיימא לן בשמיטת חולין (קטו, ג) כל מה הצד פרכינן כל דהוא, כגון שכן משונין דאינו צד חמור, דאי צד חמור פריך לאו פירכא היא, דאציו נמי אימ ציה צד חמור שהוקש, כבודו לכבוד המקום,

אלא [כיון שיש ג' פסוקים דיין נשיא וחרש, ואם לא ללמד על אביו, נמצא פסוק אחד מיותר] א"כ, נכתוב קרא או אלהים וחרש פירוש אלא לא אחי אציו צננין אב, אלא באם אינו ענין, נכתוב אלהים וחרש וימתי נשיא בהצד השווה, לא ראי דיין שהוא גדול שאתה מצווה על הוראתו כראי חרש שאי אתה מצווה על הוראתו, ולא ראי חרש ששפלותו גרמה לו כראי דיין שאין שפלותו גרמה לו, הצד השווה שבהן שהן בעמך, אף אני אביא נשיא, והכא ליכא למיפריך שכן משונין, דהא נשיא נמי משונה הוא, או נשיא וחרש וימתי דיין מייניהו, אלהים למה לי,

אם אינו ענין לגופו [לפי המחשב יש בש"ס 65 פעמים לשון אם אינו ענין], תנהו ענין לאביו,

הניחא למאן דאמר אלהים חול דהא אלהים דהכא חול הוא, ולאזהרת דיין אתא [דאלהים חול היינו דיין, ולכן אם הוא מיותר יש ללמודו באם אינו ענין למקלל אביו], אלא למאן דאמר קודש [דאלהים לא תקלל הוא אזהרה למברך את ה'] וכאן הזהיר על זכרת השם מאי איכא למומר אין כאן קרא

אבני חן על מסכת סנהדרין

לזגרות חלל ששה חדשים בלבד,

בתולה ולא בעולה,

מאורסה ולא נשואה,

בבית אביה צפרשת מוֹלֵאָ שם רע כחצי שם (שם דברים כ"ז) לזנות בית אביה והתם נמי סקילה כחציא פרט לשמסר האב לשלוחי הבעל,

אמר רב יהודה אמר רב, זו דברי ר"מ אמתינן קאי, דקמני עד שמהא נערה, ומשמע למעוטי קטנה, זו דברי ר' מאיר, דאמר צמחנות באלו נערות (כט, א) קטנה אין לה קנס חמשים כסף, דנערה דוקא כחצי ולא קטנה, הלכך גבי נערה המאורסה אין קטנה במשמע,

אבל חכמים אומרים, נערה המאורסה שנחלקו עליו, ואמרו יש קנס צמקוס מכר (פ' מבר היינו שיש לאביה זכ' למכרה לשפחות דהיינו מבית שלש שנים עד שתיבגר, ובכל זמן זה יש לה גם קנס), חולקין עליו אף כאן ואומרים, אפי' קטנה במשמע קטנה ארוסה בסקילה, ולא מיעט הכתוב חלל בוגרת,

א"ל רב אחא מדפתי לרבינא ממאי דמתני' ר"מ היא, ולמעוטי קטנה נמי, דילמא רבנן היא ולמעוטי בוגרת למעוטי בוגרת ותו לא אתא למעוטי מדי,

א"ל, [אם כן, רש"י, יד רמח"ל] האי אינו חייב "עד" שתהא נערה בתולה מאורסה האי ליטנא משמע צהדיא למעוטי קטנה, דהכי משמע אינו חייב צקטנותה, עד שתגדיל ותהא נערה, (ואי) [דאי ?] למעוטי בוגרת לחודא אתא הכי איצטרא ליה למתני אינו חייב "אלא" על נערה בתולה מאורסה מיבעי ליה,

ותו לא מירי אין עוד להקטע בדבר, דודאי מתנינן ר' מאיר היא,

בעא מיניה ר' יעקב בר אדא מרב, בא על הקטנה מאורסה, לר"מ מהו דאוקמה למתנינן דממעט קטנה אליציה, לגמרי ממעיט ליה דפטרינן ליה לגבא ממיתה, הואיל והיא פטורה, ללאו צמ עונשין היא, ולא קרינן צהו ומתו גם שניהם, דכחצי גבי שוכב עם אשה בעולת בעל או מסקילה ממעיט ליה אצל חנק מחייבי,

א"ל (רב, לר' יעקב בר אדא) מסתברא מסקילה ממעט ליה,

[ושאל ר' יעקב בר אדא מרב] והכתיב דברים כב ומתו גם שניהם עד שיהו שניהן שוין, שתיק רב,

אמר שמואל מאי טעמא שתיק רב, ונימא ליה דברים כב

ומת האיש אשר שכב עמה לברו צארוסה כחצי, ואם צדה ימנא האיש את הנערה המאורסה והחזיק צה האיש ושכב עמה, ומת האיש אשר שכב עמה לצדו למה לי, אלימא למעוטי לדידה הא צהדיא כחצי ולנערה לא תעשה דבר, חלל להציא את הצא על הקטנה מדעתה, ואף על גב דפטור דידה לאו משום חוס, חלל משום קטנות, דאידי לאו צמ עונשין לגמרי (פ' אינה בת עונשין כלל), איכו מיהא מיחייב?

[ומתרינן] כתנאי, ומתו גם שניהם עד שיהו שניהן שוין שני בני עונשין, דברי ר' יאשיה, רבי יונתן אומר ומת האיש אשר שכב עמה לברו,

ואידך [ר' יונתן] ההיא ומתו גם שניהם מאי דריש ביה? אמר רבא, למעוטי מעשה חידודים ממדד ומקשה אצרו צצורה מבחוק, דהוא נהנה והיא אינה נהנית, להכי כחצי שניהם שיהיו שניהם שוין נהנין [ואי לאו שניהם פטורין], ומיהו שלא כדרכה אף על גב דהיא אינה נהנית ממשכבי אשה, אימרינן למיזא,

[בערוך ערך הרדוס מעשה חידודים פ' דרך איברים [בגן ?] בחור שבין אצלי יד'. וראה בפירוש המשניות להרמב"ם על משנה הבא על הזכור (ג"ד ע"א)]

ואידך [ר' יאשיה] מעשה חידודים לאו כלום היא [בספר הער"ד מביא בשם הרמב"ן שמה שאומר לאו כלום היינו שאין האשה נאסרת ע"ז, אבל ודאי אסור לעשות כן] ולא איצטריך למעוטי, ואיכא דאמרי [ויש מפרשים מעשה חידודים, בגין] מעשה הורדוס [צצא צמרא ג, צ], שהטמיה שצע שנים צדצש,

ואידך [ר' יונתן] האי לברו מאי דריש ביה?

כדתניא, באו עליה עשרה בני אדם, ועדיין היא בתולה שצאו כולם שלא כדרכה, כולם בסקילה, ר' אומר הראשון בסקילה, וכולן בחנק דגבי סקילה לצדו כחצי, וקרא יתירא הוא למעוטי כי האי גונא, דאף על גב דקרינא ציה צמולה אין בסקילה חלל אחד מהם, אותו ששכב עמה לצדו, דהיינו ראשון, שציאתו הייתה יחידית,

תנו רבנן, ויקרא כא ובת איש כהן כי תחל לזנות, רבי אומר תחילה [שתחל הוא] לשון חמלה, ולקמיה מפרש לה, וכן הוא אומר [בנערה המאורסה שנאנסה] דברים כב כה ואם צפורה ויצא האיש את צפורה המאורסה והחזיק צה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר שכב עמה לברו,

מאי קאמר? אמר רב הונא בריה דרב יהושע, רבי כר' ישמעאל צריש פירקין [לעיל נא]. סבירא ליה, דאמר ארוסה [בת כהן] יצאה לשריפה, ולא נשואה [והיא בחנק בישראלית], והכי קאמר, אם תחילת ביאה בזנות שזו היא ציאה ראשונה שנבעלה [פ' רק כשהיא נערה המאורסה ובתולה] בשריפה, אידך [אם נישאת] בחנק,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מאי וכן [הוא אומר ומת האיש אשר שכב עמה לבדו]?

מתני': המסית, זה הדיוט מסית דחשנין ליה נסקילין, זה הדיוט שהסית, אצל נביא שהסית אינו נסקילה אלא בחנק, כדמפרש בגמרא,

והמסית את ההדיוט הוא דנסקילה, אצל מסית את הרצים כגון עיר הנדחת בחנק, כדמפרש בגמרא, והא ליכא למידק אצל מסית את הנביא [במו שמשית בא למעט הנביא שמשית, כן "את ההדיוט" בא למעט נביא הניסח] בחנק, דלא מנינו חלוק בין מסית את הנביא למסית את ההדיוט, אצל ההדיוט, אצל מנינו חלוק בין נביא שהסית, להדיוט שהסית, דהדיוט שהסית כמיז (דברים יג) וסקלטו באזניו, ונביא כמיז (דברים י"ג) והנביא ההוא או חולם החלוש ההוא יומת, ומיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק,

אמר [המסית] יש יראה במקום פלוני, כך אוכלת, כך שותה, כך מטיבה, כך מריעה,

כל חייבי מיתות שבתורה, אין מכמינין עליהם, חוץ מזו, [וי"ל שהלימוד הוא מן הפסוק דברים יג ז' כי יסיתך אחיך בן אפק או בןך או בןך או אשת חיקך או רעה אשר נפשה בפקדו לאמר גלגה ונעברה אל הים אחרים אשר לא ידעת אותה ואבתך: ט' ל' איתאבה לו' ול' א' חשמוע אלו' ול' איתחו' ס' עינה עליו ול' איתחמו' ול' איתכסה עליו, ויש לפרשה בדרך דרוש, שאם הוא מסיחך בסתר, ואין לך עדים או לא תכסה עליו ותעשה שיאמר דבריו בגלוי, והיינו דמכמינין עליו. בגין שלמה בא"ו],

אמר [הסית] לשנים יחד הן עדיו הן עמנו נעשו עדים, ואין צריכין להסתר צו כשאר חייבי מיתות, אלא ומביאין אותו לב"ד דכמיז (דברים י"ג) לא תחמו' ולא תכסה עליו, וסוקלין אותו,

אמר לאחד, הוא אומר הניסת צריך להשיבו יש לי חבירים רוצים בכך צא ואמור לי צפניהם,

אם היה המסית ערום, ואינו יכול [רוצה] לדבר בפניהם כלומר, אומר איני יכול לפרסם הדבר מפני יראת צית דין, מכמינין לו [כ?] דמתרגמיני וארז לו וכמן ליה (דברים יט) עדים אחורי הגדר מעמידין ליה מארצין אחורי הגדר, לשמוע דבריו,

והוא אומר לו [הניסת אומר להמסית], אמור מה שאמרת לי מקודם, אמור עכשיו עוד פעם [ביחוד [אין פרוואט] כלומר אין איש עכשיו עמנו, ויכול אמת לומר מה שאמרת לי, והלא אומר לו,

והוא אומר לו, היאך נניח את אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד עצים ואבנים, אם חוזר בו הרי זה מוטב, ואם אמר כך היא חובתנו, כך יפה לנו,

[ביד רמ"ה הקשה מדוע כאן צריך לומר לו כן ולעיל כשאומר לפני שנים סוקלין אותו בלי שום התראה ? ותירץ דגבי שנים כיון דחזי לעדות הוי כעין התראה

כי התם [פ'] מקיש בתולה בת כהן, לנערה המאורסה [ישראלית] מה מנינו בנערה המאורסה [ישראלית] שינאה מחנק לסקילה, ולא ינאה אלא צינאה ראשונה, (וכמיז) [דכמיז. רש"ש] לצדו למעוטי שני [אליבא דר' ישמעאל] מזה התם [בנערה המאורסה ישראלית, יוצאה מחנק לסקילה רק] בתחילת ביאה קמשתעי קרא, הכא [בבת כהן שזינתה, מיתתה בשריפה] נמי בתחילת ביאה קמשתעי קרא אף צת כהן לא נשתנית מיתתה [שהיא בשריפה] אלא צינאה ראשונה, הלכך בנערה בתולה והיא ארוסה הכתוב מדבר,

לעיל גא. דתניא, בת כהן שניסת לישראל [וכו'] ומיתתה בשריפה אם זינתה [דר"מ סבר דבת כהן שזינתה מיתתה בשריפה בין ארוסה ובין נשואה],

ניסת לאחר מן הפסולין שנפקלה עד עולם ונתחללה הרי היא מזה גמורה משלמות קרן וחומש, ומיתתה בחנק, דברי ר' מאיר [הא לך אם ניסת לפסולין, וכ"ש אם היא עצמה ממוזרת],

אמר ליה רב ביבי בר אבבי, מר לא (הכי אמר) [אמר הכי. ד"ס], ומנו רב יוסף, רבי [דאמר כי תחל מלשון תחלה], בר' מאיר ס"ל [ולא בר' ישמעאל] דאמר צת כהן [גם אם היא] נשואה לכשר [לישראל כשר] בשריפה, אצל נשאת לאחר מן הפסולין שנתחללה משעת נשואין שזו אינה אלא מיתתה בחנק,

והכי קאמר והאי תמלה דקאמר רבי, הכי קאמר אם זו תחילת אחלתה בזנות חילולה, בשריפה, ואידך ואס לאו [שזה שזינתה עכשיו אין חילולה הראשון, אלא כבר נתחללה ע"י שנשאת לפסול לה, אז מיתתה] בחנק,

ומאי וכן [הלא אינו דומה] הכא [בבת כהן] לא קפיד אלא תחלת חלול [שיכול להיות גם ע"י שנשאת לפסולין], ולא תחלת צינאה, והסם [בנערה המאורסה ישראלית] תחלת צינאה נמי קפיד ?

דף ס"ז ע"א

[ומתריץ] סימנא בעלמא ונתחילת שום דבר הכתוב מדבר, דתחלת חלול מיהא הוה:

[ר"ל אף דלא דמי תחילה דהכא להתם, מכל מקום שמעינן דגם הכא [בבת איש כהן] בתחלת מיירי כהתם [בנערה המאורסה] רק דהתם בבעל ראשון והכא בחילול ראשון. רגל ישרה]

אבני חן על מסכת סנהדרין

ההדיוט, ורב פפא מתרין רישא דרישא דהמסית זה הדיוט], ולא פליגי, דהא
צמרי מילי אוקימנא לרישא כר' שמעון, ואמו הנך אמוראי לתרועה כרנן, והכי
פירושה רבינא תרעה לתלא ואמר,

כולה רבנן היא רישא נמי רבנן, והמסית את ההדיוט לאו למעוטי מסית את
הרבים אתא, אלא תרוייהו תנא להו, תנא רישא מסית את היחיד, והדר תנא סיפא,
המדית זה האומר לרבים, נלך ונעבוד עבודה זרה,

ולא זו אף זו קתני כלומר, אי קשיא לך, לימני מסית את הרבים ולא לימני
מסית את היחיד, דהא [מסית את היחיד] פשיטא דכולהו מודו דה דסקילה,
אורחא לתנא למתני הכי, תנא מילתא ברישא דפשיטא ליה, והדר תנא רבותא, ולא
זו דמסית יחיד בלנד בסקילה, אלא אף זו דמסית רבים בסקילה, ודלא כר' שמעון,

רב פפא אמר ורב פפא אתא אף לתרומי לדקמני המסית זה הדיוט לאו
למעוטי נציא המסית קמני, אלא כל המסיתים קרי הדיוטות, כי קתני מסית
זה הדיוט, להכמנה משום הכמנה, כלומר, מסית הדיוט ושונה הוא ומדת
הקלין נוהג בו, שמקלין בחייו, שכל חייבי מיתות צריכין התראה וזה נהרג
בהכמנה,

דתניא, ושאר כל חייבי מיתות שבתורה, אין מכמינין
עליהן חוץ מזו, כיצד עושין לו, מדליקין לו את הנר בבית
הפנימי צמדרי חדרים, לפי שהוא ירא לדבר בגלוי ומושיבין לו עדים
בבית החיצון, כדי שיהיו הן רואין אותו לאור הנר שעמו, דאי לא
מצי חזי ליה, לא מצי מסהדי עליה למיזניה קטלא, ואף על גב דשמעי קליה, דמצי
למימר לא הואי אלא ושומועין את קולו שהוא אומר דברי הסמה, והוא
אינו רואה אותן,

והלכה אומר לו, אמור מה שאמרת לי ביחוד, והוא אומר
לו, והלכה אומר לו היאך נניח את אלהינו שבשמים ונעבוד
עבודת כוכבים, אם חוזר בו מוטב, ואם אמר כך היא
חובתנו, וכך יפה לנו, העדים ששומעין מבחוץ מביאין
אותו לבית דין, וסוקלין אותו,

בועלה, אביו:	אמו:מרים מנדלא נשי	בעלה:
פנדירא	סטרא=סטת דא	פפוס בן יהודה
	יש"ו הנוצרי	

[וכן עשו לבן סטרא [פ' יש"ו הנוצרי] בלוד, ותלאוהו בערב
הפסח [וב"ה בירושלמי כאן],

[ומתמה וכו'] בן סטרא [הוא, הלא] בן פנדירא הוא [אביו של יש"ו]?

אמר רב חסדא, בעל סטרא בעל אמו סטרא שמו, בועל [פ' ישש
האיש שבא על] בנות הי' פנדירא,

ועוד דגבי שנים גם אם יהזור הוא משום שמתירא שיסקלו אותו. ומחלק שם
עוד דבשנים הוא בא להסיתם אבל באחד הניסת מסייע להמסית ולכן צריך
שיאמר בפירוש כך הוא חובתינו וכו'],

העומדין מאחורי הגדר, מביאין אותו לבית דין, וסוקלין
אותו,

האומר [השתא מפרש תנא אידך בבא, האיד המוסת דינו בהדיוט ומקלינן
בחיייו דאם כשהסיתו הלה, השיב לו "אעבוד" חייב סקילה בהמסית, אף שלא
עבד עדיין. יבין] אעבוד, אלך ואעבוד, נלך ונעבוד, אזבח, אלך
ואזבח, נלך ונובח, אקטיר, אלך ואקטיר, נלך ונקטיר,
אנסך, אלך ואנסך, נלך וננסך, אשתחוה, אלך ואשתחוה,
נלך ונשתחוה בלחם מכל הלשונות הללו הוי מסית וחייב:

[פ' אם לאחר שהסיתו המסית אמר הניסת אעבוד או אמר אלך ואעבוד או
נלך ונעבוד. וביד רמ"ה כתב ולא זו אף זו קתני דלא מביעיא אם עומד לפני
הע"ז ואומר אעבוד אלא אפילו אם אמר אלך ואעבוד שצריך עוד לילך ואפילו
אמר נלך ונעבוד שתולה ברעת אחרים אפ"ה חייב]

נב"ז: המסית זה הדיוט, טעמא דהדיוט, הא נביא אס מסית
זה נביא, שהיה מתנבא בשם הקדוש ברוך הוא, לעבוד עבודה זרה בחנק,

[ומדריק עור] והמסית את ההדיוט, טעמא דיחיד דמסית את
ההדיוט כלומר את היחיד הא רבים הא אס מסית את הרבים, כגון אנשי עיר
הנחת לאו בסקילה הוא אלא בחנק,
דהא ליכא למידק [לכאורה כבר אמר בעין דברים אלו ממש לעיל במתני], דהא
דקמי והמסית את ההדיוט למעוטי מסית את הנציא קאמר, דלא אשכחן תנא
דמפליג בין מסית את הנציא למסית את ההדיוט, אלא בין נציא המסית להדיוט
המסית אשכחן חלוק, כדמפרש ואילך,
טעמא דר' שמעון ורבנן, מפרש באלו הן הנחנקין,

מתני' מני ר"ש היא [בשני דברים], דתניא א. נביא שהדיח
בסקילה, ר' שמעון אומר בחנק, ב. מדיחי עיר הנדחת
בסקילה ר"ש אומר בחנק,

אימא סיפא, המדיח [שנמנה לעיל נג. שחייבין עליה סקילה], זה
האומר, נלך ונעבוד עבודת כוכבים,

ואמר רב יהודה אמר רב, מדיחי עיר הנדחת שנו צמשנתו
זאת, ואשמועינן סיפא דמדיח דרישא צמדיח עיר הנחת קאמר, והכי קאמר
המדיח דתנן לעיל (נג, א) צדי נסקלין זה האומר לרבים נלך ונעבוד עבודה זרה
אתאן לרבנן, רישא ר"ש וסיפא רבנן?

רבינא אמר ולא גרסינן אמר רבינא, דליה ורב פפא לא פליגי, אלא מר
מתוך חלד, ומר מתוך חלד [פ' רבינא מתרין הסיפא דרישא דהמסית את

אבני חן על מסכת סנהדרין

בסקילה דכתיב (שמות יט) כי סקול יסקל או ירה יירה [ראה באבן עזרא, שכיון שלא תגע בו יד, איך הורגין אותו, אלא זורקין עליו אבנים מרחוק] אף כאן בסקילה,

אמר לו ר' יוסי, אני דנתי לא תחיה מלא תחיה, ואתה דנת לא תחיה מלא יחיה,

אמר לו רבי עקיבא, אני דנתי ישראל מישראל, שריבה בהן הכתוב [מיני] מיתות הרבה [ד' מיתות ב"ד] ומנינו כסיני שנצטוו בהן סקילה, ואתה דנת ישראל מעובדי כוכבים, שלא ריבה בהן הכתוב אלא

דף ס"ז ע"ב

מיתה אחת כל מיתה האמורה לפני נח, אינו אלא סייף,

בן עזאי אומר, נאמר שמות כב מְכַשֶּׁפָה לא תחיה, ונאמר שמות כב כל שוכב עם בהמה מות יומת, סמכו ענין לו סמך ענין המכשף לשוכב עם בהמה, ענין = פרשה, מה שוכב עם בהמה בסקילה הא ילפינן לה כהאי פרקין מדמיהם צם, דכתיב צם צפרשת קדושים תהיו, וגמרינן לה מאוב וידעוני דכתיב צה צאצן ירגמו אותם דמיהם צם (ויקרא כ), אף מכשף בסקילה,

אמר לו רבי יהודה לא דריש סמוכין, וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא לזה את זה מדין מיתות קלות בסקילה לסקילה המורה מכולן? # [וצ"ע הא אמרינן בברכות י. ויבמות ד. סמוכין מן התורה מנין, ואם יש כאן סמוכין, נוציא אותה לסקילה ומה בכך, וכי אין אנו למידין דיני מיתת מדרשות? ואולי ר' יהודה לא דריש סמוכין]

אלא מכלל ופרט אתה למד צו סקילה אוב וידעוני בכלל כל מכשפים היו וכבר חייב בהן הכתוב מיתה, דכתיב לא תחיה, למה ילאו להזכיר צעמן ולכמוצ בהן סקילה, להקיש להם את הכלל, וזו מדה צמורה, כל דבר שהיה בכלל ויאל מן הכלל וכו', ולמה יצאו להקיש עליהן ולומר לך, מה אוב וידעוני בסקילה, אף מכשף בסקילה,

לרבי יהודה נמי, ליהוו אוב וידעוני שני כתובים הבאים כאחד הוה ליה למכתב חד, או אוב, או ידעוני, ולשמוק וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין?

[דאורי רבנן דפליגי עלי' דר"י סברי דהפסוק בא לחייב אוב וידעוני שאינה בכלל מכשפים, אבל לר' יהודה דהם בכלל מכשפים ויצאו מן הכלל מדוע צריך שניהם],

אמר רבי זכריה, עדא אמרה כמו הדא אמרה [וביד רמ"ה כתב לפי שאותיות אהע"ה מתחלפות זו בזו] זאת אומרת, קסבר ר' יהודה וצכל

[ומקשה] בעל [אמו הלא] פפוס בן יהודה הוא? אלא אימא אמו סטרא [פ' אמו היתה סטרא, ובעלה ה' פפוס ובעלה ה' פנדירא],

[ומקשה] אמו מרים מגדלא נשי הואי [והיתה מגדלת שער נשים. וכן בחגיגה ד' ע"ב מרים מגדלא שיער נשיא] ?

כדאמרי בפומבדיתא סמית דא על שם שזיגמה קרי לה הכי [וראה ד"ס שבת קד: מבעלה]:

[ובספר ראש משביר כתב דלכן הביא ברייתא זו, ולא הביא המושג ברף זה שיש בה ענין הכמנה, דמכאן משמע יותר דמסית הוא הדיוט, דקרי ל' בן סטרא לשון גנאי],

מתני': המדיח, זה האומר נלך ונעבוד עבודת כוכבים כגמרא מוקים לה צמדיח עיר הנדחת,

המכשף העושה מעשה ממש חייב בסקילה, ולא האוחז את העינים מראה לצריות כאליו הוא עושה ואינו עושה כלום,

ר"ע אומר משום ר' יהושע, שנים לוקטין קשואין צמכשפות לפנינו, אחד מהן לוקט ומיי, וחצרו לוקט ופטור אחד לוקט פטור, ואחד לוקט חייב,

העושה מעשה חייב שהיתה כאן שדה קשואין ולקטה ממש צמכשפים חייב, האוחז את העינים מראה לנו כאליו התקצצו כולם צמקום אחד, והקשואין לא זזין ממקומן פטור:

גמ': אמר רב יהודה אמר רב [הא דאמרינן במשנתנו "המדיח"], מדיחי עיר הנדחת שנו כאן:

[שנינו במשנתנו] המכשף זה העושה מעשה וכו': תנו רבנן, מכשפה [דכתיב] אחד האיש ואחד האשה דהא גבי אוב וידעוני צמכשפים הם, לא חלק צין איש לאשה, דכתיב (ויקרא כ) איש או אשה,

א"כ מה ת"ל מכשפה, מפני שרוב נשים מצויות בכשפים [שהכשוף מצוי בנשים ודבר הכתוב בחוזה. מאירי. ובעיון יעקב אפשר שהכל בא מתולדות נחש שהטיל בה זוהמא. ע"כ. והלשון רוב נשים פירושו הרבה נשים],

מיתתן במה? רבי יוסי הגלילי אומר, נאמר כאן שמות כב מכשפה לא תחיה, ונאמר להלן דברים כ לא תחיה כל נשמה צצצ צממות כתיב, מה להלן בסייף דכתיב סיחון ועוג ויכו ישראל לפי חרב (צמדבר כא), אף כאן בסייף,

ר' עקיבא אומר, נאמר כאן מכשפה לא תחיה, ונאמר להלן שמות יט אם בהמה אם איש לא יחיה, מה להלן כסיני

אבני חן על מסכת סנהדרין

דוכתי דאמר אלא למאן דאמר מלמדין מאי איכא למימר ר' יהודה היא, ומהכא ילפינן שני כתובין הבאין כאחד מלמדיו,

אמר רבי יוחנן, למה נקרא שמן כשפים נוטריקון כחש פמליא של מעלה (כש - כחש, פמ - פמליא של מעלה), שעל מי שנגזר לחיות [הן. רע"י] ממיתין, שמכחישין [מלשון כחש וכוב] פמליא של מעלה:

דברים ד אין עוד מלברו, אמר רבי חנינא, אפילו לדבר כשפים [אין צדן כח לפני גורמו, שאין כח מלכדו] [אין להם כח לפני גזירותיו שאין ממעלה אלא לו לצדו. רע"י]

ההיא איתתא, דהות קא מהדרא [בחולין ז' ע"ב פרש"י ד"ה מהדרא. מחזרת וטורחת שלא יבין] למשקל עפרא [לקחת מעט עפר] מתותי כרעיה [מתחת רגליו] לעשות לו מכשפות דרבי חנינא,

אמר לה אי מסתייעת אס מסמייע מילתיך, אס את מללמת לעשות לי מכשפות, זילי עבידי עשי, אין עוד מלברו כתיב ואס המקום חפץ כי לא תוכלי להרע, ואס תוכלי מאמו ילא ואני [מקצבן] [אסבול ואקבל. רע"י],

איני והאמר רבי יוחנן, למה נקרא שמן מכשפים, שמכחישין פמליא של מעלה,

שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה ומסרי (נפשיה) [נפשיהו. רע"י] משמיא לאזוליה,

אמר רבי אייבו בר נגרי, אמר רבי חייא בר אבא, בלטיהם [בלי ה"א] [שמות זכב בדם, פרק ח ד בצפרדע, פסוק יד בבנים] כמו [רות ג ז] ומצא צלט, צמח אלו מעשה שדים [האם מותר לעשות מעשה שדים? יש פלוגת ראשונים בזה, ע' טוש"ע יו"ד קעט מז. פכ] שנסתרים ואין נראין, כל מקום שנאמר בלטיהם, היו המרטומין עושין בלטיהם על ידי שדים,

בלהטיהם [בה"א], אלו מעשה כשפים (שאינו עושה) [אינס נעשים. רע"י] על ידי שדים, אלא (מעצמו) [מעצמן. רע"י], וכן הוא אומר שמות ח ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים, ומתהפכת מאליה ודומה לכשפים, (ולא) [שלא] על ידי שדים היטה מתהפכת, אלא מאליה, וקרי ליה להט,

אמר אבוי, דקפיד אמנא שד מי שמקפיד על הכלי שאינו יכול לעשות דבר בלא כלי הראוי לאותו דבר, כגון שרי צוהן [ראה לקמן קא. ברש"י ד"ה שרי שמן יש מעשה שדים ששולפין על ידי שמן וקרי להו שרי שמן, והיינו שרי צוהן, יש ששולפין בשפופרת של צינא וקרי להו שרי צינא] שצריכין ספין שקפון שקמו ר', ושרי כוס שצריכין כוס של זכוכית, דלא קפיד אמנא (שצכל כלי היה עושה) [אינו חושש בציהו כלי הוא עושה. רע"י] כשפים,

אמר אבוי, הלכות כשפים כהלכות שבת דמלאכות בסקילה, ושבת פטור אצל אסור [ועכשיו מונה מלאכות שמותרין לכתחילה], ולידת צדי ואפור שנגמט לו מחמת כנפיו, יושב ומשמרו עד שמתשן, ומפסי מורסא להוציא ממנה לחם [פי' ומותרין לכתחילה], הכי איתא צפרק ר' אליעזר דאורג שבת (קז, א), וכן [פי' גם זה איתא שם בפרק האורג] לא נחש צממעסק צו שלא ישכו [ישכנו. בן הלשון שם בגמ'] אותו מותר לכתחילה יש מהן הכא נמי העושה מעשה ממש בסקילה, ויש מהן פטור אבל אסור, ויש מהן מותר לכתחילה [ובע"ז במו"ק יב. בסוף הדרך הלכות מועד כהלכות שבת וכו'],

העושה מעשה בסקילה, האוחז את העינים מראה כאלו עושה, ואינו עושה כלום פטור אבל אסור,

מותר לכתחילה, כדרב חנינא ורב אושעיא, כל מעלי שבתא הוו עסקי (בהלכות) [בספר. רש"י] יצירה [משום כבוד שבת עשו כן, אבל בלאו הכי לאו שפיר למיעבד הכי וכו'. תורת חיים], ומיבירי להו וממילא אצרו להו עיגלא תילתא על ידי שהיו מנרפס אומיות השם שזהם נצרא העולם ואכלי ליה ואין כאן משום מכשפות דמעשה הקדוש צריך הוא הן, על ידי שם קדושה שלו הוא,

אמר רב אשי, חזינא ליה לאבוה דקרנא מכסף היה דנפיץ [מנפץ] חוטמנו כח מוקי"ר צלעו ושרי כריכי דשיראי משליך חמיכות של מעילים מנחיריה,

[ראה ביעב"ץ שתמה איך ראה רב אשי את אביו של קרנא שהי' בימי רב ושמוא' והי' כמו מאתים שנה ביניהם. ותירץ שאולי צ"ל רב אסי או שמא רב אשי קדמון הי' וכ"כ בס' יוחסין, א"נ תרי קרנא הוו],

שמות ח ויאמרו החרטומים אל פרעה, אצבע אלהים היא מכה זו של כניס, לא על ידי מכשפות צאה, אלא על פי הקדוש צריך הוא, דאין לחרטומים יכולת צה [ואין חרטום יכול לה. רע"י],

אמר ר' אליעזר, מיכן שאין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה [שכל מעשיהם של השדים הוא מיסוד הטומאה, ופחות מכשעורה הוא פחות מכשעור טומאת עצם המת. ע"פ תורת חיים],

רב פפא אמר, האלהים, אפילו כגמלא [כגמל] נמי "לא" מצי ברי אין יכול לצרוא אפילו צריה גדולה, אלא כשהשד צריך לצריות גדולות הוא מאסף ומציא מן ההפקר, האי מוכניף ליה צריות גדולות נוחס לקצנס ונאספים יחד, אליו והאי לא מוכניף ליה אצל צריה קטנה אינה נאספת, שאין צה כח לצל ממקום רחוק,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ועלו ובאו בביתך וגו' לזה פליגי ר"ע וראב"ע. הרי"ף על הע"י,

השריצה ממעיה ויאלו ולדות ומלאה כל ארץ מצרים,

כתנאי, רבי עקיבא אומר, צפרדע אחת היתה, ומלאה כל ארץ מצרים, אמר לו רבי אלעזר בן עזריה, עקיבא מה לך אצל הגדה, כלה מדברותיך מנע מדבריך, ופנה להלכות נגעים ואלהות שהן שמורים ובהם אמה ממודד, ולא בהגדה ולך אצל נגעים ואהלות,

צפרדע אחת היתה, שְׂרָקָה [צפצפה בשפתים, הוצא קול חד ועז מבין השפתים. מלון עברי] להם ושמעו קולה כל הנפרדים שבעולם והם באו [מאליה. ד"ס]:

אמר ר' עקיבא [קאי על המשנה מש"כ ר' עקיבא אומר משום ר' יהושע] כו':

דף ס"ח ע"א

והא מילתא דלקיטת קשואין [ועקרת קישואין ע"י כשפים מר' יהושע גמור לה. רמב"ם] [וכי] ר' עקיבא מר' יהושע גמיר לה נממיה, [וצריך להבין שהלא ר' אליעזר לא למדו כלום ורק עשה המעשה, ואולי באמת ר' יהושע למדו הלכה זו? ובתורת חיים כתב דודאי לא בא ר"ע לומר רק ההלכה, שזה כבר ידעין מרישא דתני המכשף העושה מעשה, וממילא ידעין דאוחו עינים פטור, אלא משום דאוחו כישוף דנטיעת קשואין דבר גדול הוא, ואין רוב המכשפים בקיין בו, ואין אדם יכול לעמוד עליו להכיר בו איזהו מעשה גמור וחייב ואיזהו אחיות עינים ופטור, וזה למד מר' יהושע. ובספר ראש משביר מוסיף דזה מכוון בדברי ר"ע דאמר שנים לוקטין קשואין ר"ל דאפילו שלעני בני אדם יראה ממש ששניהם עשו מעשה אחד, אני מכיר מי חייב ומי פטור],

והתנאי [ולכסוף לאחר אריכות גדולה מסיק הקושיא: אלמא מר' אליעזר גמריה] כשחלה ר' אליעזר [הגדול, בן הורקנוס, שנודחו במעשה של תגורו של עבנאי בב"מ נטו], והיה תלמידו של ר' יוחנן בן זכאי בדור שני של התנאים], נכנסו ר' עקיבא וחביריו לבקרו [ביו"ד סימן של"ד סעיף ב' בסופו מבואר מדברי כל הפוסקים דלביטו אסור ליכנס אפילו רחוק ד' אומות וכו' וצ"ג. עיין יעקב], הוא יושב בקינוף שלו # [מה פירוש הלשון "שלו" כאן ?] ארבעה עמודים וכלה פרוסה עליהם, כדאמרין בסוכה (י, א), והן יושבין במרקלין שלו, ואותו היום ע"ש היה,

ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפלוו של אביו, דקסבר שבת לאו זמן תפילין הוא, ואסור להניחן שם ילא צהן לנשות הרצים, גער בו ויצא בגזיפה,

אמר להן [הורקנוס] לחביריו [של אביו. רש"י], כמדומה אני

א"ל רב לרבי חייא, לדידי חזי לי ההוא טייעא סומר ערצי, דשקליה לספסירא [שקל חרבו] וגיידיה לגמלא נטל מרז ומתק גמל לאצרים, גידיה כמו ראוהו מגוייד דצפרק צתרא דיצמות (קכ, ז), וטרף ליה במבלא וקם קשקש לו צווג אסקד"א בלעז (פעמון קטן). ועמד על רגליו,

אמר ליה ר' חייא לרצ לבתר הכי [פ'] לאחר שחתכו וחזר והעמידו שלם, וכי היה שם על הארץ] דם ופרתא [ופרש פי' צוואה] מי הואי אחר שעמד הגמל כלום נמצאת שם לכלוך מן הדם והפרש, אלא ההיא אחיות עינים הוה ולא מגוייד (הוא) [היה. רע"ז], שאינו יכול להחיות המת,

זעירי איקלע לאלכסנדריא של מצרים, זבן חמרא [קנה חמור], כי מטא לאשקוייה מיא, פשר נמס המכשפות, כל מילי מכשפות נצדקן על מים חיים ונמוסין [לפי שמעשה כשפים ומעשה שדים ביסוד הטומאה המה נמשכין ויוצאין, והטומאה בורחת ממים חיים שמקור יסודה הוא סמרא דקדושה כמש"כ אותי עזבו מקור מים חיים. תורת חיים], וקם גמלא דוסקניתא נעשה הסמור דף של גשר, שעשו תמלה את הדף חמור, גמלא גשר, סקוינתא מין עץ הוא,

[ובקש מעותיו בחזרה] אמרו ליה אי לאו זעירי את [פ'] אדם גדול, אבל צ"ע אם ידעו שהוא אדם גדול איך רמו אותו מתחלה. ראה פכ], לא הוה מהדרנין לך [לא הייתי מחזיר לך המעות, שאתה חייב על זה], מי איכא דזבין מירי הכא [כלומר] [כלום. רע"ז] יש לוקם צעיר הזאת, שמומקם כשפים, שום סמורה, ולא בדיק ליה אמיא ואינו צודק על המים:

ינאי, איקלע לההוא אושפיזא ולא גרסינן רצי ינאי, דלאו איניש מעליא הוא שעשה כשפים אמר להו אשקין מיא, קריבו שתייתא קמם טרוף צמים, חזא ראה ינאי האשה המציאה לו המשקה דקא מרחשן שפוותה שהיו שפתיה נעות, (הכיר כשפנית) [והצין שמכשפה. רע"ז] היא, שדא פורתא מינייה מן המשקה לארץ הוו עקריב ונעשו עקריס [וואלמלא] [ואלמלי ?] שמה מהן, היו נעשין בגופו עקריס. רע"ז],

אמר להו, אנא שתאי מדידכו לא גלה להם הדבר שהצין בדבר, והראה עזמו כאלו שמה, אתון גמי שתו מדידי, אשקיייה, הואי חמרא האשה נעשית חמור, רכבה ינאי ו סליק לשוקא, אתא חברתה [מכשפה כמורה] פשרה לה מיסת את הכשפים וחזרה לקדמותה חזייה דרכיב וקאי אאיתתא בשוקא [ונמצא ר' ינאי רוכב ע"ג אשה בשוק. יד רמ"ה],

שמות ה ותעל הצפרדע אחת משמע [יש מפרשים צפרדע crocodile] ותכס את ארץ מצרים, אמר ר' אלעזר צפרדע אחת היתה [נראה שכיון דבמכות הודם כתיב והדרגה אשר ביאור מתה מסתמא גם הצפרדעים מתו שאין חיותן אלא במים א"כ מהיכן היו הצפרדעים ביאור דכתיב

אבני חן על מסכת סנהדרין

מהם חכמה אלא מעט, ככלל המלקק מן הים, וכן תלמידי לא חסרני ולא קצלו מחכמתי לחסר את יתרון חכמתי מהם אפילו כמו שמחסר המכחול בשפופרת בטבול אחד,

[רצונו לומר דלכאורה אפי' אם תלמיד יקבל כל חכמת הרב, לא יחסר מהרב כלום, לכן מפרש רש"י שהכוונה שלא חסר כלום מהמרחק שהי' בין ר"ע לרב, וזה בוונת אמרו "אין למודי עולה לחסרם ולקבל מהם חכמה" פי' שכל מה שקבלתי מהם אינה נחשב לכלום כלפי חכמתם, וכן ממושיך לפרש "וכן תלמידי לא חסרני ולא קבלו מחכמתי לחסר את יתרון חכמתי מהם"]

הרבה תורה לימדתי, ולא חסרני תלמידי כלומר לא חסרתי מחכמתם ממה שהיו מתחילה גדולים יותר ממני וגם עתה גדולים הם ממני, לפי שלא למדתי מחכמתם כי אם מעט מהם, אלא כמכחול בשפופרת קנה שותפין זה כחול, [ומכחול רע"י] קיסס של עץ או של סף שמתפצץ (מכחול רע"י) צמחו ומטבולו צמחול ומוציאו, ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה בהלכות מראות נגעים ולא היה אדם ששואלני בהן דבר מעולם,

[ראה רשב"ם פסחים ק"ט ע"א שבכל מקום שזכר מספר שלש מאות הוא גזומא. ובבבלי התלמוד הנדפס אחר מסכת ברכות כתב דכל מספר יותר ממאה הוא גזומא],

ולא עוד, אלא שאני שונה שלש מאות הלכות, ואמרי לה שלשת אלפים הלכות בנטיעת קשואין הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלא כל השדה קשואים, ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם, חוץ מעקיבא בן יוסף,

פעם אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך, אמר לי רבי למדני בנטיעת קשואין, אמרתי דבר אחד, נתמלאה כל השדה קשואין [מהוכריז, כמו שממשיך למדתי נטיעתן], אמר לי רבי למדתי נטיעתן, למדני עקירתן, אמרתי דבר אחד, נתקבצו כולן למקום אחד,

אמרו לו [פי' אחר שסיים ר' אליעזר את דבריו שאלו חכמים אותו הלכה זו] הכדור פלוט"ה מחופה עור, ומלאה מתוכו זמר של איל בדומק, וכן [האמורים] אימס שלהם של עור היה, כעין מנעל, וממולא מתוכו שער ופיו תפור, וכו' היו עושין המנעלים, כמו שעושין הרצענים שלנו בדפוס של עץ, והקמיע, וצירור המרגליות [ומפרש שניהם] של עור וממולא מתוכו, ומלאה צנור לניו, ומשקולת קטנה כעין אונקיא שעושין מעופרת ומחפין אותה צעור, כדי שלא תחסר, אבל משקולת גדולה אין דרכה לחפותה צעור מזה,

לפי שנתלקו צאלו ר' אליעזר וסכמים, בסדר טהרות [קאי על תוספתא כלים בבא בתרא פרק ד' ששם הל' א כתב לא נחלקו ר' אליעזר ורבנן וכו'] על מה נחלקו על צירור המרגליות. ראה יד רמ"ה וספר בנין שלמה ובמרגליות דים], וסכמים אומרים אינן מקבלין טומאה, לפי שכלי עור אין מקבל טומאה, אלא אם כן יש לו ציט קיבול, דהא איתקש לשק, והי' הוציל וקבולן נעשית למלאותן מלי צמחו

שדעתו של אבא נטרפה וקריב הוא למוות, שאילו הייתה דעתו מיושבת היה מולך מפיליו, אמר להן דעתו [מיושבת] [ע"פ רש"י לקמיה הבוונה שלא חממין את החמין. וראה בן יהודע] ודעת אבא [שלא הרליקה עדיין הנר שמוצוה באשה. מהרש"א] נטרפה,

היאך מניחין איסור סקילה הדלקת הנר והטמנת חמין, ועוסקין בדבר שאינו אלא איסור שבות, דמניח מפילין בשבת אין כאן איסור מלאכה, ואפילו ילא לרשות הרבים, דהא דרך מלבוש הוא ומכשיטין הוא לו צמול,

כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו, נכנסו וישבו לפניו מרחוק ד' אמות מפני הנדוי שצרכוהו צמחולקת מנורו של עכנא, צצבא מניעא (נט, ב),

אמר להם למה באתם, אמרו לו ללמוד תורה באנו, א"ל ועד עכשיו למה לא באתם, א"ל לא היה לנו פנאי [ולא מפני כן אלא לפי שברכוהו, אלא שלא רצו לומר כן מפני כבודו. רמח],

אמר להן # [לכאורה הבין כוונתם, והפריע לו שמדברים אליו בערמה, ולכן קללם] תמיה אני, אם ימותו מיתת עצמן [אלא יהרגו ע"י אחרים], [לכאורה קשה דהרי בפסחים סמ. א"ל ר"א לר"ע בשחיטה השבתני בשחיטה תהא מיתתך, וזה היה קודם שברכוהו, דהרי נשאו ונתנו יחד בהלכות. מהר"ן חיות],

אמר לו ר' עקיבא שלי [שלא] מהו צמה מהא מיתתו? אמר לו שלך קשה משלהן [ולמעשה הרגו את ר"ע ע"י שהיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל כדאמרינן בברכות סא: וראה ע"ל] מפני שלנך פתוח כאלס, ואילו שמשמני היית למד תורה הרבה [שאתה צדיק גמור וראוי אתה לדקדק עצמך יותר מאחרים כדכתיב וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מודקדק על כל סביביו אפילו כחוט השערה. יבמות קבא: רמח], [לפי שר"ע הוא שאומר בירושלמי נזיר פ"ז הלכה א' דלא שימש חכימאי קטלא חיוב, לכן ה' צריך להיות נזהר בזה יותר מחביריו. מרגליות דים]

נמל ר' אליעזר שתי זרועותיו, והניחן על לבו [שמשם תצא תורה. תורת חיים], אמר אוי לכם שתי זרועותי [שכל המלמד תורה לתלמידיו הוא נושא ונותן עמהם בידיו וזרועותיו. תורת חיים] שהן כשתי ספרי תורה שנגלליין כשגוללין ספר תורה והכתב מכוסה, כך תתעלם ותתכסה תורה שצנני כשאמות, לפי שלא שמשוני ולמדו ממני [פי' כשני עצי חיים שהם תנגלות עליהם, והוא סגורה ואין קורין ממנה, כך אני שלא זכיתי ללמד אחרים. ע"פ המהרש"א, ובענין יעקב כתב שתי זרועותי פי' תורה שבכתב ושבעל פה, וכדאמרינן בסוף סוטה משמת ר' אליעזר נגנו ס"ת],

הרבה תורה למדתי [לעצמי], והרבה תורה לימדתי [לאחרים], הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבתי, אפילו ככלל המלקק מן הים לפי חכמתם שהיתה גדולה, אין תלמודי עולה לחסרם ולקבל

אבני חן על מסכת סנהדרין

סברה, הדר גמרה מרבי יהושע, ואסברה ניהליה,

היכי עבד הכי ר' אליעזר הכי, שעשה מעשה דנטיעת קשואין, והאנן תנן, העושה מעשה חייב?

להתלמוד בהם ר' עקיבא, הוא דעבד ר' אליעזר שאני, דאמר מר דברים יח לא תלמד לעשות, לעשות אי אתה למד, אבל אתה למד להבין ולהורות:

פרק שמיני בן סורר ומורה

דף ס"ח ע"ב

מתני': בן סורר ומורה סדר נסקלין דמניא דפרקין דלעיל מסיים הלכותיו ואזיל, מאימתי נעשה בן סורר ומורה,

משיביא שתי שערות אצל מקמי הכי לא מיענש, כדמפרש ואזיל שעדיין לא צא לכלל מנות,

ועד שיקיף זקן התחתון שיהא [ה. פ' זקן [פ' האבר] מוקף שער סביב (כולו. ד"ס), ולא העליון לא זקן [הפנים] ממש אלא זקן אומו המקום, אלא שדברו חכמים בלשון נקיה,

שנאמר [שזה זמנו של בן סו"מ] דברים כא כי יהיה לאיש בן, בן ולא בת, בן ולא איש חה משהקיף זקן, איש הוא, ואף על גב דבן מקטטו קרוי בן, לא מניין לחיוביה מקמי שיציא שתי שערות, דקטן פטור שלא צא לכלל מנות, הלכך חיוביה צטר הכי הוא,

ואף על גב דממי מייתי שתי שערות לענין כל התורה איש הוי [פ' ונמצא שקטן לא נוכל לרבות ואיש הרי מיעט הכתוב וא"כ מי הוא הבן סורר ומורה, ומתריץ דרואי מבעט איש], מיהו כי מיעטיה קרא לאו בתחלת אישותו קא ממעט כדמפרש בגמרא, בן הסמוך לגבורתו של איש, אלמא בתחלת אישותו חייביה קרא,

עולמית, לא שמיא קבול,

ור' אליעזר אומר מקבל טומאה, דצית קיבול העשוי למלאות שמיא קבול, ועוד נחלקו בדבור ובאימוס שנקרעו ונראה חלל שלהם, דמודו רבנן דמקבלי טומאה דהא איכא צית קיבול,

ופליגי לענין טבילה, שחכמים אומרים מה שצמחו חוץ, ור' אליעזר אומר מה שצמחו אינו חוץ, דכולי חד כלי הוא, ובשעת פטירתו היו רוצין לידע אם חזר בו, ושאלוהו מה אמה אומר באותן שני המחלוקות, אמר להם טמאים אפילו שלמים והטומאה נוגעת מבחוץ,

אמר להן הן טמאין, וטהרתן [פ' טבילתן] במה שהן כלומר אם נקרעו, שחכמים מודים שמקבלין טומאה, וחלוקין עלי לומר שהמלי חוץ, ועומד אני בדברי שהמלי אינו חוץ, שמתבטל כמות שהן,

מנעל שעל גבי האמוס, מהו שאף בו נחלקו בתוספתא דטהרות, [[כלים כ"ו מ"ד]]. כצ"ל לפי המרגליות הים עיי"ש שנתחלף בהציון בד"ה מהו לעיל] חכמים אומרים האיל ואינו מחוסר מלאכה הצריכה אומן, שהדיטו יכול לסלקו מעל האמוס, כבר שם כלי עליו וטמא, ור' אליעזר מטהר, שעדיין לא נגמרה מלאכתו?

אמר להן הוא מהור, ויצאה נשמתו בטהרה [ראה מכות יט: שכתב על רש"י רבינו גופו מהור ויצאה נשמתו בטהרה], עמד רבי יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר, הותר הנדר שצרכוהו,

[מהכא משמע שהתירו הנדר לאחר שנפטר דקאמרינן יצאתה נשמתו בטהרה וכו' אלמא שמי שמת בנידויו מתירין אותו לאחר מיתה ואין צריך לסקול ארונו וטורחין בענייני תכריכו וקבורתו וכו'. חדושי הר"ן]

למוציא שבת פגע בו רבי עקיבא שהיו נושאין את מטמו, (מן) [בין. ד"ס] קיסרי ללוד,

[אבל בשעה שיצתה נשמתו לא ה' שם ר"ע שכבר יצא משם קודם שנמל שתי זרועותיו והניחן על לבו, וכן הוא בזהר פרשת וירא וכו' וכן משמע מדקאמר [בעל גוף שלישי] חוץ מעקיבא בן יוסף משמע שלא ה' שם באותה שעה. תורת חיים],

היה מכה [ר"ע] בבשרו, עד שדמו שותת לארץ [ומשום שרט לגפש ליכא דמשום תורה קעבד וכו', ובע"ל מביא מיו"ד ס' ק"פ שהביא שיטה שאינו אסור רק גדידה אבל הכאה לא עיי"ש],

פתח עליו בשורה שהיו עושין שורה סביבות המטה להספד, ואמר, מלכים ב ב אבי אבי [רבי רבי. מדר] רכב ישראל ופרשיו [שהיה לישראל לעזור מול האויב כמו רכב ופרשים. מדר], הרבה מעות יש לי להחליף ואין לי שולחני להרצותן כלומר הרבה שאלות יש לי לשאול, ואין למי לשאול,

אלמא מרבי אליעזר גמרה? גמרה מרבי אליעזר ולא

אבני חן על מסכת סנהדרין

קטן פטור, שלא בא לכלל מצות:

א"כ לימא קרא כי יהיה בן לאיש דמשמע שפיר דהכי קאמר, כי יהיה הבן לכלל איש,

גמ': קטן מנלן דפטור? מנלן בדרקתני טעמא, שלא בא לכלל מצות,

מאי כי יהיה לאיש בן השתא משמע כשיהיה לאיש בן, דהאי איש אצות קאי, ולמשוטי דצנו של קטן פטור לעולם ש"מ לכדרב חסדא,

ותו [ואם תאמר דבגדיו כט: סבר ר' יהודה ב"ר יוסי דמופלא הסמוך לאיש דאורייתא, מ"מ לא מצינו בשום מקום שענש את הקטן. ע"פ הכוס הישועות], היכא אישכחן נשאר עונשין דענש הכתוב את הקטן, דהכא ליבעי קרא למיפטריה דהכא צני קרא למיפטריה?

ואימא כוליה להכי הוא דאתא האי (קרא) [למש. ד"ס] לכדרב חסדא הוא דלחי, למשוטי צנו של קטן, אכל קטן עצמו מיחייב דהא בן כתיב, וסמוך לגבורתו של איש מנא לן?

[זה תירוץ על הקושיא "ותו היכא אישכחן דענש. אמרי צבי] **אנן הכי קאמרינן, אמו בן סורר ומורה על חטאו נהרג** דנצני צר עונשין, וכי מה חטא שיהרג, מפני שאכל חרטימר צער ושתה חצי לוג יין, **על שם סופו נהרג** כדמפרש בשליה פרקין (עב, א) סוף שמגמר נכסי אביו ומבקש למודו וליתו מולא וכו', אמרה תורה מוטב ימות זכאי, ולא ימות חייב, **וביון דעל שם סופו נהרג, אפילו קטן נמי,**

אם בן נימא קרא בן איש אם בן דכוליה אצות קאי, לא לכמוז ציה למ"ד, אלא וכי יהיה בן איש סורר ומורה, דמשמע צנו של איש ולא צנו של קטן, **מאי לאיש בן** וכי יהיה לאיש למה הקדים לאיש צרישא והוצרך להטיל צו למ"ד,

[פ' דהקושיא אינה מאיזה פסוק אנו למידין לפטור קטן, רק הקושיא הוא מאן יימר דפטור],

שמע מינה תרתי משום דהשתא משמע הכי ומשמע הכי, כי יהיה בן לאיש כשיגיע לגבורתו של איש, ומשמע נמי אצות, כי יהיה לאיש גדול בן, ולא שיהיה לקטן בן,

[זה תירוץ על הקושיא הראשונה, מנלן דפטור ! בדרקתני טעמא וכו'. אמרי צבי] **ועוד** [הלא אנו צריכין להפוך בזכותו, כדלקמן. כוס הישועות] **בן ולא איש**, [דרשה זו] **קטן משמע,**

ופלוגא דרבה הא דרב חסדא דאמר קטן (שמוליד) [שהוליד. ד"ס] פטור, דאלמא דקטן מוליד פליגא דרבה,

אמר רב יהודה אמר רב, (ד"ס)אמר קרא, וכי יהיה לאיש בן, בן הסמוך לגבורתו של איש:

דאמר רבה, קטן אינו מוליד שנא' במדבר ה **אם אין לאיש גואל** גבי גול נעשע על שקר, דכתיב לעיל מיניה והמודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו צראשו, והאי אשמו קרן של גולה, **וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל** אין לך אדם בישראל שאין לו גואלים, כל זמן שלא כלו צני יעקב, הקרוב קרוב קודם,

[שנינו במשנתנו] **ועד שיקיף זקן התחתון כו': תני רבי חייא, עד שיקיף עטרה** [אף שבעטרה ממש אין לומר שיש שם שערות כידוע, מ"מ נקט עטרה להורות דהקפת גיד קאמר ולא הבצים כדלקמיה, ולא אמר שיקיף את הגיד מושום לשון נקיה. וראה כוס הישועות],

אלא בגול הגר ומת לאחר שנשבע לו, ואין לו יורשים הכתוב מדבר

דף ס"ט ע"א

כי אתא רב דימי, אמר פקדש, דהא דתנא עד שיקיף [זקן, עד שיקיף. רש"ש] עטרה, לאשמועינן דהקפת זקן התחתון דקמני מתניתין הקפת גיד קאמר, סמוך לציצים [ויקיף אין פירושה סביב סביב] ולא הקפת ביצים הכים של ציצים, דהו לצמר הכי [לאחר זמן] טובא,

ואמר רחמנא איש ולא כתיב ואם אין לו גואל, מאי טעמא כתיב איש, אלא משום דכתיב "ואם" דמשמע פעמים שיש לו יורשים, ולהכי כתיב איש, ללמדך איש הוא דאיכא לספוקי שמא יוליד צנים משנתגייר, ואיך ראוי להפקיע קרן שלו ולתמו לכהן, עד שחדע שאין לו יורשים, אכל קטן גר, מסתמא גול שלו שנשבע עליו ישראל לשקר לכהן הוא, [ד]צידוע שאין לו גואלים,

איש, אתה צריך לחזור עליו אם יש לו גואל ואם לאו [מדכתיב (במדבר ה ח) ואם אין לאיש גואל דרשינן עיין עליו, כדדריש בפרק כיצד יבמות כב: מי שיש לו בן מכל מקום [אפילו ממזר] פטור אשת אביו מן היבום] ובן אין לו עיין עליו, ובקדושין [ד. לגבי אכילת תרומה] וזרע אין לה עיין עליה, ה"ג ואם אין לאיש גואל עיין עליו יחזור אחריו אם יש לו גואלים. תורת חיים], **קטן אי אתה צריך לחזור עליו, בידוע שאין לו גואל** [ותוס'],

אמר רב חסדא סבר קטן שלא הביא שמי שערות מוליד, **קטן שהוליד, אין בנו נעשה בן סורר ומורה, שנא' כי יהיה לאיש בן, לאיש בן ולא לבן בן,**

האי מיבעי ליה לכדרב יהודה אמר רב דאמר האי לאיש צנו סורר ומורה עצמו קאי, והכי קאמר כשיהיה הבן לאיש, כלומר כשיגיע לכלל אישות,

אבני חן על מסכת סנהדרין

לשליש ימיה מדלא קרי ליה ראוי לקרותו אב עד שלשה חדשים, שמע מינה [ד?] אפילו אשמו היתה יולדת לשבעה, אינו ניכר [העבור] בפחות משלשה חדשים [ויכול להיות בסו"מ עד ג' חדשים לאחר שהביא שתי שערות].

ראי ס"ד עוברת ניכר לשליש ימיה, למה לי ג', בתרי ירחי ותילתא סגיא ותילתא נפטר כל אדם מדין סורר ומורה, דהא ראוי לקרותו אב,

ונפקא מינה [פי' זה דאמרינן שלעולם אין העיבור ניכר לפני ג' חדשים, גם יהי' נ"מ לענין זה, חוץ ממה דאשמעינן דבן סו"מ חייב עד סוף ג' חדשים] לאשה שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשים, ונשאת ומתעברה, ספק מן הראשון ספק מן האחרון, אם הוכר עוברת לפני חדשים ושלש לנשואי האחרון, ודאי מן הראשון, דאפילו היא עתידה לילד לשבעה לאחרון, לא היה ניכר שלש ימיה [קודם ג' חדשים]?

א"ל [רבינא לר' יעקב] לעולם אימא לך, עוברת ניכר לשליש ימיה, זיל בתר רובא להכי לא מפטר כל אדם [כל בן סו"מ] בתרי ירחי ותילתא לאחר הבאת שתי שערות, דלא קרינן ביה ראוי, דאולינן בתר רוב נשים שיוולדות למשעה, ואין עוברת ניכר, בפחות משלשה חדשים [ונמצא שגם אם יהיה הולד ניכר קודם ג' חדשים עדיין יעשה בן סו"מ ונהרוג אותו דאולינן בתר רובא, והגמ' דין בזה להלן],

אמרוה קמיה דרב הונא בריה דרב יהושע, אמר ליה וברדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא, התורה אמרה במדבר לה ושפטו העדה והצילו העדה לדונו לזכות, ואנן מזנין למפטריה משום האי טעמא, דראוי להיות אב ציוולדת לשבעה, ואת אמרת זיל בתר רובא, ולא מפטר עד שראוי לקרותו אב, ציוולדת למשעה כרוב נשים?

אהדרוה קמיה דרבינא, א"ל וברדיני נפשות לא אזלינן בתר רובא,

והתנן אחד אומר בשנים בחדש, ואחד אומר בג', עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חדש שהיה חדש שעבר מלא, וראש חדש ציוס שלשם ואחד וזה אינו יודע וזה שאמר בשלשה ספור שהחדש שעבר חסר, ומשך ראש חדש מיום שלשים,

ואי ס"ד לא אמרינן זיל בתר רובא דאינשי, דעבידי דטעו בעצורא דירחא, אמאי מנרפין לסקהדומיהו וקטלינן ליה להאי גימא לא טעה, אלא הנ"י דוקא קא מסהדי האי דוקא שלשה חמר, והאי דוקא חמר שנים, ואבחושי הוא דקא מבחשי אהדדי ואין עדותן מכוננת ליום אחד?

אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא, ורובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחא,

אמר רבי ירמיה מדפתי, אף אנן נמי תנינא דאולינן בתר רובא

וקטלינן, בת שלש שנים ויום אחד, מתקדשת בביאה אם מסרה אביה לאחד לבא עליה לשום קדושין, אבל לא מדעת עצמה, דאין מעשה קטנה כלום,

ואם בא עליה יבם קנאה ליורשה וליטמא לה ולנאת בגט וכלא חליה, ובגדד שיקבל אביה את גיטה,

וחייבין עליה משום אשת איש אם קבל אביה קדושה מאיש אחד וכל עליה איש אחר,

ומטמא את בועלה בנדתה לטמא משכב התחתון בעליון כנר פירשמיזי בפרק ארבע מיתות (לעיל נה, ב), שיהא תחתונו כעליונו של זב, שמטמא אורלין ומשקין אפילו לא נגע בו, מפני ששכב עליו, אבל פחותה מבת שלש הבא עליה בנדתה אינו כבועל נדה אלא כנוגע בנדתה, ואין משכבו מטמא אפילו אורלין ומשקין אפילו נגע בו, דנוגע בנדתה אינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטמא כלום ואפילו נגע, וכל שכן דאינו מטמא משכב בלא נגיעה,

[שיהא תחתונו פי' בגד שבוועל נדה שוכב עליו' כעליונו של זב פי' ראשון לטומאה כמו מצע הנישא ע"ג חוב שמטמא אורלין ומשקין, פי' ובגד תחתון זה טמא בטומאה זו אפילו לא נגע וכו' ואין משכבו מטמא אפילו אורלין ומשקין אפילו נגע בו פי' אפילו אם נגע בועל זה בהמשכב אין עליו' שום טומאה דנוגע בנדה אינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטמא כלום פי' ולכן אין המשכב מקבל טומאה]

נישאת לכהן על ידי קדושי אביה, ואמר רבנן אין האשה אוכלת בתרומה עד שמכנס לחופה, וזו אם נכנסה לחופה אוכלת, אבל פחותה מכן [משלש שנים ויום אחד], אפילו נכנסה לחופה אינה אוכלת,

אף על גב דגדולה כיון שנכנסה לחופה, אף על פי שלא נבעלה אוכלת, אלמא לאו צביאה תליא מילתא אלא בחופה, מיהו ראייה לצביאה צעיק, וכל שאין לה צביאה אין לה חופה,

בא עליה אחד מן הפסולין כגון נכרי, חלל, נתיק, וממור עשאה חללה, ופסלה, כדאמרינן צינמות (ספ, ח) כי תהיה לאיש זר, כיון שנבעלה לפסול לה פסלה מן הכהונה,

ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה, מומתין עליה, והיא פטורה מפני שהיא קטנה, ואינה צמ עושין, קמני מיהא חייבין עלה משום אשת איש, וקא סלקא דעתך חייבין מיתה קאמר, וצמוד,

דף ס"ט ע"ב

ואמאי אימא איילונית היא דילמא איילונית תמנא, ונמנא קדושה קדושי טעות ואדעתא דהכי לא קדיש ולא אשת איש היא, אלא לאו דאמרינן זיל בתר רובא, ורוב נשים לאו איילונית נינהו?

[ומתירין] לא, מאי חייב עליה דקתני, קרבן ובשוגג דאולינן בתר רובא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אבל מקטל לא קטלינא משום רובא,

והא מומתין על ידה קתני? בבא עליה אביה קאמר דמיוצא לאו משום אישות אלא משום קורבא,

והא אם בא עליה "אחד" מכל העריות קתני דמשמע אפילו הנך דאמו לה (למייצה. רש"ש) משום קדושין, כגון חמיה וחורגה או כל אדם משום אשת איש?

אלא (איבעיא) [אי בעית. רש"ש] לדחויא, דלא נילף מינה דנזיל בקטלא בתר רובא, אוקמא הכי הכא במאי עסקינן, דקבלה עילויה בעלה (עלויה. ד"ס), דאפילו ממלא אילונית, חפץ הוא בה, וקדושיה קידושין,

ת"ר, [האשה] [המסוללת] [המסוללת. ד"ס] לשון פריזות בבנה קטן, והערה בה איכא למאן דאמר (יצמות נה, ב) הערה זו נשיקה, ואיכא למאן דאמר זו הכנסת עטרה, בית שמאי אומרים, פסלה מן הבהונה ומשויא לה זונה, דהערה כגמר ביאה, כדאמרין בגמרא דיצמות (גד, א) וצפרקין דלעיל (נה, א), ומיהו מימיה לא מחייבו כגון שלא המרו (צוק) [נה?], ובית הלל מכשירין כדמפרשי לקמן דקטן לאו בר ביאה היא,

אמר רבי חייא בריה דרבה בר נחמני, אמר רב חסדא, ואמרי לה אמר רב חסדא, אמר זעירי, הכל מודים בבן תשע שנים ויום אחד שביאתו ביאה, פחות מכן שמנה שאין ביאתו ביאה,

לא נחלקו אלא בבן שמנה, דב"ש סברי גמרינן מדורות הראשונים שהיו מולדין בני שמונה שנה, כדלפינן לקמן ובית הלל סברי לא גמרינן מדורות הראשונים,

ודורות הראשונים מנלן דאוליד?

1.	שאלו מלך	2879	
2.	אחיתופל [הגילוני]	2886**	
3.	אליעם	..+8	
4.	בת שבע	..+8	
5.	גולד שלמה [ידידיה]	..+8	2912*
6.	הרג אבשלום את אמנון	2 +	2914
7.	אבשלום ברח לגשור	3 +	2917
8.	מרד אבשלום, ונחנק אחיתופל והיה בן 33 שנה,	2 +	2919

* ראה סדר הדורות שנת ב"א תתצ"ב,

** מושנת 2886 עד 2912 יש 26 שנה,

אילימא מוכתיב 4. שמואל ב יא ג וישלח דוד וידרש לאשה ויאמר ה'לן איזאת בת־שבע בת־אליעם אשת אורייה הַחַתָּי ואליעם בן אחיתופל, וכתיב בלדת שלמה בנה, ויקרא את שמו ידידיה, וסמך ליה ויהי לשנתיים ימים אחר לידתו [של שלמה] הרג אבשלום את אמנון, וברם לגשור ישב שש שלש שנים הרי חמש שנים לשלמה,

וכשעב מגשור שפיים יואב את דוד על ידי המקועית להשיבו, ישב צירושלים שנתיים,

[שמואל ב יד כא ויאמר המלך אלייזר אב הנהגא עשיתי את־הדבר הזה וְלֹא הִשָּׁב את־הנער את־אבשלום: כב ויפל יו' אב אל־פניו ארצה וישתחו ויברך את־המלך ויאמר יו' אב ה'יו'ם ידע עבדך כי־מִצָּאתי חן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אֶת־דָּבָר עֲבָדְךָ: כג וַיָּקָם יו' אב וַיֵּלֶךְ גִּשּׁוֹר וַיָּבֵא אֶת־אֲבִשָּׁלוֹם יְרוּשָׁלָּם:]

ואמר כך מרד [אבשלום] דכתיב בתריה ויהי מקץ ארבעים שנה, והי ארבעים שנה נקט ליה למנין ששאלו מלך, כדאמרין בתמורה (יד, ב) שהלך ומרד,

ובאחריו פרק נחנק אחיתופל, דכתיב ואחיתופל ראה כי לא נעשמה עמלו ויצו אל צימו ויחנק, הרי שלמה בן שבע שנים,

3. וכתיב, שמואל ב כג (ו)אליעם בן אחיתופל הגילוני,

5. וכתיב, שמואל ב יב כה וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את־שמו יְיָדִידְיָה בְּעַבְדּוֹ (כי) ה' (אהבו),

6. וכתיב, שמואל ב יג ויהי לשנתיים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום,

7. וכתיב, שמואל ב יג ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם שלש שנים,

8. וכתיב, שמואל ב יד וישב אבשלום בירושלים שנתיים ימים ופני המלך לא ראה,

8. וכתיב, שמואל ב טו ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא (ואשלמה) [ואשלם] את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון,

וכתיב, שמואל ב יז ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור ויקם וילך אל ביתו (ו)אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק,

וכתיב, תהלים נה אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם חצי ימיו של אדם שלשים וחמש דכתיב (תהלים ז) ימי שנותניו זהם שבעים שנה, פשו להו עשרין ושית לאחיתופל כשנולד שלמה, ובמוך עשרים ושש שנים נולדו שלמה דורות אליעם וזת שבע ושלמה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

וכתיב בראשית י"ז וַיִּפֹּל אֲבָרָהָם עַל־פָּנָיו וַיֹּאמֶר בְּלָבֹי' הֲלֹכֶן מֵאַחֲשָׁנָה וְיֹלֵד וְאִם־שָׁרָה בְּבִת־תַּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד וְגו', כִּמְהָ קִשִּׁישׁ אֲבָרָהָם מִשְׁרָה, עֵשֶׂר שָׁנִין, וְקִשִּׁישׁ מֵאֲבֹהָ תִּרְתִּין שָׁנִין, אִשְׁתַּכַּח כִּי אֹלֶדָה הָרֵן לְשָׁרָה, בְּתַמְנִי אֹלֶדָה?

ממאי דלמא אברהם זוטא דאחיה הוה והן הוה דקשים מיניה [וזה שמנה אברהם ראשון] ודרך חכמתן קא חשיב להו,

תדע דקא חשיב להו קרא דרך חכמתן, דכתיב בראשית ו' ויהי נח בן חמש מאות שנה לאחר שהיה בן חמש מאות שנה הוליד את שלשמן ויולד נח את שם את חם ואת יפת, שם גדול מוחם שנה, וחם גדול מיפת שנה, נמצא שם גדול מיפת שתי שנים,

וכתיב בראשית ז' ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ,

וכתיב בראשית יא (ו)אלה תולדות שם שם בן מאת שנה, ויולד את ארפכשד, שנתיים אחר המבול,

[ומתבאר] בן מאה שנה בר מאה ותרתינן שניין הוה הוליד והוא גדול מכולן נמצא שולד בחמש מאות שנה לנת, וכשירד המבול היה בן מאה שנה, אלא שמע מינה קטן מכולן הוה, ובחמש מאות ושתי שנים לאצוה אמילד, ודרך חכמתן חשיב להו אלא דרך חכמתן קא חשיב להו, הכא נמי [באברהם והרן] דרך חכמתן קא חשיב להו,

אמר רב כהנא, אמריתיה לשמעתיא קמיה דרב זביד מנהרדעא, אמר לי אתון מהכא מתניתין [דרך חכמתן חשיב להו], ואנן מהכא מתניתין לה בראשית י' ולשם יולד גם הוא, אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול, יפת הגדול שבאחיו הוה [וקחשיב את שם ראשון, דרך חכמתן],

1.	נולד כלב	2410*
2.	כלב ואפרת	
3.	חור	
4.	אורי	
5.	נולד בצלאל	2436
6.	יציאת מצרים	2448
7.	בצלאל בן יד שנה, הקים המשכן ושלה מרגלים, והיה כלב בן ארבעים שנה	2450

*נמצא מלידתו של כלב עד לידתו של בצלאל יש 26 שנה,

ותניא, כל שנותיו של דואג אינן אלא שלשים וארבע, ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש,

כמה הויא להו [ימי אחיתופל] תלתין ותלת, דל שבע דהוה שלמה, פש להו עשרים ושית, דל תרתי שני לתלתא עבורי כלומר פחות משמנה חדשים אין שהות לעובר, שבע חדשים להריון וחודש לימי נדות וטהרה, אשתכח דכל חד וחד בתמניי אוליד אחיתופל הוליד אליעזר לשמנה שנה ושמנה חדשים, ואליעזר הוליד דת שבע לשמנה שנה ושמנה חדשים, ודת שבע לשמנה שנה ושמנה חדשים ללידתו של שלמה, הרי עשרים ושש שנים,

ממאי, דלמא תרוייהו [אחיתופל ואליעזר] בתשע אוליד, ובת שבע אולידא בשית משום דאתתא בריא אשה דרכה להיות כריאה וממהרת להרעי, תדע דהא הוי לה וילד מעיקרא על כרחך דאשה ממהרת, דהא הוה לה לבת שבע ולד מקמי שלמה, אומה הולד שמת לדוד שולד ראשון, דכתיב ציה (שמואל ב' יב) וכאשר מת הילד קמת ומאכל לחם,

[שמואל ב' יב כא וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי אֱלֹהֵי מֶלֶךְ־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָהּ בְּעֶבֶר הַתֵּלֵד חֵי צִמָּה וְחֶבֶד וְכֹאֲשֶׁר מֵת הַתֵּלֵד קָמָה וְחֵבֶל לָחֶם: כב וַיֹּאמְרוּ בְּעוֹד הַתֵּלֵד חֵי צִמָּה וְכֹאֲשֶׁר בִּי אֲמָרְתִּי מִי יוֹדֵעַ וְתַנְיִי ה' וְחֵי הַתֵּלֵד: כג וְעַתָּה מֵת לָקָה זֶה אֲנִי צָם הָאוֹכֵל לְחֵשִׁיבוּ עוֹד אֲנִי הֵלֵךְ אֲלָיו וְהוּא לֹא־יָשׁוּב אֵלַי],

אברהם	תרח	
נחור	הרן	
אשתו: שרה = יסכה	אשתו: *מלכה	בת: *מלכה, **יסכה

1948	נולד אברהם
1950	נולד הרן
1958	נולדה שרה [כשהיה הרן בן ח']

אלא מהכא בראשית יא אלה תולדות תרח, תרח הוליד את אברם, את נחור, ואת הרן, ואברהם גדול מנחור שנה, ונחור גדול מהרן שנה, נמצא אברהם גדול שתי שנים מהרן, וכתיב בראשית יא כט וַיִּקַּח אֲבָרָם וְנָחוּ ד' לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אֲשֶׁת־אֲבָרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֲשֶׁת־נָחוּ ד' מִלְכָּה בַּת־יֶרֶן אֲבִי־מִלְכָּה וְאָבִי יִסְכָּה וְגו',

ואמר רבי יצחק יסכה [בת הרן] זו שרה, ולמה נקרא שמה יסכה שסוכה ברוח הקדש, והיינו דכתיב בראשית כא כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה,

דבר אחר, יסכה שהכל סכים ביופיה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אלא מנלן מהבא, שמות לה ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, וכתוב דברי הימים א ב ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת, ותלד לו את חור אלמא חור נר כלב הוה, ובצלאל היה דור שלישי לה,

וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוי, בר תליסר דקרי ליה איש איש ממלאכתו, וכשנשתלחו המרגלים בשנה השנית כבר היה בן ארבע עשרה שנה וכתיב בן ארבעים שנה לפני היום, דכתיב שמות לו איש איש ממלאכתו אשר המה עושים,

ותניא, שנה ראשונה עשה משה משכן, שניה חקים משכן, ושליש מרגלים,

וכתיב יהושע יד [שכלב אמר] בן ארבעים שנה אנכי, בשלח משה עבד ה' וגו', ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה,

כמה הויא להו ארבעין, דל ארביסר דהוה בצלאל [דהא בשנה שבה את המשכן היה בן יג], פשא להו עשרים ושית, דל תרתי שני דתלתא עיבורי, אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד:

[שנינו במשנתנו] בן ולא בת: תניא אמר רבי שמעון, בדין הוא שתהא בת ראוייה להיות כבן סורר ומורה

דף ע' ע"א

שהכל מצויין אצלה בעבירה [ר"ש לטעמיה דדרש טעמא דקרא וגם כאן רצה לדרוש בן. מהר"ן חיות] וכשהיא זוללה וסוצאלה נקטנומה, סופה כשלא תמנא למודה, עומדת פפרשת דרכים ומרגלת הנריות לעצירה, נשגיל אהנן [וגם אמרין לקמן ע"ב ע"א שטעם של בן סו"מ הוא שמלסטם את הבריות, וזה לא שייך באשה. ראה עיין יעקב שם], אלא גזירת הכתוב היא, בן ולא בת:

מתני': מאימתי חייב [בן סורר ומורה], משיאכל (תרטימור) [ברטימור] בגמרא מפרש לה [חצי מנה] בשר, וישתה חצי לוג יין האימלקי [לשון זה אינו אלא כאן ובעירובין סד: אבל הלשון "איסור האימלקי" יש 66 מקומות] טוב ומעולה הוא, וממשיך צמריה, אכל צממרה אחרתה אינו חייב כחצי לוג, ר' יוסי אומר [כפל השיעור מושל הת"ק] מנה בשר, ולוג יין,

[כל אלו תנאים הנוברים באכילה זו בפרקין, כתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות ממורים שהן כולן הלכה מפי הקבלה. תי"ט, # רצ"ע דכתב הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשניות דהלכה למ"מ הוא כשאין מחלוקת בדבר, וכאן חולק ר' יוסי],

אכל בחבורת מצוה נסעדות מזה, אכל לתרטימור זה, אפילו גנבו משל אביו, וכן אכל בעיבור החדש אם אכלו צמנין שהיו נקצצין לעצר החדש, גם שם היו עושים סעודות,

אכל מעשר שני בירושלים וכן כולם, אף על פי שגנבו משל אביו פטור, וטעמא מפרש בגמרא, אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים, (אכל מכל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו), אכל דבר שהוא מצוה, ודבר שהוא עבירה,

אכל כל מאכל, ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין, אינו נעשה בן סורר ומורה, עד שיאכל בשר וישתה יין,

שנאמר דברים כא זולל וסובא, ואע"פ שאין ראייה לדבר [לשון "שאין ראייה לדבר" 23 פעמים בש"ס] דדילמא מאכל אחרתה נמי קרא ליה זולל, ומיהו שלמה [בספר משלי לקמיה] אהא אזהריה דממשין טפי זכר לדבר דנצטר מקרי זולל וצין מקרי סובא, שנאמר משלי כג אל תהי בסובאי יין, בזוללי בשר למו:

גמ': אמר רבי זירא, תרטימור זה אינו יודע מהו, אלא מתוך שכפל ר' יוסי ביין דקאמר מנא קמא חצי לוג, והוא אמר לוג נמצא כופל אף בבשר והוי מנא דקאמר שני תרטימור, ונמצא תרטימור חצי מנה,

אמר רב חנן בר מולדה שם אביו [שם זה יש כאן ב' פעמים שאינו חייב בסו"מ עד שיקח בשר בזול וכו', ואינו חייב עד שיאכל בשר חי וכו', ועוד פעם לחלוף עא. חזר על המאמר שאינו חייב עד שיקח בשל בזול, וחזן מזה לא נמצא עוד בש"ס], אמר רב הונא, אינו חייב עד שיקח בשר בזול ויאכל, יין בזול וישתה אכל ציוקר, לא שכימי ליה מעות לגנוב כולי האי, ולא ממשיך, דכתיב דברים כא זולל לשון זול, ואסמכתא למילתיה הוא וסובא,

ואמר רב חנן בר מולדה, אמר רב הונא, אינו חייב עד שיאכל בשר חי, וישתה יין חי,

איני והא רבה ורב יוסף, דאמרי תרווייהו, אכל בשר חי כדמפרש לקמן בשל ולא בשיל, דו היא מדת גנב למהר, אכל בשל שפיר לא ממשיך למעמד כי האי גונא [אין חוששין שימשיך לעשות בן], לפי שממון שהוא גנב ועושה צמיר אין לו שהות, ושתה יין חי ממשיך מפני שמעונה הוא, ולקמיה מוקי לה צמויג ולא מויג, אכל צמיר יין מויג לא ממשיך, אינו נעשה בן סורר ומורה,

אמר רבינא, יין חי דקאמר רב הונא מויג ולא מויג [חוס'] לאפוקי היכא דנתן צו מים הרבה, ואף על פי שרוב צמי אדם שומין כן [אינו נעשה בזה בן

אבני חן על מסכת סנהדרין

אל תמן עיניך (לימשך) [להמשך. רע"ז] אחריו, אל תרא יין שמאדים פניהם של רשעים בעוה"ז, ומלכין פניהם לעוה"ב,

רבא אמר, אל תרא יין כי יתאדם, אל תרא יין שאחריתו דם סופו יהרג עליו,

רב כהנא רמי, כתיב תירש [בלי וי"ו, קורא בן לין], וקרינן תירוש, זכה נעשה ראש [ע"י שתיית יין], לא זכה נעשה רש,

רבא רמי, כתיב תהלים קד מו, ויין ישמח לבב־אנו ש להצחיל פנים משמן ולחם לבב־אנו ש יסעד [כתיב] צי"ן [ימנית], דמשמע לשון שומם, שמשממו ונוטל חכמת לבו [כמו פנו אלי והשמו לשון ממון לבב. רע"ז] וקרינן ישמח לשון שמחה, זכה כלומר אם [זכה וידע] [זוכה וידע] ? להוסיף צעלמו [זכה הוא מלשון ולא זכיתי שתאמר צ"מ בלילות, והוא מלשון נצחון. עטרת צבי בא"ז] מלשמות יומר מדלי משמחו שמפקח את הלל, לא זכה משממחו, והיינו דאמר רבא חמרא וריחני פקחין עשאו פקח [אפשר דממעם זה מבדילין על היין ובשמים כמו"ש ומתפללין [אתה חונן לאדם דעת] כדאיתא בתיקוני שבת שיסיר לב טפש ממנו. עיין יעקב],

[שמעתי ע"פ מאי דאיתא במס' כריתות ו: בשם השדיבור רע לין בן הדיבור יפה לבשמים, והיינו הכלל דנאמר בחמרא וריחני, היינו עת לדבר ועת לחשות שמרתי חמיר, וזאת פקחין עשה אותי פקח. אמרי צבי], העתקתי מא"ח יומא ע"ז, וראה באבות פרק ב' ביכין אות ל"ב וזהו שאמר החכם היודע לרקח הסלסול והענוה במשקל נאות שוה בשוה, לפי הזמן, והמקום, והאדם, הוא האיש המוצלח אשר יהיה אהוב ומכובד לכל, ושומר אלא הדברים המועטים, כי הם סוד יקר, אשר יבשלו בו רוב בני אדם במדת הן חסר והן יתיר. ויבליקוט המאירי כתב לפי הרמב"ם פ"ג מהלכות דעות שאין החכמה מצויה במקום תאוות הגוף, ועל כן ביין המשמח את האדם שמקורה בנשמה, וכן הריח שמחנית את הנשמה בלי תערובת תאוות הלב, מחכימות. ובספר שערים מצוינים בהלכה כתב דידוע דבעת הוקנה אין מגיע הדמים לגידים הקטנים שבמוח, ולכן נתגבר השכחה ונחלש הדעת, וע"י שתיית יין ישן מתגברים הדמים ונכנסים לתוך הגידים הקטנים, ונתחדש כח המוח.

אמר רב עמרם בריה דר"ש בר אבא, אמר ר' חנינא, מאי דכתיב משלי כג כט, לְמִי אוֹיֵ, לְמִי אָבוֹי לְשׁוֹן נֶעְקָה צִלְשׁוֹן אֶרְמִי, כמו צי"א צי"א (לעיל סד.), לְמִי מְדִינִים, לְמִי שִׁיחַ צַעֲרִי, כמו אר"י צעירי (מהללס נה) [ענין דבור כמו יערב עליו שיחי. מצ], לְמִי פְּצָעִים [מכות המוציאות דם. מצ] חָצֵם, לְמִי חֲכָלָלוֹת [אדמוניות. מצ] עֵינִים: ל לְמִי כָל אֱלֹהִים לְמַאֲחָרִים [מלשון אחור ועכו"ב] עַל־הַיֵּין לְפָאִים לְחַקוֹ ר' מְמַסֵּךְ. [ענין מויגה. מצ, הבאים לחקור אחר יין שמויגתו יפה. מר],

כי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא [בא"י], האי קרא מאן דדריש ליה מרישיה לסיפיה, מדריש נדרש משמעומיה יפה, והכי

סו"מ], בשר חי בשיל ולא בשיל, כבשר כיבא כויה צנחלים דאכלי גנבי ודמותה צעירוצין (כט, צ) ומכציה וניכול, צנחמים (מו, צ) לאפוקי כצנח דלח,

רבה ורב יוסף, דאמרי תרווייהו, אכל בשר מליח, ושתה יין מגיתו לא חשידי ולא ממשיך, אין נעשה בן סורר ומורה,

תנן התם, ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין, ולא יאכל בשר, ולא ישתה יין,

ותנא, אבל אוכל הוא בשר מליח, ושותה יין מגתו [הגם שאסור בבשר ויין, בשר מליח ויין מגתו אינם אסורים],

בשר מליח, עד כמה? אמר רבי חנינא בר כהנא כל זמן שהוא בשלמים שלא עבר עליו זמן אכילת שלמים, שני ימים ולילה אחד, [שאז] עדיין צלחמותו הוא, ולא אקרי מליח ומשמת את הלל, דכתיב (דברים כו) וצמת שלמים ואכלת שם ושמחת, אלמא צר שמחה הוא, אבל צמר הכי הוי מליח, ונחלף טעמו צמלחו,

ויין מגיתו עד כמה? כל זמן שהוא תוסם שהוא נושך צגרון מחמת שהוא מחמץ,

(והתניא) [ותניא. ד"ס], יין תוסם אין בו משום גילוי [ראה ע"ז ל-ל: שאין נחש שומה הימנו. רש"י סס], וכמה תסיפתו שלשה ימים,

[ואחר שידענו בשר מליח ויין מגתו עד כמה, שואל] הכא צנן סורר ומורה מאי עד כמה לא קרינן מליח [שעדיין אינו מליח ויחייב בה, וכן ב"ן, עד כמה פפרין ליה דעדיין מקרי יין מגתו] למיפטר בן סורר ומורה?

התם [באיסור אכילת בשר בערב תשעה באב] משום שמחה הוא, כל זמן שהוא בשלמים, נמי אית ביה שמחה, הכא משום אימושוכי הוא, ובכל שהוא לא מימשיך משעצר לילה אחת מפני טעמו ולא חשוד,

ויין [יקרא יין מגיתו, שלא יתחייב בה בן סו"מ] עד מ' יום [אבל בערב תשעה באב יהיה מותר רק ג' ימים הראשונים],

א"ר חנן, לא נברא יין בעולם, אלא לנחם אבלים, ולשלם שכר לרשעים שמתעדין צו צעולם הזה, ומקבלין צו שכר מזה שעושין צעולם הזה, שנא' משלי לא תנו שכר לאובד רשע שנטרד והולך לו ויין למרי נפש לאכלים, לפסחמי צערייהו,

א"ר יצחק, מאי דכתיב משלי כג אל תרא יין כי יתאדם כלומר

אבני חן על מסכת סנהדרין

כמאן דאמר, אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון, גפן היה,

דתניא, ר"מ אומר, אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה

דף ע' ע"ב

שאיין לך דבר שמביא יללה לאדם, אלא יין הלך מסתבדא דעל ידו נקנסה מימה וצביה לעולם,

ר' יהודה אומר, חטה היה, שאין חתינוק יודע לקרוא אבא ואימא, עד שיטעום טעם דגן ומדקרי ליה הדעת טוב ורע שמע מינה היינו חטים,

[וקרי ליה עין ע"ש העתיד שחטה תתמר בדקל, ובאמת א"צ לזה, שכתבו המפרשים שגם קודם החטא היה הכל כמו שיהיה לעתיד, ולכן נאסר לו ההטא דוקא, שהוא מקודש ביותר שהיה תחת יד הקב"ה בעצמו ולא תחת שום שר. עיין יעקב],

רבי נחמיה אומר, תאנה היה, שבדבר שקלקלו בו נתקנו, שנאמר בראשית ג ויתפרו עלה תאנה [פי' שאכל תאנה, ואח"כ כיסה את עצמו בעלה תאנה] מדת הקדוש ברוך הוא, באומל שהוא מכה, זו הוא מרפא, נס במוך נס, כמו ויט אש ציון (איכה ד) וכתיב (זכריה ג) ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב,

משלי לא א דבְּרִי לְמוֹאֵל [למו אל, פי' אל ה'. מצ] מִלֶּךְ [היינו] שלמה המלך [למואל] [ובפרש "דבר"] מעשיו ומכמתו, [למואל. רע"י] להקדוש ברוך הוא, למואל [כמו למו. רע"י] שכנה הוא, כמו ידי שמתי למו פי (איזב מ) מִשָּׁא פרשת מוכסה אֲשֶׁר-יִפְרְתוּ אִמּוֹן שְׁהוּכְחוּ אִמּוֹ, שהוכחו אמו,

אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחי, מלמד שכפאתו אמו על העמוד להלקותו, ויסור לשון מלקות, כדאמרינן לקמן (ע"ה) ויסרו אותה זה מלקות, ומפני שהיה רואה שהוא צעל הנאה ומרצה בסעודתו, הימה מוכחתו,

ואמרה לו משלי לא ב מִדֶּה-פָּרִי, וּמִדֶּה-פָּרִיטָנִי, וּמִדֶּה-פָּרִיטָנִי,

מה ברי, הכל יודעים שאביך ירא שמים הוה, עכשיו יאמרו, אמו גרמה לו להיות רשע, שהרי באצין לא יתלו המוצה, והיינו מה צרי למה תגרוס לרין אחרין, שאתה בני ולא בן אצין,

ומה בר בטני מעי גרמו לך, להיות צעל צורה וצעל כות, כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינן רואות פני המלך, ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מזורז ומלוכלך שדמקמי ונכנסתי, שתשמש יפה לולד ללצנו ולחרו, כדאמרינן במסכת נדה (לא) ה' שלשה חדשים האחרונים תשמש יפה לולד [וגם ג' חדשים האמצעים, אלא שקשה

קאמר למי כל חלה, למאחרים על היין, לצאים לחקור ממסך, שחוקרין להיין [פי' היכן הוא] היין הטוב הממוסך בצשמים, כמו מסכה יינה (משלי ט),

ומסיפיה לרישיה מדריש ומאן דדריש ליה מסיפיה לרישיה, מדרש, מדרש משמעותו יפה, והכי קאמר למי שיש לו או ואצוי וסיו דהיינו אצלם, ולמי שיש לו מדנים ופאעים חנם, דהיינו רשע הגלחם עם הצריות, ולמי שיש לו חכלילות עינים מרוב שומנו ושקטתו # [בועגין עצלות, ששותה לבלות זמנו], להם ראו להיות מאחרים על היין,

דריש עובר גלילאה [עובר אורח מן הגליל. שט] י"ג ווי"ן לשון וי וי ויאמר ארור כנען לא חשיב, אלא עד (ידע) [ידע. הגו"ס] דנגמר לו עונשו של יין נאמרו ביין בראשית ט ב 1. וַיִּחַל נָח אִישׁ הָאָדָמָה 2. וַיִּטַּע כֶּרֶם: כֹּא 3. וַיִּשֶׁת מִן-הַיַּיִן 4. וַיִּשְׁכַּר 5. וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אֹהֶל ה': כֹּא 6. וַיֵּרָא חָם אָבִי כְנַעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו 7. וַיִּגְדַּל לְשִׁנְיָאָחוּי בַּחוּץ: כֹּא 8. וַיִּקַּח שָׁם וַיִּפֹּת [לא קא חשיב ויפת לפי שהוא שם. תוס'] אֶת-הַשְּׂמֹלָה, 9. וַיִּשְׁכְּמוּ עַל-שִׁכְמָם שְׁנֵיהֶם 10. וַיִּלְכוּ אַחֲרָיָהּ 11. וַיִּכְסּוּ אֶת עֶרְוַת אָבִיהֶם וּפְנֵיהֶם וְגו' [אחריה ואת אביהם לא ראו: כד] 12. וַיִּקַּח נָח מַיִינוֹ 13. וַיַּדַּע אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ תַּקְלָן,

רב ושמואל, חד אמר סרסו וח"א רבעו, מאן דאמר סרסו, מתוך שקלקלו ברביעי שמנעו מלהוליד בן רביעי קללו ברביעי קלל בן רביעי שלו, כוש ומזרסו ופוט וכנען [ויאמר ארור כנען. רע"י],

ומאן דאמר רבעו, גמר וירא וירא, כתיב הכא וירא חם אבי כנען את ערות אביו, וכתיב התם בראשית לד ב וַיֵּרָא אֹתָהּ שָׁכֶם בֶּן-חָמוֹר הַחִיטִי וַיִּשְׂא אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אִתָּהּ וַיַּעֲבֶה וְגו' # [באמת הול"ל ברכתיב ויקרא כ י וַיִּרְאָה אֶת-עֶרְוַתָּהּ וַיֵּרָא תִרְאָה אֶת-עֶרְוַתוֹ],

בשלמא למ"ד סרסו, משום הכי קללו ברביעי, אלא למ"ד רבעו, מאי שנא רביעי (נלטייה בהדיא) [דלטייה*], הא והא [רבעו וגם סרסו וכיון שסרסו מרביעי ולכן קללו ברביעי] הואי, * [מה שלא קלל חם עצמו משום דאמר בב"ד פרק לו ר"י אומר לפי שכתב ויברך אלהים את נח ואת בניו, ואין קללה במרום ברכה, לפיכך ויאמר ארור "כנען". תוס', ולפי' קשה מה שכתב הגמ' 'נלטייה בהדיא', וראה מהרש"א שמוחק מלים אלו וגורם 'דלטייה', וכע"ז כתב המהר"ם],

ויחל נח איש האדמה אמאי קרי ליה איש האדמה ויטע כרם, אמר רב חסדא אמר רב עוקבא, ואמרי לה מר עוקבא, א"ר זכאי, א"ל הקב"ה לנח, נח, לא היה לך ללמד מאדם הראשון על ידי שהוכחו הקדוש ברוך הוא היה לו ללמוד מאיש האדמה, דהיינו אדם הראשון, שלא גרם לו אלא יין שהיין קנס עליו מימה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

לאשה], שממך כך יאל הולד מלכין ומורו,

לקדושי בשלשה סגי:

למימרא דבשר ויין מסקו [הן מעלין לעליה לסעודה], והתניא, אין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית בלבד ולא ידענא משום מאי נקט פת דגן, ומשמע למעוטי פת אורז ודוחן קא אמי?

הא קמ"ל, אע"ג דאין עולין לה אלא בפת וקטנית, ואיהו אסיק בשר ויין ואכל, כיון דבמצוה קא עסיק לא ממשיך,

תנו רבנן, אין עולין בעיבור החודש פחות מעשרה בני אדם, ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית, ואין עולין לה אלא לאור עיבורו [ומפרש] יוס עבדו הוא יוס שלשים שנעשה ממנו חדש היוצא מעוברו. אור [יוס. רש"י] עבדו מוצאי שלשים, ולהדיע שעבדוהו, ואין עולין לה ביום, אלא בלילה,

והתניא, אין עולין לה [לעיבור החודש], בלילה אלא ביום?

כדאמר רבי חייא בר אבא לבניה, אקדימו, כמו חרפי ואפלי [עבודה זרה עה, א] אחריו ועולו בלילה, היו יושבין שם ועושין הומה להשמיע קול, וקאמר להו ר' חייא להקדים ולעלות מצעוד יוס מעט, כדי שיראו אותם עובדי דרכים כשהן עולין ויפרסמו, והיינו דקמי אין עולין לה בלילה אלא ביום [דהיינו במעור יום], והאי דקמי אין עולין לה ביום, אעיקר מילתא קאי שהסעודה ומשאו ומתנו של דבר בלילה הוא,

אחריו ופוקו בצקר אל תאחרו לירד, שהרואה אתכם יורדין בהשכמה מצין שישבו שם כל הלילה, ומתפרסם הדבר, אבל הרואה אותם יורדין שלא בהשכמה, צבור שעכשו עלו ואין מצין הדבר, כי היכי דלישמעו בכו אינשי:

[שנינו במשנתנו] אבל מעשר שני בירושלים גגז ממעות מעשר שני, וקנה בשר ויין ואכל, דאי גגז בשר ויין עגמו, אפילו דחולין נמי לא, כדאמר עד שיקח בשר צול ואכל, ויין צול ושתה [ומן הסוגי]: כיון דכי אורחיה הוא קא אכיל ליה כדרך מלכותו נאמר בצקר וצאן וצין ובשכר במעשר שני לא ממשיך:

[שנינו במשנתנו] אבל נבילות וטריפות לקמן יליף לפטורא שקצין ורמשים: אמר רבא, אבל בשר עוף פטור, דלא חשיב דלא ממשיך במריה, אינו נעשה בן סורר ומורה,

והא אנן תנן, אבל נבילות וטריפות, שקצין ורמשים סמס שקצין היינו עופות טמאים דחמיז בהם שקץ הם [ויקרא יא] רמשים הן שרצים אינו נעשה בן סורר ומורה וטעמא משום דאינו שומע בקולו בעינן, ולא זה, שאף בקולו של מקום אינו שומע, הא טוהורין דמתן במתניתין דאיתרין לאשמועינן דפטור אשקסין נעשה בן סורר ומורה?

ומה בר נדרי, כל נשים של בית אביך היו נודרות יהא לי בן הגון למלכות, ואני נדרתי ואמרת, יהא לי בן זריו, וממולא בתורה, והגון לנביאות,

משלי לא דאל למלכים | למו אל [ודורשו מלשון "למה לנו אל" פי' כופרים בעיקר], אל למלכים שתו יין, אל למלכים אמרה לו, מה לך אצל מלכים [פי' לא תלך בדרך המלכים], ששותים יין ומשתכרים, ואומרים למה לנו אל,

וילך זנים אי שְׁכָר כלומר אל [ל. רע"ז] רחמים לומר איה שכר, לא נאה [לומר לך] [להם לומר כן. רע"ז] [או נדרוש אי מלשון "אין" שיאמרו אין שכר שלא ישתוהו. הרי"ף], [ומפרשה על שלמה המלך] מי שכל רזי עולם גלויים לו, ישתה יין וישתכר,

איכא דאמרי, מי שכל רוזני עולם [לשון שרים ומלכים] משכימין לפתחו, ישתה יין וישתכר [בתמיה],

אמר ר' יצחק, מניין שחזר שלמה והודה לאמו, דכתיב משלי ל ב פי בער אנכי מאיש ול איבינת אדם לי זההוא משא כמי, כי בער אנכי מאיש, מנה דכתיב בראשית ט ויחל נח איש האדמה [אמר נח קודם אדם הראשון, מפני שמנח היה הלימוד יותר בולט], ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון שנכשל ציין, ואני שמימי יותר מהן:

[שנינו במשנתנו] אבל בחבורת מצוה: אמר רבי אבהו, אינו חייב, עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין רקיס [מלשון אילן סרק], שירגילוהו בך, אבל אם יש בחבורה אדם הגון, כפי האי גוונא לא ממשיך ואינו נעשה בן סורר ומורה, ובחבורה דלאו מצוה קאמר,

והאנן תנן, אבל בחבורת מצוה אינו נעשה בן סורר ומורה, טעמא דמצוה, הא לאו מצוה, אע"ג דלאו כולה סריקין?

הא קמ"ל ממיתין [דאכל בחבורת מצוה] דאע"ג דכולה סריקין, כיון דבמצוה קא עסיק לא מימשיך כיון דאיתכור השמא למצוה פטור, ולעולם דינו דבן סורר ומורה, אינו אלא בחבורת סריקין:

[שנינו במשנתנו] אבל בעיבור החודש דמפרש לקמן, שהן נקצין עשרה או יותר ועולין בעליה, ואין אסיפה זו אלא לפרסם הדבר שעבדוהו, ולא לעיין, דהא אין עולין אלא לאור עיבורו, דהיינו ליל מוצאי שלשים, וכבר מעובר הוא, דהא לא קדשו היום את החדש, וקדוש אין שם ביום מתרת, דהיינו יוס שלשים ואחד, למנות על כך, כדאמרין [ראש השנה כד]. שלא בזמנו אין מקדישין אותו, ועוד דאי

אבני חן על מסכת סנהדרין

תהי בסוכאי יין בזוללי בשר למו,

ואומר משלי בג בא פִּי־סוֹ בֵּא צַח קַח קַח קַח חַיִּי, להכי אחייה להכא
וְזוֹ לֵל יוֹרֵשׁ סוֹפוֹ לְהִיּוֹת עֵינִי וּמִצָּקָה לְמוֹדוֹ וְאִינוּ מוֹצֵא, וְקָרְעִים
תִּלְבִּישׁ נֹמָה נֹמָה שֶׁאֵדָם מִתְגַּרֵּה צֶה תִּלְבִּישׁ קָרְעִים, כְּלוּמָר סוֹף כָּל צַעַל
הַנָּאֻת לִצַּח לִידֵי עֵינֹת,

אמר ר' זירא, כל הישן בבית המדרש, תורתו נעשית לו
קרעים קרעים משכח למודו ואינו זכר אלא בסירוגין, שנאמר וקרעים
תלביש נומה:

[ובן אלו שבאים לשיעור ללמוד הדרך, כל יום שחפר להם, הוא בנקרע וחסר],

מתני': גב משל אביו ואכל ברשות אביו, משל אחרים
ואכל ברשות אחרים ואפילו לא אכלן ברשות צעלים עממן, וטעמא מפרש
בגמרא, משל אחרים, ואכל ברשות אביו, אינו נעשה בן
סורר ומורה,

עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים,

רבי יוסי בר' יהודה אומר, עד שיגנוב משל אביו [וגם]
ומשל אמו:

גמ': גב משל אביו ואכל ברשות אביו, אע"ג דשכיח ליה,
בעית מתפסד מאזניו שלא יצין, הלכך לא ממשיך,

משל אחרים ואכל ברשות אחרים, אע"ג דלא בעית לא
שכיח ליה,

וכל שכן משל אחרים ואכל ברשות אביו, דלא שכיח ליה
ובעית,

עד שיגנוב משל אביו דשכיח ליה לגנוב תמיד ויאכל ברשות
אחרים, דשכיח ליה, ולא בעית שלא יראהו אביו, וכי האי גוונא
ממשיך:

[שנינו במשנתנו] רבי יוסי בר' יהודה אומר עד שיגנוב משל
אביו ומשל אמו: אמו מנא לה, מה שקנתה אשה קנה
בעלה?

אמר רבי יוסי בר' חנינא, מסעודה המוכנת לאביו ולאמו,

והאמר רבי חנן בר מולדה, אמר רב הונא, אינו חייב עד
שיקנה בשר בזול, ויאכל יין בזול וישתה אלס גגז בשר ויין
עממן לא?

כי תנן נמי מתני', להשלים שאפילו אכל תרטימר בשר, חסר חזית
מזהמה טהורה, והשלימה לתרטימר מבשר עופות טמאים פטור, משום דאינו
שומע בקולו של מקום, דכוותה צטוורים מייחייב:

[שנינו במשנתנו] אבל דבר שהוא מצוה ודבר עבירה: דבר
מצוה לאיתוי תנחומי אבלים דאף על גז דתקנתא דרבנן צעלמא הוא,
דאי מרישא, הוה אמינא מצורת מנא, היינו כהנים שאוכלין קדשים או פסחים,

דבר עבירה, תענית ציבור אף על גז דלא עבר אלא אדרבנן [מ"מ אינו
שומע לקולנו, שהרי מצוה לשמוע דברי חכמים, כדכתיב ע"פ התורה אשר
יורוך. ראה מהר"ץ חיות], וטעמא מאי מפטר אדער עבירה?

אמר קרא דברים כא איננו שומע בקולנו מיעוטא הוא, בקולנו,
ולא בקולו של מקום ולאפוקי האי, דאף בקולו של מקום אינו שומע:

[שנינו במשנתנו] אבל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל
משקה ולא שתה יין וכו': אבל כל מאכל, ולא אכל בשר,
לאיתויי דבילה # [הגם שלפעמים נקרא דבילה, תאנים שנדרסין, כאן
פירושה תאנה יחידה] קעילית מאזמו מקום, ואף על גז דמשכח לא מייחייב
עליה דלא ממשיך # [דמאן יימר שצריך לאכול בשר, שמה גם אם אוכל דבילה
קלעית שהיא משכרת יהיה מאכל המושך addictive, שהרי העיקר הוא
שמבקש לימודו ואינו מוצא, ולכן אומר דלא ממושיך], שתה כל משקה,
ולא שתה יין, לאיתויי דבש וחלב,

[אבל באמרי צבי כתב שצריך לחלק הרש"י שברבילה הטעם משום דשבעה
כדאמרינן בבבכות י"י, ודברי הרש"י ואף על גב וכו', קאי על לאיתויי דבש וחלב,
אבל לפי פשוטו קשה מה הראיה שמביא מהא דתניא אכל דבילה וכו']

[כ. ד"ם] דתניא, אבל דבילה קעילית, ושתה דבש וחלב
ונכנס למקדש

דף ע"א ע"א

[חייב] [לוקה] חייב משום ויין ושכר אל תשת וגו' ונכסן עסקינן [פי' הרי
שדברים אלו משכרין]:

[שנינו במשנתנו] אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר
וישתה יין: תנו רבנן, אבל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה
כל משקה ולא שתה יין, אינו נעשה בן סורר ומורה, עד
שיאכל בשר וישתה יין, שנאמר זולל וסובא,

ואע"פ שאין ראייה לדבר, זכר לדבר, שנאמר משלי כג אל

אבני חן על מסכת סנהדרין

להיות, ולמה נכתב דרוש וקבל שכר,

אמר ר' יונתן, אני ראיתי וישבתי על קברו [ע"י ש"ע י"ד רס"י שסד. גליון הש"ס, ושם כתב קבר של בנין אסור בהנאה, ובאמרי צבי מפרש וישבתי ונתעבתי],

כמאן אולא הא דתניא, עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות, ולמה נכתבה דרוש וקבל שכר, כמאן כר' אליעזר,

דתניא רבי אליעזר אומר, כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת וכל שכן אחד מן המומשין, או ספר מכל הנציצים, שאזכרת השם כמוזה שם, ולא קרינא זיה את כל שללה ושרפת אינה נעשית עיר הנדחת [בא וראה כמה גדול כח שמירת המזוזה וכו'. הבונה בע"י],

מאי טעמא אמר קרא דברים יג ואת כל שללה תקבוצ אל תוך רחבה ושרפת באש, וכיון דאי איכא מזוזה לא אפשר דכתיב דברים יב לא תעשון כן לה' אלהיכם נמר ואצדמס את שמם כמדי,

[וקשה מאי לא אתי עשה דהכה תכה את יושבי העיר ואת כל שללה תקבוצ ושרפת באש ודחי לא תעשה דלא תעשון כן לה' אלהיכם. וצ"ע. תורת חיים, וראה עין יוסף],

אמר רבי יונתן אני ראיתי וישבתי על תילה,

כמאן אולא הא דתניא, בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב, דרוש וקבל שכר, כמאן כר' אלעזר בר' שמעון,

דתנן, ר' אלעזר ברבי שמעון אומר, לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשתי גריסין גרים זה שיעור נגעים על שתי אבנים, ושתי גריסין על שתי אבנים דכמיז (ויקרא יד) ושללו את האבנים תרמי משמע, וזכל אחת שיעור נגע בשתי כתלים בקרן זוית ואותן שתי אבנים יהיו בקרן זוית, אחד זכותל זה ואחד זכותל זה, והנגע משוך בשמיהן ארכו שני גריסין ורחבו כגריס, שיהא ככל אצן כגריס על גריס, ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס,

מאי טעמא דר' אלעזר ברבי שמעון דצעי קרן זוית? כתיב קיר ומלאיהן שפל מן הקיר (שם ויקרא י"ד) וכתיב קירות, איזהו קיר שהוא בקירות, הוי אומר זה קרן זוית,

תניא, אמר רבי אליעזר בר' צדוק, מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא מורע מזרע מתרגמין סגירתא, שנותן משם בית המנוגע,

אלא אימא, מדמי סעודה המוכנת שהיו מעות מוכנים לקנות מהם סעודה לאביו ולאמו לאציו ולאמו, דכיון דלכך מודמנו משל אמו קרינן בה, דאיהי נמי שייכא בהם מדינא דנעלה חייב במזונותיה,

איבעית אימא, דאקני לה אחר, ואמר לה על מנת שאין לבעליך רשות בהן דאי לא אמר לה הכי, זכה בהן בעל, דלא עדיף ממזניא:

מהני: היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה, אביו אינו רוצה ואמו רוצה, אינו נעשה בן סורר ומורה, עד שיהו שניהם רוצין [שנאמר ותפשו בו אביו ואמו. הרמב"ם סוף הלכות ממרים. תו"ט], רבי יהודה אומר, אם לא היתה אמו ראויה לאביו, אינו נעשה בן סורר ומורה:

נמי: מאי אינה ראויה, אילימא חייבי כריתות שהיתה אמו על אציו ככרת כגון אחוה דלאו נח קדושין, וחייבי מיתות ב"ד, סוף סוף אבונה אבונה (גינהו) [הוא. ד"ס], ואמיה אמיה (גינהו) [ניהו. ד"ס] דהא בקרא לא כחוב אישות באלו אלא אציו?

אלא בשוה לאביו קאמר,

תניא נמי הכי, רבי יהודה אומר, אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה וטעמא מפרש (לקמן) [לקמיה?], אינו נעשה בן סורר ומורה, מאי טעמא דאמר קרא איננו שומע בקולנו חד קול משמע, מדלא כחוב בקולותינו או בקולנו צו"ד, [ועי"ל דקולנו מיותר דה"ל למיכתב איננו שומע לנו, בקולנו ל"ל, אלא להראות דקול בעינן שוה. עיין יעקב, ועי"ש]

מדקול בעינן שוין, מראה וקומה נמי בעינן שוין,

[וכן מצינו ביזמא סב. שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שניהן שוין במראה ובקומה וברמים ובלקחתן כאחד. ע"פ תו"ט],

כמאן אולא, הא דתניא בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות [אמר הלשון ולא "עתיד" להיות, שגם לעתיד לבא לא יהיה, וכן בעיר הנדחת. עיין יעקב], ולמה נכתב דרוש וקבל שכר, כמאן כרבי יהודה,

[אם לא היה אמו שוה לאביו בקול, שמעתי בשם גדול אחד משום דסימני סרים ואילונית אם האיש קולו כאשה או להיפך, לכך לא היה ולא עתיד להיות, כיון שע"כ א' מהם עקר. עיין יעקב, וכ"ה בהגהות הב"ח]

איבעית אימא ר' שמעון היא, דתניא אמר רבי שמעון, וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר, ושתה חצי לוג יין האיטלקי, אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו, אלא לא היה ולא עתיד

אבני חן על מסכת סנהדרין

דמלקות בפני שלשה צפרקא קמא (לעיל י.).

מלקות בבן סורר ומורה היכא כתיבא? כדר' אבהו צכמזות (מו, א) גבי מוילא שם רע, מנא לן דלקי, דכתיב ולקחו זקני העיר את האיש ויסרו אותו דאמר ר' אבהו, למורנו דברים כב ויסרו דמוילא שם רע מוילא אותו דבן סורר ומורה ויסרו דברים כב ויסרו דמוילא שם רע סורר ומורה למדנו מזן דכתיב שם אס בן דברים כב ויסרו דמוילא שם רע דכתיב (כה) והיה אס בן הכות הרשע:

[שנינו במשנתנו] חזר וקלקל גידון בכ"ג [ואינו נסקל, עד שיהיו שם שלשה הראשונים] [שדנחו למלקות], שנאמר בננו זה, זהו שלקה בפניכם [וכו']: האי מבעי ליה זה ולא סומין?

אם כן דלחך מלמא לחודא אחא ולא למעוטי סומין לכתוב בננו הוא סורר ומורה, ומשמע הוא שלקה בפניכם, ומדכתיב זה שמראין באצבעו עליו ולא סומין מאי בננו זה, שמע מינה תרתי:

מתני': ברח [הבן סורר ומורה] עד שלא נגמר דינו, ואחר כך הקיף זקן התחתון, פטור דמו לא דיינין ליה, כיון דאילו עבד השמא לאו בר קטלא הוא,

ואם משנגמר דינו ברח משעת גמר דין הוי כגזר קטילא, ושוב אין לנו לחפש בזכותו ולהילי ולחפשי בוכותו ולהצילו, וצ"ע דתנן לעיל מב: אחד עומד על פתח בית דין, והסודרין בידו, וסבסב רחוק ממנו כדי שיהא רואהו וכו', שאנו מחפשיין בוכותו גם לאחר שנגמר דינו?

גמ': אמר ר' חנינא, בן נח שבירך את השם, ואחר כך נתגיייר, פטור, הואיל ונשתנה דינו דאילו מעיקרא נידון בעד אחד וצדיין אחד וכלל המראה, ואילו עבד השמא צדיין המראה, וסנהדרין של עשרים ושלשה, ועדים [ונשתנית] מיתתו דכל מיתת בני נח סייף, ואילו עבד השמא צדו למדייניה צסקילה והוא לא איחייב צהא מיתה הלכך פטור,

נימא מסייעא ליה, ברח עד שלא נגמר דינו, ואח"כ הקיף זקן התחתון, פטור, מאי טעמא, לאו משום דאמרין הואיל ואישתני אישתני?

לא, שאני הכא דאי עבד השמא לאו בר קטלא הוא אצל הכא אילו עבד השמא בר קטלא הוה אף על גב דנשתנה דינו ומיתתו לא מיפטר ודיינין ליה צדינא דהשמא,

ת"ש מסיפא מיוצמא, אם משנגמר דינו ברח, ואחר כך הקיף

אמר רבי שמעון איש כפר עכו, פעם אחת הלכתי לגליל, וראיתי מקום שמציינין אותו שלא יאהילו עליו, דאבן מנוגעת מטמא צאהל, דמזורע הוקש למת אל נא תהי כמת ואמרו אבנים מנוגעות פינו לשם:

מתני': היה אחד מהם [אביו או אמו] גידם ידו קטועה, או חוגר [שאני יכול להלך, שאם יכול להלך קצת הא יכולים להוציאן], או אלם, או סומא, או חרש, אינו נעשה בן סורר ומורה,

שנאמר דברים כא ותפשו בו אביו ואמו, ולא גרמין, והוציאו אותו, ולא חגריין, ואמרו, ולא אלמין, בננו זה, ולא סומין משמע שרואים אותו, איננו שומע בקולנו, ולא חרשין [משמע שגם אם הבן חרש, אין נעשה בן סו"מ] אין יודעין אס קבל דכריהס אס לאו, שאס אמר להס איני מקבל, אין שומעין לו, ואף על פי שרואין שאין מקיים מצותן, מיהו אינו שומע בקולנו כתיב ואיכא להפוכי צוכותיה ולמדנש דנשעת הקול קאמרי דלא שמע, דהאי קרא יתירא הוא כוליה כדאמר בגמרא,

מתרין בו בפני שלשה לאו משום המראה גמורה כשאר עצירות שאין לוקין אלא בהמראה, דהא המראה עדים צעי, ועוד זו ספק המראה הוא, אס עובר הוא אס לאו, שלא מיד בפנייהס הוא עובר אלא צסתר ולאחר זמן הוא עושה, אלא מוכיחין אותו, דצעיין ויסרו אותו שלא ירגיל, ואס לא שמע מלקין אותו צצית דין, ויליף לה מויסרו אותו, ומלקין אותו,

חזר וקלקל, גידון [נסקל] בעשרים ושלשה, ואינו נסקל, עד שיהיו שם שלשה הראשונים [שדנחו למלקות], שנאמר בננו זה, זהו שלקה בפניכם [ויכולים לצרפם לכ"ג? וכי יש בזה משום אין עד נעשה דייין?]:

גמ': שמעת מינה בעינן קרא כדכתיב וסייעמא דשמואל צפרק נגמר הדין (לעיל מה:)? שאני הכא

דף ע"א ע"ב

דכוליה קרא יתירא הוא דמצי למכתב והוצאתם אותו אל שער העיר ההוא וסקלתם:

[שנינו במשנתנו] ומתריין בפני שלשה: למה לי [בשלשה], בתרי סגיא?

אמר אבבי הכי קאמר, מתרין בו בפני שנים דצעיין עדים שהוכיחוהו ועבר, שאין אציו ואמו נאמנין עליו להרגו דכתיב (דברים יז) על פי שנים עדים יומת המת ומלקין אותו בפני שלשה כלומר יציאוהו צפמי שלשה דיינין, והדיינין יחייבוהו מלקות, וילקוהו שליט צית דין, כשאר הלוקין

אבני חן על מסכת סנהדרין

זקן התחתון חייב אלמא אף על גב דאשמי לא אפטר?

נגמר דינו קאמרת, נגמר דינו גברא קטילא הוא,

תא שמע, בן נח שהכה הרג את חבריו [גוי] דהוי [פי' דעונשו] כסיף, וכן ובא על אשת חבריו [גוי], ונתגייר, פטור משום דאילו עבד השמא לאו בר קטלא הוא [על גוי],

עשה בן זכיונו בגוימו בישראל כגון שהרג את ישראל, או צא על אשת אש ישראל ונתגייר חייב דאי עבד השמא בר קטלא הוא, ואף על גב דנשמה דינו לדון בעדה ועדים והתראה, אי הוה עבד השמא מיתמו לא אשמי, דרולא נמי השמא כסיף, ואמאי, נימא הואיל ואישתני אישתני?

דינו ומיתתו בעינן, והאי דינו אישתני, מיתתו לא אישתני,

בשלמא רוצח מעיקרא סיף והשתא סיף, אלא אשת איש מעיקרא סיף והשתא חנק?

בנערה המאורסה דאידי ואידי בסקילה אס לא נתגייר נמי נדון בסקילה כדאמרין נמי בפרקין דלעיל (ז.ז.), צא על ערות ישראל, שאין להם לכן נח, נדון בדיני ישראל, ואוקימנא בנערה המאורסה, דלדידהו לית להו, ודיינין להו בדינא דידן,

והא עשה בן בישראל, דומיא דאשת חבריו קתני אלמא בישראל בעולם בעל עסקינן, דאילו באשת חבריו ליכא נערה המאורסה כדאמרין בעולם בעל יש להן, נערה המאורסה אין להם?

אלא קלה בחמורה, מישך שייכא כלומר לעולם באשת אש, ודקא קשיא לך אמאי חייב, הרי נשמה דינו ומיתמוז אין כאן שינוי מיתה, דיש בכלל מיתה חמורה מיתה קלה, וכיון דמעיקרא הוי סיף דחמירא, והשתא מיתת חנק קלה, בכלל מיתה זו הוי, ויותר היה ראוי לו ממחלה [בגיותו שהיה מבויתן אותו בסוף], אבל ברוב השם מעיקרא הוי סיף קל, והשתא סקילה דחמירא,

הניחא לרבנן דאמרי סיף חמור, אלא לרבי שמעון דאמר חנק חמור מאי איכא למימר הרי נשמה מיתמו, דמיתה חמורה זו לא היה ראוי?

רבי שמעון סבר לה כתנא דבי מנשה, דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא חנק,

בשלמא אשת איש מעיקרא חנק והשתא חנק, אלא רוצח מעיקרא חנק והשתא סיף [ומדבר כאן אליבא דר"ש, וסיף קלה מוחנק]? קלה בחמורה [סיף בחנק] מישך שייכא,

לימא מסייעא ליה לרי' חנינא [דאמר מברך את ה' פטור], דאמר בדינא דהשמא צעי למדייניה, סרחה נערה המאורסה בימי נערו, שהיא בסקילה ואחר כך בגרה ולנסוף בגרה משעמדה צדין, תידון בחנק בדינא דהשמא,

בסקילה מ"ט לא ממדנה לאו משום דהואיל ואישתני אישתני משום דכיון דאשמי גופה אשמי קטלא [בחנק], ונהי דלגמרי לא מיפטרא, משום דקלה בחמורה מישך שייכא [דחנק קל מסקילה], וכ"ש הכא [בברכת ה'] דאישתני לגמרי צין בדינו צין במיתמו, וכיון דלא מחייב צה מיתה פטור לגמרי?

האמר ליה רבי יוחנן לתנא, [סרחה ואח"כ בגרה] תני תידון בסקילה דמעיקרא אף על גב דאשמי גופה, לא אשמי קטלא, הכא נמי בדייניה דמעיקרא במיתמו הקלה:

מתני': בן סורר ומורה נידון על שם סופו, ימות זכאי ואל ימות חייב,

שמיתתן של רשעים הנאה להן [הנייה להם] שאין מוסיפין לחטוא והנאה לעולם ששקטה כל הארץ, לצדיקים רע להן שהיו מוסיפין זכויות ורע לעולם שהיו מגינין על דורם, ומוסיפין את הדורות,

יין ושינה לרשעים הנאה להן והנאה לעולם כל זמן ששומין וישנין אין חוטאין ואינן מריעין לבדיהם, ולצדיקים רע להן שאין עוסקין בחמורה ורע לעולם שהחמורה שהן עוסקין בה מגינה על הדור, וכשהן מתבטלין פורענות צא לעולם,

פיזור לרשעים שנפרדין זה מזה, ואין יכולין להועץ עצה רעה, ולסייע זה את זה הנאה להן והנאה לעולם, ולצדיקים רע להן ורע לעולם,

כנום לרשעים, רע להן ורע לעולם, ולצדיקים הנאה להן והנאה לעולם,

שקט לרשעים, רע להן ורע לעולם, לצדיקים הנאה להן והנאה לעולם:

דף ע"ב ע"א

תניא רבי יוסי הגלילי אומר, וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר, ושתה חצי לוג יין האיטלקי, אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל,

אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מוגמר מכלה נכסי אביו, ומבקש למודו מה שהרגל צנח ויין ואינו

אבני חן על מסכת סנהדרין

הזה, שבעל הבית עומד על ממונו להצילו,

והאי הגג מימר אמר, אי אזילנא [אם אלך אל ביתו לגנוב] קאי לאפאי, ולא שביק לי, ואי קאי לאפאי קטילנא ליה ואמרה לך תורה אין לו דמים, והתורה אמרה ומלמדתך מאחר שהוא צא להרגך, אם בא להורגך השכם אתה להורגו,

אמר רב, הבא במחתרת חסר את הבית ממנו ונטל כלים ויצא, פטור מלהחזירם אף על פי שהם קיימין, מאי טעמא, בדמים קננהו דמי נפשו קנאן, הואיל ונתחייב מיתה בלקיחתם,

אמר רבא, מסתברא מילתיה דרב דפטור בשיביר בששצר צין עכשיו צין לאחר זמן דליתנהו [שאין הכלים בעולם] ומשלומין מדידה לא מצינן לחיוביה, במקום מיתה [בין שהיה בעה"ב יכול להרגו],

אבל נטל לא מסתברא בזה מילתא דרב, דפטור זה, דכיון דקיימין הן [הכלים], כל היכא דאיתנהו, דמרייהו נינהו, ואין זה חייב בתשלומין, דפקדון בעלמא נינהו גביה,

והאלהים שופה אמר רב דפטור אפילו נטל ואפילו איתנהו,

וטעמא מהכא דהא [באופן ש] יש לו דמים כגון אב על הכן, דמודה בהו רב דלא קנה וחיוב להחזיר אחרי כן, אמרינן ונאנסו חייב דאפילו נאנסו מיניה משבחו לרשותו חייב להחזיר דמיהו, אלמא ברשותיה קיימי לא אמרינן פקדון הוה גביה ואצדו לבעלים, אלא אמרינן ברשותו הן ואצדו לו,

הבא נמי הכא נמי לענין אין לו דמים, אף על פי דאיתנהו, אמרינן לאו פקדון נינהו אלא ברשותיה ובאחריותו קיימי וכי גבו להו די דינא מיניה, יש כאן תשלומין עם חיוב מיתה כאילו גובין משאר נכסים,

ולא היא מסקנא דמילתא דרבא הוא, ולא היא לא מסתברא טעמא דרב בזה, דאף על גב דהיכא דיש לו דמים חייבין באחריותו, לאו קנין הן לו להיות כשאר נכסיו, ד כי אוקמינא רחמנא ברשותיה וחיוב את הגולגין לשלם, הני מילי לענין אונסין שלומי, דלא מצי למימר ליה נאנסו, דאשכחן בשומרינן דחייבן הכמוז לישבע אם לא שלח יד במלאכת רעהו, הא שלח אף על גב דטעין מת או נשבר, דהיינו אונס חייב, דנעשה עליה גולגין בשליחות יד,

אבל לענין מקנא, ברשותיה דמרייהו קיימי אם קיימין הן אצלו, והוא היה צא לעבדו ולומר דמים אני מחזיר לך, לא קני ומהדר להו בעימיהו, דכתיב (ויקרא ה) והשיב את הגזילה, והאי דכי נאנסו מחזיר דמים, ולא מצי אמר ליה נאנסו ומיפטור,

מירי דהוה אשואל משום דלא גרע גולגין משואל, דמשום דכל הנאה שלו אוקמינהו רחמנא ברשותו לשלומי אם נאנס, דכל כמה דקיימא הדרא בעינא, הא נמי כל הנאה שלו ומיחייב לשלומי,

מוצא, ויוצא לפרשת דרכים, ומלסטם את הבריות, אמרה תורה [מוטב. ע"י] ימות זכאי ואל ימות חייב,

שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים רע להם ורע לעולם,

שינה ויין לרשעים, הנאה להם והנאה לעולם, לצדיקים רע להם ורע לעולם,

שקט לרשעים, רע להם ורע לעולם, ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצוות [כלומר ולא שיהיו שקטים גם מטרת תורה ומצוות. תוי"ט],

פיוזר לרשעים, הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים רע להם ורע לעולם:

מהני: הבא במחתרת שאמרה תורה יהרג [תנו רבנן, מחתרת אין לי אלא מחתרת גנו חצירו וקרפיפו מנין, ת"ל ימוצא הגנב מ"מ, אם כן מה ת"ל מחתרת מפני שרוב גנבים מצויין במחתרת. גמ' להלן ע"ב] גידון על שם סופו דהא לא קטל, ומי[ן]קטיל, משום דסופו להרוג בעל הבית כשיעמוד כנגדו להציל ממנו,

היה בא במחתרת, ושבר את החבית, אם יש לו [לגנוב] דמים אם אינו ראוי ליהרג, כגון אב על הכן, דמיא לקמן דאין הכן רשאי להרוג את אביו הלא עליו במחתרת, משום דרשמי האב על הכן, ולא צא על עסקי נפשות, ואי הוה קאי צריה לאפיה להציל ממנו, אין צדעתו של אביו להורגו, חייב לשלם המצית כשאר מיק,

אם אין לו [לגנוב] דמים כגון שאר כל האדם, שניתן רשות לבעל הבית להורגו פטור מלשלם, דחיוז מיתה וחיוז תשלומין צאין כאחד,

ואף על פי שניצל [שלא הרגו הבעל הבית], פטור מן התשלומין, דקיימא לן (כתובות לה, א) חייבי מיתות שוגגין, * כגון שלא התרו בהן, אין משלמין ממון שעם המיתה, אף על פי שאין נהרגין, *לא הבגתי דברי רש"י שכתב "כגון שלא התרו בהן" דמושמע שסתם אם עבר עבירה בשוגג שדינה במיתה אינו פוטר אותו ממון, ואלא אם עשהא במזיד אלא שלא התרו בו אז פטור מממון? ואולי יש לגרום שוגגין או צמוד ולא התרו בהן. רצ"ע],

[ובתוי"ט הקשה שהדין דקם ליה בדרבה מיניה הוא דוקא בחייבי מיתות ב"ד? ותיירץ שאינו מוציא רק מיתה בידו שמים, אבל זה הרשות נתונה לאדם להמיתו. עיי"ש]:

נמי: אמר רבא, מאי טעמא דמחתרת שאמרה תורה אין לו דמים, כלומר, הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה, ומותר להורגו חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו שהוא שואר נטול ושותק, הלכך יודע הגנב

אבני חן על מסכת סנהדרין

עמך שצריך לך שלהרנג צא אס מעמוד כנגדו, הרגהו, ואם לאו אזל
מספק אל תהרגהו,

תניא אידך, אם זרחה השמש עליו, דמים לו, וכי השמש
עליו בלבד זרחה, אלא אם ברור לך כשמש שיש לו שלום
עמך, אל תהרגהו, ואם לאו הרגהו, קשיא סתמא
אסתמא?

לא קשיא

דף ע"ב ע"ב

כאן באב הבא על הבן במחמת, מספק אל יהרגהו בנו, דודאי רחמי האב
על בנו ואפילו הוא מזיל ממנו לא יהרגהו, הלכך דמים לו עד שידע לך כשמש
שהוא אסור עליך ושונאך, כאן בבן על האב וכל שכן אינש דעלמא הרגהו
מספק, דודאי אדעתא דהכי אתא, דאי קיימת ליה לאפיה קטיל לך, עד שידע לך
כשמש שהוא רחמי עליך כאב על הבן,

אמר רב, כל דאתי עלאי [כל אדם שיבא עלי] במחותרתא,
קטילנא ליה, לבר מרב חנינא בר שילא, מאי מעמא,
אלימא משום דצדיק הוא, הא קאתי במחותרתא, אלא
משום דקים לי בנוויה, דמרחם עלי, כרחם אב על הבן,

תנו רבנן, שמות כב דמים לו [ולא כתב דם] [פי' חייב אם הרג את הגנב]
לשון רבים הוא [לרבות שני זמנים חול ושבת], להכי אתא לומר לך ד בין
בחול בין בשבת אסור לכן להרוג את אביו במחמת, שהרי לא צא על עסקי
נפשות,

אם בְּמִחְתֶּרֶת יִמָּצָא הַגֵּנֵב וְהָקָה וְנָתַן אֵין לוֹ דְּמָיִם [וגם על שאר בני אדם,
שאין לו דמים אם הורגם, כתב דמים] לשון רבים דכתיב גבי אינש דעלמא, להכי
אתא, לומר לך בין בחול בין בשבת אין לו דמים לא בחול ולא בשבת
והרגהו,

בשלמא אין לו דמים [שמותר להרוג את הגנב], בין בחול בין
בשבת, איצטריך, סלקא דעתך אמינא מידי דהוה אהורגי
בית דין, דבשבת לא קטלינן כדאמרין בפרק אחד דיני ממונות (לעיל
לה): מלא מצערו אש בכל מושבותיכם קמ"ל דקטלינן משום פקוח נפש
דהאך,

אלא דמים לו [שאסור להרוג את הגנב], בין בחול בין בשבת,
השתא בחול לא קטלינן ליה, בשבת מבעיא?

אמר רב ששת, לא נצרכא אלא לפקח עליו את הגל אס
כשהיה חומר, נפל עליו (את) הגל, מפקחין עליו היכא דלא צא על עסקי נפשות,
אזל אס צא על עסקי נפשות, כיון דניחן להרוג בלא התראה, גברא קטילא הוא

תנו, בא במחותרת ושיבר את החבית, יש לו דמים חייב,
אין לו דמים פטור, טעמא דשיבר, דכי אין לו דמים פטור,
הא נטל לא [וקשיא לרב]?
הוא הדין דאפילו נטל נמי, והא דקא תני שבר את החבית
קמ"ל, דכי יש לו דמים, אע"ג דשיבר נמי חייב,

פשיטא מוזק הוא? הא קמ"ל דאפילו שלא בכוונה,

מאי קמ"ל אדם מועד לעולם אפילו שלא בכוונה תנינא, אדם
מועד לעולם בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון?
קשיא קשיא ממניחין, לתרוצה אליבא דרב,
ומכל מקום מיוצא לא הו, דלאו צדיקא קמני לה נטל חייב, ואיכא לשנויי דדוחקא
כדנשני דמשום רשא נקט שבר, והיינו דאיכא בין קושיא למיוצא,

[וראה רא"ש ברכות פרק ד' סימן ב' בשם רב האי גאון אע"פ שנשאר בקושיא
כיון דלא קאמר תיובתא לאו משבשתא היא. וראה בב"ב נב: ברשב"ם ד"ה
קשיא דעת ר"ח ודעת הרשב"ם עיי"ש],

מתיב רב ביבי בר אבבי לרבא פריך, דאמר נטל, דליתנהו חייב, הגונב
כיס בשבת חייב שהגזיחו וקנאו צהגצה חייב להחזיר, ואף על גב שהוציאו
אחר כך לרשות הרבים ונתחייב צהוצאמו מיתה, שהרי נתחייב בגניבה,
קודם שיבא לידי איסור שבת וצטיל חיוצ מיתה הצא עליו לאחר מכן
אינו נפטור מן התשלומין,

היה מגרר ויוצא שלא הגזיחו ולא קנאו בתוך הבית אכל כשיצא לרשות
הרבים קנאו בשנוי רשות שהוציאו מרשות הבתים, וזיכר ידו למטה משלשה
וקבלה בידו, דידו חסובה לו כהרבעה על ארבעה, והרי הוא לו כחזרו, ואף על פי
שאין כאן הגזעה, והכי מוקים לה כמחצית פטור חלמא אף על פי שהקים
והמעט קיימין אמרינן דדמי קננהו, ולא מפקין ליה מיניה שהרי איסור
גנבה ואיסור סקילה באין כאחד ומיוצא דרבא דאמר נטל לא?

והלכתא הא דקמני פטור כגון דשדנהו בנהרא דליתנהו,

רבא איגנבו ליה דיכרי אילס במחותרתא, אהררינהו ניהליה
הגנבים ולא קבלינהו, אמר הואיל ונפק מפומיה דרב,

ת"ר, שמות כב א אם בְּמִחְתֶּרֶת יִמָּצָא הַגֵּנֵב וְהָקָה וְנָתַן אֵין לוֹ דְּמָיִם: ב
אם זֶרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שְׁלֹם יְשָׁלֵם אִם-אֵין לוֹ וְנִמְכָּר
בְּגֻבְתּוֹ, אין לו דמים וסמין ליה אס זרחה השמש, ודרשין סמוכין, וכי
השמש עליו בלבד זרחה, אלא אימתי מותר להורגו בזמן שהשמש
זרחה עליו, כלומר אם ברור לך הדבר כשמש, שאין לו שלום

אבני חן על מסכת סנהדרין

משעמ (סמירה) [סמירה],

אבל נכנס לתוכו וגו' דרך הפתח אינו הורגו, עד שיתרו בו צעדים, חזי דקאימנא
באפך וקטילנא לך, וזה יקבל עליו התראה ויאמר יודע אני, ועל מנת כן אני עושה
שאת תעמוד לנגדי אהרוב אותך,

אבל בלא התראה לא, דלילמא לאו אדעתא דנפשות קא אתי, אלא דאשכח פתחא
להדיא, ועל אדעתא דאי קאי באפאי ליפוק,

אמר רב הונא, קטן הרודף את קטן אחר להרגו ניתן להצילו
בנפשו כדילפינן לקמן (עג, ח) רוצח נתן להצילו בנפשו, והאי אף על גב דקטן
הוא ולא בר קבילי התראה הוא, לגבי דריפא דינו כגדול, קסבר רב הונא
רודף אינו צריך התראה לענין להצילו בנפשו, דלא ניתנה התראה אלא
לענין בית דין דלא מצי למקטליה אם הרג בלא התראה, לא שנא גדול ולא
שנא קטן,

איתיביה, רב חסדא לרב הונא, יצא ראשו וצא המקשה לילד
ומסוכנת, וקמני רישא החיה פושטת ידה ומותכתו ומוציאתו לאזריים, דכל זמן
שלא יצא לאור העולם, לאו נפש הוא וניתן להורגו ולהצילו את אמו,
אבל יצא ראשו אין נוגעין בו לפי להורגו, דהוה ליה כילוד שאין דוחין
נפש מפני נפש,

ואם תאמר מעשה דשבע בן בכרי (שמואל ב, כ), הנה ראשו מושלך אליך דדחו
נפש מפני נפש? התם משום דאפילו לא מסרוהו לו, היה נהרג בעיר כשיתפשנה
יוצא והן נהרגין עמו,

אבל אם היה הוא ניזול אף על פי שהן נהרגין, לא היו רשאים למסרו כדי להציל
עצמן,

אי נמי משום דמורד במלכות הוה, והכי מפרש לה בתוספתא (דמורה)
[דמורמות פ"ו],

ואמאי רודף הוא?

שאני התם דמשמאי קא רדפי לה לאמיה,

נימא מסייעא ליה, רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו,
אומר לו ראה שישאל הוא וכן ברית הוא, והתורה אמרה
בראשית ט שופך דם האדם באדם דמו יושפך כל הרואה אותו,
ישפוך דמו, בשביל אותו אדם שהוא רודף, דהיינו באדם, בשביל הילת אדם הנרדף,
והא הכא דלא קמני יודע אני ועל מנת כן אני עושה, ואין כאן קבלת התראה
ואפילו הכי מסייע, אמרה תורה, הצל דמו של זה בדמו של
זה?

ההיא רבי יוסי ברבי יהודה היא דאפילו בהרובי בית דין, לא צעי
התראה אלא להבחין, הלכך חזר לא צעי התראה ולא הבחנה, ועם הארץ צעי
לאיתרוי דלא נימא שוגג הייתי, אבל קבלת התראה אפילו צעם הארץ לא צעי,
דתניא רבי יוסי בר' יהודה אומר, חבר אין צריך התראה,
לפי שלא ניתנה התראה, אלא להבחין בין שוגג למזיד,

תנו רבנן, שמות כב א אִם-בְּמִתְחַרְתָּ יִמְצָא הַגֵּבֶל וְהוֹכַחְתָּ וְנָתַתָּ אֵין לוֹ יָדָיִם
בְּכָל אָדָם וּמֹת וְיָכֹל לְהַרְגוֹ, אפילו אינו צעל הממון מותר להרגו מדלל
כמיצ והכהו, בכל מיתה שאתה יכול להמיתו,

בשלמא והוכה בכל אדם איצטריך, סד"א בעל הבית הוא
דמותר להרגו, משום דלחאי גגז הוא דקים (להו) [ליה] בגויה דצעל
הבית דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו הלכך אדעתיה דלמקטליה
אתא, אבל אחר שאר כל אדם לא שהי גגז זה לא בא אלא על עסקי נפשות
של זה, קמ"ל דכיון דעל עסקי נפשות ישראל אתא דרודף הוא וניתן להצילו
לצעל הבית בנפשו של זה, ואפילו אחר נמי,

אלא ומת, בכל מיתה שאתה יכול להמיתו כסיף כגון שהיה
מקשף או שהיה לו נהר מפסיק ואתה יכול לירות בו חץ או אבן, למה לי,
מרוצח נפקא, דתניא במדרב לה מות יומת המכה, רוצח הוא,
אין לי אלא במיתה האמורה בו, ומנין שאם אי אתה יכול
להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה רשאי להמיתו בכל
מיתה שאתה יכול להמיתו, ת"ל מות יומת מ"מ?

שאני התם דאמר קרא מות יומת,

וניגמר מיניה? משום דהוה רוצח, וגואל הדם, שני כתובין
הבאין כאחד דפרק נגמר הדין, דלא צעין צהו קרא כדכתיב, הלכך אי לא
רבייה הוה אמינא, ליצעי מיתה הכתובה בו כגון הכאה, אבל לא לחונקו, להטביעו
במים וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדיו,

תנו רבנן, שמות כב מחתרת, אין לי אלא מחתרת שחתר כותל,
גגז ועלה לו כסולס, חצירו, וקרפיפו ונכנס בו דרך הפתח שפאלו פתוח
מניין [פירוש דוקא במקום שבעל הבית מצוי שם, כדי שיהיה המעם בו משום
דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, אבל במקום שאין בעל הבית מצוי שם ודאי
זה אינו בכלל מחתרת. חדושי הר"ן],

ת"ל ימצא הגגז מדלל כמיצ אם במחתרת ימצאנו וכמיצ הגגז יתירה משמע בכל
לדין שיהא נראה לך גגז, שמות כב ימצא הגגז מ"מ, אם כן מה
ת"ל מחתרת, מפני שרוב גגזים מצויין במחתרת כלומר מניין
ורגילין לחמור,

תניא אידך, מחתרת אין לי אלא מחתרת, גגז חצירו
וקרפיפו מנין, תלמוד לומר ימצא הגגז מ"מ, א"כ מה
תלמוד לומר מחתרת, מחתרתו זו היא התראתו שאין צריך
התראה אחרת אלא הורגו מיד, דכיון דטרם ומסר נפשיה לחמור, אדעתא דהכי
אתא, דאי קאי לאפאי קטילנא ליה, ואמרה תורה כיון דרודף הוא אין צריך
התראה אלא מניין אותו בנפשו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ונקט נמי עבודה זרה, משום דלקא דעתך אמינא מימי בקל וחומר דלקמן, ושבת נמי מימי בגזירה שוה:

נב"ז: ת"ר, מניין לרודף אחר חברו להרגו שניתן להצילו בנפשו, ת"ל ויקרא יט לא תעמוד על דם רעך לא תעמוד עמך על דמו אלא הצילה,

והא [אל תעמוד על דם רעך] להכי הוא דאתא, האי מיבעי ליה לכדתניא, מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו, ת"ל לא תעמוד על דם רעך?

אין ה"נ, ואלא ניתן להצילו בנפשו מנלן? אתיא בקל וחומר מנערה המאורסה, מה נערה המאורסה שלא בא אלא לפוגמה לנייה ולזולה אמרה תורה ניתן להצילה בנפשו אמרה תורה נתנה להצילה בנפשו, כדלפינן לקמן מואין מושיע לה, רודף אחר חברו להרגו על אחת כמה וכמה,

וכי עונשין מן הדין קל וחומר?

דבי רבי תנא הקיזא הוא שהוקש רוצח לנערה המאורסה, וכל היקש וגזירה שוה המופנת הרי הוא כמפורש במקרא, ועונשין ממנו לפי שלא ניתנה למדרש מעצמו, אצל מקל וחומר שאדם דן קל וחומר מעצמו, אף על פי שלא קבלו מרבו אין עונשין ממנו, כדלפינן במכות (יד, א),

[ומפרש הדיקש] דברים כב כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, וכי מה למדנו מרצח מעתה כאן לפטור את האונס, דקאמר ליה קרא אין לנערה חטא מות, כי כאשר יקום איש, דמשמע כי היכי דהתם אונס פטור הכי נמי פטורה, הרי זה בא ללמד אלא משמע שזה בא ללמד על הנערה, ונמצא למד ונמצא שנכתב כאן ללמד הימנה, כלומר נמצא אף למד, דמשום מילי אחרני אתקוש ומרזייהו ילפי מהדדי,

מקיש רצח, לנערה המאורסה, מה נערה המאורסה ניתן להצילה מן העצירה בנפשו, אף רוצח ניתן להצילו בנפשו וכו', ואכמי ילפא נערה מרוצח שהרג ואל תעבור, דלקמן, ומיהו הכא לא אסיקנא במילתיה דרבי, דאגב גרדא אחיא,

ונערה מאורסה גופה מנלן? כדתנא דבי ר' ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל, דברים כב ומדקאמר ואין מושיע לה מכלל דנערה משועה, הא יש מושיע לה, בכל דבר שיכול להושיע,

גופא, מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו, ת"ל לא

ת"ש [בא להקשות על רב הונא, דאמר רודף אינו צריך התראה], רודף שהיה רודף אחר חברו להרגו, אמר לו ראה שישאל הוא ובן ברית הוא [ואינו מומר], והתורה אמרה שופך דם האדם, באדם דמו ישפך,

אם אמר יודע אני שהוא בן [לא מסר את עצמו למיתה], פטור [הרודף ואסור להרגו] כל כמה דלא אמר על מנת כן אני עושה שההרג עליו, כדלפינן בהיו בודקין (לעיל מא, א) יומת המת, עד שימיר עצמו למיתה ע"מ בן אני עושה חייב קא מני הכי גבי רודף, דנעי המראה, ואם לאו אין מניין אותו בנפשו?

לא צריכא, דקאי בתרי עיברי דנהרא הממרה מלד זה והרודף והגרדף מלד אחר, דלא מצי אצוליה והאי פטור ומייז דקאמר, אמיתת בית דין קאי, ולאחר שהרגו [הרודף] לנדרף,

מאי איכא [פי' להרגו לרודף אינו צריך התראה, אבל השאלה הוא אם יהרגו את הרודף הרוצח] כלומר מאי קא רמי עליהו [מה רוצים לעשות] דהנך רואין למעבד דבעי איתויי לבי דינא ומקטליה, דכמיז (דברים כג) ונערת הרע מקרבך הלך, בי דינא בעי התראה דכלאו הכי לא מקטלי ליה,

איבעית אימא, אמר לך רב הונא, אנא דאמרי כתנא דמחלתה, דאמר מחלתתו זו היא התראתו אלמא משום דמחוקין ליה רודף לא נעי המראה:

דף ע"ג ע"א

[אבות ד ב, רבי אומר אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו. יש לפרש שבמקום לראותו הקנקן חציו ריקן יש לראותו חציו מלא, וזה הפירוש אלא במה "שיש" בו],

מתני': ואלו הן שמצילין אותן מן העצירה בנפשו ניתנו ליהרג לכל אדם כדי להציל מן העצירה, ומקדאי נפקי הרודף אחר חברו להרגו, ואחר הזכר, ואחר הנערה המאורסה [כל חייבי בריתות וחייבי מיתות ב"ד מן העריות מצילין אותם בנפשם, אבל זכר אלה השלשה בלבד לפי שהם מבוארין יותר מאותן הבאין בלמוד. פירוש המשניות להרמב"ם],

אבל הרודף אחר בהמה להנעה, והמחלל את השבת, ועובר עבודת כוכבים, והרוצח לעבד עבודה זרה, ולחלל שבת, וכל שכן שאר כריתות ומיתות בית דין שאין ערויות אין מצילין אותן בנפשו [והטעם הוא] דלא ניתן להצילו בנפשו, אלא מדבר שהוא ערוה, ויש זה קלון ופגם לנדרף, כגון זכר, ונערה המאורסה,

ומיהו רוצח כהדיא כמיז ביה [שהורג את הרודף], והאי דנקט בהמה משום דדמיא לעריות,

אבני חן על מסכת סנהדרין

תעמוד על דם רעך,

ואי כתב רחמנא נערה, משום דקא פנים לה צמולין, ומגנה על צעלה, אבל נער דלא קא פנים ליה, אימא לא,

ואי כתב רחמנא הני

דף ע"ג ע"ב

משום דהאי לאו אורחיה הוא, והא קא פנים לה, אבל שאר עריות דאורחיהו צבעילות ולא נפיש פיגמיהו כארוסה שמצינה ועלת חן על הארוס ועבשיו מתגנה עליו, אצל שאר עריות פטויות בחולות לא מפגמי כולי האי, וכן נשואות צעילות לא מפגמי כולי האי כמו ארוסה אימא לא, כתב רחמנא חטא,

ואי כתב רחמנא חטא, הוה אמינא אפילו חייבי לאוין, כתב רחמנא מות,

ואי כתב רחמנא מות, הוה אמינא חייבי מיתות בית דין אין, חייבי כריתות לא, כתב רחמנא חטא,

ולכתוב רחמנא חטא מות דאמרצו לה כריתות ומיתות בית דין ולא צעי נער ונערה שהרי הן בכלל, ולא בעי נער ונערה?

אין ה"נ, ואלא נער נערה, חד למעוטי עובד עבודת כוכבים דסלקא דעתך אמינא מימי בקל וחומר כדלקמן, וחד למעוטי בהמה ושבת משום דדמי לעריות, ושבת כדי נקטיה ואגב גרר אידך דמנן צממיתין, מיהו קרא לא צעי למעוטי דכיון דאמעטא עבודה זרה מהיכא מימי שבת הא לא סלקא דעתך לאתויי אלא בחילול חילול מעבודה זרה כדלקמן, דר שמעון לקמן הוא סנהדרין (עד, ז),

ולרבי שמעון בן יוחי דאמר עובד עובד כוכבים ניתן להצילו בנפשו למה לי? חד למעוטי בהמה, וחד למעוטי שבת, סד"א תיתי שבת מחילול חילול מעבודת כוכבים,

ולרבי אלעזר ברבי שמעון, דאמר מחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו, דאתיא שבת מחילול חילול מעבודת כוכבים, מאי איכא למימר?

חד מיעוט למעוטי בהמה, ואידך אידי דכתב רחמנא נער להציא את הזכר, כתב נמי נערה כלומר כפטיה דקרא, דעל כרחיה נערה קרינא ביה, דהא צנערה משמע, ולנערה לא תעשה דבר:

[שנינו במשנתנו] רבי יהודה אומר אף האומרת הניחו לו שלא יתרגנה: במאי קמיפלגי? אמר רבא במקפדת על פיגמה דאי

והא מהבא נפקא, מהתם נפקא, אבדת גופו כגון נטע צנהר מניין שאתה מנווה על השצמו מניין, ת"ל והשבותו לו קרא ימירא הוא למדרש: השצ את גופו לעצמו? אי מהתם הוה אמינא ה"מ בנפשיה אם זה הרוואה יכול להצילה יצילה, אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא, קמ"ל לא תעמוד על דם רעך לא תעמוד על עצמך משמע אלא חזור על כל נדדן שלא יאצד דם רעך,

תנו רבנן, אחד הרודף אחר חבריו להרגו, ואחר הזכר, ואחר נערה המאורסה, ואחר חייבי מיתות ב"ד, ואחר חייבי כריתות חייבי כריתות ומייבי מיתות בית דין דעריות קאמר, דאיכא עבירה ופגם, ותנא דמתניתין נמי הכי סבירא ליה, מדלא קא מרמינן סתמא אסתמא, ותנא הני והוא הדין לכל עריות, מצילין אותן בנפשו,

אלמנה לכהן גדול כהן גדול הרודף אלמנה אף על פי שיש שם פגם דקא משוי לה חללה אין מציילין אותה בנפשו, כדמפרש לקמן דחייבי לאוין אין מיתנין להציל בנפשו, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, אין מציילין אותן בנפשו, נעברה בה עבירה כגון אין מציילין אותה בנפשו דהא אפגימה לה, וקרא אפגימה קפיד מדגלי צהני ולא צעירות אחרות,

יש לה מושיע על ידי דבר אחר בלא הריגה אין מציילין אותה בנפשו אין הורגין אותה צדדיפמו, שהרי כשיגוהו יהיה לה מושיע,

[ר' יהודה מדבר על ג' בנים אדם, א. האשה שנרדפת, ב. האיש הרודף אחריה, ג. המצילין שרודפים אחר הרודף, כדי להצילה], רבי יהודה אומר, אף [האשה הנרדפת] האומרת למצילין הרודפין אחריו הניחו לו ואל תרדפו אחריו [והיא אומרת כן, שהיא יראה] שלא יתרגנה [האיש הרודף] קודם ששייגוהו [קודם ששייגו המצילין את האיש, ויצילו אותה, יהרגו האיש אותה], אף על פי דאנוסה היא ומירא היא דקאמר, אין מציילין אותה [ואין המצילין הורגין את האיש הרודף אחריה], וטעמא מפרש לקמן, מנה"מ?

אמר קרא דברים כב ולנערה לא תעשה דבר, אין לנערה חטא מות אכולהו קאי אין מושיע לה, וקרא ימירא הוא ולדרשה, דהא כתיב ולנערה לא תעשה דבר,

נער כתיב וקרינן נערה, נדרש מקרא ונדרש מסורת נער זה זכור להציא את הזכר, נערה, זו נערה המאורסה כמשמעו, חטא אלו חייבי כריתות, מות אלו חייבי מיתות ב"ד,

כל הני למה לי? צריכי, דאי כתב רחמנא נער משום דלאו אורחיה ליבעל, ואיכא ציון וצטת גדול אבל נערה דאורחיה אימא לא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

[תום' ובחודשי הר"ן האריך באן] שהוא מוֹלֵא צְמֹלִיָה, והאי גמר צִיָּא לֹא דוּקָא צִיָּא דְמִירֹק [הוצאת הורע], שהיא מוֹרֵעַ, דְקָרָא אֲצִמֹלִים קִפִּיד, דְכִמִּיד (דְּצִרִים כב) נִעְרָה צְמֹלָה אֲשֶׁר לֹא אֲרֻסָּה, אֲלֵא גִמְר צִיָּא דִּהֲכָא הִכְנַסְתָּ עֲטֵרָה הִיא [שוה מִסִּיר אֶת הַבְּתוּלִים],

הַנִּיחָא לְמָאן דְאָמַר צִיָּמֹת (נח, ז) הִעֲרָאָה דְהוּא כְּצִילָה זֶו נְשִׁיקָה הִיטוּ נְשִׁיקָת אֲבָר, אִיכָא לְאֻקוּמָה דְפִגְמָה הִיא, דְמִיקְרִי צְעוּלָה, וְעִיָּין צְמֹלִיָה לֹא יֵאָל, לְאִיחִיזִיָּה קִנְסָא דְחִמְשִׁים,

אֲלֵא לְמִ"ד הִעֲרָאָה שְׁעָשָׂה הַכְּמוּצ בְּכָל הַמּוֹרָה כְּצִילָה זֶו הַכְּנַסְתָּ עֲטֹרָה, וְגִמְר צִיָּא כְּגוֹן דְשִׁפְחָה חֲרוּפָה, דְכִמִּיד צֶה שְׂכַנְתָּ זֶרַע (ויקרא יט) הִיטוּ צִיָּא דְמִירֹק, אִין כֹּאן הִעֲרָאָה פִּגְם [הִלְשׁוֹן ?], בְּלָא הוֹצֵאת צְמֹלִים, וְנִמְלָאוּ מִימָה דְנִימָן לְהִצִּיל וְתִשְׁלֹמִין צִין כְּאֶחָד, מֵאִי אִיכָא לְמִימָר [אם מוֹתָר לְהִרְגוּ מִשּׁוּם רוּדָף לְמַה מְשַׁלֵּם קָנָם]?

[בא לְתַרְץ הַבְּרִייתָא שֶׁהָבָא עַל אַחֲרוֹתוֹ מְשַׁלֵּם קָנָם, שִׁישׁ אֹפֶן שֶׁלֹא מוֹתָר לְהִצִּילָה בְּנִפְשׁוֹ],

1. אֲלֵא אָמַר רַב חֲסֵדָא, כְּגוֹן שְׂבָא עֲלִיהָ הוּא אִו אֲחֵר כְּכַר שֶׁלֹא כְּדִרְכָּהּ, וְחֹזֵר וְבָא עֲלִיהָ כְּדִרְכָּהּ לֹא נִימָן צִיָּאָה זֶו לְהִצִּילָה בְּנִפְשׁוֹ שְׂכַנְתָּ נִפְגְמָה,

2. רַבָּא אָמַר, בְּמִנִּיחָתוֹ [שִׁיבְעוּל אוֹתָהּ כְּדִין] שֶׁלֹא יִהְרַגְנָהּ, וְר' יְהוֹרֵה הִיא דְאָמַר לֹא נִימָן לְהִצִּילוֹ בְּנִפְשׁוֹ,

דף ע"ד ע"א

3. רַב פַּפָּא אָמַר הֵא דְקִמְנִי אֲחוּמִי יֵשׁ לֵה קִנְסָה, בְּמִפּוֹתָהּ קִמְנִי, דְכַתּוּב קִנְסָה גַּמִּי הִיא, וְלִהְיֵלָה לֹא נִימָן דֵּהָ אִינֵה מִקְפֵּדָתָהּ, וְדִבְרֵי הַכֵּל,

4. אֲבִי אָמַר לְעוֹלָם בְּאֻסָּה, וְכְּגוֹן בִּיכּוּל לְהִצִּיל בְּאֶחָד מֵאֲבָרֵיו דִּיכּוּל הַמִּצִּיל לְהִצִּיל בְּאֶחָד מֵאֲבָרֵיו שֶׁל זֶה, שֶׁלֹא נִימָן לְהוֹרְגוֹ מִעֲמָהּ, וְרַבִּי יוֹנָתָן בֶּן שְׁאוּל הִיא,

דְּתַנִּיא, רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן שְׁאוּל אָמַר, רוּדָף שֶׁהִיא רוּדָף אַחֵר חֲבִירוֹ לְהוֹרְגוֹ, וִיכּוּל הַנִּדְרָף אִו הַרְוָהוּ לְהִצִּילוֹ בְּאֶחָד מֵאֲבָרֵיו וְלֹא הִצִּיל אֲלֵא בְּנִפְשׁוֹ, נִהְרַג עֲלָיו,

שְׁמוֹת כֹּא כֵּב וְכִי־נִצְּצוּ אֲנָשִׁים וְנִגְפּוּ אִשָּׁה הָרָה וְנִצְּאוּ יִלְדֶיהָ וְל' א' יִהְיֶה אָסוּן עָנּוּ ש' יִעָנֵשׁ פְּאֻשֶׁר יִשִּׁית עָלָיו פֶּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפִלְלִים: כג וְאִם־אָסוּן י' יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ:

בְּצִיָּאָה מִקְפֵּדָתָהּ לֹא קִמְנִי רַבָּן לְמִקְטָלִיָּה מִשּׁוּם עֲבִירָה, דְלֹא חֲמוּר מִעֲבֻדָּה זָרָה וְשָׂנֵה וּבְמִנִּיחָתוֹ [וּבְמִסְכַּמַּת שִׁיבְעוּל אוֹתָהּ, כְּדִין] שֶׁלֹא יִהְרַגְנָהּ, רַבָּן סָבְרִי אִפִּיגְמָה קִפִּיד רַחֲמָנָא מְדַלָּא כְּמִיד צֶהָי קִרָא אֲלֵא מִיָּדִי דְפִגְמָהּ, שְׁמַע מִינֵה אִפִּגְמָה קִפִּיד, וְהִרִי מִקְפֵּדָתָהּ עַל פִּיגְמָהּ [וְלִכְּן מוֹתָר לְהוֹרְגוֹ אֶת הַרוּדָף],

וְרַבִּי יְהוֹרֵה, הִיא דְקִמְנִי רַחֲמָנָא קְטָלִיָּה, מִשּׁוּם דְמִסְרָה נִפְשָׁה לְקְטָלָא שִׁישׁ נְעוּטֹת שְׁמוֹסְרִין עֲמָן לְמוֹת, שִׁיבְרָגְנָה וְלֹא תִבְעַל לוֹ, וְאִמְרָה מוֹרָה הִצִּיל דְמָה צְדָמוֹ הִיא לֹא מִסְרָה נִפְשָׁה לְקְטָלָא,

אָמַר לִיה רַב פַּפָּא לְאֲבִי, אֲלֵמָנָה לְכֶהֱן גְּדוּל גַּמִּי קֵא פִּגְמִים לֵה וְאִי טַעֲמָא דְקִרָא מִשּׁוּם פִּגְמָה הִיא, אֲמָאִי אֲמַעִיטוּ חִיבִי לְאֻין, וְאִדְרַבָּן קֵא פִּרִּין דְאָמַרִי טַעֲמָא מִשּׁוּם פִּגְמָה הוּא?

אָמַר לִיה, אִפִּיגְמָה רַבָּה קִפִּיד רַחֲמָנָא כְּגוֹן עֲרִיט דְכִרְיֹתוֹת שֶׁהֵן חֲמוּרוֹת וְהוּא חֲרַפְתָּהּ מְרֻבָּה שְׁהוּלִי מִמּוֹר וְנַעֲשִׂית זֹנָה בְּצִיָּלָתָהּ, אִפִּיגְמָה זֹוּטָא לֹא קִפִּיד רַחֲמָנָא אֲבָל כֶּהֱן גְּדוּל בְּאֵלְמָנָה אִינֵה נַעֲשִׂית זֹנָה אֲלֵא חֲלָלָה:

[אָמַרְנוּ לְעִיל עֲמוּד א, אִין לְנַעֲרָה] חֲטָא, אֲלוֹ חִיבִי כְּרִיתוֹת [שְׁמוֹתָר לְהוֹרְגוֹ אֶת הַרוּדָף עֲרוּה מוֹחִיבִי כְּרִיתוֹת]: וְרַמִּינָהוּ [אם גַּם חִיבִי כְּרִיתוֹת מוֹתָר לְהוֹרְגֵם, נִמְצָא שְׁחִיבִי כְּרִיתוֹת יֵשׁ לָהֶם גַּם מִיָּתֵה רִגִּילָה ע"י שְׁמוֹתָר לְהִצִּילָה בְּנִפְשׁוֹ, וְאֵם מִטַּעֲם הַכֶּהֱן לֹא אָמַרְיִן קִים לִיה כְּדִרְבָּה מִינִיָּה, מ"ב ע"י הַרִיגָה מִמֶּשׁ צִרִּין לְיוֹמָר קִים לִיה כְּדִרְבָּה מִינִיָּה וְאִךְ הוּא חִיב בְּקָנָם],

וְאֲלוֹ נַעֲרוֹת שִׁישׁ לָהֶן קָנָם, הָבָא עַל אַחֲרוֹתוֹ כְּלוּמָר אִפִּילוֹ צֶה עַל אֲחוּמִי, דְלֹא קִרְיָנָה צֶה וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה, אִפִּילוֹ הִכִּי קִרְיָנָה צֶה וְנִמָן הָאִישׁ הַשּׁוֹכֵחַ עֲמָה [חֲמוּשִׁים בְּסָף], דְאִתְרַבִּי מִקְרָאִי בְּכַתּוּבוֹת (כט, ז),

וְאִף עַל גַּב דְּחִיב כִּרְת לֹא מִפְטֹר מִתְשַׁלּוּמִין, (וְאִי) [אִי ?] נִימָן לְהִצִּילָה בְּנִפְשׁוֹ אֲמָאִי מְשַׁלֵּם, הִרִי מִימָה וְתִשְׁלֹמִים יֵשׁ כֹּאן, וְאִף עַל גַּב דְלֹא אֲקֻטוּל [שְׁאָף אַחֵר לֹא הִשְׁיִגוּ קוּדָם שְׁפַגְעוּ בְּעִירוֹה] פְּטוֹר מִתְשַׁלּוּמִין, כְּדִקִּימָא לֵן (כַּתּוּבוֹת לה). בְּכָל חִיבִי מִימָת צִיָּת דִּין שׁוּגִינָן [שְׁפַטְטוּרִין מִתְשַׁלּוּמִין], דְנִפְקָא לֵן (מִדְמִנִּיא) [מִדְמִנִּיא ?] דְצִי חֻזְקִיָּה [כַּתּוּבוֹת לח]. [מִכְּבָה אֲדָם וּמִכְּבָה בְּהִמָּה] מִנֵּה מִכָּה צֶהָמָה לֹא חֲלָקָה צֶה כו' בִּין שׁוּגֵה לְמוּזִיר, בִּין מִתְכּוּבִין לְשִׁאִין מִתְכּוּבִין, בִּין דֶּרֶךְ יִרְדָּה לְדֶרֶךְ עֲלִיָּה, לְפּוֹטְרוֹ מִמּוֹן אֲלֵא לְחִיבִי מִמּוֹן], אִף מִכָּה אֲדָם לֹא תַחְלוּק צו וכו' [בִּין שׁוּגֵה לְמוּזִיר, בִּין מִתְכּוּבִין לְשִׁאִין מִתְכּוּבִין, בִּין דֶּרֶךְ יִרְדָּה לְדֶרֶךְ עֲלִיָּה, לְחִיבִי מִמּוֹן אֲלֵא לְפּוֹטְרוֹ מִמּוֹן]?

אֲמִירוֹה [תְּרַצוּה] רַבָּן קִמְיָה דְרַב חֲסֵדָא, מִשְׁעַת הִעֲרָאָה דְפִגְמָה קִרִי לִיה נִצְעֵלָה, וְאִפִּיגְמָה בְּמִקְלָתָהּ, אִיפְטֹר לֵה מִקְטָלָא וְשׁוֹכֵחַ אִין מִזִּילִין אוֹתָהּ מִגְמֵר צִיָּאָה, בְּנִפְשׁוֹ [בְּדִאמְרִינָן לְעִיל ע"א נַעֲבִדָה בַּה עֲבִירָה אִין מִצִּילִין אוֹתָהּ בְּנִפְשׁוֹ],

מִמוּנָא לֹא מְשַׁלֵּם, וְקִנְסָא לֹא מִיחִיבִי, אֲלֵא מִשּׁוּם עַד גִּמְר בִּיָּאָה

אבני חן על מסכת סנהדרין

מאי טעמא דרבי יונתן בן שאול, דכתיב שמות כא וכי ינצו אנשים (יחדו) וגו', וא"ר אלעזר בן צדוק [בבבב] שבמיתה הכתוב מדבר [פי' שאינה קטטה סתם, אלא שאחד רוצה להרוג את חברו, מולשון וכי ינצו] שהוא מתכוין להרוג את חבירו והכה את האשה הכתוב מדבר,

דכתיב שמות כא כג וְאִם-אָסוּן יִהְיֶה [שחמות האשה] וְנִתְּתָה נַפְשׁ תַּחַת נַפְשׁ [שימיתו אותו] ואי לא מתכוין להרוג, דשוגג הוא, אמאי מקטיל, אלא לאו שמע מינה דמתכוין, וסתם רוצח ניתן להצילו בנפשו כדאמרינן לעיל, וזה רודף היה, שהיה מתכוין ואפ"ה אמר רחמנא וְלֹא יִהְיֶה אָסוּן יִדָּאס אסון שאין כהן חיוז מיתה עָנוּ ש' יַעֲנֶשׁ יענש דמי ולדות,

אי אמרת בשלמא, יכול להציל באחד מאבריו לא ניתן להצילו בנפשו כגון שיכול הרואה להציל באחד מאבריו, דהוא לא ניתן להורגו, היינו דמושכחת לה דיענש הלכך אין כהן מיתה, ויענש, כגון [פי' באופן] שיכול להציל באחד מאבריו,

אלא אי אמרת, יכול להציל באחד מאבריו נמי ניתן להצילו בנפשו, היכי דמושכחת לה דיענש אמאי יענש, הא רודף הוא, וניתן להציל בנפשו?

דילמא שאני הכא להכי משלם, ואף על גב דליכא [דליכא] דמיתה משום דמיתה לזה ותשלומין לזה המיתה והתשלומין אינן באין לו על ידי אדם אחד, שהמיתה צאה עליו בשביל חבירו שהיה מריב עמו [ולכן היה מותר להרגו משום רודף], והתשלומין דבעל האשה הן, דאניש דעלמא הוא, הלכך לא מיפטר מתשלומין, דהאי משום חיוז מיתה דמחייב אלאידך,

[ודוחה] לא שניא אס היה כהן חיוז מיתה, אין חילוק להמחייב תשלומין, בין שהמיתה צאה עליו בשביל בעל התשלומין, בין שצאה עליו בשביל אחר, פטור, דאמר רבא, רודף שהיה רודף אחר חבירו, ושיבר את הכלים בין של נרדף, ובין של כל אדם, פטור, מאי טעמא מתחייב בנפשו הוא צרדיפה זו, שהרי ניתן להציל בנפשו, ואף על גב דכלים הללו של שאר כל אדם הן דמיתה לזה ותשלומין לזה פטור,

ונרדף ששיבר את הכלים, של רודף פטור, של כל אדם חייב, של רודף פטור, שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו [שאם מותר להרוג את הרודף, כ"ש שמותר לשבור את כליו], של כל אדם חייב, שמציל עצמו בממון חברו,

ורודף שהיה רודף אחר רודף אחר חבירו להורגו, וזה רודף אחריו להצילו, ושיבר את הכלים, בין של רודף, בין של נרדף, בין של כל אדם פטור, ולא מן הדין, [אלא] שאם אי אתה אומר כן, נמצא אין לך כל אדם, שמציל את חבירו מיד הרודף [ראיתי מפרשים, לא שימנע מלהציל, אלא כיון שצריך לשלם אם שובר כלים, זה יפריע לו מלתת כל דעתו על ההצלה, ולא יציל]:

[שנינו במשנתנו] אבל הרודף אחר בחמה [אין מצילין אותן בנפשו]: תניא רשב"י אומר, העובר עבודת כוכבים ניתן להצילו בנפשו מ"ו, ומה פגם הדיוט [שפוגם בהדיוט כגון רוצח ונעשה המאורסה], ניתן להצילו בנפשו, פגם גבוה [שעובר ע"ז] לא כל שכן,

וכי עונשין מן הדין? קא סבר עונשין מן הדין,

תניא רבי אלעזר ברכי שמעון [בר יוחאי] אומר, המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו, סבר לה כאבוח [ר' שמעון בר יוחאי] בעבודה זרה דאמר עונשין מן הדין ואתיא שבת בחילול חילול מעבודת כוכבים והדר יליף שבת בחילול מעבודה זרה, מחלליה מות יומת (שמות לא) ומורעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל (ויקרא ט),

א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק, נימנו וגמרו בעליית בית נתזה שם האש בלוד, כל עבירות שבתורה, אם אומרים לאדם עבוד ואל תהרג, יעבור ואל יהרג וסי דהם ולא שימות בהם, חוץ מעבודת כוכבים, וגילוי עריות, ושפיכות דמים לקמן יליף לה,

ועבודת כוכבים לא, והא תניא א"ר ישמעאל, מנין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג מנין שיעבוד ואל יהרג, ת"ל ויקרא כב וחי בהם ולא שימות בהם,

יכול אפילו בפרהסיא לקמן מפרש כמה פרהסיא, תלמוד לומר ויקרא כ ולא תחללו פרהסיא איכא חלול השם, ונריך לקדש את השם את שם קדשי ונקדשתי וזהו ונקדשתי שמוסר נפשו על אהבת יוצרו?

[ומתריץ שיש תנא אחר שסובר שבכל אופן צריך למסור את נפשו] אינהו דאמור כר"א, דתניא ר"א אומר דברים ו ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך משמע שלא תמירנו בעבודה זרה, ובכל נפשך, ובכל מאדך, אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך, ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך?

אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו, לכך נאמר בכל נפשך כלומר מהא אהבתו חביבה לך יותר מכל החביב, ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו, לכך נאמר בכל מאדך,

גילוי עריות, ושפיכות דמים, כדרכי, דתניא רבי אומר דברים כב כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה, וכי מזה למדנו מרצח,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מעשה הרי זה בא ללמד ונמצא למד, מקיש רוצח לנערה המאורסה, מה נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו,

ומקיש נערה המאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור ואם אמר לו הוי רוצח והרוג את הנפש ואם לאו הריני הורגך יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור,

רוצח גופיה מנא לן [דיהרג ואל יעבור]? סברא הוא שלא מדמה נפש חבירו, דאיכא מרמי, אבוד נשמה ועצירה, מפני נפשו דליכא אלא אבוד נשמה והוא לא יעבור, דכי אמר רחמנא לעבור על המצוות משום וחי בהם, משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל, והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה, למה יהא מותר לעבור, מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חבירו [יהיה מי שיחיה!], הלכך דבר המקום, לא ניתן לדמות,

דההוא דאתא לקמיה דרבה, ואמר ליה, אמר לי מרי דוראי אדון עירי, ונכרי הוה זיל קטליה לפלגיא, ואי לא קטלינא לך, אמר ליה לקטלך ולא תיקטול, מי יימר דדמא דידך, סומק טפי, דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי מי יודע שיהא דמך חביב ונאה ליוצרך יותר מדם חבירך, הלכך אין כאן לומר וחי בהם ולא שימות בהם, שלא המיר הכחוש אלא משום חביבות נפשם של ישראל להקדוש ברוך הוא, וכאן שיש אבוד נפש חבירו לא ניתן דבר המלך לדמות שזוה על הרצחיה,

כי אתא רב דימי, א"ר יוחנן, לא שנו אלא שלא בשעת גזרת המלכות, אבל בשעת גזרת המלכות, אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור שלא ירגילו הגויים להמריק את הלצנות לך,

כי אתא רבין אמר רבי יוחנן אפי' שלא בשעת גזרת מלכות, לא אמרו אלא בצינעא, אבל בפרהסיא אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור,

מאי מצוה קלה, אמר רבא בר רב יצחק אמר רב

דף ע"ד ע"ב

אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא שרין הנעל [ראה תמונה בשט, והוא בדומה לנעל חליצה], שאם דרך הנכרים לקשור כך, ודרך ישראל צענין אחר, כגון שיש נד יהדות בדבר, ודרך ישראל להיות צנועים, אפילו שנוי זה שאין כאן מנאה, אלא מנהג בעלמא, יקדש את השם בפני חבירי ישראל, והאי פרהסיא קנצבר בישראל,

וכמה פרהסיא, אמר ר' יעקב אמר רבי יוחנן, אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם,

פשיטא ישראלים בעינן, דכתיב ויקרא כב ונקדשתי בתוך בני ישראל,

בעי רבי ירמיה, תשעה ישראל ונכרי אחד מהו?

תא שמע, דתני רב ינאי, אחוה דרבי חייא בר אבא, אתיא תוך תוך דעשרה צעין וכולהו [פ' וכל העשרה] ישראל, כתיב הכא [במצות קידוש ה'] ונקדשתי בתוך בני ישראל, וכתיב התם צמרגלים, במדבר מז הברלו מתוך העדה הזאת, מה להלן עשרה וכולהו ישראל, אף כאן עשרה וכולהו ישראל,

והא אסתר פרהסיא הואי ונצטלה לנכרי ולא מסרה נפשה לקטל? אמר אביי, אסתר קרקע עולם היתה אינה עושה מעשה, [אלא] הוא עושה צה מעשה [ראה תורת חיים שהאריך כאן],

רבא אמר [עוד תירוץ על אסתר], הנאת עצמן שאני שאין הנכרי מתכוין להעבירו מישראל, אלא להנאת עצמו מתכוין שאני, ואין כאן חלול השם ליהרג על כך,

דאי לא תימא הכי, הני קוואקי ודימו גיגי [פ' בתי ע"ז] שלהם [churches] כלי נחשת שנותנין בהם גחלים גבוהין הן ועומדין לפני שולטן מלכים להסתחם כנגדן היכי יהבינן להו יוס איד היה לפרסיים, שנוטלין כומרי עבודה זרה אור מכל בית וצית ומעמידין צבית עבודה זרה שלהם, ומסתחמין העם כנגדן, והיו נוטלין אף מבית ישראל בעל כרחם, היכי יהבינן להו ולא מסרי נפשיהו אקדושת השם, הלא חק עבודה זרה הוא,

אלא הנאת עצמן שאני הואיל והנכרי אינו מתכוין להעבירו, אלא להנאת עצמו מתכוין, שצריך לאותו הכלי, אין כאן קידוש השם ליהרג עליו, ואף על פי שהנכרי אינו צריך לו, אלא לחוק עבודה זרה הנאת עצמו הוא, שצריך לאותו כלי ואינו אומר לי שאעבוד אני, הכא נמי הנאת עצמן שאני,

יו"ד סימן קנז א: כל העבירות שבתורה חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכת דמים, אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצינעה יעבור ואל יהרג, ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי, אם העובר כוכבי' מכוין להעבירו על הדת [אבל אם אינו מכוין אלא להנאת עצמו אסור להחמיר ונקרא חובל בעצמו וצריך לעבור ואל יהרג רבינו ירוחם. באר היטב]. הגה ואם יוכל להציל עצמו בכל אשר לו, צריך ליתן הכל ולא יעבור לא תעשה (ר"ן) פרק ג' לולב הגזול ורשב"א ורשב"ד וריב"ש סימן שפ"א, ובמקום שאמרו [חז"ל] כל מי שיש ציד למנות, ואינו מוזהר, הוא נתפס בלאותו עון, מכל מקום בדבר שיש חשש סכנה אין צריך להוציא ממונו על זה. (מהרי"ו סימן קצ"ו),

ואם הוא בפרהסיא דהיינו בפני עשרה מישראל, חייב ליהרג ולא יעבור,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מצווה על קדושת השם [תוס']?

אמר אביי, ת"ש שבע מצות נצטוו בני נח, ואם איתא תמני הויין,

א"ל רבא אינהו וכל אבזרייהו כל מידי דשייך בהו, קדושת השם שייכא בהו, דאם אומר לו לעבור על אומן מזה, או יהרג, ואם לא יקדש את השם יעבור עליהם, הלכך האי נמי בכללן הוא
אבזרייהו - לוד אפרטנמנ"ט (השייך להם), ודוגמתו במנחות (עג, ב) עולה וכל אבזריהא,

[מלכים ב ה א ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדניו ונשא פנים בירבו ונתן לה' תשובה לארם והאיש היה גבור ויחיל מצדו: ט ויבא נעמן בסוסיו וברקבו ויעמוד פתח הבית לאלישע: י וישלח אליו אלישע מלאך לאמור הלו ה' ורחצת שבע פעמים בירדן וישוב בשרך לה וטהר: יי וירד ויטבל בירדן שבע פעמים כדבר איש האל הים וישב בשרו כבשר גר קטן ויטהר: יב וישב [נעמן] אל איש האל הים הוא וכל מחנהו ויבא ויעמוד לפניו ויאמר הנביא ידעתי כי אין אל הים ככל הארץ כי אם בישראל, ועתה קח צנא ברכה [פי' מנחה] מאת עבדך: יג ויאמר [אלישע] חידה אשר עמדת לפניו [שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה] אם אקח, ויפצרו לי לקחת ויקאן: יד ויאמר נעמן ול א יתן צנא לעבדך מוצא צמוד פדרים אדמה [פי' נעמן שאל מאלישע, שיתן לו רשות לקחת אדמה מעפר א"י בשיעור משא שני פרדים לשאתה לארצו למלאות מהם מוצח לזכות עליו לה] ולא רצה לקחת בלי רשות הנביא. מד], כי לו א יעשה עו' ד עבדך עליה ויבך לאל הים אחרים כי אם עליה [פי' הבטיח לו שלא יעבור עוד ע"י]: יו [אבל] לדבר הזה יסלח ה' לעבדך [כן התלונן נעמן לאלישע, שאף שלא יעבור עוד ע"י, מ"מ], בבו א אדני [מלך ארם] בית רמו [י' שם ע"י] להשתחו' ת שמה, והוא [המלך] נשען על ידי [שהוא שימש את מלך ארם], והשתחוית בית רמן, בהשתחוית בית רמן [ועל השתחוויה זו] יסלח נא ה' לעבדך בדרך הזה: יז ויאמר לו ה' לה לשלום ויגלה מאתו כבדת ארץ:]

מאי הוי עלה [אם גם הגוים צריכין לקדש את ה']? אמר רב אדא בר אבהו, אמרי בי רב, כתיב מלכים ב ה יח לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבו א אדני בית רמו ו' להשתחו' ת שמה והוא נשען על ידי והשתחוית [בית רמן] מאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד עבודה זרה, אמר לו לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך, שאני אנוס בדבר, שאדוני נשען על ידי, וכתיב מלכים ב ה יט ויאמר לו ה' לה לשלום ויגלה מאתו כבדת ארץ, ולא אמר הודע לו,

דף ע"ה ע"א

ואם איתא דבן נח מוחר על קדושת השם, לא נימא ליה לך שלום, דמשמע דהוה לו, נהי דלחוכמו לא היה מנווה, דהוכח מוכיח את עמיתך כתיב (ויקרא יט) ולא גר תושב, מיהו אדווי לדבר איסור לא לודוי לא לימא ליה?

הא בצנעה נעמן כנעה הוה, ולא היו ישראל צדיק רמון, (שהוא) [שהיה]

אם העובר כוכבים מכיון להעבירו על דת (אפילו על ערקתא דמסאנא) (ב"י) אבל אם אינו מכיון אלא להנאתו יעבור ואל יהרג, ואם הוא שעת הגזיר' (על ישראל לנדס) (ב"י צסס נ"י) אפילו אערקתא דמסאנא (פירוש רצועת המנעל) יהרג ואל יעבור:

הנה ודוקא אם רוצים להעבירו צמזם לא תעשה, אבל אם גזרו גזרה שלא לקיים מצות עשה, אין צריך לקיימו ושיהרג [פי' ואין צריך שיהרג] (ר"ן) פרק כמה טומנין ונ"י פרק סורר ומורה,

מיהו אם השעה צריכה לכך, ורוצה ליהרג ולקיימו הרשות בידו (מהרי"ק שורש פ"ח צסס הר"ן),

ובעבודת כוכבים ג"ע ש"ד, אפילו בצינעה ושלא בשעת הגזרה ואפי' אין העובר כוכבים מכיון אלא להנאתו יהרג ועל יעבור:

הנה ודוקא כשאומרים לו לעשות מעשה כגון שאומרים לאיש לגלות ערוה או שיהרג, אבל אם אומרים לאשה לבא, עליה או שרוצים להשליכו על המינוק להרגו [את החינוק], או שהוא כבר מוקשה ורוצים לאנס אותו לערוה, אין צריך ליהרג (ב"י צסס מוספות ור"ן פרק כ"ט),

וכל איסור עבודת כוכבים וג"ע וש"ד אע"פ שאין בו מיתה, רק לאו בעלמא צריך ליהרג ולא לעבור,

אבל אלאו דלפני עור לא תתן מכשול יעבור ואל יהרג (ר"ן) פרק כ"ט ופרק בן סורר ומורה),

ועוד כוכבים הבא על צה ישראל אינו בכלל גילוי עריות (ב"י צסס הרמב"ן והפוסקים הנ"ל),

עובדי כוכבים שאמרו לישראל תנו לנו אחד מכס ונהרגנו, לא יתנו להם אחד מהם אלא א"כ יחדוהו ואמרו תנו לנו פלוני (משנה פ' ח' דתרומות והרמב"ם פ"ה מהלכות יסודי התורה), ויש אומרים דאפילו צה"ג אין למסרו אלא"כ חייב מיתה כשנע בן צברי (ב"י צסס רש"י ור"ן),

וכן נשים שאמרו להן עובדי כוכבים תנו לנו אחת מכס ונטמא אותה, יטמאו כולם ולא ימסרו נפש אחת מישראל (רמב"ם פ' הנוצר),

כל מקום שנאמר יהרג ואל יעבור, אם עבר ולא נהרג אע"פ שחלל השם מכ"מ נקרא אנוס ופטור, ודוקא שלא יוכל לזרות, אבל אם יכול לזרות ואינו עושה הרי הוא ככל שצ על קיאו ונקרא עובר במזיד (ב"י צסס הרמב"ם פ"ה דיסודי התורה) :

שדי לנהרא להעבירו הוא מתכוין, ואי פרהסיא הוא או שעת גזרת המלכות ליקטליה ולא ליקטול אספסתא קנור עשז מאכל צהמה בשבתא, ושדי לחיותא [תוס'], ואי לא קטילנא לך, ליקטיל האספסתא ולא לקטיליה הנכרי, דכיון דאינו מתכוין להעבירו, אלא לזרעי עצמו, אין כאן חילול השם,

בעו מיניה מר' אמי, בן נח מצווה על קדושת השם, או אין

אבני חן על מסכת סנהדרין

משמחה לשם, וגני קדושת השם צמוך בני ישראל כתיב, ואפילו נטווי בני נח עליה, לא נטווי לקדשו צמוך הנכרים, אלא צמוך ישראל, **הא בפרהסיא** [גם גוי צריך לקדש את ה']

פרק תשיעי הנשרפין

אמר רב יהודה אמר רב, מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת, והעלה לבו מינא נימוק, מרוב אהבה, נטמטס לבו, והעלה מולי, ובאו ושאלו לרופאים, ואמרו אין לו תקנה עד שתבעל, אמרו חכמים ימות # [אין הפירוש שהיה חשש שימות, ואמרו בן בדרך גזומא] ואל תבעל לו,

[ובאו השואלים ושאלו אם מותר ש] תעמוד לפניו ערומה [והגם שזה לא יהיה די לו, וזה היה נגד עצת הרופאים, מ"מ שמא יתיישב דעתו קצת ע"י? ימות ואל תעמוד לפניו ערומה,

[ובאו השואלים ושאלו אם מותר ש] תספר עמו מאחורי הגדר [בדרך חיבה, דאל"כ מה האיסור, וביוסף דעת מביא רמב"ם פ"ה מהל' יסוד"ת ה"ט שאין להורות שתספר] ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר,

פליגי בה ר' יעקב בר אידי, ור' שמואל בר נחמני, חד אמר אשת איש היתה, וחד אמר פנויה היתה,

בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה שפיר, אלא למ"ד פנויה היתה מאי כולי האי [שימות ולא יעבור, הלא היא פנויה]?

רב פפא אמר, משום פגם משפחה משפחת האשה, שהיו צוין כדבר [פי' דאילו משום פגם האשה עצמה, הא יכולה היא למחול] # [וזה פלא שאמרו חז"ל שימות זה, ולא יגרום פגם משפחה],

רב אחא בריה דרב איקא אמר, כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות לעמוד בפני האנשים, למת זהם ענייהם, וימסרום להם לזינה [ומטעם זה יהיה אסור גם אם האשה היא גיורת שאין לה משפחה. בשם דברי מלביאל],

[ואם הוא מתאווה לה כל כך, הרי יש עצה] ולינסבה מינסב דאין כאן פרוצות בעריות, דכולהו ליעבדן הכי, ולינסבן, ואין כאן עזירה, אלא מזה? לא מייתבה דעתיה ולא ירפא נקב, כדר' יצחק,

דא"ר יצחק, מיום שחרב בית המקדש כשל הכה מדאגות רבות ואין רוח קמה בלשם להיות מאב לאשמו, לפיכך, ניטלה מעם ביאה, וניתנה לעוברי עבירה שיר הרע תוקפן ומרבה מאותן, שנאמר משלי ט ז' מַיִם-גְּנוּבִים יִמְתְּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעֶם [הלשון "גנובים" ו"סתרים" הכוונה על בעילות אסורות, והלשון "לחם" לישנה מעליה נקט, כמו כי אם הלחם אשר הוא אוכל (צראשית לט) [ראה בענין זה לעיל בו], ובסיום מסכת נדרים]:

[מאנוסתו] ויקרא יח י' עֲרוֹת בַּת-בְּנֵי או' בַּת-בְּתֵךְ ל' א' תִּגְלָה עֲרוֹתוֹ, פי עֲרוֹתוֹ הִנֵּה: [אשתך ע"י קידושין אף שהבת מאיש אחר] ויקרא יח יז עֲרוֹת אִשָּׁה וּבִתָּה ל' א' תִּגְלָה אֶת-בַּת-בְּנֵיהָ וְאֶת-בַּת-בְּתֵהָ ל' א' תִּקַּח לְגִלּוֹת עֲרוֹתָהּ שְׂאֵרָה הִנֵּה זָמָה הָיָה: ויקרא כ יד וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת-אִשָּׁה וְאֶת-אִמָּהּ, זָמָה הוּא בְּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֵן, וְל' א' תִּתְּהֶיּה זָמָה בָּתוּ בָּכֶם:

[פשיטא שלא יהיה גבול זמן לאיסור זה, שגם אם ישא אשה ויגרשנה ולאחר חמישים שנה ישא בתה, יהיה חייב],

מתני': ואלו הן הנשרפין [פי' שמיעיהם נשרפין], הבא על אשה ובתה [שהאחת נשואה לו והוא בא על אחרת. מאירי] צגמרא מפרש לה, ובת כהן שזנתה כלומר וכן צת כהן שזינתה, היא צשריפה, אכל צועלה לאו צשריפה הוא,

יש בכלל אשה ובתה כלומר אשה וצתה כמידי צהדיה, כדמפרש צגמרא דהאי אשה וצתה, היינו צמומו, צשריפה צמיצא צה, כדכתיב [ויקרא כ] (כי יקח איש) [ואיש אשר יקח] את אשה ואת אמה, ומה היא צאש ישרפו אותה ואמה, [ויש צכללן. הרש"ל כתב שהוא דיבור חדש] כלומר מינייהו ילפינן כולהו הנך צגזירה שיה, כדלקמן צצריימא,

1. בתו מאנוסתו [פי' וחייב משום אשה ובתה, אם אנס אשה ובא על בתה], דלאו צת אשמו דנמיצ עליה משום צת אשמו, דהא אנוסה לאו אשמו היא 2. ובת בתו [אם אנס אשה ובא על בת בתה], 3. ובת בנו [צת צמו וצת צנו] שהיה לו מאנוסתו [אנס אשה ונולד לו בן, ונולד לבן בת ובא עליה], 4. ובת אשתו צין שהיה צמו, צין שהיה צורגמו, 5. ובת בתה [שבא על בת בתה של אשתו], 6. ובת בנה [של אשתו], 7. צמותו, 8. ואם צמותו, 9. ואם צמיו:

[ונמצא ענין הנשרפים עשרה אלו התשעה ובת כהן, ואלו הששה [4-9] הבאים מצד זיקת האשה לא נאמר עליהם שהן בשריפה אלא כשבא על אותה של עבירה בחיי אשתו, אבל לאחר מיתת אשתו אין כאן מיתה [אלא בברית. יבן]. מאירי],

[אח"ע סימן טו סעיף יב: בתו ובת בתו בנו אסורות לו מן התורה אבל בת

אבני חן על מסכת סנהדרין

בת בנו ובת בת בתו ובת בן בנו ובת בן בתו אסורות מדרבנן ואין להם הפסק, וכן אומר בירושלמי שאברהם אסור בכל נשי ישראל ושרה אסורה בכל אנשי ישראל ולהרמב"ם יש להם הפסק.

נמ"ב: **הבא על אשה שנשא בתה, לא קטני** [ראה מהרש"א ומהרש"ל שהאריכו באן] כלומר, מכדי מדקמני סיפא יש בכלל וכו', מכלל דהאי אשה ובתה צהנך דכמינן מיירי, ולאו באשמו וצנת אשמו קאמר [דהא לא בתיב בהו שריפה], אלא צממותו דשריפה כתיב צה, והא הצא על האשה דקמני לאו באשמו הוא, דאם כן הצא על האשה ואמה מצעי ליה למתניה, ואי נמי הך אשה אצממותו קאמר, הוה ליה למתנייה הצא על האשה שנשא בתה דהיינו צממות,

הא לא קטני אלא **הבא על אשה ובתה, מכלל דתרוייהו לאיסורא** ולא הוצרכה אשמו לכאן, ו**מאן נינהו** [מיהו] **חמותו ואם חמותו** והכי קאמר הצא על אם צממות, או על בתה דהיינו צממות, וקטני יש בכלל אשה ובתה כולו הך, **מכלל** אלמא דתרוייהו הך אשה ובתה כתיבי בהדיא, והגך מדרשא אתיא.

[לחלן עו:] **תנו רבנן**, ויקרא כ יד **וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמּוֹתָּהּ וְהָיָה כְּאֶחָד וְאִשׁ יִשְׁרָפוּ אֹתוֹ וְלֹא־תִהְיֶה וְזִמָּה בֵּתוֹ כְּבָבָם**, משמע ליה לר' ישמעאל אותו ואת אחת מהן שכן כלשון יוני קורין לאחת הינה, והכי קאמר קרא, ואיש אשר יקח את אשה זו אשמו, והדר את אמה צאש ישרפו אותו ואת צממותו, **דברי רבי ישמעאל**,

רבי עקיבא אומר, אותו ואת שתיהן מפרש ליה התלמוד ואזיל צמאי קא מיפלגי, הא ודאי לשרוף את אשמו לא קאמר ר' עקיבא,

מאי בינייהו?

אמר אביי, משמעות דורשים לשון משמעות המקרא דורשין [מה הפירוש של "אתה" דכתיב] **איכא בינייהו**,

רבי ישמעאל סבר, אותו ואתה, אותו ואת אחת מהן [לר' ישמעאל אהין חדא הוא] ואצממותו קאי, ואם צממותו מדרשא דומה אחיא, כדאמר לעיל מנין לעשות למטה כלמעלה וכו', **שכן בלשון יוני קורין לאחת הינא, ואם חמותו מדרשה אתיא**,

רבי עקיבא סבר, אותו ואתה, אותו ואת שתיהן [אהין] תרמי משמע [צממותו ואם צממות, והכי קאמר ישרפו אותו ואתה הן שמי אמהות, כגון לקח את אשה ואת אמה ואם אמה, ואם חמותו הבא כתיבא,

רבא אומר, חמותו שצא עליה חתנה לאחר מיתה לאחר מיתת בתה, איכא בינייהו אצל אם צממותו למרווייהו מדרשא אחיא,

ר' ישמעאל סבר, חמותו לאחר מיתה בשרפה כמחייס, דהכי קאמר קרא, אפילו אין מתקיימת אלא אחת מהן משרף, דהא ודאי אאשמו לא קאמר קרא דמשרף,

ורבי עקיבא סבר אהין שמהן משמע [ש"אתה" בא ללמד, שאין איסור ושריפה בחמותו אלא כל זמן ש"שתיהן" חיים, אשתו וחמותו], והכי קאמר אם אשמו קיימת משרף צממותו, ואם לאו אין כאן עונש שריפה אלא **איסורא בעלמא** איסור ארור שוכן עם צממותו:

[ובין המשנה משמע שאם חמותו נלמדת מן הפסוק שחייב עליה שריפה, לכן שואל אליבא דמאן אתיא המשנה],

הניחא לאביי בפירקין [לקמן עו.] גבי פלוגמא דר' ישמעאל ור' עקיבא **דאמר משמעות דורשין איכא בינייהו** ומסיק למילמיה, דלר' עקיבא כמציא צדיא אם צממותו [שכן משמע לו אותו ואתה], דקאי על חמותו ואם חמותו, **מתניתין מני רבי עקיבא היא**,

אלא לרבא דאמר בין לר' ישמעאל בין לר' עקיבא לא כתיבא [אם חמותו], אלא **חמותו לאחר מיתה איכא בינייהו** צממותו שצא עליה לאחר מיתת אשמו פליגי [אם היא בשריפה, או באיסור ארור גרידא], **מתניתין מני** [לא ר' ישמעאל ולא ר' עקיבא. ד"ס?]

אמר לך רבא, [פי' לא תיתיני אשה ובתה דהיינו חמותו ואם חמותו, אלא תני חמותו לחוד] **תני** [במשנתנו בתחלתה] **[אלו הן הנשרפין. ד"ס]** **הבא על אשה שנשא בתה** דהיינו צממותו דכתיבא צדיא, איש כי יקח את אשה דהיינו אשמו, ואת אמה דהיינו צממותו:

[שנינו במשנתנו] **יש בכלל אשה ובתה** [וכו']? **חמותו ואם חמותו, ואם חמיו** קמיני נמי צממותו, ומילמא דממיה היא, דההוא לאו מדרשא אחא, וקמיני צדיא:

לאביי דאמר צממותו ואמה [ואם חמותו] כמינן צדיא, **אידי דקא בעי למיתנא** דמא צהאי כללא **אם חמיו** דאמא מדרשא **תני נמי** נקט אגב ריהטא **חמותו ואם חמותו**,

לרבא [שרק חמותו כתיבא], **אידי דקא בעי למיתנא אם חמיו ואם חמותו**, **תני נמי חמותו**,

מנהגי מילי [חייב שריפה על עריות שבמשנה] **דת"ר** ויקרא כ יד **וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמּוֹתָּהּ וְהָיָה כְּאֶחָד וְאִשׁ יִשְׁרָפוּ אֹתוֹ**

אבני חן על מסכת סנהדרין

וְאֵתְּהוֹן וְלֹא־תִתְּנֶהּ זָמָה בְּתוֹ בְּכֶם,

ציצית [זו, א] מקרא,

[דרכה] [דרכה. כ"ה בגמ'] רמי, כתיב [ויקרא יח י] עֲרֹנֹת בְּתֶבֶתְךָ אוֹ בְּתֶבֶתְךָ וגו', הא בם בנה ובת בנה שלם ילדה ממך גלה, וכתיב [ויקרא יח יז] עֲרֹנֹת אִשָּׁה וְכִסֵּה לֹא תִגְלֶה, משמע בין שילדמו לך בין שילדמו לאיש אחר? לא קשיא, כאן בלשון כן בלשון אחר, אם בלשון אחר או בלשון אחר, אי אשה מוחזר על בנה, אלא אם כן ממך היא, ואם אשתך היא אשה מוחזר אף על בנה שילדה לאיש אחר,

כשאר הבא ממנה כבת אשתו, ובת בנה, ובת בנה, דרבינן להו לעיל בגימטריה שיהא [זמה ומה, לשריפה],

נאמר כאן זמה, ונאמר להלן זמה וכו',

[וצ"ע איך נפרש למאי דתירצו הבא, הא דקאמר הברייתא נאמר כאן זמה, ונאמר להלן זמה מה להלן זכרים בנקבות, אף כאן זכרים בנקבות, הא לגבי שאר הבא ממנו, לא ידעין עדיין לא זכרים ולא נקבות, ובהדרי ילפינן, וא"כ איך שייך לומר זכרים בנקבות? אמרי צבי עיי"ש],

והא בשאר דידיה [ויקרא יח י], לא כתיבא ביה זמה דמהאי קרא נפקא לן בם בנה, ובת בנה, מלשון, [ויקרא יח י] עֲרֹנֹת בְּתֶבֶתְךָ אוֹ בְּתֶבֶתְךָ [ל' א' תגלה ערונך, פי ערונך תגלה] כדפרישית לעיל, וזמן [פ' דכתיב רק בת בנה ובת בתך ולא "בתו" לחוד] לקמן יליף לה, ובההוא קרא זמה לא כתיב?

[מאנוסתו] ויקרא יח י עֲרֹנֹת בְּתֶבֶתְךָ אוֹ בְּתֶבֶתְךָ לֹא תִגְלֶה עֲרֹנְךָ, פי עֲרֹנְךָ תִּגְלֶה:
[אשתך ע"י קידושין אף שהבת מאיש אחר] ויקרא יח יז עֲרֹנֹת אִשָּׁה וְכִסֵּה לֹא תִגְלֶה אֶת־בֶּתְךָ וְאֶת־בְּתֶבֶתָהּ לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת עֲרֹנָתָהּ שְׂאֵרָה תִּהְיֶה זָמָה הוּא:
ויקרא כ יד וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ, זָמָה הוּא בְּאִשׁ יִשְׁרָפוּ אֹתוֹ וְאֶתְּהוֹן, וְלֹא־תִתְּנֶהּ זָמָה בְּתוֹ בְּכֶם:

אמר רבא, אמר לי רב יצחק בר אבודימי, אתיא הנה הנה, אתיא זמה זמה מעיקרא מיימין לה בנה הנה, והדר בנה זמה זמה [מהרש"א], כתיב הכא [ויקרא יח י] כי ערוכת הנה, וכתיב בשאר אשתו [ויקרא יח יז] שארה הנה, מה להלן זמה עמו, אף כאן זמה עמו, ובתר דליימין זמה לשאר ידיה, ילפינן בה שריפה בנה זמה, נאמר כאן [ויקרא יח יז] זמה, ונאמר להלן [שם כ יד, ז] בשריפה זמה, מה להלן שריפה, אף כאן שריפה,

אמר מר, מניין לעשות למטה כלמעה, מאי למטה כלמעה, אילימא בת בנה ובת בתה שהן דורות מסתומים ואסתומים, כלמעה, כלומר, כבתה שהיא קדמה, [והיינו] [והיא. ד"ס] עליונה, [הלא] בהדי הדדי קאתיין,

אין לי אלא אשה ואמה דהיינו ממנו, בת אשה, ובת בתה, ובת בנה, מנין [שחייב עליהם שריפה, הרי הפסוק יז המדבר על אשה ובתה לא כתיב בה שריפה, אלא בפסוק יד דמיידי בחמותו]?

נאמר כאן [ויקרא כ יד] בשריפה זמה היא, ונאמר להלן [ויקרא יח יז, # וצ"ע למה קורא לה "להלן"] בלשון זמה, ובת בנה, שמה הנה זמה היא, מה להלן בתה, ובת בתה, ובת בנה, אף כאן לענין עונש שריפה [דלא כתיב בתה, ובת בתה, ובת בנה] בתה, ובת בתה, ובת בנה כהאי דהאי קרא,

מנין לעשות זכרים בנקבות לקמן מפרש? נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה, מה להלן זכרים בנקבות אף כאן זכרים בנקבות,

מנין לעשות למטה כלמעה לקמן נמי מפרש? נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה, מה להלן למטה כלמעה, אף כאן למטה כלמעה,

ומה כאן למעה כלמטה, אף להלן למעה כלמטה לקמן מפרש,

אמר מר, מנין לעשות זכרים בנקבות, מאי זכרים בנקבות, אילימא בת בנה כבת בתה, בהדי הדדי קאתיין הא רבינו למרווחו בגמרא שיהא דלמיה זמה זמה [כאן לעיל],

אלא אם חמיו כאם חמותו [ומקשה מיד שגם באם חמותו לא למדנו עדיין שריפה],

השתא אם חמותו אחי לא קמה לן עדיין לא העמידה על צוריה בשריפה מן החורה,

??? דהא האי תנא לפוס ריהטא שמעינן ליה, דהאי אשה דקרא דהיינו אשתו, ואפילו למאן דאמר אם חמותו כתיבא, לאו ממשמעותא דאם אשה ואמה נפקא ליה, אלא ממשמעותא דאשתו ואמה,

אם חמיו מיהדר עלה מחזר עליה להביאה למורת אם חמותו, דקאמר זכרים בנקבות, הא אחי לא אשמעינן תנא אם חמותו?

דף ע"ה ע"ב

אמר אביי, הכי קאמר האי זכרים ונקבות, עליו ועל אשתו קאמר, והכי קאמר מנין לעשות שאר הבא ממנו דהיינו בנה, ובת בנה, ובת בנה, מאנוסתו, דלאו בכלל אשה ובתה דקרא נינהו [פי' שהפסוק ויקרא יח י, לא כתיב בה אשה ובתה], דהתם בלשון על ידי קידושין [קאמר. ד"ס], דדרשינן לה

אבני חן על מסכת סנהדרין

נאמר כאן זמה [כ"ו],

ורב אשי לא קשיא ליה הא דקשיא לן לעיל [ג"ב פירוש לא חש להאי קושיא ואביי הוא דחש לה ומשני. רש"י], השתא אינהו לא כתיבי זמה ידיהו כתיבי? דהאי נאמר כאן זמה לאו עליהו קאי, אלא הכי נקט למילתיה, נאמר כאן בחמותו זמה, ונאמר להלן בבת אשתו זמה, מה להלן למטה באיסור כלמעלה באיסור, חייב הכתוב על בת בתה ובת בנה כבתה, אף כאן נעשה אם חמיו ואם חמותו בחמותו, והיינו למטה באיסור כלמעלה באיסור,

וסיפא דהדר תני, מה כאן למטה כלמעלה אף להלן למעלה כלמטה # [ובי ברהפך לשון הברייא? ???], רב אשי כצ"י מפרש לה, למילף אזהרה בחמותו ואם חמותו ואם חמיו, והכי קאמר זמה כאן בעונש, רצינן בגזרה שוה שאר של מטה הימנה, כשאר של מעלה הימנה, לשריפה, אף באזהרה האמורה בשאר של מטה, נרבה שאר של מעלה מאשמו, חמותו, ואם חמותו, כשאר של מטה באזהרה,

אי כיון דאמרת מניין לעשות שאר הבא הימנו, כשאר הבא הימנה, מימא בזה היא [אשתו] אם אמה אסורה, אף הוא [האיש] אם אמו אסורה משום ערוה, ואין גבי שניות מדברי סופרים (תנן) [תניא] לה ביצמות בפרק כי"ד (כא, א),

אמר אביי, אמר קרא "אמך היא" מיעוטא הוא, משום אמו אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אם אמו,

רבא אמר לא מצעי ליה קרא למעוטי, דלא חסוק אדעתין לאתויי הא בגזירה שוה, בין למאן דאמר בכל גזירות שוות שבתורה דון מינה ומינה דון מינה ומינה [ענין זה יש ביבמות ב"ק סנהדרין שבועות בובחים מנחות חולין נדה] לכל דבריה נלמוד ממנה, מאחר שעיקרו של דבר למדתי מחזירו, אף לכל דבריה נלמוד ממנה, וכן אם זאת ללמוד אם אמו מאם אמה לאיסורא, נריך אתה ללמוד הימנה אף לשריפה שמהא בשריפה,

ובין למאן דאמר, דון מינה, ואוקי באתרה דון עיקר הדבר ללמוד מחזירו, אבל לשאר דבריו שאתה מוצא דינו מפורש בו, ואתה יכול ללמוד מינה וציה דבר מדבר, ואיך נריך ללמוד מחזירו, העמידנו במקומו ואל תשווהו לחזירו, וכאן נמי, למד אם אמו מאם אמה לאיסורא, דלא כתיבא בה דהיא, אבל לענין מיתה העמידנה במקומה למילף שאר ידיה מינה וציה דבר מדבר, ולמוד אף אם אמו בסקילה מאמו שהיא בסקילה, דהא גבי ידיה נמי אם אמה כאמה שויה לשריפה,

לא אתיא @ שפיר, כדמפרש ואזיל,

למ"ד דון מינה ומינה, מה היא אם אמה אסורה, אף הוא נמי אם אמו אסורה,

ומינה מה היא בשריפה, אף הוא נמי בשריפה כלומר מה שאר אשתו אם (אמו) [אמה. ו'] בשריפה היא, אף הוא שאר של אמו בשריפה,

אלא אם חמיו ואם חמותו, בחמותו, [ובי] האי למטה כלמעלה, למעלה כלמטה הואי שהאבות לעולם עליונים נקראו, שהן קדמו?

תני, למעלה כלמטה,

אי הכי נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה, ומה השתא אינהי [האיסור עצמו] אם חמיו ואם חמותו לאהרתן ולעונשן לא כתיבה, זמה ידיהו כתיבה בחמיה דקאמר נאמר כאן זמה?

אמר אביי, הכי קאמר לעולם אלא חמיו ואם חמותו מהדר, ובהאי גז נקטיה לדרשה ידיה מנין לעשות שלשה דורות למעלה מאשמו שלשה דורות לאיסור, דהיינו אם חמיו שהוא דור שלישי לאשמו, וכן אם חמותו בשלשה דורות למטה כמו שמצינו שהזהיר ונענש למטה הימנה שלשה דורות דהיינו בת בתה וכן בת בנה?

נאמר למטה [ויקרא יח ז'] זמה שארה הנה זמה היא ונאמר למעלה זמה דכתיב [ויקרא כ'] (כ') [ואיש אשר. כ"ה בפסוק] יקח את אשה ואת אמה זמה היא, מה למטה שלשה דורות, אף למעלה שלשה דורות אחריו כדינא דקרא, הרי למדנו לעונש, ועדיין אזהרה לא שמענו בזה, דהא זמה למעלה גבי עונש כתיב, והדר יליף מסקנא דברייחא,

ומה בעונש [ויקרא כ יד] עשה למטה בתה ובת בתה ובת בנה כלמעלה בחמותו, דהא רצינן להו לעיל שריפה [בזמה זמה], אף באזהרה נמי עשה למעלה חמותו ואם חמיו, שלא נאמר בהן אזהרה, כלמטה כבתה ובת בתה ובת בנה,

הרי למדנו לעונש (מאזהרה) [ולאזהרה], ולישנא דברייחא הכי קאמר, מנין לעשות למעלה מאשמו כלמטה מאשמו, לענין שלשה דורות, נאמר למעלה מאשמו זמה, ונאמר למטה מאשמו זמה, ועשה הכתוב למטה כלמעלה, בת בתה כבתה, אף למעלה מאשמו עשה למעלה כלמטה, עשה אם חמותו בחמותו,

הרי למדנו לעונש, (ללמוד) [ללמוד. ו'] לאזהרה, שאף חמותו ענמה לא נאמר באזהרה, מה בעונש למטה כלמעלה רצינן, שאר של מטה הימנה לשריפה, כשאר של מעלה ממנה, אף באזהרה עשה שאר של מעלה הימנה, כשאר של מטה הימנה,

ואף על גב דברייחא איפכא תני, אביי מפיק,

רב אשי אמר, לעולם כדקתני דלא תטריך לאפוכה, ולמחני מה להלן למטה כלמעלה, אף כאן למעלה כלמטה, אלא אף כאן למטה כלמעלה ומאי למטה דקאמר למטה באיסור איסור הקל קרי למטה, והחמור קרי למעלה,

והכי קאמר מנין לעשות אם חמיו, ואם חמותו, שהן רחוקות (ואסורין) [ואסורין. רש"י] למטה [ב' באיסור קל], כחמותו שהיא קרובה ואסורה עליון וחמור,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ולמאן דאמר סקילה חמורה, מהאי קושיא [2] לא נידונה,

אי מה הוא [האיש] כלתו אסורה, אף היא [האשה] כלתה אסורה כיון דרביהם הזכרים כנקבות [מגו"ש דומה ומה], השוה נמי נקבות מזכרים, שפ"ר אשמו כשפ"ר, ויהא אסור אף באשת חורגו, ואנן הוא דאמרין מותר אדם באשת חורגו,

אמר אביי אמר קרא, אשת בנך היא, משום אשת בנך אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת בנה,

רבא אמר, בין למ"ד דון מינה ומינה, בין למאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה, לא אתיא,

למאן דאמר דון מינה ומינה, [תעשה הלימוד כד:] מה הוא כלתו אסורה, אף היא נמי כלתה אסורה,

ומינה מה הוא [האיש כלתו] בסקילה צפרק ארבע מימות (נג, א), אף היא נמי בסקילה,

למ"ד סקילה חמורה איכא למיפדך במחילתה דין לאוסרה, מה להוא [לאיש] שכן אמו בסקילה [וכיון שהוא חמור, מרבינן לו גם כלתו], תאמר בהיא שאמה בשרפה [שהוא קלה, ומניין שכלה אסורה],

ועוד בתה בשרפה וכלתה [של אשתו, הוא במיתה חמורה יותר] בסקילה !

[אי משום הא לא קשה] הוא בעצמו [הבעל] יוכיח דבתו בשרפה וכלתו בסקילה,

אלא מה הוא לא חלקת בו בין אמו לכלתו [דשניהם בסקילה], אף היא לא תחלוק, בה בין אמה לכלתה [וכיון שאמה שהיא חמורה היא בשריפה, גם כלתה היה צריך להיות בשריפה, ואם תלמודנה מכלתו הרי הבאת עונשו בסקילה],

ולמ"ד שרפה חמורה ואינה לפירכא קמייתא מהאי קושיא משום האי קושיא צריכתא לא נידונין לא נדונה, כלומר לא תילפניהו מהדדי, ואפילו לאוסרה, דכיון דלא מצינן למידן מינה ומינה,

ולמ"ד דון מינה ואוקי באתרה, מה הוא כלתו אסורה אף היא כלתה אסורה, ואוקי באתרה התם [בכלתו של איש] הוא דבסקילה, אבל הכא [בכלתה] בשרפה כראשכחן באמה [בחמותו] דהיינו אתה דומיא ידידיה דכלתו כאלו,

[וזה לא אתיא שפיר ד] למ"ד שריפה חמורה,

1. איכא למיפדך במחילתה דין דילפת מיניה לאוסרה מה להיא לשאר אשמו דין הוא להחמיר ולאסור את אס' אמה שכן, שכן החמיר הכתוב על אמה בשריפה ואשכחן צה דז חמור, תאמר בהוא שאמו בסקילה,

2. ועוד, אמו בסקילה שהיא קלה אם אמו בשריפה תהא בשריפה חמורה, צממיה,

3. ועוד כיון דאית' לן למידן מינה ומינה, מאי חזית דדיינת הכי, דון הכי מה היא לא חלקת בה בין אמה לאם אמה, אף הוא נמי לא תחלוק בו בין אמו לאם אמו וכו', הלכך לא חזית לשריפה, וכיון דלא מצינן למילף מינה ומינה, אף מחילתה דין לאוסרה לא תלמוד,

ולמ"ד נמי סקילה חמורה וליתנהו תרתי פירכי קמאי, מיהו משום האי קושיא צריכתא לא נדונה זה מה, מהאי קושיא [3] לא נידונה,

ולמ"ד דון מינה ואוקי באתרה, מה היא אם אמה אסורה, אף הוא נמי אם אמו אסורה,

ואוקי באתרה התם הוא דבשריפה, אבל הכא בסקילה כראשכחן באמו,

למ"ד שריפה חמורה איכא למיפדך על מחילתה דין, דקא ילפת לה לאוסרה אם אמו מאס אמה,

דף ע"ו ע"א

1. מה להיא לשאר אשמו, דין הוא להחמיר ולאסור את אס' אמה, שכן מצינו באותו שפ"ר דז חמור שכן אמה בשרפה, תאמר בהוא שאמו בסקילה,

2. ועוד הוא כהיא, מה היא לא חלקתה בה בין בתה לאם אמה [ששניהם בשריפה], אף הוא לא תחלוק בו בין בתו לאם אמו כלומר, מאי חזית דכי אמרת אוקיס צאתה. [וכן בכל מקום באתרה בה"א בסוף. רש"ל, פ"י במקומה]. למילף שאר ידידיה מיניה וציה, דבר מדבר, שגאמר דאם אמו היא בסקילה כאלו, כי היכי דבשאר ידידיה אס' אמה כאלה [בשריפה], דילמא אוקמא צאתה, וימא דבשריפה היא [אם אמו] כאלו, כי היכי דבשאר ידידיה אס' אמה כאלה [בשריפה], והא לא אפשר [ג"ב לרווחא דמילתא כתב רש"י זאת וכו'. ראה רש"ל]. כיון דבצירא ליה שריפה חמורה, איכא למיפדך אמו בסקילה ואם אמו בשריפה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

בשרפה דהיא משרף כתיב, ולא הוא?

אמר אב"י, אמר קרא ויקרא בא את אביה היא מחללת, מי שמחללת את אביה, יצתה זו שאביה מחללה,

רבא אמר, בשלמא התם גבי בת כהן בנשואה או בארוסה משמע קרא, כדלפינן בפרק ארבע מיתות כי אפיקתיה לבועל מדינא דבת כהן אפיקתיה מדינא דבת כהן (ואוקימתה) [ואוקימתיה. רש"ש] אדינא דבת ישראל דבועל אשת איש, דהא לא נפקא מכלל אשת רעהו, אבל דא על בתו משום קורבא היא, דין בפטויה, דין בנשואה, ואי מפקת לאציה מכלל דינא, אחי דינא מוקמת ליה, הכא אדינא דמאן מוקמת ליה, [וכי] אדינא דפנוייה מוקמת ליה ומפטר, [וכי ?] אפשר לומר כן, השתא אחי דלא עבדא מידי מיקטלא, אחי מיפטר, והא קיימא לן (בבא קמא עז:): השום הכתוב אשה לאיש, לכל עונשין שבתורה,

אזהרה לבתו מאנוסתו מניין? בשלמא לאב"י ורבא מהיכא דנפקא להו עונש, מהתם נפקא להו אזהרה [לאב"י מק"ו, ולרבא מהנהגה הנהגה זמה], אלא לדרתני אבוה דרבי אבין מאי?

אמר רבי אילעא אמר קרא ויקרא יט אל תחלל את בתך כל מחללה בזנות, להזנותה,

מתקין לה רבי יעקב, אחוה דרב אחא בר יעקב, האי אל תחלל את בתך להזנותה להכי הוא דאתא, האי מיבעי ליה לכדתניא,

אל תחלל את בתך להזנותה, יכול בכהן המשיא את בתו ללוי וישראל הכתוב מדבר שמחללה ופוסלה ממנומה כל זמן היותה תחתיו,

ת"ל להזנותה, בחילול שבזנות הכתוב מדבר, במוסר את בתו לאדם לבעילת זנות שלא לשם אישות, [וי"ל דאזהרה זו היא על האב שלא ימסור את בתו שתהא מופקרת לכל אדם, כענין הקדשה, שאע"פ שהיא פנויה ואין בביאתה לאו בתורה, מ"מ כיון שהיא מזונה מכל אדם, היא מביאה לזנות, שאינה יודעת הוולדות ממי הם, ונמצא אב נושא את בתו ואח נושא אחותו. חרדשי הר"ן].

אם כן, לימא קרא אל תחל, מאי אל תחלל שני חלוץ משמע, שמע מינה תרתי,

ואב"י ורבא, האי אל תחלל את בתך להזנותה, מאי עבדי ליה?

למ"ד סקילה חמורה איכא למיפרך, מה להוה שכן אמו בסקילה [שהוא חמורה, ולכן אסרו בו גם בלחן], תאמר בהיא שאמה בשרפה,

ועוד מה הוא חלקת בו בין בתו לבלתו, אף היא תחלוק בה בין בתה לבלתה כלומר, מאי חזית דכי אוקמת ליה באתרה, למילף שאר ידיה מיניה וזיה, שריפה כאמה, דומיא דידיה דכלתו כאמו, אוקמת באתרה הכי, ולמוד שאר (דידיה) [דידה. רש"ש] מיניה וזיה, ואימא הכי, כיון דבתה בשריפה נריכין אנו לענוש בכלתה מיתה חמורה מזהא ובסקילה, והיינו מיניה וזיה, מזהא שהיא בשריפה, אתה למד לכלתה סקילה, שצריך אתה לחלוק ולהחמיר דין בתה לכלתה דמה הוא חלקת דו להחמיר כלתו מבתו אף היא וכו', והאי לאו דיון מינה ומיניה הוא, אלא גלויי מילתא בעלמא היא, דכי ילפת שאר (דידיה) [דידה. רש"ש] מיניה וזיה, יש לך להחמיר בכלתה מבתה, ואם זאת לומר כן, איכא למימר דאין לך ללמוד כן, אלא להשוות כלתה לאמה כי היכי דכלתו שוה לאמו, הלכך איכא למימר סקילה, ואיכא למימר שרפה משום הכי לא נדונה,

ולמ"ד נמי שרפה חמורה, מהאי קושיא לא נידונין,

בתו מאנוסתו מניין בשאר ידיה, בקרא ויקרא יח י עונות פת-פנק [או] ברת-פתק ל' א' תגלה ערותך וגו' דאוקימנא באונסין לא כתיבא בתו?

האמר אב"י, ק"ו על בת בתו עונש על בתו לא כל שכן,

וכי עונשין מן הדין?

גלויי מילתא בעלמא הוא ואין זה עונש מן הדין, דהא בת בתו מקורבת דבתו היא דלמילא, והיכי דמי עונש מן הדין כגון ערות אחותך בת אביך או בת אחיך אין לי אלא בת אבי שלם בת אמו ובת אמו שלם בת אבי, ואם זאת להביא בת אבי ובת אמו מקל וחומר זה עונש מן הדין, דהא לאו מכא קורבא דהא אחי דו קורבא מחמת עמה וזו קורבא מחמת עמה, אבל דהא על בת בתו אינה קרובה לו אלא משום בתו,

רבא אמר, אמר לי ר' יצחק בר אבדימי, אתיא הנה הנה לאיסורא נאמר בשאריו הנה ונאמר בשאר אשתו הנה, מה להלן בתה כבת בתה, אף כאן בתו כבת בתו, ומאחר שנתרצית להיות כבת בתו אחיא לשריפה בגזירה שוה דומה זמה כבת בתו כדאמרין לעיל אתיא זמה זמה,

תני אבוה דרבי אבין, לפי שלא למדנו לבתו מאנוסתו, הוצרך הכתוב לומר ויקרא בא ובת איש כהן דהוה ליה למימר ובת כהן, וכמוז "איש" לומר לך בת איש מאנוסתו, שאינה בת אשתו, כי תחל "לזנות את אציה", כלומר שזנתה מאציה בשריפה,

אי מה בת כהן נשואה שזנתה מאחר היא בשרפה, ואין בועלה בשרפה, אף בתו מאנוסתו היא בשרפה ואין בועלה

אבני חן על מסכת סנהדרין

הרבה שהיתה שבעה ורבה מתשמיש את הצמאה שמוסיף לה תאוה וצמאה להשמיש ע"י שהשיאה לזקן ולקטן. מוהרש"א,

מיתבי, האוהב את אשתו כגופו, והמכבדה כמכשיתין נאין יותר מגופו, והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, והמשיאן סמוך לפירקן [כש?עדיין קטנים הם, עליו הכתוב אומר איוב ה וידעת כי שלום אהלך, ופקדת נוך ולא תחטא] וקשיא לרב יהודה אמר רב דאמר המשיא אשה לבנו קטן עליו הכתוב אומר וכו'?

סמוך לפירקן שאני דלאו היינו קטן כולי האי, דמשום שנה או חצי שנה לא חזנה עליו,

תנו רבנן [וכ"ה יבמות סב:–סג:], האוהב את שכיניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחרתו [גיעגועי אדם רצין על אחרתו יותר מן אחיו, וממך כך מנאל מחנך את אשתו. רש"י יבמות סב: בסוף הדרף], והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו [ראה תוס'], עליו הכתוב אומר ישעיה נח אז תקרא וה' יענה לעיל מיני כמי, הלא פרוס לרעז למחך וגו' ומנשךך אל תמעלס היינו נושא בת אחרת, ומקרב את קרוביו, ואוהב את שכיניו נמי כמקרב את קרוביו, דכמיז (משלי כו) טוב שכן קרוב מאח רחוק, ומלוה סלע לעני בשעת דוחקו ככלל פרוס לרעז למחך וכי תראה ערוס,

תנו רבנן, ויקרא כ יד וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־אִמָּהּ וְזֹמָה הוּא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶת־הָזָן וְלֹא־תִהְיֶה זֹמָה בְּתוֹ בָּבֶב, משמע ליה לר' ישמעאל אותו ואת אחת מהן שכן בלשון יוני קורין לאחת הינא, והכי קאמר קרא, ואיש אשר יקח את אשה זו אשתו, והדר את אמה בלשן ישרפו אותו ואת חמותו, דברי רבי ישמעאל,

רבי עקיבא אומר, אותו ואת שתיהן מפרש ליה התלמוד ואזיל במאי קא מופלגי, הא ודאי לשרוף את אשתו לא קאמר ר' עקיבא,

מאי בינייהו?

אמר אביי, משמעות דורשים לשון משמעות המקרא דורשין איכא בינייהו, רבי ישמעאל סבר, אותו ואתהן אותו ואת אחת מהן [לר' ישמעאל אמהן חדא הוא] ואחמותו קאי, ואם חמותו מדרשא דזמה אחיה, כדאמר לעיל מנין לעשות למטה כלמעלה וכו', שכן בלשון יוני קורין לאחת הינא, ואם חמותו מדרשא אתיא,

רבי עקיבא סבר, אותו ואתהן אותו ואת שתיהן [אמהן מרמי משמע] חמותו ואם חמותו, והכי קאמר ישרפו אותו ואמהן הן שמי אמהות, כגון לקח את אשה ואת אמה ואם אמה, ואם חמותו הכא כתיבא,

רבא אומר, חמותו שבה עליה חמנה לאחר מיתה לאחר מיתת חמה

אמר רבי מני, זה המשיא את בתו לזקן וממך שאינה מקבלתו מזה היא עליו [לא ידעתי למה בחר ר' מני יותר דרשה דר"א מדר"ע? רש"ש], # [ואע"ג דמצינו הרבה גדולי ישראל שנשאו בזיווג שני נשים צעירות!]

כדתניא אל תחלל את בתך להזנותה, רבי אליעזר אומר זה המשיא את בתו לזקן, ר"ע אומר זה המשהא בתו בוגרת שמתאה (להפקידה) [להפקידה. רש"ש] ומנה,

1. אמר רב כהנא, משום רבי עקיבא, אין לך עני בישראל לקמן מפרש לה, אלא רשע ערום, והמשהא בתו בוגרת [בתו בוגרת אינו ברשותו להשיאה, אבל הוא משהא אותה בערמה לומר להפריז לה נדוניא להגות לה כשתשיג ידו [פי' כשימצא חתן כזה], ואינו עושה כן, אלא להנאתו משהא אותה שתעשה לו מלאכתו וגורם להזנות. מוהרש"א],

אמו המשהא בתו בוגרת, לאו רשע ערום הוא שמשאה אותה כשציל מלאכה, וזו היא ערמת רשע שגורם להזנותה כשציל הנאמו, שאין רוצה לקנות שפחה לשמשו?

אמר אביי

דף ע"ו ע"ב

הכי קאמר, איזהו עני רשע ערום ששציל עניות מרשעי [רשע ערום איכא טובא כדמפרש בסוטה בפרק היה נוטל [כא:]] אבל "עני רשע ערום", ליכא אלא האי לחודיה. תוס' זה המשהא בתו בוגרת והכי אתמר, אין לך עני רשע ערום בישראל, אלא המשהא בתו בוגרת,

2. ואמר רב כהנא משום ר"ע, הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו להנאמו [הנקרא salesman],

אמר רב יהודה אמר רב, המשיא את בתו לזקן, והמשיא אשה לבנו קטן, והמחזיר אבירה לנכרי השווה וחבר נכרי לישראל, ומראה בעצמו שהשבת אבדה אינה חשובה לו מזהו צורא, שאף לנכרי הוא עושה כן, שלא נצטוו עליהם, עליו הכתוב אומר,

דברים כט למען ספות למצור, כמו ספו שנה על שנה (ישעיה כט) הרבה נכרים ששצעים, ואינן צמאין ליוצרים, צמאה זו כנסת ישראל, שצמאה וצאצאה ליראת יוצרה, ולקיים מצותיו את הצמאה שבע בדבר עם צמא לדבר, זקן וילדה זאת צמאה למשמש, וזקן שבע, וכן גדולה לקטן לא יאבה ה' סלוח לו,

[ולר' נראה לפרש ע"פ מ"ש [סוכה נב:]] אמר רבי יוחנן: אבר קטן יש לו לאדם, מרעיבו שבע, משיבעו רעב, דהיינו שהיא מוסיף ומעורר לו תאוה יתירה על ידי טעם ביאה, וכן בתו הגדולה מרע שיוערת טעם ביאה אינה מתאוה כל כך, וכשמשאיה לזקן או לקטן, והיא מועמת טעם ביאה מוסיף ומעורר לה תאוה יתירה, ולפי שאינה מקבלתו לזקן ולקטן מונח עליו והרי זה ממש למען ספות

אבני חן על מסכת סנהדרין

משם ומת חייב,

סיפא רבותא קמ"ל, אע"ג דדחפו, כיון דיכול לעלות משם
אדם אחר כיוצא בזה, ושעה גרמה לו ומת, פטור הדוסף, דלא עבד שיעור
מיתה,

כבש מנלן? אמר שמואל דאמר קרא במדבר לה או באיבה
לרבות את המצמצם היינו כונש, שזמנמו שם שלא יקום,

ההוא גברא דמצמצמא לחיותה דחבריה בשימשא, ומתה,
רבינא מחייב, רב אחא בר רב פטור,

רבינא מחייב, קל וחומר, ומה רוצח שלא עשה בו שוגג
כמויד ואונם כרצון [תוס'], חייב בו את המצמצם,

דף ע"ז ע"א

נזקין שעשה בהן שוגג כמויד ואונם כרצון היכא דעבד נזקים
ואפילו ישן, כדיליף בצבא קמא (כ, ב) פלע מחת פלע לחייב על השוגג כמויד
וכו', אינו דין שחייב בהן את המצמצם,

רב אחא בר רב פטור דגרמא בעלמא (הוא), דשמעא [הוא. ד"ס]
קטליה,

אמר רב משרשיא, מ"ט דאבוה דאבא דפוטור? אמר קרא
במדבר לה מות יומת המכה רוצח הוא [וקשה דהא אפיקתיה לעיל
[טו:]] למעוטי דאי אתה הורגו על רציחת שורו. רש"ש, וראה מלא הרועים],
סיפיה דקרא דלעיל, או באיבה דרצון מזמנא, וכמיז רוצח הוא מיעוטא, למעוטי
מזין ברוצח הוא דחייב לן מצמצם, בנזקין לא חייב לן
מצמצם,

[סימן: רע"ב חמ"ה אר"י]

1. אמר רבא, כפתו ומת ברעב דשעה שכתו אין כאן דבר הריגה,
והרעב בא מאליה, והולך וחוק לאחר זמן כל שעה, ולא דמי לזמנא במים, ובאור
דההורג מזומן, פטור,

2. ואמר רבא, כפתו בחמה ומת, בצינה ומת, חייב,

סוף חמה לבא [פטור] כלומר אם לא הייתה שם חמה בשעה שכתו, אבל
סוף לבא כאן, וזה לא יכול לעמוד וסופו למות, פטור, שלא היה ההורג מזומן
להריגה וגרמא הוא, ואין דינו מסור לבית דין אלא לשמים, [וכן אם] סוף
צינה לבא פטור,

איכא צינייהו, אבל אם חמומו לתרווייהו מדרשא אחיא, איכא בינייהו, ר'
ישמעאל סבר חמותו לאחר מיתה בשרפה כמחיים, דהכי קאמר
קרא אפילו אין מתקיימת חלה אחת מהן משרף, דהא ודאי אלשמו לא קאמר קרא
דמשרף,

ורבי עקיבא סבר אמתן שתיקן משמע, והכי קאמר אם אלשמו קיימת משרף
חמותו, ואם לאו אין כאן עונש שריפה חלה איסורא בעלמא איסור ארור
שוכב עם חותנתו;

מהני: ואלו הנהרגין [בס"ף], הרוצח, ואנשי עיר הנדחת,

רוצח שהכה את רעהו באבן, או בברזל, וכבש פרמ"ר בלעו
(לדחוף), אוחז ראשו של חבירו ותוקפו במים כדי שלא יוכל להרים ראשו, ונגער
ומת עליו לתוך המים, או לתוך האור, ואינו יכול לעלות
משם, ומת, חייב,

[נראה שחשב כאן בולחו ד' מיתות ב"ד, אבן הוא סקילה, ברזל סייף, מים חנק,
אור שרפה, ואשמעינן דלא נהרג באותו מיתה שהרג דם"ד דנילף ק"ו מעדים
וזממין עיין מכות ב, ב בתוס'. רש"ש],

דחפו לתוך המים, או לתוך האור, ויכול לעלות משם,
ומת פטור,

שיסה גיהה בו את הכלב, שיסה בו את הנחש, פטור,

השיך בו את הנחש [שאלו הנחש והוליכו והשיך הנחש בצפרו. רש"י לקמן
עח.], רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרינן:

נמי: אמר שמואל מפני מה לא נאמרה יד בברזל כמה שנאמר
(במדבר לה) בצלן יד, בכלי עץ יד, משמע שיש זה מלא אחיזה, דבעינן שיעורא,
אבל בצלח כמיז ואם בכלי ברזל הכהו, שהברזל ממוית בכל שהוא,

תניא נמי הכי, רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה
העולם שהברזל ממוית בכל שהוא על ידי מחיצה, שמוכח לו מחט
בזעזע או בלבו [אבל ראה תוס', וחרושי הר"ן], לפיכך לא נתנה תורה
בו שיעור,

והני מילי דברזיה מיברזו פונש"ט בלע"ז (דוקר, נוקב), אבל הכהו לארכו
דך הכאה שיעורא צע"י;

[שנינו במשנתנו] וכבש עליו לתוך המים: רישא רבותא קמ"ל
וסיפא רבותא קמ"ל,

רישא רבותא קמ"ל, אף על גב דלאו איהו דחפו חלה שפיל
מעממו, וצא זה וכבש עליו ולא נחמו להרים ראשו כיון דאין יכול לעלות

אבני חן על מסכת סנהדרין

3. ואמר רבא, כפתו לפני ארי פטור דאי נמי לא היה כפות לא היה יכול להזיל עצמו מן הארי, ככולהו גרסינן אמר רבא [במצפה איתן], לפני יתושין חייב,

רב אשי אמר, אפילו לפני יתושין נמי פטור, הני אזלי והני אתו ולא מת על ידי יתושים הראשונים, שהיו מוכנים שם, שכמה כמות עזרו עליהם,

איתמר, כפה עליו גיגית ומת בהצלח, או ופרע עליו מעזיבה חיה היה יסן, ונכנסה שם הינה פטור, שהיה צל לאחר זמן,

רבא ורבי זירא, חד אמר חייב, וחד אמר פטור,

תסתיים דרבא הוא דאמר פטור, דאמר רבא כפתו ומת ברעב פטור,

אדרבה, תסתיים דרבי זירא הוא דאמר פטור, דא"ר זירא האי מאן דעייליה לחבריה בביתא דשישא שמוס צימר, ואין הכל האור והנר יכול לנאת ממנו ואדליק ליה שרגא ומת, חייב,

טעמא דאדליק ליה שרגא שזמן את ההורג הא לא אדליק ליה שרגא ומת בהצלח פיו, דומיא דכפה עליו גיגית לא פטור,

[וירוחה] אמרי, התם [בבית של שיש] בלא שרגא לא מתחיל הבלא

דף ע"ז ע"ב

בשעתיה, הכא [בכופה עליו גיגית] בלא שרגא נמי, מתחיל הבלא בשעתיה מיד בשעת כפייה ממחיל, ואמר כך הולך ומוק:

[סימן סול"ם, תרי"ם, סמני"ן, בכות"ל],

1. אמר רבא, דחפו לבור, וסולם בבור [משמע דאם לא היה סולם בבור חייב הירוחה, אפי' מת ברעב, ונראה דלא דמי לכתפו ומת ברעב דהכא הבור הוא מועד להזיק וההורג מוזמן בעין. וק"ל. ראש משביר], ובא אחר וסילקו [וסילק את הסולם], ואפילו הוא הדומק עצמו קדם וסילקו [לאחר דחיתו] קודם נפילתו של זה [ראה ראש משביר שרצה לתקן כאן בריש"י, אבל לפי מה שכתבתי נראה], פטור, דבעידנא דשדייה, יכול לעלות הוא ופטור על הדמייה, ומשום סלוק לא מנתי למיזיה, דגרמא בעלמא הוא,

2. ואמר רבא, זרק חץ, ותרס בידו [של זה שזורקין עליו], ובא

אחר ונטלו [להתריס], ואפילו הוא קדם הזרק את החץ ורץ לאחר זריקת החץ, קודם שיגיע החץ לחצירו ונטלו ונטל התריס הימנו פטור, דבעידנא דשדייה ביה, מיפסק פיסקיה גיריה,

3. ואמר רבא, זרק בו חץ וסמנין הראויין לרפאותו בידו של הרוג ובא אחר ופיזרן, ואפי' הוא [הזורק] קדם ופיזרן, פטור, דבעידנא דשדא ביה, יכול להתרפאות הוה,

א"ר אשי הלכך כיון דאם יש שם סמנין הראויין לרפאותו בידו פטור ליה אפילו סמנין בשוק אפילו אינם בידו, אלא שמניין בשוק לקנות בשעת זריקה, הרי אלו כאלו הן בידו ופטור, ואפילו לא נמצאו לאחר מכאן,

א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי, גזרמנו לו סמנין למוכה אחר המכה ולא קנאן ולא ריפא עצמו, מזה, מי אמרינן הרי היה יכול להתרפאות, או דילמא כיון דשעת זריקה לא הו' סמנין, מישיב, דהא מכת מות הוא,

אמר ליה הרי יצא מבית דין זכאי כלומר הואיל וקודם עמדו דין נמצא לו זכות, אין לנו לחייבו,

4. ואמר רבא, זרק צרור [פ' אבן. יעב"ץ] בכותל ונמכוין להרוג את חבירו, חזק צרור והכה בכותל בכה, וחזרה לאחוריה והרגה חייב דהא נמי כמו הוא,

ותנא תונא, כגון אלו המשחקין בכדור # [כבר לפני שלשת אלפים שנים היו עושין כדורים מגומי, אבל כאן משמע שהיה בכדור כדי להמית ואולי היה של עור או של עץ] שהרגו רגילין מעוקות להכות הכדור בכותל בכה, כדי שמתור לאחוריה הרבה, ולאחר [שזרק] [שזרקו], הוא רץ [ומצירו] [וצידו. ד"ס] אוחז את הכדור, ומכה אותו בכה, אם יכול לכוון ההוא דזרק בכותל, [אבל מן הערוך לנר משמע שסדר המשחק ה' שאחר זרק הכדור על הכותל, והיה' מכוון שיפול הכדור רחוק כמה שיכול, כדי שיה' להזורק זמן לרוץ, וחבירו היה מתאמץ לחטוף הכדור להכותו בה, אם היה יכול להגיעו],

אשמעינן מנא במוזיד נהרגין דאם נתכוין שמהרוג את חבירו בחזרתה לאחוריה, ויש צד כדי להמית מייד, בשוגג גולין,

בשוגג גולין פשיטא?

במוזיד נהרגין איצטריך ליה, מהו דתימא התראת ספק היא, מי יימר דהדרה, קמ"ל [ק"ק אמאי לא קאמר בפשיטות דאיצטריך למתני במוזיד נהרגין דכאי גוונא בכו הוא וכו'. מוהרש"א עיי"ש, וראה ראש משביר],

אבני חן על מסכת סנהדרין

הכא במאי עסקינן בשותת לא יתו מכח נפילה ראשונה, אלא מעצמו חזר ושפת מידו לשוקת,

שומת כמו (ברכות כב, ז) מים שותמין על צרכיו קולי"ר בלע"ז (ליזול, לשטוף ליפול), שאינו יתו למרחוק, אלא נופל ויורד כנגדו,

תא שמע, מחט שהיה נתונה על החרס, והזה עליה ונתמון להזות עליה לטהרה מטמא מת, והזהי נראית עליה, אצל ספק על המחט הוזה נפל הטהרה כשיוצאת מידו, ספק על החרס הוזה מחלה, ומיצה עליה כלומר ומן החרס חזרה ונתזה עליה, וקמתי הזאתו פסול אלמא לאו כמו היא,

אמר רב חנינא בר יהודה, משמיה דרב, מצא איתמר לאו לשון מצי (דהוה המוה) [דהא הזה. ד"ס] קמתי, אלא לשון מציאה, כלומר ההואה נמצאת עליה, ואין ידוע אם בתחלה היה עליה, או חזר מכח הימח, או שמא לא זה ולא זה, אלא על החרס הזה, והיה מדרון, והלכה ההואה על המחט, דליכא כמו כלל [פירוש רש"י דחוק. רש"ש עיי"ש],

אמר רב פפא, האי מאן דכפתיה לחבריה קשר ידיו ורגליו על שפת הים ואשקיל עליה בידקא דמיא הפנה את מרזא המים עליו, גירי דידיה הוא [דקטליה. ד"ס], ומיחייב הן הן חזיו, והרי הוא כוורק צו חן וכדמפרש ואזיל, שהמים צאים צמח ראשון עליו מיד, כגון שהניחו סמוך לשפת הים, והשפה מדרון,

הני מילי בכח ראשון כשפניה להם דרך ללד זה, מיד נפלו עליו דהוי כמו, אבל בכח שני שהניחו רחוק קצת, ולא נפלו המים מיד צלאתו מגדרותיהן עליו, אלא לאחר מכאן הלכו על המקום שהוא שם גרמא בעלמא הוא ולא מכחו,

ואמר רב פפא, זרק צרור למעלה, והלכה לצדדין דרך נפילתה שלא נפלה כנגדו, אלא כשהיא חוזרת לארץ היתה מתרחקת לצדדין, אצל אס נפלה נוכחה והרגה פטור, דלאו כמו הוא אלא היא חוזרת לארץ מאליה, והרגה חייב,

אמר ליה מר בר רב אשי, לרב פפא, מ"ט?

[והשיב לו רב פפא. ע"פ הרש"ש] **משום דכחו הוא,** [וממשיך רב פפא לברר] **אי כחו תיזיל לעיל** דהא כלפי מעלה זרקא כנגדו, ולא לצדדין # [הקושיא בדרך גחמא],

דף ע"ח ע"א

ואי לאו כחו הוא, תיזיל לתחת תפול מיד כנגדה ולא לצדדין, אלא

תני רב תחליפא בר מערבא [בן המערב, מארץ ישראל. שט], קמיה דרבי אבהו, כגון אלו המשחקין בכדור, שהרגו תוך ארבע אמות, פטורין אס היה המוכה עומד בתוך ארבע אמות של כותל, ולא הספיק [הכדור] לחזור ארבע אמות, עד שמצאתו [הכדור בתוך ד' אמות] והרגמו, פטור הזרק מגלות, חוץ לארבע אמות חייב גלות,

[כדי שיהיה זורק הכדור חייב גלות, צריך היה הזורק לבזון שהכדור ילך למקום שהלך, ורק הריגת האיש צריך שיהיה בשוגג, אבל אם לא רצה שהכדור ילך שם, הוא פטור מגלות],

אמר ליה רבינא לרב אשי, היכי דמי, אי דקא ניחא ליה אי דניחא ליה שלא שתמור יומר [פ'] שעל פי רוב כשאדם זורק כדור באופן זה, הוא מתכוון שתחזור הכדור הרבה, ולכן שואל אם לא היה כוונתו כך אלא ניחא ליה גם אם לא תחזור. וראה מהרש"א שהמהרש"ל היה קשה לו, ולכן מחק "שלא" **אפילו פורתא נמי [למה אמר תוך ד' אמות, הול"ל סמוך לכותל מיד] ליחייב גלות, דהא הרג בשוגג, וטעמא ליכא למיפטריה,**

אי דלא ניחא ליה שתמור כל כך [פ'] בשיעור קמן, אלא רוצה שתלך הרבה] **אפילו טובא נמי לא יומר מארבע אמות ליפטר [עד שתלך שיעור יותר רחוק], דלא נתקיימת ממשצמו, דלמר מר (מכות ז, ז) ואשר לא גדה פרט למתכוין לזרוק שמים חזק ארבע, אלמא כיון דלא ניחא ליה דמיזיל, לא?**

אמר ליה סתם משחקין בכדור [אינם רוצים שיפול הכדור סמוך לכותל, אלא רוצים שתלך הרבה, ולכן אם הרג במקום קרוב לא היה רצונו שתעמוד שם ופטור, ומסביר], **כמה דעיילי** [על הגליון יש גירסא "דאולי מיניה"] [פ'] כשבאים לזרוק ולהכות את הכדור בכותל, הם מקרבים את עצמם להיות סמוך לכותל כמה שאפשר [לא סמוך ממש] כדי שיכה בכח, וילך הכדור למרחק] ומקריב לכותל כשעה שזרקין **טפי מינה ניחא ליה** כדי שתמור הרבה, הלכך צריך מארבע אמות לא ניחא ליה דמיזיל # [אבל עדיין אינו מיושב מה הוא השיעור של ד' אמות, ועיקר חסר מן הספר],

אית דמפרשי האי חייבין ופטורין ממיתה, וכגון שהתרו בו,

למימרא דכה"ג שחזרה לאחוריה מכח זריקתו, חשיב להו כמו כחו הוא,

ורמינהו, המקדש מי חטאת צאפר ונפל קידוש, נתינת אָפֶר על המים קרי קידוש, כדמנן במסכת פרה (פרק ו' משנה ז) (הרי קודש) [בפרה. ד"ס] קָפ על המים **על ידו, או על הצד** [פ'] שנפל האפר [על ידו או על צד הכלי] וגזירת המקום שנתנית אפר לתוך המים תהא בידו ממש. רש"ל],

ואחר כך נפל לשוקת [שבה היו עושים את המי חטאת] אכן חלילה שהמים ננשקין צו מן המעין. דרך נקב שפופרת [פ'] נקב שרחבו כשפופרת הנזר, ותמיהני דשיעור זה לא נאמר אלא לענין עירוב מקואות וכו'. רש"ש]. דכמיז (במדבר יט) מים חיים אל כלי, שמהא חיותן בכלי, וקא סלקא דעתך דהאי נפל דקמתי, כגון שנפל על ידו צמח, או על הלד, כלומר על צד הכלי [בבבא], ומשם יתו צמח לשוקת, וקמתי ד פסול?

אבני חן על מסכת סנהדרין

שנשנו בא"י וסדרום לפני רבנן דמתיבתא, ובימי רב נחמן ורב ששת נחרבה א"י ע"י הקיסר קאנסטנטינוס וגורו הרומיים על היהודים גזירות קשות ורעות לבטל התורה והמצוות ובטלו את הישיבות וברחו משם תלמידי חכמים רבים ובאו לבבל לישיבות סורא פומבדיתא ונהרדעא, וסדרו לפניהם ברייתות ששנו בא"י, ורמזו רש"ג [רבינו סעדיה גאון] בתשובתו הנדפס ביוחסין "ונפש שמדא בא"י ואיתמעטא חוראח תמן טובא ונחית מן דהוה התם מן בבלאה כגון רבין ורב דימי וכל נחותי" ואחר שבטלו שם בא"י הישיבות ומת ההוא דרא דנחותי, לא נמצא עוד מאן דתני ברייתות שנשנו בא"י, ואיני זוכר מקום שנזכר שם תני תנא קמיה דאמורא אחרון, כרבינא ורב אשי [פ' ולכן אומר שגרסינן רב ששת ולא רב אשי]. ד"ס,

אין בו כדי להמית, פשיטא?

אלא יש בו כדי להמית, ובא אחר והמיתו שהוא חייב, וסתמא כרבי יהודה בן בתירא [דחייב על כל דהו נפש],

אמר רבא, ההורג את המריפה פטור, וטריפה שהרג בפני ב"ד חייב [נראה דאתא אפי' כר"ע דאמר במכות [יב] דסנהדרין שראו בא' שהרג את הנפש אין ממיתין אותו כו', דהתם טעמא דבעינן והצילו העדה וכו'. רש"ש, וראה מלא הרועים ומה שהביא בשם הריטב"א], שלא בפני ב"ד פטור,

בפני בית דין (מאי טעמא) חייב, דכתי' דברים יג ובערת הרע מקרבך והרי לאוהו רוצח, שלא בפני ב"ד פטור, דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה, וכל עדות שאי אתה יכול להזימה, לא שמה עדות,

ואמר רבא, הרובע את המריפה חייב, טריפה שרבע בפני ב"ד חייב, שלא בפני ב"ד פטור, בפני ב"ד חייב דכתיב דברים יג ובערת הרע מקרבך, שלא בפני ב"ד פטור דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה,

הא תו למה לי, היינו הקד?

הרובע את המריפה איצטריכא ליה, מהו דתימא ליהוי כמאן דמשמש מת וליפטור, קמ"ל דמשום הנאה הוא, והא אית ליה הנאה אכל רוצח את המת ליכא הנאה, שעצר חמימותו ולחלחלותו ונצטק,

ואמר רבא, עדים שהעידו בטריפה והוזמו, אין נהרגין, עדי טריפה שהן עגמן טריפה שהוזמו נהרגין דכמיז וצערת הרע מקרבך,

רב אשי אמר, אפילו עדי טריפה שהוזמו אין נהרגין, לפי

כח כחוש הוא אלא כח כחוש הוא אינו כמו חזק, אלא קצת כמו יש כאן [ולכן חייב], והאי דלא אזלה לעיל משום שכלה כח חזק הוריקה והאזן חזרת לארץ, אכל עדיין הולכת היא ממקלט כמו,

ת"ר, הכוהו עשרה בני אדם, בעשרה מקלות, ומת, בין בבת אחת בין בזה אחר זה, פטורין, רבי יהודה בן בתירא אומר, בזה אחר זה האחרון חייב, מפני שקירב את מיתתו,

אמר ר' יוחנן, ושניהם מקרא אחד דרשו, ויקרא כד ואיש כי יכה כל נפש אדם, רבנן סברי כל נפש, עד דאיכא כל נפש וכיון דממחילה סיעו הראשונים צהריגמו, ליכא כולה נפש צמכת האחרון,

ור' יהודה בן בתירא סבר, כל נפש כל דהוא נפש אפילו ממקטעה, ומיניה היכא דהכחו צבת אחת, לא קטלינן לכלהו, דאש כי יכה אומר רחמנא, ולא שנים שהכוהו,

אמר רבא, הכל מודים בהורג את אדם המריפה כגון נקב הושט או קרום המוח שהוא פטור מדלג אפליגו ציה, שמע מינה כיון דניכרים חמית סיימין (חיותו) [ודלי. ד"ס] גברא קטילא חשיד ליה,

בגוסם בידי שמים וצא אחר והרגו הכל מודים שהוא חייב דלא איצטעדי ציה מעשה צרישא, והרי הוא כפי,

לא נחלקו, אלא בגוסם בידי אדם כגון זה שקרוצ למות מחמת המכות, אלא לא עשאווהו הראשונים טריפה,

מר מדמי ליה לטריפה, ומר מדמי ליה לגוסם בידי שמים,

מאן דמדמי ליה לטריפה, מאי טעמא לא מדמי ליה לגוסם בידי שמים? גוסם בידי שמים, לא איתעביד ביה מעשה, האי איתעביד ביה מעשה,

ומאן דמדמי ליה לגוסם בידי שמים, מ"ט לא מדמי ליה לטריפה? טריפה מחתכי סימנים סימן חיותא, הא לא מחתכי סימנים,

תני תנא קמיה דרב ששת*, ויקרא כד ואיש כי יכה כל נפש אדם, להביא דמשמע כל דהוא נפש המכה את חברו, ואין בו כדי להמית, ובא אחר והמיתו, שהוא חייב האחרון,

* [לבי אומר לי דכל מקום שאמר תני תנא, היה האמורא מא"י, ואם תנא קמיה אמורא דהוה בבבל, היה מהני נחותי דנחתו משם לבבל והביאו עמהם ברייתות

אבני חן על מסכת סנהדרין

ומת חייב,

ר' נחמיה אומר פטור שרגלים לדבר [הלשון רגלים] נרה ג. / שרגלים [ניור סג, סה, סה: 2, ב"ב קב, סנהדרין עה.] / שרגלים [סוטה ב:] לדבר, יש 8 פעמים בש"ס, ועוד 2 פעמים במשנה באהלות ובזבים, 7 מקומות הוא במשנה, ובב"ב מביא משנה דאהלות] שלא מת מחמת מכה זו, שהרי היקל:

נב"י: תנו רבנן, את זו דרש רבי נחמיה, שמות כא אם יקום והתהלך בחוץ

דף ע"ח ע"ב

על משענתו מתרגמין על צוריה, שנתפס לגמרי ונשען על כמו ונקה המכה [במיתה],

וכי תעלה על דעתך למה לי למימר ונקה המכה ממיתה, שזה מהלך בשוק וזה נהרג אלא זה שאמרוהו מתחילה למיתה, וזה הכתוב ללמדך שאלו ונקל ממה שהיה יקום מן המשכב וההלך בחוץ, ואמרוהו למשענת חיים, ונקה המכה ואפילו ולאחר כך הכביד ומת, שהוא פטור,

ורבנן האי ונקה המכה מאי דרשי ביה?

מלמד אם אמרוהו למיתה שחובשין אותו [בבית הסוהר] חוששין את המכה שלא יצא עד שגמלא אם ימות אם לאו, להכי אתי ונקה המכה דמשמע לכשיקום ונקה, מכלל דעד השתא חבוס הוא,

מקושש:

במדבר טו לב ויהיו בגי' שרגל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת: לו ויקריבו אותו המקצאים אותו מקושש עצים אלמשה ואליהן ואל כל העדה: לו ויניחו אותו במקדש פי ל' אפרש מהעשה לו: לה ויאמר ה' אלמשה מו'ת יומת האיש רגו'ם אתו באבנים כל העדה מחוץ למחנה: לו ויצאו אותו כל העדה אל מחוץ למחנה ויקדמו אותו באבנים וימת באשר צוה ה' את משה:

ורבי נחמיה חבישה מנא ליה? יליף ממקושש דכתיב (צמד) טו) ויניחו אותו במשמר,

ורבנן נמי לילפי ממקושש? מקושש בר קטלא הוא פשיטא ליה למשה דבר קטלא הוא, כדאיימי לקמן צרייחא, יודע היה משה רבינו שהמקושש צמיחה שהרי כבר נאמר בתורה מחלליה מות יומת, אבל לא היה יודע באיזה מיתה יומת, רבנן צריחא להו כמאן דאמר לא צנינן שידעוהו צהרלסו באיזה מיתה נהרג,

שאינן בזוממי זוממין דדין זוממי זוממין, אותם שהזימום ואמרו להם באותה שעה עמנו הייתם, אם היו באין שנים אחרים וזוממין אותם לומר היאך אתם זוממין את אלו, והרי אתם עמנו הייתם במקום פלוני, אין הזוממין שנמצאו עכשיו זוממין נהרגין, משום דגברא קטילא צעי למיקטל, הלכך כי לא אהזמו נמי לא מקטלי הנך טריפה אפומייהו, דהוה ליה עדות שאי אהה יכול להזימה ולא מקטלי,

ולרצא, כיון דעדות זוממין חדוש הוא, אף על גב דהוי עדות שאי אהה יכול להזימה, מקטלי,

זוממי זוממין - המזימין את הראשונים, כשהן נעשו זוממין, הוו להו זוממין של זוממין קמאי, כל עדות זומם קרו זוממי של דין, כדאמרין זוממי צת הן, צאלו הן המתקין [לקמן פד, צ],

ואמר רבא, שור טריפה שהרג חייב, ושור של אדם טריפה שהרג פטור, מאי טעמא?

אמר קרא, שמות כא השור יסקל וגם בעליו יומת כלומר כמיתה צעלים (בסנהדרין צ, א) כך מיתה השור, ולהא מילתא נמי מקשינן להו, כל היכא דקרינא ביה וגם בעליו יומת קרינן ביה השור יסקל, וכל היכא דלא קרינן ביה וגם בעליו יומת, לא קרינן ביה השור יסקל דכיון דאילו קטיל מריה שלא צצית דין לא מקטיל על פי עדים כדאמרין לעיל, שורי נמי לא מקטיל,

רב אשי אמר, אפילו שור טריפה נמי שהרג פטור, מאי טעמא כיון דאילו בעלים כיון דאילו הוו צעלים טריפה, הוו פטירי שור טריפה נמי לא מקטיל, דהא למיתה צעלים הוקש שור נמי פטור:

[שינוי במשנתנו] שיסה גירא בו את הכלב [שיסה בו את הנחש, פטור, השרך בו את הנחש] שאלו הנמש והוליו והשין הנמש צנשו [רבי יהודה מחייב וחכמים פטירין] וכו':

אמר רב אחא בר יעקב, כשתמצא לומר [כשתחשוב בדבר], לדברי ר' יהודה, ארם נחש בין שינוי הוא עומד והרי הוא כחוקע סכין צבטנו, דלאו גרמא הוא שהרי כלי משחיתו צידו, לפיכך מביש [דינו] בסייף דין רומא ונחש פטור,

לדברי חכמים, ארם נחש מעצמו הוא מקיא צנשיחא, וכשהשיכו זה עדיין אין צו כדי להמית לפיכך גרמא צעלמא הוא, אף על פי שידע שסופו להקיא מיהו לאו מכחו מייח, לפיכך נחש בסקילה, דין שור שהמית, דכל צהמה ומיה כשור הן, אלא שדבר הכתוב צהה, והמביש פטור:

מהני: המכה את חברו, בין באבן בין באגרופ, ואמרוהו למיתה צית דין, אבל אמרוהו מחילה לחיים, אפילו לרבנן פטור, דלקמן והיקל ממה שהיה ומוחו ואמרוהו לחיים ולאחר מכאן הכביד

אבני חן על מסכת סנהדרין

ומשה לא הוה ידע קטליה [מיתתו] במאי, לאפוקי האי [שהבה
את רעהו] דלא ידעינן אי בר קטלא הוא אי לאו בר קטלא
הוא כדמפרש לקמן, אבל מגדף לא נאמר צו אלא לפרש וכו',

מגדף:

ויקרא כד' ויצא בן־אשה ישרא־לית והוא בן־איש מצרי בתו ה' בני
ישראל ויצאו במחנה בן הישרא־לית ואיש הישרא־לי: יא ויקב
בן־האשה הישרא־לית את־השם ונקלל וביאו אתו אל־משה ושם
אמו של מית בת־דברי למיתה־דן: יב ויציהו במישמר לפרש להם
על־פי ה':

יג וידבר ה' אל־משה לאמר: יד הו' צא את־המקל אל־מחוז
למחנה וסמכו כל־השקמים את־ידיהם על־ראשו ורגמיו אותו
כל־העדה: טו ואל־בני ישראל תדבר לאמר איש איש ב־יִקְלָל
אֶל־הו' וינשא חטאו: טז ונקב שם־ה' מו' ת ימות רגו'ם
ורגמיו ב־ כל־העדה כגד באזרח בנקבו שם יומת:

ורבי נחמיה יליף ממגדף, דלא הוה ידע אי בר קטלא הוא,
וחבשוהו,

ורבנן, מגדף הוראת שעה היתה [תוס'] [מהר"ץ חיות] אי לא כתב,
חבישה דהכא מחבישה דהתם לא הוה גמרינן, דהוראת שעה היתה שהרי לא נטעו
מתחילה על אותה חבישה ומעצמם עשו, דכיון דלא נאמר צו מיתה מתחילה, מה
ספק היה להם להטיל עליו ספק מיתה ולחוששו,

כדתניא סייעתא להא דאמר לעיל מקושש לא נסתפקו עליו אלא באזה מיתה
יומת, אבל מגדף לא היו יודעין שהיה חייב מיתה יודע היה משה רבינו
שהמקושש במיתה, שנאמר שמות לא מחלליה מות יומת,
אלא לא היה יודע באיזו מיתה נהרג [תוס'], שנאמר במדבר טו
כי לא פורש מה יעשה לו וגו' משמע צר עשייה הוא, אבל לא היו יודעין
מהו,

אבל מגדף, לא נאמר בו אלא לפרש להם על־פי ה' ולא כחז
מה יעשה, משמע, כל דינו היו צריכין לפרש להם, שלא היה משה יודע,
אם הוא בן מיתה כל עיקר, אם לאו,

בשלמא לרבי נחמיה דאמר ונקה המכה, לאמדוהו למיתה והקל וחזר
והכזיב אתא היינו דכתיבי תרי קראי יתירא, ל אומדני [תוס']

דאם צא ללמדנו שהחובל בחבירו חייב צריפו וצבת, כדמסיק שבתו יתן וגו', וכחז
והכה את רעהו באבן או באגרופ ונפל למשכב, שבתו יתן ורפא ירפא, ולא ימות
יתירא הוא למדרש, וכן אם יקום והתהלך בחזן,

חד, אמדוהו למיתה, וחיה דלא תימא הואיל וינא מצית דין חייב,
נקטליה, דהא דהדר חיי חס רחמנא עליה להכי אתא ולא ימות כלומר והכה איש
וגו' ולא ימות כמה שאמדוהו אלא נפל למשכב שבתו יתן, ממנו ולא מיתה, או אם

יקום והתהלך בחזן לאחר שאמדוהו למיתה ונקה המכה אפילו חזר והכזיב ומת,
וחד, אמדוהו למיתה, והקל ממה שהיה,

אלא לרבנן דאמרי לחבישה אתא תרי אומדני למה לי לכתוב ולא ימות
ונפל למשכב ונקה המכה שבתו יתן, ושמעינן מינה אמדוהו למיתה וחי' ממנו יתן
ולא מיתה ומונקה המכה יתירא שמעינן דכשיצורר לנו שלא ימות הוא ונקה
המכה, מכלל דעד השתא חזש הוא,

חד אמדוהו למיתה וחיה, וחד אמדוהו לחיים ומת [תוס']
ואיפכא דרש להו, ולא ימות דרשי ליה לאמדוהו לחיים ומת, והכי משמע ולא ימות
אם אמדוהו תחלה שלא ימות אפילו מת לאחר מכן, שבתו יתן ורפא ירפא, יתן
האומד שאמדוהו לכמה חליו עולה ושבתו ורפואתו שכן היו אומדין אותו כשהיה
נאמד לחיים, ואם אמדוהו למיתה ואחר כך יקום והתהלך בחזן שלא מת שבתו
יתן, אבל אמדוהו מתחילה למיתה וינא מצית דין חייב, וסוף דבר, מת אף על פי
שהקל באמצע לא פטריה רחמנא,

ורבי נחמיה, אמדוהו לחיים ומת, לא צריך קרא, שהרי
יצא מבית דין זכאי והא נפקא לן מנדיק אל תהרוג, צפרק אחד דיני
ממונות (לעיל לג:) מנין ליונא מצית דין זכאי, ואמר אחד יש לי ללמד עליו מוצה,
שאין מחזירין אותו, שנאמר ונדיק אל תהרוג,

תנו רבנן, המכה את חבירו, ואמדוהו למיתה, וחיה,
פוטרינן אותו ממיטה, וטות חמשה דברים,

אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה, אומדין אותו אומד שני
למזמן כמה ראוי לשכב מחולי זה, ולכמה יעלה שבתו ורפואתו ואם לאחר
כן הכביד ומת הלך אחר אומד האמצעי היינו אומד שני, דברי
רבי נחמיה,

וחכמים אומרים אין אומד אחר אומד לחשב כיונא מצית דין זכאי
ולפטור אם לאחר מכן הכזיב ומת, אלא צטר מעשה דהשתא אזלינן, דהואיל
והכזיב ומת חייב המכה מיתה,

תניא אידך [סתמא כר' נחמיה], אמדוהו למיתה, אומדין אותו
לחיים אם ראינו שהקל ולא אמרינן הואיל וינא מצית דין חייב הרי זה יהרג,
לחיים, אין אומדין אותו למיתה לומר טעינו באומד ראשון ולחייבו
לזה, שהרי ינא מצית דין זכאי, ואמרינן ממת חולי אחר שצא עליו הכזיבה
המכה, אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה, אומדין אותו
אומד שני למזמן,

ואם לאחר כן הכביד ומת, משלם נזק וצער ליורשים והוא
הדין לרפוי וצבת וצבת, דהא צטר אומד האמצעי אזלינן ולכולהו אמדוהו, אלא
לאו אורחיה דתנא למחשכ כדכולא,

מאימתי משלם [כלומר] מאיזו שעה אומדין אותו כשהקל משעה

אבני חן על מסכת סנהדרין

שהכירו אומדין כמה היה יפה קודם הכאה, וכמה (היה) [הוא]. ד"ס] יפה אחר הכאה, ולא אמרינן הואיל ועד השתא לא אמדינן [ליה] אלא למיתה והשתא הוא דאמדינן ליה לממון נאמדיה כדקאי השתא והרי הוקל, ומפסדינן ליה לניזק, וסתמא כרבי נחמיה והך סתמא כר' נחמיה מוכחא דפטר ליה ממיטה אף על פי שהכזיב ומת:

מתני': נתכוין להרוג את הבהמה היה עומד אדם אצל צהמה [שבתכוון להרוג], ונתכוין להרוג [את ה ?] צהמה והרג את האדם פטור, משום דכי אתרו ציה התראת ספק הוא, אף על פי שקבל עליו התראה, שאומר להם יודע אני שהוא בן ברית, ועל מנת כן אני עושה, שאם אהרגו אני אחייב מיתה, פטור, דשם לא יהרגו, [שראו שהטא ידו מול בהמה והתרו בו שאפשר שישכח ידו ויהרוג אדם בהכאה זו, ואמר שבתכוון לבהמה, ושם יפגע לאדם הכאתו לא איכפת ליה. יבין],

[התכוון להרוג] לעובד כוכבים, והרג את ישראל,

[התכוון להרוג] לנפלים, והרג את בן קיימא [והכל בהתראה. יבין] אנפלים לא מייחב דכמו דקטיל דמו, פטור,

נתכוין להכותו על מתניו, ולא היה בה כדי להמיתו על מתניו, והלכה לה על לבו, והיה בה כדי להמיתו על לבו, ומת, פטור [דתרתי צעין, שיהא מתכוין למכת מיתה, ושיטנו מכת מיתה, דאם לא נתכוין למכת מיתה, התראת ספק היא, דהתרו בו אל תזרוק ד"שמא" תלך על לבו. רש"י לקמיה],

נתכוין להכותו על לבו,

דף ע"ט ע"א

והיה בה כדי להמית על לבו האנן הזאת אם תכה על לב ראיה להרוג, אבל על המתניס אין צה כדי להמית פטור, דתרתי צעין, שיהא מתכוין למכת מיתה, ושיטנו מכת מיתה, דאם לא נתכוין למכת מיתה התראת ספק היא דהתרו בו אל תזרוק דשם תלך על לבו, והלכה לה על מתניו, ולא היה בה כדי להמית על מתניו, ומת, פטור,

נתכוון להכות את הגדול, ולא היה בה כדי להמית הגדול, והלכה לה על הקטן, והיה בה כדי להמית את הקטן, ומת פטור [אבל אם נתכוון לקטן, והרג את קטן חייב דרבנן ס"ל, דנתכוון להמית את זה והרג את זה חייב],

נתכוון להכות את הקטן, והיה בה כדי להמית את הקטן, והלכה לה על הגדול, ולא היה בה כדי להמית את הגדול, ומת, פטור,

אבל נתכוון להכות על מתניו, והיה בה כדי להמית על מתניו, והלכה לה על לבו, ומת, חייב,

נתכוון להכות את הגדול, והיה בה כדי להמית את הגדול, והלכה לה על הקטן, ומת, חייב,

ר' שמעון אומר, אפילו נתכוון להרוג את זה, והרג את זה פטור:

גמ': ר"ש אהייא, אילימא אסיפא דקאמר מנא קמא נתכוון להכות את הגדול והלכה לה על הקטן ומת חייב, אלמא נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב, ר"ש פוטר מיבעי ליה [ראה משמר הלוי] דהא צהדיא קאמר לה מנא קמא, ולמה ליה לר' שמעון למהדר פרושא, ומאי אפילו,

אלא ארישא, נתכוון להרוג את הבהמה, והרג את האדם, לעובד כוכבים והרג את ישראל, לנפלים והרג את בן קיימא, פטור,

הא נתכוון להרוג את זה והתרו בו עליו דהתראת ודאי הוא והרג את זה והרג את זה חייב דאיכא התראה על בן ברית והרי מתכוון לבן בריתו והרגו, ר"ש אומר, אפילו נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור, והאי דשציק ר' שמעון לסיפא צהדיא, ומסדר אדוקיא דרישא [ראה תורת חיים]? דלא מימא ר' שמעון פוטר אכולהו ואפילו נתכוון על מתניו והלכה לו על לבו [דפוטר רק במתכוון להרוג את זה והרג את זה],

פשיטא, קאי ראובן ושמעון, ואמר אנא לראובן קא מיכוונא, לשמעון לא קא מיכוונא עד שיאמר לפלוגי אני מתכוין ואותו פלוגי הרג, וכי אמר אחד מינייהו לא יחד אותו, וכן כסבור ראובן, ונמלא שמעון לא זהו פלוגי שנתכוון לו, היינו פלוגתיהו,

אמר לחד מינייהו קא מיכוונא ולא איכפת להי מינייהו מאי לר' שמעון מקרי ליה מיתכוון לו, ומיחייב, או דילמא כיון דאי אולא אאידך ושצקה ליה להאי, הוה נמי יחא ליה לאו מתכוון הוא,

א"נ להכות את הגוף הזה, אבל כסבור הוא שהוא ראובן ונמצא שמעון, מאי מי אמרינן כיון דלהאי גופא אימתכוון מתכוון הוא לן, או דילמא כיון דלהאי גברא לא איכוין, פטר ליה ר' שמעון,

תא שמע, דתניא ר"ש אומר, עד שיאמר לפלוגי אני מתכוון,

מאי טעמא דר"ש אמר קרא דברים יט וארב לו קרא יחירה הוא נכחב כי יהיה איש שונא לרעהו וקם עליו וקם עליו, עד שיתכוון לו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ממון ולא מיתה,

דתנא דבי חזקיה, ויקרא בר מכה אדם ומכה בהמה [תוס'] לך חוקשו בזה קרא מכה בהמה ישלמנה, ומכה אדם יומת, ומשמע בבהמה חייב ממון ובאדם פטור מממון. דכתיב בהמה ישלמנה ולא אדם, והקיש לך הכתוב פטור משלומין של אדם, לחיוב משלומין של בהמה, מה להלן לא חלקת בין מחבין, לקמן מפרש ואזיל מאי היא,

מה מכה בהמה, לא חלקת בה בין שוגג למזיד [תוס'], בין מתבין לשאינו מתבין, בין דרך ירידה לדרך עלייה לא שייך למתני גבי בהמה, אלא משום דבאדם אשכחן ביה חילוק בהורג שוגג דרך ירידה חייב גלות אבל דרך עלייה בהרימו את ידו פטור מגלות דכתיב (במדבר לה) ויפל עליו וימת דרך נפילה בעינן,

לפוטרו ממון כלומר לא חלקת בו שום דל הפטר מן משלומין, אלא בכל דדנין הוא דמחייב, דרבינן כל נזקין בבבא קמא (כו, ב) מפלע תחת פלע לחייב על השוגג כמוד, ועל האונס כרען, ומכה בהמה נזק הוא אלא לחייבו בממון,

אף מכה אדם אין דין פטור משלומין הכתוב בו חלוק לשום דל שיתחייב ממון, אלא כל שעה פטור מממון בין שוגג ואין נטבון דפטור ממיטה, בין במזיד ונטבון דחייב מיתה, לא תחלוק בו, בין שוגג למזיד, בין מתבין לשאינו מתבין, בין דרך ירידה לדרך עלייה, לחייבו בממון אלא לפוטרו ממון,

אלמא פטור מממון למנא דבי חזקיה, ומיטה נמי שמע מינה דפטור ליה, מדאצטריך למפטריה משלומין, כדמפרש ואזיל, ואי בר קטלא מי אצטריך למפטור,

מאי שאין מתבין, אילימא שאין מתבין כלל, היינו שוגג,

אלא פשיטא, שאין מתבין לזה אלא לזה, וקתני לחייבו בממון, אלא לפוטרו ממון,

ואי בר קטלא הוא, מאי איצטריך למיפטריה ממון, אלא לאו שמע מינה, לאו בר קטלא הוא, ולא בר ממונא הוא:

מתני': רוצח [ולא נקט שאר חייבי מיתות, שרק ברוצח בספק שייך מה שאומר ר' יהודה כונסין אותן לכיפה. ראה תורת חיים ע"פ הרמב"ם] שנתערב באחרים בגמרא מפרש הך אחרים מאן נינהו, כולן פטורין,

ר' יהודה אומר, כונסין אותן לכיפה ושם מאכילין אותן שעורים עד שחנקו כרים, כדמי לקמן בפירקין סנהדרין (פא, ב),

כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה, נידונין בקלה מאחר שנתערבו, ואי אמה מכיר מי המחויב את החמורה, ומי המחויב את הקלה, אי אמה רשאי להחמיר עליו למושכו למיתה חמורה, שלא נחייב בה אלא ידיו בקלה,

ורבנן דפליגי עליה דר' שמעון מאי דרשי ביה? אמרי דבי רבי ינאי, פרט לזורק אבן לגו לתוך חמורה של בני אדם נכרים וישראלים [לכן הוא פטור], אבל נחבין לישראל זה, והרג את חבירו לא אהא קרא למעוטי,

הכי דמי, אילימא דאיכא תשעה כותים ואחד ישראל ביניהן, תיפוק ליה דרובא כותים נינהו ולמה לי קרא,

אי נמי פלגא ופלגא [תוס'], ספק נפשות להקל למה לי קרא למפטריה, הא כיון דמצי למימר לנכרים קא מתכווניה, אית לך למפטריה משום דספק נפשות להקל, מוהינלו העדה (יומא פד:)?

לא צריכא דאיכא תשעה ישראל, וכותי אחד ביניהן ואשמעינן קרא דפטור, משום דהוה ליה כותי קבוע ציניהם, וילפינן מהאי קרא דכל וכל קבוע במחצה על מחצה דמי [תוס'] לא פחות מלהיות נדון כמחצה על מחצה, והוי ספק נפשות להקל,

ומהכא נפקא לן בכל דוכתי דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי,

והא ליכא למילף מיניה כרובא דמי, דהא מהיכא חייבי לן, דילמא האי דפטור ליה להאי משום דספק נפשות להקל, ולא משום דחשבינן ליה כרובא, אבל מחצה על מחצה ילפינן מיניה דאי לאו כמחצה על מחצה דמי, לא הוה ליה ספק נפשות להקל, ואמאי פטור הא רובא דישאל נינהו, ורבנן אית להו נטבון לזה והרג את זה חייב,

בשלמא לרבנן דאמרי נטבון להרוג את זה והרג את זה חייב, דכתיב שמות בא וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה, ואמר רבי אלעזר במצות שבמיתה הכתוב מדבר שהיה נטבון להרוג את חבירו, דכתיב שמות בא אם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש ואי לא נטבון להרוג הוה מקטיל, וכי איתכוון מיתה חייב, אף על גב דלא נטבון אלא לחבירו, דהא כתיב וכי ינצו אנשים וגו' ממון דמי האשה ימן ליורשיה,

אלא לר"ש, האי ונתתה נפש תחת נפש, מאי עביד ליה?

ממון, וכדרכי, דתניא רבי אומר, ונתתה נפש תחת נפש, ממון [שאם נטבון להרוג את חבירו והרג את האשה, נותן דמיה ליורשיה], אתה אומר ממון או אינו אלא נפש ממש [ונאמר אף שלא נטבון להרגה, ידיה הוא נהרג], נאמרה נתינה למטה ונאמרה

דף ע"ט ע"ב

נתינה למעלה גבי לא יהיה אסון ונתן בפלילים (שמות כא) דמי ולדות מה להלן ממון, אף כאן ממון,

אמר רבא, האי דתנא דבי חזקיה [שמביא באן], מפקא מדרכי ומפקא מדרכין [תוס' נדרש ע"א] דרבנן מחייבי ליה מיתה לנטבון להרוג את זה והרג את זה, ורבי מחייב ליה ממון, ואילו למנא דבי חזקיה לא מייחייב

אבני חן על מסכת סנהדרין

שישנה בכלל החמורה,

סבר כונסין אותן לכיפה [דהא בשורים אין הדין של והצילו העדה],

אמר רבא

דף פ' ע"א

בין לריש לקיש [דנתערבו שורים], בין לשמואל [דנתערב רוצח ברזחיים אחרים]
קא מוסיב אי הכי דהני אחרים דמתניין דרוזחיים קאמר [רוזחיים אנשים, או
שורים], והאי רוצח שנתערב, צהוכר [שידעו מי הוא] ולצוק נמערב קאמר,

היינו דקתני עלה הא דמני עלה [על משנתנו] צברייתא הכי, רוצח שנתערב
באחרים כולן פטורין [ו] אמר ר' יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן
כולן פטורין, מאי אפילו דקאמר ["אבא" הוא שם תואר, ואין כוונת ר' יוסי לומר
על אביו. וראה מרגליות הים]?

אלא אמר רבא [פי' משנתנו חסירה] בשלא הוכר לצית דין קאמר, כגון
הכי קאמר, שנים שהיו עומדין, ויצא חץ מביניהם והרג ואין
יודעין אי זה מהן זרקו שניהם פטורין, וא"ר יוסי אפילו אבא
חלפתא ביניהן שהכל יודעין שהוא חסיד ולא זרקו, לא מחייבין לאידך משום
האי חזקה, ובהא אפילו ר' יהודה מודה,

ור' יהודה דאמר כונסין אותן לכיפה לא עלה קאי, אלא הכי קאמר מנא קמא
ומסורי מתסרמא מתניין והכי קתני,

ושור שנגמר דינו, שנתערב בשורין אחרים מעלייא,
סוקלין אותן דהא על כרמיך כולהו אסירי צהנאה, ואין הפסד לצעלים
בסקילה, הלכך סוקלין אותם כדי שמתקיים מנא סקילה צמחוי צה, ר' יהודה
אומר כונסין אותן לכיפה שאין צריך לסוקלן, שלא להטריח בית דין, אלא
כונסין אותן צחדר, והם ממס צרעצ,

והתניא צניסמא פרה שהמיתה [את האדם], ואחר כך ילדה,
אם עד שלא נגמר דינה ילדה, וולדה מותר לקמן מפרש לה,
אם משנגמר דינה ילדה, וולדה אסור דעוצר ירך אמו הוא, וגם
הוא נאסר צגמר דין אמו,

נתערב באחרים, ואחרים באחרים [תוס'], כונסין אותן
לכיפה,

ר' אלעזר בר' שמעון אומר, מביאין אותן לב"ד, וסוקלין
אותן,

אמר מר [בברייתא, שמביא לדאיה לדברי רבא], אם עד שלא נגמר
דינה ילדה וולדה מותרת, ואף על גב דכי נגחה הות

הנסקלין [שנתערבו] בנשרפין אף על גב דרוצח דהני נשרפין כדקתני
נסקלין צנשרפין, משמע חד נסקל שנתערב צנשרפין טוצח אפילו הכי לר' שמעון
ידונו כולן צסקילה מפני שהשריפה חמורה,

ר' שמעון אומר נידונין, בסקילה [שר"ש סבר דשריפה חמורה],
שהשריפה חמורה, וחכמים אומרים נידונין בשריפה,
שהסקילה חמורה,

אמר להן ר"ש, אילו לא היתה שריפה חמורה, לא נתנה
לבת כהן שזנתה שציצתה חמורה שמתללת את אביה, כדאמר צארצע
מיתות [לעיל גב, א] שטהגין צו חול,

אמרו לו אילו לא היתה סקילה חמורה לא נתנה למגדף
ולעובר עבדות כוכבים שפושטין ידן צעיקר,

הנהרגין [שנתערבו] בנחנקין, ר"ש אומר בסייף שחנק חמור,
וחכ"א בחנק ססיף חמור, וטעמא מפרש צארצע מיתות:

נב"א: מאן אחרים, אילימא אחרים כשרים, פשיטא [שכולן
פטורין], ותו בהא לימא רבי יהודה כונסין אותן לכיפה?

(סימן בשר"ק [ר' אבהו, שמואל, ריש לקיש. משמר הלוי]),

א"ר אבהו אמר שמואל, הכא ברוצח שלא נגמר דינו,
שנתערב ברוצחים אחרים שנגמר דינו, עסקינן # [וצ"ע אם
יהיה נאמן אם יאמר אני הוא זה שלא נגמר דינו],

רבנן סברי, אין גומדין דינו של אדם אלא בפניו כיון דאין
מכירין אותו לא הויא צפניו, הלכך כולן פטורין,

ור' יהודה מיפטרניהו לגמרי נמי לא, כיון דרוצחין נינהו
שהרי קצלו העדיות [גם בזה שלא נגמר דינו] ונשאיו ונמנו צדצר, הלכך
כונסין אותן לכיפה,

ריש לקיש אמר, באדם, דכולי עלמא לא פליגי דפטירי הואיל
ואיכא חד דלא נגמר דינו אין לך ראייה לזכות גדולה מזו, וצממנא אמר והצילו
העדה (צמדצר לה),

אבל חבא [במשנתנו] בשור שלא נגמר דינו [תוס'], שנתערב
בשורים אחרים שנגמר דינו # [וזה קצת דוחק שקורא המשנה לשור
שהרג אדם "רוצח"], קמיפלגי,

רבנן סברי, כמיתת בעלים כך מיתת השור, ואין גומדין
דינו של שור, אלא בפניו, הלכך כולן פטורין, ורבי יהודה

אבני חן על מסכת סנהדרין

מיעברה,

בו מיתה סתם ולפיכך קלה וממורה במשמע,

והאי תנא הוא דקאמר לא צעין להזכיר שם אותה מיתה, דתניא ושאר חייבי מיתות שבתורה חוץ ממסית שאינו צריך התראה, דרשמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו אין מומיתין אותו, אלא בעדה ועדים והתראה לאו דוקא, דמסית נמי עדים ועדה קא צעי, והא דנקט ושאר משום התראה נקט לה, ועד שיודיעוהו שהוא חייב מיתה ב"ד,

רבי יהודה אומר, עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג,

ת"ק [שאני צריך להתרות באיזה מיתה הוא נהרג] יליף ממקושש שהמואלס אותו לא המרו בו שם מיתתו, דלא הוו ידעי לה אלא מיתה סתם, ורבי יהודה אומר מקושש הוראת שעה היתה ועל פי הדבור מחייב ולא גמרינן מינה לדורות, הואיל ונפקא לן התראה מיומם המם שימיר עצמו למיתה, אותה מיתה משמע:

[שנינו במשנתנו] הנסקלין [שנתערבו] בנשרפין: מתני ליה רב יחזקאל, לרמי בריה, הנשרפין בנסקלין משמע כגון דהוו נסקלין רוצח, ואיערבא דהו מיעוטא נשרפין, ר"ש אומר ידונו בסקילה שהשריפה חמורה,

אמר ליה רב יהודה [לרב יחזקאל אביו] אבא לא תיתייה הכי, מאי איריא דשריפה חמורה, תיפוק ליה דרובה נסקלין גינהו היכי נקט טעמא, משום דאי אחא רשאי למושכו למיתה חמורה, בלאו הכי נדיינינהו בסקילה, (הוא) בטר רוצח,

[ו?] אצוה מהדר ליה אלא היכי אתנייה אלא היכי אלמדנו? אמר ליה רב יהודה הנסקלין בנשרפין דאף על גב דנשרפין רוצח, (מדחני) [מתדיין. ו'] לר' שמעון בסקילה מפני שהשריפה חמורה, ר"ש אומר ידונו בסקילה שהשריפה חמורה,

אי הכי אימא סיפא, וחכ"א ידונו בשריפה, שהסקילה חמורה, תיפוק ליה דרובה נשרפין גינהו?

התם הוא דקא מסיימי רבנן שהסקילה חמורה לאו למיתב טעמא למילתייהו מסיימי הכי, אלא הכי קאמרי ידונו בשריפה כדיייהו בטר רוצח, ודקאמרת למזל בטר מיעוטא? משום דשריפה חמורה, ואין אנו רשאין למשוך את הקלים, לאו חמורה היא אלא קלה היא רבנן הוא דקאמרו ליה לר"ש, לדידך דאמרת שריפה חמורה, לא סקילה חמורה,

אמר ליה שמואל לרב יהודה, שיננא [לפי המחשב יש הלשון "שיננא" 27 פעמים בש"ס],

והאמר רבא, ולד הנוגחת אסור בהקדשה, היא וולדה נגחו כגון שנגמח על פי עד אחד, או על פי הצעלים, דמתסרא לגבוה ולא להדיוט, הלכך על כרחיך שמעינן מדרכא, דהיכא דאית עדים אסור אף להדיוט, וצריך לגמור דין שניהם,

והא ליכא למימר טעמא דתנא קמא [של ר"א ב"ש] דתני וולדה מותר, משום דלא נגמר דינו עמה [פ' עם אמה], דאי בשלא בא לצית דין, מאי איריא ולדה אפילו אמו נמי, אם לא נגמר דינה לא מתסרא, וכי אצטריך תנא למיתני מותר, הכי אשמעינן, דאין זקוק להציאה לצית דין קאמר, ומיבטא דרצא,

ולד הנרבעת אסור, היא וולדה נרבעו?

[ומתירין] אימא [כן תגרום בברייתא], אם עד שלא נגמר דינה "עיברה" וילדה דהיינו צין נגיפה לגמר דין, דלא הוה ולד לא בשעת נגיפה ולא בשעת גמר דין, ולא נוכל מן האיסור דאכתי אימיה הוה שריא, וולדה מותר,

אם משנגמר דינה עיברה וילדה דטולד מן האיסור וולדה אסור אף על גב דלא הוה בשעת נגיפה ולא בשעת גמר דין,

הניחא למאן דאמר פלוגתא הוא בתמורה (לא, א) זה וזה [האב והאם של וולד זה] גורם אסור,

דף פ' ע"ב

אלא למ"ד זה וזה גורם מותר, מאי איכא למימר דהא כשנוצר לאחר גמר דין לאו איהו למודיה גרמא ליה, שאף מן הזכר הוא בא, דהימיר ואיסור גרמו לו שיצא?

אלא אמר רבינא, אימא [כן תפרש המשנה] אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה, ולדה מותר, ואם עד שלא נגמר דינה עיברה דהיינו צין נגיפה לגמר דין, ומשנגמר דינה ילדה ולדה אסור אף על גב דלא הוה בשעת נגיפה, כיון דהוה בשעת גמר דין נאסר כגמר דין עס אמו, ד עובר ירך אמו הוא:

[שנינו במשנתנו] כל חייבי מיתות [שנתערבו זה בזה, נידונין בקלה]: ש"ב מדקמני ידונו בסקילה [שהיא קלה אליבא דר"ש] מותרתה לדבר חמור הוי מותרתה לדבר קל מותרתה למיתה חמורה, הוי מותרתה למיתה קלה, משום דקלה בכלל חמורה, דאי לא הוי מותרתה למיתה קלה, הניך דנתחייבו חמורה היאך נתחייבו בסקילה, הא לא אסרו בהם מיתה זו, ונפטריה לגמרי, אלא יליף מהכא דהוי מותרת?

א"ר ירמיה מהכא ליכא למילף, הכא במאי עסקינן כגון שהתרו

אבני חן על מסכת סנהדרין

לא תימא ליה לאבוכ הכי להודיעו כהדיא שהוא טועה, משום דמכסיף ומלטער, דתניא הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה, לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה, אלא אומר לו אבא כך כתיב בתורה קא סלקא דעתך דתמיהה קאמר וכי כך כתיב בתורה,

סוף סוף היינו הך דמצינו ואומר וכי יפה אמה עושה?

אלא כיוצא אומר לו מקרא האמור בתורה, ואומר לו אבא מקרא כתוב בתורה כך אבי, מקרא כך וכך כתיב בתורה, והוא עצמו ישים על לבו על מה זה מוזכר, והכי נמי אין לך לומר לאצרך לא תמיהה הכי (הוא) [פירוש אחר: דרך שאלה אומר אבל מה שכתוב בתורה כך פירוש, או כך פירוש, והוא מעצמו מרגיש. ר"י אלמדארין].

מהני: מי שנתחייב בשתי מיתות בית דין, נידון בחמורה, עבר עבירה שנתחייב שתי מיתות כגון חמומו והיא אשת איש נידון בחמורה, ר' יוסי אומר נידון בזיקה הראשונה שבאה עליו כגמרא מפרש לה:

נב: פשיטא דבחמורה נדון, שהרי אף זה נתחייב, דהכי סליק אדעתן לידון בקלה אלא וכי איתגורר איתגור [פ' וכי נמצא נשכר ומרויה] כמה שעבר שמי עבירות, אילו לא עבר אלא על החמורה היה נדון זה, ועכשיו שהסיף לעצור עמה עבירה אחרת, נדון בקלה?

אמר רבא ודאי אי מקמי דאמא לקמן עבדיהו לתרויהו, לא אינטריך לאשמועינן, כי אינטריך למתניא הכא במאי עסקינן, כגון שעבר עבירה קלה, ונגמר דינו על עבירה קלה, וחזר ועבר עבירה חמורה, סלקא דעתך אמינא כיון דנגמר דינו לעבירה קלה, האי גברא קטילא הוא, קמ"ל,

יחזקאל יח ה ואיש כִּי־יִהְיֶה צָדִיק וַעֲשֵׂה מִשְׁפָּט וצְדָקָה: ו אֲלֵה־הָהָרִים ל' א' אָכַל וַעֲיִנוֹ ל' א' נָשָׂא אֶל־גִּלְגָּלִי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אִשְׁתּוֹ רָעוּהוּ ל' א' טָמְאָה וְאֶל־אִשְׁתּוֹ גִּדְּהָ ל' א' יִקְרַב: ו ואִישׁ ל' א' יוֹ נָה חִבְלָתוֹ חוֹב יָשִׁיב גִּלְגָּל ל' א' יָגֹל לַחֲמוֹ לָרֶעִב יָתֵן וְעֵינָיו יִכְסֶּה־בְּגָד: ח בְּנִשָּׂה ל' א' יִתֵּן וְתַרְבִּית ל' א' יָקַח מַעֲנֵל וְיָשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפָּט אָמַת וַעֲשֵׂה בֵּין אִישׁ לְאִישׁ: ט בְּחֻקוֹ תִּי יִחַלֵּךְ וּמִשְׁפָּטֵי שְׁמוֹר לַעֲשׂוֹת אָמַת צָדִיק הוּא חָיָה יִתֵּנָה נָאֻם אֱלֹהֵי ה': י וְהוֹ לֵיד בֶּן־פְּרִיץ שִׁפְךָ דָּם וַעֲשֵׂה אֶח מֵאֶחָד מֵאֵלֶּה: יא וְהוּא אֶת־פֶּל־אֵלֶּה ל' א' עָשָׂה כִּי גַם אֲלֵה־הָהָרִים אָכַל וְאֶת־אִשְׁתּוֹ רָעוּהוּ טָמְאָה: יב עָנִי וְאֶבְיָן חוֹב גִּלְגָּל חִבַּל ל' א' יָשִׁיב וְאֶל־הַגִּלְגָּלִים נָשָׂא עֵינָיו תוֹ עָבָה עָשָׂה: יג בְּנִשָּׂה נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וְחֵי ל' א' יִתֵּנָה אֶת פֶּל־חֲתָן עָבָר תִּי הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוֹמָת דְּמִיו בּוֹ יִתֵּנָה: יד וְהָנָה הוֹ לֵיד בֶּן־יִרְאָה אֶת־פֶּל־חַטָּאת אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה וִירָא [וְיִרְאָה] וְל' א' יַעֲשֵׂה פָהֵן: טו עַל־הָהָרִים ל' א' אָכַל וַעֲיִנוֹ ל' א' נָשָׂא אֶל־גִּלְגָּלִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת־אִשְׁתּוֹ רָעוּהוּ ל' א' טָמְאָה:

בעא מניה (אבוה) [אחיה] דרב יוסף בר חמא, מרבה בר נתן, מנא הא מילתא דאמור רבנן מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד, נידון בחמורה ואף על גב דנגמר דינו לקלה?

דכתיב יחזקאל יח י והו' ליד בן־פריץ שפך דם שפך דם וַעֲשֵׂה אֶח מֵאֶחָד מֵאֵלֶּה [וגו'] יא והוא אֶת־פֶּל־אֵלֶּה ל' א' עָשָׂה כִּי גַם אֲלֵה־הָהָרִים אָכַל וְאֶת־אִשְׁתּוֹ רָעוּהוּ טָמְאָה: יב עָנִי וְאֶבְיָן חוֹב גִּלְגָּל חִבַּל ל' א' יָשִׁיב וְאֶל־הַגִּלְגָּלִים נָשָׂא עֵינָיו תוֹ עָבָה עָשָׂה,

והו' ליד בן־פריץ שפך דם [שמיתתו] בסיף, אֶת־אִשְׁתּוֹ רָעוּהוּ טָמְאָה, זו אשת איש, [שמיתתו] בחנק, וְאֶל־הַגִּלְגָּלִים נָשָׂא עֵינָיו, זו עבודת כוכבים [שמיתתו] בסקילה דכל דמיהס צס בסקילה, דהיא חמורה, ואי דלא נגמר דינו קודם לכן, לא אינטריך קרא לאשמועינן [וזה נגמר דינו על חנק שהוא קלה, ואח"כ על סקילה שהוא חמורה, לכו"ע],

וכתיב יחזקאל יח יג בְּנִשָּׂה נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וְחֵי ל' א' יִתֵּנָה אֶת פֶּל־חֲתָן עָבָר תִּי הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוֹמָת דְּמִיו בּוֹ יִתֵּנָה, [ודמיו בו היינו סקילה כדאמרינן לעיל סו.], בסקילה,

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק, אימא כולוהו בסקילה, והו' ליד בן־פריץ שפך דם, זה בן סורר ומורה [דשופך דמו של עצמו על חנם כדלעיל ריש דף עב.]. רש"י [ש] וקרי ליה שופך דם על שם שסופו לשפוך, כדאמרינן (לעיל עב, ה) שטומד כפרשת דרכים וכו', דבסקילה

אֶת־אִשְׁתּוֹ רָעוּהוּ טָמְאָה, זו נערה המאורסה, דבסקילה,

וְאֶל־הַגִּלְגָּלִים נָשָׂא עֵינָיו, זו עבודת כוכבים, דבסקילה?

א"כ מאי קמ"ל יחזקאל [בשלמא אי מיירי שעבר על כמה עבירות שעל כולם יש חיוב אחר, ויש גם סקילה ביניהן, שממיתין אותו בסקילה, זה חידוש,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אבל אם כולן בסקילה, אין בזה שום חידוש],

דילמא תורה קא מהדר [שמא הוא רק חוזר על מצות התורה]? **א"כ איבעי ליה לאהדרה, כי היכי דאהדרה משה רבינו** במשנה מורה [דלימא בן סורר ומורה בהדיא ונערה מאורשה בהדיא ולא לינקוט לישנא אחרתא דאיכא למיטעי ביה, ואית דמפרשי א"כ הו"ל לאהדרה כי היכי דאהדרה משה רבינו במשנה תורה שהתחיל מפרש את כל המצוות והולך באר היטב. רמב"ה],

דרש רב אחא בר' חנינא, מאי דכתיב ספיס דקרא לדיק הוא חיה יחיה, לומר, זה לדיק גמור, ועל כרחך משום דלא עבד הני לאו לדיק הוא [שהרי הם דברים שלפנים משורת הדין], אס עבר עבירות אחרות, אלא לאו כמשמעותיה [אלא ברשות דלהלן הוא] מדרש,

[יש כאן ג' הענינים של קנאה תאוה כבוד. יוסף דעת],

יחזקאל יח' ו **אֶל־הַתְּהִימִים ל' אֶכֶל** שלא נטעך לזכות אבותיו, ממך שהוא חסיד שלא **אכל בזכות** [הגר"א גורם בשביל] **אבותיו**,

וְעֵינָיו ל' אֶנְשָׁא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל, שלא הלך בקומה זקופה [כבוד], [שהמהלך בקומה זקופה כאלו דוחק רגלי שכינה] [ברכות סוף מג:]: דהיינו דומיא דעובד ע"ז, והיינו אל גילולי דהיינו ע"ז. ר"י אלמדארי],

וְאֶת־אִשְׁתִּי רָעָהוּ ל' אֶטְמָא, שלא ירד לאומנות חבירו [שחבירו נהנה ממנו [מאומנתו] כאשר. יד רמב"ה, שהיורד לאומנות חבירו כאלו נזקק עם אשתו. ר"י אלמדארי] [קנאה].

[בקדושין ל': ללמוד אומנות מנלך? אמר חזקיה, דאמר קרא, קהלת ט ט' רָאָה הַיִּים עִם־אִשָּׁה אֲשֶׁר־אֶהְיֶה, נמצא שאשה הוא כינוי לפרנסה. ע"פ שם, # אבל לכאורה זה פי' דוחק שהרי שם בקדושין הדרש הוא מהמלה "חיים"],

וְאֶל־אִשָּׁה נָדָה ל' אֶיִקְרָב, שלא נהנה מקופה של צדקה [תאוה], [וכל דבר מוגנה קרוי נדה. יד רמב"ה] שהוא דבר גנאי לזכר הגון [ראה בע"ל שגם אם באמת אין לו, הוא גנאי ליהנות מקופה של צדקה],

וכתיב יחזקאל יח' ט **צִדִּיק הוּא חַיָּה יִחְיֶה, כשהיה רבן גמליאל מגיע למקרא הזה, היה בוכה ואמר, מאן דעביד לכולהו הוא דחיי, בחדא מינייהו לא,**

א"ל ר"ע אלא מעתה, ויקרא יח' אל תטמאו בכל אלה, הכי נמי בכולהו אין בחדא מינייהו לא, אלא באחת מכל אלה, הכי נמי באחת מכל אלה:

[שינוי במשנתנו] **עבר עבירה** [שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה, ר' יוסי אומר נידון בויקה הראשונה שבאה עליו]: **תניא, כיצד אמר רבי יוסי,**

נידון בויקה ראשונה הבאה עליו נאזמו איסור, שהחזק זה מחלה להסיר צו ולפרש ממנו, הוא נדון, אבל לא באיסור הבא עליו אחרון, אף על פי שהוא חמור, דקסבר ר' יוסי אין איסור חל על איסור, ואפילו חמור על הקל הלכך אין כאן שמי מיתות,

חמותו ונעשית אשת איש כגון נשא בת אלמנה ונאסרה אמה משום חמותו, ואמר כך נשאת, ונאסרה עליו משום אשת איש **נידון בחמותו** (בממורה) [בממורה?], בשריפה, דהיא קדמה, אבל אם היתה, **אשת איש ונעשית חמותו, נידון באשת איש** הואיל כשנשא בתה כבר היתה זו אסורה עליו משום אשת איש, חו לא חייל אסור חמותו אאסור אשת איש, ואינו נדון אלא בחנק,

אמר ליה רב אדא בר אבהו לרבא, חמותו ונעשית אשת איש נידון בחמותו, לידון נמי איסור אשת איש,

דהא אמר ר' אבהו ציצמות בפרק ארבעה חזין **מודה ר' יוסי באיסור מוסף** ומחדש דבר על האשה הזאת, לאסור בה דבר חדש, (אז) לאסרה על מי שלא היתה אסורה עליו מתחלה, כגון הכא כשהיתה אלמנה והיא חמותו היתה אסורה לו משום חמותו ומותרת לכל אדם, וכשנעשית אשת איש הוסיף בה השם הזה איסור שאסרה לכל העולם, וכי האי גוונא מודה ר' יוסי דאסור חל על אסור, מגו דחייל אכולא עלמא שהיתה מותרת להם עד עכשיו, חייל נמי אהאי, ואף על פי שאסורה לו ועומדת,

דף פ"א ע"ב

אמר ליה אדא ברי, בתרי קמלי קמלת ליה צמיתה, אמת שחלו שמהין עליו, ועצירה שיש בה שמי מיתות, הוא נדון בחמורה, והיאך אמה צא לדוני אף צאשת איש, וכי מהרגנו שמי פעמים, וכי חייל אשת איש חמותו לר' יוסי לענין שוגג הוא, ולהתחייב שמי חטאות:

מתני': **מי שלקה ושנה** שלקה שמי פעמים על שמי עבירות, ב"ד **מכניסין אותו לכיפה, ומאכילין אותו שעורין, עד שכריסו מתבקעת** [שאוכל הרבה שעורין מתוך רעבון, והשעורים כשהם יבשין הם קמנים מאד, וע"י הלחות בכרס נעשין גפוחין] [ראה בחדושי הר"ן שכל המיתות המנויים בסוגיא זו הם הלכה למשה מסיני, ושקיל וטרי בענין זה באריכות]:

נמי: **משום דלקה ושנה, ב"ד כונסין אותו לכיפה?**

אמר ר' ירמיה, אמר רבי שמעון בן לקיש, הבא במלקיות של כריתות לאו [לא תעשה כוה] שיש בו כרת והסתר צו למלקות **עסקינן, דגברא בר קמלא הוא** זידי שמים יכרתוהו, וקרובי הוא דלא מיקרב קמליה עדיין לא נתקדשה מיתמו,

וביון דקא מוותר לה נפשיה דמפקיר עצמו לעבירות [ע"י שעובר לאו אחר לאו] מקרבינן ליה לקמליה עילויה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

כונסין אותו לכיפה, והתם מלקות ליכא והא הכא מלקות ליכא
דלא המיר עגמו למלקות, שהרי שמך, דנימא טעמא בדאבא שאול משום דמלקות
מחזיקות, ולא הומוק עד שילקה, וכיון דלקה על השלישית, לא עייל ליה לכיפה,

במאי קמיפלגי והא לא לרבינא [דאמר לעיל עבירות מחזיקות] מומיב, דהא
לדידן נמי קשיא, דבפלוגמא דרבי ורבן שמעון בן גמליאל לא מנינו לאוקומה, דהא
על כרחך עבירות מחזיקות סבירא להו, דהא אין כאן מלקות, ואמאי בעי אבא
שאול רביעית?

אמר רבינא בין הכא בין במתניתין קמייתא בכיפה צריכה התראה,
קמיפלגי ודכולי עלמא כרנן שמעון בן גמליאל, ולא הומוק עד שלש עבירות של
התראה מלקות, מקוצלות, או בפיו, או בשמיקה, או צהרנות ראש, וקמיפלגי
בכיפה אי צריכה התראה,

תנא קמא סבר כיון שהומוק רשע על שלש התראות של מלקות כונסין אותו לכיפה,
ואף על פי שלא הותרה על כך, ואבא שאול סבר על שלש התראות של מלקות הומוק רשע, ולא על השמיים,
ומהשחא בעינן עבירה רביעית להתרות בו, אם תעבור תכנס לכיפה,

ומאי כיפה? אמר רב יהודה מלא קומתו גוצה [כיפה מושב
מאסר שעושין בבית הפהר גבהו כשיעור קומת האדם שוה בשוה ואין לו שום
שם במקום להתפשט ולא לישן, פירוש המושגות להרמב"ם],

והיכא רמיזא ודאי הלכה למשה מסיני היא הך עונש לכיפה, ומיהו היכא
רמיזא מקצת?

אמר ריש לקיש תהלים לד תמותת רשע רעה [במיתין אותו ע"י
יסורין, דרעה היינו יסורין וכו'], ולכן מכניסין אותו בכיפה ומאבילין וכו' עד שמת
ביסורין דלא כשאר חייבי מיתות שממיתין אותן בידים ומת מיד. תורת חיים] מי
שהומוק רשע, תמיתו רעתו, אלמא מומוק רשע צר מימה הוא # [דברי רש"י
צריכין ביאור],

ואמר ריש לקיש אידי דאיירי הכא ריש לקיש צהאי קרא, מיימין לאידך
דרשא דריש לקיש, מאי דכתיב קהלת ט כי [גם] לא ידע האדם
את עתו, כרגים שנאחזים במצודה רעה,

מאי מצודה רעה? אמר ר"ל חכה [שעושה חבורה בתוך פיו ויש לו
צער. עיון יעקב, ובעי"ז במהרש"א] אמ"ו צלעו [fishing hook], שהוא רע וחלש
וקטן, ואוחז בו דגים גדולים פתאום ואינו רואה, ואינו דומה לנאחז צרשמות על
ידי מארב ותחבולות:

מתני': ההורג נפש שלא בעדים שלא ניתן לציט דין להרגו,
מכניסין אותו לכיפה ומאבילין אותו ישעיה ל לחם צר ומים
לחץ לקמן בעי מאי שגא בכיפה קמייתא:

א"ל רבי יעקב לר' ירמיה בר תחליפא, תא אסברא לך
במלקיות של כרת אחת שעבר אותה עבירה ענמה שלש פעמים על
השמים לוקה, ובשלישית ינאסוהו לכיפה אבל של שנים ושל שלש,
כריתות איסורי הוא דקא טעים [שהתאוה מתגברת על עבירה שלא
עבר עליה עדיין], ולא מוותר כולי האי:

[שנינו במשנתנו] מי שלקה ושנה: שנה אע"ג דלא שילש, [דרבן
שמעון] ציממות, נשאת לראשון ומת, לשני ומת, לשלישי תנשא, לרביעי לא תנשא,
דעד תלת זימנין, לא הויה מומוקת לקבור את בעליה לימא מתני' דבשמי
מלקיות מומוקת ליה רשע ובעי כיפה דלא כרשב"ג, דאי רשב"ג הא
אמר עד תלת זימני לא הויה חזקה?

אמר רבינא אפילו תימא רשב"ג, קסבר עבירות מחזיקות
אותו, בחזקת רשע הוא, ובהתראה ולא מלקות, הלכך בשלישי כונסין אותו לכיפה
דהא איתחזק ליה בשלש עבירות,

מיתבי לרבינא דמהדר לאוקומה למתניתין כרנן שמעון בן גמליאל, מדפליג
אבא שאול ואמר כרנן שמעון בן גמליאל, מכלל דתנא קמא לאו כרנן שמעון בן
גמליאל, עבר עבירה שיש בה מלקות, פעם ראשונה ושניה
מלקין אותו, ושלישית כונסין אותו לכיפה,

אבא שאול אומר, אף בשלישית מלקין אותו, ברביעית
כונסין אותו לכיפה,

מאי לאו דכולי עלמא מלקיות מחזיקות [ודלא כרבינא דאמר
עבירות מחזיקות] פ' וגם לאחר שעבר עבירה השלישית אינו מומוק עדיין],
ובפלוגמא דרבי ורשב"ג קמיפלגי?

לא דכולי עלמא אית להו דרשב"ג, והכא בהא קא מיפלגי
דמר סבר עבירות מחזיקות, ומר סבר מלקיות מחזיקות
[ומר סבר לא הומוק עד שילקה שלש מלקיות] וכיון דלקי על השלישית, אף על גב
דאיתחזק השחא רשע לא מעיילין ליה לכיפה, דבתרי דיני לא דיינינן ליה,

והדרתניא, התרו בו ושתק שהראה בעצמו כמקבל התראה, ומיהו לא
המיר עצמו למלקות צהדיא, וכן התרו בו והרכין ראשו ורמו שהוא
מקבלה, אף על פי דלא לקי בהתראות כי הני, דלא המיר עצמו למלקות, מכל
מקום התראות מינה להחזיקו רשע, פעם ראשונה ושניה מתרין בו
ופעם ראשונה מתרין ביה וצדיקין ליה, וכן בעבירה שניה וצדיקין ליה,
שלישית ובשלישית מתרין ביה למלקות כונסין אותו לכיפה עליה, שהרי
הומוק רשע בשלש עבירות של התראה מלקות,

אבא שאול אומר, אף בשלישית מתרין בו, ברביעית

אבני חן על מסכת סנהדרין

גמ': מנא ידעינן הוילי וליכא עדות? אמר רב, בעדות מיוחדת דשנים מעידין עליו ועדותן אמת, אלא שאין מיתמו מסורה לביית דין, כגון שנים רואין אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה, דאמר במסכת מכות (ו, ז) (ז) דלא מיקטל עליה, ומיהו הכא מניין דעיל לביפה, אכל על פי עד אחד מויתא דבה בעלמא הוא,

ושמואל אמר, שלא בהתראה,

ורב חסדא אמר אבימי, כגון דאיתכחוש בבדיקות, ולא איתכחוש בחקירות, כדתנן מעשה וברק בן זכאי בעוקצי תאנים צדיקות ימירא הוא, ונהי דגן זכאי פטר ליה דההוא הכמשה מקטלא, מיהו עדות אמת הוא ועיל לביפה:

[שנינו במשנתנו] ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ: מאי שנא הכא דקתני נותנין לו לחם צר ומים לחץ, ומאי שנא התם [בראש דף זה, במשנה] דקתני מאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת?

אמר רב ששת, אידי ואידי נותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיוקטן מעיינו צי מעיו, והדר מאכילין אותו שעורין שנוטמן צמוך מעיו, וממוך שהוקטן מעיינו הוא נצקע [אפשר מטעם שאמר ר' גמליאל פ"ב דסוטה דף י"ד כשם שעשתה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה, ששב על קיאו לכך מאכלו מאכל בהמה. עיין יעקב], עד שכריסו מתבקעת:

מתני': הגונב את הקספה מפרש בגמרא [משני צדי השולחן היו נצבים בעין לזוחות, ובין הלוחות ננעצו קנים של זהב כדי שיסדרו עליהם את לחם הפנים, שלא יתמעכו ככרות הלחם ולא יתעפשו. שם], והמקלל בקוסם [פ' המבדק את ה' בשם ע"ז. רע"ב], והבועל ארמיות צמ נכרי קנאין פוגעין ממיתין, כמו לך ופגע צו (מלכים א' ז) בו צי אדם כשרין המתקנאין קנאמו של מקום, פוגעין צו דשעה שרואין את המעשה, אכל לאחר מיכן אין מיתמו מסורה לביית דין, והלכה למשה מסיני הוא, [קנאות הוא ענין שאדם עושה אותה עם אחרים, ואינה מתאר את דעתו של אדם,

כהן ששמש בטומאה, אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד, אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה, ומפציעין את מוחו בגזירין פקעין, אשעל"ש (גוריס, חמיכות נקועות) נלעז [ג"ל כי האי דפרק ב' דיומא כג. הממונה על הפקיע מאי פקיע, נגדי, ופרש"י רצועות העשויות להכות בו סוסים, והיינו בייטשין בלשון אשכנז. רש"ל # [ונמצא שנוכל לפרש שלא הרגו אותו ממש, והלשון מפציעין את מוחו הוא בדרך גזומא, ואפשר שע"י המכות היה פעם שמת]],

זר ששמש במקדש, רבי עקיבא אומר בחנק, וחכ"א בדי שמים:

גמ': מאי קסוה? אמר רב יהודה כלי שרת, וכן הוא אומר במדבר ד: ואת קשו'ת הנקסך, והיכא רמיזא דשייכא בה מיתה?

במדבר ד כ וְלֹא־יָבֹאוּ לְרֹאוֹת כְּבָלָעַ לְשׁוֹן גִּגַּז שֶׁמִּבְלִיעִין וּמִחֲצִילִין אֶת־הַקֶּדֶשׁ וַיִּמָּתוּ וְרֵמּוּ בַּעֲלָמָא הוּא וְלֹא מִקְרָא נִפְיָא, דַּעִיקָר קִרָא בְלִיטָא כְמוֹד שֶׁהִחֲדִירוּ שֶׁלֹא לְרֹאוֹת בְּסִלּוֹק מִסְעוֹת בְּשַׁעַת הַכִּנְסָת כְּלִיס לְנִרְמָק שֶׁלֹא, שֶׁהִיוּ אֲהָרֹן וְצִנְיָו מִכִּסֵּין הָאֲרֹן וְהַמִּזְבֵּחַ כְּמוֹ שֶׁכְּמוֹד שֶׁ, וְכֹא אֲהָרֹן בְּנִסְעָם וְהוֹרִידוּ:

[שנינו במשנתנו] והמקלל בקוסם [קנאים פוגעין בו]: תני רב יוסף, יכה קוסם את קוסמו שמקלל כלפי מעלה בקוסם, יכה הקוסם זה את קוסמו, היינו כלפי מעלה, שנותן קסמים האלו בלבו, (קסבר המקלל דקא מחשב ליה) [וקמשיב ליה] האי קוסם בעיניו, שהוא ראו. ויש צו כח לקלל צו,

רבנן, ואיתימא רבה בר מרי אמרי, יכהו קוסם מקלל את חצירו ואומר יכהו הקוסם הזה לו ולקונו ולמקנו דהיינו כלפי מעלה, שהוא קונה את העולם, ומקנה לצרימיו את טובו:

[שנינו במשנתנו] והבועל ארמיות [קנאים פוגעין בו]: בעא מיניה רב כהנא, מרב,

דף פ"ב ע"א

לא פגעו בו קנאין מהו מה עוגש דדצר? אינשייה רב לגמריה שחמ מה שגמר מרבו דדצר זה, ולא ידע להשיבו,

אקריהו לרב כהנא בחלמיה [והא דלא אקריהו לרב עצמו? יש ליתן טעם כי בא החלום ברוב ענין ומתוך שינה קבוע, אולם רב מרוב חסידותו הנפלאה מצינו לו בסוכה כו: אמר רב אסור לאדם לישן ביום יותר משינת הסוס וכמה שינת הסוס שיתין נשמי,

אמר אבי, שנתיה דמר [דרבה בר נחמני] כדרב, ודרב כדרבי, ודרבי דדרוד, ודרוד כדרוביא וסוסיא שיתין נשמי. חרשי הש"ס לרבינו ישעיה פיק זצ"ל עיי"ש עוד],

מלאכי ב יא בְּגֵדָה יְהוּדָה, וְתוֹ עֶבֶה נַעֲשֶׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבְיִירוּשָׁלַם [אפ' בירושלים שהוא מקום בית המקדש עשו התועבה הזאת. רד"ק], פ' ח' חָלַל יְהוּדָה קֹדֶשׁ ה' [קורא לאשה היהודית קדש ה', ולהנבית בל אל גבר. מהר"י קרא, אבל רש"י מפרש כי חלל יהודה. את עצמו שהיה קדש לה' ראשית תנולמו],

[והבגידה והתועבה הוא] אֲשֶׁר אָהַב וּבָעַל בְּתֵאלֵא נָכָר [שיש בזה בגידה במה שאהב, ותועבה במה שבעל בת אל גבר. מלכים],

[כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב, כך מפורש בב"ר כשחזרו מגלות בבל נתפחמו כפיהם של נשותיהם מכת השמש והיו מגרשים אותם והושיבו

אבני חן על מסכת סנהדרין

תחתיהם נשים נכריות. מהר"י קרא],

אתא א"ל [רב כהנא לרב] הכי אקרוין, אדכריה רב לגמריה,

בגדה יהודה, זו עבודת כוכבים, וכן הוא אומר ירמיה ג [כן]
בגדתם כי בית ישראל נאום ה',

ותו יעבה נעשתה בישראל ובירושלים, זה משכב זכור, וכן
הוא אומר ויקרא יח ואת זכר לא תשכב משכבי אשה
תועבה היא סיפיה דקדש מועצה היא [ר"ל דאע"ג דכל העריות נקראו
תועבה מ"מ הכא כתי' בסיפיה דקדא גופיה מה שלא נכתב כן בשאר העריות
אלא דרך כלל. ראש משביר],

פי' חלל יהודה קדש ה', זו זונה מופקרת ואפילו ישראלית וכן הוא
אומר דברים כג לא (יהיה קדש מפקיר קדשמו וסולק לנדוף זנות)
[תהיה קדשה, קדשה ממלכת קדושה מבנות ישראל וכן קדש ממלל
קדשמו],

ובעל פתאל נכר, זה הבא על הכותית,

[זה יהיה עונשו של בועל ארמית] וכתוב בתריה מלאכי ב יב יכרת ה'
לאיש אשר יעשה [לעבירות אלו: ע"ש, משכב זכר, זונה, ובעל ארמית],
ער [לשון אדם חריף. רש"י] וענה [לשון עניה ותשובה. מצ] מאהלי
יעקב [מאהלי תורה. מצ, אבל התרגום יונתן פי' ער ועונה בר ובר בר],
ומגיש מנחה לה' צבאו ת,

אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים [ע"פ מה דאמרינן לעיל
עא. כל הישן בבית המדרש, תורתו נעשית לו קרעים קרעים], ועונה
בתלמידים, אם כהן הוא, לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה'
צבאות [כי חילדים ילכו אחרי אמותיהם הנכריות ולא יהיה להם חלק לא
בתורה ולא בעבודה. מלבים],

[ער ועונה, ר"ל שלא ימצא בביתו מי שהוא ער מן השינה כי כולם יישנו שינת
עולם, ואף לא ימצא המתנמנם קצת עד שיוכל לענות אם יקראו אותו ועוררוהו
משנתו, וכמ"ש חז"ל היכי דמי מתנמנם גים ולא גים תיר ולא תיר, דקרי ליה
ועני, ויכין בזה או על שינת המות או כמ"ש חז"ל שפירשו על תרדמת הנפש
המשכלת כמ"ש לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים, ששכל החכמים הוא
ער לגמרי ושכל התלמידים הגם שהוא מתנמנם מ"מ אם מעוררים אותו הוא
עונה ומתעורר וכו'. מלבים],

[לא יהיה לו בן מגיש מנחה, ונראה דמה"ט מדה כנגד מדה ניתן לפנחם שקנא
קנאת ה' צבאות בזה שהיתה לו ולזרעו אחרי ברית כהונת עולם, וזה כוונת
המדרש בדין שיטול שכרו. עיון יעקב],

א"ר חייא בר אבויא כל הבא על הכותית כאילו מתחתן
בעבודת כוכבים [נעשה מחותן עם הע"ז עצמה], דכתיב ובעל בת

אל נכר, וכי בת יש לו לאל נכר [לע"ז] אלא זה הבא על
הכותית,

וא"ר חייא בר אבויא, כתוב על גלגלתו של יהויקים משום ר'
חייא בר אבויא נקט לה זאת ועוד אחרת נקמה נעשית בה כנר, ועוד אחרת
מעשה בה,

זקינו דרבי פרידא סוף ר' חייא בר אבויא, וסבי אמרינן בחלק אשכח
ההוא גולגלתא, דהות שדיא בשערי ירושלים, והוה כתוב
עילויה זאת ועוד אחרת, קברה, והדר נבוג נבוגה ויפאה
מקצותה [שפלתה הארץ, והציאתה לחוץ. רמב"ה], קברה, והדר נבוג,
אמר האי [זה ודאי] גולגלתא של יהויקים,

דכתיב ביה ירמיה כב יח קבורת חמו' ר' יקבר מושלך נדמוצות [וכ"ה
בתרגום שם: כמה דמשגגין ית נבלת חמורא כן ישגגון ית נבילתיה, יתגרר
וישתדי להלאה לתרעי ירושלם, וז"ל המהרש"א אבל מלשון קבורת חמור יקבר
משמע דמיתה קבורה קצת יש לו לחמור והיינו משום מומא נבלות או משום
סרחון אין משליכין אותו ברחובות, אלא שאין מקפדין להעמיק קבורתן
והכלבים מסחיבין אותן מקבורתן] סחו' ב' [ענין גרידה ומשיכה על הקרקע.
מצ] והשליך מהלאה לשערי ירושלים,

אמר [זקינו דר' פרידא] מלכא הוא, ולא אורח ארעא לבזויי
[ואינו דרך ארץ לבזותו], שקלה כרכה בשיראי, ואותביה
בסיפטא אלגו, אתאי דביתיהו חזיתה, נפקת אמרה להו
לשיבתהא נשכומיה, אמרי לה האי דאיתתא קמייאת היא
[זו גלגלתה של האשה ראשונה של בעלך], דלא קא מגשי לה אינה
נשכמת מלכו, שגרתא לתגורא הסיקה את המנור וקלתה [ושרפה],

כי אתא [זקינו דר' פרידא] אמר, היינו דכתיב עילויה, זאת ועוד
אחרת,

חשמונאים הם שושלת מלוכה ששלטה בארץ ישראל במאה ה-2 - לפנה"ס עד
המאה הראשונה לפנה"ס. הם היו צאצאיהם של מתתיהו הכהן, אשר הנהיגו
את מרד החשמונאים כנגד השלטון הסלאוקי, בתקופת הכית השני, ולאחר מכן
הוציאו מתוכם כוהנים גדולים, מלכים ושלטים. החשמונאים היוו את
המשפחה השלטת ביהודה מעלייתו של מתתיהו הכהן (167 לפנה"ס) ועד
מותו של אחרון מלכי בית חשמונאי, אנטיגונוס השני בשנת 37 לפנה"ס.
בתקופה זו הייתה יהודה ממלכה עצמאית, שבה שלט שליט חשמונאי, כמלך
או ככוהן גדול. תקופת ממלכת החשמונאים הייתה תקופה של עצמאות מדינית
ולעיתים של כוח צבאי, והרחבת גבולות הממלכה, לראשונה מאז מות צדקיהו,
אחרון מלכי בית דוד. לאחר נפילת מלכי בית חשמונאי לא קמה עוד ישות
יהודית עצמאית בארץ ישראל, פרט לזמן קצר בימי המרד הגדול ומרד בר
כוכבא, החשמונאים הוכחדו עד האחרון שבהם בידי הורדוס, וצאצאיו של
הורדוס ממרים החשמונאית אינם נחשבים עוד לבני בית חשמונאי כי אם לבני
בית הורדוס. ויקפדיה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

[ב"ר של חשמונאי וכו', אפשר לפי שבזמן הבית שני נשאו נשים נכריות כדרכיהם בעזרא אנחנו מעלנו ונושב נשים נכריות לכך נענשו בימי חשמונאי מדה כנגד מדה כל כלה שנשאת תבעול להגמון תחלה, לכך גזרו גזירה זו. עיין יעקב].

כי אתא רב דימי אמר, בית דינו של חשמונאי גזרו, הבא על הכותית, חייב עליה כלומר נענש זה משום כל אלו משום נשג"א,

גדה אף על פי שדס כותית כדס בהמה, מכל מקום מילאם וחילול לקדושת השם הוא שפחה שהיא כשפחה אלו, שכנסת ישראל גזירה נקראת גזירה לא תתחתן עם כי יסיר וגו' כל המסירות את הלז במשמע, ומיהו לאו דלא תתחתן ליכא דאורייתא, דדך תמנות משמע, וצית דעו של חשמונאי גזרו דלפרוש מינה משום כל הני אשת איש אשת איש ולא ממע, דקדושין לית להו, ומיהו לאשת איש דמילא וחיוב לפרוש הימנה, שלא יהא רגיל באשת איש,

[וא"ת והרי אמרו שקנאין פוגעין בו, והיא הלכה למשה מסיני, וכיון שכן למאי איצטריך בית דין של חשמונאי וכו'.] חרשי הר"ן עיי"ש, # ובאמת משום קנאין פוגעין אינו נהרג אלא בשעת מעשה, וצריך לעיין בדברי הר"ן ובמראי המקומות שם].

כי אתא רבין אמר, [חייב עליה] משום נשג"א [דהיינו] גדה שפחה גויה זונה [אם הוא כהן. תוס'], אבל משום אישות לית ליה שסתם גויה מופקרת ואינה מיוחדת לבעלה, ולא דמילא לאשת איש, ואיך נשייהו ודאי לא מיפקרי [תוס'], וראה בד"ה שגירסת התוס' הוא ואיך נשייהו לא מפקרי].

אכן העזר סימן זו א: ישראל שבעל כותית דרך אישות, או ישראלית שנבעלה לכותי (דרך אישות) הרי אלו לוקין מן התורה, שנאמר לא תתחתן עם (ויש מולקין זוה) (טור).

אבל הבא על הכותית דרך זנות במקרה, חייב עליה מדרבנן משום כותית, ומשום זונה, ומכין אותו מכת מרדות [ראה ברכות נח. ר' שילא נגריה להתווא גברא דבעל מצרית],

ואם ייחדה לו בזנות, חייב עליה מדרבנן משום גדה שפחה כותית זונה, ואם היה כהן אפי' בא עליה דרך מקרה לוקה עליה מן התורה משום זונה:

ב: הבא על הכותית אם לא פגעו בו קנאים ולא חלקוהו ב"ד, הרי עונשו מפורש בדברי הקבלה שהיא כבדת שנאמר כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ולא יהיה לו ער ואונה אם ישראל הוא לא יהיה לו ער בחבמים ולא עונה בתלמידים: הגה ועון זה יש בו הפסד שאין בכל העריות, שגנו הצא מן השפחה ומן הנכרית אין צנו, משא"כ בשאר עריות (טור בשם הרמב"ם).

הצא על הכותית כפרהסיא שדינו שקנאים פוגעים בו כמו שיתבאר צח"ה סימן תכ"ה הוא ככלל עריות, ודינו ליהרג ולא יעצור כמו בשאר עריות (צ"י בשם א"ח שג"ג בשם הרמב"ן) (וכמו שיתבאר צורה דעה סימן קכ"ז):

א"ר חסדא קנאי הבא לימלך צנית דין וצעת מעשה, אם יפגע זו אין מורין לו שלא נאמרה, אלא למקנא מעצמו ואינו נמלך,

איתמר נמי, אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, הבא לימלך, אין מורין לו,

ולא עוד, אלא שאם פירש זמרי הוא שלומיאל [הנה אמת הדבר דהכי א"ר יוחנן שם, חמשה שמות יש לו וכו' אבל פליאה נשגבה, מאי בעי רש"י בזה ולאזה תועלת כתב הכי, חרשי הש"ס לר' ישעיה פיק זצ"ל] מן האשה והרגו פנחס אמר כן נהרג עליו שלא נאמרה הלכה דא אלא צעמ מעשה,

נחפך זמרי, והרגו לפנחס, אין נהרג עליו, שהרי [פנחס] רודף הוא [שהרי אין מצווה להרגו אלא רשות בעלמא הוא, שהרי אין מורין לו וכו' אבל אינש אחרנא לא דלאו רודף גמור הוא דהא ברשות קא עבד. רמה עיי"ש],

במדבר כה ה ויאמר משה אל־שפמי ישראל הָרְגוּ אִישׁ אֶנְשֵׁי הַנִּזְמִידִם לְבַעַל פָּעוּר וְגו',

הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא [נשיא בית אב לשמעוני], [ראה הר"ף בע"י שהארץ בסיפור זה באריכות גדולה], אמרו לו הן [השופטים] דנין דיני נפשות [והורגין מאתנו. שם], ואתה יושב ושותק,

מה עשה, עמד וקייב כ"ד אלף מישראל [והן הן שבתו אח"כ במגפה. רמה], והלך אצל כוזי [במדבר כה טו וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּקְחָה הַמִּדְיָנִית בְּזוּבֵי בְתֻצֹר רֹאשׁ אֲמוֹת בֵּית־אֵב בְּמִדְיָן הָיָא] אמר לה השמיעי לי [לזנות], אמרה לו בת מלך אני, וכן צוה לי אבי # [וצריך להבין אם אכן אמר לה אביה כן, או מעצמה אמרה], לא תשמעי אלא לגדול שבהם [כוונתה אל משה רבינו], אמר לה [כוזי] אף [הוא] [אני. ד"ס] נשיא שבט [הוא. ד"ס] שמעון, כדלקמן,

ולא עוד אלא [שהוא] [שאני] גדול ממנו [ממשה], [שהוא] [שאני] שני לבטן, והוא שלישי לבטן שמעון שני לבטן, לוי, שלישי לבטן,

תפשה בבלוריתה [בציצת שערותיה. שם], והביאה אצל משה, אמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת, ואם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך משה קודם מתן תורה נשא, וכשתננה מורה כולן בני נח היו, ונמנסו לכלל מזות והיא [אשת משה] עמהם, וגירס רצס של ערצ רב,

[נראה דנפקא ליה מדכתיב במדבר כה ו וַיִּקְרַב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה מִדְיָנִית מִשְׁמַע דְּה"ק ליה אם תאמר זו אסורה הואיל ומדינית היא, א"כ בת יתרו כהן מדין מי התירה לך, כיון דמדינית היא. תורת חיים]

נתעלמה ממנו הלכה שנאמר לו צניני העוול נכמתי וכו' [והול"ל ליה

אבני חן על מסכת סנהדרין

ניתנה תורה ונתחדשה הלכה, ולא אסרה תורה אלא מוכאן ואילך. רמב"א,

גענו כולם [אנשי סנהדרין. שט] בבבליה [צעגל עמד משה כנגד ששים רבוא שנאמר [שמות לז] ויטמן עד אשר דק וגו', וכאן רפו ידי, אלא כדי שיבא פינחס ויטול את הראי לר' רש"י במדבר כה ו], והיינו דכתיב במדבר כה ו והמה בוכים פתח אהל מועד,

וכתיב במדבר כה וירא פנחס בן אלעזר, מה ראה אמר רב ראה מעשה ונוכר הלכה, אמר לו אחי אבי אבא היינו משה, שהיה אחי אבי אבא הרינו לא כך לימדתני בדתך מזה סיני, הבעל את הכותית קנאין פוגעין בו,

אמר לו [משה לפנחס] קריינא דאיגרתא [זה שקורא את האיגרת], איהו ליהוי פרוונקא שלי [יש שואלין היאך אמר משה כך לפנחס שילך ויהרגו, והא אמרינן שאם בא לימלך אין מורין לו? חרושי הר"ן עיי"ש],

ושמואל אמר, ראה משלי בא שאין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ה' כלומר מזכר פסוק אין חכמה ואין תבונה נגד ה' [והגם שזה הפסוק לא נכתב עדיין בימי פנחס, ראה תוס' גיטין סח. ד"ה וכתוב וזות ויין ותירוש אף על פי' שזה הפסוק לא נכתב עדיין היו יודעין. חרושי הש"ס, רבינו ישעיה פיק זצ"ל], כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב שכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב, לפיכך הורה פנחס הלכה בפני רבו, ולא הממין לטול רשות ממשה, שלא יראו הרואים וילמדו להסיר את הנכרית,

ר' יצחק אמר ר"א, ראה שבא מלאך והשחית בעם,

במדבר כה ויקם מתוך העדה [היינו. רמב"א] סנהדרין, שהיו יושבים ודינין, כדכתיב, קם את כל ראשי ואמרינן בפרק רביעי (לעיל לה, א) חלק להם צמי דינין לדונם דיני נפשות על עון פסוק, ויקח רומח בידו מכלל דעד השתא לאו צידו היה, מיכן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש, [בב"א או"ח סימן קנ"א ובש"ע או"ח סימן קנב ס"ב דאין נכנסין לבהכ"נ בסכין ארוך והטעם שלא יאריך המקצר על המאריך, והעלימו עין כאן. דמוכח דאף לבהמ"ד דקדושתו קלה מבהכ"נ אסור ליכנס בכלי זיין, כ"ש בבהכ"נ, וכאן למדו זאת מן מהקרא. רצ"ע. מהר"ן חיות],

שלף שננה שלף הצחל שצאש העץ של רומם [פי' שהפריד את הברזל מן הבית ד] והניחה באונקלו מלגש[?], והיה

דף פ"ב ע"ב

נשען והולך על מקלו # [ואולי כדי להראות שהוא אדם חלש, ולא יחשדו אותו] על העץ לצדו צלי הצחל, שלא יהיו מכירים בו בני שבטו שלהרוב הוא נא וכיון שהגיע אצל שבטו של שמעון, אמר היכן מצינו ששבטו של לוי גדול ממשל שמעון [בפרישות. רמב"א] [כן אמר פנחס, וכי בשביל שאני משבט לוי צריך אני להיות יותר קדוש משבט שמעון] כלומר

אחס מפקירם עממכם אחר צנות מואב, אני למה לא אעשה כמוכם, וכי שצט שלי גדול משלכם, שהיה פרוש וטהור יותר מכולכם, כיון ששמעו כן אמרו הניחו לו ליכנס לקוצה, שאף הוא רוצה כמומיתו,

אמרו הניחו לו, אף הוא לעשות צרכיו משמים נכנס # [פלא שהניחו לו ליכנס בתוך שלא גמר זמרי עדיין], התירו פרושין [כאן פירוש פרושין כשרים, אבל ראה סוטה כ: במשנה חסיד שומה, ורשע ערום, ואשה פרושה, ומכות פרושין, הרי אלו מבלי עולם וכן בגמ' שם כב: ת"ר, שבעה פרושין הן: פרוש שיכמו, פרוש נקי, פרוש קיוא, פרוש מדוכיא, פרוש מה חובתי ואעשנה, פרוש מאהבה, פרוש מיראת] את הדבר ודאי מותר לעשות כן, שהרי פנחס עשה כמומיתו, כך אמרו העומדים שם כשראו שנגס,

א"ר יוחנן, ששה נסים נעשו לו לפנחס,

1. אחד שהיה לו לזמרי לפרוש מן האשה [כשראהו, ולעמוד כנגדו ולהרגו, או שהיה לו לפרוש מחמת צער המכה. רמב"א], ושזז אין ניתן להורגו ולא פירש,

2. ואחד שהיה לו לדבר לעוק לאנשי שבטו לסמינו ולא דבר,

3. ואחד שכוון בזכרותו של איש, ובנקבותה של אשה וראו אוחס דבוקים זה בזה, וידעו שניתן רשות לקנאי לפגוע בו, ולא יאמרו שנאה הימה בלבו עליו,

4. ואחד שלא נשמטו מן הרומח לפרוש זה מזה, עד שראו שהרגם בדין,

5. ואחד שבא מלאך והגביה את המשקוף והוסיף נדבקים ולא הוֹרֵךְ להשפיל הרומח וישמטו,

6. ואחד שבא מלאך והשחית והוטלדו בני שבטו [ע"י שמתו במגפה כל הב"ד אלף שהיו עומדים שם] ולא הרגו לפנחס בעם,

בא וחבטן [זמרי וכזבי שהיו דקורין יחד] לפני המקום, אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל, שנאמר במדבר כה ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף,

והיינו דכתיב תהלים קו ויעמד פינחס ויפלל, אמר רבי אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל, מלמד כביכול שעשה פלילות רצ עם קונו,

בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להן הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משבט לוי שקינא צמעה דינה דכמי (צראשית לד) הכונה יעשה את אמותו משיב חימה בן משיב חימה הוא אהרן צמעה דקרת דכמי כי ילא הקלף וכמיז וימן את הקטורת,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ולמה נקרא שמה כזי שכובה באביה שזה אליה אל משמעי אלה לגדול שבהם,

ד"א, כזי שאמרה לאביה כוס [שחוט. תרגום של שחיטה הוא כוס. רגל ישראל] בי [על ידי, על ידי שאחזיאל] עם [פ' עם ישראל] זה עם זה, שחוט אותם על ידי,

והיינו דאמרי אינשי על שם כזי אומרים דבר זה [שנעשה שם "שולגאי" בשם תואר שקורין לוונה] בין קני לאורבני מקום יחוד, אורבני - ערבה דקה הגדלה בין האגמים, אשטוינ"א בלעז (ענפי ערבה) שוילגאי מאי בעיא ודאי משום זמזום הלכה שם, בהדי קלפי דקני קליפות הקנים שוילגאי מאי בעיא, גפיתה לאמה הנאפה אמה, כלומר הוילגה שם גפיתה על אמה, שכין שזינה קורין אותה זונה בת זונה,

א"ר יוחנן, חמשה שמות יש לו, זמרי, ובן סלוא, ושאלו, ובן הכנענית, ושלומיאל בן צורי שדי,

1. זמרי על שנעשה כביצה המוזרת,

2. בן סלוא, על שהסליא עונות של משפחתו גרם שיזכרו ויספרו, לשון לא חסולה (איוב כח) המסולאים צפו (איוב ד), שהיו מעריצין עזמן צפו, ואת זה ואת משפחתו סלו צינאופים, ליגנא אחרינא גרם לחפש ולדקדק אחר עונם, לשון מסלסל בשערו (מיר ג, א),

3. שאלו, על שהשאל עצמו לדבר עבירה,

4. בן הכנענית, על שעשה מעשה כנען זמה, כדאמרינן בערבי פסחים (ק"ג, ב) חמשה דברים נזה כנען את זמנו, ואהבו את הזמה,

5. ומה שמו, שלומיאל בן צורי שדי שמו:

[שנינו במשנתנו] כהן ששימש בטומאה: בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת, כהן ששימש בטומאה חייב מיתה בידי שמים, או אין חייב מיתה בידי שמים?

א"ל תניתוה כהן ששימש בטומאה אין אחיו הכתנים מביאין אותו לב"ד, אלא פירחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה, ופוצעין את מוחו בגזירין, ואי ס"ד מחייב בידי שמים, לישבקה דליקטול בידי שמים [אלא משמע שאינו חייב מיתה],

אלא מאי אינו חייב, מי איכא מידי דרחמנא פטריה, ואנן ניקום וניקטול ליה [ולפי המסקנא, באמת חייב הוא מיתה בידי שמים, ואפ"ה אחיו הכתנים הורגין אותו, שימות מיד],

התחילו שבטים מבזין אותו, ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו יתרו, דלעזר אזי פתחם לקח מזנות יתרו דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מזנות פוטיאל לו לאשה,

ומפרש באגדה פוטיאל זה יתרו, שפיטם עגלים לעבודה זרה, ואמרו בסוטה [מג.]. פוטיאל זה בנו של יוסף ששפטט צילר, ומשניין אי אצוה דלמיה מיתרו אמה דלמיה מיוסף, אי אצוה דלמיה מיוסף דלמיה מיתרו, דיקא נמי דכתיב פוטיאל ולא פוטיאל [פוטי תרי משמע, יוסף שפוטט ביצרו, ויתרו שפיטם עגלים] עגלים לעבודת כוכבים, והרג נשיא שבט מישראל,

בא הכתוב ויחסו, פתחם בן אלעזר בן אהרן הכהן, א"ל הקב"ה למשה הקדש לו שלום, שנאמר במדבר כה לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, וראויה כפרה זו שעשה פתחם שתהא מכפרת והולכת לעולם דכתיב (צמדכר כה) לזרית כהונה עולם תחת אשר קנא לאלהיו וכפר,

אמר רב נחמן אמר רב [אסמכתא בעלמא. רמח], מאי דכתיב משלי ל לא ירדיר בנימין' 424 מְתַנִּים לשון המתנה או תִּישַׁע עד שמשש כמו וּמְלֶךְ אֱלֻקִּים עִמּוֹ שכל הקומות שלו [שליש עומד עמו. רש"י משלי, פ' אל-קום, לא קם, שאין אדם קום להלחם עמו. אבן עזרא, ובעי"ז במצודות],

ד' מאות ועשרים וארבע זוזי צימטריא הכי הו בעילות בעל אותו רשע אותו היום, והמתין לו [זה פירושו של מתנים] פתחם עד שתשש כחו [זה פירושו של או תיש],

והוא [פתחם] אינו יודע, שמלך אלקום עמו שהקדוש ברוך הוא, ששמו מלך אלקום עמו, שלא היה צריך להמתין שימשש כמו, ונראה צעני שהמציא הזאת לשון ערבי שכל פתיחת מיצותיהן אל,

במתניתא תנא, ששים [בעילות] ואין לדבר רמז צמקרא [בשמו זמרי בן סלוא המלה "סלוא" יש בה ס' לו, או ב"שם איש" יש בה אותיות ששים. בן יהוידע], עד שנעשה צינא שלו כביצה המוזרת שהוקלש ונתבלבל שכת זרע צמחיו מרוב צעילות [ולא היתה שכבת זרעו מתבשלת. רמח], [שכל תוכנה נראה כמשקה דלול] [עבור] ואחיד. שט. sterile or spoiled egg. [kornfeld],

והיא היתה נמללה שכת זרע כערונה מליאה מים, אמר רב כהנא ומושבא מקום מושבה בית סאה [זה ודאי בדרך גזמא. בן יהוידע] שהיתה רחבה צומר [מלא מים מחמת שכבת זרע שהיתה פולטת שם], תני רב יוסף קבר שלה פתיחת רחמה אמה [מחמת רוב בעילות שנבעלה, ואני אומר שעל קבר שנקברה בו הוא אומר שהיה אמה, כלומר אע"פ שהיתה גדולה ביותר בחייה כשנקברה באמה אחת נקברה. רמח],

אמר רב ששת, לא כזי שמה אלא שוילגאי בת צור שמה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

וכל הני יש אחריה עבודה, יוצק וצולל ושאר עצודות [פותרה, מולח, מניף, מניש]
דמנחה, יש אחריה עבודה דהקטרת הקומץ אחר כולן,
מקדש השולחן עבודה אחרונה של לחם הפנים [לאחר אפייתו, יש אחריה עבודה
ד], היינו סילוק ציזין והקטרתו,
המטיב את הנרות המדשנס שחרית, יש אחריה הדלקת ערצית,
מקבל דמים יש אחריה זריקה,

ולא משום טומאה כהן טמא ששימש, דורות, ושמוש בטומאה, מחד קרא
נפקי אזהרה ידיהו, בפרק כל הזבחים תנינא, בשחיטת קדשים (וזבחים טו, ז)
וימרו מקדשי בני ישראל, ולא יחללו דהיינו טומאה, כדכתיב בתריה אמור אליהם
לדורותיכם וגו', וזר נמי מיניה דרשינן, מדאילטריין קרא למיכתב בני ישראל
למעוטי מאי, אי למעוטי קדשי נכריים וקדשי נשים, וכי בטומאה קרבי, והא
אמרין התם דלא, אלא הכי קאמר בני ישראל נמי שהם זרים לא יעבדו שלא יחללו,
ויזין דורות וטומאה מחד קרא נפקי, מאן דמחייב אזהרה, מחייב נמי אטומאה,

ולא משום מחוסר בגדים דאינהו נמי מזרות אחרצאי, בפרק שני דזבחים
(יז, ז) דכתיב ומגרת אומם אצנע וגו', בזמן שנגדיהם עליהם כהונתם עליהם, אין
נגדיהם וכו' והיו להו זרים,

ולא משום רחוי' ידים ורגלי' דחוקה חוקה ממחוסר נגדים גמר לה
התם, לענין אחולי עבודה, והאי תנא נמי יליף מינה, דאמר מה מחוסר נגדים לא
מחייב אלא אגמר עבודה, האי נמי לא מחייב, אלא אעבודה שהוא גמר,

הא מקטר דהויא עבודה תמה, שאין אחריה עבודה, חייב משום טומאה, ומאי
חייב, מאי לאו מיתה?

לא באזהרה לא לאו הוא דמחייב, דכתיב ולא יחללו,

ופרכין אלא זר נמי לאזהרה הא דייקין הא מקטיר לענין זרות חימה
נמי דלאו הוא דמחייב, והא מיתה צהדיא כתיב והבתיב במדבר יח והזר
הקרב יומת? הא כדאיתא והא כדאיתא זרות דייקין הא מקטיר
חייב מיתה, ולענין טומאה לאו,

מכלל דיוצק ובולל מדקאמר מקטיר לאו בעלמא הוא דאית ציה, ומההוא
חיובא ממעיט ליוצק וצולל, אלמא אפילו לאו נמי לא לא מחייב משום
טומאה,

והתניא אזהרה ליוצק ובולל מניין לטומאת הגוף מנין? ת"ל
ויקרא בא קדושים יהיו ולא יחללו אס אינו ענין לעבודה תמה, דהא
כתיב וימרו ולא יחללו, תנהו ענין לעבודה שיש אחריה עבודה?

מודרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא,

מיתבי, ואלו הן שבמיתה [בידי שמים] צרייתא היא ותשיב נמי טובא,
ותני נמי טמא ששימש? תיובתא:

ולא ! והתנן מי שלקה ושנה, ב"ד מכניסין אותו לכיפה,
רחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה? האמר ר' ירמיה אמר
ר"ל, במלקות של כריתות עסקינן, דגברא בר קטלא הוא,

והא גונב הקסוה? האמר רב יהודה בכלי שרת עסקינן,
ורמיזא במדבר ד לא יבואו לראות כבלע את הקדש, ומתו,

והא המקלל את הקוסם? הא תני רב יוסף, יכה קוסם את
קוסמו, דמיחויי כמברך את השם,

והא בועל את הכותית? הא אקרייה לרב כהנא בחלמיה
יכרת וגו' ואדכריה רב לגמריה אלמא צר כרת הוא,

איתיביה [ומקשה על רב ששת דהשתא ס"ד דסבר שכהן ששימש בטומאה
אינו חייב מיתה, ומכאן רואין [בסיום הקושיא פג. מאי לאו מיתה] שחייב מיתה
על עבודה גמורה שאין אחריה עבודה אחרת], היוצק שמן על מנחה,
והבולל בשמן, והפותר פתים לאחר אפייתה, כגון מנחת מנחת ומנחת,
ומאפה פתו, שהן צלות אפיוות, המולח [את המנחה], המניף [את
המנחה], המניש [את המנחה, ו"ל הגמ' בסוטה יד: סדר מנחות כיצד?
אדם מביא מנחה מותר ביהו בקלותו של כסף ושל זהב, ונותנה לתוך כלי שרת
ומקדשה בכלי שרת, ונותן עליה שמנה ולבונה ומוליכה אצל כהן, וכהן
מוליכה אצל מזבח ומנישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו,
ומסלק את הלבונה לצד אחד וקומין ממקום שנתרבה שמנה, ונותנו לתוך כלי
שרת ומקדשו בכלי שרת, ומלקט את לבונה ונותנה על גביו (ומעלה אותו לגבי
מזבח), ומעלהו ומקטירו בכלי שרת, ומולחו ונותנו על גבי האשיות, קרב הקומין
שיריה נאכלין] צקן מערבית דרומית כנגד חודה של קרן, כדאמרין בסוטה
בפרק שני (יד, ז), והמסדר את השולחן והמסדר שלחן (ולחם) [צלחם]
הפנים, המטיב את הנרות, והקומין [את המנחה], והמקבל
דמים,

בחוי' אס עשה אחת מאלו צחוק פטור דלא חייב כרת אלא שחט, דכתיב
(ויקרא יז) אשר ישחט וגו', ומעלה דכתיב (שם) אשר יעלה עולה, וזרק דאחרצי
מדס שפק בפרק רביעי (לעיל לד:), וכל הני דיש אחריה עבודה אמיט בפרק
צמרא דזבחים (קטו:), מה העלמה מיוחדת שהוא גמר עבודה אף כל שהוא גמר
עבודה,

ואין חייבין עליהן

דף פ"ג ע"א

לא משום זרות זר שעשה אחת מהם צנים אינו חייב מיתה, דנפקא לן
בסדר יומא (כד, ה) מועדדם עבודת מתנה, ודרשינן עבודה תמה [גמורה] ולא
עבודה שיש אחריה עבודה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

גופא, ואלו שבמיתה,

[ומתחיל לפרש הברייתא] 1. האוכל את הטבל, מנלן? דאמר שמואל משום ר"א, מניין לאוכל את הטבל שהוא במיתה,

1. האוכל את הטבל כולה ממיתין [ברייתא] יליף לה מקראי לקמן,

2. וכהן טמא שאכל תרומה טהורה,

דכתיב ויקרא כב ולא יחללו את קדשי בני ישראל [את] אשר ירימו לה' שעמדין למזבח בעתידים לתרום [פי' שאינו תרום עדיין דהיינו טבל] הכתוב מדבר וקאמר דלא יחלוט שאסור לאכלס בטבלס, ויליף חילול חילול מתרומה שאכלס בטומאה דכתיב וממו זו כי יחלוטו, מה להלן במיתה, אף כאן במיתה,

3. וזר שאכל את התרומה,

4. וזר ששימש,

ונילוף חילול חילול מנותר כי את קדש ה' חלל, מה להלן בכרת, אף כאן בכרת?

5. וטמא ששימש,

מסתברא מתרומה הוה ליה למילף, שכן

6. וטבול יום ששימש,

תרומה סימן הוא, זה תרומה חיה תרומה מעורבת זו, ואין טהרה זו חוצה לארץ אבל נותר טהרה נשעית וזשעית הימר הצמות בכל מקום, הותרה ויש הימר לאיסורו, זה יש הימר לאיסורו בהפרשה, וזה יש הימר לאיסורו דטביל ומותר בתרומה, אבל נותר אין הימר לאיסורו, ברבים זה נאמר זו חלול בלשון רבים, ולא יחללו חיה בלשון רבים כי יחלוטו, אבל נותר לשון יחיד קדש ה' חלל, פירות [טבל ותרומה שניהם פירות, אבל נותר הוא בשר], פיגול [אינו נוהג בטבל ותרומה אלא בנותר], ונותר אין טהרה לא בטבול ולא בתרומה אלא בקדשים,

7. ומחוסר בגדים,

8. ומחוסר כפרה,

9. ושלא רחץ ידים ורגלים,

10. ושתיי יין,

אדרבה מנותר הוה ליה למילף, שכן פסול אוכל[ין] נותר וטבל שניהם פסול המאכל, אבל תרומה פסול הגוף הוא, דכי יחלוטו בטומאת הגוף כתיב, אין לו היתר במקוה, טבל ונותר אין להם טהרה במקוה, אבל טמא בתרומה יש לו טהרה במקוה?

11. ופרועי ראש ששימשו פרועי ראש, שעברו עליהם יותר משלשים יום שלא גלחו ראשם,

אבל,

הנך [הדמיון של טבל ותרומה] נפישן,

12. ערל שמתו אחיו מחמת מילה,

רבינא אמר חילול דרבים מחילול דרבים [זה הדמיון של טבל ותרומה שבשניהם כתיב חילול בלשון רבים] עדיף,

13. ואונן וכן אונן ששימש,

[וממשיך לפרש הברייתא] 2. וכהן טמא שאכל תרומה טהורה, מנלן?

14. ויושב וכן מי ששימש מיושב, דכל הני כולהו קיס להו זהוה, דמחלי עבודה, צפרק שני דזנחיס (טו, ז), אפילו הכי אינן במיתה, אלא באזהרה ולקמן מפרש לה,

דאמר שמואל, מניין לכהן טמא שאכל תרומה טהורה שהוא במיתה בידי שמים, דכתיב ויקרא כב ושמורו את משמרתו ולא ישאו עליו חטא לכהנים טמאים דבר הכתוב, צפרסת אמור איש איש מורע אהרן וגו',

15. בעל מום כהן בעל מום ששימש רבי אומר במיתה לקמן מפרש פלוגמיהו, וחכ"א באזהרה,

טהורה אין מילתא באפי נפשה היא, וקאי אדשמואל דאמר טמא שאכל תרומה טהורה, קאמר טהורה דזוקא, טמאה לא [בניחותא] אבל טמאה לאו במיתה, אם אכלה בטומאת הגוף,

16. הויד במעילה נהנה מן הקדש שיש בו מעילה צמוד, רבי אומר במיתה וחכ"א באזהרה # [וצ"ע למה לא שנה בעל מום והויד במעילה יחד, דהא בשניהם אומרים רבי וחכמים אותו דבר, ושניהם מדברים על מיתה בידי שמים?],

אבני חן על מסכת סנהדרין

במיתה?

דכתיב ויקרא כב דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו ויזדלו מלעבד מקדשי בני ישראל, ולא יחללו את שם קדשי,

ויליף חילול חילול מתרומה, מה להלן במיתה, אף כאן במיתה,

ונילף חילול חילול מנותר, מה להלן כרת, אף כאן כרת?

מסתברא מתרומה הוה ליה למילף, שכן גוף טמא ששימש, וטמא שאכל תרומה, שניהם פסולי הגוף, טמא ושניהם פסולי טומאה, במקור, ויש להם הימור במקור, ברבים, וחלוו [כתיב] כלשון רבים,

אדרבה מנותר ה"ל למילף, שכן קדש טמא ששימש ועסק בקדשים, ונותר קדש, פנים ושניהם [ופיגול ונותר] צפנים, מה שאין כן בתרומה, פיגול, ונותר?

חילול דרבים מחילול דרבים, עדיף:

[וממשיך לפרש הברייתא] 6. טבול יום ששימש: מנלן, דתניא ר' סימאי אומר רמז לטבול יום, שאם עבד חילול מניין,

ת"ל ויקרא כא קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו, אם אינו ענין לטמא ששימש דנפקא לן מוינזרו, תניהו ענין לטבול יום ששימש, ויליף חילול חילול מתרומה, מה להלן במיתה אף כאן במיתה:

[וממשיך לפרש הברייתא] 7. ומחוסר בגדים מנלן? אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, ומטו בה [והביאו דין זה] משמיה דרבי אלעזר בר' שמעון, שמות כט ט [והגדת אתם אבנט אהרן ויגיו וחבשת להם מגבעת והקסה להם פהמה], משמע שעל ידי בגדים הוא כהונה בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם, אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם, והוה להו זרים, ואמר מר זר ששימש במיתה:

[וממשיך לפרש הברייתא] 8. ומחוסר כפרה מנלן? אמר רב הונא דאמר קרא ויקרא יב ח [וכפר עליה תפתן וטהרה, טהרה מכלל שהיא טמאה קודם כפרה, ואמר מר טמא ששימש במיתה:

[וממשיך לפרש הברייתא] 9. ושלא רחוק ידיים ורגלים מנלן,

דאמר שמואל א"ר אליעזר, מניין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה? שנאמר ומתו בו כי יחללוהו,

דף פ"ג ע"ב

פרט לזו שמחוללת ועומדת:

ויקרא כב א וידבר ה' אל משה לאמר: צ דבר אל-אהרן ואל-בניו, וינזרו ויזדלו מלעבד מקדשי בני-ישראל ואל יחללו את-שם קדשי אשר הם מקדשים לי אני ה': ג אמר אל-הם לדמיכם פל-איש | אשר-יקרב מפל-זרעכם אל-הקדשים אשר יקדישו בני-ישראל לה' וטמאמו עלי, ונקרסה הנפש ההוא מלפני אני ה': ד איש איש מנזרע אהרן והוא זרוע או | צ בקדשים ל' א יאכל עד אשר יטקר והנגע בקל-טמא-קפש או | איש אשר-תלח ממנו שבצמ-זרע: ה או | איש אשר יגע בקל-שרץ אשר יטמא-לו | או | בקדש אשר יטמא-לו | לכל טמאמו: ו נפש אשר תגע-בו | וטמאה עד-הערב ול' א יאכל מן-הקדשים פי אס-רשץ אשרו | צפנים: ז וצא השמש וטהר ואסר יאכל מן-הקדשים פי לתמו | הוא: ח גבלה ונקרסה ל' א יאכל לטמאה-צה | אני ה': ט וקמרו את-משמרתיו ול' א-יטאו עליו טמא ומתו בו | פי יחללוהו | אני ה' מקדשים: י וקל-זר ל' א-יאכל קדש פו | שצ פהן ושכיר ל' א-יאכל קדש:

[וממשיך לפרש הברייתא] 3. וזר שאכל את התרומה: אמר רב, זר שאכל את התרומה לוקה,

אמרי ליה רב כהנא ורב אסי, לרב, לימא מר במיתה דכתיב בתריה [פ' אחרי] ומתו בו כי יחללוהו [כתיב] וכל זר לא יאכל קדש, וכל פרשתא בתרומה קאי, דכתיב [ויקרא כב ז] וצא השמש וטהר ואסר יאכל מן הקדשים, שאין כפרו מעכבתו [וזה ודאי קאי אתרומה], ואילו קדשים לא אכיל עד שיביא כפרה, דכתיב ויקרא כב י וכל זר לא יאכל קדש, [ומיד לפני זה בפסוק ט כתיב] אני ה' מקדשים?

הפסיק הענין בין ומתו בו ובין כל זר, ומשמע דלא כתיב מיתה חלא לגבי כהנים, ומשום טומאה,

מיתבי, ואלו הן שבמיתה, זר האוכל את התרומה? מתניתא אדרב קא רמית, רב תנא הוא ופליג [והגם דהברייתא כתבה שהוא במיתה, סבר רב שלוקה]:

[וממשיך לפרש הברייתא] 4. וזר ששימש, דכתיב במדבר יח והזר הקרב יומת:

[וממשיך לפרש הברייתא] 5. וטמא ששימש, כדבעא מיניה רב חייא בר אבין מרב יוסף, מניין לטמא ששימש שהוא

אבני חן על מסכת סנהדרין

דכתיב שמות ל בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו:

[וממשיך לפרש הברייתא] 10. ושתויי יין דכתיב ויקרא י ט יין וְשָׁכַר אֶל־תִּשְׁתֵּן אֹתָהּ וּבִנְיָה אֹתָהּ בְּבִאָתְכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְלֹא תִמְתּוּ וְגו':

[וממשיך לפרש הברייתא] 11. ופרועי ראש, דכתיב יחזקאל מר ראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו, וכתיב בתריה ויין לא ישתו, איתקש פרוע ראש לשתויי יין, מה שתויי יין במיתה, אף פרועי ראש במיתה:

[וממשיך לפרש הברייתא] 12. אבל ערל, אוגן, יושב, באזהרה,

ערל מנלן? אמר רב חסדא, דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל בן בוזי ולמדנו, יחזקאל מר כל בן נכר כהן מומר לעבודה כוכבים, שהו ערל לב ומתנכרו מעשיו לאציו שצמים,

דף פ"ד ע"א

וערל בשר שממו אחיו מממת מילה לא יבא והיינו אזהרה מדברי קבלה בעלמא, ולא לקי עלה אל מקדשי (לשרתני), [כעין לשון זה יש ביומא עא; תענית ז; מ"ק ה; סנהדרין כב; פג; ובהים יח; כב; וגם בר"ה ז. יש אמר רבינא דבר זה מתורת משה לא למדנו מדברי קבלה למדנו, [שנים] הוא חודש הראשון וכו'],

[וממשיך לפרש הברייתא] 13. אוגן מנלן? דכתיב [בהן גדול] ויקרא כא ובזן המקדש לא יצא כלומר אף על פי שממו אציו ואמו, אין צריך ללכת מן המקדש, שאם יעבוד ולא [פי' לא] יחלל את מקדש אלהיו, הא כהן אחר [בהן הריוט] שלא יצא חילל,

א"ל רב אדא [בר אבא, כדאיתא בתוס' ב"ב כב. [אמר ליה רבא לרב אדא בר אבא. כן גרים רבינו חננאל ולא גרסי' בר אהבה דאותו היה בימי רבי כדאמינן בקדושין (דף עב: ושם) היום ישב רב אדא בר אהבה בחיקו של אברהם אבינו]. מנחת יהודה] לרבא ונילף חילול מתרומה, מה להלן במיתה אף כאן במיתה,

מי כתיב ביה בגופיה מי כתיב צהקן הדיוט גופיה חילול מכללא מכלל דמסקן גדול דכתיב ציה אונן ואינו מחלל הוא ד קאתי, הוי דבר הבא מן הכלל, וכל דבר הבא מן הכלל, אין דנין אותו בגזרה שוה,

[וממשיך לפרש הברייתא] 14. יושב מנלן? אמר רבא אמר רב

נחמן, אמר קרא דברים יח כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך לעמוד לשרת, לעמידה בחרתיו ולא לישיבה דמיון דלא נבחר הוה ליה מזר, וצפרק שני דוצחים (כג, ז) רמינן מכדי יושב מזר דמי ומיחל עבודה, אימא דמיתה הוא מזר, אלמא מניא אינו דמיתה, והתם מפרק לה משום דהוי זר, ושלח רחץ ידים ורגלים, ושמויי יין, שלשה כחוצים הנאים כאחד, דכתיב צהו מיתה ואין מלמדין,

[וממשיך לפרש הברייתא] 15. בעל מום, ר' אומר במיתה, וחכמים אומרים באזהרה,

מ"ט דרבי [דבעל מום שעבד במיתה], דכתיב ויקרא כא כג אָךְ אֶל־הַפְּרֻכֵּת לֹא יבֹא וְאֶל־הַמְּזֻכָּה לֹא יֵגֶשׁ פִּי־מוֹם בּוֹ וְלֹא יִחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי וְגו', וילף חילול חילול מתרומה, מה להלן במיתה אף כאן במיתה,

ונילף [בעל מום שעבד] חילול חילול מנותר, מה להלן בכרת אף כאן בכרת?

מסתברא מתרומה הוה ליה למילף, שכן פסול הגוף [בעל מום בעבודה], מפסול הגוף [מטמא שאכל תרומה],

אדרבה מנותר הוה ליה למילף [בעל מום שעבד], שכן קודש [בעל מום שעבד, ונותר שניהם בקודש, משא"כ טמא שאכל תרומה], פנים [בעל מום שעבד ונותר שניהם בפנים], פיגול [שניהם בקרבן ששייך בה פיגול], ונותר [וכן בשניהם שייך נותר, משא"כ בתרומה],

אלא מטמא ששימש גמר [בעל מום שעבד], פסול הגוף מפסול הגוף, קודש פנים פיגול ונותר, מקודש פנים פיגול ונותר,

ורבנן [דפליגי על רבי וסברי שבעל מום שעבד אינו אלא בלאו] אמר קרא, בו צמרימה דמיתה, דכולהו נמי מיינה גמרי [בחילול חילול דכתיב בתרומה], ואמא צו למיעוטא ולא בבעל מום ומסתברא בעל מום הוא דקא ממעט, ולא טמא ועבול יוס, שהן פסול (טומאתן דמיתה) [טומאה כמטה. רש"ש],

[וממשיך לפרש הברייתא] 16. חזיר במעילה, רבי אומר במיתה, וחכמים אומרים באזהרה, מאי טעמא דרבי?

אמר ר' אבהו, גמר חטא חטא מתרומה מעילה כתיב צה וטעא דשגגה, והכא כתיב ולא ישאף עליו חטא וממו, מה להלן במיתה אף כאן במיתה,

ורבנן [דסברי שהזיד במעילה אינה אלא באזהרה] אמרי, אמר קרא בו, בו ולא במעילה וממיתה לחודה הוא דלמעט, דגבי מיתה הוא דכתיב צו, אכל אזהרה מגמרה (א) גמר להזיד דמעילה צורה שוה, דחטא חטא מתרומה:

פרק עשירי אלו הן הנחנקין

[במשניות בא פרק חלק לפני פרק הנחנקין, וחלק הוא פרק י' והנחנקין הוא פרק יא].

דף פ"ד ע"ב

מתני': אלו הן [העבריינים] הנחנקין [כל מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק. בגמ' לקמיה],

המכה אביו ואמו [או אמו. ר"י אלמורארי] [בספר החינוך מצוה מח, שמות כא טו, ומכה אביו ואמו ' מו' ת יומת],

וגונב נפש מ ישראל [בספר החינוך מצוה לו, דכתיב בעשרת הדברות "לא תגנב", ואין החיוב עד שימכור [ראה לקמן פח:]: דכתיב בשמות כא טו וגנב איש ומכרו ' ונמצא בידו ' מו' ת יומת],

וזקן ממרא ע"פ ב"ד [היה חכם גדול מחכמי ישראל, וצדיק גמור, רק שהורה דבר כמפורש בפרקין, נגד פסק של סנהדרין גדולה. יבין] כמו ממרים היית עם ה' [דברים ט], שמסר על (פי) [דברי רע"ב] בית דין הגדול שכלשכת הגזית,

[בספר החינוך מצוה תצו, דברים יז יב והאיש אשר יעשה כדור ' לבלתי שמע אל הבהן תעמד לשרת שם אתה' אל ה'ך או ' אל השפט ומת האיש יהוא ובשרת ה'ך מ ישראל],

ונביא השקר [בספר החינוך מצוה תקיז, דברים יח כ אך תנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר ל ' אצותיו לדבר ואשר ידבר בשם אל הים אחרים ומת תנביא יהוא:],

והמתנבא בשם עבודת כוכבים [בספר החינוך מצוה תקיח, דברים יח כ אך תנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר ל ' אצותיו לדבר ואשר ידבר בשם אל הים אחרים ומת תנביא יהוא:],

והבא על אשת איש [בספר החינוך מצוה לה, מהפסוק בעשרת הדברות דכתיב "לא תנאף", וגם נכפל ויקרא יח כ ואל אשת עמיתך ל ' איתתן שכבתך לזרע לטמאתך: והעונש בויקרא כ י ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו מו' ת יומת תנאף והנאפת],

[שנינו במשנתנו לעיל פא:] זר ששימש במקדש: תניא רבי ישמעאל אומר, נאמר כאן במדבר יח והזר תקרב יומת, ונאמר להלן במדבר יז כח כל תקרב ' תקרב אל מושפן ה' ימות, מה להלן בידי שמים דמאחיס וחמשים איש דקרת גשופים כמיז (במדבר יז) אף כאן בידי שמים,

ר"ע אומר, נאמר כאן והזר הקרב יומת, ונאמר להלן דברים יג והנביא יהוא או חולם החלום יהוא יומת, מה להלן בסקילה, אף כאן בסקילה,

[דעה שלישית על זר ששימש במקדש] רבי יוחנן בן גורי אומר דסצירה ליה נביא שהדיח את הרצים צחק, ולקמן מפרש צמאי פליגי, מה להלן בחנק אף כאן בחנק,

במאי קמיפלגי רבי ישמעאל [דאמר מיתה בידי שמים] ורבי עקיבא [דאמר סקילה]? רבי עקיבא סבר דנין יומת מיומת, ואין דנין יומת מיומת, ורבי ישמעאל סבר, דנין הדיוט מהדיוט, ואין דנין הדיוט מנביא,

ורבי עקיבא, כיון שהדיח אין לך הדיוט גדול מזה [וכ"ה לקמן פמ:],

במאי קמיפלגי, רבי עקיבא [דאמר בסקילה] ורבי יוחנן בן גורי [דאמר בחנק]? בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן גאלו הן הנחנקין, וילף טעמא מקרא, דתניא נביא שהדיח בסקילה, ר"ש אומר בחנק,

הא אנן תנן [לעיל פא:] זר ששימש רבי עקיבא אומר בחנק וצצרייתא קמי לר' עקיבא בסקילה?

תרי תנאי, ואליבא דרבי עקיבא,

מתניתין ר' שמעון דאמר נביא שהדיח צחק, זר ששימש מיניה גמר ואליבא דר' עקיבא ור' שמעון תלמידו של ר' עקיבא הוא, ואמר לר' עקיבא זר ששימש צחק נביא שהדיח צחק,

ברייתא, רבנן ואליבא דרבי עקיבא צי מחלוקתו של ר' שמעון, ואף הס תלמיד ר' עקיבא הו, ואמרי משמו סקילה בתרומהו:

אבני חן על מסכת סנהדרין

וזוממי בת כהן אף על פי שהם היו מחייבין אותה שריפה [אם לא הוזמו],
אין נדונין אלא במיתה שהיו מחייבין לצועל, והיינו חנק כשאר כל על אשת איש,
כדמפרש קרא, היא תשרף ולא צועלה,
וזוממיה [שאניה נהרגין באותה מיתה שרצו שיהרגו אותה] ילפינן מכאשר זמם
לעשות לאחיו, לאחיו ולא לאחותו,

ובועלה נשואה בת כהן קמיירי [גם הבועל אינו בשריפה אלא בחנק, אם
הכהנת היא נשואה], אבל [אם הכהנת היא] ארוסה צועלה צסקילה:
[ראה תו"ט שלכן כתב הבא על אשת איש בסוף המשנה ולפי הסדר הלא היא
כתובה בתורה לפני זמן מרמא ועוד? ותירץ ח"ל לפי שראה התנא להתחיל
המסכתא שאחרי זאת [מכות] בדין עדים וזוממין, מאחר שזכרם בזה הפרק,
וכדאימא בגמ' דהתם, תנא התם קאי כל הוזוממים וכו' לפיכך ראה כי טוב
שיזכר אשת איש וזוממין באחרונה, כדי שכאשר יבארם יהיו בסיום הפרק,
ויסמוך אליו תחלת מסכת מכות המתחלת בדין עדים וזוממין, ומכאן ג"כ ראייה
להקדים פרק חלק להנהניין],

נמי: מכה אביו ואמו מנול [שמיתתו בחנק],

[בספר כוס הישועות כתב שיש כאן ג' קושיות: א. מנול דבחנק, ב. ומנול שגם
אם לא הרגו חייב, ג. ומנול דאינו חייב עד דעביד בה חבורה, ובהכי אתי שפיר
שקל' ומר' דש"ס אהרדי. וק"ל. כוס הישועות?]

דכתיב שמות כא מכה אביו ואמו מות יומת, וכל מיתה
האמורה בתורה סתם, אינה אלא חנק [וכ"ה לעיל גב:],

אימא עד דקטיל ליה מיקטל [פי' שאינו נהרג על הכאת אביו, אלא
כשהורגו, ונפרש "מכה" אביו, דהיינו שהורגו?]

ס"ד נממיה [פי' וכי ס"ד בן שאם] קטל חד [אחד, פי' סתם אדם, עונשו]
בסייף כדמנן צפרקין לעיל (עו, ג) אלו הן הנהרגים הרוגת, ועיר הנדמה,
ואביו בחנק [במיתה קלה יותר מסתם אדם, אליבא דרבנן שחנק היותר קל
מוד' מיתות?]

הניחא למ"ד [לרבנן ד] חנק קל, אלא למאן דאמר [לר' שמעון
דאמר] חנק חמור, מאי איכא למימר הכא, דאיכא למדרש דאזני צמק
[החמור?]

אלא [אין לפרש "מכה" אביו שהורגו, שסתם לשון מכה הוא הכאה]
מדכתיב שמות כא מכה איש ומת [ורק במקום דכתיב "ומת" מתפרש
מכה מלשון הורג] מות יומת היכא דנעי מיתה [שהחייב היא על שמותיו],
מפרש מיתה צהדיא,

[ועוד ראייה] וכתוב במדבר לה כא או באיכה הפהו בידו
וימו' ת, שמע מינה, כל היכא דאיכא הכאה סתם, לאו
מיתה הוא,

ואצטריך למיכתב מכה איש [ומת, שחייב על רציחת אדם],
ואיצטריך למכתב במדבר לה ל פל' מכה נפש [הנא להרגו על שהכה
את הנפש. רש"י עה"ת] לפי עדים ירצח את הרצח [שיעידו שצמוד וזהמראה
הרגו. רש"י עה"ת] [תוס'],

[משמע דאמאי דמשני קאי, ותימה בלא דך שינוי נמי תיקשי למה ליה למיכתב
תרתיה מכה איש ומת, ואיש כי יכה כל נפש אדם? תורת חיים עיי"ש],

דאי כתב רחמנא מכה "איש" ומת, הוה אמינא איש דבר
מצוה אין, קמן לא, כתב רחמנא כל מכה נפש,

ואי כתב רחמנא כל מכה נפש, הוה אמינא אפילו נפלים
כגון בן תשעה ורלשו אטום [המפלת יד חתוכה ורגל חתוכה, אמו טמאה לידה
ואין חוששין [פי' למהרה] שמה מנוף אטום [מסרה] באתה. גדה כד.], או שיש
לו שני גבין [המפלת בריה שיש לה ב' גבים וכו' אינו ולד. גדה כד.], דלא מיי,
אפילו בן שמונה, צריכי,

ואימא [פי' נלמוד מן הפסוק ד] אע"ג דלא עביד ביה חבורה
[באביו, ממיתין אותו, מדכתיב "מכה"], אלמא תנן [לדמן פה:], המכה
אביו ואמו, אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה?

אמר קרא ויקרא כד מכה אדם ומכה בהמה, מה מכה בהמה
עד דעביד בה חבורה, דכתיב בה נפש [מכה נפש בהמה ישלמנה]
ונפש משמע דס, דהוה מצורה, אף מכה אדם עד דעביד חבורה,

מתקין לה רב ירמיה [קושיתו הוא למה לי הקישא מאדם לבהמה, הא
"נפש" גבי בהמה מיותר], אלא מעתה הכחישה לנחמה באבנים
[שם עליה משא כבד של אבנים, עד שניזוקה הבהמה או מתה. שם] דלא עשה
זה מצורה, הכי נמי דלא מוחייב [דכתיב מכה "נפש" בהמה?]

אלא אם אינו ענין לנפש בהמה, דהא אי נמי הכחישה
באבנים חייב, תניהו ענין לנפש אדם דהיינו אביו, דאף על גב דלא
צעין מיתה, מצורה מיהא צעין,

אלא הקישא דאמקש מכה אדם למכה צהמה צמד קרא למה לי הוהיל
וילפת ליה מאס אינו ענין?

[ומתירן שההיקש בא] לכדתניא דבי חזקיה [לעיל עט:], שאם עשה
מעשה שאילו עשאה במזיד היה חייב עליה מיתה, גם בשוגג נאמר קם ליה
בדרבה מנייה, שאם היה בהמעשה גם חיוב ממונ, פטור הוא מן התשלומין]
צבא קמא [צבהמניח] [לה, א] לפטור מיידי מיתות שוגגין מן המשלומין, מה מכה
צהמה לא חלקת צו וכו',

הניחא למאן דאית ליה תנא דבי חזקיה פלוגמא דר' יוחנן ור'
שמעון בן לקיש צמחצות צאלו נערום [לד, ג], אלא למאן דלית ליה
תנא דבי חזקיה, היקישא [דאדם לבהמה] למה לי?

אבני חן על מסכת סנהדרין

סקילה?

התם מקלקל הוא וכל המקלקלין פטורין בחלול שבת, דמלאכת מחשבת
מביב,

ואין מחייב אמקלקל, אלא ר' שמעון, ומקלקל בחבורה ר' שמעון נמי לא מחייב,
אלא במתכוון לכך, דהוי כריך לחבלה, אצל הנוטל קוץ אין כריך לחבלה, וצדונו לא
יחבל,

הניחא למאן דאמר מקלקל פטור, אלא למ"ד חייב, מאי
איכא למימר?

מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב, ר' שמעון
היא,

דף פ"ה ע"א 824 ע"ד לסיום הש"ס א סליחות תשע"ב

ורבי שמעון, האמר כל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור
עליה [תוס'] צפרק המלניע (שבת נג, ז) גבי המוילא את המט במטה,

[דיעות:

אל תניחו בניכם אל מוסרכם, כי הם נבראים לזמן וזולת ומוניכם. בשם אפלטון
Plato שחי 427-347 לפנה"ס. אוצר המאמרים והפתגמים שער ראשון דף 1,
בן יכבד אב, אך בשרו עליו יכאב. שם דף 2],

בעו מיניה מרב ששת, בן מהו שיעשה שליח בית דין לאביו,
להכותו ולקללו אם נמחייב אביו נדוי או מלקות,

א"ל [רב ששת], ואחר מי התירו לקלל ולהכות את חבירו, והלא כל ישראל
הזהירו על הכאת חביריהם ועל קללתם, כדילפינן צאצא מיתום (לעיל נט, ז)
אפילו הכי נעשה שליח בית דין לכך, דכתיב (דברים כה) ארבעים יכנו, וכתיב
(במדבר ה) יתן ה' אותך,

אלא כבוד שמים [להיות שליח ב"ד] עדיף, הכא נמי [להכות ולקלל
את אביו] כבוד שמים עדיף,

[בא להקשות על רב ששת, שאמר דבן נעשה שליח ב"ד לאביו להכותו ולקללו,
ומביא בבביתא שיש בה ד' ענינים:

א' מי שמצוה להכותו, מלקות [כ"ה גם לפי המסקנא],

ב' מצוה שלא להכותו, יותר מארבעים [כ"ה גם לפי המסקנא],

ג' מי שאינו מצוה להכותו, [בהה"א היינו מפרשים דקאי על אביו, אבל לפי
המסקנא קאי על שלא במקום מצוה, דהיינו להכות ישראל סתם],

ד' אינו דין שמצוה שלא להכותו, [לפי הה"א להכות אביו, ולפי המסקנא להכות
ישראל סתם],

[ומתירין שבא לפטור אם הקיז דם לאביו] מה מכה בהמה לרפואה
פטור כגון מקיז דם פטור מן המשלומין, שהרי לא הוסיקה, אף מכה אדם
דהיינו אביו לרפואה, פטור ממיתה, ואף על גב דחבורה היא,

דאיבעיא להו, בן, מהו שיקיז דם לאביו [מי חיישין שמא ירחיב
הגבך יותר מן הצורך ונמצא עושה חבורה, או לא. ר"י אלמדארי],
[בשאלות פ' משפטים הוכיח בספק זה גם לעקור לו שינוי אי שרי או לא
ולמסקנא דכאן דאסור מדרבנן גם זה אסור מדרבנן. גליוני הש"ס?]

רב מתנא אמר, ויקרא יט ואהבת לרעך כמוך לא הזהירו ישראל
מלעשות לחביריהם, אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו,

רב דימי בר חיננא אמר, מכה אדם ומכה בהמה, מה מכה
בהמה לרפואה פטור, אף מכה אדם לרפואה פטור,

[וחנני' מספרת] רב, לא שביק [לא נתן רשות] לבריה, למישקל ליה
[להוציא לו] סִילְיָא קוץ [splinter] .ש. רי"ף[ישב לו צנצור,

מור בריה דרבינא לא שביק לבריה, למיפתח ליה כוותא
כזיה, להוילא ליחה ממנה, דילמא חביל [דילמא פתח ליה יותר מדיא. ר"י
מלונגל], והוה ליה שגגת איסור,

[ארור מקלה אביו ואמו וכו', פירוש מלשון קל שמקניט אביו ומצערז מפני שידע
שאביו ימחול לו שחש על עונשו של בן יותר מהבן, לכן אררו ע"ז, ולכן לא שביק
רב לבריה למושקל מניה סילוא דלמא חביל ביה, ולמחול ליה דקאי בארור. משך
הכמה פרשת תבא],

אי הכי [שבאב מקפידים גם על קיץ, וכזיה, גורה דילמא חביל], אחר נמי
לא ליפתח, שהרי כל ישראל הזהירו על חבלת חבירו, דכתיב (דברים כה) לא יוסיף
פן יוסיף?

[ומתירין, אדם] אחר, שייגגת לאו כשאין ממנו, הוי שגגה צאטור שזדוני
לאו צעלמא, דקיל, בנו שגגת חנק,

[וחקשה הרמב"ן בספר תורת האדם דא"כ לא יתעסק רופא בקי ברפואות כלל,
דלמא יטעה הרופא וימיתנו במעות והוה שגגת סייף? ותירץ דכיון דנתנה רשות
לרופא לרפאות ומצוה נמי היא דרמאי עליה, אין לו לחוש כלום וכו'. דעה"ד]

והדרתנן [שבת קכב:], מחט של יד היא מחט קטנה שמופרין בה צגדים,
ניטלת בשבת ליטול בה את הקוץ ומשום דקמיני לה [להלן] [לכאורה
מלת "לחלן" הוא טעות, שהכל במקום אחד שם שבת קכב: מחט של יד ליטול
בו את הקוץ, ושל סקאים לפתוח בו את הדלת] צמסכת שבת צפרק כל הכלים
(קכב:) גבי ושל שקאין לפתוח בו את הדלת, קרי ליה להא קטנה, מחט של יד,
ליחוש דילמא חביל ועציד חבורה צמסכת והוויא לה שגגת

אבני חן על מסכת סנהדרין

אחר גברא קטילא הוא [אבל האיסור לבן להכות את אביו הוא גם אם הוא גברא קטילא],

והאמר רב ששת [פ' והא רב ששת עצמו אומר בב"ק פו:], ביישו ישן ומת תוך שינתו חייב [תוס'] דהא מתניין בנזיר, והאי נמי לא שנה [למה לא ישלם זה שהכהו ממון ליורשים]?

[ומתירין] **הכא במאי עסקינן**, **בשהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה** [העיר הבנין שלמה דכל מכה של מי שיוצא ליהרג חיי מכה שאין בו שוה פרוטה כיון שאינו שוה כלום דגברא קטילא הוא. פכ:],

והאמר רבי אמי אמר ר' יוחנן, **הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה**, **לוקה** [תוס'] [ולכן הגם שפטור ממון, יתחייב מלקות כמו שזה ביישו ישן ומת חייב, וכן כאן הגם שהוא גברא קטילא מ"מ עדיין הוא חיי ונצטער]?

מאי פטור דקאמר, פטור מממון [אבל אה"נ שחייב מלקות],

מכלל דבנו חייב [פ' דרק אחר פטור אבל בנו חייב] **בממון** דמייז דקמני גזי בנו, ממון קאמר, כממיה, והא נאין דה שוה פרוטה מוקמת לה !

אלא [כשאמרת דבנו חייב] על כרחך מייז בדינו קאמר [דהיינו] מיתה [חייב הבן], **הכא נמי דמי גזי** אחר פטור [לא תפרש דפטור מממון, אלא] **בדינו** קאמר, וממלקות פטר ליה, ואכתי מאי שנה [בנו דחייב מיתה, ומאי שנה אחר דפטור ממלקות]?

אלא אחר היינו טעמא דפטור, דאמר קרא שמות כב ונשיא בעמך **לא תאור, בעושה מעשה עמך** חיה [שעובר] [שעבר]. מזור דנש' עזירה שמייז מיתה, לאו עושה מעשה עמך הוא [ולכן אחר פטור, אבל על אביו חייב מיתה אף בשאינו עושה מעשה עמך],

התינוח קללה דכתיב ציה נעמך, **הכאה מנלן** [דפטור אם אינו עושה מעשה עמך]?

דמקשינן הכאה לקללה כלומר גמרינן כמה מלינו [כמו שמצינו במקלל שפטור אם אינו עושה מעשה עמך, כן הוא בהכאה],
ואיכא דאמרי היקשא, דכתיב מכה אציו ומקלל אציו גזי הדדי צאלה המשפטים [שמות כא טו וימכה אביו ואמרו 'מו'ת יומת: 'טו ויגב איש וימקרו' ויגמזא בדרו' 'מו'ת יומת: 'טו וימקלל אביו ואמרו 'מו'ת יומת:'], אלא שמקרא אחד מפסיק צינחם,

אי הכי בנו נמי [אין האזהרה למקלל אביו אלא אם הוא עושה מעשה עמך] דהא לא כתיב אזהרה במקלל אציו, אלא במקלל חברו שאציו ככלל עמך, צפרק ארבע מיתות [לעיל סו.].?

מיתניבי צרימא מניא הכי צמילמא, ומה מי שמצוה להכותו [כל ישראל, דכתיב ארבעים יבנו] **מצוה שלא להכותו** [יותר מארבעים], **מי שאינו מצוה להכותו** [מפרש לה ואזיל], **אינו דין שמצוה שלא להכותו** [מפרש לה ואזיל],

מאי לאו אידי ואידי מניא ואינה מניא [שני צדי הק"ו], **מנייהו במקום מצוה** [שב"ד שולחין להלקותו], **הא בבנו** [לאביו, ואומר שמצוה שלא להכותו], **הא באחר** [מותר להכותו], [תוס'],
והכי קאמר [הברייתא], ויליף אזהרה למכה אציו [אפילו במקום מצוה, וכן הוא הלימוד], ומה אחר שמניא להכותו במקום מניא דכתיב יבנו, מניא שלא להכותו יומר מארבעים, דכתיב [דברים כה] ולא יוסיף פן יוסיף,
צנו שאינו מניא להכותו [פ' אסור להכות את אביו] אפילו במקום מניא [כן סבירא לה להברייתא, אבל אין הלימוד מכאן], אלמא אציו נעשה שליט לכך [וקשיא על רב ששת],
[וממשיך לגמור את הדרשה של הברייתא], אציו דין שמוחה שלא להכותו שלא במקום מניא?

לא, אידי ואידי, לא שנא בנו, ולא שנא אחר, ולא קשיא, כאן במקום מצוה, כאן שלא במקום מצוה,

והכי קתני, ומה במקום מצוה, שמצוה להכותו, מצוה שלא להכותו יותר מארבעים,

שלא במקום מצוה, שאינו מצוה להכותו, אינו דין לא כל שכן שמצוה שלא להכותו ויליף אזהרה למכה אציו או מצוה מהכא,

תא שמע [בא להקשות על רב ששת, שאמר דבן נעשה שליח ב"ד לאביו], **היוצא ליהרג, ובא בנו והכהו וקיללו, חייב** [מיתה], [אבל אם] **בא אחר והכהו וקיללו פטור** קסלקא דעמך פטור ממלקות, [והוינן] **בה, מאי שנא בנו, ומאי שנא אחר,**

ואמר רב חסדא, במסרבין [דוחקים ומפצירים. שט] **בו לצאת ואינו יוצא** [וצריך להוציאו ולדחפו בעל כרחו למקום הריגתו. שט] **ושמעין** דצנו אציו נעשה שליט צית דין לכופו לנאת, וקשיא לרב ששת [שכאן רואין שבן אסור להיות שליח ב"ד לאביו]?

[לכאורה קשה דילמא דוקא במסרבין בו לצאת ואינו יוצא, דהכא אתו חיי רק הכשר מצוה לא נעשה הבן שליח אבל להלקותו שהעצם הכאה מצוה היא דילמא אף בן נעשה שליח? פכ:],

רב ששת מוקי לה, בשאין מסרבין בו לצאת [אלא היה הולך מעצמו, והיו מכים אותו מפני הכעס, ואותו אדם מכה אותו מרצונו ולא בשליחות בית דין. שט],

אי הכי אחר נמי [יהיה חייב, ובברייתא שנינו שבנו חייב ואחר פטור]?

אבני חן על מסכת סנהדרין

כדאמר רב פינחס משמיה דרנא צמסכת חגיגה [כו.] צסוף חומר צקודש בשעשה תשובה, הכא נמי בשעשה תשובה [ולכן בנו חייב כשמקלל],

[ומה הגדר של תשובה שהאב צריך לעשות כדי לחייב בנו על הכאתו וקללתו, האם באמירת וידוי לחוד מספיק? כתב המצ"ח דכיון דתשובה תלויה בלב וע"י אמירת וידוי לחוד אין אנו יודעים בודאי שעשה תשובה, אין אנו יכולים להרוג בנו מספק אלא צריך שיהא נראה בעיני אנשים שעשה תשובה כדי להחזיקו בודאי שחזר לעושה מעשה עמך כדי לחייב בנו על הכאתו וקללתו. פכ.],

אי הכי אחר נמי? אמר רב מרי בעמך, במקוים שבעמך הראוי להתיקם ולא זה שנגמר דינו,

אי הכי בנו נמי?

דף פ"ה ע"ב

מידרי דהוה לאחר מיתה דילפינן לקמן מקלל לאחר מיתה חייב [לכן חייב מכה אביו אף שאינו מקוים שבעמך],

ואם תאמר והמתן מכה לאחר מיתה פטור, והכא ממייצ ליה להכאה, דקמתי הכהו וקללו [אף שאביו גברא קטילא?]

היינו טעמא דפטור מכה לאחר מיתה, משום דבעינן מצורה, ולאחר מיתה ליכא מצורה, דליכא נפש, דנפקא ליה לעיל מנפש, [פ' אבל] ויזיל ליהרג איכא מצורה דמי הוא, חלא דסופו למות,

מאי הוה עלה [אם הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו?]

[לפי המחשב יש לשון "מאי הוה עלה" 9 פעמים בש"ס, ומאי הוי [ביו"ד] עלה 55 פעמים]

[דברים יג ז כי יסיתך אחיך בן־אמך או בן־ג' או בן־אשת ח'קך או יג' אשר בג'שך בסתר לאמר ג'לך וג'עבדך אל הים אחרים אשר ל' אִדעת אתה וג'בתך: ח מאל' ה' העמים אשר סביבתיכם תקרבים אליה או' תרחקים מןה מקצה הארץ ועד־קצה הארץ: ט ל' אִתאבד לו' ול' אִתשבע אליו ול' אִתח'ו'ם ע'נה עליו ול' אִתחבל ול' אִתבסח עליו:]

אמר רבה בר רב הונא, וכן תנא רבי רבי ישמעאל, לכל "אין" הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו [דהא אפשר לעשות ע"י אחרים, ויכול אתה לקיים את שניהם. ר"י מלוניל],

חזין ממסית [ומדיח. ר"ף] [שהרי כופר בעיקר וכבוד שמים עדיף ולא משהינן ליה להכותו ולגדורו רגע עד דאתי אחר, וכל הקודם זכה לשמים. ר"י מלוניל], **שהרי אמרה תורה דברים יג ט ול' אִתחבל ול' אִתבסח עליו** [ועל הפסוק דברים יג ז או רעך אשר כנפשו פירוש רש"י עה"ת בשם הספרי "זה אבך"]:

מתני': המכה אביו ואמו, אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה, זה חומר במקלל מבמכה, שהמקלל לאחר מיתה חייב כדילין צגמלא, והמכה לאחר מיתה פטור דמצורה ליכא:

[בפרדס יוסף פרשת תצוה הקשה למה לא נדרוש מכה "אדם" יומת, אדם אבל לא מלך [ומביא כמה ראיות שדורשין כן], וכיון שצמפסוק זה למידין גם מכה אביו, אם אביו מלך לא יתחייב אם הכהו? ותירץ כיון דאמרנו שאינו חייב עד שיעשה בו חבורה, ובלמלך אין צריך חבורה כיון דמורד במלכות חייב. דעה"ד],

גמ': ת"ר, ויקרא כ אביו ואמו קלל קרא ימירא הוא דהא כמיז רישיה דקרא אשר יקלל את אביו ואת אמו, [דהייב אם מקללם] לאחר מיתה, שיכול הואיל וחייב במכה וחייב במקלל [תוס'], מה מכה [תוס'] אינו חייב אלא מחיים, אף המקלל אינו חייב אלא מחיים,

ועוד ק"ו, ומה מכה שעשה בו שלא בעמך, כבעמך דגני הכאה לא כמיז צעמך, למעוטי שאינו עושה מעשה עמך, והאי תנא סבר לא מקשינן הכאה לקללה, מפני המקרה, המפסיק צינתם, לא חייב בו לאחר מיתה דהא מצורה כמיז, מקלל שלא עשה בו שלא בעמך, כבעמך, אינו דין שלא חייב בו לאחר מיתה,

ת"ל אביו ואמו קלל, לאחר מיתה,

הניחא לר' יונתן דמיייתר ליה קרא אביו ואמו, אלא לר' יאשיה מאי איכא למימר [שחייב אם מקלל אביו או אמו לאחר מיתה],

דתניא ויקרא כ איש איש, מה ת"ל איש איש, לרבות [שלא רק בן חייב אלא גם] בת, [וגם] טומטום [או] ואנדרוגינוס,

אשר יקלל את אביו ואת אמו [ענין זה יש בב"מ, סנהדרין, שבעות, מנחות, חולין], אין לי אלא אביו ואמו שניהם יחד, אביו שלא אמו, אמו שלא אביו מניין,

ת"ל, אביו ואמו קלל, אביו קלל אמו קלל צראש המקרה סמך קללה לאביו, וצסוף סמך לאמו, דברי ר' יאשיה,

[קשה במכה אביו ואמו נימא דאינו חייב עד שיכה שניהם? וצ"ל דר' יאשיה סבור דמקש' הכאה לקללה, ועדיין קשה לזמן דמקיש הכאה לקללה, לקיש ג"כ לחייב סקילה בהכאה כמו בקללה. וצלע"ג. חרושי רעק"א],

ר' יונתן אומר, משמע שניהן כאחד, ומשמע אחד ואחד בפני עצמו, עד שיפרט לך הכתוב יחדיו וכמו שפרט צמורש צסור וצממור, מפרט לך, שמע מינה דלא לא הוי יחדו, הוה משמע שור לצדו וצממור לצדו, והא אביו ואמו דרישא דרשינן נמי, או אביו או אמו וסיפא לאתיי לאחר

אבני חן על מסכת סנהדרין

מיתא,

אלא שמוע מינה בחיקישא פלוגי, ש"מ:

מנא ליה [ר' יאשיה, דחייב אם מקלל אביו ואמו לאחר מיתא]?

נפקא ליה, מומקלל אביו ואמו, מות יומת דואלה המשפטים,

ואידך [ר' יונתן] דמפיק לאחר מיתא מאביו ואמו קילל, ההוא [מקלל אביו ואמו] מיבעי ליה לרבות, בת, טומטום, ואנדרוגינוס,

ותיפוק ליה מאיש איש [כמו ר' יאשיה לעיל]? דברה תורה כלשון בני אדם,

[נמצא שר' יונתן סבר דברה תורה כלשון בני אדם, ור' יאשיה חולק ע"ז וסבר שכן יש ללמוד מלשון הפסוק, וזה מתאים לשיטתם שחולקין לעיל ג: שר' יאשיה דורש הפסוק ור' יונתן אומר לישנא דעלמא נקב, כדאמרי אינשי, מאן דאית ליה דינא, ליקרב לגבי דיינא. יוסף דעת]

וליתני ולימני נמי, אממתינן קאי, דקמי זי חומר נמקלל מזמנה חומר במכה ממקלל, שהמכה עשה בו שלא בעמך כבעמך [ואסור להכות את אביו גם אם אינו עושה מעשה עמך], משא"כ במקלל? קסבר מקשינן הכאה לקללה [שגם הכאה אינו חייב אם אביו אינו עושה מעשה עמך],

לימא הני תנאי [התנאים של משנתנו והברייתא מיד אחר המשנה דפליגי] תנא דמתינתין דלא תנא חומר במכה שעשה בו שלא בעמך כבעמך, ותנא דברייתא דלעיל דתנא ומה מכה שעשה בו כהני תנאי, דתני חדא, כותי אתה מצווה על הכאתו, ואי אתה מצווה על קללתו,

ותנאי אידך, אי אתה מצווה לא על קללתו ולא על הכאתו,

סברות, דכולי עלמא כותים גירי אמת הן ממחילתן גרים גמורים היו, ועכשיו הרשעו וישראל שאינו עושה מעשה עמך הוא, מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר מקשינן הכאה לקללה וכי היכי דעל קללתו פטור על הכאתו נמי פטור, ומר סבר לא מקשינן הכאה לקללה [שעל הכאה חייב אף שאינו עושה עמך]?

לא דכ"ע לא מקשינן הכאה לקללה, והכא בהא קמיפלגי, מר סבר כותים גירי אמת הן [ולכן חייב על הכאתו], ומר סבר כותים גירי אריות הן והרי הם כנכרים גמורים,

אי הכי דטעמא דפטור משום דגירי אריות הן דיינו דקתני עלה דתמיה, דהך דמתינתין דקתני אינו מזהיר לא על הכאתו ולא על קללתו קמי ושוורו כיישראל [תוס'] שור שלנו שנגמ את שור, ושורו שנגמ שלנו חס משלם חצי זוק, ומועד משלם זוק שלם, ואילו דנכרים חסן שור של ישראל שנגמ שור של נכרי פטור, ושל נכרי שנגמ שור של ישראל צין חס צין מועד משלם זוק שלם?

מתני': הגונב נפש מישראל, אינו חייב [מיתא, כשמכרו] עד שיכניסנו [קודם המכירה] לרשותו [כלומר דבכל גניבה שבעולם כיון שגנב היה אפילו ברשות בעלים, אי נמי הוציאה מרשות בעלים לסממא, חייב, אבל בגונב נפש לא מיחייב מיתא עד שיכניסנו לרשותו. ר"י מלוניל] דכתיב (שמות כב טז) [וְגֵבַי אִישׁ וְקַכְרוֹ יִקְנֶהוּ בְּכֶסֶף מוֹת יוֹקֵת], ומניא דמכילתא, ונמלא חסן מניא כלל מקום אלף צעדים, צידו, חסן צידו אלף צעדות, וכן הוא אומר (צמדכר כא) ויקח את כל ארצו מידו,

רבי יהודה אומר, עד שיכניסנו לרשותו [תוס'] וישתמש בו, שנאמר דברים כד ז כִּי־יִמְצָא אִישׁ גֵּבַי נֶפֶשׁ מֵאֲחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל,

וְהִתְעַמְרָבוּ [ויתגר בה ויזבנגה. תרגום אונקלוס, ובינותן ויעבד ביה פרקמטיא ויזבנינה], [בברכת אברהם [ד"ה והנה] נסתפק אם השתמש בו לרצונו אם חייב או דוקא כשמשתמש בו בעל כרחו. פכ],

[וישתמש בו, כלומר דהינו עימור כל' שיעשה לו קצת מן העבודות בין קשה בין קלה. ר"י מלוניל]

וְקַכְרוֹ [יש מחלוקת בפוסקים אם חייב גם אם מכרו לגוי. פכ] וְמֵת הַגֵּבַי הַהוּא וְכַעֲרָתָּ הָרָע מִקְרָבָה, [כי ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל ר"ת כיאנגממי בנימי' 174 וכן הגומ' זהו 18 יוסף 156 = 174. בעל הטורים],

הגונב את בנו [ורק קמן. יכין], רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה מחייב, וחכמים פוטרינ, גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין, ר' יהודה מחייב, וחכמים פוטרינ [דכתיב ונמצא בידו משמע השתא הוא נמצא בידו, אבל מעיקרא לא, אבל בנו בכל עת הוא מצוי בידו. ר"י מלוניל]:

[והרמב"ם הלכות גניבה פ"ט הל' ה' כתב דגם מי שגנב אחיו הקטן פטור, ולפ"ז אחי יוסף היו פטורין לגמרי, וראה באור"ח בראשית ג כ עה"פ ואתם חשבתם וגו' אלהים חשבה למוכה, והרי זה דומה למתכוין להשקות חבירו כוס מות והשקהו כוס יין שאינו מתחייב כלום, והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים],

[מהו אם לא מכרו אלא נתנו במתנה לאחר? כתב הרשב"א [בב"ק סוף סח:]: בפשיטות דאין מתנה בכלל מכירה לענין החיוב דגונב נפשות. פכ],

גמ': ותנא קמא לא בעי עימור שמו? א"ר אחא בריה דרבא, עימור פחות משהו פרוטה, איכא בינייהו [דלת"ק חייב גם אם אין בהעימור שוה פרוטה, ולכן לא הזכירו הת"ק שגם בשימוש קל כבר התעמר בו],

[נראה דמדוקדק דהבר ברברי ר' יהודה אשר הביא הקרא והתעמר בו ומכרו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

חייב,

הגונב את העבדים פטור,

דף פ"ו ע"א

תני תנא קמיה דרב ששת [ראה מה שכתבתי לעיל עה. "תני תנא קמיה דרב ששת" משם הר"ם] להך ממנימין דקמני מכר לאציו חייב, א"ל [רב ששת שהיה בקי גדול בברייתות, ראה עירובין סו.]. אני שונה, רבי שמעון אומר גנב נפש מאחיו עד שיוציאו מרשות אחיו, ואת אמרת חייב? תני [תקן הברייתא] פטור,

מאי קושיא, דילמא הא [הברייתא דתני רב ששת הוא] ר"ש, הא רבנן?

לא ס"ד דאמר ר' יוחנן, סתם מתני' ר' מאיר, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא מורה כהניס רבי יהודה, סתם ספרי ספר וידבר [במדבר] ומשנה מורה, והאי סתמא דכי ימלא איש צמאנה מורה הוא ר"ש [נמצא ר' שמעון אמר, ור"ש ס"ל הכא דפטור. מלא הרועים], [ושאר ספרי מבואר בפרק יש נוחלין קבה.. רש"ל],

וכוליהו אליבא דר"ע ממה שלמדו מר' עקיבא אמרוס: [ור"ע זכה לזה, מפני שהוא המית את עצמו על התורה ממש, ואין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. תפארת שלמה בראשית. דעה"ד],

[שנינו במשנתנו] הגונב בנו [ורק קמן. יבין] [ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה מחייב, וחכמים פוטרין]: מאי טעמא דרבנן [שהאב שגונב את בנו פטור ממייתה]? אמר אביי, דאמר קרא דברים כד ז כִּי־יִמָּצָא אִישׁ גֵּנֶב נֶפֶשׁ מֵאִחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמְּרֻבוּ וּמָכְרוּ וּמָת הַגֵּנֶב הַזֶּה וְכַעֲרָתָהּ הָרַע מִקֶּרֶךְ, פֶּרֶט לְמִצְוֵי [שהבן מצוי לאביו],

א"ל רב פפא לאביי, אלא מעתה דברים כד כב כִּי־יִמָּצָא אִישׁ שֹׁכֵב עִם־אִשָּׁה בְּעֶלְתָּ־פֶּעַל וּמָתוּ גַם־שְׁנֵיהֶם, הכי נמי כי ימצא פֶּרֶט לְמִצְוֵי,

[ואך יקרא מצוי] כגון של בית פלוני לא רצה להזכיר שם שמשוין היו, וזוה לא היו נוהגין כדת, שהיו הרבה דרין צדק אחד אנשים ונשים, והיו מציין תמיד עם נשי מצריהם, ולא שמתימדין דשכיחן גבייהו, הכי נמי דפמירי?

[והגמ' מותר, שאין הדרש מבי ימצא פֶּרֶט לְמִצְוֵי, אלא מונמצא "בידו" פֶּרֶט לְמִצְוֵי בידו, והנשים ששכיחין בביתו אינם מצוין בידו, מושא"כ בנו מצוי בידו],

ולמאי הביא ר' יהודה תיבת "ומכרו" אלא להורות בא כמו שהמכירה אינה פחותה משוה פרוטה כן השימוש, ובהא אתי שפיר בעי' דר' ירמיה ודוק. כוס הישועות]

בעי ר' ירמיה [בדרכו שואל קושיות תמוהות, וראה ב"ב כג: ועל דא אפקיה לר' ירמיה מבי מדרשא], גנבו ומכרו כשהוא ישן מהו לקמן מפרש לה הצעיא, מכר אשה לעוברה גנב אשה מעוברת ומכרה לעוברה שלא מכר הגוף שלה אלא שהיא עובר מכור, מהו, יש דרך עימור בכך, או אין דרך עימור בכך, [לכאורה קשה דהתורג את העובר פטור ממייתה משום דלאו נפש הוא, וא"כ מהו ספיקת ר' ירמיה כאן הלא לכאורה פשיטא דאין כאן גונב "נפש"? פכ],

ותיפוק ליה דליכא עימור לא ציטן ולא צעור כלל?

לא צריכא ישן, דזוגא עליה דסמך עליו [ולזה קורא שימוש], אשה [מעוברת היה השימוש], דאוקמא באפי זיקא וכל כמה שהיא עבה [ע"י העיבור] מועיל יותר להגין צפני הכות, דרך עימור בכך או אין דרך עימור בכך, מאי, ². תיקן [במסכת סנהדרין יש רק ג' פעמים הלשון "תיקן" וזו פעם השניה],

ת"ר, דברים כד כי ימצא איש גונב נפש מאחיו, אין לי אלא איש שגנב כשהגנב איש, אשה מניין?

[איש גונב נפש, דהיינו איש שגונב בין איש ובין אשה, וגונב איש, בין איש ובין אשה שגנבו איש].

ת"ל וגונב איש שה"נגנב" איש ולא אשה, וקרא קמא דלא קפיד הנגנב למהוי איש דכתיב נפש, הלכך אין לי אלא איש שגנב, בין אשה ובין איש דהיכל דנגנב הוא איש, כמוז גונב נפש, ואשה שגנבה איש דכתיב וגונב איש וגונב אפילו אשה גונבת משמע,

אשה שגנבה אשה מניין?

ת"ל, דברים כד ז כִּי־יִמָּצָא אִישׁ גֵּנֶב נֶפֶשׁ מֵאִחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמְּרֻבוּ וּמָכְרוּ וּמָת הַגֵּנֶב הַזֶּה וְכַעֲרָתָהּ הָרַע מִקֶּרֶךְ, מכל מקום והסוף דרשין לה כספרי למעוטי גונב עבד,

תניא אידך, כי ימצא איש גונב נפש מאחיו, אחד הגונב את האיש ואחד הגונב את האשה, ואחד גר ואחד עבד משוחרר וקמן חייב,

גנבו ולא מכרו, מכרו ועדיין ישנו ברשותו צדקות הנגנב עממו, שעדיין לא הכניסו גנב צדקותו פטור שהרי לא גנבו,

מכרו לאביו אציו של נגנב או לאחיו, או לאחד מן הקרובים,

אבני חן על מסכת סנהדרין

א"ל אנא מן שמות בא מן וגב איש ומקרו' ונמצא בידו' מו'ת ויקח קאמינא [תוס'] קרא יחירא הוא, דאי ללמד שימנא בעדים, מני ימנא נפקא,

אמר רבא, הלכך הני מוקרי דרדקי [מלמדי "מקרא" לתינוקות], ומתנו רבנן [ומלמדי "משנה" לרבנן] כמצויין בידן דבמו' התלמידים מציין תמיד צדית הרב, ואם גבז הרב אחד מתלמידיו ומכרו, ופטירי' אינו נהרג:

[שנינו במשנתנו] גבז מו' שחציו [עבד וחציו בן חורין, ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרים] וכו': תנן התם, רבי יהודה אומר אין לעבדים בוש'ת המצייש את העבד, לא מייבמו תורה לתת דמי בשמו,

מאי טעמא דר' יהודה? אמר קרא דברים כד כי ינצו אנשים יחדיו איש ואחיו מהם נפקא לן חייב בשם, דכתיב וקלמה את כפה ממון, אתה אומר ממון, או אינו אלא ממש [שיקצין את כפה], נאמר כאן לא תחוס עינך, ונאמר להלן בעדים וזממין (דברים יט) לא תחוס עינך, מה להלן ממון אף כאן ממון,

מי שיש לו אחות, יצא עבד שאין לו אחות [תוס'] ואפילו עם אחיו בני אציו, דכתיב (בראשית כג) [שבו לכם פה] עם החמור, עם הדומה לחמור, אינו אלא כבהמה,

ורבנן [דסברי שגם עבד יש לו בשת, סברי שלשון אחיו שייך גם בעבד ד], אחיו הוא במצות ככל מלות שהאשה חייבת בהן, עבד חייב בהן, דגמר לה לה מאשה,

[לאחר שביאר המחלוקת של ר' יהודה ורבנן לגבי בוש'ת של עבד, שואל] והכא נמתניתין בגונב נפש, דכתיב מאחיו היכי דריש' ר' יהודה למייב על מי שחציו עבד?

[ז' ברי'מצי' איש גבז נפש מאחיו מבני ישראל והתעמרבו' ומקרו' ומת' הגבז] והוא ובער'ת ה'רע מקרבך.

ר' יהודה סבר,

מאחיו [המ"ם ממעט] לאפוקי עבדים דהא לר' יהודה אין לו אחיה # [לכאורה צריך המיעוט רק על עבד של אחרים, אבל עבד של האדם עצמו לא שייך בה גניבה, אבל באמת צריך עיון גם אם גונב עבד של אחרים, הלא אין זה אלא גניבת ממון? וראה ביוסף דעת],

בני ישראל, למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין,

מבני מנזי יחירא דיש ליה, דהוה ליה למכתב מאחיו בני ישראל, ישראל, למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין [תוס'], הוי מעוטי אחר מעוטי, ואין מעוטי אחר מעוטי, אלא לרבות,

[אבל המ"ם דמאחיו אינו דורש כמו המ"ם דמבני ישראל, שהמ"ם של מאחיו אינו מיותרת שצריך לה לפשוטו של מקרא. יוסף דעת, ואח"ז ראיתי במלא הרועים שכתב דמ"ם דמאחיו איצטרך למש"כ רש"י לעיל [?] עד שיוציאו מרשות אחיו. # ולא חבנתי על איזה דיבור ביונתנו],

ורבנן מאחיו לאפוקי עבדים לא משמע להו, דהא אחיו הוא במצות,

בני ישראל, מבני ישראל, חד למעוטי עבד, וחד למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין,

[ענין חדש] אזהרה לגונב נפש מנין [בדמפרש שיש פסוק על הגניבה, ופסוק על המכירה], רבי יאשיה אמר שמות כ מלא תגנב האמור בעשרת הדברות, דגונב נפשות מתוקס לקמן בשמעטין, רבי יוחנן אמר מ ויקרא בה מב כ'עבדי' הם אשר יהו' יצאית אתם מארץ מצרים ל' א' ימכרו' ממכרת עבד,

ולא פליגי, מר קא חשיב לאו דגניבה, ומר קא חשיב לאו דמכירה,

ת"ר, [כתיב בעשרת הדברות] שמות כ לא תגנב, בגונב נפשות הכתוב מדבר, אתה אומר בגונב נפשות, או אינו אלא בגונב ממון,

אמרת, צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן,

[באותן יג מדות ושאר לימודים היו דנים מעצמם חכמי הדורות, וזלתי בג"ש עשו סייג וסדר הגון שלא לדון בה כל אדם מעצמו אא"כ קבלה מרבו ורבו מרבו עד הב"ד הגדול שבדור. יד מלאכי כללי הדלת],

דבר הלמד מעניינו אם אי אתה יודע כמה הכתוב מדבר, לא ולמד מפרשה שכתוב בה, ולפי הפרשה הוא נכתב אלה, וכאן, במה הכתוב כל הענין מדבר, בנפשות לא תרצח ולא תנאף, כל אלה חייבי מיתות בית דין, אף כאן בנפשות אף לא תגנוב, בגניבה שיש בה מיתת בית דין,

[וראה בע"ל שהקשה שלא תענה ולא תחמוד דכתיב אחר לא תגנוב אין עליהם חיוב מיתה? ולכן פי' דבר הלמד מעניינו פירושה, כשיש שני דרכים איך לפרש הפסוק, יש לראות בפסוקים הקרובים ללמוד מהם על מה כיוון הפסוקים, ולכן כיון שיש לפרש לא תגנב ממון, או נפשות יש ללמוד מלא תרצח ולא תנאף שהמודבר בגונב נפשות שדומה להם, שאינם בעניני ממון וכן לא תענה ולא תחמוד אינם דיני ממונות],

תניא אידך, ויקרא יט לא תגנובו פפרשת קדושים מהו בגונב ממון הכתוב מדבר, אתה אומר בגונב ממון, או אינו אלא בגונב נפשות?

אבני חן על מסכת סנהדרין

יקום דבר, דבר ולא חצי דבר כי בחצי דבר יצא שקר ושעוה. תפוחי חיים דף קמו
פרשת משפטים],

[ומורה חזקיה בעדים האחרונים של בן סורר ומורה] דמן לעיל (עא, ח) ממרין
זו צפני שלשה ומלקין אותו, חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה,
ממרין זו אביו ואמו צפני הדיינין, וכשנאין עדים ראשונים ומעידין עליו שאכל
תרומה צדק ושהם חזי לוג יין מגניבה, מלקין אותו, כדמציז ויסקרו אותו דהיינו
מלקות,
חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה למיתה,

ומורה חזקיה, בעדים האחרונים של בן סורר ומורה צהק
אחרונים שהעידו שחזר וקלקל שהוזמו, שנהרגין ולא אמרין שחזי דבר
הוא, דאי לא סהדומא דקמאי לא מקטיל בסהדומא דהני [לא אמרין הכי], אלא
אמרין הואיל ויש עונש על פי ראשונים, שזה לקח על ידה, חו לא שייכא שהוא
סהדומא קמיימא דהני בטרמימא, והני בטרמימא כוליה דבר קא עבדי,

מתוך שיכולים לומר הראשונים

דף פ"ו ע"ב

להלקותו באנו ולא הועדנו להמימו, שלא ידענו שסופו לחזור ולקלקל,
להלקותו באנו על הגניבה, ולא ידענו שימכרנו, והני אחרני [ועדים
האחרונים], כולי דבר קא עבדי ליה [כלי סיוע של עדים הראשונים],

מתקיף לה רב פפא [על חזקיה], אי הכי עידי מכירה [שמעידין רק
על המכירה] נמי ליקטליה, מתוך שיכולין עידי גניבה לומר
להלקותו באנו [שמה שהורגין אותו עדים האחרונים, זה בלא סיוע של
עדים הראשונים],

וכי תימא דקסבר חזקיה דלא לקי אגניבה לחודה, משום דהוה ליה
לאו שנימן לאזהרת מיתת בית דין, שאם ימכרנו יהרג [ונמצא שגם הראשונים
מעידין להרגו, והוי חצי דבר],

והא איתמר [דחזקיה סבר דלקי], עידי גניבה בנפש שהעידוהו שגנב
נפש שהוזמו, חזקיה ורבי יוחנן, חד אמר לוקין, וחד אמר אין
לוקין,

ואמרין תסתיים דחזקיה דאמר לוקין, מדאמר חזקיה אין
גהרגין אס חוזמו לאחר שצאו עידי מכירה, משום הכי לוקין, שהרי אין סופן
למות על עדות זו, ולא הוי לגצייהו לאו שנימן לאזהרת מיתת בית דין,

ויקרא ימי יוכרמה ל' א' תעו' ל' ופרט פרמה ל' א' תלקט לגני ולגר תעזוב אתם
אני ה' אל' יהיכם: יא ל' א' תגנבו ול' א' תחבשו ול' א' תשקרו איש בעמיתו': יב
ול' א' תשבעו בשמי לשקר ותחלל את'שם אל' יהי אני ה': יג ל' א' תעשק
את'רעה ול' א' תגול ל' א' תלין פעל'ת שקיר אתה עד'פקר:

אמרת, צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת
בהן, זו היא אחת מהן דבר הלמד מעניינו שיהא הדבר מענינו למד,
במה הכתוב מדבר הענין של מטה, ושל מעלה מזו בממון לא תעשוק
את רעך (ויקרא יט) # [וכמו שכתבנו למעלה שיש ללמוד מהפסוקים הסמוכין]
אף כאן בממון,

איתמר, עידי גניבה # [ולמה לא צריך עדות שהתעמר בו? ואולי זה נכלל
בעידי מכירה], ועידי מכירה בנפש שני כימי עדים, אחת העידה שגנב את
הנפש, ואחת העידה שמכר שהוזמו [למה צריך שהוזמו גם בלא זה יש
מחלוקת חזקיה ור' יוחנן],

חזקיה אמר, אין נהרגין [לא הגנב ולא העדים אם הוזמו] כדמפרש
טעמא ואזיל, [וכיון] [דכיון?] דלינהו [העדים] לא מקטלי, איהו [הגנב שהעידו
עליו שגנב ומכר] נמי [אף] אס לא חוזמו, לא מקטיל, דהויה לה עדות שאי אחת
יכול להזימה [כיון שבת אחת מעידה על הגניבה וכת אחת מעידה על המכירה,
כל עדות הוי חצי דבר],
ולא משכחת לה דמקטיל, אלא צכת אחת, שמעידין על הגניבה ועל המכירה,

רבי יוחנן אמר נהרגין,

[ומפרש מחלוקת] חזקיה דאמר כר"ע [שאין כאן עדות, אלא חצי דבר],
דאמר דבר ולא חצי דבר [ראה לשון זה בב"ק ע, וב"ב נו:]: פלוגמא דר'
עקיבא ורבנן צנצא צמרא צחוקא הצמים, על פי שנים עדים יקום דבר, ולא חזי
דבר, והאי חזי דבר הוא, אצל כל כת וכת, דאי לא עידי גניבה, אינו נהרג משום
עידי מכירה, שיכול לומר עצדי מכירה, ואי לא מכירה, נמי לא מיחייב אגניבה,

[ראה אור שמוח ריש הלכות סוטה],

ורבי יוחנן אמר [נהרגין] כרבנן, דאמרי דבר, ואפי' חצי דבר
[ונהרגין שיש כאן עדות],

[י"ל הכונה שאומר רק חלק מהדבר ואינו מושלימו זהו שקר, וש"ז מדבר שקר
היינו חלק מהדיבור הוא בכלל שקר כי אם היה גומרו היו מתבררים הדברים
יותר, וכעין שמוכא בגאון א' שמתנגדו נשבע שראה אותו אוכל בת"ב, ולבסוף
נתברר שהיה ת"ב שחל בשבת רק שהשקין לא סיים דבריו וכן הרבה, וזוה
צריך להרחיק ולא לדון עד שלא תשמע כל הדבר לפרטיו, ובוה י"ל מ"ש שמעון
בן שמח במס' אבות, והוי זהיר בדברך שמתוכם ילמדו לשקר, שלבאורה
ממנ"פ או שאומר אמת או משקר, ומה שייך כאן זהירות, ולהנ"ל י"ל שיהיה
זהיר לגמור דבריו, שלא יצא מזה דבר שקר, ח"ש חז"ל עה"פ על פי שנים עדים

אבני חן על מסכת סנהדרין

שהכל מודים זו לחיוב, ומחלוקת בבן סורר ומורה יש כח צנן סורר ומורה, שנחלקו חזקיה ור' יוחנן, לפי מה ששמענו במחלוקתן,

[ומפרש] הכל מודים בבן סורר ומורה, בעדים הראשונים שאין נהרגין, מתוך שיכולין לומר להלקותו באנו,

והכל מודים בבן סורר ומורה, בעדים אחרונים שנהרגים, מתוך שעדים הראשונים יכולין לומר להלקותו באנו, והני כוליה דבר קא עבדי ליה,

ומחלוקת בבן סורר ומורה, שנים אומרים בפנינו גנב משל אביו מעות לקנות בשר ויין צפעס שניה אחר שלקה ושנים אומרים בפנינו אכל הבשר ברשות אחרים, דאינו חייב עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים, הך שמי כמות נריכות זו לזו, ואין הראשונים יכולין לומר להלקותו באנו, והוה ליה חצי דבר, לחזקיה דסבר לה כר' עקיבא (דאמר. רש"י) אין נהרגין, ולר' יוחנן דאמר (נהרגין) כרבנן (נהרגין. רש"י),

אמר רב (אסי) [אשי. רש"י], עידי מכירה בנפש ולא צאו עידי גניבה על כך לפנינו שהוזמו, אין נהרגין מתוך שיכול לומר עבדי מכרתי,

אמר רב יוסף, כמאן אולא הא שמעתא דרב אסי, כר"ע, דאמר דבר ולא חצי דבר,

א"ל אביי, דאי כרבנן נהרגין [בתמיה !], הא מתוך [שיכול לומר עבדי מכרתי] קאמר אפילו חצי דבר אין כאן, שהרי היה לו להזיל נפשו מצית דין צטענה זו,

אלא אפילו תימא רבנן, וברלא אתו עידי גניבה קאמר רב אשי, וכדפרישית שהיה יכול לומר עבדי מכרתי,

אי הכי מאי למימרא? לא צריכא דאע"ג דאתו לבסוף אחר שהעידו עידי מכירה, צאו עידי גניבה, ונגמר הדין על פי שניהם,

ואכתי מאי למימרא כשהעידו הראשונים לא היה הדין ראוי ליגמר על פיהם, ויכולין לומר לא היינו יודעין שיצאו עידי גניבה עלינו?

לא צריכא דקא מרמזי רמוזי הני להני, מהו דתימא, רמוזא מילתא היא, קמ"ל רמוזא לאו כלום הוא:

מתני': זקן ממרא על פי ב"ד, שנאמר דברים יז ה פי יפ'לא מוה' דבר למ'שפט ב'יזדם א' לדם ב'יזדין לדין ובינ גנע לגנע דבר ריבת בשערה וקמ'ת ועליה אל'הפוק'ם אשר יבחר ה' אל'היה בו' ,

לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין

אם לאו מסוים יכול להביא באיזהו מקרה שיחוייב אדם מיתה על פיו, שוב אין לוקים עליו, גם אם לא חל במקרה מסוים זה דין המיתה על העבריין. שט, הלשון מובא 6 פעמים בש"ס, שבת קנ"ד, עירובין יז: ב"ק ע"ד; כאן, שבועות ד', מכות יג:

דאי ר' יוחנן, כיון דאמר נהרגין אס צאו עידי מכירה אחרי כן [אחר שהעידו עדי גניבה], קודם הזמה, ונגמר דינו על פי שמי הכמות, והוזמו [נהרגין העדים], היכי לקו אס הוזמו קודם שצאו עידי מכירה [על גניבה לחדר],

הא הוה ליה לאו דלא תענה לגביהו [אצל העדים], צענה שהעידו לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לאזהרה שלא להעיד כן [שלא להעיד על הגניבה]. שם יעידו ולא יוזמו עד שיצאו עידי מכירה ונגמר דינו ויזמו, ימומו, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, אין לוקין עליו ואפילו יפטרו מן המיתה, שהרי לא לאזהרת מלקות ניתן,

איהו [הגנב] לא לקי, אינהו [העדים] היכי לקו הא לאו כאשר זמם הוא,

ואי משום לא תענה (שמות כ) לאו שאין זו מעשה הוא [ואע"ג דמצינו שחייבים מלקות על לאו זה [ראה תחלת מ' מכות], כאן אין העדים מחייבים אותו כלום, ולכן אין העדים לוקים ע"ז. ע"פ חמרא וחיי בשם תלמידי הר"פ?]

אלא אמר רב פפא [ראה מהרש"א ומהרש"ל], בעידי מכירה דכולי עלמא לא פליגי דנהרגין אס נגמר דינו על פי שמי הכמות, כי פליגי בעידי גניבה,

[ומפרש] חזקיה אמר אין נהרגין, גניבה לחודה קיימא ועידי גניבה אינן צאין להורגו אלא להלקותו, אכל עידי מכירה שצאין עמהן ואומרים שהסרו זו למיתה, מונעין אותם ממלקות, ומחייבין אותו מיתה, והוה לה מכירה דבר שלם ומכירה לחודה קיימא,

ר' יוחנן אמר, נהרגין, גניבה אתחלתא דמכירה היא דקסגר ר' יוחנן לא לקי עליה, דלאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, ואינן צאין אלא להורגו, ואף על גב דשמיין נריכות זו לזו, והוה ליה כל חדא וחדא חצי דבר, [ו] מיקטל כרבנן,

ומודה רבי יוחנן, בעדים הראשונים של בן סורר ומורה שהוזמו, שאין נהרגין, מתוך שיכולין לומר להלקותו באנו דאינהו ודאי למלקות אמו, כדכתיב ויטרו אותו (דברים כא),

אמר אביי, הכל מודים כלומר, יש עדים בבן סורר ומורה שהכל מודים בזה כמותו לפטור, והכל מודים בבן סורר ומורה יש כח

אבני חן על מסכת סנהדרין

שלשה בתי דינים היו שם צירושלים, דמשחתי צה קרא וקמת ועלית,

1. אחד יושב על פתח הר הבית הוא שער המזרחי, שלפנים מן החיל, לפני עזרת נשים,

2. ואחד יושב למעלה הימנו, כשעברו עזרת נשים וצאין לפני עזרת ישראל על פתח העזרה,

3. ואחד יושב בלשכת הגזית שהיא בגויה צמוד העזרה, מזה צקודש ומזה צחול, כדאמרינן בסדר יומא (כה, א),

באין לזה שעל פתח הר הבית זקן זה שהורה בעירו, ומחלק צית דין שבעירו עליו, והזקיקו הכבוד לעלות לירושלים ולשאלו, וצאין הוא וצית דין שבעירו לצית דין זה שעל פתח הר הבית, שהרי צו פוגעין מחילה, ואומר כך דרשתי [לרבים בבית המדרש. תו"ט], וכך דרשו חבירי, כך לימדתי [לחלמדיין שמשמשין לפניו בביתו. תו"ט] וכך לימדו חבירי, אם שמעו [אם הב"ד שבהר הבית שמעו וקבלו אך הוא הדין מרבותיהם. יבין], (אמר) [אומרים] להם,

ואם לאו באין להן לאותן שעל פתח עזרה, ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך לימדתי וכך לימדו חבירי, אם שמעו (אמר) [אומרים] להם,

ואם לאו, אלו ואלו [הזקן ובית דינו, ושני הסנהדרין שלא ידעו לענות] באין לב"ד הגדול שבלשכת הגזית, שממנו יוצא תורה לכל ישראל, שנאמר דברים יז מן המקום ההוא אשר יבחר ה',

חזר לעירו, שנה ולמד בדרך שהיה למד פטור, ואם הורה לעשות חייב, שנאמר דברים יז והאיש אשר יעשה בודון אינו חייב עד שיוורה לעשות,

תלמיד תלמיד שלא הגיע להוראה ומחלק על צית דין שבעירו, וצאו לצית דין הגדול ושאלו, וסור לעירו שהורה לעשות כמחילה פטור שאין לסמוך על הוראתו, והתורה לא מייזה אלא מופלא ומומחה לצית דין, כדאמרינן בגמרא,

נמצא חומרו חומר שהממיר עליו שאינו ראוי להוראה, עד שיהא צן ארבעים שנה קולו נעשה לו קל לפוטרו מן המיתה:

[דיעות:

דברים כד ו לא יחבול רחים ורכב כי נפש הוא חבל, בתרגום יונתן תירגם ולא יהיו גבר אסר חתנין וכלין בחרשין [בכישוף, היו קושרים חתנים וכלות שימנעוהו מבוא עליה], ברם נפשא דעתיד למויף מנהון הוא מחבל, וראה שם בפירוש יונתן בארוכה, ובתוך הדברים יון כי העון פלילי הוא רגיל בדורות הללו אעורר להעתיק וכו'],

נב"ד: חנו רבנן, דברים יז ח פי יפלא מן דבר,

דף פ"ז ע"א

במפלא שבב"ד צמומחה לצית דין, למעוטי תלמיד הכתוב מדבר,

מן דבר, זה יועין שנחלק בעיצור השנה הקרוי קוד וענה, כדמפרש לקמן ובן הוא אומר דגני יועין כחוב ממך, נחום א יא מן דבר יצא חשב על-ה' רעה יועין בלעל,

דבר, זו הלכה למשה מסיני, שאף עליה הוא נהרג [נראה דדריש דבר לשון דבור והיינו הל"מ שלא ניתנה בכתב אלא בדבור. רש"ש],

למפלא, זה הדין אם נחלק בדבר הלמד צדין גזירה שיה גס הוא נהרג, דאילו דין ממס כחיד להדיא צין דין לדין,

בין דם לדם, בין דם נדה, דם לידה, דם זיבה שנחלקו צדס נדה, או צדס לידה, או צדס זיבה,

בין דין לדין, בין דיני נפשות, דיני ממונות, דיני מכות,

ובין נגע לנגע, בין נגעי אדם, נגעי בתים, נגעי בגדים שנחלקו צנגעי אדם או צנגעי צגדים,

דבריו הוה ליה למכתב דבר ריב וכחיד דברי ריבות לרבות, אלו החרמים והערכין וההקדשות שהן צאין וחלים על ידי דיבור הפה,

ריבת, זו השקאת סוטה שהיא על ידי ריב שצניה וצין בעלה, ועריפת עגלה שהחלל נהרג על ידי מריצה, וטהרת מצורע שאף נגעים על ידי ריב של לשון הרע הם צאים,

בשערין, זו לקט שכחה ופאה שהן לעניים שכחצו צהן ואכלו שבעריך [נראה דעוקרין לקרא מפשטיה לגמרי ולכן נוחצ דין זקן מברא אף בחו"ל. רש"ש],

וקמת, מב"ד [ואולי יליף זה מן ויקם מתוך העדה עי' לעיל פב סוף ע"א. רש"ש] מדכחיד וקמת מכלל דביושצין עסקינן, והיינו צית דין שיושצין צמקוס הקצוע להם, עד עת האוכל ושם צאין כל הצריכין לדין ולהוראה צכל עיר ועיר, ואזר צחמנא לצית דין של אומה העיר שהמחלוקת צנייהם לילך ולישאל,

ועלית, מלמד שבית המקדש גבוה מא"י וקמת ועלית אל המקוס שמע מינה אין לך עיר צארץ ישראל שאין ירושלים גצוה ממנה וא"י גבוה מכל הארצות מנא דצרייתא קא מסיק למלמיה ולאו מהאי קרא יליף ולקמן מפרש מנלן,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵינוּ, מִלְמַד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם,

בשלמא בית המקדש גבוה מא"י דכתיב ועלית, אלא א"י גבוה מכל הארצות מנא ליה?

דכתיב ירמיה כג ז לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֹאמְרֵה' וְלֹא־אֵימְרוּ עוֹד חַיֵּיה' אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: הַיּוֹם אֲמַרְחֵה' אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צֹפֹן וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שָׁם וַיָּשׁוּבוּ עַל־אֲדָמָתָם שֶׁמֶע מִינֵה דַלְדַמְתִּם, גבוה מכל הארצות דכתיב העלה [רש"ש],

תנו רבנן, זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, דברי ר"מ,

רבי יהודה אומר, על דבר שעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים,

ר"ש אומר, אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים,

מאי טעמא דר"מ? גמר דבר דבר כתיב הכא דברים ז' כי יפלא ממך דבר למשפט, וכתיב התם ויקרא ד ונעלם דבר מעיני הקהל, מה להלן, דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת כדילפינן צהוריות, אף כאן דבר שחייב על זדונו כרת, ועל שגגתו חטאת,

ור' יהודה דברים ז' על פי התורה אשר יורוך, עד דאיכא תורה ויורוך,

ור"ש, אשר יגידו לך מן המקום ההוא, אפילו כל דהו,

א"ל רב הונא בר חיננא לרבא, תרגמא לי להא מתניתא אליבא דר"מ,

א"ל רבא לרב פפא, פוק תרגמא ליה [צריך לחפש אם נמצא כזה עוד בש"ס, ששואל לאמורא, והאמורא מצוה לאחר שיברר הדבר בשבילן] להאי מתניתא דלעיל, דקמני דמיקטיל אכל הני דחשיב צה, הלכה, וגזירה שוה, וערכים, והקדשות, וכולהו הני דתנא צה, דמיתוקס כר' מאיר, דאמר אין חייב אלא על דבר שזדונו כרת וכו',

דברים ז' ח פי יפלא, במופלא שבב"ד הכתוב מדבר,

מקור, זה יועץ, שיודע לעבר שנים, ולקבוע חדשים, כדתנן הן ר' יהושע ור' פפיס צמסכת עדיות העידו כלומר אי (אפלוגמא)

[צפלוגמא. רש"ש] דהנך חנאי פליגי זקן ממרא, ורבנן [שבועירן], שמעברים את השנה כל אדר ואף על פי שלא נמלכו לעבר קודם הפורים, וקראו את המגילה בליל הראשון, ואחר כך ראו שהשנה צריכה להעביר (ועצרוה) [יעצרוה. רש"ש],

שהיו אומרים עד הפורים לפיכך הוצרכו להעיד קן, שהיו שאל חכמים אומרים עד הפורים מעצרין ושוב אין מעצרין, וטעמא מפרש צמסכת ראש השנה, דמן הפורים התחילו לדרוש בהלכות הפסח, דמניא שאלים בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, וכי מרחק להו, לא ציימי לשלוחי בית דין, שכבר שמעו מן הדרשנים לעשות הפסח צפון שלשים, ואמי לזולתי צממן,

דאי להאי גיסא אס אמרו בית דין שצלשכת הגזית, שמעצרים אחר הפורים, מעוצרת, כר' יהושע ור' פפיס, והוא אמר אינה מעוצרת קא שרי חמין בפסח, ואי להאי גיסא [ואי איפכא] נמי שרי חמין בפסח דזדונו כרת קא שרי חמין בפסח [פי' שהרי הוא בא לאוקים כל הפסוק בדברים שחייב על זדונו כרת, ועל שגגתו חטאת],

ז' ימי	י"א ימי זבה	ז' ימי
גדה	אם ראתה בתוך ימים אלו יום אחד או שני ימים הרי זו זבה קטנה, ונקראת שומרת יום כנגד יום [והבא עליה ביום זה חייב כרת], ואם ראתה ג' ימים זה אחר זה היא נקראת זבה גדולה	גדה

דבר, זה הלכה, זו הלכות אחד עשר יום אחרון של אחד עשר שצין נדה לנדה, קיימא לן אחד עשר יום שצין נדה לנדה, הלכה למשה מסיני, משעבדו שבעת ימי הנדה אינה חוזרת להיות נדה עד שיעבדו אחד עשר יום, דכל דמים שרואה צה דס ויצה הס, ואם ראתה צהס יום או יומים רגופים שומרת יום שליש, ואם פסקה ולא ראתה צו טובלת צו ציוס וטהורה, ואם ראתה שלשה ימים רגופים הויא ויצה לקרבן ולטבילת מים חיים [זה ט"ס דרבה לא בעי מים חיים [שרק בוב כתיב ורחץ בשרו במים חיים וטהר. ויקרא טו יג]. לקוטי שלמה], ואפליגו ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש בהלכות יום האחרון, ר' יוחנן אמר הלכה אחת נאמרה צו, ריש לקיש אמר שמי הלכות נאמרו צו, ליחלק משלפניו, והך פלוגמא צשיליה מסכת נדה, ואחמר בתרמי לישני, וחד מנייהו נקט הכא,

דאיתמר, עשירי, רבי יוחנן אמר עשירי כתישעי, ור"ש בן לקיש אמר עשירי כאחד עשר,

[ומפרש] רבי יוחנן אמר עשירי הרי הוא כתישעי, מה תשיעי בעי שימור מה הרואה צשעי צריכה להיות שומרת עשירי [שאסור לבא עליה, והיא בברת] שהרי ראויה צצירוף שלשה לויצה, ושמא מראה צשעיר, הרי שנים, ותחזור ותראה צאחד עשר הרי שלשה, אף עשירי בעי שימור הרואה צשעיר צריכה להיות שומרת אחד עשר [שהיא אסורה לו בברת], ואף על פי שעשירי אינו ראוי לצירוף שלשה, שאין שנים עשר מצטרף עמהם לויצה, דהיכא

אבני חן על מסכת סנהדרין

הטהור, וכש נסתם הטהור בסוף ימי טוהר נפתח הטמא ואמרינן במסכת נדה, מאי צינייהו, בשופעת מתוך שבעים לאחר שבעים, או מתוך שמונים לאחר שמונים, לרב אף על פי שלא פסק מעינה בתוך שבעים ויואל דס לאחר שבעים ממנה טוהר, ולוי טמא עד שתפסוק שעה, דמיא נסתם הטמא, והשופעת מתוך שמונים לאחר שמונים, לרב טמא, ואף על פי שזה מעין עצמו של ימי טוהר, ולוי טוהר עד שיפסוק מעין הטהור ופתח מעין הטמא, ואי אפלוג זקן ממרא ורבנן בהא, קאמי לידי כרת, אי רבנן [שהולקין עם הזקן במורא] כרב והוא כלוי איכא כרת לאחר ימי טוהר, ואי רבנן כלוי והוא כרב איכא כרת במחלת ימי טוהר, דרב לקולא ולוי לחומרא?

דמ זיבה, בפלוגתא דר"א ורבי יהושע, דתנן קישתה שלשה ימים בתוך אחד עשר יום כמיז צפרשת זבה צאחד עשר יום שבין נדה לנדה, שהם הימים המצויין לידי זיבה, ואשה כי יוצא וצו דמה ימים רבים, ומיא צפרק צנות כומיס (נדה לו, ב) דקמה מחמת עצמה, ולא מחמת ולד, מגיד שדס הקישוי, שיאל קודם הולד מחמת זכר הקישוי, אינו מצביח לידי זיבה, וכל שכן דס שלאחר הולד [שבמיז טובואה וטהרה אלו, אינה געשית ובה],

אבל אם ראמה שלשה ימים רצופין בהן, מתוך קושי, ו שפתה [שקטה ונחה מצערה] מעת לעת קודם יציאת הולד, יום אחד מעת לעת ששקטה ונחה מצערה, ואחר כך וילדה בין מתוך קושי בין מתוך שופי דורי זו יולדת בזוב,

לפי שכיון שלאחר שלשה שפחה, איגלאי מילתא דלאו מחמת ולד אחא, ונעשית בהן זבה, למנות שבעה נקיים כדן זבה, וכל זמן שלא תספור שבעה נקיים, לא יהא דס שלה דס טוהר, ואפילו לאחר שבעים, ואחר מלאת שמונים שלה זריכה שני קרבנות, אחד ללידתה ואחד לזיבתה, דברי ר"א,

ור' יהושע אומר, לילה ויום, כלילי שבת ויומו אבל מעת לעת לא חשיב שופי אם שפחה משש שעות של שלשי עד שש שעות של רביעי, הואיל והיה ליה מקלח קושי ביום השופי, לא הויה יולדת בזוב, ור' אליעזר לחומרא, ור' יהושע לקולא, והיינו דבר שזדונו כרת,

[ומפרש מה שאמר "שפתה" דפירושו] ששפתה [שפסקה] מן הצער ולא מן הדם ואין אנו חוששין [לזכור שאינו הפסק] אם לא שפחה מן הדם,

בין דין לדין, בין דיני ממונות, דיני נפשות, דיני מכות,

דיני ממונות, בפלוגתא דשמואל ורבי אבהו, דאמר שמואל שנים שדנו דיניהם דין, אלא שנקראין בית דין חצוף, ורבי אבהו אמר, לרבני הכל אין דיניהן דין (וכיון) [וכגון] דאפיקו הני צי חרי ממונא מהאי, ויהבו להאי צדינא דידהו [של השנים], והלך זה וקידש אשה באותו ממון, לשמואל מקודשת, לר' אבהו אינה מקודשת, דהוה ליה קידשה בגזל, וקיימא לן בפרק שני דקידושין (גב, א) גבי מעשה דחמש נשים שנתקדשו בכלכלה, קידשה בגזל אינה מקודשת, דהשתא אחי לידי כרת,

אי רבנן בשמואל, וזקן ממרא כר' אבהו, ואי נמי [איפכא] רבנן כר' אבהו, וזקן

דלא ראמה שלשה רצופין להיות זבה צהנך אחד עשר יום, הוי יום שנים עשר מחלת נדה,

והיינו דקאמר ר' יוחנן התם, הלכתא אחד עשר, הלכה אחת נאמרה צו ליחלק משלפניו, ומאי אינו דלא צעי שימור להיות שומרת שנים עשר נגדו, דהא לאו מימי זיבה הוא,

אבל שזה לשלפניו להיות שימור לראיית עשירי, כשם שהעשירי שימור לראיית תשיעי,

ר"ל אמר עשירי כאחד עשר, מה אחד עשר לא בעי שימור מה אחד עשר לא צעי שימור שנים עשר, שהרי אין השנים עשר מימי הזיבה, אף עשירי לא בעי שימור להיות שומרת אחד עשר, דלא נאמרה שומרת יום נגד יום, אלא צריכה לזירוף שלשי,

הלכך לרש לקיט שמי הלכות נאמרו, ציוס אחד עשר, ליחלק משאר ימים שלפניו, אחת שאינו צריך שימור, ואחת שאין נעשה שימור לראיית עשירי,

ואי אפלוג זקן ממרא ורבנן בהלכות אחד עשר, כדאיפליגו ריש לקיש ור' יוחנן הוי דבר שזדונו כרת, [ש?] על שומרת יום כנגד יום חייב כרת כדכתיב (ויקרא טו) כל ימי זוב טומאה וגו' ודרשין ימי וכל ימי,

למ'שפט, זה הדין [גזירה שוה],

דף פ"ז ע"ב

[ואיזה גו"ש] דין בתו מאנוסתו, דאמר רבא אמר לי רב יצחק בר אבדימי, אתיא הגה הנה, אתיא זימה זימה צאלו הן הנשפין פרישית לה [ענה:] גבי בתו מאנוסתו, דמהאי דינא ילפינן, והוא דבר שזדונו כרת,

בין דין לדין, בין דם נדה, דם לידה, דם זיבה,

דם נדה, בפלוגתא עקביא בן מהללאל ורבנן, דתנן דם הירוק עקביא בן מהללאל מטמא דם הירוק הוי דם הנדה, ואם אמר זקן ממרא כעקביא בן מהללאל [שהוא דם טמא], מיימי לה לחיוב כרת, שפעמים שרואה דם הירוק בתחלת נדומה, ולבסוף שני ימים רואה דם אדום ופוסקת, והיא מתחלת למנות שבעה ימים מראיית דם ירוק, וטובלת ומשמשת עם בעלה שני ימים נדומה, לפי שדס הירוק טוהר הוא, והיה לה להתחיל למנות מראיית דם אדום, וחכמים מטהרין,

דם לידה, בפלוגתא דרב ולוי, דאתמר, רב אמר מעין אחד הוא דם הצה שבעים של נקיבה שהוא טמא, ודס הצה לאחר שבעים שהוא טוהר, ממעין אחד הוא, התורה טימאתו כל שבעים והתורה טיהרתו לאחר שבעים, וחזרה וטימאתו לאחר שכלין ימי טוהר,

ולוי אמר, שני מעיינות הן, נסתם הטמא לאחר שבעים ו נפתח

אבני חן על מסכת סנהדרין

ממרח כשמואל, אחי לדי כרת, דקא משוי להו קידושין, ואי אחי אינש אחרינא
לנחר הכי וקדשה, מפיק לה מצתרא בלא גט, והוא ליה דבר שזדונו כרת, בלא
עדים, ובלא התראה,
דאי ליכא עדים והתראה, הוי מיתת בית דין, ואי ליכא לא זה ולא זה, הוי כרת,

מאי טעמא דר' אלעזר בר"ש דזעי קרן זוית, כתיב קיר ומראה
שפל מן הקיר (ויקרא יד) וכתיב קירות והנה הנגע בקירות הבית, איזהו
קיר שהוא בקירות, הוי אומר זה קרן זוית ורצון לא בעו קרן זוית,
והיכא דליתיה בקרן זוית ונכנס זה אדם ואחר כך נכנס למקדש, לרצון חייב כרת,
לר' אלעזר בר' שמעון פטור,

נגעי בגדים בפלוגתא דר' (יונתן) [נתן] בן אבטולמוס
ורבנן, דתניא ר' (יונתן) [נתן] בן אבטולמוס אומר מנין

דף פ"ח ע"א

לפריחה בבגדים אם פרוח מפרח הפרעת ונתמלא כל הבגד שהיא
טהורה?

נאמרה קרחת וגבחת באדם, ונאמרה קרחת וגבחת
בבגדים, מה להלן פרח בכולו טהור אדם שפרחה בכולו טהור,
דכתיב (ויקרא יג) אם פרוח מפרח הפרעת וגו' אף כאן פרח בכולו
טהור ופליגי רבנן עליה, והיכא דפרחה בצד כולו והכניסו למקדש, או הנוגע
בו נכנס למקדש לרצון חייב ולר' יונתן פטור,

[דיעות:

הלשון "מגלן" יש בש"ס 539 פעמים, "מנא הני מילי" 149 פעמים, "מנה"מ" 23
פעמים, והלשון "מנין" יש 196 פעמים, והחילוק שביניהם, שהלשון מנין בא ע"פ
רוב על דרש גמור מן המקרא, ולשון מגלן [ואולי גם מנה"מ] בא גם על
אסמכתא ולפעמים גם לא מן הפסוק.

וראה יד מלאכי סימן תל באריכות, ומביא שם גמ' חולין לא: דקאמר אלא חולין
דלא בעי כוונה מיהא מגלן? דתנן פירות שנפלו וכו' והרי זה מגלן מחודש דלא
מייית קרא לא בדרשה גמורה גם לא בדרך אסמכתא וכו', ומביא עוד רש"י
דביצה טו: ד"ה מנה"מ לאו דוקא מקראי יליף, דערוצי תנשילין דרצנן],

דבר, אלו הערכין, והחרמים, והקדישות,

הערכין, בפלוגתא דר"מ ורבנן, דתנן המעריך פחות מבן
חדש אמר על פחות מבן חדש ערכו עלי, והמורה לא נתנה לו ערך דגדי ערכין
כתיב (ויקרא כו) ואם מבן חדש וגו', ר"מ אומר נותן דמיו כמה שהוא
נמכר בשוק, דקסבר אין אדם מוציא דבריו לנעלה, ויודע שאין ערך לפחות מבן
חדש, וגמר ואמר לשם דמים, וחכמים אומרים, לא אמר כלום ולרצון
פטור,

ואם בא גיזר ומשכנו [להוציא המבומן ממנו], לר' מאיר הוי הקדש, ואין אשה
מתקדשת בו, אלא אם כן יודע בו [בעליו, שהוא הקדש], דתנן (קידושין נב, ב)
ובקדש צמוד קדש, בשוגג לא קדש, ולרצון לא הוי הקדש והרי הוא של בעלים
לקדש בו האשה, והאשר שקדש בו אינה מקודשת,
אי נמי לר' מאיר הוי הקדש, והנהנה ממנו מציא אשם מעילות, והרי אותו אשם

דיני נפשות, בפלוגתא דרבי ורבנן, דתניא רבי אומר שמות
כא ונתת נפש תחת נפש, ממון צמתסין להרוג את זה והרג את זה,
ומיחייב ליה רבי ממון, ורצון פטרי, וכפלוגתא באלו הן הגרפין [עט:], [אם
נתבונן להרוג את חבירו, ובטעות הרג את האשה, אין הוא נהרג אלא משלם
ממון ליורשי האשה, ורבנן פברי שאינו משלם],

אתה אומר ממון, או אינו אלא נפש ממש, נאמר נתינה
למעלה גבי טוגף אשה הרג ונתן צפליים (שמות כה) דמי ולדות ונאמר
נתינה למטה, מה להלן ממון, אף כאן ממון,

ואי תפסו יורשין דהרוג ממונא דהורג, (ופטר ליה זקן ממרה. רש"ש) וקידשו בו
את האשה, לרבי מקודשת, לרצון אינה מקודשת, ואי אחי אינש אחרינא וקידשה
מקודשת לשני, הרי חייב כרת בדבר,

דיני מכות, בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן, דתנן מכות בג',
משום רבי ישמעאל אמרו בכ"ג צעשרים ושלשה, ואם הלוקהו שלשה,
לר' ישמעאל חייבין לו ממון, כשאר חובל בחבירו ומקדש בו את האשה, ולרצון
בדין הלוקהו, ואם תפס ממנו וקידש בו אינה מקודשת [ויהיה נפק"מ לענין
כרת],

ובין נגע לנגע, בין נגעי אדם, נגעי בתים, נגעי בגדים,

נגעי אדם בפלוגתא דרבי יהושע ורבנן, דתנן אם בהרת
קדם לשער הלבן טמא, אם שער לבן קדם לבהרת טהור,

ספק אם זה קדש אם זה קדש טמא, רבי יהושע אומר כהה, מאי
כהה? אמר רבא כהה, טהור כאילו כהה הנגע דהוי מסימני טהרה,
כשמשתנה הלוען לאחר הסגר, ולרצון אם נכנס למקדש חייב כרת, ולר' יהושע
פטור,

נגעי בתים, בפלוגתא דרבי אלעזר ברבי שמעון, ורבנן,
דתנן רבי אליעזר ברבי שמעון אומר, לעולם אין הבית
טמא עד שיראה כשני גריסין שיעור הנגע כגריס על גריס, וכתיב את
האזנים אשר בהן הנגע, שיהא הנגע על שני אזנים על כל אחד ואחד שיעור נגע,
על שני כתלים וצקן זוית, כגון מקצוע דרומית מזרחית אורכו כשני גריסין ורחבו
כגריס, שיהא צקיר הדרומי גריס וכן צקיר המזרחי, והנגע כולו מחובר כאחד,
על שתי אבנים, בשתי כתלים, בקרן זוית, ארכו כשני
גריסין ורחבו כגריס,

אבני חן על מסכת סנהדרין

קדש קדשים והאכולו בטומאת גופו, חייב כרת,

ולרצון לא היו הקדש והרי של בעלים הוא, והנהנה ממנו לא מעל, ואם הביא אשם מעילות, חולץ לעזרה הוא, ואין חייצין עליו משום טומאה,

החרמים, בפלוגתא דרבי יהודה בן בתירה ורבנן,

דתנן ר' יהודה בן בתירה אומר, סתם חרמים לבדק הבית ומועלין בהן, שנאמר ויקרא בו כל חרם קדש קדשים הוא לה', וחכמים אומרים, סתם חרמים לכהן לכהנים, ואין מועלין בהם, שנאמר ויקרא בו כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו,

אם כן, מה תלמוד לומר קדש קדשים הוא לה'? שחל על קדשי קדשים ועל קדשים קלים דמתן (ערכין כח, ז) מחריס אדם את קדשיו, אם נדר נטמן דמיהם, ואם נדבה נטמן את טומאתם, כפי חלק שיש לו בה, כדמפרש במסכת ערכין בפרק המקדש,

הקדשות, בפלוגתא דרבי אליעזר בן יעקב ורבנן, דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר, אפילו צינורא מולג קטן שטווין בו זהב של הקדש, צריכה עשרה בני אדם לפדותה [וידיה נפק"מ אם פדה צינורא מבחית מעשרה בני אדם, ומעל בה ומביא אשם מעילות ואכלה בטומאת הגוף אם חייב עליה כרת],

ריבת, זה השקאת סוטה, ועריפת העגלה, וטהרת מצורע,

השקאת סוטה, בפלוגתא דרבי אליעזר ור' יהושע,

דתנן, המקנא לאשתו הממרה נאשמו אל מסמרי עס אש פלוני, ר"א אומר מקנא על פי שנים, ומשקה על פי עד אחד [וצריך להשקותה ואם לאו נאסרת עליו] שבה ואמר אני ראיתי שנסמרה, ואם לא השקה נאסרת עליו או על פי עצמו [אם היא ראה בעצמו שנתייחדה],

ר' יהושע אומר, מקנא על פי שנים ומשקה על פי שנים [דלד' יהושע בעד אחד או ע"פ עצמו אינה נאסרת על בעלה],

ותן (סוטה כד, א) אלו לא שותות ולא נוטלות כמותן, האומרת אני שותה [שאין יכולין לבופה שתשתה],

והיכא דליכא עידי מסירה [שתי עדים], ואמרה אני שותה, לר' אליעזר אין לה כמותה, לר' יהושע יש לה כמותה, שאינה נאסרת עליו, ואם מכרה לאחר כמותה קנה, ואם [זה שקנה הכתובה] תופס ממנו של זה [הבעל לאחר שגירשה או מת] כדי כמותה, הרי הוא שלו לקדש בו את האשה, ולר' אליעזר הוא גזל ולא קידש,

עריפת עגלה, בפלוגתא דרבי אליעזר, ורבי עקיבא [ולכן לא הזכיר גם את ראב"י להלן? י"ל משום דדי בפלוגתא ב' ראשונים. רש"ש], דתנן מאין היו מודדין לידע אי זו עיר קרובה אל החלל, רבי אליעזר אומר מטיבורו ואותה שקרובה לטבורו תביא את העגלה, ולא הקרובה לחוטמו, ר' עקיבא אומר מחוטמו וצמקת סוטה מפרש טעמא, מר סבר עיקר חיותיה בצפייה, ומר סבר עיקר חיותיה בטבוריה,

ר' אליעזר בן יעקב אומר, ממקום שנעשה חלל דהיינו מצוארו דסתם חלל מן הנזיר כדמפרש הסם, [דכתיב ביחזקאל בא לד' לְסַמּוּ אוֹתָם בְּלִבְיָאֵי חֲלָלִי בְּשָׁעִים, ומן (קידושין נו, ז) המקדש בעגלה ערופה אינה מקודשת, ואם מדד זקן ממרה מטיבורו וביט דין מחוטמו, והביאו אלו עגלה ואלו עגלה, למר זו עגלה אסורה ואין מקדשין בה, וזו אינה עגלה ומקדשין בה, ולמר הו"א איפכא,

טהרת מצורע, בפלוגתא דר' שמעון ורבנן,

דתנן, אין לו בהן יד, בהן רגל, אוזן ימנית אין לו טהרה עולמית דנענין קרא כדמכז, כדאמרן בנגמר הדין, ר' אליעזר אומר גותן לו על מקומו על מקום הצוהן נותן דם האשם, וירצא וטהור ליכנס למקדש, ולאכול קודש, דהיינו זדונו כרת,

רבי שמעון אומר, נותן על של שמאל וירצא,

בְּשַׁעֲרֶיהָ, זה לקט, שכחה, פיאה,

לקט, דתנן שני שבלין לקט, שלשה אינן לקט שאין דרך להפקינן [מעמנו לא מחוור דהפקירא דמלכא היא. רש"ש] [וראה איך בא לידו כרת, גבי שכחה],

שכחה, שני עומדין שכחה, שלשה אינן שכחה כפיפרא יליף מקראי בפרשת שכחה,

ועל כולן [לקט ושכחה] ב"ש אומרים שלש לעני, וארבע לבעל הבית ואם נחלק זקן ממרה ואמר אף שלשה שכחה, וזא עני ונטלן [מחרש"א, מלא הרועים], וזא בעל הבית ונטלן הימנו, לזקן ממרה הוא גזל ואין מקדשין בו אשה, ולרצון מקודשת,

פיאה, בפלוגתא דר' ישמעאל ורבנן, דתנן מצות פיאה להפריש מן הקמה דכמיז לא תכלה, אלא הנח לפנייהם והם יקצוהו, לא הפריש מן הקמה יפריש מן העומדין, לא הפריש מן העומדין, יפריש מן חברי עד שלא מירחו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מירחו זכרי, מעשר וגותן לו נחמיצ צמעשר דנגמרה מלאכתו, הלכך מעשר תחילה את הכרי מכל מעשרותיו, ונותן לו את הפאה, שאילו הפרישה לא היו עניים צריכין לעשרה, דלקט שכמה פאה פטורין מן המעשר,

משום רבי ישמעאל אמרו, אף מפריש מן העיסה אם טחנה ולשה, ולתנא קמא טחנה פטור, דקנייה בשניו, ואם צא עני ונטל כדי פאה משטחנה, לרי ישמעאל לא היו גזל, לרבנן היו גזל:

זקן ממרא, שרצו (בית דינו) [בית דין. רש"ש] למחול לו, מוחלין לו,

וכשבאתי אצל חברי שבדרום, על שנים הודו לי, על זקן ממרא לא הודו לי, כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל, תיובתא [על רב כהנא] מדתלי טעמא בשלא ירצו מחלוקת, שמע מינה אפילו הוא אומר מפי השמועה, וכן אומרים כך הוא בעינינו,

[שנינו במשנתנו] ג' בתי דינים וכו': אמר רב כהנא, הוא אומר מפי השמועה והן אומרים מפי השמועה, אינו נהרג [מלא הרועים], הוא אומר כך הוא בעיני, והן אומרים כך הוא בעינינו, אינו נהרג, וכל שכן הוא אומר מפי השמועה, והן אומרים כך הוא בעינינו, אינו נהרג, עד שיאמר כך הוא בעיני והן אומרים מפי השמועה,

תניא, אמר רבי יוסי, מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל [מהר"ץ חיות], אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית, ושני בתי דינים של עשרים ושלשה, אחד יושב על פתח הר הבית [סתמו הוא שער המזרחי שעליו שושן הבירה צורה כמ"ש פ"א דמדות. יעב"ץ], ואחד יושב על פתח העזרה [הוא כמו בן במשמעו שער נקנור שבמזרח של עזרה. יעב"ץ],

תדע שהרי לא הרגו את עקביא בן מהללאל נחלק על חכמים בלשכת הגזית בצרבעה דברים במסכת עדיות (פרק ה' משנה ו'), שהיה אומר לבנו בשעת מיתתו חזר כך בצרבעה דברים שהייתי אומר, אמר לו אבא, ואמה מפני מה לא חזרתה בהם, אמר לו אני שמעתי מפי המרוצים, והם שמעו מפי המרוצים, הם עמדו בשמועתך, ואני עמדתי בשמועתך, אבל אתה שמעת מפי היחיד וכו',

ושאר בתי דינים של עשרים ושלשה, יושבין בכל עיירות ישראל, הוצרך הדבר לשאול, שואלין מבית דין שבעיר, אם שמעו [פי' שיודעין הדין, ששמעו מרבותיהם, וידועין להשיב], אמרו להן,

ור' אלעזר אומר, אפילו הוא אומר מפי השמועה והן אומרים כך הוא בעינינו נהרג, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל,

ואם לאו, באין לזה [לכ"ד] שסמוך לעירן, אם שמעו אמרו להם,

ואם תאמר מפני מה לא הרגו את עקביא בן מהללאל, מפני שלא הורה הלכה למעשה,

ואם לאו באין לזה שעל פתח הר הבית, אם שמעו אמרו להם,

תנן, כך דרשתי וכך דרשו חברי, כך למדתי, וכך למדו חברי, מאי לאו דהוא אמר מפי השמועה, והם אומרים כך הוא בעינינו?

ואם לאו, באין לזה שעל פתח העזרה, ואומר כך דרשתי וכך דרשו חברי, כך למדתי וכך למדו חברי, אם שמעו אמרו להם,

לא, הוא אומר כך הוא בעיני, והם אומרים מפי השמועה,

ואם לאו, אלו ואלו באין ללשכת הגזית, ששם [סנהדרין. ד"ס] יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים, ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל [מסתמא ג"כ במזרח העזרה היתה שם לשכה מתוקנת להם. יעב"ץ] מפני שהעם רב ומקום צר להם בלשכה, אי נמי שלא יהו נראים כיושבין צדין, שבלשכת הגזית היו דנים, וזה עיקר נשאלה שאלה בפניהם, אם שמעו אמרו להם, ואם לאו עומדין למנין, רבו המטמאים טמאו, רבו המטהרין טהרו,

ת"ש, דאמר רבי יאשיה, שלשה דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים, בעל שמחל על קינויו שקינא לאשתו אל תסתרי עם פלוני קינויו מחול ואם נסתרה אינה נאסרת עליו,

משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן, רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות,

דף פ"ח ע"ב

בן סורר ומוורה אף לאחר שהתרו צו וקלקל, והלקוהו וחזר וקלקל שרצו אביו ואמו למחול לו ולא הציאוהו לצית דין מוחלין לו שהסמכו תלה בהם ומפשו צו,

משם [מב"ד הגדול] כותבין ושולחין (בכל) [לכל. ד"ס] מקומות, כל מי שהוא חכם, ושפל ברך [וכן לשון זה בתענית מז.].

אבני חן על מסכת סנהדרין

וּפְרָשׁ"י שֵׁם עֵינֵי, וְרָאָה מִשׁ"כ לְהַלֵּן, וְדַעַת הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימָנוּ, יֵהָא דִּינָן בְּעִירוֹ,

משם מעלין אותו להר הבית להיות דיין בהר הצית כשמת אחד מהם, משם לעזרה ויושב שם עד שמת אחד משל עזרה ומעלין את זה שם, וכולן יש בהם מעלה זה מזה, משם ללשכת הגזית,

שלחו מתם, איזהו בן העולם הבא, ענוותן, ושפל ברך, שיין עייל שומע נכנס ושומע יוצא, והכי אמרינן בצבא צבא (ו, ח) גבי מקרת הצית שנחצטט שוף עול, שוף פוק, שיין ונפיק, וגרים באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה # [שאינו חושב שמוגיע לו כבוד מיוחד בשביל זה], יהבו ביה רבנן עינייהון, ברב עולא בר אבא:

[וראה בחומש העמק דבר במדבר יב ג והאיש משה עניו מאד וגו' ומשמעות עניו הוא שאינו חושש לכבודו ועצרו, ולא משום שהוא שפל בעצמו ואינו מכיר בעצמו שאינו ראוי לזה הצער והעדר הכבוד [שוה נקרא שפל ברך], # אבל צריך לבאר מה פירוש המלים "שפל ברך"? ומה יהיה החילוק בין שפל רוח לשפל ברך? ואולי שפל רוח מתאר את מצב רוחו בלבד, ושפל ברך בגופו, שכריעת ברכים הוא מסמל הכנעה גמורה ולומר על אדם שהתנהגותו בהכנעה הפך של קומה זקופה, הוא שפל ברך כאילו הוא מזומן בכל רגע לברוע על ברכיו. וצריך חיפוש],

[שנינו במשנתנו] חזר לעירו ושנה: ת"ר, אינו חייב, עד שיעשה כהוראתו, או שיוורה לאחרים ויעשו כהוראתו,

בשלמא יורה לאחרים ויעשו כהוראתו, מעיקרא קודם שגא לצית דין שנלשכת הגזית לשלל לאו בר קטלא הוא לא הוה מיחייב קטלא כל כמה דלא עבד איזו גופיה, והשתא בר קטלא הוא,

אלא שיעשה כהוראתו, מעיקרא נמי בר קטלא הוא אס עושה עבירה שיש בה מיתת בית דין הוה מקטיל,

התינת, היכא דאורי בחלב ודם דמעיקרא לאו בר קטלא הוא, והשתא בר קטלא הוא, אלא היכא דאורי בחייבי מיתות ב"ד, מעיקרא נמי בר קטלא הוא?

מעיקרא בעי התראה, השתא לא בעי התראה,

מסית דלא בעי התראה אס היה מסית ומורה טעם הימור ולומר אין בלשון הזה הסמה, מעיקרא נמי מקטיל בלא התראה מאי איכא למימר?

מעיקרא אי אמר טעמא לזכותא לאגליה מקבלינן מיניה, אכל השתא אי אמר טעמא לא מקבלינן מיניה שהרי שמע מפי בית דין שלא לעשות, והמרה:

מתני': חומר בדברי סופרים מדברי תורה, האומר אין תפילין כדי לעבור על ד"ת, פטור דאין זו הוראה, דאין קרי כי רב הוא,

חמש טוטפות יש, שאף על פי שאין דבר זה אלא להוסיף על דברי סופרים, חייב דמדרש דסופרים הוא לטעפת לטעפת לטוטפות, הרי כאן ארבע:

גמ': אמר ר' אלעזר אמר ר' אושעיא, אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים, ויש בו להוסיף על מה שפירשו חכמים, ואם הוסיף [ע"י שמוסיף על מה שפירשו סופרים הוא] גורע ופוסל הראשון צמוספתו [פ' שלא רק שנפסל משום התוספת, אלא גם הראשונים עצמן נפסלין],

ואין לנו אלא תפילין [מהר"ן חיות] שעיקרן צמורה, ופירושן מדברי סופרים שהם ארבעה צמים, ויש להוסיף חמשה או יותר, ואם הוסיף גורע, דקא עבר בכל מוסף ולא עבד מצוה אלא רבי יהודה אמר ר' אושעיא למילתיה, דאמר לעיל עד לאיכא מורה ויוזק,

ואית דאמר, אין לנו אלא תפילין ואליבא דר' יהודה דאמר נריך להדיק, צמנמות צקומץ רבה (לד, ז),

ולא נהירא לי דההיא צמפילין של יד קא, ומתנינן טוטפות תאני, והיינו דלאש, ועוד מדקא מקסי צקיפא, אי דעבד ארבעה צמים כו', שמע מינה צשל ראש קיימין, דאי צשל יד, צית אחד הוה דקא הוי,

והאיכא לולב, דעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים, ויש בו להוסיף, ואם הוסיף [עוד מין חוץ מהר' מינים] גורע?

בלולב מאי סבירא לן, אי סבירא לן דלולב אין צריך אגד, האי לחודיה קאי, והאי לחודיה קאי ואין זה גורע [ואין כאן איסור כלל, דמאן יימר שיש לזה שהוסיף שייכות להר' מינים],

ואי סבירא לן דצריך אגד, גרוע ועומד הוא דמתחילתו לא עשה כהוון [שעשה אגודה פסולה], שאגד שם תוספת מצוה, ואין צעין גורע דהשתא, שהיה מתחילתו כשר ופוסלו צמוספתו [פ' שפוסל את הבשרים],

[ומיהו חימה אמאי לא משבח לולב לרבי יהודה בכי האי גוונא, שאגד ג' מינין בפני עצמן דנעשה בכשרות, ואחר כך אגד עמון מין אחר דהוה ליה מוסף גורע? וי"ל דכיון דקודם נטילתו נפסל הוה ליה גרוע ועומד, אבל תפילין אם הניחן בראשו בכשרות והניח גביהו בית חמישי הרי זה מוסף גורע שפוסלן ומבטל מצות שעל ראשו, ולא דמי ללולב דאם נטלו ובעודו בידו הוסיף מין חמישי אין זה מבטל מצותו דמודאגביה נפק ביה. תוס'],

אבל ראה בתוס' מנחות לה. בתחלת פרק התכלת, שהקשה וו"ל: והאי דלא מוקי לה התם בהטיל למוטלת? משום דדילמא לא מיפסלא בכך, אף על גב

אבני חן על מסכת סנהדרין

דעובר על כל תוסף אם נתבין להוסיף, ואם לא התבין להוסיף שרי, ורעק"א האריך בזה וכתב בתוך דבריו ובאמת קושי תוספות הנ"ל אינה חזקה כל כך, די"ל דאין זה בכלל ופירושו מדברי סופרים, דהדבר מפורש בקרא ציצית על כנפי בנדיהם הוא כמפורש חר ציצית אחד כנף וכו' עיי"ש שמביא את דברי החידושי הר"ן כאן, # וענין זה צריך עיון רב כדי להבינה על בוריה,

אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים [ואם אין הב"ד שם אינו נעשה זקן ממרא, שהמקום גורם], ומשמרין [חובשין. מבוארות] אותו עד הרגל, וממיתין אותו ברגל [בחול המועד, בזמן שכל ישראל שם, ולא ביו"ט שדיני נפשות אינם דוחים שבת ויו"ט. יבין], שנאמר דברים יז וכל העם ישמעו ויראו ולא יידון עוד [לפי הר"י מלוגיל בא דברי רש"י על הגמ' לקמיה], דברי ר' עקיבא,

ר' יהודה אומר, אין מענין את דינו של זה [הזקן ממרא], אלא ממיתין אותו מיד [לאחר שהעלוהו לבית דין שבירושלים. יבין], וכותבין ושולחין שלוחין בכל המקומות, איש פלוני [מתחייב] [בן פלוני נתחייב. ד"ס] מיתה בבית דין [קצור התנא, דצ"ל על שהורה נגד הסנהדרין. יבין]:

נמ"ז: תנו רבנן, אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו (כל ישראל ישמעו) [אין ממיתין אותו לא בצ"ד שבעירו וכו' לפי ש. ר"י מלוגיל] צריך להשמיע מיתתו לרבים, שלא יעשה אדם עוד כן,

ולא בבית דין שביבנה [תוס'] אם נשללו לצית דין שגלגת הגזית ואמרו להם, וחזר לעירו ושהה ימים עד שגלגת סנהדרי גדולה ליבנה, ועדיין הצית קיים, ואמרי כן הורה כשתחילה, אין ממיתין אותו ציבנה, ואף על פי שגם סנהדרי גדולה [ויש שם עם רב], שסוף סוף אין [כל ישראל] נקצנים שם, [ותימנה וכו' היאך ממיתין הא כיון דגלתה סנהדרין אין דנין דיני נפשות כדאמר בפרק היו בודקין לעיל מא. וכו'. תוס' עיי"ש, והתו"ם תירץ ד"אלא מעלין אותו" אינו חוזר על ולא בב"ד שביבנה, אלא על לא בב"ד שבעירו],

אלא מעלין אותו לב"ד הגדול שבירושלים, ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל, שנאמר וכל העם ישמעו ויראו, דברי רבי עקיבא,

אמר לו ר' יהודה, וכי נאמר [וכל ישראל] יראו ויראו דענין שיהו רואין במיתתו, והלא לא נאמר אלא ישמעו ויראו, (למה) [אלא אין. ד"ס] מענין דינו של זה, (אלא) [אבל. ד"ס] ממיתין אותו מיד, וכותבין ושולחין בכל מקום, איש פלוני נתחייב מיתה בבית דין,

ת"ר, ארבעה צריכין הכרזה פלוני מת צצית דין, על שעבר עבירה זו, כדי לרדות את האמרים, המסית, ובן סורר ומורה, וזקן ממרא, ועדים זוממין, בכולהו כתיב בהו וכל העם [או] וכל ישראל ישמעו ויראו,

בעדים זוממין כתיב והנשאר' ישמעו ויראו, משום דלא שייך למיכתב וכל העם דלא כולי עלמא חזו [הם ראוין] לשהדותא שיש גולגין ומלוי בריבית, ומועלים בשביעות, שכן פסוליס לעדות:

והאיכא ציצית, דעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים ארבעה חוטין, דילפינן גדיל שנים, גדילים ארבעה, ויש בו להוסיף [עוד חישין], דאי מוסיף חוטין באמצע הבגד זה מדברי תורה דכתיב על כנפי בנדיהם], ואם הוסיף גורע?

בציצית מאי סבירא לן, אי סבירא לן דקשר העליון שעושין סמוך לכנף כשתתלו החוטין ועל ידיהן נעשין חיבור לטלית לאו דאורייתא (אלא) [כלומר] [אינה] הלכה למשה מסיני, דפלוגמא היא בזמנאות (לט, א) [וליתיה פ'] [אין זה מחלוקת] אלא דמסקינן התם לט. שמע מינה קשר העליון דאורייתא. תוס'], האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי דכיון דלא נקשר אינו חיבור עם השאר, והראוי למנוה היא המנוה, והעודף כמי שאינו,

ואי סבירא לן

דף פ"ט ע"א

דקשר העליון דאורייתא, גרוע ועומד,

אי הכי תפילין נמי [ע"פ המבואר במנחות [לד':] דהד' בתים צריכין להיות מעור אחד דוקא, ועי' בשו"ע א"ח ס' לב סעיף לח ומכאן יהיה ראיה דלא מהני תפירה. רש"ש], אי עביד ארבעה בתי, ואייתי אחרינא ואנח גביהו, האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ואי עביד חמשה בתי, גרוע ועומד הוא,

האמר ר' זירא, בית חיצון שאינו רואה את האויר כגון שהוסיף צית חמישי עליהם צדו, או [הוסיף שם] דבר אחר פסול:

[בערוך ערך פלש, גורם כאן האמר ר' זירא בית המפולש לחברו פסול, פ' אי מתחלה עבדינהו ה' בתי ופליש חד בית לחבר' דהיינו ד' בתי, כיון דשלא כהלכתן עבדינהו, לא תפילין דכתיבי באורייתא נינהו כלל, והאי [פ'] [זה] לא איגרע שהוסיף עליו, אלא גרוע ועומד מעיקרא דהא פסול הוא כדר' זירא, דאמר בית המפולש לחברו פסול. עכ"ל. וצריך ביאור],

מתני': אין ממיתין אותו [את הזקן ממרא], לא בבית דין שבעירו [אבל נידון שם. יבין], ולא בבית דין שביבנה [אף ששם ישבו הסנהדרין גדולה קודם וסמוך לחורבן. כר"ה לא. יבין],

אבני חן על מסכת סנהדרין

מתני': [ומפרש מה שאמר במשניות הקודמות] **נביא השקר** [ראה

רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ט, והוא מצוה תקיז בספר החינוך], **המתנבא מה שלא שמע, ומה שלא נאמר לו** אף על פי שנאמר לחזינו ונגמלא וליף לה, **מיתתו בידי אדם,**

[ולכאורה לא שייך נביא שקר רק אם הולך בדרך נביא שראוי להאמין בו על נבואת אמת, אם הוא מושקר הרי זה נביא שקר, אבל אם בא איזה הדיוט ומתנבא הרי זה לשחוק וללעג ומוי יאמין לו, אינו בכלל זה, ועיין רמב"ם פ"ז מהלכות יסוד"ת שכתב תנאי הנביא שמוחייבים להאמין בו, ואם הוא מושקר הו"ל נביא שקר, אבל אם אינו בגדר הוזה ל"ש כלל נביא שקר כנ"ל, שוב ראיתי בספר משנ"ח [משנת חכמים] שדעתו ג"כ כן, אך מביא בשם גדולים דכל אדם אסור לומר בשם הקב"ה, ועובר בלאו ע"ש ובודאי איסור יש, אך זה נראה בעיני דאינו ח"מ [חייב מיתה] דלא נקרא נביא שקר כלל, כיון דא"ר להאמינו כנ"ל כן נראה בעיני. מנחת חינוך מצוה תקיז],

אבל הכובש את נבואתו שלא אמרה, כגון יונה בן אמיתי, והמוותר המפקיר על דברי נביא שלא חשש למה שאמר לו הנביא, ונביא שעבר על דברי עצמו, מיתתו בידי שמים, שנאמר בדברים יח אנכי אדרש מעמו,

המתנבא בשם עבודת כוכבים [שאמרנו בראש הפרק [פד]: שמיתתו בחנק], ואומר כך אמרה עבודת כוכבים, אפי' כוון את ההלכה לטמא את הטמא, ולטהר את הטהור,

הבא על אשת איש [שאמרנו לעיל פד: שמיתתו בחנק], כיון שנכנסה לרשות הבעל [כגון מסרה האב לשלומי הדעל ועדיין היא בדרך, ולא קרינן בה ציט אציה. דיבור זה נדפס לקמן 5.] לנשואין, אע"פ שלא נבעלה, הבא עליה הרי זה בחנק,

וזוממי בת כהן ובעולה, שכל המוזמין מקדימין לאותה מיתה [שהיו ממייצין את הנידון. דיבור זה נדפס לקמן 5.] [כאשר זמם], חוץ מזוממי בת כהן [שהם באים לחייבה בשריפה, אבל מיתתו בחנק],

ובועלה [כלומר וכל הצועלים נידונין כמיתת הנבעלת, מוח מצועל צמ כהן. דיבור זה נדפס לקמן 5.] [לא קאי על הומה, אלא שבשאר עריות מיתת הבעל והנבעלת שוה, אבל כאן מיתת האשה בשריפה, אבל בועלה אינו אלא בחנק, דילפינן [לעיל נא. מהפסוק בויקרא כא ט וכת איש פהן פי תחל לזנו ת את אביה היא מחללת באש תשרף] היא בשריפה ואין בועלה בשריפה].

נבי': תנו רבנן, שלשה מיתתן בידי אדם, ושלשה מיתתן בידי שמים,

המתנבא מה שלא שמע, ומה שלא נאמר לו, והמתנבא בשם עבודת כוכבים, מיתתן בידי אדם,

הכובש את נבואתו, והמוותר על דברי נביא, ונביא שעבר על דברי עצמו, מיתתן בידי שמים,

מנהגי מילי [אלו שמיתתן בידי אדם בחנק]? אמר רב יהודה אמר רב, דאמר קרא דברים יח אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי, זה המתנבא מה שלא שמע, ואשר לא צויתיו הא לחבירו צויתיו, זה המתנבא מה שלא נאמר לו, ואשר ידבר בשם אלהים אחרים, זה המתנבא בשם עבודת כוכבים,

וכתיב ומת הנביא ההוא, וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק,

1. הכובש את נבואתו, 2. והמוותר על דברי נביא, 3. ונביא שעבר על דברי עצמו, מיתתן בידי שמים, דכתיב דברים יח והאיש 2. אשר לא ישמע היינו מווסת, 1. [ו] קרי ביה אש אש לא ישמע היינו כונש, וקרי ביה 3. לא ישמע [הוא. ד"ס] אל דברי שהם עצמו אינו נשמע, היינו עובר על דברי עצמו,

וכתיב אנכי אדרש מעמו, בידי שמים:

א וישבו של ש' שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישראל: ב ויהי בשנת השלישית ויבד יהו' שפט מלך יהודה אל [אחאב] מלך ישראל: ג ויאמר מלך ישראל אל-עבדיו הודעתם כילגו רמות גלעד ונאנחנו מחשים מקחת אתה מיד מלך ארם: ד ויאמר אליהו שפט תהלה אתי למלחמה רמת גלעד ויאמר יהו' שפט אל-מלך ישראל כמו י' כמו י' פעמי כעמך כסופי כסופי: ה ויאמר יהו' שפט אל-מלך ישראל הרשעא כיו' ס את-דבר ה' וינקיץ מלך ישראל את-הנביאים פארבע מאו' ת איש ויאמר אלהם האלה על-רמות גלעד למלחמה אם-אחדל ויאמרו עלה ויתן ארצי ביד המלך: ז ויאמר יהו' שפט האין פה נביא לה' עו' ד ונדרשה מאו' תו' ח ויאמר מלך ישראל אל-יהו' שפט עו' ד איש-אחד לדרש את-ה' מאתו' ונאני שנאתיו כי ל' את-תנבא עלי' טו' ב כי אם-דע מביהו בן-מלך ויאמר יהו' שפט אלי-אמר המלך בן: ט ויקרא מלך ישראל אל-כרים אחד ויאמר מהרה מביהו בן-מלך: י וימלך ישראל ויהו' שפט מלך יהודה ושבים איש על-בסאו' מלכשים בגדים בגרן פתח שער שפרו' וכל-הנביאים מתנבאים לפניהם: יא ויעש לו' צדקיה בן-בנעננה קרני ברזל ויאמר כה-אמר ה' באלה תננה את-ארם עד-פל' תם: יב וכל-הנביאים נבאים בן לאמר עלה רמת גלעד והצלח ונתן ה' ביד המלך: יג והמלך אשר-הלה ל קרא מביהו דבר אליו לאמר הנה-נא דברי הנביאים פה-אחד טו' ב אל-המלך יהו'נא דבריה [דברה] כדבר אחד מהם ודברת טו' ב: יד ויאמר מביהו חיה' פי את-אשר יאמר ה' אלי אתו' אדבר: טו' ויב' א אל-המלך ויאמר המלך אליו מביהו תהלה אל-רמת גלעד למלחמה אם-אחדל ויאמר אליו עלה והצלח ונתן ה' ביד המלך: טז ויאמר אליו המלך עד-כמה פעמים אני משבעה אשר ל' את-דבר אלי רק-אמת בשם ה': יז ויאמר ראיתי את-פל-ישראל נפצים אל-ההרים נצאן אשר אין-להם רעה ויאמר ה' ל' א-אדני'ם לאלה ישבו איש-לביתו' ב'שלו' ס: יח ויאמר מלך ישראל אל-יהו' שפט הלו' א אמרתי אליך לו' את-תנבא עלי' טו' ב כי אם-דע: יט ויאמר לכן שפע דבריה' ראיתי את-ה' ישב על-בסאו' וכל-צבא השמים עמד עליו

אבני חן על מסכת סנהדרין

דילמא לא הוה [צדקיה] ידע ליה להא דרבי יצחק?

יהושפט [מלך יהודה] הוה התם, וקאמר להו [יהושפט אל אחאב], דכתיב מלכים א כב ז וַיֹּאמֶר יְהוָה שְׁפֹט הָאִין פֶּה נָבִיא לָהּ עוֹד וְנִדְרָשָׁה מֵאִן תְּהִי שִׁאָם נִפְרָשָׁה כִּפְשׁוֹמוֹ לְמַה לֹּא הָיָה דִּי ד' מֵאוֹת נְבִיאִים, וְלִמָּה הָיָה צָרִיךְ לִשְׁאֹל מֵעוֹד נְבִיא, אָמַר לִיה [אחאב] הָא אִיכָא כָּל הַנִּי,

אמר ליה כך מקובלני מבית אבי אבא, סינגון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאים בסינגון אחד,

המתנבא מה שלא נאמר לו, כגון חנניה בן עוזר, דקאי ירמיה בשוק העליון וקאמר, ירמיה מט לה פה אָמַר ה' צְבָאוֹת הַנְּנִי שִׁבֵּר אֶת־קִשְׁתְּךָ [לפי שהיו מושכי קשת, ובוה היה עיקר גבורתם. מר] עֵילָם רֹאשִׁית גְּבוּרָתָם, נשא חנניה ק"ו בעצמו, מה עילם שלא בא אלא לעזור את בבל, אמר הקב"ה הנני שובר את קשת עילם, כשרים עצמן [אנשי בבל] על אחת כמה וכמה,

אתא איהו [חנניה בן עוזר] בשוק התחתון, אמר ירמיה כח ב פֶּה־אָמַר ה' צְבָאוֹת אֵל הַיִּשְׂרָאֵל לֵאמֹר שְׁבִרְתִּי אֶת־עַל מִלְּךָ בָּבֶל,

א"ל רב פפא לאבבי האי לחבירו נמי לא נאמר, א"ל כיון דאיתיהיב ק"ו למידרש, כמאן דאיתמר ליה דמי, הוא ניהו דלא נאמר לו [הרי הוא כנאמר, ולא נאמר לו ולכן נענש],

המתנבא בשם עבודת כוכבים, כגון נביאי הבעל [מלכים א יח], ויקראו הפסילים והעצבים בזה השם כי הם כארון לעובדיהם. רד"ק שופטים ב יא,

הכובש את נבואתו, כגון יונה בן אמיטי,

והמוותר על דברי נביא, כגון

דף פ"ט ע"ב

חבריה דמיכה [מִיכָהוּ בֶן־יִמְלָא, שאחאב לא הרג את בן הדר מלך ארם, כמו שאמר לו מיכה, והקב"ה רצה להראות מה מגיע למי שאינו מצייט לדברי נביא],

דכתיב מלכים א לה וַאֲשֶׁר אַחֲרַי מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים [חבירו של מיכה] אָמַר אֶל־רֵעֵהוּ [אל חבירו] בְּדַבֵּר ה' תִּפְּנִי נָא, וְיִמָּאן הָאִישׁ

מימינו' ומשמאלו': כ וַיֹּאמֶר ה' מִי יִפְתָּה אֶת־אֲחָאב וְיַעַל וְיַפֵּל בְּרִמָּת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בָּבֶה וְזֶה אָמַר בָּבֶה: כֹּא וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתְּנוּ וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו בָּמָה: כב וַיֹּאמֶר אֲצֵא וְהִיִּיתִי רוּחַ שָׁקֶר בְּפִי כָּל־נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תִּפְתָּה וְגַם־תּוֹכֵל צֵא וַעֲשֵׂה־כֵן: כג וַעֲתָה הִנֵּה נָתַן ה' רוּחַ שָׁקֶר בְּפִי כָּל־נְבִיאָהָ אֵלֶּה וְה' דִּבֶּר עָלֶיהָ רָעָה: כד וַיֵּנֶשׂ צִדְקִיָּהוּ בֶן־פְּנַעְנֵה וַיִּכֶּה אֶת־מִיכָהוּ עַל־הַלְחִי וַיֹּאמֶר אֵיזָה עֲבַר רוּחַ ה' מֵאִתִּי לְדַבֵּר אוֹ תָהּ: כה וַיֹּאמֶר מִיכָהוּ הִנֵּה רָאָה בְּיָדִי הָיָה אֲשֶׁר תָּבֵא חֲדָר בְּתֹרֶר לְתַחְבֹּת: כו וַיֹּאמֶר מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל קַח אֶת־מִיכָהוּ וְהַשִּׁיבֵהוּ אֶל־אֲמֹן שַׂר־הָעִיר וְאֵלֵיוֹ אֲשֶׁר בֶּן־הַמֶּלֶךְ: כז וַאֲמַרְתָּ כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ שִׁימוּ אֶת־זֶה בֵּית הַקֶּלָּא וְהִאֲכִילֵהוּ לֶחֶם לַחֵץ וַיָּמִים לַחֵץ עַד בְּאֵי בְּשָׁלוֹם:

[שנינו במשנתנו] המתנבא מה שלא שמע: כגון צדקיה בן כנענה, דכתיב דברי הימים ב יח וַיֵּעָשׂ לוֹ צִדְקִיָּה בֶן־פְּנַעְנֵה קֶרְנִי בְרוֹל,

מאי הוה ליה למיעבד, רוח נבות [הזורעאלי, שהרגו אחאב, ורוחו היתה מתנקם בו] אמעיתיה, [כלומר שאותו עון חיבתו בליה והוא היה סבת הערת רצונו לילך שם באמצעות נביאיו, בהשגחת משפטי ישרו יתברך לפקוד עליו כדרכיו. מאיר],

דכתיב מלכים א כב כ וַיֹּאמֶר ה' מִי יִפְתָּה אֶת־אֲחָאב וְיַעַל וְיַפֵּל בְּרִמָּת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בָּבֶה וְזֶה אָמַר בָּבֶה [וגו'], כֹּא וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתְּנוּ אֵלָּא וְהִיִּיתִי רוּחַ שָׁקֶר בְּפִי כָּל־נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו בָּמָה [וגו'] כב וַיֹּאמֶר אֲצֵא וְהִיִּיתִי רוּחַ שָׁקֶר בְּפִי כָּל־נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תִּפְתָּה וְגַם־תּוֹכֵל צֵא וַעֲשֵׂה־כֵן?

[ומפסיק לפרש הפסוק] אמר רב יהודה, מאי צא צא ממחיצתי,

מאי רוח? אמר רבי יוחנן, רוחו של נבות הזורעאלי [וזה סיום הקושיא, מאי הוה ליה למיעבד]?

הוה ליה למידק כדרבי יצחק, דאמר רבי יצחק, סינגון אחד # [אין הכוונה שהם שומעים לשון אחד, שמשמע שאינם שומעים קול ואין הנבואה בא באיזה לשון אלא בהרגש, ולכן פירשו של סינגון אחד היינו הרגש אחד] דבר מליצות של רוח הקודש עולה לכמה נביאים נכנס בלגס, לזה בלשון זה ולזה בלשון זה, והכל אחד, ואין שני נביאים מתנבאין בסינגון אחד בלשון אחד [והענין כשמכוונים לסנגון אחד בוודאי שכינוי לכך ביחד לומר שקר. מהרש"א], ואלו כולן לשון אחד היו אומרים, דכתיב [בפסוק יג] הנה נא כל הנביאים אומרים פה אחד טוב,

עובדיה אמר, עובדיה א ג וְזָדוּן לִבְנֵי הַשִּׁיאָה, ירמיה אמר [אותו דבר בלשון אחר] ירמיה מט טז תִּפְּלִצְתָּהּ [ענין פחד ורעדה. מצ, שמוטלת על הכריות] הַשִּׁיאָה אֶתְּךָ וְזָדוּן לִבְנֵי [להתנאות יותר מרדי. מר],

והני [הנביאים ששאל אחאב מהם] מדקאמרי כולהו כהדדי, שמע מינה לא כלום קאמרי [ולכן היה לו לצדקיה להבין שהם נביאי שקר],

אבני חן על מסכת סנהדרין

לְהַכְתּוּב וּכְתִיב מַלְכִּים א כ לו וַיֹּאמֶר לוֹ יַעֲקֹב אֲשֶׁר
לְאִשְׁמֹעֵל בְּקוֹל ה' הָקָה הוּא יֵלֶךְ מֵאִתִּי וְהָקָה הָאֲרִיָּה וְיֵלֶךְ מֵאֲצִלוֹ
וַיִּמְצְאוּהוּ הָאֲרִיָּה וַיִּכְחוּ [וְגו']

זה היה מיקומו בַּיְמִינָא, שנתננא איתו היום על אחאב (ליפול) [שיפול ?] ציד
ארס, מפני שנפל בן הדד [מלך ארם] צידו, ושלחו לשלום,
והיינו דקאמר אחאב ליהושפט, לא ידבר עלי טוב, כי אם רע, מפני שנתננא כנר
את זו עליו [בפולחן ביד ארם],
ולא קיבל דבריו את דבריו, דכתיב וימאן האיש להכותו,

מלכים א כ א וְהָיָה אִישׁ אֶל הַיָּם בְּאֵת מִיְהוּדָה בְּדָבָר ה' אֶל־בֵּית אֵל וַיִּדְבְּקֵם
עֹמֶד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְמִיר: ח וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֵל הִים אֶל־הַמֶּלֶךְ אִם־תִּתֵּן־לִי
אֶת־חֲצִי בֵיתָה ל' אֶבֶב עֹמֶד וְל' אֶבֶב לֶחֶם וְל' אֶשְׁתֵּי־יָמִים בְּמִקְוֵי הַיָּם: הָיָה:
ט בִּירְכָן וַצִּוָּה אֹתוֹ בְּדָבָר ה' לֵאמֹר ל' אֶת־אֲבֹל לֶחֶם וְל' אֶת־שְׁתֵּי־יָמִים וְל' אֶת־
תְּשׁוּבָה בְּדָרָה אֲשֶׁר הִלַּכְתָּ: יא וַנִּבְיָא אַחֲד זָקֵן יָשֵׁב בְּבֵית־אֵל וַיְבֹרֵךְ אֶת־
וַיִּסְפְּרֵהוּ ל' אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִישׁ־הָאֵל הִים וְהָיָה בְּבֵית־אֵל
אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיִּסְפְּרוּם לְאַבְיָתָר: י יד וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אִישׁ
הָאֵל הִים וַיִּמְצְאוּהוּ יָשֵׁב תַּחַת הָאֵלָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲאֵתָה אִישׁ־הָאֵל הִים
אֲשֶׁר־בָּאתָ מִיְהוּדָה וַיֹּאמֶר אָנֹכִי: טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָךְ אֲתִי תִּפְתָּה וְאָבֹל לֶחֶם: טז
וַיֹּאמֶר ל' אֶבֶב לְשׁוֹב אֶתָּה וְלָבוֹ אֶתָּה וְל' אֶבֶב לֶחֶם וְל' אֶשְׁתִּיתָ אֶתָּה
מִיָּם בְּמִקְוֵי הַיָּם: זי בִּירְדָּבֵר אֵלֵי בְּדָבָר ה' ל' אֶת־אֲבֹל לֶחֶם וְל' אֶת־שְׁתֵּי־יָמִים
מִיָּם ל' אֶת־תְּשׁוּבָה לְלֶכֶת בְּדָרָה אֲשֶׁר־הִלַּכְתָּ בָּהּ: יח וַיֹּאמֶר לוֹ גַּם־אֲנִי נִבְיָא כְמוֹךָ
וּמִלֵּאָה דָּבָר אֵלֵי בְּדָבָר ה' לֵאמֹר תִּשְׁבְּהוּ אֶתָּה אֶל־בֵּיתָה וַיֹּאבֵל לֶחֶם וַיִּשֶׁת מִיָּם
כַּחַשׁ לוֹ: יט וַיִּשֶׁב אֹתוֹ וַיֹּאבֵל לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיִּשֶׁת מִיָּם: כ וַיְהִי הֵם יָשִׁיבִים
אֶל־הַשִּׁלְחָן פ וַיְהִי דָבָר ה' אֶל־הַנָּבִיא אֲשֶׁר הִשְׁכִּיחוֹ: כא וַיִּקְרָא אֶל־אִישׁ
הָאֵל הִים אֲשֶׁר־בָּא מִיְהוּדָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' יַעֲקֹב בִּי מְרִיתָ פִּי ה' וְל' אֶשְׁמִרְתָּ
אֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֵל הָיָה: כב וַתִּשָּׁב וַתֹּאבֵל לֶחֶם וַתִּשֶׁת מִיָּם בְּמִקְוֵי הַיָּם
אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיָה אֶת־אֲבֹל לֶחֶם וְאֶת־שְׁתֵּי מִיָּם ל' אֶת־בֹּרֵךְ אֶל־קֶבֶר
אַבְתָּה: כג וַיְהִי אַחֲרֵי אֲבֹלוֹ לֶחֶם וְאַחֲרֵי שְׁתוֹ תוֹ וַיִּכְתְּשִׁלוּ הַחֲמוּרִים לְנָבִיא
אֲשֶׁר הִשְׁכִּיחוֹ: כד וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצְאוּהוּ אֲרִיָּה בְּדָרָה וַיִּמְיָתוּהוּ וַתְּהִי נִבְלָתוֹ מִשְׁלֶכֶת
בְּדָרָה וַתִּחְמוּר עִמָּד אֲצִלָּה וַתֹּאחֲרֵה עִמָּד אֲצִל הַנִּבְלָה: כה וְהָיָה אֲנָשִׁים עֲבָרִים
וַיִּדְּאוּ אֶת־הַנִּבְלָה מִשְׁלֶכֶת בְּדָרָה וְאֶת־הָאֲרִיָּה עִמָּד אֲצִל הַנִּבְלָה וַיִּבְאוּ וַיִּדְּבְּרוּ
כְּעֵיר אֲשֶׁר הִנְבִּיא תִּקְוָן יָשֵׁב בָּהּ: כו וַיִּשְׁמַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר הִשְׁכִּיחוֹ מִן־הַדְּבָרָה וַיֹּאמֶר
אִישׁ הָאֵל הִים הוּא אֲשֶׁר מָרָה אֶת־פִּי ה' וַיִּתְּנֵהוּ ה' לְאֲרִיָּה וַיִּשְׁבְּרֵהוּ וַיִּמְיָתוּהוּ
בְּדָבָר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ:

ונביא שעבר על דברי עצמו, כגון עדו הנביא שנתננא על מזבח
ה' צדק אל, שהיה [פ' כשהתנבא היה] ירבעם מקטר עליו, וצדכרי הימים גזי
יאשיהו כתיב והוא היה עדו, דכתיב מלכים א כ ט בִּירְכָן וַצִּוָּה אֹתוֹ בְּדָבָר
ה' לֵאמֹר ל' אֶת־אֲבֹל לֶחֶם וְל' אֶת־שְׁתֵּי־יָמִים (במקום הזה), ועבר על דברי עצמו
ושמע לצדכרי הנביא השקר ואכל ושתה, וכתיב מלכים א כ יח וַיֹּאמֶר לוֹ
גַּם־אֲנִי נִבְיָא כְמוֹךָ, וכתיב מלכים א כ יט וַיִּשָּׁב אֹתוֹ וַיֹּאבֵל
לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיִּשֶׁת מִיָּם, וכתיב מלכים א כ כד וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצְאוּהוּ אֲרִיָּה
בְּדָרָה וַיִּמְיָתוּהוּ,

תני תנא קמיה דרב חסדא, הכובש את נבואתו לוקח [מכין
אותו עד שתצא נפשו, כמו עשה סוכה ואינו עושה. תוס' ע"א], אמר ליה
מאן דאביל תמרי בארבלא ממרים הנמוס צכצרה לקי [פ' מה עשה
שלוקח, דרי לא התרו בו], מאן מתרי ביה?
[ואולי יש לפרש, שהיה איש בבית ר"ח שהיה דרכו לאכול תמרי בארבלא,
וכששמע מאי דתנא קמיה דר"ח א"ל לקי בתמיה מאן מתרי ביה. רש"ש],

אמר אב"י, חבריה נביאי [שהם יודעים שכוזב],

מנא ידעי? אמר אב"י דכתיב עמוס ג כ כי לא יעשה ה'
[אלהים] דבר כי אם גלה סודו,

ודילכא דהרי ביה פמליא של מעלה, ויחס על הרעה, והם אינם יודעים,
והיחך ממרין זו המרלת ספק?

אם איתא דהרי ביה, אודועי הוו מודעי לכלהו נביאי,

והא יונה דהרי ביה מהפך את נינוה ולא אודעוהו?

יונה מעיקרא נינוה נהפכת אמרי ליה צדק הקדש, ומשמע נמי
לנוכח [מה שלא הבין יונה], שיהפכו מעשיהם מרעה לטובה, וכיון שצדק
נתקיימה הנבואה, ולא מיהדר הוא איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה
הוא היה טועה, וסבור שהוא לרעה,

המוותר על דברי נביא, מנא ידע האי גברא שזה נביא אמת
דאיענש שהקדוש ברוך הוא עונשו, והלא שמא סבור שזהו נביא שקר לפיכך
מוותר על דבריו? דיהב ליה אות,

והא מיכא דלא יהיב ליה אות ואיענש? היכא דמוחזק שהוא
צדיק ונציל אמת שאני ולא צדי אמת,

דאי לא תימא הכי, אברהם בחר המוריה היכי שמע ליה
יצחק שהוא דבר אמת, מה שלא נאמר לשום אדם להקריב את בנו, אליהו
בחר הכרמל, היכי סמכי עליה ועבדי שחוטאי חוץ שהרי צדק
המקדש היה צדוקים, אלא היכא דמוחזק שאני,

בראשית כב ויהי אחר הדברים האלה, והאלהים נסה את
אברהם, (אחר מאי) [מאי אחר]?

א"ר יוחנן, משום רבי יוסי בן יזמרא, אחר דבריו של שטן
דכתיב בראשית כא ויגדל הילד ויגמל וגו', אמר שטן לפני
הקב"ה, רבוננו של עולם זקן זה חננתו למאה שנה פרי בטן,
מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גזול אחד

אבני חן על מסכת סנהדרין

להקריב לפניך,

זה הן מפאת שנאתם לאברהם יחשבוהו לאיש אכזרי ולא יחפצו עוד ללמוד ממנו דרכי ה' וכו'. ערוך לגר],

אמר לו תהלים כו אני בתומי אלך [ועלי לקיים צווי הבורא, בלי לחשוב חשבונות], אמר לו [פסוק ו] הָלֹא יִרְאַתְךָ בְּסֻלְתְּךָ [לשון מכשול כמו"ש מהרש"א, שעי"ז יצמח לך הרעה הגדולה ביראתו ועבודת ה' להשביט ב"א מלכנום עוד תחת כנפי השכינה ולהוציא את אשר כבר נכנסו. ערוך לגר] תקנותך ותם דרכך,

אמר לו [אברהם לשמן] [פסוק ז] וְכִרְנָא מִי הוּא נָקִי אָבֵד [מי הוא הנקי הנאבד מכל וכל] [איך אויב בדדקי, כיון שכל מגמתי נקי מכל חטא ופשע, והוא רק לקיים ציווי הקב"ה, ודאי הוא בחסדו יטה לטובה עלי, ולכן עד אנוע לא אסיר תומתי ממני. ערוך לגר] וְאִיפֹה יִשְׁרִים נִכְחָדוּ [נכרתו], כִּיּוֹן דְּחֻזָּא [שמן] דְּלֹא קֵא שְׁמִיעַ לִיה,

אמר ליה [פסוק יב] וְאֵלֵי דְבָר יִגְנֵב [הנא בא אלי דבר נבואה בנגיבה. מדר] וְתִקַּח אֶזְרִי שְׁמִין מְנַחֵה, כִּךְ שְׁמַעְתִּי מֵאֲחֹרֵי הַפְּרָגוֹד [לשון זה יש ב7 מקומות בש"ס], הִשְׁהָ לַעוֹלָה, וְאִין יִצְחָק לַעוֹלָה,

אמר לו, כך עונשו של בראי [וצ"ע מגין ידע שהוא בראי? וראה מהרש"א ובן יהודע, # ואולי קורא לו "בראי" כיון שהוא רצה להכחיש את דברי ה' שהוא מציאות, בדברי שכל והסברה, שכן דרך הבראים והשקרנים שהם מבלבלים הדעת בדברי הסברה], שאפילו אמר אמת אין שומעין לו [פי' אולי מה שאתה אומר אמת, אבל כיון שבא ממך איני מאמין],

[שמעתי בשם המהרי"ד מבעלזא וצ"ל לפרש התפלה שאנו אומרים בשם שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמך וכו', לכאורה מה הדמיון הלא חטאנו והשטן מקטרג? אבל לפי דברי הגמ' כאן שאברהם אבינו אמר להשטן שאפילו מה שאתה אומר אמת איני מאמין, זה שאנו מבקשים מהקב"ה שלא יאמין לדברי המקטריגים],

ר' לוי אמר [קאי לעיל, על פירושו של "אחר הדברים האלה", ואומר לוי פירוש אחר], אחר דבריו של ישמעאל ליצחק, אמר לו ישמעאל ליצחק, אני גדול ממך במצות, שאתה מלת בן שמנת ימים, ואני בן שלש עשרה שנה [כשהייתי כבר בר דעת, וזה קשה הרבה יותר], אמר לו [יצחק לישמעאל] ובאבר אחד אתה מגרה בי, אם אומר לי הקב"ה זבח עצמך לפני, אני זוכה,

מיד, והאלהים נסה את אברהם,

תנו רבנן, נביא שהדיח שממנו צדק הקדוש צדק הוא לעצור עבודה זרה בסקילה, רבי שמעון אומר בחנק,

מדיחי עיר הנדחת בסקילה, רבי שמעון אומר בחנק,

אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו, אם אני אומר לו זבח את בנך לפני, מיד זובח,

מיד והאלהים נסה את אברהם, ויאמר קח נא את בנך,

אמר רבי שמעון בר אבא, אין נא [האמור פה. מהרש"א] אלא לשון בקשה, משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה, והיה לו גבור אחד ונצחן, לימים עמדה עליו מלחמה חזקה, אמר לו בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו, שלא יאמרו ראשונות אין בהם ממש,

אף הקב"ה אמר לאברהם, ניסיתך בכמה נסיונות, ועמדת בכלן עכשיו עמוד לי בנסיון זה, שלא יאמרו אין ממש בראשונים,

את בנך, [ענה אברהם] ב' בנים יש לי,

את יחידך, זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו,

אשר אהבת תרוייהו רחימנא להו,

את יצחק,

וכל כך למה [למה לא אמר לו הקב"ה מיד את יצחק]? כדי שלא תטרף דעתו עליו,

קדמו שמן [לאברהם] לדרך אמר לו איוב ד [א ויען אליפו התימני ויאמרו:] ב הַנִּסָּה דְּבָר אֱלִיָּה תִלְאָה [ענין עייפות] [ועצור במלין מי יוכל] וכי היה לאזהרן [הקב"ה] לנסותך בדבר שהיא תלאה אותך, ומכריח את זרעך [פסוק ג]

הִנֵּה יִסְרָף רַבִּים [רבים והסמיכה] [נעמייה ואיחמיה. ד"ס, מלשון ריעות ואחרו, ויסרת כמו אסרת] לו [להקב"ה] כל צלי העולם בדברים, ועמה הנה צא להלאותך ולזהלך, וְיָדִים רַפּוֹת תִּתְחַזֵּק [אתה אברהם]:

ד פו יִשְׁלַח יְקִימוֹן מִלֵּיָהּ [האיש הכושל היו דברך מקימין אותו. מדר] וּבְרָפִים כָּרְעוּ יָת תִּתְחַזֵּק:

ה פִּי עֲתָה יִתְּבוּ אֵלֶיךָ [שהקב"ה יבא אליך, בצווי לשחוט את יצחק], [תִּלְאָה] [ענין עייפות] תִּנְעַע עֲדָה וְתִתְחַזֵּל,

[שכל מגמת האבות ובפרט של אאע"ה וכל עסקו היה להכניס בני אדם תחת כנפי השכינה, ולהורות להם שיש בורא לעולם יחיד ומיוחד וכו' ואם ישחוט אברהם את בנו ימנע זה מב"א עוד מלכנום תחת כנפי השכינה, כשיראו שהקב"ה שואל מהם עבודת קשות כזה, לשחוט בן יחיד אשר אהב, והן מפאת

אבני חן על מסכת סנהדרין

[ומפרש] נביא שהדריך בסקילה, מ"ט דרבנן? אתיא הרהה כמיז הכא כי דבר סרה להדיקן הרהה ממסית, וכמיז נמסית כי זיקש להדיקן וגו', מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה,

ור"ש מיתת כתיבא ביה והך גזירה שוה לא גמר מרביה, דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו וכל מיתת האמורה בתורה סתם, אינה אלא חנק,

[ומפרש דין השני בברייתא] מדיחי עיר הנדחת בסקילה, מ"ט דרבנן, גמרי הרהה הרהה, או ממסית או מנביא שהדירה,

ור"ש גמר הרהה הרהה מנביא דעיר הנדחת אגמריה רביה גזירה שוה מסני לדון הדמה הדמה, ומסתברא דמנביא אגמריה הלכה למשה גזירה שוה, זו כדאיז טעמא למלמיה,

וליוגמר ממסית? דנין מסית רבים ממסית רבים, ואין דנין מסית רבים ממסית יחיד,

אדרבה דנין הדיוט מהדיוט, ואין דנין הדיוט מנביא, ור"ש כיון שהדירה, אין לך הדיוט גדול מזה [וכן לשון זה לעיל פד.],

אמר רב חסדא,

דף צ' ע"א

[מכאן עד סוף המסכת אין עוד תוספות],

שני פסוקים

דברים יג ג וְכָא הָאֵלֹהִים יָהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ לְאָמֹר גְּלָכָה אַחֲרֵי אֵלֵי הָיִים אַחֲרֵים אֲשֶׁר לֹא אִידְעָתֶם וְנַעֲבָדְכֶם וְהִנָּבִיא תְהוּא אֹרֶ חֶלֶם תִּחְלֹם תְּהוּא יוֹקֵת כִּי דְבַר־סֵרָה עָלֶיךָ אֵלֶיךָ תִּמְצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִפְדָּה מִבֵּית עֲבָדִים לְתַדִּיחָה מִן־תְּדָרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֵלֶיךָ לְלָכֵת בָּהּ וּבַעֲרַת הָרַע מִקֶּרְבָּהּ, דברים יח כ אֵךְ תִּנָּבִיא אֲשֶׁר יוֹדֵד לְדַבֵּר דְּבַר בְּשֵׁמוֹ אֵת אֲשֶׁר לֹא אֶצְוִיתוּ לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֵלֵי הָיִים אַחֲרֵים וְיָמַת תִּנָּבִיא תְהוּא:

מחלוקת דרבנן ור' שמעון [דרבנן אמרי סקילה, ור"ש אמר חנק] נציג בעוקר הגוף עוקר כל הגוף דעבודת כוכבים ואומר נטווימי ברום הקודש מפי הגבורה להמנצאות לעוקר כל מזות עבודה זרה מן המורה,

[ואן] וקיום מקצת וביטול מקצת, דעבודת כוכבים או לקיים מקצת ולנטל מקצת, זהאי הוא דקאמרי רבנן סקילה,

דרחמנא אמר משום דזהאי עניינא דכתיבא הדמה נציג [להדיחך מן הדרך], דגמרי סקילה מנייה [הרהה הרהה], בעבודה זרה הוא משמע, דכתיב וְכָא הָאֵלֹהִים יָהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ לְאָמֹר גְּלָכָה [וגו']. רש"ש [אחרי אֵלֵי הָיִים אַחֲרֵים אֲשֶׁר לֹא אִידְעָתֶם] [ונעבדה] [ונעבדה]. רש"ש [היינו עקירת הגוף, ונטול מקצת, הסם נמי כתיב נסיפא דברים יג יומת כי דבר סרה וגו' להדיקן מן הדרך, אפילו מקצת הדרך במשמע, ומיאו לא מישמע קרא אלא בעבודה זרה, דדבר למד מעניינו,

אבל עוקר הגוף [כל המצוה] דשאר מצות, דברי הכל [אפילו רבנן מודי דמיתתו] בחנק דנפקא לן מקרא אחרינא האמור בפרשה אחרינא דלא כתיב זה הדמה אף הנציא אשר יזיד לדבר דבר בשמי (דברים יח) והיינו מה שלא שמע, וכתיב וימת הנציא הוא, וכל מימה האמורה סתם חנק הוא, [אבל] וקיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות, דברי הכל פטור דהסם [שהפסוק דברים יח] דבר כתיב, דבר שלם ולא חצי דבר,

מתיב רב המנונא, דברים יג ו לְלָכֵת, זו מצות עשה כרייתא היא בספרי גבי פרשת נציא המדיח, דכתיב זה הדמה (דברים יג) להדיקן מן הדרך אשר צוה ה' אלהיך ללכת זה וגו', ודריש קרא ימירא ללכת זו מצות עשה, דמשמע לעשות ולא משמע אזהרה, בָּהּ זו מצות לא תעשה דגמרינן מאשר חטא זה דכלל תעשה מיירי, אלמא (ד. רש"ש) שאר מצות נמי הכא גבי הדמה כתיב, דאי לא משמע קרא אלא בעבודה זרה מאי עשה איכא, ואי סלקא דעתך בעבודת כוכבים, עשה בעבודת כוכבים היכי משכחת לה?

תרגמה רב חסדא דברים יב ג וְנִתְצָתֶם [והנביא אומר שלא לקיים את מצוה זו] אֶת־מִצְוַתְכֶם וְשִׁפְרָתְכֶם אֶת־מִצְבֹּתְכֶם וְאֲשֵׁרֵיכֶם תִּשְׁרְפוּן בְּאֵשׁ וְפָסְלֵי אֵלִי תִהְיֶה תַנְדָּעוֹן וְאִבְדָתְכֶם אֶת־שְׁמֵם מִן־חֻקּוֹי ׀ הַהוּא,

רב המנונא אמר, מחלוקת [דרבנן אמרי סקילה, ור"ש אמר חנק] בעוקר הגוף, בין בעבודת כוכבים, בין בשאר מצות דהאי ללכת זה, לא משמע ליה לרב המנונא אונתתסם [אלא על כל מצות עשה, ולכן כולל פסוק זה גם שאר מצות], וקיום מקצת וביטול מקצת דבעבודת כוכבים, דרחמנא אמר מן הדרך אפילו מקצת הדרך ואעבודה זרה קאי, דאכתי לא אימרינו שאר מצות זהאי עניינא [דמרבין שאר מצות מללכת בה דכתיב לאחר להדיחך מן הדרך. וראה מוהרש"א], דללכת "זה" כולה משמע [ואין ללמוד מנחה קיום מקצת וביטול מקצת דשאר מצות],

אבל קיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות, דברי הכל פטור ואפילו ממנא, דהסם [בפסוק השני] דבר שלם כתיב [לדבר דבר בשמי],

ולאו דאעוקר דברי מורה, האי כי יזיד לדבר דבר קאי, דהסם [בעוקר דברי תורה] סקילה הוא [אליבא דרבנן לעיל פט:] [ובפסוק השני מודבר בנביא שקר שאינו חייב אלא חנק כדאמרינן לעיל פד:],
[פ'] דלרב המנונא אין למדין מפסוק השני לחייב נביא שמנבא לבטל מצוה

אבני חן על מסכת סנהדרין

מדברי תורה, שפסוק שני מדבר בשמנבא שקרים בעלמא. וראה מדרש"א, אלא אדנרים [דברי שקר שבדה מלכו] צעלמא, כגון נדקיה בן כנענה,

תניא, רבי יוסי הגלילי אומר, הגיע תורה לסוף דעתה של עבודת כוכבים, לפיכך נתנה תורה ממשלה בה כלומר אפילו תראה אותו נביא מושל ועושה כרצונו, דכתיב (דברים יג) ונתן אליך אות או מופת שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע, אל תשמע לו,

תניא, א"ר עקיבא, חס ושלום שהקדוש ב"ה מעמיד חמה לעוברי רצונו, אלא כגון חנניה בן עוזר שמתחלתו נביא אמת כגון חנניה הנביא, והא' ונתן אליך אות, בעודו נביא אמת יתן לך אות בנבואה אחרת, ולבסוף כשיחזור להרשיע יאמר לעבד עבודה זרה, וסמוך עלי שהרי מוחזק אני על ידי אות ומופת שנתייך לך כבר ולבסוף נביא שקר:

[יש כאן דברי רש"י ששייכים לעיל פט. במשנה],

[שנינו במשנתנו] וזוממי בת כהן: מנהני מילי? אמר רב אחא בריה דרב איקא, דתניא ר' יוסי אומר, מה ת"ל דברים יט ועשיתם לו כאשר זמם לעשות "לאחיו" לכוזב כאשר זמם לעשות ולישמוק, לפי שכל המזוממין שבתורה זוממיהן ובוועליהן כיוצא בהן, בת כהן היא בשריפה, ואין בועלה בשריפה, זוממין איני יודע אם לו הוקשו לזועל, שהיו ממייצין אותו חנק אם לא הוקשו ממייצין אותה שריפה, כשהוא אומר לעשות לאחיו, לאחיו ולא לאחותו כל היכא דצעדותן ממייצין איש ואשה ודין חלוק כי הכא לו הוקשו [רש"י, ש"ת, ת"ו]:

[ידיעות:

על רשב"י אמרו בירושלמי ברכות פרק הרואה חל' ב כל ימיו שרשב"י לא נראה הקשת בענן, ובכתובות עז: נאמר בן על ר' יהושע בן לוי],

פרק אחד עשר חלק

בש"ס מהופכים ב' פרקים אחרונים אלו, דפרק חלק זה הוא שם פי"א ואלו נחנקין שם פרק י' [וכ"ה במשניות פרק י' הוא חלק ופרק י"א הוא אלו נחנקין, וכן בירושלמי] ומצינו דוגמת זה בפרקים האחרונים. יבין, וכן הוא ברא"ש, דך בבא אינה מן המשנה אלא אנדה בעלמא וכתובה כאן כדי להתחיל הפרק

ת"ר [והביריתא צריכה ביאור כדמפרש], המתנבא לעקור דבר מן התורה [ולא פירש מה], חייב [ולא אמר מי אומרה ר"ש או רבנן, ואיזה מיתה הוא חייב, ולקמיה מפרש לה], לקיים מקצת ולבטל מקצת, ר"ש פוטר, ובעבודת כוכבים, אפילו אומר היום עיבדוה כלומר היינו קיום מקצת וציטול מקצת ולמחר בטל [את הע"ז בפועל], דברי הכל, חייב [ולא פירש איזה מיתה],

אביי סבר לה כרב חסדא, ומתרין לה [לברייתא זו] כרב חסדא, רבא סבר לה כרב המנונא, ומתרין לה כרב המנונא,

[ומפרש] אביי סבר לה כרב חסדא דאמר בעבודה זרה הוא דפליגי, אבל בשאר מצות עוקר הגוף הוא כחנק, וציטול מקצת פטור ומתרין לה כרב חסדא, המתנבא לעקור דבר מן התורה [שאר מצות], דברי הכל כחנק, לקיים מקצת ולבטל מקצת, ר"ש פוטר, והוא הדין לרבנן, דגדי חנק דבר שלם כחי, ולרב חסדא הא דנקט ר' שמעון, הא קא משמע לן דרשא דקמני סתמא חייב ואפילו לרבנן כחנק, דר' שמעון הוא דקא מחייב חנק ולא סקילה, דשאר מצות צענינא הדמה דסקילה לא כחי, צענינא

ובעבודת כוכבים, אפילו אומר היום עיבדוה ולמחר בטל [חייב [דבהא פליגי אליבא דרב חסדא], מר כדאית ליה ומר כדאית ליה לרבנן כסקילה לר' שמעון כחנק,

והוא הדין לרבנן ולרב המנונא, הא דנקט ר' שמעון רבמא הוא, כלומר ואפילו ממנן דר' שמעון פטור, וכל שכן מסקילה דמחייב ליה רבנן צעוקר את הכל,

רבא סבר לה כרב המנונא, ומתרין לה כרב המנונא, המתנבא לעקור דבר מן התורה, בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצות, חייב, מר כדאית ליה ומר כדאית ליה [לרבנן סקילה ולר"ש חנק],

לקיים מקצת ולבטל מקצת בשאר מצות ר"ש פוטר, והוא הדין לרבנן,

ובעבודת כוכבים אפילו אומר היום עיבדוה ולמחר בטל [חייב, מר כדאית ליה ומר כדאית ליה,

א"ר אבהו, א"ר יוחנן בכל [מצות] אם יאמר לך נביא המוחזק, עבור על דברי תורה, הכל לפי תקנת השעה, כגון אליהו צהר הכרמל בשחטוי חוץ עבור על דברי תורה שמע לו, חוץ מעבודת כוכבים שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע, אל תשמע לו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ואין תורה מן השמים [שאומר שמושה רבינו מפי עצמו אמרה, ואפילו אומר כן רק על תיבה אחת שבה שאינה מהקב"ה. יכן, אבל ראה חולין ק' ע"ב ברש"י ד"ה אמרו לו לאמר שנאלמו צסיני, וכמזן וסידר משה את המורה],

ואפיקורוס מפרש צגמלא [שמיכל בכבוד התורה כגון שמכזה חבירו בפני ת"ת. יכן עיי"ש שהארץ מאד],

[אפיקורוס Epicurus הוא שמו של פילוסוף יווני שחי בשנות 372 - ל 270 לפני הספירה, ולא האמין שיש מי שמנהיג את העולם, אלא כל הנעשה בעולם הוא בדרך מקרה,

ומסתבר שהצנורה החליפה את "השמות" "מין" וכדומה שכוונתה היה לישו הנצרי, והפכו אותה לשמות של כופרים גמורים שגם הכנסיה היתה שונאם],

ר"ע אומר, אף הקורא בספרים החיצונים מפרש צגמלא, [ספרי מינים, כגון ספרי אריסטו היוני וחביריו, ובכלל זה הקורא בספר דברי הימים של מלכי עובדי ע"ז, ובשירים של ענבים, ודברי חשק, שאין בהם חכמה ולא תועלת אלא אבוד זמן בלבד. רע"ב,

כספרי (האמנער), וספר דתות של ע"ז וספרי שאר אפיקורסים וכולן דוקא בקורא בהן קבע, אבל בדרך עראי, המאמין לא יחוש מלקרוא בהן, כדי לידע מה להשיב לאפיקורוס, ובפרט בבית הכסא ראוי לת"ח לעיין בהם. להם שמנים להיעב"ן,

אמנם דברי חשק (שזכר הרע"ב) גם שם [בביה"כ] אסור, ומה שכתב עוד הרע"ב שקריאת דברי הימים של עכו"ם וצייטונג נמי בכלל זה תמוה מאד, דהא מנ"ל, ואינו רק בכלל שיחת חולין ודברים בטלים שעובר בעשה וכו'. יכן],

והלוחש על המכה, ואומר שמות זו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך, כי אני ה' רופאך,

[ה"ה פסוק אחר רק נקט זה לרבותא, אף שזכר בו רפואה אסור, וכ"ש פסוק אחר ואפי' בקורא בלע"ז, מיהו דוקא ברקק על המכה וקורא הפסוק על הרקקה עדי שיתרפא, אבל בלא רקקה ובלא מכה, או רק אסור לקרות פסוק כדי להתרפאות בו מחולי וכו', דוקא פסוק אחד אסור לקרות דאין כוונתו ללמוד רק דמתכוון לקרות הפסוק כמין לחש, אבל פרשה שלימה שרי, דלא מוכח שהוא כלוחש לרפואה, רק שתגן עליו זכות למוד התורה. יכן, נ"ל דלרבותא הוא, אף שיש מכה שאין בה חולי כל הגוף, וכ"ש כשחולי בכל גופו. תיו"ט,

אבא שאול אומר, אף ההוגה את השם באותיותיו [של ד' אותיות כמו שהוא נכתב. רע"ב],

שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא, שלשה מלכים ורבעם [שהחמיא את הרבים] **אחאב** [היה מומר לע"ז] **ומנשה** [היה מין שאמר אין אלוה בנמצא],

ר' יהודה אומר, מנשה יש לו חלק לעולם הבא, שנאמר דברי הימים ב לג יג **וַיִּתְפַּלֵּל אֱלֹהֵי [לה:], וַיַּעֲתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תַּחֲנָתוֹ, וַיִּשְׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַם לְמַלְכוּתוֹ וַיַּדַּע מִנְּשָׁה כִּי ה' הוּא**

בדבר טוב, אבל רישיה דפרקא קאמר הכי ואלו שאין להם חלק לעה"ב, ומהדר אהך פרקין דלעיל אלו הן הנשרפין, ונראה למורי דהנחנקין ראוי שיקדים לפרק זה, ע"כ מצאתי בפירוש אחד שאינו לרש"י ו"ל. הכותב בע"י, ראה רש"י מכות ב. ד"ה התם קאי. מסנהדרין סליק דמגן צשילתי אלו הן הנחנקין דהוא סיומא דסנהדרין.

בפרק חלק מצוי מאד ברש"י מלות כך שמעתי או בר"ת כ"ש, ובדפוס שונצינו הנוסח בכולן ר"ש ברי"ש ונראה שהוא ראשי תיבות רבינו שמואל [רשב"ם] או רבינו שמעי' תלמיד רש"י ובדפוס ווינציא שלא הבינו זאת שבשו והגיהו כלאפנינו. ד"ס הקדמה למס' סנהדרין,

הספר באר שבע אין על כל המסכת רק על פרק חלק,

מתני': כל ישראל [ראה רש"ל], **יש להם חלק לעולם הבא** מעיקרא איירי גד' מיתות ואיל, ומפרש להו לכולהו [ואמר אע"פ שעצרו עבירות, כיון שקצלו דינם, הרי הן ככל ישראל ויש להם חלק לעוה"ב. רע"י] והדר מפרש הני שאין להם חלק לעוה"ב. רש"י בע"י

[מלת "עולם הבא" כאן ר"ל נצחיות הבא, שהוא כולל שכר הנשמות אחר מיתת הגוף, וגם שכר הגוף אחר תחיית המתים. יכן עיי"ש שהארץ],

שנאמר ישעיה ס כא וְעַמְּךָ פֹּלֵחַ צִדִּיקִים [העם הנשאר כך יהיה כולם צדיקים, כי הרשעים יכלו בחבלי משיח. מ"ד, ואי כפשטא דקרא קשה וכי ישראל כולם צדיקים, מי מהן הוא שלעולם יירש ארץ, ומי גבר יחיה ולא יראה מות. יכן עיי"ש, אלא הכוונה שלאחר חינוך יש לכל ישראל חלק לעוה"ב] **לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ** [הם ירשו ארץ לעולם ולא יגלו עוד ממנה. מ"ד, ולפי הדרש שיחיה לכולם חלק לעוה"ב], **נֶצֶר** [ענף. מ"צ] **מִפְּעִי** [לשון נטיעה. מ"צ], **מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְפָּאֵר** [הענף אשר נטעתי מעשה ידי היא, ויש מה להתפאר בו, ר"ל העם אשר בחרתי אתפאר בו כי יהיו צדיקים ותמימים. מ"ד],

ואלו שאין להם חלק לעולם הבא,

האומר אין תחיית המתים מן התורה שזכר צדוקס דדרשין צגמלא לקמן, מניין לתחיית המתים מן התורה, ואפילו יהא מודה ומאמין שיחי המתים, אלא דלא רמזא צאורייתא, כופר הוא, הוילי ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה, מה לנו ולאמונתו, וכי מהסין הוא יודע שכן הוא, הלכך כופר גמור הוא, [כתב על הגליון כתב הבאר שבע שאין זה מדברי רש"י, וראה שם שרש"י לא היה אומר דברים אלו שודאי אם מאמין האדם בתחיית המתים הוא מאמין בודאי, אבל הר"י מלולין כותב כעין דברי רש"י כאן,

ראה פסחים ס"ח ע"א מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה],

אבני חן על מסכת סנהדרין

האל'הים,

1. [אמר ר' יוחנן] מניין לתחיית המתים מן התורה? שנאמר במדבר י"ח ונתתם ממנו [את] תרומת ה' לאהרן הכהן, וכי אהרן לעולם קיים כלומר וכי אהרן חיה כל כך שמגן לו תרומה [וכי אפשר לומר כן שיתנו לו תרומה לעולמו עד, וכי אהרן קיים לעולם, והלא לא נכנס לארץ ישראל שיתנו לו תרומה כלל, כל שכן דלא שייך למימר שיתנו לו תרומה לעולם. תורת חיים עיי"ש] והלא לא נכנס לארץ ישראל שנותנין לו תרומה והלא לא נכנס לארץ ישראל, ומאי האי דקאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן, [והאי. רמב"ם] לעולם קיים לאו דווקא, אלא כלומר הלא לא נגזר עליו שיחיה כל כך [הרש"ל מוחק באן, אבל הרמה מביא כל הלשון בשם רש"י]?

[משמע דאי אהרן קיים לעולם נוחא, וקשה הלא אמרין בעירובין כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעה לעולם? ואולי י"ל דאהרן שאני שהיה ראש לכל הכהנים. עיון יעקב עיי"ש עוד].

אלא מלמד שעתיד לחיות לעולם הבא, וישראל נותנין לו תרומה, מכאן לתחיית המתים מן התורה,

[ומביא ברייתא שחולק על ר' יוחנן, ואינם לומדים תחיית המתים מכאן] דבי רבי ישמעאל תנא הא דכתיב "לאהרן" לאו להכי הוא דלמא, אלא לומר לך כאהרן, מה אהרן חבר, אף בניו חברים [מכאן אמרו שאין נותנין מתנה לכהן ע"ה].

א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מניין שאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ, שנאמר דברי הימים ב' לא ד' ויאמר לעם, ליו שבי ירושלים, לתת מנת הכהנים והלויים, למען יחזקו בתו' ה' [כאשר לא יהיו טרודים בפרסותם ויחזקו בתורת ה' בדבר העבודה המוטלת עליהם. מד], כל המחזיק בתורת ה', יש לו מנת, ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת # [ואין זה לימוד מדרשה, אלא כן הוא משמעות הפסוק],

אמר רב אחא בר אדא, אמר רב יהודה, כל הנותן (תרומה) [מתנות. ד"ס] לכהן עם הארץ, כאילו נותנה לפני ארי, מה ארי ספק דורס ואוכל, ספק אינו דורס ואוכל (ו). רש"י [אין לנו יודעין כשנוטל צהמה מן העדר אם דעמו לדורסה (ו. ד"ס) לאוכלה מיד קורס שחסימה, או לא, אלא לטרוף ולמלא (תלמוד) [חורו. רש"י] ולאחר זמן יאכלנה כשחסימה,

והכי נמי כהן עם הארץ, כשאו נותנין לו תרומה צידו, אין לנו יודעין אם יאכלנה בטריה או בטומאה, [אי נמי] ספק דורס שארי דרכו ולדורס ולרמוס צהמה צרגליו, ואוכלה כשהיא דרוסה מנוולת, ופעמים שנותנה בחורו ואינה מנוולת, [וראה פסחים מ"ט ע"ב מה ארי דורס ואוכל],

אמרו לו [חכמים לר' יהודה] למלכותו השיבו, ולא לחיי העולם הבא השיבו [ד"ס] דתשובתו לא היתה שלימה, רק מחמת יראה, וכדאמרין [בירושלמי הבא] דהוה אמר אם יעניי קוב"ה מוטב, ואם לאו אמינא כל אפין [פנים, כינוי לאלהות] שוין],

ארבעה הדיומות, בלעם [חמא בנות] ודואג [בעל לשון הרע] ואחיתופל* [שמרד ברוד, וכיחש שהמלכות ירושה לבית דוד] וגחזי [שביזה ת"ח וגם היה מחטיא הרבים. ראה יבין בתפארת ישראל על כל המשנה].

*ואחיתופל [ראה יבין שכתב עוד טעם לפי שאיכר עצמו לדעת, וכתב דמרגלא בפומא דאינשי דהמאבר את עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב, וכתב שלא מצא מקור למאמר זה עיי"ש. ובקונטרס פרדס יוסף שהדפיס ר' ירחמיאל זעלצער שליט"א הביא מקור למאמר זה במדרש תהלים ק"ב ד, וספר יד שאל על יו"ד סימן שמ"ה סעיף א' ומה שכתבתי בזה הרבה בפרדס יוסף נח אות מ"ו, וביתרו אות ק"ב].

נמי: וכל כך למה [למה עונש של הכופר בתחיית המתים הוא שאין לו חלק בעולם הבא]? תנא, הוא כפר בתחיית המתים, לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים [דהיינו בעולם הבא], שכל מדותיו של הקב"ה, מדה כנגד מדה,

דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, מניין שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה, שנאמר מלכים ב' ז' ויאמר אלישע שמעו דברי ה' ה' אמר ה' [וגו'] פעת מחר סאה סלת בשקל, וסאתים שערים בשקל בשער שמרו' [מקום שמוכרין שם התבואה. מ"ד],

וכתיב שם פסוק ב' ויען השליש [שר וחשוב כמו ומוכר שלישי. מ"צ] אשר למלך [אשר השליט היה] גשען [נסמך] על ידו, את איש האל'הים ויאמר, הנה ה' [כמו וכי ה'] עשה ארבו'ת בשמים, היתה הדבר הזה, ויאמר הנביא ראה בעיניך ומשם ל'א תאכל,

דף צ' ע"ב

וכתיב שם פסוק ב' ויהי' לו' בן ירמסו אתו' העם בשער יבית' דנדנר כשפר צו נדון, שלא לכל משם, ונרמס צרגלי הצאים לקנות,

ודילמא קללת אלישע גרמה ליה [אולי זה נכלל במה שאמר אלישע ומשם לא תאכל], דאמר רב יהודה אמר רב, קללת חכם אפי' על חנם היא באה [גם אם לא היתה מוצדקת, וכ"ש קללת אלישע שבדין קללו. שם]? אם כן לכתוב קרא וירמסוהו וימות, מאי בשער, על עסקי שער,

אבני חן על מסכת סנהדרין

או ר'ת [הוא שם צמת. מוצ] טלף. [כי טל התחיה שאוריד עליך יהיה כמל
היורד על הצמחים שמגדל אותם] וְאֶרֶץ רְפָאִים [שנרפו ונחלשו ע"י מיתה.
מוד] תְּפִילָּה [הארץ תפיל ותשלך לחוץ את המתים הקבורים בה. מוד],

כתובות קיא. א"ל (רבי. ד"ס) מקרא אחר אני דורש ישעיה
מב נתן נְשֻׁמָּה לְעַם עֲלִיָּה על א"י וְרוּחַ לְהִלָּכִים בָּהּ,
ואלא הכתיב נבלתי יקומו? ההוא הנפלים הוא
דכתיב [שגם הנפלים יזכו לתחיית המתים] ולעולם זכ"י,
[וי"ל דהיינו דוקא שיצאו לאור העולם אף שמתו משא"כ כל זמן שהן
במעין אמן חשיבי כאבר מאבריה, וע"כ ההוצאה הוא לטובת הולד. שו"ת
אבני נור יו"ד סי' תע"ב],

[ודחו המינין את הראיה] ודילמא מתים שהחיה יחזקאל [דהיה קרא
יחיו ממין, ישעיה אמרו [-757], והוא קדם ליחזקאל, שנמצא זימי חזקיה [-715-
עד 696-], והיה מתנבא פסוק זה על שהיה עמדי יחזקאל להחיות מתים, אבל
לעולם הצא לא,

5. מן הכתובים דכתיב שיר השירים ו' וְחִפְּךָ [הוא מה שמעל
הלשון, והוא מכלי הדיבור] פִּיִּי הַטּוֹב [ב' מאמרך ישמחו לבי כיין הטוב],
הו' לְךָ לְדוֹרְךָ לְמִיֻּשְׁרִים [ההולך במתן לדורים מאהוב לאהוב ליישר
האהבה ביניהם לבל תמוט], דו' יָבֵב פְּרוּגְמִי"ש צלעו [להתנענע], כלומר נעו
ומתנדדות שפתי ישיני עפר, מכלל שיחיו [ענין שיחה ודיבור. מ"צ] שְׁפָתַי
יִשְׁנִים [ר"ל כיין אשר יש בו מן החזק עד שמושיח אף שפתי ישנים [מלשון
שינה. מ"צ] והוא ענין הפלגה. מ"ד],

ודילמא רחושי מרחשן שפוטתיה בעלמא שפומתיה נעו מעט
במך הקצר, אבל אין חייך ויוצאין לאור העולם, ו' כר' יוחנן, דאמר ר'
יוחנן מושום ר"ש בן יהוצדק, כל מי שנאמרה הלכה בשמו
בעולם הזה, שפתותיו דובכות בקבר, שנאמר דובב שפתי
ישנים,

6. ולא קצלו ממנו עד שאמר להם מקרא זה, דברים יא אשר
נשבע ה' לאבותיכם לתת להם [ותימה למה לא הביא פסוק דפרשת
וארא [שמביא ר' סימאי לעיל] שמות ו' ד' וְגַם הִקְמַתִי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּם לְתֵת
לָהֶם אֶת-אֶרֶץ פְּנֵנָה אֶת אֶרֶץ מִגְדֵּי־הַיַּם אֲשֶׁר-גָּדוּ בָּהּ. תורת חיים], לָכֵם לֹא
נאמר אלא להם, מיכן לתחיית המתים מן התורה,

7. וי"א מן המקרא הזה אמר להם, דברים ד' ואתם הדבקים
בה' אלהיכם חיים כלכם היום דהאי יוס מיומר הוא, דמני למכתב
חיים כלכם, מה תלמוד לומר היום, כהיום, מה היום וכו' כך שמעתי (פשיטא
דחיים כולכם היום, אלא אפילו ביום שכל העולם כולם
מתים אתם חיים. רש"ל מוחק את זה) מה היום כולכם קיימין,
אף לעוה"ב כולכם קיימין.

אף כהן עם הארץ, ספק אוכלה בטהרה, ספק אוכלה
בטומאה [וראה מהרש"א שהדמיון הוא שכמו האריות רובן דורסין, כך עמי
הארץ רובן אוכלין בטומאה],

ר' יוחנן אמר, אף גורם לו מיתה, שנאמר ויקרא כב ט ושמרו
משמרת [מלאכול מרומה בטומאת הגוף], ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי
יחללוהו,

דבי ר"א בן יעקב תנא, אף משיאו עון אשמה עונות הרבה
מטעין עליו, שנאמר שם פסוק מז וְהִשְׁיֵאוּ או' תָּם [את עצמם יטענו]
עו' אֲשָׁמָה בְּאֶכְלָם אֶת-קִדְשֵׁיהֶם ומתרגמין דמייכלהון בְּקוֹרְבָא ית
קודשיהון [שהוצילו לשם מרומה, וקדשו ונאסרו עליהם],

2. תניא רבי סימאי אומר, מניין לתחיית המתים מן
התורה, שנאמר שמות ו' וְגַם הִקְמַתִי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּם לְתֵת
לָהֶם אֶת-אֶרֶץ פְּנֵנָה, לָכֵם לֹא נאמר, אלא להם דמשמע
שהצטיט הקדוש ברוך הוא לצוותו אברהם יצחק ויעקב שיטן להם ארץ ישראל,
וכי להם ניתנה והלא לצניהם ניתנה, אלא מלמד שעמידין לחיות ועמיד הקדוש
ברוך הוא ליטן להם את ארץ ישראל, מכאן לתחיית המתים מן
התורה.

[צד"ק ג"ם גש"ם ק"ם סימן צדק קס ר"ת של חמשה כופרים
ששואלין בענין תחיית המתים, צדוקים, רומיים, קלפטרא, קעזאר, מינא, וחמשה
חכמים משיבים גשם גם גמליאל, יהושע, מאיר, גמליאל, אמי. מהרש"א].

שאלו מינין את רבן גמליאל, מניין שהקדוש ברוך הוא
מחיה מתים? אמר להם מן התורה, ומן הנביאים, ומן
הכתובים, ולא קיבלו ממנו,

3. מן התורה [יש ראה לתחיית המתים], דכתיב דברים לא ויאמר
ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך הנה אמה ממ [דהיינו פירושה
של] שוכב וקם [שמלת "וקם" הוא מיותר. ראה תורת חיים] והנה אמה קם
שמחיה לעמיד לנא, והאי וקם א"היך" קאי,

[ודחו המינין הראיה] אמרו לו, ודילמא וקם העם הזה וזנה
דלקמיה קאי, ולאו אלעיל, והיינו אחד (מג') [מתמשה] מקראות שאין להם
הכרע [יומא נב:],

4. מן הנביאים, דכתיב ישעיה כו יט וְחַיּוּ מִתֵּיךְ דמתים שנאריך ישראל
יחיו [אמר דרך תפלה ובקשה קרב יום יעמדו בתחיה אלו המומתים על קדוש
שכך. מוד] נְבִלְתִי יְקוּמוּן אפילו נפלים יחיו, דמסקת כחוצות [יצא דבר
מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומו, ר"ל נבלת עמי שנבלו עצמן עלי. מוד]
הַקִּיצוּ וְרִנְנוּ שְׂכְנֵי עֵפֶר [הקיצו משינת המיתה ושבתו לה'. מוד] כִּי טַל

אבני חן על מסכת סנהדרין

אלא ונכרתה בעולם הזה, הכרת לעולם הבא, הכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם,

והשם בין ר' ישמעאל ובין ר"ע, עו' נה בה מאי עבדי ביה [ליה]? מצעי ליה לכרתניא יכול אפילו עשה תשובה, ת"ל עו' נה בה, לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה שלא שז קודם מימיה הוי נכרת, אכל שז לא [שכל אדם שלא עשה תשובה עונותיו קשורין בנשמתו. תורת חיים],

שאלה קליאופטרא [Cleopatra] [היו הרבה בשם זה, והוא שם כללי שנקראו בה הרבה מלכו' ת] מלכתא, את ר"מ, אמרה ידענא דחיי שכבי שהממים מייס דכתיב תהלים ע"ב ויציצו מעיר שעמדין ישראל לנץ ולפרות מעיר ירושלים, וכדאמרין [כתובות קא]. הקצ"ה עושה להם ממילות לנדיקים והולכין ועולין לירושלים כעשב הארץ, אלא כשהן עומדין עומדין ערומין או בלבושיהן עומדין?

אמר לה ק"ו מחיטה ומה חיטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושיין, צדיקים שנקברים בלבושיהן על אחת כמה וכמה [לא באלו שנקברו, אלא כמו חטה שלובשת מלבוש הראוי לה. וראה יוסף דעת],

א"ל קיסר לרבן גמליאל, אמריתו דשכבי חיי, הא הוו עפרא, ועפרא מי קא חיי?

דף צ"א ע"א

אמרה ליה בריתיה דקיסר לרבן גמליאל, שבקיה ואנא מהדרנא ליה [ואני אשיב לאבי הקיסר], שני יוצרים יש בעירנו משל הוא, אלו היו שני יוצרים צעירנו, אחד יוצר כלים מן המים, ואחד יוצר מן המים, איזה מהן משובח? א"ל זה שיוצר מן המים [שיכול לעשות כלי מן המים],

אמרה לו אם כן הקדוש ברוך הוא, אם מן המים צר מן המים הוא מצייר, דמטפה סרופה שהיא כמים הוא מוליד, מן המים לא כל שכן שצידו!

דבי ר' ישמעאל תנא וזו היא משוזה שהשיצה לאציה, ק"ו מבלי זכויות, מה כלי זכויות שעמולן [בר"ם יש גירסא "שמעלין"] [הנפיקה שמנפחין ביצירתו] ברוח בשר ודם ששואב עושה אותו יש לו שפופרת ונפח למוכה, וכן נשמע מפי האומנין, נשברו [אם נשבר הזכויות] יש להן תקנה להמין ולחזור ולעשות מהן כלי, והא דאמרין בחגיגה (טו, א) וחסין לאצדס ככלי זכויות, לא שאין להם תקנה, אלא שנפסקין לשעתן ואין מתקיימין,

8. שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניה, מניין [שני דברים אלו] שהקב"ה מחיה מתים, ויודע מה שעתיד להיות? אמר להו תרוייהו מן המקרא הזה, שנאמר דברים ל"א ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם הרי תחית הממים, העם הזה וזנה הרי מה שעמית להיות,

[השיבו לו המניין] ודילמא וקם העם הזה וזנה? אמר להו [ר' יהושע בן חנניה] נקוטו מיהא פלגא בידייכו [החזיקו, פ' תפשו מוכאן על כל פנים חצי השאלה בידכם] דמהאי קלא נפקא דיודע מה שעתיד להיות,

איתמר נמי [שלמדין שני הדברים], א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים, ויודע מה שעתיד להיות? שנאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם וגו',

תניא, א"ר אליעזר בר' יוסי, בדבר זה זייפתי [הוכחתי שהם כזב] ספרי מונים [ספרי התורה שלהם, ששינו הפסוקים שיש ללמוד מהם שיש תחיית המתים. ראה מהרש"א], שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה,

אמרתי להו, זייפתם תורתכם [שניתם הפסוקים], ולא העליתם בידכם כלום מזה אלא אומרים ואין ממש בדבריכם, שאתם אומרים אין תחיית המתים מן התורה,

9. הרי הוא אומר עצודת כוכבים [כמיץ] בבמדבר טו לא "הפרת | הפרת הנפש ההוא עו' נה בה" הכרת תכרת בעולם הזה, עונה בה לאימת? לאו לעולם הבא אלמא יש תחיית הממים [ולזה דקדק הכתוב לומר בלשון נקבה עונה בה ולא עונו בו שעל דין הנשמה לעתיד אמר כן. מהרש"א, # ולכאורה משמע שפסוק זה לא שינו המניין לכתוב רק "הכרת" בלא עונה בה, ותפס אותם ר"א בר' יוסי בזה],

א"ל רב פפא לאביי, ולימא להו תרוייהו [עולם הזה ועולם הבא] מהכרת עולם הזה תכרת לעולם הבא [ולמה צריך הלימוד מעונה בה?]

אינהו הוו אמרי ליה [המניין היו דוחין את דבריו], דברה תורה כלשון בני אדם ולהכי אמר להו הכי, כי היכי דלא להו להו פתחון פה,

כתנאי, הכרת תכרת עצודת זרה כמיץ, הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא, דברי ר"ע, אמר לו ר' ישמעאל והלא כבר נאמר עצודת כוכבים, בבמדבר ט"ו את ה' הוא מגדף ונכרתה דס"ל מגדף היינו עוזה עצודת כוכבים, וכי שלשה עולמים יש [ראה תורת חיים] ור"ע סבירא ליה דמגדף היינו מצד השם?

אבני חן על מסכת סנהדרין

א"ל חייביא קרית לי # [הלא גם הוא קרא לו כן?] נא [לקנתו] [לקנתו. רע"י], אי קאימנא [פ' אם אני קם בתחיית המתים] בעימנא כן, ופשימנא [ואיישר] לעקמותך [גב העקום] מינך,

א"ל אם אתה עושה כן, רופא אומן תקרא, ושכר הרבה תטול [אף שעל פי הלכה אין לרופא ליטול שכר כדאמרין ביו"ד סי' שלו ב הרופא אסור ליטול שכר החכמה והלימוד, אבל שכר הטורח והבטלה מותר? הוא אינו מאמין בזה, או שיטול שכר בטילה. ילקוט המאירי],

[בדורות הקודמין היה חכמה ר"ת ח'לו מ'לפניו כ"ל הארץ, אבל בזמנינו היא ר"ת כ" מ'לאה הארץ ח'מס. ר' ראובן מרגליות],

[הגמ' מביאה כאן ג' אומות שבאו במענה על ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון בני אפריקא טענו ארץ כנען שלנו היא, בני מצרים טענו תנו לנו כסף וזהב שנמלחם, ובני ישמעאל טענו ארץ כנען שלנו ושלכם],

ת"ר, בעשרים וארבעה בניסן איתגמילו ד'ימו'סנאי עורקין צעלי חמס [הפקידים הממונים על גביית מסי הקרקעות. שט] מ'יהודה ומירושלים [אפשר שנקט יהודה וירושלים, כי שם היה עיקר הישוב באותה תקופה. כסא רחמים. יוסף דעת] שהיו רוצין ליטול חלק ציהודה וצירושלים, וצמגלת מענית חשיב להו כל אותן ימים שנעשה צון נסים לישראל וקצעו יוס טוב, ולהכי קאמר הכא צעשרים וארבעה צניסן, לומר דיוס טוב הוא, ואסור צהספד משום נס זה,

כשבאו בני אפריקא, לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו ארץ כנען שלנו היא, דכתיב במדבר לו ארץ כנען לגבולותיה דלחך ארעא קרי ארץ כנען, ואסא ירשם שלא דקין, דשלנו הוא וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה דכנען אצטו הוה,

אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים, תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן [עם בני אפריקא] לפני אלכסנדרוס מוקדון, אם ינצחוני אמרו [תאמרו] הדיוט שבנו נצחתם [הגם שהיה אדם גדול אומר על עצמו "הדיוט" שאולי לא סמכו אותו מפני שהיה בעל מום. ראה שט], ואם אני אנצח אותם אמרו [תאמרו] להם תורת משה נצחתקם [נצח אתכם], [ונמצא קרוב לשכר ורחוק להפסד],

[ונטל רשות כדי שירגיש בעצמו שהולך בשליחות החכמים, וזה יתן לו גבורת הלב ודבריו יעשו רושם, שכלא זה יש שאדם מדבר האמת ודברים טובים ואין דבריו נשמעים, שלא נאמרו במקום ובאופן הראוי, ותראה דרשנים מפורסמים שדורשים ובני אדם נתפלים מדבריהם, ואם היו אומרים אותו דבר לפני כמה אנשים בפינת הכית לא היו עושים רושם כלל],

נתנו לו רשות, והלך ודן עמהם,

אמר להם [לכני אפריקא] מהיכן אתם מביאים ראיה, אמרו לו מן התורה, אמר להן, אף אני לא אביא לכם ראיה

בשר ודם שברוחו של הקב"ה [נצור], על אחת כמה וכמה,

א"ל ההוא מינא לר' אמי אמריתו דשכבי חיי, והא הוו עפרא, ועפרא מי קא חיי?

א"ל אמשול לך משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין גדולים, במקום שאין מים ועפר, הלכו ובנו אותו [מטיפה קטנה, אי נמי במעשה בראשית שהמציא יש מאין. יד רמח], לימים נפל, אמר להם חזרו ובנו אותו במקום שיש עפר ומים, אמרו לו אין אנו יכולין [ומענה זו היא absurd],

כעס עליהם ואמר להן, במקום שאין מים ועפר בניתם, עכשיו שיש מים ועפר על אחת כמה וכמה והכי נמי הקדוש צריך הוא יוצר את האדם מטפה קטנה, שאין צה ממש, וכל שכן שיכול לצרואו מן העפר, אי נמי, כל העולם כולו יצר ממהו,

ואם אי אתה מאמין שהקב"ה יוצר מן העפר צא לבקעה וראה, עכבר שקורין אסקרו"ל (סנאי squirrel ואין פירוש זה מתאים כאן בפירוש הגמ'. וראה א"ס), ויש צמין שאין נצראין ע"י מולדה שהיו ממחיל לצר ולצאת מן העפר חציו בשר וחציו אדמה, למחר השריין [פ' נגמר ונעשה כלו בשר]. ולמחר מהלך כשהוא נצרא [לגמרי], כדאמרין צמיעת חולין צהעור והרועצ (קכו, א),

שמה תאמר לזמן מרובה שאותו שרץ אינו נצרא לאלתר, אלא לזמן מרובה צצוע או צצועים, והא סצור שאין הקב"ה ממיה ממס לפי שעה [פ' מיד], [פ' אביא לך ראה אחרת] עלה להר וראה, שהיום אין בו אלא חלזון אחד [אין שם חלזון אפילו אחד. גירסת הערוך. עין יוסף] מולעת ציונא מן הים אחד לצעעים שנה, וצוצעין צדמו חכלת, ולכחמלה אינו נצראה בכל הסר אלא חלזון אחד [הרבה כתב על פירוש רש"י ואינו נראין בעינינו, ויש מפרשים פלמנדרא], למחר ירדו גשמים שהגשמים יורדין ונתמלאו כולו חלזונות ! ונראה למורי צצני חלזון (ראשון) משריץ כולו, אלמא יש צידו לחיות לפי שעה,

א"ל ההוא מינא לגביהא בן פסיסא כך שמו והיטה לו עקמומיות בגבו כדמוכת לקמן ווי לכו חייביא אוי לנס לרשעים דאמריתון מיתי חיין [שהמתים עומדים לתחיית], [הלא רואין] דחיין מיתי אותן שהן חייין רואין אנו שממין, והיאך יעלה על דעתו דמיתי חיין שהמתים חוזקין ומיין?

א"ל ווי לכו חייביא, דאמריתון מיתי לא חיין [שאין תחיית המתים], דלא הוו אותן שלא היו מעולם חיי נוצרין ונולדין ומיין, דהוי חיי אותן שהיו כבר לא כ"ש שחזקין ומיין,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אלא מן התורה, שנאמר בראשית ט ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, עבד שקנה נכסים, עבד למי ונכסים למי, ולא עוד אלא שהרי כמה שנים, שלא עבדתונו [ואתם בני אפריקא חייבים לנו בני ישראל לשלם מעות עבד שנים אלו שלא עבדתם],

אמר להם אלכסנדרוס מלכא [לבני אפריקא], החזירו לו תשובה, אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים, נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה # [אולי שאלו את זקניהם, אבל באמת גם חיפשו עצה איך לברוח], מיד ברחו [מא"י], והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות,

ואותה שנה שביעית היתה [ונחנו ישראל מזה. שט],

שוב פעם אחת, באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו הרי הוא אומר שמות יב' וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום, תנו לנו כסף וזהב שנמלחם ממנו,

אמר גביהא בן פסיסא לחכמים, תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס, אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שכנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם, אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם, נתנו לו רשות והלך ודן עמהן,

אמר להן מהיכן אתם מביאים ראיה, אמרו לו מן התורה, אמר להן אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה, שנאמר שמות יב' ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעברתם במצרים, שלשים שנה וארבע מאות שנה,

אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה, אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים, נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה, מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו, ואותה שנה שביעית היתה,

ושוב פעם אחת, באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם, דכתיב ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב בראשית כה אלה תולדות יצחק בן אברהם,

אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים, תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון, אם ינצחוני אמרו הדיוט שכנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם, אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם, נתנו לו רשות,

הלך ודן עמהן, אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה, אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא ראיה אלא מן התורה, שנאמר בראשית כה ה' ויתן אברהם את כל-אשר-לו ל-יצחק,

פסוק ו' וְלִבְנֵי הַפִּילֹגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מִתְּנַת וְיִשְׁלַח מֵעַל יִצְחָק בְּנֵי יָצֵעוּ דְּבֵי חַי קְדָמָה אֶל-אֶרֶץ קְדָם, אב שנתן אגמין כמזיס לבניו בחייו [נפקא ליה מדכתיב וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי לשון שלחה מביתו, והאי דקא יליף לה מנתן אברהם מתנות, משום דהיינו גמין דיהיב להו ולא גמין ממש קאמרינן אלא שנתן להן חלקן, שלא ירשו עוד עם יצחק בנו בשאר ממונו. רמח], ושיגר זה מעל זה שלא יטול אחד נחלק מזיו, כמו שפעה אברהם לישמעאל, שלא לטול כמה שנתן ליצחק כלום יש לזה על זה כלום,

מאי מתנות? אמר ר' ירמיה בר אבא, מלמד שמסר להם שם טומאה כסוף ומעשה שדים,

[מנהג ירושלים בקבורת המת לעשות הקפות סביב הקבר אחר הקבורה ולומר הפסוק ובני הפילגשים וגו' ולהשליך חתיכות כסף לצדדים, להברחת החיצונים],

אמר ליה [שאל לו] אנמונינום לרבי, גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין, כיצד גוף אומר, נשמה חטאת [כמו חטאת] שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר,

ונשמה אומרת גוף חטא, שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור,

אמר ליה [רבי] אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו

דף צ"א ע"ב

בפורות תלמי [תאנים, figs] הנכסות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חוגר ואחד סומא, אמר לו חוגר [שאינו יכול ללך כלל, דאילו מי שיש לו חסרון בגליו נקרא פסח] לסומא, בכורות נאות אני רואה בפרדס, בא והרכיבני ונביאם לאכלם,

רכב חוגר על גבי סומא, והביאום ואכלום, לימים [אחר כמה ימים] בא בעל פרדס, אמר להן בכורות נאות היכן הן, אמר לו חוגר, כלום יש לי רגלים להלך בהן, אמר לו סומא כלום יש לי עינים לראות,

מה עשה הרכיב חוגר על גבי סומא, ודן אותם [בעל הפרדס, פי' הביאם לדין] כאחד,

אבני חן על מסכת סנהדרין

וגידין ועצמות?

א"ל משעת יצירה, א"ל אפשר חתיכה של בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח, ואינה מסרחת והכי נמי אילו לא הייתה נשמה נתונה עד שעת יצירה, היאך מתקיים הטיפה שלא תסריח צמיעה, וכיון שטיפה מסרחת שוב אינה מולדת, אלא משעת פקידה,

אמר רבי, דבר זה למדני אנטונינוס מדבריו למדתי, ומקרא מסייעו, שנאמר איוב י יב ופקודתך שמרה רוחי משעת פקידה נשמר רוחי,

ואמר לו אנטונינוס לרבי, מאימתי יצה"ר שולט באדם, משעת יצירה כשיוצא ממעי אמו או משעת יציאה? א"ל רבי משעת יצירה,

א"ל אנטונינוס א"כ בועט במעי אמו ויוצא # [כי ודאי היצה"ר אינו סובל שום הגבלה], אלא משעת יציאה יציאתה,

אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס, ומקרא מסייעו שנאמר בראשית ד לפתח [הרחם] חטאת רובין,

ר"ל רמי כתיב ירמיה לא ז תנני מביא או תם מארץ צפון וקבצתיים מןקבצתיארץ גם [בניהם] עור ופסח שמין עם מומן הרה וילדת יחדיו קהל גדול ושובו הנה, וכתיב ישעיה לה ו אז ידלג כפאיל פסח דמשמע שמתפרצין, ותרין לשו'ן אלים [מכאן הלשון בדוי חסר "ואז אלא בשיר ירון"], פירבנקעו במדבר מים ונחלים בערבה,

הא כיצד? עומדין במומן ומתרפאין ואמר כך מתרפאין,

עולא רמי, כתיב ישעיה כה בלע המות לנצח דלעמיד לנא מאמר שמין שוב אינן ממין ומחה ה' דמעה מעל כל פנים, וכתיב ישעיה כה כי הנער בן מאה שנה ימות, לא יהיה משם עוד עול ימים?

לא קשיא כאן בישראל, כאן בעובדי כוכבים,

ועובדי כוכבים מאי בעו התם? הנך דכתיב בהו ישעיה סא ה ועמורו זרים ורעו צאנכם, ובני נכר אפריכם [בן יקראו החורשים בשדה. איכר. מצ, מנהיגי המחריתה. רש"י שם] וברמיכם [עובדי כוכבים],

רב חסדא רמי, כתיב ישעיה כד כג וְהָפַרָה [ענין בושה, ור"ל תבהה מאורה, כי המתבייש יכהה מאור פניו. מצ] וְהָלַכְנָה, ובו ישה החמה פי

אף הקב"ה מביא נשמה וזורקה בגוף, ודן אותם כאחד, שנאמר תהלים נ יקרא אל השמים מעל ואל הארץ, לדין עמו,

יקרא אל השמים מעל זו נשמה כלומר יקרא הקדוש ברוך הוא לנשמה, הנאה לו לתוך גופו של אדם מאל השמים מעל, ואל הארץ לדין עמו זה הגוף ויקרא אף אל הגוף שגא מן הארץ:

[ובזה יש לפרש כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה היינו הנשמה שנמשלה לעינים, ואת רגלי מדחי זה הגוף שנמשלה לרגלים. ע"פ תורת חיים ובוזה יש לפרש משפטי ה' אמת צדקו יחדיו היינו כשמרכיבין הנשמה עם הגוף. שם],

א"ל [שאל לו] אנטונינוס לרבי, מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב [שלפי הכתוב היה השמש יכול לילך במהירות יותר עד שיסובב ביום את כל העולם, ולערב לעמוד מחוץ לעולם במקום אחר, ובבוקר לחזור ולזרוח] תסובב את כל העולם עד שתחזור למקום זריחתה למזרח ותשקע, דאי הוה הכי לא הוה אמינא לך מפני מה שוקעת צמרת דנוהג העולם כך הוה, ממקום שיצא שם נכנס,

א"ל אי הוה איפכא, נמי הכי הוה אמרת לי [למה לא יכנס במזרח ויצא במערב]? א"ל הכי קאמינא לך, מפני מה שוקעת במערב?

א"ל כדי ליתן שלום לקונה להקדוש ברוך הוא, שהשכינה צמערב, וכיון שמגיעת עד מערב הולכת ומשתחוה לפני הקדוש ברוך הוא שצראה, ולכן שוקעת ונכנסת כפופה לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר נחמיה ט וצבא השמים לך משתחוים,

א"ל ותיתי עד פלגא דרקיע דאס לך מתכוונת למה הולכת צמור המערב, תצא עד אמצעו של רקיע ותתן שלמא ותיעול ותשקע לשם ומשם תשתחוה כלפי מערב, שכן דרך בן אדם שמתחווה ברחוק לפני המלך ואינו מתקרב כל כך?

משום פועלים דאילו כן, היה מחשיך פתאום, ששחמה צאמצע הרקיע מאירה ביותר, וסבורים שעדיין יש שהות ביום, והיו פועלין שוהין צמלאכתן עד שחשיכה ומשום עובדי דרכים נמי לא היו יודעין מתי יתשוק, לנפש להם בית לניה, ולכן שוקעת צמערב, ששחוללת ומשתפלת והולכת וכלה אורה, יודעין שמגיע שעת חשיכה,

וא"ל [שאל לו] אנטונינוס לרבי, נשמה מאימתי ניתנה באדם, משעת פקידה משעה שהמלאך פוקד הטיפה ומציאה לפני המקום [ושואלת טיפה זו] מה תהא עליה [גדה טו:]: כדאמרין צפרק כל היד צמסכת נדה, מיד מורקה צו נשמה ומיות, או משעת יצירה שנקרס סולו צנצר

אבני חן על מסכת סנהדרין

התורה,

וא"ר יהושע בן לוי כל האומר שירה בעוה"ז זוכה ואומרה לעולם הבא, שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה,

14. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר ישעיה נב ח היינו קול אחד וגו' רינגו [לשון עבר] לא נאמר אלא ירנגו, מכאן לתחיית המתים מן התורה,

וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, עתידין כל הנביאים כולן אומרים שירה בקול אחד, שנאמר קו' ל צו' פִּיךָ נִשְׁאוּ קו' ל יִחַדוּ יִרְנְנוּ,

אמר רב יהודה אמר רב, כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גזול מנחלת אבותיו, שנאמר דברים לג תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב, מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית,

אמר רב חנא בר ביזנא, אמר רבי שמעון חסידא [השם בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא יש 16 פעמים בש"ס, מהם 10 פעמים רב חנא בר ביזנא, 2 פעמים רב אחא בר ביזנא, 21 פעמים רב הונא בר ביזנא, ופעם אחת רב חנה [בה"א] בר ביזנא, ופעם אחת ר' חנין בר ביזנא], כל המונע הלכה מפי תלמיד, אפילו עוברין שבמעיי אמו מקללין אותו, שנאמר משלי יא כו מִנֵּעַ פֶּה

דף צ"ב ע"א

יְקַבְּהוּ לֹאֹם וּבִרְכָּה לְרֹאשׁ מוֹשְׁבֵיר,

ואין לאום אלא עוברין, שנאמר בראשית כה ולאום מלאום יאמזן [ואע"ג דכתיב חתם ושני לאומים ממעך יפרדו ומשמע כאשר יפרדו ממעך אז נקראו לאום, אבל העובר אינו קרוי לאום? הגמ' דרש ושני לאומים היינו אותם העוברין שנקראו לאומים ממעך כאשר יצאו יפרדו ויהיה זה נגד זה. אמרי צבי],

ואין קבה אלא קללה, שנאמר במדבר כג מה אקב לא קבה אל,

ואין בר אלא תורה, שנאמר תהלים ב יב נִשְׁקֹךְ בֵּר # [פשוטו של מקרא, וזרו עצמכם בבר לב, אבל לפי הדרש פירושה החזיקו בתורה וכן תרגומו קבילו אולפנא] פֶּן יֵאָנְף,

עולא בר ישמעאל אומר, מנקבין אותו ככברה, כתיב הכא משלי יא יקבֹהוּ מנקבים אותו, לשון (מלכים ב 3) ויקוצ חור גדלמו לאום,

מִלֶּךְ ה' צָבָאוֹת, וּכְתִיב יִשְׁעִיה ל כו וְהָיָה אוֹר הַלְבָנָה פָּאוֹר הַחֲמָה, וְאוֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׂבָעִיתִים פָּאוֹר שְׂבָעַת הַיָּמִים?

לא קשיא כאן לימות המשיח כשיכלה השיעבוד [ואין זה עדיין עולם הבא] והיתה אור הלבנה כאור החמה, כאן לעוה"ב ולעמיד לצא ומפרה הלבנה וצושה החמה, מרוב נגהם של נדיקים [אור השכינה],

ולשמואל דאמר בדוכתא אחריתי אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד (גליות) [מלכיות] בלבד, אידי ואידי לעולם הבא לא קשיא כאן במחנה צדיקים [צריך לאור החמה והלבנה] כאן במחנה רשעים לא גרסינן כאן במחנה שכינה ומפרה מזוי השכינה,

רבא רמי, כתיב דברים לב אני אמות ואחיה דמשמע כשם שאני אמות את האדם כך אני ממיתו, כשמת בעל מוס עומד ומי בעל מוס וכתיב דברים לב מחצתי ואני ארפא כששהוא מחיה מרפא את המתן ועומד שלם אמר הקב"ה, מה שאני ממית אני מחיה, והדר מה שמחצתי ואני ארפא שלאחר כן מתרפא, וכדלעיל עומדין בזמן ומתרפאין,

ת"ר, אני אמות ואחיה יכול שתהא מיתה באחד וחיים באחד והכי קאמר אני ממית אדם זה, ומחיה אדם אחר בדרך שהעולם נודח. שזה מת וזה נולד,

10. ת"ל מחצתי ואני ארפא, מה מחיצה ורפואה באחד ואין רפואה אלא במקום מתן אף מיתה וחיים באחד, מיכן תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן התורה,

11. תניא אמר רבי מאיר, מניין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר שמות פו אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה', שר לא נאמר אלא ישיר משמע לעמיד, מכאן לתחיית המתים מן התורה,

12. כיוצא בדבר אתה אומר יהושע ח אז יבנה יהושע מזבח לה', בנה לא נאמר, אלא יבנה, מכאן לתחיית המתים מן התורה, אלא מעתה מלכים א יא ו יַעֲשֶׂה שֵׁל מֶה הָרַע בְּעֵינֵי ה' וְלֹא מִלֹּא אַחֲרֵי ה' בְּדֹר אֲבוֹתָיו וְאֵז יִבְנֶה שֵׁל מֶה בָּמָה לְכַמוֹ שֵׁשׁ שָׁקֶץ מוֹ אֵב, הכי נמי דיבנה, אלא מעלה עליו הכתוב כאילו בנה,

13. א"ר יהושע בן לוי מניין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר תהלים פד אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה, היללוך לא נאמר אלא יהללוך, מכאן לתחיית המתים מן

אבני חן על מסכת סנהדרין

וכתיב התם מלכים ב יב ויקב חור בדלתו, ואמר אביו כי אוכלא דקצרי כלי של כונסין שהוא מנוקב, ומזלין צו מים על הצגדים,

ואם למדו מה שברו? אמר רבא אמר רב שישת, זוכה לברכות כיוסף, שנאמר [סיפא דקרא דמונע בר יקבה לאום] משלי יא וברכה לראש משביר [משביר מלשון מפרנס, שמלמד תורה לאחרים, וכיון שאמרו בלשון משביר דורש], ואין משביר אלא יוסף שנאמר בראשית מב ויוסף הוא [השליט על הארץ הוא] המשביר לכל עם הארץ,

אמר רב שישת, כל המלמד תורה בעוה"ז, זוכה ומלמדה לעולם הבא, שנאמר משלי יא כה ויברכה גם הוא [יורה] [יו' רא. ב"ה בפסוק] מי שמרבה את תלמידיו בדבר הלכה, גם הוא יורה לעולם הבא, לישנא אחרינא ומרובה לשון מורה [דהיינו מלמד],

15. אמר רבא, מניין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר דברים לג יחי ראובן [שלא ימות קודם זמנו. רגל ישראל] ואל ימות יחי ראובן בעולם הזה, ואל ימות לעולם הבא,

16. רבינא אמר מהכא, דניאל יב ב ורבים מישני אדמת עפר יקיצו, אלה לחיי עו'לם, ואלה [שלא יקיצו. ר' סעדיה גאון] לחי'ת לדראו'ן [ענין בויון. מצ] עו'לם,

17. רב אשי אמר, מהכא [כולהו קראי קרי תורה. רמב" פ' אף שהפסוק הוא מביא] דניאל יב יג ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגדלך [לעת הקצוב לך וכו'] וכן מתים שחיין לימות המשיח אין כולן עומדין כאחת אלא יש מוקדם ויש מאוחר כל אחר ואחר לפי מעלתו. רמב" ובמשמר הלוי מביא בשם המבי"ט בספר בית אלהים בשער היסודות פרק נה בשם קדמונים שסדר התחיה יהיה לפי סדר א"ב [!!!],

לקץ תימין רמז לו שימות ויעמוד לאחר מכן לקץ ימין, לקץ שעמיד הקדוש צריך הוא להחזיר ימיו לפניו, שהרי השיב אחור ימיו [יש מפרשים שהגו"ן נכתב במקום מ"ם כלומר לקץ הימים האלה אשר נאמרו לך, דכתיב אשרי המחכה ויגיע לימים. רמב"ה],

1. אמר רבי אלעזר, כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת, זוכה ומנהיגם לעוה"ב, שנאמר ישעיה מט י פרימרחם עולם הו' ינהיגם נהגם לעולם הבא ועל-מבועי מים ינהלם,

2. וא"ר אלעזר, גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות של שם, כך שמעתי לישנא אחרינא כל שמות, על שם דאמרינן בעלמא [מגיגה טז, א] צנאות אות הוא בצנא שלו, קרי להו אותיות לשון מופלא, שנאמר שמואל א ב כי אל דעות ה',

3. וא"ר אלעזר, גדול מקדש משכן הוא שניתן בין שתי אותיות, שנאמר שמות טו פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך,

מתקין לה רב אדא קרחינא, אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות, דכתיב תהלים צד אל נקמות ה' אל נקמות הופיע?

אמר ליה למילתיה הכי נמי דגדולה היא, ו בדעולא, דאמר עולא שתי הופעיות [בברכות לג. הגירסא שתי נקמות, ובאמת לשון הופעיות קשה, שאין בפסוק לשון זה אלא פעם אחת] הללו דכמיז אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, ואיכא מרי נקמות וחדא הופעה צמרייהו, ודמי כמאן דאיכא בכל נקמה ונקמה חדא הופעה למה,

אחת למדת טובה של ישראל שסילק שכינתו מאומות העולם וזא על ישראל, וקרי ליה נקמות משום דתגמול טוב הוא, שזכו לשכינה על שלמנו נעשה ונשמע, ונקמה היינו תגמול, ואחת למדת פורענות לנכרים שנפרע מהן ליום הדין, כדאמרינן בפרק קמא דמסכת עבודה זרה (ד, א) נוקם ה' ובעל חמה לנכרים, שהוא בעצמו וצנצנו נפרע מהן, והיינו הופעה,

4. ואמר ר' אלעזר, כל אדם שיש בו דעה, כאילו נבנה בית המקדש בימיו [שיכול לעסוק בתורת הקרבנות, ויחשב כאלו הקריבים. רגל ישראל], שזה ניתן בין שתי אותיות, וזה ניתן בין שתי אותיות,

5. ואמר ר' אלעזר, כל אדם שיש בו דעה, לסוף מתעשר [צ"ע הא כתיב כי לא לנבונים עושר? ראה אמרי צבי], שנאמר משלי כד ד וברעת מפני הדעת מלאו כל המדעים הון חדרים יפלאו, פל'הו'ן יקר ונעים,

6. ואמר ר' אלעזר, כל אדם שאין בו דעה [שאינו רוצה ליתן לב לידע ולהתבונן בדבר. רגל ישראל] אסור לרחם עליו, שנאמר ישעיה כז פי לא עם-פינו'ת הוא, על-יפן לא ירחמנו עשהו, ויצרו' לא יחננו,

7. וא"ר אלעזר, כל הנותן פיתו למי שאין בו דעה, יסורין באין עליו, שנאמר עובדיה א ז לחמך בשביל לחמך, שנתת למי שאין בן דעה ישימו מזו'ר תחתיה, אין תבונה בו', ואין מזור אלא יסורין שנאמר הושע ה יג וירא אפרים את-חליו', ויהודה את-מזורו' [לפי פשוטו היינו מכה, על שם שזורים עליה אבק מסממנים המרפאים. מצ],

8. ואמר ר' אלעזר, כל אדם שאין בו דעה, לסוף גולה שנאמר ישעיה ה לכן גלה עמי מבלי דעת,

9. ואמר ר"א, כל בית [פ' גוף ומשפחה. אמרי צבי] שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה [דלא נברא לילה אלא לגירסה כדאמרינן בפרק הדרי. רגל ישראל] אש אוכלתו, שנאמר איוב כ כו פלח'שך

אבני חן על מסכת סנהדרין

הבונה על כח גברא בלשון נקיה?], נערת מתהלכת ומתמעטת, כמו (בבא מציעא כט:): מלא כסות מעננה אחת לשלשים יום, (א"י נמי. ד"ס) כמו (שמות יד) וינער ה',

[ואסמכתא בעלמא היא דהא נביא לקב"ה הוא דקאמר. רמח].

[קשתו נערת כלומר "יסורין" באין על אבר שלו, שנאמר עריה תעור קשתך, כלומר בעבור שתעמוד עריה דהינו ערום ויכול להסתכל בערוה תעור קשתך, מלשון ערו עד היסוד בה. ר"י מלוניל]

[פרש"י מסכתא מחשב כו', מדנקט ערוה לשון יחיד, ולא קאמר המסתכל בעריות משמע ליה דבחד ערוה קמיירי והיא אשת איש המצויה ושכיחא, ודקאמר מחשב במקום מסתכל הא ודאי דמסתכל ממש נמי עבירה גדולה בידו, אלא דעונש הוה דקשתו נערת הוא בא על המחשב תמיד על אשת איש, ומקשה עצמו לדעת אותו הקישוי נענע ממנו. מהרש"א,

אפשר דאפילו בערוה של זכר קאמר וכדמצינו בהם וירא את ערות אביו, וכמ"ד רבעו. עיון יעקב,

מרש"י משמע שזה עונש למי שמסתכל, שאינו מוליד, אבל לפי הבן יהודיע אין זה רק הסבר וז"ל כיון שהוא מסתכל הרבה בעריות אז הוא תמיד בא לידי קשוי וכיון שמתמיד בו הקשוי מוכרח שיצא מפי אמתו טיפות של מים עכורים שהוא זרע מחוי, וזהו קשתו נערת שנענע ממנה טיפות זרע תמיד על מנן בר מינן [פי' רח"ל], או כיון שיהיה לו קשוי ע"י ההרהור אע"פ שאין יוצא ממנו זרע אותה שעה נעקר הזרע ממקומו וכשמשותף יצא בהשתנה ואינו מרגיש],

15. ואמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל הוי עניו ומחיה וקיים לשון אפל, עשה עמך אפל ושלם [וראה תמיד לב. הרוצה שיחיה ימית את עצמו],

אמר רבי זירא, אף אנן נמי תנינא, בית אפל אין פותחין לו צו חלונות לראות נגעו כנגד נראה לי צדית כמי, דמשמע נראה ממילא, ועוד דכתיב לי ולא לאורי, נמצא שאפלטו הללחו, דכל זמן שאין כהן רואהו, אין מטמא כנגעיס, ש"כ,

אמר ר' טבי אמר רבי יאשיה, מאי דכתיב משלי ל' טו' שאן ל' ועצר רחם, ארץ ל' אשבעה מים [ומדמה ג' דברים זה לוח] קצר לא שבע מממים [כמה שקוברין בה], ועצר רחם ציט הרחם שהוא קצור [שמאל] ועצר [מתאים לילקוט האנוני סימן תתקמב אין לשון עצירה, אלא לשון דוחק, שנאמר כי עצור עצר ה' בעד כל רחם. מצור דבש], לא ישבע מצעילות, וכן ארץ לא שבעה מים, וכי מה ענין שאול אצל רחם למה נקמכו הני אהדדי,

אלא לומר לך, מה רחם מכנים הזרע ומוציא הולד אף שאול מכנים ומוציא למחיית הממים,

והלא דברים קל וחומר, ומה רחם שמכניסין בו בחשאי [בצניעות], מוציאין ממנו בקולי קולות [בחבלי לידה], שאול שמכניסין בו בקולות צנכי גדול קוצרין את המם, אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות שנאמר ימקע צשופר גדול, מיכן תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן התורה,

טמון לצפוניו כל לילה צפון ומצא ממצפוני התורה, שאין דברי תורה נשמעין באותו בית, תאכלהו איש ל' אֶנְפָּח זה אשו של גיהנם, שאין לרץ נפוח [דהינו גלגל אש דבלא נפוחה נמי בוער מחמת שחור חלילה. רגל ישראל] יִרְע מי שרע צנינו שריר בִּאֲהָלוֹ שט שריר צהלו, אין שריר אלא ת"ה, שנאמר וירא ג' ובשרידים אשר ה' קורא,

10. ואמר ר' אלעזר, כל שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו, אינו רואה סימן ברכה לעולם, שנאמר איוב כ בא אין שריר לאכלו על־פֶּן ל' אֶיִחִיל טובו, אין שריר אלא תלמידי חכמים, שנאמר ובשרידים אשר ה' קורא,

11. ואמר רבי אלעזר, כל שאינו משייר פת [הרי"ף גורס כאן משייר "פאה"] על שלחנו, אינו רואה סימן ברכה לעולם דנריך לשיר, דכתיב אכול וסתר (מלכים ב' ד), שנאמר אין שריר לאכלו על כן לא יחיל טובו,

12. והאמר רבי אלעזר, כל המשייר פתיתים על שלחנו כאילו עובר ע"ז, שנאמר ישעיה סה יא העֲרִיכִים לְגֹד [שם כוכב. מצ] שִׁלְחָן שכן עושין, שמניחין שלחן ערוך צמאכל ומשמה לשם אומה עבודה זרה שקורין גז והממלאים למוני [שם כוכב. מצ] מְמָסָה וממלאים כוסות של מרקחים נכוסים לעבודה זרה ששמה מני [ואין הלכה זו מובא בפוסקים, דבומה"ז אין ע"ז שגד [ומני]. רגל ישראל]?

לא קשיא, הא דקאמר אסור דאיכא שלימה בהדיה שמציא שלימה לאחר שאלו [משמע שאם נשאר גם שלימה, אין איסור דבר], ונותן על השלחן עם הפתיתין ששיר, דמחוי דלשם עבודה זרה עבד הכי, הא דליכא שלימה בהדיה דמוזמנין לעני, הא גזא לצמייה לא גרסינן,

13. ואמר רבי אלעזר, כל המחליף בדבורו משנה בדבורו, שלא יהא זיכר, כאילו עובר ע"ז, כתיב הכא בראשית כו יא ויאמר יעקב אל־רבקה אמו הן עשו אחי איש שער ואגבי איש חלק: יב אולי ימשני אבי והייתי בעיניו פְּמִתְעֵתֶע והבאתי עלי קללה ול' א ברך, וכתוב התם ירמיה לו יטו הָבֵל הָמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתֵעִים,

14. ואמר רבי אלעזר, כל המסתכל בערוה [ראה אור צדיקים אור הישר הנהגת אדם בבקר אות יט שהעתיק המסתכל "בקשתו" קשתו וכו', והמהר"ל כאן כתב שיש לפרש ערוה על ערותו, והמעם שלא כתב "ערותו" שאין לייחד הערוה שהוא לשון גנאי לאדם, אבל בכל כתבי היד ובר"ף וברא"ש הגירסא כלפנינו בגמ'],

קשתו [דאמרין בחגיגה טו. כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ אינו מורעת] ננערת כח קושי אבר שלו ננער, שאינו מוליד שנאמר חבקוק ג ט עֲרִיָּה [ענין גלוי. מצ] עריה [ערוה. ררי"ף, אבל גוסס הדפוס עדיף] שאתה מסתכל זה ממש צערותה [של אשתו. מצור דבש] תַעֲוֹ ר' קְשִׁתָּךְ היא מעיר קשתך, דבר אחר, המסתכל [פי'] המשתעב צערות דלשם איש, קשתו צנור ידו # [אולי

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמת למה משל, ואם משל למה אמת? אלא באמת משל היה,

ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אומר, מתים שהחיה יחזקאל עלו [מבבל] לארץ ישראל, ונשאו נשים והולידו בנים ובנות, עמד ר"י בן בתירא על רגליו ואמר, אני מבני בניהם, והללו תפילין שהניח לי אבי אבא, מהם אותן תפילין היו שלהם,

ומאן נינהו, מתים שהחיה יחזקאל?

1. אמר רב, אלו בני אפרים שמנו לקץ של יצאת מצרים ומעו שלא היה להם למנות גזירת ועבדום וענו אותם אלא משולד יצחק, דהא כתיב (בראשית טו) כי גר יהיה זרעך זה יצחק, דכתיב (בראשית כא) כי ציחק יקרא לך זרע והם מנו משעת הדיבור לאברהם, ומילא בסדר עולם אברהם אבינו בשעה שנדבר עמו בין הצמרים, בין שצעים שנה היה, ומבין הצמרים עד שנולד יצחק היה שלשים שנה, דכתיב (בראשית כא) ואברהם בן מאה שנה צהולד לו את יצחק בנו, נמנאלת אומר משדבר עמו בין הצמרים, עד שיאלו ממנרים היו ארבע מאות, ואותן שלשים שמן הדבור עד לידת יצחק טעו בני אפרים, ומניין שבני אפרים הן שיאלו קודם זמנן ונהרגו, שנאמר ובני אפרים שותלת וגו' והרגום אנשי גת,

שנאמר דברי הימים א ז כ ובני אפרים, שותלת [היה בנו של אפרים, והשאר היו בני בניו # ולא הבנתי למה מונה רק את בנו שותלת, ומסתמא היו לו עוד בנים, שהרי היה לו נכד שותלת, ולא היה שמו בשם אביו] ובכרד בנו, ותחת בנו, ואלעדה בנו, ותחת בנו: כא ובכרד בנו, ושותלת בנו, ועזר [בנו] ואלעד [בנו], ונהרגום אנשי-גת הנו לדים בארץ כי ירדו לקחת את-מקנותיהם [ולא היו צקיאס צמונאי הדרכים וצמונאי הארץ, והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי היו צקיאס בארץ ההיא. רש"י על דצ"ה] וגו' ובתיב דברי הימים א ז כב ויתאפל אפרים אביהם [אין זה אפרים בן יעקב, אלא נקרא על שמו. מצור דבש עיי"ש, אבל מפרשי הנ"ך מפרשים שהוא היה אפרים בן יעקב] ימים רבים, ויבאו אחיו לנחמון,

2. ושמואל אומר ממים שהמיה יחזקאל, אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים, שנאמר יחזקאל לו יא ויאמר אלי בן-אדם העצמו ת האלה פל-בית ישראל המה עצמות הללו סימן לכל ישראל הן שעמידה להם תחיית המתים כמו לאלו חנה אמרים שהרי אלו אמרו יבשו עצמו תינו ואברהם תקותנו נגורנו [ענין כריתת] לגו [ואנו נברתנו לעצמינו ולא נחיה בחברת האנשים הרואים את הגאולה] ועכשו ידעו שאני ממיה את המתים, וסימן זה לכל ישראל, שגם הם עמידין להמיות, ולא מן הדין מיו [אלו שכפרו בתחיית המתים], דהא אמרן הכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעולם הבא, אלא משום סימן מיו,

3. ר' ירמיה בר אבא אומר, אלו בני אדם שאין בהן לחלוות של מצוה, שנאמר יחזקאל לו ד ויאמר אלי הנבא

תנא רבי אליהו [אין זה אליהו הנביא אלא תנא היה. רגל ישראל], צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותן להמיות לימות המשיח, לאחר שיחיו, שוב אינן חוזרין לעפרן בין (לימות המשיח בין לעולם הבא), [ימות המשיח ולעולם הבא. רש"י] אלא הכשר מתקיים עליהם עד שישוו ויחיו לעמיד לבא, שנאמר ישעיהו ד ג והיה | הנשאר בציון | והגו תר בירושלים קדו יאמר לו, כל הפתוב לחיים בירושלים, מה קדוש [הקב"ה] לעולם קיים, אף הם לעולם קיימין,

דף צ"ב ע"ב

ואם תאמר, אותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו, שנאמר ישעיהו ב ונשוב ה' לבדו ביום ההוא ויהיה עולם זה חרצ אלף שנים, אותן צדיקים מה הן עושין היכן הם, הוילי ואינן נקצרין בארץ?

הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים, ושטין על פני המים, שנאמר תהלים מו ג על-בן ל' א נירא בקמיר ארץ כשמחליף הקדוש ברוך הוא את הארץ לא נירא ובכמו מ הרים בלב ימים לפי שאנו בלב ימים,

ושמא תאמר יש להם צער? ת"ל ישעיה מ לא וקן י ה' יחליפו כח שהיה להם כח לשוט ולעופף בני צער יעלו אבר פגשרים, ירוצו ול' א יגעו, ילכו ול' א יעפו,

[ושמא אלו שיהיו ימותו אחר כך, הנילף בן] ונילף ממתים שהחיה יחזקאל שחזרו ומתו, כך נדיקים שעמיד להמיות יחזרו לעפרם כך שמעתי, יחזקאל הגלהו נצודנצר עם יכניה מלך יהודה, והיה יחזקאל מתנבא בצבל, וירמיה בארץ ישראל, באותן אמת עשרה שנה שמלך נדקיה?

סבר לה כמאן דאמר באמת צדור משל היה שהיה מרמז להם על הגלות, כאלם מת שחזר ומי, כך ישראל ישוב מן הגלות [הא דלא קאמר בקצרה "משל היה"? לאשמעינן דהלכה היא דכל באמת הלכה היא, בדאיתא בסוף פרק חורב. תורת חיים, # איזה הלכה?],

דתניא ר"א אומר, מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם, ואמרו שירה, ומתו,

מה שירה אמרו? ה' ממית בצדק, ומחיה ברחמים,

ר' יהושע אומר, שירה זו אמרו שמואל א ב ה' מומית ומחיה, מוריד שאול, ויעל,

ר' יהודה אומר, אמת משל היה, אמר לו רבי נחמיה, אם

אבני חן על מסכת סנהדרין

עֲלֵהֶם עֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאֶמְרָתָם אֵלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת הַיְּבֵשׁוֹת שְׁמֵנוּ דְּבִרְהִי,

4. ר' יצחק נפחא אמר, אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שהיו מניינין נלמים על קירות הסיכל, דכמיז ואבא וארסא מחוסה על הקיר סביב שקצים ורמשים [פירוש דמאיסי טפי [מכות כג:]] ולהבי לא נקט נמי בהמה דכתיב התם. מצור דבש], שנאמר יחזקאל ח' י ואבן א ואראא והנה כל־תבנית רמש ובהמה שקץ וכל־גלגלי בית ישראל מחקה על־הקיר סביב סביב וגו',

וכתיב התם יחזקאל לו א היתה עלי ידה ויו צאני ברוח ה' ויניחני בתו ה' הפקעה והיא מלאה עצמו ת: ב והעבירני עליהם סביב סביב כלומר על אותן אנשים שכתוב עליהם סביב, עבר עליהם יחזקאל להמיתם [והנה רבו ת מאד על־פני הפקעה והנה יבשו ת מאד],

5. רבי יוחנן אמר, אלו מתים שבבקעת דורא שהמית נבוכדנצר מלך בבל על שהיו יפים כלקמן,

וא"ר יוחנן, מנחה אשל, עד רבת בקעת דורא מקומות הן היו בצקעת דורא, שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל, היו בהן בחורים שהיו מנגין את החמה ביופין [אין זה גוזמא, דהכי נמי אשכחן בריש ברכות וכו'. תורת חיים עיי"ש], והיו כשריות [בבליות] רואות אותן, ושופעות זבות [ליחה, ולא דם] מממת מאיה, אמרו לבעליהן, ובעליהן למלך, צוה המלך והרגום, ועדיין היו שופעות זבות שהיתה נראית זיו מארס, צוה המלך ורמסום [להשחית את פניהם],

תנו רבנן, בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, אמר לו הקב"ה ליחזקאל, לך והחייה מתים בבקעת דורא,

כיון שהחייה אותן, באו עצמות ומפחו לו לאותו רשע [שחיק טמא] על פניו והלכו להם [העצמות], # [לא הבנתי אם החייה פירושה שנתחברו העצמות ונתלבש עליהם בשר עור וגידין, אך הלבן אל נבוכדנצר ?],

ואית דאמרי שמאזן עצמות היה לו כלים, וכשהגיעה שעה שחיו, טפחו לו על פיו כשהיה רוצה לשתות בזה,

אמר [נבוכדנצר], מה טיבן של אלו, אמרו לו (חבריהן) [חבירן. מצור דבש] של אלו על יחזקאל היו אומרים שהיה חזקין של חנניה מישאל ועזריה, ונבוכדנצר היה יודע שהיה הקדוש צריך הוא ממיה אותם, מחיה מתים בבקעת דורא,

פתח ואמר להקדוש צריך הוא, אחיה כמה רכרצין פסוק הוא דניאל ג לג אָתוּ הִי כָמָה רַבְרַבִּין [אותותיו מאד גדולים. מר, כמו "מה גדלו

אותותיו"], וְתִמְהוּ הִי כָמָה תִּקְיָפִין [וכמה חזקים תמהונות שלו], מְלָכוּתָהּ מְלָכוּת עֲלֵם, וְשְׁלֵמָנָה עִם־דָּר וְדָר [בזמן כל הדורות. מר] וגו',

א"ר יצחק, [מקלל את נבוכדנצר] יוצק זהב רותח משום דקא מיירי בשנשו נבוכדנצר [ששיבח להקב"ה] נקט נמי לישנא מעליא ולשון קללה # [פי' אומר הקללה בלישנא מעליא, ואולי צ"ל "בלשון"] לתוך פיו של אותו רשע [נבוכדנצר] [שחיק טמא. "שחקו מל" כשהוא שוחק אומר הדק היטב] עצמותיו, לשון קללה],

[תיאור זה מושפע כנראה מן המסופר על המצביא הרומי "קרסוס" שנפל בשבי אצל מלך פרס, והלה צוה להוציאו להורג ע"י יציקת זהב רותח בתוך גרונו, דרך מיתת המזכירה את מיתת השריפה על פי דין תורה, כשהיא נעשית כביכול בדרך "מפוארת" יותר. שט]

שאי־למלא [אם לא. תוס' מגילה כא.]. (לא) בא מלאך וסטרו הכהו מאחורי ידו על [פיו] [פניו. ד"ס, וניחא כי צד תרגומו סטר, כלומר על לחיו. מצור דבש], ביקש לגנות כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים שהיה מסדר שזמות נאות יותר מדוד, ואילו אמרן, הקדוש צריך הוא היה נוטה אחריהן, יותר מאחרי השירות שעשה דוד,

ת"ר, ששה נסים נעשו באותו היום שהליכן לכשן, ואלו הן:

צף הכבשן שהכשן היה משוקע בצרך, כעין כשן של סיד, וצף ועומד על גבי קרקע, כדי שיראוהו כל העולם,

ונפרץ הכבשן נפלו קצת כותליו, כדי שיכלו כולם לראות בתוכו,

והומק סודו הומק סוד נשפל גאותו, כמו סודו רע [קדושין פב, א] [כך שמעתי. מזור דבש], לישנא אחרינא הומק סודו כמו יסודו נשתלשל, וכן לימדני רבי יעקב בן יקר, אבל מורי גרס והומק סודו סיד הכשן נמסה מרוב חמימות [כך שמעתי. מזור דבש] והיתה מושכת למרחוק, ומהכל של אותו הסיד נשרפו אותן שהשליכו חנניה מישאל ועזריה לתוך כשן האש,

ונהפך צלם של זהב [שחמ"ו לא רצו להשתחוות לה] על פניו,

ונשרפו ארבע מלכיות מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנצר להשליך חנניה מישאל ועזריה לתוך האור,

והחייה יחזקאל את המתים, בבקעת דורא, וכולהו גמרא,

וארבע מלכיות קרא, דכתיב דניאל ג ב וַנְּבֹכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ אֲשֶׁר־לְמִכְנָשׁ. 1. לֹא־חֲשָׁדְרַפְנֵיָא [כולם שמות מיני שררה זו למעלה מזו, וידועים כמה בלשון כשדים. מצא], [רוכבי סוסים] [satraps], 2. סַגְנֵיָא [סגנים] [deputies], 3. וְפִתְחוּתָא [governors], 4. אֲרֻגְזֵיָא [שופטים] [judges], 5. גִּבְרֵיָא [פי' גוברים] [treasurers], 6. דִּתְבֵּרֵיָא

אבני חן על מסכת סנהדרין

ישראל נמשלו לממר כדאמרין (סוכה מה:): מה ממר זה אין לו אלא לב אחד וכו' של חנניה מישאל ועזריה [שנסנסו הם שלשה, שלשון סן הוא אחד, סנסן הם שתיים, הרי יחד שלשה. תורת חיים],

אמר רבי יוחנן מאי דכתיב זכריה א ה ראייתי | הלילה והנה איש רכב על-סוס אדם זוכיה כמי | והוא עמד בין ההרדים אשר במצלה ואחריו סוסים אדמים שרקם ולבנים [וגו']

מאי ראייתי הלילה, ביקש הקב"ה להפוך את כל העולם כולו ללילה מפני שהשתחוו לאלים,

והנה איש רוכב, אין איש אלא הקב"ה, שנאמר שמות טו ה' איש מלחמה ה' שמו,

על סוס אדום, ביקש הקב"ה להפוך את העולם כולו לדם,

כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה נתקררה דעתו, שנאמר זכריה א והוא עומד העמיד הקדוש ציון הוא עזמו זכות ההדסים שנמצאה בין ההרדים אשר במצולה,

ואין הדסים אלא צדיקים, שנאמר אסתר ב ויהי אומן את הדסה,

ואין מצולה אלא בבל, שנאמר ישעיה מר כו האמר לצולה לצל שושנת צמולה חרבי לשון מרבו המים (צראשית מ) ונהרתיך או ביש,

[ודורש סיפא דקרא ואחריו סוסים אדמים שרקם ולבנים] מיד [אלו שהיו] מלאים רוגז # [פ' שהגם דבקרא כתיב שהיו הסוסים אדומים, היו כאלו שהיו בהם יותר תגבורת האדומיות והכעס, והם לא נעשו לבנים לגמרי] נעשים שרוקים [צבע חלש יותר מאדום. ורש"י בזכריה כתב לא ידעמי מה צבע הוא], ואדומים [ואלו שהיו מתחלה סתם אדומים] נעשו לבנים ואחר כך נעשו לבנים, כשנסתכל בצדיקים גם כמכסו,

אמר רב פפא, שמע מינה מדקאמר שאדום הוי רמו לקללה סוסיא חיורא, מעלי לחלמא :

ורבנן מנניה מישאל ועזריה [וראה רמב"ה] להיבא (אזול) [אזלו] כשיאנו מן הכעס, דמו לא מדכר להו כמלוהו כמזי? אמר רב בעין [הרע] מתו שהיו [בני אדם] מסתכלים בהן, על שהיו ממתינ בהן,

ושמואל אמר ברוך טבעו [drowned in criticism] [הכוונה שהגויים היו מבזים את היהודים כל כך שלא היו יכולים לעמוד נגדם] צאמו חוק שרקקו צומות העולם בישראל, שאומרין אלוהי מה יש לכם והשתחויתם לאלים,

[counselors], 7. תפתיא [sheriffs], וכל שלמני מדינתא למתא להנפת צלמא די הקים נבוכדנצר מלכא וגו',

וכתיב [שבאו אנשים בבליים וחלשנו על היהודים, ואמרו] דניאל ג יב איתי [יש] גוברין יהודאין [וגו'], וכתיב ולנסוף לאחר שצאו מן הכעס כמי דניאל ג כו ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופתותא והנך דלא כמיני נשקפו והדברי מלכא [יועציו שהן נהוגין עמו. אבן עזרא] חזון לגבריא אלה די לא-שלט נקרא בגשמהו ו' וישער ראשהו ו' לא התחרה ופרגליהו ו' לא שנו ו' וריח נר לא עדת בהו ו' וגו',

תני רבי אליעזר בן יעקב, אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו [אבל להתנהג ברבנות לבחילה לא. רמב"ה] שהרי חנניה מישאל ועזריה היו לבושין בגדי מלכות כשהושלכו לכעס, אל ישנה שלא יראה מבוהל ומפומד, ומתציישין שוגאיו מפניו,

שנאמר דניאל ג כא בארין [אז] גבריא אלה [האנשים האלה] בפתו [קשרו אותם] בסרגליהו ו' [הוא שם מלבוש, כשהיו לבושין בלבושה] פמליהו ו' [הם המכנסים. מצ] וברגליהו ו' [מין לבוש עשוי להתעטף בו. מצ] עניי מלבושין, ולבושיהו ו' ורמיו לגו א-אתון נקרא יקדתא וגו',

אמר רבי יוחנן

דף צ"ג ע"א

גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת דכרישא חשיב לחלמא צדיקי, ומלאך לנסוף [פ' שחושב המלאך בסוף, הרי שהצדיקים גדולים יותר ממלאכים], דכתיב ורויה די רביעאה דמי לצר אלהין שנאמר דניאל ג כה ענה ואמר הא-אנה חיה [הנני רואה] גבריין ארבעה שרין [מותרין. אבן עזרא] מהלכין בגו א-נורא, וחבל [והשחתה. אבן עזרא] לא-אייתי בהו ו', ורויה די רביעאה [ותוארו של הרביעי] דמה לבראליהן,

אמר ר' תנחום בר חנילאי, בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש, באו כל אומות העולם וטפחו לשונאיהן של ישראל על פניהם שהשתחוו לאלים, אמרו להם יש לכם אלוהי כזה, ואתם משתחווים לצלם, מיד פתחו ואמרו דניאל ט ז לך אדני הצדקה ולנו בישת הפנים פיו ים הנה,

אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, מאי דכתיב שיר השירים ז ט אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו [בענפי האילן] ויהיירא שדיך פאשכלו ת תגפן וריח אפה פתפוחים, אמרתי אעלה בתמר, אלו ישראל אני אמרתי שכל הממר שלי הוא שהיו צהס צדיקים הרבה, ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחד ולא עלתה בידי וכו',

אבני חן על מסכת סנהדרין

ונבוכדנצר אמר, יזיל דניאל מהבא, דלא לימרו קלייה
לאלהיה בנורא [שנ"ג היה משתחוה לו לדניאל, ואם ישרף בבבשן יאמרו
שאלהיו נשרף],

ומניין דסגיד ליה? דכתיב הניאל ב באדין [אז] מלכא
נבוכדנצר נפל על אנפיה, ולדניאל סגיד וגו':

ירמיהו כט כא בְּהֶאֱמַר ה' צְבָאוֹת אֵל יִשְׂרָאֵל אֶל־אַחָב
בְּנֶקְוָה לֵיָּהּ, וְאֶל־צִדְקִיָּהוּ בֶן־מְעִשִׂיָּה, הַנְּבָאִים לָכֶם בְּשִׁמִּי
שֶׁקֶר הִנְיִי! וְהֵן אַתֶּם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִכְּם לְעֵינֵיכֶם וְגו',

וכתיב ירמיה כט כב וְלָקַח מֵהֶם קָלָלָה לְכָל גְּלוֹת יְהוּדָה, אֲשֶׁר
בָּבֶל לֵאמֹר יִשְׁמְךָ ה' בְּצִדְקָתוֹ וּבְאַחָב אֲשֶׁר־קָלָם [ענין חרוך
ושריפה, כמו קלוי באש. מצא] מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּאֵשׁ, אֲשֶׁר שָׂרַפָם לֹא
נֹאמַר אֵלָּא אֲשֶׁר קָלָם,

אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי, מלמד שעשאו
בקליות שגלים מהסודות שגס [דהיינו שנחרך גופן ומתו אבל לא נשרף גופן
לאפר, דאחניא להו מאי דהוה יהושע בהדיהו, דלא אתיהיב רשותא לגורא כולי
האי. תורת חיים],

ירמיה כט כג יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבִלָה בְּיִשְׂרָאֵל, וַיִּנָּאֲפוּ אֶת־נְשֵׁי
רַעֲיָתָם וַיִּדְּבְרוּ דְבַר בְּשִׁמִּי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לוֹ אֲצִיחָם וְאֶנְכִּי הִיוֹ יָדַע וְעַד נֶאֱמַר־ה',
מאי עבוד?

אזול לגבי ברית דנבוכדנצר, אחאב אמר לה, כה אמר ה'
(השמיעי) [השמעי. מצור דבש] השתמשי [פ' הבעלי] אל צדקיה,
וצדקיה אמר כה אמר ה' השמיעי אל אחאב,

אזלה ואמרה ליה לאבוה, אמר לה אלהיהם של אלו שוגא
זימה הוא, כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי, כי אתו לגבה
שדרתנהו לגבי אבוה,

אמר להו [נבוכדנצר לאחאב וצדקיה] מאן אמר לכוּן [לבעול את בתו],
אמרו הקדוש ברוך הוא, והא חנניה מישאל ועזריה
שאלתינהו, ואמרו לי אסור, אמרו ליה אנן נמי נביאי
כוותייהו, לדידהו לא אמר להו, לדידן אמר לן,

אמר להו אנא בעינא דאיבדקינכו [אני רוצה לבדוק אתכם, אם
באמת אתם נביאים לא ישלוט בכם האש], כי היכי דברקתינהו
לחנניה מישאל ועזריה, אמרו ליה אינון תלתא ונפישו זמתייהו
הוו, ואנן תריין,

אמר להו בחרו לכוּן מאן דבעיתו בהדייכו [עוד אחד שילך
עמכם שיהיה ביחד שלשה], אמרו יהושע כהן גדול, סברי ליתי

ור' יוחנן אמר עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים והולידו
בנים ובנות,

כתנאי, ר' אליעזר אומר בעין [הרע] מתו, ר' יהושע אומר
ברוך טבעו, וחכ"א עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים
ובנות,

שנאמר זכריה ג שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך
היושבים לפניך, כי אנשי מופת המה,

איזו הם אנשים שנעשה להן מופת, הוי אומר זה חנניה
מישאל ועזריה אלמא חזרו לארץ אצל יהושע כהן גדול,

ודניאל להיכן אזל כשהושלכו חזיריו למוך כגשן האש, שלא הושלך עמהם?
אמר רב, למיכרא נהרא רבא לחפור ולהוציא נהר במבריא לישנא
אחרינא למכרא נהרא בטורא, דהר,

ושמואל אמר, לאתויי ביורא דאספסתא להציא זרע של עשב
שהוא מאלל דהמה שלחו נבוכדנצר, הכי הוה קיס להו,

ור' יוחנן אמר, לאתויי חזירי דאלכסנדריא של מצרים שלחו
כדי לגדלם לולדות, שחזירי מצרים גדולים הם,

איני, והתניא [ב"ה גם לעיל לג.] תודום הרופא אמר אמר תודום
הרופא לחכמים שהיו אומרים ניטלה האם טרפה, והא, אין פרה וחזירה
יוצא מאלכסנדריא של מצרים, שאין חותכין האם שלה,
בשביל שלא תלד כדי שלא יהיו מזיין במקומות אחרים, ואף על פי כן
חיו?

זוטרי אייתי [קטן הביאו] בלא דעתיהו זוטרי אייתינהו, ולא העלו על
לגס דלפריה ורביה דע, והניחו להוציאן בלא חתוך האם,

ת"ר, שלשה היו באותה עצה שהלך משם דניאל [קודם שהפילו את
חמו"ו], הקב"ה ודניאל ונבוכדנצר,

הקב"ה אמר, ניזיל דניאל מהבא, דלא לימרו בזכותיה
איתנצל [חמו"ו],

ודניאל אמר איזיל מהבא, דלא ליקיים בי דברים ז פסילי
אלהיהם תשרפון באש [שאם ישליכו אותו עם חמו"ו הוא ישרף]
דנבוכדנצר עשאו אלוה כדכתיב ולדניאל הוה סגיד, והוה ליה כפסילי אלהיהם,
שהמקרה הוה היה כוונת עליהם לשורפן, לכך היה ממירא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

משוי כה,

יהושע דנפיש וכותיה ומגנא עלן,

אלא רמו [רמוז] לה דש גרעין נמן לה לסימן ורמו שעתידין ששה
בנים לצאת ממנה, שמתברכין בשש [שש] ברכות, ואלו
הן: דוד, ומשיח, דניאל, חנניה, מישאל, ועזריה,

דוד דכתיב שמואל א טו יח ויֵעַן אֶחָד מִהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה
רְאִיתִי בֶן לְיִשִׁי בֵּית הַלְחָמִי, יָדַע נָגַן, וְגִבּוֹר חֵיל, וַיֵּשׁ
מִלְחָמָה, וְגִבּוֹר דָּבָר, וַיֵּשׁ תֹּאֵר, וְהָ עֵמּוֹ הָיִינוּ שֶׁשׁ בְּרִכּוֹת
וְגו',

ואמר רב יהודה אמר רב, כל הפסוק הזה, לא אמרו דואג
לקמן מפרש האחד מן הנערים היינו דואג אלא בלשון הרע שהיה מספר
בשנאו של דוד, כדי שיקנה צו שאלו ויהרגוהו,

יודע נגן, שיודע לישאל [שדרכה של קשיא שנאמרת בניגון], גבור,
שיודע להשיב, איש מלחמה, שיודע לישא וליתן
במלחמתה של תורה להסוכת בתלמוד ונבון דבר שמבין דבר
מתוך דבר, איש תואר שמראה פנים בהלכה שמציא ראיה
לדבריו, וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום [ובזה יש לפרש אורך
ביושר [בעבור יושר] לבב בעבור סברות ישרות שלבי מבין. מצור דבש],

בכולהו אמר להו [שאלו לדואג], 'יהונתן בני כמוהו, כיון דאמר
ליה [וה' עמו], מילתא דבדידיה נמי לא הוה ביה דשאל נמי
לא הוה הלכה כמותו, כדאמרין בעירובין [נגן, ח] דוד דגלי מסכתא [כדאמר
בצרכות ד, ח] שהיה יגע בצורה ומורה הוראות, כדאמר ידי מלכות דוד וספיר
ושלילא, ואומר מפיכח רבי יפה דנמי יפה זכיתי כו', ואמרין נמי במועד קטן [טו, ח]
עדינו העני יושב בשבת תחכמוני זה דוד כו'. רש"י עירובין נגן. כמציא ביה יראין
יראני וישמחו, שאלו דלא גלי מסכתא כמציא ביה בכל אשר יפנה ירשע,

חלש דעתיה ואיקניא ביה, דבשאלו כתיב שמואל א יד ובכל
אשר יפנה ירשע [לא היה זוכה להורות כהלכה. רש"י עירובין נגן:],
ובדוד כתיב ובכל אשר יפנה יצליח,

מגלן דדואג הוה, כתיב הכא שמואל א טו ויֵעַן אֶחָד מִהַנְּעָרִים
מיוחד שבנערים, וכתיב התם שמואל א כא ח וְשֵׁם אִישׁ
מִעֲבָדֵי שָׁאֻל בִּינוֹם הָהוּא נָעֹצֵר לִפְנֵי ה' ללמוד מורה הרבה,
וְשֵׁמוֹ דָּאג הָאֲדָמִי אֲבִיר [ענין חזק, ור"ל גדול וחשוב. מצא] הָרַעִים
אֲשֶׁר לְשָׁאֻל אֲלֵמָה הוּא מוֹשֵׁה שְׂנֵאֵרִים דְּהִינוּ דואג, דחזין הכא דקרי
אביר הרועים,

מישיח [שיצא מרות, שנתברך בשש ברכות], דכתיב ישעיה יא ב וְנָחָה
עָלָיו רוּחַ ה' אִמָּה רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה, רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה,
רוּחַ דַּעַת וִירָאָה ה' הרי ששה וגו',

אחתייהו [מלשון גוד אחיה, חורידים] שדינהו [והשליכם באש], אינהו
איכלו [אחאב וצדקיה נשרפו] יהושע כהן גדול איחורוכי מאניה
[שהיה לבוש בגדים צואים. כדלקמן. תורת חיים],

[ומביא ראיה שנשרפו בגדיו] שנאמר זכריה ג א וַיֵּרָאֵנִי אֶת־יְהוָה יֹשֵׁעַ
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאָךְ ה' וְגו' וְהִשְׁטִין עֹמֵד עַל־יָמֵינוּ
לְשִׁטְנוֹ, וְכָתִיב ב' וַיֹּאמֶר ה' אֶל־הַשֹּׁטֵן וְגַעַר ה' בְּךָ הַשֹּׁטֵן וְגַעַר ה'
בך הבחר בירושלם חלו' א זה אור מצל מאש, מה אור נמך אף הוא נמך,

א"ל [נבוכדנצר ליהושע] ידענא דצדיקא את, אלא מאי טעמא
אהניא כך הוסיף. פורתא גורא [האש קצת לשרוף את בגדיך], חנניה
מישאל ועזריה לא אהניא בהו כלל?

א"ל אינהו תלתא הוו ואנא חד,

א"ל והא אברהם יחיד הוה? התם לא הוו רשעים בהדיה
ולא אתיהיב רשותא לגורא, הכא הוו רשעים בהדי,
ואתיהיב רשותא לגורא, היינו דאמרי אינשי תרי אודי
יבישי וחד רטיבא, אוקדן שרפו יבישי לרטיבא,

מאי טעמא איענש מאי טעמא איענש יהושע, דהאני נורא למאניה, דהאי
דאדער איזו לנבוכדנצר דמיה בעלמא דמיה? אמר רב פפא שהיו בניו
נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה, ולא מיחה בהן,

שנאמר זכריה ג ויהושע היה לבוש בגדים צואים [יש לפרש ע"פ
מה דאמרין ב"ה ח. לבשו כרים הצאן וכו' ח"ל התוס' שם מתרגמינן יעלון
דוכרייא עילוי ענא והוא לשון נקיה, וכן כאן כיון שבניו היו נושאים נשים שאינן
הגונות והוא לא מיחה זה כאילו הוא לבוש בגדים צואים. ראיתי], וכי דרכו
של יהושע ללבוש בגדים צואים? אלא מלמד שהיו בניו
נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה, ולא מיחה בהן,

אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בציפורי, מאי דכתיב רות ג
שש השעורים האלה נתן לי, מאי שש השעורים, אילימא
שש שעורים שש גרעינים שעורים ממש, וכי דרכו של בועז ליתן
מתנה שש שעורים שש צללים והא מנן [פאה פרק שמיני משנה ה] אין
פוחמין לעני בגורן פחות מחצי קב שעורים,

דף צ"ג ע"ב

אלא שש סאין דש קצין או שש לגין ליכא למימר, דלא מיימי בגורן מדה
פחותה מסאה [שלושון נקבה "שש" במדה אין רק לסאה, ושאר המדות הם לשון
זכר. מרגליות הים] וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין ולשאה

אבני חן על מסכת סנהדרין

(וכתיב ולא גרסין וכתיב והרימו) [כתיב בפסוק אחרי זה, וקאי גם על משיח]
ישעיה יא ג וְהָרִיחוּ בִּירְאֵת ה' וְלֹא אֶלְמִרְאָה עֵינָיו יִשְׁפּוּ וְ
וְלֹא אֶלְמִשְׁמַע אָזְנוֹ וְיִכְיָה # [וצ"ע א"כ יש יותר מששה ברכות?],

אמר רבי אלכסנדר, מלמד שהמעניו [הקב"ה למשיח] מְצֹוֹת ויסורין [שהוא מקבל שכר על המצות שישראל עושים, כיון שיש לישראל קיום בשבילו, וגם יש שכר מצותיהם בשביל היסורים שהוא סובל עבורם. ע"פ הבן יהודע] כריחיים [שהוא משא כבד] והיינו והרימו לשון רמים,

רבא אמר מאי והרימו דמורח ודאין, שמריח בלשון וסופט, ויודע מי החייב, דמורח ודאין [ודאין מלשון ודן דין] [ודאין בפתח הוי"ו ודלי"ת דגשחה וקמוצה. מלשון ודאי. רמבא],

דכתיב ישעיה יא ג וְהָרִיחוּ בִּירְאֵת ה' וְלֹא אֶלְמִרְאָה עֵינָיו יִשְׁפּוּ וְ
וְלֹא אֶלְמִשְׁמַע אָזְנוֹ וְיִכְיָה # [כתיב. רש"י] ואפילו הכי וְשִׁפְט בְּצִדְקָה דְלִים וְהוּא בְּמִישׁוֹ ר' לעניי ארץ כגון על ידי הרעה,

בר כוזיבא (עם ממלכי הורדוס) [אשר מלכי הורדוס] היה [בביתר היה מולך, ואיתא במדרשות שגם ר"ע טעה בו מתחלה ודרש עליו דרך כוכב מיעקב. מהרש"א] מלך תרתין שנין ופלגא, אמר להו לרבנן אנא משיח, אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין, נחוי אנן אי מורח ודאין, כיון דחזויהו דלא מורח ודאין, קטלוהו [שהיה משיח שקר. ראה רמבא],

דניאל חנניה מישאל ועזריה, דכתיב בהו דניאל א ד וְלִידִים
אֲשֶׁר 1. אֵין דְּבָהֶם פְּלִמְאֻם, 2. וְטוּ בִּי מְרָאָה, 3. וּמִשְׁפִּילִים
בְּכָל-חֲכָמָה, 4. וְיִדְעֵי דַעַת, 5. וּמִכְּנֵי מִדְּעָה, 6. וְאֲשֶׁר פָּחַ בָּהֶם
לְעִמּוּד בְּהִיכַל הַמֶּלֶךְ, וְלִלְמָדָם סֵפֶר [מוסב לעיל דכתיב ויאמר
[נבוכדנצר] להביא מבני ישראל ומורע המלוכה וגו' ללמדם ספר. מר],
וְלִשְׁוֹן פְּשָׁדִים הֵי שֵׁ,

מאי אשר אין בהם כל מוס? אמר רבי חמא (בר חנניא)
[בר' חנניה] אפילו כריבדא פויוור"א בלעז (צריכה) דכוסילתא שס
כלי המקדש פלגמ"ל (אזמל) לא הוה בהו אפילו ריבדא דכוסילתא לא היתה
בגופם, שלא היו צריכין להקדש,

מאי ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך? אמר רבי חמא
ברבי חנניא, מלמד שהיו [דניאל וחמ"ו] אונסין את עצמן מן
השחוק, ומן השיחה שלא היו מספרין דברים בטלים כדי שלא יתגנו בפני
המלך ומן השינה, ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכין
לנקביהם # [והא עובדים על כל תשקצו? וצ"ל שזה היה ענין של פקוח נפש
שאם היו מולחין בכבוד המלך היה המלך יכול להרגם], מפני אימת
מלכות,

דניאל א ו וְיִהְיֶה בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דְּנִיָּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וְעִזְרִיָּה,
אמר רבי (אליעזר) [אלעזר] כולן מבני יהודה הם כדחשיב לעיל
ששה בנים העמידים ללאת מרות, וחשיב בהדיהו חנניה מישאל ועזריה,

ורבי שמואל בר נחמני אמר, דניאל לחוד מבני יהודה קאי אבני
יהודה, אכל חנניה מישאל ועזריה לא, ולית ליה הך דרשה לעיל שש שעורים,
חנניה מישאל ועזריה, משאר שבטים,

ישעיה לט ז וּמִבְּנֵיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּךָ (ממעין ?) בחזקיהו מלך יהודה
כמי, אֲשֶׁר תוּ לִיד יִקְחוּ, וְהֵיוּ סִרְסִים בְּהִיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל,

מאי סריסים? רב אמר סריסים ממש שסירסו לחנניה מישאל
ועזריה, שכן דרכן של מלכים לסרס את האדם, כדי שלא ישא אשה, ויהא פנוי
לעבודת המלך, ולית ליה הא דחכמים דאמרי לעיל, שעלו לארץ ישראל, ונשאו נשים
והולידו בנים ובנות,

ורבי חנינא אמר לא סרסם, אלא להכי קרו ליה סריסים שנסתרסה
ע"ז בימיהם שצימיהם נודע לכל שאין ממש בעבודה זרה, ופורענות שהיה
נביא מתנבא לחזקיהו, שיהיו גולים מארס, ויולכס בהיכל מלך בבל,
ור' שמואל בר נחמני שאמר חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים היו, מוקים האי
קרא דדניאל לחוד,

בשלמא למאן דאמר שנסתרסה ע"ז בימיהם, היינו דכתיב
דניאל ג כה וַחֲבַל לֹא-אִיתִי בָּהוּ , אלא למאן דאמר סריסים
ממש מאי וחבל לא איתי בהון והלא חבלה היא זו שנסתרסו, ומהאי
קרא לעיל ילדים אשר אין בהם כל מוס לא מצי פריך, דאיכא למימר בשעה שזאו
לנבוכדנצר תמימים הוו וסרסן?

חבלא דנורא [חבלה שנעשה ע"י אש] לא איתא בהון אכל חבלה הגוף מיהא
איכא,

ופריך לחבלא דנורא לא אינטריך, דהא כמיב קרא וריח נור לא עדת בהון
והכתיב דניאל ג כו וְרִיחַ נֹר לֹא עָדַת בָּהוּ ?ן? לא חבלא ולא
ריחא עשן האש,

בשלמא למאן דאמר שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב
ישעיה נו ד פִּירְכָה | אָמַר ה' לְסִרְסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ
אֶת-שִׁבְתּוֹ תִּי וּבְחֶרֶץ בְּאֲשֶׁר חָפְצִי וּמִחֻזְקִים בְּכִרְתִּי וגו', אלא למאן
דאמר סריסים ממש, משתעי קרא בנגותא דצדיקי? הא
והא הוה בהו סריסים ממש, ושנסתרסה עבודה זרה צימיהם,

בשלמא למאן דאמר סריסים ממש, היינו דכתיב [בסיפא
דקרא] ישעיה נו ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבִיתִי וּבְחֹן מִתִּי יָד וְשֵׁם [בנים הם יד

אבני חן על מסכת סנהדרין

אנשים שהיו עמו חגי זכריה מלאכי, וכיון שהם לא ראו והוא ראה אלמא גדול מהם הוה, ומדאשכחן דדניאל הוה חשיב טפי ממחי זכריה ומלאכי דהוו נביאי, שמע מינה דגדול הוה מנחמיה בן חכליה דלא הוה נביא, ואפילו הכי ספר עליו, דלא אפקיה מכלל גנות הראשונים, דניאל היה מנצי הגולה עם החרש והמסגר, ונחמיה הוה מעולי הגולה, זמן מרובה לאחר מכן?

אמר רבי ירמיה, ואיתימא ר' חייא בר אבא, זה חגי זכריה ומלאכי,

דף צ"ד ע"א

אינהו עדיפי מיניה אידי דגררל צעלמא, קמני הכא, ומילמא צאפי נפשה היא, וצרוז ספרים אינה כמזנה ואיהו עדיף מנייהו,

אינהו עדיפי מיניה, דאינהו נביאי, ואיהו [דניאל] לאו נביא [יש דיון בראשונים מה היה מדרגתו של דניאל], ואיהו עדיף מנייהו דאיהו חזא, ואינהו לא חזו,

וכי מאחר דלא חזו, מאי טעמא איבעות דכתיב אצל חרדה גדולה נפלה עליהם? אע"ג דאינהו לא חזו מירי, מזלייהו חזי [ראה מוגילה ג, וראה שבת נג. ב"ק ב: ארם דאית ליה מולא],

אמר רבינא ש"מ, האי מאן דמבעית, אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי,

מאי תקנתיה לינשוף דלוג מודוכתיה ארבעה גרמידי [ד' אמות] [ולכן ברחו חגי זכריה ומלאכי כשנפלה עליהם חרדה, דאי לאו הכי בריחה מאי הוה מהניא להו. תורת חיים],

אי נמי ליקרי קרית שמע [הקורא קריאת שמע על מנתו מוסיף בדילין הימנו. ברכות ה.],

ואי קאי במקום המנופת דלא מצי קרי לימא הכי למש עיזא דבי מרחא [העוים בבית המבחן] **שמינא מינאי** [הם שמנים ממני] כלומר לך אצל העוים והניחני,

[ידעו:]

ולעולם אין עונשין מהן [גוי על חו' מצות] לא קמן [פ' שלא הביא עדיין שתי שערות] ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מצות. רמב"ם הלכות מלכים פרק י הל' ב,

[כתיב על חזקיה בפסוק שלפני זה ויקרא שמו וגו' שר שלום, ועל זה ממשיך שהשם שר שלום, יורה על מרבית הממשלה ועל מרבית השלום עד אין סוף]

להשען עליהם לעת זקנתו, ושם לאחר מיתה שלא ימחה שמו מישראל. תורת חיים], **טו' ב' מבנים ומבנו' ת' שם** עו' לם אָתְּנִילוּ 'אָשֶׁר ל' א' יִפְרָת, מכלל דניס לא הוו להו, דקריסין היו, **אלא למאן דאמר שנותרסה ע"ז בימיהם, מאי טוב מבנים ומבנות,** הכא לא מצי למרזי הא והא הוה, דאם כן צמאי פליגי?

אמר רב נחמן בר יצחק, מבנים שהיו להם כבר, ומתו דלא חיו צניהם, ומיהו לא היו קריסין,

מאי שם עו' לם אָתְּנִילוּ 'אָשֶׁר ל' א' יִפְרָת,

אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בצפורי, זה ספר דניאל שנקרא על שמו להם לא נאמר אלא לו, לאחר מהם, והיינו ספר דניאל שנקרא על שמו, והשם קא פריך פירכא צאפי נפשה, אגב דאית צידו ספר דניאל,

מכדי כל מילי דעזרא נחמיה בן חכליה אמרינהו רוב דברים שצפסר עזרא, ונחמיה אמרם [נחמיה], ונחמיה בן חכליה מ"ט לא איקרי סיפרא על שמייה [שבתורה הכל נקרא ספר עזרא, ורק הגויים קראו לה נחמיה]?

אמר רבי ירמיה בר אבא, מפני שהחזיק טובה לעצמו, שנאמר נחמיה ה' יט וְכָרְתִּי לִי אֵל הָי לְטו' בָּהּ כל אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי עַל-הָעָם הַהוּא,

דוד נמי מימר אמר הכי, תהלים קו זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך כלומר [ו?]מאי ממזיק טובה איכא? דוד רחמי הוא דקבעי,

רב יוסף אמר לאו אהכי איעגש, דהא דוד נמי אמר כי האזי גוונא, אלא לכך נעגש מפני שסיפר בנגותן של ראשונים,

שנאמר נחמיה ה טו וְהִפְחוּ ת הָרָאשִׁים אֲשֶׁר-לִפְנֵי הַכְּבִידוּ עַל-הָעָם וַיִּקְחוּ מֵהֶם [בספ] בָּלָחֶם וַיֵּין, אַחֵר [לבד ממה שהיו שוקלים מהם] פָּסֶף-שָׁקָלִים אַרְבָּעִים [מס לשנה] גַּם נִעְרִיהֶם שָׁלְטוּ עַל-הָעָם וַאֲנִי ל' אֲעִשִׂיתִי בֵּן מִפְּנֵי יְרֵאת אֵל הָיִם וְגו' ואף על דניאל שגדול ממנו [מנחמיה] סיפר,

ומגלן דגדול ממנו, דכתיב דניאל י ז וַרְאִיתִי אֲנִי דְנִיָּאל לְבָדִי אֶת-הַמְּרָאָה, וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי ל' אֶדְרָאוּ אֶת-הַמְּרָאָה, אֲבָל חֲרָדָה גְּדֻלָּה נִפְלָא עֲלֵיהֶם, וַיִּבְרְחוּ בְּהַחֲבֵא,

והאנשים אשר היו עמי, לא ראו את המראה, ומאן נינהו

אבני חן על מסכת סנהדרין

ישעיה טו ו' לְסִרְפָּה הַמְּשֻׁרָה, וְלִשְׁלֹוֹם אֵין־קֶץ וְגו',

שבתינו למרצה המשנה סתם, לכך נסמך, לומר, נסמנו הדברים שעלו במחשבה ולא נעשה, לישנה אחרינה שזקש הקדוש ברוך הוא לסתם כרותיהן של ישראל שבקש לעשותו משיח,

ומורי רבי פירש לפי שנתם פיו של חזקיה ולא אמר שירה,

א"ר תנחום, דרש בר קפרא בציפורי, מפני מה כל מ"ם [פ"י מ"ם בכל מקום שבא] שבאמצע תיבה פתוח, וזה סתום? ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח, וסנחריב גוג ומוגוג [שניבא עליהם ביהזקאל לאחרית הימים, ותהא זו גאולה אחרונה. שם],

אמרה מדת הדין לפני הקב"ה, רבש"ע ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך, לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הנסים הללו שניצל מסנחריב ומתרפא ממליו ולא אמר שירה לפניך [למה לא אמר שירה?], תעשהו משיח, לכך נסתתם [המ"ם, לפי שלא נעשה משיח] [ועדיין קשה למה לא נעשה סנחריב גוג ומוגוג?],

מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו, רבש"ע אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה [חזקיה], [ובאמת קשה אך יועיל מה שאומרת הארץ שירה, כיון שחזקיה לא אמר שירה?], ועשהו משיח [הארץ לא שאלה אם תאמר, אלא אמרה ובקשה שיחשב כאילו אמרה חזקיה], פתחה ואמרה שירה לפניו, שנאמר ישעיה כד טו מִכֶּנֶף הָאָרֶץ וְזִמְרָת שְׁמִיעֲנָה, צְבִי לְצִדִּיק שֶׁר הָעוֹלָם שֶׁאִמַּר עֲשֵׂה כְּצִוּוֹ [רצון, תשוקה] של צדיק וגו',

אמר שר העולם מלאך שכל העולם מסור בידו לפניו, רבש"ע צבינו [רצונו] עשה לצדיק זה,

יצאה בת קול ואמרה, וְאֶמַר רְוִי־לִי רְוִי־לִי נסמרות שלי הן, ואני יודע על מה מעבד [פ"י הסיבה שחזקיה אינו נעשה משיח],

אמר נביא או י' לִי, אוי לי עד מתי יבא משיח,

יצאה בת קול ואמרה ישעיה כד בְּגָדִים בְּגָדוֹ, וּבִגְדוֹ בְּגָדִים [ר"ל קבוצת בגדים אשר יבגדו בהבגדים ההם] בְּגָדוֹ [יבגדו גם כמה בישראל, ר"ל יהיה תגר ומלחמה בין האומות וכולם יבגדו בישראל. מד],

ואמר רבא ואיתימא ר' יצחק, עד דאתו בזווי, ובזווי דבזווי עד שנתבזו שונאי ישראל, כמה פעמים,

ישעיה כד יא מִשָּׂא דוֹמָה, אֵלֵי קְרָא מְשַׁעִיר, שְׁמַר מַה־מְלִילָה שְׁמַר מַה־מְלִילָה וְגו',

א"ר יוחנן, אותו מלאך הממונה על הרוחות שר הרוחות

שהנשמות נפקדות אללו, דוֹמָה שְׂמוֹ והיינו מִשָּׂא [דבר גבוהה] דוֹמָה כך אמר דומה [אֵלֵי קְרָא מְשַׁעִיר] אלי קורין הרוחות על עסקי שעיר עשו [גלות אדום], ואומר לי שְׁמַר מַה־מְלִילָה הקדוש ברוך הוא שהוא שומר, מה אומר מן הגלות שהוא כלילה,

נתקבצו כל הרוחות אצל דומה, אמרו לו, שְׁמַר מַה־מְלִילָה שְׁמַר מַה־מְלִילָה [שומר] מה דָּקָר [מלילה פ"י על הגלות], ממי קץ הגאולה מליל זה, פסוק ב אָמַר שְׁמַר [לא. רש"י] אָתָּא בְּקָר בתמיה [וכי הגאולה לא בא עדיין] וְגַם־לִילָה [ואנו נשאין כך בגלות], ואית ספרים דלא כתיב דהו [מלת "לא"] ונכון, אמר להם השר כך אמר שומר, הקדוש ברוך הוא, אמא בקר גאולה דהו וְגַם־לִילָה אצל מתחלה תהיה גלות הרבה,

לישנה אחרינה, שיגאלו ויבנה מקדש שני ויחזרו ויגלו גלות זה, לישנה אחרינה וגם לילה לרשעים, וכן תרגומו מוכיח אית אגר לנדיקיא ואית פורענות לרשיעיא,

אִם־תִּבְעִיּוֹן אִם תִּבְעִיּוֹן להגאל בְּעִיּוֹ דקשו רחמים שְׁבִי בתשובה ו אִתְּיוֹ [ויבא] לגאולה,

תנא משום רבי פפייס, גנאי הוא דבר מגונה עשו לחזקיה וסייעתו שלא אמרו שירה, עד שפתחה הארץ ואמרה שירה, שנא' ישעיה כד טו מִכֶּנֶף הָאָרֶץ וְזִמְרָת שְׁמִיעֲנָה צְבִי לְצִדִּיק וְגו',

כיוצא בדבר אתה אומר, שמות יח ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם,

תנא משום רבי פפייס, גנאי הוא למשה וישיש ריבוא שלא אמרו ברוך [הגם שאמר משה שירת הים], עד שבא יתרו ואמר ברוך ה',

ויחד יתרו, רב ושמואל, רב אמר שהעביר חרב חדה שכל את עמנו ונמנינו על בשרו, ושמואל אמר שנעשה חרודים חרודים כל בשרו קמטין קמטין, שהיה מילך מאד על מפלת מצרים,

אמר רב, היינו דאמרי אינשי, גיורא עד עשרה דרי לא תבוה ארמאי קמיה הכי הוא משל בני אלם, ומיהו יתרו לאו עשירי הוה,

[והפסוק מדבר על מה שיעשה חזקיה בסנחריב וחילותיו] ישעיה י טו לְבָן יִשְׁלַח הָאֱדוֹן ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁמָנֵי רֶוֶן וְתַחַת כְּבִדּוֹ יִשְׁפֹךְ בִּיקוֹר יֵשׁ, מֵאִי בְּמִשְׁמָנֵי רֶוֶן?

אמר הקב"ה, יבא חזקיהו שיש לו שמונה שמות, ויפרע

אבני חן על מסכת סנהדרין

מסנחריב, שיש לו שמונה שמות,

חזקיה דכתיב ישעיה ט ה פִּי־יָלֵד יִלְד־לָנוּ, בֶּן נִתְּן־לָנוּ, וְהָיָה הַמְּשֻׁרָה עַל־שְׁכֻמוֹ, וַיִּקְרָא שְׁכֻמוֹ¹. פֶּלֶא². יוֹ עֵץ³. אֵל⁴. גִּבּוֹר⁵. אֲבִי⁶. עֵד⁷. שֹׁר⁸. שְׁלֹמֹם שְׁחִזק יִשְׂרָאֵל הַעוֹסֵקִין צְמֹרֶה דְלִקְמִן,

[בחזקיהו כתיב פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום (ישעיה ט'), פלא על שנעשה הקב"ה פלא בימיו, יועץ על שיעץ ישראל עצה טובה והקריבן לפני אביהם שבשמים, אל גבור על שנתעסק - בגבורתו של אל ונתעסק בגבורתה של תורה, אבי על שנעשה אב לישראל, עד שנתרחק מבנין ביהמ"ק שנקרא עדי עד, שר שנעשה שר לישראל, שלום שעקר כל ע"ז שבעולם ועשה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. אוצר המדרשים חופת אליהו],

והאיכא חזקיה [הרי תשעה]? [אין זה שמו, אלא] שחזקו יה [ר"ל שחזקו יה כנגד סנחריב שהיה חזק ברוב עם מחזקיה, א"נ שחזקו יה מחליו. מהרש"א], דבר אחר חזקיה שחזק את ישראל לאביהם שבשמים,

סנחריב דכתיב ביה מלכים ב טו כט¹. תַּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר שֶׁס אַחַד הוּא, דְּכַתִּיב צִינִי פָקַם בֶּן רַמְלִיָּה בֶּן תַּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר, דְּבִרֵי הַיּוֹמִים ב כח ה². תַּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר, מַלְכִים ב יז ג³. שְׁלֹמֹנָאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר, מַלְכִים ב טו יט⁴. פִּיל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר, יִשְׁעִיָּה ב א⁵. סַרְגִּין מֶלֶךְ אַשּׁוּר (סַרְגִּין), עוֹרָא ד⁶. אֶסְנַפֶּר, ⁷. רַבָּא, ⁸. וַיִּקְרָא,

והאיכא סנחריב? [אין זה שמו אלא נקרא כן על שם] שמיחתו ריב [יש לפרש שהיה מדבר להם בלשון יהודית כדי שיריבו ישראל עם חזקיה כמ"ש מלכים ב יח כט אל ישא לכם חזקיה וגו' ואל יבטח ואל תשמעון וגו'. מהרש"א], דבר אחר [שסנחריב הוא נוטריקון] שסח וניחר דברים כלפי מועלה דלקמן שמירף על ידי מלאך,

מלכים ב יח א וַהֲיָה בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמֶלֶךְ חֲזַקְיָהוּ עָלָה סַנְחֲרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְּפָשׂם: ב וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־רַב־שָׂקָה מֶלֶכִּי־שִׁוְרִי וַיִּשְׁלַח־מָה אֶל־הַמֶּלֶךְ חֲזַקְיָהוּ בְּחִיל בְּבֶר וַיַּעֲמֵד בְּתַעֲלַת הַבְּרֶכֶת הָעֲלִיָּה וַיִּהְיֶה בְּמִסְלַת שֶׁדָּה כו יָם: יג וַיַּעֲמֵד רַב־שָׂקָה וַיִּקְרָא בְּקוֹל יְהוּדִית וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּ אֶת־דִּבְרֵי הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר: יד כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ אֶל־יֵשָׁא לָכֶם חֲזַקְיָהוּ כִּי לֹא־יִכָּלֵל לְהַצִּיל אֶתְכֶם: טו וְאַל־יִבְטַח אֶתְכֶם חֲזַקְיָהוּ אֶל־ה' לֵאמֹר הִצַּל יִצְּלֵנוּ ה' לֹא תִנָּתֵן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר: טז אֶל־תִּשְׁמָעוּ אֶל־חֲזַקְיָהוּ כִּי כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר עֲשׂוּ־אִתִּי בְּרֶכֶה וְצִאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ־גִּפְנוֹ וְאִישׁ תֹּאנָתוֹ וְשִׁתּוּ אִישׁ מִיֵּבּוֹ ר' יוֹ: יז עַד־בָּאִי וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶל־אַרְצָן בְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ דִּגְן וְתִירוֹ שֶׁ אֶרֶץ לָחֶם וּבְרָמִים: יח פֶּן־יִסִּית אֶתְכֶם חֲזַקְיָהוּ לֵאמֹר ה' יִצְּלֵנוּ תִּהְיֶינּוּ אֶל ה' הֵי הֵגוֹ יָם אִישׁ אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אַשּׁוּר:

א"ר יוחנן, מפני מה זכה אותו רשע לקרותו "אסנפר, רבא ויקירא", מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל, שנאמר מלכים ב יח יז עַד־בָּאִי וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶל־אַרְצָן בְּאַרְצְכֶם ולא אמר מוטבת מארצכם,

רב ושמואל, חד אמר מלך פקח היה, וחד אמר מלך טיפש היה, למאן דאמר מלך פקח היה, אי אמינא להו עדיפא מארעיכו, אמרו קא משקרת שהי אין ארץ מעולה הימנה, ולכן לא אמר מוטבת מארצכם, ומאן דאמר מלך טיפש היה, אם כן מאי רבותיה [ולשם מה יסכימו לגלות],

להיכא אגלי להו סנחריב לעשרת השבטים דכתיב (מלכים ב' יח) וינחם צמלם וצמזור נהר גזון וערי מד, הי ניסו אותן מקומות? מר זוטרא אמר לאפריק, ורבי חנינא אמר להרי סלוג [בר"ם יש גירסא "להרי שלג"]

אבל ישראל כי אגליהו סנחריב ספרו בגנותה של ארץ ישראל,

כי מבו דכי מנו לאותו מקום ששמו שוש, אמרי שויא כי ארעין לארעין, זאת הארץ שיהא לארענו, כי מבו עלמין וכשנאו למקום ששמו עלמין, אמרו בעלמין כי עלמין זה המקום שיהא ליחזקל שנקראת בית עולמים, כי מבו "שוש תרי" כשנאו למקום ששמו "שוש תרי" אמרי על חד תרין כלומר זה יפה פי שנים כמקומנו, ועל שם כך נקראו כל אותן מקומות כך,

[נאמר בסנחריב] ישעיה י טו לָכֵן יִשְׁלַח הָאֱדוֹם ה' צָבָאוֹת בְּמִשְׁמָנִי [של סנחריב] ר' יוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יִקְדֹּר יִקְדֹּר פִּיקוֹ ד' אִשׁ [פי' שסנחריב ישרף],

א"ר יוחנן, תחת כבודו [תחת בגדיו ישרף גופו], ולא כבודו ממש דכדורו ממש כשור וגופו, תחת כבודו ממש תחת הגוף והכשר, כלומר נשמה שצמח הגוף,

והשם אמר תחת כבודו ולא כבודו ממש, [פי' ולא] נשמה שצמח הגוף, אלא האז כבודו היינו בגדיו, תחת בגדיהם נשרפו, וכי הא דר' יוחנן וכו', דכל הגוף נשרף תחת הכבדים,

ולא גרסינן תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש, דמשמע דמקרא נפקא ליה, דהאי תחת כבודו לא תחת כבודו ממש, ומהיכא תיפוק ליה האי, אבל השם דדרשא צעלמא, דריש ליה,

כי הא דרבי יוחנן, קרי ליה למאני [לבגדיו] מכבדותי,

רבי אלעזר אמר, תחת כבודו ממש תחת גופו ממש שהגוף קיים ומשמה נשרפת, כשריפת בני אהרן, מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים, אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מדברים אל אנשי חזקיה [מלכים ב יח כה עתה המפלעדי ויכי בלי הסכמת] ה' עליתי עליהם וְהָיָה לְהַשְׁחִיתוֹ, [הלוא] ה' אָמַר אֵלַי, עֲלֶה עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ,

מאי היא היכי אמר לו הקדוש ברוך הוא להשחית, ד'שמע [רבשקה] מאנשי סנחריב [שהיה ישראל מומר, ושמע כל זאת מישעיה הנביא, וטעה כדלקמן. מהרש"א עיי"ש] לנביא דקאמר ישעיה ח ו יַעַן כִּי מָאֵס הָעָם הַזֶּה אֶת מִי הַשֵּׁל ח [זה כינוי למלכות בית דוד, כדמפרש לקמיה] הַחֲלָכִים לְאֵם,

ישעיה ז א וַיְהִי בַיּוֹם אֲחָז בֶּן־יֹאחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רִצְיֹן מִלְּהֶאָרֶם וַיִּפָּקֶה בֶּן־רַמְלֵיהוּ מִלְּהֶאָרֶם יְרוּשָׁלַם לְמַלְחָמָה עָלֶיהָ וְלֹא יָכַל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ [ויש בענין זה גם במלכים],

ומשו' ש' [ונתתיו] אֶת־רִצְיֹן [מלך ארם, והיה לו ברית עם פקח בן רמליהו להשחית את יהודה] וּבֶן־רַמְלֵיהוּ [פקח בן רמליהו מלך ישראל, בימי חזקיה מן יהודה] ולאמר להשחיתם צרני, ובר רמליהו,

אמר רב יוסף, אלמלא תרגומא דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר, חלף דקין עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר [שמנחם] לחון בנייה, כמי שילוחא, דנגדין [שהמים מושבין] בנייה, ואיתרעיא [ונתתיו] ברצין ובר רמליה,

א"ר יוחנן, מאי דכתיב משלי ג לג מֵאֲרֶת ה' בְּבֵית רָשָׁע, וְגוֹה צְדִיקִים יִבְרָךְ,

מארת ה' בבית רשע שלא נשבע מכל מה שהיה אוכל, זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל מ' סאה גוזלות בקינוח סעודה, וְגוֹה צְדִיקִים יִבְרָךְ, זה חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא ירק נמדה בסעודה,

[וממשיך] ישעיה ח ז וְלֹכֵן הִנֵּה אֲדֹנִי מַעְלָה עֲלֵיהֶם אֶת־מִי הַנֶּהָר הַעֲצוּמִים וְהַרְפִּים [ביון שהמשיך את מלכות ביד דוד למי השילוח שהולכין בנחת, ממשיך את מלך אשור למי נהר העצומים והרבים] אֶת־מֶלֶךְ אֲשׁוּר [וְאֶת־כָּל־בְּנוֹ דָוִד וְעָלָה עַל־כָּל־אֲפִיקוֹ וְהִלָּה עַל־כָּל־גְּדוֹ תִּיּוֹ] שֶׁאֵמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֵלֶּה וְהַשְׁחֵם,

וכתיב [שמלך אשור שנמשל לנהר גדול, יעברו מימיו וישטפו את יהודה] ישעיה ח ח וְחִלָּה בִּיהוּדָה, שְׁמָהּ וְעָבַר עַד־צֹאֵר יִגִּיעַ,

[וביון ששמע מלך אשור שאמר נביא בן] אלא מ"ט איעניש [סנחריב] מאחר שזרשם הלך, שניבא נמנעא עליו, מאי טעמא איענש? נביא אעשרת השבטים איתנבי, איהו יחבי דעתיה על כולה ירושלים,

תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה, פרעה שחירף בעצמו, נפרע הקב"ה ממנו בעצמו הוא עצמו ולא על ידי שליח, לא היה ציוי כל כך, ולכן הקדוש ברוך הוא כמו כן נפרע ממנו בעצמו, ולא נמניש כל כך, דאינו דומה מתניש מן הגדול למתניש מן הקטן,

סנחריב שחירף

דף צ"ד ע"ב

ע"י שליח דהיינו ציוי יומר, נפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח אף והקדוש ברוך הוא נפרע על ידי שליח ונמניש יומר,

[ומפרש] פרעה דכתיב ביה שמות ה מי ה' אשר אשמע בקולו, נפרע הקב"ה ממנו בעצמו, דכתיב שמות יד וינער ה' את מצרים בתוך הים, וכתיב חבקוק ג טו דִּרְכַּת בָּיִם סוֹסֶיךָ וְגו',

סנחריב דכתיב מלכים ב יט כג בֵּיד מְלָאכֶיךָ חֲרַפְתָּ אֲדֹנִי, נפרע הקב"ה ממנו על ידי שליח, דכתיב מלכים ב יט ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וגו',

ר' חנינא בר פפא רמי, כתיב ישעיה לו כד בֵּיד עֲבָדֶיךָ חֲרַפְתָּ אֲדֹנִי ותאמר רב רבני אמי עליתי מרו'ם הרים ורפתי לבנו'ן ואבדת קו'מת ארצו מבחר ברשיו ואבו'א מרו'ם קיצו' יער פרמלו' ציטעה,

וכתיב מלכים ב יט כג בֵּיד מְלָאכֶיךָ חֲרַפְתָּ אֲדֹנִי ותאמר רב רב (רב) רבני אמי עליתי מרו'ם הרים ורפתי לבנו'ן ואבדת קו'מת ארצו מבחר ברשיו ואבו'א מרו'ם קיצו' יער פרמלו' צמלס, מרוס קילו משמע דירה של מטה, כדכתיב (ירמיה יז) מרוס מרלשון מקוס מקדשנו, מלון קילו משמע, דירה של מעלה, דים מלונ?

אמר אותו רשע, בתחלה אחריב דירה של מטה, ואחר כך אחריב דירה של מעלה,

ישעיה ח ה וַיִּסַּף ה' דָּבָר אֵלַי עוֹד לֵאמֹר: ו יַעַן כִּי מָאֵס הָעָם הַזֶּה אֶת מִי הַשֵּׁל ח הַחֲלָכִים לְאֵם ומשו' ש' אֶת־רִצְיֹן וּבֶן־רַמְלֵיהוּ: ז וְלֹכֵן הִנֵּה אֲדֹנִי מַעְלָה עֲלֵיהֶם אֶת־מִי הַנֶּהָר הַעֲצוּמִים וְהַרְפִּים אֶת־מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאֶת־כָּל־בְּנוֹ דָוִד וְעָלָה עַל־כָּל־אֲפִיקוֹ וְהִלָּה עַל־כָּל־גְּדוֹ תִּיּוֹ: ח וְחִלָּה בִּיהוּדָה שְׁמָהּ וְעָבַר עַד־צֹאֵר יִגִּיעַ וְהָיָה מָטוֹת בְּנִפְזוֹ מִל' אֲרֻחַב אֲרָצָה עֲמֻנוֹאֵל:

א"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב [שלוחי מלך אשור] [סנחריב] היו

אבני חן על מסכת סנהדרין

בא [ישעיה] נביא וא"ל, כשצא על ירושלים ישעיה ח כג פי' ל' א' מועף לא נמסר עמו של חזקיה שהא עיף [ביגיעת לימוד] צמורה לְאִשֶּׁר מוֹצֵק לָהּ ציד סנחריב המציק לו,

א"ר אלעזר בר ברכיה, אין נמסר עם עיף [ביגיעה] בתורה, ביד מי המציק לו [עם שעוף וכחש בחו על ידי התורה, ולא יוכלו להלחם כנגדו, אין ראוי להמסר ביד המציק לו לבטלו מן התורה. מהרש"א],

מאי ישעיה ח כג פי' ל' א' מועף לְאִשֶּׁר מוֹצֵק לָהּ פֶּעַת הָרְאִשׁוֹן הַקָּל אֲרֻצָּה וְזִלְזוֹן וְאֲרֻצָּה נִפְתָּלִי, וְהֶאֱחָרוּ וְהַכְפִּיד דָּרָךְ הַיָּם עֶבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם,

לא כראשונים עשרת השננים שהקלו מעליהם עול תורה, אבל אחרונים עמו של חזקיה שהכבידו עליהן עול תורה, [ומפרש דרך הים] וראויין הללו לעשות להם גם כעובדי הים, [ומפרש עבר הירדן] וכדורכי הירדן, והיינו דכתיב האחרון הכניד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים, ראויין הללו לעשות להם גם כיוצאי מצרים שעבדו את הים וכדורכי הירדן, [שזה הנס שהמלאך שרף קפ"ו אלף מחילו של סנחריב היה גם מפורסם כמו קריעת ים סוף וירדן, ולכך היה ג"כ בליל פסח. מהרש"א]

אם חוזר בו [סנחריב], מוטב, ואם לאו אני אעשה לו גליל בגוים שמגלגל צמרפה בכל הגוים, לישנא אחרינא גליל לשון גללים, מורי רבי,

דברי הימים ב לב א אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב מלך־אשור ויבא ביהודה ויחן על־הערים הבצרו ת ויאמר לבקעם אליו, האי רישנא להאי פרדשנא [וכי האי דישנא וארם חשוב, ראוי להאי פרדישנא ומנחה. מהרש"א עיי"ש שמביא ראיה לדבריו] וכי מציאין דורון מה לאדון מה, וכי מפני שהאמת בחזקיה, צא סנחריב ?

[ומתרג' רבינא פ'] אחרי שיהיו הדברים אמת שיבא סנחריב נשבע הקב"ה על כך. מהרש"א], וראה גירסת רש"י שמהפך סדר המלים] אחרי הדברים והאמת (אחר מאי) [מאי אחר], אמר רבינא, לאחר שקפץ הקב"ה ונשבע רבינא אמר מאי אמר הדברים והאמת, אחר שקפץ הקב"ה ונשבע להביא סנחריב, והיינו אמת, שחזתו וקיומו של הקדוש ברוך הוא אמת, ואמר אי אמינא ליה לחזקיה, מייטינא ליה לסנחריב, ומסרנא ליה בידך [פ'] ואתה סנחריב תנצח אותו, השתא אמר [היה חזקיה אומר] לא הוא בעינא, ולא ביעתותיה [הפחד שיהיה בדבר] בעינא,

מיד קפץ הקב"ה ונשבע דמייטינא ליה [שהוא מביא את סנחריב], שנאמר ישעיה יד כד נִשְׁבַּע ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר אֲסִילִי אֶפְשָׁר דְּמִיתִי בְּן־הַתָּה וּכְאִשֶּׁר יַעֲצִתִּי הִיא תְּקוּם: כה לְשׁוֹבֵר אֲשׁוּר בְּאַרְצִי, וְעַל־הָרִי אֲבֻסְגּוֹ [והולך ומפרשו מלשון אבוס], וְסָר מַעְלֵיהֶם [מעל ישראל] עָלוּ, וְסָבְלוּ מַעַל שְׂכָמוֹ יְסוֹר,

א"ר יוחנן, אמר הקב"ה יבא סנחריב וסיעתו ויעשה אבוס שיהא כלס פגרים, ויאכלו סוסיהם וצמחם צמח ענמות הפגרים כעין אבוס לחזקיה ולסיעתו,

ישעיה י כו וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא יְסוֹר סָבְלוּ מַעַל שְׂכָמוֹ וְעָלוּ מַעַל צְוֹאֲרָהּ וְחָבְלוּ [נשחת] עַל מִפְגַּי־שָׁמוֹן,

א"ר יצחק נפחא, חובל עול של סנחריב, מפני שמנו של חזקיהו, שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, מה עשה, נעץ חרב על פתח בית המדרש [שבבית המדרש לא היו מכניסים חרב כדאמרינן לעיל פב. בפנחס], [כי הסיף והספר נתנו כרוכים מן השמים. עיין יעקב], ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו, בדקו מדן ועד באר שבע [בארץ יהודה] ולא מצאו עם הארץ [שלא למד תורה] מגבת ועד אנטיפרס מקומות שנסוף המתומנים, ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה,

ועל אותו הדור [שהיו עוסקין בתורה כל כך] הוא אומר, ישעיה ז כא וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא יִתְּיָה־אִישׁ עֲגֻלַּת בָּקָר וְשִׁתִּי־צֹאן [כל אחד יגדל בביתו עגלת בקר ושתי צאן ומרוב הברכה יהיה די לו בהם. מר] וגו',

ואומר ישעיה ז כג וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא יִתְּיָה כָּל־מְקוֹם אֲשֶׁר יִתְּיָה־שָׁם אֵלָּה גִּפְּזָן בְּאֵלָּה כָּסֶף לְשִׁמּוֹר וְלִשְׁתִּי [שמות מיני קוצים. מצ] יִתְּיָה, אע"פ שאלף גפן באלף כסף שהן יקרים, שאין להם רוב כרמים, אפילו הכי לשמור ולשתית יהיה שמניחין אותן לאכיל ומציינים אותן, והיו עוסקין צמורה,

ישעיה לג ד וְאִסַּף שְׁלָלְכֶם אִסַּף הַחֲסִיל [מין ארבה], [השלל שתקחו מאת מחנה אשור יהיה מאוסף באין מוחה ומבלי פחד בדרך האסיפה שמאספים את החסיל כשנחים על האדמה, שיוצאים בני העיר ומאספים אותם בכליהם לבל ישחיתו תבואת האדמה. מר],

אמר להם נביא [ישעיה] לישראל, אספו שללכם [מחיל סנחריב], אמרו לו לבונו [לשלל] כל אחד ואחד לעצמו או לחלוק ציד אחד ממון שנשאר מחיל סנחריב, לישנא אחרינא לחלוק לאחרים מה שאנו שוללים, אכלו אסורים צאותם שלל, שממון שצוו מעשרת השננים מעורב צו דליכא משום גול,

אמר להם כאוסף החסיל, מה אוסף החסיל כל אחד ואחד לעצמו, אף שללכם כל אחד ואחד לעצמו,

אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו, אמר להם ישעיה לג ד כְּבִמְשַׁק [ענין קול נהם. מצ, אבל דורשה מלשון השקאה, שנעשה טחור ע"י השקאת מים על השלל] גִּבִּים [בורות] שֶׁקֶק בּוֹ הַשְׁקָאָה שֶׁל

אבני חן על מסכת סנהדרין

ישעיה י' ענייה [פ' נבואת] ענתות (כמו עניה. רש"ל) כלומר נביאות ירמיה הענתותי היא שעמידה לנא על נצוד נר שממסר ירושלים בידו עתיד ירמיה בן חלקיה ומתנבא עלה מענתות, דכתיב ירמיה א דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות בארץ בנימין,

מי דמי התם ארי [עלה אריה מסובכו], הכא ליש [הקשיבה לישח]?

אמר רבי יוחנן ששה שמות יש לארי, אלו הן, בראשית מט ארי שופטים יד כפיר בראשית מט לביא ישעיה ל ליש תהלים צא שחל אויב כח שחץ וצדוקתא אחריתי מפורש למה נקראו לו כל השמות הללו,

[מדרש משלי פרק כ סימן ב ארי כמשמעו [מלשון יראה] שהכל מתייראין ממנו. כפיר שכל מי שרואה אותו כופר בחייו [מרוכ פחד]. לביא [מלשון לב] שהוא חוטף לבבות בני אדם. ליש שבשרן של בני אדם בלא יש [פ' כאין] בשינוי. שחל שהכל שוחל [מפחדים] מלפניו. שחץ שהוא מושחץ בשינוי. ד"א נהם ככפיר],

אי הכי דכתיב קרא דהלי קולך לא מחושבנא הוא, אס כן ליכא אלא משע מסעות, דהא עוד היום לאו מחושבנא [נמי הוא] בצרו להו? ומתן עברו מעברה תרתי נינהו עזרו חד, מעברה חד, ואיכא עשר מסעות,

מאי ישעיה י' לב עו ד' חיו'ם פגב לעמו ד? אמר רב הונא אותו היום נשתייר מעו'נה של גוב [דמפני עון] שהיה להם לשראל על שנהרגו כהני נזב, קצת הקדוש צרוך הוא העוש עד אותו היום, ואותו יום בלבד נשתייר מומן העוש, ואילו היה נלחם צירושלים באותו היום היה כושבה, והכי משמע קרא, עוד היום אותו יום העמידו לסנהריב על ירושלים, בעון נזב,

אמרי ליה כלדאי [חזוים בכוכבים], אי אולת האידנא [אם תלך לירושלים עכשיו], יכלת לה, ואי לא יכלת לה,

אורחא דבעא לסגויי [להלך] בעשרה יומא, סגא בחד יומא והיינו עשר מסעות שנסע אותו היום, כי מטו [בשהגיע] לירושלם שדי ליה [השליכו לו] לסנהריב [שישב עליה] ביסתרקי מחמין, טפייט בלעו [שמיא לשיבה] עד [פ' כל כך שמיחין נתנו זה על גבי זה, עד שעלה] דסליק וייתיב מעילוי שורה [למעלה מן החומה], עד דחזויה לכולה ירושלם עד שראה ירושלים כולה,

כי חזייה, איזומר בעיניה [כאשר ראה את העיר ירושלים, נעשית קמנה בעיניו], אמר הלא דא היא קרתא דירושלם [וכי זה הוא העיר ירושלים, פ' וכי זה כל העסק] דעלה ארגישית [הרעשת] כל משיריתי [מחנותי], ועלה בבשית כל מדינתא, הלא היא זעירא [קמנה] וחלשא מכל כרכי עממא [עירי הגוים] דכבשית בתקופ ידי,

עלה וקם [עליה עמד ?] [עלה ועמד] ומגיד ברישיה והיה מגיד בראשו

צינורות שמזלפין צהם מים נוצעין, הסקו בלוחו ממון [השקו את ממון של השלל] וטיהרתו, מה גבים צינורות [מים נובעים] חללו, מעלין את האדם ממומאח לטהרה על ידי טבילה, אף ממונס וכו', משק שרין בלעו (רעש), אף ממונס של ישראל, כיון שנפל ביד עובדי כוכבים מיד טיהר,

(כדרב פפא דאמר רב פפא עמוז ומואב טהרו בסיחון),

אמר רב הונא, עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום, [ומנה אותם] שנאמר ישעיה י' כח [התחיל הנביא להלעיג על סנהריב על שבא במהירות נמרץ לכבוש ירושלים עד שהלך מסעות רבות ביום אחד, ואמר שבא על עית ומשם עבר במגרון [שם מקום] ובמכמש הניח רוב כלי המלחמה להקל המשא ובהושבו שלא יצטרך לכולם. מדר],

בא על 1. עית, עבר ומתרגמין ומני רבני משריימיה 2. במגרון 3. למכמש יפקיד פליו כט 4. עברו מעברה, 5. גבע [אותו מקום] מלו 6. חרדה הרמה [פשוטו: אנשי הרמה חרדה אחותם. מדר], 7. גבעת שאול נסה:

ל צהלי קו 8. בתגלים, הקשיבי 9. לישח, [וכן ישמעו ה] עניה [אשר ב] 10. ענתו ת,

לא גדרדה [ממקומה וברחה אנשי] 11. מדרמה, 12. ישיבי הגבים העיון [לשון אסיפה, נאספו יחד לברוח]: (לב עו ד' חיו'ם פגב לעמד ינפך ידו' הר פת ציו' גבעת ירושלים ולא קא חשיב עוד היום צנוז לעמוד, דההוא לאו מסע הוא, אלא כדאמרינן לקמן אותו היום נשתייר מעונה של נזב),

הני טובא הויין דשמים עשרה הוא דאיכא?

צהלי קולך בת גלים קרא דהלי קולך צת גלים הקשיבי לישח דחשיבנא ציה מלחא צת גלים, לישח, ענתות, הנהו לאו מן חושבנא נינהו נביא הוא דקאמר לה לכנסת ישראל, צהלי קולך בת גלים בתו של אברהם יצחק ויעקב, שעשו מצות כגלי הים,

הקשיבה לישח, מהאי [מסנהריב] לא תסתפי שמגל מידו, היינו דכתיב דהלי קולך, אלא איסתפי מנבוכדנצר הרשע דמתיל כאריה שנמשל ללש שנא' ירמיה ד עלה אריה מסובכו וגו' והיינו דקאמר הקשיבי לישח,

מאי

דף צ"ה ע"א

אבני חן על מסכת סנהדרין

[בבזיון], מוביל ומייתי בידיה [פ' חולק ומביא בידו, בביטול], על מור
בית מקדשא דבזיון, ועל עזרתא דבירושלם,

אמרי [אמרו לו שרי המלחמה] **נישדי ביה ידא** [נשלך בו יד] **האינא**
 נלתס צה עתה, **אמר להו** [כיון שראה שנעשה לו גם קפיצת הדרך חשב שגם
 עכשיו אין לו דאגו] **תמורתו** ממה הוא [מלשון תמורה] להחמיל היום משום
 חולשא דלורסא,
 ליטנא אחריו: תמיתו, נתיגעס, ודומה ליה [בסנמריצ] איתמה למיתב,

[ולכן נמתין עד למחר ו] למחר אייתי לי כל חדר וחד מינייכו
גדלמו. הַחֵד חסיסה מיניה של חומה, [גדלמו חרג] לשון פרסי אכן רעועה
מן החומה ונצקעה,

מוד # [מה הלשון "מד"] מלכים ב יט לה ויהי בלילה תהוא ויצא |
מלאה ה' וְהָ בְמִתְנֶה אֲשׁוּר מֵאֵה שְׁמוֹ נִים וְחִמְשָׁה אֶלֶף
וְשִׁשִּׁימוֹ [סנחריב והמעט אשר נשארו חיים. מד] כְּפֶקֶר וְהָנָה כְּלָם
פְּגָרִים מֵתִים,

אמר רב פפא [לשון זה 1 מ 9 בפרק זה], **היינו דאמרי אינשי פת**
[לן] דינא, בטל דינא כיון שגן דינא בטל הריב, וכן ממשי שלא נכנסה זו
 בזמן לא הללית ממחרת,

[פלא שלומדים דף זה בערב חג השבועות תש"ע, ומדבר על ערפה],

פלא שמדבר כאן על "ישיב", ונלחם בו "אבישי"
שיש בשמו כל האותיות של "ישיב", בנוסף אות אל"ף,

שמואל ב כא טו וַיֵּשְׁבִי (כך שמו. מצ, שהיה חי) בְּנוֹ בִּי אֵינִי דֹאֵייר לַעֲמִיל בָּאוֹתָ יוֹם שֶׁנִּשְׁמִיר מִנּוֹ יָהּ שֶׁל טוֹב, נָקַם הֵכָּה וְשָׂבִי בָנוֹ, שָׂעָה עַל עַסְקֵי טוֹב אֲשֶׁר בִּילִידִי (ישיב זה היה בנו של) הָרָפָה הֵינּוּ עֲרֵפֶה [המואביה] וּמִשְׁקַל קִינוֹ מִתְרַגְמֵמִין מִמֶּקֶל סוֹפִינִי [סופין = חרב סייף. מלון עברי] [כובע נחשת שעל ראשו. מהר" קרא, עין החתני. רד"ק] שְׁלֹשׁ מְאוֹת מִשְׁקַל נְחָשֶׁת [שקל ששוקלין בו נחשת. מדר], וְהוּא חֲגוּר חֲדָשָׁה וְהוּא אֶסֶר אֶסְפִּנְטִי [אספנטי = חגורת חרב belt for sword] מִדְּמָה, וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת־אֶת־דָּוִד [והיה מחונך מחדש לחגור חרב לצאת למלחמה ומנהג המחונך לחגור חרב מחדש, שבינם שיחגור תחלה מחדש יתחרה כנבור. מהר" קרא],

שמואל א כב ט וַיֵּצֵא דָאָג הַחֲדָמִי וְהוּא נָצַב עַל־עֲבְרֵי־שְׂאוֹל וַיֹּאמֶר רֵאִיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשָׁי בָּא נָכָה [לעיר נוב] אֶל־אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִישׁוֹב [שחיה כהן גדול]: י וַיִּשְׁאַל־לוֹ 'כֹּה' [באורים ותומים, ועי"ז עשיתו מלך, שאין נשאלין באור]ת אלא לַמֶּלֶךְ [וצידה נתן לו ' (אחימלך לדוד) וְאֵת חֶרֶב גְּלוֹת הַפְּלִשְׁתִּי נָתַן לוֹ': יא וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ לִקְרֹא אֶת־אֲחִישׁוֹב בֶּן־אֲחִישׁוֹב הַכֹּהֵן וְאֵת פְּלִיטָא אֶבְיֵי הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בְּנֵב וַיְבֹאוּ כֻלָּם אֶל־הַמֶּלֶךְ: יב וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל שְׁמֹעִינָא בֶּן־אֲחִישׁוֹב וַיֹּאמֶר תִּנֵּנִי

אָדער: יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׂאוֹל לָמָּה קָשַׁרְתָּם עָלַי אֶתָּה וְבִן־יִשָּׁי בַּתְּתָךְ לוֹ לְחַם
וְתֹרֵב וְשָׂאוּ ל' לוֹ בָּאֵל הַיּוֹם, לָקִים אֶלַי לֵאמֹר כִּי יוֹם הַזֶּה: יד וַיֵּשֶׁן אַחִישָׁמֶלֶךְ
אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר וּמִי בָבֶל־עֲבָדָה קְדוֹר גָּאֻן וְחֵתֵן הַמֶּלֶךְ וְסָר אֶל־מִשְׁמַעְתָּהּ
וּנְקַבֵּד בְּבִיתָהּ: טו חַי' מ' הַחֵל תִּי לִשְׂאֹל לוֹ בָּאֵל הַיּוֹם חֲלִילָה לִי אֶל־יִשָּׁשׁ
הַמֶּלֶךְ עֲבָדָיו דָּבָר בְּבִלְבִּית אָבִי כִי ל' אֲדִיעַ עֲבָדָה בְּבִלְזֹאת דָּבָר קָטָן אוֹ
גָּדוֹל: טז וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מוֹת תָּמוּת אַחִישָׁמֶלֶךְ אֶתָּה וְכָל־בִּית אָבִי: יז וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ לְרָצִים הַנֶּעֱצִים עָלָיו סָבוּ וְהִמּוּתוּ וּפְתִיחַ' כִּי גִסְדִּים עִם־דָּוִד וְכִי יִדְעוּ
כִּי־בֵרַח הוּא וְל' א' גָּלוּ אֶת אָוִנוֹ וְל' אֲ־אָבוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ לִשְׂל' מ' אֶת־דִּם לִפְנֵעַ
בְּכַתְּוִי ה': יח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְדוֹ אֵם סָב אֶתָּה וּפְנֵעַ בְּכַתְּוִים וַיִּסַּב דוֹ אֵם הַיִּאֲמִי
וַיִּפְנֵעַ־הוּא בְּכַתְּוִים וַיָּמָת ל' כִּי יוֹ הַהוּא שְׂמִינִים וְהַמִּשָּׁה אִישׁ נִשָּׂא אִפּוֹ ד' קָד: יט
וְאֵת גֵּב עִיר־הַכְּתָנִים הִפֵּה לִפְרִיָרֵב מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה מִעוֹ לָל עַד־יוֹ יָגַן נָשׁוֹ ר'
וְהַמּוֹר וְשָׂה לִפְרִיָרֵב: כ וַיִּמָּלֵט בְּנֵי־אֶחָד לֹא־חִמְלָה בְּנֵי־אֶחָבוֹב וְשָׂמוֹ אֶבְיָתָר
וַיִּכְרַח אַחֲרֵי דָוִד:

מאי וישבי בנוב? אמר רב יהודה אמר רב, איש [ישבי זה] שבא על עסקי נוב [פ] להרוג את דוד כעונש על חטא נוב עיר הכהנים וכו' [כרמפרש], "א"ל הקב"ה לדוד, עד מתי יהיה עון זה ממון בידך [ולא תענש עליו], על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים,

ועל דרך נמרוד רואג האדומי ספסר לשון הרע על דוד, שנתקנה בו שאול, ולפי שקבל אחימלך את דוד בנזב, אמר ליה שאול סוב ופגע בזהני ה' נמנא שעל דך נהרגו ואמה נכשל,

שמואל ב לא ד ויאמר שאול לגישה כליו של יריתרקה ו ידקדקנה בה פן יבאו האו
הערלים האלה ודקדקני והתעללו בי ול א אבה גשה כליו כי ירא מאד ויפקח
שואל את החרב ויפל עליה ה ויקרא גשה כליו כי מת שואל ויפל גם הוא
על חרביו וקמת עמו ו וקמת שואל וישלשת בניו וגשה כליו גם בל אגישו
בני ים הווא יחדיו

ועל ידך נהרגו שאול ושלשת בניו
במלחמת פלשתים,

[ונתן לו הקב"ה ברידה] רצונך יכלו זרעך, או תמסר ביד אויב,

אמר לפניו, רבנו של עולם, מוטב אמסר ביד אויב, ולא יכלה זרעי,

יומא חד נפק [יצא דוד] לשכור [לצוד] כזאי [עם גי', ראה תמונה בשטן] לשון פרסי (קריטע) [קמיגיל. רש"ל, פי' ציד], לשנא אחרינא כפר היא [חלק לצוד כזאי, חזי הוא שם כפר], **אתא שטן ואדמו ליה כטביא** [השטן נדמה לו כצבי], **פתק ביה גירא** [זרק חץ כצבי] **ולא מטייה** [ולא הגיעו], **משכיה** [המשיכו, ע"י שישבי רץ אחריו] **עד דאמטייה** [ושהביאו] **לארץ פלשתים** [ונזכר הוא בארץ פלשתים],

כדחזייה ישבי בנזב, אמר היינו האי דקטליה לגלית, אחי

אבני חן על מסכת סנהדרין

באותו פלך שהיה צידה, ולא נגע צו [הפלך],

אמרה ליה לאנשי עלם [צעיר לימים] ! אייתי לי לן ההוא פלך דנפל לפיך, פתקיה השליך אנשי הפלך לראשה בריש מוחה, וקטלה וממה,

כד חזייה ירמיה [את אבישי] בנזב, אמר השתא הוו בי תרין [עכשוויו אני נלחם עם שני בני אדם, דוד ואבישי], וקטלין לי,

פתקיה [זרקו] לדוד לעילא וזקו כלפי מעלה, ודין ליה לרומחיה נעץ מחמיו חנימו בקרקע אמר גיפול עלה ונקטל כדי שיפול עליו וימות, אמר אבישי ישם [משמות הקב"ה, קבלה מעשית], אוקמיה לדוד בין שמיא לארעא,

ונימא ליה איהו דוד עזמו לימא שם? אין חבוש מוציא עצמו מבית האסורין אין דעמו מכוונת לומר השם, והשתא ניכל דוד והשליכו השם ברחוק והלכו אנשי דוד וחזרו להם,

א"ל אנשי לוד מאי בעית הכא למה באת כאן, א"ל הכי אמר לי קודשא בריך הוא הקדוש ברוך הוא אמר לי, לזנוק שיכלה זרעך, או ממסר ציד לזינך והכי אהדרי ליה מוטב שאפול ציד לזינך,

א"ל, אפיך צלותיך הפוך מפלגך # [פי' שיתפלל שיתהפך הרבר] ולאמור לפניו, מוטב יכלה זרעך ולא ממסר ציד לזינך, דמה לך צנער צינך בר בריך קירא לזיבון [ימכור שעוה] ואת לא תצטער משל הוא שאומרים בני אדם [שלא יצטער אדם בעד גבדיו, אלא הוא יעשה מה שטוב לעצמו], # [וצ"ע], שלא דאג שיחיה להם פרנסה, אלא שיחיו דורותיו, וכי אין זה רצונו של כל אדם שיחיה לו דורות?],

א"ל, אי הכי סייע בהדן עוזר בתפלתך להפכה, היינו דכתיב שמואל ב כא ה' יַעֲזֹרְלוּ אֲבִישִׁי בְּצָרוֹתָי, אמר רב יהודה אמר רב, שעזרו בתפלה,

אמר אבישי ישם ואחתיה [והורידו לדוד],

הוא קא רדיף [ישיב] בתרייהו והם צורמין, שהיה קרוב לארץ פלשמים כי מטא קובי לאותו כפר ששמו קובי, שצין ארץ ישראל לארץ פלשמים אמרי קום ביה אמרו זה לזה עמוד כנגדו, ואל מצרם, ונכנו, ולכן [בשום מעשה זו] נקרא קובי, אינהו הוו צדיקי בשמות הכפרים, ועדיין היו מפחדין וצורמין,

כי מטא בי תרי שם מקום, אמרי בתרי גורין צמיהא קטלוח לאריא [וכי שני אריות קטנים יכולים להרוג את הארי הגדול, והמשיכו לברוח],

אמרי ליה [כדי לבלבלו, אמרו לישיב], זיל אשתכח לערפה אימך

כפתיה [קשרו אותו בחבלים] קמטיה הכניעו [כפלו, אונטערגעבויגן] מחמת הכד של זימים אותביה ושדייה [והשליכו אותו] תותי בי בדייא [סדייא] ויחזי עלה למעכו,

אתעביד ליה ניסא, מכא ליה ארעא מתותיה נמרכסה הארץ ממחמיו ולא הזיקו, לישנא אחרינא מכא נשפלת כעין גומא, והיתה מגינה עליו,

היינו דכתיב תהלים יח תרחיב צעדי תחתני, ולא מעדו קרסולי,

ההוא יומא, אפניא דמעלי שבתא הוה, אבישי בן צרויה [צרויה היתה אחות דוד, ואבישי היה אחד מגיבורי דוד], הוה קא חיף [רוחץ] רישיה בר' גרבי דמאי # [למאי נפק"מ כמות המים] צארעב סאין של מים, לישנא אחרינא צארעב כורא דמאי צארעב נודות של מים, חזינהו כתמי דמא [ראה כתמי דם במים],

איכא דאמרי, אתא יונה איטריף קמיה היתה טורפת ומתחצטת עזמה וממרטת כנפיה והומה ומלערת,

אמר כנסת ישראל ליונה אימתילא [ליונה הנביא, כאשר ברח תרשישה ירד באניה ושילם כל דמי האניה בעוד כי שכב בירכתי האניה, על כל צרה שבאה מיד שאלו מי האשם? ויפול הגורל על יונה. דברים בעתם, ר' ראובן מרגליות], שנאמר תהלים סח כנפי יונה נחפה בכסף, שמע מינה דוד מלכא דישראל בצערא שרי # [אינו ברור למה הבין שדוד הוא בצער, שמו כל הכלל הוא בצער],

אתא לכיתיה ולא אשכחיה,

אמר [אבישי] תנן אין רוכבין על סוסו, ואין יושבין על כסאו, ואין משתמשין בשרביטו, בשעת הסכנה מאי # [לא הבנתי למה היה צריך דוקא פרידתו של דוד?]

אתא שאיל בי מדרשא, אמרו ליה בשעת הסכנה שפיר דמי,

רכביה לפרדיה [רכב אבישי על פרידתו של דוד], וקם ואזל, קפצה ליה ארעא [פעם שניה ברף זה ענין של קפיצת הארץ] כמו לא מקפון [דברים טו] נמקרה הארץ והגיע מהרה לארץ פלשמים, בהדי דקא מסגי [ברוך שהיה הולך], חזייה לערפה אמיה דישני דהוות נוולא טויה,

כי חזיתיה ערפה לאנשי פסקתה לפילכה [התירה הצמר מעל הפלך], [שיש לה ראש מחודד מאד, ובא"ס מביא שהוא של ברזל], שדתייה עילוייה [זרקה אותה על אבישי, # וזרקה הפלך באופן שיראה כאילו נורק בשוגג], סברא למקטליה # [אולי חשבה שאבישי בא להרוג את ישיב]

אבני חן על מסכת סנהדרין

בקיברא נקברה שהרגנוה,

כי אדכרו ליה שמא דאימיה [ערפה אמו של ישיב], כחש חיליה
[נחלש כוחו, דוד ואבישי הרגישו בדבר], וקטליה [והרגו את ישיב],

היינו [לאחר מעשה זו] דכתיב שמואל ב כא אז [לאחר שראו לאיזה סכנה
באה, ע"י שיצא מביתו] נשבעו אנשי דוד לו לאמר, לא תצא עוד
אתנו למלחמה, ולא תכבה את נר ישראל,

ת"ר, שלשה קפצה להם הארץ, אליעזר עבד אברהם,
ויעקב אבינו, ואבישי בן צרויה,

אבישי בן צרויה הא דאמרן, אליעזר עבד אברהם דכתיב
בראשית כד ואבוא היום אל העין,

למימרא [רצה לומר למשפחת רבקה] דההוא יומא נפק,

יעקב אבינו [היתה לו קפיצת הארץ].

דף צ"ה ע"ב

דכתיב בראשית כח ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה אלמא צא
לחרן, וכתיב ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש שעדיין לא
הגיע לחרן שהיה עדיין צבית אל,

כי מטא לחרן @ בית אל זה ירושלים, מרן חוץ לארץ אמר, אפשר
עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי אברהם ויזחק, (אברהם
דכתיב ויעתק משם, יזחק חן מן מקרא צדיק), ואני לא התפללתי בו, בעי
למיהדר [רצה יעקב לחזור], כיון דהרהר בדעתיה למיהדר
למקום, קפצה ליה ארעא, מיד בראשית כח יא ויפגע במקום
והיה שם מיד, וקרא מוכס, דכתיב ויפגע במקום, שהמקום פגע, ושקפלה לו
הארץ, ונתקרב לו המקום,

דבר אחר, אין פגיעה אלא תפלה ונראה למורי דהכא לא מיגרסא הך
מילתא, שנאמר ירמיה ז טז ואתה אל-תתפלל בעד-העם הזה
ואל-תשא בעדם רנה ותפלה, ואל-תפגע-בי בראשית
אתה,

[שם] וילן שם בראש השמש ויזחק מאבני המקום וישם מראשיתו
וישכב במקום ההוא ויצא השמש לא נאמר, אלא כי צא השמש, דמשמע שהיה
דעמו לחזור, כי עוד היום גדול, כיון שראה כי צא השמש לו, בתר דצלי בעי
למיהדר [לחרן], אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני [מקום
המקדש] יפטר בלא לינה, מיד בא השמש,

והיינו דכתיב ויזרח לו השמש משמע השמש שהיה לו כנר שצא
נשנילו כנר, וכי לו בלבד זרחה, והלא לכל העולם כולו זרחה,
אלא א"ר יצחק, שמש שבא בעבורו, זרחה בעבורו,

ומגלן דכלה זרעיה דדוד כדאפיך עלוניה, דכתי' מלכים ב יא א
ועתה לאם אחיהו ראתה כי מת בנה, ותקם ותאבד את
פלגזרע הממלכה,

והא אשתייר ליה יואש? התם [בנוב עיר הכהנים] נמי אשתייר
אביתר מכהני נז, דכתיב שמואל א כב כ וימלט בן-אחוד
לאחימלך בן-אחטוב וישמו אביתר ויגבר אחרי דוד,

אמר רב יהודה אמר רב, אלמלא (לא) נשתייר אביתר
לאחימלך בן אחיטוב, לא נשתייר מזרעו של דוד שריד
ופליט,

אמר רב יהודה אמר רב, בא עליהם סנחריב הרשע
בארבעים וחמשה אלף איש 45,000 בני מלכים יושבים
בקרונות של זהב, ועמהן שגלונות [מלשון שגל] מלכות וזונות,
ובשמנים אלף גבורים לבושי שריון קליפה [קשקשים של ברזל],
ובששים אלף אחוזי חרב רצים לפניו, והשאר פרשים,

וכן באו על אברהם כשנלחם בארבעה מלכים,

וכן עתידין לבוא עם גוג ומגוג,

במתניתא תנא, אורך מחנהו ארבע מאות פרסי, רחב
צואר סוסיו [אם עומדים זה אצל זה], ארבעים פרסי, סך מחנהו
מאתים ושישים ריבוא אלפים 2,600,000,000 חסר חד,

בעי אביי האי חסר חד היכי קאמר, אי חסר חד רבוא וכו' חסר חד
ריבויא, או חסר חד אלפא, או חסר מאה, או חסר חד ³.
תיקו,

תנא, ראשונים כח ראשונה מחיל של סנחריב עברו בשחי [המים היו
עמוקים ולא יכלו לעבור אלא ע"י שחיה, שווי"מ] שטו הסוסים צידן ונתמעטו
המים עד שעברו, שחי כמו שחו, שנאמר ישעיה ח ח וְחָלַף בִּיהוּדָה
שְׂטֵמָה וְעָבַר עַד-צִוְיָאָר וַיֵּצֵא וְהָיָה מִצּוֹרֵת קִנְיָו קֹל אֲדִיחָב אֲרָצָה עֲמֻנְוָאֵל,

אמצעיים, עברו בקומה זקופה, ולא היו המים מגיעין אלא עד הוואר
יגיע, שנאמר ישעיה ח עַד-צִוְיָאָר יֵיגַע,

אחרונים, העלו עפר ברגליהם שלא היה שם מים כל עיקר, ולא

אבני חן על מסכת סנהדרין

מצאו מים בנהר לשתות, עד שהביאו מים ממקום אחר ושתו, שנאמר ישעיה לו ב' אֲנִי קִרְתִּי לָשׁוֹן מִקּוֹר וְשִׁתִּיתִי מִיָּם זָרִים וגו',

[וחזור להקשות על מה שאמר לעיל כך מחנהו מאתים ושישים ריבוא אלפים] והכתיב ישעיה לו ויצא מלאך ה', ויכה במחנה אשור מאה ושמנים וחמשה אלף (ויקומו) [וישכימו] בבקר, והנה כלם פגרים מתים?

אמר רבי אבהו, הללו ראשי גייסות הן מאה שמונים וחמשה אלף ראשי גייסות, נגדי החיל, שכן עולה למשכון, לכדאמרינן ארבעים וחמשה אלף בני מלכים 45,000, שנים אלף גבורים 80,000, ששים אלף אחוזי מרצ 60,000, הרי מאה שמונים וחמשה אלף 185,000, אבל האחרים שמתו אין מספר, כדאמר והשאר פרשים אין מספר,

ולא גרסינן והא כמיז ויאל מלאך ה', אלמא כל המחנה אשור אינו אלא מאה שמונים וחמשה אלף, ולעיל קמי מלכים ושישים רבוא,

הכי גרסינן ויאל מלאך ה' ויך במחנה אשור אמר רבי וכו',

אמר רב אשי, דיקא נמי דכתיב ישעיה י' מז' לָכֵן יִשְׁלַח הָאֱדוֹמִי וְיִבְאוּ אֶת בְּמִשְׁמָנֵינוּ וְיִזְוּ וְתַחַת פְּבִדּוֹ יִקְדּוּ וְיִקְדּוּ בִּיקוֹד אֵשׁ, בשמינים דאית בהו [החשובים, דהיינו ראשי גייסות],

אמר רבינא, דיקא נמי דכתיב דברי הימים ב' לב' כ' וַיִּשְׁלַח ה' מַלְאָךְ וַיַּכְהֶם כָּל-גִּבּוֹר חֵיל וְנָגִיד וְשָׂר בְּמַחֲנֵה מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּשָּׁב בְּבִשְׁת פָּנִים לְאַרְצוֹ וגו' ויבא [סנחריב] בית אל ה'ו, ומיצאי מעיו [בניו] שם [כשהיה משתחוה בבית אלהיו. מלכים ב' יט' א'] הִפִּילָהּ בְּחָרֶב, שמע מינה,

במה חכם המלאך?

1. רבי אליעזר אומר, ביד חכם, שנאמר שמות יד וירא ישראל את ה'יד הגדולה יד הגדולה לא נאמר אלא ה'יד, דמשמע ה'יד שעמידה וכו', ה'יד שעתידה ליפרע מסנחריב,

2. רבי יהושע אומר, באצבע חכם שנאמר שמות ה' ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים היא, היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב,

3. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר, אמר לו הקב"ה לגבריא'ל, מוגלך נטושה שחזה מגלך להרוג את אלו, אמר לפניו רבוננו של עולם נטושה ועומדת מששת ימי בראשית,

שנאמר ישעיה כא מפני חרבות נדרו וגו',

4. ר' שמעון בן יוחי אומר, אותו הפרק זמן כישול פירות היה, אמר לו הקב"ה לגבריא'ל ממנה על צשול הפירות כשאתה יוצא לבשל פירות, חזק להם לחיל סנחריב להרגן, שנאמר ישעיה כח יט' מִדֵּי עָבְרוּ יִקַּח אֶתְכֶם פִּי-בִפְקָר בִּפְקָר יַעֲבֹר פִּי וְכָל-יָלֵף וְהָיָה רִקְזוֹעָה הִבִּין שְׁמוּעָה וגו',

אמר רב פפא [לשון זה 2 מ' 9 בפרק זה], היינו דאמרי אינשי אנב אורחך כשמלך לדרך לפי תומך לבעל דבבך אישתמע לשונך המראה והפחדו,

5. ויש אומרים, בחומטמן נשף נפח בהן ומתו, שנאמר ישעיה מ' וגם נשף בהם ויבשו,

6. ר' ירמיה בר אבא אומר, כפיים ספק להם ומתו, שנאמר יחזקאל כא וגם אני (הכתי) [אכת] כפי אל כפי והניחותי חמתי,

7. ר' יצחק נפחא אומר, אזנים גלה להם, ושמעו שירה מפי חיות ומתו, שנאמר ישעיה לג' ג' מִקּוֹר לִחְמוֹן יִנְדְּרוּ עַמִּים מִירוֹ מִמֶּתֶד נִפְצוּ גוֹיִם,

וכמה נשתייר מהם? רב אמר עשרה, שנאמר ישעיה י' יט' וַיִּשָּׂא עֵץ יַעֲרוֹ מִסָּפֶר יָחִיד וְנִעַר יִכְתָּבֵם, כמה נער יכול לכתוב עשרה שהנער יכול להטיף טיפה של דיו, והיינו יו"ד, שנשאר עשרה,

ושמואל אמר תשעה, שנאמר ישעיה יז' וַיִּנְשָׂא-רִבּוֹ עוֹלָלָת פִּנְקָפָה זֵית שֶׁאִין נִשְׁאִין צוֹ אֵלָּא דְּבַר מוֹעֵט, שנים או שלשה גרגרים בראש אמיר, כן לא ינתייר במחנהו אלא דבר מועט וכמה, ארבעה וחמשה בסעפיה פוריה, ארבעה וחמשה והיינו תשעה, שנים שלשה גרגרים בראש אמיר [שנשארים בויה, כן ישאר ממנו] אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בְּסַעְפֵּיהָ פֹרֶיהָ,

ר' יהושע בן לוי אומר, ארבעה עשר, שנאמר שנים שלשה [וכו'] ארבעה,

רבי יוחנן אמר ר' יוחנן מקרא לא דייק להו, אלא הכי קאמר, הללו חמשה נשתיירו מהן, סנחריב ושני בניו, וקרא משמע כנוקף זית דמשייר מעט בראש ענף, שנים או שלשה גרגרים, כך ינתייר לו מעט ארבעה או חמשה, חמשה סנחריב ושני בניו, נבוכדנצר ונבוכד אדן, נבוכד אדן גמרא,

נבוכדנצר דכתיב ג' [תנייה] מישאל ועזריה חוארו דניאל ג' ורורח דרביעאה דמי לבר אלהין [קאי על גבריא'ל] אלמא דחוא גבריא'ל והכירו

אבני חן על מסכת סנהדרין

כנען, ואי לא דחזייה [אם לא שראה נבוכדנצר את גבריאל כשהרג את חיל סנחריב], מנא הוה ידע [כשראה גבריאל בתוך הכבשן],

סנחריב ושני בניו, דכתיב מלכים ב יט לו ויהי הוא משתחוה ביתו נסרה אל הו, ואדרמלק ושראצר בניו הפכו בחרב,

אמר רבי אבהו, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו שהקדוש ברוך הוא צעלנו גלמו לסנחריב, דכתיב ישעיה ז כ פיו ם יהוא יגלח אדני בתער השכירה [כדאמר לקמיה שמוחן קשייתא כדי שיתנו לו המספרים] בעברי נהר במקל אשור אתהראש ושער הרגלים וגם אתהזקן תספה,

אתא קודשא בריך הוא, ואדמי ליה כנברא סבא, א"ל כי אזלת לגבי מלכי מורח ומערב דאייתיתניהו לבנייהו כדאמרין שהציל עמו ארבעים ומשה אלף בני מלכים וקטלתינהו, מאי אמרת להו, אמר (להו) [ליה] ההוא גברא בההוא פחדא נמי יתיב,

אמר ליה היכי נעביד? א"ל זיל

דף צ"ו ע"א א' שבועות תש"ע

ושני נפשך שנה עמך כדי שלא יכירך, במאי אישני, אמר ליה זיל אייתי לי מספרא [זוג מספרים] ואיגזיין אנא אני אגלמך, מהיכא אייתי, א"ל עול לההוא ביתא [תכנס לאותה בית] ואייתי,

אזל אשכחינהו [הלך לאותה בית, ומצא אותם, שבאו מלאכי וכו'] (אתו. רש"י) מלאכי שרת ואידמו ליה כנברי, והו קא טחני קשייתא גרעיני תמרים, א"ל הבו לי מספרא, א"ל טוחן חד גריוא דקשייתא אלו גרעיני וניתן לך מספרים, והיינו דכמי צמער השמירה על שם שטרם נתנו לו טער לגלגל, ואחרי שכן (נתנו לו) [נתן. רע"ז]? צערי נהר, דכריס שדרכן לעשות על ידי נהר, דהיינו טחינת ריחים, טוחן חד גריוא דקשייתא [כעין זה ברכות נו. [בחלום] וטחני כך קשייתא ברחיא. ישבב סופר] ויהבו ליה מספרתא,

עד דאתא איחשך, א"ל זיל אייתי נורא, אזל ואייתי נורא, בהדי דקא נפח ליה, אתלי ביה נורא בריקניה, אזל גזייה לרישיה ודיקניה, אמר(ו. ע"י) היינו דכתיב ישעיה ז וגם את הזקן תספה דלא כמי גלמו אלא אראש, אבל אזקן כמי צמער לשון כלי על ידי אור, שכלמה לגמרי,

אמר רב פפא [לשון זה 3 מ 9 בפרק זה] היינו דאמרי אינשי, גרירתיה לארמאה [אם גילחת את שער הארמי] אם אתה ממך את הארמאי שפיר ליה והוטע צעיניו, איתלי ליה נורא בדיקניה הצער לו אם צוקנו, ולא שבעת חובא מיניה [ולא תפסיק לשחוק ממנו, פי'

האיש החפץ בהרפה וכלימה, ויבחר מעשים מגונים חנונים אותו ללעג ולקלם בעיני הבריות, ראוי הוא כי נרבה אליו בוז וקלון, ולא לעון יחשב לנו אם לשמחה נשימוהו],

אזל [הלך סנחריב] אשכח דפא [מצא דף של עץ] מתיבותא דנח, אמר היינו אלהא רבא [על העץ אמר כן, כדאמר לקמיה "בית נסרד אלהו" שוה העץ הוא האל הגדול, עפרא לפומיה], דשיזביה לנח מטופלא [שהציל את נח מן המבול],

אמר [סנחריב, בלשון קבלה אל הקב"ה] אי אזיל ההוא גברא [אם אני אלך] ומצלח [ואצליח בעניני] מקרב להו לתרין בנוהי קמך [אקריב את שני בני לפניך], שמעו בנוהי וקטלוהו,

היינו דכתיב מלכים ב יט לו ויהי הוא משתחוה משמע מפני שמשתחוה לשם, הכוהו בית נסרה אל הו לשון נסר, שהשתחוה לנסר ועשאו אלוה, ואדרמלק ושראצר בניו הפכו בחרב וגו',

בראשית יד טו ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויפם אידי דאיירי צמלכס, [ו. רש"י] איירי נמי צהאי קרא דכמיז ויהי צלילה ההוא ויפם מלאך ה' וגו', נקט ויסלק עליהם לילה וגו' (וגו. ד"ם),

אמר רבי יוחנן, אותו מלאך שנודמן לו לאברהם, "לילה" שמו והוא קיימו, שנאמר איוב ג ב יאבד יו ם אולד בו [בכל שנה כשיגיע יום הולדת שלי יהיה חושך] ותלילה אומר הו רה נבר [ר"ל וכמו כן תהיה אבודה הלילה אשר המשכיל לדעת מתי היתה זמן העבור אמר שבאותה הלילה עובר אבי את אמו. מר, והדרוש הוא שהמלאך שנקרא "לילה" הוא יודע מתי הורה גבר],

ור' יצחק נפחא אמר, שעשה עמו מעשה לילה שנלמנו צעילו כוכבי לילה כמו שעשו צעילו צרק, שנאמר שופטים ה מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם, נלחמו עם סיסרא,

אמר ריש לקיש, טבא דנפחא טבא מליה דר' יצחק נפחא מדבר נפחא ר' יוחנן דמקרי צר נפחא צכולא התלמוד # [לא מצאתי היכן], כמו (צבא מניעם פה:) מאן עייל צר נפחא, נראה למורי דאציו של ר' יוחנן הו נפחא, ולהכי מיקרי צר נפחא, ואית דמפרשי צר נפחא על שם יופיו [כדי שלא תשלוט בו עין הרע. ישבב סופר],

בראשית יד יד ויךדף עדדן, אמר רבי יוחנן כיון שבא אותו צדיק [אברהם אבינו] עד דן, תשש כחו, ראה בני בניו, שעתידין לעבוד ע"ז בך,

אבני חן על מסכת סנהדרין

שנאמר מלכים א יב וישם את האחד [ירבעם נתן את עגל זהב אחד]
בבית אל, ואת האחד נתן ברן,

ואף אותו רשע [נבוכדנצר] לא נתגבר [על ישראל], עד שהגיע
לדן, שנאמר ירמיה ח מזו מִדֵּן נִשְׁמַע נִחְרָת [הקול היוצא מנחיריו,
ונחרת מלשון נחרי האף. מצא] סוֹסִי,

אמר רבי זירא, אע"ג דשלח (ר' יהודה בן בתירא מנציבין)
[ריב"ל] הזהירו בוקן ששכח תלמודו מחמת אונסו אף על פי
ששכח תלמודו והאיל ומחמת אונסו הוא, והזהירו בוורידין, כר' יהודה
דאמר בשמיטת חולין (כז, ח) עד שישחוט את הורדין של עוף, והאיל וזולתו כולו
כאחד, אינו חוטא ומולמו כשאר חיה ובהמה, והזהירו בבני עמי הארץ
שנעשו תלמידי חכמים, לעשות להם כבוד שמוהן תצא תורה לשראל, שהרי
יאלו שמעיה ואבטליון מצני צניו של סנחריב, ומצני צניו של המן למדו תורה צני
צניק, כלקמן,

[לפי לשון ראשון ברש"י מודיעין לבני ע"ה שהכבוד שנותנין להם הוא מחמת
מעט זכות שהיה באביהם, # משמע שזה מעלה לחלות הכל בזכות האבות, אף
שהיו ע"ה,
ולאחית דאמרי אומרים להם שמה שמכבדים אותם הוא רק בשביל תורתם,
ולא משום זכות אבותם, # משמע שזה חסרון להגדיל האבות במקום שאינו
אמת],

ואף על גב דאמר ר' יהודה הכי, הזהירו צני עמי הארץ כי הא מילתא
דלקמן מודיעין להו כי היכי דחזינן לקמן דלא זכה ונבוכדנצר לאותו כבוד,
אלא מפני זכות ארבע פסיעות כדאמרין לקמן,
הכי נמי אמרינן לבני עמי הארץ, דלא זכו לאותו כבוד, אלא ממחמת זכות מעט
שהיה בצדיהם, מפי רבי,
ואית דאמרי דר' זירא אדלעיל קאי, אצני סנחריב, אף על גב דשלח ר' יהודה
הזהירו צני עמי הארץ לכבדן, שמהם תלם תורה, כי היכי דנפקו מסנחריב, כי הא
מילתא מודיעים להו לבני עמי הארץ, דהא דמוקרינן להו לאו משום אציהם, אלא
משום תורה שבהם, שלא תזוז דעתם עליהם ויאמרו, אצניהם דאיקים היו,

ירמיה יב א [אני יודע כי] צִדִּיק אַתָּה ה', פִּי אֶרִיב אֵלַיךְ [אך אתווכח
עמך], אִךְ מִשְׁפָּטִים יִדְבָּר אוֹתְךָ, מִדּוּעַ דִּרְךָ רָשָׁעִים
צִלְחָה, שְׁלוֹ [לשון שלוח] פֶּלֶא־בְגָדֵי בְגָד [ענין סירוב ומרד. מדר] מפני
מה הולכים ונבוכדנצר וכדו ירושלים, ב [מַעֲרֵתָם גַּם־שָׁרְשׁוֹ] [מיד כשנמנעו
נשרש גזעם, ר"ל פתאום באה להם הגדולה. מדר] יִלְכּוּ גַם־עֲשׂוֹ פָרִי [והם
הולכים ומתפשטים ועושים פירות מרובות, ר"ל בנים ובני בנים יורשים המלוכה
והממשלה. מדר],

מאי אהדרו ליה [הקב"ה] לירמיה, ירמיה יב ה פִּי אֶת־רַגְלִים [הולכי
רגל] רַצְתָּה וַיֵּלְאוּךָ, וְאִיךָ תִתְחַרְחַח אֶת־הַסּוֹסִים, וְכִאֲרִין
שְׁלוֹם אַתָּה בּוֹ טַח, וְאִיךָ תַעֲשֶׂה בְּגָאוֹן תִּירְדֶּךָ,

משל לאדם אחד, שאמר יכול אני לרוץ ג' פרסאות, לפני
הסוסים, בין בצעי המים מרשק"ו צלעו [אגס, מקום שנמצאים צו מים
עומדים מוכסים צחלקס צלממס],

נודמן לו רגלי [הולך רגל במהירות] אחד, רץ לפניו ג' מילין
ביבשה, ונלאה, א"ל ומה לפני רגלי כך, לפני הסוסים
עאכ"ו, ומה שלשת מילין כך, ג' פרסאות על אחת כמה
וכמה, ומה ביבשה כך, בין בצעי המים על אחת כמה
וכמה,

אף אתה, ומה בשכר ארבע פסיעות מפורש לקמן, ששלמתי
לאותו רשע [נבוכדנצר] שרץ אחר כבודי, אתה תמיה, כשאני
משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב, שרצו לפני כסוסים,
עאכ"ו שיהו כל אדם יכולין לתמוה, על ממן שכר גדול שישלם עליהם,

היינו דכתיב ירמיה כג ט לְבָבָאִים אֲזַרְסָם יִחַק ויעקב [על השכר
שהקב"ה נותן להם] וְשֹׁפֵר לְבִי בְּקִרְבִּי כלומר תמהמי על ממן שכר,
וְחִפּוֹ [ענין תנועה ותנועה, כמו על גזוליו ירחף. מצא] כָּל־עֲצָמוֹ תִּי,
הִיִּיתִי פֹאֵשׁ שְׂפוֹר, וְכִנְכָּר עֲבָרוֹ יִי, מִפְּנֵי ה' וּמִפְּנֵי דְבָרֵי
קִדְשׁוֹ ,

הני ארבע פסיעות, מאי היא, דכתיב ישעיה לט א פָּעַת הָהוּא
שְׁלַח מִרְדֶּךָ בְּלֹאדָן בְּנִי־בְּלֹאדָן מִקֵּדֶ־בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה
אֶל־חֻזְקִיהוּ וְיִשְׁמַע בִּי חֲלָה וַיַּחֲזֹק וְגו',

משום כי חלה חזקיהו, ויחזק, שדר ליה ספרים ומנחה?

(אין) דברי הימים ב לב לא וְכֵן בְּמִלְצִי שְׁרִי בָבֶל תְּקוּשְׁלָחִים עָלָיו לְדָרֶשׁ
הַמּוֹ פֶּת אֲשֶׁר הָיָה בְּאָרֶץ, דאמר רבי יוחנן, אותו היום
שמת בו אחז, שתי שעות היה כדי שלא יהא פגאי לספדו ולקברו
[ולבטל כל היום אי אפשר שהרי גזר הקב"ה יום ולילה לא ישבותו. מדר"ל],

וכי חלה חזקיהו ואיתפח נמרפא, אהריינהו קודשא בריך
הוא להנך עשר שעי ניהליה להנך שעות לחזקיהו, לאותו היום שנמרפא
חזקיה היה של עשרים ושנים שעות, דכתב ישעיה לח ח הִנְנִי מוֹשִׁיב
אֶת־צֵל תְּמָעְלוֹת אֲשֶׁר יִרְדָּה בְּמַעְלוֹת אָחִז בְּשִׁמְשׁוֹ,
אֲחֻרָּית עֶשֶׂר מַעְלוֹת,

וְתִשָּׁב הַשֶּׁמֶשׁ עֶשֶׂר מַעְלוֹת בְּמַעְלוֹת אֲשֶׁר יִרְדָּה,

א"ל מאי האי, א"ל חזקיהו חלש ואיתפח, אמר איכא
גברא כי האי, ולא בעינא לשדורי ליה שלמא, כתבו ליה
[כך], שלמא למלכא חזקיה, שלם לקרתא דירושלם, שלם
לאלהא רבא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

וחד אמר, אימה יתירה היתה לו ממנו, ודומה כמו שעומד לפניו,

אמר רבא, טעין משאוי תלת מאה כורדייתא פדלות [וראה פסחים קיט. ברשב"ם ששלש מאות הוא גזמא, וכן כל שלש מאות שבש"ם] נרגא דפרזלא פטיסי צחול דשליט בפרזלא צחול מדוד הקוץ צחול אחר, שדר ליה [שלח לו בלי מלחמה] נבוכדנצר לנבוזראדן,

כולהו בלעתינהו לא בליעה ממש אלא שיצטם, שהיו מתפוצצין הפטיסים צהכומם צעער לשצרה חד דשא [דלת אחת] דירושלם, שנאמר תהילים עד ו יַעֲתָה פְּתוּחֵיהָ [מלשון פתוחי חותם. מצ] יַחַד בְּכִשְׁיִל [כשיל וכלפות שמות כלים עשויים לשבר בהם אבנים. מצ] משמע על פתח אחד הלנו כל הכשילים, וכלפות יחד ולא הועיל כלום וְכִילְפַת יַחַל מִזֵּן [ענין הכאה ושבירה. מצ], [ועתה בעת החורבן כל פתוחי הוהב שעל הקירות היו הצירים הולמים ומשברים בכשיל וכלפות. מו, והדרשה שהיו משברים בכל הפטישים יחד פתח שער אחד],

בעי למיהדר [רצה נבוזרדן לחזור מלהחריב את ירושלים], אמר [נתן המעם] מסתפינא דלא ליעברו בי כי היכי דעברו בסנחריב, נפקא קלא ואמר שוור בר [בר אין הכוונה בן ממש, אלא כמו בן אדם] שוור דולג צר דולג, קום וכצט ירושלים, לנצחאלדן קלמר, לישא אחרנא שוור צר שוור מדלג צר מדלג, קפלת פעס אחת עס סנחריב ועכשיו פעס שניה,

נבוזראדן שוור [דלג להחריב את ירושלים, ולא תחזור], דמטא זימנא דמקדשא חריב, והיכלא מיקלי [נשרף],

פש ליה חד נרגא [נשאר לו רק פטיש אחד], אתא מחייה [הכה הדלת] בקופא מנג הפטיש ולא מחדוד, כמו קופא דמחטא (צנא מניעא לת, צ) ואיפתח [ונפתח הדלת], שנאמר תהילים עד ה יָדַע בְּמִבְּיֵא לְמַעַלָה בַּסֶּבֶךְ־עֵץ קָרְדָּמוֹ תַּתְּמַלֵּה הֵא, יודע לפניך אומן סנך עץ קרדומות, שצנר צו את ירושלים, [ולשון הפסוק כמביא למעלה פירושה] כאלו הביאו למעלה צנסא הכבוד,

הוא קטיל ואול, עד דמטא להיכלא, אדליק ביה גורא # [מעולם לא הבנתי איך שורפין אבנים] גבה היכלא וצקס לעלות לרקיע דרכו ביה מן שמיא והשפילוהו, שנאמר איכה א גַּת דֶּרֶךְ אֲדָנִי לְבַתּוּלַת בְּתִיָּהוּדָה,

קא זיחא [מלשון זיח] [to be elated, cheerful] דעתיה מתגאה, על שהיה מנלים, נפקא בת קלא ואמרה ליה, עמא קטילא קטלת [הרגת עם הרגו] סכנר נגור עליהם על כך, היכלא קליא קלית [שרפת היכל שרוף], קימחא טחינא טחינת,

שנאמר ישעיה מו ב קָחִי רַחִים וְטַחֲנִי קִמַּח וטחי טחים לא נאמר, אלא

נבוכדנצר ספריה דבלאדן הוה, ההיא שעתא לא הוה התם, כי אתא אמר להו היכי כתביתו, אמרו ליה הכי כתבינן, אמר להו קריתו ליה אלהא רבא, וכתביתו ליה לבסוף !

אמר [והמשך לומר] אלא הכי כתובו, שלם לאלהא רבא, שלם לקרתא דירושלם, שלם למלכא חזקיה, אמרי ליה קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא,

רהט בתריה דשלים, כדרהיט [כאשר רץ רק] ארבע פסיעות, אתא גבריאלי ואוקמיה [והעמידו שלא ירוץ עוד, או שהביא את השליח והעמידו לפני נבוכדנצר],

אמר ר' יוחנן, אילמלא (לא) בא גבריאלי והעמידו, לא היה תקנה שהיה שכו מרובה והיה לו רשות לאצד שאריתו לשונאיהם של ישראל [בלשון סגי נהור],

מאי בלאדן בן בלאדן? אמרי בלאדן מלכא הוה, ואישתני אפיה, והוה כי דכלבא # [מענין פני הדור כפני הכלב], הוה יתיב בריה [שמו האמיתי היה מרודך] על מלכותא [במקומו], כי הוה כתיב [כותב איגרת], הוה כתיב שמיא ושמיא דאבוה בלאדן מלכא כדי שיתכבד אציו, לכך נקרא שם אציו עליו שנקרא מרודך בלאדן, דאי לא כתיב אלא מרודך בן בלאדן, לא הוי מיתקרי עליה שמיא דאבוה, דהכי כתיב כולוה אינשי, פלוני בן פלוני, להכי כתיב מרודך בלאדן,

היינו דכתיב מלכא א ו בן יכבד אב ועבד אדניו, בן יכבד אב הא דאמרן,

ועבד [יכבד] אדוניו דכתי', ירמיה נב יב וּבַחֲדָשׁ הַחֲמִישִׁי בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ, הִיא שְׁנַת תְּשַׁע־עָשָׂרָה שָׁנָה לְמָלְךָ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל, בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים עִמּוֹ לִפְנֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל בִּירוּשָׁלַם אִלמא נבוכדנצר סליק לירושלם: יג וַיִּשְׁרַף אֶת־בֵּית־ה' וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל־בְּתֵי יְרוּשָׁלַם וְאֶת־כָּל־בֵּית הַגְּדוּל שָׂרָף בָּאֵשׁ,

דף צ"ו ע"ב

מי סליק נבוכד נצר לירושלים, והכתיב צההיא פרשתא מלכים ב כה ויעלו אותו גזקיה אל מלך בבל רבלתה אלמא צרצלה הוה, ואמר ר' אבהו זו אנטוכיא ואנטוכיא קיימא לן דאיה מארץ ישראל,

רב חסדא, ורב יצחק בר אבודימי, חד אמר דמות דיוקנו [של נבוכדנצר] היתה חקוקה לו על מרכבתו של נבוכדנצר, ודומה לו כמו שעומד לפניו, ולכן כתיב צא נבוכדנצר והיינו כבוד [של עבד אל אדוניו],

אבני חן על מסכת סנהדרין

להכניסן תחת כנפי השכינה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם ! מי שהחריב את ביתך, ושרף את היכלך, תכניס תחת כנפי השכינה,

היינו דכתיב ירמיה נא ט רַפְּאֵנו אֶת־כָּבֶדְךָ [ומפרשה על נבוכדנצר, או על נהרות בבל שרצה לרפאותם] וְלֹא נִרְפְּתָה, עוֹלָא אָמַר, זה נבוכדנצר שהיה הקדוש ברוך הוא מנקש לרפאותו, להכניס מצני צניו תחת כנפי השכינה,

רבי שמואל בר נחמני אמר, אלו נהרות בבל שהם רעים לשמות ותרגומה [והסברא הוא. גאונים. שט] דְּצִינִיתָא [כמו ציני הר הברזל] (ציריטא) דבבלאי דקלים מרים הם שעומדים בנהרות, [פי' אף שמקום גידול תמרים, דרך להיות מים מתוקים, בבל לא היה כן, שאף מקום גידול תמרים היו מים מרים. מהרש"א],
לישנא אחרתא [שלא הרקלים היו מרים, אלא הנהרות היו מרים], צינתיא דבבל דקלים רעים של נהרות בבל, שאין נושאים פירות, לפי שהמים רעים הן לגדל פירות,
בסוטה (מו, ד) אמרין קושטא הוא דאמרינן, הני צינתיא דבבל משעת ימי בראשית איתנהו,
ונהר שמתת הני צינתיא מי מרים נינהו,

אמר עולא, עמון ומואב שיבבי שנים בישי [רעים] דירושלם הוו, כיון דשמעינהו לנביאי דקא מיתנבאי לחורבנא דירושלם, שלחו לנבוכדנצר, פוק ותא נא ממקומך ונא אל ארץ ישראל ומכשנה,

אמר [נ"ג], מסתפינא דלא ליעבדו לי, כדעבדו בקמאי [בסנחריב],

שלחו ליה [עמון ומואב לג"ג] משלי ז יט מקרא הוא במשלי פי אין האיש בביתו חלף בדרך מרחו ק, ואין איש אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר שמות טו ה' איש מלחמה,

שלח להו [נ"ג לעמון ומואב], בקריבא הוא בקרוב הוא ואתי וינא בעת דחקס, לפי דרכו של מקרא זה שהם שלחו לו, שומעים אנו שהוא אכל מילתא דהוה אמרי ליה, הוה משיב דבר זה,

שלחו ליה [עמון ומואב לג"ג] הלך בדרך מרחוק,

שלח להו [נ"ג לעמון ומואב] אית להו צדיקי, דבעו רחמי ומייתו ליה [ויבאו את הקב"ה שישמור עליהם],

שלחו ליה [עמון ומואב לג"ג] משלי ז צרו ריהפסף לקח בידו ליו חפסא ויבא ביתו צדיקים שבהו ממנו, ואין כסף אלא צדיקים,

קמת, שאין צריך טמינה גלי צמתך מקום שהקלעים נומתין, כד הראש חשפישבל קלע הראש שדומין לשבלים גלישו ק עברי נהרו ת פורענות זה היה הקדוש ברוך הוא אומר לישראל לכו וטחנו קמת, כלומר טחונים אחס ככר לקמת, ומחזרו ומטחו עדיין, תגלי קלעי ראשיכם ושוקיכם, ומלכו בגלות, חטים לא נאמר אלא קמה,

הוא דמיה דזכריה דהוה קא רתח, אמר להו מאי האי, אמרו ליה דם זבחים הוא דאישתפיך, אמר להו אייתי ואנסי ואנסה אי מדמו [אם דומה דם זה לדם זבחים] אס דס זבחים הוא, כסי שטח בזהמות ולא אידמו ולא אדמי הדס,

אמר להו גלו לי, ואי לא סריקנא לכו לבשרייכו במסריקא דפרזלא, אמרו ליה, האי כהן ונביא הוא, דאינבי להו לישראל, בחורבנא דירושלם וקטלוהו,

אמר להו אנא מפייסנא ליה, אייתי רבנן קטיל עילויה ולא נח, אייתי דרדקי דבי רב קטיל עילויה ולא נח, אייתי פרחי כהונה קטיל עילויה ולא נח, עד די קטל עילויה תשעין וארבעה ריבוא 940,000 ולא נח,

קרב לגביה [נקרב נבחראדן אל הדם], אמר זכריה זכריה טובים שבהן איבדתם, ניחא לך דאיקטלינהו לכולהו, מיד נח,

הרהר [נבחראדן] תשובה בדעתיה, אמר מה הם שלא איבדו אלא נפש אחת [זכריה] כך, ההוא גברא [על עצמו אמר] מה תיהו עליה,

ערק [ברה], שדר פורטיתא שטר נזאפה לביתיה, ואיתגייר נבחראדן,

תנו רבנן, נעמן גר תושב היה שלא קבל עליו שאר מצוות, וקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה, נבחר אדן גר צדק היה,

מבני בניו של סיסרא, למדו תורה בירושלים [ראה ברכות כו: במעשה שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאות וביקשו למנות את ר"ע ואמרו לית ליה זכות אבות מעתיק רב נסים גאון את הגמ' כאן ומוסיף ומאן אינון ר' עקיבא],

מבני בניו של סנחריב, לימדו תורה ברבים, ומאן נינהו שמעיה ואבמליון,

מבני בניו של המן, למדו תורה בבני ברק [ומנו רב שמואל בר שילת. ע"י],

ואף מבני בניו של אותו רשע נבוכדנצר, ביקש הקב"ה

אבני חן על מסכת סנהדרין

נפלי אידי דאמרינן צרור הכסף לקח צידו שנתמעטו הצדיקים, קא מיירי הא נמי צמשים, וקאמר תלמידים מתמעטין, ואידי דאמרינן וטהי האמת נעדרת, אייתי הא דההוא אחרא דשמייה קושטא, אמר ליה מאן בר נפלי, א"ל משיח, משיח בר נפלי קרית ליה?

א"ל אין דכתיב עמום ט א פיו'ם ההוא אקים,

דף צ"ז ע"א ב' שבועות תש"ע

אֲתֵּי־סֵפֶת דְּיוֹד הַנִּפְלָא מִלְּכֻס דּוּד שְׁנֵפֶלָה, לַהֲכִי קְרִי מִשִּׁיט צַר נִפְלִי,

א"ל הכי אמר רבי יוחנן, דור שבן דוד בא בו תלמיד חכמים מתמעטים, והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה, וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות, עד שהראשונה פקודה עד שלא כלתה צרה ראשונה, שניה ממחרת לבא פקודה כמו לא נפקד (במדבר לא),

ת"ר, שבוע שמיטה שבן דוד בא בו [פ' בא בו בסופו], שנה ראשונה, מתקיים מקרא זה עמום ד והמטירי על עיר אחת שיהא מעט מטר, ויהא רעב צמקום זה ושזעב צמקום זה ועל עיר אחת לא אמטיר,

שניה, חיצו רעב משתלחים רעב מעט, שלא יהא שזעב צמקום,

שלישית, רעב גדול, ומתים אנשים ונשים וטף, חסידים ואנשי מעשה, ותורה משתכחת מלומדיה ממון שאין להם מה לאכול,

ברביעית, שובע ואינו שובע,

בחמישית שובע גדול, ואוכלין ושותין ושמחין, ותורה חוזרת ללומדיה,

בששית קולות ילאו קולות שכן דוד צא,

לשנא אחרינא קולות מתקיעת שופר שנאמר יתקע בשופר גדול (ישעיה כז),

בשביעית מלחמות בין עוזדי כוכבים לישראל,

במוצאי שביעית בן דוד בא,

אמר רב יוסף, הא כמה שביעית דהוה בן [דהוה הכין] שנה אחת רעב, שנה אחת שזעבולא אתא, ואף על פי כן לא צא בן דוד?

אמר אב"י בששית קולות כלום ילאו קולות שכן דוד צא, בשביעית

שנאמר הושע ג ב ואפרה [ענין קנין] ל' פדימי אותה צמחים צמשה עשר בניסן בַּחֲמִישָׁה עָשָׂר 15 כָּסֶף, וְחֹמֶר 30 שְׁעָרִים, וְלִתְּהָ 15 שְׁעָרִים צוּכֹת לְדִיקָיִם שְׁנִקְרָאוּ כֶסֶף, חוֹמֶר שְׁעוּרִים שְׁלֹשִׁים סָאִין, וְלִתֵּן חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר סָאִין, אִלּוּ אֲרִיצֵים וְחֲמִשָּׁה לְדִיקָיִם שְׁהֵוֹלֵם מִתְקִיִּים עֲלֵיהֶם, צוּלִין פֶּרֶק גִּיד הַנֶּשֶׁה (צב, ח), פַּעֲמִים שְׁלֹשִׁים כֶּאֱן וְחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר צָרֶךְ יִשְׂרָאֵל, וּפַעֲמִים שְׁחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר כֶּאֱן וְשְׁלֹשִׁים צָרֶךְ יִשְׂרָאֵל, וּבִמְסַכֶּת חוּלִין הֵיכָא דְקָא מִפְרַשׁ הָאִי קִרָא בְּצִדִיקָא, אֲמַרִי אִין כֶּסֶף אִלָּא לְדִיקָיִם, וְכֵן הוּא חוֹמֶר צִרֹר הַכֶּסֶף לְקַח צִידוֹ,

שלח להו [נ"ג לעמון ומואב], הדרי רשיעי בתשובה, ובעו רחמי ומייתו ליה [ויבאו את הקב"ה שישמור עליהם],

שלחו ליה [עמון ומואב לנ"ג], כבר קבע להן זמן שלא יצא עד שבעים שנה שמשלים גלות צבל, שנאמר משלי ז יט ל'ו'ם הפסא יבא ב'רתו', אין כסא אלא זמן, שנאמר תהלים פא בכסה ליום חגנו,

שלח להו [נ"ג לעמון ומואב], סיתווא הוא ולא מצינא דאתי [חורף הוא ואינו יכול לבוא], מתלגא וממיטרא מחמת שלגים ומטרים,

שלחו ליה [עמון ומואב לנ"ג], תא אשינא דטורא צא דרך מחמת ההרים # [רש"י שינה כאן מפירושה הרגיל, ששן הוא חודו של הר, אבל כאן שצריך להגין עליו מן השלגים והמטרים, יותר מסתבר שהכוונה על מערות בתחתית ההר] וההרים יגיטו עליך מן השלגים ומן המטרים,

שנאמר ישעיה כז א וְשָׁלַח־כָּר שִׁלְחו שִׁלַח אל נצודכדנר [מין ממיני הגבול שירזין, אבן עזרא, אבל שאר המפרשים לא פירשו כן] מַשְׁלַח־אֶרֶץ שִׁהִי מוֹשֵׁל אֶרֶץ, שִׁיבָה מִסְּלַע מִדְּבָרָה אֶל־הָר פִּתְצִי'ו'ן דרך הסלעים וההרים,

שלח להו [נ"ג לעמון ומואב], אי אתינא, לית לי דוכתא דיתניבא ביה לא יהיה לי מקום קציב לירושלים שנוכל אני ומיילי לישב צמקום ממקום מפני הגשמים,

שלחו ליה [עמון ומואב לנ"ג], קברות שלהם קצריהם של ישראל, מערות שלהן קציב לירושלים, וצאן אמה ומיילותיך יכולין לישב [שהרי הם] מעולין מפלמירין שלך,

דכתיב, וימיה ח א פָּעִית תְּהִיָא נְאֻם־ה' יו' צִיָּאוּ אֶת־עַצְמוֹת מַלְכֵי־יְהוּדָה שְׁמַדִּים לַהֲשִׁיךְ מִן הַקְּבָרִים הַעֲלָמוֹת שְׁבָקָרִים שְׁנֵאמַר צַמַּת הֵיכָא וגו' וְאֶת־עַצְמוֹת־שָׂרָיו, וְאֶת־עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים, וְאֶת עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים, וְאֶת עַצְמוֹת יו' שְׁבִירֵי־וְשָׁלֶם מְקַבְּרֵיהֶם: ב וְשִׁמְחוּם לְשִׁמְשׁ וְלִירֵחַ וְלִכְל צָבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהַבּוּם, וְאֲשֶׁר עֲבָדוּם וְאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם,

אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק, מי שמיע לך אימת אתי בר

אבני חן על מסכת סנהדרין

יתבא דביתהו, וקא חייפא רישה, אתאי שיבבתה טרפא ארשא [בא השכינה ודפקה על הדלת] שהימא שואלת אותה, סבר לאו אורח ארעא לומר היכן היא, הואיל ומייפא רישה [שהיתה חופפת קודם טבילתה, ולכן סבר שאינה צניעות לומר מה היא עושה], אמר לה ליתא הכא, שכיבו ליה תרתין בנין [מתו לו שני בנים], אתו אינשי דאתרא לקמיה, אמרו ליה מאי האי [מה עשית שאירע לך בן], אמר להו הכי הוה מעשה, א"ל במטותא מינך פוק מאתרינן, ולא תגרי בהו מותנא בהנך אינשי,

תניא, ר' נחוראי אומר, דור שבן דוד בא בו, נערים ילבינו פני זקנים כלומר יספרו ויציגו אותם, וזקנים יעמדו לפני נערים לכבדם, והיינו דאמרין (בסוטה מט, ז) בעקבות המשיח חולפא יסגא, ובת קמה באמה למרפא ולצייש וכלה בחמותה, ופני הדור כפני כלב, ואין הבן מתבייש מאביו,

תניא ר' נחמיה אומר, דור שבן דוד בא בו, העזות תרבה, והיוקר יעות [כלומר הנקלה יעוות את היקר ויבטל את דבריו. רמז] שלא יכבדו זה את זה, יקר כבוד, ליסגא אחרינא, היוקר יעות מכבוד שבהן יהא עוומן ורמאי, מפי רבי, והגפן יתן פרי, ואף על פי כן והיין ביוקר יהיה היין ציור, שלא יהיה צרכה בפרי עצמו, ליסגא אחרינא שהיו כולן רודפין אחר היין ומשחקין, וממייק היין, אף על פי שרוב יין בעולם, ונהפכה כל המלכות למינות, ואין תוכחה,

מסייע ליה לר' יצחק, דא"ר יצחק אין בן דוד בא, עד שתתהפך כל המלכות למינות,

אמר רבא מאי קרא? ויקרא יג כולו הפך לבן טהור הוא כשפעת הנגע בכל העור, כך כשהפכה כל המלכות למינות תבא גאולה,

ת"ר, דברים לב לו כִּי־יֵדִין ה' עִמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנַחֵם להביא להם גאולה [וגו'] כִּי יִרְאֶה כִּי־אֶזְלָת [אזל לשון חילוף] יָד שֶׁמֶלֶךְ וּמִמּוֹק יָדָן שֶׁל מַסּוּרֹת וּמִלְחָמִין צִמְלִינִין וְאִפְסָם עֲצוּר וְעוֹזֵב, אֵין בֶּן דָּוִד בֹּא עַד שִׁירְבוּ הַמַּסּוּרֹת [מלשינים],

ד"א, עד שיתמעטו התלמידים [אזלת יד, היינו שתחלש הכח של אלון] שמחזיקין ידי ישראל, להחזיקן למוטב,

ד"א, עד שתכלה פרוטה מן הכיס והיינו אזלת יד [היינו חיד תהיה ריק מזהפרוטה], שהיו צידים ריקניות,

ד"א עד שיתייאשו מן הגאולה, שנאמר ואפס עצור ועוזב, כביכול כאלו יכולין לומר דבר זה כלפי מעלה [ראה יומא ג: רש"י בראש הדרף] אין סומך ועוזר לישראל שהיו שפלים למלך, ואומר אין עוזר וסומך, שהיו ממלאשין מן הגאולה,

מלחמות מי הוה, ועוד כסדרן מי הוה כלומר, אלו הנחות דקמני הכא, כסדרן לא אתרמו בשבוע אחד, אבל כי אתרמו אתי משיח (תהלים פט) אשר חרפו אויבך ה' אשר חרפו עקבות משיחך לא תפרש האז קרא למאי איכמיז הכא, דהא לא קא דריש ציה מידי, ונראה למורי שכן נכתב בספרים מחלה, כמו ששנינו בפרק אחרון דסוטה (מט:): בעקבות המשיח חולפא יסגא, וכתבו פירוש זה על בעקבות שהוא לשון סוף, כמו אשר חרפו עקבות משיחך,

תניא ר' יהודה אומר, דור שבן דוד בא בו, בית הוועד מקום שתלמידי חכמים מתוועדין שם ללמוד מורה, יהיה לזנות [יעשו ארגוניזאציות לזנות מאחרי ה'. ישוב סופר], והגליל יחרב, והגבלן מקום ששמו כך יאשם ישחומם, ואנשי גבול אנשי ארץ ישראל, ליסגא אחרינא, אנשי גזית סנהדרין יסובבו מעיר לעיר, ולא יחוננו, וחכמת הסופרים תסרח, ויראי חמא ימאסו,

ופני הדור כפני כלב דמיינן ממש לכלב, מפי רבי, ליסגא אחרינא כפני הכלב שלא יתציגו זה מזה [קאי על אותם שמתלבטין באיצטלא דלא חזי להו. אמרי צבי],

והאמת נעדרת, שנאמר ישעיה נט טו וְהָיָה הָאֱמֶת נְעֻדָּתָהּ (וְסָר מִדַּע מִשְׁתּוֹ לֵל),

מאי וְהָיָה הָאֱמֶת נְעֻדָּתָהּ? אמרי רבי רב, מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה [נעדרת מלשון "עדר", ובילקוט אמר שנעשית עדרים עדרים במדבר [פי' שיעזבו מקום יישוב], ואך שיהיה נראה דר"ל כי אנשי אמת יהיו הולכים ונחבאים במדברות מפני הדור הרע ההוא, וכן פי' הרד"ק שם, וכו'. מוהרש"א],

מאי וְסָר מִדַּע מִשְׁתּוֹ לֵל, אמרי רבי ר' שילא, כל מי שסר מרע, משתולל על הבריות כל העולם אומרין עליו שוטה הוא, היינו משתולל, לשון שוטה, כמו מוליך יועצים שולל (איוב יז),

אמר רבא מריש הוה אמינא, ליכא קושטא בעלמא אין אדם בעולם שידבר אמת תמיד [ר"ל ליכא קושטא בעוה"ז כמ"ש שהקב"ה נמלך בפמליא של מעלה לברוא את האדם, אמת אמר אל יברא שכולו שקר. מוהרש"א], אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיא, ואמרי לה רב טביומי שמיא, דאי הווי יהבי ליה כל חללי דעלמא, לא הוה משני בדבוריה לשקר, ואישמעלי לי הכי,

זימנא חדא איקלעי [נדרמן לי להיות] לההוא אתרא, וקושטא שמיא, ולא הווי [הווי אנשי אותו המקום] משני בדיבוריהו, ולא הוה מיית איניש מהתם בלא זימניה, נסיבי [נשאתי] איתתא מיניהון [אשה מאותם האנשים], והווי לי תרתין בנין מינה,

[עד כאן דיבר על עצמו, מכאן ואילך מדבר בלשון נסתרי] יומא חד הוה

אבני חן על מסכת סנהדרין

410, ושצעים דגלות צב, וארבע מאות ועשרים שעמד בית שני 420 הרי תשע מאות 900,

ותשע מאות עשרים ושמונה 928+900=1828, הרי אלפים פחות מאה שצעים ושמים, ומאה שצעים ושמים קודם השלמת ארבעת אלפים נחנך הבית, ולסוף אותן מאה שצעים ושמים נשלמו שני אלפים תורה, ואידי דאמר שני אלפים תורה קאמר שני אלפים תורה, ולא שמכלה תורה אחר שני אלפים מפי רבי, [וז"ל המהרש"א ונראה לפרש הדברים כפשטן, כי באמת אחר שגלו ישראל גלות גמורה אין בהם תורה, כדכתיב [איכה ב ט] מלכה ושריה בגוים אין תורה, מ"מ קע"ב שנים אחר בית שני מקרי עדיין מיתה שנות תורה כי אז היו דור התנאים ועדיין לא נתדלדלו הישיבות, עד אחר שמת רבי וגבר הגלות ורבו הצרות וכו']],

שני אלפים ימות המשיח שלאחר שני אלפים תורה הוא דינו שיצא משיח, ותכלה מלכות הרשעה, ויצטל השיעבוד מישראל,

דף צ"ז ע"ב

ובעונותינו שרבו [אצל כשציל עונותינו שרבו] לא צא משיח לסוף ארבעת אלפים, יצאו מהם מה שיצאו שעדיין הוא מעוכב לצא,

אמר ליה אליהו, לרב יהודה, אחוה דרב סלא חסידא, אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות 85°50=4250 היינו ארבעת אלפים מאתים וממשים [שנה], וביובל האחרון בן דוד בא,

אמר ליה בתחילתו היצול האחרון הוא צא או בסופו, אמר ליה איני יודע,

כלה זמן הזה קודם שיצא משיח או אינו כלה, דמתוך היצול בסופו הוא צא או אינו כלה, אמר ליה איני יודע,

רב אשי אמר, הכי א"ל, עד הכא לא תיסתכי [לשון ראייה והסתכלות] ליה עד יוצל האחרון לא תפסה לו, דודאי לא יצא קודם הזמן הזה מכאן ואילך איסתכי ליה מכה לו שיצא,

שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף, מצאתי אדם אחד, ובירו מגילה אחת, כתובה אשורית כתב שלנו אשורית, שצא מאשור, כדאמר בליקן פירקין סנהדרין (כג, א) ולשון קדש, [שזה הכתב בא ודאי מיד ישראל ויש לו עיקר דאלו היה כתב ולשון אשורית וכן כתב ולשון עברי, אפשר שבה הכתב מאחד מעובדי כוכבים. מהרש"א],

אמרתי לו זו מגיין לך, אמר לי, לחיילות של רומי נשכרתי שהייתי גולייר לאחד מהם, ובין גינאי רומי מצאתיה,

כי הא דר' זירא, כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה לידע ממי יצא, אמר להו במטותא (בעינא) מנייכו, לא תרחקוה, דתנינא ג' באין בהיסח הדעת, אלו הן, משיח, מציאה, ועקרב נשך האדם פתאום # [צ"ע שלפעמים בא מיתה פתאום בהיסח הדעת, ועוד דברים ?],

[כלל אלו השלשה בענין זה, אם זכה [באופן טוב] בהיסח הדעת של משיח, יבא לו משיח בהיסח הדעת של מציאה, ששמחה וטובה יהיה לו, לא זכה יהיה לו ביאת המשיח בהיסח הדעת דנשיכת עקרב לרעה לו. מהרש"א],

אמר רב קמינא, שית אלפי שני הוו עלמא, וחד חרוב שלף שנה יהיה חרוב מוח מששת אלפים אלו, דהיינו אלף שציעי שנאמר ישעיה ב ונשגב ה' לברו ביום ההוא,

אבי אמר תרי אלפים הוא חרוב, אלף שציעי ואלף שמיי, יומו של הקדוש צדוק הוא אלף שנה שנאמר כי אלף שנים צעינך כיום אתמוול כי יעצור חרוב שנאמר הושע ו יחינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו,

תניא כותיה דרב קמינא, כשם שהשביעית משממת שנה אחת לו' שנים, כך העולם משמט ונעשה חרוב אלף שנים לשבעת אלפים שנה, שנאמר ונשגב ה' לברו ביום ההוא [יומו של הקב"ה], ואומר תהלים צב מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת שהעולם משמט, ואומר תהלים צ כי אלף שנים בעיניך, כיום אתמוול כי יעבור [שיום השבת דיינו אלף שנים],

תנא רבי אליהו [שם תנא], ששת אלפים שנה הוי עלמא העולם כך מתקיים,

שני אלפים תורה וחתם [פ' בשביל] שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כמותו, ומאדם הראשון עד שהיה אברהם בן חמשים ושנים שנה איכא אלפים שנה כדמוכתי קרא, דכשנשלמו אלפים שנה, עסק אברהם בתורה שנאמר (בראשית יב) ואת הנפש אשר עשו בחרן, ומתרגמינן: דשעבדו לאורייתא בחרן, ואמרין במסכת עבודה זרה (ט, א) גמירי, דהוא שעתא היה אברהם בר חמשין ותרתי שני,

שני אלפים תורה מן הנפש אשר עשו בחרן עד [אלפים] שנות המשיח,

ארבעים (ושמונים) [ושמונה] שנה עד שנוול יתקן [שהיה אברהם בן מאה], ושנים שנה משנוול יתקן עד שנוול יעקב, הרי מאה ושמונה, ומאה ושלושים שהיו ליעקב כשצא למצרים, הרי מאתים שלשים ושמונה 238, ומאתים ועשר שעמדו במצרים הרי ארבע מאות ארבעים ושמונה 448, ומשיאלו ממצרים עד שנצנה בית ראשון ארבע מאות ושמונים 480 דכמי (מלכים א, ו) ויהי בשמינים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הרי תשע מאות עשרים ושמונה 928,

וארבע מאות ועשר שעמד בית ראשון כדמוכתי קראי על פי משנן שנות המלכים

אבני חן על מסכת סנהדרין

ור' עקיבא, דריש ליה לימות המשיח ולאחר חורבן, והכי דריש ליה [עוד אחת מעט היא, מעט כבוד אתן לישראל, ואחר כך יבא המשיח, ודרשה זו אינה, אלא קרא אלפני הבית קאי, והכי קאמר] עוד אחת מעט היא, מעט כבוד אתן להם לישראל ושוב לא אתן להם, כל ימות בית אחרון, וכן היא, דמלכות ראשונה של מלכות חשמונאי, נתקיימה שבעים שנה,

ואף על גב דאמרין בסדר עולם דמלכות בית חשמונאי מאה ושלש, ומלכות הורדוס מאה ושלש, עיקר כבודם ופארום שלא שלטה בהם אומה לא נתקיים כל קר, ומלכות שניה של הורדוס חמישים ושנים שנה, ומלכות בן כוזיבא שמי שנים ומחצה, ושוב לא היה להם מלך, מפי רבי, וכל הק דרשות לאו משנה ולא ברמיחא,

לישנא אחרינא, עוד אחת מעט היא, מעט מלכות אתן להם לישראל לאחר חורבן, ולאחר אותו מלכות, הגני מרעיש שמים וארץ ויבא משיח, ואין דרשה זו כלום, שהרי ראינו כמה מלכות לישראל לאחר חורבן, ואף על פי כן לא בא משיח, שהמלכות הראשונה שהיתה להם לישראל לאחר חורבן שבעים שנה, הורדוס חמישים ושנים, בן כוזיבא שנים ומחצה, ומצונו בסדר עולם, מפולמוס של אספסיאנוס עד פולמוס של טיטוס, שנים עשרה שנה, ומפולמוס של טיטוס עד מלכות בן כוזיבא שבע עשרה שנים, ומלכות בן כוזיבא שמי שנים ומחצה, [בן כוזיבא מלך צביתר],

אלא [בימי בית שני יהיה קצת כבוד לישראל, דהיינו] מלכות ראשון [מלכות חשמונאי, במאה השנייה לפני הספירה] שבעים שנה, מלכות שנייה [הורדוס, מלך יהודה] חמישים ושנים [הורדוס עצמו מלך בין השנים 37 לפנה"ס עד 4 לפנה"ס, דהיינו 33 שנים, ועוד 19 שנה בנוסף לזה מלכו מבני משפחתו. ראה שט שכתב הורדוס "וביתו"], ומלכות בן כוזיבא, שתי שנים ומחצה [התחילה בשנת 132 לספ"ה, # רצ"ע שזה היה לאחר חורבן הבית],

מאי ויפח לקין ול' א' יבוב? א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, תיפח עצמן של מחשבי קיצין תיפח נפשו של ממשד הקץ, שלא היה לו למצו, שהיו אומרים כיון שהגיע את הקץ ולא בא, שוב אינו בא,

אלא חכה לו, שנאמר אם יתמהמה חפה"לו ,

שמה תאמר אנו מחבין והוא אינו מחכה, ת"ל ישעיה ל ח [ו]לכן יחפה ה' הוא עצמו ממכה ומתאוה שיבא משיח [בתאוה להיטיב לנו. רמזה] לתננכם, ולכן ירום לרחמכם פייאל הי משפט ה' אשירי בלחיו כי לו ,

וכי מאחר שאנו מחכים, והוא מחכה, מי מעכב? מדת הדין מעכבת,

וכתוב בה, לאחר ד' אלפים ומאתים ותשעים ואחד 4291 שנה, לבריאתו של עולם, העולם יתום, מהן מלחמות תנינים דגים [מלחמות עכו"ם שנקראו תנינים, שהיו מלחמות עובדי כוכבים קודם מלחמות גוג ומגוג וביאת המשיח. בהרש"א], מהן מלחמות גוג ומגוג, והשאר [שאר השנים אחרי מלחמות אלו הם] ימות המשיח שכלה השעבוד ומשיח בא,

ואין הקב"ה מחדש את עולמו לצדא עולם חדש [אלא נשאר עולם זה שלנו] אלא לאחר שבעת אלפים שנה,

רב אחא בריה דרבא אמר, לאחר חמשת אלפים שנה איתמה,

תניא רבי נתן אומר, מקרא זה נוקב ויורד עד תהום מה מהס און לו קץ וסוף כך אין אדם יכול לעמוד על סוף פסוק זה, (וכי קא מפרש איתמה קאמר, אס) [שלין קץ למשיח אלא אס] יתמהמה חכה לו, דאין לו סוף הבקוב ב ג פי עו ד' חזו' ל' עו' [עוד עמיד לקום נביא לקץ שנים שימגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת צבא וגאולת ישראל. רש"י בחזקוני], ויפח [ענין דיבור], לקין [ודבור שיאמר לו על הקץ של צבא] ול' א' יבוב, אם יתמהמה חפה"לו , פייבא יבא ל' א' יאחר,

לא כרבותינו אל תפסו לאומי קץ שהיו רבותינו דורשין שהיו דורשין דניאל ו בה עדי' עדי' ופלג עדי' עדין בעידן הגלות של מנשים, והיינו ארבע מאות 400, שני עידנין שמונה מאות 800, היינו שנים עשרה מאות, ופלג עידן שמי מאות 200 סך הכל אלף וארבע מאות 1400,

ולא כר' שמלאי, שהיה דורש תהלים פ ו האכלתם לחם דמעה, ותשקמו ב' ב' קמ'עו' ת' שלי'ש כלומר השקה אותם הקדוש ברוך הוא בין גלות מנשים 400 לגלות צבא 70 = 470, שלש גלות אדום 1410, כי קץ גלות אדום זה יהיה לסוף שלש פעמים ארבע מאות שנים, ושלש פעמים שבעים שנה כנגד גלות צבא, דהיינו לסוף אלף וארבע מאות ועשר שנים, כבר עברו ולא היה קר,

מנאמי כתוב בשם הרב רבי שמואל בר דוד זכרנו לצרחה,

ולא כרבי עקיבא, שהיה דורש חגי ב ו פי בה אומר ה' צבאו ת צבאות חגי כמי, שהיה ממנא כשינא לישראל מגלות צבא, ויבנה בית המקדש, והיינו עו ד' אחת מעט כבוד אתן להם לישראל, ואני מרעיש את השמים ואת הארץ והבאתי כל חמדת גוים לירושלים [פסוק ז והרעשתי את פלגהו יס וצאו חמדת פלגהו יס ומנאמי את הבית ה'ה צבא ד' אמר ה' צבאו ת],

[יש כאן עירוב דברים, שאם המדובר על מלכות חשמונאים, ומלכות הורדוס, הא ודאי היו בימי בית שני, ואילו מלכות בן כוזיבא היה לאחר החורבן],

אבני חן על מסכת סנהדרין

וכי מאחר שמדת הדין מעכבת אנו למה מחכין? לקבל שכר שנאמר ישעיה ל ה אֲשֶׁרִי פָלֵחוּ כִּי לֹא

[ד' מחלוקת של ר' אליעזר ור' יהושע],

1. תניא אידך, ר' אליעזר אומר, אם ישראל עושין תשובה נגאלין, שנאמר ירמיה ג כב שׁוּבוּ בָנִים שׁוּבוּ בָנִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֵיתֵיכֶם,

אמר לו רבי יהושע, והלא כבר נאמר ישעיה נב ג פִּירְכָה אָמַר ה' חָנַם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכַסֵּף תִּגְאָלוּ לֹא בַמְשָׁכָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, דאפילו אין עושין תשובה נגאלין, משום דאמר חנן נמכרתם קרי כסף בלשון משוכה, חנן נמכרתם, בעבודת כוכבים, ולא בכסף תגאלו, לא בתשובה ומעשים טובים,

2. אמר לו רבי אליעזר לר' יהושע, והלא כבר נאמר מלאכי ג ז שׁוּבוּ אֵלַי וְאֶשְׁוֹבָה אֲלֵיכֶם,

אמר ליה רבי יהושע, והלא כבר נאמר ירמיה ג יד שׁוּבוּ בָנִים שׁוּבוּ בָנִים ה' כִּי אֲנֹכִי פָעַלְתִּי בָכֶם צִלְמִי [לחכס] משמע בעל כרחם, בלא משוכה וְלֹקְחֵתִי אֶתְכֶם אַחֲד מְעִיר וְשֹׁנִים מִמִּשְׁפַּחָה, וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן אֶדְרוֹר הַדִּיקִים וְאֵצִים לַצִּיּוֹן, אף על פי שאין כולם חוזרין,

3. אמר לו ר' אליעזר, והלא כבר נאמר ישעיה ל טו בְּשׁוֹבָה וְנִחַת תִּשְׁעוּן,

אמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר, והלא כבר נאמר ישעיה מט ז בַּה אֲמַרְיָה גָּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹ שׁוּ, לְבֹדֶה-נֶפֶשׁ לְמַתָּעַב גו י לַעֲבֹד מְשָׁלִים אֲתָן הַצִּיּוֹן וּמִמִּנְעִינֵי עֲבִירֹת, אף על פי כן יגאלו,

דף צ"ח ע"א אסרו חג שבועות תש"ע

מְלָכִים יֵרָאוּ, וְקָמוּ שָׁרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ,

4. אמר לו רבי אליעזר והלא כבר נאמר ירמיה ד א אִם-תִּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נִאֲמַר ה' אֵלַי תֵּשׁוּב,

אמר לו רבי יהושע, והלא כבר נאמר דניאל יב ז וְאֶשְׁמַע אֶת-הָאֵשׁ לְבֹשׁ הַבָּדִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמִימֵי הַיָּאָר, וַיֵּרָם יְמִינוֹ וַיִּשְׁמָאוּ אֶל-הַשָּׁמַיִם, וַיִּשְׁבַּע בְּחֵי הָעוֹלָם, כִּי לְמוֹעֵד מִן-עַדִּים וְחֲצִי אֲלֵמָה יֵשׁ קֶץ דְּדַבָּר, וְיִכְבְּלוּ תַּנְפִּין יְדֵי-עַם-קִדְשׁ כַּשִּׁמְכֵלָה מִקֻּמַּתָּם וְחֹחַק יִדְהִים שְׁהִיתָ נְפֻשָּׁה אֵילָן וְאֵילָן גְּזוּרָה וּמִתְעַלָּה לְפִשׁוּט אֵנָה וְאֵנָה, וְאַחֲרַי שְׁמִכְלָה גְזוּרָתָם שִׁהִיוּ שְׁפִלִים לְמַלְאָךְ, תִּכְלִינָה כָל-אֲלֵהָ אֵלֹה הַכּוֹרֶת וַיֵּבֶל מַשִּׁית, כְּדַמְרִינֵן כִּי אֲזֵלַת יֵד וְגו',

ח וְאֵנִי שְׁמַעְתִּי וְלֹא אֶבִּין וְאֶמְרָה אֲדִנִּי מִה אֲחֲרִית אֲלֵהָ: ט וַיֹּאמֶר לָךְ דְּגִיָּאל

אמר אביי, לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי, דמקבלי אפי שכינה בכל דרא, שנאמר אשרי כל חוכי לו, לו בנימטריא תלתין ושיתא חוו [וכן יש גימט' בתענית יז. סתם נזירות שלשים יום, מנלן? אמר קרא יהיה בנימטריא תלתין חוו, וכע"ז מו"ק יט:], סנהדרין כב:],

איני, והאמר רבא, דרא [שורה של צדיקים] דקמי קודשא בריך הוא, תמני סרי אלפי [פרסא. ראה תוס' סוכה מה: שאין לגרום פרסה] הוא, שנאמר יחזקאל מה סביב שמנה עשר אלף צירושלים של מעלה משמעי קרא בסוף יחזקאל?

לא קשיא הא דמסתכלי באיספקלריא המאירה בחזקת נגהו של הקדוש ברוך הוא, אין מסתכלין אלא תלמין ושית, אבל בקלשות הנוגה לצדיק מרחוק מסתכלין כמות הרבה, הא דמסתכלי באיספקלריא שאינה מאירה,

ומי נפיש כולי האי דלהו בריר לן תלמין ושיתא חוו ולא פחות, והאמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י לא הוה ידע אס אלף הס, אס מאה הס, אס שנים הס, ראיתי בני עלייה והן מועטין, אם אלף הם אני ובני מהם, אם מאה הם אני ובני מהם, אם שנים הם אני ובני הם?

לא קשיא הא דעיילי בבר שצריכין ליעול רשות כשנכנסין להסתכל באספקלריא המאירה, כהנהו לא פחימי מתלמין ושית הא דעיילי בלא בר אבל אומן הנכנסין בלא רשות ברוך דקס הנהו מספקא לן כמה חוו,

אמר רב, כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים אס כל ישראל חוזרין בתשובה יבא, ואס לאו לא יבא,

ושמואל אמר, דיו לאבל שיעמוד באבלו דיו להקדוש ברוך הוא שעומד כמה ימים וימינו אחר, כלומר, אס לא יעשו תשובה אינו עומד באבלו כל הימים, אלא ודאי קץ לדבר, לישנא אחרינא, דיו לאבל דיין לשרא לזכר גלות, אפילו בלא תשובה נגאלין,

כתנאי, ר' אליעזר אומר, אם ישראל עושין תשובה נגאלין, ואם לאו אין נגאלין,

אמר ליה רבי יהושע, אם אין עושין תשובה אין נגאלין, אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזירותיו קשות כהמן, וישראל עושין תשובה, ומחזירין למוטב,

אבני חן על מסכת סנהדרין

לְבִית יִשְׂרָאֵל,

אמר רבי חמא בר חנינא, אין בן דוד בא, עד שתכלה מלכות הזולה שלא להסד את שושלתו של ישראל אפילו שולטנות קלה ודלה מִיִּשְׂרָאֵל, שנאמר ישעיה יח ה וְכָרַת הַזִּלְזוּלִים [הם יונקות הגפנים הרכים. מצ] בְּמִזְמָרוֹ תִּתְּנֶה הַנְּחִישׁוֹת עֲנִיִּים קְטָנִים כְּלוֹמַר הַשָּׂרִים וְהַשּׁוֹפְטִים [הענפים הגדולים המתפשטים אנה ואנה. מצ] הַסִּיר הַזֶּה [לשון התוהו]: וַיַּעֲבֹדוּ יְהוָה [כלם יחדיו יהיו נעובים] לְעֵיט הָרִים, וְלִבְהֶמַת הָאָרֶץ, וְקָץ עָלָיו הָעָם [העופות ישכנו עליהם בימי הקיץ. מד]. וְכָל־בְּהֶמַת הָאָרֶץ עָלָיו תִּתְּרָף [בימות החורף]: וְכָתִיב בְּתוֹרָה: פֶּעַת הַהָיָא יוֹבֵל [יובא] יְשִׁי לְה' צִבְאוֹ ת, עַם [ישראל שהוא] מְמַשֵּׁךְ וּמוֹרָט [שהיו נמשכים בידי העכו"ם ותלשו שערם במשכבם. מד],

אמר זעירי אמר רבי חנינא, אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מִיִּשְׂרָאֵל, שנאמר צפניה ג יא כִּי־אֶזְכֹּר אֶסִּיר מִקִּרְבִּי עֲלִיזֵי גִּבּוֹרֵיהֶם, וְכָתִיב צפניה ג יב וְהִשְׁאֲרִיתִי בְּקִרְבִּי עַם עָנִי וְדָל וְחֹסֵי בָשָׂם ה' כְּלוֹמַר שֶׁמֶלֶךְ לֹא־גָדוֹל, וְחֹסֵי כָּל־שֵׂד,

אמר רבי שמלאי, משום רבי אלעזר בר"ש, אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מִיִּשְׂרָאֵל, שנאמר ישעיה א כה וְאֶשְׁכַּח יְדֵי עֲלִיָּה, וְאֶצְרָף כִּפּוֹר סִינִיָּה: מַעֲרֹצוֹת שָׂן [וְאֶסִּירָה כָּל־בְּדִילָה: המוֹדֵלִים לְרַשִּׁי עַם] וְגו' כו וְאֶשְׁכַּח שְׁפָטָה: כְּבָר־אֶשְׁנֶה וְאֶעֱצֹד כְּבַתְחָלָה,

אמר עולא, אין ירושלים נפרדת אלא בצדקה, שנאמר ישעיה א כו צִיּוֹן [כְּמוֹשֶׁפֶט] [ע"י המשפט שיעשה בה] תִּפְדָּה [תהיה פרויה מן האומות], וְשָׁכְנֶיהָ [החשבה מן הגלות יהיה ע"י] בְּצִדְקָה,

[ציון 156 במשפט 431 תפדה 489 = 1076,

בנימי תלמוד 480 ירושלמי 596 = 1076,

ושביה 323 בצדקה 201 = 524,

בנימי תלמוד 480 בבלי 44 = 524 .

ר' יוח' זוננפלד זצ"ל],

אמר רב פפא, אי בטלי יהירי גסי רוח מִיִּשְׂרָאֵל בטלי אמוגשי פרסיים מכשפין שמנערין ישראל, במסכת שבת (עה, ה) פלוגתא איכא למאן דאמר אמוגשי חרשי, ואיכא למאן דאמר גדופי עובדי כוכבים,

אי בטלי דייני, בטלי גזירפטי שופטים עובדי כוכבים המוצטין את ישראל ממקלות,

[ומפרש] אי בטלי יהירי, בטלי אמוגשי, דכתיב ישעיה א וְאֶצְרָף כִּפּוֹר סִינִיָּה: רבים וגדולים בגסותם כשצדקו ואסלקם ממך. [סיגין] כמו רב

כִּי־סִתְּמִים וְחִתְּמִים הַדְּבָרִים עַד־עַתָּה קֵץ: יִתְּפָרוּ וְיִתְלַבְּנוּ וְיִצְרְפוּ רַבִּים וְהִרְשִׁיעוּ רָשָׁעִים וְלֹא יִבְנוּ כְּלִי־רָשָׁעִים וְהַמְּשֻׁכָּלִים יִבְנוּ: יֵאָמְרֵת הוֹסֵר הַתְּמִיד וְלִתְתּוֹ שְׂקוּן שָׁמָּה יָמִים אֶלֶף מֵאָתִים וְחֲשֻׁעִים: יב אֲשֶׁרִי הִמְחִיבָהּ וַיִּגַּע לְיָמִים אֶלֶף שָׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁלֹשִׁים וְחֲמִשָּׁה: יג וְאַתָּה לָּהּ לֶקֶץ וְתַגִּיתָ וְתַעֲמִיד לְעִלְיָהּ לֶקֶץ הַיָּמִין,

ושתק רבי אליעזר,

ואמר רבי אבא, אין לך קץ מגולה מזה כשמתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר שנאמר יחזקאל לו ח וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא וְגו',

רבי (אליעזר) [אלעזר] אומר, אף מזה הפסוק, כשמצא דאין שום אדם משתכר ואף שכן בהמה לא נהיה, והיינו כדאמרן עד שמכלה פרוטה מן הכיס, אין מעות מנזרות כסם שנאמר ובריה ח' כ' כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם, שֶׁכֶר הָאָדָם לֹא נִהְיָה, וְשֶׁכֶר הַבְּהֵמָה אֵינָה עֲבֹדַת הָאָדָם שֶׁהָיָה עַל יְדֵי בַּהֲמָה אֵינָה, וְלִי צִיא וְלָבָא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר אִם יבא משום,

מאי וְלִי צִיא וְלָבָא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר? רב אמר אף תלמידי חכמים שכתוב בהם שלום, דכתיב תהלים קיט שְׁלוֹם רַב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתְךָ, והיינו וליצא ולבא אלו תלמידי חכמים אותם שהיה דינם לנאח ולבא בשלום, כדכתיב שלום רב לאוהבי תורתך אפילו להנהיג אין שְׁלוֹם מִפְּנֵי צָר מְרֻב הַנִּצּוֹת, לישנא אחרינא מיצר הרע,

ושמואל אמר, עד שיהיו כל השערים כולן שקולין שוין שער המצודה ויין רוחי [פי' בוא, והלשון והגירסא צריך לברר], כדאמרן חמישים שובע גדול,

לישנא אחרינא [להיפך] שקולין שוין, שכולן יקרון,

אמר רבי חנינא, אין בן דוד, בא עד שיתבקש דג לחולה # [משמע שהיו מחזיקים את הדג, שמועיל לחולה] ולא ימצא, שנאמר יחזקאל לב יד אִזְּ אֲשֶׁקִיעַ מִיְּמִינֵהֶם וְנִהְרֻוּ תָם פֶּשְׁמָן או לִיָּה שִׁיחַ כוֹלֵן קְפוּיָן, וכיון שהם קפויין אין דגים נמצאין בחכה [לפי פשוטו שהביט ישקע למטה ובכן יהיו המים צלולים כשמן, אבל דורשה שיהיו כשמן שלא יוכל דג לחיות בהם],

[דף זה למדנו ביום 5/21/10, והוא פלא שבימינו אלה 4/20/10 התפוצצה מקור אוי"ל בתחתית הים ועכשיו בכתבי שורות אלו 6/10/10 כבר עברו חמישים יום ולא הצליחו עדיין לסתמו וכל הים הוא מלא אוי"ל, ובכל יום גובע מהמקור בכח גדול קרוב 25,000 [barrels] אוי"ל [ומספר זה אינו ברור], ומדת החבית של ארה"ב הוא 42 גלון, וזה עשה חרבן איום וגורא. והקב"ה ישלח לנו משיחו] וכתב (בתריה) יחזקאל כט כא כִּי־הָיָה אֶצְמִית קָרָן

אבני חן על מסכת סנהדרין

דמתרגמינן סגין, אזי וְאִסְיָה בְּלִיָּדָה אֲמַגְוִשִׁי הַבְּדִלִים מִירֵמָה הַמְקוּסָּה,

ואי בטלי דייני, בטלי גזירפטי, דכתיב צפניה ג טו הַסִּיר ה' מִשְׁפָּטֶיךָ כִּמוֹ (צפניה ג כו) [וְאִשְׁרֵיהֶם] שְׁפָטֶיךָ [בְּבִרְאשֵׁיךָ וְעֵנֶיךָ בְּפִתְחֶיהָ], אזי פָּנָה אֵיבֶךָ גזירפטי,

ר' יהושע בן לוי, אשכח לאליהו דהוי קיימי אפיתחא דמערותא דרבי שמעון בן יוחאי [בשהיה נחבא שם [במערות]. רמז], אמר ליה אתינא לעלמא דאתי [שאל מאליהו הנביא "אבוא אני לעולם הבא ?], אמר ליה אם ירצה אדון הזה שכינה היתה עמהם,

אמר רבי יהושע בן לוי, שנים ראיתי וקול ג' שמעתי דשכינה הוה צהדייהו,

אמר ליה אימת אתי משיח? אמר ליה זיל שייליה לדידיה למשיח, והיכא יתיב? אפיתחא (דקרתא) [דרומי] נראה למורי לא צפתה העיר ממנה, אלא גן עדן הוא כנגד כל העולם, וקאמר ליה דצאומי דז של גן עדן שנגד פתח העיר, משיח שרוי,

ומאי סימניה [של משיח]? יתיב ביני עניי סובלי חלאים מנוגעים, והוא נמי מנוגע דכתיב (ישעיה נג) והוא מחולל מפשעינו וכתיב (שם) חליינו הוא נשא, וכולן מי שיש לו ארבע וחמש נגעים שרו ואסירי בחד זימנא ממירין כל נגענתן ביחד ומקנשין אותן, וחורין וקושרין אותן איהו משיח שרי חדר נגע ומקנשו וקושרו, ואחר כך ממיר האחר ואסיר חדר,

ועושה כן ואינו ממיר שני נגעים יחד אמר דספר דילמא מבעינא אי צעי לי לצאת וליגאל את ישראל דלא איעכב לא אימעכב כדי קשירת שני נגעים,

אזל לגביה, אמר ליה שלום עליך רבי ומורי אמר ליה שלום עליך בר ליואי, א"ל ר' יהושע למשיח לאימת אתי מר? א"ל היום היום,

אתא לגבי אליהו, א"ל מאי אמר לך? א"ל שלום עליך בר ליואי, א"ל אבטחך לך ולאבוק לעלמא דאתי לעולם הבא דאי לאו דקדים גמורין אחס, לא הוה יתיב לך שלמא, ולא הוה מדכר שמיא דאבוק,

א"ל שקורי קא שקר בי, דאמר לי היום אתינא ולא אתא, א"ל הכי אמר לך תהלים צה היום אם בקולו תשמעו של הקדוש ברוך הוא תשמעו,

שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא, אימתי בן דוד בא? אמר מתיירא אני שמא תבקשו ממני אות, אמרו לו אין אנו מבקשין ממך אות, א"ל לכשיפול השער הזה של עיר רומי, שבעיר רומי היה אותו שער ויבנה, ויפול ויבנה, ויפול ואין מספיקין לבנותו פעם שלישית עד שבן דוד בא,

אמרו לו רבינו תן לנו אות, אמר להם ולא כך אמרתם לי, שאין אתם מבקשין ממני אות,

אמרו לו ואף על פי כן, אמר להם אם כך, יהפכו מי מערת פמייס שידן נוצע ממנו, כדמצינא בצבורות (נה, א) ירדן יואל ממערת פמייס,

אמר ר' יוחנן, אם ראית דור שמתמעט והולך חכה לו, שנאמר שמואל ב כב כח וְאֶת־עַם עֲנִי תוֹ שִׁיעַ וגו',

אמר רבי יוחנן, אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר, חכה לו שנאמר ישעיה נט יט כִּי־יָבוֹ אֲבָהָר צָר [גוג ומגוג שהוא הצר בארץ ישראל. מר] רוּחַ ה' נִסְסָה בּוֹ [אוכלת בו בתולעת בעין. מצ] כמו (ישעיה י) כמסוס נוסס וכמו (שם נא) יאכלם סם, רוח המקום נוקצת ומחרצת אותן עם הצרות הבאות, שאף הוא מתכוין להשמידם, וסמוך ליה בפסוק ב וְכָא לְצִיּוֹן גוֹ אֵל,

ואמר רבי יוחנן, אין בן דוד בא, אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב, בדור שכולו זכאי, דכתיב ישעיה ס כא וְעַמְּךָ כָּלָם צְדִיקִים לָעוֹ לָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ הַיֵּיטוּ גְדוּלָּה, בדור שכולו חייב, דכתיב ישעיה נט מז וַיֵּרָא כִּי־אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוּ מִמֶּה כִּי אֵין מִפְּגִיעַ וְתוֹ שִׁיעַ לוֹ וְצָדִיקוֹ וְצָדִיקוֹ הָיָה מְבַכְתָּהוּ, וכתיב ישעיה מח יא לְמַעַנִי לְמַעַנִי אַעֲשֶׂה לְמַעַנִי אַעֲשֶׂה,

אמר רבי אלכסנדר, רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב ישעיה ס כב תִּקְרָן יְהִיָּה לְאַלְפָּה, וְהַצִּיר לָנוּ יִצְחָק, אָנִי ה' בְּעֵתָהּ וּכְתִיב אַחֲרֵיכֶם [פ' בבא עת הגאולה במהרה יהיה הקטן לאלף], זכו אחישנה לא זכו בעתה,

אמר רבי אלכסנדר, רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב דניאל ז יג הַזֶּה הָיָה בְּחֻזּוֹ לְאֵלֵי אֲרָרָה [והנה] עַם־עַנְיִי שְׁמִיָּא כָּבֵד אֲנִישׁ אֲתָה צְמִיחָת, וכתיב זכריה ט עֲנִי וְרֹכֵב עַל־חֲמורִי כְעִי הָבָה עַל חֲמורו צעלנות [ראה מגילה ט' ע"א שהחכמים שתרגמו התורה ליוונית שינו מה דכתיב ויריבם על החמור, שאינה דרך כבוד] זכו עם ענני שמיא, לא זכו עני רוכב על חמור,

אמר ליה שבור מלכא לשמואל, אמריתו משיח על חמרא אתי, אישדר ליה סוסיא ברקא סוס מסורק ומכוון ונאה שיש לו, דגנאי הוא שיצא על חמור, מלגלג היה, לישנא אחרינא סוסיא דקא סוס דזוק לזון דאית לי, אמר ליה מי אית לך בר חזור [חזור] מאה בלשון פרסי גוויי כלום יש לך סוס, בר מאה גוויי, שחמור שלו כן הוא, במלמא בעלמא דחיה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ומפרש התם שפיר לדם, ונהפכו לדם,

בשעת פטירתו אמר להן, העמיקו לי ארוגי עשו לי קצר בקרקע עמוק,

דף צ"ח ע"ב

שאינ כל דקל ודקל שבבבל כלומר עמדין פרס ומדי לצא על צל וללכדה ונתמלאה כל ארץ צל חילות פרסיים וסוסיים, ומשם צאים לארץ ישראל ולכדים אותה, שאין סוס של פרסיים נקשר בו, ואין לך כל ארון וארון שבארץ ישראל, שאין סוס מדי אוכל בו תבן שמוציאין הארזות חוץ לקרקע, ועושין מהן אבוסים במלחמת גוג ומגוג,

אמר רב, אין בן דוד בא, עד שתתפשט המלכות [הרשעה] על ישראל תשעה חדשים, שנאמר מיכה ה ב לָבֵן יִתְּנֶם עֲדֵיעָת יוֹ לְדָה יִלְדָה היינו משעה חדשים, כדמתרגמין בן יתמסרין [פי' יהיו נמסרין] כעידן [בזמן] דילתא למילא, וכמיז [שם בפסוק ג] וְעַמִּד וְקָשָׁה [ר"ל ינהוג] קָשָׁה וְגו' [בגמרא] [ענין רוממות] שם ה' הָלָל [היו] וְקָשָׁה כִּי־עָשָׂה יִגְדֹל ומתרגמין וימיון מצינו גלותהון [וישובו מבין הגלות, כי בזמן הזה יגדל שמו. מדר], וְיִתְּנָה אֶחָיו היינו כל העולם שישראל מפוזרים בו וְיָשׁוּבוּן עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [ישובו ויהיו כל ישראל יחד],

אמר עולא, ייתי משיח ולא איחמיניה [ולא אראנו, "חמי" הוא לשון ראייה], וכן אמר [רבה] ייתי ולא איחמיניה, רב יוסף אמר # [בדרך גזמא, להראות גודל תשוקתו לביאת המשיח], ייתי, ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא רעי, כמו רמא כופתא וסכר ידנא, צצא צמח (עג:) דחמוריה צלל הרעי של חמורו, כלומר אפילו כך אני רוצה וצלל שארעא,

אמר ליה אבוי (לרבה) [לרבה], מאי טעמא אמר לא אחמיניה, אילימא משום חבלי של משיח גורלו, ולקמן ציי מאי היא, לשנא אחמינא חבלי [היינו] פחדים ופחדים [ויסורים כמו חבלי לידה] שיהיו צימיו מקיל האומות,

והתניא, שאלו תלמידיו את רבי אלעזר, מה יעשה אדם וינצל מחבלי של משיח, [וענה להם ר' אלעזר] יעסוק בתורה ובגמילות חסדים,

[וממשיך אבוי לרבה וא"כ למה אמרת לא אחמיניה] וזמר הא תורה והא גמילות חסדים [אבוי אחשיניהו לרבה בפניו לומר שעסק גם בגמ"ח, אע"ג דאמרין בכמה דוכתי [ראה ר"ה יח.] אבוי דעסק בתורה ובגמ"ח חי שתין שנין, ורבה דעסק בתורה חי ארבעין שנין? ודאי עסק גם בגמ"ח אלא כרבעי למיעבד לא עבדי. ראה מנחת יחודה, # ואולי יש לחלק שבמקום אחד הגירסא רבה, ובמקום אחד רבא?]

אמר [ליה] [רבה לאבוי, הפחד שלי הוא] שמא יגרום החטא, כדר' יעקב בר אידי, דר' יעקב בר אידי רמי, כתיב בראשית כח טו [ו]הנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך, וכתיב בראשית לב ח ויירא יעקב מאד ויצר לו, שהיה מתיירא שמא יגרום החטא,

כרתניא, שמות טו טז תפל עליהם אימתה ופחד בגדל וזר עקב ידמו פאבן עדיעבר עמך ה' עדיעבר עמיו קניית, זו ביאה ראשונה, עדיעבר עמיו קניית, זו ביאה שניה, אמור מעתה, ראויים היו ישראל לעשות להם גם לעלות צורע על כרחם של מלכי פרס כביאה שניה צימי עזרא כביאה ראשונה צימי יהושע, מדהקישן הכתוב, אלא שגרים החטא [ולא עלו אלא ברשות הגוים],

וכן אמר ר' יוחנן, ייתי ולא איחמיניה, א"ל ריש לקיש, מ"ט לחו צרה צאה בארץ צימיו [של משיח], שאתה אומר לא אחמיניה, אילימא משום דכתיב עמוס ה יט פֶּאֶשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאָרֶץ וּפָנְעוּ חֲדָב, וְכָא תַּבִּית וְסִמָּה יָדוֹ עַל־חֲקִיר וּנְשָׁכוֹ הַנֶּחֱשׁ [שהיו צרות אחר צרות],

בא ואראך דוגמתו בעולם הזה [ומזה שאומר לא איחמיניה, משמע שיש צער גדול לראותו], בזמן שאדם יוצא לשדה, ופגע בו סנמר מפרס צצא צמח (סת, ח) צר מחמיניה, שידע מילי השדות וגבוליהן, עד כאן של פלוני, מכאן ואילך של פלוני [surveyor], וצדו לרבות לאחד ולמעט לאחר, וכשפוגעו אותו סנמר, רוצה למדוד שדותיו לקצר מילי השדות, ו דומה כמי שפגע בו ארי, נכנס לעיר פגע בו גבאי גוצה מס המלך [שלא ביושר] דומה כמי שפגעו דוב, נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב, דומה כמי שנשכו נחש,

אלא משום דכתיב, ירמיה לו שְׂאֵלֹנָא וְרָאוּ אֶם־יִלְד זָכָר [אם יהיה חבלי לידה לזכר. מדר] מִדּוּעַ רָאִיתִי כָל־גִּבֹּר יָדָיו עַל־חֲלָצָיו פִּיּוֹ לְדָה [בדרך הולדת בעת יבאו לה חבלים. מדר], וְנִהְפְּכוּ כָל־פָּנִים לְיָרְקָן [בדרך האשה הבורעת ללדת. מדר],

מאי ראייתי כל-גבר? אמר רבא בר יצחק, אמר רב, מי שכל גבורה שלו הקדוש צריך הוא מנטער צעמנו כילודה, ואומר צעה שמעציר העוצדי כוכבים מפני ישראל, היאך אצד אלו מפני אלו,

ומאי ונהפכו כל-פנים לירקן?]

אמר רבי יוחנן, פמליא של מעלה ופמליא של מטה מלאים וישראל, אפילו הגרים לא גרסינן # [זה צרה גדולה שהקב"ה קשה לו להעביר את הגרים מן הממשלה, והענין צריך ביאור יותר], בשעה שאמר הקב"ה הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי, היאך אאבד

אבני חן על מסכת סנהדרין

אלו מפני אלו,

מה שמו של משיח? דבי רבי שילא אמרי, שילא שמו [כל אחד דורש אחר שמו. רש"י לקמיה], שנאמר בראשית מט עד כי יבא שילא,

דבי רבי ינאי אמרי, ינון שמו כמו ינאי, כל אחד היה דורש אחר שמו, שנאמר תהלים עב יז יהי שמו לעו לך, לפני שמו ינון שמו ויחברכו בו פלגו ים ואשרוהו, עד שלא נברא [השמש] היה שמו ינון, והיינו אחד משבעה דברים שעלו במשנה ליבראות [שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן: תורה, ותשובה, וגן עדן, וגיהנם, וכסא הכבוד, ובית המקדש, ושמו של משיח. פסחים נד, וכע"ז נדרים לט, # אבל הלשון עלו במחשבה קשה קצת, שלשון זה נופל על דבר שעלה במחשבה ולא נברא אלא אחר כן?],

דבי רבי חנינה אמר, חנינה שמו, שנאמר ירמיה טו אשר לא אתן לכם חנינה עדיין לא יבא משיח,

ויש אומרים, מנחם בן חזקיה שמו, שנאמר איכה א כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי [ו"ב חזקיה" לאו מקרא משתמע, אלא קבלה היה בידם. מהרש"א],

ורבנן אמרי, חיוורא דבי רבי שמו מנורע של צית רבי, שנאמר ישעיה נג ד אכן חלינו הוא נשא [משיח], ומכאבינו סבלם, ואנחנו חשבנו נגוע מכה אל הים ומענה,

אמר רב נחמן, אי מן חייא הוא [אם משיח מאותן שחיים עכשיו] כגון אנא, שנאמר ירמיה ל כא והיה אדירו מננו, ומשליו מקרבנו יצא,

אמר רב, אי מן חייא הוא אם משיח מאותן שחיים עכשיו, כגון ודאי היינו רבינו הקדוש דסובל מחלואים וחסיד גמור הוה, כדאמרין בבבא מציעא (פה, א) אי מן מתיא הוא ואם היה מאותן שמתו כבר היה כגון דניאל איש חמודות שדון ציפורין בגוב אריות וחסיד גמור היה, והאי כגון לאו דזוקא,

לשנא אחרינא "כגון" רבינו הקדוש, כלומר, אם יש דוגמתו בחיים היינו רבינו הקדוש, ואם דוגמא הוא למתים, היינו כגון דניאל איש חמודות,

אמר רב יהודה אמר רב, עתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד להם דוד אחר שעמד למלך עליהם, שנאמר ירמיהו ל ט ועבדו את ה' אל היתם, ואת דוד מלכם אשר אקים להם, הקים לא נאמר, אלא אקים,

א"ל רב פפא לאביי, והכתיב ויחזקאל לו ודוד עבדי נשיא להם לעולם? כגון קיסר ופלגי קיסר מלך ושינו, כן דוד החדש מלך, כדכתיב ודוד מלכם אשר אקים, ודוד המלך שני לו, כדכתיב נשיא להם ולא כמזכ

אמר רב פפא [לשון זה 4 מ 9 בפרק זה], היינו דאמרי אינשי רהיט ונפל תורא, ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה כשרן השור ונפל, מעמידין סוס במקומו בצבוס, מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור, שהיה חצי עליו שורו ביותר, וכשמתרפא השור היום או למחר ממפלתו, קשה לו להוציא סוסו מפני השור, לאחר שהעמידו שם, כך הקדוש ברוך הוא, כיון שראה מפלתו של ישראל, נותן גדולמו לעובדי כוכבים, וכשחזרים ישראל במשונה ונגאלין, קשה לו לאצד עובדי כוכבים מפני ישראל. אורייא - כמו (מלכים א ה) (ארוות) [אוריית. ד"ס] סוסים,

אמר רב גידל אמר רב, עתידין ישראל דאכלי שני משיח שובע שיהיה באותן הימים, לישראל יהיה,

אמר רב יוסף, פשיטא, ואלא מאן אכיל לחו, חילק ובילק אכלי לחו כך היו רגילין לומר, כאדם שאומר (וי. ד"ס) שדים ושדמות יאכלוהו ובמסכת חולין (יט.) לא חילק ידענא ולא צילק ידענא, ולי נראה דמשמעות לשון חילק וצילק לשון חורבה, כמו צוקה ומצוקה ומצולקה (מסו 3, [אמרינן במשנה בחולין יח. השוחט מתוך הטבעת ושירי בה מלא החוט על פני כולה שחוטתו כשרה, ר' יוסי בר' יהודה אומר מלא חוט על פני רובה. ופרש"י שם בטענת גדולה שהיא עליונה לכולן קאמר שאין טענת למעלה הימנה, ושירי בה מלא החוט על פני כולה לצד הראש, שלא הטה לסכין ללאת מן הטענת לצד הראש עד שגמר כל הטענת כולה כשרה: מלא החוט. כלומר כל דהו:]

ואמרינן בחולין (יט.) לא חילק דרבנן דמנריכין לחלק הסימן [שלא לצאת מן הטבעת כלה], שמנריכין לחלק [לחורך] כל הטענת ולשיר [מן הטבעת] על פני כולו, ולא צילק לר' יוסי, שמנריכין הסימן, שומך (קט) [את הרוב ?] בתוך הטענת והשאר חוץ לטענת [לצד הראש], ונראה למורי דאין לו משמעות לא הכא ולא התם, לישנא אחרינא, חילק וצילק שני דייני סדום שהיו שמוטיהן כך,

לאפוקי מדרבי הילל, דאמר אין משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיה [ולקמן צט. אמר רב יוסף עליו שרא ליה מריה וכו'] שחזקיה היה משיח ועליו נאמרו כל הנבואות אצמית קרן לבית ישראל ועמד ועמד ורעה בעוז ה',

אמר רב, לא אברי עלמא, אלא לדוד צוטת דוד, שהיה עמיד לומר כמה שירות ומתעצמות [שהטובה של עוה"ז היתה בימי דוד. חרושי הר"ן], ושמואל אמר, למושה צטיל משה שהיה עמיד לקבל את התורה [ימי משה היו טובים מזה. חרושי הר"ן], ורבי יוחנן אמר, למשיח,

[משיח"ח הוא ר"ת, ש"לח, ינון, חנינה, מנחם. יוסף דעת בשם הגר"א]

אבני חן על מסכת סנהדרין

מלך [ראה רש"ש],

בימי חזקיה אלא הקדוש ברוך הוא ימלוך בעצמו ויגאלם לדור,

אמר רב יוסף, שרא ליה מריה לרבי הילל ימחול לו הקדוש ברוך הוא, שאמר דברים אשר לא כן, חזקיה אימת הוה בבית ראשון, ואילו זכריה קא מתנבי מיהא ממנא על משיח בבית שני דכתיב דתרי עשר, הנה מלך יבא לך וגו' ולא היינו זכריה כן יהודע הכהן שניבא צדיק ראשון, אלא זכריה בן ברכיה שהיה במלכות דריוש,

ואמר זכריה ט ט גילי מאד פתציון, הריעי [מלשון תרועה] פת ירושלם, הנה מלך יבא לך, צדיק [במעשיו] וגו' שע [במלחמותיו] הוא, עני ורוב על-חמו ר, ועל-עיר [חמור קטן] בן-אתנו ת [חמורים גדולים],

1. תניא אידך, ר' אליעזר אומר, ימות המשיח ארבעים שנה, כתיב הכא דברים ה ויענך וירעיבך ויאכילך, וכתיב התם תהלים צ שמוחנו כימות עניתנו, שנות ראינו רעה,

2. רבי דוסא אומר, ד' מאות שנה, כתיב הכא בראשית טו ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וכתיב התם שמוחנו כימות עניתנו,

3. רבי אומר, ג' מאות ושישים וחמש שנה, כמנין ימות החמה [רבי לשיטתו בערבין ל"א דשנה האמורה בבתי ערי חומה היא שס"ה ימים, וילף שאר שנים מיניה כדמוכח בזומוא סה: עיי"ש. רש"ש], שנאמר ישעיה סג ד כי יו'ם נקם בלבי, וישנת גאולי בָּאָה [ליום נקם של מרגלים ארבעים יום מה יום נקם של מרגלים] שנה אחת (בכל) [לכל רש"ש] יום דכתיב (במדבר יד) יום לשנה יום לשנה וגו' כך שנת גאולי באה שנה ליום שנה ליום, שלכל יום ויום של שנה זו הכתובה שנת גאולי במקרא זה, נותנים שנה אחת, ואית דגרסי, רבי אומר שלש מאות ששים ותמשה אלפים שנה, דכתיב שנת גאולי באה, ושנה של הקדוש ברוך הוא הכי הוי דכתיב (תהלים נ) כי אלף שנים צעניך כיום,

מאי יום נקם בלבי? א"ר יוחנן, ללבי גליתי, לאבריי לא גליתי שלא הולאמי דבר מפי, שהיו איברי יכולין לשמוע, אבל בלבי היה טמון הדבר,

ר"ש בן לקיש אומר, ללבי גליתי, למלאכי השרת לא גליתי,

תני אבימי בריה דרבי אבהו, ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה, שנאמר ישעיה סב ומושוש חתן על בלה (בן) ישיש עליך (ה') אלהיך שבעת ימי המשחה, כן ישיש עליך שבעת ימים, ויומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנה,

אמר רב יהודה אמר שמואל, ימות המשיח כמיום שנברא

דרש רבי שמלאי, מאי דכתיב עמוס ה יח הו' י' הַמְתָּאִיִּים אֶת־יוֹם ה' [שלא היו מאמינים שה' יביא את הפרענות, וכאילו מתאווים לה לראות אם הקב"ה יכול עשוהו. ע"פ מדר], לַמְּהִיזָה לָכֶם [למה אתם מתאווים את. מדר] יו'ם ה', [הלא] הוּא הַשֶּׁךְ וְלֹא־אֵן ר',

משל לתרגול ועטלף [bat] קלב"א שור"ץ בלעז, ואין לה עינים [אבל תנשמת הוא owl] שהיו מצפין לאור, א"ל תרגול לעטלף, אני מצפה לאורה, שאורה שלי היא שיש לי עינים לראות, וממלתי נהנית בה, כך ישראל מפין לגאולה, שיום ה' יהיה להם אור ואתה למה לך אורה אבל העובדי כוכבים למה מקוים אומרו, הרי הוא להם חשך ולא אור,

דף צ"ט ע"א

והיינו דא"ל ההוא מינא לרבי אבהו, אימתי אתי משיח? א"ל לבי חפי להו חשוכא להנהו אינשי, א"ל מילט קא לייטת לי, א"ל קרא כתיב [פ] ואני אומר לך מה שאומר הפסוק, ואני מקלל אותך, ישעיה ס ב בִּיְהִינָה הַחֲשֵׁךְ יִכְסֶה־אֶרֶץ, וְעֶרְפָּל לְאֲפִימִים, וְעֶלְיָךְ יִזְרַח ה', וְכָבוֹדוֹ עֲלֶיךָ יִרָאֶה,

1. תניא ר' אליעזר אומר, ימות המשיח ארבעים שנה [אין כוונת ר"א למעט בבבדון של ישראל, אלא להרבותו, לפי שידוע הוא שימות המשיח הם מדרגה לתחיית המתים, וסובר שאחר ארבעים שנה לימות המשיח יהיה תחיית המתים. חרושי הר"ן], שנאמר תהלים צה ארבעים שנה אקוט בדור אקם ישראל ואמלך עליהם, כמו נקטיה, ארבעים שנה אקוט בדור, דבור קטן של ארבעים שנה שהוא משונה מדורות שלפניו, ומסתמא היינו משיח ששנינו גדולים יהיו בדורו, ופסטיה דקרא מיהא גבי מתי מדבר, אבל מדכתיב אקוט משמע אף להבא היה מתנבא,

2. רבי אלעזר בן עזריה אומר, שבעים שנה שנאמר ישעיה כג טו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְנִשְׁפָּחַת צוּר [Tyre] שְׁבָעִים שָׁנָה, בְּיָמֵי מֶלֶךְ אֶחָד, איזהו מלך מיוחד משוג הוי אומר זה משיח,

3. רבי אומר, שלשה דורות, שנאמר תהלים עב ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים כלומר צהדי משיח שכתב צו (תהלים עב) לפני שמש יעון שמו, ייראוך ישראל, ולפני ירח לפני מלכות בית דוד שנמשל כרת, דכתיב (שם תהלים פט) כרת יכון עולם וגו' כמו כן ייראוך דור דורים, דור אחד, דורים שנים, הרי שלשה,

4. ר' הילל אומר, אין להם משיח לישראל [פ] שלא יהיו צריכין למלך המשיח לכבוש האומות, אלא מיד בצאתם מן הגלות כבוד ה' יראה עליהם ויהיו המתים ויהנו מזיו השכינה. חרושי הר"ן], שכבר אכלוהו

אבני חן על מסכת סנהדרין

העולם ועד עכשיו [עד. רש"י] ימות המשיח שנאמר דברים יא כימי השמים על הארץ ולא עמדו בארץ כל כך, אצל עמדין לעמוד כשיבא משיח,

רב נחמן בר יצחק אמר, כימי נח עד עכשיו, שנאמר וישעיה נד ט כימי נח זאת לי כמו כימי נח, כחשון השנים שנמצא בידו לאותו זמן [מ. רש"י] ששבעה ה' אשר נשבעתי מעבר מירנא עד עליהם פן נשבעתי כפי אותו חשון נשבעתי, מקלף עליה ומקלף פן שלא אחריב את עולמי לאחר שיבא משיח עד שיכלה זה הזמן,

אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתבאו טובה לישראל, אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא ישעיה סד עין ל' ארצותה דאין קץ לדבר אל הים וזלתיך יעשה [אין אלקים וזלתיך ישעיה מזה שאלקים עושה] למחפה לו,

ופליגא דשמואל, דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח, אלא שעבוד מלכיות בלבד,

ואמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן, כל הנביאים לא נתבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים אין לא ראתה אלהים וזלתיך,

ופליגא דרבי אבהו, דא"ר אבהו (א"ר) מקום שבעלי תשובה עומדין שם, צדיקים אינן עומדין שם דגדול כחן של בעלי תשובה שאין צריח יכולה לעמוד [לפניהם] [במחיתם], [לפי שצער בעלי תשובה שצריכין לכבוש את יצרן גדול משל צדיקים גמורים שלא הורגלו בעבירה ואין להם צער לכבוש את יצרן. יד רמח] [שיש לבעלי תשובה הרבה זכותם על כל עבירה ועבירה שעשו עליה תשובה. כפתור ופרח],

[בדרך צחות, שלפעמים יש מצב שהצדיק נתפעל לרעה מחמת תמימותו, אבל הבעל תשובה יודע שהכל הבל ואינו נתפעל],

שנאמר ישעיה נז שלום שלום לרחוק ולקרוב, ברישא רחוק שמתרחק מן הקדוש כרוך הוא ואחר כך שז' אליו תשובה, והדר שלום לקרוב מעיקרא נדיק גמור, דגדול כחן של בעלי תשובה והדר קרוב, מאי רחוק רחוק דמעיקרא, ומאי קרוב קרוב דמעיקרא ודהשתא,

ורבי יוחנן אמר [לעולם צדיקים הם יותר גדולים, והפסוק שאמר תחלה], לרחוק [כן תפרש] שהוא רחוק מעבירה כל ימיו, דהיינו נדיק גמור, קרוב שהוא קרוב מעבירה, ונתרחק ממנה,

וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתבאו אלא למשיח בן דוד לתלמיד חכם, ולעושה

פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן, אין לא ראתה אלהים וזלתיך,

מאי אין לא ראתה, אמר רבי יהושע בן לוי, זה יין המשומר בענביו משישת ימי בראשית [פי' שבשעת בריאת העולם נבראו ענבים כאלו שאין בהם פגעים ומדות, והם בתכלית השלימות, והיין שיצא מהם כשיבא משיח, יהיה יין בו השמחה והתענוג של עוה"ב, ואמר בן בדרך מושל על השכר שמשומר לתלמידי חכמים לעתיד לבא. ראה רשב"א הגדפם בע"י על ברכות לד],

ר"ל אמר זה "ערך" [ש]לא ראתה עין מעולם, וא"ת אדם היכן דר? בגן,

ואם תאמר גן הוא ערך? תלמוד לומר בראשית ב ונהר יוצא מערך, להשקות את הגן:

[שנינו במשנתנו לעיל ז.]. והאומר אין תורה מן השמים וכו': תנו רבנן במדבר טו כי דבר ה' בזה, (ומצותו) [ואת מצותו. רש"י] הפר, הכרת תכרת,

1. זה האומר אין תורה מן השמים,

2. ד"א, כי דבר ה' בזה, זה אפיקורוס,

3. ד"א, כי דבר ה' בזה, זה המגלה פנים בתורה אפיקורוס ומגלה פנים מפורש לקמן, ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר מילה,

הכרת תכרת, הכרת בעולם הזה, תכרת לעולם הבא,

מכאן מן הפסוק הזה שכתוב כי דבר ה' בזה (אמר ר' אליעזר וכו' מחלל את הקדשים ומחלל קדשים ומצוה מועדות ומגלה פנים כו' היינו דבר ה' בזה) דבין הוא אמר רבי אלעזר המודעי [כע"ז] בשינויים באבות פ"ג,

4. המחלל את הקדשים,

5. והמבזה את המועדות חולו של מועד,

6. והמפר בריתו של אברהם אבינו היינו את צמיחי הפר,

7. והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה,

8. והמלבין פני חבירו ברכים,

אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק

אבני חן על מסכת סנהדרין

לעולם הבא,

עליה לשמחה, דומה לאדם שזורע ואינו קוצר,

רבי יהושע אומר, כל הלומד תורה ומשכחה, דומה לאשה שיוולדת וקוברת [פעולתו כלא היה מעולם הוא. מהרש"א],

רבי עקיבא אומר,

דף צ"ט ע"ב

זמר בכל יום, זמר בכל יום ה' מסדר למודך, אף על פי שסדור צפוף כומר, והוא יגרום לך שמהל לעולם הבא בשמחה וצחיקה,

אמר רב יצחק בר אבדימי, מאי קרא, שנאמר משלי מז כי נִפְשׁ עֹמֵל עֲמָלָה לוֹ מִפְּנֵי שֶׁעָמַל בְּתוֹרָה עוֹמֵל לֹ, פִּי-אֶבֶךָ עָלָיו פִּיהוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַשִּׁים דְּבָרִים צָפוּי תָּמִיד כְּאִפְּךָ שֶׁעַל הַחֲמוּר, לִשְׁנֵי אֲחֵרִים זָמַר [בעל זמר], כלומר שעוסק בצחיקה וצחיקות מדידי, נעשה זמר, כך החזיר על המורה נעשה לו סדורה צפוף,

הוא עמל במקום זה, ותורתו (עומלת) [עומדת. רש"ש] לו במקום אחר שמחזרת עליו, ומצקת מלת קונה למסור לו טעמי מורה (וסדרה) [וסמיה. רש"ש], וכל כך למה מפני שאכף שכף פיהו על דברי מורה,

אמר רבי אלעזר, כל אדם לעמל נברא, שנאמר איוב ה ז פִּי-אָדָם לְעֹמֵל יוֹלֵד, איני יודע אם לעמל פה נברא, אם לעמל מלאכה נברא [דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה במלה. מהרש"א], כשהוא אומר פִּי-אֶבֶךָ עָלָיו פִּיהוּ, הוי אומר לעמל פה נברא [ואין צריך לעמל מלאכה וכו'. מהרש"א], [שמורה ולומד וחזר עליה בכל יום, א"נ שעומל ומלמדה לאחרים כדלעיל, והרמוז שמעתי בזה במלת לעמל שהוא ר"ת ללמוד על מנת ללמד. מהרש"א],

ועדיין איני יודע, אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר יהושע א לא ימוש ספר התורה הזה מפך, הוי אומר לעמל תורה נברא,

והיינו דאמר רבא, כולוהו גופי דרופתקי נינהו טרחנין, כלומר, כל הגופין לעמל נבראו, טובי לדוכי אשריו למי שזכה דהוי דרופתקי דאורייתא והיה עמלו וטרחו בתורה, לשון אחר דרופתקי כס ארוך שמשמין צו מעות, כל הגופין נרתקין הס לקבל ולהכניס דברים, אשריו למי שזכה ונעשה נרתק למורה,

משלי ו גוואף אשה חסר לב [כי התורה דומה לאשתו של אדם בכל מקום, והיא אילת אהבים כשעוסק בה תדיר ומצויה לו בביתו כאשתו וכו'. מהרש"א], אומר ריש לקיש זה הלומד תורה לפרקים ואינו לומד מדידי מדידי, כמי שאין לו אשה וצוועל פעמים וז פעמים וז [שאינו בועל אותה

9. תניא אידך, כי דבר ה' בזה, זה האומר אין תורה מן השמים, ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים, חוץ מפסוק זה [ואף שמשנה תורה משה אמרו מעצמו, מ"מ שכינה מדברת מתוך גרונו. יעב"ץ], שלא אמרו הקדוש ברוך הוא, אלא משה מפי עצמו, וזהו כי דבר ה' בזה,

ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים, חוץ מדרקוק זה חסרות ומרות, מקל וחומר זה, מגזירה שוה זו [ושאמר לו רבו גזירה שוה] לא גמר מרצו, זה הוא כי דבר ה' בזה [ולכן אומרים בברכת כל המצות "אשר קדשנו במצותיו" שאנו מאמינים שהקב"ה צוה על מצוה זו. ע"פ כתב סופר. כפתור ופרח],

10. תניא היה רבי מאיר אומר, הלומד תורה ואינו מלמדה, זה הוא דבר ה' בזה # [וצ"ע אך יתפרש המשך הפסוק "הכרת תכרת" לפ"ז, שהרי הפירושים שלפני זה הם בעניני אמונה, או בשאר ענינים חמורים, אבל משום שאינה מלמדה יהיה לו עונש כזה], ואולי י"ל ע"פ מה שראיתי בשם גדול אחד שאף אם יעלה אדם השמימה ויראה את מעשה המרכבה לא יהיה שוה לו אם לא יחזור לעולם הזה לספר לחביריו מה שראה,

וכן כאן אם רואה אדם דבר חידוש, או עולה בדעתו איזה סכרא ואינו מלמדה לאחרים דהיינו שאינו נתפעל מדברי תורה ואינם כדאים בעיניו לדבר עליהם אם אנשים אחרים, זה סימן שאינו נתפעל מתורה ואינם חשובים בעיניו], [דלומד אפשר בשמיעה, אבל מלמדה לאחרים אי אפשר אלא בדבור דבר ה', וזה שאינה מלמדה ה"ז מבוזה דבר ה'. מהרש"א], [והכותב ומבאר אותה למען המשכילים יבינו, והתלמידים יעמדו על האמת, ויוסיפו לקח טוב, אין למוד גדול מזה, ואין כבוד לתורה גדול ממנו. יעב"ץ],

11. רבי נתן אומר, כל מי שאינו משגיח על המשנה זה שעושה כמו שאינה עיקר [שאינו חוזר על משנתו בדיבור. מהרש"א],

12. ר' נהוראי אומר, כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק,

13. רבי ישמעאל אומר, זה העובר עבודת כוכבים היינו דבר ה' דבור הקדוש ברוך הוא צעננו לשראף, דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענוס,

מאי משמעה? דתנא דבי ר' ישמעאל, כי דבר ה' בזה, זה המבוזה דבור שנאמר (לו למשה) [להם לישראל. רש"ש, וראה מהר"ץ חיות] מסיני, שמות ב אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וגו',

רבי יהושע בן קרחה אומר, כל הלומד תורה ואינו חוזר

אבני חן על מסכת סנהדרין

נפק מינה עמלק, דצערינהו לישראל, מאי טעמא? דלא איבעי להו לרחקה ממחנה כנפי השכינה, שהיה להם לגיירה,

וילך ראובן בימי קציר חטים לאחר שקצרו השדה שהכל רשעין ליכנס צמון שדה מצריסן, אמר רבא בר' יצחק אמר רב, מכאן לצדיקים, שאין פושטין ידיהן בגזל [שבזמן קציר חטים לקח בשדה השעורים שכבר עבר זמן הקציר שלהם, והיה הפקר. ע"פ המהרש"א],

וימצא דודאים בשדה, מאי דודאים? אמר רב, יברוחי דממרגמינן, ולא אימפרש מאי היא, לוי אמר, סיגלי, ר' יונתן אמר, (סיבסוך) [סביסקי] סיגלי וסביסקי [וסנסוך] מינין אחרים, סיגלי עיקרי עשבים והוא ממיני צממים, ואמהות של אותן עשבים קרי סגלי, (וסנסוך) [וסביסקי] נמי מין צממים:

א"ר אלכסנדר, כל העוסק בתורה לשמה, משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, שנאמר ישעיה כו ה או יחזק במעוזי מעוזי, מורה יעשה שלום לי שלום יעשה לי שלום שלום פרמי וימני, אחד למעלה ואחד למטה:

רב אמר, כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה כדכתיב לנעוץ שמים וליסוד ארץ, שנאמר ישעיה נא מו ואשים דברי בפיה, ובצל ידי כסיתיך, לנעץ שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אהיה, [ולכן נקראו ת"ח בנאים, אל תקרי בנד אל אלא בונד. ברכות סד.]. תורת חיים]

(אמר ריש לקיש) [רבי יוחנן אמר], אף מגין על כל העולם כולו, שנאמר ובצל ידי כסיתיך,

ולוי אמר, אף מקרב את הגאולה, שנאמר שם וְלֹאֹמַר לְצִיּוֹן עֲמִי־אֲתָהּ,

אמר ריש לקיש, כל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו, שנאמר בראשית יב ואת הנפש אשר עשו בחרן דממרגמינן דשענידו לאורייתא צחק, וקרי להו עשייה,

ר' (אליעזר) [אלעזר] אומר, כאילו עשאו לדברי תורה [כי מתלמידי יותר מכולם, ומתחדשין דברי תורה ע"י הלימוד. וראה מהרש"א], שנאמר דברים כט ח וְשִׁמְרֶתֶם אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת, וְעֲשִׂיתֶם אוֹתָם,

רבא אמר, כאילו עשאו לעצמו, שנאמר וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם, אל תקרי אתם אלא אתם [שע"י לימוד עם אחרים, נעשה האדם עצמו יותר גדול. ראה מהרש"א],

אלא לפרקים כיון שאינה מצויה לו. תורת חיים] שנאמר משלי כב יח פִּי־נְעִימִים פִּי־תִשְׁמְרֶם בְּבִטָּנָה, וּפְנֵי יַחֲדָו עַל־שִׁפְתֵיךָ אִימָתִי משמרם צנעך [בזמן] שיכונן יחדיו על שפמך,

ת"ר, במדבר טו והנפש אשר תעשה ביד רמה, זה מנשה בן חזקיה, שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי, אמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא בראשית לו כב וְאַחֲרָיו לֹא־יִמָּנַע צַמְמִיָּה, דבר שאינו לריך הוא, וכן היה מלגלג ואומר שכתבו משה שלא לנורף, ולקמיה מפרש דהיינו מגלה פנים צמורה,

בראשית לו יב וְתִמָּנַע הִיתָה פִּילְגֶשׁ לְאֵלִיפַז בְּדֻעֶשׁוֹ,

בראשית לו יד וַיִּלְךָ רְאוּבֵן בְּיָמָיו קְצִיר־חֲטִיִּם וַיִּמָּצֵא דֹדָאִים בַּשָּׂדֶה והיינו נמי שלא לנורף,

יצאה ב"ק ואמרה לו, תהלים נ ב תֵּשֵׁב בְּאַחִיךָ תְּדַבֵּר, בְּבֶן־אִמְךָ תִּתֵּן־דָּפִי: כֹּא אֵלֶּה עֲשִׂיתָ וְהִתְרַשְׁתִּי דַּמִּיתָ הָיוּ תֵּאֱהִי כְמוֹךָ או כִּיחֶךָ וְאֶעֱרֹכָה לְעֵינֶיךָ,

ועליו מפורש בקבלה ישעיה ה יח הוֹי מִשְׁכִּי הָעוֹן בְּחִבְלֵי הַשָּׁוֶא צמם, בלא שום הנאה היה מוטל ובעבו ת העגלה חפאה,

מאי כעבות העגלה, א"ר אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של כוביא, ולבסוף דומה לעבות העגלה [שמתחלה מושכו ומרגילו בעון אחר שהוא אינו מתחלה אלא בחבלי שוא, ולבסוף עבירה גוררת עבירה עד שיתרבו כל כך עד שאפשר ליגדל מהם חבל עב כעבות העגלה. מהרש"א],

דאתן עלה [הענין שבאנו עליה. וראה חכמת מנוח] מידת [על כל פנים], בראשית לו כב וְאַחֲרָיו לֹא־יִמָּנַע צַמְמִיָּה מאי היא?

תמנע בת מלכים הוא, דכתיב בראשית לו אֵלֹף לוֹ מָן אֵלֹף תמנע [בפסוק לא כתיב "אלוף תמנע" וראה מלא הרועים], וכל אלוף מלכותא בלא תאגא היא שר גדול בלא שאלו מעוט, וכיון דתמנע היטה אחות מלך, ודאי צמ מלך היא בעיא לאיגיורי [רצתה להתגיר],

באתה אצל אברהם יצחק ויעקב, ולא קבלוה [ונענשו בניו בשביל זה כדמפרש]. [וצריך להבין למה לא קבלה אברהם אבינו, הלא הוא ושרה היו מוגיירים גרים הרבה? וי"ל דשמו היתה רוצה להתגיר בתנאי שישא אותה ישראל וכדומה. ראה יעב"ץ עיי"ש, ובספר באר שבע כתב והטעם משום שגולדה במזמורת וכו']. הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו, אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו לזני אברהם יצחק (ויעקב) שהן יראי שמים, ולא תהא גבירה לאומה אחרת ולא אהיה גברת לאומה אחרת, ולכן נעשית פילגש לאליפז בן עשו שהיה מורע יצחק,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמר רבי אבהו, כל המעשה את חבירו לדבר מצוה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשהו לדבר מצוה [דיבור זה קאי כאן. ראה רש"י], שנאמר שמות יז וממך אשר הכית בו את היאר, וכי משה הכהו והלא אהרן הכהו דכתיב (שמות יז) ויאמר [אמר] אל אהרן קם ממך וגט ידך, אלא לומר לך, כל המעשה את חבירו לדבר מצוה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשהו:

אלא כגון דיתבי קמיה רביה [דווקא כה"ג אבל בלא"ה רגיל רבנן למימר הכי כדאיתא טובא. יעב"ץ], ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי, ואמר הכי אמרין התם, ולא אמר הכי,

אמר מר, רבא אמר, כגון הני דבי בנימין אסיא, דאמרי מאי אהני לן רבנן, מעולם

דף ק' ע"א

לא שרו לן עורבא לא אמרו לנו שום חידוש שלא מנינו במורה (דשריין עורבא), ולא אסרו לן יונה,

רבא, כי הוו מיייתי טריפתא דבי בנימין קמיה, כי הוה חזי בה טעמא להיתירא, אמר להו תחזו דקא שרינא לכו עורבא שהייתם זה אינו מנינו במורה אלא סופרים אמרוהו,

כי הוה חזי לה טעמא לאיסורא, אמר להו תחזו דקא אסרנא לכו יונה,

רב פפא אמר כגון דאמר הני רבנן כאלס שאומר אותו תלמיד חכם, דלשון צווי הוא זה, שהיה לו לומר רבותינו שצמקוס פלוני לישנא אחרינא כגון דאמר הני רבנן דכשהוא מספר שום דבר מרבנן אומר הני ולשון גנאי הוא הני, אבל הנהו רבנן אינו גנאי,

רב פפא אישתלי [שכח], ואמר כגון הני רבנן, ואיתבי בתעניתא,

לוי בר שמואל, ורב הונא בר חייא, הוו קא מתקני מטפחות ספרי [ספרי תורה] [מענטלעך. ע"י] דבי רב יהודה, כי מטו מגילת אסתר לתקן לה מטפחת אמרי, הא [מגילת אסתר] לא בעי מטפחת כלומר דלשון צעיא, אמרי ליה לר' יהודה, הא ודאי לא צריכא מטפחת כגון האחרות, ולשון גנאי הוא, דהוה להו למימר לרצם דלשון שאלה כן, צריכה לו אינה צריכה # [פ'] הגם שלא אמרו בלשון פסק דין, "זה אינו צריך", אלא כעין לשון שאלה, כמו שאומרים "מה, איך אתה חושב זה ודאי לא צריך, נכון?"

אמר להו [אמר ר' יהודה להם], כי האי גוונא, נמי מיחזי כי אפקירותא,

רב נחמן אמר, זה הקורא רבו בשמו שאומר [רבי. רש"י] פלוני, ואינו אומר מורי רבי פלוני, דאמר רבי יוחנן, מפני מה נענש גיחזי [נער אלישע, דאמרינן לעיל צ. במשנה שאין לו חלק לעולם הבא], מפני

[שנינו במשנתנו לעיל צ. ואלו שאין להם חלק לעולם הבא וכו' ו] אפיקורוס: רבי ורבי חנינא אמרי תרוייהו, זה המבזה ת"ח, רבי יוחנן ור' יהושע בן לוי אמרי, זה המבזה חבירו בפני ת"ח,

בשלמא למ"ד המבזה חבירו בפני ת"ח אפיקורוס הוי, מבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי מעין כלפי עוסקי תורה, מגלה פנים משתמע לן דחמיר מאפיקורוס, דאפיקורוס היינו דאית ציה אפיקורוסא צעלמא,

אלא למ"ד מבזה תלמיד חכם עצמו עמין אפיקורוס הוי כל שכן דמבזה חברו בפני תלמידי חכמים לאו מגלה פנים הוא, מגלה פנים בתורה כגון מאי [ראה מהר"ץ חיות] והשתא מאי נינהו מגלה פנים במורה?

כגון מנשה בן חזקיה שהיה דורש באגדות של דופי,

ואיכא דמתני לה אסיפא דצריימא, דקמני מכאן אמר ר' אלעזר וכו' , מגלה פנים בתורה רב ור' חנינא אמרי, זה המבזה ת"ח, רבי יוחנן ורבי"ל אמרי, זה המבזה את חבירו בפני תלמיד חכם,

בשלמא למ"ד המבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה הוי, מבזה חבירו בפני ת"ח אפיקורוס הוי, אלא למ"ד מבזה חבירו בפני תלמיד חכם מגלה פנים בתורה הוי, אפיקורוס כגון מאן?

אמר רב יוסף, כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן והם אינו יודעין שעולם מתקיים עליהם, לדידהו קרו לדידהו תנו,

אמר ליה אביי, האי מגלה פנים בתורה נמי הוא שופר צמה שכתוב במורה, דכתיב ירמיה לג אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי שמהני לעולם ומקיימין [אומר], והוא אומר דלא מהני מידי,

אמר רב נחמן בר יצחק, מהכא נמי שמע מינה שמעין, שהצדיקים מהנין לאחריים, שנאמר [שהקב"ה אמר לאברהם כשהתפלל עבור סדום] בראשית יח ונשאתי יד ונשאתי לכל המקום בעבורם,

אבני חן על מסכת סנהדרין

שמלקטין אותן בקרקע הים], אמר להו הני למאן? אמרי עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים,

כי הדר אשכחיה לר' יוחנן דיתיב וקא דריש, א"ל רבי דרוש ולך נאה לדרוש, בשם שאמרת כך ראיתי,

אמר לו ריקה, אם לא ראית לא האמנת, מלגלג על דברי חכמים אתה, יהב ביה עיניה, ועשאו גל של עצמות שמת, דלדס שמת נעשה גל של עצמות [לשון זה יש בברכות, שבת, ב"ב, סנהדרין],

מיתבי [איך נוכל לומר שהשער היה קטן כל כך, שלא היה רק עשרים אמה גובה], ויקרא בו ואולך אתכם קוממיות [שיחיה גובה האנשים] שמי קומות של אדם הראשון, כדאמריין בחגיגה (יב, א) שמיעטו הקדוש ברוך הוא והעמידו על מאה אמה # [זה שהעמידו על מאה אמה אינה בגמ', אבל כ"ה שם על הגליון], שנאמר ותשת עלי כפך, כף בגמטריא הכי הוי, ר"ב אומר, מאתים אמה, כשתי קומות של אדם הראשון,

רבי יהודה אומר, ק' אמה, כנגד היכל וכותליו שכן היה אורך כל ההיכל עם הסתלים דכתיב (מלכים א, ו) והצית אשר בנה המלך שלמה לה', ששים אמה ארכו 60, וכותל מורח שש אמות 6, וכותל מערב שש אמות 6, ואמה אחת טרקסין, הרי שלש עשרה אמות 13, ואולם עשר אמה רוחב 10, וכותל האולם שש 6, הרי עשרים ותשע 29, ומאחורי האולם תא אחד רחבו שש וכתלו חמש 11, הרי ארבעים 40, וששים אמה של אורך 60 הצית הרי מאה 100, [ומקשה על מה שאמרנו לעיל שיהיה הפתח רחב עשרה וגובהו עשרים, והלא גובה האנשים יהיה גם לר"י מאה אמה, ואיך יכנסו בשער קטן כזה] והלא יוכלין לכופ קומתן וליכנס צפתם, שאין לו אלא רוס עשרים כדאמרת,

שנאמר תהלים קמז יב **אֲשֶׁר בָּנִינוּ כְּלוֹמֵר צִנִּים שְׁלֹו**, יהיו לעמיד **בְּנִמְעִים מְגֻדָּלִים** כאלילות גבוהין מגודלים **בְּנִעְוִירֵיהֶם** [גם בגיל צעיר, יהיה גבוהים מאד],

בְּנוּ תִּינוּ וצנוט שלנו [יהיו כל כך יפות] **בְּזוֹלֵת הַמִּחְפָּבוֹת לַתְּבִנִּית** **הַיֵּכָל וְגו'** כלומר ככותל ההיכל מחוטבות, כמו (דברים כט) מחוטבי עֵזָר, לישא אחרינא להיכל דצית שני קאמר, דקיס לן היכל ששים אורך צדו מאה הוא?

כי קאמר ר' יוחנן לבוי למנות דבי זיקא [המבנים רוח. שט] שהשמש והארץ נכנסין בהן, אצל השערים גבוהים יותר,

מאי **וְעָלָהּ לְתִרְוָפָה**, ר' יצחק בר אבודימי ורב חסדא חד אמר להתיר פה של מעלה להמיר פה אלמים שהיו מדברים, וחד אמר להתיר פה של מטה רחם של העקריות, האוכלות מן העליון נפקדות,

שקרא לרבו [אלישע] בשמו, שנאמר מלכים ב ח ה **וַיֹּאמֶר גִּיחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ** [יהורם] **זֹאת הָאִשָּׁה, וְזֶה-בְּנָהּ אֲשֶׁר-הָחִיָּה אֵלֶישָׁע,**

יחיב רבי ירמיה, קמיה דרבי זירא, ויתיב [ר' זירא. רש"ל, וראה לקמן שיש קצת ראיה שר' ירמיה היה הדרוש] וקאמר, עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית קדשי הקדשים מעיין צית ה' ילא והשקה את נחל שטים (ויאל ד), ועליו כל מיני מגדים דינטר"ס צלע, כל מיני פירות ממוקים,

שנאמר ויחזקאל מו יב **וְעַל-הַנֶּחַל יַעֲלֶה עַל-שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה, כָּל-עֵץ-מֵאֵכָל לְאִיָּבוֹ לְעָלָהּ, וְלְאִיתָם פְּרִיָּו, לְחַדְשָׁיו יִכְפֹּר כָּל מַדְשׁ וּמִדְשׁ יִתְנַשְּׁלוּ צוֹ פִּירֹת, פִּי מִיָּמִינוּ מִן-הַמִּקְדָּשׁ הַזֶּה יוֹצְאִים, וְהָיָה פְּרִיָּו לְמֵאֵכָל, וְעָלָהּ לְתִרְוָפָה,**

א"ל ההוא סבא [איש זר שהיה שם, לר' זירא או לר' ירמיה] **יִישֶׁר, וכן אמר ר' יוחנן (יִישֶׁר) כדכריך, (ור') [שר'] ?** יומן נמי הכי קאמר כדאמרת, [פירוש זה הוא] מפי רבי, ולא גרסינן וכן אמר ר' יוחנן יִישֶׁר,

אמר ליה ר' ירמיה לרבי זירא, כי האי גונא מי מיחזי אפקרותא? אמר ליה הא [האי] סיועי קא מסייע (ליה) [לך] **לִי. ד"ס, כ"ה לפי הרש"ל** שנופרש שר' זירא היה דורש, אבל אי גרסינן לך, צריך לפרש שר' ירמיה היה דורש],

אלא אי שמייע לך מידי הא שמייע לך,

כי הא דיתיב רבי יוחנן וקא דריש, [וכע"ז ב"ב עה.] עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות [גם אבנים טובות בגודל זה הוא גזומא גדולה, אבל מרגליות הוא לכאורה דבר שכמעט אי אפשר], שהן שלשים על שלשים אמות, וחוקק בהם עשר ברום עשרים, ומעמידן בשערי ירושלים, שנאמר ישעיה נד יב **וְשִׁמְתִּי בְּכֹכֶד אֶנֶן טוֹבָה, וְכֵן שְׁמַה שְׁמִשְׁתָּהּ חֲלוּנוֹת שֶׁהִשְׁמַח זֶרַח בָּהֶם, כְּמוֹ (תהלים פד) שֶׁמֶשׁ וּמָגֶן, הֵיטָו שֶׁמֶשׁ מִמֶּשׁ וְיִשְׁעָרָהּ לְאַבְנֵי אֶקֶדָח** שהקדוש ברוך הוא חוקקן כמקדת, עד שחוקק בהם עשר צדו עשרים וְכָל-גְּבוּלָהּ לְאַבְנֵי-חֲפָץ וְגו',

לגלג עליו אותו תלמיד אדר' יוחנן, דהיינו אפקרותא, אמר השתא [כדכד] כביעתא דצילצלא עוף קטן לא משכחינן, כולי האי [שלשים על שלשים] משכחינן,

לימים הפליגה ספינתו בים, חזינהו למלאכי השרת דקא מנסרי [פ' חותכים, כמו חמה המנסר ברקיע, ופלא שכל המפרשים דהיינו שם, א"ס, לובלין, מתיבתא לא פירשו את המילה אלא תרגמו "מנסרין"] אבנים טובות, ומרגליות # [אולי לא נופל הלשון מנסר על מרגליות

אבני חן על מסכת סנהדרין

איתמר (נמי), חזקיה אמר להתיר פה אילמין והיינו דך דלעיל לתרופה, בר קפרא אמר להתיר פה עקרות, ר' יוחנן אמר לתרופה ממש,

מאי לתרופה, ר' שמואל בר נחמני אמר, לתואר פנים של בעלי חפה [ולפי שהם משחירין פניהם על התורה בעוה"ז יהיה להם תואר פנים לעוה"ב. מהרש"א] [וזה חכמת אדם תאיר פניו לעוה"ב. עיין יעקב],

דרש ר' יהודה ברבי סימון, כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה, הקב"ה מבהיק זיויו לעולם הבא, שנאמר שיר השירים ה טו שו' קו עמודי שש מן פדים על-אדני-פיו מראהו בלבונו' פ' בחור פארוזים וכתיב לעיל מיני [פסוק יא] שמורות כעורב, וסמך ליה [פסוק טז] חכו מממקיס,

אמר ר' תנחום בר' חנילאי, כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה, הקב"ה משביעו לעולם הבא, שנאמר תהלים לו ט' וירגון מדרשן ביתך אמר לי רבי דלעיל מינה מהאי קרא מיירי עניינא דמרעיב את עצמו # [צריך ביאור על מה הכוונה], וקאמר יריון מדשן צימך, שהקדוש ברוך הוא משביען לעולם הבא ונחל עדניך תשקם,

כי אתא רב דימי אמר, עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו מלא חופנו של הקדוש ברוך הוא טובה, שנאמר תהלים סח כ ברוך אדני יו' ס' יו' ס' יעמס-לנו האל ישועתנו סלה,

א"ל אביי, וכי אפשר לומר כן היאך אדם יכול לקבל מלא עומסו של הקדוש ברוך הוא, והרי אין לו מקום לימן והלא כבר נאמר ישעיה מ יב מיימדד בשעלו' מים, ושמנים בורת תבן דכל העולם כולו אינו אלף כמורת ועד אגודל, באומן עולמות ימן לנדיק את העומס,

אמר [רב דימי לאביי], מאי טעמא לא שכיחת באגדתא, דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי, עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ג' מאות ועשרה עולמות 310, שנא' משל' ה להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, "יש" בנימטריא תלת מאה ועשרה הוי,

[המספר 310 הוא נגד התרי"ג מצות דאורייתא, ו' מצות דרבנן, נמצא ביחד 620 כמנין כת"ר, וכיון שהאדם נברא דיו פרצופין מתחלק לאיש ואשה, נמצא לכל אחד 310. ע"פ תורת חיים],

[והוסף רב דימי לאביי] תניא ר' מאיר אומר, במדה שאדם מודד מודדין לו אם מדד וגמן לנזקק לעני מלא חפניו, הקדוש ברוך הוא מודד בחפניו וגומן לו, דכתיב ישעיה כו ה פסאפאח [מלשון פאה, והיא מלה כפולה כמו ירקק אדמדם. מצ] [ר"ל במדה שחטאו במדה ההוא נפרע מהם, ולא העיר כל חמתו. מד] בְּשִׁלְחָה [הוא שם כלל לשדות ולגנות. מצ] תְּרִיבְנָה [בשהיה מריב עמה להפרע ממנה, היה שופך חמתו על השרות וגנות לשלוח בהם שדיון, וארבה, ולא פגע בנפשות תחלה. מד],

אמר ר' יהושע, וכי אפשר לומר כן שהיא הקדוש ברוך הוא נותן לאדם מלא חפניו, והלא [האדם] אינו יכול לקבל כל כך, אדם נותן מלא עומסו לעני בעולם הזה, הקב"ה נותן לו מלא עומסו לעולם הבא, והכתיב ישעיה מ יב מיימדד בשעלו' מים ושמנים בורת תבן,

[השיב ר"מ לר' יהושע] ואתה אי אומר כן, איזו היא מדה מרובה, מדת טובה מרובה, או מדת פורענות,

דף ק' ע"ב

הוי אומר מדה טובה מרובה, ממדת פורענות דצמידה טובה כמיז דלתות, וצמידת פורענות כמיז ארצות, ולת גדול מארצות, דארבע ארצות יש דלת, במסכת יומא בפרק יוס הכפורים (עו, ח), אלמא מדה טובה מרובה,

ומעשיו אין לתמוה היאך יש באדם כח לקבל שכן כל כך, שהרי למדת פורענות נותן הקדוש ברוך הוא כח באדם לקבלו, כל שכן שנותן כח באדם לקבל מדה טובה, במדה טובה כתיב תהלים עח כג ויצו שחקים מפעל ודלתי שמים פתח: כד וימטר עליהם מן לאכל וידגן שמים נתן לבו,

ובמידת פורענות [במבול] הוא אומר, בראשית ז וארובות השמים נפתחו [לא פתח את הדלת],

[ובמסיק, שכמו שעושה הקב"ה בפורענות כ"ש שעושה כן בשכר] במידת פורענות כתיב ישעיה סו כד ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי, פי תו לעתה ל' א תמות, ואשם ל' א תכבה, והיו דראו' ל' לל-בשר, והלא אדם מושיט אצבעו באור בעולם הזה מיד נכוה [והאך אשם לא תכבה, ואינם נשרפים לגמרי אחר קצת זמן],

אלא, כשם שנותן הקב"ה כח ברשעים לקבל פורענותם, כך נותן הקב"ה כח בצדיקים, לקבל טובתם:

[שנינו במשנתנו לעיל צ.] רבי עקיבא אומר, אף הקורא בספרים החיצונים וכו': תנא, בספרי (צדוקים) [מינים] גלמים [שטופין] באל חי. רע"ז, רב יוסף אומר, בספר בן סירא נמי אסור למיקרי [כלומר קורא ספרים החיצונים היינו נמי בספר בן סירא. רע"ז] שיש בו דברי הבאי, ובא (עליהם) [על ים דס] לידי ציטול תורה,

א"ל אביי מאי טעמא, אילימא משום דכתב [ביה] [בבן סירא], לא תינמוש [תפשוט את עורו, תטול] גילדנא שם הדג מאודניה כלומר לא תטול עורו של דג אפילו מעל אצט, דלא ליזיל משיכה לחבלא מפני שאתה מפסיד העור, דאזיל משיכה לחבלא, להפסידא,

אבני חן על מסכת סנהדרין

[והערך פירוש ולא תפשוט העור מן האוזן של תבחימה שאותו העור לחבלה יהיה ולא יצלה למלאכה אלא וכו'. מהרש"א]

אלא צלי יתיה בנורא שמהם יכול לנלות עור הדג עמו, **ואיכול ביה תרתין גריצים** ולאכול צו שמי חלות, דהוי לפתן לשמי חלות, לישנא אחרינא להכי נקט מאודניה, שדרכו של דג להמחיל הפשטו מאוזנו,

אי מפשמיה [דבן סירא], **באורייתא נמי כתב דברים כ לא תשחית את עצה,**

אי מדרשא, אורח ארעא קמ"ל, דלא ליבעול שלא כדרכה [שלא תצא שכבת זרע לבטלה. רמב"ם, # וזה יהיה הפירוש לא תינמש גילדנא מאודניה היינו שלא בדרך המפשוטין ומשל הוא לשלא כדרכה, וממשיך דלא ליזיל משכיה לחבלא ומשל הוא לזרע לבטלה, וההמשך אלא צלי יתיה וכו' קאי על זיווג כדרכה, וראה בן יהודה שפירש ואיכול ביה תרתין גריצים שתוליד זכר ונקבה],

ואלא משום דכתיב בת לאביה מטמו' נת [אוצר, כי הבת מיום שנולדה היא ברשותו למוכרה לאמה ולהשיאה והוא מקבל כסף קידושה ומעשה ידיה שלו, וכן שבח נעורים לאביה] **שוא** [כי יצא שכרו בהפסדו. מהרש"א], **מפחדה לא יישן בלילה** [שנמצא [בן סירא] מייאש את אביה מלבקש רחמים. רמב"ם],

בקטנותה, שמא תתפתה,

בנערותה שמא תזונה,

בגרה, שמא לא תינשא [אבל בגרה ודאי תזנה והוצרך להשיאה ושמא לא ימצא להשיאה להגון לה, כדאמרינן בתך בגרה שחרר עבדך. מהרש"א, וכוה מיישב קושיית הבאר שבע דאיפכא הול"ל בנערותה שמא לא תנשא בגרה שמא תזנה],

נישאת, שמא לא יהיו לה בנים [וזו הדאגה בבת ולא בבן, בין אין האשה אלא לבנים. מהרש"א],

הזקינה שמא תעשה כשפים,

הא רבנן נמי אמרוה, אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות, אשרי מי שבניו זכרים, אוי לו למי שבניו נקבות,

אלא משום דכתיב, לא תעיל דויא דלגה בלכך, דגברי גיבירין קמל דויא [והדאגה הרגה אנשים גיבורים], **הא שלמות** [המלך] **אמרה** משלי יב **דאגה בלב איש ישחנה,**

[אפס [פ' אבל] אם יבא איש אצלך צועק על חבירו מפני שהוא הוכיחו בפניך,

ולבו חרה לו ואומר כי זה שהוכיחו עושה כך וכך, ואומר עליו דברים שלא כהוגן, ואתה יודע בזה כי אחרי שיגיד לך לא ילך להגיד לאחרים, כי אינו חושש להודיע לרבים, וכדי להוציא הדברים מלבו שהם כבודות עליו להגיד, מצוה לשמעו ומה שתוכל לתקן כנגד חבירו לחבבו תעשה ותתקן, ותאמר לו פלוני אוהב אותך וכו'. ספר חסידים סימן סד],

ר' אמי ור' אסי, חד אמר ישיחנה מדעתו [יסיח דעתו מדאגתו], **וחד אמר ישיחנה לאחרים** [שמא הם ישיאוהו עצה טובה להשיבו מדאגתו. מהרש"א],

ואלא משום דכתיב מנע רבים מתוך ביתך אומם שאין לך עסק עמהם, מנעם מתוך ביתך, **ולא הכל תביא אל ביתך** אפילו אומם שמהם מתעסק עמהם, לא תביאם מדיר לביתך, אלא מצחצח מדבר עמהם [ולכן לא יקרא בבן סירא שנמצא זה מונע כמה עניים מתוך ביתו, ועובר על מה שאמרו חכמים [אבות פ"א מ"ה] ויהיו עניים בני ביתך וכו'. ע"פ רמב"ם],

והא רבי נמי אמרה, דתניא רבי אומר, לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו, שנאמר משלי יח איש רעים שיש לו רעים הרבה להתרועע לסקוף מריעים לו שמתקוטט עמהם,

אלא [לכן הוי ספר בן סירא דברי הבאי] **משום דכתיב, זלדקן מי שזקנו דקה ומלושה קורטמן** מדע שחכם וחרף הוא ציורם,

עברדקן סכסן מי שזקנו ענה שוטה הוא. סכסן - כמו כל בר צר חנף סכסא צצנא בתרא [עד, ח],

דנפח בפייה מי שנופח אופיא [שור"ם] שצוקו, **לא צחי צידע** שאינו זמא,

אמר האומר במאי איכול לחמא צאזא לפתן אוכל פת זה **לחמא סב מינייה** צידע שאינו רעב וקח הלחם מידו, שאילו היה רעב היה אוכל,

מאן דאית ליה מעברתא בריקני' שזקנו מחולק ומפוזל ויש צין שני שצילות כמין מעבר **כולי עלמא לא יכלי ליה** צערמימותיה, דמתוך שחשב כל ימיו צערמות הוא משים ידו לזקנו ומושך, כאלם שמתשב, עד שנקרעה, לישנא אחרינא גרסינן הכרמא, מי שיש לו היכר צוקנו שסעד, כולי עלמא שלא סעדו אין יכולין להגיע לכחו,

לישנא אחרינא גוורמא, והוא לשון קרחה, וכל הני דצרי רוח ולכך אין קוויין צו, [ודברים הלל האמורים בו בענין זלדקן ועברדקן ודאית ליה מעברות בריקניה, מביאין את האדם לידי ביטול, לומר שאין דרכיו של אדם ביד המקום, ואין מועיל לו לבקש רחמים עליהן אלא כפי יצירתו. רמב"ם],

[ואף שמצאנו בספר בן סירא דברי הבאי] **אמר רב יוסף** [אי לאו דגנוה

אבני חן על מסכת סנהדרין

רבים יהיו דורשי שלומך שמהא מתאהב עס הכל, ואף על פי כן, גלה סודך לאחד מאלף לא מגלה סודך לכולם, אלא לאחד מני אלף, [וגם] משוכבת חיקך שמור פתחי פך,

אל תצר צרת מחר, משלי בו כי לא תלד מה ילד יום מה ארע היום, שמא למחר איננו שמת הוא היום [מתחיל בלשון נוכח וסיים שמא למחר איננו בלשון נסתרה? ואפשר שלא רצה להיות תולה קללתו לנוכח, ועי"ל כי שמא למחר איננו ר"ל שגם הצרה שדואג עליה איננו תהיה. מהרש"א] ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו שמיצר על יום שאינו עמיד לראות, והיינו עולם שאינו שלו שהוא מצטער עליו, ודואג על מוס מיום המחרת שלא תבא עליו זר,

משלי בו כל ימי עני רעים וטוב לז משתה פסוק הוא צמשי (טו), בן סירא אומר אף לילות, בשפל גגים וגו' שני הוא ואינו יכול להגביהו, לפיכך ממטר גגים לגגו, שזרד ממטר הגגים הגבוהים לגגו ומולפים עליו הגשמים, ואין לו מנוחה אפילו כלילות, ובמרום הרים כרמו שאין לו השגת יד לקנות כרם בשפלה צדמים יקרים, וקונה לו צאנח מן ההרים צוול, וכל עפר שהוא מוציא לזבל (ולדיר) מוליך הכות מן ההר לשאר כרמים שצדקעה, ונמצא העני נפקד, ממטר גגים לגגו, ומעפר כרמו לכרמים,

[סימן זיר"א, רב"א, משרשי"א, חנינ"א-טובי"ה, ינא"י-יפ"ה, יוחנ"ן-מרח"ם, יהוש"ע-מקצ"ר],

אמר ר' זירא אמר רב, מאי דכתיב משלי בו כל ימי עני רעים, אלו בעלי תלמוד שקשה ללמוד מרוב קושיות וסוגיות שיש בו וטוב לב משתה תמיד, אלו בעלי משנה נוחה ללמוד,

רבא אמר איפכא דבעלי תלמוד נהנין מיגיעו, שידעו להורות איסור והיתר, אבל בעלי משנה שונה ואינו יודע מהו אומר, דאין מורין הלכה ממנו משנה,

והיינו דאמר רב משרשיא, משמיה דרבא, מאי דכתיב קהלת י ט מְסִיעַ אֲבָנִים יַעֲצֹב פָּהֶם, אלו בעלי משנה קהלת י ו בו יָקַע עֲצִים יִסְכֵּן יִתְחַם בָּם, אלו בעלי תלמוד,

רבי חנינא אומר, כל ימי עני רעים, זה מי שיש לו אשה רעה, וטוב לב משתה תמיד, זה שיש לו אשה טובה [ועל זה שייך לומר וטוב לב משתה תמיד, דהא איתנהו תמיד בכל יום. וכן מה שפירשו שאר האמוראים. תורת חיים],

רבי ינאי אומר, כל ימי עני רעים, זה אסמגנים, וטוב לב משתה תמיד, זה שדעתו יפה,

רבי יוחנן אמר, כל ימי עני רעים זה רחמני, וטוב לב משתה תמיד זה אכזרי [פי' לא מיירי כלל במילי דשמיא, דמי שהוא טוב לשמים הוא לומר תורה תמיד, ולא משתה תמיד, אלא טוב לג חיינו עשיר

רבנן להאי סיפרא הוה דרשי' להו להני מילי מעלייתא דאית ביה, כלומר הוה מפרשין להו לפום דרשיהו. רמא], מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו כלומר אמרין להו צפרקא, ומשמעין להו לכולי עלמא כגון כל הני, אשה טובה מתנה טובה, בחיק ירא אלהים נתן,

אשה רעה צרעת לבעלה [דבוקה בו כצרתה. מהרש"א], מאי תקנתיה יגרשנה מביתו ויתרפא מצרעתו כך הלשון של ספר זן סירא, אשה רעה ממנה רעה לא גרסינן,

אשה יפה [כשהיא גם יראת ה' כמש"כ האלשיך שקר החן והבל היופי כשהיא בלי יראת ה', אבל אם היא "גם" יראת ה' הוא תתהלל. לקב"ל עיי"ש], אשרי בעלה [לפי פשוטו גם היפה במעשיה אשרי בעלה, שהיא מצילה אותו מאשת אחרים וכו'. מהרש"א], מספר ימיו כפלים מרוב הנאה משזין כפליים [כפלים היינו העוה"ז והעוה"ב. מהרש"א],

העלם עיניך מאשת חן [והיא אשת איש, כי אפשר שלא תהיה יפה, אבל היצה"ר נותן לה חן בעיני רואיה, וז"ש פן תלכד במצודתה כי היא אינה רק מצודת היצה"ר. מהרש"א], פן תלכד במצודתה, אל תט אצל בעלה למסוך [למזון] עמו יין ושכר [שמתוך כך תהא רגיל אצלה ותבא לידי הרחור, וסופך להלכד במצודתה. רמא], כי בתואר אשה (יפיה) [יפה] # [זה שאינו רואה באשה רק ה"תואר" החיצוני] רבים הושחתו, ועצומים כל הרוגיה,

רבים היו פצעי רובל כמה וכמה מכות מקבל רובל המחזיר צעיר, [ונשא] תכשיטי נשים, ועסקו עמהם, שפעמים שמואלו צעלה עמה ממחמד עס אשתו, ומכחו ופולעו,

[כי הרובל הוא המצויץ להם דברים שהנשים מתקשמות בהם ומביאים לדבר ערוה כדאמר בבנות ציון בפרק כמה אשה ומכניסות יצה"ר בבחורי ישראל כארם בכעוס. מהרש"א]

[לפי הרמזה הכל המשך מן פצעים הבאים ע"י הרובל המוכר תכשיטי נשים, כי תכשיטין אלו הנשים מתנאות בהן ומרגילין את האדם לדבר ערוה, וגם בתיהם של רובלין מלאין מרמה, כלומר תכשיטין הללו הופכין את הבעורות נאות, ומרמזין את בני אדם לתעות אחריהן, ולא נראה לו פירוש רש"י],

המרגילים לדבר ערוה [אומר על אלו שרגילין לעבור עבירה של ניאוף שהן] [עצירה] ניאוף בניצוי מבעיר גחלת הרי הן כנילון מצעיר גחלת, כשניצ המצעיר את הפחם, כך כל אשר להם כלה והולך, [גחלת] אקרי פחם, שאינו צוער, כדאמרין (צרכות נג, צ) גחלים עוממות, מפני דני,

[וממשיך על הנאפים] ירמיה ה בו פְּכֻלֹב דירה של עופות מְלֵא עוֹרָא, פֶּן בְּתִיָּהֶם מְלֵאִים מְרֻמָּה עֲלֵיהֶן גִּדְלֵי וְעֲשִׂירֵי,

מנע רבים מתוך ביתך, ולא הכל תביא ביתך,

אבני חן על מסכת סנהדרין

וה"ק מי שלבו טוב מתוך עושר משתה תמיד. באר שבע,

בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות חג בחג,

רבי יהושע בן לוי אמר, כל ימי עני רעים זה

דף ק"א ע"א

שדעתו קצרה משיס ללבו כל דאגות חצירו, ודואג על כל מה שעמיד לנצח עליו, וטוב לב משתה תמיד, זה שדעתו רחבה אינו משיס ללבו דאגה כל כך.

לשנה אחרונה: דעמו קצרה רגון,

ואמר ר' יהושע בן לוי, כל ימי עני רעים, והאיכא שבתות וימים טובים שאין לך עני ציטראל שאין לו מעדנים?

כדשמואל, דאמר שמואל שינוי וסת משנה וסת ואוכל יומת, שאינו רגיל לאכול, היינו תחלת חולי מעיים לפיכך אפילו שבתות וימים טובים רעים לו,

תנו רבנן, הקורא פסוק של שיר השירים, ועושה אותו כמין זמר שקורא צניגה אחרת שאינו נקוד צה [לכאורה הכוונה על המעמדים], ועושה אותה כמין שיר, אף על פי שמשייר השירים הוא, ועיקרו שיר, אסור לעשותו כמין שיר, אלא צקריאלו [לפי שהספר נקרא "שיר השירים" ומדבר במשל ומליצה, יחשוב המושורר לעשותו כמין זמר ושיר בעלמא. מהרש"א, אבל ראה במסכת כלה רבתי פרק ראשון בברייתא הקורא פסוק בשיר השירים ועשאו כמין זמר וכן הקורא פסוק שלא בזמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הב"ה ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו עמים ושם בנמרה היכי דמי כמין זמר [פ' הא דאמרינן הקורא פסוק בשיר השירים ועשאו כמין זמר]? כגון דומיר ביה ודעתיה על החרור [וראיתי בקובץ מקבצאל כך לח דף קנה לפרש, שבלבו הוא מכון, כפי המשל לאהבת דורים, דאילו לפרש"י מאי שנא שיר השירים]],

והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו צמיקט על יינו, עושה שמיקטיו צדצי תורה, וקורא פסוקים צקול רס לשחק צה צני המשתה מביא רעה לעולם,

מפני שהתורה חוגרת שק, ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו, רבונו של עולם, עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו [לצים] גוים],

אמר לה בתי, בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו [פ' בכל השנה בלא שמחה במה יתעסקו. מהרש"א], אמרה לפניו, רבונו של עולם אם בעלי מקרא הן יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים, אם בעלי משנה הן יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות, ואם בעלי תלמוד, הן יעסקו בהלכות פסח

העיד רבי שמעון בן אלעזר, משום רבי שמעון בן חנניא, כל הקורא פסוק בזמנו [המשך דברי רש"י דלעיל] אצל אס אומרו צומנו על המשתה, כגון שהוא יוס טוב וטובל כוס צידו, ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מענינו של יוס מביא טובה לעולם, שנאמר משלי טו ודבר בעתו מזה טוב [ר"ל דבר של תורה בעתו דהיינו פסח בפסח וכו'] שהוא שמחה של מצוה מזה טובה מביא לעולם. מהרש"א:]

[שינוי במשנתו] והלוחש על המכת וכו': אמר ר' יוחנן וברוקק בה שכן דרך מלמשים לרקק קודם הלחש, לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה ואסור להזכיר פסוק על הלחשה, ויש לחשים שדרך לרקק אחריהם, ואומר אותן צלשון לעו, ומזכירין להם שם [של הקב"ה] צלשון לעו, ואמר לי רבי דמותר, דאין אסור אלא לומר אחר הרקיקה, דנראה שמזכיר השם על הרקיקה, ועוד, לא נאסר אלא צלשון הקודש אצל צלשון לא,

[והמעם שאסור להתרפאות בדברי תורה ממכה וחולי שכבר חלה, לפי שעושה התורה כשאר דברים שבעולם המרפאים החולה והמכה, ואינו כן, כי התורה יש לה מעלה יתירה שבקיומה ולימודה היא מנגינה על האדם שלא יבא כלל לידי חולי ומכה, וכדקאמר בפרק ידיעות הטומאה דלהגן בתורה שרי, והיינו דמייתי מקרא לא אשים עליך לפי שהיא מנגינה. וק"ל. מהרש"א],

איתמר, רב אמר, אפילו נגע צרעת אפילו לוחש (אחרי האי) קרא דלית ציה שם שמים על הרקיקה, שקורא נגע צרעת כי תהיה צאדס והוצא אל הכהן (ויקרא יג) לשם רפואה, אין לו חלק לעולם הבא,

ר' חנינא אמר, אפילו ויקרא אל משה [שארין בפסוק שום ענין של מחלה או רפואה],

תנו רבנן, סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת, ולוחשין לחישה נחשים ועקרבנים בשבת, ומועבירין כלי על גב העין בשבת,

אמר רשב"ג, במה דברים אמורים בכלי הניטל, אבל בכלי שאינו ניטל אסור, ואין שואלין בדבר שדים בשבת, רבי יוסי אומר אף בחול אסור,

אמר רב הונא (אין) הלכה כר' יוסי, ואף רבי יוסי לא אמרה אלא משום סכנה,

כי הא דרב יצחק בר יוסף היה שואל צמעשה שדים וציקש השד להזיקו ונעשה לו נס וצלעו הארץ דאיבלע בארזא ואתעביד ליה ניסא פקע ארזא ופלטיה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

עליו המקום והכניד מולו, התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק,

אמרו לו למה אתה משחק, אמר להן וכי מפני מה אתם בוכים, אמרו לו אפשר ספר תורה שריו בצער ולא נבכה,

אמר להן לכך אני משחק, כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ כלומר שהיפה הנלמה בכל מעשיו ואין פשתנו לוקה, ואין שמנו מבאיש, ואין דובשנו מורביש מתקלקל ועשה כלל מחמת חמימות, אמרתי שמא חם ושלום קיבל רבי עולמו כל שכרו,

ועכשיו שאני רואה רבי בצער ושכרו משתמר להנה, לכן אני שמח,

אמר לו [ר' אליעזר] עקיבא כלום חיסרתי מן התורה כולה שאתה אומר אני סובל עונותי, אמר לו לימדתנו רבינו קהלת : כי אדם אין צדיק בארץ, אשר יעשה טוב ולא יחטא,

ת"ר, כשחלה ר' אליעזר, נכנסו ארבעה זקנים לבקרו, ר' טרפון, ור' יהושע, ור' אלעזר בן עזריה, ור' עקיבא,

נענה ר' טרפון ואמר, טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים, שטיפה של גשמים בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא,

נענה ר' יהושע ואמר, טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה, שגלגל חמה בעולם הזה ולא לעמיד שמאורות מתחדשות, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא,

נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר, טוב אתה לישראל יותר מאב ואם, שאב ואם בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא,

נענה רבי עקיבא ואמר, חביבין יסורין, אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי, שאמר חביבין יסורין שמכפרין עליך, אמר לו, עקיבא ! זו מנין לך,

אמר מקרא אני דורש, מלכים ב כא א בְּיָנִי שְׁתֵּים עָשָׂר שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְּמִלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וַחֲמִשָּׁה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם [וגו'] פסוק בַּיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה', וכתוב

דף ק"א ע"ב

[ומקשה בין שחזקה אביו של מנשה לימד את כל ישראל תורה, ולמה לא היה לו השפעה על מנשה בנו] משלי כא א גַּם־אַלֶּה מִשְׁלִי שֶׁל־מֹת, אֲשֶׁר הֶעֱתִיקוּ אֲנִישִׁי חֻזְקָה, מִלֶּה־יְהוּדָה הֵיטוּ תַלְמִידֵי חֻזְקָה כְּדִימָה לִן

ת"ר, סבין וממשמשין בבני מעיים בשבת, ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול,

היכי עביד? רבי חמא ברבי חנינא אמר סך ואחר כך ממשמש הוא שני, דכחול דרך למשמש ואחר כך לסוך, רבי יוחנן אמר סך וממשמש בבת אחת,

תנו רבנן, שְׁרֵי שֶׁמֶן יֵשׁ מַעֲשֶׂה שְׁדִים שְׁשׂוֹלֵין עַל יְדֵי שֶׁמֶן, וקרי להו שרי שמן, והיינו שרי צוהן [רש"י לעיל סו:], דקפיד אמנא שד - מי שמקפיד על הכלי שאינו יכול לעשות דבר בלא כלי הראוי לאותו דבר, כגון שרי צוהן שנריכין סבין שקמו שחור, ושרי כוס שנריכין כוס של זכוכית] ושרי ביצים ויש ששולין בשפופרת של ביצה וקרי להו שרי ביצים, מותרין לשאול בהן [פ'] היה מותר לשאול מהם כיון שמכובין, והטעם שאין שולין אינו משום איסור, אלא מפני שמכובין לכן נמנו מלשאל בהן,

לוחשין [אינו אומר דין, אלא עובדא, והדין אומר בסוף "לפיכך"] אותן העושין מעשה שדים, דרכן ללחוץ על שְׁמֶן שבבלי ואין דרכן ללחוץ על שמן שדי, שאינו מועיל, לפיכך אדם יכול לסוך על ידו משמן שדי ואין לחוץ שמה נעשה זו מעשה שדים ואין זו סכנת השד, ואין לוחשין על שמן שביד, לפיכך סבין משמן שביד, ואין סבין משמן שבבלי,

רב יצחק בר שמואל בר מרתא איקלע לההוא אושפיזא, אייתי ליה מישהא במנא, שף סך שמן בפניו נפקן ליה צימחי אצבעות מלג' (אצבעות של חולי) באפיה,

נפק לשוק, חזיתיה ההיא איתתא, אמרה זיקא דחמת רוח של אותו שד ששמו חמת אני רואה בפניך שאחזקת קא חזינא הכא, עברא ליה מלתא [לחש של כישוף] ואיתסי,

אמר ליה ר' אבא לרבה בר מרי, כתיב שמות טו כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, וכי מאחר שלא שם רפואה למה אמר ליה הכי,

אמר ר' יוחנן, מקרא זה מעצמו נדרש, שנאמר שמות טו ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך, אם תשמע לא אשים, ואם לא תשמע אשים, אעפ"כ [ראה תרגום יונתן שתירגם: ואם תעברון על פתגמי אורייתא ומשתלחין עלך, אם תחיבון [אם תעשו תשובה] אעדינן [אסירם] מנך, ארום אנא הוא ה' אסאך] כי אני ה' רופאך,

אמר רבה בר בר חנה, כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו, אמר להן חמה עזה יש בעולם על עמנו היה אומר, שכנס

אבני חן על מסכת סנהדרין

לישנא אחרינא, עגה לשון עוגה, מקום שיש בו חצורת בני אדם שמדברים דברי חול, גבולין קרי חוץ למקדש, ואסור לפרש שם בן ארבעים ושתים בלשון עגה חוץ למקדש, ואי עבד אין לו חלק, אבל בלשון קדש אינו נענש כל כך, וצמקדש הואיל ונהגו להזכיר פירושו אינו נענש:

[יש מפרשים שמבטא את שם הוי"ה ככתבו, כ"ה ברא"ש יומא פ"ח יט, רע"ב, ויש מפרשים שאומר אותיות שם הוי"ה במלואן, יו"ד ה"א [וזהו הוגה את השם באותיותיו], עפ"י תוס' רבנו אלחנן ע"י יח. וע' תוס' סוכה ה, ומהרש"א, שבועות לח. ד"ה באלף שו"ת רב"ז ח"ה אלף תת. יוסף דעת עיי"ש],

[שנינו במשנתנו] שלשה מלכים [ירבעם אחאב [בן עמר, מלך ישראל] ומנשה] וארבעה הדיוטות [בלעם דואג אחיתופל גחזי] וכו': ת"ר, ירבעם [נוטריקון] שריבע עם שריצן את ישראל והשפילם [כי הרביע אותם לזנות אחרי ע"ז. מהר"ל, אפשר שחטא במשכב זכור. עיון יעקב],

דבר אחר, ירבעם שעשה מריבה בעם הריצם אלו עם אלו, צעק עבדות כוכבים, זה עוצד זה מוסה צידו, וצאו לדי ממלוקת # [פלא והפלא, הגם שהוא העמיד להם העגלים, חטאת ירבעם היה שגרם שהיה מחלוקת בישראל!],

דבר אחר, ירבעם שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים,

בן נבט, בן שניבט ולא ראה,

תנא הוא נבט, הוא מיכה, הוא שבע בן בכרי [ותמה אני היאך היה רשע כזה מציאת מצרים ועד סוף דוד מלך ישראל ע"ה. רמה],

נבט, שניבט ולא ראה היה סבור להצטו יפה ולעמוד על דבר עיקר ולא ראה שטעה, כדאמרינן לקמן ראה אש יוצאה מאמתו וכו',

מיכה, שנתמכך בבנין של מזרים, שנתנוהו צנין במקום לבנה, כדמפרש באגדה, שאמר לו משה להקדוש ברוך הוא, אתה הרעות לעם הזה שעשיו אש אין להם לבנים משימין צניהם של ישראל צנין, אמר לו הקדוש ברוך הוא קוצים הם מכלין, שגלוי לפני אילו הם חיים היו רשעים [גמורים], ואם תרצה, תנסה והוציא אחד מהן, הלך והוציא את מיכה,

לישנא אחרינא נתמכמן, עסק צנין עד שנעשה מן, כדאמרינן (סוטה יא, א) כל העוסק צנין מתמסקן,

ומה שמו, שבע בן בכרי שמו,

תנו רבנן, שלשה ניבטו [הביטו] ולא ראו ואלו הן, נבט,

צהשופין צבצא צתרא (טו, א) חזקיה וסיעתו כתבו משל, מכלל דחזקיה היה מלמד לכל, וכדאמרינן (סנהדרין נד, א) נעץ חרצ על פתח בית המדרש, וכל שכן שלמנשה בנו לימד,

וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה, ולמנשה בנו לא לימד תורה [שעיקר חטאו היה שגילה פנים בתורה, ואילמול למד שפיר לא עשה כן. עיון יעקב?]

אלא מכל טורח שטרח בו ללמדו, ומכל עמל שעמל בו, לא העלהו למוטב אלא יסורין, שנאמר דברי הימים ב לג וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מְנַשֶּׁה וְאֶל־עָמוֹ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ: יא וַיָּבֵא ה' עֲלֵיהֶם אֶת־שָׂרֵי הַצָּבָא אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר, וַיִּלְכְּדוּ אֶת־מְנַשֶּׁה בְּחַיָּים וַיֹּאסְרוּהוּ בְּנִחְשָׁתִים וַיֹּוֹ לִיכָהוּ בְּבֶלְתָּא,

וכתיב דברי הימים ב לג יב וַיִּקְהָצֵר [ובדפוס "ובחיצר"] לוֹ חֶלֶה אֶת־פְּנֵי ה' אֵל הָיוּ וַיִּכְנַע מֵאֵד מִלִּפְנֵי אֵל הָיוּ אֲבֹתָיו: יג וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיַּעֲתֵר לוֹ וַיִּשְׁמַע תַּחֲנָתוֹ וַיִּשְׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַם לְמַלְכוּתוֹ וַיַּדַּע מְנַשֶּׁה כִּי ה' הוּא הָאֵל הָאֵל הָאֵל,

הא למדת שחביבין יסורין,

ת"ר, שלשה באו בעלילה שלא צאו לצקש לפני הקדוש ברוך הוא בתפלה, אלא צאו צעלילה, שאמרו דברים של נחמן שאין להם תשובה אלו הן, קין, עשו, ומנשה,

קין, דכתיב בראשית ד גדול עוני מנשוא, אמר לפניו רבוננו של עולם, כלום גדול עוני מנשוא ריבוא שעתידין לחטוא לפניך, ואתה סולח להם [לא ידענא מי גילה לו לאותו רשע נבואה זו. תורת חיים עיי"ש],

עשו, דכתיב בראשית כו הברכה אחת היא לך אבי וכי אין לך ברכה יותר, תשובה נחמת השיבו ועלתה לו,

מנשה, בתחילה קרא לאלוהות הרבה צא צעלילה שלא להתפלל במקום, אלא לצוק, אם לא תושעני מה הועיל לי שקראתי לך יותר משאר אלהות, והיינו דכתיב ויכנע לפני (ה') אלהי אבותיו מכלל דעד השתא לפני אלוהות אחרים נכנע, ולבסוף קרא לאלהי אבותיו:

[שנינו במשנתנו] אבא שאול אומר, אף ההוגה את השם באותיותיו וכו': תנא כי אמרינן דהוגה את השם באותיותיו, אין לו חלק לעולם הבא, ובגבולין בגבולין, אבל במקדש לא, שהרי צם היו מצדיקין ובלשון עגה [לעז] אפילו במקדש לא [אסור להגות],

לשון עגה לעז, שאינו הוגה באותיותיו בלשון הקדש שלנו, אלא שאר לועזין, עגה לשון בלעג שפה (ישעיהו כח) מפי רבי,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ואחיתופל, ואיצטגוניי פרעה,

נבט, ראה [בחלום. רמה, בן יהודע] **אש שיוצאת מאמתו** [פ' כי האמה שהוא באדם הוא כח האישות, שע"י האמה האדם איש, וכל איש יש לו כח פועל וכו'. מהר"ל], [אפשר משום אמת ר"ת אתה מלך תהיה, לכן טעה. עיון יעקב], **הוא סבר איהו מליך** ולכן נעשה יועץ לאשכול, כדי שתשוב המלוכה מדוד לאשכול, וצין כך וצין כך יתגלגל הדבר ותשוב אליו, **ולא היא ירבעם הוא דנפק מיניה**,

אחיתופל, ראה # [זה יכול להיות בהקצין ובאמת] **צרעת שזרחה** [שפרחה. רמה] **לו על אמתו** [מורה צרעת על המלכות מצד מה וכו', וזה המלך הוא חפשי ואין עליו שעבוד כמו המצורע שהוא חפשי וכו' מ"מ אין שעבוד עליו שאחר יהיה משעבדו, ומצד הזה מרמה את המלך למצורע שהוא חפשי לגמרי. מהר"ל], **הוא סבר איהו מלך** לכן נתאמן שבע בן זכרי וקצן כל ישראל אליו, והיה רוצה למלוך, כדכתיב במקרא, **ולא היא, בת שבע בתו, הוא דנפקא מינה שלמה**,

איצטגוניי פרעה, דאמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב במדבר כ יג **הִנֵּה מִי מְרִיבָהּ** [על מים אלו לקח משה], **המה** [מים אלו הם] **שראו איצטגוניי פרעה ומעו, ראו שמושיעין של ישראל במים הוא לוקה, אמר שמות א כב וַיֵּצֵא פַרְעֹה לְבַלְעָמוֹ** **לֵאמֹר בְּלִיָּהֶן הִילֹךְ הָיְאֹרָה תִשְׁלִיכֶנּוּ וְכַל־הַבַּת תַּחֲיוֹן, וְהֵן לֹא יָדְעוּ שֶׁעַל עַסְקֵי מִי מְרִיבָה שְׂעוֹן שֶׁאִמֵּר שֶׁמֶשׁ נָא הַמּוֹרִים, נַעֲשֶׂה וְלֹא נִכְנַס לֹאֲרֵץ יִשְׂרָאֵל לֹקֶה,**

ומנא לן דלא אתי ירבעם לעלמא דאתי והכי נמי מפרש לקמן בכלהו שלשה מלכים וארבעה הדיוטות? **דכתיב מלכים א יג לד וַיְהִי בַּדְּבָר הַזֶּה לְחַפְזָאֵת בֵּית יִרְבְּעָם, וְלַהֲכַחֲדִיד וְלַהֲשָׁמִיד מַעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, לַהֲכַחֲדִיד בַּעֲוֹלָם הַזֶּה, וְלַהֲשָׁמִיד לַעֲוֹלָם הַבָּא,**

אמר רבי יוחנן, מפני מה זכה ירבעם למלכות [הגם שלא היה מורע המלוכה], **מפני שהוכיח את שלמה כדמפרש ואזיל דאמר דוד אבין וכו',**

ומפני מה נענש? מפני שהוכיחו ברבים לנישו,

מלכים א יא כו וירבעם בן נבט אפרתי מן הַצִּדְרָה וְשֵׁם אִמּוֹ צִדְרָה אִשָּׁה אֲלֻמָּנָה עֲבַד לִשְׁלֹמֹה וַיֵּדֶם יָד בְּמִלְחָה: כו וְהָיָה הַדְּבָר אֲשֶׁר־תֵּרִים יָד בְּמִלְחָה שֶׁל מֶלֶךְ בְּנֵה אֶת־הַמֶּלֶךְ אֵם סָגַר אֶת־פָּרִיז עֵיר דָּוִד אָבִיו:

שנאמר מלכים א יא כו וְהָיָה הַדְּבָר אֲשֶׁר־תֵּרִים [ירבעם] **יָד בְּמִלְחָה שֶׁל מֶלֶךְ בְּנֵה אֶת־הַמֶּלֶךְ אֵם** @ אחת מן הפרשות גדר, ומלאו לכותל החומה וזנה שם מגדל לזכר פרעה ולנשים שעובדין לה, לעיל מהאי קרא כתיב וירס יד צמלך כלומר קס דכתיב כנגד המלך ומרד זו, **סָגַר אֶת־פָּרִיז עֵיר דָּוִד אָבִיו,**

[ומפרש הפסוק] **אמר לו דוד אביך פרץ פרצות בחומה, כדי שיעלו ישראל לרגל** [וירדו] [וינסכו] **צרות, ואתה גדרת אותם, כדי לעשות אנגריא לזכר פרעה** כדי שינסכו בשערים, לידע מי נכנס כדי לגבות מס לזכר פרעה, מפי רבי,

לשנא אחרינא, שסגר השערים ועשה מגדל לזכר פרעה על אחד מן השערים, וכולם עוזרים דרך שם כדי שיהיו מציין עמה לכבדה ולעבדה, כל עזודת בית המלך קרי אנגריא,

לשנא אחרינא, שהיה רגיל שלמה לסגור דלתות העזרה ומצניע מפתחות צידו, ודרכו של מלך לישן שלש שעות ציוס וישראל עומדין על העזרה עד שיעמוד המלך, ואמר לו ירבעם אחת רוצה שימנו לך אנגריא לזכר פרעה אשתך שתמן להם מפתחות,

ומאי וזה אשר הרים יד במלך [פ' שלא פירש אלא בנה את המילוא, סגר את פרץ וגו']? **אמר רב נחמן שחלץ תפיליו בפניו** שהיה לו לפנות לזכר אחר, מפני אימת מלכותו ולחלוץ שלא בפניו,

לשנא אחרינא, חולץ תפילין בפניו לזכר להסירים כנגדו בחזקה. חלץ תפילין אין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך, [והוא התחיל במרד צדק להראות ולומר לו שאינו נוהג כמלך],

אמר רב נחמן, גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם, שנאמר מלכים א יב כו וַיֹּאמֶר יִרְבְּעָם בְּלִבּוֹ עָתָה תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית־דָּוִד: כו אִם־יַעֲלֶה הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זִבְחִים בְּבֵית־ה' בִּירוּשָׁלַם, וְיָשֹׁב לִב הָעָם הַזֶּה אֶל־אֲדֹנֵיהֶם אֶל־יִרְבְּעָם מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהִרְגֵנִי וְשָׁבוּ אֶל־יִרְבְּעָם [בן שלמה] **מֶלֶךְ־יְהוּדָה,**

אמר, גמירי דאין ישיבה בעזרה הלכה למשה מסיני, ולא מקרא אלא למלכי בית יהודה בלבד [דכתיב לעמוד לשרת], **כיון דחזו ליה לרחבעם דיתוב, ואנא קאימנא, סברי הא מלכא והא עבדא, ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלין לי, ואזלו בתריה,**

מיד מלכים א יב כח וַיִּזְעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם מַעַלּוֹת יְרוּשָׁלַם, הִנֵּה אֵל הַיָּד יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: כח וַיֵּשֶׁם אֶת־הָאֶחָד בְּבֵית־אֵל וְאֶת־הָאֶחָד נָתַן בְּדָן,

מאי ויזעץ? אמר רבי יהודה, שהושיב רשע אצל צדיק וכן הושיבין כל ואומר להם להעמיד להם כלם אחד בצית אל, ואחד בדין, [הסכימו] [ויסכימו. צאה"מ] עמו,

אמר להו, התמיתו על כל דעבידנא, אמרו ליה הין # [כל זה הוא משגועון הגדלות, ותאות הממשלה על אחרים שנמצא גם בימינו],

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמר להו, מלכא בעינא למיהוי, אמרו ליה הין,

מפיו נבשל,

כל דאמינא לכו עבדתו, אמרו ליה הין,

רבא אמר, חותמו של אחיה השילוני [שהוא מסכים לע"ז של ירבעם] ראה וטעה [וחתם גם הוא],

אפילו למפלח לעבודת כוכבים? אמר ליה צדיק [כל צדיק שישב שם] ח"ו,

(דכתיב. ד"ם) [מביא פסוק שענשו את מי שעלה לירושלים ולא עבד ע"ז] הושע ה ב וְשִׁחַתָּה יְשׁוּבִים עוֹבְדֵי עֲבֹדָה זָרָה, על שם ששטים אחריה לשחוט לעבודה זרה הַעֲמִיקוּ וְהַחֲמִירוּ, שאמרו שכל מי שעולה לרגל ידקר בחרב, כדי שילכו ושחטו לפני העגלים,

אמר ליה רשע לצדיק [כל רשע לכל צדיק שישב שם], ס"ד דגברא כירבעם פלח לעבודת כוכבים [אין כוונתו למעשה לעבוד ע"ז, אלא להראות איך אתה מקבל את מלכותו של ירבעם], אלא למינסיהו הוא דקא בעי, אי קבליתו למימריה [אם אתה מקבל דבריו] אס דעמנו # [יש כאן תערוכות לשון יחיד ולשון רבים, דהול"ל אם "דעתך"] שלם עמו, [ו]. בזה"מ [מתרגם דבצר, וכך היה מטעה רשע לצדיק [כל רשע לכל צדיק]. עד שהיו כולן חמומים שהן היו רוצים, ושז לא היו יכולים לחזור בהן [כשנודע להם שהוא רוצה שיעבדו ע"ז],

[ונמצא שלא היה כוונתו של ירבעם שיעבדו ע"ז אלא ע"ז יהיו מנותקים לגמרי מרחבעם],

דף ק"ב ע"א

ואף אחיה השילוני [דברי הימים ב ט כט] ושאך דברי של מזה הראשונים והאחרונים [ה' א"הם פתובים על-דברי נתן הנביא ועל-נבואת אחיה השילוני ונבחו"ת יעקב] הוזה על-ירבעם בן-נבט [טעה דסגר לנסוייהו אחי וחתם בזהו מעשה,

מלכים א יא כט ויהי בעת ההיא וירבעם יצא מירושלם וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מחפסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה, תנא משום רבי יוסי, עת היא מזומנת לפורענות ששם נחלקה מלכות ישראל, דסמין ליה ויקח את השלמה ויקרעה לשנים עשר קרעים וגו',

דהא יהוא [הנביא] (צדיקא רבה הוה. ד"ם, עיי"ש שנתערבו שני גרסאות), שנאמר מלכים ב י ל ויאמר ה' אל-יהוא [ובסדר עולם מי אמר לו וינה בן אמתי. ד"ק], יען אשר-הטיבת לעשו"ת הישר בעיני, ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב [להשמידם], בני רבעים ישבו לך על-פסא ישראל [ארבע דורות, מתח שהמדת את צית אחאב שמלכו ארבע דורות, עמרי, אחאב, ואחזיהו, ויהורם. רש"י במלכים],

ירמיה נא יח הכל המה מעשה תעשה בעת פקדתם יאבדו, תנא משום רבי יוסי, עת מזומנת לפורענות,

ישעיה מט ח בעת רצו' עניתיה, תנא משום ר' יוסי עת מזומנת לטובה,

וכתיב [מיד בפסוק אחר זה, שהגם שהשמיד את בית אחאב, אבל לא שמר את מצות ה'] מלכים ב י לא ויהוא ל' א' שמר ללכת בתו' רת ה' אל-ה' ישראל בכל-לבבו, ל' א' סר מעל הפאות ירבעם אשר החטיא את-ישראל,

שמות לב לד וכו' פקדי ופקדתי עליהם חטאתם במעשה בלע, שכלל השנה מאותן ארבעים שנה שעמדו במדבר, יוס מזומן לפורענות, זו חזרו מרגלים, זו נחצו הציט בראשונה ושניה, תנא משום רבי יוסי, עת היא מזומנת לפורענות,

בראשית לח א ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו, תנא משום ר' יוסי עת מזומנת לפורענות שממר נחמיצה שריפה וממו שני בניו [ער ואונן],

ואמרינן מאי גרמא ליה ואמר רבא חותמו של אחיה השילוני ראה, וטעה, מכלל דהוא טעה, אמר אב"י, ברית כרותה לשפתיים [אין זה פסוק, והוא לשונו של אב"י כאן, ובמ"ק יח. אומרה ר' יוחנן, וראה מרגליות הים], שנאמר מלכים ב י ית וקבץ יהוא את-פלגהם ויאמר אליהם אחאב עבד את-הבעל מעט, יהוא יעבדנו תרבה [אמר בן בערמה כדי לאספם כולם, והם באו לזבח שעשה להם, והרגם כולם, אבל כיון שהוציא דברים אלו

מלכים א יא א וילך רחבעם שכם, פי שכם בא כל-ישראל להמליך אותו, תנא, משום ר' יוסי מקום מזומן לפורענות, בשכם עינו את דינה, בשכם מכרו אחיו את יוסף כעמי

אבני חן על מסכת סנהדרין

(בראשית ל"ז) הלא אחיך רועים בשכם, ודומן דכמיב בקרא היינו כפר הסמוך לשכם, ונקראת על שם שכם, אי נמי כמדדשו, שהיו דנין עליו להרגו, בשכם נחלקה מלכות בית דוד דכמיב צמלים (א' י"ז),

(מלכרך) כנסת ישראל [מלכרך ש ?] הוא גזול להקדוש צריך הוא, שחכמים תקנו על כל דבר ודבר ברכה, כדאמר התם (צרכות לה, א) כל הטועם ואינו מצרך נקרא גזול, שנאמר לה' הארץ ומלואה,

ואין אביו אלא חקב"ה, שנאמר דברים לב הלא הוא אביך קנך, ואין אמו אלא כנסת ישראל, שנאמר משלי א שמע בני מוסר אביך, ואל תטוש תורת אמן,

מאי חב"ר הוא לאיש משחית, חב"ר הוא לירבעם בן נבט, שהשחית ישראל לאביהם שבשמים,

מלכים ב יז [יידח ירבעם (בן נבט) את־ישראל מאַחֲרֵי ה' וְהִחְטִיאוּם חֲטָאָה גְדוֹלָה, אמר רבי חנין, כשתי מקלות המתזוות זו את זו כלס שיש צידו מקל אחד, ומכה צו מקל אחר, וממזיו ומשליכו צדוק, כך הדין ירבעם את ישראל מאחרי ה' בעל כרחם,

מלכים א יא כט וַיְהִי בַּעֲת הַהִיא [תחלת הפסוק דרש כבר לעיל שהוא עת מזומנת לפרענות, ודורש המושך הפסוק] וַיִּרְבְּעוּ יֵצֵא מִירוּשָׁלַם, אמר ר' חנינא בר פפא # [אינו ברור מה השם, חנינא או חנינא וכן יש כעין שם זה עוד שני פעמים בדרך זה. וראה ד"ס] שִׁיצֵא מִפִּיתְקָה שֶׁל יְרוּשָׁלַם כגון [צצא מניעה פו, א] נפל פתקה מרקיעא, כלומר מחזקת של ירושלים הכתוב ותמוס זה מכללה, שלא לחזור זה לעולם, ולא ליטול חלק בעבודה [שנאמר כל הכתוב לחיים בירושלים. ד"ס],

מלכים א יא כט וַיִּמָּצֵא אֶת־וְאֶחָיָה הַשִּׁילִי נִי הַנְּבִיא בְּדֶרֶךְ, והוא מתפסח בשלמה חדשה, ושניהם לבדם בשדה,

מאי והוא מתפסח בשלמה חדשה? אמר רב נחמן בשלמה חדשה, מה שלמה חדשה, אין בה שום דופי [לכורך], אף תורתו של ירבעם, לא היה בה שום דופי גימגום בגמרא,

דבר אחר, שלמה חדשה, שחידשו דברים דרשו דברי מורה צין ירבעם לאחיה, שלא שמעה און מעולם,

מאי ושניהם [ירבעם ואחיה] לבדם בשדה? אמר רב יהודה אמר רב, שכל תלמידי חכמים דומין לפניהם כעשבי השרה [ככלום],

ואיכא דאמר, שכל טעמי תורה מוגלין להם כשדה,

דברים א ודי' וזהב אידי דאירי עד השתא צעגלים של ירבעם, מפרש האי קרא אמרו דבי ר' ינאי [וכע"ז ברכות לב.], אמר משה לפני חקב"ה, רבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להן לישראל עד [שיאמרו דיי] [שאמרו די הוא. ד"ס], גרם להם לעשות להם אלהי זהב,

משל [אמר] אין ארי דורס ונוהם, מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר כשיש לו הרצה לאכול הוא נוהם,

אמר ר' אושעיא, עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד לוקין על חטא עגל אחד שעשו צמדדבר, מכאן ואילך משנים ושלושה עגלים [ה"ג: מכאן ואילך היו יונקין משלושה עגלים] שנים מירבעם, ושלישי של המדבר,

ולפי מה שכתוב בספרים שנים ושלושה עגלים נחא, כלומר משנים שעשה ירבעם, ושלישי שנעשה צמדדבר, ושלושה היינו שלישי, כמו (משלי ל) שלשה המה נפלאו ממנו וממני וארבעה לא ידעמים,

אמר ר' יצחק, אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם, שאין בה [מעורב בפרענות מחטא העגל כשיעור קטן של] אחד מעשרים וארבעה בחכרע ליטרא לאו דוקא, אלא כלומר דבר מועט מאד, כמה שפך המשקל נוטה לצד זה יותר מצד זה, [צ צצא צמרא (פט, א) כמה היו הכרע ליטרא, של עגל הראשון, שנאמר שמוות לב לך וביו'ם פקדי ופקדתי עליהם חטאתם,

מיכה א יד לָכֵן תִּתְּנִי שְׁלֹחִים [לפי פשוטו, מתנות ודורות. מוד] על [כמו אל. מצ] מו' רִשָּׁת [מלשון ירושה. מצ] גַּת [בְּתִי אָכִיב לְאָכֹב [ענין עויבה. מצ] לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל,

אמר ר' חנינא בר פפא, יצאה בת קול כשהמליכו את ירבעם ואמרה להן, מי דוד שהרג את הפלשתי ועל ידי כן והוריש אתכם גת היה מוריש לכם גת, לכן תתנו שילוחים לבניו שחטצו מלכות צית דוד ותמליכו אחריס, בְּתִי לְמַלְכֵי צִית דוד אָכִיב אִתְּם מַכְצִיס לְאָכֹב [תתני ביד אכוב, כיון שהמלכתם] לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל והלכתם אחר מלכי ישראל, לפיכך תהיו נמסרין לאכוב, ציד נכרים שהן שטי כוז,

אמר רב חנינא בר פפא, כל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו גזול לחקב"ה וכנסת ישראל, שנאמר משלי כח כר גזול אביו ואמו ואמר אין־פֶּשַׁע, חֲבֵר הוא לְאִישׁ מְשֻׁחִית ואין גזילה כלפי מעלה, וכלפי כנסת ישראל, אלא זו בלעד שמוע

אמר רבי חנינא, לאחר עשרים וארבעה דורות למעשה העגל נגבה פסוק זה דכמיב צעגל וציוס פקדי, והכא צימי צדקיה כשחבר הצית

אבני חן על מסכת סנהדרין

ברעתו היה איש אידילוגי, והיה גאה שהוא אינו כשאר אנשים שהם משוקעים בקנאה תאוה כבוד, אלא בדברים יותר גדולים, אבל כיון ששאל "מי בראש" הראה בזה שגם הוא אינו אידילוגי לגמרי, והוא אינו שונא מה שאחרים אוהבים, ולכן השפילו הקב"ה למדרגה שניה, וברוך הלצה שמעתי בשם הרה"ג ר' חיים שמואלביץ זצ"ל שירבעם אמר רבש"ע! כמה נעים לשמוע מה שאמרת, בבקשה תאמר עוד פעם],

ר' אבהו, הוה רגיל, דהוה קא דריש דהוה קאי # [פירוש שהיה עומד בה, וחוזר ודורש במשנה זו בכל פעם שדרש, ולכן כשנתפא דרש בה עוד ועוד] בשלשה מלכים נמתיקין דלשלה מלכים אין להם חלק, חלש, קביל עליה דלא דריש [פי' שראג שמוא נענש ע"י שמדבר בגנותן של אלו, שאין להם חלק לעוה"ב], כיון

דף ק"ב ע"ב

דאיתפח נמרפא הדר קא דריש,

אמרי אמרי לו תלמידיו [וכי'] לא קבילת עלך דלא דרשת בהו, אמר אינהו מי הדרו בהו מדרסא הרעה דאנא אהדר בי דאנא אהדר לי מלדוּש [פי' שהרי אני דורש בענין זה כדי להחזירן למוטב],

רב אשי אוקין.ם. ע"י, רע"י] סיוס הן פירקא אשלשה מלכים עד שהגיעו לשלשה מלכים [שלמד עד שהגיע למשנה זו ששלשה מלכים אין להם חלק לעוה"ב], אמר למחר נפתח בחברין [למחר נלמוד משנה זו של שלשה מלכים, אודות ת"ח כגון ירבעם אחאב ומנשה] נדרש נחזירנו שהיו תלמידי חכמים כמותנו, ואין להם חלק לעתיד,

אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה, אמר אמר ליה מנשה נחלוס חברך וחבירי דאבוד קרית לן [הג' מלכים שבמשנה אתה קורא חבירי בתמיה] מנך ומנא דאנך אנן, כלומר וכי סבור אתה שנהיה מנך ומנא דאנך,

[ושאל מנשה את רב אשי] מהיכא בעית [מאיזה צד הלחם צריך] למישרא [לבצוע הלחם לברכת] המוציא, אמר ליה לא ידענא, א"ל מהיכא דבעית למישרא המוציא לא גמירת אינך יודע מאיזה מקום צפת אתה צריך לצנוע המוציא, וחברך קרית לן ואמה קורא חזונו מנך,

א"ל אגמריה לי, ולמחר דרישנא ליה משמך בפירקא, א"ל מהיכא דקרים בישולא דרפתא, ממקום שנקרמין פניה של פת נחזור דהיינו מלמעלה, או מקציצות הפת, או משוליו, אבל נאמנע לא, שאם הביאו לפניו פרוסה של לאס לא יאס צונע ומנך חלל משולי הפת ולא מאמצעיתו, לישא אחרנא מהיכא דקדים [בדל"ת במקום ר"ש] כלומר מהיכא שמקדים לאפות, והיינו הך,

לישא אחרנא מהיכא דגמר בשולא ממקום שהלחם אפוי יפה ולא מאותו מקום

כמוז קרבו פקודות העיר קרב אותו מעשה שנאמר וציוס פקדי, וממעשה העגל עד דקיה עשרים וארבעה דורות, דצימי נחשון נעשה העגל, לא וחשז כמה דורות מנחשון עד דקיה נחשון שלמון בנו, צועז בנו, יסי בנו, דוד בנו, שלמה בנו, רחבעם בנו, אחזיה בנו, אחאס בנו, יהושפט בנו, יורם בנו, אחזיה בנו, יואש בנו, אמזיה בנו, עוזיה בנו, יוסם בנו, אחז בנו, חזקיה בנו, מנשה בנו, אמון בנו, יאשיה בנו, יהואחז ויהויקים בניו, ומלכו זה אחר זה ודור אחד הם, יהויכין בנו של יהויקים הרי עשרים וארבעה, יהויקים לא סיים מלכותו שהוגלה לצבל עם החרש והמסגר והמליכו דקיה דודו נמקומו, והלך לא קא חשיז דקיה דור נאפיה נפשיה, דהוה מלך דדור עשרים וארבע,

שנאמר ויחזקאל מ א ויקרא באוני קו ל גְדוֹ ל לאמר קרבו פקדו ת העיר [שנגמר הגזירה של וציוס פקדי ופקדתי], ואיש פלי משחתו בידו [גם שכבר ביטל משה פקודת הגזירה, הנה עתה איש בלי משחתו בידו מוכן הגזירה לבא ואין מעכב בשעת החורבן. מהרש"א],

מלכים א יג לג אחר הדבר הזה ל' אֲשֶׁב ירבעם מדרפו הרעה, מאי אחר,

אמר רבי אבא, אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו [אף שזה סותר להא דאמרינן שהחוטא ומחטיא אין מספקין בידו לעשות תשובה, אולי לפי שהיה בעל תורה גדול עד שאמרו עליו לעיל שתורתו של ירבעם לא נמצא בו שום דופי לכן ריחם הקב"ה עליו להחזירו בתשובה], [מה הענין "שתפשו בבגדו" ויש לפרש ע"פ מה דאמרינן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם, והנה לבוש גאות הוא לבוש של הקב"ה שנאמר ה' מלך גאות לבש וכו'. חנוכה התורה ליקומים אות ר"ח עיי"ש],

ואמר לו חזור כך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן # [ולא ראיתי מפרשים מה ענינו של טיול זה?], אמר לו מי בראש בן ישי בראש, אי הכי לא בעינא [והיינו "אחר" ממה שא"ל הקב"ה שכן ישי יהיה בראש והוא יהיה האחר לכך לא שב ירבעם. מהרש"א],

[שיש כמה דרכים להחזיר את האדם לדרך הישר: א' ע"י כח גדול שתופשין לו בבגדו ומוכיחין אותו על מעשיו בחזקה עד שלא נשאר לו מקום להצטרק ולהשתמט, ב' ע"י השפעת מי שגדול ממנו שמתחביש ממנו ומוכרח להודות לו ולשמוע אליו, ג' שיבטחו לו שכר טוב אם ישוב, וכאן עשה לו הקב"ה כל ג' דברים אלו, א' תפשו בבגדו, ב' שהקב"ה בעצמו דיבר אליו, ג' שהבטיחו לטייל עמו בגן עדן, ובכל זה לא שב, דכל המחטיא את הרבים אין מספקין בידו לעשות תשובה. ע"פ פניני רבנו הגרי"ז דף תקד],

[מוצשב"ק פ' חיי תשנ"ז הלכת' לבקר את דוד ר' יעקב זאבלאצקי [ז"ל] בבית החולים בית ישראל, ופגשתי שם את הרה"ג ר' שמואל בירנבוים [שליט"א] [זצ"ל] ובקשתי ממנו שיאמר איזה דבר ששמע מאבי זצ"ל, וסיפר שפעם שאל את אבי הרי ירבעם כבר היה בזה המעשה יותר מששים שנה, והקב"ה רוצה לטייל עמו בגן עדן, ולמה ואיך אמר "לא בעינא" כיון שכן ישי בראש? ואבי השיב לו שלא בעינא אין הכוונה אני רוצה, אלא אני יכול. וד"ל,

[לכאורה קשה הרי הקב"ה אמר מקורם ואני ואח"כ אתה, הרי הקדימו לבן ישי, ולמה לבסוף החליף לו ואמר בן ישי בראש? ואולי יש לפרש שירבעם

אבני חן על מסכת סנהדרין

שקורין בשו"ל, וראשון נראה,

ההר [ולקחו ממנו], [וקרא את העיר] שְׁמֶרֶן וְ,

א"ר יוחנן, מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה, מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות, ומניין שזכר את המורה, דכתיב והיה כל מממד עיניך ישימו צידם, והיינו ספר מורה ועל זה הסינו את הדבר הזה לא אוכל לעשות,

שנאמר מלכים א כ א וכן הדר מלך ישראל קבץ את כל חילו ושל שים השנים מלך אתו וסוס ורכב ויעל ויצר על שמרו ויגלהם בה: ב וישלח מלואכים אל אחאב מלך ישראל העירה: ג ויאמר לו פה אומר בן הדר בספק וזהבך ליהוא ונשיה ובניה חמו בים ליהם: ד ויען מלך ישראל ויאמר בדרה אדני המלך לה אני וכל אשר לי: ה וישבו המלואכים ויאמרו בה אומר בן הדר לאמר בישלחתי אליה לאמר בספק וזהבך ונשיה ובניה לי חמו: ו פי אספעת מחור אשלח את עבדי אליה ונפשו את ביתה ואת בתי עבדיה והיה כל מחמד עיניה ישימו בידם ולקחו: ז ויקרא מלך ישראל לכל יקני הארץ ויאמר דעו נא וראו כי רעה זה מבקש בישלח אלי נשי ובני ולקחי ולו א מנעתי ממנו: ח ויאמרו אליו כל יקנים וכל העם אליהם ולו א תאבה: ט ויאמר למלואכי בן הדר אמרו לאדני המלך כל אשר שלחת אל עבדי בראשנה אעשה, והדבר הזה ל א אוכל לעשו ת,

מאי מחמד עיניך, לאו ס"ת,

דילמא מחמד עיניו היינו עבודת כוכבים? לא ס"ד דכתיב מלכים א כ ח ויאמרו אליו כל יקנים וכל העם אל תשמע ולו א תאבה מדקאמרי ליה זקנים לא תשמע ולא תאבה, ואי עבודה זרה מי הו אמרו ליה הכי,

ודילמא סבי דבהתא הוו זקנים שפלים, שהיו רשעים, כמו שמצינו באשכול דקרי ליה לסבי דבהתא זקנים, מי לא כתיב [ורואים דמפרשים זקני ישראל סבי דבהתא] שמואל ב ז ד וישיב הדבר בעיני אבשלם ובעיני כל יקני ישראל, ואמר רב יוסף סבי דבהתא?

התם לא כתיב וכל העם, הכא כתיב וכל העם, דאי אפשר דלא הוו בהון צדיקי, וכתיב מלכים א יט יח והשארתי בישלח שבעת אלפים פלחברים אשר ל א כרעו לבדל וכל העם אשר ל א נשק לו ,

אמר ר"ג, אחאב שקול היה מחסה עונות ומחסה זכויות, מדמהדרי כולי האי מי יפסה את אחאב משמע דכקושי גדול נענש שנאמר מלכים א כב כ ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה אמר בכה,

א"ל מאחר דחכימתו כולי האי # [שאתם בקיאים בכל דקדוק הלכה, וזה מראה על יראת שמים], מאי טעמא קא פלחיתו לעבודת כוכבים? א"ל אי הות התם הות נקיטנא בשיפולי גלימא היית מנגזה שפת חלוקך מציין רגליך כדי שמהא קל לרוץ ורחמית אבתראי והיית רץ לשם, מפני יצר עבודה זרה שהיה שולט,

למחר אמר להו [רב אשי] לרבנן, נפתח ברבוותא נחמיל לדרוש ברבוותא, ולא אמר בצמיריטו,

[והתחיל לדרוש בג' מלכים] אחאב [בן עמרי מלך ישראל היה רשע] אח רע לשמים כדאמרינן [מגילה יא, א] נאחשורוש [ששמו נומריקון] את וראש, אב [היה מרחם ואורב] לעבודת כוכבים,

אח [רע] לשמים, דכתיב מושלי ז יז בבלענת אהב הרע ואח לצרה יולד [ווי לזרה], אלמא את לשון רעה, ווי, אב לעבודת כוכבים שהיה לוהבה צומח, דכתיב כרחם אב, אלמא אב מרחם, והני קראי כדאי נקט להו דכתיב תהלים קג יג ברחם אב על בנים,

מלכים א טו כט ואחאב בן עמרי מלך על ישראל בשנת של שים ושמנה שנה לאסא מלך יהודה וימלך אהאב בן עמרי על ישראל בשמרו ו עשרים ושתים שנה: ל ויעש אהאב בן עמרי הרע בעיני ה' מכל אשר לפניו לא ויהי הנקל לקחתו בחרטאות וירבעם בן נבט נאחש כחוש [הקל שבמעשיו היה ללכת בחטאת וירבעם כי הרשע עוד יותר ממנו. מד], כלומר קלות היו לאחאב כל חטאיו של ירבעם],

אמר ר' יוחנן, קלות שעשה אחאב, כחמורות שעשה ירבעם, ומפני מה תלה הכתוב בירבעם דכמה מקומות כתיב לא סר מכל חטא ירבעם, ולא כתיב אחאב, אף על פי שהיה רשע ממנו, מפני שהוא היה תחילה לקלקלה שהיה מלך ראשון שהקדיח את מצוליו,

הושע יב יב הכי רשע דקרא [אם גלעד אן אדשןא היו] בגלגל שורים וצחו [לעגלי זהב] גם מזבחו תם [היו] בגלים על תלמי שדי, א"ר יוחנן, אין לך כל תלם ותלם בא"י, שלא העמיד עליו אחאב עבודת כוכבים והשתחוה לה,

ומנא לן דלא אתי [אחאב] לעלמא דאתי, דכתיב מלכים א כא י והכרתי לירבעם משתין בקיר תלמיד חכם, [משית] [משיס. רע"י] נקיות לנו עצור ועוזב בישלח, עצור בעוה"ז, ועוזב לעוה"ב,

א"ר יוחנן, מפני מה זכה עמרי [אבי אחאב] למלכות, מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל, שנאמר מלכים א טו כד ויקן את ההר שמרו ו מאת שמר בכברים פסח, וכן את ההר, ויקרא את שם העיר אשר בנה על שם שמר [שהיה] אדני

אבני חן על מסכת סנהדרין

מתקיף לה רב יוסף, מאן דכתב ביה מלכים א כא כה ר' ל' אִתְּהִי כְּאַחָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֲשֶׁר־הִסְתָּה אוֹתוֹ אִיזְבֵּל אֲשֶׁתוֹ, וְתִנְיָא בְּכָל יוֹם הִיתָה שׁוֹקֶלֶת שְׁקֵלֵי זָהָב לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְאֵת אִמְרַת שְׁקוֹל הִיָּה,

אלא אחאב וותרן בממונו היה, ומתוך שההנה תלמידי חכמים מנכסיו, כיפרו לו מחצה,

מלכים א כב ב וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתָּנוּ [לאחאב] וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו בְּמָה: כֹּה וַיֹּאמֶר אֶצֵּא וְהִיִּיתִי לְרוּחַ שְׁקָר בְּפִי כָּל־נְבִיאָיו, וַיֹּאמֶר תִּפְתָּה וְגַם־תּוֹכֵל, צֵא וַעֲשֵׂה־כֵן,

מאי רוח? א"ר יוחנן רוחו של נבות הזורעאלי שלפי שהוא הרג נבות היה רוחו ממזר לפמטו ולהפילו [שאחאב מלך ישראל רצה שנבות יתן לו כרמו ונבות לא רצה, ונתן לו אשתו [של אחאב] עצה שיקח שני עדים בני בלעל שיעידו על נבות שקלל את אלקים ומלך. ולאחר שסקלו את נבות ירד אחאב לרשת את הכתר],

מאי צא? אמר רבינא צא ממחיצתי, שכן כתיב תהלים קא דובר שקרים לא יכון לנגד עיני,

אמר רב פפא [לשון זה 5 מ 9 בפרק זה], היינו דאמרי אינשי דפרע קניניה קנאה, הפורע נוקם ממנו וקנאמו מחריב ביתיה כרום של נבות שנקם כעסו מאחאב, ויאל ממחילתו של הקדוש ברוך הוא,

מלכים א מז לג וַיַּעַשׂ אַחָאב אֶת־הָאֲשֵׁרָה, וַיּוֹסֶף אַחָאב לַעֲשׂוֹת לְחַבְעִים אֶת־ה' אֵל הַיִּשְׂרָאֵל, מִפְּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנָיו, א"ר יוחנן שכתב על דלתות שמרון, "אחאב כפר באלהי ישראל", [ומוסף ר' יוחנן] לפיכך אין לו חלק באלהי ישראל # [ועדיין אינו ברור מה כוונת הלשון "לפיכך" וכו' ?],

דברי הימים ב כב ט וַיִּבְקֹשׁ אֶת־אֲחֻזִּיהוּ וַיִּלְבְּדֵהוּ וְהוּא מִתְחַפֵּא בְּשָׂמְרוֹ, א"ר לוי, שהיה קודר אוכרות מוסק שמות שנמורה וכותב עבודת כוכבים תחתיהן לפיכך היה מתחפף, שאילו היה עושה כפרהסיל לא היו מניחין [אותו] לעשות כן, קודר כמו (עירובין נח, א) מקדרין נהרים לשון (נוקב) [ממטט ונוקל], [ובזה סיים לדבר על אחאב, # ואינו ברור מה אמר רב אשי שהתחיל לדבר בראש הדף, והיכן הם סיום דבריו],

[ומתחיל לדבר על מנשה, שהוא מהג' שאין להם חלק לעולם הבא] מנשה שנשנה יד ששם הקדוש ברוך הוא, ד"א מנשה שהנשי השכיח את ישראל לאביהם שבשמים,

ומגלן דלא אתי [מנשה] לעלמא דאתי, דכתיב דברי הימים ב לג בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים מלכים ב כא ג וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אַחָאב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, מה אחאב אין לו חלק לעוה"ב כדאמרינו עוזב לעולם הזה אף מנשה אין לו חלק לעוה"ב:

[שנינו לעיל במשנה צ.] רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעוה"ב, שנאמר דברי הימים ב לג יג (ויתפלל מנשה אל ה') וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיַּעֲתֵר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיִּשְׁבְּחֵהוּ יְהוָה לְמַלְכוּתוֹ וכו':

א"ר יוחנן ושניהם ר' יהודה דאמר יש לו חלק, ורצנן דאמרי אין לו חלק מקרא אחד דרשו, שנאמר ירמיה טו ד וְנִתְּתִים לְעֹנֶה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ, בְּגִלָּל מְנַשֶּׁה בְּיָחֻזְקֵיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל אֲשֶׁר־עָשָׂה בִירושָׁלַם, מר סבר בגלל מנשה שעשה תשובה, ואינהו [ישאר ישראל] לא עבד, ומר סבר

דף ק"ג ע"א

בגלל מנשה, דלא עבד תשובה והמשיך כולן אחריו,

א"ר יוחנן, כל האומר מנשה אין לו חלק לעוה"ב, מרפה ידיהן של בעלי תשובה,

דתני תנא קמיה דר' יוחנן, מנשה עשה תשובה (ל)שליש ושלוש שנים, דכתיב מלכים ב כא א בְּנִי־שְׁתִּים עָשָׂרָה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְּמַלְכוֹ, וְחֲמִשִּׁים וְחֲמִשָּׁה שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ חַבְצִי־בָה: ב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' כִּתְרוֹ עֵבֶת הָיוּ יָם אֲשֶׁר הוּא יָרִישׁ ה' מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג וַיִּשָּׁב וַיָּבֵן אֶת־הַכְּמֹר וְאֲשֶׁר אִבְדַּר חֻזְקָהוּ אֲבִיו וַיָּקָם מִבְּהַת לַפַּעַל וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אַחָאב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל דמשמע כשיעור השנים שחטא אחאב במלכו חטא מנשה, והיינו עשרים ושנים שנה שחטא זהם, כנגד עשרים ושנים שנים שחטא אחאב,

כמה מלך אחאב, עשרין ותרתי 22 שנים, מנשה כמה מלך חמשים וחמש 55, דל מינייהו עשרים ותרתי 22=33, פשו להו תלתין ותלת שעשה משונה,

1. א"ר יוחנן משום רשב"י, מאי דכתי' דברי הימים ב לג יג [ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו. כ"ה לשון הפסוק לפנינו],

וישמע אליו ויחתר לו" [כן היה כתוב לפניהם], ויעתר לו מיבעי ליה, [לא הבנתי דברי רש"י אלו] ומצאנו כמיב ועתה לו כך שמעמי,

אבני חן על מסכת סנהדרין

כה יד ויהי אחרי כו' א' אמציהו מהפכו' ת' את-אדו' מים, ויבא את-אל' הי' בני' שעיר ועמידם לו' לאל' הים, ולפניהם ישתחוה ויהם יקפּוּ,

אמר רב פפא [לשון זה 6 מ 9 בפרק זה] היינו דאמרי אינשי בכי ליה למר [דלא ידע, חייכי למר דלא] [ולא ידע, חייכי למר ולא]. ד"ס [ידע לאו דוקא נקט "מר", אלא משום דהכי מילי דאינשי [פ' שכן הוא מאמר הבריות, שבזיון את דרכן של חכמים כאלו], כשהוא חכם [בשבאין בני אדם להתווכח עם מי שמחזיק את עצמו חכם, ועומד בדעתו], כשהוא רוצה להשפט ולהטות עמהן [פ' שהחכם רוצה בכך]. [מכאן עד סוף הדיבור חוזר מה שאמר כבר לעיל] צין שהוא שוקק עליהם, צין שהוא כועס עמהן, אינם יראים מלפניו ואינם חמים [יראים] לחזור למוטב,

ווי ליה (למר) [למאן. רש"ל] דלא ידע בין טב לביש,

ירמיה לט ג' ויבאו כל שרי מלך-בבל וישבו בשער התנה @ לשון חותך, והיו זהר הצית ובערה ששם היו יושבים סנהדרין, וכדאמר בעלמא (לעיל פו, 3) שלשה צמי דינין היו שם אחד בלשכת הגזית, ואחד על פתח העזרה, ואחד על פתח הר הצית,

4. א"ר יוחנן משום רשב"י, מקום שמחתבין בו [מקום שהיו מוחכין בו ודורשין] חלכות, נהפך למושב לנים של שרי מלך בבל,

אמר רב פפא [לשון זה 7 מ 9 בפרק זה] היינו דאמרי אינשי באתרא דמריה תלא ליה זייניה מקום שהאדון תולה כליו תמן קולבא רעיא נבל רועה קולתיה תלא כדו תלה לנש, כמו (בראשית כד) כדה דמתרגמין קולתא,

לישא אחרינא קודמיה מקדמו, כמו (סוטה ט, א) מקדמה של חרס, @ כלומר במקום שהיו מוחכין הלכות צו דנין שרי צבל דינים שלהם,

(סימן על שדה בתים לא תאונה)

1. אמר רב חסדא, אמר רבי ירמיה בר אבא, מאי דכתיב משלי כד ל' על-שדה איש-עצל עברתי, ועל-פרם אדם חסר-לב: לא והנה עלה בלו' קמ'שנים, פסו פניו חרלים, וגדר אבניו נהרסה,

על-שדה איש-עצל עברתי, זה אחוז ולהכי קרי ליה עגל, שחמם את המורה, ובעל את העבודה, לקמן,

ועל-פרם אדם חסר-לב, זה מנשה שקדו אזכרות והרס את המזבח (לישנא אחרינא) מרוליס אורטיג"ש (ספרדים),

והנה עלה בלו' קמ'שנים, זה אמוץ שהעלה שממית על גבי המזבח,

מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחרתת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה מפני מדת הדין היתה מעכבת שלא להקציל פני מנשה במשואו, ועשה הקדוש צורך הוא מחמתת ברקיע, ופשט ידו וקצלו בלא ידיעת מדת הדין,

2. וא"ר יוחנן משום רשב"י, מאי דכתיב ויהי ימים כה א' בראשית ממלכות יהו' יקים בן-יאשיהו, וכתיב ירמיה כה א' ויהי ב' שנה והיה בראשית ממלכת צדקיה בראשית ממלכות יהויקים ובראשית ממלכת נדקיה, מאי טעמא כתיב צהני בראשית יותר מאחריני,

וכי עד האידנא לא הוו מלכי ואי משום תחלת מלכותו קאמר, הוה ליה למכתב בשנה ראשונה למלכותו, אלא להכי שני קרא בדיבוריה, וכתיב בראשית, ללמדך מעשה בראשית היה ציני יהויקים, שנקס הקדוש צורך הוא להחזיר את עולמו לתמו וצוה, כמו שהיה מבראשית,

אלא בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו, בשביל יהויקים, נסתכל "בדורו" של יהויקים שהיו נדקים, שעדיין לא גלו המרש והמסגר ונתקרה דעתו,

בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו, בשביל דורו של צדקיה היו רשעים, שכל הנדקים הגלו כבר עם יהויכין נסתכל "בצדקיה" ונתקרה דעתו,

בצדקיה נמי כתיב מלכים ב' כד ויעש הרע בעיני ה' שהיה בידו למחות ולא מיהא [אבל הוא עצמו היה צדיק],

3. וא"ר יוחנן משום רשב"י, מאי דכתיב משלי כט ט' איש-חכם זה הקדוש צורך הוא, שנקרא ה' איש מלחמה (שמות טו) נשפט [פ' שופט] את-איש אויל אלו מלכים שבסמון, אמו ואמניה ורגו וישחק ואין נחת צין שהוא כועס עמהם, צין שהוא שוקק עמהם, אינן יראין מלפניו, ואינם חמים [יראים] לחזור למוטב,

אמר הקב"ה, כעסתי על אחוז, ונתתיו ביד מלכי דמשק, זיבח וקוטר [לאלהיהם], שנאמר דברי הימים ב' כח כג' ויזבח לאל' ה' דרמשק המפים בו' [שדרמשק היו מכים בו באחוז], ויאמר [אחוז] כי אל' ה' מלכי-אדם הם מעזורים או תם, להם אופח ועזרונ' [אלהי מלכי אדם הם יעזרו לו], והם היו-לו' להכשילו' [כי בעבור זה היה ה' מענשו עוד יותר. מר] ולכל-ישרא' # [אולי הפירוש שהלכו אחריהו ועשו כמותו, או כי אחוז היה מלך ישראל, ונענשו ישראל ע"י מעשיו],

[וממשיך בדברי הקב"ה] שחקתי עם אמציה, ונתתי מלכי אדום בידו, הביא אלהיהם והשתחוה להם, שנאמר דברי הימים ב'

אבני חן על מסכת סנהדרין

לקמן,

כְּפֹי פָּנָיו חֲרָלִים, זה יהוה שם פניו מאורו של הקדוש ברוך הוא, כדאמר לקמן, כלום אנו נריסים אלא לאורו, יטול אורו,

וְגֵדֶר אֲבָנֵי גִּהֲרָסָה, זה צדיקהו שהיה נדיק שנחרב ונהרס בית המקדש בימיו,

(מהמרכבת) [מתוך רכות. רע"י] הלכ שיש לה מתפללת על בנה, שינצל מאכזר נגף, ומרוחין ושדין, לפיכך קא דריש לפי הענין, שאלו ברכות ברכתו אמו, כי מלאכיו יצוה לך, מפי רבי,

ועוד משום דכתיב "כי" מלאכיו משמע ליה דסליק ענין אחד בדברה, ומכי מלאכיו עד כי כי חשק סליק חד ענין, הלכך מוקים דמי לדמי, דעד כאן ברכו אביו וכו', מפי רבי,

תהלים צא יא כי מלאכיו יצוה לך לשמרה בכל ידרכה, יב על כפיים ישאונה וגו' פן תתנף באבן רגלה: יג על שחל ופתן תדרה וגו' תרמס בפיר ותנן עד כאן ברכתו אמו,

מכאן ואילך [יד כי כי חשק ואפלטוהו אשגבהו פירדע שמי: טו יקראני ואענהו עמו] אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו: טז ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי ברכתו שמים,

דף ק"ג ע"ב

תהלים צא יד כי כי חשק ואפלטוהו לא שייך אלא בדבונא דעלמא, כלומר אמו שספך כי וזיראמי אפלטוהו אשגבהו פירדע שמי: טו יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו: טז ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי,

אמר ר"ש בן לקיש, מאי דכתיב איוב לח טו ויפגע מרשעים או רם וזרו ע רמה תשבר, מפני מה עי"ן של רשעים תלויה שאינה כחוצה בשיעת אותיות המיכה, אלא תלויה היא למעלה, ונראה ככתוב רשעים, כיון שנעשה אדם רש מלמטה שיש לו שונאין, ואין רוח הצריות נוחה הימנו נעשה רש מלמעלה צידוע ששונאין אותו מלמעלה [בפמליא של מעלה. רמב"ה], להכי כתוב רשעים, שני מיני רשות,

ולא נכתביה לעי"ן כלל?

ר' יוחנן ור"א, חד אמר מפני כבודו של דוד שאין הדבר נובח צדיקים, ודוד היו לו שונאים הרבה, וחד אמר משום כבודו של נחמיה בן חכליה שהיו לו שונאים הרבה מנכרים, שמצקשין להרגו, על שהיה צונה בית המקדש, כדכתיב בעזרא (נחמיה ד), ואחת ממזוקת השלח וגו',

לשנא אחרניה היו לו קנאים מישראל, דכתיב (שם נחמיה ו) רבים ציהודה צעלי שבויה לו כי הוא חתן לשכניה בן ארם, שהיו מצוין אומן, בקדושין (ע, ט) מפרש להאי קרא, ולהכי איכתבנה, לומר שצדקשים אמרינן ולא צדיקים, [אבל משה רבינו ויהושע ושמואל אע"פ שהיו מנהיגין את ישראל אינן בכלל, שלא מחמת שררה היו רודין בהן אלא מחמת שהיו חבל צריכין לתורתן ולנבואתן, ולא עוד אלא שלא היו עושין אלא על פי הדיבור. רמב"ה]

תנו רבנן, מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים ספר ויקרא היה מחדש בו כל שנה ושנה, ודורשו מפלפולו [והרמיה לא

2. ואמר רב חסדא, אמר רבי ירמיה בר אבא, ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת לצים, כת שקרנים, כת חניפים, כת מספרי לשון הרע,

כת לצים, דכתיב הושע ז ה מושך ידו את ל' יצאים משן הקדוש ברוך הוא את ידיו מן הלוצים, שלא להתקרב אללם,

כת שקרנים, דכתיב תהלים קא דובר שקרים לא יכון לנגד עיני,

כת חניפים, דכתיב איוב יג טו פירל א לפניו חנה יבו א,

כת מספרי לשון הרע, דכתיב תהלים ה כי לא אל חפץ רשע אתה, לא יגורך רע צדיק אתה, ולא יהיה במגורך רע היינו מספרי לשון הרע, דכתיב במדבר דוברי כוז אש דמים וגו', ועוד דכתיב במדבר קרבס הוות קבר פמות גרונוס וגו',

3. ואמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא, מאי דכתיב תהלים צא יל א תאנה אליה רעה ונגע ל א יקרב באהלה,

ל א תאנה אליה רעה, שלא ישלוט בהן יצר הרע, ונגע ל א יקרב באהלה, שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך והיינו צאהלך באשתך, כדאמרינן אין אהלו אלא אשה, ובשעה שאדם בא מן הדרך, קשה לו כשימצא את אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית, שעל ספק הוא מיצר ויצרו תקפו, ואומר טהורה היא, ועל חס אבי מונע,

דבר אחר, ל א תאנה אליה רעה, שלא יבעתוך חלומות רעים והרהורים רעים, ונגע ל א יקרב באהלה, שלא יהא לך בן או תלמיד, שמקדיח תבשילו ברכים [כגון יש"ו הנוצרי],

עד כאן ברכו אביו דוד אביו לשלמה בנו, מסתמא לפי ענין הברכות יש לידע סדור ברכות, שכן דרך האב צדקיים האלו צספק נדה, וציצר הרע, וצרההורים רעים, וצננים ותלמידים שלא יקדיחו תבשילם ברכים,

מכאן ואילך ברכתו אמו אכל אשה אינה נותנת דעת צכך, אלא

אבני חן על מסכת סנהדרין

אֲשֶׁר עַל־הַגָּג עָלִיתָ אָחִי וְגו',

מנשה העמידו בהיכל, שנאמר מלכים ב כא ז וַיֵּשֶׁם אֶת־פֶּסֶל הָאֲשֶׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה, בְּבֵית אֲשֶׁר אָמַר ה' אֶל־דָּוִד וְאֶל־שָׁלֹמֹה בְּנֹוֹ, בְּבֵית הַזֶּה, וּבִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי מִכָּל שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשִׁים אֶת־שְׁמִי לְעוֹלָם,

אמון, הכניסו לבית קדשי הקדשים, שנאמר ישעיה כח כ כִּי־קָצַר הַמִּצֵּעַ מִהַשְׁתַּרְעַ [ענין עודף ויתרון האורך. מצ], וְהַמִּסְכָּה [מלשון מסך ומכסה כמו. מצ] צָרָה [רחוקה] כְּהַתְפַּנֵּם [ענין אסיפה],

מאי כי קצר המצע מהשתרע? אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, [כי] קצר המצע זה בית המקדש, מלהשתרר עליו שני רעים כאחד שכינה ודמות הפלגוף,

מאי וְהַמִּסְכָּה צָרָה וְגו', אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן כי הוה מטי להאי קרא, הוה קא בכי, מי שכתב בו תהלים לד כונם כנר מי הים, תעשה לו מסכה צרה כאסה שנעשית צרה למצתה,

[אחז, במל את העבודה] וחתם את התורה, שנאמר [הלימוד הוא רק שסגרו את התורה, ולא על העבודה] ישעיהו ח טו צו ר' ענין קשירה] תַּעֲוֹדָה [ענין התראה על שם שדרך להתרות בעדים לבל יכחיש, והתורה נקראת כן על שהיא מלאה מהתראות והזהרות. מצ], חָתוּם תוֹרָה בְּלִמְדָּי [חתום וטמור אוריתא, לא צבן דילפון בה. תרגום],

מנשה קדר את האזכרות, והרם את המזבח,

אמון [שרף את התורה] והעלה שממית קורי עכשיו על גבי המזבח שצטל עבודה מכל וכל, עד שארגו עכשיו קוריהן, על גבי המזבח,

אחז, התיר את הערוה נעשה לו כהיתר [יומא פו: דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה חותרה לו, חותרה לו סלקא דעתך? אלא אימא נעשית לו כהיתר],

מנשה בא על אחותו,

אמון בא על אמו שנאמר דברי הימים ב לג פי הוא אָמוּי, הַרְבֵּה אֲשָׁמָה, [ופליגי על הפירוש של "הרבה אשמה"] רבי יוחנן ור"א, חד אמר ששרף את התורה, וחד אמר שבא על אמו,

אמרה לו אמו [על שבא עליה] כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו משם מקום שאדם יוצא ממנו שצד הוא ממנו, ואינו מתאווה להנאת אותו מקום, א"ל כלום אני עושה אלא להכעיס את

ניחא ליה בפירוש זה, דהשתא הני תועבות כולו עבד, תורת כהנים יתיב ומפלפל, אלא מסתברא דהכי קאמר' שבכות חמשים וחמש פנים שהיה שונה האריך במלכות חמשים וחמש שנים], כנגד שני [השנים] מלכותו, אחאב [היה שונה בו] שמונים וחמשה, ירבעם [היה שונה בו] מאה ושלשה [וצריך ביאור למה 85 ולמה 130?],

תניא היה ר"מ אומר, אבשלום אין לו חלק לעוה"ב, שנאמר שמואל ב יח ויכו את אבשלום וימיתוהו, ויכוהו בעוה"ז, וימיתוהו לעוה"ב,

תניא ר"ש בן אלעזר אומר, משום ר"מ, אחז ואחזיה ממלכי יהודה, וקיס להו שהיו רשעים, ואמון ויהויקים לא חשיב, ואף על גב דהוו רשעים מאד, כדלקמן, כהנהו קיס להו דמיין וכל מלכי ישראל שכתוב בהן, ויעש הרע בעיני ה', לא חיין לא ימיו לעולם הצא עם הנדיקים ולא נידונין ואין נדונין נמי בגיהנם,

ודוקא קאמר מלכי "ישראל", אכל שלמה ונדקיה מצית דוד אמו, ואף על גב דכתיב צהו ויעש הרע, מיין הן לעמיד,

מלכים ב כא טו וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מִנִּשְׁחָה הִרְבֵּה מְאֹד, עַד אֲשֶׁר־מָלֵא אֶת־יְרוּשָׁלַם פֶּה לָפֶה, לְבַד מִחֲפָאָתוֹ אֲשֶׁר הִחְיִיא אֶת־יְהוֹדָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה',

הכא [בבבלי] תרגימו שהרג ישעיה [קורא לה דם הרבה], במערבא אמרי שעשה צלם משאוי אלף בני אדם, ובכל יום ויום הורג (את) כולם שהיו נצקעין צכוד המשאוי,

כמאן אולא, הא דאמר רבה בר בר חנה, שקולה נשמה של צדיק אחד, כנגד כל העולם כולו, כמ"ד [שמנשה] ישעיה הרג ואחא קאמר קרא מלא את ירושלים פה לפה, שנשממו של צדיק שקולה כמו שמלא את ירושלים חללים,

כתיב [במנשה] דברי הימים ב לג (צמלס) [דברי הימים ב' לג] ויסם את פסל הסמל אשר עשה צבית האלהים, וכתיב דברי הימים ב לג והעמיד את האשרים והפסילים צדברי הימים (שם ב' לג),

א"ר יוחנן, בתחלה עשה לו פרצוף אחד, ולבסוף עשה לו מנשה לאותו דמות ארבעה פרצופים, כדי שתראה שכינה מכל דא שמענס להיכל תראה פלגוף כנגדו ותכעום # [בביבול כאילו השכינה רואה ובאה לידי כעס, וראה רמה שזה היה כוונת (יהויקים) [מנשה ?], אבל הקב"ה אומר האותי הם מכעיסים נאם ה'],

אחז, העמידו בעלייה, שנאמר מלכים ב כג יב וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְ

אבני חן על מסכת סנהדרין

בוראי,

תניא, רבי נתן אומר מגרב מקומו של מיכה, בגרז הוה פסלו של מיכה קצוץ לשילוח ונשילה היה המשכן, ג' מילין, והיה עשן המערכה, ועשן פסל מיכה, מתערבין זה בזה,

בקשו מלאכי השרת לדוחפו למיכה, אמר להן הקב"ה הניחו לו, שפתו מצויה לעוברי דרכים [יש ללמוד מכאן שאין הקב"ה ממואם בטוב, אף שהוא מעורב לגמרי ברע],

ועל דבר זה נענשו אנשי פלגש בגבעה על פסלו של מיכה שלא מיחו ישראל בידו, נעשו אנשי פלגש בגבעה, שנפלו ביד בנימין והרגו מהם ארבעים אלף, אמר להן הקב"ה, בכבודי [על פסל מיכה] לא מחיתם, על כבודו של בשר ודם [שהקפידו על כבוד עצמן בפלגש בגבעה. רמז, על שנהרג הפלגש] מחיתם,

[על משחק השאח אמר גדול אחד, הוא יותר מדאי משחק שיהיה חכמה, והוא יותר מדאי חכמה שיהיה משחק],

א"ר יוחנן, משום רבי יוסי בן קסמא, גדולה לגימיה אכילה שמאלינן אורחים שהרחיקה שתי משפחות עמון ומואב מישראל שלפי שלא קדמו ישראל בלחם וצמים, נכסב שלא יצאו בקהל, שנאמר דברים כג ד' ל' א"בא עמו' ני וכו' א"בא בקהל ה' גם דו' ר' עשירי ל' א"בא להם בקהל ה' ערערו' להם: ה' על דבר אשר ל' א"קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים,

ורבי יוחנן ידידיה אמר, [גדולה לגימיה ש] מרחקת את הקרובים, ומקרבת את הרחוקים, ומעלמת עינים מן הרשעים מעלמת מעיני המקום שלא להצטע צרעו, לשם לו דרכו הרעה, אלא עושה כאילו אינו רואה צמעשו, ומשרה שכינה על נביאי הבעל, ושגתו עולה זרון,

1. מרחקת את הקרובים

דף ק"ד ע"א

מעמון ומואב קרוצין לישראל, שבאו מלוג בן אחי אברהם, ורחקן המקום שלא יצאו בקהל,

לשנא אחרינא: קרוצין ממש ליכא למימר, דהא מדן מצני קטורה היו בני אברהם, וקרוצין היו בני מדן לישראל יותר מעמון ומואב, שהם בני אברהם, אלא עמון ומואב שנים וקרוצין היו לארץ ישראל, ומדן רחוקים להם היו,

2. ומקרבת את הרחוקים מיתרו, דאמר ר' יוחנן בשכר שמות ב ב קראן לו' ויאכל לחם, וכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית,

כי אתא יהויקים, אמר קמאי לא ידעי לארגווי מלכים ראשונים שלפנינו לא היו יודעים להכעיס המקום, כמו שהוא חרף ואמר, כלום אנו צריכין אלא לאורו שמאיר לנו השמש יצא ויטול אורו, יש לנו זהב פרויים [שמוהיר ומאיר] שאנו משתמשין בו שמאיר ביותר, יטול אורו,

אמרו לו בני דורו, והלא כסף וזהב שלו הוא דצני דורו צדיקים היו כדלמאן נסמכל דדורו של יהויקים ונתקדשה דעמוס, שנאמר חגי ב' ל' הכסף ולי זהוב נאם ה' צבאות,

אמר להם, כבר נתנו לנו, שנאמר תהלים קט השמים שמים לה' והארץ נתן לבני האדם,

א"ל רבא לרבה בר מרי, מפני מה לא מנו את יהויקים מפני מה לא מנו את יהויקים צדיקי דהיך שאין להם חלק לעולם הבא, [וכי תימא] משום דכתיב ביה דברי הימים ב' לו' ה' ויתר דברי יהו' יקים, ונתעבתיו אשר עשה, והנמצא עליהם צממיהם, משום דכתיב ביה רשע כזה לא מנאיהו # [לא הבנתי מה זה"א שלא מנאיהו מפני רשעתו ?],

מאי והנמצא עליהם [זה ודאי שהנמצא עליהם היינו על גופו, ופליגי רק משום איהו כוונה עשה כן]? רבי יוחנן ור"א, חד אמר שחקק שם עבודת כוכבים על אמתו מתוך שהיה אדוק בה, וחד אמר שחקק שם שמים על אמתו משום ציון?

א"ל במלכים לא שמעתי מפני מה לא מנו את יהויקים [או מלכים אחרים שהיו רשעים, ולא נמנו בהדי חגי ג' מלכים שאין להם חלק לעוה"ב],

[אבל] בהדיוטות שמעתי [שלא נמנו מפני שבאמת יש להם חלק לעוה"ב מוחמת החסד שעשו] מפני מה לא מנו את מיכה צדיקי ארבעה הדיוטות דמנמינן, מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים שהיו כל העולם מתארחין אליו, שנאמר [לא נמצא פסוק בזה] כל העובר ושב אל חליו זה מיכה,

זכריה י' יא וְעֵבֶר בָּיִם צָרָה [שחבא צרה על הים, ודורשה שהצרה תעבור דרך הים], [וְהָקְפָה בָּיִם גְּלִיָּם. ד"ס, ולכאורה אינו דורש מלים אלו. ופירושה והצרה היתה תבה את הגלים אשר בים. מדר], א"ר יוחנן זה פסלו של מיכה כשכסב משה את השם, והשליכו על גילוס להעלות ארונו של יוסף, בא מיכה ונטלו בזהב, והיינו דכתיב ועצר צים צרה כשהעציר הקדוש ברוך הוא לישראל, עבר מיכה עמהם, שצידו השם לעשות העגל, לשנא אחרינא, מיכה עשה פסל, והציאו עמו, כשעברו ישראל הים,

אבני חן על מסכת סנהדרין

שנאמר דברי הימים א ב נה ו**כְּשֶׁפָּחַן** **תְּ** **סוֹן** **פְּרָיִם** [חכמים. מוצ] והאלי קרא מפרש ליה כולי כולו כספרי צפנסת ויאמר משה לחוצב **יִשְׁבִּי עֵבֶץ** [וישבי עיר ששמה עיבץ, אפשר שיעבץ בנה אותה וגקראת על שמו. דר"ק, סיעת עיבץ אשר ישבו עמו ועסקו בתורה ודיו מלאים לו. מוד]. [ואלו שמות המשפחות:] **תָּרֵעִתִּים, שְׁמֻעָתִים, שׁוֹכְתִים, הַפָּה הַקִּינִים** וקניס אלו בניו של יתרו, דכמי וצני קיני חותן משה **הַבָּאִים מִבְּחֻמֹּת** [באיש ששמו חמות. מוד] **שַׁחֲמֹת** [דיח] **אַבִּי בֵּית־רַכָּב** וצניו של יתרו הן הן בניו של רכב, דכמי הקניס הבאים מחמת אבי בית רכב,

וכחיד (י'רמיהו לה) ולגית הרבנים אמר י'רמיהו כי כה אמר ה' [וגו'] יען אשר שמעתם [על] מלות [יהוה] אביכם [וגו'] לא יכרת איש לי'ונוב בן רכב [עומד] לפני כל הימים,

ואמרינן צסיפרי אפשר נכרים הם ונכנסין להיכל, והרי כל ישראל לא נכנסו להיכל, אלא שהיו יושבין בטהרה ומוזין בדברי תורה, מפי רבי,

[ומביא ראי'ה שקניי היינו וכתבי' החתם שופטים א מו וּבְנֵי קִינִי (הוא יתרו)
חֲתָן מִשָּׁה, עָלוּ מֵעִיר הַחֲמָרִים (כי שמ'ה ישבו בין הכנענים, וכשבאו
בני יהודה להלחם בם [בכנענים], קראו [בני יהודה] לשלום לבני קני, ועלו משם
ללכת עם בני יהודה למדבר יהודה. מר) **אֵת (פ"י עם) בְּנֵי יְהוּדָה, [אל]
מְדַבֵּר יְהוּדָה, אֲשֶׁר בְּגֹב עֶרְדַּ** [מדבר יהודה שהיה בדרום ערד],
וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת (פ"י עם) הָעָם,

3. ומעלמת עינים מן הרשעים, ממיכה דאמרין לעיל הניחו לו, שפמו מנזיה לעוצרי דרכים,

ספר מלכים א פרק יג

א וְהָיָה | אִישׁ חָלֹא הֵימָּה צָא מִיְהוּדָה דְּבָרָה ה' אֶל־צִיּוֹת חָל וַיִּרְבְּעֶם
עֹמֵד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְהִקְטִיר: ז וַיִּקְרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ דְּבָרָה ה' וַיֹּאמֶר
מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר ה' הִנֵּה־בֶן נו לָד לְצִיּוֹת־דָּוִד וַיֹּאשְׁבֵהוּ שָׁמוֹ
מִזְבֵּחַ עֲלִיָּה אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמֹת הַמִּקְטָרִים עֲלִיָּה וְעָלְמוּ מֵאֲדָם יִשְׂרָאֵל
עֲלִיָּה: ג וְגַם צִיּוֹם הַהוּא מוֹ שֶׁת לֵאמֹר זֶה הַמּוֹ שֶׁת אֲשֶׁר דְּבָרָה ה'
הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וַיִּשְׁפֹּךְ הַדָּשָׁן אֲשֶׁר־עָלָיו: ד וַיְהִי כִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ
אֶת־דְּבָרָה אִישׁ־הַחָל הֵימָּה אֲשֶׁר קָרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ צִיּוֹת־חָל וַיִּשְׁלַח
יִרְבֶּעֶם אֶת־דָּוִד מַעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר א תַּפְסָּאֵהוּ וַיִּבְשֹׁשׁ דָּוִד אֲשֶׁר שָׁלַח
עָלָיו וְלֹא יָכַל לִבְשָׁדָהּ אֵלָיו: ה וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וַיִּשְׁפֹּךְ הַדָּשָׁן
מִן־הַמִּזְבֵּחַ בָּמוֹ שֶׁת אֲשֶׁר גָּמַל אִישׁ הַחָל הֵימָּה דְּבָרָה ה': ו וַיֵּשֶׁן הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר א אֶל־אִישׁ הַחָל הֵימָּה חֲלִי־נָא אֶת־פְּנֵי ה' חָל הִיָּה וְהַתַּפְלֵל בְּעַדִּי
וַתִּשָּׁב דְּרִי אֵלַי וַחֲלֵל אִישׁ־הַחָל הֵימָּה פְּנֵי ה' וַתִּשָּׁב יַד־הַמֶּלֶךְ אֵלָיו
וַתִּהְיֶה בְּצִרְחָאָהָ: ז וַיִּדְבַּר הַמֶּלֶךְ אֶל־אִישׁ הַחָל הֵימָּה בְּחֵיהֶם אֲשֶׁי הַצִּיּוֹת
וַתַּעֲדָה וַתִּחַנֶּה לָּהּ מַמָּת: ח וַיֹּאמֶר אִישׁ־הַחָל הֵימָּה הֵימָּה אֶל־הַמֶּלֶךְ
אֶת־תַּסְוִי־לִי אֶת־חֲמִי בִּיתָךְ לֹא אֶבְאֵר עִמָּךְ וְלֹא אֶחֱכַל לָחֵם וְלֹא
אֶשְׁתַּהֲמִים בְּמִקְוֵי הַיָּה: ט כִּי־בֶן אֶיָּה אֲחִי דְּבָרָה ה' לֵאמֹר
ל אֶת־חֲמַכְל לָחֵם וְלֹא אֶת־תַּסְוִי־מִים וְלֹא אֶת־שִׁבּוֹ בְּדָרָךְ אֲשֶׁר הִלְכָּתָּ: י
וַיִּלֶּךְ בְּדָרָךְ אֲחֵר וְלֹא אֶת־שִׁבּוֹ בְּדָרָךְ אֲשֶׁר צָא בָּהּ אֶל־צִיּוֹת־חָל: יא
וַיָּבִיֵא אֶחָד זָקֵן וַיֵּשֶׁב בְּצִיּוֹת־חָל וַיִּבְּרֹא אֶבְרֹו וַיִּסְפְּרֵנוּ
אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִישׁ־הַחָל הֵימָּה: הֵימָּה צִיּוֹת־חָל

אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר אֶל־הַמֶּלֶךְ וְיִסְפְּרוּם לְנָדִיָּהָ: יב וַיִּדְבֹּר אֵלָהֶם
אֲנִיָּהָ חִי־וָה הַדְרָךְ הַלֵּךְ וַיִּרְאוּ בָנָיו אֶת־הַדְרָךְ אֲשֶׁר הָלַךְ אִישׁ
הָאֵל הַיּוֹם אֲשֶׁר־צָא מִיְּהוּדָה: יג וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָיו חֲשׂוּ־לִי הַחֲמוּ רֹ
וַיַּחֲשׂוּ־לוֹ הַחֲמוּ רֹ וַיִּפְּצוּ עָלָיו: יד וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אִישׁ הָאֵל הַיּוֹם
וַיִּמְנָעוּהוּ יֵשׁב פַּתַּח הָהָלָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַחֲסֵה אִישׁ־הָאֵל הַיּוֹם
אֲשֶׁר־צָאָתָּ מִיְּהוּדָה וַיֹּאמֶר אָנִי: טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָךְ אֲפִי הַצִּיָּה וְאֶכֶל
לָחֶם: טז וַיֹּאמֶר לֹ אֶחֱבֹל לְשׂוֹב אֲפֹךְ וְלָזוּ אֶחֱפֹךְ וְלֹ אֶחֱכֹל לָחֶם
וְלֹ אֶחֱשָׁפָה אֲפֹךְ מִיָּם בְּמִקּוֹן ס הַיָּה: יז פִּי־דָבַר אֵלָי דָּבַר ה'
לֹ אֶחֱאֲכֹל לָחֶם וְלֹ אֶחֱתַשָּׁה שָׁם מִיָּם לֹ אֶת־שׂוֹב וְלָלֶכֶת בְּדָרֶךְ
אֲשֶׁר־הִלַּכְתָּ צָה: יח וַיֹּאמֶר לוֹ יִסְ־אֲנִי גִבִּיָּה בְמוֹךְ וַיִּמְלֹךְ דָּבַר אֵלָי
דָּבַר ה' לֵאמֹר הִשָּׁבְהוּ אֲפֹךְ אֶל־צִיָּתְךָ וַיֵּאכֹל לָחֶם וַיִּשְׁתֶּה מִיָּם פִּתַּח
לוֹ: יט וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ וַיֵּאכֹל לָחֶם בְּצִיָּתוֹ וַיִּשְׁתֶּה מִיָּם: כ וַיְהִי הַיּוֹם
יִשְׁבִּים אֶל־הַשְּׁלֵתָן פ וַיְהִי דָבַר ה' אֶל־הַגִּבִּיָּה אֲשֶׁר הֵשִׁיבוֹ [וְדַחֲיִינוּ
הַנְּבִיא שֹׁקֵר]: כא וַיִּקְרָא אֶל־אִישׁ הָאֵל הַיּוֹם אֲשֶׁר־צָא מִיְּהוּדָה לֵאמֹר
פֹּה אָמַר ה' יַעַן פִּי מִרִּית פִּי ה' וְלֹ אֶשְׁמַרְתָּ אֶת־הַבְּטָחָה אֲשֶׁר נָתַן
ה' אֵלַי הִיךְ: כב וַשָּׁעַב וַאֲכֹל לָחֶם וַשָּׁתָה מִיָּם בְּמִקּוֹן ס אֲשֶׁר דָּבַר
אֵלָיךְ אֶל־תֵּאכֹל לָחֶם וְאֶל־תִּשְׁתֶּה מִיָּם לֹ אֶת־זוּ אֶתְּלַתְךָ אֶל־תִּקְבֹּר
אֲבִיָּתְךָ: כג וַיְהִי אַחֲרֵי אֵכְלוֹ לָחֶם וְאַחֲרֵי שְׁתּוֹ מו וַיַּחֲשׂוּ־לוֹ
הַחֲמוּ רֹ לְנָדִיָּה אֲשֶׁר הֵשִׁיבוֹ: כד וַיֵּלֶךְ וַיִּמְנָעוּהוּ חֲרִיהַ בְּדָרֶךְ וַיִּמְנָעוּהוּ
וַסִּיָּה גִבִּלְתוֹ מִשְׁלֶכֶת בְּדָרֶךְ וַהֲחֲמוּ רֹ עֹמֵד אֵלָיָה וְהִסְרִיהָ עֹמֵד אֵלָל
הַנְּצִלָה:

4. ומשרה שכינה על נביאי הבעל, מחבירו [פי' נביאי השקר שהטעון] של ערו הנביא דערו הנביא נתנבא על מוצח צית אל שיחרכ, מפני שהעמיד צו ירצעם ללמים, דכתיב (צמלמים א, יג ח) והנה א איש לל איש צא מיהנה [בדבר ה' אלפיית אל, וירדעם עמר עליהמוצח להקמיר: ב ויקרא עליהמוצח בדבר ה'] וגו' ויאמר מוצח מוצח, ומפסר בסדר עולם דהיינו עדו הנביא, וצא נביא השקר והטעהו לעדו, והשיעו לצית אל והעבירו על מנזת הקדוש ברוך הוא, שאמר לו לא תשוב לצית אל, והאכילו, וצויות שהאכילו שרתה עליו שכינה, דכתיב מלכים א יג ויהי הם יושבים אל השלחן, ויהי דבר ה' אל הנביא [השקר] אשר השיבו להאכילו אלו,

5. **ושגגתה** [שאניו מאכיל את אדם בשוגג] **עולה זרזן** שהרי מצינו ביהושען ששגג ולא הלוהו לדוד שמי ככרות וענש, **דאמר רב יהודה אמר רב, אלמלי** [אם היה. כתום] **מוגילה כא.** **הללוהו לשון ליה יהונתן לדוד שתי ככרות לחם, לא נהרגה גוב עיר הכהנים** שלא היה כריך דוד לשאול לחם מכסניו טב, ולא היה דואג מלשין עליהם **ולא נטורד דואג האדמי, ולא נהרג שאול** על אומו עון ושלשת בניו,

ומפני מה לא מנו [לדברי הרמה למעשה אין לו חלק, אלא לא רצו לבזותו, אבל העיון יעקב כתב יש לו חלק מפני הטעמים שמונה כאן. פס'] **את אחז** [מלך יהודה, בהרי מלכים שאין להם חלק לעזה"ב], **אמר ר' ירמיה בר אבא, מפני שמוטל** [בסדר מלכותם] **בין שני צדיקים, בין יותם** [לנצי יותם [המלך] לחזקיהו ונצו חזקיהו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ארגו, חזיתא דביתא [מצא אשתו גלגולת זו בתוך הארגו], סברא הא דאיתתא קמייטא הוה [זו גלגולת של אשתו ראשונה], דהא לא קא מנשי לה, שגרא [הדליקה] תנורא וקלתה, היינו דכתיב זאת ועוד אחת,

תניא אמר רבי שמעון בן אלעזר, בשביל מלכים ב כ ג אָנָה ה' וְכִרְיָאָה אֶת אִשְׁרֵי הַתְּהִלָּתִי לִפְנֵיהֶם בְּאֵמֶת וּבְלִבָּב שְׁלֵם וְהָיוּ בִּפְעִינְיָה עֲשִׂיתִי וְיִבְרַךְ חֻזְקָהּ בְּכִי גִדּוֹ ל', כשציל חזקיה [ששיבת את] ענמו, דאמר הטוב צעניך עשיתי, גרס לו שאמר [מלכים ב כ כב וַיֹּאמֶר חֻזְקָהּ] מָה אוֹת פִּי אֲשַׁלָּה צִית ה', ששאל אות מהקדוש ברוך הוא [שהוא חוצפה], שעצירה גורמת עצירה,

מלכים ב כ ח [וראה ישעיה לט שנכפל שם הרבה מכאן] וַיֹּאמֶר חֻזְקָהּ אֶל־יִשְׁעֶיהָ מָה אוֹת פִּי־יִפְסָא ה' לִי וְעֲלִיתִי צִית ה' שְׁלֵם וְהָיוּ בִּפְעִינְיָה צִית ה': ט וַיֹּאמֶר יִשְׁעֶיהָ וְהִלָּךְ הָאֵל אוֹת מֵאֵת ה' פִּי יַעֲשֶׂה ה' אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר הָלֵךְ הָאֵל עָשָׂר מַעֲלֹת אֶס־יִשְׁבֹּב עָשָׂר מַעֲלֹת ה' י וַיֹּאמֶר יִחְזַקְיָהוּ נָקַל לָלֶכֶת לָנֶטוֹת עָשָׂר מַעֲלֹת ל' א' כִּי יִשְׁבֹּב הָאֵל אֶתְרִיבִּית עָשָׂר מַעֲלֹת ה' יא וַיִּקְרָא יִשְׁעֶיהָ הַגָּזִיא אֶל־ה' וַיִּשְׁבֹּב אֶת־הָאֵל צִמְעֵלוֹת אֲשֶׁר יִרְדֶּה צִמְעֵלוֹת אֲחֻז אֶתְרִיבִּית עָשָׂר מַעֲלֹת ה' יב צִמְעֵת הָיָא שְׁלַח צִרְחָךְ צִלְצִדִּין צִו־צִלְצִדִּין מִלֵּךְ־צִצְלִ סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל־חֻזְקָהּ פִּי שָׁמַע פִּי חֵלָה חֻזְקָהּ: יג וַיִּשְׁמַע עֲלֵיהֶם חֻזְקָהּ וַיִּרְאֶם אֶת־כָּל־צִית נִכְמוֹת אֶת־הַפֶּסֶף וְאֶת־הַיָּדָב וְאֶת־הַפְּשָׁמִים וְאֶת אֶתְרִיבִּית הָיוּ צִית צִית צִית וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר נִמְצָא צִיתוֹ צִיתוֹ ל' אֶת־הָיָה דָּבָר אֲשֶׁר ל' אֶת־הָרָאָם חֻזְקָהּ צִיתוֹ וּצִבְל־מַעֲשֵׁלָתוֹ: יד וַיִּצָּא יִשְׁעֶיהָ הַגָּזִיא אֶל־הַמֶּלֶךְ חֻזְקָהּ וַיֹּאמֶר אֲלֵיו מָה אָמַרְתִּי הַלֵּאָה וּמִאֲנִין יִצָּאוּ אֲלֵיךְ וַיֹּאמֶר חֻזְקָהּ מֵאֲרִיז רְחוֹ קָה צִיתוֹ מַצְבֵּל: טו וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ צִיתוֹ וַיֹּאמֶר חֻזְקָהּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר צִיתוֹ רָאוּ ל' אֶת־הָרָאָם צִיתוֹ: טז וַיֹּאמֶר יִשְׁעֶיהָ אֶל־חֻזְקָהּ שָׁמַע דְּבַר־ה': יז הָיָה יָמִים צִיתוֹ וּנְשָׂא ל' כָּל־אֲשֶׁר צִיתוֹ וְאֲשֶׁר אֲרִיז חֻזְקָהּ עַד־הָיוּ ס הָיָה צִצְלָה ל' אֶת־חֻזְקָהּ דָּבָר אָמַר ה': יח וּמִנְחָתוֹ אֲשֶׁר יִצָּאוּ מִמֶּךָ אֲשֶׁר הוּא לִיד יִקְחוּ וְהָיוּ סְרִיסִים צִיתוֹ מִלֵּךְ צִצְלִ: יט וַיֹּאמֶר חֻזְקָהּ אֶל־יִשְׁעֶיהָ טו צִיתוֹ דְּבַר־הָאֲשֶׁר דְּבַרְתָּ וַיֹּאמֶר הָיוּ אֶת־אֶס־שְׁלֹס וְאֶמֶת וְהָיָה צִיתוֹ: כ וַיִּתֵּר דְּבָרֵי חֻזְקָהּ וְכָל־צִיתוֹ וְאֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַצִּדְקָה וְאֶת־הַפְּשָׁלָה וַיִּצָּא אֶת־הַיָּמִים הָעִירָה הָלֵאָהם צִיתוֹ עַל־סֶפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: כא וַיִּשְׁבֹּב חֻזְקָהּ עַס־הַצִּיתוֹ וּמִלֵּךְ וְנִשְׁשָׂה צִיתוֹ סִתְפִּיּוֹ:

בשביל מלכים ב כ כב ח מָה אוֹת ה' נכרים אכלו על שולחנו חזם ששלח לו מרודך צלצדן, ספרים ומנחה על יד,

בשביל שנכרים אכלו על שולחנו, גרם גלות לבניו,

מסייע ליה לחזקיה, דאמר חזקיה כל המזומן עובר בוכבים לתוך ביתו, ומשמש עליו כגון חזקיה דאמרין לקמן אשמו השקפה

רב יוסף אמר, מפני שהיה לו [המדה טובה של] בשת פנים מישעיהו, שנאמר ישעיה ז ג וַיֹּאמֶר ה' אֶל־יִשְׁעֶיהָ צִיתוֹ לְקִרְרָא אֲחֻז אֶתְרָה וְשִׁאָר וְשִׁאָר מִיִּשְׂרָאֵל יִשְׁבֹּב בְּנֵךְ שֶׁשָׁבוּ לְהִיטֵב בְּנֵיךְ וּתְלַמְדִּיךְ, וכל מי שישב לביתך דהיינו תלמידיו, כדמסרגמינן ושאר דלא חטאו ודכחו חטאיו תלמידויה, אֶל־קִצְצָה תְּעַלֶּת הַבְּרָכָה הָעֲלִיוֹנָה, אֶל־מַסְלַת שְׂדֵה כוֹכָבִים,

מאי כובם כמו כובש? איכא דאמרי דכבשיניהו לאפיה וחלף שכבש את פניו והיה מתבייש מפני ישעיה, ואיכא דאמרי אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף [ועבר, שלא יראהו] כלי מנוקב של כובסין שזולפין בו מים על הצגדים, ואותו כלי הפך אחו על ראשו כדי שלא יכירו ישעיה, שהיה מתבייש [ממנו],

מפני מה לא מנו את אמונו [בן מנשה, שהיה מלך יהודה בין המלכים שאין להם חלק לעולם הבא], מפני כבודו של יאשיהו בן אמונו, מנשה נמי לא נמני מפני כבודו של חזקיהו אבי מנשה?

ברא מזכיר אבא יאשיה מוכה אמונו אביו, ולא חזקיה מנשה בנו, דכתיב אין מידי מנזל ודרכין ליה צהגה, אין אברהם מנזל וכו' אבא לא מזכיר ברא, דכתיב דברים לב ואין מידי מציל, אין אברהם מציל את ישמעאל, אין יצחק מציל את עשו,

השתא דאתית להכי דברא מוכה לאבא אחו נמי לא חזם דכבשיניהו [לאפיה] לא אימני, משום כבודו של חזקיהו אלא מפני כבודו של חזקיה לא מנחיהו,

ומפני מה לא מנו את יהויקים צאומן שאין להם חלק [לעולם הבא] משום דר' חייא בר' אבוי' שנמכר על שלא ניתן לקבורה, וכל הני מפני מה לא מנו, לא צעי אלא מהנך דהוו רשעים גמורים, כדמשיבנא להו לעיל אחו חזם את המורה וכו',

דאמר ר' חייא בר' אבוי' [ראה כל המעשה לעיל פב.], כתיב # [הלשון "כתיב" בכל מקום בא על פסוק וכאן הול"ל "כתוב"] על גולגלתו [של] יהויקים, זאת ועוד אחרת נקמה נעשית זה כזה, ועוד אחרת מעשה זה,

זקיננו דרבי פרידא כך שמו, אשכח גולגלתא דהוה קא שדיא בשערי ירושלים, וכתיב בה זאת ועוד אחרת, קברה ולא איקברא, קברה ולא איקברא, אמר גולגלתו של יהויקים היא, דכתיב ביה ירמיה כב קבורת חמור יקבר, סחוב והשלך וגו',

אמר [זקיננו של ר' פרידא איך אניה שלא יקבר, הלא סוף סוף] מלכא הוא ולא איכשר לזולולי ביה, כרכה בשיראי ואותבה בסיפתא

אבני חן על מסכת סנהדרין

עליהם גורם גלות לבניו דכמיז ושמת עליהם חזקיהו ויראם את (כל) צית נכתה, שנאמר וכמיז צתריה מלכים ב ב יב יח ומפניה אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּנָּה, אֲשֶׁר תוֹ לִיד יִקְחוּ, וְהָיוּ סְרִיסִים בְּהִיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל,

ישעיה לט ב וַיִּשְׁמַח עֲלֵיהֶם חֲזַקְיָהוּ וַיֵּרְאֵם אֶת־בֵּית נְכַתָּה אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֶת־הַשָּׁמֶן הַטּוֹב וְגו',

אמר רב מאי בית נכתה? אשתו השקתה עליהם היא עממה מוזגת להם, והיינו צית נכתה לשון מנכה, על שם כלל שנפחתה מן האדם, וממנה נבדל אשה # [וצ"ע דלפי פירוש רש"י נכתה זו אשתו, רואים רק שהראה להם בית אשתו, מניין שהיא השקתה עליהם?],

שמואל אמר בית גנזיו הראה להם והכי מתרגמין צית גנזיה, [וחזור לפירוש בית נבאה] וממנה פתר במחברתו לשון סממנים כמו [צדאשית לא] נכח וזרי ולוט,

ור' יוחנן אמר, זין אוכל זין, הראה להן כגון פרזל דשליט צפרזל,

איכה א א איכה שלטים ושש בגימטריא יִשְׁבֶּה בָּדָד, אמר רבא, אמר רבי יוחנן, מפני מה לקו ישראל באיכה, מפני שעברו על שלשים ושש כריתות שבתורה צדקיות (ב, א) חשיב להו,

אמר רבי יוחנן, מפני מה לקו באל"ף ב"ת שכל מגילת איכה סדורה באלפא ביתא מפני שעברו על התורה שניתנה באל"ף ב"ת,

יִשְׁבֶּה בָּדָד, אמר רבא אמר רבי יוחנן, אמר הקב"ה אני אמרתי דברים לג כח וַיִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל בְּמַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב [כעין הצטננה שהצטננה יעקב, והיה אלהים עמם והשיב אחסם אל ארץ מצרים. רש"י עה"ת] שיושצין יחידים, ואין מחיראין לא מן הנכרים ולא מן חיות רעות, אֶל־אֶרֶץ דִּגְן וְתִירוֹ שֶׁ, אֶפֶס־שָׂמִי וְעָרְפוּ [יטיפו. רש"י עה"ת] טָל, עכשיו יהיה בדר מושבם,

איכה א א הָעִיר רַבָּתִי עִם עַם שִׁמְרָה וְהוֹלֵךְ יוֹמֵר מִשְׁאֵר עַם, אמר רבא אמר רבי יוחנן, שהיו משיאין קמנה לגדול, וגדולה לקטן כדי שיהיו להם בנים הרבה שכתה זרע של קטן אינו מבושל ואינו מזריע מהר כשל גדול, וכן רחם של קטנה אינה קולטת מהר כשל גדולה, לפיכך משיאין גדולה לקטן כדי לשמחה זרעו [מבושל] קולט מהר, וקטנה לגדול כדי שיהא שכתה זרעו קולט מהר, ולא קטנה לקטן ששוהין להוליד, ולא קטן וקטנה ממש, אלא שעומדין על פרקן וראויין הם להוליד ומיהו אין זרע שלהם מבושל כל כך,

איכה א הָיְתָה בְּאֶלְמָנָה, אמר רב יהודה אמר רב, כאלמנה ולא אלמנה ממש, אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים, ודעתו לחזור אליה,

רַבָּתִי בְּגוֹ יָם שָׂרְתִי בְּמִדְיָנוּ ת, אמר רבא אמר רבי יוחנן, כל מקום שהן הולכין נעשין שרים לאדוניהן [שהיו חכמים, יאדוניהם מכבדין אותן],

ת"ר, מעשה בשני בני אדם, שנשבו בהר הכרמל, והיה שבאי מהלך אחריהם

דף ק"ד ע"ב

א"ל אחד מהם מן הנשנים לחבירו, גמל זו שמהלכת לפנינו # [לא היה לפנינו ממש, שהרי אומר אחרי כן "דרך אחריהם"] סומא באחת מעיניה, ומעונה שתי נודות, אחת של יין ואחת של שמן, ושני בני אדם המנהיגים אותה, אחד ישראל ואחד נכרי,

אמר להן [שבאי] עם קשה עורף # [גוי זה היה חושב שתפס עבדים טובים, אבל כשנולד חשש שהם חכמים, התחיל להרגיש שיפסידם, ולא ירויה כלום, ולכן דיבר בכעס], מאין אתם יודעין, אמרו לו גמל מעשבים שלפניה, מצד שרואה אוכלת, מצד שאינה רואה אינה אוכלת [פי' ראו] שאינה אוכלת פעמים מלך ימין ופעמים מלך שמאל כצדמה הרואה, שאוכלת מכאן ומכאן, אלא מלך שרואה אוכלת,

ומעונה שתי נודות, אחת של יין ואחת של שמן, של יין מטפטף ושוקע צקרקע ושל שמן מטפטף וצף ורואין אנו צין רגלינו הטיפין שנפלו, כשעברה הגמל במקום זה, מלך אחד שקועין, ומלך אחר הטיפין של שמן שנפס,

ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד נכרי ואחד ישראל, נכרי נפנה [לעשות צרכיו] לדרך, וישראל נפנה לצדדין שכן דרך ישראל להיות נטוע,

דרך אחריהם השצאי דרך הגמל והמנהיג ומצא בדבריהם,

בא ונשקן [לשבוין] על ראשן, והביאן לביתן, ועשה להן סעודה גדולה, והיה מרקד לפניהם,

[אמרו לו כמדומה לנו שאדונינו זה בן קלסתא של מלך הוא ואמרו אותם יהודים על אותו שצאי אדוניהם, שהוא בן קלסתר מלך [Kings fool], אשקנ"ק בלעז, שהיה דיוקנו דומה, למגמת פניו של אותו קלסתר של מלך, שצטת הולידו,

הלך ושאל את אמו, אמר לה, אם את מודה לי מוטב ואם לאו אני מצוה והורג אותך, אמרה לו בשעת חפתה יצא

אבני חן על מסכת סנהדרין

הכירו בו תלמידיו, והוציאוה משכונתו,

איכה א וְדַמְעָתָהּ עַל לַחֲיָהּ לִשְׁוֹן לַחֹם וְנַעֲרוֹת, כְּגוֹן לֹא וַיֵּשֶׁב, אָמַר רַבָּא אָמַר ר' יוֹחָנָן, כַּאֲשֶׁה שְׂבוּכָה עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ, שְׁנֵאמַר יוֹאֵל א אֲלֵי קוֹנָנוּ קִינָה מִתְרַגְמֵינָן אֵלֶיָּה בְּבִתּוּלָהּ חֲגוּרָת שֶׁק עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ שְׂבוּכָה תַּמִּיד וּמִנְיָה דַּמְעוֹת,

איכה א ה הָיוּ צָרִיךְ לְרֹאשׁ אֲבִיָּה שְׁלוֹ פְּרִיָּתָהּ הוּא יָגָה עַל רַב־פְּשָׁעֶיהָ עוֹ לְלִיָּה הִלְכוּ שְׂבִי לִפְנֵי־צָר, אָמַר רַבָּא אָמַר רבי יוֹחָנָן, כָּל הַמֵּיצֵר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֹאשׁ,

(שנאמר. ד"ס) ישעיה ח כג כִּי לֹא מוֹעֵף [לשון עייפות] לְאַשֵׁר מוֹצֵק לָהּ [מלשון צוקה וצרה. מצ, שאלו מוציקין לה לא יהיה להם עייפות, ויבואו עליה שלשה פעמים כדי לגרשם], פֶּעֶת הָרֹאשׁוֹ יֵן הִקֵּל [מתחלה יגרשו את הקל דהיינו] אֲרֻצָּה וְזִלְזוֹן וְאַרְצָה נִפְתָּלִי [ואח"כ יגרשו את עבר הירדן], וְהָאֲחֵרֵי יֵן הִקְפִּיד [וגלות האחרון יהיה היותר כבד שיגרש את בולן], [ומנה סדר חג/ גירושים] הִדְרָךְ הָיִם [היינו שבט וזבולון ונפתלי שיושבים על שפת הים], [ואח"כ] עֶקֶר תִּירְדֵּן, [ואח"כ] גִּלְגַּל חֲגוֹ יָם [שאר השבטים],

אמר רבא אמר ר' יוחנן, כל המציק לישראל אינו עיף,

איכה א יב לוֹ אֲאֵלֶיכֶם פִּלְעֶבְרִי דָּרָךְ הַבִּיטוּ וְרֹאוּ אִם־יֵשׁ מִבְּאֵר בִּמְבָאֵי, אָמַר רַבָּא אָמַר ר' יוֹחָנָן, מִכָּאֵן לְקוֹבֵלְנָא מִן הַתּוֹרָה כְּשֶׁאֵדָם מוֹדִיעַ זַעֲרוּ לֵאמֹר, כִּיךְ שִׁיאֵדָם לוֹ לֹא תֵּהָא זֵאת לֵךְ כִּמוֹ שְׂבָאָה אֵלַי, כִּי קֵשֶׁה הוּא לְשִׁמּוּעַ, שְׁפַעֲמִים חוֹרֵת עֲלֵיו, וְהַמְקִיד עַל כֵּךְ אֵין צוֹ מִשּׁוֹם נִימוֹס, לִישָׁנָא אַחֲרֵינָא לְקוֹבֵלְנָא כְּשִׁישׁ לוֹ זָרָה יוֹדִיעָנָה לְרַצִּים, קוֹבֵלְנָא זַעֲקָה, לִישָׁנָא אַחֲרֵינָא, נִגְדַּל דַּמְתְּרַגְמֵינָן קִצְלָה, כְּאֵדָם שְׂאוֹמֵר לְחַצְרוֹ לֹא כִּנְגֵדךְ אֵין אֹמֵר,

פִּלְעֶבְרִי דָּרָךְ, אָמַר רַב עֲמֵרָם אָמַר רַב, עֲשָׂאוּנִי כְּעוֹבְרֵי עַל דָּת, דְּאֵילוֹ בְּסִדּוֹם כְּתִיב בְּרַאשִׁית יוֹהֵ' הַמַּטִּיר עַל סִדּוֹם, וְאֵילוֹ בִּירוּשָׁלַיִם כְּתִיב אֵיכָה א יג מִמָּוְרוֹ ׀ שְׁלַח־אֵשׁ בְּעֶצְמוֹתַי וְשָׂרָף אֹתָהּ, וְהֵינּוּ עֲשָׂאוּנִי כְּעוֹבְרֵי דָת שְׂדֵנִי בָּאֵשׁ כְּסִדּוֹם [יִרְדְּפָהּ וְגו'],

לֹא עֲלִים נִצִּיא הִיא מִתְנַדֵּד עַל הַמּוֹרֵבָן, כְּאֵילוֹ צָהָה עֲלֵיו זָרָה וּמִהַפְכָה לְאַחֲרִים, וְאֹמֵר לֵהֵם לְיִשְׂרָאֵל לֹא תֵהָא לָכֵס זָרָה כּוֹ,

כַּמְדוּמָה לִי נִצִּיא הִיא מִדְּבַר כִּנְגַד צִנִּי מִשָּׁה, אִו כִּנְגַד עֲשֵׂרֶת הַשְּׁעִטִּים שֶׁלֹּא הִגְלָה נְצוּכֵנְדָרָה,

וִירְדָה - לִשְׁוֹן שְׂצִירָה, כִּמוֹ (בַּמְדָּבָר כ"ד) וִירַד מִיַּעֲקֹב, כְּאֵדָם הַמוֹשֵׁל בַּחֲצֵרוֹ לְהִלָּקוֹתוֹ וּלְשַׁחֲרוֹ,

וְכַתִּיב אֵיכָה ד י וַיִּגְדֵּל עוֹ יֵן בְּתַעֲבֹמֵי מִחֲפָאֵת סָדָם, וְכִי מוֹשָׁא פְּנִים יֵשׁ בְּרַבְרָה וְהוֹאֵל וְיִשְׂרָאֵל רַעִים יוֹתֵר מִסְּדוֹם, לָמָּה לֹא נִהַפְכוּ כְּסִדּוֹם, לִשְׁוֹן אַחֲרֵי: וְכִי מוֹשָׁא פְּנִים יֵשׁ בְּדָבָר דֶּהֱסָם כְּתִיב וְה' הַמַּטִּיר הוּא עֲשָׂנָמוֹ, וְהִכָּא

בעלה ונכנסם קלסתא של מלך ובא עליה ונתעברה בך, הביא להן בשר, כיון שהריחו אותו אמרו לו בשר זה טעם כלב יש בו, הלך ושאל את אמו, א"ל אם את מודה לי מוטב, ואם לאו אני הורג אותך, אמרה לו כבשה אחת היתה, ומתה אמה והניקוה מן כלבתא, הביא להן יין, אמרו לו זה היין יש בו טעם מת, הלך ושאל לאמו א"ל אם את מודה לי מוטב ואם לאו הריני הורג אותך, אמרה לו זה היין מדלית ששרויה על קבר אביך, עמד ונשקן על ראשן, ואמר ברוך ה' אשר בחר וכו'. ד"ס,

ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו, [והמשך הגו'] ובכל מקום שהן הולכים נעשין שרים לאדוניהם ופטרן, [והלכו] # [אי גרסינן והביאן לביתן, לא גרסינן "והלכו"] לבתיהם לשלום,

איכה א פְּכוּ תִּקְבֶּה בְּלִילָה, שְׁתֵּי בְכוֹת הִלְלוּ לָמָּה? אָמַר רַבָּא אָמַר רבי יוֹחָנָן, אֶחָד עַל מִקְדָּשׁ רֹאשׁוֹן, וְאֶחָד עַל מִקְדָּשׁ שֵׁנִי,

בְּלִילָה, עַל עֶסְקִי לִילָה לִפִּי שְׂצוֹ אֹתוֹ לִילָה צְכִיית חֲנִס שְׁנֵאמַר כַּמְדָּבָר יד א וְתִשָּׂא פֶלֶה־הַעֲדָה וְיִתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלִילָה תְּהֵאֵא [ב וַיֵּלְנוּ עַל־מִשְׁחָה וְעַל־אֲהֲרֹן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֵלֵהֶם פֶּלֶה־הַעֲדָה לִי־מִתְּנוּ בְּאָרְץ מִצְרַיִם אוֹיֵ בְּמִדְבַּר הַזֶּה לִי־מִתְּנוּ: ג וְלָמָּה ה' מִכִּיָּא אֲתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְגַפֵּל בְּחֶרֶב נָשִׁינוּ וְנִטְפְּנוּ וְהָיוּ לָבוֹ הָלוֹ אִי טוֹ בִּלְנֹ שׁוֹב מִצְרָיִמָּה],

אמר רבה א"ר יוחנן, אותו (היום) [הלילה] ליל ט' באב היתה, אמר להן הקב"ה לישראל, אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני אקבע לכם בכיה לדורות,

ד"א, בְּלִילָה, שְׂכַל הַבּוֹכָה בְּלִילָה קוֹלוֹ נִשְׁמָע יוֹתֵר מִצִּיּוֹם, כַּדְאִמְרִין צַעֲלָמָא (יומא כ:) מִפְּנֵי מַה אֵין הַקּוֹל נִשְׁמָע צִיּוֹם כַּדְלִילָה מִפְּנֵי גִלְגַּל חֲמָה הַמְנַסֵּר בְּרִיקָה, וְהֵינּוּ דַּכְתִּיב צָהָה צִלְלָה, כְּדִי שִׁיחַ קוֹלָה נִשְׁמָע וִירַחֲמוּ עֲלֶיהָ וְאֵף עַל כֵּן אֵין מִנְחָם לָהּ,

ד"א, בְּלִילָה, שְׂכַל הַבּוֹכָה בְּלִילָה כּוֹכְבִים וּמוֹלֹת בּוֹכִין עֲמוֹ שֶׁנִּכְמְרוּ רַחֲמִים עֲלֵיו,

ד"א, בְּלִילָה, שְׂכַל הַבּוֹכָה בְּלִילָה, הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ בּוֹכָה כִּנְגֵדוֹ מִתּוֹךְ שֶׁנִּשְׁמָע דֶּהֱדִיא מִרְכָּךְ לְבוֹ שֶׁל אֵדָם הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ לְכַחוֹת עֲמוֹ,

מַעֲשֶׂה בַּאֲשֶׁה אֶחָת שְׁכַנְתּוֹ שֶׁל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל, שָׁמַת בְּנָהּ, וְהִיתָה בּוֹכָה עֲלָיו בְּלִילָה, שָׁמַע רַבֵּן גַּמְלִיאֵל קוֹלָהּ, וּבָכָה כִּנְגֵדָה, עַד שֶׁנִּשְׁשָׁר [מִשְׁמַע שֶׁלֹּא נַעֲקְרוּ הַשְּׁעֵרוֹת, אֵלֹא נִפְּלוּ וְנִכְפְּלוּ] רִיסֵי עֵינָיו שֶׁעַר צִצְתָּהּ הָיָה נּוֹפֵל, וְנִכְפַּל עַל הָעֵין מִרְיֹב דַּמְעוֹת, לְמַחֲרָה

אבני חן על מסכת סנהדרין

כמיז שלח על ידי שליח?

ומביאים עוד ראייה שכן בתרגום השבעים מתרגם באשת חיל אות פ"א לפני
אות ע"ן,

ומביאים עוד ראייה מקפיטל לד בתהלים שיש יותר משמעות אם נאמר הפ"א
קודם הע"ן,

(מז עיני ה אל צדיקים ואניו אל שונאתם)

יו פני ה' בעשי רע להקבית מארץ זכרם.

[מז עיני ה אל צדיקים ואניו אל שונאתם]

יח צעקו וחי' שמע ומפל צרו תם הצילם.

ויש עוד כמה ראיות מארכילוגיא שמצאו כתבים עתיקים שנכתב הפ"א קודם
לע"ן,

והבאתי כל זה רק להודיע שמדברים על זה, ואני יודע מה האמת בזה.

איכה ב מז פצו עליך פיהם, אמר רבא אמר רבי יוחנן, בשביל
מה הקדים פ"א לע"ן? צרוב האלפא ציחא שנאכיה? בשביל
מרגלים [ומעשה המרגלים גם היה בתשעה באב] שאמרו בפיהם מה
שלא ראו בעיניהם שהקדימו מאמר פיהם עד שלא ראו צעין,

תהלים יד ד הל' א ידעו כל פעלי און אכלי עמי אכלו לחם [ודורשה
שרק מי שאוכל מלחם ישראל, דהיינו ששודרם, הוא טועם טעם לחם], ה'
ל' א קראו, אמר רבא אמר ר' יוחנן כל האוכל מלחמן של
ישראל, טועם טעם לחם שהגויס מולאם טעמם בלחמם של ישראל,
שהגהה הוא להס כשגוזלן אומן, ושאינו אוכל מלחמן של ישראל,
אינו טועם טעם לחם,

ה' ל' א קראו, רב אמר [לחם של מי אוכלים הגוים, לחמם של אלו שה'
לא קראו? אלו הדוינין מטה משפט [כיון שדוינים מטין את המשפט,
ולכן], כשגזל עומתהם, היו להם עמי [לחם דוינים אלו] למאכל אויביו,
ושמואל אמר אלו מלמדי תינוקות שעושין מלאכתן רמיה,

מי מנאן להנך מלכס והדיוטות דקמי צמתינן אין להם חלק? אמר רב
אשי, אנשי כנסת הגדולה מנאום,

אמר רב יהודה אמר רב, בקשו עוד למנות אחד שלמה, באה
דמות דיוקנו של דוד אביו, וגשטחה לפניהם שלא למנותו עמהם,
ולא השגיחו עליה,

באה אש מן השמים, ולחכה אש בספסליהם, ולא השגיחו
עליה, יצאה בת קול ואמרה להם משלי כב כט חזית איש |
מהיר במלאכתו | [וקאי על שלמה שהיה עובד מהר לבנות את הבית
המקדש], לפני מלכים יתיצב [בגן עדן], כל יתיצב לפני חשפים
בגיהנם, מי שהקדים ביתי לביתו [והיינו שהוא מהיר במלאכתו, היינו
להקדים מלאכת שמים], ולא עוד [פ' שלא רק הקדימו אלא גם מיהרו]
אלא שביתי בנה בשבע שנים, וביתו בנה בשלש עשרה

אמר רבא אמר ר' יוחנן, מדה יתירה לטובה היתה בירושלים
שלא היתה בסדום, ראילו בסדום כתיב יחזקאל מז מט
הנהיזה היתה עו'ן סדם אחו' תה' גאו'ן שבעת לחם ושלוח
השקט הנה לה ולבנו תיה' וידעני ואביו'ן ל' א התחזקה וגו',

ואילו בירושלים כתיב איכה ד ידי נשים רחמניות בשלו
ילדיהן,

דכירושלים כמיז ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן, היו לזרות למו, שהיתה מזומנת
חברתה ואוכלת בנה, אלמלא רחמניות היו, ואילו בסדום כמיז יד עני ואציון לא
החזיקה, ומדה זו כפרה עליהם שלא נהפכו,

לשון אחר, מדה יתירה, פורענות גדולה היתה בירושלים, שילדיהם היו אוכלות זו
עם זו דכתיב היו לזרות למו, ואילו בסדום כמיז גאון שצעת לחם שלא טעמו טעם
עוני, הא למדת גדול פורענות ירושלים מפורענות סדום, ולא היה משוא פנים
בדבר,

איכה א מז סלה לשון מסלה, כלומר כל האצירים פסלם הקדוש צרון הוא
ועשאל פסולים וכנשאים כמסלה זו, והיינו דמיא למטבע שנפסל ואין לו תקנה
כל אבירי אדני בקרבי, כאדם שאומר לחברו, נפסלה
מטבע זו,

יש מהחוקרים שאומרים שעד סוף זמן בית ראשון היה הפ"א קודם
לע"ן בסדר האלף בית:

איכה א מז על אלה | אני בו כיה עני | עני ירדה פנים כי רחוק מפני כנחם
משכב נפשי היו בני שו' ממים כי גבר או יב: זו פירשה ציו'ן בדיה אין כנחם
לה צוה ה' לעקב סביבו צדיו היתה ירושלים לגדה ביניהם:

איכה ב מז פצו עליך פיהם כל איו יבקה שרקו ויחזקו שן אביו בלענו אה זה
היו'ם שפוינהו מוצאו ראינו: זו פירשה ה' אשר זכום בצע אפרתו אשר צוה
מימי קדם הרים ול' א חמל וישמח עליה או יב הרים קרן צרה:

איכה ג מז פלגרימים תרד עיני על שפר בת עמי: מט עיני גברה ול' א תדמה
מאין הפגו'ת:

איכה ד מז פני ה' חלקם ל' א יו סוף להביטם פני כהנים ל' א נשאו זקנים
[זקנים] ל' א קנו: זו עו'דיה [עו'דינו] תכלית עינינו אל עזרתנו תכל
בצפיתנו צפינו אלנו י' ל' א יו ששע:

איכה ה אינה על פי הא"ב,

והנה מצאו במגילות ים המלח שגם בפרק הראשון של איכה נכתב אות פ"א
קודם לאות ע"ן, ורוצים לומר עפ"י שכן היה הסדר עד זמן בית ראשון לערך,
לכתוב פ"א לפני ע"ן,

אבני חן על מסכת סנהדרין

שנה,

ירמיהו ח ה מִדּוֹעַ שׁוֹ בָּבֶלָה [ענין מרידה והליכה בדרכי חלב. מצו] הָעַם
הַזֶּה [עם] יִרְוּשָׁלַם [למה מרדה העם הזה מרידה מתמדת עד העולם. מר],
מִשְׁכָּה [מרידה] נִצָּחַת [מל' נצח ועולם. מצו] וְגו',

אמר רב, [דורש לשון "משכה נצחת"] תשובה נצחת השיבה
כנסת ישראל לנביא, אמר להן נביא לישראל, חזרו
בתשובה, אבותיכם שחטאו היכן הם [תראו שאין החטא מועיל],
אמרו [להן] [לו. רש"י] ונביאיכם שלא חטאו היכן הם [גראה
דכוונתם שאין עונש ושכר כלל, ולית דין וליה דין ואח"כ חזרו וחזרו כאשר
אמרו בדרכינו וכמעללינו עשה ה' לנו. עיין יעקב],

שנאמר וזכריה א ה אָבוֹ תִיכֶם אֵיזֶה־הֵם [ראו שלקו מכה רעה ברעב
צמח וצדק. רש"י זכריה], [והנבאים הלעו לָם יְהוֹיָוָה וְאֵם מֵאִמֶּר אִף
הנביאים הלא הם הרי מתו? אני משיב וכי הנביאים היו להם לעולם לחיות, אך
סופן מוכיח כי אמת היו דבריהם. רש"י שם],

[אמר להן] [נביא לישראל] [אבותיכם] [ויכולין גם לגרום אותה] חֲזֹרוּ
וְחִזְרוּ, שנאמר בפסוק אחרי זה בזכריה א ו אַךְ אֶל דְּבָרֵי יְהוֹשִׁיָא
צִוִּיתִי אֶת־עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים הָלֹךְ אֶל הַשִּׁינִי אֶתְּיָכֶם וְיָשׁוּבוּ וַיֹּאמְרוּ כְּאֲשֶׁר
יָמָם ה' צָבָא וְתִלְשְׁשׁוּ תִלְנוּ בְּדַרְכֵינוּ וְכַמְעַלְלֵינוּ כֵּן עָשָׂה אֲתָנוּ וְגו',

שמואל אמר מאי תשובה נצחת כהאי גוונא, באו עשרה בני אדם
וישבו לפניו, אמר להן חזרו בתשובה, אמרו לו עבד
שמכרו רבו, ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה
כלום ומאחר שמכרנו הקדוש ברוך הוא לנבוכדנצר וגרשנו מעליו, יש לו עלינו
כלום,

אמר לו הקב"ה לנביא, לך אמור להן, ישעיה נא פה אָמַר ה' אִי
זֶה סֵפֶר פְּרִיתוֹת אֲמֹכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ, אוֹ מִי מִנוּ שִׁי
[ענין מלוח] אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְּכֶם לֹ, הֵן פָּעוּ גְתִיכֶם נִמְכַּרְתֶּם
וּבְפִשְׁעֵיכֶם שְׁלַחְתָּה אֲמֹכֶם [ואם תחזרו בתשובה ישיב אתכם],

והיינו דאמר ריש לקיש, מאי דכתיב דוד עבדי ירמיה מנ
נְבוּכַדְרֶאצַּר עֲבָדֵי שְׁקֵרָא לְאוֹמוֹ רַעַע עַבְד, כמו שקראו לדוד, דכתיב בסוף
ירמיה (מג) הִנֵּנִי שֹׁלֵם וְלִקְחָמִי אֶת־נְבוּזַדְרֶאצַּר [מְלָךְ־צָבָל] עֲבָדִי, לא מפני שדומה
זה לזה, אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתידין
ישראל לומר כך כבר מכרנו הקדוש ברוך הוא לנבוכדנצר, לפיכך
הקדים הקב"ה וקראו עבדו עבדי לנבוכדנצר, כדי להחזיר להן תשובה,
עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי כלומר נבוכדנצר עבדי הוא,
וכל מה שקנה לי הוא, ועדיין לא יאחזם מרשותי,

לְפָנֵינוּ מְלָכִים יִתְּצֵב בְּגֵן עֵדֶן וְלֹא לִפְנֵי חֲשׂוֹכִים בְּלִי־יִתְּצֵב לְפָנֵינוּ
חֲשָׁכִים [בגיהנם], וְלֹא הַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהָ,

יצאה בת קול ואמרה אויב לד לג הַמַּעֲמָךְ יִשְׁלַמְנָה [וכי מעמד
בלבד יושלם החקירה בדבר הנהגת משפט ה'. מר] כִּי־מֵאִסְתָּ [מאסת דברי
הזולת. מר] כִּי־אֶתָּה תִּבְחָר [אמתת הדבר. מר] וְלֹא־אֶנִּי וְגו' וכי
הצמירה נכס מלויה ולא צי, לומר מי שיש לו חלק ומי אין לו חלק, הלא צי הדבר
חלוי,

דורשי רשומות [פ' מקראות סתומות כדאיתא בפ' אלו מציאות מתני'
ברשום פ' שהחבית סתומה וחתומה ומהודקת יפה. תורת חיים] דרושי פסוקים
דכתיב (דניאל י) אֵת הַרְשׁוֹם נִכְתַּב חֲמַת הָיוּ אוֹמְרִים, כּוֹלֵן בֹּאִין
לְעוֹלָם הַבַּא שְׁלֹסֶס יֵשׁ לֹסֶס חֲלָק, אִפְּלִי לִמְנוּשָׁה וִירְצֵס וְלֹאחֲאֵב, שֵׁנֵאמַר
תְּהִלִּים ס ט גִּלְגָּלֶד אֶלִי מִנְּשָׁה וְאֶפְרַיִם מָעוּ זֹרֵאשִׁי יְהוּדָה
מִחֻקִּי: מוֹ אֶב אֶסֶר רַחֲצִי עַל־אֲדוֹם אֲשֶׁלִּיהָ נֶעְלִי, עָלִי
פְּלִשְׁתִּי הִתְרַעְעִי,

לִי גִלְגָּדֶד אֶלִי מִנְּשָׁה) עֲלִי לִסְבּוֹל עוֹסֵם כְּדִי שִׁיחַ הֵם זֻכִּים, זֶה אֶחָאב
שֵׁנֵפֶל בְּרִמּוֹת גִּלְגָּד,

מִנְּשָׁה, כְּמִשְׁמַעוֹ מִנְּשָׁה בֵּן חֻזְקִיהָ,

[וְאֶפְרַיִם מָעוּ זֹרֵאשִׁי, זֶה יִרְבֵּעַם דְּקֵאִתִּי מֵאֶפְרַיִם,

יְהוּדָה מִחֻקִּי, זֶה אֶחָתוּפֶל

דף ק"ה ע"א

דקאתי מיהודה דקאמר לו דוד ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי, שהיה
קורא לאחיתופל מיודעי, קרובי, שהיה משבט יהודה גדול,

מוֹ אֶב דוד דקא אמי ממואב סִיר רַחֲצִי גַחְזִי שִׁסְר וְנִצְטַרַע עַל עַסְקִי רַחֲצִיהָ
זֶה גַחְזִי שִׁלְקָה עַל עַסְקִי רַחֲצִיהָ,

עַל־אֲדוֹם אֶם אֲשֶׁלִּיהָ נֶעְלִי אֲנֵעִיל אֹחֶס בְּגֵן עֵדֶן, זֶה רֹאגֶה הָאֲדוֹמִי,

עָלִי פְּלִשְׁתִּי הִתְרַעְעִי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה
רַב־שִׁנָּה, אֵם יִבֵּא דוד שְׁהַרְגֵנוּ אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וְיִצְעַק לִפְנֵיךְ עַל שְׁמֵתָה
נִמְנָן חֲלָק לְדוֹאג וְאֶחָתוּפֶל לְעוֹלָם הִנֵּה וְהוֹרִישׁ אֶת בְּנֵיךְ גַּת, מַה אֶתָּה
עוֹשֶׂה לֹא מַה אֶתָּה עוֹשֶׂה לְהַפִּים דַּעְמוֹ שֶׁהֵם הִיוּ שׁוֹאִין אֹחֶמוּ?

אמר להן עֲלִי לַעֲשׂוֹתָן רִיעִים זֶה לֹזֶה עֲלִי לִפְסִין וְלַעֲשׂוֹתָן רִיעִים
וְאֶחָזִים זֶה לֹזֶה, וְהִינֵנוּ הַמְרֻעָעִי לְשׁוֹן רִיעוֹת,

אבני חן על מסכת סנהדרין

יחזקאל ב לב וְהֵעֵלָה עַל־רוּחָם הָיוּ לֹא תִהְיֶה כָּל מֵה שֶׁאֵתָּם סְבוּרִים לֹא יִהְיֶה, אֲשֶׁר | אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיָה כְּגוֹ יָם כְּמִשְׁפָּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשֶׁרֶת עֵץ וְאֶבֶן: לֹא חִירָאֲנִי נֶאֱמַר אֲדֹנִי ה' אֶסֶל אֶבֶד חֲזָקָה וּבָזָרוּ עַ נְטוּיָהּ וּבְחִמָּה שְׁפוּכָה אֶמְלֹךְ עַלְיֶכֶם,

אמר רב נחמן, כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא עלן מי ימן ויבא לנו זה הכעס, "בחימה שפוכה אמלך עליכם" ולפרוקינן שיגאלנו בעל כרחנו וימלך עלינו,

[עוד פירוש על תשובה נצחת] ישעיה כח בו וַיִּסְרוּ לְמִשְׁפַּט אֵל הָיוּ יוֹרְגוֹ, אמר רבה בר בר חנה [אמר ר' אבהו דר כהנא] אמר להן נביא לישראל, חזרו בתשובה, אמרו לו אין אנו יכולין, [מפני ש] יצר הרע שולט בנו, אמר להם יסרו יצריכם, אמרו לו אלהיו יורגו היינו תשובה נצחת דלמרו ליה אלהים יורגו, שאין אנו יכולין לסר אותם:

[שנינו במשנתנו] ארבעה הדיוטות [אין להם חלק לעוה"ב] בלעם, ודואג, ואחיתופל, וגחזי: בלעם בלא עם שאין לו חלק עם עם [פי] אף מעם של גוים, [גיר' העורך "בלע עם" פי' שיעץ עצות לבלע עם ישראל, ד"א בלעם בלא עם, פי' שאין לו חלק עם ישראל. ערך בלע], דבר אחר בלעם שבלה עם [שבלבל את עם ישראל] שכלל ישראל בעצמו, שהשיאו לכלל כדנצינן למימר לקמן, והפיל מהם עשרים וארבעה אלפים, בן בעור שבא על בעיר שגא על אותו, כמו כהמה דמתרגמינן בעיר,

תנא, הוא בעור אביו של בלעם, הוא שופטים ג פושץ רשעתיהם הוא לבן הארמי [שהיה מאדם נהריס],

[וחזור לומר על לבן] בעור שבא על בעיר [בהמתו], כושן רשעתיהם דעבד שתי רשעיות בישראל, אחת בימי יעקב שדף אחריו ונבקש לעקור הכל, ואחת בימי שפוט השופטים לאחר מיתת יהושע, דכתיב [שופטים ג] ויחר אף ה' בישראל וימסו ביד כושן רשעתיהם, ומה שמו לבן הארמי שמו,

כתיב במדבר כב בן בעור, וכתיב במדבר כד בנו בעור משמע בעור בנו של בלעם היה, אמר רבי יוחנן, אביו [בעור] בנו הוא לו לבלעם בנביאות שכלעם גדול מאביו היה בנביאות,

בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי, הא אחריני שאר נכריס אתו כלומר מדקא חשיב תנא דמתניתין כלעם שהיה נכרי בהדי הדיוטות, וקאמר דאין לו חלק, מכלל דשאר נכריס יש להם חלק,

מתניתין מני? רבי יהושע היא,

דתניא ר"א אומר, תהלים ט יח יִשׁוּבוּ רָשָׁעִים לְשָׂאוֹ לָהּ, כְּלָגוּ יָם שְׂכָחִי אֶל הַיָּם, יִשׁוּבוּ רָשָׁעִים לְשָׂאוֹ לָהּ, אֵלּוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, כְּלָגוּ יָם שְׂכָחִי אֶל הַיָּם אֵלּוּ (פושעי) עובדי כוכבים, דברי ר"א,

אמר לו ר' יהושע, וכי נאמר (בכל) [בכל] גוים [שכל הגוים אין להם חלק לעוה"ב] אלו נאמר ישובו רשעים לשאולה כלל הגוים [שאינם בני עוה"ב] משמע כדקאמר, השתא דכתיב והלא לא נאמר, אלא כל גוים שכחי אלהים לא משמע אלא אותן [הגוים] השוכחים אלוה, כגון כלעם [השכחות הצנוורה: וישן] וכמותו, אבל אחריני אמו, כדאמרין בריש פרקין [לעיל ג, ד] ורעו זרים לאנכם, וזני נכר לכריכם, לעולם הבא, דמשום הכי צורר הקדוש ברוך הוא הרשעים שבהם, ונותן אותם בניהם ואין להם חלק לעמיד, אבל השאר יש להם חלק,

אלא תהלים ט ישובו רשעים לשאולה, מאן נינהו כל גוים שכחי אלהים [אבל שאר הגוים יש להם חלק לעוה"ב],

ואף אותו רשע [בלעם], נתן סימן בעצמו שאין לו חלק לעמיד, אמר במדבר כג תָּמוּ תִּנְפְּשִׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל, אם תמות נפשי מות ישרים אם ימות מיתת עולמו תהא ותהי אחריתי כְּמִהוּ [בישראל] דודאי יש לו חלק עמהם, ואם לאו דלא ימות אלא יהיה הנני הולך לעמי לגיהנם,

וילכו זקני מואב וזקני מדין [הלכו ביחד אף שהיו שונאים זה לזה], תנא מדין ומואב לא היה להם שלום מעולם דכתיב המכה את מדין בשדה מואב, משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובין כעוסין, כאדם שטועם פניו להוצין [ראה רש"י שריש"י עה"ת מפרש יאר ה' פניו אלך יראה לך פנים שחוקות, פנים להוצות] זה לזה, בא זאב על האחד, אמר האחד אם איני עוזרו, היום הורג אותי, ולמחר בא עלי, הלכו שניהם והרגו הזאב,

אמר רב פפא [לשון זה 8 מ 9 בפרק זה] היינו דאמרי אינשי כרכושא חולדה [weasel] ושוניא [cat] כרכושא ושונא אין להם שלום מעולם, עבדו חלולא [עושין שמחה] מתרבא [מחלבה] דביש גרא [מצידת חיה שיש לה] מזל רע,

במדבר כב וישבו שרי מואב עם בלעם, ושרי מדין להיכן אזול? כיון דאמר להו במדבר כב לינו פה הלילה והשבתי אתכם דבר, אמרו כלום יש אב שישנא את בנו [והקב"ה ראי אהב את ישראל, ולא יתן לו רשות לילך לקלל את ישראל] שהוא סבור שיאמר לו הקדוש ברוך הוא קלל את בני, דקאמר כלעם לינו פה [הלילה],

אמר רב נחמן, חוצפא [שאף שהקב"ה אמר לו בפירוש שלא לילך

אבני חן על מסכת סנהדרין

לקלל, אמר להם להמתין שאולי יתרצה ה' אפילו כלפי שמיא מהני,

כדאמרן,

ומ"ד בא על אתונו היה, כתיב הכא במדבר כד (כרע שכב) [נופל], וכתיב התם שופטים ה בין רגליה

דף ק"ה ע"ב

כרע נפל שכב מה כריעה דהתם [בין רגליה כרע נפל שכב] דלית ציה נפילה, צעילה היא, אף (כריעה) [נפילה ?] דהכא דכתיב נופל [וגילוי עינים] צעילה היא, שזא על צהממו וגו',

במדבר כד וידע דעת עליו, השתא דעת בהמתו לא הוה ידע מאי צעיל לאסדורי, כדמפרש דאמרי ליה שרי בלק מאי טעמא לא רכנת אסוסיא דעת עליון הוה ידע,

מאי דעת בהמתו, דאמרי ליה [הנך דרכבין בהדיה. ד"ס] מאי טעמא לא רכנת [א]סוסיא, אמר להו שדאי להו ברמיבא שזאמו לרעות עשזים לחס,

אמרה ליה במדבר כב ל ותאמר האתו' אל-בלעם הלו' א' אנכי אתנה, [וענה בלעם] למענינא בעלמא לישא משאות ולא לרכוב,

אמרה ליה [האתון לבלעם] במדבר כב ל אשר-רכבת עלי, [וענה בלעם] אקראי בעלמא שזאין לי סוס מוזמן,

אמרה לו במדבר כב ל מעו' דך עד-היו'ם הנה,

ולא עוד אלא שאני עושה [לך] מעשה אישות שאתה צועלי בלילה, כתיב הכא במדבר כב ל תהספן הספנת' לעשו'ת לך כה ואמר ל' א' וכתיב התם מלכים א א ותהי לו סוכנת מחממת,

אלא מאי ויודע דעת עליון, שהיה יודע לכוון אותה שעה שהקב"ה כועס בה,

והיינו דקאמר להו נביא לישראל, מיכה ו ה עמי זכר-נא מה-יעץ בלק מלך מו' אב, ומה-ענה אותו בלעם בן-בעור, מן-השמים עד-הגלגל משטחו צעזעים ועד שנכנסו לארץ וחתכו בגלגל עשיתי עמהם נדקות הרבה למען דעת צדקו'ת ה',

מאי למען דעת צדקו'ת ה', אמר להן הקב"ה לישראל דעו נא כמה צדקות עשיתי עמכם, שלא כעסתי כל אותן הימים בימי בלעם הרשע שהיה בלעם מנפה לקללכם, [בין] צעזע שהקדוש ברוך הוא כועס צה, כל הקללות מתקיימות, (שאיכלמא) [שאיכלמלי ?] כעסתי כל אותן הימים, לא נשתייר

מעיקרא כתיב במדבר כב ח ואמר אליהם לינו פה תלילה ונחשבתו אתכם דבר פאשר ידבר ה' אלי ונשבו שרי-מו' אב עם-בלעם: ט ויבא אל הים אל-בלעם ואמר מי האנשים האלה עמך: י ואמר בלעם אל-האל' הים בלק בן-בעור מלך מו' אב שלח אלי: יא הנה העם היצא ממצרים ויבם את-עין הארץ עתה לכה נבדילי אתו' אולי אוכל להלחם בו' וגרשתי: יב ואמר אל הים אל-בלעם ל' א תלך עמךם ל' א תאר את-העם כי ברוך הוא,

ולבסוף כתיב טו ויפך עו' ד בלק של' ח שרים רבים ונכבדים מאלה: טז ויבאו אל-בלעם ואמרו לו' כה אמר בלק בן-בעור אל-נא תמנע מהלך ה' אלי: יז כי-כבוד אכבדך מאד וכל אשר-תאמר אלי אעשה ולכה-נא קבה לי את העם הנה: יח ונען בלעם ואמר אל-בעדי בלק אסי-תן-לי בלק מל' א ביתו' כסף וזהב ל' א אוכל לעבר את-פי ה' אל' ה' לעשו'ת קמנה או' גרו' לה: יט ועתה שבו נא בזה גס-אתם תלילה ונדעה מה-יפך יהו' ה דבר עמך: כ ויבא אל הים אל-בלעם לילה ואמר לו' אסלקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואה את-הדבר אשר-אדבר אליה אתו' תעשה דלית ליה מה שהחזיק פניו לומר לשלמי בלק לינו פה # [לפי הענין היה צריך רש"י לומר שזו נא צוה גס אחס הלילה וגו', ראה חרושי הש"ס לר' ישעיה פיק וצ"ל], שאמר לו הקדוש ברוך הוא צמחילה לא תלך והדר אמר לך,

אמר רב ששת, "חוצפא" [הוא] מלכותא בלא תאגא היא כלומר, שררה גדולה, ואינו חסר אלא כתר מלכות, דכתיב שמואל ב ג לט ואנכי היו'ם רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממוני' השלם ה' לעשה הרעה פרעתי' כלומר איני גדול מהם, אלא משיתת מלכות וגו',

א"ר יוחנן, בלעם חיגר ברגלו אחת היה, שנאמר במדבר כג וילך שפי כמו [סולין נד, צ] צוקא דאטמא דשף מדוכמיה, שמשוח בשתי רגליו, שנאמר בראשית כמז' שפיפו' ממשעו שמים # [פ' שפיפון הוא כפל של שפי, אבל אין פירושו מלשון חיגר] עלי-ארח הנשק עקבי-סוס # [למה מכיז סוס הפסוק],

בלעם סומא באחת מעיניו היה, שנאמר במדבר כד שתום העין שתום פתוח, כמו שמומו [פתיחת חור בחבית] ניכר, כלומר עינו אחס פתוחה, מכלל דהאחרת סתומה, והכי נמי מתרגמין דשפיר חזי, לית דמפרשי שתום כמו סתום, ולאו מילתא היא,

קוסם באמתו היה כגון מעלה מזכורו [לעיל סה:]: [קוסם ע"י שהיה מוציא שו"ל. ברית שלום פ' בלק, פ' ע"י כוחות הטומאה], כתיב הכא במדבר כד טז נאם שמוע אמר-אל וידע דעת עליו' מנחה שדי יתוה נפל וגלוי עינים, וכתיב התם אסתר ו והנה המן נופל על המטה וגו',

איתמר מר זוטרא אמר, קוסם באמתו היה, מר בריה דרבינא אמר, שזא על אתונו, מ"ד קוסם באמתו היה

אבני חן על מסכת סנהדרין

משונאיהן של ישראל שריר ופליט,

בבקר ויחבוש את אתוננו,

היינו דקאמר ליה בלעם לבלק, במדבר כג מה אקב לא קבה אל (וגו' אותן היום [הימים] לא זעם ה') [ומה אועום לא זעם ה', מלמד שכל אותם הימים לא זעם ה' אותן הימים לא זעם ה'],

אל זועם בכל יום קרא הוא וכמה זעמו רגע כדמפיק ליה מקרא שנאמר תהלים ל כי רגע באפו חיים ברצונו וגו',

איבעית אימא ישעיהו כו ב לך עמי בא בחדריה וסגר דלתה פערך חבי כמעט רגע עד יערך זעם,

אמר רב יהודה אמר רב, לעולם יעמוק אדם בתורה ובמצוה אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה [שמעתי בשם הנהרי"ד מבעלזא שאף אם לא יגיע ללמוד לשמה, מ"מ זה האחר שלומד בשביל שרואה אותו לומר, ילמוד לשמה, וזה הפירוש "בא" זה האחר "לשמה"], שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלך בין פרים לאילים, שצעה פרים, וצעה אילים, שלש פעמים הרי ארבעים ושנים, בין פרים ואילים זכה ויצאה ממנו רות, # [פ] אף שהיה בלך רשע, מ"מ כשהקריב קרבנות להקב"ה היה לו קצת הרגש, ובשביל הרגש זה זכה לזה],

א"ר יוסי בר הונא, רות בתו של עגלון, בן בנו של בלק מלך מואב היתה,

א"ל רבא לרבה בר מרי, כתיב [שאמרו עבדי דוד לדוד] מלכים א א מז וגם באו עבדי המלך לברך את ארצינו המלך דוד לאמר ייטב אל הים את שם של מלך משמך ויגדל את פסאן ממשאך, אורח ארעא למימרא ליה למלכא חבי וכי דרך ארץ כן שיאמרו (וייטב) [ייטב] אלהים שם שלמה משמך, והא חלשא דעמיה דאמרי ליה שיהא גדול מאדיו,

א"ל מעין קאמר (ה. רש"י) ליה ומעין כסאך, ולא גדול ממך [פ] חמ"ם שבתחלת המלה "מכסאך" אין פירושה שיגדל יותר מכסאו, אלא חמ"ם מתפרש "מעין", וכן "משמך"]],

דאי לא תימא חבי שופטים ה כד תברך מנשים יעל אשת חבר הקיני, מנשים פאחל תברך, נשים באהל מאן נינהו, שרה רבקה רחל ולאח שרה רבקה רחל ולאח, שרה ורבקה דכמינ ויציאה יצחק האהלה שרה אמו וגו' רחל ולאח דכמינ (בראשית לא) ויצא מאהל לאח ויצא צאהל רחל, אורח ארעא למימרא חבי שאמרה דצורה ליעל [שמהל] צרכה משרה ורבקה, אלא מעין צרכה שרה קאמרה?

אלא מעין קאמר, חבא נמי מעין קאמר,

אימת רתח? בתלת שעי קמיייתא של יוס זמן קימה, שכל שלש שעות זמן קימה לעמוד ממטתו, וכועס הקדוש צריך הוא בשעה שרואה המלכים שמתחזים למה שצעה שמתיק כהריסא צראשם כדלקמן, כי [בומן] חוורא כרבולתא דתרנגולא,

כל שעתא ושעתא נמי חוורא רוב שעות מתלבנות ומכספת, שאינה כל שעה בחזק אדמימות? כל שעתא ושעתא אית ביה סוריקי סומקי אפילו כשמכספת יש שורות שורות אדומות מאד כרגילותם, והיא שעתא אכל אותה שעה כולה מכספת לית ביה סוריקי סומקי,

ההוא מינא, דהוה בשיבבותיה דרבי יהושע בן לוי, דהוה קא מצער ליה, יומא חד נקט [ר' יהושע בן לוי] תרנגולתא ואסר ליה בכרעיה, ואותיב [והוא עצמו ישב על המטה], אמר כי מטא ההוא שעתא אילטייה,

כי מטא ההוא שעתא נמנם [נדרם], אמר שמע מינה לאו אורח ארעא, דכתיב משלי יז כו גם ענו ש לצדיק ל אטמו ב און נכון לצדיק שיהא מעניש ולא הוה ליה איניש נענש בשבילו, אפילו במיני לא איבעי ליה למימר חבי,

תנא משמיה דרבי מאיר, בשעה שהחמה זורחת, והמלכים מניחין כתריהן על ראשיהן ומשתחווים לחמה, מיד [הקב"ה] כועס,

במדבר כב ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתוננו, תנא משום רבי שמעון בן אלעזר, אהבה שהיה הקדוש צריך הוא את אברהם מבטלת שורה של גדולה מאברהם שחנש הוא בעצמו, דכתיב בראשית כא וישכם אברהם בבקר,

שנאה מבטלת שורה של גדולה מבלעם שחנש בלעם הרשע את ישראל ציטלה שורה של גדולה, שחנש הוא בעצמו, שנאמר ויקם בלעם

ופליגא דרב יוסי בר חוני האי דמשנין שם שלמה משמך [היינו] מעין, פליגא דר' יוסי בר חוני, דאמר רב יוסי בר חוני, בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו, בנו בנו ממנין שאינו מקנא בו מושלמה דקאמרי ליה לדוד יטב אלהים שם שלמה משמך,

ותלמידו, איבעית אימא דקאמר ליה [אלישע] לאלהים מלכים ב ב ט ויהי בעברם ואליהו אמר אלי אלישע שאל מה אעשה לך בחרם אלקוח מעמך ויאמר אלישע ויהינא פרישנים ברוחך אלי [פ] אלישע בקש לעצמו פי שנים שהיה לאלהיו] ונתן לו אלהיו ולא נתקנא בו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

ואיבעית אימא במדבר בו ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו חף על גב דהקדוש ברוך הוא לא אמר ליה אלא וסמכת את ידך עליו מדא [יד אחת], אזיל איהו וסמן חרמיו,

במדבר כג וישם דבר בפי בלעם, ר"א אומר מלאך שמסרו הקדוש ברוך הוא למלאך שלא יענינו לקלל, ר' יונתן אומר, חכה נמן צפי בלעם שלא היה מניחו לקלל והיינו וישם,

א"ר יוחנן, מברכתו של אותו רשע אתה למד, מה היה בלבו דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, הוא היה רוצה לקללם בכך שלא יהיו צמי כנסיות, ולא נמן רשות ואמר מה טובו אזהליך,

ביקש לומר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, במדבר כד ה' מזהבבו אהליך יעקב,

[ביקש לומר] לא תשרה שכינה עליהם, ו משפנתוך ישראל,

לא תהא מלכותו נמשכת, בנחלים נפיו,

לא יהא להם זיתים וכרמים, פגנת עלי נהר,

לא יהא ריחן נודף ממנו פאהלים נטע ה',

לא יהיו להם מלכים בעלי קומה, פארזים עלי-מים,

לא יהיה להם מלך בן מלך, ילמים מדליו,

לא תהא מלכותו שולטת באומות, וחרעו פמים רבים,

לא תהא עזה מלכותו, וירם מאנג מלכו מתרגמין ותמקף מאנג שמה מלכותו עזה,

לא תהא אימת מלכותו, ותנשא מלכתו ,

אמר רבי אבא בר כהנא, כולם כל הצרכות של בלעם חזרו לקללה, כמו שהיה כוונתו מתחילה חזרו לקללה, חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שלא יפסקו מישאל לעולם שנאמר דברים כג ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה אחת מן הקללות הפך לברכה, שלא חזרה לעולם, ולא כל הקללות לברכות שחזרו כי אהבך ה' אלהיך, קללה ולא קללות,

[שמעתי לפני הרבה שנים, למה היה הקב"ה צריך שבלעם יקלל, ואח"כ יהפוך את הקללות הלא היה יכול לשלחו שיברך? ו"ל שכשארם מברך אינו מברך בכל לב וכוונה, אבל קללה דרך האדם לכוון בה הרבה יותר, ולכן צוה לו לקלל, ואח"כ הפכה ורפח"ח],

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, מאי דכתיב משלי כו ו נאמנים פצעי אוֹהֵב, ונעתרוֹת נהפכות, כמו עמר שמהפך העצומה, כלומר נאמנים פצעי אוהב, ונהפכות מנאמנות נשיקוֹת שוֹנֵא, טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל, יותר מברכה שברכם בלעם הרשע,

אחיה השילוני קילל את ישראל בקנה, שנאמר מלכים א יד טו והקה ה' את־ישראל פֶּאֶשֶׁר יְגוֹד הִקְנָה בְּמִים וגו', מה קנה זה עומד במקום מים, וגזעו

דף ק"ו ע"א

מחליף לאחר שנקצץ, ושרשיו מרובין, ואפילו כל רוחות שבעולם באות וגושבות בו, אין מזוזות אותו [את שרשיו] ממקומו, אלא הוא הולך ובא עמהן, כיון שדוממו הרוחות, עמד קנה במקומו,

אבל בלעם הרשע ברכן בארו, מה ארו זה אינו עומד במקום מים והאי דכתיב כארזים עלי מים שכינה היא דאמרה, איהו אמר כארזים כלומר שאין עומדין במקום מים, שכינה אמרה עלי מים, וכן כולהו מפרש באגדה כהני גוונא, כנחלים נטיו הוא אמר כנחלים פוסקין לפעמים, יראה בת קול [אמרה] נטיו, הוא אמר כגנות, אמרה בת קול עלי נהר, הוא אמר כהלים יראה בת קול ואמרה, נטע ה', ושרשיו מועמין, ואין גזעו מחליף [לאחר שנקצץ], אפילו כל הרוחות שבעולם באות וגושבות בו, אין מזוזות אותו ממקומו, כיון שנשבה בו רוח דרומית קשה מיד עוקרתו, והופכתו על פניו,

ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס, לכתוב ממנו ס"ת, נביאים וכתובים,

במדבר כד וירא את הקיני וישא משלו, אמר לו בלעם ליתרו קיני לא היית עמנו באותה עצה שגזר פרעה כל הבן הילוד האזרה, בממיה, ודאי היי, כדלקמן מי הושיבך אצל איתני עולם שעמידים צריך לישב בלשכת הגזית, והיינו דכתיב איתן מושבך, וכי צין איתני עולם אחי יושב, מי הושיבך לך,

והיינו דא"ר חייא בר אבא א"ר סימאי, שלשה היו באותה עצה אלו הן, בלעם איוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג, איוב ששתק גידון ביסורין, ויתרו שברח זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית,

[וקשה, מה קאמר "והיינו דא"ר חייא בר אבא" מה הראיה מכאן הרי אדרבה מכאן קשה, כיון שיתרו ברח ובלעם ידע מזה, מה שאלתו מי הושיבך אצל איתני

אבני חן על מסכת סנהדרין

עולם? ומוצו להסביר. חודשי הש"ס לר' ישעיה פיק זצ"ל,

שנאמר [ראה לעיל קד.] דברי הימים א ב נה וּמִשְׁפַּחוֹת סָן פְּרִים [חכמים. מצ] יְשִׁבִי יַעֲבִיז [יושבי עיר ששמה יעבז, אפשר שיעבז בנה אותה ונקראת על שמו. רד"ק], [סיעת יעבז אשר ישבו עמו ועסקו בתורה והיו מלפים לו. מר], [ואלו שמות המשפחות:] תְּרַעְתִּים, שְׁמִעְתִּים, שׁוֹכְתִים, הָמָה הַקִּינִים הַבָּאִים מִחֻמַּת [מאיש ששמו חמת. מר] [שחמת היה] אֲבִי בֵּית־רֶכֶב,

וכתיב [שקני היינו יתרו] שופטים א ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים,

במדבר כד כג וַיֵּשְׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אוֹיֵ מִי יִחְיֶה מִשְׁמוֹ אֵל כְּשִׁמְשֵׁי הַקֹּדֶשׁ כְּדוֹן הוּא פְדִיֹן לַעֲמָו וּמִשְׁלֵם גְּמוּלָה לְדֹקִים לַעֲמִיד לְנֶאֱ, כָּ שִׁמְעִי (אמר רשב"ל אוי מי שמחיה עצמו בשם אל עושה עֲמָו אלוה, לשון אחר, מי שמחיה עֲמָו כלומר אוי להם לאותן בני אדם שממין ומעדין עֲמָו בעולם הזה, ופורקין עול תורה מעל זאָרֶם, ומשמנין את עֲמָו [בשם אל, שבר ועונש לעתיד לבא]),

א"ר יוחנן, אוי לה לאומה שתמצא שמהיה צאֵתן הימים שיעלה על דעתה לעכב ישראל בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו, מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה לעכבן שלא יזדקקו זה לזה, בשעה שנוקקין זה עם זה דמסוכן הוא, כלומר, מי הוא שיכול לעכב את ישראל והקדוש ברוך הוא מכניסם,

במדבר כד וצִיִּים סְפִינֹת גְּדוֹלוֹת כְּמוֹ (ישעיה לג) וְזִי אֲדִיר (צל) [לף] יַעֲבִרֵנוּ מִיַּד כְּתִים (רומים) כלומר אותן אומות שהצא הקדוש ברוך הוא, צִיִּים, עֲמִידִין לְהַרְוֹת אֶת כָּל הָאֲוִמּוֹת עַד אֲשׁוּר, וּמִאֲשׁוּר וְאֵלֶּךְ מִנִּיחִין אֶתֶּן וּמִשְׁעֲבָדִין צֶהָ (ומניחין אותן), ולעמיד קא מיירי, אָמַר רַב, (ליבון) [לגיון. שט] אֲסָפִיר דְּכִמִּים הֵינּוּ מִקּוֹם שֶׁמֶן כָּ,

[כיון שלא אמרם יחד וענו אשור ועבר, רק וענו אשור וענו עבר יש לחלקם ולפרשם כך] במדבר כד וצִיִּים מִיַּד כְּתִים וְעָנוּ אֲשׁוּר וְעָנוּ דְּקַטְלִי לֵהוּ, וְעָנוּ עֲבָר וְעָנוּ עֲבָר דְּמִשְׁעָבָדִי לֵהוּ, עַד אֲשׁוּר [וכו'] עַד אֲשׁוּר קְטָלִי מִקְטָל, מִכָּאן וְאִילָךְ, מִשְׁעָבָדִי לֵהוּ שִׁיעָבָדִי,

במדבר כד יד וְעָתָה הִנְנִי חוֹלֵה לְעַמִּי לְכָה אֵינֶנְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, עִמָּךְ לָעַם הַזֶּה מִיָּבֵעִי לֵיהֶם שֶׁהָיָה עֲנֵה לְצַלֵּק שֶׁנִּשְׁלָו צֶה יִשְׂרָאֵל, הֵן הֵנָּה הִיוּ לְצִנִּי יִשְׂרָאֵל דְּדָבָר צִלְעָם?

א"ר אבא בר כהנא, באדם שמקלל את עצמו ותולא קללתו באחרים בחצרו וכן צלעם לא רצה לתלות שפלות זה בצלק, שהיא הוא צריך לצקש עֲנֵה הִיאָל יִשְׁלָו צֶה יִשְׂרָאֵל, אֵלָּא בִּישְׂרָאֵל תִּלָּה הַשְּׁפִלוּת, לומר שהן צריכין לעֲנֵה שִׁיכְשִׁלוּ צֶה צִנִּי מוֹאֵב, שֶׁלֹּא תִּתְקַוָּף יְדֵי מוֹאֵב עַל יִשְׂרָאֵל, והיינו

דכתיב אשר יעשה העם הזה לעמך, מפי רצי,

לישנא אחרינא, תולה קללתו בחצרו כלומר, שתלה הכחוז קללה במואב, ולא רצה לכחוז כלפי ישראל כמו שאמר צלעם הרשע,

אמר להם אלהיהם של אלו שונא זימה הוא, והם מתאווים לכלי פשתן [שבמצרים היה להם הרבה פשתן, הגם ששולחך לא בלחה מעליך, היו רוצין בגדים חדשים], בוא ואשיאך עצה,

עשה להן קלעים אהלים של קלעים כמו שעושין צוקים, והושיב בהן זונות, זקינה מבחוז וילדה מבפנים [שאם היו צעירות מבחוז לא היו נגשים], וימכרו להן כלי פשתן,

עֲשֶׂה לָהֶן קְלָעִים צִעֲרֻצֹת מוֹאֵב, מוֹהַר שֶׁלֹּג שִׁנִּי [בצפון], עַד בֵּית הַיִּשְׁמִימוֹת [בדרום], והושיב בהן זונות, זקינה מבחוז וילדה מבפנים,

ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמחין, ויוציאין למייל בשוק, אומרת לו הזקינה, אי אתה מבקש כלי פשתן, זקינה אומרת לו בשוה [מחיר הרגיל], וילדה אומרת לו בפחות, שתיים ושלש פעמים # [אולי הפירוש שהיו באים יום אחר יום] כשהיה אומר לה ישראל כלי פשתן זה בכמה, זקינה אומרת לו דמי שויו, וילדה אומרת לו בפחות מכדי שויו, וכן עושין עד שמים או עד שלש פעמים,

ואח"כ אומרת לו, הרי את כבן בית [שכבר קנית כאן כמה פעמים], שב ברור לעצמך כל מכשיתין [הלשון קשה, ולפי הענין קאי על בגדי פשתן] שאתה רוצה, וצריצורי נדות של יין עמוני מונח אצלך, ועדיין לא נאסר (יין של עמוני ולא) יין של נכרים, אמרה לו רצונך שתשתה כוס של יין, כיון ששתה, בער בו שהיה משמכר וצוער בו יצר הרע,

אמר לה השמיעי לי הוי שומעת לתשמיש [והמתנה שיהיה בוער ומבקש אותה, ואז], הוציאה יראתה מתוך חיקה, אמרה לו עבוד לזה, אמר לה הלא יהודי אני, אמרה לו ומה איכפת לך, כלום מבקשים ממך אלא פיעור כך הימה עצודמו של פעור, שמתרין לפניו, והוא עושה [והוא אינו יודע שעבודתה בכך],

ולא עוד וסוז אומרת לו אלא שאיני מנחתך [פי' וכל שעוברת זמן היה בוער יותר, וזה היה מכריחו לשמוע אליה] עַד שֶׁתִּכְפּוֹר בַּתּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּךְ כְּפֹר בַּתּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּךְ, והוא עושה,

שנא' הושע ט י הָמָה בָּאוּ בְּעַל־פְּעוֹר וְיִנְגְּרוּ לְבָשֶׁת סָרוּ מִדְּרֹס וְהִלְכוּ אַחֵר הַצֵּהַת וַיִּהְיוּ שְׁקִיצִים בְּאַהֲבָהֶם מִמּוֹךְ מֵאוֹת אֲהַבְתָּם לְנוֹת הִיוּ מִשְׁוֹקִים, שְׁמוֹפְרִין צֶהָקֹשׁ בְּדוֹן הוּא # [לכאורה יש כאן ג' מיני בושה שעשו, פעור, זנות, ע"ז, ויש לרבוז שיש ג' לשונות: בשת חר, שקוצים תרי, וראה רש"ש],

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, היינו דאמרי אינשי גמלא אולא למיבעי קרני [פ'] לבקש קרנים לעצמו, שהרי אין לו קרנים מתולדה] אודני [אזניו] דהוו ליה גזיזן מיניה חמכי ממנו, כך נלעס שאל שכל ונהרג,

יהושע יג כב וְאֶת־פִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הַקּוֹן יָסַם הָרְגוּ בְּיַד־יִשְׂרָאֵל בְּחֶרֶב אֶל־חֲלֵיהֶם הִרְגוּ צִמְרָצ, הוּא קִרָא צִיּוֹשֶׁעַ כְּמִי, קוֹסִם [למה קורא לו כן, הרין] נביא הוא? א"ר יוחנן בתחלה נביא, ולבסוף שמת עיניו לקלל את ישראל, ניטלה ממנו נצואה ונעשה קוֹסִם,

אמר רב פפא [לשון זה 9 מ 9 בפרק זה] היינו דאמרי אינשי, מסגני ושילמי הואי אשת סגנים ושלים היטה אייזן [עכשיו אני זונה] לגברי נגרי זינחה למוסכי חבל ספינה, ליסגא אחרינא נגרי חרשים,

דף ק"ו ע"ב

יהושע יג ה' הרגו בני ישראל [בחרב] אל חלליהם מיתות הרבה, משמע, אמר רב שקיימו בו ארבע מיתות, סקילה ושריפה דהרג ודחנק שחלאהו והציטו אש חמם הנליצה, וחמכו ראשו ונפל למוך האש, תלייה היינו חנק, חמיכת הראש הרג, כשנפל לארץ סקילה, כשנפל לאור היינו שריפה,

א"ל הווא מינא לר' חנינא, מי שמיע לך בלעם בר כמה הוה [באיזה גיל נהרג]?

א"ל מיכתב לא כתיב, אלא מדכתיב תחלים נה אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, בר תלתין ותלת שנין, או בר תלתין וארבע [ואיני יודע בבירור, שהרי לקמן ברך זה אמרין כל שנתינו של דואר לא היו אלא שלשים וארבע, ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש],

א"ל שפיר קאמרת, לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם והוה כתיב ביה, בר תלתין ותלת שנין, בלעם חגירא מרגוס של פיסח כד קטיל יתיה פנחם ליסמאה, ור' חנינא לית ליה דר' סימא, דאמר לעיל, שלשה היו צאותה ענה דפרעה, נלעס ואיזב וימרו, דלר' סימא נלעס חיה יותר מן מאתים ועשר שנים, דהא היה צעזעא פרעה דכל הבן הילוד היאורה משליכוהו, דלר' סימא כל אותן מאתים ועשר שנים שהיו ישראל בגלות מנצרים עד מלחמת מדין חיה נלעס,

א"ל מר בריה דרבינא לבריה, בכולהו [בכל אנו ששנינו במשנה שאין להם חלק לעוה"ב] לא תפיש למדרש [לא תרבה לדרוש בהם], לבר מבלעם הרשע, דכמה דכל מה דמשכחת ביה דמשכחת ליה לגנאי דרוש ביה,

במדבר כה א וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשָׂפָיִם וַיַּחֲלֵ הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בָּנֵי מוֹאָב, רבי אליעזר אומר שמים שמה, רבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות [פסוק ג: ריש לקיש אמר: אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות],

שם פסוק ב וַתִּקְרָאן צִגּוּפִין [פ'] שלא היו צריכין לדבר, שבעצם פגיעה בהן היה קריאה] לָעָם לְזַבְחֵי אֵל הֵיחָן וַיֹּאבֵל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָאֵל הֵיחָן, ר"א אומר ערומות פגעו בהן,

רבי יהושע אומר, ותקראן [משמע] לשון מקרה שנעשו כולן בעלי קריין,

מאי לשון רפידים אידי דלעיל איפליגו ציה ר' אליעזר ור' יהושע במשמעות דשטים, נקיטו נמי רפידים, דפליגי צה צכי האי גוונא?

רבי אליעזר אומר רפידים שמה, רבי יהושע אומר שריפו עצמן מדברי תורה, שנאמר ירמיה מזו ל' אֶהְפָּנוּ אָבוֹתֵנוּ אֶל־בָּנִים לְהַטִּיב לָהֶם מִרְפְּיוֹן יָדַיִם מפני רפיון ידים של מורה ומנצח, והכי נמי רפידים רפיון ידים הוא, כלומר מפני שרפו ידים מן המורה צה עליהם עמלק,

אמר רבי יוחנן, כל מקום שנאמר וישב, אינו אלא לשון צער, שנא' במדבר כה א וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשָׂפָיִם וַיַּחֲלֵ הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בָּנֵי מוֹאָב,

בראשית לו וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען, ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם,

ונאמר בראשית מז וישב ישראל בארץ גשן, ויקרבו ימי ישראל למות,

מלכים א ה ה וַיָּשֶׁב יְהוֹדָה וַיִּשְׂרָאֵל לְבָמֶת אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מִדֶּן וְעַד־בָּאָר שְׁבַע כָּל יְמֵי שָׁל מָוֶה, מלכים א יא יד וַיִּקָּם ה' שָׁמֶן לְשָׁל מָוֶה [מקטרג להסית אנשיו ללחום בו [בשלמה]]. מו, זה היה לעת זקנת שלמה כאשר נמה לבבו מעם ה'. רד"ק] אֵת הַדָּר הַאֲדָמִי מְזַרַע הַמֶּלֶךְ הוּא בְּאֶרְזוֹם [שמלך באדום. מר],

במדבר לא ח וְאֶת־מַלְכֵי מִדְּיָן הָרְגוּ עַל־חֲלָלֵיהֶם אֶת־אֹיֵי וְאֶת־צֹר וְאֶת־חֹר וְאֶת־רַב־עַם מַלְכֵי מִדְּיָן וְאֵת פִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הַרְגוּ בְּחֶרֶב, בלעם מאי בעי התם?

א"ר יוחנן, שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף [שהפיל מוישראל] שהרגו צעזעמו, הלך ליטול מבצק ומוקמי מדין,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אֵיִה שְׁקָל אֵיִה סִפֵּר אֶת־הַמִּגְדָּלִים, אֵיִה סִפֵּר כָּל אוֹתוֹת שְׁבִתוֹרָה שֶׁהִיא נָקִי בַּחֲסִידוֹת וַחֲסִידוֹת, אֵיִה שְׁקָל שִׁשּׁוּקֵל כָּל קָלִים וַחֲמוּרִים שְׁבִתוֹרָה יוֹדֵעַ לְדוֹשׁ נֶקֶל וְחֹמֶר, אֵיִה סִפֵּר אֶת־הַמִּגְדָּלִים, שֶׁהִיא סוֹפֵר שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הַלְכוֹת פְּסוּקוֹת בַּמִּגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בְּאוֹרֵי [בעֶרְךָ עֶרֶךְ גִּזְמָא כְּתוּב דְּגִזְמָא הוּא. בֶּאֱרָא שִׁבְעַ] מִתַּג עֲלִיוֹנָה שְׁלֹמֶעֱלָה מִן הַלְמָ"ד מִפְּנֵי מַה כְּפֹסֶה לְמִטָּה, לִשְׁוֹן מוֹרֵי וְרִבֵּי מִפִּי הַשְׁמֹעָה,

לִישָׁנָה אַחֲרֵינָה בַּמִּגְדָּל הַפּוֹרֵחַ צְאוּרֵי הַנֶּכֶסֶס לְאַרְבַּע הַעֲמִיטִים, בְּשִׁידָה חֲזִינָה וּמִגְדָּל, אִם הוּא טַמָּא אִם לֹא, לִישָׁנָה אַחֲרֵינָה, שֶׁלֹּא מֵאוֹת הַלְכוֹת בַּמִּגְדָּל הַפּוֹרֵחַ צְאוּרֵי, לַעֲשׂוֹת כִּישׁוּף לַהֲעֵמִיד מִגְדָּל צְאוּרֵי, כְּגוֹן שֶׁלֹּא מֵאוֹת הַלְכוֹת בְּנִטְיָאוֹת קְשׁוּאָן, דְּאִמְרֵן צְפִירְקִין דְּלַעֲלֵל סְנֵה־דְרִין (ס.ת.), וּלְמוֹרֵי נִלְאָה דְּהִי גְרַסִּין, שֶׁלֹּא מֵאוֹת הַלְכוֹת בַּמִּגְדָּל הַעֹמֵד [צְאוּרֵי], וּמִשְׁנֵה אֶחָת צִלְעוֹת (פֶּרֶק ד' מִשְׁנֵה א'), דְּמִשְׁתַּעֲי צְהִי מִגְדָּל הַעֹמֵד צְאוּרֵי וְטוֹמָאָה צְמוּסָה, כָּלִים שְׁצִחוּ טוֹמָאִים, וְכָן נִלְאָה לְרִבֵּי,

א"ר [אמרי] ארבע מאה בעיי, בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורה באויר, [ולא איפשט להו חר],

אמר רבא רבותא למבעי בעיי וללמוד תורה רחמנא לצא צעי, דהא,

בשני דרב יהודה כולי תנווי [כל הלימוד] בניזקין [משום הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות [ב"ב קעה:], או קאי על מסכת אבות שהוא בסדר נזיקין ואמרין [ב"ב ל.]. האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין. באר שבע] בסדר נזיקין היה, כל הגמרא שלהן לא היה אלא בסדר נזיקין, שלא היו מרדין כל כך [לדרוש] [ראה גם ברכות כ., ותענית כד:], ואנן קא מתנינן טובא בעוקצין,

[ויש לפרש שלא היו מרבין להעמיק ולדרוש ולהקשות אלא בסדר נזיקין בלבד, מפני מעשים הבאים לפנייהם בכל יום, אבל בשאר סדרים לא היה אכפת לן להעמיק אלא לישב את המשנה ולסדר שמועות שנאמרו מפני האמוראין בלבד, ואנן קא מתנינן ש"ס אנו מרבין לדרוש ולהעמיק בכל ששה סדרים. יד רמח],

וכי הוה מטי רב יהודה, לא אשכחמיה במסכת עוקצין [והיא במסכת מהרות פ"ב מ"א] אשה שכובשת ירק בקדירה צחומן או ציר טהורים,

[ראה רש"ש שרברי רש"י באן לא קאי על משנה זו] דאין מקצלין טומאה על ידי עוקצין, שאם נגע טומאה בשרשיו, העלין טהורין, שאין נעשין יד לעלין, מאחר שכשם שאין מניחין לשם אלא למראה,

ואמרי לה איתא במסכת עוקצין (פרק ד' משנה א') זיתים שכבשן במרפיהן עלין שלהן טהורים הזיתים, שאין נעשין להם בית יד להכניס להם טומאה,

אמר, הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא דלא הוה ידע מאי טעמא הן טהורין,

[עד כאן דרש בבלעם, ועכשיו מתחיל בדואג שהוא השני מן ההריומות שאין להם חלק לעוה"ב] כתיב דואג, וכתיב שמואל א כב יח ויאמר המלך ל דו יג (דוויג), אמר ר' יוחנן, בתחילה יושב הקב"ה ודואג שמא יצא זה לתרבות רעה, לאחר שיצא לתרבות רעה אמר ווי שיצא זה לך כמוז דוויג [שיש בה אותיות וי:],

(סימן גבור, ורשע, וצדיק, חיל, [לנצח ?], וסופר),

1. א"ר יצחק, מאי דכתיב תהלים נב ג מִהֲתִתְּהִלָּל בְּרָעָה הַגְּבוּר, חֶסֶד אֵל פְּלִיָּהּ יָם, אמר לו הקב"ה לדואג [וכי] לא גבור בתורה אתה ! מה תתהלל ברעה למה תתהלל לספר לשון הרע על דוד, לא חסד אלא [תורה] נטוי עליך פְּלִיָּהּ יָם # [אולי דורש "כל היום" מלשון זריחת השמש, ומדמה התורה שלמד כאילו זורח עליו] לא חסד תורה עליך, לא חסד בתורה אמה, [ומביא ראיה ש"חסד" קאי אהתורה] דכתיב [משלי לא] ותורת חסד על לשונה,

2. וא"ר יצחק, מאי דכתיב תהלים נ טו וְלִרְשָׁעִים אָמַר אֵל הַיָּם מִהֲלֶךְ לְסִפְרֵי חֲקֵי וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עִלְיָהּ, אמר לו הקב"ה לדואג הרשע מה לך לספר חוקי, [הלא] כשאתה מגיע לפרשת מרצחים שהרג נז, ופרשת מספרי לשון הרע, מה אתה דורש בהם,

תהלים נ ותשא בריתי עלי פיך ולא בלג, אמר ר' אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוקי,

3. ואמר רבי יצחק מאי דכתיב תהלים נב ח וַיֵּרָאוּ צִדִּיקִים וַיֵּירָאוּ, וְעָלְיוּ יִשְׁחָקוּ, בתחילה ייראו הצדיקים היו יראים שלא ילמד אדם ממעשיו של דואג, שהולך וטוטא ומללם ולבסוף כשמת צדיקי ימינו, ושב גמולו בראשו יישחקו,

4. וא"ר יצחק, מאי דכתיב איוב כ טו חִיל פֶּלַע וַיִּקְאַנּוּ מִבְּטָנָם יִרְשָׁנוּ אֵל, אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע ימות דואג אמר לו חִיל פֶּלַע וַיִּקְאַנּוּ המתן עד שתשכח תורתו אמר לפניו מִבְּטָנָם יִרְשָׁנוּ אֵל אל תמתין לו עד שתשכח, אלא תמהר ותשכחנו,

5. וא"ר יצחק, מאי דכתיב תהלים נב ז גִּם־אֵל יִתְצָה לְנִצָּחַ, אמר הקב"ה לדוד, ניתי דואג לעלמא דאתי, אמר לפניו גִּם־אֵל יִתְצָה לְנִצָּחַ,

מאי דכתיב תהלים נב ז יִתְצָה וַיִּפְתָּךְ מֵאֵהָל, וַיִּשְׁרָשֶׁךְ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֵלָה, אמר הקב"ה, לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה משה, זה בית המדרש? אמר לפניו יִתְצָה וַיִּפְתָּךְ מֵאֵהָל, ליהוי ליה בנין רבנן, וַיִּשְׁרָשֶׁךְ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֵלָה שורש שלו מסכת מארץ חיים, דלא להו ליה בנין רבנן,

6. וא"ר יצחק, מאי דכתיב [קאי על דואג] ישעיה לד יח אֵיִה סִפֵּר

אבני חן על מסכת סנהדרין

שנותיו של דואג לא היו אלא שלשים וארבע, ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש,

4. וא"ר יוחנן בתחלה קרא דוד לאחיתופל רבו, ולבסוף קראו חבריו, ולבסוף קראו תלמידו, בתחילה קראו רבו תהלים נה ואתה אנוש כערכי אלופי היינו רב, ומידועי,

ולבסוף קראו חבריו, [שנאמר] תהלים נה טו **אֲשֶׁר יִתְּדוּ נִמְתִּיק** סו ד בבית אל הים נחלק ברגש,

ולבסוף קראו תלמידו, [שנאמר] תהלים מא גם איש שלומי אשר בטחתי בו

דף ק"ז ע"א

אוכל לחמי לומד מורמי [הרי שקראו תלמידו] הגדיל עלי עקב,

אמר רב יהודה אמר רב, לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל,

אמר לפניו רבש"ע, מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, ואין אומרים אלהי דוד,

אמר אינהו [האבות] מינסו לי, ואת לא מינסית לי,

אמר לפניו רבש"ע בחנני ונסני, שנאמר תהלים כו ב **בְּחַנֵּי ה'** **וְנִסְנֵי צָרָה** [צָרָה] כליו ימי ולבי וגו', אמר [הקב"ה] **מינסנא לך**, ועבידנא מילתא [ואעשה עוד דבר] בהרך, דלדידהו [להאבות] לא הודעתיהו, ואילו אנא קא מודענא לך, דמנסינא לך בדבר ערוה,

מיד שמואל ב יא ב **וַיְהִי אֲלֵת הָעֶרְבַּי וַיָּקָם דָּוִד מִעַל מִשְׁכְּבוֹ** ויתחלה על-נג בית-המלך וירא אשה רחצת מעל הנה והאשה טו **בֵּית בְּרָאָה מְאֹד וְגו'** אמר רב יהודה, שהפך משכבו של לילה, למשכבו של יום שהיה משמש מטתו ציוס כדי שיהא שזע מתשמש ולא יהסר אחר אשה כל היום,

ונתעלמה ממנו הלכה שהמשציע אצרו צמשים רעז ומרצה תאזה, אבר קטן יש באדם משביעו רעב, ומרעיבו שבע, הכי גרסינן מתהלך על גג המלך, ולא גרסינן והיינו,

[כלומר ששימש מיטתו ביום כדי שיהא לבו שבע ולא יהרהר אחר אשה אחרת ויכשל בנסיון, ונתעלמה ממנו הלכה אבר קטן יש בו באדם בזמן שמשביעו ונותן

ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי מתיבתא שלם עשרה ישיבות שאלו עוסקין כולן צמסכת עוקצין, וידעין אותה יפה, ואפילו הכי צהס היו חסידים יותר ממנו, דאלו ר' יהודה כו' ורב יהודה שליף מסאני ואתא מטרא, ואנן צוחינן וליכא דמשגח בן,

אלא הקב"ה ליבא בעי, דכתיב שמואל א טו ז **וַיֹּאמֶר ה' אֶל-שְׁמוּאֵל** **אֶל-תִּבְט אֶל-מִרְאֵהוּ וְאֶל-גִּבְתָּהּ כֹּן מָתוּ** כי מאסתיהו כי לא אשר וראה האדם כי האדם וראה לעינים וד' **וְרָאָה לְלֵבָב,**

אמר רב משרשיא, דואג ואחיתופל לא [הוו] סברי שמעתא לא היו יודעין הלכה לפרשה כמקנה בטעמא,

מתקוף לה מר זוטרא, מאן דכתיב ביה, ישעיה לד יח **אֵיָה סִפֵּר, אֵיָה שִׁקֵּל, אֵיָה סִפֵּר אֶת-הַמִּגְדָּלִים** [בדמפרש לה לעיל בדף זה], ואת אמרת לא הוו סברי שמעתא,

אלא דלא הוו סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא שלא זכו לקצוע הלכה כמותן, דכתיב תהלים כה סוד ה' **לִירְאוֹ,**

א"ר אמי, לא מת דואג עד ששכח תלמודו, שנא' משלי ה כג **הוּא יָמוּת בְּאֵין מוֹסֵר, וְכֵרֵב אֶוְלָתוֹ יִשְׁגָּה,**

רב (אשי) אמר נצטרע, שנאמר תהלים עג **הַצִּמְתָּה כָּל-זֶו נָה מִפֶּן, כְּתִיב הֵתם** ויקרא כה **לְצִמִּיתוֹת, וּמִתְרַגְּמִין לַחֲלוּטִין** ואנן חנן לשון חלוטין גבי מזרע, ותנן אין בין מוסגר ומוחלט אלא פריעה ופרימה,

(סימן: שלשה, ראו, וחצי, וקראו),

1. א"ר יוחנן, שלשה מלאכי חבלה נודמנו לו לדואג, אחד ששכח [שהשכח לו] תלמודו, ואחד ששרף נשמתו, ואחד שפיור עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות,

[נראה לי הטעם משום דאמרין בפ"ק דר"ה פושעי ישראל יורדין בגיהנם ונרדנין בה י"ב חדש, ולאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפורתן ונעשים אפר תחת כפות רגלי הצדיקים בנן עדן, מ"מ זה הרשע לא זכה לכך להעשות אפר תחת כפות רגלי הצדיקים בנן עדן, והמשכיל יבין. באר שבע],

2. (א"ר) [ואמר ר'] יוחנן, דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה, דואג בימי שאול, ואחיתופל בימי דוד,

3. וא"ר יוחנן, דואג ואחיתופל לא חצו ימיהם,

תניא נמי הכי, אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, כל

אבני חן על מסכת סנהדרין

לו רצונו הוא רעב, ומתאוה יותר, ובזמן שהוא מרעיבו סרה תאותו והוא שבע.
יד רמח"ל,
[לא קשה שנתעלם ממנו שאסור לשמש מטתו ביום? דהא במאפיל בטליתו
מותר לת"ח. רגל ישראל],

שמואל ב יא ב וַיִּתְּהִלְךָ עַל-גִּגְגֵּי בֵּית-הַמֶּלֶךְ, וַיֵּרָא אִשָּׁה רַחֲצַת
מַעַל הַגִּגְגִּי, וְהָאִשָּׁה טוֹבַת מְרָאָה מְאֹד, בַּת שֶׁבַע הוּא קָא
חַיִּיפָא רִישָׁא תוּתִי חֲלָתָא כּוּרְמָה [שהכוורת היה חוצץ שלא תהיה
נראית], אַתָּא שְׁמֵן אִידְמִי לִיה כְּצִיפְרָתָא [כצפור], פִּתְק בִּיה
גִּירָא [ירה דוד חץ כצפור, וגפל] כְּסוּרָתָא, כְּלוּמַר שֶׁהָכָה וְשִׁצְרָה, לִישָׁנָה אֲחֵרִינָה
פִּתְמָה שִׁצְרָה וּפִתְמָה פִּתְקָה לַחֲלָתָא, אִיגְלִיָּה וְחֻזִּיָּה,

מיד שמואל ב יא ג וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיִּדְרֹשׁ לְאִשָּׁה, וַיֵּאמֶר
הָלֹךְ אֲזֹאת בַּת-שֶׁבַע בַּת-אֲלִיעָזָר [תמהני דלעיל קא: משמע דבת
שבע בת אחיתופל היתה? רגל ישראל] אִשָּׁת אֲוִרְיָה הַחֲתָנִי: ד וַיִּשְׁלַח
דָּוִד מַלְאָכִים וַיִּקְחָהּ וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וְהָיָה
מִתְקַדְּשֵׁת מִמַּמְאֵתָהּ אֹתָהּ שְׁעָה פֶּסֶק טוֹמָאָתָהּ, וְלֹא כָּא עָלֶיהָ כְּשֶׁהָיָה גֵדָה
וַתִּשָּׁב אֶל-בֵּיתָהּ;

והיינו דכתיב תהלים יז ג בַּחֲנֻתְ לִבִּי פִּקְדֹתַי לִילָהּ עַל מַעֲשֵׂה לֵילָה
פִּקְדֹתַי אֲסֹךְ לַעֲמוּד כְּנִסְיוֹן שֶׁל דָּבָר עֲצִירָה צְרִפְתָּנִי בַל-תִּמְצָא חֲשָׁנָה
לְדַפְּנִי וְלֹא מִנְאֲחֵי נָקִי,

זמתי בל-יעברפי, אמר [דוד] איכו [הלואי] זממא נפל מי יתן
והיה צפי רסן, ואפשר לעכב את דברי שלא אומר דבר זה [של] חמני בפומיה
דמאן דסני לי [על עצמו התכוון], ולא אמר כי הא מילתא,

דרש רבא, מאי דכתיב תהלים יא א לִמְנַצֵּחַ לְדָוִד בַּח' חֲסִיתִי
אִיךְ תֵּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נִגְדִי הִרְכָּם צָפֹן ר', אמר דוד לפני
הקב"ה, רבש"ע מחול לי על אותו עון, שלא יאמרו הר
שכבם מלך שלכם צפור נדרתו דעל ידי כפור נטרד, כדאמר אדמי ליה
כפפור,

דרש רבא, מאי דכתיב תהלים נא לך לבדך חמאתי והרע
בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך, אמר
דוד לפני הקב"ה, גליא וידעא קמך דאי בעיא למכפייה
ליצרי הוה כיפינא, אלא אמינא דלא לימרו עבדא זכי
למריה העבד נחמו לאדוניו בתוכחתו,

דרש רבא, מאי דכתיב תהלים לח כי אני לצלע נכון אותו כלע
[אשה, בת שבע] היה נכון לי ומכאובי נגדי תמיד, ראוייה היתה
בת שבע בת אליעזר לדוד מששת ימי בראשית, אלא
שבאה אליו במכאוב,

וכן תנא דבי רבי ישמעאל, ראוייה היתה לדוד בת שבע בת
אליעזר, אלא שאכלה [שאכל אותה, שבא עליה] פגה שקפץ את
השעה למקם על ידי עזירה,

דרש רבא, מאי דכתיב תהלים לח ובצלעי שמוחו ונאספו
נאספו עלי נכים צעלי מומין, כמו פרעה נכה [מלכיס צ' כג] והיו מלעיגים
עלי ואני כלל יודע,

לישנא אחריתא, ולא ידעמי לא הייתי יודע כשמלעיגים, כלומר פתאום בא עלי אותו
עון, שלא ידעמי (עד) שיתן פתחון פה לצייתי [ולא ידעתי], קרעו ולא
דמו,

אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע גלוי וידוע לפניך, שאם היו
קורעין בשרי, לא היה דמי שותת [שכחש בשרי ואבד דמי מרוב
צומות שהתענית על עבירה זו. שטנ],

ולא עוד, אלא בשעה שהם עוסקין בארבע מיתות ב"ד,
פוסקין ממשנתן ואומרים לי, דוד הבא על אשת איש
מיתתו במה,

אמרתי להם, הבא על אשת איש מיתתו בחנק, ויש לו
חלק לעוה"ב, אבל המלכין פני חבירו ברכים אין לו חלק
לעולם הבא,

אמר רב יהודה אמר רב, אפילו בשעת חליו של דוד, קיים
שמנה עשרה עונות לשמונה עשרה נשיו, שלא לעגנן, שנאמר תהלים ו
ז יִגְעָתִי בְּאַנְחָתִי אִשְׁחָה אֶפִּילוּ כִּשְׁעַת אֲנַחְתִּי [חליי] אֲשַׁמָּה כָּל לַיְלָה
בְּכָל-לַיְלָה מִמָּוֶתִי תִּשְׁמַשׁ הַמֶּטֶה, עֵינִי סָמִי וּמְאֹס [איכה ג] קָרִי לִיָּהּ,
בְּדִמְעָתִי עֲרִשִׁי אֲמָסָה שִׁשְׁעַת דְּמַעְתִּי אֲנִי מִמְאִסִּים אֶת מוֹתִי בְּחִשְׁמִישׁ,

ואמר רב יהודה אמר רב, בקש דוד לעבוד ע"ז [כשמרד בו
אבשלום] שנאמר שמואל ב טו לב וַיְהִי דָּוִד בָּא עַד-הָרָאשׁ,
אֲשֶׁר-יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם לְאֵל הַיָּם, ואין ראש אלא ע"ז, שנאמר
דניאל ב והוא צלמא רישיה די דהב טב,

שמואל ב טו וַתִּהְיֶה לְקִרְאָתוֹ חוֹשִׁי הָאָרְצִי קְרוֹעַ פִּתְּנָתוֹ
וְאֶדְמָה עַל-רֹאשׁוֹ, אמר לו [חושין] לדוד יאמרו מלך
שכמותך יעבוד ע"ז, אמר לו מלך שכמותי יהרגנו בנו חסיד
שכמותי הרגו בנו, ויהו מתרעמין על מדותיו של הקדוש ברוך הוא וגמלא שס
שמים מתחלל כפרהסיא, מוטב יעבוד ע"ז ואל יתחלל שם שמים
בפרהסיא ואחלל את השם ואני לצדי, ולא יחללו [אזמור] כל העם,

אמר מאי טעמא קנסית [קא נסיב, נשא] יפת תואר, א"ל יפת

אבני חן על מסכת סנהדרין

תואר רחמנא שרייה,

ונסתלקה הימנו שכינה, ופירשו ממנו סנהדרין,

1. נצטרע, דכתיב תהלים נא ט תחמאני באזו' ב מכלל שהיה נריך טהרה אזוב כמזרע. ואמרה, תכפסני ומשלג אלפין,

2. נסתלקה הימנו שכינה, דכתיב תהלים נא יד תשיבה לי שישו' ין ישעה ורוח נדיבה תסמכני,

3. ופירשו ממנו סנהדרין, דכתי' תהלים קיט ישובו לי יראוך וגו',

ששה חדשים מנלן, דכתי' מלכים א ב והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה,

דף ק"ז ע"ב

בחרון מלך שבע שנים, ובירושלים מלך שלשים ושלוש שנים,

וכתיב שמואל ב ה בחרון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים וגו', והני ששה חדשים לא קחשיב, ש"מ מדהכא חשיב להו, ובאידך קרא לא חשיב להו, שמע מינה לא היה מלכותו שלימה, ש נצטרע אומן ששה חדשים,

אמר לפניו, רבש"ע מחול לי על אותו עון, מחול לך,

תהלים פו יז עשה עמי או' ת' לטו' כה ויראו שניאי ויבשו פיראמה ה' עזרתני ונחמתי, א"ל בחיך איני מודיע, אבל אני מודיע בחיי שלמה בנך,

בשעה שבנה שלמה את בית המקדש, ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה, אמר עשרים וארבעה רגלות [תפלת שלמה. מלכים א ח] בין תפלה מחנה ורנה איכא עשרים וארבע [ראה שבת ל. ומו"ק ט.], ולא נענה,

24 לשונות תפלה תחנה ורנה. מלכים א ח

5	כח ופניתי אל תפלת עבדך ואל תחנתי' ה' אל' ה' לשמע אל תרנה ואל תתפלל אשר עבדך מתפלל לפניך ה' :
2	כח להיו' ת עינה פתחת אל תבית הנה לילה ויו'ם אל תמקו'ם אשר אמרת יהיה שמי שם לשמע אל תתפלל אשר יתפלל עבדך אל תמקו'ם הנה :
2	ל ושמעת אל תחנת עבדך ועמה ישראל אשר יתפללו אל תמקו'ם הנה ואתה תשמע אל תמקו'ם שבתך אל תשמע ושמעת וסלחת :

א"ל חושי הארכי לדוד הקדוש ברוך הוא לא עבד דינא בלא דינא, שמעמיד בנך להרג, דלאת מאי טעמא נסבת יפת תואר דאמו של אבשלום מעבד בת חלמי מלך גשור (שמואל ב' ג), ותפסה דוד במלחמה, דאין לומר בעצירה בזה לו דהא כתיב (מלכים א טו) רק בדבר אוריה החתי, לא דרשת סמוכין, דסמך ליה דברים כא כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, כל הנושא יפת תואר, יש לו בן סורר ומורה,

דרש ר' דוסתאי דמן בירי, למה דוד דומה לסוחר כותי דרבו לפנות את סחורתו מעט מעט, להעמידה על דמים מועטים [וגם הוא בקש מוחקב"ה כל צרכיו לאט לאט],

אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע תהלים יט יג שניאו' ת מיריבין מי יכול להשמר משגגות, [א"ל] הקדוש ברוך הוא שביקי לך מחול לך,

ומנסתרו' ת [מודד] של ננעה גנני, שביקי לך,

יד גמ בודדים מויד של פרהסא חשה עבדך, שביקי לך,

אל ימשלרבי, אז איתם, דלא לישתעו בי רבנן והיינו אל ימשלו לשון משל, שלא ידרשו במטאמי חכמי הדורות, ואז איתם, שביקי לך,

ונקיתי מפשע רב, שלא יכתב סרחוני שמתמוק אותה פרשה מן המקרה, ושמכת הדבר לעולמים, אמר לו א"א,

ומה יו"ד שנמלתי משרי, עומד וצווח כמה שנים, עד שבא יהושע והוספתי לו, שנאמר במדבר יג ויקרא משה להושע בן נון יהושע, כל הפרשה כולה שכתובה ככר, שעשית אותו חטא עאכ"ו שלא תעקור,

ונקיתי מפשע רב, אמר לפניו רבש"ע, מחול לי על אותו עון כולו,

אמר כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו [וקשה הרי ברוך הקודש אמר ספר משלי, ולמה אומר "בחכמתו"? באר שבע], משלי ו כו תיחתה איש איש בחיקו' ובגדיו ל' א תשרפנה: כח אסיהלך איש על הנהלים ורגליו ל' א תפנינה: כח בן תפא אל אשת רעהו ל' א ינקה בל תנגע בה,

א"ל כל הכי נמרד ההוא גברא? א"ל [הקב"ה לדוד] קבל עליך יסורין, קבל עליו,

אמר רב יהודה אמר רב, ששה חדשים נצטרע דוד,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמר לו חזור בך, אמר לו כך מקובלני ממך, החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה,

מאי עבר [גיחוי להחטיא את הרבים], איכא דאמרי אבן שואבת מנגזרת ממכת בלל נגיעה, כעין אומה שלועזין קלאמניס"ה בלעו (מנגט), ועל ידי אומה אכן העמיד עגלים של ירבעם נאזיר תלה לחטאת ירבעם, והעמידה בין שמים לארץ,

ואיכא דאמרי שם [שמו של הקב"ה] חקק בפיה, והיתה מכרזת ואומרת, אנכי ולא יהיה לך,

וא"ד רבנן דחה מקמיה התלמידים דחה משיבתו של אלישע שנאמר [מיד לאחר שהלך לו גיחוי מצורע] מלכים ב ו א [ויאמרו בגי'הנביאים אל-אלישע הנה-נא המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר מננו, מכלל דעד השתא לא הוו (פיישי) [צר],

תנו רבנן, לעולם תהא שמאל דוחה וימין [היד החזקה] מקרבת, לא כאלישע שדחפו לגחוי בשתי ידים [רואין את זה מתוך הקללה שקללו בצרעת שצריך ליברל מבני אדם, וכ"ש ממנו, אין לך דיוחף גדול מזה, שאילו קללו בעונש אחר לא היה הולך מאצלו והיה חוזר בתשובה, אבל בקקלת הצעת דחפו בשתי ידיו שלא לעמו אצלו, ומתוך כך עבר עבירה שהחטיא בה הרבים. ענין יוסף], [ולא כיהושע בן פרחיא שדחפו לישי"ו הנוצרי בשתי ידים],

גחזי, דכתיב מלכים ב ה [לאחר שריפא אלישע את נעמן, ולא רצה אלישע לקחת מנחה, והלך נעמן לדרכו] כ ויאמר גיחוי נער אלישע איש-האל היום הנה א חשה ארני את-נעמן הארמי הנה מקחת מזדו את אשר-הביא חיה' פי-אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה: כא וידף גיחוי אחר נעמן ויראה נעמן רץ אחריו ויפל [נעמן] מעל המרכבה לקראתו ויאמר השלום: כב ויאמר א שלום ארני שלחני לאמר הנה עתה זה באו אלי שני-נערים מהר אפרים מבני הנביאים תהי-נא להם כפר-כסף ושתי חלפ"ת בגדים: כג ויאמר נעמן ה' אל קח כפרים ויפרצו בו ויצר כפרים כסף בשני חרטים ושתי חלפ"ת בגדים ויתן אל-שני נערי וישאו לפניו: כד ויבא אל-העפל וינח מידם ויפקד בבית וישלח את-האנשים וילכו: כה ויאמר נעמן ה' אל ויואל משה, אין "אלה" אלא שבעה. נדרים סה, וכ"ה בר"ן שם י, י: קח השבע שאלשע שלחן כפרים ויפרץ [כמו ויפצר] בו [ג. רש"י] גחזי ויצר [וקשר] כפרים כסף בשני חרטים [כמין כיסין] ושתי חלפ"ת בגדים ויתן אל-שני נערי וישאו לפניו: כד ויבא אל-העפל [אל המגדל] וינח מידם, ויפקד בבית [הביאם בבית שמואל] וישלח את-האנשים וילכו וגו'

כה ויחאבא ועמד אל-ארני ויאמר אליו אלישע מאין [מהיכן] תבא. מר [מר] גיחוי, ויאמר ל' אי-הלך עבדך אנה ואנה:

כו ויאמר אליו ל' אל-לבי הלך [אם שאני ישבתי פה, וכי לא הלך לבי עמך [בתמימה]. מר] ב'אשר הפך-איש [נעמן] מעל מרפבתו

2	לג בהנגף עמך ישראל לפני או יב אשר יחטאו-לך וישבו אליך והו' דו את-שמןך והתפללו והתחננו אליך בבית הנה:
1	לח בהעצר שמים ול' אי-היה מטר פי יחטאו-לך והתפללו אל-המקום הנה והו' דו את-שמןך ומחטאתם ישובו פי תענם:
2	לח כל-תפלה כל-תחנה אשר תהיה לכל-האדם לכל עמך ישראל אשר ידעו איש נגע לבבו ופרש בפיו אל-הבית הנה:
1	מב פי ישמעון את-שמןך הנדו ל ואת-ידה התחזקה וזלעה הנטויה וכן והתפלל אל-הבית הנה:
1	מד ב'יצא עמך למלחמה על-איבו בדרך אשר תשלחם והתפללו אליה דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר-פנתי לשמןך:
2	מה ושמעת השמים את-תפלתם ואת-תחנתם ועשית משפטם:
1	מו והשיבו אל-לכם בארץ אשר נשבו-שם וישבו והתחננו אליך בארץ שביהם לאמר חטאנו והענינו רשענו:
1	מח וישבו אליך בכל-לכם ובכל-נפשם בארץ איביהם אשר-ישבו אתם והתפללו אליך דרך ארצם אשר-נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר-פנתי [פנתי] לשמןך:
2	מט ושמעת השמים מכו ו' שבתך את-תפלתם ואת-תחנתם ועשית משפטם:
2	נב להיו' ת עיניך פתחו'ת אל-תחנת עבדך ואל-תחנת עמך ישראל לשמע אליהם בכל קראם אליך:

אמר תהלים כד שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, מי זה מלך הכבוד ה' עוזו וגבור ה' גבור מלחמה, ונאמר תהלים כד שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד וגו' ולא נענה,

כיון שאמר דברי הימים ב ו ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך, מיד נענה,

באותה שעה נחפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו כל ישראל, שמחל לו הקב"ה על אותו העון,

גחזי דכתיב מלכים ב ח ז (וילך) ויבא אלישע דמשק, להיכא אול? אמר רבי יוחנן שהלך להחזיר גחזי בתשובה [שרצה לחקן מה שדחה אותו בשתי ידים] ולא חזר,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מלכים ב' ז' וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער, אמר ר' יוחנן גחזי ושלשה בניו,

[יהושע בן פרחיה מאי הוא? כדקמלינהו ינאי מלכא כהן גדול הוה לרבנן וקטל כוליהו רבנן, במסכת קדושין [סו.], אזל יהושע בן פרחיה ויש"ו [תלמידו] לאלכסנדריא של מצרים,

כי הוה שלמא, שלח ל' שמעון בן שטח אחי אשמו של ינאי המלך, והוא לא צדק [אגרת, וכך כתב] מני [ממני] ירושלים עיר הקודש, ליכי [לך] אלכסנדר' של מצרים, אחותי בעלי [בך] כינה את ר' יהושע בן פרחיה [שרוי בתוכך] [בך אלכסנדריא] ואנכי יושבת שוממה [ואני ירושלים צריך לו],

קם [ר' יהושע בן פרחיה] אתא [ובא מאלכסנדריא], ואתרמי ל' ההוא אושפיזא [גודמן לו אכסניא בדרך], עברו ל' יקרא טובא [ועשו לו כבוד גדול],

אמר [ר' יהושע בן פרחיה] כמה יפה אכסניא זו, אמר ל' [יש"ו] רבי עיניה מרוטות עגולות, אמר ל' רשע בכך אתה עוסק, אפיק ארבע מאה שיפורי [שופרות] ושמתינה,

אתא לקמיה כמה זמנין, אמר ל' קבלן [קבלני בתשובה] לא הוי קא משגח ביה,

יומא חד הוה קא קרי [ר' יהושע בן פרחיה] קריאת שמע, אתא לקמיה [יש"ו עוד פעם], סבר לקבולי [בפעם זאת, באמת היה רוצה ריב"פ לקבלו], אחוי ל' ר' יהושע בן פרחיה בידיה דלנקלוהי, הוא [יש"ו] לא הבין כוונתו [סבר מידחא דחי ל',

אזל זקף לבינתא [בסמל עבודה זרה. שט], והשתחוה לה [הגם שהלבינה נעשית ע"ז אם משתחוה לה גם בלא זקיפה, מ"מ רצה יש"ו שגם אחרים יכירו את הלבינה וישתחוו לה. באר שבע] [והתחיל לכשף ולהסית ולהדיח את ישראל],

[לאחר זמן] אמר ליה [ריב"פ ליש"ו] הדר בך, אמר ליה כך מקובלני ממך, כל החוטא ומחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה,

[והגמ' מפרשת איך החטיא את הרבים] ואמר מר יש"ו כישף והסית והדיח את ישראל [ראה לעיל מו.],

תניא, א"ר שמעון בן אלעזר, יצר תאוות, אם מרחיקה ממנו לגמרי ממעט ישיבת עולם, ואם מקרבה לגמרי צא לדי חיסור, שאינו יכול לכבוש יצרו מדבר עבירה, תינוק, ואשה דעמן קלה ואם תדחה אותם מטרדן מן העולם,

לקראתך [וכ"ה בפסוק כא שם וידרף גחזי אחרי געמון וידאה געמון ר' אהרין ויפל [געמון] מעל המרפבה לקראתו ויאמר השל' [ם], העת לקחת את 1. הפסך [וכי בעת ההיא ראוי לקבל ממנו את הכסף, הלא באה היא בדבר הנס וכי ראוי להנות מן הנס במקום שאין דחק. מו.], ולקחת 2. בגדים 3. וזיתים 4. וכרמים 5. וצאן 6. ובקר 7. ועבדים 8. ושפחו' ת: כו וצרת געמון תרפקך ובורעך לעו' לם ויצא מלפניו מצרע פשלוג,

ומי שקל גחזי כולי האי מנעמן, כסף ובגדים הוא דשקל דכמיז ויזכר כדכרס וגו',

אמר רבי יצחק, באותה שעה, היה אלישע עוסק יושב ודורש בשמונה שרצים בפרק שמונה שרצים,

נעמן שר צבא מלך ארם היה מצורע, אמרה ליה ההיא רביתא [נערה] דאישתבאי [שנשבת] מארעא ישראל, אי אזלת לגבי אלישע מסי [ירפא] לך,

כי אתא [לאלישע], א"ל זיל טבול בירדן, א"ל אחוכי קא מחייכת בי [משחק אתה בי], אמרי ליה הנהו דהוו בהדיה [אלו שהלכו עמו] מאי נפקא לך מינה, זיל נסי, אזל וטבל בירדנא ואיתסי,

אתא אייתי ליה [בא והביא לאלישע] כל הני דנקיט [עשרה ככרי כסף וששת אלפים זהב ועשר חליפות וגו' בדרך שנותנין שכר לרופאים, ולא רצה אלישע לקבלן להורות שבתפלתו נתפא בנס, ואסור לו לקבל שכר ע"ז. מוהרשא], לא צבי לקבולי מיניה [לא רצה אלישע לקבל, מפני שרמי ע"ז מעורבין בו. באר שבע], גחזי איפטר מקמיה אלישע, אזל שקל מאי דשקל, ואפקיד [והעניעם],

כי אתא [גחזי לאלישע] חזייה אלישע לצרעת דהוה פרחא עילוייה רישיה, א"ל רשע, הגיע עת לימול שכר שמנה שרצים # [פ' הגיע העת שאברת עולמך, וכיון שאתה לקחת מנעמן על חשבון שיחיה זה שכר לימודך בפרק שמונה שרצים, כן יהיה כמו שחשבת, ותאכל הכל בעוה"ז, ולא יהיה לך עולם הבא] אמר לו הגיע עת ליטול שכר פרק שמונה שרצים שעסקתי [וכו'] [צו. צאה"מ] [ולמדת אצלי]. # [וצ"ע ובי על כל שאר הרברים שלמד כבר קיבל שכר, ורק על פרק שמנה שרצים לא קיבל עדיין?],

ולכפי כחצ צהאי קרא שמונה דצרים, כנגד אותו פרק, כלומר, כספק וצגדים שקבלת ממנו, מנעמן, סבור אסא לקנות דצרים הללו להיחסם לך שכן, שמונה שרצים,

מלכים ב' ה' כו וצרת געמון תרפקך ובורעך לעו' לם, ויצא מלפניו מצרע פשלוג,

אבני חן על מסכת סנהדרין

תהא שמאל דוחה וימין מקרבת,

[אינם עומדים ואינם נידונים],

2. דור הפלגה, אין להם חלק לעולם הבא [ומעם עונשן מדהיו מינין ואמרו נעלה לרקיע. יכין], שנאמר בראשית יא ח ויפץ ה' אתם במשם על-פני כל-הארץ ויחדלו לבנת העיר (וכתיב) ושם בפסוק שאחר זה ט על-פני קרא שמה בכל כיישם כלל ה' שפת כל-הארץ ומ'שם הפיצם ה' על-פני כל-הארץ,

ויפץ ה' אותם בעוה"ז, ומשם הפיצם ה' לעולם הבא,

[אין להם חלק אבל נידונים],

3. אנשי סדום [שהיו רחוקין מן הצדקה כדלקמן. מהרש"א], אין להם חלק לעולם הבא, שנא' בראשית יג ואנשי סדום רעים וחמאים לה' מאד, רעים בעולם הזה וחמאים לעולם הבא, אבל עומדין בדין [אין להם חלק לעוה"ב, אבל הן חיים לזמן כדי לדון אותם],

[אין להם חלק לעוה"ב בטובה הצפונה בו לצדיקים שנקראת עה"ב סתם, אבל עומדין לקבל עונשן, אעפ"י שקבלו עונשן בעה"ז שהמטיר המקום עליהן גפירת ואש מן השמים, לפי שהרבו להרשיע יתר מדור המבול כדכתיב זעקת סדום ועמורה כי רבה וחמאתם כי כבדה מאד וראיין היו ליענש בעה"ז ובעה"ב. רמח]

[סבר דגם אנשי סדום אינם נידונים],

ר' נחמיה אומר, אלו ואלו אין עומדין בדין אנשי דור המצול, ואנשי סדום, וצדק פליג ר' נחמיה שנאמר תהילים א על כן לא יקומו

דף ק"ח ע"א

רשעים במשפט, וחמאים בעדת צדיקים, על כן לא יקומו רשעים במשפט, זה דור המבול דכמיז [צח] כי רצה רעת האדם (צדאשית ו), וחמאים בעדת צדיקים, אלו אנשי סדום דכמיז צח רעים ומטאים (שס צדאשית יג),

אמרו לו, אינם עומדין בעדת צדיקים, אבל עומדין בעדת רשעים "שחיי" ונדונים,

[אין עומדין ואינם נידונים],

4. (מרגלים) מרדכפרו ואמרו אין בעה"ב יכול להוציא כליו משם [סוטה לה.], גם דברו לשח"ד [ערכין טו.]. יכין], אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר במדבר יד וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה', וימותו בעולם הזה, במגפה לעולם הבא),

ת"ר, ג' חלאים חלה אלישע, אחד [בעונש על] שגירה דובים בתינוקות [מלכים ב ב כג. ועל משם ביהמ"ל והוא] עלה בדרך ונערים קמנים וצאו מן העיר ויתקלו סורבו ויאמרו לו: עלה קרח עלה קרח: כד ויפן אתריו ויראם ויקללם בשם ה' ותצאנה שתיים דבים מן העיר ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים:],

ואחד שדחפו לגחזי בשתי ידיים,

ואחד שמת בו, [שנא' מלכים ב יג יד ואלישע חלה מד את-חליו תרי, אשך ימות צו' תלת וגו'] [הלשון משמע שכבר היה חולה כמה פעמים לפני זה. שט:],

עד אברהם לא היה זקנה, כל דחזי לאברהם אמר האי יצחק, כל דחזי ליצחק אמר האי אברהם, בעא אברהם רחמי דליהוי ליה זקנה, שנאמר בראשית כד ואברהם זקן בא בימים,

עד יעקב, לא הוה חולשא, בעא רחמי והוה חולשא, שנאמר בראשית מו ויאמר ליוסף, הנה אביך חולה כדי שיהא פנאי לבני לנא כל אחד ואחד ממקומו להיות עליו צעצעה מיתה, שכין שרואין שנפל למטה יודעין שימות ומתקצצין וצאין,

עד אלישע, לא הוה איניש חליש דמיתפח ממלפא, ואתא אלישע ובעא רחמי ואיתפח, שנא' מלכים ב יג ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו [הרי שהיה חולה כבר מקודם, ונתרפא]:

מתני':

[אין עומדין, ואין נידונים],

1. דור המבול אין להם חלק לעוה"ב, ואין עומדין בדין [לעולם הבא שאחר התחייה. תו"ט עיי"ש], שנא' בראשית ו לא ידון רוחי באדם לעולם, [ידון היינו דין, ורוחי היינו רוח] לא דין ולא רוח שאין עומדין בדין, ואין להם רוח, להיות עם הצדיקים, שיש להם חלק, [ר"ל לא יבוא רוח חיים על עצמותם להחיותם. יכין עיי"ש עור],

[לא תשוב רוחם לגופם לחיות לעולם, ומאחר שאין רוחם שבה לגוף נמצא שאין עומדין בדין, שאין הנפש והגוף נדונים אלא כאחד, דרך קלקול], ומפני מה אינן עומדין בדין לקבל עונשן לפי שדין בעונש שקבלו בעה"ז שהביא הקב"ה עליהן את מי המבול. רמח],

אבני חן על מסכת סנהדרין

ומה כתיב בהם איוב כא ט פְּתִיחָם שְׁלוֹם מִפֶּחַד, וְלֹא שָׁכַט
אֵלֹהֵי עֲלֵיהֶם,

[אין עומדין ואין נידונים, ור"א סבר שגם עומדין].

וכתיב שם פסוק י' שוֹרוֹ עֵבֶר וְלֹא יִגְעַל [ענין השלכה אל החוץ.
מצ, פי' ולא יפיל הולד], תִּפְלֹט פָּרְתוֹ וְלֹא תִשְׁפֹּל [מי שבניו
אבודים, קרוי שכול. מצ],

וכתיב שם פסוק יא יִשְׁלְחוּ כִצְאוֹ עֲוִילֵיהֶם [ילדיהן הצעירים הם
שולחים מכלי לחנכם, והם גרילין כצאן], וְיִלְדֵיהֶם יִרְקְדוּ,

וכתיב שם פסוק יב יִשְׁאוּ פִתָּהּ וְכִנּוֹר, וְיִשְׁמְחוּ לְקוֹל עֲוֹנָה
[כדרך המתעורר והמתענג],

וכתיב איוב לו יא אִם־יִשְׁמְעוּ וְיַעֲבְדוּ יִכְלּוּ יְמֵיהֶם בְּטוֹב וְשִׁנֵּיהֶם
בְּנַעֲמִים, וכתבי [פסוקין דומין, באחד מסיים ושניהם בנעימים, ובשני
וברגע שאול יחתו] איוב כא יג יִכְלּוּ בְּטוֹב יְמֵיהֶם וּבְרָגַע שָׁאוּ ל' [וכשבא
זמנם למות] [יָחַתוּ] [ידרו בלי צער], [אבל המהרש"א פירש וברגע שאול יחתו,
שנענשו שנהרגו כולם ע"י המכול בפעם אחת],

והיא [חיי עושר כזה] גרמה שאמרו איוב כא יד וַיֹּאמְרוּ לְאֵל, סוֹר
מִמֶּנּוּ, וְדַעַת דְּרָכָיךָ לֹא תִפְצְנֵנוּ, שם פסוק טו מִה־שָׂדֵי
כִּי־נַעֲבֹדְנָה, וּמִה־נֹּצַחַי עֵיל פִּי נִפְגַּע [נבקש ונתפלל] בּוֹ ,

אמרו כלום צריכין אנו לו, אלא לטיפה של גשמים, יש לנו
נהרות ומעינות, שאנו מסתפקין מהן,

אמר הקב"ה, בטובה שהשפעתיו להן, בה מכעיסין אותי,
ובה אני דן אותם, שנאמר בראשית ו ואני הנני מביא את
המבול מים,

ר' יוסי אמר דור המבול לא נתגאו, אלא בשביל גלגל העין
[כי העצם עינו מראות ברע, נראה עינו משוכה ולא נראה עגול, אבל המגביה
זוקף עינו לפותחו נראה עגול כגלגל, וכמו שהמים מקיפין את העולם כגלגל
ואמצעו נגלה שהוא עין הארץ וכו'. מהרש"א עיי"ש] שדומה למים שרואין
עוזבת [שלמה], והיו [גובהין עיניהם] [גובהי עינים. ד"ס] ומנאפין אחר עיניהם
[שנאמר בראשית ו ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו] לפיכך
דן אותן במים שדומה לגלגל העין מעינות שזועזעין ממקום קטן כמו
עין שנאמר בראשית ז נבקעו כל מעינות תהום רבה, וארבות
השמים נפתחו,

א"ר יוחנן, דור המבול ברבה קלקלו, וברבה נידונו, ברבה
קלקלו שנאמר בראשית ו וירא ה' כי "רבה" רעת האדם,
וברבה נידונו שנאמר בראשית ז כל מעינות תהום "רבה",

א"ר יוחנן שלשה נשתירו מהם מאותן מעינות של דור המבול שהיו

5. דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, ואין עומדין
בדין, שנאמר במדבר יד במדבר הזה יתמו ושם ימותו, דברי
רבי עקיבא, ר' אליעזר אומר עליהם הוא אומר תהלים ג ה
אֶסְפּוּ־לִי חֲסִידֵי פִרְתִּי בְּרִיתִי עֲלֵי־זִבְחָהּ [כדכתיב בדור המדבר זכרתי
לך "חסד" נעורך וגו', כורתי בריתי עלי זבח כדכתיב במתן תורה וקח משה את
הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם. מהרש"א],

[אין עומדין ואין נידונים, ור"א סבר שגם עומדין].

6. עדת קרח אינה עתידה לעלות [מגיהתם, וגם אין עומדין בדין.
מהרש"א], שנאמר במדבר טז ותכם עליהם הארץ בעולם הזה,
ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא, דברי ר"ע, ר"א אומר,
עליהם הוא אומר שמואל א ב ו ה' מָמִית וּמַחֲיֶה, מוֹרֵיד
שָׁאוּ ל' וַיַּעַל [בתפלת חנה, וראה מהרש"א בשם הכלי יקר למה התפללה
חנה על קרח]:

נבא: ת"ר, דור המבול אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר
בראשית ז וימח את כל היקום אשר על פני האדמה, וימח
את כל היקום בעולם הזה, וימחו מן הארץ [דהיינו מארץ
החיים. מהרש"א] לעולם הבא, דברי ר"ע,

ר"י בן בתירא אומר, לא חיינ ולא נדונין, שנאמר בראשית ו
לא ידון רוחי באדם לעולם, לא דין ולא רוח,

דבר אחר, לא ידון רוחי, שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה
[נדנה הוא לשון נתיק, ור"ל הגוף הוא התיק ונתיק לקבל בו הנשמה.
מהרש"א],

ר' מנחם בר יוסף אומר, אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר
נשמות לפגרים מתים, נשמתן קשה להם בגיהנם נשמת עזמן
שפסגן [הנשמה שורפת את הגוף. מהרש"א], דכתיב רומסם אש תאכלכס
(ישעיהו לג), שנאמר ישעיה לג יא תִּהְיֶהוּ [מלשון הריון. מצ] חֲשִׁישׁ
[הוא תבן הדק. מצ], תִּלְדּוּ קֶשׁ [קרא אל המחשבה הריון, ואל המעשה
לידה, ר"ל מה שחשבתם לכבוש את ירושלים לא תצליחו בה. מד], וְהִנָּכְם
[רצונכם] אִשׁ תֹּאכְלֵכֶם [ר"ל המחשבה ההיא סיבה להביא עליכם האבדון.
מד],

ת"ר, דור המבול לא נתגאו, אלא בשביל מוכה שהשפיע
להם הקב"ה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

חמין, כדאמר לקמן בדומחין קלקלו בדומחין גדונו, בלועה דגדר, וחמין
מבריא, ועיניא רבתי דבירם,

בראשית ו כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ, א"ר יוחנן
מלמד שהרביעו בהמה על חיה, וחיה על בהמה והכל על
אדם, ואדם על הכל,

אמר רבי אבא בר כהנא, וכולם חזרו להזדווג עם מיניהם חוץ
מתושלמי עוף הוה, שאזוזו עדיין תרבות רעה שמדווג עם הכל,
תושלמי עוף אחד, ובמסכת חולין (סב ע"ג) גבי שמונה ספיקות איתא והרעוגא
תושלמי ומרדא, ודרכו של אדם עוף להרעיע כל הבריות,

בראשית ו ויאמר ה' לנח, קץ כל בשר בא לפני,

א"ר יוחנן, בא וראה כמה גדול כחה של חמם, שהרי דור
המבול עברו על הכל, ולא נחתם עליהם גזר דינם עד
שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר בראשית ו כי מלאה הארץ חמם
מפניהם והנני משחיתם את הארץ,

וכתיב יחזקאל ו יא הַחֲמָם אֶקֶם לַמַּיִתָּה דְרָשָׁע, לֹא־יִמָּהֶם וְלֹא־
יִמָּהֶמוּ יָנֵם וְלֹא־יִמָּהֶמָּה וְלֹא־יִנָּהֶם בָּהֶם,

א"ר אלעזר, מלמד שזקף עצמו כמקל החמם ענמו כמקל, והיינו
החמם קס למטה רשע ועמד לפני הקב"ה, ואמר לפניו רבש"ע
אין תועלת [בחמם] לא מהם ולא מהמונם [לשון המון עם רב. מצ],

וְלֹא־יִמָּהֶמָּה [לשון המייה. מצ] ולא צמֶשֶׁס, אשטרי"א צלעו
[אנשטרינגונג] [התכתשות, מאמצים רבים, התחבטות] וְלֹא־יִנָּהֶם בָּהֶם
[ר"ל אין ראוי שיהיה הנחי והיללה בעבורם. מר],

(ואף על נח נחתם גזר דין שנא' ולא נח בהם) [ולפי שאין לו
[ל"נח"] משמעות דרשו בו כאילו כתיב בח' ולא "נח" בהם. מהרש"א],

תנא דבי ר' ישמעאל, אף על נח נחתך גזר דין, אלא
שמצא חן בעיני ה', שנאמר בראשית ו נחמתי כי עשיתם, ונח
מצא חן בעיני ה' סמוכין דרש,

בראשית ו וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ,

כי אתא רב דימי אמר [פ' "את האדם בארץ"], אמר הקב"ה יפה
עשיתי, שתקנתי להם קברות בארץ [שתקנתי דרך העולם שמתים
לאט לאט ונקברים, ואני הורג את הרשעים כולם בפעם אחת כמו במבול]
שאינדימי דרך רשעים מה # [שאינדימי הרשעים בדרך זה?],

מאי משמע [דהאי וינחם דשפיר עבד הוא. ד"ס] כתיב
הכא וינחם ה', וכתיב התם בראשית ו וינחם אותם וידבר על
לכם,

ואיכא דאמרי, לא יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ
[אולי כאן פירוש "קברות בארץ" דקאי על שהרגם כולם במבול, והתחרט
שלא הרגם לאט לאט, שאז] דאפשר היו מוזקין, כתיב הכא וינחם,
וכתיב התם שמות לב וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות
לעמו,

בראשית ו אלה תולדות נח [נח איש צדיק תמים היה
בדורותיו], א"ר יוחנן [ש"בדורותיו" מוותר. עין יוסף עיי"ש],
בדורותיו ולא בדורות אחרים [דר' יוחנן לשיטתיה שנח לא רצה
ליכנס לתיבה עד שהגיעו המים לקרסוליו, שהיה מאמין ואינו מאמין, ולכן
דורשה לגנאי. ע"פ הבאר שבע],

וריש לקיש אמר, בדורותיו כ"ש בדורות אחרים אילו הוה
בדורות אחרים היה לדיק יוסף,

א"ר חנינא, משל דרבי יוחנן למה הדבר דומה, לחבית של
יין שהיתה מונחת במרתף של חומין, במקומה ריחה נודף,
שלא במקומה אין ריחה [של חבית יין אחת בין החביות] נודף,

א"ר אושעיא, משל דריש לקיש, למה הדבר דומה
לצלוחית של פלייטון גושם שריחו נודף, ואינו אפרסמון שהיתה
מונחת במקום המנופת, במקומה ריחה נודף, וכ"ש במקום
הבוסם,

בראשית ו וימח את כל היקום אשר על פני האדמה, אם
אדם חטא בהמה מה חטאה,

תנא משום רבי יהושע בן קרחה, משל לאדם שעשה
חופה לבנו, והתקין מכל מיני סעודה, לימים [לפני החופה. שט]
מת בנו, עמד (ובלבד) [ופור] את חופתו, אמר כלום
עשיתי אלא בשביל בני, עכשיו שמת חופה למה לי,

אף הקב"ה אמר, כלום בראתי בהמה וחיה אלא בשביל
אדם, עכשיו שאדם חוטא, בהמה וחיה למה לי [ושנים שנים
שנשארו מכל מין ומין היה בזכות נח לקיום המין לדורות. מהרש"א],

בראשית ו מכל אשר בחרבה מתו, ולא דגים שבים [והטעם
פשוט מפני שלא השחיתו דרכם, וכן דייק לישנא דקרא כי השחית כל בשר את
דרכו על הארץ, הרי נקט על הארץ לאפוקי בים, ולא דוקא נקט דגים, שהרי כל
מה שיש ביבשה יש בים, חוץ מן החולדה, אלא נקט דגים מפני שהם נראים

אבני חן על מסכת סנהדרין

ומצויים יותר לבני אדם. באר שבע],

[ואע"ג שהמים רוחתין היו, דברותחין גרונן כדלקמן, היינו במקום חרבה מעיקרא, אבל במקום ים מעיקרא לא נעשו דותחין כדמוכח במסכת זבחים. מהרש"א],

דרש ר' יוסי דמן קסרי, מאי דכתיב איוב כד יח קל-הוא | על-פני-מים, תַּקְלָל חֲלָקָתָם בְּאֶרֶץ ל' אִי-יִפְגַּה דְּרָה בְּרָמִים, מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואומר להם עשו תשובה, ואם לאו הקב"ה מביא עליכם את המבול, ומקפה מניף, כמו ויִפֹּךְ הַבַּיִת דַּמְתַּרְגִּמִּין וקפא (מלכים ב, 1) נבלתכם על המים, בויקין נודות [שיש בהם גם קצת רוח, והם צפין], שנאמר קל הוא על פני מים,

ולא עוד אלא שלוקחין מהם קללה לכל באי עולם, שנאמר איוב כד יח תַּקְלָל חֲלָקָתָם בְּאֶרֶץ,

ל' אִי-יִפְגַּה דְּרָה בְּרָמִים, מלמד שהיו מפנים דרך כרמים [שלא הלכו בדרך הישר, אלא דרך עקום כמו בין הכרמים],

אמר לו ומי מעכב [להביא את המבול], [שהרי עברו הק"ך שנים. מוהרש"א] [מיד], שאינו עושה, אם יש צידו כח לעשות כך?

אמר להם, פרידה אחת יש לי להוציא מכם מתשלח הצדיק ימות קודם, ולא יהיה נדון עמכם,

דף ק"ח ע"ב

א"כ לא נפנה דרך כרמים [כלומר לא נסור ולא נפנה את דרך הכרמים [לא נעזוב את דרכינו הרע, כיון שאין הקב"ה מביא את המבול עדיין]], אלא כל שעה נלך בהם, כלומר, אם כן לא נלך דרך כבושה ולא נחזור מסורינו אלא נלך ונקלקל השורה, דרכים משושעים בקוים וצדקנים כעין שצילי כרמים,

דרש רבא, מאי דכתיב איוב יב ה לפיד [הוא העץ שמגרנדים בו האש ונשרף. מצ] בַּז [כי לא יצליח למלאכה בזוי הוא מאד. מצ],

[ואומר שאיש שאנו, מרמה את האיש שמוזמן לנפול, ללפיד בוז] לַעֲשֵׂתוֹת אֲשֶׁר־אֲנִי [מחשבות איש שוקט ובוטח. מצ, איש זה מרמה, את האיש שהוא נָכוֹן] [מוזמן] לָמוֹ עֲדֵי רָגְלָא [ענין החלקה והשמטה לנפול. מצ], [האיש שאנו מרמה את איש זה שמוזמן להחלק, ללפיד בוז], [לעשותות] כמו עשמונות, שישצין שאין ומושצין ממשנות רעות,

[ודורש את הפסוק באופן אחד] מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם ואמר להם, דברים שהם קשים כלפידים, והיו [בוים] [מבוזין] אותו,

אמרו לו זקן ! תיבה זו למה, אמר להם הקב"ה מביא עליכם את המבול, אמרו מבול של מה, אם מבול של אש יש לנו דבר אחר, ועליתה שמה אין אש שולט בה, ואם של מים הוא מביא, אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עשויות של ברזל, שאנו מחפין בהם את הארץ, ואם מן השמים הוא מביא יש לנו דבר ועקב שמו ואמרי לה עקש שמו,

אמר להם הוא מביא מבין עקבי רגליכם שצננת זרע שלכם יכול למחות אתכם, לישנא אחרינא: מצין עקבי רגליכם מן הרגל יוציא ממש מים אם היה רוצה, ואי אפשר לכפות רגליים בעששיות

שנאמר איוב יב נכון למועדי רגל,

תניא, מימי המבול קשים כשכבת זרע רותחין ועצין, היו עצין לא גרסין ופירוש הוא, שנאמר נכון למועדי רגל,

אמר רב חסדא, ברותחין קלקלו בעבירה, וברותחין גידונו כתיב הכא בראשית ח וישבו המים, וכתיב התם אסתר ז וחמת המלך שכבה נחה מרמסו, הכי נמי מים נחו מרותחין,

בראשית ז והיה לשבעת הימים, ומי המבול היו על הארץ,

מה טיבם של שבעת הימים? אמר רב, אלו ימי אבילות של מתושלח, ללמדך שהספדן של צדיקים מעכבין את הפורענות לבא,

דבר אחר, לשבעת ששינה עליהם הקב"ה סדר בראשית והיינו לשבעת הימים סדר שבעת ימי בראשית שניה להם שהיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח [מהרש"א, ויעב"ץ],

דבר אחר שקבע להם הקב"ה זמן גדול 120, ואח"כ זמן קטן [שבעה ימים] בתחילה אמר להן והיו ימיו מאה ועשרים שנה, כשעצר זמן זה ולא שבו לטובה, חזר וקבע להם זמן קטן,

ד"א, לשבעת הימים, שהטעימם מעין העולם הבא [שהוא יום השביעי של הקב"ה], כדי שידעו מה טובה מנעו מהן,

בראשית ז מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו, אישות לבהמה מי אית לה נקבה אחת שצננת לכמה זכרים ואין זו אישות? א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאותם שלא נעבדה בהם עבירה שלא נזקקו אלא לזן זוגם [פי' בבהמה יקרא כל שהוא מינו בן זוגו. מהרש"א],

מנא ידע? אמר רב חסדא שהעבירין לפני התיבה, כל

אבני חן על מסכת סנהדרין

שהתיבה קולטתו בידוע שלא נעבדה בהם עבירה, וכל שאין התיבה קולטתו בידוע שנעבדה בה עבירה,

רבי אבהו אמר, מאותן הבאין מאיליהן [ולא היה התיבה צריך לקלוט, שלא באו אלא כשרים. ראה מהרש"א],

בראשית ז עשה לך תיבת עצי גופר [ונקרא גופר על שם גפרית. מהרש"א], מאי גופר? אמר רב אדא אמרי דבי ר' שילא זו מבליגה עץ הוה, ואמרי לה גולמיש,

צוהר תעשה לתיבה, א"ר יוחנן אמר לו הקב"ה לנה, קבע בה אבנים טובות ומרגליות, כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים,

בראשית ו ואל אמה תכלנה מלמעלה דבהכי [הוא] דקיימא [כפרש"י בחומש כסויה משופע ואילך כו' כדי שיוזבו המים למטה מכאן ומכאן. עכ"ל. מהרש"א],

בראשית ז תחתיים שנים ושלישים תעשה, תנא תחתיים לזבל, אמצעיים לבהמה, עליונים לאדם [דאל"כ למה חלקו לג' חלקים, ומן הסברא, דלפי החשיבות נתחלקו. מהרש"א],

בראשית ח וישלח את העורב, אמר ר"ל, תשובה ניצחת השיבו עורב לנה, אמר לו רבך [הקב"ה] שונאני, ואתה שנאתני, רבך שונאני, מן המהורין שבעה, מן הטמאים שנים, ואתה שנאתני שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים, אם פוגע בי שר חמה [פי' שאני נהרג מן החום], או שר צנה, [וכי'] לא נמצא עולם חסר בריה אחת,

[וחני מילי [דיבורים] כולו דקאמרין דאמר לי עורב לנה, כולו הני בהמות וחיות לאו מעשה נם הוה, אלא אף בהמות וחיות ועופות אית להו שיחה דמשתעו בה להדר, ולאו דיבור ממש אלא סימני בעלמא כעין שיחה דקלים, ומאן דחכים ידע להם לשיחה דידהו. רמב"ה],

או שמא לאשתי אתה צריך,

אמר לו רשע, במותר לי נאסר לי אפילו נאשתי אני אסור, (צני נח עס חס ויפת), בנאסר לי לא כ"ש,

ומגלן דנאסרו, דכתיב בראשית ו ובאת אל התיבה אתה ובניך [הפסיק בין אתה ואשתך, ב"ובניך"] ואשתך ונשי בניך אתך,

וכתיב בראשית ח צא מן התיבה אתה ואשתך [לא הפסיק ביניהן] ובניך ונשי בניך אתך, וא"ר יוחנן מיכן אמרו, שנאסרו בתשמיש המטה,

ת"ר, שלשה [עברו ו] שמשו בתיבה, וכולם לקו [נענשו], כלב, ועורב, וחם,

כלב נקשר [פי' כשהוא בעול בהכנסת האבר בקשוי אינו יכול לפרוש ולהפריד מן הנקבה אחר פליטת הזרעו, אלא נקשר הגיד שלו ברחם הנקבה וכו'. בן יהודע, נקשר בשלשלת או בדבר אחר כדי שלא יזיקו. יד רמב"ה], עורב רק חוקק זרע מפיו לפיה של נקבה # [ואין להם קירוב בשר], חם לקה בעורו שילא ממנו כוס [אבי כל השחורים. וכתב הרמב"ה ונראה שמתשמיש המטה ששימש בתיבה נולד לו כוש],

[ובזה תבין דברי הגמ' סוטה ג: [וכ"ה בע"ז ת.]. וכל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין, שנאמר: (איוב ו) ילפתו ארחות דרכם יעלו בתוהו ויאבדו. ר"א אומר קשורה בו ככלב, שנאמר: (בראשית לט) ולא שמע אליה לשכב אצלה לחיות עמה, לשכב אצלה בעולם הזה, לחיות עמה, לעולם הבא],

בראשית ח וישלח את היונה מאתו גזי עורב לא כתיב מאתו לראות הקלו המים, א"ר ירמיה, מכאן שדירתן של עופות מהורים עם הצדיקים [הגם שקומה העליונה היה רק לאדם, מ"מ עלו שם גם מן המונים המהורים. ראה מהרש"א] כלומר, הנאה הוא שדרים אללם, שממרים צדיקים, כדאמרין צדוקי אחריתא,

בראשית ח והנה עלה זית טרף בפיה צפיה הימה שאלת מזון טרף של זית, א"ר אלעזר, אמרה יונה לפני הקב"ה, רבש"ע ! יהיו מזונותי מרורים כזית, ומסורים בידך, ואל יהיו מתוקים כדבש, ומסורים ביד בשר ודם,

מאי משמע, דהאי טרף לישנא דמזוני הוא? דכתיב משלי ל הטריפני לחם חוקי,

בראשית ח למשפחתיהם יצאו מן התיבה, א"ר יוחנן [ביר רמב"ה, וכן בד"ס יש כאן גירסא א"ר ירמיה בן אלעזר במקום ר' יוחנן], למשפחותם ולא הם [כי מקצת מבעלי החיים שנכנסו מתו במשך השנה וצאצאיהם הם שיצאו. שם, ונראה שהיו בהם בריות שאין להם עצם ואינם מתקיימין י"ב חודש. יעב"ץ],

[למשפחותם יצאו, שלא חסר מהם אפי' אחד, ולא הם כלומר שלא יצאו בריאים כמו שהיו, לפי שצער גדול היה להן בתיבה כשהיו מזונותיהן מסורין בידי בשר ודם כדאמרין לעיל. רמב"ה],

אמר רב חנא בר ביזנא, אמר ליה אליעזר [עצד אגריס] לשם רבא גדול, צנו של נח,

כתיב [אע"ג דאכתי לא איתיהיבא אורייתא עד משה רבינו, גמרא הוה בדיהו

אבני חן על מסכת סנהדרין

אותביה הקב"ה וכו'. מהרש"א,

אמר ליה, אייתי הקב"ה לאברהם, ואותביה מימיניה, והוה שדינן עפרא, והוה חרבי, גילי [זורקין על האויבים קש] והוה גירי [ונעשה הצים], שנאמר תהלים ק' א (מוזמור לדוד) לְדָוִד מְזֻמָּו ר' נָאֵם ה' אֲלֵעֶזֶר אֲמַר פֶּסוּק זֶה, נָאֵם ה' לְאֹדְנִי אֲמַר הַקֶּבֶ"ה לֹא־נִרְאָה שָׁב לְיָמֵי עַד־אֲשֵׁית אֵיבֶיךָ הָדָם לְרַגְלֶיךָ.

וכתיב ישעיה מא ב כִּי הָעִיר [מלשון התעוררות, מי עורר את אברהם למאם בע"ז] כְּמִצְרָיִם זֶה אֲנִי שָׂבָה מֵאֶרֶץ נִהְיִים, שְׂהוּא בְּמִזְרָה, דְּכַמִּיז (במדבר כג) מִן אֶרֶץ יַמִּי בִּלְקֵן מִלֵּךְ מִלֵּךְ מִלֵּךְ וְגו' צָדֵק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלֵוֹ [כל מקום שהלך היה קורא את הצדק נגד ע"ז], [יְתֵן לְפָנָיו גּוֹ יָם] [הקב"ה נתן גוים בידו] וּמַלְכִּים יִרְדֹּךְ [השליטו על מלכים] [יְתֵן כְּעֶפֶר חֲרִבּוֹ] [חרבו הרג הרבה חללים כעפר הארץ], כְּקֶשֶׁת נִדְרָף קִשְׁתּוֹ [קשתו הרבה חללים כקש. מדר],

נחום איש גם זו הוה רגיל, דכל דהוה סלקא ליה כל דגרי המאורע ליה, אמר גם זו לטובה [ר"ל גם על המאורע הנראה רע בעיני כל אמר שגם זו לטובה וכו'. מהרש"א], יומא חד בעו [ישראל] לשדורי דורון לקיסר, אמרי בהדי

דף ק"ט ע"א

מאן נשדר ניד מי נשלה, נשדר בהדי נחום איש גם זו, דמלומד בנסים הוא,

כי מטא להווא דיוורא כשהגיע לאוזנו מלון בעא [רצה] למיבת ללון, אמרי ליה [בעלי המלון] מאי איכא בהדך, אמר להו קא מובילנא כרגא [דורן, אבל על פי רוב פירוש כרגא הוא "מס"] לקיסר, קמו בליליא שרינהו לספיטיה הסירו הארגזים והמרעופין ופמחוס, ושקלו כל דהוה גביה, ונטלו כל מה שצמח, ומלנהו עפרא [חזרו ומילו את הארגזים עפר שלא ירגיש שהארגז ריק],

כי מטא להתם [לקיסר] אישתכח עפרא, אמר [הקיסר] אחוכי קא מחייכי ממקי בי יהודאי, אפקוהו למקטליה, אמר גם זו לטובה,

אתא אליהו, ואידמי להו כחד מינייהו [והיה נראה כאחד מאנשי הקיסר], אמר להו [להם אליהו] דילמא האי עפרא מעפרא דאברהם אבינו הוא, דהוה שדי עפרא הוה חרבי, גילי הוה גירי, בדוק ואשכחו הכי,

הוה מחוזא [היתה עיר] דלא הוה קא יכלי ליה למיכבשיה, שדו מההוא עפרא עליה, וכבשוה,

דהכי הוה, ואב"א כולה אורייתא מיכתב הוה כתיבא גבי אברהם ואיפקדי הוה דלא הוה מיפקדי עילוה עד דאתא משה. רמח, בראשית ח למשפחותיהם יצאו מן התיבה # [דיבור זה שייך כאן ולא לעיל] @ אלמא כל חד וחד צפני עזמו הים, ולא היו אוכלין כולם בצנצן אחד, אלא משפחות [משפחות] היו שריון,

אתון [היכן] [היכי. ד"ס] הויתון היאך הייתם יכולין להכין עניייהם בך, לעשות לכל צריה וצריה מפנה [כלום הייתם בריאים וטובים כמו שנבנסתם או לא. רמח]?

א"ל צער גדול היה לנו בתיבה, בריה שדרכה להאכילה ביום האכלונה ביום, שדרכה להאכילה בלילה האכלונה בלילה,

האי זקיתא שם צריה לא הוה ידע אבא [נח], מה אכלה, יומא חד הוה יתיב וקא פאלי ממחך, כמו פלי פלוי במסכת נדה (כ"ע"ב) [קולף. שט] רמונא, נפל תולעתא מינה אכלה, מיכן ואילך הוה גביל לה חיזרא [מיני עשבים] כי מתלע [בשהחליע בתולעים] אכלה,

אריא [הארי] אישתא חמה לחמו זינתיה חנה, ולא היה חושש לדרוס משאר בהמות, דאמר רב [גמרא קאמר לה], לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זינא אישתא אין לך חמה קלה שלא תהא ממנומוט יכולה לזנוי ששת ימים שלא ימות בלא מאכל, ואין לך חמה שיכולה לזון יותר משנים עשר ימים בלי מאכל ומשתה כל שהוא,

ואית דגרסי לא פחות משיתא ירחי, ולא טפי מתריסר זנחא אשתא, ואחרי קאי, כלומר לא פחות מששה חדשים ולא יותר משנים עשר חדשים, ולא נהילא לי [אבל הרמב"ם פירש כן, דאל"כ ארי היכי זנחיה, ואף שהיו בתיבה עשרה ימים יותר מי"ב חדש, שנים עשר חדש בא למעט רק י"ג חדשים].

אורשינה עוף ושמו חול בלשון המקרא, ואינו מת לעולם [משמע שזה התחיל מברכתו של נח. וראה מהרש"א] אשכחינה אבא [אבי נח] דגני [שהיה ישן אורשינה זו] בספנא צמדל ספון וממוקן לו דתיבותא [בדרכי התיבה. רמח], א"ל [אבי נח] לא בעית מזוני, א"ל חזיתך [ראיתי אותך] דהות טרידא, אמינא לא אצערך,

א"ל [נח] [אית לך צערא מצעראי. רמח] יהא רעוא דלא תמות [ולאו למימר דלא מיית כלל, אלא דמפיש חיי טפי משאר חיות. רמח], שנאמר איוב כ"ח יח וְאָמַר עֶסְקָנִי אֶנְוֶה [לא תחרב ביתי עד כי אמות. מדר], וְכַחוֹ לֹא אֶרְבֶּה יָמִים,

אמר רב חנה בר לואי, אמר שם רבא לאליעזר [עבד אברהם], כי אתו עלייכו [למלחמה] מלכי מזרח ומערב, אתון היכי עבדידון [אברהם ואתה] לנצח את כל מלכי מזרח ומערב, דהיינו אלו הד' מלכים גדולים שנצחו ה' מלכים אחרים, והשיב דלאו במלחמה נצחם אלא

אבני חן על מסכת סנהדרין

שלאחר שברא הקב"ה אדם וחוה היה מתעסק בבריאתן וכשברא רוחותיהן ולא הספיק לברוא גופותן עד שקדש היום ונשארו רוחות בלא גוף. רע"ב אבות פ"ה מ"ו] ולילין נורת אדם אלא שיש להם כנפים, במסכת נדה (נד, ז),

וזו שאומרת נעלה ונעבור עבודת כוכבים, בראשית יא כי שם כלל ה' שפת כל הארץ נצלל לשונם, כדי שלא יהא אחד מכוון לדעת חבירו, לעצוד עצודה זרה,

תניא רבי נתן אומר, כולם לשם עבודת כוכבים נתכוונו, כתיב הכא בראשית יא נעשה לנו שם, וכתיב התם שמות כג וישם אלהים אחרים לא תזכירו, מה להלן עבודת כוכבים, אף כאן עבודת כוכבים,

אמר רבי יוחנן, מגדל, שלישי של מעלה נשרף, נשרף, שלישי נבלע ונבלע יסודותיה משוקעת היא בקרקע עד שלש, שלישי אמנעי קיים בקרקע, ולא שיהא עומד באויר,

אמר רב, אויר מוגדל מראש המגדל (כלומר) [כמו אוירה של עיר], מי שעומד סביב למגדל ורואה אוירה ומראה גובה שלו מושב שכן נגזר על אותו מקום שישכח ולכן הם עומדים שם לא לשונם,

אמר רב יוסף, בבל [העיר, ולא המדינה] ובורסיף, סימן רע לתורה שמשכחין הלמוד מפני שעומדים באויר המגדל, מאי בורסיף למה נקרא שמה בורסיף? אמר ר' אסי בור שאפי צור שנתרוקן מימיו, כלומר משכח האדם כל מה שלומד, שאפי כמו (צבא מניעא ס, א) השופה את היין, לשון (ירמיהו מח) הורק מכלי אל כלי,

[משמע שהיה לרש"י גירסא זו בגמ'] ומפני מה שמה צבא [שמשכחת], אמר רב יוסף כי שם צבא, לפי שצבא הקדוש צריך הוא את לשונם לשם, לכן היא משכחת. סימן רע - כלומר שם סימן שמה היא.

[שנינו במשנתנו] אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא וכו': ת"ר, אנשי סדום אין להן חלק לעולם הבא, שנאמר בראשית יג ואנשי סדום רעים וחמאים לה' מאד, רעים בעוה"ז, וחמאים לעולם הבא,

אמר רב יהודה, רעים בגופן וחמאים בממונם, רעים בגופן שטופים צימיה דכתיב בראשית לט [באשת פוטיפר] ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחמאתי לאלהים, וחמאים בממונם דכתיב דברים טו והיה כך חמא והיינו ממון, לה' זו ברכת השם, מאד, שמתכוונים וחמאים,

במתניתא תנא, רעים בממונם וחמאים בגופן, רעים בממונם דכתיב דברים טו ורעה עיניך באחריך האביון, וחמאים בגופן דכתיב בראשית לט [באשת פוטיפר] וחמאתי לאלהים, לה'

עיילוהו לבי גנוא [הכניסו את נחום איש גם זו לבית גנוי המלך], אמרי שקול דניחא לך [קח כל מה שאתה רוצה], מלייה לסיפמא [לכליו] דהבא, כי הדר אתא [בשחור לביתו, ולן באותה מלון] אמרו ליה הנך דיוורי אותן בני הכפרים מאי אמטית [הבאת] לבי מלכא, אמר להו מאי דשקלי מהכא [מה שלקחתי מכאן] אמטאי להתם, שקלי אינהו אמטו להתם, קטלינהו להנך דיוורי:

בראשית יא א ויהי כל־הארץ שפה אחת ודב־רים אֶחָדִים: ב וַיְהִי בְנִסְעָם מִקְדָם וַיִּמְצְאוּ בְקֶעֶה בְּאֶרֶץ שֹׁנֵר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: ג וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ הִבֵּה [סופי תיבות שלוח, מפני שלוח יתירה שהיה להם חטאו. בעל הטורים] נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשָׂרָפָה וְתָהִי לָהֶם הַלְבְנָה וְהַחֲמֵר תִּהְיֶה לָהֶם לְחֵמֶר: ד וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה | נִבְנֶה־לָנוּ עִיר וּמִגְדָל וְרָאשֵׁינוּ בְשָׂמִים וְנַעֲשֶׂה־לָנוּ שֵׁם פְּנִיפִין עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ [וזאת היתה עצת שרי הדור להמליך את נמרוד על כל המין האנושי. ספרנו]: ה וַיֵּרֶד ה' לִרְאֹת אֶת־הָעִיר וְאֶת־הַמִּגְדָל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם: ו וַיֹּאמֶר ה' הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכָלֶם וְהֵם יִחְלְמוּ לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִפְצָר מִהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְכְּרוּ לַעֲשׂוֹת: ז הִבֵּה נִדְרָה וְנִבְלָה שֵׁם שְׂפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שִׁפְתֵי רֵעֵהוּ: ח וַיִּפֶן ה' אֹתָם מִשָּׁם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיִּחְדְּלוּ לְבִנֹת הָעִיר: ט עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל בִּי־שָׁם בָּלָל ה' שִׁפְתֵי כָל־הָאָרֶץ וַיְפִצֵם ה' עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ:

[שנינו במשנתנו] דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא וכו': [לפי שחטא דור הפלגה אינו מפורש בהדיא מה הוא, ולחכי אהא דקתני אין להם חלק לעוה"ב בעי. מהרש"א] מאי עבוד? אמרי דבי רבי שילא, [אמרו. ד"ם] נבנה מגדל ונעלה לרקיע, ונכה אותו בקרדומות, כדי שיזוכו [כל] מימיו [ולא יהיה עוד מבוטא]. [לפי שהם רצו למרוד בה' אלא שהם יראו לנפשם שלא יביא הקב"ה מבוטא עליהם כמו שעשה לדור אנוש ולדור המבול ולא האמינו בשבעתו וכו'. מהרש"א],

[בימינו כבר אין זכר למגדל זה וגם בימי נבוכדנצר צוה לחזור ולבנות את המגדל, כי המגדל הראשון כבר נפל כי הלבינים שלהם לא היו די חזקים, ונחפזו לעפר].

מחכו עלה [על פירושו דבי ר' שילא] במערבא, א"כ ליבנו אחד בטורא אם כן שצנו כדי לעלות לרקיע, למה צנו אותו צנקה, היה להם צנוט על אחד ההרים,

(אלא) א"ר ירמיה בר אלעזר נחלקו לג' כיתות, אחת אומרת נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעלה ונעבור עבודת כוכבים, ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה,

זו שאומרת נעלה ונשב שם, הפיצם ה' פזרם בכל העולם,

וזו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה, נעשו קופים ורוחות צלי גוף וזורה וישידים יש להם נורת אדם ואוכלין ושומין כצני אדם [אלו השדים

אבני חן על מסכת סנהדרין

זו ברכת השם, מאד זו שפיכות דמים, שנאמר מלכים ב כא גם דם נקי שפך מנשה (בירושלים) הרבה מאד [וגו']

ת"ר, אנשי סדום לא נתנאו אלא, בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה, ומה כתיב בהם איוב כה ה ארץ ממנה יצא לחם ארץ ששעה וטובה היא, ואחר כן [בא זמן] נהפכה ותחתיה [במקומה] נהפך קמו א"ש:

[וממשיך טובה של סדום קודם שנתהפכה] ו מקו הם [אשר] ספיר [היו]. רש"י על איוב] אבניה, ועפרת זהב לו :

[אבל לאחר שנתהפכה נעשית] ז נתיב [שביל ודרך] ל אידעו עיט, ול א שזפתו [ראוהו] עין איה: ה ל אהדריכוהו [הלכו בו] בני שחין [ענין גאון], ל אעדה עליו שחל [לא עבר עליו שחל לגדל השממון, מר],

אמרו [אנשי סדום], וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם, ועפרות זהב לו שיש לנו שיפוע להם, למה לנו עובדי דרכים [אורחים], שאין באים אלינו אלא לחסרינו [מממוןנו], בואו ונשכח תורת רגל מארצנו שלא יעצרו עוצרי דרכים צאלנו,

שנאמר [שהקב"ה [פרץ] המטיר עליהם [נחל של] אש וגפירת, מפני שביטלו ושכחו את [רגל] ההבנסת אורחים] איוב כה ד פרץ הקצ"ה נחל גפרית ואש מעם קר [ענין הולח ושפיכה] ממקום הליכתו, שהיה הולך למעלה והשליכו עליהם. גר - קורט"ל צלעו [מים עזים], כמו [שמואל ב, יד] מים הנגרים הנשפכים מנירגל, דלדו ונתלדלו מאנו ש [מאדם] [מאכלס] נעו ונעו לדלאון,

דרש רבא, מאי דכתיב תהלים סב ד עדאנה | תהו | תתו מנשקו תרמיות ותואנות על-איש, תרצחו כלכם בקיר נטוי על ידי קיר נטוי ו גדר תדחיה, מלמד שהיו נותנין עיניהן בבעלי ממון, ומושיבין אותו אצל קיר נטוי, ודוחין אותו עליו ובאים וגומלין את ממוןו [פ' שגומלין ממון בדין כאילו הפילו להן הקיר בידים וגומלין ממוןו, ר"ל של הקיר שאומרים שהזיקו להפיל להן כותל בריא וחייב לשלם אותו הקיר. מרש"א],

דרש רבא, מאי דכתיב איוב כד מזו חתר בחשך בתים, יו מם התמוזלמו , ל אידעו אן ר יומם חתמו למו היום סותמים וסוגרין כאילו לא ידעו אור, כלומר סותמין וסותמין,

מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון, ומפקידים אצלו אפרסמון שלהם, להפקידו ציד צעלי ממון, ומניחים אותו בבית גזויהם כדי שיהו מניחין פקדון שלהם צצית גמיהם, לערב באים

ומריחין אותו ככלב וצלילה מריחין האפרסמון וסותמין שם, [ודורש הפסוק חתמו לבו] מנהגו של מפקיד צורר וסותם,

שנא' תהלים נט ז ישובו לערב יחמו ככלב ויסו כבו עיר, ובאים וחותרים שם וגומלין אותו ממון,

[וממשיך בגזל של סדום] [גוזלים המלבוש, והנגול לרוב עניו. מר] איוב כד ז ערו הם [הלכו] ילינו מפלי לבוש, ואין פסות בקרה [בעת קור. מר]: [והפסוק לפני זה ג] חמו ר יתו מים ינהגו, יחבלו [יקחו במשכון את] שו ר אלמנה: [והפסוק לפני זה ב] גבלו ת ישיגו, עדר גזלו וירעו:

[וסופם של גוזלים אלו] איוב כא לב והוא לקברו ת יוכל, ועל-גדיש ישקו ד [ימחר לשכב על תל הקבר העשוי כגדיש. מר]:

דרש ר' יוסי בציפורי כי מדרשא [דרש הפסוק] חתר צמחן צמים, אחתרין [חתרו הגנבים] ההיא ליליא תלת מאה מחתרתא בציפורי על ידי ריש אפרסמון, שהיו מריחין ויודעין היכן מניחין ממוןם, אתו וקא מצערי ליה, אמרו ליה יהבית אורחיה לגנבי, אמר להו מי הוה ידענא דאתו גנבי לישנא אחרינא מי הוה ידענא דגנבי אחון,

[וביון שדיבר על ר' יוסי, מביא דרך אנב] כי קא נח נפשיה דרבי יוסי, שפעי מרובי דציפורי דמא דאדם גדול הוה, ואידי דאמר לעיל איסתרו מחתרתא בציפורי דאסתרא דר' יוסי הסם, הוה נקיט נמי הא מילתא, דכי נח נפשיה כו' לאשמועין דמלפורי הוה,

[וממשיך לספר מדות של אנשי סדום] אמרי, דאית ליה חד תורא מרעי חד יומא כך היה מנהגם של אנשי סדום, מי שהיה לו שור אחד רועה כל צהמות העיר יום אחד, דלית ליה ומי שאין לו צהמה מגלגלין עליו לירעי תרי יומי לרעות שני ימים [ראה יד רמח],

ההוא יתמא בר ארמלתא, הבו ליה תורי למרעיה, אזל שקלינהו וקמלינהו, אמר להו יתמי למרי דמורא,

דף ק"ט ע"ב

דאית ליה תורא, נשקול חד משכא, דלית ליה תורא נשקול תרי משכי, אמרו ליה מאי האי ?

אמר להו סוף דינא כתחילת דינא, מה תחילת דינא דאית ליה תורא מרעי חד יומא, דלית ליה תורי מרעי תרי יומי, אף סוף דינא דאית ליה חד תורא לשקול חד, דלית ליה תורא לשקול תרי,

אבני חן על מסכת סנהדרין

בנחמיה אגרא דנפק לי מינך הב ניהליה להאי, וזווי ידי
בדקיימי קיימי,

[ועוד מחקי סדום] הוויא להו פורייתא, דהוו מגני עלה אורחין,
כי מאריך גייזי ליה כשהאורח ארוך יותר מן המטה מקצרין אותו בסכין,
גייזי לשון גז, כן שמעתי, ואית דגרסי גיידי ליה, כי גויז מתחין ליה עד
דמתפרקי אצרו,

אליעזר עבד אברהם אקלע להתם, אמרו ליה קום גני
אפוריא, אמר להון נדרא נדרי מן יומא דמיתת אמא לא
גנינא אפוריא,

[ועוד מחקי סדום] כי הוה מתרמי להו עניא, יהבו ליה כל חד
וחד דינרא, ובתיב שמיה עליה כדי שיכיר כל אחד ואחד דינר שלו
ויחזור ויטלנו, וריפתא לא הוו ממטי ליה התנו צנייהם שלא יתנו לו פת
כדי שימות ברעב, וכשמת אזיל כל חד וחד ושקיל לדינרא דידיה, כי הוה מית,
אתי כל חד וחד ושקיל דידיה,

[ועוד מחקי סדום] הכי אתני בינייהו, כל מאן דמוזין אכסניא לצי
הולא גברא לבי הילולא, לשלח גלימא יפשיטו את בגדי אותו האיש
שהזמינו,

הוי האי הילולא אקלע אליעזר עד אצרהם להתם, ולא יהבו
ליה נהמא,

כי בעי למסעד, אתא אליעזר ויתיב לסיפא דכולהו הלך וישב
בסוף כולם, אמרו ליה מאן אומנך להבא, א"ל להווא
[דיתיב] אתה זמנתן [אמר דילמא שמעי בי דאנא
אומינתיה, ומשלחי ליה מאניה דהאי גברא] שקל גלימיה,
ההוא דיתיב גביה, ורהט לברא שהיה ממירא שלא ישמעו אנשי
המקום אליעזר אמר שהוא זימנו ולישלחו למאניה, הלך וישב לו אצל השני ואמר
כמו כן, וכן לכל אחד ואחד עד דאזלי כולהו ואכל אליעזר כל הסעודה,

וכן עבד לכולהו, עד דנפקי כולהו, ואכלא איהו לסעודתא,

הוויא ההיא רביתא נערה, דהות קא מפקא ריפתא לעניא
בחצבא בתוך כך שלה כשיוצאת לשאוב מים, איגלאי מלתא, שפיוה
סכו אותה דובשא, ואוקמוה על איגר שורא על גג הסומה, אתא
זיבורי ואכלוה,

והיינו דכתיב בראשית יח ויאמר ה' ועקת סדום ועמורה כי
רבה על עסקי ריבה ואמר רב יהודה אמר רב, על עיסקי ריבה:

מרגלים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר במדבר יד וימותו

[ועוד מחקי סדום] דעבר במברא שהמעברות שלהם מימיו עזין, והיו דנין
כן ניתיב חד זוזא, דלא עבר במברא אלא בא דרך אחר ניתיב
תרי,

[ועוד מחקי סדום] דהוה ליה (תורא) [דרא] דלכני מי שהיו לו שורת
לנשים ומגבל ועושה אותן אתי כל חד וחד ושקל' חדא היה בא כל חד
ומד ונוטל אחת, א"ל אנא חדא דשקלי [א"ל לנגול מה חסרתי לך, לא
לקחתי ממך אלא לבניה אחת],

[ועוד מחקי סדום] דהוה שדי תומי מי שהיה מפזר ושוטט לפניו שומים
או שמכי או צללים לינשן אתו כל חד וחד ושקיל' חדא כל אחד
ואחד היה נוטל אחת, א"ל לנגול מה חסרתי לך אנא חדא דשקלי לא
לקחתי ממך אלא שום אחד, ונמנא קרס מכאן ומכאן,

[ומספר עוד] ארבע דייני היו בסדום, שקראי ושקרוראי, זיפי,
ומצלי דינא, דמחי ליה לאיתתא דחברי' [מי שהכה את אשת
חבירו], ומפלא ליה [והפילה עוברת], אמרי ליה [דייני סדום] יהבה
ניהליה ושכב עמה עד שמהיה מעוברת דניעברה ניהליך,

[ועוד מחקי סדום] דפסיק ליה לאודנא דחמרא דחבריה, אמרו
ליה הבה ניהליה עד דקרחא עד שתלמח אזנו,

[ועוד מחקי סדום] דפדע ליה לחבריה עשה לו פלג, כמו פדעת במסכת
עבודה זרה (כת, ה) כפרדור"א בלעז (פגע), אמרי ליה הב ליה אגרא
דשקל לך דמא,

[ועוד מחקי סדום] דעבר במברא, יהיב ארבעה זוזי, דעבר במיא
עובר ברגליו צמים יהיב תמיני זוזי,

זימנא חדא אתא ההוא כובס, איקלע להתם, אמרו ליה
הב ד' זוזי, אמר להו אנא במיא עברי, אמרו ליה א"כ הב
תמינא דעברת במיא,

לא יהיב פדיוהו [הכו אותו], אתא לקמיה דדיינא, א"ל הב
ליה אגרא דשקיל לך דמא, ותמינא זוזי דעברת במיא,

אליעזר עבד אברהם איתרמי התם, פדיוהו [הכו אותו], אתא
לקמיה דדיינא, א"ל הב ליה אגרא דשקל לך דמא, שקל
גללא מקל, לישנא אחרינא אפן פדיוהו איהו לדיינא, אמר מאי
האי, א"ל דיינא לאליעזר מאי האי אמר ליה אליעזר, אגרא דמחייבת לי דשקלי
לך דמא, הב ליה להווא גברא דשקל לי דמא, חווי ידי כדקיימי קיימי,
לישנא אחרינא, הכי גרסינן, ולואי כדקאי קאי, כך אמר ליה דין מי יתן שהייתי

אבני חן על מסכת סנהדרין

האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה וימותו בעולם הזה במגפה לעולם הבא:

עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר במדבר טז ותכם עליהם הארץ בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא, דברי ר"ע, רבי אליעזר אומר עליהם אומר הכתוב שמואל א ב ה' מומית ומחיה מוריד שאול ויעל:

ת"ר, עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר ותכם עליהם הארץ בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא, דברי רבי עקיבא,

רבי יהודה בן בתירא אומר, [דורש מה דכתיב] ויאבדו [מתוך הקהל] הרי הן כאבידה המתבקשת [ועדת קרח] גלן לעולם הבא,

שנאמר שכן אמר דוד על בני קרח תהלים קיט קעו תַעֲרִיתִי פֶשַׁע אֲבִיר בְּקִשׁ עֲבָדֶיךָ. הם מעו כשה אובד, ואמה צרחמין הרצים בקש עדן, ומציאם לעולם הבא. פי מצי' תיך ל' א' שְׂכַחְתִּי שקיימו כל מנזמין, כדכתיב (צמדנר טז) כי כל העדה כולם קדושים:

במדבר טז ויקח [קרח], אומר ריש לקיש, שלקח מקח רע הממיל צקטטה לעצמו [ויקח 124 קרח 308 = 432 בגימ' זה 12 במקח 150 רע 270 = 432. בעל הטורים],

קרח, שנעשה קרחה בישראל שנלעו,

בן יצהר, בן שהרתיח שהעסיק עליו את כל העולם כצהרים,

בן קהת, בן שהקהה שיני מולידיו שנמצאיו אצמיו צמעשו הרעים,

בן לוי, בן שנעשה לוייה בניהגם, וליחשוב נמי בן יעקב בן שעקב עצמו לגיהנם? אומר רב שמואל בר רב יצחק יעקב ביקש רחמים על עצמו שלא יהא נמנה עמהם שנאמר בראשית מט בסודם אל תבא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי [פירש לעולם שכן הוא, אלא שה' עשה נחת רוח ליעקב שהתפלל. אור החיים במדבר טז פסוק ד],

בסודם אל תבא נפשי אלו מרגלים דלא כתיב צהן פלוגי בן יעקב, ובקהלם אל תחד כבודי, זה עדת קרח,

דתן שעבר על דת אל,

אבירם שאיבר עצמו לצד חזק לצדו כמו (ישעיהו מו) אבירי לצד מעשות תשובה,

[וואת און בן פלת דורש לטובה] ואון, שישב באנינות שעשה תשובה על שהיה עמהם תחילה בעלה,

פלת שנעשו לו פלאות (שפירש) [שניצל] מהם,

בן ראובן, בן שראה והבין שאין מנהגן כשורה ופירש מהם,

אמר רב, און בן פלת אשתו הצילתו, אמרה ליה מאי נפקא לך מינה, אי מר רבה אנת תלמידא, ואי מר רבה אנת תלמידא אם ינא משה מכל מקום אמה תלמיד, ואם קרח מנא אמה תלמיד, מה לך בשררה זו,

אמר לה מאי אעבד, הואי בעצה אני הייתי עמך בעלה ואשתבעי לי בהדיהו ושנצמתי להם שאם יקראוני אלך עמהם,

אמרה ליה ידענא דכולה בנישתא קדישתא ניהו כולם נזעים וקדושים, ולא יכנסו אלי אם אני פרועה, דכתיב במדבר טז ג פי כל־הַעֲדָה כָּלָם קֹדְשִׁים [מכאן רגל ועד ראש, כמו שאמר והייתם קדושים לאלהיכם. ספורנו],

אמרה ליה תוב דאנא מצילנא [אציל] לך, אשקיתיה [השקה אותו] חמרא, וארויתיה [והשכירה אותו] ואנגיתיה גואי # [שאם היה ער והיה שומע קולם לא היה יכול להתאפק, מצד מדת היושר שלו], אותבה על בבא [וישבה על פתח הבית],

דף ק"י ע"א

וסתרתה למזיה שעה, וינא על פתח הבית, כל מי שהיה צא לקרוא רואה ראשה פרוע ומחזר כל דאתא, חזיה הדר, אדהכי והכי אבלעו ליה [כל אנשי קרח באדמה],

איתתיה דקרח אמרה ליה, חזי מאי קעביד משה, איהו הוה מלכא, לאחיה שוויה כהנא רבא, לבני אחוהי שוינהו סגני דכהנא, אי אתיא תרומה, אמר תיהוי לכהן, אי אתו מעשר ראשון דשקילתו אתון, אמר חבו חד מי' לכהן,

ועוד דגייז ליה למזייכו דכתיב (צמדנר ט) והעצירו מער על [כל] בשרם, ומשמך כסם כליו אמש שוטים ומיטלל לכו כי כופתא רע, כמו צטולא דספתא דאמרן לעיל (נח, צ) כגלל הזה אמש חשונים צעיני עינא יהב במזייכו עין נתן צשעריכם, כדי שלא יהא כסם צורה כמותו,

אמר לה קרח [לאשתו] הא איהו נמי משה עצמו קא עביד גלל כל

אבני חן על מסכת סנהדרין

שער,

בְּקֶרֶת וְכַעֲדָתוֹ פֶּאֶשֶׁר דָּפַר ה' בְּיַד־מֹשֶׁה לֵּאמֹר, וּכְתִיב הַתּוֹרָה שְׁמוֹת ד' וְיֹאמַר ה' לוֹ עוֹד הִבְאֵנָה יְיָהּ בְּחִיקָהּ,

אמר ר' יוסי, כל החולק על מלכות בית דוד, ראוי להכישו נחש, כתיב הכא מלכים א א ט וַיִּזְכֹּר אֱלֹהֵינוּ [דכתיב לעיל מיניה פסוק ה וארניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך] צֵאן וּבְקֶרֶת וּמִרְיָא [שור פסם] עִם אֶבְרָהָם הַזֶּה [סמוך לאבן הזוחלת שעמדה אצל עין רוגל. מד], וכתיב התם דברים לב עם חמת זוחלי עפר,

אמר רב חסדא, כל החולק על רבו חולק על ישיבתו כחולק על השכינה, שנאמר במדבר כו בהצותם על ה' מעלה עליהם הכתוב כאלו היו חולקים כלפי שכינה,

א"ר חמא ברבי חנינא, כל העושה מריבה עם רבו חגור וקטטה, לפספס נגדו דדריס, כעושה עם שכינה, שנאמר במדבר כ יג הַמָּה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רְבוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־ה' וַיִּקְדָּשׁ בָּם,

א"ר חנינא בר פפא, כל המתרעם אומר על רבו שניהג לו מדה כנוסה ומדת אכזרית על רבו, כאילו מתרעם על השכינה, שנאמר שמות טז לא עלינו תלונותיכם כי (אם) על ה',

א"ר אבהו, כל המהרהר מחפה עליו דריס אחר רבו, כאילו מהרהר אחר שכינה, שנאמר במדבר כא וידבר העם באלהים ובמשה,

קחלת ה עושר שמור לבעליו לרעתו, אמר ר"ל, זה עושרו של קרח [עשר 570 שמור 546 לבעליו 148 לרעתו 706 = 1970 בנימי לעשרו 606 של 330 קרח 308 לרעתו 706 היה 20 = 1970. בעל הטורים על ויקח קרח],

דברים יא ואת כל היקום אשר ברגליהם, א"ר אלעזר זה ממונו של אדם, שמעמידו על רגליו, [כלומר בין דאמרינן לעיל עושר שמור לבעליו לרעתו זה עשרו של קרח שגאה בעשרו, לכך נבלע גם ממונו. עיון יעקב], [כי כל מעלות האדם כמו חכמה בינה גבורה וענווה, וכן כל המדות הטובות שלו הן דבוקות בגוף שלו, ורק העושר הוא לבר מגופו והוא בעפר הארץ, ובכל זאת ע"י העושר יגבה לב האדם, ומן הארץ ירום וגבה. ע"פ בעל מראית העין. לקב"ל],

ואמר רבי לוי, משוי ג' מאות [גזמא. ראה רשב"ם פסחים קיט]. פרדות לבנות היו מפתחות של בית גזיו של קרח, וכולהו אקילדי מפתחות וקילפי מנעולים דיגילדא כולם, המפתחות והמנעולים של עור היו, ואף על פי כן היו שלש מאות פרדות טעונות, לישא אסרינא, דגלגל לזרך שקיס והמנעולין וסיסין של עור היו,

אמרה ליה אינו חושש אם גילה עזמו, דקאמר לנפשיה, כיון דכולהו רבותא [כל הגדולה] ידידה, אמר איהו נמי שופטים מן תמות נפשי עם פלשתיים אגוז שערי כמותם, ומה לי בכך, [כיון. כהנ"מ] שהם מקיימין אפילו מה שאני מצוה לשחוק, אגוז עכשיו כמותם, כדי להפסיד דעתם,

ועוד דקאמר לכו, עבדיתו תכלתא עשו פתיל תכלת כארבע כנפות הכגד, אי ס"ד תכלתא חשיבא [מצוה] מפני מה לא יאמר לעשות כל הכגד כולו תכלת, אפיק גלימי דתכלתא קח לך כגדים של תכלת [שכולה תכלת] וכסיניהו לכולהו מתיבתך וכסה כהן צנית המדרש אמה וסכרום,

היינו דכתיב משלי יד א חֲכָמוֹת נָשִׁים בְּנִתָּה בֵּיתָה זו אשתו של און בן פלת, וְאִוֶּלֶת בִּידֶיהָ תִּהְרָסְנָה זו אשתו של קרח,

במדבר טז ב וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאַנְשֵׁים מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמֵאָתַיִם, [נשיאי עדה], מיוחדים שבעדה, קראי מו' עד, שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים, אַנְשֵׁי־שֵׁם, שהיה להם שם בכל העולם,

במדבר טז ויישמע משה ויפול על פניו, מה שמועה שמעו? אמר רבי שמואל בר נחמני, א"ר יונתן שחשדוהו מאשת איש [יישמע 426 משה 345 = 771 בנימי' מכאן 111 כי 30 חשדוהו 323 באשה 308 = 772 בעל הטורים], שנאמר תהלים קו ויקנאו למשה במחנה,

א"ר שמואל בר יצחק, מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממושה אל (הסמר) [מסמרי] עם משה, קנוי היינו המראה שנאמר שמות לג ומשה יקח את האהל, ונמטה לו מחוץ למחנה יסא ממוך למחנה שלא יתשדוהו עוד,

[שאחר חטא העגל יראו בני" מנשת אליו מחמת שקרן עור פניו, ואלם הנשים שלא חטאו בעגל לא יראו אותו, וקרבו ע"א אליו מפי מהאנשים, וזה שחשדוהו מאשת איש, בראותם ששנתייהם מתקרבים אליו מפי מהם. לקב"ל בשם אמרות ה'],

במדבר טז ויקם משה, וילך אל דתן ואבירם, אמר ר"ל מכאן שאין מחזיקין במחלוקת שמחל על כבודו, והוא עזמו הך לצטל ממחלוקת,

דאמר רב, כל המחזיק במחלוקת, עובר בלאו, שנאמר במדבר יז ולא יהיה בקרח וכעדתו,

רב אשי אמר, ראוי ליצטרע, כתיב הכא במדבר יז וְלֹא־יִתְּנָהּ

אבני חן על מסכת סנהדרין

דרש רבא, מאי דכתיב במדבר מז ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה, אמר משה לפני הקב"ה, אם בריאה גיהנם מוטב, ואם לאו יברא ה',

למאי, אילימא למבריה [שיברא גיהנם] ממש, והא קהלת א אין כל חדש תחת השמש [המהרש"א ציין כאן לנדרים לט:]: ואי גיהנם לא אברי עד ההוא שעמא הוה ליה חדש, אלא לקרובי פיתחא שיקרב פתחה של גיהנם, ותפתח הארץ במקום שהן,

במדבר כו ובני קרח לא מתו, תנא משום רבינו אמרו, מקום נתבצר מלשון [ישעיהו כז] עיר צורה, המקין להון הקב"ה מקום גבוה, שלא העמיקו כל כך בגיהנם, ולא מתו להם בגיהנם, וישבו עליו [בני קרח] ואמרו שירה [שבת ל. אמרין, אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא: כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם, הרי שכל שמעמיקין יש יותר חום, וכל שלמעלה בגובה אין כל כך חום. וראה דף על הדף],

אמר רבה בר בר חנה [כל הענין גם בב"ב עד.], זימנא חדא הוה קאולינא באורחא אמר לי ההוא טייעא סומר ישמעאל תא ואחוי לך בלועי דקרח מקום שנחלעו לשם עדת קרח,

אזיל חזא תרי בזעי [שני בקעים בקרקע], דהוה קא נפק קיטרא מנייהו ראה נקב שממנו יצא עשן, שקל גבבא דעמרא גיזה, אמשיי' מיא שרה אומה צמים, לשון [צרכות יד, ז] משי ידיה, ואותביה בריש רומחיה, ואחלפי' התם [והעבירו שם על הנקבים], איחרך [וגשרף],

א"ל אצית [הטה אוון], מה שמעת, ושמעית דהו קאמרי הכי, משה ותורתו אמת, והן בדאים,

דף ק"י ע"ב

א"ל ההוא טייעא כל תלתין יומין (וכל שלשים יום - חזר לגיהנם ועולה לשם) מהדרא לחו גיהנם [ל. רש"ל]הכא, כבשר בתוך קלחת, ואמרי הכי, משה ותורתו אמת שנסה כמה פעמים וראה, שכל שלשים יום עשן יוצא משם, ושומע שאומרין משה ותורתו אמת וכו' והן בדאים:

[שנינו במשנתנו] דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא וכו': ת"ר, דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר במדבר יז במדבר הזה יתמו, ושם ימותו, יתמו בעולם הזה ושם ימותו בעולם הבא,

ואמר לעיל מיניה קרא [תהלים צ"א] אֶרְפָּעִים אֶנָּה! אֶקוּט צִדוֹ כִּי, דהיינו דור המדבר ואמר עם תלעי לבב הם, והם ל' אידעו דרכי: יא אשר-נשבעתי באפי אם-יבאון אל-מנוחתתי [והרי לך שאין להם חלק לעוה"ב], דברי ר"ע,

א"ר חמא ברבי חנינא ג' מטמוניות הטמין יוסף במצרים, אחת נתגלתה לקרח, ואחת נתגלתה לאנטונינוס בן אסורוס, ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא,

וא"ר יוחנן, קרח לא מן הבלועים ולא מן השרופין אלא במגפה מת,

לא מן הבלועין דכתיב במדבר מז ואת כל האדם אשר לקרח, ולא קרח, ולא מן השרופים דכתיב במדבר כו באכול האש את חמשים ומאתים איש, ולא קרח מאתים וממשים היו לצד קרח, דכתיב חמשים ומאתים מחמות ואמה ואהרן איש מחמתו,

במתניתא תנא, קרח מן השרופין ומן הבלועין [בעין יוסף מביא מדרש שלבן נעשו בו שני דינים, כדי שלא יתרעמו שני כיתות אלו שהוא הביאם לכך והוא ניצל. עיי"ש] שנשרפה נשמתו וגוף קיים, ואחר כך נתגלגל עד מקום הבלועין ונבלע, דכתיב צרפת פנחס [במדבר כו י] וַיִּצְלַע אֶתְּ אֶת־קֶרַח עִמָּהֶם, ור' יוחנן דאמר לא מן הבלועין ולא מן השרופין דריש ליה להאי ואת קרח לאחריו, ואת קרח צמות העדה במגפה,

מן הבלועים דכתיב במדבר כו וַתִּבָּלַע אֹתָם וְאֶת־קֶרַח, מן השרופין דכתיב במדבר מז לה וְאִישׁ יִצָּאָה מֵאֵת ה' וְתֹאכַל אֶת הַחַמְשִׁים וּמֵאֲתַיִם אִישׁ מִקִּרְבֵּי הַקָּהֳלֶת, וקרח בהדיהו מדכתיב ותאכל את החמשים ומאתים איש "מקריבי הקטרת" וקרח ממקריבי הקטרת היה, דכתיב חמשים ומאתים מחמות, ואמה ואהרן איש מחמתו, אי נמי "ואת" לרבות קרח עמהם,

אמר רבא, מאי דכתיב חבקוק ג יא שְׁמֹשׁ יָרַח עֹמֵד וְזָבַח לְאוֹר חֲצִיָּהּ יִהְיֶה לְגִנָּה בְּרַק חֲצִיָּהּ, לעיל מיניה כתיב ותבקע ארץ, בשעת צביעת הארץ שנבלעו בקרקע שמש וירח עלו לאותו קיע ששמו זבול, ואמרו להקב"ה אם אי אמה עושה דין לכן עמרם מקרח ועדמו,

מלמד שעלו שמש וירח לזבול, אמרו לפניו רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא, ואם לאו לא נצא ונאיר לעולם, עד שזרק בהם חצים, אמר להן בכבודי לא מוחיתם שהרי בכל יום מלכי מורם ומערב בשעה שמיטין כתרין צראשם משתחווים לחמה [והחמה לא מוחה], בכבוד בשר ודם [בכבודו של משה] מוחיתם,

והאידינא לא נפקי עד דמוחו לחו עך גזר עליהם המקום, כן שמעתי, לישנא אחרינא, והאידינא לא נפקי, מאחר שראו שהקפיד הקב"ה על שלא מיחה לכבודו, עד דמתו לחו לא נפקי, שחשו לכבוד המקום על בני אדם שמשתחווים לשמש וירח,

אבני חן על מסכת סנהדרין

וְאֶל־אֶרֶץ אֲחֵרֶת כִּי־יִהְיֶה שָׂךְ גֹּזֵר לָהֶם
הַקִּבְצָה, שְׂכִין שְׁעוֹצִין אֶת תּוֹרָתוֹ הוּא מַגִּלָּה אֹתוֹן,

מה היום הולך ואינו חוזר, אף הם הולכים ואינם חוזרים,
דברי ר"ע,

ר"א אומר כיום הזה, מה יום מאפיל ומאיר צדק אפל וצדקים
מאיר, אי נמי בערב אפל והולך, ולמחרתו מאיר,

אף עשרת השבטים שאפילה להן, כך עתידה להאיר
להם:

נב"י: ת"ר, עשרת השבטים אין להם חלק לעוה"ב @
[רש"י] אין עמדין לחזור להיות להם חלק לעולם הבא, [ו:] לא צנייהם וצני
צניהם קאמר, אלא אותן שגלו עמנו, אין להם חלק שרשעים גמורין הם, אצל
צניהם ודורות הבאים זוכין ומזכין, מפי רבי,

שנאמר דברים כט כו וַיִּתְּשֵׁם ה' מַעַל אֲדָמָתָם בְּאֶף וּבְחֶמָה
וּבְקֶצֶף גָּדוֹל, וַיִּתְּשֵׁם ה' מַעַל אֲדָמָתָם, בְּעוֹה"ו, וַיִּשְׁלַח
אֶל־אֶרֶץ אֲחֵרֶת, לְעוֹה"ב, דברי ר"ע,
ואית דמפרשי עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא, היינו לימות המשיח, שלא
יקבלם משיח עם שאר גלויות, לפי שספרו צננות ארץ ישראל, כדאמרן לעיל (ז"ד),
כי מטו שוש וכו', וצדכר הזה נעשו מרגלים,

ר"ש בן יהודה איש כפר עכו, אומר משום ר"ש מאי כהיום
הזה לומר נך, אם מעשיהם כיום הזה לא יהא להם חלק לעולם הבא
אינן חוזרין, ואם לאו שיחזרו צמטתה חוזרין יחזרו גם הם מגלות ויש
להם חלק לעולם הבא,

רבי אומר, באים הם לעוה"ב שנאמר ישעיה כו יג וְהָיָה כִּי־יִהְיֶה
הַיּוֹם יִתְקַע בְּשׁוֹ פֶּרֶךְ גָּדוֹל וְיָבֹאוּ הַקְּדוֹשִׁים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהַיְדֻחִים
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַשְׁתַּחֲוִי לַה' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם וְגו' הַקְּדוֹשִׁים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר
וְהַקְּדוֹשִׁים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, אלו עשרת השבטים, וְהַקְּדוֹשִׁים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, אלו דור
המדבר, וכן לשון המוספתא, ולא שמעתי עוד,

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, שבקה ר"ע לחסידותיה,
שנא' ירמיה ג יב הָלַךְ וְקִרְאָתָּה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צִפּוֹ נָה
[אל מול צפון לאשור למקום שנגלה ישראל. מו:], וְאִמְרָתָּה שׁוֹבָה מִשְׁבָּה
יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֹמְדִין לְחֹזֶר נִאֲמַרְהוּ, לוֹ אִי־אֶפִּיל פָּנַי בָּכֶם [לא
אשכין חמתי בככם. מו:], כִּי־חֲסִיד אֲנִי נִאֲמַרְהוּ, לֹא אֶפְּטוֹר
לְעוֹלָם [אלא מיד שתשובו, תלך לה האיבה],

מאי חסידותיה, דתניא קמני בני רשעי ישראל, אין באין
לְעוֹה"ב רשעי ישראל עמנו פשיטא דאין להם חלק לעולם הבא, כדאמרין
בפרק בתרא דמכות (קיא, ב) רפאים כל יקומו, מי שמרפה עמנו מדברי תורה,

ר"א אומר (הן באין) [באין הן] לעולם הבא, שנאמר
תהלים ג ה אֶסְפּוּ־לִי חֲסִידֵי בְרִיתִי עַל־יְצֹבַח וְהִיטוּ דֹר
המדבר, שכרתו ברית של מקום עלי צדקים ושלמים, דכתיב (שמות כד) ויצטו
וצמים שלמים, וכתיב (שם) ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה'
עמכם,

אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי? באפי נשבעתי
וחזורני בי והיינו אשר נשבעתי באפי, מפני כעסי נשבעתי ומתחרט אני,

רבי יהושע בן קרחה אומר, לא נאמר פסוק זה, אלא כנגד
דורות הבאים,

אֶסְפּוּ־לִי חֲסִידֵי, אלו צדיקים שבכל דור ודור,

בְּרִיתִי בְרִיתִי (עלי זבח), אלו חנניה מישאל ועזריה,
שמסרו עצמן לתוך כבשן האש למיתה כשציל צדימו של מקום,

עַל־יְצֹבַח [אלו] ר"ע וחביריו, שמסרו עצמן לשחיטה על
דברי תורה,

ר"ש בן מנסיא אומר, [דור המדבר] באים הן לעולם הבא,
שנא' ישעיה לה י וּפְדוּיֵי ה' אלו דור המדבר שנפדו ממצרים יִשְׁבֹּן וּבָאוּ
צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחָה עוֹלָם עַל־יְרֵאָשָׁם שְׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִשְׁיִנוּ וְקָסוּ יְגוֹן
וְאִנְיָה,

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, שבקה ר"ע לחסידותיה
סרגיל לכות את ישראל, והסתא ממייב להו, דאמר לעיל (קט, א) דור המדבר אין
להם חלק לעולם הבא, ולקמן מפרש מאי חסידותיה, שנאמר ירמיה ב ב
הָלַךְ וְקִרְאָתָּה בְּאֲזִנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כַּח אָמַר ה' זְכַרְתִּי לָךְ
חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבַת בְּלוּל תִּיךְ לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמִדְבַר בְּאֶרֶץ
לֹא זְרוּעָה כְּלוּמַר שֶׁהָיָה יָכוֹל לְדַרֵּשׁ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק [לעולם הבא] דכתיב
הלך וקראת וגו', ומה אחרים [ישראל בזמנו של ירמיה] באים
בזכותם, הם עצמן לא כל שכן:

מתני': עשרת השבטים שהגלה סנהריז שנאמר (מלכים ב יח) ויחם
בחתם ובחבור נהר גזון וערי מדי אינן עתידין לחזור ממקום שגלו, והא
דאמרין בגמרא דירמיה החזיק, לא שהחזיק כולן אלא מקצתם החזיק,

שנא' דברים כט כו וַיִּשְׁלַחם משמע שיהו כולם גולים צמקום אחד אל ארץ
אחרת, והיינו עשרת השבטים שהגלה סנהריז והושבע צמקום אחד כדאמרין
(לעיל זד, א) שהוליכם למדינת אשכנז, אצל שני השבטים לא גלו למקום אחד,
אלא נחפזו בכל הארצות, ועליהם הוא אומר אֶשְׁקָה [ענין צפצוף. מוצ] לָהֶם

אבני חן על מסכת סנהדרין

אפילו הפילה אמו וגמחה יש לו חלק לעמיד, דכתיב זרע יעבדנו והכי אמר בכמותו בפרק במדא (קיא, א) נבלמי יקומון לרבות נפלים,

ר"נ בר יצחק אמר, משעה שנימול דכתיב תהלים פח מז עני אני וגו' ע' מוצער אף על פי שאני עני, גויעמי חסודה גויעה וראוי לומר עלי ויגוע ויאסף, כלומר שזוכה אני לעמיד לצד כלדיקים שנאמר צהן גויעה, ומאימתי נשאתי יאמיה אפונה משעה שאני נושא אמיך ופחדך, אפונה מתגלגלת ושכונה עלי, והיינו מילה שבשער, שאנו משמרים מאימתו של הקב"ה, אפונה - לשון אופן,

תנא משום ר"מ, משעה שיאמר אמן, שנא' ישעיה כו פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמוני, אל תקרי שומר אמונים, אלא שאומר אמן,

דף קי"א ע"א

מאי אמן כשעוין על כל צרכה וצרכה אמן, היאך משמע קבלת יראת שמים?
א"ר חנינא אל מלך נאמן בנותריו, שמאמין עליו הקב"ה,

ישעיה ה יד לכן הרחיבה שאו' ל נפשה, ופער פיה [ולכן פעה הגיהנם פיה] לבל יחוק, אמר ר"ל, למי שמשייר אפי' חוק אחד מלשמרו [פי' אפילו שמר כל התורה, רק שייר חוק אחד שלא שמרה], נידון בגיהנם,

1. א"ר יוחנן, לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי אין הקב"ה רוצה שמהא דן את ישראל כל כך לקץ מוצה, אלא [כן תפרש הפסוק] אפי' לא למד אלא חוק אחד [הגיהנם פער פיה, רק לאלו שלא שמרו אפילו חוק אחד, אבל אם שמרו חוק אחד, אינם יורדים לגיהנם],

(שנאמר) וזכריה יג ח ויהיה [דבר הזה יהיה] בכל הארץ, נאם ה', פני-שנים [שני חלקים] ביה יפרתו (ו). יגועו, והשלישית [הוא ישראל]. יותר בה,

אמר ר"ל, שלישי של שם שני חלקים של כל העולם יהיו נכרמים, וחלק שלישי יותר צה, ואיזה חלק שלישי כל שלשיות שיש לשלש אנו משלשין,

שמונה נפרדו כל העולם, ושלש צנים היו לו, הרי שלש צניו שם, ושלישי של שם הוא ארפכשד, דכתיב בני שם עילס ואשור וארפכשד ולד וארס, ומסתמא צורעו של ארפכשד יהיה שארית, הואיל וישראל יוצאים ממנו, ושלישי של ארפכשד שהוא שלישי של שם, שהוא שלישי של נח יוותר, וכל העולם יכרת,

ולדברי רש לקיש נמצאו ישראל מתמעטין ביותר, שמא ארפכשד ילאו ישראל, דכתיב בפרשת נח ארפכשד הוליד את שלח ושלח הוליד את עזר ועזר הוליד את פלג, עד

אבל צנים שלהם קטנים ולא חטאו, פליגי צה, שנא' מלאכי ג יט פי הנה היו'ם בא בער פתגור, והיו כל-זדים וכל-עשה רשעה קש, ולהט אתם היו'ם הפא, אמר ה' צבאו ה', אשר ל' אי-עזב להם שרש וענף אלו צנים קטנים שלהם שורש בעוה"ו שימומו נפלים, וענף לעוה"ב, דברי רבן גמליאל,

ר"ע אומר באים הם לעוה"ב שאף על פי שאבותיהם היו רשעים הם לא חטאו, שנא' תהלים קטו שומר פתאים ה', שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתיא,

ואומר רביאל ד כ ודי חזה מלכא עיר וקדיש נחת | מן שמיא ואמר גדי | אינא ונבלוהי [והשחיתו אותו], ברום עקר שרשו' ה' פאנאעא שבקו' אלו הצנים הקטנים, שאף על פי שאבות אין להם חלק, מקנה יש להם,

ואלא מה אני מקיים, לא יעזוב להם שורש וענף? שלא יניח להם הקב"ה לא מצוה, ולא שיוריי מצוה לא מנזה חמורה ולא מנזה קלה, הכל יהא מעביר ומשלים שכרם לאלתר כדי לטרוק מן העולם,

ד"א שורש זו נשמה שמעמדת הגוף, כשרש שמעמיד האילן וענף זה הגוף,

אבל קמני בני רשעי עובדי כוכבים דוקא קאמר רשעי, דאילו חסידי אומות העולם פליגי צה, ואיכא למאן דאמר הן עמין צאין, ואיכא למאן דאמר אינן צאין, דאמרין (קה) ישוצו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים, מכאן שאין להם חלק, אמר לו ר' יהושע וכי נאמר בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים, הא אין שכחי אלהים יש להן חלק [לעולם הבא] ד"ה אין באין לעוה"ב,

ו (ר"ג) [דאמר לעיל שגם קמני בני רשעי ישראל, אין באין לעוה"ב] נפקא ליה ישעיה כו ד מותים בלי-חיו רפאים בלי-קמו לבן פקדת ותשמידם מ'ותאבר פל-זכר למו' [מותאבר כל זכר למו נפקא ליה] כלומר למנא דצרייתא [שקמני עכו"ם אין להם חלק לעוה"ב], והאי דנפקא ליה דברי הכל היא, דהא שורש וענף מביעא ליה למר כדאית ליה [לא מצוה ולא שיוריי מצוה], ומר כדאית ליה [לא גופ ולא נשמה],

אתמר, קמן מאימתי בא לעוה"ב? ר' חייא ור"ש בר רבי, חד אמר משעה שנולד, וחד אמר משעה שסיפר,

מ"ד, משעה שנולד, שנא' תהלים כב לב יבאו ויגידו צדקתו' לעם' נו' לך" פי עשה, ומ"ד משעה שסיפר דכתיב תהלים כב לא זרע יעבדנו' יספר" לאדני לדן' ר' זרע המסופר, יעבדנו לה' לדור ודור שימזכר לו ויחיה,

אתמר, רבינא אמר משעה שנורע משעה שנקלט הורע צמעי אשה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אברהם,

וכשאתה מחלק לשלשה חלקים זרעו של ארפכשד, כגון בני ישראל ושמעאל שהן בני אברהם, ובני לוט ובני הרן [נחור. רש"י] [שכולם בני ארפכשד]. וכן שאר האומות שיצאו ממנו [מארפכשד] לשלשה חלקים, שמה ישראל יהיו מרוצין וקרובין להיות כנגד כולם, ולא יגיעו [מז?] כל זרע ארפכשד להיות פי שנים, אלא אם כן ישראל משלימין רובן, או חזין, ונמצאו ישראל מתמעטין בתוך פי שנים,

2. אמר ליה רבי יוחנן, לא ניהא למרייהו להקב"ה דאמרת ליה הכי שאתה ממעט אותן כל כך, אלא אפי' שלישי של נח כלומר מכל בני נח דהיינו מכל העולם כולו יותר השליש, ומסתמא אותו חלק השלישי שישראל בו, יהיה שארית ואם אין ישראל מרוצין כל כך להיות אחד משלש שבעולם יהיו הגרים וחסדי אומות העולם להשלים שלישי, ואם הם מרוצין להיות יותר מחלק השלישית יתמעטו קצת, ומכל מקום לר' יוחנן אין ישראל מתמעטין כל כך כמו לדברי ר' שמעון בן לקיש, מפי רבי,

לשנא אחרינא שלישי של שם, והשלישית משמע שני שלישי, לכך נאמר שלישית, שלישית של שלישי לשם, וכתיב ובני שם עילם ואשור וארפכשד, וישראל מארפכשד הו, ושלישית מארפכשד שהוא שלישי לשם יותר, היינו שלישית מישראל, אלא שלישי שלישי של נח כלומר כולו ארפכשד יותר זה, שהוא שלישי שלישי של נח, דשם היה בן שלישי של נח דכתיב (בראשית י') ובני נח שם חם ויפת וארפכשד שלישי לשם ושיקר,

ירמיה ג יד שובו בנים שן 'בנים נאם-ה' פי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון, אמר ר' ל, דברים ככתבן שלא ימלטו אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה,

3. א"ל ר' יוחנן, לא ניהא ליה למרייהו דאמרת ליה הכי, אלא אחד מעיר שצריך חסיד אחד שצריך מזוכה אקח את כל העיר כולה כל העיר כולה, ושנים ממשפחה, מזוכין כל המשפחה כולה,

ייתב רב כהנא קמיה דרב, וייתב וקאמר [ומפרש הפסוק אחד בעיר ושנים ממשפחה], דברים ככתבן, א"ל רב, לא ניהא ליה למרייהו דאמרת ליה הכי, אלא אחד מעיר מזוכה כל העיר, ושנים ממשפחה מזוכין כל המשפחה,

חזייה רב לרב כהנא דהוה קא חייף רישיה חופף ראשו ומעדן בעצמו, בשעה שהיה לו ללמוד תורה ופליק וייתב קמיה דרב, א"ל איוב כח ולא תמצא בארץ החיים משמע שמקללו, לא תצא לעולם הזה, א"ל מילט קא ליימט לי, א"ל קרא קאמינא לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה,

תניא רבי סימאי אומר, נאמר בפרשת ואלה שמות ו ולקחתי אתכם לי לעם, ונאמר וכתיב בתריה והבאתי אתכם אל הארץ,

מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ, מה ביאתן לארץ שנים מים' ריבוא שלא נשמירו מששים רבוא שיצאו ממצרים אלא שני אנשים, יהושע וכלב, כדאמרינן בצנא צנא צפרק יש נוחלין (קכ"א, א) לא נגזרה גזרה לא בפחות מעשרים, ולא ביותר מששים שנה, צחק נמי, ששים רבוא שנמנו במדבר לא אחשוז לא פחות מזן עשרים שנה ויותר מששים,

אף יציאתן ממצרים, שנים מים' ריבוא שמכל ששים רבוא שהיו במצרים לא נשמיר מהם אלא שנים בלבד, ואותם שנים של ששים רבוא עלו [לששים רבואות] פי' שמספר ששים רבוא שיצאו, היה מורכב מיוחדים שנותרו מקבוצות של ששים רבוא, שיצאו אחד (מששים) [משלשים. רש"י] רבוא שהיו בהם והשאר מתו כולם בשלשת ימי אפיליה, שלא יהיו מצרים רואין במפלתן של ישראל [נמצא שהיו במצרים 600,000 פעם 300,000 דהיינו 180,000,000 מאה ושמונים בליון],

אמר רבא, וכן לימות המשיח שלא יאחרו מכל ששים רבוא אלא שנים, שנא' חושע ב' ז' עננתה [ענינו הרמת קול שירה. מו, פ' תרים בברמים קול שיר כמו ששורתה בימי נעוריה, ר"ל עד שלא גלו ממנו. מו] עננתה פיימי נעוריה [אבל דורש לשון "ענתה" מלשון עניות] עניים וספלים יהיו וכו' וכו' עלו תה מארץ מצרים,

תניא אמר ר' אלעזר ברבי יוסי, פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים, מצאתי זקן אחד [מצרי], ואמר לי בא ואראך [אפשר שהראה לו זקן ספר זכרונות שלהם, שיש לכל מלכות ספר זכרונות בכל שנעשו מקדם. מהרש"א] מה עשו אבותי לאבותיך [בני ישראל] [הלך והראה לו עצמות ושערות משוקעות בבנין. ד"ס, # לכאורה צריך להניח כאן בסדר הדברים], מהם טבעו בים # [בנילוס], מהם הרגו בחרב, מהם מעכו בבנין היו צוין אותם במקום לבנים,

ועל דבר זה נענש משה רבינו שכשראה שנעשה לישראל כך, התחיל להתרעם ולהרהר לפני הקב"ה, אמר משה לפני הקב"ה שנא' שמות ה כג וימאז פאתי אל-פרעה לדבר בשמי, הרע לעם הזה ויצא ל' א'הצלת את-עמך,

אמר לו הקב"ה [שהקב"ה היה מתרעם שמשח רבינו אינו כמו שהיו האבות, וצדיקים כמו האבות אינם נמצאים עוד], חבל על דאבדון הפסד גדול יש על גדולים שאצדו ולא משתכחין ואיני יכול למנוא חסידים אחרים כמותם, שאין אתה כאברהם ויחזק ויעקב, שלא הרהרו אחרי מדותי, [רב אשכנזי אמר פעם בלשון צחות, חבל על הצדיקים שנאבדו, ומה שנשאר הוא ה"לא" די ניקסן] אנשים רקים. שמעתי בימי בחרותי],

הרי כמה פעמים, נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי שאמרתי לו אני אל שדי פרה ורבה וגו' (בראשית לה), אני אל שדי המהלך לפני והיה תמים (שם יז), והייתי מצטיתו שכל ארץ ישראל לו ולבניו ולא הרהרו על מדותי, ולא אמרו לי מה שמך כמו שעשית אתה,

אבני חן על מסכת סנהדרין

אמר לפניו רבש"ע, ולא כך אמרת לי, אף לרשעים והשמה
[מסתברא] כמאן דאמר ארץ אפים ראה, שכיין שראה [מדע 10] נהקדוש ברוך
הוא שהוא ארץ אפים אף לרשעים, שמת,

והיינו דכתיב במדבר יד יז ועתה יגדל-נא כח אדני פאשר
דברת לאמר [שמאריך אף, אפילו לרשעים],

ר' חגא הוה סליק ואזיל [עולה וחולך], בדרגא [במדריגות] דבי
רבה בר שילא, שמועיה לההוא ינוקא דאמר תהלים צג
עדתיה | נאמנו מאד, לביתך נאווה-קדש, ה' לארץ ימים היינו
מדת ארץ אפים [פי' שדורש "לארץ ימים" על המדה של "ארץ אפים". וראה
מהרש"א]. ועליה אמר משה עדומך נאמנו מאד שראה אותו בדור, ופסוק זה
משה רבינו עליו השלום אמר, וסמך ליה [וזה המשך דברי הינוקא] דכתיב
לעיל מינה תהלים צ תפלה למשה איש האלהים וגו' וגו',

אמר [רב חגא] ש"מ ארץ אפים ראה,

א"ר אלעזר א"ר חנינא, עתיד הקב"ה להיות עמרה בראש
כל צדיק וצדיק, שנאמר ישעיה כח ה פיו ים ההוא יהיה ה'
צבאו ית לעמרת צבי, ולעפירת [כן יקרא העמרה או המצנפת
המסבב את הראש, כי צפירה הוא ענין סיבוב. מצ] תפארה, לשאר
עמו וגו',

מאי לעמרת צבי, ולעפירת תפארה, לעושים רצונו ומצפים
לישועתו, יכול לכל למי שעושין מצוות [רצונו] אף על פי שמתגאה, ת"ל
לשאר עמו, למי שמושים עצמו כשירים שירים שאין נחשדן, כך
אינו חשוד בעיניו ואינו מתגאה,

[וכתיב בפסוק שלאחר זה] ישעיה כח ו ולרוח משפט, ליו ישוב
על-המשפט, ולגבורה, משיבי מלחמה, שערה,

ולרוח משפט שופט את רוחו, זה הרודה את יצרו שזועט בליו
וחוזר בתשובה מן העצירה שעבר,

וליו ישוב על-המשפט, זה הדין דין אמת לאמיתו,

ולגבורה, זה המתגבר ביצרו מרגז יצר טוב על יצר הרע, אם היצר
הרע אמר לו עשה עצירה זו לא דיו שנמנע מן העצירה, אלא הולך ועושה מלוא
ומתגבר עדיף מרודה,

משיבי מלחמה, זה שנושא ונותן במלחמתה של תורה,

שערה אלו כתיב כנסיות, אלו שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות

אמרתי לאברהם, בראשית יג יז קום התהלך בארץ לארפה
ולרחפה כי לך אתגנה, בקש מקום לקבור את שרה ולא
מצא, עד שקנה בד' מאות שקל כסף, ולא הרחרה על
מדותי,

אמרתי ליצחק, בראשית כו ג גור בארץ הזאת ואהיה עמך
ואברכך בירך ולוהקה אתן את-כל-הארצות האל, בקשו עבדיו מים
לשתות, ולא מצאו עד שעשו מריבה, שנאמר בראשית כו כ
וירבו רעי גרר עסרעי יצחק לאמר לנו המים, ולא הרחרה
אחר מדותי,

אמרתי ליעקב בראשית כח יג והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אל ה'
אברהם אביך ואל ה' יצחק הארץ אשר אתה שוכב עליה לך
אתגנה ולוהקה, בקש מקום לנמנע אהלו כמו [ויטע] אהלי אפדנו
(דניאל יא) ולשון נטיעה שייך נאהל ולא מצא, עד שקנה במאה
קשיטה ולא הרחרה אחר מדותי, ולא אמרו לי מה שמך,

ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה ועכשיו הרהרת על מדותי
ואמרת הכל לא נלמאת את עמך, ועכשיו אתה אומר לי שמות ה' והצל
לא הצלת את עמך,

שמות ה' א ויאמר ה' אל-משה עתה הפעם תראה נפלאות שאני עושה לך,
מה ראה על אזה מדה (אמת) של שלש עשרה [מדות] ראה והסתחו א' אשר
אעשה לפרעה כי ביד חזקה ושלחם וביד חזקה יגרשם מארצו,
במלחמת פרעה אתה רואה, ואי אתה רואה במלחמת
שלשים ואחד מלכים,

שמות לד ח וימהר משה ויקד ארצה וישתחו, מה ראה
משה? ר' חנינא בן גמלא אמר, ארץ אפים ראה, ורבנן
אמרי אמת ראה צדמותיו שנקרא חמת, ונחירא אס נחייבו כלליה אס הוא
דן אותן בדיון גמור, ומהר והסתפלל עליהם, שלא יהא דין אותן לפי מעשיהם:

תניא, כמ"ד ארץ אפים ראה,

דתניא, כשעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב
וכותב ארץ אפים, אמר לפניו רבונו של עולם ארץ אפים
לצדיקים, א"ל אף לרשעים, א"ל רשעים יאבדו ולא יהיה לך
ארץ אפים עליהם, אמר ליה השתא חזית מאי דמבעי לך,

כשחטאו ישראל אמר לו הקב"ה לא כך אמרת לי, ארץ
אפים לצדיקים ולא לרשעים,

דף קי"א ע"ב

אבני חן על מסכת סנהדרין

ובתי מדרשות,

אמרה מדת הדין לפני הקב"ה, רבש"ע, מה נשתנו אלו שיש בהם מדות הללו מאלו שאינם,

אמר לה, אמר הקדוש ברוך הוא, ציין שגו [דכתיב בפסוק שאחר זה] ישעיה כח ז וְגַם־אֱלֹהֵי בֵּינֵינוּ שָׁנוּ, וּבִשְׁכַּר תַּעֲנוּ כֵּהֵן וְנִבִּיא שָׁנוּ בִשְׁכַּר נִבְלָעוּ מִן־חַיֵּינוּ תַּעֲנוּ מִן־הַשְּׁכָר שָׁנוּ בְּרָאָה [וגו'] פָּקֹד [ענין הכשלה. מצו] פְּלִילִיָּה [ענין משפט. מצו],

ואין פוקה אלא גיהנם, שנאמר שמואל א כה לא וְלֹא־תִהְיֶה זֹאת לָךְ לְפִקָּה וְלִמְכֹּשׁ לֹא־לָךְ, ואין פלילה, אלא דייגין שנאמר שמות כא ונתן בפלילים [שאנשים שלא עסקו כך בתורה, תעו ושגו ואין ראויים למתן שכר, אלא להפך מזה. שם]:

מהני: אנשי עיר הנדחת, אין להם חלק לעוה"ב, שנאמר דברים יג יד וַיֵּצְאוּ אַנְשִׁים בְּנֵי־בְלִיעֵל מִקֶּרְבֶּךָ שָׁמַן לֵהֶם חֶלֶק לַעֲלוֹס הַבָּא [פי' שיצאו מקרבך, מעולם הבא] [והגם שהפסוק מיירי במדיחים, כתב הרע"ב ונדיחין במדיחין], [ידיחו] אֶת־יִשְׁבִּי עִירָם לֵאמֹר גִּלְגָּה וְנַעֲבְדָהּ אֶל־הַיִּם אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יִדְעָתֶם,

ואינן נהרגים [בסיף בעיר הנדחת], עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר, ומאותו השבט עממה, דכתיב מקרבך, מקרב אותו שצט עממו, ועד שיוודח רובה דכתיב ויושבי העיר, משמע ישוזה של עיר היינו רוצה, לישנא אחרינא עד שיוודח רוצה, דכתיב מקרבך קרי ציה מרובך,

ועד שידחוה אנשים [ולא נשים וקטנים],

הדיחיה נשים וקטנים, או שהודח מיעוטם, או שהיה מדיחיה חוצה לה שלא היו מאותה העיר, הרי אלו ביחידים שהן בסקילה וממונן פלט,

וצריכין ב' עדים והתראה, לכל אחד ואחד כדילף בגמרא,

זה חומר ביחידים מבמרובים, שהיחידים בסקילה לפיכך ממונם פלט וממונן שהחמרת עליו צמיחה, הקלת עליו צממונו, והמרובין בסיף, לפיכך ממונם אבר,

דברים יג טז הִכָּה תִּכָּה אֶת "יִשְׁבִּי" הָעִיר (הזאת) הִהוּא לְפִי־חֶרֶב [אפילו הנשים והטף של העובדין. יבין, ולפ"ז מתחיל ענין חדש החמרת וכו', אבל לפי רש"י קאי הכה תכה את "יושבי" לרבות החמרת וכו'],

[למדין מפסוק זה] הַחֲמִרְתָּ וְהַגְמַלְתָּ [שיירות מוליכי חמרים וגמלים במשאות. יבין] העוברת ממקום למקום [ושהו שם ל' יום. יבין], הרי

אלו מציילין אותה, מדכתיב "יושבי", מכלל דשיירה של חמרים וגמלים שנשתהו בעיר שלשים יום, כדמפרש בגמרא דהו להו יושבי העיר, הרי אלו מציילין אם רוב אנשי העיר הודחו, וחמרים וגמלים משלימין המיעוט, ועושה אותם רוב, מציילין עליהם, שאין ממונם אבר, אלא נדונים כיחידים,

וגורמין נמי [לחומרא] לעשות אותה עיר הנדחת, אם משלימים לעיר הנדחת לעשות רוב, אלא הא פסיקא טפי, דחמרת וגמלת אין דעתם מעורבת עם בני העיר להיות נדונים עמהן,

(שנא') דברים יג טז הַחֲרָם אִתָּהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חֶרֶב, מכאן אמרו, נכסי צדיקים שבתוכה [אתרווייהו קאי, שדרין בתוכה, וגם נכסיהם בתוכה. יבין] אוברין, שבחוצה לה פליטין,

ושל רשעים, בין שבתוכה בין שבחוצה לה, הרי אלו אוברין,

(שנאמר) [שם פסוק] ז וַיֵּצְאוּ אַנְשִׁים בְּנֵי־בְלִיעֵל מִקֶּרְבֶּךָ שָׁמַן לֵהֶם חֶלֶק לַעֲלוֹס הַבָּא [פי' שיצאו מקרבך, מעולם הבא] [והגם שהפסוק מיירי במדיחים, כתב הרע"ב ונדיחין במדיחין], [ידיחו] אֶת־יִשְׁבִּי עִירָם לֵאמֹר גִּלְגָּה וְנַעֲבְדָהּ אֶל־הַיִּם אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יִדְעָתֶם,

היתה רחבה חוצה לה שמקום קצון בני העיר היה חוץ לעיר, כונסין אותה לתוכה לעיר, שצריך לעשות לה רחוב בתוכה, רחוב סרטיא גדולה,

(שנאמר) דברים יג וַיֵּצְאוּ אַנְשִׁים בְּנֵי־בְלִיעֵל מִקֶּרְבֶּךָ שָׁמַן לֵהֶם חֶלֶק לַעֲלוֹס הַבָּא [פי' שיצאו מקרבך, מעולם הבא] [והגם שהפסוק מיירי במדיחים, כתב הרע"ב ונדיחין במדיחין], [ידיחו] אֶת־יִשְׁבִּי עִירָם לֵאמֹר גִּלְגָּה וְנַעֲבְדָהּ אֶל־הַיִּם אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יִדְעָתֶם,

שְׁלָלָהּ, ולא שלל שמים דשלל שמים פלט, מכאן אמרו ההקדשות שבה יפרו כלומר אין נשרפין, אלא הרי הם כשאר הקדש שצריך פדייה כדי שוויו, דשלל שמים הם, ותרומות ירקבו ובגמרא מוקמי לה בתרומה ציד כהן, דממונן כהן הוא, וחל עליה איסור דעיר הנדחת, דנשי דבשריפה לא הויא עס שאר שללה, דקדש אקרי, ולא מוזלינן ציה כולי האי, מועשר שני אף על פי שהוא נאכל לישראל הואיל וקדש אקרי לא אמרינן ישרף אלא יגמז, וכן וכתבי הקדש יגמזו,

פְּלִילִי לָהּ אֶל־הָיָה, אמר ר"ש, אמר הקב"ה, אם אתם עושין דין בעיר הנדחת, מעלה אני עליכם, כאילו אתם מעלים עולה שהוא כליל לפני,

וְהִתִּיָּה תֵּל עוֹלָם, לא תעשה גנות ופרדסים בגמרא מפרש צמחי פליגי, דברי ר' יוסי הגלילי, ר"ע אומר לא תבנה עוד לכבמות שהיתה, צייסוז צמיס אינה נבנית, אבל נעשית היא גנות ופרדסים,

אבני חן על מסכת סנהדרין

לֹא לְעוֹלָם אֵימָא לֵךְ דַּאֲרִין חוֹלְקִין, וְהִיכִי מַשְׁכַּחַת לֵה מְאוֹתָה עִיר וְלֵה מְאוֹתוֹ שְׁבֹט כְּגוֹן דְּנִפְלָה לִיָּה בִירוּשָׁה לְמַדְרֵיחָה צִירוּשָׁה מִקְלַת הָעִיר, עַל יְדֵי בֵּית יוֹרְשָׁם חֲמֵלָה,

א"נ דיהבוה ניהליה במתנה,

אִיתִיבִיה, יְהוֹשֻׁעַ כֹּא עָרִים תִּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבִטִים הָאֵלֶּה, מִמַּטֵּה יִשְׂרָאֵל וּמִמַּטֵּה שְׁמֵעוֹן נָטְלוּ תִשַׁע עָרִים וְנִתְּנוּ לָלוּיִם, מֵאִי לֹאֹ אַרְבַּע וּפְלֹגָא מֵהָאִי וְאַרְבַּע וּפְלֹגָא מֵהָאִי שְׁהִיתָה עִיר אַחַת שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשְׁמֵעוֹן וְנָטְלוּ מֵהֶם, אֲלֵמָּה וְשׁ"מ חוֹלְקִין עִיר אַחַת לִב' שְׁבִטִים? לֹא אַרְבַּעָה מֵהָאִי וְחֹמֶשׁ מֵהָאִי,

אִי הָכִי לְפָרוּשׁ פְּרוּשִׁי הִי נִיבְהוּ שְׁבֹט דְּשָׁקִיל מִינֵיהּ חֲמֵשׁ, וְהִי נִיבְהוּ דְּשָׁקִיל מִינֵיהּ אַרְבַּע, וְאֲמַלִּי כְּמִיז עָרִים תִּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבִטִים, מִשְׁמַע דְּבִשְׁוֹה שָׁקִל,

דף קי"ב ע"א

קִשְׁיָא לְשׁוֹן הַפְּסוּק קָשָׁה לְתַרְךָ, לְמַאֲן דְּאִמֵּר חוֹלְקִין, אֲבָל לֹא מִיִּחוּבָא,

אִיבְעִיא לְהוֹ, הוֹדְחוּ מֵאֲלִיָּהוּ מֵהוּ, וְיִדְּחוּ אִמֵּר רַחֲמֵנָא וְלֹא שְׁהוֹדְחוּ מֵאֲלִיָּהוּ, אוֹ דִּילְמָא אִפִּילוּ הוֹדְחוּ מֵאֲלִיָּהוּ?

ת"ש, הִדְיָחוּ נָשִׁים וְקִטְנִים אֲמַאי, לִיָּהוּ כְּהוֹדְחוּ מֵאֲלִיָּהוּ, הֵנֵךְ בְּתֵר נִפְשִׁיָּהוּ גְרִידִי גְרִידִי דְלִיָּת נִמְשָׁכִין, וְכֵן גְּרִים רַבִּי בְּכֻלֵּיהּ הַתְּלִמּוּד מִגְרִיד גְרִיד, וְנִרְאֵה לִי שְׂהוּא לְשׁוֹן גְרִידָא, דְּמִפְרָשִׁין יָחִיד עַל שֵׁם שְׂהוּא יָחִיד מִשְׁוֹךְ וּמוֹפְרָשׁ הוּא מִן הַכֹּל וְאִין לְאַחֲרִים סְבִיבִין, וְלִשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא, וְאִין דּוּמָה לוֹ בְּפִסְקוֹ (דּוּמָה לוֹ) אֲבָל גּוֹרְדוֹ וּמַעֲמִידוֹ עַל גִּלְדוֹ (רִאשׁ הַשָּׁנָה בּו, ז) הוּא לְשׁוֹן עֲבָרִי דּוּמָה לוֹ בְּפִסְקוֹ (אִיּוֹז ז) וְיָקָם לוֹ חֶרֶס לְהַתְּגַרְדּוֹ בּוֹ דְלִיָּת, וּפִירוּשׁ לְשׁוֹן חֲטִיטָה, שֶׁמֶחֶטֶט וְגוֹרְד בְּסָכִין אֹ כָּל דְּבָר, וְגוֹרֵד בְּרִי"ש לְשׁוֹן עֲבָרִי הוּא כְּמוֹ (שָׁבַת כב, א) גּוֹרֵד אָדָם מֵטָה כֶּסֶף וְשֶׁלֶחָן, וְכֵן (בָּבָל בְּתֵרָא פו, א) הִיָּה מִגְרֵר וְיוֹצֵא מִגְרֵר וְיוֹצֵא,, [בְּתֵר נִפְשִׁיָּהוּ גְרִידִין] וּמַעֲשִׂיהֶם מַעֲשֶׂה, וְאִדּוּקִים צִיּוֹמֵר, הוֹאִיל וּמַעֲלָמֶם הֵם נִדְּחִין וְדִין הוּא שִׁיעָשָׂה עִיר הַנִּדְּחָה,

אֲבָל הֵנִי הֵנֵךְ דְּהוֹדְחוּ בְּתֵר נָשִׁים וְקִטְנִים גְרִידִי שְׁאִין אִדּוּקִים כָּל כָּךְ:

[שְׁנִינּוּ בְּמִשְׁנֵיתוֹ] עַד שִׁיּוּדָה רּוֹבָה: הִיכִי עֲבָרִינִן הֵאֵךְ נִעֲשֶׂין רּוֹבָא נִדְּחִים, הוֹאִיל דְּלִרְיָכִין עִידִים וְהַתְּרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד?

אִמֵּר רַב יְהוּדָה, דִּנִּין וְחוֹבִשִׁין כְּשִׁרְאִין שְׁמִים אוֹ שְׁלֵשָׁה מֵהֶם עוֹבְדִים

דְּבָרִים יֵג יֵה וְל' אִיִּדְבָק בִּידְבָק מְאוֹמָה מִן הַחֶרֶם לְמַעַן יָשׁוּב ה' מִחֶרְבוֹ אֶפְסוֹ וְגִתְרָאָה חֲמִים וְחֲקִיקָה וְהִרְבָּה בְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם, שְׁכָל זְמַן שְׁהִרְשָׁעִים בְּעוֹלָם, חֲרוֹן אַף בְּעוֹלָם, אֲבָדוֹ רְשָׁעִים מִן הָעוֹלָם, נִסְתַּלַּק חֲרוֹן אַף מִן הָעוֹלָם:

נב"י: ת"ר, דְּבָרִים יֵג יֵה יִצְאֻ אֲנָשִׁים בְּנִי־לֵעַל מִקְרָבָהּ וְיִדְּחוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל עִירָם לְאֵמֶר, הֵן אִם הַמַּדִּיחִין עֲלֵמָן יֵאלֹא, וְהַדִּיחָן, וְהִיָּה הֵם מְרֻבִּים (וְדִינִין) [נִדְּחִין ז, וְרָאָה רִש"י] בְּסִיף וְלֹא שְׁלֹחִין אֲבָל אִם הִדְיָחוּ עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, כִּימִידִים הֵם בְּסִקִּילָה, וּמִמוּנֵם פִּלְט,

אֲנָשִׁים, אִין אֲנָשִׁים פָּחוֹת מִב' דַּעַל יְדֵי מַדִּיחַ אֶחָד, אִין נִעֲשִׂית עִיר הַנִּדְּחָה,

דְּבָר אַחֵר, אֲנָשִׁים וְלֹא נָשִׁים, אֲנָשִׁים וְלֹא קִטְנִים,

בְּנִי־לֵעַל, בָּנִים שִׁפְרוּקוֹ עוֹל שְׁמִים מִצּוֹאֲרִיָּהֶם,

מִקְרָבָהּ מִשְׁמַע בְּאֵמֶנֶת, וְלֹא מִן הַסֶּפֶר שֶׁאִם הִיתָה עִיר שֶׁל סֶפֶר, בֵּין מַחֲוֹ נִכְרִים לְמַחֲוֹ יִשְׂרָאֵל, אִינָה נִעֲשִׂית עִיר הַנִּדְּחָה, דְּגוֹזֶרֶת הַכְּתוּב הִיא, שְׁלֹא תַעֲשֶׂה עִיר הַנִּדְּחָה,

וְיִדְּחוּ אֶת יִשְׂרָאֵל עִירָם, וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֶרֶת דְּהִינּוּ מַדִּיחָה מִחוּלָּה לָהּ,

לְאֵמֶר נִלְכָּה וְנַעֲבָדָה, שְׁצָרִיכִין עִידִים וְהַתְּרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִשְׁמַע שְׁצָרִיכִים לִהְיוֹת לְפָנֵינוּ, שְׁכָךְ אֲזִמְרִים נִלְכָּה וְנַעֲבָדָה, וְאִין אֲמִירָה אֲלֵהָ בַּעֲדִים, אֲלֵמָּה צָרִיךְ עִידִים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, שִׁיעִידוֹ עֲלֵיהֶם מֵה שְׁאֲמֵרוֹ, וְהִכָּה נִמִּי צָרִיךְ הַתְּרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם,

אִיתְמַר, ר' יוֹחָנָן אִמֵּר, חוֹלְקִין עִיר אַחַת בְּתַחֲלָה בְּשִׁחְלוֹק יִשְׂרָאֵל אֵת הָאֶרֶץ, הִיוּ רִשְׁאִין לִיתָן וְלַחְלוֹק עִיר אַחַת לְשְׁנֵי שְׁבִטִים כְּגוֹן אִם אִירַע לָהֶם עִיר בְּתַחֲמוֹם, וּמִקְלַת מוֹשַׁכָּה לְתַחֲמוֹם אֶחָד, שְׁבֹט (אֶחָד) [אֶחָד. רִש"י] נִטְלָה חֶלֶק בְּאוֹתוֹ קֶלֶת (הָאֶרֶץ) [הָעִיר. רִש"י],

עַל פִּי הַגּוֹרֵל נִחְלָקָה הָאֶרֶץ, אִם נִפְחָלִי עוֹלָה [בְּגוֹרֵל], תַּחֲמוֹם גִּינוֹסֶר עוֹלָה עִמּוֹ, דְּהִכִּי אֲמִירָנָא בְּבִנְיָא בְּתֵרָא בְּפִרְקָא יֵשׁ נִחְלִין וּנְמַחֲלִין (קִכָּב, א),

וְר"ל אִמֵּר, אִין חוֹלְקִין עִיר אַחַת לִב' שְׁבִטִים אֲלֵהָ כוֹלָה שֶׁל אוֹתוֹ הַשְּׁבֹט, שְׂרֻזָּה בְּתַחֲמוּמָה,

אִיתִיבִיה ר' יוֹחָנָן לְר"ל, עַד שִׁיָּהוּ מַדִּיחָה מְאוֹתָה הָעִיר וּמְאוֹתוֹ שְׁבִט, מֵאִי לֹאֹ אַע"ג דְּמַדִּיחָה מְאוֹתָה הָעִיר, אִי אִיכָא מְאוֹתוֹ שְׁבִט אִין אִם יִהְיוּ מְאוֹתוֹ שְׁבֹט שְׁהוֹדְחוּ אֲלֵהָ מִשְׁבֹּט אֶחָד שְׁצִעִיר, אִינוּ בְּסִיף לֹא לֹא, שֶׁאִם אִינוּ מְאוֹתוֹ שְׁבֹט שְׁהוֹדְחוּ אֲלֵהָ מִשְׁבֹּט אֶחָד שְׁצִעִיר, אִינוּ בְּסִיף אֲלֵהָ בְּסִקִּילָה, אֲלֵמָּה אֲפָשָׁר שִׁיָּהוּ מִן אוֹתָה הָעִיר וְלֹא מְאוֹתוֹ שְׁבֹט וְהִיכִי דְמִי, כְּגוֹן שֶׁחֲלָקוֹ עִיר אַחַת לְשְׁנֵי שְׁבִטִים ש"מ חוֹלְקִין עִיר אַחַת לִב' שְׁבִטִים?

אבני חן על מסכת סנהדרין

עבודה זרה, לא יסקלו אותם, ומניחין כל האחרים מלסקול [פי' שיודעין שיש עוד הרבה שעבדו ע"ז כמותם, וביחד עמהם יהיה רוב העיר עובדי ע"ז, ומיתתן בהרג], אלא דנין אותם [את אלו שדנו מתחלה, קודם שיש רוב] לסקילה וחובשין אותם צית הסוהר, וכן עושין עד שרואין אם מנטרפין לנצח, וסורין ודינין אותם דין אחר להריגה, ומאזדין את ממונם,

א"ל עולא, נמצא אתה מענה את דינך של אלו שלאחר שנגמר דינם, אמה משהה אותם, ומענה את דינם?

אלא אמר עולא, דנין וסוקלין, דנין וסוקלין עד חציין, דמחזיקין להו כיחידים ודנין וסוקלין, ומחזיקין וליך נחצר הדבר למפרע שהדחו רובא, והוו בסיף, וממונם אבד, ומחזיקין וליך אתה רשאי למשכן למיתה חמורה, # [ולכאורה אלו שנסקלו כבר, אין ממונם אבד?],

איתמר, רבי יוחנן אמר, דנין וסוקלין דנין וסוקלין, ור"ל אמר מרבין להן בתי דינין לאו משום דאין דנין שנים ציוס אחד, דהא אמרת בפרכ נגמר הדין [סנהדרין מו, א] דצמיחה אחת דנין [ביום אחד], אלא משום דנפיש עדים לכל אחד ואחד, ואין פנאי לתקור כל אחד ואחד ציוס אחד מציס להם צמי דינים כדי שמתקבל עדותן ציוס אחד, ויגמור דין כולם ציוס אחד,

[ומקשה] איני, והאמר ר' חמא בר יוסי א"ר אושעיא, דברים ז' והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא, איש ואשה אתה מוציא לשעריך לצית דין שזעריך, דהיינו סנהדרי קטנה ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך אלא בסנהדרי גדולה?

אלא מרבין להן בתי דינין, ומעיינין בדיניהן אם הוו מרובים, ואם הודמו רובם, ומסקינן להו מעלים את כולן לבית דין הגדול, וגמרי להו לדיניהו, וקמלי להו [בסיף];

[לארגן דבר זה ולהוציאה לפועל הוא מלאכה כבירה, בפרט אם הוא קהל גדול],

[שנינו במשנתינו] הכה תבה את יושבי העיר וכו': תנו רבנן, החמרת והנמלת [שירות מוליכי חמרים וגמלים במשאות. יבין] העוברת ממקום למקום, לנו [לינת לילה] בתוכה, והודחו עמה, אם נשתהו שם ל' יום, הן בסיף וממונן אבד, פחות מיכן הן בסקילה וממונן פלט,

ורמינהי, כמה יהיה בעיר משנה צהשומפין ויהיה כאנשי העיר לימן צלוצרי העיר י"ב חדש?

אמר רבא לא קשיא הא למיהוי מבני מתא שיהא נקרא כ"צני העיר", אין נקרא צפחות משנים עשר חדש, אכל הא למיהוי מיתבי מתא להקרות מ"ושבי העיר", כיון ששהה שלשים יום, נקרא מאנשי העיר, וקריין צהו את יושבי העיר ההוא,

והתניא נתימא, המודר הנאה שאומר הרי עלי קונם אם אהנה מבני העיר, אם יש אדם שנשתהא שם י"ב חדש, אסור ליהנות ממנו, פחות מיכן מותר ליהנות ממנו,

[ואם אמר קונם אם אהנה] ביושבי העיר, אם נשתהא ל' יום, אסור ליהנות ממנו, פחות מיכן מותר ליהנות ממנו:

[שנינו במשנתינו] החרם אותה ואת כל אשר בה כו': ת"ר, דברים יג טו הבה תבה את יושבי העיר ההוא לפי חרב החרם אותה ואת כל אשר בה ואת צהמיתה לפי חרב: ז' ואת כל שללה תקבין אלתו ה' רחבה ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אל יהי והיתה תל עו' לם ל' א תבה עו' ה, פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה שאם היו צדיקים דרים בתוכה והיו להו נכסים מופקדים במקום אחר ציד אחרים אין מחרימין אותם, אכל נכסים שיש להם צאותה העיר מחרימין אותם, וטעמא מפורש לקמן,

וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ, לרבות נכסי צדיקים שבתוכה,

שְׁלָלָהּ, ולא שלל שמים,

וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ, לרבות נכסי רשעים שחוצה לה,

אמר ר"ש ככל דוכתי דרש ר' שמעון טעמא דקרא, מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו, מי גרם להם שידורו בתוכה, ממונם, לפיכך ממונם אבד,

אמר מר, דברים יג ואת כל שללה תקבין לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה הכי גרסינן: אמר מר ואת כל (שללה) אשר צה לצות נכסי רשעים שצחולה לה,

אמר רב חסדא, ובנקבצים לתוכה נכסי רשעים הקרובין לעיר, שיכולים לקבץ לתוך העיר, צאותו יום עצמו שכוספין שלל העיר לרחוב לשורפן, הן אבודים עמה, אכל רחוקים דאין מגיעין לעיר אינן אבודים, ודוקא שכבר היו לתוכה, אלא שמעכשו היו מופקדים ציד אחרים, אכל לא היו מעולם בתוכה, כגון דנפלה להם צירושא לא קרינא ציה שללה, ואין הממון אבד,

אמר רב חסדא, פקדונות של אנשי עיר הנדחת מותרין, ה"ר אי לימא דעיר אחרת ואיתנהו בגוה, פשימא דמותרין לאו שללה הוא, ואלא דידהו דצני עיר הנדחת ואיתנהו בעיר אחרת ומופקדים הם צעיר אחרת, אי דנקבצין לתוכה אמאי מותרין, ואי אין נקבצין לתוכה הא אמרה רב חסדא חדא זימנא ובנקבצין לתוכה, והא אין נקבצין?

אבני חן על מסכת סנהדרין

[ומיבעיא ליה] כנבסי צדיקים שבתוכה דמי, ואבד, או דלמא כיון דעיילא ונפקא רגילה לקושרה תדיר, אף על פי שלא קשרמו עכשיו, כל מקום שיהא שם כלבושה דמי נדון כמלבוש שעליה, דכל שעתא דעתה עליה וכשאר מלבושין דמי, ⁵ תיקו:

[שנינו במשנתנו] ואת כל שללה תקבון אל תוך רחובה וכו': ת"ר, אין לה רחוב אינה נעשית עיר הנדחת, דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר אין לה רחוב, עושין לה רחוב,

במאי קמיפלגי, מר סבר רחובה מעיקרא משמע רחובה שהיה לה מתחלה, ולא שעושין לה רחוב עכשיו, ומר סבר, רחובה השתא נמי משמע:

דף קי"ב ע"ב

[שנינו במשנתנו] וההקדשות שבה יפרו כו': ת"ר, היו בה (קדשי) קדשים, [אם היו] קדשי מזבח כגון עולות ואשמות של רשעים צמוכה, נהי דלא קרינן צהו את כל צהממה לפי חרב, דהא לא צהממה היא, אלא צהמם שמים, (אלא) [מכל מקום ?] מאיסותא הוא להקריב קרבנות של רשעים הללו שהודחו, הלכך, ימותו כונסין אותן לסיפה ומאכילין אותן שעורין, עד שכריסן נצקעת, דאפילו דמיהם אסור כדלקמן. שנאמר כליל לה' אלהיך לא גרסין,

קדשי ברק הבית יפרו, ותרומות ירקבו, ומעשר שני וכתבי הקדש יגנוז,

ר"ש אומר [לא בדברי הת"ק שעל כל הקדשים חל איסור של עיר הנדחת] לקמן מפרש טעמא, דברים יג טז הַחֵרֶם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לַפִּי־חֶרֶב, ולא בהמת בכור ומעשר, וְאֶת־כָּל־שְׂלֵלָהּ תִּקְבְּצוּ אֶל־תּוֹךְ הָרֶחֶב וְשִׂרְפֹתָ בָּאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׂלֵלָהּ, פְּרִט לִכְסֵף הַקֹּדֶשׁ, וכסף מעשר,

אמר מר, היו בה (קדשי) קדשים, קדשי מזבח ימותו, ואמאי ימותו, ירעו עד שיסתאבו, וימכרו ויפלו דמיהן לגדבה?

ר' יוחנן אמר משלי בא זבח רשעים תועבה ואפילו דמיהן אסורין,

ר"ל אמר, ממון בעלים הוא, והכא בקדשים שחייב באחריותו, ור"ש היא, דאמר צהאז (צבא מניעא נז, 3) קדשים שמייב באחריותו ממון בעלים הוא וש צהס אונאה, הלכך לענין עיר הנדחת נמי ממון בעלים הוא, ודייניהו לפי חרב, כשאר צהמות שצמוכה, והלכך אסורין דמיהן צהנאה,

לא, לעולם דעיר אחרת דמפקדי בתוכה, והכא במאי עסקינן כגון דקביל עליה צני עיר הנדחת אחריות, מהו דתימא כיון דקביל עליה אחריות כדירידה דמי, קא משמע לן,

אמר רב חסדא, בהמה חציה של עיר הנדחת, וחציה של עיר אחרת, אסורה, עיסה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת מותרת,

מאי טעמא? בהמה כמאן דלא פליגא דמאי אי אפשר למיט צמר צלא שמיטה, ואפילו שמיטה משמט, אין צמיטתו כלום, דלא לשמיטה קיימא אלא למיטה, ושמיטה זו היא מיטת הבהמה [פ' ביון שהתורה צותה להרוג את חצי הבהמה, גם אם שוחטה, נחשבת שחיטה זו בתורת הריגה ואינה מתרת כלום],

ואין היתר אפילו החצי שאין של עיר הנדחת, דכי שמיט לסימן דעיר הנדחת, אינו שומט אלא ממנה, ולא מהניא ציה שמיטה,

עיסה כל אימת דצני פליג לה, ואין חלק של עיר הנדחת מעורב צו כמאן דפליגא דמאי,

בעי רב חסדא, בהמת עיר הנדחת מהו דתיתנהי בה שחיטה, לטהרה מידי נבילה, לַפִּי־חֶרֶב אמר רחמנא, לא שניא שחיטה מושחט, לא שניא קטלא מקטל דצין צמיטה וצין צהריגה קרינא ציה לפי חרב, דאפילו שמיטה, מיטה צעלמא היא ולא מהני מידי, או דלמא לפי חרב, היינו שלא כדרך שמיטה, אצל דרך שמיטה כיון דשחיטה, מהניא לה שחיטה לטהרה מידי נבילה, דנהי דלאכילה איסורה, ואיסור הנאה הוא, אצל מיהני לטהרה מידי נבילה מאי, ⁴ תיקו,

בעי רב יוסף, שיער [שער הראש של] נשים צדקניות שצער הנדחת מהו אי הוו צכלל ואת כל שללה שחרף, או לא,

אמר רבא, הא דרשעיות אסור [וכי] פשיטא לן דישחרף עס שלל העיר [בתמיה] ! [והא] דברים יג תקבין ושרפת כתיב, מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושריפה, יצא זה שמחוסר תלישה שצריך לגלמה, וקביצה, ושריפה?

אלא אמר רבא, בפאיה נכרית גדיל של שערות דעלמא, שעושין לגוי, קא מצעי ליה לרב יוסף, אס של צדקניות הוי,

היכי דמי, אי דמחובר בגופה שנקשר צה, כגופה דמאי וכסס שאין שורפין מלבושין שעליהן, שהי נדקיות הן, כך אין שורפין אותו גדיל?

לא צריכא, דתלי חלה אותו גדיל בַּסִּבְטָא ציתד, ואין קשורין צה עכשיו,

אבני חן על מסכת סנהדרין

והאי דקאמר [בלשון] ימותו, ולא אמר שיחרימו אותה עמהם, משום כבוד שמים,

[ומקשה] הא מדסיפא ר"ש היא, רישא לאו ר"ש?

[יש 10 פעמים בש"ס הלשון "מדסיפא , רישא לאו...": שבת קנ. ר' יוסי, עירובין עה. ר"ע, עירובין פח: ראב"י, יבמות כח. ר' אלעזר, נדרים יא. ר' יהודה, גימין כו. ר"א, ב"ק עו. ר"ש, סנהדרין קיב: ר"ש, בבורות י. ר"ש, גדה לב. ר"מ],

[אלא לא מיתוקמי כר"ש שאם יש לו אחריות נחשבת כממונו, אלא כריה"ג שכל קדשים קלים הם ממונו] בקדשים קלים ואליבא דרבי יוסי הגלילי, דאמר קדשים קלים ממונו בעלים צפרק קמא דצנא קמא (יב, ג) ומעלה מעל זה, לרבות קדשים קלים שהם ממונו, והואיל וממונו הם אסורים צהנא, דאפילו דמיהן צהממם מיקרו [פ' ובוה מתורין מוה שהוקשה ירעו עד שיסתאבו ויפלו דמיהן לנרבה],

[ומדויק] אבל קדשי קדשים מאי, (יפרו) [ירעו] דהא ודאי הם עגלם אינם קרבים, דזח רשעים תועבה, אלא [ביון שאין ממונו בעלים] ירעו עד שיסתאבו, וימכרו, ויפלו דמיהם לנרבה,

ארתני סיפא קדשי ברק הבית יפרו דקא מפליג בין קדשי מוצח לקדשי צדק הציט, ליפלוג וליתני בדידה צקדשי מוצח עגלמן בין קדשים קלים לקדשי קדשים, בר"א בקדשים קלים, אבל קדשי קדשים יפרו?

[אי הוה מוקמינן לה אליבא דר"ש, אולי לא היה מקשה וליפליג וליתני בדידה? וצ"ע],

[ומתריך] כיון דאיכא חטאת שמתו בעליה, דלמיתה אולא כדאמרינן (תמורה טז, ח) חמש חטאות מתות, לא פסיקא ליה למיתני קדשי קדשים דעיר הנדחת ירעו, דכיון דמתו להם אותם רשעים, אי איכא חטאות שהפרישו צהייהם אזלי למיתה, דכל חטאות שמתו צעליהם מתות, צמסכת הוריות (ו, ח) מפרש טעמא, אכל שאר קדשי קדשים, כגון אשמות שמתו צעליהם ירעו,

בשלמא ר' יוחנן לא אמר כר"ל, דכתיב זבח רשעים תועבה, אלא ר"ל מ"ט לא אמר כר' יוחנן?

אמר לך, כי אמרינן זבח רשעים תועבה, הני מילי היכא דאתנהו בעינייהו דהן עגלמן ודאי אינן קרבים משום זבח רשעים תועבה, אבל הכא דאיכא למימר ירעו ויפלו דמיהם לנרבה כיון דאישתני אישתני ליכא הכא זבח רשעים תועבה?

[שנינו בברייתא לעיל] ר"ש אומר (בהמתך) [בהמתה] ולא בהמת בכור ומעשר שאם היו זה צורות או מעשר צהמה שהוא של ישראל, וחלצו דמיו קרב, אין מחרימין אותו עמה, דלא מיקרי צהממה: במאי עסקינן, אילימא בתמימים, שלל שמים הוא ומשללה נפקא,

אלא בבעלי מומין שאין צהם חלק לגזיה, אלא נאכלין לצעלים, שללה גיבהו אמאי אין מחרימין אותו עמה?

אמר רבינא, לעולם בבעלי מומין ואפילו הכי אין גשרפין עמה, דרשינן לקרא הכי, צהממה ו [הכי דרשינן] מי שנאכל לצעלים בתורת בהמתך, יצאו אלו שיש להם שם לוי [בכור ומעשר] שאין נאכלין בתורת בהמתך שאין נאכלים צתורת צהממם, שאין אומרינן צהמת עיר הנדחת, אלא בתורת בכור ומעשר צהמת צכור ומעשר של עיר הנדחת, דשלל שמים גיבהו,

ופליגא הא דרבינא [דבכור ומעשר בעלי מומין אין נחרמין] א דשמואל, דאמר שמואל עלה דהא מילתא דר' שמעון, כי הוה קשיא לן צמאי עסקינן, הווי מתקן הכי הכל קרב והכל נפרה,

מאי קאמר? הכי קאמר, כל שקרב לגזיה כשהוא תם, ונפרה כשהוא בעל מום וכשהוא צעל מוס צריך פדייה, כגון שאר קדשים קלים, חוץ ממעשר צהמה וצכור, הנהו מושלל אימעיט נפקא דאין מחרימין אותם עמה, דהואיל וצריכי פדייה צמומן, שלל שמים קרינן ציה, ופליג [ר"ש] עליה דתנא קמא, דאמר קדשים קלים ממונו צעלים הוה,

וכל שקרב כשהוא תם, ואינו נפרה כשהוא בעל מום אלא נאכל לצעלים כגון בכור ומעשר הוה לאו שלל שמים מקרו, ואפילו צתמותן מבהמה נפקא [אבל בעלי מומין נחרמין],

ולא מצי למפרך והא צתמותן שלל שמים הוה [ולמה צריך פסוק מיוחד של "בהמתה"? שהרי נאכל צמונו [בלא פדיון, וקדושה לא פקעה בכרי], והלכך אצטריך "צהממה" למעוטי צכור ומעשר תמימים [שאנים נחרמין], דמשללה [ולא שלל שמים] ליכא למעוטינהו,

והיינו פליגא [דפליג רבינא אדשמואל], דאיכו [רבינא] מוקי לה [בהמתה] *אפילו צתמימים [בכור ומעשר תמימים], דקצצר [דאילו] צכור ומעשר "צעלי מומין" צהממה קרינן ציה, וצסיף:

* [והאי אפי' צצת דחוק. רש"ל [וכ"ה בר"ם], ולשון "אפילו" דחוק וכו', ונראה ליישובו, דלגבי רבינא דקאמר דלא איצטריך ליה בהמתה למעט בכור תם, משום דמושללה אימעיט, קאמר דלשמואל שפיר איצטריך ליה [בהמתה] למעט אפי' תמימים, דשללה קרינן ביה [ולא היה מתמעט מושללה], וכיון דאיצטריך מעוטיא דבהמתה לתמימים, מנלן למעוטי אפילו בעלי מומין דתפסת מועט תפסת. מהרש"א]

[שנינו במשנתנו] תרומות ירקבו: אמר רב חסדא, ל"ש אלא תרומה ביד ישראל שעדיין לא נתנה לכהן, דאפילו אותו ישראל רשע הוה [שעבר ע"ז], תרומה שצידו אינה נשרפת עם שאר שללה, דהא לאו ידיה הוה, דשמה היה נתנה לכהן לדיק שצחולה לה, הלכך אינה נשרפת, דהיינו צפקדון דעיר אחרת ואמנהו צגוה, דאמר לעיל דמותרינן, ונהי דצאכילה לא שרינא לה דשמה היה נקנה לכהן רשע שצחוכה, הלכך ירקבו, אבל תרומה ביד כהן, כיון דממוניה הוה, תשרף,

אבני חן על מסכת סנהדרין

מתיב רב יוסף, מעשר שני וכתבי הקדש יגזו, והא מעשר שני ביד ישראל, כתרומה ביד כהן דמי, וקתני יגזו אף על גב דממוניה הוא, לא אמר תשרף,

אלא אי אתמר הכי אתמר, אמר רב חסדא, ל"ש אלא תרומה ביד כהן דממוניה הוא [יברבו], ולא מזלזלינן צה כולי האי, הואיל וקדש הוא, אבל תרומה ביד ישראל, תנתן לכהן שבעיר אחרת כלומר לכהן שלא הודח עמהן,

תנן התם [נ"ב אין זה משנה אלא ברייתא בפרק כל שעה, והכי פירושה תנן התם כלומר שנינו לשם. רש"ל, וכע"ז ראה חולין פז: תוס' ד"ה תנן התם], עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה, דברי ר"מ, וחכמים מחייבין,

אמר רב חסדא, מחלוקת במעשר שני בירושלים, דר"מ סבר מעשר שני ממון גבוה הוא, ורבנן סברי ממון הדיוט הוא, אבל בגבולין שאין לה הימור אכילה אלא צפדייה דברי הכל פטור מן החלה, דממון גבוה הוא,

לשנא אחרינא, אבל [מעשר שני] בגבולין, דאין לה הימור אכילה בשעת חיוב חלה, דהיינו בשעת גלגול העיסה, לא קרינא ציה ראשית עריסותיכם (במדבר טו), ואפילו פדאה לאחר מייק, פטור מן החלה,

מתיב רב יוסף, מעשר שני וכתבי הקדש יגזו, במאי עסקינן, אילימא בירושלים, מי הויא עיר הנדחת, והתניא עשרה דברים נאמרו בירושלים בפרק מרובה (בבא קמא פג, ב) חשיב לה, וזו אחת מהן אינה נעשית עיר הנדחת,

ואלא בעיר אחרת, ואסקוהו לגוה שהיה אותו מעשר שני של אחד מבני עיר הנדחת, והעלו אותו לירושלים קודם שהודחה, ואחר כך הודחו, אם כן אמאי יגזו, לשמרו נמי באכילה, הא קלטוהו מחיצות דהיינו חומה, אלא לאו בגבולין ולא מנו ליה וקתני יגזו ואינו יוצא לשרף בתמיה, * ואם איתא [לדרב חסדא, בפרש"י בלשון ראשון] דגבולין לדברי הכל [מעשר שני] ממון גבוה הוא, לשמרו נמי באכילה, אלא לאו ממון הדיוט הוא, ונהי דבשריפה לא משום זילותא? * [בדפוס הוא ד"ה, אבל אין לשון זה בגמרא],

לא, לעולם דעיר אחרת, ואסקוהו לגוה ודקאמרת לשמרו נמי באכילה דהא קלטוהו מחיצות, והבא במאי עסקינן שנטמא דלאו צר אכולי בטומאה הוא, דכתיב (דברים כו) לא בערתי ממנו בטמא, ולקמן פריך מאי איריא עיר הנדחת, אפילו בחוזה לה,

ולפרקיה, דא"ר אלעזר, מניין למעשר שני שנטמא, שפורדין אותו אפילו בירושלים לאחר שנכנס, ואף על גב דדרשינן (שם דברים יד) כי ירחק ממך המקום, וצרת הכסף בידך, צרחוק מקום אמה פודה וצר, ולא נקיצו מקום, ת"ל דברים יד לא תוכל שאתו, ואין שאת אלא

אכילה # [הלשון ואין ... אלא, יש למאות פעמים בש"ס, אבל אין בוונתה שכן הוא הפירוש הפשוט, אלא ר"ל שכן נאמר משום איוה דרשה] והכי קאמר קרא כי ירחק ממך המקום, או כי לא תוכל לאוכלו שנטמא, וצרת הכסף בידך שנאמר בראשית מג לד וישא כשאת מאת פניו אלהם?

הבא במאי עסקינן בלקוח שכר הוצאה צהנאה לכסף מעשר, ונתנוהו ציין ושכר וצער, ונטמא אותו לקוח, דהוא לית ליה פדייה, וכי קאמר ר' אלעזר [שיכול לפדות מעשר שנטמא] צמער שני גופיה, שהעלה פירות מעשר שני לירושלים, ונטמאו,

דף קי"ג ע"א

ולפרקיה לכוליה דתנן הלכות בכסף מעשר שנטמא, יפרה? ומשני כר"י, דאמר יקבר דאמר לא חליס למתפס פדיוו צהנא משנה גופא, צמסכת מעשר שני (פרק ג' משנה י') והיינו נמי מעשר שני דקאמר יגזו צקצורה,

אי הכי מאי איריא עיר הנדחת, אפילו דעלמא נמי?

אלא לעולם במהור צמער שני דעיר הנדחת טהור, ואסקוהו לגוה, ודקאמר לשמרו באכילה דהא קלטוהו מחיצות אחר שנכנס לחומת ירושלים, וכגון דנפול מחיצות, וכדבא,

דאמר רבא צשמיטת חולין פרק צהמה המקשה (סח) [וב"ה מכות ב.] מחיצה לאכול דאורייתא מן המורה מזה לאכול לפניו מן החומה, לקלוט דרבנן שהיו מחיצות קולטות צין לענין פדייה צין לכל ענין מדרבנן הוא, וכי גזור רבנן דמיהי קליטת מחיצות למעשר, דשוב אינו יכול לפדותו, ולענין עיר הנדחת נמי, שלא יהא צשריפה, היכא דאיתנהו מחיצות,

וכי גזור רבנן כי אתנהו למחיצה, כי ליתנהו למחיצה לא:

[שנינו במשנתנו קיא:] כתבי הקדש יגזו: מתניתין דלא כר"א, דתניא ר"א אומר,

כל עיר שיש בה אפי' מזוזה אחת, אינה נעשית עיר הנדחת, שנא' דברים יג ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל, והיכא דאיכא מזוזה לא אפשר דכתיב דברים יב לא תעשון כן לה' אלהיכם דכתיב וצדקתם את שמים מן המקום ההוא וגו' וסמך ליה לא מעשון כן לה' אלהיכם,

ובמזוזה הואיל וכתיב צה אזכרות, אי אפשר לשריפה, משום קרא דלא מעשון כן, ואין צעין שללה, וליכא, דהאי [לאו. רש"י] שלל שמים הוא:

[שנינו במשנתנו קיא:] ר"ש אומר, אמר הקב"ה וכו' [ויתקתה תל

אבני חן על מסכת סנהדרין

עו' ק"ם, לא תעשה גנות ופרדסים, דברי ר' יוסי הגלילי, ר"ע אומר לא הבנה עוד לכמות שהיתה, ביישוב צמים אינה נבנית, אבל נעשית היא גנות ופרדסים]:

לימא, בדר' אבין א"ר אילעא קמיפלגי [ר' יוסי הגלילי דאמר שאין נעשית גנות ופרדסים, ור"ע שנעשית גנות ופרדסים],

דא"ר אבין א"ר אילעא, כל מקום שאתה מוצא כלל בעשה, ופרט בלא תעשה כגון והיתה תל עולם כלל, דאפילו גנות ופרדסים לא תעשה [את העיר הנדחת], אלא תהיה תל עולם שהוא עשה, לא תבנה עוד צנין צמים, והוא לא תעשה אין דנין אותו בכלל ופרט לומר אין בכלל אלא מה שצפרט, דלא תעשה פירוש הוא, כלומר והיתה תל עולם לצנין קאמר, אבל לגנות ופרדסים שרי [דאמר ר' אבין שלא תאמר כן, אלא גנות ופרדסים גמי אסורין].

אלא תרי מיילי קאמר קרא, דלא אמרין פירושי קמפרש, אלא מיילי מיילי קאמר, והיתה תל עולם לגנות ופרדסים, לא תבנה עוד כל צנין צמים, ואפילו לגנות ופרדסים לא תבנה עוד,

ודרשין ליה לדבר שהיה בכלל, וי"א מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו י"א, אלא ללמד על הכלל כולו י"א, ולומר צנין בכלל היה, ולמה י"א להקיש לך, מה צנין מיוחד שהוא ישוב צי אדם, אף כל צנין כגון גנות ופרדסים,

דמור [ר' יוסי הגלילי שאין נעשית גנות ופרדסים] אית ליה דרבי אבין,

ומור [ור"ע שנעשית גנות ופרדסים] לית ליה דרבי אבין,

לשנא אחרינא [בד"ם שאין למחוק "לישנא אחרינא"] ור' יוסי הגלילי סבר אין דנין כר' אבין, ודריש הכי, והיתה תל עולם מכל מיילי, שלא יעשה צה שום דבר, ולא "תבנה" עוד דמשמע צנין צמים, אשמועינן לאו צנין צמים, וגנות ופרדסים איסור עשה הוא דאיכא, כך שמעתי,

לא דכ"ע אית להו דר' אבין ואפילו ר' עקיבא [שמחיר גנות ופרדסים], והא דקאמר דעיר הנדחת נעשית גנות ופרדסים, לאו משום דבעלמא לית ליה דר' אבין,

[אלא באן טעמו של ר"ע הוא] דודאי מלתא קא מפרשי, והיתה תל עולם צמאי [לא תבנה] צנין צמים, דלא תבנה "עוד" לא משמע ליה צל צנין [שיכולול גם גנות ופרדסים], [דקסבר] [דקסק"ד, אלא. רש"ל] עוד לכמו שהיתה משמע, כלומר לא תחזור ולא תבנה עוד [בבתים] משמע, כגון שהיתה מתחלה לא תבנה עוד, אבל נעשה גנות ופרדסים,

[ועיר נקרא על שם הבתים, כדאמרינן בערבין לב. שלש חצירות שכל אחת ואחת שני צמים מיקריא עיר, ולכן אם מפרשים "כמו שהיתה" או הוונה על הבתים],

וחכא בהא קמיפלגי, מר סבר עוד לגמרי משמע כגון דאמר [פי' כאילו אמר] לעולם ועד, ועוד לשון ועד הוא # [לא תבנה] למה צריך לפרש שעוד פירושה לעולם ועד, והלא די לפרש שלא יעשה בה שום דבר ???]. שלא

תבנה לעולם, לשום דבר לא לצנין צמים ולא לגנות ופרדסים לא תבנה עוד, ומור סבר, עוד לכמה שהיתה:

[שנינו במשנתנו] אינה נבנית, אבל נעשית היא גנות ופרדסים: ת"ר, היו בה אילנות תלושין אסורין, מחוברין מותרין דמקבוצ ושרפת אמרה רחמנא, מי שאינו מחוסר אלא קציה ושריפה, י"א זה שמחוסר תלישה וקציה ושריפה של עיר אחרת, בין תלושין בין מחוברין, אסור,

מאי עיר אחרת? אמר רב חסדא יריחו דכתיב יהושע ו' יז והיתה העיר חרם [היא וכל אשר-בה אפילו אילנות מחוברין אשר צה נאסרין] לך,

יהושע ו' כו וישבע יהו' שבע פגת ההיא לאמר וקרא קדוש ואזיל צבאיו יסדנה וצבעירו יציב דלמיה [ראה ד"ם אות ת] ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו פבכרו יסדנה וצבעירו יציב דלתיה וכשיעמיד דלמיה ימות צנו הקטן,

תניא, לא יריחו על שם עיר אחרת שלא יבנה יריחו ויסב שמה על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו שאפילו צנה עיר אחרת וקראה יריחו אסור לצמותה, שאפילו "שם" יריחו ימנה לעולם,

דכתיב וכמיב מלכים א' יז לד בנבזי של אחאצ בנה חיל בית האלי את יריחו את יריחו, ועל שעבר על האלה קרי ליה צית האלי, את יריחו - ולא יריחו עצמו צנה אלא עיר אחרת על שם יריחו, שקראה לה יריחו, ולא אחפרש הא מנלן פאבירם בברו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה,

תניא, באבירם בכורו רשע לא היה לו ללמוד אבירם רשע, כשמת אבירם הרשע לא היה לו לחיל ללמוד שלא לבנות את יריחו, [אבל לאחר שמתו כל בניו עד שמת גם האחרון הצעיר] בשגוב צעירו היה לו ללמוד,

אבירם ושגוב מאי עבוד דקרי להו רשעים (מאי קאמר)? ה"ק באבירם בכורו (היה לו ללמוד לאותו רשע בשגוב צעירו), [לא היה לו לאותו רשע ללמוד, בשגוב צעירו היה לו לאותו רשע ללמוד. בד"ם אות ה],

מילתא צאנפי נפשיה הוא, ולמדרא ממשמע שנאמר באבירם בכורו איני יודע ששגוב צעירו מה ת"ל שגוב צעירו? מלמוד שהיה מקבר והולך מאבירם עד שגוב שהוא צעיר מכלם,

אחאב שושביניה הוה אוהבו של חילל היה אחאב, אתא איהו [אחאב] ואליהו, למשאל בשלמא [בשלומו של חילל] בי טמא וש

אבני חן על מסכת סנהדרין

שליח עליהם, וקאמר הקדוש ברוך הוא לאלהיו, אומם שלם מפתחות עכבתי בידי מבראשית, ולא מניתי שליח עליהם אלא אותך, שעשיתי ממונה על אחת מהם, ועתה תשאל מפתח שני, יאמרו שתים ביד תלמיד ואחת ביד הרב,

אייתי הא [אם תחזיר את המפתח של מטר] ושקיל האי [אתן לך מפתח של תחיית המתים],

דכתיב מלכים א יז לך הראה אל אחאב [ואתנה] מטר ולא כתיב ואתן מטר,

דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא, משל דאליהו למה הרבר דומה, לגברא דטורקיה לגליה שקטם שער שלו ואבריה למפתחיה כך עשה אליהו נעל לשערי מטר ולנסוף אבד המפתח של גשמים, שלא נפתח השער של מטר על ידו,

דרש ר' יוסי בצפורי, אבא אליהו חציצי וגדולי,

דף קי"ג ע"ב

קפדן הוה היה קפדן שכעס על אחאב, ואמר מי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר רגיל למיתו גביה, איכס' מיניה תלתא יומי שהיה רגיל למיתו לצי מדרשו כל יומא, ולא אחא בתלתא יומא ולא אתא,

כי אתא, א"ל ר' יוסי אמאי לא אתא מר, א"ל קפדן קרית לי, א"ל הא דקמן, דקא קפיד מר הרי על דבר זה שאמרתי עליך קפיד [קפדת], שלא באה אלי שלושה ימים, מנקפנות שקפסת עלי:

דברים יג ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם וכו': מאן רשעים? אמר רב יוסף גנבי,

ת"ר, רשע בא לעולם, חרון בא לעולם שנא' משלי יח ג בבו ארשע פא גס-בזו, ועם-קלו ין חרפה,

רשע אבד מן העולם טובה באה לעולם, שנא' משלי יא ובאבוד רשעים רנה,

צדיק נפטר מן העולם, רעה באה לעולם, שנאמר ישעיה נז א הצדיק אבד ואין איש שם על-לב, ואנשי-חסד נאספים באין מבין, כיימפני [כמו לפני דהיינו קודם] הרעה קודם שנאבד הרעה הנדיק נאסף מכלל דכיון שמת הרעה בזה, אכל נדיק בא לעולם פסקה הרעה, שנאמר זה ינחמנו נאסף הצדיק,

אומרים כי טעמא, בית האכל שמטעימים אותו בדברים לנחמו, ובכמה דוכתין כתיב צדקאשית רבה טמא בלא עיי"ן לשון אכל, יתיב [אחאב] וקאמר, דילמא כי מילט יהושע, הכי למ, לא יריחו על שם עיר אחרת, ולא עיר אחרת על שם יריחו [ולכן מתו בניו של חיאל],

א"ל אליהו אין, אמר ליה [אחאב לאלהיו, אך זה יכול להיות] השתא לווטא דמשה לא קא מקיימא, דכתיב דברים יא וסרתם ועבדתם [ותעבדו ע"ז] וגו' וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים וגו',

וההוא גברא [אני אחאב] אוקים ליה [העמדתו לעצמי] עבודת כוכבים על כל תלם ותלם שורה וערוגה, ומקום גבוה הוא [ואפ"ה יורד כל כך גשם עד] ולא שביק ליה מיטרא דמיוזל מיסגד ליה שהיה הלכלוך הולך וגדל מרכז הגשמים הבאין לעולם, שאין מניחין לינק להשתחוות לעבודה זרה מתוך דרכים מלוכלכות צטיט,

[עכשיו] לווטא דיהושע תלמידיה מקיימא,

מיד # [בזנות המלה "מיד" כאן ובמקומות הדומים צריך בירור] האי קרא סמוך לקרא דחיל בית האלי מלכים א יז א ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל-אחאב חיה' אל ה' ישראל אשר עמדתו לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם-לפי דברי וגו',

בעי רחמי, והבו ליה אקלידא דמטרא מפתח של מטר וקם ואזל, מלכים א יז ב ויהי דברי' אליו לאמר: ג לך מזה ופניית לך קדמה ונסתרת בנחל פרית אשר על-פני הירדן,

מלכים א יז ו והערכים מביאים לו ו לחם ובשר בפקר ו לחם ובשר בערב ובמנהל ישתה וגו', מהיכא? אמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב [ראה חולין ה.],

מלכים א יז ז ויהי מקץ ימים וייבש הנחל כי ל איהיה גשם בארץ,

כיון דחזא הקדוש ברוך הוא דאיכא צערא בעלמא אמר ליה הקדוש ברוך הוא לאלהיו, כתיב מלכים א יז ויהי דבר ה' אליו לאמר, קום לך צרפתה לך צרפתה, לגלגל הדבר שיחזיר לו מפתח של מטר, כדקא מפרש ואזיל,

וכתיב מלכים א יז ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית, בעא רחמי למיתן ליה אקלידא דתחיית המתים,

אמרי ליה, שלש מפתחות, לא נמסרו לשליה, של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים על אגרו של הקדוש ברוך הוא יש מפתחות, ומסרם ליד שלומים הממונים, אכל שלם מפתחות יש לו בידו, שלא מינה

אבני חן על מסכת סנהדרין

צדיק בא לעולם, טובה באה לעולם, שנאמר בראשית ה כט
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יִנְחָמֵנוּ מִכָּל־עֲשָׂנוּ וּמִכָּל־עָצָבוֹ ׀ יִדְּיָנוּ:

הדרן עלך כל ישראל יש להם חלק ופליקא לך מסכת סנהדרין,
[יש לפרש שזה שכל ישראל יש להם חלק זה תלוי בסנהדרין, דאמרין לעיל יז:
אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה, ולכן ע"י
שיש סנהדרין שיכולים לטהר את כל ישראל, נמצא שכל ישראל יש להם חלק.
שמעתי]

יא 12 [52] 1820	כי הא, דיתבי רבי וקא דריש, והריח ריח שום, אמר מי שאכל שום יצא, עמד רבי חייא ויצא, עמדו כולן ויצאו,
יב 17 [47]	ובידם דברים הנעשה בלזו ומאי ניהו תכלת
יג 3 [30]	מר סבר כוליה חג בעינן בתקופה חדשה, ומר סבר מקצת חג בעינן בתקופה חדשה,
יד 47 [58]	רבה דעמיה מדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מתייך לשלם
טו 20 [55]	עשרה כהנים כתובים בפרשה, חד לגופיה הנך הוי מיעוט אחר מיעוט,
טז 42 [48]	כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, כיון שהגיע חצות לילה, רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו,
יז 51 [52]	אין משיבין בסנהדרי אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה וכו' # [הלשון "כולו חייב זכאי" לא נמצא בשום מקום, אבל כאן הוא מקור המאמר: אמר רב כהנא, סנהדרי שראו כולן לחובה, פוטרין אותו, מ"ט כיון דגמרי הלנת דין, למעבד ליה זכותא, והני תו לא חזו ליה],
יח 12 [42]	כהן גדול דן ודנין אותו, מעיד ומעידין אותו, חולץ וחולצין לאשתו
יט 47 [52]	קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים,
כ 16 [55]	אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה.
כא 10 [53] 1830	ר' שמעון אומר אפילו אחת ומסירה את לבו, הרי זה לא ישאנה, אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים, דאפילו כאביגיל,
כב 1 [53]	וְכָתֹב הַנְּשִׁיתָיוּן פְּתוּב אֶרְמִית וּמְתָרְגָּם אֶרְמִית
כג 22 [48]	כלגון בי דינא דרב הונא ודרב חסדא דקאמר ליה מי קא מטרחנא לך

	מספר הראשון על צד הדף הוא השורה שבו נמצא הסימן, מספר השני בסוגריים הוא מספר השורות בכל הדף, דף ב' של מסכת זו הוא דף ה 1811 מתוך 2718 דפי הש"ס, וקודם לימוד דף הראשון יש עדיין 908 דפים לסיום הש"ס
ב 2 [36] 1811	דיני ממונות בשלשה
ג 13 [26]	בתלתא מי לא הוו יושבי קרנות? אי אפשר דלית בהו חד דגמיר,
ד 34 [34]	מי איכא דלית ליה יש אם למקרא,
ה 34 [41]	יורה? יורה, ידין? ידין, יתיר בכורות?
ו 32 [33]	והלכתא, פשרה צריכה קנין
ז 11 [50]	ראה חור שזבוח לפניו, אמר אי לא שמענא להו, השתא עבדא לי כדעבדו בחור,
ח 5 [54]	שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שמוגלגלין חובה ע"י חייב וזכות ע"י זכאי
ט 11 [19]	על אחת כמה וכמה שישלם שכר את הניטפל לעושה מצוה כעושה מצוה
י 3 [47]	מאי קא משמע לן דמפלגינן בדיבורא

אבני חן על מסכת סנהדרין

	לז 5 [15]
	לח 13 [25]
	לט 22 [29]
	מ 12 [14]
	מא 3 [25]
	מב 25 [26] 1558
	מג 15 [35]
	מד 16 [17]
	מה 17 [24]
	מו 24 [27]
	מז 5 [27]
	מח 21 [28]
	מט 2 [16]
	נ 4 [22]
	נא 14 [34]

כד 13 [51]	הרואה את ר"ל בבית המדרש כ אלו עוקר הרים וטוחן זה בזה,
כה 1 [39]	[כל מקום שאמר רבי יהודה] אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים ,
כו 21 [57]	חזייה לחהוא גברא, דקא כריב חיש, אמר להן ריש לקיש [לר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון] כהן וחורש זה כהן הוא שמורש בשביעית, דאמרין לקמן נחשדו שהניס על השביעית! אמרו לו יכול לומר אגיסטון שכיך אני בתו כו וקרקע של נכרי הוא,
כז 27 [48]	עד זומם פסול [לעדיות של] לכל התורה כולה, דברי ר' מאיר,
כח 1 [45]	אשכ חן [שאין מעידין] אבות לבנים [וד לבן דד], ובנים לאבות [בן דד לדד], וכ"ש אבות להדדי, בנים לבנים [קאוינס] מנלן, ע"ב: אבי חתן ואבי בלה מעידין זה ע"ז ולא דמו להדדי, אלא כי אבלא לדנא
כט 39 [52]	מנה לי בידך? אמר לו הן, למחר אמר לו תנהו לי, אמר לו מש טה אני בך פטור,
ל 21 [55]	דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין,
לא 7 [28]	כל מקום ששנה רשב"ג במשנתו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן ור איה אחרונה
לב 36 [36]	ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה, כדי שלא תנעול דלת בפני לוי, בפני לוי,
לג 17 [49]	א"ל אטו אנן קטלי קני בא גמא אנן
לד 1 [11]	
לה 4 [6]	
לו 10 [36]	

אבני חן על מסכת סנהדרין

	סז 23 [25]
	סח 24 [34]
	סט 27 [31]
	ע 30 [31]
	עא 22 [26]
	עב 3 [23]
	עג 4 [29]
	עד 29 [47]
	עה 10 [52]
	עו 17 [19]
	עז 28 [45]
	עח 6 [37]
	עט 8 [38]
	פ 13 [18]
	פא 13 [23]

	נב 1 [28]
	נג 9 [26]
	נד 30 [25]
	נה 10 [21]
תנו רבנן, שבע מצות נצטוו בני נח, דינין, וברכת השם, ע"ז, גילוי עריות, ושפיכות דמים, וגזל, ואבר מן החי,	נו 9 [24]
אזהרה שלהן זו היא מיתתן	נז 37 [45]
נשא אשה ובתה, כונס אחת ומוציא אחת	נח 2 [36]
	נט 13 [32]
	ס 13 [31]
	סא 11 [27]
	סב 1 [14]
ע"ב: אמר רב יהודה אמר רב: יודעין היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש, ולא עבדו עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא,	סג [21]
	סד 11 [27]
	סה 4 [30]
	סו 12 [15]

אבני חן על מסכת סנהדרין

	צז 29 [32]
	צח 21 [29]
	צט 21 [26]
	ק 1 [35]
	קא 6 [14]
	קב 17 [20]
	קג 11 [24]
	קד 26 [27]
	קה 22 [36]
	קו 15 [16]
	קז 18 [22]
	קח 6 [17]
	קט 2 [21]
	קי 5 [31]
	קיא 10 [44]

	פב 1 [21]
	פג 30 [38]
	פד 25 [28]
	פה 16 [18]
דאמר ר' יוחנן, סתם מתני' ר' מאיר, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי ר"ש, וכולהו אליבא דר"ע	פו 26 [34]
	פז 10 [34]
	פח 22 [27]
	פט 14 [33]
	צ 8 [28]
	צא 16 [36]
	צב 10 [12]
	צג 13 [29]
	צד 11 [26]
	צה 23 [31]
	צו 26 [28]

אבני חן על מסכת סנהדרין

קיב ²⁴ [58]	כמה יהיה בעיר ויהיה כאנשי העיר י"ב חדש
קיג ⁵⁸ [59]	משל דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליא ואבדיה למפתחיה [מפתח של מור],

אבני חן למסכת מכות

מהנני: כיצד העדים נעשים זוממין נגמרא מפרש מאי קאמר [וה"ק אותן עדים שנמצאו זוממין, ואין עושין בהן דין הומה, כלומר שאין מקיימין בהם ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו, כיצד הן נעשים זוממים. רע"ב],

מעידין אנו [למה צריך ב' עדים, הא עד אחד נאמן באיסורין? תירוצו השב שמעתתא שער ו' פט"ו דהוי דבר שבערוה. וראה מראה המקום] **באיש פלוני כן שהוא בן גרושה** נפנינו (נמגרשה) [גירש הצעל. ררי"ף, ונ"ל דלשון זה מדויק ביותר. ערוך לנר] אמו, קודם שנולד*, והרי הוא חלל ופסול, או בן חלוצה,

[פירוש שראו לאמו שנתגרשה או חלצה ביום פלוני במקום פלוני, והתנא מקצר בזה כשם שמקצר שאינו שונה ונמצאו זוממין משום דהא פשיטא. והא דקתני בן חלוצה, באשגרת לישן דבן גרושה נקמיה דהא פסול בן חלוצה אינו מן התורה אלא מדרבנן, וכו' וא"כ אין בו דין הומה מדאורייתא כלל [פ' ואינם לוקין] וכו'. ריטב"א],

*[כלומר קודם שהלידו אביו שהוא שעת ההריון [אינו בדיוק, דההריון יכול להיות בסוף ג' ימים לביאתו. רש"ש], כלשון רש"י בפירוש החומש בפסוק ועירד ילד. תיו"ט, וז"ל רש"י שם בראשית ד' ו' ועירד ילד. יש מקום שהוא אומר זוכר הוליד, ויש מקום שהוא אומר ילד, שהלידה משמשת שם לשונות, לידת האשה נשטר"א צלע"ו, חריעת תולדות האיש אינונד"ר צלע"ו וכו' עיי"ש],

אין אומרים אם החזמו וכן כהנים, יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה, לקיים צו כאשר זמם, אלא לוקה ארבעים חלל סופג אם הארבעים, ונגמרא מפרש טעמא, [תימה כיון דאם החזמו אינן נעשין בן גרושה וחלוצה א"כ גם בשלא יחזמו איך וכו' הא הוי עדות שאי אתה יכול להוסיף ? תוס' עיי"ש],

[וצריך לדעת אם היינו מפרשים שאכן העד נעשה בן גרושה, מה יהיה הדין אם לא יהיו כהנים, יהיו פטורים העדים זוממין לגמרי ?]

[הא דנכנס כלשון רבים ויצא כלשון יחיד, דה"ל לומר אין אומרים יעשו אלו וכו', אלא לוקין מ' משום דה"א הוה משמע דלוקין מ' ע"י צירוף ולא כל אחד ואחד וכו'. כוס הישועות עיי"ש],

[ויש להקשות במעידין שהוא בן גרושה, מיד נתקיים הדבר ולמה לא אמרין כאשר זמם ולא כאשר עשה? וראה תומים חו"מ ס' לה, וראה גם בספר מנחת עני בשמן כתיב למנחה],

מעידין אנו באיש פלוני, שהוא חייב לגלות שהרג את הנפש בשוגג [והא יכול לומר מיד הייתי. תוס'], אין אומרים יגלה זה תחתיו, אלא לוקה ארבעים:

גמ': הא כיצד "אין" העדים נעשים זוממין מיבעי ליה

יש במקום זה באינטרנט כל מסכת מכות דפוס בול משנת של"ט גמ' רש"י תוס',

<http://jnu1.huji.ac.il/dl/books/djvu/1328336-26/index.djvu?djvuopts&thumbnails=yes&zoom=page>

פירשו של הר"ן הנדפס סביב לרי"ף למסכת זו מיוחס לו בטעות, והוא פירשו של הנימוקי יוסף, כמו שתקנו כבר המדפיסים,

ראה בירחון אור המזרח קונטרס ע"ד דף 109 מהרב דוד שיינקאפא כמה תיקונים על תוס' מס' מכות ע"פ דפוסים ראשונים.

עדים זוממין נותרקין זמן מקום, עמנו הייתם ביום פלוני במקום פלוני. ראיתי,

שמעתי שהאדמו"ר מביאן זצ"ל היה נוהג ללמוד מסכת מכות בימי בן המצרים לפי שהמסכת מסיים בתיבת נחמתנו, והוא מרגיש בזה נחמה. מעלות המסכתות,

בספר שיח זקנים חלק א עמ' שנג סיפר שהגאון ר' מאיר אריק ז"ל אמר אז מען האט איין מסכת גוט אין די האנט קען מען זיך ארומירן אין גאנץ ש"ס אפילו מסכת מכות. מעלות המסכתות,

צ"ע למה נקרא המסכת "מכות" ולא "מלקות", שמצינו במשנה שני הלשונות? ואולי סמך על הפסוק והיה אם בן הכות הרשע,

הא דפתח תנא בהא, ולא פתח בפרק אלו הן הלוקין דהוי עיקר האי מסכתא דמכות? משם דפרשת מלקות דכתיב והיה אם בן הכות הרשע, כתיב בעדים זוממין, מדרבנן והצדיק את הצדיק כדאיתא בגמ' וכו'. ריטב"א עיי"ש,

[מסכת מכות היא נקשרת בנוסחאות עם מסכת סנהדרין, ובכללה היא מנייה, ואמרו שבשביל שאמר ואלו הן הנחנקין הדביק אליו ואלו הן הלוקין, ואין זה טעם אמת, אבל היא מסכת בפני עצמה ונסמכת לסנהדרין מפני שאין רשות לבני אדם לענות ולהלקות, אלא השופטים בעצמם כמו שאמר הכתוב והפילו השופט והכרו לפניו כדי רשתו. ע"כ. לשון הרמב"ם בהקדמת המשנה],

[שמעתי ממקובל זקן ז"ל שקבל דטוב לעסוק במס' מכות 466 שהוא גימט' הרהורים 466 לבטל הרהורים רעים. דבש לפי להחיד"א, מערכת הרהורים, ושמעתי שהשייכות להרהורים הוא שגם בעדים זוממין אמרין כאשר זמם על מחשבתו הרעה],

דף ב' ע"א

אבני חן למסכת מכות

דבא לא מקיימת צהו כאשר זמס,

מנא לן דמלקין אותן?

א"ר יהושע בן לוי (אמר ר"ש בן לקיש) דאמר קרא דברים יט ועשיתם לו כאשר זמם, לו ולא לזרעו ואם מעשהו חלל, והוא כהן, פסקת את זרעו לעולם,

ולפסלוהו לדידיה ולא ליפסלו לזרעיה? בעינן כאשר זמם לעשות, וליכא והוא זמס לפסול את הגדון, ואת זרעו,

[קשיא היכא שמעדין שהוא מצרי שני דאינן באין לפסול זרעו כי אם לפסול א"כ נפסול [משום ועשיתם לו כאשר זמם] ו"ל דמ"מ אשתו נפסלת דפסלה בביאתה, וכתוב ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לאשתו. תוס', וכתב הרעק"א בגליון הש"ס שעדיין קשה לר"י ביבמות סח דמצרי שני אינו פוסל את אשתו?],

בר פדא אומר, ק"ו, ומה המחלל אינו מתחלל כהן הטעם את הגרושה שמחלל את זרעו, אין הוא עצמו מתחלל מן הכהונה, הבא לחלל ולא חילל עד זמס שרפה לחלל ולא חיללו אינו דין שלא יתחלל [זרעו],

מתקיף לה רבינא, אם כן אס צלת לדרוש ק"ו זה צעדים זוממים, במלת תורת עדים זוממין צעלת מורת הזמם,

מאמרי בר פדא בש"ס:

קדושין יז: אמר "רבי" פדא, דאמר קרא: (דברים לו) ואף לאמתך תעשה כן, הקישה הכתוב לנרצע, מה נרצע אינו עובר לא את הכן ולא את הבת, אף אמה העבירה אינה עוברת לא את הכן ולא את הבת, קדושין נד: אמר עולא משמיה דבר פדא, אומר היה ר"מ: הקדש, במזיד - מתחלל, בשוגג - אין מתחלל, ולא אמרו בשוגג מתחלל - אלא לענין קרבן בלבד

נדרים כח: אמר בר פדא פדאן חוזרות וקדושות, פדאן חוזרות וקדושות, עד שיקצצו, נקצצו פודן פעם אחת ודיו, נזיר ה. מתני', סתם נזירות ל' יום. גמ'. מנהגי מילי? אמר רב מתנא, אמר קרא: (במדבר ו) קדוש יהיה, יהיה בגמטריא תלתין הוו. בר פדא אמר כנגד נזיר נזירי האמורים בתורה ל' חסר אחת,

ב"ם קיד, רבי יעקב משמיה דבר פדא, ורבי ירמיה משמיה דאילפא אמרי, קל וחומר מבעל חוב, ומה בעל חוב שמחזירין אין מסדרין, הקדש שאין מחזירין אינו דין שאין מסדרין, מכות ב., בר פדא אומר, ק"ו, ומה המחלל אינו מתחלל, הבא לחלל ולא חילל אינו דין שלא יתחלל,

זבחים יג, שמעיה אילפא אמרה קמיה דבר פדא, אמר: כלום למדנו פיגול אלא משלמים, מה שלמים אין מבטיל אצבע מפגלת כהן, אף חטאת אין

ועוד מאי קא צעי חנא כיצד נעשין זוממין מדקתני הא קתני לה לקמן [דף ה.] כיצד דין זוממין דקתני צמתי' [פ' דלשון המשנה משמע שבא ללמדנו כיצד נעשים זוממין, ולכן מקשה הלא על זה יש משנה להלן], אבל אמרו להם המזימים היאך אתם מעדיין עדות זה, והלא שהרי באותו היום, אתם הייתם עמנו במקום פלוני הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני כו', הרי אלו זוממין (מכלל דאלו אין זוממין. ראה מהר"ן חיות)?

[ומתירין] תנא התם [סנהדרין פט.]. קאי מסנהדרין סליק דתנן צטילה אלו הן הנחנקין והוא סיומא דסנהדרין [זה סתירה למש"כ רש"י בתחלת פרק חלק סנהדרין צ, ששם משמע שחלק הוא פרק האחרון]. דיש זוממין שנשטנו צמקת מדין הזמה, כדקמי' כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה כלומר [בא לפרש לשון "מקדימין"] אין להם לצפות מיתה אחרת, אלא משכימין לאותה מיתה שנגמר צה דינו של נדון,

חזין מזוממי בת כהן נשואה [שהעידו על בת כהן נשואה שזינתה, והזומין] ובוועלה, שאין [העדים הזוממין] מקדימין לאותה מיתה אלא למיתה אחרת שאע"פ שנגמר דינה [של בת כהן] לשריפה על פיהם, הם [העדים זוממין] צמק,

כדליפין התם סנהדרין [שבועלה בחנק, והעדים מקבלין מיתה הבעל] [דף 5] ויקרא כא ט וכת איש כהן כי תחל לזנו' ת את-אִבִּיהָ היא מְחַלֶּלֶת פָּאֵשׁ תִּשְׂרֹף] היא צריפה ואין צועלה צריפה, אלא צמק, כאשר אשת איש, והזוממין משכימין למיתה שחייצו את הצועל, דכתיב כאשר זמס לעשות לאחיו ולא לאחותו [סנהדרין דף 5],

[פ' כיון שכאן היו באים לחייבם שתי מיתות, סקילה לבת כהן, וחנק לבעל, ובכל מקום הם "מקדימין" למיתה החמורה, וע"ז אומר חזין מכאן שאין מקדימין. ע"פ כוס הישועות],

וקאמר הכא ויש עדים זוממין אחרים עוד יש זוממין אחרים, שאין עושין בהן שאין מקיימין צהו דין הזמה כל עיקר [פ' דבמשנה דסנהדרין מביטין העדים זוממין, רק בחנק ולא בשריפה, אבל כאן אין עונשין העדים שרצו לעשותו להיות בן גרושה, ב] דין הזמה כלל, אלא מלקות ארבעים,

ועלה מפרש כיצד אותם העדים שאין מקיימין צהו דין הזמה נעשין זוממין, מעדיין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה, אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו, אלא לוקה את הארבעים,

מנהגי מילי [שאינו נעשה למעשה בן גרושה אם הוא כהן, ולהלן שואל

אבני חן למסכת מכות

היא הנותנת להם חוצת גלות, הוא, לפי שעושה מעשה, אם צמוד עשאו אינו גולה דלא מהו ליה כפרה (והלוא דין הוא) הוא שעושה מעשה, במזיד לא ליגלי, כי היכי דלא תיהוי ליה כפרה, הן [עדים זוממין] שלא עשו מעשה, במזיד נמי ליגלו יגלו על זדון [מזיד דריבור כמו שזוג במעשה. רש"ל] כי היכי דליהוי להו כפרה,

[אבל ר' יוחנן שלומד שזה שאין העדים זוממין מתחייבים גלות הוא מק"ו, סבר דיש בגלות חלק כפרה וחלק עונש, ואם גלות הוא עונש יותר מן הראוי לעושה מעשה, כ"ש שהוא יותר מן הראוי לאינו עושה מעשה. ר' יעקב אונגאר נ"י לפני הרבה שנים] ?

אלא מחוורתא כדר"ל,

אמר עולא, רמז לעדים זוממין מן התורה שלוקין עלי כן גרושה או עלי גלות שפטרם הכתוב מדין הזמה מנין שהן לוקין ולקמיה פריך מיפוק ליה מלא מענה מנין, רמז לעדים זוממין ! והא כתיב דברים יט ועשיתם לו כאשר זמם,

דברים כה א בייחיה ריב בין אנשים ונגשו אליהם שפט ושפטום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע: ב והיה אם-בן הכו את הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר: ג ארבעים וקנו ל' א יסוף פן יסוף להפכו על-אלה מכה רבה ונקלה אחיה לעיניה:

אלא רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה, מנין [אף שהוא לימוד גמור כן מצינו גם בקדושין פ: רמז ליחוד מנין אף שהוא לימוד גמור, אבל ראה ביוסף דעת בשם הרב דסלר וצ"ל שדין זה הוא הלכה למשה מסיני והלימוד הוא רק רמז, שפסוק זה אינו מיותר כמש"כ התוס' להלן ד:],

דכתיב דברים כה א והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע: ב והיה אם-בן הכו את הרשע, משום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע, והיה אם בן הכות הרשע צממיה, אי והצדיקו והרשיעו צדיקין קאמר, ולדיק ורשע צבעלי דינין, למה לי והצדיקו לדיק כו,

ליכתוב כי יהיה ריב בין אנשים, ונגשו אל המשפט ושפטום, והיה אם בן הכות, למה הזכרה כאן לדקת לדיק,

וכי כל מקום שהצדיקו צ"ד את הזכאי וחיבו את החייב, יש מלקות, דלמא קרא למיתלי מלקות בהצדיקו והרשיעו ?

אלא חלל על כרחך צעדים משמעי עדים שהרשיעו את הצדיק עדים שקרים שהרשיעו לדיק, ואתו עדים אחריו ונאלו אמרים והיומוס והצדיקו את הצדיק דמעיקרא והצדיקו את הגדון שהוא לדיק,

טבילת אצבע מפגלת בהן,

מנחות צא, חולין כג, אלא לבר פדא דאמר, מיימי ומתני, דספיקא הוא, אצטרך קרא לרבוויי ספיקא? [וראי] לבר פדא קשיא,

מנחות קז, ורבי היא, דאמר קמן וחביא גדול לא יצא. ובר פדא אמר כנגד הפרים והאילים,

חולין קכד, אמר בר פדא לא שנו אלא מאחריו, אבל מלפניו יש נוגע וחורר ונוגע

בכורות כג, חולין עא, הניחא לבר פדא, דאמר טומאה חמורה עד לגר, וטומאה קלה עד לכלב,

תמורה י, בר פדא אמר, אין קדושה חלה על עוברין,

תמורה יז, בר פדא אמר, לרעה, ואליבא דרבין הכל,

נדה ס, סבר לה כבר פדא, דאמר: כל שבעלה בחטאת טהרותיה טמאות, בעלה באשם תלוי טהרותיה תלויות,

דף ב' ע"ב

ומה הסוקל עדים שלא הוזמו עד שנהרג הגדון, ואמ"כ הוזמו אינו נסקל אין נהרגין כדאמרין צפרקין מכות (דף ה:): הרגו אין נהרגין דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה [אין דרשה זו מפורש בשום מקום בגמרא, וראה להלן ה: הרגו נהרגין שמשמע כדן זה, אבל הדרשה ליתא שם], הבא לסקול ולא סקל שהחם עד שלא נהרג הגדון אינו דין שלא יסקל,

אלא מחוורתא כדשינין מעיקרא [כדתירין ריב"ל לו ולא לורעו]:

[שינוי במשנתנו] מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב גלות כו: מנא הני מילי [שאין עדים זוממין גולין]?

אמר ר"ל, דאמר קרא דברים יט "הוא" ינום אל אחת הערים, הוא ולא זוממין,

ר' יוחנן אומר ק"ו, ומה הוא הסוג שעושה מעשה במזיד אם צמוד עשאו, אינו גולה ואפילו צמן שאינו נהרג, כגון צמוד בלא המראה,

הן שלא עשו מעשה חלל דיבור צעלמא במזיד וצמוד העידו אינו דין שלא יגלו על המזיד,

[שבדי להתחייב גלות צריך שני תנאים, א. מעשה, ב. שוגג, ולכן הק"ו הוא כך: מה כשהרג במזיד שחבר רק אחד מן התנאים, אינו גולה, עדים זוממין דחבר ב' התנאים אינו דין שאינו גולה],

ומקשינן לרבי יוחנן והיא נותנת [הנותנת] המדה הזאת שהצאת לפטרן,

אבני חן למסכת מכות

ושונינהו להני רשעים והרשעו את העדים הרשעים,

היא, דתניא שמות כא ונתן פדיון נפשו דמי ניזק, רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר, דמי מזיק,

והיה אם בן הכות הרשע אם הזמה זו צת מלקות היא, שאינו יכול לקיים צה דין הזמה גמורה, כגון צעדי צן גרשה או גלות, והפילו השופט והסכה,

מאי לאו בהא קא מיפלגי, דמר סבר כופרא ממונא שהזיק גופו של זה ונתחייב ליורשיו דמי ההרוג, ומר סבר כופרא כפרה לכפר על עולמו, שחייב מיתה צדי שמים, לפיכך יתן דמי עולמו?

והיפוק ליה שמות ב מלא תענה כל עושי לאוין מלקות, אלא במקום שפירש לך צו עונש, וכאן שאינו יכול לענשן בעונש הכתוב בהן, ילקו?

אמר רב פפא, לא, דכולי עלמא כופרא כפרה, והכא בהא קא מיפלגי, מר סבר בדניזק שיימינן צהכי הוא ליה כפרה, כי יציב דמי ניזק, ולקמיה מפרש טעמיה, ומר סבר בדניזק שיימינן,

משום דהוי לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו לקמן יליף לה צפרק ג' מכות (דף ג'),

מאי טעמייהו דרבנן [דאמרי דכופר שיימינן בדמי ניזק] דלילו ר' ישמעאל מסתבר טעמיה כיון דכופרא כפרה, דמי עולמו צעי למיתב?

ת"ר, ד' דברים נאמרו בעדים זוממין, אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה, ואין גולין לערי מקלט, ואין משלמין את הכופר אם העידו צבור המועד שהרג את האדם, והזמנו והיו מחייבין את הצעלים כופר, דכתיב (שמות כא) אם כופר יושט עליו וגו', ואין נמכרין בעבד עברי אם העידוהו שנגנב, ואין לו מה לשלם, ונגמר דינו לימכר, דכתיב ונמכר בגנבתו,

נאמר השתה למטה כופר [שמות כא כט השו"ר יפקל וגם-בעליו יומת: ל] אם-פטר יושט עליו [ונתן פדיון נפשו] ככל אשר-יושט עליו,

משום ר"ע אמרו, אף אין משלמין ע"פ עצמן @ אם החזמו צצ"ד, ולא הספיק צעל דין להעמידן צדין על הזמנת עד צצרתו, וכלו צצ"ד אחר, והודו שהחזמו צצ"ד פלוני, ולקמן מפרש טעמא,

ונאמר השתה למעלה צונקף אשה הרה [שמות כא כב וכי-יבצו אנשים וינגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ואל ימותה אסור] ש יענש פאשר ישיט עליו צעל האשה,

מה להלן בדניזק שמשלם דמי וולדות שמוקו אף כאן בדניזק,

1. אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה, כדאמרן [דררשין ועשיהם לו, ולא לזרעו],

ורבי ישמעאל, ונתן פדיון נפשו דנותן את הכופר כתיב,

ורבנן אמרי לך אין ודאי פדיון נפשו הוא כתיב דכופרא כפרה, מיהו צדניזק שיימינן, וצהכי הוא למזיק פדיון נפשו, מיהו כי שיימינן בדניזק שיימינן,

2. ואין גולין לערי מקלט, כדאמרן [דררשין "הוא" ינום],

4. ואין נמכרין בעבד עברי, סבר רב המנונא למימר, ה"מ [דאין נמכרין] היבא דאית ליה לדידיה [לזה שהעידו עליו שהוא גנב] שיש לו לגנב ממון לשלם דמי הגניבה, אם לא החזמו, ולסא אין מה לשלם, דמיגו דליהו לא הוה מודקן, אם לא החזמו, אינהו נמי כי החזמו לא מודקני, שהי לא זממו למכרו דמיגו דאיהו לא נודבן, אינהו [העדים כשמוזמין אותן] נמי לא מיזדבנו, אבל היבא דלית ליה לדידיה [לזה שמעידין עליו שגנב], אע"ג דאית להו לדידיהו [להעדים] מיזדבנו,

3. ואין משלמין את הכופר, קסברי כופרא כפרה לכפר על זה שהרג שורו את האדם, והני [העדים] לאו בני כפרה נינהו שלא הרג שורם אדם # [פי' שהרין של עדים זוממין הוא שעושין לו מה שרצה לעשות לחבירו, דהיינו למשל אם רצה לחייב את חבירו לשלם ממון, חייב הוא לשלם בן לחבירו, לכן אם היה כופר ענין של ממון או היינו אומרין כן, אבל כיון דכופר הוא כפרה על מה ששורו הרג את האדם, נמצא שבאו העדים זוממין לחייב את חבירם להביא כפרה, ואצל העדים אין שייך כפרה זו שהרי שורם לא הרג אדם],

מאן תנא כופרא כפרה?

(א"ל רבא. מהר"ם) ולימרו ליה [לגנב] אי אנת הוה לך, מי הוה מיזדבנת, אנן [אנו העדים] נמי לא מיזדבנינן # [דזה גבול]

אמר רב חסדא, ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה

אבני חן למסכת מכות

במצות הזמה דועשיתם לו כאשר זמם,

אלא כגון דאיתוזם חד מינייהו, דמשלם פלגא דידיה,

ומי משלם, והא תניא אין עד זומם משלם ממון, עד שיזומו שניהם?

אמר רבא, באומר עדות שקר העדתי [תוס'], [ושואל] כל כמיניה נתמיה, וכי יכול הוא לחזור צו ויפטר הנדון מלשם, כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד [כ"ה בכתובות יח, ב"ב קסח, סנהדרין מד:].

[אבל הנכון דנפקא לן האי פירושא דלא יגיד מדכתיב על פי שנים עדים יקום דבר, אלמא על מה שהעידו בב"ד מתקיים הדין לזכות או לחובה לאלתר, ואם יכולין לחזור ולהעיד היאך יקום דבר וכו'. ריטב"א כתובות יח: עיי"ש שחולק על דברי רש"י].

[במכתב ששלח החזון אי"ש לר' שאול ליברמן כותב: שאלותיך לא קלעו מטרתם כי הבקאות לא כי היא, כי חסר לי גרסא דנקותא, ושאר קניני הבקאות, אבל כנראה דברך אמת שאין דרשא בגמ' בדין כיון שהגיד אלא דברי סברא הן, כי הגדה ראשונה היא בבכ עדות, והשני' ע"כ אין לה כח עדות רק ביטול החלטת הדין כי הגדת העדים הוא אמת ודאי ואין אמירה בטלה נגד הגדת עדים. ע"כ גנוים ושו"ת חזון איש, מהדורת הלפרין דף של].

אלא באומר העדנו אני ופלוגי, ומצירו אינו מודה והוזמנו בב"ד פלוגי [אבל אם אומרים עדות אמת העדנו אלא שהוזמנו על פי ידי שקר, ונתחייבנו אין משלמין, שהרי לפי דבריהם שלא כדון נתחייבו והפה שאסר הוא הפה שהתיר. ריטב"א],

כמאן [פ' וכו' נאמר דאיתא] דלא כר"ע [לעיל ב:], דאי כר"ע, הא אמר אף אינו משלם ע"פ עצמו,

אלא, באומר העדנו והוזמנו בב"ד פלוגי, וחוייבנו ממון צ"ד שהוזמנו והעמידנו הנדון צדין על הזמתו, ומצירו צ"ד, ומההיא שעתא ממונה הוא גבייה ואין זה מרשיע את עצמו שכבר הרשיעוהו אלהים, ס"ד אמינא כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה שאליו נאמן על מצירו, איהו נמי לא מחייב, קמ"ל:

מתני': מעידין אנו (את) [ב. משניות] איש פלוגי, שגירש את אשתו [וא"ת וליחייב שאר כסות שהיו מפסידין לאשה? וכו', תוס' בסוף העמוד] צפיתו ציוס פלוגי, חס אומר לא גרשתי, ואני חייב לה כמזה, ונמצא זוממין צעמנו הייטם ולא נתן לה כתובתה, והלא בין היום ובין למחר כלומר מה יסלמו אלו [העדים], אם תאמר כל הכמזה והלא שמה ימות או יגרשנה היום או מחר, ו סופו ליתן לה כתובתה

אלא סבר רב המנונא למימר, ה"מ [דאין נמכרין בעבד עברי] היכא דאית ליה, או לדידיה [לגנב] או לדידהו [לעדים], אבל היכא דלית ליה לא לדידיה ולא לדידהו, מוזבני,

א"ל רבא, שמות כב ונמכר בגנבתו אמר רחמנא, בגנבתו ולא בזממו:

[שנינו בברייתא בעמוד זה] משום ר"ע אמרו וכו': מאי מעמא דר"ע? קסבר קנסא הוא, וקנס אין משלם ע"פ עצמו דכתיב גבי כפל, אשר ירשיעון אלהים, פרט למרשיע את עצמו (צ"ק דף סד),

אמר רבה, תדע דקנסא הוא שהרי לא עשו מעשה [ונהרגים] ומשלמין,

אמר רב נחמן, תדע שהרי ממון ביד בעלים שהרי המעדים ננפש לא הרגו אדם, ולא נהרג אדם על פיהם, ונהרגין ומשלמים ממון,

דף ג' ע"א

מאי ניהו האי ממון ציד בעליו דקאמר ר"ג דלא עשו מעשה, היינו דלא נעשה מעשה, שעדיין לא שילם אלא שנגמר דינו לשלם, היינו דרבה? אימא וכן אמר ר"ג [ותלמודא דלא קאמר "וכן" משום דרב נחמן לאו אדרבה קאי, אלא אדר' עקיבא גופיה. ריטב"א],

אמר רב יהודה אמר רב, עד זומם משלם לפי חלקו # [וחגמ' חולך לברר כוונת דברי רב, וזה צ"ע שהרי אמרינן שאמורא צריך לפרש דבריו?], מאי משלם לפי חלקו, אילימא דהאי משלם פלגא והאי משלם פלגא,

תנינא [הרי כבר שנינו במשנה לקמן ה. בראש הדף] משלשין בממון אם שלשה עדים הן, או ארבעה משלשין ציניהם, בית דין נעשין שלש ציניהן להשוותם צפרעון, איש לפי חלקו,

אי נמי האי משלשין לישנא בעלמא הוא מחלקין הפרעון צין שלשמן, והוא הדין נמי אם ארבעה הן מרשעין, ואין משלשין במלקות [אלא כל אחד מהם מקבל כל המלקות],

[שאם נותן ג' פעמים 13 דינרין לג' בני אדם, הרי נתן 39, אבל ג' פעמים 13 מכות לג' בני אדם, אינו כמו ליתן לאחד 39 מכות. בית הלוי, ראיתו],

אבני חן למסכת מכות

נמצאו שלא היו מפסידין אותו כלום,

אומדין, כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו מספק
שאם נתאלמנה או נתגרשה יטלנה לוקח, ואם מתה
יירשנה בעלה ויפקיד מעותיו שנתן, וצגמ' מפרש מאי קא מחייב להו
תנא דמתני' ליתן:

נב': כיצד שומין כלומר מאי קא מחייב להו למיתב [עדים] [תוס']

דיש לפתור משנתנו לשני דנדים: כיצד, הרי יש לאשה זכות ספק בכתובה
זו,

* **[שניהם מצפין:]** היא [האשה] מנפה שאם ימות או יגרשנה תגבה את כולה
[אין היא מצפה שימות בעלה, אלא האינטרס שלה בכתובה זו היא,
לגבות את כולה],
והוא [האיש] מנפה שאם תמות צמייו יירשנה [קרקע המיוחדת לכתובתה],

* **[יפה כח הבעל:]** יפה כח זכותו מנח זכותה, שהוא אוכל פירות "הקרקע
המיוחדת לכתובתה" תמיד, ולא היא,
ועוד שהוא מוחזק ועומד, והיא מחסרה גזייתא,
ואם צאו למכור לאחר, זו זכות ספיקה, וזה זכות ספיקו, שלו נמכר ביתר
משלה,
[ודע שנוכל עוד לומר טעם יפוי זכותו מוכותה דדרך נשים על הרוב למות
קודם בעליהן. רש"ש עיי"ש],

* **[הבנת דברי המשנה:]** ולישנא דמתני' משמע ששומין זכות ספיקה, דקמי
כמה אדם רוצה ליתן שאם נתאלמנה,
* **[אין לפרש שמשלמין העדים זכות ספיקה:]** והא ליכא למימר, שאותן דמים
יתנו הוומיין, [ולכן אין לומר כן] שהרי לא זכות ספיקה צאו להפסידו, אלא
זכות ספיקו, שהיו מחייבין אותו לפרוע מיד,

למשל:

זכות ספיקו = 50%

זכות ספיקה = 25%

בתוס' תפסו המשל 50-60 אבל מדברי רש"י משמע שיש

הבדל יותר גדול

כשהבעל מוכר זכותו, או אם תמות אשתו
יקבל הקונה "קרקע המיוחדת לכתובתה"

* **[אלא כך הם שני הצדדין:]** [פ'] לא כמו שחשבנו לומר שצד אחד הוא
שהעדים ישלמו זכות ספיקה, אלא כל הכתובה פחות זכות ספיקה],
יש לומר, דה"ק שומין זכות ספיקה, כמה אדם רוצה ליתן בטובת הנאה שלה,
ואתו לא ישלמו, וכל השאר ישלמו [פ'] למשל אם טובת הנאה שלה שוה

25% ישלמו העדים 75%, שכל השאר 75% היו מפסידין אותו צדוהם,
אבל אותן דמים 25% לא היו מפסידין אותו, שהרי גם עתה כשהוזמו אם
היתה רוצה למכרה, יתן לה הצעל צדוהן, טובת הנאה זו [ולכן ה 25% בין כך
ובין כך כבר הפסיד, שהשעיבוד שיש לה עליו שוה 25%],

[יצד השני:] או דלמא זכות ספיקו, קאמר מתני' דלישימו, ואותן דמים יתנו
העדים 50%, ולא מחייבין להו כולי האי שיטנו כל הכתובה חוץ מטובת
הנאה 75%, דשמא לא היה נפסד צדוהן כל כך, שאף עתה כשהן זומיין
[ונתבטלה עדותן לגמרי], שמא ימות מתר ומגבה הכל [פ'] שמה זה שיש
אפשרות שימות, מפחית את שווי הכתובה יותר ממה שחשבנו למעלה],
[והא לך שני הצדדין, 1. הכתובה חוץ מספיקה, או 2. זכות ספיקו],

[הטעם שלא נפרש כצד הראשון:] כי היא [אשתו] לא ממכרה לו בטובת
הנאה [כדי שלא יהא קל בעיניו לגרשה], [ולכן לא אמרינן שישלמו העדים
כל הכתובה פחות ממה שיתן לו אשתו בטובת הנאה], אבל טובת הנאה
יתנו לו [אחרים], [ולכן אמרינן שהעדים ישלמו זכות ספיקו] שכך היו
מפסידין אותו [שכן היה שוה לו הכתובה], שאם לא הוזמו היה פורע מיד
100%], עכשיו שהוזמו יש לו זה זכות ספיקו ככתולה,

[פירוש דברי המשנה:] ושאם נתאלמנה דמתני' ה"ק, אומדין כמה אדם רוצה
ליתן בכתובה זו, שהיא תלויה בספק, שאם נתאלמנה תגבה היא, ואם מתה
יירשנה בעלה, ושומין צ"ד את זכות ספיקו ויתנו לו,

אמר רב חסדא, בבעל זכות ספיקו של בעל אומדין, כמה אדם רוצה
ליתן בו, ואותו יתנו הוומיין,

רב נתן בר אושעיא אומר, באשה זכות ספיקה אומדין, ואותו לא
ישלמו (וכל השאר ישלמו) וסומר גדול הוא אלנן [שמשלמין כל הכתובה חוץ
מספיקה],

אמר רב פפא, באשה שומין כרצ נתן ובכתובתה לא ישלמו לו
אלא העודף בכתובתה על הדמים הללו, אבל לא נכסי מלוג שלה, ואע"פ שאף
נכסי מלוג היו מפסידין אותו צדוהן, מלאכול פירות צמייה, ומלירש אותה
במותה אין משלמין,
דיכולין לומר, אנו לא העדנו אלא על כתובתה, ולא ידענו שהיו לה נכסי מלוג,

ואני לא כך שמעתי וכך שמעתי, רב חסדא אמר בצעל, לפי מה שהן נכסי
הצעל, אם עדיית אם ויצורית, אומדין את טובת הנאה, כשהלוקח מדקדק
בכך, רב נתן אמר באשה,
ובא רב פפא ופירש, מאי ובאשה דקאמר רב נתן, בכתובתה, שאם ייחד לה
קרקע לכתובתה צו ישומו,
ולצי מגמגם זה, חדא היכי מחייבין להו זכות ספיקה, הלא לא היו מפסידין
אותו אלא זכות ספיקו,

אבני חן למסכת מכות

2. איכא דאמרי, א"ר יהודה אמר שמואל, המלוה את חבריו לעשר שנים, אין שביעית משמטתו [וכן הוא גם כשיבוא לאחר עשר שנים שמיטה אחרת. ראה מאירי, [תוס'], ואע"ג דאתי לידי לא יגוש, השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש,

אמר רב כהנא אף אנן נמי תנינא, אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו אלף זוז בידו, בין ליתן מכאן ועד ל' יום, ובין ליתן מכאן ועד עשר שנים, ואי אמרת שביעית משמטתו כולוהו נמי בעו שלומי ליה?

אמר רבא, הב"ע במלוה על המשכון, ובמוסר שטרותיו לב"ד, דתנן המלוה על המשכון, והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין,

3. ואמר רב יהודה אמר שמואל, האומר לחבירו ע"מ שלא תשמטני שביעית, שביעית משמטת, לימא קסבר שמואל, מתנה על מה שכתוב בתורה הוא, וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל,

והא איתמר, האומר לחבירו על מנת שאין לך עלי אונאה, רב אומר יש לו עליו אונאה, ושמואל אומר אין לו עליו אונאה?

הא איתמר עלה, אמר רב ענן, לדידי מפרשא ליה מיניה דשמואל, על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה שהמנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים, ואם אמר לו על מנת שאין בו אונאה אין זה ממנה שימחול לו אונאתו, אלא הוא המנה עמו שאינו אונהו במכר זה, הרי יש בו אונאה והרי אנו רואים שיש בו אונאה, ובהאי מודה שמואל, דיש לו עליו אונאה,

ה"נ אם אמר לו ליה, הלוי על מנת שלא תשמטני אתה בשביעית תנאי הוא זה, ואע"פ שהמנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים, אין שביעית משמטתו,

אכל אם אמר לו ע"מ שלא תשמטני שביעית, שביעית משמטתו השביעית אינה מקורה צידו להמנות שלא תהא השביעית משמטת, לפיכך אין כאן תנאי,

תנא, המלוה את חבריו סתם [לשון הטור בחו"מ תהלת סימן עג המלוה את חבריו סתם ולא קבע לו זמן, יש לו זמן ל' יום, שאינו יכול לחבועו

ועוד דהכי איבעי ליה למיתני, רב חסדא אמר צנכסי הצעל, ומו היכא דייסד לה שדה לכמותה, מאי טעמא דרב חסדא דפליג?

מתני': מעידין אנו באיש פלוני, שהוא חייב לחבירו אלף זוז, על מנת ליתן לו מכאן ועד שלשים יום, והוא אומר מכאן ועד עשר שנים, אומדים כמה אדם רוצה ליתן, ויהיו בידו אלף זוז [כדי להעריך את גודלו של הסכום יש לדעת כי כוח הקניה [buying power] של סכום זה היה יותר משכרו של פועל במשך שמונה חודשים. שם], בין נותנן מכאן ועד ל' יום, בין נותנן מכאן ועד עשר שנים [לכאורה יש כאן משום איסור רבית? וראה עיונים בשם]:

גמ': 1. אמר רב יהודה אמר שמואל, המלוה את חבריו לעשר שנים, שביעית משמטתו [אוסרת לו לחבועו],

דף ג' ע"ב

ואע"ג דהשתא נשבעית [שבתוך העשר שנים] לא קרינן ביה דברים טו א ל' א"יגש שהרי אם צל לנגשו, צל שביעית נמי אינו יכול [שלא נשלמו עדיין העשר שנים], לא אמרי' כיון דלא קרינן ציה לא יגוש [בשביעית זו שבתוך העשר שנים], לא קרינן ציה שמוט [לעולם], ד סוף אתי לידי לא יגוש והכי משמט ציה קרא, לא יגוש צומנו [לאחר שנגמרו העשר שנים] את רעהו, כי קרא שמטה קודם לכן [גם בשמיטה שבתוך העשר שנים],

מתיב רב כהנא, אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו אלף זוז בידו, בין ליתן מכאן ועד ל' יום, ובין ליתן מכאן ועד עשר שנים, ואי אמרת שביעית משמטתו, כולוהו נמי בעי שלומי ליה [פ' כיון שהאריך לו הזמן, ובתוך זמן זה יגיע שמיטה, וישמט כל החוב?]

אמר רבא, הב"ע במלוה על המשכון, ובמוסר שטרותיו לב"ד הוא פרוצול שהתקין הלל, שכתוב צו מוסרי לך פלוני ופלוני הדיינין שצמקוס פלוני, שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה [ולא נראה דהא במס' שביעית תני המוסר שטרותיו לב"ד והדר קתני פרוצול, אלמא תרי מילי נינהו, לכך נראה דתרי מילי נינהו ומוסר שטרותיו לב"ד מדאורייתא אינו משמט. תוס'],

דתנן, המלוה על המשכון, והמוסר שטרותיו לב"ד, אין משמיטין דלא קרינן ציה לא יגוש, שהרי אינו מוצע כלום,

אבני חן למסכת מכות

[ר"ל ולכך אתרבי שפיר מיתורא דשנת השמיטה, אבל בלאו הכי לא משתמע מיניה שלשים יום. מהר"ם],

4. ואמר רב יהודה אמר רב, הפותח בית הצואר שעשה פה לחלוק מדש בשבת, חייב חטאת שמיקן כלי, האזי דנקט לה הכא משום דאמר רב יהודה לעיל המלוה את חברו לעשר שנים כו' ואותציה רב כהנא, נקט נמי לכולהו הנך מיילי דשמעתי, דאמרינהו רב יהודה ואותציה רב כהנא,

מתקף לה רב כהנא, וכי מה בין זה למגופת חבית אמרינן בפרק חצית שנסצרה (שבת דף קמו) דממזי ראשה בשבת בסייף, לפתוח את החצית?

א"ל זה בית הצואר היה חבור הלכך פתח, מיקון מדש הוא זה, וזה אינו חבור אצל המגופה אע"פ שהיא טומאה על פי החצית בטיט, אין זה חיצור, והוא לה כפתוקה ועומדת,

מקואות פ"ז

(א) יש מעלין את המקוה משלימין למ' סאה ולא פוסלין בג' לוגין. [פי' ואצ"ל שאין פוסלין], פוסלין ולא מעלין. לא מעלין ולא פוסלין. אלו מעלין ולא פוסלין. השלג. והברד האנע"ל. והכפור טל שנקרש לגרני קרח קמנים. והגליד אייו. והמלח. והטיט הנרוק טיט רך ורקיק שנעשה כמו רוק. אמר ר"ע, היה ר' ישמעאל דן כנגדי לומר. השלג אינו מעלה את המקוה. והעידו אנשי מדיבא משמו, שאמר להם. צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחלה. רבי יוחנן בן גורי אומר אבן הברד. כמים. כיצד מעלין ולא פוסלין. מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת. נפל מהם סאה לתוכו והעלהו. נמצאו מעלין ולא פוסלין;

קודם וכו', וכתב הב"ח על זה, האריך בלשונו, שלא נבין דהמלוה לחבירו סתם חיינו שא"ל הלויני מנה לזמן, אבל הלויני מנה ולא אמר לו יותר הו"א דיכול לחבועו ביומו, קמ"ל בלישנא יתירא דאפילו בכה"ג נמי סתם הלואה ל' יום], אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום,

[ובאבל רבתי תנא, המשאיל חלוק לחבירו לילך לבית האבל, אין רשאי לחבועו עד שיצאו ימי האבל, וברגל עד שיצאו ימי הרגל, ובמשתה עד שיצאו ימי המשתה, משמע הא סתמא אפי' קודם שיצאו ימי הרגל והמשתה גומלו. רא"ש]

סבר רבה בר בר חנה קמיה דרב למימר [לא ידע שזה נדרש מן הפסוקים להלן. ריטבא], ה"מ במלוה בשטר, דלא עבר איניש דטרח דכתב שטר בציר מתלתין יומין, אבל מלוה על פה לא,

אמר ליה רב, הכי אמר חביבי מרגוס של דודי רבי חייל אחי אצוי היה אחד המלוה בשטר, ואחד המלוה על פה,

תניא נמי הכי, המלוה את חבירו סתם, אינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום, אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה,

אמר ליה שמואל לרב מתנה, לא תיתיב אכרעך [ראה תוס' בבורות לו. ד"ה עמד] עד דמפרשת לה להא שמעתא, [פירש ר"ת ז"ל כי לשון קצר הוא, לא תיתוב אלא עמוד על כרעך עד דמפרשת, וכרעך רגליך כדאמרינן צריך למדחסייה לכרעיה וכו'. ריטב"א], [וז"ל הבן יהודה נ"ל בס"ד מה שאמר לא תיתיב אכרעך, רמז לו בזה דהאי שמעתתא דמפרשת לי עתה, היא חביבה עלי כחורתן של ראשנים שהיו לומדים הלכות בבית המדרש מעומד וכו', ולטוב יזכר רבינו החיד"א ז"ל שהיה נוהג ללמוד ליל חג השבועות וליל הושענא רבה הלימוד הקדוש מעומד, כדמוכח בספר זכרונותיו. תנצב"ה],

מנא הא מילתא דאמור רבנן, המלוה את חבירו סתם, אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום, אחד המלוה בשטר, ואחד המלוה על פה?

א"ל דכתיב דברים טו קרבה שנת השבע שנת השמיטה, ממשמע שנאמר קרבה שנת השבע, איני יודע שהיא שנת שמיטה, אלא מה תלמוד לומר שנת השמיטה,

לומר לך, [יש] שמיטה אחרת [שצריך להשמיט מבקעל חובו שלא לחבועו] שהיא כזו שקרויה שנה [ראה עיון יעקב מה הדמיון], ואיזו זו, המלוה את חבירו סתם, שאינו רשאי לתובעו בפחות משלשים יום, דאמר מר שלשים יום בשנה חשוב שנה

אבני חן למסכת מכות

(ז) הטביל בו את המטה. אף על פי שרגליה שוקעות בטיט העבה. טהורה. מפני שהמים מקדמין.
מקוה שמימיו מרודרין. כובש אפילו חבלי עצים. אפילו חבלי קנים. כדי שיתפחו המים. ויורד וטובל.
מחט שהיא נתונה על מעלות המערה. היה מוליד ומביא במים. כיון שעבר עליה הגל. טהורה:

5. ואמר רב יהודה אמר רב, שלשת לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב [אחד מס"ד בלוג, רע"ב, ולא דוקא שיעור זה אלא סכום קמץ] של יין, ומראיהן כמראה יין, ונפלו למקוה, לא פסלוהו זיל צתר חזומא, ויין אינו פוסל את המקוה [ורק מים שאובין], ופסול מקוה צמים שאובין, מדדנן הוא [והטעם שג' לוגין פסולין, דאיתי לאחלופי בשאר מיא [פי' שיבואו להתיר מים שאובין כיון שהם רק מדרבנן], אבל אם היה פסול שאובין מדאורייתא לא היה מי צבע פוסלין. שיה יצחק],

מתקיף לה רב כהנא, וכי מה בין זה למי צבע, דתנן ר' יוסי אומר מי צבע פוסלין את המקוה בשלשת לוגין,

א"ל רבא התם מיא דצבעא מקרי, הכא חמרא מזיגא מקרי,

והתני רבי חייא שלשת לוגין מים, שנפל למוכן קורטוב יין, ומלאהן כמראה יין ונפלו למקוה הורידו את המקוה מהכשרו לפסול,

אמר רבא לא קשיא, הא רבי יוחנן בן גורי רב כדני יוחנן בן גורי דאיל צתר חזומא, הא רבנן, דתנן [מקואות פ"ז מ"ה] שלשת לוגין מים

דף ד' ע"א

חסר קורטוב חסר קורטוב גרסינן הכא דרישא וצסיפא [אבל במשנה לא גרסינן חסר קורטוב ביין שגם אם הם ג' לוגין שלמין אם אינם במראה המים אינם פוסלין במקוה, וראה בהמשך הגמ'. וראה במלאכת שלמה על המשניות שם], שנפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה יין, ונפלו למקוה לא פסלוהו משום דחסרו קורטוב, אכל אי הו מעיקרא שלשת לוגין שלמים, ונפל למוכן קורטוב יין, ומלאהן כמראה יין פסלוהו, והא דתני רבי חייא הורידו את המקוה, כי האי תנא סבירא ליה,

וכן ג' לוגין מים חסר קורטוב, שנפל לתוכן קורטוב חלב, ומראיהן כמראה מים ונפלו למקוה לא פסלוהו טעמא דסיפא נמי משום דחסר קורטוב הוי, וגזי יין נמי הוי מצי למימני כי האי גוונא דרישא [דהיינו ומראיהן כמראה המים], וניתנינהו כחדא צנא, הכי שלשת לוגין מים חסר קורטוב, שנפל למוכן קורטוב יין או חלב, צין שמלאהן

(ב) אלו פוסלין ולא מעלין. המים שאובין בין טמאים בין טהורים. ומי כבשים שכבשו בהם ידקות וכדומה, ומי שלקות ששלקו בהם שלקות. והתמודדו חרצנים וזנים או שמרים שנתן עליהן מים עד שלא החמיץ דאו גידון כמי פירות. כיצד פוסלין ולא מעלין. מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר קורטוב אחד מס"ד בלוג, ונפל מהן קורטוב לתוכו. לא העלהו.
פוסלו בשלשה לוגין פי' וכיון שנשארה מקוה חסירה, ונפלו לתוכה ג' לוגין מאלו הפוסלין נפסלה המקוה לעולם.

ועכשיו מפרש הדרגה השלישית במשנה "לא פוסלין ולא מעלין" אבל שאר המשקין היוצא מפירות שדרך לסחטן. ומי פירות שרק שנפחט מפירות שאין דרך לסחטן. והציר מים היוצא מדרגים מלוחין, והמורים שומן היוצא מדרגים מלוחין, והתמודד משהחמיץ. פעמים מעלין ופעמים שאינן מעלין.
כיצד. מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת. נפל לתוכו סאה מהם. לא העלהו. היו בו ארבעים סאה. נתן סאה ונטל סאה [עד 19 פעמים. יכין].
הרי זה כשר:

(ג) הדריה בו סלי יזיתים וסלי ענבים. ושנו את מראיו. כשר דהלבלוך שהסלים צבועין בו אין בו ממש.

ר' יוסי אומר מי הצבע פוסלין אותו בשלשה לוגין. ואינן פוסלין אותו בשני מראה.

נפל לתוכו יין ומוחל. ושנו את מראיו. פסול. כיצד יעשה. ימתין לו עד שירדו גשמים, ויחזרו מראיהן למראה המים.

היו בו ארבעים סאה. ממלא בכתף ונותן לתוכו, עד שיחזרו מראיהן למראה המים:

(ד) נפל לתוכו יין או מוחל ושנו מקצת מראיו. אם אין בו מראה מים ארבעים סאה. הרי זה לא יטבול בו שמים שנשתנו מראיהן אין דינם כמים כלל:

(ה) שלשה לוגין מים. ונפל לתוכן קורטוב יין. והרי מראיהן כמראה היין. ונפלו למקוה. לא פסלוהו שרק "מים" שאובין פוסלין את המקוה, ויין צובע המים בצבע שיש בו ממש.

שלשה לוגין מים חסר קורטוב. ונפל לתוכן קורטוב חלב. והרי מראיהן כמראה המים. ונפלו למקוה. לא פסלוהו שאין כאן ג' לוגין מים.

ר' יוחנן בן גורי אומר הכל חולץ אחר חמראה ונחשב כאילו נפל לתוכה ג' לוגין מים שאובין:

(ו) מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות. ירדו שנים וטבלו זה אחר זה. הראשון טהור והשני טמא.

רבי יהודה אומר אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים. אף השני טהור. הטביל בו את הסגסוג והעלהו. מקצתו נוגע במים. טהור.

הבר והכסת של עור. כיון שהגביה שפתותיהם מן המים. המים שבתוכן שאובין.

כיצד יעשה. מטבילין ומעלה אותם דרך שוליהם:

אבני חן למסכת מכות

כדברי הכל,

כמראה מים צין שמראה כמראה יין, לא פסלוהו,

אלא כי אורחא דמילתא קמני להו, שהיין שהוא אדום הופך את המים ממראהו, אבל החלב אין דרכו להפוך את מראהו,

ר' יוחנן בן גוריון אומר, הכל הולך אחר המראה וגבי יין אפילו הוה מעיקרא שלשת לוגין שלמין, כיון דמראהו כמראה יין לא פסלוהו, ורב כוותיה סבר ליה, וגבי חלב אע"ג דמעיקרא חסר קורטוב, הוה משלים להו חלב,

[ו]הא מיבעיא בעי לה רב פפא אהא (פרכין) [פריך] דאוקימנא לרב כרבי יוחנן בן גוריון, ולא כרבנן, דבעי רב פפא, רב דאמר לעיל לא פסלוהו היכי תני, מי תני חסר קורטוב ברישא [בדברי הת"ק, ולכן אינו פוסל], אבל שלשה לוגין לתנא קמא פסלי [אף שיש בו מראה היין, מ"מ פסלי שיש כאן ג' לוגין מים] ודלא כרב, ואיכו [ורב] דאמר כר' יוחנן [בן גוריון].

ואתא ר' יוחנן [בן גוריון] למימר, הכל הולך אחר המראה [שאף ג' לוגין שלמין אם מראהו כיון כשר], ורב אומר כר' יוחנן בן גוריון,

או דלמא, רב לא תני חסר קורטוב ברישא ואמר לה למילתיה דלעיל אפילו כרבנן [שגם רבנן מכשירין בג' לוגין שהם כמראה היין], דרבנן תרוייבו צעו שיעורא [ג' לוגין], וחזותא [מראה היין], ורב דאמר כדברי הכל דכולי עלמא חזותא מיהא צעין, ור' יוחנן בן גוריון כי פליג, אסיפא הוא דפליג [דר"י בן גוריון סבר שהחלב מצטרף לעשות ג' לוגין, כיון שמראהו כמראה המים], ורב דאמר כדברי הכל [דלכ"ע אם מראהו כיון, אף ג' לוגין מים אינם פוסלין את המקור?]

לרב פפא מיבעיא ליה, לרבא פשיטא ליה דרב תני חסר קורטוב ברישא, דלא צעי תנא קמא אלא שיעורא, ורב דקפיד נמי אחזותא כר' יוחנן בן גוריון אמרה למילתיה,

אמר רב יוסף, לא שמיעא לי הא שמעתא תלמידו של רב יהודה אני, ולא שמעתי מפיו שמועה זו דאמרן לעיל בשמיה, ג' לוגין מים שנפל לתוכן כו',

אמר ליה אב"י רב יוסף חלה ושכח תלמודו, והיה אב"י מוכירו מה שקיבל הימנו, את אמרת לה ניהלן, והכי אמרת ניהלן כשנתי משנה זו אמרת לנו עליה הדיא מימרא דרב יהודה אמר רב, ופירשת לנו דרב לא הוה תני חסר קורטוב ברישא, ואמר למילתיה לדברי הכל, דרב לא תני חסר קורטוב ברישא, ורבי יוחנן אסיפא פליג, ורב דאמר

6. ואמר רב יהודה אמר רב, חבית [תוס'] מליאה מים שנפלה לים הגדול, הטובל שם צאמו מקום לא עלתה לו טבילה, שמה כל מים שהיו צחצחים עומדים יחד, ושמה צא זה ראשו ורזו צמים שאובין, וזה אחד מן הפוסלין את התרומה [הבא בים הגדול לא שייד דין ג' לוגין מים שאובין שפוסלין המקור, אלא מטעם גזירה אחרת לא עלתה לו טבילה והוא הבא ראשו ורזו במים שאובים אפילו לאחר שטבל במקור כשרה פוסל את התרומה, והיא אחת מי"ח דברים השונים בפ"ק דשבת. מהר"ם,

ולפ"ז לא קשה קושית התוס' שכתבו על דברי רש"י וז"ל ולא נראה דהא מרשויו להו השקה במחוברים לטהרם מטומאה הוא הדין לענין טבילה נמי? וכו', לכן נראה דגרסינן וכו' מלאה יין. תוס' עיי"ש],

חיישינן לשלשה לוגין אי אפשר לשלשת לוגין כו' לא גרסינן, דהא ודאי אפשר אלא חיישינן לשמא, וסיפא דמילתא מוכחא, דמשום שמה הוא, דאמרין לקמן טעמא, משום דמוקמינן גזרא אחזקיה, שלא יהו במקום אחד,

ודוקא לים הגדול דקאי וקיימא [אע"ג דמיזיו גועשים, אבל נהרא בעלמא לא,

תניא נמי הכי [תוס'] דחיישינן ציס הגדול למשקין הנפלין צו שהם עומדים במקומם, חבית מליאה יין גרסינן צברייתא, והכי גרסינן צמוקפתא (דמקואות פ"ה) שנפלה לים הגדול, הטובל שם לא עלתה לו טבילה, חיישינן (לשלשה לוגין שאובין. רש"י, וראה מהר"ם) שלא יהו במקום אחד,

וכן כבר של תרומה שנפל שם אחר שטבל זה ועלה טמא שמה היין עומד במקומו ונטמא מחמת האדם, וחזר וטימא את הככר,

מאי וכן פשיטא כיון דחיישת לשמא היין עומד במקומו, איכא למיחש שנטמא הככר?

מהו דתימא אף על גב דלגבי טבילה חיישינן, לגבי ככר לא חיישינן, דהא מילתא ספיקא היא, אי קאי יין צדוכמיה אי לא, וגבי גזרא הוא דאמרין לא עלתה לו טבילה התם אוקי גברא אחזקיה והוא טמא היה, וצטבילת ספק אתה צא לטהרו, אל תטהרנו מספק, הבא אוקי תרומה אחזקה והיא צחוקה טהורה קיימא, קמ"ל:

דברים יט מזו פירוקם עדיקום פאיש לענו ת בו פרה: יו נעמדו

אבני חן למסכת מכות

איכא דמתני להא דעולא, אהא, דתניא שמות יב לא תותירו ממנו עד בקר, והנותר ממנו עד בקר וגו', בא הכתוב ליתן עשה אחר ל"ת, לומר שאין לוקין עליו שהעשה האמור אחריו, תקנתו וכפרתו על עבירת הלל, דברי ר' יהודה,

ר' עקיבא אומר, לא מן השם הוא זה חן טעם זה עיקר, דלאו שיתק לעשה חן לוקין עליו [פי' דגם הניתק לעשה לוקין עליו], אלא מפני מה המותר אינו לוקה אלא משום דה"ל לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו # [והא בנותר הוי התרת ספק, כשאומר לו אל תותיר הרי יש לו שעות עדיין?],

מכלל דר' יהודה סבר, לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, מנא ליה?

אמר עולא, גמר ממוציא שם רע, מה מוציא שם רע לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, אף כל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו,

מה למוציא שם רע שכן לוקה ומשלם [הרי שיש בה חומר, ואין להביא ראיה הימנה?]

אלא אמר ריש לקיש, גמר מעדים זוממין, מה עדים זוממין לאו שאין בו מעשה לוקין עליו עדים זוממין לוקין על דיבורם בעדי בן גרושה וכן חלושה, אף כל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו,

מה לעדים זוממין, שכן אין צריכין התראה בכתובות אמרינן טעמא דאלו נעדות (דף לג), נהרי דהו איתמא כו', אבל כל שאר עושין צ"ד של מטה צריכין התראה,

מוציא שם רע יוכיח, וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה, ולא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן לאו שאין בו מעשה ולוקין עליו, אף כל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו,

מה להצד השווה שבהן [מוציא שם רע, ועדים זוממין], שכן קנס?

הא לא קשיא, רבי יהודה לא סבר לה כרבי עקיבא [תוס'] [דעדים זוממין הוא קנס],

אלא מה להצד השווה שבהן, שכן יש בהן צד חמור [תוס']

שניי'תאנשים אשר להם הריב לפני ה' לפני הכהנים והשופטים אשר יהיו בקימים ההם: יח ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר שקר ענה באחיו: יט ועשיתם לו כאשר זמם לעשו'ת לאחיו ובקעת הרע מקרבה: כ והנשואים ישמעו ויראו ול' איספו לעשו'ת עו'ד בדבר הרע הזה בקרבה: כא ול' א' תחור'ם עינה נפש בנפש עין בעין שון בשון יד ביד רגל ברגל:

מתני': מעידין אנו באיש פלוני שחייב להבירו מאתים זוז, ונמצאו זוממין, לוקין ומשלמין, שלא השם המקרא המביאן לידי מכות, מביאן לידי תשלומין מלקות משום לא תענה, ותשלומין משום כאשר זמם [תוס'], דברי ר' מאיר,

וחכ"א, כל המשלם אינו לוקה דכתיב כדי רשעתו, משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שמי רשעיות, ובמסכת כתובות (דף לב) מקשינן ונימא כל הלוקה אינו משלם, וילקו כל הזוממין ולא ישלמו, ומשנינן, בפירוש רבתי תורה עדים זוממין לתשלומין, וילקו לה הסם,

מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב מלקות ארבעים, ונמצאו זוממין, לוקין שמונים, משום שמות כ לא תענה ברעך עד שקר, ומשום דברים יט יט ועשיתם לו כאשר זמם, דברי ר' מאיר,

וחכ"א, אין לוקין אלא ארבעים משום כאשר זמם אבל משום לא תענה לא לקי, כדמפרש בגמרא:

דף ד' ע"ב

גמ': בשלמא לרבנן, דברים כה כדי רשעתו כתיב [תוס'], משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות,

אלא רבי מאיר מ"ט [אמר לוקה ומשלם?]

אמר עולא, גמר ממוציא שם רע [תוס'] לא מנאמי לכתך בתולס, מה מוציא שם רע לוקה ומשלם דכתיב (דברים כב) ויסרו אותו וענשו אותו, ואמר' בכתובות (דף מו) ויסרו זה מלקות, וילפינן לה מקראי, אף כל לוקה ומשלם,

מה למוציא שם רע, שכן קנס וכל קנס מידוש הוא ומחידוש לא ילפינן לממונא, סבר לה כר' עקיבא דאמר [לעיל ב:], עדים זוממין קנסא הוא [תוס'],

אבני חן למסכת מכות

נב' מנא ה"ב דכל אחד סופג את הארבעים? אמר אביי, נאמר דברים כה ב' רשע בחייבי מלקיות אס' גן הכות הרשע, ונאמר במדבר לה לא רשע בחייבי מיתות ב"ד אשר הוא רשע למוט, מה להלן אין מיתה למחצה, אף כאן אין מלקות למחצה,

רבא אמר, בעינן דברים יט' כאשר זמם לעשות לאחיו שיקבל הגדון מלקות שלימה וליכא,

אי הכי ממון נמי? ממון מצטרף והרי קיבל מה שרצו להפקידו בין מלס, מלקות לא מצטרף:

מתני' אין העדים נעשים זוממין, עד שיזימו את עצמן שיזימו אותן צעקי גופן, ולא צעקי ההורג, וההורג כדמפרש ואזיל [פי' עצמן של עדים שיאמרו להם אתם במקום פלוני עמנו הייתם, ולא שזימונו ע"י אחרים] שיאמרו ההורג או הנחרג היה עמנו. תוס' [ע']

כיצד, אמרו מעידין אנו באיש פלוני שהרג את הנפש, אמרו להם היאך אתם מעידין, שהרי נהרג זה, או ההורג זה, היה עמנו אותו היום במקום פלוני, אין אלו זוממין,

אבל אמרו להם, היאך אתם מעידין, שהרי אתם [עדים] הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני [ואותו המקום צריך להיות רחוק מן המקום שהעידו בו העדים הללו. רח], הרי אלו זוממין ונהרגין על פיהם,

באו אחרים [פי' כת # 1 העידו, וכת # 2 הזימו, ובאו כת # 3 ושוב העידו ככת # 1] שהעידו עליו כעדות הראשונים, והזימום אלו השנים שהזימו את הראשונים הזימו גם את האחרונים, **באו אחרים והזימום אפי'** אס' הן מאה כמות זו אחר זו, וכת אחת הזימתן כולם יחרגו,

רבי יהודה אומר, איסמטית [בלשון יון מחלוקת וערעור. יבין, ובספר חובל, לדוד הלכני דף קכז-קל, ביאור מלומד מיונתן פרייס על מלה זו "סמטס" שפירושה מחלוקת או מריבה בין הסיעות. קבוצת קושרים, קשר, מזימה. ע"פ המלה ביוונית. שט,

אבל ראה בתוס' נדפס בע"ב שהוא לשון סמטס שהוא לשון צבע, וכן בפירוש המשניות להרמב"ם שכתב שהוא מלשון "צבע" שכל מי שנגע בה יצמבע, כמו שזה אומר שכל מי שיעיד אותו עדות יחרג, ובעל המאור כתב אין דם האדם חשוב אצלה אלא כצבע האיסמטס ואם אנו שומעין להם עכשיו יצבעו כל הארץ בדם, וכו' שאין דם האדם חשוב אצלה] **היא** זו הכת הזאת, כת

ורבי יהודה צד המור לא פריך הואיל וחומריו של זה אינו חומריו של זה, אין טעם המלקות חלוי בו,

ורבנן, האי שמות כ' לא תענה ברעך עד שקר, מאי דרשי ביה [תוס']? ההוא מיבעי ליה לאזהרה לעדים זוממין [תוס'] לעגשן בדין הזמה ולא ניתן לעגשן מלקות אלא שלא היה לו לעגשן בדין הזמה אלא א"כ הזהיר,

ורבי מאיר, אזהרה לעדים זוממין מנא ליה? אמר רבי ירמיה נפקא ליה דברים יט' כ' מ' ו' תנשארים י' שמעו ויראו ול' א' יספדו לעשו ה' עו' ד' פדבר הרע הזה בקרבה הרי אזהרה בפרשת עדים זוממין כתיב,

ורבנן, ההוא מיבעי ליה

דף ה' ע"א

להכרזה דלמרינן בטהדרין באלו הן הנחנקין (דף פט) ארבעה צריכין הכהה, לאחר שנעשו צ"ד צריכין צ"ד להכריז כך וכך נהרג פלוני צ"ד על עבירה פלונית, כדי לרדות את השומעין,

ורבי מאיר, הכרזה מישמעו ויראו נפקא ואזהרה מלא יוספו:

מתני' משלשין בממון, ואין משלשין במכות כדמפרש ואזיל [ר"ל מחלקין חיוב התשלומין של הזוממין, כפי מספר העדים, שיתן כל אחד חלקו. יבין], [משום מלקות איצטרך לאסבורי בשלשה, דמלקות אפשר בהשלשה, שיגיע לכל אחד ואחד י"ג ואי אפשר לחצותו לשנים. תיו"ט],

כיצד, העידוהו שהוא חייב לחבירו מאתים זוז, ונמצאו זוממין, משלשין ביניהם,

[נ"ל דשואל כיצד כדי דלא תימא דוקא בנתחייבו מלקות משום לא תענה, כגון שהעידו שהוא בן גרושה, אין משלשין במכות, אלא אפילו בנתחייבו מלקות משום כאשר זמם, כגון שרצו לחייבו מלקות, דמי לרצו לחייבו ממון, אפ"ה רק בממון משלשין ולא במלקות. יבין]

אבל אם העידוהו שהוא חייב מלקות ארבעים, ונמצאו זוממין, כל אחד ואחד לוקה ארבעים:

[מה יהיה הדין אם רצו לחייבו מכות מרדות, איך מקיימין כאשר זמם?]

אבני חן למסכת מכות

עמנו הייתם,

חזינן [או רואין], אי כדקיימי במערב בירה, מיחזא חזו למזרח בירה, אין אלו זוממין, ואם לאו הרי אלו זוממין,

פשיטא? מהו דתימא ליחוש לנהורא בריא שמה מאור
עניינא של אלו דריא, וזופין למרחוק יותר ממנו, קמשמע לן [וקשה הלא העדים צריכין להתרות, ואך יכולים להתרות ממקום רחוק כל כך?],

ואמר רבא, באו שנים ואמרו, בסורא [שם עיר בבבל, שישבה על הפרת קצת לדרום] **בצפרא** [בבוקר] **בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש, ובאו שנים ואמרו בפניא** [בערב] **בחד בשבתא עמנו הייתם בנהרדעא** [שם עיר אחרת על הפרת, קצת לצד צפון], **חזינן אי מצפרא לפניא מצי אזיל מסורא לנהרדעא, לא הוו זוממין, ואי לאו הוו זוממין,**

פשיטא? מהו דתימא ליחוש לגמלא פרחא מין גמלים יש שהם קלים במרוצתם כעוף הפורח, קמ"ל # [פי] ואם היינו חוששין לגמלא פרחא, אז היה נשאר העדות במקומה, והיינו הורגים את הרוצח, אבל כיון שאין חוששין נעשו העדים זוממין משום עמנו הייתם, והורגין את העדים, אבל צ"ע למה לא נאמר שלא נהרג את הרוצח, שלא נאמין את העדים שיגיעו באותו היום למקום רחוק כל כך, וגם את העדים לא נהרגו משום עד זומם, כיון דאיכא למיחש לגמלא פרחא ?],

ואמר רבא, באו שנים ואמרו, בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש, ובאו שנים ואמרו, עמנו הייתם בחד בשבתא, אלא בתרי בשבתא, הרג פלוני את הנפש,

ולא עוד, אלא אפי' אמרו המזימין ערב שבת הרג פלוני את הנפש צערב שבת הרגו, שהקדימו מוכח יותר מן הראשונים, הרי אלו הזוממין נהרגין ולא אמרינן בגמרא קטילא אסהוד,

מאי טעמא דבעידנא דקא מסהדי כשזאו יום שלישי בשבת להעיד עליו, אכתי גברא לאו בר קטלא הוא שלא הועד עליו צדית דין, ואילו הוה אמי ומודה הוה מיפטור [משמע דם"ל למר"ן ז"ל דבי היכי דגבי קנס מודה בקנס ואח"כ באו עדים דפטור דה"ה לגבי קטלא, והקשו עליו שזה לא מצינו בשום מקום, דא"כ כל רוצח יציל את עצמו]. ריטב"א, וראה תוס' [ל], נמצא שהם היו ממיינן מיתה, את מי שאינו ראוי למות,

מאי קמ"ל דלע"ג דליהו מיקטיל, אינהו מיקטילי, תנינא [הא כבר שנינו כן] בממנ"י צפרקין (דף ו:): גבי שנים רואין אותם ממלון זה כו'

של עדות סרה וסטיא היא, כך נטלו ענה צניעה, להיס את כל הצא להעיד עליו, ואינו נהרג אלא כת הראשונה בלבד:

וראה בנטיעות לדוד, ספר היוכל לדוד הלבני, מדרך קט והלאה,

פירוש אחר ע"פ התוספתא מכות פ"א הלכ' ו, וכ"ה בר"ח ז"ל באו אחרים והזימו העדים, באו אחרים והזימו המזימין, ובאו עוד אחרים והזימו מזימי המזימין כולם ימותו. פי' המזימין, ולפי"ז מתפרש כך:

כת עדים # 1 שהזימו ע"י כת עדים # 2, עכשיו # 1 הוזם, ו # 2 הם עדים כשרים,

ואם אח"כ באו כת עדים # 3 והזימו כת # 2, נמצא עכשיו כת # 1 הם עדים כשרים וכת # 2 הם זוממין,

ואם באו אח"כ כת עדים # 4 והזימו כת # 3, נמצא עכשיו כת # 1 וכת # 3 הם עדים זוממין, וכת # 2 וכת # 4 הם עדים כשרים,

ואם באו אח"כ כת # 5 והזימו את כת # 4, נמצא עכשיו כת # 2 וכת # 4 הם עדים זוממין, וכת # 1, 3, 5 הם עדים כשרים,

דברים יט טז כִּי־יָקֻמוּ עַד־חָמֶם בְּאִישׁ לָעֲנוֹת בּוֹ סָרְהָ: יז וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה' לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בָּמִים הָהֵם: יח וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הַיָּמִב וְהָנָה עַד־שֹׁקֶר הָעֵד שֹׁקֶר עָנָה בְּאִחֲיוֹ: יט וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כְּפִי־אֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאִחֲיוֹ וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקִּרְבָּהּ: כ וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ וְלֹא־יִסְפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד בְּדָבָר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבָּהּ: כא וְלֹא־תַחֲוֶם עֵינֶיךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרֶגֶל:

נמ"י: מנא הני מילי [שרק באופן של עמנו הייתם שאומר להעדים, נעשים זוממין]? אמר רב אדא, דאמר קרא דברים יט יח וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הַיָּמִב וְהָנָה עַד־שֹׁקֶר הָעֵד, שֹׁקֶר עָנָה בְּאִחֲיוֹ [ושקר קמא מיותר, לדרשה שבעד עצמו היה השקר שלא היה שם. ריטב"א], עד שתשקר גופה של עדות גופן של עדים [עד שתשקר גופה של עדות, כלומר עד שישקר העד. רח], # [וצ"ע מנין שהפסול הוא "עמנו הייתם" ואולי זה הלכה למ"מ],

דבי ר' ישמעאל תנא, דברים יט טז כִּי־יָקֻמוּ עַד־חָמֶם בְּאִישׁ לָעֲנוֹת בּוֹ סָרְהָ [דלא בעי למכתב "בו", אלא ודאי הכי קאמר לענות בעצמו של עד, סרה. ריטב"א] צפרשת עדים זוממין כמי, סרה עדות המוסרת, שהסירו משם עד שתסרה גופה של עדות [וע"י עמנו הייתם סרה העדות משם לגמרי],

אמר רבא, באו שנים ואמרו, במזרח בירה טרקלין גדול הרג פלוני את הנפש, ובאו שנים ואמרו, והלא במערב בירה

אבני חן למסכת מכות

לפיכך נמצאת אחת מהן זוממת, הוא והן נהרגין, והשניה פטורה?

[ומתריץ] סיפא [של דברי רבא, שמביא כאן, משום חידוש זה אמר רבא דבריו], מה שאין כן בגמר דין זהומת עדי גמר דין [שהעידו שנגמר דינו, והוזמו], איצטריכא ליה,

באו שנים ואמרו, בחד בשבתא נגמר דינו של פלוני, ובאו שנים ואמרו, בחד בשבתא עמנו הייתם, אלא בערב שבת נגמר דינו של פלוני,

ולא עוד, אלא אפי' אמרו בתרי בשבתא נגמר דינו של פלוני שאע"פ שאלו האחרונים מאחרים את זמן גמר דינו, מ"מ מודים הן שזיוע שאלו הזוממין להעיד עליו [דהיינו] בשלישי בשבת כבר היה דינו נגמר מאתמול, ובגדרא קטילא אסרוה, אין אלו נהרגין, דבעידנא דקא מסהדי, גברא בר קטלא הוא,

וכן לענין תשלומי קנס שהמודה בו פטור, דינו נמי כזה כדיני נפשות, ויש חילוק בין עדות גוף המעשה, לעדות של גמר דין, באו שנים ואמרו בחד בשבתא גנב וטבח ומכר, ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם, אלא בתרי בשבתא גנב וטבח ומכר, משלמין,

ולא עוד, אלא אפילו אמרו בערב שבת גנב וטבח ומכר משלמין, דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר תשלומין הוא ופירוש משום דהוה מצי למיפטר נפשיה בהודאה, אישמתא דליתיה הוה מפסדי ליה, ודוקא קנס, אבל בעדות ממון פטורין, שהרי לא היו מפסדין אותו כלום אחר שהוא מחויב ועומד,

באו שנים ואמרו, בחד בשבתא גנב וטבח ומכר, ונגמר דינו, ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם, אלא ערב שבת גנב וטבח ומכר ונגמר דינו, ולא עוד אלא אפי' אמרו בחד בשבתא גנב וטבח ומכר, ובתרי בשבתא נגמר דינו, אין משלמין,

דבעידנא דקא מסהדי, גברא בר תשלומין הוא כשהעידו אלו עליו כבר מייבזהו בית דין, ואי הוה מודי לא הוה מיפטר:

[שנינו במשנתנו] רבי יהודה אומר, איסטמית היא זו כו':

דף ה' ע"ב

אי איסטמית היא זו, אפי' כת ראשונה נמי לא?

אמר ר' אבהו, שקדמו וחרגו את הכת הראשונה קודם שחזרו כמ שניה,

מאי דהוה הוה ולמה לי למיתני אלא כמ ראשונה [דמשמע שאומר שההלכה כן, אם כבר נעשה למה מדבר עליהם]?

אלא אמר רבא, הכי קאמר, אם אינה אלא כת אחת נהרגת, אי איכא טפי אין נהרגין,

הא בלבד קאמר משמע שיש עוד אחרת? קשיא,

ההיא איתתא, דאתאי סהדי ואישתקור הכמיסו זה את זה דדרישות בית דין כשדקוס, אייתי סהדי ואישתקור, אולה אייתי סהדי אחריני, דלא אישתקור,

אמר ריש לקיש הוחזקה זו להביא עדי שקר ולא נקבל עוד עדות אחרת,

א"ל ר' אלעזר, אם היא הוחזקה לחזר אחריהם כל ישראל מי הוחזקו לשמוע לה שמחזיק את האחרים כשקרים [כלומר כשרין הן כרבנן דמתניתין דאמרי כל זמן שלא הוזמו כשרין הן. רח] [והלכה כרבי אלעזר דמשום ר' יוחנן אמרה. רא"ש],

זימנין פעם אחרת הוו יתבי קמיה דרבי יוחנן, אתא כי האי מעשה לקמיהו, אמר ריש לקיש הוחזקה זו, א"ל רבי יוחנן אם הוחזקה זו, כל ישראל מי הוחזקו?

הדר חזיה לרבי אלעזר [ונסתכל בר' אלעזר בן פדת תלמיד ר' יוחנן. רח] בישות החזיר ריש לקיש את פניו ונסתכל דרבי אלעזר בפנים זועפות, שהבין ריש לקיש ששמע ר' אלעזר דבר זה מפי רבי יוחנן, וכשאתרה לו לא אתרה בשמו [כלומר תשמע השמועות מפי ר' יוחנן ואיך אומרן משמו, אילו הגדת לי כי ר' יוחנן אמר כך לא הייתי שונה בפניו. רח],

אמר ליה שמעת מילי מבר נפחא [כדאמרינן בסנהדרין צו. ר' יוחנן דמקרי בר נפחא ככולל התלמוד, כמו (בבא מציעא פה:) מאן עייל בר נפחא, נראה למורי דלכיו של ר' יוחנן הו' נפחא ולהכי מקרי בר נפחא, ואית דמפרשי בר נפחא על שם יופיו] ולא אמרת לי משמיה,

לימא ריש לקיש [דאמר הוחזקה זו] דאמר כרבי יהודה

אבני חן למסכת מכות

עירובין נג, א"ל גדול גדול וכל היכא דקרי צריכי הכי פירוש.
סוכה כו, ר' יוסי בריבי. יוסי החכם, חריף שצדורו.

חגיגה ז, גדול גדול.

יבמות קה, כל צרי לשון א"ל גדול.

סוטה כט, חס וגדול הדור.

קידושין בא, יודן בריבי. יודן שמו וגדול גדול היה.

קידושין לב, כלומר א"ל גדול וכן כל צרי שצנמ'.

קידושין פ, גדול הדור.

מכות ה, כך היה שמו.

ע"ז מג, כלומר א"ל גדול וכן קורין לו צנינו.

חולין יא, לא ידעין מנ, אלא אחד גדול גדול היה, ועל שם כך נקרא צרי.

חולין כח, גדול גדול.

חולין נב, שם חס.

חולין נו, גדול שצדורו.

חולין פד, א"ל גדול.

חולין קלז, שהיה גדול גדול.

בבורות כד, א"ל גדול ומשז צדורו.

בבורות לו, א"ל גדול.

לא הרגו נהרגין, הרגו שלא חזמו עד שנהרג הגדון על פיהם אין נהרגין,

[לפי מה שהבאנו לעיל ע"א פירוש "באו אחרים והיומים" שהיומו את המזמין בדברי הר"ח, יש לפרש שדברי בריבי באים על המשנה לעיל, ואומר שרק אם לא נהרגו העדים הראשונים, או חורגים כל אלו שבאו להזים את המזמין ומזמין המזמין וכו', אבל אם כבר נהרגו העדים המזמנים לפני שהוזמו מומיהם, יודו החכמים שאין להרוג עתה את המזמנים שהוזמו, וכאילו אמר נראים דברי חכמים "כולם ייהרגו" בשלא הרגו, ודברי ר' יהודה "אינם נהרגין" כשהרגו,

ולפי כל המשך הגמ' בהק"ו הוא למה לאחר שנהרג הנידון, המזמין הבאים לאחר מכן להזים את המזמין אינם נהרגין, והלא ק"ו הוא, ונמצא דבר פלא מאד, שאין מהגמ' שום ראיה שדיני עדים זוממין הם רק קודם שנהרג הנידון,

[וחשבתי לחדש שגם אליבא דרש"י דדרשין כאשר זמם ולא כאשר עשה, הטעם שדרשין כן, שאם באו עדים להעיד שאחד הרג את הנפש, חוקרין ודורשין את העדים, ואין לחוש שאחר שעברו כל החקירות והדרישות שיבואו עדים להכחיש עדותם, אבל אם באים לומר עמנו הייתם ואם אנו מקבלים עדותן גם לאחר שמת זה אין לדבר סוף ש

אמר אביי [של בריבי], בני, לאו קל וחומר הוא [לפי פרש"י קאי על כאשר זמם ולא כאשר עשה, אבל לפי הפירוש האחרת שהבאנו, קאי על מזמין שמזמין את המזמין, למה לאחר שהרגו את הנידון אין חורגין עוד את המזמין האחרים שבאים],

צממתימין אסטטטית היא זו, והחזקה להזים, ורבי יוחנן דאמר [כל ישראל מי הוחזקו] **כרבנן?**

אמר לך ריש לקיש, אנא דאמרי לך אפי' לרבנן, עד כאן לא קא אמרי רבנן התם [במשנה דכולם הוזמו], דליכא דקא מהדר שאין א"ל ממוזר אחרים, לשכרם ולהרגילם ממיד לצוא לזית דין, ולהזים את כל הנאס [פי' העדים לחייב מביא אחד, והעדים להזים בא מאדם אחר], אבל הכא איכא הא [אשה זו], דקא מהדרא לנפש ולשכר עדי שקר,

ורבי יוחנן אמר לך, אנא דאמרי אפי' לרבי יהודה, עד כאן לא קאמר רבי יהודה התם [במשנה דאסטטטית היא זו], דאמרינן אטו כולי עלמא גבי הני הוו קיימי [שאומר על כת עמנו הייתם], אבל הכא [אשה זו שמביאה כתות כתות של עדים] הני ידעי בסהדותא אלו האמרינן [באמת] ידעי בעדותה של זו [ולא נאמר שאין להאמינם, מפני שהחזקה], והני [כל אלו שבאו עד עכשיו] לא ידעי בסהדותא:

מהני: אין העדים זוממין נהרגין, עד שיוגמר הדין אלא אם כן נגמר מחלה הדין של הגדון ליהרג ואחר כך הוזמו, שהרי הצדוקין אומרים עד שיהרג, שנאמר # [דברים יט כא] נֶפֶשׁ (תחת) [ב]נֶפֶשׁ צעדים זוממין חביב דברים יט כא וְ לֹא תָמוּס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ נֶפֶשׁ [עין בעין שן בשן יד ביד רגל רגל],

אמרו להם חכמים והלא כבר נאמר, דברים יט יט וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבְעֵרַת הָרֶעַ מִקֶּרְבֶּךָ וְהָרִי אֹחִיו קִיִּים משמע שהרי אמר עדיין קיים,

ואם כן למה נאמר נֶפֶשׁ (תחת) [ב]נֶפֶשׁ, יכול משעה שקבלו עדותן וצאה להם הזמה, מיד קודם גמר דינו של נדון ייהרגו, תלמוד לומר נפש תחת נפש, הא אינן נהרגין, עד שיוגמר הדין:

[רמב"ם הלכות עדות פרק כ ב נהרג זה שהעידו עליו, ואחר כך הוזמו, אינן נהרגין מן הדין, שנאמר כאשר זמם לעשות ועדיין לא עשה ודבר זה מפי הקבלה, אבל אם לקח זה שהעידו עליו לוקין, וכן אם יצא המזמין מיד זה ליד זה בעדותן חוזר לבעליו ומשלמין לו. השגת הראב"ד נהרג זה שהעידו עליו וכו'. א"א שבוש הוא זה]

נמי: תנא, בריבי אומר כך היה שמו [ראה שט],

[וראה מה שפירש רש"י על המלה "בריבי":

שבת קטז, לא שהיה צנו של רבי, אלא אלא א"ל גדול קרי רבי.

אבני חן למסכת מכות

חייבי גליות מניין [תוס'] העידוהו שחייב לגלות, והחמו, ותנן במתניתין סופג את הארבעים, מנלן עד שיגמר הדין, דהני הוילי ולאו מדין כאשר זמס קא מתרבו, לא אתי מלקות דידהו מגזירה שוה דרשע רשע, דמהוילי לא ילפינן אלא עדים זוממין שהרשיעו הנידון ללקות, (או למיתה) דהאי רשע רשע, צידינן כתיב?

אתיא רוצח רוצח [במיתה כתיב לא תקחו כופר לנפש רוצח] במדבר לה לא] ובגלות כתיב לנום שמה רוצח [דברים ד מב]. רש"י ב"ק פו:],

[והקשה בני הב"ח המופלג כ"ה יעקב עזריה שליט"א ביום בר מצוה שלו, דעב"פ מדנקט הש"ס למחייבי מלקות ולמחייבי גלות לגל חד קרא באנפי נפשיה, ש"מ דלא נמרינן חד מחבריה אע"ג דשניהן דינן במלקות, א"כ עב"פ מנ"ל בהעידו שהוא בן גרושה ובן חלוצה שאין לוקין עד שיגמר הדין? יכן אות לא עיי"ש]

תניא [וכ"ה חגיגה מז:], אמר (רבי. יעב"ץ) יהודה בן טבאי, אראה בנחמה לא אראה נחמה וגמרא הפכו לצרכה, פירוש אחר, אראה נחמה נשבע ימותו ציו ואלהא נחממן, אם לא הרגתי עד זומם שלא הוסיף אלא אחד מהם והרגתי, להוציא מלבן של צדוקים, שהיו אומרים אין העדים זוממין נהרגין, עד שיהרג הנדון,

אמר לו שמעון בן שטח, אראה בנחמה, אם לא שפכת דם נקי, שהרי אמרו חכמים מתניתין היא אין העדים זוממין נהרגין, עד שיוזמו שניהם מה שנים אין נהרגין עד שיוזמו שניהם, דכתיב והנה עד שקר העד, ואמר מר (סוטה דף 3) כל מקום שנאמר עד, הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד, ואין לוקין עד שיוזמו שניהם,

מיד קבל עליו ר' יהודה בן טבאי שאינו מורה הוראה, אלא לפני שמעון בן שטח שאם יטעה יורה,

וכל ימיו של ר' יהודה בן טבאי, היה משתטח על קברו של אותו העד, והיה קולו נשמע, ובסבורין העם הכל לומר צליה או ציוס ואינן רואין אותו, קולו של הרוג, אמר קולי שלי הוא, תדעו למחר הוא [על עצמו אמר] מת, אין קולו נשמע,

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי [פ'] אין זה ראיה, ועדיין היה יכול להיות קולו של העד, אלא כיון שמת בן טבאי ועלה

אמר לו לימדתנו רבינו שאין עונשין מן הדין, דתניא ויקרא כ איש אשר יקח [את] אחותו בת אביו או בת אמו, אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו, ובת אמו שלא בת אביו, בת אמו ובת אביו מניין, ת"ל ערות אחותו גילה,

עד שלא יאמר, יש לי בדין, אם ענש על בת אביו שלא בת אמו, ובת אמו שלא בת אביו, בת אביו ובת אמו לא כל שכן?

הא למדת שאין עונשין מן הדין [וכתב הר"ש בספר כריתות דילמא טעה בשכלו, והק"ו אית ליה פירכא [וכן כתב בישמח משה פ' דברים בשם גינת ורדים כלל ג.], שעמצי"ב סנהדרין ז:],

עונש שמענו אזהרה מניין?

[לשון זה נמצא בש"ס 6 פעמים, 4 פעמים בסנהדרין נד., י. ס., סו., פעם בע"ז נא: ופעם במכות ה:]

[כי לא יספיק לנו אזהרת הענש במצוה, מבלי אזהרה וכו', [והטעם הוא] שאם לא תבא בדבר, מניעת האל, אלא שיאמר עושה דבר פלוני יענש בכך, היה במשמע שיהיה רשות ביד כל הרוצח לקבל הענש ולא יחוש לצערו לעבר על המצוה, ולא יבא בזה כנגד חפץ השם ומצותו, ויחזור דבר המצוה בעין מקח וממכר, כלומר הרוצח לעשות דבר פלוני, יתן כך וכך ויעשהו, או יתן שכמו לסבל כך ויעשהו. הנהך סט]

תלמוד לומר ויקרא יח ערות אחותך בת אביך או בת אמך, אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו, ובת אמו שלא בת אביו, בת אביו ובת אמו מניין, תלמוד לומר ויקרא יח יא עֲרוֹת בַּת־אִשְׁתִּי אֲבִיךָ מוֹ לְדַת אֲבִיךָ אַחֲוֹ תִּהְיֶה הוּא ל' א' תִּגְלֶה עֲרוֹתָהּ, עד שלא יאמר, יש לי מן הדין, מה אם הוזהר על בת אמו שלא בת אביו, ובת אביו שלא בת אמו, בת אביו ובת אמו לא כל שכן, הא למדת שאין מזהירין מן הדין,

חייבי מלקיות מניין [תוס'] למתניתין קא, דאמר אין עושין דין הזמה עד שיגמר הדין, ויליף לה מנפש נפש, דמשמע צייצי מיתות, חייבי מלקות מנלן, העידוהו שחייב מלקות והחמו מנלן דאין לוקין, אלא אם כן נגמר הדין מחלה על פיהם?

תלמוד לומר רשע רשע [כדאמר אב"י לעיל ה. נאמר דברים כה ב רשע בחייבי מלקות אם כן הכות הרשע, ונאמר במדבר לה לא רשע בחייבי מיתות ב"ד אשר הוא רשע למות],

אבני חן למסכת מכות

לשמים], דלמא בדינא קם בתריה, אי נמי פיוסי פייסיה:

מגין אפי' מאה, ת"ל עדים,

דף ו' ע"א

אמר רבי יוסי, במה דברים אמורים בדיני נפשות דמיי וזהילן העדה ומסדין אזכא, אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר,

רבי אומר, אחד דיני ממונות נמי עדות בטלה ואחד דיני נפשות,

ואימתי, בזמן שהתרו בהן (ו) צדיקי נפשות [איי, כלומר. רע"ז], כי אמרין [ד. רע"ז] בטלה, בזמן שהקריב או הפסול נשתקף בעדות ממחלה, להיות מן המסרין בעוצרין. רע"ז (צ) עזירה, אבל בזמן שלא התרו בהן ולא (כוונת) [פיו. רע"ז] להיות עדות. רע"ז (צ) צדק, לא בטלה עדות האחרים, בשביל ראיתן של אלו, מה יעשו שני אחין שראו עש שלישי מן השוק באחד שהרג את הנפש:

נמי: אמר רבא, והוא שהעידו כולם בתוך כדי דיבור [כל אחד תוך כדי דיבור של השני] הם קאמרה ממני מאה כשנים, אכל אס העידו השנים, ולאחר זמן העידו האחרים, הרי הן כשמי כמות לכל דבר,

אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא, מכדי תוך כדי דיבור היכי דמי, כדי שאילת תלמיד לרב, מאה טובא הוּו [דס"ד שכל המאה יעידו בתוך כדי דיבור]?

אמר ליה, כל חד וחד התחיל להעיד בתוך כדי דיבור של סיומו של חברו:

[שנינו במשנתנו] רבי עקיבא אומר לא בא שלישי כו' ומה שנים כו': אמר ליה רב פפא לאביי, אלא מעתה הרוג יציל לרבי יוסי דאמר אף בלא התרו שלא נמכוין להעיד הוא מניל את הנדון מפני קורבה, הרוג נמי יציל את הנדון, שהרי גם הוא ראה והוא קרוב אכל עזמו?

כשהרגו מאחוריו מתקיימין כל המקראות שמחייבין את הרוצח ליהרג,

נרבע יציל? כשרבעו מאחוריו, הורג ורובע יציל? אישתיק,

כי אתא לקמיה דרבא, אמר ליה דברים יט יקום דבר כמי

מהני: על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת, אם מתקיימת העדות בשנים, למה פרט הכתוב בשלשה, אלא להקיש [כל לשון חקש ג"ל דר"ל במקיש בקורנא, שמסמך ב' גופים זה אל זה, ה"נ נסמכו ונחקו ב' הכתובים יחד, והתפעלו זה מזה, ככונת זה כך כונת זה. יבין] (שלשה לשנים) [שנים לשלשה],

מה שלשה [בת של שלשה עדים] מזימין את השנים [את הכת של שני עדים]. [דהא רובא ניהו. נמוקי יוסף], אף השנים יזומו את הג', ומגין [ששנים מזימין] אפי' מאה? ת"ל עדים,

ר' שמעון אומר [לבאורה אינו חולק על הת"ק, אלא מר אמר חדא, ומר אמר חדא], מה שנים אינן נהרגין עד שיהיו שניהם זוממין כדפרישית לעיל, אף שלשה אינן נהרגין עד שיהיו שלשתן זוממין,

ומגין אפי' מאה [אינם נהרגים אלא אם הזומו כל המאה עדים], ת"ל עדים,

רבי עקיבא אומר לא הוצרך ללמדנו זאת [מה שאמר הת"ק, ומה שאמר ר"ש],

[ואומר על דברי הת"ק] דממילא ידעין שנים מזימין את השלשה, שהרי השנים כשרים לכל עדות,

[ואומר על דברי ר"ש] וממילא ידעין שאין זוממין עד שיומו כולם, שהרי כולם כאחד נעשו עדים, וקרא כמיז והנה עד שקר העד,

לא בא השלישי להקל אלא להחמיר עליו, ולעשות דינו כיוצא באלו שלא תאמר הואיל וכלאו הוא היתה העדות מתקיימת, לא יעשו זו דין הזמה, לימדך הכתוב שאף הוא מן מקיימי דבר,

ואם כן ענש הכתוב לנמפל לעוברי עבירה, בעוברי עבירה, על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנמפל לעושי מצוה בעושי מצוה שמאנו מדה הטובה מרובה ממדת פורענות, במדה טובה הוא אומר (שמות לד) נוזר חסד לאלפים, [ו. רע"ז] במדת פורענות הוא אומר (שם) על שלשים ועל רבעים,

ומה שנים, נמצא אחד מהן קרוב או פסול, עדותן בטלה, אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה,

אבני חן למסכת מכות

שרואים אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה, ואין רואין זה את זה, שאין מצטרפין, ולא עוד אלא אפילו בזה אחר זה בחלון אחד, אין מצטרפין,

אמר ליה רב פפא לאבבי, השתא ומה אחד מחלון זה ואחד מחלון זה, דהאי קא חזי כולו מעשה, והאי קא חזי כולו מעשה אמרת לא מצטרפי, בזה אחר זה, דהאי חזי פלגא דמעשה והאי חזי פלגא דמעשה מיבעיא,

א"ל, לא נצרכא, אלא לכוּעל את הערוה שיש די צרכאית כל אחד ואפ"ה לא מצטרפו,

אמר רבא, אם היו רואין את המתרה, או המתרה רואה אותן, מצטרפין,

ואמר רבא, מתרה שאמרו, אפילו מפי עצמו ההרג ענמו התרה זו ואפילו מפי השד,

אמר רב נחמן, עדות מיוחדת כשירה בדיני ממונות, דכתיב לא יומת על פי עד אחד, בדיני נפשות הוא דאין כשירה, אבל בדיני ממונות כשירה,

מתקיף לה רב זוטרא, אלא מעתה דכשרים צעלמא ומצטרפי בדיני נפשות תציל [שאם הוזמה בת אחת, נאמר שיבטל שני כתי העדים, שגם בת המוזמת לא ימות, שיש בת שניה שלא הוזמה, כדי להציל את הגדון] כשנים רואין מחלון זה, ושנים מחלון זה, והוזמה כת האמת, מצטרף עדות זו להיות כולם ככת אחת, להציל את הוזממין ואת הגדון, שמהא עדותם צעלה, כיון דצעלמא מצטרפת יש טעם כלן להצילו, ורשמנא אמר והצילו העדה, אלמה תנן הוא והן נהרגין, קשיא:

[שנינו במשנתנו] רבי יוסי אומר וכו': א"ל רב פפא לאבבי ומי אית ליה לרבי יוסי האי סברא התראה כלל והתנן רבי יוסי אומר השונא שאמר בשוגג הרגתי נהרג מפני שהוא כמועד ומותר נהרג מפני שהוא כמועד ומותר,

א"ל, ההוא רבי יוסי בר יהודה היא, דתניא רבי יוסי בר יהודה אומר, חבר אין צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד:

דבר אחר ע"פ שנים עדים שלא תהא סנהדרין שומעת

בהאי קרא שעשאן לכולם כשנים דהיינו העדים אבל לא צעושי הדבר במקיימי דבר הכתוב מדבר:

[שנינו במשנתנו] אמר רבי יוסי במה דברים אמורים וכו' מה יעשו שני אחים כו': היכי אמרינן להו לקרוב ופסול למצדקיהו אם מתחלה לעדות נמכונו?

אמר רבא הכי אמרי' להו, למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו, אי אמרי לאסהודי אתו, נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה, אי אמרי למיחזי אתו, מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש:

איתמר, אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כר' יוסי, ורב נחמן אומר, הלכה כרבי:

דף ו' ע"ב

מהני: היו שנים רואין אותו מחלון זה, ושנים רואין אותו מחלון זה, ואחד מתרה בו באמצע, בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו, הרי אלו עדות אחת ואם הוּס אחד מהם (או שנים) ולא הוזמו כולן אין נהרגין, ואם לאו הרי אלו שתי עדות,

לפיכך אם נמצאת אחת מהן זוממת, הוא והן נהרגין, והשניה פטורה,

רבי יוסי אומר, לעולם אין נהרגין, עד שיהיו שני עדיו מתרין בו, שנאמר דברים יז על פי שנים עדים,

דבר אחר, על פי שנים עדים, שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן עדות העדים מפי התורגמן לריבין דייקין שיהיו מכירין בלשון העדים ולא שיעמדו מליץ בינום:

נב: אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב, מנין לעדות מיוחדת אחד רואה אותו מחלון זה ואחד רואה מחלון זה ואין רואין זה את זה שהיא פסולה, שנאמר דברים יז לא יומת על פי עד אחד, מאי אחד, אילימא עד אחד ממש, מרישא שמעינן לה, [דהא כתיב] על פי שנים עדים, אלא מאי אחד, אחד אחד,

תניא נמי הכי, לא יומת על פי עד אחד, להביא שנים

אבני חן למסכת מכות

מחוצה לארץ לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל אולי תועיל למצוא לו פתח של זכות:

[שנינו במשנתנו] סנהדרין נוהגת כו': מנא ה"מ? דתנו רבנן במדבר לה והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם, למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ, א"כ מה תלמוד לומר דברים יז בשעריך שופטים ושוטרים מתן לך וגו', בשעריך אתה מושיב בתי דינים בכל פלך ופלך, ובכל עיר ועיר אסה חייב להשיב בכל פלך ופלך כו' פלך הפרכא, ובחור"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך, ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר:

[שנינו במשנתנו] סנהדרין ההורגת וכו': איבעיא להו, אחת לשבעים שנה נקראת חבלנית, או דלמא אורח ארעא היא? ¹ תיקו:

[שנינו במשנתנו] רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים, אילו היינו וכו': היכי הוו עבדי? רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו, ראיתם טריפה הרג, שלם הרג,

אמר רב אשי, אם תמצא לומר שלם הוה הרג שיאמרו בדקוהו לאחר מיתתו, מכל שמונה עשרה טריפות דלמא במקום סיף נקב הוה,

בבועל את הערוה היכי הוו עבדי? אביי ורבא דאמרי תרוייהו, ראיתם כמכחול בשפופרת ואין עדים מסתכלין בך, שפופרת קנה חלול, שנותנין צו כחול לכחול עינים, מכחול הוא קיסם דק שצו נוטלין הכבד מתוך הקנה,

ורבנן דמחייבי מיתה על הערוה היכי דייני צאחו עדות הס הורגים הואיל ולא הכי דדקי היכי דיינו? כשמואל דאמר שמואל במנאפים, משיראו כמנאפים משינהגו ענין נילוף, ששוכנין בקירוב בשר, וטהגיס כדרך תשמיש:

מפי התורגמן: הנהו לעוזי צעלי לשון אחרת שאין הדיינין מכירין צה דאתו לקמיה דרבא, אוקי רבא תורגמן ביניהו,

והיכי עביד הכי, והתנן שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן, רבא מידע הוה ידע מה דהוו אמרי, ואהדורי הוא דלא הוה ידע,

דף ז' ע"א

אילעא וטוביה עדי הלואה היו קרובין אל הערצ קריביה דערבא הוה, סבר רב פפא למימר גבי לוח ומלוה רחיקי נינהו, א"ל רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא אי לית ליה ללוה, לאו בתר ערבא, אויל מלוה:

מהני: מי שנגמר דינו וברח, ובא לפני אותו ב"ד שנתמייצ צו אין סותרין את דינו לחזור ולשאל וליתן אולי זכה,

כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידים אנו באיש פלוני, שנגמר דינו בב"ד של פלוני, ופלוני ופלוני עדיו, הרי זה יהרג,

סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ, סנהדרין ההורגת אחד בשבוע, נקראת חובלנית, רבי אלעזר בן עזריה אומר, אחד לשבעים שנה,

רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים, אילו היינו ציימס שסנהדרין דנו דיני נפשות, לא נהרג צה אלס כדמפרש בגמרא שצדקו את העדים צדצר שלא ידעו להשיב בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם, רשב"ג אומר אף הן מרבין שופכי דמים בישראל אס היו עושים כן, היו מרבין שופכי דמים שלא יראו מצ"ד:

גמ': לפני אותו בית דין הוא דאין סותרין, הא לפני בית דין אחר סותרין, הא תני סיפא כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידין אנו את איש פלוני שנגמר דינו בבית דין פלוני ופלוני, ופלוני עדיו הרי זה נהרג,

אמר אביי לא קשיא כאן בארץ ישראל, כאן בחוצה לארץ,

דתניא, רבי יהודה בן דוסתאי אומר, משום רבי שמעון בן שטח, ברח מארץ לחוצה לארץ אין סותרין את דינו,

פרק שני אלו הן הגולין

אבני חן למסכת מכות

אינו גולה:

גמ' מנא ה"מ? אמר שמואל דאמר קרא במדבר לה כג או' בבל-אבן אשר-ימות בה כל א' ראו ת' ויפל עליו וימות, עד שיפול דרך נפילה,

תנו רבנן, במדבר לה יא [פרשת מסעי] וְגַם שָׁמָּה רָצַח מִכַּהֲנֵיכֶם בְּשֹׁנֶה פֶּרֶט לְמוֹזִיד [שאינו גולה], דברים יט מב [פרשת שופטים] בְּבִלְיָדָעַת, פֶּרֶט לְמַתְכוּיִן [והגמ' הולכת ומבדרת שני דרשות אלו],

מוזיד פשיטא [שפטור מגלות שהרי], בר קמלא הוא [תוס']? (אלא) אמר רבא אמר רבא גרסין ולא גרסין אלא אימא פֶּרֶט לאומר מותר [תוס'] סבור שמומר להרוג את ישראל, וחו מוזיד שלו,

א"ל אביי, אי אומר מותר, אנוס הוא והיאך הוא קורכו מוזיד? אמר ליה שאני אומר, האומר מותר, קרוב למוזיד הוא [ולא מיכפר ליה בגלות. רח],

[ומפרש דרשה השניה] דברים יט בבלי דעת פֶּרֶט לְמַתְכוּיִן, מתכוין פשיטא בר קמלא הוא?

אמר רבה, פֶּרֶט לְמַתְכוּיִן להרוג את הבהמה והרג את האדם, לכותי והרג את ישראל, לנפל והרג בן קיימא,

ת"ר, כתיב בבמדבר לה כב וְ אִם-בְּפֶתַע בָּל אֲ-יִכָּה הִדְפו' או' ה'שליך עליו פל-כלי בל א' צדיק [ודורש הפסוק מלה במלה. אם בפתע] פֶּרֶט לְקֶרֶן זוּיָת [שאינו גולה] שלשון פתע הוא בסמוך, כדממרגמי' במקף, פֶּרֶט לקרן זוית, אם היה זה יולא ממזוי זה, ונכנס לזה, לפנות לימין או לשמאל, וסכיננו צידו זה צל כנגדו צקן זוית, ולא ראהו והרגו,

בָּל אֲ-יִכָּה, פֶּרֶט לְשׁוּאָה [שאינו גולה],

הִדְפו' , שדחפו בגופו צלל ממכוין [שגולה],

או' ה'שליך עליו, להביא ירידה שהיא צורך עליה כגון הרוצה להרים ידו בכס, וגרמן צידו, ומשפיל תחלה את גופו, ושומה לפניו, כדי להרים בכס, ובהשפלתו הרג, דלג מימא, הואיל וצורך עליה היא, פטור מגלות, דהא כתיב ויפל,

בָּל א' צָדִיקָה לשון צידו שלא נמכוין לצדד לצד שני, פֶּרֶט לְמַתְכוּיִן לצד זה, והלכה לה לצד אחר,

מהני: אלו הן הגולין, ההורג נפש בשגגה [למעוטי מויד. ראה פני יהושע], היה "מעגל" במעגילה [ראה תמונה בשם, וראה ביאור במאירי] טמין היו גגותיהן צטיט, והגגות לא היו משופעין, אצל הטיט משפעין מעט כדי שיוצו המים, וטמין אותן צחמית עץ עזה וחלקה [ובתוס'] כתב ולוקחי אבן עגולה ארוכה קצת, ויש לו ב' שינים ארוכים] וזה צית יד, ודומפה ללד השיפוע וחוזר ומושכה אליו, וחוזר ודומפה [ללד], והטיט מתמרמח ומחליק, וצדמיטמו קורכו מעגל וצמשיטמו קורכו מושך, ושם העץ מעגילה ונפלה עליו # [על חבירו. ועיקר חסר מן הספר] והרגתו,

[כלומר אדם שמוכיל המעגילה כדי להעלות אבנים לבנים גבוה [כמו מעלית שלנו] ונפל המעגילה על חברו והרגתו, היה משלשל הדלי לבור למלאותו ונפל הדלי על חברו והרגו, הרי זה גולה הואיל והרגו דרך ירידה אינו נקרא אנוס, שהיה לו ליתן לבו שלא יכה אדם בשעת ירידת המעגלה או הדלי לארץ, שהרי יכול להזיק אפילו בלא שבירת החבל וכו' אבל היה מושך במעגלה כדי להעלות וכו' הרי אלו אינן גולין לפי שהן קרובים לאנוס, שהרי היה כוונתו להרחיקה מן הניזק, ומוכח' בגמ' מדכתיב ויפול עליו וימת דרך נפילה אין דרך עלייה לא דאנוס הוא. ר"י מלוניל, # פי' שכן הסברה וגם לומר כן מן הפסוק],

היה משלשל [מוריד] בחבית מן הגג ונפלה עליו והרגתו [לכן לא קתני ונפסק החבל ונפל עליו כדקתני בסיפא? דא"כ לא אתיא כרבי כדאמר לקמן נפסק אינו גולה. תוס'],

[או. ד"ס] היה יורד ההורג בסולם, ונפל מן הסולם עליו והרגתו והרג צנפון את מצורו, הרי זה גולה דכל הני דרך ירידה נינהו, וגזי גלות דרך ירידה צטיט, כדמפרש צגמרא [דכתיב במדבר לה כג או' בבל-אבן אשר-ימות בה כל א' ראו ת' ויפל עליו וימות] ויפל עליו, [י"א דלא זו אף זו קתני, דבמעגל אולי חייב גלות שלא נזהר כל כך, לכן קתני חבית שבוראי נזהר שלא ישבר, ולא זו אף זו אדם שבוראי נזהר שלא יפול קמ"ל דאפ"ה גולה. ע"פ התוס'],

אבל אם היה "מושך" במעגילה ונשמטה מעגילה מידו ונפלה עליו והרגתו, היה דולה בחבית [מושכו בחבל למלעלה], ונפסק החבל ונפלה עליו והרגתו,

דף ז' ע"ב

היה עולה בסולם, ונפל עליו והרגו, הרי זה אינו גולה, זה הכלל, כל שבררך ירידתו גולה, ושלא בדרך ירידתו,

אבני חן למסכת מכות

כאן בירידה שלפניו ושל אחריו והא דמניא בין לפניו ובין לאחריו חייב, בירידה שלפניו או שלאחריו,

כאן בעליה שלפניו ושל אחריו והא דמניא בין לפניו ובין לאחריו פטור, בעליה שלפניו ושל אחריו,

לימא כתנאי הך צעיל דרבי אבהו [היה עולה בסולם וכו'], היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו [והרגתו השליבה. תוס'], תני חדא חייב, ותניא אידך פטור, מאי לאו בהא קא מיפלגי, דמור סבר ירידה היא, ומור סבר עליה היא?

לא דכ"ע עליה היא, ולא קשיא כאן לניזקין חייב, אם לא הכוה הניזק חייב, דלמזקין לא שני לן בין שוגג למוזד, בין ירידה לעליה כדאמרין ב"ק (דף כו) פלג תחת פלג לחייב על השוגג כמודד ואונס כרעון כאן לגלות [פטור שהוא דרך עליה],

איבעית אימא, הא והא לגלות, ולא קשיא הא דאתליע חייב, שכל שליבה שהתליעה כשדורסין עליה נכפפת היא למטה וירידה היא הא דלא אתליע ואם לא התליעה אין כאן ירידה [תוס'],

ואיבעית אימא, הא והא דלא אתליע, ולא קשיא הא דמיהדרק אם היטה השליבה מלג הנקב שהיא תמונה זו, ואחזה יפה יפה, אין כאן דרך ירידה, ופטור, והא דלא מיהדרק ירידה יש כאן וחיוב:

מהני נשמט הברזל מקתו, והרג, רבי אומר אינו גולה, וחכמים אומרים גולה,

מן העץ המתבקע יא קיסם ויטו למרחוק והרג, רבי אומר גולה, וחכמים אומרים אינו גולה:

גמ' תניא, אמר להם רבי לחכמים, וכי נאמר דברים יט ונשל הברזל מעצו, והלא לא נאמר אלא מן העץ, ועוד [יש גו"ש] נאמר עץ למטה ושל הברזל מן העץ ונאמר עץ למעלה לברות העץ, מה עץ האמור למעלה, מן העץ המתבקע, אף עץ האמור למטה, מן העץ המתבקע,

אמר רב חייא בר אשי אמר רב, ושניהם מקרא אחד דרשו ונשל הברזל מן העץ, רבי סבר יש אם למסורת ונישל כתיב כמה שנמסרה כתב של תיבה למשה או צריכן לדורשה, ולא לפי המקרא [לפי מה שאנו קורין המלים] כשאתה קורא וְנָשַׁל, אתה מוסיף הברה של אל"ף או של ה"א בין נו"ן לשי"ן,

שמות בא יג וְאֵשֶׁר ל' א צָדָה שלא נמכוין לזרוק בצדו ובסמוך לו אלא למקום שזרק אבל לא היה יודע שיש שם אדם וְהָאֵל הִים אָנָּה לְדֹר וְשִׁמְתִּי לָךְ מָקוֹם אֲשֶׁר יָגוּם שָׁמָּה פֶּרַט לְמַתְכוּיִן לְזִרוּק שְׁתֵּים וּזְרוּק אַרְבַּע [תוס'] וכן לזרוק ארבע זרקה [שמונה] [שמים. ר"צ רנצבורג],

דברים יט ה וְאֵשֶׁר יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַּיֶּעַר לְחַטֵּב עֵצִים, מה יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם, אף כל רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם יאזכר של בעל הבית,

בעא מיניה רבי אבהו מרבי יוחנן, היה עולה בסולם, ונשמט השליבה מתחתיו, ונפלה והרגה מהו, כי האי גוונא עליה היא, או ירידה היא כמר ידיה אזלין והוא היה עסוק בעליה, או כמר שליבה אזלין, והעולה עליה היה דומקה, ומשפילה כלפי מטה?

א"ל כבר נגעת הרי נגעת כאן בירידה שהיא צורך עליה והא רצין לה לעיל לחיובא,

איתיביה, זה הכלל כל שבדרך ירידתו גולה, שלא בדרך ירידתו אינו גולה, שלא בדרך ירידתו לאיתווי מאי, לאו לאיתווי כה"ג?

וליטעמך, כל שבדרך ירידתו לאיתווי מאי, אלא לאיתווי קצב, הכא נמי לאיתווי קצב,

דתניא קצב שהיה מקצב, תנא חדא לפניו חייב הרג לפניו חייב לאחריו פטור, ותניא אידך לאחריו חייב, לפניו פטור,

ותניא אידך, בין לפניו בין לאחריו חייב, ותניא אידך בין לפניו בין לאחריו פטור,

ולא קשיא, כאן בירידה שלפניו ועליה שלאחריו כל דרך עליה פטור, וכל דרך ירידה חייב, הלכך, הא דמניא לפניו חייב לאחריו פטור, בירידה שלפניו ועליה של אחריו, השפיל זרועו כדי להרים בכה, והרים מכה לפניו, כשהפלתו חייב, הרג בעלייתו לאחריו פטור,

כאן בעליה שלפניו וירידה שלאחריו והא דמניא לאחריו חייב לפניו פטור, בעליה שלפניו וירידה שלאחריו, כגון המרים ידו בכה עד שהשפילו דרך אחריו ממעל לכתפיו, וזכר והגביהן להכות לפניו, הרג כשהפלתו דרך אחריו חייב, הרג כשהגביהו פטור,

אבני חן למסכת מכות

יצא חצר בעל הבית, שאין רשות לניזק (ולמזיק) ליכנס לשם,

[יעוד הלכה] אבא שאול אומר, מה חטבת עצים רשות, אף כל רשות, יצא האב המכה את בנו להעומו לדרך אחרת, והרב הרודה את תלמידו, ושליח ב"ד המלקה ארבעים לחייב מלקות:

גמ' לרה"ר מזיד הוא? אמר רב שמואל בר יצחק בסותר את כותלו,

איבעי ליה לעיוני,

בסותר את כותלו בלילה, בלילה נמי איבעי ליה לעיוני?

בסותר את כותלו לאשפה, האי אשפה ה"ד, אי שכיחי בה רבים פושע הוא, אי לא שכיחי בה רבים אנוס הוא,

א"ר פפא, לא צריכא אלא לאשפה העשויה ליפנות בה בני אדם לנקיהם בלילה, ואין עשויה ליפנות בה ביום, ואיכא דמקרי ויחייב ליפנות ביום, פושע לא הוי, דהא אינה עשויה ליפנות בה ביום, אנוס נמי לא הוי, דהא איכא דמקרי ויחייב:

[שנינו במשנתינו] רבי אליעזר בן יעקב אומר אם מבשיצאתה האבן מידו, הוציא הלה את ראשו וקבלה, ה"ז פטור וכו': ת"ר דברים יט ומצא משמע שהוא שם, ומצא נשירת נשל הבחול, פרט למציא את עצמו אחרי כן הוציא הלה את ראשו מן החלון, וקיבל האבן במצחו, מכאן אמר רבי אליעזר בן יעקב, אם משיצתה האבן מידו, הוציא הלה את ראשו וקבלה, פטור,

למימרא דמצא מעיקרא משמע, ורמינהי ויקרא בה ומצא פרט למצוי צמוד שדה אחתו (וצא לגוללו) כתיב, והשיגה ידו ומצא, פרט למצוי אס היטה גאולה זו מנייה צידו, כשמכרה, אין כופין את הלוקח להחזירה לו ליפדות,

שלא ימכור ברחוק [פ' לאחר שמכר שדה אחותו, נתחרט, ורוצה למכור שדה שיש לו ברחוק, כדי לגאול שדה זה הקרובה, באופן זה אינו יכול לבקש את הקונה שיחזיר לו שדהו, שזו השדה הרחוקה היה לו בשעה שמכר את זו הקרובה], ויגאול בקרוב, ברעה ויגאול ביפה,

אמר רבא, הכא מענייניה דקרא, והתם מענייניה דקרא,

[אבל] ולפי המסורת ונישל כתיב [פ' לא שמוסיפין יו"ד, אלא כיון שאין לנו מסורת על הנקודות, אנו למדין ממה דכתיב ונישל הברזל מן העץ ולא מעצו לקרות ונישל בחירי"ק. וראה בריטב"א שהאריך כאן מאד], ופירושו נישל שהשיל הברזל מן העץ המתבקע ומצא את רעהו,

ורבנן סברי יש אם למקרא, ונישל קרינן לשון פעל [?], הברזל עצמו נשל מעל עצו,

[ומקשה] ורבי יש אם למסורת סבירא ליה,

דף ח' ע"א

והאמר רב יצחק בר' יוסף הא דרז יצחק בר' יוסף צנסהדרין בשמעמא קמיימא (דף ד) אמר רבי יוחנן, רבי, ורבי יהודה בן רועי, וב"ש, ור"ש, ור"ע, כולוהו סבירי להו יש אם למקרא, היינו דקאמר להו דקא הדרי רבי ואמר ועוד למילפיה בגזירה שוה,

אמר רב פפא, מאן דשדא פיסא רגז גוש עפר כלשני"א צלע"ז לדיקלא, ואתר תמרי והשיר תמרים, ואזול תמרי וקטול, באנו למחלוקת דהיינו דומיא דמן העץ המתבקע דרבי ורבנן,

פשיטא? מהו דתימא הא לרבי כבח כחו דמי ופטור, שהרגז היה כח ראשון, ושירת התמרים היה כח שני, קמ"ל שהרגז כגרון והתמרים כקיסם הניחז,

אלא כח כחו לרבי [שפטור], היכי משכחת לה? כגון דשדא פיסא ומחיה לגרמא הוא עץ המריז שהתמרים תלוין אליו ואזיל גרמא, ומחיה לכבאסא הוא אשכול התמרים המקוצצים יחד ואתר תמרי, ואזול תמרי וקטול:

מתני': הזורק אבן לרה"ר, והרג, ה"ז גולה ר"א בן יעקב מפרש טעמא צנמרא אומר אם מבשיצאתה האבן מידו [אבל הכה בדבר שאוחז בידו, לא מימעיט מ"ומצא". אמרי בנימין], הוציא הלה את ראשו וקבלה, ה"ז פטור,

זרק את האבן לחצרו, והרג, אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה, ואם לאו אינו גולה, שנאמר דברים יט ואשר יבא את רעהו ביער, מה היער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם, אף כל רשות לניזק ולמזיק להכנס לשם,

אבני חן למסכת מכות

סגי דלא מיטמא, הכי נמי דפטור מכות [כשנכנס אח"כ למקדש, וזה ודאי נגד הסברא]?

שאני התם [שאני התם], הפעם היחידה במסכת זו שיש לשון זה] דאמר קרא,

דף ח' ע"ב

טמא יהיה מ"מ,

ההוא מיבעי ליה לכדתניא, טמא יהיה לרבות טבול יום שאס נכנס למקדש ענוש כרת טומאתו בו לרבות מחוסר כיפורים מאותן טומאות הנזכרות קרבן וטבול והעריב שמשו ולא הביא כפרתו ונכנס למקדש חייב, וארבע טומאות הן הטענות קרבן, הוצ והזנה והיוולדת והמזורע?

א"ל אנא מעור (טומאתו) קא אמינא עוד טומאתו זו עוד קרא יחידה לדרשא הוא,

איכא דמתני לה להא דא"ל ההוא מרבנן לרבא, והא דאמריה רבינא אהא, שמות לך בא ששית ימים תעבד וכו' ה'שביעי תשבת בַּחֲרִישׁ וּבַקִּצִּיר תִּשְׁבֹּת, ר"ע אומר, [אף שצריך לפרש הפסוק בשמיטה, לא קאי על על חריש וקציר של שמיטה] אינו צ"ל חריש של שביעית וקציר של שביעית דעל כרחק בשביעית דשמיטה הכמוז מדבר, דאי כדכתיב דאיוס השביעי קאי, מאי שנה חריש וקציר דנקט, אלא ה"ק ששם ימים מעבוד, ובשביעי משבות, והשנה שאתה עובד בהן בחריש ובקציר משבות,

[ולכן אין הפסוק צריך לאסור חריש וקציר של שביעית] שהרי כבר נאמר [בשמיטה] ויקרא בה שדך לא תזרע וברמך לא תזמור,

אלא אפילו חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית (וחריש של שביעית) שלא יחרוש בששית חרישה המועלת לשביעית, וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית שאם הביאה שליש בשביעית מאלו היא ראויה ליקצר ואם קצרה בשמינית לריך לנהוג בה קדושת שביעית,

רבי ישמעאל אומר, מה חריש רשות, אף קציר רשות ובשבת קאי, ולהכי נקט חריש וקציר לומר לך, מה החריש שאני אוסר לך בשבת חריש של רשות הוא, שאין לנו חריש של מנחה, אף קציר איני אוסר לך אלא של רשות, יצא קציר העומר שהוא מצוה [וביותר בשבת],

התם מענייניה דקרא, ומצא דומיא ויקרא בה דוהשיגה ידו, מה השיגה ידו מהשתא, אף מצא נמי מהשתא,

הכא מענייניה דקרא, ומצא דומיא דיער, מה יער מידי דאיתיה מעיקרא, אף ומצא נמי מידי דאיתיה מעיקרא:

[שנינו במשנתנו] הזורק את האבן וכו': א"ל ההוא מרבנן לרבא, ממאי דמחטבת עצים דרשות, דלמא מחטבת עצים דסוכה, ומחטבת עצים דמערבה, ואפ"ה אמר רחמנא ליגלי?

א"ל כיון דאם מצא חטוב (אינו חוטב) לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה,

איתיביה רבינא לרבא, יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו, ושליח ב"ד, לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה, השתא נמי כי לא מנא חטובה אין החטבה מנא אלא עשיית הסוכה לאו מצוה להסותו?

התם [בהכאת הבן], אע"ג דגמיר [שהבן לומד, ר"ל כשאינו נוהג כל כך כהוגן הראוי לפי ערכו, ומכאן שיימיב דרכיו יותר. אמרי בנימין], מצוה, דכתיב משלי כ"ז י"פ בְּנֵה יְיִינִיחָהּ [יתן לך מנוחה ולא תרגו בעבורו. מר], וְיִתֵּן מַעֲדָיִים [דברים חמודים. מצ] לְנַפְשֶׁךָ. [וגם התלמיד בכלל זה הוא נקרא בן, וכו', וא"ת הניחא הא והרב אלא שליח ב"ד הא ודאי אם לא חטא אסור להלקותו ועובר משום פן יוסף? וי"ל דמההוא לא פרכינן כלל. ע"פ הריטב"א], [ראה קובץ אוצר החיים שנה אחד עשרה, תשרי-חשון תרצ"ה דף 5],

[לא סוף דבר כשהוא צריך להתנגתו של אביו וללמודו של רבו, אלא אפי' למד או השלים עצמו במדותיו כן, שכל שהרב מוסיף בלמודו או האב בהנהגתו עוסק במצוה הוא שנאמר יסר בנך וגו'],

הדר אמר רבא [לא היה צריך לתרץ התם אע"ג דגמיר מצוה], לאו מילתא היא דאמרי ראינו טובה מזה היה לי להשיצו מן המקרא עלמו דלאו בחטבה דמנחה איירי, דברים יט "ואשר" יבא את רעהו ביער (מה יער), דאי בעי עייל ואי בעי לא עייל, ואי סלקא דעתך מצוה מי סגיאל דלא עייל,

אמר ליה רב אדא בר אבהו לרבא, כל היכא דכתיב אשר דאי בעי הוא, אלא מעתה במדבר יט ואיש אשר יטמא ולא יתחטא, אי בעי מיטמא אי בעי לא מיטמא אומן חייב לך הכמוז כרת אס נכנס למקדש בטומאה זו, מות מצוה דלא

אבני חן למסכת מכות

א"ל ההוא מרבנן לרבא, ממאי דחרישה דרשות, דלמא חרישת עומר דמצוה, ואפ"ה אמר רחמנא תשבות?

א"ל, כיון דאם מצא חרוש אינו חורש, לאו מצוה אכל קציר, אפילו מלא קצור מזה לקצור לשמה, דכתיב וקצרתם והבאתם את עומר,

איתיביה רבינא לרבא, יצא האב המכה את בנו, והרב הרודה את תלמידו, ושליח ב"ד, ואמאי לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה, השתא נמי לאו מצוה?

התם אע"ג דגמיר, נמי מצוה קא עבד, דכתיב משלי כו י' יסר בנה ויניחה, ויתן מעדנים לנפשו.

הדר אמר רבא, לאו מילתא היא דאמרי שהיה לי להשיבו תשובה נחת דקרא לאו במזה אירי, קצירה דומיא דחרישה מאי טעמא קציר דומיא דחריש, מה חרישה מצא חרוש אינו חורש מה חריש בכל מקום, מלא חרוש אין מזה לחרוש, אף קצירה נמי (מצא קצור אינו קוצר) אף קציר זהכי עסקי' שאם מלא קצור אין מזה לקצור יא קציר העומר שאפילו מלא קצור, מזה לקצור, ואי ס"ד מצוה בקציר של מזה, מצא קצור אינו קוצר ממיהא היא זו, [דהא] מצוה לקצור ולהביא:

מהני: האב גולה על ידי הבן אם הרגו לבנו בשוגג והבן גולה ע"י האב,

הכל גולין @ מפרש בגמרא לאיתויי מאי על ידי ישראל, וישראל גולין על ידיהן, חוץ מוגר תושב שאין ישראל גולה על ידו וגר תושב אינו גולה, אלא על ידי גר תושב:

נב: האב גולה ע"י הבן, והאמרת יצא האב המכה את בנו? דגמיר [ואינו צריך להכותו שילמוד], והאמרת אע"ג דגמיר מצוה קעביד [מצוה להכותו]? בשוליא דנגרי עלימוד חרש עים, שאינו מלמדו תורה אלא אומנות, שוליא יוינד"רינו,

שוליא דנגרי חיותא היא דלמדיה ואף זו מזה על האב ללמדו, דליפנין לה מקרא בפרק קמא דקדושין, (דף ל) דכתיב ראה חיים עם אשה אשר אהבת, הקיש אומנות שהוא חיותו, לאשה, כשם שאביו חייב להשיאו אשה, דכתיב וקחו לנשים נשים, כך חייב ללמדו אומנות? דגמיר אומנותא אחריתי:

[שנינו במשנתנו] והבן גולה ע"י האב כו': ורמינהי במדבר לה מכה נפש גבי הורג בשוגג כתיב ליום שמה מכה נפש בשוגג פרט למכה אביו שלא חייב גלות אלא למי שהכאתו תלויה בנפש, שאינו חייב עליו אלא אם כן הרגו, יא מכה אביו שהוא חייב עליו מיתה בחבורה בעלמא, וקא ס"ד דממעט ליה מגלות אפילו הרגו?

[ומחלק בין שני הבריות] אמר רב כהנא, לא קשיא, הא ר"ש והא רבנן, לר"ש דאמר בסנהדרין כפ' ד' מיתות (דף מט) חנק חמור מסייף ולדידיה הסורג את אביו בחנק, דתנן (סנהדרין דף פא) מי שנחמיו ב' מיתות ב"ד, נידון בחמורה,

והסורג אביו חייב שתי מיתות, שהעושה חבורה באביו מן הנחנקין הן, והמכה נפש מן הסנהדרין, וכאן יש חבורה אביו ורצחה, ולר"ש דאמר חנק חמור אם היה זה מויד היה בחנק, ועכשיו שהוא שוגג לא נתנה שגגתו לכפרה בגלות,

שגגת סייף ניתנה לכפרה, שגגת חנק לא ניתנה לכפרה אם נתנה תורה כפרה לשגגת סייף שהיא קלה, לא נתנה כפרה לשגגת חנק,

לרבנן דאמרי סייף חמור מחנק, הורג אביו [בשוגג] שגגת סייף הוא שהרי אילו מויד היה נידון בחמורה, שהיא סייף, ושגגת סייף ניתנה לכפרה בגלות,

[ותירין אחר על פתירת הבריות] רבא אמר ברייתא נמי רבנן, והסורג את אביו נמי גולה, דשגגת סייף היא, והא דקתני פרט למכה אביו, לאו להורגו קא ממעט אלא בעושה זו חבורה בשוגג פרט לעושה חבורה באביו בשוגג, ס"ד אמינא כיון דבמויד בר קטלא הוא, בשוגג נמי ליגלי, קמ"ל:

[שנינו במשנתנו] הכל גולין על ידי ישראל וכו': "הכל גולין על ידי ישראל", לאיתויי מאי? לאיתויי עבד וכותי [שהם גולין אם הרגו ישראל],

תנינא [במשנתנו] להא דת"ר [בבריתא], עבד וכותי גולה ולוקה ע"י ישראל, וישראל גולה ולוקה ע"י כותי ועבד,

בשלמא עבד וכותי גולה ע"י ישראל, ולוקה, גולה דקטליה, ולוקה דלטייה ואמרינן [בשניות] (דף לה) המקלל את חבירו, עובר בלא תעשה, ואמאי בזה הלא מהמקלל דין ונשיא וחרש (סנהדרין דף סו),

אלא ישראל גולה ולוקה ע"י כותי, בשלמא גולה

אבני חן למסכת מכות

דקמליה, אלא לוקה אמאי, דלמייה [שאם קלל ישראל את הנכרי, לוקה הישראל, והלא כתיב] שמות כב ונשיא בעמך לא תאור, בעושה מעשה עמך?

אלא אמר רב אחא בר יעקב, [בוה האופן ישראל לוקה ע"י נכרי] כגון שהעיד בו [ישראל לעבד] והוזה,

דכוותיה גבי עבד, שהוא סייז מלקות [העבד חייב מלקות ע"י ישראל] שהעיד בו [עבד בישראל] והוזה, עבד בר עדות הוא?

אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא, הכא במאי עסקינן, כגון שהכהו [ישראל לעבד או עבד לישראל] הכאה

דף ט' ע"א

שאין בה שוה פרוטה שאם יש בה משלומי פרוטה משלם, ואינו לוקה, דילפינן בכתובות ג' ע"ב דף (דף ג') בפירוש ריבית מורה חובל בחבירו למשלומין, וכי אין זה שוה פרוטה, לוקה שעבד על לא תוסף פן יוסף (דברים כה),

דא"ר אמי א"ר יוחנן, הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה,

ולא מקשינן הכאה לקללה לומר שכשם שאינו לוקה [ישראל לעבד] על קללתו, דכתיב בעמך, כך לא ילקה על הכאתו, ופלוגמא היא בסנהדרין, דאיכא דמקיש, ואיכא דלא מקיש:

[שנינו במשנתנו] חוץ מעל ידי גר תושב [גר תושב הוא שקבל בב"ד של ישראל לקיים שבע מצוות שנצטוו בני נח. ריב"א] ומשמע דמתכווניה ממעט ליה, דלא הוא [גר תושב] גולה ע"י הריגתו [אם הרג את ישראל], אלא נהרג [וראה ריב"א, ומאירי], ולא ישראל גולה עליו [אם הרג ישראל את הגר תושב] וכו':

אלמא [מזה שראוין שישראל שהרג גר תושב פטור מגלות, אנו רואין] גר תושב, עובד כוכבים הוא [תוס'], אימא סיפא, גר תושב, גולה ע"י גר תושב?

אמר רב כהנא, לא קשיא, כאן בגר תושב שהרג גר תושב גולה, דקמתי צדיק, כאן ורישא בגר תושב שהרג ישראל אינו גולה, דלא סגי ליה בגלות,

איכא דרמי קראי אהרדי, כתיב במדבר לה טו לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל "וְלִגֵּר" וְלָתוּ שָׁב פָּתוּ כֶּם תִּהְיֶינָה שְׁשִׁי־עָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָט לָנוּם שָׁמָּה כָּל־מִפְתֵּי־נַפְשׁ בְּשָׁנָה, וכתיב במדבר לה יב וְהָיוּ לָכֶם הָעָרִים לְמִקְלָט, לָכֶם וְלֹא לַגֵּרִים?

אמר רב כהנא, ל"ק, כאן בגר תושב שהרג ישראל [אינו גולה], כאן בגר תושב, שהרג גר תושב [גולה],

ורמינדה, לפיכך אשבע ממות שנצטוו בני נח קל, וקיי"ל אזהרתנו זו היא מימתן גר ועובד כוכבים שהרגו נהרגין ואפי' בשוגג, שאין בני נח צריכין התראה, כדלמדין בסנהדרין (דף טז),

קתני גר דומיא דעובד כוכבים, מה עובד כוכבים, לא שנא דקמל בר מיניה עובד כוכבים כמותו, ולא שנא דקמל דלאו בר מיניה ישראל, נהרג, אף גר לא שנא דקמל בר מיניה גר מושב כמותו, ולא שנא קמל דלאו בר מיניה ישראל נהרג. [ובמתני' קתני שגר תושב שהרג גם תושב גולה?]

אמר רב חסדא, ל"ק, כאן שהרגו דרך ירידה [גולה], כאן שהרגו דרך עלייה [נהרג],

[ומפרש] דרך ירידה דיישראל גלי, איהו נמי סגי ליה בגלות, דרך עלייה דיישראל פטור, הוא נהרג,

א"ל רבא, ולא ק"ו הוא, ומה דרך ירידה דיישראל גלי, איהו נמי סגי ליה בגלות, דרך עלייה דיישראל פטור, איהו נהרג [בתמיה]?

אלא אמר רבא, באומר מותר נהרג, דלאו בר גלות הוא,

א"ל אביי, אומר מותר אנוס הוא, א"ל שאני אומר, אומר מותר קרוב למזיד הוא,

ואזדור למעמייהו רב חסדא דלא צעי לשנויי באומר מותר, דקסבר [אומר מותר] חנוס הוא, ורצא דלמחר נהרג [באומר מותר], דאיתמר בסבור בהמה [שאינו נענש על הריגתה] ה"ז כאומר מותר, שהיה לו ללמוד, ואף זה היה לו לעיין, וצגר מושב עסקין ונמצא אדם, כנעני [שאינו נענש על הריגתו] ונמצא גר תושב,

אבני חן למסכת מכות

דף ט' ע"ב

רבא אומר חייב מיתה, אומר מותר קרוב למזיד הוא, רב חסדא אומר פטור, אומר מותר אנוס הוא,

[ומקשה] אשת נביא הוא דתיהדר, דלאו נביא לא תיהדר?

אלא כדאמר ר' שמואל בר נחמני, דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, הכי קאמר ליה בראשית כ ז ועתה השב אשת־האיש, מכל מקום,

ודקאמרת פסוק ד ה'גו' י' גם־צדיק תהרג, פסוק ה' ה'ל' א' הוא אֶמְרֵלִי אֲחֹתִי הוּא וגו', נביא הוא [אברהם, פ' והוא חכם, ולכן אמר לך אחותי הוא] וממך למד [פ' לא הטעה אותך, כי ידע מה שבלבך שאתה הולך בעקפין, ולכך אמר לך שהיא אחותו. ריטב"א],

אכסנאי (הוא) שבא לעיר, [המנהג הנכון הוא] על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו, כלום שואלין אותו אשתך זו אחותך זו,

מבאן שבן נח נהרג [באומר מותר], שהיה לו ללמוד ולא למד:

מתני: הסומא אינו גולה, דברי רבי יהודה, ר' מאיר אומר, גולה,

השונא אינו גולה [לא סגי ליה בגלות, דכשונג קרוב למזיד חשבינן ליה, אע"פ שנראה לעינים דבאנוס בא לידו שנפסק החבל שהיתה חרשה אפ"ה אינו גולה. ר"י מלוניל], רבי יוסי אומר, השונא נהרג מפני שהוא כמועד כמותרה עליו, ועובר על התראה, דודאי לדעת הרגו,

רבי שמעון אומר, יש שונא גולה, ויש שונא שאינו גולה ולא נהרג, זה הכלל, כל הריגה שיכולין לומר על הריגה זו שלדעת היתה אינו גולה לפי שמשד הוא על כך שהוא יכול לומר לדעת הרג, אינו גולה, ושלא לדעת הרג כשהריגה זו ודאי שלא לדעת שאין אדם יכול לומר עליה לדעת היתה גולה ונגמ' מפרש לה, הרי זה גולה:

גמ': ת"ר, במדבר לה בלא ראות פרט לסומא דמשמע כאן לא ראה, אכל רואה במקום אחר, פרט לסומא שאינו רואה בשום מקום דברי רבי יהודה, רבי מאיר אומר, בלא ראות לרבות את הסומא [שמשמע שאין צריך לראות],

מאי טעמא דרבי יהודה? דכתיב דברים יט ואשר יבא את רעהו ביער, אפילו סומא, אתא בלא ראות מעטיה,

בראשית כ ג ויבא אל הים אל־אבימלך בחלו'ם חלילה ויאמר לו' הנה מת עלי־האשה אשר־לקחת והוא בעלת בעל: ד וַאֲבִימֶלֶךְ ל' א קרב אליה ויאמר אדני ה'גו' י' גם־צדיק תהרג: ה' ה'ל' א' הוא אֶמְרֵלִי אֲחֹתִי הוּא ותיאגם־הוא אמרה אחי הוא בתם־לכבי ובנקין כפי עשיתי זאת: ו ויאמר אליו האל הים בחל'ם גם אנכי ידעתי כי בתם־לכבה עשית זאת ואחשה גם־אנכי או'תה מחטו'לי על־כן ל' א־נתתה לנגע אליה: ז ועתה השב אשת־האיש כִּי־נביא הוא ויתפלל בעדך ותיח ואס־אניך משיב דע כִּי־מו'ת תמות אִתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ:

איתיביה רבא לרב חסדא [דסבר אומר מותר אנוס הוא], בראשית כ ג הנה מת עלי־האשה אשר־לקחת והוא בעלת בעל, מאי לאו בידי אדם דניני בני נח, וזה אומר מותר הים, כסבור אמות אברהם היא?

לא בידי שמים, דיקא נמי דכתיב בראשית כ ו ויאמר אליו האל הים בחל'ם גם אנכי ידעתי כי בתם־לכבה עשית זאת ואחשה גם־אנכי או'תה מחטו'לי א' ל' [חטא כלפי הקב"ה, אבל לא כלפי דיני אדם. וכתב הריטב"א פ' ואע"ג דבדין אנוס פטור אף בידי שמים, לגבי בני נח אינו כן, א"נ דהכא ידע ביה קודשא בריך הוא, דקרוב למזיד היה יותר מאומר מותר בעלמא],

ולטעמיה [לרב חסדא שמחטוא לי כלפי שמים] בראשית לט וחמאתי לאלהים [באשת פוטיפר], לאלהים ולא לאדם והלא יודע שהיא אשת איש, אלא דינו מסור לאדם, הכא נמי דינו מסור לאדם,

איתיביה אבבי לרבא, בראשית כ ד ה'גו' י' [בר עממין. תרגום יונתן, וכן משמע משאר מפרשי התורה, אבל האב"ע פ' גוי מלשון "איש"] גם־צדיק תהרג קס"ד שהודה לו הקצ"ה אלמא אנוס הוא [פירוש ושתיק ליה הקב"ה, אלמא אנוס הוא שהוא צדיק. ריטב"א]?

התם כדקא מהדרי עלויה לא הודה לדבריו, [אלא אדרבה] שהשיב לו תשובה שחייב מיתה, שאינו לדיק בדבר, שהיה לו ללמוד דרך ארץ, כדמפרש ואזיל,

בראשית כ ז ועתה השב אשת־האיש כִּי־נביא הוא ויתפלל בעדך ותיח,

אבני חן למסכת מכות

כך מנאמי גירסא במשניות הגאונים, וכן עיקר,

חידושי רש"י:

וגירסת הספרים משושנת היא, וטעו לדמות נשמת החכל לשמט הצחול, ואי אפשר להעמידה, ולפרש נפסק אנפסק לא קשיא הא באזהב הא בשוגא, דהא על כרחך הא דתני נפסק גולה בשוגא מפורשת, והיאך תאמר הא דתני נפסק אינו גולה באזהב, השמא בשוגא גולה, באזהב לא כל שכן, וכי יש לך לומר שגולה בשוגא, ואינו גולה באזהב,

ועוד נשמט אנשמט לא קשיא הא רבי והא רבנן, היאך תאמר הא דתני נשמט אינו גולה רבי היא, דאמר נשמט אינו גולה אפי' באזהב, אם כן אין הטעם מפני שיכול לומר לדעת נהרג, ור' שמעון חלי טעמא דהכי:

[יהושע ב' ה' וכו' ירדף גאל הדם אחריו ול' איקסגרו אתי הירצח בידו] כי בבלידתה הבה אתי דעהו ול' אישנא הוא לו' מתמו' ל' שלשו'ם: וישוב' בעיר ההיא עד עמקו' לפני העדה למשפט עדמו'ת הבהן הנדור' ל' אשר יתקו' בנמים ההם אז' ישוב' הרו' צח' ובא אל עירו' ואל ביתו' אל העיר אשר נם משם: ויקדשו את קדש בגליל בהר נפתלי ואת שכם בהר אפרים ואת קרית ארבע היא חברון בהר יהודה: ח' ובעבר לירדן וירחו' מורתה נתנו את כצור במדבר במישר מפטה ראובן ואת ראמו'ת בגלעד מפטה גדר ואת גו' לן בקשן מפטה מבשה: ט' אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל ולגר הגר בתו' כם לגוס שמה בלמפה נפש בשנגה ול' אימות ביד גאל הדם עד עמקו' לפני העדה:]

מתני': להוכין גולין, לערי מקלט [ק"ק מאי קמ"ל מתניתין בזה, הא מקרא מלא הוא? וי"ל דבקרא הוי אפשר למטעי דהנך ערי מקלט שבעבר הירדן אינן קולטין רק ליושבים שם, וכן הנך דבא"י ג"כ רק ליושבים שם, לכן קמ"ל מתניתין שכל אחד ואחד ה' יכול לגלות כלל אחד ממש ערי מקלט. ערוך לגר] [ומפרש היכן הם] לשלש שבעבר הירדן, ולשלש שבארץ כנען שנאמר במדבר לה יד' את' שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ פנען ערי מקלט תהיינה וגו',

עד שלא נבחרו שלש שבארץ ישראל [שנאמן כנען] היינו כל ארבע עשרה שכנסו וסלקו ואמ"כ הדילן יהושע לא היו שלש שבעבר הירדן שהגדיל משה קולטות,

שנאמר פסוק יג והערים אשר תתנו לשערי מקלט תהיינה להם, עד שיהיו שששן קולטות כאחת,

ומכוונות להן דרכים [כלומר שלא יהא בהם שום מכשול לא עצים ולא אבנים ולא אילנות. ר"י מלוגיל, אבל לפי פירושו קשה הלשון מוז לזו,

ורבי מאיר [דמרבא סומא], בלא ראות למעט, בבלי דעת למעט, הוי מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות,

ורבי יהודה בבלי דעת, פרט למתכוין הוא דאתא [תוס'] כדאמרן לעיל (דף 11):

[שנינו במשנתנו] ר' יוסי אומר השונא נהרג בו': והא לא אתרו ביה? מתניתין רבי יוסי בר יהודה היא, דתניא רבי יוסי בר יהודה אומר, חבר אינו צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה, אלא להבחין בין שוגג למזיד שלא יכול לומר לא הייתי יודע שאסור:

[שנינו במשנתנו] רבי שמעון אומר, יש שונא גולה וכו': תניא, כיצד אמר רבי שמעון, יש שונא גולה, ויש שונא שאינו גולה, נפסק החכל ונפל עליו, אין לומר (בא לדעת זה) [לדעת עשה. ע"פ סיוס דברי רש"י] גולה, נשמט החכל מידו ונפלה עליו אינו גולה שם לומר לדעת עשה,

והתניא ר' שמעון אומר, לעולם אינו גולה לא אזהב ולא שוגא נפסק, אלא נשמט עד שישמט מחצלו' מידו הוא מעגילה, שפעמים שטחין במחללים, שהוא כלי אומנות של צוים, וצלע"ו טרואיל"ה, קשיא נפסק אנפסק, קשיא נשמט אנשמט,

[נפסק אנפסק] [נמשט אנשמט] לא קשיא, הא באזהב והא בשוגא הא דקמני נשמט גולה באזהב, דלא חשיד דעביד מדעת, ודקמני נשמט אינו גולה בשוגא, כדקמני כהדיא כדרייתא יש שוגא שאינו גולה, ומפרש מילתיה נשמט אינו גולה,

[נשמט אנשמט] [נפסק אנפסק] לא קשיא, הא רבי והא רבנן [תוס'] [לעיל ז': תנן נשמט הברזל מקחו, והרג, רבי אומר אינו גולה, והכמים אומרים גולה] הא דקמני נפסק גולה, אפי' בשוגא וכל שכן באזהב, רבנן ואליצא דר' שמעון הוא, דאמר נשמט הצחול מקחו והרג גולה, ונפסק החכל דומיא דנשמט הצחול מקחו היא, שנשאר האגד צידו, והא דקמני [ברייתא עד שישמט מחצלו אבלי] נפסק אינו גולה, רבי היא דאמר נשמט הצחול מקחו אינו גולה, והוא הדין לחכל הנפסק, עד שישמט מחצלו מידו שאין נשאר צידו כלום, דומיא דמן העץ המתבקע, ולרבי אליצא דר' שמעון אין לך שוגא גולה [דבשונא שנשמט סבר ר"ש שאינו גולה, ואם נפסק וה"ה שנשמט מקחו סבר רבי שאינו גולה], [אבלי התוס'] כתבו דמ"מ מושכחת לה כגון שנפל מן הגג עליו, דידוע לכל שלא נפל לדעת, שהרי היה בסכנת מות],

אבני חן למסכת מכות

וראה בגמ' שהיו עושין שלטים להראות הדרך, אבל באמת היו עושין שניהם מסירין כל מכשול, ועושין שלטים, וכן כתב להדיא המאירי] **מזו לזו שנאמר** דברים יט ג **תָּכִין לָךְ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלְשֶׁת וָגו'**,

ומוסרין להן [להורצחים] **שני ת"ח, שמא יחרגנו בדרך, וידברו אליו** [לא מפרש מנ"ל כן, ואפשר דת"ק יליף כ"ג מזה דבר הרוצח שידיברו בעד הרוצח. ערוך לגר] אל גואל הדם, ואומרין לו אל מנהג זו מנהג שופכי דמים, נשגבה צל מעשה לידו, **רבי מאיר אומר (אף. תו"ט) הוא** [הרוצח עצמו מתחנן אל הגואל הדם] **מדבר ע"י עצמו, שנאמר** דברים יט וזה דבר הרוצח,

רבי יוסי בר יהודה אומר, בתחלה כלומר תחלת משפט כל הרוצחים, ואפילו מזידין אחד שוגג ואחד מזיד, מקדימין לערי מקלט וליף עממא בקיפרא דצי רב מוארז לו וגו' וגם אל אמת וגו',

וב"ד שולחין ומביאין אותו [את הרוצח] משם, מי שנתחייב מיתה בב"ד, הרגוהו, ושלל נתחייב מיתה פטרוהו, מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו, שנאמר במדבר לה והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו וגו':

גמ': תנו רבנן, שלש ערים הכדיל משה בעבר הירדן, וכנגדן הכדיל יהושע בארץ כנען, ומכוונות היו אלו נגד אלו בשתי שורות כמין שתי שורות שבכרם, יהושע כ חברון ביהודה כנגד דברים ד בצר במדבר, שכם בהר אפרים כנגד רמות בגלעד, קדש בהר נפתלי, כנגד גולן בבשן,

[ודורש הפסוק] דברים יט ג **תָּכִין לָךְ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלְשֶׁת וָגו'**, שיהו משולשין [תוס'] כלומר שממחלקת הארץ חלקות, רחבה של ארץ ישראל, לארבעת רבעים, כמו שמפרש והלך שיהא לחצרון כמחצרון לשכס כו', שיהא מדרום מדרומה שגאך ישראל לחברון, כמחברון לשכס, ומחברון לשכס כמשכס לקדש, ומשכס לקדש כמקדש לצפון,

[ומתמה] **בעבר הירדן תלת, בארץ ישראל תלת** תממה, נחמל שני שצטים שלש כמו נחמל עשרה שצטים,

אמר אביי, בגלעד שהיא צעזר הירדן שכימי רומחם שכיחי **רוצחים** [פי' ולהכי צורכנו לערי מקלט [הרבה] לפי [ש]כשהורגים מזיד בלא עדים הקב"ח מוזנח לפודק אחד דאמרין לקמן. תוס'] והרמב"ן בפי' החומש כתב בזה"ל ואע"פ שאין המקלט אלא בשוגגין היו שופכים דמים במרמה ומראין עצמן כשוגגין והוצרך להרבות להם ערי מקלט לקלוט את כולן שלא נודע מי המזיד. גליון]. [תירין זה הוא דוחק, ומביא את דברי הרא"ש בפ"ד דיבמות סימן י' וז"ל

"דרך הגמ' לרחות בסברא מועטת" והאמת הוא שבעת קביעת ערי המקלט היה להם מעמים נכבדים וחשובים לקביעות ג' ערי מקלט לב' השבטים שבעבר הירדן, ורק ג' ולא יותר גם לט' השבטים שבא", ואולי בזמן אביי שהיה לערך ח"י מאות שנה אחרי כן כבר נשכחו המעמים האמיתיים ודחה את המקשן בתירוצן כל דהוא אף שידע שאינו אמת. ראה קובץ אוצר החיים שנה אחד עשרה, תשרי-חשוון תרצ"ה דף 5 מרב פנחס יעקב הכהן מלייפציג],

דף י' ע"א

דכתיב הושע ו ח **גִלְעָד קָרִית פְּעֻלִי אֶן עֶקֶב מִדָּם,**

מאי עקובה מדם, א"ר אלעזר שהיו עוקבין מורדין להרוג נפשות,

ומאי **שנא מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי** מנרון וקדש רמוקות מגזולי הארץ שני רביעי הארץ והסורג צסוף הגזול לריץ לנוס רביעי הארץ, ומאי **שנא מציעאי דמקרב** הסורג צין מנרון לשכס וצין שסס לקדש קרוב למקלט מיכן ומיכן,

אמר אביי, בשכס גמ' שכיחי רוצחים, דכתיב הושע ו ט **וְכַתְּבִי** [ענין תקוה כמו וחכיתי לה. מצ] **אִישׁ גִּדְוֹדִים** [כמו גדרוי הרוצחים מהכים איש ע ובר דרך לשלול אותו. מר], **חֶבֶר פְּהִיגִים דֶּרֶךְ יִרְצָחוּ שְׂכָמָה** [כן הוא חבורה של כהנים ירצחו בדרך כלם שכס אחד ובדיעה אחת. מר] וגו',

מאי חבר כהנים, א"ר אלעזר, שהיו מתחברין להרוג נפשות, ככהנים הללו שמתחברין, לחלוק תרומות בבית הגרנות,

ותו ליכא [ואין עוד ערי חוץ ממש ערי מקלט], **והא כתיב** במדבר לה ו **וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָלוּיִם אֵת שְׁש־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנֶם שְׁמֹה הָרִצָּח וְעָלִיהֶם תִּתְּנוּ אֲרָבָעִים וְשָׁתִּים עִיר,**

אמר אביי, הללו [שש ערים] **קולטות בין לדעת בין שלא לדעת** צין שצרח שס לדעת קליטה, צין [שלל] צרח שס [שלל] לדעת [קליטה] שלל היה יודע שהיא קולטת [פירוש כגון שנכנס ישן בכתף אחרים, או על גבי בהמה, או שלא היה יודע שהיא עיר מקלט. ריטב"א], **הללו** [מ"ב ערי הלויים] **לדעת קולטות, שלא לדעת אינן קולטות,**

אבני חן למסכת מכות

ימסרו את הרוצח ביד גואל הדם, א"נ אם הוצרכו לסמוך שם בית דין שימצאו שם כשרים לסמוך. ריטב"א],

ואין מוכרין בהן לא כלי זיין שלא יקנה גואל הדם שם זיין ויהרגו, שאם יצא כלי זיין ממקומו ירגישו בו, ולא כלי מצודה אף צהס הוכנין חיות דברי רבי נחמיה, וחכמים מתירין,

ושוין שאין פורסין בתוכן מצודות, ואין מפשילין לתוכן חבלים, כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם [פ' כיון דפרסית מצודות והפשלת חבלים צריך רחבת ידים כדאמרין במגילה [כח]. בית הכנסת שחבר אין משפילין בתוכו חבלים ואין בכל עיר ועיר מקום לזה כמו שמצינו בעיר הנדחת דלפעמים אין לה רחוב [סנהדרין קיא:], ולכן למקום רחבת ידים באו מכל הסביבה להשתמש שם בפרסית מצודות והפשלת חבלים וחי' יכול לבא גם גואל הדם לשם. ערוך לרנ],

א"ר יצחק, מאי קרא דמתקנין להו לרועין דצר שריפין לו דברים ד וגם אל אחת מן הערים האל וחי, עבד ליה מידי דתהוי ליה חיותא [באצמ"ה מביא מחלוקת אי דברים אלו שמתקנין בערי מקלט הוא בכל המ"ח עיירות, או רק בשש הערים],

תנא, תלמיד שגלה מגלין רבו עמו [פ' ואע"פ שיש ישיבה בערי מקלט, שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד. ריטב"א, מדנקט מגלין רבו ולא נקט מגלין הרב עמו, משמע שדוקא אם רבו מיוחד לו בלבד או מגלין אותו עמו כדי ללמוד עמו, כי אין אדם זוכה ללמוד מכל, אבל אם לומד רב זה עם תלמידים הגונים הרבה, וכי בשביל חוטא אחד יאבד טובה הרבה משאר תלמידים. ע"פ עיון יעקב], שנאמר וחי, עבד ליה מידי דתהוי ליה חיותא [ובתורה כתיב כי הוא חייד ואורך ימיו, חייד בעולם הזה ואורך ימיו לעולם הבא. ר"י מלוניל],

אמר ר' זעירא, מכאן, שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו חגון שלא יצאוהו עונותיו לדי הריגה צשוגג ויגלה, דאמר' לקמן (עמוד 3) שאינו מצי אלא צרשעים,

א"ר יוחנן, הרב שגלה, מגלין ישיבתו עמו [דמתלמידי יותר מכלם, ועוד זה עונש לתלמידים שלמדו אצל רב שאינו חגון. עיון יעקב],

איני [מה שהקשה על ר' יוחנן, ולא הקשה איך מתיישבת הברייתא שהתלמיד שגלה מגלין רבו עמו והלא דברי תורה קולטין לפי שהיה נוח לו להקשות מר' יוחנן על ר' יוחנן עצמו. אמ"ה], והא א"ר יוחנן, מגלין לדברי תורה שהן קולטין [פ' קס"ד דבעי לומר שבית מדרשו קולטו, ואם הרגו שם גואל הדם נהרג עליו כאלו הרגו בעיר מקלט. ריטב"א], שנאמר דברים ד את בצר במדבר וגו' [וכתיב

[ומקשה] וחברון עיר מקלט הוא, והכתיב שופטים א ויתנו לכלב את חברון, כאשר דבר משה [וכלב היה משבט יהודה, ועיר המקלט היה בערי הלויים]?

אמר אביי פרוורדהא כפרים וחכמים הסמוכות לה, ונקראות על שמה, נתנו לכלב, דכתיב יהושע כא יב ואת־שדה העיר ואת־חצריה נתנו לכלב בן־יפנה באחזתי ,

וקדש עיר מקלט הואי, והכתיב יהושע יט לה וערי מבצר כרכים גדולים שהיו צמחלת נפתלי הצדים, צר, וחמות, רמת, ובקנת וגו' [ז' ו"קדש", ואדרעי, ועין חצו' ר',

ותנאי [בעי"ז ערכין לג:], ערים הללו ערי מקלט אין עושין אותן, לא מירין [לשון הפסוק בחציריהם ובמירותם. בראשית כה מז] קטנים לפי שאין מוזנות מציין שם, ולא כרכים גדולים שהכל נקצצים שם תמיד, והא רגל גואל הדם מצייה שם ואלוה לו [י"א לפי שאם יבא שם גואל הדם לא ירגיש בו. ריטב"א], אלא עיירות בינוניות?

אמר רב יוסף, תרתי קדש הואי [בעי"ז ערכין לב:],

אמר רב אשי, כגון (סליקום) [סליקו'ם], ואקרא [fort, designation of various monstly babylon places] [ודומה להמלה "חקרא". דשעסטרן] (דסליקום) [דסליקו'ם] עיר מצצר, ויש כפר סמוך הנקרא אקרא דסליקום, כך קדש העיר מצצר, ועיר צינוני סמוכה לה הנקראת על שמה,

גופא, ערים הללו אין עושין אותן לא מירין קטנים, ולא כרכין גדולים, אלא עיירות בינוניות,

ואין מושיבין אותן אלא במקום מים, ואם אין שם מים, מביאין להם מים כשנפלו צנורל צימי יהושע ללויס, הביאו להם אמות מים אחרי כן מן הנהרות הרחוקים [והוא הדין אם נפסק המעיין שלהם אחר כך. ריטב"א],

ואין מושיבין אותן, אלא במקום שווקים שימצאו מוזנות לקנות, ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין שיהו כפרים ויישוב סמוכים להם, שלא יצאו גואלי הדם מרודים על העיר צמיל,

נתמעטו אוכלוסיהן [מסביב] מוסיפין עליהן, נתמעטו דיוריהן, מביאין להם כהנים לויים וישראלים [פירש הר"ם הלוי ז"ל לפי שיש בהם מדות ענוה ורחמנות ולא יהיו שופכי דמים, וגם לא

אבני חן למסכת מכות

בתריה [דברים ד וזאת התורה?

לא קשיא הא בעידנא דעסיק בה [קולט מגואל הדם], הא בעידנא דלא עסיק בה,

ואי בעית אימא, מאי [דברי תורה] קולטין ממלאך המות, כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגרים בבי רב [וכן ברור המלך שבת ל', וראה באמ"ה למה לא הביא כאן המעשה דרוד המלך], ולא הוה קא יכול שליחא [דמלאכא דמותא] למיקרב לגביה, דלא הוה שתיק פומיה מגירסא, סליק [עלה] ויתיב אארוזא דבי רב, פקע ארוזא ושתיק ויכיל ליה,

א"ר תנחום בר חנילאי, מפני מה זכה ראובן לימנות בהצלה תחלה [פ' ואילו בפרשת מטות נמנה גר לפני ראובן, ראה עיון יעקב] שפתח הכמזב צו עברי מקלט מחלה [בערי מקלט שבעבר הירדן], מפני שהוא פתח בהצלה תחלה, שנאמר בראשית לו וישמע ראובן ויצילהו מידם,

דרש רבי שמלאי, מאי דכתיב דברים ד או יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה [שמש], אמר לו הקב"ה למשה הזרח שמש לרוצחים להסן להם מיוסם כגון הקן מילי דלעיל,

איכא דאמרי, א"ל הזרחת שמש לרוצחים בהצלה זו ופסע עשית,

דרש רבי סימאי, מאי דכתיב קהלת ה ט אהב פספס ל' אישפע פספס, ומי אהב פספס ל' א תבואה,

אוהב כסף לא ישבע כסף, זה משה רבינו, שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות, עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען, ואמר מצוה שבאה לידי אקיימנה,

ומי אהב פספס ל' א [אין להחליף לא ל"ל] אלא מפרשה בלשון תמיה וכי לא למי שכל תבואה שלו. ע"פ הריטב"א [תבואה, למי נאה ללמוד בהמון לדרוש דברים מי שכל תבואה שלו שזקי במקרה צמחנה ובהלכות וצאגדות # [שלא די שיוודע הענין שלומד עכשיו, אלא צריך שיהיה לו ידיעה כללית רחבה, שלפעמים עולים ענינים אחרים בשעת הלימוד],

והיינו דא"ר אלעזר, מאי דכתיב תהלים קו מי ימלא גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, למי נאה [ללמוד] [למלא] גבורות ה', מי שיכול להשמיע כל תהלתו #]

לכאורה פירושו שזה שממלא יהיה בקי בכל תהלות ה' שלא ישנה, ובוה יהיה דומה לזה שדורש שיהיה בקי שלא ישנה,

ואולי יש לפרש עוד שצריך זה שממלא לידע הגבולות של תהלת ה' דאל"ה אומרים לו סיימתינהו לשבחיה דמרך? וכדאמרין במגילה יח. מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של הקדוש ברוך הוא, דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב [תהלים ק"ו] מי ימלא גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, למי נאה למלא גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: המספר בשבחו של הקדוש ברוך הוא יותר מדיא נעקר מן העולם, שנאמר [איוב ל"ז] היספר לו כי אדבר אם אמר איש כי יכלע.

ובמגילה כה. ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר: האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמין. אמר ליה: סיימתינהו לשבחיה דמרך? השתא הני תלתא, אי לאו דכתבינהו משה באורייתא ואתו כנסת הגדולה ותקנינהו, אגן לא אמרינן להו, ואת אמרת כוליה, וכע"ז בברכות לג:],

ורבנן ואיתימא רבה בר מרי אמר [ד"ס], ומי אהב פספס ל' א תבואה, כל האוהב [ללמוד] בהמון [האוהב ת"ח. וכן הגירסא ברש"י], לו תבואה המורה מחזרת עליו ועל זרעו, כדאמרין בעלמא [שבת דף כג] האי מאן דרחס רבנן הויין ליה צנין רבנן, יהבו ביה רבנן עינייהו, ברבא בריה דרבה [צרכה] שהיה לוהב מלמדי חכמים ציורם והיו לו צנים מ"ס],

[האי מאן דרחס רבנן הויין ליה צנין רבנן, דכל ע"ה שונא ת"ח ומי שאוהבן ודאי כבר נעשה ת"ח, ולא שייך למימר ביה מאן דרחס רבנן יוכה שיהיה גופיה צורבא מרבנן [כדלקמיה בגמ' שם], דעל כרחך כבר הוא אחד מרבנן כיון שהוא אוהבן וכו'. מהרש"א עיי"ש]

[סימן אשי ללמוד, רבינא ללמוד],

רב אשי אמר, כל האוהב ללמוד בהמון עם מצרים רבים, לו תבואה צרכ אשי גרסי ללמוד דרבינא גרסי ללמוד,

והיינו דא"ר יוסי בר' חנינא, מאי דכתיב, ירמיה ג לו חרב אל-הבדלים [על הקוסמים הבודים דברים מלבם. מד] ונאלו [ענין סבלות. מצ, יסכלו בעצתם ולא ידעו כמה ינצלו], חרב על צוארי שונאיהם של [ת"ח] [ישראל] שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד [הוא מבואר שמדרך למוד תורתנו מתוך עומק עניינה לא יבא האדם על בוריה של תורה ועל אמתתה רק על ידי פלפול וחדור עם חברים, מה שאין כן דתי העובדי כוכבים, שכל אחד עושה לו דת לעצמו כפי רצונו ודעתו ואין צורך לחבירים. מהרש"א],

אבני חן למסכת מכות

מקלט היה כתוב על פרשת דרכים ככל מקום שהיו שני דרכים מפולגים, [ו?] אחד פונה לעיר מקלט, היה עץ תקוע באותו דרך, וכמו כן מקלט, כדי שיכיר הרוצח [הדרך להעיר מקלט] ויפנה לשם,

אמר רב כהנא, מאי קרא, דברים יט תכין לך הדרך עשה [לך] הכנה לדרך,

רב חמא בר חנינא, פתח לה פתחא להאי פרשתא מהבא כשהיה רוצה לדרוש צפרשת רוצחים היה מתחיל כן, תהלים כה טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך, אם לחטאים יורה, ק"ו לצדיקים,

ר"ש בן לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא מהבא, שמות כא ואשר לא צדה, והאלהים אנה לידו וגו',

זהו שאמר הכתוב שמואל א כד יג פֶּאֶשֶׁר יֹאמֵר מֹשֶׁל הַקֶּדְמוֹנִי מִרְשָׁעִים יֵצֵא רָשָׁע וְגו' משל הקדמוני היא המורה, שהיא משל הקצ"ה שהוא קדמונו של עולם, והיא אמרה מרשעים יצא רשע, והיכן אמרה והאלהים אנה לידו, והיכן הקצ"ה ממציא ממשול לאדם למטוא, אלא ע"י שהיו שניהם רשעים הסורג והנהרג, הסורג היה חייב גלות, ואין עד בדבר והוא לא גלה, והנהרג היה חייב מיתה, ואין עד בדבר ולא נהרג, לפיכך הקצ"ה מומנן לפונדק אחד כו',

במה הכתוב מדבר והאלהים אנה לידו בשני בני אדם שהרגו את הנפש, אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד, לזה אין עדים ולזה אין עדים, הקב"ה מזמין לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג בשוגג יורד בסולם, ונפל עליו והרגו, יש עדים ויגלה על כחם, זה שהרג במזיד נהרג, וזה שהרג בשוגג גולה,

אמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא, ואמרי לה אמר רב הונא א"ר אלעזר, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים, בדרך שאדם רוצה לילך בה, מוליכין אותו,

מן התורה דכתיב, במדבר כב לא תלך עמהם וכתוב במדבר כב קום לך אתם,

מן הנביאים דכתיב, ישעיה מח יז בְּהִיאֵר ה' גִּלְגָּל קְרוּ שֵׁשׁ יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' אֵל יְהוּדָה מְלֻמָּדָה לְהוֹי' עֵיל מְדֻרִיקָה בְּדֶרֶךְ תִּלְגָּהּ בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תִּבְחַר לֵילֵךְ,

מן הכתובים דכתיב משלי ג אם ללצים נא אדם להחמיר הוא

ולא עוד אלא שמתפשין # [שבאין לידי סכרות עקומות], כתיב הכא ונואלו, וכתוב התם במדבר יב אשר נואלנו,

ולא עוד אלא שחוטאין [ע"י שמועין], שנאמר ואשר חטאנו,

ואיבעית אימא מהבא ישעיה יט יג גו' אֵלֹהִי [ענין אוילות ושמות. מצ] שְׂרֵי צִעֵן נִשְׁאָף [ענין הסתה כמו הנחש השיאני. מצ] שְׂרֵי נָף, אלמא הנואל נשא למטוא,

רבינא אמר, כל האוהב ללמוד בהמון מרצה תלמידים, לו תבואה לפי שעל ידיהם ירצה הפלפל, ונותן לו למדן קושימיהם, והיינו דאמר רבי, הרבה תורה למדתי מרבותי, ומחבירי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולן,

א"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב תהלים קכב עומדות היו רגלינו בשעריך נשגיל שעריך ירושלם, מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה, שערי ירושלם, שהיו עוסקים בתורה,

וא"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב תהלים קכב שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' גלך, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע שמעתי בני אדם שהיו אומרים מתי ימות זקן זה, ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה, ונעלה לרגל [כך שמעתי] ושמחתי [כי] [משלי כג טו] בני אס-יחכם לךה ישמח לפי גס-אני. עיון יעקב,

אמר לו הקב"ה תהלים פד יא פִּי מִן בְּיֹדִי מִן בְּחִצְרִיךָ מֵאֵלֶיךָ בְּחִתִּי הִסְתֹּף לִפִּי בְּבֵית אֵל הָיִי מְדוּר בְּאֶהֱלֵי־רָשָׁע, טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני, מאלה עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח מקרא כמוז חלף עולות יעלה שלמה וגו' (מלכים א ג):

[דקדק דוקא בלשון "אתה" כי הלכה כמותו בכל מקום [כדאמרינן עירובין גג.] דוד גלי מסכתא, מיקרי ת"ת דרבים דעדיף מעבודה. עיון יעקב,

[שנינו במשנתנו] ומכוונות להם דרכים וכו': תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר,

דף י' ע"ב

אבני חן למסכת מכות

יליין אין מעכצין בידו ולענויים יתן חן,

אמר מר, בשגגה בא מעשה לידו, פשיטא מין דהוא גולה
ודאי בשוגג הרג דאי במזיד הרג וכי גולה היה בר גלות הוא
במיתה,

אין, והא תניא ר' יוסי בר' יהודה אומר, בתחלה תמלט
משפטן של רוצחים ועיקרו זהו אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין
לערי מקלט וילקח טעמא מקרא, וכי יהיה אש שוגג לרעהו וארצ לו וקס
עליו וגו' משמע אש הורגו ככוונה ינוס, וכמיז במיתה ושלחו זקני עירו וגו',

וב"ד שולחין ומביאין אותם משם, מי שנתחייב מיתה
הרגוהו, שנאמר דברים יט ושולחו זקני עירו ולקחו אותו
משם, ונתנו אותו ביד גואל הדם ומת,

מי שלא נתחייב פטרוהו, שנאמר במדבר לה והציילו העדה
את הרוצח מיד גואל הדם,

מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו, שנא' במדבר לה
והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה,

רבי אומר מעצמן הן גולין, כסבורין הן אחד שוגג ואחד
מזיד קולטות לא אמר הכתוב שיגלה, אלא הוא טועה וגולה, והן אינן
יודעין שבשוגג קולטות במזיד אינן קולטות ולימדך הכתוב
שיקחוהו משם והרגוהו,

א"ר אלעזר, עיר שרובה רוצחים אינה קולטת, שנאמר
יהושע כ ד ונס אל־אחת מן־הערים האלה ועמד פתח העיר ודבר
באזני זקני העיר־ההיא את־דבריו ואספו אתו העירה אליהם
ונתנו־לו מקום וישב עמם מקרא נספח יהושע, ולא שהושוו
דבריהן לדבריו,

וא"ר אלעזר, עיר שאין בה זקנים אינה קולטת, דבעינן
זקני העיר וליכא,

איתמר, עיר שאין בה זקנים, רבי אמי ור' אסי חד אומר
קולטת וחד אומר אינה קולטת, למאן דאמר אינה
קולטת בעינן זקני העיר וליכא, למאן דאמר קולטת
מצוה בעלמא מנה שיהו שם זקנים ומיהו כי אין בה זקנים נמי קלטה,

ועיר שאין בה זקנים, ר' אמי ורבי אסי חד אמר נעשה
בה בן סורר ומורה וחד אמר אין נעשה בה בן סורר
ומורה כמיז (דברים כא) והוצילו אותו אל זקני עירו,

אמר רב הונא, רוצח שגלה לעיר מקלט, ומצאו גואל
הדם נדק נהליכמו והרגו, פטור קסבר דברים יט ולו אין
משפט מות, בגואל הדם הוא דכתיב וה"ק פן ירדוף גואל הדם
אחרי הרוצח והשיגו, והכהו נפש, ולא ימירא מצ"ד, כי לו אין משפט מות,
וסוף המקרא האומר כי לא שוגג הוא וגו' מוסב על ראשו, פן ירדוף גואל
הדם, אני אומר לך להכין לו הדק, כי לא שוגג היה לו ולא הרגו מדעת,

מיתבי, ולו אין משפט מות, ברוצח הכתוב מדבר וה"ק פן
ירדוף והשיגו והכהו, והוא לא היה ראוי למות כי לא שוגג היה להרוג ולא
הרגו מדעת,

אתה אומר ברוצח, או אינו אלא בגואל הדם, כשהוא
אומר דברים יט והוא לא שוגג לו מתמול שלשום, הוי
אומר ברוצח הכתוב מדבר?

הוא דאמר כי האי תנא, דתניא ולו אין משפט מות,
בגואל הדם הכתוב מדבר, אתה אומר בגואל הדם
הכתוב מדבר, או אינו אלא ברוצח,

כשהוא אומר דברים יט כי לא שוגג הוא לו מתמול
שלשום, הרי רוצח אמור שאין לו משפט מות, ולא היה צריך לכתוב
נשצילו ולא אין משפט מות, הא מה אני מקיים ולו אין משפט
מות, בגואל הדם הכתוב מדבר,

תנן מוסרין לו שני ת"ח, שמא יהרגנו בדרך, וידברו
אליו, מאי לאו דמתרו ביה, דאי קמיל בר קטלא הוא?

לא, כדתניא, וידברו אליו, דברים הראוים לו, אומרים
לו אל תנהג בו מנהג שופכי דמים, בשגגה בא מעשה
לידו,

ר"מ אומר הוא מדבר ע"י עצמו, שנאמר דברים יט וזה
דבר הרוצח,

אמרו לו [לר"מ שאין הרוצח בעצמו צריך לדבר יכול להשתמש
בשליחים] הרבה שליחות עושה [הרבה]. ריטב"א, אמרי בנימין
דברים שאין נעשים ע"י האדם, נעשים ומתקבלים על ידי [הרבה] שלוחים,

אבני חן למסכת מכות

סיפא [כתב יהושע], וחד אומר ערי מקלט כפרת ערי מקלט הוא
אומר, שכמזה בספר יהושע,

בשלמא למ"ד ח' פסוקים היינו, דכתיב בספר "תורת
אלהים", אלא למ"ד ערי מקלט, מאי בספר תורת
אלהים?

[ומתריץ] ח"ק ויכתוב יהושע בספרו [בספר יהושע], את
הדברים האלה, הכתובים בספר תורת אלהים,

למ"ד אין נעשה בה בן סורר ומורה בעיני דברים כא זקני
עירו וליכא, למ"ד נעשה בה בן סורר ומורה מצוה
בעלמא,

ועיר שאין בה זקנים, ר' אמי ור' אסי, חד אמר מביאה
עגלה ערופה, וחד אמר אינה מביאה עגלה ערופה,
למ"ד אינה מביאה עגלה ערופה, בעיני דברים כא זקני
העיר ההיא וליכא, למאן דאמר מביאה עגלה ערופה,
מצוה בעלמא,

א"ר חמא בר חנינא מפני מה נאמרה פרשת רוצחים

דף י"א ע"א

בלשון עזה ככל יהושע כתיב ויאמר ה', וכאן נאמר וידבר ה' אל יהושע
וידבר לשון עז הוא דכתיב יהושע כ א וידבר ה' אליהו שש
לאמר: ב דבר אל בני ישראל לאמר תנו לכם את-ערי
המקלט אשר-דברתי אליכם ביד-משה וגו' מפני שהן של
תורה אבל שאר אמירות שאמר, לא אמר דבר לקיים מצוה הכתובה במורה
סוף מו,

למיומא דכל דיבור לשון קשה, אין [כן הוא] כדכתיב
בראשית מב ל דבר האיש אדני הארץ אתנו קשו' ת,

והתניא מלאכי ג מז או נדברו יראי ה' איש אליהו ויקשב ה' וישמע
ויכתב ספר וקרו' ו לפניו ליראי ה' ולחשבי שמיו' אין נדברו אלא
לשון נחת, וכן הוא אומר תהלים מז ודבר עמים תחתיו
ינהל עמים מחמיו? [ורוחה] דבר לחוד, ודבר לחוד:

(סימנ"י רבנ"ן מהמנ"י וספר"י),

[והמעם שדיבר הקב"ה עמהם קשות] פליגי בה רבי יהודה ורבנן,
חד אומר מפני ששיהם [ששה אותם, אויפגעהאלמן] שלא הפריסם
[השלש ערים] לאחר שחלקו מיד, עד שנאמר לו מפי הקב"ה, וחד אומר
מפני שהן של תורה [ודברי תורה נאמרין בלשון קשה],

יהושע כד ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת
אלהים, פליגי בה ר' יהודה ור' נחמיה בפירוש דהאי קרא מה
כח יהושע כס"ח, חד אומר שמנה פסוקים מוימת שם משה עד

ספר שתפרו [הגליונות זה לזה] בפשתן, פליגי בה ר' יהודה
ור"מ, חד אומר כשר, וחד אומר פסול, למ"ד פסול
דכתיב שמות יג למען תהיה תורת ה' בפך וריסה דקרא
משמע בפילין [פי' וא"כ קשה למה אומר "תורת ה'" והא לא מיירי אלא
בתפילין, אלא לכן נכתב להקיש], ואיתקש הכא כל התורה כולה #
[פי' דתפילין הם פרשיות בתורה, ומקיש כל התורה כולה היינו כל הספר
תורה] לתפילין מורה לתפילין, מה תפילין הלכה למשה מסיני
לתופרן בגידיו, אף כל לתופרן בגידיו,

ואידך, כי איתקש למותר בפך דכתיב דהאי קרא כפיך מן המותר
כפיך, שאין נכתבין על עור דהמה עמאה, [אבל] להלכותיו לדבר שאינו
כמוז במורה ובתפילין גופייהו, לא גמרינן ליה אלא מהלכה למשה מסיני, לא
ילפי' דהיקשא לא איתקש,

אמר רב, חזינן להו לתפילין דבי חביבי דודי אחי אבא והוא רבי
חייא דתפירי בכיתנא [בפשתן], ולית הלכתא כוותיה:

במדבר לה כה וקצלו העדה את-הרצח מיד גאל תדם וחיבו אתו
העדה אל-עיר מקלטו אשר-גם שמה וישב בה עד-מו' ת הבהן
הגדל אשר-משח אתו בשמן הקדש: כו ואם-יצא יצא הרצח
את-גבול עיר מקלטו אשר-גם שמה: כז ומצא אתו גאל תדם
מחיו לגבול עיר מקלטו ורצח גאל תדם את-הרצח אין לו דם: כח
פי בעיר מקלטו ישב עד-מו' ת הבהן הגדל ואחריו-מו' ת הבהן
הגדל ישוב הרצח אל-ארץ אחיו: כט והיו אלה לכם לחקת משפט
לדורתיכם בכל מו' שבתיהם: ל כל-מפנה-נפש לפי עדים ירצח
את-הרצח ועד אחר ל' אי-ענה בנפש למות: לא ול' איתקחו כפר
לנפש רצח אשר-הוא רשע למות ביימו' ת יומת: לב ול' איתקחו כפר
לגוס אל-עיר מקלטו לשב לשבת בארץ עד-מו' ת הבהן:

מהמנ"י אחד משוח בשמן המשחה הם כהנים גדולים שהיו עד
יאשיהו,

אבני חן למסכת מכות

אדוכתיה,

ואפ"ה כתיב, שמואל ב יז כג וַאֲחִיתּוֹפֶל רָאָה כִּי לֹא־נַעֲשֶׂתָהּ עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־הַחֲמוֹר וַיָּקֶם וַיִּלֶּךְ אֶל־בֵּיתוֹ אֶל־עֵירוֹ וַיֵּצֵא אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּחֲנֹק וַיָּמָת וַיִּקְבֹּר בְּקֶבֶר אָבִיו וְגו',

א"ר אבהו, קללת חכם אפילו על תנאי היא באה, מנלן מעלי, דקאמר ליה [עלי] לשמואל שמואל א ג יז וַיֹּאמֶר מַה הִדְבָּר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים אֵלַי הַבְּחֹד מִמֶּנִּי כֹה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים, וְכֹה יוֹסִיף אִם־תִּבְחַד מִמֶּנִּי דִּבֶּר מִכָּל־הַדְּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֱלֹהִים,

ואף על גב דכתיב שמואל א ג יח וַיִּגְדְּלוּ שְׁמוּאֵל אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים וְלֹא כָחַד מִמֶּנּוּ, [ואפ"ה] כתיב שמואל א ח ג וְלֹא־תִלְכּוּ בְּנֵי בְּדֻרְכּוֹ וַיִּמְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעֵצָה וַיִּקְחוּ־שֹׁחַד וַיִּטּוּ מִשְׁפָּט וְגו',

דף י"א ע"ב

[לאחר שאמר שקללת חכם אפי' על תנאי היא באה, מביא מאמר זה] אמר רב יהודה אמר רב, נידוי על תנאי צריך הפרה, מנלן מיהודה, דכתיב בראשית מג אם לא הביאותיו אליך ומטאמי לך לשון נידוי הוא שיהא מנוסה לאביו וְגו',

וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, מאי דכתיב דברים לג יחי ראובן ואל ימות וגו' וזאת ליהודה [מה הקשר בין ראובן ליהודה], [וכע"ז] סוטה ז, ב"ק צב. כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר, [היו ד"ם] עצמותיו של יהודה [נפרדות זו מזו, והיו] [היו] מגולגלין # [לא הבנתי הלשון, ולמה לא אמר "מתגלגלין"] בארון [והיו עצמות כל השנאים שלן קיימת, ויהודה איכריו מתפרקין ומתגלגלין בארון. רש"י סוטה ז.], עד שעמד משה ובקש עליו רחמים,

אמר [משה רבינו] לפניו, רבוננו של עולם! מי גרם לראובן שיודה יהודה,

[ואמר משה רבינו] דברים לג וזאת ליהודה [ויאמר ?] שמע ה' קול יהודה, עאל איבריה לשפא [נכנסו אבריו למקומם],

[ועדיין] לא הוה קא מעיילי ליה [לא הכניסו את יהודה] למתיבתא דרקייע, [ואמר משה] דברים לג ואל עמו תביאנו,

גברא דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דר' יהושע בן לוי, ולא אישתעי אליהו בהדיה תלתא יומי,

אמר רב יהודה אמר רב, קללת חכם אפי' בחנם היא באה, מנלן מאחיתופל, שבשעה שכרה דוד שיתין יסודות של בית המקדש, ובגמרת ירושלמי (סנהדרין פ"י) מנינו חימוליוס של בית המקדש, והוא יסוד כלשון יוני,

קפא תהומא קף ההוס בעא למישטפא לעלמא, בגמרת ירושלמי (סנהדרין פ"י) שמנא שם חרס שהגביה קולו ואמר לו, אל תטלני מכאן, שאני כבוס על ההוס מיום מתן תורה, שרעדה כל הארץ, ולא שמע דוד לדבריו ונטלו,

אמר [שאל דוד] מהו לכתוב שם אחספא, ומישדא בתהומא, דליקו אדוכתיה מי שרי למכתב שם, פן ימחקוה המים ועובר משום ואדנתם את שמם (דברים יב) ולא תעשון כן וגו' (שם),

ליכא דאמר ליה מידי, אמר [דוד] כל היודע דבר זה ואינו אומרו, יחנק בגרונו,

נשא אחיתופל ק"ו בעצמו,

חידושי רש"י:

יש חימה בדבר [שלפי החשבון כבר נפטר אחיתופל] שהרי לא קנה דוד את הגורן מארונה היצוי עד מעשה דהסמה [דב"ה א בא א ויעמד שקן על־ישראל ונסת את־דוד למנו' ת את־ישראל: ושם פסוק כב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אַרְנֶן תְּנֶה־לִּי מִקוֹם הַחֵרֶן וְאֶכְנֶה־בּוֹ מִזֶּבַח לַה' בְּכֶסֶף מָלֵא תְנֶהוּ לִי וַתַּעֲצֵר הַמִּגְפָּה מֵעַל הָעֵץ], שהיה לאחר מיתת אחימלך ג' שנים, [שמואל ב יז כג וַאֲחִיתּוֹפֶל רָאָה כִּי לֹא־נַעֲשֶׂתָהּ עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־הַחֲמוֹר וַיָּקֶם וַיִּלֶּךְ אֶל־בֵּיתוֹ אֶל־עֵירוֹ וַיֵּצֵא אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּחֲנֹק וַיָּמָת וַיִּקְבֹּר בְּקֶבֶר אָבִיו, ואח"כ שם כד א וַיִּסָּף אֶפְרַיִם לַחֲרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת־דָּוִד בָּהֶם לֵאמֹר לֵךְ מִנָּה אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוּדָה:],

ולפי דברים הללו נריכין אנו לומר, שאע"פ שלא קנה הגורן יודע היה מנעוריו מיום [שנמשך] וישבו הוא ושמואל בנות הרמה, ובדקו בספר יהושע ומנאלו מקום לבית המקדש, כדכתיב עד אמנא מקום וגו' וכדדרשין ליה בזנאים בלחזו מקומן (דף נד) ומפר היסודות ברשותו,

אמר ומה לעשות שלום בין איש לאשתו, אמרה התורה [הקב"ה], שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לכל העולם כולו לא כל שכן, א"ל שרי [מותר],

כתב שם אחספא, שרי אתהומא, נחת [נחת המים] וקם

אבני חן למסכת מכות

הרגו] חייבין עליו [שאין להם רשות להרגו, ואם הרגו אותו הם נידונים כרוצח]:

גמ': מ"ט [אם משנגמר דינו מת כה"ג אינו גולה]? אמר אביי, ק"ו, ומה מי שגלה כבר, יצא עכשיו, מי שלא גלה אינו דין שלא יגלה,

ודלמא האי דגלה איכפר ליה, האי דלא גלה לא? מידי גלות קא מכפרא, מיתת כהן הוא דמכפרא:

[שנינו במשנתנו] אם עד שלא נגמר דינו [מת כ"ג, ומנו אחר תחתיו, ולאחר מכן נגמר דינו, חוזר במיתתו של שני] וכו'. מנא הני מילי? אמר רב כהנא, דאמר קרא במדבר לה כה וישוב בה עדימו' ת הפה הנהל, אשר משה אתו פשמן הקדש, וכי הוא מושחו [דכתיב אשר משה אותו], אלא זה שנמשח בימיו משנעשה זה רוצח,

מאי הוה ליה להאי כהן למעבד מאחר שעדיין לא היה כ"ג כשהרג זה, למה הוא נענש? היה לו לבקש רחמים, שיגמור דינו לזכות, ולא ביקש # [רואין מזה דבר פלא, שצריך להתפלל שיצא דינו של עבריין לזכות, אף שלמעשה הוא חייב !],

אמר אביי, נקטינן [נקיטין]. מסורת מאבותינו, מנהג מרבותינו. רש"י עירובין ה. נגמר דינו ומת [הרוצח קודם שהגיע להעיר מקלט], מוליכין את עצמותיו לשם, דכתיב במדבר לה לשוב לשבת בארץ עדימו' ת הפה הנהל, ואיזהו ישיבה שהיא בארץ, הוי אומר זו קבורה,

תנא, מת רוצח צערי מקלט קודם שמת כ"ג ומת כ"ג אחר זמן מוליכין עצמותיו [מקבורתם בעיר מקלט] על קברי אבותיו, דכתיב במדבר לה כה ואחריימו' ת הפה הנהל ישוב הקדש אל-ארץ אחזתו, איזהו ישיבה שהיא בארץ אחזתו, הוי אומר זו קבורה,

נגמר דינו, ונעשה כהן בן גרושה או בן חלוצה ינא עליו עדות שהוא חלל, פליגי בה רבי אמי ור' יצחק נפחא, חד אומר מתה כהונה הוי הוא כמת ואין הכוונה גולה, וחד אומר במלה כהונה איגלאי מילתא למפרע שלא היה כ"ג, והוה ליה האי רוצח נגמר דינו בלא כהן גדול, ואינו חוזר לעולם,

[ועדיין] לא הוה קא ידע [יהודה] למישקל ומיטרה בשמעתא בהדי רבנן, [ואמר משה] דברים לג ידי רב לו,

[ועדיין] לא הוה ידע לפרוקי קושיא, [ואמר משה] דברים לג ועזר מצריו תהיה,

איבעיא להו, במיתת כולן [כה"ג] [משוח או שאינו משוח], וכהן שעבר? הוא חוזר, או דלמא במיתת אחד מהן?

[ק"ק דהא מתני' בהדיא קאמר אחד המשוח ואחד שעבר ממשחתו, משמע במיתת אחד מהן חוזר? ויש לישב ודוק. ראש משביר],

ת"ש [ממה ששנינו במשנתנו], נגמר דינו בלא כ"ג, אינו יוצא משם לעולם, ואם איתא ליהדר (ביה) ברהנך [בכהן שעבר]? בדליכא:

מתני': משנגמר דינו [של רוצח] מת כ"ג, ה"ז אינו גולה [דכתיבי קראי],

אם עד שלא נגמר דינו מת כ"ג, ומנו אחר תחתיו, ולאחר מכן נגמר דינו, חוזר במיתתו של שני,

נגמר דינו בלא כ"ג, וההורג כ"ג, וכ"ג שהרג, אינו יוצא משם לעולם,

ואינו יוצא לא לעדות מצוה, ולא לעדות ממון, ולא לעדות נפשות, ואפי' ישראל צריכים לו, ואפי' שר צבא ישראל כיוצא בן צרויה אינו יוצא משם לעולם, שנאמר במדבר לה אשר גם "שמה", שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו,

כשם שהעיר קולמת, כך תחומה קולט [נסתפקתי באיזה תחום אידי, אי תוך עיבורה של עיר דהיינו שבעים אמה ושיריים, או תוך אלפים אמה מגרש שלה קאמר וכו' ? ומסתברא דקאי אנבול שגבל לה הכותב דהיינו אלפים אמה מגרש וכו'. שירי קרבן על הירושלמי],

רוצח שיצא חוץ לתחום, ומצאו גואל הדם, רבי יוסי הגלילי אומר מצוה ביד גואל הדם [להרוג את הרוצח], ורשות ביד כל אדם,

רבי עקיבא אומר רשות ביד גואל הדם, וכל אדם [אם

אבני חן למסכת מכות

יעשה'לי אל הים וכה יו' סוף כי בנפשו דבר אדניהו אתה דבר הזה: כר
ועתה חיה' אשר הכנינו ויו' שיכני' ויו' עליבסא דוד אבי ואשר
עשה'לי בית פאשר דבר כי היו'ם יומת אדניהו: כה וישלח המלך של' מה
בד' בניהו בן'יהו' ידע ופגע'בו ו'מת:

כח והשמש באה עד'יו אב כי יו' אב נטה אחרי אדניהו ואחרי אבשלו'ם
ל' א' נטה ו'נכם יו' אב אל'אהל ה' ו'חזק בקרנו'ת המזבח: כה ו'גד למלך
של' מה כי גם יו' אב אל'אהל ה' והנה אצל המזבח ו'ישלח של' מה
את'בניהו בן'יהו' ידע לאמר לה פגע'בו: ל' ו'בא בניהו אל'אהל ה' ו'יאמר
אליו כה'אמר המלך צא ו'יאמר ל' א' כי פה אמות ו'ישב בניהו את'המלך
דבר לאמר כה'דבר יו' אב וכה ענני: לא ו'יאמר לו' המלך עשה פאשר דבר
ופגע'בו ו'קברתו' ו'הסירה' דמי חנם אשר שפה יו' אב מעלי ומעל בית
אבי: לב ו'השיב ה' את'דמו' על'ראשו' אשר פגע בשני'אנשים צדקים
ומכים ממנו ו'ההרגם בחרב ואבי דוד ל' א' ידע את'אבנר בן'נר שר'צבא
ישראל ו'את'עמשא בן'יהו' שר'צבא יהודה: לג ו'שבו דמיהם בראש יו' אב
ובראש ו'רעו' לעלם ו'לדוד ו'לרעו' ולביתו' ולבסאו' יהיה שלו'ם
עד'יו ל'ם מעם ה': לד ו'על בניהו בן'יהו' ידע ופגע'בו ו'מתהו ו'קבר
בביתו' במדבר:

[שנינו במשנתנו] נגמר דינו [ואינו יוצא לא לעדות מצוה, ולא לעדות
ממוק, ולא לעדות נפשות, ואפי' ישראל צריכים לו, ואפי' שר צבא ישראל
כיוצא בן צרויה אינו יוצא משם לעולם] וכו': אמר רב יהודה אמר
רב, שתי טעיות טעה יואב [בן צרויה] באותה שעה נדרש
דמעם מזמני תקטנו, ולא מעל מזמני, וכסוד דהיינו מעל מזמני, דכתיב
מלכים א ב כה ו'נכם יו' אב אל'אהל ה' ו'חזק בקרנו'ת
המזבח,

טעה [שההלכה הוא] שאינו קולט אלא גג, והוא תפס
בקרנותיו,

טעה [שההלכה הוא] שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים
דכמיב מזמני המיוחד לי, והוא תפס מזבח של שילה,

ה"ג - והוא תפס צמזמ של צמה שעשה דוד לפני הארון, שהיה צאהל אשר
נטה לו דוד בעיר דוד, דכמיב וינס יואב אל אהל ה', ומנינו בדברי הימים
שעשה דוד מזמנ לפניו,

ואי אפשר לומר מזמנ של שילה, שהוא היה צימי דוד, ושלמה (היה בגבעון)
[בגבעון, ואנן אמרין (זכמים ק"ח) יוס שמת צו עלי נאמר צו ויטוש משכן
שילה].

אביי אומר, בהא נמי מיטעא טעה, טעה [שההלכה הוא]
שאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו, והוא זר היה,

אמר ריש לקיש, שלש טעיות עתיד שרו' של רומי

לימא בפלוגתא דר"א ורבי יהושע קא מיפלגי, דתנן,
היה עומד ומקריב ע"ג המזבח, ונודע שהוא בן גרושה
או בן חלוצה, ר"א אומר כל קרבנות שהקריב פסולין,
ורבי יהושע מכשיר,

מאן דאמר מתה [כהונה, אם נודע שהכ"ג הוא בן גרושה] כר'
יהושע [דמכשיר קרבנות שהקריב], ומאן דאמר בטלה כרבי
אליעזר?

דף י"ב ע"א

[ודוחה] אליבא דרבי אליעזר [מי שסובר כר"א דמעולם לא היה זה
כהן גדול, אי אפשר לו לומר כר' יהושע], כולי עלמא לא פליגי [פי'
לא פליגי דפליגי] כלומר מאן דאמר מתה ודאי כרבי יהושע אמר, ולא כרבי
אליעזר, דאליבא דרבי אליעזר ליכא למ"ד מתה, כיון דלגבי עבודתו אמר
פסולות למספר, ודאי אין זה כהן,

כי פליגי אליבא דר' יהושע [דמי שסובר כר' יהושע דמכשיר
קרבנות שהקריב, יכול לומר גם שזה לא היה כהן גדול מעולם] כלומר אין
אנו צריכין לומר מ"ד בטלה כרבי אליעזר, ולא כרבי יהושע, דאליבא [פי' דגם
אליבא] דרבי יהושע ליכא למימר דפליגי,

מאן דאמר מתה, כרבי יהושע [דמכשיר קרבנות שהקריב כבר],
ומאן דאמר בטלה, עד כאן לא קאמר רבי יהושע התם
[בקרבנות שהקריב בפסול], דכתיב דברים לג ברח' ה' חילו ופועל
ידיו תרצה עבודתו כשירות אפי' חללין שבו, אבל הכא אצל
לענין שאר דבריו [כגון לענין לשוב מעיר מקלט] אינו כהן, אפי' רבי
יהושע מודה:

מלכים א ב

טו ועתה שאלה אחת אנכי שאל מאתך אל'תשבי את'פני ותאמר אליו דבר:
יו ו'יאמר אמרי'נא לשל' מה המלך כי ל' א'ישיב את'פני ו'תנ'לי את'אבישג
השנמית [שהיתה משרתת דוד לעת זקנתו] לאשה: יח ותאמר בת'שב
טו ב' אנכי אדבר עליך אל'המלך: יט ותבא בת'שב אל'המלך של' מה
לדבר'לו' על'אדניהו ו'נכם המלך לקראתה ו'ישתחו' לה ו'ישב על'בסאו'
ו'ישם פסא לאם המלך ותשב לימינו: כ ותאמר שאלה אחת קמנה אנכי
שאלת מאתך אל'תשב את'פני ו'יאמר לה המלך שאל'י אמי כי ל' א'ישיב
את'פני: כא ותאמר יתן את'אבישג השנמית לאדניהו אחיה לאשה: כב
ו'ען המלך של' מה ו'יאמר לאמו' ולמה את' שאלת את'אבישג השנמית
לאדניהו ו'שאל'לו' את'המלכה כי הוא אחי הגדול מנינו ולו' ולאביתר
הבחן וליו' אב בן'צרויה: כג ו'ישבע המלך של' מה בה' לאמר פה

אבני חן למסכת מכות

אולכות במגרש כלום מלמעלה, ואי לא דכתיב זה ולא בתחומה, הייתי אומר ידור בתחומה צמעה:

[שנינו במשנתנו] רוצח שיצא חוץ לתחום וכו': ת"ר במדבר לה כו ויצא אחר גאל תדם מחוץ לגבול עיר מקלטו וירצח איכה לפרושי לשון זיווי כמו (שמות לו) ועשה צללל ואלהיאב, ואיכה לפרושי לשון רשות, כמו ועשה ה' להם וגו' (דברים לא) גאל תדם את הרצח אין לו דם, מצוה ביד גואל הדם, אין גואל הדם, רשות ביד כל אדם, דברי רבי יוסי הגלילי,

ר' עקיבא אומר, רשות ביד גואל הדם, וכל אדם חייבין עליו,

מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי? מי כתיב אם רצח [שיחא משמע לשון רשות],

ורבי עקיבא, מי כתיב ירצח [או היה משמע לשון מצוה],

אמר מר זוטרא בר טוביה, אמר רב, רוצח שיצא חוץ לתחום, ומצאו גואל הדם, והרגו, נהרג עליו, כמאן לא כר' יוסי הגלילי ולא כר"ע?

הוא דאמר כי האי תנא, דתניא ר' אליעזר אומר במדבר לה עד עמדו לפני העדה למשפט, מה ת"ל, לפי שנאמר במדבר לה ורצח גואל הדם את הרוצח, יכול מיד, ת"ל עד עמדו לפני העדה למשפט [פי' כדי שיהו העדה מתרין בו, שאם יפשע מכאן ואילך לצאת חוץ לתחומו, או אם לא ירצה לדור שם שיהא דמו מותר מכאן ואילך לגואל הדם, אם יצא חוץ לתחומו. ריטב"א, פי' אע"פ שכבר דנו אותו מתחלה וחייבו אותו גלות],

ורבי יוסי ורבי עקיבא, האי עד עמדו לפני העדה למשפט מאי דרשי ביה?

ההוא מיבעי ליה לכדתניא, רבי עקיבא אומר, מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש, שאין ממיתין אותו, עד שיעמוד בב"ד אחר, ת"ל עד עמדו לפני העדה למשפט, עד שיעמוד בב"ד אחר,

ת"ר במדבר לה כו ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר מקלטו אשר יגוס שמה, אין לי אלא במזיד, בשוגג מניין, ת"ל אם יצא יצא מ"מ,

לטעות סמאל שיצת לצרה, שצמחה יפרע ממנו כשיגיע הקץ להחרב, כדכתיב (ישעיהו כד) יפקוד ה' על צבא המרוס במרוס, ואחר כך על מלכי האדמה על האדמה, דכתיב ישעיה סג א מִי־זָה אֱלֹהֵי מִאֲדוֹם, חֲמוּץ [ענין צביעה] בְּגָדִים מְבֻצָּרָה [בלשון הנהוג בבני אדם, אשר בהרגם את מי, נתו הדם על בגדיהם. מר] מדמו של סמאל, ואף על פי שאין המלאכים צער ודם, כתב זו הכתוב כעין הריגת האדם, לשער את האזן מה שהיא יכולה לשמוע,

[ג' טעיות, שהיה מלאך ואין העיר מקלט קולטו, וגם היה מויד, וגם היתה שם העיר שגם לה בצרה, ובצר בלי ה"א היתה העיר מקלט],

טועה [שהחלכה הוא] שאינה קולטת [בעיר מקלט] אלא בצר, והוא גולה לבצרה,

טועה [שהחלכה הוא] שאינה קולטת אלא שוגג, והוא מויד היה,

טועה [שהחלכה הוא] שאינה קולטת אלא אדם, והוא מלאך הוא,

אמר ר' אבהו, ערי מקלט לא נתנו לקבורה ללוים שהן שלהם, דכתיב במדבר לה ג ומגרישיהם יהיו לבתמיתם ולרבשם ולכל חיתתם, לחיים נתנו ולא לקבורה,

מיתבי, [שמות בא יג ושמותי לה מקו"ם אשר יגוס] שמה, שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו? רוצח שאני, דגלי ביה רחמנא:

[שנינו במשנתנו] כשם שהעיר קולטת [כך תחומה קולט] וכו': ורמינחו במדבר לה וישב בה, בה ולא בתחומה?

אמר אביי, לא קשיא, כאן לקלוט, כאן לדור,

לדור, תיפוק ליה דאין צוין בית במגרש, דא"כ הוה ליה מגרש עיר דאין עושין שדה של לוים מגרש שנתנו ללוים אלפים אמה קציע העיר, כדכתיב (צמדבר לה) ומדומם ממוך לעיר, וכתיב מקיר העיר וחוצה אלף אמה וגו' הא כיצד אלף אמה מגרש שאין בו לא בית ולא שדה, והשאר שדות וכרמים, ולא מגרש שדה, לא מגרש עיר, ולא עיר מגרש?

אמר רב ששת, לא נצרכה אלא למחילות תחת הקרקע שאין

אבני חן למסכת מכות

מהנני: אילן שהוא עומד בתוך התחום [של עיר מקלט], ונופו נוטה חוץ לתחום, או עומד חוץ לתחום, ונופו נוטה בתוך התחום, הכל הולך אחר הנוף אפי' הוא בעיקרו שצמוד לתחום, הרי הוא כיוצא חוץ לתחום, ואם עיקרו חוץ לתחום ונופו צמוד לתחום, אף העיקר קולט:

גמ': ורמינהי, אילן שהוא עומד (בתוך הפנים) [בפנים] צירושלים, ולענין אכילת מעשר שני צירושלים היא שניה, ונוטה לחוץ, או עומד בחוץ ונוטה לפנים, מכנגד החומה ולפנים כלפנים, מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ אלמא לא נופו שדין צמר עיקר, ולא עיקר צמר נוף?

[ובתריץ] מעשר אערי מקלט קא רמית, מעשר בחומה תלה רחמנא דכתיב (דברים יב) לפני ה' אלהיך מאכלנו, ערי מקלט בדירה תלה רחמנא דכתיב (צמדכר לה) כי צעיר מקלטו יש, בנופו מתדר ליה, בעיקרו לא מתדר ליה ונופו ראוי לדירה יותר מעיקרו,

ורמי מעשר אמעשר, דתניא [על הגליון "דתנן" והוא במעשרות פ"ג י'] בירושלים לענין מעשר הלך אחר הנוף, בערי מקלט הלך אחר הנוף [וקשה על הברייתא שהביא לעיל שבמע"ש הלך אחר נגד החומה]?

אמר רב כהנא, לא קשיא, הא ר' יהודה והא רבנן, דתניא

דף י"ב ע"ב

ר' יהודה אומר לענין מעשר אמרה למילמיה במערה [תחת הקרקע] הולך אחר פתחה כולה צפנים [כל המערה תחת ירושלים] ופתחה לחוץ [בין שהוא פתוחה לחוץ] כלמוך, כולה צמוך [כל המערה תחת קרקע חוץ] ופתחה לפנים [בירושלים] כלפנים,

באילן הולך אחר נופו, ומתניתין דהכל הולך אחר הנוף [וצרייתא [בירושלים הלך אחר הנוף] רבי יהודה, ומתני' דאילן שהוא עומד צפנים כו' רבנן, ושינויא קמא [לחלק בין עיר מקלט למעשר] לימא,

אימור דשמעת ליה לר"י כלומר היכי צעית לאוקמא להא דתניא צירושלים הלך אחר הנוף כו' כר' יהודה, הניחא אי תנא דהא צירושלים הלך אחר הנוף, ולא תנא דהא צערי מקלט הלך אחר הנוף, מניח מוקמת לה כרבי יהודה, אבל השתא מאן צייט לך,

והתניא (וההורגו) [רצח היוצא מעיר מקלט, אם יצא] במזיד נהרג [מותר להרגו], בשוגג גולה,

לא קשיא, הא כמאן דאמר אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם [ואין ללמוד יצא], הא כמאן דאמר לא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם [ויש ללמוד שגם בשוגג יכול להרגו],

אמר אביי, מסתברא כמ"ד דברה תורה כלשון בני אדם, שלא יהא סופו נאמו חוץ לתחום חמור מתחלתו הרצח, מה תחלתו במזיד נהרג בשוגג גולה, אף סופו במזיד נהרג, בשוגג גולה,

תני חדא, אב שהרג, בנו נעשה לו גואל הדם צנו השני נעשה גואל הדם של אחיו, והורג את אביו,

ותניא אידך, אין בנו נעשה לו גואל הדם,

לימא הא דתניא נעשה רבי יוסי הגלילי היא דאמר מזה לגואל הדם, והא ר"ע,

ותסברא בין למ"ד מצוה, בין למ"ד רשות, מי שרי, והאמר רבה בר רב הונא, וכן תנא דבי רבי ישמעאל, לכל אין הבן נעשה שליח לאביו לכל עצירות שצמורה אין הבן נעשה שליח צ"ד על אביו, לא להכותו ולהלקותו ולקללתו ולא לגדומו חוץ ממסית, שהרי אמרה תורה דברים יג לא תחמול ולא תכסה עליו,

אלא לא קשיא, הא דתניא אין צנו נעשה גואל הדם בבנו של רוצח קאמר, והא דתניא צנו נעשה לו גואל הדם בבן בנו צצנו של הרוג קאמר, שהוא צן צנו של רוצח ואינו מוחה על כבודו [זה פלא לומר שאין הנכד חייב לכבד וקינו ? וראה בא"ס # 44]:

[מתני': הכל הולך אחר הנוף,

ברייתא: כנגד החומה,

תירוצו: מתני' בעיר מקלט, ברייתא במעשר,

גם במעשר הלך אחר הנוף,

ר' יהודה: לעולם אחר הנוף, רבנן לעולם כנגד החומה,

מקשה: שמוא ר' יהודה אומר אחר הנוף רק לחומרא],

אבני חן למסכת מכות

ורב אשי מפרש, שבעיר מקלט שונה הרין מכל הש"ס דאמרינן שדי שדי גופו
בחר עיקרו שהוא בפנים, ואינו יכול להרגו],

**אמר רבא, בעיקרו דכולי עלמא לא פליגי, דלא מצי
קטיל לעולם דקא משנינן, הא רבי יהודה והא רבנן, דלרבנן לא שדינן לא
נוף בחר עיקרו ולא עיקרו בחר נוף, לא צמער ולא צערי מקלט, דקמני
קמיימא מנגד החומה ולפנים כלפנים,
ורבי יהודה פליג ואמר שדי עיקרו בחר נוף, ודקאמרת דלמא לחומרא קאמר,
אנן נמי לחומרא אמרינן לה לענין מעשר כדאמרן,
ולענין מקלט היכא דעיקרו בחוץ, וטפו בפנים לחומרא הוא, שדי עיקרו בחר
נוף, ואם רוצה בעיקרו לא מצי קטיל ליה,
והיכא דעיקרו בפנים וטפו בחוץ דקאמר זה רבי יהודה הלך אחר הנוף, לאו
למישדי עיקרו בחר נוף, ולמימר דמי היכי צנפו מצי קטיל ליה, צעיקרו נמי
מצי קטיל קאמר,
דצעיקרו שצפנים כולי עלמא לא פליגי, דלא מצי קטיל,**

קאי בגופו והיכא דקאי רוצה צנפו שצחון [פ' למעלה על הנוף] ויכול
להורגו בחצים ובצורות ויכול גואל הדם לעמוד חוץ למחוס ולהורגו
בחצים ובצורות, דכ"ע לא פליגי דמצי קטיל ליה דלכולי עלמא
נוף בחר עיקר לא שדינן,

**כי פליגי דקאמר ר' יהודה הלך אחר הנוף במהווי עיקרו דרגא
לגופו** שיכנס גואל הדם בחוץ למחוס, ויעלה דרך העיקר, ויהרגו צנפו
קאמר, וכי הך קולא אית ליה לר' יהודה, דהא לאו עיקר שדי בחר נוף אלא כל
חד דקאי, מר סבר הוי עיקרו דרגא לגופו, ומר סבר לא
הוי עיקרו דרגא לגופו,

[קצת קשה מנא ליה לאפלוגי רבנן ארבי יהודה בהא? וי"ל דמשמע מתוך
הברייתא [פ' המשנה במעשרות פ"ג י] דפליגי אר' יהודה בחרתי, בין
במעשר בין בערי מקלט, מדרבנן ערי מקלט גבי ירושלים. תוס'
וצ"ע דלא מצינו שם מחלוקת דר' יהודה ורבנן, וענין זה צריך לימוד דמנא
לן דעתם של רבנן],

[יעוד תירין] **רב אשי אמר, מאי אחר הנוף דקאמר ממני דהכא,**
וכן ברייתא צערי מקלט, אף אחר הנוף ורבי יהודה היא, וכולהו
לחומרא, ולענין מעשר, כדשנינן,
ולענין מקלט אף אחר הנוף קאמר, דהיכא דעיקרו בחוץ, וטפו בפנים שדי
עיקרו בחר נוף לחומרא, ולא מימא דקאי קאי,
אכל היכא דעיקרו בפנים וטפו בחוץ, שדי נוף בחר עיקרו, ולא מצי קטיל
צנפו,
ומשום דכחלי גמרא שדינן נוף בחר עיקר, אצטריך הכא למימר דלענין מקלט,
זמנין דשדינן עיקר בחר נוף לחומרא:

אימור דשמעת ליה לרבי יהודה גבי מעשר, צאלין הלך אחר הנוף, משום
דאיכא למימר לחומרא, בין עיקרו בפנים וטפו בחוץ, בין עיקרו בחוץ וטפו
צפנים,

דגבי מעשר איכא בין צפנים בין בחוץ, חדא לחומרא וחדא לקולא, חומר צפנים
מצחון, שצחון יכול לפדותו, וצפנים אינו יכול לפדותו, דקלטי ליה מחילתא,
וחומר בחוץ מצפנים שאינו נאכל בחוץ בלא פדייה, וצפנים אוכלו בלא פדייה,

ואיכא למימר כי אמר רבי יהודה הלך אחר הנוף לחומרא אמרה, כדמפרש
ואזיל,

גבי מעשר [יש לומר דבונתו] לחומרא, עיקרו בחוץ וטפו
בפנים הלך אחר הנוף לענין פדייה, כי היכי דבגופו לא מצי
פריק, בעיקרו נמי לא מצי פריק,

עיקרו מבפנים וטפו מבחוץ הלך אחר הנוף, לענין אכילה, דמישדי
עיקרו בחר נוף, ואסור לאוכלו צעיקרו, אא"כ פדאו מקודם שנקנס כי היכי
דבגופו לא מצי אכיל בלא פדייה, בעיקרו נמי לא מצי
אכיל בלא פדייה,

אלא גבי ערי מקלט, בשלמא עיקרו בחוץ וטפו בפנים,
כי היכי דבגופו לא מצי קטיל ליה, בעיקרו נמי לא מצי
קטיל ליה, אלא עיקרו בפנים וטפו בחוץ, כי היכי דבגופו
מצי קטיל ליה, בעיקרו נמי מצי קטיל ליה על כרחך עיקרו
צפנים וטפו לחוץ לא משכחמ לה אלא לקולא, הא גואי קאי?

[וצריך עיון מנא ליה דלא אמרינן גם להקל? וי"ל דמסברא אית ליה דלא
פליגי רבי יהודה ורבנן כולי האי, כי אם בחומרא בעלמא. תוס'],

[הקושיא היתה שיש כאן סתירה,

א. משנתנו דהלך אחר הנוף, ברייתא דמעשר ועיר מקלט הלך אחר הנוף,
ברייתא דר' יהודה סבר דהלך אחר הנוף,

ב. ברייתא דבמעשר הלך אחר החומה,

ומתירן שהברייתא דבמעשר הלך אחר החומה איתא כרבנן, דלא אולין
בשום מקום בחר נוף, ומשנתנו וכו' איתא בר' יהודה,
ויש כאן שני תירוצים,

באופן שנופו מחוץ לתחומה של עיר מקלט, ועיקרה בתוך התחום, דלכ"ע
לא שדינן עיקרו בחר נוף:

אלא רבא מפרש, [שתחת הנוף ודאי שמותר להרגו] וכן למעלה בנוף עצמה
אם יכול לירות בו לכו"ע יכול הגואל הדם להורגו, ובעיקרו שבפנים ודאי לא
מצי להורגו, ופליגי רק אם מותר לעלות לאילן דרך עיקרו שהוא בתוך
התחום,

אבני חן למסכת מכות

הריטב"א,

רוצח שגילה לעיר מקלט (ו. ד"ס), ורצו אנשי העיר לכבדו [בשביל חכמתו. ר"י מלוניל], יאמר להם רוצח אני [ואיני ראוי לנהוג בי כבוד, הואיל ואירע זה המעשה בידי. ר"י מלוניל],

[ואם] אמרו לו אף על פי כן אנו רוצים לנכדך יקבל מהן [שהרי כבר הודיעם ועשה מה שמוטל עליו לומר, דכתיב וזה דבר הרצח דיבור לחדוה. ר"י מלוניל], שנאמר דברים יט וזה דבר הרצח [שיודיעם שרוצח הוא. ר"י מלוניל],

דף י"ג ע"א

מעלים היו שכר הערים [פ' רוצחים הבאים ודרים שם צריכין להעלות מם וארנונא ללוים דלא תימא גזירת המלך על הלוים לעכב אותם בעיר. תוס'] [ראה ראש משביר] ללוים שרוצים שוכרים מהם את צמי הדירה דברי רבי יהודה, רבי מאיר אומר, לא היו מעלים להן שכר,

וחוזר לשררה שהיה בה אם היה נשיל או לאש צית אז חוזר לגדולמו כשיצא לעירו צמימת כה"ג, דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר לא היה חוזר לשררה שהיה בה:

[כלומר כשחוזר מגלותו במיתת כ"ג ראוי שישב לשררה וגדולה שהיתה לו קודם שגלה, אע"פ שאירע לו עון כזה, ואם לא היו רוצין לכבדו ולנשאו כבראשונה יכול להכריחם,

מה שאין כן בעודנו עומד בעיר מקלט שאם רצו לכבדו יקבל מהם, ואם לאו אינו ראוי לבקש שררה,

אבל הבא כיון שנתכפר עונו, הרי הוא כאילו לא חטא, והיינו דכתיב ישוב אל ארץ אחוזת אבותיו ישוב, וגמר שיבה שיבה מעבד עברי, דכתי' ביה תרי קראי ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב, אחד שרשאי לחזור ולעמוד עם בני משפחתו, והשני שחוזר לשררה שהיה לאבותיו המוחזקין בה. ר"י מלוניל],

גמ': אמר רב כהנא, מחלוקת [אם הרוצחים מעלים שכר ללוים] בשש ערי מקלט, דמר [ר' יהודה] שאמר שהרוצחים מעלין שכר דירה סבר, במדבר לה לכם [שהערים הברלו רק] לקליטה לרוצים נאמר, והיו לנס הערים למקלט, ומר [ור"מ] שאין הרוצחים מעלין שכר דירה סבר, לכם לכל צרכיכם [ראין צריכים להעלות שום דבר ללוים. תוס'], אבל בארבעים ושתים, דברי הכל היו [הרוצחים] מעלין להם שכר,

א"ל רבא [לרב כהנא], הא ודאי לכם, לכל צרכיכם [לדירה בחנם] משמע,

מתני': הרג באותה העיר רוצח שגלה לעיר מקלט, וחזר והרג באותה העיר בשוגג גולה משכונה לשכונה בתוך העיר כי מן העיר אינו ראוי ללכת מפני רציחה ראשונה, ובן לוי שהוא מיושבי העיר, והרג בשוגג גולה מעיר לעיר שהוא ראוי ללכת מן העיר, שלא גלה שם:

גמ': ת"ר שמות בא יג וישמתי לך מקו"ם אשר יגום שמה וגו', וישמתי לך בחייד כן הנטיחו הקדוש ברוך הוא למשה, שזכה למנוח זו צמיו שהבדיל שלש ערים,

[רמז לו הקב"ה למשה צמתן תורה, שזכה למנוח זו, כדכתיב (דברים ד) אז יבדיל משה שלש ערים בסוף ארבעים שנה. רש"י זכחים קח.],

[לך? ראה ב"ח] מקו"ם, ממקומך שמהא מחנה לוי קולטת, ואף ערי מקלט יהיו ערי לוי [לך מקום: המקום של דהיינו מחנה לוי אף הוא נקלט. רש"י זכחים קח.],

אשר יגום שמה, מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר,

להיכן מגלין? למחנה לוי,

מכאן אמרו, בן לוי [שהיה דר צערי מקלט, שכל ארבעים ושמונה עשרות של לויים ערי מקלט היו כדאמר' במס' מכות (דף יד). רש"י זכחים קח.], שהרג [ואם הרג בשוגג, גולה לאחד מערי מצרים, דדיש ציה נמי הכי ושמי לך מקום אף הלוים גולים. רש"י זכחים קח.], גולה מפלך לפלך [וטעמא כדי שיהא נכנס יותר בעצמו בגלותו. ריטב"א] פלך מדינה [פ' גולה מעיר שדר בה, לעיר לויים אחרת],

ואם גלה לפלכו [ואם גלה "צ"פ פלכו עצמו כגון משכונה לשכונה. רש"י זכחים קח.], פלכו קולטו [דומיא דמדבר שהיה מחנה לוי קולטת. רש"י זכחים קח.],

[שאם גולה מעיר לעיר יהיה ראוי לילך בכל העיר ובתחומיה, ואם יגלה לפלכו, פלכו קולטו בו שלא יצא משכונה לשכונה. תוס'],

אמר רב אחא בריה דרב איקא, מאי קרא דפלכו קולטו, ודמנתי נמי דקמני גולה משכונה לשכונה, במדבר לה כי בעיר מקלטו ישב קרא יתירא הוא דמני למכתב כי שם יש עיר שקלטתו כבר:

מתני': כיוצא בו [ויש רוצין למחוק המלים "כיוצא בו" דמאי שייכותא דהא בהדי דלעיל דליתני "כיוצא בו", וגרסא לקיים הגירסא, דמשום דקתני דבן לוי גולה מעיר לעיר, ואע"פ שהכל מפלכו, וטעמא כדי שיהא נכנס יותר בעצמו בגלותו, לכך שנינו כיוצא בו לענין ההכנה. ע"פ

אבני חן למסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין

[בירושלמי אין על פרק אלו הן הלוקין רק המושניות],

מתני': ואלו הן הלוקין אלו לאו דוקא, דתנא ושייר [תוס'] לוקין טוּבָא, אלא תנא חייבי כריסות, לאשמועינן דיש מלקות בחייבי כריסות, ותנא אלמנה וגרושה, לאשמועינן אלמנה וגרושה חייב עליה משום שמי שמת וכו',

ותנא טבל ומעשר ראשון שלא נטלה מרוממו, דלא מפרש לאו דידהו כהדיא, וכן הקדש שלא נפדה, ואידי דתנא הקדש, תנא מעשר שני כהדיא, דמרוייהו מלקות דידהו משום ממסרי פדייה, וכן צרופן יש דבר חדש,

[חייבי כריתות] הבא על אחותו [והוא שהתירו בו למלקות. ר"י מלוניל], ועל אחות אביו, ועל אחות אמו, ועל אחות אשתו, ועל אשת אחיו, ועל אשת אחי אביו, ועל הנדה,

[חייבי לאוין] אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממוזרת, ונתינה מן הגזעונים היא [ונתינים הם גבעונים דכתיב בהו ויתנם יהושע, ולהכי קרי להו נתינים. ר"י מלוניל], [בין דתנא אלמנה וגרושה משום חרואא דשתי שמות, תנא נמי ממוזרת ונתינה, דאורחא דתלמודא למיתני הכי בכל דוכתא. רבינו פרץ] לישראל ומלקות משום [שהיו משבע אומות ועובר משום. ר"י מלוניל] לא מתחנן צם (דצריס ז), בת ישראל לנתין ולממזר,

[שני שמות] אלמנה וגרושה שנתאלמנה מאיש אחד, ונתגרשה מאיש אחד חייבין עליה שמי מלקות משום שני שמות משום שמי אזהרות, ששתיסן מפורשות במקרא, ואזהרה אחריויהו קיימא [אע"פ שהיא גוף אחד. ר"י מלוניל],

גרושה וחלוצה גרושה והיא חלוצה, אינו חייב אלא משום אחת בלבד משום גרושה, שהחלוצה אינה כחוצה, אלא מרצויה מיימין לה, דמניא בקדושין (דף עח) גרושה אין לי אלא גרושה, חלוצה מניין, מ"ל ואשה [דחלוצה לא לא כתיב בתורה, אלא חלוצה מגרושה נפקא לן, דכי היכי דאם הייא גרושה תרי זימני אינו לוקא, אלא אחת הם, הכי נמי בגרושה וחלוצה. ר"י מלוניל, וזה אינו דהא אמרינן בפ' עשרה יוחסין חלוצה דרבנן וכו'. תוס']:

אלא אמר רבא, מחלוקת בארבעים ושתים [אם גם הם צריכין לספק דירה בחנם], דמור סבר [ר' יהודה סבר, שהרוצחים צריכין להעלות שבר דירה במ"ב ערים] במדבר לה ויעליהם [חוץ משש ערים] תתנו ארבעים ושתים עיר, כי הנך [אבל הדמיון הוא רק] לקליטה [אבל לדירה חנם אינם דומין],

ומר [ר"מ שלא היו מעלין שבר דירה גם במ"ב ערים] סבר, ועליהם תתנו כי הנך, מה הנך לכל צרכיכם [כמו השש ערים הם לדירה חנם], אף הני [מ"ב ערי הלויים] נמי לכל צרכיכם,

אבל בשש [ערים], דברי הכל [בין לר"מ ובין לר' יהודה] לא היו מעלים להן שבר:

[שנינו במשנתנו] חוזר לשררה שהיה בה כו': תנו רבנן ויקרא בה, ושב אל משפחתו בעד עברי כמיז כשיואל מפשי בשש או ציזל ואל אחות אבותיו ישוב, למשפחתו הוא שב, ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו לשכרה, דברי ר"י,

ר"מ אומר, אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו, [ולמוד כן מדכתיב] אל אחות אבותיו, כאבותיו סיפא דמילתיה דרבי מאיר היא, ומביא ראיה לדבריו, מסוף המקרא שחזר לגדולתו, שנאמר ואל אחות אבותיו, אל כל חוקם אבותיו,

וכן בגולה כמחלוקת בעד עברי, כך מחלוקת ברוח שגלה, וחזר צמימת הכהן, ומהכל [מעבד עברי] יליף, דכשהוא אומר כאן ישוב קרא ימירא, דמני למכתב ושז אל משפחתו ואל אחות אבותיו ולשמוק, כשהוא אומר "ישוב" לרבות את הרוצח דמופנה לדון הימנו גזירה שוה, נאמר כאן [בעבד עברי] ישוב, ונאמר ברוח ישוב הרוח אל ארץ אחסו, כדמפרש ואזיל,

מאי וכן בגולה ומסקנא, גמר שיצה שיצה מהמס,

כרתניא במדבר לה ישוב הרוצח אל ארץ אחותו, לארץ אחותו הוא שב, ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו, דברי רבי יהודה, ר"מ אומר, אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו, גמר שייכה שייכה מהתם [מעבד עברי], [נראה דהיינו דוקא לרבי מאיר דאצטרך לג"ש, אבל לרבי יהודה הא איכא קרא בהדיא גבי רוצח, וא"כ הא דקתני לעיל וכן בגולה כו' ממילתא דר' מאיר הוא. תוס']:

אבני חן למסכת מכות

ורבנן, מיעט רחמנא ומתו צו, ולא צמעילה, ממיתה הוא דמעטיה, וגזירה שוה כדקיימא קיימא,

וילפינן אזהרה דמעילה, מאזהרה דתרומה, דכתיב זה וכל זר לא יאכל קדש, ורוב הלכות מעילה היא למקדא מתרומה צמורת כהנים צמורה שוה זו,

כמה יאכל מן הטבל ויהא חייב [וה"ה לכולהו דקא חשיב במתני' וחידא מינייהו נקט. ר"י מלוניל], רבי שמעון אומר כל שהוא [חטה אחת ברלקמן], וחכמים אומרים כזית,

אמר להן רבי שמעון [לחכמים], אי אתם מודים לי, באוכל נמלה כל שהוא, שהוא חייב משום שרץ השורץ על הארץ,

אמרו לו מפני שהיא כברייתא, אמר להן אף חטה אחת כברייתא:

[ואין לומר א"כ למה נקט טבל ולא תרומה ודכוותיה, י"ל דר"ש ס"ל דרך טבל אסור משום ברי', דחשב כנאסר מתחלת ברייתו, דעראי לא חשיב אכילה, משא"כ תרומה ודכוותה [וכו'], מיהו רבנן ס"ל דאינו כבריה רק בהיה בו גם נשמה, והכי קי"ל. יבין]

גמ' חייבי כריתות קא תני כל חייבי כריתות שאין בהן מיתת ד"ד החזירו צמשתנו לענין מלקות, ואחד מכל חייבי מיתות ב"ד לא קתני לא החזיר זה, ללקות אס המרו צו למלקות, מתניתין מני רבי עקיבא היא,

ר' יצחק = אף כרת אינה בה מלקות,
ר' עקיבא = בכרת יש מלקות, אבל לא במיתת ב"ד,
ר' ישמעאל = בין בכרת בין ב' מיתות יש מלקות,

דתניא, אחד חייבי כריתות, ואחד חייבי מיתות בית דין,

דף י"ג ע"ב

ישנו בכלל מלקות ארבעים השמא סלקא דעתך, שאם המרו צו מיתה ומלקות לוקה ומת, דברי רבי ישמעאל,

ר"ע אומר חייבי כריתות אס המרו צהס מלקות ישנו בכלל מלקות ארבעים ולוקין, ואין כאן משום חייבי שמי רשעים, שאתה עונשו מלקות עם הכרת, ולמה אינן שמי רשעים לפי שאם עשו תשובה, ב"ד של מעלה מוחליין להן שיכול לפטור עמו מעונש הכרת על ידי תשובה מצ"ד של מעלה,

הטמא שאכל את הקדש אזהרתו מפרש בגמרא [חזר לעניינים למיחשב לאוין של כרת, אבל לעיל אפקיה משום דבעי למיתני כולוהו עריות כחדא. רבינו פרץ], והבא אל המקדש טמא,

ואוכל חלב, ודם, ונותר כתיב ציה (שמות כט) ושרפת את הנותר צאש לא יאכל כי קדש הוא, ופגול ואזהרת פגול נמי מהכא, מדכתיב כי קדש הוא, כלומר מפני שהוא קודש שנפסל, למדנו מכאן כל שנקדש פסול, צא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו, והכי אמרינן לקמן, וטמא ואזהרת טמא, והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל (ויקרא יז),

והשוותו קדשים צחון ומעלה צחון או המעלה קדשים צחון [שמקריבו על גבי במה ולא על גבי מזבח. ר"י מלוניל], אזהרת מעלה השמר לך פן תעלה וגו' (דברים יב), אזהרת שומט ילפינן צוצחים צפרק השומט והמעלה (דף קו), איכא דיליף מלא חצחו עוד וגו', ואיכא דיליף לה מגזירה שוה דהצאה הצאה שומט ממעלה,

והאוכל חמין בפסח,

והאוכל ציוס הכפורים ויליף אזהרתיה צפרק צמרא דיומא (דף פא), והעושה מלאכה ביום הכפורים,

והמפטם את השמן העושה שמן צדוגמת שמן המשחה, ואזהרתיה וצמטכונתו לא תעשו כמיהו (שמות ל), והמפטם את הקטורת וכן צקטורת וצמטכונתה לא תעשו לכס (שס), והסך בשמן המשחה מאותו שעשה משה צמדבר, דכתיב על צמר אדם לא יסך (שמות לז), [ובכל הני יש כרת עד אבל נבילות וטריפות. רבינו פרץ].

והאוכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים [חדוש קצת יש בהן, דחשבינן ליה אכילה, אע"ג דיש בהן דבר מאוס. רבינו פרץ],

אכל טבל אזהרתיה מולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו [לשון עתיד] צעמידין לתרוס הכתוב מדבר, והכי מפרש לה צסנהדרין צאלו הן הנשרפין (דף פג), ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו [תרומת מעשר] אף הוא טבל,

ומעשר שני [שלא נפדה] והוא אוכלו חוץ לירושלים, וכתיב לא תוכל לאכול בשעריך וגו' (דברים יב) והקדש שלא נפדו אזהרתו אינו מפורשת כל כך,

ונראה צעני דמהכא אתא, דתניא (סנהדרין פ"ג) היד צמעילה, רבי אומר צמיתה, וחכמים אומרים צאזהרה, ואמרי' מאי טעמיה דרבי, אחיז חטא חטא ממרומה,

אבני חן למסכת מכות

[ומתוך דיליף לה מפסוק זה דכתיב] דברים כה כדי רשעתו, משום רשעה אחת אתה מחייבו # [רשעה היינו חטא, ועל חטא אחד בא עונש אחד], ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות # [ואם אתה מחייבו בשני עונשין, הוי כאילו חטא שני חטאין. כנ"ל בדרך אפשר],

ור' ישמעאל, הני מילי מיתה וממון, או מלקות וממון, אבל מיתה ומלקות, מיתה אריכתא היא,

ולרבי עקיבא, אי הכי חייבי כריתות נמי, מאי אמרת לשנויי הך קושיא שאם עשו תשובה הטעם שנמן למעלה, שהוא יכול לפטור את עצמו מן הכרת ע"י תשובה השתא מיתה לא עבדי עדיין לא שב, ואם מלקות עבד עונש הכרת עליו?

אמר רבי אבהו, בפירוש ריבתה תורה [פ' שאין זה סברא, אלא גזירת הכתוב] חייבי כריתות למלקות, דגמור ויקרא כ לעיני ונכרתו לעיני בני עמם, דברים כה מלעיניך וכתיב צמלקות ונקלה אחיך לעיניך # [פ' דעל כרחק בא לומר שגם אם ענש כרת עדיין יש עליו עונש מלקות, דאל"ה למאי אתא הג"ש],

מתקיף לה ר' אבא בר ממל [לר' אבהו], אי הכי חייבי מיתות ב"ד נמי נגמרים במדבר וטו מעיני דכתיב צעזעזת כוכבים, אם מעיני העדה נעשמה לשגגה מלעיניך [דכתיב במלקות]?

[והשיב לו ר' אבהו] דנין לעיני [דכתיב בכרת] מלעיניך [דכתיב במלקות], ואין דנין מעיני [דכתיב במיתה] מלעיניך [שיש שני חילוקים למ"ד-מ"ם, וה"ך סופית],

ומאי נפקא מיניה, והא תנא דבי ר' ישמעאל ויקרא יד ושב הכהן ויקרא יד ובא הכהן, זו היא שיבה, וזו היא ביאה למדין זה מזה גזירה שוה, מה שיצא מולך וקוצה וטע, אף ביצא מולך וקוצה וטע,

[יש לשון זה 10 פעמים בש"ס, ובכמה מקומות מתרצת הגמ' הני מילי היכא דליכא מידי דדמי ליה, אבל היכא דאיכא מידי דדמי ליה, מדמי ליה ילפינן],

ועוד, לגמור מעיני דמיתות ב"ד מלעיני מלעיני דכריתות, מה כריתות לוקה דהא גמרת לעיני מלעיניך, אף מיתות ב"ד לוקה דהא גמור לעיני [דכתיב בכרת] מלעיניך [דכתיב במלקות],

[והגם שכרת למדין ממלקות, ועכשיו בא ללמוד מיתה ב"ד מכרת, אולי רק בקדשים אמרינן שאין למדין מן הלמוד],

קבלה מיניה [ראה שני פירושים ברש"י, לפירוש הראשון קבל ר' שמואל

אצל חייבי מיתות ב"ד, אינו בכלל מלקות ארבעים שיש כאלו שמי פורעניות מלקות ומיתה, ומשילקה סופו ליהרג, שאם שאפי' עשו תשובה, אין ב"ד של מטה מוחלין להן] [פ' אינם] מוחלין לו את המיתה,

ר' יצחק אומר אף חייבי כריתות שהתרו בהן למלקות אינן בכלל מלקות, לפי שכל חייבי כריתות של עריות בכלל היו, דכתיב [ויקרא יח] כי כל אשר יעשה מכל המועצות האלה ונכרתו הנפשות וגו', חייבי כריתות בכלל היו [תוס' 2], ולמה יצאת כרת באחותו לעצמה דכתיב צקדושים תהיו ואיש [כי] [אשר] יקם את אחותו וגו', לדרונו בכרת לכן שנה צכרת שלהן, לומר שאין בהן עונש אלא כרת לצדו ולא במלקות,

מ"ט דר' ישמעאל? דכתיב דברים כה אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת, וכתיב דברים כה והפלא ה' את מכותך, הפלאה זו איני יודע מה היא,

כשהוא אומר דברים כה והפילו השופט והכהו לפניו, הוי אומר הפלאה זו מלקות היא, וכתיב # [למה חזר להביא פסוק זה?] דברים כה אם לא תשמור לעשות את כל וגו',

אי הכי חייבי עשה נמי [ילקה גם על חייבי עשה]?

אם לא תשמור כתיב, וכדרכי אבין א"ר אילעי, דאמר רבי אבין א"ר אילעי, כל מקום שנאמר השמר פן ואל, אינו אלא לא תעשה,

אי הכי לאו שאין בו מעשה נמי אלמה אמרינן צכמה דוכתי ללו שאין בו מעשה אין לוקין עליו? דברים כה לעשות כתיב,

לאו שניתק לעשה נמי? דומיא דלאו דחסימה שהוא כחצו אצל פרשת מלקות [ויילפינן מלקות מלאו דחסימה, בדרשת סמוכין],

השתא דאתית להכי, כולחו נמי [עשה, ולא שניתק לעשה, ולא שאין בו מעשה] דומיא דלאו דחסימה [ילפינן שאין לוקה עליהם],

ור"ע כיון דאמר אי אתה מחייבו משום שמי רשעיות [לגבי מלקות ומיתה], חייבי כריתות נמי לא לילקו, דהא שמי רשעיות ניסחו, שעדיין עונש הכרת עליו מאי מעמא [נהי דחייבי מיתות אם עשו תשובה אין ב"ד של מטה מוחלין לו, מה בכך ולעיבד לי תרתי. תוס']?

אבני חן למסכת מכות

מה עבודת כוכבים כרת שלו על דבר שהוא שב ואל תעשה שז
ולא תעשה כן, והוא עמד ועשאו אף כל שב ואל תעשה אצל כרת של
עמוד ועשה, והוא ישב ולא עשה, אין זו קרבן, לאפוקי הני דקום
עשה ופסח ומילה עמוד ועשה הוא,
אצל חייבי כריתות כגון אשר יעשה מכל (אלה) [התועבות האלה] ונכרתו
(ויקרא יח) לשון שב ואל תעשה הוא, ואפילו לא נאמרה זו אזהרה לא, היה
קרבן בא עליו,

רבינא אמר, לעולם

דף י"ד ע"א

כדאמרינן מעיקרא טעמיה דר' עקיבא משום שמי רשעיות הוא,
ודקאמרת חייבי כריתות נמי שמי רשעיות הן, דאכתי עוגש כרת עליו שאם
עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן, מאי אמרת
הא לא עבוד תשובה, לא פסיקא מילתא לכרת הואיל והוא
מלי בשבועה,

רבי יצחק אומר [ר' יצחק אמר לעיל שאין מלקות אף בחייבי כריתות],
חייבי כריתות בכלל היו, ולמה יצאת כרת באחותו,
לדונו בכרת ולא במלקות,

ורבנן רבי ישמעאל ור"ע כרת באחותו למה לי, לחלק לפי שכלל
כל העריות בכרת אחת, הייתי אומר אם עשאן כולם כהעלם אחד, אינו חייב
אלא אחת, לכך יצאה כרת באחותו לחלק, דהוי דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל
ללמד על עצמו, שמתחייב עליה לעצמה אם עשאה עם חברותיה, ולא ללמד על
עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא, מה אחותו מיוחדת שהיא ערוה
וחייבין עליה צפני עצמה, אף כל שהיא ערוה חייבין עליה צפני עצמה,

וכדרכי יוחנן, דאמר רבי יוחנן, שאם עשאן כולם
בהעלם אחד, חייב על כל אחת ואחת,

ורבי יצחק לחלק מנא ליה? נפקא ליה ויקרא יח מואל
אשה דמאי למכתב ולגדה לא תקרב בגדת טומאתה, לחייב על
כל אשה ואשה,

ורבנן [ר' ישמעאל ור"ע] נמי תיפוק ליה מהא,

אין הכי נמי, ואלא כרת דאחותו למה לי, לחייבו על

את הקושיא ור' שמואל תירץ כדי רשעתו וכו', ולפירוש השני קבל ר' שמואל
את התירוצין על הקושיא [רבי שמואל (ברר) (בר רב) יצחק
למשנה [קושיא] זו מרבי אצל כר ממל, ושני עלה [ור' שמואל תירץ] כדי
רשעתו, משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה
מחייבו משום שתי רשעיות, ברשעה המסורה לב"ד
הכתוב מדבר ב"ד הזהירו שהם לא יחייבוהו שמי רשעיות, כגון ממון
ומלקות, או מיתה ומלקות, או מיתה וממון, אצל כרת לא ע"י ב"ד הוא,
יש לפרש [פ' בפירוש אחר] קיבלה מיניה רבי שמואל מרבי אצל, תירוצו זו
על חתקתא דר' אצל כר ממל,

רבא אמר, אתרו ביה לקטלא, כ"ע לא פליגי דאין לוקה
ומת, כי פליגי דאתרו ביה למלקות למדיה,

רבי ישמעאל סבר, לאו שניתן לאזהרת דבר שחייבין עליו
מיתת ב"ד [או כרת] לוקין עליו, ור"ע סבר לאו שניתן
לאזהרת מיתת ב"ד, אין לוקין עליו כשהתירו זו מלקות בלא
מיתה, לפי שלא ניתן לאו זה לאזהרת עוגש מלקות כשאר לאוין, שהרי הוצרך
להזהיר, שאם לא כן, לא היה יכול לחייבו מיתה,

ור"ע [דאמר חייבי כריתות לוקין] אי הכי חייבי כריתות נמי,
לאו שניתן לאזהרת כרת הוא?

א"ל רב מרדכי לרב אשי, הכי אמר אבימי מהגרונאי
משמיה דרבא, חייבי כריתות לא צריכי התראה, שהרי
פסח ומילה עוגש, אף על פי שלא הזהיר אין בהן לא תעשה,
ועגש להם כרת,

ודלמא [מאן יימר דלאו דכתיב בחייבי מיתות או כריתות בא לומר שיש
גם מלקות אם התירו בהם למלקות] אזהרה לקרבן שאם יעשה שוגג
יצא קרבן, דהא פסח ומילה דלית בהו אזהרה, לא מייתי
קרבן אין קרבן בשוגג שלהן, כדאמרינן בכריתות בפ"ק, הפסח והמילה מנזות
עשה, כלומר אינו בכלל שאר כריתות למנותן עם שאר כריתות שנמנו עם כולם,
לומר שאם עשאו כולם כהעלם אחד, חייב קרבנות כמספר הכריתות?

התם לאו היינו טעמא מה שאין מציאין קרבן על פסח ומילה, אין
הטעם בשביל שאין בהם אזהרה אלא בשביל שהם מנזות עשה משום
דאיתקש כל התורה כולה לעבודת כוכבים דהוקשה כל
התורה כולה לענין קרבן לעבודת כוכבים, שנאמר בפרשת שלח לך אנשים אצל
קרבן עבודת כוכבים, תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה, כאן הוקשו כל
עבירות שבתורה בשגגתן לעבודת כוכבים, לענין קרבן,

אבני חן למסכת מכות

ויקרא יח ט ערבות תסור תביתך או תבית אבנך מן הבית או מן הגלגל
חוץ ל' א' תגלה ערוך:

ויקרא כ יז ואיש אשר יקח את אחות אביו או את אחות אביו
אשת-ערותה ויהי תראה את-ערותו חסד הוא, ונקרמו לעיני בני עמם, ערות
אחיו יגלה עו' נו' ישא,

אלא נפקא ליה ויקרא כ יז מאחותו דסיפא [דקרא] ערות אחותו
גלה (ויקרא כ),

ואידך [ר' ישמעאל ור"ע], אחותו דסיפא למה ליה? לחייבו על
אחותו בת אביו ובת אמו, לומר שאין עונשין מן הדין
שהרי ענש על בת אמו שלא בת אביו, ובת אביו שלא בת אמו, שגא' (ויקרא כ')
בת אביו או בת אמו, ויש לומר כ"ש שענש על בת אביו ובת אמו, אבל אם
אמרת כן, ענשת מן הדין, לכך נאמר אחותו דסיפא,

ואידך [ר' יצחק, מנין שאין עונשין מן הדין], איבעית אימא גמר
עונש מאזהרה דלענין אזהרה כתיב אחותך היא יתירה, להזהיר על אחותו
בת אביו ובת אמו, שנאמר (ויקרא יח) ערות בת אשת אבין מולדת אבין
אחותך היא,

ומה אזהרה לא חלק בין אחותו בת אביו שלא בת אמו, ובת אמו שלא בת
אביו] ולאחותו שהיא בת אביו ובת אמו, אף בעונש ענש על אחותו בת אביו
ואמו, כאחותו דבת אביו שלא בת אמו, ובת אמו שלא בת אביו,

ואיבעית אימא, נפקא ליה

דף י"ד ע"ב

מאחותו דרישא דמני למכתב כי יקח את בת אביו או בת אמו [והבולה
"אחותו" מיותרת],

ואידך [ר' ישמעאל ור"ע], ההוא מובעי ליה לחלק ברת
למפטם ולסך דהו נמי שני לאוין וברת אחד, והוצרך לנו לחלק ציניהם
כמו שהוצרך חילוק בעריות, אם אינו ענין כאן מנהו ענין להו,

ואידך [ר' יצחק] סבר, בר' אלעזר א"ר הושעיא, דאמר רבי
אלעזר אמר רבי הושעיא, כל מקום שאתה מוצא שני
לאוין וברת אחד, חלוקין הן לקרבן והכי פירוש ואידך ס"ל
כר"א, דאמר עלה שהלאוין מחלקין לחטאות, ועל מפטם וסך אמרי' במס'
כריתות (דף נ) שהן שני לאוין, על גשר אדם לא יסך, ובמסכתו לא תעשו
כמוהו, וברת אחת איש אשר יקח כמוהו ואשר יתן ממנו וגו', חילוק מטהא'
ציניהם שהלאוין מחלקין לחטאות, וכיון דאמו להכי, בעריות נמי לא בעי חילוק,
ולא מנעריך ליה למדרש אל אשה דלעיל, ואיתר ליה עיקר קרא דכרת באחותו
לדון בכרת ולא במלקות,

אחותו, ועל אחות אביו, ועל אחות אמו אם בא על שלשתן
בהעלם אחד,

פשיטא, הרי גופין מוחלקין, הרי שמות מוחלקין שיש אזהרה
בכל אחת, והרי הן כשאר כל העריות?

אלא לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות
אמו,

והכי משכחת לה, ברשיעא בר רשיעא [במבואר בכריתות
טו]. הבא על אמו [ראובן] בא על לאה אמו] והוליד שמי צנוט [בלהה וזלפה],
וחזר וזא [אביהן ראובן] על אחת מהן [בלהה] והוליד בן [שמואל], וזא הבן
על אחות אמו [זלפה] שהיא אחותו [ששניהם הם בני ראובן] ואחות אביו
[שזלפה היא בת לאה אם ראובן],

ור' יצחק, הא מנא ליה?

נפקא ליה מק"ו, דתניא אמר ר"ע, שאלתי את רבן
גמליאל ורבי יהושע באיטליז במקום שמוכרין השער במקלין
[כיצר השוק, מקום ציבורי, ו"א מקום שפטור בה ממכס. שט] של
עימאום [אמאום, עיר ביהודה כ 30 ק"מ מערבה לירושלים, העיר
נחשבה כמקום הגבול בין הרי יהודה והשפלה, עיר זו נזכרת כבר בספרי
החשמונאים, וברבות הימים התפתחה לעיר קייט, שהיו בה מעיינות מים
חמים ומרחצאות. שט], שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של
ר"ג,

הבא על אחותו, שהיא אחות אביו, שהיא אחות אמו,
מהו, [אינו] חייב על כולן אלא אחת, או חייב על כל
אחת ואחת?

אמרו לו זו לא שמענו, אבל שמענו, הבא על חמש
נשים נדות בהעלם אחד, שחייב על כל אחת ואחת,
ונראין דברים מק"ו, ומה נדה שהיא שם אחד, חייב על
כל אחת ואחת, כאן ששלשה שמות [אחותו ואחות אביו
ואחות אמו] לא כל שכן,

ואידך [ר' ישמעאל ור"ע צריכין הפסוק, ואינם למדין מק"ו משום ד],
ק"ו פריכא הוא, מה לגדה שכן גופין מוחלקין,

ולאידך [ור' יצחק] נמי, האי ודאי ק"ו פריכא הוא,

אבני חן למסכת מכות

אמר לך, ההוא אוהרה לתרומה,

וריש לקיש אוהרה לתרומה מנא ליה, נפקא ליה ויקרא כב מאיש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב, אי זהו דבר שהוא שוה בזרעו של אהרן בלגשים ובלגשים אינן נאכלין חלה לזכרים וכי תימנא איכא חזה ושוק ליתא בחזרת כגון חלמנה וגרועה חרע אין לה דאמר מר חזרת לתרומה ואינה חזרת לחזה ושוק והכי מפרשין לה ביצמות (דף פז) הוי אומר זו תרומה,

ואידך, ההוא לאכילה והא לגייעה לנגיעת תרומה,

וריש לקיש, האי בכל קדש לא תגע להכי הוא דאתא, ההוא מיבעי ליה לטמא שנגע בקדש,

דאיתמר, טמא שנגע בקדש מירוצא הוא דמתרין ר"ל, ריש לקיש אומר לוקה, רבי יוחנן אומר אינו לוקה, ריש לקיש אומר לוקה, בכל קדש לא תגע, רבי יוחנן אומר אין לוקה, ההוא אוהרה לתרומה הוא דאתא,

טמא שנגע בקדש, מדאפקיה רחמנא בלשון נגיעה,

אוהרה (לאוכל), אתקוש קדש למקדש צהאי קרא בכל קדש לא תגע ולא המקדש לא תבא, ודרשין לקמן מה מקדש יש באזהרתו נטילת נשמה, שהצא אל המקדש טמא בשרת, אף אזהרת קדש דבר שיש בו נטילת נשמה, והיינו אכילה שעושה עליה כרת, דאילו בנגיעה ליכא כרת,

ואכתי להכי הוא דאתא, ההוא מיבעי ליה, לטמא שאכל בשר קדש לפני זריקת דמים,

דאיתמר, טמא שאכל בשר קדש לפני זריקת דמים, ריש לקיש אומר לוקה, רבי יוחנן אומר אינו לוקה,

ריש לקיש אומר לוקה בכל קדש לא תגע, לא שנא לפני זריקה ולא שנא לאחר זריקה, רבי יוחנן אומר אינו לוקה,

רבי יוחנן לטעמיה דאמר קרא טומאתו טומאתו דאמר אזהרה לאוכל קדש בטומאתו נפקא מטומאתו טומאתו, וההוא טומאתו עליו דכתיב בעונש קדש, לאחר זריקה הוא, דתינא בתורת כהנים ומיימין לה במנחות צ"ל שלישי (דף כה) יכול יהו חייבין עליו משום טומאה קודם זריקה, תלמוד לומר כל טהור יאכל בשר והפגש אשר תאכל בשר וגו', הנימיר לטהורים חייבין עליו משום טומאה, שאין יתיר לטהורים אין חייבין עליו משום טומאה, וכי כתיב טומאתו לאחר זריקה הוא דכתיב?

ואחזתו דקיפא, למייבו על אחזתו שהיא אחזת אביו ואחזת אמו,

ואחזתו דרישא, למייבו על אחזתו בת אביו ובת אמו, לומר שאין עושין מן הדין,

ואי בעית אימא, אי נמי לא סבר לה כר' אלעזר, ונפקא ליה חילוק בעריות ויקרא כ מואיש אשר ישכב את אשה דוה דכתיב ביה כרת ימירא, לומר שחייבין עליה לעצמה, וממנה תלמד כל הכלל, ואם אינו ענין לגופה, דהא נפקא לן מואל אשה לחלק על כל אשה, מנהו ענין לשאר שני לאוין וכרת אחת, כגון מפטס וסך,

ואידך, ההוא מיבעי ליה לכררבי יוחנן, דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי, מנין שאין האשה טמאה עד שיצא מדוה דרך ערותה, שנאמר ואיש אשר ישכב את אשה דוה, וגלה את ערותה וגו', מלמד שאין האשה טמאה, עד שיצא מדוה דרך ערותה לאפוקי דרך דופן דלא?

[שנינו במשנתנו] וטמא שאכל את הקדש: בשלמא הבא למקדש טמא כתיב עונש, וכתיב אוהרה, עונש דכתיב במדבר יט את משכן ה' טמא ונכרתה, אוהרה במדבר ה' ולא יטמאו את מחניהם,

אלא טמא שאכל את הקדש, בשלמא עונש כתיב ויקרא ז והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה, אלא אוהרה מנין ליכא למימר מנבדשים לא יאכל וגו' דלא מיירי בקדשים חלה בתרומה דכתיב ביה איש איש מזרע אהרן דבר השוה בזרעו של אהרן ומוקמינן ליה בתרומה שהיא שוה בלגשים ובלגשים אף החזרת שאינה חזרת לחזה ושוק חזרת לתרומה?

ריש לקיש אומר, ויקרא יב בכל קדש לא תגע ודרשין ליה לקמן אזהרה לאוכל,

רבי יוחנן אומר, תני ברדלא שס חכס, אתיא טומאתו טומאתו, כתיב הכא וטומאתו עליו ונכרתה בטמא שאכל את הקדש, וכתיב התם במדבר יט טמא יהיה עוד טומאתו בו צצא אל המקדש טמא, מה להלן עונש ואזהרה, אף כאן עונש ואזהרה,

בשלמא ריש לקיש לא אמר כרבי יוחנן, גזירה שוה לא גמיר ולא למדה מרבו, אלא ר' יוחנן מאי טעמא לא אמר כריש לקיש?

אבני חן למסכת מכות

נערה צמולה [שאנסו אותה], דאשכחן ציה לא מעשה שקדמו עשה, דכמי (דצרים כב) ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה, ומניא עלה שיקיים את העשה אם גירשה ויחזרנה ויפטור, אלמא לאו שניתק לעשה חשיב ליה,

דתניא, אונם שגירש, אם ישראל הוא שיכול לקיים העשה ויחזרנה מחזיר ואינו לוקה, אם כהן הוא שאסור בגרשה לוקה ואינו מחזיר לוקה ואינו מחזיר [ולכא למימר דאתי עשה ודחי לא תעשה, דעשה שאינו שוה בכל הוא, דהא אי אמרה לא בעינא ליה ליכא עשה כלל. תוס'],

אם ישראל הוא, מחזיר ואינו לוקה, אמאי אם אימא לדריי יותק לא תעשה שקדמו עשה הוא, ולילקי,

אמר עולא האי "לאו שניתק לעשה" הוא, דאי לאו [פי' שאם לא] לנתוקי לאוי אמה, האי עשה ["לו תהיה לאשה"] לא הוה מצטרף למכחציה, לא יאמר לו תהיה לאשה באונם דאי לתתלתו ולומר שישאנה וליגמר ממוציא שם רע דכמי ציה נמי ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה,

ומה מוציא שם רע, שלא עשה מעשה, אמר רחמנא דברים כב ולו תהיה לאשה, אונם [שעשה בה מעשה] לא כל שכן [למה נאמר],

אם אינו ענין לפניו לפי הגירסין ולומר שישאנה תנהו ענין לאחריו לאחר הגירסין לומר, שאם גירש יחזיר שאם שלחה יחזרנה ותהיה לו לאשה [פי' שהמצוה של "ולו תהיה לאשה" קאי על לאחר שגירשה, וע"י שיחזרנה], ויפטור מן הלאו,

ואכתי אונם ממוציא שם רע לא גמר [פי' אף שאונם עשה מעשה, מ"מ יש חומר במוציא שם רע שלוקה ומשלם] הא איצטריך למיכחציה וישנו ענין לפניו, דאי לא כחציה, דאיכא למיפרך דאנא אמינא, מה למוציא שם רע דין הוא שיקנסוהו לכנסה שכן לוקה ומשלם בתתלתו [וזה יוצא מן הכלל דקם ליה בדרבה מיניה], כדכמי ויסרו אותו ועשו אותו, ואמרין בכחצות (דף מו) ויסרו זה מלקות [משא"כ אונם שאינו לוקה, ואם לא נאמר, לא היינו אומרים ולו תהיה לאשה]?

אלא, לא יאמר לו תהיה לאשה במוציא שם רע, וליגמר מאונם, ומה אונם שאינו לוקה ומשלם בתתלתו אמר רחמנא לו תהיה לאשה מוציא שם רע לא כל שכן, אמר רחמנא ולו תהיה לאשה, מוציא שם רע לא כל שכן,

ההיא מבבל קדש נפקא מרביא דבבל דריש ריש לקיש אף לפי זריקה,

תניא כוותיה דריש לקיש דליף אזהרה לטמא שאכל את הקדש מבבל קדש לא מגע בכל קדש לא תגע, אזהרה לאוכל, אתה אומר אזהרה לאוכל, או אינו אלא אזהרה לנוגע,

ת"ל בכל קדש לא תגע ואל המקדש וגו', מקיש קדש למקדש, מה מקדש דבר שיש בו נטילת נשמה, אף כל דבר שיש בו נטילת נשמה, ואי בגייעה מי איכא נטילת נשמה, אלא באכילה,

אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן, כל לא תעשה שקדמו עשה, לוקין עליו הא אמה לאשמועינן, דאפילו למאן דאמר לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו, כדמיא לא מותירו והטמר משרפו, דא הכתוב יתן עשה אחר לא תעשה, לומר שאין לוקין עליו, שנתק הכתוב את העשה, להיות עשנו של לאו ותקוטו, לומר לא תעשה כך, ואם עשית, עשה זאת והפטור,

ואשמועינן רבי יוחנן, הני מילי בעשה הבא אחר הלאו, שאין אמה יכול לקיימו, אלא לאחר עבירת הלאו, אבל עשה שקדם את הלאו ואמה יכול לקיימו קודם עבירת הלאו אין זה ניתוק הלאו ואפילו מקיימו אחר עבירת הלאו לא נפטרת מן המלקות,

דף ט"ו ע"א

אמרו לו [לר' יוחנן. ריב"א] אחרים ששמעוהו משמו, ולא שמעוהו מפיו אמרת אמרת דבר זה, אמר להו לא חזר צו,

אמר רבה, האלהים [בשבועה] אמרה [ר' יוחנן], וכתביא מזינו כתוב לא מעשה שקדמו עשה, ותנינא ותניין עליה [ושנינו במשנתנו על לאו זה] דלוקין, ולא סגי ליה בקיום העשה [שיחזור ויצא],

כתיבא במדרב ה וישלחו מן המחנה [וגו'] ולא יטמאו את מחניהם, תנינא [במשנתנו על הלאו של ולא יטמאו את מחניהם, שלוקה] הבא למקדש טמא [לוקה, משום דלא הוי לאו הניתק לעשה, לפי שקדמו עשה ללאו, וא"ת דלמא שאני התם דאיכא תרי לאוין וכו' תוס' עיי"ש] קא חשיב ליה, דאלו הן הלוקין,

אלא מאי טעמא קא הדר ביה, משום דקשיא ליה אונם

אבני חן למסכת מכות

סמוך לפרשת מלקות?

[דוחה] א"ל [רבא] [זה שאינו דומה לגמרי ללאו דחסימה, ע"י שיש בו גם עשה, וכי זה גורם שלא ילקה] משום דכתב ביה רחמנא עשה יתירא, מגרע גרע במימה,

[ובמקשה] אי הכי לאו שניתק לעשה נמי, לימא משום דכתב ביה רחמנא עשה יתירא, מגרע גרע?

[ובתריץ] א"ל, ההוא, לנתוקי לאו הוא דאתא עשה שאני מתקיים אלא לאחר עברת הללו, לנתק את הללו מעושה מלקות הוא נא,

הניחא למאן דאמר, ביטלו ולא ביטלו [תוס'] הא דאמרת כל ימיו בעמוד והחזר קאי, עשיתו לאו שניתק לעשה, והרצתה לו זמן לקיום העשה כל ימיו, ולדברך הא דתניא מחזיר ואינו לוקה, לעולם קאמר, כל זמן שיכול לומר אני מחזיר, אין צ"ד מלקין אותו, הניחא למאן דתני לקמן, בלאו הניתק לעשה, בטל את העשה חייב על הללו, לא בטל את העשה פטור, שהללו תלוי בציטול העשה, ואינו נגמר עד שיצטול את העשה צידים ציטול עולם, שלא יוכל להחזיר עוד, איכא למימר כל ימיו יש לו תקנה בחזרה, שאין מצטול את העשה, אלא א"כ מדירה שלא תהנה ממנו נדר שאין לו הפרה, כדלקמן,

אלא למאן דאמר, קיימו ולא קיימו דתני קיים את העשה פטור, לא קיימו חייב, שהעשה תיקונו של לאו הוא, ואין הללו תלוי בציטול העשה, שמשעה שעבר, הללו נגמר, אבל העשה ניתן לעקור המלקות, ולכשיצא לצית דין או יקיים העשה ויפטור, או ילקה, ליכא למימר כל ימיו בעמוד והחזר קאי כדקאמרת, שאם לא יחזירנה מיד כשיצא לצ"ד ילקוהו, דהא ליכא למימר יקיים לאחר זמן, דא"כ "לא קיים" היכי דמי, לעולם הוא יכול לומר אני מקיים,

מאי איכא למימר [אך תפרש "כל ימיו"]?

דף ט"ו ע"ב

מידי הוא טעמא אלא לרבי יוחנן מי הוצרך לדרוש כל ימיו בעמוד והחזר, ר' יוחנן שאמר לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו, וקשיא ליה אונס שגירס דקמיני אינו לוקה, והוצרך לעשותו לאו שניתק לעשה,

האמר ליה רבי יוחנן לתנא [לחזר המושגיות. שט] לקמן, תני בטלו חייב, ולא בטלו פטור, אבל ר"ל דתני קיימו ולא קיימו, לא דריש ליה לעמוד והחזר, אלא לפני הגירושין, לומר כל ימיו תהיה לו לאשה ולא ישלחנה, ולדידיה לאו שקדמו עשה ולא שניתק לעשה שוין ואין לוקין עליהן, אלא יקיים העשה מיד כשהיכרזהו צ"ד להחזיר,

ולמה נאמר [ולו תהיה לאשה במוציא שם רע], אם אינו ענין למוציא שם רע, תנהו ענין לאונס, אם אינו ענין לפניו [שישאנה] שהרי בעלמנו כמוז כן תנהו ענין לאחריו [שיחזירה וע"י ניתק הלאו],

[ודוחה] [ומוציא] [ואכתי מוציא. ד"ם] שם רע מאונס נמי לא גמר, דאיכא למיפרך, מה לאונס שכן עשה מעשה [ולכן לו תהיה לאשה, משא"כ במוציא שם רע שלא עשה מעשה],

אלא לא יאמר לו תהיה לאשה, במוציא שם רע, שהרי אשתו היא שכבר קידשה ומשאה, למה נאמר, אם אינו ענין למוציא שם רע, תנהו ענין לאונס, ואם אינו ענין לפניו, תנהו ענין לאחריו [ובמילא יש לימוד שאונס הוא לאו שניתק לעשה],

ואימא ואם אינו ענין לפניו דמוציא שם רע, תנהו ענין לאחריו דידיה [דמוציא שם רע], דלא לקי [אבל באונס אין פסוק לנתק את הלאו לעשה]?

אין הכי נמי, ואתי אונס וגמר מיניה דכי היכי דמוציא שם רע לא לקי בגירושין, אם החזיר, אונס נמי לא לקי,

במאי גמר מיניה, אי בקל וחומר מה מוציא שם רע שזקוק ומשלים בתחלתו, אינו לוקה בגירושין, אונס לא כל שכן, אי במה מצינו,

[בשניהם] איכא למיפרך (כדפרכינן) מה למוציא שם רע [שאני לוקה אם מגרשה], שכן לא עשה מעשה [ועדיין קשה למה אין האונס לוקה אם גירשה?],

אלא אמר רבא הא דתניא באונס מחזיר ואינו לוקה, טעמא משום דעל כרחך לאו שניתק לעשה הוא, דאמר קרא "כל ימיו" לא הוה ליה למיכתב אלא לא יוכל לשלחה, מאי כל ימיו, הכי קאמר "כל ימיו" בעמוד והחזר לא תהא בשילוחיה כל ימיו אלא יחזירנה, ועל כרחך עמוד והחזר קאמר, והכי קאמר ולו תהיה לאשה, אם שלחה, שלא יהו שילוחיה לכל ימיו [תוס'], הכי העשה אחר העברת הלאו,

וכן כי אתא רבין א"ר יוחנן, כל ימיו בעמוד והחזר,

א"ל רב פפא לרבא הא דאמר ר' יוחנן לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו, והא לא דמי לאויה, ללאו דחסימה שאין צו עשה, והוא

אבני חן למסכת מכות

לשזעמו כל היום, רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו, אינו לוקה ומיהו טעמיה דמר לאו כי טעמיה דמר,

רבי יוחנן אומר אינו לוקה,

דף ט"ז ע"א

משום דהוי לאו שאין בו מעשה אבל משום התראת ספק לא הוה מפטר דהתראת ספק שמה התראה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו,

ר"ל אומר, אינו לוקה, משום דהוי התראת ספק, וכל התראת ספק לא שמה התראה אבל משום לאו שאין בו מעשה לא הוה מפטר, דקסנר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו,

ותרוייהו אליבא דרבי יהודה דאמר גבי נטר, אינך לנמוקי לאו לעשה, אע"ג דהתראת ספק היא, ולא שאין בו מעשה הוה, ר' יוחנן דייק מינה, אלמא התראת ספק שמה התראה, ור"ל דייק מינה אלמא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, ולקמיה פריך דתרווייהו איכא למידק מינה, [כלומר אליבא דרבנן כו"ע לא פליגי [שלכן אינו לוקה], משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה. רימב"א],

1. דתניא, שמות יב ולא תותירו ממנו עד בקר, והנותר ממנו עד בקר וגו', בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה, לומר שאין לוקין עליו, דברי רבי יהודה [פי' ר' יהודה אומר שאם לא נתקו הפסוק היה לוקה עליו, ופליגי אי היה לוקה מפני שגם בלאו שאין בו מעשה יש מלקות, או שגם בהתראת ספק יש מלקות],

ר' יוחנן דייק הכי, טעמא דבא הכתוב, הא לא בא הכתוב לוקה, אלמא התראת ספק שמה התראה,

ור"ל דייק הכי, טעמא דבא הכתוב, הא לא בא הכתוב לוקה, אלמא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו,

ור"ש בן לקיש נמי, הא ודאי התראת ספק הוא הך דנותר, ואיכא למידק נמי מינה, התראת ספק שמה התראה?

[ומתירין] סבר לה כאידך תנא דר' יהודה דאמר לא שמה התראה, 2. דתניא מי שגירש את אשתו, ונישאת וילדה, ספק בן ט' לראשון, ספק בן ז' לאחריו [ולא ברור עתה אם הבן הנולד הוא בנו של הבעל הראשון או של

דתני תנא קמיה דרבי יוחנן, כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה, קיים עשה שבה פטור, ביטל עשה שבה חייב,

א"ל, מאי קא אמרת, קיים פטור אי בקיים מיתי פטור, לא קיים חייב בלא קיים מיתי חייב, ואע"פ שלא ביטל, ביטל חייב ואי בביטל מיתי חיובא, על כרחך לא ביטל פטור מיתי פטורא בלא ביטל, ואע"פ שלא קיים,

[אלא] תני ביטלו ולא ביטלו בטל עשה שבה חייב, לא בטל עשה שבה פטור,

ורבי שמעון בן לקיש אומר, קיימו ולא קיימו קיימו פטור, לא קיימו כשאומרין לו קיים מלקין אותו, ורבי יוחנן מוקים לה למתניתין בלאו היתק לעשה, דאילו בלאו שקדמו עשה סבירא ליה דלוקין, ולרש לקיש בין ניתק בין קדמו עשה שוין,

במאי קא מיפלגי, בהתראת ספק קא מיפלגי,

מר [ר' יוחנן] סבר, התראת ספק שמה התראה ואע"ג דכל לא תעשה ניתק לעשה לדבריו, התראת ספק היא, שהרי כשעובר על הלאו נריך להתרות בו, והוא אמר שגמר הלאו בביטול העשה תלוי, וכשמותרין בו אל תגרה, ספק הוא שמה לא יבטל את העשה להדירה בהנאה, ולכשידירה ויבטלנו קאמר דלוק, אלמא התראת ספק שמה התראה,

ומר סבר [ר"ל סבר] התראת ספק לא שמה התראה הלכך אם היה גמר הלאו תלוי בביטול העשה, לא היה לוקה עליו, אלא הלאו משגירש נגמר, והוא לא התראת ודאי, והעשה ניתן להיות תחת המלקות, ולכשיבא לבית דין או יקיים או ילקה,

חידושי רש"י:

ואי קשיא, לרבי יוחנן נמי איכא למימר בהתראת ודאי, ויפרו בו כשצא לבטל את העשה, שהוא עקירת הלאו?

[ודוהה] לעולם התראה בשעה שצוה על אזהרתו צעיק, ואפילו היא תלויה בדבר אחר, כדאמרין בשבועות (דף כח) שבועה שלא אוכל ככר זו אם אוכל זו אכליה לתנאיה והדר אכליה לאיסוריה התראת ודאי היא, אכליה לאיסוריה והדר אכליה לתנאיה הויה התראת ספק, אלמא התראה בשעת איסור צעיק, ואע"פ שאין הלאו נגמר עד שיאכל את של תנאי,

ואזדור למעמייהו, דאיתמר, שבועה שאוכל ככר זה היום, ועבר היום ולא אכלה אוכל ולא אכל, עבר על שבועתו כשהוא יושב וצטל, ואין כאן מעשה, והתראת ספק נמי הויה שהרי תלה זמן

אבני חן למסכת מכות

השני, ונמצאים איפוא שני אנשים שהם ספק אביו. שט],

הכה זה [אם הכה בן הזה, את אחד הבעלים של אמו. שט], וחזר והכה זה [הבעל האחר] בשמי המראות שהוא לה כל מלא המראת ספק, קילל זה וחזר וקילל זה, הכה שניהם בבת אחת המראה אחת נמוך כדי דינור, שהוא לה המראת ודאי דממה נפשך מד מינייהו אביו או קילל שניהם בבת אחת חייב,

רבי יהודה אומר [אם הכה שני בני אדם ששניהם הם ספק אביו], בבת אחת חייב, בזה אחר זה פטור [דהוי התראת ספק],

ורבי יוחנן נמי, הא ודאי לאו שאין בו מעשה הוא?

סבר לה, כי הא דאמר רב אידי בר אבין, אמר רב עמרם, א"ר יצחק, א"ר יוחנן, 3. ר' יהודה אומר משום רבי יוסי הגלילי, כל לא תעשה שבתורה, לאו שיש בו מעשה לוקין עליו, לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו,

חזין מן הנשבע, ומימר, והמקלל את חברו בשם שן הקצ"ה, וטעמא מפרש בתמורה בפ"ק,

חידושי רש"י:

ואי קשיא, הא דלעיל נמי נשבע הוא, ואמאי פטר ליה ר' יוחנן משום לאו שאין בו מעשה?

בהדיא מוקמינא לה להא דקמי נשבע דדבר שאין בו מעשה לוקה, בשבועה דלשבע, כגון אכלתי ולא אכל, או לא אכלתי ואכל, אבל באוכל ולא אכל לא לקי, וטעמא מפרש בשבועות ובתמורה מקראי,

קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה למידיהו [אליבא דר"ל, שמענו בברייתא ראשונה [1] לר' דהתראת ספק שמה התראה, ובברייתא שניה [2] אמר ר' יהודה דהתראת ספק פטור דלא שמה התראה,

ואליבא דר' יוחנן בברייתא ראשונה [1] שמענו דלאו שאין בו מעשה לוקין עליה, ובברייתא שלישית [3] שמענו דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליה?]

אי לר"ש בן לקיש דקשיא ליה המראת ספק תרי תנאי אליבא דרבי יהודה,

אי לרבי יוחנן דקשיא ליה לאו שאין בו מעשה, לא קשיא, הא דידיה לר' יהודה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, הא דרביה והא דמנא חזין לוקין עליו משום ר' יוסי הגלילי אמרה,

תנן התם, הנוטל אם על הבנים, רבי יהודה אומר לוקה, ואינו משלח [פי' גם אם משלח אינו מתקן את הלאו] קסברי שלח מעיקרא משמע, לא תקם האם, אלא שלמה קודם לקימה, ואע"ג דכתיב דבר לא תקם, לאו למימרא דאם לקחת שלח, וניהוי לאו שניתק לעשה, אלא לאו שקדמו עשה הוא,

וחכ"א, משלח [אם לאחר שלקח האם משלחה, אינו לוקה], ואינו לוקה קסברי שלח אמר לא תקם משמע, דכתיב, והוא ליה ניתק לעשה, ואם לקחת שלח,

זה הכלל, כל מצות לא תעשה, שיש בה קום עשה, אין חייבין עליה אין לוקין עליה, אלא יקיים העשה ופטור,

א"ר יוחנן [קאי על דברי חכמים שאמרו משלח ואינו לוקה] כלומר משלח ואינו לוקה, הא לא שלח [אלא ביטלו ע"י שהרג את הציפור] לוקה, אין לנו [אופן של "ביטול", שיבטל את העשה שבנתק את הלאו, וע"י ביטול זה הוא לוקה], אלא זאת [שילוח הקן], ועוד אחרת,

ורבי יוחנן ציטלו ולא ציטלו אית ליה, ומשמע ליה משלח דקמי משלח לכשיצאה, ואינו לוקה ואימתי הוא לוקה, כשיהרגה ויבטל את העשה צדיק, והיינו דקאמר אנו אין לנו כו',

כלומר אע"ג דקמי מנתי זה הכלל כו', דמשמע כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה שוות לזו,

אנו אין לנו צדקין שוה לזו, שיהא פטור המלקות תלוי בקיום העשה, אלא צין קיים צין לא קיים פטור,

אלא זו ועוד אחרת, דמשכחת בה דלקי על ידי ציטול העשה, דאילו צדקו לא משכחת ציטולו, אלא בהני תרי,

א"ל ר' אלעזר היבא [יש עוד אופן שיהיה המלקות תלוי במה שיבטל את העשה במעשה], א"ל לבי תשכח,

נפק דק ואשכח [הלשון "דק ואשכח" יש 18 פעמים בש"ס], [התיו"ט על אבות פ"ב מ"ט דתנן אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישרה וכו', כתב, בדאמרינן בעלמא נפק דק ואשכח, המכוון בכל זה יציאת השכל והשתוטטו להתבונן בעיון ולהשכיל היטב], דתניא, אונס שגירש, אם ישראל הוא, מחזיר ואינו לוקה אף כן מלה פטורו של מלקות בקיום העשה ואם כהן הוא, לוקה ואינו מחזיר,

[ומדייק מה שהכהן לוקה זה פשוט, אלא מה שהישראל אינו לוקה דהוה לאו שניתק לעשה, ועל זה אמרת שיש אופן של "ביטול"],

אבני חן למסכת מכות

[ומתרג'ן] התם, כיון דחייב בתשלומין, אין לוקה ומשלם [תוס']

מתקף לה רבי זירא, הא איכא משכוננו של גר [שמה] שאמרנו לעיל לגבי משכון שייך גם בגר, רק שם חלקנו דכיון דחייב בתשלומין אינו לוקה ומשלם, לכן אמר שיש למצוא ביטול בשמת הגר] ושרפו צחי הגר [שאם שרפו רק לאחר מיתת הגר הרי קנאה מנכסי הגר] ומת הגר ואין לו יורשין דלימא בתשלומין?

דף ט"ז ע"ב

התם גברא בר תשלומין הוא כששרפו, ולא נמחייב מלקות צדיקול זה, והאי דלא משלם משום ושיעבודא דגר הוא דקא פקע לאחר זמן,

והא איכא פאה, דרחמנא אמר ויקרא כג לא תכלה פאת וגו' לעני ולגר תעזוב אותם וקא סבר תעזוב לאחר עזירת הללו משמע, לא תכלה ואם כליתיה תעזוב אותם וגו' דמשכחת לה בקיימו ולא קיימו ביטלו ולא ביטלו כגון שטמן את החטין, דמו לית ליה לקיימיה לעשה, שהרי קנאן צדיק, כדמציא דבעודן חטה היא מחייבו ליתנה, אבל אם טמן לא,

דתנן מצות פאה להפריש מן הקמה, לא הפריש מן הקמה מפריש מן העומרין, לא הפריש מן העומרין מפריש מן הכרי עד שלא מירח, מירחו ונתחייב צמער מעשר מחלה את הכרי ואחר כך נטמן לו הפאה שלא להפסיד את העני שהלקט והשכחה והפאה פטורין מן המעשר וזה הציאן לדי חיוז מְעַשֵׂר ונותן לו?

[ומתרג'ן דאחיה] כדרבי ישמעאל דאמר אף מפריש מן העיסה, ולר' ישמעאל נמי משכחת לה דאכל [את ה] עיסה [ונמצא שזאת ועוד אחרת משכחת בפאה]?

אלא זאת ועוד אחרת, אהא [שכילה את הפאה, ועבר על לא תכלה, וביטל את ה"תעזוב"], [פירוש דפאה היא האחרת שיש בה מלקות בלא קיימו ובבטלו. ריב"א],

אבל אונם [שאמרנו לעיל ש"עוד אחרת" קאי על אונם] לא, דהיכא אמרינן על דעת רבים אין לו הפרה, לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה כגון הכא דכל ימיו צעמוד והמזיר קאי יש לו הפרה,

הניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו לא קיימו לוקה, משכחת ציה מלקות בלא קיימו, אלא למאן דתני ביטלו ולא ביטלו לוקה היכי משכחת לה,

בשלמא גבי שילוח חקן, משכחת לה ציעלו, כששחטה,

אלא הכא אלא אונם, ביטלו ולא ביטלו היכי משכחת לה, אי דקטלה [אי הרג את האשה], קם ליה בדרכה מיניה [תוס'] [הוא חייב מיתה ואין צו מלקות]?

אמר רב שימי מחזינא, כגון שקיבל לה קידושין מאחר,

[ומקשה] אמר רב, אי שווייתיה [האשה] שליח, איהי קא מבטלא ליה [האשה ביטלה את העשה ולא הוא], אי לא שווייתיה שליח, כל כמיניה נמטיה וכי כל הימנו [פי' וכי הכה בידו הוא] שמתקדש על ידי קנאלו ולא כלום היא?

אלא אמר רב שימי מנהרדעא, כגון שהדירה ברבים [שהדירה בלא שום עון, ושפיר חל עליה, כגון דאמר קונם תשמישך עלי. תוס'],

הניחא למ"ד פלוגמא היא במסכת גיטין צהשולח גט (דף לה) גדר שהודר ברבים אין לו הפרה, אלא למ"ד יש לו הפרה, מאי איכא למימר?

[ומתרג'ן כגון] דמדירה לה על דעת רבים שמנא צה עון שאסורה לו והדירה על דעת רבים ועל דעת ציה דין, דאמר אמימר הלכתא גדר שהודר ברבים יש לו הפרה, על דעת רבים אין לו הפרה,

[ומקשה על מה שאמר ר' יוחנן "אנו אין לנו אלא זו ועוד אחרת"] ותו ליכא מנא לא תעשה שיש צה קום עשה דלילקי עליה, והא איכא [סימן גז"ל, משכ"ן, ופא"ה] גזל, דרחמנא אמר ויקרא יט לא תגזול, [ותיקון הלאו הוא] ויקרא ה והשיב את הגזלה [ושייך ביטלו ע"י ששורף את הגזלה],

[ועוד מצינו ב] משכון משכחת לה ציעלו ששרפו דרחמנא אמר דברים כד י כִּי־תִשָּׂא בְרֵעֶךָ מִשְׁאֵת מֵאוֹמֶה ל' אֶתְבֹּא אֶל־בֵּיתוֹ לְעֵבֶט עֲבָטוֹ, יג הַשֵּׁב תָּשִׁיב לוֹ י [את] הָעֵבוֹט כְּבוֹא הַשְׁמֹשׁ וְשֵׁב בְּשִׁלְמוֹ יבְרַךְ, ומשכחת לה [תוס'] בקיימו ולא קיימו, וביטלו [ע"י שריפה] ולא ביטלו?

אבני חן למסכת מכות

חמש, משום שרץ השורץ על הארץ שני לאוין הכתובין בשרץ סתם כמו שפירשתי [בויקרא יא], ושלשה לאוין הכתובין בשרץ הארץ, בתורת כהנים,

[וה"ל רש"י בפסחים כד. וחד [ויקרא יא מא] וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל, וחד [שם פסוק מב] לכל השרץ השורץ על הארץ לא מאכלוס כי שקץ הם, וחד [שם פסוק מד] ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ],

צרעה, לוקה שש חמש משום שרץ הארץ [כמו נמלה] ואחד **משום** דברים יד **שרץ העוף** דכתיב במשנה תורה (יד יט) וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו,

אכל לא תשקצו את נפשותיכם בזהמה וצער וגו' הכתוב בפרשת קדושים תהיו אינו מן המניין, דלאו בשרץ כתיב, ואע"ג דכתיב ביה אשר תרמש האדמה, לשון בריות גדולות הוא, ושרץ לשון קטנה ונמוכה שנקרע בהלכה בקושי, ונראית כרומשת,

אמר רב אחאי, המשהה את נקביו, עובר משום ויקרא כ לא תשקצו [מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. ריטב"א, והמאירי כתב וז"ל מדרבי סופרים שלא להמאים אדם את עצמו בעשיית דברים המאוסים, ושנפשו של אדם קצה בהם וכו'. וראה מהר"ץ חיות],
[בא לתרץ הא דלא חשב אביי גמי להאי לאו, משום דהוה ליה לאו דכללות, ואביי סבר אין לוקין על לאו שבכללות וכו'. כוס הישועות],

אמר רב ביבי בר אבבי, האי מאן דשתי בקרנא דאומנא מקיזי דס נקין במצינה קא עבר משום לא תשקצו,

אמר רבא בר רב הונא, ריסק תשעה נמלים מיעין וזימת וזיעטין ממורת צריה והביא אחד חי [תוס'] והשלימן לכזית, לוקה ו', ה' משום בריה [ובצירעה יהיה עוד לאו], ואחד משום כזית נבילה ששכזעלו הוא מת, ומנטרף לכזית נבלה,

רבא א"ר יוחנן, אפילו שנים מרוסקין והוא [וא"ת ומאי חידוש הוא בשנים יותר מבעשר וכו'. תוס'] אם גדולים הן להיות מית צין שלשם, כדמפרש ואזיל ולא פליגי, **רב יוסף אמר אפילו אחד והוא, ולא פליגי, הא ברברבי** [באחד והוא. ולא ידענא דכיון דנחית להכי לימא בחד לבד לוקה שש, משום בריה, ומשום כזית נבלה? ושמא לא שכיח דבחד איכא כזית. תוס'] והא **בזוטרי** [לפעמים צריך מ']:

[שנינו במשנתנו] **אכל טבל ומעשר ראשון כו':** אמר רב, **אכל טבל של מעשר עני** שהופרשו כל מעשרותיו חוץ מזה לוקה

כי הא, דההוא מקרי דרדקי [וב"ה בגיטין לו, בכורות מו.], **דהוה פשע בינוקי** מכה אומס יותר מדאי [ולא אתי לישנא שפיר לפירוש הזה, דלא מקרי פשיעה אלא מולי דאתי ממילא. ריטב"א עיי"ש], [בבכורות מפרש רש"י "ומתים" פי' התינוקות, אבל עיי"ש שזה טעות], **אדריה רב אחא** שלא ילמד עוד מיטוקט, **ואהדריה רבינא, דלא אשתבח דדייק כוותיה:**

ויקרא יא י' וכל אשר אין-לו סנפיר וקשקשת בימים ובחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם: יא ושקץ יהיו לכם מבשרם ל' א תאכלו ואת-נבלתם תשקצו:

מא וכל-השרץ השרץ על-הארץ שקץ הוא ל' א יאכל: מב כל ה' לך על-גדו' ו' וכל' ה' על-ארבע עד פל-מרבח רגלים לכל-השרץ השרץ על-הארץ ל' א תאכלום ב' ושקץ הם: מג אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ השרץ ול' א תטמאו בהם ונתמאתם בהם: מד פי' א' ה' אל' ה' הם והתקדשתם והייתם קדשים פי' קדו' ש' א' ו' א' תטמאו את-נפשתיכם בכל-השרץ הרמש על-הארץ: מה פי' א' ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאל' הים והייתם קדשים פי' קדו' ש' א' ה' מו זאת תו' רת הבהמה והעו' ה' וכל נפש החיה הרמשת במים ולכל-נפש השרצת על-הארץ:

דברים יד י' וכל אשר אין-לו סנפיר וקשקשת ל' א תאכלו טמא הוא לכם:

יט וכל שרץ העו' ה' טמא הוא לכם ל' א יאכלו,

[שנינו במשנתנו] והאוכל נבילות ומריפות, שקצים ורמשים וכו': **אמר רב יהודה, האי מאן דאכל ביניתא מולעת דבי כרבא** הנמצאת בכחז שקורין ציל"א [ובתוס' פירשו שהוא דג קטן הנמצא במחרישה], **מלקינן ליה משום ויקרא יא שרץ השורץ על הארץ** [ראה הלכות תולעים ביו"ד סימן פד, וכו' זו סעיפים],

ההוא דאכל ביניתא דבי כרבא, ונגדיה רב יהודה,

אמר אבבי, אכל פומיתא בלע שרץ המים לוקה ארבעה שני לאוין כתובין בשרץ המים, אחד בתורת כהנים (יא י-יא) ואחד במשנה תורה (יד י), ושני לאוין כתובין בשרץ סתם [ויקרא יא מג] אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ השרץ ול' א תטמאו בהם, ומשמע צין שרץ המים צין שרץ הארץ הרי ד',

נמלה בלע נמלה מיה, הואיל וצריה שלימה היא אכילתה בכל שהוא לוקה

אבני חן למסכת מכות

דמאי, כיון דממונא הוא אין צו אסור אכילה אלא גזל עניים, ואיהו לגזל עניים לא חייש, אפרושי מפריש ליה לאפקועי טיבליה, נהי דמעשר ראשון לא מפריש, דסבר אי מפרשנא ליה צעניא לאפרושי תרומת מעשר מיניה שהוא צמיחה, (ועתה) [וליתנה. מזור דבש] לכהן, ומעשר שני נמי אי מפרשנא ליה צעין אסוקיה ומיכליה צירושלים,

ורבנן סברי, כיון (דטריחא) [דסניא. הגר"א] ליה מילתא, לא מפריש [עיי' ש"ך יו"ד ס' קכ"ז ס"ק ל' דנשים אינן נאמנות במידי דאית ב' טריחא. ילקוט המאירי]:

[שנינו במשנתנו] כמה יאכל מן הטבל וכו': אמר רב ביבי, אמר רבי שמעון בן לקיש, מחלוקת בחטה שהיא ככרייתה אבל בקמח דברי הכל כוית,

ורבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש, במחלוקת בזו כך מחלוקת בזו דקסבר ר' שמעון בכל האיסורין כל שהוא למכות, ולא אמרו כית אלא לענין קרבן, על שגגת כרת, והלכה למשה מסיני היא,

תנן, אמר להם ר' שמעון אי אתם מודים לי באוכל נמלה כל שהוא שהוא חייב, אמרו לו מפני שהיא ככרייתה, אמר להן אף חטה אחת ככרייתה, [ויש לדייק מזה] חטה אין קמח לא?

[ודוחה] לדבריהם קאמר להו, לדידי אפילו קמח נמי [לוקה בכל שהוא], אלא לדידכו אודו לי מיהת דחטה אחת ככרייתה,

ורבנן, בריית נשמה חשובה, חטה לא חשובה,

תניא כותיה דרבי ירמיה, רבי שמעון אומר כל שהוא למכות, לא אמרו כוית אלא לענין קרבן:

מהני [כהן] האוכל בכורים, עד שלא קרא עליהם ארמי אוזב וגו' [פי' ורק אחר קריאתה ניתרת הפירות לכהן] ועגמלא יליף היכן החרה,

[ארמי אובר אבי. כוונתו ז"ל בזה דבפ"ג דבכורים איתא שמתחלה שבא למקדש אומר הגדתי היום וגו' ואח"כ לוקח הסל מכתיו ומניחו עם הכהן וקורא ארמי אובר אבי, וקמ"ל דאף שקרא הגדתי היום, אינו נותר עד שקורא ארמי אובר אבי ג"כ. שיח יצחק],

ואע"ג דמעשר עני אין צו קדושה, שהרי לזרים נאכל וכלל מקום, אפ"ה טביל,

כמאן כי האי תנא, דתניא אמר ר' יוסי, יכול לא יהא חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר, הורם ממנו תרומה גדולה ולא הורם ממנו מעשר ראשון, מעשר ראשון ולא מעשר שני, ואפי' מעשר עני מניין?

ת"ל דברים יב לא תוכל לאכול בשעריך וגו', ולחלן הוא אומר דברים כו ואכלו בשעריך ושבעו, מה לחלן מעשר עני דמיב לגר ליתוס ולא למנה, וצעניא דשנה השלישית אף כאן בשעריך האמור כאן יש ללמוד ממנו מעשר עני וה"ק לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר בחוכו שכתב צו בשעריך, ואמר רחמנא לא תוכל,

אמר רב יוסף כתנאי, ר"א אומר אין צריך לקרות את השם, על מעשר עני של דמאי [דאמרינן] (סוטה דף מח) דיוחקן כה"ג שלג בכל גבול ישראל, וראה את עמי הארץ חשודין על המעשרות, חזן מתרומה גדולה, אמר להן לישראל בניי כשם שהתרומה צמיחה, כך הטבל צמיחה, עמד ותיקן הלוקח מעט הארץ יפריש כל המעשרות ומעכבן לעצמו, ואוכל מעשר ראשון שהרי מותר לזרים, ומעשר שני אוכלו צירושלים, ואם שנת מעשר עני היא נחלקו ר' אליעזר וחכמים, וקאמר ר' אליעזר דלא מיצעי אפרושי מספק, דלא צריך, אלא אפילו לקרות עליו את השם ולומר מעשר עני של כרי זה יהא צפוטו או בדרכו נמי לא צריך,

וחכ"א

דף י"ז ע"א

קורא את השם, ואינו צריך להפריש דכיון שקרא עליו שם, ילא הכרי מתורת טבל, ושאר המעשרות הוא צריך להפריש על כרחך, לפי שצריך להפריש ממעשר ראשון תרומת מעשר, וליתנה לכהן, שהיא צמיחה לזרים, ומעשר שני, צריך להעלותו לירושלים ולאכלו,

מאי לאו בהא קא מיפלגי, דמר סבר ודאי [באופן שודאי לא הפריש ממנו מעשר עני] טובלו [עושהו טבל] [רבנן סברי ודאי טביל] לפיכך ספיקו צריך להוילאו מידי ספק טבל, ומר סבר [גם ב] ודאי אינו טובלו?

אמר ליה אביי, אי הכי [דפליגי גם בודאי שלא הפריש מעשר עני] אדמיפלגי בספיקו, ליפלגו בודאי?

אלא דכולי עלמא ודאי טובלו, והכא בהא קא מיפלגי, מר סבר לא נחשדו עמי הארץ, על מעשר עני של

אבני חן למסכת מכות

או שאכל קדשי קדשים זמן משכן [פ' בן שרק במשכן היו קלעים] חוץ לקלעים ובגמרא מפרש היכן מוזהר,

רתניא,

1. דברים יב יז ל' אֶת־חֹבֶל לֹא־כָל בְּשָׁעֶרָה מְעַשֵּׂה דִגְגָה וְתִירֶשֶׁת וְיִצְחָקָה וְכִבְרֹת בְּקָהָה וְצִאָה וְכָל־גִּדְרֶיהָ אֲשֶׁר תִּדְרֹג וְגִדְבָתֶיהָ וְתִרְוִימֹת יָדָהּ סִיפֶיהָ דֹּהֲאֵי קֶרֶא הוּא, לא מוכל לאכול בשעריך מעשר דגן ומירושך ויזהרך ובכורות בקרך ולאנך וכל נדריך אשר תדר ונדבותך ומרומת ידך,

ודרש ר' שמעון לקרא מסיפיה לרישיה, דאי הוה דריש ליה מרישיה לסיפיה לא מדרש ליה כי האי גווגא, ולקמיה מפרשינא ליה, אלו בכורים [שמצינו בה לשון יד] דכתיב (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך,

אמר רבי שמעון, מה בא זה ללמדנו, אם לאוכלן בכורים חוץ לחומה לאסור, דמשמע קרא לא מוכל לאכול בשעריך וגו', קל וחומר ממעשר הקל שהרי כתיב בתחלת המקרא מעשר דגן, ולקמיה מפרש מאי חומר דבכורים ממעשר, ומה מעשר הקל, [אם] אוכלן חוץ לחומה לוקה, בכורים לא כל שכן,

הא לא בא הכתוב, אלא ל' [בהן ש] אוכל מבכורים, עד שלא קרא עליהן ארמי אוצד אב, דאם אינו ענין חוץ לחומה, מנחם ענין לאסור אחר הראוי להם [בשעריך לא קרא עליהם הפרשה], שהוא לוקה,

2. דברים יב וְגִדְבָתֶיהָ, זו תורה ושלמים,

אמר רבי שמעון מה בא זה ללמדנו, אם לאוכלן חוץ לחומה, קל וחומר ממעשר,

הא לא בא הכתוב, אלא לאוכל בתורה ובשלמים לפני זריקה, שהוא לוקה דאם אינו ענין חוץ לחומה, מנחם ענין לך, שהו איסור החמור שאתה יכול לתמו לענין לאו, שאין בו אזהרה מפורשת במקום אחר, אלא עשה בלבד (שם דברים יב) ודם זבחך יספק, והדר והבשר תאכל [וכתב לו לאו כאן "ונדבותך"],

3. דברים יב וְכָבוֹרָתָהּ, זה הבכור,

אמר ר' שמעון מה בא זה ללמדנו, אם לאוכלן חוץ לחומה, ק"ו ממעשר, אם לפני זריקה, ק"ו מתורה ושלמים ולקמיה מפרש מאי חומריה דבכור מתודה ושלמים,

הא לא בא הכתוב, אלא לאוכל אס זכ הוא מן הבכור אפי' לאחר זריקה שהוא לוקה שאין הבכור נאכל אלא לכהנים, וזו היא

קדשים קלים חוץ לחומה אזהרתיה מלא מוכל לאכול בשעריך וגו' ומעשר שני חוץ לחומה וכן מעשר שני, ובגמרא פריך מעשר שני תנא ליה לעיל, מעשר שני והקדש שלא נפדו, והיינו שאכלו חוץ לחומה בלא פדיון [פ' דאי בתוך החומה יכול לאכול מעשר שני כמו שהוא], השובר את העצם בפסח הטהור [ועובר על ועצם לא תשברו בו], ה"ז לוקה ארבעים,

אבל, המותר בטהור [בפסח הטהור] כדאמר לעיל צא הכמות ליתן עשה אחר לא תעשה כו', והשובר ע"ס בטמא [בפסח הטמא] כדאמרינן בפסחים (דף פג) וע"ס לא תשברו בו, בכשר ולא בפסול, אינו לוקה ארבעים,

הנוטל אם על הבנים, רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח קסבר שלח מעיקרא משמע, ואין כאן לאו שניתק לעשה, דאע"ג דכתיב שלח תשלח אחר לא תקח, לאו למימרא דאם לקחת שלח, אלא לא תקח אלא שלחנה קודם לקחת, וחכמים אומרים, משלח ואינו לוקה קסברי שלח אחר לקחת משמע, ולא שניתק לעשה הוא,

זה הכלל, כל מצות לא תעשה, שיש בה קום עשה [פ' שניתק לעשה], אין חייבין עליה:

נב: אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, זו דברי רבי עקיבא סתימתאה ממתינין דקמני, בכורים קרייה מעבבא צהו [ולוקה בהן אם אוכל הביכורים בלא קריאה], ר' עקיבא היא שהיה רגיל רבי לסתום דבריו בשמנה בסתם, בכמה מקומות, והכי שמיע ליה לר' יוחנן, דאית ליה לר' עקיבא קרייה מעבבא [3. מזור דבש] בכורים,

אבל חכמים אומרים, בכורים הנחה לפני המזבח מעכבת בהן דשנה צה קרא (דברים כו) והניחו לפני וגו' (שם) והנחתו לפני וגו', קריאה אין מעכבת בהן,

וליאמא זו דברי רבי שמעון סתימתאה דהוי ליה לאיתויי סיעתא למילתיה ממתינין דלקמן, דשמעינן לר' שמעון צה, דאית ליה כי ממתינין, דקרייה מעבבא צהו,

הא קא משמע לן, דרבי עקיבא כרבי שמעון סבירא ליה,

מאי ר' שמעון היכא שמענא ליה דאמר הכי,

אבני חן למסכת מכות

מאי חומרא דבכורים ממעשר, שכן אסורים לזרים [מעשר ראשון מותר לכל אדם בכל מקום לאחר שהפרישו ממנו תרומות מעשר, ומעשר שני מותר לכל אדם בירושלים], אדרבה מעשר חמור, שכן אסור לאונן בכורים מותרים לאונן לר' שמעון ציננות צפק הערל (דף עג). אונן יום מיתת מתו,

ומאי חומרא דתורה ושלמים, ממעשר, שכן טעונין מתן דמים ואימורין לגבי מזבח, אדרבה מעשר חמור שכן טעונין [צ"ל "טעון". מצור דבש] כסף צורה לפדיונו, דכתיב (דברים יד) ונתת הכסף בידך דבר שיש עליו זרה,

ומאי חומרא דבכור מתודה ושלמים, שכן קדושתו מרחם, אדרבה תורה ושלמים חמורים, שכן טעונים סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק בכור אינו טעון לא סמיכה ולא נסכים, כדתנן במנחות צ"ב שמי מדות (דף צב),

ומאי חומרא דחטאת ואשם, מבכור, שכן קדשי קדשים, אדרבה בכור חמור שכן קדושתו מרחם,

ומאי חומרא דעולה מחטאת ואשם, שכן כליל, אדרבה חטאת ואשם חמירי, שכן מכפרי,

וכולו חמירי מעולה, דאית בהו שתי אכילות [לאדם ולגבוה, משא"כ עולם שכולה לגבוה],

אלא מאי דילידא אימיה כרבי שמעון הוילי ואית פירכא למילמיה מהו שצחו, דלמאי דסבירא ליה לדידיה, מסרם ליה לקרא [תוס'], [שדורש את הפסוק מסיפא לרישא] ודריש ליה לפי דעתו,

[לשוננו של רש"י כאן פלאי וצריך ביאור ???] שהם מרים [פ' צד חמור] שהוא מואל, צאטו שהוא מואל [שקרא אותם] חמורים, נראין לו חומר, סבס את המקרא לדורשו בהפך, למאן איסורין שמה, שם דרשו (כסדרו) [כסידקין. ו']. לא היה יכול ללמוד ממנו האיסורין הללו, בכל אחד ואחד,

שם דרש תחלה, ובכורות, זה הבכור, וכי מה צא ללמדנו, אם לאוכלו חוץ לחומה, ק"ו ממעשר, אם לאוכל לפני זריקה, ק"ו מתודה ושלמים, אין זה נכון, שעדיין לא מלאו בתודה ושלמים,

ועל כרחו היה צריך לומר, הא לא צא הכתוב, אלא לאוכל מן הבכור לפני זריקה שהוא לוקה, ומעתה אין לו אזהרה לאוכל ממנו לאחר זריקה, והוא [פ' אם הוא] זר, וכן כולן זה אחר זה,

ואזהרתו, ובמקום אחר עשה הוא דאשכחן צה, אך בכור שור וגו' ובשרם יהיה לך וגו' (במדבר יח),

4. דברים יב בְּקִרְךָ וְצִאָנְךָ, זו חטאת ואשם,

אמר רבי שמעון מה בא זה ללמדנו, אם לאוכלן חוץ לחומה, קל וחומר ממעשר,

אם לפני זריקה, קל וחומר מתודה ושלמים, אם לאוכל לאחר זריקה והוא זר קל וחומר מבכור ולקמיה מפרש מאי חומרא דחטאת מבכור,

הא לא בא הכתוב, אלא לאוכל מחטאת ואשם אפילו לאחר זריקה חוץ לקלעים ואזהרת עשה מצינו צה במקום אחר (ויקרא ו) במקום קדוש תאכל בנזר אהל מועד, שהוא לוקה,

5. דברים יב וְכָל גִּדְרֶיךָ, זו עולה,

אמר ר"ש מה בא זה ללמדנו, אם לאוכלן חוץ לחומה ק"ו ממעשר,

אם לפני זריקה, קל וחומר מתודה ושלמים, אם לאחר זריקה ק"ו מבכור, אם חוץ לקלעים קל וחומר מחטאת ואשם,

הא לא בא הכתוב

דף י"ז ע"ב

אלא לאוכל מן העולה אפי' לאחר זריקה, אפילו בפנים ואפי' כהן שהוא לוקה ואזהרת עשה אשכחן צה בעלמא (ויקרא א) וערכו בני אהרן וגו' כליל היא "כליל היא" הם מדברי רש"י ולא מן הפסוק. ע"ל] ולא לאכילה,

אמר רבא, דילידא אימיה [למה לא אמר דילידא איתתיה ? וראה ילקוט המאירי] בר"ש [בר יוחאי] תיליד כל שאמו יולדת תבקש רחמים יהי רצון שיהא בר' שמעון [ואי לא לא תיליד. ריטב"א] [אמר כן בדרך גחמא],

ואע"ג דאית להו פירכא למילמיה כדמשכח פירכא כולוהו וואיל,

מעשר שני	אסור לאונן, כסף צורה,

אבני חן למסכת מכות

ביכורים	אסורה לזרים,
תורה ושלמים	טעונים מתן דמים ואיברים לגבי מזבח, וסמיכה ונסכים, שתי אבילות
בכור	קדושתו מרחם, אינו טעון סמיכה ונסכים, שתי אבילות,
חטאת ואשם	קדשי קדשים, מכפרי, שתי אבילות
עולה	כליל, רק אכילה אחת,

הבא זר דוקא קאמר, דלי כהן בצר ליה חד לאו, דהא חמש דקאמר, 1. חד משום חוץ לחומה, דאחי בקל וחומר ממעשר, 2. וחד משום לפני זריקה דאחי בקל וחומר מתודה ושלמים, 3. וחד משום "זר גמור", אפי' לאחר זריקה דאחי בקל וחומר מבכור, וכ"ש לפני זריקה, 4. וחד משום אוכל חוץ לקלעים דאחי בקל וחומר מחטאת ואשם, 5. וחד משום אוכל עולה ואפילו כהן וצמח הקלעים, וכל שכן זר חוץ לקלעים וחזק לחומה אלמא "לוקה" חמש?

[ומתריץ] חמשה איסורין הוו משום חמשה איסורים קאמר, ולא ללקות עליהן,

והא אנן תנן, אלו הן "הלוקין" וקמני בכורים, ואוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים?

דף י"ח ע"א

אלא קרא יתירא הוא האי קרא דלא מוכל לאכול [בפסוק ו'], דקא מני לכולהו בגויה [הוא קרא יתירה], דמכדי כתיב לעיל מיניה [בפסוק ו'], והצאתם שמה, וכולהו דהאי קרא כתיב, ליכחז צתריה לא מוכל לאכלס בשעריך, אם על חוץ לחומה בא להזכיר, ולא שצבוללות לא הוי, כיון דאכולה קאי, הוי לאו אכל חד וחד,

והיכי דמי לאו שצבוללות, כגון לא תאכל כי אם עלי אש, וכגון מכל אשר יעשה מגפן היין וגו', למיהוי לאו צאנפיה נפשיה,

מכדי כתיב, דברים יב ו (והבאת שם) [והבאתם שמה וגו'] על 'היכם, ויבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומות ידכם, וגדבתיכם וגדבתיכם ויבחרתם בקרבם ויצאנכם: ז (ואכלת לפני ה' אלהיך במקום) [ואכלתם שם לפני ה' אל 'היכם וגו'] ושמחתם בכל משלח ידכם אתם ויבחיכם אשר ברכת ה' אל 'היה,

לכתוב רחמנא [בפסוק ז' ל' א-תוכל לאכול בשעריך מעשר דגגה ויתירשך ויצתרה ויבחרת בקרבך ויצאנה וכל יצירה אשר תדיר, וגדבתיך ותרומת ידך:] לא תוכל לאוכלם, מיהדר מפרש בהו רחמנא למה לי, אלא ליחודי להו לאוי לכל חד וחד כאלו חזר וכחז בכל אחד לאו דחוץ לחומה, וכיון דאינו ענין לו, מנהו ענין לדבר אחר, הלכך צבורים לאוכל עד שלא קרא עליהן אמת, ואיך כל חד וחד למילתיה אמת,

וא"ת בכל הקדשים הכתובים כאן דיין אם תמן את הלוא ענין לאוכל לפני זריקה כגון חוץ מבכורים? אין הכי נמי, וממיתא דקמני לוקין באוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים, מוצר בשדה טרפה לא תאכלו נפקא, דלקמן, ולוקה חמש דקאמר רבא, חמשה איסורי קאמר,

מעשר שני	אם אוכלן חוץ לחומה לוקה,
ביכורים	כהן שאוכל ביכורים עד שלא קרא עליה ארמי אובר אבי וגו' *
תורה ושלמים	לאוכל תורה ושלמים לפני זריקה, *
בכור	זר שאוכלה אפילו לאחר זריקה ** *
חטאת ואשם	האוכל חטאת ואשם חוץ לקלעים אפילו לאחר זריקה, *** ** *
עולה	לאוכל מן העולה, **** ** * ****

* קל וחומר ממעשר הקל, ומה מעשר הקל, [אם] אוכלן חוץ לחומה לוקה, ** לפני זריקה, קל וחומר מתורה ושלמים, *** לאחר זריקה [לזר] ק"ו מבכור, **** אם חוץ לקלעים ק"ו מחטאת ואשם,

[ומקשה] וכי מזהירין מן הדין דקאמר אם לאוכלו חוץ לחומה קל וחומר ממעשר כו', ומו אם לפני זריקה קל וחומר מתודה [ושלמים], דלמא כולהו חוץ לחומה אמו, ודקאמר קל וחומר, אין מזהירין מן הדין, ואין כאן אם אינו ענין,

הא אפילו למאן דאמר עונשין מן הדין, אין מזהירין מן הדין דהא דהא ר' יצחק, דאית ליה צאמחו צת אציו וצת אמו עונשין מן הדין, (וז)גזי אזהרה איכא קרא יתירא?

[ומתריץ] איסורא בעלמא האי דקא מיימי צבולות אזהרה צק"ו, לאיסורי בעלמא קאמר, ולא למלקות,

[ומקשה] והאמר רבא, זר שאכל מן העולה, לפני זריקה, חוץ לחומה, לרבי שמעון לוקה [הרי שאינה רק איסור, אלא יש עליהן מלקות, וקשיא הא אין עונשין מן הדין] חמוש [והא אין איסור חל על איסור? ראה אמ"ה] דוקא זר קאמר, ואע"ג דכהן לגזי עולה זר הוא,

אבני חן למסכת מכות

מחטאת ואשם לפני זריקה, לוקה, מאי טעמא דאמר קרא שמות כט לַגְּאֹכְלוֹ אַתֶּם אֲשֶׁר בָּפַר בָּהֶם, לאחר כפרה אין, לפני כפרה לא, לאו הבא מכלל עשה לאו הוא,

מתיב רבא [דלאו הבא מכלל עשה הוא עשה], דברים יד ו' וְכָל בְּהֵמָה מִפִּרְסַת פִּרְסָה וְשִׁסְעַת שִׁסְעָה שְׁתֵּי פְּרוֹטוֹת מְעֵלֶת גֵּרָה בְּבֵהֶמָה אֹתָהּ תֹאכְלוּ, אותה תאכלו [דכתיב] כל בהמה מפרסת פרסה וגו' אותה תאכלו ואין בהמה אחרת תאכלו ולא בהמה טמאה שאין סימנין הללו בה, אלמא לאו הבא מכלל עשה, עשה,

ואי בדקאמרת [שלאו הבא מכלל עשה הוא לאו] דברים יד את זה לא תאכלו למה לי [הרי יש כבר לאו על כל בהמה שאינה מפרסת פרסה ומעלה גרה], # [וצ"ע הלא מצינו גם בשאר מקומות שהתורה חוזרת כך לאיזה לימוד?]

אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רב גידל אמר רב, זר [שאינו כהן] שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה פטור, מאי טעמא דאמר קרא ואכלו אותם אשר כופר בהם, כל היכא דקרינן ביה ואכלו אותם אשר כופר בהם, קרינן ביה זור לא יאכל קדש דהוא סיפיה דהאי קרא [שמות כט לג], [אבל פסוק אחר בויקרא כב י' וכל זר לא יאכל קדש, לאו בקדשים משמע] אלא בתרומה, דכתיב דרישא דענינא איש איש מורע אהבן דבר השוי בזרעו של אהבן,

וכל היכא דלא קרינן ביה ואכלו אותם אשר כופר בהם, לא קרינן ביה זור לא יאכל,

אמר ר' אלעזר אמר ר' הושעיא, בכורים לפני החג בני קרייה נינהו, לאחר החג לאו בני קרייה נינהו, דכתיב דתר קרייה ושמתם בכל הטוב מעשרת ועד החג שהוא זמן שמחת לקיטת פירות, מציא וקורא, מן החג ועד חנוכה מציא ואינו קורא (בכורים פ"א משנה ו) הנחה [על המזבח] מעכבת בהן, קרייה אין מעכבת בהן,

ומי אמר ר' אלעזר הכי, והא אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא [ר' אלעזר ור' הושעיא הם אמוראים, ור' יוחנן להלן חולק עליהם], הפריש בכורים קודם לחג חלה עליהן מוצת קרייה ועבר עליהן החג שאין ראוי עוד לקרייה ירקבו, מאי לאו משום דלא מצי למיקרי עליהן, ואי ס"ד קרייה אין מעכבת בהן, אמאי ירקבו?

כדרכי זירא לעולם דראוי לקרייה לא מעכבא קרייה, אבל צאלו שעבר

גופא, אמר רבא, זר שאכל מן העולה לפני זריקה חוץ לחומה, לרבי שמעון לוקה חמש,

ולילקי נמי משום שמות כט לג וְזָר לֹא יֵאָכֵל פִּירְקָדָשׁ הֵם דכתיב צמלואים, ומדכתיב כי קדש הם, ונתן טעם לדבר, לפי שהם קדשי קדשים, להזהיר את הזר על כל קדשי קדשים?

הני מילי היכא דלכניהם חזי דכתיב רישיה דקרא, ואכלו אותם אשר כופר בהם, הכא [בעולה] דלכניהם נמי לא חזי,

ולילקי נמי משום שמות כב ובשר בשדה טרפה לא תאכלו [דלמדין מנחה] כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר מנשדה יתירא קא דייק, כשהם שאין צו מחיצות, ולמדנו מכאן קדשי קדשים חוץ לקלעים, ועיבר שהוציא את ידו בשעת שחיטת אמו?

הני מילי היכא דבפנים חזי, הכא דבפנים נמי לא חזי [דעולה אינה נאכלת],

ולילקי נמי כדר' אליעזר, דאמר ר' אליעזר שמות כט לג לֹא יֵאָכֵל פִּירְקָדָשׁ הֵם [כבר הקשה מפסוק זה לעיל על הלאו של זר, אבל באן מקשה מדרשתו של ר' אליעזר],

דף י"ח ע"ב

כל שבקדש פסול [ועולה פסולה באכילה], בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו דכתיב צומח לא יאכל כי קדש הוא, נתן טעם לדבר כי קדש הוא שנפסל, וכמו כן כל הקדשים שנפסלו?

הני מילי היכא דקודם פסולו חזי כוותר, הכא דקודם פסולו נמי לא חזי,

ולילקי נמי כאידך דר' אליעזר, דתניא רבי אליעזר אומר ויקרא ו מו וְכָל־מִנְחַת בָּהֶן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֹאכַל, כל שהוא בפליל תִּהְיֶה, ליתן לא תעשה [שמסרים בה "לא תאכל"] על אכילתו?

אין הכי נמי [שיש עוד מלקות], ורבא [שלא מנה שש מלקות] מהאי קרא [מונה רק הלאוין שלמדין מן הפסוק לא תוכל לאכול בשעריך] קאמר,

אמר רב גידל אמר רב, (סימן כו"א) כהן שאכל

אבני חן למסכת מכות

זמנן ואינן ראויין עוד לקרייה, מעכבא קרייה כדדצי זירא דאמר ר' זירא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו [9 פעמים בש"ס] במסכת מנחות (דף קג) תנן, הרי עלי ששים ואחד עשרון מביא ששים בכלי אחד, ואחד בכלי אחר עד ששים יכולין ליבול בכלי אחד, אבל ששים ואחד קיס להו לרבנן דאין נכללין יפה, והוינן דה וזי אינן נכללין מאי הוי והאנן תנן אס לא כלל כשר, ומשני רבי זירא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו כו' וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו,

מאי מעמא דרבי אליעזר בן יעקב, אתיא יד יד משלמים, כתיב הבא ולקח הכהן הטנא מידך, וכתיב ויקרא ידיו תביאנה את אשי ה',

מה כאן כהן, אף להלן כהן, מה להלן בעלים דההוא צבעים משמע דכתיב יביא את קרבנו לה' מוצח שלמים, וסמך ליה ידיו תביאנה אף כאן בעלים,

הא כיצד, מניח כהן ידיו תחת ידי בעלים ומניף,

אמר רבא בר אדא, אמר ר' יצחק בכורים

דף י"ט ע"א

מאימתי מחייבין עליהן מיתה זר האוכלן, משיראו פני הבית [העורה],

כמאן כי האי תנא, דתניא רבי אליעזר אומר, [אך יהיה הדין] בכורים [ש] מקצתן בחוץ ומקצתן בפנים, שבחוץ הרי הן כחולין לכל דבריהם, שבפנים הרי הן כהקדש לכל דבריהם,

אמר רב ששת, בכורים הנחה מעכבת בהן, קרייה אין מעכבת בהן, כמאן כי האי תנא,

דתניא רבי יוסי אומר שלשה דברים משום שלשה זקנים זו אחת מהן וכולן שניין בספרי, רבי ישמעאל אומר יכול יעלה אדם קסבר קדושת הארץ לא בטלה, ונריך להפריש מעשרות וקאמר יכול יעלנו מעשר שני בזמן הזה בירושלים ויאכלנו ולא פדיון [שבזמנו] מפרישין את המעשר שני ופודין אותן, ומכלה המעות. ראה מאירי],

ודין הוא, בכור טעון הבאת מקום, ומעשר שני טעון הבאת מקום, מה בכור אינו אלא בפני הבית, אף מעשר אינו אלא בפני הבית,

מה לבכור שכן טעון מתן דמים ואימורין לגבי מזבח [וכן צריך בית המקדש],

ר' אחא בר יעקב, מתני לה להא דרבי אלעזר אמר רבי אשעיא [הנחה מעכבת קריאה אינה מעכבת] כדרבי אסי אמר רבי יוחנן דרב אסי אמרה משמיה דרבי יוחנן, וקשיא ליה דרבי יוחנן אדרבי יוחנן,

ומי אמר רבי יוחנן, בכורים הנחה מעכבת בהן, קרייה אין מעכבת בהן,

והא בעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן, בכורים מאימתי מותרין לכהנים, ואמר ליה הראוין לקרייה מעשרת ועד חמג משקרא עליהן, ושאיין ראויין לקרייה משראו פני הבית משכינסו לעזרה והנחה לא מעכבת כלל, קשיא קרייה אקרייה, קשיא הנחה אהנחה?

קרייה אקרייה לא קשיא, הא רבי שמעון [לעיל יז. במשנה האוכל בכורים עד שלא קרא עליהם, ומוקים לה בגמ' כר"ע שאמרה אליבא דר"ש, דקרייה מעכבת] הא רבנן,

הנחה אהנחה נמי לא קשיא, הא רבי יהודה לרבי יהודה לא מעכבא הנחה, דדרש והנחתו יתירא לתנופה, ואין מקרא שני בהנחה לעכב והא רבנן ולרבנן דלא דרשי ליה להכי, מיבעי להו לשנות בהנחה לעכב,

מאי רבי יהודה, דתניא ר' יהודה אומר דברים כו' והנחתו לפני ה' אל תהי והשתחויה לפני ה' אל תהי זו תנופה קרי ביה והנחתו לשון ולא נחם אלהים וגו' (שמות יג) שהוא מנחה אותו לארבע רוחות ומעלה ומוריד, אתה אומר זו תנופה, או אינו אלא הנחה ממש, כשהוא אומר דברים כו' והניחו, הרי הנחה אמור, הא מה אני מקיים והנחתו, זו תנופה,

ומאן תנא דפליג עליה דרבי יהודה למימר הנחה מעכבא, ר' אליעזר בן יעקב היא דנפקא ליה תנופה מקרא אחרינא, דתניא דברים כו' ולקח הכהן הטנא מידך, לימד על הבכורים שטעונין תנופה, דברי רבי אליעזר בן יעקב,

אבני חן למסכת מכות

בכורים יוכיחו [שאינן אלא לפני הבית],

מה לבכורים שכן טעונים הנחה [משא"כ במעשר],

ת"ל דברים מז כג. וְאֶכְלֹתָ (שם) לִפְנֵי ה' אֶל הַיָּד הַיְּמָנִית
אֲשֶׁר-יָבִיחַ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שֶׁם מַעֲשֵׂר דִּגְגָהּ תִּירֶשֶׁת, וְיִצְהָרָה וְכִבְרֹת בְּקָרָה וְצֹאנָה
וְגו' לִפְיָךְ טַעוֹן בֵּית, וְלַקְמִיָּה פֶּרֶךְ מֵאִי שֶׁנָּה זָכוֹר דִּפְשִׁיטָא לֵיה, וְזַמְעֵשֶׁר
מִיִּצְעִי לֵיה, מִקִּישׁ מַעֲשֵׂר לְבָכוֹר, מַה בָּכוֹר אֵינוֹ אֵלָּא לִפְנֵי
הַבַּיִת, אִם מַעֲשֵׂר אֵינוֹ אֵלָּא לִפְנֵי הַבַּיִת,

ואם איתא [זה סיום הראיה שאין קרייה מעכבת] ליפרוך, מה
לבכורים שכן טעונין קרייה והנחה?

א"ר אשי [אין מזה ראה, ד] נהי דעיכובא ליכא, מצוה מי
ליכא [בתמיה] וסין דמלוה איכא נפרוך נמי קרייה דמלוה [ולכן טעונה
בית המקדש], [ולכן קשה] ולימא מצוה וליפרוך [פי' וגם אם הוא
רק מצוה לקרות, יש להקשות שאין להביא ראיה מביכורים שהרי ביכורים
יש חיוב להניח ומצוה לקרות]?

אלא אמר רב אשי, כיון דאיכא בכורי הגר, דבעי [שאלם]
היה קורא היה צריך] למימר דברים כו אשר נשבע [ה']
לאבותינו, ולא מצי אמר, לא פסיקא ליה ומיהו ציטראל אפילו
עיכובא איכא למימר,

וליהדר דינא ותיתי במה הצד למה לי היקשא, נימא זכור יוכיח
וחור הדין הלא השוא שבה שטעונין הצאת מקום ואין נוהגין אלא בפני
הבית?

משום דאיכא למיפרך, מה להצד השוה שבהן שכן יש
בהן צד מוזבח זה למתן דמים זה להנחה,

[יש לדקדק קצת א"כ מאי רצה ר"ש להוכיח מודלא נקט קרייה, דלמא להכי
נקט הנחה דוקא כדי שלא נימא וליהדר דינא, דבהנחה איכא צד מוזבח
משא"כ בקרייה? ואפשר לומר דגם קרייה שייך לצד מוזבח, דאפשר אי לאו
מוזבח לא שייך קרייה. כוס הישועות],

ומאי קסבר האי תנא דפשיטא ליה זכור טפי ממעשר, אי קסבר
קדושה ראשונה של בית קדשה לשעתה וקדשה לעתיד
לבא כי היכי דסבירא ליה בקדושת הארץ, וקא מיציעא ליה מי קרינא ציה
השפא בלא חומה לפני ה' אלהיך או לא, וקא פשיט מעשר מזכור אפי'
בכור נמי יקרב ויאלל, דהא מאן דלית ליה קדשה לעמיד לנא סבירא ליה
מקריבים אע"פ שאין בית כדאמרין צמגילה נקראת מגילה (דף י'),

אי קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה, ולא קדשה
לעתיד לבא, אפילו בכור נמי תבעי ואי קסבר קדושת הבית
בטלה, ומיציעא ליה במעשר, הואיל ואינו צריך לבית, אי מתאכיל צירושלים
לפני ה' קרינא ציה אי לא, אפי' זכור נמי כי האי גוונא מיציעי ליה כגון זכור
שמורק דמו ומרזב הבית ועדיין בשרו קיים, מהו שיאכלוהו?

אמר רבינא, לעולם קסבר קדשה לשעתה ולא קדשה
לעתיד לבא, והכא דקא פשיט ליה למעשר מזכור בבכור שזורק
דמו קודם חורבן הבית שאינו צריך לבית דומיא דמעשר עסקינן,
וחרב הבית, ועדיין בשרו קיים,

והא דפשיטא ליה ללא מתאכיל ומקשינן משום דאימקש בשרו לרמו
דכמיב ואת דמס מזורק על המזבח וגו', ובשרם יהיה לך וגו', ויליף מיניה,
מה דמו במזבח, אף בשרו במזבח בשעה שהיא ראויה לזריקת דם
אחיה אוכל את הבשר, ולא משנהרס המזבח, ומקיש מעשר לבכור,

וכי דבר הלמד בהקש מן הדם חוזר ומלמד בהקש על
המעשר בהקש, הא קיימא לן בזבחים צאיהו מקומן (דף מט) שאין למדין
בקדשים למד מן הלמד?

מעשר דגן חולין הוא ובחולין למדין למד מן הלמד,

דף י"ט ע"ב

הניחא למאן דאמר בתר למד אזלינן פלוגמא היא צאיהו מקומן
אלא למאן דאמר בתר מלמד אזלינן, מאי איכא למימר?
דם ובשר חדא מילתא היא [ואין צריך להיקש]:

[שנינו במשנתנו] קדשי קדשים [חזין לקלעים, קדשים קלים, ומעשר
שני חזין לחומה] וכו': תנינא [כבר מעשר שני] חדא זימנא [בריש
פירקין], מעשר שני והקדש שלא נפרו [והיינו שאכלו חזן לחומה
בלא פדיון] [דאי בתוך החומה יכול לאכול מעשר שני כמו שהוא]. רש"י לעיל
על המשנה?

אמר רבי יוסי בר חנינא, סיפא [המשנה בדף יז]. במעשר שני
טהור וגברא טהור, דקא אכיל חזין לחומה, רישא
[המשנה בריש פירקין] במעשר שני טמא [וקאכיל ליה צירושלים בלא
פדייה, [אין] וגברא טמא, וקא אכיל ליה בירושלים],

ומנ"ל דמחייב עליה משום טומאה, דתניא ר"ש אומר
[דכתיב בודיו מעשרות] דברים כו לא בערתי ממנו בטמא, בין
שאני טמא והוא טהור, בין שאני טהור והוא טמא,

אבני חן למסכת מכות

הוכשר,

אבל קשה דמהאי קרא גופיה דנפקא לן טומאת עצמן תיפוק ליה טומאת הגוף דההוא דאמר לך בשערך תאכלנו בין טומאת הגוף בין טומאת עצמן הבא לא תוכל לאכול?]

ומנ"ל דבר פרייה הוא מעשר שני שנטמא, דמדקאמר במתני' שלא נפדה, מכלל דאי צעי פריק ואפילו צירושלים, דאע"ג דמעשר שני טהור אינו נפדה צירושלים, דכתיב כי ירחק ממך ונתת כספק, צריחוק מקום אמה פודה ולא צקירוב מקום (קדושין דף טו)?

דאמר ר"א, מנין למעשר שני שנטמא, שפורדין אותו אפילו בירושלים? ת"ל דברים יד כי לא תוכל שאתו, ואין שאת אלא אכילה # [כן הוא לשון הגמרא בהרבה הרבה מקומות כגון ברכות ה. ואין טוב אלא תורה, ברכות ה: ואין צור אלא הקב"ה וכו' ועשיתי חיפוש על ואין ... אלא ומצאתי 490 מקומות בש"ס, וכן תפרש מדר"א כתיב ליטלו אלא שאתו בדאמרינן לקמן, דרשין שפירושה אכילה. וראה בוס הישועות] והכי קאמר קרא כי ירחק ממך שיהא מעשר טהור חוץ לירושלים, או אפילו הוא צירושלים אלא שאי אמה יכול לאוכלו שנטמא, ונתת כספק, שנאמר בראשית מג וישא משאות מאת פניו,

[מאמר ההכנס:

איך האב נישט ליב צו ויצן לאנג ביי א שמחה, ווייל עס זעהט אויס ווי איך האב נישט וואס צו טועהן מיט די צייט. דודי ר' הלל זיידמאן ז"ל,

א"ר ביבי א"ר אסי, מנין למעשר שני טהור, שפורדין אותו אפילו בפסיעה אחת חוץ לחומה אע"ג דכתיב ירחק דמשמע טובא שנאמר ת"ל כי לא תוכל שאתו לנושא ו להציאו לפנים מן החומה, דהכחוש לא תלה הדבר צריחוק אלא צניטלה, דכל זמן דאיכא למיעבד אכתי נטילה והצאה לפנים, אפילו פסיעה אחת, פודה אותו,

האי מבעי ליה לכדרכי אליעזר למעשר שני שנטמא [שלא תוכל שאתו היינו לאכול]? א"כ לימא קרא לא תוכל לאכול, מאי שאתו,

ואימא כולו להכי הוא דאתא? א"כ לימא קרא לא תוכל ליטלו, מאי שאתו שמע מינה לכדכר אסי ש"מ תרתי,

ייתב רב חנינא ורב הושעיא, וקא מבעיא להו, אפיתחא דירושלים מהו,

והיכן מוזהר על אכילה שלא יאכלנו טומאה איני יודע ת"ל לא מוכל וגו' כך היא שניה בסיפרי, וכשקבעו כאן לא הספיקו לגומרה עד דאקשי גמרא טומאת הגוף בהדיא כתיב ציה [דלא תקשה על הספרי דהלא קיימא לן דאין לוקין על לאו שבבבלות? לכך קאמר דטאת הגוף בהדיא כתיב. בוס הישועות] ויקרא כב ו נַפֶּשׁ אֲשֶׁר תִּגְעֲבוּ וְטוֹמְאָה עַד־הָעָרֶב וְלֹא יֵאָכֵל מִן־הַקֶּדְשִׁים כִּי אִם־רָסָן [פָּשְׁרוּ צִנְיָיִם] וגו' ומוקמינן לה צינמות צמעשר, מדכתיב כי אם רחץ, הא רחץ טהור, דטבל ועלה אוכל צמעשר,

(רצונו גופו טהור ויאלה נשמתו צטהרה לא פירש יומר מכלן ואילן לשון תלמידו ר' יהודה צרי נתן).

כך הוא לשון הצריחא - (כלומר) איני יודע להיכן מוזהר, לכך תלמוד לומר לא תוכל וגו', והש"ס לא שציק ליה לאסוקי מילתיה אלא קדים ופריך ומתמה אמאי קאמר איני יודע הא טומאת הגוף צהדיא כתיבא, נפש אשר תגע צו כו' לא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ צשרו צמים, ואמרינן צינמות דהאי קרא צמעשר שני קאמר דטבל ועלה אוכל כו' וגו',

אלא טומאת עצמו מנין, דכתיב דברים יב ז לֹא־תֹכֵל לְאֹכֶל "בְּשַׁעֲרֶיהָ" מֵעֵשֶׂר דִּגְגָהּ וְתִירֹשָׁהּ וְיִצְהָרָהּ וּבְכֹרֶת בָּקָרָהּ וְצֹאנָהּ וְכָל־גִּדְרֶיהָ אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ וְגִדְרֹתֶיהָ וְתִרְיֹמֹתֶיהָ, וְלֹחֶלֶן הוּא אוֹמֵר צצכור צעל מוס (שנפדה) צשערך תאכלנו, ולעיל מיניה [דצרים טו כא] כתיב וְכִי־יִהְיֶה צוֹ מוֹס וּבְדִבְרֵים טו כב "בְּשַׁעֲרֶיהָ" תֹאכְלֶנּוּ הַמָּאִמָּה וְהַחֲהוּ ר' יְהוֹדִי פְּצָבִי וְכֹאֵל,

ותניא דבי רבי ישמעאל, דאע"ג דאסור צגיה ועבודה, כדאמרינן (צכורות דף טו) צכל אות נפשך מוצח ואכלת צשר, מוצח ולא גיזה, ואכלת ולא לצלצץ, צשר ולא חלב, אפי' הכי אפילו טמא וטהור אוכלין אותו בקערה אחת ואין הוששין דנאכלים צטומאת הגוף וצטומאת עצמן, דכיון דטמא אוכל צהן היינו צטומאת הגוף אוכל הטהור, וכשהטהור אוכל עמו לאחר שנגע צו, היינו טהור אוכל טומאת עצמו [מעשר טומאה, והיינו] שאכל את הטמא,

וקאמר רחמנא [בגו"ש של בשערך], היאך טמא [בשר בכור בעל מום] דשרי לך גבי טהור [שאדם טהור מותר לאכלה] התם צצכור צעל מוס דכתיב ציה צשערך חבא גבי מעשר לא תוכל, והיינו לא תוכל לא תיכול לאכול צשערך, כלומר אי אמה רשאי לאכול מעשר שני צתורת צכור שכתוב צו צשערך, דצעל מוס דצכור נאכל צטומאת עצמו וצטומאת הגוף, וזה אסור,

וז"ל התוס' יבמות עג: ד"ה טומאת עצמן מנין ת"ל לא תוכל וגו'. אין להקשות כיון שיש אוהרה לטומאת עצמן למה לן אוהרה לאוכל בטומאת הגוף? דנפקא מינה דהיכא שתחב לו חבירו בבית הבליעה אי גמי בשלא

אבני חן למסכת מכות

[ומכרר] פשיטא [שאם] הוא בחוץ ומשאו בפנים קלטוהו מחיצות, הוא בפנים ומשאו בחוץ, מהו,

אכלה

דף כ' ע"א

לוקה אחת [על שלא הופרש ממנה עדיין תרומת מעשר] דלא הוסיא
מידי טבל בקריאת שם זה, וקאכיל מעשר ראשון הטבל לתרומת מעשר,
וקעבר אלאו דטבל, אזל איסור תרומה דקאכיל ליכא, דהא כהן הוא,
והי [ד?] אי הוה אמר תרומת מעשר באמצעייתה, הוי מצי אכיל כולה, ולא
לקי, מידי דהוה [פ' שחרר] תרומת מעשר לכהן, והוא כהן,
ואמעשר ראשון ואמעשר שני לא לקי, דהא אף לזרים שרי,

וזר שאכלה לוקה שתיים [משום תרומת מעשר ומשום תרומה גדולה], שאילו בתחלה אכלה [קודם שהפריש תרומה ומעשרות], אינו לוקה אלא אחת [משום טבל].

טעמא דאיתיה בירושלם הכי גרסינן טעמא דמעשר שני צירושלים ומעשר שני בגבולין, הא [ה"ג] מעשר שני בגבולין לוקה [תוס'] שלש, דאע"ג דלא רואה פני חומה?

דעיילי ליושלים וקרא עליה שם **ואפקי** והדר אפקיה חוץ, לחזא מעשר
שני פני החומה, הלכך לוקה שלש,

א' הכי מא' ל'מ'מרא דעשלמא אי אמרת מעשר שני בגבולין לוקה שלם
 אע"ג דלא חזא פני הדומה, אשמועינן טובא דחייבין עליו אע"פ שלא ראה פני
 דומה, ואינטרדיד למיתניא [שהוא בירושלים] משום דיוסא דידה, הא בגבולין,

ואלא אי אמרת דדעיליה ואפקיה, מאי למימרא, לא היא איטעריכא, ולא דיוקא דידה [איצטורדן]. דהא פשיטא דאפילו כהן לוקא על הטבל, וזר על התרומה ועל מעשר שני חוץ לתומה?

הכא במאי עסקינן כגון דעיילינהו במיבלייהו [והוציא במיבילה, ואח"כ הפריש ממנה מע"ש] לההיא תלמדה צירושלים, דקלטוהו ממיתות למעשר שני העמיד לימרו ממנה, וקסבר מתנות שלא הורמו, כמי שהורמו דמיין ודמי כמאן דעיל מעשר שני בעיניה, דהוא ליה ראה פני הסומה, והלכך כי אפקה לוקה עליי, וכגון דאפקה נמי צטיבלה [זה יהיה החדירש],

וסבר ר' יוסי מתנות שלא הורמו, כמי שהורמו דמי,

והתניא, רבי שמעון בן יהודה אומר, משום רבי יוסי, לא נחלקו בית שמאי ובית הלל, על פירות שלא נגמרה

תנא להו ההוא סבא, בדבי רבי שמעון בן יוחי, דברים יד
כי ירחק ממך המקום [ומפרש לשון כי ירחק "ממך"] ממילואך
מכל מילוי שלך, ומשא של אדם שחיז מלואו, דלא חימא ממך מקצתך, דכל זמן
שהתק מקצתך יהא נפדה, אלא כי ירחק ממלואך פדה, אבל כשאתה צניס או
משאך צניס, לא תהא התקוס ממלואך ושוב לא תפדה, אלא ואכלת סס,

מִשְׁאֵלוֹ מְלֹאֵהוּ וְהִנֵּה הוּא כְמוֹטֵל לֵאמֹר וּפְדָה, אוֹ דִלְמָה כִּיּוֹן דִּקְנִיט לֵיהּ, מִשְׁאֵלוֹ קִרְיָא צִיָּה, ² תִּיקוֹן כֵּן נִרְאֶה צִעֲרֵי רַבִּי וְעִיקָר,

אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן, מעשר שני מאימתי חייבין עליו [מלקות על אכילת חרין]? משראה פני החומה [פ' משנכנס לירושלים] ומוך לחומה דממנה היינו דעיילינן ואפקינן, כ"ט?

דאמער קרא דברים יב יח כי אם לפני ה' אל יִהְיֶה הַתֹּאכֵלָנוּ
בְּמִקְוֵי שָׂמַיִם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֶל יִהְיֶה בּוֹ, וְכֹתִיב דברים יז ז לֹא יִתְּכֹל
לֵאמֹל בְּשַׁעֲרֵיךָ מַעֲשֵׂר דִּגְגָה וְתִירְשָׁה וְיִצְתָרָה וּבְכֹתֶר בְּמִדָּה וְצִאֲנָה
וְכָל עֵרֶב אֲשֶׁר תִּחַר וְעֵבְרִיתָ וְתִרְסַמְתָּ יִהְיֶה

כל היכא דקרינן ביה לפני ה' אלהיך תאכלנו ונשהיה כבר
במקום שיכול לאכול, קרינן ביה לא תוכל לאכול בשעריך,
וכל היכא דלא קרינן ביה לפני ה' אלהיך תאכלנו דלא
הכניסו לפניס, לא קרינן ביה לא תוכל לאכול בשעריך,

מיתיבי, רבי יוסי אומר, כהן שעלתה בידו תאנה של טבל, אמר תאנה זו תרומתה בעוקצה דגס וצדקה מעשר ראשון בצפונה דגס זכון שלה והוא אוזניה כנגד מזרח, ומעשר שני לדרומה וכן מעשר שני לדרומה.

דבדי ראשית שיהא שיריה יזכרין, והלכך בעינן סיוס [לסמן הבקומות בהתאנה בעובקצה בצפונה וכו'], והאי דתנן (דמאי פ"ו מ"ד) שני לוגין שאני עמיד להפרש הר הן תרומה במקומן, פליג אהא, דלא בעי ראשית שיהא שיריה יזכרין.

והיא שנת מעשר שני ואותה שנה שניה, שראוי ליתן בה מעשר שני, והוא בירושלים כשקרא שמות הללו על אותה תאנה, או [אי שהיה שנה שלישית ש] מעשר עני, והוא בגבולין או שהיה שנת מעשר שלשית, ואמר מעשר עני בדרומה ולא אמר מעשר שני והוא אפי' בגבולין,

אבני חן למסכת מכות

מלאכתו, ועברו בירושלים, שיפדה מעשר שני שלהן, ויאכל בכל מקום [פ' שלא קלטוהו מחיצות עדיין],

ועל מה נחלקו, על פירות שנגמרה מלאכתו למעשר כדמפרש צורעים (מעשרות פ"א מ"ה) מאימתי גמר מלאכתו למעשר, בחיטין משימח הכרי, דליועין משיפקסו כו' ועברו בירושלים, שביט שמאי אומרים יחזיר מעשר שני שלהם [שנפרשו מהם], ויאכל בירושלים דקסברי בית שמאי כמי שהורמו דמין,

וב"ה אומרים יפדה שיפדה מעשר שני, עדיין יש לו פדייה [ואין צריך להעלותם לאבלם בירושלים], דכיון דלא נגמרה מלאכתו, לא אמרינן כמי שהורמו דמין, וראה פני החומה, ואין לו פדייה, ויאכל בכל מקום מדמתי רבי יוסי אליבא דבית הלל יפדה, ש"מ דהכי סבירא ליה, דבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה, ומדקאמר יפדה, ש"מ דמתנות שלא הורמו, לאו כמי שהורמו דמין, ולא ראה פני החומה, ויש לו פדייה,

ואי סלקא דעתך, מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמין, הא קלטוהו מחיצות?

אמר רבה, מחיצה לאכול [מעשר שני חוץ לחומה בלא פדיון לאחר שקלטוהו מחיצות] דאורייתא, מחיצה לקלוט [שלא להפדה עוד, וראה בסנהדרין ק"ו. שכן הוא לגבי פירות עיר הנדחת שנכנסו לתוך המחיצות שאינם בשריפה] דרבנן [תוס'], וכי גזור רבנן כי איתיה בעיניה, בטבליה לא גזור רבנן,

רבינא אמר הא דדייקין לעיל הא בגבולין לוקה שלש, וקא צעית מאי למימרא, אינטיך, כגון דנקיט ליה בקניא [תוס'] וקא משמע לן דכמאן דראה פני החומה דמי ולוקה, משום לא מוכל אי הדר ארמקיה ואכליה, ותפשוט מינה בעיא דרב פפא דנעא לעיל:

מתני': הקורח קרחה בראשו [פ' שתולש שערות ראשו] על המט, כדמפרש בגמרא,

והמקיף פאת ראשו משום דנעי למימר הי מינה פאתי ראשו, נקיט ליה [פ' ולא בא להשמיענו שיש לאו להקיף את הראש], והמשחית פאת זקנו,

רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פ' יב הל' ו' ופאה זו שמניחים בצדעים לא נתנו בו חכמים שיעור ושמענו מוקנינו שאינו מניח פחות מארבעים שערות, ומותר ללקט הפאות במספרים לא נאסר אלא השחתה בתער,

והשורט שריטה אחת על הכת עושה חצורה בעצמו משום אער מחו, חייב הכא לאו דוקא נקט שריטה אחת, אלא משום דנעי לפלוגי לקמיה דין שריטה אחת לשמי שריטות, נקיט ליה נמי הכא, וכדמומה דלא גרסינן ליה,

שרט שריטה אחת, על חמשה מתים, או חמש שריטות על מת אחד חייב על כל אחת ואחת בגמרא מרבי ליה דחייב על כל אחת ואחת,

חייב על הראש על הקפת הראש שתים, אחת מכאן ואחת מכאן חייב שמי מלקיות [על הפאות של שני הצדדין], דשמי פאות יש לו לראש, שהראש כשמי חסכות [ולכן נקרא "פאת" הראש, הגם שהוא באמצע הראש. ראש מושביר] מקום השיער חסכה אחת, ומקום הפנים והזקן חסכה אחת, ומתחברות זו עם זו בצד האזן מלפניו, מקום שלועין טנפלי"א [temple] ושם נקרא פאה ששם סוף הראש, מקום חיבור הפרקים, ונמצא שיש לו שמי פאות ידעא מכאן וידעא מכאן, וחייב עליהן ששים, אפילו נטלן בצת אחת בשמי ידיו, ואע"ג דחד התראה קא מתרה ליה אל תקיף, דזיל הכא פאה איכא חזיל הכא פאה איכא, כדאמר לקמן גבי קרחה וגבי שריטה, דמיימין דחייב על כל קרחה וקרחה ועל כל שרט ושרט,

וגבי דהכא לא צריך לאמרי מקרא, דמסתמא כי היכי דאמרינן ושרט לחייב על כל שרט ושרט, ה"נ אמרינן פאת לחייב על כל פאה ופאה, דהא לאו מיתורא דקרא שמעינן ליה כולי האי, (כ"ש וגוימגוס) כדאמרינן לקמן דסכינהו לחמש אצבעתיה נשא, דאע"ג דליכא אלא חדא התראה, ממיידינן ליה חמש [כ"ש [בך שמעתי] וגוימגוס. ע"פ ראש משכיר],

על הזקן [חייב] שתים מכאן, ושתים מכאן חמש פאות יש לו לזקן, אחד למטה מן האזן [לגמרי, לצד העורף קצת], מקום שלמי המחמון יוצא ומתפרד שם, ושם נקרא פאה בחודו של למי שזולט לזקן, ששם מתחלת הזקן, וכל מה שלמעלה עד הידעא בכלל פאת הראש היא,

ושמי השיצולות כל אחד מהן לסוף הלחי, ונקרא פאה [הנסטר הוא ה chin] ומשני צדדיו למעלה הוא סוף הלחי, ושם משני הצדדין הם עוד שנים מהחמש פאות של הזקן,

[ראה הלשון שבולת בסנהדרין ק: מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה פרש"י שזקנו מחולק ומפוזל ויש דין שני שצילות כמין מעבר],

ואחת מלמטה שיער שזין השיצולת, בצמנע הסנטר, שלועין מנטין,

רבי אליעזר אומר, אם ניטלו כולן כאחת, אינו חייב אלא אחת,

ואינו חייב עד שיטלנו בתער חנא קמא קאמר ליה, ורבי אליעזר פליג עליה,

אבני חן למסכת מכות

האיל ולא אמרו זו אלא מדא התראה, ואע"ג דשמייתו בזה אחר זה היא, דשמייה צבת אחת כל היום ליכא,

והתנן, נויר שהיה שותה יין כל היום, אינו חייב אלא אחת, אמרו לו אל תשתה אל תשתה ממרין זו לכל שמייה ושמייה והוא שותה, חייב על כל אחת ואחת?

לא צריכא [תוס'], דסך חמש אצבעותיו נשא פירוש קס שמשיר את השיער, והסך ממנו אינו נומט שיער בגופו [פ'] קאי על גופו ולא על אצבעותיו, ואותבינהו בבת אחת צה' מקומות, דהויא ליה התראה לכל חרא וחדא דהו ליה ה' קריעות וצמדא התראה, דכיון דצבת אחת קא עבדי, מאי חזית דמילל התראה אהאי אצבע, טפי מהאי, והתראה ספק לא מיתשבה, דהתראה אכולהו אצבעות שדיא ומנחא, ולא למת מתכרר לו אס חושש להתרחמו, או לא,

[ויש"מ דע"י סם הוי קרחה, מה שאין כן בהשחתה. ריטב"א],

וכמה שיעור קרחה? רב הונא אומר כדי שיראה מראשו שיראה מצד הראש ערום, רבי יוחנן אומר משום ר"א ברבי שמעון [אומר. ר"א ש] כגרים,

[וכן הגירסא ברא"ש] כתנאי, כמה שיעור קרחה כגרים, אחרים אומרים, כדי שיראה מראשו,

אמר רב יהודה בר חביבא, פליגי בה תלתא תנאי [בד"ס מביא גירסא פליגי בה תלתא אמוראי במערבא], חד אומר כגרים, וחד אומר כדי שיראה מראשו, וחד אומר כשתי שערות,

ואיכא דמפיק שתי שערות, ומעייל בכעדשה, וסימנך דלא תימא מפיק כגרים ומעייל כעדשה, משנה זו בהרת כגרים, ומחיה בכעדשה דהכא נמי בשעורי קרחה איכא כגרים וכעדשה, ומתשמיט ידעין דלא אפיקנא אלא שתי שערות,

[???] דילמא מראשו לא הווי נריכס לאפוקי, דשוח הוא לדברי כולם, דאין זה שיעור קרחה,

תנא, הנוטל מלא פי מודן של מספרים הזוג בשבת, חייב, וכמה מלא פי הזוג,

אמר רב יהודה שתיים,

והתניא לקרחה שתיים, אימא וכן לקרחה שתיים ולפרושי אחא,

רבי אליעזר אומר, אפילו לקטו [דהיינו הסיר השער, ואמרו בלשון "לקטו" שלשון גופל על לשון לקטו במלקט] במלקט [pinchers for picking hair] או ברדיטני [tool for planing wood] חייב:

נמו': תנו רבנן, [כתיב בפרשת אמור לגבי כהנים] ויקרא בא ה' ל'א יקרחו קרחה בראשם, יכול אפילו קרח ארבע וחמש קריחות לא יהא חייב אלא אחת, תלמוד לומר קרחה דקדא ימירא הוא לחייב על כל קרחה וקרחה [הכתיב הוא לא יקרחה קרחה, וכתב הבעל הטורים כתיב יקרחה בה"א לחייב על ה' קרחות, ואפילו קרח חמשתן בבת אחת [כשיטת התוס' ד"ה לא צריכא]],

בראשם, מה תלמוד לומר לא דוקא קאמר ליה, דהא ודאי אינטרין משום דהוא אמינא קרחה כל דהו [פ'] וגם שלא על הראש], אלא מידעש קא דרש ליה, כדאשם משמע כל הראש, לפי שנאמר [לגבי ישראל ב] דברים יד א בנים אתם ליה' אל יהיכם ל'א תתגדדו וְל'א תשימו קרחה בין עיניכם כדאשם סמוך לפדחת קרחה כמי, ולא יקדחו צהנים,

יכול לא יהא [ישראל] חייב, אלא על בין העינים בלבד, מנין לרבות כל הראש, תלמוד לומר [בפרשת אמור אל הכהנים] בראשם, לרבות כל הראש,

ואין לי אלא בכהנים דחייב על כל הראש אלא כהנים, דהוא צהנים כמי שריבה בהן הכתוב מצות יתירות [דכל הפרשה שם בראש פרשת אמור מדבר על מצות כהנים לנפש לא ישמא בעמיו ועוד הרבה], ישראל מנין,

נאמר כאן [בישראל] קרחה, ונאמר להלן [בכהן] קרחה, מה להלן [בכהן] חייב על כל קרחה וקרחה [ובכהן כתיב לא יקרחו קרחה], וחייב על הראש בבין העינים [ובכהן כתיב בראשם], אף כאן חייב על כל קרחה וקרחה, וחייב על הראש בבין העינים,

ומה להלן [בישראל. #] וכאן נתהפך פירוש "להלן", דלעיל קורא בהן להלן, וראה ד"ס] על מות, אף כאן [בכהן] על מות,

הני ד' וה' קריחות ה"ד, אילימא בזה אחר זה, ובחמש התראות, פשיטא [תוס'],

דף כ' ע"ב

ולא גרסינן צבת אחת אלא בחדא התראה דאמרו ביה מדא התראה, ואמא איזו וקדח בזה אחר זה מו' מוחייב והמנן כו' אינו חייב אלא אחת,

אבני חן למסכת מכות

[שנינו במשנתנו] והמשוחית פאת זקנו: ת"ר, פאת זקנו סוף זקנו, ואיזהו סוף זקנו, שכולת זקנו כולה משם פאות דקא משני צממניתין, ככלל שיכולת הס':

[ולפיכך נקרא שכולת הזקן לפי שבאנשים שאינם ממלאים בוקן הרבה, בולט הזקן במקום שהוא כמין שכולת. דרישה יו"ד ס' קפא ס"ק ב],

[שנינו במשנתנו] והמשרט שריטה אחת וכו': ת"ר ויקרא יט ושרט, יכול אפילו שרט על ביתו שנפל, ועל ספינתו שטבעה בים? ת"ל ויקרא יט לנפש אינו חייב אלא על המת בלבד,

ומנין למשרט חמש שריטות על מת אחד, שהוא חייב על כל אחת ואחת, ת"ל ושרט דמאי למיכתב לנפש לא משרטו, במקום ושרט לנפש לא מתנו, לשון אחר ת"ל ושרט מריבויא דיו"ו, לחייב על כל שריטה ושריטה,

רבי יוסי אומר ר' יוסי מוסיף חיובי מנין למשרט שריטה אחת על ה' מתים, שהוא חייב על כל אחת ואחת, ת"ל לנפש, לחייב על כל נפש ונפש,

והא אפיקתיה ["לנפש"] לביתו שנפל, ולספינתו שטבעה בים והא ודאי ר' יוסי לא פליג בהדיא, דהיאך יהא מוסיף הפסוק מידי פשוטו,

דף כ"א ע"א

קסבר רבי יוסי, שריטה וגדירה אחת היא [ולמדוין זה מזה] דמרייהו צין ציד צין ככלי, וכתיב בגדירה למת לא מתגודדו ולא משימו קרסה וגו', וכתיב התם למת,

אמר שמואל, המשרט בכלי חייב הא ודאי פשיטא לכולי עלמא דעיקר גדירה משמע ככלי, ועיקר שריטה משמע ציד, וקאמר שמואל המשרט ככלי על המת חייב, ולא קאמר המגדל ככלי, לאשמועינן דשם שריטה שייך ככלי, והעושה חצורה בעצמו ככלי על המת חייב שני לאוין משום משרט ומשום מגדל, דגדירה ושריטה אחת היא דמרייהו צין ציד צין ככלי,

מיתיבי, שריטה וגדירה אחת היא, אלא ששריטה ביד וגדירה בכלי כלומר צין שריטה צין גדירה ענין חצורה הס, ושניהם על מת, אלא שריטה ציד גדירה ככלי,

תניא נמי הכי, הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב, וכמה מלא פי הזוג שתיים, רבי אליעזר אומר אחת, ומודים חכמים לרבי אליעזר במלקט שערות לננות מתוך שמורות דכיון דאדם מקפיד על שער לבן אחד שצין שערותיו שמורות כדי שלא יראה זקן אמרינן דכשהוא מלקט אותו מנין השמורות מלאכה חסודה היא לו ומייב משום גזוז כיון דחייש לגזזה זו, שמורות מתוך לננות לא גרסינן לבנות מתוך שמורות אפילו אחת שהוא חייב [פרשב"ם דאתא דוקא כר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. תוס'],

ודבר זה אפילו בחול אסור שמתגאה עצמו בנוי אשה, משום שנאמר דברים כב לא ילבש גבר שמלת אשה:

[שנינו במשנתנו] והמקיף פאת ראשו וכו': ת"ר, פאת ראשו סוף ראשו, ואיזהו סוף ראשו צאמה ענין יהא מקיף סוף הראש שיהא חייב בכל מקיפו זה המשוה צדעיו לאחוריו אזנו ולפדחתו אחוריו אזנו אין ייער כלום וכך צממו אין שיער כלום, אבל צדעיו שצממו יש שיער ואם הוא משוה ונוטל כל השיער שצדעיו למת אחוריו אזנו ופדחתו, זהו מקיף סוף הראש,

תני תנא קמיה דרב חסדא, אחד המקיף ואחד הניקף לוקא, אמר ליה מאן דאכיל תמרי בארבילא [לשון ארבילא הוא בסנהדרין למ. לגבי הכופר שלא היה יודע מספר הפירות מפני שהיו בארבילא, ומשם המקור להשתמש בלשון זה על כל ספק שאין יכולין לברר, וכן בסנהדרין פסו: לגבי הכובש גבואתו, וכן באן לא נדע על מזה לחיובו. אמרי צבי] האוכל תמרים ככברה יהא לוקא בתמיה, כלומר ניקף מה פשע שהוא לוקא לאו שאין בו מעשה היו ולא לילקי לקי,

דאמר לך מני השואל לך כמאן קאמרת ניקף לוקא, אימא ליה רבי יהודה היא, דאמר לעיל (דף ד, טז) לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ר' יהודה היא דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין, והיינו לאו שאין בו מעשה, דניקף הוא דקא עבר אלאו דלא תקיפו, דשמעינן לקרא הכי לא תקיפו לא תניחו להקיף, דמניח להקיף כמקיף,

א"ר, מדאפקיה בלשון רבים, דכתיב לא תקיפו, משמע דאמרי קא מזהר דחמנא ניקף ומקיף,

רבא אומר, במקיף לעצמו לא צריכת לאוקומי כר' יהודה דך צריכתא דמני תנא קמיה דרב חסדא, דקיימא במקיף את עצמו, וקמ"ל דחייב תרתי משום מקיף ומשום ניקף, דסד"א לא לילקי אלא חדא קמ"ל, ודברי הכל דלא צריך למרוצי ר' יהודה היא,

רב אשי אומר, במסייע מומין השערות למקיף ודברי הכל:

אבני חן למסכת מכות

ולא תשחית את פאת זקןך בישראל כתיב, וילפינן לכו ג"ש האי מהאי, דפאה פאה [ולמה דורשין ג"ש זו להקל. ראה באמ"ח], והכי אמרי' בהדיא בפרק קמא דקדושין (דף לה) ג"ש דפאה פאה להכי הוא דאמא, דתניא לא יגלחו כו' יכול אפי' גלחו במספרים יהא חייב?

ת"ל ויקרא יט לא תשחית ומספרים אינן משחיתים, שאין חושבין שיער גד עיקר כעשר, אי לא תשחית יכול אם לקטו במלקט ורהיטני יהא חייב, תלמוד לומר לא יגלחו, הא כיצד גילוח שיש בו השחתה דרך לגלח זו ומשחית והיינו מער אלל רהיטני משחית ואין דרך לגלח זו ומספרים מגלחין ואין משחיתים, הו"א אומר זה תער:

[שנינו במשנתנו] רבי אליעזר אומר, אפילו לקטו במלקט ורהיטני (יהא) חייב: מה נפשך אי גמיר גזירה שוה היא גזירה שוה דפאה פאה קאמר, ובמסכת קדושין היא (שם דף ל"ה) ליבעי תער,

אי לא גמיר ג"ש, מספרים נמי [לא] [פ' יהיה אסור לספר במספרים], [מספרים מנא ליה] דמומר לגלח דהס, דלא קאסרי אלל מלקט ורהיטני שיש בהן השחתה [ג"ל דמכהנים פריך דגבי כהנים ליאסר אפילו במספרים, דאי אישראל לא הו' פריך מידי דהא כתיב בהו לא תשחית, ובמספרים לא הוה השחתה. מהר"ם].

לעולם גמיר ג"ש, וקסבר הני [מלקט ורהיטני] נמי גילוח עבדי [ג"ל לדידיה הא דכתב רחמנא לא יגלחו, אתא למעוטי שאר כלים דאית בהו השחתה, ולא עבדי גילוח, אבל מלקט ורהיטני ס"ל לר"א דלא אמעוטי מלא יגלחו משום דעבדי נמי גילוח, אלא אתי למעוטי שאר כלים וק"ל. מהר"ם] השחתתן עושה גילוח, כלומר גילוח מיקרי דדרך לגלח דהן:

מתני': הכותב כתובת קעקע כותב מחלה על גשרו צסס או צסיקרא ואח"כ מקעקע הצער צמחט או צסכין ונכנס הצע צין העור לצער ונראה צו כל הימים קעקע פויינטוורי"ר ואסור לכמוצ צוס כמיצה צעולס על צשור צענין זה עק גזירת הכמוצ כתב ולא קעקע קעקע ולא כתב, אינו חייב, עד שיכתוב ויקעקע בדיו [אין] ובכחול [בצבע עינים] ובכל דבר שהוא רושם,

ר"ש בן יהודה משום ר' שמעון אומר, אינו חייב עד שיכתוב שם את השם מפרש צגמרא דשס עצומה כוכבים קאמר, שנאמר ויקרא יט וכתובת קעקע לא תתנו בכס אני ה':

גמ': אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, עד

וקשיא לשמואל דאמר מרזייכו צין ציד צין צכלי, דמדקאמר המשרט צכלי ולא קאמר המגדד צכלי, מכלל דשריטה שייכא צכלי כגדידה?

[ומתירין] הוא דאמר כרבי יוסי,

תני תנא קמיה דרבי יוחנן, על מת בין ביד בין בכלי חייב דשריטה וגדידה כתיב, דמרייכו אסריטו רחמנא,

על עבודת כוכבים דש עצומה כוכבים שעובדין אותה צכך שעושין צצשרס מצורות ופלעוטי ביד חייב דדרך עצומה צכך, ואפי' עצומה כוכבים שאין עצומה צכך חייב דעצומה גמורה היא ציד, בכלי פטור [ביד חייב. פ' הקונטרס חייב מיתה אפי' בשלא כדרכה, ולקי מלא תעבדם יתירא, בכלי פטור דאינו בכלל עבודה דאינו אלא ביד. תוס'],

והא איפכא כתיב דצכלי דרך עצומה הוא לעצומה כוכבים, דכתיב מלכים א יח כח ויקראו בקו' ל' גדרו' ל' ויתגדרו במ'שפטם עשו גדידה דדרך שהיו רגילין לעשות פתרו' ת וברמזים אלמא דרך עצומה צכלי?

אלא אימא ביד פטור בכלי חייב:

[שנינו במשנתנו] וחייב על הראש: מחוי רב ששת בין פירקי רישא [תוס' גרפס ע"ב] מקום הפרקים שמחצרים שס פירקי העצמות והיינו צצדעים, פרק יונטר':

[שנינו במשנתנו] ועל הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה: מחוי רב ששת, בין פירקי דיקנא פרק ראשון של זקן היינו תחת האוזן מקום שלמי התחמוץ יוצא משם ושם נקרא פאה צחודו של למי צבולט לחוץ ושמי השצולט צצסנטר מקום חצור שני הלחיים יש עגס קטן שמחצר הלחיים יחד שמכאן ומכאן נקרא פאה שכל אחד מהן לסוף הלחי הרי שמים מכאן ושמים מכאן ואחת מלמטה הוא השיער צצין צ' השצולט צצסנטר ופרק הוא צפני עגמו:

[שנינו במשנתנו] רבי אליעזר אומר אם נמלן וכו': קסבר חד לאו הוא:

[שנינו במשנתנו] ואינו חייב עד שיטלנו בתער: ת"ר, ויקרא כא ופאת זקנם לא יגלחו גבי כהנים כתיב [וגמירין ישראל מינה. תוס'],

אבני חן למסכת מכות

רב מלכיו רב פפא אסימנא דרב מלכיו קאי, לגרועי מיניה שפחות, דכולהו מתני' רב מלכיו אמרינהו, כלומר משנה דשפחות דאוקמת כרב מלכיו רב מלכיא אמרה,

ומתניתא דקאמר לאו דוקא, אלא דבסימנא דרב מלכיו ליכא מתני', ושמתתא רב מלכיו ומה שגאמר מן השמעתות בסימנו של רב מלכיו דהיינו שפוד וגומות רב מלכיו אמרינהו, והיינו דקאמר איכא זינייהו שפחות ולא קאמר שפחות ואפר מקלה, אלא שפחות גרידא מגרעינן, ודרב מלכיו [מלכיא. ראש משציר] דקאי קאי,

וסימניך, מתניתא מלכתא משניות וברייתות עיקר הן, והיינו סימן מי ששמו דומה לנקבה מוקמינן כולהו מתניתא, דהו נמי לשון נקבה [שמשנה הוא לשון נקיבה] [???], ובוקמינן למושנה [אליהו, והיינו רב מלכיא ששמו דומה לנקבה, ומשמעותו של שם [מלכיא] נמי משמע לשון מלכות, והיינו משניות וברייתות שהן עיקר, ולא שמעמות, ואם דמפרש, איכא זינייהו "שפחות ו [אפר] מקלה" [ד]משמע שפחות ושנגדה, כך לשון ח"ם [???] וכן לקמן בב: באמצע הדרך וכן קיבל ר' מח"ע, לא מצאתי מי שמפנה את הר"ת],

מאי בינייהו איכא בינייהו שפחות,

[העתקתי מכתובות סא: עיי"ש עוד]

רב פפא	רב חנינא בריה דרב איקא	
רב מלכיו	רב מלכיו	שפוד - שמעתתא ביצה בה: רב אדא בר אהבה אמר רב מלכיו
רב מלכיא [מ]	רב מלכיו	*שפחות - משנה כאן אמר רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה
רב מלכיו	רב מלכיו	גומות - שמעתתא נדה נב. רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה
רב מלכיא [ב]	רב מלכיא	בלורית - על ברייתא ע"ז כט. אמר רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה
רב מלכיו	רב מלכיא	**אפר מקלה - שמעתתא מכות כא. אמר רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה
רב מלכיא [מ]	רב מלכיא	גבינה - משנה ע"ז לה: רב מלכיא משמיה דרב אדא בר אהבה

רב ביבי בר אביו קפיד [מושום כתובת קעקע] **אפי' אריבדא** מכה דבוטילתא כלי שמכה זו [בשעת הקזה. ר"י קרקושה] זלע"ז פלימא [פ'] אף שהיא מכה קטנה, וגם אין בה צורת אות. אמ"ה, אפי' על מקום הקזה קפיד שלא ליתן עליו דבר שחור. נמוקי יוסף,

רב אשי אמר, כל מקום שיש שם מכה, מכתו מוכיח עליו [וכן הלכה. תוס', והלכתא כרב אשי דבתראה הוא. רא"ש]:

דיכתוב אני ה' ממש על תיבות הללו אני ה' אתה מחייבו משום כחוצת קעקע?

אמר ליה לא, כדתני בר קפרא אינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים, שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה' שם כחוצת קעקע לא יעשו לפני שאני ה' ואסורין אחס לכחוצ שם אחר על צדקת, אלא עיקר חיוצא משום שם עבודת כוכבים הוא, ומיהו אסור לכחוצ שם כחוצה בעולם, אפי' לר"ש, אלא דחיוצ מלקות ליכא, **אני ה' ולא אחר:**

אמר רב מלכיא, אמר רב אדא בר אהבה, אסור לו לאדם שיתן אפר מקלה דוקא קאמר, לפי שקשה היא ומקעקעת מקום המכה והרשע נראה שם אחר זמן, אבל עפר בעלמא לא על גבי מכתו, מפני שנראית ככתובת קעקע,

אמר רב נחמן בריה דרב איקא,

שפוד, צ"ל אין דין (צ"ל דף כח) שפוד שלנו צו צד אסור לטלטלו א"ר מלכיו א"ר אדא ושומטו ומניחו בקרן זוית והיינו שמעתתא דעילויא מילתא דאמורא אמרה,

שפחות, משנה היא צ"ל אפי' (כתובות דף נט) ר' אליעזר אומר אפי' הכניסה לו מלה וכו' אמר רב מלכיו א"ר אדא הלכה כרבי אליעזר (שם כתובות סא) והיינו משנה דאמתני' קאי ולא קאמר מילתא באפי נפשה ,

וגומות, נדה צ"ל סימן (דף נב) ר' חלבו אמר רב הונא שתי שערות שאמרו נרין שיהא צעיקן גומות, רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה, גומות אפי' שאין צו שערות, **רב מלכיו,**

בלורית צפרק אין מעמידין צ"ל (דף כט) ח"ר עובד כוכבים המסמפר מישראל כו' וכמה אמר רב (מלכיו) [מלכיא. הע"ל] אמר רב אדא שלש אצבעות לכל רוח והיינו מתניתא,

אפר מקלה הכא, ושמתתא היא, דלאו אמתני' קאי אלא מילתא באנפי נפשה קאמר, אסור לו לאדם כו',

וגבינה נמי באין מעמידין, דקמי צמשה וגזיות בית אונייקי, וצעי בגמרא מ"ט, אמר רב מלכיא אמר רב אדא [צד אהבה] מפני שמחליקין כו', והיינו משנה דאמתני' קאי **רב מלכיא,**

רב פפא אמר, מתניתין ומתניתא רב מלכיא, שמעתתא

אבני חן למסכת מכות

מתני': נזיר שהיה שותה יין כל היום, אין חייב אלא אחת, אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה, חייב על כל אחת ואחת,

היה [הנזיר] מטמא למתים כל היום, אינו חייב אלא אחת, אמרו לו אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת,

היה [הנזיר] מגלח כל היום, אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תגלח אל תגלח והוא מגלח חייב על כל אחת ואחת,

היה לבוש בכלאים אחד מן השוק ולא נזיר כל היום, אינו חייב אלא אחת, אמרו לו אל תלבש אל תלבש, והוא פושט ולובש, חייב על כל אחת ואחת,

דף כ"א ע"ב

יש חורש תלם א' [שורה אחת של שדה. רע"ב] יש עובר בלא תמרוס בשור ובחמור, ונלקטים עליו איסורים הרבה, עם אותו לאו בלבד,

וחייב עליו משום שמונה לאוין,

ובהא לא קא עסיק, שיהא חורש בכמה שורים וכמה חמורים, והרי נלקטים איסורין הרבה עליו, לכלל הפסות קאמר, ואלאו דכלאים קאי, ללקוט עליו כל איסורין שהוא יכול,

1. החורש בשור וחמור [איסור כלאים],

2. והן מוקדשיין [תוס'] בגמ' מוקי ליה בצכור, צכור שור [ועובר משום לא תעבוד בבכור שורך, ועובר לאו אחד על הבכור, ולאן אחד על הפטר חמור בדמושוך],

3. [פ'] הא דקתני במשנה "וחמור" היינו] ופטר חמור, וקעבר בהן משום לא תעבוד בצכור שורך,

ואליבא דרבי יהודה דאמר צפ"ק דצכורות (דף ט) פטר חמור אסור בהנאה, דכלל לא תעבוד הוא, ואע"ג דבקרף כתיב צכור שורך, איהו דריש ל' צכור שורך למעוטי שותפות, ולא למעוטי פטר חמור, אי נמי מתני' כמאן דממעט פטר חמור מהכא,

שור וחמור דקתני במתני' לאו דוקא, דשור ושה קאמר, והאי דנקט חמור משום לישנא דקרף, דגזי כלאים כתיב שור וחמור, והוא הדין לכל שני מינין,

ומשום הגאון דמיתני מהקדש, והוא ליה הזיד במעילה לא לקי, דצכור לאו צר

מעילה הוא, דהא ממון כהן הוא,

דאין מעילה אלא בקדשי גבוה, דמקדשי ה' כתיב, ואין מעילה בצכור אלא בהנהגה מן האימורים אחר זריקת דמים, דהנהגו לגבוה נינהו, והוא הדין לכל קדשים קלים,

ובקדשי קדשים יש בהן מעילה לפני זריקת דמים דלגבוה נינהו, אבל משמורק הדם זכו בהו כהנים משולחן גבוה, והוא ליה ממון כהן ואין בו מעילה,

וכן מוכח צר"ה (דף כח) בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יא, בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יא, מאי טעמא עולה דבת מעילה היא, כיון דמעל בה נפקא לחולין, שלמים דלאו בני מעילה נינהו לא נפקי לחולין, והכי נמי מוכח במס' מעילה, ובכמה דוכתי,

4. וכלאים בכרם דמכסי צהדי דאזיל ומחפה צורע,

5. ובשביעית נמי משום זורע בשביעית,

6. ויום טוב דקעציד חרישה צו"ט,

7. וכהן [בבית הטומאה],

8. ונזיר והוא נזיר והולך בבית הטומאה במקום טומאה אחר מחרשמו, דאיכא חד לאו משום כהן, לנפש לא יטמא בעמיו, וחד משום נזיר על (כל נפשות) [נפש. צמדבר ו' ו] מת לא יצוא,

חגיגה בן חגיגה אומר, אף הלוכש כלאים [וצ"ע שאם בא להוסיף עוד מלקיות, למה לא מנה כל אלו שנמנו בגמ'. תורת האהל בא"י], אמרו לו אינו השם אינו לאו זה נלקט עליו משום חרישה, אלא משום לבישה,

אמר להם אף הנזיר נזיר וכהן קאמר [פ'] דגם על איסור בהונה קשה] ולא דייק, לא הוא השם [אינו השם] אין לאו שלו צא עליו משום חרישה, אלא משום כניסה שנכנס למקום טומאה:

גמ': אמר רב ביבי אמר (ר') יוסי פושט ולובש לובש ממש או [רב אסי, לא פושט ולובש ממש, אלא] אפי' מכנים ומוציא בית יד אונקלי' שלו מכנים ומוציא ידו צניט יד חלווק, דמי כפושט ולובש,

מחוי רב אחא בריה דרב איקא עיולי ואפוקי ממש, [ידו גרידא, מושיט ידו חוץ מצית יד, וסחר ומכניס. ררי"ק],

רב אשי אומר, אפילו לא שהה [בין התראה להתראה אלא כדי לפשוט וללבוש חייב מלקות דכשחור ולבוש שנייה חשיב ליה. ררי"ק] אלא כדי לפשוט וללבוש, חייב [תוס']:

אבני חן למסכת מכות

תרגום, ומדקדק כללים לשדה, שמע מינה להכי הוא דאמא,

אמר ליה עולא לרב נחמן, ולילקי נמי משום זורע ביום טוב דהא נמנו וגמרו דמחפה זורע הוא דלאמין? א"ל תנא ושייר, א"ל תנא, קתני שמונה ואת אמרת תנא ושייר,

אמר רבא, יש חילוק מלאכות בשבת, ואין חילוק מלאכות ביום טוב אם עשה שמים ושלש מלאכות (בהעלם אחד) [בהתראה אחת. שביו"ט אין חיוב חטאת. ע"ל], או עשה מלאכה שיש בה שמים, אינו חייב אלא אחת, [ד' למ"ד (שבת דף ע) הבערה לחלק יאלת סבירא ליה אין חילוק מלאכות ביו"ט, דביו"ט לא יאלת הבערה, ומ"ד נמי הבערה ללא יאלת, ונפקא ליה חילוק מלאכות מועשה אחת מהנה, הני מילי באיסורי דאית בהן חיוב חטאת, כגון מלאכות דשבת דזדון כרת ושגגתן חטאת דבההיא פרשה דועשה מאחת מהנה קמייירי בחטאת, אבל יו"ט דחיוב מלקות הוא ואין זדון כרת, אין בו חילוק מלאכות, אמר ליה עולא תהא [פ"י בן יהודה, פ"י יפה אמרת],

איתיביה אביי, ואין חילוק מלאכות ביום טוב, והתנן המבשל גיד [הנשה] בַּחֲלָב ביו"ט, ואכלו, לוקה חמש,

1. לוקה משום אוכל גיד, 2. ולוקה משום מבשל גיד ביום טוב שלא לצורך [שהרי אסור לאוכלה], 3. ולוקה משום מבשל גיד בחלב מבשל גיד בחלב 4. ולוקה משום אוכל בשר בחלב, 5. ולוקה (דף קטו),

דף כ"ב ע"א

משום הבערה [הריב"ז] מסביר דבר פשוט, שהעברה ובישול הם שני לאוין [דאי הוה איהו מצעיר, ומצירו מצשל, הווי תרוייהו חייבין, דמצעיר ומצשל אבות מלאכות, ואינו רואין שהמשנה מחייב עליהן גם אם עשאו אדם אחד, שיש חילוק מלאכות ביו"ט] אלמא מיחייב משום יו"ט שמים, הבערה ובישול, ואם איתא משום הבערה לא מחייב, דהא איחייב ליה משום בשול?

[ומתיר] אפיק הבערה, ועייל גיד הנשה של נבילה דלוקה אף משום נבילה שאכל,

והתני ר' חייא לוקה שנים על אכילתו, ושלוש על בשולו בשר בחלב ובישול של לזורך יו"ט והבערה של לזורך ושמים על אכילתו אכילת גיד ואכילת בשר בחלב ואם איתא דמפקת הבערה ומעילת אכילת נבילה הוי איסור ג' על אכילתו, ואי איתא שלש על

[שנינו במשנתנו] יש חורש תלם וכו': א"ר ינאי, בחבורה נראה לי יום אסופה, או יום וועד היה להם, שקורין חבורה נמנו וגמרו [בעין זה יבמות צב: גליון הש"ס], החופה בכלאים לוקה,

אמר להן רבי יוחנן, לאו משנתנו היא זו, יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין, החורש בשור ובחמור, והן מוקדשין, וכלאים בכרם, האי חורש דמחייב משום כלאים היכי משכחת לה, לאו דמיוכסי בהדיה דאזיל,

א"ל [בדרך משל] אי לאו דדלאי הגבהי לך חספא, מי משכחת מרגניתא תותה דאי לאו דאמרי לך, הוי אמרת חורש דמחייב בכלאים לאו משום זורע אלא משום מקיס, דשזיק ולא עקר לה [וכע"ז ביבמות צב: ב"מ ז:],

אמר ליה ריש לקיש לר' יוחנן, אי לאו דקילסך גברא רבה רבי ינאי הוה אמינא מתני' מוקימנא ממנינא דמחייבא חורש בכלאים, דמשום מקיס הוא, מני, רבי עקיבא היא וכרבי עקיבא, דאמר המקיים כלאים לוקה,

ומאן דאית ליה מקיס בכלאים פטור, פטור נמי במחפה, אבל רבי ינאי קלסך והודה לך דמחפה משום זורע מיחייב לכולי עלמא דמדקאמר רבי ינאי המחפה בכלאים לוקה ולא קאמר מקיס בכלאים לוקה ש"מ דעדיף ליה מחפה ממקיס דמחפה חורש חשיב ליה וחייב לכולי עלמא וכי אמרת ליה לא משנתנו היא הודה לדרכך שיפה אמרת ואי לאו דקלסך הוה אמינא טעם דמתניתין משום מקיס דמקיים בכלאים לוקה לרבי עקיבא וכן בשציעות משום חורש מחייב ליה חנא דמתניתין ומאן דפטור במקיס פטור נמי במחפה,

מאי רבי עקיבא, דתניא ולא גרסינן דתנן דצרייתא היא ולא משנה המנכש והמחפה בכלאים לוקה, רבי עקיבא אומר אף המקיים כולה רבי עקיבא קאמר לה, המנכש והמחפה בכלאים לוקה דמקיים הוא, שר"ע כו', והכי משני ליה במועד קטן, ורצנן דפליגי עליה דרבי עקיבא סבירא להו מחפה אינו לוקה, דמאן דפטור במקיס, פטור במחפה, והמנכש עוקר עשבים רעים כדי שיגדלו האחרים יותר לוקה, דחשיב חורש כלאים,

מאי טעמא דר' עקיבא, דתניא ויקרא יט שדך לא תזרע כלאים, אין לי אלא זורע, מקיים מנין? ת"ל (ויקרא יט בהמתך לא תרביע) כלאים שדך לא (תזרע כלאים) [בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא חורש כלאים] ושמעין ליה הכי כלאים שדך לא, דעקינן ליה מפשטיה לדשא, דהוה מני למיכתב בהמתך כלאים לא

אבני חן למסכת מכות

אכילתו הוא חייב?

[על כל אלו הקושיות שמנה עד כאן, לא ענה הגמ' כלום],

7. א"ל רבי זעירא לרבי מני, וליחשוב נמי כגון דאמר שבועה שלא אחרוש ביום טוב?

אלא אפיק הבערה ועייל עצי אשירה, ואזהרתיה מהכא דברים יג ולא ידבק בידך וגו',

(התם לא) [א"ל מי] קא חלה שבועה [עליה. ד"ס, ריב"ן], מושבע ועומד מהר סיני הוא [מי קא חילל עליה] הא הוה ליה נשבע שלא יבטל המזוה ונפקא לן מלהרע או להטיב בשבועות (דף כה) דאין זו שבועה,

א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי, ולילקי נמי משום דברים יז לא תביא תועבה אל ביתך?

אלא הכא במאי עסקינן, כגון שבישלו בעצי הקדש, ואזהרתיה ע"י הקדש מהכא ואשירהם תשרפון באש דברים יב לא תעשון כן לה' אלהיכם:

סימן [בשמות האמוראים] שנבא"י שנ"ז [ראה אמרי בנימין]:

א"ל כגון דאמר שבועה שלא אחרוש בין בחול בין ביו"ט [וקשה דאכתי ליתא בלאו והן כדפרך פ"ג דשבועות (דף כד). גבי שלא אוכל נבילה ושחוטת דפרך מי איתא בלאו והן? וכו'. תוס', וראה בתמורה ג: בשפת אמת על הגליון שמקושת התוס' כאן יש ראייה דגם לגבי מלקות צריכין שיהיה בלאו והן], דמגו דחלה עליה שבועה בחול, חלה עליה נמי ביו"ט היינו אסור כולל,

1. מתקיף לה רב הושעיא, וליחשוב נמי הזורע בנחל איתן [שעשו שם עגלה ערופה] ואזהרתיה מהכא דברים כא א'שר לא יעבד בו ולא יזרע,

ואסור מוסף כגון שצחמיה עזמה נוסף אסור, כגון אילו נוסף על היו"ט אסור ע"י שצעה זו (ו. צאה"מ) ה"ל מוסף, דומיא דאשת איש ונעשית חמותו דמוסף הוא, דמעיקרא קיימא ליה צחנק [שכן עונש אשת איש], והשתא קיימא ליה צסקילה [כדין חמותו],

2. מתקיף לה רב חנניא, וליחשוב נמי המוחק את השם בהליכתו, ואזהרתיה מהכא דברים יב ואבדתם את שמם וגו' (ולא) [לא] תעשון כן לה' אלהיכם,

א"נ חלב דומת מעיקרא קאי עליה באסור חלב והשתא איתוסף עליה אסור נותר,

3. מתקיף לה ר' אבהו, וליחשוב נמי הקוצץ את בהרתו [בדרך חרישתו], ואזהרתיה מהכא דברים כד השמר בנגע הצרעת ואמרינן (שבת דף קלג) בקולץ צהרמו הכתוב מדבר, והשמר הוא לא תעשה,

ואסור כולל היינו שאין אסור נוסף על הצחמיה אלא כולל אחרים באסורא, כגון שנשא אמות חמותו דמינו דמיתסר בכולהו אמותא איתסר נמי צחמותו משום אמות אשה,

4. מתקיף לה אביי, וליחשוב נמי המזיח החושן מעל האפוד [בדרך חרישתו], והמסיר בדי ארון, ואזהרתיה מהכא שמות כה (ו) לא יסורו דברים כה ולא יזח החושן # [ובאמת צע"ג דהא מיירי בבית הטומאה, ואיך מגיע ארון וכה"ג לבוש חושן ואפוד לבית הטומאה? וראה מנחת יהודה שהקשה איך יש מציאות שיסיר בדי הארון ולהזיח את החושן ע"י חרישת תלם],

[ומתרג' מירי דאיתיה בשאילה לא קתני, ולא, והרי הקדש [איתיה בשאילה]? בבכור [וראה ריב"ן על המשנה שזה הלאו השמיני, שעובר בבכור],

5. מתקיף לה רב אשי, וליחשוב נמי החורש בעצי אשירה כגון שהיו כלי ממריסה מעצי אשירה, ואזהרתיה מהכא דברים יג ולא ידבק בידך מאומה וגו',

והרי נזיר? בנזיר שמשון [שקיבל על עצמו נזירות שמשון, שאינה בשאילה],

6. מתקיף לה רבינא, וליחשוב נמי הקוצץ אילנות טובות צהליכמו, ואזהרתיה מהכא דברים כ כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות,

נזיר שמשון, בר איטמווי למתים הוא [כדאמרינן נזיר ד:]:

אלא [לכן לא חשיב שנשבע ויהיה יותר משמונה לאוין] האי תנא איסור כולל לית ליה,

אבני חן למסכת מכות

אמרוהו לקבל ארבעים, (ולוקה) [לוקה. כ"ה במשניות]
מקצת,

דף כ"ב ע"ב

ואמרו שאין יכול לקבל ארבעים [בגמ' מוקי לה שחזרו ואמרו
אותו ביומו, ואז הוא פטור רק אם לקה כבר, ואם לא לקה היה החשבון
טעות כיון שהוא ביומו], פטור דמיון דנמצאה צדית דין ולקח קצת, סגי ליה
בהכי,

אכל לא לקה אלא אמדוהו לארבעים, וחזרו ואמרו שאין יכול לקבל (כולם)
[כלום. רש"ש], לא מיפטר, דאין ראשון לגרוע האומד, אלא לוקה אחר זמן,
והכי נמי אם אמדוהו לשמונה עשר, ומשלקו חזרו ואמרו שיכול עדיין לקבל
ארבעים פטור, משום דלקה, אכל לא לקה ראשון להוסיף על אומד ראשון,

אמרוהו לקבל שמונה עשרה, ומשלקה אמדו שיכול
הוא לקבל ארבעים, פטור:

נב' מ"ט [לוקה ארבעים חסר אחת]? אי כתיב ארבעים
במספר, הוה אמינא ארבעים במגויינא, השתא דכתיב
במספר ארבעים, מנין שהוא סוכם את הארבעים,

אמר רבא, כמה טפשי שאר אינשי כמה שוטים (הללו) רוצ
זי אדם [הללו ?] דקיימי [שהם קמים בדרך כבוד] מקמי ספר
תורה, ולא קיימי מקמי גברא רבה [דאמרינן בסנהדרין צט]:
בסופו דמאי אהני לן רבנן מעולם לא שרו עורבא, שרבנן לעולם הם רק
מחמירין, אבל הם טפשים שהרי כאן רואין שאבן מקילין להפחית מכה
אחת. ע"פ לקוטי שלמה בא"ז], דאילו בס"ת כתיב ארבעים,
ואתו רבנן בצרו חדא [קורא גברא רבה למי שמונע מכה אחת
מיהודי. וראה חתם סופר פ' תצא על פסוק ארבעים יבנו]:

[שנינו במשנתנו] רבי יהודה אומר ארבעים שלימות [והיכן הוא
לוקה את היתירה, בין כתפיו] וכו': אמר ר' יצחק מאי טעמא
דרבי יהודה? דכתיב זכריה יג ו' וְאָמַר אֵלָיו מָה הַמָּבֹרֶת
הָאֵלֶּה בֵּין יָדַיָּךְ. [ומפרשה בין כתפיו] וְאָמַר אֲשֶׁר הִפִּיתִי בֵּית
מִאֲחֵרִי,

ורבנן ההוא בתינוקות של בית רבן הוא דכתיב [שיבה
במקום שלא יזיק]:

אמר רבי הושעיא, המרביע שור פסולי המוקדשים
שנפדה, אפילו על מינו [פ' שור על פרה] לוקה, שהרי גוף אחד ועשאו הכתוב
שני גופין דמורת חולין ומורת קדשים יש עליו [ועי"ז הוא נחשב לכלאים
בדמפרש].

מורת חולין שמונת באכילה מחוץ לפתח אהל מועד, כאילו לא הוקדש מעולם,
ומורת קדשים שאסור בגיזה ועבודה כדאמרינן בספרי, בכל אות נפשך תזבח
ואכלת בשר, כמה הכתוב מדבר אם בצער תאזה, הרי כבר אמור כי ירחיב ה'
אלהיך את גבולך וגו' כי תאזה נפשך וגו', אם באכילת קדשים הרי כבר אמור
כי אם צמקוס וגו' שם תעלה וגו',
הא אין הכתוב מדבר אלא בפסולי המוקדשין שנפדו, מוצח ולא גיזה דאסור
בגיזה ועבודה, בשר ולא חלב, ואכלת ולא לכלבדך,

והלך אסור להרביעו אפי' עם מינו, משום כלאים, שמרביע חולין על קדשים
או קדשים על חולין [לוקה (שנים. ראה ד"ס שמישהו הבנים מלת "שנים"
בטעות בדפוס פפ"מ ולא היה כתוב בשום אחד מהדפוסים הישנים)].

אמר רבי יצחק, המנהיג בשור פסולי המוקדשים [תוס']
וכן במנהיג, אפילו מנהיג עם מינו, "ואפילו מנהיגו צפני עזמו" !!! חולין
וקדשים הוא, ומייצ משום כלאים דמרישה, דהוא עזמו כלאים, לוקה,
שהרי גוף אחד הוא, ועשאו הכתוב כשני גופים שעשאו
הכתוב שני גופין, ולא שמעמי ראה מנלן דחולין וקדשים כלאים זה בזה, ודבר
תימה הוא:

מתני': כמה מלקין אותו [מי שחייב מלקות. רד"ף], ארבעים
חסר אחת [ונקלה "אחד" בגימט' 39], שנא' דברים כה במספר
ארבעים והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעמו במספר (דברים כה),
וסמין ליה ארבעים יכנו ודרשין כמאן דכתיב במספר ארבעים, מַגִּין
שהוא סמוך לארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים, כדמפרש
בגמ', דמדלא כתיב יכנו ארבעים במספר, אלא במספר ארבעים יכנו שמעינן
דהכי קאמר מנין הסוכם הארבעים חשבון המשלים סכום של ארבעים שגורם
לקרות אחרי ארבעים והיינו שלשים ותשע,

[סמוכין דרש, שנאמר כדי רשעמו במספר ארבעים יכנו, והאי במספר קרא
יתירא הוא, הלכך דרשין ליה צמנין סמוך למ' שגורם למנות אחרי מ'
דהיינו ל"ט. ררי"ף],

ר' יהודה אומר ארבעים שלימות הוא לוקה, והיכן הוא
לוקה את היתירה [לר' יהודה שמכה ארבעים, היכן הוא מכה את
מכה זו שאינה משתלש אחת מולפניו ושתיים מאחוריו], בין כתפיו,

אין אומדין אותו, אלא במכות ראויות להשתלש בגמרא
מפרש,

אבני חן למסכת מכות

[שנינו במשנתנו] אין אומדין אלא במכות הראויות [אמרוהו לקבל ארבעים, לקה מוקצת, ואמרו שאין יכול לקבל ארבעים, פטור] וכו': לקה אין, לא לקה לא,

ורמינהו, אמרוהו לקבל ארבעים, וחזרו ואמרו [הו] שאין יכול לקבל (ארבעים. ריב"ן, פ' שאינו יכול לקבל כל עיקר), פטור אע"ג דלא לקה, אלמא דלא שני בין לקה ללא לקה, וה"נ בין שאמרוהו לארבעים בין ש אמרוהו לקבל שמונה עשרה, וחזרו ואמרוהו שיכול לקבל ארבעים פטור לא עצדין ליה אלא אומד ראשון [שמונה עשרה] וקשה בין מרישא ובין מסיפא?

אמר רב ששת לא קשיא, הא מתנין דאמרוהו ליומי לקבל מ' או שמונה עשרה, והלכך כי חזרו ואמרו דו ציוס שאין יכול לקבל, או יכול [לקבל הארבעים] איגלאי מילתא דאומד שלהם לא היה כלום, כיון דדו ציוס סתרו כל מה שאמרו, שהרי זה לא נשמנה ולא הכחיש בשהות מועט כזה, ויש לומר דהם טעו באומד,

הלכך כי אמרו תחלה לארבעים וחזרו ואמרו דו ציוס שאין יכול לקבל, אם לקה מקצתן פוטרינ אותו שהרי נתבאר, ואם לא לקה הרי הוא כמי שלא אמרוהו כלל ועכשיו הוא דמעיינו בדיניה ואמרו אין יכול, וממתינן לו עד שיצריא ויהיו עומדין אותו אומד הראוי לו,

וכן [אם] אמרו תחלה ל"ח, וכו ציוס חזרו ואמרו שיכול לקבל ארבעים, איגלאי מילתא דטעו באומד ראשון ואינו כלום, והלכך אם לקה כבר כל השמונה עשרה פוטרינ אותו, דכיון דלא מצ"ד כבר, ציון צ"ד הוא להחזירו # [וצ"ע דלקמן אמרינן שיש בזיון המוכח], אצל לא לקה ראשון להוסיף על אומד ראשון, דאינו כלום,

הא וצריכתא דאמרוהו למחר וליומא אחרא ליום אחר, דההוא ודאי אומד גמור הוא, שיפה עיינו שהיה יכול זה לקבל עד אותו יום כך וכך מכות, אלא נשמנה והכחיש, הלכך כי אמרוהו לארבעים עד יום פלוני, וכשהגיע יום פלוני אמדו שאין יכול לקבל כלום, אומד ראשון אומד גמור היה, והואיל ונשמנה ומתקלקל שאין יכול לקבל פטור, אע"פ שלא לקה שהרי נתבאר באותו אומד,

וכי אמרוהו נמי לשמונה עשרה עד יום פלוני, וכשהגיע יום פלוני אמדו שיכול לקבל ארבעים, אין לוקה אלא אומד ראשון, דאומד גמור היה, כך נראה לרבי,

לישנא אחרינא, מתני' דאמרוהו ליומיה לקבל ארבעים, והלכך אין פוטרינ אותו אלא אם כן לקה, דודאי יאז בו כח לקבל קצת מן המכות, אמרוהו לקבל ליום או ליומים ודאי אין בו כח, ואם חזרו דהם פטור מיד, וכן קיבל ר' מנח"ע [ר"ת מן חכם ערבי, והוא מארצות המזרח. מנחת יהודה],

ולא נהירא דמשום דאמרוהו ליומיה אמאי צריכא לן שיהא בו כח לקבל קצת מן המכות, הם אומדין שאין יכול ואנן אמרינן לילקי ולימות, ועוד דאם לקה אמרינן במתניתין, ולא דמלקינן ליה לכתחלה, מ"ר]:

מתני': עבר עבירה שיש בה שני לאוין כגון מורש נשור וממור וכלאים נכרס אמרוהו אומד אחד, לוקה ופטור, ואם לאו דלא אמדוהו אומד אחד אלא ללאו אחד אמדוהו תחלה לוקה ומתרפא, וחזור ולוקה:

גמ': והתניא, אין אומדין אומד אחד לשני לאוין? אמר רב ששת לא קשיא הא [המשנה] דאמרוהו לארבעים וחדא [מכות, זה לא יהיה אומד לשני לאוין], הא [בריייתא] דאמרוהו לארבעים ותרתי [הרי זה אומד לשני לאוין],

כל מה שאומדין עליו עד שלשים ותשע חשבינן משום חד לאו, דכך הוא דינו למלקות ארבעים חסר אחת, על לאו אחד, ואם מוסיפין עליו אפילו שלש מכות דהוה ליה ארבעים ומרתי, חשבינן אותן שלש אומד ללאו האחר, ואם לא הוסיפו אלא שמים מכות דהוה ליה ארבעים ותדא, לוקה שלשים ותשע, משום לאו אחד ומתרפא, וחזור ולוקה, דמכות שאין ראויות להשתלש, לא מלקינן ליה:

מתני': כיצד מלקין אותו מתני', כופה [כופה. כמו כופתין את הטלה. להם שמים] (שתי. ר"ם) ידיו על העמוד עץ אחד נעוץ בקרקע, וגזיה כנגד שתי אמות או אמה וחצי, והוא כפוף ומוטה על אותו העמוד, כאדם הנסמך על צריח דלת הילך והילך ותולה ידיו למטה, וכופתין לו ידיו בצדי העמוד,

[וצ"ע הא היה מלקין אותו על גבו ועל החזה, ולפ"ו צריך לדעת איך היה מוטת לפניו או לאחוריו. וראה יבין אות צ"א],

ורחון שמש הקהל, ולא שמעתי בו שום משמעות [ורש"ל אומר שהוא לשון חוזה, פירוש רואה צרכי העיר. ח"ל הערך חזן. [שבת יא] באמת אמרו החזן רואה מזהבין תינוקות קורין פ' הוא שליח ציבור ותרנום רואה חוזה שהוא צריך לראות היאך יקרא והיאך קורא בני אדם לקרות בתורה וכו', וראה בספר מלים ותולדותיהן הוצאת קרית ספר ירושלים תשכ"א עמוד 46 שהאר"ך בזה. וראה מש"כ בסוכה מב:],

אוחז בבגדיו [מתחיל להפשיטו עד כמה שיגביה בגדיו כלפי הראש כל מה שיוכל, ולפחות עד שיגלה לבו. מאירי], אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו דשקושר"א בלע"ז קריעה של חפירה נפרמו, עד שהוא מגלה את לבו, והאבן נתונה מאחוריו של מידון [שלא יראה הנידון את המכה, ויתחלחל],

חזן הכנסת עומד עליו [על האבן], ורצועה בידו של עגל כפולה אחד לשנים, ושנים לארבעה ועוד רצועה אחרת כפולה לשמים היינו שמים רצועות שהן ארבע,

אבני חן למסכת מכות

[אם לא צמצם. גמרא], דברים כט ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו', וחזרתם תהלים עה והוא רחום יכפר עון וגו', וחזרו לתחלת המקרא [אם לא צמצם],

ואם מות תחת ידו פטור דשליש ד"ד הוא ואמנן לעיל מכות (דף ט) ילא האב המכה את בנו ושליש ד"ד,

הוסיף לו עוד רצועה אחת על האומד ומות הרי זה גולה על ידו ולא דמי להכהו עשרה בני אדם בעשר מקלות, דלמדין נהגשרפין (סנהדרין דף עח) כולן פטורים, דהאיא אוקימנא לה בגוסס צדי אדם,

נתקלקל בין בריעי בין במים, פטור [צריך בידור כמה הוא השיעור שצריך כדי להחשיב לנתקלקלה. משמור הלוי] דכתיב ונקלה והרי נקלה, רבי יהודה אומר, האיש בריעי, והאשה במים [והוא הדין באשה אם פרסה נדה מתוך הבהלה. אוצר חיים]:

דף כ"ג ע"א

גמ' (מ"ט, משום נקלה) [כיצד מלקין אותו. ד"ס],

[כל הד' דרשות דלהלן הם ע"י דרשת סמוכין],

1. אמר רב ששת, משום רבי אלעזר בן עזריה, מנין לרצועה שהיא של עגל, דכתיב דברים כה ארבעים יכנו, וסמך ליה דברים כה לא תחסום שור בדישו [והטעם שמשמשין בשל עגל ולא בשל שור? שבא לרמוז שהקב"ה דן אותו כקטן להקל הדין מעליו, שאין מבייתין אותו אלא נפטור ע"י מלקות. ע"פ בן יהוידע עי"ש],

2. ואמר רב ששת, משום רבי אלעזר בן עזריה, מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין, שאין חוסמין אותה [אין סותמין את פיה, פי' אין משתקין אותה ע"י שגוערין בה] אין מגערין בה [כדי] שלא תאמר אי אפשי בו, דכתיב לא תחסום שור בדישו, וסמך ליה דברים כה כי ישבו אחים יחדו וגו',

3. ואמר רב ששת, משום ר' אלעזר בן עזריה, כל המבזה את המועדים חולו של מועד [שלא לעשות מלאכה. רע"ז] [ראה בכף אחת להחיד"א סימן כד סעיף ה' חול המועד מצוה לכבדו באכילה ושתייה ואי לאו מבזה המועדות], כאילו עובר עכו"ם,

דכתיב שמות לד אלהי מסכה לא תעשה לך, וסמך ליה

ושתי רצועות של חמור, עולות ויורדות בה ואומן השמי לרעות עולות ויורדות בה, כלומר אומן שמי לרעות היו תלויות באמצע הרצועה, ושל חמור, לקיים בהן ילא מי שמכיר אצום בעליו כו', היה מכה, וכשהוא מנגיז ידו ומוריד הן עולות ויורדות, כך קיבל רבי (משקרא) [ועיקר. מנחת יהודה], ולא נהירא, [ראה יבין אות פ"ו שמבאר הענין כאן, ומסיים וברוך ה' שהאיר עיני בדבר שלא פירשו רבותינו. וראה ציור בשמ"י],

לשון אחר מפי רבי, עולות ויורדות כן דרך תפירה של רצועה מוכה ראש לרצועה צנק צנק מטה וחוזר ותוכה צנק צנק דרך מעלה, ונראה כמעלה ומוריד,

ידה מקל שמלוייה זה ארכה טפה, ורחבה ולרועה ענמה טפה,

וראשה מוגעת (על) [עד. ד"ס] פי כריסו שמשער כך, שכשהוא מכה כלה ראשה של רצועה צפי כריסו, צמחלת כריסו, שהמכה עומד בצד המוכה, ומכה אותו צדו צדו, הלכך אורך הרצועה צדו צדו עד מקום שמתחיל שם הכרס, ואף ע"ג דלמנן לעיל האנן נתונה לה לאחוריו? אעפ"כ היה הוא משלחף ענמו, לזד לזד והיה מכה צדו צדו # ולכאורה באופן זה לא היה יכול להכות בכל כוחו],

ומכה אותו שליש מלפניו על הצנן [על לבו. רע"ב, על החזה. יבין] ושתי ידות מלאחריו צנמלא מפרש טעמא,

ואינו מכה אותו, לא עומד, ולא יושב, אלא מוטת, שנאמר דברים כה והפילו השופט,

והמכה מכה בידו אחת [ו. ד"ס] בכל כחו,

נח אב"ל א' תשמר לעשו' את צדד' דברי' תתו' ר'ה הזאת תכתובים בפפר תזה ל'ר'א'ה את' השם הנקבד' ונתו' ר'א תזה את ה' אל' ה'ה: דברים כה נט [13 מילים] והפלא ה' את' מכתה' ואת' מכו' ת' זרעה' מכו' ת' גדל' ת' ונאמנו' ת' וחלים' רעים' ונאמנים: דברים כה ח [13 מילים] ושמרתם את' דברי' הקרית הזאת ונעשיתם אתם למען תשכילו את פל' אשר תעשון: תהלים עה לח [13 מילים] והוא רחום יכפר עו' נ' ו' א' ישחית והרבה להשיב אפו' ו' א' יעיר פל' חמתו':

והקורא קורא דברים כה אם לא תשמור לעשות וגו' [ראה מהרש"א], והפלא ה' את מכותך ואת מכות וגו' הא מיעט פשיטא לן דעני קריאה דלמנן [כריתות] [דף יא] צקורת מהיה צקרייה מהא, (דלמדי) [והלפי. ו'] קמני הכא והקורא, וחזרו לתחלת המקרא

אבני חן למסכת מכות

שמות לד את חג המצות תשמור מפרש בחגיגה (דף יח) אם כראשון וכשזעי [ביום ראשון ושביעי של פסח] הרי כבר אמור, הא לא כל להזכיר אלא על חולו של מועד, שאסור בעשיית מלאכה [והחכמים קבעו איזה מלאכות מותרות כגון דבר האבוד ועוד],

שמות כב ל ואנשי־קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה ל'א תאכלו לקבל תשלכון אתו': שמות כג א ל'א תשא שמע שוא אל־תשת ירך עם־ך שע לקחת עד חקם:

[שנינו במשנתנו] אין מלקין אותו וכו': אמר רב חסדא אמר רבי יוחנן, מנין לרצועה שהיא מוכפלת, שנאמר והפילו [קרי ביה ותכפילו. ד"ס],

והא מיבעי ליה לגופיה? א"כ לכתוב קרא ימיהו, מאי הפילו, ש"מ תרתי:

[שנינו במשנתנו] המכה מכה בידו: תנו רבנן אין מעמידין חזנין אלא חסירי כח, ויתירי מדע [ויהיה המכה אדם משכיל ממוצע בכחו, לא יהיה איש מתעורר ולא משתגע שיכה מכת נקמה באיש ההוא. פירוש המשניות להרמב"ם], רבי יהודה אומר אפילו [ראה בחלופי גרסאות שמוחק המלה "אפילו"] חסירי מדע, ויתירי כח דלון להקפיד צק,

אמר רבא כוותיה דרבי יהודה מסתברא, דכתיב דברים כה לא יוסיף פן יוסיף, אי אמרת בשלמא דאפילו חסירי מדע יכולין להעמיד צהן היינו דצריך לאזהורי, אלא אי אמרת יתירי מדע מי צריך לאזהורי? ורבנן אין מזרזין אלא [למזרוז] [למזורז. ד"ס],

תנא, כשהוא מגביה מגביה בשתי ידיו, וכשהוא מכה מכה בידו אחת, כי היכי (דליתיה מדידיה) [דתיתי מרזיא. גליון, וראה סנהדרין מה: שפירש רש"י מכס גדול, דשנים אין יכולים לכזון כחם וכו' עיי"ש]:

[שנינו במשנתנו] וחקורא קורא כו': תנו רבנן, הגדול [מסתברא] הגדול בחכמה עיקר. משמר הלוי] שבדיינין קורא, השני מונה, והשלישי אומר [על כל מכה] הכהו, בזמן שמכה מרובה מאריך, בזמן שמכה מועטת כגון שאמדהו לפחות מכה נסידור אחד מקצר,

והא אנן תנן חוזר לתחלת המקרא? מצוה לצמצם [יש לעיין מנ"ל מצוה זאת, ובסברא מאי איכפת לן אם יחזור עו פעם את הפסוק, ואם זה מדרבנן למה תקנו זה. אילת השחר, # ואולי יש בלבול להמוכה אם אינו אומר הפסוקים במסודר?], ואי לא צמצם חוזר לתחלת המקרא,

תנו רבנן, מכה רבה אין לי אלא מכה רבה רישא דכרייתא הכי איתא בסיפרי אין לי אלא בזמן שמוסיפין על מנין ארבעים, על כל אומד ואומד שאמדהו צית דין מנין, מ"ל לא יוסיף מכל מקום,

4. ואמר רב ששת, משום ר' אלעזר בן עזריה, כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע, וכל המעיד עדות שקר, ראוי להשליכו לכלבים, דכתיב שמות כב ל [פסוק האחרון של פרק כב] לקבל תשלכון אתו', וסמך ליה שמות כג א ל'א תשא שמע שוא [לא תשא היינו שלא תקבל] וגו', קרי ביה נמי לא תשיא [והיינו מספר לה"ר והאחר מקבל ממונ], [וסיפא דקרא] אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס, היינו מעיד עדות שקר:

[שנינו במשנתנו] ושתי רצועות וכו': תנא של חמור [צריך לפרש שלא היה להם במשנה הגירסא "של חמור", ואולי הכניסו אותה אח"כ במשנה, מדברי הגמרא],

כדדריש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא, ישעיה א ידע שור קונהו, וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו', אמר הקב"ה יבא מי שמכיר אבוס בעליו [פי' החמור, שלוקחין מעורו], ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו:

[שנינו במשנתנו] ידה טפח [וראשה מגעת עד פי כריסו] וכו': אמר אבוי, שמע מינה כל חד וחד לפום גביה [פי' גב שלו] עבדינן ליה, אמר ליה רבא אם כן נפיש להו רצועות טובא [לכל מדות בני אדם]?

אלא אמר רבא אבקתא כמו מינק לזיק [leather rings] אית ליה, כי בעי מיקטר ביה, כי בעי מרפה בה:

[שנינו במשנתנו] מלקין אותו וכו': מנא הני מילי? אמר רב כהנא דאמר קרא דברים כה והפילו השופט והכהו לפניו כרי רשתו [לפניו מכה אחת] במספר [שמי רשעים מאחרי], רשעה אחת מלפניו, שתי רשעים מאחוריו:

אבני חן למסכת מכות

ת"ר, אמדוהו לכשילקה [שאם ילקו אותו] קלה פירושו לשילקה יקלה, שאמדוהו שאם ילקוהו מיד יתקלקל צריעי פוטריין אותו דפן יוסף ונקלה כתיב, דאין נותנין לו מכה שיקלה עליה מיד, כך שמעתי,

אבל אמדוהו שלא יתקלקל עד לכשיצא מבית דין לאחר המלקות קלה, מלקין אותו,

ולא עוד, אלא אפילו קלה בתחלה קודם שקיבל שום הכאה מלקין אותו אחרי כן, שנאמר דברים כה והכהו [וגו'] ונקלה, ולא שלקה כבר בבית דין:

מהתנינא: כל חייבי כריתות שלקו [אם התרו בהם למלקות מושם הלאו שכתוב בהן ולקו נפטרו מהכרת. נמוקי יוסף], נפטרו ידי כריתתם, שנאמר דברים כה ונקלה אחיך לעיניך, כשלקה חרי הוא כאחיך, דברי רבי חנניה בן גמליאל,

ואמר רבי חנניה בן גמליאל, מה אם העובר עבירה אחת, נוטל נפשו עליה [דהרי אפשר שיטעה המאמר וימות ע"י המלקות. יבין], העושה מצוה אחת, על אחת כמה וכמה, שתנתן לו נפשו דמדה טובה מרובה ממדת פורענות אחד מממש מאות, דצמדת פורענות כתיב (שמות כ) פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים, וצמדה טובה כתיב (שמות כ') עושה חסד לאלפים, ומתרגמין לאלפין דרי, ארבעה דורות כנגד אלפים דורות, היינו אחד מממש מאות, מיעוט לאלפים אינו פחות משני אלפים, וכל שכן אם כפשוטו דמשמע אלפים עד סוף כל הדורות [או יהיה מדה טובה הרבה יותר מחמש מאות פעמים],

ויקרא יח ה ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה' ו איש איש אל-בן-שאר בשרו ל א תקרבו לגלו את ערוה אני ה' כט כי בל-אשר יעשה מכל התו עבת האלה ונקרתו הנפשו את העשת מקרב עמם:

ר"ש אומר, ממקומו הוא למד [כלומר איך צריך ללמוד מק"ו לעשה מצוה שיוסיפו לו על חייו, שהרי מגוף המקרא אתה למד שאפילו נמנע מעשות עבירה שיוסיפו לו חיים, שנאמר אשר יעשה אותה האדם וחי בהם, ומה עשה והלא בעריות הוא עוסק שיפרוש מהן, אלא האי אשר יעשה פרישה היא וקאמר וחי בהם כאילו עשה מצוה. נמוקי יוסף],

שנאמר אשר כל העריות ויקרא יח כט ונקרתו הנפשו את העו' שו' ת וגו' הרי חייב כרת על הנכשל צדק, ונתן חיים למנוע וזבל מהם, דכתיב קודם העריות ויקרא יח ה ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה' וגו', ואומר

מכה רבה אין לי אלא מכה רבה כו', אין לי דחייב על לא יוסף אלא בזמן שהכח מכות הרבה על האומד, מכות מועטות אפילו שמי מכות או אחת מנין דאסור להוסיף, ת"ל לא יוסף לא יוסף להכותו, על אלה על מנין האומד מכה מועטת מנין, ת"ל לא יוסף,

אם כן מה תלמוד לומר מכה רבה, לימד על הראשונות שהן מכה רבה שניתן להכותו [בעל כורחו] [בעל כחו. תו"ט], כן נראה לדבי וזלשון אחר קיבל רבי:

[שנינו במשנתנו] נתקלקל וכו': תנו רבנן, אחד האיש ואחד האשה בריעי ולא במים, דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר, האיש בריעי והאשה במים, וחכ"א אחד האיש ואחד האשה בין בריעי בין במים,

והתניא, רבי יהודה אומר, אחד האיש ואחד האשה בריעי?

אמר רב נחמן בר יצחק הא דקאמר רבי יהודה אחד האיש ואחד האשה צריעי, הכי קאמר שניהם שוין בריעי דמשנתקלקל צריעי פטורין, אבל צמים איכא פלוגמא,

אמר שמואל, כפתוהו ורין מבית דין, פטור,

מיתבי, קלה נתקלקל צריעי ולישגא דקרא נקט ונקלה לשון זולזול בין בראשונה בין בשניה צין קודם שהכח כלל, צין לאחר שהכח, והיינו ראשונה הגצעה ראשונה שמגציה ידו להכות, אם נתקלקל צאומה הגצעה מממת פחד, או שנתקלקל צהגצעה שניה דהיינו לאחר שהכח פוטריין אותו דנקלה קרינא ציה דהא קלה,

נפסקה רצועה אם צהגצעה שניה נפסקה בשניה פוטריין אותו פוטריין אותו, דהא נקלה צאומה הכאה שהכח, בראשונה אין פוטריין אותו ואם קודם שהכח נפסקה כשהכח ידו להכות, אין זו קלה אמאי להוי כרין? התם רין הכא לא רין,

[כתב הגאון בס' עדות לישראל וז"ל נסתפקתי בהא דקימ"ל אין לוקה ומשלם אם רין כדינו דשמואל, אם משלם? וכו' וגראה לענ"ד דדין זה מתבאר מדאמרי' לעיל טו: וגראה בר תשלומין הוא וכתב רש"י ז"ל שם וז"ל בר תשלומין הוא כששרפו, ולא נתחייב מלקות בביטל זה, והאי דלא משלם מושם שיעבודא דגר קא פקע לאחר זמן עב"ל עיי"ש, וא"כ ה"נ דבשעה שנתחייב בתשלומין היה עליו חיוב מלקות ופיתרו מתשלומין, והפטור מלקות בא לאחר זמן כשרין, על כן פטור מתשלומין, ודוק. אהבת ציון בא"ז],

אבני חן למסכת מכות

דף כ"ג ע"ב

וזה זרוננו בהכרת לשון הכרת תכרת (צמדצט טו) ואינו שם דצר, ואם איתא [שמלקות פוטור מכרת] אידי ואידי בידו אדם הוא?

רב נחמן (בר יצחק) אומר הא מני מתני' דמגילה [דאין בין] רבי יצחק היא, דאמר מלקות בחייבי כריתות ליכא ולהכי קאמר דזדון כרת צידי שמים, ולא צידי אדם, אכל מאן דסבירא ליה דמלקות איכא בחייבי כריתות, מודי לרבי חנניא דנפטרו מידי כריתות כיון שלקו, ואינטיק ליה לרבי יוחנן לאשמעין דחלוקין,

דתניא רבי יצחק אומר, חייבי כריתות בכלל היו, ולמה יצאת כרת באחותו, לדונו בכרת ולא במלקות,

רב אשי אמר, אפילו תימא רבנן מתני' דמגילה רבנן היא, דאמרי חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות ארבעים, ואפילו הכי מודי לרבי חנניא דנפטרו מידי כריתות, ודקא אמרת מיתא וכת צידי אדם הוא לא דמי ד זה עיקר זרוננו בידו אדם עיקר עונש של שנת צידי אדם דקאי בסקילה, וזה עיקר זרוננו בידו שמים עיקר עונשו של יום הכפורים צידי שמים, דאע"ג דאיכא חיוב מלקות בחייבי כריתות, הוא אינו עיקר החיוב דכרת חמור ממלקות, ואי מויד בלא התראה הוא הוי בכרת ונמנא חיובו החמור צידי שמים ואין בתר עיקר החיוב אוליין וכן עיקר, מורי, ואם דפרשי עיקר זדונו תחלתו צר כרת הוא, ואילו לא לקי נכרת, ולא נהירא דהא תרוייהו צדדי איתנהו ציה לרבנן דאמרי מלקות בחייבי כריתות איכא,

אמר רב אדא בר אבהו אמר רב, הלכה בר' חנניה בן גמליאל,

אמר רב יוסף, מאן סליק לעילא [לשמים], ואתא ואמר,

אמר ליה אבבי, אלא הא דאמר רבי יהושע בן לוי, שלשה דברים עשו ב"ד של מטה, והסכימו ב"ד של מעלה על ידם [פירוש אע"פ שנראים כנגד התורה. ריטב"א], מאן סליק לעילא ואתא ואמר, אלא קראי קא דרשינן, ה"ג קראי קא דרשינן,

[כתב הגרא"א דפטר] [מכתב מאליהו ח"ג עמ' 52] כיון שירדה התורה למטה, אי אפשר להשיג השגה אמיתית בכל מדרגה אלא על ידי התורה, גם דרגות של רוח הקודש ונבואה נתגלית רק בבח התורה, וזה שאמר הכתוב לא בשמים הוא, וזה כוונת הגמ', והוא ביאור דברי הגמ' מאן סליק לעילא. יוסף דעת],

גופא, א"ר יהושע בן לוי, שלשה דברים עשו ב"ד של מטה, והסכימו ב"ד של מעלה על ידם, [אלו הן]

ויקרא יח ה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וסמך ליה אש אש אל כל שאר בשרו, דמשמע מי שעשה חוקמי אפי נותן חיים לו, ואלו הן חוקמי אש אש וגו', הא למדת כל היושב ואינו עובר כו',

הא כל היושב ולא עבר עבירה [ר"ל שמויישב עצמו בדעתו שמה שאינו עובר עבירה זהו מפני יראת ה', והרי בכך מקיים הוא באמת מצות בוראן, מצות היראה. קדושת לוי אבות ב', ובע"ז בסידורו של שבת ח"א ב ב יא. יוסף דעת], נותנין לו שכר כעושה מצוה,

ר"ש בר רבי אומר, הרי הוא אומר דברים יב רק חזק לבלתי אכול (את) הדם, כי הדם הוא הנפש וגו', ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו, הפורש ממנו מקבל שכר,

גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן, הפורש מהן [ע"י שבוש את יצרו], על אחת כמה וכמה שיוכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו, עד סוף כל הדורות,

ר' חנניא בן עקשיא [שם זה כאן, הוא פעם היחידה שנזכרה בש"ס] אומר, רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות כדי שיהיו מקבלין שכר כמה שמועטין עמלן מן העצירות, לפיכך הרבה להם, שלא היה צריך לזכות כמה מצות וכמה אזהרות על שקלים ונצלות, שאין לך אדם שאינו קץ צהן, אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשין מהן,

שנאמר ישעיה מב כא ה' חפץ [ענין רצון. מצ] למען צדקו [להצדיק ישראל ברבוי שכר. יבין, לבן], יגדיל תורה [הרבה והגדיל להם תורה] ויאדיר [ענין חזק. מצ], [וע"י עוסקם בתורה יאדירו ויחזקו אותם ליום הדין. ע"פ מהר"י קרא]:

[מעקרי האמונה בתורה כי בשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצוות בראוי וכהונן ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה כמו שבארתי לך, הגה וכה בה לחיי העולם הבא וכו'. פירוש המשניות להרמב"ם עיי"ש],

נבוא א"ר יוחנן, חלוקין עליו חבריו על רבי חנניה בן גמליאל [שאין המלקות פוטור מכרת],

אמר רב אדא בר אבהו, אמרי בי רב, תנינן צמסכת מגילה, אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זרוננו בידו אדם

אבני חן למסכת מכות

נֹא בִּזְזֹאת אָמַר ה' צָבָאוֹת אֱסֹלֹא אֶפְתָּח לָכֶם אֶת
אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרְיָקְתִּי לָכֶם בְּרֶכֶת עֲדֵי-בְלִי דִי,

מאי עד בלי [מה כוונת המלה "בלי"] די [פשוטו הוא שלא יהיו בגרנות
די מקום להחזיק את כל התבואה]?

אמר רמי בר רב [ש"בלי" הוא מלשון בליה], עד שיבלו
שפתותיכם מלומר די [לשון זה גם בתענית כב], ובשבת לב: בשם
רמי בר חמא אמר רב, וכן תענית טו.],

[וכבר הוקשו אך נבלים השפתים באמירת "די"? אבל לפי פשוטו, לא
שיאמר המלה "די", אלא יוסיף דברים הרבה בענין הרבוי].
[בלשון הקודש "מספיק" יש בה בלי שפתים, וכן בלשון אנגלית באמירת
enough],

א"ר אלעזר, בג' מקומות הופיע נגלה והוכיח בשעת הנזק, כלע"ז
ברוב"ר כך שמעתי, ל"א הופיע נשמעה בקול גדול, בנימוקי רבי, רוח
הקודש, בבית דינו של שם לא היה שם מי צוהה שעה, שהרי מת,
אלא בית דין של אחרינו מצונו ותלמידיו, וקרי ליה בית דין של שם, כמו בית
שמאי וביית הלל, ובבית דינו של שמואל הרמתי, ובבית דינו
של שלמה,

[ומפרש] בבית דינו של שם, דכתיב בראשית לה ויכר יהודה
ויאמר צדקה ממני, מנא ידע, דלמא כי היכי דאזל איהו
לגבה אזל נמי אינש אחרינא [לגבה] [שמא באו עליה עוד
אנשים]?

יצאת בת קול [וצ"ע הא אין משגיחין בבת קול ? ראה שעמ"צ"ב]
ואמרה, ממני יצאו כבושים דברים נעלמים הללו [ממני], מאתי
יאלו, שלפי שיהודה היה מלך [ולכן גורתי עליו], והיא זכתה ללאת ממנה
מלכים, ממוך שהיתה נזועה צבית חמיה, [ולכן] יאלתה גזירה זו מלפני שיאל
זרע משניהם, כך קיבל רבי (מעיקרא) [ועיקר ?],
לשמא אחרינא מאתי היתה, שיאלו ממנה [ממנו. רש"ש?] שני צנים הללו [קאי
על דוד ומשיח, ומפרש לשון "כבושים"] לכצות העולם, שהרי עתיד דוד
ומשיח ללאת ממנה:

בבית דינו של שמואל לעולם ישראל אמרו עד, דהא דכתיב ויאמר בני
ישראל איקרו יחיד, דכתיב שמואל א יב ג הִגַּנִי עֲנֹו בִי נֶגְדָה ה' וְנֶגְדָה
מִשִּׁיחוֹ, אֶת־שׁוֹרֵי מִי לְקַחְתִּי, וְחָמוֹרֵי מִי לְקַחְתִּי וְאֶת־מִי
עֲשָׂקְתִי אֶת־מִי רָצוּ תִי [ענין שבירת חגוף, מצו] וּמִי־דִמִּי לְקַחְתִּי כִּפָּר וְאֶעֱלִים
עֲיִי בוֹ [כלומר כדי להעלים עיני בו מן המשפט בשבילו. מהר"י קרא]
וְאֵשִׁיב לָכֶם, ד וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשָׂקְתָנוּ וְלֹא רָצוּ תִנּוּ [ולא
אנסתנא. תרגום] וְלֹא אֶלְקַחְתָּ מִי־אִישׁ מֵאֻמָּה, ה וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם עַד

1. מקרא מגילה דמיינן על מקרא מגילה [והכתוב אומר לא תוסיף
עליו וכו'. ריטב"א],

2. ושאלת שלום [בשם] דמוחר לאדם לשאול בשלום חזירו בשם
כגון יסיד ה' עליך שלום ואין צו משום מו"א שם שמים לזכרה, מרבי,
ל"א שאלת שלום בשם דמיינן אדם לשאול בשלום חזירו בשם, ואנו נמי כי
שיילין אהדדי מדכרינן שם, דשלום שמו של הקצ"ה דכתיב (שופטים ו) ויקרא
לו ה' שלום לשם ה',
[אע"פ שנראה כמזכיר שם שמם לבטלה, שיש בו לא תשא ? אלא עשו כן
משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, לפי ששכחו שמו של הקב"ה. ריטב"א]

3. והבאת מעשר כדאמרינן ציצתות (דף פו), דעורא הסופר קנסינאו
ללוים, לפי שלא עלו עמו, וזו להציא כל המעשרות אל לשכת בית ה', והיו
הכהנים והלוים שוים במעשר ראשון, דכתיב בעורא (נחמיה י לט) וְהָיָה סֵפֶקָן
בְּיִשְׂרָאֵל עַל־הַלֵּוִיִּם (במעשר) בְּעֶשֶׂר [לשון בעיטור. רש"י שם] וְלֵוִיִּם,
וגם חוקיה עשה כמו כן, הכין לשכות להציא כל המעשרות בהן, כדי שלא
יקבלום הלוים שהיו עכו"ם, דכתיב דדברי הימים (ב לא יא) ויאמר חזקיהו
להכין לשכות בצית ה', ויכינו ויצאו את המכרומה ואת המעשר,
וגם הוא תיקן להעלות לירושלים מעשר ירק ומעשר אילן, דכתיב (דברי הימים
ב לא ה) וכפרון הדבר הרצו בני ישראל ראשית דגן מירוש ויהר וגו', ומפרש
צנדרים (דף נה) מאי וכפרון, הא כל הני דאורייתא נינהו, ומשני מעשר ירק
ומעשר אילן,
וכתיב דברי עשר [מלאכי ג י] דקאמר להו נציא לישראל, הציאו את כל
המעשר אל בית האוצר [וגו'] וצמנוני נא צאת וגו' אלמא דהסכים,

[ומפרש מהיכן למדינן שהסכימו בשמים לג' דברים אלו],

מקרא מגילה דכתיב, אסתר ט קימו וקבלו היהודים, קיימו
למעלה מה שקבלו למטה [אפשר לומר דדייקא להו מדלא קאמר
אפכא, דהלא הקבלה לעולם היא קודם הקיום. כוס הישועות],

ושאלת שלום דכתיב, רות ב והנה בועז בא מבית לחם
ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ואומר שופטים ו ה' עמך גבור
החיל מדקאמר ליה מלאך לגדעון שאלת שלום בשם, אלמא דהסכים,

מאי ואומר, וכי תימא בועז הוא דעביד מרעתיה,
ומשמיא לא אסכימו על ידו, ת"ש, ואומר ה' עמך גבור
החיל,

הבאת מעשר דכתיב, מלאכי ג י הִבִּיאוּ אֶת־פְּלִי־הַמַּעֲשֵׂר
[מעשר ראשון] אֶל־בֵּית הָאֹזֶר וְהִי טָרֵף בְּבֵיתִי, וּבְחֻגֹנִי

אבני חן למסכת מכות

ה' בכם ועד משיחו ה' יום הזה כי לא מצאתם בידי מאומה, ויאמר עזר,

(סימן דמשמ"ק דוד, ישעיה, מוכה, ישעיה, עמוס, חבקוק ס"ק):

[ד"מ דוד מזמור, ש' ישעיהו, מ' מוכה, ק' הוא טעות ואולי יש להכניס אות משם ישעיה שחזר ישעיה והעמידן על שנים, ס' עמוס, ק' חבקוק, דורש לציון על הסימנים אשר בש"ס חיברו יאקב בריאל רב דקאטיין נדפס בוין תרכ"ד],

בא דוד והעמידן על אחת עשרה # [פלא שרוב הענינים הם בעניני המדות] שנתחלה היו נדיקים והיו יכולים לקבל עול מלות הרבה 613, אבל דורות האחרונים לא היו נדיקים כל כך ואם נאלו לשמור כולן אין לך אדם שזוכה, ונא דוד והעמידן כו', כדי שזכו אם יקיימו י"א מלות הללו, וכן כל שעה דורות של מטה הולכין וממעטין אומן, דכתיב תהלים טו א מְזוֹמוֹר לַדָּוִד ה' מִי־יִגְוֹר פְּאַהֲלָה מִי־יִשְׁפֹּן פֶּה־ר קָדְשָׁהּ: ב הוֹלֵךְ תְּמִים וּפְעֹל צֶדֶק וְדָבָר אֱמֶת בְּלִבּוֹ: ג לֹא־יִדְגַל אֶל־לִשְׁנוֹ לֹא־עָשָׂה לְרַעְהוּ רָעָה וְחִרְפָּה לֹא־נִשְׂא עַל־קִרְבּוֹ: ד נִבְזָה אֶפְעִיָיו נִמְאָם וְאַתִּירָאִי ה' יִכְבֹּד נִשְׁפַּע לְהִרְעֹ וְלֹא־יִמָּר: ה פִּסְפּוֹ אֶל־אֶזְנוֹת פְּנֵיָהּ וְשִׁחַר עַל־גְּקִי לֹא־לָקַח עִשָּׂה אֱלֹה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם:

1. הולך תמים, זה [ההולך בדרכי] אברהם [וזה כולל הרבה דברים], דכתיב בראשית ז' התהלך לפני והיה תמים,

2. פועל צדק, כגון אבא חלקיהו [שלא ביטל אף רגע כשהיה פועל של אחרים],

[תענית כג, אבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל הוה, וכי מצטרף עלמא למיטרא הוו משרדי רבנן לגביה ובעי רחמי ואתי מיטרא, זימנא חדא איצטרף עלמא למיטרא שדור רבנן זוגא דרבנן לגביה למבעי רחמי דניתי מיטרא, אוול לביתיה ולא אשכחיה, אוול בדברא ואשכחיה דהוה קא רפיק עודר נשדא יחבו ליה שלמא, [ע"ב] ולא אסבר להו אפיה לא הסזי להס פניו, וכ' מאי טעמא כי יחובנא למר שלמא לא אסבר לן מר אפיה? אמר להו שכיר יום הוא ואמינא לא איפגרי לא אמצטל ממלאכתי, כמו יומא דמיסגרי רבנן [שבת קכט, ז],

3. דוובר אמת בלבבו, כגון רב ספרא [וזה שאומר מה שבלבו באמת במקח וממכר] נשאלות דרב אחא (שאלתא לו), והכי הוה עוזל דרב ספרא היה לו חפץ אחד למכור, ונא אדם אחד לפניו נשעה שהיה קורא ק"ש, ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים, ולא ענהו מפני שהיה קורא ק"ש, כסבור זה שלא היה רוצה ליתנו דמים הללו, והוסיף אמר תנה לי בכך יותר, לאחר שסיים ק"ש אמר לו טול החפץ דמים שלמרת בראשונה, נשאלות דמים היה דעתי ליתנס לך,

[ומד"ק] ויאמר [עד, בסוף פסוק ה], ויאמרו מיבעי ליה, יצאת בת קול ואמרה, אני עד בדבר זה,

בבית דינו של שלמה, דכתיב מלכים א ג כו וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר, תִּגְדַּלְהָ אֶת־הַיְלֹד הַחִי וְהָמַת לֹא תִמְיַתְהוּ, הִיא אִמּוֹ, מִנֵּא יָדַע דְּלִמָּא אִיעְרומָא מִיעְרמָא, יצאת בת קול ואמרה היא אמו,

אמר רבא, ממאי, דלמא יהודה כיון דחשיב ירחי ויומי ואיתרמי דחזינן דלא חזינן לא מחזקינן,

שמואל נמי, כולוהו ישראל קרי להו בלשון יחיד, דכתיב ישעיה מה ישראל נושע בה',

שלמה נמי, מדהא [אשה אחת] קא מרחמתא [היתה אוהבת את הילד], והא לא קא מרחמתא,

[כלומר דנהי דרחמתא דהא אינה ראייה דאפשר דמערמא, מכל מקום אידך דלא מרחמנא ואמרה גזירו לאו אמה היא, וכיון דאידיה לאו אמה לא סגי דלא תהוי אידך אמה, דהא האי ברא מחדא מינייהו הוא. ריטב"א],

אלא גמרא:

דרש רבי שמלאי, שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמש לאוין, כמנצין ימות החמה שכל יום מוהרים עליו שלא לעזור, ומאיתים וארבעים ושמונה עשה מלות עשה, כנגד איבריו של אדם דכל אבר ואבר אומר לו עשה מלה,

אמר רב המנונא מאי קרא, דברים לג תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בגימטריא [מקור המלה הוא ביוונית geometry]

דף כ"ד ע"א

שית מאה וחד כרי הוי 611 והיינו דכתיב תורה צוה לנו משה ושמים מפי הגבורה, הכי שית מאה ותלסרי, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמועגום דכתיב דבר אלהים ושמים זו שמענו, דכתיב,

משה 345 רבינו 268 = בגימטריא שש מאות ושלוש עשרה 613 מצות. ספר הקשיות,

אבני חן למסכת מכות

10. כספו לא נתן בנשך, אפילו ברכית עובר כוכבים כדי שלא ימשוך ויבוא להלוות ישראל צדצית,

11. ושוחרד על נקי לא לקח אפילו שומד שהיה ראשי ליקם, כגון ר' ישמעאל בר' יוסי [בתוכות קה:] שהיה אריסו מביא לו משלו [קודם זמנו] ולא רצה ליקם, כדי להיות לו דין,

כתיב עושה אלה לא ימוט לעולם, כשהיה ר"ג # [ומצינו לקמן גם עוד שני פעמים שהיה ר"ג בוכה] מוגיע למקרא הזה היה בוכה, אמר [רק] מאן דעביד להו לכולהו הוא דלא ימוט, הא חדא מינייהו ימוט !

אמרו ליה מי כתיב עושה כל אלה, עושה אלה כתיב, אפילו בחדא מינייהו,

דאי לא תימא הכי, כתיב קרא אחרינא ויקרא יח כד אלתַּטְמָאוּ בְּכָל-אֵלֶּה פִּי בְּכָל-אֵלֶּה נִמְמָאוּ הֵנוּ יָם אֲשֶׁר-אֲנִי מְשַׁלַּח מִפְּנֵיכֶם, הַתֵּם נָמִי (הנוגע בכל אלה הוא דמטמא) [בכולהו א"ן. רש"ש, שפסוק זה הוא בפרשת עריות], בחדא מינייהו לא, אלא לאו באחת מכל אלה, הכא נמי באחת מכל אלו,

בא ישעיהו והעמידן על שש, דכתיב ישעיה לג טו [מי הוא ימנא. רש"י סס] הֲלֹךְ צִדְקוֹן תְּ, וְדַבֵּר מִיִּשְׂרָאֵל, מֵאִם בְּבָצַע מַעֲשָׂיו תְּ [מלשון עושק. מצ], נֶעֱרַר [ענין הפלה בתנועה חוקה. מד] פִּפְיוֹ מִתְמָה בְּשֹׁחַד, אִתָּם [סומס. רש"י סס] אֲזִנּוֹ מִשְׁמֹעַ דְּמִים [המסיתים לשפוך דמים. מד], וְעַצֵּם עֵינָיו מֵרָאוּ תְּ בְּרָע,

חולך צדקות, זה אברהם אבינו, דכתיב בראשית יח ט פִּי יִדְעֹתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצִיחַ אֶת-בְּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָגָה ה' לַעֲשׂוֹת צִדְקָה וּמִשְׁפָּט וְגו',

ודובר מישרים, זה שאינו מקניט פני חבירו ברכים,

מֵאִם בְּבָצַע מַעֲשָׂיו תְּ, כגון ר' ישמעאל בן אלישע שלא רצה ליעזוב לעצמו ראשית הגז, שהביא לו אדם אחד שצא לדון לפניו, אע"ג דהוי (כהן) רבי ישמעאל בן אלישע [כהן?]. משום דדמי כאלו עושק לכהן, שהיה רגיל זה [האיש שבא לדון לפניו] לימן לו ממנומיו,

נוער כפיו מתמוך בשוחרד, כגון ר' ישמעאל בר' יוסי

4. לא רגל על לשונו, זה יעקב אבינו דכתיב בראשית כו אֲוִלִי יְמוּשְׁנִי אָבִי וְהִיִּיתִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ לֹא רָצָה לְשַׁקֵּר מִתְמַלֵּה, שאמר אולי ימושני [אצין], אלא שאמו הכריחמו ועל פי הדבור דכתיב עלי קללתך בני, ומתרגמין אלי אתאמר צנצנא [דלא יימון לוטיטא עלך שלא יבא קללה עליך] צרי,

[ראה מהר"ן חיות שיש כלל בלשון, שדבר שאינו רוצה שיהיה אומר הלשון "פן" בדאמרינן דהשמר פן ואל הוא לא תעשה, אבל הלשון "אולי" הוא כשרוצה שיהיה הדבר כמו שאמר אליעזר אולי לא תאבה האשה ללכת אחר, ולפ"ז היה צריך יעקב לומר "פן ימושני אבי" אלא יעקב לא רצה לשקר ולכן רצה שימשיך אותו אביו כדי שלא יהיה שקר. עיי"ש בדבריו],

5. לא עשה לרעהו רעה, שלא ירד לאומנות חבירו [כפשוטו, שלא נכנס לאותה פרנסה שחבירו מתפרנס בה במקום זה, אף שעל פי ההלכה מותר] [שעסק בתורה, ועי"ז לא בא לידי כך שחבירו יטעון עליו קפסקת לחיות, דבתורה אמרינן קנאת סופרים תרבה חכמה. מהרש"א עיי"ש],

6. וחרפה לא נשא על קרובו, זה המקרב את קרוביו # [כי הרבה מבעלי החדר, יעשו טובות לאנשים זרים, אבל לבני המשפחה לא יעשו מאומה, והענין ידוע], לא סבל חרפת קרובו [אם רואה שקרובו בחרפה אינו סובל לראותו כן, אלא מקרב אותו, ומסיר חרפתו ממנו. ע"ל],

7. נבזה בעיניו נמאס הנמאס להקצ"ה, נבזה הוא צעיניו של אדם, זה חזקיהו, שנבזה היה צעיניו אציו, שנמאס צעזעזת כוכבים, זה [פי' כגון] חזקיהו המלך, שגירר עצמות אביו [אחז] בממטה של חבליים גמלא הוא ולא קרא [דרך בזיון מפני שהיה אביו רשע, ויבואו לעיל כל כדי שיתייסרו האחרים, ולבוד עצמו לא חש ומפני כבוד אביו נמי לא חש דנשיא בעמך כתיב בעושה מעשה עמך וכו'. עין יוסף],

8. ואת יראי ה' יכבד, זה יהושפט מלך יהודה, שבשעה שהיה רואה תלמיד חכם, היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו, וקורא לו (אבי אבי) רבי רבי, מרי מרי [בכתובות מוסק הגמרא, שזה היה בצנעא מכבד כל אחד ואחד, אבל בפרהסיא צריך להטיל עליהם אימה להודיע נשיאותו. עין יוסף],

9. נשבע להרע ולא ימיר, בר' יוחנן, דא"ר יוחנן אהא בתענית עד שאבא לביתי [תענית יב. דאמר רבי יוחנן פעמים שהיה אומר אהא בתענית עד שאבא לביתי ואי מנתי לצימיה בשמים או בשלש שעות ציוס הוא אכיל, וקרי ליה מתענה? התם לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה הוא דעבד דלא ליעטרסוהו למיכל דהדייהו, [ומפני ?] שהיה מנקה הימנו שיאכל עמו, [לבן] היה אומר כן, [כדי] שלא יטריחנו לאכול עמו ומיהו לא היו מענים, שאם היה רוצה היה אוכל מיד, ואין צנצנו כלום],

אבני חן למסכת מכות

[הובא לעיל ברף זה],

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק [שהוא רק מצוה אחת], אימא דרשוני בכל התורה כולה,

אלא בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר חבקוק ב וצדיק באמונתו יחיה,

אומם אזנו משמוע דמים אזנו (חמומה) [אטומה. רע"י] וסמומה כדבר זה שלא ישמע צה דבר גנאי ושותק, והיינו דמים לשון שמיקה, דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן, ושתיק [פי' שאינו שותק כששומע זילותא דרבנן],

כגון ר"א ברבי שמעון צהשוכר את הפועלים (צ"מ דף פד) דנפק ריחשא מאדונייה, ואתחזי לאיתמיה [לאשתו] צחלמא, ואמר לה האי דשמעית בזילותא דצורבא מרבנן ולא מחאי כדמבעי לי, אלמא צחזייו הוה רגיל לדקדק צכך, ולפיכך הקפיד הקצ"ה עליו על אומה הפעם שלא מיחה,

ועוצם עיניו מראות ברע, כדרכי חייא בר אבא, דאמר ר' חייא בר אבא, זה שאינו מסתכל בנשים, בשעה שעומדות על הכביסה [יש לשון זה שני פעמים בב"ב נז:], [פירושו אע"פ שצריך לעבור דרך שם ולית ליה דרכא אחרנא. ריטב"א],

וכתיב ישעיה לג טו הוא קרו'מים יִשְׁכֵּן [וגו'] [ר"ל שהמקיים אלו ששה מצות הכוללים חלק גדול ממצות התורה הוא מרומים ישכון שהוא זוכה למעלה גדולה. מהרש"א],

בא מיכה והעמידן על שלש, דכתיב מיכה ו ח הִגִּיד לָךְ אֲדָם מַה־פָּוֹב וּמָה ה' דו' רַשׁ מְקַדְּךָ, פִּי אֶם־עָשׂוֹת מִשְׁפָּט, וְאַהֲבַת חֶסֶד, וְהִצַּנֵּעַ לֶכֶת עִם־אֵל הָיִהּ,

עשות משפט, זה הדין, אהבת חסד, זה גמילות חסדים, והצנע לכת, זה הוצאת המת, והכנסת כלה דכתיב צה "לכת" טוב ללכת אל בית אצל מלכת [בית המשטה] וגו',

והלא דברים קל וחומר, ומה דברים שאין דרכן לעשותן בצנעא, אמרה תורה והצנע לכת, דברים שדרכן לעשותן בצנעא [כגון הצדקה שמלבד זה אסור לעשותה בגלוי שלא יתבייש המקבל. מהרש"א], על אחת כמה וכמה,

אמר ר' יוסי בר חנינא, ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל [דהיינו נגד ארבע מלכויות ששעבדו בהן בישראל. עיון יעקב], באו ארבעה נביאים וביטלום,

[נראה לפרש דבאמת כל ד' גזירות אלו לא אמרן משה בענין רע ח"ו, רק הכל לטוב, וחקור ודרוש במפרשים ותמצא כי כולם נדרשו לטובות, רק הואיל דה' אפשר לפרש לרע לפי הנראה ג"כ, ובאם יחטאו ישראל ח"ו אפשר שבאמת יתפרשו לרעה ח"ו, לכך באו ד' אלו וביטלו מכל וכל, ובוה לא סתרו הם את דברי משה רבע"ה רק קיימו את מחשבתו וק"ל. כוס הישועות],

1. משה אמר דברים לג כח וַיִּשְׁכֵּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד [כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאגתו מפחיתין, ואין צריכין להתאסף ולשכב יחד מפני האויב. רש"י עה"ת] עֵינָי [כמו ועינו כעין הצדלם] פִּי עֵין פִּירוּשָׁה "כמו" כעין הצרכה שצרכס יעקב, לא כדד שאמר ירמיה דד יִשְׁכְּמִי, אלא כעין הצנעה שהצנעס יעקב, והיה אלהים עמסו והשיב אתמס אל ארץ אצומיכס. רש"י עה"ת] יַעֲקֹב [שמושה אמרה בלשון שבח וברכה, ובא עמוס ואמרה בלשון תנאי],

בא עמוס וביטלה [שנאמר] עמוס ז ה וְאֶמַר אֶדְוִי ה' הַיְדֵל־נָא אֹתָהּ צרכה שאמר משה ושכון ישראל צטמ דד עין יעקב, כלומר אימתי ישכון ישראל צטמ, כשיהיו צדיקים כעין יעקב, מִי יָקוּם יַעֲקֹב פִּי קָטָן הוּא וְגו' מי יוכל להיות חסיד כיעקב, כי קטן הוא, קטנים [פי' מועט] הם הטובים, שיהיו צדיקים כיעקב,

וכתיב עמוס ז ו יִנְחָם ה' עַל־זֹאת [על גזירת משה] גַּם־הִיא ל' א' תִּהְיֶה אֶמֶר אֶדְוִי ה' [וגו'],

2. משה אמר דברים כח ובגוים ההם לא תרגיע, בא ירמיה ואמר מִכָּאן וְאֵילַךְ מִפִּירוּשׁ רִבִּינוּ גִרְשׁוֹס ירמיה לא א פה אָמַר ה' מִצָּא חן בְּמִדְרָךְ עִם שְׂרִידֵי חֶרֶב הָלוּ ה' לְהַרְגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל שִׁיחַ לֹהֵס מִנוּסָה בְּגִלּוֹתָם,

3. משה אמר שמות לך פוקד עון אבות על בנים, בא יחזקאל וביטלה יחזקאל יח הנפש החוטאת היא תמות ,

חזר ישעיהו [צא ישעיה בן אמוץ] כל שעה דורות של מטה היו מתמעטין והעמידן על שתים, שנאמר ישעיה נו כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה,

בא עמוס והעמידן על אחת, שנאמר עמוס ה ד פִּי כֹה אָמַר ה' לְבֵית יִשְׂרָאֵל דְּרִשׁוּנִי וְחִיוּ,

אבני חן למסכת מכות

דף כ"ד ע"ב

באש, ולא נבכה,

אמר להן לכך אני (מצחק) [משחק] [לא שהיה משחק ממש, אלא גילה ברעדה, שהרי במעשה שניה ג"כ קרע בגדיו כדניו. עיון יעקב], ומה לעוברי רצונו כך שמתמחים לעצות כוכבים שלהם יושבים בהשקט ושלוה לעושי רצונו ישראל שעושין רצונו על אחת כמה וכמה שישלם להם שכר טוב,

שוב פעם אחת, היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו לחר הצופים קרעו בגדיהם דדניו ליעצד הכי [בדאמרינן בתענית ב.], כיון שהגיעו לחר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין, ור"ע מצחק,

אמרו לו מפני מה אתה מצחק, אמר להם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו מקום שכתוב בו במדבר א' והור הקרב יומת, ועכשיו שועלים הלכו בו, ולא נבכה [יש להביא ראיה מכאן שאין להתיר הכנסת כלב לבית הכנסת לצורך סומא. שעמ"צ ב.],

אמר להן לכך אני מצחק, דכתיב ישעיה ח ב' וְאֶעֱיֵדָה לִי עֲדִים נְאֻמִּים אֶת אֲוִרְיָה תִּפְתָּח, וְאֶת־זִכְרִיהוּ בֶן יִבְרָכְיָהוּ,

וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון והלא אוריה במקדש ראשון היה כחמז כספר מלכים וזכריה במקדש שני זכריה מנצילים אחרונים היה שהיה במקדש שני,

אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה, בנבואתו של אוריה [וקשה דהא בכל המקרא לא מצינו פסוק זה מנבואתו של אוריה כי אם בנבואתו של מיכה המורשתי ? וי"ל וכו'. תוס'] כלומר שפורענות שניבא אוריה שאמר ירושלים לעייס תהיה, והר הכיני לבמות יער, נתקיים, כמו כן עמד להתקיים דברי יחזקאלים של זכריה, שניבא בית המקדש צמחה צמינו אמן סלה [סיים המסכת בדברי ברכה],

באוריה כתיב מיכה ג' לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו'] בזכריה כתיב זכריה ח ד' עו' ד' יִשְׁבוּ זִקְנִים וְזָקְנֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ מִשְׁעָנְתוֹ בְּדֹר מִבַּיִת יָמוֹס: ה' וְרַחֲבוֹת הָעִיר יִמְלְאוּ יְלָדִים וְיִלְדוּ אֶת מִשְׁתַּחֲקִים בְּרַחֲבוֹתֶיהָ,

עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא

4. משה אמר ויקרא בו ואבדתם בגוים, בא ישעיהו ואמר ישעיה ב' יג' וְהָיָה בְּיוֹם תִּהְיֶה יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְכָל הָאֲזָזִים יִמָּלְצוּ [אשור ונתנחלים בארץ מצרים ונתשתחוו לה' בחר הקדש בירושלם], מלמד שלא יהו אצוים צין העוצדי כוכבים וגו',

אמר רב, [אף שבא ישעיה ואמר וכו' לא אמר אלא האובדים בארץ "אשור". הרי"ף על הע"י] מסתפינא מהאי קרא, ואבדתם בגוים,

מתקוף לה רב פפא [למה היה מתיירא מואבדתם בגוים], דלמא כאבדיה המתבקשת ונמצאת לאחר זמן דכתיב תהלים קיט תעיתי כשה אובד בקש עבדך,

אלא מסיפא [דקרא] [היה מתיירא] ויקרא בו ואכלה אתכם ארץ אויביכם,

מתקוף לה מר זוטרא [למה היה מתיירא פסוק זה], דלמא כאבילת קישואין ודילועין שאוכלים מקמס [מקצת הפרי], ומקמס אין אוכלין,

[פי' כאבילת קישואין שאינו נאכל כולו רק בשר שמבחין, אבל הגרעין והזרע שבתוכו נשארו, כן ישארו זרע ישראל בגלותם. מהרש"א],

[באותם עניינים של יסורי הגלות ותקוות הגאולה מספרים. שם] וכבר היה ר"ג, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי יהושע, ורבי עקיבא, מהלכין בדרך, ושמעו קול המו' נה' של רומי מפלטה [מפלגותיו] צית של רומי [על הלשון מפלטה יש הרבה נוסחאות שונות, ראה ד"ס ושם] [ברחוק] מאה ועשרים מיל [שהיה הקול גדול כל כך עד שהיה נשמע במרחק רב כזה],

[באותם ימים היתה רומי אחת הערים הגדולות בעולם, וחיו בה כמיליון איש, בהשוואה לערים הקטנות שבארץ ישראל היתה זו עיר עצומה, שקול המונה נשמע למרחק רב. שם],

והתחילו [ר"ג, וראב"ע, ור' יהושע] בוכין, ורבי עקיבא משחק,

אמרו לו מפני מה אתה משחק [שנראה שאתה שמח על מובות עובדי כוכבים. עין יוסף], אמר להם ואתם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו הללו כושיים [מסתבר שהיה כתוב כאן "גוים" במקום "כושיים" שמה ענין כושיים לכאן, ונשתנה ע"י הצנזור. וראה ד"ס] שמשתחוים לעצבים, ומקמרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט, ואנו בית הדום רגלי אלהינו, שרוף

אבני חן למסכת מכות

לבוא, כלשון הזה אמרו לו עקיבה ניחמתנו תתנחם במנחמים.

שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת,

כלשון הזה אמרו לו, עקיבא ניחמתנו, עקיבא ניחמתנו:

[ה' ינחמנו אמן. ע"י],

ב 2 [27] 1923	כיצד העדים נעשים זוממין מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה
ג 10 [30]	כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד
ד 31 [37]	שלא השם המביא לידי מכות מביאן לידי תשלמין
ה 23 [48]	ר' יהודה אומר איסטטטית היא זו
ו 2 [22]	במה דברים אמורים בדיני נפשות אבל בדיני ממונות יתקיים העדות בשאר
ז 25 [43]	ברח מארץ לחוצה לארץ אין סותרין את דינו, מחוצה לארץ לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל
ח 44 [49]	התם אע"ג דגמיר מצוה [להכות את בנו], דכתיב יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך,
ט 2 [35]	הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה
י 28 [52]	תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו, שנאמר "וחי" עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא
יא 30 [50]	לפיכך אימותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו,
יב 11 [51]	טעה שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים, והוא תפס מזבח של שילה
יג 29 [39]	אלמנה וגרושה חייבין עליה משום שני שמות,
יד 34 [35]	לחייבו על על אחותו בת אביו ובת אמו, לומר שאין עונשין מן הדין

[כפלו הדברים [ניחמתנו ניחמתנו] ע"ש שני המעשים שזכר [קול המונה, ושועל יוצא] כי מצינו כל הנחמות כלשון כפול נחמו נחמו עמי, וכן ינחמנו אלהינו במהרה בימינו אמן. מהרש"א,

כפל הלשון פי' בעל העקידה בשער פ"ח הראשון כנגד מה שנחמם על הצלחת אדם, והשני כנגד מה שנחמם בציאת השועל מבית קדשי הקדשים, ויהי רצון מלפניו יתברך שינחמנו ברגלי מבשר שנחמנו ג"כ כפולה נחמו נחמו עמי, מדה כנגד מדה נחמה כפולה על פורענות כפולה, כדכתיב כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה, ויחזירנו בתשובה שלימה אמן. ע"י יוסף,

ז"ל מדרש איכה פרק ה על הפסוק על הר ציון ששמים שועלים הלכו בה. כבר היו רבן גמליאל ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבה עולין לרומי ושמעו קול המונה של רומי רחוק מאה ועשרים מיל, התחילו הם בוכים ור' עקיבה משחק, אמרו לו עקיבה אנו בוכים ואתה שחק, אמר להם למה בכיתם, א"ל לא נבכה שעובדי ע"ז וזובחים לאלילים ומשתחווים לעצבים ויושבים לבטח ובשלחה, ובית הרום רגל אלהינו היה לשריפת אש ומדור לחיות השדה לא נבכה, אמר להם לכך אני שחק אם למכעיסיו כך לעושי רצונו עאכ"ו.

שוב פעם אחת עלו לירושלים כיון שהגיעו לצופים קרעו בגדיהם, והגיעו לחר הבית והיה שועל יוצא מבית קדש הקדשים, התחילו בוכים ור' עקיבה שחק, א"ל רבן גמליאל עקיבה לעולם את מתמיה, אנו בוכים ואתה שחק, אמר להם למה בכיתם, אמר להם רבן גמליאל ראו מה עקיבה אומר לנו, מקום שכתוב בו וחזר הקרב יומת (במדבר א נב), שועל יוצא מתוכו, לא נבכה, עלינו נתקיים הכתוב על זה היה דוח לבנו, על הר ציון [ששמים שועלים הלכו בו].

א"ל לכך אני שחק שאומר הכתוב, ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן ירכיהו (ישעיה ח ב), וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, מה אמר אוריה ומה אמר זכריה, אוריה אמר ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה, וזר הבית לבמות יער (ירמיה כו יח), זכריה אמר כה אמר ה' [צבאות] עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרוב ימים, ורחובות עיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה (זכריה ח ד ה),

אמר הקב"ה יש לי שנים עדים הללו, אם קיימים דברי אוריה, יהיו קיימים דברי זכריה, ואם במלים דברי אוריה, יהיו במלים דברי זכריה, שמחתי שנתקיימו דברי אוריה, סוף שיתקיימו דברי זכריה לעתיד

אבני חן למסכת מכות

טו 38	הניחא למ"ד ביטלו ולא ביטלו, אלא למאן דאמר קיימו ולא קיימו מאי איכא למימר,
טז 18	רבי יהודה אומר [אם הכה שני בני אדם ששניהם הם ספק אביו], בבת אחת חייב, בזה אחר זה פטור [דהוי התראת ספק],
יז 27	דתניא ותרומת ידך אלו בכורים, אמר ר"ש מה בא זה ללמדנו [5 פעמים],
יח 9	ולילקי נמי משום וזר לא יאכל כי קדש הם? הני מילי היכא דלכהנים חזי, הכא דלכהנים נמי לא חזי,
יט 12	ודין הוא בכור טעון הבאת מקום, ומעשר שני טעון הבאת מקום, מה בכור אינו אלא בפני הבית, אף מע"ש אינו אלא בפני הבית,
כ 26	ע"ב: רבינו גופו טהור וינאה נשמתו בטרה לא פירש יותר, מכאן ואילך לשון תלמידו ר' יהודה בר' נתן, [והוא חתנו של רש"י ז"ל]
כא 18	על הראש שתיים אחת מכאן ואחת מכאן, על הזקן שתיים מכאן ושתיים מכאן ואחת מלמטה
כב 37	כתב ולא קעקע, קעקע ולא כתב אינו חייב
כג 22	כמה מלקין אותו, ארבעים חסר אחת,
כד 46	כשהוא מגביה מגביה בשתי ידיו וכשהוא מכה מכה בידו אחת,
כז 46	והלא דברים קל וחומר, ומה דברים שאין דרכן לעשותן בצנעה, אמרה תורה והצנע לכת, דברים שדרכן לעשותן בצנעה, על אחת כמה וכמה,
סיום 1945	ריב"ן ד"ה חזן. שמש הקהל, ולא שמעתי צו שום משמעות.
סיום 1945	שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו לחר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע מצחק וכו' עכשיו שנתקיימה נבואתו של אורייה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, בלשון הזה אמרו לו, עקיבא ניהמתנו עקיבא ניהמתנו,

אבני חן למסכת שבועות

[הא דלא פריש בה תנא בהדיא שבועות ביטוי כדפריש באידך דמכילתין, דקתני שבועות הפקדון שבועות הדיינין? י"ל דטעמא משום דהתם השבועה מחמת דבר אחר הגורם לו לישבע, תני בה בלשון הגורם, אבל הכא אין לו גורם מבחוץ, ומעצמו הוא מבטא שפתיו בשבועה או לעצמו או לאחרים. ריטב"א],
[הא דלא פתח האי מסכת כל כינוי שבועות כשבועות כדפתח גדרים וגו'?

ידיעות [תימה הדעלמות הו"ל למיתני דהיא עיקר מילתא וכו'. תוס']
הטומאה חייב קרבן עולה ויורד, מחמת טומאת מקדש וקדשיו, הכתובה אצל שזעמט ציטוי, או נפש כי מגע וגו' וילפינן צפירקין שאין הכתוב מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו, שנכנס בשוגג למקדש אחר טומאה זו, או אכל בשר קודש,
שתיים כמידי דכתיב (ויקרא ה) ונעלם ממנו והוא טמא, משמע שנעלמה ממנו טומאה, וע"י אותו העלם אכל קודש, הרי אחת או שנכנס למקדש הרי שתיים, ולפי שאין חייב עליה אלא אם כן ידע בתחלה שנטמא, ואח"כ נעלמה ממנו, ולאחר מעשה נודע לו שנטמא, משום הכי קרי (ל"י) [לכו. דר] ידיעות,
שהן ארבע יש לרצות מן המקרא עוד שני חיונים, העלם קודש והעלם מקדש וזכור הוא את הטומאה,

יציאות השבת [תוס'] הוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, למדנו מן המקרא שחייב צפרק הזורק במסכת שבת (דף טו) מוילי משה ויעצרו קול צמחנה וגו', (ומתרגמין) לא תפיקו מרה"י לרה"ר [אין זה לשון התרגום, אלא לשון הגמ' במס' שבת. מהר"ץ חיות],
שתיים (זהו) [והס. ק'] שמים [פי' שתי יציאות], אחת לעומד בחוץ והושיט ידו לפנים, ונטל חפץ והוציאו לחוץ, ואחת לעומד בפנים, ונטל חפץ ממקומו, והוציאו בידו והניחו בחוץ,

שהן ארבע נ. דר] יש ללמוד מאלו, שכשם שהקפידה תורה מרשות לרשות בהוצאה, כך הקפידה בהנכנסה, והרי הן שמים, אחת לעומד בפנים והושיט ידו לחוץ, ונטל חפץ והכניסו, ואחת לעומד (מ. דר) בחוץ, ונטל חפץ ממקומו והושיטו (בפנים) [לפנים. דר] והניחו,

מראות נגעים [תוס'] שהמזווע מציא עליהם קרבן לטהרתו [למה לא אמר ליטמא בהן בצרעת. משמור הלוי ע"י"ש],
[הא דלא קתני מראות הנגעים בה"א בדרקתני ידיעות הטומאה, יציאות השבת, משום דטומאה לאו בדיעות תליא, וכן שבת לאו ביציאות תליא, אבל נגעים במראה תליא מילתא דשאת וספחת ובהרת מוני מראות ניהו בדלקמן, וכל שאין לו מראות הללו לאו נגע הוא אלא שחין בעלמא, לכך לא שייך למיתני מראות הנגעים כיון דנגעים גופייהו הן הן המראות. תורת חיים],

ק' = כ"י קמברג 479.1
ג' = כ"י קמברג 479.2 מפרק כל הנשבעין עד הסוף
ר' = כ"י בשכטר סמינר
צ' = רבינו יצחק קרקושא
ד"ס = דקדוקי סופרים
ד"ר = פי' תלמיד הרמב"ן על הרי"ף קובץ הדרום ניסן כ"ט
מפ = הדפוס שלמדותי בה "מ"פ פרעם"
? = אולי צ"ל בן
= מה שחדשתי בעזרה"ת

ספר "פני יהושע" יש על מסכת שבועות רק עד דף טו,

כל היכא דאיכא בעא מיניה אב"י, מרבה הוא ולא מרבא. רש"י לקמן י"ז ע"א. וכן כל דוכתא דאיכא הא לא קשיא, יש קושיא גדולה מזו. רש"י לקמן כ"ג ע"ב. כי פליגי אליבא דרבנן. פליגי, דרב אפילו לרבנן אמר למילתיה ולא תימא לרב תנאי היא, וכל מקום שיש לשון זה בגמרא זו היא שיטתה. רש"י לקמן כ"ה ע"ב

שבועות שתיים מעונין לציין שהרבה מסכתות בש"ס מתחילין במספרים: שבת, עירובין, פסחים, שקלים, ר"ה, יומא, סוכה, מגילה, יבמות, כתובות, קדושין, ב"ק, ב"מ, סנהדרין, שבועות, ע"ז, כריתות.

בספר מלאכת שלמה על המשניות מתחיל המסכת, "בעה"י המציא את כל עמו ישראל מכל צרות רבות ורעות, ונתן להם את חג המצות וגם את חג השבועות נתחיל מסכת שבועות,

וכתב שם עוד וז"ל, ופירש הרב המקובל מורנו כמהר"ר חיים ויטל ג"ע משנה זו ע"ד הסוד כי משנה זו מדברת בסוד שם ההויה ע"ש בדרושים שלו סמוך לסופם שכתב שם שלפי אותו הסוד יתורצו כמה קושיות שיש במשנה ע"ש.

דף ב' ע"א

מהני' שבועות שזעמט ציטוי שפטים הכתוב בויקרא (ה) אצל קרבן עולה ויורד קאמר, דמפרש צפרק שלישי שזעמט (דף כ),

שתיים כמידי צקרא, [כ. ק'] דכתיב (ויקרא ה') להרע או להיטיב, (ומפרש) [ומפרשת. ק'] צמחנה פרק שלישי (דף כה) אוכל להיטיב לא אוכל להרע, שמענה [שמענע. דר] את עצמו [מאכילה. דר], וה"ה לכל דבר שהוא הן ולא להבא דלהרע או להיטיב להבא משמע,
ובפ"ג (דף כ"ה) מרבה מן המקרא אף דברים שאין בהן הרעה והטובה, ומיניה שמים ניהו וכו' לא, דבר וחילופו,

שהן ארבע יש לרצות מריצוי הכתובים דמפרש צפ"ג (דף כ"ה) אף דבר וחילופו לשעבר, כגון אכלתי והוא לא אכל, או לא אכלתי ואכל,

אבני חן למסכת שבועות

עלמנו מועיל עם הקרצנות שנאמר (ויקרא כג) כי יום כפורים הוא [וצ"ע למה לא פירש רש"י בן לעיל ביש בה ידיעה וכו']. הערות,

שנאמר ששעיר הנעשה בחוץ, במדבר כמו ושעיר חטאת אחד מלכד חטאת הכפורים והוא שער הנעשה בפנים, (הקיש) [ויקרא ק'] לך הכתוב, ללמד על מה שזה מכפר זה מכפר,

מה הפנימי אין מכפר, אלא על דבר שיש בה ידיעה בתחלה, דהכי ילפינן דהדיא בגמ' דאינו מולה אלא על דבר שיש בו ידיעה בתחלה, אף החיצון, אין מכפר אלא על דבר שיש בה ידיעה מאי נינהו ידיעה בסוף ולא בתחלה, [וכיון. דר] ללא (אחא) [אחא. ק'] לכלל קרבן, (ו. ק') מכפר זה כפרה גמורה בלא תלייה,

וא"ת כיון שהקשו, יכפרו שניהם על שיש בו ידיעה בתחלה וי"מ לטומאה שאירעה בין זה לזה, הא פריך בגמ' (דף ח) ומשני לה,

ועל שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, שעירי הרגלים ככל הרגלים נאמר שעירי חטאת, ובגמ' מפרש מנא ליה דלשון זה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף מכפר ושעירי ראשי חדשים מכפרין, דברי ר' יהודה,

ר"ש אומר שעירי הרגלים מכפרין עליה, אבל לא שעירי ראשי חדשים,

ועל מה שעירי ראשי חדשים מכפרין,

דף ב' ע"ב

על הטהור שאכל את הטמא אדם טהור שאכל (אח. ה. ק) קודש טמא, ובגמרא מפרש מנא ליה, ואף על פי שאין זה חיוב כרת, ניתנה כפרה זו על כך,

ר' מאיר אומר, כל השעירין כפרתן שוה כל שעירי מוספין בין שער הנעשה בחוץ דיום הכפורים, בין של רגלים, בין של ראשי חדשים, כפרתן שוה כולן מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו על [ה. ק'] כל, בין על שאין בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה לבסוף, בין על שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, בין על טהור שאכל את הטמא, ונפקא מינה לטומאה שאירעה בין זה לזה, אבל שער הנעשה בפנים, לא נחלקו עליו שאינו מכפר עם אלו ולא אלו מולין את תלייתו [להגן מן היסורין] כשיש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף כדאמר בגמרא שבעות (דף ח),

היה ר"ש אומר (האי) [הא דהדר. ק'] נקט לה, משום דבעי למימר אמרו לו מהו שיקרבו זה בזה שעירי ראשי חדשים מכפרים על הטהור שאכל את הטמא, ושל רגלים מכפרין על שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, ושל יום הכפורים [פ'] שער החיצון מכפר על שאין בה ידיעה בתחלה, אבל יש בה ידיעה בסוף,

[כל דיני מצורע ונגעים וטהרתן נוהג בין בארץ או בחו"ל (חוץ מנגעי בתים שאינו נוהג רק בבתי א"י וכמ"ל) בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית], ומימי תמיהתי למה אין נוהגין בן בוח"ז, וזכרתי ימים מקדם שבידדתי הצעתי תמיהתי זו לפני הגאון הגדול מה' עקיבא זצוק"ל, והשבתי שגם הוא תמה על דבר זה, ושאלו תירוצי המתקבל על הדעת. משניות תפארת ישראל בספר מראה כהן הקדמה למסכת נגעים],

שנים שנים כחוצין במקרא שאת וזהרת, והן חלוקין במראהן כדמפרש בגמ',

שהן ארבעה יש לרבות מולדה לזו ומולדה לזו, כדמפרש בגמ',

[ומה שהולך ומפרש] כוליה לטומאה קאי, ובגמרא מפרש אמאי מפרש מילי לטומאה ברישא, ויציאות ומראות כל חדא וחדא מפרש במסכת ידיה, [ו?] להכי לא פרשניהו מסכת, והאי דתניניהו הכא, משום דדמו להדדי בשמים שהן ארבע,

[התחיל ביאור ידיעות הטומאה בראשונה, כדי שישלם המאמר בדבר שאינו מעניין המסכת ויחזור לענין המסכת והיא שבועות. פירוש המשניות להרמב"ם]

את שיש בה ידיעה בתחלה שידע שנטמא, וידיעה בסוף משאכל את הקודש בהעלם, או נכנס למקדש וי"א, (ו. דר) נודע לו שנטמא אכל או נטמא נכנס, והעלם בינתיים כשאכל את הקודש נעלמה ממנו טומאה, או קודש, וכן הנכנס למקדש נעלמה ממנו טומאה או מקדש, הרי זה בעולה ויורד בקרבן המפורש באותה פרשה, לעשר חטאת בהמה, ולענין [חטאת ה. ק, דר] עוף, ולדל שצדלים עשירית האפיפה, והיא מנחת חוטא האמורה בכל מקום, וזהו לשון עולה ויורד, לעשר עולה, ולענין יורד, ובגמרא מפרש מנא ליה דבידיעה בתחלה ובסוף והעלם בינתיים כמי,

יש בה ידיעה בתחלה, ואין בה ידיעה בסוף, שער הנעשה בפנים שלשה שעירים נעשין לצדור צויה"כ, אחד מתן דמו לפנים, ומכירו משתלם לעזאזל, כמה שכתוב באחרי מות, ואחד קרב צמזמה החילון במוספין, והוא כתוב בפרשת פינחס, עם שאר כל מוספי המועדות, ויום הכפורים תולה להגין עליו מן היסורין, שאע"פ שאינו יודע שנטמא, יש לו לדאג, (שכל) [שהרי כל דר] השוגגין צריכים כפרה לכשידעו, אלמא קודם ידיעה ענושים הן [פ'] אם נאמר שבשעה שלא ידעו פטורים הם לגמרי, איך נולד חיוב כפרה ע"י ידיעתם],

עד שיודע לו שאכל קודש נטומא, [דהדר הו"ל ידיעה בתחלה ובסוף והעלם בינתיים והרי הוא בעולה ויורד. ק, ד"ר] ויביא בעולה ויורד,

אין בה ידיעה בתחלה [קודם שאכל הקודש. ק'] שלא ידע נטומאה (מימיו) [זו מעולם. ק'], זה לא יבא לכלל קרבן עוד לעולם, שהרי אין קרבן בלא אלא על שיש בו ידיעה בתחלה אבל יש בה ידיעה בסוף, שער הנעשה בחוץ, ויום הכפורים מכפר ויום הכפורים (הוא) [היום. דר]

אבני חן למסכת שבועות

על הכהנים על טומאת מקדש וקדשיו כל ששעיר הפנימי מכפר על ישראל, דהיינו תליית יסורין (דש) [על שיש. רעב] זה ידיעה בתחלה ולא בסוף, וזו טומאת מקדש וקדשיו, וכן כפרת ששעיר החיצון, פרו של כהן הקרב צוה"כ בפנים, כמו שמפורש באחרי מות, מכפר על הכהנים כדילף בגמרא,

ר"ש אומר לחלוק בא על (שאומר) [מה שאמר. ק'] למעלה, אחד כהנים ואחד ישראלים שוין בכפרת ששעיר המשתלח, ואין חלוקין בכפרתן אלא בטומאת מקדש וקדשיו, וקאמר ר' שמעון בשם שאתה מודה שדם השעיר הנעשה בפנים (בדס) [דס. ק'] השעיר הפנימי ש מכפר על ישראל כפרו בלא שום וידוי אלא כפרת הזיות הדם שאין וידוי ששעיר הפנימי אלא במשתלח,

כך דם הפר מכפר על הכהנים בלא שום וידוי על הכהנים, על טומאת מקדש וקדשיו,

בשם שוידויו של שעיר המשתלח מכפר על ישראל, כך וידויו של פר מכפר על הכהנים אימתי ליה וידויו של פר במקום וידויו של שעיר המשתלח לכפר על הכהנים בשאר עבירות, ואין להם כפרה בשעיר המשתלח;

נב: מכרי, תנא ממכות סליק [אע"ג דקיימא לן דבתרי מסכתות אין סדר למשנה, ה"מ לענין מחלוקת ואחר כך סתם שרבי לא שנה לתלמידיו המסכתות על הסדר, אבל אחר ששנאן סדרן על מכוני בהוייתן זו אחר זו. תוס'] כך סדר המשנה שזעזעו אחר מכות [אפשר שכיון למה שכתבו התוס' בד"ה מכרי. ראש משביר],

מאי שנא דתני שבועות? משום דתני חייב על הראש על הקפת ראש שתיים דהא פלגא כמי (ויקרא יט), ופאה לשון סוף וקפה הוא כמו (שמות כז) לפאת ים (שס) לפאת נגב, מקום חיצון הגלגולת עם *הלחי, והן [ג. ק, ר'] מקום הנדעין, אחת מיכן ואחת מיכן,

[נראה דאע"ג דעל הזקן אינו חייב אלא בתער כדאמר בפ' בתרא דמכות דבעי' גילוח שיש בו השחתה, בהקפת הראש חייב אף במספרים כעין תער וכו'. תוס'],

*לחי הוא מלשון הזרוע והלחיים, כי אצל הפה שהוא כמו הפתח עומד הלחי, ולכך אצל פתח המבוי הוא הלחי. המהר"ל מפראג: על מסכת עירובין דף י"ב],

רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פ' יב הל' ו' ופאה זו שמניחים בצדעים לא נתנו בו חכמים שיעור ושמענו מזקנינו שאינו מניח פחות מארבעים שערות, ומותר ללקט הפאות במספריים לא נאסר אלא השחתה בתער,

[יש מקשים אך יהא מותר לסרוק הפאה, הרי חצי שיעור הוא ופסוק רישא? ולא

אמרו לו מהו שיקרבו זה בזה אם אצל ששעיר שהופרש ליום הכפורים ומכפרו באחר ונמנא זה צרגל או בראש חדש, מהו שיקריב לשם שעירו של יום? אמר להן יקרבו,

אמרו לו, הואיל ואין כפרתן שוה, היאך קרבין זה בזה והלא כשהופרש לא לכפר על כפרה זו הופרש, ורבי מאיר (הוא. ק', רעב) דקאמר (להא) [ליה לר"ש. רעב], בשלמא אי אמרינן כולן כפרתן שוה יקרב ששעיר כולם כפרה אחת מכפרים, אלא לידוך זה הופרש לכפר על שאין זה ידיעה בתחלה ויש זה ידיעה בסוף היאך יקרב לכפר צרגל על שאין זה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף או צ"ח לכפר על טהור שאכל את הטמא,

אמר להם, כולן באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו כל דהו, וכיון דבזק שוין, (ו. ק') אע"פ שצדקתיהן חלוקות, יכול הוא ליקרב, דהא לכפר על טומאת מקדש וקדשיו הופרש, ועל טומאת מקדש וקדשיו הוא קרב,

ר"ש בן יהודה אומר משמו של ר"ש, וסתם ר"ש הוא ר"ש שן יומאי [וכן יש ברשב"ם ב"ב דף קב סוף ע"א, ובדרך אגב רשב"י היה תלמידו של ר"ע, ורבינו הקדוש היה תלמידו של רשב"י], שעירי ראשי חדשים מכפרין על הטהור שאכל את הטמא, מוסיף עליהן של רגלים שמכפרין על טהור שאכל את הטמא, ועל שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף,

מוסיף עליהן של יום הכפורים, שהן מכפרין על הטהור שאכל את הטמא, ועל שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, ועל שאין בה ידיעה בתחלה אבל יש בה ידיעה בסוף,

אמרו לו מהו שיקרבו זה בזה, אמר להם הן, אמרו לו אם כן יהיו של יום הכפורים קרבין בראשי חדשים, אבל היאך של ראשי חדשים קרבין ביום הכפורים לכפר כפרה שאינה שלה, אמר להם כולן באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו,

ועל זרין טומאת מקדש וקדשיו סתמא היא שעיר הנעשה בפנים [הדבר פלא, דשעיר הפנימי מכפר על מזיד, ועדיין אין כפרה על שוגג, וצריך לשעיר החיצון. הערות], ויום הכפורים מכפרין,

על שאר עבירות שבתורה, הקלות והחמורות הזדונות והשגגות הודע ולא הודע גמ' מפרש לה, עשה ולא תעשה, בריתות, ומיתות בית דין, שעיר המשתלח מכפר,

אחד ישראלים ואחד כהנים ואחד כהן משוח גמ' פריך מאי קאמר שבתחלה השוה והדר תני מה בין ישראל לכהנים,

מה בין ישראלים לכהנים, ולכהן משוח, אלא שהפר מכפר

אבני חן למסכת שבועות

שהן ארבע ידיעת קדש שנעלמה ממנו ידיעת קדש וספור שאין זה קדש וממחלה ידע ומקדש (:),

קשה מידי דל"ש חצי שיעור כאן כלל, שהשערות היתירות על ארבעים אינן חלק מהאיסור כלל. הערות, וראה יוסף דעת שמביא כמה מקורות ע"ז],

דף ג' ע"א

3. יציאות שבת שתיים שהן ארבע, שתיים הוצאה דעני העומד בחן והוצאה דבעל הבית העומד בפנים, שהן ארבע הכנסה דעני והכנסה דבעל הבית,

ועל חזקן שתיים מיכן, ושתיים מיכן מכל זד צ' נדעים לפי שהלמי רחב כנגד הנדעים ויש לכל דבר רחב קנה לשני נדדין נראשו ואחת מלמטה נסגור שהלמיים מחוצרין שם והענף קצר מלמטה נסגור שקורין מונטון בלע"ז חדא אזהרה דמייחב עלה תרתי דמייחב עליה תרתי היינו דומיא דשמיס שהן ארבע, תנא שבועות שתיים שהן ארבע # [צ"ע וכי בשביל שיש מעט דמיון [דו"ק שאין שום דמיון רציני ביניהם], בין סוף מסכת בכורות לתחלת מסכת שבועות הבנים מסכת שלא במקומה, שהרי מקומה של שבועות הוא אצל נדרים ? וצריך חיפוש בפסחים],

מני מתניתין [מי התנא ששנה כל הדי' דנינים אלו] לא רבי ישמעאל ולא ר' עקיבא, אי רבי ישמעאל האמר אינו חייב קרבן אלא על העתיד לבוא לדייק להרע או להטיב לקמן בפ"ג, אי ר' עקיבא האמר על העולם טומאה הוא חייב ואינו חייב על העולם מקדש במתניתין בפרק שני ומתניתין קמי שכן ארבע?

מאי שנא הכא דתני להו לכולהו כל צ' שהן ד' שמנא שנאם כאן, ומאי שנא גבי יציאות שבת ומראות נגעים [במשניות נגעים], דלא קתני להו לכולהו?

איבעית אימא רבי ישמעאל, איבעית אימא ר' עקיבא,

אמרי שבועות וידיעות הטומאה דגבי הדדי כתיבין, ודמיון אהרדי בקרבן עולה ויורד נהא דמיון להדדי, ששמיס עולה ויורד, תני להו גבי הדדי, ואיירי דתנא תרתי תנא כוליה,

איבעית אימא רבי ישמעאל, מהן לחיוב ומהן [שבועה לשעבר] לפטור,

ואיבעית אימא רבי עקיבא, מהן [העלם לטומאה] לחיוב, ומהן [העלם קודש ומקדש] לפטור,

פתח בשבועות, ומפרש ידיעות הטומאה דקמי את שיש צד ידיעה וכי ופריש כולה מתני' מיילי ידיעות טומאה, ושצקניהו [למלמא] [למילי. ק'] דשבועות?

[ומתמה] לפטור

דף ג' ע"ב

הא דומיא דמראות נגעים קתני, מה התם כוליה לחיובא שאף המולדות נגעים הן וכשיטהר מציא עליהן קרבן טהרה אף הכא נמי כוליה לחיובא?

איירי [ידיעת הטומאה] דזוטרין מילייהו שני פרקים אלו הראשונים פסיק שרי להו ממיר אותן, כלומר ממיר המנא עצמו מהן ונפטר מהן מחלה, והדר תני שבועות, דנפישין מילייהו,

לעולם [אתיא כולה מתני' ב] ר' ישמעאל, וכי לא מחייב רבי ישמעאל לשעבר, קרבן קאמר, ובשוגג, אבל מלקות אס היזד והסרו צו חיובי מחייב ומתניתין צמוד קמייירי [ומלקות] [ולמלקות. ק'],

[פ' משלך אותן מידו. ורש"י ז"ל פ' ושרי להו מתיר אותן להיות נפטר מהם. וקשה דהא נפישין מילי ידיעות הטומאה משבועות ביטוי, דהא קתני ידיעות הטומאה תרי פרקין ובשבועות ביטוי לא תני אלא פרקא חדא? ו"ל דשם שבועה חדא היא, והא איכא פירקי דשבועת העדות ושבועת הפקדון ושבועת הדיינים דנפישין טובא, ובעי למתניניהו כוליהו כחדא שהם עיקר המסכתא בסדר זה. ריטב"א],

[בוה נשלם תירוצו הגמרא, ועכשיו בא לתרץ שלא תקשה לך איך יהיה חייב מלקות על לאו שאין בה מעשה, ומלת "וכדברא" לא קאי על מה שכתב לפני זה, אלא על קשיא שלא נכתב בגמרא],

1. שבועות שתיים שהן ארבע פרישית לכוליה [כבר פירשתי] צמתני, שתיים שאוכל ושלא אוכל, שהן ארבע אכלתי ושלא אכלתי,

וכדברא כלומר וא"ת לאו שאין צו מעשה הוא, ואין לוקין עליו, על זה לוקין, כדכבא, דכפ"ג אמרינן שלוקין על שבעה שוא, וילפינן מצי לא יקנה ה', ה' הוא דלא יקנה, אבל צ"ד מלקין אותו ומנקין אותו,

2. ידיעות הטומאה שתיים שהן ארבע, שתיים ידיעת טומאת קדש שנעלמה ממנו [ידיעת. רש"י] טומאה ואכל קדש וידיעת טומאת מקדש [ידיעות. רש"י] שנעלמה ממנו ידיעת טומאה ונכנס למקדש,

אבני חן למסכת שבועות

דאמר רבי יוחנן, הלכה כסתם משנה [יש 24 פעמים "יוחנן הלכה כסתם משנה בש"ס],

ואתמר, שבועה שאוכל כבר זו היום, ועבר היום ולא אכלה, ר' יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו אינו לוקה ומ"מ חולקין בטעמו של דבר, טעמא דיהיב מר לא יהיב מר, ומר לית ליה טעמא דמר, ולקמן מפרש פלוגמיהו, ר' יוחנן אמר אינו לוקה, משום דהוה לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו,

וריש לקיש אמר, אינו לוקה, התראת ספק היא, והתראת ספק לא שמה התראה?

[דאם יש שהות ביום לא מצי לאתרוי ביה אכול שלא תעבור, כי יאמר עדיין יש שהות ביום, ואם אין שהות ביום מה תועיל ההתראה כבר עבר, וא"א לצמצם שלא יאה ביום אלא שיעור אכילה. תוס' הרא"ש],

רבי יוחנן סתמא אהרינא אשכח [ראה מצפה איתן], [הגם שפירשנו משנתנו שנים שהם ארבע בלאו שאין בו מעשה ומשמע דלוקין עליו, מוצא משנה אחרת שאינו לוקה על לאו שאין בו מעשה] [לשון זה יש בש"ס בעוד 3 מקומות שבת קנה, ב"ק סט; נדה ג.] דאין לוקין על לאו שאין בו מעשה,

הי סתמא, אילימא האי סתמא, דתנן, אבל המותר בטהור נפסק טהור וכשר [וכ"ש בטמא. ק'], והשובר את העגס בטמא אינו סופג את הארבעים, (המותר בטהור אפילו בטהור וכ"ש בטמא. ק'), אינו לוקה את הארבעים [הרי דמותר אינו לוקה משום דהוה לאו שאין בו מעשה],

בשלמא שובר בטמא, דכתיב שמות יב ועצם לא תשברו בו, בכשר ולא בפסול, אבל המותר בטהור מאי טעמא, לאו משום דהוי לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו,

וממאי דהאי סתמא דר' יעקב היא דאמר טעמא דהמותר אינו לוקה משום לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, דלמא ר' יהודה היא [ראה מצפה איתן], ומשום דבא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה אם מותר ועצרת על לאו, באש משרפנו נתקו הכתוב בעשה זה מעונשן של שאר לאוין [פ' שלא יענש בעונש שמענישין בשאר לאוין, דהיינו שאינו לוקה], לומר זה ענשו ותקנתו עזירמו שזרפנו, הא לאו הכי לקי,

דתניא שמות יב לא תותירו ממנו עד בקר, והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו, בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה, לומר שאין לוקין עליו דברי ר' יהודה,

רבי יעקב אומר, לא מן השם הוא זה לא מטעם זה המלקות בטל זו, (אצל) [אלא. ק'] כל עצמו אין זו מלקות לפי שאין בו מעשה, אלא משום דהוה לאו שאין בו מעשה, ולאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו,

ופרכין עלה אשכחן שבועת שוא, והוא נשבע לשנות את הידוע, כגון על האש שהוא אש, ועל האבן שהוא זהב, דשוא משמע דבר שאינו של כלום, כמו (ישעיהו ה) מושבי העון בחבלי השוא,

שבועת שקר מנה לך, שבועה שאינו ניכר אם אמת אם לאו ? ואמרי' לשוא לשוא ב' פעמים, אם אינו ענין לשבועת שוא מנהו ענין לשבועת שקר,

דאמר רבא ואמר רבא הסם, [ד. ק'] הך שבועת שקר דקא מרבינן מרבינא דלשוא לשוא, בפירוש ריבתה תורה שבועת שקר דומיא דשבועת שוא לא רבתה תורה אלא [ב. ק'] שקר דלשעבר, כגון אכלתי או לא אכלתי, שמעשה שנשבע יתה שבועה מפיו לשקר, דומיא דשבועת שוא, דלהכי אפקה בלשון שוא, למימרא דבלשעבר קמיירי,

מה שוא לשעבר נשבע לשנות את הידוע, עבר את שבועה משילתה מפיו אף שקר נמי לשעבר [פ' ומשנתנו מירי בשבועת שקר, דהיינו אכלתי ולא אכלתי, והתורה ריבתה שחייב עליה מלקות אף שאין בה מעשה. וראה תוס'],

בשלמא אכלתי ולא אכלתי כלומר שהן "ארבע" לא משכחת לה [אלא שלש], דבשלמא על שמים דלשעבר לקי כדרבא, ועל שלא אוכל ואכל נמי לקי, לאו שיש בו מעשה הוא דלאו שיש בו מעשה הוא, דנשבעה שאכל עבר על לא תשבעו ואכילה מעשה הוא,

אלא אוכל ולא אכל, אמאי, לאו שאין בו מעשה הוא שמאלו צויש ואינו אוכל עובר על השבועה, ושבועה שאינה לשעבר לא איתרבי מלשוא לשוא ב' פעמים, דהא אמרינן דומיא דשבועת שוא ריבתה [תורה. ק'] ?

קסבר רבי ישמעאל בכל המורה כולה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ואין צריך לרבות,

אי הכי דמתני' במלקות, וסתם לן [תנא ד ?] לאו שאין בו מעשה לוקין עליו קשיא דר' יוחנן אדרבי יוחנן,

חידושי רש"י:

הך דאלו הן הלוקין כו', לא גרסינן, ותלמיד טועה שהוקשה לו כתבה בגליון ספרו, "קשיא לי הך דאלו הן הלוקין", וכתבה סופרים בגמרא, והתלמיד טעה שאינה קושיא, דהיה לאו רבי ישמעאל גופיה אמרה, אלא סוגיא דגמרא פרכה הסם [מכוח יג:]. דליף [ב. ק'] ר' ישמעאל מלקות מאס לא תשמור לעשות את כל דברי וגו', ודריש כל, ופרכין אי הכי לאו שאין בו מעשה נמי, ומשמעין לעשות כתיב, וקשיא ליה לאותו תלמיד דהוה ליה לגמרי [נמי. ק'] הסם אין הכי נמי לר' ישמעאל לוקין אלאו שאין בו מעשה, ולאו קושיא היא דהא דאמרין הכא לר' ישמעאל לוקין לא מיתוקמא [שיש לקמן ד. ד' קשיות דלא שייך לאוקמה למתני' במיד, א' לשון ידיעות משמע בשוגג, ב' דבמיד אין שתיים שהן ארבע דיש רק שתיים, ג' לשון ידיעה בתחלה וידיעה בסוף לא שייך במיד, ד' לא שייך קרבן עולה ויורד במיד]. דעל כרחק שציקין להא אורחא בסוף שמעין, ומוקמין מתני' רבי היא ולקריבן,

אבני חן למסכת שבועות

[פ'] ולא משום דקסבר ר' יעקב דלאו שניתק לעשה לוקין עליו, דהא לא אשכחן מאן דסבר הכי, אלא סבירא ליה דהאי קרא אתא ללמד שאין שורפין קדשים ב"ט, כמאן דרדיש הכי בפרק במה מדליקין. ריטב"א,

אלא האי סתמא אשכח, [דתנן במשנה להלן כו:] שבועה שלא אוכל כבר זו, שבועה שלא אוכלנה, [ועבר] ואכלה

דף ד' ע"א

אינו חייב אלא [קרבן] אחת דמאחר שנשבע עליו שבועה ראשונה, [נאסרת] [נאסרה. ק'] עליו, וכי הדך אישכח, ה"ל נשבע לקיים את המנחה, ומנן לקמן (דף כו) נשבע לקיים את המנחה, ולא קיים, פטור (משבועת קרבן) [מקרבן ביטוי. ק'],

[וממשיך המשנה] זו להצא היא שבועת ביטוי, שחייבין על זדונה מכות, ועל שגגתה קרבן עולה ויורד,

[ודייקין מונח] זו היא [מדקתני "זו היא" זהו דלקי. רח] דחייבין על זדונה מכות דלקי עליה, דהוא לה לאו שיש בו מעשה, אבל אוכל ולא אבל [דהוי לאו שאין בה מעשה], לא לקי [תוס'],

מכדי האי [תחלת המסכת] סתמא והאי [המשנה להלן כו:] סתמא, מאי חזי [ר' יוחנן] דעביד כי האי סתמא, לעביד כי האי סתמא,

[ויש לעיין מאי קא קשיא לה להגמ', ומדוע לא נימא דלעולם מספקא ליה לר' יוחנן כמו איזה סתמא לפסוק לדינא, ומה שאמר שאינו לוקה זהו מצד ספק דפסק מלקות אינו לוקה. הערות ע"י"ש],

ולטעמך רבי גופיה היכי סתם לן הכא [כאן בתחלת המסכת] הכי [כן, לאו שאין בה מעשה לוקין עליה], והכא הכי?

אלא מעיקרא [בתחלת המסכת] סבר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, וסתמא, והדר [במשנה כו:] סבר [תוס'] אין לוקין עליו, וסתמא הלכך רבי יוחנן ס"ל כסתמא דמרא, דהדר ביה רבי מקמייתא,

ומשנה לא זזה ממקומה ומשנה ראשונה אע"פ שחזר בו מסתמא, מאחר שפסקה ברוב התלמידים, לא היה יכולת בדורות שאחר רבי לשכחה מפיהם [מובח מדבריו דבימי רבי וגם בדורות שאחריו עדיין לא נכתבה המשנה. רש"י] ולצטלה מצית המדרש, והניחו את שמה, והמשיך יצין שאתרונה עיקר, שחזר בו מן הראשונה,

[דאי אמרינן לאו שאין בה מעשה אין לוקין עליה, נמצא שאין בשבועות שתיים שהן ארבע, ואין סיבה להביא ידיעות הטומאה, וגם לא שבת וצרתה, וגם לא לשנות לאחר מסכת מכות !],

במאי אוקימתא [למשנתנו] בר' ישמעאל [בין שסבר שחייב גם על העלם קדש ומקדש, והגם שבשבועה סבר שאינו חייב על העבר, מוקמינן לה שאינו חייב קרבן, אבל חייב מלקות] ולמלקות,

[אבל כיון דמוקמינן כל המשנה לחייב מלקות] מראות נגעים, מאי מלקות איכא [תוס']? בקוצץ בהרתו [תוס'],

וכרכי אבין א"ר אילעא, דא"ר אבין א"ר אילעא, כל מקום שנאמר השמר פן ואל, אינו אלא לא תעשה [וכתיב לגבי צרעת] דברים כד ח השמר פנגע הצרעת לשמר מאד],

יציאות שבת, מאי מלקות איכא, לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא [ו]. ק' לאו האמור בשבת, לא נימנ לעושה מלקות, אלא [שלא יעבור] [אם יצא לעבור ?] עליו ימרה זו הממרה שהוא בסקילה, ויסקל, ואם לא המרה זו סקילה, והמרה זו מלקות, אין דינו ללקות, שלא לעושה מלקות כתבו ממחלה, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, אין לוקין עליו?

מכות יג-יג;
ר' יצחק = אף כרת אינה בה מלקות,
ר' עקיבא = בכרת יש מלקות, אבל לא במיתת ב"ד,
ר' ישמעאל = בין בכרת בין ב' מיתות יש מלקות,

ומשנינן להכי אוקימנא משום הכי קא מוקמינא [פ'] זה הטעם שאמרנו שמתני' אחיא] בר' ישמעאל כרזי ישמעאל דלמר דמסכת מכות, דאמר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אם המרה זו מלקות ולא מיתה לוקין עליו מלקין אותו דמלא [מכות יג.], אחת חייבי כריתות ואחת חייבי מיתות ב"ד ישנן בכלל מלקות מ', דברי רבי ישמעאל,

[ומדיין] הא לאו הכי [אם לא משום הטעם שלא שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו] קיימא מחוקמא בר"ע דתמיה, והא קשיא ידיעות הטומאה, כדלמר לעיל (דף ג), דלר"ע אינו חייב על העלם קדש ומקדש, [וצ"ע שכל הקושיא הוא רק על הלשון "משום האי קא מוקמינא" ואי אמר סתם ר' ישמעאל סבר לאו וכו' לא היה קשה מידי? וראה מה שתירץ הרשב"א על זה?]

לאו אמרת רבי ישמעאל היא דהוי קשיא לן שזעזע גבי קרבן [שר] ישמעאל סבר שאינו חייב על העבר, ואוקימנא ולמלקות ולא קשיא לן,

ר"ע נמי אי לאו משום קושיא דלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, דשמעינן ליה לר"ע דמס' מכות [יג:] דאין לוקין עליו, אי הוה קשיא לן ידיעות לקרבן, הוה מוקמינן לה למלקות [ו] [כילה ממניחין (ור"ע) [ר"ע. ק'] [היא ?]. (והוה. ק') נימא לן לאוקמא אליבא דר"ע, משום דכולהו סמימנא אליבא, דלמרי

אבני חן למסכת שבועות

ויקרא ה' ז' או' נָפֶשׁ הָאֶשֶׁר תִּפְגַּע בְּכָל-דָּבָר טָמֵא או' בְּנִצְלָת מִיָּה טָמְאָה או' בְּנִצְלָת בְּהֵמָה טָמְאָה או' בְּנִצְלָת שָׂרָץ טָמֵא וְנִעְלָם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאָשָׁם: ג' או' כ' יָפַע בְּטִמְאֹת אֲדָם לְכָל טָמְאָתוֹ הָאֶשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנִעְלָם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשָׁם:

דתניא, מנין שאינו חייב אלא על שיש בה ידיעה בתחלה, וידיעה בסוף, והעלם בינתים, ת"ל ויקרא ה' ונעלם ונעלם שני פעמים תרי ונעלם כמידי [ויקרא ה'] גזי טומאת קרנן @ עולה ויורד, [בפסוק ב] ונעלם ממנו והוא טמא, [ויקרא ה' ג] ונעלם ממנו והוא ידע, קמא דוקא למיגמר מיניה [ונעלם ממנו והוא טמא], על העלם טומאה הוא חייב, ואינו חייב על העלם [קודש ו] מקדש [פ' שר"ע סבר דאינו חייב אלא על העלם טומאה כדאמרינן לעיל ג' ע"א], ואידך [ונעלם ממנו והוא ידע, כל הפסוק] קרא יתירא הוא לדרשא, הטל "והוא ידע" בין תרי ונעלם # [הלשון "הטל" בא לכאן מלקמן ה. שדורש כלל ופרט וכלל, אבל כאן הבונה רק להקדים "ידיעה" לנעלם, והול"ל "הקדם וידע לנעלם"], ודרוש דלאחר שהיתה ידיעה נעלם, ולמימר דבעי ידיעה בתחלה, # [ע"י עשיית הפסק כאן מתפרש רש"י שפיר, אבל יותר היה נראה לתקן כך דלמימר דבעי ידיעה בסוף לא כריכא קרא, ותו לא],

וידיעה בסוף לא כריכא קרא, דאי לא ידע שטמא, אמאי לייתי קרנן, דברי ר"ע,

רבי אומר, אינו צריך, הרי הוא אומר

דף ד' ע"ב

ונעלם, מכלל דידע לקמן מפרש לה, והוא ידע, הרי כאן שתי ידיעות, אם כן מה ת"ל ויקרא ה' ונעלם ונעלם, לחייב על העלם טומאה ועל העלם מקדש חלמא רבי אהעלם מקדש נמי ממייב, כר' ישמעאל,

אשכחן בידיעות דאית ליה טעמיה דנפשיה, שבועות (דלית) [דאית ולפנינו תיקנו "דלית" ע"פ הרש"ל, ובוקי וסרוקי תלו כן בהרש"ל אבל הוא לא אמרו מעולם. ד"ם, רש"ש] ליה טעמיה דנפשיה מנלן? סברא הוא [כדמפרש מיד],

(לישנא אחרינא אשכחן בידיעות דסבר לה כר' ישמעאל בשבועות דסבר לה כר"ע מנלן? סברא הוא),

[וזה הסברא] ר"ע, מאי טעמא קא מחייב [שבועה] לשעבר, דדריש ריבויי ומיעוטי מדרשא דריבוי ומיעוטי נפקא ליה [שבועה לשעבר] דפ"ג [לקמן כו], שלג היה [ר"ע] דורש את המורה דמשמעות כללות ופרטות, אלא דמשמעות דריבוי ומיעוטי,

ויקרא ה' ד' או' נָפֶשׁ כִּי תִשָּׁע לְבָטֹא בְשִׁפְתָּיִם לְהִרְעוֹ או' לְהִיטִיב לְכָל אִשָּׁר

(סנהדרין דף פו) סתם ממני ר"מ, סתם ספרא ר' יהודה, סתם מוספמא ר' נחמיה, וכולהו אליבא דר"ע, [שכל תנאים אלו] ממנו קבלו,

אי הכי דממני למלקות, ידיעות דמשמע ונעלמו [פ' שנודע לאחר שנעלם] היכי תנן ה' התראות מיבעי ליה המראות נינהו, ואין כאן העלם [שהרי בחייבי מיתות כגון אלו בא להם מלקות רק ע"י שהתירו בו למלקות, ורק בקרבן בא החיוב ע"י שנודע לו ששגג?]

הא לא קשיא כלומר אם אין לך קושיא אחרת, זו יש לתרץ כך, תני ידיעות דהתראות [פ' שמודיעין אותו ע"י שמתרין בו], [או שום לשון אחר שמתאים למזיד], # [באמת היה די לומר "התראות" הטומאה, אלא נקט לשון "ידיעות" אגב גררא],

אי הכי, שתיים שהן ארבע [פ' אי איירי במזיד אין כאן ארבע התראות, אלא], תרתי הוא דהויין דאין מלקות אלא ח"כ הזכירו את הטומאה והקודש, או את הטומאה והמקדש, ומרמי הוא דאיכא, מלקות לקודש, ומלקות למקדש, דצטלמא לקרבן, איכא ארבע העלם טומאה ואכל קודש, חזור הוא לו [פ' וידע שזה קודש], העלם טומאה וצא למקדש חזור הוא לו [שזה מקדש], העלם קודש ואכלו, העלם מקדש ונכנס לו, חזור הוא את הטומאה,

ותו, את שיש בה ידיעה בתחלה, וידיעה בסוף, והעלם בינתים, העלמה למלקות מאי עבדתיה,

ותו, הרי זה בעולה ויורד והא צמודי אוקיממא ?

אלא אמר רב יוסף # [מתחלת המסכת עד כאן כל הקושיות והתירוצים הם בלא שם, רק בני הישיבה מקשים ומתרצים] לעולם לקרבן, ודקשיא לך לא רבי ישמעאל ולא ר"ע היא, רבי היא ר' סממה ונסיב לה אליבא דתנאי,

בידיעות נסיב לה כרבי ישמעאל, בשבועות נסיב לה כר"ע [ומשכחת שנים שהן ארבע שחייב עליהן קרבן, דהיינו בין שבועה להבא בין על העבר] וה"ג, דשבועות נסיב לה כר"ע, ידיעות נסיב לה כר' ישמעאל, ולא מסתם סתמינהו [שהוא עצמה אמרה וס"ל כן], אלא ה"ק, שזעומ [לא אתיא אלא] לר"ע שחיס שהן ד', ידיעות לר' ישמעאל שחיס שהן ד',

אמר רב אשי, אמריתא לשמעאל (אני פירשתי שמועה. ק') זו של רב יוסף לקמיה דרב כהנא לפני רב כהנא, ואמר לי דהאי נסיב לה אליבא דתנאי דקאמר רב יוסף, לא תימא רבי נסיב לה אליבא דתנאי, ול"ה [לרבי] לא ס"ל [ולא] [דלא ?] סתמינהו, אלא אלא דהאי מסתם סתמינהו רבי טעמיה דנפשיה מפרש [והכי] [דהכי. ק'] קסבר לה, דשבועות כר"ע [דהייב גם על העבר] ובידיעות כר' ישמעאל [דהייב על העלם קדש ומקדש], וטעמא דנפשיה קאמר,

אבני חן למסכת שבועות

מעבדים ושטרות וקרקעות,

מאי טעמא דרבי, דריש ריבויי ומיעוטי במדבר יח ופרויו [משמע שתפרה] כלל דבר משמע מבין חדש ריבה, במדבר יח בערך כסף חמשת שקלים, מיעט [דמשמע בכסף דוקא], תפרה חזר וריבה, ריבה ומיעט וריבה, ריבה הכל, מאי ריבה כל מילי, ומאי מיעט מיעט שטרות שהן ראויין למעט יותר מן הכל, שאין ממון # [דיבור זה נדפס להלן, וצ"ע אם כתבה רש"י שם משום איזה כוונה],

במדבר יח טו ופרויו מִבְּנֵי־חֵדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּהּ כֶּסֶף חֲמִשָּׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֲשָׂרִים גֶּרָה הָיָה,

ורבנן, דרשי כללי ופרטי, ופרויו מבין חדש כלל, בערך כסף חמשת שקלים פרט, תפרה חזר וכלל ואע"פ דתפרה ופרויו גזי הדדי כתיב, והדר כתיב בערך כסף ? איכא תנאי דסבירא להו # [וצ"ע דהול"ל הא אמרינן לקמיה [ה.]] בשמי כללות הסמוכין זה לזה והפרט אחריהם, הטל פרט ציניהם ודונס בכלל ופרט וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט,

מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון, אף כל דבר המטלטל וגופו ממון [ענין זה יש 7 מקומות בש"ס: ב"ק סב.; סד.; ב"מ נו.; שבועות ד.; לז.; מב.; בכורות נא.],

יצאו קרקעות שאינן מטלטלין, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות והתמלסו אותם וגו', יצאו שטרות אע"פ שמטלטלין אין גופן ממון הנייר אינו שוה כלום, ואינו עומד אלא לראיה שזו,

א"ל רבינא לאמימר, [ו. ד"ס] רבי דריש ריבויי ומיעוטי, והא רבי כללי ופרטי דריש,

דתניא דברים טו ז' וְלִקְחָתָּהּ אֶת־הַכֶּמֶלֶצֶל וְנִתְּתָהּ בְּאֵזְנוֹ וְיָדָהּ לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאֵף לְאַמְתָּהּ תַּעֲשֶׂה־בָּן [תוס'], אין לי אלא מרצע, מניין לרבות הסו' ל' חמינת עץ מדודה והסירה קוץ המחט, והמקדח [borer], והמכתב חרט שקורין גריפ"א [stylus, writing instrument [on wax]] ?

ת"ל דברים טו ז' וְלִקְחָתָּהּ כָּל דָּבָר שֶׁנִּלְקַח בִּיד [לאו דוקא דהא ממעט ס.ס. תוס'], דברי ר' יוסי בר' יהודה,

רבי אומר, מרצע מה מרצע מיוחד של מתכת, אף כל של מתכת,

ואמרינן במאי קא מיפלגי [ר' יוסי בר' יהודה ורבי], רבי דריש כללי ופרטי ולקחת כלל, מרצע פרט, ונתת בזהו כל דבר הנמוק, חזר וכלל, מה הפרט מפורש, של מתכת וכו',

יבטא האדם בשבועה ונעלם מפניו והוא ידע ואשם לאחת מאלה:

וגזי שבועות הכי דריש, נפש כי תשבע ריבה כל השבועות, להרע או להטיב, מיעט את הריבוי, ולימד שאינו חייב אלא על הדומה למיעוט, שיהא להבא כמותו,

[ומפסיק לפרש איך היה מתפרש הדרש ע"י "כלל ופרט וכלל"],

ולא (ד. ק') דריש ליה במשמעות כלל ופרט, דנימא להרע או להטיב פירוש של כלל הוא, ואין לך להציב בו אלא הוא לצדו, הרעה והטובה, ולא שאר דברים, ואפילו להבא שאינו הרעה והטובה,

שכל הדורש המורה כלל ופרט, אית ליה [פ'] בן הוא הדין של כלל ופרט] אין בכלל אלא מה שצפוט [עד שלא בא כלל השני לאחריו],

וכי הדר אחי כלל אחרינא צמר פרטא, כי הכא, דכתיב צמריה לכל אשר יצטא וגו', די לך אם מוסיף על הפרט בכלל אחרון דברים שאין צדן הרעה והטובה, ויהיו כעין הפרט בלהבא, ולא לשעבר, שאינו דומה לפרט כלל,

דלתיב אהני כלל קמא למעוטי [פ'] שאם היה רק פרט וכלל, אמרינן נעשה כלל מוסיף על הפרט, והיה מרבה יותר, אבל עבשיו שיש כלל בתחלה הוא ממועט מכלל האחרון],

והיינו דלומר כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט, כלומר דן אתה להוסיף על הפרט ע"י כלל האחרון, אבל אי אתה דן להוסיף עליו, אלא הדומה לו, [עד כאן ביאר כלל ופרט וכלל],

אבל הדורש צריכה ומיעט, אין הפרט פירוש של כלל, אלא ממעטו במקצת, כלומר לא את הכל ריבה צריכו הראשון, אלא זה וכיוצא בו, [ו. ק'] כלל ריבוי צמרא משתמע ליה זה וכיוצא בו,

הלכך כי אתא ריבוי אחרינא צמריה לרבות צא, ואפי' שלא כעין הפרט, ולא מיעט המיעוט אלא דבר (אחד. ק') הראוי להוציא מן הכלל הזה יותר מן הכל,

ור"ע הכי [ברביי ומיעוטי] דריש צפ"ג להאי כי תשבע, ואינו ממעט מן המיעוט אלא נשבע לצטל את המנוה,

פרט הוא לשון פירוש # [ת"ח אחד רצה לומר שפרט הוא לשון הקודש מלשון פרט ועוללות, אבל מובאן משמע שאינה לשון הבחוב], לפיכך כלל ופרט אין בכלל אלא מה שצפוט, מיעוט אינו פירוש אלא ממעט את משמעות הכלל במקצת, ומשייר את כל הדומה למיעוט, כך מפורש בסנהדרין, בפרק נגמר הדין (דף מו) גזי והומת ותלית, דריצה ומיעוט לחודיה מציא כל כעין הפרט בלא רבויא צמריה,

רבי נמי דריש ריבויי ומיעוטי כלומר שמע' ליה בעלמא שדורש את המורה במשמעות ריבוי ומיעוט, ולא במשמעות כלל ופרט,

דתניא, רבי אומר, בכל [דבר] פודין בכור אדם, חוץ מן השטרות היה חייב לו אדם בשטר ה' סלעים, ונתן זה אותו שטר לכהן צפדין בנו, אינו פדוי, אבל בשאר כל דברים [אפילו עבדים וקרקעות] פודין,

ורבנן אמרי פליגי עליה [דרבי] צמתי' במסכת בכורות, דתנן אין פודין לא בעבדים ולא בשטרות ולא בקרקעות, בכל פודין בכור אדם, חוץ

אבני חן למסכת שבועות

ורבי יוסי בר' יהודה, דריש

דף ה' ע"א

ריבויי ומיעוטי (ורידה הכל, ומיעוט סם, הכי מפרש לה צקדושין) [ולקחת ריבה, מרע מיעט, ונתת בלזנו חזר וריבה, ריבה מיעוט וריבה ריבה הכל, מה רבי רבי כל מילי ומילי מיעט "סם" אם נתן סם על אזנו שאין מוסיף כלום ומיעט, והכי מפרש לה פ"ק דקידושין. ק']?

ויקרא יא ט אַתְּ זֶה הָאֱכָלוּ מִכָּל אֲשֶׁר בָּמִים כָּל אֲשֶׁר-לוֹ סָנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת בָּמִים בְּיָמִים וּבְנָחְלִים אֹתָם תֹּאכְלוּ: י וְכָל אֲשֶׁר אֵין-לוֹ סָנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת בְּיָמִים וּבְנָחְלִים מִכָּל שְׂרָץ הַמַּיִם וּמִכָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר בָּמִים שָׁקֵן הֵם לָכֶם,

אין בעלמא (בכל מקום דורש רבי) כללי ופרטי דריש, והכא גבי פדיון הנז, להכי דריש ליה צריצוי ומיעוטי משום דאין הפרט צין שני כללות דיינו טעמא כדתנא דבי ר' ישמעאל צאלו טריפות, דאיכא מנא דדריש את זה תאכלו מכל אשר צמים כלל, צימים וצנחלים פרט, צמים חזר וכלל, ופלגי עליה מנא דבי רבי ישמעאל ואמר,

דתנא דבי ר' ישמעאל, ויקרא יא במים במים שני פעמים צמים צמים סמוכין זה לזה, ואח"כ כתיב צימים וצנחלים, הלכך אין זה כלל ופרט אלא הטיילו צימים לדשו צ ריבה ומיעט צריצוי ומיעוטי, [תימה דר' ישמעאל תני ב"ג מדות התורה נדרשת והא איכא טפי, הק מדה דשני כללות הסמוכות דדרשינן בריבה ומיעט ? תוס', וראה ריטב"א שם פרש שדין זה נכלל במדת כלל ופרט וכלל שמונה ר' ישמעאל],

ורבנן דפליגי עליה דרבי ודרשי ליה צכלל ופרט [איך הם עושין אותה כלל ופרט וכלל הא אין הפרט בין השני כללים]? אמר רבינא, סגינא להו כדאמרי במערבא, כל מקום שאתה מוצא שתי כללות הסמוכות זה לזה, הטל פרט ביניהן, ודונם בכלל ופרט,

השתא דאמרת, רבי כללי ופרטי דריש, בעל כורחך קשיא שבועות,

אלא בשבועות נסיב אליבא דר' עקיבא, וליה לא סבירא ליה [תוס']:

גופא, מנין שאינו חייב, אלא על שיש בה ידיעה בתחלה, וידיעה בסוף, והעלם בינתיים, ת"ל ויקרא ה ונעלם ונעלם שני פעמים, דברי ר"ע,

רבי אומר אינו צריך, הרי הוא אומר ונעלם מכלל שידע, [וכתיב עוד] והוא ידע, הרי כאן שתי ידיעות, א"כ מה ת"ל ונעלם, לחייב על העלם טומאה, ועל העלם מקדש:

אמר מר, ונעלם מכלל שידע, מאי משמע? אמר רבא מדל"א כתיב, והיא עלומה ממנו,

א"ל אביי [לרבא], אלא מעתה גבי סוטה דכתיב במדבר ה ונעלם מעיני אישה, מכלל דהוי ידע מעיקרא [שנסתרה], [תוס'], אי הוה ידע [ואח"כ נעלם ממנו, ובא עליה, "דאל"ה למאי נפק"מ בהעלמה שבנתיים, אם לא שבעל ועשה עבירה באותה העלמה. תוס' הרא"ש עיי"ש] מו בדקו לה מיה, והא תניא במדבר ה ונקח האיש מעון, והאשה ההיא תשא את עונה, בזמן שהאיש מנוקה מעון, המים בודקין את אשתו, אין האיש מנוקה מעון שגא עליה אחר שנסתרה אין המים בודקין את אשתו,

ותו, גבי תורה דכתיב איוב כה כא ונעלמה מעיני כל-חי, וימנו י' השמים נסתרה, מכלל דאיכא דהוה ידע ביה [בתורה קודם שנעלמה], והכתיב איוב כה יג ל' אֶיִדַּע אֲנִי ש' עֲרַפְהָ וְל' א' תמצא בְּאֶרֶץ תַּחֲמִים?

אלא אמר אביי, קסבר רבי # [פי' דכל ישראל יש להם ידיעת בית רבו, חוץ מתניוק שנשבה בין הנכרים, אבל ידיעה זו לעצמה לא יקרא "ידיעת טומאה", אלא], ידיעת בית רבו [יחד עם הידיעה שנגע, ומפרש שצריך ב' דברים: א'] שלמד ציית רבו שהנוגע צטומאה טמא, [ב'] והוא ידע, שהרגיש כשנגע, אכל לא התכוון לשום על לבו שנטמא (צטומאה כשנוגע צה. ק') [כשנגע צה. רע"י] שמה ידיעה [לענין ידיעה בתחלה, סגי לה צהאי ידיעה, ואפילו לא התכוון (שנטמא) [שנטמא ?] צטומאה כשנגע צה. רע"י], [וראה דברי רש"י לקמן יד: בסוף העמוד],

[פי' שאם היה המדובר רק בטומאה היינו יכולים לומר שידע שנטמא ואח"כ שכת, אלא כיון שרואין לשון זה גם בסוטה, ובתורה, צריך לפרש "ונעלם" שהיה לו ידיעה מועטת, וזה יקרא "ידיעה" בתחלה, אבל לדינא גם אם היה לו ידיעה ברורה שנטמא ואח"כ שכת יהיה נקרא ידיעה בתחלה, וצריך לפרש גם להיפך שאם הרגיש שנגע, אבל מעולם לא ידע שיש טומאה בעולם, מפני שלא למד בבית רבו, זה לא יקרא ידיעה בתחלה],

[פי' רבינו תם דוראי לשון ונעלם משמע דהו"ל ידיעה מעיקרא, ומיהו לאו ידיעת של עיקר, אלא ידיעה כל דהו כעין ידיעת בית רבו, ולרבי אפי' הא חשיבא ליה ידיעה למעיקרא, ומעתה גבי תורה נמי היתה קצת ידיעה מעיקרא, שידעו שהיא בעולם ואם לא נודע ערכה, וגבי סוטה נמי היתה לו קצת ידיעה בסתירה וכו' עיי"ש. ריטב"א],

[דאי מונעלם לחודיה ה"נ דלא משמע מכלל ידיעה אפילו ידיעת בית רבו, אלא דהכא כתיב ונעלם ממנו "והוא טמא" כלומר דלא נעלם ממנו אלא שהוא טמא אבל יודע הוא שיש טומאה בעולם לפי שלמד בבית רבו שהשרץ מטמאה

אבני חן למסכת שבועות

ושהממא אסור ליכנס למקדש. חדושי הר"ן],

[אף על פי שדבר זה [ידיעת בית רבן] לא נעלם ממנו, שגם עתה יודע כן, ולא אתי למעוטי אלא תינוק שנשבה, וכן בסוטה יודע שאם נטמאה אסורה, וגבי תורה נמי אף בשעת העלמה נמי יודע שהיא בעולם. תוס'],

[ראה ביאור הרה"ג ר' משה שמרן זצ"ל מדברעצין בסוף חדושי החתם סופר],

[צ"ע אם בימינו יש ידיעת בית רבון?],

א"ל רב פפא לאבבי [רב פפא לאבבי יש 95 פעמים בש"ס, לפי המחשב], אלא דקתני [והא תנן, תוס'] אין בה ידיעה בתחלה, ויש בה ידיעה בסוף, מי איכא דלית ליה ידיעת בית רבון [הוא הדין דהוה מצי למיפך אהא דדריש מקרא דונעלם לידיעת בית רבון, ומי איכא דלית ליה ידיעת בית רבון. תוס'],

[לפי מה שפירש רש"י שצריך להרגיש שנגע, למה לא נפרש אין בה ידיעה בתחלה היינו שלא הרגיש שנגע? ראה תוס' להלן יד: שהקשה כן והניח בקושיא?]

א"ל, אין משכחת לה, בתינוק שנשבה לבין הנכרים:

[קצת תימא דמאי קושיא והלא כמה עמי הארץ איכא בעלמא דלא קראו ולא שנו מימיהם ולא ידעו שהנוגע בטומאה ממא? וי"ל דעם הארץ שלא קרא ולא שנה מימיו רשע הוא, ומזיד הוא ואין סברא לומר שצוה הכתוב לייחד להם שעיר הנעשה בחוץ לכפר עליהם דוכה רשעים תועבה היא לכך מוקי לה בתינוק שנשבה בין העכו"ם דאונם הוא. עכ"ל [? צריך חיפוש מאיזה ספר העתקתי את זה]. # ואולי יש להוסיף שבאמת היתה הגמ' יכולה לתרץ דמירי בסתם עם הארץ, רק לא רצה לאוקים בגנותן של ישראל, כיון שיכול לאוקים לה באונם],

[שנינו במשנתנו] יציאות שבת שתיים שהן ארבע: תנן התם [שבת ב.], יציאות שבת שתיים שהן ארבע בפנים [תוס'], ושתיים שהן ארבע בחוץ,

מאי שנא הכא, דתנא שתיים שהן ד', ותו לא [תוס'], ומאי שנא התם, דתני שתיים שהן ארבע בפנים [להבנים מחוץ לפנים קורא בפנים] שמים לחיוב הכנסה דעני והכנסה דצעל הצית, וז' לפטור כשזה עוקר וזה מניח, דכתיב צעשמה העושה את כולה (שבת דף ג.), ושתיים שהן ארבע בחוץ?

התם דעיקר שבת שעיקר (מסכת) (המסכתא. ק') נאסורי שבת הוא תני אבות יציאות שהן מן המורה ותולדות הכנסות דלא מיפרשן צהדיא, הכא דלאו עיקר שבת הוא, אבות תני ותולדות לא תני [אע"ג דבמראות ננעים תני אבות ותולדות? התם משום דאי אפשר למצוא ב' שהן ד' בענין אחר. תוס'],

אבות מאי נינהו יציאות, יציאות תרתי הויין [דעני ודבעה"ב],

וב"ת (מהן) [שנים. ד"ס] לחיוב (ומהן) [ושנים] לפטור, והא דומיא דמראות ננעים קתני, מה התם כולוהו לחיובא, אף הכא כולוהו לחיובא?

אלא אמר רב פפא, התם דעיקר שבת תני חיובי ופטורי, הכא חיובי תני ופטורי לא תני,

חיובי מאי נינהו יציאות יציאות תרתי הוא דהויין וממני דהכא ד' מן שתיים דהוצאה ושתיים דהכנסה,

והא יציאות קתני [תוס']? אמר רב אשי תנא הכנסה נמי הוצאה קרי לה ממאי

דף ה' ע"ב

דתנן צנין אבות מלאכות המוציא מרשות לרשות מרשות לרשות חיוב, מי לא עסקינן דקא מעייל עיולי [תוס' עיי"ש] דעל כמך קיימא לן נמי צהא דמייז וקרי ליה המוציא וקא קרי ליה הוצאה,

ודלמא [ד]קא מפיק מרשות היחיד לרשות הרבים?

אם כן ניתני המוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, מאי מרשות לרשות, דאפילו מרשות הרבים לרשות היחיד, וקא קרי לה הוצאה,

וטעמא מאי? תנא, כל עקירת חפץ ממקומו, הוצאה קרי לה שמוציא ממקומו [פ'] שלשון הוצאה קאי על החפץ שהחפץ יוצא מרשות לרשות, ולא קאי על כיוון ההוצאה שברוך כלל נקרא התולך מרה"י לרה"ר "יציאה",

אמר רבינא, מתניתין (צמסכת) (דמסכת. ק') שבת נמי דיקא דהכנסה קרי יציאה, דקתני, יציאות שבת שתיים, שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ, וקא מפרש הכנסה ופירש הכנסה לאלתר [ראה תוס' על המלה "לאחר"], דקמי חסס כ"ז, העני עומד צמוך וצעל הצית צנים, פשט העני את ידו לפנים וגמך למוך ידו של צעל הצית, דהיינו הכנסה, שמע מינה,

רבא [תוס'] אמר, רשויות קתני, רשויות שבת שתיים [כלומר שתי רשויות, רשות הרבים ורה"י ועל ידיהם יש לך ד' איסורים בפנים וד' בחוץ וכו'] לכך מפרש ר"י דה"ק ברשויות שבת יש ב' חיובים שהן ד' בפנים וב' חיובים שהן ד' בחוץ. תוס']:

שאת	בהרת	
כצמר לבן (2)	עזה כשלג (1)	

אבני חן למסכת שבועות

שניה לה	כסיד ההיכל (3)	בקרוב ביצה (4)

[מה הדין בקטן שגולד וצרת עליו?]

[שנינו במשנתנו] **מראות נגעים שנים שהן ארבעה: תנן התם** **מסכת נגעים מראות נגעים** [ראה רש"י למה כתב דיבור זה כאן, ולא במשנה לעיל] מראה לשון זכר הוא, [ד"ר] להכי תנן [להו צלשון] [צדו לשון. ד"ר] זכר כדכתיב (ויחזקאל א) מראה הטוגה סביב, הוא מראה דמות כבוד ה' וגו',

שנים כמוצין שאת וזהרת, דספחת אינו שם נגע כלקמן, אלא לשון טפל לאחרים **שהן ארבעה** יש לך לרבות להם צ' מולדות, מרצויא דספחת כלקמן [לרבנן מרבה תולדה לבהרת ותולדה לשאת, ולר"ע מרבה שני תולדות לשאת],

בהרת עזה כשלג עזה, לצנה ציומר [זייער וויים], ולקמן מפרש מנא ליה [לקמן ו: יליף לה מדכתיב בהרת "לבנה היא" היא לבנה ואין אחרת לבנה], [שנאמר והנה מרים מצורעת כשלג. ת"כ פרשתא ב הל' ב] # [מולשון בהיר הוא בשחקים],

שניה לה [לפי מסקנת הגמ', בא המשנה לומר, שלענין צירוף דהיינו אם יש פחות מכשיעור ממראה אחת, אם יכולים שני מראות לבן להצטרף לכשיעור צרעת, יש שני משפחות של לבן, יש בהרת שהיא אב, ותולדה שלה להצטרף עמה היא סיד ההיכל, ויש עוד אב שהיא צמר לבן שהגם שהיא לבנה כמעט כבהרת, אבל היא משפחה אחרת, ותולדה שלה להצטרף הוא בקרום ביצה, אבל לר"ע יש ד' דרגות לבן זה תחת זה וכל אחד מצטרף אם זה שלמעלה ממנו, ומתני' דלא בר"ע],

כסיד ההיכל [נ"ל דסתם היכל היינו היכל הקודש, שהיה לבן ביותר, מדמולבנין אותו בכל שנה קודם הפסח [כמדות פ"ג מ"ד]. יבין נגעים], (ד. ק') אע"ג דזמר לבן עזה לצנויותו מסיד [ולמה לא נאמר שניה לבהרת כצמר לבן] ?

על כרחק [אנו אומרים ש] שאת שהוא "אב" [ולא תולדה דבהרת, מפני ש] קרוב אל לצנויותו של צהרת הוא, אלא שגזוה ממנו מעט, מתוך שאינו לבן כמוהו [ולכן אנו מפרשים, ששאת היא אב],

וכל דבר שמור נראה גזוה מן הלשן, ולפיכך נקרא שאת [פי' שביחס לבהרת הוא גבוה, דהיינו חושך ושחור ממנו קצת],

שאת כצמר לבן [תוס'],

שניה לה [תולדה של שאת היא לבנונית שהיא], **בקרוב ביצה** [וג"ל דמדלא קאמר בקליפת ביצה, ש"מ דאין ר"ל כלובן של קליפה החיצונה של ביצה, אלא כלובן של הקרום הדק הרבוב בקליפת הביצה בפנים. בועז, נגעים],

והשניות שנמנעו להם [להאבות בהרת ושאת, הם] סיד וקרום ביצה, [ומפרש הסדר] והסיד לבן מן הקרום,

[אבל מראה שהוא] ולמטה [חשך] מן הקרום, אינו נגע אלא צוהק וטוהר הוא [בדכתיב בויקרא י"ג לט וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהָיָה בְּעוֹרֵי בְּרִיּוֹתָיו כְּהָרֹת פָּחוֹת לְבָנָה בְּהֶקֶת הָיָה בְּהָרֹתָ בְּעוֹרֵי הָיָה],

ושני מראות של מולדות [סיד היכל וקרום ביצה], הלכנה [סיד] לאצ הלשן [בהרת], [ו]הגזוה [בקרוב ביצה] לאצ הגזוה [שאת], הלכך סיד לזהרת, וקרום לשאת,

ורצנה הכמוז את המולדות, להצטרף עם אצותיהן לכגרים, שהוא שיעור נגע [בגרים דזהו שיעור נגע כחצי פול. רש"י כריתות ח' ע"ב]

[לכך נראה שאין דרך הנגע לבא אלא בד' מראות הללו. תוס'],

[ראה בחידושי הר"ן, שמפרש המחלוקת דר"ע ורבנן],

א"ר (חנינא) [חסדא] וב"ה ישר, דלקמן ו. מביא ראייה בר' חנינא. ד"ם אור ע'], **מאן תנא מראות נגעים** גרסינן, ולא גרסינן שנים שהן ארבעה, דכולי עלמא הכי אית להו [ופליגי רק בסדר צירופן], אלא הכי קאמר, מי [ש?] שנה משנה זו צלשון אצות ומולדות [המשנה אינה אומרת כן בפירוש, אלא בלשון "שניה לה" דלא בר' עקיבא,

דאי כ ר"ע, כיון דאמר לקמן [אין מאמר מפורש על שיטתו של ר"ע, ולקמן ו. מקשה הגמ' והיבא שמעינן לר"ע זו למעלה מזו] **[מראות נגעים. ד"ם]** מראות נגעים זו **למעלה מזו**, וזו **למעלה מזו** [ו. ק'] נשנו [במשנה זו בתחלת מסכת נגעים] כסדר [מעלתן] [מעלותיהן. ק'] [ולביד מבנה סדר לבנוניותם] השלג והצמר והסיד והקרום, ואמרינן לקמן [ו.], שכסדר משנתן הן מנצטרפין זה לזה, ואין אחד מנצטרף לגזוה הימנו שתי מעלות, אלא מעלה אחת,

א"כ דהוא שנאן [פי' אם נאמר דאליבא דר"ע נשנית משנה ראשונה של נגעים] צלשון אצות ומולדות **מיהרת מראה ה סיד היכל מלצרך** מלצרך,

דמדמית לסידי שניה לזהרת, ולא תניה נמי שניה לשאת, והרי אף משאת היא פחותה, ש"מ סקילא ליה לתנא [דמתני' בנגעים] דלא צת מיניה דשאת היא, ולא מילטרפא צדה [פי' ונמצא שכדי להצטרף צריך ב' דברים: שיהיה רק דרגא אחת למעלה הימנה, וגם ממינה],

ומהשאת **בהדי מאן ליצרפי'** [סיד ההיכל], **ליצרפיה בהדי בהרת** אציה, הא **איכא שאת** שהיא כצמר **דעדיפא מיניה** צלשון, נמלאת צהרת למעלה מן הסיד שתי מעלות, ור' עקיבא זו למעלה מזו צע,

ליצרפיה בהדי שאת שהוא מעלה אחד **לאו תולדה ידידיה הוא** דהא שקלת לה מיניה, ושומיה מין צהרת,

[המשנה בנגעים לא אחיא בר"ע, שאם היה המשנה לשיטתו, כך היה צריך לשנותה],

ולר' עקיבא הכי אציעי לי' למיתנא צהרת עזה כשלג, ושאת כצמר לבן, ושניה לה #

אבני חן למסכת שבועות

וכן קרום לשאת, דספסת בשאת כתיבא ורבי לה מולדה, וזו למעלה מזו דר' עקיבא [פי' אם היינו אומרים שהמשנה דנגעים אתיא בר"ע], כסיד ושאת וזהרת ממוקס אבל בהרת אינה מצטרפת עם אחד מזהירות [א]

[נמצא לר"ע האופנים שמצטרפין זה עם זה, אי אתיא מתני' כוותיה, היינו בהרת לשאת מגזירת הכתוב, ושאת לקרום ביצה גם מגזירת הכתוב, אבל לסיד אין לימוד שיצטרף, ונשאר הקושיא דבמתני' אמרין שניה לה כסיד, וסיד אינה מצטרפת לשום מראה אחרת],

אלא סיד היכל כי מפלגת להו בתרמי מיני, זו מולדה לזו וזו מולדה לזו, **קשיא** היסוד יצטרף בזהרת לסיד (ו). העקוב למיסור)תולדות, לרבי עקיבא דאית ליה זו למעלה מזו,

דהא ליכא למימר לרבי עקיבא, דכי היכי דאיתרצאי טפילה לשאת ממשמעות, איתרצאי טפילה נמי לזהרת מדרשא, כדאמר לקמן [ע"ב] לרצון [מה לבנה האמורה בשאת יש לה טפילה וכו'], במתניתא תנא הטיל הכתוב לספחת בין שאת לבהרת לומר לך כשם שטפילה לשאת כך טפילה לבהרת],

דא"כ זו למעלה מזו דרבי עקיבא היכא איתיה, [הא רק] אבות ומולדות הוא דאיתא, ואין בזה צירוף, אלא לגבוי ממנו שמי מעלות [פי' שסיד מצטרף לבהרת שהוא ב' דרגות למעלה הימנו, וקרום מצטרף לשאת שהוא ב' דרגות למעלה הימנו]?

אלא מחוורתא, מתניתין דלא כרבי עקיבא,

והיכא שמעינן לרבי עקיבא דקפיד אסדר מעלות לצירוף זו למעלה מזו,

אילימא מהא דתניא, אמר רבי יוסי, שאל יהושע בנו של רבי עקיבא הוא יהושע בן קרח, שר' עקיבא קרם היה כדאמר' צנכורות (דף נט.). *חזן מן הקרם הזה, **מרבי עקיבא, מפני מה אמרו מראות נגעים שנים שהן ארבעה** [פי' למה הוכירו כלל שמוותיהן. תוס'] כדמפרש בעיניה. [ק'] ואילי יאמרו מקרום כו',

* [תוס' שבת קנ, ורבי יהושע בן קרחא היא. יש מפרש דר"ע קרוי קרחא שהיה קרם דמתניא צפרק צתרא דצנכורות (דף נט.). אמר בן עזאי כל חכמי ישראל דומין לפני כקליפת השום חזן מן הקרם הזה, ואומר שזה היה רבי עקיבא והיה לו בן ששמו יהושע כדאמר צפרק קמא דשנעויות א"ל ר' יהושע בנו של רבי עקיבא לרבי עקיבא, ואין נראה לר"מ דמה שקראו בן עזאי לרבי עקיבא קרם צנכורותא בעלמא, אין לנו לקרואו כן כל שעה, דלשון גנות הוא שנאמר עלה קרם עלה קרם (מלכים ב' ב') וכו'.

אמר לו ר"ע לבנו, ואם לאו [שלא יאמרו שנים שהן ארבעה] **מה יאמרו** ממזר היה שמפרש מה הוא שאל,

[נקט לה אנב גררא, דכל הלשון "שניה לה" לא היה לה מקום אליבא דר"ע] סיד הסיכל, וקרום ביצה,

דינמאי למימר כולחו מינא דהדיי מינהו [פי' שאין כאן שני משפחות, אלא כל אחר מצטרף אם חבירו עם היא למעלה ממנו דרגא אחת], וזהרת ושאת מצטרפין, ושאת וסיד,

[ו. ישא צרכה] נמנא לו לצירוף לסיד [ולא אמר קרום ביצה, דקאי על הקושיא א"כ מיהרת סיד היכל מלצרף],

[ומפרש דבהרת ושאת מצטרפין אליבא דר"ע],

והכי [נמי. ק'] אמרין צת"כ [בפרשת תורע פרישת נגעים פרק א הל' ד]. צנהרת ושאת דמטרפי [תוס'], [וזה הלשון בת"כ] "והיה", מלמד שמצטרפין זה עם זה [לפטור ולהחליט ולהסגיר. כ"ה צת"כ],

[ולשון הפסוק הוא [ויקרא יג ב אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת ויהיה בעור בשרו לנגע צרעת וגו', ולפי הענין היה הפסוק צריך לומר "והיו" בעור בשרו, ודורש מלשון "והיה" שכולן מצטרפין],

[אבל לפי המשנה בנגעים, היינו אליבא דרבנן, אין בהרת ושאת מצטרפין],

אכל השתא דמתקלקל דפוי"ר, עוז והדר] מולדה לזו ומולדה לזו, כצירוף לן שאין [מצטרף] כל אחד [מצטרף. ק'], אלא עם אציו,

[ומדייק, למה הקשה רק מסיד, היה יכול להקשות גם מקרום ביצה. # ובאמת אין זה קשה כל כך, שהרי הנקודה היא דלא אתיא מתני' בר"ע, דא"כ סיד מיהרת סיד היכל וכו', ואח"כ שטיהרת גם קרום ביצה מלחצטרף],

אי הכי דאית ליה לר"ע דלא מצטרפי לגבוי ממנו שמי מעלות, קרום ביצה נמי אמאי לא קשיא לך בהדי מואן ליצרפי,

ליצרפיה בהדי שאת אי צהדי שאת אציו, **איכא סיד דעדיף מיניה** הרי השאת גבוי שמי מעלות, **ליצרפיה בהדי סיד, לאו בר מיניה הוא** (שאינה) [שאינה. רש"י] מולדה לאכא אחד?

דף ו' ע"א

ומשניין **האי מוא, בשלמא בלא** [הקושיא של] **סיד היכל, קרום ביצה לא קשיא,**

דאע"ג דקרום ביצה מתתאי [מראה שלה, שני דרגות למטה משאת] **דשאת, רחמנא אמר, ויקרא יד ולשאת ולספחת, ספחת טפילה לשאת** [ולמדן מזה שמצטרפת עמה], **אע"ג דמנחתא מיניה טובא** [ו. ק'] משמע לשאת, ולספחת [פירושה] ולנטפל עמה, ש"מ דרבי לה רחמנא טפילה, וטפילה כל שהוא צמח [פי' אף שהיא רחוקה מנחתא], וכלכל שיהא ממנחות נגעים,

וס"ל לר"ע דלשאת רבי, לזהרת לא רבי [אבל לרבנן קאי ספחת גם על בהרת]. דהא ספחת בשאת הוא דחמי, הלכך שאת הוא דמצטרף לזהרת דסמוכה לה, [וכתיב] [דכתיב ?] "והיה" מלמד שמצטרפין, וסיד לשאת ממילא דהא דמאי לה,

אבני חן למסכת שבועות

מתן לשאת [פ'] שהרי למראה העין סיד, הוא לבן יותר מקרום],
שם נאמרה ליתן מראה קיד לזמר מפני שהוא קרוב לה [שהרי ודאי בן הוא דרגת
הלבון צמר, סיד, קרום] למי מתן מראה הקרום [הרי אין סברה ליתן אותה תחת
בהרת שהוא יותר לבנה משאת, כשכבר נתת תחת שאת סיד שהוא יותר לבן
מקרום],

[ובאן בא לסיום הקושיא] הכי הוה ליה למימר [כמו שאמר רש"י לעיל יאמרו
מקרום צינה ולמעלה טמא ומצטרף, ומסיד ולמעלה טמא ומצטרף], ולא הוה ליה
למימר [רק] יאמרו מקרום ולמעלה טמא ומצטרפין [ותו לא],

דאי הוה מני הכי [שהיה שונה רק מקרום ולמעלה טמא], לא הוה סלקא דעתך
לחלק תולדה לזה ותולדה לזה,

ומדאומציה הכי, ש"מ שמיע ליה שאין תולדה לזהרת [פ'] דאי כרבנן דמלת
"ספחת" קאי גם על בהרת, היינו צריכין ליתן תולדה לבהרת ותולדה לשאת, ואז
לא היינו מצטרפין לפי לבנוניותם, שהרי האב ב' דרגות למעלה מהתולדה, אלא
ודאי סבירא ליה דספחת קאי רק על שאת, ונמצא ששני התולדות הם לפי סדר
המראות, וסדר הצירוף הוא לפי דרגות המראה, ורק אנו מוסיפין דקרום מצטרף
לשאת שהוא ב' דרגות למעלה ממנו], אלא עליון אחד לשתי תולדות, והלכך על
כרחק הוא [שרק] שאת דרבי ליה רחמנא טפילה,

וסדר [משנתן] [המשנה. ק'] דקא"ל שגשגית כסדר צירוף [פ'] וזה שאומר ר"ע
שהמשנה נשנית בסדר צירוף], הכי קא"ל זו למעלה מזו נשנו, [ה. ק'] שלג והזמר
והסיד וקרום ומצטרפין שלג עם הזמר והזמר עם הסיד והקרום [וגם הסיד
והקרום מצטרפין זה עם זה],

דהא ליכא למימר דשמיע ליה מיניה [ר'] יהושע מר"ע [ד. ק'] שתייהן תולדה
לשתייהן, דהא מהיכא מימי שיהא הקרום מצטרף לשלג לא כסדר מעלות ולא מן
המקרא [מרבוי דספחת לרבות שניהם לשניהם. מחרש"א],
[פ'] שאלביא דר"ע מה שבהרת וצמר מצטרפין הוא מפני שהם כסדר מעלות,
ומה שצמר וקרום מצטרפין הוא מן המקרא, דהיינו מגזירת הכתוב],

אלא ודאי צהדי שאת הוא דשמיע ליה מיניה [דכסיד וכקרום] דמצטרפין, דרחמנא
יהנייהו ליה טפילה לשאת ולא לזהרת,
ולכך הסיבו יאמרו מקרום ולמעלה טמא ומצטרפין, והכל יודעין דצירוף מראה
דאמרי, לדומה (הוא לו) [לו הוא. ק'] דקאמרינן [פ'] ולכן שואל ר' יהושע למה
היה צריך המשנה לפרט המראות הלא],

וכל מה שאדם יכול להצין מקדד משנתן בהזכרת שמותן, היה מצין מאליו [גם אם
אמר רק "מקרום ולמעלה טמא ומצטרפין"], שאין לך אדם מקדדן, אלא כסדר שהן
שניים עשויים,

מדלא אמר ליה [ר'] יהושע לאביו, ש"מ דשמיע ליה לר' עקיבא,
דאמר כולוהו לבהדי שאת מצטרפין,

[וענה לו ר' יהושע] יאמרו מקרום ביצה ולמעלה טמא אחר שאין לנו
חלוק במראות לזון למעלה מקרום צינה, אלא ד' מראות הללו, יאמרו כל מראה
לזון שהוא מקרום ולמעלה [שבהדי ממנו] טמא,
דקיימא לן [פסחים דף ג] לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה, ולמה הוצרכו
שמות?

אמר לו [ר"ע לר' יהושע], לומר שמצטרפים זה עם זה לך שנאס
וסידרום, לומר לך שכסדר (הזה) משנתן (וכך דרך) [כך סדר. ק'] צירופם, ועדיין
אין אנו יודעין צדיה סדר הוא שונה אותן, ומתשובות בנו : אנו צדין ללמוד,

אמר לו [ר' יהושע לר"ע], ויאמרו מקרום ביצה ולמעלה טמא,
ומצטרפין זה עם זה ומתשובתו אנו למידין סדר משנת אביו?

אמר לו [ר"ע לר' יהושע], [לכן מנה המשנה הר' מראות] לומר לך, כל
כהן [ומקצת הנסחאות כתוב וכו' ואין כתוב בהן "כהן". רמב"ן] שאינו בקי
בהן ובשמותיהן # [לכאורה קאי רק על בהרת ושאת ששמותיהן נזכרים
במשנה, שהמשל של עוזה כשלג וכצמר לבן וכו' אינם שמות נגעים] אינו רואה
את הנגעים [פ'] שאם טימא או טיהר לא עשה כלום] [כשאין ישראל [בקי]
עמו, דאם ישראל בקי עמו, אפי' כהן שוטה אומר לו ישראל אמור טמא והוא
אומר וכו'. תוס'],

ואילו מסיד היכל ולמעלה לא קאמר ו. ק'] יאמרו מקרום צינה
ולמעלה טמא, ומצטרף, ומסיד ולמעלה טמא, ומצטרף,

שמע מינה שמיע ליה מיניה [מאביו ר"ע] כולוהו צהדי שאת מצטרפין, עליון אחד
לשתי תולדות [פ'] דלר"ע בהרת מצטרפת רק עם שאת שהוא קרוב למראהו, וסיד
מצטרפת לשאת, שהוא קרוב לו, וכקרום מצטרפת לסיד שהוא קרוב לו, וגם
לשאת שהתורה ריבה לו ספחת],

דאי סלקא דעתך משנת אביו [ר"ע] כסדר משנתו תולדה לזהרת סיד, ותולדה
לשאת קרום צינה, הכי הוה ליה למימר, יאמרו מקרום צינה ולמעלה טמא
ומצטרף, [וי] מסיד ולמעלה טמא ומצטרף,

[ואם היה אומר ר' יהושע בן] ומדיהצין עליון לסיד צפני עזמו, ועליון לקרום צפני
עזמו, ממילא שמעין דמצטרפין דקאמרי רבנן, כל חד לעליון שלו אמרי,

[והיינו מסדרים האבות והתולדות לגבי צירוף, כסדר המשנה גם לר"ע, ומפרש
שכן היה בהרה],

והא מסבירא ידעין דעליון של סיד שלג, [ועליון. ק'] של קרום זמר, דכיון דאין
חלוק מראות צלזון מקרום ולמעלה, אלא ד' אלו, ובקרא תרי כתיבי, והכתוב מעיד
שזהרת לבנה כדלקמן [ע"ב "היא לבנה ואין אחרת לבנה"], והשאת קרובה לה [פ']
והכתוב גם מעיד על שאת שהוא פחות לבנה כמש"כ רש"י לעיל ה' ע"ב וז"ל על
כרחק שאת שהוא אצ קרוב אל לצוניותו של זהרת הוא אלא שגזיה ממנו מעט
מתוך שאינו לבן כמוהו] כמשעם גבוהה,

ממילא כי יבנת תולדה לזה ותולדה לזה, מראה הסיד מתן לזהרת, ומראה הקרום

אבני חן למסכת שבועות

ודלמא שאת ותולדתה [ותולדה. ד"ם] בהרת ותולדתה [ותולדה. ד"ם] שמייע ליה, והכי נמי קא"ל [ובאמת בן אמר ר' יהושע לר"ע], יאמרו מקרוס ולמעלה מסיד ולמעלה, ותנא הוא דלא קפיד למיחשז ולמחל כי רוכלא,

נגעים פרק א משנה (ב) הפתוך שבשלג. כיון המזוג בשלג. הפתוך שבסיד. כדם המזוג בחלב. דברי רבי ישמעאל.
רבי עקיבא אומר אדמדם [ר"ל פתוך. יכן עיי"ש] שבוה ושבוה. כיון המזוג במים. אלא של שלג עזוה, ושל סיד דחה ממנה:
משנה (ג) ארבעה מראות האלו מצטרפין זה עם זה לפמור. ולהחליט. ולהסגיר.

[הה"א של הגמ' היא, שר' חנינא מדבר על שיטתו של ר' עקיבא בד' מראות נגעים, והגמ' מקשה שמה אמר ר"ע שמצטרפין זה אחר זה רק באופן שפתוך לתוכן דם],

אלא מדרבי חנינא [נשמע שיטתו של ר"ע, כדי לומר דלא אתיא מתני' דנגעים אליביה], (דאמר) [דתני. ד"ם] ר' חנינא, משל דרבי עקיבא סדר ציופן [דאמר במשנה ג שם מצטרפין זה עם זה] למה הדבר דומה,

לארבעה כוסות [המדובר בכוס רגיל, דהיינו רביעית, שיהיה ניכר בו שתי מפי דם] של חלב, [כוס] אחד נפלו לתוכו שתי טיפין של דם [וזה יהיה מראה הבהרת, אבל ראה ברמב"ם וכסף משנה שם וראב"ד], ואחד נפלו לתוכו ארבע טיפין של דם, ואחד נפלו לתוכו שמונה, ואחד נפלו לתוכו שתיים עשרה טיפין [כאן לא כפל טיפות] [פ' דלפי החשבון היה צריך לכפול את שמונה לשש עשרה] משום דכבר נפלו הרבה, ובדבר מועט שמוספין עליו ניכר. תוס'], ואמרי לה שש עשרה טיפין,

שכולן מראות לובן חן # [לכאורה לשון זה משמע שמדבר על ד' מראות לובן, שמשנתה מראה הלובן ע"י עירוב דם?], אלא שזה למעלה מזה, וזה למעלה מזה [הרי שר"ע לא סבר שמצטרפין אבות ותולדות]?

ויקרא יג מ ואיש כי ימרט ראשו קרת הוא קהו ר' הוא: מא ואם מפאת פניו ימרט ראשו גבת הוא קהו ר' הוא: מב וכי יתקח בקרחת או בגבת נגע לבן אדמדם צרעת פרחת הוא בקרחתו או בגבתו: מג וראה אותו תביתו ותנה שאתי תנגע לבנה אדמדם בקרחתו או בגבתו כמראה צרעת עו ר' בשר: מד איש צרוע הוא קמא הוא מלא וטמאני תביתו בראשו נגעו:

[והגמ' דוחה את הראיה] אימור דשמעת ליה לרבי עקיבא בפתוך [פ' שר' חנינא מפרש בדברי ר"ע שמצטרפין זה למעלה מזה, רק אם מעורב דם בד' מראות אלו, אבל עדיין יכולים לומר שבד' מראות הם מצטרפין אב ותולדה]

[פתוך חיינו] מעורב, [ו]הוא נגע לבן אדמדם הכמוז צמורה [פ' ולא קאי על הלשון אדמדם] דמדקאמר שפלו לתוכו טיפי דם, מכלל דפתוך קאמר,

בחלוק [כמו בחלק, שאין בו מראה אדמומית. יוסף דעת] מי שמעת ליה,

וכי תימא כי היכי דשמעת ליה בפתוך, הכי שמעת ליה בחלוק [פ' ולמה נחלק לומר, שפתוך יש לה סדר אחרת של צירוף, כיון שמועורב בתוכן קצת מראה דם],

[ומקשה על שמפרש דברי ר' חנינא בפתוך] ובפתוך גופיה מי שמעת ליה [לר"ע שמצטרף זה למעלה מזה, והא שמעינן לר"ע מפורש במשנה נגעים א ב שם שאם מעורב נגע במראה דם, אין הסדר שלג צמר וכו' אלא שלג וסיד?],

(והתניא) [והתנן] רבי עקיבא אומר, אדמדם שבוה ושבוה על כרחך על ראשון ושני קאמר [פ' על פתוך היותר לבן והשני במעלות הלבן אחריו], שכן לשון [ה. ק'] משנה כיון המזוג במים,

והכי קאמר אדמדם שצראשון ושני, סימן פתיכת אודם שזה נכרת צמקוס [אחר] [אחד] כגון טיפת דם בחלב, # [כיון שמראה הנגע הוא לבן, מראה דם שבתוכה הוא כמו טיפת דם בחלב, דהיינו שאינה מתערבת לתוכה אלא ניכרת לעצמה. וראה מהרש"א, וראש משביר],

ומראה [מראה האדמדם] לא אדום ולא לבן אלא כיון המזוג, וסביביו לבן,

[דהיינו באותו מקום אחד מן הנגע שהוא פתוך היא כיון המזוג, אבל סביבותיו של הנגע במקום שאינו פתוך הוא לבן, דהא קרא ליה "בהרת אדמדם" דהיינו במקום שאינו פתוך הוא בהרת. ע"פ מהרש"א],

אלא של (בהרת עזה כשלג) [שלג עזוה. ד"ם] [אלא שאדמומיתו של שלג עזוה] כלומר לזנה משל סיד ושל סיד דיהה [חשוך] הימנה, ומדקתני הכי צסיפא, שמעינן לרישא דשצוה ושצוה דקאמר, בשלג וסיד קאמר, אלמא סדר משנתו של רבי עקיבא סיד אחר שלג,

דף ו' ע"ב

ואם איתא דאמר אחר שלג מני להו של צמר דיהה הימנה מיבעי ליה דיהה פליט"א בלע"ז?

אמרי אין הכי נמי, והתניא [בניחותא] רבי נתן אומר, לא שאמר ר' עקיבא של סיד דיהה הימנה, אלא של צמר דיהה הימנה,

[וראה תוס' ד"ה ואם.

ונמצא שאכן סבר ר"ע שצמר בא אחר שלג,

ויש לפרש דברי ר' חנינא, וגם את דברי המשנה ב שם, דר"ע סבר דאולינן בפתוך לפי המראות וזה למעלה מזה, ונוכל לומר דכי היכי דשמעת ליה בפתוך, הכי שמעת ליה בחלוק, ונמצא שהמשנה ראשונה של ד' מראות נגעים וסדר צירופן

אבני חן למסכת שבועות

לא אתיא כר"ע,

הם גדולים מהמושלים], מלכו של זה צהרת שהוא מלכו של סיד למעלה ממלכו של זה למעלה משאת שהוא מלכו של קרוס, ולכן הן מנטרפין צהרת והשאת, ואיפרכו של זה ואיפרכו של מלך זה למעלה מאיפרכו של מלך זה סיד למעלה מקרוס, וממילא שמעין, דסיד למטה משאת הוא,

[ומקשה] האי זה למעלה מזה, וזה למעלה מזה הוא [פי' לא היה לו להדגיש שהמלכים אחד גדול מחבירו, שהיה לו לומר רק שיש שני מלכים ולמטה מהם יש שני אפרכסין, אבל משל שאמר ר' חנינא משמע שהסדר הוא מלך מלך מושל מושל כשיטת ר"ע?]

אלא מלכו של זה, למעלה מאיפרכיה [מהשר] דנפשיה כל איפרכוס הולך אחר מלכו, כך כל מולדה מנטרפת לנציה ומלכו של זה למעלה מאיפרכיה [מהשר] דנפשיה [ואינו מדבר על מה שהמלך גדול מחבירו, ואפרכוס מחבירו],

רב אדא בר אבא אמר, כגון מלכא ואלקפמא [משנה למלך. שט] שני מלכים הם, ומלכא חשיב מאלקפמא. כגון מלכא ואלקפמא- כשמהלכין זה אחר זה כסדר זה הולכים ר' פילא איפרכוס [השר] של מלכא וריש גלותא [הוא] איפרכוס [השר] של אלקפמא, # [לא הבנתי מה הפירוש של "ריש גלותא" וכי זה כמו ריש גלותא של ישראל, או הוא שררה אחרת של הגוים?],

האי זה למעלה מזה הוא?

אלא כגון מלכא ורופילא, ואלקפמא וריש גלותא כשמהלכין שנים שנים כל איפרכוס הולך אחר מלכו,

רבא אמר, כגון שבור מלכא [מלך פרס שהיה שמו "שבור" ובלע"ז Sapor I] מלך פרס וקיסר מלך רומי [של רומי שהיה מושל על חלק גדול מהישוב בימים ההם, ולכן לא הבין רב פפא למה רבא מוקדים שבור מלכא להקיסר] וכל אחד יש לו איפרכוס [שר למטה הימנו],

א"ל רב פפא לרבא, הי מינייהו עדיף שצור או קיסר, אמר ליה בחורשיא קא אכיל ליה [פי' מכה אוכלת לך בעיניך! כלומר איך רואה טיבעא דמאן סגי בעלמא. רח] האש הזה מוטמן ציערים כל ימיו, שלא שמע צטיצעה של מלכות [רומי. ק.], והוצרך לשאול זאת # [לפי פירושו איך יפרש לשון הגמ' "קא אכיל"?],

פוק חזי טיבעא דמאן סגי בעלמא, דכתיב דניאל ז' כג וְתֹאכֵל כָּל-אַרְעָא וְתִדְרֹשְׁנָהּ וְתִדְקְנָהּ [כן השיב לי המלמד החיה הרביעית תרמו כי מלכות רביעית תהיה בארץ אשר תהיה משונה מאד מכל המלכויות ותחרוב כל הארץ ותדרוש אותו ותשחק אותו ודק. דניאל ז' כ"ג],

ורב פפא משום דאקדים רבא שצור מלכא לקיסר הוא דשילי, ורבא מיראה עשה שהיה תחמיו צמלכותו [פי' שמקומו של רבא היה מחוץ שהוא על יד החרקל], כדאמר צמס' חגיגה (דף ה) שצור דצי שצור מלכא [וגרסיה]

ומגלן דבהרת עזה היא? אמר אביי, אמר קרא ויקרא יג ואם בהרת לבנה היא ["היא" בא למעט], היא לבנה, ואין אחרת לבנה,

תנו רבנן, "בהרת" עמוקה עמוקה וגבוה, לאו דוקא קאמר, אלא נראית כעמוקה, וכן הוא אומר ויקרא יג ומראה עמוק מן העור, כמראה חמה העמוקה מן הצל,

"שאת" אין שאת אלא גבוה [אינה לבנה כבהרת ונראית גבוה ממנה], וכן הוא אומר ישעיה ב יד וְעַל כָּל-הָהָרִים הָרָמִים וְעַל כָּל-הַגְּבָעוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת,

"ספחת" אין ספחת אלא טפילה, וכן הוא אומר שמואל א ב לו וְהָיָה כְּלִי-חַיָּה בְּיָדֶיךָ וְכִי-אֶלְהֵשְׁתָּחוּת לוֹ לֹאֲגֹדֶת בְּכַף וּבְכַרְלָחֶם וְאָמַר סִפְחִי אֶסְפִּי [וכן פרש"י בשמואל, אבל כמ"צ פירש ענין הקבוצ והדבוק] נָא אֶל-אֶחָת הַקְּהָנוֹת לֵאמֹר פְּתִילָהם [הנותר בביתך יאמר לו בבקשה מנך אספני וחברני נא אל אחת ממשמרות הכהנים לאכול בזה פת לחם כי יהיה חסר לחם בוולת זה. מד],

אשכחן טפילה לשאת, טפילה לבהרת מגלן לרנן קצעי לה דאילו לרבי עקיבא לית ליה ריבוי טפילה לבהרת?

אמר רבי זירא, נאמרה לבנה בשאת, ונאמרה לבנה בבהרת, מה לבנה האמורה בשאת יש לה טפילה, אף לבנה האמורה בבהרת, יש לה טפילה,

במתניתא תנא, הטיל הכתוב לספחת בין שאת לבהרת, לומר לך, כשם שטפילה לשאת, כך טפילה לבהרת:

[שנינו במשנתנו] שאת כצמר לבן: מאי צמר לבן? אמר רב ביבי אמר רב אסי, צמר נקי בן יומו ציוס הולדו שמכבנין [יש מסבירים ש"כבן" הוא לשון לעטוף. שט] [בו] [אורתו. ד"ס] לשון הרחלים יוצאות כצננות [שצט דף נב] וכמו [גיטין דף יד] מתנן כנמני לצמי פרמיו"ל, והוא צמ נפש שקורין נושקא, שמחזירין זה פתחות פי החלוק, כך כשנולד הכנש והאס לוחמנו [אין. ק'] צמרו נקי צאצאו יוס, והרואה להצניעו למילת, עושה לכנש מעטה עור, ומכנשו עליו שלא יתפדר, ונמצא הצמר מכוסה כל הימים למילת [פי' לעשות מהצמר כלי מילת, דהיינו בגדי צמר רכים ומובחרים],

אמר רבי חנינא, משל דרבנן למה הדבר דומה, לתרי מלכי, ולתרי איפרכי [שני מלכים ושני מושלים. איפרכי פירושו, מפקד צבא, מושל מדינה. שט, # פי' שני המלכים אחד גדול מחבירו, וכן שני המושלים, והמלכים

אבני חן למסכת שבועות

[וגרסיו. ק'] [ושללו. רש"י שם],

מה מצינו בשהזהיר וענש כרת על הטומאה וזין טומאה, לא הזהיר וענש אלא על טומאת מקדש וקדשיו בטומאת מקדש וקדשיו הזהיר וענש,

שנאמר (במדבר ה ג) לא יטמאו את (מקדשי) [ממניהם. ק'], הרי זה אזהרת מקדש, [וכתיב] [ויקרא כז ד] בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר (ויקרא כז), הרי אזהרת [בשר. ק'] קדש, כי את (מקדש) [משכן] ה' טמא ונכרת (במדבר יט ג), הרי עונש מקדש, והנפש אשר תאכל בשר מוצא השלמים [וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה] וגו' (ויקרא ז כ) הרי עונש [בשר. ק'] קדש,

אף כשחייב קרבן על הטומאה, לא חייב אלא על טומאת מקדש וקדשיו,

ואימא תרומה אם אכל תרומה בטומאה שהזהיר וענש דזהיר וענש, דכתי' [ויקרא כב ד] בקדשים לא יאכל, ותרומה בכלל, מדכתי' זה דהיא ענינה, ובה השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים, ואמרין ביצמו' ביצמות (עד) (דבתרומה) [דאחרונה. ק'] קא, מדתלי' בהערב שמש, דאילו קדשים עד דמיימי כפרה [כדאמרין] הם טבל ועלה אוכל כמעשר, העריב שמשו אוכל בתרומה, הציא כפרתו אוכל בקדשים. ק'?

לא אשכחן עון מיתה, דחייב עליה קרבן שאין מטאת בזה אלא אשגגת כרת, כדאמר' בהוריות (ס) ?

אימא ה"מ קרבן קבוע, אבל

דף ז' ע"א

עולה ויורד נתי' [תוס'],

מידי דהוה אשמיעת קול שזעזע העדות ואביטוי שפתים ושזעזע ביטוי, דאיתנהו נמי בקרבן עולה ויורד, ואין עונש על זדון לא מיתה ולא כרת,

אמר קרא ויקרא ה ג [או' כי יגע בטמאת אדם] לכל טמאתו אשר יטמא בה [ונעלם מן] והוא ידע ואשם] צענינא דעולה ויורד כתיב, בה למעוטי תרומה,

אימא חיובה בתרומה היא, ו בה למעוטי מקדש (והואיל) [דהואיל. ק'] חזינו כרת, דלא סגי ליה בקרבן עולה ויורד לא מסגי ליה בעולה ויורד, אלא קבוע, עד דמייטי קרבן קבוע לעשר ולעני זה?

קרי רבא, עליה דרבי [שמביא דבריו לקמיה] משום דהוא יליף לה שפיר דולה מים מבורות עמוקים, על פי הפסוק במשלי כ ה מים עמוקים עצה בלב איש, ואיש תבונה ידלגה,

[ו. ד"ם] א"ר יוחנן, זו רומי חייבת תרגום של רשעה שנאמר (מלאכי א) וקראו להם גבול רשעה שטיבעה (יצא) [יוצא. ד"ם] בכל העולם כולו [פ'] מטבע שלה הוא עובר לסוחר בכל העולם, וכן בכל הזמנים הוא כן לחמדינה חיותר גדולה בעולם. וראה בן יהוידע],

[שמטבעה יוצאת בכל העולם כולו ופוסל שאר מטבעות, וזה ותירושנה ותירקנה שמהרק. עיון יעקב],

[פירוש לוקחת סחורות הן של מלבוש הן של מזון מן מלכויות אחרים, ולכן מטבע שלה יוצא בכמה מלכויות, שנותנת מטבעות של כסף וזהב, ולוקחת סחורה תמורתם, וזהו ותיכול כל ארעא, ר"ל אוכלת מן הגדל בכל ארצות אחרים, שהן של כסות והן דברים של מזון. בן יהוידע],

רבינא אמר משל דרזנן כגון גלימא דעמר [בגד של צמר] ושחקה שיהא מלונן כשהוא חדש, וליצנו מזהיק הרבה יותר משל טלית ישנה, סדינא דכיתנא [גדרת רש"י גלימא דכיתנא, וכ"ה בד"ם] ושחקה שהחדש לנן הרבה משל ישן, אלא החדשות של זו ושל זו קרובות להיות שוות, כך הבהרת (גבוהה) [לננה. ק'] הרבה מן הסיד שהוא מולדמו, והשאת מן הקרוס, והאצות קרובים להיות שוים;

הפסוקים של קרבן עולה ויורד:

ויקרא ה א ונפש בייחמא ושמעיה קו' ל אלה והוא עד או' ראה או' ידע אמרו' א' יגיד ונשא עו' נ': ב או' נפש אשר תגע בקל-דבר טמא או' בנבלת חיה טמאה או' בנבלת בהמה טמאה או' בנבלת שרץ טמא ונעלם מןו והוא טמא ואשם: ג או' כי יגע בטמאת אדם לכל טמאתו אשר יטמא בה ונעלם מןו והוא ידע ואשם: ד או' נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע | או' להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם מןו והוא ידע ואשם לאחת מאלה:

[שנינו במשנתנו] את שיש בה ידיעה בתחלה וכו': ת"ר, מנין שאין הכתוב מדבר פרשת קרבן עולה ויורד, שחייבו קרבן על הטומאה, מנין שאין מחייבו על מגע [פ'] אם נגע בטומאה] אלא בטומאת מקדש וקדשיו אלא אם כן אוכל בזה טומאה קדש או נכנס למקדש,

[פ'] דהוה אמינא שיהא חייב קרבן על מה שטימא את עצמו, אף שבאמת אין שום איסור על אדם לטמא את עצמו, מ"מ מפשטות לשון הכתוב היינו אומרים שאכן חייב קרבן על זה, ומה דכתיב אח"כ "ונעלם" היינו שנעלם ממנו עיקר האיסור דומיא דשאר שגגות דחמאות. ע"פ הפני יהושע],

ורין הוא הרי אמה דן [מאליו] [מאליו. ק'], הואיל והזהיר וענש וממו זו כי יתללוהו על הטומאה (ה. ק') וזין טומאה, וחייב קרבן על הטומאה [בטומאת מקדש וקדשיו. ק'] ומייצין נמי קרבן על שגגת טומאה,

אבני חן למסכת שבועות

מקדש דנגיעה הוא. רח]

[פי' אף אם לא נרבה "מקדש" מההיקש של בכל קדש לא תגע וגו', נרבה תרומה ממשמעות מלת "קדש" שכולל גם תרומה?]

[פי' בדאמרינן בסנהדרין פג, אמר שמואל מניין לכהן טמא שאכל תרומה מהורה שהוא במיתה בידו שמים, דכתיב ושמו את משמרתו ולא ישאו עליו חטא וגו', ויקרא כ"ב טו',

הגם שיש איסור למאמאות תרומה כמש"כ רש"י על התורה במדבר י"ח ח' ואני הנה נתתי לך משמרת תרומותי וגו' שאתה צריך לשמורן צהרה, וכן בסוכה ל"ה ע"ב ד"ה שבבשריה ואסור לגרוס טומאה לתרומה דכמי משמרת תרומתי אמר רמננא עשה לה שימור. (וחפשי לא מצאתי מקור אחר על האיסור למאמאות תרומה),

ויקרא כב ג. אִמֹר אֲלֵהֶם לְדִרְתִּיכֶם כָּל־אִישׁ | אֲשֶׁר־יִקְרַב מִקְּלוֹנְעֶכֶם
אֶל־הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְּיַשְׁרָאֵל לַיהוָה | וְטָמְאָתוֹ עָלָיו | וְנִבְרָתָה
הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִלִּפְנֵי אֲנִי ה' :

ויקרא ז כ. וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר־הֵאָכַל בְּשֶׁר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה
וְטָמְאָתוֹ עָלָיו | וְנִבְרָתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִעֲמֻיָּה: כא וְנִפְשׁ כִּי־תִגַּע
בְּכָל־טָמֵא בְּטָמְאָת אָדָם או' | בְּהִכְמָה טָמְאָה או' | בְּכָל־שִׁקְץ טָמֵא
וְאָכַל מִבְּשָׂר־זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה | וְנִבְרָתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִעֲמֻיָּה:

אלא אמר רבא, שלש כריתות בשלמים צאוכן צטומאה,

אחמ צאמור אל הטהים [ויקרא כב ג], כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים וגו', ואמרינן צוצמים צפ' צריעי (דף מה) דהא'י. ק' יקרב אכילה הוא, ומהו יקרב צראה להקצבה, שזקדש צכלי, ושמים צצו את אהרן [ויקרא ז כ], והנפש אשר תאכל מצצר זצמ השלמים, וסמין לי [בפסוק כא] והנפש כי תגע צכל טמא, וצתרוייהו צמיצ וצכרתה למה,

אחת לכלל הדיא דאל הקדשים [ויקרא כב ג] שכלל את הכל ואחת מן השמים [בפרשת צו] לפרט [תוס'] [ואינו נדרש בכלל ופרט, אלא בהדרש של כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל וכו' בדאול ומפרש]

ומדה זו נדרשת צמורת כהנים צמחלת הספר [פי' שיש בתחלת תורת כהנים, דהיינו ספרא על סדר ויקרא, בתחלתו הקדמה, והוא ברייתא דר' ישמעאל דשלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן, ומפרש שם כל ה"ג מדות, ומפרש את המדה של],

דצר שהיה צכלל ויאל מן הכלל ללמד כו' [לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא], כיצד [ומביא משל איך דורשים בכלל זה דכתיב] והנפש אשר תאכל מצצר זצמ השלמים וגו', והלא שלמים צכלל כל הקדשים היו, ולמה יאלו, להקיש אליהם מה שלמים מיוחדין קדשי מוצת, אף כל קדשי מוצת, יאלו קדשי צדק הציט, שאין חייצין עליהן משוס טומאה,

וא"ת למה אין מידונים צכלל ופרט, ואין צכלל אלא מה צצפרט, שלמים אין מדי צחרינא לא ? משוס דמרוקין זה מזה צצני ענינים [מפרשת צו לפרשת אמור],

[וא"ת מאי חשיבותא דר' בהא, דהא ג"ש הוא דרדיש, ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא א"כ קבלה מרבו? וי"ל נהי דגמיר דבהמה בהמה לג"ש, לא גמיר לאי זה ענין, ורבי דלה מים מבורות עמוקים למדרשה בהא, וזה ברור. ריטב"א],

דתניא, רבי אומר, אקרא אני [הלשון כמו כאן יש בחולין עא, וראה גם בפסחים מא: רבי אומר אקרא אני בשל ופרש"י שם דיי הוה ליה צקריאת צשל, בחולין סג: דתניא רבי אומר אקרא אני איה ופרש"י די הוה לי צקריאת איה]

ח"ה צקרבן עולה ויורד צמיצ (ויקרא ה) או צנצלת חיה טמאה, או צנצלת צהמה טמאה, ודי את היימי קורא צנצלת חיה טמאה, שנכתב ראשון, ולא היה צריך למזור ולכתוב צהמה,

שהרי צהמה צכלל חיה, שנא' (ויקרא יא צ) צָצְרוּ קָל־צִנִּי יִשְׁעָלָל לְאִמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלֶנּוּ [מִפְּלִי־הַצֹּהֲמָה אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ], וסמין ליה [פסוק ג] כל (צהמה. ראה רש"י) מִקְּרָסָה צָקָסָה, בהמה למה נאמרה?

[אלא בהמה בא בשביל לימוד] נאמר כאן ויקרא ה בהמה טמאה, ונאמר להלן ויקרא ז צאוכל קדשים [במוד] צטומאת הגוף, צצו את אהרן [ויקרא ז כא] וְנִפְשׁ כִּי־תִגַּע בְּכָל־טָמֵא צִטְמָאָת אָדָם או' | | בְּהִכְמָה טָמְאָה [או' | בְּכָל־שִׁקְץ טָמֵא] וְאָכַל מִבְּשָׂר־זֶבַח הַשְּׁלָמִים [אשר לה] וְנִבְרָתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִעֲמֻיָּה ואלו מצצר זצמ השלמים, מה להלן טומאת קודש, אף כאן טומאת קודש,

אשכחן טומאת קודש, טומאת מקדש מוגלן [שמביא קרבן עולה ויורד אם נכנס למקדש בטומאה?]

אמר קרא [ביולדת] ויקרא יב בכל קדש לא תגע, ואל המקדש לא תבא, איתקש מקדש לקודש [ובאכילה דקודש איירי קרא בדאמרינן בפרק בתרא דמכות. תוס'],

אי הכי תרומה נמי [תוס' ד"ה ואימא] [אימא תרומה נמי אחרצא] דליהו נמי איתקש לקודש, דכמיצ צכל קדש, ודרשין צכל לצרות תרומה שאסורה לצכול יוס, כגון [הן. ק'] יולדת צימי טוהר שלה [פי' שהרי פסוק זה דבכל קדש לא תגע וגו' כתיב ביולדת, ושם מרבה מאותה הפסוק שגם בתרומה אסורה יולדת זו כל זמן שהיא טובלת יום], שהיא טובלת יום ארוך, שאין לה הערב שמש עד מלאת ימיה שמציאה למחר כפרתה,

דאמר מר [ביולדת], בכל קדש לא תגע, לרבות את התרומה?

הא מיעט רחמנא ויקרא ה ג או' כי יגע בטמאת אדם לכל טמאתו אשר יטמא בה ונגעלם ממונו והוא ידע ואשם [למעט את התרומה],

אימא בה למעוטי מקדש? מסתברא מקדש לא מומעטינן, מדין קודש שכן ציאתו צכרת כאכילת קודש, שכן בברת כמותה,

אדרבה, תרומה לא מומעטינן, שכן אכילה כמותה (וחיזו) [עיקר חיזו. ק'] [פי' של אכילת תרומה בטומאה] ע"י אכילה הוא [לאפוקי]

אבני חן למסכת שבועות

וכך מפורש במנחות בפרק כל המנחות באות מנה (דף נה), דהיכא דפרט מרוחק מן הכלל, נידון במדה זו, ללמד על הכלל וכו',

ואם תאמר, מה צין זו למדת כלל ופרט וכלל, שאתה דן כעין הפרט ?
הרבה יש, שמדת כעין הפרט צאה להוסיף על הפרט בכלל אחרון, דברים אחרים שאין כמותו בו, וזו [שיצא מן הכלל] צאה לגלות על *הפרט ולא להוסיף עליו, ודברים רבים למדין במדה זו, שאין באין במדת כעין הפרט, כגון בהצגה, שאנו אומרים לחלק יצאתה, ובמדה זו היא צאה, הצגה בכלל היתה, ולמה יצאה, להקיש אליה ולגלות על כל הכלל, שכשם שהייצג על הצגה בפני עצמה, כך חייב על כל אב מלאכה שבכלל בפני עצמו,

* [ראיתי בספר מחקרים בתלמוד שגורם לגלות על הכלל, והוא נכון מאד, שהרי בן הלשון "ללמד על הכלל כולו יצא", ונמצא שזה הנפק"מ, שבכלל ופרט וכלל, שני הכללות מולמדין על הפרט, אבל בדבר שיצא מן הכלל בא הפרט ללמד על הכלל וכל מה שאתה רואה בהפרט תלמוד שכן הוא ב"כל" הכלל, כהלשון "ללמד על הכלל כולו"],

ואחת מן הכרימות האלו שהיא ימירה, נכתבה לגלות לטומאה על הטומאה הכתובה בתורה סתם הכמותה אצל עולה ויורד, וקמץ הכמות, ואיני יודע מה היא ולא פירש על איזו טומאה חייבתו מורה קרבן, הוי אומר טומאת קודש הופנה כרת [זו. ק.], ללמדך שלכפר על כרת זה הוא צא, שהוא טומאת קדש,

ואם אינו ענין לטומאת קודש, דנפקא ליה מדרבי [בהמה בהמה], תנהו ענין לטומאת מקדש [פ' דרבא לא סבר ההיקש של בכל קודש לא תגע וגו' לכן צריך פסוק זה לדרשה זו] [תוס'],

[ומקשה וכי כרת השלישית מיותרת ללמד שטומאה דכתיב בעולה ויורד היינו טומאת קדש] והאי מיבעי ליה לכדרבי אבהו, דאמר רבי אבהו, שלש כריתות בשלמים למה, אחת לכלל, ואחת לפרט, ואחת לדברים שאינן נאכלין [תוס'] כגון עזים של מערכה, ולזונה, וקטרם, אם אכלן בטומאה, חייב,

ולר"ש [פ' וגם לר"ש] דאמר במסכת זבחים בפרק צ"ש (דף מה:): [וז"ל המשנה שם, דברים שאין חייבים עליהם משום פיגול חייבין עליהם משום נותר ומשום טמא חוץ מן הדם, ר"ש מחייב בדבר שדרכן לאכול, אבל העצים והלבונה והקטורת אין חייבין עליו משום טומאה. ושם דף מ"ג ע"א יש מימרא האחרת של ר"ש כל שאינו על המזבח החיצון בשלמים, אין חייבין עליו משום פיגול] דברים שאינן נאכלין, אין חייבין עליהן כרת משום טומאה [אם אכלן בטומאה],

[צריך כרת השלישית] לאיתויי הטאת מטאות הפנימית כגון פר ושעיר של יום הכפורים, ופר כהן משית, ופר העלם דבר, שטעונין הזיה צפנים, על הפרוכת ועל מזבח הזהב,

דס"ד אמינא, הואיל ואמר ר"ש, כל שאינו קרב על מזבח החיצון בשלמים, אין חייבין עליו משום פיגול משום דפיגול בשלמים כתיב, יליף ר"ש מינה שאינה נוהגת במטאות הפנימיות, משום טומאה נמי לא [ליחייב. ד"ס], קמ"ל (דמחייב) [ונשאר השאלה מנין שקרבן עולה ויורד בא טומאת מקדש וקדשיו?]

אלא אמרי נהרדעי משמי' דרבא, שלש טומאות בשלמים צהנך שלש כרימות כמיז כלל מדא וטומאתו עליו [לאו דוקא. רש"ש, וזה לשון הפסוקים. א] אמר אליהם לדרתיכם כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לה' [וטומאתו עליו]. ויקרא כ"ב ד'. ב) והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' [וטומאתו עליו] וגו'. ויקרא ז' כ'. ג) ונפש כי תגע בכל טמא בטמאת אדם או בבחמה טמאה או בכל שקץ טמא ואכל מבשר זבח השלמים אשר לה' ונכרתה הנפש ההוא מעמיה. שם פסוק כ"א],

למה [פ' דסד"א דכיון ד"כרת" השלישי מיותר ודרשינן מינה, גם "טומאה" השלישית מיותרת ויכולים לדרוש גם אותה, אבל הגמ' מקשה ע"ז דכיון דצריך כרת למידרש מינה אין טומאה מיותרת דאידי דבעי למיכתב כרת וכו'],

אחת לכלל, ואחת לפרט # [באמת יהיה קשה מיד, כיון שצריך גם כרת וגם טומאה לכלל ופרט, למה לא צריך כרת וטומאה גם לדר' אבהו, לדברים שאינן נאכלין], ואחת לטומאה הכתובה בתורה סתם, ואיני יודע מה היא, הוי אומר טומאת קודש, ואם אינו ענין לטומאת קודש דנפקא ליה מדרבי, תנהו ענין לטומאת מקדש,

[ומקשה] והאי נמי מיבעי ליה, אידי דבעי למכתב כרת לכדר' אבהו, כתב נמי טמאות, דלא סגי לה בלאו הכי?

אלא אמר רבא, אתיא טומאתו טומאתו [ואע"ג דגבי תרומה נמי כתיב טומאה בפרשת אמור אל הכהנים? שמא אתי לדרשה אחריתי. תוס' עיי"ש, וראה תוס' לעיל ד"ה תנהו], כתיב הכא צעולה ויורד ויקרא ה לכל טומאתו

דף ז' ע"ב

וכתיב התם צטומאת מקדש צפרשת פרה אדומה, במדבר יט טמא יהיה עוד טומאתו בו, מה להלן טומאת מקדש, אף כאן טומאת מקדש,

ואלא "בה" למה לי למעוטי תרומה [לא צריך. ק'] דמהיכא מימי לחיצא דמהני [אבילות קדש וביאת מקדש] לא אחיז שכן כרת?

לרבות נבלת עוף טהור המטמאה. ק') צדית הצליעה, שאם אכלה ונכנס למקדש חייב,

אבני חן למסכת שבועות

מגאש,

הא אמרת "בה" מיעוטא הוא?

בע"ז הוא אומר, ויקרא כ למען תמא את מקדשי,

בגילוי עריות הוא אומר, ויקרא יח ושמרתם את משמרתי
לבלתי עשות מחקות התועבות וגו' ולא תמאזו בהם,

בשפיכות דמים הוא אומר, במדבר לה ולא תמאז את הארץ,

יכול על ג' טומאות הללו, יהא שיעור מכפר? ת"ל ויקרא טז
מטומאות בני ישראל, ולא כל טומאות והואיל ולא פירש ק' על איזו
מהם, לא מסרן אלא לחכמים לפרש על איזו קצת, לא ולמד צננין אב,

מה מצינו שחלק הכתוב מכלל כל טומאות כלומר איזו טומאה
מצינו חלוקה במקום אחר, טומאת מקדש וקדשיו, ולקמן מפרש לה (היכא) [היכן
חלק. ק'] הוי אומר טומאת מקדש וקדשיו (שחלק) [שחלק. ק']
להיות כפפה [זו. ק'], ואין שאר טומאות עמה, דע שצטומאת מקדש וקדשיו
הכתוב מדבר, אף כאן בטומאת מקדש וקדשיו, דברי ר' יהודה,

ר"ש אומר, ממקומו הוא מוכרע אין אתה צריך להכריעו ממקום אחר,
כי זו עמלו הכריע הכתוב, שאינו מדבר אלא צטומאת מקדש וקדשיו, הרי הוא
אומר ויקרא טז וכפר על הקדש מטומאות, מטומאות של
קודש, יכול על כל טומאה שבקודש יהא שיעור זה מכפר צין
שיש זה ידיעה, צין שאין זה ידיעה?

תלמוד לומר ויקרא טז ומפשעיהם לכל חטאתם, חטאים
דומיא דפשעים, מה פשעים שאינם בני קרבן שאין פשע אלא
מזיד, אף חטאים שאינם בני קרבן יא שיש זה ידיעה בחטא וידיעה
בסוף והעלם צינמס, שהיא צת קרבן,

ומנין (ליש) [שעל יש. ד"ס, פ" שרק על אופן זה מכפר] בה ידיעה
בתחלה ואין בה ידיעה בסוף [שבא שיעור זה] ולא לשאין זה ידיעה
בחטא, אע"פ שאף היא אינה צת קרבן, ששיעור זה תולה?

ת"ל לכל חטאתם הראוי לצא לכלל חטאתם, יאזה שאין זה ידיעה בחטא,
שאיה צאה לכלל חטאת עוד לעולם, חייבי חטאות במשמע הראוי לצא
לדי חטאת לכשתודע לו ידיעה בסוף,

אמר מר, יש לי בענין זה להביא ג' טומאות, טומאת ע"ז,
וטומאת גילוי עריות, וטומאת שפיכות דמים,

האי ע"ז היכי דמי, אי במזיד בר קטלא הוא, אי בשוגג בר
קרבן הוא [וצ"ע למה לא אוקים לה בשוגג ולא אתידע ליה? ואיפשר דאגב
בענין אי במזיד בר קטלא הוא בענין נמי שוגג. רמב"ן] כנר מפורש (קרבן)
[קרבנו. ק'] כפרשת שלח ק'?

משום דמיעוטא הוא אייתר [פ' שלא נשאר מה למעט, שהרי נבלת
עוף טהור כבר מיעט] מיעוט זה צא לרבות כדמפרש ואזיל, ואיתרצא ציה נבלת
עוף טהור ע"י מיעוט אחר מיעוט,

[פ' אם היה סתם מלה מיותרת, היינו דורשים אותה לרבות איזה דבר, אבל כיון
שהוא לשון מיעוט, "בה" ולא באחר, הרי הוא מיותרת שאין לנו מה למעט, וכיון
שמצאנו שיש בענין זה עוד מיעוט שממעט נבלת עוף טהור, נמצא שיש כאן
מיעוט אחר מיעוט ואנו מרבים נבלת עוף טהור. והיכן מצאנו המיעוט דנבלת עוף
טהור דכתיב או כי יגע],

[ד. ר"ס] כתיב ויקרא ה או כי יגע צטומאת אדם צעולה ויורד כמיז, דבר
נגיעה אין, דלאו בר נגיעה לא שאינו מטמא צנגיעה, אלא צצית הצליעה
על ידי אכילה, כדכתיב (ויקרא יז) אשר תאכל נבלה וטרפה וכבש צגדיו, ומוקמינן
לה צנבלת עוף טהור צצרות כהנים, ואמרין הסם יכול תטמא צצמגע, ת"ל לטמאה
זה אין ק' אלא האמור צה, שאין לה טומאה אלא אכילה,

וכתיב "בה" מיעוטא [עוד פעם למעט עוף טהור], הוה מיעוט אחר
מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות:

[ואיכא לפרושי דהיינו טעמא דאמרין אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, דכיון
דמיעוטא בתרא לא איצטרך למיעוטא דנפקא ליה ממיעוטא קמא, איכא למימר
דלגלויי עליה דמיעוטא קמא הוא דאחא לאשמועינן דכי היכי דמיעוטא בתרא לא
אתא למיעוטא מיעוטא קמא נמי לא אתא למיעוטא אלא דוגמא בעלמא נקט,
ומאחר דטרח קרא ואשמועינן דלאו למעוטי (ה)הוא מידעם קאתי, מביילא
שמעינן דדעתיה לרבויו, ו[עוד] יש לפרש אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות
כלומר שהמיעוט השני ממעט מן המיעוט הראשון ונמצא מרבה בעיקר, והכי נמי
איכא לפרושי גבי אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט כי הני תרי טעמי דכתבינן,
וטעמי מעליי אינון. יד רמז סנהדרין מ"ו ע"א

וראה תוס' יומא ס' ע"א, ד"ה תרי מיעוטי, וז"ל ואין להקשות היכי הוה ס"ד לומר
אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, דא"כ לישתוק מינייהו לגמרי ומהיכא תיתי
למיעוטי, דאיצטרך מיעוט אחר מיעוט לרבות?

י"ל הא לא קשיא דבכל דוכתא דאיצטרך מיעוט אחר מיעוט מקשה רבינו
שמואל כך, ומתריץ דשמא הוה ממעמינן מבח שום דרשה או ק"ו או בנין אב,
להכי איצטרך מיעוט אחר מיעוט לרבות],

[שנינו במשנתנו] יש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף,
שיעור הנעשה בפנים, וכו': ת"ר ויקרא טז וכפר על הקדש
צשעיר הנעשה צפנים כמיז צנאחרי מות מטומאות בני ישראל וגו',

יש לי בענין זה [פ' היה ס"ד], להביא שלש טומאות, טומאת
ע"ז, וטומאת גילוי עריות, וטומאת שפיכות דמים [שלא מצינו
בכל עבירות שבתורה, שנאמר בעושה אותן שם טומאה, אלא אלו בלבד. ר"י

אבני חן למסכת שבועות

במזיד ולא אתרו ביה ואינו נהרג בלא המראה, כדאמר' בסנהדרין בפרק היו בודקין (דף מ"א), [או] בשוגג ולא אתידע ליה סלקא דעתך אמינא למלי ליה להגן מן היסורין עד שיוכע לו,

דף ח' ע"א

גילוי עריות נמי היכי דמי, אי במזיד בר קטלא הוא [ובהנך דליכא קטלא אלא ברת ליכא לאוקומה, דהא איכא למיפרך בר מלקות הוא כדפרישית [לעיל ז: ד"ה בשוגג], תוס'], אי בשוגג בר קרבן הוא? במזיד ולא אתרו ביה, בשוגג ולא אתידע ליה,

שפיכות דמים נמי ה"ד, אי במזיד בר קטלא הוא, אי בשוגג בר גלות הוא?

במזיד ולא אתרו ביה [נראה פשוט שאין עדים שהרג, שאם יש עדים אלא שלא התרו הלא נידון ב"כיפה", כדתנן בסנהדרין פא: והיא עונשו וכפרתו. יוסף דעת], בשוגג ולא אתידע ליה,

אי נמי בהנך דלאו בני גלות נינהו [שאין לו כפרה, והייתי סובר שעל זה בא השעיר] הרבה שטיין במסכת מכות (פ"ג) כגון שהרגו דרך עלייה או (מי שינאה) [משיתמה. ק'] אכן מתחת ידו (ו. ק') הוציא הלה ראשו וקבלה,

אמר מר, יכול על שלש טומאות הללו [ע"ז, ג"ע, ושפ"ד], יהא שעיר מכפר, ת"ל ויקרא מו טומאות ולא כל טומאות, מה מצינו שחלק הכתוב [כדמפרש לקמיה שהקל בטומאת מקדש וקדשיו שאינו מביא קרבן קבוע, אלא עולה ויורד לפי עשרו] מכלל כל הטומאות, בטומאת מקדש וקדשיו משאר טומאות, אף כאן [בשעיר יוה"כ, מכפר] בטומאת מקדש וקדשיו, דברי רבי יהודה,

מאי חלק [באיזה דבר חלק בטומאת מקדש וקדשיו], דמייתי בעולה ויורד ושאר שגגת עזירה, בקרבן קבוע,

(סימן ע"ז יולדת מצורע נזיר (וכו'. ד"ע))

1. אימא [ששעיר יוה"כ בא לכפר על עון] ע"ז, ומאי חלק [שיהיה דומה לקרבן עולה ויורד] דמייתי שעירה ולא כשבה ונשאר כרימות או כשנה או שעירה?

אמר רב כהנא, אנן חלק להקל קאמרינן האי מה מצינו שחלק, חילוק שהוא להקל מיצעי לן לאשכוחי, דומיא דשעיר הפימי דקולא הוא, שיחיד מתכפר בקרבן נזיר, שלא חסר בו ממון משלו, והאי חלק להחמיר הוא שאם לא ימלא שעירה אלא כדמים יקרים, יציאה בעל כרחו, [וה"נ גלות בשפיכות דמים לא נחשב להקל, אלא להחמיר. הערות],

2. [ו]אימא [ששעיר בא לכפר על] יולדת [תוס'] שאם עבר עליה יום הכספים אוכלת בקדשים בלא קרבן דחלק, דמייתי עולה ויורד?

אמר רב הושעיא, [אמר קרא. ד"ס] ויקרא מו לכל הטאתם [תוס'], ולא לכל טומאתם וקרבן יולדת אינו בא לכפרה, אלא לטהרה מטומאתה, [ו. ק'] לאכול בקדשים,

ולר' שמעון בן יוחאי [לפי שבאגדה ייחסו את ר' אלעזר ואת ר' יהודה ואת ר"ש אחרי אבותיהם בן שמעון בן ר' אלעאי ובן יוחאי. מצור דבש] דאמר במסכת נדה בפרק המפלת (דף לא) 'יולדת נמי חוטאת היא שכסורעת לילד נשבעת שלא תזקק לנעלה, מאי איכא למימר?

רבי שמעון לטעמיה, דאמר ממקומו הוא מוכרע ואינו לא כריך לך דרשה דחלק [להביא רא' על מה בא השעיר לכפר],

3. אימא מצורע [תוס'] מה חלק דמייתי צפרים לא גרסינן, שאין זה להקל, שהצפרים אינן קריצין, ולכד הקרבן הם באין ז' ימים לפני הקרבן, והכי גרסינן אימא מצורע, וחלק ידידי לא (מיצטריך) [אצטריך. ק'] לפרושה, דהא פריש גבי קושיא דילולת, ומאי חילוק דמימא בעולה ויורד, והיא גופה אימא מצורע,

אמר רב הושעיא, [אמר קרא. ד"ס] לכל הטאתם ולא לכל טומאתם,

ולר' שמואל בר נחמני דאמר, על שבעה דברים נגעים באין [תוס'] מפרש במסכת ערכין, בפרק יש עברין [ט"ז ע"א א"ר יוחנן על שבעה דברים נגעים באין על א] לשון הרע, ב] ועל שפיכת דמים, ג] ועל שבעת שוא, ד] ועל גילוי ערוה, ה] ועל גסות הרוח, ו] ועל חגול, ז] ועל צרות העין, אלא על חטא (ת. ק') אמי קרבן דליה, מאי איכא למימר?

התם נגיעה דאכפר ליה צעיר נגעו נמכר לו העון, וקרבן לאישתרוי [בקחל] [בהדי קדשים. ד"ס],

4. ואימא נזיר טמא [פ'] ולא ידע שנטמא, ומאי חלק דמייתי תורין, אע"ג דמייתי נמי אשם, מכל מקום הקרבן שהייבו הכתוב לבד מאשם חלק להקל. תוס'] דכתיב (צמדבר ו) וציום השמיני יציא שמי מוריס דחלק, דמייתי תוריס ובני יונה,

אמר רב הושעיא, [אמר קרא. ד"ס] לכל הטאתם ולא לכל טומאתם וכי מייתי נזיר קרבן, למיחל עליה מזירות טהרה מייתי, כדכתי' (שם צמדבר ו) והזיר לה' את ימי מורו, והימים הראשונים יפלו, וגזרת הכתוב הוא, דלא חיילא מזירות עד דמייתי קרבן,

אבני חן למסכת שבועות

יש בה ידיעה בתחלה, ויש בה ידיעה בסוף, האי בר קרבן הוא עולה ויורד הוא ולמה לי למימר דלא [ויכפר. ק'] האי שער עלה ?

לא צריכא, דאתידע ליה סמוך לשקיעת החמה [תוס'] ערז יוס הכפורים, ולא היה שהות להציא קרבנו, ס"ד אמינא אדמייתי

דף ח' ע"ב

ניתלי ליה [עד שיביא קרבנו יתלה לו שער זה] מן היסורים, קמ"ל,

אמר מר, מנין שיש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף, ששעיר זה תולה,

מנין ! מאי קא קשיא ליה [פ'] אתה שואל "מנין"? וכי איזה קושיא היא [וז] דאמר ומנין שעל זה מכפר, הא יליף לה דעל שאינה צת קרבן מכפר, וזו אינה צת קרבן, ואימא ליה ממטאים דומיא דפשעים?

הכי קא קשיא ליה, השתא דאמרת חטאים דומיא דפשעים, מה פשעים דלאו בני קרבן, אף חטאים נמי דלאו בני קרבן,

אימא מה פשעים דלאו בני קרבן לעולם, אף חטאים דלאו בני קרבן לעולם, ומאי גינהו [פ'] ובאיזה אופן אין קרבן בא לעולם [אין בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה בסוף] [תוס'], אבל יש בה ידיעה בתחלה, ואין בה ידיעה בסוף, כיון דכי מתידע ליה בר קרבן הוא, אימא לא ליתלי,

וכי תימא אין בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה בסוף שער הנעשה בחוץ ויוה"כ מכפר, ס"ד אמינא ניפוך מיפך זה [שעיר הנעשה בפנים] יכפר על שאין זה ידיעה בתחלה ויש זה ידיעה בסוף, דלא חמי לכלל קרבן [זה. רע"י]. והמיון יתלה [עד שיתודע] על שיש זה ידיעה בתחלה ואין זה ידיעה בסוף (ו. רע"י) להכי אצטריך לכל מטאתם?

אמר קרא ויקרא מו לכל חטאתם ולא (כמיצ) [כח. רע"י] מפשעיהם ומטאתם, לומר עכשיו הוא בפשע, שאינו צר קרבן, ויתלה עליו עד שיצא לכלל מטאת, מכלל דבני חטאות גינהו,

[ומקשה] [ונתכפר] [וניכפר. ד"ס] כפרה גמורה [פ'] למה צריך זה שהיה לו ידיעה בתחלה ואין לו ידיעה בסוף להביא קרבן חטאת כשיוודע [תוס']?

[בתוס' ד"ה ונכפר כפרה גמורה. ו"ל הפני יהושע ולא ידעתי ליישב דבריהם בזה, ולולי דמסתפינא הייתי אומר שכמה דברי תוס' בזה הסוגיא לא יצאו מפי רבותינו בעלי תוס' עצמם כי אם גליון מאיזה תלמידים מפולפלים, ותמה אני על מהרש"א ו"ל ושאר מפרשי תוס' שלא שחו לבם גם לזאת],

ולר' אלעזר הקפר במסכת מעניט (דף יא) דאמר, נזיר נמי חוטא הוא [תוס'] שזיער עלמו מן היין, מאי איכא למימר?

סבר לה בר' שמעון, דאמר ממקומו הוא מוכרע [ואיהו לא צריך להך דרשה דחלק, להביא רא' על מזה בא השעיר לכפר],

ויקרא מו מו וישחט את־שעיר החטאת אשר־לָעֵם וְהָבִיֵא אֶת־דָּמוֹ אֶל־מִבֵּית לַפָּרֶכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ בְּאֶשֶׁר עָשָׂה לָדָם הַפָּר וְהָיָה אֹתוֹ עַל־הַכֹּפֶרֶת וְלִפְנֵי הַכֹּפֶרֶת: מו וְכֹפֶר עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטְּמֵאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטָּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאַהֲלֵ מו עַד הַשָּׁבִין אֲתָם בָּתוֹ דְּטָמְאָתָם:

אמר מר, ר' שמעון אומר, ממקומו הוא מוכרע, (הרי הוא אומר ויקרא מו וכפר על הקדש מטומאות, מטומאותיו של קודש כו'. דפוס וינציא, ומלת "כו'" לכאורה הוא מיותר, וכן בר"ס אות ע'),

[ומקשה והא] שפיר קאמר רבי שמעון [וכפר על הקדש מטומאות, מטומאות של קודש, ולמה לא אמר ר' יהודה כמותו]?

ורבי יהודה אמר לך, החווא מיבעי ליה, כי היכי דעביד לפני ולפנים [כמו שהיה לפני ולפנים אחת למעלה ושבע למטה], הכי נעביד בהיכל [כן יחזור ויזה בהיכל על הפרכת] (דמפרש לעיל) [כדאמר במסכת יומא. ק'] דמנינא אחת למעלה ו' למט' מדס הפה, וכן מדס השעיר, ואתא האי וכפר על הקדש [בפסוק מו] לאימא היכל, שיעשה כמו כן על הפרוכת מזבח,

ורבי שמעון? החווא ויקרא מו מו מוכן יעשה נפקא,

ורבי יהודה, אי מההיא, הוה אמינא ניתי פר ושעיר אחריני [שלהזאות ההיכל לא יקח מהרם שהיה לפני ולפנים, אלא יקריב עוד פר ושעיר] ונעביד, קמ"ל וכפר, [ד?] מההוא גופיה, והדר כמיז וכן יעשה לפרוש, מה היא כפר שהכחז מנזח עליו, שיהא ככל אשר עשה לפני,

ור' שמעון, וכן יעשה לאהל מועד, מיניה מושמע # [פ'] כמו שעשה לפני ולפנים ויכפל ויעשה באהל מועד, ומושמע בלי שינוי, ומושמע גם מאותה הדם] ואייתר ליה וכפר על הקדש, לדשה,

אמר מר, יכול על כל טומאות שבקודש יהא שעיר זה מכפר, ת"ל מפשעיהם לכל חטאתם וגו',

מאי גיהו, ולא גרסינן טומאה במקדש מאי ניהו, והכי פירושא, (קמני. ק') מה פשעים שאין בני קרבן אף חטאים [שאין בני קרבן. ק'], ומאי ניהו טומאה (דממעט) [דלמעט. ק'] מהאי קרא הוה דצת קרבן, (ואיזו זו) [ואיזהו. ק'] ש

אבני חן למסכת שבועות

ללמד, על מה שזה מכפר זה מכפר, מה הפנימי אין מכפר, אלא על דבר שיש בה ידיעה, אף החיצון, אין מכפר אלא על דבר שיש בה ידיעה] כו':

מכרי איתקושי איתקושי להדדי [במשנה מקשינן שעיר הפנימי לשעיר החיצון, ומקשה דא"כ], ונכפר פנימי ארידיה לתלות, על שיש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף [ונכפר גם] ואדחיצון [אע"ג דלא אתי לכלל חטאת [לעולם, כיון שלא היה לו ידיעה תחלה], אין לחוש. תוס'] על שאין בה ידיעה בתחלה, ויש בה ידיעה בסוף,

ונפקא מינה [בוה, שגם הפנימי שבא קודם, מכפר על מה שיכפר החיצון לאחר כן], להיכא דלא עבר חיצון אס לא היה להם שעירים [צכל] [לכל. ק'] הלא, הלא,

וא"ת א"כ חיצון למה בא כלל? וי"ל משום טומאה שאירעה בין זה לזה. תוס']?

שמות ל' י' וכפר אהרן על־קִרְבָּנָיו אֶחָת בַּשָּׁנָה מִדָּם חַטָּאת הַכֹּהֲנִים
אֶחָת בַּשָּׁנָה יִכָּפֵר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם קִדְש־קָדָשִׁים הוּא לַה':

אמר קרא שמות ל' וכפר אהרן על קרבתיו אחת בשנה, ונמצא הפנימי כמי, שמכפר עליו מדם הפר ושעיר, פר לכהנים ושעיר לעם, והכא קרא יחידא הוא, דלמאי אינטיק, אי לאורויי לך שדס חטאת הכפורים מכפר עליו, זהדיא כמיז באחרי מות ואלא אל המונח אשר לפני ה' וכפר עליו וגו', אלא לדרשה אחת [וקאמר] [וכפר. ק'] אחת, דאין כאן אלא כפרה אחת כפרה אחת מכפר, ואינו מכפר שתי כפרות [שאין הפנימי מכפר על מה שמכפר חיצון] [תוס'].

ונכפר חיצון ארידיה, ואמאי דעביד פנימי [תוס'], נפקא מינה [בוה שגם החיצון מכפר על מה שכיפר כבר הפנימי], לטומאה דאירעה בין זה לזה [תוס']?

אמר קרא שמות ל' אחת בשנה מרי זימני כמיז "אחת בשנה" [וכך כתיב] וכפר אהרן על קרבתיו "אחת בשנה", מדם חטאת הכפורים "אחת בשנה" יכפר,

ברישיה דקרא סמך אחת לוכפר על קרבתיו, ודרשינן מיניה וכפר אחת שאין כאן אלא כפרה אחת, לימד שאינו מכפר כפרה אחת, ונספא דקרא סמך יכפר לנשנה, דכתיב אחת בשנה יכפר, לומר שאין אחד מכל קרבנות השנה מכפר כפרה זו אלא זה בלבד כפרה זו לא תהא [תוס'].

דף ט' ע"א

אלא אחת בשנה [תוס']:

[אמרנו ששעיר הנעשה בחוץ מכפר על אין בה ידיעת בתחלה ויש בה ידיעה

אי כתיב מחטאתם כדקא אמרת, השתא דכתיב לכל חטאתם, להנך דאתו לכלל חטאת [ויפרש לכל חטאתם שבא לכלל קרבן חטאת, פי' "כל" מלשון "כלל"] [תוס']],

וכי מאחר שאינו מכפר, למה תולה? אמר ר' זירא, לומר שאם מות קודם שיוודע לו, מת בלא עון,

א"ל רבא, אם מות מיתה ממרקת דהכי אמרינן צפרק צתרא דיומא (פ), שמיטה ממרקת כל העונות שעשה משונה עליהן [פי' מטהרת לגמרי, על עבירות שאינה מועלת להם לא תשובה ולא יוה"כ], ואין התשובה גומרת כפרתו, ולא יוס הכפורים גומר כפרתו, כגון עבירות חמורות [ועל זה מועיל מיתה למרק העבירות לגמרי. ח"ל הגמ' ביזמא פ"ו ע"א אבל מי שיש חילול ה' בידו אין בה תשובה לתלות, ולא ביוה"כ לכפר, ולא ביסורין למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת]?

אלא אמר רבא, להנך עליו מן היסורין,

[ח"ל תוס' שבת נה. ד"ה אין, ואף על גב דאמר גבי שעיר של יו"כ להנך עליו מן היסורים, משמע דיסורים באים על שוגג], # [וזה ענין שנשגב, שביום הקדוש כשנכנס הכהן גדול לפני ולפנים להזות על הכפרת מדם השעיר, עבודה זו הוא "להנך מן היסורין", של יהיה יסורין לשום אחד מיישראל]:

אין בה ידיעה בתחלה [קודם שאלו הקודש. ק'] שלא ידע בטומאה (מימיו) [זו מעולם. ק'], זה לא יבא לכלל קרבן עוד לעולם, שהרי אין קרבן צא אלא על שיש בו ידיעה בתחלה אבל יש בה ידיעה בסוף, שעיר הנעשה בחוץ, ויום הכפורים מכפר ויום הכפורים (הוא) [היום. דר] עזמו מועיל עם הקרבנות, שנאמר (ויקרא כג) כי יוס כפורים הוא [וצ"ע למה לא פירש רש"י כן לעיל ביש בה ידיעה וכו']. הערות],

שנאמר צעיר הנעשה בחוץ, במדבר כט ושעיר חטאת אחד מלבד חטאת הכפורים והוא שעיר הנעשה צפנים, (הקיש) [והקישן. ק'] לך הכתוב, ללמד על מה שזה מכפר זה מכפר,

מה הפנימי אין מכפר, אלא על דבר שיש בה ידיעה בתחלה, דהכי ילפינן זהדיא בגמ' דאינו תולה אלא על דבר שיש בו ידיעה בתחלה, אף החיצון, אין מכפר אלא על דבר שיש בה ידיעה מאי נינהו ידיעה בסוף ולא בתחלה, [וכיון. דר] דלא (אחת) [אחיא. ק'] לכלל קרבן, (ו. ק') מכפר זה כפרה גמורה בלא תלייה,

וא"ת כיון שהוקשו יכפרו שניהם על שיש בו ידיעה בתחלה וי"מ לטומאה שאירעה בין זה לזה, הא פריך בגמ' (דף ח) ומשני לה,

[שנינו במשנתנו בראש המסכת] אין בה ידיעה בתחלה, ויש בה ידיעה בסוף, שעיר הנעשה בחוץ ויוה"כ מכפר [שנאמר מלבד חטאת הכפורים והוא שעיר הנעשה צפנים, (הקיש) [והקישן. ק'] לך הכתוב,

אבני חן למסכת שבועות

דעתה של ירה. תוס', ופירוש זה הוא דחוק קצת לפרש בן בדברי הגמ', על שמייעמתי את הירח?

[וראה בר"ר ח"ל: לא קאמר דיהא כפרה עליו שמעמטה, דחם ושלום הוא אין צריך כפרה, אלא הכי קאמר על השכר שאני עתיד לשלם לירח כשאמרה דבר הגון ומעטה וכו'. ודבריו מיוסדים על דברי הרי"ף כאן עיי"ש],

[בספר מלחמת מצוה לרבינו מאיר ב"ר שמעון המעילי מנרבונה נדפס בסוף ספר המאורות למסכת עירובין [נדפס ע"י ר' משה יהודה הכהן בלוי ו"ל מכ"י] כתב שכל הענין שהלכנה טענה להקב"ה שאין שני מלכים משתמשין בכתר אחד הוא מושל ללמד "שלא יקמרגו שני אנשים גדולים זה על זה וכו' כי המקמרג אי אפשר שלא יתמעט, ואף אם יהיה דבר הענין קטרוגי, לעין נראה שהוא כהוגן" וכו' עיי"ש],

[ראה ברכ אלפס [רי"ף] שמאריך כאן, וראה הכותב בע"י בפירוש דבריו, וראה במהר"ן חיות],

א"כ דלכדרי"ש בן לקיס לחודיה הוא דאמא לימא קרא על ה' [דהא אמר כפרה עלי], מאי לה' לכדאמרן,

ואימא כוליה להכי הוא דאתא [לאין לו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, ורק הקב"ה יודע שחטא, ומניין לר"ל לדרוש הביאו עלי כפרה]?

א"כ נימא קרא חטאת ה', מאי לה', שמעת מינה תרתי [א', חטא שאינו מכיר בה אלא ה', ב' פיוס של הקב"ה ללכנה],

ונכפר נמי אפי' בשאר עבירות כל חטא שלא נודע, דהא קרא סממא כתיב?

תנא דבי ר' ישמעאל, הואיל וזה בא בזמן קבוע שער (יו"ט כ' דמיון) [של יו"ט כ' דמיון. ק'], [המיון דיו"ט כ' ?], וזה [שעיר ר"ח] בא בזמן קבוע [תוס'], מה זה אינו מכפר אלא על טומאת מקדש וקדשיו דהא איתקש לפנימי [ופנימי למידין לעיל :: ר' יהודה ור' שמעון], אף זה [שעיר ר"ח] אינו מכפר [תוס'] אלא על טומאת מקדש וקדשיו,

אשכחן שעירי ראשי חדשים [שמכפר על שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף], שעירי הרגלים מנולן [תוס']? וכי תימא הא נמי כדתנא דבי ר' ישמעאל הואיל וזה בא [בזמן קבוע] כו' ויליף להו אז מדלאש חדש [דכתיב בה חטאת לה'], אי מדיוס הכפורים [דילפינן מדכתיב וכפר על הקדש וגו']?

[והגם שר"ח עצמה שמכפר "רק" על טומאת וקדשיו ילפינן מיו"ט כ', אומר רש"י בן משום המשך דברי הגמ'],

איכא למיפרך, אי מדראש חדש, שכן תדיר [פי' תדיר יותר

בסוף] ולר' ישמעאל דאמר @ צילתי ידיעות הטומאה (לקמן דף יט) מוקמינן דלא ציי רבי ישמעאל ידיעה נחמלה בקרבן עולה ויוזבד אין בה ידיעה בתחלה [תוס'], ויש בה ידיעה בסוף, בר קרבן הוא [שמביא חטאת רגילה של יחיד, כמו יש בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה בסוף], שעיר הנעשה בחוץ אמאי מכפר [תוס']?

[ומתרין שקרבן הנעשה בחוץ מכפר] על שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף [תוס'],

האי שעירי הרגלים ושעירי ראשי חדשים מכפרין [כדתנן במשנה]?

סבר לה כר"מ [תוס'], דאמר כל השעירים כפרתן שוה על טומאת מקדש וקדשיו [בכל האופנים] ונפקא מינה לטומאה שאירעה צין זה לה,

אלא למאי הלכתא איתקש חיצון לפנימי הואיל דלאו לידיעה איתקש, כדמנן נמנתי' [קאי על מה דתנן לעיל ב. במתני' על מה שזה מכפר זה מכפר מה פנימי אין מכפר אלא על דבר שיש בה ידיעה, אף חיצון אין מכפר אלא על דבר שיש בה ידיעה, ואילו לר"י מכפרין גם כשאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף,

וקושיא זו קשה רק לר"י דאפילו ר"מ סבר דבעי ידיעה בתחלה כמש"כ בתוס' ד"ה סבר]?

מה פנימי אינו מכפר בשאר עבירות אלא בטומאת מקדש וקדשיו כדדרשין לעיל [דהיינו ח' ע"ב י"ש לי בענין זה להביא שלש טומאות], אף חיצון אינו מכפר בשאר עבירות:

[שנינו במשנתנו] על שאין בה ידיעה בתחלה ולא בסוף, שעירי הרגלים ושעירי ראשי חדשים מכפרין, דברי ר' יהודה: א"ר יהודה אמר שמואל, כ"מ דר' יהודה דאמר כל האמרים [ובבבלי שער ר"ח] מכפרין על שאין בה ידיעה לא נחמלה ולא בסוף, חוץ משל יו"ט כ' [תוס']?

אמר קרא צל ראש חדש כתיב, במדבר כה טו וישעיר עזים אחד לחטאת לה' על-עלית התמיד עשה ונספח' [שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף] חטא שאין מכיר בו אלא ה', יהא שעיר זה מכפר,

והאי מיבעי ליה לכדר"ל [חולין ס' ע"ב], דאמר ר"ל, מה נשתנה שעיר של ר"ח, שנאמר בו לה'?

אמר הקב"ה, שעיר זה יהא כפרה [עלי] הציאו כפרה להפיס דעתה של לננה # [כוונת דברי רש"י ש"כפרה" כאן אין פירושה, כרגיל שבא לכפר על איזה חטא, אלא כאן פירושה מענין "פיוס" לפיוס את הלכנה שנתמעטה], [פירש בערוך שעיר זה כפרה לישראל, ועלי לקבוע זמן כפרה זו, וקבעתי ב"ר"ה להפיוס

אבני חן למסכת שבועות

מרגלים, שהוא בא בכל חודש, לכן מכפר על טומאת מקדש וקדשיו, אי
מדיום הכפורים שכן מרובה כפרתו [תוס' ~] של יוה"כ שהוא מכפר
על כל עבירות*, תאמר ברגלים, ואע"ג דכתיב צו [ברגלים] לכפר, אימא לא מכפרי אמדי דעון כרת,

* [עין רש"י ו"ל במסכת כריתות כה: ד"ה אף חטאים דלאו בני קרבן שכתב ו"ל
כגון נבילה מכפר עליהו יום הכפורים, אבל חטאים דבני קרבן, כגון חטאות
ואשמות ודאין, לא מכפר. וצע"ג. ילקוט המאורי. וראה לעיל ח' ע"ב בתוס' ד"ה
ונכפר כפרה גמורה],

וכי תימא

דף ט' ע"ב

הא גמרינן ר"ח מדיוה"כ ולא פרכינן [שכן אינו תריר. תוס']?

[ומתרינן] התם [בר"ה] כפרה מיכתב כתיבא צגופיה כתיב (צמדצר כח)
לחטאת לה, פירש לך הכתוב צו כפרה, על חטא שאינו ידוע, ו(משמע ד?) כל
חטאים שאינם ידועים צמשמע, גלויי מילתא בעלמא הוא דגמרי מיוה"כ
שלא יכפר, אלא טומאת מקדש וקדשיו,
הלכך ליכא למיפדך מה ליוה"כ שכן מרובה כפרתו, דהא לא גמרינן מנייה כפרה,
אלא מיעוטא הוא דגמרינן מנייה,

אבל הכא [ברגלים] איכא למימר, כולה מילתא כגון שעירי הרגלים
דלא מיפדש כפרה דידהו, ו[?] לכפר הוא דכתיב צו ולא פירש על מה, וא"ת צא
ללמוד משל יוה"כ שיכפר על טומאת מקדש, שהוא עון כרת, [לכן ?] פרכינן מה
ליוה"כ שכן מרובה כפרתו לא גמרינן?

אלא כרא"ר חמא בר' חנינא שעיר ושעיר [תוס'], ה"נ שעיר
ושעיר שעיר הוה מזי למיכתב צכולו [רגלים. ק'] וכתיב ושעיר, וי"ו מוסף על
ענין ראשון להקיש, ומהו ההיקש, (דכמעט בכל מוספי הרגלים בפרשת פנחס
במדבר כ"ח כתיב "ושעיר", חוץ משבועות דכתיב "שעיר" בלא וי"ו, אבל
בקרבות הנשיאים בפרשת נשא כתיב בכולם "שעיר"),

ואיתקוש שעירי רגלים לשעירי ראשי חדשים [בפרשת פנחס],
מה שעירי ראשי חדשים אינן מכפרין אלא על שאין בה
ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, אף שעירי הרגלים אינן
מכפרין אלא על שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף
איתקוש שעירי הרגלים לשל ר"ח, והוא כבר למד צננין אב מיוה"כ (פי' לעיל ע"א
הואיל וזה בא בזמן קבוע וזה בא בזמן קבוע), ודבר הלמד צננין אב, חזר ומלמד
צדיקם,

[ד?] כל (המלמד) [הלמד ?] בכל המדות חזר ומלמד, חוץ מהלמד צדיקם שאין
חזר ומלמד צדיקם [ודין זה הוא רק] צדיקם, והכי אמרינן צננין צדיקם צדיקם
מקומן (דף מט):

איבעיא להו, כי אמר ר' יהודה על שאין בה ידיעה לא
בתחלה ולא בסוף, הני מילי בחטא שאין סופו ליודע, אבל
חטא שסופו ליודע כגון שראוהו [אחד. ק'] שנטמא ונכנס למקדש וסופו
להודיעו כמי שיש ידיעה בסוף דמו, ושעיר הנעשה בחוץ
ויוה"כ מכפר,

או דלמא, אפילו חטא שסופו ליודע, השתא מיהא חטא
שאינו מכיר בו אלא ה' קרינא ביה,

ת"ש [ששנינו ברייתא מפורשת], דתניא על שאין בה ידיעה לא
בתחלה ולא בסוף, וחטא שסופו ליודע, שעירי הרגלים
ושעירי ר"ח מכפרים, דברי ר"י:

[שנינו במשנתנו] ר"ש אומר, שעירי הרגלים מכפרין אבל לא
שעירי ר"ח [ועל מה שעירי ראשי חדשים מכפרין, על הטהור שאכל את
הטמא] וכו': א"ר אלעזר א"ר אושעיא, מאי טעמיה דר"ש?

אמר קרא ויקרא י' ו' ואתה י' נתן לכם לשאת את-עו' ו' העדה
לכפר עליהם לפני ה', בשעיר החטאת אשר דרש משה והנה שורף כחיו, ושל ר"ח
היה, ושלשה שעירים קרבו ציוס שהוקם המשכן, והוא יום שמיני של מלואים, 1.
שעיר של ר"ח דכתיב (שמות מ) בחדש לחדש תקים את משכן אהל מועד, 2. ושעיר
דנחשון שהקריב למנוחת המזבח, ובכל הנשיאים אומר (צמדצר ז) שעיר עזים אחד
לחטאת, 3. (ובשעיר) [ושעיר. ק'] שמיני (כתיב) [שנאמר. ק'] [ויקרא ט] ואל בני
ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת,
והשנים אכלו, ושל ר"ח נשרף כדילפינן בתורת כהנים, ובשמינית קדשים צפ' טבול
יום (וצמים דף קא),

והאי קרא בשעיר דר"ח כתיב, ויליף עון עון מציץ, נאמר
כאן עון, ונאמר להלן שמות כח דכתיב צי' ונשא אהרן את עון הקדשים
(שמות כח),

מה להלן טומאת בשר שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף, אלא על
[טומאת. ק'] הדם או על החלב או על הבשר של עולה שרקב בטומאה, ומרצה ציץ
על הקרבן (שמכשירו) [ומכשירו. ק'] לרצון, שאין הצעלים צריכין להביא קרבן אחר,
אף כאן [ב. ק'] טומאת בשר יכפר על האוכל בשר קודש טמא והוא טהור,

אי מה להלן עולין מה הציץ אינו מכפר על שום חטא, אלא מרצה על
העולין, אף כאן עולין אף זה ירצה על העולין, כי היכי דעביד ציץ, ונפקא
מינה להיכא דנשבר הציץ, ולא יכפר על עון האדם האוכל [פי' דנאמר דבין שעיר
ר"ח ובין הציץ ירצו רק על העולין, אבל לא יכפר אף אחד מהם על טהור שאכל
את הטמא]?

עון העדה כתיב אלמא מכפר על עון אנשים הוא,

אבני חן למסכת שבועות

בסוף, האי בר קרבן הוא,

אי על שיש בה ידיעה בתחלה, ואין בה ידיעה בסוף, האי שעייר הנעשה בפנים, ויום הכפורים תולה,

אי על שאין בה ידיעה בתחלה, אבל יש בה ידיעה בסוף, האי שעייר הנעשה בחוץ ויום הכפורים מכפר,

על כרחך אינו מכפר אלא על שאין בה ידיעה, לא בתחלה ולא בסוף:

[שנינו במשנתנו] ר' מאיר אומר כל השעירים [שעייר החיצון, שעייר ר"ח, ושעייר הרגלים] כפרתן שוה [על טהור שאכל את הטמא, ועל שאין לו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, ועל שאין לו ידיעה בתחלה ויש לו ידיעה בסוף] כו':

אמר ר' חמא בר ר' חנינא, מאי טעמא דר' מאיר? אמר קרא שעייר ושעייר, הוקשו כל השעירים זה לזה, וי"ו מוסיף על ענין ראשון,

קסלקא דעתך כל חד וחד מוכריה גמר של פסח הסמוך לר"ח גמר מר"ח לכפר על הטהור שאכל את הטמא, וזכר"ס ס"ל לר"מ כר"ש [ששעייר ר"ח מכפר על טהור שאכל את הטמא], ושל סוכות הסמוך לשל יום הכפורים, גמר מדיוס הכפורים [שעייר החיצון] לשאין זה ידיעה בתחלה אבל יש זה ידיעה בסוף, ושל יום הכפורים [גמר] משל סוכות לאין זה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, והדר גמרי כולה כל חד וחד מדמין ליה, עליונים מתחתונים, ותחתונים מעליונים,

והאמר ר' יוחנן [תוס'], כל התורה כולה למידין למד מלמד בהיקש קאמר, והי כולה היקשא נינהו, חוץ מקדשים שאין למידין למד מלמד?

הא לא קשיא, כולהו מקמא גמרי מר"ח גמר, לטהור שאכל את הטמא, וראש חדש מנייחו, לשאין זה ידיעה כלל, וכולהו מדיוס הכפורים לאין זה ידיעה בתחלה ויש זה ידיעה בסוף, וכן הוא מהן לשאין זה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף,

תינה כל דכתב ביה ושעייר [כו"ו], עצרת ויוה"כ דלא כתב ביה ושעייר מנלך,

ראש חודש	ושעייר עדים אחר. במדבר כ"ח כ"ו	טהור שאכל את הטמא
יום הכיפורים	שעייר עדים אחר. שם כ"ט ה'	אין לה ידיעה ויש לה ידיעה בסוף

מכרי מיוגמר גמרי מהררי בגזירה שזה [דעון עון], נכפר דר"ח אדידיה אמריהו [ומפרש] ניכפר אדידיה כדקאמרת עון העדה כתיב על אדם האוכל טומאת בשר ואדצי"ן ואמאי דעבד זין לרעות על העולין, נפקא מינה להיכא דנשבר הציץ?

אמר קרא עון, עון אחד הוא נושא, ואין נושא ב' עונות,

ונכפר ציץ אדידיה ואדר"ח, נפקא מינה לטומאה דאירעה בין זה לזה בין ר"ח לר"ח?

אמר קרא אותה ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה, אותה נושא עון, ואין אחרת נושא עון,

רב אשי אמר, כתיב הכא עון העדה ה' ימירא דהעדה (ודקדקיס) [ודקדקיס. בזה"מ] דריש למיעוטא, עדה ולא קדשים, והתם כתיב עון הקדשים, קדשים ולא עדה,

אשכחן שעירי ראשי חדשים, דמכפרי על טהור שאכל את הטמא, שעירי רגלים דמכפרי על שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, מנלך?

כדאמר ר' חמא ברבי חנינא, שעיר ושעייר, ה"נ שעיר במדבר כח כב וְשַׁעִיר חַטָּאת אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם [ולף לה מו"ו יתירה דהול"ל "שעיר" וכתב "ושעיר"], [והגמ' ממשך שלמידין ע"י הוי"ו להקיש לר"ח דבמילתא דקודש מכפר, ומוכיח שצריכין לומר דמיייר שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף],

דף י' ע"א

ואיתקוש שעירי הרגלים, לשעירי ראשי חדשים [תוס'], מה שעיר דראש חודש במילתא דקודש מכפר, אף שעירי רגלים במילתא דקודש מכפר,

וכי תימא ניכפרו אדראש חדש, הא אמרינן אותה, אותה נושא עון, ואין אחר נושא עון,

וכי תימא ניכפרו אדיוס הכפורים על כפרת שעייר הנעשה בחוץ שאין זה ידיעה בתחלה ויש זה ידיעה בסוף, הא אמרי' [לקמן] [לעיל. ק'] [כן הוא לעיל ח' ע"ב, אבל הוא גם לקמן בסוף עמוד זה] ויקרא מו אחת בשנה, כפרה זו לא תהא אלא אחת בשנה ואע"ג דהאי שעייר הפנימי כתיב, הא איתקוש להדדי כדאמר במתני' [לעיל ב' ע"א מלבד חטאת הכיפורים על מה שזה מכפר זה מכפר],

אמאי מכפרי, אי על שיש בה ידיעה בתחלה, ויש בה ידיעה

אבני חן למסכת שבועות

ומיטון איתקש לפנימי, דרשין נמי אחיטון שאין אחר מכפר כפרתו, אכל אחת דרישיה דקרא, דדרשי' מיניה דהוא אינו מכפר כפרת אחרים, לא מיריש אחיטון דהא לאו בשעיר כתיב, אלא צמזמא כתיב, וכפר אהרן על קרנותיו של מזבח הפנימי אחת, הלכך שעיר אחיטון לא מיעטיט מהכא, דלאו למזבח איתקש [פ'] דמזבח החיצון לא איתקש למזבח הפנימי,

[ראה ריטב"א אחר שהביא פירוש רש"י כתב וז"ל ונכון הוא, ואחרים פירשו דודאי גם אחת קמא אשעיר קאי אלא דס"ל לר"ש בן יהודה דלא יליף מיניה שעיר החיצון בהקשאה דידהו, דרחמנא כתב ביה מיעוטא מדכתיב קרנותיו, קרנותיו דמזבח הפנימי, וגם זה נכון, עכ"ל],

[מביא מאמר זה לכאן מפני שהקשה עליה ממשנתנו לקמן] אמר עולא, אמר רבי יוחנן, תמידין שלא הוצרכו [שנשארו בסוף השנה] לצבור [מצפה איתן] שלקחוס ממעות תרומת הלשכה [שבאו מחצאי השקלים שהפרישו בני ישראל, ראה ריש מסכת שקלים]. ומתן [ערכין דף יג] אין פוחתין משה עולאים המצוקין בלשכת הטלאים [וטעמא מפרש הסם, לזריך דזיקה ד' ימים קודם הקרבה, דיליף מפסח דכתיב שמות י"ב ג' צעשור למדש הראשון וגו' עד י"ד, הוי פסח צריך דזיקה ד' ימים, ויליף מיניה בתמיד צג"ש דמועד מועד. ק']

וכשמגיע ר"ח ניסן, לא היו מקריצין שוב קרנות צבור ממעות התרומה של אשמתקד, כדאמר במסכת ראש השנה (דף ז) חדש צמדשו ידש והא קרבן מתרומה חדשה,

ומנאלו כל שנה ושנה, ארבעה טלאים בלשכת הטלאים [נשארים. ק'] ממעות (ה). ק' (תרומה ישנה, והיינו לא הוצרכו לצבור להקריב בשנה שעברה,

נפדין תמימים להשעיר בשנה זו, ו. ק' מחללין אותן על מעות חולין, ואותם המעות ילכו למותר התרומה ישנה, עשושין מהן רקועי פחים יציפו לבית קודש הקדשים, כדמנא במסכת שקלי' (פ"ד מ"ד), וכיון שילאו לחולין, חוזרים ולוקחים אותם ממעות תרומה חדשה, ויקרצו בשנה זו,

ואע"ג שאין בהמת קדשי יחיד מתחללת בלא מוס, כדקיימא לן (מנחות דף קא) מואס כל בהמה טמאה, דאמר מר בבבלי מומין שנפדו הכתוב מדבר, אלו של צבור נפדים [אפילו תמימין], ולקמיה מפרש טעמא,

ובלא חולין אי אפשר לפדותן ממעות תרומה החדשה, שאין הקדש מתחלל על הקדש,

[והא דנקט. ק'] הא מילתא (נקט) הכא, משום (דמוצציה לקמן) [דמוצצין עלה. ק'] [[ממנו],

יטיב רבה, וקאמר לה להא שמעתא, א"ל רב חסדא [וב"ה פסחים לז:], מאן צייית לך ולר' יוחנן רבך, וכי קדושה קדושה הגוף שבהן דקים לן שאינה מתחללת בלא מוס להיכין הלכה [תוס']?

[שנינו במשנתנו] רבי שמעון בן יהודה אומר משמו [שעירי ראשי חודשים מכפרין על המזבח שאכל את הטמא, מוסף עליהן של רגלים שמכפרין על מזבח שאכל את הטמא, ועל שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף] כו': מאי שנא דראשי חודשים דלא מכפרי אדרגלים, דאמר קרא ויקרא י עון, עון אחד הוא נושא ואינו נושא שני עונות,

דרגלים נמי לא ניכפרו אדראשי חודשים, דאמר קרא ויקרא י אותה אותה הוא נושא עון, ואין אחר נושא עון?

[ומתירין] אותה לא משמע ליה [תוס'] [פ'] דס"ל דהאי אורחיה דקרא הוא. ריטב"א], [ראה בשעמ"ב שביא הרבה מקומות דדרשין "אותה"],

מ"ש דרגלים דלא מכפרי אדיום הכפורים, דאמר קרא שמות ל אחת בשנה כפרה זו לא תהא אלא אחת בשנה, אי הכי דיום הכפורים נמי לא ניכפרו אדרגלים, אחת כתיב, כפרה אחת מכפר, ואינו מכפר שתי כפרות?

אחת לא משמע ליה @ דכי כתיב אחת בשעיר הנעשה צניס כתיב (אמאי) דכי כתיב אחת, בשעיר הנעשה בפנים כתיב,

אי הכי [שעיר] דרגלים נמי נכפרו אדיום הכפורים [על מה שמכפר שעיר החיצון דהיינו על שאין לו ידיעה בתחלה ויש לו בסוף], דכי כתיב אחת בשעיר הנעשה בפנים כתיב?

[ומתירן דאחת דרישא קאי על מזבח הפנימי, שהוא אינו מכפר אלא כפרה אחת ולא כפרה אחרת, וזה אינה אלא במזבח הפנימי אבל החיצון מכפר גם על מה שמכפר שעירי הרגלים,

אבל "אחת" דסיפא דקאי על הפר ושעיר הפנימי שמה שמכפרים קרבות אלו אין קרבן אחרת מכפר עליהם זה דורשים גם על שעיר החיצון דאיתקש לשעיר הפנימי],

אלא לעולם אחת משמע ליה, ושאיני הכא [בשעיר הנעשה בחוץ] דאמר קרא שמות ל וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה, קרנותיו דמזבח הפנימי הוא דכפרה אחת מכפר, ואינו מכפר שתי כפרות,

הא דחיצון [שעיר חיצון] אפילו שתי כפרות [ו. ק'] הכי פירושא, אחת דסיפיה דקרא דממעטינ מינה שאין אחר מכפר כפרתו, דקמין יכפר לבשנה, משמע ליה נמי אחיטון [וזה לשון הפסוק שמות ל י וְכָפַר אֶהְרֹן עַל-קִרְנֹתָיו אֶחָת בַּשָּׁנָה אֶחָת מִכֹּפֶר וְאֵינוּ מִכֹּפֶר שְׁנֵי כִפּוּרִים מִדֵּם הַפֹּאֵת הַכֹּפְרִים אֶחָת בַּשָּׁנָה וְכָפַר כִּפְרָה זֹאת תִּהְיֶה אֶלֶּא אֶחָת בַּשָּׁנָה. שמות ל' י' סוף פרשת תצוה דרשה שניה זו],

דהא ד"שעיר" פנימי כתיב ציה [פ'] ולא במזבח פנימי כמו רישא דקרא], כדכתיב מַדֵּם שְׁטֵמַת הַכֹּפְרִים אֶחָת בַּשָּׁנָה וְכָפַר, @ ומטאם יום הכפורים היינו פר כהן גדול ושעיר [הפנימי כמש"כ בתחלת פרשת אחר], וכיון דנשעיר הפנימי כתיב,

אבני חן למסכת שבועות

הוא, וכיון דקדשה לה בכלי, הויה לה קדושת הגוף, ואילו מידי דיחיד שקדש בכלי אין לו פדיון?

א"ל קטורת קאמרת, שאני קטורת

דף י"א ע"א

דקדושת דמים הוא אין זה אלא קדושת דמים, שלקחה מתרומת הלשכה אצל בכלי לא קדשה, דמקדש קדושת הגוף, דמכתשת שנשחקה זה, לאו כלי שרת היא [וקדשה בכלי בקטורת יהיה, כלי שנותנין הקטורת לתוכה בבית המקדש כשמוקדשין אותה],

[והתמידים קדושתן קדושת הגוף. רח.],

אלא מעתה [שהמכתשת אינה כלי שרת, ואין לקטורת קדושת הגוף], [אמאי נפסלת הקטורת במגע טבול יום מעת שנתנה למכתשת לשוחקה, ועדיין לא קדשה], לא תפסל [הקטורת] בטבול יום אם נגע זה [טבול יום], אלמה תניא, נתנה במכתשת, נפסלת בטבול יום [כדאמרינן במעילה ח: "ורבנן כיון דטבול קלש טומאתו, פסול משוי טמא לא משוי" פי' שטבול יום נעשה שלישי, שרק פוסל את הקדוש],

וכי תימא כל קדושת דמים, מיפסלי בטבול יום,

והתנן, המנחות מנחת יחיד מועלין בהן משהוקדשו דקדושת דמים צת מעילה היא,

קדשו בכלי הציא. [ק'] לעזרה (ומנחה) [ומנח. ק'] ככלי שרת הוכשרו נגמרה קדושתה ליפסל בטבול יום [תוס'] וכל לשון הכשר לשון מיקון שמקטנו ומזמינו לכך, וב [אם נגע בה] מחוסר כפורים, ובל"גה,

[ומדיק] קדשו בכלי אין, לא קדשו בכלי לא?

אלא מאי [מכתשת הוא כלי שרת, והקטורת יש לה] קדושת הגוף היא, אלא מעתה תיפסל בליגה [תוס'],

אלמה תנן, הקומץ של מנחת יחיד, והלבונה של מנחת יחיד, והקטורת, ומנחת כהנים שהיא כליל ואינה נקמטת, ומנחת כהן משוח חגיגי כהן גדול, שצכל יום מתעית צדוק, ומתעית צער, ומנחת נסכים הבאה עם הצהמה, שלשה עשרונים לפר, ושני עשרונים לאיל, ועשרון לכבש, והן כולן כליל, מועלים בהן משהוקדשו,

קדשו בכלי, הוכשרו ליפסל בטבול יום, ובמחוסר כפורים, ובל"גה,

קדשו בכלי אין, לא קדשו בכלי לא,

אמר ליה, את לא תסברא דצמדי דצור דלא אמרינן קדושה שבהן להיכן הלכה היכא דחילול לצורך תקנה,

והתנן, מותר הקטורת [תוס'] הותר בכל שנה מתרומה ישנה מה היו עושין בה להכשירה לשנה הבאה, דאין לך שנה שאין זה מותר קטורת [ראה כ"י ק'] משלשת מניס יחידים שמפטמין בכל שנה למלא חפנים ציוה"כ, ואי אפשר שיכנסו כולם בחפניו כדמניא צכריתות (דף ו) אחת לשנים או לשבעים שנה הימה חזיה של שיריים [ופרש"י שם בבריתות וז"ל שלא היה צריך לפטם אלא חצי שיעור, משום דמותר דששים או שבעים שנה סלקי לחצי שיעור הקטרת, פעמים לשנים פעמים לשבעים או סמוך להם, לפי שאין כל החפניים שוות,

[תנו רבנן, פטום הקטרת כיצד, שלש מאות וששים ושמונה מניס היו בה, שלש מאות וששים וחמשה כמנין ימות החמה מנה לכל יום פרס בשחרית ופרס בין הערבים ושלשה מניס יתרים שמהם מכנים בהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים ומחזירין למכתשת בערב יום הכפורים וכו'],

נמצא חצי של $368 = 184$ ולחלקה לשבעים שנה צריך להשאר בכל שנה לערך 2.63 מניס, שמלא חפניים הוא רק חצי מנה, וזה לערך נשאר מהשלש מניס],

[מותר הקטורת. פ"ה מותר משלשה מניס חיתורים בכל שנה ממלא חפנים ביוה"כ, דאי אפשר שיכנסו כולם בחפניו, ובחנם פירש כן דבלאו הכי יש מותר, שבכל שנה היו מפטמין שם"ה מניס למנין ימות החמה, וג' מניס לחפני כה"ג ביום הכפורים ומשם"ה היה נשאר בכל שנה פשוטה י"א מניס כמנין ששנות החמה יתירים על שנות הלכנה, ואע"פ שהיו צריכין למלאות בהן לשנים מעוברות שהן ג"ח י"א י"ד י"ז י"ט, מ"מ [בשנה שלא היה מעוברת היה נשאר מותר לעת עתה, ו] צריכין היו לחדש בר"ח ניסן כדי שיהיו מתרומה חדשה וכו'. תוס',

אבל החשבון של אחת לששים או לשבעים שנה היה בא של שיריים לחצאין, צ"ל שהוא מפני השלשה מניס יתירים],

[ובאמת במחזור שלם של 19 שנים, אין חילוק בין שנים שמונים לימות החמה או לאלו שמונים לימות הלכנה:

שנות החמה $19 \times 365 = 6935$,

שנות הלכנה:

$12 \times 354 = 4248$

$7 \times 384 = 2688 = 6936$],

מפרישין [תוס' 2] (ממנה) מתרומת הלשכה שבר האומנין שבר אומני צית אצטניס, מפטמי הקטורת, דאמר צמסכת יומא (דף לח) שהיו נוטלין בכל שנה שנים עשרה מניס ומחללין אותה [את הקטורת] על שבר מעות האומנין מזכין המעות לאומנין על ידי אחד מן הגזברים, והרי הן חולין, ואחר כך יחללו הקטורת עליהם ונותנין אותה לאומנין בשכרן והרי היא חול, וחוזרין ולוקחין אותה, מתרומה חדשה,

והכי צניע מילתא טפי, ולא למכרה ולחזור ולקטותה דזילא מילתא,

ואמאי, נימא קדושה שבהן להיכן הלכה דס"ד שהמכתשת כלי שרת

אבני חן למסכת שבועות

והך דפליג לה דמרת' צבי, (הך) [הכא. ק'], והך דלעיל דהמנחות מועלין בהן כו' ?
[פי' שהיה לו להביא הבריתא דהמנחות מועלין בהן, ולהקשות משם דרואין
דקודם שנתנן בבלי לא נפסלו ע"י טבול יום, וגם לא נפסלו בלינה?]

משום דנסיפא יס חילוק צניעה, צמילי אחריתא דמסכת מעילה, דזההיא דלעיל לא
קמני ומייצין עליה משום פיוגול ונותר וטמא בקדושת כלי, עד שיקרב הקומץ, ובהנך
שכולן כליל קמני בקדושת כלי דידהו, ומייצין עליהם משום נותר ומשום טמא,

[פי' שהמשנה הראשונה דתנן במעילה ט, קמני קדשו בכלי הוכשרו ליפסל
בטבול יום ובמחוסר כפורים ובלילה [ורק לאחר ש] קרב הקומץ חייבין עליו משום
פיוגול נותר וטמא, ובמשנה השניה שם "ע"א קמני קדשן בכלי הוכשר ליפסל
בטבול יום ובמחוסר כפורים ובלילה וחייבין עליו גם קודם הקרבה משום נותר
ומשום טמא, ופיוגול אין בה],

קמני מיהא קטורת, וקמני קדשו ככלי, וע"כ (מתניתין) [מדמנא] לעיל גבי קדושת
מכתשת (תנא) נפסלת בטבול יום, ולא תנא לינה והכא תנא לינה, ש"מ קדושת כלי
דהכא לאו מכתשת היא אלא כלי [שרת. ק'] שנשעת הקטרה, דומיא דקומץ ולבונה
ושאר השנויים כאן עמה, אלמא מכתשת לא מקדשא ליה קדושת הגוף,

**אמר ליה לינה קאמרת, שאני קטורת, הואיל וצורתה בכל
השנה כולה** [תוס'] אינה משנה את מראיתה, הלכך אע"ג דקדושת הגוף היא,
לא מיפסלא צניעה, ומיהו משקדשה בכלי ליקרב, גזור בה רבנן פסול לינה, דלמא
אתי לאכשורי שגאר המתקדשים ככלי,

[ג"ב ולפי הנראה מהר"י בן מייזש היתה גירסתו בתלמוד שאני קטורת הואיל
ו"יצורד" כל השנה כלה הוא, לפי שאי אפשר לטרוח בכל יום ויום לשחוק מה
שצריך לכל השנה. מהר"ן חיות],
[ראה רבינו חננאל שהארך כאן],

כו"מ קשיא [תוס'], וכי קדושה שבחן להיכן הלכה בין צממדין בין
צקטורת?

[סתמא דש"ס הוא דנקט לה, מדקאמר בסמוך אמר רבה, ולא קאמר א"ל רבה,
וא"ת ורב חסדא גופיה אמאי לא אקשי ליה לרבה דמ"מ קשיא? וי"ל דרב חסדא
נמי הוה ידע דאמרינן לב בית דין מתנה וכו'. תורת חיים]

אמר רבה, לב בית דין מתנה עליהן נשעת לקיחה, דלא ליקדשו
קדושת הגוף אלא להריכין לשנה, וכל מידי דליצור (נותרין ד"ד לב) [לב ד"ד מתנה
עליהם. ק'], **אם הוצרכו הוצרכו, ואם לאו יהיו לדמיהן** [ולא
לקדושת הגוף],

א"ל אבוי [ומקשה אבוי, אפילו אם התנו שיתקדש רק קדושת דמים, כיון
דאיהו עצמו קרב, הרי קדש קדושת הגוף], **והא מר הוא דאמר** דמסכת
תמורה, **הקדיש זכר איל לדמיו** [להכי נקט זכר דחוי לעולה, משום דרובא
דמיתו קרבן עולה מיימו. רש"י צבורות יד:], **קדוש קדושת הגוף ואינו**
נמכר, מאחר שהקדישו, והוא עזמו ראו להקרבה, אינו יוצא מידי מוצא,
והכא נמי למאי מהני תנאה דלב ד"ד, כי אמרי' נמי יהו לדמיהן, קדשי להו
לגופיהו?

לא קשיא, הא דאמר לדמי עולה @ כי אמרי'נא. ק' אגא קדוש
קדושת הגוף, היכא דאמר יהא להציא דמיו עולה, דכיון דאיהו חוי להכי לא
מוצינין ליה, **הא דאמר לדמי נסכים** אכל אמר יהא לדמי נסכים, אף על
גב דנסכים נמי למוצא, וקדושתיהו דמין להדדי, כיון דלא להכי חוי מוצקן, וכל שכן
היכא דמתנו ד"ד שיהו לדמי מותר תרומה, שהיא לרקועי פחים,

איתיביה אבוי, פר ושעיר של יום הכפורים שהן מטאות הפנימיות
שאבדו, והפריש אחרים תחתיהם,

דף י"א ע"ב

ובן שעירי ע"ז צור שחטאו בע"ז צבורא ד"ד, מציאין פר לעולה ושעיר
לחטאת, כדמכא דפרשת שלח, ואותו שעיר מתן דמו על הפרוכת ועל מוצא
הזהב, כדאמר בנזחים בפרק צ"ג (דף לו) **שאבדו** [תוס'], **והפריש**
אחרים תחתיהן,

כולן ימותו [פי' בקונטרס דלכך ימותו דלא חוי לשנה הבאה משום תרומה
ישנה, ובפ' שני שעירים [יומא סה:]] ליתא למסקנא הכי, אלא מסקינן דלא בעינן
חדשה אלא למצוה, וטעמא דימותו משום דחיישינן לתקלה. תוס'],

דלא דמו לשעירי הרגלים, דמתן צהו צממיתין, לא קרבו צרגל זה יקרבו צרגל אחר
[פי' לכאורה הכוונה על המשנה בראש המסכת, אבל שם אין לשון זה, אבל לשון
זה ממש יש בברייתא לקמן יב:]], אכל אלו אינן ראויין עד יום הכפורים לשנה
הבאה, (וכצד) [ולא כצד ?] עצרה לה שנה, והווי להו מתרומה ישנה, והלכך ימותו,
דכין מטאת שפירו צעליה, שהלכה למשה מסיני, חמש מטאות ממות וזו אחת מהם,
דברי ר' יהודה,

ר' אלעזר ור' שמעון אומרים, ירעו עד שיסתאבו, וימכרו
ויפלו דמיהן לנדרבה, שאין חטאת צבור מתה לא נאמרה הלכה
דחמש מטאות [הוא בהוריות ו: ולד חטאת, תמורת חטאת, חטאת שבתו בעליה,
חטאת שנתכפרו בעליה, חטאת שעברה שנתה] אלא צמיד וטעמא דר"ש מפרש
בהוריות (דף ו) וצממורה (דף טו), **ואמאי, לימא לב בית דין מתנה**
עליהן שיפדו צלא מוס?

אבודין קאמרת, שאני אבודין דלא שכיחי הילכך לא משו ד"ד
להמנות עליהן,

הרי פרה אדומה דלא שכיחא [ד. ק'] צכל ימי צית ראשון וצית שני לא עשו
אלא שבע,

[והן כנויין במשנה דפרה פ' ג' משנה ה' וז"ל ומי עשאם? הראשונה עשה משה,
והשנייה עשה עזרא, וחמש מעורא ואילך דברי ר"מ,

והכ"א שבע מעורא ואילך, ומי עשאן שמעון הצדיק ויוחנן כהן גדול עשו שתיים
שתיים, אליהו עיני בן הקוף וחנמאל המצרי וישמעאל בן פיאני עשו אחת אחת],

אבני חן למסכת שבועות

לאתרים?

אלא לא מוקמה כר"ש, והאי דקמי מלא נאה הימנה תפדה, משום דלכ ז"ד מתנה עליה, אע"ג דלא שמיה [ד] שאני פרה הואיל ודמיה יקרינ מסקי אדעמייהו לאמנוי,

[וצריך לדעת לפי המסקנא מה דינה של פרה כקדשי מובח או כקדשי ברק הבית? וגם למה אינה צריכה העמדה והערכה],

[אע"פ שבשמתה אין שוה כמעט כלום, אך כיון שהשקיעו בה כסף רב, חושבים על כל אופן, כיון שיכולים להציל מעט, דסוף סוף שוה משהו בשפודים. הערות, # ויש להוסיף שב"ד התנו שיוכל לפדותה מפני שדמיה יקרים, והתנאי היה בכל אופן אף שלפעמים שויה פחותה מאד],

[צ"ע למה מביא ענין זה כאן עד איתביה?],

אמר מר, מתה תפדה, וכי פודין את הקדשים להאכילן לכלבים [תוס']? **אמר רב משרשיא משום עורה,**

וקיימי ב"ד, ומתנו (אדעתא דעורה) [משום עורה. ד"ס] [תוס'] משום הללה פורמא דדמי עורה,

אמר רב כהנא, אמרי אינשי מגמלא אונה,

[מגמל אונן, פ' מגמל כדאי להציל מגופו אפילו דבר מועט כגון אונן, וכן כאן בפרה אדומה שדמיה יקרים כל כך, עד שאפילו ליהנות מעורו הוא ריווח גדול.

וראה סנהדרין קו. את בלעם בן בעור הרגו בחרב, בלעם מאי בעי התם? אמר ר' יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבע אלף שהרג מישאל שרגו צנעלם, הלך ליעול מנצק ומזקי מדין, אמר מר זוטרא בר מוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אולא למיבעי קרני פ' הגמל הלך לרכוש לעצמו קרנים, שגמל אין לו קרנים, אודני דהוו ליה גזין מיניה לא די שלא רכש כלום אלא גם אונני שהיו לו חתכו ממנו כך צנעם שאל שר ונהרג],

[ובאן מגיע להקשיא ממשנתנו שבשילה הביא כל הענין כאן] **איתביה** [ממה ששנינו במשנה לעיל ב:], **אמרו לו לר' שמעון, מהו שיקרבו זה בזה, אמר להו [ר"ש] יקרבו, אמרו לו הואיל ואין כפרתן שוה, היאך הן קריבין, אמר להו [ר"ש] כולן באין לכפר על מומאם מקדש וקדשיו,**

ואמאי, לימא להו ר"ש לב ב"ד מתנה עליהן שאם לא יקריב צרגל זה, יקריב צרגל זה [אמר. ק'], ולמה ליה לשנוי שינוי דחיקא, כולן צאין לכפר כו'?

[ומתירין ר' שמעון קאמרת, ר"ש לית ליה לב ב"ד מתנה עליהן] [תוס'], **דאמר רב אידי בר אבין, אמר רב עמרם, א"ר יוחנן, תמידין שלא הוצרכו לצבור, לדברי רבי שמעון אין**

ותניא [וס"ד שהמעם שהפדה מקדושתה, שלב ב"ד מתנה, אף דפרה לא שכיחא], **פרה נפרית על כל פסול שבה** אם אירע זה שום פסול [כדכתיב במדבר יט א, ויקחו אליה פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר ל' א'עלה עליה על] מפדה, **מתה תפדה, נשחטה מוץ למקומה תפדה, מוצא אחרת נאה הימנה תפדה,** [אבל] **שחטה על גבי מערכתה** זהכשר זהר המשמה, וצמקוס הצדוק (לה. ק') מקצר המוס, כדלמר צפרק צמל דנחמס (דף קיג), **אין לה פרייה עולמית** מאחר שנעשית זהכשר, גנאי הוא להוציאה לחולין,

[פ' וקושיין מוקדמי מוצא נאה הימנה תפדה, וקס"ד דמעמא משום דלב ב"ד מתנה עליה, ואע"ג דלא שכיח הוא למצוא נאה הימנה. ריטב"א. ולפי רש"י כל הענין של פרה לא שכיח?]

שאני פרה, דקדשי ברק הבית היא כלומר אינה מקדשי מוצא ליקדש קדושת הגוף, לפיכך נפדית צלל מוס, ואינה צריכה לצ"ד,

אי הכי [דמוקמינן להבירייתא ד"פרה נפרית" בקדשי ברק הבית], [הקושיא הוא אליבא דר"ל, דס"ל דקדשי מובח לא היו בכלל העמדה והערכה. תוס' עיי"ש] [אך אמרת] **מתה או נשחטה תפדה, הא בעינן העמדה והערכה** שפעמוד על רגליה ויעריכנה הכהן, כדכתיב (ויקרא כ יא-יב) והעמיד את הצהמה לפני הכהן, והעריך הכהן [אותה בין טוב ובין רע] וגו'?

הא מני ר"ש היא דר"ש צמקת תמורה צפרק צמל (דף לב), **דאמר** [היפך מדר"ל] **קדשי מובח היו בכלל העמדה והערכה, קדשי ברק הבית לא היו בכלל העמדה והערכה,**

[לא הבנתי למה אמר "היו" בלשון עבר, וראיתי בתוס' תמורה ל"ב ע"ב שכמה פעמים כותב "היו" שהוא לשון הווה, וזה מובן שפיר. ואולי יכולים לפרש דכיון דמיירי לאחר מיתת הבהמה, לכן אומר שכשהיתה הבהמה חיה היתה או בכלל העמדה והערכה],

אי רבי שמעון, אימא סיפא, שחטה על גבי מערכתה, אין לה פרייה עולמית,

והתניא ר"ש אומר [פ' לא אתיא כר"ש, דהא ר"ש סבר שנפרית אף על גבי מערכתה], **פרה מומאם טומאת אוכלין** אע"ג דלית ליה לר"ש [דאין. ק'] איסורי הנאה (אין) מטמאין טומאת אוכלין, ויליף ליה מכל האוכל אשר יאכל, אוכל שאתה יכול להאכילו לאתרים קרוי אוכל, ושאין אתה יכול להאכילו לאתרים, אין קרוי אוכל, צמקת מנחות צפרק המנחות והנסכים (דף קא), ופרה איסורי הנאה היא, מטמאה טומאת אוכלין אם נגע שרץ צנצורה [של פרה] וחור וגנע צנצורה צמקתן, הואיל והיתה לה שעת הכושר לכך [לאכילה, # רש"י ז"ל קיצר לשונו כאן ולא פירש, וגם צ"ע מה חדש בהמלה "לכך"],

ואמר ר"ל מהו שעת הכושר שלה, **אומר היה ר' שמעון פרה נפרית** [אף] ששחטה כהלכה על גב מערכתה אם מלא נאה הימנה, וסבירא ליה לר"ש [כל. ק'] העומד לפדות כפדיו דמי, והוא ליה אוכל שאתה יכול להאכילו

אבני חן למסכת שבועות

נפדין תמימים, לדברי חכמים נפדין תמימים,

[בדרך אנב:

אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי, פי' כיון שאני עבדך בן אמתך וקבלתי עלי עול התורה, ולא איכפת לי כל תענוגי עוה"ז, הלא אמרו אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, וזה פתחת למוסרי שאני חפשי מהשעבוד של התענוגים. ע"פ מה שראיתי],

ולר"ש, דלית ליה לב ב"ד מתנה עליהן, מאי עבדין להו לממדין שלא הוצרכו לנצור?

א"ר יצחק א"ר יוחנן, מקיצין כשהמוצא בטל, מקריצין אותו עולה לנדבת נצור, [קין היינו תאנים מתוקים שאוכלים בקינוח סעודה, וכן מביאין עולות אלו כדי שלא יהיה המזבח ריקן] בהן את המזבח [תוס'] [פי' אף שהיא משנה שעברה, ואינה ראויה עוד ליקרב לקרבן תמיד, מקריצין אותה לקין המזבח] [ורש"י מרמזה לה לדין שאמר ר"ש במשנה] כדשמעין ליה לר"ש דלמך צמתני גבי שער שלא קרב צוה יקרב צוה, משום (טעמא. ק') דכולן צאין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, אלמא אע"ג דלאו היינו [הזמן האחר שמקריצין אותה אינה] דהיא כפרה גופה [דרהפרשה לה], כיון דשייכא במקצתה קרב לה, ה"ג אלו [שלוקמו] [שנלקמו. ק'] לנצור ממדין ולא הוצרכו, יקריבו לקין המוצא שהרי לשם עולה הופרשו, וקין נמי עולה הוא, ולקמן מפרש מהו לשון קין,

א"ר שמואל בר רב יצחק, ומודה ר"ש בשעירי חטאת שנקנו מתרומת הלשכה של שנה זו, ויתומתו, כגון שער של ר"ח אדר שאזד [והפרישו אחר תמטיו. ק'] ונמצא צניסן, שאינו ראוי ליקרב עוד לחצות נצור, והרי הוא לקין המוצא, מודה הוא שאין מקיצין בגופן שאין מקיצין [המוצא. ק'] בגופו, ליקרב הוא עולה אלא בדמיהן אלא צדמיו שירעה, ולכשיזנס יקמו צדמיו עולה לקין המוצא,

[ומפרש] הכא הוא גבי ממדיים שלא הוצרכו, קאמר ר"ש דמקיצים בגופן דמעיקרא לשם עולה נלקמו והשתא נמי ל עולה קרבי [לקין המזבח], אבל התם [בשעירי חטאת], דמעיקרא חטאת והשתא עולה, גזירה לאחר כפרה אי מכשרת חטאת נצור ליקרב עולה לאחר שנתכפרו נצור נאכר, וימין זה לקין המוצא, אטו לפני כפרה אמי לאכשורי נמי לעולה קודם כפרה, שסתמו [פי' אם לא יאבד. # אבל הלשון צ"ע] לשם חטאת עומד,

אמר אביי, אף אנן נמי תנינא [דגורין לאחר כפרה אטו לפני כפרה], פר ושעיר של יוה"כ שאבדו, והפריש אחרים תחתיהם, וכן שעירי ע"ז שאבדו, והפריש אחרים תחתיהן, כולן ימותו, דברי ר' יהודה,

ר' אלעזר ור"ש אומרים, ירעו עד שיסתאבו, וימכרו, ויפלו דמיהן לגרבה, שאין חטאת צבור מתה,

ואמאי [כיון שאינה מתה], נקרבו אינהו גופייהו עולה? אלא לאו

ורבנן דפליגי עליה דרבי שמעון [דס"ל לב ב"ד מתנה], מאן נינהו [פי' דר' יוחנן אומר לעיל י' ע"ב תמידין שלא הוצרכו לציבור נפדין תמימין, וכן כאן אומר לדברי חכמים נפדין תמימין, לכן שואל הגמ' בשלמא זה דר"ש סבר דאין נפדין תמימין זה למדנו ממשנתנו שאין לב ב"ד מתנה, אלא מנין למד ר' יוחנן דחכמים סוברים דנפדין תמימין, משום דאמרינן לב ב"ד מתנה?],

אי נימא רבנן דקטורת [שהתירו לחלל את הקטורת על שכר האומנין],

דף י"ב ע"א

שאני קטורת דלא (בר) [בת] רעיה היא [דלית ליה תקנתא ברעיה. ד"ס, ועיי"ש עור, וראה רש"י ותוס'] @ הלכך ממנו עלה, אצל ממדין דלית להו תקנתא ברעיה [ולכשימומו] [ולכשימומו. ד"ס] יפדס, לא קיימי צית דין וממנו,

אלא רבנן דפרה [פי' שהתירו לחלל את הפרה אם מצא אחרת נאה הימנו], דלמא שאני פרה דדמיה יקרינ,

ואלא רבנן דאמרו לו צמתני [הואיל ואין כפרתן שיה האך הן קריבין]. והכי אמרי ליה, הואיל ואין כפרתן שיה, ולית לך לז נצ"ד מתנה, שאם אצד צוה יקריבו לזה לכפרה אחרת, היאך הן קריצין [ומיהו משמע שרבנן אלו סוברים דאמרינן לב ב"ד מתנה],

[פי' מה דקתני במשנה "אמרו לו" לא ידענו מי אמרה, והגם שהוא בלשון רבים, נוכח לומר דקאי אבני הישיבה, ושאלו לדברי אחד מהתנאים שחולקים על ר"ש ר' יהודה או ר' מאיר],

[ו. ק'] ממאי דר' יהודה היא [תוס'] דלית ליה (נמי. ק') אין כפרתן שיה [שעיר החיצון, ושל ר"ח, ושל רגלים] כר"ש, ומשום לז נצ"ד מתנה הוא דקא מומיז לה, והכי קאמר ליה, בשלמא לדידי דאמינא לב ב"ד מתנה עליהן, אמטו להכי יקרבו, אלא לדידך דאמרת לא [אין ב"ד מתנה], אמאי יקרבו [זה בזה, הא אינם שוות],

דלמא ר"מ היא קאמר לה דלית ליה כפרתן שיה [שכל הג' שעירים באים לכפר על כל הג' עבירות], והכי קאמר ליה, בשלמא לדידי דאמינא כל השעירים כפרתן שיה, מש"ה יקרבו, אלא לדידך [שאין כפרתן שיה] אמאי יקרבו,

אלא [על הקושיא מי הם החכמים שחולקין על ר"ש] ר' יוחנן [דאמר לעיל י: תמידין שלא הוצרכו לציבור נפדין תמימין] גמרא גמיר לה, לדברי ר"ש אין נפדין, לדברי חכמים נפדין [אע"ג דא"ר יוחנן גמרא גמיר לה היינו דלרבנן נפדין תמימין, אבל לדברי ר"ש ממתני' דייק. תוס' ד"ה מקיצין],

אבני חן למסכת שבועות

ש"מ, גזירה לאחר כפרה אטו לפני כפרה,

לשון קץ כדכתיב (שמואל ב טז) הלחם והקץ לאכול לנערים,

והכתיב ויקרא ב כי כל שאור וכל דבש וכל מיני פירות האילן ככלל וגו', תני רב חנינא [אין הכוונה שמקריבין בנות שוח ע"ג המזבח, אלא קרבנות אלו למזבח, הם כמו] כבנות שוח לאדם [תוס'],

דרש ר"נ בר רב חסדא, אין מקיצין בעולת העוף אין לוקמין בדמי הנדבה עולת העוף,

אמר רבא הא בורכא [תוס'] דבר הכדוי מן הלז דמנא לך הא, א"ל ר"נ בר יצחק לרבא מאי בורכא, אנא אמריתה ניהליה, ומשמיה דרב שימי מנהרדעא אמריתה ניהליה,

דאמר רב שימי מנהרדעא, מותרות לנדבת צבור אולי כדרכן דפליגי עליה דר"א [היינו בברייתא לעיל ע"א אשם שמתו בעליו וכו'] דאמרי רבנן ויפלו דמיו לנדבה [ואין עולת עוף בצבור [תוס']] דמנא צמ"כ והקריב [לשון יחיד] מן המורים, היחיד מביא עוף, ואין הצבור מביאין עוף,

ואף שמואל סבר להא דר' יוחנן [תוס'], [אליבא דר"ש] דאמר לעיל, תמידין שלא הוצרכו, לר"ש דלית ליה לב צ"ד ממנה, מקיצין בהן את המזבח בגופן, ואין נריכין רעהי, דאמר רב יהודה אמר שמואל, קרבנות צבור, ספין מושבתן למה שהן ספין השוחטין סתם, מושכתן לקרבן שהופרש. [ק'] מתחלה לך, ואפילו אין זה אומר קרבן עצמו, וכגון עולת תמיד (עולה לקיץ) [לעולת קיץ. ק'] אם אינו ראוי לתמיד,

תניא נמי הכי, ומודה ר"ש בשעיר, שאם לא קרב ברגל יקרב בר"ה, ואם לא קרב בר"ח יקרב ביוה"כ, ואם לא קרב ביוה"כ יקרב ברגל, ואם לא קרב ברגל זה יקרב ברגל אחר,

ומסקנא דטעמא שמתחלתו לא בא אלא לכפר על מזבח החיצון [תוס'],

אלמא אהא הוא דקפדינא, שיקרב על מזבח החיצון לכפר, מקנת דבר שהוקדש לו, מטאת דטומאת מקדש, תקרב לטומאת מקדש, ואע"פ שאין כפרתן שיהי, ה"נ לעולה (ש. ק') הוקדש לעולה יקרב, (תנא לא הוקדש אלא לכפר על מזבח החיצון):

[שנינו במשנתנו] ועל זדון, טומאת מקדש וקדשיו [תוס'] שעיר הנעשה בפנים [ויום הכפורים מכפרין], [וגם תולה על שיש לו ידיעה בתחלה ואין לו ידיעה בסוף] כו': מנהני מילי? דת"ר דשעיר הפנימי כתיב ויקרא טז וזו [וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל] ומפשיעיהם לכל-חטאתם] וגו' פשעים אלו המרדים, וכן הוא אומר מלכים ב ג מלך מואב פשע בי, ואומר מלכים ב ח אז תפשע לבנה בעת ההיא, חטאות אלו השגגות, וכן הוא אומר ויקרא

אמר רבא, אף אנן נמי תנינא לר"ש דאין מקינים [את המזבח] בגופי מטאת שניתמרו, ואף שמקינן דמיהן והשני ירעה עד שיסתאב במסכת יומא (דף סב) גבי שני שעירי יוה"כ, שמת [השעיר] המשחלת, והוצרכו להביא שני שעירים אחרים, ולהגדיל עליהם, וישחלת האחד, ונמצאו שנים [שני שעירים] לשם [ה']. אחד מוזג ראשון ואחד מוזג שני, אחד יקרב לשעיר הנעשה בפנים, והשני ירעה וימכר, ויפלו דמיו לנדבה שאין מטאת צבור ממה, ומאן שמעת ליה דאמר אין מטאת צבור ממה, ר"ש, וקאמר ירעה ולא קאמר יקרב לנדבה,

וכל יפלו לנדבה דקאמר ר' ינאי. כ"י וטיקן 140 [ר"ש. כ"י וטיקן 140] ככל דוכתא לקין המזבח הוא,

ואמאי, יקרב איהו גופיה עולה? אלא לאו ש"מ גזירה אחר כפרה, אטו לפני כפרה,

אמר רבינא, אף אנן נמי תנינא, אשם שמתו בעליו, או שנתכפרו בעליו נאמר ירעה עד שיסתאב, וימכר, ויפלו דמיו לנדבה דאילו נאמא כי האי גוונא ממה, נאשם רועה, דהכי גמרינן בהלכתא [תמורה י"ח ע"א בראש העמוד]. כל שנחטאת ממה נאשם רועה, וכל הרועין דמיהן נופלים לנדבה, שכן מדרשו של יהודה הכהן במס' תמורה (דף כג),

רבי אליעזר אומר, ימות ר"א אית ליה אשם כחטאת לכל דבר, אף שאם שחטו שלא לשמו פסול צ"ק דזבחים (דף ב) [וזה הלשון בריש מסכת זבחים: כל הזבחים שנובחו שלא לשמן כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, חוץ מן הפסח והחמאות וכו', רבי אליעזר אומר: אף האשם], וכן לענין שאם נכנס דמו להיכל, פסול,

רבי יהושע אומר, יביא בדמיו עולה בעל האשם יביא בדמיו עולה, והתם מפרש והלא אף נדבה עולה היא, [ו. ק'] מה בין דברי רבי יהושע לדברי חכמים, אלא בזמן שהיא נדבה יחיד, סומך [את ידיו] עליה ושוחטה, ונסכיה קרבין משלו, ובזמן שהיא נדבת צבור, אינו סומך עליה ונסכיה קריבין משל צבור,

וליקרב הא גופא עולה, אלא לאו, גזירה לאחר כפרה, אטו לפני כפרה [תוס'], שמע מינה,

תניא נמי הכי, כדאמר לעיל מותרות לר"ש מקיצין בהן את המזבח מזה הן מביאין מן המותרות [תוס'] של צבור שנתמרו משנה לשנה,

דף י"ב ע"ב

קיץ כבנות שוח למזבח כאדם שמביא בקינות סעודה מיני מתיקה, והוא

אבני חן למסכת שבועות

ד נפש כי תחטא בשגגה:

חויז מפורק עול כופר צעיקר ומגלה פנים בתורה בא על דברי תורה
 (בזוּפֿאָ, וּבגלוי) [וּבִעֲוֹת פִּנּוּ וּמגלה שלא כהלכה. מאזנים], כגון מנשה שהיה
 יושב דורש באגדות של דופי, * לא היה למשה לכחוב אלא ותמנע היטה פלגש,
 ויולך ראובן צימו קיזר חטים (בראשית ל) [בדאמרין בחלק [סנהדרין ט:]]. רע"י
 ומפר ברית בבשר גשרן. רע"י מילה [שלא נימול], שאם עשה
 תשובה יום הכפורים מכפר, ואם לאו אין יום הכפורים
 מכפר,

* [מלת "אל"א" הוא מלשון הגמרא בסנהדרין, והוא בלשון צחוק וז"ל רש"י בבבסנהדרין צט: לא היה לו למשה לכתוב אלא אחרות לוטן תמנע. דבר שאינו נריך הוא, וכן היה מלגלג ואומר שכתבו משה שלל לנזק. פ"א לשון "אל"א" כאילו אמר זה הכל שאנו צריכין, לפי שאין שני הפסוקים מלמדים כלום, והוא דרש בהם דרשות של דופי מעצמן],

מאי טעמא דרבי [למה יוד"כ מכפר על כל העבירות חוץ מג' עבירות
אלו]? ?

במדבר מז לו וְתִנָּפֵשׁ אֶשְׁרֵינֶשָׁה | בְּךָ רָמָה מִן־הָאֹרֶז וּמִן־הַעֵר אֶת־הָ | הוּא מְנַדָּה
וּנְכִרְתָּהּ הַנָּפֵשׁ הַהוּא מְקַבֵּעַ עִמָּה | לֹא כִי דְבַר־הָ' בּוֹהַ וְאֶת־מִצּוֹתָיו | הִפֵּר הַכֶּתֶר |
תַּכְתֵּר הַנָּפֵשׁ הַהוּא עוֹ נֶה כֹה:

דַתְנִיָא בַמִּדְבָּר טו' כִּי דִבֵּר ה' בּוֹהַ, זֶה הַפּוֹרֵק עוֹל שְׂמִיָּה דִּיבּוֹר רֵאשֹׁן
שֶׁאֵמֹר בְּסִינִי, אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ (שְׁמוֹת כ'), שֶׁלֹּא (שְׁמַעְנוּ אוֹתוֹ אֵלֶּה) [שְׁמַעְנוּהוּ. רַע"י]
מִפִּי הַגְּבוּרָה, וּמִגִּלָּה פָּנִים בְּתוֹרָה מִדַּפְקֵיהִי קִרָּא בְּשֵׁן בְּיוֹן זֶה בּוֹהַ
דִּבְרֵי מוֹרֵה הוּא, וְאֵת מִצְוֹתוֹ [לִשְׁוֹן יִחִיד] הִפֵּר, זֶה הַמִּפְרֵי בְּרִית
בְּבִשָּׁר שֶׁהִיא מִלּוֹה יִחִידִית

[שבת קל. ב"ש": שש אנכי על אמרתך. אמריה יחידה שקדמה לשאר אמירות, והיא מילה, ששראָל עושין וששים עליה, דכל שאר מִזוֹת אינן מוכיחות כל שעה, כגון מפליגין ומזוזה ונִיזִית דאינן כשהוא בשעה וערוס בצית המרחק, אבל זו מעיד עליהם לעולם, כדאמרינן במנחות (מג, 3) דזוד, שראה עצמו בצית המרחק ונטעם, ואמר אוי לי שאני ערוס מכל מִזוֹת, כיון שנסחכל בצמילה נתיישרה דעתו].

[פ'] רש"י ו"ל דדריש לה מרכתיב "מצותו", מצות יחידית שנצטוו בה אברהם ואבינו ע"ה, ואין צורך, אלא דדריש לה מרכתיב בפרשת מילה דאברהם וערל ובר אשר לא ימול וגו' את בריתי הפך. ריטב"א],

במדבר מז הכרת תכרת, הכרת לפני יוה"כ, תכרת לאחר יוה"כ [שג' עבירות האלו, אין יוה"כ מכפר אם לא עשה תשובה],

יכול אפילו עשה תשובה [שאין יוה"כ מכפר עליהם]? ת"ל במדבר טו
עו: יָהּ בָּהּ, לֹא אִמְרָתִי אֶלָּא בּוֹמֵן שְׁעוֹנָה בָּהּ אֶלְמָא בְּשִׁלְטִי שֶׁ
קָמִי קִרָּא, וְצִיָּךְ תַּלְתָּ הוּא דְגִלְיָן [הכרת. ק'] אֶף לְאִמָּר יוה"כ, הֵא בְּשִׁאֲרָא אַע"פ
שִׁלְטִי שֶׁ, יוֹם הַכִּפּוּרִים מִכְפֵּר,

ורבנן דלית להו נמי [שגם] בשאר עבירות דאין יוה"כ מכפר על שאין שצין [חאדך דורשים פסוק זה]?

[שנינו במשנתנו] על שאר עבירות שבתורה הקלות והחמורות
הזדונות והשגגות כו': היינו קלות היינו עשה ולא תעשה
כלומר הי' ניהו קלות עשה ולא תעשה אחי' מני' להו' מרמי' [ועוד קשה]
חמורות היינו כריתות ומיתות ב"ד? [ועוד קשה] הודע היינו
מזיד [היינו חזונות היינו הודע] קס"ד הודע שדע ועשה דהיינו מיד, דהא ליכא
למימר הודע שדע'ה לו' שגגתו כדפרשין ליה בכל דוכמי, דל"כ הוה ליה מטאות
ולשמות ודאין, ומנן במס' כרימות (דף כה) מייבי מטאות ולשמות ודאין שעבר
עליהן יוה"כ, מייבין להביא אחר יוה"כ? [ועוד קשה] לא הודע היינו
שורגג?

אמר רב יהודה, ה"ק סיפא דמנמינן מפרשא ליה לרשא, וכולו פירוש דקלות וממורות הוא, **על שאר עבירות שבתורה, בין קלות** [עשה ולא תעשה] **בין חמורות** [בריות ומיתת ב"ד], **בין שעשאן בשוגג** האי שוגג דהכא ליכא לפרושי אלף דדבר שאין שגגתו חטאת, אלף אשם תלוי, כגון אכל אמת משמי חמיכות, אמת של חלב ואמת של שומן, ואינו יודע אחיז אכל בין **שעשאן במזיד, אותן שעשאן בשוגג, בין נודע לו ספקין** שנודע לו שזה ילדי ספק חלב **בין לא נודע לו ספקין** לפני יוה"כ שאכל ספק חלב, אין צריך להביא אחר יוה"כ אשם תלוי, והכי נמי תנן בכריתות (שם דף כ"ה) חייבי אשמות תלוין, שעבר עליהן יוה"כ, פטורין, וילין לה הסם מקראי,

[ומפרש] ואלו הן קלות עשה ולא תעשה, ואלו הן חמורות כריתות ומיתות ב"ד,

האי עשה דמכפר עליה יוה"כ היכי דמו, אי דלא עבר תשובה שאלנו תוהא, על חטאו משלי בא זבח רשעים תועבה והיכי מכפר עליה קרבן יוה"כ, אי דעבר תשובה למה לי יוה"כ כל יומא נמי תשובה מכפרא עליה, דתניא, עבר על מצות עשה, ועשה תשובה, לא זו מושם, עד שמוחלין לו [תוס']?

אמר רבי זירא [האי עשה שמכפר עליו יוה"כ, היינו אליבא דרבי בשלא עשה תשובה, שרבי סבר דיוה"כ מכפר עליהם חוץ מעל ג' עבירות שאין יוה"כ מכפר],

דף י"ג ע"א

בעומד במרדו [תוס'] ללא ענד תשובה, ודקשיל לך זנח רשעים תועבה, ממני
[וצריך להבינ מ"מ לא אקמר לעולם בדלא עביד תשובה, ומאי לשון בעומד
במרדו דקאמר? ראה חת"ם] **ורבי היא,**

דתניא רבי אומר רבי היא דלמך, ויהי"כ מכפר על שאין שנין, והאי קרא [זבח רשעים] מוקי לה בשאר יומי, על כל עבירות שבתורה, בין עשה תשובה, בין לא עשה תשובה, יום הכפורים מכפר,

אבני חן למסכת שבועות

מכפרין, ויום הכפורים מכפר, מה חטאת ואשם אין מכפרין
אלא על השבים דכתיב (צמדנר ה) והמודו את חטאתם וגו' (ויקרא ה)
והמודה אשר חטא עליה, אף יוה"כ אין מכפר אלא על השבים,

[או אימא איפכא] מה לחטאת ואשם, שאין מכפרין על המזיד
[תוס'] כשוגג רוצ חטאות ואשמות אין מכפרין על המזיד כשוגג, אלא אשם
שפסח חרופה, ואשם מזיר טמא, ואשם שזעמ הפקדון, וחטאת דשזעמ העדות,
תאמר ליוה"כ שמכפר על המזיד כשוגג, הואיל ומכפר על
המזיד [תוס'] כשוגג, יכפר על שבים ועל שאינן שבים?

תלמוד לומר ויקרא כג אך חלק אף צעור למדע השביעי הזה יום
הכפורים הוא, וכל אכין ורקין מיעוטיין, ללמדך שפעמים שאין יוה"כ מכפר,

[ואף שאין הברייתא מפרש שהם דברי ר' יהודה, יש ללמוד כן, מר] סתם
סיפרא מורה כהנים מני ר' יהודה היא, הכי אמרינן בסנהדרין צאלו הן
הנחנקין (דף פו) וקאמר שבים אין לא שבים לא,

ורמי סתם סיפרא אסתם סיפרא, דתניא, יכול לא יהא
יוה"כ מכפר אא"כ התענה בו, וקראו מקרא קדש, ולא
עשה בו מלאכה, לא התענה בו, ולא קראו מקרא קדש לא
קיבלו [עליו. ק'] צרכותיו לומר מקדש ישראל ויוה"כ [ולפי זה נלמוד דברכת
המועדות מן התורה. ריטבא, אבל התוס' הרא"ש כתב וז"ל ולא נהורא, שלא
מצינו ברכות יוה"כ מן התורה. עכ"ל, וראה תוס' מה שפירש הר"ת] ועשה בו
מלאכה, מניין [שיוה"כ מכפר]?

ת"ל ויקרא כג יום כפורים הוא מ"מ [תימה דלמא בעשה תשובה איירי
ולעולם סבר תנא דאינו מכפר אלא על השבין? תוס', # ואולי י"ל שגם אם עשה
תשובה אינה נחשבת כעשה תשובה, שהרי זה אינו מתענה ועושה מלאכה, ואף
אם עשה תשובה על העבר הרי הוא כמובל ושרץ בידו?]

אמר אביי, לא קשיא הא [ברייטא שיוה"כ מכפר מכל מקום] רבי,
והא רבי יהודה [פי' דקמייטא ר"י והא רבי. ואע"ג דסתם ספרא היא? י"ל
דתנאי היא אליבא דר' יהודה. ריטב"א],

[וצ"ל כיון דע"כ חד מהנך סתם ספרא לאו ר' יהודה הוא, אמרינן מסתמא חד
דס"ל יו"כ לא בעי תשובה לאו ר' יהודה אמרה, דאלו ר' יהודה מה היה לו לרבי
תלמידו למילף מהכרת תכרת, והוא כבר שמעה מרבו בספרא, ואיך לא אמרה
בשמו, אלא ע"כ דלאו ר' יהודה הוא. חת"ס],

רבא אמר הא והא רבי, ומודה רבי בכרת דיומא הא דמניא
קמייטא, דאינו מכפר על שאינן שבין, ככרת של יום הכפורים קאמר, של עינוי ושל
מלאכה, אבל על כל שאר עבירות מכפר, אף על פי שעשה צו מלאכה ולא התענה
בו,

אמרי לך, הא דגלי לן קרא צהנך תלת לאו ציוה"כ איירי, אלא הכרת תכרת דקאמר
[פירושה] הכרת בעולם הזה, תכרת לעולם הבא [הכרת בעולם
הזה. רע"י] תכרת לעולם הבא, שאף מיטה אינה ממרקת על שלש הללו בלא תשובה
[ראה מהרש"א],

עו' נה בה, שאם עשה תשובה ואין עונה צה ומת, מיתה
במזרקת מיטה ממרקת אף על שלש הללו ולא תכרת לעולם הבא,
אבל שאר עבירות בלא תשובה נמי מיטה ממרקת אחר יום הכפורים, אבל יוה"כ
בלא מיטה לא,

ומי מצית מוקמת לה כרבי, והא מרסיפא רבי יהודה היא,
רישא נמי ר' יהודה היא,

דקתני סיפא [דמשנתנו, לגבי שיעיר המשתלח], אחד ישראל מתכפרים
משאר עבירות צשעיר המשתלח, ואחד כהנים, ואחד כהן מושוח,
ומאן אית ליה האי סברא דכהנים מתכפרים צמשתלח, רבי יהודה
לקמן צהאי פירקא [ע"ב],

מכלל דרישא ר' יהודה?

אמר רב יוסף, רבי היא, וסבר לה כר' יהודה [לגבי שיעיר
המשתלח],

א"ל אביי [לרב יוסף] דוקא קאמר מר, רבי סבר לה כר' יהודה,
אבל רבי יהודה לא סבר לה כרבי שיהא יוה"כ מכפר על שאינן שבים,
ולא אחיא מתניין אליציה [מתניין שיוה"כ מכפר גם על שאינן שבים, אחיא רק
אליבא דרבי, ולא אליבא דר"י],

או דלמא רבי יהודה נמי כרבי סבר לה, ומתניין רבי יהודה (נמי) [הוא. ק']
מדרכי סבר לה כרבי יהודה, אף רבי יהודה סבר לה נמי
כרבי, מיהו והאי דלא אמר רבי יהודה היא, וסבר לה כרבי אורחא
דמילתא קתני, למימר דתלמיד סבר לה כרביה אורחא דמילתא
שיין טפי למימר רבי היא וסבר לה כר' יהודה [בר אלאאי] רביה, ולא למימר רבי
יהודה היא, וסבר ליה כרבי תלמידיה?

א"ל אין דוקא קאמינא, רבי סבר לה כרבי יהודה צשעיר
המשתלח, דע"כ מתניין רבי היא כדלוקיימנא, מדקתני יוה"כ מכפר על שאינן שבין
אבל ר' יהודה לא סבר לה כרבי דתניא אין יוה"כ מכפר, על שאינן
שבין לרבי יהודה,

דתניא, יכול יהא יוה"כ מכפר על שבים, ועל שאינן שבים,
ודין הוא [פי' יש לנו ללמוד שאינה כן] הואיל וחטאת ואשם

אבני חן למסכת שבועות

טומאה שאירעה לפני ולפנים, כגון נטמא לפני ולפנים ושהה כדי השתחוואה דמחייבת ליה על שהייתו, כדמפרש צפ' שני (שבועות דף טז),

[ו] אֶת־אֱהֹל מוֹעֵד, זֶה הֵיכָל אִם נִטְמָא בְּהִיכָל,

[וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ, כַּמְשַׁמְעוּ מוֹצֵחַ הַזֶּה אִם הַקָּטִיר קְטוּרַת טוֹמָאָה וּבִשְׁהִיָּה,

יִכָּפֵר, אֱלֹ עֲזוּרוֹת נִכְנַס לַעֲזוּרָה טוֹמָאָה,

[וְעַל־הַכֹּהֲנִים, כַּמְשַׁמְעוּ,

[וְעַל־כָּל] עַם הַקָּהָל, אֱלֹ יִשְׂרָאֵל,

יִכָּפֵר, אֱלֹ הַלִּוּיִם,

הוֹשִׁי'וּ כוֹלָן לְכַפֵּרָה אַחַת זֶהָ יִכָּפֵר בְּתַרְא, הַשּׁוֹה כְּהֵנִים לִוִּי וְיִשְׂרָאֵלִים, מִלְּמַד שְׂכוֹן מִתְּכַפְּרִין בְּשַׁעִיר הַמִּשְׁלַח בְּשָׂאֵר עֲבִירוֹת, דְּלִילוֹ בְּטוֹמָאָת מִקְדָּשׁ וּקְדָשִׁי (לִיכָא) [לֹא שִׁיכָא. ק'] לְמִימַר דְּהַשּׁוֹ, שְׁהָרִי הִפֵּר מִכָּפֵר עַל הַכְּהֵנִים, וְשַׁעִיר הַפִּינְיָמִי עַל יִשְׂרָאֵל, שְׁמִתְכַּפְּרִין בְּשַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח בְּשָׂאֵר עֲבִירוֹת, דְּבָרֵי ר' יְהוּדָה,

רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, כַּשֵּׁם שְׁדָם שַׁעִיר הַנִּעְשָׂה בְּפָנִים לְנֶדֶר מִכָּפֵר עַל יִשְׂרָאֵל עַל טוֹמָאָת מִקְדָּשׁ וּקְדָשִׁי בְּלֹא שׁוֹם וִידוּ, שְׁהָרִי אֵין שׁוֹם וִידוּ בְּשַׁעִיר הַפִּינְיָמִי, כִּךְ דָּם הִפֵּר לְנֶדֶר בְּלֹא וִידוּ [פ' שְׁמַחֲלֵק הִפֵּר לְשֵׁנֵי כַּפּוֹרֹת אֶחָד ע"י וִידוּ וְאֶחָד ע"י זְרִיקַת דָּמוֹ] מִכָּפֵר עַל הַכְּהֵנִים, עַל טוֹמָאָת מִקְדָּשׁ וּקְדָשִׁי וְאִיִּתֵּר לִי וִידוּ הִפֵּר, לְשָׂאֵר עֲבִירוֹת,

וּכְשֵׁם שְׁוִידוּיֵי שֶׁל שַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח, מִכָּפֵר עַל יִשְׂרָאֵל בְּשָׂאֵר עֲבִירוֹת, כִּךְ וִידוּיֵי שֶׁל פֶּר [כֶּהֵן גְּדוֹל] מִכָּפֵר עַל הַכְּהֵנִים, בְּשָׂאֵר עֲבִירוֹת,

וְלִרְבִּי שְׁמַעוֹן הָא וּדְאִי הוֹשִׁי'וּ בְּכַפֵּרָה אַחַת, וְאִי בְּשָׂאֵר עֲבִירוֹת לֹא הוֹשִׁי'וּ בְּמַלְיָ הוֹשִׁי'וּ?

וּמִשְׁנֵי מֵאִי הוֹשִׁי', דְּבִנֵּי כַּפֵּרָה נִיגְהוּ לִכְךָ הוֹשִׁי'וּ. ק' לְלַמֵּד, שִׁשׁ לְכֹלֵם כַּפֵּרָה בִּין בְּטוֹמָאָת מִקְדָּשׁ, בִּין בְּשָׂאֵר עֲבִירוֹת, מִיָּהוּ כָל חַד וְחַד מִכָּפֵר בְּדִנְפָּשִׁיָּה אֱלֹ כַּפֵּר וְאֱלֹ בְּשַׁעִיר,

מֵאִי טַעְמִיָּה דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן? דְּכַתִּיב וַיִּקְרָא מֹז וְלָקַח אֶת שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים, אִיתְקַשׁ שַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח לְשַׁעִיר הַנִּעְשָׂה בְּפָנִים, מֵה שַׁעִיר הַנִּעְשָׂה בְּפָנִים, אִינוּ מִכָּפֵר עַל הַכְּהֵנִים עַל טוֹמָאָת מִקְדָּשׁ וּקְדָשִׁי, דְּכַתִּיב בִּיה אֲשֶׁר לָעָם וְלֹא לְכַהֲנִים, אִף שַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח אִינוּ מִכָּפֵר עַל הַכְּהֵנִים בְּשָׂאֵר עֲבִירוֹת,

וּרְבִי יְהוּדָה [שְׁאִין דְּמִיּוֹן בִּין שַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח שְׁמִכָּפֵר עַל שְׂאֵר עֲבִירוֹת שֶׁל כָּל

דְּאִי לֹא תִימָא הָכִי [תוּם'] דְּכַכְרַת דְּיוֹמִיָּה מוֹדָה רַבִּי דְּלֹא מִכָּפֵר, וְתִימָא דְּאִכְרַת דְּיוֹמִיָּה מִכָּפֵר כְּרַת דְּיוֹם הַכַּפּוּרִים לְרַבִּי לִית לִיה בְּתַמִּיָּה ! א"כ לִמָּה כְּתִיב רַחֲמֵנָא בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים כְּרַת, בְּשִׁלְמָא שְׂאֵר כְּרִיתוֹת דְּלִי מִיִּית קוֹדֵם יוֹה"כ לֹא אִיכְפֹּר. ק', אֲבָל הֵךְ לִמָּה לִי הָא כִּי עֲבַר עָלֶיהָ מִכָּפֵר עָלֶיהָ [ה. ק'] יוֹמָא,

אֲלֹמָה לֹא בְּתַמִּיָּה, כְּלוּמַר אֲלֹמָה אִי אִית לִיה לְרַבִּי דְּמִכָּפֵר עַל כְּרַת דְּיוֹמִיָּה בְּלֹא תַּשְׁבּוּזָה, לֹא אִיכָא כְּרַת בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים מִשְׁכַּחַת לָהּ, כְּגוֹן דְּעֲבַר בְּלִילִיא, וּמִיָּת דְּלֹא אַתָּא יִמָּמָא לְכַפּוּרִי לִיה שְׁאִין מִכָּפֵר אֲלֹא [ה. ק'] יוֹם כְּדַכְתִּיב (וַיִּקְרָא טז) כִּי בְּיוֹם הַזֶּה יִכָּפֵר עָלֵיכֶם,

אֲלֹא אִימָא

דף י"ג ע"ב

כְּרַת דִּימָמָא לְרַבִּי לִית לִיה בְּתַמִּיָּה ! וְהָא בְּהִדִּיא כְּתִיב כְּרַת דִּימָמָא, דְּכַתִּיב בִּין עֲבִירוֹת בִּין בְּמִלְאכָה, בְּעָמֵם הַיּוֹם הַזֶּה (וַיִּקְרָא כג),

אֲלֹמָה לֹא, מִשְׁכַּחַת לָהּ דְּאֲכַל אוֹמִצָא [חֲתִיכַת בֶּשֶׂר] וְחִנְקִיָּה שְׁלֹא עֲבַר עָלֶיהָ רִגְעָה מִן הַיּוֹם אֲחֵר עֲבִירוֹת וּמִיָּת, אִי נִמְוִי דְּאֲכַל סְמוּךְ לְשִׁקִּיעַת הַחֲמָה [תוּם' יג.] עִם אֵלֶּה הַיּוֹם שְׁלֹא עֲבַר רִגְעָה בְּיוֹם אֲחֵר הַעֲבִירָה, דְּלֹא הוּוֹה שְׁהוֹת לְכַפּוּרִי לִיה [וְנִמְצָא שְׂרָבָא לֹא הִבִּיא רִאיוֹה לְתִירוּצוֹ שְׁמוּדָה רַבִּי בְּכַרַת דִּימָמָא]:

שְׂאֵר עֲבִירוֹת	ר' יְהוּדָה	ר' שְׁמַעוֹן
שְׂאֵר עֲבִירוֹת	שַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח בִּין עַל כְּהֵנִים בִּין עַל יִשְׂרָאֵל.	וִידוּיֵי שֶׁל שַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח מִכָּפֵר עַל יִשְׂרָאֵל וִידוּיֵי שֶׁל פֶּר מִכָּפֵר עַל הַכְּהֵנִים.
טוֹמָאָת מו"ק [לֹא פְּלִיגִי ר"י ור"ש]	פֶּר מִכָּפֵר עַל הַכְּהֵנִים וְשַׁעִיר הַפִּינְיָמִי עַל יִשְׂרָאֵל.	פֶּר מִכָּפֵר עַל הַכְּהֵנִים וְשַׁעִיר הַפִּינְיָמִי עַל יִשְׂרָאֵל.

[שְׁנִינֵי בְּמִשְׁנֵיתוֹ] אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כְּהֵנִים וְאֶחָד כֶּהֵן מִשּׁוּחַ: הָא גּוֹפֵא קִשְׁיָא, קִתְּנִי אֶחָד יִשְׂרָאֵל, וְאֶחָד כְּהֵנִים, וְאֶחָד כֶּהֵן מִשּׁוּחַ, וְהִדְרַת תְּנִי, מֵה בִּין יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנִים וּלְכֶהֵן מִשּׁוּחַ?

אִמֵּר רַב יְהוּדָה הָכִי קָאֵמֵר, אֶחָד יִשְׂרָאֵל, וְאֶחָד כְּהֵנִים, וְאֶחָד כֶּהֵן מִשּׁוּחַ, מִתְּכַפְּרִין בְּשַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח, בְּשָׂאֵר עֲבִירוֹת, וְאֵין חִילּוּק בִּינֵיהֶן,

וּמֵה בִּין יִשְׂרָאֵל, לְכַהֲנִים, וּלְכֶהֵן מִשּׁוּחַ, אֲלֹא שְׁהִפֵּר [כֶּהֵן גְּדוֹל] מִכָּפֵר עַל הַכְּהֵנִים עַל טוֹמָאָת מִקְדָּשׁ וּקְדָשִׁי (וְכו'. ד"ס.) [אֲבָל יִשְׂרָאֵל מִתְּכַפְּרִין בְּשַׁעִיר הַפִּינְיָמִי, וְשַׁעִיר הַחִיצוֹן], וּמִנִּי רַבִּי יְהוּדָה הִיא,

דְּתַנִּיא וַיִּקְרָא מֹז לֹג, וְכַפֵּר אֶת־מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ בְּעֶזְרַת פֶּר וְשַׁעִיר שֶׁל יוֹם הַכַּפּוּרִים כְּתִיב, הַמִּכְפֶּרֶת עַל טוֹמָאָת מִקְדָּשׁ וּקְדָשִׁי זֶה לְפָנֵי וְלְפָנִים עַל

אבני חן למסכת שבועות

בשאר עבירות בשעיר המשתלח] הכי קאמר, מעתה אין להם כפרה
בטומאת מקדש וקדשיו [דגם לר' יהודה בטומאת מו"ק היה ס"ד שאינם
מתכפרים],

ישראל וגם כהנים, לשעיר הפנימי שמכפר על חטאתם, מוקדש וקדשו של כל ישראל ולא של כהנים, קשה למה איתקשן אמר לך, להכי איתקוש, שיהיו שוים במראה ובקומה ובדמים, הוא דאיתא,

כשהוא אומר [בסוף פרשת יוה"כ על כל עבודות יוה"כ שיכפר גם על הכהנים] **יכפר** [ו] **על הכהנים** [זה מלמדנו שיש כפרה לכהנים],

מֵאֵן תֵּנָה, לֵהָא דַתְּנוּ רַבְנֵי, [הָא דַתְּכִיב בּוּיָקָא מִזוּ] וְיִשְׁחַט
 אֶת־שְׁעֵיר הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר לָעָם, שְׂאִין הַכֹּהֲנִים מִתְּכַפְּרִין בּוֹ,
 וּבִמָּה מִתְּכַפְּרִין בִּפְרוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, יִכּוּל לֹא יִתְּכַפְּרוּ בִּפְרוֹ שֶׁל
 אַהֲרֹן, שְׁהָרִי כִבֵּר נֶאֱמַר וַיִּקְרָא מִזוּ וְהִקְרִיב אֶהְיֶה אֶת־שִׁיר הַחֲטָאֹת
 אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֵּר כְּעֶדֶר וְכִעֲדֵי בֵיתוֹ וְ[כֵן יֵשׁ פְּסוּק כּוֹז עוֹד פֻּעַם שֵׁם פְּסוּק יֵא],
 מִעֲתָה אֵין לָהֶן כִּפְּרָה,

[ובין ש] מצינו שיש להן כפרה בשאר עבירות [בשעיר המשתלח],
 (וכמו דמצינו) [לכן אמרין] [וכשם. ד"ם] שיש להן כפרה בשאר
 עבירות, כך יש להן כפרה

דף י"ד ע"א

בטומאת מקדש וקדשיו כשהוא אומר על הכהנים ועל כל עם הקהל יפלו, ולימד שהשוחז כולם לכפרה אחת בשעיר המשחלת [פ] שהפסוק לא פירש על איזה קרבן קאי, אלא כיון שהפסוק מושה כהנים עם ישראל, ע"כ מיירי בשעיר המשחלת אל"א דר"י [לרבי יהודה, מצינו שיש להם כפרה בשאר עצירות, וז'] כי היכא דחם רחמנא למיכתב עליהו כפרה בשאר עצירות, אחי לן למילף מינה דיהיב להו גמי כפרה בטומאת מקדש [ובמושיך ובמה וכו'] ,

כִּשְׁהוּא אֹמֵר [שם פסוק לג] וּכְפָר אֶת־מִקְדָּשׁ תִּקְדֹּשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ יִכְפֹּר [וְ]עַל הַכֹּהֲנִים, מִצִּיּוֹ לֵהֵן כִּפְרָה, בְּמַה הֵן
מִתְּכַפְּרִין,

מוטב שיתכפרו בפרו של אהרן, שהרי הותר מכללו מכלל שאמר אשר לו דמשמע לו ולא לאחרים והותר אצל ביתו דכתיב (ויקרא טז) וכפר בעדו ובעד ביתו, ואל יתכפרו בשעיר הנעשה בפנים, שלא הותר מכללו אצל ביתו.

וּבְמָה הֵם מֵתִכְפְּרִין, מוֹטֵב שִׁיתְּכַפְּרוּ בְּפֶרוֹ שֶׁל אֲהֶרֶן, שֶׁהָרִי הוֹתֵר מִכֻּלּוֹ אֲצֵל בֵּיתוֹ, וְאֵל יִתְּכַפְּרוּ בְּשַׁעִיר הַנִּעֲשָׂה בְּפִנִּים, שֶׁהָרִי לֹא הוֹתֵר מִכֻּלּוֹ,

ואם נפשך לומר [לשון זה 8 מקומות בש"ס: יומא לו; ער; סוטה מו; קדושין עז; ב"ק פג; שבועות יג; ל, חולין עח:] להקשות כלום על המדרש הזה, ולקמה מפרש מה יס לו להקשות?

[וממשך לפרש הברייתא] ואם נפשך לומר, הרי הוא אומר תהלים קלה בית אהרן ברכו את ה' וגו',

הרי הוא אומר ע"כ המקרא (מלמדך) [בא ללמדך. ק'] שממכפרים צפרי של
 אהרן תהלים קלח יט בית ישראל פרכו אתה' בית אהרן פרכו אתה'
 הרי כל הכהנים קרוין צימו, ו[?]הרי הם ככלל ובעד צימו, כ בית הלוי פרכו
 אתה', ראי'ה פרכו אתה',

[ומפרש] ומאי אם נפשך לומר מה היה לו להקשות שהחזק להביא מקרא זה, וכ"ת ביתו כתיב ולא שאר כהנים? כולן קרוין ביתו [חוס'], שנא' בית אהרן ברכו את ה', 'ראי ה' ברכו את ה',

במאן תנא להא מחינחא דקתני, "מעשה אין להן כפרה", דמשמע דאס לא צפר יתכפרו, אין להם כפרה כלל?

והאי "אשר לעם" (דכתיב בשעיר הפנימי) להכי הוא דאיתא של
ימסדרו כו כהנים, האי מיבעי ליה דקאמר רחמנא מ'דעם" [מן של
העם] ליהוי משל צבור ולא משל כהן גדול, [ולכן צריך לומר כן] לפי שהער נא
משלו, הוצרך לומר בשעיר משל צבור?

אמר ר' ירמיה, דלא בר' יהודה אלא כר"ש, דאמר כל כפרותימן צפר מליות [וכיון דרתיב "אשר לו" מיעט את הכהנים, ומעכשיו אין להם במה להתכפר], **דאי ר' יהודה א"י לא מכפרי צפר, האמר כהנים יש להן כפרה, בשעיר המשתלח** אית להו כפרה מיהם צשעיר המשתלח צשאר עזירות [אע"ג שעל טומאת מקדש וקדשו, היה ס"ד שאין כפרה לכהנים, לא מתאים הלשון "מעתה אין להם כפרה"]

ההוא ויקרא שז מ'ומאת עדת בני ישראל נפקא,

ומניי [ואף שרש"י כבר פירש דלא בר' יהודה אלא בר"ש, חנני' לא פירשה עדיין?] רבא אמר, ר' שמעון היא, דאמר כהנים אין להם כפרה בשעיר המשתלח.

וְיִקְרָא טו וְהִקְרִיב אֶתְּחֵן אֶת־פֶּר הַמִּטְּחָה אֶשְׁרֶלֹו וְכֹפֶר צִבְדוֹ וְיַעַד צִיּוֹ י ז
וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים וְהַעֲמִיד אֹתָם לִפְנֵי ה' פֶּסַח אֶחָל מו עֵד ח וְגַמֵּן אֶהֱבֵן
עַל־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים גְּדֹלוֹ ט ו' רַל אֶחָד לָהּ וְגו' רַל אֶחָד לְעֹזֹאזֹל ט וְהִקְרִיב אֶתְּחֵן
אֶת־הַשְּׂעִיר אֶשְׁר עָלָה עָלָיו הֹו' רַל לָהּ וְשִׁעְהוֹ מִטְּחָה י י וְהַשְּׂעִיר אֶשְׁר עָלָה עָלָיו
הֹו' רַל לְעֹזֹאזֹל יַעֲמֹד־חֵי לִפְנֵי ה' לְכַפֵּר עָלָיו לְשָׁטָן אֲחֹו לְעֹזֹאזֹל הַמַּדְבָּרָה י א

אבִּי אָמַר, אֲפִי תִּימָא ר' יְהוּדָה, [וּדְקָשָׁה לָךְ חֲרִי יֵשׁ לְכַהֲנִים כְּפֹרָה

אבני חן למסכת שבועות

סגיא חד כנגד שער הפנימי, וחד כנגד שער החיצון [פ'] כיון דסבר דגם הכהנים מתכפרים בשעיר המשתלח?

[ומתריץ] אחד לו ואחד לביתו, כדתנא דבי רבי ישמעאל כך היא מדרת הדין נוהגת, מוטב יבוא זכאי ויכפר על החייב, ואל יבוא חייב ויכפר על החייב לפיכך מתודה וידוי ראשון עליו ועל צימו, ולאחר שנעשה זכאי צידוי, מתודה עליו ועל אציו, ולעולם תרוייהו [וידוי. ק'] חדא כפרה נינהו:

פרק שני ידיעות הטומאה

מאמר ההכם:
כשרמאים נתקלים באדם ישר בהחלט, הם מרב הפתעה חושבים אותו לרמאי גדול מזה. ראיתי,

מתני': ידיעות הטומאה [תוס'] שתים שהן ארבע כבר פירשתי
בפרק ראשון במשנה (דף ז),

נטמא וידע שנטמא, או נטמא לא אחר כן [לפי מה שאנו מעמידין משנתנו כרבי כדאיתא בריש מכלתין האי ידע לאו דוקא ידע אלא אפי' ידיעת בית רבו הוי ידיעה. רשב"א עיי"ש] ונעלמה ממנו הטומאה, וזכור את הקדש [ואכלה בטומאת חנוף], נעלם ממנו הקדש, וזכור את הטומאה,

נעלמו ממנו זה וזה ואכל את הקדש ולא ידע [זו ואין צורך לומר זו], ומשאכל ידע, הרי זה בעולה ויורד,

נטמא וידע, ונעלמה ממנו טומאה, וזכור את המקדש, נעלם ממנו מקדש, וזכור את הטומאה,

נעלם ממנו זה וזה [אינו ממנן הידיעות אלא הא קמ"ל דאע"ג דבשעת אכילת קדש, או כניסת מקדש, אינו זכור לא לטומאה ולא לקודש, חייב קרבן עולה ויורד. רע"ב] ונכנס למקדש ולא ידע, ומשיצא ידע, הרי זה בעולה ויורד:

[ראה הלכות תוספת העזרה וכו' ברמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו'],

אחד הנכנס לעזרה, ואחד הנכנס לתוספת העזרה שהוספו עליה אחר קן, שאין מוסיפין על העיר [פ'] חומת העיר, וראה במשמר

והקריב תהלין תתפר הספאט תשרי' וקפר צעדו וצעד ציתו וקפט תתפר הספאט תשרי' :

[ומקשה עוד] והאי אשר לו של יתכפרו צו אחרים, שהחזקת להציא מקרא שיתכפרו צו כהנים להכי הוא דאתא, האי מיבעי ליה לכדתניא [תוס'], [אשר לו] תלתא כתיבי צפר [של כה"ג] משלו הוא מביא, ואינו מביא משל צבור,

יכול לא יביא משל צבור, שאין הצבור מתכפרין בו, אבל יביא משל אחיו הכהנים, שאחיו הכהנים מתכפרין בו, ת"ל ויקרא מו אשר לו תניינא,

יכול לא יביא ואם הביא כשר? ת"ל שוב אשר לו השלישי הכתוב שנה עליו לעכב [תוס'],

[ומתריץ שזה שאומר הברייתא "אשר לו", אין הפירוש שלמידין ממלים אלו שלא יתכפרו בו כהנים, אלא פירושה היא כיון שלמדנו מאשר לו שאינה באה ממעות הכהנים, א"כ איך כהנים מתכפרים בו] תנא הכי קא קשיא ליה דקאמר יכול לא יתכפרו צפרו של אהרן, שהרי כבר נאמר אשר לו, לומר שאינו צא משל כהנים מאי שנא בדעם דלא מכפר, דלא קא חסרי ביה ממונא [תוס'], דכתיב אשר לעם וכיון שאין חסירין צו ממון לא [מתכפרו] [מתכפרו. ק'] צו דמאי שנא בשעיר הפנימי דלא [מתכפרו] [מתכפרו. ק'] צו כדילפינן מאשר לעם יתירא משום דלא חסרו צו ממונא שלא נקנה משלסם, בדאחרן נמי לא קא חסרי ביה ממונא [תוס']?

וקאמר [ועל זה תירץ] כולן קרויין ביתו [תוס'],

ויקרא מו ו והקריב תהלין תתפר הספאט תשרי' וקפר צעדו וצעד ציתו וקפט תתפר הספאט תשרי' :

בשלמא לר"ש היינו דכתיב תרי וידוין צפר [וחוץ מהודוין יש גם מתן דמו] ודם הפר [תוס'] ומתן דמו, (תרי וידוי דכתיב) [וידוי דכתיב. ק'] תרי זימני, וכפר צעדו וצעד ציתו, ואמר מר (יומא דף לו) צכפרת דכריס הכחוב מדבר, שהרי עדיין לא נשחט הפר, ואיכא מתן דמו,

הרי ג' כפרות, לכפר על ג' עצירות שהכהנים מתכפרין צפר, כנגד שלש עצירות שישאל מתכפרין בשעירים,

חד כנגד שעיר הנעשה בפנים לתלות על שיש צה ידיעה צתחלה ואין צה ידיעה צסוף, וחד כנגד שעיר הנעשה בחוץ לכפר על שאין צה ידיעה צתחלה ויש צה ידיעה צסוף, וחד כנגד שעיר המשתלח לכפר על שאר עצירות,

אלא לר' יהודה, תרי וידוין ודם הפר ל"ל, בחד וידוי ודמו

אבני חן למסכת שבועות

מנות עשה וישלמו מן הממנה וגו' וכל טמא לנפש (צמדצד ה) [יש משנה בהוריות אין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש, לכן מפרש שמה שאומרת המשנה שם "עשה שבמקדש", היינו מי שנמאז בעזרה יש מצות עשה לצאת מיד, ואומר שאם הורו ב"ד במעות שאין צריך לצאת מיד אינם חייבים להביא פר העלם דבר],

שאיין חייבין עליה צית דין פר צהוראה, ולא כהן משית, כדמפרש בגמרא,
[אם טעו ב"ד והורו שיצא בארוכה, אין חייבים פר העלם דבר על הוראה זו [בהוריות פ"ב מ"ד], ואע"ג דאיכא נמי עשה דמילה ופסח שאין ב"ד חייבין עליה, התם היינו משום דאין יחיד חייב עלה חטאת כלל, משא"כ הכא חייב עלה עכ"פ קרבן עולה ויורד ואפ"ה ב"ד פטירי. יבין]

ואיזו היא מצות עשה שבגדה אידי דמנא צהוריות (דף ח) אין חייבין על עשה שבמקדש, אצל חייבין על עשה שבגדה, קמני הכא איזו היא מנות עשה שבמקדש, ואיזו היא שבגדה שחייבין עליה,

היה משמש [במתו] עם הטהורה היינו דומיא דעשה שבמקדש, שאירעה לו הטומאה משגג צהייר לדי כניסה ואמרה לו נטמאתי עכשיו ופירש מיד נקושי האנר חייב אלא יעמוד בלא דישה עד שימות האנר, ויפרש בלא קושי, וזהו עשה, ובגמרא יליף לה מפני שציאתו הנאה לו כביאתו:

[אלא יסמך א"ע על ידיו ורגליו, שלא יגע בגוף האשה וכו' וזהו העשה שבגדה, שצותה תורה ותרי נדתה עליו, ר"ל אע"ג שהיא נדה, תהיה עליו וסמוכה לו, שלא יפרוש ממנה. יבין].

רבי אליעזר אומר, השרץ ונעלם ממנו או צנצנל שרץ טמא, ונעלם ממנו (ויקרא ה) על העלם שרץ חייב, ואינו חייב על העלם מקדש,

[השרץ אב מאבות הטומאה, מטמא אדם וכלים במגע, וכלי חרס באויר, ואינו מטמא במשא, והנוגע בו אינו מטמא בגדים בשעת מגעו, ושיעור טומאתו בכערדשה. רמב"ם פ"ד מהלכות אבות הטומאה הל' ב'. שאר שקצים ורמשים כולן כגון הצפרדע והנחש והעקרב וכיוצא בהן אע"פ שהן אסורין באכילה הרי הן טהורין מכלום ואפילו כאוכלין טמאין אינן, ואין לך ככל השרצים מה שמטמא במותו חוץ משמנות המונין המפורשים בתורה. שם הל' י"ד. ואין שרץ מטמא משום נבילה בכזית, שטומאת נבילה הוא רק בבהמה וחיה שיש בו בשר גידין ועצמות ותולד על ד' רגלים גבוהים קצת וכו'. יבקש דעת במשניות תפארת ישראל סי' י"ד].

רבי עקיבא אומר, צנצנל מפרש מאי צניייהו ונעלם ממנו והוא טמא, על העלם טומאה חייב, ואינו חייב על העלם מקדש,

ר' ישמעאל אומר, ונעלם ונעלם שתי פעמים, לחייב על העלם טומאה, ועל העלם מקדש:

נב': אמר רב פפא לאביי, שתיים שהן ארבע ! [הלא שתיים

הלוי שנפתק ממה צריכה החומה להיעשות, האם דוקא מלבנים, או אפילו מהוצא ודפנא ? ועיי"ש שהאר"ך [ועל העזרות [תוס' נדפס מו.] לפיכך היא קדושה כראשונה, אלא במלך כולו יליף מקדש כולו יליף מקדש, ונביא ואורים ותומים, וסנהדרין של שבעים ואחד [ר"ל צריך שיתרצו הכל. תפארת ישראל. והוא כעין שאמרו בברכות ג' ע"ב שאמר דוד המלך לחכמי ישראל לכו פשטו ידיכם בגדר, מיד יועצים באחיותפל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים. אבל אלו לא הקיפו את העיר],

ובשתי תודות [כד. ק'] מפרש בגמרא שני למי מודה, והיו נושאין אותה צהייר קצי, ובשיר מפרש בגמרא ובית דין מהלכין, ושתי תודות אחריהן, וכל ישראל אחריהם:

דף י"ד ע"ב

[הלחם] הפנימית [של שני הלחמי תורה] נאכלת, והחיצונה נשרפת פנימית וחיצונה מפרש בגמרא, ונאכלת ונשרפת נמי מפרש בגמרא [ומסיק בגמ' שאין טעם לדבר אלא שכן היא ע"פ נביא],

וכל [הוספה על עיר והעזרות] שלא נעשית בכל אלו, הנכנס לשם [לעזרה זו בטומאה] אין חייב עליה:

[ועכשיו מדבר על מי שנמאז בעזרה ושהה שם, ולא יצא תיכף ומיד בדרך היותו קרובה] נטמא בעזרה וידע שנטמא ונעלמה ממנו טומאה, וזכור את המקדש, נעלם הימנו מקדש וזכור הטומאה, נעלם ממנו זה וזה, והשתחוה [כלפי פנים. מבוארות] צהעלם זה,

או ששהה בכדי השתחואה צנמרא מפרש שיעורא # [דבר זה תמוה דמיירי באופן שנמאז וידע שנמאז ונעלם ממנו, והיה לו עדיין זמן לצאת תוך זמן השתחואה. ואם נפרש המשנה דמיירי בדיעת ביד רבו נחא, אבל לידע ולשכוח בזמן קצר כזה הוא פלא], **או בא לו בארוכה** שיגא לו [צ. ק'] דרך ארוכה, שיש קצרה הימנו לנאת, חייב ואפי' לא שהה תמלה, ושיעורין הללו הלכה למשה מסיני הם, צמי שנטמא צמוך העזרה,

[ודע ששיעור השתחואה הוא רק אם נטמא במקדש, אבל אם הוא טמא ונכנס למקדש אין שיעור זה, וחייב אפילו לא שהה שם כלל. ואולי הטעם של שיעור השתחואה הוא, שכיון שנכנס בהיתר אין להענישו על ביאתו, וממילא החיוב על "שהותו", ולכן צריך לשהות שם כשיעור שום מעשה שעושים בבית המקדש, והשתחואה הוא מעשה היותו קצרה. שדרך הבאים לביהמ"ק שהיו משתחוים, כמש"כ בשמואל א' א' ג' להשתחות ולזבח לה' צבאות בשלה, וכן בישעיה ס"ו כ"ג יבוא כל בשר להשתחות לפני. ולכן גם אם לא השתחוה אלא שהה כדי השתחואה],

[אבל אם יצא בקצרה פטור היכא דלא השתחוה ולא שהה,

זו היא טומאה שאירעה לו צמוך עזרה מצות עשה שבמקדש דיש כאן

אבני חן למסכת שבועות

שהיה מקדש בעולם, או לא. חרושי הראב"ד],

אליבא דמאן, אי אליבא דרבי עקיבא דבעי ידיעה בתחלה, הא לא מחייב על העולם מקדש [פ' עד שיהא זכור למקדש. חרושי הראב"ד?], [ורבי ירמיה לא ישאל באופן, שגם בלאו הכי אינו חייב], אי אליבא דרבי ישמעאל דמחייב על העולם מקדש, הא לא בעי ידיעה בתחלה [ומחייב על העולם. ק'] כדאמרין בשילאי פירקין (דף יט) ?

לא צריכא [לפי המחשב יש בש"ס הלשון "לא צריכא" 478 פעמים] אליבא דרבי דאמר בשמעתא קמייא דפירקין קמא (דף ד), דבעי ידיעה בתחלה, ומחייב על העולם מקדש, ואמר ידיעת בית רבו שמה ידיעה, מאי,

כיון דידע דאיכא מקדש בעולם ידיעה היא למהוי ידיעה בתחלה, או דלמא, כיון דמקומו לא ידע ליה מעולם, העלמה היא אין כאן ידיעה בתחלה, ולא דמי לידיעת בית רבו דטומאה [וגם בבית רבו למד שיש מקום המקדש], דלילו התם למד שהערך מטמא, וכשנגע בו ידע שנגע בשרץ, אבל לא זכר לו להכיר שהוא טמא כנגיעה זו, התם (קאמרין) [קאמר רבי. ק'], כיון שלמד שהנוגע בשרץ טמא, חזי ידע כשנגע, אין זה העולם, אבל זה לא ידע מקום מקדש מימיו, וי. ק'] אין כאן ידיעה בית רבו, ² תיקון:

[שנינו במשנתנו] אחד הנכנס לעזרה וכו': מנא הני מילי דזעינן כל הני לתוספת עזרה?

אמר רב שימי בר חייא, דאמר קרא שמות כה ככל אשר אני מראה אותך, את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו,

דף ט"ו ע"א

וכן תעשו קרא יתירא למידע לדורות [תוס'] וזימי משה [פ' ולדורות צריך לעשות כמו שקדשו את העזרות במשכן, ואז נעשית ע"י משה] דהוא מלך [דכתיב ויהי ציורון מלך. ק'] ונצח, ואחיו כהן גדול, ואוריס ותומים, *ושבעים זקנים [פ' ומושה על גביהן, והיו שבעים ואחד, דתנן במתני' וסנהדרין של שבעים ואחד. משמר הלוי, [וראה רש"ש שהכל דיבור אחד] שמי תודות [הגם שלא עשו כן בימי משה למידין כן] מנחמיה בן חכליה גמרינן,

* # [לכאורה קשה שהרי בשעת הקמת המשכן לא היו עדיין שבעים זקנים, שנתמנו רק אח"כ כדכתיב בבמדבר י"א ט"ז אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרי, ולקחת אתם אל אהל מועד והתניצבו שם עמך ? אבל ראה רש"י סנהדרין ט"ז ע"ב ד"ה כן תעשו לדורות שכתב, שמשח רבינו הוא במקום סנהדרין גדולה],

[וכן תעשו לדורות פ' לבנות בתי כנסיות ובתי חינוך שהוא במקום בית המקדש. ע"פ הוסף דעת משם החפץ חיים],

שהן שש הויין, ידיעות הטומאה תחלה וסוף, ידיעות הקודש תחלה וסוף, ידיעות מקדש תחלה וסוף,

ולטעמך תמני הויין, דהא איכא טומאה דקודש וטומאה דמקדש תחלה וסוף? הא לא קשיא שם טומאה אחת היא, מכל מקום שית הויין?

אמר רב פפא לעולם תמני הויין, ארבעי קמייא דלא מיייתן ליה לידי קרבן לא קא חשיב, ארבעה בתרייתא דמיייתן ליה לידי קרבן קא חשיב ידיעות אחרונות מודיעות אותו שחטא,

ואת דגרסי ארבעי קמייא דמיייתן ליה לידי קרבן קא חשיב, ואין נראה לי, דא"כ מאי איכא דאמר, אם מפני שני הטעם אין דרך הש"ס לומר כן ולא ישאל אחריו מאי צינייהו,

ואיכא דאמר, אמר רב פפא לעולם תמני הויין, וארבעי קמייא @ ידיעות שנתחלה דליתנהו בכל התורה כולה שהאכל חלב בשוגג, אפילו לא נודע לו על חמיכה זו מעולם [קודם אכילה. ק'] שהיא חלב, ולאחר אכילה נודע לו חייב, קא חשיב, ארבעי בתרייתא ידיעות שנסוף דאיתנהו בכל התורה כולה שאין אדם מביא חטאת אלא"כ נודע לו שחטא, לא קא חשיב,

בעי רב פפא, נעלמו ממנו הלכות טומאה כשנגע בשרץ (ו. ק') ידע שנגע בשרץ, אבל אינו יודע שהוא טמא מזהו, היכי דמי אלימא כגון הלא והלטאה שדומין לצפרדע [פ' שצפרדע אינו מהשמנה שרצים ואינו מטמא] וסבור [שגם הצב וההלמאה שדומין לצפרדע] שאינו מטמא, דלא ידע אי שרץ טמא, אי צפרדע טמא,

זיל קרי בי רב הוא מיעוקות של בית רבן קורין, החולד והעכבר והנז, הלכך אין זו העלמה, ויש כאן ידיעה בתחלה, (וכשאל) [ואם כשאל. ק'] את הקדש נעלמה ממנו נגיעה ראשונה, יש כאן ידיעה בתחלה והעולם אחריה, ולכשידע לו צסוף יהא חייב?

לעולם ידע בטומאת שרץ, וכגון דנגע בכעדשה, ולא ידע כעדשה אי מטמא אי לא מטמא, מאי כיון דידע דמטמא שרץ בעולם ידיעה היא ידיעה בתחלה יש כאן, או דלמא כיון דכעדשה לא ידע אי מטמא אי לא מטמא, העלמה היא, ¹ תיקון,

בעי רבי ירמיה [כן דרכו לשאול שאלות מעונינות בכל מקום בש"ס. וראה ב"ב כ"ג ע"ב ועל דא אפקוהו לר' ירמיה מבי מדרשא], בן בבל שעלה לארץ ישראל שידע שיש מקדש ציושלים ונעלם ממנו מקום מקדש אבל אין יודע מקומו, [ועכשיו כשנכנס למקדש נעלם ממנו מקדש לגמרי, של ידע שהיה מקדש בעולם כלל. פירוש הראב"ד ?] מהו איכא ידיעה בתחלה, או דלמא הא דתנן נעלם ממנו מקדש, צמי שהכיר בו כבר קאמר [מי היו ידיעה ידיעותו

אבני חן למסכת שבועות

אמר רב פפא, אמר קרא במדבר ד אשר ישרתו בם בקדש, תלאן הכתוב בשירות מדכפל קרא בלשניה "כלי השרת אשר ישרתו", שנעשו כלי שרת ע"י שירות,

א"ח:

השתא דכתב רחמנא אשר ישרתו [שלדורות דוקא בעבודה], אותם [ללמד ולא לדורות במשיחה] למה לי?

אי לא כתב רחמנא אותם, הוה אמינא הני הוא דבמשיחה, לדורות במשיחה ובעבודה, דהא כתב וכן תעשו במשיחה, ומכאן ושרתו לשירות, ולעני מרמי, מיעט רחמנא אותם קמ"ל [אומם], אותם במשיחה, ולא לדורות במשיחה למעטיהו ממשיחה, דאי לא להכי אתא למאי אתא, אי למימנא לדורות לא מיקדשי במשיחה לחודה, לשתוק קרא מיניה, ונפקא לן מאשר ישרתו:

[רואים בהרבה מקומות שהענין של "הקפה" עושה רושם לטוב ולרעה, לטוב הקפת המזבח וכדומה, לרע הקפת יריחו וכדומה. וגם אנו עושין הקפות בשמחת תורה וגם במתים רח"ל. ועוד רואים בסוף תענית כו: שבהן בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים, וגם שם דף לא: עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים].

[שנינו במשנתנו] ובשתי תודות: תנא, שתי תודות שאמרן, בלחמן הלם היו נושאין שני לחמי מודה, ולא בבשרן,

מנהגי מילי דצלחמן קאמר?

[דכשעלו ישראל מבבל בזמן בית שני, והלכו לקדש את ירושלים, לקחו שתי לחמי תודה גדולים, דהיינו של חמין, והקיפו בה את העיר מבחוץ, והרבה [כל שמותם נמנין שם] הקיפו את העיר אחרי הלחמים. וזה לשון הפסוק שם וְאַעֲלֶה אֶת־שְׂרֵי יְהוּדָה מֵעַל לְחוֹ מֶזֶה [פי' אצל החומה כמו ועליו מטה מנשה. מלבי"ם] וְאַעֲמִידָה שְׁתֵּי תוֹ דָּת גְּדוֹ ל' ת' וְתִהְיֶלֶת לְיָמִין מֵעַל לְחוֹ מֶזֶה [פי' אצל החומה]. נחמיה י"ב ל"א],

אמר רב חסדא, דאמר קרא נחמיה יב לא וְאַעֲלֶה אֶת־שְׂרֵי יְהוּדָה מֵעַל לְחוֹ מֶזֶה וְאַעֲמִידָה שְׁתֵּי תוֹ דָּת גְּדוֹ ל' ת' נחמיה קאמר בספר עזרא [פי' ספר נחמיה], כשנבנית חומת ירושלים [בבית שני], וזא לקדש את העיר, "ואעמידה שתי תודות גדולות" אלל החומה מצחוץ [דלפי רש"י הלכו מחוץ לחומה] וְתִהְיֶלֶת לְיָמִין מֵעַל לְחוֹ מֶזֶה להקיף את העיר בתהלוכות שהלכו דרך ימין, [ומפרש איך הלכו לימין] כשפניהם לחלל [צריך לפרש כאילו אמר "לחומת"] העיר, הלכו תמיד ללד ימינם, עד שהקיפו את כולה,

מאי גדולות, אילימא ממין גדול ממש וצבצר קאמר קרא, וגדולות דקאמר ממין גדול של צקר ולא של זאן, נימא פרים,

אלא גדולות במינן מאותו מין שהיו שהציאו, גדולות ולא קטנות,

כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן מכאן ואילך עבודתן מחנכתן	
ובן תעשו. שמות כ"ה ט'	לדורות, לקדש כלי שרת.
וימשחם ויקדש אותם. במדבר ז' א'	אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה, אלא בשירות דכתיב אשר ישרתו בם בקדש.
אשר ישרתו בם בקדש. במדבר ד' י"ב	אשר ישרתו להבא משמע לדורות הבאים נתנו בשירות. רש"י סנהדרין ט"ז ע"ב
אי לא כתב אותם	הוה אמינא לדורות במשיחה ובעבודה. דהא כתיב וכן תעשו במשיחה, וגם ושרתו לשירות, ולבני תרתי. קמ"ל אותם, ואם תאמר דאותם בא רק לדורות לא מהני משיחה "לחודה" לישתיק קרא מיניה והיינו למדין משני הפסוקים דבעי תרתי.
כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש במדבר ד' י"ב תלאן הכתוב בשירות.	אימא אותם במשיחה לדורות או במשיחה או בעבודה (דהא כתיב וכן תעשו, וכתיב אשר ישרתו) ואימא הא דכתיב אותם בא למעט שאין חיוב לעשות שניהם אבל יכול לעשות איזה מהן שירצה, אמר קרא כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש פי' מדכפל קרא בלשניה למדין שלדורות רק עבודה מקדשתן.

מתיב רבא, כל הכלים שעשה משה [תוס'] משיחתן נשמן המשחה מקדשתן קדושת הגוף לכלי שרת, (וז') לקדש את הנכנס לתוכו [שער עבשו כיון שנקנו ממעות הקדש יש להן רק קדושת דמים],

מכאן ואילך כלי הדורות לא נמשחו, אלא המלמל עבודתן מחנכתן לקדושה, (ו. ק') סינוך לשון המלמל,

ואמאי ונימא וכן תעשו לדורות?

שאני התם [גבי כלים], דאמר קרא במדבר ז' וימשחם ויקדש אותם, אותם במשיחה, ולא לדורות במשיחה,

אימא אותם במשיחה ולא צעזועה, לדורות או במשיחה או בעבודה [תוס'] אי צעי צמשיה אי צעי צעזועה?

אבני חן למסכת שבועות

שהן שתי איפות שהאיפה שלם סאין, והם עשרים עשרות, שהאיפה עשר עשרות כדכמיז (שמות טו) והעומר עשירית האיפה וגו', **והאיפה שלש סאין**, [נמצא שש סאין היא] **עשרים עשרון**,

ג' סאין = איפה, ו' קב = סאה, ד' לוג = קב, ו' ביצים = לוג
איפה = 3 סאה איפה = 10 עשרונים, 2 איפות = 20 עשרונים 6 סאין מדבריות = 2 איפות = 20 עשרונים עומר = עשירית האיפה,

עֶשְׂרָה לַחֹמֶץ וְעֶשְׂרָה לַמָּצָה יֵלֶךְ מִקְרָא בַּמִּסְכָּת מִנְחוֹת [עו:] [וַיִּקְרָא י
יִצְחָק־יג] [אם עֲלִיתוּ דָּהָר קִרְיָנוּ] וְהִקְרִיב אֶל־עֲלֵצָהּ הַסּוּף דָּהָר פָּלוֹת מִן־מִזְבֵּחַ הַזֶּה
בְּצֶמְחָה, הָרִי מִיָּן אַחֵד, וַיִּקְרָא מִן־מִזְבֵּחַ הַזֶּה שְׁנֵי מִיָּיִן שֶׁל מִנְחָה,
[ו] סֵלֶת מִרְבֶּכֶת שֶׁל מִזְבֵּחַ הַזֶּה דְּהֵיטוּ חֲלוֹט בְּרוֹחַתִּין. ק' בְּצֶמְחָה, הָרִי שְׁלֹשָׁה מִיָּיִן
שֶׁל מִנְחָה, וְכַמִּיד בְּחִירָה עַל חֲלוֹת לֶחֶם חֲמֵץ יִקְרִיב וְגו' כְּנֶגֶד מִנְחָה הַבָּא חֲמֵץ, שִׁיחָא
סֵלֶת בְּמִין הַחֲמֵץ כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה מִיָּיִן שֶׁבַּמִּנְחָה,

ובמצצה שלשה מינין, חלות רקיקין ורבוכה כדפרישנא וילפיין הסם
 [במנחות עז:]: מקראי שיש בכל מין עשר חלות, אלמא חלות החמץ גדולות כשלש של
 מלה,

[הלשון חלה, מצה: תרגום של חלות מצות בייקרא ו' י"ב הוא גִּרְצֵן פְּטִירָה, גִּרְצֵן פִּירוּשָׁה לַחֵם שַׁעֲשׂוּי ע"י קְלִיעָה או ע"י שִׁמְחָבְרִין חֲתִיכוֹת בַּצֶּק וְאֹפִין אוֹתָהּ, וּפְטִירִין פִּירוּשָׁה לַחֵם אֲפִי מִבַּצֶּק פְּשׁוּט שֶׁלֹא הַחֲמִיץ. וְנִמְצָא הַחִילּוֹק שֶׁחֵלֶת מִצּוֹת הִיא חֵלֶה גְבוּהָה אֲבֵל הִיִּתָּה מִבַּצֶּק שֶׁלֹא הַחֲמִיץ, וְרִקְקִי מִצּוֹת הֵם מִצּוֹת נִמּוּכִין כֵּעֵן שֶׁלֹּנוּ שֶׁנֶּאֱמָר מִבַּצֶּק שֶׁלֹא הַחֲמִיץ],

ויקרא ב' א וּנְשָׂא בִּית־קָרִיב קָרֵב מִנְחָה לַה' **סֶלֶת יְהִיָּה קָרְבָּנוֹ** ; וַיִּצַּק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וַתֵּן עָלֶיהָ לִבְנֶהּ ; ב' וַהֲבִיֵּא אֶל־בְּנֵי אֶהֱרָן הַקֹּהֲנִים וְקָמוּן מִשֶּׁם מִלֵּ אֶל־קָמְנוֹ ; מִסֻּלָּתָהּ וּמִשְׁמֶנָּה עַל כָּל־לִבְנָתָהּ [לְכַד כָּל הַלְוִיִּם יֵהָא סוּמוֹן מִלָּא] וַתִּקְרֹר בִּהֶן אֶת־אוֹרְתָהּ הַמְּבֻבָּה אִשָּׁה רִיחַ גִּיחָה לַה' ; ג' וַהֲנוֹ 'תֵּרֶת מִן־הַמִּנְחָה לֵאחֶרָה וּלְבָנֵי קֹדֶשׁ קִרְשִׁים מֵאִשֵּׁי ה'

אמור רמי בר חמא, אין "העזרה" מתקדשת, אלא בשירי מנחה [תוס'] [שרק העיר מתקדשת בב' תודות] נחלות של שירי מנחה, הנאכלת לכהנים, והיא קידוש נדממיה ועולם [נבחרה ועזרה הסופר היו בזמן אחד. ראה בסדר הדורות בשנת ג"א ת"ג 347- למספרם], [שהקיפו את העיר בשני לחמין] בקידוש העיר כחצי, אכל עזרה שהקיפו עליה, מקיפים אותה בשירי מנחה,

מאי טעמא כירושלים, מה ירושלים דבר הנאכל בה
מקדשה, אף עזרה דבר הנאכל בה מקדשה,

מִי אֵיכָא חֲשִׁיבֻתָּא קִמֵּי שְׁמַיָּא, וְהִתְנִיג, נֹאמֵר בְּעוֹלָת
בְּחִמָּה [חֲשִׁיב לְהוּ לְפִי שְׁהִם סְדוּרִין בְּפִסְקוּ. מִשְׁמֵר הֲלִיז] וְיִקְרָא א ט אֵשֶׁה
רִיחַ נִיחָח, בְּעוֹלָת הָעוֹף וְיִקְרָא א יז אֵשֶׁה רִיחַ נִיחָח, בְּמִנְחָה
וְיִקְרָא ב ב אֵשֶׁה רִיחַ נִיחָח, מִלֹּמֵד שֶׁאַחַד הַמִּזְבֵּחַ וְאַחַד
הַמִּמְעוּטִים, וּבְלִבָּד שִׁיכּוּן אֶת לְבו לְאִבּוֹ שְׁבַשְׁמִים [תּוֹס', וְרֵא
רִשְׁב"א], [שְׁתַּכִּילִת הִרְבּוּי הוּא כְּדִי שִׁתְּפַעֵל יוֹתֵר וְיִכּוּן לְבו לְשָׁמִים, וְכִיּוֹן שְׁגַם
בְּעִשִּׂית הַמְעוּט מְכּוּן לְבו לְשָׁמִים, מֵה יוֹסֵף אִם יִרְבֶּה. רֵאה יוֹסֵף דַּעַת],

[וב"ה הלשון כמו כאן במנחות קי', וברכות ה: אמאי קא בכית? אי משום תורה דלא אפשר, שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, ושם ז'. מרגלא בפומיהו דרבנן דיבנת: אני בריה וחברי בריה, אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה, אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתי, כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתי, ושמו תאמר: אני מרבה והוא ממעיט שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, וב"ה בשו"ע או"ח סימן א' סעיף ד' טוב מעט תחנונים ככוונה מהירות בלא כוונה: וכן שם סימן תרצ"ה הלכות סעודת פורים סעיף ב' בהג"ה ואמל המרצה ואמל הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים?]

אל"א (הללם חיותר) גדולה שבתודה, ומאי ניהו חמץ ועל כמץ
 בללם קאמר, ואשמעין דל חמץ היו שכן גדולת שכלמני מודה [וא"ת ול"מא
 תודות חמץ? ו"ל דלא בעי לאדכוריה בפירוש בקדוש עורה ומוצה, כיון שהכתוב
 גינה את החמץ לומר כל שאור לא תקמירו. ריטב"א],

רתנן שחלות המזן גדולות משל מהם, התורה היתה באה מן חמש
סאין ירושלמין, שהן שש מדבריות שהוסיפו על המדות שמות מלכז
שהניסו שם חלקים ראשונים בחמש, והוסיפו חלק ששי במצוד,
[קרבנות שמביאין עמהם לחם: א"ל נזיר 20 לחמין, מ'ילואים 30 לחמין, ת'זרה
40 לחמין. ר"ת אמת],

[לכן קרבן תודה אינו נאכל אלא ליום ולילה, ולא בשלמים שנאכל לשני ימים, וגם לכן היא נקרבת בארבעים לחמין, כדי שיהיה צריך להוסיף עמו הרבה אנשים שיאכלו כל הבשר והחלב, ויספר להם החסד שעשה עמו הקב"ה, וזה פירוש הפסוק דל אובח וזב תודה ובשם ה' אקרא וגו'. ראה משמר הלוי בשם הניצ"ב].

שהכניסו שש חלקים ראשונים בחמש

					חלק המדה
					חלק המדה

והוסיפו חלק ששי מצחוק

אבני חן למסכת שבועות

אָפֿלוּ וַיֹּאמֶר גַּם אֲשֶׁר־הֵם בּוֹ יָגִים אֲסִיעֶלָּה שׁוּעַל וּפְרִץ חוֹ מֵת אֲבִינֶהֱם:

4. וחוזר ואומר תהלים ג מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, ה' מה רבו צרי, עד לה' הישועה על עמך ברכתך סלה, לפי שנאמר צו רבים אומרים לנפשי אין ישועה לו צאלהים סלה, שהיו מתלוצצים בשבי יהודה ובנימין, כשהיו בני ישראל בני הגולה צוין את החומה, שנאמר (נחמיה ג לד) מִה הִיִּיהֶדִים הֶאֱמַלְלִים [הנכרחים וחלושים. מצו] עֲשִׂים וְגו', הִסְפִּי [מלשון רפואה] אֶת־הַכְּאֲבָדִים מִעֲרָמּוֹ מֵהַעֲפָר וְהָמָה שָׁרוּפּוֹ מֵ, ואומר [ויאמר גס, גם טוביה העמני לעג על ישראל אֲשֶׁר־הֵם בּוֹ יָגִים. וראה רע"א] אֲסִיעֶלָּה שׁוּעַל [הבנין חלש כל כך עד שאם יעלה בו שועל שהוא חיה קטנה] וּפְרִץ חוֹ מֵת אֲבִינֶהֱם:

רבי יהושע בן לוי, אמר להו להני קראי שיר של פגעים, וגאני כשהוא הולך לשון צלילה [שרק בלילה יש רשות למחבליים, ולא ביום. וראה עין יוסף],

היכי עביר הכי, והאמר ר' יהושע בן לוי, אסור להתרפאות בדברי תורה [תוס']? להגן שאני,

ואלא כי אמר אסור, דאיכא מכה ולוחש עליה מקראות של מורה להתרפאות,

ומקשינן ו אי דאיכא מכה [אינה אלא] אסור הוא דקאמר צה רבי יהושע בן לוי ותו לא [והא אין לו חלק לעולם הבא. רע"א], והתנן הלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים וגו' (שמות טו) אין לו חלק לעולם הבא?

הא איתמר עלה, א"ר יוחנן ברוקק שנו צרוקק ואמר כך לוחש, לפי שאין מוכירין שם שמים על הרקיקה והכא קאמר כי אני ה' רופאך: [גראה דמתני' הכי משמע ליה [ברוקק שנו], מרלא קתני האומר על המכה כל המחלה אשר שמתי במצרים וקתני "הלוחש" על המכה, משמע דברוקק איירי, שכן דרך המחלשים שרוקקין תחלה. תורת חיים],

א"ה: סיכום:

- א) אסור להתרפאות בדברי תורה, כגון אם יש לו מכה אסור לומר הפסוק כי אני ה' רופאך.
- ב) מותר לומר דברי תורה כדי להגן על עצמו.
- ג) כשרוקק אסור להזכיר שם שמים.
- ד) הלוחש על המכה ורוקק ואומר פסוקים בלי הזכרת ה' אין לו חלק לעולם הבא.

אמרו שם שיר התורה every corner they turned, ועל כל אבן גדולה [ברמב"ם לא נזכר "גדולה". משמר הלוי, # וראה לשון אבל גדולה בברכות יט. וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו, ללמדך: שכל המתנדה ומת בנדויו בית דין סוקלין את ארונו] שבידושלים # [לא הבנתי מה פירושה, שהרי היו מקיפין את העיר, ואך הגיעו לכל אבן שבידושלים שמשמע בתוך העיר?], ומהו שיר של מודה מזמור למודה (תהלים ק),

2. ואומר [לפי רש"י אומרים עוד מזמור זה, אבל הרמב"ם אינו גורס את ה"ואומר" שמפרש ששיר של תודה הוא מזמור זה. שט] תהלים ל ארוממך ה' כי דליתני וגו' הוא מזמור שיר מנוכת הציט, לכן (אומר) [נאמר. ק'] אותו [שיר. ק'],

תהלים 5 ז ויהי נעם אֱלֹהֵי מֶלֶךְ הַיּוֹם עָלֵינוּ וּמַעֲשֶׂה יְדֵינוּ כּוֹ מִנְּה עָלֵינוּ וּמַעֲשֶׂה יְדֵינוּ כּוֹ מִנְּה:

תהלים לא א יֵשֶׁב בְּסֶתֶר עָלַי וְ צָלָל שְׁדֵי יָתְנוּ יָדָיו: צ אֲמַר לִי מִקְסֵי וּמִנְדָּמֵי מֶלֶךְ הַיּוֹם יִשְׁמְעֵנִי: ג ז הוּא יִלְכֵּךְ מִפֶּתַח מִדְּבַר הוּא מֵ: ד בְּאֶזְבְּרֵךְ אֶלְּךָ וּמִמֶּנִּי בְּקִסְיוֹ תִּסְתָּרֵה לְפָנַי וְסִתְּרֵה לְפָנַי: ה ל אֲחִיִּיךָ מִפֶּתַח מִדְּבַר יִשְׁמְעֵנִי: ו מִדְּבַר בְּאֶזְבְּרֵךְ יִשְׁמְעֵנִי מִקְסֵיךְ וּמִנְדָּמֵיךְ: ז פֶּלַח מִלְּפָנֶיךָ אֶלְּךָ וּדְבָרֶיךָ מִיְמִינְךָ אֶלְּךָ ל א יִשְׁמְעֵנִי: ח רַק בְּעִינֶיךָ תִּפְתָּח וְשִׁלְמַת רָשָׁעִים תִּסְתָּרֵה: ט כִּי־תִסְתָּרֵה מִקְסֵי עָלַי וְ שִׁמְעֵנִי מִנְּה: י ל אֲחִיִּיךָ אֶלְּךָ רָעָה וְנִגַּע ל אֲחִיִּיךָ בְּאֶזְבְּרֵךְ: יא כִּי מִלְּפָנֶיךָ יִלְכֵּךְ לְפָנֶיךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ:

3. ושיר של פגעים יושב בסתר עליון, ו. (ק')לפי שאמרו משה בהקמת [ה]. ק'[משכן דכתיב (שמות לט) ויצרך אותם משה, ומה [צרכה. ק'] צרכן יהי רצון שתשרה שכניה במעשה ידיכם, ויהי נועם ה' אליהם עליון, והכי אחת צמורת כהנים, והוא מאחד עשר מזמורים שאמר משה בספר תהלים, מתפלה למעשה עד סוף מזמור למודה. פגעים- מוזיקן שפוגעין בצני אדם להזיק,

ויש אומרים שיר של נגעים, מאן דאמר דנגעים דכתיב תהלים צא ונגע לא יקרב באהלך, ומאן דאמר פגעים דכתיב תהלים צא יפול מצדך אלה [דהיינו פגעים ומוזיקין],

[שיר של פגעים: וראיתי טעם לשבח על מה שנקרא מזמור זה של ויהי נועם שיר של פגעים, כי כל המזמור בצירוף הפסוק ויהי נועם, ובכפל הפסוק אורך ימים וגו' יש ק"ל תבות [יש רק 129] נגד האי ק"ל שנים שפירש אדם מחזה והוליד רוחין ושרין כמבואר במס' עירובין יח: וזה שיר של פגעים ומרעין בישין. ילקוט המאורי בתוספת ביאור],

[ואינו אומר כל המזמור של יושב בסתר, אלא] ואומר [בשיר של נגעים-פגעים] תהלים צא יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן, עד תהלים צא כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונך [תוס'],

נחמיה ג לג ויהי פֶּאֶשֶׁר שָׁמַע סִנְבַלְט כִּי־אֶנְחֶנּוּ בּוֹ יָגִים אֲתִי־חֻחוֹ מִיָּד וַיִּחַר לוֹ וַיִּבְכֶּם הַרְבֵּה וַיִּלְעַג עֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לִדְּ לִפְנֵי אֲחֵי וַחֲלִי שְׁמִרָן וַיֹּאמֶר מִה תִּהְיֶהֱדִים הֶאֱמַלְלִים עֲשִׂים תִּיעָזְבוּ לָהֶם הַיִּזְבָּחוֹ תִּיכָלוּ בֵּין אֲנִי תִּיחִי אֲתִי־הַבָּנִים מִעֲרָמּוֹ מֵהַעֲפָר וְהָמָה שָׁרוּפּוֹ מֵ: ת: ל: וְטוֹ בְּיָהּ הַעֲמָנִי

אבני חן למסכת שבועות

[שנינו במשנתנו] כל שלא נעשית בכל אלו כו': איתמר, רב הונא אמר בכל אלו תנן, רב נחמן אמר באחת מכל אלו תנן,

רב הונא אמר, בכל אלו תנן, קסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה, וקידשה לעתיד לבא [ראה רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ו הל' י"ד ובהשגת הראב"ד שם] [כלומר. ק'] ולי משום קידוש עזרה, דהוא ציט שני בלא מלך, ובלא אורים ותומים, דאמרינן במסכת יומא (דף כא) חמשה דברים חסר מקדש שני, 1. אש 2. וסכנה 3. וארון 4. ואורים ותומים 5. ורוח הקודש, קסבר קדושה ראשונה דוד ושלמה לא בעלה, ולא הולך עזרה לקדש [כלומר שהוא] כלום, שהרי. ק' לא הוסיף כלום באורך ורוחב,

ועזרא ומאי דקדש כדכתיב (נחמיה יג) ואעמידה שמי מודות זכר בעלמא הוא דעבר,

רב נחמן אמר באחת מכל אלו תנן, קסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא, ועזרא קדושי קדיש, אע"ג דלא הוו אורים ותומים [די באחד מכל אלו],

איתיביה רבא לרב נחמן, [והא שנינו] כל שלא נעשית בכל אלו? תני באחת מכל אלו [תוס'],

תא שמע, אבא שאול אומר [המדובר הוא, אי מקומות אלו היו בכלל ירושלים, ואנו רואין בבריתא זו שצריך "כל אלו"?], שני ביצעין מריסק"א בלע"ז [marshland, swamp] היו בהר המושבה הר הזיתים, תחתונה ועליונה נשיפוע ההר היו (ו. ק') אחת למעלה נגבה ואחת נשפלה, תחתונה [שהיתה קרובה יותר לירושלים] נתקדשה בכל אלו שמימי צית ראשון הכניסוה ומצורו לעיר, ע"י חומה אחת, עליונה לא נתקדשה בכל אלו, אלא בעולי גולה [תוס'] שהוסיפו על העיר, וצו הוקף חומה אחת לחץ שלא במלך, ושלא באורים ותומים,

תחתונה שהיתה קדושתה גמורה, עמי הארץ נכנסין לשם, ואוכלין שם קדשים קלים, אבל לא מעשר שני, וחברים אוכלין שם קדשים קלים ומעשר שני,

עליונה שלא היתה קדושתה גמורה, עמי הארץ היו נכנסין שם ואוכלין שם קדשים קלים, אבל לא מעשר שני, וחברים אין אוכלין שם לא קדשים קלים ולא מעשר שני יש לפרש דעמי הארץ המפרשים מעשרות היו זריזים לעשות צו מזה מן המוצא, לפי שהיו שומעין [ה?]דרשה [ד?]עשר בשביל שמתעשר,

והיו [וגם היו] זריזים להתוודות עשיתי ככל אשר צויתני (דברים כו). [ומה צוה] והיו שומעים את המתרגמים [שהיו אומרים] ואכלת לפני ה' אלקיך מעשר דגנך מירושך ויזהרך, לכן היו נכנסין עד מוקד חומת ירושלים הפנימית לקיים לפני ה' אלהיך,

אבל בקדשים לא היו מטרדין עזמן, ואוכלים אותם לפני מחומה חיצונה, כשאין

[ומתריץ] הכי קאמר בית דין מהלכין ושתי תורות מהלכות, ובית דין אחריהם,

כיצד מהלכות, רבי חייא ורבי שמעון ברבי [פליגי בה], חד אמר זו כנגד זו שני כהנים נושאין אותן זה אצל זה, וחד אמר זו אחר זו,

מאן דאמר זו כנגד זו, הפנימית הקדמקרא לחומה שהיא פנימית ממוצעת בין (העם) [החיצונה. רש"י] לחומה, מאן דאמר זו אחר זו הפנימית הקדמקרא לב"ד ההולכת אחרונה,

תנן [במשנתנו], [משני לחמי תורה שמקוף בהם את העיר] הפנימית נאכלת, והחיצונה נשרפת,

בשלמא למאן דאמר [שהכהנים נושאי שני הלחמין הלכו] זו אחר זו, אממו להכי פנימית נאכלת [תוס'], משום דאתיא חיצונה קמה [פי' שסדר הילוכן היה, שני הלחמין וב"ד אחריהם, והחיצונה היינו הלחם הראשון], וקדשה לה [תוס'] ראשונה קדשה את המקום, וכשנגמרה אחרונה לשם, לא נפסלה צינא, שלא עברה במקום חול אלא במקום [קדש. ק'] [וקשה והלא לא הוקפה חיצונה עדיין כל התוספת, וא"כ היאך נתקדשה? ומכאן נראה דקמא קמא כי מקוף מתקדש. רשב"א],

אלא למאן דאמר זו כנגד זו, תרוייהו בהדי הדדי קא מיקדשי [כי הדדי נינהו] שמהן (מקדשות) [מקדשות. ק'] יחד, או שמהן יאכלו, או שמהן ישרפו,

וליתעמך [דאמרת שהראשון ישרף והשני יאכל], למאן דאמר זו אחר זו, חדא מי מיקדשא את המקום, הא אף תנן כל שלא נעשית בכל אלו תנן [הכנסין. ק'] לשם אין חייבין עליה [וצריך שני הלחמין לקדש], אלא כולהו צעין,

ואפי' למ"ד לקמן דכל אלו דמתני' באחת מכל אלו אחת מכולן קאמר, או מלך, או כהן גדול # [אולי הכוונה על מה שמונה המשנה "באורים ותומים"], או נביא, או סנהדרין, או שמי מודות, ולא חשב שיר, ראה מנח"ח סוף מצוה שצד ששיר לא כתוב בפסוק], הני שמי מודות מיהא תרוייהו צעין, דתרוייהו חדא מילתא היא, הני תרוייהו חדא מצוה היא?

אלא א"ר יוחנן

דף ט"ז ע"א

על פי נביא נאכלת חגי זכריה ומלאכי היו שם, ועל פיהם צדוק הקודש עשו, ואין טעם בדבר ועל פי נביא נשרפת:

אבני חן למסכת שבועות

מונחים אסטימא צפנים,

וכשהיו אומרים להם זו קדושה, וזו אינה קדושה, לא היו שומעין (לנו) [להם?], לפי שאומרים זו חומה וזו חומה, מה לי מחסומה מה לי עליונה,

א"ה:

תחתונה	עליונה
שהימה קדושה גמורה	שלא הימה קדושה גמורה
עמי הארץ: נכנסים לשם, ואוכלים שם קדשים קלים, כדן תורה ולא מעשר שני משום חומרא שהחמירו על עצמן.	עמי הארץ: נכנסים לשם, ואוכלים שם קדשים קלים שאין בדינו לעכב עליהם, שלא ישמעו, ולא מעשר שני שהם מחמירים ומצמצא שבלי כוונתם הם עושים כדן.
וחברים: אוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני כדן תורה.	וחברים: אין אוכלים שם לא קדשים ולא מעשר שני כדן תורה.

ומפני מה לא קידשוה, שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות, אלא [בשש דברים] במלך, ונביא, ואורים ותומים, ובסנהדרין של ע"א, ובשתי תודות, ובשיר,

ולמה קידשוה, [ומתמה] למה קידשוה ! הא אמרת לא קידשוה, אלא למה הכניסוה? מפני שתורפה של ירושלים היתה גלויה וערומה ונוחה היא ליכבש משם מקום שהיא נוסה ליכבש [וקשיא לרב נחמן, שבאן רואין שצריך כל אלו?]

[מפני שתורפה וכו', כיון שהוא הר, וגבוה מחמדינה, נוחה היא ליכבש משם, לפיכך בנו חומה על אותו מקום ונעשית חומת העיר שם, ונכנס אותו מקום בכלל ירושלים. עפ"י רש"י ור"י בן מנאש. יוסף דעת]

[ומתירין] תנאי היא דפליגי נקדושה ראשונה [קידשה. ק'] לשעמה ולעמיד לצוא, למ"ד לא קידשה לעמיד לצוא, איצטריך עורא לקדשה, וקידשה כלל מלך ואורים ותומים, ואית ליה אחת מכל אלו תנן, ולמ"ד קידשה לעמיד לצוא, לא הוצרך עורא לקדש כלום, אלא לוכר בעלמא, ולא גמרינן מיניה,

דתניא א"ר אליעזר "שמעתי" מרבותי כשהיו בונים בהיכל צימי עורא עשו קלעים להיכל במקום החומה, וצויים את כתלי החומה אלל הקלעים, וכן לעזרות וקלעים לעזרות, אלא שבהיכל נתנו הקלעים לפנים ממקום החומה בונין מבחוץ וצויים את החומה מצחוץ, שלא יזונו עיניהם מן ההיכל ובעזרות בונין מבפנים, וקס"ד דהנך קלעים לרבי אליעזר, כדי להכשיר העזרות להקריב קרבן, דאם אין בית אין קרבן, דקדושה ראשונה בטלה לה,

[פ' כשבאו לבנות ההיכל, דהיינו קודם שבנו את ההיכל, והמזבח כבר היה בנוי, וכדי שיהא נקרא "פתח אוהל מועד" עשו קלעים סביב במקום שרצו לבנות כותל

ההיכל, ויהיה כאלו ההיכל כבר בנוי, וגם סביב כל מקום שהיו בונים כותלי העזרה. וראה רש"י מגילה י' ע"א],

אמר רבי יהושע, "שמעתי" שמקריבין אף על פי שאין בית [פ' שהקריבן כשר, אבל לא שיהא חיוב להקריב. משמר הלוי בשם המנ"ח מצוה ח"מ], אוכלין קדשי קדשים, אע"פ שאין קלעים, קדשים קלים ומעשר שני אע"פ שאין חומה צירושלים קודם שנבנית החומה, מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה, וקידשה לעתיד לבא,

[יש לעיין הא שלמים ששחטמן לפני פתיחת דלתות ההיכל פסולין וכתב התוס' בובחים ס"א בד"ה קודם, דבכל הקרבנות ג"כ פסולין, וכו'. אילת השחר],

[ראה הגהות מהנ"מ מתתיהו שטראשון ז"ל ב"ב ג' ע"ב דרוש נאה על נוסח התפלה במוסף ר"ח "מזבח חדש בציון תבין ועולת ר"ח נעלה עליו ושעירי עזים נעשה ברצון ובעבודת ביהמ"ק נשמת כולנו" הכוונה שתיקבב בבא הגאולה במהרה בימינו, נבנה לראשונה את המזבח ונעלה עולות וזבחים, ואח"כ נתעסק בבנין המקדש, ומ"ש "בעבודת ביהמ"ק" הכוונה בעבודת הבנין],

לאו מכלל דר' אליעזר סבר, לא קידשה לעתיד לבא?

א"ל רבינא לרב אשי, ממאי, דלמא דכולי עלמא קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא [תוס'], ומר מאי דשמיע ליה קאמר, ומר מאי דשמיע ליה קאמר [פ' שהרי שניהם אומרים "שמעתי"] ולא כל דבי יהושע לחלוק על רבי אליעזר, ולא שמעיה לרבי אליעזר דאמר לא קידשה,

וכי תימא קלעים לר' אליעזר למה ליה? לצניעותא בעלמא [קלעי העזרה הוא כדי שלא יהיה המזבח מגולה, וקלעי ההיכל היה כדי שלא יהיה הכלים שהיו בתוכה היינו המזבח והמנורה וכו' עומדים בגלוי],

אלא הני תנאי, דתניא א"ר ישמעאל ברבי יוסי, למה מנו חכמים את אלו עיירות מנו חכמים צפרק צמרא דערכין, שהיו [מוקפות] [מוקפין. ק'] חומה מימות יהושע בן נון, לענין מזאת צמי ערי חומה, והיה להם למנות עוד הרבה שלא מנאום,

שבשעלו בני הגולה מצאו אלו וקידשום לא פירש (לי. ק') צמה [מקודשים] [מקדשין. ק'] ערי ארץ ישראל,

[בעירובין לב: תניא, ר' ישמעאל בר' יוסי למה מנו חכמים את אלו? שבשעלו בני הגולה מצאו אלו וקידשום, ופרש"י מפרש צמסת צצועות (דף טז) דמקדשי לה צמתי תודות וצמיר צמתי דין מהלכין וצמתי תודות אחרתין וכו', ובתוס' ד"ה וקדשו ערי חומה. ופירש רש"י כאן דמקדש ליה [לארעא] צמתי תודות וצמיר צמתי דין מהלכין וצמתי תודות אחרתין כדאימא צצועות (דף טז. וס.), וצמס' צצועות פירש"י דאשכחן שהיו מקדשין חומות ירושלים צמתי תודות וצמיר צמסא להסויף על העיר ועל [העיריות] [העזרות], אלל שאר [ארנות] [עיריות] לא

אבני חן למסכת שבועות

ידעמי היאך היו מקדשין אומן.

וכתוב אחד אומר במדבר יט כי את "מקדש" ה' טמא (אם אינו ענין לטומאה שבחוץ שנטמא מנחך תנהו ענין לטומאה שבפנים [תוס']). ראה ד"ס אות פ' שכל זה נמחק בטעות),

וקראי מיתרי [וכי הפסוקים מיותרים] הא מיצרך צריכי, דתניא ר' אלעזר אומר, אם נאמר משכן למה נאמר מקדש, ואם נאמר מקדש למה נאמר משכן?

אילו נאמר משכן ולא נאמר מקדש, הייתי אומר על משכן יהא חייב שהרי משוח בשמן המשחה, ועל מקדש לא יהא חייב [אם נכנס לתוכה בטומאה],

ואם נאמר מקדש ולא נאמר משכן, הייתי אומר, על מקדש יהא חייב, שהרי קדושתו קדושת עולם [תוס'] שאין אמריה סימך צמות ועל משכן לא יהא חייב,

לכך נאמר משכן, לכך נאמר מקדש,

רבי אלעזר, הכי קא קשיא ליה, מכדי משכן איקרי מקדש ומקדש איקרי משכן, נכתוב או אידי ואידי מקדש, או אידי ואידי משכן [תוס'], משכן ומקדש למה לי? שמע מינה תרתי,

בשלמא מקדש איקרי משכן כדמפרש לקמן, דכתיב ויקרא בו ונתתי משכני בתוכם כל היתן בתוכם קרי משכן, אלא משכן דאיקרי מקדש מנלן, אילימא מדכתיב במדבר י' ונסעו הקהלים נושא המקדש, ההוא בארון כתיב שהיו הקהלים נושאין את הארון והשולטן והמנוחה והמנוחות שהם דברים המקדשים?

אלא מהכא שמות בה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, וכתיב שמות בה ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן:

[שנינו במשנתנו] והשתחוה או ששהה כרי השתחואה: אמר רבא, לא שנו דהשתחוויה כל דהו אפי' לא שהה זה כדי השתחוויה חייב אלא שהשתחוה כלפי פנים לגד מערב, אבל השתחוה כלפי חוץ למזרח אין זו השתחוויה 'שהה אין' ואי שהה כדי השתחוויה מיחייב, משום שהייה, לא שהה לא,

[וה"ה לעומד אחורי הפרוכת נהפך הוא, למזרח חייב, ולמערב פטור, וה"ה לאחד מן הצדדין. חת"ס],

איכא דמתני לה אסיפא, [תימא והא ליכא נפקותא בין דך לישנא ללישנא קמא, ולא אורחא דש"ס למימר איכא דאמרי ולא ישאל מאי בנייהו? תורת חיים, וכתב במצור דבש נפקותא להלכה אין כאן רק שינוי הלשון], או ששהה בכדי השתחואה, מכלל דהשתחואה גופה בעיא

אבל ראשונות בטלו משבטלה הארץ [פ' בחורבן בית ראשון], אלמא קסבר קדושה ראשונה, קידשה לשעתה, ולא קידשה לעתיד לבא,

ורמינהי היינו מנאי, אמר ר' ישמעאל בר' יוסי, וכי אלו בלבד היו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, והלא כבר נאמר דברים ג' ד' וכלב את-פלג-ערוץ בעת ההוא ל' א' היתה קריה אשר ל' א' לקחנו מאתם 'ששים עיר פל-חבל ארנב ממלכת עו' ג' בפ'שן: ה' פל-אלה ערים בצרת חו' מ'ה ג'ב'ה' [הרי הרבה עירות שהם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון] דלתים וגרית, ל'כר מערי הפרוץ הרבה מאד,

אלא למה מנו חכמים את אלו, שכשעלו בני הגולה מצאו אלו דרך צלמם וקידשום, קידשום השתא ! הא אמרינן לקמן בסוגמא דהך צרימא מסיים ואזיל [ו. ק'] לא אלו בלבד דלא צריכא לקדושי?

אלא מצאו אלו [הערים] ומנאום [וממשיך שאה"נ שכל שתעלה בידך וכו'],

ולא אלו בלבד, אלא כל שתעלה בידך מסורת מאבותיך, שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון, כל מצות אלו מצות צמי ערי חומה וסילוח מזרעים ושאלן עושים מנגרסיהן שדה גוהגות בה, מפני שקדושה ראשונה, קידשה לשעתה, וקידשה לעתיד לבא,

[ועכשיו בא למסקנא] קשיא דר' ישמעאל בר' יוסי, אדרבי ישמעאל בר' יוסי [אלא על כרחך תנאי הוא]?

איבעית אימא, תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל בר' יוסי [וזה יהיה מחלוקת התנאים],

איבעית אימא [שכן הוא מחלוקת התנאים] חדא מינייהו ר' אלעזר בר' יוסי אמרה, דתניא ר' אלעזר בר' יוסי אומר, ויקרא בה אשר לוא חומה אע"פ שאין לו עכשיו, והיה לו קודם לכן [פ'] שהיתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון].

דף ט"ז ע"ב

[שנינו במשנתנו] נממא בעזרה [תוס'] ונעלמה ממנו טומאה וכו': טומאה בעזרה מנלן [תוס'] מי שנטמא בעזרה מנלן דמיחייב, הא לא [קרינא] [קרינן. ק'] ולא יטמאו את מטהיהם [צמדזר ה] שכבר [טימא] [טמאו. ק']?

א"ר אלעזר, כתוב אחד אומר במדבר יט את "משכן" ה' טמא,

אבני חן למסכת שבועות

שהייה,

בעי רבא, צריך שהייה למלקות [תוס', גרפס לקמן יז.] אס המרו צו
שלג לעמוד, ועמד פחות מכדי שהייה או אין צריך [תוס', גרפס לקמן יז.]
שהייה למלקות, [אי] לקרבן גמירי שהייה, למלקות לא גמירי
שהייה,

דף י"ז ע"א

או דלמא בפנים נטומאה שארעה לו צמון העורה [גמירי שהייה. ק']
גמירי שהייה, לא שנה לקרבן, ולא שנה למלקות,³ תיקו,

[פרקי מחשבה שרשמתי לעצמי:

שמחה הוא תולדות מדת ההסתפקות, ובא ע"י לימוד התורה וקיום מצוות,
וגם הענין של "נחנין מזיו השכינה" הוא ענין של שמחה,
מילוי התאוה אינה שמחה, ובאים על ידה להוללות,
ואדרבה על ידי מילוי התענוגים באים לידי עצבות, ולפעמים לידי בבי,
וצריכים לחזור כשבאים לידי שמחה וגיל, שלא יתהפך להוללות,
ולחיפך בבי ועצבות אף שבא ע"י יר"ש, יכולה להביא לידי עבירה].

בעי רבא, תלה עצמו באויר עזרה [שקדושת המקדש עולה עד
לרקיע] [תוס'] כדי שהייה מהו, כי [פי' מתין] גמירי שהייה, שהייה
דבת השתחואה [שיש אפשרות של השתחואה בשהייה זו], דלאו בת
השתחואה לא גמירי [וחייב אף בפחות משיעור השתחואה], או
דלמא (בפנים. ד"ס) שהייה גמירי [בפנים?], ל"ש דבת
השתחואה ול"ש דלאו בת השתחואה [וגם אם תלה באויר יהיה
השיעור כדי השתחואה],⁴ תיקו,

בעי רב אשי, טימא עצמו במזיד [בשעת היותו במקדש. וטומאת שוגג
ילף לעיל מזו: מהפסוקים את משכן ה' טימא, ואת מקדש ה' טימא] [מי צני
שהייה או לא. ק'] (ו) אס ממזי לומר צריך שהייה למלקות, "נטומאת אונס" ושהיית
מזיד, "טומאת מזיד" מי צניא שהייה או לא מהו,
[שנכתבין להוציא השרץ ולפנותו מהמקום, אבל לא היה יודע שבמקדש היה
עומד, שנעלם ממנו מקום מקדש. חרדשי הראב"ד?],
[טימא עצמו במזיד מאי. צריך לומר דבשעה שטימא עצמו, לא ידע שהיה
במקדש [פי' ואף שהגמ' אומרת שטימא עצמו במזיד, אין פירושה שידע שהוא
במקדש, דלגבי זה היה שוגג, ולאחר שנודע שהוא במקדש, בעי ליה אי צריך
שהייה כדי להתחייב קרבן, או שהוא חייב מיד],
דאי ידע [שהוא במקדש] וטימא עצמו במזיד, אפי' [זה שלא יצא מפני ש]
שכח אכ"כ, לא מיחייב קרבן, דהא לא שב מידעתו הוה [שהרי טימא את עצמו
בידיעתו שהוא במקדש],
ואי למלקות בעי, צריך לומר דלא התרו בו אלא לאחר שטימא עצמו,
דאם התרו בו קודם, לא בעי שהייה כדפי' לעיל [בדיבור לפני זה ד"ה צריך].
תוס']

אמר רבא, לא שנו אלא שהשתחווה כלפי חוץ, אבל כלפי
פנים, אע"ג דלא שהה,

והכי קאמר, השתחווה כלפי פנים כל דהו או שלג השתחווה ושהה כדי
שיעור (מיוצ. ק') השתחווה, (דהנך כלפי) [צנחך דכלפי. ק', וראה מזור דנש] חוץ
דנשי שיעור מיוצ, או ששהה כדי השתחואה בהך השתחואה
דכלפי חוץ, חייב,

היכי דמי השתחואה דאית בה שהייה, והיכי דמי
השתחואה דלית בה שהייה, דלית בה שהייה זו כריעה
בעלמא, [ואיזו. ד"ס] היא דאית בה שהייה, פישוט ידיים
ורגלים,

וכמה שיעור שהייה # [פי' אף שאמר כדי השתחואה, שואל כמה
שיעורה, שהשתחווה של כל אדם שונה בשיעורה, שיש אדם בריא וקל
בתנועתיו, ויש זקן, ויהיה חילוק גדול ביניהם, ואין לומר שכל אדם שיעורו לפי
דרבו, שאין סברה שהיה חילוק גדול כל כך בין אדם לאדם?]

פליגי בה ר' יצחק בר נחמני, וחד דעימיה, ומנו רבי שמעון
בן פזי, ואמרי לה ר"ש בן פזי, וחד דעימיה, ומנו ר' יצחק בר
נחמני, ואמרי לה ר"ש בר נחמני,

חד אמר [ששיעור שהייה] כמימריה [כדי שיקרא אדם "זה" [בן פירוש
המלה "כמימריה"] המקרא ביישוב, לא במהירות ולא באריכות. פיהמ"ש, #
ובשיעור זה, כמעט כל אדם שוה בה], דהאי פסוקא [פי' כל הפסוק וכל בני
ישראל וגו' עד כי לעולם חסדו],

וחד אמר כמיוכרעו [פי' אין שהייה כומן אמירת כל הפסוק, אלא מויכרעו
אפים ארצה וגו'] לסיפא [עד סוף הפסוק "כי לעולם חסדו"],

דברי הימים ב ז ג וכל בני ישראל ראים פְּרֶדֶת הָאֵשׁ וְכָבוֹד ה' ה'
עַל־הַבַּיִת וַיִּכְרְעוּ אַפֵּימָּה אֶרְצָה מִשְׁמַע לִשְׁׁן שִׁטּוֹת עַל־הָרֶצֶףָה
וַיִּשְׁתַּחֲוּ וְהוּא דוֹת לָהּ פִּי מוֹב פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ ,

ת"ר, קידה על אפים [תוס'], וכן הוא אומר מלכים א א לא וַתִּקְדָּר
בַּת־שָׁבַע אַפִּים אֶרְצָה,

כריעה על ברכים, וכן הוא אומר מלכים א ח מכרוע על ברכיו,

השתחואה זו פישוט ידיים ורגלים, וכן אומר בראשית לו הבוא
נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה:

אבני חן למסכת שבועות

שיעור קצרה שינא בדרכי הארוכה, אבל רץ במרוצה עד שלא שהה ביציאתו אלא כשיעור דרך קצרה צהילוך צינטי מוהו,

שיעור גמירי ארוכה גמירי לחיוב וליכא וכי בא לו בארוכה שיעור קצרה פטור, או דלמא דוקא גמירי, בארוכה חייב, בקצרה פטור לא שגא רץ לא שגא לא רץ?

א"ל לא נתנה ארוכה להרחות אצלו להמיר אפילו במרוצה,

מתקיף לה ר' זירא, אלא דקיימא לן כסנהדרין באלו הן הנשרפין (דף פג) הן טמא ששימש בעזרה במיתה צדי שמים, היכי משכחת לה דאין זה כרת, על כרחך צננטמא בעזרה הוא דמשכחת לה, דאי צננטמא צחוך ונכנס אחייב ליה כרת צננטמא,

[דר' זירא משמע ליה דכיון דקתני ליה במתני' דאלו שבמיתה, דדומיא דאידך כולתו דמני התם הוא, דלית בהו חיוב כרת בשום צד. ריטב"א, פ' כוונת הקושיא הוא היכי משכחת לה שיהיה בה "רק" עונש מיתה בידי שמים. דאי מיירי שנכנס למקדש כשהוא טמא במזיד הרי הוא ענוש כרת על ביאת מקדש אף שלא שהה כלל, אלא ודאי מיירי שנצטמא בעזרה ויצא מיד], [הוה מצי לשנויי דמשכחת לה ששימש בבמה בשעת היתר הבמות דליכא ביאת מקדש? תורת חיים]

אי דלא שהה בעצמותו כדי השתמויה היכי עביד עבודה איו עבודה קטנה מיעשה צפחות מכדי שהיית השתמויה, אי דשהה, בר כרת הוא [ק' ר"ת מה בכך אם הוא בר כרת מ"מ איכא נפקותא טובא דהא קיימא לן חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתות, ואם בטל כרת נשאר עליו מיתה, ועוד נפקותא מינה דמיתה כגון שהודיר בשימוש טומאה ושגג בטומאת מקדש. תוס'],

אי אמרת בשלמא [אי אמרינן ד] ככל שיעורי דמתני' [דחייב] צין צשייה צין צינאם ארוכה, שיעורא גמירי לחיוב, [כגון] [כמו. ק'] שיעור שהייה [צינאם] [ויציאה. ק'] קצרה, או שיעור [צינאם] [ויציאה. ק'] ארוכה צלא שהייה, [פ'] השאלה הוא אם יש שיעור אחד לכל עניני "שהיה וצינאם" יחד, והשיעור הוא באחד משני אופנים, או הומן שצריך לשהיה וצינאם קצרה במהירות רגילה, או לצינאם ארוכה במהירות רגילה בלי שהייה כלל. שהרי מוכרח לומר שזמן החיוב הוא צירוף זמן של שהייה וצינאם, דאל"כ איך יהא חייב בטמא ששימש],

שיעורא גמירי [שיעור זמן של שהייה וצינאם בקצרה יחד], משכחת לה שהייה צלא חיוז כרת דאנים נפשיה בקצרה, ועבד עבודה [רש"י מפרש כאילו היה הגורסא לחיפך: דעבד עבודה ואנס נפשיה בקצרה] לאמר ששימש ושהה צשימוש כדי שהייה, ילא לו צקצרה ואנס עזמו צמרוצה, עד שלא [שהה] [היה. ק'] שיעור עכצמו (ו. ק') משנצטמא [ראה מצור דבש] שיעור שהייה, וצינאם קצרה צהילוך צינטי,

דף י"ז ע"ב

אלא אי אמרת דוקא גמירי שהה כדי השתמויה חייב, ואפי' ילא לו

באונם גמירי שהייה, במזיד לא גמירי שהייה, או דלמא בפנים גמירי שהייה, ל"ש באונם ול"ש במזיד, ⁵. תיקון,

בעי רב אשי, נזיר בקבר נזיר שנטמא באונם, צחוך צית הקצרות, דומיא דנטמא בעזרה, שלא נחייב (צפנים) צננטמא, כגון שנכנס לצית הקצרות צשייה ציבה ומגדל, וצא צצירו ופרע עליו את מעוצת גג האהל, ונטמא צאזיר צית הקצרות, והצרו צו צא, ולא ילא, ומיהו לא שהה כדי השתמויה בעי שהייה למלקות, או אינו צריך,

קרבן לא שייך הכא כלל, שאין כרת צמיר שנטמא, וקרבן נזיר טמא לאו אעון טומאה אחי, אלא למיחל עליה נזירת טהרה, כשאר מחוסרי כפרה, וצענין זה מפורש שהייה צו צמס' נזיר,

בפנים צטומאם עזרה דשייכא צה [השתמויה] [השתמויה. ק'] גמירי שהייה, בחוץ לא גמירי שהייה, או דלמא באונם גמירי שהייה, לא שגא בפנים ול"ש בחוץ [כגון נזיר בבית הקברות], ⁶. תיקון:

[שגיגו במשנתיו] בא לו בארוכה חייב, בקצרה פטור וכו': אמר רבא, קצרה שאמרו אפי' עקב בצד גודל [ותלכנה נטויות גרון שהיו הולכות עקב בצד גודל. למעט צהילוסם, שהיו מסתכלין צה [בהבתולות], והיא שוהה צפשיעומיה, ודך נטין גרון לילך צנחם, לפי שאינו רואה לרגליו. שבת סב:], ואפי' כל היום כולו שהה צהילוסם, שהיה הולך ויוצא צנחם פטור,

בעי רבא, שהיות מוהו שייצטרפו היה יוצא צקצרה, ושהה מעט וחזר והלך דרך יציאתו ושהה מעט, מהו שייצטרפו לכשיעור?

ותיפשוט ליה מדידיה דלא מצטרפי, דהא איהו הוא דאמר אפי' כל היום כולו [פ'] דהמקשן סבור כיון דאמר רבא עקב בצד גודל, ואפי' כל היום כולו, דך אפי' כל היום כולו לאו אעקב בצד גודל קאי, דתרתי למה לי, אלא מלתא באנפי נפשיה הוא, כל היום כולו ע"י שהיות קטנות בנתיים. וק"ל. חת"ס?]

התם בדלא שהה צלא הילוך כלל,

[ו"ל הרמב"ם הלכות ביאת המקדש סוף פ"ג, יצא בקצרה והלך מעט ועמד ושהה מעט עד שנצטרף מכל השהיות כדי השתחויה במזיד אינו לוקה, בשוגג אינו מביא קרבן מפני שהדבר ספק, אבל מכין אותו מכת מרדות. ומפרש בחזו"א [ליקוטים ס' כד] יש כאן ספק ספיקא לחיוב, דלמא למלקות לא גמירי שהייה, ואת"ל דגמירי שהייה, דלמא שהיות מצטרפות. שעמ"צ"ב],

בעא מיניה אביי [שמו של אביי הוא נחמני וז"ל רש"י גיטין לד: ונראה צעיני דעל שם ערבה צר נחמני גידל אציי צציתו ולמדו תורה שהיה יתום השיאו את שם אציו נחמני, רצה סתם הוא רצה צר נחמני] מרבה, צר נחמני שהיה רצו, וכל היכא דליכא צעא מיניה [מ. ק'] רצה הוא ולא [מ?] רצה, בא לו בארוכה

אבני חן למסכת שבועות

בַּקֶּרֶת בַּמִּזְבֵּחַ נִמְחָיוּב זֶהֱיִימוּ הִיכִי מִשְׁכַּחַת לָהּ [רַק" חַיִּיב מִיתָה] בְּלֹא כֶרֶת?

דְּקֹאמֶר הֵכָה זֶה הִיא מִזֵּוֹת עֲשֵׂה שְׁבִמְקֶדֶשׁ כִּי?

הַתֵּם קֹאִי בַּמִּסְכַּת הַזֵּרוֹת, [שְׁשִׁנִּיזוּ הַתֵּם] אִין חַיִּיבִין בִּיד בְּהוֹרָאֵתם [אִינֵם חַיִּיבִין פֶּר הָעֵלֶם דְּבֵר שֶׁל צִיבּוֹר] עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שְׁבִמְקֶדֶשׁ כְּלוּמֶר עַל הוֹרָאֵת טוֹמֵאֵת מִקֶּדֶשׁ וּקְדֻשָּׁי, בִּין שְׁהוּא שֶׁל עֲשֵׂה כְּגוֹן שְׁנֵטְמָא צַעֲרָה דִּהִינּוּ עֲשֵׂה דְיוֹשְׁלָחוּ,

בִּין שְׁהוּא שֶׁל לֹא תַעֲשֶׂה, כְּגוֹן נֵטְמָא בְּחוּץ דְּלֵיכָא אֲזִהֵרֵת אֵל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תִבָּא (וִיקָרָא יֵצ) [אֲבָל בְּהוֹרֵיזוֹת ח: פֶּרֶשׁ"י לֹא תַעֲשֶׂה וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם . בַּמִּדְבָּר ח' ג'],

וְהֵם מִפְּרֵשׁ טַעֲמָא דְלִין חַיִּיבִין, מִשּׁוּם דְּלִין מִצִּיִּין פֶּר בְּהוֹרָאֵת, אֲלֵא עַל הָעֵלֶם דְּכִי שֶׁשְׁגָגָתוֹ מִטְּעָא קְצוּעָה לִיחִיד, אֲבָל טוֹמֵאֵת מִקֶּדֶשׁ קֶרֶן עוֹלָה וְיוֹרֵד הוּא,

וְאִין מִבִּיאִין אִשֶּׁם תְּלוּי, עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שְׁבִמְקֶדֶשׁ הַיּוֹחִידִים שְׁנֵטְמָא לִידֵם סָפֵק כֶּרֶת, וְהִזְרִיכִין הַכְּמוּצַא אִשֶּׁם תְּלוּי, אִין מִבִּיאִין אוֹתוֹ עַל סָפֵק טוֹמֵאֵת מִקֶּדֶשׁ, לִפִּי שְׁאִינוּ בָּא אֲלֵא עַל סָפֵק דְּכִי, שֶׁשְׁגָג [שְׁאֵם שְׁגָג] וְדִלִּי [מִבִּיא] מִטְּעָא קְצוּעָה, וְהֵם יִלְיָף לֹא מִקְרָאִי,

אֲבָל חַיִּיבִין עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שְׁבִנְדָה לְהִכִּי נִקְטָה נִדָּה [וְלֹא שְׂאֵר חַיִּיבִי חֲטָאֵת קְבוּעָה] מִשּׁוּם דְּמִשְׁכַּחַת לֹא עֲשֵׂה, דְּיוֹמִיא דְּנֵטְמָא צַעֲרָה בְּאוֹנֵם שְׁהוּא מוֹחֵר לְנֵפֶשׁ, כְּגוֹן שֶׁהִיא מִשְׁמֵשׁ עִם הַטְּהוֹרָה וְאִמְרָה לוֹ נֵטְמָאֲתִי,

וּמִבִּיאִין אִשֶּׁם תְּלוּי עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה, שְׁבִנְדָה הַיּוֹחִידִים, דְּלִין אִשֶּׁם צַעֲרָה, דְּנֶפֶשׁ כְּחִיד בִּיה,

וְקֹאמֶר הֵכָה בַּמִּתְחִינִין, זֶה הִיא מִצּוֹת עֲשֵׂה שְׁשִׁנִּיזוּ הַתֵּם שְׁבִמְקֶדֶשׁ שְׁאִין חַיִּיבִין עֲלֶיהָ,

וְאִיזוֹ הִיא מִצּוֹת עֲשֵׂה שְׁבִנְדָה, שְׁחַיִּיבִין עֲלֶיהָ, הִיא מִשְׁמֵשׁ עִם הַטְּהוֹרָה וְאִמְרָה לוֹ נִטְמָאֲתִי, וּפִירֵשׁ מִיד, חַיִּיב, מִפְּנֵי שִׁיִּצִּיאוֹתָהּ הִנָּה לוֹ כְּבִיאָתוֹ,

אִיתִמֶר, אֲבִי אִמֶר, מִשְׁמִיה דְּר' חַיִּיא בֵּר רַב, חַיִּיב שְׁתִּים [פִּי שְׁתֵּי חֲטָאוֹת] הַפּוֹרֵשׁ מִן הַנִּדָּה בְּקִשּׁוֹי, וְכֵן אִמֶר רַבָּא אִמֶר רַב שְׁמוּאֵל בֵּר שְׁבָא אִמֶר רַב הוֹנָא, חַיִּיב שְׁתִּים, הָדָא אֲכַנְיָסָה וְהָדָא אֲפִרְיָשָׁה,

הוּי בַּה [לְשׁוֹן "הוּי בַּה" יֵשׁ 12 פְּעָמִים בְּש"ס] רַבָּה, בְּמֵאִי, אִילִימָא סְמוּךְ לוֹסְתָה שְׁאִינוּ אֲנוֹס עַל כְּנִיסָתוֹ, דְּהוּי לִיה לֹאסְקִי אֲדַעְתִּיהָ שְׁמָא תִּרְחָה בְּשַׁעַת תְּשִׁמִּישׁ, וְיִמְיָה מוֹיֵד לֹא הוּי וּבְמֵאִין, אִילִימָא בְּתַלְמוּד חֲכָם שִׁזְדַּע שֶׁהִשְׁמֵשׁ עִם הַטְּהוֹרָה וְאִמְרָה לוֹ נִטְמָאֲתִי כִּדְרִי לְהַמְחִין עַד שִׁמּוֹת [הַצָּרָה], בְּשַׁלְמָא אֲכַנְיָסָה לִיחִיב, קִסְבֵּר יִכְוֹלֵי לְבַעוֹל לְפָרוֹשׁ קוֹדֵם שְׁתִּירָה [וְאִידַע מִכְשׁוֹל, וְחַיִּיב עֲלֶיהָ חֲטָאֵת], אֲלֵא אֲפִרְיָשָׁה אֲמַאי לִיחִיב [עַל הַפְּרִישָׁה] מוֹיֵד הוּא,

דְּפִי"ח ע"א

אִמֶר אֲבִי, מֵאִי קוּשִׁיא, מִשְׁכַּחַת לָהּ צַעֲרָה בְּלֹא שְׁהִיָּה כְּגוֹן שְׁנֵטְמָא שְׁבָא בְּקֶצֶרֶת וְלֹא מִיד בַּקֶּרֶת וְהַפֶּךְ בְּצִינּוּרָא וְדִקְרָא יִצְאָתוֹ הִיא אוֹתוֹ מוֹלֵג בִּידוֹ, וְהִכָּה בּוֹ בְּאַחַד מִן הָאֲצִרִים שֶׁעַל הַמַּעֲרָכָה, וְהַפֶּךְ מִה שֶׁלְמַעֲלָה לְמַטָּה,

וְכֹדֶרֶב הוֹנָא, דֹּאמֶר רַב הוֹנָא, זֶר שֶׁהַפֶּךְ בְּצִינּוּרָא עֲצוּדָה הִיא שְׁמַקְרֵב עֵינָיו, וְיֵשׁ כֵּאֵן עֲצוּדָה בְּלֹא שְׁהִיָּה, חַיִּיב מִיתָה מִשּׁוּם וְהוּא הַקֶּרֶב יוֹמֵת (בַּמִּדְבָּר יח),

גּוֹפֵא, אִמֶר רַב הוֹנָא, זֶר שֶׁהַפֶּךְ בְּצִינּוּרָא חַיִּיב מִיתָה, ה"ד אִי דִלָּא הַפֶּךְ לָהּ, לֹא מִיעֲכָלִי, פְּשִׁיטָא, וְאִי דִלָּא הַפֶּךְ בְּהוֹ נְמוֹ מִיעֲכָלִי מֵאִי קֹא עֲבִיד?

לֹא צִרְיָא, דֹּאִי לֹא הַפֶּךְ בְּהוֹ מִיעֲכָלִי בְּתִרְתִּי שְׁעִי, וְהִשְׁתָּא מִיעֲכָלִי בְּחֵד שְׁעָתָא, וְהָא קַמ"ל דְּכָל קְרוּבֵי עֲבוּדָה, עֲבוּדָה הִיא,

א"ר אוֹשְׁעִיא, בְּעִינָא דֹּאִימָא [רְצוּנִי לִזְמֹר] מִילָתָא, וּמִסְתַּפִּינָא [וְאִינוּ מִתִּירָא] מוֹחֲבִירָא, הַנִּכְנָס לְבֵית הַמְּנוּגָה דֶּרֶךְ אַחֲרוּיָו, וְאִפִּילוּ כּוֹלּוֹ חוּץ מוֹחֲטָמוֹ שְׁהוּא בּוֹלֵט לְהֵלֵן מִשְׁאֵר הַגּוֹף טְהוֹר, דְּכִתִּיב וִיקָרָא יֵצ וְהִבָּא אֶל הַבַּיִת, דֶּרֶךְ בִּיאָה אִסְרָה תוֹרָה,

וּמִסְתַּפִּינָא מוֹחֲבִירָא, אִי חִכִּי כּוֹלּוֹ נְמוֹ [גַּם אִם נִכְנָס לְבֵית הַמְּנוּגָה לְגַמְרִי יִהְיֶה טְהוֹר, שְׁהִירִי לֹא נִכְנָס דֶּרֶךְ בִּיאָה]?

אִמֶר רַבָּא, כּוֹלּוֹ [לִכֵּן הוּא טָמֵא, ד] לֹא גִרַע מִכְּלִים שְׁבִבִית שְׁהִיוּ בּוֹ מִתְחַלְתּוּ, וְלֹא קִרְיָנָה בְּהוֹ וְהִכָּה אֶל הַבַּיִת, וְאִפִּי טָמֵאִים, דְּכִתִּיב וִיקָרָא יֵצ כְּדִמְחִיד (וִיקָרָא יֵצ) וּפְנוּ אֶת הַבַּיִת, כִּדִּי שֶׁלֹּא יִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בָּבֵית וְלֹא יִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בְּבֵית,

תְּנִיא נְמוֹ חִכִּי [דְּמִדְּיָא אִינוּ חַיִּיב אֲלֵא אִם נִכְנָס דֶּרֶךְ בִּיאָה, וְהָא דְּמִטְמָא בְּנִכְנָס כּוֹלּוֹ דֶּרֶךְ אַחֲרוּיָו, הוּא מִשּׁוּם דִּלָּא גִרַע מִכְּלִים], גִּגִּין הִלְלוּ שְׁצַעֲרָה אִין אוֹכְלִין שֶׁם קִדְּשִׁי קִדְּשִׁים הַנֶּאֱכָלִים לְפָנִים מִן הַקְּלָעִים, דְּקִסְבֵּר גִּגִּין וְעֵלִיּוֹת לֹא נִתְקַדְּשׁוּ, אֲלֵא הִרְפָּה וְהִאֲוִיר עַד הַגִּגִּי, וְאִין שׁוֹחֲמִין שֶׁם קִדְּשִׁים קִלִּים, וְטָמֵא שְׁנִכְנָס דֶּרֶךְ גִּגִּין לְהִיכָל פְּטוֹר אֲלֵמָא כָּל הִיכָא דְּכַתֵּב בִּיאָה דִּקְרָא צִיָּה צִיָּעִין, שְׁנִנָּאמֶר וִיקָרָא יֵצ וְאֵל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תִבָּא, דֶּרֶךְ בִּיאָה אִסְרָה תוֹרָה:

[שְׁנִינּוּ בְּמִשְׁנֵתֵינוּ] זֶה הִיא מִצּוֹת עֲשֵׂה שְׁבִמְקֶדֶשׁ, שְׁאִין חַיִּיבִין עֲלֶיהָ וְכו': הִיכָא קֹאִי [הִיכֵן עוֹמֵד] הִיכָא שְׁנֵה אִין חַיִּיבִין עַל עֲשֵׂה שְׁבִמְקֶדֶשׁ

אבני חן למסכת שבועות

פרישה תנינא [איצטריך לאתויי ראיא, דלא תימא אונס הוא. תורת חיים],

[והאי דסליק מיניה מפרש ברישא. ואולי מפני שכאן מדבר על דין פרישה הקדים
לפרישה] **פרישה תנינא** [שנינו לעיל יד:], דקתני, **היה משמש עם
הטהורה, ואמרה לו נטמאתי, ופירש מיד, חייב,**

כניסה תנינא [בגדה ד.]. **נמצא דם על שלו** על המפה שקנה זה אחר
תשמיש, **טמאין שניהם** [איש ואשה] עומאת שבעה, היא משום נדה, והוא משום
צועל נדה, דודאי לאתה דם קודם צעילה, או צענת צעילת תשמיש, [מאחר שינא
האבר מלולכל צדס. ק'],

וחייבין שניהם בקרבן, מאי לאו בסמוך לוסתה [שאם אינה סמוך
לוסתה הוי אונס], **ואכניסה** [וזה סיוס דברי רבא שכניסה ופרישה תנינא],

א"ל רב אדא בר מתנא, לרבא, לעולם אימא לך, (ב)שלא
[ב. ע"פ רש"י ותוס'] **סמוך לווסתה** דאכניסה אונס, **ואפרישה** [והוא
הדין דה"מ למימר בסמוך לוסתה ואפרישה. תוס'] הוא דמייב ליה, כגון שאמרה
לו נטמאתי, ופירש בקושי,
ו. [ק'] לקמן פריך הא נמצא קמי,

[וצ"ע דא"כ דבפרישה קתני, מאי וחיבין דמשמע אף האשה, וכמ"ש רש"י חייבין
שניהם, דאם איתא אפרישה האשה מאי הו"ל למעבד? וי"ל דנקט חייבין דמשמע
גם האשה, היינו היבא שהאשה השמיטה את עצמה ופרישה ממנו בקושי האבר.
מגדרות נתן],

**וכי תימא, פרישה למה לי לרבי שסידר את (המשנה) (המשניות. ק')
לאשמועינן** [במשנה במסכת נדה], **הא תנא ליה** הך ממני דשנעוה [הלשון
קשה שהיה לו לומר מתני' דהבא או כדומה?]

הא איצטריך לאשמועינן [מה ששנינו שם בהמשך המשנה], **נמצא**
[דב] על שלה, [בקנחה לאחר זמן] **טמאים בספק** [דשמא ראתה לאחר
שפירש], **ופטורין מן הקרבן,**

ואידי דבעי מיתנא נמצא על שלה שמתלק שם בין קנחה מיד, לקנחה
לאחר שעה, שבקנחה מיד קמי טמאים וחייבים בקרבן, וכלאחר זמן, דליכא למימר
לאחר תשמיש לאתה, קמי פטורין מן הקרבן, **תנא נמי נמצא על שלו,**

[ועדיין כניסה לא תנינא],

אמר ליה רבינא לרב אדא, מי מצית לאוקמה להחיא [משנה
הנדה], **(ב)שלא** [ב] **סמוך לוסתה, ואפרישה, והא נמצא קתני**
[תוס'], **ונמצא לבתר הכי משמע** צקינוט שאחר תשמיש קאמר,

ואי אפרישה, מעיקרא כי פריש ליה (מעיקרא. ד"ס) **הויא**
ליה ידיעה [פ' הרי מיד כשאמרה לו שננטמאת ופירש, או כבר היה לו ידיעה,

ואי בעם הארץ שהוא שוגג על שמיאן **אידי ואידי, "אכל שני זיתי**
חלב בהעלם אחד" הוא [תוס'] **שלא נודע לו** זין זה לזה, ואינו חייב אלא
אחת, אף זה לא נודע לו זין כניסה לפרישה שחטא, שכשאמרה לו נטמאתי אינו
יודע שנחמייב על הכניסה, כקצור אונס אני עליה, שהרי לא למד שמוהרין ישראל
לפרוש מן נשותיהן סמוך לוסתה, [אבל ע"ה זה טועה ש] ואין זה אונס אלא שוגג,
וכיון דלא למד נמצא שלא ידע זין כניסה לפרישה שחטא, והוא ליה צא על נדה שמי
צעילות צהעלם אחד,

[פ' שעם הארץ זה חושב שהוא אונס ואינו חייב קרבן, אבל באמת הוא שוגג
והיה חייב קרבן, אם היה יודע שמה שעשה הוא שוגג. ולמדוין מכאן שבדי שיקרא
"ידיעה" בין עבירה לעבירה להתחייב שתי חטאות, צריך האדם לדעת שחטא
שוגג, אבל אם הוא חושב שחטא באונס זה לא מקרי ידיעה],

ואלא בשאין סמוך לוסתה זה אונס על הכניסה הוא, שלא היה לו לעלות
צדעמו,

ובמאן, אילימא בתלמיד חכם, (ולא) [אפי'] **ד"ס** **חדא לא**
מיחייב [לא יתחייב אפילו חטאת אחת], **אכניסה אונס** [דמאי הוה ליה
למיעבד וכי לא ישמש מטריו לעולם. רבינו חננאל], **אפרישה מזיד, אי**
בעם הארץ, חדא הוא דמיחייב אפרישה דלומר מותר אכל אכניסה
אונס?

הדר אמר רבא, לעולם בסמוך לוסתה, ובתלמיד חכם,
ותלמיד חכם לזו כלומר יודע שישאל מוהרין לפרוש מנשותיהן סמוך
לוסתה, כדאמר לקמן מוהרסם את בני ישראל מטומאתם,

ואין תלמיד חכם לזו ואין יודע שהמשמש עם הטהורה ואמרה נטמאתי
צריך לפרוש בצדק מת, דהוא ליה שוגג על שמיאן, אכניסה דקצור יכולני לצעול,
ואפרישה לומר מותר,

ושני זיתי חלב צהעלם אחד לא הויא, שהרי תלמיד חכם הוא לו שלא היה לו לצעול
סמוך לוסתה, ואין זה אונס אלא שוגג כקצור יכולני לצעול קודם, וכי אמרה לו
נטמאתי ידע שחטא אכניסה והוא ליה ידיעה זין כניסה לפרישה,

וא"ת מיד הוא צנעילת סמוך לוסתה [ואמאי מחייב אכניסה. ק'] ? אין זו קשיא
שאין כרת וחיוצ חטאת על סמוך לוסתה עד שחטמא, וצנעילת (הטמאה)
[הטומאה. רש"ש, ק'] שוגג הוא, כקצור יכולני לצעול,

[בת"ח לזו וכו'. והוא סברה אמיתית שזה שצריך לפרוש הוא ידוע לכל ת"ח אבל
שאסור לפרוש עד שימות לא הכל יודעים שהוא מלתא דלא שכיחא כל כך. א"ס
בשם בית ארזים. ולכן לא מוקי לה בע"ה ויאמר בת"ח לזו ואין ת"ח לזו? שע"ה
לא יהיה נאמן לומר יכולני לבעול, ובוזה ניחא כפל הלשון בת"ח ובת"ח. פ"י בשם
נהורא שרגא],

אמר רבא, ותרוייהו תנינהו [שחייב בהם חטאת], **כניסה תנינא,**

אבני חן למסכת שבועות

ולשון "נמצא" משמע שרק עכשיו שברך נודע לו שהיא טמאה?

א"ל רבא לרב אבה, ציית מאי דקאמר לך רבינא רבך דלא כפרסא מניא לאוקמה [בעין זה בוכחים ק:]

[אמר ליה. ד"ס, רש"י] היכי (מצית) [אצית. ק'] לאוקמה כניסה, דתניא עלה [והא תני עלה, ברייתא על אותה משנה] דהיא נמצא על שלו ו זו היא מצות עשה שבגדה שחייבין עליה, ואם איתא דכניסה איירי מצות לא תעשה היא ואין כאן עשה,

אמר ליה [רבא לרב אדא], אי תניתא, חסר ותני הכי אס אמה שונה (ה. ק') צרייתא [ו"ז מלוא עשה" על אמה משנה, חסר. ק'] מקן אמה בלשון מסורי מחסר [ואמור שהיא מסרה. ק'] ומי הכי (ו. ק'), זו היא מצות לא תעשה שבגדה שחייבין עליה [דהיינו כניסה],

היה משמש עם המהורה, ואמרה לו נטמאתי ופירש מיד, חייב, זו היא מצות עשה שבגדה כל זה צריך להוסיף על משנתו כו',

אמר מר, פירש מיד חייב, היכי עביד? אמר רב הונא משמיה דרבא, נועץ עשר צפרניו [נועץ צפרני רגליו. רמב"ם] בקרקע כלומר יעמיד עצמו בלא דשה עד שימות האבר [ובנעיצת צפרניו בקרקע זיק לעצמו ויצטער, ומתוך אותו צער ימות האבר שלו, ויפריש ממנה בלא הנאה. ר"י מלוגיל], וטוביה ואשריו כלומר זו היא (ה?) טובה לו,

[וכתב הערוך וטיב פ' בלעז בן שם האבר להיפך] פ' אביטו. ראה דשעסטרן. עכ"ל הערוך. והוא בערך וי"ו בערך, שמופרש שו"י הוא ממקור המלה ולא וי"ו שמישי, (לפי הערוך צריך לגרום וטיבו. פ' תאותו. דשעסטרן until his gratification, dies), ובמלון עברי, וטיב = אבר הזכרות],

הרמב"ם הל' איסורי ביאה פ"ד הל' יא כתב: וז"ל אלא כיצד יעשה נועץ צפרני רגליו בקרקע ושוהה ואינו מודעו עד שימות האבר ואחר כך נשמש ממנה. הסמ"ג ל"ח קיא כותב: אלא כיצד יעשה נועץ צפרני רגליו בקרקע ושוהה ומודעו ומפנה לבו בפחד ורתת גדול עד שימות האבר ואח"כ נשמש ממנה. וכנראה יש טעות בסמ"ג וצ"ל ואינו מודעו. ראיתי, [בספר חסידים סימן קע"ג ועל הרהור אשה בעת שהוא בא להרהר על אשה בתפלה, ינעוץ גודלי אצבעות רגליו בארץ, ויתלה גופו עליה ולא יסמוך ידו לכותל, וזה הדבר מבטל ממנו כל מיני הרהורים, ואם [הוא] יושב ואינו יכול לעמוד מפני בני אדם, ינעוץ גודליו בחוזק בארץ],

אמר רבא, זאת אומרת ממני דקמני פירש מיד [חייב. ק'], דמשמע הוה פירש בלבוש מן פטור, שמעין מינה, המשמש בלבוש מן בעריות, פטור [תוס']

דאי סלקא דעתך בעלמא חייב [תוס'], הכא מאי טעמא פטור, [על כרחך] משום דאנוס הוא דאין לו עוד מה לעשות, אי אנוס הוא, כי פירש מיד נמי ניפטור, אנוס הוא האיל ואין חלוק פטור, [לחלק בין] ללבוש מן, ומשמש בקושי,

אמר ליה אביי, לעולם אימא לך המשמש מן בעריות חייב, והכא מאי טעמא פטור, משום דאנוס הוא,

והא דאמרת, כי פירש מיד אמאי חייב, שהיה לו לפרוש בהנאה מועטת, ופירש בהנאה מרובה, [לכאורה צ"ב, דאם המעשה הוא מעשה אנוס, א"כ אמאי חייב על הנאה מרובה? ונראה דלעולם בין פירש מן ביין פירש חי הוי מעשה אנוס, ואין המעשה מתייחס אליו, ברם אם הוא נהנה או המעשה מתייחס אליו, ולכן חייב על פרישה זו, ויתירה מזו אמרו [סנהדרין סב,ב] המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה. הערות על הריטב"א א#28],

אמר ליה רבה בר חנן לאביי, אם כן מצינו ארוכה וקצרה בגדה [תוס'] חילוק בין קצרה וארוכה, שאם האריך ושהה פטור, ואם פירש בקצרה כלומר (מיד להוי) [דמיד הוי. ק'] חייב,

דף י"ח ע"ב

ואנן במקדש תנן והוה ליה למימני נמי בזה בזה,

ומשני אלא משום דלא דמי, ארוכה דהכא קצרה דהתם, וארוכה דהתם קצרה דהכא משום דלא דמוי דהא ארוכה דהכא פטור כקצרה דהתם, וקצרה דהכא חייב כארוכה דהתם, [וא"כ מ"מ ליתני איפכא בקצרה חייב בארוכה פטור? וי"ל דבין דלא מיתני ליה כאידך במקדש, לא בעי לבלבולי לישניה כדי שלא יטעו בה התלמידים להפך אותה, ומסתייה דקתני עיקרא דדינא שאם פירש מיד דוקא חייב. ריטב"א],

מתקיף לה רב הונא בריה דרב נתן, ומי אמר אביי אנוס הוא, אלמא בשלא סמוך לוסתה קאמרינן [תוס'] קאי ממני דאי בסמוך לוסתה ושגג ציכולני לבעול הוה ליה שוגג בין אכניסה בין אפרישה דהוה ליה לאסוקי אדעתיה שמה תאמר [לו. ק'] נטמאתי ואי משמש בלבוש מן בעריות חייב כי פירש בלבוש מן נמי יחייב [ויתחייב שני קרבנות] שאין כאן אנוס,

[אלמא שלא בסמוך לוסתה עסקין. פירש בקונטרס דאי בסמוך לוסתה כיון דמשמש מן חייב, כי פירש בלבוש מן נמי חייב, משמע מתוך פירושו דחייב שמים אפי' כי פירש בלבוש מן ולהכי אע"ג דחייב אכניסה מיחייב נמי אפרישה וכן פירש בסמוך גבי כי איתמר דלצ"י בעלמא איתמר (דפירש) [דפרישה?] מילמא בלפי נפשה הוה וכו'. תוס'],

והא אביי דאמר לעיל אמתני חייב שנים, אלמא בסמוך

אבני חן למסכת שבועות

לְוֹסֶתָה עִמָּקִינָן וְלֹא מַזִּינָן לְאֻקְמִיָּה אֲלֵא בְסֻמּוֹן לִסְתָּה, וּבְחֻלְמִיד חֲסֵם לִזוּ, וְאִין תַּלְמִיד חֲסֵם לִזוּ, כְּדֻאֻקְמִנָּה לְעִיל # [וְצִ"ע עַל אֲרִיכוּת הַלְשׁוֹן שֶׁל רִשְׁי?]

ת"ר, ויקרא בו והזרתם והפרסם כמו ועזרו את בני ישראל מטומאתם, אמר רבי יאשיה מוכן אזהרה לבני ישראל דסמין ליה וסדום נדמה כסדום ענינא שיפרשו מנשותיהן [עיקר הזהרה על האיש, שהוא התובע, וסתם אשה כפופה ומשועבדת לכעלה, מ"מ גם היא מזהרת לפרוש מבעלה, שהרי עונשין שוה במיתת בניהם. עיון יעקב] סמוך לוספתן [ראה מהרש"א שהגמ' דורש ממה שחסר ה"א אחרונה שלא כתב והזהרתם, לכן משמע לשון הזהרה] ולכן משמע לשון הפרשה וניזורת],

ובכמה? אמר רבה עונה במסכת נדה מפורש או יום או לילה, אם וסמא ביום יפרוש כל היום, ואם וסמא בלילה יפרוש כל הלילה, והרי מפרש לה במסכת נדה צפרק האשה (דף סג),

וירקא מו לא ותרקם את־גני־ישראל מןמאתם ול' א ימיתו מןמאתם במאמץ
 את־משגני אשר בתו כם: לב זאת תו רת תוב ואשר תצא ממנו שקבת־זרע
 לממאה־בה: לג ותדה בגדתה ותוב את־זו בו' לזכר ולצמח ולאיש אשר יששב
 עס־טמאה:

וירקא מו א וידבר ה' אל־משה אחרי מו' ת שני בני אהרן בקרבם לפני' וימתו:

א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי [הגם שכל ר' שמעון בש"ס הוא ר' שמעון בן יוחאי, מ"מ לעולם אינו נקרא כן אלא ברבי הגדה, אבל ברבי הלכה לעולם יקרא סתם ר' שמעון],

כל שאינו פורש מאשתו סמוך לוסתת, אפילו הויין לו בנים
 כבני אהרן, מתים [בחי' אביהם כבני אהרן] [אפילו אם היו לו בנים קודם
 לכן בנים חשובים שיחיו כבני אהרן, מתים בשביל אביהם. ר"מ מלניל],
 [אע"פ שעתידין להיות כבני אהרן, מ"מ מתים בעודם קטנים בעון אבותם.
 הרי"ף^א]

דכתיב, והזרתם את בני ישראל ממומאתם [וגו'] **והודו בנדתה** [כלומר חיבין אתם להזכיר את בני ישראל שיסורו מנשותיהם סמוך לוספת כדי שלא יבואו על הנדה, ואם לאו מתים בניהם כמו שמתו בני אהרן בחיי אביהו. ר"י מלניץ], **וסמך ליה אחרי מות,**

וַיִּקְרָא יוֹאֵם מִן הַתְּחִלָּה לְבִין הַמִּשְׁמָחָה וּבֵין הַתְּחִלָּה הַנֶּאֱכָלֶת וּבֵין הַתְּחִלָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאֱכָל:

וַיִּקְרָא יְבֹא וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: בַּדֶּבֶר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁה פִּי תֹרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר וּמָמָאָה שִׁבְעַת יָמִים בִּימֵי גִדּוּת דּוֹ תֵּה תִטְמָא:

אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הפורש מאשתו סמוך לוֹסֶתָהּ, הוּיִין לוֹ בָּנִים זָכָרִים [ראה עיון יעקב שכן הוא בדרך המבוע], דכתיב ויקרא יא להבדיל בין הממא ובין המהור המגדיל צִין טוֹמָאָה לטַהֲרָה, מַלְד אִשְׁמוּ זָכָר וּסְמוּךְ לִיָּהּ אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וילדה זָכָר,

כי איתמר ראב"י דחייב שמים, בעלמא איתמר, ולאו אמתני, דלילו מתני, דיוון דמפליג בין פירש בצבזר מת לפירש בקוש, בשלא סמוך לוסתה עסקינן, והלכך פירש בצבזר מת פטור דלטון הוא פירש בקושי חייב שהיה לו לפרש בהנאה מועטת ודאמר אב"י לעיל חייב שמים בעלמא איתמר מילתא בצפי גפשה והכי איתמר המשמש עם הטהורה בסמוך לוסתה ושגג ביכולי לבצעל ואמרה לו נטמאתי חייב שמים ואין חילוק בין פירש בקוש' לפירש מת דמשמש מת בעריות נמי חייב חה בתחלתו נמי (שוגג) [שגג. ק'] בשמיהן *ובתלמוד חכם לזו ולא לזו כדאוקימנא, ללא הוה שני יומי חלז בהעלם אחד [אכניסה ואפרישה],

* [וצריך לפרש דאינו יודע שפרישה בברך מ'ת' הוא גם עין, והגם שלאחר שבא עליה אינו יכול לחקן כלום. וכיון שידע שנממא, נמצא עכשיו מחויב קרבן על השוגג של כניסה, ומה שפורש אח"כ ואינו יודע שיש איסור גם על הפרישה נמצא שמתחייב עוד קרבן על שוגג של הפרישה].

בעא מיניה רבי יונתן בן יוסי בן לקוניא, מרבי שמעון בן יוסי
בן לקוניא [פ' מאהור' שמעון שהווא נזכר חמשה פעמים בש"ס, אבל ר'
יונתן לא נזכר רק פעם זה בלבד], אזהרה לבועל גדה מזין מן
התורה?

שקל קלא פיסט רגזים פתק ביה זרק צו # [אין זה אופן של פחיתת הכבוד, שהרי חיו אחים], **אזהרה לבעול גדה** (דכתיב) ויקרא יח **ואל אשה בגדת טומאתה לא תקרב,**

אלא אזרחי למשמש עם השתורר, ואמרה לו נטמאתי
דלא ניפריש מיד, מנול? אמר חזקיה אמר קרא ויקרא מו ותחי
גדתה עליו, אפי' בשעת גדתה תהא עליו (בשואמרה לו נטמאתי
ושאח כמות שהוא, נמצאת (מומאת) גדתה שוהא עליו. ר"מ מנאש [תוס'],

אשכחן עשה, לא תעשה מנלן [תוס']?

אָמַר רַב פֶּפֶּא, אָמַר קָרָא וִיקְרָא יְיָ יִשׁ וְאֵל־אִשָּׁה בְּגִדַת טְמֵאָתָהּ ל' א' תִּקְרַב לְגִלּוֹת עֲרוּתָהּ, [וְכֵן תִּפְרֹשׁ] לֹא תִקְרַב נָמִי לֹא תִפְרֹשׁ הוּא [פ' שְׁלֹא יִפְרֹשׁ מֵאִשְׁתּוֹ בִּבְרֵי חַיִּין],

דבתיב ישעיה סה ה [לאלה שאינם אוכלים ממאכלם יאמרו גשה אלך לעמוד במקומו] **הָאֲמָרִים קָרַב אֵלָיו** עמוד צעֵמָךְ [keep to yourself], לִינִי הדור # [לפי פירוש רש"י שהיו אומרים על עצמם שהם טמאים, מה ענין של לצנות בזה ?] היו אומרים לנביא, עמוד צעֵמָךְ **אֶל־תִּגְשֵׁבִי** אל מגע די **פִּי קִדְשָׁתִיךָ** # [רש"י על ישעיה פירש ע"פ התרגום, כי קדשתך כי קדשמי וטהרתי ויזר ממך. רצ"ע למה לא פירש רש"י כן גם כאן בנביא, הלא אין בזה נפק"מ להדרשה כאן?] שלא אלטמאך, שאתה קדוש ואני טמא, קדשמיך טמאמיך, כמו (חגי 3) הן ישא אִשׁ בשר קדש, וכמו (דברים כב) פן מקדש,

אבני חן למסכת שבועות

רבי עקיבא אומר: ונעלם ממנו והוא נמא, על העלם טומאה חייב, ואינו חייב על העלם מקדש.

ר' שמעאל אומר: ונעלם ונעלם שתי פעמים, לחייב על העלם טומאה ועל העלם מקדש [כו']. **מאי בינייהו** [פ'] כיון ששניהם לומדים מהפסוק "השרץ ונעלם" למה יש חילוקי דיעות ביניהם בהלכה?

אמר חזקיה, שרץ ונבלה איכא בינייהו (טמא) [טומאת ?] שרץ (וטמא) [וטומאת ?] נבלה,

[ד] [צדיעה שמתלה ידע שנגע בשרץ, או נבלה, אזל לא ידע בלחוד מהן (שגג. ק', ראה לקמן ד"ה מה נפסק), ואותה טומאה נעלמה (ממנו. ק') כשאל קדש,

ר' אליעזר סבר, בעינן עד דידע אי בשרץ איטמי אי בנבלה איטמי,

ורבי עקיבא סבר, לא בעינן עד דידע, דכיון דידע דאיטמא בעולם, לא צריך [לדע] אי בשרץ איטמי, אי בנבלה איטמי,

וכן אמר עולא, שרץ ונבלה איכא בינייהו,

דעולא רמי דרבי אליעזר אדרבי אליעזר, ומשני [שכאן רואין שר"א סבר שצריך לדעת באיזה טומאה נמא, ומביא דברי ר"א כברייתא לענין קרבן חטאת, ששם סבר ר"א שאינו צריך שידע איזה חטא עשה],

מי א"ר אליעזר בעינן, עד דידע אי בשרץ איטמי אי בנבלה איטמי, ורמינהו, אמר רבי אליעזר משנה היא בכריסות [פ'] דברי ר"א כברייתא באים על המשנה שם יטו, חלז וטמר לפניו, כלל אחד מהן בשוגג, ואינו יודע איזה מהן [שגג. ק', ומכאן בא הטעות לעיל בד"ה שרץ ונבלה?], וצדק ויה"כ עשה מלאכה בלחוד מהן, ואינו יודע בלחוד מהן, אשמו נדה ולחוטו עמו צדיק, שגג בלחוד מהן ואינו יודע בלחוד מהן, ר"א מסייב מטאת רבי יהושע פוטק,

אמר רבי אליעזר מזה נפשך [פ'] איך שאתה רוצה הוא חייב חטאת, חלב אכל חייב, נותר אכל חייב, שבת חילל חייב, יום הכפורים חילל חייב, אשתו נדה בעל חייב, אחותו בעל חייב,

אמר לו רבי יהושע, הרי הוא אומר ויקרא ד או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה, עד שיוודע לך במה חטא [ואך אמרת דל"א צריך שידע במה נטמא, דס"ד שאין סברה לחלק בין לידע באיזה דבר נטמא, ובין לידע על איזה עבירה מכאן החטאת?]

ומשני [שהגם שאין סברה לחלק, אבל יש ללמוד מן הפסוקים שיש חילוק], ה"ה [בחייובי חטאת] "אשר חטא והביא" אמר רחמנא או הודע אליו מטאתו אשר חטא בה והביא, והאי "זה" דקדריש רבי יהושע, מפיך ליה ר"א לקמן בשמעתין לדרשא אחרינא, חטא כל שהוא [פ'] די שיוודע שחטא, ואינו

[ויקרא י ט יין ושכר אל'תשת' אמתה וכןך אתה בבאכם אל'אהל מו' עד ול' אמתו תתק עו' לם לדרתיכם: י' ול'הבדיל בין הקדש ובין החל ובין הטמא ובין הקדוש ר': יא' ול'הו' רת את'בני ישראל את כל'התקום אשר דבר ה' אליהם ב'ד'משנה],

רבי יהושע בן לוי אמר, הויין לו בנים ראויין להוראה, דכתיב ויקרא י' להבדיל [ובפסוק י שלאחר זה] ולהורות צענא דשמי יין כמינ' ולהבדיל בין הקדש ובין החול, בין הטמא וגו' ולהורות את בני ישראל,

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל המבדיל על היין במוצאי שבתות, הויין לו בנים זכרים, דכתיב ויקרא י' ו' להבדיל בין הקדש ובין החל [דה"ק קרא יין ושכר אל תשת בבואכם וגו' והיכן תשתו אותו במקום מצוה דהיינו להבדיל בין הקדוש וגו' וק"ל. מהרש"א], [וממשיך הדרש],

ויקרא יא' מו' כי אני ה' אל' הים והתקדשותם והייתם קדשים כי קדו' ש' אני ול' א' טמא את'נפשותיכם בכל'השרץ הרמש על'הארץ: מה כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאל' הים והייתם קדשים כי קדו' ש' אני: מו' להבדיל בין הטמא ובין הקדוש ובין תהיה תנאכלת ובין תהיה אשר ל' א' תאכל: ויקרא יב' א' וידבר ה' אל'משה לאמר: ב' דבר אל'בני ישראל לאמר אשה כי תזרע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דו' תהי תטמא:

וכתיב ה"ה [פ'] ועושה גו"ש אנדית] ויקרא יא' מו' להבדיל בין הטמא ובין הקדוש, וסמך ליה ויקרא יב' א' אשה כי תזרע,

רבי יהושע בן לוי אמר, בנים ראויין להוראה [בנים ראויים להיות מורין הוראה בישראל מרוב חכמתן. ר"י מלוניל], דכתיב להבדיל ולהורות [כלומר כשיהיה לבבם מובדל מאשה אחרת יהיו לבם בני הוראה. ר"י מלוניל],

אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר, כל המקדש את עצמו בשעת תשמיש דרך צניעות [כלומר שאינו מהרהר באשה אחרת. ר"י מלוניל], הויין לו בנים זכרים, שנאמר ויקרא יא' מו' והתקדשתם והייתם קדושים, וסמך ליה אשה כי תזרע:

[אינו מספר עמה בתחלת הלילה, דשמא קול אשה אחרת ויהרהר עליה, ולא יהיה לבו על אשתו לברא, ולא בסוף הלילה, כדי שלא יזכור ביאתה ביום ויתן עיניו באשה אחרת או יהרהר אחר אשתו, אלא בחצי הלילה שאין קול איש ואשה נשמעת, וכשיגיע עמוד השחר כבר שכח מה שעבר עליו בלילה, מוגלה טפח ומכסה טפח, ודומה כמי שכפאו שד, כלומר שמרהרר בביתו כדי שלא יבא לו שום הרהור מאשה אחרת בתוך אותה ביאה. ר"י מלוניל],

[שינוי במשנתו] רבי אליעזר אומר השרץ ונעלם ממנו [על העלם שרץ חייב, ואינו חייב על העלם מקדש].

אבני חן למסכת שבועות

צריך לידע בדיוק במה חטא,

[בין לר' אליעזר בין לר' עקיבא על העלם טומאה חייב על העלם מקדש אינו חייב. רח],

וכן אמר רב ששת, משמעות דורשין איכא בינייהו, דרב ששת מחליף דרבי אליעזר לרבי עקיבא, ודרבי עקיבא לרבי אליעזר כשהיה שונה משנתנו, פעמים מחליף דברי זה לדברי זה, ולא היה מקפיד, לפי שאין צנייהם חיוז ופטור,

בעא מיניה רבא מרב נחמן, העלם זה וזה בידו טומאה ומקדש מהו [ובדומה לזה לקמן כו.], לדרי אליעזר ור"ע דפטרי על העלם מקדש?

[הלשון בידו היינו "שיש לו" שני העלמות אלו. כמו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ב"ב י' ע"ב. וכן לשון "יש לי" פעם משתמש על חפץ, כגון יש לי חפץ זה, ואז הוא דבר שאוחזו בידו ויש בה ממש, אבל יש גם לשון "יש לי קושיא" וכדומה שאינה דבר ממשי, וגם אינה ענין של קנין, אבל הדבר שייכת אליו באיזה אופן שיכול לומר שהוא "שלי". א"ח],

אמר ליה, הרי העלם טומאה בידו, וחייב [תוס'],

אדרבה ! הרי העלם מקדש בידו # [וס"ד שלדברי ר"א ור"ע, כיון שאינו יודע שזה מקדש, לא שייך העלם טומאה, שגם אם ידע שהוא טמא לא היה פורש, אבל מההמשך משמע שעצם העלם מקדש הוא חסרון וגורם את פטור הקרבן], ופטור [תוס'],

אמר רב אשי [זה שיש "גם" העלם מקדש אינו פטור מקרבן, ורק אם עיקר העלמותו הוא משום מקדש], חזינן אי מטומאה קא פריש [תוס'] אי מחמת טומאה שהודע לו פירש מן העצירה (ומציא קרבן) שאמרו לו טמא אתה, הרי העלם טומאה בידו איגלאי מילתא שציאתו למקדש בשביל העלם טומאה היה וחייב,

אי ממקדש קא פריש שאמרו לו מקדש הוא זה, ומחמת כן תוהא על ציאתו ולא הזכירו לו טומאה הרי העלם מקדש בידו איגלאי מילתא דמשום העלם מקדש נכנס לו ופטור,

אמר ליה רבינא לרב אשי, כלום פריש ממקדש כשהודיעוהו אחד מהם, שם אל לבו לומר מה צריך ומתוך כך מוכר על השני, ומ"מ העלם שניהם היה נידו אלא משום טומאה, כלום פריש מטומאה אלא משום מקדש, אלא לא שנהא ופטור [ועדיין בעיא דרבא עומדת היא. ר"י מייגש, וחולק על רש"י],

תנו רבנן, שני שבילין, אחד טמא מת קצור בו, וא"ל להלך שלא יאהיל, ואחד טהור, והלך בראשון ואינו יודע אם צמחא אם צטחור ולא נכנס למקדש, וחזר והלך בשני יודע שהלך בשניהם, והרי הוא טמא ודאי

הכא [בטומאת מקדש וקדשיו], מכרי כתיב [בויקרא ה ב] או נפש אִשֶּׁר תִּגַּע. ר"ס] פְּגַל־דָּבָר טָמֵא "[או נְבִלָת חַיָּה טָמְאָה או נְבִלָת פִּתְמָה טָמְאָה. ר"ס] או נְבִלָת שְׂרָץ טָמֵא" ונעלם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאִשָּׁם] למה לי [לפי גירסת הר"ס, שמכנים כל הפסוק, יש יותר הכנה לקושית הגמ', למה מנה נבלה ולמה מנה שרץ]? שמע מינה, בעינן עד דידע אי בשרץ איטמי, אי בנבלה איטמי,

ורבי עקיבא [דאמר במתני' ד:], על העלם טומאה חייב ואינו חייב על העלם מקדש [אידי]

דף י"ט ע"א

דבעי למיכתב בהמה וחיה לכדריבי [תוס'] צפ' קמא [לעיל דף ז] אקרא אני חיה, צהמה למה נאמרה כו' [נאמר כאן בהמה טמאה, ונאמר להלן בְּהֵמָה טָמְאָה, מה להלן טומאת קודש, אף כאן טומאת קודש], כתיב נמי שרץ,

כדתנא דבי רבי ישמעאל, כל פרשה שנאמרה ונשנית, לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה [פ' ואף שרק דבר אחר נתחדש נשנית כל הפרשה] [ומשמע שר' אליעזר לשיטת עולא אינו סובר כלל, הכלל "דכל פרשה שנאמר ונשנית" וכו'. יוסף דעת עיי"ש],

ורבי אליעזר [כיון דלא צריך לידע באיזה חטא הוא שחטא. רח], האי "בה" מאי עביד ליה?

פרט למתעסק [תוס'] [בחטא שאינו חייב, מאי טעמא דבעינן "בה" כיון לכך יתחייב, אבל דלא קא מוכיחן למעשה כלל פטור. רח] דדבר היתר, וצא לידו איסור, ולא נמכוין לגופה של זו, כגון נמכוין לתוך את התלוש, ומתוך את המחובר,

נמכוין לאשתו, והרי אשתו עמה צמטה, ושמטה אשתו, וצאה אשתו מחמתה, ואיזה חייב, נמכוין [למחוק] [להגציה את זה. ק'] כסבור תלוש [הוא. ק'], וגמלא מחובר, או כסבור היום חול, או כסבור מלפנה ז' מותרת, ומ"מ לזו נמכוין, וכן צא על אשתו, ונמכוין לגוף זה, כסבור [ש. ק'] היא אשתו,

ורבי יוחנן אמר [על הקושיא שהקשה הגמ' לעיל "מאי בינייהו"], משמעות דורשין איכא בינייהו, [פ' מה שאומר ר"א על העלם "שרץ", ומה שאומר ר"ע על העלם "טומאה" שניהם מתכוונים לדבר אחד],

[כלומר בין לרבי אליעזר בין לרבי עקיבא לא בעינן דידע אי בשרץ איטמי אי בנבלה, אלא מבי ידע דטמא הוא סגי ליה, ומשמעות דורשים בעלמא הוא דאיכא בינייהו, מר משמע ליה האי סברא משרץ ונעלם ממנו, ומר משמע ליה האי סברא מונעלם והוא טמא. ר"י מייגש],

אבני חן למסכת שבועות

הלך בראשון ונכנס, הוזה ושנה וטבל, חזר והלך בשני ונכנס
חייב, ורבי שמעון פומר,

ואמאי (חייב. רש"י) ספק ידיעה הוא למנא קמא פריך [פ' ביון שרש"י
אינו גורם "חייב" לכן צריך לפרש על מי מקשה?]

אמר רבי יוחנן, כאן [בשני שבילין דהיינו בטומאת מקדש וקדשיו, לא כתיב
בה לשון "ידיעה" אלא "ונעלם" ואנו דורשין מכלל שידע, ודי ספק ידיעה להוציא
מכלל "ונעלם"] עשו ספק ידיעה, כידיעה [פ' דלפי הת"ק מקצת ידיעה
היו כידיעה, וגם ספק ידיעה היו כידיעה], [תוס']

וריש לקיש אמר, הא מני רבי ישמעאל היא, דאמר [במשנתיו]
לא בעינן ידיעה בתחלה:

[ראה שבת ע"א ע"ב דפליגי ר"י ור"ל אי ידיעות מחלקות],

ורמי דרבי יוחנן אדרבי יוחנן [דכאן אמר ספק ידיעה כידיעה ושם אומר
דרך ידיעת ודאי מחלקת], ורמי דריש לקיש אדריש לקיש [ורמי דר"ל
אדר"ל דמשנתיו כאן מוקי לה כר' ישמעאל, ולפי מה שאמר שם היה יכול
לאוקמה כרבי, # וצ"ע דלרבי יוחנן שפיר שייד לשון "ורמינהו" אבל לר"ל אינה
סתירה אלא קושיא?],

דתניא, אבל ספק חלב חמיה [אמת. ק'] ספק חלב, וספק שומן וגודע
לו לאחר זמן שהוא "ספק חלב", והרי הוא נאשם תלוי, וחזר ואכל ספק חלב,
וגודע לו שספק חלב אכל,

רבי אומר, כשם שמביא חטאת על כל אחד ואחד, כך
מביא אשם תלוי על כל אחד ואחד לקמיה פליגי ר' יוחנן ור"ש צן
לקיש, בפירושא דהא מילתא דרבי,

ר"ש בן יהודה, ורבי אלעזר ברבי שמעון אמרו, משום רבי
שמעון, אינו מביא אלא אשם תלוי אחד, שנאמר ויקרא ה' יח
והביא איל תמים מן הצאן בערקה לאשם אלהי-הבהן וכפר עליו הבהן על
שגגתו וְאֶשֶׁר-שָׁגָג בפרשת אשם תלוי חמיז התורה ריבתה שגגות
הרבה שגגתו וְאֶשֶׁר-שָׁגָג, ואשם תלוי אחד והביא איל תמים מן הצאן,

ואמר ריש לקיש, כאן שנה רבי [תוס'] ידיעות ספיקות
א. (בתחלקות. טעות וצ"ל מחלקות. ד"ס) מחלקות לחטאות והכי קאמר
רבי (כשודע) [כשם שאם נודע] לו לאחר זמן שחלז היה, יציא חטאת על כל אחד
ואחד, שידעת ספק שהיתה לו ציננים ממלקטם, דלא (ניהו) [להווי. ק'] שני זימי
חלב בהעלם אחד,

כך כל זמן שלא נודע לו שהן ודאי חלב, אלא ספק חלב, מציא אשם תלוי על כל אחת
ואחת,

אלמא מדיקתני שמציא חטאת על כל אחת, סבירא ליה ידיעות ספק מחלקות
לחטאות,

ונכנס למקדש בהעלם טומאה, שנעלם ממנו טומאה, חייב קרבן עולה ויורד,
שים כאן בתחלה ידיעה ודאית,

[אבל אם] הלך בראשון וידע שהוא ספק טמא ונכנס למקדש בהעלם
טומאה, ששם הילוכו בשביל [על שביל] זו [תוס'], הוזה בשלישי ושנה בשניעית
וטבל,

ואח"כ הלך בשני וחזר והלך בשני וידע שהוא ספק טמא ונכנס למקדש
בהעלם טומאה חייב או מחמת ציאה ראשונה, או מחמת ציאה שניה, דמה נפשך
או ציאה ראשונה, או ציאה שניה בטומאה היתה,

ר"ש פומר דאין כאן צאחת מכולן ידיעה ודאית בתחלה, שאף ידיעה תחלה של
שביל שני ספיקא היא, שהרי טהר לו מטומאה ראשונה, אם הראשון הוא הטמא,

ורבי שמעון בן יהודה פומר בכולן אף צראשונה, ולקמן מפרש לה
משום ר' שמעון (?),

[ומתמה] בכולן

דף י"ט ע"ב

ואפילו בקמיינתא [גם אם הלך בראשון ולא טהר את עצמו והלך בשני
שהוא ודאי טמא, לא יהיה חייב קרבן] צממיה, ממה נפשך טמא הוא
קודם שנכנס היה טמא ודאי, וידיעת ודאי הוה ליה צממיה [ראה כתובות כו. ושם
בתוס' ד"ה ואם?]

אמר רבא, הכא במאי עסקינן, כגון שהלך בראשון, ובשעה
שהלך בשני שכח שהלך בראשון, דהויא ליה ואין כאן אלא
מקצת ידיעה,

ובהא קא מיפלגי, תנא קמא אליבא דרבי שמעון, שפוטרי צהיה ושנה
ואינו פוטרי צראשונה סבר, אמרינן מקצת ידיעה ככל ידיעה כיון
דטומאת ודאי הוא, אף על גב דהיו לא ידע לה לכולהו [שהרי שכח שהלך
בראשון], דהיו ליה ידיעת ודאי, אלא ידיעת ספק,

עדיפא היא מהנך ידיעות ספק דהוה ושנה,

דהתם ידע ליה לכולה מילתא, ואפי' הכי ספק הוא,

אזל הכא חי הוה ידע לה לכולה מילתא, הוה ליה ידיעה ודאית, הילכך לאו ידיעת
ספק היא, אלא מקצת ידיעה ודאית, ומקצת ידיעה ככל ידיעה,

[אע"פ שצעיני הטמא הוה ספק ידיעה הוא, אינו קורא אותו ספק ידיעה, כיון
שהרי בודאי טמא הוא, אלא מפני שבא לו מכה הילוך שני שבילין, ואינו יודע אלא
באחד, קורא אותו ידיעה מקצת. ק']

ורבי שמעון [בן יהודה. ד"ס] אליבא דר"ש סבר, לא אמרינן
מקצת ידיעה ודאית ככל ידיעה,

אבני חן למסכת שבועות

הלשון ואמר ריש לקיש כאן שנה רבי:

יבמות מ:, מא., מר., קדושין מה., אחות גרושה מדברי תורה, אחות חלוצה מדברי סופרים,

גיטין כמ., ב"מ כמ., אין השואל רשאי להשאל,

ב"ק גה. תרנגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה,

שבועות יט., כריתות יח., ידיעות ספקות מחלקות לחטאות,

ויש גם כמה ד' פעמים במסכת יבמות, שאמר רב יוסף הלשון "כאן שנה רבי",

וגם ר' זורא פעם אחת בכריתות יח.:

ורבי יוחנן אמר, לא אמר רבי קר, אלא קר (פירשה) [פירשה. ק'] כשם ש"ידיעות ודאי" בעלמא אי מחלקות לחטאות כשם שלענין חטאות שצאין על ידיעת ודאי, ידיעת ודאי שצנינים מחלקות לחטאות, כך ידיעות ספק אי מחלקות לאשמות כך לענין אשם חלוי, הצא על ידיעת ספק, [ידיעת. ק'] ספק (ידיעות) שצנינים מחלקות לאשמות,

בשלמא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן לא קשיא, כאן [בידיעת הטומאה] עשו [פי' וזה כוונת ר' יוחנן לעיל כאן עשו ספק ידיעה כידועה], ולא בכל התורה כולה [בחטאת שצריך ידיעה גמורה] עשו, הכא הוא דלא כתיבא ידיעה בהדיא, מונעלם הוא דקא אתי, ולא בכל התורה כולה עשו, דכתיב ויקרא ד או הודע אליו, ידיעה מעלייתא בעינן,

אלא לריש לקיש, אדמוקים ליה בר' ישמעאל מאי דחזקיה למימר דלא צרי האי תנא ידיעה בתחלה, נוקמה ברבי דלמא לעולם צרי [ידיעה בתחלה], וצריך ליה כרבי דאמר, ספק ידיעה כידועה [תוס']?

הא קא משמע לן ריש לקיש דרבי ישמעאל לא בעי ידיעה בתחלה,

[ומקשה הא] פשיטא דלא בעי, מודלא מיתרי ליה קראי [שצריך ידיעה בתחלה],

[דהא ר' ישמעאל] דדריש צמחיתין [ונעלם. ק'] ונעלם להעלם טומאה והעלם מקדש וקרא ה ונעלם, דמחייב על העלם מקדש?

מהו דתימא כי לית ליה מקראי [שאין לר' ישמעאל לימוד מן הפסוק שצריך ידיעה בתחלה], אבל מוגמרא הלכה למשה מסיני אית ליה, קמ"ל:

פרק שלישי שבועות שתיים

מתני': [וחזור לפרש מה שלמדנו במשנה ראשונה בראש המסכת]

שבועות שתיים [תוס'] שהן ארבע, שבועה שאוכל ושלא אוכל הן שמים המפורשות דכתיב (ויקרא ה) להרע או להיטיב, דמשמע להצא (ו) ק' לא אוכל להרע אוכל להיטיב, שאכלתי ושלא אכלתי הן שמים הנוספות ממדרש חכמים כדיליף לה ר"ע לקמן בפירקין (דף כה) מריצוי הכחוש,

שבועה שלא אוכל, ואכל כל שהוא חייב, דברי רבי עקיבא, אמרו לו לר"ע, היכן מצינו באוכל כל שהוא שהוא חייב, שזוה חייב,

אמר להם ר' עקיבא, וכי היכן מצינו בַּמְדַּבֵּר ומביא קרבן, שזוה מדבר ומביא קרבן שציל ציטול דיבור, וכיון דמשום ציטול דיבור הוא חף זה [שציל. ז'] ציטול דיבור, שהאומר לא אוכל דעמו לאסור עצמו בכל שהוא:

גמ': למימרא דשאוכל דאכילנא משמע,

ורמינהי [שלמדנו בבבלי] ד"שאוכל" פירושה "מה שאוכל" היא אסור עלי בשבועה [תוס'], שבועה [תוס'] לא אוכל לך אמר אחד משלש לשונות הללו, אסור לו לאכול משל אותו האיש שנדר הימנו, דהכי משמע שבעה לא אוכל לך שבעה עלי שלא אוכל משלך, שבועה שאוכל לך [ובמבאן קושיית הגמרא] צאסור שבעה יהא עלי, מה שאוכל משלך, דהכי משמע מה שאוכל לך יהא צאסור שבעה לא שבועה שלא אוכל לך [תוס'], אסור לא יהא עלי צאסור שבעה מה שלא אוכל משלך, הא מה שאוכל לך יהא צאסור שבעה [תוס']?

אמר אביי, לעולם דאכילנא משמע, לא קשיא, כאן במסרבין בו לאכול, כאן בשאין

דף כ' ע"א

מסרבין מפניין בו לאכול,

מתניתין בשאין מסרבין בו לאכול הלכך שאוכל (דקא) [דאמר ד. ק'] אכילנא הוא [משמע שאין צריך הוכחה שכוונתו לומר דאכילנא, אבל ראה רבינו נסים על הרי"ף], ברייתא במסרבין בו לאכול [הלכך שאוכל דקאמר דלא אכילנא הוא. ק'], וקאמר לא אכילנא, ולא אכילנא, דכי קא משתבע [ואומר שבועה שאוכל לך] הכי קאמר, שבועה שלא אוכל,

רב אשי אמר, תני צציימא שבעה שאי אוכל לך שבועה שאי אוכל לך, אי הכי מאי למימרא [שאי אוכל לך פשיטא. תוס'] [תוס']? מהו דתימא לישניה דאיתקילא ליה [תוס'] נכשל ולא נתכין לומר שאי, קמ"ל # [צריך לימוד מה דיינו אומרים ומה קמ"ל ?]:

אבני חן למסכת שבועות

ת"ר, מבטא [הוא לשון] שבועה, [ובן] איסר [הוא לשון] שבועה מפרש לקמיה,

איסור איסר איסרתו של איסר מה הוא? אם אתה אומר איסר שבועה חייב, ואם לאו פטור,

אם אתה אומר איסר שבועה מאי קאמרם והא אמרת איסר לשון שבועה הוא והדר תני אם אתה אומר?

אמר אביי, ה"ק מבטא שבועה האומר מבטא ככר זו *עלי, כאומר שצוה שלא אוכלנו, ואם אכלו ה"ז צוה ויודר, איסר מיתפס בשבועה [תוס'] איסר עלי ככר זו, הרי הוא כמי שנשבע על הככר, וחזר ואמר על ככר אחר ה"ז כזה, שהתפס את השני בראשון,

* [ראה בפירושו רבינו יצחק קרקושה שחמה על דברי רש"י, וכתב ואינו מחזור, שהאומר שבועה עלי ככר זה איפשר שהוא מותר בו לגמרי, ואין בו לא משום נדר ולא משום שבועה, אלא הכי פירושה אמר מבטא שלא אוכל ככר זו, שבועה היא ואסור לאכלה, ואם אח"כ אכלו בשוגג שלא היה זכור שנשבע עליה, חייב קרבן. וראה בהערות בשולי העמוד שם,

וראה רבינו נסים על הר"ף שכתב ואשמועין דאפילו אמר בלשון נדר הוי שבועה, ולא הוי כאיסר אליבא דרבא דאמר שהוא תלוי כפי הלשונות שאמרו בהן].

איסור איסר ומהו איסורו של איסר זה אם אתה אומר אם [תמני לומר] [תמנא תלמוד ערוך. ק'] מיתפס שהמתפס בשבועה כמוציא שבועה מפיו דמי חייב ואם אכלו חייב קרבן, אף זה האומר איסר ככר זה עלי, חייב קרבן אם אכלו, שהאיסר לשון התפסת שצוה הוא, ואם לאו שהמתפס שצוה אינו נשבע לענין קרבן ומלקות פטור אף (ה. ק') איסר אין צו לא קרבן ולא מלקות,

[ומקשה על אביי] וממאי דמבטא שבועה, דכתיב ויקרא ה או נפש כי תשבע לבטא בשפתים, איסר נמי דכתיב במדבר ל כל נדר וכל שבועת איסר [ולמה אמרת שאיסור הוא התפסה בשבועה ולא שבועה גופא]?

אלא [פ'] אם באת ללמוד מן הפסוקים דאיסור הוא באופן התפסה, גם מבטא היה צ"ל רק באופן התפסה [ממאי דאיסר מיתפס בשבועה הוא, דכתיב במדבר ל או אסרה אסר על נפשה "בשבועה" משמע שאסרתו ותפסתו דנדר שנשבעה עליו ככר, מבטא נמי הכתיב ויקרא ה לכל אשר יבטא האדם "בשבועה"?

אלא אמר אביי [במבטא יש פסוק שאינה בהתפסה, אבל באיסר לעולם כתיב בה לשון שבועה, כל נדר וכל שבועת איסור, וכן או אסרה אסר על נפשה בשבועה, שאינה אלא באופן התפסה בשבועה], מבטא שבועה מוכחא,

במדבר ל ואם היו תהיה לאיש וגדריה עליה, או מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה, ואילו שבועה לא קאמר [תוס'] ולא כתיב שצוה במאי אסרה עצמה צמה אסרה את נפשה במבטא בלשון מבטא [דכתיב. ק'],

רבא אמר, לעולם אימא לך מיתפס בשבועה לאו כמוציא שבועה מפיו דמי לא איסתפיק ליה למנא למימר, צהא אם אתה אומר, דפשיטא ליה דמיתפס שצוה לאו כמוציא שצוה מפיו הוא,

והכי קאמר, מבטא שבועה איסר נמי שבועה לשון שצוה הוא, אסריה דאיסר זה הטילו הכתוב היינו פירוש. ק'] "דאיסור איסר אם אתה אומר" והכי קאמר, איסור של איסר שאמרתי לך שהוא שצוה, לא כל הלשונות שוות צו, שהרי הטילו הכתוב בין נדר לשבועה,

[וזה פירושו של "אם אתה אומר"] אם [אמרנו] [אמר להו. ק'] בלשון שצוה כגון איסר שלא אוכל ככר זה, כן לשון "הנשבעין" אומרים שלא אוכל, אף האיסר שהוציאו בלשון זה, שצוה הוא ותיב [עליו. ק'] קרבן, ואם לאו אלא הוציאו בלשון נדר, שאמר איסר ככר זו עלי שהוא לשון "הנודרים" קונס זה עלי, אף זה נדר ופטור [מקרבן] [מן הקרבן, אבל אם [אמר] מבטא עלי ככר זו, אינו לא נדר ולא שצוה. ק'],

הוציאו בלשון נדר נדר, בלשון שבועה שבועה,

היכן הטילו? במדבר ל ואם בית אישה נדרה או אסרה אסר על נפשה בשבועה וגו',

ואזכור למעמיהו [אביי דאמר דאיסר היינו מתפס בשבועה, ורבא דאמר דאיסר הוא לשון בפני עצמו], דאיתמר מתפס בשבועה, אביי אמר כמוציא שבועה מפיו דמי, ורבא אמר לאו כמוציא שבועה מפיו דמי,

מיתבי, איזה איסר [וס"ד דקאי על לשון "איסר" אבל רבא לקמן מותרין דקאי על איסור נדר] האמור בתורה, האומר הרי עלי שלא אוכל בשר [הלשון אינו מדוקדק. ראה תוס'] ושלא אשתה יין, כיום שמת בו אביו כאשר אסרתי עלי [מלאכול. ק'] בשר צום שמת צו אצא לעולם, כיום שמת בו פלוני, כיום שנחרג בו גדליה בן אחיקם, כיום שראה ירושלים בחורבנה, אסור,

ואמר שמואל, והוא שנדרור ובא מאותו היום שקיבל עליו ככר נדר שלא יאכל בשר צום שמת צו אצו לעולם, וכן יום שמת צו פלוני, וכן יום שנהרג צו גדליה [בן אחיקם. ק'],

וקסלקא דעתא השתא, דהיינו מתפס בנדר, וקתני איזה איסר האמור בתורה שהוא בלא יתל דברו, האומר הרי עלי כר, אלמא המתפס בנדר הרי הוא בלא יתל [דברו].

אבני חן למסכת שבועות

ק'] כגדר עצמו, ומדמתפים כגדר נדר, מתפים כשזועה שזועה,

(לקמן כה) הגדרי' חלים על דצר מצו' כדצר הרשות,

בשלמא לאב״י, מדרמתיים בנדר נדר, מתפיים בשבועה
שבועה] שרגילות הוא שבני אדם נדרין מלאכול בשר ומלשתות יין ביום שראו
ירושלים בחורבנה ואין רגילות לאסור עצמם בשבועה. תוס' עיי"ש],

דף כ' ע"ב

אלא לרבא קשיא?

אמר לך רבא, תריץ ואימא הכי כלומר האי חנא לאו במתפסין בנדר איירי, אלא בעיקר נדר איירי, ואשמעינן, שאינו חייב בנדר אלא"כ פירשהו, ואח"כ חללו בדבר (הנידר) [הנדור. ק'] עליו כבר, כדילף לה ואילו מקרא, וה"ק איהו איסור נדר [וכו'. ק'].
אבל מיתפסין בנדר לאו נדר הוא,

וה"ד מיתפוס, כגון שלא פירש הרי עלי שלא אוכל צמר ושלא אשתה יין, אלא אמר הרי עלי יום זה כיום שמת בו אציו, כיום שראה את ירושלים בחורבנה,

איזהו איסור נדר האמור בתורה, האומר הרי עלי שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין, כיום שמת בו אביו, כיום שנהרג בו פלוני, ואמר שמואל, והוא שנדרור ובא מאותו היום,

מאי טעמא, אמר קרא במדבר ל איש כי ידור נדר לה' [ומכאן
הלשון "ידור נדר" למידין], עד שידור בדבר הנדור,

כיום שמחת בו אביו, פשיטא כיון דטעמא, משום דנדור ונא הוא עליו, מיתא אציו מה (לי) [נא]. ק' כן, ובי משום דמת צו אציו מיגרע גרע אסורי, הרי נדור ונא עליו?

כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, איצטרך ליה, סלקא דעתך אמינא, כיון דכי לא נדר נמי אסור [שצום גדליה כתיב בזכריה ח יט בְּהַאֲמַר ה' צָבָא וְיָצְא ה' צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי הַיְּהִי לְבִית־יְהוּדָה לְשִׁשּׁוֹ וְלִשְׁמֻחָה וְלִמְעֻדִים מוֹבִים וְהָאֵמַת וְהַשְׁלוֹם אֲהָבִים], כי נדר נמי לא הויא עליה איסור, והאי לאו מיתפיש בנדר הוא, קמ"ל,

ואף ר' יוחנן סבר לה, להא דרבא דאיסור שהניחו בלשון שנויה שנויה, דכי אתא רבין א"ר יוחנן, מבטא לא אוכל לך, אימר לא אוכל לך, שבועה,

גירסת רש"י:

ה"ג סד"א, דכיון דכי לא נדר אסור כי נדר נמי לא מיתפסם צנדר הוא, קמ"ל, ואף רבי יוחנן כו', ולא גרסינן "כיון דמדברצנן הוא דאסור, כי נדר חייל עלי' אסור" צלא יתל' לא גרסינן לה להא, דהא א"נ מנדאורייתא [חייל] ק' הוא [דעה]. ק' אמרינן

כִּי אַתָּא רַב דִּימִי [ולקמן חולק עליו רבין, מה אמר ר' יוחנן], **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,**

אֹכֵל וְלֹא אֹכֵל כְּלוּמָר שְׂבוּעָה לִהְיוֹת קָרוי שְׂבוּעַת שֶׁקֶר, וְאוֹהֲרֵתֶיהָ מִמֶּהבֵּא וְיִקְרָא יֵשׁ לֹא תִשְׁבְּעוּ בִשְׁמִי לִשְׁקֵר וְה"ק לֹא מִשְׁבְּעוֹ בְּשֵׁמִי, כִּד לִשְׁקֵר בְּשְׂבוּעָתָם לְאַחַר זְמַן, וְהַמְמָרָה בּוֹ, כְּרִיד לְהַמְרוֹת בּוֹ שֶׁהוּא עוֹבֵד בְּאוֹהֲרֵת לֹא מִשְׁבְּעוֹ בְּשֵׁמִי לִשְׁקֵר,

אֲבֹלְתִי וְלֹא אֲבֹלְתִי כל שצוּעָה לְשַׁעֲבֵר, שְׂאִינָה אִמָּת, קְרוּיָה שְׂצוּעָת **שׂוּא** [ובכלל זה גם לשנות את הדיעוּע שכן הוא מושג מפורשת לקמן במ.], דְּלִשּׁוֹן שׂוּא [הוא. ק'] לֵשׁוֹן וְלֹא כְלוּם, כְּמוֹ בַחֲזֵלִי הַשּׁוּא (יִשְׁעִינָה ה) לְשׁוֹא הִיכִינָה אֵת צִינִים (יִרְמִיָּהוּ ז), אָף כֵּן יִצְאֵת מִפִּי לְבָטֵלָה, וְאִזְהֵרְתִּי מִלֵּא מִשָּׂא, וְהִמְקֵרָה הִזֵּה צִיץ לְהַטְרוֹם צִי, וְאִזְהֵרְתִּי מִהִבָּא שְׂמוֹת ב' לֹא תִשָּׂא אֵת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּא,

קונמות עובר במדרב ל בלא יחל דברו כלומר לא יחל דמשה להבא, ללא לאהרת שבעת להבא אחא, דשבעת להבא מלא תשבעו בשמי לשקר נפיק, ובי אחא לא יחל, לאהרת נדרים אחא, וי. ק'לאפוסי מדריצין [לקמן כא.] דאמר, אהרת שבעת להבא אחא מלא יחל,

מיתיבי, שוא ושקר אחד הן, מאי לאו מרשוא לשעבר כגון
 שנשבע על דבר שא"ל, שהכל יודעים שאין שבעה 12 כלום אף שקר נמי
 לשעבר כגון אכלתי ולא אכלתי, והיה לא מיקראי שוא, לפי שאין הכל מבינים
 בזה אם אמת אם שקר, ועל כרחק שבעות להבא מלא יחל דברו, אבל לא תשבעו
 בשמי לשקר שבעה לשעבר היא, וה"ק לא תוציאו שבעה לשקר מפיכם, אלמא
 אכלתי ולא אכלתי [לשעבר] שקר הוא?

מִדִּי אִירָא, **הָא כְּרֵאיתָא וְהָא כְּרֵאיתָא** [לשון "מִדִּי אִירָא הָא כְּרֵאיתָא וְהָא כְּרֵאיתָא" יש 19 פעמים בש"ס, והלשון "מִדִּי אִירָא" מִצָּאתִי 30 פעמים] [פ' דהא דאמר "אחת הן" אין פירושה שיש להם איזה שוויון בינם, שהרי שוא הוא לשעבר, ושקר הוא להבא], **וּמֵאִי "דְּכֵר אַחַד הֵן"** **דְּבִיכּוּר אַחַד** [נאמרו] [וראה ר"ח שמביא הרבה דברים שנאמרו בדבור אחד],

כדתניא, זכור הרים ה' ושמור בדיבור אחד נאמרו. מה שאין יכול הפה לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע,

[ומקשה] בשלמא התם [בשבת] בריבור אחד נאמרו, כדרך אדא בר אבהה כלומר להקס זכור לשמור נקידוס היום [הכלל הוא כך, דאם הסמיכות באותו הפסוק זה מיקרי "היקש", ואם הסמיכות בב' פסוקים זה נקרא "סמוכין" ור' יהודה לא דריש סמוכין אבל דורש היקשא, אא"כ דרשין ו'ו' מוסף ועל ענין ראשון ואו הוי היקש. משמר הלוי עיי"ש, # ואולי בונתין דכאן כיון שנאמרו בריבור אחד נחשב כהיקש], דנפקא לן מנכור את יום השבת וזכרו על

אבני חן למסכת שבועות

שלל לעשות ועשה,

לא יחל	שבועת שקר ולא תשבעו בשמי לשקר	שבועת שוא לא תשא את שם אלקיך לשוא	לא יחל
ר' דימי אמר ר' יוחנן [לעיל דף כ:]:	להבא: אוכל ולא אוכל לא תשבעו בשמי כדי לשקר בשבועתכם לאחר זמן.	לשעבר, ושוא: אכלתי ולא אכלתי ** וכשם שלוקה על השקר כך לוקה על השוא. ואבי"א כשם שמביא קרבו על השקר כך מביא קרבו על השוא.	קונמות
רבין אמר ר' ירמיה אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן	לשעבר: אכלתי ולא אכלתי שבשעת שבועה לא תהא שקר, ואף שאין בה מעשה לוקין דפקא מלשוא לשוא ב' פעמים.	שוא: לשנות הידוע לאדם ואף שאין בה מעשה לקי דפקא מכי לא ינקה "הי".	להבא: אוכל ולא אוכל לא יחל משמע להבא.

** ולכאורה לרב דימי יהיה שבועת שוא גם לשנות את הידוע שהוא משנה מפורשת לקמן כ"ט ע"א.

כי אתא "רבין", א"ר ירמיה, א"ר אבהו, א"ר יוחנן, אכלתי ולא אכלתי שקר, ואזהרתיה ויקרא יט מלא תשבעו בשמי לשקר והכי משמע שבעת שבעה לא תהא שקר, דהיינו לשעבר, אוכל ולא אוכל עובר במדבר ל בלא יחל דברו להבא הוא, דאילו לשעבר כבר החל משנשבע, ואי זו היא שבועת שוא, נשבע לשנות את הידוע לאדם על האיש שהוא אשה,

אמר רב פפא ו הא דרבי אבהו הא דא"ר ירמיה לעיל [באן], א"ר אבהו דאמר משמיה דר' יוחנן, אכלתי ולא אכלתי שקר,

לאו בפירוש איתמר לאו בפירוש אמר[ה]. ק"ר אבהו צהאי ליטנא, אלא מכללא איתמר דשמעיה ר' ירמיה לר' אבהו צדא מילתא # [לא הבנתי הלשון "בחדא מילתא"], דאיידי צה ר' יוחנן צשצעת שקר, ואוקמה רבי אבהו צאכלתי ולא אכלתי, מנהאוא כללא א"ר ירמיה משום ר' אבהו א"ר יוחנן, אכלתי ולא אכלתי שקר,

דאמר רב אידי בר אבין, אמר רב עמרם, אמר רב יצחק, א"ר יוחנן ומסקנא [ד. ק']סיפא דשמעתא [והוא 13 שורות לפני סוף עמוד זה], וא"ר אבהו מהא צאכלתי ולא אכלתי ר' יהודה אומר משום ר' יוסי הגלילי, כל לא תעשה שבתורה, לאו שיש בו מעשה לוקין עליו, ושאין בו מעשה אין לוקין עליו,

חזין מנשבע, ומימר [פ' עושה תמורה, ועובר על לא יחליפנו ולא ימיר אותו. ויקרא כ"ו י'] ומקלל את חבריו בשם [תוס'] [תוס'] המיוחד, והא מילתא עיקרה צפ"ק דתמורה, והסם מפורש טעמא דמימר ומקלל, והכא נשבע לחודיה מפרש, משום גררא, דמכללא איתמר דר' אבהו,

נשבע מנלן? א"ר יוחנן משום רשב"י, אמר קרא שמות כ לא

היין, ואף ע"ג דשאר מלות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, צו חייבות, דאיתקש לשמור צדיצור אחד, [לומר] כל שישנו בשמירת לאוי שצת, ישנו בקידוש, והנשים ישנן בשמירה דכל מלות לא תעשה צין שהזמן גרמא צין שלא הזמן גרמא, נשים חייבות,

דאמר רב אדא בר אבהו, נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה, דאמר קרא זכור ושמור [זכור היינו מצות עשה, מלת זכור [את יום השבת] דבוק להמלה "לקדשו" על היין, ושמור היינו לשמור לקדשו שלא יעשה בה מלאכה. וראה מהרש"א], כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו נמי בזכירה,

אלא הכא [בשבועת שוא ושקר] למאי הלכתא מיבעי ליה?

אלא כשם שלוקה על שוא להכי קאמר אחת הן לענין מלקות כך לוקה נמי על שקר,

[ומקשה] כלפי לייא [הלשון יש 15 פעמים בש"ס] כלפי היכן אחת פונה, זו היסוד היא, דאילו שקר [אשכחן] [משכחת. ק'] צה לאו שיש צו מעשה, כגון לא אוכל ואכל, שעבר על שצונו ע"י מעשה, אצל אכלתי ולא אכלתי לאו שאין צו מעשה הוא?

אלא אימא, כשם שלוקה על שקר צלאו שיש צו מעשה, כך לוקה נמי על שוא אע"פ שאין צו מעשה, דנפקא ליה מלא ינקה ה' (שמות כ) כדלקמן שצונו (דף כה) ה' הוא דלא ינקה, אצל צ"ד של מטה מלקין אותו, אם התרו צו [עדים. ק'] ומנקין אותו,

פשיטא, האי לאו והאי לאו דהא כתיב קרא לא ינקה ה'?

מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאביי לקמן צשמעתין אימא לא ינקה כלל,

דף כ"א ע"א

קמ"ל כדשני ליה [תוס'] לקמן [ה' הוא דלא ינקה, אבל ב"ד מלקין ומנקין אותו],

ואיבעית אימא, כשם שמביא קרבן על שקר, כך מביא קרבן על שוא הא דקמי שוא ושקר אחת הן, לומר לך כשם שמביא קרבן על שצונו שקר, כך מביא קרבן על [שצונו]. ק"ר שוא, דאכלתי ולא אכלתי, ור"ע היא דמחייב צממיתין לשעבר בלהבא,

מיתבי, אי זו היא שבועת שוא, נשבע לשנות את הידוע לאדם, שבועת שקר נשבע להחליף לשנות את האמת בשצונו, היינו לשעבר, כגון אכלתי ולא אכל, לא אכלתי ואכל?

אימא נשבע ומחליף נשבע לעשות, ואחר כך החליף את דברו ולא עשה, או

אבני חן למסכת שבועות

בו מעשה הוא דרבייה רחמנא, ואפילו אוכל ולא אכל אוכל דלית בו מעשה כלל, לא מעשה רבה ולא מעשה זוטא. ר"י מגאש[.

אמר רבא, בפירוש ריבתה תורה מדאפקיה גלגון שוא שבועות שקר דומה לשוא, מה שוא לשעבר נשבע לשנות את הידוע לאדם אף שקר נמי לשעבר אימנא למלקות, ולא (ל. ק) שקר דלהצא, ומהסוד כלל, א"ר ירמיה משום ר' אבהו אכלמי ולא אכלמי שקר, [דבולחות הראשונים כתיב לא תענה ברעך עד שקר, ובלוחות האחרונים כתיב עד שוא, ללמדך דשוא ושקר אחד הוא. ר"ח, אבל הר"י מגאש מפרש מדאפקיה רחמנא לשקר בלשון שוא כדאמרין לשוא לשוא שני פעמים אם אינו ענין לשוא תנהו ענין לשקר. ר"י מגאש, ואומר על פירושו של הר"ח שהוא פירוש דלא דייק גבן].

איתיביה, רבי ירמיה לרבי אבהו, [תנן לקמן כו:] שבועה שלא אוכל כבר זו, שבועה שלא אוכלנה לקמן [מפרש] צפירקין [מפרש?] למה לי למינקט תלת שבועות [והא כרי לאשמועינן שאינו חייב אלא אחת די בשתיים] שבועה שלא אוכלנה ואכלה, אינו חייב אלא אחת דאין שבועה חלה על שבועה, דכיון דנשבע שבועה ראשונה, הוה לה שבועה שניה לקיים את המילה, ומתן צממיתין דפטור,

זו היא שבועת בטוי, שחייבין על זדונה מכות, ועל שגגתה קרבן עולה ויורד,

זו היא למעוטי מאי, לאו למעוטי אכלתי ולא אכלתי [לשעבר] דלא לקי # [לכאורה קשיא זו וגם התירוץ הוא גם אליבא דרב דימי]?

ר' ישמעאל

אוכל ולא אוכל = להבא, חייב קרבן
אכלתי ולא אכלתי = לשעבר, לית בה קרבן
שוא = על אבן שהוא זהב, לית בה קרבן

[ודוחה] לא למעוטי אכלתי ולא אכלתי [לשעבר] מקרבן זו היא אשגגתה קאי, זו היא [להבא] דעל שגגתה קרבן עולה ויורד, אבל אכלתי ולא אכלתי שבועה לשעבר לא לימא צקרבן,

ור' ישמעאל היא, דאמר אינו חייב [קרבן] אלא על העתיד לבא, אבל מילקא לקי,

דף כ"א ע"ב

אימא סיפא [דמתני'] דקמתי צמר דהך [פ'] דעד כאן היה מדבר על המשנה לקמן כו: ועכשיו מביא המשנה שלאחריה שהוא בדרך כט. אלו זו היא שבועת שוא שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה פטור נשבע לשנות את הידוע לאדם, אמר על עמוד של אבן שהוא של זהב כו, זו היא שבועת שוא,

תשא את שם ה' אלהיך לשוא, כי לא ינקה [תוס'], ב"ד של מעלה אין מנקין אותו, אבל ב"ד של מטה מלקין אותו ומנקין אותו,

א"ל רב פפא לאביי, דלמא הכי קאמר רחמנא, לא ינקה כלל [וגם מלקות לא יתנו לו]?

[והשיב לו רב פפא] אי כתיב כי לא ינקה כדקאמרת נדקאמרין, השתא דכתיב כי לא ינקה ה', ה' הוא דאינו מנקה, אבל ב"ד של מטה מלקין אותו, ומנקין אותו,

אשכחן שבועת שוא [דהיינו לשנות את הידוע לאדם, שחייב עליה מלקות, מדכתיב כי לא ינקה ה'] שבועת שקר [שגם הוא לאו שאין בו מעשה], [לקמיה מפרש מה זה "שבועת שקר"] מנגלן [שחייב עליה מלקות]?

ר' יוחנן דיריה [שהוא אמר המאמר כאן משום רשב"י] אמר, לשוא לשוא שתי פעמים [שמות כ ז ל' א' תשא את-שם-ה' אל-ה'ך לְשׁוֹא כִּי ל' א' ינקה ה' את אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׁוֹא:], אם אינו ענין לשבועת שוא, תנהו ענין לשבועת שקר [ולקמיה שואל שבועת שקר היכי דמי],

והוי [ומיבעיא] בה ר' אבהו, האי שבועת שקר ה"ד דאשכחין למילף מלשוא לשוא, אילימא שבועה שלא אוכל ואכל, לאו שיש בו מעשה הוא,

ואלא דאמר שבועה שאוכל ולא אכל, האי מי לוקה, והא איתמר, שבועה שאוכל כבר זו היום, ועבר היום ולא אכלה,

רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו אינו לוקה, ר' יוחנן אמר אינו לוקה, משום דהוה לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו,

ור"ל אמר אינו לוקה, משום דהוה התראת ספק ספק אס יעצור על התראה אס לאו, שיכול לומר עדיין יש שהם ציוס, ואין המתרה יכול לכוין שיעצור היום צמוך כדי דבור של התראה, והתראת ספק לא שמה התראה,

וא"ר אבהו [פ'] לאחר דאיבעיא ליה הדר פשיטא ליה] תהא [על כרחך צריך לאוקמוי] הך שבועת שקר דא"ר יוחנן [דאימנא] [דלימא ליה למלקות. ק'] מלשוא לשוא באכלתי ולא אכלתי,

ומאי שנא הך, מאוכל ולא אכל, הא ככולהו לאו שאין בו מעשה נינהו [אליבא דר' יוחנן],

[בלומר וכיון דרבייה רחמנא שבועת שקר למלקות, מאן לימא לן דאכלתי ולא אכלתי בלחוד דאית ביה הקצת שפתיים הוא דרבייה רחמנא, דלימא כל לאו שאין

אבני חן למסכת שבועות

להבא [ממלקות באוכל ולא אכל], קאי בלהבא ממעט לשעבר
 בתמיה !:

ר"ש	שבועה שלא אוכל כבר זו וכו' זו היא שבועת ביטוי שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה קרבן עולה ויורד	סיפא זו היא שבועת שוא שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה פטור
מאי לאו	למעוטי אכלתי ולא אכלתי דלא לקי	למעוטי אכלתי ולא אכלתי דלא לקי
לא	למעוטי אכלתי ולא אכלתי מקרבן, ור' ישמעאל הוא.	זו הוא דעל שגגתה פטור מקרבן, אבל אכלתי ולא אכלתי חייב קרבן וכו"ע
בולה ר"ע	למעוטי אוכל ולא אכל ממלקות. דקאי בלהבא ממעט בלהבא.	

יומא עג: דאיתמר, חצי שיעור, רבי יוחנן אמר: אסור מן
 התורה, ריש לקיש אמר: מותר מן התורה,

[שנינו במשנתנו] שבועה שלא אוכל, ואכל כל שהוא, חייב [דברי
 רבי עקיבא, אמרו לו לר"ע, היכן מצינו [תוס'] באוכל כל שהוא שהוא חייב, שזה
 חייב, אמר להם ר' עקיבא, וכי היכן מצינו [תוס'] במועד ומביא קרבן, שזה מדבר
 ומביא קרבן] כו'.

איבעיא להו, ר"ע דאמר צמתיתין סתם אכילה דשבעה ככל שהוא בכל
 התורה כולה כר"ש ס"ל [תוס'], דמחייב במשהו ככל שאר איסורין
 נמי כר"ש כצירה ליה, דאמר סתם אכילה שצכל התורה [ג. ק'] כל שהוא,

דתניא, ר"ש אומר, כל שהוא ככל האיסורין למכות צהמראה, ולא
 אמרו כזית הלנה למשה מסיני אלא לענין קרבן [תוס'] דשגגת כרת,
 הלכך הכא אפי' לקרבן, דקרבן שבעה על חילוף [ה. ק'] שבעה כל [פי' על שעבר
 על שבועתו, והחליף ממה שקבל על עצמו לעשות], ומיון דאכילה ככל שהוא היא,
 הרי אסר עצמו בשבועתו ככל שהוא, וכשאכל כל שהוא החליף את שבועתו,

[באן משמע ש"כל שהוא" ו"משהו" הוא דבר אחר, וזכרנו שיש מחלקים
 ביניהם],

[וממשיך האיבעיא] וברין הוא דבעי [ר"ע] איפלוגי בעלמא נשאר
 איסורין ולמלקות, צפלוגמיה דר"ש ורבנן, והאי דקא מיפלגי הבא,
 להודיעך כוחן דרבנן, דאף ע"ג דאיכא למימר הואיל
 ומפריש ואם פירש שבעה שלא אוכל כל שהוא, ואכל כל שהוא חייב שהרי
 החליף שבועתו, סתם נמי חייב שיש לומר שהשבעה אין דעתו על אכילה של
 תורה, אלא אחר לשון בני אדם, וככל שהוא נחמין לאסור את עצמו, קא משמע

זו היא למעוטי מאי, מאי לאו למעוטי אכלתי ולא אכלתי,
 דלא לקי דלא דרשין לשוא צאם אינו ענין?

ר' עקיבא
אוכל ולא אוכל = להבא, חייב קרבן אכלתי ולא אכלתי = לשעבר, חייב קרבן שוא = על אבן שהוא זהב, לית בה קרבן

[ודוחה] לא זו היא [שבועת שוא] דעל שגגתה פטור מקרבן, אבל
 אכלתי ולא אכלתי [לשעבר, וגם אוכל ולא אוכל להבא] על שגגתה
 חייב קרבן,

ור"ע היא דמחייב לשעבר בלהבא קרבן על שגגה,

ומיהו בשבועת שוא מודה דלית בה קרבן,
 אף ע"ג דדריש ריבוי ומיעוטי [ראה לעיל ד:'] ואמרצא שבעה ציטוי לשעבר, אהני
 מיעוטא לשבעה שוא, שהוא ניכר דבר שאי אפשר, כדאמרין לקמן שבעה [דף
 כו],

ומאי מיעט מיעט מזה, דהוא שבעה שוא, דצמתני' [קא' ו. ק'] תני [פי' דשם
 בדרך כו. איתא המיעוט וריבוי דר"ע, ואומר מה מיעט מיעט דבר מצוה, והיינו מה
 דתנא במתני' כט. נשבע לבטל את המצוה שלא לעשות סוכה וכו' זו היא שבועת
 שוא] נשבע לבטל את המצוה בשבועת שוא,

הא אמרת רישא ר' ישמעאל היא, [וכי תאמר ש] רישא רבי
 ישמעאל וסיפא רבי עקיבא !

בולה ר"ע

מלקות	קרבן	אוכל [ולא אכל]
פטור [ממעט לה ברישא, דהוי לאו שאין בה מעשה]	חייב	אוכל [ולא אכל]
חייב	חייב	לא אוכל [ואכל]
חייב	חייב	אכלתי ולא אכלתי לשעבר
פטור [ממעט לה בסיפא]	חייב	שוא

[ומתריץ] בולה ר"ע, ורישא לאו למעוטי אכלתי ולא אכלתי
 מקרבן, אלא למעוטי אוכל ולא אוכל ממלקות והכי קאמר זו היא
 לא אוכל ואכל דחייבין על זדונה מכות, דהוא ליה לאו שיש צו מעשה, אכל אוכל ולא
 אכל לא לקי, אבל קרבן מחייב,

ומאי שנא [ראית. ראה תוס'] כלומר היכי משמע ממתניתין, דלמעוטי אוכל
 ולא אכל, דלמא למעוטי נמי אכלתי ולא אכלתי, ומיקשי לך?

מסתברא, קאי בלהבא [המשנה ברישא מיירי בשבועת ביטוי] ממעט

אבני חן למסכת שבועות

לן דפטרי דקסברי אין דעמו אלף על שיעור אכילה,

או דלמא, בעלמא כרבנן סבירא ליה, והכא היינו טעמא הואיל ומפרש חייב, סתם נמי חייב דסתם נמי כמפרש דמי, שדעמו היסא על כל שהוא?

אלא בחצי שיעור, שאינו מושבע עליו מהר סיני, ומשום שזוהי מיוחד (אז) [א].
ק' [ומפרש אך יש בחצי שיעור שני אופנים שיתחייב] אי במפרש שלא אוכל
חצי שיעור, ואלבא דרבנן דמתניתין, דאמרי דסתם אין דעמו לכל שהוא,
ובמפרש מודו,

אי בסתם מצינו מוקמת לה ואלבא דר' עקיבא, דאמר אדם
הנשבע לא אוכל סתם, דעמו לאסור עצמו בכל שהוא אוסר עצמו בכל
שהוא,

ואי ס"ד בעלמא כר' שמעון סבירא ליה [הלא איסור שקצים
ורמשים הוא גם בכל שהוא, ונמצא], כל שהוא נמי, מושבע ועומד
מהר סיני הוא [בשלמא אי סבר ר"ע דבכל איסורים, איסור התורה הוא רק
בכשעור, וכיון דבשבעה אוסר את עצמו אפי' בכ"ש, שפיר,
אלא אי גם באיסור שקצים ורמשים סבר שהאיסור בכ"ש, אך איסור שבועה חל,
הלא מושבע ועומד מהר סיני הוא],

אלא לאו, שמע מינה, בעלמא כרבנן סבירא ליה [לר"ע
שהאיסור אינו אלא בכשעור], שמע מינה:

[שנינו במשנתנו] [שבועה שלא אוכל, ואכל כל שהוא חייב, דברי רבי עקיבא],
אמרו לו לר"ע, היכן מצינו [באוכל כל שהוא שהוא חייב, שזה חייב],
כו': ולא והרי נמלה וכן כל צריה קטנה, דלדברי הכל חייב מלקות, דתנן
במס' מכות (דף יג) אמר ר"ש אי אתם מודים באוכל נמלה כל שהוא, שהוא חייב,
אמרו לו מפני שהיא כצרייה? בריה שאני,

והרי הקדש' שהוא מתחייב מעילה בשוה פרוטה, ואפי' בפחות מכית? ומשני
הא בעינן שוה פרוטה (שזה) [זהו ק'] שיעורו,

והרי מפרש שזוהי שלא אוכל כל שהוא ואכל כל שהוא חייב? מפרש נמי
כבריה דמי מפרש דשבעה, כצריה בשאר איסורין דמי, צריה טעמא מאי משום
דמשיבא [חשיבא] זה דין חדש, שאינו בכלל שיעורין דהלכה למשה מסיני. וראה
משמר הלוי] מפרש נמי, איהו אחשבה דאסריה עליה,

והרי עפר האומר שזוהי שלא אוכל עפר, דקס"ד דכיון דלאו בר אכילה, לא
שייך ציה שיעור אכילה, וחייב בכל שהוא,

אלא

דף כ"ב הוא דף ה 1966 ומבאן עד סיום הש"ס יש עוד 753 דפים,

דף כ"ב ע"א

תפשוט מדקמי מתני' היכן מצינו כו' אלמא בעפר נמי בזית צעין דבעי
רבא, שבועה שלא אוכל, ואכל עפר בכמה, תפשוט עד
דאיכא בזית?

ת"ש [דבכל התורה לא סבר כר"ש], דאמרו לו לר"ע, היכן מצינו
באוכל כל שהוא חייב, שזה חייב, ואם איתא דכר"ש סבירא ליה
לימא להו, אנא בכל התורה כולה כר"ש סבירא לי,

[ומתריץ] לדבריהם דרבנן קאמר להו, לדידי בכל התורה כולה
כר"ש סבירא לי [דמחייב במלקות בכל שהוא. ר"י מנצח], לדידכו
אודו לי מיהא (דכ"ה) [והכי אהדר. ק'] להו שזה מדבר ומצינו קרבן,
וכיון דקרבן על חילוף דיצורו חייב (ש. ק') אף זה החליף דיצורו, שהנשבע דעמו על
כל שהוא הואיל ומפרש חייב והרי סתם שלו כמפרש, סתם נמי חייב,
ואמרו ליה רבנן [לר"ע] לא,

תא שמע, ר"ע אומר נזיר ששרה פתו ביין, ויש בה כרי
לצרף בזית צין פת ויין חייב דהיתר מטעם לאיסור, באיסורי מיר, דילפינן לה
ממשרת וכל משרת, צמסת סתם (דף מג),

ואי סלקא דעתך בעלמא כר"ש סבירא ליה [לר"ע], למה לי
לצרף [תוס']?

ועוד תנן [לקמן כב:], שבועה שלא אוכל, ואכל נבילות
ומריפות שקצים ורמשים, חייב קרבן שזוהי, ור' שמעון פומר
שהרי מושבע ועומד מהר סיני על הנבילות, ואין שזוהי חלה על מצוה, כדלקמן
[סמוך לסוף הדף, כל שהוא נמי מושבע ועומד וכו']?

והוינן בה [על הת"ק], אמאי חייב, מושבע מהר סיני הוא [שלא
לאוכל שקצים ורמשים]?

רב ושמואל ור' יוחנן, דאמרי (תרויהו). ראה על הגליון, וכן ליחא
לקמן כב:], בכולל דברים המותרין, עם דברים האסורין כלומר
אם היה נשבע על הנבילות לצדן, לא היסא שזוהי חלה, אצל זה שאמר לא אוכל
סתם, כלל דברים המותרין והאסורין יחד, ומיגו דחילל שזוהי על המותרין, חילל
נמי אדברים [הא. ק'] אסורין באיסור שזוהי, ור"ש לית ליה איסור חל על איסור,
אפי' ע"י כולל,

ור"ל אמר טעמא דרבנן, לאו משום כולל הוא, דלא אמרינן כולל באיסורי
שזוהי, כדמפרש רש לקיש (טעמא) [טעמיה. ק'] לקמן [כד.], אי אתה
מוצא שיתחייב,

אבני חן למסכת שבועות

כי קאמרינן היכן מצינו כו' במידי דבר אכילה קאמרינן [ואה"נ דעפר שיעורו בכל שהוא],

והרי קונמות האומר קונס ככר זו עלי, אוסר עמנו כלל שהוא שזה דלוקמן [ברך זה בדברי רב פפא, מחלוקת בשבועות אבל בקונמות וכו']? קונמות נמי כמפרש דמי לפי שאינו מזכיר זה שם אכילה, כל שהוא קאמר:

[שנינו במשנתנו] אמר להן היכן מצינו במדבר ומביא קרבן, שזה מדבר ומביא קרבן: ולא, והרי מוגדף מנצח את השם, דפליג רבי עקיבא אדרבנן נכריתות (דף ז) ואמר מוגדף מביא קרבן [ה"ג הוה מצי למפרך משבועת העדות (שמדבר ומביא קרבן)], והא דפרך מוגדף משום דאפי' חטאת קבועה מייתי: תוס'?

מדבר ואוסר [עצמו. רח] קאמרינן [פי' הדיבור אין בה חטא, אלא עושה איסור, ולא מצינו דיבור כזה שמביא עליה קרבן], והאי [מגדף] מדבר וחוטא הוא,

והרי נזיר שמדבר ואוסר דנזור, ומציא קרבן נזיר מגלחמו [פי' לאחר שגמר כל נזירותו בטהרה]? מביא קרבנו על דבורו שהחליף דבורו קאמרינן, והאי מביא קרבן, לאשתריוי ליה חמרא הוא דקא מיייתי [וה"ה דנזיר טמא לא קשיא מוחאי טעמא דההוא אין קרבנותיו אלא למיחל עליה נזירות בטהרה, ודוגמא דמחוסרי כ פרה נינהו. ריטב"א],

והרי הקדש [תוס'] שמדבר ואוסר דנזור את שהוא מקדש, ואם החליף דבורו ונהנה ממנו מביא קרבן מעילה? אוסר לעצמו קאמרינן, והאי [מקדיש] אוסר על כל העולם כולו הוא,

ו הרי קונמות שלא חסרה אלא עליו, ואם אכל ממנו קס"ד דמציא קרבן מעילה שהקונס לשון הקדש הוא? קסבר אין מעילה בקונמות דלא קרינן ציה מקדשי ה' [הפסוק הוא בויקרא ה' ט"ו נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה' וגו'], שהרי חולין הוא אכל כל אדם,

מעילה

רמב"ם הלכות מעילה פרק א' הל' ג, כל המועל בודון, לוקח ומשלם מה שפגם מן הקדש בראשו, ואזוהרה של מעילה מזה שנאמר לא תוכל לאכול בשערך מעשר דגנך וגו' וגרדיך וכו', מעל בשגגה משלם מה שנהנה ותוספת חומש, ומביא איל בשני סלעים ומקריבו אשם ומתכפר לו והו' הנקרא אשם מעילות, שנאמר וחטאה בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו וגו' ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ואת חמישתו וגו' וכו'],

מעילה בקונמות

רמב"ם הלכות מעילה פ"ד הל' ט יש מעילה בנדרים, כיצד האומר כבר זו עלי קרבן או הקדש ואכלה מעל, אע"פ שהיא מותרת לאחרים, לפיכך אין לה פדיון, שהרי אינה קודש אלא לזה בלבד, אמר כבר זו קודש או קרבן ואכלה, בין הוא בין אחר מעל לפיכך יש לה פדיון. # לאלו שסוברים שאין מעילה בקונמות, היינו שאין מביאין קרבן מעילה על נדרים, אבל ודאי שחייב מלקות אם נהנה במויד משום הלאו דלא יחל דברו.

אמר רבא, מחלוקת [ר"ע וחכמים אם חייב בכל שהוא] בסתם, אבל במפרש דברי הכל בכל שהוא, מאי טעמא מפרש נמי ככריה דמי,

ואמר רבא, מחלוקת בשלא "אוכל" [ואכל], אבל בשלא "אטעום", דברי הכל בכל שהוא,

פשיטא? מהו דתימא ליטעום נמי לשון אכילה הוא כדאמרי אינשי נטעום מידי, קמ"ל,

כדאמרי אינשי: 23 פעם, 20 מאמרים,

ברכות ב: איערב שמשא ואדכי יומא, שבת קבו: - קבו, ארבעה וחמשה כדאמרי אינשי, פסחים קיא: תלא סילתא תלא מזוניה, יומא טו. טהר טיהרא, הוא פלגא דיומא*, יומא נט. טהר טיהרא, והוי פלגיה דיומא*, סוכה נו: שותא דינוקא בשוקא, או דאבות או דאימיה, ביצה טו: מאי אדרא, דקיימא לדרי דרי, חגיגה ב: [אלם] אישתקיל מילוליה**, יבמות מז. קרתויים פסולים, [ושם יש גם, קרתוי פסילי], כתובות סז. לפום גמלא שיחגי, סוטה ח: שליח ערמיל וסיים מסאני, גיטין עא. [אלם] אישתקיל מילוליה**, ב"מ פו: רכיך וטב, ב"ב ג. תא נעביד פלוגתא, ב"ב עג. [בוצית] ביצאתא דמיאשן, סנהדרין ג: מאן דאית ליה דינא, ליקרב לגבי דיינא, שבועות כב. ליטעם נמי כדאמרי אינשי, חוריות ה. מעיני דפלגיא, זבחים לח: טהר טיהרא דיומא*, מנחות סג. מנבח גבוחי, מנחות סג. הוה מרחשן שיפתותיה, בכורות מג: שקיל פיסא, בכורות מח: סומקא גיחיא, לבקן חיזורא

* טהר טיהרא יש ג' פעמים, בשנינו לשון קצת.
** אישתקיל מילוליה יש שני פעמים.

אבני חן למסכת שבועות

כדתנן (מעילה דף כ*) צירף את המעילה לזמן מרובה, ואין נראה להביא ראיה משם דהתם לחומרא תנן וכו'. תוס' עיי"ש.

*[לשון זה כמו שציטט רש"י, אינה במסכת מעילה אלא בכריתות ט"ז ע"ב במשנה, ולא אם אמרת במעילה שעשה בה את המאכל כאוכל, ואת המהנה כנהנה, צירף את המעילה לזמן מרובה ופרש"י שאם נהנה היום נחלי פרוטה ומכאן עד ג' שנים חלי פרוטה מנטרפות לקרבן, ולקמן בפרק ספק אכל חלב [כריתות י"ח ע"ב] מסיק ליה מתמעול מעל ריבה.

אבל במעילה כ' ע"א יש במשנה אכילתו והניית חברו, הנייתו ואכילת חברו, מצטרפין זה עם זה אפילו לזמן מרובה. ובגמרא שם י"ח ע"ב מביק לה מ"מתמעול מעל" מכל מקום],

ואם בשני העלמות, אפי' מחדא מינייהו נמי [חייב שמים. ק'].

וכן לענין מלקות, אם צהרצרה אחת, חדא הוא דלקי, ואי בשני התראות אפי' מחדא מינייהו [חייב שמים נמי. וטיקון], [נמי. ק'], שהרי עובר וחוזר ועובר, כדתנן (מכות דף כה) מזיר שהיה שותה יין כל היום כולו, אינו חייב אלא אחת, אמרו לו אל תשמה אל תשמה, והוא שותה, חייב על כל אחת ואחת,

אי הכי [ששבועות שאני מקונמות הואיל וחלוקות לחטאות], ר' מאיר אומר קונמות כשבועות [שאין מצטרפות], בשלמא שבועות הואיל וחלוקות לחטאות, אלא קונמות אמאי לא?

איפוך, רבי מאיר אומר שבועות כקונמות [ו. ק'] מנטרפות, ואע"ג דחלוקות ולית ליה לדרב פנחס וצלא איפוך לא מיתרצה, דאי הוה מתוך ר' מאיר דאמר בקונמות [נמי. ק'] אין מנטרפין [ד. ק'] לית ליה לדרב פנחס, הוה קשיא לן בין שבעות בין קונמות אמאי אין מנטרפין, הרי על שמיהן לא הוזכר אלא אכילה אחת, אכל השתא דאמר מנטרפות, ולית ליה לדרב פנחס לא קשיא מיד,

רבינא אמר, כי קאמר רב פפא בקונמות כל שהוא לענין מלקות למלקות קאמר, ו כי תניא ההיא דמנטרפין לענין קרבן, דבעינן שוה פרוטה,

[רבינא אמר כי קאמר רב פפא למלקות כו'. לרבינא נמי מעמא דרבנן כדרב פנחס] [מתוך שחלוקות לחטאות], כדמסיק בסמוך, ובא רבינא לחדש דאין צריך לומר איפוך, דכיון דר"מ לאו מעמא דנפשיה קאמר, אלא לדבריהם דרבנן קאמר להו כדקאמר בסמוך, ומפי ניהא ליה לאפוכי דרבי מאיר לרבנן בהדיא בתרייתא דמייתא, מלהגיה ולהפך דר"מ, משום דבין שבועות לקונמות ובין קונמות לשבועות לא טעי תנא. תוס']

למימרא דסברי רבנן יש מעילה בקונמות, והתניא [גדרים לה. והבספתי כאן פירש הר"ן בגדרים וסיניתי ב *], כבר זו הקדש * [שאלסרה בקונס לכל, כהקדש שהוא חסור לכל אדם] [אינו ברור אם הונונה להקדישה לברק הבית, או רק לאוסרה על כל העולם. וראה הערות יש ראשונים שמפרשים רישא

אמר רב פפא, מחלוקת [ר"ע והכמים אם חייב בכל שהוא] בשבועות, אבל בקונמות דברי הכל שהוא, מאי מעמא קונמות נמי, כיון דלא קא מוכר שָמָא [לשון. ק'] דאכילה, כדמפרש דמי,

מיתיבי, שני קונמות שמי ככרות שאסרן עליו בקונס מצטרפין מעט מזה ומעט מזה למית, שתי שבועות שמי ככרות שנשבע עליהן אין מצטרפות ולקמן [בהמשך הגמרא] מפרש טעמא, והשתא סלקא דעמיה, לפי שהזכיר שם אכילה על זו [פ' שבועה שלא אוכל] ושם אכילה על זו, ר' מאיר אומר, קונמות [אין מצטרפין] כשבועות,

ואי סלקא דעתך חייב בכל שהוא [כיון שלא הזכיר שם אכילה], למה לי לצרף [וקשיא על רב פפא מדברי ר' מאיר]?

[ומתריץ] דאמר אכילה מזו עלי קונם, אכילה מזו עלי קונם [וביון שהזכיר לשון אכילה צריך ביות, ואמר ר"מ שכיון שאמר שני פעמים אכילה אינם מצטרפין],

אי הכי אמאי מצטרפות הרי על שמיהן הזכיר שם אכילה אחת, [הלא] סוף סוף [הלא אכל רק פחות מכשיעור מכל ככר], זיל להבא ליבא שיעורא, וזיל להבא ליבא שיעורא?

דאמר אכילה משתיהן עלי קונם [שאמר לשון אכילה אחת על שתי הככרות, וזה תירוץ על הת"ק למה אומר שקונמות מצטרפין, אבל עדיין קשה למה אומר ר"מ שאינם מצטרפין],

דכוותה גבי שבועות, דאמר שבועה שלא אוכל משתיהן [ראה רש"י שמפרש שאמר "שבועה שלא אוכל מזו ומזו"], [א"כ] אמאי אין מצטרפין?

[ומתריץ] אומר רב פנחס, שאני שבועות, מתוך שחלוקות לחטאות, אין מצטרפות ממון ששמי ככרות הללו, חשונות שמים [שני חיובים] לענין חטאת, בשבועה זו,

[ש?אס אמר שבעה שלא אוכל מזו ומזו [כן גורס או מפרש רש"י מה שנאמר בגמ' "שבועה שלא אוכל משתיהן", דאי כלשון הגמ' לא היה מתחייב שתיים], ואכל כזית מזו, וכזית מזו, צהעלם אחד, חייב שמים,

כדתנן [לקמן עמוד ב] שבעה שלא אוכל פת חטין, פת שעורין, פת כוסמין ואכל, חייב על כל אחת ואחת, ומייתת(ק). ק'] לה צמורת כהנים, מוהיה כי יאשם לאחת מאלה, לחייבו על כל אחת ואחת וגו',

וכי אמר [כמו שאמר פת חטין פת שעורין וכו', כן הוא כשאמר] נמי מזו ומזו, שמי שבעות חשיני, הלכך כי אכל מזו חלי שיעור, ומזו חלי שיעור אין מנטרפות,

אכל קונמות אין חלוקות לאשמות, [אפי'. ק'] למאן דאמר יש מעילה בקונמות, דאם נהנה, וחזר ונהנה צהעלם אחד, חדא הוא דמיחייב, דכולהו חדא מעילה,

אבני חן למסכת שבועות

בעי רבא, שבועה שלא אוכל חרצן בכמה, כיון דמתאכיל על ידי תערובת עס (הענבים) (הענבים). ק' דעתיה אכזית, או דלמא כיון דלא בעיניה אכלי ליה אינשי, דעתיה אמשוהו אט"ל עפר צמסכו [לפ"ז ניבעיא כאן אם דעתו על משהו],⁸ תיקו,

בעי רב אשי, נזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן, בכמה (חייב על השבועה) אם תמנע לומר בשאר כל אדם צמים [ואם כוונת הנזיר היה על כוית לא חל השבועה דמושבוע ועומד הוא, ולכן שואל], נזיר מאי, מי אמרינן, דכיון דכזית איסורא דאורייתא הוא כיון דכזית אסור עליה, ויודע הוא שאין שצוה חלה עליו, כי קא משתבע אהתירא קא משתבע על פחות מצוה שלא היה מושבע עליו מסיני, ודעתיה אמשוהו [לאסור משהו על עצמו],

או דלמא, כיון דאמר שלא אוכל, דעתיה אכזית ואין כאלו שצוה?

תא שמע, שבועה שלא אוכל, ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים, חייב, ור' שמעון פוסק, והוינן בה, אמאי חייב, מושבע ועומד מהר סיני הוא?

רב ושמואל ור' יוחנן דאמרי, בכולל דברים המותרין עם דברים האסורין,

וריש לקיש אמר, אי אתה מוצא שיתחייב אלא"כ נאסר בשצועתו צמי' שיעור שאינו מושבע עליו מסיני והיכי משכחת לה אי צמפרש ואליצא דרצנן אי צמסכו לר' עקיבא אלא אי צמפרש חצי שיעור, ואליצא דרבנן,

אי בסתם, ואליצא דרבי עקיבא, דאמר אדם אוסר עצמו דעמו לאסור עצמו בכל שהוא,

והא נבילה, דמושבע ועומד מהר סיני הוא, דכי חרצן לגבי נזיר דמיא וקאמר ריש לקיש, וטעמא דפריש דאי אמה מוצא אליצא דרצנן אלא צמפרש, ולא אמרי' אפילו צמסכו נמי דעמיא אמשוהו, דכי אשתבע אהמירא אשתבע, הא לא פריש דעתיה אכזית, שמע מינה [דנזיר שנשבע על חרצן דעתיה אכזית, והשבועה לא חלה],

אלא תפשוט דבעי רבא, שבועה שלא אוכל עפר בכמה, תפשוט דעד דאיכא כזית, דהא נבילה כעפר דמיא @ דעפר דמיא דלא חזיא לאכילה לישראל, וטעמא דפריש, הא לא פריש דעתיה אכזית?

[וירוחה] לא, עפר לאו בר אכילה הוא כלל, נבילה בת אכילה ושין צה שיעורא, ואריא [אריה] אזהרת המקום הוא דרביע עילוה דרצנן עליה:

[קשה משקצים ורמשים דכתיבי יחד עם נבילה, שנפשו של אדם קצה בהן,

שממש היו הקדש וכו'], ואכלה, בין הוא בין חבירו, מעל * [ד"ס מעילה בקונמות], לפיכך יש לה פדיון * [דכיון דמתסר אכולי עלמא כהקדש, תפיס פדיונן] שמופסת פדיונה ויהא יוצאה לחולין, דבהקדש כמיז [ויקרא כז] ופדה צערק,

[אבל אם אמר] כבר זו "עלי" הקדש, (הרי) הוא מעל * [דנסי דלא מיתסרה אלא עליה, [אפ"ה] כי מתסרי איהו מינה מעל], חבירו לא מעל [זה פשוט, שהרי לא אסרה אלא על עצמו], לפיכך אין לה פדיון להמירה לו, שלא נאמר פדיון צמסורין * [דכיון דחבירו לא מעל, לא אלים כהקדש למתסר פדיונה], דברי ר"מ,

דף כ"ב ע"ב

וחכמים אומרים [באומר כבר זו עלי הקדש, לא מעל, אבל אם אסרה על כל אדם, הרי הוא הקדש גמור ובודאי מעל], בין הוא ובין חבירו לא מעל [ותוס'], לפי שאין מעילה בקונמות * [צין צקנס כללי שאסר לכל, צין לקנס פרטי] [להנות מדבר שנאסר בקנס נקרא "מעילה"]?

[לעולם סברי רבנן שיש מעילה בקונמות ו] איפוך [ברייתא זו כאן, דאמרו חכמים בין ובין חבירו לא מעל, הפך אותה], אחד זה ואחד זה לא מעל, לפי שאין מעילה בקונמות, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים, הוא מעל וחבירו לא מעל,

אי הכי [דר"מ סבר אין מעילה בקונמות], רבי מאיר אומר קונמות כשבועות, אלא קונמות אצטרופי הוא דלא מצטרפי [לחייבא קרבן מעילה. ר"י מגאש], הא מעילה אית בהו [פ] אבל אם נהנה מן הקונמות כשיעור שלם, היה מביא קרבן],

והאמר ר' מאיר אין מעילה בקונמות "כלל" # [וצ"ע דמאן יימר שהברייתא מיירי לענין קרבן מעילה, שמא מיירי לענין מלקות ובמודי?]

לדבריהן דרבנן קאמר להו [ר"מ], לדידי אין מעילה בקונמות כלל, לדידכו אודו לי מיהת דקונמות כשבועות,

ורבנן, שבועות איכא דרב פנחס [שחלוקות לחטאות], קונמות ליכא דרב פנחס [בקונמות אינם חלוקות לחטאות], # [לשון חגבי' קשה קצת שאומר "איכא דרב פנחס" "ליכא דרב פנחס", הא אתיא ממש כרב פנחס, והול"ל וכדבר פנחס, שהרי הוא מחלק בין שבועות לקונמות],

אמר רבא, שבועה שלא אוכל, ואכל עפר, פטור דלאו צר אכילה היא, בעי רבא שבועה שלא אוכל עפר בכמה, כיון דאמר שלא אוכל דעתיה אכזית, או דלמא כיון דלאו מידי דאכלי אינשי הוא, בכל שהוא,⁷ תיקו:

אבני חן למסכת שבועות

דמ"ש מעפר? הערות עיי"ש,

איבעית אימא סברא, ואיבעית אימא קרא (כתב בה"ג וכו' [תימא]) מאחר ד[איכא] קרא סברא למה ל' מהו דתימא אף על גב דמדאורייתא שתיה בכלל אכילה, בגדרים הלך אחר לשון בני אדם ולא קרו אינשי הכי קמ"ל. רבינו נסים על הרי"ף, **איבעית אימא סברא, דאמר ליה אינש לחבריה, נטעום מידי** [ראה לעיל כב. בדאמרי אינשי וכו'], ועיילי [והם נכנסים] ואכלי ושתו,

ואיבעית אימא קרא, שתיה בכלל אכילה, דאמר ריש לקיש מנין לשתיה שהיא בכלל אכילה, שנאמר דברים יד כג **וְאָכַלְתָּ לֶפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחָר לְשֶׁכֶן שְׁמוֹ שֵׁם מַעֲשֵׂה דִגְגָה תִירֶשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ וְיִבְכַּרְךָ בְּקֶרֶךְ וְצִאָהָה,**

דף כ"ג ע"א

ותירוש חמרא הוא [והרי תירוש הוא יין] [פירוש בלשון תורה. רימב"א] [והדאמר הנודר מן התירוש אסור בכל מיני מתיקה ומותר ביין? בפרק בתרא דיומא פריך לה, ומשני בגדרים הלך אחר לשון בני אדם. תוס'] **וכתיב ואכלת,**

ודלמא על ידי אניגרון שהוא מין מאכל, כדמינא נמוספתא דציצה [פרק ב' הל' י"ב ושם הלשון הביאו לפניו אנגרון [ואפסגרות] והגיה הגר"א ואכסגרון]. הציחו לפניו אניגרון ואכסגרון ועליהן פלפלין שמוקים, ורגילין למת לתוכן יין. כדמינא נמוספתא דדמאי # [לא מצאתי מקומה], או מרומת יין לתוך אניגרון ואכסגרון,

דאמר רבה בר שמואל, אניגרון מיא דסילקי [beets] תגשיל של מדין, **אכסגרון מיא** [מים שנחבשל בהם] **דכולהו (סילקי) [שלקי].** ד"ס, ק'] שלקות של [כל מיני?] ירק?

אלא אמר רב אחא בר יעקב, מהכא דברים יד כו וְנִתְּתָה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תִּתְּאוּהָ נֶפֶשׁ בְּפֶקֶד וּבְצֵאן וּבִיין וּבְשֹׁכֵר וּבְלֹא אֶשֶׁר תִּשְׁאַלְהָ נֶפֶשׁ וְאָכַלְתָּ שֵׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְחָתָה אִתָּה וּבֵיתָה,

ודלמא ה"ג על ידי אניגרון? שכר כתיב מידי דמשכר כלומר דרך שכרות,

ודלמא ושכר דקרא לאו איין קאי אלא דבילה קעילית קאמר שהיא משכרת, קעילית על שם מקומה, דתניא אבל דבילה קעילית, ושתה דבש וחלב, ונכנס למקדש ועבר, חייב?

אלא גמר שכר שכר [תוס'] **מגזיר** [תוס'], **מה להלן יין אף כאן יין,**

מהני? שבועה שלא אוכל, ואכל ושתה אע"ג דשמיא נכלל שצוה של אכילה, כדאמר בגמרא # [והיה אמינא שהוא כאילו נשבע שלא יאכל ולא ישתה, ואם אכל ושתה יהיה חייב שתיים], [אם אכל בשוגג בחד העלמה. קרקושה] **אינו חייב אלא** [חמאת. קרקושה] **אחת** דהוה ליה כאלל ואלל כהעלם אחד,

שבועה שלא אוכל, ושלא אשתה הוו להו שמי שצוה, ונגמרא פריך הויה לה שצוה על שצוה [ביון דשתיה בכלל אכילה], **ואכל ושתה, חייב שתיים,**

שבועה שלא אוכל, ואכל פת חמין, ופת שעורין, ופת כוסמין, אינו חייב אלא אחת [וזה פשוט, אלא שהיה הקדמה לבבא שלאחריה],

שבועה שלא אוכל פת חמין, ופת שעורין, ופת כוסמין [לדבותא נקט דאע"ג דהוא מין חמין חייב על כל אחת ואחת. הון עשיר] דמיון דפריש, [דאי כוונתו] אדעתא דמיסל שצוה אכל מדא ומדא בלפני נפשיה, קאמר, ונגמרא פריך דלמא הדי דפריש להו, אדעתא למיפטר ממינא אחרינא, דאי אמר שלל אוכל קמס, הוה נאסר ככל המינים, ולעולם חד שצוה הוה, **ואכל** [מג' מינים אלו], **חייב על כל אחת ואחת** [שכיון שפירש אותן בשבועתו [נעשה] כ"א שבועה בפני עצמו ולחובי [נפשיה] אכל חד מיניהו. קרקושה],

שבועה שלא אשתה, ושתה משקין הרבה, אינו חייב אלא אחת [וזה פשוט, אלא שהיה בהקדמה לבבא שלאחריה],

שבועה שלא אשתה יין, ושמן, ודבש, ושתה, חייב על כל אחת ואחת,

שבועה, שלא אוכל, ואכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה, ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה, פטור,

שבועה שלא אוכל, ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים חייב דלאוין הן לאכילה, ואריא הוא דרביע עליהו, ור' שמעון פומר דמושבע ועומד הוא עליהן,

אמר קונם אשתי נהנית לי, אם אכלתי היום, והוא אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים, הרי אשתו אסורה שהרי אכל אוכלין, ואפי' לר"ש, [דטעמא. ק'] דפטר בקמייתא [בבא לפני זה, שבועה שלא אוכל, ואכל נבילות וטריפות] [טעמא] לאו משום דלאו בני אכילה, אלא לפי שאין שצוה חלה על דבר מזה, כדלקמן?

נמ': **אמר רבי חייה בר אבין אמר שמואל, שבועה שלא אוכל ושתה, חייב,**

אמר רבא, אף אנן נמי תנינא [במשנתנו] דשמיא נכלל אכילה,

אבני חן למסכת שבועות

אשתה:

שבועה שלא אוכל, ואכל ושתה, אינו חייב אלא אחת,

אי אמרת בשלמא שתיה בכלל אכילה, איצטריך ליה לתנא לאשמועינן, דאינו חייב אלא אחת,

אלא אי אמרת שתיה לאו בכלל אכילה [מה שייכות של שתיה לשבועתו, ודבר פשוט שאינו חייב על שתיתו, שהרי מי שאמר], שבועה שלא אוכל, ואכל ועשה מלאכה, מי איצטריך לאשמועינן, דאינו חייב אלא אחת [תוס']?

א"ל אביי [לרבא], אלא מאי שתיה בכלל אכילה, אימא סיפא, שבועה שלא אוכל ושתה, ואכל ושתה חייב שתיים,

כיון דאמר שלא אוכל, איתסר ליה בשתיה, כי אמר שלא אשתה אמאי חייב, אילו אמר שלא אשתה תרי זימני מי מייחייב תרתי?

אמר ליה [רבא], התם דאמר שלא אשתה, והדר אמר שלא אוכל*, דשתיה בכלל אכילה איתא, אכילה בכלל שתיה ליתא [תוס']?

* [וא"ת א"כ מאי איריא אכל ושתה, אפי' שתה תרי זימני נמי] לא ידעתי דלמ"ל דשתה ב' זימני אף בשתה חד זימנא לחייב ב' בהא עבר משום שני שבועות. וצ"ע. רעק"א], דמינו דחיללא שבועה בתרייתא אאכילה, חיללא נמי אשתיה, דכה"ג אמר לקמן גבי שבועה שלא אוכל תאנים וחזר ואמר שלא אוכל תאנים וענבים? וי"ל דחד מתרי פירכי נקט וכו'. [תוס']?

אבל אמר שבועה שלא אוכל ושתה, ואכל ושתה מאי, אינו חייב אלא אחת,

אי הכי אדתני רישא שבועה שלא אוכל, ואכל ושתה אינו חייב אלא אחת, ליתני שבועה שלא אוכל ושתה אינו חייב אלא אחת, וכל שכן שלא אוכל לחודיה?

אלא לעולם כדקתני [דאמר שבועה שלא אוכל ושתה, ולא מהפכינן], ושאיני הכא, כיון דאמר שלא אוכל, והדר אמר שלא אשתה, גלי אדעתיה דהך אכילה דאמר, אכילה גרירתא היא,

אמר רב אשי, מתני' נמי דיקא דשמיס בכלל אכילה שבועה שלא אוכל, ואכל אוכלין שאין ראויין לאכילה, ושתה משקין שאין ראויין לשתיה פטור, הא ראויין חייב, ואמאי, הא שבועה שלא אוכל קאמר?

דלמא דאמר תרתי, שבועה שלא אוכל, שבועה שלא

[שנינו במשנתנו] שבועה שלא אוכל ושתה, ואכל ושתה, ופת שעורין, ופת כוסמין, אינו חייב אלא אחת, שבועה שלא אוכל ושתה, ופת שעורין, ופת כוסמין, ואכל, חייב על כל אחת ואחת [כו']: [ומקשה] אמאי קמי חייב על כל אחת ואחת ודלמא האי דפריש להו לאו לאפושזי בשבועות קאמי, אלא למיפטר נפשיה בשבועה [זו. ק'] מאהרנייתא מדגריס אמריס [תוס'] קאתי דאי אמר [פי' דאילו היה אומר] לא אוכל ססס, היה נאסר בכל האוכלים?

הוה ליה למימר שלא אוכל חטין ושעורין וכוסמין וכי אמר פת פת לחלק,

ודלמא לכוס כלומר אי אמר הכי הוה משמע שלא יהא כוסס חטין כמות ססס, אכל הפת (היה אוכל) [יאלכ. ק']?

(ד. ד"ס) הוה ליה למימר פת חטין ושעורין וכוסמין דכיון דאמר ושל אפט קאי,

ודלמא "פת" חטין לאכול, [וגרעינן] שעורין וכוסמין לכוס?

(ד. ד"ס) הוה ליה למימר פת חטין, ושל שעורין, ושל כוסמין,

דף כ"ג ע"ב

ודלמא ע"י תערובת אי אמר הכי, הוה משמע שלא יאכל פת שיש בה כל המינין הללו בערצוציא, אכל של כל מין ומין בפני עצמו יאכל?

אימא [פי' לזה היה די לומר] וכן של שעורים, וכן של כוסמין, פת פת למה לי, שמע מיניה לחלק [שבועה לכל אחד ואחד]:

[שנינו במשנתנו] שבועה שלא אשתה, ושתה משקין הרבה, אינו חייב אלא אחת [שבועה שלא אשתה יין, ושמן, ודבש, ושתה, חייב על כל אחת ואחת] כו': בשלמא התם [בפת], דאמרת מיתרא ליה פת פת לחיובא [דחייב על כל אחת ואחת], אלא הכא [דאמר שלא אשתה יין ושמן ודבש] מאי הוה למימר [ולמה חייב על כל אחת ואחת], דלמא למיפטר נפשיה ממשקין אחריני קאתי [שלא יהא אסור אלא במינים אלו]?

אמר רב פפא, הכא במונחין לפניו עסקינן, שהיה לו לומר שבועה שלא אשתה "אלו" [ומיותר לשונו ש"מ שנשבע על כל מין בפני עצמו],

ודלמא [לכן מנה יין שמן ודבש ולא אמר סתם "אלו", לומר] אלו הוא דלא שתינא, אחריני שתינא ממין זה?

אבני חן למסכת שבועות

הכלל, ושואל אם כאן במשנתנו דתנן שבועה שלא אוכל פת חטין, ופת שעורין, ופת כוסמין, ואכל, חייב על כל אחת ואחת, אי אמרינן גם כאן שחייב עוד קרבן גם על הכלל שאמר "שלא אוכל",

תנן התם גזי שזועת הפקדון, [שאם כחש בפקדון [במודד] ונשבע, ואח"כ הודה], **תן לי חטין ושעורין וכוסמין שיש לי בידך**, [ומשיבו הנחבע] **שבועה שאין לך בידי כלום, אינו חייב אלא** [אשם שבועת הפקדון] **אחת**,

[אבל אם השיב לו הנחבע] **שבועה שאין לך בידי חטין ושעורין וכוסמין** [ביון שמנה שלשתן], **חייב על כל אחת ואחת**,

וא"ר יוחנן, אפי' פרוטה מכולם מצטרפת לחייבו על שזועה, ולא על כל אחת ואחת, אלא לחייבו אשם אחד [ואזיל ומפרש ששייך לפרש את דברי ר' יוחנן על בבא הראשונה שאינו חייב אלא אחת, ואומר ר' יוחנן שמצטרפין כל השלושה מינין לפרוטה, לחייבו קרבן אחד, וגם על בבא שניה הגמ' מביאה שיטה שחייב ד' אשמות כשהוכיר ג' מינין שחייב גם על מזה שכלל שבועה שלא אוכל, ולכן באופן שאין בכל אחד מהג' מינין כדי שזה פרוטה ,

פליגי בה רב אחא ורבינא צחייז על כל אחת ואחת דמתני' [בשבועת הפקדון], ונדרגי יומן, **חד אמר אפרטי מיחייב, אבללי לא מיחייב** כלומר על כל אחת ואחת דמתן צמתני', [פירושה] שלש אשמות הן ולא ארבע, דלא אמרינן שזועה שאין לך בידי חטא שזועה היא, וכי הדר פירש חטאים ושעורים וכוסמין לחלק, הרי ארבעה, הא לא אמרי', אלא שזועה שאין לך בידי אפרטי קאי, וכי אמר רבי יוחנן פרוטה מכולם מצטרפת, ארישא דמתניתין איתמר, דקתני אינו חייב אלא אחת,

אזל סיפא (מכל) [דכל. ק'] מין ומין חטא שזועה צאנפי נפשה היא, אי ליכא בכל מין שזה פרוטה, לא מיחייב,

וחד אמר אבללי נמי מיחייב [ומד אמר מיחייב אכללות ומיחייב אפרטי] על כל אחת דקתני צמתניתין ארבע אשמות הן, [ד. ק'] כי אמר שזועה שאין לך בידי פלל כולן יחד, וכי הדר פירש להו, נשבע על כל מין ומין לדדו, [ונמלא ?] יש כאן ד' שזועות,

ומילתא דר' יוחנן קיימא דין ארישא, דקתני אינו חייב אלא אחת, דין אסיפא דקתני חייב על כל מין ומין, ואשזועתא דכללא [פי' אשאין לך בידי. ק'] [על זה אומר ר' יוחנן שמצטרפות, דהיינו אם אין בכל א' מהג' שיעור שלם, אבל בין הג' יחד יש כשיעור, חייב אחת על הכלל], דלילו אג' שזועות דפרטא ליכא לאוקומה, שהרי אין צמין אחד שזה פרוטה, ואין כפירת ממון צעיק,

[ובאן בא למסקנת השאלה] **הכא מא' מי פליגי** צה נמי רב אחא ורבינא צמתני', לחייבה ד' חטא אשלא אוכל, ומלתא אפירושא דפרטא?

אמר רבא, הכי השתא [איזה דמיון יש בין שבועת ביטוי לשבועת הפקדון], **התם** [בשבועת הפקדון] **מיחייב אבללא, ומיחייב**

אלא [וכן משמע שבועה על כל מין, דאל"ה הול"ל] **דאמר שבועה דלא שתינא כגון אלו משמע ממין אלו,**

דלמא אי אמר הכי הוי משמע [פי' ולכן לא אמר "כגון אלו" שזא היינו מפרשים] **כגון אלו** כשיעור הזה **דלא שתינא**, [אבל] **בציר מהכי וטפי מהכי שתינא?**

אלא כגון דאמר [וכן משמע שבועה על כל מין, דאל"ה הול"ל], **שבועה שלא אשתה ממין אלו,**

ודלמא מין אלו הוא דלא שתינא, **הא אינהו גופייהו שתינא?**

אימא [אם כוונתו לאסור על עצמו מינים אלו, הול"ל], **שלא אשתה אלו, ומינייהו** [ומינן, וכיון שמנה יין שמן ודבש כוונתו ליטבע על כל מין בפני עצמו],

רב אחא בריה דרב איקא אמר [זה שאמר שבועה שלא אשתה יין ושמן ודבש, מיידי שאחד היה מפציר בו, והוא סירב בלשון זה], **במסרהב** [פי' מלשון בגידה, שאינו מקבל דברי חבריו] **בו חבירו עסקינן**,

[ואינו אוסר עצמו [בשבועה זו] אלא בשל. תוס', ומפרש המהרש"א משום דבמתניתין לא קתני שאומר [שאינו אוכל] "עמך" והיה לבעל דין לחלוק ולומר דמש"ה קאמר יין ושמן ודבש לאסור עצמו בשל כל עולם מיין ושמן ודבש, ולא ליחייב על כל אחת ואחת, [ולכן] כתבו דמסתמא כיון דאיירי במסרהב בחבירו אינו אוסר אלא בשלו ולא בשל כל עולם, ולא הול"ל אלא שלא אשתה עמך, אי לא לחייב על כל א' וא'],

דאמר לו, בוא ושתה עמי יין ושמן ודבש [ועל זה השיב לו שבועה שלא אשתה יין שמן ודבש], **דהיה לו לומר שבועה שלא אשתה עמך** ולא [היה. ק'] נריך לפרש, דכי אשטבע, אמאי דמסרהבין צו אשטבע, יין ושמן ודבש למה לי, לחייב על כל אחת ואחת,

[ויקרא ה. כ. וידבר ה' אל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: כֹּא נִפְשׁ בִּי תִחַטָּא וּמַעֲלָה מַעַל בְּךָ וְכַחַשׁ בְּעֵמִיתוֹ בַּפֶּקֶדוֹן אוֹ בְּתַשׁוּמֵת יָד אוֹ בְּגִזּוֹל אוֹ עֲשָׂק אֶת־עֵמִיתוֹ: כִּב אוֹ מִצָּא אֲבֵרָה וְכַחַשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל־שֹׁקֶר עַל־אֶחָת מִכָּל אֲשֶׁר־עָשָׂה הָאָדָם לְחַטָּא בְּהֵנָּה: כִּג וְהָיָה כִּי־יִחַטָּא וְאָשָׁם וְהָשִׁיב אֶת־הַגִּזּוֹל אֲשֶׁר גָּזַל אוֹ אֶת־הַעֲשָׂק אֲשֶׁר עָשָׂק אוֹ אֶת־הַפֶּקֶדוֹן אֲשֶׁר הִפְקֵד אֹתוֹ אוֹ אֶת־הָאֲבֵרָה אֲשֶׁר מָצָא: כִּד אוֹ מִכָּל אֲשֶׁר־יִשְׁבַּע עָלָיו לְשֹׁקֶר וְשָׁלַם אֹתוֹ בְּרִאשׁוֹ וְהִמְנִשְׁתִּיו יֶסֶף עָלָיו לֵאשֹׁר הוּא לוֹ וְיִתְּנֵה בְּיָם אֲשֶׁמֶתוֹ: כֵּה וְאֶת־אֲשָׁמוֹ יָבִיא לְהָ אֵיל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכָּהּ לְאֲשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן: כִּו וְכָפַר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי ה' וְנִסְלַח לוֹ עַל־אֶחָת מִכָּל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְאֲשָׁמָה בָּהּ: סוף פרשת ויקרא]

[מביא משנה בשבועת הפקדון, ושנינו עלה שיש מי שסובר שחייב אשם גם על

אבני חן למסכת שבועות

דף כ"ד ע"א

באיסור הבא מאליו כגון האוכל נבילה ציום הכפורים, דפליגי רבנן ורצי שמעון, דמחייבי ליה רבנן חטאת משום יוה"כ, ואע"ג דהוא נבילה מקמי יום הכפורים, ואין איסור חל על איסור, הכא חייל, דיום הכפורים איסור כולל הוא, דקודם בין השמשות היה איסור [אדם] זה נבילה, ומותר בשחוטה, קל ליה יום הכפורים, מגו דאיסור האזי גברא בשחוטה משום יוה"כ, איסור נמי נבילה משום יוה"כ, [ו?] היינו כולל באיסור הבא מאליו, דיוה"כ בא מאליו הוא,

באיסור הבא על ידי עצמו כלומר על ידי אדם עצמו, כגון איסור שזוהי הצא לו על ידי דיבורו לא אמרינן,

בשלמא לריש לקיש דמוקי לה בחצי שיעור, משום הכי קא פטר רבי שמעון [במשנה לעיל בב, שבועה שלא אוכל, ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים חייב, ור' שמעון פוטר], דתניא, רבי שמעון אומר כל שהוא למכות, ולא אמרו כזית אלא לקרבן,

אלא לרבי יוחנן דמוקי לה משום כולל מאי טעמא דרבי שמעון דפטר אמאי פטר ר' שמעון?

מידי הוא טעמא אלא משום איסור כולל, רבי שמעון למעמיה, דלית ליה איסור כולל, דתניא, רבי שמעון אומר, האוכל נבילה ביוה"כ פטור,

בשלמא לריש לקיש [דמוקי לה בפחות מכשיעור], משכחת לה בלאו והן [ראה להלן בה: דילפינן מלהרע או להטיב, שאינו חייב על שבועה, אלא אם יכול לישבע בן בלאו והן, ולכן כמו שאוסר על עצמו חצי שיעור, יכול לישבע שיאכל פחות מכשיעור],

אלא לר' יוחנן דמוקי לה בשיעור שלם, ומשום כולל, ועל כרחק "במפרש" נבילות אוקימתה, משום קושיא קמייא דרישא וסיפא [שאם אבל נבילות הוא חייב], בשלמא לאו משכחת לה שזוהי שלא אוכל משכחת דחיילה, אע"פ שמושבע ועומד, משום כולל, אלא "הן" היכי משכחת לה שזוהי שאוכל נבילות ושחוטה, מי משכחת לה דמחול אנבילות ולנטל שזוהי הר סיני?

אלא כדרבא ולא גרס משכחת לה כדרבא, והכי פירושה לא תשני לעיל קושיא דרישא וסיפא, כאן בסתם כאן במפרש, אלף כולה [רישא וסיפא] בסתם, ואוכלין שאין ראוי לנבילה דקמי רישא פטור, כדרבא מפרש, כגון עפר שאין ראוי לנבילה, דאמר רבא, שבועה שלא אוכל, ואכל עפר, פטור,

אכל נבילות ראיות לנבילה הן, ואריה הוא דרביע עלייהו, ותו לא קשיא מידי לר' יוחנן, דמשכחת לה בלאו והן אף בשיעור שלם, דהא "לא אוכל" סתמא קאמר, ו[?] אס אכל נבילה חייב, שהרי כלל בסתמו דברים המותרים

אפרטא, דהא אי משתבע והדר משתבע, מיחייב תרתי דכל שעמא ושעמא ממונה קא כפר ליה, כדמתן צפ' שזוהי הפקדון [לקמן לו] השביע עליו ה' פעמים וכפר חייב על כל אחד ואחד,

הילכך כי נמי אמרי' שזוהי דכלל שזוהי צאפי נפשה היא, איכא לחיובא אשזוהי דפרטא, אכל,

הבא גבי שלא אוכל, אי סלקא דעתך איתא בכלל למיחוי שזוהי צאפי נפשה, ואסר עצמו בכל המינין, **אפרטי אמאי מיחייב** תו מי מיחייב, הרי כבר, **מושבע ועומד הוא** עליהן ואין שזוהי חלה על שזוהי:

[שנינו במשנתנו] **שבועה שלא אוכל וכו':** הא גופא קשיא, אמרת שבועה שלא אוכל, ואכל אוכלין שאין ראויין לאכילה [פ"ד דקא' על מאכלות אסורות], ושתה משקין שאין ראויין לשתייה, פטור,

והדר תני, שבועה שלא אוכל ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים חייב, מאי שנא רישא קס"ד נבילה וטריפה נמי אוכלין שאין ראויין הן דפטור, ומאי שנא סיפא דחייב?

הא לא קשיא כלומר אם קושיא אחרת אין כאן, וזו יש לה מידה, וכן כל דוכמא דליכא הא לא קשיא, יש קושיא גדולה מזו רישא בסתם, וסיפא במפרש,

מפרש נמי גופיה תיקשי, אמאי, מושבע מהר סיני הוא?

[ומתריץ, ואינו חוזר ממה שאמר דמיירי שמפרש שאוסר נבילות על עצמו, אלא כולל עמה גם דברים המותרין] רב ושמואל ורבי יוחנן דאמרי, **בכולל דברים המותרין עם דברים האסורין** שפירש ואמר שזוהי שלא אוכל נבילות [וטריפות. ק'] ושחוטה,

[פ' שהרי כולל בכל מקום אינו צריך לפרש כלום, למשל אם אסר על עצמו תפוחים, ואח"כ אוסר כל הפירות אינו צריך לפרש עוד פעם תפוחים, וגם ברישא דפטור, ומוקי לה בסתם, הוא כולל גם מאכלות אסורות בשבועת "שלא אוכל" סתם, לכן מפרש רש"י דלכן חייב בסיפא, דמיירי בכולל ומפרש],

וריש לקיש אמר, אי אתה מוצא, אלא אי במפרש חצי שיעור ואליבא דרבנן, אי בסתם אליבא דרבי עקיבא, דאמר אדם אוסר עצמו [כוונתו לאסור עצמו] בכל שהוא,

בשלמא רבי יוחנן [דאמר דמיירי בכולל דברים וכו'] לא אמר כריש לקיש, דמוקים לה למתניתין כדברי הכל [ולר"ל אינו יכול לאוקמה באופן אחר, שיהיה בין לר"ע ובין לרבנן],

אלא ר"ל מאי טעמא לא אמר כר' יוחנן? אמר לך כי אמרינן איסור כולל

אבני חן למסכת שבועות

מוסיף עליו איסור למה שהיתה מותרת לו, דנפסל להקדשה, (והכי) [הלכך. ק'] אמרינן, מתוך שחל עליה שם נותר, לאסרה על המזבח, ואין איסור הראשון מעכב על ידו מלחול, שאין זה איסור חל על איסור, חל עלי' נמי איסור שם נותר, אצל כל אדם האוכלו, להתחייב עליו משום חלב ומשום נותר, אעפ"י שיש כאן איסור חל על איסור,

[פי' כיון שהאיסור חל גם על דבר הדותר שנאסר, אין זה איסור על איסור לגבי המזבח, ולכן חל האיסור גם על האדם אף דלגביו הוא איסור חל על איסור בדמיונים],

ומאן (דפטר) דלית ליה [איסור כולל], כי אמר איסור מוסיף בחדא חתיכה כדמפרש, מתוך שחל עליה שם איסור שני אצל דבר שהיה מותר. [ק'] לו, חל עליה אף אצל דבר שהיה אסורה לו כבר, בשתי חתיכות לא אמרי' אצל מחמיקה למחמיקה [פי' כגון ביוה"כ, לומר דמדי דחל על שאר מאכלים איסור יוה"כ יחול גם על הנבילה] [לא אמר] [לומר. ק'] מתוך שחל על האדם אצל מחמיקה זו, יחול עליו אף אצל מחמיקה אחרת (וזו) ככולל [אצל מחמיקה זו ככלל. ק' ?], לא אמרינן,

ואמר רבא למאן דאית ליה איסור כולל, אמר שבועה שלא אוכל תאנים, וחזר ואמר שבועה שלא אוכל תאנים וענבים, מייגו דחייל אענבים חייל נמי אתאנים,

פשיטא? מהו דתימא איסור הבא מאליו אמרינן, איסור הבא מעצמו לא אמרינן באיסור הבא מעצמו לא אמרינן # [צ"ע למה כופל רש"י דברי הגמ' במסכת זו ?] כולל, קמ"ל:

מתיב רבא בריה דרבא, [שנינו בברייתא] יש אוכל אכילה אחת זית אחד וחייב עליה ארבע חמאות, ואשם אחד,

ואלו הן: טמא שאכל חלב, והוא נותר, מן המוקדשין, ביוה"כ חייב משום חלב, ומשום נותר, ומשום יוה"כ, ומשום טמא שאכל את הקדש, הרי ארבע חמאות, ואשם אחד מעילה, ואפי' הוא כהן, גבי חלב דקדש מועל הוא, דאמר מר (תמורה דף לב) כל חלב לה', לרבות אימורי קדשים קלים למעילה,

והנהו כולהו, איסור חל על איסור נינהו, או ע"י כולל או ע"י מוסיף, שהרי משנולדה הבהמה נאסר חלבה, אקדשה מיגו דחל איסור מוקדשים אצער ועור חל נמי אחלב, הרי כולל, הוה ליה נותר מיגו דאיתוסף זה איסורא לגבי מזבח על מחמיקה זו משום נותר, איתוסף נמי לגבי גזרא משום נותר, הרי מוסיף, איתומא גזרא, מיגו דאיתוסף האי גזרא בקדשים הנאכלים משום טומאה, איתוסף נמי בהאי חלב משום טומאה, הרי כולל, הוה ליה יוה"כ, מיגו דאיתוסף אף בחולין משום יוה"כ, איתוסף נמי בהאי משום יוה"כ [היינו באיסור כולל],

ר' מאיר אומר, אף אם היתה שבת דאילו האוהא יוה"כ לא מיחייב, דקסבר אין עירוב והואה ליוה"כ והוציאו בפיו בשעת אכילה חייב,

והאסורים, ומיתסרי [ה ?] אסורים על ידי כולל,

והן משכחת לה, דהא אוכל סתם קאמר, ומקיים שזעמו בדברים המותרים, ואם לא אכל חייב,

אמר רב מרי, אף אנן נמי תנינא (דנבילות) [דנבילות. ק'] ראיות לאכילה חשיב להו, קונם אשתי נהנית לי אם אכלתי היום, ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים, הרי אשתו אסורה לו אלמא אכילה היא,

הכי השתא, התם כיון דמעיקרא אכל, והדר אשתבע ליה [ואח"כ הוא נשבע "אם אכלתי"]],

דף כ"ד ע"ב

חשובי אחשביה באכילתו, וגילה על עצמו שאינו קדוה, אלא הכא מי אחשביה,

גירסת רש"י:

לא שמעתי כן, אכן הוא עיקר צעני, וסוגיא דעלמא גרם, משכחת לה כדכר' [פי' על קושיית הגמ' והא לא משכחת לה בהן] ומפרשי לה צנצלה מוסרת, [פי' שמתרצים בתירוץ הראשון בתחלת הסוגיא, רישא בסתם וסיפא במפרש, והא דקשה דלא משכחת לה ב"הן" שאך ישבע שיאכל נבילה, ע"ז מתרין דמשכחת לה בנבילה מוסרת שאינה ראויה לאכילה],

ואי אפשי זה מכמה קושיות, חדא דמסרת לאו נצלה מקריא, ואין כאן שזעמו הן [וראה תוס' עמוד א' ד"ה אלא, שכתב על קושיא זו, ואומר ד"ת דאין זו קשיא דשפיר מיקרי נבילה עיי"ש],

ועוד דכר' מאי צעני הכא, הוה ליה למימר משכחת לה צנצלה מסרת, ועוד אף אנן נמי תנינא לא אחי שפיר,

אמר רבא, מאי טעמא דמאן דאית ליה איסור כולל? מידו דהוה איסור מוסיף דמאן דלית ליה איסור חל על איסור באיסור כולל, [אפ"ה] אית ליה באיסור מוסיף, כדאמרינן ציבמות פרק ארבעה אחרים (דף לב), מודה רבי יוסי באיסור מוסיף,

איסור כולל קרי, היכא דאין איסור אחרון מוסיף על המחמיקה כלום, אצל מרצה הוא איסור על האדם בדברים אחרים, כגון נבילה ביוה"כ, (דל"ה) [שאין יוה"כ. ק'] צא לאסרה אלא באכילה, ובאכילה כבר אסורה היא משום נבילה, נמצא שלא הוסיף עליה איסור [ה. ק'] אחרון כלום, אצל ריבא איסורה על האדם, לאסור בכל אוכלין שזעולם, ואמרינן [ולכן אמרינן] מיגו דחל יוה"כ על האדם, ליאסר בשאר אוכלים משום יוה"כ, כולל נמי את הנבילה עמה, להתחייב [זה. ק'] משום יוה"כ,

איסור מוסיף [הוא] כשאיסור אחרון מוסיף על מחמיקה עומד דבר שלא היה זה ע"י איסור ראשון, ואוסר (המחמיקה האחרון) [האיסור האחרון את המחמיקה. מנחת יהודה] צמח שהיתה מותרת קודם שצא איסור האחרון,

כגון חלב של קדש, אסור לאכול משום חלב, ומותר לגבזה למזבח, נעשה נותר,

אבני חן למסכת שבועות

5. ורב אשי מאוירא מקום [לא מצאתי שם זה עוד פעם בש"ס] אמר ר' זירא, כי קתני ודונו ברת, ודונו לאו, לא קתני,

והרי אשם (מעילה) [מעילות. ק'] דודונו לאו דמיא הויד צמעילה, רבי אומר צמיתה וצמיתים אומרינן צאזרה, ואמרינן מאי טעמא דרבי גמר חטא חטא מתרומה, דאיכא צאזרה ומיתה בידי שמים, ורבנן אמרי אמר קרא צמירומה וממו צו כי יחלוהו צו ולא צמעילה, ממיתה מעטיה, אצל צאזרה קאי מג"ש דחטא חטא,

ואם דילפי מוכל זר לא יאכל קדש, ולא מילתא היא, דהיא צמירומה כתיב, ומחר לא יאכל כי קדש הם נמי לא אחיא, דההוא צקדים הנאכלין לכהנים כתיב, וכל שיש צו שעת היתר לכהנים, אין צו מעילה,

וקתני

דף כ"ה ע"א

בחטאת קאמרינן הא דאמר דבר שזונו לאו לא קמי צמטת הוא דאמרין. ק' ושבעת ציטוי חטאת היא,

6. רבינא אמר, כי קתני, מידי דחייל, אמדי דבר אכילה הוא, שבועה דחיילא אמדי דלאו בר אכילה הוא, לא קתני,

והרי הקדש דחייל נמי אעצים ואבנים?

אלא כי קתני מידי [מלת "מידי" נחקק בדפוס בטעות. וראה מצור דבש] דחייל אמדי דאית בה מששא, שבועה דחיילא אמדי דלית ביה מששא, כגון שאישן ושלל אישן שהשיגה אין זה מששא לא קתני:

סיכום התירושים על הקושיא דרבא בריה דרבה:

(א) כי קתני איסור הבא מאליו,

(ב) כי קתני מידי דלית ל' שאלה,

(ג) כי קתני קרבן קבוע,

(ד) רב אשי אמר כי קתני מידי דחיילא כשיעור,

(ה) רב אשי מאוירא אמר ר"ז כי קתני ודונו ברת,

(ו) רבינא אמר כי קתני מידי דחייל אמדי דאית ב' מששא.

[וצ"ע למה הגב' ממעטת בכל כחה, שלא לכתוב בכלל חיובי חטאות "שבועה", ולא רצה למנות עוד חטאת חמישית, וכי מו הכריחה לכל אוקיותות אלו, ד"כי קתני"? וראה משמר הלוי].

אמרו לו [לר"מ, הוצאת שבת] אינו מן השם אין חטאת זו צאה משום האכילה, אלא משום הולאה,

ואם איתא דאמרינן כולל צאיסור הבא מעצמו, אכתי הוה ליה למגא לטפוי חטאת צהאי כית מושכחת לה חמש, כגון שאמר שבועה שלא אוכל תמרים וחלב, מינו דחייל אתמרים, חיילא נמי אחלב?

[ומביא 6 תירושים],

1. כי קתני [בברייתא יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה וכו'] איסור הבא מאליו, איסור הבא מעצמו לא קתני אע"ג דאית ליה כולל נמי, צאיסור הבא מעצמו, הכא לא כתיב, אלא צאיסורין הצאים מאיליהן,

והרי הקדש אשם מעילות, דלמי ליה משום דיצורו שהקדישו [וקתני לה]?

[ומתרינן] בבכור דקדושתו מרחם [פי' ואפילו לר' יעקב דאמר [נדרים יג.] מצוה להקדישו בדכתיב תקדיש לה' אלקך, והיא למצוה בעלמא, אבל כי לא אקדישה נמי קדוש הוא מאליו. ריטב"א],

2. איבעית אימא, כי קתני מידי דלית ליה שאלה נחם להמיר האיסור, שבועה דאית ליה שאלה, לא קתני,

ו הרי הקדש שגא ע"י נדר, וכל נדרים יש להן שאלה [פי' דקס"ד דהשתא חדרין אפילו ממאי דאוקימנא בבכור. ריטב"א, וראה רשב"א]?

הא אוקמינן בבכור,

3. איבעית אימא, כי קתני [במנין קרבנות שמביא על אכילה אחת] קרבן קבוע [חטאת או אשם], קרבן עולה ויורד לא קתני,

הרי טמא שאכל את הקדש, דקרבן עולה ויורד הוא?

[ומתרינן דמיירי] בנשיא, ורבי אליעזר היא צמסכת הוריות, דאמר נשיא מביא שעיר,

[ואם תקשה לך אם נשיא מביא שעיר, בדבר שמביא ישראל קרבן עולה ויורד, א"כ גם בשבועה מביא נשיא שעיר, והדרה קושיא לדוכתא, ע"ז מתרינן] ואמרינן התם, לא א"ר אליעזר קרבן קבוע [שעיר] לנשיא [צעצירה] [צעצירות. ק'] דקרבן עולה ויורד, אלא צמטמת מקדש וקדשיו, הויל ונאמרה צו כרת צקצועה, אצל צשמיעת הקול וצצטוי שפתים לא אמר,

4. רב אשי אמר, כי קתני מידי דחיילא כשיעור, שבועה דחיילא אפחות מכשיעור צמפרש לא קתני,

הרי הקדש אשם מעילות צא על שוה פרוטה, אפילו פחות מכזית? הא בעינן שוה פרוטה והיינו שיעוריה,

מתני': [שבועת ביטוי דכתיב, כולל] אחד דברים של עצמו [באוכל

אבני חן למסכת שבועות

ולא אוכל. יבין], ואחד דברים של אחרים כדמפרש [ואויל] שאמן לפלוגי כו', ואחד דברים שיש בהן ממש, ואחד דברים שאין בהן ממש מרי גוויי משמע, [משמע. ק'] שאין בהן ממש, כגון שניה, ומשמע שאין בהן שניה, כגון שאזרוק צרור לים,

כיצד, [ומפרש דברים של אחרים] אמר שבועה שאתן לאיש פלוני, ושלא אתן, שנתתי ושלא נתתי,

[ומפרש פירוש הראשון של אין בהן ממש] שאישן ושלא אישן, שישנתי ושלא ישנתי,

[ומפרש פירוש השני של אין בהן ממש] שאזרוק צרור לים, ושלא אזרוק, שזרקתי ושלא זרקתי [עד כאן דברי הת"ק],

ר' ישמעאל אומר [לא סבר ששבועות הם שנים שהן ארבע], אינו חייב אלא על העתיד לבא, שנאמר ויקרא ה' להרע או להיטיב,

אמר לו ר"ע א"כ דדייקת להרע או להיטיב, אין לי אלא דברים שיש בהן הרעה והטבה, דברים שאין בהן הרעה והטבה מניין,

אמר לו [השיב ר' ישמעאל לר' עקיבא] מריבוי הכתוב לכל אשר יצטא,

אמר לו [ר"ע לר' ישמעאל] אם ריבה הכתוב לכך [שאין בהם הרעה והטבה], ריבה הכתוב לכך [גם שבועה לשעבר]:

נב: ת"ר [מביא ראיה ששבועה חלה על ה"שינה"], חומר בנדרים מבשבועות, חומר בשבועות מבנדרים, חומר בנדרים, שהנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות [תוס'] [אפילו בלא כולל. רשב"א] קונס סוכה שאני עושה, לולב שאני נוטל, אסור, ונדרים מפרש טעמא צפיק ואלו מותרין (דף טז), מזה שאין כן בשבועות [תוס'] [שבועות אין חלים על דבר מצוה אלא בכולל. רשב"א] כדמנן צממתי [לקמן כו.]. וליף לה לקמן מקראי,

חומר בשבועות, שהשבועות חלות על דבר שאין בו ממש, כדבר שיש בו ממש, מזה שאין כן בנדרים נדר אינו חל על השינה כגון קונס שאני יטן, דקונס לשון הקדש הוא, [ואמאי] [ואמאי ?] ליחול הקדש, אבל קונס עיני צניעה, חל אעין:

[שנינו במשנתנו] כיצד אמר שבועה שאתן לפלוני ושלא אתן: מאי אתן, אילימא צדקה לעני, מושבע ועומד מהר סיני הוא [וצ"ע וכי מחוייב ליתן לעני זה דוקא? ועי' ריטב"א. משמר הלוי], שנאמר דברים טו נתון תתן לו?

[בין דחייב ליתן צדקה לעניים, ולכל עני ועני אם היה נותן מושבע ועומד מהר סיני הוא, וא"כ מאי חשיבותא דעני זה למיחל

אלא מתנה לעשיר [שזה אינו מחוייב ליתן], [ה"ה דהמ"ל אחר שנתן כרי השגת ידו דאין אדם מחוייב ליתן כל אשר לו לצדקה, אלא הוי בכלל מתנה לעשיר. רא"ש. ובפולא חריפתא ציין לב"ק ט' ע"ב לגבי הידור מצוה עד שליש במצוה]:

[שנינו במשנתנו] שאישן ושלא אישן: איני, והא"ר יוחנן [תוס'], האומר שבועה שלא אישן ג' ימים, מלקין אותו משום שזעמ שוא, דדצר שח"א הוא, ומשנשבע יצאה לשקר, אלמא לאו שזעמ ציטוי הוא [פי' דשבועת ביטוי שחייבין עליה קרבן עולה ויורד הוא על שבועת שקר, אבל אם הוא שבועה שאי אפשר לקיימו אינה נחשבת לשבועה כלל, והוא חייב רק על לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא, שמות כ' ז'], דקמני ויישן לאלתר [פי' שאינה שבועה כלל, ולא אמרינן שיעמיד עצמו עד שישן בעל כרחו], [מלקין אותו מיד מפני השבועה שנשבע לשוא, וישן אימתי שירצה. רשב"א?]

התם דאמר ג' [וזה אי אפשר, ולכן מלקין אותו וכו'], הכא דלא אמר ג' [אלא אמר זמן פחות מג' ימים. ע"פ הר"ח, ומסתמא על כל מה שאפשר לעמוד בלא שינה נשבע, אבל שלשה על מה שלא אפשר לא נשבע. רשב"א]:

[שנינו במשנתנו] שאזרוק צרור לים, ושלא אזרוק: איתמר, שבועה שזרק פלוני צרור לים ושלא זרק, רב אמר חייב, ושמואל אמר פטור,

רב אמר חייב, איתיה בלאו והו, ושמואל אמר פטור, ליתיה בלהבא זרוק פלוני או לא זרוק, אין זה שזעמ ציטוי אלא שזעמ שוא, שהרי אין פלוני צרמיו לזרוק ולא לזרוק [כלומר אינו יכול לבזק חבירו לזרוק צרור לים מיכן ולהבא. רח.],

לימא בפלוגתא דר' ישמעאל ור"ע קא מיפלגי, דתנן ר' ישמעאל אומר, אינו חייב אלא על העתיד לבא, שנאמר להרע או להיטיב,

אמר לו ר"ע, א"כ אין לי אלא דברים שיש בהן הרעה והטבה, דברים שאין בהן הרעה והטבה מניין,

אמר לו מריבוי הכתוב,

אמר לו אם ריבה הכתוב לכך, ריבה הכתוב לכך,

[וזה מוסקת הקושיא, לימא] רב [דאמר חייב באומר פלוני זרק, דאיתיה בלאו והו, ואף שאינו בלהבא] דאמר בר"ע דמייצ צלשענר, ושמואל [דאמר פטור דליתיה בלהבא] דאמר בר' ישמעאל [תוס'] דמייצ ליה [רק] להבא?

אבני חן למסכת שבועות

בתורה, השתא לאו והן לא בעי דכתיב צהדיא להרע או להיטיב, דמשמע כגון אוכל ולא אוכל לא בעי, להבא ולשעבר בעי [בתמיה 1] דלא מיפרש(י) [לשעבר צהדיא, אלא מרביזי אחי. ק'] כל שכן דלא בעי,

כי פליגי אליבא דרבנן [כלומר אכל אליבא דרבנן. ק'] פליגי, דרב אפי' לרבנן אמר למילתיה, ולא תימא לרב תנאי היא, וכל מקום שיש לשון זה בגמרא, זו היא שיעטפה, שמואל [דפטור, שאינו בלהבא] כרבנן [דפטור] כשאינו בלאו והן],

ורב, כי לא מחייבי רבנן בלאו והן [דאי ליתא בלאו והן לא מחייבי] דכתיב ויקרא ה' להרע או להיטיב בהדיא, אבל להבא ולשעבר, דמריבויא דקראי אתו [דכתיב לכל אשר יבטא האדם בשבועה. רח], מחייבי [פי' אף דליתא בלהבא ולשעבר],

מתיב רב המנונא [על שמואל, דאמר דהיכא דליתא בלאו והן פטור], [ראובן שאומר] לא אכלתי היום, ולא הנחתי תפילין היום, [ואומר לו שמעון] משביעך אני, ואמר [ראובן ע"ז] אמן, חייב,

בשלמא לא אכלתי איתיה בלא אוכל [פי' בלאו והן], אלא לא הנחתי [תפילין] מי איתיה בלא אניה [ולכא לאוקומה בשבת ויו"ט, דלמאי קתני לא הנחתי, אי לאו לאשמועינן, אע"ג דליתיה בלא אניה, אי נמי משני אפי' למ"ד שבת זמן תפילין הוא. תוס'] [תפילין] נשבעת ציטו, והא נשבע לצטל את המנוה הוא?

הוא [רב המנונא] מותיב לה, והוא מפרק לה [לשון זה יש 29 פעמים בש"ס], [ה"מ לאוקומה כר' יהודה בן בתירא דלא בעי לאו והן, אלא ניהא ליה לאוקומה ככ"ע. תוס'], לצדדין קתני, לא אכלתי לקרבן [באופן של שונג], לא הנחתי למלקות [באופן של מויד] [דהא דבעינן הן ולא ילפינן מלחרע ולהיטיב, דכתיב בקרבן עולה ויורד, דהיינו בשונג, אבל אם עשה כמורה, ילפינן לעיל בא. מפסוקים אחרים, ולא בעינן הן ולא למלקות],

מתיב רבא [על שמואל, דאמר דהיכא דליתא בלאו והן פטור], איזו היא שבועת שוא, נשבע לשנות את הידוע לאדם, ואמר על עמוד של אבן (שהוא במקום פלוני) שהוא של זהב,

ואמר עולא, והוא שניכר לג' בני אדם [תוס'] שכן ידעו שלשה צאורו עמוד שהוא של אבן הוא, דהויא שבעת שוא, דמידי דידעו ציה תלתא בני אדם הוי מפורסס,

מעמא דניכר [או הוי שבועת שוא, וחייב גם אם ליתא בלאו והן], הא לא ניכר, עובר משום שבועת ביטוי, ואמאי הא אינו ביהא של זהב [בלאו עולא הוה מצי מותיב מגופא דמתני', הידוע לאדם] [הא שאין ידוע לא?] אלא דניהא ליה לאתויי דעולא כיון דהכי קושטא דמילתא כדעולא. ריטב"א. וראה תוס']?

[ודוחה] אליבא דר' ישמעאל, כולי עלמא לא פליגי כלומר דרב [פי' דאליבא דרב] דלא תנאי היא, דלא מחייב ליה רב אליבא דרבי ישמעאל, ולימא לפלוגתא דרב ושמואל אליבא, כדמפרש ואזיל, השתא מילתא דאיתא בלהבא, לא מחייב עלה רבי ישמעאל לשעבר, מילתא דליתא בלהבא, מיבעיא,

כי פליגי אליבא דר"ע כלומר אכל דר"ע פליגי, ולא(ו. ק') דשמואל כתנאי, דאפי' לר"ע פטר ליה שמואל, וכל שכן לר' ישמעאל,

רב כר"ע [הקשה ה"ר עזרא הנביא וכו'. תוס'],

ושמואל אמר, עד כאן לא מחייב ר"ע התם לשעבר [פי' אם הדבר שייך רק לשעבר לא מחייב ר"ע], אלא [באזיה אופן מחייב ר"ע לשעבר] מלתא דאיתא בלהבא, מחייב ר"ע לשעבר, אבל מדי דליתיה בלהבא, לא,

לימא בפלוגתא

דף כ"ה ע"ב

דרבי יהודה בן בתירא אנשבע לקיים את המנוה פליגי, ולא אנשבע שלא לקיים ורבנן קמיפלגי,

דתנן נשבע לבטל את המצוה ולא ביטל, פטור [ובזה לא פליגי], לקיים את המצוה, ולא קיים פטור [כן אומרים רבנן, ובהמשך הם מסבירים שהם חולקים בזה על ריב"ב],

שהיה בדין [ותמיה דהא "שהיה בדין" דקאמר מיותר לגמרי וכו'. בעוז עיי"ש] שיהא חייב, כדברי ר' יהודה בן בתירא, דאמר רבי יהודה בן בתירא, ומה אם הרשות שאינו מושבע עליה מהר סיני, הרי הוא חייב עליה, מצוה שמושב עליה מהר סיני אינו דין שיהא חייב עליה,

אמרו לו [חכמים לריב"ב], לא אם אמרת בשבועת הרשות, שכן עשה בה לאו כהן [ומשמעות הפסוק להרע או להיטיב משמע לאו והן], תאמר בשבועת מצוה, שכן לא עשה בה לאו כהן דליתיה בה, ולימיה בלאו,

נימא רב [דסבר באומר זרק פלוני וכו' אף שאין זה שייך להבא, חייב] דאמר כר' יהודה בן בתירא דלא בעי לאו והן, ה"נ לא צעיק להבא ולשעבר, ושמואל דאמר [פטור] כרבנן?

אליבא דרבי יהודה בן בתירא, כולי עלמא לא פליגי כלומר דשמואל ודאי תנאי היא, דלא ס"ד דשמואל, למיפטריה אליבא דרבי יהודה בן

אבני חן למסכת שבועות

נאמר ונעלם, וכאן בשבועת עדות לא נאמר ונעלם, לחייב על המזיד בשוגג. [המ"ל לחייבו אפי' מושבע מפי אחרים בלא עניית אמן, משא"כ בשבועת ביטוי. תוס' א],

אמרו ליה רבנן לאב"י, אימא במזיד דלמיה לשבועת ציטוי מייחייב חדא משום [שבועת ה. ק'] עדות בשוגג. דליכא למיזניה נמי משום שבועת ציטוי מייחייב [נמייב. ק'] תרתי?

אמר להו, לאו היינו דאמרי לכו לאחת, אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו שתים דהדיא מעטיה קרא מלמייציה תרמי, ועל כרחך בשוגג הוה דמיעטיה קרא, ואי במזיד מי איכא תרתי ולמה לי למעטוי, הא אין חיוב ציטוי במזיד, ה"ג ואי במזיד מי איכא תרמי,

רבא אמר כלומר לא צריך למעטיה מלמחת, וכי אתא לאחת למעטיה. [ק'] [צ"ע דער השתא נקט דין זה מבבבא, ולמאי צריך קרא. משבמר הלוי. וראה מהרש"א] מחיוב שמים, לאו לעדות וציטוי אתא, אלא לציטוי לחודיה, שאם אמר שבועה שלא אוכל פת חטין ופת שעורין ופת כוסמין אינו חייב אלא אחת # [וצ"ע מב"ל לרש"י לפרש בן?], אבל עדות וציטוי לא צריך מיעוטא,

משום דהוה דהויא לה עדות דבר שבכלל דבר שהיה בכלל ציטוי, ויצא פני ענינו לידון בדבר החדש בראשון להעיד וצ"ד הלכך, אין לך בו אלא חידושו בלבד ומשום עדות [הוא. ק'] חייב ולא משום ציטוי [בלומר אין לך בו אלא קרבן אחד בלבד, בין בשוגג בין במזיד. רח.],

מכלל דאב"י דאצטריך קרא למעטי סבר [פ' דמכיל דברי רבא שהשיב על אב"י משמע דאב"י סבר דפעמים שאתה מחייבו אחת על שבועת ביטוי. ריטב"א], איתה לשבועה בעולם כלומר אימא לשם שבועת ציטוי, צאיני יודע לך עדות, והאי דלא מייחייב תרמי, משום מיעוטא, דאין אתה מחייבו שמים הוא, ונ"מ [ל. ק'] היכא דלימיה לציטוי ולימיה לעדות, כגון בפסולין לעדות או שלא צ"ד, דליכא למיפטריה מלמחת, מייחייב משום ציטוי,

והאמר אב"י לעיל כו' [ברך זה] מודה רב באומר לחבירו שבועה "שאני" יודע לך עדות, ואשתכח דלא ידע ליה דפטור, הואיל וליתיה באיני יודע לך עדות דלמיה לשם שבועת ציטוי, בשבועת העדות, ואם אימא הרי ישנה, צאיני יודע לך עדות בפסולין [ו. ק'] שלא צ"ד?

הדר ביה אב"י מהחיא [ממה שאמר "ומודה רב" וכו'], [דס"ל דשבועת ביטוי איתא באיני יודע לך עדות חוץ לב"ד, והילכך לרב מחייב בשבועה שאני יודע לך בעדות דהאיתיה בשבועה שאני יודע לך עדות, כגון חוץ לב"ד ובפסולין. קרקישא],

הוא [רבא] מוטיב לה והוא מפרק לה, ניכר, עובר משום שבועת שוא, לא ניכר עובר, משום שבועת שקר [פ' לא תדוק דאם אינו ניכר, עובר משום שבועת ביטוי, דהיינו שיתחייב קרבן בשוגג, דאז תקשה לך הא ליתא בלהבא, אלא תאמר שיהא עובר משום שבועת שקר, דהיינו אם הוא מזיד], [פ' ולא נפקא מינה אלא להתראה. ריטב"א],

אמר אב"י [בסוף הסוגיא מסיק, שאב"י חזר מדין זה ראה שם עוד], ומודה רב דאע"ג דלא צעי בלהב ולשעבר, לאו והן צעי, באומר לחבירו שבועה "שאני" יודע לך עדות, ואשתכח דלא ידע ליה דפטור הן משכחת בה, לאו לא משכחת בה, הואיל וליתיה בכלל שאני יודע לך עדות דאיני יודע לך עדות לאו משום שבועת ציטוי מייציה רחמנא, להמחיש בה חוץ לצ"ד, אלא משום שבועת העדות, ואינה אלא צ"ד, וצראוי להעיד # [אולי הכוונה דכשאומר "שאני" יודע לך עדות, הכוונה להעיד באופן שיועיל, ולכן ההיפך הוא שלא להעיד באופן שיועיל],

[וממשך אב"י] ידעתי ולא ידעתי [לשעבר] [לאו היינו שבועת העדות, דמיירי כגון שאינו צריך עכשיו לאותה עדות. תוס'] מחלוקת דרז ושמאל דלימיה בלאו והן ולימיה בלהב [פ' שיאמר] [אדע ולא אדע, דמנא ידע. א"ס #21] [דנשבע לצטל את המנוה הוא],

העדרתי [לימיה] צאעיד, דנשבע לקיים את המנוה [ולא העדרתי] [ליתיה ב] ולא אעיד דנשבע לצטל את המנוה הוא. א"ס # 21, מחלוקת,

בשלמא לשמואל דאמר, מילתא דליתיה בלהבא, לא מחייב עליה לשעבר, להכי אפקה רחמנא לשבועת עדות מכלל שבועת ביטוי ופרשה דהדיא [וכתבה בפני עצמה, כדכתיב ושמעו קול אלה. רח.], וצאחי קרבן גופיה, דאי לא כהנה דהדיא, לא שמענא ליה משבועת ציטוי, [משום. ק'] דלימיה בלהב [שהיפך שאני יודע לך עדות, הוא לא אדע לך עדות בעתיד, וזה אי אפשר],

אלא לרב למאי הלכתא אפקה רחמנא וצאחי קרבן גופיה, הלא בכלל שבועת ציטוי היא?

אמרוה רבנן קמיה דאב"י, לאיחויבי עליה תרתי אס רצוי להעיד הוא, וכפר צו צ"ד, חייב שמים, משום שבועת העדות, ומשום שבועת ציטוי,

אמר להו, תרתי לא מציתו אמריתו, דתניא ויקרא ה לאחת מאלה דהיה עניינא כמי, [והיה. ק'] כי יאשם לאחת מאלה [ל. ד"ס] אחת אתה מחייבו [תוס'], ואי אתה מחייבו שתים,

ולאב"י אליבא דרז, למאי הלכתא אפקה רחמנא? לכדתניא בכולן בכל הכוזבין בקרבן עולה ויורד, שבועת ציטוי, וטומאת מקדש וקדשי,

אבני חן למסכת שבועות

ואיבעית אימא

דף כ"ו ע"א

מאי ר' עקיבא דדריש ריבויי ומיעוטי?

דתניא, או נפש כי תשבע ריבה, להרע או להיטיב מיעט, לכל אשר יבטא האדם חזר וריבה, ריבה ומיעט וריבה, ריבה הכל, מאי ריבה ריבה כל מילי, ומאי מיעט מיעט דבר מצוה [כלומר הנשבע לבטל את המצוה פטור. רח.],

[ולא מצי למימר דמיעט לרב מילתא דליתיה בלאו וכן, ולשמאל מילתא דליתיה להבא, דהנהו מלהרע או להיטיב מתמעטו. ריטב"א, וראה תוס' 77 דצ"ל שאלו אפשר הוה, וז"ל למשנה את הדין לאדם,

ור' ישמעאל דריש כלל ופרט, או נפש כי תשבע (לבטא בשפתיים. ד"ס) כלל, להרע או להיטיב פרט, לכל אשר יבטא האדם חזר וכלל, כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט, מזה הפרט מפורש להבא, אף כל להבא,

אהני כללא לאתווי, אפי' דברים שאין בהן הרעה והטבה להבא, אהני פרטא למעוטי, אפילו דברים שיש בהן הרעה והטבה לשעבר,

[ומקשה] איפוך אנא [שמוא משמע לרבות הכל לשעבר, ולמעט בלחבא]?

א"ר יצחק, [הפרט שמרבה, דרי הוא מה דכתיב להרע ולהיטיב, ולכן אמרין שהוא מרבה] דומיא דלהרע או להיטיב [דכתיב בויקרא ה' ד שלמדין ממה דכתיב ב"שבועה" בפרשת מטות], מי שאיסורו משום במדבר ל ג איש בייחוד גדר לה' או לה' שבועה לאסור אפר על-גפשו ל א יחל דברו פקד-הוצא מפיו עשה כל יחל דברו לא משמע אלא דנדר שאפשר לו לקיים שצונו, וסייע להצא, יצאתה זו [לשעבר] שאין איסורו משום כל יחל דברו, אלא משום כל תשקרו נשעה שמשמע, לא תנא לשקר,

רב יצחק בר אבין אמר, אמר קרא או נפש כי תשבע לבטא בשפתיים, מי שהשבועה קודמת לביטוי [פ' למעשה של ביטוי. ריטב"א, # פ' להמעשה שמבטא], ולא שהביטוי קודמת לשבועה [ולא שקדם מעשה הביטוי לשבועה, ולישנא קלילא נקט. ריטב"א, וראה תוס'], יצא זה אכלתי ולא אכלתי, שהמעשה קודם לשבועה, [וק"ל בר' עקיבא דמחייב אפילו לשעבר. רח.]

ת"ר, ויקרא ה' ד או נפש כי תשבע לבטא בשפתיים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם פשעו ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה שיהא אדם נשעת שצוה, שיהא לכו עליו פרט לאנוס כדמפרש לקמיה, כגון שצוה לשעבר וכסודר שנשעת צאמת, ולקמיה צע"ל אס כן, שגגת שצוה לשעבר, היכי משכחת לה,

ונעלם, פרט למזיד, ממנו, שנתעלמה ממנו שבועה, יכול

הדא מיינייהו רב פפא אמרה [דמלך בטר אביי ורבא, כדמוכח בפרק [מ.]. דמסכת מועד קטן, ולא היו יודעים התלמידים אם מדעתו אמרה או משום רבו. תוס']:

[שנינו במשנתנו] ר' ישמעאל אומר אינו חייב [חטאת, בשבועת ביטוי בשוגג] אלא על העתיד לבא [אמר לו ר"ע א"כ, אין לי אלא דברים שיש בהן הרעה והטבה, דברים שאין בהן הרעה והטבה מנן וכו']:

ת"ר [כעין דברי המשנה כה.], ויקרא ה' להרע או להיטיב, אין לי אלא דברים שיש בהן הרעה והטבה, שאין בהן הרעה והטבה שזוהי צדור לים [שאף אחד אינו מפסיד בזה, ואין בה הרעה או הטבה כלל], מנן? תלמוד לומר ויקרא ה' או נפש כי תשבע לבטא בשפתיים מכל מקום,

אין לי אלא להבא, לשעבר מנן? תלמוד לומר ויקרא ה' לכל אשר יבטא האדם בשבועה [שמיד שביטא את השבועה היתה לשקר], דברי רבי עקיבא,

רבי ישמעאל אומר, להרע או להיטיב [לומדים מזה שאינו חייב אלא] להבא,

אמר לו רבי עקיבא, אם כן, אין לי אלא דברים שיש בהן הטבה והרעה, דברים שאין בהן הרעה [בתחלת דבריו אומר הטבה והרעה להתחיל בדבר טוב, וכאן מוהפך הסדר שרוצה לומר דבר טוב בתחלת "שאין בהם הרעה"] והטבה מנן,

אמר לו מרבוי הכתוב [לכל אשר יבטא],

אמר לו [ר"ע לר' ישמעאל], אם ריבה הכתוב לכך [דברים שאין בהם הרעה והטבה], ריבה הכתוב לכך [לשעבר],

[ומקשה] שפיר קא"ל רבי עקיבא לר' ישמעאל [שריבה הבחור]?

א"ר יוחנן, ר' ישמעאל ששימש את רבי נחוניא בן הקנה היי שמיני ליה לרבי יוחנן, שר' ישמעאל שימש את רבי נחוניא, שהיה דורש את כל התורה כולה בכלל ופרט, איהו נמי דורש בכלל ופרט [ואין לו מנין לרבות לשעבר],

רבי עקיבא ששימש את נחום איש גם זו, שהיה דורש את כל התורה כולה בריבה ומיעט, איהו נמי דורש ריבה ומיעט [וריבה הכל],

אבני חן למסכת שבועות

כסבור שלא נשבע עליה, שהרי סבור שהיא של שעורים?

ורב יוסף אמר לך, כיון דכי ידע ליה דחמין הוא, פריש מיניה, העלם חפץ הוא,

בעא מיניה רבא מרב נחמן, העלם זה וזה בידו מהו [ובדומה לזה לעיל יט.]. אמר ליה הרי העלם שבועה בידו, וחייב,

אדרבה, הרי העלם חפץ בידו ופטור?

אמר רב אשי, חזינן כנר פירשמיז אכל העלם טומאה ומקדש בשליה ידיעות הטומאה אי מחמת שבועה קא פריש הרי העלם שבועה בידו וחייב, אי מחמת חפץ קא פריש, הרי העלם חפץ בידו ופטור,

א"ל רבינא לרב אשי, כלום פריש משבועה אלא משום חפץ, כלום פריש מחפץ אלא משום שבועה, אלא לא שנה ופטור,

בעא מיניה רבא מרב נחמן,

דף כ"ו ע"ב

איזו היא שגגת שבועת ביטוי לשעבר כיון דנעיקן אדם בשבועה, היכי משכחת לה שוגג, אי דידע בשעת שבויה שהוא נשבע לשקר מזיד הוא וקרא כחז ונעלם, בשלמא להבא, משכחת לה בשעת שבויה דעמו מיושבת עליו, ולאחר זמן נתעלמה ממנו שבויה, אי דלא ידע, אנום הוא [תוס'].

א"ל [רב נחמן לרבא] באומר יודע אני ששבועה זו אסורה, אבל איני יודע אם חייבין עליה קרבן או לאו,

כמאן כמונבו דמסכת שבת דפרק כלל גדול [שבת סח: מונבו דן לפני ר"ע] דאמר שגגת קרבן שמה שגגה?

אפילו תימא רבנן [תוס'], עד כאן לא פליגי רבנן עליה דמונבו, אלא בכל התורה כולה, [דחייב הטאת] דלאו חידוש הוא, אבל הכא [בשגגת קרבן] דחידוש הוא, דבכל התורה כולה לא אשכחן לאו [שודרו במלקות], דמייתי קרבן בלא כח, דילפינן מע"ז [שבמזיד הוא בברת, ובשוגג מביא עליה קרבן], והכא מייתי, אפילו רבנן מודו [ששגגת קרבן שמה שגגה],

בעא מיניה רבינא מרבא, נשבע על כנר, ומסתכן עליה, מהו,

שנתעלמה ממנו חפץ, ת"ל בְּשִׁבְעָה וְנִעְלַם שנתעלמה ממנו שבויה, על העלם שבועה הוא חייב, ואינו חייב על העלם חפץ בלא שבויה לקמן מפרש לה:

אמר מר, הָאֵדָם בְּשִׁבְעָה פִּרְט לָאֵנוּם,

היכי דמי [ראה גדרים כה:], כדרב כהנא ורב אסי, כי הוו קיימי מקמי דרב, מר אמר שבועתא דהכי אמר רב, ומר אמר שבועתא דהכי אמר רב,

כי אתו לקמיה דרב, אמר כחד מינייהו, אמר ליה אידך ואנא בשיקרא אישתבעי, אמר ליה לבך אנסך [שעמד בדעתך כי האמת עמך. רח] [אפילו עונש נמי ליכא. ראה תוס'] כסבור היית לשבע בלמתי,

[כמו אמר מר] ונעלם ממנו, שנתעלם ממנו שבועה, יכול שנתעלם ממנו חפץ, תלמוד לומר בְּשִׁבְעָה וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ, על העלם שבועה הוא חייב, ואינו חייב על העלם חפץ:

מחכו עלי' במערבא, בשלמא שבועה משכחת לה בלא חפץ [ששכחה, ולא שבה את החפץ], כגון דאמר שבועה "שלא אוכל" פת חמין, וכסבור "שאוכל" קאמר, דשבועתיה אינשי שכת, חפצא דכיר,

אלא חפץ בלא שבועה ה"ד, כגון דאמר שבועה שלא אוכל פת חמין, וכסבור של שעורים קאמר, דשבועתיה דכיר ליה חפצא אינשי, כיון דחפצא אינשי להו, היינו העלם שבועה?

אלא אמר רבי אלעזר, דא ודא אחת היא אי אמה מוּלָא העלם חפץ בלא העלם שבויה, חו (היא ?) אינה משנה,

מתקיף לה רב יוסף, (אלמא) [אַלְמָה. ד"ס] חפץ בלא שבועה לא משכחת לה אין אמה מוּלָא זו בלא זו בתמיה, והא משכחת לה, כגון דאמר שבועה שלא אוכל פת חמין, והושיט ידו לסל ליטול פת שעורין, ועלתה בידו של חמין, וכסבור שעורים היא ואכלה, דשבועתיה דכיר ליה, חפצא הוא דלא ידע ליה,

אמר ליה אביי, כלום מחייבת ליה קרבן, אלא אמאי דתפיש בידיה, העלם שבועה הוא,

לישנא אחרינא [אין שום חידוש בל"א זו, אלא שינוי לשון. וראה משמר הלוי], אמר ליה אביי לרב יוסף, סוף סוף קרבן דקא מייתי עלה דהאי פת שאכל, וגבי דהאי פת מיהת העלם שבועה הוא

אבני חן למסכת שבועות

עולות שני כתובין הבאין כאחד, וכל שני כתובין הבאין כאחד
אין מלמדן,

הניחא למ"ד אין מלמדן, אלא למ"ד מלמדן מאי איכא
למימר?

הוה חולין וקדשים, וחולין מקדשים לא גמרינן:

דף כ"ז ע"א

מהני: נשבע לבטל את המצוה [בין את העשה בשב ולא תעשה,
ובין את הלאו בקום ועשה] ולא ביטל, פטור, לקיים ולא קיים,
פטור,

שהיה ברין [ק"ו] שיהא חייב הנשבע לקיים ולא קיים, כדברי ר'
יהודה בן בתירא [תוס'] ולא גרסי' דברי ר"י [דממני' קמני פטור דלא כר"י
בן זמירא. ק' ?] והכי קאמר נשבע לקיים ולא קיים פטור, שאילו לדברי ר' יהודה
בן זמירא היה צדין למיינו [וכתב בבועו ותמוה דהאי שהיה ברין דקאמר מיותר
לגמרי']

[ד. ד"ס] א"ר יהודה בן בתירא, מה אם הרשות שאינו
מושבע עליו מהר סיני, הרי הוא חייב עליו, מצוה שהוא
מושבע עליה מהר סיני [והוא חייב בה גם בלא שבועה], אינו דין
שיהא חייב עליה [תימה מהאי טעמא נמי אמאי [פ' למה לא נאמר] אין
איסור חל על איסור וכו'. תוס'],

אמרו לו [חכמים] לא [יש לימוד נגד ק"ו זו], אם אמרת בשבועת
הרשות, שכן עשה בה [קרא] לאו כהן, תאמר בשבועת
מצוה, שלא עשה בה לאו כהן וקרא כמיז להרע או להטיב, [ולכן אנו
אומרים] שאם נשבע לבטל ולא ביטל, פטור:

גמ': ת"ר,

1. יכול נשבע לבטל את המצוה ומהא (זו) [זאת. ק'] קרויה הרעה,
שהוא מרע לעשות, שמצטל את המצוה, ולא ביטל, יהא חייב, ת"ל
ויקרא ה להרע או להיטיב [הך דרשא לא אתיא בר"ע דלדידיה אמר לעיל
[כו.] דדריש בריבוי ומיעוטי ומאי מיעט מיעט דבר מצוה. תוס'], מה הטבה
רשות [פירוש שאינה בביטול מצוה, והכי מפרש לה לקמן. תוס'] לקמיה מפרש
לה, אף הרעה רשות, [ולכן] אוציא נשבע לבטל את המצוה,
ולא ביטל, שהוא פטור,

2. יכול נשבע לקיים את המצוה ומהא (זו) קרויה הטבה, שהוא מטיב
לקיים מצוה, ולא קיים, שיהא חייב, ת"ל להרע או להיטיב מה
הרעה רשות אף הטבה רשות, לקמיה פריך ממאי דקראי ברשות

מסתכן ! לישרי ליה מר וכיון דאי אמת לקמן שרינן ליה למתלה, כי אכיל
ליה זהעלם שבועה, לא עזר על שבועתו,

אלא מצטער ברעב, ואי נמי [פ' ואפילו] לא נעלמה ממנו, היה אוכלה,
ואכלה בשגגת שבועה נסוגג זהעלם שבועה, מאי [דמצטער על מה
שאינו שוכח, שהיה רצונו שישכח כדי שיאכל, אבל במוזר לא היה אוכל, ופשיטא
דלאו היינו שב מידיעתו, כיון שברצונו היה שוכח כדי שיאכל. תוס']?

א"ל תנינא, שב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו, לא שב
מידיעתו, אין מביא קרבן על שגגתו והאי נמי, לא שב מידיעתו הוא,

אמר שמואל, גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו ואם לא הוציאה
נשפמיז אינה שבועה שנאמר ויקרא ה לבטא בשפתים [תוס'],

מיתיבי, בשפתים, ולא בלב, גמר בלבו מניין? ת"ל ויקרא ה
לכל אשר יבטא האדם בשבועה,

הא גופה קשיא, אמרת בשפתים ולא בלב, והדר אמרת
גמר בלבו מניין?

אמר רב ששת, הא לא קשיא, הכי קאמר, בשפתים, ולא
שגמר בלבו להוציא בשפתיו ולא הוציא שלא נמכוין שמהא שבועה
עד שיוציאנה נשפמיז,

גמר בלבו סתם מניין שמהא שבועה נגמר לנו, ת"ל לכל אשר
יבטא,

אלא לשמואל קשיא [ואם תאמר ודשמואל נמי יפרש הכי ולא שגמר
בלבו להוציא בשפתיו? ו"ל שהאמורא יש לו לפרש דבריו יותר. תוס']?

אמר רב ששת, תריין ואימא הכי, בשפתים, ולא שגמר
בלבו להוציא פת חטין והוציא פת שעורין,

גמר בלבו להוציא פת חטין, והוציא פת סתם, מניין [תוס']?
ת"ל לכל אשר יבטא האדם,

מיתיבי, דברים כג מוצא שפתיך תשמור ועשית גבי נודר להציא
קרבן כמיז, אין לי אלא שהוציא בשפתיו, גמר בלבו מניין, ת"ל
שמות לה כל נדיב לב?

שאני התם דכתיב כל נדיב לב [תוס'], וניגמר מינה? משום
דהוה תרומה וקדשים [תוס'] תרומת מלאכת המשכן, כמיז זה כל נדיב לב
הציאו וגו', וגבי קדשים כמיז צמזקיהו צספר דברי הימים (ב כט) וכל נדיב לב

אבני חן למסכת שבועות

אף הרעה דלא אוכל, ש אינה בביטול מצוה כגון לא אוכל מזה, אלא בקיום מצוה כגון לא אוכל חמץ, א"כ למה לי דכתבה הך, [ונמצא ש] הרעה גופה הטבה היא לענין מצוה והא כתבה [נמצא דבדבר מצוה לא מתוקם הטבה דומיא דהרעה וכו' ולכן ליכא לאוקומי הפסוק בדבר מצוה],

	דבר רשות	דבר מצוה
הרעה	שלא אוכל	שלא אוכל מצה
הטבה	שאוכל	שאוכל חמץ, הטבה גופה הרעה היא

ואקיש הטבה להרעה, מה הרעה דלא אוכל ש אינה בקיום מצוה כגון לא אוכל חמץ בפסח, דההיא לא הרעה מיקריא לענין מצוה,

אף הטבה דאוכל ש אינה בקיום מצוה כגון אוכל מזה, אלא ציטון מצוה כגון אוכל חמץ בפסח, וא"כ [ונמצא ש] הטבה גופה הרעה היא והא כתבה,

אי הכי, בדבר הרשות נמי לא משכחת לה [תוס'] והכי פירושה, אי הכי, דבדבר הרשות נמי איכא לאקשויי כי הוי גוונא, [כמו שמקשה במצוה כן יש להקשות גם בדבר רשות שקשה לגוף],

אקיש הרעה להטבה, מה הטבה דאוכל, שאינה צדכר רע לגופו, כגון אוכל דבר שקשה לגוף, דההיא לאו הטבה מיקריא, אלא דבר המהנהו [מקרי הטבה], אף הרעה דלא אוכל, שאין שצוה וזו רעה לגופו, אלא הטבה, כגון לא אוכל דברים הקשים לגוף, וא"כ הרעה הזאת הטבה היא לו, והא [כמיז] [כתב. ק'] ליה הטבה, **ואקיש הטבה להרעה**, מה הרעה דלא אוכל, לא נשבע על דבר הקשה, דההיא לאו הרעה מיקריא, אלא צדכר הטוב לגוף נשבע שלא יאכלנו, אף הטבה דאוכל, כגון שנשבע צדכר הרע לו, שמהא שצוה רעה לו, א"כ הטבה גופה הרעה היא?

אלא מודאיצטריך "או" לרבות הטבת אחרים [תוס'], ש"מ בדבר הרשות לאו צדכר מצוה כתיבי, דאי ס"ד בדבר מצוה כתיבי, השתא הרעת אחרים דהויא ציטון מצוה **איתרבי** איתרביא הטבת אחרים דקיום מצוה היא מיבעיא,

[פ'] מפני שאנו רואין שהפסוק כתב "או" לרבות הטבת אחרים, ואי ס"ד דהפסוק להרע או להיטיב קאי אדבר מצוה, דהיינו לקיים מצוה או לבטל מצוה, למה צריך "או" לרבות הטבת אחרים, הרי אפילו הרעת אחרים, דהיינו אבה את פלוני ואפצע את מוחו שחייב עליה משום "פן ויסוף", היינו למידין מ"להרע" שחייב עליה, אם לא עשה כמו שנשבע, וכ"ש הטבת אחרים. וראה בר"י מינש],

והאי "או" מיבעי ליה לחלק דאי כמיז להרע ולהיטיב, הוה אמרינא עד דמשכחנא איתרייהו?

(לחלק לא צריך קרא. ד"ס),

כמיז, [ולכן] אוציא נשבע לקיים את המצוה, ולא קיים, שהוא פטור,

3. יכול נשבע להרע לעצמו [כולי הך בבא לא צריכא אלא לאשמועינן דאדם רשאי להבול בעצמו דפלוגתא היא בהחובל. תוס'] **ולא הרע, יכול יהא פטור** [צ"ע אם כן במה חייב הכתוב דכתיב "להרע" כיון דכבר מיעט לבטל את המצוה? עמק פשוט], ת"ל להרע או להיטיב מה הטבה רשות אף הרעה רשות, [ולכן] **אביא נשבע להרע לעצמו ולא הרע** [שחייב] שהרשות בידו,

4. יכול נשבע להרע לאחרים [הך בבא נמי לא צריכא ומשום סיפא דבעי לרבוויי הטבת אחרים נקט לה. תוס'], **ולא הרע שיהא חייב, ת"ל להרע או להיטיב מה הטבה רשות אף הרעה רשות**, [ולכן] **אוציא נשבע להרע לאחרים ולא הרע**, שאין הרשות בידו,

מנין לרבות הטבת אחרים [פ'] מנין שאם נשבע שיטיב לאחרים שחייב, דלא אמרינן כיון דבהרעה אין הרשות בידו, אף בהטבה יהא פטור? ת"ל או להיטיב או ימירה לדגשא,

ואיזו היא הרעת אחרים, אבה את פלוני ואפצע את מוחו # [לא הבנתי ומוי לא יודע מה זה להרע לאחרים, ומה בא הגמ' למעט בזה, שמא שאם נשבע לבייש את חברו וכדומה?],

וממאי דקראי בדבר הרשות כתיבי, דלמא בדבר מצוה כתיבי [פ'] אף בדבר מצוה, אבל אין לפרש דלמא בדבר מצוה לחדוד כתיבא וכו'. תוס'],

[דלמא בדבר מצוה כתיבי. קראי להרע, כגון לא אוכל מצה שהיא הרעה גמורה, שמריע לגופו ולנפשו, ולהיטיב כגון אוכל מצה שהיא הטבה גמורה שמטיב לגופו ולנפשו. תוס']?

לא ס"ד [דמיירי בדבר מצוה], דבעינן הטבה דומיא דהרעה, והרעה דומיא דהטבה,

	דבר רשות	דבר מצוה
הטבה	שאוכל	שאוכל מצה
הרעה	שלא אוכל	שלא אוכל חמץ, הרעה גופה הטבה היא

[ולפ"ז כך היינו צריכין לדמות אותן] **דאקיש הרעה להטבה, מה הטבה לעצמו דהיינו אוכל אינה בביטול מצוה כגון אוכל ציה"כ או חמץ בפסח, דהא לא [ק'] קרי הטבה, שהרי גורם רעה לנפשו, אלא בקיום מצוה, כגון אוכל מזה צילי פסח,**

אבני חן למסכת שבועות

הניחא לר' יונתן, אלא לר' יאשיה מאי איכא למימר,

ויקרא כ ט כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלֹל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ׃
וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קָלָל דָּמְיוֹ בּוֹ׃

דתניא, ויקרא כ פי איש איש אשר יקלל את־אביו ואת־אמו׃
אין לי אלא אביו ואמו, אביו ולא אמו, אמו ולא אביו, מנין?

ת"ל [בסופא דקרא] ויקרא כ אביו ואמו קלל, אביו קלל אמו קלל
נראה המקרא סמך קללה לאביו, ובסופו סמך קללה לאמו, דברי ר' יאשיה,

ר' יונתן אומר, משמע שניהם כאחד, ומשמע אחד בפני
עצמו ויציא דסיפיה דקרא מיבעי ליה לרבות מקלל לאחד מימה, ו. (ק) הכי
מפר' לה בסנהדרין,

דף כ"ז ע"ב

עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו [תוס'], [ונמצא לר' יאשיה צריך "או"
לחלק בין הטבה להרעה שאין צריך שניהם יחד, וא"כ לא אתיא "או" לרבות
הטבת אחרים, ואם כן אין ראיה שהפסוק מיידי בדבר רשות, וקשה מנ"ל דלא
מיידי הפסוק בדבר מצוה]?

ומשני אפי' תימא ר' יאשיה דלא מייחר ליה או [שצריך לו לחלק], נפקא
ליה דקרא לאו דמנזיה איירי, וסבר לה כר"ע, דדריש רבויי ומיעוטי
(ואייתר ליה או לחלק),

[ומכאן ראיה דמיידי בדבר רשות] אי אמרת בשלמא בדבר הרשות
כתיב, ממעט דבר מצוה, אלא אי אמרת בדבר מצוה כתיב,
ממאי קא ממעט [תוס', ריב"א] מאי מעט, אין לך דבר הראוי למעט,
כנשבע לנצל את המנזיה, [ואם] [דאס?] זה חייב, כ"ש (כל. ק') שאר שבעות, אלא
ודאי ציטול מנזיה אימעט, וקוים מנזיה ממעט, מדלימיה בלאו והן:

[שנינו במשנתנו] א"ר יהודה בן בתירא, מה אם הרשות כו':
ורבנן, שפיר קאמרי ליה לר' יהודה בן בתירא,

ור"י בן בתירא אמר לך, אטו הטבת אחרים, לאו אע"ג
דליתא בכלל הרעת אחרים, ורבי רחמנא [מדכתיב "או"],

הכא נמי בקיום מצוה, אע"ג דליתיה בביטול מצוה, רבייה
רחמנא,

ורבנן, התם [ההיפך של "הטבת אחרים" אינה צריכה להיות הרעת אחרים,
ויכול להיות רק שלא להטיב] איתיה בלא איטיב לאחרים, כגון מתנה
לעשיר, הכא [בנשבע לקיים את המצוה] מי איתיה בלא אקיים:

מתני': שבועה שלא אוכל כבר זו, שבועה שלא אוכלנה,
שבועה שלא אוכלנה, ואכלה לקמיה מפרש, ל"ל דנקט שבועה
שלישית, אינו חייב אלא אחת שאין שבועה חלה על שבועה,

זו היא שבועת בטוי, שחייבין על זדונה מכות, ועל שגגתה
קרבן עולה ויורד,

[אבל] שבועת שוא חייבין על זדונה מכות, ועל שגגתה פטור:

גמ': למה לי למיתני שבועה שלא אוכל, שבועה שלא
אוכלנה [למיעוט] [למה נקט ?] [הני. ר"ן] תרי לישני, ליתני שלא אוכל, שבועה
שלא אוכל?

הא קמ"ל, טעמא דאמר שלא אוכל, והדר אמר שלא
אוכלנה, דלא מיחייב אלא חדא,

אבל אמר [מתחלה] שלא אוכלנה, והדר אמר שלא אוכל
ואכלה כולה מייחייב תרתי דחיללא לה שבועה שניה, (ואילו) [דאילו] [פ']
בשאמר תחלה] שלא אוכלנה כולה משמע, אכל מקצתה לא אסר עליו, וכי הדר
אשתבע שלא אוכל, אסר עצמו בזכות ממנה, וכי אכל כזית קמא, חייב משום שבועה
שניה, וכי גמר ואכלה חייב משום שבועה ראשונה,
אכל האומר תחלה שבועה שלא אוכל, אסר עצמו בזכות ממנה, הלכך שניה לא
חיללא, דככלל ראשונה היא, דכיון דאיתסר בזכות ראשון, שוב לא יאכל כלום ממנה,
כ"ש כולה,

כדרבא דאמר אוכלנה משמע כולה, אכל "לא אוכל" אסר עצמו בכדי אכילה
[דהיינו בבית], דאמר רבא, שבועה שלא אוכל כבר זו, כיון
שאכל ממנה כזית, חייב, [ואם אמר] שלא אוכלנה, אינו חייב
עד שיאכל את כולה:

[שנינו במשנתנו] שבועה שלא אוכלנה ואכלה אינו חייב אלא
אחת כו': הא תו למה לי [תוס'] שבועה שלישית ל"ל, משבועה שניה
אשמועינן דאין שבועה חלה על השבועה?

הא קמ"ל, חיובא הוא דליכא, הא שבועה איכא להכי (נקט)
[נחת. ק'] למינא (דאשמועינן) [לאשמועינן. ק'], חיובא הוא דליכא אשמועות
אחרונות, הא שבעות הם, ולא ילאו לנעלה, ואם ימצאו מקום יחולו, דא'
משכחת רווחא חיילא,

למאי הלכתא לכדרבא, דאמר רבא שאם נשאל לחסס על
הראשונה, עלתה לו שניה תחתיה ונאסר בכך משום שבועה שניה,
וכן אם נשאל על השמים חלה על השלישית, לפי שהחסס עוקר הנדר מעיקרו, שהרי
פומח לו בדרתה, והוי כמי שלא נדר [ששאלת חכם ביעקר עקר], וחלה השניה

אבני חן למסכת שבועות

אכזריות קמא,

למפרע, שהראשונה הייתה מעכבתה מלחול, ואינה לראשונה, הואיל ונשאל עליה,

ואיבעית אימא שלא אוכלנה, אי שייר כזית, "חשיב" לאיתשולי עליה, ואי לא, לא חשיב לאיתשולי עליה,

מיתבי, מי שנדר שתי נזירות, ומנה ראשונה, והפריש עליה קרבן, ואח"כ נשאל על הראשונה, עלתה לו שניה בראשונה אלמא אע"ג דאזלא לה כולה, נשאל עליה?

הכא במאי עסקין, בשלא כיפר,

והתניא [בבביתא שיכול לישאל על הנזירות גם לאחר ש] כיפר [שהביא קרבנותיו]?

בשלא גלח פתח אהל מועד את ראש נזרו, כדכתיב, ור"א היא דאמר במסכת נזירות (דף סג) תגלחת מעכבא לשמות יין וליטמא למתים, הלכך הוי שזיר,

והתניא [בבביתא שיכול לישאל על הנזירות גם לאחר ש] גלח [קצת קשה דבל"ק שתיין הבביתות אהדרי, דבחדא קתני כיפר משמע דוקא כיפר ולא גלח, ובאידך קתני אפילו גלח וצ"ע. ילקוט המאירי]?

אמר רב אשי, נזירות קא רמית לעולם משעבר על שזעמו, לא חזיא לשאילה, ולא מהניא לה שאלה, ודקשיא לך נזירות לאו קושיא היא, מי גרם לשניה שלא תחול כלומר מי גרם לך לומר, שהימים המנויים לא לשניה נמנו אלא לראשונה, דמיא אזלא לה ראשונה, ומקשי לך [אך נאמר עכשיו למפרע דנחשבת עבור נזירות שניה], ראשונה הייתה גורמת לך לומר כן,

ואינה והרי גלה החכם לך, שחרטמו של זה חרטום, ועקר את הראשונה מעיקרא, ונמנא מנין המנין של שניה נמנה, וכולה ראשונה אכתי הוי קיימא כשנשאל*, אזל ככר שנשבע עליה ואכלה, על כרחך עבר לה שזעמו, וסוב אין לה שאלה, * [פ"י שהחילוק בין שבועה לנזירות הוא דבשבועה אם חל הראשונה אין השניה חל וגם לא יחול לעולם,

אבל בנזירות שניהם חלים והם מערובים יחד (כמש"כ הריטב"א), שאם היה מציאות שיחולו שניהם יחד היו חלים כד,

נמצא עכשיו שאנו באים לשאול על הראשונה, אנו אומרים כיון שלאחר שישאל על הראשונה יבא השניה במקומה, ומה שהשניה לא חלה מיד הוא רק מפני שהראשונה היתה עומדת לפניו, ולכן כדי שלא תאמר שהראשונה כבר אינה ואיך ישאל עליה, נתאמץ ונאמר, שגם קודם שביטלה, מעולם לא מנה את הראשונה רק באילו מנה מתחלה השניה, וכל הראשונה עדיין קיימת באילו לא מנה אותה עדיין, ואז שפיר יכול לשאול עליה לכל הדעות. וזה כונת המצור דבש שגורם "וכאילו" ראשונה אכתי הוי קיימא. א"ח],

לימא מסייעא ליה, מי שנדר ב' נזירות סתם (נזירות) [כל אחת. ק'] ל' יום ומנה ראשונה, והפריש עליה קרבן למגלחתו, ואח"כ נשאל לחס על הראשונה, עלתה לו שניה בראשונה עלתה לו שניה בזמין שמה לשם ראשונה, ואינו צריך לשמור עוד נזירות שניה, והקרבן שהפריש [על הראשונה] מביא עליה [על השניה], כדמפרש טעמא לקמן, מי גרם לשניה שלא תחול תחלה, להיות מניין הראשון שלה, ראשונה הייתה מעכבתה, והרי אינה לראשונה, שסילקה ועקרה בשאלה זו, ונמנא המנין למפרע של שניה, ה"נ גבי שזעמו, מי הוא גורם לשניה שלא תחול, ראשונה הייתה גורמת לה, והרי אינה, שעקרה בשאלה, ונמנא שניה חלה למפרע,

[ודוחה הדמיון שעושה בין נזירות לשבועות] הכי השתא, התם נזיר שמי נזירות נזירות [שניה. ק'] מיהא איתא [תוס'] [וז] אפי' לא נשאל על הראשונה, לא יתה נזירות שניה מפיו לנפלה דכי מני לראשונה, בעי מיהדר מימנא לשניה בלא שאלה [אם לא ישאל על הראשונה] דהא כי מני לראשונה צעי [למימני] [למיהדר מימני. ק'] לשניה, וכיון דדבר העומד [להיות] [לחול. ק'] הוא, כשימנא מקום, הרי מנא מקום למפרע ע"י שאילה לחול מיום ראשון, לפיכך [ה. ק'] מנין עולה לה,

הכא גבי שזעמו, אי לאו שאלה שבועה שניה מי איתא כלל מי הוי קיימא שניה לחול כלל, הכא איכא למימר, כשימנא שניה מפיו יתה לנפלה, ולא לחול [עד] [עוד ?] עולמית, ואף כשימנא המקום, שהרי כבר נפלה,

אמר רבא, נשבע על ככר ואכלה, אם שייר ממנה כזית נשאל עליה [תוס'] והוסיף לו זית הנשאר, ונאכילתו [מה שאכל כבר] לא עבר, [אבל אם] אכלה כולה, אין נשאל עליה,

א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי, ה"ד, אי דאמר שלא אוכל, מכזית קמא עבדיה לאיסוריה, אי דאמר שלא אוכלנה, מאי איריא כזית

דף כ"ח ע"א

אפי' כל שהוא נמי (שזיר. ק') נמי מעכב, שלא עבר על שזעמו, וראוי לשאילה,

אי בעית אימא שלא אוכל, אי בעית אימא שלא אוכלנה,

איבעית אימא שלא אוכל, מיוג דמהניא ליה שאלה אכזריות בתרא דהא כי אכליה למית קמא, עדיין כל יומים שבה אסורין עליו, ומהניא להו שאלה [פ'] להסיר כל האיסור על כבר זה, וממשיך לפרש, [וכיון] [דכיון. ק'] דנשאל, וקיי"ל חס עוקר נדר מעיקרו, [וז] אשכח דלא הויא שם שזעמו כלל, הלכך כזית קמא אשכח דלא נאסורא אכליה, מהניא ליה שאלה נמי

אבני חן למסכת שבועות

[זה הפ' מגומגם דבאכילת איסור ראשון לא משכחת חיוב קרבן, וכו' דהא בעינן שגגה באכילת האיסור. תוס' עיי"ש, וראה רש"ל, ובכוס הישועות כתב שודאי אין כוונת רש"י לומר שיתחייב קרבן למפרע על כבד האיסור עיי"ש, # ולפי גירסתי ברש"י לא קשה מידי].

ומלקות על המזיד, ונלכד שמהא התראה צאכילת האיסור [ראה בגמ' להלן], שיש 5 אופנים 1. כבד ב' במזיד ואח"כ כבד א' במזיד לכ"ע יהיה חייב מלקות, 2. כבד א' במזיד ואח"כ כבד ב' במזיד או חייב מלקות על אכילת כבד א' למפרע [ובזה יהיה מחלוקת ר"י ור"ל אי התראת ספק שמה התראה], 3. כבד ב' במזיד וכבד א' בשוגג יהיה חייב קרבן, 4. כבד א' במזיד וכבד ב' בשוגג פטור מכלום שלא היה השוגג באכילת האיסור, 5. כבד א' בשוגג לא חל השבועה].

[ואם היה שוגג באכילת כבד הראשונה אין כאן שבועה].

ואם (כבד. ק') שכת שזועמו שעת מעשה ראשון, לא קרינן ביה האדם שזועמו, ואין השזועה מלה עליו, לא לקרבן ולא למלקות, ומייתנין ליה סייעמא לקמן ממתינין דנדרים,

ואכל את הראשונה [כבד ב'] בשוגג, והשניה [כבד א'] במזיד
היה דמאי [כבד ב'] קרי ראשונה, שכן הימה סדר שזועמו, אם אוכל זו לא אוכל זו [צ"ע הא בגמ' אומר בחיפ"ך עמק פשוט].

והא(י?) דנקט אכילת התנאי ברישא, לאו משום דאי עמיד איפכא [שאכל האיסור קודם] לא חילל, דודאי חילל, ומתחייב [מלקות] למפרע [ובאמת הוא בפלוגתא דר"י ור"ל].

אלא משום דצדי למימר [כאן מיד] ראשונה [כבד ב'] צמיד ושניה [וכבד א'] צגוג, חייב קרבן [אבל איפכא אינו מביא קרבן, כדממשיך].

[דוקא?] דהך שניה דאיסור הוא [כבד א'], דהויא לה שגגה צאכילת איסור,

דאי [אכילה שניה היה בכבד ב' שהיה] צמנאי, לא מייתי קרבן על אכילת האיסור [כבד א'] למפרע שהיה מיד, ובהיתר, שעדיין לא נאסרה עליו,

ואע"פ שהוא שוגג שעת אכילה אחרונה, שהוא עובר זה על השזועה למפרע, [מידו כדי להתחייב קרבן] "שגגה צאיסור" צעין,

פמור [ד. ק'] צשעת אכילה ראשונה [כבד ב'] כבד שכת שזועמו, וכשאכל האיסור
היה זכור את שזועמו, ועבר עליה צמיד, פטור ממלקות ואפי' בהתראה. לפי שלא חלה שזועה עליו, שהרי שעת אכילה ראשונה שהיתה שזועה ראוייה לחול, כבד שכת היה, ולא קרינא ביה האדם שזועמו, וכשאכל האיסור, וכל שכן מקרבן, שאין קרבן על המזיד,

[אבל אם אכל] **ראשונה [כבד ב'] במזיד, ושניה בשוגג, חייב [קרבן]**
על כבד א' [ש?] כשאכל התנאי ראשון [תחלה], היה זכור את שזועמו, ואכלו צמיד ובהיתר גמור, שהרי לא עליו נשבע, (והיא) [והיה?] אכילה ראשונה צמיד, וכשאכל צשניה [באכילה שניה] את האיסור [כבד א'], אכלו צהעלם שזועה, [וי?] חייב קרבן, הואיל וצאכילה ראשונה [באכילת כבד ב'] זכור הוא את שזועמו, וידוע שצאכילה זו אוסר עליו את השניה, האדם שזועמו קרינא ביה, ומלה עליו שזועה, וכשאכל שניה [כבד א'] שוגג, הרי עבר על שזועמו שוגג, וחייב קרבן,

שתיהן בשוגג, פמור צין שאכל התנאי ראשון צין שאכל האיסור ראשון,

אמימר אמר, אפילו אכלה כולה נשאל עליה, אי בשוגג
מחוסר קרבן וקרבן הוה ליה שזיר, וכן אי במזיד מחוסר מלקות,
אבל כפתורו על העמוד לנקות לא שזיר אין כאן (שזיר) [שאלה. ק'],
שהרי הוא כאלו [לוקה] [לקה. ק'] כבד,

כדשמואל, דאמר שמואל כפתורו על העמוד [ונתק המיתרים
בכחו. חינוך תקנה] ורץ מב"ר, פמור,

ולא היא [שגם אם כפתורו על העמוד לא נענש עדיין, ויכול לשאול על הכבד], **התם רץ ונצמה צמנוסה זו, ואיכא ונקלה אחיך, וי. ק'] ציון שנקלה הרי**
הוא [כ. ק'] אחיך (מכות דף כג), הכא לא רץ,

[בשו"ע יו"ד סימן רל"ח סעיף כ' כתב, "נשבע על כבד זה שלא יאכלנו ואכלו אפילו כולו נשאל עליו ונפטר משבועתו" דהיינו באמימר, וצ"ע הא בזה"ו אין קרבן ואין מלקות ולמה יכול לישאל עליה אם אכלה כולה הא אין כאן שזיר? ראה פירות תאנה # ואולי דמהרה יבנה ביתהמ"ק, וכיון שאנו מחכים עליה בכל יום, עדיין לא נגמר השבועה],

[סוגיא דלהלן נקרא "סוגיא דכבד"].

שבועה שלא אוכל כבד זו [כבד א] אם אוכל זו [כבד ב] [א"ח]

ראשונה	שניה	
בשוגג	במזיד	פטור
במזיד	בשוגג	חייב קרבן
בשוגג	בשוגג	פטור
תנאיה במזיד	אסוריה במזיד	חייב מלקות
אסוריה במזיד	תנאיה במזיד	מחלוקת

אמר רבא, שבועה שלא אוכל כבד זו [כבד א], אם אוכל זו
[כבד ב'] נמנעת האמת איסור והאמת תנאי, זו שנשבע עליה [כבד א] הוי איסור, וזו (שיתלה) [שיתלה. ק'] זה [כבד ב] הוי תנאי,

[אימתי זמן חלות השבועה]:

ואשמועינן רבא, דכל שזועה שנשבע על תנאי, ומלה [ה. ק'] דבר צמציר, אין איסור השזועה חל עליו צשעת [ביטוי ה] שזועה, אלא צשעת מעשה הראשון, הלכך היה צשעתא [פ' באכילת כבד א' או כבד ב'] שעת שזועה היא,

[כדי להתחייב צריך שיהיה מויד באכילת כבד הראשונה]:

ואם צאומה שעה וזכר את שזועמו [פ' אם היה מויד באכילת כבד הראשונה], קרינן ביה האדם שזועמו, ומלה עליו שזועה, # [צין שאכל התנאי ראשון צין שאכל האיסור ראשון] ולפ"ו מיושב קושיית התוס'.

[ויתחייב על כבד השניה או קרבן בשוגג, או מלקות במזיד].

להתחייב קרבן על השוגג, [צין שאכל התנאי ראשון צין שאכל האיסור ראשון?], ונלכד שמהא שגגה צאכילת האיסור [כבד א'].

אבני חן למסכת שבועות

ואע"פ שיש שגגה כשעובר על השבועה, דהיינו צאכילת שניה, אין מתחייב עליה קרבן, שהקרבן על הראשונה בלבד, ואזנה אכילה צהימר היתה, ולא קרינא ציה מחטא בשגגה (ויקרא ה),

[ואבל אם עשה להיפך שאכל] זו בשגגת עצמה [שכשאל כבד א שבת שבועה א] [ובזרזון חבירתה [חוכר שבועה ב'] כשאל ראשונה, היה שכות שנשבע עליה [שלא יאכל כבד זו], אם יאכל חבירתה [כבד ב], (ולגבי) [דלגבי ?] שבעה דידה [שבועה א על כבד א] לא קרינא ציה האדם שבעה [למחייב עוד למפרע כשאל חבירתה [כבד ב],

[ואבל כשאכל כבד א, זכר הוא שבועה ב] חוכר הוא שנשבע על חבירתה אם יאכל זו, ומנאמא שחלה עליו עמה שבעה שניה, דלגבה קרינא ציה האדם שבעה. ק']

וזו [כבד ב'] בשגגת עצמה [שבועה ב'] [ובזרזון חבירתה [שבועה א], חייב [קרבן על כבד ב' משום שבועה ב] וכשאל שניה [כבד ב] אכלה שגגת עצמה [שבועה ב]. ששכח שנשבע עליה, אכל זכור הוא שנשבע על ראשונה [שבועה א], וצאכילת שניה תלחה,

חייב קרבן [רק] על השניה [כבד ב' משום שבועה ב], שהרי חלה שבעתו עליו מתחלתה [כשאכל כבד א' זכר שבועה ב', שע"י אכילת כבד א' יאסר עליו כבד ב'], וכשאלה [לכבד ב' בשוגג] עובר על שבעתו שוגג, אכל מלקות אראשונה לא [לא אמרינן דסוף סוף הרי התרו בו שלא יאכל את הכבד, כי יאסר עליו ע"י אכילת כבד ב], שהרי מתחלה [כשאכלה היתה בהיתר] לא חלה עליו שבעה, הלכך לא לקי,

[ואע"פ דהוא מויד צאכילה ראשונה. ק'] (ו)לא קרינא ציה אין שז מדיעמו אכל שניה, לפוטרו מקרבן, משום (עצריין) [משומד. ק'] לעבור על השבועה, שהרי אין מויד זה עצירה [שהרי שכת שנשבע עליה. ק']

שתיהן בשוגג ששמיהן הככרות, שגגת שמי השבועות פטור שהרי שעת (אכילת ראשון) [אכילה ראשונה. יע"צ] היו שמי השבועות ראיות לחול, וצאומה שעה שכות היה משמיהן, ולא קרינא ציה האדם שבעה,

שתיהן במזיד, אשניה מייחייב [מלקות] דהמראת ודאי היא, אראשונה (והמרו) [ואפילו המרו. ק'] צאכילתה, שמה תאכל חבירתה ומתחייב על זו למפרע, המראת ספק היא זו [והוי] פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש,

אמר רב מרי, אף אנן נמי תנינא כדרכא, שהמולה שבעה דכדכר אחר וקיים התנאי מחלה, דריש שיהא זכור לשבעתו צאומה שעה [שמוקיים התנאי], ואם לאו אין השבועה חלה,

(ארבעה נדרים התירו חכמים, נדרי זרזין נדרי הבאי נדרי שגגות נדרי אונסין קמי רישא ארבעה נדרים התירו חכמים, נדרי זרזין נדרי הבאי, נדרי שגגות נדרי אונסין, והם מפרש להו),

נדרי שגגות כיצד, קונם אם אכלתי ואם שתיתי קונם עלי דבר

פטור כדפרישית, שהרי צאכילה ראשונה היתה שבעה ראיות לחול, וצאומה שעה היה שכות ולא חלה עליו השבועה, לאסור את השניה עליו,

דף כ"ח ע"ב

[ואם אבל] שתיהן במזיד [זה יכול להיות בשני אופנים: אופן א'], אכילה לתנאיה והדר אכילה לאיסוריה, מייחייב מלקות, שהרי צאכילה ראשונה זכור היה שבעתו, וחלה השבועה עליו לאסור שניה, וכשאל שניה (המרה) [המרו. ק'] צו המראת ודאי, אל תאכל, שהרי נשבעת. ק'] עליה ונאסרה,

[ואופן ב'] אכילה לאיסוריה [כבד א'] והדר אכילה לתנאיה [כבד ב'], פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש דאפליגו צהמראת ספק צפ' קמא (לעיל דף ג), למ"ד התראת ספק שמה התראה חייב [מלקות], למ"ד לאו שמה התראה פטור,

והאי נמי המראת ספק [הוא. ק'], דהמראת [ודאי. ק'] שעת אכילת איסור צעינן, ואין כאן אלא המראת ספק [כשאכל כבד א' ומתרה בו] אל תאכלנה, שמה תאכל את השניה [כבד ב'], ומנאמא עובר על זו למפרע, (ואם) [ואפילו אם. ק'] המרו צו שעת אכילת השניה [כבד ב'] אל תאכלנה? שהרי אמה עובר על הראשונה [כבד א' שאכלת כבד] למפרע, (ו) (ק')אע"פ שהמראת ודאי היא, אינה המראת, שאין [ה] [מלקות צא ע"י אכילה זו,

תלאן זו בזו שמיהן כדמפרש ואזיל [ואמר] לא אוכל זו, אם אוכל זו, לא אוכל זו אם אוכל זו נמלא שמיהן איסור ושמיהן מנאי,

ואכל זו [כבד א] בזרזון עצמה [זרזון שבועה א'] זכור הוא שנשבע עליה אם יאכל חבירתה, ובשגגת חבירתה [בשגגת שבועה ב'] אכל שכות הוא שנשבע על חבירתה אם יאכל זו,

וחלה עליו [ע"י שאכל בזרזון עצמה] שבעה עצמה [שבועה א], שאם יאכל חבירתה יתחייב על זו למפרע,

אכל שבעה חבירתה [שבועה ב'] לא חלה עליו, שצאכילה ראשונה היו שמי השבועות ראיות לחול [שהרי עשה מעשה שגוגע לשני השבועות], והרי שכות הוא על שבעה חבירתה,

וזו [ואח"כ אבל כבד ב'] בזרזון עצמה, ובשגגת חבירתה, פטור צין ממלקות שניה שהוא מויד [פ'] שאכלה במזיד לאחר שאכל כבד את הראשונה, מ"מ פטור הוא שהרי הראשונה אכלה בשגגת שבועה שניה ולא חלה השבועה עליו].

צין מקרבן של ראשונה, שעבר עליה שוגג למפרע, כשאל את השניה [פ'] שאם היה אוכל גם את השניה בזרזון שבועה א' היה לוקה למפרע, אבל עכשיו ששגג בשבועה א שבעת אכילת כבד ב, אינו לוקה על הראשונה, וגם אינו מביא קרבן על הראשונה, שהרי לא היה שוגג באכילתה].

ממלקות השניה פטור כדפרישית, שלא חלה עליו שבעה מתחלה, ומקרבן של למפרע דראשונה פטור, שלא היתה שגגה צאכילתה, ואין שגגה צאכילת איסור צעינן,

אבני חן למסכת שבועות

המעם שאין שבועה חל על שבועה,
דהוי נשבע לקיים את המצוה,

2. **שבועה שלא אוכל תשע ועשר** שמי שצוה (היו) [הן. ק'].
שבועה שלא אוכל תשע תאנים, וחזר ואמר שבועה שלא אוכל עשר תאנים, ואכל
עשר תאנים צהעלם אחד **מהו?** [והשיב לו עיפה לאבימי] **חייב על כל**
אחת ואחת טעה לומר שאין השבועה אחרונה בכלל שבועה ראשונה, ואין זו
שבועה חל על שבועה,

אמר ליה אישתבשת [מענית] דשבועה על שבועה היא, שהנשבע שלא יאכל
תשע נשבע על עשר אי תשע לא אוכל עשר לא אוכל דכל כמה דלא
אכל תשע לא אחי לכלל עשר [פ'] דכשאושר על עצמו עשר אינו מוסיף לאסור
עצמו בדבר שלא היה אסור עד עכשיו, שכיון שאינו יכול לאכול עשר בלי שיאכל
תשע, הרי עשר אסור עליו גם בלא שישבע על מספר זה להדיא],

3. **שבועה שלא אוכל עשר ותשע, מהו?** [והשיב לו עיפה
לאבימי] אינו חייב אלא אחת טעה לומר ששבועת תשע בכלל עשר לפי
שם בכלל עשר תשע,

אמר ליה אישתבשת, עשר הוא דלא אוכל, הא תשע מיהא
אוכל ולא נאסרו עליו תשע דראשונה, וכי אוכל תשע מייחזק משום שבועה
אחרונה וכשהשלימן לעשר עבר על הראשונה,

אמר אביי, זימנין [כדמפרש בשני העלמות והפריש קרבן ביניהם]
דמשכחת לה להא דעיפא דשבועה שלא אוכל עשר ותשע, ואכל עשר
דאינו חייב אלא אחת כדמר רבה, דאמר רבה דאמר מר [בן גירסת רש"י]
מר במקום רבה] שבועה שלא אוכל תאנים וענבים יחד ציוס אחד,
אכל תאנים לחודייהו אוכל, וחזר ואמר שבועה שלא אוכל תאנים
ואי הוה (אוכל) [אוכל. ק'] תאנים וענבים (ציוס) [צהעלם. ק'] אחד היה מייחזק
תרתי, דכי אכל תאנים מייחזק אשבועה בתרא, וכי הדך משלים לה צענבים מייחזק
אקמייתא,

דף כ"ט ע"א

ואכל תאנים צהעלם שבועה אחרונה, [ונזכר לו על שבועה אחרונה. ק']
והפריש קרבן, ואח"כ אוכל ענבים לחודייהו וחזר ואכל ענבים
צהעלם שבועה ראשונה, (ו. ק') כיון שהפריש קרבן על התאנים, מו לא מנעטרי
ענבים צהדייהו לאחיובי אשבועתא קמייתא הויא להו ענבים חצי שיעור,
ואחצי שיעור לא מייחזק קרבן,

[ובן] הכא נמי, כגון דאמר שבועה שלא אוכל עשר, וחזר
ואמר שבועה שלא אוכל תשע, ואכל תשע, והפריש קרבן
ואח"כ אוכל עשירית, הויא לה עשירית חצי שיעור, ואחצי

פלוגי, אם אכלתי היום, והוא סבור שלא אכל ונזכר שאכל ושתה, אומר
הגדר בטל, ומותר בלוחו דבר קונס,
[פ'] שער כאן המדובר שנשבע, ואח"כ קיים התנאי, ואמרין שצריך שיזכור
בשעת קיים התנאי, שע"י שאוכל כבר זו, היא אסור עליו בשבועה לאכול כבר
השניה,

וכאן מביא ראיה לדבריו, שכאן אנו רואים שאם כבר אכל התנאי ונשבע אח"כ
על מעשה שהיה, צריך שיזכור בשעת השבועה שאכלה, והיא היא שהעיקר הוא
שירע בשעה שחל עליו השבועה, וכאן חל עליו השבועה בשעה שנשבע, וכיון
שאו שבת, אין השבועה חלה עליו. א"ח],

שאיני אוכל שאני אוכל **שאיני שותה** קונס עלי דבר פלוגי אם אני אוכל
היום **שכח** ושכח שבועתו **ואכל ושתה מותר** בלוחו דבר, היינו דרצא,
שצריך שיהא זכור לגדר, בשעת קיום התנאי,

ותני עלה, כשם שנדרי שגגות מותרין, כך שבועות שגגות
מותרות (והיינו) [וכו'. ק'] כדכא,

ולא יתכן לפרש קונס שאני אוכל אלא צענין זה, שתלה דבר אחר באכילה זו
כדפרישית,

דאי מפרשת קונס שאני אוכל, קונס עלי אכילה, ושכח ואכל ושתה מאי מותר איכא
למימר, דקתני ארבעה נדרים המירו, הרי כבר עבר על (נדר) [נדרו. וטיקן] שוגג,
ואי מפרשת המירו פטוריהו מן המלקות, פשיטא מי התרה זו והלא שכח היה, **וכלל**
דבר אין מותר לשון פטור,

[בכ" ק' יש גירסא ואולי הוא טעות: והלא שכח היה וכו' ודאי אין מותר לשון
פטור, וכן הלשון "וכלל דבר" הוא גם בכ"י וטיקן],

(שבועות שגגות ה"ד, לאו כי האי גוונא לא גרסינן דהיא ד. ד.
ק') אם אכלתי מיפרשא בנדרים כרז כהנא ורז אסי, והך דאם אני אוכל צהדיא
(היא. ק') אחיא כרצא, **שמוע מינה**),

עיפא תני שבועות בי רבה, פגע ביה אבימי אחוה עיפא ואבימי
צני רצנה דפומצדיתא היו [חריפי דפומבדיתא, עיפא ואבימי בני רחבה. סנהדרין
י:],

1. **אמר ליה** [אבימי לעיפה], **שבועה שלא אכלתי, שבועה שלא**
אכלתי, מהו [האם חייב שתיים?]

אמר ליה [והשיב לו עיפה לאבימי] **אינו חייב אלא אחת** טעה לומר
שזו שבועה על שבועה,

א"ל אישתבשת, הרי יצאה שבועה לשקר משנשבע [שבועה. ק']
הראשונה יצאה לשקר מפיו והלכה לה, והשניה שבועה אחרת היא לעצמה,
ואין לך לפוטרו (בשבועה) [מן השבועה. ק'] לשעבר, משום אין שבועה חלה על
שבועה, אלא בשבועה להבא, שחזר ואסר עליו את האיסור, (והוא) [דהוא. ק'] ליה
נשבע לקיים את המלה,

אבני חן למסכת שבועות

שיעור לא מחייב:

[תוס'], אם לא ראיתי גמל פורח באויר,

אמר ליה רבינא לרב אשי [למה אמרת שהוא שבועת שוא], ודלמא האי גברא ציפורא רבא חזי [ראה צפור גדול פורח באויר], ואסיק ליה שמא גמלא העלה לו שם גמל, וכי קא משתבע אדעתיה ידידיה אישתבע,

וכי תימא בתר פומיה אזלינן, ולא אזלינן בתר דעתיה,

והא תניא, כשמשביעין אותו גבי שבעה דיינין (מניא) [מגל] ק' ליה, (המשביעין) [המשביעין? ומשביעין ק'] את המחובר שבעה צ"ד, אומרים לו, הוי יודע [כאלו אמר "תדע"] שלא על דעתך אנו משביעין אותך, אלא על דעתנו ועל דעת ב"ד,

מאי טעמא, לאו משום דאמרין, דלמא איסקונדרי חסידות ען קטנות משמחין בן [play money] יהיב ליה, ואסיק להו כינה את שם זוזי מעות, דכי קא משתבע אדעתיה ידידיה קא משתבע?

לא, התם משום קניא דרבא [תוס' גרפס בע"ב] לעולם דבר פומיה אזלינן, והא דליטריך לן למימר לא על דעתך, משום דפומיה (יש) [נמי איכא]. ק' שבעה דרמאות, כגון דיהיב ליה קנה, ונתן המעות למוכר, והפקידו אללו, ושבעה שהחזיר לו מעותיו, ולאחר שבעה (יחזיר ויטלו) [מחר ויטלו?], ועודלא הוה קמיה דרבא הכי,

ת"ש, וכן מצינו דכתיב (דברים כ"ג) לא אתם לדכס, לא כשאתם סבורים כלשון דכסס [פ' דורש "אתם לדכס" על מחשבתם, וראה תורה תמימה שכתב: ולא כפשוטו הלשון דקאי על דורות הבאים, דהא כבר כתיב בתר הכי את אשר ישנו פה ואת אשר אינו פה, ולכן לשון זה מיותר], כשהשביע משה את ישראל [קצת קשה מה היתה מועלת השבעה כמו שהיה ירא שיעבדו עבודת כוכבים כמו כן היה לו לירא פן יעבר השבעה. תוס'], אמר להן דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם, אלא על דעת המקום ועל דעתי, ואמאי, לימא להו קיימו מאי דאמר אלוה,

לאו משום דמסקי אדעתיהו עבודת כוכבים ומסקי ליה שמה אלוה?

לא משום דעבודת כוכבים נמי איקרי אלוה וכי אולת נמי דבר פומייהו קושטא מדמו לאשתבעי, דכתיב שמות ב אלהי כסף ואלהי זהב [אפילו יכירו שם המיוחד האמרין בסוף שבועת העדות וכו']. תוס'],

1. ולימא להו קיימו תורה וישבע על כן, לאו משום דמסקי אדעתיהו עבירות וקרו להו תורה, ומשתבעי אדעתיהו? ומשני חדא תורה חדא תורה חזי הוה אמר הכי משמע חדא תורה, ואין אית לן כחצ ובעל פה,

מתני': איזו היא שבועת שוא, נשבע לשנות את הידוע לאדם, אמר על העמוד של אבן שהוא של זהב, ועל האיש שהוא אשה, ועל האשה שהיא איש [נקט איש ואשה, שאף שאין ידוע שאין דבריו אמת [שלפעמים יכולים לטעות], רק מכח חזקה שהחזק שזה איש ושזאת אשה. יבין],

נשבע על דבר שאי אפשר לו, [דהיינו שנשבע] אם לא ראיתי גמל שפורח באויר [בתוס' הקשו למה לא קתני הכא כמו בנדרים [כד: אם לא ראיתי בדרך הזה] כעולי מצרים], ואם לא ראיתי נחש, כקורת בית הבר [כתבנית קורת בית הבר וצורתה, דאילו כעובי קורת בית הבר לא הוי שבועת שוא דאיכא טובא. רע"ב],

[ועוד אופן של שבועת שוא, דהיינו לבטל את המצוה] אמר [אדם] לעדים בואו והעידוני [על מעשה שראיתם], [והם משיבין אותו] שבעה שלא נעידך ציטול מזה הוה, [ו. ק'] היינו דבר שאי אפשר, [וזוהי] נשבע לבטל את המצוה,

[כגון אלו עוד שהם לבטל את המצוה] שלא לעשות סוכה [וממילא לא יהיה לו היכן לשבת. ראה פירות תאנה, ובהון עשר פירש שלא לעשות את המצוה דהיינו ישיבתה], ושלא ליטול לולב, ושלא להניח תפילין [אע"ג דתדירי מסוכה ולולב, לא הקדימם להם, משום דלא שכיח שישבע אדם עליהם שלא להניחם כי עובר בשמנה עשה, משא"כ בסוכה ולולב. הון עשיר], [וכל שבעה לבטל את המצוה] זו היא שבועת שוא, שחייבין על דוניה מכות ועל שגגתה פטור,

[ועוד אופן של שבעה לבטל את המצוה] שבעה שאוכל כבר זו [ומעשיו חייב הוא לאכול אותה, ואח"כ אמר], שבעה שלא אוכלנה, הראשונה שבועת ביטוי, והשניה שבועת שוא שהי נשבע לבטל את המצוה,

אכלה, עבר על שבועת שוא [שבמוזד חייב עליה מלקות], לא אכלה עבר על שבועת ביטוי [שבשוגג הוא בעולה ויורד, ובמוזד הוא במלקות]:

גמ': אמר עולא והוא שניכר העמוד לשלשה בני אדם הוא דהוי שוא אכל לא ניכר הוה שבעת שקר לג' בני אדם:

[שנינו במשנתנו] נשבע על דבר שאי אפשר לו אם לא ראיתי גמל פורח באויר: שבעה שראיתי לא קאמר, מאי [פירושה של] אם לא ראיתי? אביי אמר תני, שבעה שראיתי,

רבא אמר, באומר יאסרו כל פירות שבעולם נשבעה עלי

אבני חן למסכת שבועות

קקורט ציט דעם דעם צממיה, והא ההוא נחש דהוה בשני שבור מלכא,
(הוה חד. ד"ס) דאחזיק [שהיה ביכולתו לבלוע, וראה בנדרים כה. רמו ליה
תליסר אורוותא דתיבנא ובלע יתהון] תליסר [המספר 13 בכל מקום הוא
גזומא. *] אורוותא תיבנא [שמאללען שמרפא. המתורגמן בע"ה, stables of
straw מלא שלג עשרה אורות סוסים, מכן,

שהיה [נחש רע זה] צולע בני אדם, ועשו מצילות מכן, וגמנו דכן צהמות ומיות
וגמלי אש טמונים דכן, וצלעם, וצערו צגופו ומת,
לישנא אחרינא גרסינן ארידתא מצילות?

* [המספר תליסר מצאתי בש"ס 21 פעמים:

ברכות ח., שם ל.; אע"ג דהוה להו תליסר כי כנישתא במבריה.
ברכות כ., תענית כד.; ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא.
ברכות מב. רב חונא אבל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא בקבא ולא בריך,
שבת קי., ההוא בר קשא דפומבדיתא דמריקה חיויא. הוה תליסר חמרי חיותא
בפומבדיתא, קרעיהו לכולהו ואישתכחו טריפה,
פסחים קו. לוי שדר ליה לרבי שיכרא בר תליסר מגני,
יומא פז: אול רב לגביה תליסר מעלי יומי דכפורי, ולא איפייס,
ביצה כג. תליסר אלפי עגלי הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה כל שתא
ושתא,
תענית כ: ההיא אישתא רעועה דהואי בנהרדעא דלא הוה חליף רב ושמואל
תותא אף על גב דקיימא באתרה תליסר שני,
מו"ק כד. אמרו ליה לרבי יוחנן נח נפשיה דרבי חנינא. קרע עליה תליסר אצטלי
מלתא,

כתובות יז. תליסר אלפי גברי ומנייהו שיתא אלפי שיפורי [צריך להוצאת המת],
נדרים כה. רמו ליה [לנחש כקורת בית הכד] תליסר אורוותא דתיבנא ובלע
יתהון,
נדרים נה. מר שמואל פקיד דליתנן תליסר אלפי זוזי לרבא מן עללתא דנהר פניא,
קדושין ע: רב מתנה לא חויה לנהרדעא תליסר שני,
בבא מציעא פה. אמר רבי: חביבין יסורין. קבל עליה תליסר שני שית בצמירתא,
ושבע בצפרנא.

בבא בתרא ח: דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתא, א"ל:
שבקתיה להימנותך? אמר ליה: הא תליסר שנין דלא חויה לי, והשתא נמי דעתאי
עליהו:

בבא בתרא נר. ההיא איתתא דאכלה דיקלא בתפשיחא - תליסר שנין
סנהדרין כה: אבוה דרבי ירמיה עבר גבוותא תליסר שנין,
סנהדרין כו. כי ניהא נפשיה אמר להו שקולו תליסר מעי דציירי לי בסדינאי, והדרו
ליה לפלגיא,
שבועות כט: והא ההוא דהוה בשני שבור מלכא, הוה חד דאחזיק תליסר
אורוותא תיבנא,
חולין י: הוה עובדא, ומרף רב יוסף עד תליסר חיותא,
חולין צה: כתב שדר ליה תליסר גמלי ספקי טריפתא,

[כל הענין כאן צריך ביאור],

אמר שמואל [אין הכוונה בגדלו, שאכן יש נחשים גדולים, אלא ר"ל שראה
נחש שהיה לא בקעים וחריצים], בטרוף (הא דקאמר) [פעמי לא קאמר אלא

2. ולימא, קיימו שתי תורות? אי אמר קיימו תורות, הוה מסקי
אדעמיהו לאשתמושי תורת חמאת תורת אשם אהנן מרמי דליקרו
תורות, ולא אשאר ממות,

3. [ולימא] קיימו כל התורה כולה?

[משום דמסקי אדעמיהו] עבודת כוכבים, דאמר מר המורה
עבודת כוכבים, שכל הכופר בה, כמורה בכל התורה כולה
דכמיז (גבי) [צקרקן. ק'] עבודת כוכבים (צמדצר טו), וכי משגו ולא תעשו את כל
המזות האלה,

4. ולימא להו קיימו מצוה? [משום דמסקי אדעמיהו] חדא מצוה,

5. [ולימא] קיימו מצות? [משום דמסקי אדעמיהו] תרתי [בפרק ד'
נדרים [כה]. משני מצות המלך, פי' פרשת המלך, שדבר זה נוח להם. תוס'],

6. [ולימא] כל המצות כולן? מצות ציצית [משום דבלשון בני אדם
לא מוקרי כל המצות אלא ציצית. תוס'], דאמר מר שקולה מצות
ציצית כנגד כל המצות כולן דכמיז [צה. ק'] (צמדצר טו) וזכרם את
כל מצות ה' [ציצית צ. ק'] גימטריא (שלה) שש מאות ושמונה חוטין וממשה קשרים
הרי י"ג,

7. [ולימא] ולימא להו קיימו, שש מאות ושלוש עשרה מצות,

ולטעמיה [תוס' מעיר על חילוקים בגמ' זו, בין הכא למסכת נדרים] דנעית
לממר, דהאי דאמרינן להו לא על דעתמס, כי היכי דלא ליסקי אדעמיהו מאי דנעו
[ומסקרו ליה. ק'] ומסקי ליה האי שמה לימא להו על דעת, על דעת
המקום למה לי לממר ומסיגי ליה צמד,

דף כ"ט ע"ב

אלא [ג. ק'] והכי קאמר להו לא על דעתמס כי היכי דלא תהוי הפרה
לשבועתייהו [תוס'] דהוי שנועמס על דעת אחרים ולא יוכלו (הס. ק')
להמירה, דנדר שהודר על דעת רבים אין לו הפרה:

[פי' לכן] אמר משה רבינו על דעת המקום ועל דעת כדי שיהיו שנים ויהיה דעת
רבים. וצריך להבין מדוע לא די דעת הקב"ה? וראה בחתם סופר וז"ל וצ"ע טובא
מאי קאמר דלא ליהוי הפרה מי יפר להם, הלא כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדר
עצמו וכיון שכל ישראל נשבעו וכשהותר אחר הותרו כולם וכו' וצ"ע רב?
ואולי חשש משה רבינו ע"ה שאם לא יקיימו התורה יתיר להם הקב"ה בעצמו
כדי שלא יקבלו שכר כמו שעשה לבני נח ב' מצות ריש פ"ק דע"ז ב' ע"ב ראה
ותיר גוים וכו'. עכ"ל. פי' דשם ג' ע"א אמרינן לומר שאף על פי שמקיימין אותן
אין מקבלין עליהן שכר. ולכן כלל משה את עצמו עם הקב"ה],

[שינוי במשנתנו] ואם לא ראיתי נחש כקורת בית הכד [ראה בהון
עשיר שמפרש גמל הפורח באויר, ונחש כקורת בית הכד]; ולא הוה נחש עב,

אבני חן למסכת שבועות

טרוף. ק' [קורת בית הדד שיש צו [חריצ'ס. ק'] חריצ'ס, כך ראיתי נחש מנומר
[רש"י משה חריצ'ין למנומר. וראה תו"ט],

[שנינו במשנתנו] **שבועה שאוכל כבר זו, שבועה שלא אוכלנה**
כו': קמני לא אכלנה, עובר משום שבעת ציטוי **השתא** [פ' ובי רק] **משום**
שבועת ביטוי מייחב, משום שבועת שוא לא מייחב נממיה,
וכי הנשבע לצטל את המצות וקיים שבעתו [פ' שביטל את המצות], אינו עובר
משום שוא, **הרי יצתה שבועה לשוא** והרי כשיצאה השבעה מפיו יצאה
לשקר, על דבר שאי אפשר לו, ומאזתה שעה הוא עובר אפי' קיים שבעתו,
[תימה דשניהם שבועת ביטוי דשבועה שאוכל היינו כות כמו שבועה שלא אוכל
דאמר רבא לעיל דחייב אם אבל כות ושלא אוכלנה היינו שלא אוכלנה כולה
כדאמר רבא נמי לעיל ושמו יחלוק בין אוכל לשלא אוכל. תוס'],
[פ' דלשון המשנה משמע ששבועת שוא תלוי במעשיו, וגם שיש אופן שיעשה
שלא יעבור על שבועת שוא, ולכן מקשה הלא שבועת שוא הוא מיד כשנשבע,
ואינה תלויה כלל במה שהוא עושה אח"כ?]

אמר ר' ירמיה, תני "אף" על שבועת ביטוי:

מהני': שבועת ביטוי נוהגת באנשים ובנשים משום דעני
למימני שבעת העדות (לקמן ד' ל) באנשים ולא בנשים, דרחוקים ולא בקרובים
וכו', תני דהנך נוהגת בכל אלו, בקרובים וברחוקים כגון שאמן לפלוגי רחוק
או קרוב, בכשרין לעדות או בפסולין ובפסולין, בפני בית דין ושלא
בפני בית דין, מפי עצמו (שמואל) [שהואיל. ק'] הוא [ה. ק'] שבעה מפיו
כדמכיר קרא, והוא הדין נמי למושבע מפי אחרים, ואמר אמון, כדמכיר סיפא ואחת
זו ואחת זו המושבע מפי אחרים חייב, אבל לא אמר אמון פטור, כגון משביעני עליך
אם אכלת אם לא אכלת, ואמר לו אכלתי או לא אכלתי,

וחייבין על זדונה מכות, ועל שגתה קרבן עולה ויורד,

שבועת שוא נוהגת, באנשים ובנשים, ברחוקים ובקרובים
אמר על האיש שהוא אשה בין קרוב ובין רחוק, בכשרין ובפסולין, בפני
ב"ד ושלא בפני ב"ד, ומפי עצמו, וחייבין על זדונה מכות
ועל שגתה פטור,

אחת זו ואחת זו [בין שבועת ביטוי בין שבועת שוא] המושבע מפי
אחרים חייב, (אם) לא אכלתי היום, ולא הנחתי תפלין
היום [לא אכלתי היום שכיה יותר מלא הנחתי תפלין היום שאין אדם משים
עצמו רשע, משום הכי הקדים האבילה אע"ג דאין אדם אוכל עד שיקרא ק"ש
בתפלין ויתפלל. הון עשיר], **משביעך אני ואמר אמון, חייב:**

נב': אמר שמואל, כל העונה אמן אחר שבועה, כמוציא
שבועה בפיו דמי לכל דבר, בין להחמיץ משום ציטוי, דענין שיוצא [שבעה
מפיו. ק'] בשפתי, בין לענין שבעת עדות דמחייב ר' מאיר מפי עצמו, אף שלא
צניע דין, דכתיב במדבר ה ואמרה האשה אמן אמן,

אמר רב פפא משמיה דרבא, מתני' וברייתא נמי דיקא

תמונת עור נחש:

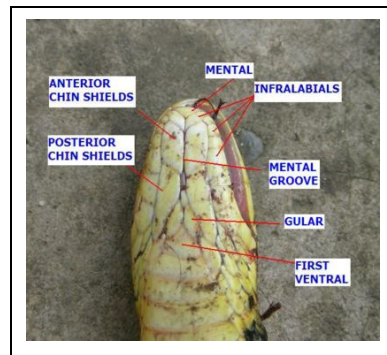

כולהו [כל הנחשים] נמי מימרף טריפין?

ומשני בשגבו טרוף [קאמר. תוס'] נשבע שהיה טרוף בגבו, ואין נחש עשוי
צמצוניות # [ובאן מחליף רש"י ממנומר לחברבורות?] אלא צגרונו [פ' שראה
נחש שגבו מלא חריצין כמו שיש לו בגרונו, וזה אינו מצוי ולכן חיי שבועת שוא,
אבל לשון רש"י קשה],

[במסכת נדרים [כה.]] פריך וליתני טרוף ומשני מילתא אנב אורחיה קמ"ל דקורת
בית הבר טרוף ונפקא מינה למקח וממכר. תוס']:

גרונו של נחש:

[וז"ל התוס' נדרים כה. בטרופ. פ' שהוא מנומר שהיו כמו קורות בית הבר, ול"נ
דמה ענין מנומר לקורות בית הבר לכ"נ לפרש בטרופ פלט"ר בלע"ז, פלא"ך
באדיש [flat], ופרך כולוהו נמי טרופין פירוש בבטן, ולכן נוחא גבי קורות בית
הבר],

[וז"ל הר"ן שם נדרים כה. למקח וממכר שהמנומר קורת בית הבר לחברו סתם
צריך שיהא טרוף, ובירושלמי נראה דפירש טרוף מרובע, דאמרינן תתם אין
מרובע בבריות, ופרך אם כן למה ליה למתני בקורת בית הבר? ומשני לית
אורחא דתנא מתפס אלא מילתא רבה, דתנינא גמל הפורח באויר],

[והרא"ש שם כתב טרוף, רחב ואינו עגול],

[וראה בתו"ט כאן],

פרק רביעי שבועות העדות

ויקרא ה' א' וּנְפֹשׁ בִּי־תִחַטָּא וְשָׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים וְהָיָה עֵד אוֹרְאָה אוֹ יָדָע אֱמִילֹו א' יָגִיד וְנִשְׁאָ עוֹ נִי' :

מתני': שבועת העדות [שחייבין עליה קרבן עולה ויורד גם במזיד], [שבועה לא כתיב בהדיא בקרא, אלא ילפינן מקול"ש בריש מתני' דסוף פרקין, תי"ז],

נוהגת באנשים ולא בנשים דכתיב (ויקרא ה) והוא עד זרואי להעיד דזכר הכתוב ואשה פסולה לעדות כדיליף בפירקין מועמדו שני האנשים, [[ממילא] שמעינן שהנשים פסולות לדון, שאלו היו כשרות לדון היאך יהיו פסולות להעיד והא תנן בפ' בא סימן כל הכשר לדון כשר להעיד, וא"ת והא כתיב גבי דבורה והיא שפטה את ישראל כו'? ו"ל דלא שופטת ממש אלא מנהגת, ואע"ג דאמר בספרי שום תשים עליך מלך ולא מלכה, התם לא מנו אותה אלא נהגין היו על פיה וא"נ שופטת ודנה שהיו מקבלין אותה בדרך שאדם מקבל אחד מן הקרובים. חידושי הר"ן].

ברחוקין ולא בקרובין פסולין לעדות כסנהדרין (דף כז) ילפינן לה, והי יניחו [קריזים. ק'] [הס מפרש,

בכשרין ולא בפסולין כמו גזלן שהוא פסול מן המורה, שנאמר (שמות כג) אל תשט [ידך עם רשע להיות. ז'] עד חמש,

ואינה נהגת אלא בראוין להעיד כגמרא מפרש למעוטי מאי, בפני בית דין, ושלא בפני ב"ד אס מפי עצמו נשבע, שאמר שזוהי שאני יודע לך עדות,

[ח"מ סימן כב א מי שקבל עליו קרוב או פסול בין לחיותו דיין בין לחיותו עד עליו. אפילו קבל אחד מהפסולים בעבירה, [הרי הם] בשני עדים כשרים להעיד עליו או כג' ב"ד מומחים לדון לו. הגה: ויש חולקין וסבירא להו דדוקא אס קבל קרוב או פסול צדיין אחד או צעד אחד אבל אס קבלו צמרי דליכא תמרי לריעותא, אפילו אחר גמר דין יכול לחזור צו, וכן הסכמת רוב הפוסקים, אבל אס קנו מידו בכל ענין לא יכול לחזור וכו'. עכ"ל], וזה דקמ"ל כפילא בבולא מתניתין, שהרי אם אמר באנשים לא היה צריך לומר ולא בנשים, וכן בבולא, אבל קמ"ל דבפסולין אפילו קבלוהו עליהן אינו חייב קרבן, דאע"ג דעדותן מהני עכ"פ אינו בר הגדה דקרא. יב"ן].

ומפי אחרים [ראה ר"ן נדרים ב. בענין מושבע מפי אחרים] אין חייבין, עד שיכפרו בהן בב"ד כגון משביע אני עליכם שחזרו ותעידוני, ואמרו לו אין לנו יודעים לך עדות, ולא הוציאו שזוהי מפייהם, אינן חייבים עד שיכפרו צו

מדמקשינן ממתינן וצריכתא אהדדי ולא מיתרינן אלא צהכי, דקתני שבועת העדות נהגת באנשים ולא בנשים [הוס'], ברחוקים [שראויים להעיד] ולא בקרובים, בכשרין [להעיד] ולא בפסולין, ואינה נהגת אלא בראוין להעיד מפרש לקמן למעוטי מלך, דתנן (סנהדרין ד' יח) המלך לא מעיד, ובפני ב"ד ושלא בפני ב"ד, מפי עצמו,

ומפי אחרים, אינן חייבין עד שיכפרו בהן בב"ד דכתיב (ויקרא ה) אס לא יגיד, כמקום הראוי להגדה הכתוב מדבר, וקרא צמושצב מפי אחרים כתיב, ושמעיה קול אלה, אבל מפי עצמו צין צין צ"ד צין שלא צצ"ד חייבין, דיליף ליה ר"מ צפרקין. ק'] דלקמן (ד' לא) צג"ש, דברי רבי מאיר,

ותניא בברייתא, שבועת העדות כיצד, אמר לעדים בואו והעידוני, [והשיבו העדים] שבועה שאין אנו יודעין לך עדות, או שאמרו [העדים] אין אנו יודעין לך עדות, [והשיב להם התובע] מושבע אני עליכם, ואמרו (לו) [העדים] אמן, בין בפני ב"ד בין שלא בפני בית דין, בין מפי עצמו בין מפי אחרים, כיון שכפרו בהם, חייבין, דברי רבי מאיר,

קשיין אהדדי דהא הכא מפי אחרים הוא, ומחייב ר"מ שלא צצ"ד?

אלא לאו ש"מ, הא דענה אמן, הא דלא ענה אמן, ש"מ,

אמר רבינא מושמיה דרבא, מתניתין דהכא נמי דיקא, דקא תני שבועת ביטוי נהגת, באנשים ובנשים, ברחוקים ובקרובים, בכשרין ובפסולין, בפני בית דין ושלא בפני בית דין, מפי עצמו אין, מפי אחרים לא,

וקתני סיפא זה וזה מושבע מפי אחרים חייב, קשיין אהדדי? אלא לאו ש"מ, הא דענה אמן, הא דלא ענה אמן,

ואלא שמואל מאי קא משמע לן?

דוקיא דמתניתין קא משמע לן אשמעינן, דדוקא מן מפי עצמו צשצבע ציטוי, אבל מפי אחרים פטור, ודקמני [ממתינן] סיפא [דמתניתין] ? אחת זו ואחת זו מושבע מפי אחרים חייב, [אשמעינן] דדוקא צענו אמן מן, כדקמני ואמרו אמן, דלא תימא אורחא דמילתא קמני:

דף ל' ע"א

אבני חן למסכת שבועות

כ"ד, דכתיב (ויקרא ה' א') אם לא יגיד וגו', במקום שאלו היה מגיד היה מועיל, וקרא צמוצע מפי אחרים כתיב [שם בויקרא ה' א' ושמעה קול אלה], אצל מפי עזמו יליף ר' מאיר בג"ש, כדמפרש בגמרא (ואפי') [דאפילו ?] חוץ לז"ד, דברי ר' מאיר,

וחכמים אומרים, בין מפי עצמו ובין מפי אחרים, אינן חייבין קרבן עולה ויורד עד שיכפרו בהן בב"ד,

וחייבין על זדון השבועה [אם היו מוידים לגמרי בשבועתם, היינו שדעו עדות למי שכתב מהם שיעידו לו, ונשבעו במזיד לשקר, וגם ידעו שמתחייבים קרבן על שבועתם זו. מבוארות] שהרי לא נאמר צה ונעלם,

ועל שגגתה [שלא ידעו שחייבים קרבן על שבועה זו], עם זדון העדות [אבל היו מוידים בעניין העדות, שידעו לו עדות ונשבעו לשקר שאינם יודעים. מבוארות] שמוידים הם ויודעים לו עדות, אצל שוגגים הם על הקרבן כשאר שגגת [קרבן. ק'] ציטו לשעבר, דלוקימנא צאומר יודע אני ששבועה זו אסורה, אצל אני יודע שחייבין עליה קרבן,

ואינן חייבין על שגגתה אם שוגגים הם לגמרי, כספורין שאין יודעין לו עדות, ואמר כך מזכרו, שהרי אנוסין הן, וי' ק"ל לא קרינא צה נשבעין לשקר,

ומה הן חייבין על זדון השבועה, קרבן עולה ויורד:

נב: מנהני מילי דנשים פסולות לעדות [תוס'], [והקשה בשו"ת שואל ומושיב למה לא קרא את הוי"ו מ"ע שהזמן גרמא כיון דאין מעידין בלילה? וי"ל כיון דאם קבלוהו עליהן הבעלי דינן יכולים לקבל עדות בלילה, א"כ שוב לא הוי מ"ע שהזמן גרמא. שעמ"ב ע"י"ש?]

דת"ר, דברים יט ועמדו שני האנשים, בעדים הכתוב מדבר דבעדים משתעי קרא דכתיב לעיל מינה כי יקום עד חמס צאש וסמך ליה ועמדו, אתה אומר בעדים, או אינו אלא בבעלי דינן, כשהוא אומר דברים יט אשר להם הריב, הרי בעלי דינן אמור, הא מה אני מקיים ועמדו שני האנשים, בעדים הכתוב מדבר ללמדך שאין עדות נכשם,

ואם נפשך לומר ואם תרצה להשיב תשובה על דרך זו, הרי נך ג"ש מפורשת שהסמך מדבר בעדים, נאמר כאן שני, ונאמר להלן דברים יט טו על-פי ו' שני עדים או' על-פי שלשה עדים יקום דבר על פי שני עדים, מה להלן בעדים, אף כאן בעדים,

מאי אם נפשך לומר מה היה לו להשיב על דרך הראשונה,

וכי תימא מדלא כתב ואשר [בוי"ו] להם הריב, כוליה קרא בבעלי דינן משתעי, נאמר כאן שני, ונאמר להלן שני, מה להלן בעדים, אף כאן בעדים,

תניא אידך, ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר, אתה אומר בעדים, או אינו אלא בבעלי דינן, אמרת וכי שנים באים לדין, שלשה אין באין לדין [אבל אי בעדים איירי אתי שפיר, דאורחא דמילתא, דכיון דסני דלא אתו מפי, אבל הבאים לדין כל בעלי דינן רגילין לבא. תוס'], ואם נפשך לומר [ואם תרצה להשיב תשובה על דרך זו], נאמר כאן שני ונאמר להלן שני, מה להלן בעדים אף כאן בעדים,

מאי אם נפשך לומר? וכי תימא בתובע ונתבע קא משתעי קרא ואפי' הן מונעים רבים או נמנעים רבים דין אחד, כל המונעים קרי להו קרא חד, וכל הנמנעים קרי להו קרא חד נאמר כאן שני, ונאמר להלן שני, מה להלן בעדים אף כאן בעדים,

תניא אידך, ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר, אתה אומר בעדים או אינו אלא בבעלי דינן, אמרת וכי אנשים באין לדין נשים אין באות לדין,

[איכא למשמע מינה דנשים יקרות הן, שאין דרכן להזדלל ולבוא לבית דין, ודין הוא שלא להוציאן לבית דין אלא לשגר להם הדין על ידי שליח בית דין, כדי שלא יתגלו בביאתן לבית דין, ומעשים לפני הרב בכל יום היה עושה כך, וכן היו עושים אנתנו אחריו. ר"י מינש, וראה רמב"ן].

ואם נפשך לומר [ואם תרצה להשיב תשובה על דרך זו], נאמר כאן שני ונאמר להלן שני, מה להלן בעדים אף כאן בעדים,

מאי אם נפשך לומר, וכי תימא [לעולם קאי על הבעלי דינים ולא על העדים, והפסוק בא לאשמועינן שרק אנשים באים לדין אבל] אשה לאו אורקה, משום תהלים מה יד כְּלִי-קְבוּדָּה בַת-מִלְכָּה פְּנִימָה [תוס'], נאמר כאן שני ונאמר להלן שני, מה להלן בעדים אף כאן בעדים,

ת"ר, ועמדו שני האנשים, מצוה לבעלי דינן שיעמדו [תוס'] (צעמידה) דהא קרא נמי צבעלי דינן איירי, דכתיב אשר להם הריב (דברים יט) [דהא קרא נמי בבעלי דינן איירי דכתיב אשר להם הריב, וכתב הב"ח והש"ך כתבו דאם ישבא אחד מעצמו, והב' עומד אין זקוק לו. עין יוסף],

אמר ר' יהודה, שמעתי שאם רצו להושיב את שניהם מושיבין [תוס'], איזהו אסור, שלא יהא אחד עומד ואחד יושב שלא יראה חזירו שמכניזין אותו יותר ממנו ויסתמנו דבריו, אחד מדבר כל צרכו, ואחד אומר לו קצר דברך [משמע אפילו לא אמר לו הדין דבר כל צרכך, אלא של השני אמר קצר דברך הוא אסור. סמ"ע. עין יוסף], [אבל לשניהם יכול לומר. ב"ח, ופשוט הוא. ש"ך], [פ' ואינו מניחו לדבר כל צרכו אבל אם מדבר שפת יתר שאינו מן הצורך מותר לומר לו קצר דברך. עיין יעקב],

אבני חן למסכת שבועות

דינין, אבל בעדים, דברי הכל בעמידה [תוס'], דכתיב דברים יט ועמדו שני האנשים,

אמר רב הונא, מחלוקת בשעת משא ומתן, אבל בשעת גמר דין, דברי הכל דיינין בישיבה, ובעלי דינין בעמידה, דכתיב שמות יח וישב משה לשפוט את העם, ויעמוד העם,

ל"א, מחלוקת בשעת משא ומתן, אבל בשעת גמר דין, דברי הכל דיינין בישיבה, ובעלי דינין בעמידה, דהא עדים כגמר דין דמו, וכתיב בהו ועמדו שני האנשים,

דביתיהו דרב הונא משמט רב הונא [והיינו דאם היה עדיין חי, בכהאי גוונא ליכא חשש שלא יסתתמו מענותיו, דכולם יודעים שצריך לקום בפני ת"ח, ובפני אשת חבר, אך מה שצריך לכבדה גם אחר מותו לא ידוע. הערות], הוה לה דינא קמיה דרב נחמן,

[ע' בראשונים שהיתה יכולה לשלוח שליח לבוא לפני הב"ד, אלא שמחלה ע"ז, ומשמע דסבירא להו [לראשונים] דליכא נפקותא באשה בין אם היא תובעת, ובין אם היא נתבעת, דאי אמרת דנתבעת חייבת לבוא בעצמה, א"כ דלמא הכא מיירי בנתבעת, אלא ע"כ דלא שנא. הערות],

[א"כ אשת חבר אינה יכולה למחול על כבודו דאינה יכולה למחול כבוד התורה של בעלה. מנח"ח מצוה רנו, ודין שם גם, אם מפני שיבה תקום היינו בן שבעים, או גם בן ששים ומביא שם ו"ל, וראיתי בסידור של האלקי האר"י וצלה"ה בתחלת הסידור קודם התפלה מבואר שם בשמו דמפני בן ששים צריכים לעמוד.],

אמר [רב נחמן] היכי נעביד, אי איקום מקמה, מסתתמן מענתיה דבעל דינא, לא איקום מקמה, אשת חבר הרי היא כחבר,

[משמע דוקא באשת חבר דלאו כ"ע דינא גמורי שמחויב לעמוד מפניה, ובפרטות לדעת הר"ן שהיתה אשת חבר לאחר מיתה אבל ת"ח בעצמו שבא לדין מותר לעמוד מפניו, דאין כאן מסתתמי מענתיה דכ"ע ידעו דכתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן שמחויבין לעמוד מפני ת"ח עצמו, וכן מבואר בח"מ סי' י"ז. עיין יעקב],

א"ל [רב נחמן] לשמעיה, צא ואפרח עלי בר אווזא [תוס'] ואעמוד, ולא יצין זה שבשצילה עמדת, אלא מפני האווז הפורח וצא עלי, ושדי עלוואי ואיקום,

[דייניס - ס"א כלומר ממיה על זה, מה דהוה עבד רב נחמן, ואומר זה לא דבר. אין לדיבור זה פשר. ד"ס],

[בר אווזא בא לרמוז שלא יתפעל מהסתכלות באשת רב נחמן ויהיה דמי עליה כי קאקי חיוורי. כדאמרין בברכות כ. רב גידל הוה רגיל דהוה קא אויל ויחייב אשערי דטבילה, אמר להו: הכי טבילו והכי טבילו. אמרי ליה רבנן: לא קא מסתפי מר מיצר הרע? אמר להו: דמיין באפאי כי קאקי חיוורי, ופרש"י אווזיס לזניס. ע"פ גר למאה],

ת"ר, ויקרא יט בצדק תשפוט עמיתך, שלא יהא אחד יושב ואחד עומד, אחד מדבר כל צרכו, ואחד אומר לו קצר דברך,

ד"א, בצדק תשפוט עמיתך, הוי דין את חבירך לכף זכות ולא בדין [ו. ק'] צעלי דינים הכמוז מדבר, אלא ברואה חצירו עושה דבר שאמה יכול להכריעו לנצח עבירה ולנצח זכות, הכריעו לזכות, ואל תמסדהו צעצירה,

תני רב יוסף, בצדק תשפוט עמיתך [נוטריקין עם שאתך] עם [זה] שאתך בתורה ובמצות, השתדל לדונו יפה לקמן [בסוף העמוד] מפרש לה למישרי (בתיגריה) [אמריגריה ברישא. ק'], אס צאו שני דינים לפניך ואחד מהם של (תלמידי חכמים) [תלמיד חכם. ק'] הוי פוסק אותו מחלה, ופטור אותו מלפניך,

רב עולא בריה דרב עילאי, הוה ליה דינא קמיה דרב נחמן, שלח ליה רב יוסף [לרב נחמן], עולא חברנו עמית [מלשון עמיתך שהוא חבר שלנו] בתורה ובמצות,

אמר [רב נחמן לעצמו] למאי שלח לי הא מילתא [המ"ל להפוכי בוכותיה כדאמרין פרק כל כתבי הקודש תיתי לי דכי אתי צורבא מרבנן קמי לדינא לא מוגניא רישא אבי סדיא עד דמהפכי בוכותיה. תוס'], לחגופי ליה שמה [רוצה רב יוסף] להמניפו [שאני אחגף לו] צממיה [הלא אין זה דין צדק], [וברי"ף הגירסא וכי להמניפו שלח לי ק'],

הדר אמר [רב נחמן לעצמו] למוישראל בתיגריה [כשבאו שני דינים בבת אחת, דאם בא דין אחד תחלה צריך להקדימו וכו'. תוס'] כדפרישית, [ש. ז'] אס צא דין אחר לפני, אפסקוק את זה מחלה,

דף ל' ע"ב

אי נמי לשודא דדייני [לפר"ת דמפרש דשודא "למי שירצה הדיין ליתן יתן" צריך לומר וכו'. תוס'] יש דין שאינו תלוי בראיית עדים, ולא בשצועה, אלא צמה שלב דדיינים נוטה לזכות (ולחייב) [או לחייב. רע"י], כגון הנך דכתובות (דף פה), הוה דאמר להו נכסיי לטוביה, ואתו שני טובייה, ואמרינן התם שודא דדייני, למי שהדיין רואה שהוא ראוי לתת לו מתנה,

אי נמי לשני שטרות של מוכר שנכתבו ביום אחד, ואין ידוע למי מסר המוכר שטרו מחלה, אמרינן שודא דדייני,

אף כאן כך שלח (ל'). [לר. רי"ף], אס הדין תלוי בשודא דדייני, זה [עולא חברינו] ראוי לגנוב מו', שחכם וצדיק הוא, שודא לשון השלכה, כדמרגמינן ירה בים, שדי צימא (שמות טו),

אמר עולא מחלוקת ר' יהודה ומכמים [אם צריכין לעמוד] בבעלי

אבני חן למסכת שבועות

אמר רב שישיא בריה דרב אידי, אף אנן נמי תנינא, מצא שק או קופה ואין דרכו ליטול אם היה שלו, הרי זה לא יטול אינו מזהר עליו בלא חובל להחלס, שנאמר והחללנו פעמים שאתה מחלס (ב"מ דף ל),

הני מילי בממונא, אבל באיסורא [תוס'] כגון אשה הנאה לפני חכם להמירה לנשא, ותלמיד זה יודע שבעלה חי, משלי בא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' אין חכמה משוג לנגד ה', כל מקום שישי בו חלול ה', אין חולקין כבוד לרב:

רב יימר הוה ידע ליה סהדותא למר זוטרא, אתא לקמיה דאמימר, אותבינהו לכולהו, אמר ליה רב אשי לאמימר והאמר עולא מחלוקת בבעלי דינין, אבל בעדים דברי הכל בעמידה, א"ל האי עשה ועמדו והאי עשה את ה' אלהיך מירא לרבות תלמידי חכמים (ב"ק דף מה) עשה דכבוד תורה עדיף [תוס'],

(סימן: סניגורין, בור, גזלת, מרמה),

1. ת"ר [שנינו בברייתא], מניין לדיין שלא יעשה סניגורין [כמו מל"ך יושר הוא, כלומר מראה לבעל דין הדין יטעון. רח] לדבריו אם דין וכלו נוקפו (לומר שהם) [שמה הוא. ז'] טועה, לא (יחזיק) [יחזיק ?] דבריו להביא ראיות להעמיד [מפני. ז'] שהוא צדק לחזור, אלא לכל צדדים יחזור להוציא דין לאמימו, [ובר"ף גרם לא יחזיק להביא ראיות להעמיד דבריו ממנו שהוא צדק מלמור אלא לכל צדדין יחזיק להצדיק דין אמנו לאמנו. וראה ר"ן], תלמוד לומר שמות כג מדבר שקר תרחק,

2. ומנין לדיין, שלא ישב [פ'] שלא יתן לו לישב לפניו] תלמוד בור לפניו לישא ולימן צדין עמו, שלא יטעהו, ת"ל מדבר שקר תרחק,

3. מנין לדיין שיוודע לחבירו שהוא גזלן, וכן עד שיוודע בחבירו שהוא גזלן, מנין שלא יצטרף עמו ואע"פ שהעדות אחת, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק שגורס לפסוק דין על פי שנים עדים, ואין כאן אלא עד אחד [וראה בשו"ת תירוש ויצהר סימן נ' שהקשה לפי מה שפסק בחו"מ סימן לו שאם יש בתוך העדים אחד שקרוב או פסול כל העדות במילה ואין אומר רש"י שיש "עד אחד" הלא אין כאן אפילו עד אחד? ותירין דלפי רש"י קרוב או פסול פוסל רק כשמעיד תוכ"ד. עיי"ש],

4. מנין, לדיין שיוודע בדין שהוא מרומה שלמד ממך דברי עדים שאין עדותם אחת, שלא יאמר הואיל והעדים מעידין, אחתכנו [פ'] אפסוק הדין לפי עדותן], ויהא

דף ל"א ע"א

קולר שגלה העין תלוי בצואר עדים, תלמוד לומר, מדבר שקר

והאמר מר, מחלוקת בשעת משא ומתן, אבל בשעת גמר דין [תוס'], דברי הכל דיינים בשיביב והנא לחלוק כבוד [פ'] רב נחמן שחלק כבוד לאשת רב הונא [היכי עבדי דקאריס ובעלי דינין בעמידה? [ואע"ג דהשתא לא הוה גמר דין? וכו'] לכן הנכון כמו שפ' רבינו מאיר הלוי ז"ל מה הועיל לה הכבוד הזה, שסופו לבא לידי קלון, דבשעת גמר דין יצטרך להעמידה ויהא הוא בשיביב. ריטב"א]

[ומתריץ שאין ה"ג שהיו כולם עומדים, רק הוא רב נחמן ישב לרגע לומר איש פלוני אתה זכאי וכו'] דיתב כמאן דשרי מסאניה כלומר לא עומד ולא יושב אלא כלם (שימיר) [שממיר. ק'] רצועה מן הסנדל, ואמר איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב,

אמר רבה בר רב הונא, האי צורבא [צורב הוא מלשון רתיחה, דהיינו צעיר וחם] מרבנן ועם הארץ דאית להו דינא בהדי הדדי, מותבינן ליה לצורבא מרבנן [משמע שאין העמידה דין "בעדות" ואינו מעכב, והוא רק למצוה. ראה הערות], ולעם הארץ נמי אמרינן ליה תיב, ואי קאי לית לן בה,

רב בר שרביא, הוה ליה דינא קמיה דרב פפא, אותביה ואותיב נמי לבעל דיניה, אתא שליחא דבי דינא בטש צעט ביה ואוקמיה לעם הארץ, ולא אמר ליה רב פפא תיב,

[ומקשה] היכי עביד הכי, והא מסתתמן טענתיה?

אמר רב פפא, מימר אמר [בעל דין זה], איהו [עלי אומר, רב פפא זה] הא אותבן [הרי הושיבנו], שליחא הוא דלא מפייס מינאי לא עשיתי לו טובה, ואינו אוהבי,

ואמר רבה בר רב הונא, האי צורבא מרבנן ועם הארץ דאית להו דינא בהדי הדדי, לא ליקדום צורבא מרבנן וליתבי לפני הדיין, קודם שיצא בעל דינו, ואפי' יושב ושומק, משום דמיוחזי כמאן דסדר ליה לדיניה טעמיה, וגורס שיחשדוהו (במטעם) [כמטעם. רע"ז] דבריו לדין, ועובר בלא משא שמע שוא כלקמן,

ולא אמרן, אלא דלא קביע ליה עידניה [שאינה זמן קבוע שצורבא מרבנן זה יושב לפני הדיין רב], אבל קביע ליה עידניה שהדין רבו ויש (לו) [עליו לפניו. ז'] קציעות [עמ. ז'] ללמוד לית לן בה, מימר אמר, בעידניה טריד,

ואמר רבה בר רב הונא, האי צורבא מרבנן ידיע בסהדותא, וזילא ביה מילתא, למיזל לבי דיינא דזוטרי מיניה, לאסהודי קמיה, לא ליזיל,

אבני חן למסכת שבועות

תרחק,

[יש כאן 9 דרשות על הפסוק "מדבר שקר תרחק" וכתב הר"ף על הע"י שדורש כן דהול"ל משקר תרחק, מאי מדבר שקר אלא לרמוז לדברים הללו אף שאינם שקר ממש מ"מ דבר שקר איקרי],

(סימן תלת"א תלמי"ד [שלשה פעמים תלמיד] ותל"ת בעל"י חו"ב, סמרטוט שומ"ע ומטעי"ס),

1. מנין לתלמיד שיושב לפני רבו, ורואה זכות לפני רבו, לעשיר ורבו המליך [ה"ה איפכא, ואורחא דמלתא נקט שכל אדם נושא פנים לעשיר, ואינו רוצה לגלות חובתו שמא ירדפהו. תורת חיים], מנין שלא ישתוק [בפ"ק דסנהדרין נפקא לן מלא תגורו וכן דרך הש"ס בכמה דוכתי. תוס'], תלמוד לומר שמות כג מדבר שקר תרחק,

2. מנין לתלמיד, שרואה את רבו שטועה בדיון, שלא יאמר אמתיו לו עד שיגברנו, ואסתרונו ואבננו משלי, כדי שיקרא הדין על שמו, ת"ל מדבר שקר תרחק # [ובאמת היה צ"ל שיש גם משום גאווה והתפארות "ואבננו משלי"],

3. מנין לתלמיד שאמר לו רבו, יודע אתה בי שאם נותנין לי מאה מנה איני מבדח [איני ?] משקר, [שמע תלמידי יש לי בעיה] מנה יש לי אצל פלוני, ואין לי עליו אלא עד אחד, מנין שלא יצטרף עמו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק,

[ומקשה] האי מדבר שקר תרחק נפקא [וכי זה "הרחקה" משקר, הרי זה שקר עצמה] הא ודאי שקורי קא משקר, ורחמנא אמר שמות כ לא תענה ברעך עד שקר?

אלא כגון דאמר ליה, [איני מספר לך דמיונות שהרי] ודאי חד סהדא אית לי, ותא [ובא] אתה קום התם, ולא תימא ולא מידי [ושיהא] [הכנס שם שיהא. ז'] סזור צעל דין, שאתה צא להעיד, ויודה [על ה. ז'] אמת, דהא לא מפקת מפומך שקרא, אפי' הכי אסור, משום שנאמר מדבר שקר תרחק,

4. מנין לנושה בחבירו מנה, שלא יאמר אטעננו במאתים, כדי שיודה לי במנה, ויתחייב לי שבועה, ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר [פ' שיש למלוח זה תביעה אחרת על הלוח, ובאותה תביעה אינו מודה לו במקצת אלא כופר הכל] שאינו מודה לי במקצת, ואשבענו על ידי גלגול, או שזעם קרקעות, שאין נשבעין עליהן אלא על ידי גלגול, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק,

[משמע שהלוח אינו כופר את החוב, שהרי המלוח מאמין שיודה בהמנה ויהיה

מודה במקצת, וגם ישבע שכן הוא, ונמצא שמשבועה זו לא ידווח כלום, ולכן ממשיך הנמרא לפרש שהתועלת הוא תביעה אחרת שיש לו עליו ששם הוא כופר הכל ואינו יכול להשביעו, או שהוא על קרקע שאין נשבעין על הקרקעות],

5. מנין לנושה בחבירו מנה, וטענו מאתים, שלא יאמר אכפרנו בב"ד [פ' דה"א דמותר, כיון שגם התובע עשה שקר כמה שטענו מאתים, סד"א כאשר עשה כן יעשה לו, קמ"ל דאפ"ה אסור לכפור בב"ד. מנחת יהודה], ואודה לו חוץ לבית דין, כדי שלא אתחייב לו שבועה, ולא יגלגל עלי שבועה ממקום אחר, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק,

[ראה מה שהקשו בתוס', ועוד י"ל דנקט לשון "ולא יגלגל וכו'" אנב גררא דכן הלשון במימרא שלפני זה],

6. מנין לשלשה [בני אדם] שנושין [ביחד] מנה באחד, שלא יהא אחד בעל דין [תובע], ושנים עדים [ואע"פ שאמת הוא חייב להם. ק'] כדי שיוציאו מנה ויחלוקו, ת"ל מדבר שקר תרחק [שנאם בתורת עדות. ק'] והס צעלי דין,

7. מנין לשנים שבאו לדיון, אחד לבוש סמרטוטין, ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה, שאומרים לו [להאיש שלבוש איצטלית] לבוש כמותו, או הלבישהו כמותך שלא תגרס לנו לישא לך פנים, או יסתממו דברי שנגדך, מפני חשיבותך, [ואמר] [ויאמר. רע"י] איך יאמינו [צ']. [ל' רע"י] צית דין, על [יותר או נגד] אלס משוכ מה,

ת"ל מדבר שקר תרחק וכיון שאש [מ. רע"י] ריכו מסותם, מעמיד זה את שקרו,

כי הוו אתו לקמיה דרבא בר רב הונא, אמר להו שלופו [תפשו מרגליכם] פוזמוקייכו כמין אנפילאות משוכים קלוג"ש צלע"ו, וחורו [ותרדו, מלשון גוד אחית] לדינא, [ולכך אין נוהגין האידנא לומר לבעל דין לבוש כמותו וכו' לפי שאין אנחנו רגילים לייך באיצטלית בת מאה מנה וכו'. תורת חיים עיי"ש שרק אם יש חילוק מגוון ביניהם אומרים להם להסיר הבגדים היקרים],

8. מנין לדיון, שלא ישמע דברי בעל דין [חבירו], קודם שיבא בעל דין חבירו, ת"ל מדבר שקר תרחק [בפ"ק דסנהדרין מפיק ליה משמוע בין אחיכם. תוס''],

9. מנין לבעל דין, שלא יטעים דבריו לדיון, קודם שיבא בעל דין חבירו, ת"ל מדבר שקר תרחק,

אבני חן למסכת שבועות

שס,

ורבנן הוא דפסלוהו ורענן גזרו (ציה) [צוה. ק'] [ועשוהו] [ועשוהו. ק'],
ר"ן] גזלן מדכריהם, ואמרו אסמכתא היא ולא קניא, וכיון דמדאורייתא חזי,
חילל עליה שבעה,
ורב אחא סבר, הוילין וסוף סוף אי מסהיד, לא מקצלין ליה, לא קרינן ציה והוא
עד:

[ואף על גב דאמר לקמן הכל מודים בעד מיתה דחייב משום דרבנן אכשרוה,
ואוליין בתר דרבנן ? בתר תרוייהו אוליין לחייבו, דהתם כיון דמדרבנן מועלת
עדותו הרי יש כאן הפסד ממון במה שלא העיד, והכא אע"ג דמדרבנן לא מהני
עדותו מיד, כיון דמדאורייתא מהני מיחייב. תוס'].

דון מינה ומינה, דון מינה ואוקי באתרה

9 x יבמות עה; ב"ק כה; סנהדרין עה; שבועות לא,
זבחים צא; מנחות סב, שם קו, חולין קב; נדה מג,

[שנינו במשנתנו] בפני בית דין ושלא בפני ב"ד כו': במאי
קמיפלגי? אמרוה רבנן קמיה דרב פפא, בדון מינה ומינה,
בדון מינה ואוקי באתרה קא מיפלגי,

[דון מינה ומינה]: פרשה [ב] שלמדה דבר מחציתה [מפרשה א] בגזירה שוה, אם
תעמיד אותו דבר [דיני פרשה א] צו [בפרשה ב], צמורת מה שהיה עומד במקום
שלמדנו משם [בריוק כמו שהוא בפרשה א], דהוילין ולמדנו ממנו [מפרשה א],
על כרחק ממנו תחזור ותלמדנו לכל משפטו,

או דון מינה ואוקי באתרה, כלומר לאחר שלמדנו משם והצאנו לכאן, העמידהו
כאן צמורת שאר דברים המפורשים כאן, והשתא מפרש לה ואילן,

ר' מאיר סבר לקמן (דף לד) ילפינן שבעה העדות בגזירה שוה דתמטא תמטא
משבעה הפקדון, למושבע מפי עצמו דכתיבא בשבעה הפקדון, ולא כתיבא בשבעה
העדות, דון מינה ומינה מפקדון [לשבעה העדות], מה פקדון
מושבע מפי עצמו חייב דכתיב (ויקרא ה) אשר ישבע עליו, אף עדות
מושבע מפי עצמו חייב,

ומינה, מה פקדון בין בבית דין ובין שלא בבית דין אפי' שלא
צ"ד, דהא ונשבע על שקר [כתיב. ק'] [בויקרא ה כב] צין צצית דין צין שלא צצית
דין משמע, אף עדות אע"ג דמושבע מפי אחרים האמור בשבעה העדות אינו
אלא צ"ד, כדאמרינן לקמן בשמעתין,

[אפי' ?] מפי עצמו דילפינן מפקדון בין בבית דין ובין שלא בבית דין
אפילו שלא צצית דין, [ומייתין] [דמייתין ?] ליה הכא כי התם [לגבי מפי עצמו
ילפינן שבעה העדות מפקדון],

ורבנן סברי דון מינה, ואוקי באתרה, מה פקדון מושבע מפי
עצמו חייב, אף עדות מושבע מפי עצמו חייב,

רב כהנא מתני שמות כ מלא תשא אזכרה למקנל [פ'] על הדין שלא
יקבל, דהיינו שלא ישמע [קרי ציה] לא תשיא אזכרה לנעל דין [פ'] אזכרה
לבעל דין שלא ישמע דבריו],
[בדפוס יש ד"ה כאן "שמע שוא" ובאמת אין לשון זה בגמ' אלא רש"י בא לפרש
ש"לא תשא" ו"לא תשיא" קאי על המשך הפסוק דהיינו "שמע שוא" שמע שוא-
שהמטעים דבריו שלא צפני בעל דינו, אינו צוה מדברי שקר,
ראה ביוסף דעת שמביא כמה וכמה דרשות כמו זה על לשונות אחרים],

יחזקאל יח יח אביו פירעשק עשק, גול גול אה ואשר ל' אימו ב עשה
בתו ה' עמיו פסוק זה בספר יחזקאל, רב אמר זה הבא בהרשאה
[כשעושה בשביל שהוא אלה, ובעל טענות שמתעבר [מלשון כעס ?] על רב לא
לו, אבל כשטורח להביא להבירו מעותיו שאין חבירו יכול לטרוח, מצוה קעבד.
תוס'], [מרשה לאדם אחר ונותן לו כח ורשות, לפעול במקומו] [power of
attorney] (ומתעבר) [שמתעבר. כרי"ף] על רב לא לו, ושמא הראשון טח לו, וטח
לפשרה, יותר מזה, שאינו יכול לעשות פשרה צממן אחרים,

ושמואל אמר, זה הלוקח שדה שיש עליה עסיקין עוררין כמו
[צדאשית כו] כי התעסקו עמו, שמערתין על הממוק צה, וזה צא [צורוע. ק']
וקונה אותה, וצוטט על חזקו שהוא איש זרוע:

[שנינו במשנתנו] אינה נוהגת אלא בראוין להעיד כו': לאפוקי
מאי? [כיון דתנא אינה בנשים ובעבדים, "הראוין להעיד" מאי אתא תו למעוטי.
צ']?

אמר רב פפא לאפוקי מלך [שאינו ראוי להעיד, כדתנן לא מעיד ולא
מעדין אותו, הלכך אינו חייב משום שבעות העדות, דאע"ג דאינו בכלל פסולים
וקרובים, דאינו פסול אלא משום כבוד, אפ"ה פסול לעדות. צ'],
[כ ?] דמנן [סנהדרין דף יח] לא מעיד ולא מעדין אותו,

ורב אחא בר יעקב אמר, לאפוקי משחק בקוביא [פ'] נקט חד
מינייהו, והוא הדין לכל שאר פסולי עדות דרבנן. ריטב"א] צעירנו והמראה
[במלון עברי על המלה "ערב" המורה התחקה עם איש בענין, שאם יצא הדבר לפי
מה שחושב האחד מהם ישלם לו השני קנס קבוע, קבל על עצמו אחריות דבר או
תוצאותיו], שקרינן פרמייל"ה,
[ראה רש"י ר"ה כ"ב ע"א שפ" קוביא חתיכות של עצם שמשחקין בעירבון. ויש
לומר שהוא מלשון "קוביק" בלע"ז, דבר מרובע. ע"פ יוסף דעת שם בר"ה],

מ"ד משחק בקוביא, כל שכן מלך דמדאורייתא לא חזי דכתיב (דברים
יז) שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך, והבא להעיד, צריך לעמוד לפני הדיין
כדאמרינן לעיל (דף ל), ודכן ציון הוא לו,

ומ"ד מלך, אבל משחק בקוביא מדאורייתא מחזא חזי שלא
פסלה תורה אלא עד חמש שנטל צחוקה, כמו [שופטים ט כה] [וְשִׁמּוּ לוֹ בְּעֵלֵי
שָׂכָם מִאֲרָבִים עַל רֹאשֵׁי הַהָרִים]. וְגַזְּלוּ אֶת פְּלִאָשָׁרֵי־עֶצֶר [עלֵיהֶם בְּדֶרֶךְ] דבעלי

אבני חן למסכת שבועות

העדות במשנתנו] ליכא למשמע מינה לא הוה שמעינן ליה:

[שנינו במשנתנו] וחייבין על זרין השבועה: מנהני מילי? דתנו רבנן בכולן נאמר בהן ונעלם כלל הכתובים בקרבן עולה ויורד, כגון שבועת ביטוי, ועומאת מקדש, נאמר ונעלם, וכאן בשבועת העדות לא נאמר בה ונעלם, לחייב על המזיד כשוגג:

[שנינו במשנתנו] ועל שגגתה עם זרין העדות: ה"ד שגגתה עם זרין העדות? א"ר יהודה אמר רב באומר יודע אני ששבועה זו אסורה, אבל איני יודע, אם חייבין עליה קרבן אם לא:

[שנינו במשנתנו] ואין חייבין על שגגתה גרידתא [תוס']: לימא תנינא לדרב כהנא ודרב אסי [לעיל כו:] דסיכא דקצור לשבע בלמא אינו חייב, ואמאי איסתפקא להו, דליטריך רב למימר להו לנך אנשך?

לא, אע"ג דתנן [הא: ק'] גבי עדות [שבועה בשוגג אינו חייב עליה קרבן, דהוי כאונס], איצטריך רב למימר נמי גבי נטוי [דלכך אגבך פטור], ס"ד אמינא, הכא [בשבועת העדות] הוא דלא כתיב ונעלם [שהרי גם במזיד גמור מביא קרבן עולה ויורד], דבעינן שוגג דומיא דמזיד [ששוגג גרידתא הוה כאונס, ודכיכא שהעד סובר שבאמת אינו יודע העדות, הוא פטור], אבל התם [בשבועת ביטוי] דכתיב ונעלם [ועיקר הקרבן בא על העלם שבועה, הוה אמינא שמביא קרבן], אפילו שגגתה כל דהו ואפי' אונס כלל נמיכ, קמ"ל [דרב כהנא ודרב אסי, שגם בשבועת ביטוי פטור אם הוא אונס גמור]:

מהני: שבועת העדות כיצד, אמר לשנים בואו והעידונו, שבועה שאין אנו יודעין לך עדות, או שאמרו לו כלל שבועה אין אנו יודעין לך עדות, ואמר להם משציעני עליכם מושביע אני עליכם [שהא: ק', ז'] אחת מה שאתם ואמרו אמן [תוס'], הרי אלו חייבין אכל אס שחקו אחר השבועה אין כאן קבלת שבועה,

השביע עליהם חמש פעמים [לא מצאתי טעם למנן זה, כי אם שהוא כנגד חמש מוצאות המבטא, שפוגם בשרשם העליון במה שמשקך בדבורו. הון עשיר] חוץ לב"ד, ובאו לב"ד והודו פטורין ואפילו כפרו חוץ לב"ד, על כל שבועה [ושבועה. ז'] שאין כפירה חוץ לב"ד כדמפרש בגמרא, כפרו צבית דין חייבין על כל אחת ואחת חייבין על כל אחת ואחת, דכפירה (אכולה) [אכולה שבועות דחוץ לב"ד. ז'] קיימא, וליפנין מקרא והיה כי יאשם לאחת מאלה [ויקרא ה'] למייז על כל אחת ואחת,

השביע עליהן ה' פעמים בפני ב"ד, וכפרו אינן חייבין אלא אחת,

ואוקי באתרה כלומר לאחר שהצאנו לכלל שבועת העדות, העמידהו כמשפט המפורש בשבועת העדות, מה מושבע מפי אחרים האמור בשבועת העדות אינו אלא צבית דין בבית דין אין שלא בבית דין לא, אף מושבע מפי עצמו שהצאנו לה ממקום אחר אינו אלא בבית דין אין, שלא בבית דין לא,

אמר להו רב פפא [לרבנן], אי מפקדון גמרי לה רבנן הוה מיימי רבנן מפי עצמו לשבועת העדות, הוה מחייבי ליה אפילו שלא צבית דין כי התם דכולי עלמא לא פליגי, דרזון מינה ומינה דלכולי עלמא דין מינה ומינה אית לן,

אלא היינו טעמא דרבנן והאי דלא מחייבו אלא צבית דין, משום דלאו בגזירה שוה משבועת הפקדון גמרי לה, אלא דמיינתו לה בקל וחומר [דלא אמרינן "אין עונשין מן הדין" בחיוב קרבן. ראיתי] [תוס'] משבועת העדות גופה [ו]. ק'] מקל וחומר, ומה מפי אחרים חייב מה מושבע מפי אחרים חייב בעדות, כדכתיב [ויקרא ה] ושמעה קול אלה מפי עצמו לא כל שכן [וזה ק"ו חזק, שהרי מפי עצמו אינו תולה שבועתו באדם אחר ועושה את הכל, ואם ע"י שותפות של אדם אחר חייב כ"ש מפי עצמו],

ומדמיינתו לה מקל וחומר, דיו לבא מן הדין להיות כנדון, מה מושבע מפי אחרים, בב"ד אין שלא בב"ד לא, אף מושבע מפי עצמו, בפני ב"ד אין שלא בפני ב"ד לא,

אמרו ליה רבנן לרב פפא, מי מצית אמרת דלאו בדרון מינה ומינה פליגי, והתנן גבי פקדון, שבועת הפקדון נזהגת באנשים ובנשים, ברחוקין ובקרובין, בכשרין ובפסולין, בפני ב"ד ושלא בפני ב"ד מפי עצמו, ומפי אחרים אינו חייב עד שיכפור בו בב"ד, דברי ר"מ,

וחכ"א, בין מפי עצמו ובין מפי אחרים, כיון שכפר בו חייב,

מושבע מפי אחרים בפקדון, מנא להו לרבנן דחייב,

לאו דגמרי לה מעדות דהא בפקדון אשר ישבע עליו לשקר כתיב [ויקרא ה'] משמע [דמושב. ק'] מפי עצמו, והכא ליכא למידן [מ. ק'] ק"ו, דודאי מושבע מפי עצמו חמור ממושבע מפי אחרים, אלא מגזירה שוה גמרי לה, מעדות, [ומדמיינן] [ומחייב לה. ק'] צבית דין ושלא צבית דין, אלמא דין מינה ואוקי באתרה סבירה להו, מאחר שהצאנו מפי אחרים לכלל שבועת הפקדון, העמידהו במורת שבועת הפקדון, שאין שבועה צב"ד מפורש בה,

ושמע מינה, בדרון מינה ומינה פליגי?

[ומשיב דאח"כ מבאן ראיה] מההיא אין [תוס'] מההיא דלאי שמעינן [דלאי. ק'] להו לרבנן דין מינה ואוקי באתרה מנא אכל מההיא פלוגתא [דשבועת

אבני חן למסכת שבועות

"אמר" לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט, ואי לאו. ק' [ד. ק'] שמואל, לא שמעין לה ממתניתין, דאי לא תימא הכי, גבי פקדון דקתני שבועת הפקדון כיצד, "אמר לו" תן לי פקדון שיש לי בידך, ה"נ אמר אין לאו דוקא, הא ויקרא ה' וכחש בעמיתו כל דהו, אלא אמר לאו דוקא, הכא נמי הוה אמינא לאו דוקא אי לא דאשמועינן שמואל,

האי מאי [ודאי "אמר" דמתני' שלנו דוקא, וקשיא לשמואל], אי אמרת בשלמא אמר דהכא דוקא, תנא התם בפקדון "אמר" אטו דמנייה הכא, אלא אי אמרת, לא אמר דהתם דוקא, ולא אמר דהכא דוקא, "אמר אמר" למה לי למיתנייה?

[ודוחה, לעולם "אמר" לאו דוקא] דלכא אורחא דמילתא קא משמע לן,

תניא בוותיה דשמואל [וא"ת מאי איצטריך ש"ס לאתויי ראייה למילתיה דשמואל, כיון דליכא מאן דפליג עליה וכו'. תורת חיים עיי"ש], ראוהו שבא אחריהן, אמרו לו מה אתה בא אחרינו, שבועה שאין אנו יודעין לך עדות פטורין דליף לה לקמן שצעות (דף לה) מאס לוא יגיד שכתוב מלא, למדרש אס לו לא יגיד ונשא עונו, שמשמע שהוא מוצעס,

ואם בפקדון [כפרו] חייבים:

[שנינו במשנתנו לא:] השביע עליהן חמשה פעמים כו': מגלן דאכפירה בב"ד הוא דמחייבי, אחוץ לב"ד לא מחייבי?

אמר אביי, אמר קרא ויקרא ה' אם לא יגיד ונשא עונו, לא אמרתי לך, אלא במקום שאילו מוגיד זה, מתחייב זה מומן דכיון דלהגדה קפיד קרא, על כרחך במקום הראוי להגדה קאי,

א"ל רב פפא לאביי, אי הכי אימא שבועה גופא, בב"ד אין ושלא בבית דין לא?

לא ס"ד, דתניא ויקרא ה' או' נפש כי תשבע לבטא בשפתים לתרע או' להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונגעלם מפינו והוא ידע ואשם לאחת מאלה, לחייב על כל אחת ואחת, ואי ס"ד בב"ד מי מחייב על כל אחת ואחת [תוס'], והתנן השביע עליהן חמשה פעמים בפני ב"ד, וכפרו, אין חייבין אלא אחת, אמר ר' שמעון מה מעם, הואיל ואינם יכולין לחזור ולהודות [דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד],

אלא לאו שמע מינה, שבועה חוץ לב"ד, כפירה בב"ד:

אר"ש מה מעם אין חייבין אלא אחת, אפילו שמקו וכפרו לבסוף, ולא אמרינן כפירה קיימא אכולהו הואיל ואינם יכולין לחזור ולהודות אילו כפרו בראשונה, הואיל ובב"ד הם, שוב לא היו ראויין להעיד, שכבר הגידו שאין יודעין לו עדות, ושזכר חוזר ומגיד, הלכך אע"ג דלא כפרו אלא לבסוף, כל השבועות היו לבטלה, חוץ מן הראשונה, שאם שמקו בראשונה כפירה היא, [ו. ז'] שזכר אין ראוי להשביע, ואם אינה כפירה הרי מושבעין ועומדין, ומה זה שבועה על שבועה, ועל כרחך כי [כתב] [כתיב. ק'] לאחת לחייב על כל אחת ואחת, אשבעה חוץ לב"ד וכפרו בב"ד [כתב] [כתיב. ק'], דשבועות דחוץ לב"ד שהיה משביען שיבואו לב"ד ויעידו, לא ינאז לבטלה, וראויות נחלק, שהרי אפי' כפרו שם בראשונה, היה ראוי לחזור ולהשביע,

כפרו שניהן כאחד דחוק כדי דכורג שניהן חייבין,

בזה אחר זה, הראשון חייב אצל והשני פטור שזין שכפר הראשון שזכר אין עד יחיד ראוי להגיד,

כפר אחד והודה אחד, הכופר חייב [נ"ל בדקאמר בש"ס דמיידי שכפרו שניהם תחלה זה את זה, וחזר א' והודה תוך כדי דיבור, להכי קאמר שפיר הכופר חייב, ור"ל הכופר שעדיין עומד בכפירתו חייב, ולא אותו שהודה אחר כך, וקמ"ל דהך בבא, דאפילו היכא דהודה הודאה של ראשון תוך כדי דיבור של כפירת השני, מהני, וכ"ש בהודה א' ואח"כ כפר הב' שחייב. יבין],

היו שתי כיתי עדים כפרה הראשונה, ואח"כ כפרה השניה שתיהן חייבות, מפני שהעדות יכולה להתקיים בשתיהן:

נב"מ: אמר שמואל, ראוהו שרץ אחריהן, אמרו לו מה אתה רץ אחרינו, שבועה שאין אנו יודעין לך עדות, פטורין, עד שישמעו מפיו צווא והעידוני,

מאי קא משמע לן, תנינא שילח ביד עבדו המוצע השביעין ציד ענדו או שאמר להן הנתבע [זה שתובעין אותו אומר לשני עדים # [אולי הוא רוצה להשתמש מלהעיד, ואומר לך אל שנים אלו שהם יודעים להעיד], משביע אני עליכם שאם אתם יודעין לו עדות לצעל דינו שתבואו ותעידוהו, הרי אלו פטורים,

דף ל"ב ע"א

עד שישמעו מפיו התובע צווא והעידוני ולקמן יליף לה מקרא?

רץ אחריהן איצטריכא ליה, סלקא דעתך אמינא כיון דרץ אחריהן כמאן דאמר להו [בואו והעידונו] דמי, קמ"ל,

והא נמי תנינא [ולמה ליה לשמואל לאשמועינן ראוהו שרץ וכו'], שבועת העדות כיצד אמר לעדים בואו והעידוני, שבועה כו', אמר אין, לא אמר לא?

אבני חן למסכת שבועות

[שנינו במשנתנו] כפרו שניהן כאחת חייבין: הא אי אפשר לצמצם (ו. ק) קס"ד דכאסת דקמתי ממיתין מזומלין [ק. ק] אמר?

אמר רב חסדא, הא מני ר' יוסי הגלילי היא, דאמר אפשר לצמצם במסכת צבורות (דף יז) [שנינו ?], רחל שלא ביכרה, וילדה שני זכרים, רבי יוסי הגלילי אומר שניהן לכהן, דאפשר לזמנא שיוציאו שניהם צידה ראשם, וחכ"א אי אפשר [לזמנא. ק'] שלא יצא ראשו של אחד מהם תחלה, והאחד אינו צבור, ושניהם ספק, וירעו עד שיסתאבו, והאחד לו, והאחד לכהן,

רבי יוחנן אמר, אפילו תימא רבנן [דאי אפשר לצמצם], כגון שכפרו שניהן בתוך כדי דיבור, ותוך כדי דיבור כדיבור דמי,

א"ל רב אחא מדיפתי לרבינא, מכדי, תוך כדי דיבור כמה הוי, כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי (איכא דאמרי כדי שאילת הרב לתלמיד שלום עליך),

[והלא] עד דאמרי [העדים] שבועה שאין אנו יודעין לך עדות, טובא הוי [תוס'] אין שניהם יכולין לומר שש מיכא הללו בשיעור זה?

א"ל, כל אחד ואחד, [ב]תוך (דיבורו) [כדי דיבור. ד"ם] של חבירו [תוס'] כשגמר זה כפירתו, התחיל זה לדבר, בתוך כדי שאילת שלום:

[הערתקרי מר"ן בנדרים פו.]

ונראה צעירי דנשאר מילי דלא חמירי כולי האי, כשאלם עושה אותם לא בגמר דעמו הוא עושה אלא דעמו (שיכול) [שיוכל. כ"י] לחזור צו מוך כדי דבור, אבל הוי כיון דחמירי כולי האי, אין אלם עושה אותם אלא בהסקמה גמורה, ומשום הכי חזרה אפי' מוך כדי דבור לא מהני,

וראיתי לרבינו משה בר נחמן ז"ל צפרק יש נחלין שכתב בשם ר"ם ז"ל, דתוך כדי דבור כדבור דמי תקנתא הוא דתקון רבנן משום תלמיד הלוקה מקם ופגע צו רבו שיוכל ליתן לו שלום, והשוו מדומתין כלל מילי בר מהני,

וז"ל התוס ב"ב קכ"ט ע"ב ד"ה והלכתא. פי' ר"ת דלכך אמר כדיבור דמי כדי שאילת תלמיד לרב היינו שלום עליך רבי, לפי שבשארם עושה סחורה עם חבירו ויראה רבו או גדול ממנו בחכמה לא יתן לו שלום, שאם יתן לו שלום לא יוכל לחזור בו ממקחו לכך תקנו חכמים שבשיעור זה יכול לחזור. עכ"ל. אבל צ"ע לפי פי' הר"ן מדוע נקרא תוך כדי דיבור, דוקא כדי שאילת שלום ? # [וצ"ע דבלא טעם זה נאמר כיון שהפסיק אדם כמה רגעים בתוך דבריו יהיה הפסק, וזה נגד הסברה].

ולא יחא לי, וכי צ"ד מתנין לעקור דבר מן התורה לעולם בקום עשה (ב) [ב]נדרים, אלא ודאי כדלמין],

[שנינו במשנתנו] בזה אחר זה, הראשון חייב והשני פטור: מתני' [דער אחד אינו חייב בשבועת העדות] דלא כי האי תנא דלא כר' אלעזר דרבי שמעון, דתניא [ה. רש"י, וכו"ה ב"ק קה:] משביע עד אחד וכפר פטור העד מקרבן שזעם העדות, ורבי אלעזר ברכי שמעון מחייב,

לימא בהא קמיפלגי דמר סבר מגא קמא עד אחד כי אתא, לשבועה הוא דקא אתא אס מעיד עליו שהוא חייב מנה, אינו מחייבין. ד"ס] ממון אלא שזעם, לפיכך אין הגדמו חשובה,

ומר סבר [ר' אלעזר בר' שמעון], עד אחד כי אתא, לממונא קא אתא ודריש קרא הכי, [דברים יט טו ל' אִי־קוֹם עַד אֶחָד בָּאִישׁ לְקַלְעוֹ וְלִקְלִי־טַעַם] [בְּכָל־חֻמָּא אֲשֶׁר יִחְטָא עֲלֵי־יָדָיו שְׁנֵי עֲדִים אוֹ עֶלְפִי שְׁלֹשָׁה עֲדִים יָקוּם דָּבָר] דהיינו למכות ועונשין הוא דאיתו קס, אבל קס הוא לממון,

והיכא דמחייב ר' אלעזר בר' שמעון ממון על פי עד אחד, וטעמא משום הכי הוא,

האמר אביי ומפרש לה לקמן הכי, הכל מודים בעד [אחד] סוטה יש עדות בסוטה, שהכל מודים בה, שהמשביע [בה. ק'] עד אחד חייב,

והכל מודים בעדי [גם בשני עדים ד] סוטה יש עדות בסוטה שאף אס השביע שניהם וכפרו פטורין,

ומחלוקת בעדי סוטה יש עדות בסוטה, שנחלקו בה חכמים ורבי אלעזר דרבי שמעון, צמשיע את שניהם וכפרו [דהיינו בעדי סתירה שהוא רק גורם לממון, שאם היו עדים אלו מעידין אולי היתה מורה מיראת המים, והיה פטור מביתוכתה, ועכשיו שכפר הפסידו אותו ממון זה], צמחלקתן שנחלקו, צמשיע עד אחד דממון [שגם בעד אחד בממון פליגי במחלוקת זו, שעד אחד הוא דבר הגורם לממון, ע"י יראת השבועה,

וממשיך לפרש דמנין אנו יודעין שזה טעם המחלוקת]. (ומפירושה) [דמפירושה ?] (ד. ק') מילתא דאצי לקמן שמעינן, דטעמא דרבי אלעזר משום דקסבר דצר הגורם לממון כממון דמי, ועד אחד גורם לממון הוא, שאילו הוא [היה] העיד היה מחייבו שזעם, ורוב בני אדם אין נשבעין לשקר, והיה משלם,

[ועוד מוסיף אביי שאין לה שייכות לסוטה] הכל מודים בעד אחד [לקמיה מפרש לה],

והכל מודים בעד, שכנגדו חשוד על השבועה,

[הרי דר"א בר"ש לא סבר שעד אחד יכול להוציא ממון, אלא הטעם שעד אחד מחייבו שבועה, ושבועה זו הוא גורם לממון אם לא ישבע?] ?

אלא דכ"ע, עד אחד כי אתי, לשבועה קא אתי, והכא בהא

אבני חן למסכת שבועות

הכל מודים בעד אחד, דר' אבא צמשיע עד אחד כעין מעשה דר' אבא דאמר לקמן שהוא חייב, כדמפרש ואזיל,

[והוור ומפרש שני הדינים האחרונים של אבין] הכל מודים בשכנגדו חשוד על השבועה, דחשיד מאן, אילימא דחשיד לזה, דאמר ליה מלוה [אל העד] אי אתית אסדת לך, הוה משתבענא ושקילנא,

ולמיא ליה, מי יימר דמשתבעת # [פ'] דבשלמא אם היה "מחייב" את הלוה לישבע אם היה מעיד, הוא מפסדו אם אינו מעיד שאו ודאי היה הלוה או נשבע או משלם, אבל זה שהיה "גורם" שהמלוה "יוכל" לישבע לגבות הממון, פעמים שיותר על הממון ולא ישבע, ונמצא שאינו אלא גורם] ואכמי גורם לממון הוא דהו, ולרענן פטור [פ'] ואת אמרת רבוח "הכל מודים"?

שם. "מלהחזירו" שהרי אין כאן שני עדים, ומיגו דאי צעי אמר וכו' כאן אומר רש"י דלגבי להחזירו מהני מיגו, אבל מ"מ לפוטרו בלא כלום אי אפשר, שהעד אחד מחייבו שבועה. ובפרדס יצחק נתקשה בזה.

אלא כגון ששניהן חשודין, דאמר מר לקמן בפרק כל הנשבעין היכא דשניהן חשודין חזרה שבועה למחויב לה [תוס'] על הממוצ (אומה) [לה. ק'] ומתוך שאינו יכול לישבע (שהוא) [שהרי. ק'] משוה הוא משלם שהרי או שצוה או משלמין מוטלין עליו [על הלוה], הלכך (המשציע) [אם ?] [השציע המלוה. ק'] עד אחד היוע דדבר, וכפר, חייב העד קרבן שצוה, שאם העיד נמחייב הלוה שצוה [פ'] שאם היה עד זה מעיד היה הלוה מתחייב שבועה], ואין כאן שצוה מאחר ששניהן חשודין, אלא משלמין, [ונמצא עד אחד בבהאי גוונא מחייב ממון, ולכן הכל מודים בה].

נסכא דר' אבא

ב"ב לג, ולקמן מז,

הכל מודים בעד אחד, דר' אבא, דההוא גברא דחטף נסכא מחיבת כסף מותק, לשון (ישעיהו מ יט) [וכי ח"ו תדמיון את הקב"ה אל] הפסל [הצורה מלשון אלהי מסכה, אשר] גסן. [התיך אותו ה] פקש [האומן] מחבריה, אתא לקמיה דר' אמי, הוה יתיב ר' אבא קמיה, אזל אייתי חד סתרא דמיתחף חטפה מיניה, אמר ליה אין חטפי ודידי חטפי,

א"ר אמי, היכי לדייני דייני להאי דינא,

לישלים שאין כל החוטפין נאמנים לומר שלי גזלתי, דא"כ אין לך גזלן שמשלם ואפילו יש עדים, ליכא תרי סתרי דחטפה ואיכא למימר מיגו,

קמיפלגי, מר סבר דבר הגורם לממון כממון דמי, ומ"ם לאו כממון דמי,

גופא, אמר אבין, הכל מודים בעד סוטה, והכל מודים בעדי סוטה, ומחלוקת בעדי סוטה, הכל מודים בעד אחד, והכל מודים בעד שכנגדו חשוד על השבועה,

[ומפרש] הכל מודים בעד סוטה שחייב, בעד טומאה [תוס'] אם הביא שני עדי קינוי, שהמרה זה אל תסמרי עם פלוני, ושני עדי סתירה שנסמרה עמו אחרי כן, יש עד אחד שנטמאת בסתירה זו, והשציע הצעל את העד להעיד ויפטר מכתובתה, וכפר עדותו, חייב דהא מפסדו ממון ממש דרחמנא הימניה כדאמר במסכת סוטה (דף לא) ואם העיד היה פוטרו מכתובתה, והואיל וכפר עדותו חייב דכתיב במדבר ה ועד אין בה [שני עדים], כל שיש בה [ואפילו עד אחד] ודרשין במסכת סוטה (שם דף ל"א) כל מקום שנאמר עד שנים קאמר, עד שיפוטו לך הכתוב אחד, וקאמר רחמנא ועד אין זה, מרי אלא חד, והיא לא נתפשה [פ'] לא נאנסה] אסורה, דעל כרחק היא לא נתפשה להחמיר עליה צא ולאסורה,

והכל מודים בעדי סוטה שאפילו השציע שניהם וכפרו פטורין שפטור, בעדי קינוי, דהוה גורם דגורם אף אם העדנוך [מעידים בשבילך], עדיין אתה צריך לעדי סתירה, וכשיצאו עדי סתירה, אף הן אין מחייבין אותה להפסדה, אלא גורמים הם שמציאין אותה לידי שתיית מים המאחרים, ושמא מיראת המים חודה שנטמאת, ותפסיד כמותה,

דף ל"ב ע"ב

ומחלוקת בעדי סוטה, בעדי סתירה אותו מחלוקת שנחלקו חכמים ורבי אלעזר צדי שמעון צמשיע עד אחד של ממון, צאומה מחלוקת עצמו חלוקים הם צמשיע שני עדי סתירה סוטה וכפרו, מר סבר דלרבי אלעזר דמחייב צמשיע עד אחד דממון משום דבר הגורם לממון, מחייב נמי צהני דבר הגורם לממון כממון דמי שאילו העידו שמה היו גורמין לה שמהא מודה מיראת צדיקת מים וחייב, ומר סבר, לאו כממון דמי ופטור,

[בר"ם מוחק שני שורות הבאות, הכל מודים וכו' הכל מודים בעד אחד דר' אבא], [כמו אמר מר, על חלק השני של דברי אבין שאין לה שייכות לסוטה] הכל מודים, בשכנגדו חשוד על השבועה מי שצעל דינו [של המלוה התובע, דהיינו הלוה] משוה על השצוה, וכופר לו [הלוה] ממון, ועד אחד יודע צו, והשציעו זה [התובע] שיעיד וכפר, שהוא חייב, שזה אחד מן הנשבעין ומוטלין, כדאמרין צ' כל הנשבעין [לקמן דף מד], הלכך אילו העיד, ומייב את המשוה [את הלוה] שצוה, היו צ"ד מגלגלין את השצוה על זה [המלוה התובע] לישבע וליטול,

אבני חן למסכת שבועות

ומשני דלמא הא דרז פפא דתפישא מטלטלי דהוי תפסה מטלטלי דצעל מחיים, ואם העיד זה עדותו, היתה מופקת צכמזתה:

[שנינו במשנתנו] **כפר אחד והודה אחד כו'**: השתא בזה אחר זה, דתרווייהו [ששני העדים] קא כפרי דמני (למימר ראשון) [ראשון למימר ?] מה [היה ?] מועיל לך אם [העדמך] [העדומך. ק'] הלא כפר השני, אפי' הכי אמרת הראשון חייב הואיל ועדיין לא כפר השני והשני פטור, **כפר אחד והודה אחד** [בין אם כפר האחד והודה השני, בין אם הודה האחד וכפר השני, זה שמורה פטור וזה שכופר חייב], **מיבעיא** להספור חייב?

[להספור חייב לכאורה קשה הלא גם זה שהמודה פטור פשיטא? וי"ל שבין שעיקר החדוש ברישא הוא שהראשון חייב, לכן קשה למה צריך עוד לומר בסיפא שהראשון חייב, אבל מה שהשני פטור אינה בה חידוש כלל, ותני לה רק אגב גררא של החדוש. אבל לפי התירוק עיקר החדוש הוא שהמודה פטור. א"ח],

לא צריכא, כגון שכפרו שניהן, וחזר אחד מהן והודה בתוך כדי דיבור, והא קא משמע לן, דתוך כדי דיבור, כדיבור דמי ויכול לחזור, וכי אצטריך ממני' לאו לאשמועין חיצא דכופר, אלא לאשמועין שהשני [זה שחזר מכפירתו] פטור,

בשלמא לרב חסדא, דמוקי לה לההוא דכפרו שניהן כאחת [לעיל ע"א], במזמנא 1 כרבי יוסי הגלילי, אכתי לא אשמועין דמוך כדי דיבור כדיבור דמי, אצטריך לאשמועין הכא, פטורא דשני [שגם לאחר שכפר, יכול להודות תוך כדי דיבור]. לאגמורי לן דכדיבור דמי, רישא [אשמועין ד] אפשר לצמצם, וסיפא איצטריך לאשמועין, דתוך כדי דיבור כדיבור דמי,

אלא לרבי יוחנן [דאמר לעיל דכפרו שניהם כאחד, היינו בתוך כדי דיבור], רישא תוך כדי דיבור, סיפא תוך כדי דיבור, תרתי למה לי?

מהו דתימא, ה"מ כפירה וכפירה [מתחברים מפני שהם מין אחד] כפר השני בתוך כדי דיבורו של הראשון, אשמועין רישא, דהוי חשיב כאחת [ככפירה אחת] למיזצה לשני, אבל כפירה והודאה אימא לא, וצמיפא אשמועין [שגם הודאה מתחברת לכפירה, כגון ששניהם כפרו, ואח"כ חזר השני והודה] כפר וחזר והודה בתוך כדי דיבור, דיכול לחזור צו, ועדות האחרונה עדות, קמ"ל:

[אבל כפירה והודאה אימא לא. קצת תימה להר"ר יעקב דאורליני"ש דכפירה והודאה שמענין נמי מרישא דמעמא בשכפר תוך כדי דיבור, אף שני חייב משום דראשון נמי יכול לחזור עדיין ולהודות דאי לאו דיכול לחזור ולהודות שני אמאי חייב. תוס', ובהגהת הב"ח ציין שהר"ן תירץ קושיא זו],

[הר"ם גורם ליפטרירה קודם לישלם, וכן ברש"י, וראה מנחת יהודה] **ליפטרירה מלהחזירו, שהרי אין כאן שני עדים, ומיגו דאי צעי אמר לא טעמתי, כי אמר נמי [טעמתי ו. ק'] דידי טעמתי נאמן הא איכא חד סהרא דמחמף חמף** דטעמה מיניה, ואי הוה אמר לא טעמתי היה צריך לישבע להכחיש העד,

לישתבע שצוה שהעד מחייבו כיון דאמר אין חמפי וידי חמפי, הוה ליה כגולן [תוס'] [והמתחייב ?] שצוה על פי עד אחד, צריך לישבע על מה שהעד מעיד, ולהכחיש את העד, וזה אינו יכול לישבע על כך, שהרי מודה הוא לדברי העד שחטפה, והוא הא גברא אלל שצוה וזו כגולן אלל כל שצוות # [אינו מודמה את זה לגולן לגבי נאמנות, שהרי עדיין הוא בחזקת כשרות, ואם היה טוען לא חטפתי היה נאמן בשבועה, אלא שהוא פסול לעדות כגולן], שאינו יכול לישבע עליהן, [ש?] אף זה שצוה וזו אינו יכול לישבע, שהרי מודה צה,

[וצ"ע למה לא נאמר גם כאן כיון שאינו יכול לישבע ישבע שכנגדו ?],

א"ל ר' אבא, הוה ליה מחויב שבועה על כרחו, אם צא להחזיק צה הוה עליו לישבע שלא חטף, שאין החוטף נאמן "לומר" שלי חטפתי, וזו היא השבועה [פ' "לא חטפתי"] שהעד מחייבו לישבע, על מה שהעד מעיד ואינו יכול לישבע שהרי מודה לדבריו, וכל המחויב שבועה ואינו יכול לישבע, משלם,

אמר רב פפא, הכל מודים בעד מיתה בעד אחד היודע צאשה שמת צעלה, והשניעמו שיעיד צה כדי שטעול כחצמה מן היורשים, שהוא חייב, והכל מודים בעד מיתה שהוא פטור ואע"ג שעד אחד נאמן צעדות זו, והפסידה ממנו צכפירתו,

[ומפרש] **הכל מודים בעד מיתה שהוא פטור** כגון דאמר לה לדירה חוץ לצ"ד מת צעלי, ולא אמר להו לבית דין עדותו צצ"ד כשהשניעמו [הוא פטור מוקרבן, שלא הפסיד אותה כלום], לפי שהיא יכולה לילך לצ"ד ולומר מת צעלי, ולא תהא צריכה לשום עד, דמן האשה שאמרה כו' והיא עזמה נאמנת,

דתנן, האשה שאמרה מת בעלי תנשא, מת בעלי תתיבם,

הכל מודים בעד מיתה שהוא חייב, דלא אמר לדירה ולא אמר להו לבית דין,

[ומדייק] **שמע מינה, משביע עדי קרקע, חייב** [קאי נמי אהכל מודים בעד סוטה. תוס'] לשון שאילה היא, מהכא נשמע דסבירא ליה לרב פפא, שהמשביע עדים על עדות קרקע, וכפרו, שחייבים, ולקמן (דף לו) פליגי תנאי ואמוראי, ועד (א. ק') מימה [מירת הבעל] עד קרקע הוא, שהכחשה אינה נגזת אלא מן הקרקע?

אבני חן למסכת שבועות

וספא אשמועינן מציעה אמת כולה פקדון, ומינין חלוקין,

[ונשבעו העדים בכללות] **שבועה שאין** אנו יודעין לך עדות, אין חייבין אלא אחת,

[אבל אם נשבעו העדות בפרטות] **שבועה שאין** אנו יודעין לך עדות, שיש לך ביד פלוני, חטין, ושעורין, וכוסמין, חייבין על כל אחת ואחת,

דף ל"ג ע"א

הא קיימא שניה ומה הפסידוהו הראשונים,

אמר רבינא [תוס'], הכא במאי עסקינן, כגון שהיתה [בת עדות] שניה, בשעת כפירת ראשונה, קרובין בנשותיהן [שוואגערס] נשאו שמי אמות [ראה חו"מ סימן לג סעיף ד' וז"ל וכן בעלי אחרות פסולים זה לזה דאמרינן בהו תרי בעל כאשתו. והוא ע"פ הגמ' סנהדרין כח: גיסו לברו עיי"ש]. ואין כשרין נעדות אחד, נמצא שלא היה לו עדות [אחרת] כשכפרה ראשונה, אלא הם לנדם,

וכי תימא למה לי למתנייה, אינטיך [דמיירי] ונשותיהן גוססות כגון שמי האמות הללו גוססות [תוס'], [והר"ח פירש שהיתה שניה בשעת כפירת הכת הראשונה קרובין בנשותיהן לתובע או לנתבע, שלא היו ראויין לעדות, וכן פירש הרמב"ם בפ"י מהלכות שבועות הל' טו, וראה בתו"ט, וכן פירש בתורת חיים מתוך קושיות שהיה לו על פרש"י],

מהו דתימא, רוב גוססים למיתה הו' להו כאלו ממנו, ותפטר כמ' ראשונה, דהא קיימא כמ' שניה, קמ"ל [תוס'] (השתא מיהא לא שכיב [וילמדך שה] [וכל זמן שהוא. ק'] גוסס הרי הוא כמי לכל דבריו, ואף על פי שרובן למיתה):

מהני': משביע אני עליכם [כן אומר התובע אל העדים], אם לא תבואו ותעידוני [פ' אבל אם תבואו להעיד איני משביע אתכם] שיש לי ביד פלוני, פקדון, ותשומת יד הלוואה, [ולכן נקרא הלוואה "תשומת יד" ששם נדון ממון, וגזל, ואבירה שמהא (אצידה) [אצידה. ק']],

[ונשבעו העדים בכללות] **שבועה שאין** אנו יודעין לך עדות, אין חייבין אלא אחת,

[אבל אם נשבעו העדות בפרטות] **שבועה, שאין** אנו יודעין, שיש לך ביד פלוני, פקדון, ותשומת יד, וגזל, ואבירה, חייבין על כל אחת ואחת,

משביע אני עליכם, אם לא תבואו ותעידו, שיש לי ביד פלוני, פקדון, חטין, ושעורין, וכוסמין [spelt] אשמועינן אף שהוא מין חטין] רישא אשמועינן מין אחד [למשל חטין] (ומציעות) [ושנעות. ק'] חלוקות,

משביע אני עליכם, אם לא תבואו ותעידוני, שיש לי ביד פלוני, נזק, וחצי נזק, תשלומי כפל, ותשלומי ארבעה וחמשה,

ושאנס איש פלוני את בתי, ופתה את בתי,

ושחבני בני הכאה שאין צה חצורה, שאינו חייב עליו מיתה, שהמכה אצו אינו חייב אלא"כ עשה צו חצורה, וכיון דליכא מיתה, איכא ממון דצושה,

ושחבל בי חברי משום יוה"כ נקט ליה, דלע"ג דענט כרת, חייב ממון, והנך דלעיל נקט, משום חזי נזק כדמפרש בגמרא, א"י לאשמועינן, דהמשביע עדי קנס חייבים, ושהכני בני נקט לאשמועינן, דהואיל ואין צה חצורה, אין צה מיתה, וחייב ממון,

ושהדליק את גדישי ביוה"כ [יוה"כ קאי גם על שחבל בי חברי. יבין], הרי אלו חייבין [או ששבועת העדות חייב גם על קנס, או כדאוקי שבכל ענין מדבר על חלק או אופן של ממונות, כדמפרש בגמ']:

נב': איבעיא להו, משביע עדי קנס [שמשביע את חבריו שיבא ויעיד לו כדי שינבה מחבירו קנס, ונמצא שמפסידו ממון] **מהו,**

[ומפרש האיבעיא] **אליבא דר' אלעזר בר"ש** [דס"ל דמודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב, ואינו פטור אלא אם הודה ולא באו עוד עדים] צריך מרובה [צ"ק דף עה] **לא תיבעי לך,**

דאמר [אחר שהודה בעל דין עצמו בקנס. ק'] [אמרינן] **יבואו עדים ויעידו** [אחר שהודה בעל דין עצמו בקנס צאו עדים. ק'] [ועידוהו] ויחמיצ [פי' דלא אמרינן לא יבואו עדים שכבר הודה, אלא אף לאחר שהודה יבואו העדים ויחייבו אותו], ואינו נפטר בהודאה ראשונה [שהודה לפני שבאו העדים], דמי אמרי' מודה בקנס פטור, דנפקא לן [צ"ק דף סד] מאשר ירשיעון אלהים פרט למרשיע את עצמו, ה"מ היכא דלא אמו עדים [כלל], לא משלם קנס אפומיה ידיה, אכל אמו סהדי [אפי'] צמר הכי משלם.

[לא מיבעי לך] דחייבין [בשבועת העדים], שהרי הפסידוהו ככפירמן,

כי תיבעי לך אליבא דרבנן, דאמרי מודה בקנס ואחר כך באו עדים, פטור וזה השביען קודם שהודה בעל דין, ואם העידוהו היה

אבני חן למסכת שבועות

מתחייב,

[ומסביר שני הצדדין] ומיהו הא [ד. ק'] מיעדיל לך, אי מחייבי או לאו, משום דאיכא למימר קנס לאו ממון גמור הוא, דהא אי הוה מודה מיפטר לגמרי, ואיכא למימר נמי כל כמה דלא אודי ממון הוא,

דממונא הוא דהא לאו מולדה דקין הוא,

ת"ש, תשלומי כפל? [ומתריץ] משום קרנא,

ותשלומי ד' וה' ? [ומתריץ] משום קרנא,

שאנס איש פלוני ופתה את בתי? [ומתריץ] משום בושת ופגם דהא איכא ממון דקנס דבר הקצוב בתורה, כגון ל' של עבד, זין עבד יקר זין עבד זול, וכן נ' של אונס ושל מפתה שזים בכל הנשים,

אבל "צושת" הכל לפי המצויים והמתצייש, לכן הוי ממון,

וכן "פגם", [אינה קנס שהרי הוא מפחית את שווייה, שהרי] בתולה כמזונה מאתים, ובעולה מנה,

[אלא] כיון דמרת כולה ממני' בממון מאי קמ"ל כולה ממונא הוא [פ'] בשלמא אי כולם בקנס אשמועינן בכולם שחייבים בשבועת העדות, אלא כיון דאוקמת כולם בממון אין כאן חידוש ומאי קמ"ל, וכדי לאשמועינן שאינו חייב על חלק הקנס אלא על חלק הממון היה די [ד] נימא אחת או שמים ונשמק?

[ומתריץ] רישא חדא קמ"ל, סיפא חדא קמ"ל, רישא חדא קמ"ל, דחצי נזק צרורות ממונא הוא ואידי דמנייה הא [דצורורות], תנא דהדי' תשלומי ד' וה', ואונס ומפתה, דממון שאין משתלם בראש הוא [שמשלם יותר מן הראש, דהיינו יותר מן הקרן. ראה רש"י ב"ק סה:], דומיא דחצי נזק שאין משתלם בראש [אלא פחות מן הקרן], ודכוותה משנין בשמעמא קמיימא דסנהדרין (דף ג'),

סיפא חדא קמ"ל שחבל צי חצירי ציום הכפורים ושהדליק או הדליק את גדישי ביוה"ב,

[לאפוקי מאי? לאפוקי מדר'] [ודלא כדר'. ד"ם] נחוניא בן הקנה [מאמר זה יש 5 פעמים בש"ס: בפסחים כט, לב, מגילה ז, כתובות ל, שבועות לג]. לאפוקי מדר' נחוניא דאמר המתחייב כרת פטור מן התשלומין, דתניא ר' נחוניא בן הקנה היה עושה יוה"כ כשבת, לתשלומין [פ'] אף דיוה"כ חייב עליה רק כרת, אמרין קם ליה ברברכה מיניה, מה שבת [מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין, אף יוה"כ מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין. ד"ם] (כו'),

ואידי דמתן להך [לרישא וסיפא], תנא דהדידיה שהכני צני, דקרוצה ללד מיתה [פ'] שאם היה עושה חבורה היה חייב מיתה, ואשמועינן דהואיל ואינו חייב מיתה דהכאה בלא חבורה, חייב בתשלומין,

ת"ש, משביע אני עליכם, אם לא תבואו ותעידוני,

דף ל"ג ע"ב

שהוציא איש פלוני שם רע על בתי ואמר צ"ד לא מנאחי לכתך

(הש"ס) [תלמודא. ק'] פריך עלה דהא בעיא, ורבנן דהתם דפליגי במודה בקנס [שפטור לעולם אם הודה קודם שבאו עדים], דבעי' [דבעית. ק'] להא בעיא אליציה, כמאן סבירא להו צדיק פלוגתא, דאיפלגו לעיל [לב]. רבנן ור' אלעזר בר"ש, במשביע עד אחד,

[לעיל לב.] דתניא, המשביע עד אחד וכפר פטור העד מקרבן שצעות העדות [דדבר הגורם לממון לאו כממון דמי], ורבי אלעזר ברבי שמעון מחייב [דדבר הגורם לממון כממון דמי],

אילימא כר' אלעזר בר"ש דהכא [לעיל לב.] סבירא להו, דהא דדבר הגורם לממון כממון דמי, מאי מספקא לך במשביע עדי קנס [לא היה לו להסתפק כלל דהא ודאי חייב ד] הא קאמר דבר הגורם לממון כממון דמי, [וז'] לאו ממונא הוא, צדיק מגורס לממון לא הוי, דהא כי לא מודה משלם ממון, ותפשוט לך דמחייבי קרבן שצעות, משום גורס לממון,

אלא כרבנן דהכא הכי מבעיא לך, אי רבנן דהתם דפטרי במודה בקנס ואח"כ צאו עדים, סבירא להו כרבנן דהכא דאמרי דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, קנס קודם הודאה [ל?] מאי מדמית ליה, לממון או גורס לממון, מי אמרינן,

כיון דאילו מודה קודם עדים מיפטר עולמית, לאו ממונא אין זה ממון [ד] קא כפר ליה, או דלמא השתא (כמשביע) [כשהשביע. ק'] זה את העדים מיהא לא אודי לאו (ק') אודי, ואי הוה מסהדי הוו מחייבי ליה, ואין זה גורס לממון אלא ממון גמור?

תא שמע [ומביא ראיה ממשנתנו], משביע אני עליכם, אם לא תבואו ותעידוני, שיש לי ביד פלוני נזק, וחצי נזק, והא חצי נזק קנסא הוא [הרי ששבועת העדות שייך גם בקנס?]

[ומתריץ] כמ"ד פלגא נזקא ממונא,

הניחא למ"ד פלוגתא היא צ"ק (דף טו) וצמחזות (דף מה) פלגא נזקא ממונא, אלא למ"ד קנסא מאי איכא למימר [פ'] עדיין נשאר האיבעיא?

[ומתריץ] בחצי נזק צרורות דהמה שהיתה מהלכת צדק, והיו נזירות מנתזין מתחת רגליה, ושיצרה את הכלים, משלמת חצי נזק, ואע"פ שאין זה שינוי, דהא אורחא דהכי, והוא תולדה דרגל ולא תולדה דקין תמה וה"ל תשלומי נזק שלם דהלכתא גמורי לה הלכה למשה מסיני הוא לחצי נזק וההוא חצי נזק

אבני חן למסכת שבועות

אחר-כך, בליל חידוש מיםה נמי מאן קא חצו, השמא אס אנסה אחר
קייס לן צושה ופגמה וקנסה לאציה, אנסה אציה קנס ציי לשלומי לה צממיה
[וראיתי מי שרצה להרץ שאביה מקבל בושטה וכו'] בתורת שליחות בתו, אבל
באופן שהוא אנסה יכולה היא לבנות ממנו]:

גמ': מעמא דאיש פלוני כהן, דאיש פלוני לוי, הא מנה לפלוני ביד פלוני חייבין, הא קתני סיפא עד שישמעו מפי התובע דקמי סיפא, שלח ציד כו' עד שישמעו מפי המוצע?

אמר שמואל בבא בהרשאה שמיניה אפטרופוס על כך, הלכך אי תביעת ממון היא, הוּו מחייב,

והאמרי נהרדעי לא כתבינן אורכתא הרשאה, ולשון שולטנות הוא כמנו (ד"צ דף קסד) בשנת פלוני אורכן [שפירשו] שלטון, אף כאן אורכתא השגתה, שהשליטנו על בעל דינו לחבצו, **אמטלטלי** לפי שאינו בעין, והעדים מעידין על מה שכתוב, (מממת. ק') שיש (לי) [לו. ק'] ציד פלוני כך וכך?

ה"מ היבא דכפריה שפזר נשמע שהגתצע כפרן, דהשתא מחזי כשיקרא, שחתמו על מ"ש זה שיש לי ביד פלוני כך וכך, אבל לא כפריה כתבינו,

ת"ר, מנין שאין הכתוב דשמיעת קול מדבר חלל אלא בתביעת
בעדות חציעת ממזון,

ר' אליעזר אומר, נאמר כאן [בשבועת העדות] או 'אינן' [פ' כמה פעמים "אי"] ויקרא ה א ונפש בִּיתְחֵמָא וְשִׁמְעָה קו' ל' אֵלֶּה וְהוּא עַד' או' רָשָׁא או' דַּע' [אַם-לו' א' יְגִיד וְנָשָׂא עו' קו'] ונאמר להלן ששבעת הפקדון ויקרא ה כא וְאִין בְּפָקְדוֹן או' בְּשִׁשְׁמֵת דְּאו' בְּגִזְל או' עֶשֶׂק, מזה להלן [בשבועת הפקדון] אינו מדבר אלא בתביעת ממונ [ביקרא ה כא וְכִשֶּׁם עֲמֻתּוֹ בְּפָקְדוֹן או' בְּתִשְׁמוֹת דְּאו' בְּגִזְל או' עֶשֶׂק אֶת-עֲמֻתּוֹ], אף כאן [בשבועת העדות] אינו מדבר, אלא בתביעת ממונ,

וּמִקְשָׁה) **אוֹאִין דְּרוּצָה** במדבר לה כ וּאִם־בְּשָׂאָה יִהְיֶה־כֶּסֶךְ אֶל־הַשְּׂלִיף עָלָיו
בְּצִדָּתָהּ יִמָּת: כֹּא או' בְּאִיבָה הִתְּנוּ כִּדּו' יִמָּת, או' בְּאִיבָה הִסּוּ או' הַשְּׁלִיף עָלָיו
בְּצִדָּתָהּ (רש"י מוֹחֵף הַפֶּסוֹק, וְרֹאה בַר"ח) יוֹכִיחוּ, שֶׁהֵן **אוֹאִין**, וּמַדְבִּירִים
שֶׁלֹּא תִּבְעֵת מִמּוֹ?

דנין אואין שיש עמהן שבועה, מאואין שיש עמהן שבועה,
ואל יוכיחו אואין דרוצת, שאין עמהן שבועה,

במדבר ה' **אואין דסוטה** [במדבר ה' יד] או 'עצב עליו רישאן גאס [וְקָנַס] אֶת-אִשּׁוֹ] וְהָיָה לוֹ לֹא נִקְמָתָהּ, [במדבר ה' ל] או 'אִם יִשָּׁר עַצְבּוֹ עָלָיו [ויש] קָנַס וְקָנַס אֶת-אִשּׁוֹ] וְגו' ויכחו, **שהן אואין ויש עמהן שבעה** והשניע הכהן את האשה (במדבר ה'), ומדברים שלא בתביעת ממון?

צחילים [בן משמע הלישון "שהוציא שם רע"], ונמנא צלזי [שקרון], ולא הספקמי להעמידו שס דדין, לתוצעו קנס של מאה כסף [בגון שברח וכדומה], חייבין,

הודיה מפי עצמו צ"ד זה [שמורה עכשיו שמה] שהוליד שם רע צ"ד אחר
[היה שקר] פטור, קס"ד השאם, דלפילו צלו עדים [שהעידו שהוציא שם רע
בב"ד אחר] לאחר שהודה, קאמר פטור,
וקמני המשביע את העדים קודם הודאה, חייבין, אלמא משביע עדי קנס חייבין?

הא מני ר' אלעזר בר' שמעון היא, דאמר יבואו עדים ויעידו
ואליציה לא אכעיא לי, דלדידיה הוי קנס ממון, כיון דלא מיפטר בהודאתו,

אימא סיפא, הודה מעצמו פטור, אתאן לרבנן קשיא היא?

ומשני כוֹלֵה ר' אֱלֵעָזָר בְּר' שְׁמוּעוֹן הִיא וְהִיא דִקְדָּמִי הוֹדָה מִפִּי עֲזָמוֹ פְּטוּר, לֹא שֶׁבָּאוּ עֵידִים אַחֵר הוֹדָה קִאֲמֵר, אֲלֵא שֶׁבְּהוֹדָה בְּלֹא עֵידִים, וְטַעֲמָא הוּא דִקָּא יְהִיב לְמִילְתֵּיהּ, מִשֵּׁ"ה הָעֵידִים חִיבִין, מִשּׁוּם דִּמְמוֹנָא אֲפֻסְדוּהּ, דְּלִין מוֹדָה בְּקִנְס פְּטוּר, אֲלֵא כֹל זְמַן שְׁהוֹדָה מִפִּי עֲזָמוֹ,

וה"ק, לא משכחת לה הודה מפי עצמו דפטור, אלא היבא דליבא עדים כלל, והודה מעצמו אכל אם נאז עדים אחרים, חייב, הלכך ממון גמור הוא:

מתני': משיביע אני עליכם, אם לא תבואו ותעידו, שאני כהן, שאני לוי, שאיני בן גרושה, שאיני בן חלוצה [פטורין כדמפרש בגמ' שאין הענין [של שבועת העדות] מדבר אלא כפירת ממונ,

שאיש פלוני כהן, שאיש פלוני לוי, שאינו בן גרושה, שאינו בן חלוצה,

שאנאם איש פלוני את בתו, ופתה את בתו, [של פלוני] שאנאם ראובן
 כמו של שמעון, ובתו דקמתי אהא פלוני דלעיל קא, דתנא לעיל מינה, שאה פלוני
 [שמעון] כהן אז לוי, ואינו בן גרשה, ועליה קא, אז שהשניען שאנאם איה פלוני
 [ראובן] את בתו של אותו [שמעון] דאיריין ביה עד השתא,
 [פטוריין] דבעין שישמעו מפי המוצע,

ואנטרין למיתנייה, משום דמוקמינן לה צבא בהרשאה, אפ"ה אינו בעל דינו צו
 כשאר ממונ, דימדי דלא מטא לידיה מעולם, לא מצי למכתב הרשאה עליוהי,

ושחבל בי בני חבלה היא חבורה [פטורין] שאין כאן הפסד ממון, שאם העידו היה הדין מתחייב מיתה ולא ממון,

ושחבל בי חברי שמנל בי נשמת, או שהדליק גדישי בשבת
למרוייהו מיוז מיתה יניהו, הרי אלו פטורין,

ו"מ שאנס איש פלוני, ופיתה את במו, האב הצא על במו, וטעמא דפטורין משום
לדיכא חיוב מיתה, ואף אני כן שמעתי,

אבני חן למסכת שבועות

מה לפקדון, שכן לא עשה בו מושבע מפי אחרים כנשבע כנשבע
עלנו [דכתיב בשבועות הפקדון רק "וכחש"] ולקמן מפרש לה לכולה ומוזיד
כשוגג [ששבועות הפקדון חייב רק על השוגג דילף לה מבעילה] [תוס'],
תאמר בעדות, שכן עשה בה מושבע כנשבע, ומוזיד כשוגג
[ומוזיד כשוגג שני מילים אלו צריכין ביאור, ראה המשניות בראש שבועות
העדות ובריש שבועות הפקדון, וצ"ל דר"ש שמדבר כאן חולק על אותן המשניות.
ע"פ בני ר' אברהם שלמה ג"י],

ת"ל בשבועות העדות בוקרא ה א ונפש פי תחטא ונשבעה קו' ל אלה והוא
עד או' ראה או' ידע אמלו' א יגיד ונשא עו' נו', וכתוב בשבועות הפקדון שם
פסוק ו' ונפש פי תחטא ונשבעה אחת מכל-מצו' ת ה' אשר ל' א תעשינה
ול' אידע ונשא עו' נו': לגזירה שוה [נשנין כמיז מחטא לג"ש.
דיבור זה שייך כאן. ראה להלן],

נאמר כאן תחטא ונאמר להלן תחטא, מה להלן אינו מדבר
אלא בתביעת ממון, אף כאן אינו מדבר אלא בתביעת
ממון,

מתקין לה רבה בר עולא [לר' אליעזר], ויקרא ה או או [דכתיב
בשבועות] [ד.ר"ם] ביטוי ד לו' גפש פי תשבע לנשא [נשפטים. ק'] להכרע לו'
לפיכך יוכיחו, שהן או' אין, ויש עמהן שבועה, ואין עמהן
כהן, ומדברים שלא בתביעת ממון [וקשה דלפי זה נאמר דשבועות
העדות שייך גם בדבר שאין בו תביעת ממון, כמו שפלוני כהן וכו' או בן גרושה
וכו']?

[ומתירן] מסתברא מפקדון הוה ליה למילף [ע"י אואין כמו שאמר ר'
אליעזר], שכן תחטא מתחטא [נשנין כמיז מחטא לג"ש. דיבור זה שייך
לעיל ולא קשה קושית הרעק"א. ראה הערות],

אדרבה מביטוי ה"ל למילף, שכן חטאת מחטאת עדות וניטוי
נחטאת [חייב עליהם קרבן עולה ויורד שהוא קרבן חטאת], אכל שזעמ הפקדון
נאשם [אשם גזילות],

אלא מסתברא, מפקדון ה"ל למילף [שבועות העדות דמירי בתביעת
ממון], סימן הוא שכן [בשניהם בעדות ובפקדון יש בהם לשון]

1. חט"א [ונפש כו'] מחטא מתחטא,
2. במז"ד ונשנין [בעדות ובפקדון] חייב על המזיד [וגם בפקדון סבר ר"א
שהייב גם במזיד ראה המשנה לקמן לו: ריש פרק שבועות הפקדון], אכל ניטוי
כמיז צה ונעלם [ואינו מביא קרבן במזיד],
3. תבעי"ה וכפרי"ה עדות ופקדון צלן ע"י [טענה] [מציעה. ק'] וכפירה,

דנין אואין שיש עמהן שבועה ואין עמהן כהן, מאואין שיש
עמהן שבועה ואין עמהן כהן, ואל יוכיחו אואין דרוצח
שאין עמהן שבועה, ואל יוכיחו אואין דסומה, שאע"פ שיש
עמהן שבועה, יש עמהן כהן,

ר"ע אומר, ויקרא ה ה ויהיה כיריאתם לאחת מאלה והתעדה אשר
קטא עליה, יש מאלה שהוא חייב, ויש מאלה שהוא פטור,
הא כיצד תבעו ממון חייב יש מציעה שהוא חייב כו', [תבעו] דבר
אחר פטור ולקמיה פריך אפיין אלא,

ר' יוסי הגלילי אומר, הרי הוא אומר ויקרא ה והוא עד או
ראה או ידע, בעדות המתקיימת בראיה בלא ידיעה,
ובידיעה בלא ראיה הכתוב מדבר ואין לך עדות צו צלל זו אלא
נמצעת ממון, כדמפרש ואזיל [שבדיני ממונות יכול הנתבע לומר תביא עדים
שיעידו על חלק מהעדות ואשלים לך, נמצא שיש עדות תביעת ממון גם על חצי
עדות],

ראיה בלא ידיעה כיצד, מנה מנתי לך בפני פלוני ופלוני הם
לאו שמנימים לך, אכל לא הודעמים אם הם מתנה או הלואה או פרעון, ואמר לו
הלה [הנתבע] יבואו פלוני ופלוני ויעידו שמנית לי צפניהם, ואני פורע לך,
זו היא ראיה בלא ידיעה,

ידיעה בלא ראיה כיצד, מנה הודיתה לי בפני פלוני ופלוני,
יבואו פלוני ופלוני ויעידו, זו היא ידיעה בלא ראיה,

ר"ש אומר [מתחלה עושה בנין אב, ואח"כ מוסיף ק"ו ופריך עלה, ולבסוף
מביא גז"ש], חייב כאן, וחייב בפקדון, מה להלן אינו מדבר
אלא בתביעת ממון, אף כאן אינו מדבר אלא בתביעת
ממון,

ועוד ק"ו, מה פקדון שעשה בו נשים כאנשים, קרובים
כרחוקים, פסולים ככשרים, וחייב על

דף ל"ד ע"א

כל אחת ואחת בפני ב"ד ושלא בפני ב"ד [כ"ה במשנה לקמן לו:],
אינו מדבר אלא בתביעת ממון,

[שבועות ה] עדות שלא עשה בה נשים כאנשים, קרובים
כרחוקים, פסולין ככשרים, ואינו חייב אלא אחת בפני ב"ד
אם השניעם צ"ד [ראה המשנה לעיל לא:], אינו דין שלא יהא מדבר,
אלא בתביעת ממון,

אבני חן למסכת שבועות

מה שאין כן בשבועת ביטוי [תציעה וכפריה חדא היא. לקמן לד:],

4. **ועברי"ה** [ואית דל"ג ועבריה משום דשבועת ביטוי איתא נמי לשעבר לר"ע וכו'. תוס']: עדות ופקדון שמי(ה?) השבועות לשעבר, אבל ביטוי עיקרה להצא,

אדרבה מביטוי הוה ליה למילף, שכן חמא"ת סימן הוא עדות וביטוי שניהם בחטאת [בקרוב חמאת], שירד"ה ובעולה ויורד, לחו' מ"ש ואין צדק חומש, לפיכך [בשבועת ה] פקדון שהוא צדק [ולא בקרבן חמאת], ובקרבן קצוה [ולא בעולה ויורד], ומוסיף עליו חומש כדמצי (ויקרא ה) ושילס אותו כדל"ג, ומשמעו יוסף עליו,

הנך [שדומה עדות לפקדון] נפישין [לשון זה 10 פעמים בש"ס: שבת כה; יבמות ע; עג; עד; סנהדרין פג; שבועות לד; מנחות כ; עד, עו, נדה מ, ועוד 3 פעמים הנך נפישין סנהדרין נב, שבועות לד; ובחים צב:]

[כמו אמר מר] ר"ע אומר, ויקרא ה ה והיה כִּי־יֵאָשֶׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה, יש מאלה שהוא חייב ויש מאלה שהוא פטור, הא כיצד, תבעו ממון חייב, תבעו דבר אחר פטור,

[ומקשה מאן יימר שהוא כן, דלמא] איפוך אנא?

ר"ע אוו' אין דר"א סמיך דלמי' אלא תציעת ממון [דמקיש שבועת העדות לשבועת הפקדון], ואתציעת ממון גופה קאמר [וזה דורש מ"לאחת מאלה], יש מהן שהוא חייב, ויש מהן שהוא פטור, [ולכן מקשה באיזה תביעת ממון פוטרי ר"ע שר"א מחייב],

מאי בינייהו, בין ר"א ובין ר"ע הי (נינהו) [ניסו. ד"ס] תציעת ממון, דפטרי ר"ע ומחייב צה(ו. ד"ס) ר"א?

איכא בינייהו משביע עדי קרקע דגני השנת גזילה שמע' ליה [לר' אליעזר. וטיקון] לקמן (דף לו:), דמחייב "השנה" על גזילה קרקע [צריך לימוד בגמ' להלן לו, אבל מ"מ כיון דבהרבה מקומות מבעטין קרקעות, ושבעין לר"א דמרבח לה], וקס"ד דהוא הדין לשבועת הפקדון (א) [ו. וטיקון] לשבועת העדות, לר"א חייבין, לר"ע פטורין,

ולר' יוחנן דאמר התם [להלן לו:], משביע עדי קרקע, אפי' לר"א פטורין וכן לשבועת הפקדון, לקמן היא צפ' שבועת הפקדון (דף לז:), הכא, מאי איכא בין ר"א לר"ע,

איכא בינייהו, עדי קנס לר"א חייבין, וכן בשבועת הפקדון, דשמעין ליה [לקמן דדריש צפ'. ריטב"א] דלריש פרשת שבועת הפקדון [לו:]: צריכין ומיעוט, גבי וסעיף את הגזלה # [אין הכוונה על הפסוק, שאין פסוק זה נזכר שם בגמ' אלא ברש"י ד"ה חייב, והכוונה על הענין של והשיב את הגזלה, והיה יותר מדויק אם היינו גורסים גבי השנת גזילה].

והא דלמרינן בכתובות (דף מז) גבי פקדון ילאו אלו שהם קנס, דל"ג כר"א, [ואיכא דקשיא ליה דהא ר"ע בכל התורה כולה דריש רבוי ומיעוט? וי"ל דהא"נ ומיהו הכא אתא קרא דמאלה ומיעוט עדי קרקע או עדי קנס. ריטב"א] [?]

[כמו אמר מר] ר' יוסי הגלילי אומר [מכאן אנו לומדים שהפסוק דשבועת העדות מיידי בחביעת ממון], א ונפש בִּיתְחָטָא וְשִׁמְעָה קו' ל' אֵלֶּה וְהוּא עַד או' רָאָה או' יָדַע אִם־לֹא יִגְדֹל וְנִשְׁאָ עו' נִו' בַּעֲדוֹת הַמַּתְקִיִּימַת בְּרֹאִיה בְּלֹא יָדִיעָה, ובידיעה בלא ראייה, הכתוב מדבר,

א"ל רב פפא לאביי, לימא ר' יוסי הגלילי דלמר אין עדות מתקיימת אלא כדל"ג ידיעה, חוץ מעדות ממון [שצריך או ידיעה או ראייה], לית ליה דר' אחא דלדין ומחייב צדדמי, כגון גמל האומר צדן הגמלים, דמחייב ליה צלל ראייה צדדמי,

[משמע של יוסי צריך על כל פנים ידיעה או ראייה, אבל לר' אחא די "בדדמי". וראה ריטב"א, # וכיון דלר' יוסי צריך בדיני ממונות ידיעה או ראייה בודאי בדיני נפשות צריך ידיעה וראיה, אבל אי אמרינן בדדיני ממונות די בדדמי גם בדיני נפשות היה די בדדמי. וראה תוס', ועדיין צריך לימוד],

דתניא ר' אחא אומר, גמל האוחז בין הגמלים [ב"ב צג; סנהדרין לד. וראה שם מש"כ בארוכה] צועט צרגליו, ולי נראה כשצא לחקק לנקיטה הוא נלחם ומכה צרגליו [ל. ק'] גמלים שסביבותיו, ולשון אומר נופל כמשמס גמלים, דמניא בנפשות (דף ח) גמל אומר כנגד אומר, ונמצא גמל הרוג בצידו, בידוע שזה הרגו,

דאי אית ליה דר' אחא דלדין צדדמי [לא רק בדיני ממונות היה מחייב מידיעה בלא ראייה, אלא גם], בדיני נפשות נמי משכחת לה [תוס'] דמתקיימת צלל ראייה, כגון הא כר"ש בן שטח,

דלי דינת ליה צדדי ממונות גבי גמל, משום דצידוע שזה הרגו, ה"נ צידוע שזה הרגו [פ' שסבירא לן דלר' אחא אין לחלק בין דיני ממונות לדיני נפשות. ראה תוס', # וצריך לעיין לסברה בזה],

דתניא, אר"ש בן שטח, אראה בנחמה [בנחמת ירושלים], [ו"ל חיד רמה בסנהדרין לו: שמעון בן שטח כשנשבע "לא אראה" אמר, אלא מפני דורות הבאים שלא ראו את הדבר, ואלו נשבעו לא אראה בנחמה אם לא ראיתי, נמצאו מקללין את עצמן, לפיכך הוצרך לכנות לומר אראה בנחמה אם לא ראיתי],

[כל הלשון כמו כאן יש גם בסנהדרין לו:], אבל הלשון "אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם" יש בחגיגה טז: ומכות ה:], אם לא ראיתי אחד, שרץ אחר חבירו לחורבה [בחשבון שיחבא ממנו שם באחד החרדים, חדר לפניו מחרד], ורצתי אחריו, ומצאתי סייף בידו, ודם מטפף, והרוג מפרפר,

אמרתי לו רשע מי הרגו לזה, או אני או אתה, אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי, שהרי אמרה תורה דברים ז' על

אבני חן למסכת שבועות

פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת [תוס'].

ידיעה, היכי משכחת לה אם ראה שהרג אדם, ואינו יודע מי (הוא) [הוא].
ק' הסרוב, מי מצי מסהיד עליה, מי לא בעי מידע למידק אם עובר
כוכבים הרג, או ישראל הרג, אם אדם טרפה הרג [תוס'] או
שלם הרג,

[הא דאמרין מי לא בעי למידע אי טריפה הרג או שלם הרג, לא טריפה שאין
טריפתו ניכר מבחוץ קאמר, דא"כ אין לך רוצח נהרג לעולם, דבמקום סייף נקב
היה בפנים, אלא טריפה שטרפותו ניכר מבחוץ תחת בגדיו, ואל"כ דר' ישמעאל
ור"ע אמרה, דלא אולי בהא בתר רובא משום והצילו העדה וכו'. רשב"א],

[לאו למימרא שאם היה שם עד אחר עמו שהוא נהרג על פיהם דהא מאומד
הוא, אלא חדא ועוד קאמר וכדאמרין התם בפ"א דיני ממונות טעמא דליכא
עדים הא איכא עדים בר קמלא הוא תיפוק ליה דמאומד? חדא ועוד קאמר ליה
וכו'. רשב"א, # לכאורה כוונתו אליבא דדינא, אבל אליבא דר' אחא יש לחייב
באומד אם היו באים עדים],

אלא המקום יפרע ממך [הרי שאם היו שני עדים היה נהרג אף שהוא
באומד],

אמרו לא זו משם, עד שנשכו נחש ומת?

[בסנהדרין לו: והאי בר נחש הוא [מיתתו בנחש דהיינו שריפה, הלא רציחה
מיתתו בסייף], והאמר רב יוסף, וכן תני דבי חזקיה, מיום שחרב בית המקדש, אף
על פי שבטלה סנהדרין, ארבע מיתות לא בטלו, לא בטלו והא בטלו?

אלא דין ארבע מיתות לא בטלו פורענות זידי שמים, הדומה למיתה שהוא ממויצ
זה [פירוש אע"פ שלא התרו בו ואין שם עדים, דהא דך עובדא דר' שמעון בן
שטח לא היה שם התראה ולא עדים. חרושי הר"ן].

מי שנתחייב סקילה, או גופל מן הגג דומיא דסקילה, כדתנן לקמן סנהדרין (מה).
זית הסקילה היטה גזיפה שמי קומות, וקומה שלו הרי כאלן שלש, או חיה דורסתו
[ארי מפילו לארך והורגו דדריסה. רש"י כתובות ל:].

מי שנתחייב שריפה, או גופל בדליקה, או נחש מכישו דקלי ליה זיהרא, ארס של
נחש שורפו,

מי שנתחייב הריגה, או נמסר למלכות, או ליסמין באין עליו שדרכן להרגו נסייף,
וכן נמסר למלכות שמחזין ראשו,

מי שנתחייב חנק, או טובע בנהר, או מת בקרונפי [choking, suffocation]?

אמרי, ההוא חטא אחריתי הוה ביה שהיה ממויצ שריפה שהיא חמורה, דאילו
רובא נסייף הוא, ומיתת סייף קלה כדאמרין צלצע מיתות (סנהדרין מט:), דאמר
מר, מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד, נידון בחמורה:

[ואע"ג דמשום תפלת ר' שמעון נענש, שאין כל המתחייב מיתה נענש בדין ארבע
מיתות, שיש רשע מאריך, וזה שנענש משום תפלתו, היה בדין שיענש באותה
מיתה, אלא שהיה בו חטא אחר לדונו משמים בחמורה, כיון שנתחייב איזו מיתה
בשביל ר' שמעון. חרושי הר"ן]. ע"כ העתקתי מסנהדרין לו:.

[ומתריץ] אפי' תימא אית ליה דרכי אחא [דבדיני ממונות דיינין בדרמו,
מ"מ הפסוק דאו ראה או ידע לא משכחת אלא בדיני ממונות, דאילו בדיני
נפשות],

בשלמא ידיעה בלא ראייה משכחת לה, אלא ראייה בלא

ש"מ [בניחותא] קסבר רבי יוסי הגלילי מילתא צאפי נפשה היא, והכי
קאמר, מדקאמר ר' יוסי הגלילי אין שצועת העדות אלא צעדות המתקיימת צדיעה
צלא ראייה, וראיה צלא ידיעה, ש"מ דס"ל משביע עדי קנס דלוגס ומפסה
וכפנו פטור, דאי ס"ד חייב, נהי ידיעה בלא ראייה אשכחן
לה, ראייה בלא ידיעה, מי לא בעי מידע נכרית בעל, בת
ישראל בעל, בתולה בעל, בעולה בעל,

ייתיב רב המנונא, קמיה דרב יהודה, ויתיב רב יהודה וקא
מביעיא ליה, מנה מניתיך בפני פלוני ופלוני,

דף ל"ד ע"ב

ועדים רואין אותו מבחוץ [תוס'] ולא הכיר הנמצע זהם מאי?

א"ל רב המנונא [לרב יהודה רבן] והלה מה טוען, אי אמר לא
היו דברים מעולם, הוחזק כפרן שהרי ראו אלו שמה לו, ואע"פ שאין
יודעין, אם הלואה, אם ממנה, נעשה כפרן צדק, שהרי אמר לו לא היו דברים
מעולם, ואין נאמן עוד בשצוטה, אי אמר אין שקלי ודידי שקלי, כי
אתו עדים מאי הוי?

א"ל [רב יהודה] המנונא את עול [עלה] תא [ובא] אמה ראו ליכנס לזית
המדשק [הגם שהיה בביתו] ד כבר, אמר לו שהוא ראוי להיות מבאי הבית
המדשק. וראה מצור דבש, שרוצה למחוק "יתיב רב המנונא קמיה דרב יהודה" #
ואין לו ראייה מספקת, כדי למחוק שורה שלימה בגמ'. שאלה מחכים את רצן,

ההוא דא"ל לחבריה, מנה [מאה זוז] מניתי לך בצד עמוד זה,
א"ל לא עברתי בצד עמוד זה, אתו תרי סהדי אסהידו ביה
דהשתין מים בצד עמוד זה [תוס'], אמר ר"ל הוחזק כפרן,

מתקיף לה ר"נ, האי דינא פרסאה הוא [אינו דין צדק, שאינו ע"פ
תורה], מי קאמר מעולם [לשום דבר לא עברתי בצד עמוד זה], בעסק
זה קא"ל,

אבני חן למסכת שבועות

איכא דאמרי, ההוא דא"ל לחבריה, מנה מניתי לך בצד עמוד זה, א"ל לא עברתי בצד עמוד זה מעולם, נפקו ביה סהרי, דהשתין מים בצד עמוד זה, אמר ר"ג הוחזק כפרן,

א"ל רבא לר"ג, כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש, עבד לה, ולא אדעתיה [כע"ז בב"ב לט, ולקמן מא:]: כי הכא, שאין לאדם לשום אל לצו, כל המקומות שהם משתין שם מים, להיות זכור עליהן:

אמר להו רב הונא ומאי חובא, דלמא מזיד דלאו כשוגג בפקדון [פ' לכן אינו חייב קרבן בפקדון במזיד], ממעילה (ר"ש. ד"ס) גמר לה נאמר כאן [בשבועות הפקדון] (ויקרא ה) ומעלה מעל, ונאמר להן (שם) כי תמעול מעל, והיינו חובא, אדגמור לה ממעילה [לפטרו במזיד], נגמור לה מעדות לחיובא נג"ש דתחטא תחטא,

מסתברא, ממעילה הוה ליה למילף, שכן מעילה ממעילה,

אדרבה, מעדות הוה ליה למילף, שכן תחטא מתחטא,

מסתברא, ממעילה הוה ליה למילף [שיש 6 דברים], שכן מעילה נשניה נאמר מעילה, בכל ונשניה נהגים בכל, אכל עדות אינו נהג אלא דראויין להעיד, נהגה ונשניה נהגו נשניה נהגו, זה נהגה מן ההקדש, זה כפר ממון, לאפוקי עדות שלא נהגה, בקבוע ונשניה נקרבן קבוע, ועדות נעולה ויורד, חובא, ואשם ונשניה נחומא ואשם, ועדות נחטא ואין שם חומא,

אדרבה מעדות ה"ל למילף [שיש 5 דברים], שכן חטא נשניה נאמר תחטא, הדיוט ודינו עם ההדיוט, אכל מעילה דינו עם ההקדש, בשבועה ונשניה נשבעה, תבעיה וכפירה וע"י מציעה וכפירה הן באין, ואוא"ן ונשניה נאמר אוא"ן, מה שאין כן במעילה,

הגך נפישין [תוס'] דמציעה וכפירה מדא היא,

אלא מאי חובא?

כי אתא רב פפא, ורב הונא בריה דרב יהושע, מבי רב, אמרי היינו חובא,

מכדי ר"ש ג"ש גמיר דתחטא תחטא גמיר, דקמי ספא דמילתיה, ת"ל תחטא תחטא לג"ש, למה ליה דפריך דרישא מה לפקדון שכן לא עשה בו מושבע כנשבע מזיד כשוגג, כי היכי דגמר עדות מפקדון לענין שאינו מדבר אלא מציעת ממון, נגמר נמי פקדון מעדות למושבע כנשבע ומזיד כשוגג,

ומאי חובא דלמא כי פריך שכן לא עשה כי מקמי דתיקום ליה ג"ש בתחלת משנתו, כשהיה צא ללמדה צנין אב, דחייב כאן וחייב בפקדון, אכל ל בתר דקמא ליה ג"ש דתחטא תחטא לא פריך לא שמעינן ליה דפרכה,

והאי דפרכה דרישא, לאו משום דס"ל [הב"י], (הא דהוא) [דהא הוי] גמיר ג"ש מרבו, אלא להודיעך צא שהוצרך ג"ש לכתוב, שלא תאמר למה הוצרכה, והלא יש ללמד כמה מצינו, לפיכך התחיל ללמדה תחלה צנין אב, והודיע תשובות שיש להשיב עליו, לכך הוצרכה ג"ש, וכן דרך תנאים וספרי וספרא,

[שנינו בברייתא עוד דיעה מנל דשבועת העדות מיירי רק בתביעת ממון] ר"ש אומר [תחלה יליף לה במה מצינו, ואח"כ בק"ו, ואח"כ בגו"ש], חייב כאן וחייב בפקדון [מה להלן אינו מדבר אלא בתביעת ממון, אף כאן אינו מדבר אלא בתביעת ממון],

ועוד ק"ו, מה פקדון עשה בו נשים כאנשים קרובים כרחוקים פסולים ככשרים, וחייב על כל אחת ואחת, בפני ב"ד ושלא בפני ב"ד, אינו מדבר אלא בתביעת ממון,

עדות שלא עשה בה נשים כאנשים קרובים כרחוקים פסולים ככשרים, ואינו חייב אלא אחת בפני ב"ד אינו דין שלא יהא מדבר, אלא בתביעת ממון, מה לפקדון שכן לא עשה בו מושבע כנשבע ומזיד כשוגג, תאמר בעדות שכן עשה בה מושבע כנשבע ומזיד כשוגג, ת"ל תחטא תחטא לגמיר שוה] כו':

מחכו עלה במערבא [פ' מחכו על ברייתא לומר דבשיבושא אתנייה, ולא אר"ש מעולם דאילו על ר"ש חס ושלום דמכחו. ריטב"א] אלא דר"ש דגמר מפקדון נג"ש דתחטא תחטא,

מאי חובא? דקתני מה לפקדון שכן לא עשה בו מושבע [מפי אחרים] כנשבע [כעצמו], [דשבועת העדות כתיב "שומעה קול אלה" דהיינו מושבע מפי אחרים, וילפינן מפי עצמו מדרשה, כדמפרש ואיל, אבל בשבועת הפקדון כתב "וכחש" דמשמע רק מושבע מפי עצמו], (מזיד כשוגג. ע"פ הר"ס),

מכדי מושבע מפי עצמו, בעדות לר"ש מנא ליה, דגמר מפקדון [נג"ש דתחטא תחטא], פקדון נמי מושבע מפי אחרים, נגמר מעדות [נמצא שאין כאן פירכא] [תוס' ד"ה ליגמר נמי שבועת הפקדון],

ומאי חובא, דלמא ר"ש בק"ו מייתי לה מיניה וציה, ולית ליה ג"ש [שמבועת הפקדון] מפי אחרים חייב, מפי עצמו לא כל שכן [ולכן בפקדון דכתיב רק מפי עצמו, אמרין דדוקא מפי עצמו חייב, דאילו מפי אחרים אין ק"ו אלא אדרבה הסברה הוא שחייב רק כשאומר השבועה בעצמו],

אלא חובא, אמזיד כשוגג, דקתני מה לפקדון שכן לא עשה בו מושבע כנשבע, מזיד כשוגג, מכדי מזיד [כשוגג. ד"ס] גבי עדות מנא ליה [דחייב], דלא כתיב ביה ונעלם, [בפקדון גם] ה"ג לא כתיב ביה ונעלם [ולחייב נמי שבועת הפקדון במזיד] [תוס'],

אבני חן למסכת שבועות

איש פלוני ליתן לי [מתנה] **מאתים** זוז, **ולא נתן** # [לכאורה אינם יכולים להעיד "שלא נתן" אלא התובע אומר "ולא נתן", ומהעדים הוא תובע רק שיעידו שאמר שיתן], **הרי אלו פטורים, שאין חייבין אלא על תביעת ממון** [שהוא] **כפקדון** שאלו העידוהו היו ממייצין אותו ממון, אבל זה אם העידוהו לא היה מחויב, שהיה יכול לומר מחזני כי,

[פי' הר"ב שאפי' הוא כדבריו אין חייב ליתן לו כלום בשביל אמירה זו, ואפי' הוא עני אינו חייב לו אלא ממעט נדר, ונמצא שאין עליו חיוב ממון בשום צד, שאין ב"ד יורדין לנכסיו אם אינו רוצה לקיים נדרו, אלא שמגדן אותו או מכין אותו עד שקיים מוצא שפתיו. נראה לי. תי"ט, ונ"ל עוד דהרי יכול להתיר נדרו כיו"ד רכ"ח ס"ב. יבין].

משביע אני עליכם כולה מחני' מפרש בגמרא **כשתדעו לי עדות** [לעתיד], **שתבואו ותעידוני, הרי אלו פטורים, מפני שקדמה שבועה לעדות** [והתורה אמרה והוא ראה או ידע, שראה וידע כבר. יבין],

עמד בבית הכנסת [פי' בפני אנשים רבים], **ואמר משביע אני עליכם, שאם אתם יודעין לי עדות שתבואו ותעידוני, הרי אלו פטורין** (עד שיהא מתכוין להם) [ר"ל עד שיחד עדי, מיהו באמר משביע אני עליכם על העומדים כאן, חייבים דהרי ייחד רק דמשנתינו מיירי שאינו יודע מי מבני הכנסת יודע לו עדות והשביע שהודיע יעד לו. יבין],

אמר לשנים, משביע אני עליכם איש פלוני ופלוני, שאם אתם יודעין לי עדות, שתבואו ותעידוני, [והם השיבון] **שבועה שאין אנו יודעין לך עדות, והם יודעין לו עדות עד מפי עד** [שאלו העידוהו לא היתה עדותן מועלת לו כלום. רע"ב], **או שהיה אחד מהן קרוב או פסול, הרי אלו פטורין** [אף על גב דכבר שמענו דאין נוהגת אלא בראוין להעיד איצטריך למיתני הכא דאפי' אם יש שלשה עדים והשנים כשרים פטורין, עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. תוס'],

שלח [התובע] **ביד עבדו** [להשביע את העדים שיבאו להעיד], [דוקא עבד כנעני דאי אפשר להרשותו. יבין עיי"ש], **או שאמר להן הנתבע** # [משמע שהנתבע בהדין תורה משביע את העדים, וצריך להבין אם הוא רוצה לעזור להתובע יתן לו מה שהוא רוצה ולא יהיה צריך לעדים?], **משביע אני עליכם שאם אתם יודעין לו עדות, שתבואו ותעידוהו, הרי אלו פטורין, עד שישמעו מפי התובע:**

נב"י: **ת"ר, משביעני עליכם, אם לא תבואו ותעידוני, שאמר איש פלוני ליתן לי** [במתנה] **מאתים זוז, ולא נתן, יכול יהו חייבין, ת"ל ויקרא ה תחטא** [בשבועת העדות] **תחטא** [בשבועת הפקדון] **לגזירה שוה, נאמר כאן** [בשבועת העדות] **תחטא ונאמר להלן** [בשבועת הפקדון] **תחטא, מה להלן בתביעת ממון, ויש לו שם ממון עליו, אף כאן בתביעת ממון, ויש לו:**

ולא פריך בממיה, כלומר, ובמר דקמא לא הוה פריך, כלומר דיליף הא נמי בג"ש שעשה צו מוטעב כשצב ומזיד כשוגג, **והאמר להו רבא בר איתי לרבנן** בפרק שבעה פקדון, **מאן תנא שבועת הפקדון לא ניתן זדונה לכפרה** [שאין קרבן עולה ויורד בא על דין שבועת הפקדון], **ר"ש היא** דאמר לא עשה צו מזיד כשוגג, אלמא ס"ל כי פירכיה,

והא דלא פרכה לג"ש צהא פירכא במר דקמא ליה, משום דג"ש מופנה היא, ואין משיצין עליה?

ומשני **דלמא מזיד כשוגג פריך** דלמא כי פריך מזיד כשוגג פריך, במזיד כשוגג הוא דס"ל כי פירכיה קמיימא, ואפי' במר ג"ש, משום דגמור לה **במעילה** [בג"ש דתמיעול מעל] דלא עשה צו מזיד כשוגג, ויחא ליה לגמרה ממעילה לפטורה, ולא מעדות לחיובא, משום דהנך **נפישין** כדאמרין לעילן שכן מעילה בכל נהנה בקצוב חומש ואשם,

אבל מושבע כושבע מילף יליף פקדון מעדות לא פריך ולא ס"ל כפירכיה מדקמא ליה ג"ש, וליכא חוכא,

כלומר היינו חוכא, לבמר דגמר פקדון ממעילה למזיד דלאו כשוגג [בין דגמרת דשבועת הפקדון אינה אלא בשוגג כמעילה, ליגמר גם שבועת העדות שאינה אלא בשוגג משבועת הפקדון], היכי פריך, תאמר צעדות שעשה צו מזיד כשוגג [שבועת העדות חייב גם על מזיד], במר דקמא ליה ג"ש דתמיעול מעל [להקיש עדות לפקדון], ליהדר עדות וליילף מפקדון למזיד דלא כשוגג, דהא ילפא פקדון ממעילה ותהדר עדות, ותגמר לה מפקדון, מזיד דלאו כשוגג, מה פקדון שוגג אין מזיד לא [דיליף לה ממעילה], אף עדות [ליילף מפקדון] שוגג אין מזיד לא, כי היכי דיליף פקדון ממעילה?

דף ל"ה ע"א

ומשני [הגמ' דליכא חוכא] **להכי כתבה רחמנא לעדות גבי שבועת ביטוי, וגבי טומאת מקדש וקדשיו, דבכולן נאמר בהן ונעלם, וכאן לא נאמר בהן ונעלם, לחייב על המזיד כשוגג:**

שאלה:

מה הדין, אם אחד תובע מעדים תבואו ותעידוני, והם משיבים אין לנו עסק עמך, הסתלק מאתנו, האם גם זה בכלל אם לא יגיד ונשא עונו או לא?
ולכאורה נראה שבשבועת העדות אינה כל כך "שבועה" כמו תביעה להעיד, ואם אינו רוצה להעיד ומשתמט באיזה ענין שיהיה הוא חייב בקרבן, וזה צריך עדיין לימוד ועיון,

[שנינו במשנתנו] **משביע אני עליכם כשתדעו לי עדות כו':** **ת"ר, משביע אני עליכם כשתדעו לי עדות** [בעתיד], **שתבואו**

מתני': משביע אני עליכם, אם לא תבואו ותעידוני, שאמר

אבני חן למסכת שבועות

[לשון הר"ן גדרים ב.]

אלא עיקרן של דברים דההיא דאמרין דשבועת העדות זעירא שם, ר' חנינא בר אידי היא, דגמר קלה קלה מסוטה, אבל רבנן לא זעו לא שם ולא כנוי וכדמוכחא מתני',

וכי מן הסם וצכל הכנויין הרי אלו חייבין, לאו דזעירא שם או כנוי, אלא לומר דמשציע כצנוי כמשציע סהם ומהני, ולא כמשציע צשמים וצארץ דתנן הסם דפטורין,

אלא שהראב"ד ז"ל אמר דלענין מלקות אינו לוקה אלא בהזכרת השם, דככולהו לאו דשבועה שם כמיז צהו, לא משא את שם ה' לא משצעו צשמי, אבל לענין איסורא צלא שם נמי איתא. עכ"ל הר"ן,

אבל הרמב"ם הל' שבועות פ"ט הל' י"א כתב וז"ל. אחד המושביע עדיו בשבועה, או שאמר להן מצוה אני עליכם בשבועה, אוסרכם אני בשבועה הרי אלו חייבין, והוא שישביעם בשם או בכינוי מן הכינויים כמו שבארנו,

מהני: מושביעני (אני) עליכם, מצוה אני עליכם צגמרא מפרש, אוסרכם אני, הרי אלו חייבין,

[ואם השביעם בלשון, מושביעני עליכם] בשמים ובארץ, הרי אלו פטורין,

באלף דלת [אע"ג דההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק בו] סנהדרין צ. שמוא כיון שאינו מתכוין לשם מותר. תוס' [שהשביעו בשם ה', וקשה למה צריך לומר שם ה' אם אמר כבר שמושביעו? וראה במשניות תפארת ישראל] שם הכמוז צאלף דל"ת ב"ור ה' שם הכמוז ארבע אותיות הכמוז ציו"ד ה"י, בשדי, בצבאות, בחנוך, ורחום, בארך אפים, ברב חסד, ובכל הכנויין, הרי אלו חייבין [ותמהני שלא הזכיר תנא אל, אלוה, אלהים וכו'. בעוז],

המקלל בכולן מצד את השם צאחד מהם, כגון יכה פלוני את פלוני, שזה הוא מיוצו כשמצלל שם צשם חייב מימה דברי ר"מ, וחכמים פוטריין [דבעינן שם המיוחד. יבין],

המקלל אביו ואמו בכולן, חייב, דברי ר"מ, וחכמים פוטריין [דבעינן שם המיוחד. יבין],

המקלל עצמו מפרש צגמרא [דכתיב השמר לך ושמור נפשך מאד, וכל השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. רע"ב] וחביריו [דכתיב לא תקלל חרש אפי' חרש שאינו שומע ולא קפיד מקללתו, לא תקלל, וכ"ש שאר כל אדם דשמוע וקפיד. רע"ב], בכולן, עובר בלא תעשה,

ותעידוני, יכול יהו חייבין, ת"ל ויקרא ה ושמעה קול אלה, והוא עד שהיה עד צאותה שעה או ראה או ידע, מי שקדמה עדות לשבועה, ולא שקדמה שבועה לעדות:

[שנינו במשנתנו] עמד בבית הכנסת ואמר מושביעני עליכם: אמר שמואל, אפילו עדיו ביניהן [וחיו להו, ודעתיה עילויהו, מהו דתימא כמה דמתכוין ואמר להו דמי. קמ"ל. ר"ח],

פשיטא דאי לא [ו. וט'] עדים ציניהן, מאי אינטריך למיתני צמתיתין פטורין?

לא צריכא דקאי עילוייהו שומד (צנד) [אלל. וט'] עדיו מהו דתימא ודאי להנך דקיימי צציה קאמר כמאן דאמר להו דמי והרי ייחד עדיו, קמ"ל,

תניא נמי הכי דאף על גב דצציהו קאי פטורין, ראה סיעה של בני אדם עומדין, ועדיו ביניהן ע"כ צדקאי צציהו קאמר, מדקאמר סיפא כו' אפי' כל העומדין כאן, ת"ל והוא עד, ואמר להן, מושביעני עליכם אם אתם יודעין לי עדות, שתבואו ותעידוני, יכול יהו חייבין, ת"ל והוא עד, והרי לא ייחד עדיו,

יכול אפילו אמר "כל העומדין כאן", תלמוד לומר והוא עד, והרי ייחד עדיו דכיון דאמר עומדין כאן, אותן העומדין אללו ייחד, ומייצין, ואי לא פריש הכי צדהיא, תנא צרישא פטורין:

[שנינו במשנתנו] אמר לשנים מושביע אני עליכם: ת"ר, אמר לשנים מושביע אני עליכם פלוני ופלוני, אם אתם יודעין לי עדות, שתבואו ותעידוני, והן יודעין לו עדות, עד מפי עד, או שהיה אחד מהן קרוב או פסול, יכול יהו חייבין, ת"ל ויקרא ה אם לא יגיד ונשא עונו כמיז מלא למדרש ציה לו לא צראוין להגדה הכתוב מדבר:

[שנינו במשנתנו] שלח ביד עבדו וכו': ת"ר, שלח ביד עבדו, או שאמר להן הנתבע, מושביעני עליכם, שאם אתם יודעין לו עדות שתבואו ותעידוהו, יכול יהו חייבין, ת"ל אם לא יגיד ונשא עונו,

מאי תלמודא?

אמר ר"א, אם לוא [בו"ו ואל"ף] יגיד כתיב, אם לו לא יגיד ונשא עונו, ואם לאחר לא יגיד פטור:

אבני חן למסכת שבועות

אלו "אין" נמחקין,

אבל הגדול, הגבור, הנורא, האדיר, והחזק, והאמין, העוז, חנון, ורחום, ארך אפים, ורב חסד, הרי אלו נמחקין?

אמר אביי, מתניתין במי שהוא חנון

דף ל"ה ע"ב

במי שהוא רחום קאמר ולא דמיון שם הוא, אלא בשם מי שהוא חנון,

א"ל רבא, אי הכי בשמים ובארץ נמי, במי שהשמים והארץ שלו קאמר?

הכי השתא, התם כיון דליכא מידי אחרינא דאיכרי רחום וחנון, ודאי במי שהוא חנון, ודאי במי שהוא רחום, קאמר, הכא כיון דאיכא שמים וארץ, בשמים ובארץ קאמר,

ת"ר, כתב אלף למד מאלהים שהמחיל לכתוב אלהים, וכתב אלף למד אין נמחקין, ואע"פ שלא גמר את השם, שהרי צ' אותיות הללו שם לעצמו, י"ה מיי' [משם הויה], ה"ו אינו נמחק, שין דלת משדי, אלף דלת מאדני [תום' נדפס ע"א], צדי בית מצבאות, ה"ו נמחק,

רבי יוסי אומר, צבאות כולו נמחק, שלא נקרא צבאות אלא על שם ישראל, שנאמר שמות : והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל מארץ מצרים,

אמר שמואל אין הלכה כרבי יוסי [אלא אסור למחוק את השם "צבאות"], [ואיצטרך דלא תימא נימוקו עמו. תום' נדפס ע"א],

ת"ר, כל הטפל לשם, בין מלפניו ובין מלאחריו ה"ו נמחק, לפניו כיצד ליי' ל' נמחק, ביי' ב' נמחק, ויי' ו' נמחק, מיי' מ' נמחק, תהלים קמז [אשרי העם] שיי' ש' נמחק, היי' ה' נמחק, ביי' ב' נמחק,

לאחריו כיצד, אלהינו נ"ו נמחק, אלהיהם ה"ם נמחק, אלהיכם כ"ם נמחק,

אחרים אומרים, לאחריו אינו נמחק, שכבר קדשו השם, אמר רב הונא, הלכה כאחרים,

(אברהם, דלטיא [של לוט], לנבות, גבעת בנימן, שלמה, דניאל, סימן),

הלשון "יככם" ליתא בתנ"ך, והלשון יככה אלקים גם אין בתנ"ך, אבל יככה ה' יש בתוכחה בדברים כה, ד' פעמים, וראה בתיו"ט,

[לא הזכיר כאן בענין זה לשון שבועה, אלא לשון קללה, ומשמע שזה די להתחייב קרבן שבועת העדות],

יככה ה' אלהים, וכן (יככה) [יכסס] אלהים גרם צממני, וכן כמזבז ונקוד צסדר משנה מוגהת ודווקנית,

דברים כה יככה ה' (אלהים. ד"ס) אם אמר לעדים אחד מן המקראות שנקללות, [דאמר צעל דין לעדים. ק'] יקָה ה' יִקָּה וְגו' אם לא מעידוני,

[פ'] והמשנה מפרש, כגון אם היה אחד קורא יככה ה', ועומדים שם התובע והעדים, ואומר התובע [וכן] [פ'] שכן אומר התובע, כמו שכתוב בן בתורה וכן יתקיים עליכם עדים אם לא תעידו [יככה אלהים] [פ'] וכן יככה השם, כגון שהיה אחד קורא קללות שצמורה, ואמר לעדים, כן יככה אם לא מעידוני, זו היא אֵלֶּה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה דֵּהָא כְּמִיזַב צִס כָּל אֵלֹהִים הַצִּיט [ראה תום' לקמן לו. שהקשה מנ"ל שאלה לבד בלי שבועה שהוא חייב עליה],

אל יכך אם מעידוני, אי, וְיִכָּרְכֶּךָ וְיִיטִיב לְךָ יִכְרַךְ אם מעידוני (וכפר) [וכפרו] ר"מ מחייב מכלל לאו אתה שומע הן, אל יככה אם מעידוני, ואם לא מעידוני יכך, וחכמים פוטריין:

נב: משביעני עליכם מאי קאמר? אמר רב יהודה, הכי קאמר, משביע אני עליכם, בשבועה האמורה בתורה, מצוה אני עליכם, בצוואה האמורה בתורה אלה המצוות (כתב) [דכתיב] צפרשת נדרים (ויקרא כז) אוסרכם אני באיסור האמור בתורה,

אמר ליה אביי, אלא הא דתני רבי חייא, כובלכם לשון אסירה צכצלי צרול (תהלים קמט) אני, הרי אלו חייבין, כובל באורייתא מי כתיב?

אלא אמר אביי ה"ק, משביע אני עליכם בשבועה, מצוה אני עליכם בשבועה, אוסרכם אני בשבועה מזכיר את השם צאחד מכל הלשונות הללו, כובלכם אני בשבועה:

[שנינו במשנתנו] באלף דלת, ביוד הי, בשדי, בצבאות, כחנון, ורחום, בארך אפים, ברב חסד: למימרא דחנון ורחום שמות ניהו,

ורמינהי, יש שמות שנמחקין, ויש שמות שאין נמחקין, אלו הן שמות שאין נמחקין, כגון אל, אלהיך, אלהים, אלהיכם, אהיה אשר אהיה, אלף דלת, ויוד הי, שדי, צבאות, הרי

אבני חן למסכת שבועות

שופטים יט א... ויהי איש לוי נר בירכתי הר־אפרים ויִקְחֵהָ לוֹ אִשָּׁה פִּלְגֶשֶׁת מִבֵּית לָחֶם וַהֲדָהּ: ב וַתִּזְנֶה עִלָּיו פִּלְגֶשֶׁתוֹ וַתִּלְכֶּה מֵאֲתוֹ אֶל־בֵּית אֲבִיהָ אֶל־בֵּית לָחֶם וַהֲדָה וַתִּהְיֶה שָׁם יָמִים אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים: ג וַיָּקָם אִישָׁהּ וַלָּהָ אַחֲרֶיהָ לְדַבֵּר עַל־לִבָּהּ לְהַשְׁכִּיחַ... וַיִּדְּאוּהוּ אָבִי הַנַּעֲרָה וַיִּשְׁמָח לִקְרָאתוֹ: ד... וְלֹא אֶזְכָּרָה הָאִישׁ לָלוֹן וַיָּקָם וַיִּלְכֶּה... יד וַיַּעֲבְרוּ וַיִּלְכוּ וַתָּבֹא לָהֶם הַשָּׂמֶשׁ אֶצֶל הַנַּעֲבָה אֲשֶׁר לְבִנְיָמִן: טו וַיִּסְרוּ שָׁם לְבוֹא לָלוֹן בַּנַּעֲבָה וַיָּבֹא וַיִּשָּׁב בְּרָחוּ בִּבְהֵיר וְאִין אִישׁ מֵאֶפְרַיִם תָּם הַבֵּיתָה לָלוֹן: טז וַהֲנָה אִישׁ זָקֵן כָּא מִן־מַעֲשָׂהוּ מִן־הַשָּׂדֶה בְּעָרָם... כב הָמָּה מִיִּטְיָבִים אֶת־לִבָּם וַהֲנָה אִנְשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי בְנֵי־לֵוִי עֹלְמָנִים וַתִּתְּנֶנּוּ מִתְּדַפְּקִים עַל־הַדֶּלֶת וַיִּמְרֹאוּ אֶל־הָאִישׁ בַּעַל הַבֵּית הַזֶּה לֵאמֹר הוּא אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא אֶל־בֵּיתְךָ וַנִּדְעָנָה... כה וְלֹא־אָבֹו הָאֲנָשִׁים לְשַׁמֵּעַ לוֹ וַיִּחְזַק הָאִישׁ בְּפִלְגֶשֶׁתוֹ וַיֵּצֵא אֶל־הֶם חֲחוּץ וַיִּדְעוּ אוֹתָהּ וַיִּתְּעַלְלוּ בָּהּ כָּל־הַלַּיְלָה... כט וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמֶּאֱכָלָה וַיִּחְזַק בְּפִלְגֶשֶׁתוֹ וַיִּתְּנָהּ לַעֲצָמָהּ לִשְׁנֵים עָשָׂר נְתָחִים וַיִּשְׁלַחָהּ בְּכַל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל:

[פעם ראשונה] שופטים כ יח וַיָּקָמוּ וַיַּעֲלוּ בֵּית־אֵל וַיִּשְׁאָלוּ בָּאל־הַיָּמִים וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יַעֲלֶה־לָנוּ בְּתַחֲלָה לְמִלְחָמָה עִם־בְּנֵי בִנְיָמִן וַיֹּאמֶר ה' הַיְּהוּדָה בְּתַחֲלָה: יט וַיָּקָמוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּבֹקֶר וַיִּחַנּוּ עַל־הַנַּעֲבָה: כ וַיֵּצֵא אִישׁ יִשְׂרָאֵל לְמִלְחָמָה עִם־בְּנֵי בִנְיָמִן וַיַּעֲבְרוּ אֹתָם אִישׁ־יִשְׂרָאֵל מִלְחָמָה אֶל־הַנַּעֲבָה: כא וַיֵּצֵאוּ בְנֵי־בִנְיָמִן מִן־הַנַּעֲבָה וַיִּשְׁחִיתוּ בִּישְׂרָאֵל בִּזֵּי'ם הָהוּא שְׁנַיִם וַעֲשָׂרִים אֶלֶף אִישׁ אֲרָצָה:

[פעם שנייה] כג וַיַּעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ לַפְּנִיָּה עַד־הָעֵרֶב וַיִּשְׁאָלוּ בַה' לֵאמֹר הֲאִינוּ יֹסִיף לְנַשֵּׁת לְמִלְחָמָה עִם־בְּנֵי בִנְיָמִן אֲחִי וַיֹּאמֶר ה' עֲלוּ אֵלָיו: כד וַיָּקָרְבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן בִּזֵּי'ם חֲשֹׁנִי: כה וַיֵּצֵא בִנְיָמִן אֶל־לְקִרְאָתָם אֶל־הַנַּעֲבָה בִּזֵּי'ם חֲשֹׁנִי וַיִּשְׁחִיתוּ בְּבֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד שְׁמֹנֶת עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אֲרָצָה כָּל־אֶלֶף שְׁלֹפִי תָרֹב:

[פעם שלישית] כו וַיִּשְׁאָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּה' וַשֵּׁם אֲרוֹן בְּרִית הָאֵל הַיָּמִים בְּיָמִים הָהֵם: כז וַיִּפְתָּחם בְּיָאֲלֶעֱזֶר בְּיָאֲהָרִן עֹמֵד לַפְּנִיּוֹת הָהֵם לֵאמֹר הֲאִינוּ יֹסִיף עוֹד לַצָּאת לְמִלְחָמָה עִם־בְּנֵי־בִנְיָמִן אֲחִי אִם־אֶחָדֶל וַיֹּאמֶר ה' עֲלוּ כִּי מִחֵר אֶתְּנֶנּוּ בְיָדָהּ:

לח וַיֵּהָרֶה ה' אֶת־בְּנֵי בִנְיָמִן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁחִיתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָמִן בִּזֵּי'ם הָהוּא עָשָׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וּמֵאָה אִישׁ כָּל־אֶלֶף שְׁלֹף תָרֹב:

שופטים כא א וַאֲשֵׁי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבָּעוּ בַּמַּעֲרָפָה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא־יִיתֵן בֵּיתוֹ לְבִנְיָמִן לְאִשָּׁה: ... וּמִדֶּשֶׁשָׁה לָהֶם לָלוֹ תָרִים לְנָשִׁים וַאֲנִינֵנו נִשְׁבָּעֵנוּ בַה' לְבִלְתִּי תִתֵּן לָהֶם מִבְּנוֹת יָתִימוֹת לְנָשִׁים: ... כ וַיֵּצֵאוּ אֶת־בְּנֵי בִנְיָמִן לֵאמֹר לָכוּ וְאַרְבַּתְכֶּם בְּכַרְמִים: כא וַיִּרְאִיתָם [מִן הַמֶּאֱרֵב חֲשִׁיפּוֹ מִי הַיּוֹצֵא] וַהֲנָה אִם־יֵצֵאוּ בְנוֹת־שִׁלּוֹ לְחֹל בְּמַחֲלוֹת, וַיִּצְאָתָם מִן־הַכְּרָמִים וַחֲסִפְתָּם לָבֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ מִבְּנוֹת שִׁלּוֹ וַתִּלְכָּתָם אֶרֶץ בִּנְיָמִן: כב וַתִּהְיֶה כִּי־יָבֹאוּ אָבוֹתָם אוֹר אֲחֵיהֶם לְרִיב אֲלֵינוּ, וַאֲמָרְנוּ אֲלֵיהֶם חֲנוּנוּ אוֹתָם [תִּרְחֲמוּ עֲלֵינוּ] כִּי לֹא לָקָחְנוּ אִישׁ אִשְׁתּוֹ בְּמִלְחָמָה [הַנָּשִׁים מִבְּנֵי בִנְיָמִן שֶׁנִּשְׁאָרוּ אֵינֶם דִּי שִׁיחָה לְכָל אִישׁ אִשָּׁה, וְאֵם מִחַמַּת הָאִיסּוֹר שֶׁאִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִתֵּן בֵּיתוֹ לְבִנְיָמִין] כִּי לֹא אֶתָּם נִתְּתָם לָהֶם, [וְלָכוּ אֵין לָכֶם לְדֹאוּג] בָּעֵת תִּתְּנֵנֵם [שֶׁעָבְדוּ תַחֲוֵי אֲשָׁמִים]:

4. כָּל שְׁמוֹת הָאֲמֹרִים בַּגִּבְעָת בְּנִימִין וַיִּשְׁלַח בְּנֵי יִשְׂרָאֵל צֵה (שופטים כ טז), ר"א אֲמֹר חוֹל, רבי יהושע אֲמֹר קֶדֶשׁ,

אֲמֹר לוֹ ר"א, וכי מִבְּטִיחַ שִׁנְיָמוֹ וַאֲנִינו עוֹשָׂה [וְהָלָא אַחֵר הַשְׁאָלָה

1. כָּל שְׁמוֹת הָאֲמֹרִים בַּתּוֹרָה בְּאִבְרָהֶם, קֶדֶשׁ, חוֹץ מִזָּה שְׁהוּא חוֹל, שְׁנֵאֲמֹר בְּרֵאשִׁית יח וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי אִם נָא מִצָּאתִי חָן בְּעֵינֶיךָ לְמִלְאָךְ הָאֲמָנָעִי קֶדֶשׁ אֲדֹנִי שָׁךְ צָלוּ לִפְנֵי מִיכָאֵל בְּאֲמָנָעוֹ גְּבִירָאֵל מִימִינוֹ רַפָּאֵל מִשְׁמָאלוֹ,

חֲנִינָא בֶן אַחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְרַבִּי אֲלֵעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, מִשּׁוּם רַבִּי אֲלֵעָזָר הַמּוֹדֵעִי אֲמָרוֹ, אָף זֶה קֶדֶשׁ דְּכַמִּיז לַעֲלִי מִינָה וִירָא עֲלִי יי, וְהִדֵּר כְּמִיז וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, וְאִמֵּר לְהַקְדִּיָּה אֵל נָא מַעֲבֹר מַעַל עֲצָךְ, הַמָּתָן לִי כֹאֵן עַד שְׁאִנְיָם הָאֲוֹרִחִין,

כְּמֵאֵן אֲזֹלָא, הָא דְאֲמֵר רַב יְהוּדָה אֲמֹר רַב, גְּדוּלָּה הַכְּנֵסֶת אֲוֹרְחִין יוֹתֵר מִהַקְבֵּלָת [וְרֵאָה לְשׁוֹן "הַקְבֵּלָת" גַּם בְּר"ה מִזֵּי חִיִּיב אֲדָם "לְהַקְבִּיל" פְּנֵי רַבּוֹ בְּרַגְלָא] פְּנֵי שְׂכִינָתָהּ, כְּמֵאֵן כְּאוֹתוֹ הַזֶּה [חֲנִינָא בֶן אַחִי וְכו']

2. כָּל שְׁמוֹת הָאֲמֹרִים בְּלוֹמֵ, חוֹל, חוֹץ מִזָּה שְׁהוּא קֶדֶשׁ, שְׁנֵאֲמֹר בְּרֵאשִׁית יח יח וַיֹּאמֶר לוֹ ט אֲלֵהֶם אֶל־נָא וְהִי'ק וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵיהֶם בְּאִזְנוֹתָם, אֵל נָא יְהִי כֵן, וְחֹזֵר כְּלָפִי הֵשֵׁם, וְאִמֵּר לוֹ אֲדֹנָי: יט הַיְּהוּדָה־נָא מִצָּא עֲבָדְךָ חָן בְּעֵינֶיךָ וַתִּגְדֵּל חֶסֶדְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְחַיּוֹתִי אֶת־נַפְשִׁי וְגו' מִי שִׁישׁ בִּידוֹ לְחַמִּית וְלַחַיּוֹת, זֶה הַקֶּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא,

3. כָּל שְׁמוֹת הָאֲמֹרִים בַּנְּבוֹת כְּמִיז (מַלְכִּים א כֹּא יג) וַיִּצְאוּ שְׁנֵי הַנָּשִׁים עֲמִי־בִלְעֵל וַחֲבֹנִי נָגִידוֹ וַיַּעֲדוּהוּ אֲנָשִׁי הַבְּלִיעֵל אֶת־נָגִידוֹ מִנְּגִיד הָעָם [לְאִמֵּר] בְּרַךְ נָגִיד מִלֵּל הָיִים [וַיִּמְלֹךְ וַיִּזְלָהוּ מִחוּץ לְעִיר וַיִּסְקָלָהוּ גִלְגָּמֵשׁ וַיָּמָת], קֶדֶשׁ,

בְּמִיכָה חוֹל כְּגוֹן (שופטים ז ה) [וְהָאִישׁ מִיכָה] לוֹ יָמִית אֵל הָיִים [וַיַּעַשׂ אִסּוֹ ד' וַתִּקְרָאֵם וַיִּמְלֹךְ אֶת־יָדֵי אִסְדִּי מִבְּנֵי וַיִּהְיֶה לוֹ לְכֹהֵן].

וְכָגוֹן (שם ג) [וַיִּתְּנֵם אֲמֹר] [הַקֶּדֶשׁ הַקֶּדֶשׁ אֶת־הַכֶּסֶף לַה' מִיָּדִי לְנָדִי [לַעֲשׂוֹת מִי פֶסֶל וּמִסְכָּה וְשִׁפָּה אֲשֶׁר־יִבְנוּ] וְגו', [וּמִפֶּרֶשׁ שֶׁהַקֶּדִּישָׁה אֲמֹר אֶת הַכֶּסֶף כְּמוֹ מִי שֶׁמִּקְדִּישׁ לְהַקְדִּיחַ] הִי הוּא אֲסוּר עָלֵי כִּהֶקְדֵּשׁ גְּמוּרִים שֶׁהֵן לָקֶס, עַד שֶׁחֲתִנּוּ מִיָּדִי לְנָדִי לַעֲשׂוֹת מִי פֶסֶל וּמִסְכָּה,

וְכֵן (שופטים יח ו) [וַיֹּאמֶר לָקֶס הַפֶּהן לָכוּ לְשֹׁלוֹס] נִכְמָה דְּקֶדֶשׁ [מִשְׁרַח מְלִכִּי־צָהָ], כְּלָפִי שְׂכִינָה אֲמֵר,

ר"א אֲמֹר בַּנְּבוֹת קֶדֶשׁ, בְּמִיכָה יֵשׁ מִהֵן חוֹל, וַיֵּשׁ מִהֵן קֶדֶשׁ,

[וּמִפֶּרֶשׁ אִם כְּתוּב ב] אֶלֶף לְמוֹד חוֹל כְּגוֹן (שופטים ז ה) [וְהָאִישׁ מִיכָה] לוֹ יָמִית אֵל הָיִים (שופטים יח כד) [וַיֹּאמֶר] אֶת־לֵל הִי מִשְׁרַח־עֲשִׂימִי לְקַסָּם, יוֹד הִי קֶדֶשׁ, חוֹץ מִזָּה [שֶׁאֵינֶה שְׁכִינָה ב] שֶׁאֵלֶף לְמוֹד וְהוּא קֶדֶשׁ שׁוֹפְטִים יח לא וַיִּשְׁיִמוּ לָהֶם אֶת־פֶּסֶל מִיכָה אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל־יָמֵי חַיּוֹת בֵּית־הָאֵל הָיִים [בֵּיתוֹ שֶׁל הַקֶּב"ה] בְּשִׁלָּה, ה,

אבני חן למסכת שבועות

אנו רואין שלא הצליחו, וכי אפשר ששאלו בה' [אלא ודאי זה שנאמר ששאלו בה' היינו בשם ע"ז],

אמר לו ר' יהושע, מה שהבטיח עשה, והם לא ביחנו הס לא שאלו אלא (האלף) [העלה. ק'], ולא אמרו (המתנהו צדי) [המתנו צדינו. ק'] **אם לנצח** [את בנימין] **אם לנצח** [להיות מנוצחים, שבנימין ינצח אותם],

באחרונה [בפעם שלישית] **שביחנו** [שבכולן לא כתב "אם אחרל" אלא באחרונה, דכתיב האוסף וגו', תוס'] צלויים ומומים, כי ממך אמנו צדך הסכימו [האורים ותומים] על ידן לדכיהם, שנאמר שופטים ב כח ופינחם בן-אלעזר בן-אהרן עמדו לפניו פימם הים לאמר, האוסף עו'ד לצאת למלחמה עם-בני-בנימין אחי אב-אחדל וגו' ויאמר ה' עליו כי מחר אתנו בידך:..... לה ויגף ה' את-בנימין לפני ישראל וישחיתו בני ישראל בבנימין ביום ההוא עשרים וחמשה אלף ומואח איש בל-אלה שלף חרב,

5. כל שלמה האמורין בש"ש קדש, שיר למי שהשלוש שלו, חוץ מזה שיר השירים ח יב פרמי שלי לפני, האלף לה של מזה, שלמה לדידיה [שלמה המלך לעצמו], ומאיתים לנמרים את-פריו, [ל] רבנן לרנן הניחם ויעסקו צמורה, אחד משה שזה,

וי"א אף זה חול שיר השירים ג הנה מטתו שלשלמה ששים חוג, שהיה נצטת מאשמדאי, כדאמר במסכת גיטין (דף סח),

אף זה, ולא מיבעי האידך [כרמי שלי לפני],

אלא הא דאמר שמואל, מלכותא דקמלא [בהוצאה למלכות הרשות קאמר. תוס'] חד משייתא בעלמא צאנגריא [דעצודת] [דעצודת. ק'] המלך לא מיענשא, שנאמר כרמי שלי לפני, האלף לך שלמה למלכותא דרקיעא [הרי ששלמה היינו הקב"ה], ומאיתים לנמרים את פרו, למלכותא דארעא,

שמואל לא כת"ק, ולא כ"א ! אלא ה"ק, וי"א זה [כרמי שלי לפני] קדש, וזה הוא חול דמטתו [הנה מטתו לשלמה], ושמואל דאמר כ"א [דכרמי שלי לפני קאי על הקב"ה],

6. כל מלכיא האמורים בדניאל כל מקום שנאמר שם מלך חול, חוץ מזה שהוא קדש דניאל ב לו **אנת מלכא** [נבוכדנצר] * **מלך מלכיא** [היינו הקב"ה ד"י" שהוא, אלה שמויא] דלילו לנבוכדנצר לא הוה קרי ליה דניאל מלך מלכיא, אלא ה"ק אנת מלכא נבוכדנצר, מלך מלכיא, דהוא ד"י **אלה שמיא** [נתן לך] **מלכותא חסנא** [מלכות חוקה] **ותקפא** [ותקיפה] **ויקרא** [וחשובה] **יהב-לך**,

* [ועיו"ל דאי קאי מלך מלכיא על ג"ג לא לכתוב מלת מלכא, אלא אנת מלך

מלכיא. מהרש"א]

וי"א אף זה [הפסוק דלהלן] **קדש**, שנאמר דניאל ד מו **מרי** [אדוני], [ומתוך שמעתין משמע שהוא [מארי] קודש, לענין זה שאינו נמחק, ועדיף מארי מלשון חנון ורחום כו' דנמחקין, לפי שהוא תרגומו של שם א"ד ודוק. מהרש"א] **חלמא** [החלום רע שראית] **לשנאך** **ופשרה לערךך** [וגם הפתרון יהיה לשונאך], **למאן קאמר**, אי סלקא דעתך לנבוכד נצר קאמר ליה, שנאותיה מאי נינהו [מי הם השונאים של נבוכדנצר], **ישראל**, [וכי דניאל] **מילט קא לייט לחו לישראל** [אלא אומר כן להקב"ה שהחלומות הרעים יבואו על שונאיו],

ות"ק סבר, שונאי ישראל איכא [וכי שנאת ישראל יש], שונאי עובדי כוכבים [ושנאת הגוים] **ליכא** [ודאי היה ג"ג שונא גם גוים]:

במדרב ה יט והשביע אתה הפתן ואמר אל-האשה אמר-ל' א שכב איש אתך ואמר-ל' א שטית טמאה תחת אישה הנקי ממי המרים המאכרים האלה: כ ואתי פי שטית תחת אישה וכי נטמאת ויתן איש בך את-שכבתו מבלעדי אישה: כא והשביע הפתן את-האשה בשבעת האלה ואמר הפתן לאשה יתן ה' או תה לאלה ולשבעה ברו ה' עמה באת ה' את-ירכה נפלת ואת-בטנה צברה:

[שנינו במשנתנו] ובכל כנויין הרי אלו חייבין כו': ורמינהי במדרב ה כא [יתן ה' או תה לאלה ולשבעה, מה ת"ל, והלא כבר נאמר במדרב ה כא והשביע הפתן את-האשה בשבעת האלה מהכא משמע מיהו לאלה ולשבעה, ומו לא הוה ליה למיכתב, אלא יתן ה' את ירכך נופלת,

לפי שניא' [בשבועת העדות] ויקרא ה א ונפש ברתחמא ושמעה קו' ל אלה והוא עד או ראה או ידע אמר-ל' א יגיד ונשא עו'ב, נאמר כאן אלה ונאמר להלן [בסוטה] אלה, מה להלן שבועה דכמיז והשביע אף כאן שבועה [תוס'], מה להלן בשם [המיוחד] דכמיז יתן ה' וגו' אף כאן בשם [ובמשנתנו שנינו שיכול להשביעם בכינוין]:

אמר אביי לא קשיא, הא רבי חנינא בר אידי [צריך שם המיוחד], הא רבנן, דתניא רבי חנינא בר אידי אומר, הואיל ואמרה תורה השבע שבעה ה' מהיה וגו' (שמות כג) ואל תשבע לא משענו [בשמי] לשקר (ויקרא יט) קלל יתן ה' אומך לאלה ואל תקלל צין קללת השם, צין קללת מצירו לא תקלל מרש (ויקרא י"ט),

מה השבע בשם, אף לא תשבע בשם [וצ"ע דהא הפסוק שמביא רש"י כתיב בה בפירוש "לא תשבעו בשמי" לשקר?], מה קלל בשם, אף לא תקלל בשם וצרימא רבי חנינא, ומשמיתין רבנן,

ורבנן [ומקשה על משנתנו דאתיא כרבנן, שגם בכינוין יכולים לישבע], אי גמירי גזירה שוה דנאמר כאן אלה ונאמר להלן אלה ניבעי שם המיוחד [כמו בסוטה], אי לא גמירי גזירה שוה, אלה דשבעה

אבני חן למסכת שבועות

היא, מנא להו ושמעה קול אלה מנא להו, דשצוה משמע?

[ומתרי, ומביא ברייתא שאלה הוא לשון שבועה] נפקא להו מדרגא מגופיה, דמשמעות דקלא הכי משמע [דכתיב בשבועת העדות, ושמעה קול] אלה, אין אלה אלא לשון שבועה, וכן הוא אומר אלמא אלה היא שצוה כו' במדבר ה' והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה,

ופרכין התם [בסוטה] שבועת האלה כתיב שצוה שהיא בקללה, אכל שצוה שאינה בקללה לא משמעה מהכא [שסתם אלה פירושה קללה]?

הכי קאמר [כך פירוש הברייתא], אלה, אין אלה אלא בשבועה [קללה יחד עם שבועה], וכן הוא אומר, והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה,

דף ל"ו ע"א

ומנין לעשות (אלה שאין עמה שבועה כאלה שיש עמה שבועה) שבועה שאין עמה אלה, כשבועה שיש עמה אלה [פ' ולפ"ו קשה למה בשבועת העדות אין צריך קללה] כך שטיה צמ"כ, ונמסכת סוטה מפרשה צפרק היה מציא את מנחתה (דף יח), הכי דמי שצוה שיש עמה אלה, שצוה שלא נטמאת, ואם נטמאת יצאו כך?

תלמוד לומר ויקרא ה' ושמעה קול אלה [דמייטורא דקול דריש ליה, דמסתייה דליכתוב ושמעה אלא, אלא דרבי כל דהו ופ' לשבועה גיריתא שאין בה אלה. ריטב"א], ושמעה אלה, ושמעה קול מדהוי ליה למכח ושמעה אלה, שמעת מינה דהיא שצוה (כל) שיש צה אלה, וכחז קול (אלה. וט') ימלא, לדקרא אלה, למייצה צה' משמי הקולות, # [ועדיין לא פתר הגמ' דמנלן לרבנן שצריך כינוי בשבועת העדות? ועוד צ"ע דלפ"ו גם באלה בלא שבועה יהיה חייב ?]

אמר רבי אבהו, מנין לאלה שהיא שבועה? שנאמר יחזקאל י' י' ויסקח מזרע המלוכה ויכרת אותו ברייתא ויבא אותו באלה ואת-אילי הארץ לקח נבוכדנצר את דלקיהו וגו', וכתיב דברי הימים ב' לו יג וְגַם בְּמִלְכָּה נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ, אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוּ בְּאֵל הַיָּם [הרי מה שאמר שהביא אותו את נבוכדנצר "באלה" היינו בשבועה],

תנא, "ארור" בו נידוי, בו קללה, בו שבועה [רש"י גורם בסדר הפוך "בו שבועה בו קללה"] כל לשונות הללו הוא משמש, וזריך לפרוש ממנו, אם אמר חכם ארור כלשון נידוי, ואם אמר אדם לחזירו לשם שבועה, וקבלו עליו שצוה היא, והמקלל את חזירו כלשון ארור הוא לה', קללה היא ומייב המקלל,

בו נידוי, דכתיב שופטים ה' כג או ר' [מלשון ארור] מ'ר' [שם מקום]

אמר מלאך ה', ארו ארו ר' וישיב פי ל' א'באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבו ר'ים, ואמר עולא [אבל ממשמעות הפסוק לא משמע לשון נידוי], בארבע מאה שיפורי [שופרות] שמתיה ברק [בן אבינעם, שקרא לו דבורה הנביאה ע"פ ה' שילך למלחמה נגד סיסרא. שופטים ד'] למרוז,

בו קללה, דכתיב דברים כו ואלה יעמדו על הקללה, וכתיב דברים כו ארור האיש אשר יעשה פסל וגו',

בו שבועה, דכתיב יהושע ו' וישבע יהושע בעת ההיא לאמר, ארור האיש לפני ה' וגו',

ודלמא תרתי עבד להו, אשבעינהו ולייטינהו אכל ארור לאו לשון שצוה הוא?

אלא מהכא שמואל א' יד כד וְאִישׁ־יִשְׂרָאֵל נָגַשׁ [קרב] בְּיוֹם הַהוּא, וַיֹּאֲלֵ [לשון אלה ושבועה] שְׁאוּל אֶת־הָעָם לֵאמֹר אֲרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכֵל לֶחֶם עַד־הָעֶרֶב וְנִקְמְתִי מֵאִיכְלֵי לֶ' א' טעם [הלוקח אל פיו מעט מן המאכל ואין בה לדרת חדרי במן יקרא טעימה. מצ] פְּלִי־הָעָם לָהֶם וְגו' וכתיב שמואל א' יד כו וַיֹּו נָתַן ל' א־שָׁמַע בְּהִשְׁבִּיעַ אָבִיו אֶת־הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת־קָצֶה הַמִּנְחָה אֲשֶׁר בָּדְדוּ וַיִּמְבֹּל אוֹתָהּ בְּעֶזְרַת הַדְּבָשׁ וַיִּשָּׁב יְדוֹ וְאֵלֶּיּוּ וְתֹאמְרָה עֲנִיּוֹ,

ודלמא הכא נמי תרתי עבד להו, אשבעינהו ולייטינהו? מי כתיב וארור,

השתא דאתית להכי, התם [הפסוק דוישבע יהושע וגו'] יש ללמוד ממנו גם נמי לא כתיב וארור,

אמר רבי יוסי ברכי חנינא, אמן בו שבועה העונה אמן אחר שצוה כמזלזל שצוה מפיו, בו קבלת דברים האומר לחזירו על מנת שמקיים לי תנאי כך וכך, ואמר אמן, קבל דבריו, ומייב לקיים תנאו, בו האמנות דברים וראוי לענות אמן על דבר תפלה ותמנה, שהוא לשון מלמן הדברים, שהיא לזון שהיא אמת כן,

בו שבועה, דכתיב במדבר ה' ואמרה האשה אמן אמן דאי לאו כמזלזל שצוה דמלא, אמאי מצדקה, אפילו מושבע מפי אחרים אין כאן, שהרי לא אמרה כלום אחר שצוה, ולא דמלא למשביעי עליכם, שהם כופרין אחר שצוה, ועוין על דבריו, אין אנו יודעין לך עדות,

בו קבלת דברים, דכתיב דברים כו כו ארור אשר ל' א'יקים את־דבריו התו ר'ה'הואת לעשו'ת או תם, ואמר פליהעם אמן,

בו האמנות דברים, דכתיב ירמיה כו ו' ואמר ירמיה הנביא אמן

אבני חן למסכת שבועות

לכדרדשינן בפ' ד' מיתות דאינו חייב עד שיברך שם בשם. תוס' [ל'מוד ומיניו
ענין על המקלל אביו ואמו, שאינו חייב עד שיקללם בשם
המיוחד:

[שנינו במשנתנו] והמקלל עצמו וחבירו, [בכולן, עובר בלא תעשה] כו':
אמר רבי ינאי, ודברי הכל [שמוקלל עצמו או חבירו חייב אף בכינויים]
ללא תימא הוילי וקרא יתירא הוא [בנקבו שם] לרבות, מניחו ענין לרבות אף
המקלל עצמו וחבירו,
אלא [גם רבי מנחם מודה במקלל עצמו וחבירו שאין צריך שם המיוחד ד] דוקא
קאמר רבי מנחם לרבות מקלל אצו שהוא נסקילה כמנכר את השם, אבל עצמו
וחבירו דלא [דאיסור לאו] בעלמא הוא, לא תילף מהכא,

עצמו, דכתיב דברים ד רק השמור לך ושמור נפשך מאד [תוס'],
כדרכי אבין אמר רבי אילעא, דאמר כל מקום שנאמר
השמר פן ואל, אינו אלא לא תעשה,

וחבירו דכתיב ויקרא יט לא תקלל חרש [תוס'] ומרצין מיניה
בסנהדרין (דף טו) כל שהוא צעמך:

[שנינו במשנתנו] יכך ה' אלהים, וכן יכבה אלהים, זו היא אלה
הכתובה בתורה [אבל אלה שאין עמה שבועה כיש עמה שבועה מנ"ל.
תוס']: יתיב רב כהנא קמיה דרב יהודה, ויתיב וקאמר, הא
מתניתין כדתנן רב כהנא היה שונה משנתנו כמות שהיא שנויה, יכבה וכן
יכסס, א"ל רב יהודה פנה [מלשון המכנה שם רע לחבירו. ב"מ נח: בסוף הדף,
וראה גם תענית כ: ולא קריתי לחבירי בהכנתו וראה תוס' שם] הפוך דצריך כנגד
אחרים, אמור יכבו וכן יכסה שלא מקללני,

יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב כהנא, ויתיב וקאמר, תהלים נב ז
גם-אל יתצדק [מלשון נתיצה והריסה. מצ] לנצח, יתצדק [מלשון שבר,
כמו ואל תחת. מצ] ויספח [ענין הריסה ועקירה. מצ] מאהל [מביתך. מר],
וישרשך [ישרש אחרך לעקור כל השרשים. רש"י תהלים] מארץ חיים
סלה את המקרא הזה היה דורש, שנאמר צדואג צספר תהלים, א"ל כנה
ואמור יתלה,

תדתי למה לי? מהו דתימא ה"מ מתניתין, אבל בקראי
אימא לא מכנינן, קמ"ל:

[שנינו במשנתנו] אל יכך ויברכה ויטיב לך, רבי מאיר מחייב
וחכמים פוטרינן: והא לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע
הן דתנן במסכת קדושין (דף סא) ר"מ אומר כל תנאי שאינו כפול, כנאי דבני גד
[וצני ראובן] אינו תנאי, ואי לא כפליה, לא אמרינן מכלל זה אתה שומע את זה?

איפוך,

פן יעשה ה', יקם ה' את-דברך אשר נבאת להשיב עלי בתי-ה'
וקל-הגו' לה מקבל אל-המקו'ם הנה,

אמר רבי אלעזר, לאו שבועה, הן שבועה כדמסיים ואיל, שאמר לו
לאו לאו תרי זימני, או הן הן תרי זימני, הרי היא כשבעה מאחר (שהחזיק)
[שהחזיק] דצרי,

בשלמא לאו שבועה, דכתיב בראשית ט "ולא" יהיה עוד
המים למבול, וכתיב ישעיה נד כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי
[וקאי על מה שאמר "ולא" יהיה עוד וגו'], אלא הן שבועה, מנא לן?

סברא הוא [סברא היא ביו"ד יש 7 פעמים בש"ס, וסברא הוא ביו"ו יש 25
פעמים], מודלאו שבועה הן נמי שבועה,

אמר רבא, והוא דאמר לאו לאו תרי זימני [ולאו דשבועה ממש
היא, אלא יש להוזהר, וקצת יש עונש בדבר. תוס'], והוא דאמר הן הן תרי
זימני, דכתיב בראשית ט יא ונקמתי את-דברתי אתכם ול-אי-פרת
פל-בשר עו' ד ממי המבול ול-אי-היה עו' ד מבול לשחת
הארץ, [וכתיב] [פסוק טו] ול-אי-היה עו' ד המים למבול לשחת
פל-בשר. [פי' ומה דכתיב "ולא יכרת כל בשר וגו' אינו לא אחד],

ומודלאו תרי זימני, הן נמי תרי זימני:

ויקרא כד טו ואל-בני ישראל תדבר לאמר איש איש ביי-קלל אל-הו' ונשא
קטאו': טו ונקב שם-ה' מו' ת יומת רגו'ם ירגמו-בו פל-העדה פגר פאורח
בנקבו שם יומת,

[שנינו במשנתנו] המקלל בכולן חייב, דברי ר"מ, וחכמים
פוטרינן: תנו רבנן, ויקרא כד איש [איש] כי יקלל אלהיו ונשא
חמאו, מה ת"ל, והלא כבר נאמר מאחר שעמיד לכמוז [בפסוק שאחר
זה] ויקרא כד ונקב שם ה' מות יומת ליכמוז איש איש כי יקוב שם ונשא
חטאו וימות,

[אלא] יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד כן ארבע
אומות דיו"ד ה"י, מנין לרבות את הכינויין, תלמוד לומר איש
איש כי יקלל אלהיו וגו' מכל מקום, דברי רבי מאיר,

וחכמים אומרים על שם מיוחד במיתה, ועל הכינויין
באזהרה [תוס'] אלהים לא תקלל (שמות כב):

[שנינו במשנתנו] והמקלל אביו ואמו וכו': מאן חכמים, רבי
מנחם בר יוסי, דתניא רבי מנחם בר יוסי אומר ויקרא כד טו
בנקבו שם יומת, מה ת"ל שם קרא יתירא הוא [תימא הא איצטרך

אבני חן למסכת שבועות

דע"כ דהכי אינטריק לן לאוקומיה, (והוא השצעת עד אחד שאינו צא לממון), ואי רצנן פטרי צה, אלמא לית להו מכלל לאו אמה שומע הן, אפילו באיסורא גרידא, א"כ שמוי יין דבמיתה לרצנן, מנא להו, וכן מלאמי לשון צבלי בספרים ישנים לא איתמר לא חיפוך, משום קושיא דשמוי יין לרצנן:

[ידיעות:

וכן היא מדרת ה' כשנתן רשות למחבל מנביל לו מקום אשר ישלוט בו. וצא ולמד ממעשה רבא (תענית כד:) כשהטריח לה' כביכול לעשות גם שצוה עליו אביו לבל יישן במקומו, ושלטו המחבלים במטרתו ולא חיון ממנה והוא מטעם זה עצמו. אוה"ח הק' דברים כט כ],

פרק חמישי שבועת הפקדון

מהני': שבועת הפקדון נוהגת, באנשים ובנשים אידי דתנא בשבועת העדות צאנשים ולא צנשים כו' תננהו נמי לכולהו, ברחוקים ובקרובים, בכשרים ובפסולים, בפני בית דין ושלא בפני בית דין, מפי עצמו, ומפי אחרים אינו חייב, עד שיכפרנו בב"ד, דברי רבי מאיר,

וחכמים אומרים, בין מפי עצמו בין מפי אחרים, כיון שכפר בו, חייב,

וחייב על זדון השבועה דלא כמיז צהו ונעלם, זדון השבועה שזכור על הפקדון, ויודע שמתחייב על כפירתו קרבן ועל שגגתה עם זדון הפקדון שגג קרבן והיזיד בפקדון דיועד דהיזיד בפקדון וכפר אכל אינו יודע אם חייב עליו קרבן וכו', ואינו חייב על שגגתה גרידא אם סבור לישבע באמת משום דאנוס הוא,

ומה חייב על זדונה, אשם בכסף שקלים [באשם מעילות כתיב, ומיניה ילפינן שאר אשמות. תוס'] הקניו בשני סלעים דהכי כמיז (ויקרא ה) גזי חיל האשם בערכך כסף שקלים,

שבועת הפקדון כיצד, אמר לו תן לי פקדוני שיש לי בידך, שבועה שאין לך בידך, או שאמר לו אין לך בידך, משביעך אני ואמר אמן, הרי זה חייב,

כי אתא רבי יצחק [מארץ ישראל] תנא כדתנן,

אמר רב יוסף השתא דאנן תנן הכי, וכי אתא רבי יצחק תני הכי, ש"מ דוקא תנן,

אלא קשיא [הא לית ליה מכלל לאו אתה שומע הן]? כי לית ליה בממונא [כתנאי של בני גר ובני ראובן מיירי בנחלה שהוא ממון], אבל באיסורא אית ליה [ובמשנתנו מיירי בשבועת העדות, # והגם שבא על תביעת ממון, אבל השבועה הוא איסור], והסברא לחלק מביא בלובלין בשם הספר משנת משה, שבממון יכול הנתבע לומר שהוא אינו מבין המכלל לאו אתה שומע הן עיי"ש אות כח],

הרי סוטה דאיסורא הוא ופרקינן מינה לר"מ כו', דמנן במסכת קדושין מדכמיז אם לא שטית הנקי, ופשיטא לן דלא הוורכנו לכרך את הסוטה, ולא נאמר אלא לשמוע לאו מכלל הן, קללה מכלל צרכה, שאם שטית לא חנקי, אלמא לא צעין כפילה,

ומשני ואמר ר' תנחום בר חנינאי במדרב ה הנקי כתיב צלא יו"ד כמו חנקי, וקאי אקרא דבתריה דכמיז ואת כי שטית, למשמע הכי חנקי ממיס המאכריס האלה, ואת כי שטית,

אלמא, טעמא דכתיב הנקי, הא לאו הכי אי לא חנקי מכלל לאו אתה שומע הן לא אמרינן?

דף ל"ו ע"ב

אלא איפוך [להפוך משנתנו], אפילו באיסורא לית ליה,

מתקיף ליה רבינא, ובאיסורא לית ליה, אלא מעתה שתויי יין דבמיתה לא שמעינן לה אלא הן מכלל לאו (סנהדרין פג), דכמיז (ויקרא י) יין ושכר אל תשת ולא תמות, הא אם תשתו צוואכס אל אהל מועד תמותו, ופרועי ראש נפקא לן (סנהדרין פ"ג) מדאיתקש לשמוי יין בספר יחזקאל (מד) דבמיתה, הכי נמי דלית ליה לר"מ [מיתה על שתויי יין ופרועי ראש],

והתנן, אלו שבמיתה ולא פליג אש עליה שתויי יין ופרועי ראש [ולכא דפליג עליה?]

אלא לעולם תיפוך כלומר אלא כי מפכת לה, לא תימא אפילו באיסורא לית ליה, אלא ודאי אית ליה, ומשום הכי ליכא פלוגתא גבי שמוי יין, כי לית ליה בממונא, באיסורא אית ליה,

ושאני סוטה, דאיסורא דאית ביה ממונא הוא [תוס'] גביית כחוצתה, ושבועה דמתני' נמי ע"י ממון צאה, הלכך ר"מ פוטר כדאפרכין, וצלאו איפוך ליכא לתרוצה, דא"כ לר"מ שבועה דמתניתין איסורא גרידא היא,

אבני חן למסכת שבועות

השביע עליו חמש פעמים, בין בפני בית דין, ובין שלא בפני
ב"ד, וכפר, חייב על כל אחת ואחת,

המית שורך את שורי, והוא אומר לא המית, משביעך אני
ואמר אמן חייב,

המית שורך את עבדי קנסא הוא דמשלם שלשים סלעים אפילו אינו שזה
אלא דינר והוא אומר לא המית, משביעך אני ואמר אמן,
פטור,

אמר רבי שמעון, מה טעם, מפני שיכול לחזור ולהודות מאי
כפירה נמא שכל שבעה הוא כופרו ממון,

אמר לו חבלת בי, ועשית בי חבורה, והוא אומר לא חבלתי
ולא עשיתי כך חבורה, משביעך אני ואמר אמן, חייב,

היו חמשה תובעים אותו, אמרו לו תן לנו פקדון שיש לנו
בידך, שבועה שאין לכם ביד, אינו חייב אלא אחת, שבועה
שאין לך ביד, ולא לך ולא לך, חייב על כל אחת ואחת,

אמר לו עבדו, הפלת את שיני קנסא הוא שזינא את עבדו לחרוץ בשביל
אבד, והרי הוא כהממו וסימית את עיני, והוא אומר לא הפלתי
ולא סימיתי, משביעך אני ואמר אמן, פטור,

ר"א אומר, עד שיאמר שבועה באחרונה אין לך צדי לא לך ולא לך
בשבעה דהשטא קיימא שבעה אכולהו, ר"ש אומר עד שיאמר שבועה
לכל אחד ואחד,

זה הכלל כל המשלם על פי עצמו חייב, ושאינו משלם על
פי עצמו פטור:

תן לי, פקדון, ותשומת יד [הלוואה ששמתי בידך], גזל, ואבידה,
שיש לי בידך, שבועה שאין לך ביד, אינו חייב אלא אחת,
שבועה שאין לך ביד, פקדון ותשומת יד וגזל ואבידה חייב
על כל אחת ואחת,

פב: רב אחא בר הונא, ורב שמואל בריה דרבה בר בר
הנה, ורב יצחק בריה דרב יהודה, תנו שבועות בי רבה [ראה
לעיל כח:], פגע בהו רב כהנא, אמר [ושאל מהם],

תן לי, חטין, ושעורין, וכוסמין, שיש לי בידך, שבועה שאין
לך ביד, אינו חייב אלא אחת [וראה לקמן לה: הא לא דמיא אלא
לאומר לחבירו תן לי חטין ושעורין וכוסמין שיש לי בידך שבועה שאין לך ביד
כלל, ואשתכח חטין הוא דלית ליה הא שעורין וכוסמין אית ליה דמיחייב],

דף ל"ז ע"א

הזיד בשבועת הפקדון, והתרו בו [בלא התראה אין מלקות, ויש קרבן,
והאיבעיא הוא אם התרו למלקות] מהו חייב קרבן או מלקות או שניהן,
וגני שבעה העדות, אע"ג דחייב נמי [א. ק.] מויד כשוגג, ליכא למיזעי הך צעיא,
משום דאין המלאת ודאי בשבעה העדות, דמי יודע שהם יודעים לו עדות, (ויכול
להמרות זו) [שיכול להמרות בהם?], [וראה תוס' שחולקין על רש"י והם סוברים
שזה לא מיקרי התראת ספק],

שבועה שאין לך ביד, חטין, ושעורין, וכוסמין, חייב על כל
אחת ואחת,

רבי מאיר אומר, אפילו אמר חטה, ושעורה, וכוסמת בגמרא
מפרש לה חייב על כל אחת ואחת,

ההתראה במלקות בשבועת הפקדון, היא
משום הלאו דשבועת ביטוי, והאיבעיא הוא
כשהתרו בו למלקות אם הקרבן בא במקומה
ואינו לוקה,

[וצרי האיבעיא הוא] 1. כיון דחידוש הוא [קרבן דשבועת הפקדון],
דבכל התורה לא אשכחן מויד, דמייתי קרבן [תוס'] לא דוקא כל
המורה קאמר, שהרי ד' מציאין [קרבן. ק'] על הדון כשגגה, הלא על השפחה,
ומיר שנטמא, ושבעה העדות, ושבעה הפקדון, והכא מייתי קרבן, לא
שנא אתרו ביה, ולא שנא לא אתרו ביה [חייב קרבן, כיון שחייב
קרבן גם במויד, נובל ליור שחייב קרבן גם אם לוקה],

אנסת ופיתית את בתי, והוא אומר לא אנסתי ולא פיתיתי,
משביעך אני ואמר אמן, חייב, רבי שמעון פומר, שאינו
משלם קנס על פי עצמו וכיון דאי אודי לא מיחייב לשלומי, כי כפר נמי
לאו ממנא קא כפר ליה,

אמרו לו, אע"פ שאינו משלם קנס על פי עצמו, משלם
בשת ופגם על פי עצמו הילכך ממנא כפריה, ובגמרא מפרש פלוגמיהו,

2. או דלמא, ה"מ [דחייב קרבן] היכא דלא אתרו ביה [למלקות],
אבל היכא דאתרו ביה מילקא לקי, קרבן לא מייתי [תוס'],

גנבת את שורי, והוא אומר לא גנבתי, משביעך אני ואמר
אמן, חייב, גנבתי אבל לא טבחתי ולא מכרתי, משביעך אני
ואמר אמן, פטור,

אבני חן למסכת שבועות

ול'גומר מינה למיפשת צעין דמייתי קרבן ולא לקי? ומשני דלמא הסם [לבן
אין מלקות] צ דלא אתרו ביה קאמר, דהא לא איירי צה צמלקות כלל,

ל"א, ת"ש, אין חייבין על שגגתה, מה הן חייבין על זדונה,
אשם בכסף שקלים, מאי לאו בראתרו ביה, ה"נ דלא אתרו
ביה,

ת"ש, לא אם אמרת לא ידעין צמאי קאי לא אם אמרת בנויר טמא,
שכן לוקה, תאמר בשבועת הפקדון שאינו לוקה, מדקאמר
לוקה מכלל דאתרו ביה, וקאמר תאמר בשבועת הפקדון
שאינו לוקה, אבל קרבן מייתי?

מאי אינו לוקה דאינו נפטר במלקות [וצריך להביא גם קרבן] [תוס'],

מכלל דנויר טמא נפטר במלקות, הא קרבן כתיב ביה והויר
לה? את ימי מרו, והניחא כש צן שגמו וכו' (צמדכר ו)? התם דמייתי קרבן
כי היכי דתיחול עליה נזירות בטהרה (שמחיל) [שימחיל. ק'] למנות
מעשיו (ותלה) [והלאה, חייבו. ק'] הכמוצ צקרבן, ולא לכפרה הוא צא,

אמרוה רבנן הך רצנן דלעיל דתנו שזעו צי רצה קמיה דרבה אמרו
לפניו שך שאל רב כהנא מהם,

אמר להו [רבה] מדקא מיצעי ליה צאמרו ציה, מכלל דפשיטא ליה [לרב
כהנא] דכי לא אתרו ביה הני סהדי [אבל] ואיכא עדים [שראו
כשהפקיד לו, והוא בא לישבע שלא הפקיד לו כלל. ריטב"א בראש הדרף]
מיחייב [דמיציצ] [היה מחייב. ק'] קרבן, ואף על גב דידעי הני סהדי, שהא
חייב לו [שהפקידו בידו],

ואמאי מיחייב, והא לא תועיל לו כפירתו, וע"כ ישלם, נמצא ש כפירת דברים
בעלמא הוא,

[בלומר כי בעייתו זו [של רב כהנא] בשבוע נאמרה ונשאלה, דהא כל היכא
דאיכא עדים ידעין שהוא חייב לו פקדון זה, אין בו חיוב קרבן על כפירתו,
דכפירת דברים הוא, שהרי יבואו עדים ויעידו שהוא חייב לו וכו'. ריטב"א],

אלמא [בניחותא, פ' הרי אנו רואין מתגובות] קסבר רבה, הכופר
בממוזן שיש עליו עדים, פטור [ופטור. ק'] מקרבן,

א"ל רב חנינא לרבה, תניא דמסייע לך, [ששנינו בברייתא] ויקרא ה
וכחש בה, פרט למודה [הנתבע] לאחד מן האחין שיש לו חלק
צממוזן זה, וכשצבעו האם השני כפר, או לאחד מן השותפין,

ויקרא ה ונשבע על שקר, פרט ללוה בשטר קס"ד לספר ממון שיש

3. או דלמא הא והא [קרבן בשביל פקדון, ומלקות בשביל ביטוי]
עבדינא?

א"ל תנינא [אף שבכל מקום תנינא היינו במשנה, ראה ריטב"א שכתב וז"ל
תנינא פירוש בברייתא, וכדאמר רב כהנא בסמוך אנא תנינא לה, ולא אשכחן לה
בשום דוכתא במתני'],

חמורה הימנה ה"ג.... והכי פירושה, חמורה ממנה, שבועת הפקדון
משזעזעת העדות [דאיירי בה ברישא דהא מתניתא. ריטב"א] שחייבין על
זדונה מכות מה שאין כן צעדות, שאין צה המרלא ודאי, ועל שגגתה
[שלא ידע שיש קרבן] עם זדון הפקדון [שנשבע במזיד בשקר שאין לו פקדון]
אשם בכסף שקלים [אבל] וצעדות קרבן עולה ויורד,

מדקאמר (ליה. ד"ס) על זדונה מכות, מכלל דאתרו ביה [שאין
מלקות בלא התראה], וקאמר מכות אין, קרבן לא # [דאי היה חייב
מלקות וקרבן, ודאי היה תני לה],

ומאי חומרא דמכות מקרבן, הוילי ולא מרזיחו עבדינן ציה, הא צעדות מייתי
קרבן? ומשני דניחא ליה לאיניש דמייתי קרבן, ולא לילקי,

[ומביא עוד סיבה שאין לפשוט האיבעיא מברייתא שהביא לעיל] אמר להו
רבא בר איפי' [לרבנן, הך ממני' דקמי להו. ד"ס, דלכאורה הוא מיותר],
מהכא לא מפשטה, דלעולם קרבן איכא לרבנן, והך ממני' [ברייתא] דקמי (קרבן
לא) [מכות. ק'],

מאן תנא זדון שבועת הפקדון לא ניתן לכפרה [פ' שאין מביא
קרבן לכפר על זדון שבועת הפקדון] ר"ש רצי שמעון היא, דקאמרשזעזעת הפקדון
לא ניתן זדונה לכפרה, כדאמרן צפירקין דלעיל [לעיל לד.], שכן לא עשו צו מושבע
כשצבע, ומזיד כשוגג,

(אבל לרבנן, קרבן נמי מייתי. ד"ס, רש"י),

אמר להו רב כהנא, בר מינה דההיא לא תדחקוה. (ק') לאוקומה כר'
שמעון, וצעין נמי לא מפשטוה, דאנא תנינא לה, והכי תנינא לה,
אחד זדונה ואחד שגגתה, אשם בכסף שקלים [בשני שקלים,
וכל שקל הוא שני דינר, ונמצא 2 שקל הוא 4 דינר שהוא 24 מעה, וחממאת בא
רק מכבשה או שעירה שהוא בת מעה],

ומאי חומרא הא שזעזעת העדות נמי זדונה ושגגתה קרבן? היינו חומרא
דאילו התם צעדות חממאת חממאת היא, ולא נמנה צה מורה קצצה, ויכול
לקנותה צמעה כסף בת דנקא דנקא שמוס, והיינו מעה שהיא אחד מששה
צדינר, והכא אשם בכסף שקלים,

אבני חן למסכת שבועות

והיה ליה ממון שיש עליו עדים, (דלג) [ולא. ק'] תמחייב ראשונה, קמ"ל השמא מיהא לא שכיבי, ואף על גב דרוב גוססין למיתה, כל זמן שלא מת חי הוא לכל דברים, קמ"ל השתא מיהת חיי ניהו ולא שכיבי,

3. תא שמע, בעל הבית שמען טענת גנב בפקדון פטר עצמו על ידי גניבה, שטען נגד הימני, ושומר חנם פטור מגניבה, וקיימא לן צ"ק (דף סג) שאם נשבע, וכלו עדים [שהוא גנבו. ק'] משלם כפל כנגד עצמו, אבל אם הודה אח"כ אין כאן כפל, דמודה בקנס פטור, אבל חומש ואשם יש משום שבעת הפקדון, ונשבע והודה, ובאו עדים גרסי' ולא גרסינן אחרי כן, אם עד שלא באו עדים הודה, משלם קרן וחומש ואשם,

אם משבאו עדים הודה, משלם תשלומי כפל משום עדים ואשם משום שבעה, אבל חומש לא משלם, וילפינן לה בצבא קמא מהאי קרא ושלם אותו בראשו ותמישיתו יוסף עליו, ממון המשלם בראש מוסקי חומש, ושאינו משלם בראש כגון זה ששלם עליו כפל, אין מוסקי חומש?

הכא נמי כדרכינא [תוס'] שהיו עדים קרוצים בנשותיהן בשעת שבעה, לפיכך חייב קרבן [ד?] כמאן דלימניהו,

4. אמר ליה רבינא לרב אשי, תא שמע, חמורה ממנה שבועת הפקדון, שחייבין על זדונה מכות, ועל שגגתה אשם בכסף שקלים, מדקאמר לוקה מכלל דאיכא עדים, וקאמר על שגגתה אשם בכסף שקלים?

אמר להו רב מרדכי, בר מינה דההיא אין ללמוד הימנה, דלא איירי במכות כלל, ודלמא זדון עצמו קאמר ולא זדון עדים, דהאמר להו רב כהנא, אנא תנינא לה, והכי תנינא לה, אחר זדונה ואחר שגגתה, אשם בכסף שקלים,

5. תא שמע, לא אם אמרת בנויר טמא שכן לוקה, תאמר בשבועת הפקדון שאינו לוקה, היכי דמי, אי דליכא עדים לאתרו בנויר אמאי לוקה, אלא פשיטא דאיכא עדים וקתני תאמר בשבועת הפקדון שאינו לוקה, מלקא הוא דלא לקי אבל קרבן מייתי,

תיובתא דרבה תיובתא,

[ידיעות:

יונה ב ד ד ו'תשליכני מצולה בלכב ימים ונהר יסכבני בל'משפחה וגלף עלי עברי: ו"ל המלכ"ם ונהר יסוכבני, שם "נהר" בא [פ'] פירושו בכל פעם אל המים המושכים [פ'] וקשה א"כ הרי יונה הושלך לתוך הים, ואיך בא על תוך "נהר"?, ומובדל מן הים, שהמים שבו [שהמים בים אינם מושכים אלא] עומדים ונקיים,

לו עליו שטר, או עדים וללוח בעדים [כגון דאמר לא לויתי דבאומר לא פרעתי דמי. תוס'],

אמר ליה [רבה] אי משום הא, לא תסייען דהא ממנית' לאו כסופר ממון קאמר, אלא צמודה צממון וכופר שלא מסר לו שטר עליו, ולא היו עדים נדבר באומר לויתי ולא לויתי בעדים, לויתי ולא לויתי בשטר,

ממאי, מדרקתני וכחש בה, פרט למורה לאחד מן האחין, או לאחד מן השותפין, האי לאחד מן האחין ה"ה, אילימא דאודי ליה בפלגא ידידה, הא איכא כפירה דאידך,

אלא לאו דאמרי ליה, מתרוינן משנינו יזפת לוית, ואמר להו לא מחד מינייכו יזפי ממך לויתי כל המנה, ולא היה לחזיק חלק זו דהויא ליה כפירת דברים בעלמא,

ומדרישא כפירת דברים, סיפא נמי כפירת דברים,

[והגמ' בא להקשות על רבה, שאנו רואין שהוא חייב קרבן גם כשיש עדים, עד דאיתותב לבסוף],

(סימן חובה, כיתות, דבעל הבית, חומר, נזירא),

1. ת"ש [ממה ששנינו במשנתנו], אינו חייב על שגגתה, ומהו חייב על זדונה, אשם בכסף שקלים, מאי לאו זדון עדים שהסרו זו? לא זדון עצמו,

2. ת"ש [שנינו לעיל לא:], היו שתי כתי עדים [בשבועת העדות], כפרה הראשונה ואחר כך כפרה השניה, שתיהן חייבות, מפני שיכולה עדות להתקיים בשתיהן,

בשלמא שניה תחייב, דהא כפרה לה כת ראשונה [ואין עוד עדים על תביעה זו], אלא ראשונה אמאי מוחייבא [על שאינה רוצה להעיד],

דף ל"ז ע"ב

הא קיימא שניה אלא לאו ש"מ, כפירת ממון שיש עליו עדים, הוא כפירה?

אמר רבינא, הכא במאי עסקינן, כגון [וכ"ה לעיל לג.] שהיתה שניה בשעת כפירת הראשונה קרובין בנשותיהן [נשואי] [נשואי]. כ"ה לעיל לג. [שפי אחיות, דהיא שעתא לא חזו לאסודי, ואם תאמר למה לי [למיתנא] [למיתניי. ק'] איצטריך כגון שהיו גוססות בלילה שעה, ונשותיהן גוססות,

מהו דתימא [מין ד?] קיימא לן רוב גוססין למיתה, והוה להו כממות,

אבני חן למסכת שבועות

ורבנן דרשי כללי ופרטי,

רבי אליעזר, דריש רבויי ומיעוטי, ויקרא ה וכחש בעמיתו ריבה, בפקדון או בתשומת יד מיעט, או מכל אשר ישבע חזר וריבה,

ריבה ומיעט וריבה, ריבה הכל, מאי ריבה ריבה כל מילי, ומאי מיעט מיעט שטרות שאין גופן ממון, שאין אלא ללאי שנה,

ורבנן דרשי כללי ופרטי, וכחש בעמיתו כלל, בפקדון או בתשומת יד או בגזל פרט, או מכל אשר ישבע עליו, חזר וכלל,

כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון, אף כל דבר המטלטל וגופו ממון, יצאו קרקעות שאין מטלטל, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות שאף על פי שמטלטלין אין גופן ממון,

מאן דמחייב עליהו [על הקרקעות] דין קרנן שבעה, כרבי אליעזר [דדריש רבויי ומיעוטי, וריבה הכל ומיעט שטרות] [ד. ק'] כי היכי דמכסה להו לענין השבעה, מרבה להו נמי לכל האמור בענין, וקרנן צההיא ענינא כתיב, ומאן דפטור כרבנן [דממעט גם קרקעות, דדריש לה בכללי ופרטי],

[ודוחה] אמר ליה לא, מאן דמחייב כרבי אליעזר [דדריש לה בריבוי ומיעוטי, וממעט רק שטרות], ומאן דפטור אמר לך, בהא אפילו רבי אליעזר מודה [דממעט גם קרקעות], דרחמנא אמר מכל [אשר ישבע] ולא הכל דאף על גב דאיתרבו בענין השבעה, לא איתרבו לענין חומש ואשם, דכי אהדר קרא ונקט ענין חומש ואשם [בענין אשם גזילות], כתיב [בויקרא ה כד] או "מכל" אשר ישבע עליו לשקר וגו' ותמישיתו יוסף עליו [וגו' ו. ק'] את אשמו יציא, מכל ולא הכל, ואימעט להו דבר שאינו דומה לפרט [וממעט גם עבדים וקרקעות],

אמר רב פפא משמיה דרבא, מתניתין נמי דיקא כרבי יוחנן דאין חיוז קרנן שבעה בקרקעות, דקתני גנבת את שורי, והוא אומר לא גנבתי, משביעך אני ואמר אמון, חייב,

ואילו גנבת את עבדי לא קתני, מ"ט לאו משום דעבד איתקש לקרקעות והתנחלם אותם [וגו'] לרשע אחזה [ויקרא כה] כלאחזה ואין מביאין קרבן על כפירת שעבוד קרקעות,

אמר רב פפי משמיה דרבא [שאין להביא ראיה ממתני'], אימא סיפא זה הכלל כל המשלם על פי עצמו חייב, ושאינו משלם על פי עצמו פטור, זה הכלל לאתווי מאי, לאו לאתווי גנבת את עבדי,

אבל או שהסערה שהתחוללה בים היה מן התהום, שמי הים עצמו התרנשו ונשאו דכים למטה, נקרא נהר, כי או לא עמדו המים רק נמשכו בעיגול סביב עצמם וסבבו סביב סביב,

ואז כל משברך וגלך עלי עברו שלא צף על הגלים כמעשה דר"ע, רק נפל בעומק הים מקום שהמים שוטפים למטה והגלים עברו עליו מלמעלה. עכ"ל, ונמצא שנפרש בלבב ימים בקרקעית הים,

ועכשיו [היום ה ראה תשע בחדשות] מצאו החוקרים שיש מקומות בים, שתחתיתו כמו נהר, שיש חריץ עמוק ורחב בקרקעית הים ובו המים מושכין בנחת כמו נהר, וזה פלא],

רבי יוחנן אמר, הכופר בממון שיש עליו עדים, חייב, בשטר פטור,

אמר רב פפא, מאי טעמיה דרבי יוחנן, עדים עבדי דמייתי הלכך מהניא ליה כפירתו אס ימותו העדים, שטר הא מנה,

אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא, שטרא נמי עביד דמרבס [שנאבד],

אלא אמר רב הונא בריה דרב יהושע, היינו טעמיה דרבי יוחנן, משום דהוה האי שטר, שטר שעבוד קרקעות ממון שהקרקעות משועבדים לו, והכופר בו ככופר בקרקעות, וקיימא לן לקמן [דף מז] דאין נשבעין על הקרקעות, הלכך כי אשטבע [אשטר. ק'] נמי אין לה דין חיוז שבעה להציא עליה קרנן, ואין מביאין קרבן, על כפירת שעבוד קרקעות,

איתמר, משביע עדי קרקע, פליגי רבי יוחנן ור"א, חד אמר חייב, וחד אמר פטור,

תסתיים, דרבי יוחנן דאמר פטור, מדאמר רבי יוחנן הכופר בממון שיש עליו עדים חייב, שטר פטור, וכדרב הונא בריה דרב יהושע דפריש טעמא דרבי יוחנן, משום דאין חייבין על כפירת [שעבוד] קרקעות, תסתיים,

א"ל רבי ירמיה לר' אבהו, לימא רבי יוחנן ורבי אלעזר בפלוגתא דרבי אליעזר ורבנן [שמביא כאן] קא מיפלגי,

דתנן, הגזול שדה מחבירו ושטפה נהר, חייב להעמיד לו שדה דקסר קרקע גזולה, [וקיימא לה] [וקיימן. ק'] צרשות גזול, וקרינן ביה והשיב את הגזלה [ויקרא ה] דברי רבי אליעזר, וחב"א אומר לו הרי שלך לפניך קסר קרקע אינה גזולה, וכי שטפה נהר צרשותיה דמרא קמא [היא ?] קיימא,

ואמרינן במאי קמיפלגי, רבי אליעזר דריש רבויי ומיעוטי,

אבני חן למסכת שבועות

דף ל"ח ע"א

אלא מהא ליכא למשמע מינה:

ר' יהודה אמר שמואל

	כלל	פרט
ר' מאיר	ולא לך הוי' בוללם יחד	לא לך שכל א' לבדו ואינו מחובר
ר' יהודה	לא לך שהכל דבור אחד	ולא לך השבועה על כל אחד לבדו

ר' יוחנן

	כלל	פרט
ר' מאיר	אין לכם בידי	ולא לך, לא לך
ר' יהודה	לא לך	ולא לך

שבועה על כל אחד ואחד	ר' מאיר	ר' יהודה
לא לך	וממילא שמשעין דפרטו של ר"מ. ש"מ * דייק ממתני' דהוי פרטא. *א	והוא כללו של ר"י. ש"מ * לא אשבועה קאי והוי כללא. *א
ולא לך	מה ששמע ר"י [נצרייתא] שהיה ר"מ עושה כלל. ש"מ * דייק ממתני' דהוי פרטא. *א	פרט כ"ה בפירוש בברייתא
אין לכם בידי	כלל	כלל

*ש' שמואל ר' יוחנן

[שנינו במשנתנו] שבועת הפקדון כיצד, תן לי פקדון שיש לי בידך כו':

דברי המשנה יש בה ד' אופנים, וכל אופן נחלק לכלל ופרט,

א. השביעו אותו "פעם" אחת או חמשה פעמים,

ב. תבעו אותו חמשה בנ"א וכפר ביחד, או כפר לכל אחד,

ג. תבעו אותו חמשה דברים וכפר על כולם יחד, או על כל דבר לבדו,

ד. תבעו ממנו חמשה חפצים, וכפר על כולם יחד או על כל דבר לבדו:

1. השביע אותו על פקדון וכפר חייב,

שבועת הפקדון כיצד, אמר לו תן לי פקדוני שיש לי בידך, שבועה שאין לך בידי, או שאמר לו אין לך בידי, משביעך אני ואמר אמן, הרי זה חייב,

2. השביע אותו חמשה פעמים, וכפר פעם אחת חייב ה',

השביע עליו חמש פעמים, בין בפני בית דין, ובין שלא בפני ב"ד, וכפר, חייב על כל אחת ואחת, אמר רבי שמעון, מה טעם, מפני שיכול לחזור ולהודות,

3. תבעו אותו חמשה בנ"א וכפר בלשון "לכם" חייב אחת,

היו חמשה תובעים אותו, אמרו לו תן לנו פקדון שיש לנו בידך, שבועה שאין "לכם" בידי, אינו חייב אלא אחת,

4. תבעו אותו חמשה בנ"א וכפר לכל אחד, חייב על כל אחת ואחת,

שבועה שאין לך בידי, ולא לך ולא לך, חייב על כל אחת ואחת, ר"א אומר, עד שיאמר שבועה באחרונה, ר"ש אומר עד שיאמר שבועה לכל אחד ואחד,

5. תבעו ממנו חמשה דברים, וכפר על כולם יחד, חייב אחת,

תן לי, פקדון, ותשומת יד [הלוואה ששמותי בידך], גול, ואבירה, שיש לי בידך, שבועה שאין לך בידי, אינו חייב אלא אחת,

6. תבעו ממנו חמשה דברים, וכפר על כל אחת לבדה, חייב על כל אחת ואחת,

שבועה שאין לך בידי, פקדון ותשומת יד וגול ואבירה חייב על כל אחת ואחת,

7. תבעו ממנו חמשה חפצים וכפר על כולם יחד, חייב אחת,

תן לי, חמין, ושעורין, וכוסמין, שיש לי בידך, שבועה שאין לך בידי, אינו חייב אלא אחת,

8. תבעו ממנו חמשה חפצים וכפר על כל אחד לבדו, חייב על כל אחת ואחת,

שבועה שאין לך בידי, חמין, ושעורין, וכוסמין, חייב על כל אחת ואחת,

רבי מאיר אומר, אפילו אמר חטה, ושעורה, וכוסמת חייב על כל אחת ואחת,

תנו רבנן [שנינו בברייתא], פָּלַל אינו חייב אלא אחת לקמיה מפרש מאי כלל ומאי פרט, פָּרַט חייב על כל אחת ואחת, דברי ר"מ,

ר' יהודה אומר, שבועה, לא לך, ולא לך גרסינן נכולהו ולא גרסינן לא נך ולא לך, חייב על כל אחת ואחת [פי' וסברת ר"י הוא שהו"י מחבר כל אחד לבדו להשבועה שאמר מתחלה, אבל אם אמר לא לך בלא וי"ו הוי כלל שהכל הוא שבועה אחת, ומשמע שלר"מ יהיה הדין להיפך שעם וי"ו הוא כלל, ובלי וי"ו הוי פרט],

רבי אליעזר אומר [וכן הוא במשנה] [בא רק לומר, שצריך לומר שבועה באחרונה] לא לך, ולא לך, ולא לך שבועה, חייב על כל אחת ואחת,

ר"ש אומר [וכן הוא במשנה], עד שיאמר שבועה לכל אחת ואחת,

אמר רב יהודה אמר שמואל, כללו של רבי מאיר [לא לך ולא לך], פרטו של רבי יהודה מאי ששמע ר' יהודה שהיה עושה ר' מאיר כלל, דהיינו ולא לך ולא לך, עשאן ר' יהודה פרט,

כללו של רבי יהודה [לא לך], פרטו של רבי מאיר וממילא שמשעין דפרטו של רבי מאיר, היינו לא לך לא לך [שלא חיברם בוי"ו, וכיון דר"מ סבר [בכתובות נח]: אין אדם מוציא דבריו לבטלה, בכל פעם שאומר לא לך אינה

אבני חן למסכת שבועות

חיבור אדלעיל אלא שבועה נוספת], דאי לא, מאי הוי פרטא לרבי מאיר, והוא [לא כך] כללו של רבי יהודה, דאי לא כך לרבי יהודה נמי פרטא, ולא חשיבא "כלל" אלא שאין "לכס" [שכללם במילה אחת], מאי שנא ולא כך דנקט,

תנן, לא כך ולא כך ולא כך וי"ו גרסינן בכולהו, אלמא לר"מ פרטא הוי, ומיוצא דשמואל? תני לא כך,

ת"ש, תן לי פקדון, ותשומת יד, וגזל, ואבירה? תני תשומת יד גזל אבירה,

ת"ש, תן לי חטין, ושעורין, וכוסמין? תני שעורין כוסמין,

והאי תנא כל הכי שבייש תני ואזיל [וכי התנא טעה כל כך, בכל בבא של המשנה],

ור' יוחנן אמר, הכל מודים בולא כך [ולא, בוי"ו החיבור] שהוא פרט רבי מאיר לא פליג אדר' יהודה, בולא כך, והכי קאמר רבי יהודה ולא כך, הוא דהוה פרטא, אבל לא כך כלל, דלא אשכחיה קאי, ולקמיה מפרש מהיכא דייק ר' יוחנן דתרווייהו לרבי מאיר פרטי הוו,

לא נחלקו אלא בלא כך, שרבי מאיר אומר פרט, ורבי יהודה אומר כלל,

ואיזהו כללו של ר' מאיר, שבועה שאין לכם ביד,

במאי קמיופלוגי [למה מפרש שמואל דפרטו של ר"מ הוא לא כך, ור"י סבר שלר"מ כל לשון הוא פרט]?

שמואל דייק מברייתא, ור' יוחנן דייק ממתניתין,

שמואל דייק מברייתא, מדקאמר רבי יהודה ולא כך פרטא הוי, מכלל דשמעיה לר' מאיר דאמר כללא הוי, ואמר ליה ר' יהודה פרטא הוי,

ור' יוחנן אמר [על הראיה שמביא שמואל מן הברייתא], תרווייהו לר' מאיר פרטא הוי, ואמר ליה רבי יהודה בולא כך, מודינא כך [דהוי פרטא], בלא כך פליגנא ערך,

ושמואל עד דאודי ליה אודויי, לפלוג עליה איפלוגי כלומר אי ס"ד דשמעיה ר' יהודה לרבי מאיר דמשוי לתרווייהו פרטא, לא הוה ליה למינקט מילתא בולא כך דמודי ליה בגויה, אלא הכי הוה ליה למתני, רבי יהודה אומר לא כך אינו חייב אלא אחת, למינקט מילתא דפליג עליה בגויה,

ורבי יוחנן דייק ממתניתין סתם מתניתין ר"מ, מדקאמר ר' מאיר שבועה שאין לכם ביד כללא הוי, מכלל דולא כך פרטא הוי,

דאי סלקא דעתך ולא כך כללא הוה, אדמשמע לן שבועה שאין לכם ביד, נשמעינן שבועה לא כך ולא כך ולא כך, כל שכן שבועה שאין לכם ביד,

ושמואל אמר, כל האומר ולא כך, כאומר שבועה שאין לכם ביד דמי [שר"מ סבר, שהוא דבר פשוט שאין חילוק בין ולא כך לשאין לכם],

אלא הא מני [זה ששינוי משנתנו דבוי"ו הוי פרטא] רבי היא, דאמר במס' זבחים דפ' שני לא שניא שחט את הזבח ע"מ לאכול [פי' דאמר ו"ל רש"י בובחים מא: וכל מחשבה דקדשים מוילא צפה הוא] כזית למחר כזית צחוק, ולא שניא כזית למחר וכזית [בוי"ו] צחוק, פרטא הוי, צ' מחשבות הן, ומפסי את הראשונה והוי פיגול, ושזב אין מחשבה שניה מוילאמו מידי פיגול אליבא דר' יהודה, דאמר התם זה הכלל, כל שמחשבת הזמן קדמה למחשבת המקום פיגול, ומייצין על אכילתו כרת, ומתניתין דהכא רבי היא, ולאו ר' מאיר,

תא שמע מודייה מדר' מאיר גופיה, ר' מאיר אומר "אפילו" חטה ושעורה וכוסמת חייב על כל אחת ואחת? תני חטה שעורה כוסמת [וגמצא רק טעות אחת, ולא שייך לומר שבייש תני ואזיל],

מאי אפילו? אמר רב אחא בריה דרב איקא, אפילו חטה בכלל חטין [ואין הכוונה על חטה אחת ואין כאן כפירה בשוה פרוטה] אס טענו חטה, הכי הוא כטענו חטין כדכתיב (שמות ט) והחטה [הגם שכתב לשון יחיד הכוונה על הרבה חטין] והכוסמת לא נכו, ושעורה בכלל שעורין, וכוסמת בכלל כוסמין:

[שנינו במשנתנו] תן לי פקדון, ותשומת יד, גזל, ואבירה, (שיש לי בידך כו': תן לי חטין ושעורין. ד"ס): א"ר יוחנן [וב"ה לעיל בג:]: פרוטה מכולם מצטרפת אס אין לו עליו מכולן, אלא שוה פרוטה מצטרפין למיזב [קרבן],

פליגי בה רב אחא ורבינא צמתני וצמילמיה דרבי יוחנן, חד אמר אפרטי מיחייב, אבללי לא מיחייב חייב על כל אחת ואחת דקמי מתני, חייב שלש קאמר, חדא אשטין, וחדא אשעורין, וחדא אכוסמין,

ארבעה לא מחייבין ליה, למימר "שבעה שאין כך ביד" חדא שבעה צאפי נפשה היא,

[ולא אברין] שכלל צה "אין כך ביד כלום", וחזר ופרט לא חטין ולא כוסמין ולא שעורין,

אלא פרטא פירושה דשבעה שאין כך ביד הוא,

אבני חן למסכת שבועות

[שנינו במשנתנו] אנסת ופתית את בתי כו'. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, מאי מעמא דרבי שמעון, הואיל ועיקר [עיקר חביעתו], קנס הוא תובע עיקר מציעתו על הקנס היא, ואע"ג דנשמת ופגם נמי בכלל כפירה נינהו, לא מייחב עלייהו, כדמפרש ואזיל,

אמר רבא, משל דרבי שמעון למה הדבר דומה [פי' דכיון דעיקר חביעתו הוא על הקנס, הגם שכופר גם על מומין אין זה נחשב כפירת מומין, ועל קנס שהוא כופר אינו חייב קרבן],

לאדם שאמר לחבירו תן לי חטין ושעורין וכוסמין שיש לי בידך, אמר לו שבועה שאין לך בידי חטין, ואשתכח דחטין הוא דלית ליה הא שעורין וכוסמין אית ליה, דפטור, דכי אשתבע אחטין, אקושטא משתבע,

אמר ליה אביי מי דמי, התם בחטין קא כפר ליה, בשעורין וכוסמין לא קא כפר ליה, הכא בכולה מילתא הוא דקא כפר ליה דהא לא אנסתי קאמר והנשמת ופגם בכלל כפירה,

הא לא דמיא קשיא דאביי הוא דקמסיק למילתיה אלא לאומר לחבירו תן לי חטין ושעורין וכוסמין, שיש לי בידך, שבועה שאין לך בידי כלל, ואשתכח חטין הוא דלית ליה, הא שעורין וכוסמין אית ליה, דמייחב,

אלא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן, לדברי רבן שמעון, קנס הוא תובע, ולא בושט ופגם, לדברי חכמים אף בושט ופגם הוא תובע,

במאי קא מיפלגני?

אמר רב פפא, ר"ש סבר לא שביק איניש מידי דקיין [חמושים כסף דקנס] ותבע מידי דלא קיין [בושת ופגם], ורבנן סברי, לא שביק מידי דכי מודה ביה לא מיפטור, ותבע מידי דכי מודה ביה מיפטור:

פרק ששי שבועת הדיינין

[ראה רש"י על המשנה נדפס לקמן מ.ב. מנה לי בידך, אמר לו הן, וצפני עדים, ואמר להם אסם עדי] # [ומשמע שכן הוא בכל פעם שאחד תובע מהשני הכוונה שתובע לפני עדים],

וכי אמר רב יוחנן פרוטה מכולן מנטרפת, לאו אסיפא דמתני' דחייב ליה על כל אחת ואחת קאי, דכיון דכל חדא וחדא בלגופי נפשה הוא, לא מנטרפי, אלא ארישא אמר שבועה שאין לך בידי אינו חייב אלא אחת, פרוטה מכולן מנטרפת לאותה שבועה, דהא חדא היא,

וחדא אמר אבללי נמי מייחב חייב על כל אחת ואחת דקמי מתני' ד' נינהו, חדא אכללא, ותלת דפרטא, ודר' יוחנן אסיפא נמי קיימא, ואשבעתא דכללא ומייחב מיהא חדא,

והתני ר' חייא, הרי כאן חמש עשרה חטאות [גבי שבועת העדות מיתנייא, דגבי פקדון הוה ליה למימר אשמות. תוס'] היו חמשה מוצעין אותו דמתני', וכל אחד מצעו חטין ושעורין וכוסמין, ואמר שבועה שאין לך בידי חטין ושעורין וכוסמין, ולא לך ולא לך, הרי כאן ט"ו חטאות, ואם איתא דארכע חטאות הן, עשרים הויין [וקשיא למ"ד דאכללי לא מייחב]?

האי תנא, דפרטי קא חשיב, דכללי לא קא חשיב אע"ג דאיתנהו,

והא תני רבי חייא דזוכמי אחרימי הרי כאן עשרים חטאות ש"מ ד' שבועות הן, ובקמייתא לא חשיב דכללא?

ומשני לעולם תלת נינהו, דהאיא דכללא ליתא, וכי קמי עשרים ההיא אפקדון, ותשומת יד, וגזל, ואבידה דאיכא ד' פרטי לכל חד וחד, דהוה להו עשרים,

בעא מיניה רבא מרב נחמן, היו חמשה תובעין אותנו, ואמרו לו תן לנו פקדון, תשומת יד, וגזל, ואבידה, שיש לנו בידך, אמר לאחד מהן, שבועה שאין לך בידי פקדון תשומת יד גזל ואבידה, ולא לך, ולא לך, ולא לך, ולא לך מהו,

אחדא מייחב אכל חד וחד מהיך בתראי, דולא לך דקאמר, לאו אפרטא דפקדון ותשומת יד קאי, ואין כאן אלא ס' חטאות, ד' משום ראשון ואחד לכל אחד מן האחרונים,

דף ל"ח ע"ב

או דלמא ולא לך אבל חדא וחדא מייחב אפרטא קאי, ויש כאן כ'?

תא שמע, דתני רבי חייא, הרי כאן עשרים חטאות, היכי דמי, אי דפריש לכל אחד ואחד ולא לך, פקדון ותשומת יד גזל ואבידה רבי חייא מנינא אתא לאשמועינן [בתמיה],

אלא לאו דלא פריש, ושמע מינה פרטא הוי:

אבני חן למסכת שבועות

מנה לי בידך, אין לך בידי אלא חמשים דינר, חייב [שהוא מודה במקצת],

בפרק זה המדובר
בהלכות מודה במקצת הטענה
שב"ד מחייבין אותו שבועה

מנה לאבא בידך [פי' בן המלוה תובע מן הלוח], [ומשיבו הלוח] אין [לך] [לו] בידי [איני חייב לו] אלא נ' דינר, פטור, מפני שהוא כמשיב אבידה שהיה [הלוח] יכול להעזי פניו ולכפור, ומדלא העזי הרי הוא כמשיב אבידה, שאינו חייב שבועה, כדאמרינן במסכת גיטין (דף מח) המוֹלֵא מַזִּילָה לֹא יִשְׁבַּע, מפני תקון העולם,

[וזה לשון רש"י גרפס לקמן מ.ב.] שכתב"י מלפר"ש המשנ"ה והנג"י מפר"ש [ה. ק'] כ"א,

מנה לי בידך, אמר לו הן [וצפני עדים, ואמר להם אחס עדי. רש"י לקמן מ.ב.], למחר אמר לו תנהו לי, נתתיו לך פטור [מלשגשג ומשכונה דאורייתא. רש"י לקמן מ.ב.],

[אבל אם אמר לו] אין לך בידי [לא היו דברים מעולם. רש"י לקמן מ.ב.] חייב [לשגשג ואינו נאמן בשבועה שהרי הוחזק כפרן. רש"י לקמן מ.ב.],

מנה לי בידך, אמר לו הן, אל תתנהו לי אלא בעדים, למחר אמר לו תנהו לי, [ומשיב לו] נתתיו לך חייב, מפני שצריך ליתנו בעדים,

ליטרא זהב יש לי בידך, אין לך בידי אלא ליטרא כסף, פטור [שאין כאן הודאה ממין הטענה. רש"י לקמן מ.ב.],

דינר זהב [פי' מטבע של דינר זהב] יש לי בידך, אין לך בידי אלא, דינר כסף, וטריסית [מעט קטנה. רש"י להלן מ.ב.], ופונדיות, ופרוטה [או או קמני. רש"י להלן מ.ב.], חייב שהכל מין מטבע אחת,

כור תבואה לי בידך, אין לך בידי אלא לתך [מזי כור. רש"י לקמן מ.ב.] קטנית, פטור [דלאו ממין הטענה היא. רש"י לקמן מ.ב.],

כור פירות לי בידך, אין לך בידי אלא לתך קטנית חייב, שהקטנית בכלל פירות,

טענו חמין והודה לו בשעורין, פטור [תוס', גרפס לקמן מ.ב.], ורבן גמליאל מחייב [תוס', גרפס לקמן מ.ב.] [דלא צעי הודאה ממין הטענה. רש"י לקמן מ.ב.] [וי"א דאף לר"ג עכ"פ פטור משעורין וחייב רק שבועה. יבין],

הטוען לחבירו בכדי שמן [כדים מלאים שמן. רש"י לקמן מ.ב.], והודה לו בקנקנים [הכדים יש לך צדי, בלא שמן. רש"י לקמן מ.ב.], אדמון אומר

מתני': שבועת הדיינים שהדיינים משבעין, ע"י הודאת מקצת הטענה, (שלימדוה) [שלמדוה. ק'] מאשר יאמר כי הוא זה (שמות כב), וכמז עלה ונקרב צעל היות אל האלהים, אם לא שלם ידו דהיינו שבועה, [לפי משמעות הגמ' להלן הלימוד הוא מהפסוק "כי הוא זה" שלשון "זה" משמע רק זה ולא כולו, אבל ראה שפתי חכמים על הפסוק שכתב שהלימוד הוא כאילו כתיב כי "אם" זה], [הא דלא נקט נהוגת באנשים ובנשים כדתנן לעיל גבי פקדון? משום דמילתא דפשיטא היא, ולעיל לא תני אלא דלא נימא גילף שבועת הפקדון משבועת העדות. תוס']

הטענה שהשבועה צאה על ידה, לא מהא פחות מ' שתי כסף,

וההודאה שמחייבנו ליטבע, לא מהא פחות בשוה פרוטה [והיא חצי שעורה של כסף. לשון הר"ב בריש מסכת קדושין. תו"מ, וראה בבועז אריכות גדולה על שווי המטבעות בזמננו],

וצגמ' פליגי רב ושמאל צפרוטה זו [של הודאה], אם מתוך שמי כסף של טענה היא, או צריך שהא טענת הכפירה של כסף שמי מעות כסף, לצד פרוטה של הודאה,

ואם אין ההודאה ממין הטענה, פטור [דכי הוא זה משמע ממין הטענה. תו"מ],

ביצד, שתי כסף לי בידך שמי מעות כסף, דהא שמי לשון נקבה היא, והן שלש הדינר, אין לך בידי אלא פטור, פטור שאין ההודאה ממין הטענה שזה טענו כסף זה הודה לו נחשת, וכגון שלא טענו (לו. מזור דבש) שמי מעות של מטבע, אלא משקלו, (דאם) [שאם. ק'] טענו מטבע, הרי הודה לו צמטצע כדלקמן,

[שלגבי מעות יש ג' מדרגות:

א. שווי המעות, דהיינו value

ב. מטבע של כסף או זהב, והכוונה דוקא על הכסף או הזהב,

ג. מטבעות ואין חילוק בין של כסף ובין של זהב],

שתי כסף ופרוטה לי בידך, אין לך בידי אלא פרוטה, חייב קסבר טענו חמין ושעורין והודה לו בלאחד מהן חייב,

מנה לי בידך, אין לך בידי [כלום, דהיינו שהוא כופר הכל], פטור שאין כאן הודאה,

אבני חן למסכת שבועות

[פ'] מה שאמר רב שצריך שם המיוחד, היינו שאז צריך נקיטת חפץ, וכמו שאמר רבא שאם נשבע בשם המיוחד ולא נקט חפץ הוי טועה בדבר משנה] קאמר, אלו ספר אלו מפילין, כאזרחם דלחפסיה לאליעזר [3. רע"ז] צריח מילה,

[פ'] וכשנביא רב הפסוקים של שבועת אליעזר, אין כוונתו להביא ראיה שצריך שם ה', שזה פשוטא שבלא הזכרת ה' אין שום שבועה, אלא הכוונה על מה שכתוב "שים נא ירך תחת ירכי" שצריך נקיטת חפץ],

[בבראשית כד ב כתב הבעל הטורים "נא 51 ירך 34 = 85" בנימ' מילה שהשביעו במילה.

אבל ראה האבן עזרא על הפסוק בראשית כד ב שים נא ירך תחת ירכי כתב וז"ל והקרב אלו, שהיה משפט בימים ההם לשום אדם ידו תחת ירך מי שהוא ברשותו, והטעם אם אתה ברשותי שים נא ירך תחת ירכי, והאדון יושב והירך על היד וכו'.

[תימה רבשבועת העדות וביטוי ופקדון כשהוא מושבע מפי אחרים דהוי דומיא דשבועת הדיינים ליבעי בהו אנקטי חפצא? תוס', וכתב הרא"ש סוף סימן א' כאן וז"ל הא דבעי אנקטי חפצא לאו דילפינן מההם אלא אסמכתא בעלמא היא, ותקנת חכמים להטיל אימה על הנשבע, לכן נותנין לו הספר תורה או חפץ של מצוה בורעו ושליח ב"ד משביעו בשם או בכניו. עכ"ל],

וכדרכא, דאמר רבא, האי דיינא דאשבע בה' אלהי השמים ולא התפסוק מפך, נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר ואע"ג דלא תנן לה דמשנה, (שמעתא) [שמעתא. רע"ז] דרז היא, והרי היא כדבר משנה, כדלמרי' דסנהדרין (לג) דטועה דדבר האמוראס חוזר, ולא אמרינן מה שעשה עשוי ושלם מצימו,

ואמר רב פפא, האי דיינא דאשבע בתפליין, נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר [ואע"ג שהשביע אברהם את אליעזר במילה האו אמרינן בסמוך דתלמיד חכם לכתחלה בתפליין, אי נמי כיון דעדיין לא נצטוו יותר הוי כספר תורה לגבייהו. תוס'],

והלכתא כוותיה דרבא, ולית הלכתא כוותיה דרב פפא,

הלכתא כוותיה דרבא [דנעשה כמי שטעה בדבר משנה] דהא לא נקיט חפצא בידיה [כלל], ולית הלכתא כוותיה דרב פפא [דאמר שאם נוקט תפליין נעשה כמי שטעה בדבר משנה], דהא נקיט חפצא בידיה [הגם שאינו אוחז בס"ת, מ"מ הא אוחז תפליין],

שבועה [שמשביעין צריך להיות] מעומד, [ואם זה שמשביעין אותו הוא] תלמיד חכם נשבע מיושב,

שבועה בספר תורה ואע"ג דאוקימנא דלא כרז פפא, לכתחלה מיהא ספר תורה צעיק,

ודעו דמיתני, טעלו הראשונים שצוה דלוריימא, לפי שענשה גדול, ומקנו לגזור עליו

הואיל והודה לו מקצת מומין הטענה, ישבע [והיה ליה טענו חטין ושעורין, והיה לו נאחז מהן. רש"י לקמן מ3.], וחכמים אומרים אין ההוראה מומין הטענה,

אמר רבן גמליאל, רואה אני את דברי ארמון,

טענו כלים וקרקעות [ואין נשבעין על הקרקעות], והודה בכלים וכפר בקרקעות, בקרקעות וכפר בכלים, פטור,

הודה במקצת הקרקעות פטור [משצוה דלוריימא, לא על הקרקעות ולא על הכלים, שאין הודאת קרקעות מציאה לידי שצוה, שאין דין שצוה בקרקעות כדלמרינן (בכל הנשבעין) (לקמן). רש"י לקמן מ3.],

במקצת הכלים [דאיכא הודאה וכפירה בלאו קרקעות. רש"י לקמן מ3.]. חייב [לשצטע אף על הקרקעות על ידי גלגול שצוה, דילפינן לה דפרק קמא דקדושין (דף כז) מקרא. רש"י לקמן מ3.], שהנכסים שאין להן אחריות, זוקקין [גורמין. רש"י לקמן מ3.]. את הנכסים שיש להן אחריות, לישבע עליהן,

אין נשבעין על טענת חרש שוטח וקטן [כגון שטענו דרממא, דחרש שדינא חכמים בכל מקום לא מדבר ולא שומע. רש"י לקמן מ3.], ואין מושביעין את הקטן [שישבע הקטן],

אבל נשבעין לקטן ולהקדש [מפרש בגמרא. רש"י לקמן מ3.]:

גמ'! היכי משביעין ליה # [וכי יש דינים מיוחדים אך משביעין את זה שנתחייב בשבועת הדיינים, ומתריץ שצריך שישבע בשם ה', ומסיק שאלבא דרבנן די גם בכניו רק צריך נקיטת חפץ, ואולי יקרא שבועה גם בלי הזכרת "שבועה" ודי שאומר בשם ה' שאעשה כך או שהיה כך?]

אמר רב יהודה אמר רב, משביעין אותו בשבועה האמורה בתורה, דכתיב בראשית כד ב ויאמר אברהם אל-עבדו ויקח ביתו המושל בבל-אשר-לו שים-נא ירך תחת ירכי: ג ויאשבעו ביה אל ה' השמים ואל ה' הארץ אשר ל-איתקח אשה לבני מבנו תתקנעני אשר אנכי יושב בקרבך: ,

אמר ליה רבינא לרב אשי, כמאן כרבי חנינא בר אידי נשליח שצוה העדות (לעיל לה) השצטע ולא משצטע כו' דאמר בעינן שם המיוחד [להתחייב על שבועת שוא ושקר?]

אמר ליה, אפי' תימא רבנן, דאמרי בכינוי [שגם אם נשבע בכינוי חייב על שבועת שוא ושקר], ונפקא מינה והא דאמר רב שצוה האמורה נמורה [היינו] [ד. ע"י] צריך לאתפוש חפצא בידיה,

אבני חן למסכת שבועות

לרור צעירה, והא אמרן לרור צו שזועה,

תלמיד חכם [אינו צריך לאחוז ב"ת ש] די לו לכתחלה בתפלין מפני כבודו,

[וממשך לבאר אך היו משביעין אותו ב"ד],

ת"ר, שבועת הדיינין אף היא לקמן מפרש מאי אף בלשונה נאמרה ככל לשון שהא מצין צו,

[ועוד מדרך ההשבעה הוא, שהיו מאיימין עליו, ומפרש] אומרים לו הוי יודע

דף ל"ט ע"א

שכל העולם כולו נודעו לקמיה צפי ליה, בשעה שאמר הקב"ה בסיני שמוע כ לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא,

[יש להביא כאן מה דאיתא בזהר הק' פ' יתרו] על הפסוק לא תשא את שם אלקיך לשוא, [דף צו.] שכאשר הקב"ה ברא את העולם, הניח על התהום אבן אחד חקוק בשמו הקדוש, וכאשר המים רוצים לעלות, הם רואים את שם הקדוש חקוק על האבן, ונרתעין וחוזרין למקומן,

וכשבני אדם נשבעין לשקר, אז אותיות השם פורחים מעל האבן, והמים עולין ורוצים לשטוף את כל העולם, ולהחזירו כבראשונה שהיה מים במים, עד שהקב"ה מוזין מלאך אחד שהוא חוקק בהצדור שוב שם השם כבראשונה, ואז המים נרתעין לאחוריהם ושבים כבראשונה.

וכתב היחיד"א [בספרו ראש אבות] שזהו מה שנאמר "לא תשא" לשון נשיאה והעלאה, אל תעלה "שם ה' אלקיך" שם השם החקוק על הצדור המכונס על התהום, "לשוא" על ידי שבועת שוא ושקר. דעה"ד],

[ומביא 4 חילוקים בין שאר עבירות ועון שבועה:],

1. וכל עבירות שבתורה, נאמר בהן ונקה, וכאן נאמר לא ינקה [מפרש לה לקמן],

2. וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו, וכאן ממנו וממשפחתו, שנאמר קהלת ה אל תתן את פיך שזעמ שקר לחמיא את בשרך אם [קרוינך] [קרוינך. רע"י] ואין בשרו אלא קרובו [תוס'], שנאמר ישעיה נה ומבשרך לא תתעלם,

3. וכל עבירות שבתורה [לאו דוקא, אלא כלומר הנך דלא הוו כיוצא בשבועה, דהא מוכח בפ"ק דקדושין דמשום עריות לחודייהו אבלה הארץ. תוס'] נפרעין ממנו, וכאן ממנו ומכל העולם כולו, שנאמר הושע ד א שמעו דבריה' בני ישראל פי ריב לה' עמיו' שבי הארץ פי אין אמת ואין חסד ואין דעת אל הים בארץ ב אל ה' וכו' [נשבעים ומשקרים בשבועתם]

ורצח ונגב ונאף פרוצו [ר"ל פרוצו גרר ומשמרת התורה] ודמים פדמים נגעו [הרבו לשפור דם עד שנגעו דמי הרוג זה בדמי הרוג זה]: ג על-כן | תאכל הארץ ואמלל פליו' ישב בה,

ואימא עד דעביד להו לכולהו [ורצח ונגב ונאף פרוצו]? לא ס"ד דכתיב ירמיה כג י פי מפני אלה אכלה הארץ, וכתיב הושע ד ג על-כן | תאכל [ענין השחתה] הארץ, ואמלל [ענין כריתה] פליו' ישב בה פחית השדה [גם בחית השדה תהיה הכריתה] ובעו'ף השמים וגם ידגי הים יאספו: # [וצ"ע למה צריך להביא עוד סיפא דקרא?],

4. וכל עבירות שבתורה, אם יש לו זכות, תולין לו שנים ושלשה דורות [פ"י כל ימי חייו. ע"פ המאריך], וכאן נפרעין ממנו לאלתר, שנאמר זכריה ה ד הן יצאתיה נאם ה' צבאו ת, ובאה אל-בית הנגב, ואל-בית הנשבע בשמי לשקר, ולנה פתו ה ביתו, וכלתו ואת-עציו ואת-אבניו,

הן יצאתיה לאלתר, ובאה אל-בית הנגב, זה הגונב דעת הבריות, שאין לו ממון אצל חבריו, וטוענו, ומשביעו, ואל-בית הנשבע בשמי לשקר כמשמעו, ולנה פתו ה ביתו וכלתו ואת-עציו ואת-אבניו, הא למדת, דברים שאין אש ומים מכלין אותן [דהיינו אבנים], שבועת שקר מכלה אותן,

אם אמר איני נשבע, פומדין אותו מיד ואין משעין אותו [כאן. ק']. שלל יחזור צו, וע"כ ישלם מיד [מ. ק'] שקיבל עליו צ"ד [תוס'],

ואם אמר הריני נשבע, העומדין שם אומרים זה לזה במדבר מז כו' ודבר אל-העדה לאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ואל-תגעו בכל-אשר להם פן תספו בכל-חטאתם וגו' מפרש לקמיה, [אף שנשבע על אמת וכתוב בשמו תשבע, אפילו הכי קורא אותן רשעים כיון דקודם שקבלו את הדין הוו כרשעים. הרי"ף],

וכמשביעין אותו אומרים לו, הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך, אלא על דעת המקום, ועל דעת ב"ד [אלא על דעתנו] הא פרישנא טעמא [בגמ' לקמן] משום קניא דרצא דפרק ג' [לעיל דף כט] [כגון דיהיב ליה קנה, ונתן המעות למוכר, והפקידו אללו ומשבע שהחזיר לו מעותיו, ולאחר השבועה יחזרו ויעללו, ועודא הוה קמי דרצא הכי. רע"י],

שכן מצינו במשה רבינו, כשהשביע את ישראל, אמר להן דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם, אלא על דעת המקום ועל דעתי, שנאמר דברים כט יג ול' א אתכם לבדכם אנכי פרת את-הברית הזאת ואת-האלה הזאת וגו' כלומר לא [כשאתם נמתצות] [כמו שאתם סוצרים, כאשר נמתצתם. רע"י] לנצחם [אלא על דעתי שהא דעת צית דין. רע"י],

[וממשך לפרש הפסוק] פסוק יד פי את-אשר ישנו' פה עמנו עמד הוי'ם

אבני חן למסכת שבועות

לפני ה' אל' הינו זאת אשר איננו פה עמנו ה' ים, אין לי אלא אותן העומדין על הר סיני, דורות הבאים וגרים העתידין להתגיייר מנין? ת"ל דברים כט זאת אשר איננו פה עמנו ה' ים,

ואין לי אלא מצוה שקיבלו עליהם מהר סיני, מצות העתידות להתחדש, כגון מקרא מגילה מנין?

ת"ל אסתר ט קימו וקבלו, קיימו מה שקבלו כבר [תוס'] [נראה דדרשו הכי שהרי הוצרכו לקבל תחילה קודם שהיו מקיימין, לכן דרשו קיימו מה שקבלו כבר, תורת חיים],

מאי אף היא בלשונה נאמרה?

כדתנן אלו נאמרין בכל לשון [תוס'], פרשת סוטה כשמשיעין אותה, ישעיהו כלשון שהיא שומעת, וידוי מעשר צעמתי הקודש (דברים כו), וטעמא דכולהו מפרש במסכת סוטה, קריאת שמע, ותפלה, וברכת המזון, ושבועת העדות, ושבועת הפקדון, וקאמר נמי שבועת הדיינין, אף היא בלשונה נאמרה,

[והחזיר לפרש הברייתא] אמר מר, אומרין לו הוי יודע שכל העולם כולו נודעו, בשעה שאמר הקב"ה לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא,

מ"ט, אילימא משום דאתיב בסיני, עשר דברות נמי אתיב, ואלא משום דחמירא,

ומי חמירא, והתנן אלו הן קלות, עשה ולא תעשה, חוץ מלא תשא, חמורות זו כריתות ומיתות ב"ד ולא תשא עמהן אלמא לא חמירא מכריתות ומיתות ב"ד?

אלא כדקתני טעמא, וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה, וכאן נאמר לא ינקה,

וכל עבירות שבתורה, לא נאמר בהן לא ינקה, והכתיב שמוט לך ונקה לא ינקה? ההוא מיבעי ליה לכדרכי אלעזר,

דתניא רבי אלעזר אומר, אי אפשר לומר ונקה שכבר נאמר לא ינקה, א"א לומר לא ינקה שכבר נאמר ונקה, הא כיצד מנקה הוא לשבים וכאן [בשבועה] אף לשנים לא ינקה כלל פרעון [פי' עונש] ואינו מנקה לשאינן שבים,

כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו, וכאן ממנו וממשפחתו,

וכל עבירות שבתורה ממשפחתו לא, והכתיב ויקרא כ ושמותי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו,

ותניא, אמר ר"ש, אם הוא חטא, משפחתו מה חטאת, לומר לך אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולה מוכסין, ויש בה לסטים, שאין כולה לסטים, מפני שמחפין עליו?

התם [בכל התורה כולה] בדינא אחרינא צפורענות קלה ולא צפורענות הנאה עליו הכא [בעון שבועה] בדינא דידיה,

כדתניא, רבי אומר, והכרתי אותו מה ת"ל, לפי שנאמר ושמותי אני את פני, יכול כל המשפחה כולה בהיכרת, ת"ל אותו, אותו בהיכרת, ולא כל המשפחה כולה בהיכרת,

וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו, וכאן ממנו ומכל העולם כולו (שנאמר אלה וכחש וכתיב על כן תאבל הארץ ואימא עד דעביד להו לכולהו לא ס"ד דכתיב מפני אלה אבלה הארץ),

וכל עבירות שבתורה מכל העולם לא, והכתיב ויקרא כו וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה [ובסנהדרין כו: יש, מלמד שכולן ערבים זה בזה]?

דף ל"ט ע"ב

התם שיש בידם למחות, ולא מיחו [תוס'],

מאי איכא בין רשעים דמשפחתו [שמחפין עליו], לרשעים דעלמא [אלו שיש בידם למחות ולא מיחו], בין צדיקים דמשפחתו [שאינם מחפין עליו] לצדיקים דעלמא [שאם היה בידם למחות מיחו]?

[צדיקים ורשעים דהכא לאו בעוברי עבירה ועושה מצוה איירי, אלא אותן שמחפין עליו במשפחתו קרי להו רשעים שבמשפחתו, דלאו בקורבה תליא מילתא כדאמר רבי שמעון אם הוא חטא משפחתו מה חטאת אלא לפי שבני משפחתו יש להן חלק בעבירה זו שמחפין עליו, ואותן שאין מחפין עליו במשפחתו קרי להו צדיקים שבמשפחתו, ורשעים דעלמא היינו נמי אותן שהיו בידן למחות ולא מיחו, וצדיקים דעלמא היינו אותן שלא היו בידן למחות בו. ע"פ התורת חיים עיי"ש עור],

הוא בשאר עבירות [חוץ משבועה] בדיניה [הוא נענש בעונש שבא על אותה עבירה], ורשעים דמשפחה [שלא מיחו] בדין חמור [אבל לא בדיניה], ורשעים דעלמא בדין הקל, צדיקי דהכא והכא פטורי [לגמרי],

אבני חן למסכת שבועות

וקאמר רחמנא שמות כב כי הוא זה [ומהמלה "זה" למדין שאין הכפירה צריכה להיות יותר מפרוטתה. וראה כוס הישועות],

ורב, ההוא מיבעי ליה להודאה במקצת הטענה [ש"ה] משמע רק שההודאה צריכה להיות פחות מהתביעה, אבל אין סתירה לדברי רב שהכפירה צריכה להיות שתי כסף],

ושמואל, כתיב הוא, וכתוב זה, דאי כפר במקצת ואודי במקצת חייב [פי' ששמואל לומר מן הפסוק לעיל כי התביעה היא שתי כסף כדכתיב, ולומר משני המיעוטים כאן, שדי בכפירה של פרוטה והודאה של פרוטה],

ורב [באים השני מיעוטים של "כי הוא"], חד להודאה במקצת הטענה [רק ההודאה די בפרוטתה, והמיעוט השני בא], וחד להודאה ממוין הטענה,

ושמואל לאו ממילא שמעת מיניה, דחסרה לה טענה לרב פרכין [פי' שמואל מוקשה על רב], נהי נמי דלמקצת הטענה וממין הטענה אמו, מייה לאו ממילא שמעת מינה דחסרה לה טענה ראשונה, ואין כאן עוד [כפירת שמי כסף, שהרי תחלת נתינה שמי כסף כתיב ביה [וכי יתן איש לרעהו כסף או כלים לשמור] וכי הודה במקצת חסרה ליה. ק'] כפירה, משמי כסף,

[פי' דס"ד דלכו"ע בא הפסוק של כסף וכלים שצריך תביעה של שתי כסף, ומתרגן שלדברי רב קאי שתי כסף על הכפירה],

אלא אמר לך רב, [לעולם הודאה לרב מכפירת שמי. ק'] כסף [ו. ק'] כי אתא (מע. ק') קרא לכפירה הוא דאתא ולא לתחלת טענה,

(דא"כ. ד"ס, דלפי הענין היה צ"ל דאל"כ) לכתוב רחמנא כי יתן איש אל רעהו כלים לשמור, ואנא אמינא מה כלים שנים, אף כל שנים והו"ל כסף נמי צהאי כלל, כסף דכתב רחמנא למא לי, אם אינו ענין לטענה, תנהו ענין לכפירה [שהכפירה עצמה צריכה להיות שתי כסף],

ושמואל אמר לך, אי כתב רחמנא כלים ולא כתב כסף, הוה אמינא מאי כלים שנים אף כל שנים, אבל דבר חשוב לא בעינן וה"א כי היכי דגבי כלים, אפי' טענו צ' מחטין, והודה לו בלחוד מהן, חייב, כדלקמן (דף מ). כל מידי נמי דטעין ליה חרי, ואדרי ליה בחד לחייב, ואפי' ליכא טענה קמיימא שמי כסף, קמ"ל להכי אנטריך כסף למילף מיניה, [ד. ק'] מידי דלא כלים, בעינן דבר חשוב,

גבי שבועה, הוא ורשעים דמשפחה [שחיפו עליו] כדיניה, ורשעים דעלמא בדין חמור, וצדיקי דהכא והכא בדין הקל [שגם צדיקים נענשין על עון שבועה]:

[שנינו בברייתא לעיל] אם אמר איני נשבע, פוטרין אותו מיד, ואם אמר הריני נשבע, העומדים שם אומרים זה לזה במדבר טו סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה: בשלמא ההוא דקא משתבע [זה שנשבע], קאי (באיסורא) [בסורו]. פי' בסורו נא מעל וגו'], אלא ההוא דקא משבע ליה, אמאי?

(ההוא מיבעי ליה ל) כדתניא ר"ש בן טרפון אומר, שמות כב שבועת ה' תהיה בין שניהם, מלמד שחלה שבועה על שניהם ששניהן נענשין בה, שלא דקדק למסור ממונו ציד נאמן, וצאו לידי חלול השם:

[שנינו לעיל בברייתא] וכשמשיבין אותו אומרים לו הוי יודע שלא על דעתך וכו': למה לי למימרא ליה הכי, משום קניא דרבא:

[שנינו במשנתנו] הטענה שתי כסף: אמר רב, כפירת טענה שתי כסף [ולכן צריך הטענה להיות לכה"פ שתי כסף ופרוטתה, כדי שהכפירה תהיה בשתי כסף וההודאה בפרוטתה],

ושמואל אמר [רק ה] טענה עצמה [צריך להיות] שתי כסף, אפי' לא כפר אלא בפרוטתה, ולא הודה אלא בפרוטתה, חייב,

אמר רבא, דיקא מתניתין כותיה דרב, וקראי כותיה דשמואל,

דיקא מתני' כותיה דרב [שהכפירה צריכה להיות שתי כסף], דקתני [ששנינו במשנתנו] הטענה שתי כסף, וההודאה שוה פרוטה, ואילו כפירת טענה פרוטה לא קתני [מפני שהכפירה צריכה להיות שתי כסף],

ותנן נמי ההודאה בפרוטתה, ואילו כפירה בפרוטתה, לא קתני,

וקראי כותיה דשמואל [שהטענה די אם היא שתי כסף ואין צריך עוד פרוטה], דכתיב שמות כב כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור, מה כלים שנים אף כסף שנים [תוס'], מה כסף דבר חשוב, אף כל דבר חשוב,

שמואל	רב

אבני חן למסכת שבועות

והודה לו שזה חייב, ואף על גב דטענה קמיימא לא הוה אלא שמי כסף?

אמר לך רב, כולה מתני' שוה, וליטרא (זהב. ר"ס) שאני דכיון דטענו משקל, ודאי דוקא (קמני) [קאמר. גאה"מ], אכל כל מטבעות דמתני' שוה קאמר, שדרך מטבע לעשותו דמיס לכל דברויס. ק'),

דף מ' ע"א

תרע דשאר מתנימין שוה קמי דקא תני סיפא [פ' מיד אחר דין זה של ליטרא זהב, וזה סיום עניני כסף ומטבעות במשנה], דינר זהב לי בידך, אין לך בידי אלא דינר כסף ומריסית מעה קטנה ופוגריון ופרוטה או או קמי חייב, שהכל מין מטבע [אחת] הן,

א"א בשלמא שוה, משום הכי חייב, אלא אי אמרת דוקא אמאי חייב,

[לגבי מעות יש ג' מדרגות:

א. שווי המעות, דהיינו value

ב. מטבע של כסף או זהב, והכוונה דוקא על הכסף או הזהב,

ג. מטבעות ואין חילוק בין של כסף ובין של זהב],

אמר רבי אלעזר [בא לחלוק על רב, ומתירן אליבא דשמואל], בשמענו בדינר מטבעות [תוס'] [שמענו דינר. ר"ן], טענה [פ' מטבע של דינר], דמטבע נזיר [הוא דרגא ג' שביארתו לעיל], ולא טענו משקל, זה הודה לו מטבע, ואע"פ שזו כסף וזו נחשת, ממין הטענה היא דכולהו מטבע נינהו, וקא משמע לך, דפרוטה בכלל מטבע איתא,

דיקא נמי דקתני, שהכל מין מטבע אחת [תוס'] אלמא טעמא [דמיונא. ר"ן] משום דכל [מין. ק', ר"ן] מטבע חד הוא, ודוקא קמי [פ' הגם ששמואל מפרש דמתני' "דוקא" קתני, שלא תפרש דוקא דקאי על הוהב והכסף, אלא קאי על "מין מטבע" דהיינו מטבעות טבועים בצורה, משא"כ "שוה" קאי על השוויות בלי להתחשב על החומר שנעשה ממנה המטבע, או אם הוא מטבע בכלל],

ורב דצעי למימר שוה קמי, הכי מפרש סיפא, דקאמר שהכל דין מין מטבע אחת הוא, כל מטבעות השנויות כאן דין אחד להם, שאף הקטנה שבה יש זה כדי הולאה לחייבו טענה [פ' ומקרי ממין הטענה], [פ' כיון דלרב צריך רק שההוראה תהיה שוה פרוטה, לכן אומר שכל מיני מתכות יש להם דין מטבע, כיון שיש לה שוה פרוטה], [ותימיה הא שמעינן מרישא, דקתני ההוראה שוה פרוטה וכו'. תוס'],

[לרב יהיה החידוש שאף פרוטה שהוא סכום קטן מאד לגבי התביעה, אם מודה בה נחשבת הוראה ממין הטענה, ולשמואל יהיה החידוש כיון שצריך להודות על מטבעות יהיה נחשב גם פרוטה

שתי כסף יש לי בידך אין לך בידי אלא פרוטה פטור.	שאין כאן כפירה של שתי כסף.	דדוקא קתני, מה שטענו לא הודה לו וכו'.
שתי כסף ופרוטה יש לי בידך, אין לך בידי אלא פרוטה חייב.	שיש כאן כפירה של שתי כסף.	טענו חטין ושעורין והודה לו באחד מהן חייב.
ליטרא זהב יש לי בידך, אין לך בידי אלא ליטרא כסף פטור.	הגם דכל המשנה שוה קתני ליטרא (זהב) שאני.	דדוקא קתני, שתבע זהב והודה לו על כסף.
דינר זהב לי בידך אין לך בידי אלא דינר כסף ומריסית וכו' חייב.	דמתני' שוה קתני.	בשטענו דינר מטבעות.
שהכל מין מטבע אחת הן.	שהכל "דין" מטבע אחת הן.	שהכל "מין" מטבע אחת הן ולכן חייב.

תנן, שתי כסף יש לי בידך קס"ד דשוה [שמי. ק'] כסף טעין ליה, וקא"ל אין לך בידי אלא שוה פרוטה, דהויא ליה הולאה ממין הטענה, ואפ"ה פטור מאי טעמא לאו משום דחסרה לה כפירת טענה משמי כסף, אין לך בידי אלא פרוטה, פטור, מאי טעמא לאו משום דחסרה לה מענה, ותיובתא דשמואל?

אמר לך שמואל, מי סברת שוה קתני, דוקא קתני זה טוען כסף, זה הודה לו נחשת, דליכא הולאה ממין הטענה, מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו,

אי הכי אימא סיפא, שתי כסף ופרוטה יש לי בידך, אין לך בידי אלא פרוטה חייב, אי אמרת בשלמא שוה משום הכי חייב, אלא אי אמרת דוקא אמאי חייב, מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו?

מידי הוא טעמא אלא לשמואל כלום אתה משיב טענה זו אלא לשמואל, כלומר אילו אמר חכם אחר דוקא קתני, היינו יכולים להשיב טענה [להקשות קושיא] זו, אכל לשמואל אינו טענה, דשמואל הולאה ממין הטענה משיב ליה, מאחר שטענו נחושת עם הכסף, (וכפר) [והודה. ק'] לו באלה,

האמר ר"נ אמר שמואל, טענו חטין ושעורין, והודה לו באחד מהן, חייב,

ה"נ מסתברא דמתני' דוקא קתני, מדקתני סיפא, ליטרא זהב יש לי בידך, אין לך בידי אלא ליטרא כסף, פטור,

אי אמרת בשלמא דוקא קתני, משום הכי פטור, אלא אי אמרת שוה אמאי פטור, ליטרא טובא הוי כפירה והולאה [פ' יש די בליטרא שיהיה שתי כסף בהכפירה חוץ ממה שמודה עליה],

אלא מדסיפא דוקא רישא נמי דוקא לשון קושיא הוא, לימא תיהוי תיובתא דרב מרישא דקתני שמי כסף יש לי צידך, אין לך בידי אלא פרוטה פטור, וטעמא משום דוקא תנן, ומה שטענו לא הודה לו, הא טענו שוה

אבני חן למסכת שבועות

בשם מטבע,

הוא לשבועה,

ותניא, כל מקום ששנים מחייבין אותו ממון, עד אחד מחייבו שבועה [לא דוקא, דהא איכא כפירת שעבוד קרקעות. תוס'],

ואמר רב נחמן אמר שמואל, טענו חטין ושעורין, והודה לו באחד מהן, חייב,

אמר לו רבי יצחק יישר, וכן א"ר יוחנן גר' ול"ג טו יישר, [דקדקתי בחיבת יישר דלא אמר ישר דהוה שם התואר, אבל תיבת יישר הוא פועל או ציווי או עתיד, וא"כ אפשר לומר דר' יצחק אמר לר"ג דהו"ל ליישר דבריד יותר וחל"ל וכן אמר ר' יוחנן (פי' שהיה לו לר' נחמן לומר שגם ר' יוחנן אמר כן, שר' יוחנן חי (ראש הישיבה במכריה) בשנת 245 ור' נחמן בן יעקב חי (דיין בנהדרעא) בשנת 280) ואחרי קמודקדק הש"ס מכלל דפליג עליו ר"ל (על ר' יוחנן) דאל"כ הוה ליה לר' יצחק לדקדק עוד יותר על ר"ג גם מן ר"ל (פי' מודע לא אמר וכן אמר ר"ל). כוס הישועות],

מכלל דפליג עליה ר"ל צעיא הוא דקא צעי גמרא, לימא מדקאמר וכן אמר ר' יוחנן, מכלל דפליג עליה דר פלוגמיה,

איכא דאמרי מישתא הוה שהי ליה ושתיק (ליה. ד"ס) כך היה דרכו של ריש לקיש כשהיה ר' יוחנן אומר דבר צניע המדרש היה שוהה מלהשיב עד שיגמר רבי יוחנן כל דרכו וכל טעם דבריו ואח"כ היה חולק עליו וצמחך כך יאמר רבי יצחק זה מצדמ"ד ולא שמע אס נחלק עליו,

איכא דאמרי מישתא הוה שתי ליה ושתיק (ליה. ד"ס) ריש לקיש מיה צבי מדרשא כי אמרה ר' יוחנן להא מילתא,

לימא מסייע ליה, טענו חטין והודה לו בשעורין, פטור, ורבנן גמליאל מחייב דלא צעי הודאה ממין הטענה,

טעמא דטענו חטין והודה לו בשעורין, הא חטין ושעורין והודה לו באחד מהן חייב לא הוא הדין דאפי' חטין ושעורין נמי פטור והאי דקמיפלגי בחטין להודיעך כחו דר"ג,

ת"ש, טענו כלים וקרקעות, הודה בכלים וכפר בקרקעות, בקרקעות וכפר בכלים, פטור,

דף מ' ע"ב

הודה במקצת קרקעות, פטור שאין נשבעין על הקרקעות, כדילפינן לקמן בפירקין (דף מז) ואף הודאתו אינה מביאה לידי שבועה, הודה במקצת כלים חייב שבועה אף על הקרקעות, ע"י גלגול (דשבועה) [דשבועה. ק']

ורבי אלעזר, לימא מדסיפא [שהכל מין מטבע אחת שהוא סוף המשנה לגבי דין מטבעות] כשמואל מתירין, רישא [תחלת המשנה דקתני שתי כסף לי בידך] נמי כשמואל סבירא ליה דכולה מתני' דוקא קתני, ומשום הכי מנן דרישא שמי כסף יש לי בידך, אין לך צידי אלא פרוטה פטור, משום דמה שטענו לא הודה לו, אצל אי שוה טעין ליה, הוה מיחייב, ואע"ג דתחלת טענה שמי כסף, ומו לא?

לא סיפא דוקא, דקתני שהכל "מין" מטבע אחת, ורישא [אי כרב אי כשמואל. ד"ס] כרב או כשמואל,

תא שמע [שנינו בתוספתא פ"ה ה"ט], דינר זהב וזהב [שהוא בצורת מטבע] לי בידך, [והנחתב משיב] אין לך בידי אלא דינר כסף, חייב ופי' דינר זהב היינו טענו טעמא דאמר ליה זהב וזהב, הא סתמא שוה קאמר ליה וטעמא משום דהכל מין מטבע אחד, והוה ליה ממין הטענה,

ומיהו סייעמא לרב הוא, דמדאלטריך לפרושי זהב זהב, מכלל דמתני' דתנן דינר זהב [ב' ק'] סתמא שוה קאמר, ושהכל דין מטבע אחד קתני, ומדסיפא שוה, רישא נמי שוה, וקתני רישא שמי כסף יש לי בידך, אין לך צידי אלא פרוטה פטור, וע"כ משום דליכא כפירת שמי כסף הוא,

אמר רב אשי, הכי קאמר, כל האומר דינר זהב, כאומר דינר זהב וזהב דבמי וצרייתא לא שהטען מפרש זהב זהב קאמר, אלא ה"ק הטען דינר זהב סתם, דמסתמא זהב זהב קאמר, והלא אומר אין לך צידי אלא דינר כסף, דהיינו נמי דינר מטבע, ושקלא הודאה ממין הטענה, חייב,

תני רבי חייא לסיועיה לרב, סלע לי בידך, אין לך בידי אלא סלע חסר ב' כסף, חייב, חסר מעה פטור אלמא כפירת שמי כסף צעין,

אמר רב נחמן בר יצחק אמר שמואל, לא שנו דצעי טענת שמי כסף אלא בטענת מלוה בשבועה הבאה בטענת מלוה והודאת לזה והודאת מקנת לזה,

אבל טענת מלוה, והעדאת עד אחד [תוס'] אצל שבועה צעדות עד אחד, שהלוה כפר הכל, ועד אחד מעידו שהוא חייב, וגמלא ממייבו אפילו לא טענו אלא בפרוטה וכפר חייב הואיל ואס היו שנים, היו ממייבין אותו ממון לפרוע, דהא שוה פרוטה ממנוה הוא, היחיד ממייבו שבועה,

מאי טעמא, דכתיב דברים יט לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת, לכל עון ולכל חטאת הוא דאינו קם, אבל קם

אבני חן למסכת שבועות

מקצת כלים,

ת"ש, טענו כלים וקרקעות, והודה בכלים וכפר בקרקעות, בקרקעות וכפר בכלים פטור, הודה במקצת קרקע פטור, במקצת כלים חייב,

טעמא דכלים וקרקעות, דקרקע לאו בת שבועה היא, הא כלים וכלים, דומיא דכלים וקרקעות כלומר משני מינין והודה באחד וכפר באחד חייב?

טעמא דכלים וקרקעות, דקרקע לאו בת שבועה היא, הא כלים וכלים דומיא דכלים וקרקעות חייב?

הוא הדין דאפי' כלים וכלים נמי פטור, והא דקתני כלים וקרקעות, קמ"ל דכי הודה במקצת כלים, חייב אף על הקרקעות,

ה"ה דאפילו כלים וכלים נמי פטור, והא קמשמע לן, דהודה במקצת כלים חייב אף על הקרקעות,

מאי קמ"ל זוקקין הכלים וזוקקין את הקרקעות לשבועה, תנינא במסכת קדושין, נכסים שאין להם אחריות זוקקין את הנכסים שיש להן אחריות לישבע עליהן?

מאי קמ"ל זוקקין, תנינא זוקקין את הנכסים שיש להן אחריות לישבע עליהן?

הא עיקר, ההיא אגב גררא נסבה,

הא עיקר דכולה מסכת נהלכות שבועה, והיא דקדושין אגב גררא נסבה אידי דתנא התם נכסים שאין להם אחריות נקנין עס נכסים שיש להם אחריות כספק בלא משיכה תני בהדיהו שאף הם זוקקין את הנכסים שיש להם אחריות לשבועה,

איתיביה, ר' אבא בר ממל, לר' חייא בר אבא, טענו שור והודה לו בשה, שה והודה לו בשור פטור, טענו בשור ושה והודה לו באחד מהן, חייב?

ור' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, טענו חטין ושעורין, והודה לו באחת מהן פטור, והאמר ר' יצחק יישר, וכן אמר רבי יוחנן?

א"ל הא מני רבן גמליאל היא,

אמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן,

אי רבן גמליאל אפילו רישא נמי, אלא הא מני אדמון היא דבעי הודאה ממין הטענה ומיהו היכא דטענו שנים והודה לו באחד מהם חייב והא דאדמון במתני' היא מיהו הכא במסכת שבועות לא מפרשין בגמרא במאי פליגי אצל כפרק בחלא דכמוצות (דף קט) מפרשין דבהכי פליגי,

ת"ש, טענו חטין והודה לו בשעורין פטור, ורבן גמליאל מחייב,

ולא דחויי מרחינא לך, אלא תלמוד ערוך הוא בפיו של ר' יוחנן, הא מני אדמון היא,

טעמא דטענו חטין והודה לו בשעורין, הא חטין ושעורין והודה לו באחד מהן חייב?

אמר רב ענן אמר שמואל, טענו חטין, וקדם והודה לו בשעורין מי שהיה לו לטעון על חטיו חטין ושעורין, וטענו חטין, ולא הספיק לטענו שעורין, עד שקדם זה ואמר חטין אין לך ביד, אצל שעורין יש לך ביד,

ה"ה דאפילו חטין ושעורין נמי פטור, והאי דקתני הכי, להודיעך כחו דרבן גמליאל [דכחו עדיף, דמילתא דרבנן הוי כח דפטור. תוס', פ' שוה שרבנן פוטרינן אותו משבועה בזה אין חידוש, שהרי מספק פוטרינן אותו, אבל זה שמחייבו ר"ג שבועה, הוא חידוש שברור לו כל כך, עד כדי לחייבו שבועה,

אם כמערים] שמרגיש בו הדיין שמיהר להשיב קודם שיגמור זה טענתו. רא"ש] אם נראה לז"ד, שקפץ להודות כדי שלא יטענו זה [גס. רי"ף] שעורין, ויחסייב לו שבועה בהודאת שעורים [אז] חייב [לו. ק, רי"ף, ר"ן] שבועה אם אמר לו זה [התובע אח"כ] שניהם [חטים ושעורים] יש לי בידך חייב,

משא"כ באיסורים אמרינן שבח המתיר עדיף, שמספק יהיה כל אחד אוסר, ולכן עדיף מי שברור לו ההיתר כל כך עד שמתירו. וז"ל חידושי רע"א על חו"מ סימן פז סעיף ב' ד"ה בש"ך בסופו, והיינו כמו דאמרינן כחו דהיתרא עדיף דעל המתיר להביא ראיה, וכח האוסר לא אלא דמספק כ"ג אסור, ה"ג לענין שבועה כחו דמחייב עדיף, דעליו להביא ראיה, דמספק הוא פטור, וראה ביצה ב: ומש"כ שם הצ"ח, ומתיר"ן חיות],

אם במתכוין להשיב לו על טענתו של חטין ולא [קפופך] [לקפוף. ז'] [ואם כמודה דלפי תומו עשה. רא"ש] פטור,

ואמר רב ענן אמר שמואל, טענו שתי מחטין, והודה לו באחת מהן חייב, לפיכך יצאו כלים ליכנס בפירוש למה שהן

אבני חן למסכת שבועות

טוב בכיוצא בזה, יותר מהראוי ידל ויעני, והב' שיחזיקוהו העולם רמאי ויאמרו חזקה אין אדם מעיז פניו בפני ב"ח אלא שעשה את שלו לראות אם היה יכול לעשוק חברו ולא עלתה בידו, וזה שאמר דהע"ה טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט כי לעולם לא ימוט לזכר עולם יהיה צדיק, רצה שטוב מאד הוא אדם שיחון חברו וילוה לו בשעת דחקו, אך שיכלכל דבריו במשפט בעדים וראיה טובה כי ינצל משני הנזקין שאמרנו כי לעולם לא ימוט לא יהיו נכסיו מתמוטטים שיחזור לו מה שהלוה לחברו ולזכר עולם יהיה צדיק כי יאמרו לא תבע רק מה שזה היה חייב לו כי כן הוכיח בעדם או ראיה. הבונה בע"י].

אדרבה, חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו?

אשתמוטי הוא דקא משתמיט ליה, סבר עד דהוה לי ופרענא ליה,

תדע דאמרין אשתמוטי אשתמיט, דאמר רב אידי בר אבין, אמר רב חסדא, הכופר במלוה ואלו עדים והוא לא נשבע כשר לעדות ולא (אמרין) [אמרין. ק'] חסיד אממונא הוא, אלא אשתמוטי קמשמטי ליה, משום דמלוה להוצאה ניתנה, ואין עכשיו צידו (צמה. ק') לפרוע,

בפקדון, פסול לעדות ואפילו לא נשבע, דמשעה דכפר איחשיד ליה אממונא, ובצ"מ צפ"ק (דף ה) מוקמי' ליה, בדאמו סהדי, דהאיא שעמא הוה צדיק, דליכא למימר אירכס ליה, ומשמטיט עד דנחיש ומשכח ליה,

רב חביבא מתני אסיפא להא דרז נחמן, מנה לי בידך, אמר לו הן, למחר אמר לו תנהו לי, נתתיו לך פטור, ואמר רב נחמן, משביעין אותו שבועת היסת,

מאן דמתני ארישא, כל שכן אסיפא דהא אודי ליה עליו ואיכא דררז דממונא,

דף מ"א ע"א

הענינים ברף זה ע"א-ע"ב:
דררא דממונא
נקטיה בכובסיה דלשבקיה לגלימיה
לאו כל כמינד
צורבא מרבנן משלח גלימא דאינשי
פריך רב אחא
נאמן. דברי הרמב"ם בענין נוסחאות
אנא ורב ששת דתנינא הלכתא וספרא וספרי ותוספתא וכולה
גמרא
כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה.

ומאן דמתני לה אסיפא, הכא הוא דאיכא דררא דממונא, אבל התם, דליכא דררא דממונא, לא,

להתמיז עליהם בכל שהן, דהוה ליה למכתב (שמות כג) כי ימנ איש אל רעהו כספים לשמור, ואנא אממנא מה כספים שנים ודבר חשוב, אף כל שנים ודבר חשוב, אלא כתב כלים לומר דהו דבר חשוב, ולא צעין שזייהן שמי כסף,

אמר רב פפא, טענו כלים ופרומה, והודה בכלים, וכפר בפרומה, פטור כדמפרש ואזיל, כרז דאמר כפירה שמי כסף צעין,

הודה בפרומה, וכפר בכלים ואפילו [כלי. ררי"ף] כל דהו כדאמרין לך יאלו כלים למה שהן ואי משום הודאה ממין הכפירה דהא סבירא ליה כשמואל דאמר טענו צמטין ושעורין והודה לו באלמד מהן מייב חייב,

[ומפרש בנחותא] חדא כרב וחדא כשמואל, חדא כרב דאמר כפירת טענה שתי כסף, חדא כשמואל, דאמר טענו חמין ושעורין, והודה לו באחת מהן, חייב:

[שנינו במשנתנו] מנה לי בידך, אין לך בידי [כלום], פטור: אמר רב נחמן, ומשביעין אותו שבועת היסת לשון שומא ששמו חכמים עליו שצוה כמו (שמואל א כו) אם ה' הסיתך נ, מאי טעמא חזקה אין אדם תובע, אלא אם כן יש לו עליו,

[שבועת היסת. בלא חפץ. היסת הוא המלכה ועצה, כמו כי יסתך אחיך בן אמך דמתרגמי' ארי ימלכניך, שנמלכו ונתיעצו רב נחמן וחביריו דהם דורות אחרונים, שמלוין וכופרין, תקנו שבועת היסת בלא אנקוטי חפצא. צ'. וראה רש"י ב"מ ה' ע"א היסת. שצוה שהסיתו חכמים לך להסיתו להודות.

ובריטב"א כאן פירוש בדורו של רב נחמן תקנו כן, ונקראת שבועת היסת לשון המלכה, כדמתרגמינן כי יסתך אחיך בן אמך ארי ימלכניך, שלא יהא קופץ וכופר בלא שום המלכה, כמו שהיו רגילים עמי הארץ לעשות קודם תקנה זו, לפי שהיו יודעין שהיו פטורין אף משבועה, ופירושים רבים נאמרו בלשון היסת, אבל זה נראה לי יותר נכון מכולם. ע"ב. נמצא ד' פירושים בלשון היסת:

א' לשון שומא ששמו חכמים עליו שבועה. רש"י כאן ב' שבועה שהסיתו חכמים כך להסיתו להודות. רש"י ב"מ ג' המלכה ועצה, שנמלכו ונתיעצו רב נחמן וחביריו. צ' ד' שלא יהא (הנתבע) קופץ וכופר בלא שום המלכה. ריטב"א. א"ח]

[חזקה אין אדם תובע כו'. נכון לכל הנושא ונותן, הגם שיהיה גריב וטוב לבריות להיות פקח וחכם להתברר בעסקיו כי פתי יאמין לכל דבר לרעהו, וכן א"ל בפרק איזהו נשך ג' צועקין ואינן נענין מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים, כי בא לידי ריב ומדון כדי לגבות את שלו, וכשיזמין הלוה לדין ויאמר לו מנה לי בידך הוא יכפור ויאמר אין לך בידי ופטור, ונמצא המלוה בשתים רעות, האחת מאבד את שלו ויבא לידי עוני על היותו צדיק הרבה, רמז לרבר טו"ב טו"ב בגימטריא ד"ל כי מי שהוא

אבני חן למסכת שבועות

במבושיו דכתיב בדברים כ"ה י"א] דנשבקיה לגלימיה הוא אומרו צניזי
התלויים בו, עד שיקן לו טלית שעליו, כלומר כיון דמשמתינן ליה לעולם, עד דליחז
ליה, לית לך למיחמ לנכסיה (עדיף מהאי) [גדול מזה. ק'].

כל דבר התלוי בממונך קרי ליה כזכא, כדאמרין יקן. ק'] [דשרא פיסא גוש עפר]
ומחיה לגרמא [הוא עין החירות שהתמרים תלוין אצלו] אול גרמא ומחיה
[והבה] לזכא [הוא אשכול התמרים המקובצים יחד] ואחר תמרי [וגשרו
התמרים], צאלו הן הגולין (מכות דף ט) [והמורכב שם לענין גלות אם נחשב לכח
כחו],

[פי' שאף שאינו מוציא הבגר מידו בכח, הוא מכריחו לעשות כן ע"י דנקטיה
בכובסיה. וכן כאן אף שאינו מוציא מציאת הקטן מידו, מ"מ ע"י השמטת הוא
מוכרח בעל כרחו להחזירו],

אלא מאי עבדינן ליה?

אמר ליה משמתינן ליה עד דמטי זמן נגדיה, ונגדינן ליה לנמר
תלתין יומין, כדאמרין רב מנחם אמר דמשחי שמייה דרבנן עליה תלתין יומין,
צהאשה נקית (קדושין דף יב), ושבקינן ליה,

אמר רב פפא, האי מאן דאפיק שטרא על חבריה, ואמר
ליה שטרא פרוע הוא, אמרינן ליה לאו כל כמיך [לא הכל
כמותך, כלומר, לא ייקבע הכל כפי מה שאתה אומר. ניכר התלמוד], זיל
שלים, ואם אמר [הלוה] לשתבע לי דלא פרעתיך אמרינן ליה
[למלוה שהוציא השטר] אשתבע ליה,

א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי, ומה בין זה שלא פגס שטרו
לפוגם את שטרו דתן (כתובות דף פז) הפוגמת כתובתה לא תפרע אלא
בשבעה, כיצד היתה כתובתה אלף זוז, והוא אמר המקבלת כתובתיך, והיא אומרת
לא התקבלתי אלא מנה, הואיל ומודיה בונה (פוגמת) [פגמה. ק'] את שטר
כתובתה ולא תפרע השאר אלא בשבעה, דליכא למיסמך מו אשטרא, דליכא למימר
טפי קיבלה, והשתא דאמרת משביעין לו, מה יפה כמו (משאם פגס) [משאר פוגס.
ק'] את שטרו?

א"ל התם גבי פגס את שטרו אע"ג דלא טעין איהו אע"ג דלא טעין
לוה אשתבע ליה, אלא אומר פרעתיך, טענינן ליה אגן ואמרינן לצעל השטר [בגון
האשה שתובעת כתובתה] השבע [וטול. ק'] טענינן ליה אגן,

הכא, אמרינן ליה זיל שלים ליה, ואי טעין ואמר אשתבע ליה,
אמרינן ליה זיל אשתבע ליה,

ואי צורבא מרבנן הוא, לא משבעינן ליה,

א"ל רב יימר לרב אשי, צורבא מרבנן משלח מפשיט גלימא
דאינשי,

אלא לא מוזקקינן ליה לדיניה (להשבע) [להשביעו. ק'] דמיחזי דחשדינן

[בב"מ ב' ע"ב פרש"י דררא דממונא "חסרון ממון", אבל תוס' שם ד"ה היכא
פירשו "שבלא טענותיהם יש ספק לב"ד". ופירושה של "דררא" מלשון "סביב"
שהענין מסתובב סביבות ממון ויש בה שייכות קרובה לממון. וכן יש לשון דררא
דטומאה בנדה ו' ע"א. וראה דשאסטרן],

מאי איכא בין שבועה דאורייתא הצאה במקלית הטענה שצוה דרבנן
הא דרב נחמן לשבועה דרבנן?

איכא בינייהו מיפך שבועה אם אמר הנמצע למצוה, השבע וטול,
בדאורייתא לא מפכינן שבועה, בדרבנן מפכינן,

ולמר בר רב אשי, דאמר בדאורייתא נמי מפכינן שבועה,
מאי איכא בין דאורייתא לדרבנן?

איכא בינייהו מיחת לנכסיה אם אמר איני נשבע ואיני משלם יורדין
לנכסיו וגומלין ליה, בדאורייתא נחתין לנכסיה, בדרבנן לא
נחתין לנכסיה,

ולרבי יוסי דאמר, בדרבנן נמי נחתין לנכסיה, דתנן מציאת
חש"ו יש בהם גול מפני דרכי שלום, ר' יוסי אומר גול גמור,
ואמר רב חסדא, גול גמור מדבריהם, למאי נפקא מינה
להוציאו בדיינין, מאי איכא בין דאורייתא לדרבנן?

איכא בינייהו, שכנגדו חשוד על השבועה, בדאורייתא
שכנגדו חשוד על השבועה הנמצע חשוד על השבעה, ומנן לקמן (דף
מד) שתקנו חכמים שיצבע המוצע ויטול אפכינן ליה שבועה, ושמו
אאידך,

בדרבנן תקנתא היא שבעה עמיה של היסת תקנתא היא ותקנתא שיהא
מוצע נשבע ויטול לתקנתא (היסת) [להפוך. ק'] שבעה שלא צאה עליו אלא
בתקנת חכמים לא עבדינן ויפסיד המוצע צלא שום שבעה [פי' זה קולא
להנתבע, דלא אמרינן ליה שגם בלי רצונו ישבע התובע והוא יתחייב לשלם, ואנו
מקילין שדי לנו שאנו מחייבים את הנתבע לישבע שבועת היסת, ואם הוא חשוד
הוא פטור],

ולרבנן דפליגי עליה דרבי יוסי גבי מציאת חרש שוטה וקטן, דאמרו
בדרבנן לא נחתין לנכסיה, מאי עבדינן ליה?

משמתינן ליה,

אמר ליה רבינא לרב אשי, האי נקמיה בכובסיה [כעין והחזקה

אבני חן למסכת שבועות

בפני עדים, למחר אמר לו תנהו לי, נתתיו לך חייב לפרוע
מפני שצריך ליתן לו בעדים, תיובתא דשמואל [תוס'], [דאמר
שיכול לומר לו פרעתך בפני עדים והלכו להם למדה"י?]

אמר לך שמואל תנאי היא [ואנא דאמרי כר' יהודה בן בתירא],
דתניא, בעדים הלוייתך, בעדים פרע לי קס"ד בשעת הלואה קא',
ואמר ליה ראה שצעדים הלוייתך, ואף אמה אל תפרעני אלא צעדים, או יתן
[ישלם עכשיו], או יביא ראיה שנתן,

רבי יהודה בן בתירא אומר, יכול לומר לו פרעתך בפני
פלוני ופלוני, והלכו להם למדינת הים,

פריך רב אחא [על שמואל שרוצה לומר שהוא סבר כריב"ב],
[ומתוך כך היה אומר רבינו שמואל, דהוא (רב אחא הוא) רב אחאי שעשה
השאלות שהיה מרבנן סבוראי דבתר רבינא ורב אשי דסוף הוראה, וכתבו אחרי
כן דבריו בתוך הש"ס. תוס' זבחים ק"ב ע"ב ד"ה פריך רב אחא],

ממאי דבשעת הלואה קאי [ואפ"ה יכול לומר שהעדים הלכו למדה"י],
דלמא בשעת תביעה קאי שמתצטו צ"ד, וזה אומר פרעתיך [והכי
קאמר ליה (אמר) [אומדן] לו [התובע], לאו בעדים הלוייתך והלא
צעדים הלוייתך בעדים היה לך לפורעני, ולא אמר לו כן בשעת הלואה,
ומשום הכי פטר ליה ר' יהודה בן צמירא # [לא הבנתי לפ"ז למה צריך לומר
שהעדים הלכו למדה"י, היה נאמן גם אם אמר פרעתך בלא עדים?], אבל
בשעת הלואה דברי הכל חייב [שאינו נאמן לומר שהלכו העדים
למדה"י, אלא צריכים העדים לבא בעצמם],

אמר רב פפי משמיה דרבא, הלכתא, המלוה את חבירו
בעדים צריך לפורעו בעדים,

ורב פפא משמיה דרבא אמר, המלוה את חבירו בעדים, אין
צריך לפורעו בעדים [וכן ההלכה. תוס' עיי"ש],

ואם אמר, אל תפרעני אלא בעדים, צריך לפורעו בעדים,
ואם אמר לו פרעתך בפני פלוני ופלוני, והלכו להם למדינת
הים, נאמן:

[ברמב"ם פרק ט"ו מהלכות מלוה ולוה הל' ב' כתב וז"ל יש נוסחאות מן הגמרא
שכתוב בהן שהאומר לחבירו וכו' "אינו נאמן", ומעות ספרים הוא, ולפיכך טעו
המורים על פי אותן הספרים, וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות ומצאתי בהן
"שהוא נאמן" והגיע לידי במצרים מקצת גמרא ישנה כתוב על הגוילים כמו שהיו
כותבין קודם לזמן הזה בקרוב חמש מאות שנה, ושתי נוסחאות מצאתי מן
הגוילים בהלכה זו ובשתייהם כתוב וכו' "נאמן", ומפני טעות זו שאירע למקצת
הספרים הורו [על פיהם] מקצת גאונים וכו'. ע"כ. ונמצא שהמסורת הש"ס טעה

ליה [שהוא תובע שטר פרוע. רא"ש], ולא לגזות לו, דהא אמר ליה [הוא] [הנתבע]
לצעל השטר. ק' אשתצטו לי דלא פרעתיך:

[ואי תפס [צורבא מדרבנן] משל הלוח, שבקין ליה בידיה בלא שבועה, ואי לא
תפס ואמר לפני ב"ד נשבע אני כדי שלא אפסיד חובי משבעין ליה. רא"ש],

[שנינו במשנתנו] מנה לי בידך כו' [אמר לו הן, אל תתנהו לי אלא בעדים,
למחר אמר לו תנהו לי, [ומשיב לו] נתתיו לך חייב, מפני שצריך ליתנו בעדים],
[ובלבד שיקבל עליו תנאי זה, כי יכול הוא לומר איני רוצה לקבל תנאי זה עלי כי
חושש אני שמא אשכח תנאי זה ואפרע לך שלא בעדים ותגבה ממני ושמא לכך
אתה מתכוין. רא"ש]:

אמר רב יהודה אמר רב אסי, המלוה את חבירו בעדים,
"צריך" [ולחלן אמרין ר' יוסף מתני הכי וכו' "אינו צריך" לפורעו] לפורעו
בעדים [ואם אינו מביא עדים שמעידים שפרעו, חייב לשלם],

כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי יכול לומר לו פרעתך
בפני פלוני ופלוני, והלכו להם למדה"י [פי' למרחקים],

תנן [שנינו במשנתנו], [טען לפני עדים] מנה לי בידך [צפני עדים ואמר
להם אהם עדי. רש"י במשנה], אמר לו הן, למחר אמר לו תנהו לי,
נתתיו לך, פטור אף משצוה, ומיהו שצוהת היסט איכא,

והא הכא כיון דתבעיה בעדים והודה לו צפניהם, כמאן דאזופיה
בעדים דמי, וקתני פטור,

דף מ"א ע"ב

תיובתא דרב אסי [שרב אסי אמר שצריך להביא עדים], [אבל לשמואל
ניחא [הגם שלשון הבריייתא הוא סתם "נתתיו לך"], דמצי לפרש דה"ק נתתיו לך
בפני פלוני והלכו להם למדינת הים וכו'. תוס']

אמר לך רב אסי, אנא כי אמרי, היכא דמעיקרא אזופיה
בעדים, דלא לדיריה הימניה, הכא הא הימניה [כשלוה לו בלא
עדים, ולכן צריך להאמינו גם שפרע בעדים],

רב יוסף מתני הכי, אמר רב יהודה אמר רב אסי, המלוה
את חבירו בעדים, "אינו צריך" לפורעו בעדים, ואם אמר
אל תפרעני אלא בעדים, צריך לפורעו בעדים,

כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי יכול לומר לו פרעתך
בפני פלוני ופלוני, והלכו להם למדינת הים,

תנן, מנה לי בידך, אמר לו הן, אמר לו אל תתנהו לי אלא

אבני חן למסכת שבועות

להגיה היפך ממה שהגיה הרמב"ם. וראה בר"ח],

פרעיה,

אמר אביי מאי ניעבוד, אינהו [אותן העדים] אמרי אוזפיה, אינהו אמרי פרעיה,

רבא אמר, כל האומר לא לויתי [תוס'], כאומר לא פרעתי דמי דכין דלא ליה, לפי דבורו לא פרע, והרי יש עדים שלוח נאמנין הם על הלואה ואינן נאמנין על הפרעון, דהודאית בעל דין כמאה עדים,

4. ההוא דאמר ליה לחבריה, הב לי מאה זוזי דמסיקנא כך שאני נושא כך, א"ל [וכי] לא. ד"ס) פרעתוך בפני פלוני ופלוני, אתו פלוני ופלוני אמרי, לא היו דברים מעולם לא פרע לפניו, וזה אומר לו בפניהם, או שלא בפניהם פרעתוך,

סבר רב ששת למימר, הוחזק כפרן ואינו נאמן אפילו בשבעה לומר פרעתוך שלא בפניהם, שהרי אמר פרעתוך בפניהם, וגמלא שקרן,

אמר ליה רבא, כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש, לאו אדעתיה [תוס'] כגון זה, שלא היה לו לומר פרעתוך בעדים שלא אמר לו זה בשעת הלואה בעדים פרע לי, הלכך לא שם לבו לזכור אם בעדים פרע, אם שלא בעדים, ואמר בעדים פרעתוך, ולא אדעתיה, ואינו [הוחזק] [מוחזק. ק', רע"י] כפרן ככך,

5. ההוא דאמר ליה לחבריה, הב לי שית מאה זוזי דמסיקנא כך, א"ל ולא פרעתוך מאה קבי

דף מ"ב ע"א

עפצי גל"ש צלע"ז ומעדין כהן עורות [prepared with gall-nut juice] דקיימי בשיטא שיתא, א"ל לאו בארבעה ארבעה הוו קיימי, אתו תרי סהדי אימי מלוה סהדי ואמרו אין בארבעה ארבעה הוו קיימי ותוצע מאתים, וזה אומר פרעתוך, מ"מ אם לא בעפצים פרעתוך במעות [ובמקום עדים לא אמרין מענתיה דלוח טענה. רח.],

אמר רבא, הוחזק כפרן [וישלים 600],

אמר רמי בר חמא, הא אמרת כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש, לאו אדעתיה והאי נמי לא רמיא עליה לומר בציח ענין פרעם, אלא פרעתי סתמא, הלכך לא מוכר, וסבור שכן [היה. ק'] השער, ולא הוחזק כפרן, ושבע שפרעם מכל מקום,

א"ל רבא [וראי זה שפרע בעפצי זוכר כמה היה השער ד], קצותא דתרעא, מידבר דכירי איניש והוחזק כפרן,

סימן 1. ראוב"ן ושמעון, 2. דתנ"ו הלכת"א, 3. יזפ"י ופר"ע, 4. פלוני ופלוני, 5. עפצי, 6. סטרא"י, 7. בהימנות"א, 8. כבי תרי:

1. ההוא דא"ל לחבריה, כי פרעתין, פרעין לי באפי ראובן ושמעון, אזל ופרעיה באפי תרי מעלמא נאפי סהדי אחרני, וזה אומר עדי שקר הם [מסתברא כד טעין פרעתוך באנפי סהדי אחרני והלכו למדינת הים, אבל אי איתנהו ומסהדי דפרעיה לא אמר רבא דלא מיהמני. רח.], [וא"ת ואיך נאמן לומר שמשקרין? תוס' עיי"ש],

אמר אביי, באפי בי תרי אמר ליה, באפי בי תרי פרעיה,

אמר ליה רבא, להכי קאמר ליה באפי ראובן ושמעון, כי היכי דלא נדחיה [שלא ידחה אותו אחר כן שבאמת פרע אותו אלא שהלכו העדים למדינת הים. וראה ריטב"א], וראה תוס' ד"ה אזל שכתב על לשון הגמ' כאן דלא אתי שפיר וכו' ולכן נראה לר"י דמיידי דקאמר פרעתוך באפי' סהדי והלכו להם למדינת הים, ויש פירושים שכתוב בהן כן, וגם ר"ח פירש כן. תוס'],

2. ההוא דאמר ליה לחבריה, כי פרעת לי, פרעין לי באפי בי תרי דתנו הלכתא, אזל פרעיה בין דיליה לדיליה [הלוח החזיר המעות למלוה בינו ובינו], איתניסו הנך זוזי מיד המלוה [נדנך. ק'], אתא לקמיה דרב נחמן,

א"ל, אין [כן, אמת] קבולי קבלתינהו מיניה, דרך פקדון, ואמינא ליהוי גבאי פקדון, עד דמתרמו בי תרי דתנו הלכתא, ומקיים תנאיה ואינו עליהן אלא שומר חנם, שלא קבלמים במורת פרעון,

א"ל [רב נחמן להמלוה], כיון דקא מודית דודאי שקלתינהו מיניה דקבלתינהו, וזה לא במורת פקדון מסרם לך, פרעון מעליא הוי הוי פרעון, ודברים שהיו בלכך אינם דברים,

אי אמרת לקיומי תנאיה [שימסור לך המעות בפני תרי דתנו הלכתא], זיל אייתינהו, דהא אנא [רב נחמן] ורב ששת [בדיווחא בעלמא הוא דקא מהדר ליה, ולא משום דצריך לקיים תנאו. תוס'], דתנינא הלכתא וספרא וספרי ותוספתא, וכולא גמרא,

3. ההוא דאמר ליה לחבריה, הב לי מאה זוזי דאזויפתך, אמר ליה לא היו דברים מעולם, אזל אייתי סהדי דאזופיה ופרעיה לוחה הלואה שזה כופר ודאי ליה לוחה בלוחה היום אכל לאמר זמן

אבני חן למסכת שבועות

מאי הוי עלה? רב פפי אמר לא איתרע שטרא, רב ששת בריה דרב אידי אמר איתרע שטרא, והלכתא איתרע שטרא,

והני מילי דפרעיה באפי סהדי, ולא אידכר ליה שטרא שטול השטר מידו, אבל פרעיה בין ידיה לדידיה, מינו דיכול למימר לא (פרעמי) [פרעמי. ק'] לא היו דברים מעולם, יכול נמי למימר סיטראי נינהו,

וכדאבימי בריה דר' אבהו גרסינן, והוא נמסכת כחצות צפרק הכותב (דף פה) דמטא כי האי מעשה לדיה,

[אבימי בריה דרבי אבהו הוו מסקי ביה זוזי בי חוזאי] (הוא מקום רחוק מבבל במדינת איראן, ונזכר 7 פעמים בש"ס לגבי ממון כתובות פ, פה, ב"ק קד; ב"מ מו. צז, ב"ב עז: קנ; ופעם אחת בתענית כא: לגבי מותנא) פי' אבימי היה חייב להם ממון שדריניהו שלא לפרוע הממון ביד חמא בריה דרבה בר אבהו בן אחוי, אול' פרעינהו, אמר להו חבו לי שטרא, אמרו ליה סיטראי נינהו מזד אחר היינו נושים צו מלוה על פה ומחמת אותה מלוה נחזיק נהס, אתא לקמיה דר' אבהו, א"ל אית לך סהדי דפרעתינהו? אמר ליה לא, אמר ליה מינו דיכולין לומר לא היו דברים מעולם, יכולין נמי למימר סיטראי נינהו. כתובות פ"ה ע"א],

7. ההוא דאמר ליה לחבריה ליה דאמר למלוה, צפני עדים בשעת הלואה מהימנת לי, כל אימת דאמרת לי לא פרענא נאמן אמה עלי כל זמן שחאמר לא התקבלתי, ולא אוכל לומר לך פרעמי, אול' פרעיה באפי סהדי, אביי ורבא דאמרי תרוייהו הא הימניה,

מתקיף לה רב פפא, נהי דהימניה טפי מנפשיה, טפי מסהדי מי הימניה [וקי"ל כרב פפא. רח],

8. ההוא דא"ל לחבריה, מהימנת לי כבי תרי, כל אימת דאמרת לא פרענא, אול' פרעיה באפי תלתא,

אמר רב פפא, כבי תרי הימניה, כבי תלתא לא הימניה,

א"ל רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא, אימור דאמרי רבנן דאזלינן בתר רוב דעות, ה"מ לענין אומדנא דשומא, כדאמרין. ק'] נמסכת ע"ז צפרק השוכר * (דף עז) א"ל כדשימי בתלתא אפי' תרי מגו תלתא, כדאמרי צי תלתא עד דאמרי בתלתא, כדשימי צד' עד דאמרי צד' וכ"ש כדאמרי צארכע דכמה דנפישו [כל מה שיש יותר אנשים], בקיאי טפי, אבל לענין עדות, מאה כתר, ותרי כמאה,

א. קצותא דתרעא [זה שפרע בעפצי] מידכר דכירי אינשי. מ"ב ע"א.
ב. קציצה [כמה שישלם לאומן] ודאי מידכר דכיר ליה. מ"ה ע"ב.
ג. קציצה [כמה שישלם לאומן] ודאי מידכר דכירי אינשי. מ"ו ע"א.
וראה ר"ח מה: ולא מינשי בעה"ב, וקשה למה לא נאמר שהאומן זוכר כמה קצין ויהא הוא נאמן בשבועה? וי"ל דקצותא פירושה זה שמשלם זוכר כמה קבעו המחיר, וכן בעפצי זה שישלם זוכר השער,

6. ההוא דא"ל לחבריה, הב לי מאה זוזי דמסיקנא כך, והא שטרא, א"ל פרעתך, אמר ליה הנהו סיטראי נינהו מזד אחר היית חייב לי [פי' מצד אחר היו לי עלך ופרעת אותי, אבל מזה השטר לא פרעתי כלום. רח],

אמר רב נחמן איתרע שטרא הוילי ומודה שקיבלס, ולאו כל כמיניה לומר סיקרלי נינהו [כלומר אפי' כתוב בשטר נאמנות אינו גובה אלא בשבועה. דדייק' מדרתני איתרע שטרא, ולא קתני איבטיל שטרא ש"מ כדאמרין. רח] [תוס'], רב פפא אמר לא איתרע שטרא,

ולרב פפא, מאי שנא מההוא דאמר ליה לחבריה [ראובן] אמר לשמעון, הב לי מאה זוזי דמסיקנא כך והא שטרא, א"ל [שמעון] לראובן מעות שבשטר לא היו בהלואה, אלא כדי לקנות שורים] לאו אתורי יהבת לי לקנות מהן שורים לשחיטה למחלית שכן וְאֵתִית [ובאת] וְאֵתִיבְת [וישבת] אִמְסַחְתָּא [במקום הקצבים] מקום [שמקצצין הנשר ומוכרין] [שהקצבים מוכרין צו צשר. ק'] וקבילת זוזך [את מעותך בחזרה],

ואמר ליה הנהו סיטראי נינהו [מעות שנתת לי היה בשביל חוב אחר שהיית חייב לי, ולא כדי להחזיר ההשקעה במקח השוורים],

ואמר רב פפא, איתרע שטרא [חוב שבשטר, ולמה אומר רב פפא כאן דלא איתרע שטרא?]

התם [שמוען הלוח שהמעות שהחזיר לו בשוק הבשר בשביל ההשקעה בשוורים] כיון דקאמר [התובע מודה] אתורי יהבת לי, ומתורי שקלת, איתרע שטרא [שהרי רגלים לדבר שהמעות שהחזיר לו בשוק הבשר היה בשביל ההשקעה שהשקיע התובע בהשוורים, ולא בפרעון של הלואה אחרת, ולכן איתרע שטרא],

הכא [בתובע בשטר], אימור [באמת יש לומר ד] סיטראי נינהו [יש לומר שפרעון הכסף היה בשביל הלואה אחרת, ואין שום ראיה לקשר המעות שהחזיר לו לחוב שבשטר זה],

אבני חן למסכת שבועות

שאמר הקטן ק' לי בידך בין שהודה לו הנתבע במקצת, בין שכפר הכל וע"א מכחישו, בין שבועת שומר, וכו'. יבין עיי"ש עוד ועוד], ואין משביעין את הקטן [אפילו להפך עליו היסת. יבין].

מ"מ? אמר קרא שמות כב כי יתן "איש" אל רעהו כסף או כלים לשמור ועלה כמיז ונקרב בעל הבית לשבועה, כדאמרינן צצבא קמא (דף סג), ואין נתינת קטן כלום דהא איש כמיז, והמרה והשועה כקטנים הם בלא דעת:

[שנינו במשנתינו] אבל נשבעין לקטן, ולחקרש: [וס"ד דמירי שהקטן תובע ונשבעין להקטן] והא אמרת רישא אין נשבעין על טענת [חרש] שוטה וקטן?

אמר רב, בבא בטענת אביו הא דקמני נשבעין, צנתינת איש [שאינו נתן לרעהו כסף או כלים לשמור] קאמר, שהקטן טוענו אפי' מסרו לידך [וס"ד דמירי בקטן הבא בטענת אביו, דכיון שאביו נתן הוא בכלל "כי יתן איש" אף שקטן תובע], ור' אליעזר בן יעקב היא [לפי המסקנא ע"ב דראב"י מירי בטענת קטן במילי דאבוהו],

דתניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר, "פעמים" שאדם נשבע [משום מודה במקצת] על טענת עצמו,

כיצד [נשבע על טענת עצמו], אמר לו [הלוח לבן המלוה, # ואמר לו מעצמו בלי שישאל לו, והחידוש הוא ששייך מודה במקצת, גם בלי שיתבע איש ממנו כלום], מנה לאביך בידי [אבך הלוח לי מנה, ואני חייב לו מנה], והאכלתיו פרס והמורתי לו חל, והסגיו בידי חייב לשבע על השאר הרי זה נשבע, וזהו שנשבע על טענת עצמו,

וקטן הבא בטענת אביו [כיון שתביעת קטן אינו נחשב לכלום], לא גרע מטענת עכמו דהכא [וזה פירושה מש"כ במשנה, אבל נשבעין לקטן], # [ובאמת אם היה איש זה שטוענו קטן, חכם, לא היה משיב להקטן כלום, שהרי אין נשבעין על טענת קטן],

וחכ"א, אינו אלא כמושיב אבירה ופטור [ועכשיו ס"ד דמתני' ראב"י הוא בדפריש"י, והגמרא הולך לברר במה פליגי ראב"י ורבנן],

ור' אליעזר בן יעקב, לית ליה משיב אבירה [כיון דאוקימנא שאמר לו הלוח לבן המלוה מעצמו] פטור [פירוש במינו. תוס']?

אמר רב [שאין המדובר בהבחייתא שאומר הלוח מעצמו, אלא שכן המלוה טובעו], בשמענו קטן יתוס קטן מוע, קטן ! והאמרת, אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן?

לעולם גדול [לעולם מיירי בהבחייתא שכן המלוה גדול תובעו], ואמאי קרו ליה קטן [פ' דרב מפרש דברי המשנה, "אבל נשבעין לקטן" דהיינו שבא בטענת אביו, והא מוקמית לה בגדול], דלגבי מילי דאבוה קטן הוא,

* [וז"ל הגמרא ורש"י שם: אמר ליה כדשיימי בתלתא מזונינא לה ניהלך, כיון דנקט לישנא דשומא, ונקט תלתא שהן צ"ד סהם, למורת דיינין נחת, ואפילו תרי מגו תלתא שמיין אותה, ואם שליש חלוק על השנים אזלינן צמר רוצא, או הדין אפילו תרי מגו תלתא, ואם אמר לו כדאמרי בתלתא לשון זה לאו צמורת דיינין נחת ולאמירת שלשמן נתכוון, או הדין עד דאמרי בתלתא, ואם אמר לו כדשיימי בארבעה כיון דנחת לדעות להרצות דעות יותר מכדי צ"ד, ודאי לאו למורת דיינין נחת ולא אזלינן צמר רוצא עד דאמרינן כולהו דאי חולקין מאי אהנו ליה דעות, או הדין עד דאמרי בארבעה, וכ"ש היכא דא"ל כדאמרי בארבעה],

לישנא אחרינא [תחלת הל"א הוא ממש אות באות כלשון ראשון, וגם בדברי רב הונא בריה דרב יהושע אין חילוק אלא שבלשון הראשון אומר א"ל רב הונא וכו' ובלשון השני אומר "מתקין לה" וכו' אבל בתוכן הדברים אין חילוק, אלא בלישנא אחרינא יש חידוש על סיום הדברים שאם אמר כבי תלתא ופרעיה באפי ביה ארבעה וכו'],

ההוא דא"ל לחבריה, מהימנת לי כבי תרי, כל אימת דאמרת לא פרענא, אול ופרעיה באפי תלתא, אמר רב פפא כבי תרי הימניה, כבי תלתא לא הימניה,

מתקין לה רב הונא בריה דרב יהושע, תרי כמאה ומאה כתרי,

ואי א"ל כבי תלתא, ואול פרעיה באפי בי ארבעה, כיון דנחית לדעות מתחלה ירד למנין שהוא יתר מכדי עדות נחית לדעות ודאי אדעות קפיד [ו. ר"ר"ף] צמלתא הימניה, צארבעה לא הימניה:

[שכתבתי מלפני ש"ה המסנה' והנני מפרש"ה. ק' כ"ף. מנה לי בידך אמר לו הן' וצפני עדים ואמר להם אחס עדי. נחמיו לך פטור- מלשם ומשבעה דאורייתא. אין לך צידי- לא היו דברים מעולם. חייב- לשלם ואינו נאמן בשבועה שהרי הוחזק כפרן. אין לך צידי אלא לטורא כסף פטור- שאין כאן הודאה ממין הטענה. למך- חזי כור. פטור- דלאו ממין הטענה היא. ורבן גמליאל מחייב- דלא צעי הודאה ממין הטענה. כדי שמן- כדי מלאים שמן. והודה לו צקנקיס- הכדים יש לך צידי בלא שמן. הואיל והודה מקצת הטענה- והוא ליה טענו חטין ושעורין והודה לו בלאחד מהן. או שהודה במקצת קרקעות פטור- משבועה דאורייתא לא על הקרקעות ולא על הכלים שאין הודאת קרקעות מציאה לידי שבועה שאין דין שבועה צקנקעות כדאמרינן (בבבא נשבעין) [לקמן]. הודה במקצת כלים- דאיכא הודאה וכפירה בלאו קרקעות. חייב- לישבע אף על הקרקעות על ידי גלגול שבועה דילפינן לה דפרק קמא דקדושין (דף כז) מקראי. וזקקין- גוררין. אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן- כגון שטענו צרמיה דחרש שדיצרו חכמים בכל מקום לא מדבר ולא שומע. אבל נשבעין לקטן ולהקדש- מפרש בגמרא],

[שנינו במשנתנו] אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן [בין

אבני חן למסכת שבועות

שמואל אמר [פ'] דרב תירץ דמיירי שהקטן טוען בנכסי אביו, ושמואל מוקי לה במי שבא לפרוע מנכסי קטן, ולא שהקטן תובע מאחר, **לקטן, ליפרע מנכסי קטן** מנכסי יתום, ואפי' הוליא שטר עליו, כריך שזועה שלא נתקבל חוב זה מאציו,

[ר"ל כשתובע מן הקטן, ודין התובע ליטול מהקטן, ודוקא בשהיה להקטן הנאה מהעסק, כגון עסק משא ומתן, או ששכיר גשבע ונוטל מהקטן, אבל בלא היה להקטן הנאה מהעסק כגוקין וחבלות אף שמורה הקטן פטור, אף אחר שהגדיל. יבין]

להקדש, ליפרע מנכסי הקדש המקדיש נכסיו, ויאל עליו שט"מ, ונא ליפרע מן הנכסים [שהוקדשו], כריך שזועה,

לקטן ליפרע מנכסי קטן, תנינא צמסכת כחוצות (דף פז), ולקמן בכל הנשבעין שזועות (דף מה) **מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה, תרתי למה לי?**

הא **קמשמע לן, כדאביי קשישא** [נקרא בן כרי שלא לטעות שהוא אבי בר פלוגתא דרבא], דתני **אביי קשישא, יתומין שאמרו** [שהדין אצלם ליטבע, ולגבות מן הויבורית, כשגובין מהם חוב אביהם, הוא אפילו ביתומים] גדולים, ואין צריך לומר קטנים, בין לשבועה [שכרי לגבות מהן צריך התובע ליטבע שלא פרע לו אביהם] בין לויבורית [שאין לפרוע מהן אלא מן הויבורית].

דמן צהניקין [גיטין מח], אין נפרעין מן היטומין אלא מן הויבורית, והיינו דתנא תרמי [משנתנו דתנא אבל נשבעין לקטן ולהקדש, והמשנה לקטן דמנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה] חדא לגדולים [לקטן מיירי ביתומים אף גדולים] וחדא לקטנים [וכאן מיירי ביתומים קטנים].

להקדש, ליפרע מנכסי הקדש [המקדיש נכסיו, ויאל עליו שט"מ, ונא ליפרע מן הנכסים [שהוקדשו], כריך שזועה. רש"י לעיל], **תנינא, מנכסים משועבדים לא יפרעו אלא בשבועה, ומה לי משועבדים להדיוט, ומה לי משועבדים לגבוה?**

איצטריך, סלקא דעתך אמינא הדיוט הוא, דאדם עושה קנוניא על הדיוט הלוה הזה* (עשה ע"ה רמיותא) [עושה רמיה] עליו (ואמר) [ואומר. ק'] אני חייב לזה, כדי שיתרוק הקרקע[ות. ק'] ממנו ויחלוקו [דמיה. ק'] צרמיותא,

*[הלוה הזה [ועדיין לא ברור לנו שהוא לזה, שראובן מכר שדה לשמעון, והוא רוצה להוציא ממנו בערמה, ולכן הוא אומר שהוא לזה מומן מלוי בשטר, קודם שמכר לו השדה, ובא להוציא השדה ממנו, וראובן] **עושה רמיה** עליו [על שמעון] **ואומר** אני חייב לזה [ללוי שותפו ברמאות] כדי שיתרוק **הקרקעות** ממנו ויחלקו ראובן ולוי **דמיה**. וראה לשון הר"ן].

אי הכי טענת עצמו [אי מיירי שבנו הגדול של המלוה תובע מהלוה, ומה שהלוה משיבו קורא טענת עצמו, הא], **טענת אחרים היא ! טענת אחרים, והודאת עצמו,**

דף מ"ב ע"ב

כולהו [פ'] כל הטענות שחייב עליהם שבועה כך הם] **נמי טענת אחרים והודאת עצמו ניהו** ומאי "פעמים", ורצן אמאי פליגי עליה,

אלא בדרכה קמיפלגי [הקשיא הוא ממ"נ אם קטן הוא איך נשבעין על טביעתו, ואם גדול הוא מה החידוש, ולכן מתרין דבאמת הוא קטן אבל כיון שבא מכח אביו נשבעין על טביעתו], [תוס'] ולעולם צטוענו קטן, ומשום דאין טענמו משועה צמקוס אחר, דכתיב כי יתן אש קרי ליה הכא טענת עצמו, מיהו הכא טענה היא, דהא איכא נמינא אש דמכת נמינא האז היא צאה, והיינו דקאמר פעמים, וכי מימא רצן אמאי פליגי עליה, צדכרה קמיפלגי,

דאמר רבה [כע"ז גיטין נא:], **מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע, חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, והאי בכולי בעי דליכפריה, והאי דלא כפריה, משום דאינו מעיז פניו בפני בעל חובו,**

ובכוליה בעי דלודי ליה, והאי דלא אודי ליה, אישתמוטי הוא דקא משתמיט מיניה, סבר עד דהוי לי זוזי ופרענא ליה,

ורחמנא אמר, רמי שבועה עילויה, כי היכי דלודי ליה בכוליה,

ר' אליעזר בן יעקב סבר, לא שנא בו, ולא שנא בבנו, אינו מעיז, והלכך לאו משיב אבירה הוא [פ'] וגם אם הקטן תובע אינו יכול להכחישו, ולכן מחייבין אותו שבועה גם על טביעת קטן],

ורבנן סברי בפניו הוא דאינו מעיז, אבל בפני בנו מעיז, ומדלא מעיז משיב אבירה הוא [ולכן סברי רבנן שאין מחייבין אותו שבועה],

מי מצית מוקמת לה [למתני'] **כרבי אליעזר בן יעקב, הא קתני רישא** [סיפא דרישא. רח] **מנה לאבא בידך, אין לך בידי אלא חמשים דינר, פטור, מפני שמשיב אבירה הוא?**

התם דלא אמר ברי לי רישא דקמי פטור, דלא אמר הימס צרי לי, הכא סיפא דקמי נשבעין לקטן דאמר ברי לי,

אבני חן למסכת שבועות

זה [התובע] אומר [שהיה הבית מלא] עד הווי [קורה של עלייה הצולטת ממון הצית. רע"ב], וזה אומר [שלא היה הבית מלא פירות אלא] עד החלון, חייב [שהרי הם אומרים מדה מסוימת]:

נב: תשלומי כפל מנלן? דתנו רבנן שמות כב על כל דבר פשע [תוס'] כלל, על שור ועל חמור ועל שיה ועל שלמה פרט, על כל אבדה חזר וכלל,

כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון, אף כל דבר המטלטל וגופו ממון, יצאו קרקעות שאין מטלטלין, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות שאע"פ שהן מטלטלין, אין גופן ממון,

הקדש רעהו כתיב:

[שנינו במשנתנו] (ולא תשלומי כפל) ולא ארבעה וחמשה: מ"ט? תשלומי ארבעה וחמשה אמר רחמנא, ולא תשלומי שלשה וארבעה וכיון דכפל ליכא, הו ליה שלשה וארבעה:

[שנינו במשנתנו] שומר חנם אינו נשבע: מנא הני מילי? דתנו רבנן

דף מ"ג ע"א

שמות כב כי יתן איש אל רעהו כלל פרשת שומר חנם היא, דמיא כהשאל (כ"מ דף נד) פרשה ראשונה בשומר חנם, ושניה בשומר שכר, ושלישית כהשאל, וגבי שומר חנם אין לו עליו אלא שבועה, כדכתיב (שמות כג) ונקדש בעל הצית אל האלהים אם לא שלח ידו, כסף או כלים פרט, לשמור חזר וכלל [תוס'],

כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון, אף כל דבר המטלטל וגופו ממון, יצאו קרקעות שאין מטלטלין, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות שאף על פי שמטלטלין אין גופן ממון, הקדש רעהו כתיב:

[שנינו במשנתנו] נושא שכר אינו משלם גניבה ואצידה הכמוזה צו ליחייב, דכתיב (שמות כ"ג) אם גנב יגנב מעמו: מנלן? דתנו רבנן שמות כב כי יתן איש אל רעהו כלל, חמור או שור או שיה פרט, וכל בהמה לשמור חזר וכלל, כלל ופרט וכלל כו' [פי' וכל האריכות של הדרש כמו לעיל] עד, הקדש רעהו כתיב:

אבל הקדש [לומר שהקדש חסד קודם שמכרה, ויחלוק עם הגובר], דאין אדם עושה קנוניא על הקדש, קא משמע לן,

והאמר רב הונא, שכיב מרע "שהקדש" כל נכסיו, ואמר מנה לפלוני בידי הגניבה מחלה מן הנכסים שהקדשמי נאמן, חזקה אין אדם עושה קנוניא על הקדש?

אמרי, ה"מ שכיב מרע דאין אדם חומא ולא לו נשכיל יושן, אבל גבי בריא, ודאי חיישינן:

מתני': ואלו דברים שאין נשבעין עליהן, העבדים, והשטרות, והקרקעות, וההקדשות,

[ו. ד"ס] אין בהן תשלומי כפל [תוס'], ולא תשלומי ארבעה וחמשה [תוס'],

שומר חנם אינו נשבע [שלעולם ש"ח נשבע שלא שלח ידו במלאכת רעהו, אבל בעבדים שטרות וקרקעות והקדשות אינו נשבע] [תוס'], נושא שכר אינו משלם [וה"ה לשאר שומרים, שאין נשבעין ואין משלמין בהן אפילו פשיעה, רק נקט שומר חנם גבי שבועה, משום דבו נזכר שבועה בתורה תחלה, וגבי תשלומין נקט שומר שכר, משום דבו נזכר תשלומין תחלה. יבין],

ר' שמעון אומר, קדשים שחייב באחריותן כגון חמר הכי עלי עולה, והפדוש כהמה לנדון, והפקדה לזה נשבעין עליהן נשבע עליה אותו שהפקדון כדו, דרעהו קרינן ציה, דדבר הגורם לממון לרבי שמעון כממון דמי, ושאינו חייב באחריותן, אין נשבעין עליהן,

רבי מאיר אומר, יש דברים שהן בקרקע [ויש גורסין "בקרקע"] שמחזיקין לקרקע, ואין בקרקע ונשבעין עליהן, וצגמ' מפרש פלוגמיהו, ואין חכמים מודים לו,

כיצד, עשר גפנים טעונות מסרתי לך, והלה אומר אינן אלא חמש, רבי מאיר מחייב שבועה, וחכ"א כל המחזיר לקרקע, הרי הוא בקרקע,

אין נשבעין, אלא על דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין [ר"ל דצריך שיהיה התביעה וההודאה דבר שבמדה או משקל או מנין. יבין],

כיצד, בית מלא מסרתי לך, וכיס מלא מסרתי לך, והלה אומר איני יודע, אלא מה שהנחת אתה נוטל, פטור [משבועה דאורייתא, ואפילו תבעו בית "זה מלא" אפ"ה לא הוה דבר שבמדה, דכשחסר מעט נמי נקרא מלא. א"נ משום דצריך שיזכיר במענתו מדה או מנין. יבין],

אבני חן למסכת שבועות

כללו של דבר, לעולם אינו חייב, עד שיטעננו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין, ויודה לו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין,

כללו של דבר לאתווי מאי, לאו לאתווי בית זה מלא [שגם זה אינו נחשב לדבר שבמדה שבמשקל ושבמנין],

ומאי שנא מגורה גדולה ומגורה קטנה [למה פטור משום ש] מה שטענו לא הודה לו, ומה שהודה לו לא טענו,

אי הכי [במגורה] בת עשר בת חמש נמי [למה חייב], מה שטענו לא הודה לו, ומה שהודה לו לא טענו?

אמר ר' שמואל בר רב יצחק, הכא [דהייב] במגורה של חליות עסקינן, דקא מודה ליה מינה,

אי הכי אזורה נמי ניתני אזורה בת עשר אמות יש לי בידך והלא אומר אין לך בידי אלא בת חמש חייב ולוקמה באזורה בת חמיתות הרבה ולייפי אהדי בתפירת מחט ולוקמי בדלייפי [שעשויה מחיבור חלקים זה לזה], אלא דלייפי לא קתני, הכא נמי בשל חליות לא קתני [והדרה קושיא לדוכתא למה חייב עליה],

אלא אמר ר' אבא בר ממל שאני מגורה הואיל ויכול לגוררה ולהעמידה על משקל חמש ליטריין אכל בגדולה וקטנה ליכא למימר הכי, ובאזורה [נמי. ק'] ליכא למימר סתם הימנה, שהרי ראשיה ניכרין:

סלע = שני שקלים, ארבעה דינרים,
שקל = שני דינרים,

מהני: המלות את חבירו על המשכון, ואבד המשכון,

[המלות טוען שהלוה חייב לו חצי סלע, והלוה אומר שאינו חייב לו כלום],

1. אמר לו [המלות] סלע הלוייתך עליו, ושקל חצי סלע היה שוה, והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתני עליו, וסלע היה שוה פטור,

[המלות טוען שהלוה חייב לו חצי סלע, והלוה אומר שאינו חייב לו אלא רביע סלע, דהיינו שלשה דינרים],

2. סלע הלוייתך עליו, ושקל היה שוה, והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתני עליו, ושלשה דינרים היה שוה, חייב,

[הלוה טוען שהמלות חייב לו סלע, והמלות אומר שאינו חייב לו כלום],

[שנינו במשנתנו] ר"מ אומר, יש דברים שהן כקרקע ואינן כקרקע כו': מכלל דרבי מאיר סבר כל המחובר לקרקע אינו כקרקע, ארמיפלגי [בנפנים] בטענות, ליפלגי בסרוקות [מלשון אילן סרק],

(אלא) א"ר יוסי ברכי חנינא, הכא בענבים עומדות להבצר קמיפלגי, דרבי מאיר סבר כבצורות דמיין [תוס'], ורבנן סברי לא כבצורות דמיין:

[שנינו במשנתנו] אין נשבעין אלא על דבר שבמדה ושבמשקל כו': אמר אביי, לא שנו אלא דאמר ליה בית סתם, אבל אמר ליה בית זה מלא, ידיעא טענתיה [הטענה שלו ידועה] דכיון דאמר ליה בית זה מלא, חס ממזירה לו חסירה, [לעולם אסיפא דרישא, ולא תזכיר לתרוי, דעקר רבנן שבעת ליה ושדיוה אמלוג, ואין אלו מן הנשבעין וטטלין, אלא ליה נשבע כדין מורה ששם ג' דינרין, ומשום שלא יזיל הלה את הפקדון נשבע מלוג שאינו צדומו תמלה, והא דרב אשי. ק'] נראה חסרונה, והרי הוא, מה אומר עד החלון, חס עד הזיז,

א"ל רבא אי הכי, אדתני סיפא זה אומר עד הזיז קורה של עלייה הצולטת [בתוך] [מתוך. רע"ב] הית וזה אומר עד החלון חייב, ליפלוג וליתני בדידה, במה דברים אמורים בבית מלא, אבל בית זה מלא, חייב?

אלא אמר רבא [חולק על אביי], לעולם אינו חייב, עד שיטעננו בדבר שבמדה שבמשקל ושבמנין, ויודה לו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין,

תניא כוותיה דרבא, כור תבואה לי בידך, והלה אומר אין לך בידי, פטור [שהוא כופר הכל],

מגורה גדולה יש לי בידך, אין לך בידי אלא מגורה קטנה, פטור דאין הסודא ממן הכפירה, ומה שטענו לא הודה לו,

אזורה [פ' אבנט] גדולה יש לי בידך, אין לך בידי אלא אזורה קטנה, פטור,

אבל אמר לו כור תבואה יש לי בידך, והלה אומר אין לך בידי אלא לתך [חצי כור], חייב,

מגורה בת עשר ליטריין יש לי בידך, אין לך בידי אלא בת חמש ליטריין, חייב לקמן מפרש לה,

אבני חן למסכת שבועות

אבל כל זמן שהן קיימין, על כרחו (גובה) [יגבה. ק', ר"ן, ררי"ף] חובו [יכול המלוה להחזיר המשכון ולגבות את חובו], [ומפרש מתי יכול לגבות חובו] אם מִלֵּה סתם הוא, סתם מלוה שלשים יום, ואם פירש לו זמן, כשיגיע זמנו יפרע, ולא מצי למימר סברת וקצילת [ואינו משלם שהרי יש לך משכון], דאי לשם משכון קצילה, לשם פרעון לא קצילה, [וחוזר לפרש שאם נאבד המשכון הלוה פטור מלשלם] וכיון דקצילה לשם משכון, כל כמה דלא מהדר ליה משכוניה לא גבי, ולא מצי [מלוה למ. ררי"ף] פטר נפשיה בדמי שוין [שווי. ררי"ף],

אבל [אם נתן לו הלוה] תרתי (קתאתי) [קתתי. ד"ם] [בתורת משכון לאלף זוז] לא אמרינן חדא קביל בחמש מאה, וחדא בחמש מאה, ואי אבד חדא מינייהו (לא ליפקיד) [ליפקיד. ררי"ף] חמש מאה, דהא לא פריש חדא בפלגא, וחדא בפלגא, אלא תרוייהו קבליהו (בתחדא במשכונ) [בתחדא במשכון. ק'], ולא צפרעון, וכיון דמהדר ליה מקמט משכונות [שני הבתי יד], צמאי דחסר (נפשיה) מיניה, פטר נפשיה בתשלומי שווי,

ורב נחמן אמר, אפי' תרתי (קתאתי) [קתתי. ד"ם] ולא"ג דלא פריש, מסתמא חדא בפלגא וחדא בפלגא קבליהו, ואי אבד חדא אבד פלגא אבד חדא, אבד חמש מאה, אבד אידך אבד כוליה,

אבל קתא ונסכא לא לא אמרינן נסכא קביל בפלגא, דכיון דמידי דחוי צפרעון הוא, לא קצילה עליה אלא בדמי שווי,

נהרדעי אמרי, אפילו קתא ונסכא, אבד נסכא אבד פלגא, אבד קתא, אבד כוליה,

תנן [2 במשנתנו], [המלוה אומר] סלע הלוייתך עליו, ושקל היה שוה, והלה [הלוה] אומר לא כי אלא סלע הלוייתני עליו, ושלשה דינרין היה שוה, חייב ולא אמרינן אבד כל מעותיו, ליבא ליה הא קבילתיה [פ' וכיון שנאבד המשכון פטור הלוה]?

מתניתין בדפריש איני מקצלו עלי אלא באחריות דמיו בשווי, שמואל [דאמר אבד אלפי זוזי] בדלא פריש,

ליבא כתנאי [מה שאומר שמואל דאי אבד המשכון אבד מעותיו], המלוה את חבריו [מלוה על פה] על המשכון, ואבד המשכון, ישבע ויטול את מעותיו ישבע שאבדו ויטול את חובו, דברי רבי אליעזר,

רבי עקיבא אומר, יכול הוא שיאמר לו כלום הלוייתני, אלא על המשכון, אבד המשכון אבדו מעותך,

אבל המלוה אלף זוז בשטר, והניח משכון בידו, דברי הכל אבד המשכון, אבדו מעותיו [שהמשכון שקבל אחריו כן לשם משכון קבלו, שהרי אינו צריך לו לזכרון דברים, שהשטר לו לראיה. רש"י לקמיה],

3. סלע הלוייתני עליו ושתיים [ושני סלעים] היה שוה, והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתך עליו וסלע היה שוה, פטור,

[הלוה טוען שהמלוה חייב לו סלע, והמלוה אומר שאינו חייב לו אלא דינר],

4. סלע הלוייתני עליו ושתיים היה שוה, והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתך עליו, וחמשה דינרים היה שוה, חייב,

ומי נשבע כמה היטה שוה מי שהפקדון אצלו המלוה, ובגמרא מפרש אהי"א קאי, שמא ישבע זה [הלוה], ויוציא הלה [המלוה] את הפקדון ושמא לא דקדק זה בשומא, ויפסל(נו. ק') לעדות ולשפועה:

דף מ"ג ע"ב

נב אהי"א [על איזה בבא של המשנה קאי סוף המשנה ומי נשבע וכו'], אילימא אסיפא # 4 ותפוק ליה דשבועה גבי מלוה [שהרי הלוה טובע ממנו]?

אמר שמואל ארישא # 2, וכן אמר רבי חייא בר רב ארישא, וכן א"ר יוחנן ארישא,

מאי רישא, סיפא דרישא, סלע הלוייתך עליו [על משכון זה], ושקל היה שוה, והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתני עליו, ושלשה דינרין היה שוה, חייב, דשבועה גבי לזה היא, ושקלוה רבנן מלוה ושדיוה אמלוה,

והשתא דאמר רב אשי, דקיימא לך, זה נשבע שאינה ברשותו וזה נשבע כמה שוה והא דרב אשי צבא מניעא הוא צפ' המפקיד, דאמר רב הונא התם גבי שומר שטרט נגנבה, וחייב עלמנו בתשלומין, משציעין אותו שצוה שאינה ברשותו, מיישין שמא עיניו נתן צה ורואה לקטומה בדמים,

ואותציינה מהא דקמני ויוציא הלה את הפקדון, ואי אמרת משציעין אותו שצוה שאינה ברשותו, היכי מצי מפיק ליה ? ושני רב אשי עלה, זה נשבע זה נשבע, זה נשבע שאינה ברשותו, חה שהשצוה עליו נשבע כמה היטה שוה,

ו הכי קאמר מנתי מי נשבע תחלה, מי שהפקדון אצלו נשבע תחלה שאינה ברשותו, ולעולם אסיפא דרישא קאי, היכא דשצוה גבי לזה, שמא ישבע זה [הלוה] ויוציא הלה [המלוה] את הפקדון,

אמר שמואל, האי מאן דאחופיה [שהלֵוה] אלפא זוזי לחבריה, ומשכן ליה [והלוה נתן לו משכון] קתא צית יד דמגלא, אבד קתא דמגלא, אבד אלפא זוזי דסגר וקביל [אף שהקתא הוא דבר זל, ואין שווה בשום דמיון לאלף זוז],

אבני חן למסכת שבועות

היכי דמי, אי דשוי שיעור זוזי

לא, בשומר אבידה, דכולי עלמא אית להו דרב יוסף [שהוא בשומר שבר, כיון שפומר עצמו מלחת פרוטה לעני],

דף מ"ד ע"א

מאי טעמיה דרבי אליעזר,

אלא לאו בדלא שוי שיעור זוזי עסקינן, ובדשמואל קא מיפלגי רבי אליעזר לית ליה דשמואל [דאבר המושבון אברו מעותיו], [אלא סבר] דמשכון שאינו שוה כל החוב, אין אדם מקבלו אלא לזכרון דברים, הלכך שומר חנם הוא עליו, וישבע שלא פשע ושאינו צרשמו ויטול כל מעותיו [ויטול המלוה כל החוב], ור' עקיבא כשמואל סבירא ליה, שלשם משכון קבלו, אצל הלווה אסף זוז בשטר, אפילו רבי אליעזר מודה, שהמשכון שקיבל אחרי כן לשם משכון קבלו, שהרי אינו צריך לו לזכרון דברים, שהשטר לו לראיה?

לא בדלא שוי [המשכון] שיעור זוזי כ"ע לית להו דשמואל [שיפסיד המלוה יותר מרמי המשכון],

והכא בדשוי שיעור זוזי, ובדרבי יצחק קא מיפלגי, [ד. ק'] רבי אליעזר לית ליה דרבי יצחק, ואינו עליו אלא שומר חנם, ואף על פי שהוא משכון גמור, דאמר רבי יצחק, מניין לבעל חוב [המשכון] שקונה משכון, שנאמר דברים כד ולך תהיה צדקה, אם אינו קונה משכון, צדקה מניין לו, מכאן לבעל חוב שקונה משכון,

לימא דרבי יצחק, תנאי היא [דר' אליעזר ור' עקיבא],

ותיסברא, אימור דאמר רבי יצחק שמשכנו שלא בשעת הלואה כגון על ידי צ"ד, דכתיב משפטי קרא, דכתיב לעיל מיניה בחזן תעמוד והאיש וגו', ואמר מר זה שלם צ"ד, משכנו בשעת הלואה מי אמר,

אלא משכנו שלא בשעת הלואתו, כולי עלמא לא פליגי דאית להו דרבי יצחק [שהמלוה קונה את המשכון], והכא במשכנו בשעת הלואתו, ובשומר אברה קמיפלגי,

דאיתמר, שומר אברה, רבה אמר בשומר חנם,

דף מ"ד ע"ב

ורב יוסף אמר, בשומר שבר דמי שבר מזה, ומלוה על המשכון נמי מזה עבד,

לימא דרב יוסף, תנאי היא דמילתא דרבה ודאי תנאי היא, דרבי עקיבא לית ליה דרבה,

אלא דרב יוסף מי לימא תנאי היא, מי מצי לאוקמה לרבי אליעזר כוותיה?

והכא [פ'] כל מלוה השומר את המשכון, הוי עליה בשומר חנם, אבל כאן מיירי שהמלוה [במלוה צריך למשכון] [תוס'] להשתמש בו, ומנסה לו מן החוב דמי שכיחות המשכון [ונמצא שאין הוא "מקבל" טובה בשביל שמירת המשכון שזה יהיה לו כשכר שמירה, אלא הוא משלם בעד שמשחמש בה], קא מיפלגי,

מר רבי אליעזר סבר, כיון דצריך למשכון [לאו] מצוה קא עביד אין כאן מזה, ולהנחתו נטכין [ואינו נפטר מלחת פרוטה לעני], והוי בשומר חנם, ומר רבי עקיבא סבר כיון דפוסת עליו והולך [פ'] שעושה חסד עם הלוה, שיתקמן חובו [לאו] מצוה קא עביד מזה היא, ולא הוי עליו אלא בשומר שבר,

לימא כתנאי כי הני תנאי [שהרי כבר אמר לעיל בג: "לימא כתנאי", ולכן מפרשי" כי "הני" תנאי] הא דשמואל,

[שנינו בבבביתא] המלוה את חבירו על המשכון, ונכנסה שמיטה אין שמיטה משמטתו, דאין כאן משום לא יגוש שהרי אינו נוגש, אף על פי שאינו שוה אלא פלגא, אינו משמט לקמן מפרש אי צההוא פלגא קאמר אי צוליה חוב קאמר, דברי רבן שמעון בן גמליאל, רבי יהודה הנשיא אומר, אם היה משכנו כנגד חובו, אינו משמט, ואם לאו משמט,

מאי אינו משמט דקאמר תנא קמא, אילימא הוא דאינו משמט דלההוא פלגא מיהא הוי משכון כנגדו, מכלל דרבי יהודה הנשיא דפליג עליה דאמר אס אין משכון כנגד חובו משמט סבר אכנגדו נמי בשמט דאפי' ההוא פלגא דכנגדו לא חשיב משכון ומשמטא ליה שביעית,

אלא אמאי תפיש משכון דתפס למאי תפסיה, אי לא למשכון מיהא דההוא פלגא,

אלא לאו כנגד כולו קאמר תנא קמא אינו משמט, דאע"פ שאינו שוה אלא פלגא הוי משכון כנגד כולו, ואינו משמט כלום מן החוב, והיינו כשמואל, ואחא רבי יהודה הנשיא למימר, דאס אין משכון כנגד הלוואתו, אינו משמט כולו אלא כנגדו, ובדשמואל קא מיפלגי [תוס']?

לא לעולם כנגדו קאמר רבי שמעון דאינו משמט, דלההוא פלגא מיהא הוי משכון, ולית ליה דשמואל, ואההוא פלגא גופיה פליג ר' יהודה הנשיא למימר, דלא הוי משכון ובהא קמיפלגי, תנא קמא סבר כנגדו, ורבי יהודה הנשיא סבר כנגדו נמי משמט דלא הוי משכון, אלא לזכרון דברים תפסיה,

ודקא אמרת למאי תפיש ליה משכון, לזכרון דברים

אבני חן למסכת שבועות

בעלמא:

3. נחבל כיצד, היו מעידים אותו שנכנס תחת ידו שלם, ויצא חבול, ואמר לו חבלת בי, והוא אומר לא חבלתי, הרי זה נשבע ונוטל,

רבי יהודה אומר, עד שתהא שם מקצת הודאה, כיצד אמר לו חבלת בי שנים [שתי חבלות], והלא אומר לא חבלתי כך אלא אחת,

4. שכנגדו חשוד על השבועה כיצד,

דף מ"ה ע"א

אחת שבועת העדות צין שנמשך על שבעת העדות ואחת שבועת הפקדון צין שנמשך על שבעת הפקדון, שפיר ושבע על שער, ואפילו נמשך על שבועת שוא שהוא רע לשמים עליה, ולא לצריות, אעפ"כ הוא נפסל על ידיה לשבועה,

היה אחד מהן [מן הנשבעין שבתורה. רש"י] משחק בקוביא, ומלוה ברבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית, שכנגדו נשבע ונוטל,

היו שניהן חשודין, חזרה השבועה למקומה נגמ' מפרש לה, דברי רבי יוסי, רבי מאיר אומר יחלוקו,

5. והחנוני [נקט חנוני מדרגיל שיש בידו תמיד מעות ופירות ושייך שפיר שיאמר תן לבני יבין] על פנקסו כיצד, לא (שיאמר) [שאמר. ד"ס] לו [החנוני לבעה"ב] פתוב על פנקסי שאתה חייב לי מאתים זוז [אלא בזמן שיש רגלים לדבר שבעל הבית מודה שאמר לו תן כו'. רש"י מדפס לקמן מו:] [שבאופן זה אין הנתבע חייב כלום, שאינו חייב אלא כשיש רגלים לדבר כמו שמבשר],

[המור בחו"מ סי' צא מביא מאביו הרא"ש בתשובה וז"ל: מדרתנן במתני' וחנוני על פנקסו וכו' ולא קתני החנוני אומר לבע"ה אתה אמרת ליתן לפועליך כך וכך, ש"מ דמיירי שאין החנוני טוען ברי שנתן, אלא אומר שמצא בפנקסו שנתן לפועליו כך וכך, ואשמועינן שאנו סומכין על מזה שמצא בפנקסו, אע"פ שהפועלים טוענים ברי והוא אינו טוען ברי, כיון שאומר שכך מצא בפנקסו הרי הוא כברי וכו', ומיהו לא הוה פנקס הוכחה כנגד כל אדם כגון אם יאמר לאדם מציאתי בפנקסי שאתה חייב לי כך וכך, דלא סמכינן אפנקסו אלא היכא דאיכא רגלים לדבר, כגון שצוה לו הבע"ה ליתן לבנו או לפועלו והוא כתב שנתן, דההוא מילתא דשכיח ואולינן בחר פנקסו, אבל בעלמא לא. עכ"ל],

אלא (אומר) [אמר. ד"ס] לו תן לבני סאתים חמין [וכוה מודה

פרק שביעי כל הנשבעין

[ראה ברי"ף כאן [כו: ברפי הרי"ף] שעושה כאן עשרה שערים, בהלכות אלו],

מתני': כל הנשבעין שבתורה כל הממדין שבעה מן המורה נשבעין ולא משלמין כלומר לא חייבה מורה שבעה [למזב. רע"ז] לשבע וליתול, אלא הנשבע ישבע למזב, ולא יסלס, ובגמרא יליף לה,

ואלו נשבעין ונוטלין שמיקנו להם "חכמים" ליסבע וליתול, השכיר כולו מפרש להו צמתני, והנגזל, והנחבל,

ושכנגדו חשוד על השבועה המוצע, שהנשבע שכנגדו חשוד על השבועה, ונחמייז הנשבע שבעה מן המורה, ע"י הודאה במקל, נשבע המוצע ונוטל,

וחנוני על פנקסו על מה שכתוב בפנקסו, שהוא כותב עליה הקפות שהוא מקיף, ולקמן מפרש היכי דמי,

1. השכיר כיצד, אמר לו תן לי שכרי שיש לי בידך, הוא אומר נתתי, והלא אומר לא נטלתי, הוא נשבע ונוטל ובגמרא מפרש מאי שנא שכיר, דמיקנו ליה רצנן,

רבי יהודה אומר, עד שתהא שם מקצת הודאה לרבי יהודה לא מיקנו שבעה ליתול, אלא במקום שיש שבעה על הנשבע, והפסוק חכמים על המוצע [על השכיר לישבע שלא קיבל], (באלו) * [כאלו ?] השנויות כאן, * # [ראה בר"ן על הרי"ף שהקשה שיש עוד הרבה שהפכו חכמים השבועה על התובע, אבל אי גרסינן "כאלו" לא קשה מידי],

כיצד אמר לו תן לי שכרי חמשים דינר, שיש לי בידך, והוא אומר התקבלת [כבר קבלת ממני] דינר זהב [שהוא 25 דינרי כסף],

2. נגזל כיצד, היו מעידין אותו שנכנס לביתו למשכנו שלא ברשות, הוא אומר כללי נטלת, והוא אומר לא נטלתי, הוא נשבע ונוטל שהדברים מוכחים, שהרי עדים מעידים שמשכנו שלא נרשט,

רבי יהודה אומר, עד שתהא שם מקצת הודאה, כיצד אמר לו שני כלים נטלת, והוא אומר לא נטלתי אלא אחד,

אבני חן למסכת שבועות

משנה היא במסכת כמובן (דף פז), צמחיה [האשה] שטר כמובן, ומודה שקבל מקצתה, ונמצא שאין לסמוך על שטר כמובן, ואם טוען בעל דתקבלה כולה, לא תפרע אלא בשבועה,

ועד אחד מעידה [על השטר] שהיא פרועה, לא תפרע אלא בשבועה,

מנכסים משועבדים, ומנכסי יתומים, לא תפרע אלא בשבועה,

והנפרעת שלא בפניו שלג גט ממדינת הים, לא תפרע אלא בשבועה,

וכן היתומים כולו אכסם קיימי, כשם שאין אחד מאלו נפרע אלא בשבועה, כך היתומין לא יפרעו כו', וצגמלא מוקי ציתומים מן היתומים, לא יפרעו אלא בשבועה,

שבועה שלא פקדנו אבא בשעת מיתה, ולא אמר לנו אבא @ שלא אמר לנו קודם לכן [ששטר זה פרוע], [ושבועה] שלא מצינו בין שטרותיו של אבא שזכר על שטר זה, ששטר זה פרוע,

ר' יוחנן בן ברוקה אומר, אפי' נולד הבן לאחר מיתת האב [ואינו יכול להעיד ששמע בעצמו מה שאמר אביו], הרי זה נשבע שלא מנא שזכר ונוטל,

א"ר שמעון בן גמליאל, אם יש עדים, שאמר האב בשעת מיתתו, שטר זה אינו פרוע הוא, נוטל שלא בשבועה [ות"ק ס"ל דלמא להשביע בניו אמר בן, והבי קי"ל. יבין],

ואלו נשבעין שלא במענה [משמע שאין אדם מוצעו כלום, בגמ' פריך אטו בשופטי עסקינן*] [שלא במענה ברי. יבין],

השותפין [כל שהיה תחת ידו מעות או סחורה של שותפות בלי משקל מדה או מניין. יבין],

והאריסין [שקבל שדה מחבירו לזרעה, ושיחלקו בתבואתה הוא ובעל השדה. יבין] [בגמ' מפרש מאי שנה הני**],

והאפורופין [שנמסקו צממון אדם, להכניס ולהוציא ולישא ולימן אצל בנכסי יתומין פלוגמא דתנאי היא במסכת גיטין צהניקין (דף נב)***] [שמוניהו ב"ד לאפטרופוס בנכסי יתומים, או במיתה אדם לחבירו אפטרופוס בנכסיו, דלא עדיף מארים. יבין],

והאשה הנושאת והנותנת בתוך הבית [שהושעה בעלה חנונית או

הנחבע, שצוה ליתן, ונמצא שיש רגלים לדבר], תן לפועלי [בפת"ח תחת הלכו"ד השניה. רש"ש עיי"ש עוד] סלע מעות, הוא אומר נתתי, והן אומרים לא נמלטנו, הוא נשבע ונוטל, והן נשבעין ונוטלין [שניהם נשבעין ונוטלין מצעל הצית] דאמר ליה [חנוני. ג'] פועלים לא מהימנו לי בשבועה, את האמנמניהו דלא אמרת לי בשהדי הכ להו, וכן פועלין אמרי ליה לא מהימן לן חנוני בשבועה. נדפס לקמן מז:],

אמר בן ננס, כיצד אלו ואלו באין לצ"ד לידי ליצבע שבועת שוא מצייניהם, דלית צהו דחינו משקר # [פי' שאי אפשר לומר שאין אחד מהם משקר, והלשון קשה קצת דהול"ל "דודאי אחד מהם משקר" לפי שאחד נשבע שנתן, והשני נשבע שלא קיבל],

[ג"ל דר"ל דהרי שבועת שוא הוא שנשבע לשנות הידוע אדם, והרי הכא נמי ידוע לכולנו שא' מוהנשבעין וודאי משקר וכו'. יבין, ובבעז שם מקשה מה הלשון "אלו" על החנוני שהוא יחיד? עיי"ש],

אלא הוא נוטל שלא בשבועה, והן נוטלין שלא בשבועה, [ראה ר"ן [ל. בדפי הרי"ף] שגורם "אלא הוא נוטל בשבועה" לפי שאין חיוב ברור, "והם נוטלים בלא שבועה" דהו"ל כמנה הליתני, ואינו יודע אם פרעתך וכו'. עיי"ש],

אמר לחנוני תן לי בדינר פירות, ונתן לו, אמר לו תן לי אותו דינר, אמר לו נתתיו לך, ונתתו באונפלי תיק העשו למעות, ישבע בעל הבית שבעה היסט שנתן לו את הדינר,

אמר לו [בעה"ב לאחר שנתן לו דינר] תן לי את הפירות, אמר לו נתתים לך, והולכתים לתוך ביתך, ישבע חנוני,

רבי יהודה אומר, כל שהפירות בידו, ידו על העליונה ארישא פליג, דקמי ישבע בעל הצית שנתן לו את הדינר, ואחא רבי יהודה למימר, אין צריך שבעה, שאין דרך חנוני המוכר שלא בהקפה, ליתן את הפירות, עד שיקבל את הדינר,

אמר לשולחני [הכא נמי שהמעות צבורין ומונחין ברשות הרבים. תי"ט], תן לי בדינר מעות פרוטות של נמושת, ונתן לו, אמר לו תן לי את הדינר, אמר לו נתתי לך ונתתו באונפלי, ישבע בעל הבית,

נתן לו את הדינר, אמר לו תן לי את המעות, אמר לו נתתים לך, והשלכת לתוך כיסך, ישבע שולחני,

רבי יהודה אומר, אין דרך שולחני ליתן איסר [ר"ל אין דרכו לצבור ברשות הרבים המעות שנותן. יבין], עד שיטול דינר,

כשם שאמרו, הפוגמת כתובתה, לא תפרע אלא בשבועה

אבני חן למסכת שבועות

שמינה אפטרופ' לעסוק בנכסיו** [ר"ל אשה שהרשה בעלה שתתעסק במשא ומתן שלו, וכתב אשה נושאת ונותנת הוה. יבין],

ובן הבית [אחד מן האמין שנמסר נכסיו משמט אציהס**] [ר"ל אחד מהאמין שמתעסק בשביל כל אחיו בנכסי ירושתו, וכן הנוכרין כאן א"צ שבועה רק בשיחשדום במענת ב' כסף. יבין],

אמר לו [פירושא דרישא הוא, ור"ל השותפין והאריסין וכו'] שאמרו לכשנגדן. **יבין** [מה אתה מועניני, ושכנגדן השיב. יבין] **רצוני שתשבע לי, חייב,**

חלקן [ולא השניעו נשעת מלוקה**] **השותפין והאריסין** [ונתגרש האשה, ונפרד הבן בית מהעסק, ולא נשאר לא' מהן שום דבר לחשוב עוד עם הנחבע, וגם בשותפין לא נשאר עוד שום דבר בחברותא שאינו קצוב במדה משקל ומניין, לאפוקי אפילו בנשאר דבר קצוב וידוע מניינו ומשקלו דכמחולק דמי. יבין], **אין יכול להשביעו** [על מענת ספק, מדרשתקו אחר שחלקו והלכו להן, מחלו זה לזה. יבין],

נתגלגל לו שבועה [עליהן אחרי כן מגלגלין גם את 12 עליו**] **ממקום אחר** [אחר שחלקו. יבין], **מגלגלין עליו את הכל,**

והשביעית משמטת את השבועה [לאו אהך שבועה דשומפות קאי דאין שביעית משמטת שומפות ולא שבועתא אלא מלוה ושבועתה**] [פ' א] אם נתחייב שבועה קודם שנת השמטה על שהורה במקצת ועבר עליו השמטה אינו צריך לישבע עוד] # [לשון גופל על לשון שביעית - שבועה]:

** רש"י נדפס לקמן מח:

נב' כל הנשבעין שבתורה, נשבעין ולא משלמין, מנלן?
דאמר קרא שמות כב ולקח בעליו ולא ישלם רישא דקרא שבועה ה' מהיה צין שניהם, ולקח צעלו את השבועה, ולא ישלם הנמצע שוב כלום, מ' שעליו לשלם, לו שבועה:

[שנינו במשנתנו] **ואלו נשבעין ונוטלין כו': מאי שנא שכיר** [פועל] **דתקינו ליה רבנן דמשתבע ושקיל?**

אמר רב יהודה אמר שמואל, **הלכות גדולות שנו כאן, הלכות ! הני הלכתא נינהו** נממיה וכי הלכה למשה מסיני הם, **אלא** אימא תקנות גדולות שנו כאן, גדולות מכלל דאיכא קטנות,

אלא אמר רב נחמן אמר שמואל, **תקנות קבועות שנו כאן, עקרוה רבנן** לשבועה מבעל הבית, ושדיוה אשכיר משום **כדי חייו** [ולכן קורא אותה "קבועות" שנעקרו מבעה"ב ו"נקבעה" על השכיר. ע"פ הר"י מוגש],

[משום כדי חייו. פ' שהרי השכיר זה פרנסתו, אבל הבעה"ב זה רק אחת

מהוצאותיו],

משום כדי חייו דשכיר, קנסינן ליה לבעל הבית נממיה?

בעל הבית גופיה ניחא ליה דמשתבע שכיר ושקיל, כי היכי דאיתגרונן דלימגרו ליה פועלין שאס ישבע הוא, ויפקידו פועלים לא ימצא עוד פועלים למלאכתו, שיגורו ממנו שהוא כופר בשכר פועליו,

[פ' הה"א של הגמ' היה שהבעה"ב מצפה שיחיה לו כל מימים עושר ויצרך לשכור פועלים, אבל זה הפועל אינו מצפה להיות כל ימיו פועל. קיקיון דיונה],

אדרבה, שכיר ניחא ליה דלשתבע בעל הבית ונפקע [ויפמרו], **כי היכי דליגריה בעל הבית** שלא ימסדהו צמוצע שכרו אחר שקבלו,

בעה"ב על כורחיה אגר פועלים, כשהוא צריך להם,

שכיר נמי על כורחיה מיתגר שהוא צריך למוזנות?

אלא בעה"ב טרוד [מן דלף טרוד, ר"ל תמיד ואינו פוסק. גליון מהרש"א] **בפועליו הוא** שנותן שכר לכמה פועלים וצצור שנתן להם,

[ומקשה וא"כ שבעה"ב טרוד, למה צריך השכיר לישבע] **וליתב ליה בלא שבועה? כדי להפיש דעתו של בעה"ב,**

וליתב ליה בעדים יתקנו חכמים, שלא ימן אדם שכר לפועל אלא בעדים, ולא יבא לידי שבועה? **מריחא ליה מילתא,**

וליתב ליה מעיקרא לימקון רבנן, שיתן אדם לפועליו שכרן שמרית, עד שלא יתחילו במלאכה, ואם מצע לערב לא יעול כלום, ולא תהא שם שבועה [ראה הנוכת התורה בליקוטאם אות ר"ד]?

שניהן רוצין בהקפה צעה"צ פעמים שאין מלויות לו מעות שמרית # [ויש לחוסף שהבעה"ב אינו רוצה להפרד ממעותיו קודם שהוא מוכרה, וגם דואג שמה לא יגמור הפועל מלאכתו],

ופועל שלא יזילא המעות עד הלילה, לפרנסתו # [שיקנה דברים הצריכים לו, אבל סוף סוף כשיגיע הלילה ילך לביתו בלי מעות],

[ובב"מ פ' שמואל יפלו ממנו, ויש לכוון פירושו דהבא, דר"ל שא"צ להמעות עכשיו אלא לערב, לכן טוב לו יותר שיהיו תחת ידו של בעה"ב שלא יפלו ממנו. רש"ש, והר"י מייגש כתב דלא ליהוי עליה ההוא עובדא כמש"י # פ' שאם לא קיבל עדיין שכר, עובד בחשק, שמצפה לשכרו שיקבל כשיגמור, אבל אם קיבל שכרו כבר הוא עובד רק בשביל האחריות והעול שעליו],

דף מ"ה ע"ב

אבני חן למסכת שבועות

איכא דאמרי מישתא הוה שתי ליה [ראה לעיל מ, ולא מצאתי לשון זה עוד בש"ס], ושתיק ליה, ואיכא דאמרי מישתא הוה שתי ליה, ושתיק ליה,

איתמר נמי, אמר רב מנשיא בר זבד אמר "רב", לא שנו אלא ששכרו בעדים, אבל שכרו שלא בעדים, מתוך שיכול לומר לו לא שכרתיך מעולם, יכול לומר לו שכרתיך ונתתי לך שכרך [נמצא שרב ושמואל שניהם אמרו "לא שנו אלא ששכרו בעדים וכו'"]

אמר רמי בר חמא, כמה מעליא הא שמעתא [שאם אין להתובע ראייה, יכול הנתבע לומר לא הד"מ], [ראה רשב"ם בב"ב עא. ד"ה אמר רבא הלכתא, בראש העמוד],

אמר ליה רבא מאי מעליותא [של מאמר זה], א"כ שבועת שומריין דחייב רחמנא לשומר שכר לשבע על שצורה ומתה, כדכתיב (שמות כג) ומת או נשבר או נשבה, שבעת ה' מהיה בין שניהם היכי משכחת לה שיהא צריך שבעה, מתוך שיכול לומר לו לא היו דברים מעולם, יכול לומר לו נאנסו [תוס']?

[זה שמחייב התורה את השומר שכר לישבע, מיידי] דאפקיד ליה בעדים,

[אבל עדיין קשה, שגם אם הפקיד לו בעדים, נאמן לומר נאנסו] מתוך שיכול לומר לו החזרתיו לך, יכול לומר לו נאנסו,

דאפקיד ליה בשטרא שאס יאמר המזדמין לך, אומר לו היה לך לטעול את השטר מידי,

מכלל דתרווייהו [רמי בר חמא ורבא] סבירא להו, המפקיד אצל חבירו בעדים אין צריך להחזיר לו בעדים [תוס'], בשטר צריך להחזיר לו בעדים [תוס'],

[ומביא ראייה מבריייתא דלא כרב ושמואל] קרי רמי בר חמא, עליה דרב ששת ששם על לב לדעת, אם איתא להא דשמואל ורב דלעיל [לא שנו אלא ששכרו בעדים] אי לא, שמואל א בא וישם דוד את הדברים האלה בלבד,

דאשכחיה רב ששת [ראה עירובין סז. שרב ששת היה בקי גדול במשניות ובריייתות] לרבה בר שמואל, אמר ליה תני מר מידי בשכור, אמר ליה אין, תנינא [בך שנינו בבריייתא] שכיר בזמנו אס מצעו צמח זמן גבייתו [כל היום או כל הלילה] גשבע [השכיר] ונוטל,

כיצד, בזמן # [פ' באופן, וכן בלשון איריש יש לשון "ווען" שמשמעה זמן, וגם

אי הכי דמשום טרדה דבעל הבית, שקלוה לשבעה מיניה אפילו קצין אפילו נחלקו על הקציה נמי ליהמנוה לשכיר בשבעה,

אלמה תניא, אומן [על שכר עבודתו] אומר [טוען אל בעה"ב] שתיים קצצת לי, והלה [ובעה"ב] אומר לא קצצתי לך אלא אחת, המוציא מחבירו היינו אומן עליו הראיה צריך להביא עדים, ולא יתא נאמן בשבעה [למה לא נחייב את בעה"ב בשבעה, שהרי האומן טרוד]?

קציצה ודאי מידכר דכיר ליה [פ' ובוה אין לומר בעה"ב טרוד בפועלו],

אי הכי דבעה"ב טרוד, ושמא שכת אפי' עבר זמנו אפי' מצעו שכיר לאחר שעבר זמן גבייתו המפורש צ"מ צפרק המקבל (דף קו), שכיר יוס גוצה כל הלילה, שכיר לילה גוצה כל היום, נמי לשבע נמי שכיר ולשקול [תוס'],

אלמה (תניא) [תנן], עבר זמנו (ולא נתן לו, הרי זה. רבש חמר) אינו נשבע ונוטל, חזקה אין בעל הבית עובר בבל תלין, והאמרת בעל הבית טרוד בפועלו הוא?

הני מילי, מקמי דלימטי זמן חיובא (הוא), [אבל. רש"י] כי מטי זמן חיובא, רמי אנפשיה ומידכר [וא"ת ימתינו לעולם עד למחר, ואי לא מדכר יהא שוכר זה צריך להביא ראייה, ועוד אמאי עקרוה רבנן לשבעה מבעה"ב הא כיון דמחייב שבועה רמי אנפשיה ? וכו'. תוס'],

[ומקשה אם אתה מאמין להבעה"ב משום שאינו עובר בבל תלין, א"כ נאמין לשכיר] וכי שכיר עובר משום ויקרא יט בל תגזול [אע"ג דהך חזקה [שאינו עובר בלא תגזול] איכא נמי גבי בעה"ב, חמיר ליה לאיני חד לאו כתרי לאוי, ועוד בלאו הכי משני שפיר וכו'. תוס'] לקבל שכר צ' פעמים?

גבי בעל הבית איכא תרי חזקי, חדא דאין בעל הבית עובר ויקרא יט בבל תלין, וחדא דאין שכיר משהא שכרו [שאם אמת הוא שלא שילם לו שכרו, היה הפועל בא מיד לגבות, ולא היה מאחר לבא כשעבר זמנו],

אמר רב נחמן אמר "שמואל", לא שנו דנשע ונוטל אלא ששכרו [לפועל] בעדים שיש עדים שאמר לו עשה עמי מלאכה היום בשכר, ועשה עמו, אבל שכרו שלא בעדים [יש לו מיגו], מתוך שיכול לומר לו לא שכרתיך מעולם [תוס'] [ואין לפועל ראייה], יכול לומר לו שכרתיך, ונתתי לך שכרך ונאמן בלא שבעה,

א"ל רבי יצחק יישר, וכן אמר רבי יוחנן, מכלל דפליג עליה ר"ל?

אבני חן למסכת שבועות

[ודאי לשון שאלה זו מוכיח, דקים להו לבי רב דלא סגייא הכא בלא שבועה, או דבעל הבית או דשכיר, אלא דלא ידעי מי נשבע, אם יהא בעה"ב נשבע ונפטר או יהא שכיר נשבע ונוטל, ואהדר להו שמואל דבזו בעה"ב נשבע ונפטר, ומעתה הא דאמר' איני והא תני רבה בר שמואל וכו' דבעי' לומר דאפילו בלא שבועה נפטר בעה"ב, לאו דבי רב פרכי לה, דא"כ תיקשי אף לדירהו, אלא תלמודא פריך לה. ריטב"א],

אמר להן [שמואל לבי רב] בזו ישבע בעל הבית ויפסיד אומן, קציצה ודאי מידכר דכירי אינשי [פי' מדרב דכירי לה בשבועה מיהת. ריטב"א] [הבעה"ב זוכר ולכן יש לו יותר נאמנות, והאומן אינו נאמן אפילו בשבועה אלא בעדים],

[זה היפך ממה ששינינו במשנה, שאם הבעה"ב כופר הכל או מודה במקצת אמרו רבנן שהשכיר נשבע ונוטל, אבל כאן "בקציצה" אמרינן "ישבע בעה"ב ויפסיד אומן"], [ונמצא שיש שני דינים, יש כופר הכל ומודה במקצת הרגיל, ויש כופר הכל ומודה במקצת בקציצה, והמדובר בנכ"ל כאן הוא אם יש חילוק דין ביניהם],

א. קצותא דתרעא [זה שפרע בעפצי] מידכר דכירי אינשי. מ"ב ע"א.
ב. קציצה [כמה שישלם לאומן] ודאי מידכר דכיר ליה. מ"ה ע"ב.
ג. קציצה [כמה שישלם לאומן] ודאי מידכר דכירי אינשי. מ"ו ע"א.
וראה ר"ח מה: ולא מינשי בעה"ב, וקשה למה לא נאמר שהאומן זוכר כמה קצין ויהא הוא נאמן בשבועה? וי"ל דקצותא פירושה זה שמשלם זוכר כמה קבעו המחזיר, וכן בעפצי זה ששילם זוכר השער,

איני [ומקשה על שמואל], והא תני רבה בר שמואל הך (מתמימין) [מתמימין] דלעיל [מה: 5 שורות לפני סוף הדף, והלשון שם שונה, ורק הביא בקיצור כדי להקשות] קצין המע"ה [צריך האומן להביא עדות שקצין לו הבעה"ב שנים, ולא מהני שבועת האומן, ומדייקים מזה], ואי לא מייתי ראיה, פקע [נפטר הבעה"ב מלשלם, וכן יש פקעה בכדי. נדרים כמ.], אמאי ישבע בעל הבית, [ורק אז] ויפסיד אומן?

אמר רב נחמן, לצדדין קתני, או מביא [האומן] ראיה ויטול [שכרו], או ישבע בעל הבית, ויפסיד אומן,

[ועדיין סבירא לן דאומן אינו נאמן אלא בעדים, ובעה"ב נאמן בשבועה],

מיתיבי, הנותן טליתו לאומן, אומן אומר קצצת לי שתיים, והלה אומר לא קצצתי לך אלא אחת, כל זמן שטלית ביד אומן דעל הצית הוי המוציא ממזכירו, על בעה"ב להביא ראיה עליו

באופן, ומצאתי הלשון "בזמן שאמר" 20 פעמים בש"ס, ובמסכת ב"ב מצאתי 9 פעמים הלשון "ובזמן שאמר" [שומר לו שכרתני, ולא נתת לי שכרי, והלה אומר שכרתוך ונתת לי שכרך,

אבל אמר לו שתיים קצצת לי, והלה אומר לא קצצתי לך אלא אחת, המוציא מחבירו עליו הראיה,

הא מרסיפא [של ברייתא זו דקתני "אבל אמר לו שתיים וכו'"], בראיה הוי, מכלל דנשבע ונוטל ד רישא בלא שום ראיה אינו צריך להביא עדים שעשה עמו, וליתא לדרכ וסמואל דלעיל, דאוקמוה למתמימין נשבעו צעדים?

אמר רב נחמן בר יצחק,

דף מ"ו ע"א

רישא וסיפא בראיה [תוס'] [גם] רישא, נהי דקתני נשבע ונוטל, לימיה אלא שיצא תמלה עדים ששכרו, [והטעם שכתב בסיפא שצריך ראיה הוא משום ד] ראיה דלשלם [שאם מביא ראיה צריך הבעה"ב לשלם גם בלי שבועה, לכן] קתני ראיה הממיינת את צעה"ב לשלם קתני,

[והטעם שלא כתב ברישא שצריך להביא עדים, הוא משום ד] ראיה דשבועה [שלא ישלם הבעה"ב אלא כשישבע שכיר] שאינה צאה אלא לגלגל [פי' לחייב את השכיר] את השבועה על השכיר לא קתני,

[גמרא דרגא ג']

[אומן יש לו יתרון על פועל, שפועל כשגמר מלאכתו הרי הוא המוציא מחבירו, אבל אומן יש לו חבנר או הכלי וכל זמן שלא נתנו לבעה"ב הרי הבעה"ב המוציא מחבירו],

א"ר ירמיה בר אבא, שלחו ליה מבי רב לשמואל [משמע שמעשה זו היתה אחר פטירתו של רב, שרב חי בסורא בשנת 210 ושמואל בנהרדעא בשנת 220],

ילמדנו רבינו [יילמדנו רבינו] יש 19 פעמים בש"ס, ומתוכם יש "שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו" 5 פעמים] אומן אומר שתיים קצצת לי, והלה אומר לא קצצתי לך אלא אחת [ואותה פרעתי לך] [ו"ל הרא"ש, ואפי' אי מעין לא קצצתי לך אלא אחת ואותה פרעתי לך, דהשתא הוי כופר הכל, קאמר שמואל דישבע בעל הבית, דמשום מירדא דבעל הבית ראו חכמים שראוי לתקן כאן שבועה וראויה להטיל על בעל הבית. אבל ראה תוס' שחולק על זה, אבל הגמ' מתיישב יותר לפי דברי הרא"ש ושאר ראשונים],

מי נשבע [מה הדין של כופר הכל כזה, האם האומן נשבע ונוטל, או בעה"ב נשבע ונפטר מאחת?]

אבני חן למסכת שבועות

הראיה להצגת עדות שלא קצץ אלא אחת,

[וזה עדיין לא קשה, ד"ל דלעיל מיירי שהבעה"ב כבר קיבל בגדו או כליו, שאינו מוציא מחבירו],

נתנה לו [ועכשיו האומן דינו כפועל, שהוא מוציא מחבירו] **בזמנו, נשבע** [האומן] **ונוטל, עבר זמנו המוע"ה** [כל מי שמביא עדות זוכה],

בזמנו מיהא נשבע ונוטל [האומן], **אמאי** [האומן] **נאמן בשבועה נגד הבעה"ב** [ישבע בעה"ב, ויפסיד אומן?]

[יש שני דינים במורה במקצת, אחד כשאחד תובע שני סלעים והשני אומר שפרע סלע ועדיין חייב רק סלע, ודין שני, כשהמחלוקת ביניהם הוא כמה היה החוב מתחלה כגון בקציעה],

אמר רב נחמן בר יצחק, הא מני [פי' מי זה שאומר שאנו מקליין על אומן שנשבע ונוטל, ומחמירין על הבעה"ב] **ר' יהודה היא, דאמר כל זמן ששבועה נוטה** [הלשון "נוטה" צריך עיון] **אצל בעה"ב** [מן התורה], **שכיר** [וכן כאן האומן] **נשבע ונוטל** והכא נמי שבעה אצל בעל הצית היא מן המורה, שהרי מודה במקצת [שהאומן טוען על שנים והוא מודה באחת],

הי ר' יהודה, אילימא ר' יהודה דמתניתין, אחמורי קא מחמיר על השכיר, למשקל שבעה מנייה, וסדיוה על בעל הצית,

[פי' דהא ר"י אומר במשנה עד שתהא שם וכו', משמע דאם הבעה"ב אינו מודה במקצת, אלא כופר הכל, אז נשבע בעה"ב שבועת היסת, ואין האומן נשבע ונוטל, ונמצא שר"י מחמיר על השכיר,

דאילו לרבנן אף כשהבעה"ב כופר הכל, נאמן השכיר בשבועה. וא"כ אם באת לאוקים הבריייתא דבזמנו נשבע ונוטל אליבא דר"י, כש"כ דנוכל לאוקמה כרבנן, אלא ודאי להכי לא אוקמה כרבנן דהא מיירי בקציעה, ובקציעה לא אמרינן דשכיר נשבע ונוטל, כ"ש לר"י דמחמיר דלא אמרינן דשכיר נשבע ונוטל],

דתנן רבי יהודה אומר, עד שתהא שם מקצת הוראה,

אלא רבי יהודה דבריייתא [פי' דבריייתא זו אנו רואין שבקוצץ סבר ר"י דבזמנו נשבע שכיר ונוטל], **דתניא, שכיר כל זמן שלא עבר עליו זמנו, הרי זה** [השכיר] **נשבע ונוטל, ואם לאו** [דהיינו לאחר שעבר זמנו] **אינו נשבע ונוטל,**

(1) [ר"ח. פי' שזה המשך הבריייתא] **אמר ר' יהודה, אימתי** [אמרינן דבזמנו נשבע שכיר ונוטל] **בזמן שאמר לו תן לי שכרי, חמשים דינר שיש לי בידך, והוא אומר התקבלת מהן** [כבר קבלת חציה] **דינר זהב** [שהוא 25 דינרי כסף, והשכיר אומר שלא קיבל כלום], **או שאמר לו** [בעה"ב] **שתיים קצצת, והלה אומר לא קצצתי לך אלא אחת** [הרי שר"י אינו מחלק בקציעה],

אבל אמר לו [פי' אבל כופר הכל], **לא שכרתיך מעולם, או שאמר לו שכרתיך, ונתתי לך שכרך, המוציא מחבירו עליו הראיה,**

מתקיף לה רב שישא בריה דרב אידי, אלא קצץ [הא דאמרינן בבריייתא ב' דהיכא דהאומן והבעה"ב חולקים כמה קצץ, או אם נתן לו בזמנו האומן נשבע ונוטל] **רבי יהודה היא, ולא רבנן** [בתמיה, הא דקמי דאקצינה נשבע שכיר, רצי יהודה קאמר לה ולא רבנן, [בתמיה] **איך אמרת דהא דקמי צברייתא** דאקצינה נשבע שכיר, ר"י קאמר לה ולא רבנן?],

[איך נוכל לומר כן] **השתא** [במשנה] **היכי דמחמיר רבי יהודה** [אשכרי כגון [נשאין מקצת הודאה אצל בעל הצית] [נשאין דעל הצית מודה במקצת?]] **אלא כופר הכל, קאמר ר"י** [שאין השכיר גובה כלום] **מקילי רבנן** [מקילין רבנן אשכרי, והימנוה נשבעה [בכופר הכל, וכ"ש כשהבעה"ב מודה במקצת],

היכא דמקיל רבי יהודה [בקציעה], [וכי נוכל לומר ד] **מחמירי רבנן,**

ואלא מאי [בריייתא ב' אתיא כן] **רבנן** [דרבנן סברי דבכל אופן אמרינן דשכיר נשבע ונוטל], **ואלא הא דתני רבה בר שמואל, קצץ המוציא מחבירו עליו הראיה, מני, לא רבי יהודה ולא רבנן** [ששניהם סוברים דשכיר נשבע ונוטל?]

[ומתרין שאין ברברי ר' יהודה ורבנן קולא וחומרא, אלא שיש להם סברות חלוקות],

אלא אמר רבא, בהא קמיפלגי ולעולם קצץ, ר' יהודה ולא רבנן, והא דתני רבה בר שמואל רבנן היא, דקשיא לך השתא היכא דמחמיר ר' יהודה כו', אין ובהא פלגי,

רבי יהודה סבר, בדאורייתא עבדו ליה [רבנן. ד"ס] **תקנתא לשכיר** היכא דאיכא אבעל הצית שבעה דאורייתא, עבדו רבנן תקנה לשכיר למיפסיה לשבעה עליה, אצל, **ובדרבנן הואי תקנתא** [בדרבנן] **תקנתא היא. ד"ס** [אלדרבנן] [בדרבנן. ג'] **תקנה היא ותקנתא לתקנתא לא עבדינן** היכא דאין שם מקצת הודאה, דלא רמיא אבעל הצית אלא שבעה היסת דרבנן, היא גופה תקנתא היא כרצ נחמן, ותקנתא לתקנתא, להפסה מצעל הצית ולמשדייה אשכרי, לא עבדו רבנן,,

ורבנן סברי, בדרבנן נמי עבדינן תקנתא לשכיר, וקציעה מידכר דכיר סגירא להו לרבנן דפליגי אדרצי יהודה, הלכך אחמירו דה גבי שכי:

מתניתין	[בכופר הכל] שכיר [פועל] נשבע ונוטל, ר"י אומר עד שיהא שם מקצת הוראה.

אבני חן למסכת שבועות

בלא שבועה?

אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן, בטוענו כלים הניטלין תחת כנפיו צעה"צ טוען, שנטל כלים קטנים, שאלם יכול להסמיר תחת כנפיו, ולא הסירו צהם עדים, [וח"ל הש"ע חו"מ סימן צ' סעיף א' ראוהו עדים שנכנס לתוך ביתו של חברו למשכנו שלא ברשות ולא היה כלום תחת כנפיו וכשיצא ראוהו שהיו כלים תחת כנפיו ואינם יודעים מה הם],

אמר רב יהודה, ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא,

דף מ"ו ע"ב

ואמר לקוחין הן בידיו ובעל הבית אומר השאלתים לו, כדמפרש (לקמן) [לקמיה. ג'] אינו נאמן אפילו בשבועה,

1. ולא אמרן [שיכול בעה"ב לומר השאלתים לו], אלא בעל הבית [כזה] שאינו עשוי למכור כליו, אבל בעל הבית העשוי למכור את כליו, נאמן [אדם לומר לקוחין הן בידיו],

2. ושאלין עשוי למכור את כליו נמי, לא אמרן [שיכול בעה"ב לומר השאלתים לו, ואין אדם נאמן לומר לקוחין הן בידיו], אלא דברים שאין דרכן להטמין שאין אדם צוה לטען צידו בשוק צפרהסא, הלכך אינו נאמן, מלא דאין זה עשוי למכור את כליו, ועוד מדאטמנינהו, איכא למימר צוה הוא להודיעו. (ר"ף) שהוא צריך לשאול כלים משמינו, דאי לקוחין הוו, לא הוה מטמין,

אבל דברים שדרכן להטמין נאמן [לומר לקוחין הן בידיו] ואע"פ שאין [בעה"ב זה] עשוי למכור כלים, זימנין דמיטכרי ליה זוזי ומוצין,

3. ושאלין דרכן להטמין נמי, לא אמרן [שיכול בעה"ב לומר השאלתים לו, ואין אדם נאמן לומר לקוחין הן בידיו], אלא איניש דלא צניע, אבל איניש דצניע, [נאמן לומר לקוחין הן בידיו] היינו אורחיה להטמין, אפילו שאלר בני אדם מוציאין צפרהסא,

4. ולא אמרן צאדם צינוני [שאינו צנוע] דאינו נאמן [דנאמן בעה"ב ואינו נאמן האדם לומר לקוחין הן בידיו], אלא זה אומר שאולין, וזה אומר לקוחין, אבל בגגובין אלל אס אמר לו גגגת אומס לאו כל כמיני' [לא הכל כמותו, כלומר, לא ייקבע הכל כפי מה שהוא אומר. ע"פ גיב' התלמוד], אין בעה"ב נאמן [ושעז זה שלקוחין הן [ויטלס. ג'], (ל' ר"ף ע"י"ש) אחזוקי איניש בגגבי, לא מחזקינן],

5. ולא אמרן, אלא בדברים העשויין להשאיל ולהשכיר צהנהו הוא דאמר', דכי אמר לקוחין אינו נאמן [צדכרים שאין דרכן להטמין, ואדם צינוני דלא צניע. ג'], אבל דברים שאין עשויין להשאיל ולהשכיר

שמואל	[מודה במקצת בקציצה] ישבע בעל הבית ויפסיד אומן, קציצה ודאי מידבר דכירי אינשי.
רבה בר שמואל בריה א'	[מודה במקצת בקציצה] המוציא מחבירו עליו הראיה, או ישבע בעה"ב ויפסיד אומן.
ברייא ב'	[מודה במקצת בקציצה] כל זמן שטלית ביד אומן על בעה"ב להביא ראיה, נתנה לו בזמנו האומן נשבע ונוטל, עבר זמנו המוציא מחבירו עליו הראיה.
ברייא ג'	[בכופר הכל] כל זמן שלא עבר זמנו נשבע ונוטל, ואם לאו אינו נשבע ונוטל. ר"י אומר דוקא במודה במקצת אבל בכופר הכל המוציא מחבירו עליו הראיה.

ר' יהודה	רבנן
שכיר אומר לא קבלתי, ובעה"ב כופר הכל	כזה אין מהפכין השבועה על השכיר שהרי הבעה"ב אינו חייב שבועה דאורייתא רק שבועת היסת דרבנן, ובה לא עבדו רבנן תקנה. [זה נקרא חומרא].
שכיר אומר לא קבלתי, ובעה"ב מודה במקצת	כיון דבעה"ב חייב שבועה דאורייתא, שהרי הוא מודה במקצת, עבדי רבנן תקנה להפך השבועה על השכיר.
קצין	כיון דבעה"ב חייב שבועה דאורייתא, שהרי הוא מודה במקצת, עבדי רבנן תקנה להפך השבועה על השכיר. [זה נקרא קולא].

[שנינו במשנתנו] נגזל כיצד, היו מעידין אותו שנכנס לביתו למשכנו כו': ודלמא לא משכנו,

מי לא אמר רב נחמן, האי מאן דנקיט נרגא בדידה, ואמר איזיל ואקטליה [ואקציין] לדקלא דפלגיא, ואשתכח דקטיל ושרי [שקצין] [שנקצין]. רע"ן הדקל ומוטק לארץ, לא אמרינן דהוא קטליה, אלמא עבד איניש דגזים אומר לעשות דבר גזמא ושגטון ולא עבד ואינו עושה, הכא נמי דגזים ולא עבד?

אימא ומושכנו [פ'] לא תתני "שנכנס לביתו למשכנו" בלמ"ד אלא "שנכנס לביתו ומשכנו" בוי"ו, ולכן כיון שיש עדים שנטל כליו נשבע הנגזל ונוטל,

[ומקשה] וליחזי מאי מושכנו אומס [שיעידו] [שהעידו. ר"ן, ד"ס] שמשכנו, יעידו מה משכנו, ומה שצוה יס [פ'] כיון דמיידי שהיו שם עדים וראו מה לקח, א"כ אנו יכולים לשאול מהעדים, ולמה אנו אומרים שהנגזל נשבע ונוטל, יטול

אבני חן למסכת שבועות

כאלו בביתו], או איניש דמהימן הוא, דמפקדי אינשי גביה,
משתבע ושקיל, ואי לא לא:

[שנינו במשנתנו] נחבל כיצד: אמר רב יהודה אמר שמואל, לא
שנו דריך שצוה אלא במקום שיכול לחבל בעצמו, אבל
במקום שאינו יכול לחבל בעצמו, נוטל שלא בשבועה,

וניחוש דלמא בכותל נתחבק?

תני רבי חייא במתני', הכי היו מעדיין אותו, שנכנס לתוך ביתו שלם, ויטל
מזל כגון [כגון]. ד"ם] שעלתה לו [ולכאורה הלשון "עלתה" צריך בדיקה
שהרי עלתה משמע מעצמה כגון ע"י חולי וכדומה, אבל כאן הלא מדובר שבעל
הבית עשה בו כן? וגם הרמב"ם בפ"ה מהלכות חובל ומזיק לא העתיק לשון זה,
וגם הטור לא העתיקו, אבל הרא"ש העתיקו. וצ"ע] "נשיכה" בגבו,

ובין אצילי ידיו נוטל שלא בשבועה, דנשיכת שנים לאו מיטך כותל הוא [פ'
והחילוק נראה],

[קאי על המקום בגב האדם שקשה מאד שאדם יזיק שם לעצמו בידיו, וזה לא
למעלה אצל הכתפים ולא למטה כנגד המתניים, רק בין שני נקודות אלו, ולכן
אולי פירוש הגמ' כן "בגבו" ואיזה מקום בגבו "בין אצילי ידיו". וראה בתוס'
מנחות ל"ז ע"א שגם בית השחי נקרא אצילי ידיו, וכן ביחזקאל יג יח יש כל אצילי
ידי ופירש המ"ז הם בתי השחי תחת הזרועות, וכן בירמיה לח יב פירש כן, ולפ"ז
יש לפרש כאן בגבו היינו בין שני בתי השחי],

[מה שציין בעין משפט לטור וש"ע חו"מ סימן צ' סעיף י"ז הוא טעות וצ"ל סעיף
ט"ז],

ודלמא [אחר עבד ליה] [אמר לאחר ונשכו. רא"ש, וכן מפרש
הרמב"ם בהל' חובל ומזיק פ"ה הל' ה']? דליכא אחר:

[שנינו במשנתנו] וכשנגדו חשוד [וכו'] ואפי' שבועת שוא: מאי
אפילו שבועת שוא?

לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא הנך דאית בהו כפירת ממון
והיה ליה רע לשמים ורע לנפשות, אלא אפילו הא נמי, דכפירת
דברים בעלמא הוא, לא מהימן,

וליתני נמי שבועת בטוי? כי קתני שבועה דכי קא משתבע
בשקרא קא משתבע, אבל שבועת בטוי דלגבה, כי משמע
דאיכא למימר דבקושטא קא משתבע שצדעמו לקיימה, ואפי' עבר
עליה, שפאס יצרו, אינו חשוד כן על השבועה (שעבר, להוציא לשקר מפיו. ר"ן,
צ') [אינו חשוד כן להוציא שבעת שקר מפיו. ררי"ף], לא קתני,

[אינו חשוד כן על השבועה (שעבר להוציא לשקר מפיו). ר"ן, צ'. וברר"ף הגירסא
אינו חשוד כן להוציא שבעת שקר מפיו],

שהצעלים חסים עליהם לפי שמתקלקלין, נאמן לשבע שלקחם, ואין (נראין)
[נאמנים?] דברי האומר השאלתם לו [ואין נראה דבריו של זה האומר השאלתם
לו. ררי"ף],

דשלח רב הונא בר אבין אלמא צעשין להשאל ולשכיר הוא דאינו נאמן
דברים העשויין להשאל ולהשכיר, ואמר לקוחין הן בידו,
אינו נאמן,

כי הא דרבא אפיק זוגא דסרבלא מספריים של (סורקי) [מופרי. ג']
נגדים, וספרא דאגדתא, מיתמי, בדברים העשויין להשאל
וללהשכיר שהצא המוצע עדים שהן שלו, ואמר שהשאלם לאבי הימומים,
ומדאפקיניהו רבא מיתמי, ש"מ דסבירא ליה, אי הוה אצוהון קמן ואמר לקוחין הן
בידי אינו נאמן בשבועה, דאי מהימן, אן הינן טענין בשביל יתמי, אציהם לקחם
ממך,

ודוקא ספרי דאגדתא, שאין אדם עשוי ללמוד בהם מדיר, אצל שאר ספרים אינן
עשויין להשאל ולהשכיר לפי שמתקלקלין, כמו ששנינו במו"א ספרים לא ילמד בהן
לכתחלה, ולא יקרא אחר עמו, ויכול לומר לקוחין הן בידי, ואין צריך לכתוב עליהן
שטר מכירה, אלא לרווחא דמילתא שלא יצטרך לשבע, (וכן) [ג'. קכ.] קבלתי מרבי
יחזקאל הלוי,

[וזה לשון סדר הדורות על רבינו גרשום מאור הגולה, ר' יצחק סגן לוי] (צר
אשר) מגרמיו [היה] רבו המובהק של רש"י כנראה [במסכת ר"ה] בפרק ראווה
ב"ד גבי התוקע לשיר (מרש"י זו אין שום ראיה ובודאי הכוונה על דברי רש"י שם
כ"ט ע"א זו הוא גירסת ר' יצחק הלוי "ושאר רבותי" גורסין וכו' הרי שר' יצחק
היה רבו), וראה רש"י שבת נ"ט ע"ב בשם לוי"ה, ובשם הגדולים מהחיד"א מביא
בשם ר' חיים נ' עמר וצ"ל [האור החיים הקדוש] שכל מקום שמביא רש"י לשון
לוי"ה כוונתו על רבו רבינו יצחק הלוי. וראה עוד מזה שכתבתי במסכת ר"ה כ"ח
ע"א],

אמתני' קאי, בראויה שנים שנכנס לתוך ביתו למשכנו שלא צרשות, אמר רבא,
אפילו שומר הבית נשבע נאמן לשבע, ושלם זה, אפי' אשתו של
שומר נשבעת,

בעי רב פפא, שכירו ולקטו [שכיר, לעבודת כל השנה, ולקטו, לימות
הקציר והאסיף. רש"י עירובין סד]. [לשון זה יש גם בעירובין סד, סו, ב"ק קד.,
שבועות מו:] של צעל הבית, ולא מסר לו שמירת הבית מאי להיות נאמן אשבעה
זו, 9. תיקון,

אמר ליה רב יימר לרב אשי, טענו בכסא דכספא [משמע
שבימיהם היה כוס של כסף שוה הרבה יותר מבימיהם, וזה ששואל אם בעה"ב
טוען שמשכן ממנו דבר ששוה סכום עתיק והוציאו תחת כנפיו אם הוא נאמן]
מאי?

חזינא, אי איניש דאמיד עשיר הוא [ודרכו להיות לו חפצים יקרים

אבני חן למסכת שבועות

א"ר אמי, רבותינו שבבבל [רב ושמואל. לקמיה, ובסנהדרין זו:] אמרו, חזרה שבועה לסיני לשבעת הר סיני, שהשניע הקב"ה את ישראל על לא מגזול, והוא יפרע מן הכופר ממון למצורו, אבל ד"ד אין מוקקין, לא לשבעה, ולא לפרעון,

רבותינו שבארץ ישראל [ר' אבא. לקמיה, ובסנהדרין זו:] אמרו, חזרה שבועה למחויב לה על זה שהודה במקל, וכיון שאינו יכול לשבע, שהרי חסוד הוא, ישלם,

אמר רב פפא, רבותינו שבבבל רב ושמואל, רבותינו שבארץ ישראל ר' אבא,

רבותינו שבבבל [שאומרים חזרה שבועה לסיני, # לא שאמרו לשון זה ממש, אלא רב אמי השתמש בלשון זה, על מה שהבין משיבתם] רב ושמואל, דתנן, וכן היתומין ממני' היא צפירקין [פה, # אולי משמע מהלשון כאן דלרש"י לא היה מסודר המשניות בפרק זה כמו לפנינו, שיש כל המשניות בתחלת הפרק, אלא היו המשניות מחולקות לאורך הפרק] לא יפרעו אלא בשבועה, והוינן בה [לשון זה 82 פעמים בש"ס] ממאן [ממי לא יגבה], אילימא מל' [זה אס הוילאו [המלוה או יורשיו] שטר עליו, לא יפרעו אלא בשבעת יורשין המפורש במשנתנו, שבעה שלא פקדנו אלא כו', אבהון שקיל בלא שבועה, ואינהו [יורשיו לאחר שמת אינם יכולים לגבות אלא] בשבועה,

אלא הכי קאמר [בן יש לפרש משנתנו], וכן היתומין מן היתומין, לא יפרעו אלא בשבועה,

ורב ושמואל דאמרי תרוייהו, לא שנו דשבעה מיהת יפרעו יתמי מלוא, שהוילאו שטר על יתמי לזה, אלא שמת מלוה בחיי לזה [שמת מלוה ואח"כ מת לזה, ובאים יתמי מלוה לגבות מיתמי לזה, צריכין הם לישבע],

אבל מת לזה בחיי מלוה, כבר נתחייב מלוה [האב עצמו] לבני [ליחמין] לזה שבועה [ש?] משעה שמת לזה, אין לו למלוה לפרע מן היתומים אלא בשבעה, דקי"ל אין נפרעין מן היתומים אלא בשבעה, [ועכשיו שמת מלוה אין בני המלוה יכולים לגבות מיתמי לזה, והטעם] ואין אדם מוריש ממון שהוא מחויב עליו שבועה לבניו,

אלמא הוילאו והוא מחויב שבעה שלא התקבלתי חוב זה, ויתומין [שלו] אין יכולין לשבע קן, אלא שלא פקדנו אלא, ואין זו השבעה המוטלת על אציהם # [פי' שברי לזכות בדין הוא צריך לישבע השבועה שמחייב אותו העד אחר, ומה שישבע מעצמו לא מעלה ולא מוריד],

וגם יתמי לזה, אין יכולין לשבע שפרעו אציהם [שהרי אינם יודעים], [ולכן] קאמר רב ושמואל שלא יפרעו,

אלמא המחויב שבעה, ואין יכולין לשבע, לא זה ולא זה, סבירא לרב ושמואל חזרה שבעה לסיני, ואין כאן לא שבעה ולא פרעון,

תינה אוכל ולא אוכל, אכלתי ולא אכלתי מאי איכא למימר? תנא שבועת שוא

דף מ"ז ע"א

וכל דדמי ליה כל שבעה לשעבר:

דף מ"ו ע"א

רש"י ראייה דלשבועה. שאינה צא פי' ראית העדים אלא לגלגל את השבעה על השכיר פי' שאף שלאחר שישבע השכיר ישלם לו הבעה"ב, מ"מ אין העדים באים לחייב ממון להדיא.

ד"ה רבי יהודה היא. שהרי הודה במקל. ג'

ד"ה אלא בהא פליגי. ולעולם קנץ ברייתא ב' דנשבע אומן ונוטל ר' יהודה ולא רצנן, והא דמני רצה צר שמואל ברייתא א' דבקצין המוציא מחבירו עליו הראיה רצנן היא, ודקשיא לך השמא היכא דמחמיר ר' יהודה מקילי רבנן פי' במתניתין, היכא דמיקל ר"י מחמירי רבנן פי' בברייתא א' וב' דר"י מיקל מחמירי רבנן ?

[שנינו במשנתנו מר:] [היו שניהם חשודין כיצד, אחת שבועת העדות, ואחת שבועת הפקדון, ואפי' שבועת שוא] היה אחד מהן משחק בקוביא [ומלוה ברבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שבועות]: הא תו למה לי? תנא פסולא דאורייתא [שבועת העדות, ושבועת הפקדון, ושבועת שוא], וקתני פסולא דרבנן משחק בקוביא [ומלוה ברבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שבועות] גזלן דרצנן הוא, דאמרינן אסמכתא לא קניא, אבל מדאורייתא לאו גזלן הוא:

[שנינו במשנתנו] היו שניהן חשודין: א"ל רבא לרב נחמן, היכי תנן [שיש שהיו שנין איפכא חזרה שבועה למקומה דברי ר' יוסי, ור' מאיר אומר יחלוקן, לכן שואל היכי תנן] ר' יוסי אומר יחלוקן, או ר' מאיר אומר יחלוקן? א"ל לא ידענא, הלכתא מאי? א"ל לא ידענא,

איתמר, אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן, ר' יוסי אומר יחלוקן, וכן תני רב זביד בר אושעיא, ר' יוסי אומר יחלוקן,

איכא דאמרי [שרב יוסף בר מניומי אינו אומר דברי רב נחמן, אלא מעשה שעשה רב נחמן], תני רב זביד א"ר אושעיא, ר' יוסי אומר יחלוקן, אמר רב יוסף בר מניומי, עבד רב נחמן עובדא יחלוקן:

[שנינו במשנתנו] חזרה שבועה למקומה: להיכן חזרה?

אבני חן למסכת שבועות

2. שמעון בן טרפון אומר, אזהרה לעוקב אחר נואף מנין נעשה לו אפוטרופוס להרגיל לו נשים לניאוף? ת"ל שמות ב לא תנאף לא תנאף,

3. דברים א ותרנגו באהליכם, שמעון בן טרפון אומר, תרתם את הארץ וגניתם באהלו של מקום את המקום שהשכין את שכינתו ציינס,

4. דברים א עד הנהר הגדול נהר פרת, שמעון בן טרפון אומר, קרב לגבי דהינא ואידהן אס נגעת במשות בשמן, תהא גם משוח במיניו, כלומר פרט הוא קטן משלש נהרות, שהוא מנין אכלס לבסוף, והנהר הרביעי הוא פרט (בראשית ב), וכאן הוא קורא אותו נהר גדול, בשביל שהוא מזכר כאן על שם א"י שהוא חשוב, מזכר גם הוא בחשיבות, דהינא לשון שמן ומשיחה, (ישעיהו לד) הודשנה מחלב מתרגמין אחדהינא,

דבי רבי ישמעאל תנא, עבר מלך כמלך:

[שנינו במשנתנו] והחגוני על פינקסו כו': תניא אמר רבי, מורח שבועה זו למה ששניהן באין לבית דין, שתלא שבועת שוא מצויהם, ולא פירש (לי) רבי מאי סבירא ליה, אי נוטלין בלא שבועה כן ננס, או יפסיד חנוני בשבועת פועלים? א"ל ר' חייא (בר אבא) תנינא, שניהם נשבעין ונוטלין מבעל הבית כבר שנים לנו וסתמת במשנה שניהן נשבעין ונוטלין. קיבלה מיניה רבי מר' חייא והדר ביה או לא,

קיבלה מיניה או לא קיבלה מיניה?

ת"ש, דתניא רבי אומר פועלין נשבעין לחגוני כי פריש רבי מאי סבירא ליה בגויה קאמר פועלים נשבעים לחנוני שלא קבלו ממנו כלום אלמא לא קיבלה, וסבירא ליה חנוני יפסיד שהיה לו לתת להם צעדים, ואם איתא דקיבלה נשבעין לבעל הבית מיבעי ליה דמה להן אכל חנוני לשבועה הואיל וחוזר וגובה מבעל הבית לבעל הבית מיבעי ליה,

אמר רבא לעולם קיבלה מיניה והכי קאמר פועלין נשבעין לבעל הבית צממך חנוני כלומר לפני חנוני כדמפרש ואזיל, פועלים נשבעין לבעל הבית במעמד חנוני, כי היכי דליכספו מיניה,

איתמר, שתי כיתי עדים המבחישות זו את זו שנים אומרים הרג ושנים אומרים לא הרג,

אמר רב הונא, זו באה בפני עצמה ומעידה בעדות אחרת, וזו באה בפני עצמה ומעידה וכן זו, ואע"פ שהאמת פסולה, אין לך לפסול לא זו ולא זו, הואיל ואיך יודע איזה מהן פסולה, אכל אחד מכת זו ואחד מכת זו אין נאמנין בעדות אחת, דמה נפשך אחד מהן פסול, והיינו דנקט ביה האי לישנא,

רבתינו שבארץ ישראל, רבי אבא, דההוא גברא דחמף נסכא מחבריה, אתא לקמיה דרב אמי, יתיב ר' אבא קמיה, אייתי חד סהדא דחמף חטפא מיניה, א"ל אין חטפי ודידי חטפי,

א"ר אמי, היכי לידיינו דייני להאי דינא, נימא ליה זיל שלים דהא מודה דחטף, ולא כל הימנו של כל חוטף לומר שלי חטפתי, ליכא תרי סהדי ומיגו דאי צעי למימר לא חטפי, מהימן נמי למימר דידי חטפי,

נפטריה משום האי מיגו איכא חד סהדא ואי אמר לא חטפתי הוה צעי לאשחזבו להכחיש את העד,

נימא ליה זיל אישתבע את השבועה שהעד מחייבו אינו יכול, כיון דאמר מיהמף חטפי דהא מודה דחטף והעד מחייבו ליבעע שלא חטף, וגבי הך שבועה, הוה ליה כגזולין הוא פסול כגזולין אכל כל שבועות, והא ליכא למימר לשחזבו דדידיה חטף, שאין זו שבועה המוטלת עליו,

א"ל ר' אבא, הוה מחויב שבועה, ואין יכול לישבע, וכל המחויב שבועה, ואינו יכול לישבע, משלם,

אמר רבא, כוותיה דרבי אבא מסתברא, דתני רבי אמי שמות בב שבועת ה' תהיה בין שניהם אס צעלי הדין קיימין, ולא בין היורשין,

היכי דמי, אילימא דאמר ליה מנה לאבא ביד אביך, ואמר ליה חמשין אית ליה, וחמשין לית ליה, מה לי הוא ומה לי אבואה מאחר שהוא טוען טענת צרי למה אינו יכול לישבע,

אלא לאו דאמר ליה, מנה לאבא ביד אביך, אמר ליה חמשין ידענא, וחמשין לא ידענא,

דף מ"ז ע"ב

אי אמרת בשלמא אביו כי האי גוונא מיחייב שבועה, ומתוך שאינו יכול לישבע, דהא אינו יודע קאמר לשלם, היינו דאיצטרך קרא למעוטיה למיפטר היורש צטוען טענה זו, איצטרך קרא למיפטר גבי יורשין, אלא אי אמרת אביו כי האי גוונא נמי פטור, קרא גבי יורשין למה לי,

ורב ושמואל האי שבועת ה' מאי קא דרשי ביה? מיבעי ליה לכדתניא,

1. שמעון בן טרפון אומר, שבועת ה' תהיה בין שניהם, מלמד שהשבועה חלה על שניהם,

אבני חן למסכת שבועות

באה בפני עצמה ומעידה,

לאו מצטרפין לעדות ממון כל אחד מהן כשר להעיד עם עד אחר בעדות ממון ואע"פ שידענו שאחד פסול וקשיא לרב חסדא לעדות בזמן,

רב חסדא אמר, בהדי סהדי שקרי למה לי הוילי והאחת פסולה, אין אחת מהן נאמנת לשום עדות,

אמר רבא הכי קאמר אחד מאלו מצטרף עם עד אחר אם יאמר כמותו בעדות זה והיינו עדות אחרת שנעשית כח זו המצטרפת עדות אחרת לעצמה בחדש זה דלגלגלי מילתא דקושטא אסחיד שהרי זה מסייעו והוי ליה תרי וחד, הוא ואחר מצטרפין לעדות אחרת של ר"ח, דהוי להו תרי וחד, ואין דבריו של אחד במקום שנים:

אמר לחנוני תן לי בדינר פירות כו': תניא, א"ר יהודה, אימתי נריך בעל הבית לישבע בזמן שהפירות צבורין ומונחין, ושניהן עוררין עליהן, אבל הפשילן בקופתו לאחריו, הבע"ח:

אמר לשולחני תן לי כו': וצריכא, אי אשמעינן הא קמייתא, בהך קא אמרי רבנן, משום דפירי עבידי דמרקבי וממהר חנוני להשליכם לתוך כליו של לוקח קודם קבלת הדינר שלא יחזור, וכיון דמרקבי לא מושהו ליה, אבל מעות דלא מרקבי, אימא מודו ליה לרבי יהודה,

ואי איתמר בהא, בהא קאמר רבי יהודה, אבל בהך אימא מודה להו לרבנן, צריכא:

כשם שאמרו הפוגמת כתובתה [וכו'] וכן היתומים לא יפרעו: מומאן, אילימא מל' נה, אבוהון שקיל בלא שבועה ואינהו בשבועה?

הכי קאמר, וכן היתומים מן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה,

רב ושמואל דאמרי תרוייהו, לא שנו דשבועה מיהא שקלי יתומין מן היתומין אלא שמת מלוה כו' אלא שמת מלוה בחיי לוה, אבל מת לוה בחיי מלוה, כבר נתחייב מלוה לבני לוה שבועה שלא התקבל כלום שהנפרע מן היתומין אפי' בשטר נריך שבועה ואין אדם מוריש ממון שהוא מחויב עליו שבועה לבניו לפי שאין הבנים יכולים לישבע שבועה זו שנתחייב אביהם, ואין אדם מוריש שבועה לבניו,

שלחזה קמיה דר' אלעזר, שבועה זו מה טיבה להפקיע ממונס אם אין יכולין לישבע אותה שבועה ממש ישבעו שבועת יורשין כגון שבועה שלא פקדו אבא ונטולין? שלח להו יורשין נשבעין שבועת יורשין ונטולין,

1. שני מלוין, ושני לוויין, ושני שטרות וא' מב' כיתות הללו חתומה על זה והב' חתומה על זה ולרב הונא שניהן השטרות כשירין ולרב חסדא שניהן פסולין, היינו פלוגתייהו,

2. מלוה, ולוה, ושני שטרות שיש לו לאדם אחד, שני שטרות על שתי הלואות על חבירו וא' מהן חתומה על זה, וא' על זה, יד בעל השטר על התחתונה בין לרב הונא בין לרב חסדא אין חולקין בזה, שהרי זה בא עליו מכח שתי כיתות, אחת כשירה ואחת פסולה, אין אמה יכול לפסול את שניהן, ולא להכשיר את שניהן, הלכך שטר קטן שבהם גובה הימנו, והגדול יפסיד, לפי שאומר לו זו היא הפסולה, דמספיקא לא מפיקין ממנוא מיניה, אבל ממנה נפשך הקטן גובה, דיש בכלל מאחזים מנה,

3. שני מלוין, ולוה אחד, ושני שטרות שני מלוין הוילאו איש שטרו על לזה אחד, ואחת משתי כיתות הללו, אחת חתומה בזה ואחת בזה, לא קמבעיא לן מאי קאמר רב הונא בזה, ד היינו מתנייתין דקתני נשבעין ונטולין מבעל הבית, ואע"פ שאנו יודעין שאחד מהן שקר, אין אנו יכולין להפסיד את אחד מהן, ומוקצין להן ב"ד להגבותן, והכי נמי לרב הונא, דאית ליה גבי שני מלוין ושני לוויין זו באה ומעידה, חו בזה ומעידה, הוא הדין לשני מלוין ולוה אחד, ואע"פ שממה נפשך הלוא העני הזה לוקח בחדא מן השטרות הללו על ידי עדות פסולה, אין אמה יכול להפסיד את אחד מן המלוין, שאינן יודע איה הפסולה,

4. ב' לוויין, ומלוה אחד, ושני שטרות הוילאו מלוה זה שני שטרות זו חתומה בזה, חו חתומה בזה, במאי אמר רב הונא בזה, מי אמרינן כיון דחד גברא הוא דמיימי להו לקמן, לא מודקקין ליה, דמה נפשך בשטר פסול בא לפנינו, זה דוחה אצל זה חוה אצל זה, ויפסיד, או דלמא כיון דעל שני לוויין הוא מוילא, זו באה ומעידה חו בזה ומעידה,

[אבל] לרב חסדא לא מיבעיא ליה, דהא אפי' בשני מלוין ושני לוויין שני שטרות פסול, וכל שכן בשני לוויין ומלוה אחד?

10. תיקון,

מתיב רב הונא בר יהודה,

דף מ"ח ע"א

אחד אומר גבוה ב' מרדעות גבי עדות החדש תניא שהיו צודקין אותם כמה היטה גבוה מן הקרקע למראה עיניו באומדנא שפולו של קיע. מרדעת- מלמד הנקר, ואחד אומר שלש עדות קיימת, אחד אומר ג' ואחד אומר ה', עדותן בטלה ומצטרפין לעדות אחרת, מאי

אבני חן למסכת שבועות

אמר רב שמעי', לצדדין קתני, אותה באלמנה דקמני יורשיו משביעין אותה, מתוקמא אפי' באלמנה, ויורשיה בגרושה אכל ואם יורשיה דקתני מוקי לה רב ושמאל בגרושה, אם גירשה זה נתחייב לה כתובתה בלא שבועה, שהרי פטורה היא מן הנדר ומן השבועה, וממה בחייו ואחר כך מת הוא, דהוה ליה מת מלוה בחי ליה, שכתובה היא יש לה ממון גמור עליו בלא שבועה, לפיכך הורישו לבניה ויורשיה הצאין ליפרע מיורשיו, כריכין לישבע, כדמנן (לעיל דף מה) הימיומין מן הימיומין, לא יפרעו אלא בשבועה,

מתיב רב נתן בר הושעיא, יפה כח הבן מכח האב,

דף מ"ח ע"ב

שהבן גובה בשטר מן הימיומין בשבועת יורשין כשאין לו עדים שאמר האב בשעת מיתתו שטר זה אינו פרוע ושלל בשבועה כשיש עדים שאמר האב בשעת מיתתו כו' בין בשבועה ובין שלא בשבועה, והאב אינו גובה אלא בשבועה, היכי דמי דמת ליה בחייו מלוה, וקתני שהבן גובה בין בשבועה ובין שלא בשבועה, בשבועה שבועת יורשין, שלא בשבועה כרשב"ג. דמתמימין והאב אינו היה קיים לא היה נאמן אלא בשבועה ומדקתני והאב אינו גובה אלא בשבועה על כרחן היכי דמי דמית ליה בחייו מלוה וקתני הבן גובה בשבועה אלמא אדם מוריש שבועה?

אמר רב יוסף, הא מני בית שמאי היא במסכת סוטה פרק ארוסה ושומרת יבם, דקתני מת בעלה עד שלא שתמה, נוטלת כתובתה ולא שותה, דביעין והביא האיש את אשתו וגו' וליכא, אע"ג דשמא זינתה, גובה מספק, דקסבר מי שהנכסים משועבדין לו, ידו על העליונה דאמרי שטר העומד לגבות כגבוי דמי והנכסים בחזקת בעל השטר עומדין, כאילו הוא גבוי ועומד, לפיכך הוא גובה מספק, שאינה צאה להוציא מהם, שמהא הוראיא עליה להביא, אלא אם צאים להוציא ממנה, ודכוותה גבי מת ליה בחייו מלוה נמי, ואע"ג דתקון רבנן שלא יפרע אלא בשבועה, ממון גמור הוא להוריש לבניו,

איקלע רב נחמן לסורא [רב נחמן חי בנהרדעא על נהר פרת בשנת 280 והיה תלמיד מובהק של שמואל, והלך לסורא מקומו של רב חסדא שהוא גם על חפרת יותר לדרום, רבה בר רב הונא היה תלמידו של רב חסדא ומלך בסורא אחרייו], עול לגביה רב חסדא, ורבה בר רב הונא, אמרו ליה ליתי מר [בא מר דהיינו רב נחמן, ויצטרף עמנו] נעקרא להא דרב ושמואל [שאין אדם מוריש שבועה לבניו],

אמר להו [רב נחמן לרב חסדא ורבה בר רב הונא] איכפלי ואתאי ערמתי ובאמי כל הני פרסי לגא ממקומי לכאן, למעקרא להא דרב ושמואל # [אולי הגם שסבר רב נחמן שיש לעקור דברי "רבו" שמואל, מ"מ אם יעשה אותה עכשיו יהיה בויון שמרר כל כך ורק כדי שימצא מי שיעמוד עמו לעקור דברי רבו],

שלחוה בימי רבי אמי, אמר כולי האי שלחי לה ואולי, אי אשכחינן בה טעמא מי לא שלחינן להו,

אלא אמר רבי אמי, הואיל ואתא לידן, נימא בה מילתא, עמד בדין שהוציא שטר זה על יממי ליה ואמרו לו צ"ד השבע וטול ובמת כבר נתחייב מלוה לבני ליה שבועה ואין אדם מוריש שבועה לבניו, לא עמד בדין ומת, יורשין נשבעין שבועת יורשין וגומלין,

מתקיף לה רב נחמן, אמו בי דינא קא מחייבי ליה שבועה, מעידנא דשכיב ליה איחייב ליה מלוה לבני ליה שבועה?

אלא אמר רב נחמן, אי איתא לדרב ודשמואל דאין אדם מוריש שבועה לבניו אימיה בין עמד דדין בין שלא עמד דדין איתא, אי ליתא ליתא,

אלמא מספקא ליה, והאמר רב יוסף בר מניומי עבד רב נחמן עובדא יחלוקו גבי שניהם חשודין דדמיא להא שאין אחד מהן יכול לישבע אלמא ליתא להא דרב ושמואל?

לדבריו דרבי מאיר קאמר אוקמינא לעיל דאמר חזרה שבועה למקומה ורב נחמן עבד כר' יוסי וליה לא סבירא ליה,

מתיב רב אושעיא, מתה אלמנה שלא גבתה כתובתה, יורשיה מוזכרין וחזעין וגוזין כתובתה את כתובתה, עד עשרים וחמש שנים משמת בעלה, ואם עברו כ"ה שנים ולא תבעה הפסידה, דהכי מן בכמותה כהנשא (דף קד) כל זמן שהיא צריכה אביה שלא נטלה מזונות מן הימיומין, גובה כתובתה עד כ"ה שנים, ואם לא תבעה מחמתה, קתני מיהת יורשין גוזין כתובתה, ועל כרחן בשבועת יורשין יגבה מן הימיומין, אע"ג דמית ליה בחייו מלוה, שהוא מת בחייה, ומתחייבה שבועה ליורשין, אלמא הוריש שבועה ליורשיה?

הכא במאי עסקינן, שנשבעה ומתה,

תא שמע, נשא ראשונה ומתה, נשא שניה ומתה, ויורשיה קודמין ליורשי הראשונה? ה"נ שנשבעה ומתה,

ת"ש, אבל יורשיו משביעין אותה, ואת יורשיה רישא דמתמימין כהכותב בכמותה (דף פו) כתב לה נדר ושבועה אין לי עליך ועל יורשין הוא אינו יכול להשביעה לא אותה ולא יורשיה אכל יורשיו אם מת הוא וצאה לתבעם כתובתה משביעין אותה ואת יורשיה אם מתה והן צאין לגבות כתובתה ומדקתני יורשיו משביעין אותה אלמא כללל נשבעה עסקינן וקתני דנשבעין יורשיה ונוטלין וש"מ אדם מוריש שבועה, ואת הבאין ברשותה?

אבני חן למסכת שבועות

אלא הבו הזמיו עזמכם דלא לוסוף עלה שלא ללמוד ממנה במקום אחר, הם אמרו בשבועה הצא ליפרע מנכסי יתומים, שאינו מוריש אותה לבניו, אם מת לזה בחיי מלוה, אל תלמדו ממנה המחויב שבועה אחרת,

אתא לקמיה דרב חמא, א"ל האי דיינא דעבד כרבי אלעזר, עבד:

[שנינו במשנתנו מה.] ואלו נשבעין [שלא בטענה]: אטו בשופטני עסקינן [שישבע שלא בטענה]? הכי קאמר, ואלו נשבעין שלא בטענת ברי, אלא בטענת שמא שטוענו שמא עכנת משלי, השותפין והאריסין [בגון שהשותף טוען טענת שמא נגד שותפו, צריך השותף לישבע שלא עיבב כלום],

[ומפרש מה שאמר במשנה שגם "בן בית" נשבע בטענת שמא] תנא [בברייתא] מה נקרא "בן בית"?, בן בית שאמרו, לא שנכנס ויוצא ברגליו, אלא מכנים לו פועלין, ומוציא לו פועלין, מכנים לו פירות, ומוציא לו פירות,

ומאי שנא הני שהטילו עליהם שבועה בטענת שמא, משום דמורו בה התיירא לעזמם לפי שטרסו בנכסים,

אמר רב יוסף בר מניומי, אמר רב נחמן, והוא שיש טענה בינייהו שתי כסף שזה טענו שמא עכנת משלי שמי כסף, זה מודה לו במקלט, דקרוזה היא לשבועה דאורייתא, אלא שטענת שמא היא,

כמאן כשמואל [שהטענה בשתי כסף, והכפירה די בפרוטא], והתני רבי חייא לסיועיה לרב נפק שבעה הדיין (לעיל ד' מ) דאמר כפירת טענה שמי כסף לנד פרוטה של הודאה, אימא כפירת טענה, כרב:

[שנינו במשנתנו] חלקו השותפין והאריסין [אין יכול להשביעו, נתגלגל לו שבועה במקום אחר, מוגלגלין עליו את הכל]: איבעיא להו, מהו לגלגל בדרבנן [הלשון ???] שבועת האריסין, שחלקו על ידי שבועה דרבנן, כגון שבועת היסם, או של נשבעין ונוטלין, דמקנתא בעלמא נינהו?

ת"ש, לזה הימנו ערב שביעית, ולמוצאי שביעית נעשה לו שותף, או ארים אין מוגלגלין עליו שבועת הלוואה דערב שביעית, אם כפר הכל, דשביעית שעברה עליו שמתה,

[ואי אין הבריתא אתא שנדייק ממנה מה אשמועינן, אלא ודאי כן תדייק] טעמא דלוה הימנו ערב שביעית, דאתיא שביעית אפקעתיה, הא שאר שני שבוע מוגלגלין שבועת הלוואה שאין [זה] הודאה, אטו שבועת השותפין, אלמא מוגלגלין דרבנן, וכשנשנים זו צימי הסנאים, עדיין לא חיקנו שבועת היסם, כי צימי רב נחמן חיקנו?

לא תימא, הא שאר שני שבוע מוגלגלין דאף בשאר שני שבוע נמי

בגון מאי? ומפרש הש"ס כגון הא דאמר רב פפא, הפוגם את שטרו שהודה צ"ד שנתקבל קצת, ותנן לא יפרע את השאר אלא בשבועה וזאת ואם מת, יורשין נשבעין שבועת יורשין ונוטלין ולא עבדינן זה כרב ושמואל דאמר, אין אדם מוריש שבועה לבניו,

ההוא דשכיב ושבק ערבא ראובן הלך לשמעון על ידי ערב, ובשטר, ומת לזה בחיי מלוה, ונתחייב מלוה שבועה, ואחר כך מת מלוה, וצאו יתומין ליפרע מן הערב, סבר רב פפא למימר, הא נמי דלא לוסוף עלה הוא שהם אמרו ציטומים הנפרעים מן היטומים, וכאן נפרעין מן הערב,

אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא, אטו ערבא לאו בתר יתמי לזה אויל [אם יפרע ליחמי מלוה, ילך אח"כ לגבות מיחמי לזה] והוה ליה כיטומין מיטומין,

ההוא דשכיב דמת לזה בחיי מלוה, ואח"כ מת מלוה בלא בנים, ושבק אחא ליורשו, ואחיו הוילא השטר על יתמי לזה, סבר רבי בר חמא למימר, הא נמי דלא לוסוף עלה הוא שאמרו ציטומין מן היטומין, וזה לא יתום הוא,

אמר ליה רבא [הלא זה שבועת שומרין, שצריכין לישבע יתומים הבאים לגבות מיטומים], מה לי שלא פקדני אבא, ומה לי שלא פקדני אחי,

אמר רב חמא, השתא דלא איתמר הלכתא לא כרב ושמואל [שאין אדם מוריש שבועה לבניו], ולא כרבי אלעזר [שיורשי המלוה נשבעין ונוטלין], האי דיינא דעבד כרב ושמואל עבד, דעבד כרבי אלעזר עבד,

אמר רב פפא, האי שטרא דיתמי דמת לזה בחיי מלוה לא מקרע קרעינן ליה שמא יצאו לפי דיין שידון כר' אלעזר, דאמר לעיל יורשין נשבעין ונוטלין, ולא אנבויי מוגבינן ביה, אנבויי לא מוגבינן ביה דלמא סבירא לן כרב ושמואל, ומקרע לא קרעינן ליה, דהאי דיינא דעבד כרבי אלעזר עבד,

ההוא דיינא דעבד כרבי אלעזר, הוה צורבא מרבנן במתיה [היה רב אחד בעירו], אמר ליה, אייתינה [אביא] איגרתא ממערבא [לשון זה בשבת קטו, ב"ב מא; סנהדרין כט, שבועות מח:] דלית הלכתא כרבי אלעזר, אמר ליה לבי תייתא,

אבני חן למסכת שבועות

אין מגלגלין על ידי שבעת שומפין דרבנן, והאי דנקט שביעית, לאו לאפוקי שאר שני שבע,

אלא אימא, נעשה לו שותף או ארים ערב שביעית וחלקו, ולמוצאי שביעית לזה הימנו ומתחייב לו עליה שבעה דאורייתא, כגון בהודאה במקלט, מגלגלין ואשמועינן, שאין שביעית משמטת שבעת השומפין, ולא שומפין, אלא הלוואה, כדכתיב (דברים טו) שמוט כל בעל משה ידו,

[ודוחה שאין לאוקים הבריייתא כן ד] הא בהדיא קתני לה, נעשה לו שותף או ארים ערב שביעית, ולמוצאי שביעית לזה הימנו, מגלגלין?

[אלא ודאי זה אתא לאשמועינן] ש"מ מגלגלין בדרבנן, ש"מ,

אמר רב הונא,

דף מ"ט ע"א

לכל מגלגלין על ידי כל שבעה דרבנן מגלגלין, חוץ מעל יד שבעת שכיר שאין מגלגלין עליו, ע"י שבעה אחרת, לפי שהיא ענמה אינה מן הדיון, אלא להפיס דעתו של בעל הבית, כדאמר בכל הנשבעין (לעיל דף מה) חוץ משכיר שאין מגלגלין,

רב חסדא אמר, לכל אין מקילין [אין אומרים שניקל ולא נגלגל עליו שבעה אחרת] אלא מגלגלין והיא היא, חוץ משכיר דמקילין,

מאי בינייהו? איכא בינייהו לפתוח לו אם לא טען המוצע שיגלגלו עליו, יפתחו לו בית דין גלגול, למאן דאמר מגלגלין, ולמ"ד אין מקילין, אם טען גלגול אין מקילין עליו, אלא מגלגלין, ואם לא טענו, אין לנו לפתוח לו;

[שינוי במשנתנו] והשביעית משמטת [את השבועה] כו': מנה"מ? אמר רב גידל אמר רב, דאמר קרא דברים טו וזה דבר השמטה ואפילו דיבור משמטת:

פרק שמיני ארבעה שומרי

[פרק ארבעה שומרי הוא הפרק היותר קצרה בש"ס],

מהני: ארבעה שומרין הן [ראה תוס' הראשונה של מסכת ב"ק על לשון "הן"] [בפרשת שבועת הפקדון, שאם כיחש לבעלים, באופן שפוטרו את עצמו ממון, חייב להביא קרבן שבועת הפקדון, ומביאה רק כששנג בקרבן], שומר חנם, והשואל, נושא שכר נושא שכר, שומר בשכר, [והא דלא קרי ליה שומר שכר, דקמ"ל אפילו לא שמר לו בשכר, רק שנושא שכר בשמירתו זה, כגון שהפקיד בידו מעות מותרין [כפ"ג דב"מ משנה י"א], אפ"ה דינו כש"ש. יבין], והשוכר,

שומר חנם נשבע [שבועת השומרין] על הכל שלא פשע,

והשואל משלם את הכל [שכל ההנאה שלו], [אע"ג ששומר שכר כתיב בטר שומר חנם, הכא חשיב החמור יותר אחר הקל יותר. תוס'] כל הנך דמיטנו דממני, שכר, שביעית, ומתה, וגניבה, ואצידה, אבל מתה מחמת מלאכה פטור, דלאו לאוקמה ככילתא שילה,

נושא שכר, והשוכר, נשבעין, על השבועה [לישנא דקרא שמות כב ט קיימת איש אלהיהו חמו"ר או ישו"ר או ישה וכל־בְּחֶמָה לְשׁוֹר וְזֶמֶת או יִשְׁכַּר או יִשְׁכַּח אֵין רֵאָה] ועל השבועה ועל המתה, ומשלמין את האבדה ואת הגניבה וכולהו מקראי ילפי', דהשואל צנצנא מניעא,

והמשנה הזאת כבר שנויה צהשוכר את הפועלים, כל כי האי גוונא, והאי דהדר רבי ומייהב הכא, משום דצעי למיחני חיוצי ופטורי דקרבן שבעה דידהו, תנא דרישא חיוצי ופטורי דממון דידהו, לפי שקרבן השבעה דחיוצי ופטורי תלוי בכך, שאם נשבע על דבר שהוא מחוייב עליו אם הודה, ובשבעתו פטור עצמו ממשלם, נמנע שפוטרו ממון, וחייב קרבן שבעת הפקדון, וחומש ואשם, ואם נשבע על שקר על חנם, כגון שאם הודה לא היה משלם, אינו חייב קרבן שבעה, שלא כפרו ממון כדמפרש ואיל, אמר לשומר חנם כו' עד פטור, שאילו הודה לא היה משלם, נמנע שאין כאן כפירת ממון, ופטור מקרבן שבעה,

אמר לשומר חנם, היכן שורי, אמר לו מת, והוא [אבל האמת הוא] שנשבר, או נשבה, או נגנב, או אבד,

[או שאמר לו] נשבר, והוא [אבל האמת הוא] שמת, או נשבה, או נגנב, או אבד,

[או שאמר לו] נשבה, והוא [אבל האמת הוא] שמת, או נשבר, או נגנב, או אבד,

[או שאמר לו] נגנב, והוא [אבל האמת הוא] שמת, או נשבר, או נשבה, או אבד,

[או שאמר לו] אבד, והוא [אבל האמת הוא] שמת, או נשבר, או נשבה, או נגנב, משביעך אני ואמר אמן, פטור,

אבני חן למסכת שבועות

נשבה, או נגנב, או אבד,

[או שאמר השואל לבעלים] נשבה, והוא [אבל האמת הוא] שמת, או נשבר, או נגנב, או אבד,

[או שאמר השואל לבעלים] נגנב, והוא [אבל האמת הוא] שמת, או נשבר, או נשבה, או אבד,

[או שאמר השואל לבעלים] אבד, והוא [אבל האמת הוא] שמת, או נשבר, או נשבה, או נגנב, משיעך אני ואמר אמן, פטור שאל הודה לא היה משלם, וכן נגנב והוא שאבד, אבד והוא שנגנב פטור, שהרי שניה מחובה לחובה, ולא כפר ממון בשבועה זו,

[אמר בעה"ב לשואל] היכן שורי, אמר לו איני יודע מה אתה סת, והוא [אבל האמת הוא] שמת, או נשבר, או נגנב, או נאבד, משיעך אני ואמר אמן, חייב @ שהרי כפרו ממון שאלו הודה מתחייב,

אמר לנושא שכר והשוכר, היכן שורי, א"ל מת, והוא [אבל האמת הוא] שנשבר או נשבה,

[א"ל הנושא שכר או השוכר] נשבר, והוא [אבל האמת הוא] שמת או נשבה,

נשבה, והוא שמת או נשבר,

נגנב והוא שאבד,

אבד והוא שנגנב,

משיעך אני ואמר אמן, פטור,

מת או נשבר או נשבה, והוא שנגנב או אבד, משיעך אני ואמר אמן, חייב,

אמר לו [הנושא שכר או השוכר] אבד או נגנב [והלא הם חייבים בגניבה ואבדירה], והוא [אבל האמת הוא] שמת, או נשבר, או נשבה, משיעך אני ואמר אמן, פטור שיה שניה מפטור לחובה, והפסיד בשבועתו,

זה הכלל, כל המושנה מחובה לחובה, ומפטור לפטור, ומפטור לחובה פטור, מחובה לפטור חייב,

זה הכלל, כל הנשבע לחקל על עצמו חייב, להחמיר על

והכי פי' אמר לשומר חנם היכן שורי, אמר לו איני יודע מה אתה סת, והוא שמת, או נשבר, או נשבה, או נגנב, או אבד, משיעך אני ואמר אמן, פטור,

היכן שורי, אמר לו אבד, משיעך אני ואמר אמן, והעדים מעידים אותו שאכלו, משלם את הקרן ולא כפל, הודה מעצמו ואם הודה מעצמו שלא בלא עדים, משלם קרן וחומש ואם כדן שבועת הפקדון, דאיה בלא עד שמודה ושב מרשעו, וכן להחכמה, דכתיב בשבועת גזל הגר בפרשת נשא, והחזירו את חטאתם אשר עשו וגו', משלם קרן וחומש ואשם אבל כפל לא דמוה בקנס הוא,

היכן שורי, ואמר לו נגנב, משיעך אני ואמר אמן, והעדים מעידים אותו שנגנבו, משלם תשלומי כפל כהדיא ילפינן לה בפרק מרובה, בשומר חנם הפטור עצמו בטענת אבדירה, אינו משלם כפל אף בשבועה, אבל הפטור עצמו בטענת נגב, ובשבועה, ובלא עדים משלם כפל, דכתיב אם לא ימצא הגנב, אם לא ימצא כמו שהוא אמר, אלא הוא עצמו גנבו כו' כדאיתא התם,

הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם,

אמר לאחד בשוק [מן השוק] הכא לא גרסי' משיעך אני, דהא בלא שבועה נמי מייחייב כפל, שיה גנב ממש הוא, ובגנב כתיב (שמות כב) ישלם שנים בלא שבועה, היכן שורי שנגנבת, הוא אומר לא גנבתי, והעדים מעידים אותו שנגנבו, משלם תשלומי כפל, טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה,

ראה עדים שממשמשין ובאין, אמר גנבתי אבל לא טבחתי ולא מכרתי, אינו משלם אלא קרן רבותא אשמועינן, דאע"ג דמחמת ציערותא דעדים אודי, וחייב עצמו בקרן כשאמר גנבתי, אפי' הכי הו"ל הודאה, ופטור מן הכפל, וכיון דאין כאן כפל, פטור אף מן הטביחה שכפר בה, ובאז עדים שגנבו וטבח ומכר, דכל היכא דליכא כפל ליכא חיוב טביחה, כדאמרין התם (ב"ק דף עה) תשלומי ארבעה וחמשה אמר רחמנא, ולא תשלומי שלשה וארבעה, וכיון דכפל ליכא צדד ליה חד,

אמר לשואל פטור מקרבן שבועה, שהרי אף כשנשבע לשקר חייב עצמו בתשלומין, ואין בשבועה זו כפירת ממון היכן שורי, אמר לו

דף מ"ט ע"ב

מת, והוא [אבל האמת הוא] שנשבר, או נשבה, או נגנב, או אבד,

[או שאמר השואל לבעלים] נשבר, והוא [אבל האמת הוא] שמת, או

אבני חן למסכת שבועות

עצמו פטור:

רב אמר חייב, דאיתא בלאו והן, ושמואל אמר פטור, דליתא בלהבא?

נב: מאן תנא ארבעה שומריין לקמן מפרש לה? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח, ר' מאיר היא (לקמן) [לקמיה ?] מפרש מי איכא דלית ליה ארבעה שומריין בתמיה ! על כרחיהו ארבעה הם, זה נחמס וזה נשכר זה שאל זה שוכר,

אמר ליה רבא לרב נחמן, מי איכא תנא, דלית ליה ארבעה שומריין?

אמר ליה, הכי קאמינא לך, מאן תנא דאמר שוכר כנושא שוכר דמי [משמע דהכי הלכתא. תוס']?

(אמר רב נחמן) אמר רבה בר אבוח, רבי מאיר היא,

והא רבי מאיר איפכא שמעינן ליה, דתנן שוכר כיצד משלם, ר' מאיר אומר כשומר חנם, ר' יהודה אומר כנושא שוכר?

[ומתריין] רבה בר אבוח איפכא תני,

הני ארבעה הוו שלשה הוו גרסינן ול"ג אי הכי, וצין לרי מאיר וצין לרי יהודה פרכינן לה? אמר רב נחמן בר יצחק ארבעה שומריין ודיניהן שלשה:

[שנינו במשנתנו] אמר לשומר חנם כו': היכן שורי כו': אמר לאחר בשוק כו': אמר לשומר כו': היכן שורי, אמר לו איני יודע מה אתה סח כו': אמר רב, וכולן כל הני פטורי דמתניין פטורין משבועת שומריין כלומר מאשם דשבעת הפקדון [פי' מפני שלא נשבעו לפטור את עצמם ממכון], וחייבין משום שבועת ביטוי [פי' דהא מ"ב נשבעו לשקר] לשעבר קרבן עולה ויורד, אס שגג בקרבן, כדין שבעה לשעבר, כלומר יודע אני ששבעה זו אסורה, אבל איני יודע שחייבין עליה קרבן,

ושמואל אמר, אף פטורין משום שבועת ביטוי,

במאי קמפלגי, שמואל סבר, ליתא בלהבא @ ימות ולא ימות [הבהמה שהוא שומר] שזו שבעת שאל היא, שאין צדו לקיים, ורב סבר, איתיה בלאו והן נגנז ולא נגנז,

והא איפליגי בה חדא זימנא, דאתמר, שבועה שזרק פלוני צרור לים, שבועה שלא זרק, רב אמר חייב, ושמואל אמר פטור,

צריכא [לאשמועינן שחייב על שבועות אלו במתני', ולאשמועינן שנשבע שזרק צרור לים, שחייב לרב ופטור לשמואל], דאי אשמעינן בהא [בצרור לים], בהא קאמר רב [דהייב קרבן], משום דמנפשיה קמישתבע, אבל בהך [בשבועת שומריין], דבי דינא משבעי ליה, אימא מודי ליה לשמואל [שהוא פטור משבועת ביטוי],

כדרכי אמי טעמא דר' אמי מפרש (לקמן) [לקמיה ?], דאמר רבי אמי, כל שבועה שהדיינים משביעין אותה, אין חייבין עליה משום שבועת ביטוי,

ואי איתמר בהא [בזרק צרור לים], בהא קאמר שמואל [שפטור בזרק צרור לים], אבל בהך [בשבועת השומריין] אימא מודה ליה לרב [שחייב], צריכא,

גופא, אמר ר' אמי, כל שבועה שהדיינים משביעין אותה, אין בה משום שבועת ביטוי, שנאמר ויקרא ה או נפש כי תשבע לבטא בשפתיים, מעצמו משמע כדריש לקיש, והאי כי תשבע בלשון, אי (דרישין) [דריש ? וב"ה בדברי רב להלן] לה, אס תשבע דהיינו מעצמו, ולא שבעת דיינין שהיא בעל כרחו, ורב דריש ליה בלשון דהא, שהרי תשבע, הרבה ישבעו על פי בית דין, ועלה נמי כתיב קרבן עולה ויורד, בשאין זה כפירת ממון, שמתייצבו אשם,

כדר"ל, דאמר ר"ל כי משתמש בארבע לשונות, אי [אויב, אם], דלמא [טאמר], אלא [נאר], דהא [אשר, מפני] [ראה ר"ה ג, וגיטין צ.],

ר"א אומר, כולן הן פטורין דמתני' פטורין משבועת שומריין, וחייבין משום שבועת ביטוי דרבי אלעזר סבירא ליה כרב,

חזין מאיני יודע מה אתה סח דשואל, וגניבה ואבידה דנושא שוכר ושכשוכר דשומר שכר והשוכר, שהוא חייב דקמני דהו דמתני' חייב, ההוא חייב בשבעת שומריין, שהרי כפרו ממון,

ובההיא דשומר חנם שטען אבד והוא אכלו, וצטען נגנז והוא גנבו, דקמני דה מתני' הוה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם, לא איצטריכא ליה לרי אלעזר למימניהו גבי הך חזן, דהא דהדיא פריש [להו] [צבו. ג'] תנא, חומש ואשם דשבעת שומריין:

[ואדם שמגלגלין עליו ורצה לשלם תביעה ראשונה כדי שלא יגלגלו עליו, כתב רב אלפס ז"ל צריך לשלם הכל או ישבע על כל מה שגלגל עליו. רא"ש סימן יט],

אבני חן למסכת שבועות

טז 42	קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא ועזרא זכר בעלמא הוא דעביד.	[48]
יז 8	טימא עצמו במזיד מהו?	[28]
יח 7	בתלמיד חכם לזו ואינו ת"ח לזו.	[45]
יט 14	כרתנא דבי ר' ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה. חזינן אי מטומאה קא פריש הרי העלם טומאה בידו וחייב	[24]
כ 36	כיום שמת בו אביו כיום שמת בו רבו. שונות הוא שבני אדם נודרין מלאכול בשר ומלשותות יין ביום שראו ירושלים בחורבנה, ואין רגילות לאסור עצמם בשבועה. תוס',	[41]
כא 15	כל לא תעשה שבתורה לאו שיש בו מעשה לוקין עליו, ושאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר וקלל את חברו בשם,	[52]
כב 34	למימרא דסברי רבנן יש מעילה בקונמות, והתניא לכר זו הקדש הוא מעל חבירו לא מעל וכו',	[36]
כג 29	[שתיה בכלל אכילה] ושאני הכא כיון דאמר שלא אוכל והדר אמר שלא אשתה, גלי אדעתיה דהך אכילה דאמר, אכילה גרידתא היא, כג: וכן כל דוכתא דאיכא הא לא קשיא יש קשיא גדולה מזו,	[36]
כד 13	ר"ש לטעמיה דלית ליה איסור כולל.	[51]
כה 1	שהנדרים חלים על דבר מצוה כדבר רשות	[39]
כו 13	שהיה דורש כל התורה כולה בכלל ופרט	[38]
כז 16	ואיזו הוא הרעת אחרים אכה את פלוני וכו'.	[16]
כח 3	אי שייר כזית חשיב לאיתשולי עליה.	[20]
כט 1	זו היא שבועת שוא שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה פטור.	[38]
ל 21	באנשים ולא בנשים ברחוקין ולא בקרובין.	[24]

ב 1	שבועות שתיים שהן ארבע,	1946 [20]
ג 6	אמרי שבועות וידיעות הטומאה דלגי הדדי כתיבן ודמיין הדדי בקרבן עולה ויורד ע"ב: וקמס ר"ש הוא ר"ש בן יוחאי	[27]
ד 34	אלא רבי טעמיה דנפשיה מפרש	[34]
ה 34	קסבר רבי ידיעת בית רבו שמה ידיעה.	[41]
ו 32	ולשאת ולספחת ספחת טפילה לשאת.	[33]
ז 11	קרא רבא עליה דרבי, דולה מים מבורות עמוקים	[50]
ח 5	מאי חלק. נזיר נמי חוטא הוא.	[54]
ט 11	שעיר זה יהא כפרה על שמעטתי את הירח	[19]
י 3	ראש חודש נמי איקרי מועד.	[47]
יא 12	אמר רבה לב ב"ד מתנה עליהן אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יהיו לדמיהן.	1820 [52]
יב 17	מה הן מבליאין מן המותרות.	1956 דף [47]
יג 3	חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה	[30]
יד 47	ידיעות הטומאה שתיים שהן ארבע.	[58]
טו 20	אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד וכו'	[55]

אבני חן למסכת שבועות

מח 21 [28]	שמת מלוה בחיי לווה יפה כח הבן מכח האב. ע"כ: וכענשנים זו ימי המנאים, עדיין לא מיקנו שבועת היסם כי ימי רב נממן מיקנוה,
מט 2 [16]	וזה דבר הש מטה ואפילו דיבור משמטת.
סיום 1993	

לא 7 [28]	9 מאמרים ברבר שקר תרחק מנין שלא ישתוק ת"ל מדבר שקר תרחק.
לב 36 [36]	כדי שאילת תלמיד לרב .
לג 17 [49]	פלגא נזקא ממונא.
לד 1 [11]	ונמצא גמל הרוג בצידו בידוע שזה הרגו.
לה 4 [6]	בשמים ובארץ הרי אלו פטורין.
לו 10 [36]	אמן בו שבועה בו קבלת דברים.
לז 5 [15]	אמר להו הזיד בשבועת הפקדון.
לח 13 [25]	לא נחלקו אלא בלא לך .
לט 22 [29]	אל תתן את פיך לחטיא את בשרך.
מ 12 [14]	לא שנו אלא בטענת מלוה והודאת לווה.
מא 3 [25]	אבל התם דליכא דררא דממונא לא.
מב 25 [26] 1558	ההוא דא"ל לחבריה מהימנת לי כבי תרי.
מג 15 [35]	מנורה גדולה יש לי בידך.
מד 16 [17]	דאמר ר' יצחק מנין לבעל חוב שקונה משכון שנאמר ולך תהיה צדקה .
מה 17 [24]	עקרוה רבנן לשבועה מבע"ה ושדיוה אשכיר משום כדי חייו.
מו 24 [27]	עביד איניש דגזים ולא עביד.
מז 5 [27]	רבותינו שבבבל אמרו חזרה שבועה לסיני.